

V I E N A C .

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

057.83

VI

v.18

NOTICE: Return or renew all Library Materials! The *Minimum Fee* for each Lost Book is \$50.00.

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.
To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JUL 19 2006

L161—O-1096

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

TEČAJ XVIII.

UREDNICI:

V. KLAJČ I M. MARAVIĆ.

U ZAGREBU.
TISAK DIONIČKE TISKARE.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/vienac1818unse>

057.83

VI

v. 18

SADRŽAJ.

Brojke označuju stranu „Vienca“, na kojoj počinje članak.

Pjesme izvorne.

Arnold Gjuro dr.: Izdajica 17. Bieg 433.
Vienac 497. Igrač 529. — Uvelo cvieće
577. — U polju 641.

Badalić Hugo: Braća — nebraća 1.

Ciraki Franjo: Vjera, ufanje, ljubav 801.

Crnogorčerić (N. Š.): Sultanija 337. —
Povratak 769.

Harambašić August: Idile 65 97 113.
— Sanjarije 449 465 481. — Mrtva
noć 545 561. — Ivanu vitezu Trnskomu
753. — Pjesma andjeoska 821.

Kovačić Ante: Njekad i sada 49. —
Zadnja žudnja 289. — Naši trutovi
593. — Izprike vremena 657. — Po-
kornome kljusetu 785.

Kozarac Josip: Pošlji Bože ... 33. —
Fatum 81. — Kad ti budeš ... 161.
— Spominjanje 273.

Kranjčević Silvije Strahimir: U kata-
kombah 209.

Lepušić Ivan: Malim puškam 129. —
Prisojkinja 177. — Jadovanka 193. —
Crven-kapo 225. — Marin dragoljub
257. — Jataganu 305. — Čemu pamet,
ako nemaš srca? 625.

Libertis Spiridion: Tri groba 321.

Manojlović Gavro: Iz minulih vremena
369 385 401 417. — Soba tiha 513.

Martić Grgo fra: Pobratimu Ivanu Des-
potu 145.

Račeta Savo St.: Zbogom 689.

Sundečić Jovan: Umovanja (Domišljaji)
244 260 276 293 308 355 389 404
631 647 678.

Pjesme prevedene.

Hugo V.: Fiat voluntas 37.

Kolcov A.: Seljačka gostba 329.

Puškin A.: Pjesma djevojačka 521.

Pripoviesti i crtice izvorne.

Adamov (Marković P.): Prvi put u kolu 482.

Devčić Ivan: Arsenija 118. — Anica 241.

Kučera Klotilda: Pudarica 38.

Lepušić Ivan: Marijan 164 181 196
213 229 244 261 277 294 309 325
340 356 373 389 405.

Lovretić J.: Na Antunovo 85 98.

Mažuranić Fran: Lišće 11. — Prvih
desetak 52.

Novak Vaclav: Seoska ljepotica 22 33
49 66. — Fiškalova izpovied 258 273
290 305 322 338 353 370 386 402
424 437 454 471.

Šandor pl. Ksaver Gjalski: Na badnjak
3. — U noći 418 433 451 467 486
497 513 530 546 564 578 593 609
625 641 658 673 690 705 721 737
754 770 785 801 821.

Tordinac Nikola: Čarobna škrinjica 18.
— Djakovački spasovdan 114 129 146
161 178 193 210 225.

Turić Gjuro: Na ovrhi 81.

Pripoviesti i crtice prevedene

Daudet Alf.: Artur, preveo M. Š. 148.

Hercen Aleksandar: Ko je kriv? S rus-
koga dr. Milivoj Šrepel 408 426 439
458 474 502 518 536 571 584 599
615 631 648 663 679 694 710 725
742 760 776 792 810 828.

Kraszewski J. I.: Posljednji dani kneza
vojvode. S poljskoga preveo I. Broz 55
68 87 102 116 133 150 166 183 199
215 231 247 263 279 296 311 327
343 359 376.

Pouka.

Badalić H.: Knjige „Matice Hrvatske“
za 1885 godinu 414.

Čebular Josip: Karlo Jaromir Erben 284
314.

Kišpatić Mijo dr.: Lasica 394.

Klaić Vj.: Vladimir Nikolić 266. — Imena
braće, što su tobož Hrvate dovela na
jug 446. — Varaždin 494. — Glazba
u Srba 734 746 763.

Kuhač Fr. Ž: Muzikologija 555.

Lovretić J.: Narodna nošnja u Privlaci i
Otoku kod Vinkovaca 10.

Maretić Tomo dr.: Filologičko iverje 220
225 267 316 509 524 766 782 798
818. — Pisma J. S. Turgenjeva 606
622 670 700.

Marković Franjo dr.: Spomenik Mickie-
wiczu 523 542.

Medić Mojo: Nekoliko crtica o vuku i o
životu mu 142 157 172. — Kupusar
522.

Milinović Šime: Potravski Kotromanići 25.

Pasarić Josip: Moderni roman 45 62 78
94 108 123.

Rački Franjo dr.: Putne uspomene o
Rusiji 42 57 73 89 106 121 136 153
169 186 201 218 234 249 282 298
331 346 363 378 395 417 428 443
476 506 538 552 572 588 603 618
634 651 666 682 697 715 730 748
778 795 816 836.

Šrepel Milivoj dr.: Vaclav Brožik 71. —
Zbirka hrvatskih narodnih pjesama 190
205.

Šulek Bogoslav dr.: Bacterium i bacillus
460 490.

Tentor A.: Ivan Rendić 350 380.

Ilustracije.

a) Portreti.

Agrenjev Dimitrije (Slavjanski) 105.

Budmani Pero 601.

Cankov Dragan 553.

Cegnar Franjo 537.

Despot Ivan 153.

Eisenhth Gjuro 713.

Erben Jaromir Karlo 281.

Filipović Ivan 653.

Grahor-Freudenreich Dragica 633.

Karadžić Vuk-Štefanović 681.

Klaić Franjo 652.

Lorković Blaž dr. 457.

Milinović Šimun 809.

Muka Ernst dr. 617.

Niemčić Antun 25.

Nikolić Vladimir 265.

Odyniec Antun 57.

Petrović Njegnš Nikola I. 829.

Raić Božidar 425.

Sienkiewicz Henrik 217.

Subotić Jovan dr. 89.
Šundečić Jovan 313.
Šubić Jurij 505.
Trnina Milka 121.
Vodnik Valentin 233.
Vrehlický Jaroslav 249.

b) Slike, nacrti itd.

Mali trgovčić, od Nikole Mašica 9.
Okoliš Opatije, od K. Liebsehera 12.
Slavonske nošnje (Otočanka i Privlačanka) 13.
Vernihora prorok ukrajinski, od Jana Matjke 28—29.
Velimir i Pero Šundečić, od N. Mašića 41.
Željezna vrata u Dunavu 44.
Trajanova ploča kod Dunava 45.
Velika škola u Beogradu 60.
Evo ga, naert od J. Věšina 61.
Trajanov most na Dunavu 73.
Pjevač balada, od V. Brožika 76—77.
Bukurešt 92.
Rušćuk (tvrđja) 94.
Rumunjske djevojke iz Turn-Severina 108.
Rumunji iz Male Vlaške 108.
Rušćuk i Gjurgjevo 109.
Sulina 124.
Galac 125.
Glasnik, naert od J. Šubića 137.
Vuci gone srndaća, od Spechta 141.
Dimitrije Agrenjev Slavjanski i njegova pjevačka družina 156—157.
Tiropoljska mlada, od Dragutina Wein-gärtnera 169.
Tulča u Rumunjskoj 172.
Brajla u Rumunjskoj 173.
Junak i lastavica, od J. Šubića 185.
U mećavi 189.

Žrtve vjerske gorljivosti, od V. Brožika 204—205.
Otočac 221.
Lov na jelene, od F. Spechta 237.
Okoliš Opatije, od K. Liebsehera 253.
Andrija Medulić, naert prof. Poverzano-vića 269.
Kijevljanka prodaje evieće 285.
Glumište u Osieku 297.
Malo-Ruskinje polaze šieno kupiti 301.
Na vodama babilonskim, od C. Medovića 317.
Seljačka gostba, od N. Panova 329.
Lov na divokoze, od F. Spechta 333.
Zadnja počast, od C. Medovića 345.
Gimnazija u Vinkovcih 349.
Jesam li pristala, od I. Rendića 361.
Crkva Vasilija Blaženoga u Moskvi 365.
Crkva sv. Sofije u Kijevu 377.
Spasova vrata u Kremu 381.
Lasica i zec, od F. Spechta 393.
Sielo u Cvićet Zuzorićeve, naert od M. Murata 397.
Berba u Hrvatskoj, od N. Mašića 409.
Dolna Bagdže u Carigradu 412.
Pogled na Moskvu s istočne strane 413.
Trg Franje Josipa u Varaždinu 429.
Majka s djetetom, od I. Rendića 441.
Gnjatelj, od F. Spechta 445.
Hram Spasitelja u Moskvi 461.
Mravae, od F. Spechta 473.
Crveni trg u Moskvi 477.
Veliko glumište u Moskvi 489.
Varaždin 493.
Troicka-Sergievskaja lavra kod Moskve 508.
Djevojački samostan u Moskvi 509.
Pjesma djevojaka, od N. Panova 521.
Starinarstvo od J. Šubića 525.

Bojanka 540.
Crkva Georgijske Bogorodice u Moskvi 541.
Zrinjski grad u Kostajnici, od A. Mašića 557.
Napuljka, od Dürka 569.
Zima u česko-moravskom pogorju, od A. Chittussi-a 573.
Pražka krasotica 586.
Mlada pastirčad 589.
Crnogorska Judita, od J. Huttarya 605.
Svjedok ljubavi, od Jar. Věšina 621.
Sv. Juraj kod Senja 636.
Ribarska idila 637.
Prienos mrtva dječaka, od I. Rendića 649.
Nikola Jurišić, od J. Rendića 665.
Dvorac Petra Velikoga na Nevi kod Fontanke 669.
Večernja molitva, od J. Volkova 685.
Tri smrti, od M. Zinovjeva 701.
Blagovjješćenski sobor u Petrogradu 717.
Srbske crkvene starine u Srijemu 729, 761.
Dvorac u zimi, od B. Kaminskoga 733.
Spomenik Petru Velikom u Petrogradu 745.
Ulica (sokak) u Livnu 749.
Carska akademija umjetnosti u Petrogradu 765.
Crkva sv. Aleksandra Nevskoga u Petrogradu 777.
Aleksandrov most na Nevi u Petrogradu 781.
Konavljanica 793.
Srebrna šuma, od N. Karazina 797.
Aleksandrinsko glumište u Petrogradu 813.
Dvorac vel. kneza Mihajla Nikolajevića u Petrogradu 813.
Kronstadtska luka 833.

VITENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 1. siječnja 1886.

Br. 1.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Braća — nebraća.

Prema narodnoj priči spjevao Hugo Badalić.

Dva čempresa uz more su rasla.
Medju njima vrba jadikovka,
A oko nje savio se bršljan.
To ne bila dva čempresa mrka,
Ni med njima sa bršljanom vrba,
Već to bila dva brata rogjena,
Pero jedno, a Nikola drugo.
I med njima udovica majka
Strećim sinom, sa slijepim Gjurgjem.
Hrani majka sokolove svoje
Sve trojicu njegujući l'jepo,
A najviše slijepoga Gjurgja,
Sto ne vidi sunca ni mjeseca
I nikoga na svijetu nema,
Da ga hrani i oda zla brani,
Do li svoje ostarjele majke,
I dva brata — da su braća bili!
Majka sinke mudro svjetovala:
„Djeco moja, sirotice moje!
Na meni je očevina blago,
Da vas dignem na noge junačke.
A kada se opašete snagom,
Onda, sinci, očeva je želja,
Nek se blago na četvero d'jeli.
Al ako vam poslušati mene,
Vi nemojte dijeliti blago:
Eto sam vam ostarjela majka,
Jošte malo, te me biti ne će;
Pa nek blago s blagoslovom mojim
Vama trima ned'jeljeno bude.“
To su braća za čas poslušala
I svojoj su obećala majci.
A kad njima muška snaga dogje,
Megju sobom ružno govorili:
„Za što da se nedijeli blago?
I onako propade nam ludo:
Stara nam je poludila majka,
Naše blago sve na Gjurgja troši;
Mi ovako živjet ne možemo,
Već hajdemo da se dijelimo!“

Tada Pero svojoj reče majci:
„Nije pravo, naša stara majko,
Da dvojica rade za trećega:
Nas dva brata za slijepog Gjurgja,
I još k tomu za te, naša majko.
Koja si nas dosta ucivilila
Sve gladeći mazunika svoga.
No podaj nam očevinu našu:
D'jeli pravo, tako bila zdravo!“
Kada majka riječ razumjela,
Suze roni, pa doziva Gjurgja:
„Ajde amo, čedo moje drago,
Evo su te braća ostavila
I na te mi zamrzila ljuto;
Al te majka ostaviti ne će,
Dok u njojzi živo srce bije.“
Al Nikola brže prihvatio:
„Pazi dobro, naša stara majko!
Koji sada na grudima griješ,
Uješće te iz potaje guja:
Gjuro troši i naše i tvoje
Dijeleći zabogarom blago.
No podaj nam očevinu našu,
Da svoj dio barem iznesemo.
Da i tebe, mila naša majko,
Prehranimo glada i nevolje,
Kad ti Gjuro sve raznese blago.“
Al im majka oštru riječ reče:
„Na čast vama, dva nesina moja.
Na čast vama hrana i obrana!
Megju nama više stauka nema:
Ponesite, što vam srce traži,
Dobićete zemlje i imanja:
Nek vam bude sretno, blagoslovno!
Al mi u tog ne dirajte sina,
Jer tako mi svete slave božje,
Ako l' njemu učinite krivo
Za života il po smrti mojoj:
Prokleta vam od matere bilo!“
Onda majka, srca uciviljena,

Stade d'jelit očevinu blago:
Divne njive, vinograde rodne,
I pitome pokraj mora gaje,
Maslinike, zelene pašnike,
Krotka krda, stada ugojena:
Dva dijela sinovima dvama,
A dva sebi i slijepom Gjurgju.
I suviše Peri i Nikoli
Daje blaga po tri sta dukata,
Neka rade, nek si kuću grade,
I nek im je s Bogom blagoslovno.
I odoše sinovi iz dvorâ,
Na daleko kuću sagrađiše,
Od svoje se odmetnuše majke;
A ona im osta samohrana,
Samohrana uz slijepa sina. —
Nije dugo potrajalo vr'jeme,
Al Nikoli Pero govorio:
„Malo nam je ovo sirotinje;
Već da hoće da nam umre majka,
U svijet bi Gjuru otjerali
I njegovo prisvojili blago.“
Al Nikola Peri odgovara:
„Propadosmo smrti čekajući,
Ne će majka skoro umrijeti.
No hajdemo da mi zavadimo
Našu majku i onoga sl'jepca,
Ne bi li ga otjerala majka,
Nama dala sve Gjurgjevo blago,
Il da joj ga lukavo otnemo.“
Tako braća megju sobom zbore,
Pa poruče svojoj staroj majci,
Kako ih je srce zaboljelo,
Što su svoju ojadili majku
I svom bratu žao učinili.
Mole majku, nek ih k sebi pusti,
Da joj ljube i čelo i ruke
I pred njome padnu na koljena,
Nek ih stara blagoslovi majka,
Da na njima kletva ne ostane. —

Bože mili, srca materina!
 Uvr'jediš ga, oprostiće rado,
 Izraniš ga, rane će zarasti,
 Te ne vidiš niti brazgotine.
 Milo majka dočekuje sinke,
 Ruke širi, na grudi ih stišće,
 I ne da im pasti na koljena;
 Od radosti sve kroz suze šapće:
 „Jeste li mi se povratili, djeco?“
 „Jesmo, majko, kletve nas oprost —“
 „Ja ju skidam, blagoslov vam dajem,
 Rad slijepog vašeg brata Gjurgja.“
 Pa privodi slijepoga Gjurgja,
 Da se i on s braćom poljubí.
 Ali Gjurgju čudno oko srca,
 Smrknuo se, ništa ne govori.
 Te sjedoše večer večerati,
 Večerati, rujna piti vina.
 Stara majka Gjurgja nagovara:
 „Kucni mi se, moje čedo drago,
 S milom braćom, da se pomirite.
 Pijte, djeco, i veselite se,
 I evo vam od dvorova ključí,
 A ja stara na počinak idem.“
 To su braća jedva dočekala.
 A kad bilo noći o ponoći,
 Smame Gjurgja u podrume dónje,
 Da tobože ne smetaju majci,
 Kad pjevaju i provode šale.
 Miješaju svakojaše trave
 I makova soka uspavača,
 Ne bi li brata omamili živa.
 Pije Gjurgaj na mahove silne, —
 Da li od tuge ili od veselja? —
 Pije Gjuro pa se ponapio,
 Na zemljicu spustio se crnu,
 Te mi zaspa ko zaklano jagnje.
 Kad to vidje Pero i Nikola,
 Iznose ga iz podruma dónjih,
 Sudovima čepove odbiju,
 Te ispuste ono rujno vino.
 Vade Gjurgju iz džepova ključe,
 Pa se veru do odaja majci,
 Kovčezima brave otvaraju
 I pakupe gotovinu blago;
 Pa uprte Gjurgja na ramena,
 Odnese ga nasred druma b'jela.
 Zasinula mjeseč na sjajna
 Svu noć sjaji na slijepog Gjurgja,
 A on spava nasred druma tvrda
 Ko uz majku na postelji mekoj. —
 Kad u jutru sunce ogranulo
 I stara se probudila majka,
 Misli jadna, Gjuro uz nju spava,
 Pa ga zove: „Ustaj, Gjuro dušo!“
 Al se nitko ne oziva majci.
 Skoči majka, na zlo naskočila,
 Zove, traži po svem dvoru svome,
 Al zaludu: nema milog sina.
 A kad sigje do podruma tužna,
 Mal da nije na zemljicu pala
 Od zadaha prolivena vina;
 Pa povika iza svega glasa:
 „Tko to bješe, da od Boga nadje?“
 Pa istrči pred bijele dvore.
 Uprav majka dvorima na vrata,

Ali Gjurgja vode dva čobana.
 Sumoran je, klecaju mu noge,
 I gologlav, razkuštrane kose,
 A lice mu sjetno neveselo.
 Kad ga vidje ostarjela majka,
 Kameni se od golema čuda
 I svom sinu riječ progovara:
 „Na zlo, sinko, s braćom vino pio,
 Na gore se nakitio vina!
 S braćom si se svu noć veselio,
 — Pa neka si, i pravo je bilo, —
 Ali čemu ne ostaste doma,
 Nego vas je izmamilo vino,
 Da po noći dvore ostavite,
 Pa su došli nazlobni nam ljudi,
 Ispustili iz sudova vino,
 Golemu nam štetu učinili!“ —
 Ali Gjurgaj tužno odgovara:
 „Ubij mene, mila majko moja;
 Ja od svega ništa ne razbirem.
 Mi sigjismo u podrume dónje,
 Da tvojega ne smetamo sanká;
 Pio jesam, pa se ponapio,
 A sve drugo, što mi pripov'jedaš,
 Moja luda ne dohita pamet:
 To će bolje moja braća znati.“
 Pa on stade misli prevrtati:
 Tko to bješe, te ispusti vino,
 I za što ga braća ostaviše,
 Da ga sama tako kara majka.
 Misli Gjurgaj, pa u sebi šapće:
 „To su moja braća učinila
 Od ob'jesti i od puste šale.“
 Al još ne će da pokriji braće,
 S majkom ide u odaje gornje.
 A kad majka plahi pogled svrnu
 Na kovčeg, gdje počiva blago,
 Al na njima brave otvorene:
 Sve je pusto pokradeno blago.
 Onda majka žalosna i gnjevna
 Nemilosno sina svoga kara:
 „Tà progledaj, jada ne vidio:
 Kuća nam je eto iskopana,
 Iz kovčegâ nestalo nam blaga!
 Čim će sada tvoja stara majka
 Prehraniti i tebe i sebe?
 A možeš li stoku timariti,
 A možeš li orat i kopati,
 Ti ne jako moje čedo sl'jepo?
 No hajdemo miloj braći tvojoj,
 — Sva je sreća, te se izmirismo; —
 Braća su ti srca milokrvna.
 Hranice nas i radiće za nas“
 Al kad Gjurgaj majku razumio,
 Vidje jadan, da tu nema šale,
 Vidje zlobu i nenavist bratsku,
 Pa ne može srcu odoljeti,
 Već plačući svojoj velí majci:
 „Stara majko, Bog te ne ubio,
 Te ne vidiš kod očiju zdravih:
 Tko bi drugi ispustio vino,
 Ostavio mene na pò ceste;
 Tko bi znao, gdje mi ključí stoje,
 Tko bi znao, gdje počiva blago,
 Do li ona dva nebrata moja?“
 Al mu majka riječ preuzima:

„Tà ne luduj, moje čedo ludo!
 Vino ti je pamet odnijelo.
 Ako su nas ostavila braća
 I svoj dio potražila za se,
 Dosta sam im učinila krivo
 Sve zbog tebe, nezahvalni sine!
 Pa sad hoćeš, da je tvoja majka
 Porodila pustahije klete!
 Da nijesi toga govorio,
 Jer ako te tvoja braća čuju,
 Ne će htjeti ni da znadu za nas.“
 Ali Gjurgaj na koljena pada
 I moli se Bogu velikomu:
 „Daj mi, Bože, nebesko znamenje,
 Da se moja osvjedoči majka.“
 Onda skoči na noge lagane
 Preobražen duhom i tijelom,
 I zavapi glasom velikijem:
 „Bože pravde i istine vječne,
 Koji jedin ljudske tajne znadeš,
 Ne slušaj me, ako zborim krivo;
 Tebi tužim dva nebrata svoja!
 Čuj me, Bože, sl'jepa sirotana:
 Ako su me braća ucivilila,
 Zavadila s mojom milom majkom,
 Ispustila sudovima vino,
 I pokrala blago materino:
 Ti obori pravdu svrh nebesa
 Ovog časa na grješničke glave:
 Prokleta im ovog sv'jeta blago!“
 Al da vidiš čuda golemoga!
 Zauriao vjetar sa planina,
 I nagoni oblačine crne:
 Stade tutanj gromova nebeskih,
 Sijevaju iz oblaka munje,
 I strijele udaraju žarke;
 Zemljica se u stožeru trese,
 Zaljulja se, puče naokolo,
 A navali uzburkano more
 Burne vale do nebesa valja,
 Te poklopi i zemlje i kuću
 I nebraću pokopa u sebi.
 Strepi Gjurgaj, na koljena pada,
 I doziva milu majku svoju,
 Al Gjurgjeve nema više majke:
 Stvorila se ptica kukavica,
 Kukajući leprša po sobi,
 Tužno trepti sinu oko glave,
 Kano da ga hoće da poljubi,
 Pa kukajući izleti iz dvorâ.
 Spozna Gjurgaj, što mu bi od majke,
 Pa on strže svoje odijelo,
 Smućen slazi sa tih pustih dvora,
 Prsi bije, uzdišući šapće:
 „Šta ću samac na tome svijetu?“
 Dohvati se svog zelenog gaja,
 Dva je dana kajao grijehe,
 A treći se prestavio danak,
 I poleti Bogu u visine
 Nevin patnik ovoga svijeta. —
 Vjekovi su uminuli mnogi,
 Al i danas Košljun otok stoji
 Sred sinjega hrvatskoga mora
 I svjedoči ovu priču staru.
 Gdje je bila kuća staričina,
 Tu je crkva preblazene Djeve;

Pokraj crkve samostan je stari,
— Zadužbina hrvatskih knezova,
Frankopanâ, živjela im slava, —
A u njemu skromni samostanci
Poste, mole, milostinju d'jele
I putnike dočikaju rado.

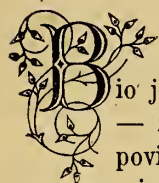
Gdje je Gjuragj one noći tužne
Nasred drumâ bez svijesti ležao,
Tu je tjesno burno i tijesno,
Boje ga se veliki brodovi
I ne mogu da u luku stignu.
Sva priroda lice izmijeni,

Samo osta onaj gaj zeleni,
Gdjeno se je prestavio Gjuragj. —
A u gaju o Gjurgjevu danu
Tužno kuka sinja kukavica:
„Kuku majci bez čestite djece.
Teško bratu uz nebraću hudu.“

Na badnjak.

Pripovieda Ksaver pl. Šandor Gjalski.

Bio je zadnji badnjak, što ga s njim sprovedoh, — zato ga i spominjem, premda ne imam pripoviedati nikakvih čudesnih zgoda ni zanimivih zapletaja. No bio je to još onakav badnjak, zanoseći na stara vremena, kad je taj dan svojimi običaji i obredi u jedan čas i veličao slavu Božju te izrazivao skrušenu hvalu vernika, i znao smirena ljudska srca toli nedužno, jednostavno, a ipak toli sigurno razveseliti i utješiti.

Nad čitavim krajem visjeli su od prvoga jutra gusti, više bieli nego sivi oblaci, od zemlje pršila mliečna magla, dižući se u treptajućih pahuljicah, i daleko na okolo zastirući svaki dol, svaki krov, svaki grm; tek visove bregova i vrške najvišega drveća nije zahvaćala. A bijaše ciča, grizka zima; svaki korak po otvrdnjeloj, smrznutoj zemlji čuo se gore u sobu uz tutanj i jeku, na staklih prozora složio se smrznuti uzduh u najdivnije slike cvieća, te ogromna, stara peć — ma se gotovo i žarila — jedva da je mogla studen polutamne sobe nadjačati.

— Danas je badnjak — šapnem gledajući na prozor u prekrasni zimski predjel, i sjetim se, da moj, susjed illustrissimus Batorić, vjeran „običajem otaca“ na taj dan lovi uvijek lov, te ga već u duši požalim, što ovaj put ne će moći da lovi. Tâ tko bi za Boga mislio danas na to, u toj magli, sumrzlici. — Nisam u misli ni dovršio izreke, kad začujem dolje lovački rog, lavež pasa i glas moga Batorića.

— Zar gospodin još spava — zar je zaboravio, što je danas? — Ej momče, skoči gore i kaži, da smo ovdje i da ga u lov zovemo, — čuo sam ja glasno govoriti mome slugi.

Otvorim hitro prozor i turim glavu kroz okno. Batorić stajao je pred dvorom u svom sivom lovačkom odielu i visokih ogromnih čizmah, o boku visjela mu draga njegova „duplonka“, ruke složio preko trbuha i turio ih u mošnjku od lisičje kože, koja je visjela na zelenoj uzici, prebačenoj oko vrata; imao je takodjer uza se ogromnu lovačku torbu, ko da se nada Bog zna kakovu plienu. Uz Batorića stajala čitava četa lugara i momaka, svi providjeni starinskim nevaljanima jednocievkama, iz kojih ipak naši seljaci toli neponjatnom si-

gurnosti gadjaju. Od grdne studeni tek su se svojimi kratkimi surinami branili.

Rulja pasa, sve dva po dva zakorlaćena, nestrpljivo je poskakivala, repovi mahala i gledajući lovce radostno lajalo.

— Dobro jutro, illustrissime! — javim se iz prozora, — zar zbilja, ta po tako nezgodnom vremenu?

— Oho, a ti lienčino ne ćeš, prekine me u šali starac; ne, tako ne smije biti, još još, kad mi se izmakli Štefica, Lacko, Tomica, ali ti, ajde ti s nama. Danas je badnjak, svaki dobri krštenik ide u lov, ne bi bora mi znao, da je sutra božić, kad bi danas kod kuće ostao.

— Ali tko će po toj magli, mrazu, ta psi ne mogu baš ništa za takova dana, a zalud po bregovih hodati ne će mi se.

— Gle ti njega, diete, mogo bi ti ne otcem već djedom biti, pa tebi se ne će, a ja starac idem! Zar se ne bi stidio? — Ajde ti, čekam te ovdje! —

Ne bijaše dakle druge, moradoh se u lovca prometnuti i s Batorićem poći.

Kako rekoh, tako i bješe. Lov se nikako ne mogao razviti. Psi izgubili u studeni svaki njuh, po tvrdoj se smrznutoj zemlji takodjer nije mogao ostaviti trag, pa ako bi kopovi i naišli slučajno na zvijere, ne mogosmo opet mi lovci ništa pred maglom. Tako prodjosmo najbolje meti. I nikako ne htjede da na bolje krene. Magle se doista uzele dizati i miešati s oblaci, no zato je počeo padati snieg, najprije u sitnih tvrdih zrnih, zatim u velikih zrakom ovamo onamo letećih krpah, dok se nije gusto spustio i za kratak čas svojim čistim bijelim plaštem sve prikrio.

— Eto juri božić na bielcu, uzklikue veselo Batorić, (drugda bi ga kao pravoga lovca takav snieg u zdvojnost natjerao, ali danas je badnjak, pak na božić želi vidjeti sniega) — baš mi je mило, ma i ne dobili pečenke. Barem ćemo se k polnoćki sanjkati. Pa da, re vera, tužan li je božić bez sniega.

Snieg u istinu padaše toli gusto, prilježno i neprekidno, da je bilo podpuno opravdano, nadati se saniku. Crne grude na polju sve više izčežavale, već se nijedan jarak medju slogovi ne razpoznavao, po pustih se brezuljcima nizki grmovi borovice svojim crnim granjem oštro

lučili od jasno bijelog plašta snježnoga, i pričinjali se kano pjege na runu starih kraljevskih mantija. Golo granje drveća, po kom su se fine igleinja hvatale, sad se je sve bolje sagibalo pod trhom sniega. Zrak, oblaci, sva visina, sve se gubilo u sipajućem se sniegu, od nikuda ne čuje se ništa, tek tužno se koji put nezgrapnim graktom javile vrane i svrake, poletavajući niskim kratkim letom od jednoga polja do drugoga, ili bi časomice zamnio dolje iz ravnine od potoka i crnih voda čeznutljivi krik divlje patke, da se onda odmah razpline u dalekom ovom miru. Inače sve tiho, ukočeno, gluho, gotovo nedohitna tišina, u kojoj su isti naši koraci odjekivali, te je glasno pod nama škripio i cvilio mladi snieg. Nješto svečana, veličajna naleglo na sav kraj, baš ko da se pripravlja na dostojan doček mladoga kralja nebeskoga!

Oko bližnje šume, što se je bez svakoga gibanja pred nama širila, zgustio se zrak u finu prozirnu koprenu, na kraju šume a na kosi briega dizale se k nebu vite jele i tanki borovi, okićeni po tamnozelenih hvojah rubovi netom palog sniega, koji su se pričinjali kano da su sačinjeni od milijuna te milijuna zvjezdica najčistijega srebra i bisera, a izazivali u čovjeku spomen na one minule sretne dane, kad je toli nestrpljivo, toli bogobojno očekivao božić, i njegovo drvce i njegove darove!

I ja ne mogoh odoljeti želji, da podjem u šumu. Ostavim svoje mjesto i lovce, požurim se napred, te zadjem unutra. Ko da sam stupio u vilinske dvore ili u koju prekrasnu gotičku crkvu. Ravna stabla grabrova, bukava i mladih hrastova nizahu se u duge redove tankih visokih stupova, hleptečili k nebeskim visinama i u gornjih granah savijajućih se u velebni svod; svaka graničica, svaka svrž okićena je bijelim sniegiom i čini se kano da je od mramora, te priliči onim divnim uresom starih gotičkih hramova. Sve je to u pridušenom svjetlu zimskoga dana tonulo u polutamnih sjenah, a ipak svjetlucalo nježnim bljeskom, koji je strujio iz bijelog sniega, baš kano u crkvi u predvečerje, kad na tamnih zidovih drhće trak vječne luči. Padajući snieg jedva prodiraše ovdje do tla, po kojem je ležalo suho pocrnjelo lišće, tvoreći tako debeo, gust sag.

Najednom bi mir šume prekinut, te začujem zvonak štropot od udarca sjekire. Okrenem se onamo, odakle je zvuk dopirao i spazim mladu seljačku djevojku, kako sječe po grani ogromne divne jele. Ljutito poskočih do nje, zavikavši na nju: „Što radiš neboga!“

Znao sam naime, da je ova šuma Batoriću najmilija od svih, osobito pako onaj nasad jela. Sam za svoju potrebu ne bi nikad dao ništa odavle dobiti.

Djevojka se prestraši tako, da joj je pala sjekira iz ruku, a zatim uze plakati i moliti za oprost. Saznao sam od nje, da je željela za badnjak načiniti kod kuće lug, a za to joj je trebalo zelena granja, pa pošto nije nikoga imala, koji bi joj u goru išao, odva-

žila se ona ovamo. Moja srčba umah je prošla, jer je bilo u istinu premilo lepo djevojčice, ali bojao sam se, što će Batorić, kad ju nadje. Lovci se u to sve bliže primicahu, već se čuo glas Batorićev, nikako pako nije mogućnosti, da se ugneš. Eto ga! — U prvi čas bio je razjaren i raztužen, no kad mu se je djevojka molila i spomenula, da je htjela slaviti božić, razvedri mu se lice, oprostio joj, dade joj odsječenu granu, te obrativ se k meni reče: „Baš mi je žao za ovu lepu jelu, da je barem koje drugo drvo; ali šta ću, danas je badnjak, čemu da se srdim; — pak jer želi praviti lug po starinskom običaju, neka joj bude. Gledaj, mladi amice, zato je božić toli drag svetac, što imade radosti i za bogataša i za siromaka. Dakako vjere treba imati, starih se predaja držati, pa će barem jedan put u godini veselja biti!“

Izadjemo iz šume, da nastavimo lov. Batorić nikako ne htijaše da prestane. „Danas i onako nema o podne ručka, što bi kod kuće radili? Pak moramo si naći za svece pečenke. Kakav bi to božić bio bez divljačine! I još je nješto. Stari Adam Hržinić svake godine čeka na me u svojoj kleti na taj dan. Znađe, da sam na badnjak uvijek u lovu. I on mi tom prilikom ponudi čašicu vina uz želju, da sretno božićujem, ja mu pako čestitam k godovnom. Tako je već nebrojeno mnogo godina među nama! Bio je on nekad moj najbolji slobodnjak. Mogao sam ga usred noći s najvažnijimi pismi bez ikakve bojazni svakud poslati.“

Bilo nam je preći do dva briega, dok se nadjosmo pred Hržinićevom kleti, sitnom zgurenim zgradicom bez okna, i tek surovo sabijenom od crnih, prastarih balvana. Suhonjavi sićušni starčć, odjeven u trošnu katansku surku i obuven u visoke na sve strane krpane čizme, stupi pred nas, te razkrite glave pokloni se pokorno i nagnu se čitavim gornjim tielom, uvukavši kod toga nekako trbuh u se. Batorića poljubi u ruku. Na izsušenom mu licu nije se doista opažala Bog zna koja radost, no ova seljačka lica, preko kojih je toliko jada, toliko biede prohujilo, takova su, da s njih ne čita istom tko god tako lako! Batorić, koji je svoga čovjeka poznavao, bio je do suza ganut. On je razumio smetenost staroga seljaka, njegovo nesigurno stupanje, više tapanje nogama, njegove suzne oči!

— Hvala budi Božjoj dici, da je ipak vaše gospodstvo došlo! Ovo zlo vrieme plašilo me već, da vas neće biti. No sad je dobro, samo da me udostojaste svojim posjetom. Izvolite unići! — I starac podje prvi do kleti, napinjući se drhtavom rukom, da drvenu ključanicu odriši.

— Dakle moj stari Adame, jesi li što god živ? počne Batorić.

— Hvala budi Bogu jedinomu i svetoj majci Božjoj Bistričkoj, jesam! Što da se tužim? Star sam, dosta da je ovako, kako je. Ta vaše gospodstvo znađe, što je u

starosti — od dana do dana — svaki čas je za nas starce Božja milost!

— Zato baš, daj ovamo „srabljivca“, da pijemo u tvoje zdravlje, ta danas si godovnjak! reče mu Batorić, potreptavši ga po ramenu, te sjede na tronogi nizki stolčić.

— Evo, evo, sve sam već pripravio, dala mi baba sobom i nešto sira, luka i jaja, — e što ćemo, kad je danas toli velik post, pa tako ne mogu gospodu nuditi mesom.

— Tko bi danas mesa, moj Adame!

Adam međjutim na prevaljenu praznu bačvu smjesti kruha, soli i sira, a vina povuče iz lagva na ciev iz tikvice, da ga onda saspe u vrčić, tako zvani „srabljivac“, i Batoriću prvomu ponudi. Poslije njega dodjem ja na red, a tada svi ostali lovci. Sebi napuni zadnji, te naklonivši se pred Batorićem priklonom koljena prinese vrčić k ustima, kod toga se nasladjujući tako, da si je poslije neprekidno usnice jezikom oblizavao.

Batorić međjutim pošalje lovce u obližnje grmovlje, jer je Adam rekao, da je tamo zec, velik ko vuk; mi pako ostasmo još njeko vrijeme u kleti. Stari se je Adam za to vrijeme toli razveselio, da je nazdravio i sveto trojstvo i mladoga kralja i božansku „mamicu“.

Kad se je iz dola javila puška, te za čas dojurio momak u istinu sa zecom u ruci, ostavismo klet i podjismo prema domu.

Kratki se je zimski dan sve više svraćao za bregove, u mračni zrak jače i jače prodirala siva večer, snieg je prestao padati, no za to zaduvao oštar vjetar, brijući grizko i bolno od bregova u puste, tamne dolove. Sa drveća i krovova sipao nam se je u lice snieg, koji je bio na njima naslagan. Po nebeskom se svodu tjerali i komešali oblaci i magle, čas se trgajući, čas na krilih žurnoga sjevera hitro brodeći onamo za gore. Iz visina oblačnih čuo se šum letećega jata divljih gusaka kano prolazeća bujica deruće vode, a zatim se još nekogi čas pronosilo zrakom brbljavo im gakanje. Na iztoku nad gorami žutili se oblaci mjedenom bojom, ko da se natapljaju u ražarenoj kakoj salitoj kovi, a gore u sredini neba raztrgli se oni, te kroz uzku modreću se pukotinu zakriesila jedna sitna zviezda, svojim treperećim zlatnim trakom dopirući do nas, ko da nagoviešta blizinu svetoga časa!

— Bit će mjesečine, čuješ li, počne Batorić nakon dulje šutnje. Veselim se već sada, kako ćemo se liepo sanjkati k polnočki.

— Zar ideš i ti, illustrissime?

— Kako ne, za Boga, ta tome se najviše veselim, kad će moj Ivica kod orgulja zapjevati prvi put: „Narodi se kralj nebeski“.

— Ako ti ideš, ići ću i ja.

— Razumije se, morat će i oni drugi ići.

— Koji?

— Ma Štefica, Lacko, Gjuka, Škender, svi su danas kod mene. Lienčine u lov ne htjedoše. Pozvao sam ih, ta oni sami bez obitelji, ja sâm, najbolje je dakle, da smo na taku večer zajedno.

Napokon se po dosta visokom sniegu dokopasmo umorni i gladni Brezovičkoga vrta. Stara se kurija u sivoj tami svojim visokim, kosim krovom i crnim zidovi u sred nepreglednoga sniega još čudesnijom, još sablastnijom pričinjala, iz malih prozora sipahu razsvjetljene sobe kroz smrznuta stakla crveno-sjajnu svjetlost, koja je u trokutnih repovih padala u vanjsku tminu, titrajući u ladnoj obasjanoj pari i praveći na bielom sniegu duge sjajne plohe, iz kojih se caklili i kriesili ledci sniega kano po bijeloj svili razsijani alevi i smaragdi. I ja ne znam, isti ovaj obični zimski prizor imao je za mene neki osobiti, božićni svečani biljeg!

Sjevernjak sve jače hujio i brijao, iz dimnjaka pako stare kurije upravo sukljao gust, crn dim, i svjedočio, da su peći tople. Kako smo dakle željno čeznuli za toplim kutićem, koji nas je ondje gore čekao.

U staroj je kući sve odisalo mirisom pečenih kolača, gibanica i kuhanih šunka. Iz kuhinje čuo se zapovjedajući glas staroga sokača Petra i žurna poslenost služkinja. Štropot ribeža, mužara, noževa zvonkom se je jekom razliegao po svih kutih kurije, te miešajući se s veselim glasovi poslenika toli je jasno odavao radost, koju donosi u kuću božić.

Gore u sobi dočekaše nas Batorićevi gosti. Bijaše već sve za božić priredjeno. Zidovi bili izkičeni borovinom i jelovinom, i sav zrak sobe bio je napunjen mirisom zimzelenog granja.

U pročelju stajao dosta visok mlad bor, urešen pozlaćenim jabukami, orasi, lješnjaci, sitrim svjećicama od voska i lancima od papira raznih boja. Tramovi također bili zelenim grančicama nakičeni i na tankih nitih njihale se po zraku jabuke-božićnice, nad stolom pako visio tako zvani jež, jabuka, obložena sasvim lješnjaci, ovaj najglavniji znak badnjaka u starih hrvatskih kućah. Pod čitavim stolom bila razastrta čista, žuta slama, a sam stol bielio se od finoga stolnjaka, u sredini kojega bijaše položen velik križ, na prosto svezan od dugih vlati ražene slame.

Sve je to stari Vanko napravio. Batorić gotovo se topio od blaženstva i veselja. Oči mu se radostno kriesile i najprvo popostojavši kod vrata, zagleda se u sve a tada pošav od jednoga ugla do drugoga k svakoj grančici, svakomu drvcu i svake se stvarce rukama dotaknuvši, opazi, da je Vanko zaboravio na zviezdu-repaču i na svetoga duha. Isti čas moralo se to izvjesiti, a za tim svjećice zapaliti.

Soba zasja. Mene se je silno dojmio ovaj na seljačku izkičeni drevni prostor, po sebi već odjek starih — starih vremena, — a sada još više zanoseći u daleku prošlost svojim prikazivanjem i obdržavanjem pradavnih običaja,

svojim prostim, ali iskrenim svetkovanjem toli uzvišenoga časa kršćanstva.

Ne samo da se javljahu osjećaji, slični onim, koji su negda čovjeka u djetinstvu iste svete večeri blažili, — ono sblizenje s božanskom predajom, ono posizanje za tisućljetnimi zgodami, — nego ko da su se iz toga nakita, iz toga svjetla, iz toga dima — jednom rieči iz svega — nejasno tek u prozirnih slikah, ali ipak zamjetljivo dizali i lebdili prizori iz starih, davnih vremena, iz one dobe, kad su naši pradjedovi, ti najstalniji patnici svete vjere, pred simbolom božanske zibke crpali snagu svoga osvjeđenja, svoga junačtva, iz one dobe, kad im je u biednom mučeničkom vieku, ostavljenim od svega živoga svieta i zemaljskih kraljeva, jedino kralj nebeski pružao utjehu, pružao okrepu! Odisalo je, strujilo je diljem čitave kuće, diljem starih soba nješto nebeskoga, nješto svetoga, što je srca svih nas blažilo i nježilo, duše naše uzdizalo i dalo nam šaptati vruću hvalu božanskomu spasitelju, da nam pokloni ovaj dan!

Odbila već sedma ura, kad sjedosmo za stol. Sva moguća starinska postna jela zaredala. Batorić je strogo držao do toga, da na badnjak kod njega ne bude mesa, ali zato se je njegov stalno namješteni ribić Janko morao pobriuti tim sigurnije za soma i šarana.

Društvo bude naskoro veselo i glasno, premda nam je manjkao naš obični stola ravnatelj, župnik Ercigonja, koji je radi polnoćne mise morao ostati kod kuće. Mjesto njega ravnao nas Lacica Kuntek. Nije bio doista govornik u evropejskom smislu rieči, no mi toga niti ne zahtievasmo. Tà bilo je samo po sebi toli ugodno sjediti za punim ovim stolom, u toploj ovoj drevnoj sobi, kraj sve razsvjete ipak zastrtoj njekom polutamom dugih sjena, koje su padale iz crnih tramova, plazile iz dubokih kuteva sobe, a najviše se turale iz ostalih nerazsvjetljenih odaja. Na polju pako javljao se sjever, kako starim krovom liže, golim granjem drveća lomata, staklima prozora potresuje, i kako se po uglovih kurije čas ljutim rogoborom, čas bolnim uzdisanjem lomi, dočim smo u isti čas u sobi čuli i čutili visoku staru peć, kako u njoj plamti i žari, da sve puca i cvili klada, te iz nje strnji topao mekan dah, dajući nam osjetiti čuvstvo zadovoljstva, da nismo izvrgnuti zlobi vjetra. Jednostavan, običan užitak, ali može biti upravo ovake dnevne slasti kraj sve svoje maljušnosti pletu za nas najjače vezove ljubavi za ovaj život?

Medju prvimi zdravicami bila je ona današnjoj slavi kršćanskoj, kojom je prilikom Lacica posebice iztaknuo Batorića kano najvjernijega čuvara starih običaja.

Batorić se zahvali, kod toga udarivši na novo vrieme, koje ne ima više dosta smisla za svetu vjeru i njezine starošću svojom posvećene ustanove. „Medjutim to je samo prolazno — moda — i ništa više“, — reče dalje. „Um ljudski brzo će uvidjeti, kako je današnje njegovo

osvjedočenje tek posljedica zasliepljenosti, koja je na čovječanstvo pala uslied, ne da se tajiti, velikoga napredka u znanosti. Radost s toga, što se je odkrilo, da je voda sastavljena od kisika i vodika, da je munjevnom iskrom moguće uhvatiti silu, — zavela ih te misle, da u svem ovom ne ima ništa božanskoga, kad su k tomu dosta strojevi i retorte. No, to je plitkost, ali ostavimo to. Drugo je glede običaja starohrvatskih. Ja ih poštivam i držim ne samo iz ljubavi i poštovanja prema onim, koji su prije nas tu bili, a koji za cijelo tu ljubav zaslužuju, — već i radi sebe samoga. Ne će mi moći nitko zanijekati, da se takovim svetkovanjem i održavanjem starih navada duša naša laglje digne do plemenita, liepa idealizma. Čovjek bude i ljepši i bolji! Ja bi želio, da svi Hrvati više drže do svojih običaja, jer to ih najsigurnije čuva od tudjinstva, — pak i hrani u narodu samopoštovanje i ponos. Ali dakako kod nas baš se protivno radi! Toga možda nema više u čitavom svijetu. Uvijek nam je u ustima slavna prošlost djedova, a ipak nijedan narod nije toli brzo, toli lako zabacio stare uredbe. Uzmite redom. Naše županije propale, reklo se, da je to „antikvirana“ uredba, gradovi ko majmuni uzeli u svemu oponašati Švabe, — a mà šta ću dalje, tà isto ime već napustiše Hrvati! Gledajte pako Anglikance, kako pobožno čuvaju sve, što su im djedovi ostavili. Njim valjda ne možemo predbaciti barbarluk!“

Premda je sudac Štefica Petrović bio vatren pristaša novih uredaba i uvijek se ponosio svojim „liberalizmom“ te se hvalisao, kako ništa ne drži do „svih ovih popovskih ludorija“ pri tom često neopisivim ponosom spominjući citate iz Büchnerova „Kraft und Stoff“, taj put se ipak nije razvila nikakva debata. Mi svi ko da smo u taj čas, ako ne mislili, a ono svakako osjećali poput Batorića, i podlegli čaru božićne večeri.

Iz donjega sprata, iz družinske sobe, koja je takodjer bila okićena borovinom i bršljanom, i gdje je Batorić dao po Vanku dieliti medju služinčad kolače s umiesenimi cvancigami, dopirala do nas čas vesela halabuka sakupljenih, čas stare božićne pjesme, pjevane neizrecivom nasladom i pravom pobožnosti.

Mali svinjar Daša, osjećajući u sebi umjetnički nagon, načinio je „Betlem“, pa osjećajući takodjer neki poduzetni duh, složio se s vrtlarićem Tinčom i s Imbrićem, pomoćnikom kravarskim, te dodjoše, noseći razsvietljeni Betlem pred sobom, gore u sobu. Zapjevaše poznatu pjesmu :

Oj kakva to svjetlost,
Tam' Betlem gori . . .

Batorić umah upadne svojim glasom, Lacica za njim, mi ostali takodjer, te starački lrapavi glasovi složiše se s nješto previsoko nategnutimi soprani dječaka, pa tako diljem drevne kuće zaori duga melodija starodavne pjesme, uzdižući nam srca, nadahnjujući nas žarom vjere, blažeći nas zadovoljstvom!

Poslije ove pjesme morali su dječaci još tolike druge pjevati, a kad oni odoše, mi sveudilj pjevasmo svladani sasvim božićnim uzhitom.

Tako prolazila večer u pjevanju i razgovoru. Dogovarajući se, kako ćemo k polnočki, svrnusmo nekako govor na duhove. Pa i kakva bi to bila badnja večer u staroj kuriji, da se o tom ne povede riječ! Sve moguće i nemoguće bajke tudier se nabajale. Lacica i Gjuka bili su prvi majstori, ovaj posljednji tim više, što je tvrdo vjerovao u sve, što je o duhovih znao. Isto tako magnificus Radičević, koji je opet sve pojave tumačio pomoću „četvrte dimenzije“. Jedini Štefica, on je unapred označio svoje stanovište kratkim, jezgrovitim: „To je preludo vjerovati“, — no zato se je ipak za cijelo vrijeme brižno ugibao, da svrne svoj pogled kroz vrata u druge tamne sobe, te je dapače probliedio kano krpa, kad mu je Lacica, zaklinjući se svime, što mu je drago, rekao, da je nedavno vidio njegovu pokojnu punicu lietati nad zgradom kotarskoga suda.

— Da, da, letila je, onako kano lepirica oko svjetla. Ta ko da sam ju živu vidio, imala je na sebi svoju zelenu svilenu odjeću i rajfrok, ma kažem ti, prava pravcata pokojna Letovanička. Preplašio sam se, Bogo dragi, ja ne znam, da li je jedne kapi krvi u mene bilo. A ona leti, leti sve na okrug nad tvojim krovom. Već sam se za te moj spectabilis bojao, — dovrši sasvim ozbiljno Lacica. Štefica pako sveudilj bljed kiselo se nasmieši, ali ne mogaše niti jedne riječi izustiti.

Batoriću ne bijaše milo, što je Kuntek prevrnuo na šalu, pa uozbiljiv se počme pričati.

— Mislili vi što vam drago, — međjutim i ja ne vjerujem, da se duhovi iz groba dižu te nas pohadjaju, — prepuštam to starim babam i momemu dragomu špiritisti magnificusu, — ali što mi ljudi možemo znati? Ima toliko toga nepojmljiva, što je izvan naših čutila, te je sve badava, tko je nešto dulje živio, mogao se je osvjedočiti, da jest nešto višega, metafizičnoga nad nama. Neka Štefičin Büchner makar po glavi skače, mene lje ne će o protivnom osvjedočiti! Zbilo se to, što ću vam kazivati, baš ovdje u Brezovici, i — mislim upravo na badnjak ili na staro ljeto, — točno više ne znam, ta toli je dugo već tomu. Bio sam još jurat u Požunu, poslao nisam mnogo imao, pa kad se božićni sveci bližali, zaželim k svojim starim roditeljem — Bog im daj duši lako. Odlučeno svršeno. Za koji dan osvanem u Brezovici. Kako danas ja, tako je onda takodjer moj otac uvijek na badnjak i na staro ljeto sakupio oko sebe prijatelje, koji nisu imali obitelji. — Ovaj put dakle poslije objeda, koji je takodjer kasno na večer tek po svršenom lovu bio, pak do časa, kad se k polnočki išlo, uzeli se kartati. S otcem sjeli k istomu stolu stari grof Jurica, bio onda već udovac, — Bože, sad ga se još sasvim vierno sjećam, na njegov ocijelo zeleni-frak, njegove žabote; zatim sjeo tvoj otac, Štefica, stari illustris-mus Jankić

— sasvim si mu sličan — napokon sjeo još fiškal Žuženić. On je bio neženja pa je svakoga božića dolazio u Brezovcu i svaki put majci mojoj donosio za onda toli obljublene bečke almanake, otcu pako sve moguće profile cara Napoleona. — Bili su ovdje u prvoj pokrajnjoj sobi. Ja sam se posadio na divan kraj grofa, da gledam igru. Nješto poslije deset ustane otac, da pogleda ostale goste, koji su ovdje u palači kraj čaše vina ostali. Jedva što je iz sobe izašao, vidim kako tvomu ocu izpadoše karte iz ruku, i on se u prazno mje-to moga oca sav zapanjen, ko drven, zagledao. Isto tako grof Jurica. Žuženić i ja u isti mah uzkliknemo: „Što je za Boga!“ no ne dobijemo od nijednoga ni odgovora. Oni nas nisu ni čuli. Za čas vrati se otac, još sav u smiehu od šale, što su u palači zbijali, no čim se bliže primakne, prestane se smijati i u čudu zapita: „A tko to sjedi na mojem mestu?“

„Kakove su to lakrdije, ovaj trenutak vidio sam, gdje vjetko na mom stolcu sjedi, a sad ga nema. Gdje je?“ „Ta nije bilo nikoga!“ upadosmo živo Žuženić i ja otcu u riječ. „Ma jest“ — prestravljeno zavikne otac, a na to grof i tvoj otac dodju k sebi, te sva trojica uztvrđiše, da su vidjeli liepa mlada čovjeka, u odijelu prastaroga kroja, onako ko u turska vremena. — Tvoj je otac kazivao, da ga je na jednom spazio ne vidivši da je došao, tada da je sjeo mirno na stolac i u mene se zagledao. Grof primietio ga tek, kad je već sjed o. Čim su ga spazili, i ne znajući za što, svladala ih strava, akoprem nisu na duhove ni iz daleka mislili. Otići nisu ga vidjeli. Žuženić i ja nikako si ne mogosmo protumačiti čitave zgode, u duhove nismo vjerovali ko danas Štefica, pretražismo sve sobe, nije li kod toga bilo šale? Dakako ta predmujeva bijaše unapred izključena, jer bi u tom slučaju i nas dva morali što god vidjeti. Nije li to čudno? Moj otac doista, on je bio napredujak ko naš Štefica — nije nikakove važnosti čitavoj zgodi davao, no stari grof i tvoj otac prišapnuli si, da je to nekaki znak za kuću. Ja sam ih čuo, no u sebi sam se smijao. Tri mjeseca kasnije pogorio nam je spahiluk u Banatu. Dakle, što kažete? na to upita nas pobjedonosno Batorić, osvjedočen, da nas je nevjernike sasvim pobio.

Ali ti nisi ipak vidio sam na svoje oči ne možeš dakle tvrditi, da je u istinu kakova prikaža bila? uzmem ja više od objesti.

— Gle ti mudrijana — ali trojica su vidjela, nas dvojica pako ne — to je „kritično.“ —

Poslije Batorićeve pripoviedke opažala se na licu sviju njeka bliedja boja, Štefici Petroviću dapače vidjelo se, kako mu okrajci „liberalnoga“ ovratnika drhću. Crni kutovi sobe u jedared ko da kriju nješto tajinstvena u sebi, pravilni, toli jednolični „tik tak“ dviestogodišnje visoke ure sablasno se ozvanjao polutamnim prostorom; sjene, što se kočile po zidovih, po tramovih

i bacale se iz visokih crnih ormara; isto ono treptajuće nepravilno svjetlo svećica na božićnom drvcu, osobito kad bi koja dogorievala te svojim izdišućim plamenom bacala čas veoma duge čas sasvim kratke trake po portretih, napokon ono cvilenje vjetra po dimnjacih i rogoborenje po krovu i tavanu, sve je to činilo, da je čovjeka nešto u srcu zazeblo, te je nehotice svaki od nas s Batorićem promrmeljao: — Ta Bog bi ga znao, što li sve ne kriju u sebi stare ove kurije!

Medjutim primicalo se sve više vrijeme k polnočki. Štefica ne mogaše više mirno sjedjeti na svom mjestu, jer je bio upravo nasuprot vratima, na koja zijaše crna tmina kobne pokrajne sobe. Sreća za nj, da smo ustali od stola i počeli se spremati u crkvu.

Kad se začuše pred dvorom praporci, požurismo se na polje i za čas vozile nas troje saonice put crkve.

Vjetar bješe prestao, nebo vedro gotovo bez oblačka i posuto zvjezdami, koje su živahno titrale i kriesile se, te se je tamni lazur nježno od njih ljeskao. Njekako se pričinjahu, ko da su ovoj dalekoj zemlji bliže, nekako se dojimalu, ko da u neizrecivoj svojoj ljepoti slažu slavu Božju i misao ove večeri, jer tako im je sjaj zlatnih treptajućih zraka naličio svetačkoj aureoli. Tihi ladni mir ovoga sjajnoga neba svim je izricao nešto uzvišena, nešto nedohitna! Prava badnja noć! — Mjesec se jur visoko digo, u bliedom njegovom svjetlu ležala sva ta snježna polja, gorostasno se dizala brda, ko nepregledne gromade sniega. Drveće, obloženo po svih granah bijelim ovim uresom zime, drhćući u nejasnom svjetlu, prikazivalo sa fantastično, nepredijeljeno — sablastno. Od seljačkih kućeraka žarila se u noć mala okna, ko vatrene oči, koja su glasno pripoviedala, kako sav taj svijet čeka radostno, čeznutljivo dolazak Božjega djeteta.

Naše saonice strjelovito letile napried, po svježem sniegu niti se čuo topot konjskih kopita niti smicanje saonica, tek praporci, ovješeni konjem po vratu i na hrbtu — daleko odjekivali u ravnice i bregove — u gluhu ovu, ladnu noć.

Zatim zamnieše zvona crkve razliegajući se tanko-zvučno srebreno u svježem negibajućem se zraku i gubeći se daleko, daleko, tamo negdje za vodami i šumami.

Pred crkvom sakupljena sila svieta, sva u svečanom čitomu ruhu, čekala je početak službe. Časomice zagrmio iz svjetine hitac puške ili kubure, i huškanje vesele momčadi.

Unidjosmo u crkvu gore na kor Batorićev, koji je imao kano patron. Služba Božja odpočne. Visoki zidovi stare crkve tek su do sredine bili svietli, gubeći se

dalje u sivoj polutami, koje ne mogahu prodrieti voštanice, gdje gdje po kutovih crkve zapaljene. Opojni miris tamjana i ružmarina, što su ga djevojke i žene u rukama držale, izpunjao svu crkvu. Dolje iz puka, gdje se je glava do glave narivala i svjetina se neprekidno njihala kano valovi na burnoj vodi, dolazilo zujenje, što ga činile na polak glasno šaptane molitve vjernika, njihovo uzdisanje — njihov uzhit.

Tada napokon zapjeva svećenik kod oltara: „Gloria in excelsis Deo“, a gore kod orgulja ogласi se stari školnik Ivica Novaković svojim tankim kroz nos navučeni, na blejanje janjeta sječajućim glasom, ali pjevanim s veseljem i pobožnošću, zato kraj svih svojih mana ipak ugodnim i vjerniku dragim. Ne znadu — ne znadu naši današnji „organiste“ više ovako vierno, istinito pjevati u crkvi ko negdašnji školnici!

Narod se odazove, i ciela crkva zagrmí od stare pjesme:

„Narodi se kralj nebeski . . .“

Ja nemam rieči, da prikažem čuvstva, što su me taj čas svladala i ganula do suza — ja nemam kista, da nacrtam onc, što na licu Batorića i drugih gledah, ja nemam pera, da opišem radost, veselje, blaženstvo skupljenoga svieta. Samo mogu reći, da sam se gubio pred veličanstvom jednoga ovoga trenu, i stara, prastara božićna pjesma potresla mi dušom, te sam taj čas toli lako pojmió svu snagu devize naših djedova: „Pro Deo et patria!“

Ostavih crkvu te podjoh pod vedri nebeski svod. Iz crkve je sada domnievala pjesma: Slava Bogu na visini, a mir ljudem na zemlji! Šaptom priključio sam se ovim riečima.

* * *

Prodjoše mnoge godine, Batorića nema, Brezovice nestalo, nestalo i naših starih badnjaka. Pjeva se doista i sada: Slava Bogu, a mir ljudem, al —. Moja susjeda, sirota Dorica, ona, što ju u šumi nadjosmo, sad je udovica s petero nejake djece, i nikako joj se ne da pjevati, suze joj već od jutra ne mogu sahnuti. Gospodin kr. poreznik hoće do konca godine pokriti godišnju dužnost poreza u svom kotaru. Ta dobio je silan ferman! Razaslao je za to na sve strane svoje ovrhovoditelje. Što on mari, da je danas badnjak? Nema krzmanja, konac je godine ovdje. Dorica dugovala je čitavu zadnju četvrt poreza — e — ovrhovoditelj ne zna šale, niti se brine za zakon, on joj je otjerao zadnju kravicu, tako da nema sada za božić ni kapi mlieka, da djeci speče gibanicu. „Mileka“ bila je pako toli dobra, toli liepa krava! Tužna li badnjaka! —

Mali trgovčić.
Nacrtao profesor Nikola Mašić.

Narodna nošnja u Privlaci i Otoku kod Vinkovaca.

(K slici.)

U oba sela narodna je nošnja ista. Za razliku bi se moglo navesti, da je u Privlaci sve skupocjenije i bogatije. Vidi se to i na slici, gdje je u Privlačanke zapreg obložen zlatom, u Otočanke izvezen prema kraju. Ponose se tim sami Privlačani pjevajući:

„Oj Privlako, svileni pojasu,
U tebi su djevojke na glasu:
Sve u zlatu — dukati na vratu.“

Glede češljanja kose razlikuju se u tom, što Otočanke nose sitnu pletenicu, kad što u više od stotine struka, a u Privlaci upliću široke struke. Češljaju se jednaki načinom. Razdiele svu kosu na dva diela, od kojih jedan pričešljaju prema zatiljku i ovdje ga preko glave upletu u pletenicu. Prednji dio kose priglade niz čelo ili začesljaju, ili, kao što se na slici vidi, načesljaju „rogove“. Za rogove treba kosa gusta i mekana, s tog ih i načesljaju samo gdje koje djevojke i to u velike svečanosti. U korizmi ih dakako ne ima.

Pletenica se smatra glavnim uresom djevojke. Vele i same:

„Pletenico divojača diko,
Tko te nosi, tobom se ponosi.“
„Pletem kosu od uha do uha,
Da me bolje moja dika čuva.“
„Pletem kosu u sto deset struka,
Da mi moja ne zabavi dika.“
„Mene diči sitna pletenica,
Š toga mi se namiću trojica.“

Žene zavijaju glavu šamijom. Svecem imaju šamiju crnog atlasa, izvezenu zlatom:

„Kad ja budem pod jesen ženica,
Pitat će me moja medenica:
Gdi je tvoja sitna pletenica?“
„Pokrila ju sa zlatom marama,
Što je moja dika kupovala,
Kupovala, kad je putovala,
A plaćala, kad je maširala.“

Šamija pokriva svu kosu na glavi, samo nad ušima proviruje kosa uvrnita, a zovu ju „bikulje“. Kao što je djevojci pletenica ures, ne smije ni sňaša bez bikulja med sviet. Svade li se žene, trpe i bikulje.

„Kad se cure osvećuju,
Pismama se nabacuju,
A kad žene nepoštene,
Odmah hulje za bikulje.“

A čuo sam u Privlaci pjevati:

„Od kako se selo naselilo,
Nij' se tako čudo dogodilo,
Mlada žena da bikulja nema,
Odrezala birtašica Bara.“

Slika prikazuje Privlačanku nakićenu umjetnim vjencom. Na Otočanki je naravno cvieće. Zimi se kite kupovnim cviećem, obično šarenim.

„Imam vinac svakojake šare,
Što j' doniela dika iz Osika.“

U proljeće riese glavu gjurgjicom, zumbulom i ovčicom; ljeti fuksijom, bielim šebojem, crvenom i bielom verbenom i pelargonijom, a sve to umjetno poredaju po glavi:

„Alaj sam se nakitila lipo,
Ne možeš mi zabaviti diko.“

Osobitom pomnjom biraju cviet med rogove:

„Da je dika kita lipa cvita,
Ja bi znala, kud bi ga metala,
Svoje cvieće pokraj pletenice,
Moju diku med rogove guste,
Da primamim sebi momke puste.“

U ušima nose po svaki dan srebrnu naušnice „krilce“; svecem i zlatne. Na slici se vidi mali dukat kao naušnica.

„U mene su obočiči krileci,
Što j' kupio dika u Vodjincih.
U mene je zlatu u ušiju,
U inoče sve na veresiju.“

Skuti za svečane dane su im zlatom ili svilom vezeni, i to ili uzduž ili okolo prema rubu skuta u podobi loze, riedko kad na grane. A tko će nabrojati sve vrsti svečanih košulja „šljokanih“, „vitanih“, „razpletanih“, „pripletanih“, „košaričara“, „u tri nita“, „prostih“, „misira“ i „čenara“. Sve to one skite u sitne nabore, da se ukusno talasa na njima pri svakom kretu tiela. Vele i same, da su im skuti pristaliji od svilene suknje, kad pjevaju:

„U inoče suknja „graditora“,
Pa izgledje ko stara gospoja,
A u mene skuti od čenara,
Pa sam bolja već iz Beča frajla.“

U susjednim selima nose već uzki „švabski oplećak“. Otočanke i Privlačanke se otimlju toj „novoj modi“, praveći što šire rukave, na kojima se vidi i više posla i bogatstva:

„Ne diče me zidani kučari,
Već široki sa zlatom rukavi.“

Preko oplećka nose kadšto i prsluk. Na slici se vidi prsluk plavog atlasa, izvezen zlatom. Vezu ga na grane ili lozom:

„U inoče na prsluku grane,
Al su na njoj svakojake mane.“

Preko prsluka prebace maramu. Marame, na kojima se vidi narodni posao, jesu crnog atlasa, izvezene zlatom, ili biele od beza izvezene zlatom ili svilom. Maramu obrube zlatnom čipkom. Ima marama za poslen dan, koje same tku i predjicom izvezu. Nad maramom imaju ogrlicu, koja im i prsa pokriva. Nose ju za to, da pletenica ne omasti maramu i da se njom pokriju sveze od

dukata. Dukati su po vratu i prsima povješani. Obvežu se na osam strana žutim brišimom ili zlatom, nanižu na vrpcu i tako vješaju po vratu. Djevojke, koje nemaju dukata, nose obično jednu škudu pod vratom, inače nije srebro u porabi. Nose dukate velike i male:

„U mene su svi dukati mali,
Nemam dike, da minja velike.“

„U što si se zagledao diko,
U puljate velike dukate.“

Kadgod nose i tuđe dukate pod vratom:

„Inoča mi stavi se bogata,
Kad naviša pod vratom dukata,
Šest velikih, dvajest četir mala,
Što joj tetka pod vrat pometala.“

Opasuju se tkanicom. U svečane dane nose pojas plavog ili crnog atlasa, koji je izvezen zlatom. Osobito mnogo drže do struka:

„Otočanke visoke divojke,
Sve su tanke kano varošanke,
Svoje kose po gospodski nose.“

Pripasuju zapreg razne svile. Crne i plave zapregove izvezuju zlatom. U obće odielo na slici i nema šare

osim zlata. Kad koga kaju, nose „suknenu pregaču“, koju pritkivaju raznom vunom, srmom i zlatom.

Poslenim danom idu bose; nedjeljom nose cipele:

„U mene su cipele na cugu,
U mog otca hiljada na dugu.“

„Mile su mi moje noge bose,
Još milije, kad cipele nose.“

U Privlaci vezu i cipele zlatom.

Lice si ne maljaju rumenilom, ali rabe pomadu:

„Svaka cura miriše pomadom;
Vrag nek znade, tko joj sekser daje.“

„Mila mamo, kupi mi pomade,
Šest butela, da ja budem biela.“

Glavne su im zabave „divan“ i „kolo“. Divani su noćni sastanci u zimno doba. Kolo igraju proljećem u predvečerje svakog dana; svecem i nedjeljom poslije večernje. U kolu pjevaju djevojke nabacujući se pjesmicama tako vješto, da čuvši to moraš nehotice ponoviti za njima rieči:

„Nigdi sela nad Otoka nema,
Nigdi bula nad otočkih cura,
Ni junaka, otočkih momaka!“

J. Lovretić.

Lišće.

Crtica *Frana Mažuranića.*

Lastavice.

The smallest worm will turn, being trodden on;
And doves will peck, in safeguard of their brood.
Shakespeare, Third part of King Henry VI.

Kad su se s proljeća god. 1883. lastavice u Celovac vratile, našle su na štedioničkoj zgradi u svom gnjezdu vrebca. Otimach se nikako nije dao iz gnjezda.

Lastavice odletiše. Za kratko vrijeme vrati ih se cielo jato, noseći svaka u kljunu po komad blata. Na očigled množine ljudi zazidaše vrebca u otetom gnjezdu.

Vidio sam to gnjezdo u Celovačkom muzeju. Vrebu proviruje iz gnjezda samo kljun, — — htjeo ga je u smrtnoj borbi proključati . . .

— — — Tako rade lastavice na Slovenskom, — pomislih gledajući to gnjezdo, — a što čine braća Slovenci, kada njim tko kuću preotme? — — Ono isto, što i Hrvati: donesu otimaču još i breme slame, da na mekanom leži!

Snieg.

Nevinnost pry jest perle, proto jí ocet
káždodenního života tak snadně rozpustí.
Ján Neruda.

Snieg pada. Djevojčica stoji zamišljena kraj prozora i gleda — —

Sama je kod kuće. Otac je za poslom odputovao, a majčice davno već ne ima. Samo andjeo čuvar stoji kraj nje.

Čuvaj, ju andjele! Na samoći je sotona i sina Božjega napastovao, na samoći je djavo prvu ženu zaveo. — — Čuvaj andjele taj krasni pupoljak!

Divna li je! Kano Vesna, čekajući u kristalnoj palači, dok zima mine.

Kod vidiš taj sanjarski pogled i ta ustašca, reći ćeš: djevojka je!

Kad pogledaš to vedro čelo i nevino lišće, rekao bi: diete je. Ali krasno, čarobno diete!

Zamišljena je. Nepomična. Časimice uzdahne. Ustašca se nabiru na sladak smieh, kano da očekuju prvi poljubac . . .

Valjda i sada misli na onoga mladića, koji joj od njeko doba ne ide iz glave. I danas ga je vidjela, kad se je praštala s ocem.

Što joj je ono rekao? — „Ala će vam biti večeras dosadno, kad budete sami!“

Nego njoj dosadno nije. Ta misli na njega! — — Prije bi ju jedva i pogledao. Naravno! On je sin bogata vlastelina, a ona? Diete njegova vrtlara! Pa kako je od njeko doba prema njoj ljubezan! — — — Ona uzdiše. I andjeo čuvar uzdahnu.

Zamračilo je. Snieg prestao padati. Dvorište je pokrito čistim, netaknutim sniegom. Koja će ga noga prva gaziti?

Eno mladića, ide baš preko dvorišta u vrtlarov stan. Usta mu poigravaju djavolskim smiehóm.

Mladić stupi u sobu k djevojčici — — „On je!“ — — Andjeo čuvar izleti iz sobe, plačući — — —

I djevičanska duša je čist, netaknut snieg.

Gospodin učitelj.

Ich hab's gewagt!
Hutten.

Bili su praznici poslije prve normalke. Kako da se s veseljem ne sjećam onoga vremena? Ciele dane smo se igrali i na kopnu i na moru!

„Učitelj! učitelj! viču prestrašeni divljaci, — pak u bieg. Ja nisam bježao.

Učitelj je bjegunce gonio sve do vrata od dvorišta, — ne ulovivši na sreću nijednoga.

Vraćajući se opazi mene, te podje mašući šibom upravo prema meni. Stojim. — — Išao je brzo, onda sve laganije, čak do mene, — — tad se naglo okrenu i ode u kuću.

Stari, dobri moj Frane! Je l' da me ne bi bio šteditio, da si me uhvatio u biegu?

Okoliš Opatije. (Po uljenoj slici K. Liebschera.)

Jednom nas se je desetak po školskom dvorištu natjeravalo.

Našu halabuku ćeš si lako pomisliti, rečem li, da smo se igrali „Indijanac“.

Znali smo, da naš gospodin učitelj tu stanuje, nego tko će na to u igri misliti, — a ferije su!

Upravo je urnebesnim urlikanjem jedna divljačka četa na drugu navalila. — — Divno!

Nego naš gospodin učitelj bio je — čini mi se — drugoga mnijenja, jer se je u taj tren pokazao na vratima — — sa šibom u ruci.

La bella Bianca.

— Niti najgrdja žena ne će se začuditi, ako ņju nazoveš Venerom, jer svaka misli za sebe, da je najljepša na svijetu. I jež se čini sam sebi kudrave dlake.

Tako nam je tumačio neki stari gospodin, a za dokaz je naveo ovo;

„Prošlo je šestdeset godina, što sam polazio senjsku gimnaziju. Blizu škole stanovala njeka mlada Talijanka, po imenu Bianca.

Nikada nije ljepše ime grdju osobu riesilo.

Da je bar što bolje duše bila, neka bi! Ali je bila i zlobna i porugljiva.

Otočanka.

Frivlačanka.

Slavonske nošnje.

Po fotografiji J. S. Markovića u Vukovaru.

Tako nas je pritužila ravnatelj, da smo pušili. To je bio za onda smrtnan grieh — —

Kad smo izišli iz karcera, spremasmo se na osvetu.

Sakupismo se u večer pod Biankinimi prozori, pojačani s nekoliko dobrih pjevača.

Odpjevasmo joj najprije nekakovu porugljivu hrvatsku pjesmicu, a zatim počesmo vikati: „La bella Bianca! Evviva la bella Bianca!“

Ali na veliko čudo — Bianca se nije srdila.

Stajala je sva blažena kraj otvorena prozora, slatkim smiehom raztežući usta sve do ušiju. Mislila je zbilja, da ju obožavamo! Hrvatske rugalice nije razumjela, a naše talijanske uzklrike željno je sisala svojima odugačkima ušima.

Drugu večer dodjemo opet. Nego se je morala koja zlobna susjeda Biankinjoj taštini narugati i raztumačiti joj onu našu pjesmicu, jer čim počesmo pjevati, otvori se prozor, a na nas voda kano iz oblaka.

Nego ta voda nije naše pjesme odplavila. Brže po kišobrane, pak iznovice pred Biankine dvore, kličući: „La bella Bianca!“

„Krasna Bianca“ bila je od tada celomu Senju na porugu. Prozvaše ju „La bella Bianca“.

Vrebac.

O prošlih jednom snivah dancih ...
V r a z.

S proljeća 1875. pucahu kraj Praga topovi. Znak, da se je led na Vltavi prolomio.

Voda raste, bit će povodnje!

Ogromne ploče leda jurišaju na mostne stupove, da ti se most pod nogama trese.

Pred svakim stupom napravio se je naravni „ledobran“ — od ledenih ploča, koje su se ondje nakupile, braneći time, da led izravno u most ne udara.

Most je pun gledajućih ljudi.

Najednom nastaje čudan žamor. „Koukej! koukej!“ (Gledaj.)

Svjetina se tiska prema sredini mosta.

Što je?

Na jednoj od onih ledenih ploča, koje su se za stup ulovile, — vidiš vrebca.

Siromak je moker i na pol smrzao. Poskoči, hoće da se digne, da poleti, — a ne može! Uvijek pada na-
trag na ledeno tlo.

„Chudáček!“

„Armer Teufel!“ čuješ, kako ga žale u oba zemaljska jezika, — što se u Českoj riedko kome događa.

Siromašna ptičica ganu sva srca. Svi strepe nad njom.

Hoće li se siromak osloboditi? Ne će li pasti u vodu? Neće li ga nova ploča leda sobom povući?

Da ga je kako osloboditi!

Na jednom protrnuše gledaoci.

„Pro pana boha, koukej!“

— „Ist denn der Mensch wahnsinnig?“

I zbilja! Eno neki vrtoglavec otisnuo se u čunu od kraja — — Prva ploča leda će ga satrti — — Gledaocini ne dišu. — — — Vješto izbjegava ledu i plovi prema vrebca. Sretno ga je dokućio i sretno se vratio.

Svjetina kliče od veselja.

— — — Kako su ljudi dobra srca, pomislih, — gledajući ta radostna, svjetla lica, u kojih se je — reč bi — duša zrealila — — — U tom zrcalu vidio sam cio svet: nevin, miran i sretan.

— — — Dakako, bio sam još mlad, vrlo mlad!...

Gluho-niemi.

In jedes Menschen Gesichte — Steht seine Geschichte,
Sein Hassen und Lieben — Deutlich geschrieben ...
Bodenstedt, Mirza-Schaffy.

Poručnik barun V. ima gluho-niema slugu.

Našao ga prije dvie godine na ulici, gdje je pro-
sjačio. Mladić mu se smili, te ga uze.

Uzor sluga! Mig oka ili kret ruke mu je zapovied na život i smrt.

Bistra je oka, kano da mu se svi živci u oku stiču. Odmah vidi, tko je njegovu gospodaru prijatelj, a tko ne.

Više putâ je u zgodno vrijeme svoga gospodara od koga odvrćao, opomenuvši ga, da ga se čuva.

Kako to? — — Lako!

Nas zasjenjuju sladke rieči, a njega ne. On samo vidi što se govori, ili bolje rekuć, što se ne govori.

LISTAK.

K slikam.

Mali trgovčić. Crtao prof. Nikola Mašić. Otkad se je naš vrli Nikola Mašić u našoj sredini udomio, ne samo da neumorno vrši svoj zvanični rad, nego uza to čitavu svoju dokolicu posvećuje stvaranju novih umjetničkih djela. „Vienac“ od prošle godine obilno je urešen mnogimi nacrti i slikami njegovimi, od kojih su njeke: „Kod ognjišta“, „Slavonska djevojka“ i „Na odmoru“ upravo za naš list nacrtane. Kako je Mašić vješt i uman

umjetnik, najbolje pokazuje to, što se strani nakladnici upravo natječu, da ukrase svoje časopise Mašićevimi radnjami. Njegovih crteža nalaziš u „Paris illustrée“, u njemačkih listovih: „Illustrirte Zeitung“ i „Vom Fels zum Meer“, a poimence u českim časopisih: „Zlata Praha“ i „Ruch“. A koliko je Mašić privredio za svečani spis: „Slava preporoditeljem“, oko kojega se je toliko trudio i crtajući i uređujući ilustracije svojih drugova?

No pored ovih radnja za časopise trudi se Mašić i u svom ukusnom atelieru, koji postaje sve više ročištem prijatelja slikarstva i štovatelja umjetnikovih. Tu se nižu novija djela njegova, što ih je u kratko vrijeme svoga boravka u Zagrebu naslikao. Ovdje vidiš preradjenu sliku „Na odmoru“, koja bi darovana biskupu Strossmajeru za galeriju slika; tu gledaš sliku „Berba ruža u Bugarskoj“, tamo se opet diviš krasnim slikam, što ih u našega umjetnika naručiše baruni Vranicani. Čujemo, da će profesor Mašić do mala izložiti sva svoja novija djela. Sretna je to misao; neka se vidi, da pravi umjetnik može i u Zagrebu umjetnikovati, samo ako je u njega prave volje i pravoga talenta. A toga ima u našega skromnoga Mašića na pretek.

Okoliš Opatije. U lanjskom i prijašnjih tečajih „Vienca“ više puta već bi slikami i opisi prikazana naša divna Opatija, taj bisser posestrime Istre. Naša današnja slika predočuje opet jednu krasnu partiju iz okolice Opatije. Slika vrijedi tim više, što je snimak prave umjetnine od glasovitoga češkoga slikara K. Liebschera. Originalna uljena slika svojina je baruna Laudona u Beču.

Svaštice.

Šenoa u češkoj literaturi. Od uglednog pisca češkoga stiglo nam je iz Zlatnoga Praga ovo pismo:

Veleštovani gospodine!

Mislim, da Vas neću neprijatno uznemiriti, ako Vas obavijestim, u kojem su obsegu prevedene na češki jezik pripoviesti i romani pokojnoga Augusta Šenoe!

Bit će za cielo zanimivo za čitatelje „Vienca“ da saznaju, kako je nezaboravni Šenoa svojim djelima, kojima je uz Preradovića, Vraza, Mažuranića i druge prodró put k boljemu poznavanju i štovanju imena hrvatskoga, daleko iza granica svoje domovine osvjetlao narodu svome lice.

U novije vrijeme osobito su braća Poljaci pomno pratili razvoj hrvatske liepe knjige, priljubivši među drugim osobito duhovite radnje neumrlag Augusta.

No čini mi se ipak, da samo Česi mogu se dičiti, što su neobičnim žarom i ljubavlju prionuli k Hrvatima i njihovoj knjizi. Dakako, što se imenito Šenoe tiče, ima tomu — negledeći niti na vrstnoću njegovih proizvoda — još jedan razlog.

Pokojni Šenoa proživio je nekoliko godina u Pragu; njega su poznavali dobro najotmeniji i najugledniji krugovi pražki, te su ga štovali i ljubili kao čovjeka neobična duha, čvrsta značaja i finoga društvenog ponašanja. Osobito se je Šenoa izticao između ostalih sveučilištnih drugova — svojim vitežkim ponašanjem prema liepomu spolu.

Sjećam se n. p., kada je god. 1878. preveo Čeh prof. Marek zajedno s Hrvatom V. Žanićem izvrstnu pripoviest Šenoinu „Barun Ivica“, koja je u „Svetozeru“ ugledala sviet, da su na tadanjega redaktora osobito pražke dame navaljivale, da što više takih dražestnih pripoviesti lično im poznatog i simpatičnog autora objelodani. Poznato je, da je Šenoa i u českom jeziku, kojega je podpuno riečju i pismom poznao, mnogo toga napisao, te nas Čehe o Hrvatih obaviešćivati uz Špuna i Jagića najviše se trudio.

Pošto nam je dakle Šenoa već odavna bio dobar znanac, nije niti čudo, da smo kasnije također njegovu dičnu radnju na književnom polju u Hrvatskoj temeljitije poznati htjeli.

Medju prve prevode ide — mislim — roman „Zlatarevo zlato“, koji je prevela poznata u Zagrebu spisateljica M. Fabkovičeva. Kako sam već napomenuo, preveo je Čeh Marek zajedno s Hrvatom, sadanjim profesorom V. Žanićem „Baruna Ivicu“ (Svetozer 1878.). Pripoviesti „Pruski kralj“ (Svetozer 1878.), Turci idu (moravska „Koleda“ 1880.), „Karanfil sa pjesnikova groba“ (Česká Včela 1880.), „Kanarinčeva

ljubovca“ (Koleda 1880.), preveo sam ja, kao što i „Prijana Lovru“ i „Turopoljski top“ (ove su dvie u rukopisu). — Posljednja novela Šenoina: „Branka“ prevedena je na češki tri puta, od Fr. Pohunek-a (časopis „Čech“ 1882.), od Fr. Fahoun-a (Posel ze Sušice 1882.), i u posebnom izdanju ove godine. Posebno je izdan također „Diogenes“ (prev. Ivan Hudec, česká biblioteka rodná sv. 6. a 7. roč. I.), „Seljačka buna“ od Hudca, „Prosjak Luka“ od Frant. Pohuneka („Zábavy večerní“ ročník I., číslo 7.), Mladi gospodin od Fr. Fahouna (Knihovna pro česky lid. č. IX.) — Ostali plodovi izašli su u časopisih:

Uspomene iz Dalmacije (Svetozer 1876.), — Čuvaj se senjske ruke“ (Fr. Fahoun, Svetozer 1882.), „Ilijina oporuka“ (Fr. Fahoun, Svetozer 1878.), Zvonar topčija („Pokrok“ 1883.), „Vladimir“ (Studentské listy 1883.) prev. Ivan Hudec. Isti gospodin prevadja još Šenoin roman „Kletvu“.

Ovo će biti po prilici sve, što je od spisa Šenoinih na češki prevedeno, premda je moguće, da se u lokalnih listovih još nešto god nalazi. No već po ovom pregledu vidi se, da je od svih hrvatskih pisaca u književnosti češkoj najviše Šenoa prodro.

Uz Šenou najviše su prevedeni na češki jezik: Ferd. Becić, J. E. Tomić, Janko Jurković, Jorgovanić, Vukelić i dr. Od starijih novelista ima prevoda: Vukotinovića, Drag. Jarnevičeve, Ivana Dežmana, B. Lorkovića, J. Gržetića i dr. Upravo sada izlazi u podlistku Pokroka Becićev „Vukićev most“, a u podlistku moravskog „Našince“ pripoviest Jorgovaničeva: „Za jedan časak radosti“ (preveli Fr. Fahoun i Iv. Hudec).

Sa dubokim štovanjem
Josip Kouble.

Simbolika ruže. Ruža je omilila čovjeku, čim se je pojavio na svietu. Nije dugo bio čovjeku sakriven taj miomirisni cvietak. Silni, ugodni miris jamačno je privlačio divlje čedo prirode. Kad se čovjek razvio, još se više sprijateljio s ružom. Sad nije ruža pobudjivala u njega samo tjelesno čuvstvo miomirisa, nego također estetičko čuvstvo ljepote, čuvstvo više slasti. Ne samo miris, nego i ljepota dala je ruži dostojno mjesto u religiji i poštovanju bogova. U bramina, a još više u mladijih kulturnih naroda, poimeće u Grka postade ruža atributom različitih božanstava. Pače u sjevernoj mitologiji imade ruža religiozni znamen, jer je simbolom pokoja posvećenih mogila. Stari su Indijanci pomislili, da Lakšmi, božica bogatstva i žena Višnu-a, počiva na ruži s 108 velikih i 1008 malih listova. Anakreonat, grčki pjesnik, izvodi ružu od morske pjene, gdje se rodila boginja ljepote Afrodita (u Rimljana Venera). Kad su ju bogovi ugostili, napuniše joj čašku nektarom, za to i miriše tako krasno... Vjernici korana smatraju ružu svetom, jer je proizšla od znoja Muhameda proroka. S toga ne će nikada vjernik Islama pustiti ni jednoga cvietka ruže na tlu, a nekmo li pogaziti je nogama. Perzijanci škrope svakoga tuđinca vodom od ruža, da ga očiste, kad stupa u njihov dom. U knjigama se staroga zavjeta govori često o ruži. Već je u starih Židova bio običaj plesti vience od ruža, a taj se običaj razprostro po svemu iztoku, po Grčkoj i po Italiji.

U sudbini ruže odsieva se veoma živo i jasno, kako su se znamenito mienjala čuvstva i želje čovječanstva. Tako je pod nebom Italije ruža bila u velikoj pošti i časti. No značajno je, kako je Rimljanin, koji nije bio onako estetičan kao Grk, upotrebljavao ružu. Vencem ruža ovjenčani vrč vina, ovjenčana trkališta i plesališta, log ljubovnikâ obasut ružama, pijana rulja gazeći ruže — to su vam prizori rimske ljubavi prema ruži. No nigda nisu Rimljani tako opoganili ruže, kao na orgijama. Reakcija je skoro osvanula, te se ruža pokaza opet nevinom stradalicom. Nadodjoše vremena iztočnoga ascetizma i misticizma. Sad gledaju ružu drugačije. U njoj vide krv i stradanje Hrista

i mučenika. Poezija kršćanskih legenda puna je svjetlih i milih spomena o ruži. Od to se doba pjesnici natječu, tko će joj biti uljudniji vitez. Od to doba krase ruža vrtove i stanove naše. Mi je nosimo na grudima, a djevojke si njome kite krasnu glavu. Kad je gledamo, mašta nam prikazuje ljepotu i mladost u skladnoj slici. Ruža je glasnica ljubavi, proročica sreće. Umjetnost i poezija pune su njenih obraza. Ruža je slika i prilika krasne djevojke, kojoj grudi odišu nježnom dušom djevojačkom. Za to je ljube pjesnici počam od starih vremena sve do današnjega doba . . . Ruža je jezik ljubavi ne samo mladenačke, nego i andjeoske ljubavi materinske. Život, slasti, radosti proljeća i ljeta spliću se u ruži. Pače nebo i vječno blaženstvo druži se s ružom. U Dantea je raj slika nebeske bijele ruže! Sjetite se krvavih mučeničkih ruža; bijele ruže, znaka mira; sjetite se svih onih bajnih misli, kojima je iztočnjačka mašta ovila ružu. Već je surova duša prvotnoga čovjeka našla u ruži lik ljepote, pa će i posljednja ruža biti ujedno posljednjim cvietom na zemlji.

Duševni rad i dugovječnost. Obično misle ljudi, da duševni rad ubija fiziologijski razvoj djece i mladeži. Ali je sva prilika, da imade i u duševnoj djelatnosti nješto, što kriepi zdravlje i podržaje život. Kad duh živahno radi i ma za čim teži, onda se pomiču kola tjelesne organizacije i povećaje slast života, koje nema u ljudi slaba duha, što no ne znadu, za što živu. Kako pokazuje poviest svih vremena, upravo su ljudi, koji su se mnogo trudili oko duševnih posala, dostali većinom veliku starost; eno vam oca lječnika Hipokrata, kome je bilo 104 godine, kad je umro, Mihel-Angelu 91, Mojsiji 85, Platonu 82, Newtonu 85, Voltaire-u 80, Al. Humboldt 90, Kantu 80, Klopstocku 79, Götheu 83, Sofoklu 92 i t. d. Ovo dokazuje, da ljudi — osobito ako su krepke naravi — mogu doživjeti veliku starost, ma se koliko znanost ili umjetnost bavili. Njeki su učenjaci doživjeli veliku starost, kao na priliku Voltaire i Kant, premda su bili rdjava zdravlja. Je li to doista slučajno? Voltaire se često tuži, kako je krhka zdravlja, te se čudi, što tako dugo živi. Uzprkos tjelesnoj slabosti poplavio je Voltaire svu Evropu slavom svojom, vladao je idejama stoljeća svoga, izdao 70 knjiga djela svojih, i pod najkasniju starost pisao tragediju „Irine“. Sam se hvali, da je preživio mnoge suvremenike, poimence sve lječnike svoje. Kant je bio veoma nježnih kostiju: slabih mišica, tiesnih grudi, pa je upravo Kant pokazao, koliko se dojmima duh zdravlja. Malo je tko umio duhom tako oživljavati tielo kao Kant. Sve nas ovo uči, da umni razvoj može znatno kriepiti životne sile. Kultura mozga podržaje plamen života — podavajući rek bi toplinu svim ostalim udovima tiela. Uzgoj nam duha podaje slobodu i samostalnost, podkrepljuje nam životne sile. U raznim prilikama može cilj života biti izvorom života. Život je Napoleona Velikoga prestao onim časom, kad se je morao odreći nade, da uteče s otoka Sv. Helene. Duševni rad, ako nije preko mjere, ne samo ne ubija, nego dapače kriepi tjelesni organizam.

Priča o sreći. (Napisao Robby Jones). „Majko“, reče sin jednoga dana, „ne mogu dulje izdržati, ja ću na put, da nadjem sreću svoju“. A majci se ne mogaše ino, nego ga pusti u ime Božje; ako joj je i bilo mučno, nije ga htjela sustavljati. I on podje. Kad je već dobrozano prevalio puta, sretne starca, pa ga upita, gdje je put k sreći. A on mu odgovori: „Ne znam. I sâm sam je često tražio, ali je nijesam nikad našao“.

I podje dalje. Za malo sretne ženu: „Znate li možda vi, gdje je sreća.“ Ona tužno kimne glavom, te mu reče: „Pitaj druge, ja ti ne znam“.

Kad je opet dobrozano prevalio, sastane mlada momka, te će ga prije svega upitati, znađe li za sreću. A momak mu tužno

odvrat: „Doista nekad sam je poznavao, ali sad više ne poznam ničega do tuge“.

Tad nastavi put, dok ne nadje djevojčice. On je odmah upita, nije li se kad sastala sa srećom. Djevojčica ga samo ukočeno pogleda i udari u plač. Razabrao je, da ni ona ne zna za sreću, pa put pod noge i dalje.

Dok je ovako lutao, pane na livadu, gdje je skakutalo diete, klicalo, nabacivalo se i po travi valjalo. On dozove diete i upita ga: „Reci mi, poznaš li možda sreću?“ Diete se samo začudi i čudno ga pogleda: „Sreću? — Ne razumijem te!“ te smijne se odskakuta. A on? Dugo je gledao za djetetom, te duboko uzdahnu. Pričinilo mu se, kan da je prošao kraj sreće, i opet krene na put.

Gdje je god pitao za sreću, nigdje je nije mogao naći. Većina je nije poznavala.

Jednog dana zadje na groblje, grob do groba. Pa kako je polazio redovima grobova, ugleda ženu, gdje se sagnula nad svježim humak, te roni vrele suze. Popostane, te ju upita: „Nijeste li nigda znali za sreću?“ Žena se obazre na nj, suze joj poteknu niz turobno lice i zajeca: „Ovdje su s mrtvima poćopali sreću moju.“

On podje dalje i dugo još razmišljao o tom. Jednog se dana opremi i podje sâm k mrtvima, i ondje je — kažu — napokon našao sreću.

Sjajna oprema pozornica. Poznato je svakome, kako velika glumišta nebrojen novac troše za sjajne opreme pojedinih drama i opera. U Parizu je sjajan mise en scène, neobična mašinerija više nego u Berlinu, a u Londonu još više nego u Parizu glavnim uvjetom uspjeha. Zato u najnovije doba ne upravlja najvećim glumištem londonskim umjetnik, nego — mjernik. Hoće li ravnatelj, da mu bude glumište dubkom puno, tad će raztegaliti po svim listovima, da će u najskorijoj drami izići čitav niz kraljeva i kraljica u izvornoj sjajnoj nošnji. No sva ta sjajna oprema nije njekoć bila ino, nego znak propasti prave umjetnosti dramske. Horacije se tuži na svjetinu, koja ište na pozornici samo veličajne slike, borbe, prohode i dr., te misli, da će s toga propasti dramska umjetnost. S njim se slaže Ciceron. Kad se prikazivala Atijeva Klitemnestra, izidje na pozornicu posve suvišna za dramu karavana od 150 mulâ, koju je na pozornicu jamačno iznio sam redatelj, da nije pjesnik ni mislio. Tako pripovieda sholiast Euripidov za sličan umetak u Orestu, kad se jednoć prikazivala ova Euripidova drama u Aleksandriji. U prologu govori Elektra, kako je Helena vrativši se iz Troje unišla u palaču Agamemnona. Pa dok je ona to pripoviedala, vidjeli su gledaoci u viernoj slici sve to na pozornici u zadku. Takav je vanjski sjaj počeo u Grčkoj pretežati onda, kad je dramska umjetnost stala naglo propadati. Nije li i današnji sjaj i razkoš na pozornici — znakom skore propasti? . . . Mi se u Zagrebu ne trebamo bar toga bojati, da će nam drama propasti zbog — sjaja!

Lječnici u srednjem vijeku. Po westgotskom kodeksu — po zborniku zakona, po kojem se sudilo i upravljalo u Španiji do 12. vieka, bili su lječnici odgovorni, ako bi im bolestnik umro. Vrač bi se predavao obitelji pokojnikovoj, koja je mogla vrača odpraviti za bolestnikom na drugi bolji svijet ili mu pokloniti život. Ako bi koji inače krepki i čili čovjek poginuo samo zbog pogriješke vrača ili postao nesposobnim za rad, tad je morao vrač zamieniti gospodaru onoga čovjeka drugim kmetom, dakako zdravim. Posve je naravno, da je u to doba bilo veoma malo ljudi, koji bi htjeli zagristi u tu jabuku, pa se podati vraćtvu, jer je ne riedko bilo veoma teško razlučiti, je li kriv vrač ili bolest, što je bolestnik poginuo ili zanemogać.

Braća — nebraća. — Na badnjak. — Narodna nošnja u Privlaci i Otoku kod Vinkovaca. — Lišće. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 9. siječnja 1886.

Br. 2.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Izdajica.

Spjevao Gjuro Arnold.

Suti selce kano raka
Uz šumovit brieg;
Kućica se bieli svaka
Uprav kano snieg.

Na kraj sela inomak reže
S ljeske putni štap;
Uza nj stoji curče svježe
Kano rosna kap.

„Moram otić, sladka rano,
Kralj me zove moj;
Proti domu nam je plano
Ljut i krvav boj.

Strah me, da će stajat dugo
Pokolj, topa šum;
Mnogoga će, moja drugo,
Pokrit hladni hum.

Moli Boga, da ne pukne
Žića slaba nit —
Molba, što se k nebu hukne
Vjernosti je štit“ . .

„Pre će sunce drugim smjerom,
Mjesec s puta svog,
Nego li ću krenut vjerom,
Koji znade Bog.

Al se bori — kano da si
Doma prvi sin;
Moja suza neka kvasi
Dotle ružmarin!

Pa kad strašan već zaniemi
Posl'je boja top —
Ti se žurno kući spremi,
Da nas vjenča pop!“

Stisnu momak curče plavo,
Ljubnu obraz njen —
Takvom strasti samo djavo
Grli pakla plien.

* * *

Noć je tiha. Mjesec sije,
Zvjezdâ drhće roj;
Četa stupa, prah se vije,
S čela teče znoj.

Eno sad je poljem pala,
Svladao ju trud;
Pak si diže poput vala
Čadorove svud.

Tu do glave leže glava
Baš na tvrđi log —
Al da ipak sladko spava,
Skrbi dobri Bog.

Samo jedan bdije momak —
Poput drugih strt —
Misli l' možda na svoj domak?
Il na crnu smrt?

Dušu si je s polja svrno,
Bog bi znao kud!
Pak si šapće: „Smrtno zrno
Svaku voli grud.

Pogodi li moju plahu,
Gorka bit će kob!
Drugi će mi vjenčat snahu,
Ja ću vjenčat grob“ . .

„Nikad!“ škrinu. S loga skoči
Baš ko divlja zvier;
Otvorio širom oči
Kano pakla dver.

Pak se tajno poljem šulja
Kano zao duh,
Dok još cielu četv ljulja
Sanak tvrd i gluh.

U daljini puče plašan
U grčevit smieh —
Mora, jao, da je strašan
Zamislilo grieh! . .

* * *

Još nad poljem mjesec sije,
Drhće zvijezda roj;
Četa spava — ko da nije
Blizu krvav boj.

Reci, družo, što se ono
Poljem vije nut?
Jeli oro k zemlji klono,
Il je magle skut?

Nije oro, kada kosi
Množtvom nogu drač;
Magla nije, kada nosi
Diljke, nož i mač.

Ono ti je poljem pao
Krutu dušmanin —
Sad ćeš čuti pokolj, jao,
Vidjet krvav čin!

Težka noga dušmanova
Težki lomi san —
Gle iz bijelih čadorova
Srnju momci van.

Diljke grme, mači zveče,
Noža sieva rt;
Sve po travi krvca teče,
Trup do trupa strt.

Četa stoji . . Dušman pada
Ko pod kosom strn —
Misliš, da će svanut sada
Smrti čas mu crn.

Ali zaman! On se množi
Ko vragova skup —
Pak i zadnji momak složi
K braći svojoj trup . .

Krv se puši poput kletve
Sve pod neba svod —
Ajdmu družo! Takve žetve
Bog nam čuvo rod!

* * *

Šuti selce kano raka
Uz šumovit brieg;
Kučica se bieli svaka
Uprav kao snieg.

Tu pred jednom dieva sjedi
Kano rosna kap —
Do nje stoji momak bliedi,
Boči se o štap.

„Minula je borba, dievo,
S njome krvav jad —
Ja sam po te došo evo,
Da te vjenčam mlad“.

„Nikad neće vjenčat mene
Crnog pakla sin!
Volim venut, kako vene
Slomljen ružmarin“.

„Što to sboš, jel ti stala
Spominjanja moć?
Nisi li mi vjeru dala,
Da ćeš za me poč?“

„Jesam, momče, usred boja
Ako bude lav. . .
Diljka ako bude tvoja
Protivniku dav!“

Ali ti si čet u odo
Dušmaninu svom —
S njom si, rđo, jošte prodo
Ovaj dragi dom!“

Reče; pa ga okom šine
Kao munje siev —
U tom oku domovine
Sjao prezir, gnjev.

Momak drhto, ledio se,
Sborit htio bar —
Ali dieve kano rose
Nesta u taj par.

* * *

Iza sela nedaleko
Stoji stari dub,
Da je stigo, ti bi reko,
Već na groba rub.

Al o grani mu se njiše
Težki ljudski trup —
Oko trupa sve se više
Kupi vrana skup.

Pa mu kljuje blieda lica,
Da je strašno čut,
Pa si grakće: „Izdajica
Ima sladku put“.

Čarobna škrinjica.

Priča N. T.

Nit je studeno nit je toplo, već onako ćudljivo i maglovito, kako no se to samo znade naći o Svesvetskom pazaru. Gusta, lugasta magla talasa se od neba do zemlje, a kroz nju prozire sunce, pa mutno osvjetljuje stabarje, koje onako bezlisto i razkošljano štirliji kao okostnica. Tek oko podne uzbiba se, pa uze kao rosa sipiti dolje. Sunce odskoči, nebo se razvedri, a pazardjije odahnuše, što im kiša ne će razagnati mušterija. Svesvetski pazar, ako iole ugadja vrijeme, ponajbolji je pazar — ta svijet već pospremio hranu i došo do novca, zima na vrat ma, valja se sigurati, da ne ujede. Seljaku već u krv ušlo, a baš mu i od starih ostalo, da će na pazaru i bolje i jevtinije pazariti, no u dućanu, pa s toga se eno i roji kô roj izmedj ćurčijskih, čizmarskih, opančarskih i šeširdijjskih šatora. Sad sretneš oženjena muža, gdje je naslago na glavu do tri šešira, jedan kumu Damjanu, drugi stricu Kuzmi, treći sebi, a jer su sva trojica iz jedne kuće, pa podjednake glave, teško li će robi zamierke biti. Ondje opet izroni iz hrpe domaćin i nosi na uprte do dvanaest pari što velikih, što malih opanaka, a kako domaćin podobro poznaje noge svoje družine, a ovamo opet opanak ko opanak nije od gizde, to će lasno domaćin svakog udovoljiti. Amo opet evo gizardava momka, gdje no prekoramio rozane čizme; dobro je pazario, sad će ih još podkovati, a izotruga nataknuti sitne mamuzice, pa samo čekati prvu nedjelju i prvo kolo, da poigra do mila i draga, da pocikče mamuzicama, a kad nedjelja i kolo uminu, a ono ih slaninom nacakliti, pa ih odnieti u kiljer i prebaciti preko močke, da čekaju prvi svetak. Odista je pazar i pusti razgovor i sladki seljački domjenak, kad se na njemu nadju

znanci, koji se po više godina našli niesu, a da njega nije, teško bi se ikad i vidjeli i za sladko zdravlje upitali; teško bi se ljudi spoznavali, bratimili i tako rekuć u jednu poomašnu zadrugu stapali, još se teže djevojka do u treće i deveto selo udavala.

Mota se svijet amo tamo, al' ujedanput jeknu sa jednog kraja: „Udri! ne žali, nij' ti rodjeno!“ I sav svijet navrvio k ćurčijskim šatorom.

Skliktao se, strpao se narod u gomilu ko klupko guja. Usred hrpe stoji postara žena, blieda je, suha je, al tragovi po obličju pokazuju, da je nekad vrlo liepa bila. Marama joj opuzla sa glave, pa joj pletenica pala u potiljak, sa vezene košulje skinut joj rukav, a ona zdvojno pružala obje ruke, pa se otimlje pomamnu ćurčiji, koji tvrda srca siplje kišu udaraca po biednoj ženi.

— Da ti je mukte ćuraka? viče biesan potresujući u ruci s crljenim, a ogledalci i vezom okićenim ćurkom.

— Ako je krala, mōri, ne žali, podraživali neki.

— Ukrala iz pô šatre i da ne bi moga šegrta, odnese u nepovrat, a ja gledaj i štetivaj, prope se ljuti ćurčija.

— Ta nije joj prvi put!

— Sad joj je zadnji put! ubit ću ju!

— Ubi! povladjivale nesmiljene duše.

— U kraj! Što je to? zagrmi nječiji glas, a dva boda na pušci bljesnuše u sunčanu sjaju, i dvie perjanice zavijoriše u zraku. Rastisnu se svijet u dvie struke.

Oružnici prodjoše i stadoše do žene i njezina mučitelja, koji uze na sav mah sipati, kako mu ova kradljivica ukrade najljepši ćurak, a žena samo šutila, stisnula zube, stisnula ustnice, pa ni da bi trenula okom, ni da bi jeknula: joj, no kano da se kamenom stvorila.

— Tako li! Amo ruke! preuze stariji oružnik izvadiv konop.

Žena ni biele.

— Čuješ li, amo ruke! prodre se mladji.

Žena se i nevješta čini.

— Zar ću te moliti? planu mladji i uhvati joj ruke, saveza ih, a onda ju uz rug i sramotu savkolikog pazara potjeraše u tamnicu.

— Ma čini se, ko da ti nije tudja ova nesretnica? upitat ću pristara seljaka, koji sjetno i neveselo motrio ovaj neljubki prizor.

— Kako će, kad je iz moga sela, a vjerujte mi, po istini vam kažem, nije se takva rodila, a niesu joj se ni stari za tudjim mašali, no bili poštene, da im para na daleko nije bilo. A ne bi, ne bi duše mi, ni ona stranputicom udarala, da ne bi „čarobne škrinjice“, al ova je svemu zlu kriva, razgovorio se stari.

— Oprosti, al evo nikako ugonenut, što ono htjede sa „čarobnom škrinjom“, začudim se seljaku.

— Namah će vam puknuti med očima, dok razdrobim na sitnije, al mi se ovdje ne vidi zgodno, već da zadjemo pod mehanu, pa uz čašu bit će i ljepše i sladje.

— Ne marim. — I nas dvojica odosmo i sjedosmo pod mehanu za drveni odugi stol, a kad se djeko mrvu sa vinom osmočio, protre dlanom ovlažene brke, nagne kapu na lievo uho, a iz zubi izvadio lulu, pa onda uze pričati. Što je pričao, zatajiti vam ne ću.

I.

Na sred sela B. pred dućanom sjeo starčić, živi „lakat brade, a pedalj čovjek“, pa se prži na suncu ko mačka. Bielu, kudravu kosu prekrrio vezenom mastnom šepicom, a na sitne, siere i žmirkajuće oči naturio naočale. Jednu nogu prebacio preo druge, šepicu otisnuo u potiljak, pa razkrio znojno i nabrano čelo. Rukama se uhvatio za koljena, pa se niše i pozire u dućanska vrata, na kojima je prikovana limena ploča sa zajedničkim grbom i napisom: „duhana prodaja“. U okolo ploče vise snopići držalica i oglavina, pa lopata, vile, srp, kosa i nekoliko poblijedjelih marama, a razi zemlje mala škrinjica sa pregradci, a u pregradcih pšenica, kukuruz, zob i ječam. Niše se starac, pa od divne mame, kojom ga zamamljuju okićena dućanska vrata, sve zieva, kano da ga maravica hvata. Ovo je Jakob, jedini trgovac u selu, pa evo već dvaest godina, kako podmiruje svoje mušterije. Još ima ljudi, koji se spominju, kako je Jakob jedne večeri doturo u selo noseći na plećih drvenu škrinju, u koju bio spertio otčevinu, a i svu svoju stečevinu, i prvi put prenoćio u Mijatovoj kući, eno baš u istoj onoj, koju danas svojom nazivlje. Još se spominju ljudi zlatnih onih vremena, gdje su želje selčana tako skromne bile, da je i ono malo espapa u Jakobovoj škrinjici suviše bilo. Al dan po dan te se želje vragometno mienjale i sve veće bivale. Što veće želje, to se i Jakobova škrinjica, kô da

je uvračana, širila i širila, dok nabreknu tolikom, da i Mijata dotiska do kućnjega praga, a kad pade krajina, pade i Mijat iz Jakobova doma.* Isti ljudi i danas se kô i preklinju, da je Jakobova škrinjica čarobna, i ako jednoč u nju zaviri, taj će do smrti u nju zavirivati. Najprije očara žene i djevojke, da su ko na med letile k Jakobovoj škrinjici. Dosada su žene same sijale i lan i konoplju, pa od toga krojile rubinu i žive se ukinule s poslom, al Jakobova škrinjica naučila, kako će lašnje i ljepše sve to pamukom poraditi. Dosada su žene same bojadisale predjicu, al Jakobova škrinjica naučila i lašnje i hitrije — bojadisanu vunicu. Dosada je djevojka odkinula rozni bosiljak, ili ružicu u vrtu, pa okitila vranu kosu, al Jakobova škrinjica pokazala cvieće, koje nikad povenuti ne će, pa je i ljepše i gizdavije, no ono, što je Bog odgojio u vrtu. Dosada se djevojke oblačile u vezene skute, al Jakobova škrinjica naučila nositi svilene i pargarske suknje, i svake godine ta čarobna škrinjica nješto nova iznosila na oglede, i svake se godine to novo kupovalo, a staro u zakutak hitalo. Kleta škrinjica!

Starčić nišući se onako na suncu, bio i zadriemao, pa i ne vidje, kako pred njeg stade gojna krajiškinja. Opaljene ruke sakrila pod modru, kupovnu pregaču, plaho se ozirala selom, kao onaj, kome je mrzko, da ga drugi ne privreba pri neljubku poslu.

— Jakobe! lanut će potihio.

Al Jakob ko mrtav.

— Jakobe! oštrije će žena.

— Hm! trže se stari, razklopi oči, pa kad vidje pred sobom ženu, razbudi se posve.

— A ti si to Mare, a što imaš?

— Ajde samo u dućan, pa ćeš viditi.

I trgovac ko pomladjen unidje, a žena za njim, pa razgrnuv pregaču pokaza utovljenu gusku.

— Vidi samo, kako je težka, pitala sam ju kukuruzom, samo da što bolje udeblja. Al moja Oliva u svu silu navalila, da joj kupim svilenu maramku, ko što u Bare, pa u Cvite, pa u Feme. Ja sve govorila, tã smiri se diete, neiam odkle, al ona u zlo, pa u plač, pa da već ni u crkvu, ni u kolo od stida, dok joj ne kupim maramke. Što ću jadna, žao mi dive, a da ti pravo reknem Jakobe, kad more Bara, pa Cvita, pa Fema, za što ne bi i moja Oliva, koja ni gora, ni siromašnija od njih nije. Novaca nemam, al evo sam utovila ovu gusku, a ti Jakobe primaš za svoju robu i grah i krumpir i drva i žito i voće, pa valjda ne ćeš ni debeloj guski zabaviti.

— Dã, dã primam, začepi starčić hitro silovitu bujicu, al ti Mare ne znaš, kolika ja šteta imam. Veliki trgovci u Beč i Pešta ne će kukuruz i grah, već fiorinta, a dok ja hrana prodam, puno šteta imam.

— Ne griješ Jakobe, ako znaš za Boga. Došo si

* Dok je krajina, bila, nije krajišnik smio prodati svoje dje-dovine nikakvom tudjincu.

amo gol ko prst, a danas imaš dućan, imaš kuću, imaš zemlje. Nema doma u selu, koji nije na tvojem rovašu i sve si to štetom steko. Tugo moja, da je meni 'vake štete do vieka, nikad ne bi za boljim uzdanula.

— Šuti Mare, ti to ne razumiješ, daj gusku. I trgovac uze povezanu gusku, pa ju vagnu u rukama.

— Težka je ko olovo, dobro sam ju ugojila, do-
metnu žena tužno gledeći u svoju muku.

— No koliko ćeš?

— Znaš šta Jakobe, guska je izrasla i tovena, pa da ne bude ni tebi, ni meni krivo, daj dva forinta, pa nek ti je.

— Dva forin— dvaaa ... zagrcu se žid. Imaš ti pamet, za mala guska dva forinta, snebi se Jakob.

— Kako mala, dušmanine, malo ti se i u rodu našlo. Zadji selom, pa ako nadješ i ljepšu i deblju od ove, na poklon ti i ova bila! zaupi žena.

— Znaš šta, evo forinta, al više ni divanit.

Duboko uzdanula žena, manula rukama, kao da htjede reći: Nosi ju vraže.

Hitro trgovac spustio plieno do sebe, pa sa pre-
tinjca dohvatio bielu, pljosnatu kutiju. Odklopio zaklopac i pokazao ženi biele, žute, crljene, a polusvilne maramke sa rojtami.

— Eto, koja ćeš, dobra roba, fina roba, prava svila iz Italija, sas u dušak vadeći i pokazujući maramice ženi, koja lakomo očima sve zobala tudjinski pirlit.

— A što ciniš jednu?

— Dobra si moja mušterija, neka bude zadnja cina jednu forintu.

— Bog s tobom, Jakobe! ta toliko si mi dao za gusku, a ja da ti dadnem za tvoju maramku, kojom evo jedva dlan pokrijem.

— Volja te kupit, il ostavit, po manje ne mogu. Toliko dala Cvito, pa Femo.

Zamislila se žena, a misli joj se odkrilile miloj je-
dinici, koja željno izgledje maramku . . . Sad da joj ne donese, pu-ta plaća, težka prigovaranja, a toliko je lju-
bila svoje mezimče, da joj u ničem nije mogla volje po-
kvariti, pa je l' čudo, ako materinja ljubav nadbi pamet, koja joj kazivala, da joj Jakob sve kroz pamuk krv izpija.

— Daj maramku, a za ono, što prevariš, odpačavat će ti duša pred Bogom.

Lukavo se nasmiešio Jakob, umotao maramicu i predao ženi, a ova pobrza hitrim korakom kući, koja je na blizu bila. Na pragu ju dočekalo mezimče i željno upitalo:

— Nosiš li majko maramku?

— Nosim sinko! i predade ju djevojci, koja ju umah razmota i nadesi oko biela grla.

— Pristaje li mi? pitala izpraznica.

— Juh! kako te lipo kiti! začudi se majka pi-
ljeći u svoje glavito milje.

— Ala će svisnuti od jada Fema i druge, kad ju smotre na menika, veselio se ubavi djavolak.

— A što ćemo otcu reći za maramku? zabrinu se majka.

— Ja ću reći, da je milošte od tetke, doskoči lu-
kava djevojka, te skinu nakit s vrata, liepo ga složi i unese u svoj kiljer, pa ga spremi u drvenu škrinju, gdje joj bilo složeno djevojačko ruho i ini ures, a imala ga silu, sve roba iz Jakobove škrinje. Tuj džerdani od koralja, koje nikad more ne okvasi; tuj nizovi bisera, koji nikad školjke ni vidjeli nijesu; tuj šaroliki čudno satkani cvjetovi, koje rosa nikad ne orosi; tuj paunovo i divptičje (nojevo) perje; tuj mjedene naušnice sa krivimi dragulji; tuj svilne suknje i pregače, tanane dućanske cipelice, tuj rukavice i hladilica. Nije čudo, ako Jurićevu Olivu onako odje-
venu nazivali „frajlom“. Čuvala ju majka ko zenicu, pa ju rano liegala, a kasno dizala; branila joj i ralo i mo-
tiku, kratila joj srp i kosu, hranila ju tako rekuć u ka-
vezu, da je sunce ne priplane, a nevieme ne nagrđi. Al zato joj i bili obrazi ko mladi snieg, a ruke sitne i mekane ko najmekši pamuk, koje umjele samo iglicom i škaricama baratati. Zalazila i u kolo i na prelo, i tuj momke probirala kano gnjile kruške: s ovim hoću, s ovim ne ću, pa ako s kojim progovori, to bilo ko preko srca. Pa desi li se, da ju koji vrtologa u kolu, ili na posielu kojom pjesmom podругušom bocne, ne ostaje dužna, već stostruko vraća žao za sramotu. Kako ju majka na veliko digla, ponela se, pa izmed onolikih glavitih momaka još za sebe dragog odabrala nije, jer se nada gospodsku kolaču, a taj kolač, kao da je osvanuo u onom seoskom bilježniku, koji dodje u selo prije jedno dvie godine. Svršio je pučke škole pa zašo i u gimna-
ziju, jedvice se progrizo kroz prvi razred, dok u drugom na onom latinskom jeziku ne ulomi zube i ne okrenu pleća knjizi i mudriji, pa se najmi za pisara u nekog odvjetnika. Ovdje svrši, što mu treba za seoskog bi-
lježnika, i čekao i izgledao, dok mu ne pade sjekira u med u selu B. Tuj se skupio, ko groš u praznoj kesi, dok se ne okrupa, a to bilo za godinu dana. Kad bilo za drugu godinu, njemu ponarastoše krila, te kao takvu otvarala mu se svačija vrata i svačije sree, a ponajviše Olivino.

A što ne bi s njime, kad je gospodin, a podje li za gospodina, bit će joj ko u majke; nit će orati, niti kopati, već se vaviek oblačiti u svilu iz čarobne škri-
njice, i po vas dan skrstiv ruke viriti kući kroz prozore. Toga života nema u „pa ora“. Takve misli krstarile ljepušnom glavom, takve želje nicali i zrnile u srdašcu ove seoske „frajlice“.

II.

— Ne bi mila, kao što je bila. Odkad udari na se svilu, a povrže čenar i vezivo, upravo mi je mrzka; pa ako hoćeš, ciganku mi dovedi za snabu, da ti je srećno

i blagosovno, samo nje nemoj te nemoj! Ona danas u kuću, ja sutra napolje! govorila hitra seljanka, majka onog glavitog, mrkog momka, koji na tronožku sjedeći runji klipove za prvu nedjelju, koja dodje, pa će zrno prodati.

— A što ti je toliko zazubna, prije se je nijesi mogla dosta nahvaliti, ona snaba, te snaba, a sad ko da si dlanom okrenuo? — spočitnu momak.

— Da je ostala, ko što je u prvi kraj bila, i danas bi ti rekla: prosi, vodi, moj ti blagosov, Al ona se okrenu, a ne ja. Nit je reduša, nit je poslenica, nit poštiva stare običaje, no se poniela; a znaš sine, jada ne vidio, ona eno i poginu za „natarošem“, tebe pako ni gledati neće, ujede majka.

— Majko! kliknu momak, Oliva će biti moja, pa da se sve selo upre i rekne: Ne će! — A za nataroša je lasno.

— Komu Bog nije dao pameti, kovač mu je ne skova, a tebi je nije dao ni koliko bi vrana na repu odnila, dok tako govoriš. Uzmi Olivu, pa onda za koju godinu sjedi, pa kukaj. Rasut će te, rasut i našu starinu i blago, što su tekli još tvoji djedovi. Ni sve carevo blago doteklo joj ne bi, koliko se gizda i pirlita, a gdje bi tvoje!

— Moja briga zato, Oliva pa Oliva, odsieče sin hitiv kučen u košaru.

— Baš te sinko občinila, dok si eto kod svojih zdravih očiju osliepio, pa ne vidiš, kako ćeš se snjome usrećiti, da ćeš kukati dok si živ, zapomagala majka.

— Zaludu majko meni govoriti, ja hoću nju, il se ne ću ni ženiti.

— Eh, da ti je otac živ, ne bi ti takvi bio, al ovako lasno ti je sa mnom . . . Čuj me dušo Mato, sutra nam je Ivanje?

— Jest, majko.

— Danas ćete paliti kresove, nemoj, zlato moje, večeras nikud iz doma?

— A jer ne bi? začudi se momak.

— Srce mi je puno straha; bojim se, rano moja za tebe, molila ga majka sluteći zlo.

— Al jeste čudne žene. A što bi mi moglo biti? Vatre se ne bojim, u nju pasti ne ću, a i da padnem, izgoriti neću. Ja ću majko ići, jer što bi mi rekli parovnjaci, da ne dodjem? Ništa se ti ne boj. — I momak se smijući digne, uze košaru s orunjenim kukuruzom i ode van, a žena osta nujna i nevesela u sobi kupeći po zemlji razbacano kučenje.

* * *

Izpod sela B. pružila se pusta ledina, da joj okom jedva kraja dozrijeti možeš. Na toj ledini skupilo se sve, što je mlada u selu, da u društvu sprovede i proslavi Ivanje. Skupili se i stari, pa će gledati razpasanu radost svoje djece i unučadi, i povraćati uminule sretne dane, pa u toj se spomeni i sami mlâditi. Po poljani nagomilane hrpe borovih grančica i slame, a izmed ovih lomača snuje se mladi svijet, teško izgledjući da od-

počne pomamna Ivanjska igra. Sunce utonulo, a mrak prekrililo i dol i brieg.

— Pali! kliknu odjednoč neki momak, pa prileti gorućom bakljom i podpali prvu lomaču, a suho se granje užge, procvili, i plamen uze skakati ko vjeverica sa grane na granu, dok ne probukti i ne opasa svu gomilu. Lomača za lomačom planu i za tren živi zasja se poljana, ko da je po njoj pala brojna vojska na konake. Zajecale gajde, podciknuli momci, razletile se djevojke i svaka se svoga mila i draga prihvatila, pa dvoje a dvoje uzelo protrkivati sad izmed plamena, sad preko plamena, ko da su vile zaigrale hitro, lagano, vrtoglavo, vrzino kolo. Sa svih strana zamnie pjesmica:

Gori nam vatra kresnica,	Dragi je fenje nasjeko,
U oči goda Ivanja,	Mara je čubra nabrala,
Nju loži diva Marica	I dragom kitu bosilja!
I njezin dragi uza nju.	

Nedaleko lomača stala Oliva i sluša sladko bajanje mladoga bilježnika, koji ju rukom uhvatio oko pasa. Ona sretna i ponosna upire sjajne zenice čas u čarobne i cvileće plamene, čas u klicajuću mladež, a čas ih opet smjelo svrne na milovana svoga. U to se iz kola izmota gizdavi momak i u dva skoka prileti, pa se napoprieči pred Olivom.

— Olivo, ajde sa mnom kroz vatre, reče okomiv biesno oči na bilježnika.

— Ti sebi traži para, s kojim ćeš skakati, a mene se prodji, odsieče djevojka.

— Ti ćeš sa mnom, sve da i ne ćeš, lanu momak pridušiv uzbibane vale biesa, stida i sramote.

— A tko će me primorati? prkosno će ona.

— Ja!

— Matane, ne nameći se, kad vidiš, da te ne će, javi se bilježnik.

— Bi ona, da tebe nije, ali ti si svario bilje od omraze, pa ju napojio i tako mene njojzi omrazio. Da pošteno misliš, neka bi ti i prošteno bilo, al ovako ti znam tragove, pa ti ne vjerujem, koliko ni ciganinu, jadovno će Mata.

— Šoljane glupi, zar tako sa mnom govoriš? zapali se bilježnik, pa zamahnu rukom i pljusnu momka uz obraze.

Čas, dva stajao ovaj ko ukopan, a onda krisnu bolno, pomamno i očajno, pa razgrnuv kabanicu trže svoj nož iza pasa.

— Na ti jabuka za pljusku! kliknu i porine nož takmacu u prsa.

Priletio svijet ko razbijena vojska, pa savezao kolo u okolo njega i ranjenoga bilježnika.

— Što uradi, da od Boga nadješ? zakukala Matina svojta.

— Što li će ti majka? jedni će

— Ubit će ju tuga i sramota, drugi će.

— Pozdravite mi ju, pa nek me ne kune. Ja uradih zlo, ja ću i odpačavati; evo odoh s iste stope, da se

predam sudu, doreče momak, pa se hitro protiska kroz svjetinu i izginu u mraku. Bilježnika odnese u njegov stan i poslaše po lječnika, koji došav razgleda, izpra i poveza ranu i najavi, da nije smrtna, pa će bônik proboljeti.

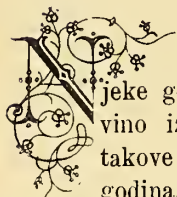
Sud sudio i dosudio Mati robiju. Bilježnik poslije izdravio, pa sprtio svoje u torbu i otišo u drugo selo, a Oliva osta na cjedilu. Al je ni ova zgoda ne nauči pameti, već i odsad bila ona ponajbolja mušterija Jakobove škrinjice. I odsad se gizdala kao paunica, i odsada majka potajice odnosila i žito i živad i drva i smok u nezasitnu Jakobovu škrinju, da podmiri puste želje svoje razmažene izpraznice. Očutilo to i gospodarstvo, pa udarilo natrag; a kad Olivin otac vidje, da

uz svu muku nema blagosova i napredka, ražali mu se pa se dade na piće. Još se ne bio Mata vratio sa robe, a pred Olivinom kućom udari bubanj, kupio ju Jakob. Olivi ogranuše crni dani, al je ni oni ne izliečiše, jer pored sve nevolje još se gizdala i uzdisala za gospodskim kolačem. Kad je svoje, što je imala, iznosila i izderala, a ne bilo odkud, da novo namakne, a ona od pazara do pazara i sa svakog ponješto donese — ona je krala. Roditelji joj umrli, druge joj se već sve pouđavale, samo ona ostala sama: na njezina vrata nitko ne kuca, nje nitko ne prosi. A ona? Ona uza sve to krade, gizda se i čeka gospodske prosce. Al nije, nije ni ona toliko kriva, koliko je kriva čarobna škripanjica!

Seoska ljepotica.

Pripoviest V. Novaka.

I.

Njeke godine — bijah tada još djakom — rodilo vino izobile. Sjedoglavi starci kazivahu, da se takove berbe sjećaju, ali da je tomu već trideset godina, kada su još „blažena“ vremena bila. „Izrodili se ljudi, pa ni zemlja ne će da radja“, tako će da krive mladji svoj naraštaj.

Imendan gospodina župnika pada baš u vrijeme berbe. Moj rođjak dobije početkom rujna od njega pisanice, u kom je glasilo, da se toga i toga dana nadje u **, „u svrhu proslavljenja mjestnoga patrona i moga svetoga imenjaka.“

Tko pozna gostoljubivost naših župnika, kolo prijatelja, koji se na takove dane u župnom stanu saberu, komu se napokon hoće pravom bezbrigom jedan dan na selu proživjeti, taj se ne može takovom pozivu odreći. I moj rođjak, ozbiljan inače čovjek, kojemu više posao nego zabava po glavi ide, odlučio poći k župniku, a pozove k zabavi mene i nekoga mi prijatelja u ime župnika, s kojim smo u ostalom nas dva, kano odrasli djaci, već u njekojoj zgodi bratinstvo pili.

Moga rođjaka odvabi posao dan pred urečenim odlazkom nekamo drugamo. Nas to nije smetalo, da ne podjemo na proštenje sami, a imali smo, kao nepozvani gosti, doći nječim, t. j. time da izpričamo rođjaka, premda je u takvih sgodah u župničkoj kući svatko dobro došao, a jedva li ne djak, pa domaćinov pobratim uza to.

Ukrcasmo se trojica u barku; med menom i prijateljem gospodin — Ferko Neznanić, recimo, da se zove. Bio je stariji od nas, pa mu pustismo mjesto u sredini.

Ja sam tad prvi put toga gospodina Neznanića vidio. Stasu njegovu prije bi rekao da je pružen, nego visok; lice mu je suhonjasto, tanki nos mu se otegao daleko, a kad mu gledaš oholi pogled, vidja se, kao da bi ho-

tomice taj nos toliko spružao. Gustu bradu reže marljivo, a crne kose pritisnute su mu nječim masnim čvrsto uz tjeme. Sjednuv u barku, razpečio noge široko (ne obazirući se, da je barka naša bila), obje ruke pritisnuo na držalo kišobrana i maše često desnom utvrđujući cviker na sklizavom nosu.

Prijatelj i ja predstavimo se gospodinu Neznaniću pristojno, a on promumlja nešto kroz nos i pruži nam lieno svoju ruku. Razumjesmo, da je gospodin Neznanić učitelj i da ide tu u blizini u pohode k nekome rođjaku, koji je bio u Velebitu šumar.

Veslači zasjekose vesla u more i naša se barčica odtiskivala hitro tihim morem. Sunca ne bijaše još na izlazu; zrak je bio miran, otežak, mrtav.

— Moglo bi biti kiše, reče moj prijatelj, valjda da šutnju prekine.

— Moglo bi, jest — potvrdi Ferko ladno na englezku i pritisne dvama srednjima prstima cviker.

— Gospodin nije primorac? osokolim se ja upitati.

— Nisam, t. j. jesam — pa zamukne.

Svakako smiešan odgovor, koji te i srdi i smijao bi mu se.

— Da, nastavi iza odulje stanke, rođjaci mi žive u Primorju.

— Razumijem.

— A rodio sam se u —skoj regementi, med samimi ovejanimi Srbi. Ja sam Srbin, naglasi Ferko osobitim glasom.

— Drago nam je, reče moj prijatelj.

— È! nasmije se gospodin učitelj nekako čudno i pogleda preko strane prijatelja. Jeste li vi Hrvat?

— Jesam.

— Pa mi kažete, da vam je drago, što sam Srbin?

— Nit mi je drago, a niti žao.

— Da što?
 — Ništa, nasmije se prijatelj.
 — A jeste li vi valjan čovjek?
 — Hm, na to se teško sam odgovara, odgovori mu prijatelj smiešeći se.

— Ja bih bio najbolji prijatelj svakomu stvoru, ali ovako ne mogu.

— Zašto ne?

— Ta ne smijem ni govoriti, što je svakomu čovjeku slobodno.

— Oprostite, gospodine, ali mi vas ne razumijemo.

— Kada kažem da sam Srbin, već mi ime uzimate, pa kako bih dalje govorio?

— Što bi mi imali proti tomu, da ste vi Srbin? Mi pače marljivo čitamo srbske pisce i ponosimo se s njimi, jer što je vaše, i naše je.

— Eto ti vas Hrvata! Kad nemate ništa svoga: Daj brate Srbine, što je tvoje i moje je!

— Pa imamo i mi valjda koga?

— Koga? Ona šaćica ljudi, što „kaj“ govori, koga je rodila? Gdje su vam ovjenčani pjesnici vaši?

— Čast! Ali imamo i mi: Gundulića, Preradovića, Vraza, Šenou... izbrajaše moj prijatelj.

— Podjite, gospodine moj, u miru Božjemu! nasmije se Ferko gorko i zadovoljno. Gundulić, Preradović — to vas cio svijet zna, da su bili ovejani Srbi, Vraz Slovinac, Šenoa...

— Bit će danas kiše, što mislite ljudi? upitam mornare.

— Lako, reče jedan od njih zaokruživ okom nebo.

— Bojite li se, da vas ne propere kiša, kako sam vas eto ja oprao? nasmije se Ferko sladko.

Sreća te se Neznanić u bližem mjestancu, oprostivši se s nami najsrdačnije, izkrcao. Bijasmo bo oba, prijatelj i ja, još u onoj dobi, kad bi na šake — kako vele — za sve, što ti ne prija, te bi se bilo prepiranje možda i življe dovršilo bilo. A tako se ne bi bivšega mi suputnika nikad ni sjetio bio, da se nije s njim i s drugimi osobami spleo česti doduše u životu događaj, ali koje držim vrijedno pripoviedati.

II.

U * * ima izim župnoga stana liepa zidanica, kakvih malo u siromašnom Primorju vidjaš. U njoj živi Antun Hrabrić, stari umirovjeni častnik i trgovac. To je starčić ni visok ni nizak, ni debeo ni mršav, obična lica, polusiede glave i brka, tip, kakvih se najviše u izsluženih starih vojnika vidja.

Još kao podčastnik oženio se iz jake seljačke kuće Mandića, a u sedmoj vatri razbilo mu talijansko tane kost pod koljenom malo iza toga, kako su ga častnikom imenovali bili. Njegova Marica, kako je sam pripoviedao, šalila bi se u po istine, da joj je milo, što joj čovjek malo šepesa, jer da ga ne trebaju u vojsci, a za nju da

je Antona i takov dobar. Hrabrić dobije mirovine oko dvadeset mjesečnih forinta, a u njegovoj glavi promieniše se ratoborne misli novimi, koje su na tihi domaći život, obradjivanje zemlje i preprodaju ciljale. Po ženinom dielu dobije liepih vinograda u Primorju, a kako si — rekao bi on — uz more blizu svemu svijetu, ostavi gorski kraj i sadje k moru. Marica mu rodi troje djece, dva mužkarca, pa najkašnje kćer, koja se nije smjela nego majčinim imenom krstiti.

Hrabrić je bio veseljak, dobra i poštena duša, a marljiv i dobar gospodar, tvrd kao kamen: škrt. Krčio je nove zemlje i nasadjivao ih lozom, hranio sitno blago pa prodavao na veće vunu, kože, meso i sir, na malo sve sitnarije, što na selu trebaju, gojio pčele, u obće bavio se svačim, čim se u njegovom kraju novčić dobiti dao. Po tom ga znalo sve, da mu nije stanje loše, a kad ga jedne godine najstariji sin pohodio iz Beča, osta selo zapanjeno, jer je Rade — tako mu bilo ime — te godine oficirsku sablju opasao. Za koliko je poskočila Hrabrićeva ciena u očima njegovih seljana, to bi se jedva reklo, jer je u toga naroda car jedva za glavu od oficira veći.

Mladji sin Matija bijaše vragometan; možda otvorena glave, ali ga škola nije mogla upokoriti, te ga iz drugoga gimnazijalnoga razreda odpraviše nakon sto opomena i kazna k ocu. Matija rastao uz oca u bezbrigi, a kad je navršio osamnaestu godinu, skupi Antona što sira, što gotovih novaca i ponese to gospodinu, koji je Matiju u carinsku stražu primio.

Najmladje mu diete bijaše kćerka Marica. Odgojena u zakutku nije znala, za čim mladji ženski svijet i željkuje i gine. Bila je kadkad s otcem i s majkom u gradu, a tu su četiri oka bdila, da se djevojčina mlada glavica za čim ne smuti. Znala je plačući liegati, kad ju otac ne bi sa sobom u grad poveo, a kad bi joj toj željci zadovoljili, jedva je čekala, da se vrati u selo. Grad joj se činio odviše šarovit, ona buka i vrevla smetala ju, kako bi rekla, ogleđati se po njem. Hvatati se u kolo pa zapjevati pred seoskom crkvom bar jednom na nedelju! Tu joj je srce bilo na injestu, ali bi stari otac riedko u kolo dozvolio. Bila je častnička kći! No mala se znala ukrasti, pa što da padne u kući koja gorka na srce, koje je tri dana iza nedjelje u kolu skakalo!

Kad je Marici šestnaest godina bilo, umre joj mati. Što tuga, što sila ukrotila živu ćud, jer je sav kućni posao na njezinu glavu spao. I koliko je čeznula bila, da joj se doviti vlasti, gospodarstva, ali iza smrti majčine uvidi, da je lakše bilo raditi, što je ona zapoviedala, nego li zapovied na se primiti. A u Hrabrićevoj kući nije se ni spavalo ni zievalo. Tu je bilo posla od zore do mraka; stari bi sve pokazujući trčao u kuću i iz nje, pa uvijek vikao: Marice ovo, Marice ono — i Marica bi se naskakala i naigrala, da ne bi znala ni gdje joj je

glava, kako radine i hvalisave gazdarice u poslu viču. Te godine, kad se s prijateljem na proštenje odputih, vidio sam ju prvi put. U brzo se upoznasmo u župnom stanu s raznim gosti, a među njimi i s častnikom Hrabrićem. Razgovarasmu tu o svem i svačem, dok župnik ne pogleda na uru, koja je deset pokazivala, pa podje k prozoru i žviždne, a zvonar odzvoni treći put na misu.

Gospodin Hrabrić, kojega je osobito ciena razne trgovačke robe zanimala, a mi mu ne mogli odgovarati nego sa „ne znam“, ali ako bi već on cieniu rekao, sa „bit će“, uzme svoju častničku kapu i izleti za župnikom vukući neobično vješto hromu si nogu za zdravom. Prijatelj i ja ne mogosmo u crkvu, jer je silna vrućina bila, a mala crkva od vrha do dna svjetinom natisnuta. Stadosmo s toga premetati župnikovu knjižnicu, dok nas nije u toj zabavi prekinuo g. Hrabrić. Umoli nas, da izvolimo, dok se župnik iz crkve vrati, u njegovu kuću. Podjosmo.

Ima po naših selih puno ljudi, koji su, kao gosp. Hrabrić, ovako ili onako liep imetak skupili, pa ga radom i štednjom umnožaju, bi reć najviše zato, da „kuća“ ne izgine. Ta kuća je pleme, koje se uzdržaje i prema napredku vremena slabo mienja, dok mu napokon budi diobom, budi da se nadje koji potomak „razpikuća“, nestane jakosti; pleme propada, a starci pripoviedaju siromašnim potomkom, kako im je jak djed i pradjed bio. Takove kuće ne trpe na ničem, ali ni ne uživaju puno svoga imetka. Čistoća i odielo, pa seoske časti odlikuju ih od drugih; hrana, izuzmeš li, što češće meso jedu, nije puno različna od one suvremenih im siromaka. Ali zato odlikuju gosta. I pivnica i smočnica čuva zalihu, koja uz dobru volju domaćih mora liepu uspomenu u stranca ostaviti. U takovih kućah najliepše se sačuvala stara hrvatska gostoljubivost, a tomu se nije taj dan smio izneveriti ni g. Hrabrić.

Kada smo ušli u sobu, stajao je po sriedi stol prostrt čistim, bielim stolnjakom, a nakićen jelom i pilom toli raznovrstnim i dobrim, da bi se začudio, odkud toliko toga u zaseoku smognu. — Badava se izpričavati da ne možeš, da ćeš pokvariti objed itd. Sred najživahnijega razgovora ne zaboravlja Hrabrić nuditi, siliti, pače, da ti time već ponjekle i dozlogrdjuje. Opisivao nam je najživlje čas, kad je tane u lievoj nozi osjetio, a njetko pokuca na vrata i, ne čekajući dozvole, udje kao vjetar vičući: Zdravo gospodo! dočim su za njim dvie žene, seoska gospodja i gospodjica, u sladkom razgovoru ulazile. — Bio je ono čovjek mlad još i pristao, a ušav u sobu, podje ravno u naručaj gospodina Hrabrića i izljubi se s njim živo. Tad se okrene k nam: Gjuka Bratović, občinski bilježnik — moja žena, pokaza rukom na gospodju. — A ovo moja kći Marica, pokaza nam Hrabrić na djevojku. Upoznavši se tako svi, zametnusmo razgovor. Hrabrić je kušao svoje nedovršeno pripovie-

danje nekoliko puta nastaviti, ali mi obratismo, naravno, pozornost gospodjam.

Marica Hrabrićeva bijaše liepa djevojka. Nije bilo u nje ni u govoru ni u držanju onoga, što se „gospodjici“ hoće, ali je to bila seoska krasotica, ojedra, rumena, debele kose i osobito liepa oka. Ne zna birano govoriti o ničem, čim se gradski sviet zabavlja. Sramežljiva je, ne znam, bi li joj se i tu jaku, punu ruku moglo skrovito stisnuti. Većina seoskih ljepotica još toga ne razumije.

Naš, t. j. Hrabrićev, moga prijatelja i moj razgovor prestao biti povjerljiv i slobodan, kao što se razpleo bio prije, nego su nam novi gosti nadošli. Posve naravno. Mi smo vidjeli pred sobom tri nova lica, medj timi dvie žene, a u takvih je društvihi obično čovjek početkom sustežljiv. Gospodja bilježnikova čudila se tobože, da mi, gradski ljudi, na selu zabave tražimo; taj obični kao nagovor odbijasmo svečano, što je, u ostalom, opet skroz obično. Marica se kratko vrieme zadržala u sobi i izašla izpričavši se poslom, a Gjuka, koji je nekako čudno bacao oči na Hrabrićevu kćer, izgubio se malo iza nje iz sobe. Njegova je gospodja popratila odlazak mužev osobitim pogledom, nemirno na stolcu sjedila i kao izčekivala, hoće li se muž vratiti. Nije ga bilo, a to je mladoj gospodji nemalu skrb zadavalo. — Tko pozna pravedni često gnjev gospodja, tko ga je motrio na licu i oku njihovom, bio bi pogodio, da je u gospodji bilježnikovoj kuhało nješto, što bi bar u rodu moralo biti boljetici, što ju ljubomornost zovu. Pogledi moji i prijateljevi sporazumješe se u tom. Ali radi koga je bila ljub morna? Radi Marice? Hrabrićevo i bilježnikovo prijateljjevanje odbijalo nas od te misli. Pa? — Župnikov nas sluga dozva, da izvolimo k objedu. Prijatelj moj, koji je svojim tankim nosom rado svakud dopirao, šapne mi na putu: Čuješ li, taj vražki bilježnik vrti se oko Marice.

— Sumnjao sam.

— I ja. Bacio sam pogled u kuhinju; on drži Marčinu ruku i šapće joj, a ona ga mirno sluša. I sám sam na tog obješenjaka srdit.

— Sbilja?

— Liepa je djevojka. U ostalom — Bog zna, kad ću ju opet vidjeti. Neka mu je!

Moj sretni prijatelj pregarao uvijek takvom lakoćom kiselo groždje.

Pred objedom vidjesmo gospodina bilježnika i njegovu gospodju, kako se ne baš odviše umiljato razgovaraju. Malo za tim pristupi on k nam, te nam u šali prizna, da mu je gospodja ljubomorna sbog Marice, a on da tek kao prijatelj ide na ruku djevojci, kojoj otac ne će sretne ljubavi da blagoslovi.

Kad smo iza dugih nazdravica po objedu razgovor-niji bili, čusmo o toj ljubavi od pobratima Gjuke više.

(Nastavit će se.)

Potravski Kotromanići.

Napisao Š. Milinović.

Na istočne strane razmahane Svilaje planine, i kuda se spušta u podnožje uzpristih obronaka, prosutih gdje šiljastih a gdje tubastih humaca, uvučenih podolja, izprevijuganih struga, razderanih suhopotočina i izpresjecanih rupotina, započinu razilaziti se prostrana vlaka. Naginje se i oteže prema sjeveru i jugu, a k istoku

razmeće se na brinaste drage, izgobeljane brežine, raztegnute krilave, koje sa sitnima livadicama i njivicama do protičuće rieke Cetine dosižu.

Po ovoj mjesti-mice ubavoj vlaci, izpod podnožnih prievoraca, na pramčiocih, po podinah i rudinah leži na komšiluke razbacano i preko dvie hilade stanovnika brojeće selo Potravlje.

Sa svojih rimskih i hrvatskih starina i sa obsežne lončarske obrtnosti svakako spadaju među znamenitija cetinska mjesta.

U sred vlake, na jednoj uzvisitijoj i razprostranjenijoj meraji sterao se njekoč dosta golem, ali nepoznatoga nam imena rimski

grad. Na njegovih ruševinah podigo se kasnije takodjer nepoznatoga imena hrvatski grad. To nam zasnjeđočavaju mnogi ostanci svakojakih ruševina i svakdanja odkrivanja mnogostručnih predmeta, odnosećih se na rimska i hrvatsko-bosanska vremena. Najbolje se razaznaje stari rimski put, što je od glavnoga solinskoga i od Čitluka odbodio, preko Hrvataca i Zrnca prohodio, u Potravlje smierao i ovdolen se k Vrlici osukivao.

Između izprekrižanih i obrdanih zidina i porušenih

njekadašnjih dvorova, plokata i bedema napravio radišni Potravčanac na stotine pitomih njivica, koje naokolo po gomilah i grudinah resi ponaraslo javorovo i lišnjakovo grmlje.

Kada se sa bočina i podgorja Svilajinih steku vodurine u suhopotočinu Tutušev i ova bujavicom nabrekne,

odadire sa južne strane gradske zidine, a sa druge veliko groblje, donoseći i slažući od vjekova u dno vlake veliku naplav, od koje se stvorilo ubavo poljice.

Jedno dva kilometra na zapad ovoga porušenoga grada, kao da je iz gustoga skupa različitih humčića niklo, stoji sa svih strana strmo, a samo od zapadne pristupno brdašće. Na njegovu zarubljenomu vršku podignut je u nepoznata nam vremena dosta golemi Kotromanića-grad. Obstoje mu još i sada cjeloviti bedemi, i ondje, gdje se na južnoj strani na lukstiju, bila su jedina ulazna vrata, na koja se preko

kamenitih stuba uzhodilo. Ova su nedavno otkrivena i u podnožnu suhopotočinu od objestne čeljadi većinom skotrljana.

Po liepih podnožnih podinah ovoga brdašća, na dva tri komšiluka rastavljen, žive i sada jedan ogranak prastare i njekoč vladajuće porodice bosanskih Kotromanića, pridjevkom Biče. Nadstojeći im porušeni grad zvao se „Vindušić“, a nakon njihova ovdje naseljenja „Kotromanića-grad“.

Antun Niemčić.

Njeki sciene, da su ga Kotromanići i sagradili, s toga da se njihovim imenom nazvao; no priličnije da su ga podigli cetinski knezovi Nelepići za vrijeme ljute borbe sa Stjepanom Kotromanićem, u koju se bješe upleli još i drugi hrvatski knezovi i gradovi.

Kada je god. 1322. pao u ruke Nelepića tvrdi grad Knin, onda im moć i ugled visoko se podigao. To je kod prkositih Šubića pobudilo veliku zavist, koji su i onako uvijek mrzili Nelepiće, a sada odlučio za vazda ih uništiti. Zato udare na njih god. 1324. u savezu s bosanskim banom Stjepanom Kotromanom, s Fridrikom senjskim knezom, sa Zadrani i mnogimi drugimi hrvatskim velmožama.

Da ovolikoj nahirupivšoj sili uzmognu odoljeti, osim što su stekli dosta jakih saveznika: hlivanjskoga Miho-vilovića, krbavske knezove Kurjakoviće i Trogirane, dadoše okretni Nelepići podignuti više tvrdjava po Cetini i kninskoj okolini. Ovoga vremena niknuo Vindušić, Vir, „Nelepića-grad“, Sinj, Čačvina i drugi.

Sa podizanjem ovih tvrdjavica nastala u puku i priča. Na jednome visokom brdu, s lijeve strane Cetine, podizao čvrst grad Nelepić otac. Gledao ga s desne strane njegov sin, pa istodobno stao i on podizati na drugom brdu utvrđeni grad. Ovaj se prozvao od sina Sinj, a onaj od čaće Čačin ili Čačvina.

Pošto su Turci, osvojivši g. 1536. Sinj, svom Cetinom zavlada, ostali su u njoj punih sto i pedeset godina do 1686. Kroz to vrijeme sva je opustošila i podivljala, jer staro stanovništvo, što se maću ujnilo, to se razbjeglo. Turci su držali Sinj i samo nekoliko bližnjih mjesta, ostalo je bilo pusto i zapušteno.

Nakon njihova pod Bečom poraza, osvojenja Sinja i drugih po Dalmaciji i Hrvatskoj mjesta bijahu Turci kao pobjesnili, te stadoše gore no igda prije progoniti nevoljnu raju. Ovoj je bio spas jedino u bježanju. Iz Glamoča, Kupresa, Hlivna, Skoplja, Duvna, Rakitnog, Rame i Doljana, pod upravom svojih duh. pastira Franjevac preko pet hiljada obitelji preselilo se i napućilo opustošenu Cetinu i Zagoru. Istodobno mnogi se nastaniše u Splitu, od kojih se do danas zove jedna od najglavnijih ulica „Bosanska ulica“.

S preseljivanjem najviše se je proslavio fratar Frane Marinić, rodом iz Mostara, umro u Sinju 5. siečnja 1705. Ovaj je preko dvie hiljade obitelji preveo i sa istimi napućio: Velim, Muć i Potravlje. S njime doselili se i Kotromanići. On ih smjestio u najljepšem položaju, izpod Vindušić grada, davši im najveća posjedovanja. Sa njihovim nastanjenjem, ugledom i posjedom Vindušić od tada zove se „Kotromanića-gradom“.

Mletačka je vlada mnogimi darovštinami i vojničkim častmi odlikovala i uzdržala ugled knezova potravskih Kotromanića. Izkazali se protivni francezkoj vladi, a ova ih svakojakimi načini nastojala uništiti. Od

onoga vremena počeli propadati, a sada su već na najniže grane spali, ali svojom starinom svedjerno ponositi.

Dvie sam u Dalmaciji upoznao stare porodice, koje ako sada i teže zemlju i stado pasu, pokazivaju ti svoj nekadašnji velikaški jogunluk i odaju svoju ponositu ćud. No istodobno odlikuju se visokim uzrastom, izrazitim licem i uzornom ljepotom. To je porodica Mrnjavaca na Lovreću kod Imotskoga, i Kotromanića u Potravlju. Prvi da vuku lozu od Kraljevića Marka; ima ih preko petdeset obitelji, koje na tri četiri komšiluka razstavljene žive. Velika gradina, kojoj se ruševine dobro rasaznaju, da je to bio „Prilip“ grad, u komu se Marko rodio. U sred ovoga grada poznaju se ostanci veće zgrade; to su bili „Kraljevića dvori“. Izpod grada, na vlaci jedne odaljene ljuti, ima jedno zidinami okruženo mjesto, gdje bi Marko umećanjem i skakanjem sa junaci se nadmećao; zove se i sada „Kraljevića skakala“. Mrnjavci si prisvajaju Markove vrline. Isto tako i potravski Kotromanići ponašaju se kao da još banuju i kraljuju.

Odavna mi je poznato bilo, kako oni kao oči u glavi uzdržavaju i čuvaju mnoga starinska pisma, koja mi do te godine ne podje za rukom razgledati. Boljelo me u duši, razumjev kako im je, sada pokojni, dr. Jago Brtanja, njeke listine na tvrdoj vjeri izmamio i nigda ih ne povratio. Od onoga vremena preostale spise većom pomnjom uzdržali.

Sadašnji potravski župnik, o. Marinić, slučajno se zove kao i onaj, s kojim se oni doselili. Premda uživa njihovo podpuno povjerenje, jedva ih sklonio da dadu razviditi svoja stara pisma. On im proučio: Od kako je Bosna opet u kršćanske ruke pala, traže se svuda potomci Kotromanića, da im se povrati stara njihova banovina i kraljevina. Sklonuli se samomu meni na razgledanje pisma izručiti.

Radostan pošao ja jednim liepim danom u društvu braće učitelja, o. Markovića, Paića i Tonkovića do Potravlja, da razgledamo pisma. O drugom i ne bio razgovor, već o ovome blagu Božjem, kojim će se razjasniti hrvatska i bosanska prošlost. Netom u župničku kuću upali, o. Marinić iztrese pred nami cielu torbu svakojakih kartušina sa dvie liepo vezane velike rukopisne knjižurine. Svaki pojmiti može, kakvom ljubopitnošću prihvatismo razgledati te stare rukopise.

Na dvie tri s svim dobro uzdržane i preko metra visoke, a do po metra široke pergamene izvedeno je uprav umjetnički, sa živimi bojami, različito rodoslovje Kotromanića, počam od hreka im Ivana pa do potravskoga kneza Petra g. 1775. Na ovom rodoslovnom stablu nabrojeno ih je svega 119. Na drugoj pergameni, uz rodoslovno stablo, navedena su i odličnija imena, s kojimi su Kotromanići u rodbinskoj svojti bili. Na trećoj je sa manjim nakitom prepis i samo popunjenje dviju prvašnjih.

Na jednoj vrlo liepo pisanoj, bojami narešenoj i

obsežnoj knjižurini stoji ovaj latinski i talijanski naslov: „Rodoslovno—opisanje rodoslovnoga stabla presjajne i preplemenite porodice gospode knezova Kotromanića, sa navedenjem bosanske poviesti, koja ju slavi i odlikuje. Osim toga sa ovom upoznajemo porijeklo spomenute porodice, časti i najveća dostojanstva, koja su neki članovi njezini postigli i obnašali, i srodstva, u kojih su bili sa mogućimi i odličnimi porodicami, kao što se može točno razaznati iz rodoslovnoga stabla, njegova tumačenja i navedene poviesti. Ja Frano Ante Corir, javni vještak, dne 30. svibnja 1781. prepisao iz druge autentične knjige“. Prepisana je u Tioricalh, mjesto sinjskoga kotara, kod bosanskoga mejaša.

Naslov je drugoj knjizi ovaj: „Opisanje oružja-grba, koje predstavlja kraljevstvo Bosne. Ovo kraljevstvo za svoj grb ima: u zlatnomu štitu, potrušenu crvenilom, dva dvostruka crna ključa, postavljena na križu svetoga Andrije, nad kojima su dvie ljudske okrunjene i lično postavljene glave, s desna mladenačka, a s lieva shrvana i ostarjela. Povrh svega je u sriedi štititić sa napunom modrikastim, kao srebrnkasti polumjesec, imajući na hrtu jednu zvijezdu. Povrh štita, nadmašena okrunjenom kacigom, okrunjen vitez, držeći u desnici štit, sličan onomu u sriedi, a u lievoj jedno plamenito i nad štitom pobjedjujuće koplje sa obtočenim čadorastim modrilom i podkrojenimi crvenkasto-zlatnimi vrpčami, kao što se točno rasaznaje u narisnom grbu.“

Na drugoj strani ove iste knjige stoji takodjer talijanskim jezikom napisan ovaj naslov: „Oružje-grb kraljestva Bosne, kojim se opisiva rodoslovje prejašne i preplemenite porodice knezova Kotromana, koji sada, usljed svjetovnih događaja stanuju u Potravlju, području sinjskom, počam od Ivana Kotromana Tedeska, bivšega bosanskoga bana i mnogih drugih potomaka, koji proslaviše istu porodicu kao bani i kralji kraljestva Bosne“.

Zatim nastavlja: „Presjajna i preplemenita porodica gospode knezova Kotromana u Potravlju stanujućih, uzdrži za svoj porodični znak jedan zlatan i modrilom obtočeni štit sa jednim takodjer zlatnim i razmahanim lavom. Vrh svega štita, nakićena kacigom, postavljenom nad jednim poprieko stojećim, okrunjenim i rastućim lavom, držećim desnom otvoreni goli mač, a drugom sgrabio polumjesec, narešen modrikastim obtokom, podtočen crvenkasto i napulijan zlatnimi vrpčami, kao što je točno nabojadisano.“

Obadvie ove obsežne knjige i krasnimi bojadisanimi uredi nakićene, nešto latinskim a nešto talijanskim jezikom i čistim rukopisom napisane, samo sam letom mogao pregledati. Premda je druga iz prve prepisana, to opet u mnogom se sadržajem razlikuju. Prepisač je mnogo šta izostavio ili skratio, dočim je u drugoj mnoštvo listina uvršteno, kojih u prvoj nema. I u jednoj i u drugoj imade više originalnih i prepisanih listina, povelja i uspomena, odnosećih se na mnogostručne pohvale i da-

ne, koje su ponajviše potravski knezovi od mletačkih do bana i providura primali. Njeke od ovih listina uzdižu i franjevca Fra Grgu Kotromanića, koji je mnogo vjeri i državi služio.

Ostale razbacane listine nisam imao vremena razgledati, ali i ove odnose se najviše na porodicu Kotromanića, u koliko sam ih trkomice sa mojimi drugovi pogledao.

Imajući sve ovo pred očima, tko se ne bi razveselio? I mi se na prvi mah obradovasmo, imajući u ruci toliko dosle sakriveno blago. Ali sam se do mala osvjedočio, da nije to blago sakriveno, već većim dielom učenjakom poznato.

Što se tiče bosanske poviesti a i rodoslovja Kotromanića, sjećam se, da sam negdje davno istu stvar čitao u „Poviesti Slavjana“ od Maura Orbina. Meni nikako ne podje za rukom dobiti spomenuto Orbinovo djelo, da ga sa rukopisi sravnim i razvidim. Što je iz istoga oduzeto. No svakako listine i uspomene, što su, nakon Orbinova izdanja, u spomenutih rukopisih, mogu dosta vrijediti. Njeke od ovih starijih i znamenitijih listina nalaze se u originalu ili u prepisu u arhivu sinjskoga franjevačkoga samostana.

Na kraju starije knjige ima jedna hrvatska pjesma sa naslovom:

Pisma od Kotromanića braće.

Tri su bora uporedo resla,
Medju njima jela tankovita.
Nisu ono tri bora zelena,
Nit je ono jela takovita,
Već su ono tri mila brajena,
Tri brajena Kotromanovića,
I Danica njihova sestrice,
U sred Jajca grada odgojena.
Tri se brata liepo milovala
I zajedno skladno pribivala.
Gledale ih iz gorice vile
Gledale su ter su besidile:
Tko bi ovu braću zavadio,
Zavadio oli pogubio,
Njegova bi bila banovina
Od Dunava do sinjega mora.
To je čula vila Slovinkinja,
Ter je njima tiho besidila:
Dajte meni lipu banovinu
Od Dunava do sinjega mora,
Ja ću braću onu zavaditi,
Zavaditi oli pogubiti.
Pak poleti k Jajcu bijelomu,
Ter nahodi tri mila brajena.
Na nje meće teške magiluke,
Ne bi li ih vila zavadila.
Magiluci kriepost izgubiše,
Tri se brata nigda ne svadiše.
Kad vidila vila Slovinkinja,
Da ne može braću zavaditi,
Leti ona gori na planinu,
Pak zavika s visokih planina;

Vernihora, prorok ukrajinski.
Slika Jana Matejka.

Tanko viče ali glasovito,
 Ter dozivlje po Bosni gospodu:
 Zlo vam jutro bosanska gospodo!
 O' ne znate oli ne hajete!
 Viče čine tri mila brajena,
 Tri brajena Kotromanovića
 U sred Jajca grada bijeloga.
 Često sbore, ovako govore:
 Udat ćemo Danicu djevojku
 Za mladoga kralja ugarskoga;
 Krunit ćemo brata Vladislava
 U sred Jajca grada bijeloga;
 Skupit ćemo ugarske katane,
 Pobit ćemo bosansku gospodu;
 Otet ćemo polja i livade
 I gospodska sela i varoše.
 Kada oni vilu razumiše,
 Sve se skače malo i veliko,
 Svoje brze konje posjedoše,
 K Jajcu gradu hitro poletiše

Da pogube tri mila brajena,
 Tri brajena Kotromanovića,
 I Danicu bosanku djevojku,
 Koja biše skoro izprošena.
 Ali njima Bog i sreća dade,
 Dokaza im Bogom pobratime,
 Pobigoše Kotromanovići,
 Utekoše vesela im majka.
 Dva odoše k banu od Karlovca;
 Stiepe diete gradu Dubrovniku;
 A Danica k Rimu bijelomu,
 Ter pohodi crkve i oltare.
 Nu je malo vrime postojalo,
 Razboli se Danica djevojka
 Od groznice bola velikoga,
 Od bolesti pribolit ne može.
 Latini je liepo ukopaše,
 I na grobu pismo učiniše:
 Ovdje leži Danica bosanka,
 Od slavnoga naroda djevojka.

LISTAK.

K slikam.

Antun Niemčić. Danas donosimo lik jednoga od najmilijih pjesnika ilirskoga doba. Niemčić se rodio 14. siječnja 1813. na dobru Edde u Šomogjskoj županiji u Ugarskoj, gdje mu se mati upravo desila. Otac mu je bio kotarskim sudcem u Ludbregu. Gimnazij je izučio u Varaždinu, a filozofiju i jus u Zagrebu. Godine 1835 vidimo već Niemčića u kolu prvih zatočnika nove ideje. God. 1838. postade sudačkim pristavom u Moslavini, a g. 1846. bi izabran kotarskim sudcem u Novom Marofu u županiji križevačkoj; g. 1848 zastupa ovaj kotar u hrvatskom saboru, a g. 1849 zapade ga čast velikoga bilježnika u Križevcih, gdje je 5. rujna 1849. na žalost prijatelja i čitave domovine od kolere naglo poginuo. Uza službu mnogo je čitao latinsku, francuzku i njemačku knjigu, a tome se nalazi traga u njegovim djelima. Pjesme mu je u knjigu sabrao drug i pobratim Mirko Bogović g. 1851.: „Pjesme Antuna Niemčića“ s obilatim opisom života njegova. Domovina, pobratimstvo i ljubav — tri su ideala, za kojima se zanosila pjesnička mu duša. Osim umiljatih ljubavnih pjesmica dobro su mu polazile za rukom refleksivne pjesme, te će njeke njih još dugo kititi naše antologije. G. 1845. izdade Niemčić „Putositnice“ I. dio: Put po Italiji. II. je dio štampan u časopisu „Nevenu“ g. 1852, gdje opisuje put po Slavoniji i Srbiji. Ove su „Putositnice“ i danas vriedne, da se čitaju. Niemčića zapada slava prvoga hrvatskoga romanopisca. Bogović je na ime objelodanio u „Nevenu“ 1854. prvi realistični roman u hrvatskoj literaturi „Udes ljudski“, što ga je napisao Niemčić, ali ga je smrt pretekla te ga nije dovršio. Još nam je napomenuti njegovu veselu igru „Kvas bez kruha ili tko će biti veliki sudac“, koja je osobito omiljela hrvatskoj publici, te ju mnogo glume diletantske družine.

Vernihora, prorok ukrajinski. Slika Jana Matejka. Slavni slikar poljski prikazao je ovom slikom Vernihoru, kozaka zaporožkoga, koji je svojim bogobojnim životom, a još više svojim proročanstvi po Ukrajini, Volinju i Podolju stekao slavno ime. Iz daleka i bliza grnuo k njemu narod, tražeći u njega savjeta, poimence iza g. 1766., kad je iz krajeva naddnjeprov-

skih, gdje mu je bila djedovina, došao u okoliš Kanjova, te se nastanio u selu Makedonovcu. Tamo je proricao ukrajinske smutnje i bune, poznate pod imenom kolištine, koje su malo zatim zaista buknule. Bježeći pred hajdamaci, koji su se trudili da ga dobe u svoje šake, sakrio se je na nekom otoku rieke Rose; iza toga desio se je u starostvu Korsunskom, kojim je gospodovao Suhodolski. Ovaj je proročanstva Vernihorina popisao u maloruskom jeziku, a samoga je proroka, kako se čini, zakriljio: u svom vladanju sve do smrti njegove. Najveći dio proročanstva Vernihorinih, koja su se ticala ponajglavnije događaja za dobe Stanislava Augusta, vojne Napoleonove na Rusku, njegova pada i robije na otoku sv. Jelene, izpunio se je, kako kažu, malo ne doslovce. Svakako je Vernihora bio duha nada sve bistra i prozirna, pa zato nije čudo, što je puk veoma brzo počeo njegovu prikazu zastirati nekom mytičkom polutminom.

Matejko prikazuje nam ukrajinskoga proroka ko guslara, i to u času, kad on proročanskim nadahnućem svojima slušateljima razgaljuje sumrak daleke budućnosti. Na licima slušalaca razabire se neposredni dojam njegova gatanja. Jedna lica odaju užas i nepouzdanje, druga opet ozbiljnu resignaciju i duboku zamišljenost. Tik proroka sjeo Suhodolski, te pomno bilježi svaku misao, svaku rieč. Do nogu prorokovih leži verna druga njegova — gusle —; a nešto niže dječak, koji ga vazda prati na njegovu putu. S druge strane vidimo maloruskoga popa duboko zamišljenja, zatim nekoliko plemića poljskih razne dobe i zvanja.

Svaštice.

Hrvatsko naravoslovno društvo imalo je 27. prosinca pr. g. prije podne prvu redovitu skupštinu u prostorijah mineralogičkoga muzeja. Predsjednik privremenoga odbora, prof. S. Brusina pozdravi sabrane skupštinare, a zatim umoli privremenoga tajnika A. Gavazzi-a, da pročita pravila, odobrena od vis. vlade. Zatim se je birao odbor. Rezultat je bio: predsjednikom bi izabran prof. S. Brusina; a odbornici: dr. G. Pilar, dr. D. Gorja-

nović, A. Gavazzi, F. Kesterčanek, dr. V. Horvat i A. Heinz; zamjenici: dr. Lobmayer i A. Pichler.

Važnost ovoga novoga društva zrcali se u pravilih, iz kojih ćemo navesti bitne momente.

Svrha je društva proučavati prirodne odnose najpače hrvatskih krajeva, a radi ti i na polju obćega diela naravoslovnih znanosti, t. j. antropologije, zoologije, botanike, paleontologije, mineralogije, geologije, fizične geografije, meteorologije, fizike i kemije. Vrlo liepu zadaću postavilo si je društvo tim, što će nastojati, da popularnimi predavanji upoznae laike s krasotami ovih znanosti, pa da ih u što većem broju oko sebe prikupi. Osim toga će članovi poduzimati izlete, koji će za njih biti ne samo poučni nego i zabavni; a kad bude moguće, održavat će skupštine i izvan Zagreba. Djelovanje društva kulminuje u „Glasniku“, koji će izlaziti svakoga drugoga mjeseca, a donasat će samo znanstvene radnje; dočim će se popularna predavanja tiskati u kojem hrvatskom listu. Od velike je važnosti to, što znanstvene radnje mogu biti pisane ne samo u hrvatskom, nego i u latinskom, ruskom, francuskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Tim će se učeni svijet upoznati bolje s radom hrvatskih naravoslovaca, koji je i do sada bio za naše prilike dosta znatan. U „Glasniku“ će se objavivati bud u prievodu bud u izvadku radnje iz „Rada“ i školskih programa, koje često — jer su hrvatski pisane — ostaju nepoznate zapadnjakom.

Iz ovoga se vidi, koji će koristno biti ovo društvo i po Hrvate i po znanost, pa se s toga nadamo, da će svatko uzajmno prionuti, tko je naprednjakom. Godišnji prinos za prave članove, koji se mogu prijaviti kod kojega odbornika, iznosi na godinu 6 for. (izplativih u mjesečnih, četvrtgodišnjih, pógodišnjih rokovih ili na jedan put) i 1 for. upisnine. Utemeljitelji plaćaju 100 for., (juristične osobe 200 for.) tečajem dviju godina jednom za uvijek. I pravi i utemeljiteljni članovi dobivaju zato badava diplomu i „Glasnik“.

Preporučujući ovo koristno društvo svakomu, javljamo još, da će društveni „Glasnik“ umah izlaziti, čim se prijavi dovoljan broj članova. Pritecite dakle, Hrvati!

Volapük. Ovako se zove svjetski jezik, što ga je skovao Ivan Martin Schleyer, župnik u Lizzelstettenu blizu Konstanz u Badenskoj, ne bi li olakšao međusobni sporazumak raznih naroda, osobito u znanstvenih i poslovnih stvarih. Schleyer našao je za taj svoj svjetski jezik dobar broj pristaša među raznim narodima u Evropi; u Hrvatskoj mu je najodlučniji zagovornik Jure Bauer, profesor na kr. realci u Zagrebu. Bauer je dosle napisao već više razprava o tom jeziku, a nedavno je izdao i čitavu knjigu uz naslov: Svjetski jezik (volapük) 1. Moja borba za nj. — 2. Slovnica njegova. Zagreb, 1885., komisionalna naklada sveučilišne knjižare Franje Župana.

U toj knjizi čitamo među inim: „Slovnice „volapüka“ naučis za tri dana, ako i nisi osobito oštre glave, a rieči za 3 do 4 mjeseca; ako si pako lien ili ponješto trome pameti — izvjestno za godinu dana. No i ne znao rieči, možeš ipak uz rječnik namah čitati i pisati. Ja sam slovnice jedno osam dana imao, kad mi je stigao rječnik. Onaj isti dan, kad sam dobio rječnik, napisao sam već pismo, a ne ću se hvastati, da nisam nijedne pogriješke učinio. Jer nije moguće pogriješiti.“

Pojav „volapüka“, ako ga i ne možemo prihvatiti, ipak je zanimiv; te zato rado preporučamo Bauerovu knjigu, osobito onim, koji se zanimaju za pasigrafiju i pasilogiju. Nije nemoguće, da će nastojanje volapükovaca ipak uroditi nječim korisnim; ta iz astrologije razvila se je astronomija, a iz alkemije toli znamenita kemija.

Polifem i Odisej u Lapâ. Za tmurnih zimskih dneva, kad se okupe oko ognjišta, pripovijedaju si Lapi nebrojene priče i bajke o raznim gorostasima i divovima. Obično se iztiču dva lica:

„Jeki Stallo — nespretni, surov orijaš, i Askovis prevejanac, što u peći spava, po pepelu kopa i o prevari snuje. Jednom je dopao Askovis ruku orijaševih, te mu je sad prieka potreba, da se varkom i lukavštinom otme Stallo, koji ga čuva samo za to, da ga kod zgode pojede. Ova nas situacija živo podsjeća Odiseja u Polifemovoj pećini, pa ćemo pripovijediti ovu lapsku priču: Stallo se i Askovis ugodno zabavljaju. Askovisu se najednput pričinilo, kao da vidi u daljini mnoge životinje, te će upitati diva: Ne vidiš li onih čudnih životinja ondje iza oblaka? Div naravski ne vidi ništa, te se čudi, kako mu drug daleko nazire. „Ah!“ prihvati lukavac, „za to je lako, treba samo vrućega olova uliti u oko“. Stallo pristaje, ali mu drug prikazuje, kako je to mučno podnieti, pa kako će najprije osliepiti, a onda će mu se istom vid izoštriti. No div je tvrde glave, te će pod svu silu, da mu se ulije olovo u oko. Askovisu se ne mogaše na ino, nego stane ulievati olovo u jedno oko. Div doduše uzdiše, ali umoli druga, nek mu i u drugo oko naspe. Lukavac mu ugodilo. Div je posve slipeo, a Askovis će rediti kuću, dok div progleda. Askovis odmah započne gospodariti, pa speče sebi dobre govedine, a diva ponudi pasjim mesom. Dok su sjedili i jeli, pričinilo se divu, da njegov savjetnik jede bolje jelo, pa će ga upitati: „Kaži mi, sinko, za što tvoji zubi evokoću tjem! tjem! a moji tsam, tsam!“ Još je div uvijek miran, no do skora mu dozlogrdi i pripravi užu, o koje će objesiti Askovisa. Jednoga jutra, kad je puštao ovce iz pećine, stane na vrata, a svaka mu je ovca morala proći među nogama. To opazi lukavac. On se brzo podhvati pod jednu ovcu, te tako sretno umače divu. Div stane zvati: „Ne ćeš li, sinko, i ti malo na polje?“. A Askovis mu odgovori: „O dragi tatice, ja sam već na polju.“ Div se začudi, a Askovis uzme blaga, koliko je mogao, te ode preko gora i dola daleko kući svojoj.

Pjege na mjesecu. Posve je naravno, što su pjege na mjesecu potakle mnoga sujevjerja. U naše frivolno doba podavaju one mrlje mjesecu tek veselo ili turobno lice, no nije bilo tako u starini, gdje su one bile ponukom mnogih priča. U indijskoga puka živi vjera, da je na mjesecu zec. Po staroj germanskoj priči uzeo je mjesec dvoje djece sa zemlje, kad su nosila vodu na ramenima. Ova se djeca s vedrom vode vide još i danas na mjesecu. Narod po Alpama vidi na mjesecu čovjeka sa sjekirom o ramenu i sa svježnjem u ruci. Ovaj je čovjek u nedjelju kralj drva, pa za to za kaznu stoji za sva vremena na mjesecu. Priča nalik na ovu žive po Francuskoj i po Engleskoj. Shakespeare je pošao za narodnom pričom, kad u komediji „San ljetne noći“ prikazuje mjesec sa snopićem trnja. Slično pripovijedaju austrijski Niemci, kako je nekoč bio lovac, pa pošao u nedjelju u lov, a trebalo je, da podje u crkvu. Kad je pala noć, zasja na nebu mjesec. Lovac nije ništa ulovio, za to ljut stane pucati na mjesec. A mjesec ga privuče k sebi, gdje ga možeš još i danas vidjeti. Većina se ovih priča o čovjeku na mjesecu slaže u tom, da je njetko išao u nedjelju u lov, te za kaznu bio pripet na mjesec.

Plodovi budizma. Za kulturnoga je historika veoma znamenit pojav, što darovita plemena južne Azije već toliko vremena ne mogu nikako, da se uhvate u kolo ostalih kulturnih naroda. Tome je najvećma kriv budizam. Ova vjera prodire u svaki momenat običnoga života, u svaku rieč, ali ona se ne zadovoljava golim riečima, kao što to često biva u islamu, nego ište očitih dokaza vjerničke pobožnosti. Vjernici moraju svaki dan jutrom donositi hranu monasima, što u manastirima bezposlice živu. Drugi se svijet neprestance mieša s ovim zemaljskim svijetom, te ne daje vjerniku Budine nauke dosta životne snage i volje. Dok narodi zapada veselo i bodro na podnevnom svjetlu rade oko znanosti i umjetnosti, a „zadnja pitanja“ zaodievaju plaštom sumračja, budist južne Azije ne razmišlja ni o čem drugom, nego o tajnama drugoga života. Ukočena oka bulji u otvoreni

grob, te nalazi klicu smrti i propasti u svemu, što vidi i čuje; svagdje vidi samo trulež i razpadanje. Ta sav ovaj svijet nije mu ino, nego mjehur sapunice. U tom mu je ništavilu jedinom utjehom bol, koja ga primiće k smrti. U Birmi i Siamu mora svatko — bogataš i siromah — u manastir, gdje mu odrežu kose, te boravi ondje njeko doba, — u životu bar jedanput. Nitko nije oslobođen od te dužnosti. I sinovi kraljeva moraju se u najljepšoj dobi mladosti odreći sjaja i veselja, te zatvoriti u ćeliju, da mole i poste. Pokojni kralj Siamski proveo je u samostanu 25 godina, a današnji kralj Birmanski nije htio dugo vremena zamieniti samostansko odieo s krunom. Evo to je najglavniji razlogom, za što plemena južne Azije tako sporo napreduju u kulturi.

Narcis. Ovaj je cviet bio ljubimcem ljudi već u starini. Rimska nam mitologija priča u jednom poetičnom mitu, kako je postao. Ako je vjerovati Ovidiju, Narcis je bio sin Cefiza i nimfe Lirione. Bio je osobito liep. Jednom prilikom ugleda lice svoje u svietloj površini gorskoga jezera, te poražen ljepotom svojom zaljubi samoga sebe. Njegova je strast bila tako silna, te se nije mogao primiriti. Jednom htjede posegnuti za obrazom svojim na površini jezera, te se utopi. Poslije smrti njegove izraste oko toga jezera cviet, koji se još i danas zove Narcisom. Jednu od različitih vrsti narcisa nazva Linné Narcissus poeticus. Ova se vrst odlikuje krupnim bielim cviećem rumenoga vjenčića. Ovome su narcisu mnogi grčki i rimski pjesnici zapjevali u slavu. To je najljepša vrst. Razvija se najbolje u busenu, u sobi ne uspieva tako liepo. Druga je vrst bieli narcis, komr je domovinom Italija, osobito oko Vezuva. Ovomu je cviet posve biel sa svietlim žutim vjenčićem. Ima još i drugih narcisa, od kojih je najljepši žuti. Narcisi su krasan nakit naših vrtova, a uspievaju i u sobi.

Fortepiano. Fortepiano je bez sumnje najznatnijim strojem u modernoj glasbi. Najviše je znamenitim po tom, što ga potrebljuju gotovo svi skladatelji, da na njem izraze duh svojih kompozicija. Taki su strojevi u razno doba bili razni. U doba od Palestrine do Rossini-ja zapadala je ta zadaća — ljudsko grlo — pjevanje, te su sve znamenite skladbe onih vremena priredjene za pjevanje. Bachu i Händelu bijahu posebnim strojem za komponovanje orgulje. U sinfonijskom periodu Haydna i Mozarta pretežu gusle, a ponjekar i pjevanje. Istom koncem epoke Beethovenove dolazi do gospodstva fortiepiano, koji je još i danas glavnim strojem kompozitora. Ovaj je stroj upravo nuždan za tehniku kompozicije. Posljedice toga preobrata opažaju se na našoj glasbenoj tehnici. Za svojim predšastnicima zaostaje fortiepiano poimence u tom, što ne može savršenom točnošću izraziti melodiju — sve one tanke nianse glasa. Ali se zato na fortiepianu liepo čuje sila i punoća zvuka, a takodje ritam igre. Zato probija sila i punoća zvuka u moderne kompozicije, a melodija sve više gubi znamen. Osim toga je fortiepiano stroj enciklopedijski. Moderna glasba ne bi mogla napredovati bez fortiepiana. Zato je fortiepiano najznatniji predmet moderne glasbene obuke. Nijedan se stroj ne goji koliko fortiepiano. No rezultatom je tome pojavu njeka jednostranost u glasbi. Enciklopedijskim je strojem fortiepiano za to, jer igrajući na njem možemo sami najbolje upoznati i proučiti tuđe skladbe. Veoma je potrebit fortiepiano i u glasbenim školama: bez njega nebi se mogla naša tehnika ovako razviti, kako se zbilja razvila. Već u srednjem vijeku, kad se fortiepiano pojavio, upotrebljuju ga za nauku. Kako se razvijao fortiepiano, tako je napredovala harmonija i pisanje kajda. Sva glasbena djela starih Grka i sredovjekih crkvenih skladatelja pisana su za biele tipke. Istom poslije dodane su note za kromatičke tonove, ili zvukove, što ih odaju crne tipke; no ne može se ka-

zati, daje fortiepiano već sada podpuno savršen, dok na njem nema tipaka za sve poluglase. Danas je fortiepiano domaći, kućni stroj, kao nješto što je bila lutnja i harfa; ali ova dva stroja nisu doma toliko vriedila, koliko danas fortiepiano.

Rebus. Rieč rebus dolazi od latinske res, što znači stvar, rebus znači „stvarima“ jer se u rebusu većinom slikaju razne stvari, te se njima označuje njeka izreka ili poslovice, koju ima čitalac da pronadje i pogodi. Prva zamisao slikanju ovakih zagonetaka ponikla je u Grka. Oni su najprije slikali na novcima njeko slike, koje bi imale da znače ime one varoši, gdje je novac kovan. Tako je na novcu otoka Roda bila izrezana ruža, jer je grčko ime ruže nalik na ime ovoga otoka. Amo spadaju i igre riečima u starih Rimljana, njihova omina, od kojih se njeko spominju u Cicerona, i otuda su postali docnije u 16. vijeku mnogi tako zvani „grbovi što govore“. A za književnu se igračku počimlju rebusi upotrebljavati u 16. vijeku u Francezkoj, kad je pjesnik Tabouraut u knjizi „Les bigarrures du Seigneur des Accords“ (1582) donio mnoge izreke u slikama izražene, te tim svojim igračkama i dosjetkama dao ime rebus.

Slava u Lužici. Nedjelja 30. kolovoza pr. godine bijaše za naročni napredak Lužica veoma znamenit dan. U Kukovi, malom mjestancu kraj Elstre, slavila se slava, kake još nije bilo na Lužici: otkriven je spomenik lužičkome piscu! Ovaj narod cieni i poštuje dobroćince svoje, jer zna, da je samo njihovim marom otet poplavi tudjinskoga življa. Među ovim dobroćincima zapada odlično mjesto Tecelina Měta, koji se rodio 24. oktobra 1759. u Kukovi. Bilo je to onda tužno doba za Lužicu, kad se rodio i živio Mět. Maleač narod Lužički bijaše odasvud obkoljen neprijateljskim morem germanskim, te nije imao svoje narodne inteligencije. Narodni jezik bijaše iztisnut iz crkve i škole, te je očekivao samo — čas smrti svoje. Pače pisci lužički pisahu bud mrtvim bud neprijateljskim jezikom knjige za svoj narod. Tako bilo u ono doba, kad je plemeniti monak Tecelin Mět odlučio pisati narodu knjigu njegovim jezikom, i spasiti narod od stalne propasti. Mět ide među one riedke lužičke pisce početkom ovoga stoljeća, koji su narodu lužičkome pisali lužičkim jezikom. On je pisao dakako nabožne knjige, ali su si utrle put u kolibicu seljaka, te postale narodu veoma ugodnima. Tecelin Mět, koji se pisao i naprosto manastirskim imenom Tecelin, bi zaređen 1785. u Budišinu, g. 1793. imenovan kooperatorom u Rožantu, a od g. 1817. do 1822. administratorom u toj župi. Dočekao je pedesetgodišnjicu misnikovanja svoga, a umro je 1835. Narodu je svome napisao ove knjige: 1. Stavizne nowoho zakona 1814; 2. Katechismus teje kžesczianskeje katholskeje Wutzbo za meńsche džěszi. 1809; 3. Pobožnoscz 1816; 4. Dwě Prěduwaněcze 1818; 5. 6. 7. Tri knjige razgovora kršćanskih 1809. 1823, i 1834., 8. Drchowne lěkarstwo za Khorěch na Wurmaczech. U tim je knjigama malo zrnja vriedna za literaturu, ali su ipak učinile mnogo. One su pobudile u narodu želju, da čita knjige pisane narodnim slovom. Pisane su Mětove knjige starim katoličkim pravopisom, koji se do danas znatno promienio. Ove su knjige otvorile vrata lužičkoj literaturi svjetskoga sadržaja, one su utemeljile današnju lužičku literaturu, koja se može ponositi nekim krasnim djelima. Da to narod Tecelinov uvidja, najsajnije svjedoči spomenik, što su ga podigli u njegovu zavičaju. Tako su Luži proslavili pedesetgodišnjicu Mětove smrti, a mi se tome srdačno radujemo, jer smo se i opet osvjedočili, da ova grana slovjenkoza stabla ne će usahnuti, da njemačka rieč ipak ne može iztisnuti u Lužica narodnoga, slovjenkoga govora.

Izdajica. — Čarobna škrinjica. — Seoska ljepotica. — Potravski Kotromanići. — Listak.

Vlastništvo i tisak **Dioničke tiskare.**

Izdavaju i uređuju **V. Klaić i M. Maravić.**

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 16. siječnja 1886.

Br. 3.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Pošlji Bože. . .

Spjevao J. Kozarac.

Ijeda, dok sam mlad, poletan
U ljubavi sav izgario;
Dok sam još vatom mašte
Ovu zemlju rajem stvaro —
Sreća mi je cvala svud.

Sad, gdje ljubav već umire,
A pod brigom mladost gasne —
Duša moja drhće, trne
Od praznine preužasne,
Što mi pustu grli grud.

Što će biti od tog svijeta,
Pogine li ljubav jednom;
Kad sva zemlja slična bude
Bojnom polju nepreglednom —
A nad njome smrt ko ćuk —?!

Kad nam srce bude slika
Bezživotne crne noći;
A iz njega samo strasti
Krvavimi strigle oči,
Nezasitne kao vuk —?!

Kad se ljudi budu grizli,
Kao zvjer o mrva kosti:
Jedan drugom kido život
Bez oprosta i milosti —
A za zlatnim kumirom?!

Jao! gdje je ona doba,
Dok još zemlja rajem bjaše?
Dok još na njoj bezbrižice
Ljubav s ljudma lastovaše,
Dielec s njima svaki dom?!

Davno minu! Sad se još
Po kutevih svijeta skrajnih
Kao plaha zvierka skriva, —
Kao cvietak ubav, tajni
U koprivju zakopan. . .

Hoće li se igda vratit
'Nako čista, neskvrnuta:
Hoće li nas igda vrnut
U koloteč onog puta,
Koji tek je ljudem dan?

Pošlji Bože novog svjetla,
Podigni nas i razblaži — — —
Ili baci svoje grome,
U pepeo sve porazi —
Pa tad stvori novi svet! . .

Seoska ljepotica.

Pripoviest V. Novaka.

(Nastavak.)

Do maloga djeteta znalo u *** sve, da pomorski nadstražar Mile Duić za liepom kćerju častnika Hrabrića pogiba. Kako i gdje su se upoznali, kad su im se srca sporazumjela, to je bila tajna njih dvojice; a da su te dvie duše i kruto jedna za drugom ginule, to se moglo svaki dan vidjevati. Marica je daleko pratila očima barku, iz koje bi se k Hrabrićevoj kući ogledavao Mile; Marica je uzprkos viki i zabrani otčevoj čekala na prozoru, kad će se vratiti barka; Mile je i u neslužbeno vrijeme uza svu grožnju gospodina Hrabrića

tražio svojima očima kuću njegovu. Marica je ota varala, Marica i Mile, i bilo već došlo, da je otac kćerku kao u manastir u kuću zatvorio i nikud joj izlaziti ne dao. Samo kad bi se stari osvjedočio, da je Mile u službi na moru, pustio bi Maricu do župnikova ili učiteljeva stana. Kad ne bi dugo Marice bilo, stari bi kao dobar lovački pas oprezno tražio i — vlasi bi mu se naježile — našao bi svoje diete u najsladjem razgovoru s Milom Duićem. Po Hrabrićevoj viki imala se sva straža od najvećih do zadnjih odtjerati i „poštenimi“ ljudmi zamieniti. Napokon bi napao staroga „kapa“:

— Ta djavo ga je s vami u službu odnio, a vi ste se sada vratili!

— Pozlilo mu bilo, pa smo ga izkricali.

— Izkrcati će vas djavo od ovud sve! Jeste li me razumjeli? A onda bi poskajujući šepesao kući, da nastavi prodiku Marici, koja bi u duši i sretna bila i radi gorke sudbine gorke suzice lievala.

Stari se ne dao smekšati, ne dao kćeri Duiću, premda je nesretnoga ljubovnika i župnik zagovarao.

— Ne dam, župniče! Ja sam častnik! I ne govori više o tom! Punctum! Jesi li me razumio?

I mlađji mu sin, drug Milin, htjeo nagovarati otca, ali stari ne zna šale, pa je zamaunuo i rukom na golobrado diete, koje se usudilo starčev mozak soliti.

Ele Marica nikada Milina, nego da stari umre, a takovih želja plemenita ljubav ne može gojiti. Ne ostaje dakle, nego da ona plače, a on uzdiše od žive ljubavi i u tvrdoj vjeri, kojom se jedno drugomu do smrti zavjerilo.

Mile je bio dobre glave, učio je nešto i školu, pa će ga župnik nagovarati, da izpit za „kapa“ načini. Možda se stari umekša, reče župnik, jer mi je rekao, da je sramota častničku kćer za prosta vojnika dati. Župnik je doduše htjeo tvrdoga otca sjetiti, da je i on negda bio rekrut u vojsci, ali se toga nije smjelo spominjati Hrabriću, koji je o sebi samo kao o častniku govoriti htjeo. A da ga je i sjetio toga, otrešao bi se on i od toga napadaja: Uh, druga su onda vremena bila — pa mirna Bosna! Ostalo bi, kako je i bilo.

Mile metne preda se knjigu i paragrafe, pa uči i misli na Maricu. Mislio je, da ga svaki redak korak k oltaru bliže primiće, pa je gutao te redke i u zoru i u kasnu noć, da su mu sve oči suzile, a kad bi usnuo, izpremiešali bi mu se paragrafi, skvrčili u nekakov snop, što ga je Hrabrić na štap privezao, pa po njem i po Marici lupao. Taj snopić se najkašnje razuzlao, a paragraf do paragrafa poredao se u Milinoj glavi čisto i jasno kao u knjizi. Sad znam — odane mučenik, pa ponese uz trudno znanje dobrog vina, tusto janje i dvie velike ribe i položi za „kapa“ izpit s odličnim uspjehom.

— Sad sam izpitani kapo, namjestit će me, čim se izprazni mjesto, a naš stari će do godine dana u mir; tako se odvažio reći Hrabriću.

— Pa što to mene briga?

— I ne ćete mi nikako Maricu dati?

— Dati ću ti batina — i da te ne vidim više! Halb rechts! Marsch!

— Ne pitam vas ni praška iz vaše kuće, sve neka je vam i sinovom vašim, samo mi Maricu dajte, jer gine nemo oboje radi vas!

— Batina, tebi i njoj, jesi li me razumio? — pa se okrene i ostavi nesretnoga prosca otvorenih usta.

Prošlo nekoliko mjeseci. Ljubav ista, vjera tvrda — ali otac, otac!

Jedno poslije podne zovne Hrabrićev sin Milu na čašu vina. Kad su ušli u sobu, zatvori vrata, pa će Mili:

— Stari je moj otišao u grad, a poveo sa sobom i Maricu

— Znam.

— Noćas će se vratiti. Eto ti prilike, da s tobom drugačije govori.

— Kako?

— Moj otac, kako svi znamo, rado vara državu i nas kriomčareći trgovačkom robom. Izračunao je, da će noćas stražiti stari Brkelja, a njemu bi pod nosom pun magazin robe prenio.

— Star je već.

— Dobro. Ti ćeš na stražu sutra. Opijmo Brkelju, pa se javi onda kapi sam, da tebe odredi danas, a njega sutra mjesto tebe.

— Pa onda?

— Ulovi moga staroga, koji će od pete do glave biti natrpan, pa ga pusti. Za novac bi dao i vragu dušu, a kamo li ne tebi Maricu!

— To je škakljiv posao.

— Tko će za to zrti? Pusti sve, samo drži staroga i sestru; omotani su obadvoje svilenom robom.

Mile kao i svi službeni ljudi, koje svaki paragraf kao kliešta za vrat drži, opirao se, ali pomisao na Maricu, na pretrpljene muke i snivane slasti slomi službenu volju.

Malo za tim kucahu tri stražara čašami. Najstarijemu se poklopili breći, stiskale oči, plele rieči, a napokon spusti trudnu glavu na tvrdi stol i zahrče kao parni stroj. Mlađja dvojica pisahu nešto, svršise i izadjoše ostavivši spavajućega druga hrkati.

Bijaše noć. Pospano svjetlo mjeseca samo kadkada iza oblaka zavirilo; bila tmina.

Obalom šeće Mile i čeka, napinje uši, hoće li se barka čuti. Nije mu bila tajna, da mornari noću, vozeći kriomčarem robu, paze, da se ni vesla ni pljus mora ne čuje, pa makar se time put trostruko otegao. Tako se samo utiče. — More je bilo tiho, zrak miran, čula se svaka ribica, što se na zrcalastoj površini morskoj igrala. Mile napne uši, nešto mu veselo proleti dušom, jer se daleko onamo iza briega, što se u more pružio i s juga * * sela zatvorio, čulo lagano pljuskanje. To je barka, kriomčarena roba — što stalo! To je Marica!..

Mili je bilo svakako: i liepo i ružno. Marica, koja s njim jednakom željom gine, da si pred Bogom obreknu vječito, puno lasti i slasti drugovanje, ta Marica, koju ne da srce duši ni časa zaboraviti, ni oku ju na trenutak sakriti, ta Marica bit će sad pred njim, uza nj. A bit će mrki, šepasti, oštri Hrabrić, taj strogi sudija mladim srcima, pun kriomčarene robe, koja bi i „ka-

piju“ za vieke vjekova sa imena Duića skinuti mogla! U što onda gubljenje noći, u što znanje paragrafa, u što ljubav!... Malo znoja nije se uzalud Milinim čelom prosulo, kad je čuo preko strmine korake, kud se kriomčarenom robom okoliše. Mile zurnu u noć i vidje dva čovjeka, kako zadjoše u stran. Uzdane, a Maričina mu slika zatvori službene oči. Malo za tim pomoli se iza briega barka, u njoj pjevaju mornari. Pridjoše, a Hrabrić viknu jakim glasom: Dobru večer! Brkelja, bi li čašicu?

— Nema Brkelje; ja sam — Duić.

— Duić... i stari mrmljaše Bog zna što.

Hrabrić se i kći izkrcaše i stari pokaže na nješto robe u barci, što da će sutra izkrcati, i povuče kao lju-tito Maricu prema kući.

Mile se požuri za njima.

— Gospodine častniče!

Stari se ne ustavi.

Mile poteče brže. Gospodine častniče... molim...

— Sad nije vrijeme razgovoru, otrese se častnik ni ne okrenuv se.

— Službeno! Stanite!

— Pa, pa... pa što ćete?

— Mile se približi i prinese drhćuću ruku k staromu. Vi ste omotani svilenom robom i... Marica..

— Ja! To je laž!

— Molim... Evo, izvuče Mile izpod prsluka komad svilene robe.

Stari se smeo.

— Gospodine Duiću, dragi gospodine kapo...

— Mirujte, gospodine! Ja sam i više toga vidio, što se noćas za vas pronielo. Ali sam bacio pod noge svoju dužnost — radi Marice. Ne bi mi duša podniela, da joj škodim otcu, kad mi za njom srce pogiba. Evo vam pisma, koje mi je danas iz grada poslano, da noćas na vas pazim... Laku noć! —

Stari Hrabrić premetao i sutra dan list i psovao mrmljajući, kako se već ni u prijatelja pouzdati ne možeš. Nitko izim njegovih prijatelja nije za sakrivenu svilenu robu znao, a ipak u listu jasno piše: Čekajte noćas Hrabrića i njegovu kćer... To je vrag, to je... a Duić... hm, nije loš..

Dodje i Matija k otcu.

— Već mi je previše, meni, koji sam vrtoglav, kako vi kažete.

— A što ti je previše?

— Vi, rođeni otac moj, dovadjate u zlo svoga sina i druge poštene ljude.

— Ja?

— Da vi, vi! Noćas ste opet kriomčarili robom.

— Tomu Duiću raste na ustima pasja koža...

— Duiću? ni rieči mi nije on rekao. Na! pruži Matija srdito otcu list.

Stari metne na oči staklo i čitaše isto, što je i Duiću pisano bilo.

— Tko ti je dao taj list?

— Poštar, što za gospodu u * * * pisma nosi.

— Pravo imaš... Već su svi ljudi okrenuli k vragu...

— Duić nije! Dobar je i pošten, voli Maricu nego svoj život... On vam je noćas učinio, što vam se ne bih usudio učiniti ja, rođeni sin vaš. Spasio vas je od sramote i velike štete, pa se pokažite i vi, da ste čovjek. On će biti i moj poglavar i svi se veselimo, da ćemo onakvu glavu dobiti. A vi ga odbijate kao cincar, čekate da za novac i čast prodate moju sestru, svoju kćer, koja bolje sreće ne može dočekati...

— Šuti, vrtoglavi stvore! Ti ćeš... Halb rechts! Ta što si toliko zanaglio, završi Hrabrić tiše.

Isti dan o pódne, dok je još „vruće“ bilo, udari i župnik na Hrabrića, a stari klone...

— Do biesa oboje, kad već svi hoćete! Ali neka ih... kakva sila?

Tako stari nekoliko dana, a onda na jednom: Nikada Duić moj zet, pa došao župnik i vrag! Jeste li me razumjeli?

Tad zaprosio ruku njegove kćeri — Ferko Neznanić!

Marica plakala. Jadno li mora biti srce, s kojim se sreća tako poigra! Utisne se u nj, pa mahom odprne i zlobno se nasmije: Varala sam te samo, bježim...

Otac stajao pred kćerju i upro kažiprst u zrak:

— Častnik Hrabrić zapoviedao je kumpaniji: Marsch! — a osamdeset momaka izkoračilo [kao jedan. Kada je rekao: Halt! — kumpanija je ostala na mjestu kao ukopana. Razumiješ li? Tko je zapoviedao kumpanijom, lako će suknjom, u koju se vrtoglava ženska glava zamotala. Ti ćeš za gospodina Neznanića i punctum! Razumiješ li me?

Maričino srce nije moglo tih okrutnih rieči razumjeti. Ona je plakala, pa plakala.

IV.

Ferko Neznanić?

To je bio sin Petra Neznanića, „Kriegskollege“ Antuna Hrabrića. „Za napast, govorio je u stare dane satnik Petar, dao mu Bog samo jedno.“ Mnogi plaču, da je Božja dobrota i suviše nadrobila, a Petar, kako kazah, govorio, da je jedno samo za napast bilo.

Stari otac baš kao da nije lagao. Kada mu se taj sin rodio, bijaše to nješta, u čem se mogao život, čovjeku nalik, vidjeti. „Popa, neka krsti“, rekla baba, „jerbo će novorodjenče jedva koji sat disati.“ Parok Ilija bio u gradu na sajmu, pa d ete okrstio katolički pop Ferdom, a taj krst izpravio pop Ilija na svoju, kad je Ferdo sa godinu dana svoga života babu u računu pre-

vario. Diete kašnje ojačalo i raslo na veliku radost svojih roditelja.

Tek je prohodio, a stari bi Petar uzeo sinčića za ruku i poveo ga sa sobom do brata Miše, gdje su stariji ljudi lulom, razgovorom, vinom i kartami vrijeme ubijali.

Jedva je mali Ferdo, kojega su u šali „Ferkom“ zvali, navukao hlačiće i zamienio na crnoj glavicu rubčić širokim, slamnatimšešiom, znao je vući već iz otčeve lule i čaše, a malo kašnje razumio se ponješto i u „marijaš“. Taj hrli napredak imao je sinčić samo velkoj ljubavi svoga oca Petra i dobre maje Maše zahvaliti.

Da se staromu seoskomu učitelju nije bilo mrzko zamjeriti vjekovitomu drugu u marijašu, Petru Neznaniću, bile bi pedagogijske brezovice dan na dan pisale žarkim crvenilom svoj trag na Ferkovom tijelu. Ali — častnički sin gospodina prijatelja! Nakon pet godina odlanulo starcu, kad je odličnimi redovi izpunio odpušnicu Ferka Neznanića. Petar ju čitao i vidio u sinu otvorenu glavicu, koju će za koju godinu daleko i široko slaviti, pa s toga s njim u grad, u gimnazij.

Ferko osta Ferko. Gospodin razrednik uzdahnu jedared duboko: A što su u vas naučili drugi, kada ti moj sinko, koji si s odlikom svršio, ništa ne znaš?

Brige Ferka! Mama šalje kolača, otac novaca, a sin nosi kući svjedočbu trećega reda. Mlado je, već će se opametiti, govorili roditelji i prijatelji. Ali se proćtva ne izpuniše: Ferko osta Ferko. Napokon ga od-tjeraše iz gimnazija.

Što sad? U vojnički zavod.

Glad i gvoždje omekšalo Ferka. Učio i napredovao u zavodu dobro, premda mu ni učitelji ni suučenicu nisu na ruku bili. Ferko bo bio nazlobne čudi, potajiv, zlo-rad. Kada je poodrastao i kući jednom na praznike došao, dobije od popa Ilije prvu ozbiljnu lekciju, koja mu uvrežila u srce jednu ljubav, jednu strast, u dvjema jednu misao — Srbstvo. Vrativ se u školu, stane pohlepno čitati brošure i spise, koji se i moralu i zdravomu umu otimlju, a nikla strast buktijaše pirena što takvimi lektirami, što povladjivanjem znanaca priečeći naravni dar, da se svestranom naobrazbom razvija. Njekoliko puta uhvatiše u Ferkovom kolu zabranjenih spisova i vlastitih njegovih sastavaka, i iza raznih kazna odstraniše Ferka iz škole, pa ga poslaše k vojsci.

Staromu Petru uhvatila se duše Petrova nezgoda. Liepe njegove sanke razori puška i boda, jer je znao, da već danas nema one: Slab rekrut, koji se ne nada generalom biti. Jedinac bi dotjerao do stražmeštra, pa dosta, a Petar je htjeo, da ga sin u časti prestigne. U vojničtvu nema izgleda; s toga se Petar ulovi starih znanaca i prijatelja, koji mu sina iz vojske izpisaše.

Po starovječnom krajiškom običaju utisne Neznanić svoga sina u nekakvu kancelariju; odtud se premjesti Ferko u občinski ured, gdje je mjesto bilježnika zastu-

pao. Napokon trebalo u rodnom mu mjestu pomoćnoga učitelja; Ferko znao „krasno“ pisati i izvrstno „nje-mački“ govoriti — pa bud Ferko pedagogom!

Dobra Maša bijaše ta-la već pokojna, a i stari je Petar jednom nogom u grob koraknuo bio. I baš se spremio da uredi svoj mali imetak, kako bi sina u Zagreb na učiteljište poslao, ali ga svali slabina u krevet, odakle se već nije digao.

Ferku su tada dvadeset i četiri godine bile. Ostao je sam. Stari Petar ostavi sinu u svem do dvie hiljade forinti, a Ferko se, po otčevoj zadnjoj želji, imao od toga izškolati i za učitelja osposobiti.

V.

Bilo nekako mjeseca lipnja, kad Ferka poslaše u * * *, da oboljeloga učitelja zamieni. Ima ljudi misli i težnja Ferkovih, koji znadu svoje ideje prilagoditi okolnostim, u kojih živu: njihove težnje i uvjerenja leže duboko, na javu ih iznose riedko. Inače se znadu gladko i sladko sporazumjeti i sa najprotivnijimi svojimi ekstremi. Ferko nije bio baš takov. U svakoj je zgodi izticao očito, da ga muči, što ima na svijetu Hrvata, koji se u „vas-koliko srbstvo“ zalietaju. Istina, on nije pitao ni razloga ni uzroka, ni jasnoga cilja tomu strastvenomu uvjerenju, ali se u njem najradje blažio.

Ta strast s jedne, a mržnja s druge strane sjela je i na lice njegovo, a dala se vidjeti i u druženju njegovomu. Nitko mu nije povjerljiv bio, prema nikomu nije sam iskren bio, pače ni prema surodnikom svojim, koji su ga morali radi smiješnih težnja češće izsmijehavati.

Ali je nješto bilo, što ga je sa starim Hrabrićem sprijateljilo. Ne to, da mu je Antona otčev „Kriegsskollege“ i veliki prijatelj bio, nego ono, što često zametne vjeru i narodnost, čast i stališ — ljubav.

Kada se Ferko do * * * vozio, reče mu stari Bartol, šaljivi mornar, neka se drži Hrabrićeve kuće, jer da je tamo djevojčica, koja bi i njemu staromu žile pomladila. Ferko se smieškao, ali su mu takove rieči liepo zvonile, jer je bio u dobi, kada se misli najviše k srcu, t. j. k ženi svračaju. On je već dugo osjećao u sebi, da ga nješto sili misliti na Evu, s kojom bi se u svom raju nastanio. U popa Ilije bilo žensko diete, koje je po parokovoj volji imalo Evom našem Adamu biti. Pa je siedobradi starac to Ferku jedared i spomenuo, ali je jabuka, što mu ju parokova kći nuditi imala, Ferku stara i netečna bila. Andja je naime čitavih osam go-pred njim, a Bog joj uzkratio po gotovu sve ženske prednosti, o koje mužko oko zapne. S toga će Ferko posve mirno popi: „Jok, otče! Ja znam, što ste nau-mili, ali ne bude pogače, pa da meljete, koliko vas sveta volja vaša!

— Pa mi ostanemo prijatelji, sinko!

— Prijatelji! stisne Ferko starčevu ruku.

Ta ponuda još je više uzbudila u Ferku misao, da

se ženi Htjeo je i po srcu i po kesi, a to dvoje se nikako ne moglo s njegovom srećom sastati u zbilji, kako se dnevice u njegovih snovih sastajalo.

Bartolove ga se rieči ugodno dojmiše. Novo mjesto, novi ljudi, pa bit će i žena, možda jedna med njimi, koja bi metnula svoje srce onamo, gdje mu je Ferko uz svoje široko mjesto ostavio. Još mu je milije bilo, da je baš u Hrabrića, kojemu je preporučan bio, „čitava djevojka“, kako to stari Bartol kaže.

Slutnje se izpuniše. Veni, vidi — vici, što se Marice t calo; Ferka na pô, jerbo je pobiedio starca, ali Maričino srce ne. Prvi pogled njezinoga oka, prva pojava liepoga tiela i prvi doticaj njezine pune ruke — sve to reklo Ferku: To je! —, jerbo je znao uza to, da tu ljepotu prati starčeva kesa, koja je svakako po njegovom mnienju nuždan pratilac ženske ljubavi bio.

Je li Hrabrića smelo staro prijateljstvo, Ferkov novac, budućnost, ili možda njegova ukočena vanjšina, nešto od toga — a možda sve skupa zapoviedalo je Hrabrićevoj volji: Tvoja će Marica za Ferka — i Bog! Šta suze, šta nagovori, ogovaranja i prosbe! „Ja sam otac — pametan! Ne ću! Razumjete li: Ne ću!“ A glavom se zid ne da razbijati. Župnik pokuša zadnjim udarcem na tu jaku volju, da on naime, kao dobar katolik, ako i štuje tudje vjeroizpoviedanje, svoje više ljubiti mora i —

— Lari, fari! Popovske trice! To ti, velečastni prijatelju, prodikuj s prodikaonice, a ne ovdje, nota bene, častniku Hrabriću! Bez zamjere!

— Dragi Mile, reče župnik izpitonomu kapi, sve badava! Ja sam govorio, ali je starčeva volja tvrdja od kamena. Zaboravite!

Zaboravite! Lake li rieči, težka li udarca srcu, kojemu prorokuješ: Umriet ćeš, i gore: Umirat ćeš!

Hrabrićevo oko stražilo dvostrukom pomnjom nad kćerinimi koraci, ali je uza sve to sumnjao, da se Marica i Mile, pa bilo gdje, sastaju. Nije se u istinu varao, jerbo je toli okrutna sudbina izoštrila dosjetljivost mladih ljubovnika, te su nalazili zgode, gdje bi se jedno drugomu gorko nad njom izjadalo. Starac vikao, kadkad tri dana s kćerju ne govorio. Činilo mu se, da to po malo djeluje, ali po malo samo.

On je obećao svoju kćer Ferku, a budući zet odputovao početkom školske godine u Zagreb, oprostiv se čudno sa svojom vjerenicom, koja je već njegov prsten na ruci nosila.

Prvo vrieme bilo našem prijatelju u Zagrebu ružno. Marica, njegova po svem, izim možda po srcu svom za ručnica, sretala ga svuda; a ta varka, kao nametnuta od zlobna neprijatelja, bola te bola slikajuć liep, udoban, miran život u rodnom kraju, gdje bi ga liepe Maričine oči gledale, pune ruke grlile, a rumene ustne ljubile. Profesori, što se nad repripravnošću našega Ferka čudjahu, nisu dakako znali, kakve misli odvajaju Ferka od knjige.

Ferko je ljubio svoju zaručnicu, ali su ga mučili dnevice oni nezatamljivi glasovi: Tvoja te zaručnica ne voli — miluje ju izpitani kapo. Kakvih je misli zamislio, kakvih osnova zasnovao, kakvih želja zaželio! Bilo mu kadkad da prezirno odbije prkosno djevojče, ali toga nije dopuštala u srce utisnuta slika toga djevojčeta. Ljubav ga silila pače, da i stihove piše; priklopiv ih k svojoj slici, posla ih k Marici u listu, koji je seosku ljepoticu morao uvjeriti, da će gospodski položaj Ferkov tek onda biljeg sreće nositi, kada ga ona uzljubi. Pisao je iskreno, istinu, jer ljubav ne pozna varke ni pretvaranja.

(Nastavit će se.)

Fiat voluntas.

Po V. Hugonu.

Sj biedne l' žene, ubilo ju mlieko!

Po društvima se zborilo još juče,

Da jadnica je pomjerila umom,

A danas čuješ, da je mrtva već!

Zelenom travom spokojnoga groblja

Ja lutam sâm i njezin tražim grob,

U koji tielo klonulo joj krhko.

Poludjela? i mrtva? — Za što, Bože?

Stvorenje griješno svemu joj je krivo,

To biedno diete, netom rodjeno,

Rumena lica, tek što ludo stade

Iz grudi njenih kao pčela mala

Iz cvieća srkat onaj sladki med,

Tek što je stalo smijati se i plakati

A ona ga je dragala svu noć:

„Umiri mi se, spavaj, sinko moj!“

Pa kako j' divno tepati već znao!

Sad šuti jadan, tvrdi sniva san!

Svog sina kad je onog crnog dana,

Aj sjenu svoju, ugledala jada,

Gdje hladnom rukom ogrli ga smrt,

— Ne tješite je, utjehe joj nema! —

Ne kanuše joj blidem licem suze,

Od groznice su drhtale joj usne,

Od onog dana smrači joj se vid,

Zaniemljela je kukavica crna,

Preda se zureć tražila je svedj

U noći svojoj izgubljeno zlato,

Ta svoje diete, radost svoju svu!

I često iduć prignula bi uho,

Pod zemljom kan da bajni čuje piev.

A jednog dana, nije tome davno,
Navrve silan na ulici sviet.
Mužkarci dok su gledajući bolno
To blijedo čelo i te oči mutne,
Za utvarom što ginule su strastno,
Govorili: „Poludjela sirota“,
Iz grudi uzdah njekojoj ženi težak
Izvinuo se: „Avaj biedne majke!“

Da, biedne majke! Kad bi prošaptala:
„Moj sinko!“, srvo bi je ljuti plač.
U žeravici i u dimu pustu,
Što nemilice raznosi ga vjetar,
Plamičak kan da tražila je vazda,
Što k nebu ode. Nevinašće ludo,
Na rastanku joj odnijelo duh,
Kad svoj je mali ostavljalo dom!

Zaludu šapćuć tješiti bi je htio:
Života to je kob, da gine sve,
Da ima djece, koju višnji Bog, —
Posudit tek što zna, no ništa dati, —
Za jedan dan u naručaj nam meće,
Da bielim krilma naše čelo hlade . .
Zaludu muka, zalud napor vas,
Kad ona gluha ne sluša vam rieči;
S tjeskobe samo nerazumno zuri
I zove diete, da joj poda ruke.
Od karata je sastavila majka
Malenu crkvu u ludosti toj . .

Al mjeseca su jedva prošla dva,
Bez borbe i nju zgubi ljuta smrt.
Strahovito i silno nije ništa
Ko mrtve što su one dječje ruke,
Što u grob majku vuku sa sobom.

Čim pane diete, već i majka klone.
Ta što je kuća, kojoj prag je pust?
Što postelja bez koljevice male?
Ta čemu blago materinje oko,
Kad nema već da gleda milo čedo?
Ta čemu biele materinje grudi,
Kad na njem nije onaj rumen cviet?

Obijala je dugo mrtva srca
I mrtva oka onaj mali grob,
— Aj dugo! . . to su prave ljudske rieči!
Dokrajčila je težku svoju muku,
Dva mjeseca i — svemu bio kraj,
Još jučer luda, — danas mrtva već!

Kad na obalu jedna sleti ptica,
Za kratak časak za njom će i druga,
A od dvie tada desit će se vazda,
Da opet jedna drugu ostavi.
To krasno diete, jedva što je biedno
Krioca slaba podizati stalo,
U ovaj grobni moralo je hlad,
A ona tužna, golubica druga,
Do njega brzo sletjela je sad.

Odgrnuli su svježi jošte busen,
Pokopali kraj milog sinka nju.
A ja uzdahnih: Strog je zakon tvoj,
Usadio si, Bože, strašnu tajnu
I čovjeku i drveću i ptici
I ljubavi i onom svetom mlieku,
Za kojim čezne nevinašće malo,
U jedan mah što sladko je i gorko,
Ambrozija i k jednu otrov ljut,
Ili čedu hrana, ili majci smrt!

P u d a r i c a.

Čećer je tija i topla, a mjesecičina ko dan vabi
te iz odajice tiesne. I Grozdanka podje avlijom,
baščom, pa će i dalje nuz dol. Popostade, da
se naučije milja večernjeg; al kad slušati, ono
u daljini sitno sitni grlo djevojačko. A odkud to, pita,
valja no je móba? I nije, već u vinogradih, koji su to
selašce na brdašcu poput ovisoka bečema opasali, ve-
selje je veliko. Odtud i pjesma:

Sad u jesen pošla sam pudarit
Pa ću drago na pjesme dovabit

Jesensko je doba, a mladež ostavila selo, pa se u
koljebah vinogradskih udomila, da pudari.

Grozdanka podje tragom pjesme i u tilji čas eto je
u vinogradu pred koljebom Pavlije Antine.

Stade plavuša Grozdanka, pa kroz pukotinu zuri u
koljebu Pavlija se pred ogledalcem djiučka (kiti). Na-
vukla bjelčicu rubinu, na vratu joj zetiunka marama, a
pripasala crvene svile opreg. Za pletenicom joj smilje i

stručak bosilja, a sad još zulufe namiešta. U koljeb
vidiš visok, čist krevet, sanduk, trpezicu, stoliće i policu.

— Jao! ta tko je? Gjulko, ti si! — zaviče Pavlija
i hoće da razkrsti ruke, što su joj na oči pale.

— Nisam Gjulka, pogadjaj, reče pritajenim glasom
Grozdanka.

Ne pogodi Pavlija, već se nekako iztrže i suoči
Grozdanku.

— Ah, frajlice, vi ste to, na zdravlje nam došli!
Baš ste potrefili, subota je, a gajdaš u brdu.

Još oni u rieči, al iz bližnje koljebe čuješ:

— Oj, Imešce! jesi l' se spremila, da idemo?
Zove ju druga Maruška, a iz milosti i dragosti rado
se druge zovu: Jagodo, Groždje, Ljubo, Viojlice. . .

— Odi ti ovamo, frajlica je naša došla.

Pavlija izniela Grozdanki staklarku i ranku, sam
ridotač, al sladak.

Opet čuješ pjesmu, al sad muško grlo zagudilo:

Pudarica pudarila groždje,
Ne pudari, da sačuva groždje,
Već pudari, da joj drago dodje.

Oj djevojko, bila pa rumena,
Ti si meni od Boga sudjena.

Moja diko, moje ime lipo
Uviek ću ti tvoje ime slavit,
A ti moje nemoj zaboravit.

Misliš diko, da ne marim za te,
Što pred svitom ja ne gledam na te,
Al ja marim i srce mi znade,
Srce znade, ne će da odade.

— To su momci, pudari i seljani, kupe se u igru, reče Pavlija; a s onog kraja eto uz cikot Maruške, Anke, Kate, i Gjulke. Zakitile se djevojke smiljem, podpregle firošanku, da ne će urositi, pa sve poskakuju od dragosti. Štiješ im s lica zadovoljstvo, a mazne su i puste ko nemeškinje.

Skupiše se u čas sve djevojke k Pavlinoj koljebi, da pozdrave Grozdanku, a malo zatim odoše gore na brdo Kovačevoj koljebi pod orah. Tamo je gajdaš, tamo su i momci, čekaju ko na okupu.

Zanija se kolc, milota ga gledati; zagudi doskočica pjesma, svira gajdaš-ciganin Pero, a veselje potraja do po noći.

Grozdanka sjela na prag koljebe nuz babu Koletu, kovačevu majku, pa razmetnule razgovor. Pripovjeda baka, kako su ju vile smlatile, kako i u koje doba sklatale po selu hodaju. Zna ona, da je Mato N-kov vidovit, a prisluškivala je, što su sudije u odžaku Ivi Crnčiću dosudile. Vidila je i koleru, — to je žensko tielo, a kozje noge — kad je selom prošla; al je šute po pô drumu išla, a da se je javljala i izpred kuća hodala, ko što je prije dvajest godina, podavila bi sve selo.

Još bi baka nizala, baš ako ćeš do sudnjega dana, al eto se kolo razišlo. Odoše i Grozdanka i Pavlija do koljebe svoje. Tu nadjoše djeda Tunu Konjarevića. Mrka je to starina, a vôle mu ko brazde nakitile obraz, a za svakom ko da čitaš zgodjaje iz života starčeva. Al kad zagledješ u to oko puna žara i vatre mladevačke, reko bi, prevalio tek dvadesetu. Djed sjedi, prisloniv leđa o koljebu i driema, a uza nj puška još iz dobe „populacije“. U domu djeda Tuna nit je djevojke ni momka, pa njemu pade red pudariti. Pa dobro je po mladež, što je i po gdje koji djed i baka u pudarini, jer dok su mladi u igri i zabavaljki, dotle starina čuva. Djed Tuna bio dobar Pavliji, volio ju ko vid očinji, pa bi njeno dobro pazio ko svoje.

Ma da već i sitne ure tucaju, ipak pjesma neprestano zuji, dvojnice se čuju, a kad i kad izbaci pudar i pušku. Čuješ razgovor i dovikivanje pudarica na razmak od sto koračaja. Grozdanku taj život pod vedrim nebom zanio, digao joj dušu, pobudio maštu, riečju ona uživa, a Pavlija, tome obikla, kruto zaspe na svojoj prostirki.

Pred zoru umukoše dvojnice i pjesme, al se javiše drugi pjevači i svirači: grlati cvrčki, krakavi skakavci,

majušni kukci, vite mušice, radene pčelice i razbibrige pjevačice, šare ptičice, svako na svoj način zori se raduje i „dobro jutro“ nazdravlja.

Diglo se sunce pa i Grozdanka. Spremila se u svečano ruho Pavlije, namjestila pletenicu i zulufe, pa će druge pudarice obaći. Pristala joj narodnja nošnja a ma ko da je stvorena za nju. Uživaju djevojke u njoj. Grozdanka zagledje u svaku koljebu, mili joj se red, čistoća, hvali djevojke i puti, pa ih u vedro čelo ljubi. A kad je suoči djed Mato Petričev, starina poštenjak, a čelik značaja, — znala ga sva regimenta — suza mu zavrti blagim okom i orosi progušalu bradu. On će reći: Oj, golubice moja! da si mi živa i zdrava, kćeri moja! Bog te blagoslovio! Starac poljubi ljepušno i milo djevojče, a ona mu cjelne ruku.

Pudari i pudarice smjestiše pred koljebom ognjište, pale lozom, koju režući vinograde tamo slože. Kuhaju ručak. — Njetko nešto, al svakako bolje no svaki dan. Ta nedjelja je, pa od živadi čorba, gibanica sa sirom; i listići faliti ne smiju. Pavlija sprema ponajbolje, ta u nje je gost Grozdanka, kćerka starog kapetana u selu.

Modrooka je plavuša. Majke ni upoznala nije, a otac ju odgojio po vojnički. Od malih nogu učio ju uzdom, konjem i puškom baratati. Lova propustila nigda ne bi, a kad bi s otcem, kršnom starinom, selom projahala, ne možeš dva oka s nje skinuti. Konjic joj vranac oholo poigrava, a ona starcu nešto vesela priča, dok mu smiješak vabi. Ljubio i pazio ju stari kapetan ko oko u glavi, ta slika je i prilika pokojne mu drugarice, za kojom mu i danas, kad ju spomene, suza oko orosi. Nije bilo želje, koje u otca doželjela ne bi. Činila je sve što joj s voljom bilo. Nigda je otac ni za što upitao ne bi, jer je znao, što čini, da dobro čini. A pustolovine njene omilile su mu toliko, da je često žalovito pomislio: „Eh krasna li sam dečka njome izgubio“. Sedamnaesto Gjurgjevo tek je protračila: mlada ko rosna kap, a dobra ko dobar dan. Nema u selu kuće, kojoj ona praga prešla nije, noseći milošte; nema bolestnika u selu, komu sladka zalogaja pružila ne bi; nema siromaka, komu udielila ne bi; a nema sirote nejake bez otca i majke, koje milovala nije. Ta kad selom podje, eno nejačkih oko nje ko oko majčice, a ona ih ljubi, miluje i dariva ko rodjeno. Ta zar je jedna majka, gledjući taj prizor, proplakala i šaputala: „Sreća te srela! Bog te obljubio!“ Svemu je selu omiljela, blagosivljalo ju staro, a mlado štovalo i ljubilo.

A ta će Grozdanka Pavliji:

— Čemu spravljáš tolika jela, seko?

— E pa ja svake nedjelje liep ručak spremim, frajlice draga, a po gotovo locu danas, kad ste mi vi u goste došli. Ne ću, da mi zabavljate, a mogu i momci doći, pak nek mi je i paužina gotova.

— A odkale momci, koji? pita Grozdanka.

— E, pa koji su za ženitbu i koji za me znadu. Adet je to frajlce, da momci djevojkam, ma bilo iz devetog sela, u pudarinu dodju, da se upoznaju, pa ako se zavole i stariji dadu, da svatove ugovore.

Kad je tako, misli Grozdanka, može Pavlija i dočekati momke. Djevojka je to ko malo koja. Nju ide, što narodna veli:

Tanka struka, a visoka stasa,
Kosa joj je kita ibrišima,
Oči su joj dva draga kamena,
Obrvice s mora pijavice,
Sred obraza rumena ružica,
Zubi su joj dva niza bisera,
Usta su joj kutija šećera;
Kad govori, kan da golub guče,
Kad se smije, kan da sunce grije.

Pa radenica je, prelja i vezilja; na daleko se njen posao zna, u sva tri sela naokolo njeni se prigledi nose.

Istom, što su ručali, a Pavlija oprala i spremila, dovikne joj sa vrh brda Gjulkka:

— Eto momaka, jedan će k tebi!

Pa koliko bi dlanom o dlan, stade pred koljebom zgranat, a mlad momak Jakša Tutunov. Uzraso kô jela. Lice mu odsieva poštenjem, a crno mu oko sasjalo, mogo bi tri luči na njem užgati. Pozdravi se s Pavlijom i da će u koljebu, al stade u dovratku ko uzet, kan da si ga u zemlju prikovo, i zuri u — Grozdanku. Ona mudra i ponosna odmjeri oštro Jakšu, pogledav mu u dušu, baš kad je pošao u nutra. Momka to smelo u velike. Činilo mu se u prvi kraj, da je to nješta gospodskoga. Al od kud bi, ta ruho je narodnje i pristaje, ko kad se u njem rodila. I ne može biti no prava graničarka.

— Unidji momče, pa sjedi. Neznana sam ti, pa mi se čudiš. — Ja sam drugá Pavlije iz Šarića kuće u Retkovcih — to reče uz objestan smiešak Grozdanka, a momku odlanulo.

— Iz Šarića kuće? Jakša će, dà znam za Šarića. Najbolji gazda u Retkovcih, a ti si Šarića jedinica Anka?

— Pa ti me znaš!

— Ne znam, samo po glasu i razgovoru, al mi svet o tebi reče, da su te kozjače nakazile i da te mori velika bolja. A ti si, kako na svoje zdrave oči vidim, najljepša djevojka, jedra ko grozd, a rumena ko prepuška.

— E, gle ti momka! Još ću ti ja omiliti.

— Nije da hoćeš. već jesi. Evo ti jabuka, prvo milošće!

— Al ti si to milošće Pavliji ponio, a ne meni. Grjehota je drugí momka oteti!

— Ja sam Pavliju danas prvi put suočio ko i tebe; ti si mi draža, tvoja je jabuka! — Gleda Grozdanka-Anka jabuku, gleda pa se smieši, al šuti. Šutnja oskoli momka, skoči, pa će plahovito Grozdanki-Anki:

— Uzmi ju, uzmi, djevojko moja, željo doželjena! Draža si mi golubice od svega na svijetu. Zavolio sam ti ko nikomu još. Podji za me! Bit će ti Jakšo dobar, timarit će te i služiti ko caricu.

U taj par stupi Pavlija s punim sepetkom groždja i listića u koljebu. Pogledje Grozdanku-Anku, nasmije se, a Jakša ušuti.

Još njih troje paužina, al eto ti izpod Rita dva momka, crnomanjasti i pristali Marko, i Ilija V... vac iz St. M.

Pavlija sine ko sunašce jarko, kad se iza oblaka promalja, sva se izmienila. Zнала ona Marka od prije. Božicevala prošli Božić u tetke u Markovu selu, i baš kod polnočke suočila Marka i on nju. Ostao joj momak u srcu, a i ona njemu, dok dolazi. Razgovaraju njih dvoje, sve im se oči smiju, a i Jakša bi s Ankom-Grozdankom, al da Iljo ne čuje.

Sretno se Ilija digo, pa će ubrati groždja, a Jakša će nesudjenoj:

— Ano, hoš poći za me, reci dušo!?

— Ne mogu, momče, izprošena sam.

— A ne bi l' pobarikala ugovor, Ano?

— Ne bi!

— A zašto ne, djevojko?

— Jer volim momka!

— Voliš momka! Ah Anko, blago onom, komu voliš, uzdahne Jakša bolno, pruži desnicu Anki i reče: S Bogom dušo nesudjena, koja si me bez čelika i olova ranila baš u pô pole srca.

Čudno ga pogledaše i Pavlija i Marko, a Jakša se diže i ode. Pavlija ga izprati, a on reče:

— Na svijetu tvojoj drugí sliku naći ne ću; reci joj, da me srce za njom boli, pregorjeti je nigda ne ću, za njom ću žaliti i ginuti, dok mi tielo pod ledinu metnu.

* * *

Pudarina se obavila, već se i vino otočilo. Eto sv. Andrije, nastaju zavezanije. U selu se spremljaju svatovi. Pavlija se udaje za željanog svog Marka, a Grozdanka zavoljela i usrećila mladog učitelja Miju Zvezdića. Jakša se spremlja s boljom u srcu u soldačiju, al ne podje, jer mu kazivala mlada gospodja za šalu u pudarini. Puče Jakši pred očima, pogleda još jednom milo gospu, odlane mu, razvedri se i zaboravi sve kô san. O pokladah već je imao mladu lepu ženu Gjulkku, koja je sretna u domu svog junaka sitno pjevala:

Imam diku ko ružmarin lipu,
Još ni taki ni ružmarin svaki,
Dikin pogled, dikina persona
Više vriedi nego miliona;
U dike su crne oči male,
A u mene vragoljaste plave.

Klotilda Kučera.

Velimir i Pero Sundečić.
Risao Nikola Mašić.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

Prijatelji i znanci kod kuće i u Rusiji izjaviše češće želju, da predam javnosti svoje primjetbe, koje su mi se na putovanju po Rusiji nametnule. Ovoj želji nisam se mogao oglušiti, jer ju držim opravdanom. Za svakoga, koji ne putuje jedino iz zabave, putovanje je veoma poučno; pak ako putovanjem sam razširi svoje znanje i svoje iskustvo, za što da ga putem javnosti i drugim ne saobćim? Kod nas je to skoro dužnost, gdje se razmjerno malo putuje u inostranstvo, i gdje nam je ova grana književnosti slabo obradjena. A što tek da kažem o putovanju u Rusiju? Oni Hrvati, koji su tu veliku slovjensku zemlju posjetili, mogu se na prste prebrojiti. Voli se putovati u zapadne zemlje nješto radi blizine i udobnosti, nješto radi predsuda naprama iztoku i sjeveru, kano da se ovdje ne ima što viditi i učiti. Tako ne misle sami zapadnjaci, kojih na svakom koraku ondje susrećaš, te koje onamo vabi i vuče upravo izvornost odnošaja narodnih, društvenih i prosvjetnih. Zapad se je tako po jednom kalupu razvio, da kada si vidio jednu zemlju, jedan znatniji grad, sve si skoro vidio; pak uvježbano oko traži samo pojedine odlike i iznimke u onoj ogromnoj jednoličnosti.

Ako me prijatelji u Hrvatskoj potiču na opis moga putovanja iz plemenite znatiželjnosti, ruski su prijatelji rado znati, kako su se duše moje dojmili odnošaji, koje sam mogao u njihovoj velikoj domovini vidjeti i opaziti. Rusi ne odvrću se u obće od suda, koga stranac putnik izriče o njihovoj zemlji; oni slušaju rado i hvalu i prigovor znajući dobro, da imade kod njih mnogo toga, što zaslužuje priznanje svakoga nepristranoga stranca, i opet što bi trebalo izpraviti. U novije doba izašlo je mnogo prekrasnih studija o Rusiji, pisanih od umnih Engleza, Franceza, Niemaca, koji su se onomu sjevernomn divu približili, i proučili mu um i srdce. Rusi ne imadu razloga biti nezadovoljni ovimi studijami. Ali meni valja odmah ovdje primietiti, da sam u Rusiji tako kratko vrijeme proboravio, i tu ogromnu zemlju samo u jednom pravcu tako brzo proletio, da bi velika smjelost bila utvrditi, da sam ju mogao s različitih gledišta proučiti. Jedno je ipak taj nedostatak donjekle popunilo, a to je što sam pripravan stupio na rusko zemljište, književno naime dosta oboružau, što daje oku motrioca oštar i brz pogled, i što mi je ljubezljivost prijatelja i znanaca kratkoću vremena znamenito nadoknadila. Ja niesam onamo došao kano neznana i naprama mnogim vidjenim prije i nevidjenim osobam, i naprama stvarim u duši jurve udomaćenim.

Iz ovih rieči zaključit će donjekle sam čitatelj, što imade očekivati od ovoga, recimo, putopisa. Neka ne očekuje opisa običnoga turista, ako bi takav može bit mnoge više zadovoljio, bar mnogim više ugodio. Meni je

više stalo do toga, da čitatelje upoznam s onom stranom ruskoga života i ruske zemlje, radi koje poduzeh taj put. U tom opisu ja ću utiske dobivene u Rusiji i odanle kući donesene osvježiti, i prenieti ih, koliko je moguće, na čitatelja. Bit će to za mene „uspomene na Rusiju“, a za čitatelja bilježke iz moga putnoga dnevnika.

Povod ovom putovanju bijaše VI. sastanak ruskih arkeologa u Odesi, na koji me je pripravljaajući odbor pozvao, i koji je na 15/27. kolovoza 1884. godine urečen bio. Ponavljam rieč „povod“, jer sam od davna želio posjetiti Rusiju i tim popuniti moja putovanja po zapadu Evrope; ali uvijek, premda pozivan na druge takodjer takove sastanke ruske, naišao, bar onaj čas, na zaprieke. Kano što niesam prijatelj zabavnih vlakova, gdje si vezan na množinu suputnika, tako niesam prijatelj ni brojnih sastanaka, ako ne služe pouci. A ovamo spadaju sastanci stručnika u nauci ili umjetnosti. Takav je sastanak, osim što se mnogo zanimiva čuje i vidi, sročište prijatelja nauke. Imao bi bio sve znatnije ruske gradove posjetiti, da se sastanem s onom množinom ruskih učenjaka, koji su mi po imenu i djelih poznati bili, a s kojimi sam se na jednom mjestu, na obalah crnoga mora, susreo. I s te strane privlačila me je taj put Odesa.

Arkeološki sastanak u Odesi odlučio je takodjer osnovu moga puta u Rusiju. Čim sam odredio onamo se uputiti, nije za mene bilo dvojbeno, kojim pravcem da idem. Hoteći „koristno i ugodnim“ spijiti, naumih proputovati dolnje Podunavlje, da vidim obalu srbsku, bugarsku i rumunjsku, te bacim pogled na ove mladane zemlje i države; da prebrodim dio Crnoga mora, da od njegova žala presiečem kopno Rusije, prebaciv se na drugu krajnu tačku k Baltičkomu moru, a odavle na zapad-jug bielom Rusijom i Poljskom u svoj zavičaj. Po toj osnovi moglo se je u kratko vrijeme viditi što više, zahvatiti se što više južnoga i sjevernoga Slovjensstva.

Tim će redom ova putna osnova izazvati u meni „uspomene“ na moje putovanje po Rusiji i do Rusije, kojih dionikom želim da bude ljubezan čitatelj.

I. Od Zagreba do Odeše.

U ponedjeljnik dne 18. kolovoza 1884. krenuh jutarnjim vlakom put Siska. Na kolodvoru susretoh S. Lj., za kojega znadoh, da ide takodjer na arkeološki kongres; ali ne znadoh ni kada ni kuda ide na put. Bijaše mi drago, da mogu u poznatom društvu putovati bar do Odeše.

Put na Savi od Siska do Biograda dosta je poznat. Sama rieka budi u putniku Hrvatu mješovito čuvstvo: veseli ga, što može ovu rieku, koja sa preko dvie trećine svojega tieka (od 1062 sa 739 kilom.) presieca hrvatsko zemljište, svojom zvati; a žali, što ljudska

umieća nije do sada skoro ništa učinila, da taj krasan vodeni put oslobodi od onih zapr eka, koje je prostopašnost neobuzdanoga življa postavila prometu, i da plodne obale, njegovoj samovolji izvršene, učini zdravim i ugodnim prebivalištem. Ovo je glavni naravni uzrok, što je poriečje Save, koje od ušća Sutle do Dunava zaprema kakovih 25.205 □ kilom. (438 □ m.), uza sve najprijatnije uvjete, tako slabo i riedko naseljeno. Mane žiteljstva, na koje bi se htjelo taj pojav svaliti, bit će što pretjerane a svakako nuzgredne i po sebi prolazne. Jer kako da bude Posavac zdrav i čil, kada mu se zavičaj svake godine pretvori u jezero, kada povodnjom nastale baruštine okužuju zrak i budu leglom groznica i svakojakih bolesti? A kolika mu šteta s tih povodnja na prirodu, može se razabrati, kada se na um uzme, da samo poplavište savsko iznosi 771.142 katastralnih rali ili 71³/₄ □ m. U tom nezdravom i nesigurnom poplavištu imade 330 mjesta, koja su, osobito u srednjem tieku, prema tomu većim dielom i gradjena, jer ili su kuće na stupovih, te videći ih prenašaš se u mašti u predhistorijsko doba, ili su katnice udešene tako, da se prostorije razi zemlje mogu mirnije duše propustiti savskim valovom.

Ne može se tajiti, da nije bilo izradjeno osnova i predloga o izsušbi Posavja, o regulaciji Save i o promicanju brodarstva na njoj. Poznata je posljednja u velikom razmjeru nacrtana osnova pod bivšim krajiškim zapovjednikom bar. A. Mollynarom (1876). Ne da se tajiti ni to, da su njeke gradnje izvedene, a druge započete: kano što vodojaže i jarkovi, priedori, nasipi, ustavi, zaštite obale itd. Ali sva su ta djela nesustavna i prema velikoj svrsi sitna, s toga od razmjerno male koristi

Ni jedna država, koja je do sada ovimi krajevi vladala, nije znamenovanja Save u svrhe svoje, prometne i prosvjetne, shvatila kano rimska. Bistvo oko Rimljana uvidi, što Sava znači kano posrednica medju Dunavom i Adrijom i Alpami, i kano izhodište za zemlje na njezinoj desnoj obali, odakle znatni pritoci otvaraju udoban put u njihovu nutarnjost. Prema tomu je Rimljanin stvorio Savu znamenitom strategičkom linijom za Norik, Panoniju, Dalmaciju i Moesiju; Posavje spojio s Podunavljem, s jadranskim morem, s alpinskim zemljama i Italijom; podigao u državne i prometne svrhe u gornjem Posavju Emonu, u srednjem Sisciu, a u donjem Sirmium, te iz njih stvorio središta za njihov prostrani okoliš. Premda u ono doba Sava nije imala biti u svojem tieku toli vrtoglava: to ju je Rimljanin obuzdao umjetno, gdje mu se shodno činilo, i uredivši pritoke njezine izsušio poplavište, kano što nam do danas svjedoče ostanci priekopa, koji narod „Jarčinom“ zove, izmedju Jarka (Fossis), Petrovacā (Bassianis) i Progara u Srijemu. Rimljanin se je za redovitu plovitbu skrbio već i za to, što je na Savi uzdržavao ratno brodovlje s postajom u Sisku,

dočim je u Sirmiju (Mitrovici) bilo, bar u IV. vieku, sjedište zapovjednika podunavskoga ratnoga brodovlja.

Ove su mi se misli rojile, kada sam uz prekrasno kolovozno vrieme šetao na palubi parobroda, motrio tiek Save i gledao bližu okolicu. Dašto nije ovo za mene bilo prvo putovanje; ali svaki put namitalo mi se isto promatranje, jer su ga izazivale iste kroz desetina godina nepromienjene okolnosti. Putovanje Savom nije neugodno, jer nije tako jednolično, kano što n. pr. ono srednjim Dunavom. Savska ravnica zaokružena je s obiju strana brežuljci i gorami, što no se obali sada primiču, sada od nje odaljuju; sada rastu, sada padaju. Dočim te do utoka Une prate s lieva Moslavačke a s desna Zrinjske gore. vidiš odanle na svjeveru Papuk, Krndiju, Dilj, Sujnik i Babje gore poput vienca, dok se iznad Bičkoga polja sve izgube u posavskoj ravni; a na jugu jedva ti se izmakne Prosara, prikazuje ti se Motajica i poslije nje Vučnjak do bosanske Posavine Nizina, koju ove gore sa obiju strana Save zaokružuju, nije svuda jednaka; a prostranija je u obće na lievoj obali, gdje se poslije Lonjskoga, Mokroga i Mramorskoga polja zamienjuju poput kotlina Črnc-polje, Jelasi i spomenuto Bičko-polje. Na lievoj obali stere se Brezovo, Lievča i Ivanjsko polje.

Ovom se nizinom vere i mota Sava, ovdje šira, ondje uža; ovdje dublja, ondje plitkija; krivuda se poput zmije plazeće uz velike zavoje k jugo-iztoku. Takovih zavoja imade sijaset, a medju njimi iztiču se u donjem tieku rieke oni imedju Šamca i Županje, kod Rače, Obedske bare, Progara, Boljevaca i Ostružnice. Oni produžuju znatno dužinu plovitbe. Uzprkos tomu vožnja na Savi nije dosadna, jer se prizori svaki čas izmienjuju. S jedne strane spomenute planine otvaraju nove vidike, s druge strane pritoci, osobito s desna, kano što Una, Vrbas, Ukrina, Bosna, Drina, prikazuju ubave prodolice, pak se i mjesta na obijuh obalah češće pojavljuju. Prodolice kod ušća ovih rieka razširuju se u poljica. kano što su unsko, vrbasko, ukrinsko, dočim Bosna i Drina ulaze u posavsku ravninu.

Desna obala Save slabije je naseljena, premda pruža žiteljstvu svojom znatnijom visinom sigurnije prebivalište. Sela na lievoj obali kod srednjega tieka iztiču se osobitom arhitekturom drvenih kuća, koja se vanjstinom ugodno dojima. Hrvatski paviljon na tršćanskoj izložbi, koji se je toliko svidjao stranomu svietu, predstavljao je takovu posavsku seljačku kuću, prilagodjenu dakako tanjemu ukusu prema zahtjevom gradjevine umjetnosti. Ova značajna narodna arhitektura opaža se samo na drvenih kućah, i to jasnije i bolje na starijih; jer se. žalibože, opaža i u toj grani, kano i na domaćem obrtn. dekadencu, kojoj će biti takodjer povod, što zidanje kuća preotima mah i to ne prema ljepšim starijim drvenim, nego bez svakoga ukusa. Opaža se pače gdješto i ta nespretnost, da se liepe starije drvene kuće s triemovi

i rezbarijama oko vrata i prozora, na pročelju itd. pobieljuju. Kod drvenih radnja naš je narod u obće vjernije sačuvao dobru staru predaju, koje ne umije prenieti na kamene gradnje. To sam isto primietio u ruskih i poljskih selih. Onu predaju valjalo bi čuvati, koliko je više moguće, te puk odvrćati od sliiepoga oponašanja nevaljale tudjinštine; a viši slojevi mogli bi ju usavršiti, gradeći si po njoj svoja ljetovišta i zaseoke, kano što u Rusiji biva. Što mjestom uz obje obale do ušća Drine daje tipičnu razliku, jesu zvonici s jedne a minareti s druge strane; ova se pako razlikost tiče ne samo gradnje, nego svih odnošaja javnoga i sukromnoga života prem jednoga naroda. Ta dva raznolika vrška, i glas, koji se iz njih razliega Posavjem, sjećaju putnika na dva posvema različita

prosvjetna sloja, sjećaju ga na dva protivna, si i u krvavoj stoljetnoj borbi uništavajuća se življa. Uz minarete vidjaju se u povećih mjestih na pojedinih kućah neki prozori rešetkama providjeni, iza kojih čuva se žensko, čeljade, lišeno one slobode, što no je slabijemu spolu kršćanstvo donielo, odredjeno ačemu ne za ravnopravno društvo, već za sredstvo njegovoj volji i pohoti. Na sreću nije izlam u Bosni uništio

upravo u obitelji starinskih kršćanskih predaja, te je davni običaj ostao jači od korana. Ali tim se više udomio u umu i srcu, te je osobito u vlasteli uzgojio svoje najoduševljenije pristaše, kakovih ne ima skoro ni u domovini proroka. Nikada ne ću zaboraviti prizora, koji sam jednom doživio u brodskoj džamiji gledajući, kako se cviet našega naroda klanja prama Meki, i zanosom više u nepoznanu si jeziku. Prizor posvema odgovarajući čuđi slovenskoga plemena, u kojem preobladjuje srce i čuvstvo; pa kada ga njeka misao obuhvati, podržava ju duže i upornije od samih začetnika njezinih. U toj čuđi leži i prednost i mana cieloga velikoga plemena.

Dokle su obje obale Save pripadale i do Drine dvama gospodarima, pokazivale su stražarnice na jednoj

i drugoj strani, što dieli puk jedne krvi i jednoga jezika. Obćenje se mjestimice podržavalo samo prijevozom na ladji. Od zaposjednuća Bosne obje su obale kod Broda vezane veličajnim željezničkim mostom, te se udesnije uredjenom plovitbom i željeznicom produženom do Sarajeva bar u tom polagano ruši stoljetna pregrada. Oveća mjesta na obiju obalah, kano što Gradiška i Brod, mogla bi postati zajedničkim stecištem, koje bi činilo trag zamesti onim vidljivim znakovom razdora. Od to doba Brod, po popisu god. 1880. sa 4.433 žitelja, napreduje vidljivo, što se i na zidanju ljepših sgrada opaža. Brod je na Savi prolazna trgovinska točka za Bosnu, kano što je Mitrovica (sa 7.144 žitelja god. 1880) za Srbiju. Za turskoga gospodstva spadaše ujedno s Dja-

kovom, Vukovarom i Osiekom pod požezki sandžakat i bješe sjedište kadiji.

Od Rače pripada desna obala Save Srbiji. On dje počima Mačva, koja se medju Savom, Drinom, Kolubarom, Ljigom i bližimi planinama prostire obuhvaćajući tri okružja sa prieko 200.000 žitelja. Ovaj predjel, za koji su se otimali hrvatsko-ugarski i srbski vladaoi, igrao je u srednjem vieku veliku ulogu, te bijaše tad kneževina

(Bela sin Bele IV., Jelisava knjeginja 1280) i banošina. Kod prvih turskih provala u Srijem bijaše Mačva poplienjena (1392), pokle je njezin ban Nikola jedva silu suzbio bio. Hrvat putnik rado motri onaj dio posestrime kraljevine, koji je njezina najveća ravnica, ali gotovo lišena šume, kojom da je još pred nekoliko desetina godina obrasla bila. Od mjesta u Mačvi duž Save iztiče se okružni grad Šabac, nekada, kako se misli, u srbskih ljetopisih imenom Zaslon, koji je god. 1475 kralj Matija s despotom Vukom od Turaka osvojio, gdje je pet godina prije sultan Mahmud tvrdjavu sagrađio bio. Za Šabac mnogo puta boriše se naše čete; a 20. travnja 1804 preda se srbskomu vojvodi Jakovu Nenadoviću. I Šabac je spadao medju ona

Željezna. vrata u Dunavu.

mjesta u Srbiji, gdje su do kneza Mihajla turske posade prebivale (1867). U gradu je sielo episkopu, okružnim oblastim, polugimnaziji itd., i broji do 7000 žitelja.

Uz ovakovo motrenje i promišljanje i u razgovoru s društvom, koje se je sakupilo i sakupljalo na parobrodu, dosta je brzo minula dvodnevna plovitba. Već u Sisku unišlo je više Srba, vraćajućih se iz kupelji, među kojima bijaše i konjanički kapetan L., jedan protopop, više trgovaca itd., pak od prije poznati mi nadmjernik Č., rodom Čeh, sada činovnik kod srbskoga ministarstva

za javna obćila, ujedno s gospodjom rođenom Bakarom. Na postajah ulazilo svuda novih gosti, od kojih oni iz Bosne unose u društvo svojom odjećom novu raznolikost. Jezik obćenja jest skoro izključivo hrvatski ili srbski, koju činjenicu malo uzima u obzir parobrodarsko društvo sa svojim oglosi i obznanami.

Biograd odredih za odmor, ujedno da posjetim neke prijatelje i znance, te da pregledam znamenitosti ove srbske prijestolnice.

(Nastavit će se.)

Moderni roman.

U liepoj književnosti našega vremena neki se osobiti mar i pažnja posvećuje romanu i noveli, te ova vrst epskoga pjesništva dano-mice preotima mah. Ako pomno promatramo literarni rad i na predač kulturnih naroda, zamietit ćemo, da pretežni broj pjesničkih djela spada u ovu granu poezije, koju obični ljudi krste romanom, a Emile Zola „étude humaine“. Medju tim ovo još ne bi bilo odlučno, da se prizna pr-

vienstvo ovoj vrsti liepe književnosti, te pravom primiećuju oni estetski sudije, koji priekim okom motre, kako u velike buji i cvate ova demokratično-prozaična biljka u carstvu poezije, da pretežni broj djela i obilje literarnih plodova ne podaje prevage jednoj grani pjesništva nad drugom, jer se kod pjesničkih proizvoda kao i kod svih tvorova duha ne pita: quantum, sed quid? Na to se s protivne strane odgovara, da se moderni roman ne odlikuje samo količinom djela, već i umjetničkom kakvoćom literarnih plodova, kojih neki potiču od najgenijarnijih pisaca i najsmjelijih pregalaca našega vieka. Taj je pojav u literaturi svakako zanimljiv i vriedan, da se na nj osvinemo, te nam jasno i očit pokazuje, kojim su pravcem udarili i kojom strujom zaplivali moderni epski pjesnici. Kako se na prvi mah čini, ova činjenica nije tek slučajna, već je jamačno nužni proizvod postepena i naravna razvoja književnih

prilika i prirodna posljedica mnogih užroka i uticaja, kojim klicu i zametak valja tražiti što u osebnom ukusu našega doba i u obćenitoj težnji za spoznajom prirode i ljudi, što u neodoljivu uplivu i dojmu pozitivnih znanosti na literarne proizvode. Tim nipošto ne tvrdimo, da i ostale grane pjesništva ne pristaju duhu našega vremena, i da pravi pjesnik ne bi i na drugom polju liepe književnosti mogao valjanih i umjetničkih djela stvarati, već hoćemo da na-

Trajanova ploča kod Dunava.

glasimo samo činjenicu, koja se ne može i ne smije poreći, da su baš ova vrst pjesništva savremeni pisci i čitatelji osobito prigrlili i zavoljeli.

Moderni roman čini se kao da je stvoren, da svojom udesnom i zgoduom formom, raznolikim i zanimljivim sadržajem udovolji praktičnomu smislu i ukusu i živoj izvjedljivosti izobražena čitatelja. Valja otvoreno priznati, da ne prija više realističnomu duhu našega doba nerazumljivo i maglovito maštanje, pa bilo ono zaodjenuto i u najzvučnije stihove, današnja generacija ne shvaća i ne odobrava onoga sanjarskoga i nemuževnoga gvirenja u nedostizive i samim mićenikom vila neponjatne idejalne likove, koji lebde ondje njegdje u nedoglednih visinah etera. Težka borba za bitak, koju narodi i pojedinci sa svojim takmaci biju, uozbiljila je ljude, te ne vjeruju rado pojetičkim sanjam i utvaram, koje su

većinom proizvod ugrijsane mašte bez ikakve estetske vrijednosti. Taki pjesnički plodovi ne nalaze danas odziva ni priznanja, jer se ne temelje na istini, koja ima biti osnov i jezgra svakomu umotvoru. U modernom se romanu baš osobito iztiče težnja za istinom i čini se, da između ostalih modernih pjesnika romanopisci još najviše paze, da im djela budu verno i istinito ogleдало života. Tako oni u jednu ruku vrše svoju uzvišenu umjetničku zadaću, a u drugu ruku udovoljuju zahtjevu i duhu vremena, jer današnji demokratski svijet traži od pjesnika, da mu podadu istinitu i jasnu sliku njegova života ili da mu u vjernih prikazih ocrtaju važne i zanimljive zgode iz najskorije ili davne prošlosti. Nadalje se u svih granah javnoga života i u svih strukah pozitivnih i filozofskih nauka opaža njeka obćenita težnja za svestranom spoznajom veličajne prirode i dosele još ne protumačene sfinge — čovjeka, a čini se, kao da se sav znanstveni rad našega veka usredotočio u rješavanju onoga dubokoumnoga i teškoga zadatka, koji je Goethe označio riječima: „Suche dich und die Dinge zu begreifen.“ Ovo je duševna atmosfera, u kojoj moderni pjesnik svoje triezne dane boravi, ovo je okolina, uza koju je poput Prometeja prikovan svojim porietlom, uzgojem i naobrazbom, svojim mislima i čuvstvima.

S toga vidimo, da moderni pjesnici pod dojmom takih prilika, koje ih odasvud okružuju, i pod utiskom takih nazora o prosvjetnoj zadaći čovječanstva, ozbiljno proučavaju značajeve i zgode prošlosti i život našega vremena, kakav u istinu jest, te nastoje dovinuti se pravoj spoznaji stvari. Hoće li, da plod svojih studija i svoje misli saobće svijetu, nema im zgodnije ni udesnije pjesničke forme, no što je prozaični i jednostavni roman, koji liepo pristaje objektivnomu prikazivanju života. Nadalje opažamo, da se moderni pjesnici rado laćaju socijalnih problema, te obradjuju predmete crpene iz naše neposredne sredine, a u umjetničkom prikazivanju posizu za onimi pomagali i metodami, na koje ih upućuje nauka psihologije i fiziologije. Te pako zadržane probleme i raznolika socijalna pitanja moći će pisac zgodno razpraviti u udesnoj prozi romana, koji je ujedno po svom obširnom obsegu i obliku vrlo prikladan, da se u njem svestrano objasni slika savremenoga ćudoredja i da se psihološki prikaže oveći broj karakteristićnih likova, crpenih iz zbiljskoga života.

I.

Dvie su glavne vrsti romana, koje se sadržajem svojim bitno razlikuju; jedno je historijski roman, koji prikazuje karaktere i događaje iz prošlosti, a drugo socijalni roman, koji crpe predmete iz društvenoga života neposredne sadašnjosti. Pisac historijskoga romana posize za dalekimi stoljećima i starostavnimi obićaji, prekapa po starih kronikah, proućava ćivot, misli i djela naših

predaka, udube se i zarone u izućavanje povjestnih karakterata. Tako se on otuđuje našem vremenu, u kojem ne nalazi svojih idejalah, i otimlje se jasnomu svjetlu sunca sadašnjosti, te voli bliedu mjesećinu minulih viekova. Njegov pjesnićki idejal lebdi u dalekoj davnini zastrt plaštem zaboravi, treba ga dakle prikazati našim oćima, uzkrisiti i u nov ćivot privesti.

Savjestan pisac, koji u svom umjetnićkom stvaranju istinu nada sve štuje, naići će tuj na mnogo zapreka i potećkoća, koje će jedva moći podpunoma svladati. Pošto je pjesnik proućavajući historiju odabrao i našao zgodno gradivo, valja da svom oštrinom duha zarone u misli i ćuvstva povjestnih znaćajeva i u tok tadanjih događajalah, da ih moće jasno i shvatljivo prikazati. Sada nastaje pitanje, u kakvu će svjetlu oćrtati zgode i ljude iz prošlosti? Njeki estetići tvrde, da pisac historijskoga romana ne treba da se dovine podpunoj historijskoj istini, to da je zadaća i dućnost historika, već da prikaće historijsku vjerojatnost ćina. Po našem sudu bila bi ova koncesija pojećiji posve opravdana, kad bi historija zbiljah bila bogato i ćisto vrelo neprepornih istinah bez mnogobrojnih hipotezalah i subjektivnih sudovah. Ali pošto nam je poznato, da razni ćuveni historići razno tumaće i shvaćaju iste povjestne događajalah i karaktere, te si u svojih sudovih protuslove, što ćemo smjeti istom drćzati do historijske vjerojatnosti površnih i nesavjestnih pisacalah romana? In ultima analysi kriće se kadkada pod plaštem te historijske vjerojatnosti njeka obsjena i slobodno izopaćivanje poviesti. S toga vidimo, da mnogi pjesnici misle, da udovoljuju svojoj zadaći, ako u svojih historijskih romanah u zviezde kuju prošlah vremena. te su puki „laudatores temporis acti“, ne obazirući se, da li u istinu te njihove prikaze, gustim ćimom tamjana nakadjene, kao historijski istinita lica zaslućuju njihovu pohvalu i naše udivljenje. Ako se već osuđuje ovakvo krivo shvaćanje „historijske vjerojatnosti“ kod pisacalah, koji mienjaju historiju „in melius“, tim više valjah žigosati one romanopisce, koji ju izvrću „in peius“. No ima savjestnih pisacalah historijskih romana, koji prikazuju vjernu sliku zgoda, obićajalah i javnoga ćivotalah iz davne prošlosti. Kao primjere navodimo Walter Scotta, zaćetnika ovoj vrsti romana, Bulwera, Flauberta, Tolstojah i Sienkiewicza („Ogniem i mieczem“).

Ovim se pjesnikom ne moće predbaćiti, da naumice izopaćuju historiju, paće im se svestrano priznaće, da su njihova pjesnićka djelah plod dubokih i temeljitih studijalah poviesti. Oni paze, da se ne ogrieše o historijsku istinu i predaju, opise dekoracijalah, kostimalah i vanjskih scenerijalah izradjuju po ostancih preostalih iz onih vremena, koja prikazuju, te su u obće puni arkeologijalah i citatalah iz historikalah. Kao arkeolozi i prijatelji starinah zaslućuju svaku pohvalu i priznanje. Ali sama ućenost, kako veli Brandes, i znanstveno izobraćenje samo po sebi nema nikakve pojećićene vrijednosti, te ne moće nadomjestiti pjes-

ničkoga čuvstva niti tvoračke sile umjetničke. Pa da djela tih pjesnika uza sav arheološki balast i tačnost u cjelini svojoj ne pokazuju jaku tvoračku silu umjetnika i da nijesu zadojena i ogrijana toplim čuvstvom pjesničkim, ne bi se ubrajala među pjesničke proizvode. No većina pisaca historijskih romana ne posjeduje ovih Bogom danih darova pjesničkih, riedki su, koji su kadri divinacijom i simpatijom sasvim se prenieti i uživjeti u davno minula stoljeća, te sigurnom rukom pridizati iz zasutih grobova duhove naših predaka. Pa da ovi i ožive

i na noge se osove pod čarobnom šibkom u fantaziji pjesnikovoj, može li on danas pravo shvatiti njihova čuvstva i osjećaje, njihove radosti i boli? Ako znamo, kako je teško podpunoma shvatiti i jasno prikazati karakterne crte živih ljudi, kojih rad i život danomice promatramo, kud i kamo će to teže biti kod mrtvih, kojih nijesmo nikada svojim očima gledali i kojih se djela obćenito i površno nabrajaju u memoirih ili starih kronikah.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Velimir i Pero Sundečić. Za „Vienac“ nacrtao prof. Nikola Mašić. Već je više puta bilo spomena u našem listu, da slavni pjesnik Jovan Sundečić sprema za tisak knjigu: Tužna knjiga, u kojoj će štampati svojih pjesama, a i pjesme sina svoga Pera. Ova je knjiga netom doštampana, te će se za koji dan razasijati predbrojnikom.

Knjizi Sundečićevoj priloženi su i likovi pokojnih mu sinova Velimira i Pera, što ih je nacrtao neumorni naš slikar, profesor Nikola Mašić, da tako pokaže, koliko štuje uzvišenoga pjesnika bratke sloge i nada sve razcviljenoga roditelja. Isti je nacrt profesor Mašić znatno povećao, te ga ljubežljivo nama darovao, da ga prikažemo štociem Viena.

O Sundečićevih sinovih, poimence o Peri i njegovoj poeziji govorit ćemo drugom kojom prilikom; ovaj put upozorujemo samo na krasnu kompoziciju Mašićevu, koja prikazuje zagrljene sinove dičnoga oca.

Željezna vrata u Dunavu. Ovako se zove najtjesnije mjesto korita Dunavskoga, što se stere izpod Oršave, a dugo je $\frac{1}{4}$ milje. U turskom se jeziku zove Demir-Kapu. Tuj se vidi ogroman slap, visok 5 met., zatim barriera, koja se stere od jedne obale do druge. Pojedine pećine i šiljci te barriere strše i nad površjem rieke u zrak

Trajanova ploča kod Dunava. Car rimski Trajan, koga južni Slovjeni u svojim pjesmama i pričama zovu Trojanom, mnogo je živio u našim krajevima, a poimence u današnjoj Bugarskoj. On je takodjer upravo u Bugarskoj prešao preko Dunava i provalio u staru Daciju, koju je g. 106 po Is. osvojio. Da bi ovom pokrajinom laglje upravljao, podiže na Dunavu most, kojega se ostaci i danas još vide. Potanje o tom mostu kao i o Trajanovoj ploči razpravljat će doskora pisac vele zanihivih „Putnih uspomena o Rusiji“.

Književnost.

Francezka. Prijatelje francezke knjige obdario je Daudet novom knjigom o „Tartarinu na Alpama“. Tartarin, veliki Tartarin iz Taraskona opet na selu! Daudet ga je opet odpravio na put. Tartarin je od onoga doba, kad je po Provenći lovio — lava, i u akvariju — kita, nešto malo obrdjao, i postarao se, ali mu je duša još uvijek ona stara — ljubezna i strašna, bučna, hvastava, lažljiva i k jednu dobra. A i Daudet se pokazuje u svojoj pripoviedci pomladjenim, kakav je bio u mladenačko doba, dok mu sjena pesimistične filozofije nije zasjenila

duše. Čim je dublje pjesnik zalazio u skrovište života, tim je više očajavao, tim se silnije odbijao od ideala. Njekad je Daudet bio bezbrižan i veseo. No pogledajte mu „Evangelistkinju“, a još više „Sapphu“, kako ga je stisnuo pesimizam, kako je ogorčen s ovoga svijeta. U novoj pripoviedci zaboravlja Daudet bar za čas na crnu tugu modernoga svijeta, pa se zanosi u vedre, vesele krajeve. Čudno je, kako je Daudet zamislio pisati ovu pripoviedku. Prošle godine pošalju braća Guilleaume, knjižari u Parizu, Daudetu list, gdje mu nude 150.000 franaka za prvo djelo, što će ga napisati. Daudet se nije ni obazirao na to pismo, nego ga baci u koš; mislio je, da je ludorija ili varka. No knjižari ne znaju za šalu, nego donesu Daudetu 50.000 franaka u gotovu, a ostalo mu obećaju platiti, kad dovrši pripoviedku. Sad uvidi Daudet, da nema šale, te kako je bio teško bolestan, stane drhtavom rukom pisati komične prizore svoga Tartarina u Švici. Kad je ozdravio, veoma je malo vjerovao, da bi mogla što vriediti knjiga, što ju je napisao za najvećih muka; no jednoga dana pročita Tartarina, pa se i sam od srca nasmića svome miljeniku. Već je dugo Daudeta mamio život ljudi i čar prirode u Švici, da ih opiše. Turisti, razni tudjinci, urođen Švicari podavahu pjesnikovu humoru dosta hrane. Samo je trebalo još taraskonskoga Tartarina, da te crte sabere u jedinstvenu sliku. Tartarina je duboko ganula vojna francezko-pruska, te on odlučio ojačati mišice svoje i sugradjati svojih za — revanche. S toga ustroji planinsko društvo, kome je on prvim predsjednikom, te podje u Alpe. I najmanji brežuljak smatra Montblancem . . . Tartarin doživi na putu nebrojenih komičnih neprilika, koje je neizkazanom živošću opisao Daudet. Penjući se po gorama nadje prijatelja iz Tarascona Bomparda. Odsad ga Bompard vodi po Švici . . . Tartarin dopane i tamnice, za to što ljubaka s ruskom nihilistkinjom. Posumnja se na ime, da nije i on u zavjeri s nihilistima, koji su pokušali nekoga odličnika ubiti . . . Teško je opisati sve one divne slike, što se nižu jedna z drugom. Dosta će biti, ako reknemo, da si je Daudet i ovom pripoviedkom pribavio nov list za levor-vienac slave svoje.

Ruska. Od god. 1882. postoji u Ruskoj „Palestinskoe obščestvo“, kojega je zadaća upoznati narod sa sv. zemljom, te iznositi na svjetlo djela na nju se odnoseća. Do sada je društvo izdalo više starih djela o Palestini, imenito opise i putopise ruskih putnika, i to: Putopis ruskoga igumana iz XII. stoljeća; putopis srbskoga mitropolita sv. Save iz XIII. vieka, putopis Rusa Vasilija iz XV. vieka, putopis efeškoga mitropolita Danila u ruskom prievodu iz grčke matice u XV. vieku. Sada izdaje

troškom velikoga kneza Pavla Aleksandrovića putopis znamenitoga kijeuskoga hodočasnika Vasilja Grigorovića Barskoga iz XVIII. veka. Putopis izlazi u svezicah, a imade ga do 100 tiskanih araka. Rukopis čuvao se u bogatoj knjižnici pok. gr. A. S. Uvarova. Kako se ova putovanja donjekle dotiču i balkanskoga poluotoka, zaslužuju ova izdanja društva pažnju naših takodjer strukovnjaka.

Svaštice.

Papirnati novac. Ovaj je novac stariji, nego mnogi misli, te nije obret Evrope. U Kini su već g. 119 prije Krista upotrebljavali male komade pergamenta za novac. U 10. je veku država uvela njeku vrst državnih papira, koji su kolali svom Kinom. U 13. je veku Marko Polo po svoj zemlji sredine nalazio take državne novce od papira, koji je vriedio koliko i srebro. Bijahu to četverouglasti kuponi s potpisom kralja i svih mandarina. Tko bi išao krivo tvoriti ove papire, bio bi kažnjen najgroznijom kaznom. Kako su nas Kitajci u mnogim potrebama kulture pretekli, tako su oni davno prije nas osjećali nuždu, da se uvede ovaka olakšica trgovini i prometu papirnatim novcem. No nalazimo tragova takoj ustanovi i u drugih naroda. Dioniz Sirakuški uvede novac od kositra, kad mu je nestalo srebra i zlata.

Kanarinac, što govori. Svakomu se nadaje često prilika, da čuje papigu gdje govori, već je rjedje čuti škvorca i svraku; no posve je neobičan pojav, da govori kanarinac. Takav se kanarinac nahodi u nekoga ljubitelja ptica u Kodanju. Sad mu je šest godina. Proizvodi dosta jasno čitavu frazu po dansku.

Bibliografija.

Chuidina dr. vlt. Jakov., Vrlika, prevod s talijanskog od prof. I. G. U Spljetu, štamparija Russo i Marić, 1885.

Ilustrirani hrvatski pučki koledar za rimokatolike, grčko-iztočne i izraeličane, za prostu godinu 1886. U Belovaru, tiskom i troškom J. Fleišmana.

Uprava trećeg svjetovnog reda sv. o. Frane po najnovijim apoštolskim odredbam priudešena i obrednikom reda providjena. Prevod s talijanskoga. U Zagrebu, tiskom dioničke tiskare, 1885. Ciena 40 novč.

Hadžić A. Letopis matice srpske, uredjuje — — —. Knjiga 144. (1885., sveska četvrta). U Novome Sadu, srpska štamparija dra. Svet. Miletića, 1885. Ciena 70 novč.

Turgenjev Ivan. Dim, s ruskoga preveo Ilija Vučetić. Drugo izdanje. U Novom Sadu, štamparija A. Pajevića, 1886. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u N. Sadu. Ciena 1 for.

Knjige za narod, izdaje „Matica srpska“ iz zadužbine Petra Konjevića. — Sveska I. Pero Konjević, narodni dobrotvor, napisao dr. Ilija Vučetić; ciena 10 novč.; — sveska II. Bukvica zdravlja, za narod napisao dr. M. Jovanović Batut; — sveska III. Bukvica bolesti, za narod napisao dr. M. Jovanović Batut. — U Novom Sadu, srpska štamparija dra. Svet. Miletića, 1885.

Narodna biblioteka braće Jovanovića u Pančevu. Sveska 118: Mazepa, istorijski roman; — sveska 119: Karlovački djak, pripovetka Koste Ruvarca; — sveska 120: Dekameron Džovana Bokača. Svezka stoji 16 nč.

Glaser Karol dr. Urvaši, indijska drama Kālidāsova, na slovenski jezik preložil — — —. Trst, tisk V. Dolenc, 1885.

Jurčića Josipa zbrani spisi. V. svezek: Pripovedni spisi. V Ljubljani, 1885., natisnila „Narodna tiskarna“.

Machulka Todor. Pjesmarica za školsku mladež. Stupanj II.,

pjesme za drugu školsku godinu; knjigotiskara M. Knappa u Zlatnom Pragu, 1885. Nakladom spisateljevom. Ciena 20 novč.

Književni natječaj.

„Matica Hrvatska“ kao upraviteljica zaklade grota Ivana N. Draškovića za nagrađivanje valjanih hrvatskih knjiga razpisuje ovim natječaj za nagradu god. 1886., koja će iznositi preko 800 for. a. vr.

U smislu oporuke zakladateljave od 10. decembra godine 1855. točke C. imade se kod dopitivanja nagrade osobito na to paziti: „da se od natjecajućih se rukopisa prednost dade onomu, koji je kadar najviše doprinieti k pravoj poduci puka o praktičnih predmetih, te time unaprediti njegovo duševno i materijalno stanje. Kod dopitivanja nagrade neće se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću spisa, nego se nagrada može dopitati i onomu spisu, koji prema sadašnjemu stanju hrvatske književnosti zaslužuje u njoj odlično mjesto i vrstan ju je podići“.

Ciela nagrada će se dopitati rukopisu samo takovomu, koji uz svoju *absolutnu* vrstnoću iznaša bar petnaest tiskanih araka; — ako iznosi manje, dopitat će se razmjerno manja nagrada. Ako nebi bilo valjana izvornika, tad će se i prevodi vrstnih proizvoda stranih literatura razmjerno nagraditi.

Rukopisi imadu se najkasnije do 31. decembra god. 1886. podnieti „Matici Hrvatskoj“ na ruke njezina tajnika.

Piscu, komu bude nagrada dopitana, neće se ista izplatiti u smislu oporuke točke H. odmah, nego tekar onda, kad djelo svoje „Matici Hrvatskoj“ podastre *tiskano*.

U Zagrebu, 10. januara 1886.

Odbor „Matice Hrvatske“.

Hrvatskoj omladini.

Već je dugo vremena tomu, što hrvatska omladina ne izdade književnoga almanaka, kako je to prije u nje bio liep običaj. U takih se je almanacih pokazivala hrvatska omladina pred svetom u svojoj nutarnjoj vriednosti, u svom idealnom pregnuću, u svom radu za narod i narodnu prosvjetu.

Hrvatsko akademičko društvo „Zvonimir“ u Beču smatra si dužnošću, ovaj rad na novo poprimiti, jer sešada samo nalazi u takih prilikah, da taj posao izvede tim prije, što nije nade, da bi hrvatska omladina kanila inače i gdje drugdje ovu stvar izvesti. „Zvonimir“ je zato odlučio u skupštini od 7. o. mj., da izda književni almanak za godinu 1886., u kom bi se prikazao zrio književni rad svekolike hrvatske omladine. U tu svrhu izabran je odbor od pet lica, koji ima sve priugotoviti, da knjiga izadje na svjetlo.

Odbor se obraća na tebe, svjestna hrvatska omladino, da mu pošalješ književnih prinosa (pjesama, drama, pripoviedaka, romana, novela i popularnih, interesantnih znanstvenih članaka), iz kojih će odisati tvoja čuvstva, iz kojih će se zrealiti tvoja duševna snaga, iz kojih će odsievati tvoj um, tvoje srce.

Svekolike radnje molimo da se pošalju do konca veljače 1886. na odbor za izdavanje „Zvonimira“, književnoga almanaka hrvatske omladine za godinu 1886., Beč, Universität.

Napried dakle na polje duševnoga natjecanja, svakolika omladino hrvatska! muško i žensko u slavu i korist hrvatskoga naroda!

U Beču, 29. prosinca 1885.

Odbor za izdavanje „Zvonimira“, književnoga almanaka hrvatske omladine za godinu 1886.

Predsjednik:

Vladimir Kovačević
stud. jur.

Tajnik:

Roberto Pinter
stud. phil.

Pošlji Bože. — Seoska ljepotica. — Fiat voluntas. — Pudarica. — Putne uspomene o Rusiji. — Moderni roman. — Listak.

Vlastništvo i tisak **Dioničke tiskare.**

Izdavaju i uredjuju **V. Klaić i M. Maravić.**

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 23. siječnja 1886.

Br. 4.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Njekad i sada.

Spjevao Ante Kovačić.

Sledali smo se nekada milo
Puni čeznuća, raja i sreće:
Sada smo stari, sada smo ladni,
Davno je, davno ocvalo cvieće!
Novi se porod oko nas vije,
Pa nam se čini, da nam se smije.

Njekad je bilo suza i boli,
Djetinske kletve, gnjeva i plama,
Proljetne srčbe, jesnskih muka:
U žarkom ljetu — komičnih drama:
Novi to porod isto sad radi,
Pa nas to ljuti, pa nas to jadi!

A ti me gledaš — i ti me koriš?
Hoćeš mi lednu proniknut dušu?
No ja ti velim, da je tek iskra
Njekuda pala u mračnu tmušu —
I'rodiruć slaba kroz slotu crnu,
Njegdje u bezdno za vjek utru. . .

Buktila nekad požarna zublja —
Čitav joj svemir tiesan bijaše:
Danas se ove pustare nieme
Isti već divlji ognjevi plaše. . .
Dakle, razumiš? E — to je pravo —
Pa me ostavljaš? Budi mi zdravo! . .

Seoska ljepotica.

Pripoviest V. Novaka.

(Nastavak.)

VI.

Nec' mi je dosta, razumiješ li, Marice, dosta i — punctum!
Tako je vikao Hrabrić kćeri, pruživ preda nju osovljena dva dlana kao pismo, na kom se taj „dosta“ čitao.

Kratak čas mučашe oboje, onda nastavi otac razjašnjajući svoju rieč:

- Reci mi, vrtoglavo stvorenje, što ti o sebi misliš?
- Ništa. Što bi mislila? Pa čemu i vičete?
- Misliš li da ne znam?
- Što znate?
- Danas si se opet razgovarala s Milom.

— Pa što sam zato sgrješila? Pitao je za brata, pa sam mu morala kazati.

— I ništa drugo?

— Što bi drugo?

— Lažeš, u lice mi lažeš, meni, častniku, koji se pred starijim nikada nije izlagati smio! Razumiješ li? Ili ne smiješ blizu Mili — ili! . . . Toga ne smije više biti, ili ja nisam častnik Hrabrić! I — punctum!

Marica nije plakala. Znala je, da će sastanak s Milom sve to teži bivati; a biti njegovom ženom — to je daleko. Njezina prva ljubav, koja se javlja kao nikao cviet, što se tek skromno o suncu blaži, pobratila se pomalo sa živom željom, da po ljubavi od djevojke že-

nom bude. Doticaj s dvama ljubovnicima zapleo je tu misao življe i prije, nego li ju ona uz vasdnevni posao i priprosti uzgoj zatekla bila. Sastajući se prije s Milom, koji je tek dodirom ruke i mutnim pogledom svoju ljubav zasvjedočavao, odoljevala je u njegovoj blizini sretnom si srcu i oboje je samo na strogoga oca, a ne na samu ženitbu mislilo.

Od te prve, najčišće ljubavi, koju svako srce u kojoj bilo dobi bud bolju i smiešnim kadkad očajanjem, bud lakoumno brzimice proživi, stala se Marica otresati, a onda misliti — čemu često vele: bivati iz kusa na. Na Mili se u njezinom oku mnogo toga promienilo. Slika njegova, duboko joj prije u dušu utisnuta, bivala tamnija, nejasnija. Otčeve prodičke, svakdanje nemalo razjašnjivanje razlike stališa medj vojnikom i častnikom (česa Hrabrić u svom poslu nije toliko osjećao), omražavalo joj bar ponješto Milu, perilo joj misli u nekakav drugi sviet, koji je za nju doduše dosta taman bio, ali za koji je znala, da se zove gospodstvo, a Ferko mu je svakako bliži, nego li Mile, premda bi uz Milu radje nego uz Ferka to gospodstvo uživala. Takova borba, takove misli ohladniše, u kratko, njezino srce, napuniše mozak misli, do kojih se nikada dovila ne bi, da joj je otac prvu ljubav blagoslovio onda, kad je njezin miljenik taj blagoslov tražio. S toga nije bilo puno laži u tom, kada je otcu govorila, da nije s Milom dugo govorila. Njoj je nekako i godilo, da se sa svojim ljubimcem rjedje sastaje. Mile toga nije opažao. Tražio je krivca rjedjim sastankom u otcu, a Maricu nosio u srcu živu, kakva mu je bila onda, kad im se prvi put srca sporazumješe. Njemu je bilo nemoguće i pomisliti na to, da bi isto Maricu i njega razstaviti moglo. Ona mu je bila u duši kao prirodjena svojina, kao dielak njega samoga. Uzdisao je dakako često za njom, ali su ti uzdisaji vapili za ljubljenim bićem, koje je moralo uvijek uza nj biti, da si, milujući ga, odoli punomu srcu.

Zbude se nenadano, te ga službeno premjestiše iz **. Svomu se premještenju s jedne strane veselio, jerbo je bilo u savezu s njegovim promaknućem. U drugu bilo mu nekako teško ostaviti svoje zlato u rukama oca, koji ga nije trpio. Činilo mu se, kao da će Marica trpiti, da će biti ostavljena od svih. Brat mu je njezin doduše prijatelj bio, ali vjetrogonja, kojega je više veselio društveni život, nego kuća zanimala.

U večer pred odlazkom bila nedjelja. Htjeo se sastati s Maricom, pa joj poruči po bratu, da se večeras sastanu, kad se bude otac, po navadi, sa župnikom i s učiteljem kartao. Brat se vrati i reče, da Marica ne može doći —

— Ne može? . . .

— Reći ću ti istinu. Marica se udaje za Ferka Neznanića, a onda se samo po sebi zna, da med vama već ništa ne može biti . . .

Mile ostane jedan čas razabirajući te kao nerazumljive rieči.

— Udaje se?

— Dà; on ju je još jesenas izprosio.

— A ona?

— Privolila.

— Marica?

— Dà. —

Te noći odnieše drugovi Milu pijana u barku, koja je iz ** punimi jedri odjedrila.

VII.

— Svega, svega da bude, razumiješ li, Marice, svega! Nemoj da se osramotimo, ti znaš, da velika gospoda puno mogu. Svega dakle!

Tako je govorio častnik Hrabrić kćeri jednoga dana, kad je stari kapo razglasio, da će sutra novi poglaviti gospodin nadzornik u ** doći. Župnik, pri kom su obično prolazeća gospoda odsjedala, dozvoli rado svomu prijatelju, da objedom novoga gospodina počasti. Hrabrić je od srca zahvaljivao svomu prijatelju za tu „dobrotu“, jerbo je pod svojim krovom rado visoku gospodu vidjao i — jerbo takova gospoda puno mogu.

Gospodin nadzornik, stariji čovjek, ali pun snage, svjež a ugodna lica, u kom su dva mladenačka plamena oka bila, dodje i odazove se pozivu častnika Hrabrića, koji ga je uz župnika na obali u paradnom odielu dočekao.

Gospodina nadzornika znala je najbolje njegova gospodja, premda su i drugi govorili, da nije pobožnjak, u koliko bi mu se život prema šestoj zapoviedi Božjoj mjerio. U kući je morao od žene sto prodika slušati; s njom se u obće nije dobro pazio, jer su se uzeli još onda, kad je kao stražar začeo svoju karijeru, a stražarska žena nije mogla odgovarati zahtjevom poglavitoga gospodina. S toga su mu se njezine rieči tek uha dirale; on je ostao stari griješnik, vuk, kojega su ovčice pod janjećom kožicom jedva prepoznati mogle. Bio je uza to velik gospodin, zapoviedao je nad mnogimi muževi i otcevi, koji su paragraf subordinacije što milom što silom i izvan službenih posala doslovce tumačili.

Poglaviti gospodin ponio se prema Hrabriću veoma prijazno, te je stari valjda i u snu opetovao sve laskave rieči, kojimi ga je poglavitost obasula. Šteta te je njegova poglavitost morala već sutra dan odputovati, no obećala je, da ne će nikad propustiti, a da se na prolazu u Hrabrićevu kuću ne navrati. Rekla je pače, da ju gospodin častnik svojim posjetom počasti, kada u grad dodje. To je čovjek od svieta! reče Hrabrić opisujući njegovu poglavitost.

— A što se tebi čini, Marice?

— Pravo imate, dobar gospodin.

— Dobar? To je gospodin, a toga, razumiješ li me,

ovdje ne razumiju. On je moj prijatelj! Jesi li me razumjela?

Marica nije na taj „razumiješ li me“ nikada odgovarala, jer je to njezin otac u kratkom stavku kadkad po tri puta, ne čekajući odgovora, pitao. Ali joj se gospodin nadzornik u istinu svikao. Od njega je čula, da je šteta, što se takva ljepota na selu gubi, da još u životu nije toli slastno jeo, kao što danas, a to samo zato, što su to njezine liepe ruke pripravljalje, itd. Nije ni mogla ni smjela zabraniti, da gospodin nadzornik ne gladi njezine ruke i ne pomiluje obraze, u koje je krv skočila bila. On se toli prijateljski, toli liepo s njom razgovarao, da je istinu rekla odobravajući otčeve rieči, neka poglaviti gospodin koji dan kod njih ostane. Gospodin joj nadzornik šapne na to u uho: Drugi put, sladka dušice... a takve i silu drugih njegovih rieči nije joj još nitko govorio. Ona se usmjeli napokon, te zamoli poglavitoga gospodina, da joj pošalje kakvu knjigu, u kojoj ima liepih pjesmica. On to obeća i pitajući u šali, što će mu za to dati, poljubi ju, na što se ona još više zarumenila ne znajući, kako bi se u takvoj zgodi morala prema gospodinu držati.

Kad je njihova poglavitost odputovala, činilo se Marici, da je ona, t. j. poglavitost proti njezinomu zaručniku pogrešila. Ali poglavitost za to nije znala, da je ona zaručena. U ostalom, kada bi Marica bila prisposodabljala poglavitoga gospodina kao ukočeno, na zapovied i strogost pripravnog lica i držanje s ovakvim, kakvim se prema njoj pokazala, bilo bi joj ovo drugo ne možda baš sasvim milo, ali od prvoga ugodnije.

Prije, nego je Marica u krevet legla, otvori u svom ormaru ladicu, u kojoj su bili njezini uresi i dragocienosti, pa izvuče debeo list, iz kojeg se slika Ferka Neznanica i njegove pjesme izmotale. Zagledavši se u crte obrijanoga, brčići i kratkimi zalizci urešenoga lica svoga zaručnika, gledajući pomno počesljanu crnu kosu, široki ovratnik, gospodski kaput, na ruci, koja se napadno izticala, prstenje, čitala je na toj slici, da i njezin zaručnik naginje gospodstvu, kojemu se Mile nikada dovinuo ne bi. Po tom je čitala Ferkove pjesme; svega u njih nije razumjela, i to s toga, što Ferko uči, a učeni ljudi govore i pišu mudro kao knjiga. Po tom — po tom joj se javilo nešto u duši, kao žaljenje, što nije Ferko Mile a Mile Ferko, pa je u po spokojna, u po nesretna legla u krevet i snivala o gospodinu nadzorniku, koji ju je toli ljubezno milovao.

A gospodin nadzornik doznao je, „nehajno“ izpitavajući, od svojih mornara pripoviest o seoskoj ljepotici i njezina dva ljubovnika.

VIII.

Još nisu bila ni tri mjeseca prošla, što je Marica Ferka uz prepisanu kakvu pjesmicu (to joj se činilo dužnošću) o svojoj ljubavi na papiru osvjedočavala, a zaručnikovi listovi bivahu rjedji. Svaki je nosio bud na koncu bud na početku izpriku, da mu od silnoga posla ne dostaje vremena češće i dulje pisati, a to je i ona vjerovala.

Ta izprika Ferkova bijaše živa istina.

Došav u Zagreb uloži svoje novce u štedionu. Živio je toli škrt, da si je jutrom često čestitao, što se je večerom gladan u krevet leći odvažio. Do skora nadje prijatelja — srcem i dušom, kako je mislio. Kad ga je nekoliko puta visoko sunce mamurna u krevetu zateklo i bocnulo radi izgubljene noći i potrošena novca, namakla mu se mahom izprika, što je trošio uz ljude, koje je osvojila ista ideja, ljubav, misao... Nevikao takvomu životu nije mario pitati, dopituju li prijatelji svoju ljubav, kojom ga časte, njemu i njegovim idejam, ili žepu, koji nije kod Ferka nikada prazan bio, kao što su to na sebi izkusniji od njega prijatelji često opažali. Malo po malo omilio Ferku taj veseli gradski život više od seoskoga, omilile mu noći i karte, za koje je početkom, kao što su ga opet prijatelji tješili, morao „Lehrgeld“ plaćati. Napokon se u svem usavršio: Ne brinuo se za školu, trošio i kartao topeći u čaši onu nutrnju muku, koja početnika zbog razkalašena života muči. Ne bijaše još godina i pô minula, što je Ferko oca izgubio, a njegova mu knjižica kazivala, da se u štedioni ciglih pet stotina forinta nalazi. Razne kombinacije nikako ne mogoše stvoriti valjana proračuna, po kom bi se još godinu i nekog mjesec u Zagrebu uzdržao.

Ferko digne jednog mamurnog jutra sav novac, ne znajući ni sam zašto. Bijaše prvi u mjesecu, sašlo se s njim prijatelja, koji ga u Maksimiru do kasnoga popôdneva častiše. Kočije ih dovezoše pred kavanu, gdje je pred gospodom u zakutnoj sobi bila hrpa novaca, koja se je po volji karte sad amo, sad tamo namicala. Ferku bljesne sretna misao: Vratit u jednoj noći svoj novac. Pa prisjednu. Hrpa većih i manjih novaca rasla pred Ferkom, rasla i padala. Ferko dobivao. Još — još, napokon se društvo pred zoru razidje ne htijući ni za što više igrati; a u Ferkovom žepu bijaše još tek nekoliko forinti. Jedva toliko, da stan plati.

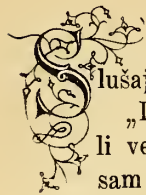
Bijaše zora, kad je na svježim zrak iz kavane izašao. U mamurnoj glavi i težkim prsima njegovim sretilo se nešto, što ga je tuđ tuklo i mučilo ne dajući oduška pitanji: Ferko! Što sad? Kuda sad?

(Svršit će se.)

Prvih desetak. . .

Malo šale, malo istine.

lušaj, molim te, što mi Milan odgovara!

„Dragi moj, ala si smiešan! Pitaš me, jesam li već kada ljubio? Što, samo jednom? Ljubio sam već pol koledara!

Možda bi se u tom koledaru našla i za te kakova legenda, ali kako da ja znam, što tebe — budućega pisca — najviše zanima? No kad baš želiš, a ja ću ti pripovijedati, — ta i onako pada snieg.

Gdje da počnem? — — Hm! Sudeći da ne kaniš poći med gorljive pristaše Zoline škole, priobćit ću ti mojih prvih desetak.

Čuj!

Kad sam se prvi put zaljubio, bio sam već prilično samostalan. Već sam stajao na svojim nogama. Navršio sam bio četvrtu godinu.

Moj prvi idejal bijaše Luce, moja pjestinja

Al je Luce i bila svake ljubavi vrijedna! Sigurnom rukom vodila me je kamenitom stazom života; — ta znaš, kako su naši primorski puti kameniti! Nju jedinu ide hvala, što već u najnježnijoj mladosti ne krenuh stranputicom.

Sve mi je govorilo, da je Luce moja „mlada“, dok sam napokon i sam povjerovao, da je ona toga dostojanstva najvriednija. Ta tko je znao onako liepo brodiće od papira praviti, kano ona? Tko li je umio izprebijane noge i porazbijane glave mojih vojnika onako vješto zaliečiti? A kako je tek liepo pričala! O vještica, o vukodlacih, i o ribah, koje pjevaju.

Ja sam u sve vjerovao! Vjerovah u vještice još prije, nego što upoznah tebe, Milko, vještice mala. Vjerovah u vukodlaka prije, nego tebi u ruke dodjoh, Jakove, kudrava dušo. I u sirene sam vjerovao, a ima ih, ima — —

Al kamo zadjoh! Natrag u sretne dane djetinstva. Hoćeš li mi vjerovati, da sam — u petoj godini — na ženitbu mislio? Pa ipak je tako! Odlučih Lucu oženiti, čim odrastem.

„Djetinska misô, al božanski krasna!“ uzdahnut će s Carlosom gdjejoja zrelija gospodjica, dozna li kad za tu moju nakanu. Al žalibože nakana o-ta pukom nakanom! Luce je kriva. Što joj je bilo na me kojih dvadeset, trideset godiva počekati?! Nije joj se dalo, već se je udala, baš kad sam pošo u prvi razred pučke škole.

Gle, dragi brate, to ti je moj usud! Čim se u koju zaljubim, već se udaje. Odrasli mladići odlučuju poslije prve „nesretne“ ljubavi, da ne će nikad više ljubiti, i drže se čvrsto te odluke — sve do prve prilike! Ja nisam ništa odlučio; zato oprost, što sam Lucu toli brzo zaboravio.

Jedva sam naime mjesec dana polazio školu (dječaci i djevojčice išli smo zajedno), kad i nehotice spazih,

da njeka mala djevojčica ima oči, i to kakove oči! Kasnije spazih, da ima i lišca kano jabučice, a vlasi kano andjelak nad velikim oltarom. U kratko, počeh se zaljubljavati.

Ta znaš, da se je najteže po drugi put zaljubiti. Prvi put se čovjek zaljubi jednim jeditim pogledom, drugi put se malo po malo zaljubljuje. Prvi put slipeo, drugi put prisposodbljavajući. Nego što sam ja onda prisposodbljao! Prije nego što i zamietih, već me je mala Milka začarala.

Svoja nježnija čuvstva odavao sam joj, kako sam znao i mogao. Ili bi ju za kosu potego, ili joj zadaću sa tablice izbrisao, ili ju za klupu privezo, ili joj spužvu u džep stavio. A Milka bi me, da mi vrati milo za drago, ili svojom malom šapicom ogrebla, ili bi mi se majkom zagrozila — — Riečju: mi smo se ljubili.

Imao sam i prijatelja, zvao se je Ivan. Bili smo upravo nerazdruživi.

Jednom smo se pred Milkinom kućom igrali.

Natrkivali smo se, nadskakivali i na zid penjali, ali „ona“ ni da nas pogleda! Šetala je po hodniku, na glas učeći nekakovu pjesmicu.

To me je vriedjalo. Opazih na hodniku njezinu me-zimicu mačku, i da na se pozornost svrnem, ja u mačku kamenom! Mačku promaših, ali zato razbih susjedu okno.

U tren eto gospodara:

— A što tako gospodičiću, tudje prozore razbijati, što? Izmucah nješto o mački.

— Mačka ili mačak, svejedno, reče i zahtievaše, da mu staklo platim.

Prevrnuh sve džepe, prmda sam dobro znao, da sam za posljednja dva novčića kupio sladkiša.

Al se moj čovjek ne šali, već mi uze kapu. Sramota! I to sve njoj na oči!

— Gospodaru Tone, reče Ivan mome globitelju vrata Milanu kapu, mi ćemo vam donesti novce.

— Ne ću! odgovori ovaj.

— A što zbilja ne ćete kape vratiti?

— Ne.

— A tako vam evo i moje, vikne Ivan, bacivši mu kapu pred noge, pak bjež. Ja za njim.

Naš Primorac ostade časak zabunjen, a onda za nama u potjeru.

Nas dva, bojeći se i gorega, bježi, što su nas noge nosile. Napokon me je ulovio; što ne bi čovjek djeteta dostigo!

— Ta ne bojte se, gospodičići, ja sam se samo našalio, evo vam kape, reče dobričina, a mi kući.

Za Milkom nisam se niti ogledao. Bio sam pred njom posramljen i smiehu izvrgnut, zato sam od toga časa na nju zamrzio. Po kojem psihološkom zakonu? Iztražuj sam!

Poslije ove nezgode zamrzih ljuto na sve žene. Ne bih se bio s djevojčicama igrao na „bačenke“ ili na orahe ni za živu glavu, a kamo li istom skrivača, ili čak pauna. Istom kad sam došao u grad, u veću školu, onda sam se malo po malo pripitomio.

Da rečem koju o školi? Hoću, jer je u savezu s mojom ljubavi.

U četvrtom razredu već su nekogi „žuto-kljurci“ propjevali. Tu si mogao u raznih varijacijah čuti, kako u proljeće sunašce grije, kako ljubice cvatu i kako ruže mirišu. Ali u petom i šestom razredu! Tad ti se je pjevalo samo o ljubavi. I tako sam bio i ja moralno prisiljen, da se ogledam za kakovim idejalom.

Ali to nije laka stvar!

Čitao sam do duše, kako je ovaj ili onaj našao svoj uzor, za kojim je toliko godina čeznuo. Ali premda sam bio za onda žive mašte, nisam ipak nikada dotjerao do gotovoga idejale. Nisam pojmio a ne pojnim ni danas, kako si tko može već unapried kakov posve opredjeljen idejal: „Ovako i nikako drugačije!“ u glavu utuviti. Osvjedočen sam, da su „ljubovni ideal“ romanopisci samo izmislili, a nas je danas jednoga pred drugim stid priznati, da idejala ne imamo. Kasnija pako doživljena ljubav može nam ostati uzorom za sav viek.

Pokušah dakle ljubiti bez idejala. Hotio sam se na silu zaljubiti. Koješta sam pokušao. Tako je baš na suprot moje sobe — u dvorištu — stanovala njeka liepa preparandica. Naši prozori bili su tako namješteni, da smo se mi mogli vidjeti, a nas nitko.

„Sudjeno ti je, da se u nju zaljubiš, pomislih, i od toga časa nije uboga preparandica od mene mirovala. Ogledao sam ju cio dan i prostim okom i dalekozorom. Kad bi se sunce u moj prozor uprlo, odmah bi posegnuo za ogledalom, te siroticu odsjevom sunca — u njezinoj sobici — uznemirivao. Čim bi se na prozoru samo pokazala, u čas bi primako k oknu risaču dasku i počeo ju risati. Riečju: hotio sam se zaljubiti, — a napokon sam već i sam na pol vjerovao, da sam zaljubljen. Počeh uzdisati. U tom bijah umjetnik.

Napokon odlučih očitovati joj ljubav.

Da, ali kako? — Pisati? Poručiti? Ne! Stoji bo pisano: Pomozi si sam!

I tako napravih od crvena papira ogromno plamteće srce, a iz lineala izrezah „Amorovu strielu“, pa kad ću u školu, izložim to ubogo, na strielu nabodeno srce na okno. Kad se vratih, bio je i moj vis-à-vis s odgovorom gotov: u njezinu oknu njihala se na koncu — mala košarica.

Prva košarica! Bio sam uzhićen. Malo da ne spjevah davoriju ili epos toga imena. Otdad sam još više za ljubavlju čeznuo. Samo ta neopisiva čeznja razjasnjuje ovaj događaj.

Bilo mi je petnaest godina. Vraćam se s nekim

prijateljem iz škole. Sastanemo nepoznatu mi djevojčicu. Prijatelj ju pozdravi i reče mi iza nekoliko koraka: „Olga dra. X.“ Ni rieči više! Nit smo o njoj govorili, nit sam više na nju mislio, al kad u noći, snivam ti ja čudan san.

Pričini mi se, da sam već više godina ženjen i da sjedim u prekrasnom vrtu. Moja dječica, — liepa i mila kano andjelići, — skaču i puze po meni kano vjeverice. Na me se naslanja moja ženica, njišući na rukama najmladje čedo. Gledam ju sav blažen: Olga, živa Olga! Bio sam toli sretan, toli blažen, da sam — probudivši se — skoro zaplakao s tolikoga gubitka.

Od toga dana ljubio sam Olgu. Ciele dane samo sam na nju mislio. Po noći sam bdio zatvorenima očima, a po danu sam snivao otvorenima.

Godinu dana pratio sam Olgu poput njezine sjene. Onda se upoznasmo, pak smo si i pisali. Ja dakako u stihovih. — Ah kako mili bijahu mi njezini listići, puni ljubavi i pravopisnih pogrešaka! — —

I tako je i druga godina minula i raznici se primakoše. Praznici! Koliko učenika i koliko učenica polazi slomljena srca kući, obrekav si — kano i mi — „vječnu ljubav“ i „vjernost do crnoga groba!“ Ta „vječna ljubav“ znade kadkad i ciele praznike preživjeti, ali riedko kada dočeka i druge ferije.

Kad sam se u grad povratio, vidio sam, da je moja Olgica s kratkimi opravami i moju ljubav zabacila. „Gospodjica“ Olga nije više polazila škole, a na ulicu pokazala bi se samo, kad bi dobila novu opravu, — a i onda bi na me s njeke djevičanske visine gledala. — — Mučke smo se razišli.

Nego da po duši kažem, nisam ni ja bio stalniji od Olge. I njeka Primorkinja omilila mi je kod kuće, tako da nisam pravo znao, koju od tih dviju ljubim?

Što ćeš, srce ima više sobica!

Tad začujem, da je Olga zaručena. Taj trenutak bio sam osvjedočen, da samo nju ljubim i da sam najnesretniji stvor na svijetu. — Zavist! što drugo?! — Sve mi se čini, da je zavist glavni činbenik ljubavi. Mužkarci se i ženē bud iz sebičnosti bud iz zavisti. Dakle ja sam Olgu ljubio i za njom žalio. Tumarao sam po šumi i pjevao elegije.

Sjetih se i onoga puža, o kom se priča, da je sa zvonika pao. Što je siromah puž padajući mislio? — Utvarao sam si, da te misli pogadjam — — — Mogao bi ti ih priobćiti, ali ti kaniš pisati romane, a puževe misli — strogo uzevši — u roman ne spadaju. Tima mislima mogao bi se — u najboljem slučaju — koji od naših 777 lirskih pjesnika obogatiti, — — bar bi mu pjesma imala kakovu takovu misao!

— — — Kad se utješih, utvarah si, da mi se je srce okamenilo i da se već nikada ne ću zaljubiti. I zbilja se više ne zaljubih sve do Praga — kamo su me poslali u školu. Ali se ipak ne zaljubih odmah.

Znaj, dragi Frane, kad ti čovjeka onako naglo

s juga na sjever presade, da ne može odmah uhvatiti korenja.

Bio sam nekako osamljen i tužan. Da se malo razvedrim, polazio sam plesnu školu majstora Gorskoga. Vjeruj brate, riedko kad vidjeh tolike ljepote na okupu, kako no u onom salonu. Plesao sam, kano da me je biesna plesačica ujela, al čudi se samo, zaljubio se nisam. U velikom se društvu i teško zagledaš. Pametne majčice dobro znadu, za što onoga, koga bi htjele za zeta, vole pozvati na malu večericu, nego na velik objed!

Dakle zaljubio se nisam.

Tim mi je veća razkoš bila, kad sam opazio koji zaljubljeni par, kako si otajstveno šapću i kako si mило namiguju, misleći da ih nitko na svijetu ne vidi. Onda bih znao uzdahnuti: „Ta i ja sam bio nekad zaljubljen!“

Najvolio sam promatrati izraz lica tih pražkih krasotica, kad bi se uz zvuk glasbe — u naručju svojih obožavatelja — po dvorani vrtile. Prijatelju, taj studium ti osobito preporučam! To ti je trenutak, gdje krinka s lica pada, gdje se žena ne pretvara. Onda se možeš u mnogom licu neočekivanih stvari načitati. Nisam baš biesan fiziognomičar, ali tvrdim, da taj posao nije nezahvalan. Koje šta ćeš opaziti. Samo gledaj više na izraz usta, nego li očiju, — osobito kod ženskinja, koje se već po naravi pretvarati moraju. Na usta se obično zaboravlja, dočim oči govore — i lažu. Kriepostne žene lažu samo očima.

— — — I tako minu jesen i zima, a ja se ne zaljubih. U proljeće preselih se k nekomeu njemačkomu profesoru. Moji novi ukućani bijahu profesor, supruga mu i kćerka. Profesoru se je iza Odiseje od svih pjesama najviše svidjela ona kozmopolitična: „Pijmo ga! pijmo ga!“, ili mu je nos na očigled krivo svjedočio. O gospodji profesorici odmah sam posumnjao, da ima krive zube i da piše emancipirane članke u ženske novine — Nego sam se dielomice varao. Tim više milila mi se je njihova šestnaestgodišnja kćerka, jedno od onih lica, koja čovjeku na prvi pogled šapću: „Ljubi me!“

Mnogo je čitala. To mi je bilo nešto nova. Sa Schillerom već je bila gotova, Goethea je upravo dovršila i Shakespearea počela. Sad se smijem, kad se sjetim, da je i u kuhinji čitala; ali onda bio sam uzhićen.

— Takove su žene pogibeljne, uzdahnuo bi pokojni Cezar (u drugom prizoru prvoga čina), da je vidi. Lako, da ne leži blizu cikoriije i kutija otrova za štakore!

Al meni se je djevojka svidjela, a njoj je valjda bilo sudjeno. da postane mojom Laurom.

Mojoj Lauri bilo je ime Vanda. Bijaše krasna ko proljetni dan. Taj divni stas! To oko! Ta sladka, sladka ustašca! Pak ta mala, nježna nožica, koja mi ni danas još ne ide iz glave.

Koja slast taknuti se pod stolom takove nožice! Najprije pružiš nogu lagano — kano puž roge. Kad se njezine nožice takneš, uzmaknut će svaka, — bilo da

te zbilja odbija, bilo iz lukavosti, da vidi, hoćeš li za njom u potjeru.

I noge imadu svoj govor. Takova sitna nožica zna biti i nježna i ljuta i ljubomorna. Samo pazi, da se na maminu nogu ne namjeriš, kako ja jednom — — —

Opetujem i treći put: Vanda mi se je svidjela.

Čitali smo skupa. Ljubovne prizore uvijek smo opetovali, osobito one, u kojih se cjeliva. Nego poljubac nije laka stvar! Morali smo ga često opetovati.

Ali pravi poljubac i jest prava umjetnost! Cjelov te cjelov ogromna je razlika.

Malo je žena, koje znadu poljubiti. Zato ne zaboravi, dragi Frane, budeš li kada pripoviesti pisao, da podučiš svoje „krasne čitateljice“, kako se cjeliva.

Ustmeno se dakako laglje podučava. Zato mislim, da bi se poljubac morao i u viših djevojačkih školah predavati, jer je djevojkam u životu potrebitiji od zvjezdoznanstva i od više matematike, kojima ih muče. Da su „dva krat dva četiri“ — to zna i onako svaka; a i bez zvjezdoznanstva razpoznaje djevojka — i u sumraku — mladoga poručnika od staroga kapetana.

Nego kanimo se sada toga pitanja, te se svratimo k Vandii. Gdje smo ono prestali? Kod cjelivanja. Dakle nastavimo cjelivanje!

Cjelivanje je dugačak roman, gdje svaki poljubac znači: „Nastavak sledi“. Cjelivanje je rajska slast, — ta i potiče iz raja. Izumili su ga Adam i Eva prije prvoga grieha.

Ali ni moj raj nije vječno trajao.

Neslućenim blaženstvom opojen spjevah jednom Vandii u slavu nekakov njemački sonet. Na nesreću! Od toga dana nije Vanda ručala, ako joj za dobro jutro nisam predao kakove pjesmice! Tako sam napokon i one pjesme, koje sam nekad Olgi posvetio, morao prevadjati. To mi je počelo i dosadjivati. Znaš dragi, čovjek nije kokot. da svako jutro pjeva!

Zato slušaj!

Ako si po nesreći pjesnik, a ti za Boga nemoj te slaboće otkriti svojoj ljubovci, jer je onda svaka nesretna, ako uvijek te uvijek o njoj ne pjevaš. Ali moja Vanda nije bila još ni s tim zadovoljna. Njoj se je prohtjelo Laurine slave! I tako ti iznenada osvanuše moji uzdasi — sve bez moga znanja — u nekakovom njemačkom listiću. Zatekav svoga šarca na njemačkom Parnasu, odkazah Vandii ljubav, a gospodji profesorici stan — i eto me malo zatim za jednu kuću i za jednu ljubav dalje.

Vanda se je kasnije — kako čujem — udala za onoga bogataša, koji je nasuprot nas stanovao, i koga smo (čitajući Shakespearea) porugljivo „Sir John Falstaffom“ nazivali. Tko zna, da li ga je okrunila? — —

Ja se dakle odselih u drugi stan. U drugom stanu druge gusle. Dabogme gusle, — samo slušaj!

Hotio sam se Vandii osvetiti. Ali kako? Znao sam,

da je moj novi vis-à-vis — gospodjica Klara — Vandina prijateljica. Zaljubi se u nju, ili bar „ašikuj“.

To će Vanda od prijateljice doznati, pak će se ljutiti; — jer će si dobre prijateljice sve priuštiti, osim ljubovnika i novoga šešira, — kaže još njetko.

Svako jutro slao sam Klari po kitu cvieća. Dakako anonimno. Ta služkinja će i onako izbrbljati, tko šalje, a otkrita tajna uvijek više vrijedi!

Žalio sam, što nam okna nisu bila onako zgodno namještena, kako nekad kod preparandice; — onu „strielu“ još sam imao. Tako sam morao na druga sredstva pomišljati, da Klari omilim.

Doznao sam, da Klara voli glasbu, a nada sve gusle. Živio! ta ja sam izvrstan guslač. Pribavih si odmah gusle i nješto kajda. Kad sam Klaru pri oknu spazio, pristupih i ja — tobože slučajno — k prozoru s guslama u ruci. Gusle stavih postrance, pak se udubih u kajde. Klare ni da pogledam! A kad na večer, mogao si kroz otvoreno okno, — iz najmračnijega kuta moje sobe, — čuti cviel gusala, da bi kamen proplakao.

Mi Slovjeni imamo pjesama, koje čovjeka u srce diraju, kano plač djeteta nad majčinim grobom. Nije ni čudo, da me je djevojka od toga dana rado gledala; — a kako se je istom morala Vanda srditi, što sam pred njom krio svoju umjetnost kano guja noge.

Vidim te u čudu, moj Frane, a na ustima ti čitam nekakvo pitanje. Evo ti odgovora.

U mojem zapisniku od godine 1876. stoji: 21./7. za prsten 10 for.

To jest, — ja nisam guslač, niti sam ja igrao, nego moj prijatelj Václav. On je u jednom kutu moje sobe nekoliko večeri gudio, a ja sam u drugom kutu pobožno slušao. Zato sam Václavu na uspomenu darovao onaj prsten.

Kako vidiš, bio sam još uvijek djetinjast. Mislio sam se Vandi osvetiti, a baš to je dokaz, da sam ju još uvijek ljubio. Za Klaru nisam nikada pravo mario, tim manje, što sam znao, da je zaručena. Zaručnik je bio nekakvi visoki činovnik, t. j. kojih šest stopa visok i prilično mršav, a drugčije po zanatu pisar. Kasnije je došao bolji snubok, pak je Klara prvoga penzionirala.

Bože moj, ala sam se danas razmahao! Koliko papira namazah, a istom ih šest oklevetah! Nego dosta je tih gusala! Svršit ću.

Upotrebiti toga ni onako ne možeš. Za pripoviest se hoće ženitbe, a ja na brak ni ne mislim.

U ostalom, da se prava nadje — — 'Tko zna?!

Čovjek nikad ne zna, gdje ga čeka — papuča!

Tvoj Milan“.

— — — — —
— — — — —

Molim te, koga ću biesa s tom epistolom? I od Milana sam se čemu pametnijem nadao!

Fran Mažuranić.

Posljednji dani kneza vojvode*)

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

Sicut vita
Mors ita . . .

. . . Kako smo ono posljednji put putovali sa presvjetlim knezom, ne ću zaboraviti pa živio a ma baš i sto godina. Bio je to, prosti Bože! pravi križni put. Od kako smo bili u Berlinu i u Vratislavi, a kod lječ-

nika, koji niesu ništa pomogli, ne možeš kneza da prepoznaš. Strahota kako se promienio: mrk, zamišljen, nujan, mučaljiv, nije ni za što mario. Sjedeći malo ne uvijek na svome naslonjaču, pokunjio se, skrstio ruke na trbuhu, prebirao nabrekli prsti, hropitao i ćutao.

*) Karlo Stanislav Radzivil (Radziwill), potomak jedne od najstarijih, najslavnijih i najbogatijih kneževskih obitelji u kraljevstvu Poljskom, rodio se u Nesviežu godine 1734. Dječak od 14 godina sjedio je g. 1748. kao poslanik kraja Ošmianjskoga u državnom saboru. Nije bilo velikaša u svoj Poljskoj, koji bi bio tako poznat i tako popularan, kao što je bio knez Karlo, nazvan od svoga prirečja, što no mu je neprestance bilo u ustima „Panie kochanku“ (koje prevodi prevodilac „drago moje“). Taj najbogatiji velmoža poljački uzdržavao je svojim novcem 10.000 m. redovite vojske i nekoliko utvrda oružanih dovoljnim brojem topova. Po smrti Avgusta III. (1763) zametnu se u Poljskoj ljuta borba. Jedna stranka, a na čelu joj medju ostalimi i Karlo Radzivil, htjela je po što po to da bude i unapried sve na staru, a druga stranka, na čelu joj Čartorijski, htjela da se ustav promieni više na monarhijsku pa bilo i tudjom pomoći. Pod zaštitom ruskih bajuneta, koje je Katarina II. u pomoć poslala Čartorijskim, sastade se 1764. sabor u Varšavi i izabra Stanislava Poniatovskoga, miljenca Katarinina, kraljem poljskim. Uzalud protestira Karlo Radzivil, i njegovi, oni podlegoše i moradoše bježati iz domovine. Karlo se Radzivil zakloni nekako u Tursku, a odatle krenu u Ugarsku, tražeći pomoći svojoj nesretnoj domovini. Promjena ustava, kako ju zamisliše Čartorijski, slomi se o odporu ruskoga poslanika Nikolaja Vasiljeviča Repnina. S druge strane podupirahu najodržetije Ruska i Pruska zahtjeve disidenata, koji su tražili, da budu sa svim ravni katolikom. Kako su se katolici žestoko opirali njihovim zahtjevom, sklope disidenti sa svimi nezadovoljnici Radomsku konfederaciju (1767). Toj konfederaciji, kojoj se kasnije pridružio i sam kralj, bi na čelu Karlo Radzivil. Ni od konfederacije Radomske, ni od konfederacije Barske, koju je podupirao K. Radzivil iz svih sila (1768), ne bi pomoći jadnoj Poljskoj. Nesviež pade Rusom u ruke, a knez Radzivil morade ponovno bježati u tudjinu, u Tješin a odatle u Frankfurt na Majni, gdje ga je dopao strašan glas, da je manifestom od 13. siječnja 1773. razčtvorena Poljska. Uzalud je obijao pragove evropskih dvorova — nigdje ne nadje srca za svoju razkomadanu domovinu. Napokon mu dozvoli milost carice Katarine, te se vrati u otačbinu. Zašavši u Nesviež, proživio je ostatak svog vieka upravo na velikašku. U Nesviežu podiže kadetsku školu, iz koje je izašla mnoga bistra i valjana glavica, u Sluckom osnova tvornicu pojasa, glasovitih po svoj Litvi, obnovi i ukrasi kazalište u Nesviežu itd. Osliepivši pod zadnje dane na oba oka, umrie u Bialoj g. 1790. ne ostavivši potomstva.

Posljednje dane toga velikaša poljskoga prikazao nam je J. I. Kraszewski u djelu, što ga je evo danas započeo „Vienac“ priobćivati hrvatskoj publici.

Kad bi koji nas došao i kašljucnuo, da mu se najavi (jer nije ništa više vidio), to bi svakoga po glasu upoznao, i podigavši glavu upitao: A šta je? I ne očekavši odgovora, opet bi se zamislio.

Mi i onako znadijismo, da je već odavna obnevidio, ali da bi on to komu priznao — nikada! Tek pred najporzdanijim znalo bi mu se izlanuti, da mu je nešto napalo na oči pa da slabo vidi.

U Niesviežu — Bože sveti! — imao je svega, što mu je samo duša poželjeti mogla, ali ga snašao nekaki nemir, pa ne će te ne će da ondje ostane. Prohtjelo mu se na put. Kamo? U Bialu. Po što? Bit će te ni sam siromah nije znao Ta bilo mu je nekako tiesno Lječniku je rekao, da bi Gospi u Lesnu; Moravskomu, da je onamo zrak bolji; meni, da ima ondje zdravija voda; knezu Jerolimu, da je u Bialoj ostavio kovčežić sa papiri, pa valja da ide sam glavom po taj kovčežić, jer oni papiri da su vrlo znameniti, al' nema sumnje, sve su to bile puste rieči: njega je, da pravo kažem, saletio samrtni nemir, pa mu je svagdje bilo teško.

U oči četvrtka, sjećam se dobro kao da je davas, izdana bi zapovied, da se dižemo na put. Morao dašto i ja, jer je knez kadkada bio voljan sa mnom po koju proćavrljati. Nema druge nego spremaj, što nas je bilo, sve na vrat na nos, ako ti se i nije htjelo. E da šta ćeš? Kad si nakovanj, trpi! Putovi blatni, vrijeme pasko, ne pomaže ništa: sic volo sic jubeo! Idemo!

Prvi je krenuo komornik sa kuhinjom i sa predpregami. Čitavu Božju noć vrelo je u dvoru ko u kotlu: tu bi sve letjelo uz stube, niz stube, po dvorištih, po stajah, sa svjetiljkami — ta iznenada je banula zapoviest, nitko joj se ni u snu nije nadao. Lječnik je sve to gledao i sažimao rameni. Kad ga je upitao sestričić, gospodin pukovnik Moravski, ne će li to škoditi, samo je promumljao: Ta sad je već sve jedno, niti će odmoći, niti će pomoći, neka ide, kad mu se baš hoće. Tko zna? Drugi kraj, drugi zrak, a može biti te ga to malko razgali.

Al' hoćeš da! Na prvom noćištu, kako je nešto založio, mislili smo, sad će liepo zadriemati. Prevarismo se: zamislio se, zadubao se u misli, da niesi mogao baš ni riečce iz njega izmamiti.

Drugi dan bilo nam je laglje: činio se kao da je nešto badriji, a i jelo išlo mu je bolje u slast. U veče dopao red mene da budem kod njega. Zaslonih svieće, sjedoh u zapećak pa — što Bog da!

— Je l' ko tu?

— Ja sam, svietli kneže.

— Ta tako je tamno, da te ni ne vidim.

— Navlaš sam zaklonio svjetlo, da vas ne vriedja, svietli kneže.

Malnu rukom.

— Koliko je sati?

Glednem na svoju lukovicu — osmi je prošao.

— Osam je minulo, svietli kneže.

— A kako je na polju?

— Kišljivo, svietli kneže.

— A mjesec? Ni to ne znam. Mladj li, kakov li?

— Zadnja četvrt.

Šanu nešto i umuče. Ja, dakako, veseo, što je sa mnom koju tu izmienio, jer ga već odavna niesam bio čuo, da bi toliko govorio.

— Ima li kakih novina iz Varšave?

— Na putu niesmo nikakih dobili, posljednje stigoše u Nesviež.

— A rekao sam, da ih za mnom šalju: ta sada sabor saboruje . . .

I opet ušuti i uzdahnu.

Te večeri nije se više javljao; mašio se rukom za krunicom, što no ležala na stolu, pa se uzeo moliti. Svršivši molitvu, zatraži, da ga legnemo u krevet. Razodjenusmo ga, a red zapade nekog drugog, da bude uz kneza preko noći.

Rekoše mi drugi dan, da je prilično dobro spavao, tek nekoliko puta da je onako iza sna podviknuo. Bivalo je toga i prije, jer, kako je i sam znao kazivati, dolazile su mu u snu na pamet kojekake zgode i nezgode što iz mladjih ljeta što iz dana, koje je izagnanikom proboravio u tudjini. I sâm sam toliko puta čuo, kako je, trgavši se iza sna, zagrmio:

— Tko je moj, napried! Udri! Sieci!

A znao bi i pokojnike spominjati: Volodkovića, koga je veoma pazio, Rejtane, dà, čulo se kad i kad i po koje žensko ime, koje mu je, sva prilika, došlo na um još iz doba, kad je ono bio litavski mačonoša.

Sjutradan u jutru posrkavši svak svoju juhu, — krčma je bila, da te Bog oslobodi — kretosmo dalje.

Jesenje nevieme baš kao da nam je prkosilo. Osam najboljih konja upregnuli u kočiju, a mi jedva da smo se i micali s mjesta. Bit će te su se bojali, da im se na onih blatnih i grbavih putevih ne prevale kočija, prem da su je katane neprestance podržavale, a, vjere mi, mjestimice gotovo i nosile. Rekao bih, da je to i knez osjetio.

— Sad već ni putovi, ko što ni ljudi, ne vriede ništa — progundorio bi knez, — njekoč je to bilo sve drugačije.

Pod veče stigismo u župu; pozdravivši se sa župnikom, ode knez odmah na počinak u spavaću odaju.

Založivši malko, izmoli ležečki krunicu (to mu bijaše naročito dozvoljeno) i zadriema. I opeta mu bijaše noć nespokojna.

Tako smo napokon došli, mutatis mutandis, ilipravije da kažem, dovukli se u Slavatiče na Bugu. Nema jasnijeg mjesta na svijetu od tog kuta kneževih dobara; Pobužje je, istina, čast mu i slava, ali, Bog i duša, pusta pustinja. sve sam jelik pa opet jelik, sve samo blato ili piesak. Šta tuj ima pieska, dosta bi ga bilo za sve urede

ovoga svijeta, ali ne daj Bože, da bi ikad bilo toliko ureda, jer ti nesretni uredi, duše mi, donose narodu krivdu, a piskarom glupost.

Stari drveni gospodarstveni dvorac bio već sav očišten, prozračan, posut i nastroj svuda idjirotom.

Knez se bio smjestio u veliku, toplu, tihu odaju, — ta imali smo komornika Bohuševića, koji je umio od ništa stvoriti čitavu palaču. Dok ovo pišem, nema ga više među nama. Sahanismo ga u Slučkom. Bog mu dao duši lako!

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

II.

Priestolnica nove kraljevine Srbije, u kojoj na prostoru od 990 □ milja (54.527 □ km.) živi preko 1,700.000 stanovnika, ima divan, obzirom na znamenovanje, može se reći, svjetski položaj. Šumadinske planine između Kolubare i Morave steru se sa svojim visovi Kosmajom (1250'), Kovionom i Avalom (1195') k stecištu Save i Dunava, pak svršuju ovdje brdom nalik na kljun brodski, a na tom kljunu diže se starodavni Singidunum, sadašnji Beograd. Ovaj izraz nije može bit nespretan, jer se završetak onih planina ovdje zbilja potiskuje u savsku i dunavsku ravninu, pak tim čini, da se Sava kod ušća naglo okrene k sjeveru, a Dunav s njom k jugo-istoku. Nad obima rijeka uzpinje se srska priestolnica, gospodujući svojim uzvišenim položajem nad njima i nad okolišnim ravnim Posavjem i Podunavljem.

Ovomu gospodujućemu položaju, koji čini Beograd stražarom jednoga diela balkanskoga poluotoka i izhodištem srednjemu Podunavju, imade on zahvaliti svu svoju prošlost; a taj mu je položaj, bude li ga znao cijeniti, ujedno jamstvom budućnosti. Taj mu položaj daje imenito prednost pred svojim suprotno ležećim drugom, Zemunom, starodrevnim Taurunom, koji se duž obale dunavske u nizini stere, odavle na svoga visoke glave susjeda gledajući. Umni Rimljanin umio je taj raznolik položaj obiju gradova vješto upotrebiti u vojničke i trgovinske svrhe, pretvoriv Singidunum u jaku tvrđavu sa sjedištem čitave legije, a Taurunum učiniv postajom jednoga odjela dunavskoga brodovlja i usredotočiv na dalje u Singidunu ceste, vodeće s jedne strane moravskom dolinom u Traciju i Bizancij, s druge strane Po-

savjem u Italiju i k moru, te srednjim Podunavljem prema Germaniji. Dan danas razvijaju se obćila, kojim je Beograd uzao, posvema jednostrano, niti s onoga velikoga gledišta, s kojega ih je rimska država provadjala. Danas

imadu rimske ceste zamieniti željeznice; ali dočim su se one iz Singiduna razastirale i na zapad Posavljem, te su ga svojim pobočnicami spajale takodjer s Adrijom i glavnim gradom Dalmacije, Solinom, stoji danas Beograd naprama zapadu osamljen, na veliku štetu i svoju i našu, trgovačku i narodnu. Znajući cijeniti taj položaj Singiduna, branila ga je rimska država, zapadna i istočna, do skrajnosti proti različitim narodom germanskoga, turanskoga i slovenskoga plemena, koji su počam od V. stoljeća iz doljega u srednje Podunavlje i dalje na zapad provaljivali, te prije svega nastojali onaj „ključ“ na stecištu Save i Dunava u svoje ruke dobiti. Posljednji put se ovaj grad pod svojim starim imenom spominje god.

Antun Odyniec.

600—1., kada ga je proti obarskomu kaganu branio bizantinski vojvoda Prisko. Kada se poslije dva i pol stoljeća opet spominje, dolazi već pod novim slovjenkim imenom, te bijaše tada (885) u vlasti bugarskoj i sielo bugarskoga doglavnika, s imenom turanskim, Boritukana (valjda kan Boris). U onom dakle razdoblju, u kojem je Slovjentvo zavladało Posavjem i Podunavljem, dodje i onaj ključ njihov u ruke njihove. Od tada borili su se za Biograd (Alba graeca kod Latina) i Grci i Magjari i Turci, zavladao s njim na vrijeme; ali značaj mu slovjenki oteti mu ne mogahu. Premda je već za Nemanica pripao Srbiji, nije u srbskoj poviesti igrao znatnu ulogu, dok je državno težište bilo na gornjih pritocima Drine i Morave i na gornjem Vardaru. Tek kada je poslije Ko-

sovske bitke težište oslabljene Srbije pomaknuto k Podunavlju, bješe Beogradu povraćeno nekadanje znamenovanje. Nesretnoga Lazara sin knez Stjepan (1389—1427) oblubi Beograd. Nova vojnička sila, koja se utabori na Bosforu i postupice zavojšti balkanskim poluotokom, uz nastoji odmah zadobiti onaj „ključ“ Ugarske. Slavno je poznata obrana Beograda god. 1456. pod Sibinjaninom (Hunjadijem) Jankom i Ivanom Kapistranom. Padnućem Beograda 1521. godine riješena bi sudbina Ugarske (1526) i našega Posavja. S toga nisu Turci bez razloga Beograd prozvali „darol-gijhad“ t. j. kućom ratova za vjeru i „najsajnijim listom u turskoj poviesti“ (Fuad-paša). Pa i kasnije, kada polumjesec pobliedi pred Bečom, kada se Ugarska, Slavonija i Hrvatska oslobodi, kada podje za rukom princu Eugenu (1717) i Laudonu (1789) iztaknuti krst na beogradskoj tvrđavi: sve se je oružje padiše uprlo, da mu se povrati taj „najsajnij list“. Najsajnijiji bijaše dan u junačkoj srbskoj borbi pod Karagjorgjem, kada se Beograd ustaškoj vojsci „u bielu nedjelju“ 1807. godine predade, a najerniji, kada nesretne god. 1813. u njega unidje Kuršid-paša. Uslied prekreta političkih odnošaja između Porte i Srbije, a osobito poslije jedrenskoga s Rusijom sklopljenoga mira (1829), Beograd postade mjesto, u kojem je bilo za njeko vrijeme živiti uzporedice i Turčinu gospodar u Srbinu, do nedavna tužnoj raji. Još 5. lipnja 1862. god. sjecaše gruvanje topova sa beogradske tvrđave Srbina, da nije pače ni siguran u glavnom gradu svoje kneževine.

Komu nije pred očima ova u skrajnih crtah prikazana prošlost srbske prijestolnice, kada u nju ulazi i kada se njom prošeće, tomu ne će ni lice grada, ni zdanja progovoriti. Kratko vrijeme srbske samostalnosti nije moglo s prijestolnice izbrisati svekoliike tragove stoljetnoga turskoga gospodstva. Ovo posvjedočuje donjekle i razvoj grada. Ljepši dio grada nije se razvio duž Save i Dunava, kako bi prometni obziri zahtievali. Nad timi je dielovi visio Damoklov mač tvrđave, koja ih je mogla svaki čas u pepeo obratiti. Putnika došavšega Savom i Dunavom ne iznenadjuju ugledne kuće, kamo li dvorovi, tik ovih veličanstvenih rieka, koje se ondje zagrljuju. S toga i nehotice baci oko s obale na vis opasan visokimi bedemi, okružujućimi nekadanji pašin dvorac i vojarne, zgrade dobe Karla VI., i poduprt utvrdami silazećimi k savsko-dunavskom trokutu, i dovršujućimi se kulom imenom „Nebojša“. Ova je kula ostanak celoga reda nekadanjih družica, koje su se dizale pravo na crkvu Ružicu, a odavle viencem do nad Savom, pa poslije obalom savskom opet do Nebojše.

Grad se stere na dvima bočinama brda, od Save i Dunava strmo k vršku sedla, gdje mu je glavni i ljepši dio. Kako nam je bila nakana ostati kratko u Beogradu, dali smo si prtljagu s parobroda odneti u bližu „Narodnu gostionu“, koja leži na savskoj bočini. Srbska

priestolnica imade nekoliko dobrih gostiona, kano što osim spomenute one kod „srbskoga kralja“ i „srbske krune“ i kod grada „Pariza“. Odmorivši se stadosmo hodati po gradu. Meni je Beograd već od prije poznat bio, te sam jedino obratio pažnju, koliko li se je kroz posljednjih deset godina promienio. Prema broju stanovništva, kojega je po popisu g. 1867. bilo 25.178, a sada će ga za celo prieko 30.000 biti, zauzima grad vanredno velik prostor. A kako i ne bi, kada je ono stanovništvo nastanjeno bilo u 3444 kuće, tako da je na jednu kuću po 7-3 žitelja dolazilo. Ovo se razmjerje nije za celo bitno promienilo. Odavle se može zaključiti, kakove su velikom većinom kuće beogradske. One su na ime pretežno potleušice, ponješto jednokatnice, a pomanje dvo- ili trokatnice. U novije doba grade se veće kuće, pak sam u tom pogledu opazio velik napredak u razdobju od deset godina. Taj se napredak vidi navlastito u glavnoj beogradskoj ulici „Teraziji“ (tur. plitica na mjerilu). Ona je zasadjena platani i topoli, te bi imala prikazati beogradski boulevard. Ali kano da ovo drveće nije za kolovozne žege ni vidilo vode; njekoje se osušilo, drugo požutjelo. Na „Teraziji“ jest i kraljevski dvor, koji se sada sastoji iz staroga, prije kneževskoga (konaka), i iz novoga, tada još ni nedogotovljena podpuno. Stariji posvema čedan na jedan kat, sprieda malim perivojem skoro sakriven; novi, mnogo viši i ugledniji u barocco-slogu, ali ne sretne ruke. U blizini nalaze se zgrade, u kojih su smještene ministarstva i državno vieće, ne velike i vanjšinom neugledne. Na „teraziju“ prislanja se dio grada „Vračar“ zvan. Ovdje su vojarne, vojnička bolnica, vojnička akademija. Na drugom se kraju „Terazije“ dotiče nutarnje gradsko šetalište, a na njem zemaljsko „pozorište“, vanjšinom nalik na bečko Karlovo, u manjih da kako razmjerih, a stalo je s nutarnjim naredom 32.000 dukata. Bivši prvi put u Beogradu, bio sam na predstavi Gogoljeva „Revizora“ u loži bivšega regenta J. Gavrilovića. Sada je ondje blizu podignut lep spomenik pok. nesretnomu knezu Mihajlu, s njegovim kipom u visini, a na podnožju s ploherezbami, prikazujućimi zaslužnija djela njegova. Odavle nedaleko je na velikoj „čaršiji, pijaci“ najuglednija i najveća beogradska zgrada, koju je čuveni srbski rodoljub Miša Anastasijević sagradio troškom od kakovih 100.000 dukata i g. 1863. {poklonio svojoj otačbini. U toj velikoj kući, započetoj po českom graditelju Nevoli, a dovršenoj Niemcem Steinlechnerom, po motivih bizantskih i romanskih (vidi sliku), sada su smješteni prvi prosvjetni zavodi Srbije: visoka škola, učeno društvo, muzej, knjižnica i gimnazija. Mene je ova zgrada i sada i prvi put najviše zanimala. Prijatelji su mi dakako ljubaznivo u njoj pokazali sve, što je vriedno vidjeti. Taj put dohrlio onamo učtivi knjižničar arhimandrit N. D. Bijaše vrijeme praznika, za kojih su se profesori razišli. Velika škola, kano što je poznato, imade sada tri fakulteta: filozofski, teh-

nički i pravnički, dočim se bogoslovi napose izobrazuju u sjemeništu i bogosloviji, koja ne spada, kano što kod nas, u ustrojstvo velike škole. U novije doba radi se, da se pretvori u podpuno sveučilište. Srpsko učeno društvo imade tu prostorije za svoje sastanke i knjige. Ono je postalo još god. 1841., te je s toga najstarije na slovjenskom jugu. Do sada je izdalo 62 knjige svoga organa „Glasnika“ i do 26 svezaka drugih posebnih djela. Dobiva od države 15.283 dinara pomoći i besplatno tiskanje izdanja u državnoj tiskari. Zaista liepa podpora! „Narodna biblioteka“ broji preko 20.000 djela sa zbirkom rukopisa i prvotiska. Osobiti se obzir uzima na srbsku i hrvatsku te u obće slovjensku književnost. Muzej je prema razlici predmeta podijeljen na 19 odjelaka: nakiti, posude, medalje, pečati, staklene i zemljene starine, oružje, umotvorine, pjenezi itd. Razumieva se, da se u prvom redu pazi na znamenitosti srbske i u Srbiji nadjene. To je i pravo, i po obću nauku najkorisnije. Sam Beograd, unatoč toli burnoj i promjenljivoj prošlosti njegovoj, leži na zemljištu za arheologiju klasičkom, te se je ondje zbilja našlo znamenitih starina. Od čisto srbskih starina zanimiva je zbirka oružja s mačevi Brankovića, Jakšića itd., za tim sbirka starosrbskih i bosanskih pjenezi, medju kojima su i zlatni Dušanovi. Ne toliko s umjetničkoga koliko s patriotskoga gledišta liepa je sbirka slika znamenitih Srba, kano što Crnoga Gjorgja, Miloša Obrenovića, hajduka Veljka, junačkoga arhimandrita Melentija, Nenadovića, Šimića — samih prezasluznih muževa za oslobodjenje Srbije, onda Dositeja Obradovića, Milutinovića, D. Avramovića, V. Karadžića itd. Veoma je zanimiva takodjer sbirka snimaka starih srbskih gradjevina ponukom i troškom srbskoga učenoga društva. Želiti bi bilo, da se ovi snimci uz tumač čim prije objelodane. Uz ovaj arheološki imade u istoj zgradi prirodoslovni muzej, djelo našega zemljaka, rodom iz vinodolskoga Bribira, velezasluznoga učenjaka prof. dra. J. Pančića, za tim kemički laboratorij. Bilo mi je veoma milo naći dra. Pančića u njegovom domu. Gimnazija imade sedam razreda sa blizu 400 djaka; uz nju imade u Beogradu još dvie polugimnazije i onoliko učenika.

Za sve ove zavode Mišina je sgrada već pretiesna. Knjižnica mora se i u hodnike širiti; epigrafski spomenici muzealni smješteni su kod ulaza i u dvorištu. S toga se već misli, da se za pojedine onih zavoda sagrađe posebne kuće. Koliki je to i u vanjštini napredak naprama kućarici, u kojoj je nekada licej smješten bio, i koja se i sada vidi ne daleko od „sobora“. Kada mi je pok. J. Šafařík kazao ovu njekadanju srbsku „veliku školu“, pripoviedao mi je jedan veoma značajan doživljaj iz svoga ondje učiteljevanja, koje je god. 1843. započelo. Predavao je na ime fiziku, i to bez svakih sprava, jer je vlada mislila na drugo, a ne na taj luxus. Jednom dodje u školu na predavanje; ne našav ni jednoga svojih djaka upita podvornika, gdje su. Ovaj mu odgovori, da je došao

u licej glavni ministar Ilija Garašanin, i odveo sa sobom sve djake. Na to podje Šafařík ravno k ministru; a ovaj, kada mu se profesor potuži, nasmjehnuv se, reče: Da, ja sam ti djake odveo, jer ih trebam za činovnike; ne misli, da smo u Českoj — tvoji djaci bit će mi izvrstni činovnici.“ Sada ne biva doduše ovo u Srbiji; ali najozbiljniji tamošnji književnici potužiše se ne jednom, da je ondje strukovno izobraženje i stalan napredak u nauci tim otegoćen, što državna služba usvaja najdarovitije umove, i što se uslied toga, pošto mu se u državi stavljaju u izgled najviše časti, malo tko trajno posvećuje tihu i skromnu naučnu radu. Ova zaraza vlada kod svih manjih i nerazvijenih naroda sa samostalnom državom, u kojoj ministarske listnice, poslaničke stolice itd. zasjenjuju, draže častohlepje i potiskuju nebučan i samo u posljedicalh priznan književan rad. Osim toga ovakovi odnošaji daju lasno porod ubitačnu strančarstvu.

Vriedno je spomenuti, da je „velika pijaca“ bila nekada tursko groblje. Iz ovoga dakle turskoga mjesta smrti uzkrсну život prosvjete za srbski narod! Tko se hoće nauživati prekrasnoga pogleda na Beograd i okolicu, neka se uzpne na doksat „velike škole“. Izpod očiju stere se reliefno srbska prijestolnica, na iztoku vidi se tvrđava s nasipi i topovi na njih nanizani, dalje na desno njekadanji turski dio grada, iz kojega se iztiču kule i minareti džamija, a onda odmah široki Dunav, dieljen u zelene ostrove, prieko njega pako nedogledna ravnina.

Samo čaršijska ulica s redom kuća dieli „veliku pijacu“ od „Kalimegdana“. To je do 200 metara širok prostor medju tvrđavom i gradom. Ovdje su za turskoga gospodstva carski hati čitani i druge važne obznane narodu proglašivane. Posljednji put je ovdje pročitán dne 6. travnja 1867. u 10 sati carski ferman, kojim se gradovi u Srbiji ustupaju knezu Mihajlu. Od kada su Turci ostavili Beograd, pretvoren je „Kalimegdan“, na kojem su osim toga mnogi Srbi pogubljeni, u liep perivoj s krasnim vidikom na Savu i Dunav. Ljeti prema večeri sastaje se ovdje odabrano društvo srbske prijestolnice. Odavle sam se prvi put spustio bio u tursku varoš, u „Dortjol“, steruču se prema Dunavu. Ovdje si mogao u malom vidjeti „iztok“: uzke gadne ulice, nizke zapuštene kuće, zamotane i zakukuljene Turkinje, derviše, ograde i vrtove, džamije, a i cigane. Sada se taj dio preobrazuje polagano, staro se raspada a mlado i za život sposobno diže. Turstvu ne staje traga; jedina džamija, koju po ugovoru uzdržaje srbska vlada i plaća joj hodžu, sjeća na ne davno minulo doba. To je sudbina vlasti, osnovane jedino na sili i pravu jačega. Odanle nedaleko prikazuju se ostanci dvorca slavnoga vojvode princa Eugena. Taj nekada krasni dvorac, koji je bio sagrađen u slogu bečkoga Belvedera, pustili su Turci propasti; na što je kamenje služilo za gradju drugim sgradam.

Imade u Beogradu još kuća i mjesta, što no ne vabe

svojom ljepotom, ali uspomenami. Tako kuća na starom velikom trgu, gdje je sada jedan odjel redarstva smješten, bijaše stan Dositija Obradovića. Tako tulba u gornjem gradu nad grobom velikoga vezira Kara-Mustafe, koji je radi poraza pod Bečom bio udavljen u Beogradu.

Najljepših inače uresa drugih gradova ne ima Beograd; ne ima ni mnogo, a još manje liepih crkava. Imade samo četiri pravoslavne crkve: veliku, palilulsku, vaznesensku i u gradu Ružicu. Velika ili prvostolna crkva, posvećena arhangelu Mihajlu, započeta god. 1838. pod knezom Milošem, a dovršena 1844. pod A. Karagjorgje-

pločnik i razsvjeta plinom danas znakom civilizacije. Oboje je dakako u Beogradu znatno otežčano vanrednim prostorom grada, jer bi tim postalo preskupo. Ali u tom pitanju ni jedna novčana žrtva ne smije biti prevelika i pretežka.

Upitan za razliku medju našim Zagrebom i Beogradom, nisam se našao u smetnji. Obiju je gradova, vezanih jednom riekom, položaj divan, ali Beograda veličanstveniji i treba reći, svjetskiji. Neposredna je okolica našega Zagreba ipak ljepša, romantičnija, dražestnija i pitomija. Na dalje naš je Zagreb donjekle gotov, premda

Velika škola u Beogradu.

vičem, jest nespretno oponašanje zemunske crkve. Ne odgovara ni najmanje predaji istočne crkve. Sahranjeni su u njoj knezovi Miloš i Mihajlo. U bizantskom je slogu građena crkva „vaznesenska“, podignuta troškom kneza Mihajla za posadu vojničku; ali kakav to bizantski slog unatoč pet kuba! Ne smije se ni pogledati. Šteta, što se srbski graditelji ne ugledavaju u sredovječne srbske crkvene gradjevine.

Još je nešto, što treba čim prije Beogradu, da bude dostojnom prijestolnicom, a to je: pločnik i razsvjeta. Jedan od Srba dobro je primetio, da su dobar

i on raste odviše extensivno; dočim Beograd se tek diže iz turskih ruševina. Uz pristojnu evropsku kuću vidiš upravo turske koljebe. Ali imade Beograd i jednu s narodnoga gledišta važnu prednost: posvema naime srbski tip. Još prije nekoliko desetina godina — tako pripovijedaju — glavni grad Srbije bio je nešto turski, nešto grčki, nešto kosmopolitski, a najmanje srbski. Na ulicah govorilo se turski i pokvareno srbski, u dncanih najviše grčki, u crkvi pako i školi više grčki nego li srbski. Način života, odielo, običaji bili su istočni. Danas je sve drugačije. Turskomu i grčkomu jeziku ne ima traga.

Evo ga!
(Nacrt Jaroslava Věšina.)

Srbski, i to čišći, gospoduje svuda; ako se koja strana rieč, od putnika, čuje, to je prije njemačka. Običaji uvlače se zapadni. Odielo vidja se što narodno srbsko što francezko. Ostane li i utvrdi li se ta gospodujuća prevlast srbstva i odsada, kada je Beograd željeznim mostom preko Save postao otvorenim trkalištem susjedom i svemu kolikomu zapadu, to će zavisi od životne snage i mudrosti mlade kraljevine i celoga naroda. Beograd je jedno od starih svojstva izgubio, t. j. prestao je biti vojničkim „ključem“. Ovo mu nije više bar bitno svojstvo. Beograd je znamenita trgovačka i politička točka. Taj mu značaj daju dvie velike rieke i bogato od naravi zaledje. Zapad i iztok bijahu od vjkada dva suprotna stožera. Prvi, znanjem i moći pretežnji, zahtieva skrbništvo nad drugim.

Moderni roman.

(Nastavak.)

Današnji pisac historijskoga romana ne nalazi uvijek pouzdanih podataka o duševnom životu povjestnih karaktera, isto tako malo može doznati, kako su se negda na osebujuć način misli izricale i tumačile, niti je kadar pravo označiti stepen njihova čuvstvovanja i osjećanja. Tako je današnji pjesnik u njeku ruku prinuđen, da tadanje prilike motri na moderne naočale, te licima podmiće čuvstva i osjećaje svoga vremena, jer se kod ljudi, kako tvrdi Taine, svako drugo stoljeće mienjaju oduošaji ideja i predstava, poticala strasti, stepen refleksije i načini želja i požuda. U potvrdu te misli valja nam još napomenuti Darwinovu teoriju, koja tvrdi i dokazuje, da se neprestano mienja upliv prilagođivanja, i da se tip čovječji počam od protoplazme uvijek polagano i postepeno preobrazuje; a tako je i sa zakoni morala, koji se mienjaju prema narodu, stoljeću i podneblju.

Po tom je vrlo težak i mučan posao savjestnih pisaca historijskih romana, koji se trude, da u svojih djelih podadu viernu i istinitu sliku prošlosti. Pripovieda se o čuvenom francezkom pjesniku Gustavu Flaubertu, da je pišući svoj historijski roman „Salammbô“ po više tjedana boravio u knjižnici, gdje je prebirao stare kronike i ogledavao bakroreze, da prouči odoru svojih lica, pa da je pročitao do 98 djela starih i novih pisaca, a po tom se zaputio u Tunis, gdje je pomno razgledavao mjesta i spomenike stare Kartage. S toga mu je ovo djelo puno starina i arheoloških razprava, koje vrlo umaraju čitaoca. Sada nastaje pitanje, koja je vriednost historijskoga romana? Je li opravdan goj i njegovanje ove vrsti pjesništva?

Ako je piscu historijskoga romana stalo samo do toga, da nas pouči o zanimljivih povjestnih događajih i karakterih, tada se teško može opravdati gojenje takove

Dnevnim hodanjem umoreni rado primismo poziv na prijateljsku večer kod St. N., koji je radi nas pozvao nekoliko srbskih književnika. Ovdje smo se uz ljubezljivost domaćine i domaćice razgovarali, te ukusno jelo zasladjivali primjetbami o uzajamnih, a najpače o prosvjetnih odnošajih Hrvatsva i Srbstva. Kada se razboriti zastupnici jednoga i drugoga plemena sastaju, nalaze bez velikih tegoba „dodirne točke“; a razišavši se nalaze se upravo u čudu, što naravni sporazumak dnevna pitanja iznebuške poremećuju.

Vraćajući se kasno u gostionu, da rano nastavimo put, tamna noć i pljusak kiše dade nam još više osjetiti neobhodnu nuždu pločnika i plina.

(Nastavit će se.)

literature, jer oprezan i misaon čitalac poseći će radje za pragmatičnom i kritičkom historijom kojega čuvenoga historičara, nego li naprosto povjerovati pjesniku, kojemu neki estetici dozvoljuju, da se po miloj volji svojom fantazijom dovine tek historijskoj vjerojatnosti, a ne pravoj istini historijskih značajeva i događaja. A ne valja s uma smetnuti, da su samo istine pravi uvjet i siguran temelj zdravoj i ozbiljnoj pouci. Što se pako tiče prikazivanja osebujućih crta i načina osjećaja i čuvstava kod povjestnih značajeva, već smo prije iztaknuli, da je pjesnik rek bi prinuđen izhitriti ih i u modernom svjetlu objasniti. Pisac nam doduše u obširnom opisu predstavi svoja lica u pravoj njihovoj odori i kostimu, ali čim stanu govoriti i čuvstvovati, opažamo, da bi im bolje pristajao frak, cilindar i bieli ovratnik. Tim se pako slabi izvjedljivost čitaoca, koji u historijskom romanu traži odraz i sliku karaktera one minule dobe, koju je pjesnik naumio prikazati, a ne osjećaje i čuvstva modernoga svieta. Želi li čitalac ovo posljednje, eno mu na pretek socijalnih romana, u kojih će naći moderne karaktere u viernijoj slici ocrtane. Ako nadalje pisac teži, da mu djelo bude posve shvatljivo, mora upotrebiti sav znanstveni i arheološki aparat, da na široko objasni kostime, kulturu, državne i privatne odnošaje tadanjega vremena, a tim upada u pogrešku, da mu djelo postaje dosadno i da umara čitaoca. To su Scile i Karibde, medju kojima koleba pisac historijskoga romana; uteče li jednoj, često upadne u drugu, a njegova pojetička ladja oštećena u tom brodolomu potone u more zaboravi. No ima pjesnika, koji umiju svladati mnoge zapreke i poteškoće, te u ovoj vrsti poezije stvoriti valjanih pjesničkih djela. Kao što je historija tragediji bogato vrelo sadržaja, tako ona može biti i modernomu

epu, ako pisci romana ne paze samo na arheološke sitnice i nuzgredne stvari, već poglavito o tom nastoje, da im prikazani karakteri budu obće ljudski oertani, a pripoviedani događaji i čini u uzročnom i tiesnom savezu. U takih pjesnika treba da je vrlo elastičan duh, da se otmu verigam svoje uzke okoline i odtrgnu iz naručaja sadašnjosti, pa da se privinu uz prošlost, u kojoj je nji-

hova pjesnička duša svoj idejal našla. Nadareni silnom pjesničkom divinacijom i vrućom simpatijom za život i djela naših predaka, prestave se celim svojim bićem u davninu, u kojoj nalaze mnogo tragičkih junaka i zgoda i potresnih katastrofa, koje su po njihovu sudu vrijedne i dostojne, da se u pjesničkom djelu prikažu potomstvu.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Antun Odyniec. Odyniec se uvijek spominje uz genijalnoga prvaka poljske poezije Adama Mickiewicza, jer mu nije bio samo prijatelj, drug na putovanju i biograf, nego takodjer najvjerniji pristaša i pobornik njegova književnoga smjera. Rodio se god. 1804. na imanju obitelji svoje u Giejstunu u Litvi. Kad mu je bilo sedamnaest godina, dodje u Vilno na sveučilište. Bilo je to godine 1821. Ondje nadje Mickiewicza, s kojim se sprijatelji. Ovo se je prijateljstvo živo kosnulo njegove duše, te ga upravo preobrazilo. Mickiewicz je bio za šest godina stariji od njega, a već je bio pretrgao niti pjesničkome klasicizmu u Poljskoj, te udario novom stazom. Mickiewicz je poegao za narodnom pjesmom i pričom, i u poljsku literaturu uveo romantiku. Sve je to potaklo mladog Odynea, da i on podje istim putem. Kad je god. 1823. svršio nanke, vrati se kući, te doskora izdade „Poezye“ u dva svezka. Ovdje se osobito na baladama vidi, da je s prijateljem Adamom jedna duša. Za malo preseli se u Varšavu, gdje je pokrenuo novine za romantičku književnost, te u njima objelodani prvu dramu „Isoru“, ali je prevelika sloboda romantičkoga sloga škodila piscu, te nije stvorio djela, koje bi se održalo u kolu vrstnih djela poljske književnosti. Više je napredovao pisac u dramama, što se zovu „Felicita“ i „Barbara Radziwill“, gdje je tehnika mnogo bolja. Godine 1829. krene s Mickiewiczem na dalek put. Oni proputovaše svu Njemačku i Italiju. Put je opisao Odyniec u knjizi „Listy z podrozy“ istom 1874. do 1876. u četiri svezka. Odyniec pripovieda veoma živo, kako su se razni krajevi i ljudi dojmali njihovih mladenačkih duša. Kad je buknuła godine 1831. poljska buna, podje u Lipisku, gdje je uređivao Brockhausovo izdanje poljskih klasika, te preveo i tiskao Byrona, Moore-a i Walter Scotta. To su mu zemljaci ljuto zamjeravali, a još više, kad se je godine 1835. vratio u Litvu i uzeo uređivati službene novine u Vilnu. On ih je uređivao devetnaest godina. U to je doba spjevao mnogo lirskih pjesama, a izdao ih istom godine 1879. Od 1863. življase u Varšavi, gdje je neprestano radio na književnom polju kao pjesnik i prevodilac, te su ga do skora počele sve stranke jednako poštovati. Zadnje mu je djelo zanosni prolog za posmrtnu slavu Adamu Mickiewiczu. Umro je 10. siečnja 1885.

Evo ga! Nacrt Jaroslava Věšina. Pošli su zajedno u lov. Dva vierna druga. Snieg je tako zapao, da je zameo sve puteve i puteljke, stari borovi pognuli svoje granje pod bremenom njegovim, jedino plaho zvijere ostavlja u njem trag svoj. U to doba zlo je i naopako po uboge zečeve. Hrane im ponestalo, a lovci se pomamili za kožom njihovom.

Prasak puške zamnio u pustom šumskom kraju. Ubogi zeko oćutio, da ga nešto ogreblo pod gustom dlakom . . . ipak hiti dalje, ko da ga nije ništa snašlo . . . ne opaža, da crvene kapi iza njega rumene bijeli zimski plašt. Čuje, kako za njim sav usopljen hrli krvni mu neprijatelj, ali strah mu podaje nove snage, pa nastrijeljen provlači se najgušćim šikarjem, kamo ga

hiti Šarko sliediti ne može. No iznemogo klone pod grmom, kojega se guste grane naslagaše u sniegu ko u perini. Ovdje hoće barem da u miru izdahne . . . Ali ni za to ne dostaje mu vremena. Jedva je obumrlimi žilama zadnji put trgo, hitri se je Šarko već provuko pod grm, pružio svoj vrat i nevoljnoga zeku pograbio za hrbat. I već ga nosi veselo svomu gazdi, koji ga je na čistini žviždujući izčekivao. — Radostan bješe to sastanak. Lovac uze milo dragati vjernoga si druga, jer bez njegovih brzih nogu i oštra njuha ne bi se lje mogo pohvaliti današnjom dobrom lovinom.

Književnost.

Francezka. Parižka su glumišta ne davno opet slavila tri velika slavlja. I sami Niemci moraju priznati, da su Francezi još uvijek vodje dramske umjetnosti i da im u Europi nema takmaka. Onomad se prikazivaše u Parizu nova drama V. Sardou-a „Georgetta“. Sardou je ovaj put odabrao škakljivu temu, smije li društvo i žigom sramote žigosati nevinu i valjanu djevojku radi materine grjechote. Mladu Paulu ljubi čestiti mladić Chabreuil iz plemićke obitelji. I Paulinina se mati nahodi u krugovima visoke aristokracije, te se zove vojvodkinjom Carlington. No do skora se razaznade, da ona nije rodom vojvodkinja, nego Georgetta, koja je njekoč bila na veoma rdjavu glasu. Ako je to i bilo davno, te već malo tko pamti Georgettu, ipak se mati Chabreuilova opire sinu, koji se uza sve to želi oženiti Paulom. Ovaj je prizor najsjajnji u svoj drami. Kulminacija je, kad sin majci prebacuje, da je i njezina prababa bila ljubovcom francezkoga kralja! No Chabreuil ne može razbiti težkih okova, kojima su običaji sapeli društvo. Chabreuil i Paula moraju se razminuti. — Kad se je „Georgetta“ prikazivala, bilo je neobična slavlja u glumištu. Majstorskom tehnikom zanesao je Sardou i občinstvo i kritiku. No ipak nepristrana kritika misli, da u Sardouovoj novoj drami imade i manā. Pače kako neki vele, spojio je Sardou u novoj drami najveće mane s najvećim vrlinama. — Druga je drama „Sappho“, priredjena po romanu Alphonse Daudeta. Ohrabren srećom, koju je doživio za dramu priredjeni mu roman „Fromont i Risler“, dopustio je Daudet, da se i „Sappho“ upriliči za pozornicu. No „Sappho“ je pravi roman. U nje imade malo radnje, ali tim više psihologijske analize pojedinaca i čitava društva. „Sappho“ je krasna socijalna studija. U „Sapphe“ ima tako malo radnje, te je bilo mnogo muke sapeti ovaj roman u oblik drame, kojoj se uz karakteristiku hoće zbite radnje. „Sappho“ je doduše uspjela, ali je sva prilika, te ne će dugo vjekovati na pozornici. — Napokon je doživjela parižka pozornica neobično slavlje, kad se prvi put pjevala nova opera darovitoga Masseneta „Cid“. Glazba je Massenetova u „Cidu“ tako dramatička i k jednu nježna, te se ne ćemo čuditi zanosu Parižlija, koji „Cida“ izpoređuju s Gounodovim „Faustom“. Osobito su krasna lirska mjesta, gdje je Massenetu bilo prilike, da pokaže svu poeziju njezinih osjećaja.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 12. siječnja bi po drugi put prikazana Augierova drama „Sin Giboyerov“. Ova je drama napisana prije dvadeset i pet godina, te svjedoči, da je pisac Fourchambault već u početku književnoga rada svoga pokazivao sve one vrline, s kojih je kasnije izišao na glas. Duboka i izrazita karakteristika, ozbiljno promatranje svijeta jesu značajka svega, što je napisao Augier. Ne ide Augier poput Sardoua za časovitim pozorišnim efektom, nego mu je istinito slikanje društvenoga života kud i kamo preče, nego sve drugo. I „Sin Giboyerov“ je takav. Nade je, da će se ova krasna drama dugo održati na našoj pozornici. Mnogi se varaju, kad misle, da su baš svi francezki komadi savršeni, no za Augiera reći će i najstroži sudac, da je većina njegovih drama upravo klasična. Augier je bez sumnje najveći dramatik moderne Francezke. Uloge su bile dobro razdijeljene; a osobito se je majstorskim prikazivanjem izicao g. Mandrović kao Giboyer, i gdjica D. Freudenreich kao Fernanda; samo je žaliti, da se još nije posvema oporavila od bolesti, te ju glas kadkad iznevjeri. — Dne 13. o. m. prikazivana bi drama „Fromont junior i Risler senior“, koja je priredjena po romanu umiljatoga francezkoga pisca Alfonsa Daudeta, te po svemu odaje svoje porijeklo iz romana. Rado bilježimo, da se je u toj drami pojavila na pozornici gdjica Grbičeva, koja je ponovno angažovana. Mimogred upozorujemo g. Milana, da odlični umjetnici svjetskoga glasa prikazujući ulogu Delobella ne prevršuju i ne karikiraju previše, jer Delobell, kako ga prikazuje pisac u romanu, nije pelivan, koji je iz ludnice utekao, nego običan čovjek s fiksom idejom, da je velik umjetnik — a takovih ljudi imade dosta u običnom životu. — Dne 14. o. m. ogledalo se je naše občinstvo u „Ogledalu“, te pokazalo odsutnoću svojom, da za ovakove bezsmislene drame ne mari. — Dne 16. o. m. pjevala se Zajčeva opera „Zrinjski“ pred punom kućom. Niti za soliste niti za zbor ne može se reći, da su posvema izvršili zadaću. Bilo bi svakako zgodno, kada bi uprava zamolila nekolicinu pjevača od naših pjev. društava, da pojačaju zbor Zrinjskoga; oni se po svoj prilici ne bi tomu oglašili. Navalice napominjemo, da je one večeri bio g. Zajc burnim pljeskanjem pozdravljen. Radujemo se, što je zagrebačko občinstvo tim dokazalo, da mu se ne mile nastaji nekoga zagrebačkoga feuilletoniste na našega dičnoga maestra, koji je ipak stvoritelj hrvatske opere i uz Lisinskoga najodličniji hrvatski skladatelj. — Ovoga će tjedna gostovati gdjica Brochova, koloraturna pjevačica bečke dvorske opere, u „Seviljskom brijaču“ i „Sonambuli“.

Svaštice.

Prirodna nauka o ženi. Danas se sav svijet natječe, tko će bolje pohvaliti i proslaviti prirodne nauke. Ta one su lozinka modernoga vieka. Jamačno imadu prirodne nauke i u kolu naših liepih čitateljica po koju zanosnu štovateljicu. S toga se nadamo da nam krasotice ne će zamjeriti, ako im kažemo, kako misli prirodna nauka o ženi. Mnogi su prirodoslovci nebrojeno puta promatrali pojedine primjere raznih vrsti životinja, pa su opazili, da u većine životinjskih vrsti ženke bolje čuvaju tip vrsti, nego mužjaci, u kojih se nahodi često skroz individualnih svojstva. Ženkom upravlja zakon nasljedstva, mužjakom zakon osebnosti. Ovako je i u ljudskoga roda. Žena je redovno tipna, a muž osebit; u žene je fiziognomija obćenita a u čovjeka osebita. Ovako naravno ne misli, tko si je stvorio sliku žene po lirskoj poeziji. Pjesnik ne promatra žene, nego joj laska. Za to neki duhoviti filozof veli, da su se iz početka samo mužkarci bavili poezijom; pa da su kojom zgodom žene izmislile liriku, bila bi slika žene drugčija nego danas što je u literaturi. Za to prirodna nauka pre-

korava lirike i pripovjedače, kad za ženu kažu, da je svaka njih tajna zagonetka, koje ne može nitko upoznati. Prirodnoj se nauci ne mile take misli, nego odlučno govori, da su si sve žene veoma nalik, pa tko pozna jednu, pozna malo ne sve. Njihove su misli, čuvstva, pače i oblića prilično jednaka. Sve su tipne. Eno vam Margarete, Julije i Ofelije, nisu li to sve rodjene sestre, od kojih je svaka samo nešto malo drukčijega temperamenta i uzgoja? Odatle se može razabrati, za što se sve žene tako lako razaberu ma u kojoj prilici života i društva. Kočijaš, koji je milošću sjajne vladarice postao grofom ili knezom, zadavat će sav svoj viek konjskim mirisom, a kći najprostijega zanatlije, zapane li milošću vladarevom u odlično, carsko kolo, ne će se za nekoliko dana ničim razlikovati od mlade kneginje, koja se u svilu povijala. Između pralje i kneginje nema velike razlike, samo ih vanjsko ruho dieli, inače su si po nutarnjoj fiziognomiji slične kao jaje jajetu. Umiljati Michelet zbija svu svoju nježnu filozofiju žene u jednu rieč: „Žena je osoba“. Prirodna pako nauka udara baš protivnom stazom, te misli: „Žena je vrst“. Ima i među ženama — originalnih. No u većine takih žena vidimo tielo žensko, ali duh, značaj, čuvstva i nazore muške. Za to i zove narod takve žene — muškobanama ili muškarama. Ovakve muškobane mogu omiliti samo ljudima potištena duha, no muževi izrazita individualna značaja ljube samo obične, — prave žene. Dosta se je ovom zgodom opomenuti Goethea, Carlylea, Byrona, Hugona i dr. Zakon nasljedstva preteže u žene tako silno, da se samo po njemu dadu razumjeti svi ostali duševni i karakterni pojavi u nje. Žena je protivnica napredka i najbolja podpora reakciji u svakom području. Ona vjerno čuva sve, što su joj stari nasliedili, sva sujevjerja i običaje, zazire od svega, što je novo, osim dakako mode. Ona je najstarija čuvarica društvene etikete . . . Ovako uči prirodna nauka. A koliko pravo misli, neka sudi svatko sam.

Matica Hrvatska

dotiskala je svoj: „izvještaj za god. 1884.“ i već ga je stala razasijlati putem gg. društvenih povjerenika svojim članovom, a zagrebački članovi mogu ga dobiti u knjižarar: Fr. Župana (Albrecht i Fiedler), Leop. Hartmana (Kugli i Deutsch) i Mučnjaka i Senftelebena.

Razasijljući „Maticu“ svojim članovom: „izvještaj za godinu 1884.“ pozvala je ujedno i svoje povjerenike, da saberu prinose članova (od utemeljitelja dva obroka po 5 for., a od prinosnika 3 for.) za upravnu godinu 1885., a ovim poziva i gg. članove, da svoje godišnje prinose dostave što prije izključivo dotičnomu društvu povjereniku, gdje ga ima, jer će putem istoga u svoje vrijeme — oko uskrsa — i svi članovi (javili se oni i platili svoj prinos pri njemu iline) onoga kotara i sebi pripadajuće „Matičine“ knjige za god. 1885. dobiti, a gdje nema povjerenika, to neka se prinosi šalju neposredno društvu blagajniku g. Ivanu Kostrenčiču u Zagreb.

Od zagrebačkih članova utemeljitelja ubrati će prinose kao i dosele uz blagajnikovu namiru društveni podvornik, a zagrebački članovi prinosnici umoljavaju se najučtivije, da sami svoj prinos dostave ili g. društvu blagajniku (sveučilištna sgrada, prvi kat) ili da ga uplate u ovdasnjih knjižarar: Fr. Župana (Albrecht i Fiedler), L. Hartmana (Kugli i Deutsch) i Mučnjak i Senftelebena, gdje će dobiti i namiru vrhu uplaćena prinosa, koju neka dobro sačuvaju, jer samo, pošto se izkažu namirom, moći će u svoje vrijeme sebi pripadajuće knjige za god. 1885. podići.

Sve ostalo, što se tiče „Matice Hrvatske“ i njenih ovogodišnjih knjiga, bit će i ove upravne godine, kao što i prošlih, u svoje vrijeme oglašeno u novinah, a međutim neka budu usrdno umoljeni i ovom prilikom svi dosadašnji članovi „Matice Hrvatske“, da ostanu i nadalje članovi „Matice“, jer samo tad, ako „Matica“ bude mogla stalno računati na sve svoje dosadašnje članove, moći će ona pravednim željam i očekivanju i pojedinih svojih članova i čitava naroda odgovarati.

U Zagrebu, 18. januara 1886.

Uprava „Matice Hrvatske“.

Njekad i sada. — Seoska ljepotica. — Prvih desetak. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Moderni roman. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 30. siječnja 1886.

Br. 5.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Idile.

I.

Ia te žarko ljubim, rodno selo moje,
Gdje mi one male kolibice stoje,
Kô na bujnom polju golubice sive,
Pitome i blage, skromne, dobrostive.
Okolo njih se mala šumica zeleni,
Ptičice žubore u njezinoj sjeni,
Umilna se ševa pjesmom k nebu hita,
Prepelica javlja iz zlatnoga žita,
Slavulj dragoj pjeva na tananoj grani,
Kos mu se odziva u zelenoj brani.
Potočić skakuće kroz to ravno polje,
Kano živo čedo, kad je dobre volje,
Zlatno mu se sunce s neba osmješkiva,
Pa ga od milošte traci si cjeliva:
Površinom vode odmah alem plane,
Kud mu samo jedan zlatan cjelov pane.
Travica se svija kano svila meka,
Kad joj vjetrić dodje, prijan iz daleka,
Da jednakim čuvstvom miluje i ljubi
Klas i vlat i listak, cviet i kamen grubi.
Na livadah stoji sieno nakošeno,
Po busencih svuda cvieće je šareno,
Jagode i ruže takme se rad boje,
Rujne su kô ustne u djevojke moje!
Pa te milo zovu, pa te milo mame:
„Daj der nas uberi!“ govore ti same.
Sva je narav sretna, sva se pogizdava.
Kano da se s cielim svemirom vjenčava,
I gdje vidu nije, da još dalje hrli,
Tuj ljubovnik svemir dragu zemlju grli,
Ona mu se ljubko na cjelove smieši:
Tko iskreno ljubi — nikada ne griješi!

II.

U palačah viedko nebo se uživa,
Tek u kolibicah pr vi raj se skriva!
U tih kolibicah, ubogih i malih,
Nema jošter himbe ni zloća ostalih.
Al uz biedu nać ćeš bogatstva bez mjere:
Nać ćeš poštenja, krieposti i vjere,
Koje su moderni naši idejali
Iz srdaca naših davno izčupali.
Tuj su mrka lica, ožuljane piesti,
Ali mirne duše, tihe, čiste sviesti,
Koje ne ćeš naći u bogatca koga
Pored cielog silnog blaga njegovoga!
Ne jede se krušac otmeni i bieli,
Ali što ga ima — liepo se podieli,
Ne kunu ga kletve grozne, al istinske,
Nit ga kvase iče suze sirotinske,
Već ga prati božji blagoslov s nebesa,
Koji no je sladji od najsladjeg mesa!
I kad stranac smierno pokuca na vrata,
Nać će gostoljublje uvijek u Hrvata:
Križku biela sira, sol, luka, hljeba,
Malen dar, al za to dar od sama neba!
Nema žalne rieči, da ti uho vriedja,
A još manje grdnje možda iz zaledja!
Gledji samo te kô alem bistre oči,
Iskrenu ti dušu njihov sjaj svjedoči,
Ta je duša čista rosica biserka,
Još nepokvarene naravi je kćerka!
Zalud ćeš joj ljubav zlatom izmamljivat,
Ona ne zna hinit, ne zna obsjenjivat,
Već kog jednom ljubi — ljubi ga do kraja:
Kud ćeš boljeg svieta, kud ćeš ljepšeg raja?!

Seoska ljepotica.

Pripoviest V. Novaka.

(Svršetak.)

nekakov samo prezir na sviet i ljude odoljevao tima pitanjima. Ferko upravi noge k Ilici umujući, da će još koji čas, dok k savskomu mostu dodje, biti žrtva ludoga života.

Naš Neznanić gazio klimavo sredinom ceste i dospio u nekakvom duševnom mrtvilu do kraja savske ulice.

Bijaše jutro. Hladan vjetrić pirio mu u lice, on nadignu šešir, da mu svježi zrak dohvati tjeme, pod kojim se iz klubka ružnih misli nekim ponositim junačtvom izticala jedna: Uzeti si taj rdjavi ljudski život...

U maloj krčmi nekoj žarile se driemnim svjetlom iza tamnih stakala svjetiljke. Iz sobe se čuo smieh, pijano pjevanje i zvonjenje čaša.

Ferkovo srce kucnu veselije, kao rodjeno na život. Ta čaša i društvo raztjeralo mu toliko puta ona žubka, nesnosiva predbacivanja iza noći, koje je ovako proživio.

Udje u sobu, gdje je svjetlo, razmješteno pokućstvo, zrak i pijani ljudi, sve nekim ludim, neizspavanim, umorenim životom živilo. Sjedne za prazan, izprolievan stol i naruči pun polić vina.

Na društvo se nije obazirao. Pohlepno je izpijao čašu za čašom, možda da se ojunači naumljeni naum izvesti.

U šumećoj mu glavi igrali svi događaji dosadanjega života nekakvo šareno, smiešno, pijano kolo. Kod poje dinih slika htio se zaustaviti, htio naći jednu, koja je po nj sretna bila, ne bi li joj se vratiti mogao. — Ništa, cio sviet ništa, zaključio napokon, — a čovjek najnesretnija životinja, jer nema slobode i jer može samo mrvičak dalje od vola misliti. — Pa čemu živjeti sto godina? Kao da je velika razlika sjetiti se života na času konca starcu i mladcu! Oba se spominju jednako: Jedni da nisu niti začeli živjeti, a drugi — da živu previše!

U motanju takvih misli sjeti se svoje zaručnice. — Rotkva!... Što ću joj ja?... I htjedoše mu se nove misli svraćati u rodni kraj, rodnu kuću — no Ferko ih zatomi i izpije čašu na dušak.

— Ferko! zovnu ga njetko od drugoga stola. A od kud ti, nesretniče, amo?

— Mita! A ti?

— Ta ja sam se rastao s vama pijan ko batina; teturao sam kući u gornju Ilicu, pa se najedared našao ovdje. A kako si ti amo?

— Po prilici kao i ti.

— Kamo ćeš? upita Mita prijatelja, koji je šešir dohvaćao.

— Kući.

— Spavati?

— A da.

— Zaspao ćeš, pa te ne će biti na sastanku, reče Mita tiše.

— Kakav sastanak?

— E brajane, onda si ti bio gora bekrija od mene ta šta smo juče govorili?

— Srb...

— Pst!...

Ferko popostane, zjenice mu se razšire, a oko očiju stalo mu se namračeno lice vedriti kao čovjeku, kojemu sretna misao u mozgu sine.

— Sjedni ovdje, reče prijatelju.

Prijatelj posluša, a Ferko dozva bocu vina.

Razgovarahu dugo tiho i povjerljivo. Već se u vas mah dani, prijatelji pijahu veseli a triezni.

— Za našu otačbinu, koja je na vraga mač trгла! I ja ću s tobom, evo desne!

— Čast! Za slobodu naše otačbine! Stisnu prijatelj prijatelju ruku.

IX.

— Ni Ferka ni Mile! Ti, ti si otče kriv! Ja nisam nikada ni htjela Ferka, proklet bio!

Tako je vikala Marica otcu kroz suze, koje su od biesa i tuge tekle.

— Ja? Bože moj, kao da je meni Ferko rekao: Ja ću vjeriti tvoju kćer, pa ću pobjeći. A? Je li on to meni rekao?

— Vi ste stara bena!

— Marice! Da se nisi usudila. . .

— Dà, usudila! Vi ste mi razvrgli sreću, pa mi ju vratite, ako možete!

— K vragu! Uzmi si toga Milu, ja već u ništa svoje prste ne mećem! Djevojka, koja se počme udavati, najgori je vrag, potari ga sveti križ, u kuci. Jesi li me razumjela?

I tako se srdilo oboje. otac i kći, a imali su bome i zašto.

Kada je g. 1876. buknuo u Srbiji rat, potisnulo se onamo i iz Hrvatske boraca. U kući jednoj u Dugoj ulici sastalo se onoga dana, kad je Ferko sa prijateljem krčmu kod Save ostavio, više mladih ljudi na dogovor. Njekolicina njih odlučio zgrabiti mač. Njekoga su možda ovi, nekoga oni poticaji na to sklonuli, no u nekoje nada u dobru budućnost, koju će naobraženi ljudi u pomladjenoj državi steći. — Među drugimi odputovao i naš Ferko. Njega je na to možda jedinoga sililo sve: i srce i misao i neugodni položaj, u kom se našao, iza kako je novac potratio.

Ferkova gazdarica u Petrinjskoj ulici nije tri noći

opazila na krevetu njegovom, da bi tko u njem u noći ležao, a tri dana nije čula ni vidjela svoga stanara. To-liko vremena nije još nikada Ferko iz kuće izostao, pa se popitivala i amo i tamo, no nitko joj ne znao ništa o njem kazati. Stari kovčeg Ferkov bijaše u sobi, a kad ga je nadignula, bio je težak. Prošlo je i osam dana, pa kad ga ni tada još nije bilo, činilo joj se dužnošću, da to na slatni magistrat javi. Badava bijaše propitivanje svuda; svagdje rekoše: Ne znamo za nj. Napokon otvoriše kovčeg i nadjoše u njem pod naslaganimi starimi novinami i papiri nekoliko cigala. Na dnu napokon list, koji je ovako napisan bio:

„Štovana gospodjo! Mene već ne ćete vidjeti. Bude li vas tko za me pitao, recite mu isto, što sam vam rekao. — Ferko Neznanić.“

Većina ih je držala, da je Ferko potražio Bog zna kakovo samotno mjesto i tu se ubio. Tek se nakon mjesec dana saznalo, kuda se djeo.

Da se stari častnik, dobiv tu viest, po glavi tukao, a Marica plakala, nije bilo ni jednomu ni drugomu zamjeriti.

Izim toga, što je Marici muž iz ruku izpuzao, bilo ju je, što su ju njezine vršnjakinje na selu ne samo smiehom i zloradošću hockale, već dapače i novu pjesmu o njoj u kolu pjevale.

Njeke nedjelje sjedila Marica u sobi sama. Kod otca bijahu gosti već dobro nakićeni vinom, koje je Hrabrić sam iz pivnice nosio. Pred crkvom igralo kolo, igralo, pjevalo i napokon zapjevalo pjesmu, koja je počimala: „Cura Mara gospodina ljubi.“

To je bila ta pjesma!

Njezini zvukovi užasno sjekoše po Maričinom srcu; njezine riječi, činilo joj se, kao da joj prevrću mozgom u glavi.

Bila je biesna, a slaba; pjesme nije zabraniti mogla. Bijaše crvena, ruke joj se od ljutine tresle, a suza za suzom kapaše u njezino krilo.

Još se pjesma ne bješe dovršila, a na Maričinoj se sobi otvore vrata. Marica digne oči: Bijaše ušao gospodin nadzornik.

Djevojku je bilo stid, htjede neopažena svoje suze otrti. No on je to opazio.

— Liepo diete! Vi plaćete?

— Ne, što bi plakala? branila se Marica.

— Ne tajite. Zar se bojite meni kazati? A ja vas toli rado imam.

Nadzornik sjede kraj Marice i uzme njezine ruke.

— Vi ste nesretni, ja znam. Je li, krasna Marice, da ste nesretni?

— Nisam . . .

— Vaš zaručnik je pobjegao.

— On nije bio moj, jerbo ga nisam nikada trpila.

— Da koga voli ovo srdašce? . . .

— Nikoga, otimala se djevojka smiešeći se.

— Pst! Vi ste mala lažica, a ja znam sve. — Marice, budimo prijatelji. Ja vas toli rado imam! Da mi nije vas vidjeti, nikada se ne bih amo navraćao. Vjeruješ li, sladka Marice? govorio nadzornik mekim glasom pritiskuv svoj obraz uz Maričin.

— Ali . . .

— Mila moja Marice, ja želim da budeš sretna. Reci mi, misliš li još na Milu?

Marica se sjeti, da je nadstražar daleko poglavitomu nadzorniku podčinjen.

— Malo, tako . . . malo samo.

— Bi li ga uzela?

— Pa — bih.

— Ja ću Milu postaviti ovdje za kapa. Je li? Zar nisam tvoj prijatelj?

— Ali Mile . . .

— Da ne će htjeti? To je moj posao . . . S Bogom, dušo moja.

Nadzornik ogrli djevojku i ljubljao je živo njezine crvene ustne. Seoska je ljepotica mirovala; nije se smjela ili mogla braniti, ta osjećala je u sebi veliku utjehu. I nadzorniku, u kom je svoga zaštitnika našla, dopala se toliko njezina ljepota.

X.

U svoje vrijeme napatio se bio Mile Duić mnogo. Izgubio dragu, ne dobio kapije. Bijaše slab, da tomu odoli. Srce mu otvrdnu, što su prijatelji opazali, jer je najbolji njihov drug postao ljutitim, uvredljivim, nesnosnim kadkad „kamaratom“. I što je od prije ljubljen bio, to ga stalo mrziti sve. Prijatelji mu među se spočitavali, da ga takovim stvorila srdžba, što nije kapom postao. A takovoga, koji teži popeti se na gospodstvo nad druge, obično drugovi mrze. Riečju: niti je on trpio druge, niti drugi njega.

To se zlo u njeko doba još više pogoršalo. Dobri naime drugovi znadijahu jedan drugomu vješto pred poglavari skrivati sitne službene nekorektnosti, a nije od toga nikada nikoga glava zaboljela. No od nekoga doba znali poglavari i što se šapće i što kriomice radi. Svaki digao tri prsta na Boga i metao na dušu ruku, da nije odao; i Mile prisizao, ali mu se nije vjerovalo. „On je, rekoše svi: izdajica, šugava ovca, — denuncijsant“, rekoše mu službenim jezikom.

Napokon bila javna tajna, da će Mile uzeti Hrabrićevu kćer i postati u * * kapom, a njezin brat na nadstražara avancirati.

— Poglaviti gospodin! To ti je ptičica, nasmjelnu se mladi stražar Ivica.

— Zaruči se s liepom djevojkom, pa ćeš i ti avancirati.

— Vjera, prije bi ptičicu očepušao, nego bi do moje žene dolećela!

— Muči, još si mlad. I drugi su tako mislili. . .

Tako se u tom društvu neslužbeno vrijeme kratilo. Što se međutim govorilo, ne bijaše iz prsta izsisano.

Gospodinu nadzorniku svidjela se Marica nad sve druge. Njezino puno tielo, zdrava put, žive oči i liepo lice baciše iskru u njegovu vrelu krv. Nigda mu ne bi bilo toliko brige, združiti dvoje razbjeglih se ljubovnika, što sada. A bilo je to lako. Mile već nije tražio ljubavi, nego kapiju; Marica ne Milu, nego muža.

Nadzornik je svojim autoritetom i velikodušnim priateljstvom toli oštro predbacivao i Hrabriću grieh zbog njegove kćeri, da je sirota stari nakon svega opravdanja pred njihovom poglavitošću kćeri priznao: Marice, ja sam u istinu stara bena; jesi li me razumjela?

Dakako da ga je taj put Marica posve dobro razumjela.

* * *

Prodjoše male godine.

Mile se uzgojio i izgleda svojom krupnoćom skroz vremenar: čovjek. Službovao je kratko vrijeme, a onda prešao

pomoćju gospodina nadzornika u mirno stanje i trguje trgovinom pokojnoga Hrabrića. Nije ljubljén čovjek. Za svoga službovanja naučio se biti podlim skutonošom svoga gospodara, kojega ipak radi žene nije trpio. U kući nije uživao ljubavi, a po tom ni mira; no što mu krati kuća, nalazi izvan nje. Sa ženom živi pod istim krovom samo radi svieta.

Marici nije gojnost i krupnoća liepih crta na licu uništila. Ona je liepa uvijek, i to je samo krivo, da se ni iza nadzornikova odlazka ona i muž sporazumjeti ne mogu.

Ferko?

Pred godinu dana putovao sam parobrodom iz Zadra. Med mnogo putnika ugledah lice, koje me je sjećalo, da sam ga negdje vidio. To je bio on. Možda je i on mene poznao, no očito je htjeo, da se ne pozdravimo... valjda radi otrcana mu odiela, koje je bilo skrpano po načinu otpuštenih vojnika ili putujućih radnika.

Kamo je po tom, nisam nikada čuo.

Posljednji dani kneza vojvode

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Prispjevši u Slavatiče, knez se osjeti umornim i zapovjedi, da odpočinemo koji dan, premda je bilo do Biale jedva par milja.

Bohušević je bio napried pošao, da bude sve u dvoru kako treba; da što, mi smo znali, da ćemo naći sve u najboljem redu, izuzevši može biti peći, koje će malko zaudarati...

Iz Biale se brže bolje dovezla divljač, živad i što treba u kuhinji, tako te nije baš ničega nedostajalo.

U večé donesoše židovi Slavatičani svečano ogromnu štku od dvadeset funti sa četrunom u kljunu, a na drvenu pladnju okićenu crvenimi resami. Za uzdarje zapovjedi knez, da im se dade pet dukata, ali je sva prilika, da ih niese htjeli uzeti

Nije nm bilo Bog zna kako zlo, jer je u nadstojnika Strzalkovskoga bio podrum prilično punan... Zlo nam dakle nije bilo, ali dosadno... Nesretna kiša neprestance ljevala od jutra do mraka.

Uzdisali smo za Bialskim dvorom, ako ni za što drugo, a to već zato, što smo znali, da će nam biti u Bialoj svakome dosta mjesta, dok smo se ovdje zaklonili, kud je koji znao, u suše, kolibe, krčme, kod žida, a konje zatjerali na salaše i u obore, gdje je do koljena ležalo gnoja.

Jedno večé došao je opeta mene red da budem kod kneza.

Tek što sam sjeo a knez će:

— Je l' koji tu?

— Glinka, svietli kneže.

— Koliko je sati?

Pogledah, a to još nema devet sati. Kako nam je bilo do toga, da što ranije podje na počinak, mislio sam, da ne ću sgriešiti, pomaknem li kazalo malko napried. Odgovorih, da je prošlo devet sati.

— Ta sada već i vrijeme leti, nadoveza knez, nje-koč, drago moje, kao da je na raku il' na pužu jahalo, a sada — gle! — porasla mu krila Hm! A kako je na polju?

— Malko se razgaljuje.

— S koje strane?

Teško je bilo odgovoriti, ali knez nije trpio, da mu tko kaže da ne zna, osobito što se vremena tiče; plemić, znao bi reći knez, i vojnik valja da u svaki čas i danju i noću znade, kako je na nebu, odakle vjetar duva i kaki su oblaci. Bilo kako mu drago, odvratih, da se od zapada vedri, tà k nama dolazi sve od zapada, i dobro i zlo.

— To ne bi bilo s gorega, nadoda knez, ali ti,

Glinko, jamačno ne znaš gdje je ovdje zapad? Bijaše ti upitati židove, oni ti sve znadu.

— A ma znadem, svietli kneže.

— Na čast ti, drago moje.

Opazio sam, da mu se glas promienio, kao da mu je postao jači, ali kao da je odavao grozničavost. I hropio je nješto jače. Za časak iznovice će me zapitati:

— Šta veliš? Ne čujem!

— Ništa, svietli kneže, šanuh iztiha.

— Valjda si već zadriemao.

— Niesam, svietli kneže.

— Ta vi ste svi, drago moje, pospanci, čudo, te vam se već niesu i oči srasle... šta?

— Ništa niesam rekao, vaša milosti.

— A za što se ne braniš, drago moje, upitat će knez malko se nasmjehnuvši, je l'?

Ni sâm niesam znao u prvi par, što da mu odgovorim, kad mi ujedanput padne na um te mu odvratih, da mi niesmo vojnici, a dobrota svietloga kneza da nas je sasvim razmazila.

— Gle ti Glinke, povika knez, i on će u ulizice!

U glasu mu bila sila, kake već odavna niesam bio zapazio. To bi na dobro slutilo, ali meni se činilo, da je kneza popala vrućica; vrućica, a osobito vrućica u večer, e to je rdjav znak, vele liječnici.

Uzdahnu udarivši se šakom u prsi.

— Ne bismo li Finka pozvali? upitat će ja.

Lječnik Finke pratio je kneza na putu.

— A kog će nam vruga? promrmlja knez. Zar ti misliš, drago moje, da on više znade nego ja i ti? Opipa bilo, ogleda jezik, pokima glavom, da što, sve će biti dobro — samo daj novaca. Šta će ti liječnici? Kaki liječnici, drago moje? Gledaj onog Tralesa, plaćali smo ga nemjerenim zlatom, a on kljuse pa kljuse, drago moje, Niemac, koji ni rieči ne umije poljski — pa taki da lieči poljsku bolest?

— A ne će li vašoj milosti škoditi, što toliko govorite? usudih se primietiti.

— Šta? Zar si i ti otišo u doktore? osjeknu se knez. Briga tebe, koliko ja govorim! Dakako, tebi se hoće driemati onamo u zapečku.

— Molim svietli kneže, zabrinuo sam se.

— Gle ti njega, gle! zabrinuo se! šuti, šuti, drago moje!

Uzdahnu, uprie se na šake i učuta. Zagledah se u nj: oči mu bile otvorene, ali kao kakom maglom zastrte, ukočene, a na licu sam mogao dobro razabrati, kako mu nješto života poigrava.

— Spavaš li, Glinko? upita me domala.

— Ne spavam, svietli kneže, nije mi na san. Na putu mi se prilično driemalo, al sada bih mogao čitavu noć presjedjeti, a da ni ne trenem okom.

— Dakako, kad bi se našao, koji bi s tobom premetao karte ili kad bi ti kaka Marica zavirkivala u oči... dopuštam drage volje, da ti se ne bi driemalo, drago

moje, ali slušati kako u staroj lončini klokoće, bit će ti jamačno dosadnije nego što je i najgora pljuskavica...

Nasmjehnuh se.

— Gledni de, koliko je sati?

Minulo je devet, ali kad si slagao jednom, valja da i drugom slažeš.

— Devet i pô, svietli kneže.

— Htjelo bi se, da sam već u postelji, jer vele da onaj san prije ponoći najviše kriepi. Ali lažu... ne da mi se spavati. Šta je danas?

— Srieda.

— Pravo si rekao... post... štuka je bila na židovsku. Nije l' kogod iz Biale prispio ovamo, drago moje?

— Pod večer je došao Trizna.

— A šta će mi Trizna!

I stade nješto šaputati sam sobom.

Sva je prilika da se naš razgovor čuo u prednjoj sobi, — jer vrata lagacko škrinuše, a u odaju kneževu stupi Finke. Knez ga je poznao po koraku.

— Ti, Eskulape nijedni, jamačno si došao da me natjeraš u postelju. Al ne ćeš, ne! Kako legnem, umah me stane nješto dušiti u prsima. Hajde s milim Bogom, ja ću još sjedjeti, dok mi se ne počne driemati.

Finke pristupi i uže opipavati bilo. Knez, premda nije ništa vidio, ipak sve onako nehotice upre u nj oči.

— Vaša se milost valja da lemunade napila?

— A za što mi sipaš u nju salitre? razsrdnu se knez. To ti je, drago moje, veoma opasno. Mene je vrućica spalila na ugljen, a pridaj ugljenu salitre — eto ti gotova baruta. Pritakni malko, drago moje, svieću, — gotova eksplozija, ode Radzivil u zrak! Toga ti još nije bilo.

Finke udari u smieh, a za njim i ja.

— Lako se tebi smijati, nastavi knez, kako je bio navikao, sa svim ozbiljno. Poznavao sam ja nekakog Španjolca, komu se od toga trbuh razprskao, tako te su mu ga jedva nekako skrpali. Izgubio je s te nesreće dobrano crievâ, što je god pojeo, trebalo mu je po čitava četiri tjedna da probavi.

Začudio se Finke, a ja se obradovao, što je knez po starom, svom običaju stao opet šale zbijati, jer odavna se već nije bio našalio, ali sam opazio, da se je doktor nješto smrkao. Pruži mu lemunade.

— Izvolite, svietli kneže, lemunade, ali bez salitre.

— Daj ovamo, samo da te se što prije riešim!

I popi prilično lemunade a dodajući mi čašu, spomenu me:

— Al ipak, Glinko, svieća da bude daleko od mene! Finke ne umije bez salitre ništa.

Doktor popodje par koračaja natrag.

— Hajde, hajde spavati, Eskulape, samo pazi, molim te, da mi ne zabasaš k ekonomovici, jer mi procesi nisu nikad bili mili.

— Ali, molim vas, svietli kneže — branio se Finke — ta ekonomovici Strzalkovskoj ima već pedeset godina.

— Čini ti se, drago moje, — uzdahnu knez — ja se dobro opominjem, kad joj je bilo osamnaest godina, nije moguće da se tako brzo postarala. Ovi ti ljudi na selu polaganije žive. U ostalom — danju pedeset a u večer dvadeset! Ima ti i toga, drago moje

Finke saže ramenima.

— Vašoj bi milosti, umorenoj s puta, trebalo rano na počinak, san prije ponoći najviše kriepti.

— Čuo sam, odvrati mu knez, to nije nikakva novost. Hajde se ti njime kriepti, meni se ne će. Vi ste se tomu od kokoši naučili, — kokoš je kokoš, a čovjek je čovjek... Prođi se ti mene s tim svojim Morfejem! Laku noć! Glinko, okrenu se knez k meni, dede izprati gospodina doktora.

Finke se namrgodio, a ja ga izpratio.

— Na kneza će vrućica, šanu mi lječnik; zaželi li piti, lemunada je gotova. Neka, da mnogo pripovieda, jer će se sa svim razdriemati.

Vrata se jedva zatvorila, a knez će:

— Je l' otišla ta nesreća?

— Otišao je, svietli kneže

— Sjedni de, al nemoj mi spavati, nego slušaj, baš sam voljan, da mrvu naklapam. Treba dakle da bude ko samnom, da me sluša.

Reče, ali ne održa rieči: s mjesta je umukao. Istina, šaputao je nešto, ali ga niese mogao ništa razumjeti. Tako potraja četvrt sata. U to pietli, valjda da ih je nešto poplašilo, udariše u sav glas kukuriekati.

— A šta je to? povika kao prenuvši se iza sna. Gledni de, kolike je sati... šta im palo na pamet? Reci ti u jutru Strzalkovskoj, da mi te buntovnike redom jednog za drugim operuša. Protiv prava Božjega drznuše se kukuriekati prije ponoći! Pamti dobro, drago moje! Kaki su mi to pietli, koji se usudjuju pjati prije, nego što im je došao čas? Šta će vrazi na to? Ne treba ni vragovi da se vriedjaju. Glinko, spavaš li?

— Ne spavam, vaša milosti.

— Tako valja. A gdje su svieće, drago moje?

— Za zaslonikom, svietli kneže.

— Usekni de te svieće, znam, da im je stienje potjeralo gljivami, al nemoj prstima!

I nasmjehnu se.

— Ta ima usekača, svietli kneže, i to još srebrnih, rekoh pošavši da ubrišem svieće.

— A da šta ti misliš, da će imati Radzivil željezne ili mjedene usekače? Na tako nizke grane jošte nismo spali, ako nas i jesu već ljudski izsisali. Dok je mene, bit će i usekača... imat će što raztapati i pretapati.

Stao se rukama busati u prsi i teško uzdisati; čutao je, ali se dobro moglo razabrati, kako mu se nešto hoće da vine iz prsiju ali on ne da.

— Biste li lemunade, svietli kneže?

Mahnu mi rukom, da ne će.

Za časak dva trže glavom i izpravi se, kao da je nešto pred sobom ugledao. Zaslonivši rukom oči kao tobože od svjetla, šaputnu sa svim tiho a bojazljivo:

— Glinko! Ko je ono tamo?

— Osim mene nema nikoga ovdje, svietli kneže, odgovorih živo.

— Kake su te tvoje oči, drago moje!... promrmlja, zamuknu i spusti se na stolicu, upirući nepromjenito pogled u jedno mjesto.

Iza nekoliko časova započe neobičnim glasom progovarati. A kome? Ja niesam nikoga vidio.

— Poznajem te, poznajem! Na vlas si taki na onoj slici u Niesviežu! Ali šta hoćeš? Zar je već nadošao čas? Nije! Jošte mi treba da molim jedno oprostjenje... još ga niesam dobio...

Jesi l' došao da čuješ račun savjesti moje?

A šta je to? Vas ima više... dva, tri! Čarni, Lizdejko... Rudi... Boguslav... Mikolaj... šta vas je ovamo došlo! Ali sat moj jošter nije kucnuo. Obećah se u Bialu... onamo mora da dodje i ona, o koju sam ogriješio dušu. Gospod će ju Bog poslati. Katembrink mi je obrekao... pietli ludi pa stali u nevrieme kukuriekati. Da mi je samo doživjeti onaj čas, u koji ću vid eti onih sto tisuća, što je za njih sabor glasao...

A šta klimate glavom? Mislite li, može biti, da je sabor u ludo glasao, mislite li, da ne će ništa biti?

Strah me uhvati i htjedoh da ga navrnem na drugi razgovor. Približih mu se kašljucajući.

— Svietli kneže, ovdje nema nikoga...

Ljutito mahnu mi rukom, kao da me tjera, i viknu na me:

— Šuti, drago moje...

Sliep si kod očiju. Eto, tu ti stoji Lizdejko, nadpop, sieda mu brada pala do na pojas, u ruku mu biškupski štap, a na glavi infula. Pokloni mu se...

Po glasu slutio si mu suze u očiju, stao se udarati u prsi.

— Mea culpa! mea culpa! Ako i jesam Radzivil, čovjek sam, grješnik sam. Dosudjeni su mi težki časovi... Istina je, često sam bio sliep, drago moje, pa eto pokarao me Gospod pod stare dane, nadpope moj, sljepotom. Sliep sam, kad bi se htjelo da najviše gledam. Bio sam sliep, ali sam tražio pravi put, a ljudi, nepoštenjaci, pokazivali mi stranputicu. Sloboda domovine moje neprestance mi bila na srcu, a ko je mogao znati, u koga je, gdje je sloboda?

I zajauknu bolan, a meni — kose u vis a trnci tielom.

— Radomska, da, sliep sam bio; istina je... ali šta me je Barska stajala?... Jesam li ja kriv? Kralj Ekonomčić ali pomazanik Božji, drago moje! Pisano je u svetome pismu, da je Gospod i pastire podigao kraljevi. Je l' on kriv? Rodio se, da bude učitelj plesa, a kad tamo, on kralj...

Nemojte gledati tako na me! E, da ste se vi rodili, ne za Jagielovaca ni za Sigmunda, nego za Ekonomčića, lutali biste i vi zavezanih očiju po tom labirintu kao što ja lutam. Kud se okreneš, propast. . .

Ne možeš je Radzivilovim zlatom zasuti, ali je ne možeš ni Radzivilovimi suzami zaliti. . .

Dao sam domovini pukovnicu i topova, neka uzmu barem one, što su u Niesviežu.

Umuknu a za čas nastavi:

— Njegovo veličanstvo, kralj pruski, rođak mi je, istina Bog, ali nema Niemca, kome bi ja vjerovao. Velik je to političar, pričinja se kao da nas tobože ljubi. Gdje će ljubiti ovcu onaj, koji ju je svu izgrizao! Sladak vam je to i gladak čovjek, kad sam bio ono u Vratislavi, htio me je ananasi zalagati, ali ja volim poljske kisele krastavce, nego pruske ananase. . .

Položivši ruku, koja mu se sva tresla, na čelo, nastavi piljiti i snatriti.

— Volodkoviću! A šta ćeš ti tuj u tom sivom haljetku? Jesi li se digao loviti u Naliboke? Po što si došao? Po mene? Ne mogu, prijatelju, poštenja mi, drago moje, ne mogu. Ta ti to najbolje znađeš . . . od nje mi udilj jošte nema oprostjenja, a bez njezina oprostjenja nikud nikamo. Pietli, koji imadu meni zakukurieknuti, još nekukurieću . . . Čekaj drago moje. Skoro će.

Za tih rieči poniknu glavom a mene uhvati drhat i strah, jer su se napokon i meni stale utvarati kojekake utvare. Najviše me smelo, što je do dva puta spomenuo, kako čeka, da mu ona oprosti. Mučio sam se, da odgođenem, ko je ta, što bi mu imala oprostiti? Kako sam odrastao u dvoru, dobro sam znao život knežev de visu et auditu, ali mi nikako nije moglo na um da dodje, koje bi bilo to ženskinje, što je spominjao knez.

U to kako je viknuo: Glinko! spavaš li? trgoh se.

— Ne spavam, svietli kneže.

— Jesi li ih vidio?

— Ta nije nikoga bilo.

— Tako je! Tebi se ne prikazaše, ali se prikazaše meni. Ti niesi zavriedio, da im gledaš u lice; oni niesu k tebi došli, oni su tvojim očima sakriveni.

A jesi li nju vidio? nadodat će knez. Krasna je kao što je i bila, ponosna je i neumoljiva! Nije mi oprostila, drago moje, nije, još treba da čekam, ne mogu prije da se rastanem sa životom, dok mi ona ne oprosti.

I počeo uzdisati. Meni se priziralo, kao da su mu suze udarile. Šta da počnem? Lječnik je zabranio, da ne govori mnogo, dà, al ko će to knezu reći! Kad mu je za časak kao zapela rieč u grlu, pristupih i ponudih ga čašom limunade.

Dotaknuvši se rukom čaše, lecnu se.

— Šta je to? Otrovom me hoćeš da poslužiš, je li?

— To je lemunada, svietli kneže.

Sleže malko ramenima. Rekao bih, da se povratio od snatrenja.

— A tako! Ovsena juha i lemunada, latinska kuhinja i talijanska pivnica — ej, kneže vojvodo, na nizke smo grane spali! To je za babe, a ne za ljude. Da mi se je naguliti staroga magjarca — pa da vidiš! Ali njime voli kriepiti lječnik sama sebe. Ko pije lemunadu? Talijani. a Talijani su . . . Prođi me se s tom lemunadom pa hajde u zapećak!

Nema drugo, treba slušati. Za čas dva pričini mi se, kao da mu je na san. Oborena lica i zaklopljenih očiju kunjao je teško uzdišući. U to kao da nasluhnuh njekaki šapat: knez je sam sobom potihano govorio, iznajprije nerazgovjetno, a kašuje sve to razgovjetnije, sve to jače

— I opeta ste došli! Hoćete da se pokajem! Kriv sam, kriv, moji su griesi veliki griesi, oj djedovi moji i pradjedovi, pobožni biskupe Milostinjače, i ti bogodušni Gjurgju, grimizniče rimski, i ti kneže kancelaru, i vi svi stari moji, mea culpa! Ispoviedam se vama . . . život mi je bio grješan . . . rodio sam se na sviet u zlo vrijeme . . . po blatu gaziti a ne oprljati se . . . to mogu samo andjeli. Niesam imao krila, zagazio sam do gležanja. Mea culpa! Mačonoša je najviše sgriešio, — vojvoda je mnogo okajao. Ljuto sam okajao na ovome svietu grieha . . .

(Nastavit će se.)

Vaclav Brožik.

Ako se je Brožik — kome je jedva trideset i tri godine — već sada domogao tolike slave, zaslužio je to samo svojim znojem. On je od početka težio samo za najvećim ciljevima umjetnosti, pa se ni u najvećoj oskudici nije dao odvratiti s toga puta. Brožik je volio oskudievati, nego da se dade na prosti, umjetnika nedostojni rad. On je volio gladovati, nego slikati slike za groš. Prije dvadeset godina volio je Brožik u Ko-

siru blizu Praga, gdje mu je otac bio bravarom, čuvati voće nego polaziti školu, jer je ondje pod voćkom mogao do mile volje risati i od gline tvoriti likove. U ovo doba postade njegova prva uljena slika. Da si privriedi kruh, pošlje ga otac u Smilovsku tvornicu porcelana. No nije prošlo više od četiri nedjelje, a naš mali umjetnik već sjedi pod voćkom i riše olovkom razne prilike. Do skora obaznaše u Pragu za osobit talent

maloga Brožika, pače začu za nj i profesor Trenkwald, koji je upravljao pražkom akademijom. Brožik bi bio došao u akademiju, ali nije bio pripravljen po propisu. Za to morade u privatni zavod. Godine 1868. primiše ga za redovita djaka u akademiju slikarske umjetnosti. Za deset godina steče u Parizu prvu veliku nagradu — temeljni kamen njegovoj slavi. Deset godina — pa koliko nada i jada proživje u to doba, koliko nevolje i biede morade pretrpjeti, dok nije izišao pobjednikom. Brožik je prava umjetnička duša, ne će se izdicati, niti iznositi svojih događaja. No umiješ li mu pogoditi pravu žilicu, tad će se osloboditi i iskreno izpriповjediti svoj život. U tom se pokazuje zahvalnim onima, koji su mu dobro činili, a blagim prema onima, koji su mu nanieli štete. Pet do šest puta nadje Brožik mecene upravo u onaj čas, kad je bilo, da podlegne sudbini. Da je Brožik doista od početka mislio samo na umjetničke svrhe, vidi se po tom, što mu već među prvim djelima nalazimo veliku historijsku sliku: „Eva Lobkovička pohađa oca svoga u tamnici“. Ovu je sliku naslikao Brožik u 20. godini. Brožiku je bilo pretjesno u Pragu, te podje u Draždjane. Ondje izradi ogromnu sliku „Svadba Kuni-gunde, udovice českoga kralja Przemysla Otokara II.“ Ova je slika bila izložena u Pragu godine 1872. u umjetničkoj izložbi, te joj se sve čudilo radi osobita kolorita. A kako i gdje je nastala ova slika! U mračnoj sobici tako nizkoj, da je slikar morao na podu ležeći slikati. A modeli? odkud modeli onome, koji kruha nema. No za sjajno odieo Kunigundino trebao je boje, kojih nije mogao iz mašte izmisliti; za to je upotrebio glavu divlje race, koju su dakako drugi pojeli. No slika nadje kupca, i tako utre put drugoj slici „Filipina Welser“. Brožik se opet vrati u Prag. Uz manje slike izradjivao je navlastito ogromnu sliku: „Rastanak Przemysla Otokara II. s obitelji prije odlučne bitke“. No Brožik se još nije čutio posve dorašlim za tako zamašan posao, te ode k Pilotu u Monakov, da uči. Dvie godine proživje u Monakovu. Ne može se reći, kolikim su dobrom po nj rodile ove dvie godine. Ondje dogotovi „Rastanak Otokarov“, a pored toga svrši sliku „Udaja českog kraljevine Dagmare za danskoga kralja Valdemara II.“; prva izadje u umjetničkoj izložbi g. 1874., a druga 1875. u Pragu. Još u Monakovu odluči poći u Pariz, kamo je bio propratio prijatelja Poljaka Andriolla, koji je radio za G. Doréa. Brožika pozva u Prag neki pražki aristokrat, da mu izradi nekoliko idejalnih glava za medaillone. Ta je ponuda Brožiku došla u dobar čas, povrati se u Prag, te izradi polovinu onih glava za medaillone. U to ga uhvati neodoljiva želja, da podje u svijet, te u zgodan čas nadje opet mecenu.

Pa tako podje u Pariz godine 1876, no premda mu je mecena obećao, da će mu svaka tri mjeseca slati novaca, već prvoga roka ne prispje ni pare. Ovdje na međunarodnom bojištu stajao je Brožik osamljen, bez prijatelja, bez pomoći, ne znajući jezika, bez kupaca za slike i k jednu podpunoma nepoznat. Ali Brožik ne klonu duhom. On zamisli veliku sliku iz poviesti „Žrtva fanatizma“ iz husitskih ratova, i dovrši „Dagmarinu udaju“. Obje slike pošalje u palaču za indusriju, gdje biše primljene, i godine 1877. u Salonu izložene. Ljudi su rekli: Nije baš zlo! Brožikovo se ime stalo spominjati. To ohrabri Brožika, te odluči naslikati sliku za budući Salon. Do skora nadje Brožik gradju i opet u českog historiji „Prosidba Ladislava, kralja českoga i ugarskoga, na dvoru Karla VII. francezkoga“. Brožik prouči pomno Palackoga i De Brantesu.

Ljudi su smatrali Brožika ludjakom, kad se u Parizu daje na tako veliku sliku, a nema ni probite pare u žepu. Brožik ipak ne preumi, nego kako je odlučio, tako učinio. Godine 1878. bijaše nova slika u Salonu ponajljepšim biserom. Ni sam Brožik nije se nadao tolikoj sreći. Jednog dana, od kako je otvoren Salon, sjedjao je Brožik u veoma prostoj gostionici latinskoga kvartala, da zajutarkuje. Ako je u taj par mislio na sliku, jamačno nije razmišljao o zadnjoj nego o novoj slici, koju će istom izradjivati. Tad dodje k njemu njeka žena, te će mu ovako: „Čestitam, gospodine!“ Brožik se začudi: „Za što?“ — „Dobili ste medalju drugoga reda“, reče žena te mu pokaže novine, odakle je saznala. No kako nesreća ne dolazi sama, tako ni sreća. Sutra dan primi Brožik pismo od Sedelmayera, glasovita trgovca umjetnina. Sedelmayer htjede kupiti sliku. Brožiku se zamaglilo pred očima, kad je čuo, koliko mu nudi. Činila mu se svota — prevelikom... Sedelmayer mu izplati deset tisuća franaka. U kući Sedelmayerovoj nadje sreću svoju: oženio se kćerkom svoga dobroćinca. U toj kući upoznade Munkacsyja. Od posljednjih godina mogli bismo navesti dug niz slika i portaita. Veće su mu kompozicije: „Partija šaha“, „Pjevač balada“, „Slava u Rubensa“, „Petrarca i Laura na Avignonskom dvoru“, „Car Rudolf II. u alhimiste“ i još tri ogromne slike u narodnom glumištu u Pragu. Podpunim se umjetnikom pokazuje Brožik u krasnim slikama: „Ivan Hus“ i „Krištof Kolumbo“. Prva je namijenjena gradu Pragu. Danas se rad Brožika po svoj Evropi cieni u velike. Ni najmanje sličice ne možeš kupiti bez deset hiljada franaka. To su već najjeftinije. Brožik je ne samo dobar umjetnik, nego i odličan rodoljub, pa imadu Česi posve pravo, kad se takim čovjekom ponose.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

3.

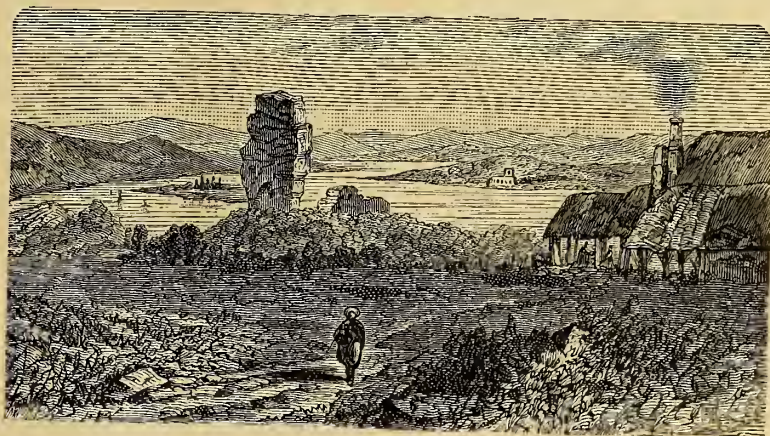
Ne 21. kolovoza u jutro oko 6 sati evo nas na Ršavskoj stanici, gdje čekasmo dunavski parobrod iz Zemuna i gornjih strana, da na njem putujemo ravno do Rušćuk-Gjurgjeva. Za pol sata doplovi taj parobrod, u koji se odmah ukrcasmo. Parobrodi, koji plove srednjim i donjim Dunavom, kano što će mnogomu čitatelju biti poznato, jesu radi svoje veličine i rasporeda prostora veoma udobni, a tim čine putovanje još ugodnijim. Dvorana za jelo ujedno je zabavištem i čitaonicom, paluba i sprat nad njom podignut prijaznim je šetalištem s prekrasnim vidikom na veliku rijeku, njezin tok, i cijelu okolicu. Ako te još prati liepo vrieme i nadješ si društvanje, ne možeš si poželjeti ugodnijega putovanja. Dan prolazi u onih neprekinutih promjenah okolica i novih vidika kano trenutak, jedino oteže se noć onomu, koji je priviknuo prostranijoj spavaonici i udobnoj postelji, te se teško skući u lies, koji ondje krevetom zovu.

Ja sam po svojem običaju bio cijeli dan do kasne noći ponajviše na palubi i na njezinoj „verandi“ sa zemljovidom i knjigom u ruci, motreći predjele, uz koje plovismo, i doživljujući si uspomene

prošlih vremena, koje su na zemlju i narod privezane. Parobrod odtisnuvši se od stanice ulazi u ušće Save, pa onda u Dunav, a tim okretom obidje podnožje celoga Beograda, koji se oku motrioca stupnjevito prikazuje u čarobnoj slici. Gledeći s jedne strane prijestolnicu Srbije, s druge zagrljaj s Dunavom naše Save, koja dolazeći iz Slovenije i prolazeći mimo našega Zagreba i duž ciele Hrvatske gubi se napokon u naručaju srbstva, sjetih se liepih rodoljubnih rieči našega M. Pucića: „Šta će Srbin bez Hrvata? Što i brat bez brata! A bez Srbina Hrvat? Što bez brata brat!“ Sama narav, položaj zemalja, zajedinstvo narodnih i prosvjetnih interesa podkriepљуje ovu istinitu, sto puta izuščenu a toliko puta zaboravljenu misao.

Dunav, ova poslije Volge najsilnija evropska rieka, čini u svojem dugom toku (2990 km.) kod Beograda treći veliki okret (prvi kod Rezna, drugi kod Budimpešte), tekući odavle put izтока do Ršave razmakom od

30 milja. Cijeli ovaj okret s poriečjem spada u srednju veliku podunavsku kotlinu, opasanu Karpata, Alpami i gorjem zapadnoga diela balkanskoga poluotoka. Dok u tom okretu ne ulazi rieka u planine, tiek joj je miran, lagan, veličajan, ničim zapriečen. Desna obala izpod Beograda je viša, lieva nizka i močvarna, i s toga je prva slikovitija; brežuljci izmjenjuju se s prodolicami, dolinama, nizinami kod ušća potoka i rieka, od kojih je najznatnija moravska ravnica (Godomin) kod utoka Morave, i ona kod utoka Mlave, dočim do lieve obale stere se banatska ravnica. Ali gdje ova na iztoku prestaje sterući se do izdanaka jugozapadnih Karpata i gdje se ovim primaklo balkansko gorje, ondje ulazi Dunav u sutjesku, koju su mu ova oba gorja ostavila. To su glasovita Željezna vrata u širjem znamenovanju, dugačka od Baziaša do Kladova kakovih 16 milja.

Trajanov most na Dunavu.

Uljezosmo u taj dunavski tjesnac oko 11 sati u jutro, a izljezosmo oko 3¹/₂ poslije podne, tako da ciela vožnja traje preko četiri i pol sata. Jedva imade u naravi toli uzvišenih prizora na tako malom prostoru. Ona široka rieka, koja se je dotle polagano valjala, najednom je prisiljena uljesti u klanac, ovdje se stis-

nuti, obilaziti gorostasne pećine, motati se i vijugati, po grebenju i kamenju verati se, pjeniti i šumiti. Kolikim je silnim promjenam struja vode u tom tjesnacu izložena, vidi se odatle, što se širina korita mienja u onom kratkom toku izmedju 2000 i 117 metara, a dubljina 3—1 do 60 m. S toga kod obične vode ne mogu veliki parobrodi ploviti dalje nego li do Drenkove. Ovamo dodjosmo okolo 1 sat, i tuj se prekrasmo na malen parobrod, koji nas je vozio do Turna-Severina.

Sav tjesnac dieli se milanovačkom i ršavskom kotlinom u tri diela. Do Golubca vije se rieka predjelom svaki čas romantičnijim. Ondje na donjem kraju otoka moldovanskoga strši iz vode kamena zubina „Babakaj“ zvana, 20 stopa visoka. Na toj stieni — tako pripovieda pučka priča — bijaše izložena turska ljepotica, koja je s kršćanskim plemićem iz harema jednoga age utekla bila, ali jedva što je granicu prekoračila i u grad svoga ljubeznika umakla, gospodaru svomu slugom

negovim povraćena i za nevjernost onako kažnjena. Odavle ulazi Dunav u pravo visoko gorje, obale mu budu sve to strmije i divlje, ogromne se stiene množe i dižu, a između njih voda se probija. U tjesnacu, koji sledi, imenom „Klisura“, visoke do 580 m. obalne pećine padaju strmo i tiskaju riek u korito jedva 670 metara široko. Ali taj se prizor umah mienja. Malo niže kod Dobre obala je pitomija, brežuljci niži, a voda se u širinu od 1660 metara razlieva. No niti taj prizor ne traje dugo; jer izpod spomenute Drenkove započinaju čuveni slapovi i pragovi, koji čine plovitbu veoma opasnom. Povodom je popriečno u koritu stienje i grebenje, gdješto jedva metar visokom vodom pokrito, koje proizvodi vrtloge, brzice i pljuskavice. K tomu dolazi i jak iztočnjak, koji u tih provalijah obično duva, te se šumu i bučanju nagle rieke svojim glasom pridružuje. Ovakovih slapova i pragova, koje drže za podrtine onoga silnoga prevrata, kojim je nekada ta pukotina gorjem otvorena, imade više, a nose skoro izključivo naša imena, kano što Stienjka, Kozle, Dojke, Izlaz, Greben, Ploča (naprama Golubovcu), Jelenska stiena, Dobranska počivaljka, Masež, Trpeza, Ciganski kamen (naprama Poreču), Šljivar (na utoku porečke rieke), Kanlika (pri ulazku u ršavsko stienje), Razbojnik itd. Mnoga imena postala su svojim vanjskim licem, druga položajem. Njeka su turskoga porietla, kano Kazan, Tahtalija. Odavle je prešla u srbski jezik i tur. rieč „Djerdap“, kojom tamošnji narod zove kamenite pragove dunavske, razlikujući gornji, između Dobre i Milanovca, i donji Djerdap između Adakala i Kladova. I virovom je naš narod nadjenao posebna imena, tako se jedan zove „Gospodjin“. Od spomenutih pragova znatniji su Tahtalija, Izlaz, Greben, Juk i Kazan u gornjem, a Kanlika, Razbojnica u gornjem Djerdapu. Ona prva tri praga jesu blizu predgorja Grebena. Rieka, malo prije prieko 1080 m. široka, suzuje se kod „Izlaza“ na 740 m. Ta hrid dugačka je 468 m. i čini mnogo velikih virova. U sried rieke je prag „Vranj“, a oko njega duboka voda, koja se u kovitlac okreće. Ali od svih virova jest najopasniji ovdje uz „Greben“; s toga se daje ladjam znak, da se na vrijeme ugnuti mogu. Poslije ovoga tjesnaca pretvara se Dunav pred Milanovcem u jezero, široko do 2.000 m. Divan prizor! S lieve strane leže podrtine nekadanjega grada, odakle se prelaz branio, od kojega su se sačuvale „Tri kule“, pod kojim imenom sada oni ostateci dolaze. Dolnja kula stoji na pećini tik rieke, a sada je od drugih odsječena malom provalom, preko koje vodi most. Odavle se preko praga „Juk“ (dugačak 330 stopa) Dunav kreće prama sjever-iztoku, obale se opet stišću, te ulazi u hridinami stegnut čuven „Kazan-klanac“. Ova velika rieka ovdje je samo 170 m. široka, ali za to do 60 m. duboka. Prelazeći preko praga čini poznati „Kazanski“ vir. Utisak, koji ta strašna provalija čini na putnika, jest čaroban. Kada parobrod

ulazi u nju, misliš, da će se jedva kroz taj tjesnac, opāsan visokimi kano prosjećenimi hridi, probiti; a kod pjenećega se vrtloga da će utonuti. Sada sledi treća i posljednja čest ove velike sutjeske. Iza oštra priboja, „gornjega i donjega belega“, izpod Nove Ršave (Adakaleh) zaglušuje te bučanje vode; Dunav ulazi u tjesnac, jedva 130 m. širok, izpresiecan mnogimi hridmi raznoga obsega (od kojih jedna imenom „Pregrada“), što no ostavljaju jedva 117 m. širok otvor, prolaz, a kod visoke vode jedva 5 m. dubok. O te hridi razbijaju se valovi i tvore mnogobrojne vrtloge. Ako se uzme još u obzir veliki pad, pak toga radi silna brzina toka, tako da rieka ovdje naliči velikoj bujici, onda se lasno shvaća pogibelj velika za plovitbu. Ladje na vesla ne usudjuju se u taj tjesnac, a i parobroda dosta ovdje propalo, tako god. 1862. turski ratni imenom „Silistria“. Ovaj posljednji tjesnac jesu „Željezna vrata“, tur. „Demir-kapu“ (v. sliku u br. 3), koje se ime obično prenaša na cijeli do sada opisani dunavski klanac.

Još je nešto, što se na hridih i pećinah toga klanca ne smije prešutjeti, a to su špilje, kojih imade na više mjesta. Od tih špilja dvie su osobito znamenite: jedna s prirodoslovnoga, druga s historičkoga gledišta. Prva je kod Golubca u brdu toga imena. U onih na ime pećinah, visokih preko 580 m, a tvorećih klanac („Klisura“) jedva 670 m. širok, kroz koji se Dunav probija. imade mnogo špilja, iz kojih, osobito ljeti, izlaze čitavi rojevi mušica, odanle prozvanih, „golubačkih“, te cijeloj okolici dosadjuju, a marvi jesu veoma pogibeljne. Seljaci vele, da se te mušice legu u bližnjem blatu, gdje pišti voda „Pištaljina“. Druga znamenita špilja jest u kazanskom tjesnacu na lievoj obali, a zove se Veteranijeva špilja, od austrijskoga gjenerala Veterana, koji ju god. 1692. branijaše 45 dana proti Turčinu.

Premda si jedva pomisliti možeš veličanstveniji i čarobniji, slikovitiji i divlji prizor od opisanoga klanca, premda je plovitba kroza nj i zanimiva i ujedno mjestimice užasna: to smo poslije one duševne i tjelesne napetosti od preko četiri sata veseli bili, kada smo sretno iz njega izašli. Ako i jest voda prilično velika bila, naš je parobrodipak ipak na više mjesta zastrugao svojim dnom, te se ujedno dobrano zaljuljao, tako da su plašljivije putnice od straha zakriknule. Ovakovoj je bojazni i povod prestao, čim se nadjosmo opet u velikoj širokoj rieci i na velikom udobnom brodu.

Radi ovih opasnosti plovitba je kroz „Željezna vrata“ razmjerno mlada. Da se ona podržavati uzmogne i da tako obćenje medju srednjim i donjim Podunavljem ne bude zapriečeno, dunavsko je parobrodarsko društvo stvorilo posebnu brodaricu za onaj veliki klanac. Osim toga točno se pazi na stanje vode na dvih skrajnih točkah njegovih, pak se ravnanje brodova povjerava posebnim provodićem, kojim je svaka hrid, svaki prag dobro poznat. Rimljani, da si osiguraju prolaz i kroz taj klanac

te da ga si pridržu u vlasti, sagradili su duž obale cestu, koje se tragovi još danas vide. Gdje pećine strmo padaju u vodu, ondje su stvorili galerije na gredah, uklesanih u brid, te im se još uvijek vide rupe, u koje im je bio jedan kraj učvršćen. Naprama mjestu Ogradini nalazi se u pećini uklesani nadpis, vjekovno svjedočanstvo i vladavine i poduzetnosti rimske. (V. sliku u br. 3.) Taj nadpis, mjestimice oštećen, a popunjen glasi: „Imp. Caesar. divi. Nervae. f. Nerva Traianus aug. Germ. pontif. maximus. trib. pot. IIII. Pater. patriae. cos. IIII. Montis (et fl(u)ii an(fractus rupi)bus sup(er)at(is viam patef)e(cit“. Po tom nadpisu dade pobjeditelj Dacije car Trajan ovu cestu duž Dunava sagraditi. Taj je car, kano što je poznato, vladavica Dacije Decebala u tri rata svladao, (101—4), i ovu zemlju rimskoj carevini utjelovio. Ona cesta duž Dunava bijaše joj sa strateških i političkih obzira nužna. A da se obćenje među obima obalama olakoti, dade isti car sagraditi također preko Dunava most, kojega se ostanci pilova uz malu vodu i danas naprama T.-Severinu vide. (v. sliku.) Ova rimska cesta tekla je duž desne obale Dunava od Singiduna pak skroz do njegova utoka u Crno more, a primala pobočne ceste s nutarnjosti bližih zemalja, obiju na ime Mezija, koje su tim ravno spojene bile s Dunavom u političke i prometne svrhe. I ovdje opet veličanstvena osnova rimske države! Duž opisanoga okreta dunavskoga i duž one ceste bijahu gradovi, naselbine i postaje; tako idući od Singiduna (Beograda): Tricornium, Aureus mons, gdje je po brežuljcima car Probus dao vinograde nasaditi (kod Grocke), Margum (na ušću rijeke Marga, Morave), Viminacium, odkle je dolinom Moravskom preko Niša cesta do Carigrada vodila, i gdje je jedna legija u posadi ležala, na dalje Laederata, Pincum, Cuppae, Taliata, Aegeta također s posadom jednoga odjela legije i konjaničke čete, napokon Caput bovis, tvrdjava za obranu rečenoga mosta. Posljednja mjesta počam od Pincuma ležala su uz Dunav u klanu Željeznih vrata. Sada vodi duž suprotne, lijeve obale tim klancom lijepa cesta, koja je nastojanjem velikoga magjarskoga patriote, gr. Stjepana Széchenija g. 1837—40 probijena bila od Bazijaša do Oršave. Ovaj je na dalje dio Dunava od novije doba s lijeve obale na dva mjesta spojen željeznicom s osrednjom Evropom, naime kod Bazijaša, dakle kod ulaza u klanac, i kod Verciorove, kod Željeznih vrata, preko Temešvara, Buda-Pešte i Beča. Timi obćili kano da se htjelo u susret ići onim golemim zapriekam, na koje nailazi plovitba onim podunavskim klancom. Kako da se te zaprieke uklone, pak da bude rijeka i ondje tako plovka, kano što je prije i poslije, o tom radi se od davnja; pak se je tim pitanjem zanimao i berlinski kongres god. 1878. prenesav tu dužnost na obalne zemlje Ugarsku, Srbiju i Rumunjsku; ali do sada izvan izpitivanja i osnova nije ništa učinjeno. Ovo se pitanje tiče donjekle i naše do-

movine; jer će uredjenje dunavskoga klanca. kako me je suputnik nadmjernik Č., viši činovnik u srbskom ministarstvu, tim se također zanimajući, uvjeravao, uplivati i na korito naše Save.

Došav oko 5 sati poslije podne sretno u Turn-Severin i prekrav se na veliki parobrod, kako ladja odayle nastavlja put tek drugo jutro, sadjosmo na kopno, da pregledamo taj rumunjski okružni gradić sa preko 5.000 žitelja. Sam grad leži na poloju dunavskom, od obale nekoliko odaljen, a tik rijeke imade parobrodarsko društvo svoje velike radionice. Ime mjesta stavlja se u savez s podrčinami grada, carem rimskim S. Severom ondje sagradjena, koje se u blizini još vide. U srednjem vijeku jedno je vrijeme pripadao vitezom crkvenjakom, a u XV. vijeku bijaše glavnim gradom banovine, prozване po njem, severinske. Prošetavši se gradom, inače bez osebitih znamenitosti, sjedosmo u vrtu gostione nad dunavskom obalom, gdje se steklo dosta suputnika i gradjana, da uz svirku domaće glasbe ovdje probave krasnu kolovoznu večer. Naše društvance bijaše zanimivo; već od Beograda naime putovasmo s više odličnih Srba i Bugara, a među posljednjimi oba brata M—a, nam Zagrebčanom dobro poznata. Stariji od njih, suborac u ratu rusko-turskom za oslobodjenje Bugarske, onda urednik novina, a do nedavno državni tajnik u Cankovljevu ministarstvu. Među Srbi bio je uz ostale jedan bivši emigranar, drugi član t. zv. radikalne stranke. Tuj bijaše također ruski kapetan Gj. rodom Srbin, koji je vojničke nauke svršio u ruskih akademijah; pak je malo prije, dok se je u svojem zavičaju desio u pohodih, premješten bio u Odesu, kamo se je sada uputio; i tim bijaše nam sve donle supnikom. Mlad, veoma krasan čovjek, visoka vitka stasa, izobražen a vesele čudi. Pridruži nam se u malom perivoju srbski mjernik, rodom Čeh. Kod jednoga dakle stola nadjoše se zastupnici Hrvata, Srba, Bugara i Čeha; a kada se društvance razigralo, dalo je u zdravicah i napitnicah oduška osjećaju ondje vidljivo zastupane slavenske uzajamnosti. Na zemljištu rumunjskom, tik veličanstvenoga Dunava! Samo kada bi izrazi takova rodoljubnoga osjećaja skoro prelazili obseg veseloga društva!

Oslobodivši se Dunav spona „Željeznih vrata“, ukazuje se opet u celom veličanstvu svojem. Sada stupa u donju nizinu, okrenuv se od Ršave put juga kroz 20 milja, onda kod Vidina put iztoka kroz 60 milja. Ljeva mu je obala nizka, nedogledna iavan, zaokružena sa sjevera jugo-istočnim karpatskim gorjem; desna je pako obala viša, opasana izdanci balkanskoga gorja, koji se ovamo stupnjevito spuštaju, i mjestimice izpresjecana uvalami, kroz koje se desni pritoci, kano što Timok, Lom, Skit, Iskra, Osma, Jantra slievaju u glavnu riek. S klancom „Željeznih vrata“ prestaje naravna dražest, romantičnost dunavskih obala. Dalje su obale puste, Ovo, pak i različit tok rijeke, dalo je povoda, što su joj

stari nadievali dva imena: donle „Danubius“, i u ovoj nizini „Ister“. Ister dieli se u bezbrojne struge, stvara močvare, blata i jezera. Ovdje je treća kotlina dunavska, dolnje Podunavlje.

Od sada vožnja nije zanimiva toliko poradi naravi zemljišta, kojim Dunav prolazi; koliko poradi naroda i mjesta, s kojima se putnik susreta.

Podunavlje cielo, prostorom do blizu 15.000 □ milja, podieliše si Niemci, Slaveni, Rumunji i Magjari, i to tako, da u gornjem gospoduju Niemci, u srednjem Magjari i Slaveni, u dolnjem Slaveni i Rumunji. Izvor rieke jest u rukama Niemaca, a ušće njezino u rukama Slavena i Rumunja.

Kako je Podunavlje veoma znamenito za saobraštaj i ljudsku prosvjetu, te je u povijesti Europe od vajakada znamenitu ulogu igralo, nije čudo što su se toliki narodi za nj otimali. Slovjenom je od VI. veka Podunavlje bilo metom njihovih težnja. Oni su nastojali postati mu gospodari, trudeći se iz dolnjega iztisnuti Bizantince, iz srednjega germanska i turanska plemena. Da se je kojom srećom država Privine i Svatopluka utvrdila, bili bi Slovjeni izključivo zavladaali i srednjim Podunavljem; a tako bi i u dolnjem potpunoma Bugari zavladaali, da su težnje

Kruma i Simeuna ostale nasljedne i dosljedno provadjane u

potomeih njihovih. Odavle, kano i od tolikih vojnih pohoda ruskih, lasno se može tumačiti, što je Dunav u

predaji svih slovjenjskih plemena ostao tako duboko usje-
čen, kako svjedoče njihove narodne pjesme i pripo-

viedke. „Bieli, tihi“ [Dunav iztiče se ondje kano nje-
kakovo više biće, koje ne samo žrtve traži, nego utiče
u sudbu čovjeka.)*

Dunav je zbilja dosta
uticao u sudbu slovjen-
jskih plemena. Sada,
obzirom na moje puto-
vanje, desna obala od
Beograda do ušća Ti-
moka pripada Srbiji,
dalje do Silistrije Bu-
garskoj, a od Pruta ki-
lijski mu rukav do ušća
u crno more Rusiji.
Dočim sam tok Dunava
i obale mu u kratko
opisao, progovorit ću
njekoliko rieči o mjestih
i žiteljih, koliko sam
ih duž njega tom pri-
likom opazio.

Od Beograda dalje
preobladjuje na samoj
ladji slovjenjski jezik.

Premda lieva obala
pripada Ugarskoj do
kraja klanca, te se i
odanle ukrcavaju na
postajah putnici, ondje
gospodujućemu „držav-
nomu jeziku“ ne ima
na parobrodu ni traga.

Razlog je sasvim je-
dnostavan, jer preko u
Banatu i u novoj ka-
rašovskoj i severinskoj
županiji (nekadanjoj
u arskoj vojničkoj kra-
jini) stanuju Srbi i Ru-
munji. Iz postaja Pan-
čove i Kubina ulazili
su putnici Srbi, iz
Moldove, Drenkove i
Ršave (Oršave) djelo-
mice Rumunji. Pošto
je druga obala do
ušća Timoka srbska,
to se je srbska rieč donle
najviše čula. S Beo-

*) Liepo je to iz tradicio-
nalne slovjenjske litera-
ture razložio Jagić: „Du-
nav in der slav. Volks-
poesie. Archiv I 299 sl.

gradom prestaje njemština, koja se dalje čuje samo kad što iz ustiju putnika Niemca, ako se namjeri na poznavao materinske mu riječi, kano što to biva i s drugimi „kulturnimi“ jezici. U donjem Podunavlju gospoduje bugarština, kojoj se ruština, osobito prama dunavskoj delti, pridružuje; a što se manje, nego li bi se očekivalo, čuje rumunjski, bit će uzrok, što je lieva obala poradi silnih močvara u onoj nizini slabije naseljena i što se Rumunji više služe željeznicom, koja od Severina na Bukurešt i Brajlu presieca im domovinu. Meni je ova prevlast srbskoga, bugarskoga, ruskoga jezika veoma godila, te mi bijaše drago, što sam mogao ovu činjenicu, koja je inače i u etnografskih odnošajih osnovana, na licu mjesta konstatovati. Dočim su se braća M. izkricali u Lom-palanci za Sofiju, ukrcaše se drugi odlični Bugari, imenito dr. Zl. državni odvjetnik u Ruščuku, D. član kodifikatorne komisije, B—v urednik iz Plovdiva itd. Sa svake skoro bugarske postaje unidje takodjer njekolicina mladih Bugara, koji su putovali u Rusiju, da ondje na sveučilištih, u gimnazijah i vojenih zavodih

nastave ili započmu svoje nauke, jer se je tada približavao početak školske godine. Djaci, koji su pripadali odgojilištem i zavodom, bijahu odjeveni u njihovom odielu. Jedan dio tih djaka bijahu pitomci bugarskoga zavoda u Nikolajevu na crnom moru, gdje ih imade preko stotine. Ondje imade takodjer učilište za topništvo i za pomorstvo. Ovi mladići govore bugarski i ruski jednako lakoćom, te su se i u razgovoru služili sada jednim sada drugim jezikom. Ruski jezik uslied toga je u bugarskoj inteligenciji veoma razširen; pak služi, kano što kod nas njemački a u Dalmaciji talijanski, za sredstvo i promicalo više naobrazbe. I ovo je uz druge jedan razlog simpatiji Rusa k Bugarom. Da se je medju menom i spomenutimi odličnimi Bugari skoro zametnuo razgovor, u kojem nastojasmo jedan drugoga obavijestiti ob odnošajih naših domovina; da se je stavljalo sto pitanja i dobivalo toliko odgovora, samo se po sebi kaže. Jednako zanimalo me razgovarati s bugarskimi djaci, da vidim, koliko znanja u poznatih mi strukah crpe u ruskih učilištih.

Moderni roman.

(Nastavak.)

II.

Socijalni roman prikazuje u viernoj i istinitoj slici važne karaktere i zanimljive prilike društvenoga života, podaje jasno ogledalo savremenoga ćudoredja u svih slojevih modernoga svijeta, otkriva liepe i zle strane kulturnih ustanova i našega društvenoga uredjenja i objasnjuje vrline i mahne, koje duboko zasiecaju u biće i život pojedinaca i ćitavoga naroda. Ovu svrhu i zadaću ima socijalni i eminentno moderni roman u Ingleza, Franceza i Rusa, o ćem se možemo lasno uvjeriti proćavavajući znamenita djela najćuvenijih romanopisaca njihovih: Thakeraya, Bulwera i Dickensa; Balzaca, Georg Sandove, Daudeta, Zole i Ohneta; Gogolja, Turgenjeva i Dostojevskoga. No moderni se roman ne ogranićuje samo na savremene društvene prilike, već može poseći u netom minula vremena i crpsti predmete iz života najskorijih generacija, koje su donjekle svojim radom i nastojanjem uplivala na razvitak i društveni poredak našega doba. Takih prikaza nalazimo u njekih romanih Turgenjeva i Daudeta. Nadalje ima primjera, da se u modernom romanu prikazuju znamenita lica i politićke napremice iz savremene poviesti. Tako je Daudet po svoj prilici namjeravao prikazati Gambettu u svom Roumestanu, a Emil Zola u Rougonu Napoleonova ministra Rouhera. Po tom vidimo, da je vrlo obsežan i raznolik taj šareni svijet, iz kojega crpe moderni romanopisac gradivo za umjetnićko prikazivanje. Hoće li moderni pisac, da u svom djelu vierno naslića tok i savez zanimljivih

zgoda i da jasno prićaže karakteristićne crte svojih lica, treba da se snadje u toj velikoj raznolikosti socijalnih pojava i šarovitoj smjesi osebućnih znaćajeva, pa da odabere za prikazivanje tipove i individue iz onih slojeva društva, koje je izkustvom svojim najbolje upoznao, svojim duhom najdublje proniknuo, a simpatijom svojom najviše prigrlio. Toga se načela drži svaki savjestan pisac, koji riše i crta savremeno moderno društvo, njegove navike i zablude, jer se mora svojski trsiti, da mu djela budu istinito i vierno ogledalo života, pošto su podvržena neposrednoj i strogoj kontroli ćitalaca, koji ih rek bi realistićnim nožem razćinjaju izpitujući, jesu li prikazana lica prirodna i istinita, kakva susretamo u obićnom životu. Što ukus, što ova stroga kritika ćitalaca upućuju pisce, da se laćaju predmeta iz onoga područja modernoga društva, koje su promatranjem bolje upoznali i dublje proniknuli. S toga vole njeki pisci prikazivati otmeni aristokratićki svijet, drugi opet rado crtaju priprosti idilski život seoski; ima ih mnogo, koji rišu srednji stališ gradjanski, te nam slikaju život trgovaca, ćinovnika, umjetnika, književnika i glumaca, a njeki opet rado opisuju trulež velegradske svjetine. Tako odabiru pojedini pisci samo njeke razrede i slojeve modernoga društva za svoje promatranje i umjetnićko prikazivanje, a opet u toj uzkoj okolini jedni se više bave crtanjem mužkih karaktera, doćim kod drugih prevladjuje smisao i vrstnoća u slikanju ženskih lica. Koji pisci naginju filozofskoj spekulaciji i studiju socijologije, oni će umjeti

vještije prikazivati mužke značajeve, jer se u mužkarcu kao nosiocu socijalnih problema i političkih načela jasnije odražuje i iziće borba savjesti i volje. Naprotiv oni pisci, koji se bave psihologijom i fizijologijom ljubavi i srca, te rado opisuju naravnu dražest i duševnu ljepotu značajeva, uspjeh će bolje sa ženskim licima, jer se narav žene najljepše očituje u toploj čuvstvenosti, u nježnosti srca i u vatrenoj ljubavi. Tim smo samo obćenito označili područje socijalnomu romanu i napomenuli vrela, iz kojih moderni romanopisci crpe gradivo za svoja pjesnička djela. Osim toga ima u ovom šarenom svijetu i u ogromnom carstvu veličajne prirode dosele nepoznatih krajeva i zabitnih mjesta, koje će tek fino i oštro oko darovita pjesnika zamietiti i otkriti, pa ako igdje, ovdje se obistinuje ona dubokoumna rečenica Shakespeareova, da ima više stvari među nebom i zemljom, nego što ih naša školska mudrost i sanjati može. Baš u tom se i sastoji pravo svojstvo genijalna pjesnika i njegova prednost pred običnim ljudmi, što je kadar pronaći neki dosele nepoznati predjel u čovječjoj naravi i skinuti sa prirode ono kruto velo, kojim je ona za nas obične ljude obavita. Jer priroda, kako veli Taine, naliči muzeju krasnih i šarenih slika, koje su za nas obične ljude uvijek nekim pokrovom zastarte. Najviše da nam po gdjevoja luknja na tom po-

krovu daje naslućivati ljepotu, koja je iza tih jednostavnih pokrivala sakrivena; no ove pokrove odstranjuje pjesnik i opazi ondje sliku, gdje mi samo pokrov vidimo. — Ali nije dosta, da pjesnik i romanopisac naprosto prikazuje vanjštinu i površinu ljudi i prirode, držeći se načela: svijet je tuj, da ga opisujemo, već treba da svoja lica nadahne idejama, jer ideje su ona magička sila, koja pjesničko djelo oživljuje i od skore propasti čuva. Te pako ideje imaju biti napredne, koje su u skladu sa duhom i prosvjetnom težnjom našega vieka, nadalje treba da su čudoredne, jer svako djelo mora imati moralnu podlogu, koja čovjeka oplemenjuje i tješi. Ali ova moralna tendencija romana ne smije biti napadna i prisiljena, da nam, što no je rieč, u oči udara, kao što ju nalazimo u djelima inglezkih romanopisaca, a napose u djelima Thakeraya, koji gotovo u svakom romanu po više stranica izpunja moralnim prodikami. već treba da konačni utisak pjesničkoga djela u nama probudi preokret „in melius“, te da nas uvjeri o shodnosti i etičnoj nuždi, da temeljna misao postane djelom. Moral se mora laskajući namamiti, a ne silom naprtiti, veli neki pisac, jer u čovječjem srcu ima jak nagon oporbi, pa ako se tko odviše mnogo napinje, da ga skući u verige, nastoji, da mu se otme i izmakne i da se naužije svježeg zraka.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Pjevač balada. Slika V. Brožika. — Ova se slika broji među najzanimivije i najbolje radnje českoga slikara Brožika. S koloristične je strane jedna od najljepših slika njegovih, te je tuj umjetnikov kist pokazao svu svoju vještinu. Što se pako tiče strane psihološke i fizijognomičke, najbliža je slici „Osuda M. Jana Husa“. Izim toga predočuje prizor iz staročeskoga dvorskoga života, u koji još nijedan česki slikar posegnuo nije, pa ako i jest, to je prikazao nešto drugoga, tudjega.

Putujući mladi pjevač, stojeći sred staraca, vladika i duhovnih dostojanstvenika, recituje upravo emfatičkim oduševljenjem svoje pjesme pred mladim knezom, njegovom liepom ženom, pred biskupi, prelati i opati, pred plemići i dvorjanici, koje je pozvao vojvoda u veliku dvoranu, da se naslušaju bajne pjesme. Nestalo patrijarkalnoga nekada običaja, kad je kao što i danas jošte na našem jugu koji godj član društva vlastitu svoju pjesmu improvizirao ili narodnu pjevao, prošlo je doba junačko, navalili trubaduri i minnesänger i zaredali od mjesta do mjesta, od grada do grada. Romanticizam razkrilio već široka i nipošto nezanimiva svoja krila nad celim obrazovanim svijetom. Prokrčio si put i u Česku i donio onamo balade o hrabrom junaku Tristanu, o Artusovu stolu, o Tandariasu i djelih njihovih. Duh vremena udomaćio se i u Českoj.

Slika naša prikazuje prizor iz českoga života. Crte mužkaraca, onoga starca uz kneginju, koji pozorno sluša, starca, koji sjedi s prieda, a sieda mu brada počiva na prsima, muževa, koji stoje za njim, uploške su slovanske, izrazite, markantne, kao što

i meko, ljepušno lišće kneginje. Brožik im utisnu punom sviešću i sigurnom rukom taj izražaj iza duga naporna studija karakteristike čovječjega lica. Rieči pjesme pjevačeve zvone jednostavnom dvoranom, uho slušalaca ih hvata, ne svako jednako, na isti način, već svako drugčije. Koliko osoba, toliko raznih značaja. Starost, rod, čast, narav, sve se iziće ovdje zgodno i vjerno. Jest to galerija, toli raznolika i primamljiva, da se pravom toj slici daje jedno od prvih mjesta med Brožikovimi radnjami

U „Pjevaču balada“ skupio je Vaclav Brožik vrlo sretno sve nježne krasote svoga kista i svoga kolorita, te je dokazao da je gotov umjetnik u karakteristikci. Ne ima tu sjaja, ne ima ljeska dragulja, manjka sva pompozna prekomjernost brokata i atlasa. Kan da ih je hotimice izostavio, samo da jače iztakne moć svoje karakteristike. Kolorit mu je pun, savršen, na glavne osobe pada jasno svjetlo, koje prelazi od sredine prema oba kraja sve više u ugodnu polusjenu. Sva se slika dojmilje gledaoca vrlo povoljno, te je posve opravdana tvrdnja, da ta slika zauzimlje jedno od prvih mjesta ne samo medju Brožikovimi radnjami, već u obće u českoj slikarskoj umjetnosti.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 19. i 23. o. m. pjevala se je Rossinjeva komična opera „Seviljski brijač“, koje osam godina nismo imali prilike čuti u Zagrebu. Ova je opera nikla početkom ovoga vieka, pa je jamačno mnogima poznato, kako je Rossini zlo prošao, kad se je prvi put pjevala. Rossini je naime upotrebio za operu

svoju libretto, za koji je već postojala Paisiellova glasba, te se već često pjevala i obćinstvu bila dobro poznata. No nije prošlo mnogo vremena, te je opera napuljskoga opernoga ravnatelja obašla ne samo svu Italiju, nego i sve zemlje, gdje se glasba goji, i prionela slavu Rossinijevu. Sve, što je učilo pjevati, dalo se sada na koloraturne partije, kojima je Rossini snabdio opere svoje, dok nije drugom polovinom našega vieka opera, poimence Wagnerova, krenula drugim putem. To je bez sumnje uzrokom, što se najvrstnije pjevačke sile sve više odvrću od partija Lucije, Sonambule, Barbira itd., te njeguju dramatičke opere novoga kova. Pače bismo rekli, da moramo više nekim glasovitim umjetnicam zahvaliti, kao što su Patti, Bianchi, Donadio, što se one starije talijanske opere još danas pjevaju, nego njihovoj glasbenoj vrijednosti. Na našoj je pozornici pjevala Rozinu gdjica I. Brochova, operna pjevačica iz Beča. U gdjice je veoma umiljat no nešto slab glas, premda moramo priznati, da nam se je njezin glas činio jačim, dok smo je u Beču slušali, nego ovdje u Zagrebu. Možda je tome uzrokom, što je naše glumište dosta neakustično. Kako rekosmo, glas joj je zvonak, samo se na prelazu iz jednoga registra u drugi opaža njeka mala tvrdoća, koju vještijim pjevanjem znade prikrivati. Visina joj je osobito čista, što se najbolje opaža, dok pjeva uz pratnju frule. Tehnička je naobrazba u Brochove podpuna, a prikazivanje naravno i ljubko. Ipak je njoj prevaliti još dobrano puta, dok se popne na onu visinu, s koje Donadio, Bianchi i dr. umiju ugrijati srca slušatelju. Gosp. Anton kao Figaro napregao je sve sile, da bude što bolji, pa će mu to svatko rado priznati, prem da je žaliti, što nema još obilatijega glasa, jer bi onda bio upravo savršen Figaro. Gosp. Deskašev (Almaviva) pokazao je i opet, kako je u njega mnogo dara, jer je gotovo kao samouk bez viših glasbenih studija posve dostojno zadovoljio zadaći svojoj. A to mu mora priznati, tkogod je čuo, kako je bečki Peschier uz Brochovu istu partiju pjevao. I orkestar je bio posve valjan, te bismo samo željeli, da što češće čujemo ovako skladno pjevanje opere.

U isti mah gostovale su na našoj pozornici odlične guslačice sestre Cl. i A. Milanollo u dva koncerta 22. i 25. o. m. Griesli bismo, da ih obaspemo prevelikom hvalom, da su savršene virtuoze, no tko pomisli na njihovu mladost, ne može im poricati riedkoga talenta. Kao svi umjetnici guslači gudile su i one kompozicije Wienawskog, Vieuxtempsa, Paganinija, Beriota. Osobito punoćom glasa i liepim predavanjem odlikuje se starija sestra, dočim u mladje nije tolike sigurnosti a ni tehnike, kao u starije; zato je u Beriotovoj. „Scene de ballet“ najteži dio izpustila. Koliko mogu talenat i vježbe, pokazale su sestre Paganinijevim „Perpetuum mobile“ odgudivši ga unisono vrlo skladno. — Od drama bilježimo Schweizerovu komediju „Epidemički“, prikazanu dne 20. o. m., koja spada u društvo Kotzebuovih komada u kazal. arhivu, te želimo, da nas Bog očuva epidemije ovakovih drama, koje nas ne mogu niti sadržajem niti duhom zanimati. — Dne 24. o. m. prikazivane su „Dvie sirote“ od D'Enneryja i Cormona. Ne znamo, za što se u samu dramu upliće glasba. Bilo ni dobro, da se taj običaj ukloni, pošto je glasba u takovoj prilici skroz neumjestna.

Kako čujemo, ugovara uprava s gdjicom Milkom Trninom, koja je sada angažovana u Draždjanima, da gostuje u nekoliko opera. Ako se ona odazove, što želimo, čut ćemo je u Aidi, Hugenotima i Čuvidskom plesu. —

Nikola Mašić. U Strossmayerovoj galeriji slika izložena je ovih dana najnovija slika prof. Nikole Mašića: „Bosanski hajduk na odmoru“, koju je naš vrli umjetnik ustupio štovate-

ljem vladike Strossmayera, da ju poklone narodnomu mecenu. Slika je baš majstorski izradjena; gledajući ju iz daljega, gotovo ti se čini, da je živ Bošnjak lego na tratinu, pa se zavezo u tužne duboke misli o tužnoj sudbi svoga zavičaja. Tvrde njeki, da je „Bosanski hajduk“ najbolje djelo Mašićevo.

Ovih je dana boravio u Zagrebu poznati slovenski slikar Juraj Šubic. Razgledavši Mašićeva djela bijaše veoma uzhićen, te se je živo čudio, da Mašić, kojega u tudjini kud i kamo više cene, nego kod kuće, ipak voli da ostane u svojoj domovini, gdje bi lasno mogao u Njemačkoj i Francezkoj doći do velike slave i — bogatstva. A da Mašića zaista osobito cene u tudjini, svjedoči nam i poziv, kojim ga već unapried moli urednik najuglednijega umjetničkoga lista njemačkoga, da mu pošalje snimke onih slika svojih, koje će možda izložiti na umjetničkoj izložbi u Berlinu.

Rendić nas je morao ostaviti; nastojmo sada, da nam bar Mašić ostane u našoj sredini. Oslobođimo ga težkih okova, kojimi je poletna mu mašta okovana, pa mu omogućimo, da se jedino posveti stvaranju novih djela. Ta tim će proslaviti ne samo sebe, nego i nas. Zaklinjemo zato i visoku vladu i visoki sabor, i našu rodoljubnu aristokraciju i naša književno-umjetnička društva, neka uznastoje o tom, da se vrlome Mašiću nadje ono mjesto i onaj djelokrug, koji zaslužuje. Eno, galeriju slika imademo; zar nije skrajnje vrijeme, da mislimo i na slikarsku školu? Matejko u Krakovu i sam stvara slavna djela i odgaja čitavo kolo vrstnih umjetnika; zar se nebi i našem Mašiću mogla ovakova zadaća povjeriti?

Svaštice.

Piće u staro vrijeme. Kako tumači Faulmann u kulturnoj poviesti, nije prilika, da je vinova loza bila prva, što no je čovjeka opijala. Kinezi i danas upotrebljuju grožđe samo za jelo, a vino prave od riže. Vino je još i u najstarije vrijeme bilo kao najplemenitije piće cijenjeno, te se i u biblijskim knjigama spominje. Po tom se čini, da nije vino starije od drugih pića što opijaju, pa i za bogove se priča, da su pili rajevinu nektar, pivo od meda, a ne vino. Želja za opijanjem ponikla je u najstarije doba. Hotentoti prave od divljeg meda, vode i njeke biljke, što se zove kri, pivo, koje za tri četiri sata uzavre, te se onda pjenuši i vrlo je dobro piti. U iztočnoj Aziji gotove od banane, a u Guineji od paome alkoholska pića. Mongoli prave rakiju od mlieka. A gdje nema žestokih pića, ištu se druga dražila. Tako dok u sjevernu Ameriku nisu došli Evropljani, nije se znalo za alkoholska pića, nego su pušili duhan, koji su sada i Evropljani od njih usvojili. U Indiji upotrebljuju hašiš i opium, a u Evropi rakiju, pak se čini, kao da kultura želi sama sebe da uništi. Perzijanci imaju haomu, Indijanci to zovu saoma a srodna je hašišu. Perzijanci poštuju to piće kao božanstveno. Ono božanstveno piće, što ga stari Grci zvahu nektar, bit će da je pivo od meda, od prilike šerbet. Ova su se žestoka pića znatno dojmala — pojezije. Pjevače je piće zanosilo, te se u američkih Indjana još i danas lula i duhan smatraju božanstvom. Proroci su dolazili do svojih proročanstva u postu, pušenju i parnom kupanju. Razdražen mozak vidio je bogove u čovječjem tielu. Triezni pak ljudi poštovahu pijanice, te mišljahu, da je njihova nerazumna i neprirodna radnja znakom božanstvene prirode. I danas imade naroda, koji za poludjele misle, da je u njih zašlo njeko božanstvo.

Idile. — Seoska ljepotica. — Posljednji dani kneza vojvode. — Vaclav Brožik. — Putne uspomene o Rusiji. — Moderni roman. —

Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaču i uredjuju V. Klaić i M. Maravić.

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

— 90 —

U Zagrebu 6. veljače 1886.

Br. 6.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Fatum.

Spjevao *Josip Kozarac.*

Zar ja nigda ne ću doći
Do mojijeh želja praga?
Zar ćeš mene naviek gonit
Od nemila do nedraga?

Od postanka pa do danas
Mukom si me svedj darivo;
Budio me crnom brigom,
A otrovom uspavljivo.

Što sam većma cilju svome
Svojom snagom dize krila, —
U to dublji, crnji ponor
Rušila me grdja sila.

Štogoder sam samo imo,
Sve sam dao ovom svijetu:
Dušu punu idejala,
Ljubav srca vruću, svetu; —

Štogod diže umrlika
Nebesima, sve žrtvovah —
Ostao mi samo život,
I nišetna ljuska ova.

Hoćeš i njeg? — Evo ti ga!
Za mene je puko ništa — —
Bac' i na njeg zadnju strielu
Iz tobolca mučilišta.

Radi samnom štogod hoćeš,
Kivan na te više nisam:
Napativ me, odo si se,
Da si isto, što sam i sám.

Sam o sebi nitko nisi,
Udo tek si našeg uda;
Puki odsjev, puki odraz
Naših misli i požuda.

Kao želja krotka, vruća
Poletiš nam iz njedara:
A vratiš se, sad ko ptica
Punim kljunom zlatnih dara —;

A sad opet kao jastreb
Stostrukom se vrneš silom,
Bijući nas za osvetu,
Oštrom pandjom, trvdim krilom...

S tog te jedni sretni, harni
Blagoslivlju blagosovom;
Drugi jadni, pogruženi
Proklinju te svakim zovom.

A nesretna mašta naša
Utvara si jur odavna,
Da si biće veće, jače,
Što nam tekom žića ravna;

Stvorila te samoj sebi:
Pa tad slavi, tad se boji

Vlastitoga svog poroda,
Nedokučnih želja svojih...

Na ovrhi.

Napisao *Gjuro Turić.*

Gospodin Jerović, kr. porezni protustavnik i ja
sjedosmo u kočiju, nakani da se odvezemo
u N. na eksekuciju. Prilika, koju smo uzeli,
bila je dosta skupa, te je gosp. Jerović, ma-
šukajući glavom, računao, hoće li što ostati od kilome-
tarine. Kukav imao puno djece, pa mu novčići, što bi
ih ovakovom prilikom zaslužio, bili za izvanredne troš-
kove. I ja se baš nisam mogao punom kesom pohvaliti,
ali ipak ne htjedoh uzeti drugih kola, nego kočiju; a na-

prosto s toga razloga, što su me naši ljudi više poči-
tovali, kad iz kočije izadjem, nego iz kola.

Uz to spremalo se i nevieme. Oblačina se bila
spustila, da bi ju mogao rukom dohvatiti, a vjetar motao
sad s jednoga, sad s drugoga kraja.

Iz D. pošli smo bili rano, koliko se rano može
poći u proljeće, tako da smo mogli oko osme ure pri-
spjeti u N. Htjedosmo namah započeti, a osobito prešio
gosp. Jerović, u želji, da prispije kući na objed. No kako

ćeš početi, kad nije načelnika ni viećnika kod obćinske kuće? Upitamo za njih, a pandur, koji je uz vrata stajao, izvadi lulu iz usta, pljuču na stranu i odgovori nam, da je još rano, pa da će se dospjeti. Poboja se na to, da bih ga poslao po njih, te se okrenu i nešto mumljajući ode za obćinsku kuću.

Jedva dočekasmo načelnika, i tek on morade poslati po procjenitelje i viećnike, izpričavajući se, da ih je naručio, kako je pisano, za osam sati. Kažem mu, da je osam sati već odavna prošlo, a on samo pogleda na nebo i onda poviknu za istim onim stražarom, neka se žuri.

— A da! — Evo satrh se od trke, odgovori ovaj i nastavi svoj put prvanjim, lienim korakom.

— Službeni vragovi! — pomislim u sebi, te predložim načelniku, neka bi mi išli, a viećnici da dodju za nami. Možebit riešimo sve mirno, da nam njih ne bude ni trebalo, spomenem ja. Načelnik mi odgovori, da će to biti teško i doda još, neka ne vjerujem, ako mi budu obećavali donieti za koji dan; jer da mi sigurno ne će donieti i da ću morati po drugi put za istu stvar u N. ići. A da ima ljudi, koji će položiti novce, i kad ne bi Salinići bili onako tvrdoglavi, kako su, da bi novci već odavna bili na svom mjestu.

Podjemo nekim utrenikom do kuće tih Salinića. Iz krème, kraj koje smo prolazili, izadje krčmar i ja se s njim pozdravim, jer sam već više puta stajao kod njega. Bio je to okretan, mlad čovjek, prilično imućan, i čuo sam govoriti, da veoma naglo stiće imetak. Medjutim da je pošten čovjek.

Podjemo dalje. Krčmar se primaknu k načelniku, te sam čuo kako mu ovaj tiho pripovieda, da je već govorio, pa da će sigurno biti sve dobro.

Kod tih Salinića imali smo obaviti realnu ovrhu, t. j. za državne dugove prodati im komad zemlje, ili ako bude nužno i sve, pa neka idu kuda ih je volja. Bio sam navikao na taj posao, te idući tamo, nisam ni mislio na drugo, nego kako da ga lakše i brže obavim. Gospodin Jerović razgovarao se s načelnikom o nekih službenih stvarih, i tumačio: „Kako to mora da bude, pa makar vrag na vragu jašio“. I krčmar svoju dodade te spomenu, da se ne može sve onako, kako to propisi ištu. Ali, veli on, i ljudi misle, da je to sve šala, pa se zapuste. On da je i ovim Salinićima tumačio, kako to nije šala, i da će doći do gusta, pa neka se za rana skrbe, nu oni da su odbijali od dana do dana, pa eto na što im je izašlo. A ja sam njima pošteno govorio, pače sam im htio pomoći, da kukavice ne propanu sasvim; ali što bi im, kad nisu htjeli. Načelnik na to dodade, kako bi sve drugčije bilo, kad bi oni i njega poslušali. Ali to je zlo, kad naši ljudi za svoje ne mare.

U tom razgovoru dodjemo do hrpe kuća, i načelnik podje pred nami da nas vodi. Kad smo se primakli k jednoj, kaza mi, da su to Salinići, do kojih idemo.

Bila to duga zgrada, mnogo dulja od obićnih seljačkih kuća.

Čudno je bilo na toj kući i to, što se nad jednom polovicom protezao krov veoma položit, a nad drugom uzdizao se strmi, starinski. Šupljina med ta dva krova zijala, pa mi se pričinila kao kakova otvorena rana. Iz-nemogli su moji domari, govorio kukavi krov, te ne mogu da mi ovu ranu zaliepe, pa moram propadati. Po niskom krovu izprekrižale se stare daske, jedna dulja, druga kraća; a kamene ploče ne dale, da ih bura raznese. Na drugom krovu držala se još stara ražova slama, probušena na mnogo mjesta. Sljeme bilo ponajviše raskidano, te čupovi slame stršili okolo, kano da je taj starinski krov cvjetao. I trava po njem rasla, vjetar ga raznosio i gjilež napadala; ali se još držao. — Dotucite me djeco, dotucite! najbolje će biti, uzdisao taj jadni krov. Ali djeci bile valjda ruke u toliko onemogle, da ga ni dotući ne uzmogoše.

Zid se po svojoj kući obrušio. Izpod greda i oko prozora poizpadalo kamenje; a vrata — osobito pod slamnatim krovom, razljuljala se kao slabi zubi.

— Uh, puška ga ubila! — pomislim ja, neka se vrag ovdje naplati.

Vjetar brijao pošteno, pa kako nije bilo još pandura s viećnici, podjem u kuću, da se u kuhinji ogrijem. Kroz krov, kroz luknje izpod greda, na prozore, ma svud izlazio dim, pa ga vjetar mutljao oko kuće i opet satjerivao na druge školje u nutra. Ipak, pomislim, izniet ću nekako lakše u kuhinji, nego vani, te zadjem u nutra. Na zemlji uz brvna, što su išla upravo izpod onoga mjesta, gdje se je krov dielio, gorila vatra; a oko čubilo četvero djece, u crnih, blatnih košuljicah. Kad sam ušao u nutra, otmu mi se vrata, te odlete škripeći na drvenih petićih, i nisam ih mogao uzdržati, da zatvorim. Djeca me pogledaju, pa se opet prignu k vatri, a najstarije, što je držalo pečen krumpir u ruci, okrene se pram vratima, što su bila na strani, i vikne: Djede!

— Oj! — čuo sam iza tih vrata.

— Izadji! I za njeko vrijeme otvore se vrata. Djed, nevideći mene, upita diete, da što će? Onda tek opazi kroz dim i mene. Kažem mu, da sam se htio ogrijati, ali da ne ću, jer jako dimi.

— Da, dimi, odgovori djed i počne psovati djecu, što su vatru razprljala. Vražja legla, veli, uvijek samo peku krumpir, dokle ga je godj, a kad ga nestane, onda ništa. Stade ih na to tjerati od vatre, nu mu rečem, da ih na miru ostavi i podjem van, a on za mnom. Kad je izašao, opazi gospodina Jerovića i načelnika, te skide kapu.

Upitam ga, da li je on Ilija, jer je tako bilo ime gospodaru kuće. Kaza da nije, nego da mu je Ilija sin, te da je nekuda otišao još zorom.

— Neka izadje na sriedu, druge nije. Bolje da izadje, nego da se skriva, reče načelnik.

— Volja li ga, neka izadje, odgovori stari i pogleda na stranu. Ja sam invalidac, o me se ne zapinje, — i on prebaci suhe, nabrane ruke za ledja, preko svog starog, kratkog kožunčića.

— Čemu ste vi to ovako krov napravili, pa ostala jedna strana strma, a drugu ste spustili? upitam ja.

— Ovo je podijeljeno, pa je Ilija svoj krov spustio, kad se odrapao stari, odgovori djed.

— A čemu ga nije ostavio strma?

— Otišlo bi puno daske u nj. Pa evo i kamen na strmu ne stoji.

— Mogli ste pokriti opet slamom.

Starac me pogleda. Vrag će slame nadavati, nastavi, kad je vidio da ja ozbiljno pitam. Nestalo raži, pa i slame.

— Čiji je ovo krov? upitam.

— Je li ovaj slamnati? — Ovo je Davidov.

— Čemu ga ne popravi?

— Nema njega! Odbio se u sviet, pa ne mari. Na to mi kaza, da je taj David sin njegova pokojnoga brata i da ga nije kući od kada je u vojnike otišao. Služi negdje u svietu, pa ne mari za ništa, završi stari.

— Zašto vi ne popravite, kad on ne mari?

— Ne da rdja, moj gospodine, ni svoga, a kamo li tudji. Pa što će nam to? Neka se ruši samo. Vrag bi to i srušio, sve da i hoćemo.

Dakako da se ne može, kada ste diobom oslabili. Ali bilo se ne dieliti nego ostati u hrpi, pa ne bi ni nas danas ovdje bilo, a krov bi ostao ciel, nadoveza gospodin Jerović.

— Ostao bi on ciel da bome, ali kad se nije moglo drugčije. Moralo se podijeliti. Vrag zna, što je gore, izgovori stari zadnje rieči tiho.

— Kada ste se podijelili? upitam ja.

— Odavna već! Namah dok zakopasmo mog pokojnog otca. Već nam i on proricao, da će ovako biti. Dielili smo se još za živa njega.

— Pa kako je on mogao zlo proricati?

— Muke mu ga bilo proricati, kad ga je svaki dan vidio pred sobom. Moj pokojni brat okrenuo bio k vragu još za živa otca. Oprosti Bog grieha! završi on čemerno, te se pognu i zamuća.

Načelnik nam pripovjedi, da mu je otac bio vriedan čovjek. Naopako po sebe i po svoje kupi konje i kola starijemu sinu Jándri, otcu Davidovu, tobož da s njimi ide po trgovačke toware, pa da u kuću donese koji novčić. Nu Jándra da se propio, pa ne donosio novaca; a konji izjedali krmu i zob. I tako se zatiralo ostalo blago zbog njih.

— A svake godine crkni po koje kljuse s neumjeće njegove i negleda; pa se i zavalili i u dug, dodade starac. Rasuo nas, onda već!

— Moja je, djede, da tumačim gospodi, prekide načelnik staroga i poče dalje pripovijedati, kako su odatle nastale svadje, i da su se još onda počeli dieliti.

— Pa za što se niste podpuno podijelili? upitam ja, okrenuvši se napram staromu.

— Htjeli smo, ali smetao Jándra. Njemu se nije račilo dieliti.

— Kako to?

— Lako! — On je bio oženjen, a ja nisam, pa sam bio s otcem; a Jándra i njegovi konji na drugi kraj. Ja sam izgledao kao crna zemlja, mučeći se sam s onoliko zemlje i blaga; a Jándri se caklio obraz. Što bi god na konjima zaslužio, to bi pojeo i popio; pa mu se i mogao obraz cakliti.

— Zašto se niste silom dielili, kad je on takov bio?

— Velim vam, da smo se dielili! — Jednom se podielimo u kasnu jesen i pregradimo njemu sobu, podielimo žito; pa da ćemo na proljeće, kada posao nastane, podieliti i zemlju. Jándra namah prodao silu svog žita, pa kupio i trećega konja, i svi smo bili zadovoljni. Ali ne potraja tako dugo. O Božiću opazi on, da nestaje kruha; a u nas ga dosta još. I siena mu ponestajalo. Ode gospodi, i kaže, da smo ga silom bacili iz kuće s nekoliko zrna žita. Gospoda dodju, on im pokaže svoje prazne hambare, a oni liepo smiešaju sve žito skupa. Sadju i u sobu, te sruše pregradu i našu peć, te se tako svrši i mi njega hrani. Na ljeto on nehtio opet raditi i svadjali se nas dvoje, on i ja, cielu godinu, a otca zvalo na raporat.

— Kako su to gospoda vjerovala sve Jándri?

— Imao on prijatelja i bio poznat, odgovori djed. Kad ne bi bio na putu, obuci se liepo, otidji u kumpaniju, pa tamo sjedi med gospodom u krčmi, i troši. Svi ga držali za bogata, pa da smo na nj kivni, što on tobož ima. On govorio, da nam daje novaca, nu da mi hoćemo sve, te za to da ga progonimo. Prozvali oni njega za poštena i pravoga čovjeka; a nas dva, otac i ja, ne išli nikud, niti se poznali s kim, pa za nas niko nije ni mario.

— Jesu li vas zvala gospoda k sebi u kumpaniju?

— Jesu! Zvali otca i on kaži, nu Jándrini znanci uvijek okreni, i otac ostani kriv.

— Zašto?

— Zato! — I dva put mu dalo batina.

— Njemu staru! Pa kako je prebolio?

— Nije mu bilo ništa. Prvi put slutio, što će biti, pa podobukao petere gaće, te ono deralo po gaćama. Drugi put došao nepripravan, te bi ga bili udarci pre-rezali, da ne bi nekog popa. Došao on njegovom srećom, i opsovao svu gospodu, te starom nekako pregledali.

— Pa ste se ipak kašnje podielili?

— Da, kad je bio već sve vrag odnio, odgovori djed, te nješto starac, nješto načelnik pripovjediše, kako se kašnje nije priećilo dieliti, i oni se podiele. Ali kod otog posla bilo tučnje i tužbe, te propali još gore. Jándra namah klonuo, i umre nabrzo od prehlade. Napio se jednom na putu i premrzao na kolima,

kaza djed. Njegov sin David pridruži se k starčevoj obitelji i oni ga hranili, dok nije odrasao; a onda se od-tisnuo u svijet, pa ga nikada natrag.

* * *

Mene je bio već vjetar podpunoma propuhao, te mi ne bilo ni do staroga, ni do njegove diobe. Najviše sam želio ugledati sjajno lice pandura i viećnika. Kad sam se već dosta načekao, opazim gdje dostojanstvenim, polaganim korakom stupaju.

Dok su došli, odpočnemo raditi. Djed se ne htio ni malo pačati, Ilije pako nebilo, te htjedosmo sami obaviti. Mislio sam već, da će poći po staromu, te će gospodin Jerović i opet u svoj katalog upisati jedno imanje više. Nu na posljedku izadje Ilija iza kuće, te pristupi k nami. Protumačim mu ja, što je i kako je, i od koliko godina već ima da plati porez. On se je obapirao. Kaza da ima samo tekući porez platiti, ostalo da nije njegovo, nego Davidovo, pa neka njega ćeramo. David nije nikada plaćao poreza, pa se nakupilo. Zahtievao on, da se Davidov dio prodaje, a ne da se sva kuća obtereti tim dugom.

— Ne može to biti, moj dragi! Vi niste po zakonu podijeljeni. Svi odgovarate za jednoga, a jedan za sve, odgovorim mu ja i ukorim ga, zašto nije proveo diobe.

— Čim? — odgovori on. Dok bih ja sâm proveo diobu, zatrla bi se i ovo što imamo; a onoga iz svijeta ne bi ni na vruću pogaču kući domamio, kamo li da diobe provadja.

Uplete se i načelnik, te počne i on tumačiti. Onda predloži, da prodadu jedan komad Davidove zemlje.

Na to se javi jedan od ljudi, što su zijali oko nas, pa reče, da je to već njemu prodano.

— Tko ti je prodao?

— Pokojni Jandra, veli on.

— Ali on nije imao prava.

— Briga mene! Ja imam pismo. Neka me David tuži, ili koga je god volja. I kad bi se god koji komad zemlje spomenuo (a spominjali se samo bolji komadi, jer lošiji nisu valjali za ništa, i ne bi ih niko ni na dar), javi se njetko, da mu je taj komad založen ili prodan. Ja sam slušao, čudio se i brojio, koliko bi parba razvila ova kuća s razcvjetanim krovom. Sreća, pomislim, da ovi ljudi novaca nemaju.

Nije bilo druge, nego da ćemo početi dražbu.

— A kud ću ja? upita starac i obrve mu počese drhtati, a oči se naglo zatvarale i otvarale.

— Van, bogme! odgovori krčmar, a mene zazebe u duši, kada sam čuo te riječi, te se okrenem prema njemu i začudim se onom čudnom izrazu, što je na licu tog čovjeka titrao.

— Ja sam služio cara osamnaest godina. Evo Švehata! — i on odgali desni bok, na kom se rana poznala. Pa kud ću ja sad s ovim?

Mene su te riječi nekako ožegle, te pogledam na Iliju. Nu on se zabavio s nekakovim čovjekom.

— Prodaj Ilija Matinku! izgovori taj čovjek glasnije za Ilijom, koji je pošao bio napram meni.

— Ne mogu! — To jedino još nešto valja. Pa kako ćeš prodati bez Davida, jer oto je skupni komad? Ti ne ćeš da platiš, ako nije zemlja čista.

— Ne! to ja ne ću. Ali dati ću koliko danas treba, pa ćemo urediti s Davidom kasnije.

— Ne mogu prodati Matinke! — opet će on, te počne na to meni dokazivati i tumačiti, kako on nije dužan plaćati i da ne će plaćati.

— Bio dužan, ne bio dužan, platiti moraš! odgovori gospodin Jerović i počne „službovati“. Na to se oko Ilije uhvatio načelnik i krčmar, te mu nešto tumačili i nagovarali ga. Napokon pridje k meni krčmar te kaza, da će on položiti novce.

— Založio Matinku! reče nujno Ilija staromu, a ovaj samo sleže ramenima.

Saznao sam, da je ta Matinka liep komad livade.

Posao bio je obavljen, te podjemo do krčme, gdje će gospodin Jerović pobrati novce.

U N. imao sam iz mladosti prijatelja, te podjem na čas k njemu. Tamo nadjoh istoga onoga čovjeka, koji je nudio Iliji, da će kupiti Matinku. Razgovarali njih dva o stvari, te onaj čovjek tumačio, kako bi Iliji bolje bilo, da je za iste one novce krčmaru Matinku za uvijek prodao.

— I onako ona već nikad njegova! Odkud da izvadi on te novce? Ali mu ne može kukavu srce podneti da prod.

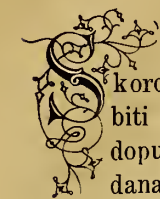
Ja sam se čudio tomu, na što mi on pripovjedi, kako će se krčmar groziti tužbom, i timi grožnjama vezati ih uza se, te oni neće nigdje ništa smjeti kupiti i potrošiti, nego kod njega, bilo to za gotovo, bilo na dug; a on će računati po svoju. Pa kako će mu na račun duga i u ime zahvalnosti morati raditi badava, kada se god krčmaru prohtije. A koliko će danas samo popiti on i svi oko njega! Rastaviti će ga taj dug i s drugim komadom zemlje, a on ne će znati ni kako. Uza to će neprestano još krčmar računati, kako on njemu dobro čini i kako bi po njega zlo bilo, kad se ne bi njega, t. j. krčmara držao, završi taj seljak svoje tumačenje.

Prijatelj moj na to dodade, da naši ljudi propadaju i ne znajući kako.

Kad sam se povratio u krčmu, nadjem tamo Iliju s načelnikom i viećnici. Bio se i djed dovukao. Pili su rakiju, a svi hvalili krčmara, kako on to čovjeka dragovoljno iz neprilike izvuče. On pako govorio: Tko će nas pomoći, ako se među se pomagali ne budemo? I svi bili veseli i zadovoljni.

Gospodin Jerović i ja sjedosmo u kočiju. Dok smo se namještali, skupe se svi s načelnikom oko kola, a kad se povezosmo, uzviknuše: Živili gospodo! — a ja se i gospodin Jerović pružismo, sretni nad tim uzvikom naroda.

Na Antunovo.

Koro su tomu dvie godine, što mi se prohtjelo biti kod kuće za vrijeme crkvenog goda. Dobio dopust, pa u oči Antunova eto me kući. Nu toga dana ne izlazih iz kuće, a sutradan o prvom zvonu podjem, da vidim svoje selo. Preko puta od mene stanovale dvie djevojke šokice: našeg občinskog lugara kći, zvali ju Anka šumarova — i u komšiluku njezina drugga Fema. Ne bilo ni dvie godine, što se počese djevojčiti, pa me zanimalo da vidim ruho, u koje će se danas ponoviti. Ja da ću preko puta, al one na vrata, spremile se u crkvu, pa tako podjemo skupa. Ne znam, čemu sam se putem više divio, odielu ili djevojkama. Ponovile se u zlato, a same vezle, pa gledale, da im odielo jednako bude. Skuti im u tri reda, oplećak sav obložen zlatom, marama, zapreg, pojas, cipele, ne znaš što se bolje sja; i da ne vidiš u Anke više dukata pod vratom, reko bi: „Jedna ih majka svijetu na ugled šalje“. Crna im kosa, vrane oči, tek što je Anka nješto viša i bliedja od Feme, nu premda joj se manje žario obraz, jače se kriesile liepe oči, reć bi: „Oči crne misto pomrčine, kud pogledju, kan da sunce sine.“

Putem će mi Fema:

— A gdje ste vi? Od Miholja vas nema u naše selo, ni o Božiću ni o uzkršu, kan da ste zaboravili na nas i na svoje poznate, valjda vam se bolje svidja svijet tamo, gdje vi škole učite? A ima l' gdje sela nad našim? Recite pravo, gdje se bolje nose djevojke, il u našem selu, il' tamo kod vas?

— Meni se ovdje bolje svidja.

— To vi samo nama velite, a pred njima ćete opet njih hvaliti. A znate, da me car prosi, ne bi htjela u ona sela samo radi svieta. Hajd momci su im i Bože pomozu, al cure — obliepile glavu sa devet pletenica, pa se nemaju gdje nakriti, već zabodi stručak smiljka nad uši, dvie štrepe na tjeme, to ti je sve, što je na glavi, a onda Bože prosti, kan da su sve gurave, propustile na ledjima oplećak preko tkanice, nit se vidi kuka ni struka; a gle naše djevojke, kako hodaju kao paunice, pogledji nas s ledja, vidit ćeš čelo. Pa pazite Anku! Nek se koje selo podiči, da mu je bolja počimaljka od naše.

— Odkad je Anka počimaljka?

— Još od jesenas. Izpraznilo se mjesto, a gospodin parok ponudio Anki da počima, pa to vam svijet jedovan izmislio, da je Ankin otac o svetoj Kati dočero bravca gospodinu paroku. Vele: „Sve da i je najbogatija, al ona u šestnajstoj godini da bude prva med nama!“ Malo što se ne zahvali, kako su se širile oko nje i križale ju očima. Sad se, hvala Bogu, te stare razudale, pa mi gazde: naša crkva, naše i pjevanje — — —

— A i vaš red za udaju!

— Moj nije, branila se Fema, al Anka već zna, kuda i kamo će. Dodjite poslije večernje kolu, pa ću vam pokazati njezinog mladoženju.

— Idi Femo! Valjda bi se ti udala, dok svaki dan te svatove spominješ. Kan da ja nemam drugog posla, već na udaju misliti. Sutra treba ručak koscima nositi, pa tako svaki dan, dok kositba i žetva traje, o Ilinju predi vunu, a onda čupaj, kiseli, nabijaj, predi kudilju, a zimi se poguri tkajući. Moja Femo, kod tolikog posla nemam se ja kad udavati.

— Za tako šta ima se uvijek kada. A što ono neki dan reče: „Jedva čekam jeseni, da se dragi oženi“?

— Pa bi se Anka htjela već pod jesen udati?

— Da ju je još lane prosio, pošla bi, ma da nije imala godina.

— Sigurno nije on bio dosta star?

— Bio je. Pa on je udovac.

Mi došli do crkve. Djevojke krenuše u nutra, a ja selom, da ga se do mise nagledam. Kad bilo poslije večernje, eto me kolu. Anke nema, a Fema se izhvati iz kola, pa će mi pokazati Ankina Matu:

— Vidite, to je on.

Pogledah. Bio to povisok, mlad čovjek kojih devetnaest godina, al mu se već osuli pod nosom gusti crni brci, kratki, kao da ih šiša; kosu dielio po pol glave, pa mu izpod šešira provirivala ko crni rožčići a i nemirno mrko oko odavalo ga, da je vragoljan.

— Pa to je taj udovac!?

— Ah udovac! S pokojnom Ružom živio tri mjeseca, a nema četiri što ju je sahranio, pa to sad u selu graja do Boga, što bi najbolja djevojka za udovca! Al Anka ne mari; pred svetom se pravi da ne će, a u potaji pjeva: „Il za njega, il u vodu s briega“.

— Još će se utopiti?

— Da! Štogod vam pada na um, kan da je ona frajla. Mi šokice idemo u vodu samo kad kudilju kiselimu i ribu hvatamo, al to se tako veli, da se zna, kako ga voli, i da ju ne puste za njega, udala bi se za drugoga, jer se živit mora, pa ma s kim. Sve joj daju na volju, pa će i to, a Mato poludi za njom, pa je gotovo. Eto, sad ju odvede tetka Manda Škarićeva svojoj kući, a to ta stara i prinaša od nje Mati i od njega Anki, jer oni samo kroz poruke divane. Al sve bi rekla, da će se večeras s njim sastati.

* * *

Tetka Manda u istinu odvela Anku k sebi, posadila ju na stolac i stala svjetovati:

— Već je dosta tih poruka, sad reci, što misliš od sebe? Gle! Toliike ti milošte šalje, a još ništa pravo ne zna, kan da mu je do čekanja. Okučio se, smirio se s prvom ženom, pa nije nužde, da se sad pokvari. Treba njemu da zna, tko je njegov, pa da za drugima ne hoda.

Bog zna, možda je i drugima milošte poslao, a svaka će ga sebi grabiti. Zato, ako što misliš, kaži, da mu javim čim prije, da za drugima ne hoda. Bože moj sveti i dragi, još nisam upamtila takvog naraštaja: ovamo bi pojela momka očima, a kad ti što ponudi ili šta zapita, pricvrliš se ko cjepanica uz drnjak, pa ni oštru ni tupu. Reci: Hoću — ne ću, pa kraj. Kad sam ja djevovala, pokojni pop Marko — Bog mu duši lako dao — bio on onda u našem selu kapelan, pa znale mi sve, da od popa curi nikakve hasne, al on ti bio liep ko liepa djevojka, pa nosio svilenu paramentu, a ja pudarila u našem vinogradu, pa kad poruči da će doći, nema tu posla ni vezenja, ni krpanja, već kuhaj i peci za gospodina kapelana, a kad dodje i omrkne kod nas — ne zna, da valja kući. Nikad ti nije došao bez kakve svete priličice, sve on to dielio pudaricama, a meni kupio obočice na formu žira, pa ti ja to i dan danas čuvam, kan da je od zlata. Kad se razdivanimo, nigda kraja: on jednu, ja deset, pa ipak nije bilo vike na me, a sad vičete sokakom do njeko doba noći, ne date poštenome svietu spavati, a jesi li vidila, da te momak voli, odmah namjestiš usta na ogledalo, misliš, klecat će pred tobom. Jest, ako ti ne treba, ima bar tog smeta, tih djevojaka —

— Ima i momaka.

— Ima da, al ne ćeš, da čuješ za druge do njega, razgoropadila se baba. Pa dobro, kad ima, ja ću mu tako i kazati.

— Ne velim ja to njemu, već onima, što tako curama kažu.

— A da što ćeš njemu reći? Vidila si, da te voli, a kad je tvojima pravo, budite svoji.

— Odkud znaš, teto, da im je pravo?

— Divanila sam ti sinoć s majkom, veli: Kad je Anki pravo, nek sprema darove, a o tri kralja nek ju vode.

— O tri kralja!? Joj teto, to je dugo.

— Sad ti dugo, a koliko si sama zavlačila. Još si mlada, medenice, nit si se pletenice nanosala, nit se majka s tobom nadičila. Ne hiti, željo moja, da se udaš i u dvajest petoj godini, opet si sutradan nova mlada, a treba da se i poznate, ne hasni to srnjati strmoglavce, već pazi što radiš.

— Ali ako mi zabavi do vjenčanja?

— Misliš dušo moja, da on može tebi zabaviti? Nek bude sretan, što ga hoćeš. S tobom bi se i gospoda dičila, a znam ja njega, valjan je pa ne misli nepošteno. Eto uvijek veli, da te voli bolje već pokojnu Ružu, a sama znaš, kako joj je izčinjo u njezinoj bolji, pa se više ne joguni, jer mu moram ma kakvi haber od tebe donieti. Sinoć mi se zaprietio, veli: Ti to baba Mando sve zatežeš, al sad mi reci, voli l' me Anka, pa nek bude sve u redu.

— Isuse! Istom štogod pita!

— Nije to štogod, srce moje, već baš sve, a ja mu

moram danas kazati. Pa ded reci svojoj teti, voliš li ga, i nitko ne će čuti do njega.

— Pa ti znaš teto: Dragom Boga pa njega.

— — — — —
Od tetke ne podje Anka kolu, već kući, da pripremi doček dragomu. Zatvorila vratašca, pa zapjevala, a bilo joj grlo ko od olova pa se čulo cielim sokakom:

„Dodji diko, kad zazvoni zvono,
Kad večernje kucne pozdravljenje,
Onda s' majka dragom Bogu moli,
I ja ljubim, kog mi srce voli“

O zvonu podje šumarica svojoj sestri, Ankinoj tetki Mandi. Djevojka ju izprati na vrata, a crno joj oko spazi dragoga, kako k njoj žuri. Pričinila se, da ga ne vidje i okom pratila majku. Došav Mato do nje, pozdravi ju:

— Hvaljen Isus, Anko! Šta radiš?

— Isuse! Kako sam se uplašila! Evo baš sam izpratila majku, ode k teti, a otca još ne ima iz šume, pa moram kuću čuvati.

— Jesi l' bila skoro s tetkom?

— Danas poslije večernje, dala mi je miloštu tvoju, a sinoć je i s majkom divanila.

— Pa što misle tvoji?

— Majki je pravo, al veli, da me do tri kralja ne da iz kuće.

— Samo kad joj je volja, popustit će ona.

Krenuše u avliju i tu sjeli pred kućarom, a govor im sve otajniiji postajo. Još se čulo šaputanje Ankino:

Mato, Mato,
Ti si moje zlato,
Ni kovano ni žeženo,
Već od majke porodjeno.
Blago mome zlatu:
Nij' na vratu postojalo,
Već na rukuh, dok bi malo,
A na krilu sad veliko,
Je l' da j' tako, diko!

U zoru se digla Anka vesela, rano se počela u polje spremati. Obukla bjelčicu rubinu sa priplitom i razplitom, o vratu joj zetinka marama, o pojasu crni zapreg, glavu povezala bielom krpom, navukla ju na oči, da joj sunce lica ne opali. Povrzla lonce, uprtila obramenicu, pa ajd u polje. Ne daleko od sela, baš kod groblja zapjeva:

Nitko tako svoju zove diku;
Ja i Mato zovemo se „zlato“.

Iza groblja skobi se s mladim momkom. Mladić vam to u osamnajstoj godini, ne ovisok, al jedar ko jabuka, vidi se, da ne zna, što je bolja. Umorio se hvatajući konje po livadi, oznojen tisnuo šešir u zatiljak, pa se vidila gusta smedja kosa, a pod obrvama plavile se velike oči. Znanac je Ankin od malih godina, a ciele zime pratio nju i drugu na divane. Zvao se Martin Rašlić. Taj će Martin djevojci:

— Gdje si ti jučer? Ja te motrim u kolu, pa te nigdje spaziti; htio sam da ti kupim kolača.

— Bila sam kod kuće.

— Gle! Već se dugo skanjivam, da te pitam, ali sad ću: Bi l' ti htjela za me, kad bi te naši prosili?

— Bog s tobom, Martine, nasmija se djevojka, kako si mogo i pomisliti? Ne reci to nikom, sviet bi te izsmijavo.

— Da u što sam te ciele zime na divan pratio?

— Da mi bude slobodnije, strah me bilo samu.

Rastadoše se, a momak poče smišljati osvetu.

(Svršit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode

Po Glinkinih zapisacih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Skupio sam platilo i preplatio grihe: novcem, krvlju, suzami, progonstvom i svakom nevoljom, drago moje. Gledao sam tragediju, koja nas je u četvero razkinula — nije l' i to pokora? Radzivil je morao klanjati se onom kralju Ekonomčiću i u ruku ga ljubiti, drago moje, a Čartoriske na grudi privijati! Iza toga svake godine novi jadi, nove nevolje. Obnevidio sam, drago moje, da ne vidim što još ima da dodje. . .

Učinio sam što sam mogao! U Albi mi niesu dali da dovršim posao, — sad će mi se more izsušiti, u njem će se ćikovi leći. Ne znam, šta će biti od moje vojske. . . A ko zna, šta će biti od Radzivila? Zlo je, kad panj usahne, potjerat će korijenje izdanke, ali kržljave, drago moje.

Šta će biti od medjedâ u Nalibočkoj pusti? A tko zna, kakve će šibljike izrasti iz Jerolimova debela? . . . Mene je rodila Višniovecka, a njega nekakva Taksica. . . druga krv. . . Ja sam uprezao u kola medjede, a on će valjda jarce. . . ili može biti magarce? Unučad je gotova i pješke na put, drago moje.

Pokri oči i stade iz tiha plakati.

— Kardinali, biskupi, vojvode, kancelari, silni knezovi, kraljevska vam je krv po žilah vrela, na prijestolja ste sjedali. . . a sutra bit ćete može biti sluge onim, koji su vam se klanjali i primali od vas milostinju, a prekosutra šaka praha, koji će vam vjetar svietom raznieti, te vam se ni za ime ne će znati.

Drhturio sam, slušajući sve to, ali kako me je spalala grješna nekakva izvjedljivost, nisam bio voljan da mu smetam ili da koga zovnem. Na mahove bi ušutio kao da će se odpočinuti ili bi udario u suze. . . rekao bih, sad će se na zahlipnuti.

— Miserere mei Deus, miserere mei, quia derelinquisti me!

U to kao da mu se Bog smilovao, san mu pade na oči, usnu i stade strahotno hropiti. Niesam ga htio probuditi a niesam ga htio ni ostaviti sama. I tako sam čekao, ne bi li se sam probudio i zaželio da ga legnem u krevet. U to se u jedan put hropot, koji se čuo malo ne po čitavoj kući, prometnu grohotnim smiehom. Smijao se sve kroz san a onako od srca, kako je bio nekad

vikao, kad je gledao kakvu zgodnu lakrdiju, ili kad je sam kakvu valjanu šalu pripoviedao.

Taj ga je smieh prenuo oda sna; ali još se nije bio osviestio od snatrenja, dapače vrućica kao da je sve to žešća bivala.

— Hej, svirče! deder onu pravu. . . udri kako bolje znadeš i umiješ! . . . Izturajte iz riznice ono srebrno bure, pokrijte ga šarom tigrovinom. . . Katane! Ovamo u dvoranu s njime. . . upregnite medjede — nek vide babe što je strah! . . . A Bakantke? . . . Ovamo ih! . . . Okićene cviećem, bose. . . samo napred! Briga mene! Radzivil sam, Radzivil sam se rodio. . . Pamti, Litvo, Radzivila! . . . Ko mi na put stane, glavu dolje. . . ne marim platiti! Ko pisne — za svaku po sto batina — za svaku batinu po žut cekin, drago moje! . . . Gle onoga lopova židovskoga! Stegni mu grlo svinjskim crievom. . . al neka, pusti ga, namaži mi ga svake subote onako ljudski svinjskom mašču! . . . Igraj, dušo! . . . Volodkoviću, srce moje! Rejtane, dušo moja! Ovamo ruke. . . tako, tako! . . . Kucnimo! . . . Ko ne izpije, tomu za vrat, drago moje!

Ono Ekonomče valja sbaciti sa prijestola, a okaljani prijestol oprati. Dajte mu dvjestu zlatnih, pa neka pisari na kakovom majuru, ta ima dobru ruku, znat će valjda štogod drljati. . .

U Albi ćemo luku izgraditi, drago moje. . . Onamo će Turci po svinje, a Španjolci po brezovinu, koje nemaju kod kuće. . . Dovožit će nam smokava za gospodu plemenitaše, naranča za gospodu senatore, a rožčića za djecu. . . Divota!

A šta je zaniemila ta svirka? Zar su strune popucale ili ruke utrnule? A svieće — ko ih je ugasio? Noć. . . a ja bos. . . drago moje. . . Tko može, bježi, spasi se! . . . Šta je to? Prešov? Mletci? Ništa ne vidim. . .

Gdje je taj Trales, da mi skine koprenu s očiju? Eno mu jednog dobarca i deset sela dok je živ. . . Šta? Zar mu je premalo? Dajte mu još grudu zlata. . . nek se sjeća Radzivila. . . Ne skine li mi koprene. . . remenje ću s njega rezati. . .

Mislio sam, svršio se taj strahotni razgovor, a kad tamo, knez će nastaviti promienivši glasom:

— Polazim s ovoga svijeta a bez potomstva! Tomu si kriva ti, ti . . . što si me uklela! S tebe sam se mučio čitavog života, pa eto ni umrijeti ne mogu spokojno . . . Molio sam te na koljenih . . . ti mi niesi htjela oprostiti — a kad sam sgriešio . . . zar niesam bio lud? . . . Felicija . . . srce moje . . . s tebe ginem . . .

Zajeca, prenu se i viknu kao prestravljen:

— Hej! Je li koji tu?

— Glinka, svietli kneže.

— Šta je to? Koliko je sati? — stade življe pitati. Niesam li u snu što govorio? Daj mi vode! Strahota, kako me pali, žedan sam . . . Je li? Koliko je sati?

Jošte nije bilo ponoći, a ja ću, samo da mu nješto odgovorim:

— Sad će se na oglasiti prvi pietli.

— A šta? Zar si im ti zapovjedio? Odakle tebi to, da će oni sad na zapjevati? Kako možeš znati, kad će žena pogaziti vjeru, a pietao zakukurieknuti?

Uzme čašu, srknu lemunade i pljunu.

— Gorka je ko žuč! Koga je vraga primiešao?

— Bilo bi već vrijeme, svietli kneže, u krevet, usudih se opaziti.

— Šta? Misliš li da sam pietao, te ćeš mi zapoviedati? Molim vas, ne spominjite mi tog nesretnog kreveta! Ta valjda ne ćeš, da ubiješ kneza vojvodu za to, što ti ne da spavati, već ti dodijava Meni se jošte hoće živjeti, u krevetu me duši, a pod krevetom vreba smrt.

I uze premetati po džepu kao da novce traži, a ne našavši ništa, uzdahnu:

— Ni prebite pare nema više u Radzivila, sve su mu već izsisali . . . a koliko sam papira kojekakih morao podpisati . . . to sâm Bog znade . . .

I opet je stao sam sobom govoriti:

— Nepta je umrla a ne ostavivši potomstva — baš kao i ja! . . . Pop Katembrink moći na župi konoplje . . . Volodkovića crvi toče . . . moji drugovi i prijatelji spavaju u grobovih . . . već su se okrenuli na drugu stranu, a ja eto moram da za svoje grieha čamim ovdje, jer ona Felicija jednako krzma i ne će da dodje sa svojim oproštenjem, moram da čekam, dok ne zagruvaju na sudnji dan topovi, da se dižemo, što nas ima na sud i na slavu . . . Tada će mi doprhnuti andjeo, namazat će mi, kao što je ono namazao Tobiji oči, da se nauživam gledajući radost i sreću . . . A sada je i bolje što ne vidim.

Glas knežev, koji se kad i kad i nješto jače oglasio, mora da je probudio one što su u obližnjih sobah spavali, jer vrata škrinuše a u sobu stupi stari Višniovski, plemenitaš, koga je knez vrlo milovao, jerbo je bio u njega dvoraninom još od mladih ljeta, dielio s njime sve jade i nevolje, a ne bi za kor k čitavo to vrijeme bio odstupio od njega. Višniovski je bio već i nješto imetka steko, kupio jedan zaselak u baštinu, a dva je imao u

zalog, al' uza sve to on je i na dalje služio, ni pošto poradi novca može biti, već jedino što je ljubio starog svog gospodara.

Unišavši u sobu, onako u prtenih hlačah i kožušiću, kako je bio skočio sa kreveta, sustavi se na pragu i turivši ruke u džepove, stade se ogledavati. Knez kao da je osjetio, da je još njetko u sobi, diže glavu i upita:

— Višniovski?

— Na službu, vaša svjetlosti.

— Ja sam te nosom prepoznao, dahneš konjskom parom, -- al' ti znadeš, da mi godi. A za što ti, stari, ne špavaš?

— Ja sam ja, ali za što ne će vaša svjetlost u krevet?

— Da ti pravo kažem, drago moje, ja ti se bojim kreveta — ne će mi se umirati.

— Ta nemojte, tko bi na to i mislio! reče mirno stari. U vas je, svietli kneže, još uvijek dosta snage, ozdravit ćete, pogled na čudotvorni lik podmladit će vas, pa ćemo mi, ako Bog da, još i u medjede!

— Ta da! Mi ćemo još u lov — pravo kažeš. Da kako, sa svetim Hubertom, a u onu šumu, u kojoj se objesio Absalon! — prihvati živo vojvodu. I ti ćeš, starčiću, doskora zagristi u ledinu. Ja ti ne mogu više ni na buhe. Govoriš o nekakvoj čudotvornoj vodi, o čem li . . . kao da bi Bogu vode trebalo, da uzmogne čudo učiniti . . . drago moje! Reci radje: ne rači se Bogu, Radzivil mu je dozlogrdio, pljuje na nj!

Po glasu si mogao razabrati vrućicu i časovitu nesvjesticu. Uzdahnu i upita:

— Sjećaš li se, drago moje, onoga lova?

— A kojega, milostivi kneže? — Ta bilo ih je, hvala Bogu . . .

— A šta pleteš? prekide živo, onakoga lova nikad prije, nikad kasnije. Znaš, kad smo ono sa delfini pošli na morsku telad . . . Doplovismo sretno oko Gdanjskoga na Baltičko more, i upravo se spremismo da započmemo hajku, a to se ukazale sirene . . . Podstolanka, dvije Češnikove i preliepa Felicija . . . i Baška, koju je Sapiuha ugrabio . . .

— Ne sjećam se, svietli kneže . . .

— A kako se ne bi sjećao? Ta valjda ti nije vrana pameti izpila, drago moje . . . Zapovjedio sam ti svojim katanam, da uHITE kraljicu sinjega mora, a ja sam se s njom pod silu zaručio . . . Ona, jadna, nije razumjela šale . . . pa za to, drago moje, niesam nikad mogao da nadjem sebi žene, koja bi mi bila druga i tako eto umirem bez djece . . . Bez djece! uzdahnu i doda ozbiljno:

— A šta se tebi čini, šta će biti od toga mališe?

— Od kojega, milostivi kneže?

— Ta od toga Dominika! Kobno su mu nadjenuli ime — uzdahnu knez — što je svijeta i vieka, nije ti bilo Radzivila Dominika, svi su ti bili pravi pravcati Domini. Zla je to kob, s njim će i rod na manje.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

4.

Od utoka Save pak do utoka Timoka u Dunav do-
pire do desne mu obale Srbija okrugom beograd-
skim, smederevskim, požarevačkim i krajinskim. Od ovih
predjel od Morave do Poriečke, koja se izpod Milanovca
izlieva u Dunav, pak na jugu do Omoljskih planina, zove
narod i danas „Braničevo“, kojega se stanovnici pod tim
imenom, ujedno sa susjedi svojimi „Timočani“, spominju
već u IX. stoljeću

u borbi posavskih

i podunavskih

Slovjena proti
Frankom. Ovaj je
kraj dielio sud-
binu sa starom

Bugarskom; pa
pošto je poslije
prve propasti nje-
zine (1019) podpao

bio pod Bizan-
cij, nalazimo ga
opet pod uzkrstu-
lom oslobođenom

Bugarskom. Bu-
garski car Asjen
II., podieliv Du-
brovčanom slo-

bodu trgovine u
svojoj državi, iz-
rikom spominje
„Bdin“ (Vidin) i

„Braničevo“,
kamo im je slo-
bodno dolaziti.

Tako je već onda
ovaj dio Podu-
navlja stajao u
trgovačkom sa-

obraštaju s ja-
dranskim morem. Bješe ujedno u svezi s Carigradom, te
su u Braničevu boravili i saski vojvoda Hinko Lav (1172)
i car Fridrik (1189) putujući u iztok. Poradi toga važ-
noga položaja otimali su se za nj i ugarski vladaoci;
ali od druge polovine XIII. stoljeća dopade trajnije Sr-
biji.

Ovaj dio Srbije izmedju Morave, Dunava i Timoka
izpremiešan je rumunjskim žiteljstvom, koje mjestimice
stoji u neprekinutom doticaju s Rumunji na lievoj obali
Dunava u Ugarskoj i Vlaškoj. Njeki ciene broj Rumunja
u Srbiji preko sto tisuća; a kako me suputnik Gj. uvje-

ravao, drže se čvrsto svoga jezika, premda srbski vlada
u javnom životu. Razlikuju se od Srbina i u odijelu.
Mužkarac pozna se odmah po ogromnoj šubari, po ko-
žuhu i po bijelih izpod koljena privezanih gaćah. Ženska
je odjeća šarovitija i nakićenija, nego li u Srbkinja. Glava
je, osobito djevojaka, prepletena novci i cviećem tako,
da se kosa jedva vidi. Biela, široka košulja nakiti pre-
puna; pregača s obiju strana viseća, a pojasom privezana, ša-

rovito poput saga

izvezena. U licu

vidi se romanski

tip: okruglasti

crnomanjasti

obraz, vatreno

oko, kret tiela

sjećajući na Ta-

lijanke. Srbin

nosi redovito fes,

redje šubaru, i to

malenu, ili škr

ljak, onda gunj

ponajviše do niže

koljena, ječermu

(jelek), čakšire,

dokoljenice (diz-

luci), podvezice,

napokon opanke,

cipele ili čizmice.

Ovi se dielovi

odjeće razlikuju u

raznih predjelih

samo krojem i

bojom; ali u bit-

nosti su jednaki.

Ženske imadu

glavu pokrivenu

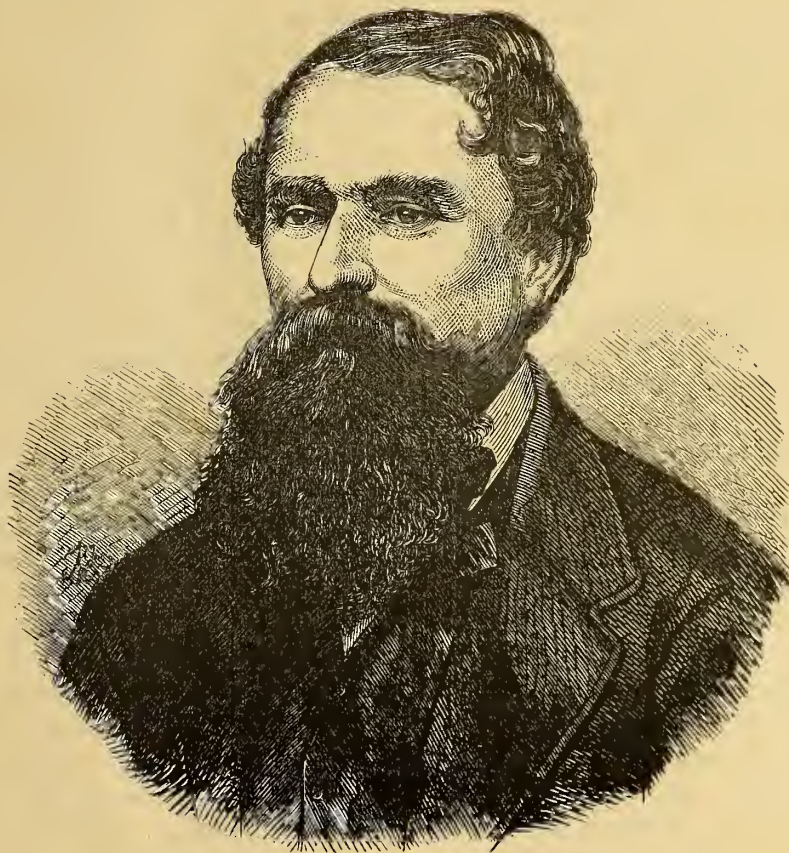
obično „kon-

gjom“, gdje vi-

šom gdje nižom,

a djevojke fesom

ili kapom, onda nose zubun, doramak, suknju, kecelju
ili pregaču; sve to od domaćega obrta i rada. Tka-
nine i veziva su ukusna, kano što malne svuda u našem
narodu. — Govor se ponješto razlikuje od šuma-
dinskoga, kano što se može i putnik na parobrodu
osvjedočiti, ako pomnjivo sluša navlastito seljake, ulazeće
na postajah ili stojeće na stanicah. Naglasak im stariji
kano u čakavštini i u Crnoj gori; u glagolih u neod-
redjenom načinu pada redovito na predposljednju slovku,
kod mnogih samostavnika na posljednju. Sačuvani su
mnogi stari oblici, tako u sedmom padežu *h* mjesto *ma*,

Dr. Jovan Subotić.

u 3. osobi jednine kod glagolja 5. vrste čuje se nastavak *e* (podigraje). Čuo sam kano u našem primorju upit: „Može l' mo stići?“ Krajišnici govore kano Crnogorci: ni, ve, ne, mjesto nam, vas, nas itd. Zanimivi pojavi! Kako se razrječja jednoga jezika, velikim često prostorom odijeljena, slažu. Ona su nekakovi prielazi, s kojih se ne bi smjelo iz podređenih svrha zaključiti na etnografske raznice. Govor od Dunava i Timoka do Adrije u bitnosti jest jedan i daje obilježje jedinstvenosti naroda; razrječja odavaju kadšto znakove historijskih događaja. Premda ova opažanja ne idu u moje zanimanje, ne imam ipak rado, da im se na putu uho posvema ogлуši.

Stanovništvo je duž Dunava na riedko razsijano u ovih gorskih predjelih. Na desnoj obali najveće i najznatnije mjesto jest Smederevo, okružna varoš sa preko 5.000 (god. 1866 imala 5.013) žitelja. Malo izpred Smedereva dieli se rieka u dvie struge, koje pred njim čine ostrvo. S parobroda vidi se liepo najprije grad, onda varoš. Grad leži više utoka Jezave na svršetku ravnice Godomina; jest nepravilan trokut s nekoliko kuta na svakom platnu; imade ih 24, od kojih jesu pet s dunavske strane. Taj grad sazida despot Gjorgje Branković god. 1430, kako jedan nadpis svjedoči; dočim ga narodne pjesme pripisuju njegovoj zloglasnoj ženi, Jerini „prokletoj“. Odanle je Gjurgju u narodnih pjesmah priziv „Smederevac“. Tada bijaše Smederevo glavni i priestolni grad poslije kosovske bitke (1389) oslabljene i umanjene Srbije, kojoj je središte preneseno onamo k Dunavu. Ali i to na kratko vrieme; jer su Turci, osvojiv Smederevo prvi put god. 1439—40 i vrativ ga Gjurgju, poslije smrti njegove (1456) i sina mu Lazara (1458) konačno dne 20. lipnja 1459 god. zaposjeli novu priestolnicu srbsku; pak s njom i cielu Srbiju. Tek poslije više stoljeća dodje Smederevo god. 1805. opet u srbske ruke, i bude na kratko sielom vlade („praviteljstvujušćega sovjeta“), dokle ova ne predje u Beograd (1807). Smederevo imade dvie zanimive gradjevine, jednu na ime staru i jednu novu crkvu. Stara „gornja crkva“ zvana, u briegu više varoši, bila bi po jednom zapisu čak iz XI. vieka. Ako i nije te dobe, svakako spada u najstarije hramove srbske. Vanjšina je dobro sačuvana, samo što je pročelje kasnijom predgradnjom zastrto. U nutra su stiene na liepu naslikane, ali od Turaka veoma oštećene, tako da se svetačke glave razpoznati ne mogu. Nova crkva sv. Gjurgja sa pet bizantskih kuba spada medju najljepše novije u Srbiji, a zanimiva jest kano pokus graditelja macedonskoga Rumunja, da se bizantski slog spoji sa zapadnim. Ali takovu pokusu nije dorasao bio, te je stvorio njeku bezsmislenu mješavinu, prenesav s prekodunavskih katoličkih crkva pročelje sa zvonikom, a sa starosrbske bizantske crkve u Manasiji priečnicu i apsidu. — Brežuljci oko grada zasadjeni su vinogradi, koji daju poznatu dobru kapljicu; misli se, da je ondje, kano i u našem Sriemu, loza još pod Rimljani posadjena.

Starine, koje se u okolici i svuda duž obale u obilju nalaze, sjećaju zbilja na ove davne gospodare onih predjela. Tako se vide prodorine u Višnjici, gdje je god. 1595. turska vojska pod carem Ahmetom, a god. 1717. austrijska pod princom Evgenijem prešla Dunav; na dalje kod Grocke (Mons aureus?), gdje su nekoliko godina kašnje (1739) Turci Austrijance strašno razbili; kod Kulića, blizu utoka Morave u Dunav (Margum), gdje su se zloglasni krdžalije god. 1805. ustavile; kod Rama (Laederata) gdje je dne 3. rujna 1804 god. odplovilo prvo srbsko poslanstvo u Rusiju, da nadje Srbiji zaštitnika proti Turčinu; kod Kostolca na utoku Mlave, gdje je ležao starodavni Viminacium, i sredovječno, kako se misli, Braničevo, s ostanci rimskoga vodovoda, s mogilami itd.; kod Gradišta na utoku Peke (rim. Pincum); na utoku Porečke; kod Golubca (Cuppae), gdje je od gradine ostalo još osam kula, a u blizini još drugih zidina, za koje se misli, da su ostanci starodavne „Taliat“; onda zidovi „kastela“ naprama Adakalehu (Novoj Oršavi), ostrvu, na kojem su Austrijanci god. 1717—39. sagrađili tvrđi grad, a koji je ostrv austrijska vojska 1878. posjela; kod Praova, kod utoka Timoka (Dorticum) itd.

Ove gradine, zidine, kule, što staroga što srednjega vieka, koje se vidjaju na visokih obalah Dunava izmedju Beograda i Timoka, daju onoj gorovitoj okolici neki tajinstveni vid. Obilno polje radnji mladoga starinarskoga društva srbskoga!

Suprotna lieva dunavska obala još je redje mjesti posijana. Ovdje je najznatnije mjesto Stara Oršava (srb. Ršava), na utoku Černe (kod Rimljana Tierna s gradom istoga imena) u prodolici. Ovo mjesto je ustaški general Bem god. 1849 zaposjeo, pak su ovuda mnogi odlični Magjari poslije katastrofe vilagoške bježali prieko u Tursku. Od Oršave vodi duž Dunava krasan drvored četvrt sata od mosta na Černi. Ovdje se sada diže crkvice okruglasta, koju je car i kralj Franjo Josip I. dao sagraditi (1855) na onom mjestu, gdje su na veliku Gospu 1853 god. nadjena bila ugarska krunitbena insignija, ovdje bivšim gubernatorom Ugarske L. Košutom god. 1849. sa sandukom tri stope duboko ukopana.

Pošto tim načinom pregledasmo letimice znatnija mjesta i spomena vriedne znamenitosti desne dunavske obale do Timoka: možemo se sada osvrnuti dalje na jednaku bugarsku obalu.

Tek šest godina bijaše minulo, što je ta obala pripala novostvorenoj bugarskoj kneževini, koja po najnovijem popisu od god. 1881. na prostoru od 1160 □ m. broji 2,007.919 žitelja; ako li joj se uslied najnovijih događaja, kano što se smije očekivati, pridruži i južna Bugarska (iztočna Rumelija), tada će na prostoru od 1803 □ m. obuhvaćati do 3,000.000 stanovnika. Kano što mi bijaše milo gledati do Timoka lepršati na desnoj obali stariju srbsku zastavu, tako je u meni čuvstvo radosti budila od sada bielo-zeleno-crvena mladja bu-

garska zastava. Tada su mi na um pale rieči rodoljubnoga našega pjesnika M. Pucića: „Bugarska ta država slovinska je, naša slava . . . Nakon duga mučna sana opet vedro diže čelo s čarobnijeh djulistana; zdravom dušom zdravo tielo svoje plodne djece vodi novoj slavi i slobodi Otvara se eto strana sa bijelog, s crnog mora do vrleti vrh Balkana, gdje osviće rujna zora, da razžari sve ravnice kraj Dunava, kraj Marice . . .“

I zaista jedva može mala država imati prikladniji položaj. Opasana sa sjevera Dunavom, do kojega joj prodolicami uz pritoke lasan pristup; obrubljena s iztoka crnim morem i prosječena na jug-zapadu Strumom, riekom egejskoga mora, spada u područje dvaju mora, imajući tim otvorena vrata u širok svijet, uvjet blagostanju, poticalo radinosti marljivoga puka.

Parobrod plovi duž bugarske obale t. j. od Rakovice do Silistrije oko 30 sati, te se dotiče ovih bugarskih postaja: Vidina, Lom-Palanke, Rahova, Nikopolja, Svištova, Ruščuka, Turtukaja i Silistrije. Ova su mjesta znamenita kano izhodište u Podunavlje i za ovo kano zalazište k Balkanu, spojena među sobom cestami. Iz Vidina, Loma i Ruščuka vode preko Nikoljine i Stare planine te Etropol-Balkana glavne ceste u prijestolnicu kneževine, a u nje se stiču pobočne iz Rahova, Nikopolja, Svištova. Odavle onolik promet i živahnost, što no se opažuju na spomenutih postajah. Odavle razvoj onih mjesta, napredujućih i brojem žiteljstva i imućnošću. Ne će biti odmah ovdje izlišna primjetba, koja se putniku motrećemu, pak iz ploveće takodjer ladje, namiće, kako se na ime u ovo nekoliko godina, što se je Bugarska oslobodila, ona mjesta preobrazuju. Dočim se turski die-
lovi razpadaju, bugarski se uz nje i nad njimi dižu, nove kuće i nove gostione ukusnije grade, tako da će ona bugarska mjesta za nekoliko desetina godina biti dikom dolnjemu Podunavlju.

Ovo pada u oči odmah na Vidinu, kamo pri-
spjesmo poslije plovitbe ot 6½ sata od Severina, iza 1½ sata poslije podne dne 22. kolovoza. Ovdje je bila rimska „Bononia“, a u starih bugarskih spomenicima piše se B'din. Razastire se tik Dunava, obuhvatajući sa blizu 3.500 kuća a do 20.000 stanovnika veliki prostor. Imao je oko 9.000 muhamedanaca, od kojih su se mnogi po običaju izselili, jer Ture ili zapovieda ili seli; odavle nestaje ga po malo, čim vlast izgubi. S toga daju gradu minareti od 24 džamije slikovito lice. Vidin bijaše jaka tvrđava, do koje zbog močvarne okolice pristup bio otegoćen, te je s toga u svih ratovih počam od bizantinskih vremena veliku ulogu igrao. A da se tim laglje osvoji, gledao je protivnik dobiti u svoje ruke s one strane rieke ne daleko odanle na brežuljcima ležeći rumunjski Kalafat, koje se ime u rusko-turskom ratu god. 1854. često spominjalo. U posljednjem ratu za oslobodjenje Bugarske unišla je rumunjska savezna vojska dne 24. veljače 1878. godine slavodobitno u Vidin. Donle je ondje ostalo do

10.000 Turaka, pošto je Osman-paša ostatak glavne vojske odanle u Plevnu bacio. Glavna ulica zove se danas „Plevna ulica“. Iza toga uređena je ulica tik Dunava, te joj namienjeno, da bude „corso“ ovoga svojim položajem znatnoga grada preporodjene Bugarske. Ovdje su sagrađena nova svratišta, tuj je carinara i agencija parobrodarskoga društva. U Vidin je, pokle bi ugarski ustanak svladan, s Košutom pribjeglo do 3.800 izseljenika iz Ugarske, ujedno i poljska i talijanska legija, dok su na zahtjev Rusije i Austrije odaule preseljeni u Malu Aziju.

Drugo od spomenutih mjesta, Lom-Palanke, na utoku Loma (Almus), jest znamenito za to, što je za zapadnu Bugarsku glavno trgovačko skladište i stovarište, vezano cestom s glavnim gradom kneževine, odanle 24 sata odaljenim. Gradić broji preko 6.000 stanovnika, te imade sada osim pučke škole i srednje učilište, realnu gimnaziju. Na obali imade nova liepa gostiona „Balkan“. Mjesto čeka liepa budućnost. Između Vidina i Lom-Palanke vidi se na utoku Arčera mjesto, odanle „Arčer-Palanke“ zvano, koje je vriedno spomenuti ovdje s toga, što leži na mjestu rimske ulpijske naselbine Ratiaria (odkle Arcer), gdje je bilo sielo legije i postaja dunavske brodarnice. Ondje se nalazi dosta rimskih starina. Odanle se Dunav kreće prama Lomu s juga k sjevero-iztoku.

Od Loma dodje se za šest sati u Nikopolje. izpod utoka Osme (Escamus) i Alute, te nješto niže naprotiv rumunjskoj postaji Turnu-Magurellu. Samo ime grada sjeća na grčko porjetlo; ali pošto su toga imena dva grada bila u Podunavlju, drugi na ime, i sada još Nikup, na Rosici ne daleko od njezina utoka u Jantru (Jatrus): to su se kod starih razlikovali dodatkom, prvi sa „kod Dunava“ (πρὸς Ἰστρὸν, ad Istrum), drugi sa „kod Haema ili Balkana“ (πρὸς Αἰμόν). Uz Nikopolje na Dunavu otkriti su u novije doba ostanci zidina, gdje se misli da je bio „forum“ grada, i veliki stupovi gradskih vrata. Kod imena ovoga grada sjetit će se čitalac, poviesti iole vješt, velike Nikopoljske bitke god. 1396., u kojoj je kršćanska vojska carem Bajazidom do nogu potučena. car i kralj Žiga jedva živu glavu odnio; a gdje je srbska vojska pod despotom Stjepanom Lazarevićem s Turci vojevala. Prije se mislilo, da je ta bitka bijena kod Nikopolja na Dunavu, ali danas je dokazano, da se dogodila kod onoga drugoga Nikopolja pod Balkanom, kojega starinu očituju velike podorine i zidine. Ali i dunavsko Nikopolje imade strategičko značenje. Leži u sutini, koju prodire strma obala dunavska. Prama zapadu na visu diže se citadela i tvrđava Duna-Kaleh, god. 1877. još više učvršćena. Kada su u posljednjem ratu Rusi prešli Dunav, navališe na Nikopolje dne 13. srpnja r. g. pod generalom Krüdnerom, te prisiliše tursku posadu, jaku 6000 vojnika, da se tri dana kašnje sa 40 topova i 3 monitora predade. I god. 1829. potukoše Rusi ovdje tursku vojsku. Odavle je Plevna jedva 6—7 sati daleko.

Jedva dva sata plovitbe daleko od Nikopolja leže na lijevoj obali Zimnica, a na desnoj Svistov, u vojenoj poviesti takodjer kano razbojišta na glasu. Svistov leži u prodolici te se liepo prikazuje sa svojom gradinom. Imade oko 16.000 žitelja i 2.400 kuća. Ime mu je ostalo ovjekovječeno u poviesti mirom dne 4. kolovoza 1791. god. uglavljenim ondje izmedju Austrije i Turske. God. 1810. bješe od Rusa skoro razoreno. Ovdje je na 26. i 27. lipnja god. 1877. ruska vojska prešla Dunav, te se je u Svistovu sakupila za dalnje operacije. Podignut je i spomenik padšim prigodom prelaza. Tjera živahnu trgovinu sa žitom.

Za nješto preko dva sata doplovi se od Svistova u Ruščuk, najznamenitiji i najveći bugarski grad na

Dunavu; imade bo preko 23.000 stanovnika. Leži na mjestu stare Priste, gdje je V. četa I. ital. legije i odjel konjanički ležao, kod utoka Crnoga Loma, stupnjevito na brežuljastoj obali, te se prikazuje sa parobroda prijazno (Vidi slike). Imao sam vremena proletjeti varoš, koja se sada naglo diže i liepo razvija, čemu mnogo doprinosi željeznica odatle u Varnu, kojom je grad kratkim putem spojen s Crnim

morem, kano takodjer cesta u nekadanju bugarsku priestolnicu, Trnovo. Tim je Ruščuk glavno trgovačko i prometno središte istočne Bugarske čega radi sjedi u njem do 10 stranih konzula. Dio grada s turskim pučanstvom i džamijama prikazuje da kako iztočnjačko lice. Na dobrom je takodjer glasu s nekih vrsti zanata i obrta, imenito lončarstva, zlatarstva i srebrnarstva i stolarstva. U posljednjem ratu bijaše ovdje turskoj vojsci glavno uporište za iztočnu Bugarsku; ali u veljači 1878. godine bješe prisiljena ostaviti grad, na koji su Rusi s protivne obale, iz Gjurgjeva, oštro pucali i mnoge zgrade razorili. Ruščuk je sa svoga položaja i u prošlih rusko-turskih ratovih (god. 1810, 1829) dosta trpio; ali povraćen sebi i bugarskomu narodu može računati na liepu budućnost. Sada imade ovdje i bugar-

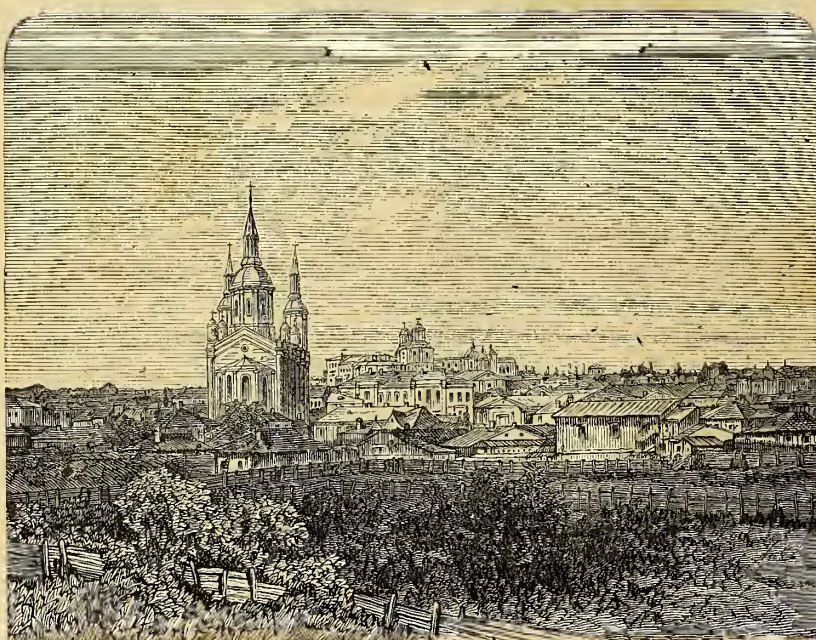
skih knjižara, izlaze novine, učilišta brinu se za naobrazbu itd.

U spomenutih gradovih bugarskih duž Dunava, u Vidinu, Lomu, Rahovu, Nikopolju, Svistovu i Ruščuku valja nazirati krasan zametak velikim tržištem i prosvjetnim središtem mlade bugarske države u Podunavlju. Nepravedan bio bi, koji bi već sada tražio u njih sjedišta kulture, koja je kroz tolika stoljeća od njih odvrćana, pače gažena bila. Ali početak je učinjen; a uspjeh ne će izostati, bude li dopušteno Bugarom, da se samostalno razvijaju. Narod se ne samo u ratarstvu nego i u trgovini i prometu iziće. Za prvo svjedoče takodjer prekrasni voćnjaci i vinogradi na dunavskih obroncima i u liepoj lomskoj dolini oko Ruščuka. Još za turske

vladavine bijaše velik dio trgovine u dolnjem Podunavlju u bugarskih rukuh. Dizuće se školstvo razvit će još više ona liepa svojstva bugarskoga naroda. Za čudo je, kako školstvo od oslobođenja Bugarske napreduje. Po službenom izvještaju ministra narodne prosvjete od godine 1882. bilo je n. p. u vidinskom okružju godine 1874. pučkih škola 51 sa 1349 učenika, a god. 1880—1. već 89 škola sa 4026

učenika. God. 1880—1. imala je kneževina jur 1365 pučkih škola sa 1379 učitelja i učiteljica, te 48.855 školske djece obojega spola. Poslije rata natjecale su se — kako pohvalno veli ministar — same gradske i seoske občine oko dizanja škola. Tako biva i sa srednjimi učilištima. Do oslobođenja bijahu takova samo u Gabrovu i Plovdivu; a sada imade kneževina i duhovno učilište (bogoslavlje) blizu Leskovca, klasičku gimnaziju u Sređu, 4 realne gimnazije (u Gabrovu, Lomu, Kjustendilu i Varni), dvie ženske gimnazije (u Sofiji i Trnovu), dva učiteljišta (u Vrači i Šumnu) itd. Sve to za dvie tri godine! Uz to šalje država množinu mladića na strana sveučilišta i strukovne zavode. Podignut je i statistički ured, ustrojena državna tiskara, narodna knjižnica, učeno društvo itd.

Plodovi ovoga truda već se vide. Etnolozi drže, da

Ruščuk: Varoš.

narodi pomiešane krvi obiluju raznolikosti svojstva, koja samo treba u sklad i jedinstvo dovesti. Ako je ikoji narod na Balkanu takova mješavina, to su Bugari. Stožer im je Slovjensstvo, u koje se je već u osvitku poviesti prelilo turansko pleme, koje mu dade ime i na dugo vodstvo. U dva puta zarobljeno na duže vrijeme grštinom, a izpremiešano romanštinom dodje pod vlast tursku, koja je upravo bugarske zemlje ponajviše nastojala pretočiti naselbinami svoje krvi. U naše dane Kavkaz htjede poklopiti Balkan kroz ratoborne Čerkeze. Pa je ipak trudoljubiv, miran, pitom bugarski Slovjenin sve ove pokuse raznarodjenja preživio, prisvojiv si od njih bolju čest krvi. Dan danas imade u samoj kneževini 1,345.507 čistih Bugara, koji tim čine 67% celoga žiteljstva. A i ono 26% Turaka, koji čine nadpolovičnu većinu samo u šest od 20 okružja, pak im bugarski jezik nije tudj, izčeznut će na svjetlu bugarskoga napredka, kano što izčezava snieg na sunčanoj toplini.

Bugarin je obično stepena tiela, jakoga živčana sustava, lica okruglasta, čela izrazita, nosa više ravna nego zavinita, očiju uže izrezanih, kose tamnoplave. Na jačoj čeljusti i u očima opaža se slied ural-ske rase. Izraz lica odaje ozbiljnost i uztrajnost. Bugarin mjesto crvenkape (fesa) nosi šubaru t. j. kapu od krzna poput kalpaka, izpod koje visi kosa ili dugačka ili u perčin omotana; stariji si briju kosu ostaviv samo na vrhu glave jedan čuperak, što se i o starih ural-skih Bugarih čita. Odieva se košuljom širokih rukava, izvezenom lepim domaćim vezivom, u ladnije doba još gunjem ili poduljom suknenom haljinom, a u zimi krznom; na dalje širokimi čakširami, u ljeti od platna, u zimi od sukna, koje si izpod koljena privezuje podvežnjami a oko pasa crvenim pojasom; za obuću služe mu obično papuče. Niže građanstvo razlikuje se od seljačtva samo odjećom tam-

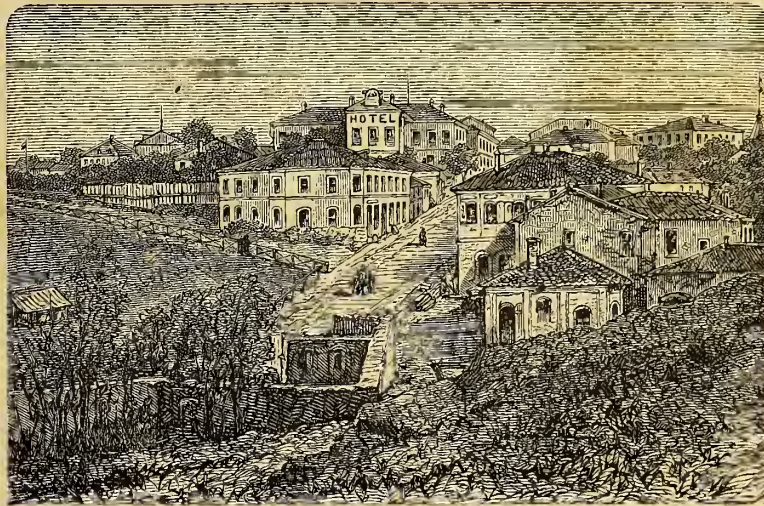
nijom i navadno fesom. Bugarkinja osobito njeguje si kosu, te ju izprepliće vrpčami, cviećem, novcem. Bieļu košulju kiti si prekrasnim vezivom od šarene vunice ili svile na prsima, rukavima i ramenima. Dugačka haljina od šarene vune prelieva se u tiesne nabore, dielomice zastrta doramkom i pregačom takodjer liepo i ukusno izvezenom. Halja i pregača privezana pojasom, obično nakićenim biserjem ili filigran-radnjom od srebra. Krasi se takodjer naušnicami, narukvicami i prstenjem od kovina različite vriednosti i vrsti. — Kuće bugarskih sela oko Dunava u bitnosti su onakove, kakove se svagdje vidjaju kod slovjenskih seljaka, gdje ih nije tudji upliv preinačio. U zadrugi je kuća, u kojoj stanuje starješina, odličnija, te su oko nje razporedane omanje za oženjene sinove, i onda gospodarske zgrade, staje itd. Ulaz obično postrance, a čelo s prieda, plot opasuje cielu skupinu.

U podunavskih gradovih Bugarin je trgovac, zanatlija i obrtnik, u ravninah ratar, u planinah pastir. Kako svi pripoviedaju, obiteljski život mu je uzoran.

Meni je bilo dano da kako samo dio Bugarske i to postrance i letimice vidjeti, puk bugarski motriti samo na postajah. Ali i to mi je godilo. Godilo mi, što sam mogao opaziti, da u zemlji i narodu imadu svi uvjeti do-

brobiti. Godilo mi tim više, čim su mi se življe dozivale u pamet njezine vjekovne nezgode, koje su nedavno prestale, i čim sam se jače uvjeriti mogao, da je pozvana zauzeti odlično mjesto medju svojim balkanskim sestricami. Do nedavno bugario je Bugarin u narodnoj pjesmi: „Naše carstvo dostanalo, tursko carstvo nastanalo“; a sada može pjevati obratno: „Tursko carstvo dostanalo, naše carstvo nastanalo“.

Prevezav se iz Ruščuka u Gjurgjevo, pozdraviv s obale rumunjske još jednom posestrimu bugarsku zemlju.

Ruščuk: Tvrđja.

Moderni roman.

(Nastavak.)

Ništa nije neukusnije, veli Taine, nego poučan junak, figure od voska često su zgodnije od takih korektnih junaka romana. No hoće li tendencija, veli Brandes, biti literarno vrijedna, ne smije se oslanjati samo na stanoviti interes, već na čist razbor, treba da se temelji na obćenitoj ideji i absolutnoj pravičnosti, a uz to ima biti vrstna, da sklone čovječji duh. Po tom ne valja tražiti u pjesničkom djelu tendenciju u običnom smislu te riječi, već višu i idealno plemenitu, koja ne sastoji ni u hiperboličnoj pohvali vrlih značajeva ni u žestokoj korbi i tugaljivih jadikovkah o pokvarenom svijetu, već koja je objektivna i uzvišena nad obične ljudske strasti. Takva je tendencija tek pravi i stalni atribut čiste poezije, o kojoj reče Goethe, da je idealna izpovied duše. S toga krivo shvaćaju tu tendenciju oni pjesnici, koji mniju, da potpunoma vrše dužnost otačbenika i pjesnika, ako u svojim djelima tamjanom kade svoje suplemenike, jer je poznata istina, da još nijedan narod nije postao velikim i samostalnim uzvisujući sama sebe, već uvijek samo triznim radom i svestranom spoznajom. Isto su tako na krivom putu oni pisci, koji oko sebe vide sve crno i tmasto, te prikazuju samo ružna, odurna i nemoralna lica, kao da je čitli svijet velika kloaka puna blata i kaljuže. Negativna tendencija tih nazovi-pjesnika prije je plod desperacije, nego li izljev plemenštine duševne i požrtvovne ljubavi bližnjega, koju oni toli često iztiču u teoriji i u obrani svojih djela. Taki pjesnici podsjećaju nas na Shakespeareova Jaga, koji na prošnju Desdemone, da drži pohvalno slovo ženam, odgovara: „Ne tražite, gospo, to od mene, ja sam ništa, ako ne smijem grditi“. Da su neki naturalistični pisci ovako iskreni, kao što je Shakespeareov Jago, oni bi nam na sličan način odgalili svoju dušu i srce, kad bismo ih umolili, da nam prikažu i svjetle strane života; no mi i ne trebamo njihove ustmene izpoviesti, jer nam dosta jasno govore njihova djela, medju kojima Nana, Assommoir i Pot-Bouille odlično mjesto zapremaju. Naturalisti tvrde, da njihove odurne prikaze moralnih propalica i težkih pijanica zastrašno djeluju, te time u teoriji ponavljaju ono, što su u praksi izvodili stari Sparćani, koji su običavali sinovom svojim pokazivati pijane robove, da ih odvrte od pijanstva. Ako je istinita ona rečenica: verba volant, exempla trahunt, onda su naši moderni Sparćani u velikoj bludnji, te ne uvidjaju, da njihova djela mrtvim slovima i rječima izpisana, pa bila i ma kako vjerno ogledalo odurnih zgoda i lica, ne mogu nipošto polučiti isti uspjeh i utisak, koji su tobože imali polučivati živi primjeri praktičnih starih Sparćana.

Ali recimo, da su naturalistični pisci sa Zolom na čelu u istinu vrstni svojim djelima odvratiti od nedjela i poroka moralne propalice i zlikovce; dopustimo, da se

koja rakijaška pijanica, pročitav „L' Assommoir“ zgrozi i klone žestokih pića ili da se koja nemoralna bludnica, razabrav sudbinu Nane, ugleda u primjer okajale Mandalene, što nam u tom slučaju dokazuju ti tobožnji uspjesi naturalista? Dokazuju nam, da su njihova djela spala na nizke grane zastrašnih i korekcijonih artikula, koji donjekle imadu nadomjestiti skupociena popravilišta i ine humanitarne zavode, koji sa pojezijom ništa zajedničkoga ne imadu. Tako trizno valjda ni isti Kinezi ne shvaćaju svrhu i zadaću poezije. Medju tim habent sua fata libelli — naturalistični romani. Ogromna većina nevoljnika, za čiji su spas duše pisana ova djela, ne poznaje ni po imenu naturalističnih pisaca ni njihovih knjiga, a nekmo li da ih čita, da iz njih crpe meleme i lieka svojim težkim ranam. Nije li to grozna ironija sudbine? No ljuto se vara, tko sliepo vjeruje, da naturalisti prikazujući navalice odurne i ogavne društvene prilike imaju poglavito tu svrhu pred očima, da upozore biednike na propast, koja im prieti, i da ogade čitaocima nemoralan život. Prečesto se iza te tobožnje hipermoralne tendencije i binjene ljubavi iskrnjega krije sebična spekulacija — auri sacra fames. Poznato je, da je svatko kadar za čas na se svratiti pozornost ljudi, ako samo mnogo viče, grdi i psuje. To znadu dobro naturalisti, s toga dižu veliku viku i buku grdeći nepoćudne im pisce, a u zvезде kuju svoja djela i spise, u kojih opet vrlo rado opisuju halabuku i tučnju u radničkih kućah i prostih krēmah, te revno sabiru i bilježe nagrdje izraze i psovke iz najnižih slojeva društva. Oni dobro računaju, da će njihovi spisi obilno začinjeni prostotami izazvati u literarnom svijetu buru i negodovanje, a po tom i pozornost ostalih ljudi, koji se onda jagme za njihovim djelima, jer hoće radi prirodjene im izvještivosti saznati, čemu ta vika i buka. Tako se u kratko vrijeme razproda roman u više stotine tisuća primjeraka, što je dakako po sudu Zole najbolji dokaz vrstnoće kojega književnoga proizvoda.

U teoriji traže naturaliste od romanopisaca, da stvarajući svoja djela na temelju „čovječjih dokumenata“ i „zbijskih studija“ imaju poglavito o tom nastojati, da podadu svojim čitaocima istinitu, objektivnu i podpunu poviest savremenoga čudoredja i da namru poznomu potomstvu viernu sliku modernih prilika. Ovo je načelo doduše liepo i hvale vrijedno, a odobravaju ga i protivnici naturalizma, samo ima tu veliku pogrješku, što ga sami naturaliste krivo shvaćaju i u praksi zlo uporbijaju. U svojim bo djelima prikazuju većinom bolestne i abnormalne pojave modernoga svijeta, „zdrave“ njihove oči opažaju gotovo samo prljavštinu i trulež u čovječjem društvu, oni se najradje bave proučavanjem najružnijih i najbestijalnijih tipova, te potanko analazuju divlje strasti

i živinske nagone pijanica, nitkova i prostih bludnica, pred kojima svaki čestit čovjek u običnom životu vrata zatvara. U ovoj smrdljivoj okolini kaljuža i baruština, i u ovom svijetu socijalnih anomalija i iznimaka traže i nalaze naturalistični pisci „dokumente“ i „studije“ za svoje patološke i anatomske romane. Tko će razuman priznati, da ovakva literarna djela, u kojih se pretežno i gotovo izključivo iznimni i abnormalni pojavi i karakteri našega doba prikazuju, u cjelini svojoj sadržavaju istinitu, objektivnu i podpunu poviest sadanjega čudoredja?

Kada bismo takim djelima priznali vrijednost podpune, istinite i objektivne poviesti savremenoga čudoredja, kako to naturaliste hoće, tada bismo zatajali svaki normalni poredak socijalnih prilika i zaniijekali svako plemenito i prosvjetno nastojanje bilo ma u kojoj grani naprednih znanosti i liepih umjetnosti, koje jamačno ne niču ni ne uspijevaju u takom bolestnom, abnormalnom i kužnom svijetu, kaka se prikazuje u djelima naturalista. A tko će promatrajući iole objektivno kulturni napredak našega vieka smjeti uztvrditi, da nigdje ne opaža tragova požrtvovnu i plemenitu radu za boljak čovječanstva? Nije dakle istina, da naturalizam prikazujući gotovo izključivo tamne i ogavne strane života, a puštajući s vida svjetla, vedra i simpatična lica, podaje podpunu sliku savremenoga čudoredja, niti je istina, da je takvo prikazivanje modernih prilika posve istinito i vierno, pošto ima u svijetu i u prirodi kraj ružnih, bolestnih i iznimnih pojava takodjer i liepih, zdravih i normalnih bića i predmeta, na koje se naturaliste u svojim djelima ne obaziru. Napokon taka djela, ko-

jim se pravom može predbaciti, da nam pružaju nepodpun i jednostran odraz zbiljskih stvari i da su samo djelomično istinita, gube svako pravo i povlasticu na priznanje, da su u cjelini svojoj objektivna. Mnogi nalaze tu tobožnju objektivnost u tom, što se pisci naturalistični ne stide i nimalo ne žacaju saobćivati u svojim djelima najogavnije zgode, najfrivolnije i najškakljivije prizore i najpodlija čuvstva, što se samo i pomisliti mogu kod kreatura, što ih ljudima zovemo. Ako je to ta hvaljena objektivnost, onda je svaki čegrtavi prostak, bio on trhonoša, kočijaš ili kakav drugi neotesanac i ulično potucalo pravi uzor objektivnosti. Tako napose ljubav ne prikazuju naturaliste gotovo nikada u liepom i idealnom svjetlu, već osobitom dušovoljom opisuju u svih mogućih situacijah frivolnu, prostu, ćutilnu i bludničku „ljubav“, a pri tom računaju po svoj prilici na neuku i neizkusnu mladež, koja gramzi za nepoznatim i zabranjenim, na razdražljive žene i iznemogle starce. Po tom se često iza te toli hvaljene objektivnosti naturalista krije puka spekulacija. — Istina bog, bilo bi nepravедno tražiti od romanopisaca, da nam prikazuju same vrle i plemenite ljude, uzorne i čelične značaje, sreću i blaženstvo života, pa da se sasvim klonu ružnih i neprijatnih prikaza. Takav bi nas zahtjev doveo u drugu skrajnost optimizma, koji je isto tako plod subjektivnih i jednostranih nazora o svijetu i prirodi, kao što je cinizam i tobožnja desperacija naturalista čedo neobjektivna i netemeljita shvaćanja socijalnih prilika.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Jovan Subotić. Dne 28. pr. mj. umro je u Zemunu zaslužni srpski pisac dr. Jovan Subotić. Subotić spada jamačno medju najbolje i najplodnije književnike i pjesnike srpske. No ne samo Srbi, nego i mi Hrvati treba da s poštovanjem spominjemo ime književnika Subotića, jer će anali hrvatskoga glumišta dugo vremena hvaliti njegove zasluge. Pokojnik se rodio 11. veljače 1819. u Dobrincima u Srijemu. Otac mu je bio pravoslavni svećenik. Gimnaziju je svršio u Karlovcima, filozofiju je učio u Segedinu, a pravo u Pešti, gdje je g. 1836. postao doktorom filozofije, a godine 1840. doktorom prava. G. 1841. dobije odvjetničku diplomu, a g. 1848. pozove ga pravoslavni fakultet peštanski, kome je bio član, da zastupa u zimskom tečaju profesora rimskoga prava, kome se pozivu Subotić odazvao. Subotić je rano osjetio želju, da bude književnikom. Već g. 1834. izadju u „Srpskom letopisu“ prvi put tri pjesme njegove: „Blaženi život“, „Život poljski“ i „Rastanak“. Već 1837. izdaje „Matica srpska“ zbirku pjesama njegovih „Lira“. G. 1838. napisao je Subotić epsku pjesmu o užasnom potopu Pešte. G. 1843. izda Subotić sâm zbirku novijih pjesama svojih u knjizi „Bosilje“, a iste godine napisao je takodje: „Nauku o srpskom stihotvorenju“. G. 1845. dobije svojom epskom pjesmom

„Kralj Dečanski“ od „Matice srpske“ razpisanu nagradu, a do skora ga zapade nagrada za veliko djelo „Srpska gramatika“. Djelo je ovo postigla čudna kob, jer je još i danas — u rukopisu. Od godine 1842. do 1847. uređivao je Subotić „Srpski letopis“, što ga je Matica izdavala, a od g. 1850. do 1853. bi mu opet povjereno uredništvo „Letopisa“ i tako izadju njegovim trudom 32 svezke toga časopisa, koji je Subotić većinom svojim književnim radom morao puniti. Subotić je pribrao sav obilni književni rad u ukupno izdanje, od kojega je do sad izišlo:

1857. I. knjiga: Pjesme lirske.

1859. II.: Pjesme epske, medju njima: Ivanjska noć, Sablja momče — cviet djevojčice, Jurišić Nikola, Akmečetska zvezda, Ciganka.

1860. III.: Kralj Dečanski.

1862. IV.: Herceg Vladislav, tragedija i Nemanja, drama.

1868. V.: Zvonimir, drama, i Prehvala, tragedija.

1869. VI.: Miloš Obilić, tragedija i Bodin, drama.

1871. VII.: Kraljica Jakinta, tragedija, San na javi, Krst i kruna, Domovina u saboru, Prolog u slikama, Apoteoza Jelačića, prolozi i epilozi. VIII. je knjiga pridržana za veće mješovite i 50 manjih pjesama.

1873. IX.: Pripoviedke: Crni Mijajlo, Hudožnica, Kraljevski sastanak u Višegradu i Krstonosci.

Osim ovog književnog rada živo se Subotić borio na političkom polju. U talase burne godine 1848. zapliva i Subotić. On je ove godine bio predsjednikom srpskoga sastanka u Pešti. Subotić je takodje bio odabran, da bude zastupnikom Srba na slovjenском kongresu u Pragu, gdje je bio tajnikom srpskoga odjela i izdržao bombardovanje Praga. G. 1860. oktobarskom diplomom svane ustavnost narodima u monarkiji. I opet vidimo Subotića u prvim redovima narodnih boraca. G. 1861. postade Subotić sriemskim podžupanom, a g. 1862. članom stola sedmorice u Zagrebu. Subotić kako dodje u Zagreb, stade odmah raditi da se slože Srbi i Hrvati. Za tu je misao radio u hrvatskom saboru. G. 1867. podje Subotić na etnološku izložbu u Moskvu. Radi toga bi od službe otpušten. Subotić se preseli u Novi Sad. G. 1868. postade načelnikom društva narodnoga pozorišta i Matice srpske u Novome Sadu. G. 1870. izdavao je ondje politički list „Narod“ tri godine, natječući se s Miletićevom „Zastavom“. Ali je održala pobjedu radikalnija „Zastava“. Od toga doba pa sve do smrti bio je gotovo neprekidno narodnim zastupnikom. G. 1884. navršilo se ravnih pedeset godina književnomu radu dr. Jovana Subotića i narod je srpski taj rad dostojno proslavio. Kako pišu srpske novine, počeo je Subotić zadnje dvie godine pisati uspomene iz starije naše književnosti, a valjda ćemo do skora saznati, koliko ih je napisao. Još nam je napomenuti da je Subotić, dok je bio u Zagrebu, upravljao i našim glumištem, te u to doba napisao „Zvonimira“. Uza sve mane omililo je „Zvonimir“ našem obćinstvu, pa se još mnogi sjećaju onih časova zanosna, kad su zagrebačke gospodje za uzdarje predale pjesniku vienac s nadpisom „Hrvatice — Srbina“. I „Vienac“ polaže na grob zaslužnoga radnika prosvjete i vrloga borca za slogu jednoga naroda dvojega imena ovaj spomen-list: Laka mu crna zemlja!

Književnost.

Česka. Daroviti česki pisac Svatopluk Čech objelodanio je novo pjesničko djelo, koje je okrstio „Pravda a Drobne basně“. „Pravda“ je odulja satirična pjesma. Što je Čeh u „Pravdi“ napisao, to svatko u duši osjeća, kada gleda nedogledne mreže fraza, laži, ogovora, što prepliću život društva ljudskoga. Pače je mnoga ova misao već poznata u literaturi, ali joj je Čech u svom djelu podao nov oblik. Satira je veoma oštra, ali je zadjenuta u tako liepu pjesničku formu, da će ugoditi svakomu čitaocu. Osim toga ima u knjizi „Drobnih pjesama“. Ima ih 14, njeke su epske a druge refleksivne. — I opet nam je javiti novo djelo nevjerovatno produktivna pjesnika Jaroslava Vrchlickoga „Sonety samotaře“ u 40. broju „Salonske biblioteke“. Pjesme su razdieljene u 8 razdjela. Vrchlicky pjeva o ljubavi i znanju. Prekrasne su osobito njeke refleksivne pjesme o razvoju kulture, kao što su: Malovana okna, Ultima Thule, Nove masky a profily, i dr.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 28. pr. mj. prikazivala se prvi put drama mladoga njemačkoga pisca Rikarda Vossa „Carev crnac“. Voss je pokušao u drami dopjevati ono, što je Puškin u pripoviedci počeo. Puškinov pradjed bijaše crnac. Ruski na ime poslanik u Carigradu slučajno ga prekupi i posla u Petrograd na dar caru Petru Velikome. Petru doskora omili crnac, te ga odluči oženiti nekom odličnom djevojkom. Djevojka se je plašila crnca, pa je s toga zazirala od njega. Kako je Petru ipak pošlo za rukom vjenčati crnca s djevojkom, toga nema u

Puškinovoj pripoviedci, jer je kao što mnoga ina djela ostala negotovljenom iza prerane smrti pjesnikove. Upravo ovo prikazuje Vossova drama. Po Vossu na ime Petar progna djevojku i crnca na pust otok, gdje su mladi prinudjeni, da zajedno žive. Ovdje se djevojka ne plaši crnca, nego ga upravo prezire, jer ne može vjerovati, da može i pod crnom kožom biti plemenito srce. Diljem pet dugih čina prikazuje nam pisac dosta suhoparno i nenaravno, kako djevojka napokon zavoli crnca, te se oni sretni zagrlje i vjenčaju. Ova je radnja sama sobom posve nezgodna za dramu, jer se ovake metamorfoze psihologijske dadu samo u pripoviedci naravno i potpuno protumačiti. Značaj samoga crnca nije prikazan naravno, nego je to smjesa svakojakih junaka iz Schillerovih, Shakespearovih i inih drama. Takva je i mlada kneginja, — posve neizrazita značaja. O tehnicu ne ćemo ni da govorimo. Dialoga je malo, ali je za to posve puno samih — često suvišnih — nebolomnih monologa, koji izpunjavu suhoparnu prazninu drame. Na prosto: drama ne valja, pa doista ne znamo, što je upravu ponukalo, da ju dade prevoditi i prikazivati. Ako igdje, u nas valja paziti na novitete, kad i onako na svakom koraku u našem glumištu nalazimo samo tragove one nemani, što ju deficitom zovu. No reći će tko: Ako se „Carev crnac“ može prikazivati u Beču u Burgu, za što se ne bi mogao i — u Zagrebu? A mi ćemo odgovoriti: Ako se prikazuju i takve drame u Burgu, to je pravo, jer je Burg njemačko glumište, pa kad Niemci ne imaju u ovaj čas boljih novih drama, posve je naravno, da se Vossovim slabijim dramama ne zatvaraju vrata. Odatle još nitko ne može zahtievati, da se ovake drame prenose i na našu pozornicu, budući da imade mnogo valjanih i vriednih drama, koje se još nisu u nas prikazivale. Naravski takih ćemo drama malo naći u današnjoj literaturi njemačkoj, ali za to tim više u književnosti francezkoj, ruskoj, poljskoj, norvežkoj i dr. Ta nije li sramota po nas Hrvate, što tako slabo poznajemo dramatsku književnost ostale slovjenške braće? Ili zar imade još koga, tko ne bi osjećao potrebu, da se više upoznajemo sa slovjenском dramatikom nego s njemačkom, kad i sami Niemci priznavaju, da im i novelistika i dramatika zaostaje za francezkom i ruskom? Napokon ne bi li zgodnije bilo onaj novac i trošak, što se potroši za ovake nama suviše pokušaje njemačke vile, upotrebiti za inscenaciju nekih hrvatskih drama, koje tako dugo čekaju, da izidju na pozornicu? Ma da i nisu sve ove drame savršene, prikazimo bar njeke pobolje. Neka pisac na daskama vidi, što mu u drami ne valja. Za to i Niemci prikazuju drame, kao što je — „Carev crnac“. Tim takve drame još ne dobiše prava, da priedju medju zavičaja svoga. Da mi pošljemo Niemcima nekoliko svojih drama take vriednosti, kao što je „Carev crnac“, jamačno bi nas pošteno operušali. A ne bi radili pravo na svojem glumištu?

Dne 30. pr. mj., 1. i 3. o. mj. imadosmo priliku diviti se umieću gospodjice Brochove u „Sonnambuli“, gdje smo se opet mogli uvjeriti, da Brochovu čeka doista sjajna budućnost. U „Sonnambuli“ je pjevao takodje novi tenor Milani priličnom srećom, te je sva prilika, da će i u većim ulogama zadovoljiti obćinstvu, koje dobro zna, da u Zagrebu ne može biti angažovan tenor prvoga reda. — U nedjelju je osvanuo na pozornicu „Don Cesar de Basano“. Valja pohvaliti, što su se i u nedjelju počele davati bolje drame. — U utorak 2. o. mj. bi prikazan Molierov nedostižni „Umišljeni bolestnik“. A u utorak pjeva naša dična zemljakinja Milka Trnina u „Trovatoru“. Kako se vidi, repertoire je u posljednje doba posve pristojan, a mi bismo željeli, da tako potraje, pa će se u obćinstvu potaknuti opet ona ljubav i mar za našu Taliju, kako je to bilo prije nekoliko godina.

Fatum. — Na ovrhi. — Na Antunovo. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Moderni roman. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 13. veljače 1886.

Br. 7.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Idile.

III.

Nebo grud si gali, tiha rosa rosi,
Vjetar dragoj zori miris cvieća nosi,
Zora plaho prima dar mu taj maleni,
Pa čas stidno bliedi, časak se rumeni,
A on pjesmu vije od veselja živa,
Pa joj od milošte divnu grud cjeliva!
Mile zvijezde tiho s obzorja se gube,
Žao im je gledat, gdje se dragi ljube;
One su već site nježne igre ote,
Ili su možda zori jalne rad ljepote,
S koje ona već i koprenu si skida,
Pa se one za to skrivaju od stida!
Samo žarko sunce iza plave gore
Motri plahu smetnju djevičanske zore,
Pa se tiho smieši s nazlobna si slavlja,
A s tog tihog smieška bijeli dan se javlja.
Danak nosi radost svakom Božjem stvoru,
Oživljuje trenom dolinu i goru,
Pa i moje selo, ubavo i milo,
Što je još do sada sladki sanak snilo.
Na pozdravlje danu kukuriču pietli,
A on od veselja sve se bolje svietli;
Ševa pjesmom slavi čar mu i milinu,
Pa se smjelo krili nebu u visinu;
Golubica bijela digla se iz luga,
Pa kô striela leti do svojega druga;
Iz košnice svoje marne pčele lieću,
Idu med sakupljat po šarenu cvieću;
Laste vam se dižu sa svoga zvonika
Brzo poput želja smjela ljubovnika:
U ljubavi svake zanosna su krila,
Ne bi li samo dragom u blizini bila!

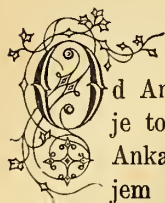
IV.

Posjedali ljudi oko ognja žarka,
Pa pričaju svoga Kraljevića Marka,
Kako li je ono u vremena stara
Dokinuo harač turskih zulumčara;
A sad porez raste kano drač na polju,
Ne možeš ga smoći uz najbolju volju!
Na poljanah žito u napon nabuja,
Porazi ga jedna jedina oluja;
A u vinogradih već se groždje šara,
Jednim mahom tuča cieli plod pohara!
I gdje prije bjaše svega, što ti treba,
Sada ne će biti ni za koru hljeba!
Biedan seljak motri prekrštenih ruku
Satrvenu svoju uzaludnu muku,
Pa se samo uzda u vremena bolja,
Vapeć: „Nek se vrši sveta Božja volja!“
Bog će dobro dati, on je dobre čudi,
Ali nisu takvi bezdušnici ljudi!
Istom što se seljak sa svog polja vrati,
Već ga ferman čeka: „More, harač plati!“
On siromak nema pare ni dinara, —
Al u staji jošte kravica je stara:
Otimlju mu i nju, dobru prijateljku,
Ubogoj mu djeci zadnju hraniteljku!
Zalud joj se ona vjese okò vrata,
Već ju eno gone dvorištu na vrata,
Blaga večer padne poput tihe sjenke,
A u kući nema mile im Rumenke;
Majka plačnoj djeci večericu daje —
Samo suha kruha tvrde zalogaje!
Ima i na selu zla u gorkom cvietu,
Oj a gdje ga nema na tom jadnom svijetu?!

Na Antunovo.

(Svršetak.)

d Antunova do Tri kralja! Dugo je to, daleko je to, kad ćemo dočekati? — Tako govorila Anka, tako i Mato, al roditelji ostali pri svojem i mladima se valjalo pokoriti. Dan za danom prolazio, svršavale se nedjelje, mienjali se mjeseci, minulo već i pol godine, a večeras, u ponedjeljak u oči Tri kralja slave se buklije kod Anke. Još ju prekjučer, u subotu izprosiše, danas će ju kaparisati, u nedjelju slijedi navještaj, a danas tri nedjelje svatovi. Prekjučer poslije podne dolazila svekrva sa starosvaticom, a o večeri svekar i stari svat, da čuju, što će djevojka, što li roditelji njezini. Danas bile i opet žene, da ugovore bukliju, a sad se o zvonu kupe uzovnici. Anka i njezina drága spremljene i nakićene čekaju goste. Podolazili već svi i sjeli za večeru, a poslije večere će stari svat:

— Čujte me prijatelji i roditelji, uzovnici, zazovnici i svi gosti! Naše žene bile danas kod vas, pa došle vesele i nakitite, sad ako smo mi dobro došli, nakitite i nas.

Još on u rieči, al Fema prihvatila njihove štapove i pripela velike liepo pritkivane otarke, a stari svat će opet:

— A gdje je ta naša djevojka, da mi još promotrimo, po što smo došli, je l' to čemu, je l' to kakva radenica, da znamo, kog ćemo dovesti za našeg udovca?

Anka pristupi postidno, poljubi svekra i starog svata u ruku, a svekar sio brojiti novce djevojki: za suknu, šamiju, ćurak, ćebe, bundu, cipele, kožušak do sto forinti. Primi ona novce i stade svekru za ledja ogrliv ga rukom, da dvori njega i starog svata, a stari svat otego pjevati:

„Oj kuma dvori gizdava djevojka,
Kuma dvori u sunce pogleda:
Stan polako moje sunce jarko,
Ne bi l' dulje ostala kod majke,
Ne bi l' bile saložila dare.“

Te večeri hvalila se Fema Anki:

— Baš sam sretna ove godine: u ponedjeljak mog brata Ive svatovi, pa treba grlo pripremiti, a onda kroz dvie nedjelje opet pjevaj tebi. Nek budu još koji svatovi, tko će nasmagati glasa?

Anka smišljala, kakvu će šamiju, veli:

— Dali su mi novaca, da kupim maramu i zlato, pa ću ju obložiti, da se crno ne izgleda. Ma da i ne ću nositi šešira, bit će mi na glavi kapa, koja se ni pred carem ne skida.

— Samo pred pijanim ljudima.

— Ni pred njima, oni ju sami bacaju. Al Mato nije pijanać.

— Ne velim ja njemu, već se sjećam, što ti Marica Slošićeva poručuje, da će ti, ako se i udaš za Matu, ipak sutradan sjevati šamija s glave.

— Bog zna, govori l' ona to, možda zlobnici samo smutnju prave, a vidit ćemo se, kad budu tvog brata svatovi, jer je nju tvoja snaja Gjena u kite pozvala, pa samo nek se makne, zavezat ću joj usta.

— Pusti ju nek govori, što hoće; Mato je tvoj pa tvoj, nitko ti ga ne ote. A sad drugo laku noć! Ne zaboravi, da je u jutro red kod mene se češljati.

Rastale se druge i Anka ode sanjati o Mati. Vidila ga do koljena u mutnoj vodi, na njem gadna košulja, u ruci mu crvene ružice. Nedaleko od njih bila crkva, podju onamo preko njiva, a pokraj njih poglelo zrelo žito. U crkvi im pop blagoslovio burme, a uz njega igralo se crno pseto sa zmijom. U jutro pripovjedi šumarici san, a ova tumačila:

— Crvene ružice — bit će nješto u skoro; mutna voda i gadna košulja, to je bolest; pseto, pop — potajni neprijatelj i očiti zlotvor. Čuvaj se Anice, kćeri moja, zmija se šulja oko tebe, nastradat ćeš, od kog se ne nadaš. A zrelo žito!? — — Smutila se majka, pa izašla iz sobe šapćući potihom: Ne daj Bože smrti.

Poslije toga podje Anka drugi na češljanje. Tri kralja su, treba k misi, a već je utorak, pa se pletenica od nedjelje pokvarila. Iztrkala na sokak, a šumarića ju opomenu, da se ogrne. A dà! Ona njezine rieči u vjetar, pa ode golovrata, a kad se počesljale, dodje kući, nu u triemu zajauknu bolno, da su njezini iztrkali, pa imali što viditi: steglo jadnicu u prsima, ne može da diše. Zlo, pa zlo — dobila prosadi. Polože ju u krevet, pa brže po tetku Mandu, da ju obaje.

Zvrndala stara oko nje do po dana, povezala ju izpod pazuha vjenčanom maramom, šiljatim nožem graničila bolna krsta šapćući:

— Zaklinjem te zli boljša Bogom živim, Bogom velikim, tornjem nebeskim, korom andjeoskim, da ideš iz ovih krstina na usta, jer će doći sveti Antun iz rike regecijanske, di se Bog rodio: Otac i Sin i Duh sveti. Od devet do osam, od osam do sedam, od sedam do šest, od šest do pet, od pet do četiri, od četiri do tri, od tri do dva, od dva do jedan, od jedan do nijedan.

Tako ju u tri put obajala, polila tri vruća criepla ključanom vodom, dva položila na krsta, trećim grijala prsa, i do večernje odlanulo Anki u krstima, a do noći joj se stežkalo na srcu: Mato reko doći, pa ga nema, a majci ne išo noćasniji san s pameti.

Dugačka bila to noć, a Anka ni da bi oka stisla, pa u jutro bila sumorna i blieda, slaba i izmučena. Takvu ju zastala druga Fema, a i ova bila nješto smučena, ko da će tajnu zemlji očitovati. Njekoliko puta pokuša govoriti, al joj se ne dalo izustiti rieči; na jednom ko na silu zapita Anku:

— Mato nije bio kod tebe sinoć?

— Nije. A odkud znaš?

— Bio je kod mene do njeko doba noći. Na zlo si se namjerila drûgo. Ocrnili te zlobnici pred njim, pa te ne će. Pokvarit će, veli, prašća ti novce i milošće, ne će da čuje za te. Htio da samnom tebi naprkosi, pa me tenta, da s njim divanim. Sume mu blago i imanje, ne bi mi bilo blagosovno od tebe, nit bi ja htjela na tudje kletve. Potvara te, da se povlačiš s tim novim učiteljem, kan da ne bi bio tvoj, da samo okom kreneš, pa mi reče, ako ga ne ću ja, da će ga Marica Slošićeva u obadvie ruke, a sve bi rekla iz njegovog razgovora, da je to Martina Rašlića maslo.

— I jest! Ne bilo mu prosto! Pritrefilo mu se, da Bog da u mladu nedjelju pred crkvom, gdje sav svijet gledje! Skako pomaman, da druge ne mrazi! Vidiš ti njega, ulagivo mi se, kan da je za me, pa sad pravi smutnju, što ga ne ću. Znala sam ja, da je jedovan, al da će tako šta učiniti — — zar ga nije Boga strah?

— Zna on za Boga, ko i Bog za njega! Da je spašen, ne bi take laži izmislio. Govorila, plakala, zaklinjala, sve je to uzalud. Vidila sam to na Mati: jedovan je, ubio bi te, da te sastigne.

— Al ja se moram s njim sastati, da saznam, što je.

— Čuvaj se, zlo ćeš proći.

— Ja ću mu pisati.

— Ne hasni.

— Što bilo, da bilo!

I Anka sjede pisati, pa napisa list, koji je Fema imala predati Mati. U listu je bilo pisano:

„Hvaljen Isus, oj nevirna diko!
Je l' istina, što govore ljudi,
Da ti drugu kod mene oblubi?
Istina je, ne laži, da nije!
Već mi reci, u što milovanje,
U što kletva, u što priklinjanje,
U što naše do zore stajanje,
U što tvoji sa mnom razgovori?
Pa se sjećaj, što si mi kazivo
Još lanjskoga goda crkvenoga:
Da bi za me odreklo se mame.
Sad ne mariš, hoćeš, da pokvariš!
Poslušao si dušmanina svoga,
Dušmanina i tvoga i moga,
Koji tebe od mene odmami.
Kad odmami, nek se i pomami,
Moje suze proste mu ne bile,
Rad mog plaća od Boga mu plaća,
Živ se jadnik smrti zaželio,
Posli smrti Boga ne vidio,
Ne došla mu duša među duše!
Tebe diko proklinjati ne ću,
Kunuć tebe uklela bi sebe,
Već nek ti je Bogom blagosovno.
Ti ćeš naći sebi pristaliju,
Pristaliju, možda i miliju;
Meni jadnoj nigda, ni do vika,
Neće druga omiliti dika,
Jer o tebi samo u suu snivam,

Tebi pivam, u tebi uživam,
Za te sve ću, što za nikog ne ću:
Za te živim, zbog tebe umriću.
Da Bog dade, ko što mi je kana,
Danas bi me sahranila mama,
Al ovako ginut ću polako.
Sretno dragi! Drugu usrećio,
Al joj 'vakog ne napravi jada,
Da i ona ne zaplače mlada!“

Ode Fema s listom, a Anka čekala majku iz sela, pred njom tajala svoju bol, vesela se pravila, a do večer i pjevala:

„Svakoj bolji možeš naći lika,
Nema lika, kad zabavi dika;
Trebalo bi ukopat u groblje.“

Bila je to jeka ranjena srca.

* * *

Našem novom učitelju jedva dvajest četvrta nastala, al vam to ljudina i čeljade od oka. Bio godinu, dvie li u drugom nekom selu, a jesenas prodje godina, što se doselio k nama, — bilo to nekako u subotu. Sutradan puno ga selo. Bogate majke hvalile Bogu, što se Anka udaje, pa naredila svaka svojoj kćeri, da ga pazi, a to ovima i kana, — bio on još neženja. Pod prodikom u crkvi sve djevojke sjedile, a oči im ko za okladu na kor uprte. Vidio on to, al kao da ne mari. Došao taj dan i kolu, a tu ga dočekaše pjemicama. Anka prva u svakom kolu, pa i tad počela:

„U dike mi crne oči,
Crna kosa gusta;
Pod crnima brkovima
Primedena usta.“

Pa onda:

„Lipe oči ima dika lola,
Svako j' oko košnica djavola,
Mlado lice ružičino lišće,
Dvi ustnice zrele drenjinice.“

Kao da je čitala iz knjige, — baš taki je bio. Pjevaju mu i druge, al on ne čuje, Anka mu pred očima. Naučio iz knjiga, kako se ljubi, pa mu se teško činilo, što ga Anka slabo pogleda, al evo već četvrti mjesec, što je on ovdje, ona još ne progovori s njim ni rieči, još se ne može pohvaliti, da joj je zjenicu vidio. Znao on za uzrok. „Zaručena je, govorio bi on, pa je kasno“. I samo pri toj pomisli uzdahnuo bi učitelj.

* * *

Od Mate Anki nigda odgovora, još joj jedina nada ostala, da se s njim popravi u svatovima druginog brata Osvanu i taj dan, a kod Gjene udavače bilo u zoru sve na nogu. Došao stari svat i čauš na oblačenje udavači, posadiše ih, da ručaju, a družina prostrla ponjavac po sobi, na ponjavac vrgli stolicu, pa se udavača sjela oblačiti. Bacila na se svilenu suknju, spremila se, pa sjela na krevet sa djeverušom, a čauš odprati starog svata kući i o ranoj misi dodje na kolima po djevojku, dočim su drugi svatovi skupljeni kod mladoženje pješice krenuli na vjen-

čanje. Poslije vjenčanja dovezla se mlada kući, pa sje-
dila s djeverušom na krevetu, oko njih se poredale dje-
vojke, koje su u kite pozvane, a med njima Marica Slo-
šićeva, vesela i razgovorna, pravo reći objestna.

Oko jedanaest sati nasta graja u avliji: došli sva-
tovi. Platiše, što treba, pa hajd u sobu, a oko podne
posjedali, da użinaju. Djevojke, koje su u kite pozvane,
dobile użinu prije svatova, pa sad zaredale gostima pjevati:

Uzovnici, zazovnici,
Stante, malo poslušajte,
Da mi vama zapivamo
Od ovoga pramalića
Nove godine.

Jer je kum najčastnija osoba, stadoše najprije njemu
za ledja pa zapjevaše:

U našega milog kuma
Šikom dvori opleteni,
Bilom ružom nakićeni.
Mili kume, dragi kume,
Bud' nam veseo,
Pivasmo ti za veselje,
Da si veseo.

Susteže se kum, ne će da plati, želi da još koju
čuje, a djevojke nastavile:

Mili kume, dragi kume,
Daruj divojke!
Ako ne ćeš darovati,
Skinut ćemo s konja uzdu,
S kola divojku.

Što ćeš, mora se platiti. Mašio se on u kesicu, platio,
a djevojke zahvaljivale:

Hvala, hvala dragi kume,
Koji si nas darovao,
Darovao, dukat dao,
Do godine i dva dao!

Onda će mladoženji:

Lipa Gjena gorom ide,
Za njom Ivo tužan ide:
Stan', počeka, lipa Gjeno,
I ja ću s tobom!
Gjena prsten izgubila,
Na Ivu je potvorila.
Lipa Gjeno ti ne traži,
Lipi Ivo ti ne kaži,
Na prsten je magla pala
S gornje planine.

Sidi Ivo u široku,
Drži perje u visoku,
Kud god gleda i pogleda,
Sve u svoju Gjenu gleda.
Sakri Gjenu bilo lice
I rumene jagodice,
Da te ne pozna.

U našega mladoženje
Svileni pojas.
D'vojke ga iztrzale,
S njim se igrale,
Od majke su svilu krale,
Pa ga vezale,
Koja novčić, koja končić,
Koja i po dva,

Bolje su ga nakitile,
Već što je bio.

Lipa Gjeno, lipa ti si,
Tko te rodi, tko l' odhrani,
Tko li će te obljubiti?
Lip se Ivo grohtom smije:
Ljubit ću ju ja!

Lipi Ivo Boga moli svake nedilje,
Da mu Bog da lipu Gjenu od mile majke,
Ni sanljivu, ni drimljivu, ni po kući lomotljivu.
Ni njegovoj miloj majki odgovorljivu.

Poletila presličica puna bisera,
Na njoj Gjena predju prela Ivi košulju.
Al to Ivi i valjade, jer je Ivo mlado momče,
Medju družinom.

Popela se lipa Gjena na zeleni bor,
Pa pogleda odvud odnuda, ide l' tkogod k njoj.
Odtud ide pet kataru, ubio jih Bog,
I med njima lipi Ivo, pomogo ga Bog.

Skakutala siničica
Od kolina do kolina
Miloj mami na kolina,
Mila mamo, draga mamo,
Uhvati der ju,
Pa ja metni u nidarca,
U nidarca kraj srdašca,
Da se ogrije.

Za mladoženju plaća kum, a poslije njega pjevali
staromu svatu:

U našega starog svata.
U polju mu plug volova:
Dva su vola vitoroga,
A četiri zlatoroga,
Stari svate, dragi brate,
Bud nam veseo,
Pivasmo ti za veselje,
Da si veseo.

Ne da ovaj novaca, a cure zaintačiše:

Stari svate, dragi brate,
Daruj divojke!
Ako nećeš darovati,
Mi ćemo te sad odati:
Na tebi je tudje ruho
Tvoga komšije.
Komšiju si pobratio,
Da ti ruho da,
Djevurušu posestrio,
Da te ne oda.

Kad je platio, zahvališe mu se kao i kumu, a onda
će svekru:

Našem đadi vrlo dika,
Što j' u njega snaja lipa;
Snaja lipa, konjic vila.

Pa opet:

Žubor voda žuborila,
Po travi se razalila,
Pili su je trudni konji,
Trudni konji i umorni,
Što su došli po divojku,
Po divojku lipu Gjenu,
Bilu rumenu.

Djevojke bi mlade igrale, a ne možeš dočekati, da

pjesme prestanu. Svekar rad, da mu pjevaju, pa ne plaća, a one ga obrisale:

U našega milog dade
Haljina mu od papira,
Čim no malo kiša pade
Haljina se sva razpade.

Poslije svekra obredale još gajdaša i kočijaša:

U gajdaša lipa snaša,
On ju ne voli,
On se vraži, drugu traži,
Za nju i ne zna.

Mlad kočijaš vino pije
Medju družinom,
A drugi mu ljubi ljubi,
A on i ne zna,
Na obraz joj pečat meće,
Da ju ne pozna.
Il' mu kriti, il' ne kriti,
Poznat ću ju ja.

Jedva gotovi s pjesmama, a onda udri igraj u kolu. Već se počeo i mrak hvatati, a djevojke zvale kuma:

Mili kume, dragi kume,
Izadji na dvor,
Pa pogledji po tom polju
Kako je vrime:
Sunce nizko, blato sklizko,
Dom je daleko.

Tišina zavlada u sobi, a kum uhvatio mladence za ruku, priveo stolu i u tri put zamolio od roditelja za njih blagosov. Tri put ih blagosoviše roditelji, a mlada se uz plač izljubila s njima, pa hajd na kola. Ovdje ju dočekaše djevojke pjevajući:

Sad se Gjena s rodom dili,
Od roda joj dila nema,
Samo ono bila dara,
Što je otkala.

Lipa Gjena neteg brala,
Neteg brala, druge zvala:
Ajte druge neteg brati,
Meni valja putovati,
Drugu majku majkom zvati,
Drugog dadu dadom zvati.

Oj nevene, moj nevene,
Blago onom, tko te bere,
A ja mlada nemam kada,
Meni valja putovati
Drugu majku majkom zvati,
Drugog dadu dadom zvati.

Kad se smjestiše na kolima i kočijaš pucnu bičem, zapjevaše joj druge posljednju:

Sinoć vidru ukradoše
Sa hladne vode,
A sada će lipu Gjenu
Od mile majke.
Okreni se, lipa Gjenu,
Majka te zove!
Il' joj zvati il' ne zvati,
Meni valja u tudjinu:
Tudju majku majkom zvati,
Tudjeg dadu dadom zvati,
Tudjeg brata milovati.

* * *

Kod mladoženje se već večera svršavala, mlada po-dielila dare, gajde svirale, kolo igralo, a u kolu Anki i Femi nasuprot bila Marica. Bio tu i učitelj na večeri, pa kadšto koju izpraznio s Ankinim ocem, priljubio se uz starca, a kradom pogledo na svoje luče u kolu. Samo Mate nema, a već je mrkli mrak. Često se danas upi-tala Anka, hoće li doći, pa u njeke eto i njega u sobu, gdje se uhvati do Marice u kolo, obučen svečano, a pod vratom mu bila zlatom vezena maramica, poklon od Anke. Kako dodje, odmah i zapjeva:

Mene diči moja fina poša,
Što j' pod vratom izvezena zlatom.

Zaigra Anki srce, pa će:

Blago bezu, blago mome vezu,
Što se zlatu ovilo po vratu:
Da Bog dade, da bi ruke bile
Misto beza grlo obavile.

Zloban smieh poprati njezine rieči; bio to glas Matin i Maričin. Anka se ukloni iz sobe, a za njom podviknu Marica:

Oj inoče ne sramoti sebe,
Moja dika ne gledje na tebe.

U avliju iztrkala drugu za njom, pa ju tješila:

— Okani ga se, vidiš, da je kivan na te, pa hvali Bogu, da si to sad opazila, jer kako bi s njim viek pre-živila? Prije reda bi u grob, da se udaš za njega. Eto učitelj poginu za tobom, a kad su već nalagali na te, udaj se za njeg, pa si svima usta zatvorila.

Još koju rieč i odoše u sobu, a ovdje ju Mato do-čeka pjevajući:

Ja sam moju ostavio dragu,
Sad nek drugi moje zlato ljubi.

Odvratila mu Anka:

Di bi mene momak ostavio?
Imam bolje, ne gledam na šolje,
Imam vina, ne treba mi voda;
Ne ću šokca, bolja su gospoda.

Opet će Mato:

Stara mamo, što nauči kćerku,
Da u kolu prkosi švaleru?

Ona mu bolje prihvatila:

Nij' me majka prkosit učila;
To je Anka znala od postanka.

Prestade gajdaš svirati, a djevojke se u stran sklo-nile, nu čim ih spazi učitelj, ostavi šumara, pa k njima. Znale one, što bi on, pa zagudile:

Sviraj gajdaš, nemoj mi postavat,
Već je kasno, a ja moram spavat.

— Vi bi još igrate? Poče učitelj Anki.

— Mlade smo, nije ni čudo.

— A gle, gajdaš vas ne sluša.

— Sladje mu vino od djevojaka.

— A meni djevojke od vina.

— A meni dika osim svega svita.

— Znam ja, dok uvijek diku spominješ, a ded bi l' meni koju zapjevala?

Pogledaše se djevojke, pa će kao u dogovoru:

Gospodine radje sviraj gajde,
Uz orgulje igrat se ne dade.

Opet gajdaš zasvirao, a djevojke skoči u kolo. Učitelj stajo iza Anke, a ona mu pjevala:

Ogrli me diko oko struka,
Nek se tvoja nauživa ruka;
Što će tudja, di se tvoja nudja?

Podiže ponosno glavu, pogled joj se srio s Matinim, a ona uzela:

Je l' ti teško, moje staro lane,
Di se drugi miluje uza me?
Krivo ti je, praviš se, da nije.

Pa onda:

Je l' istina, il' se možda šale,
Da su tebe gljive otrovale
Ono veče, kad si mi kazivo,
Da b' za mene lomio kamenje?

Probliedi Mato od muke, pa hukne jedovno, al Anka nastavlja:

Kad se zlotvor sjeti govorenja,
Farba mu se u obrazu mienja;
Kad spomene staro milovanje,
Spopane ga teško uzdisanje.

Već bilo toga dosta, pa se Mato ljut izhvati iz kola. Opazi to Anka, pa je u dva skoka nestade iz sobe; bojala se, počinut će zlo. Kad je mislila, da se je utišo,

vrati se natrag, nu u kućnom triemu skobi se s učiteljem, a ovaj ju pitao:

— Što je tebi i Mati?
— Ništa. Pokvarili smo.
— Za što?
— Ne volimo se, pa ne ću za njega.
— A bi l' htjela za me?
— Pitajte mog otca.
— S njim sam gotov, sad se pita tvoja volja.
— Pa ja hoću

Povede ju u sobu, da se ne boji. Još koji put poskoči ona, da ju želja mine, a kad će iz kola, podciknu:

Moja j' želja ljubiti učitelja,
Uz njega ću i ja primat plaću.

Više nije djevojkom pjevala, a na Antunovo se udade za učitelja. Da bude veća svečanost, odabrali su za to dan crkvenog goda. Mato dočuo, da nije kriva, kad je već kasno bilo, pa jedovan svrši i s Maricom. Pod jesen se ne oslobodi vojničtva, pa veli, ženit će se, kad soldačiju odsluži.

„Sretna je!“ — veli sviet Anki, a i ona se hvali. Kako joj je na srcu, sam Bog zna.

J. Lovretić.

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

stade sam sobom govoriti:

— Što je Radzivilova blaga, propuckat će ga, raziti će se, razpršiti, uništiti. Još će najzad sa kneževskim grbom u torbi od kuće do kuće prosjačiti . . . Blago tebi Krištofe, Stanislave, Mikolaju, Albrehte, Gjurgju, blago vama u vaših onamo grobovih! Moje oči vide i preko groba, ako i jesam osliepio . . . Tamno će biti onamo, tamno . . . U Nesviežu priredjuju čukovi i sove koncerte vrebem. Vragosasmo, starišu, poklade se dovršiš, eto ti pepelnice i korizme, a gle! haringa se u pruskome munduru približuje!

U to se začu razgovor, a u sobu stupi sestrić vojvodin, pukovnik Moravski,

— Zar vi, ujo, još ne spavate? Ta već je ponoće! Ne valja tako!

Kao krivac, zatečen na zlu djelu, zamuknu knez, oborivši glavu k zemlji, te će za koji čas mirnim promienjenim glasom, onako iztiha a žalovito:

— Ama, drago moje, ne tjerajte me u postelju, jer ćete me u grob satjerati! Kao da ja ne mogu i ovako spavati, ako mi je na san! Spavao sam ti ja, drago moje, njekoč i u reštu, a sladje nego što bih sada mogao i na najboljem krevetu.

I odkrenu se. Moravski stade gledati na starca, ne znajući šta da uradi. U to se oglasiše prvi pietli. Naj-

prije se izdera jedan i zakriešti: kukurijeku! — za njim pokuša tananim glasom drugi, koji kao da se istom učio kukuriekati, a za ovim treći, pa četvrti, a napokon udaraše svi — njih desetak — u kukuriekanje.

— Ha! već se i pietli javljaju . . . hvala Bogu, jamačno će doskora i svanuti . . . Al šta će toliki pietli? Bit će te je Strzalkovska, bojeći se kavge, svakoj kokici namienila po jednoga pjetlića . . .

Višniovski, hoćeš ne ćeš, udari u smieh.

— A kake su to psine, Glinko? Dat ću ja tebi, bezbožniče, libertinče, samo mi se rugaj tim kokotom i kokošima.

Ja ni rieči.

— Ne bi l' Finke znao što godj dati, da vas uspava? upitat će kneza gospodin Moravski.

— A dakako, odvrati knez, da se nikad više ni ne probudim, — dà, znade ti on i take recepte. To ti je jako lako. U ostalom ja moram još i u Bialu po poslu. Počekaite, ništa vas ne tjera.

Saletjesmo bolestnika, ali uzalud, ne će pa ne će na počinak. Pače se uzeo već i siliti, da bude veseo, samo da nam pokaže, kako mu tobože ne treba sna. Napokon, kad je došao Finke i zabranio nam, da mu ne dodijavamo, ostavismo ga, neka radi što ga je volja.

Moravski, poljubivši ga u ruku i zaželjevši mu laku noć, ode; odoše i drugi, a ja i Višniovski stiskosmo se u zapčak i začesmo sve onako u dvoje polako dremati. Domala usnu i knez na svom stolcu, javljajući se na mahove kroza san po kojom vrstom iz litanija laurentanskih. I za čudo, akoprem je između jedne i druge vrste znalo i po četvrt sata minuti, knez nije ni jedne sve onako u snu izostavio, a jedna se vrsta nizala za drugom kako treba.

Najzad pozaspasmo svi kao zaklani, a kad se je prilično razdanilo, odnesosmo na rukama vojvodu u krevet, i kako ga položismo, tako spavaše, ni da bi se makao sve do devete u jutru.

Dan osvanu kišljiv. Trebalo je, da se dižemo u Bialu, — nu kasno je već bilo, da se kreće na put a kiša ljevala, — sretan, što ti ne curi za vrat. Meni se neprestance vrzla po glavi ta nesretna Felicija, koju je knez nekoliko puta snatreći spominjao, spominjući i njekako prokletstvo i oproštenje.

Kako sam iz posljednjih godina znao sve potanko, šta se zbivalo u Nesviežu, domislih se napokon, da se nešto osobita moralo zbiti još za onih mlađjih, burnijih ljeta moga gospodara, kad no niesam bio u njegovu dvoru. Hajde da izpipam staroga Višniovskoga: dan je i onako ružan, ne možeš nikamo iz kuće, a stari, nema sumnje, znat će sve to jako dobro. Pa i to me je podbadalo, što o toj Feliciji niesi smio ni pisnuti, dok se o drugih pripoviedala sva sila pripoviesti — a k tomu knez sam spominjao je neprestance, čovjek bi rekao, tištala ga je, te joj ni tolike godine, što su proujale, niesu mogle zamesti uspomene. Svakako je dakle morala biti zanimljiva zgoda, koje se vojvoda još pod stare dane sjećao, a ljudi ne smjeli o njoj ni pisnuti.

Višniovski se jedini mogao spominjati onih vremena, pa tako se rieših, da pitam njega — a da koga ću, ako ne ću njega? Istinabog, bijaše to griesna izvjedljivost, ali, što se ticalo obitelji Radzivilâ a naročito ličnosti kneževe, prikupljah sve kao mravak, da ostavim potomstvu, koje će teško vjerovati, što se sve zbivalo za naših vremena. Kako smo čitav Božji dan morali presjedjeti, zjajući na kišu, prihvatih se staroga:

— Dragi moj lovniče (tako su ga titulirali), kaka je to Felicija, koju je knez prošle noći kroza san spominjao? . . .

Višniovski me pogleda, razvalivši oči, ozbiljno sleže ramenima, pogladi kosu, kimnu glavom i, ne progovrivši ni riečce, ode — kao da se začudio, kako sam se usudio napasti ga takim pitanjem.

Priznajem, da je to još i više pobudilo u mene želju, da iztražujem. Šta? Misliš li, da sam plaho djače? Misliš li, da ću se praznim čabrom vratiti od bunara? Čekaj, pomislih, est modus in rebus, dobit ću te već na liepak. Znao sam, da je Višniovski kao kolovrat: teško ga kreneš, a kad si ga krenuo, razmaše se, vrnda,

da ga jedva zaustaviš. Znao sam i to, da je na tašte mučaljiv, a kad je dobrano založio, razgovorljiv, a naročito vino da mu umije razriešiti jezik.

Jeli smo, ali ne baš izabrano, ne kao sluge Radzivilove, već kao posljednja služinčad, u veži, koja je bila vrlo prostrana. Dvie daske — valjda su ih negdje iz štaglja dovukli — položene na četiri prazne pivne bačve — to je bio naš stol. Njekoliko ubrusa, to je bio naš stolnjak, jer Strzalkovska nije imala tako velikoga stolnjaka, a da smo tražili stolnjak, ne znam, Boga mi, ne bi li nam dala ponjavu iz postelje. Kako je bila kneževa soba odmah do veže, morali smo jesti tiho i po našati se kao u crkvi.

Prije objeda pobrinuo sam se u pivničara, stisnuvši mu u ruku dukat, za nekoliko boca staroga magjarskoga, a momku sam kazao da nam očisti onu ostrag komoricu. Htio sam, da nam naloži peć, ali ju je neki bies bio pokvario, pa ne možeš da ložiš. Da nam ne bude zima, pozatrpah rupe na prozorih — pa što Bog daje! Momak je učinio što je mogao, samo da nam bude zgodnije, sastavio od dasaka stol i namjestio klupčice, — u obće pobrinuo se za sve, ta bio je okretan i domišljat. Da što moram da pripomenem, da sam tu njegovu, za njegov stalež svakako preveliku dosjetljivost kasnije skupo platio: ukrao mi nešto odiela, par pištolja i sto talira, pa umakao u Prusku, gdje su ga uhvatili, turili u vojsku, pa hajde prti karabin pruskome kralju!

Nije mi toliko bilo žao vrtoglava momka, koliko onih pištolja i jednoga pojasa, što sam ga dobio od kneza na uspomenu.

Moj se momak još za vremena poskrbio u kubača, da kod čaše vina štogod i čalabrenemo. U kneza se niesmo izabrano hranili, jer ni sam vojvoda nije bio željan izbornih jela, al što smo dobivali, to je bilo zdravo, tečno, kako u svetak, tako u petak, kako kod kuće, tako na putu. Nije dopuštao, da gladujemo, al ni da se razmazimo. Ni gosti svojih nije častio Bog zna čim osobitim, izuzevši, kad mu se u dvoru javila osobita kaka ptica. Pržolice, bigos, husarske pečenje, kolduni sa mačuranom, divjač na ražnju, svake vrsti ribe na poljsku prigotovljene — to su bila obična jestiva na kneževu stolu. Piva, koliko hoćeš, a vina izuzevši na svečane dane i osobite zgode, svakome odredjena mjerica. I toga dana dobili smo baršč sa vrhnjem, srnetine, pržolice, bigosa i sipke kašice sa šećerom — a svega dosta. Vino je bilo meko, magjarsko: niesam ga, istina bog, ostavio, ali sam se ipak pobrinuo za bolje, kojega mi je nekoliko bočica stajalo pod stolicem a pri ruci.

Višniovski je izprvice šutio, a kad se jednom već razpreo razgovor o svem i svačem, nadao sam se, sad će se na stari ugrijati, razgaliti i razigrati. Kad je bila druga boca već na dnu, a stareu unišlo vince u lice, započeh:

— Vi znate, da sam ja vjeran sluga Radzivilov, da

ne ću izdati milostivoga gospodina i njegova doma, dete dakle, molim vas, kažite mi, da me želja mine, kaka je to Felicija, koju je spominjao knez — a ja ništa o njoj ne znam?

— A šta će to tebi? — upita me Višniovski, — zar ne znaš, da je izvještajnost prvi korak — u pakao?

Ja ću mu na to: Ma gospodine lovniče, ako je tomu tako, a to sam ja već odavna namjerio u pakao. Taki sam se na sviet rodio, moj nos svagdje treba da bude, i gdje treba i gdje ne treba.

Višniovski se nasmjehnu, prihvati čašu i izpi, a ja brže bolje natoči mu punu. Staromu se razvezao jezik:

— Vidiš, dragane, ima ti koješta na svijetu, e pa tako i u Radzivilovu dvoru. što bi bolje bilo, da niesi ni znao, ili kad već znadeš, da si zaboravio, jer te muči, vjere mi, kao da ti je na duši. — A šta će ti to?

— Ama gospodine lovniče, odvratih, zar nije sramota ne poznavati historije svoga gospodara? Ta često se desi prilika, da ga moraš braniti.

— Istina, odgovori Višniovski, ti si došao u dvor, kad je mlado vino bilo već odkipjelo, ali mi! — E da, mi se sjećamo i drugih vremena. Vrela je krv, zaboravio se čovjek, a kasnije se kajao, što je mahnitao, — ali šta ćeš, često učiniš, što bi rad da niesi učinio — a ne možeš. Bit će bolje, da ne govorimo o tom, to ti je duga i tužna pripiet. Da ti je u dvie tri rieči kašem, još bi crnjom izašla, a da ti sve kako bi trebalo pripovjedim, ne znam, bi li svršio do večera.

— A i onako nemamo nikakva posla, prihvatih ja. Danas je druge zapalo, da budu kod kneza, nama nije ovdje baš najgore, a evo još dvie boce malo starijega, — stid bi nas moglo biti, da ih ne skrešemo.

I tako se naklopili na njega, da je najzad morao popustiti. Sve što mi je pripovjedio, s mjesta zabilježih, bojeći se, da me ne bi možda kasnije pamet prevarila.

* * *

Za vremena, kad no je knez, mladić jošte, bio mačonoša litavski, dvor u Niesviežu i život u njemu nije bio ni iz daleka nalik na onaj, što ga ti sada poznaješ. Krv je knezu u žilah kippjela, sav mu je sviet bio pretiesan, a kako je bilo uz njega mladeži, kojoj je takodjer krvca poigravala, znale su se zbivati čudne stvari — kad ih se sjetim, pošikavaju mi još i danas sieđe moje kose od straha u vis.

Sva je okolica strepila od nas. Kad bi knez sa prijateljima i družinom prolazio, idući u lov ili na koje dobro svoje, plemićkim selom, sve bi se uzplahirilo i bježalo pred njim, da se zakloni od obiestnih njegovih šala.

Često je platio, i to skupo, svoje šale, često se i sam pokajao, kad ga je obiest minula, ali uvijek se našlo

ulizica, koje su ga podstrekavale, a kad se jednom već riešio, da izvede što, pa bila to najveća vratolomija, on je mora izvesti, kud puklo da puklo, on ne poriče svoje!

Bivalo je u pokladno doba, da niesi imao vremena, da vidiš je li dan ili noć, da brojiš dane. Mnogi je to platio i životom.

Spomenuvši to Višniovski, prekrsti se, uzdahnu i skrušeno se udarivši rukom u prsi, izkapi čašu na dušak.

Ni na volujskoj koži ne bi mogao izpisati sve, što se nagriešilo u dvoru pred uskrnu izpovied. Kad se knez jednom razuzdao, nema toga, koji bi ga obuzdao: što ga više susprežeš, to on žešći i silovitiji, gotov na sve. Namisliti pa odustati, toga mu nije obraz podnosio. Jedan put, sjećam se kao danas, vraćali se mi iz lova, a svi natrušeni, to jest, da ti pravo kašem, pijani, pjevajući onu: Čuči zeče u grmaku. . .

Vjerovao, ne vjerovao, al' tako je bilo. Kako su nam jahači konji bili umorni, strpaše nas u kola, a u svaka upreguše po četiri konja naporedo. U jedan put stadoše prva kola, u kojima sjedio knez sa Volodkovićem. Stigoše na rieku Njeman. Brod je bio na drugoj strani, a brodar spavao njegdje u grmovlju. Viči, pucaj — al' hoćeš da! Ili je bio pijan ili gluh, broda nema pa nema.

Knez stade kleti. U to kao da se pomamio, izdera se na kočijaša, bubnuvši ga šakom u ledja:

— Pritegni vodjice pa u vodu!

Kočijaš se časak skanjivao, a knez će ponovno:

— Jesi li čuo? U vodu!

Obala je bila prilično visoka, rieka široka, dubljina ogromna, ali što knez kaže, to mora da bude. Ne promišljajući mnogo, kočijaš se prekrsti, priteže vodjice, opali konje pa u vodu! Kola, obložena iznutra kožom, ponese voda, a ponese i konje, nu kako su bili jaki i čvrsti, oduprieše se struji te sretno izplivaše na drugu obalu. I druga kola preplivaše sretno, treća se izvrnuše, sreća i Bog, što su ljudi umjeli plivati: konje odnese voda, a ljudi se spasoše. Ostala kola čekahu na brod, nu prije nego što će ga poslati, povališe brodare i ociepiše svakome po pedeset vrućih, da se malko otriezne od silnoga mamurluka.

Jadnici, koji su pokazali, da umiju u nuždi i plivati i Boga moliti, otriezniše se od straha i dodjoše na drugu obalu kao da su na šte srca.

Vraćajući se opet jedared iz lova, vidio sam na svoje oči, gdje je Soločinjskomu, kako je pijan klimao na kolima, zahvatio kotač glavu, razmrskao mu lubanju — a on ni da bi jauknuo! Kad mi kući, hoćemo da ga skinemo s kola, a kad tamo — izcurio mu sav mozak!

(Nastavit će se.)

Dimitrije Agrenjev Slavjanski.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

5.

Kano što sam želio, bilo samo s parobroda, vidjeti Srbiju i Bugarsku duž Dunava, tako mi se prohtjelo od Gjurgjeva prosjeći Rumunjsku do Galca, te ogledati se malco po njezinoj prijestolnici. I tako izkrasmo se iz parobroda u Gjurgjevu.

Naprama bugarskomu Ruščuku široki se Dunav dieli u dva rukava, medju kojima leže dva oveća i više manjih otoka. Nedaleko od užega rukava napram ovećem otoku, imenom San Giorgio, koji dieli tiesna užina od lieve obale, razastire se u ravnici grad „Giurgiu“. Leži pako napram nižoj obali na visu, te s toga, kada se Dunav razlije i proljećem snieg raztopi, pa bude okolišna nizina poplavljena, nalik je na ostrov. Mjesto bijaše u XIV. vjeku osnovano genovežkim trgovci, koji su tada imali naselbina na žalu crnoga mora i na obalah donjeg Podunavlja. Na rečenom otoku bješe za sigurnost sagradjen kašteo „San Zorzo“, kojega se još samo ostanci vide. Kroz više stoljeća, pa sve do jedrenskog mira god. 1829. bijaše Gjurgjevo u turskoj vlasti. Kano što Ruščuk tako je i Gjurgjevo mnogo trpilo u rusko-turskih ratovih. God. 1773 zaposjedoše ga Rusi poslije krvave pobjede u njegovoj blizini; a tako bješe i u vojnah god. 1790., 1811., 1822., 1828. i 1853. pozorištem neprijateljskih sukoba. U posljednjem ratu trpio je grad dosta od turskih zrna, bacanih iz Ruščuka.

Gjurgjevo je posvema trgovačko mjesto i trgovačka dunavska luka za Bukurešt. Spojen je željeznicom s prijestolnicom i tik dunavskih močvara sa Zimnicom. S toga imade medju 25.000 žiteljstva stranaca raznih narodnosti, kano što Grka, Bugara, Rusa, Niemaca i mnogo židova. Izvožički (fiakeri) su ponajviše Rusi; što je za nas, koji ne znamo rumunjski, povoljno bilo. Jedva stupismo nogom na suho, doletiše izvožički na svojih uzkih kočijicah, nagovarajući nas ruski. Već ovdje imadosmo priliku upoznati se s ovom vrsti ljudi, koji su putniku neobhodno potrebiti drugovi. Za tili čas bijah u gradu u gostionici „Concordia“. U sredini grada je ogroman drvećem zasadjan trg, iz kojega vode široke nu dosta nečiste ulice na sve strane. Kuće su većinom prizemnice ili jednokatnice; a nijedna se od njih ne iztiče ljepotom ili kakovom osebnostu. Opaža se pače dosta bezukusnosti, kano što n. pr. zvonik jedne bez svakoga sloga crkve modrom bojom namazan. Ali udaraju u oči neki običaji, koji izazivaju uspomene na apeninski poluotok; tako uzki vozovi dvokolice, zanatlije rade svoj posao pred kućami na ulici, vika prodavalaca.

Od Gjurgjeva ide vlak u Bukurešt svaki dan dva puta, a brzi vlak u nedjelju i sriedu. Osobnim vlakom dolazi se za 2 ure i 45 časova, brzim pako za poldruhu uru. Ide se preko Fratesti, Comane, Vidre i Filareta,

samom prostranom ravnicom sa neznatnimi brežuljci. Preko potoka Ardšiša vodi običan željeznički most. Sela, koja se uzput vide, ne pokazuju imućva stanovništva, prem su polja plodovita; kuće su većinom zemunice, kano što po cijeloj Vlaškoj u obće. Sav predjel jest monoton, te da vožnja ne bude dosadna, valja putniku zasladiti ju uspomunami iz prošlosti. Takova mu se uspomena nameće kod postaje Comane, gdje se blizu kod Kalugareni razastire polje, na kojem je vlaški narodni junak, vojvoda Mihajlo VI., dne 13. kolovoza 1595. razbio pretežnju silu tursku sultana Muhameda III. i ostanke potučene vojske preko Dunava protjerao. Zahvalno potomstvo podiglo mu spomenik na trgu pred visokom školom u prijestolnici.

U Bukureštu odsjedismo u preporučenoj nam gostionici „Labes“, postavljenoj u sredini grada u jednoj od glavnih ulica „Lipicani“. Prijestolnica Rumunjske širi se u ravnici, prepolovljena potokom „Dumbovicom“, te sa 220.000 stanovnika svojih i do 25.000 kuća zauzima nerazmjerno velik prostor. Već tolika množina kuća prama broju žiteljstva probudit će u čitatelju predstavu o veličini tih zgrada. Kada bi putnik bačen bio u ulicu Lipicani, prozvanu tako odanle, što su dućani prije providjeni bivali robom iz Lipska (Leipzig), te u bližnju ulicu (calea) „Victoriei“, koja se od potoka prema sjeveru proteže čak do kraja grada, pak još u „Cale vacanesci“, u kratko u središte prijestolnice, mislio bi, da se nalazi u velikom svjetskom gradu zapadne Evrope. Zgrade su u tih ulicah visoke po 2, 3 i 4 sprata, zidane opekom, ponajviše u slogu bečkóm, jer su mnoge i gradjene bečkim graditeljima i zidarima. Ovdje su palače boljara i javne sgrade, imenito kraljevski dvor, akademija, t. j. sveučilište s četiri fakulteta, osnovana godine 1864., s učenim društvom (akademija znanosti) i muzejem, na dalje prefektura, vrhovno sudište, ministarstva, palače Brankovana, Ghike, Soutza. Ovdje su i veliki hôteli, koji se mogu svojom elegancijom staviti o bok svojim drugovom velikih gradova, kano što: hôtél de boulevard, grand hôtél Broft, hôtél Hughes, hôtél imperial, spomenuti Labes, Dacia, Fieschi, Victoria. Uz ove liepe zgrade vide se i najljepše od preko stotine bukureških crkava; prem je glede njih pojam ljepote veoma relativan: Basilika Sarindar od god. 1634. u glavnoj ulici, ne daleko crkva Stavropoleos od god. 1724. najstarija „Bucur“ tik Dumbovice, a južnije prvostolna na brežuljku od god. 1656. Glavne ulice jesu široke i dobro popločene, razsvietljene plinom. Imade i širokih i drvljem zasadenih trgova, pak i liepih perivoja i šetališta, od kojih je spomena vriedno ono blizu dvora i pozorišta imenom „Cismegiu“ s malimi jezeri i ribnjaci. Mnogobrojni vrtovi uz kuće umnožuju zelen u gradu.

Velike prostorije, perivoji i vrtovi razkužuju nezdravi zrak, kojemu je povod, osobito ljeti, Dumbovica, koja s plitkom vodom prolazeći kroz grad i primajući sav smrad tjera u laž pučku pjesmu: „Dambovita opa dulce, cine bea, nu se mai duce“ (t. j. Dumbovica, voda sladka, koji ju pije, ne odlazi nikada). Ovu si je hvalu u Rimu stekla voda iz Fontane Trevi, ali punim pravom. Roman na Dumbovici oponaša Romana na Tiberi!

Ovakav je središnji, novi Bukurešt. Nu čim se izadje iz njega, te se predje u stari, mnogo veći i prostraniji dio grada, evo ti druge protivne slike. Mjesto velikih liepih zgrada nizke kućice, kolibice s maljušnim prozori kano u selu, tiesne, vijugaste i nepopločene pak nečiste ulice. Odmah se prenosiš u iztok. Nu i ovdje opaža se preobražaj; jer se mjestimice vide nove ukusnije veće kuće, kojimi se ona protimba medju davninom i sadašnjošću još više iztiče.

Uza sve to Bukurešt je najveći i najljepši grad u donjem Podunavlju. U narodnom pogledu vlada u njem rumunjština skroz i skroz, ako i imade u njem pripadnika različitih narodnosti, pak i preko 20.000 židova. Na ulici čuje se skoro izključivo rumunjski jezik, uz koji je u boljarstvu i u izobraženijih razredih ponajviše francezki jezik poznat. U tih viših slojevih francezki običaji i ukus prevladjuju nad svakim drugim; prem je sadašnji dvor — radi česa se Niemci tuže — porietlom njemački. Rumunje više privlači srodna im, ako i daleka, nego li nesrodna prem bliža germanska prosvjeta.

Bukurešt je željeznički uzao, u kojem se stiču u nutarnjoj Rumeniji pruge, koje ju spajaju s Dunavom na tri tačke, kod Gjurgjeva, Vercierove i Galca, za tim kod Predeala s Austro-Ugarskom, a kod Galca i Unghenia s Rusijom. Nu koliko i daje ova okolnost Bukureštu znamenovanje u prometnom svijetu, nije mu to glavno i prvo. Grad na Dumbovici znači mnogo, što je priestolnicom nove kraljevine, mlade države od 5,400.000 žitelja na prostoru od 2.317 □ m., i što je duševnim središtem romanskoga naroda, koji gdje god stanovao i uz svu viernost prama vlastitomu vladaocu, onamo okreće svoje oči i odanle crpi snagu.

Čudnovat je pojav u poviesti taj rumunjski narod! Danas zauzima velik prostor od donjega Dunava do vrela Tise, od Dnjestra do Körösa i Temeša, pružajući svoju postojbinu zemljom vlaškom, moldavskom, erdeljskom, istočnom Ugarskom, Besarabijom i dielom Bukovine u ukupnom broju od osam po prilici milijuna, kojih se svaki priznaje za „Romenu“ i svoj jezik zove „limba“ (lingua) romënescă. Dočim se većom ili manjom izvjestnošću znade, kada su i kako njihovi susjedi i sugradjani Bugari, Srbi, Magjari, erdeljski Niemci zaposjeli postojbinu svoju, o svem se tom glede Rumunja danas, kano što još pred sto godina, vodi prepirka u nauci. Imadu li se oni smatrati izravnimi potomci i baštinici Trajanovih rimskih naselbina u staroj Daciji ili izseljenici zemlje na

desnoj obali Dunava i kod Balkana tek iza XII. stoljeća, nije podpuno riješeno. Pojavljuju se mjestimice sada ovdje, sada ondje, svuda ovisni od drugih naroda, ali ove raztvarajući i pretvarajući. Ova im je romanska čud ostala neoslabljena do danas. Rumunj, ako i zaostao u prosvjeti, ne uzmiče naprama drugomu narodu, ne usvaja si lasno stranoga jezika, dočim se stranac njegovu lasno priuči. Jezik mu je dosta slovjenštinom proriedjen, do ne davna služio se njom u crkvi i ćirilicom u pismu i knjizi; državne i ostale prosvjetne uredbe pozajmi odanle; vojvódski dvor sa svojim „(d)vornikom, pa(e)harnikom, kluceriom, stolnikom“ bijaše kano što susjedni bugarski uredjen itd. Ali Rumun naše dobe odbaci sve ove strane priliepke; osjeti svoju pripadnost k velikoj latinskoj obitelji, te od nje pozajmljuje, u koliko je na inozemstvo upućen u viših potrebah svojih. Nu položajem postavljen kano drugi klin izmedju sjevernoga i južnoga Slovjenstva, stojeći kod vrata, kroz koja se do Balkana dopire, umije šegavosti, prirodjenom latinskom plemenu, koristiti se svojim zgodnim položajem i gojiti dobre odnošaje sa slovjenkim susjedom. Svjedok su tomu gostoljublje sveudilj Bugarom za turskoga gospodstva izkazano i drugovanje s Rusijom, koje je domovini njegovoj slobodu i samostalnost donielo. Savez bivše kneževine s Rusijom god. 1877. poveća ju opet za 116 □ m. i 150.000 stanovnika.

Rumunj je obično srednjega i vitka stasa, crnomanjast, crnook i crne kose, lica izrazita. Njeki nalaze istovjetnost u vanjštini medju sadanjim Rumunjem i Dakom na glasovitom Trajanovom stupu u Rimu. Šta se duševnih svojstva tiče, ona su se tek u novo doba izrazito očitovati stala. Rumunj bijaše do nedavna skoro svuda potišten; a u potištenu narodu ne može duh naći izraza, kano što ga ne nadje ni u robu ni u nesviestnom djetetu. Ali koji ga bliže poznaje, priznaje mu odlične naravne umne sposobnosti. Vesele je čedi, kad što do lakoumnosti, i prijatelj zabava, osobito glasbe i plesa. Odavle kažu, jedva imade grada, u kojem bi se, osobito u ljetnih večerih, toliko uz glasbu, ponajviše cigansk, plesalo, pilo, zabavljalo, koliko u vrtovih bukureštskih; pa da često takova glasba sprovadja goste poslije polnoći čak do stanova njihovih. Ovu opažnju kano da bismo mogli potvrditi i mi, jer smo u večer našli gostioničko zasadjeno dvorište puno gosti, koji su uz svirku glasbe špovodili ondje kod stola gluho doba noći, nam željnim počinka na ne malu sablazan.

Odielo u Bukureštu i gradovih prevladjuje kod gradjanstva evropsko zapadno. Kod puka je u bitnosti jednako, ali u potankostih prema raznim pokrajinam i predjelom raznoliko. Kako se nose Rumunji u Srbiji, spomenuh na svojem mjestu, a kako u Vlaškoj, razabire se ponješto iz priloženih slika. Zanimivo je za prispodobu, u kakovoj se nošnji prikazuju na rečenom Trajanovom stupu predji današnjih Rumunja: glava pokrivena

šubarom, tielo zaodjenuto i pripasano haljinom do koljena, a zaogrnuo plaštem, široke hlače.

Svakolika Rumunjska jest velika ravnica, obrubljena sa sjevera erdeljskimi Karpati, koji u ravan šalju nizke brežuljke. Željeznica od Bukurešta u Brailu teče između Ploješta i Busea duž podnožja takova brežuljka. Ravnica je naravi stepene, a veoma plodna žitom, kojega se izvaža na godinu za prieko sto milijuna leia (franaka). Šuma imade veoma malo ili skoro ništa, samo se oko mjesta vidjaju akacije, jablani, dudovi, voćke, i to dosta riedko. Svuda prevladjuju oranice. S toga jesu okolice, kojima se putuje, veoma jednolične, te bi vožnja dugočasna bila, da ne bude prekinuta postajami.

Drugi dan u 8 i pol u jutro ostavismo prijestolnicu rumunjsku, te željeznicom dospjesmo najprije u Ploješti, gdje jedan ogranak kreće na sjever preko Sinaja, toga obljubljenoga ljetovišta kraljevskoga, u Erdelj, onda oko 12¹/₂ ure u Buzeu, gdje drugi ogranak ide u Jaš, glavni grad Moldavske, napokon tik Braile, gdje se opet primakosmo Dunavu, u Galac. Ovamo se dolazi oko 5 sati po podne.*

—*—

Moderni roman.

(Nastavak.)

Nepristran pisac, koji bez prevelike primjese sliepoga optimizma ili žučljivoga pesimizma promatra svijet i prirodu, nalazi, da su elementi ljepote i rugobe, tuge i veselja, dobrote i zloće porazdijeljeni i pomiešani, a samo gdjezla stvar nad dobrom i plemenitom prividnu i časovitu pobjedu održi. Obljubljena je rečenica, koja se često

*Izpravak. U 6. broju podkrala nam se je nemila pogreška. Slika naime na strani 92. ne prikazuje bugarsku varoš Ruščuk, nego Bukurešt, prijestolnicu kraljevine Rumunjske.

navodi u obranu pesimističnoga shvaćanja svijeta, da sunce, koje jednako sjaje pravednim i nepravednim, vidi više nesreće nego sreće na kruglji zemaljskoj. Ne može se sasvim pozitivno tvrditi, da li je to istina ili neistina; no uzmimo, da je istina, što slijedi odatle? Slijedi, da sunce, koje gleda više nesreće nego sreće na svijetu, nevidi opet samu nevolju i zloću, koju gotovo jedinu opažaju i motre pisci naturalistični. Nastaje pitanje, kako to, te mnogi pisci pretežno, a naturalistični gotovo izključivo opisuju i prikazuju zlo i nesreću, crne i tamne pojave u svijetu i prirodi? Tomu valja po svoj prilici tražiti uzrok i razlog u prevelikom skepticizmu i pesimizmu, kojim su zadojeni moderni velegradski pjesnici, koji danomice opažaju u svojoj okolini polutanstvo i trulež velegradskoga svijeta, te onda nelogično iz pojedinih pojava ovoga mikrokozma zaključuju, da je ostali cijeli svijet ovako truo i bolestan

srcem i umom. Nadalje tko je vičan površno promatrati svijet, te mu oko zapinje samo o ono, što se osobito iztiče između ostalih stvari, a uho mu razabire samo više i oštrije prirodne glasove, taj će naravno prije zamietiti rugobu nego ljepotu, prije zloću nego dobrotu, prije nesreću nego sreću, jer se one bilo svojom nakaznom pojavom, bilo razornom silom, bilo grozotom svojom vanredno izrazite pokazuju i svakomu, što no je rieč, u oči udaraju, dočim su ljepota u milinju svojom, dobrotu u svojoj skromnosti, a sreća u blaženstvu svojem ponjekuda tihe, čedne, mirne, i rek bi golubinja čudi. Ali zlo, ma da se osobito iztiče, nije jedini i izključivi elemenat u svjetskom organizmu, kako se u

njekim djelima pisaca bolestna srca i trule fantazije prikazuje, već je samo jedan član i dio te organske cjeline. Mora se priznati, da je zlo kao djelujuća sila razorno i zarazno, te da prieti propašću onomu, što

Rumunjske djevojke (Iz Turn-Severina)

Rumunji (Iz Male Vlaške).

postoji pošto napokon sve, što sine, vrijedno je, da i izgine, kako veli Goethe. No zlo kao taka sila ne ostavlja iza sebe „tabulam rasam“, ne posjeduje dakle absolutnu, nego relativnu jakost, te upravo tim, što prieti, da obori i sruši postojeće, potiče i podstrekava ljude na odpor i borbu proti njegovoj navali i poplavi. Tako podržaje živu i bodru djelatnost čovječanstva u obrani njegovih prava i svetinja. Tu je misao izrekao Goethe u „Faustu“ ovim riječima:

„Der Menschen Thätigkeit kann allzuleicht erschaffen,
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh;
Drum geb' ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt, und muss, als Teufel, schaffen“.

Okvako je zlo po neki način potrebno i nužno sredstvo i poticalo na dobro i rad u neprekidnoj borbi za obstanak; ono je, kako veli Vischer, intrigan u drami

čovječje po-
viesti i života.

Bitak i djelo-

vanje toga
elementa u
svjetskom

ustroju mora
se priznati, ali

on opet nije
sam samcat,

te ne izpunja
svu njegovu

sadržinu, već
je samo kom-

plementarna i
partikularna

sastavina u po-
redku i ravno-

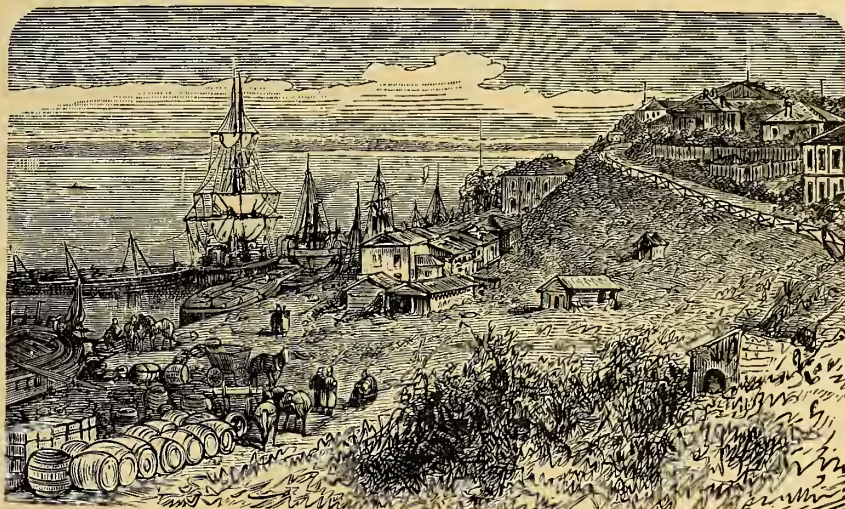
težju vasmira.

Ako pisac,
koji opisuje

zbijski život i prirodu, ovako shvaća zlo i rugobu, što ju nalazi svijetu, a ne kao jedini i izključivi elemenat, ne može ga stići prikor ni s koje strane. On dakle smije i ružne predmete i karaktere prikazivati, jer i takih ima u svijetu kraj vrljih i liepih, na koje prikazujući ružne pojave ne smije posvema zaboraviti. Napose je umjestno prikazivanje rugobe, ako piscu ružna lica zgodno pristaju kao kontrasti liepim i vrlim značajevom. Njihova će plemenština tada još u većem sjaju sinuti pred očima čitalaca, kad ih u duhu stanu prisposobljati sa antipodnim im predstavnicima zloće i nemoralu. Nadalje smije pisac mjestimice i ružne riječi rabiti, ako hoće da vjerno označi kolorit govora svojih neliepih karakteru. Ali — est modus in rebus, sunt certi denique fines, što vrijedi i za prikazivanje rugobe, koje se ima shvatiti samo kao pojetična licencija, a nipošto kao dogma, kako bi htjeli naturaliste, koji naumice traže i nalaze rugobu u svijetu,

te ju najradje prikazuju u svojim djelima, klanjajući se kao kakvu kumiru paradoksnomu načelu: le laid c' est beau. U provadjanju toga načela vrlo su bezobzirni, te prikazuju bolesti, rugobu i malo ne sve prirodne procese, kojim su živa bića podvržena, ne obazirući se nimalo na estetiku, moral ili finoću, koju napokon mora svaki naobražen i uglađen pisac uzčuvati, prikazivao on ma i kako škakljive predmete. Balzac, predteča modernoga francuskoga naturalizma, reče, da ima mnogo istinitih stvari, koje su vrlo odurne, pa da se u tom očituje talenat pisca, koji ih je naumio prikazivati, što je vrstan izmedju tih odurnih i ružnih, ali istinitih predmeta take odabrati, koje dopuštaju pojetičko prikazivanje. — Opravdavajući svoje estetičke nazore o poeziji rado se naturaliste pozivaju na pjesničke velikane Homera, Shakespeara i na modernoga realistu Turgenjeva,

te upirući se tobože o njihov primjer tvrde i dokazuju, da ništa nova u poeziju ne uvadaju. Ako igdje, u ovom pitanju ne može biti izpravno i temeljito njihovo pozivanje na tradiciju, jer u Homera nalazimo uz nakazu i kuka-vicu Terzita bezbroj vrljih junaka, kao što su Akile,

Rušćuk i Gjurgenjevo.

Diomed, Odisej i drugi bogoliki bojovnici, u Shakespearea uz okrutne i nezahvalne Learove kćeri Regan i Goneril i uz ine ženske nemani idejalne tipove: Kordeliju, Juliju, Ofeliju: a od Turgenjeva spominjemo novelu: „Proljetne vode“, u kojoj se prikazuje više čuvstvenih, zdravih, vedrih i dobrih karakteru, — i prekrasnu prikazu Helene u noveli: „U podvečerje“, koji nam primjeri najočitije svjedoče, da Turgenjev nije prijanjao uz ekskluzivno i nenaravno načelo, da su samo ružni predmeti vrijedni i zgodni za pjesničko prikazivanje. U nekom svom djelu ocienio je Turgenjev vrlinu i pjesničko umjeće Shakespearea ovim riječima: „Umio je crno i bijelo vidjeti, a ne prekora ni jedno ni drugo, a to je još redje“. Nema dvojbe, da je Turgenjev u ovoj kratkoj i jezgrovitaj ocjeni velikoga pjesnika označio temeljno načelo, kojega se ima svaki pjesnik u svom umjetničkom stvaranju držati, te nam ujedno otkrio svoj uzor, koji mu

je u njegovu pjesničku radu pred očima lebdio. — Po tom mora pisac nastojati, da čim objektivnije promatra i izučava svjet i prirodu, da uzmogne u što vjernijoj slici prikazati svjetle i tamne strane života, a pri tom ne smije da zaglibi u prečeranu korbu i preoštro šibanje zlih i neliepih lica, ni da poput mahnitca pjeva nebolomne hvalopjeve vrline i plemenštini, već treba da čitaocima prepusti, da izreku konačni sud o njegovim prikazama. „Po mom sudu, veli Taine u „povijesti inglezke literature“, romanopisac je psiholog, koji naravno i neprisiljeno psihologiju u radnju pretvara. Njegova je naslada, što čuvstva prikazuje, te njihov savez, uvjete i posljedice opaža. O pravednosti ili nepravednosti njihovoj ne razbija si glave. On ih sjedinjuje u karaktere, shvati im pretežno svojstvo, opaža tragove, što ih kod ostalih ljudi ostavljaju, pokazuje protivne ili harmonične uplive temperamenta i uzgoja, predočuje nevidivi svjet nutrnjih osjećaja i svojstava vidivim svietom vanjskih rieči i radnje.“ Odatle sledi, da moderni romanopisac ima uzčuvati objektivnost u posmatranju socijalnih pojava i da kritički razčinja svoje karaktere, da uzmogne shvatljivo i zorno prikazati pretežne crte i značajna svojstva svojih lica. Moderni romanopisci imaju biti po neki način kritici, i pravo reče neki pisac, da je u naše doba kritika postala desetom muzom.

Romanopisci kao kritici modernih društvenih prilika sravnjuju svjetle i tamne strane života, traže i odabiru obćenito važne predmete i zanimljive socijalne probleme, koji pobudjuju živ interes naobraženih ljudi, te kao psihologi zarone svom oštrinom duha svoga u izučavanje čovječje naravi i duše, iztičući na pojedinim karakteristikama prevalentna osebjuna svojstva i obćenito ljudske crte. Poznato je iz iskustva, da se sila i jačina karaktera ne odsieva u neznatnih doživljajih i sićušnih promjenah

svakdanjega života, već, kao što se zlato u vatri kuša, tako se i karakter čovjeka u pravom svjetlu ogleda u znamenitih zgodah i odlučnih prilikah, koje su kadre potresti svom dušom njegovom. S toga ne smije romano pisac obširno pripoviedati posve obične i malene događaje svakdanjega života, koji se danomice ponavljaju u životu svakoga čovjeka, jer inače bismo, kako veli neki pisac, u pjesničkih djelih priobćivali, da si je jučer naš pas polomio nogu ili da je jutros moja žena čarape naopako obukla. U modernom romanu sve to više preotimlje mah psihološki momenat i triezna kritika socijalnih prilika, dočim se pravom napušta bezsmisleno fabuliranje i izmišljanje fantastičnih i čudesnih zgoda, kakih ima na pretek u djelima starijega Dumasa. Moderni romanopisac ne smije biti puki „maitre de plaisir“, da svojim izhitrenim prikazama zabavlja i podražuje fantaziju čitalaca, već treba da ih istinitim i psihološkim prikazivanjem modernoga društva privodi spoznaji zbiljskih odnošaja i razsudjivanju zapletenih socijalnih problema. Posve je naravno, da romanopisac slikajući zbiljski život i socijalne napremice ne smije odviše dati maha svojoj bujnoj fantaziji i živoj imaginaciji, već mora da i umom promatra i pronikne svoja lica, koja crpe iz zbiljskoga života, pa da na njima iztakne sva bitna i karakteristična obilježja. Pri tom ne valja odviše pažnje posvećivati risanju socijalne okoline, a zanemarivati karaktere, koji imaju biti središnja tačka u romanu, oko koje se ostalo može zgodno nanizati. Karakteri imaju biti sveti svakomu romanopiscu, te na njima valja da se odsievaju i opažaju obćenito čovječji znakovi i svojstva. Najbolji primjer tomu jest Turgenjev, koji često prezire obična draž-sredstva romana, te odnemasuje kadkad i kompoziciju, samo da može karaktere podpuno ocrtati.

(Svršit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Dimitrije Agrenjev Slavjanski. Ima tome već više godina, što se ne samo u Ruskoj, nego i po čitavom slovjenском svijetu pohvalno spominje ime Dimitrija Agrenjeva Slavjanskoga. On je sa svojim pjevačkim zborom obašao čitavu rusku zemlju, pjevao je u klancu Šipki na Balkanu u slavu ruskim junakom, pa i u samome Beogradu začarao je krugove, koji Ruse baš rado ne slušaju.

Dimitrije Agrenjev Slavjanski sastavio je već pred mnogo godina grlatu i umjetnu četu pjevača ruskih, s kojima izvodi pučke popievke svoga naroda, a i prastare biline narodne, ne bi li i slovjenškome svijetu, a i tuđini pokazao, da ima slovjenške narodne glazbe, i da je ta glazba krasna, svježja, i kadra da preporodi današnju mišavu svjetsku glazbu. Sada putuje Njemačkom; u istom Berlinu divilo se sve i popievkam ruskim i pievu njegova zbora. Na prolazku u južnu

Njemačku desio se je nekoliko dana u Zlatnom Pragu, gdje je pet puta koncertovao u narodnom glumištu českom, te je sav česki Prag bio uzhićen i udivljen od pieva njegova zbora. Ovaj čas boravi u Monakovu, zatim polazi u Francezku i Englezku; a u travnju vratit će se opet u Prag, pa će valjda obredati znatnije gradove austro-ugarske monarkije. Ne bi li se naša glumištna uprava, a i naša pjevačka društva pobrinula, da Slavjanski tom prilikom dodje i u naš bieli Zagreb, gdje ima još mnogo — mnogo ljudi, koji ti se u brk smiju, kad im govoriš o slovjenškoj glazbi. U budućem broju prikazat ćemo likove prvih pjevača Agrenjevlevje kapele

Književnost.

Česka. Na českom se je pozorištu prikazivala nova drama poznatoga pjesnika Julija Zeyera „Legenda z Erinu“. Ovo je klasična tragedija u pravom smislu rieči. Drama prika-

zuje događaje, koji su poznati iz Ossianovih pjesama „Fingala“ i „Temora“. Česki listovi u velike hvale novo djelo Zeyerovo, te misle, da će omiliti svietu i izvan medja zavičaja svoga. — U „Slovanskim sborniku“ br. 2. ove godine imade veoma krasan članak profesora Perwolta o Jurju Križaniću, patriaru slavistike, onda prievod Gjalskove crtice iz jubilejnoga spisa „Z prvych mučeniků“, i injekoliko crtica Frana Mažuranića „Listi“ iz „Vienca“ ove godine. — Dobro nam već poznati spisatelj Jan Hudec objelodanio je u žurnalu „Květůh“ obširnu i veoma zanimivu razpravu: Ilyrský ruch na slovánském jihu. Prigodom petdeset-godišnjice preporoda prikazuje pisac veoma liepo razvoj ilirizma. Razpravu dieli u tri diela: Od prvih početaka do Gaja; — Od Gaja do g. 1849; — Iza g. 1849. — Kako su svi momenti hrvatskoga narodnoga života historički razjašnjeni, borba za jezik i za narodni obstanak Hrvata liepo i toplo orisana, učinio je vrli pisac nam Hrvatom liepu uslugu svojom studijom, jerbo su žali-bože i u Českoj mnogi pojmovi o južnoj braći tamni i zamršeni. — Isti pisac dovršio je „Antologiju hrvatskoga pjesništva“, koja će ovoga ljeta nakladom „Květůh“ izaći. Hudec je dobar poznavalac naše knjige i jezika, a kako je i vrstan pjesnik, jamči, da će i izbor pjesama i prievod dostojno prikazati novije pjesništvo hrvatsko. Zastupani su svi darovitiji mladji pjesnici, a od starijih naročito Vraz (Djulabije), Preradović, Trnski, Mažuranić (Čengić aga, koji je već dva ina prevoda u Českoj doživio), Šenoa itd. Posvetu knjige primio je vlastoručnim pismom hrvatski mecena, preuzvišeni gospodin J. J. Strossmayer.

Njemačka. Izišao je 4. svezak VIII. tečaja Jagićeva „Arkiva za slovjensku filologiju“. U ovom su svezku samo obznane djela, što su u najnovije doba izašla. Nahodimo ove obznane: Izbornik velikoga knjaza Svjatoslava Jaroslaviča 1073. goda, izdao Barsov, ocienio Masing; Nehringove Studya literackie — Brückner; Legerova Chronique dite de Nestor — Jagić; C. Luczakowskoga Nestoris Chronicon — Brückner; Romanović: Fonetika ruskoga jezika — Jagić; Miklošičev Dictionnaire abrégé de six langues slaves — Jagić, gdje među inim zamjerava Novakoviću, piscu srpskih rieči, što je upotrebio samo one rieči, koje se čuju oko Beograda i u Srijemu, te volio upotrebiti loš provincijalizam, nego bolju ili zgodniju rieč sa zapada. „Ich will zwar nicht behaupten“, veli Jagić tom zgodom, „dass jetzt in Agram besser serbisch geschrieben werde, als in Belgrad (bekanntlich hatte einst Vuk einen ähnlichen Ausspruch gethan), aber weder ist alles schlecht, wie man serbisch (oder kroatisch) in Agram, Ragusa, Sarajevo u. s. w. schreibt, noch ist es alles vorzüglich so, wie es die Belgrader Literaten thun“. Löwenfeld: Gornicki, sein Leben und seine Werke — obznano Brückner; zatim ide veoma krasna ocjena Jagićeva o Leskienovu djelu o „Kvantiteti u srpskom jeziku“; onda Jagićeva obznana Gezenova djela o „Istoriji slavjanskoga prevoda simbolov věry“; zatim prikazuje Jagić u obširnoj ocjeni svu golotirju i površnost Kraussova djela „Sitte und Brauch der Südslaven“. Iz ove kritike moći će i opet svatko vidjeti, kako je Krauss nekritično i nepristojno radio. U „Vienecu“ je već bilo govora, kada je knjiga izašla, kako se Krauss umije blatom nabacivati na najodličnije naše pisce (Bogišića, Vuka, Ilića, Mažuranića, Martića i dr.). Zato i ne čemo da o tom više govorimo. Ma kako se nadimao, Krauss je ipak samo loš kompilator i — neopran jezik. To je slika Kraussa pisca; a kakav je čovjek, najbolje pokazuje dopis „Sriemskoga Hrvata“ (br. 4. od 13. siečnja 1886), gdje se potanko crta tužna sudbina bosanskoga guslara iz Špionice, kojega je spekulativni Krauss dovabio u Beč, pa ga onda pustio da strada, ne davši mu niti novaca, da se vrati svojem domu. Napokon ocienjuje Korsch Miklošičevo najnovije djelo o „turskim elementima u južnoistočnim i istočnim evropskim jezicima“.

Talijanska. Znamenita talijanska pjesnikinja Marija Ricci Paternò-Castello izdala je oveću zbirku lirskih

pjesama „Rosalinda“, koje sama pjesnikinja zove „Idillo fantastico“. Ali to nisu idile poput Gessnerovih, nego nas više sjećaju Teokrita. Pjesme su žive i svježije, proniknute pravim, istinitim lirskim čuvstvom. Pjesme su take realistične, gotovo individualne istinitosti, da se moraš čuditi. Još se veći talenat razabire u pjesmama, što su u dodatku „Note tragiche“; njeke su doista osobite: „Quando esanime e fredda“; pa „Caino“, koja odaje južnu krv. Marija Ricci rodila se 1845. u Kataniji u Siciliji, rano je osirotjela, te bi odgojena u Palermu, za rana dokaza živ, izvoran talenat pjesnički, mnogo je putovala, u Firenci se upoznade s markekom Antonijem Riccijem, za koga se udala, pet godina proživješe u slozi, dok nije „vihar provalio među nje“ i rastavio ih. Markez si dade oduška u romanu „Teodora“, a ona u svezku pjesama, za kojim je evo sada izišao drugi. — Ne davno preminuli veteran talijanskoga pjesništva Andrea Maffei izdao je nekoliko dana prije smrti knjigu pjesama „Affetti“, na kojima je malo tragova staračkoga duha. Sofokle, Simonid i Goethe nisu osamljeni, dok se govori o nepomućenoj duševnoj snazi staračkoga doba. Doista je zanimljivo, kako u stara čovjeka sva svojstva i funkcije organizma na oči malakšu i ginu, a najfinija od njih ipak svježom ostaje — talenat. Siedi se starac ovih „Affetti“ tuži u nizu soneta, koje je posvetio milim pokojnicima, kako ga je starost snašla, oslabila mu tielo, ali mu ostavila „oganj duše“, s kojega mu je tako teško, što je sâm, što mu je nestalo prijatelja; za to i pita, mora li hvaliti prirodu, što mu je produljila život. Srca ti se primaju ovi tužni uzdasi starčevi. Sve više opažaš, kako se obzorje starčevih misli i čuvstava sve više i više steže i umanjuje, kako ga zasjenjuje tmina. U ovoj zbirci nahodimo nadalje vience, što ih polaže pjesnik na grob Montiju i Maninu, slušamo zanosnu pjesmu zavičaju pjesnikovu Rivi, gledamo pjesnika, gdje se bori s realizmom umjetničkim, i napokon, čega nema u drngih talijanskih pjesnika moderne škole, čitamo zanosnu pjesmu u slavu dobroj i liepoj kraljici talijanskoj. Maffeja više nema. Prije nekoliko dana javiše iz Milana, da je siedi pjesnik izdahnuo. Jedni vele, da se rodio 1800, a drugi 1803. No sudeći po stihu u napomenutoj zbirci „l'ottuagesimo sesto anno io già vario“ svakako je prvo istina. Maffei je najbolji prevodilac u talijanskoj literaturi.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 4. o. m. prikazivao se je po drugi put Vosssov „Carev crnac“, što ga je preveo naš vrli pjesnik Ivan Trnski. Ako i ne možemo braniti drame, moramo ipak ovom zgodom iztaknuti, da nam se navale na prievod zaslužnoga našega pisca ne čine opravdanimi. Ako koja rieč ili rečenica nije ovomu ili onomu recenzentu poznata, zato se još ne može reći, da je narod ne govori. Pa ako bi tko htio prevodiocu što prigovoriti, valjalo bi, da pokaže, što se doista protivi narodnomu govoru. Mi bar sudimo, da nije pravedno, kad se neopravdanim sarkazmom i priezirom govori o čovjeku, koji već 50 godina radi na polju književnosti hrvatske. Žalimo samo, što je pisac htjeo prevoditi takovu dramu, koja ne će vjekovati na našem glumištu. — Dne 6. i 8. o. m. gostovala je gdjica Milka Trnina u „Trovatoru“. Mi radošću bilježimo, da je naša zemljakinja i opet znatno napredovala. Obćinstvo je u Zagrebu imalo već više puta priliku, da čuje u raznim operama gdjicu Trninu, te da se divi njezinu preciznomu pjevanju; nu sada opažamo u gdjice već i veliku pozorištnu rutinu, po kojoj su joj danas prielazi iz srednjih glasova u niže posve gladki i zaokruženi. Zvonkošću svoga grla i krasnim prikazivanjem umije ona slušatelja začariti i osvojiti. Osobito nas je u V. činu zaniela. Ona je prizor pred tamnicom prikazala i odpjevala s tolikim istinskim čuvstvom, te smo se u taj čas osvjedočili, da su u nje na okupu sva svojstva

za najodličniju dramatsku pjevačicu. Ne trebamo istom spominjati, da je vrijedna naša umjetnica bila srdačno pozdravljena, te cviećem i viencima obasuta. Uz nju je gostovala kao Azucena gdje Kiseljakova, koja je obćinstvu već od prije dobro poznata kao vrstna pjevačica. Naš novi tenor g. Milani imao je sretnih a i nesretnih momenata. — U nedjelju dne 7. o. m. prikazivala se Birch-Pfeifferičina drama „Zvonar Notredamske crkve“, u kojoj je stupio na našu pozornicu novi angažovani član g. Stanojević kao Quasimodo. G. St. je početnik, a ne može se kazati, da ne bi imao talenta. No još mu je dalek put, da postane valjan glumac. S toga mu preporučamo, da se ozbiljno prihvati posla.

SL—.

Glazba u Hrvata i Srba. Nakladom knjižare Kugli i Deutsch izašla je glazbena šala: Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska Jadikovka, tekst najviše iz njemačkoga, iztresao iz rukava Apollo Originalović de Žabnjakovec itd. Skladatelj uglazbio je za jedno grlo uz pratnju glasovira poznatu šaljivu pjesmicu Starmaloga, gdje je njetko u stihove skrpao sva njemačka porodična imena u Zagrebu, ne bi li tako pokazao, kako biva, da se u Zagrebu toliko njemački govori. To je dakle njeka vrst glazbene parodije; tko ju jednom odpjeva, pogodit će lasno, od koga je potekla i koga se tiče.

U Velikoj Kikindi izlazi od nove godine „Gudalo“, srbski časopis za unapredjenje glasbe. Uređuje ga Milan Petrović, a izdaje ga društvo „Gusle“. Uza svaki broj bit će po jedna nova srpska glazbovina kao prilog (prvomu broju priložen je dvozbor „Dižimo škole“, na rieči Zmaja Jovana Jovanovića napisao Robert Tolinger). Bilo bi skrajnje vrijeme, da i mi Hrvati osnujemo glazbeni časopis, koji bi u jednu ruku odbijao poplavu tuđinske bujice, a u drugu ruku o tom nastojao, da se naše narodno glazbeno blago usavrši i oplemeni prema vječnim zakonom umjetnosti. Radnika za takav list bilo bi dovoljno, a tolike pučke škole, pjevačke i glazbene družine, a i pojedini diletanti rado bi ga pomagali, samo kad bi valjan bio.

Ponchielli. Dne 17. siečnja o. g. umro je iznenada jedan od najznamenitijih skladatelja talijanskih Amilcare Ponchielli u Milanu. Ponchielli se rodio 1834 u Padernu Cremonese; glazbu je učio na konservatoriju u Milanu; iza toga je bio kapelnikom u Piacenzi, a za tim u Cremoni. Prvi put je veće slavlje slavio g. 1872. u Scali operom „I promessi sposi“; isto je tako održao pobjedu operom „I Lituani“ i još više g. 1874. svojom „Giocondom“, koja se pjeva na svjema evropskim glumištima. Ponchielli je bio veoma darovit skladatelj talijanski, te će talijanski narod tim više žaliti za njim, što je umro u muževnoj snazi i snovao najljepše osnove. Bio je veoma ljubezan, mio i plemenit čovjek, te nije znao za zavist, koja je među glazbenicima tako obična i česta.

Antun Dvořak, slavni česki skladatelj, izradjuje oratorij „Ljudmila“, koji će se najprvo izvoditi u Englezkoj.

Svaštice.

Mihajlo Czajkowski. Ovih je dana umro znameniti poljski pisac Czajkowski, rođen g. 1808. u Ukrajini. Nijedan poljski pisac nije nam tako živo, premda nešto neobično, opisao kozački život u ukrajinskih krajevih. On je bio živa slika pustolova, pjesnik, vojnik, žurnalista, diplomatički agenat, renegat i napokon turski vojvoda zvan Sadik paša, te mu bi povjereno, da organizuje četu kozaka. Godine 1872. pomilova ga ruska vlada, te mu

dade imanje u Ruskoj, gdje je i umro. Bio je i Muhamedovac, a kasnije opet pravoslavni. Pripoviedke njegove „Wernyhora“, „Hetman Ukrajine“, „Stjepan Czarniecki“ i „Kirdžali“ mogoše u početku neobičnim sadržajem zanimati obćinstvo, ali je posve naravno, što se obćinstvo do skoro zasitilo prenadute bizarije njegovih romana.

Sažizanje lješina. U svih starih naroda nahodimo, da su se lješine mrtvaca sažizale. Osobito bi sažizali lješine znamenitih ljudi. Kako je poznato, u Grka su spaljene lješine Hektora, Akila, Patrokla. Da je toga bilo i u starih Germana, svjedoči nam Tacit, a Vergilije pripovieda, da je taj običaj bio i u starom Latiju. Kako pokazuju najnovija otkrića, sažizali su lješine i stari Etrusci. U poviesti iztočnih naroda možemo pokazati za ženu Mausola, kralja karijskoga — Artemizu. Ona je pokojnoga muža sažegla, te pepeo njegov položila u posebnu zgradu — mausolej. Bilo je toga i u Židova; na priliku trup cara Saula bijaše sažežen. Prepoznati su slučaj u poviesti rimskoj, gdje je taj običaj trajao u doba, kad se već pojavilo kršćanstvo. Kad se kršćanstvo stalo širiti, počeo ovaj običaj sve više ginuti; kršćanima je naime bilo zabranjeno sažizati lješine, jer je to bio — poganski običaj. Crkva je zabranjivala sve običaje poganske, tako na priliku nije bilo dozvoljeno jesti konjetine. Danas se u konjetini ne nazrieva ništa poganskoga, ali sažizanje ipak još nije zakonom dopušteno. U indoevropskih naroda sjeverne Evrope sažizali su lješine još u srednjem vijeku. Još se Karlo Veliki morao prietiti smrtnom kaznom svakomu, tko bi sažizao lješine. Posljednje se sažizanje napominje u XIII. vijeku. U Slovjena je bilo toga običaja sve do XV. vieka. A u Indiji se nije nigda prekinuo. Posljednja tri vieka ne nahodimo u Evropi sažizanja. Još prije 25 godina nije se ništa spominjalo sažizanje. No zadnjih 10—20 godina probijaju sve jasnije i sve češće osnove raznih lječnika, da se opet stanu sažizati lješine. Malo po malo prodrlo je to nastojanje u samo društvo, te danas već imademo veoma žestokih stranaka krematista i antikrematista. Za taj se običaj pomalja dnevice sve više prijatelja. Godine 1874. bi prvi put u ovom vijeku sažežena lješina u Draždjanima. Medjunarodni kongresi lječnika g. 1869. u Firenci i g. 1871. u Rimu ustanovise složno, da bi s higijenskih razloga valjalo mrtvace sažizati. Lombardijsko društvo znanosti i umjetnosti već je g. 1872. naznačilo nagradu onome, koji uredi najbolji stroj za sažizanje lješina. U Londonu se ustrojilo društvo krematista, u kojem imade nekoliko državnih para, odličnih svećenika i gospodja aristokratkinja. U Berlinu, Zürichu, Hamburgu i u drugim gradovima ima ovakih društava, gdje se članovi obvezuju, da će u oporuci naložiti, nek .m se lješina spali. Godine 1872. posla neki barun Keller 10.000 lira liečniku Polliju u Milanu, da mu spali lješinu, a preostatak novca upotrebi za društvo krematista. Pripovieda to Polli u listu, što ga je pisao nekim gospodjama, za koje se raduje, da ne će iza smrti trovati vodu i kvariti zrak onima, koje su u životu ljubile . . .

Duljina i trajanje vaiova. Hidrografski ured u Washingtonu sabire nebrojene podatke za nauku, oko koje se trudi. Nedavno je taj ured objelodanio ove podatke: Najdulji val, koji se je dosad opazio, bio je dug 6 milje i stajao je 35 sekunda, dok je prošao oko jedne stalne točke. Od velikih vjetrova u sjevernom Atlantiku postanu valovi kadkada dugački od 160 do 200 m., a traju 10—11 sek. Po najtočnijim iztraživanjima o njihovoj visini proizlazi, da mogu doseći od 13 do 15 m.; srednja im je visina od prilike 9 m. Ovi podatci vrijede za valove, koji postaju od vjetara, a nipošto za one, koji postaju od potresa.

Idile. — Na Antunovo. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Moderni roman. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 20. veljače 1886.

Br. 8.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Idile.

V.

Razboli se Ivo, materino diete,
Baš u predvečerje nedjeljice svete;
Dolaze mu brižne bajalice bake,
Donoseć od lieka trave svakojake.
Jedna mudro veli: „Smamile ga vile,
Tuj bi mu nevenke od pomoći bile!“
Ali druga misli: „Baš mi reć valjade:
Ureklô ga koje zločudno čeljade!“
Bolan Ivo samo uzdiše i plače,
Pa napokon majci govoriti začē:
„Znaš li, mila majko, Bog ti raj nagodi,
Gdje se Božjim svetcem kod nas kolo vodi,
Pred jablani tamo, pred crkvicom bielom,
Tamo sam ti ranjen ubojitom strielom!“
„Ah sad dobro znamo!“ kliknuše sve bake,
„Tamo zlobne oči uriču junake!
Al će i tuj pomoć milost blagog neba:
Uroke mu samo brzo bacit treba!“
Donesoše vode, a u loncu sivu,
Pa bacaju u nju žeravicu živu,
Spominjuć uz svaku jedno ljudsko ime,
Ne bi li se zlobnik pronašao time!
Jer uz čije ime žeravica živa,
Gaseć se na vodi — oстане i pliva:
Taj je stalno krivac jadu mu žestokom,
Urekô je njega svojim kobnim okom!
Za žeravkom žera sve u lonac pada,
Al će Ivo bakam porugljivo tada:
„Manite se, bake, običaja ružna,
Od tog lieka nema spasa za me tužna!
Ah! bez jedne ruže nema mi obstanaka:
Mene je urekla — Milićeva Anka!“

VI.

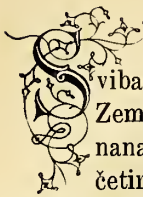
O podnevu sunce, počivaju kose,
Počivaju kosci, neve ručak nose,
Blagoslovan ručak, kad se ljudski radi,
Ako je i ubog — razgovor ga sladi.
Tuj će starac Marko: „Bit će opet rata,
Turčin se sa Rujom već u koštac hvata!“
Mati sinu oko kano sunce žarko,
Pa će odmah pitat: „Zašto, djede Marko?“
Marko će mu kazat istinu jedino:
„Znaš, da Turci, brate, ne piju ti vino,
Nego samo vutki i njekakve kvase,
Čime si i silni Rusi žedju gase;
Al sad Rusi više rakije ne dadu,
Nego sami s njome maste svoju bradu;
A pak Turci vele: Eh, kad nejde milom,
Pamtit će Moskovi, — jer mi ćemo silom!“
Marko mudro presta, Andro brke suče:
„Bog zna tko će koga ljudski da potuče?“
Gjuro odmah kaza: „To se znade valjda,
Uz kog bude stao junak Garibalda!“
Ali Luka kriknu: „Pamet ti se muti,
Uz kog bude stao Prajz il Švaba ljuti!“
Tada Stevo planu: „Manite se, ljudi,
Što će komu pomoć Prajz il Švaba ludi?
Onaj vam je stalan kano kamen stanac,
Uz kog bude stao hrabri Srbijanac!“
Silni smieh vam nasta na te mudre rieči,
Ali sad se Marko na sve upoprieči:
„Neka sam Bog rieši težku smutnju ovu,
Samo neka i nas u nju ne pozovu,
Jer smo od zemana udesa takvoga,
Da lievamo krvcu — uvijek za drugoga!“

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

I.

vibanjsko je doba, ponajljepše doba godine. Zemlja se pomladila, razgojila i razklopila punana njedra, a iz njih na pregršti rasula na sve četiri kraja rod i plod. Šume se listom ovile, iz ledine krenula trava, a između nje izvirila titrica, pa ti se nadaše, ko da si ledinu poštrpao bielim mliekom. Iza grma ruji ko krv crljeno a o truloj suvari pripeto babino uho. Kroz šikare šušakaju kosovići, a po glogovoj i drenovoj grani ko pelivan premiće se krvavi zalogaj. Kamo se ozreš, svuda te ščeka najbujniji život, koji ti oči, dušu i srce plieni i zadaje nebeskim miljem. Kroz tu vedrinu, a preko polja spješio seljak, prekoračio sjekiru, pognuo glavu, pa žuri i nepazeći proljetna bogatstva, koje ga osvud susreće. Bio to čovjek u godinah, ama još kršan i žilav ko grab; glavu pokrio ostarim fesom, a oko njegov omotao crni šalvar, kako no su nosili djakovački kmeti za turskog gospodstva. Izpod mrka turbana spustila se biela pletenica, pa mu pala do ramena. Lice mu suncem popaljeno, a starošću i brigom nabrano, a nos mu savit ko u orla, pa mu obraz začinja ponosom i junačtvom. Odjeven je u bezne gaće i košulju, pa košulju poviše kukova pritego izlzanim pãsom, iza kojeg provirila lula, kresivo i nož. Hiti stari, a kako sunce još nije odskočilo, da presuši travu, to se starom od debele rose skvasili prteni obojci i putrani opanci, al on rosi naviko od koljevke, pa i ne mari, što ga hladi po nozi. Podigo se još prije zore, da naciepa kolje na Osmanovici* za ogradu, a Bog i duša. nije mu sile, da se sam lomi uz onoliku i mladju i čiliju zamjenu, koja mu se pribire dan na dan oko ognjišta. Al je stari Hajduković silovit i što no vele: svoje čudi, pa dok može micati nogama i mahati rukama, ne da on drugom ni priviriti poslu, koji i sam otrsiti može. Ovo ti je najstariji i najzgodniji djakovački kmet. On se broji prednjakom djakovačke raje, a sa svoje darovitosti, ponosa i poštenja svim se pripeo na srce. On kadija, on prorok, on pratar biednoj raji. Må bio u svem kremenjak. Pa premda je ovaki bio, ipak ne mogao Turkom u volju uči, a sve samo stoga, što nije umio douškivati o kmetu, o hajducih, o pratrih; al neka bi i to bilo, al on nije savijao svoje šije pred svakim ćosom, kako no se pristoji potištenu robu, koji je izgubio svako pravo, a u težku jadu zaboravio i da je čovjek!

Žuri Hajduković, pa kad stiže u šumu blizu Osmanovice, gdje su bili ljetni čardaci djakovačkog Ibrahimpåše, stade, skide sjekiru i torbu strunar, pa izvadi tikvicu sa rakijom, te grenuv do dva i tri puta, opljunu dlanove, prihvati sjekiru i zasieče u bližnji hrastić.

Udarac za udarcem odjekivao šumom, iver za iverom odpadao, još dva tri udarca i hrastić se šumom i bukom skrha na zemlju. Starac uzeo odsiecati ogranke, a onda ciepati kolje. Kako se bio razmahao i zanjeo poslom, ne ču i ne vidje konjika na tursku odjevena, gdje je stao, pa ga već odolje motri. Došljak bio povisoka rasta, a bi i pristao bio, da mu niesu kozice izorale i nagrdile obraze, i da mu oči niesu onako lukavo i podmuklo na starca utjecale.

— Hvaljen Isus dida, jesi li se naradio? pozdravi najednoč došljak, a starac se lecnu, okrenu i viknu:

— A ti si to, sinko Ivane!

— Tå tko bi drugi bio — pa kako vidim, Hajduković se i šušnja plaši, — nasmija se Ivan.

— Ej sinko, kakva su vremena, dobro se je i šušnja plašiti.

— Pa u što su onda stari govorili: budi prav, ti si lav; budi kriv, niesi živ — a o tebi se znade, da si prav, a taki se ne plaše šušnjave grane.

— Ne bi Ivo, da nije ljudi, koji će i pravo izkričiti i krivo izpraviti, a ovamo opet takvi gospodari, koji svake laži uz gotov groš kupuju. Takva su vremena, — reče stari šinuv izpod oka Ivana, koji se mrvu zbuni, a onda će Hajduković navrnuti na drugu. — A odakle ti ideš?

— Iz doma, pa ću na Osmanovicu, da dovedem pašina hata iz livade. Al čuješ dida, nješto bi te upitao, a evo kako smo sami, nitko nam ne će smetati.

— A što to? začudi se starac nasloniv se na sjekirište i upiljiv bistre oči u Ivana.

— Ti znaš bolje nego itko u Djakovu, da sam ostao sirotče iza oca i majke, da već sada nemam roda ni pomozboga.

— Znam, a pamtim i onaj dan, kad si otišo Ibrahimpaši u službu, pa sad ne moraš za ralom i volovi, već eto nosiš skrlet i živiš meko, — odreza Hajduković.

— I niesam požalio, jer bolje sreće ne bi našo, pa da sam ju sviećom tražio. Dobro mi je u Ibrahima, a nješto mi je blaga iza oca ostalo, mogu živiti bolje, no mnogo koji. Sve bi bilo lako, al eto sam sâm ko okrešano drvo, i to mi je teško, pa sam skanio, da se ženim.

— Pa ženi se, sinko, ima djevojaka u Djakovu, a ne nadješ li u Djakovu, zadji u sela.

— Al ja sam već našo, samo niesam izprosio.

— A ti prosi.

— Bi ja, al ne znam, hoće li me njezini — uzvrpa se Ivan.

— A tko je?

— Vaša Jelica.

— Žalim te, Ivane — dometnu stari mirno — al

* Uz Jošavu.

si zadocnio, jer moju Jelicu gotovo već izprosila stara Kneževićka za svoga Ilijicu, a ja privolio. Za koji će mi dan doći prosici u dvor.

— Poreci, poruči im, da ti ne dolaze — tã zar ćeš Ilijicu, onog golju pozetiti, a mene ovako puna blaga pogaziti?! — Ej dida, ja sam mislio, da je u tebe veće pameti.

— Ivane, ti u moju pamet ne diraj — kad sam tebe u povelju gledao, već sam bio sazio. Na blago se nikad niesam slakomio, pa ne ću ni odsad, a ponajmanje ovom zgodom, gdje je sreća mojeg djeteta po sriedi. Ja sam njojzi ostavio na volju, nek odabire druga po srcu, ona odabrala Ilijicu, pa Ilijica će biti, a da je tebe, bio bi ti, — ražesti se Hajduković.

— Odkada u Hajdukovićevoj kući kudjelja zapovieda, a mač sluša? naruga se zlobno Ivan.

— Nit je zapoviedala, nit će zapoviedati, već radje reci, da Hajduković ne prodaje svoju krv i kost — pa si pogodio.

— Zar je ne ćeš dati?

— Ona je sebi odabrala, a ja ne mogu i ne ću preko njezine volje.

— Je l' ti to posljednja rieč?

— Posljednja.

-- Pazi, da ne požališ.

— Jošte živi stari Bog, a brez njegove ništa ne biva.

— Teško će ti pomoći. — Ja odoh, al znaj, da ćeš ju dati i na svoju sramotu! zaprieti se pašin mezimac, pa onako biesan podbode konja, koji se prope, a onda zagonačke poleti šumom. Dugo gledao za njim Hajduković, čelo mu se nabralo, oči mu se ukopale u zemlju, ko da nešto traži onuda — malo poslije odahnu teško i pljunuv prezirce smrsi kroz zube: odmetniče! — pa se i opet lati posla, kao da je poslom htjeo odagnati crne misli, koje mu se kano mušice glavom rojile. Podne već primaklo, a on još svedjer radi, a svoj poso natapa debelim znojem, koji mu se toči niz čelo i obraze. Iz daljine dopirali kroz šumu umiljni zvuci tanka grla, pa se igrali šumskim mirom, zalietali se i do starca, a on spustio sjekiru, nagnuo se napried, da bolje pričuje, lice mu se razvedrilo, oko zasjalo, pa tako ostao, ko da je na njegov tkogod čine bacio. Sve se bliže domicao piev i liepo se razabirale rieči stare žetelačke pjesme:

Sunce žarko, je s' koliko nizko?
Niesam nizko, ni vrlo visoko,
Već sam junak po najboljoj dobi,
Još bi mogo do jezera doći.
U jezeru zmijske do koljena,
U zmijama kamen sadoviti,
Na njem sjedi Ivo žaloviti,
Suze roni, godinice broji.
Eto danas devet godin dana,
Kako prosim jedinu u mame,
Nit mi daju, nit mi obećaju,
Već ju daju za mog brata Pavla;
Mene Pavle za djevera zove

Kako ću ja dragoj djeveri biti,
Kako ću joj čašu nazdravljati,
Ni u moje, ni u tvoje zdravlje,
Već u naše prvo milovanje.

— Oj babo! jeknu najednom kroz šumu.

— Evo diete! odkliknu stari i za malo se pokazao na čistini glavita pjevačica. Na glavi joj košarica, bielom otarkom prekrivena. U jednoj joj ruci ljeskova šiba, koju odkinula u šumi, pa se s njome igra, a drugu podbočila o kukove, gdje je pripela ulagane skutice, da joj ne smetaju sitnu koraku.

— Evo babo tvoga ručkonoše! veselo će djevojka uprv vedre modre oči u starog, a onda skide i odkri košaricu. Ajde užinati, pa ti u slast bilo — lanu milo, pa priskočiv otcu ogrli ga žarko i poljubi u čelo. Uměća se Hajduković, pa ju rukom pogladi po bujnoj kosi i ponizku čelu, a onda sjede užinati, dočim djevojka čavrljala o domu, o svemu, što joj na usta nalietalo, a stari i sluša i ne sluša, pa i ne jede onako sladko, već samo pokadšto tužno pogledi svoga goluba. Udarilo to i djevojci u oči, po gotovo, kada je vavjek razgovoran bio i na njene šale pristajao, a danas sve šuti, samo kadkad koju onako nabaci. To ju mutilo, zaplašilo, pa i ona ušuti virkajući kradom u otca.

— Jelice — zovnut će iznebušce Hajduković — pravo mi reci, bi li mogla pregorjeti onog vrtologu Ilijicu? Tek ove rieči pukle iz njegovih usta, s iste stope popuknuše i u djevojčinu srcu, obrazi joj zadrhtali, prekrila ih tuga, kao pramen magle, oči joj se suzom orosile, a ruka joj se zaletu u njedra, kô da si joj ondje oganj naložio, pa ju opeklo i ljuto zaboljelo.

— Babo? lanu iz tiha, a onda zape i zarida gorko, spustiv ljepušnu glavu u starčevu krilo.

— No reci samo, ne pitam te samo onako za šalu. Danas te u mene, evo na baš u ovoj šumi uprosio Ivan. pa za to te i pitam, bi li pošla za Ivana?

— Babo — izpravi se djevojka — ili Ilijicu, ili crnu zemlju, a Ivana ne ću, ma i bielu kosu kô djevojka plela.

— Znao sam ja to. — Teško vezu po debelu bezu, a tako bi i tebi uz Ivana bilo, pa s toga mu i rekoh — da si traži druge djevojke.

— A što Ivan? tjeskobno će Jelica.

— On se zaprietio.

— On će se osvetiti. Ponosit je, pa će radje sve podnieti, al sramote ne može, a sramota mu se vidi, što ne ću za njega. — Preotet će me — zadrhtala djevojka.

— Ulomit će zube — još se niesu djevojke otimale iz Hajdukovićeve kuće, pa ne će ni odsad! skoči starac kô zgranat. Ajde ti sad doma, al nikom ništa ne kazuj.

Skupila djevojka užinu u košaricu i prekrila ju otarkom i smjestiv ju na glavu zaputi se doma, a starac se mašio sjekire i uzeo zaoštrivat kolje. Svakomu u životu osvane po crn petak, a Hajdukoviću evo kano da

se današnjim danom zametnuo — a on to dobro zna, pa sada prevrće na svaku ruku, da ga se oprost, a brez velike štete. Pa kako su ga misli razgrijale, razpučio košulju na prsima, zbacio turban sa glave, pa se pri-

hvatio žešće posla, ne bi l' u poslu zatomio sjetu i nemir, koji mu se i nehote podkrali u srce, pa odanle nikud uza svu starčevu muku.

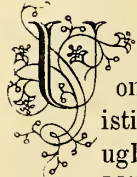
(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

ono vrijeme bio je u Sluckome kraju plemić, istina Bog, slabo imućan, ali koljenović i vrlo ugledan. Zvali su ga Vojžban, ime mu je bilo Mikolaj, a on se dičio naslovom vojskoga. Može biti te je on sam, ili otac njegov obnašao tu čast, jer su naslove više puta baštinila djeca ne samo jure haereditario, nego i caduco. Imao je samo jedno seoce, koje se zvalo Crvena Rabka, da se ne bi pomiešala sa Crnom Rabkom, koju su baštinili Sulistrovski. Svašta se pripoviedalo o tih Vojžbunih, da su bili njekoč vrlo bogati, da su imali do dvadeset sela, ali došla nevolja pa oni spali na jedno seoce, na Rabku.

Vojski se oženio primo voto sa Strzeminjskom, siromašnom plemkinjom, a kad mu ona prerano umrla, oženio se po drugi put sa gospodjicom Laskom — od onih Laskih, koji su njekoč sjedali na senatorske stolice, i po kravljevskih se dvorovih vrzli, a najzad spali na najniže grane, al' uza sve to, visoko dižući nos, ni za čas da bi zaboravili na svoje porietlo.

I druga mu žena doskora umrie, ostavivši kćerku jedinicu, koju je stari Vojžbun na svojim upravo rukama odnjihao i uzgojio. I izašlo je djevojče pravo čudo ljepote, ali se turilo na Vojžbune i Laske, pa bilo ponosito, kičeljivo, smiono, odrješito, i nije moglo sakriti duha, koji je zanosio na amazonsku i vitežku.

Sviet je o njezinu umlju, o njezinoj ljepoti, ponositosti i odrješitosti upravo čudesa pričao. Svak ju je htjeo da vidi, ali se malo koji mogao i usudio primaći k njoj, jer je u jednu ruku brižni otac stajao na straži, a on nije razumio šale, u drugu pako ruku nije baš ni ona dopustila, da joj se tek tkogod približi.

Ako je i bila još mladja, ipak se pripoviedalo, da je već izprošena, da imade zaručnika, nekakog Tomka Dulembu, kojega je otac znatna dobarca baštinio u Sluckome kraju. Govorkalo se, kako se to dvoje ljubi, kako jedva čekaju, da im roditelji dopuste, da se uzmu. Roditelji su odgadjali svatove, jer, po starome običaju, ne valja konja prije sedme godine uprezati u kola, a momka prije tridesete ženiti. Kako je starome Dulembi bilo stalo, da bi mu se sin štogodj razumio i u vitežki zanat i malko se izgadio u svietu, turio ga u vojsku, da služi kod konjanništva i kupio mu podzastavništvo. Da što, to ga je

mного stajalo, ali je mnogo i koristilo, jer je Tomko našao kod kavalrije i te kakih prijatelja. Regementa, u kojoj je služio Dulemba, nije bila daleko u posadi, pa tako bi Tomko često, kad bi ga snašla želja, zajašio potajice konja i odkasao svojih pet milja, samo da vidi lišce svoga zlata i da mu se pokloni.

Mnogi su zavidjali momku tu sreću, prem da ju je zavriedio, jer je bio i pristao i ljubezan i srčan — bilo da je trebalo piti, bilo da je trebalo biti — a ljubio ga svatko.

I djevojka je navikla na nj, jer su zajedno odrasli, i ljubila ga od srca. Ali stari se sporazumješe, da nije potrebe žuriti se, mladi neka čekaju, dok poodrastu i priberu sile za svoj budući život. Osobito se stari Dulemba žacao oženiti prije vremena sina, jer je dobro znao, oženi li mu se sin svojom miljenicom, da ne će preko praga svoga gnjezda, a ni za korak od svoje sreće.

Medjutim su ljudi pasli svoje oči i zanosili se ljepotom Vojžbunove kćerke. Netom što bi se pokazala, a to mladež hrlila k njoj kao k čudotvornom kakvom kipu. Ali badava sva muka i sav trud — Felicija se samo smijala svojim udvaračem. Slava joj se pronosila na sve strane, govorilo se, da take ljepote nema, što je kraljevine i Litve. Naklapalo se o njoj počesto i u Nesviežkome dvoru, nabijajući i više, nego što je trebalo, njenom ljepotom uši kneževe. Volodković je neprestance spominjao, kunući se, da nije nikad ljepše ljepote vidio, a uz njega su pristajali i drugi, tako te se u kneza uzbudila izvjedljivost da ne može više. A peckalo ga je i to, što su mu svedjer napominjali, kako je Dulemba sretan i blažen, kako ne može nitko do njegova zlata, jer da su vrata već zatvorena, kako je stari Vojžbun mrk, naprasit i kako ne trpi, da mu se zalazi u kuću. Čini se, kao da su bili zajašili na kneza, da ga razdraže i nahuste, a to nije bilo Bog zna kako teško. Reci mu: „To ne može biti“, pa da vidiš, kako će upravo za tim, što veliš da ne može biti, planuti svom željom! A nema toga, koji bi kneza od namisli, što ju je jednom sebi utuvio, odvratio.

Sjećam se, — bilo je toga već i odviše — kako su za jedne večernje pijanke uzeli na nišan Vojžbunovu, neprestance bockajući kneza, da će taj kneževski zalogaj za-

pasti nekako plemče, dok nije najzad mačonoša planuo, doviknuvši im:

— Šutite! Ta još se nisu vjenčali, pa sve da se i jesu, kad bi mi se prohtjelo. . .

Volodković udari u smjeh.

— Ne može se sve ni htjeti. . .

— Šuti! ponovi knez oštro, — ja ne znam, drago moje . . . šta je to nemoguće.

O tom one večeri ne bi više ni spomena, ali knez nije bio slab pamtilo, a nepromišljena čeljad neprestance u nj zadirkivala.

Nadošla i jesen. Bilo je nekako pred Veliku Gospodju, a u kneza jedne večeri sastalo se plemstvo na pijanku. Mačonoša je sa izabranimi svojimi sjedio u kabinetu, a kako je u nas od vieka običaj, da nema razgovora, u kom se ne bi napokon zadjenulo i o ženskinje, započeli naklapati i o ljepoticah. Knez je u ono doba bio kao pomaman za ženami, od naravi pohotljiv, nije se umio uzpregnuti i zauzdati. Samo da je mlada i ljepa, pa bila ona i kmetica, briga njega, on nije birao. Čudna li života u tom Niesviežkom kraju! Po majurih i omanjih plemićkih dvorovih igralo se, gostilo i bučilo po čitave tjedne, a kad bi zakinuti providnik ili plemić podigao graju, gledaj da je kako utišaš najprije u crkvi pred oltarom, a ne pomaže li ni to, e onda nema druge, već segni duboko u džep! I tako bi se završila lakrdija pirom i mirazom. A ljudi su se tomu privikli, pa se radilo što se htjelo.

Napokon se već i knez zasitio tih ljepotica u grubih, prtenih košuljah. Uzalud ih oblačio u gospodске haljine, prostota ostaje prostota. A kako se i ne bi zasitio knez, koji je tražio u žene nješto više nego li golu ljepotu, koja se znade samo smijati, govoriti malo ili ništa, a razumije još manje!

Jedne večeri stade gospodin Vojnilović upravo nahvalice opisivati Vojžbunovu, samo da još jače uzbudi u kneza izvjedljivost. A opisivao ju je u najsitnije, jer ju je bio skorim vidio: kako je krasna ta ručica, ta nožica, a crne kose, a bijelo lišće. . . a pogled, a glas sladjahan, umiljat, pamet mužka, smionost vitežka . . . i t. d. i t. d.

— Bit će te hvale, drago moje, malko previše, — primetnu knez.

— Ni po što! Kad biste je, svietli kneže, vidjeli, vjere mi, rekli biste i vi isto. . . ako ne i više. . . Šta nas imade, jedne smo misli: Vojžbunovoj nema ravne! Šteta, što se je s njome teško sastati, pače nije ju tako lako ni vidjeti. Riedko kad idu od kuće, izuzevši u crkvu. . .

— A u koju crkvu? prekide knez.

Volodković mu kaza crkvu. Razgovor se razprede a u razgovoru dobaci njeko, prilično već natrušen, knezu:

— Prodajte se toga! Ako je i Radzivil, onamo mu nema mjesta!

Mačonoša skoči na noge, oči mu se zažariše, i okrenuv se onomu, što je rekao, viknu:

— A tko ti to kaže?

Za čas dva promrmlja sam sobom:

— Ako me bude volja, vidjet ću je . . . ako mi se svidi, imat ću je, drago moje!

Nitko nije imao srca, da poreče kneževu.

Bijaše liepa jesen. Započeše lovovi. Pred samu Veliku Gospodju digosmo se u šumu sa kolijom, šatori, mrežami i pogoniči. . . Ne znam, kako je to bilo, da li hotice ili nasumce, ele mi se utaborismo nedaleko od crkve one župe, kojoj je pripadala Crvena Rabka. Mi smo znali biti u lovu po čitave nedjelje. . .

U dane svečane niesmo lovili, već smo odpočivali. Knez u sasvim priprostu odijelu, kao da je htio da ga ne poznadu, uputio se samotreći u crkvu na misu, znajući da će onamo i Vojžbunova.

— Da ti pravo kažem, pridoda Višniovski, i ja sam bio sa knezom u crkvi, jer mi je bio rekao, da podjem s njime. Dodjosmo pred malu, drvenu, priprostu crkvicu, koja se dizala sa strane pod borikom. Ljudi je bila sva sila u crkvi, po groblju i svuda naokolo crkve. Čovjek bi rekao, vašar je: toliko je bilo kola, na kojih su se dovezli plemenitaši i imutnije gazde. A šta je bilo kojekakvog cvieća, žita, vienaca, što su ih donieli na posvetu! U crkvu smo se jedva nekako proturali kroz sakristiju. Teško da je tko u onom kraju lično poznao kneza, a gotovo u onome japundžetu, što se je njim knez bio nau-mice zaogrnuo, ne znam, bi li ga tko i mogao bio prepoznati.

Protiskosmo se nekako i sretno dokopasmo kuta kod, pobočnog oltara, gdje nas nije bilo tako lako naći. Crkva puna puncata plemenitaša svake ruke, da, bilo ih je u crevljama od ličine, ali bez sablje ni da bi jedan. Umiešasmo se i izgubismo medju njimi. . .

Napremase a u prvoj klupi spazismo Vojžbuna sa kćerkom. Starac sied, dostojanstven i u siromaštini svojoj, vidio se kao kaki senator. Nosio se pepeljasto, kako su se nosili stari Litvini, a kontuš mu bio crven kao makov cviet. Na čelavoj mu glavi bilo nješto malo kosa, koje nisu mogle prekriti dobar palac široke brazgotine. Znalo se, da je bio za mlada junak na maču. Do njega je klečala kćerka: kao da si je naslikao, tako je bila liepa. . . zorna, pristala djevojka, smjela pogleda, crnih očiju, ponositih usana. Gledala je u omašnu molitvenu knjigu, što je otvorena pred njom na klupi ležala, a za čitave mise ni da bi na časak svrnula svoj pogled kamo od knjige. Vojski je molio sklopljenih ruku, u kojih je imao krunicu, na pamet svoje molitve. Knez se bio tako zagledao u gospodjicu, da je na molitvu sasvim zaboravio; neprestance ju je gledao, pa kad su ljudi stali već bili izlaziti iz crkve, on ju je još gledao. Kad je svjetina navalila na crkvena vrata, probio se kroz sviet mlad i krasan momak u konjaničkom manduru i poklonio otcu i kćeri. Stari ga ljubazno pozdravi, a Vojžbunova mu pruži ruku, te zajedno izadjoše iz crkve. Za njimi podjosmo i mi a sve onako nazorice. Pred crkvom su ih čekala

trošna kolica; mladi Dulemba, poklopivši konja pratio ih u Rabku. Mi smo časak stali pred crkvom i gledali, kako se momak s konja nagnuo k Vojžbunovoj i s njom veselo razgovarao.

Za tim odosmo do svojih konja pa natrag u šumu. Čitavog puta knez a ma da bi riečcu bio izustio, — bio je nekako zamišljen i mrk.

U šumi, kao što rekoh, bio je pravi pravcati tabor; samo je još trebalo obkopa i utvrda, pa bi rekao, digli smo se na neprijatelja... Noću su se stavljale, da što, više od ludorije nego l' od potrebe, straže, a u jutro se trubilo na uranak... Usred tabora popeo se vezirski šator, zarobljen pod Bečom; kako je bio velik, bilo je mjesta u njem za čitav dvor. U tom smo šatoru jeli s knezom, kad niesmo mogli od kiše ili zime pod vedrim nebom. Malo podalje bili su manji šatori za dvorane i sluge, i kolibe od granja, kamo se smjestila niža služinčad, konji, hrana i kuhinje...

Koliko je s nama i za nama išlo kola, koliko ljudi, koliko konja, koliko je trebalo hrane, da se sve to uz-mogne hraniti više puta i tjedan i dva tjedna dana, — tko bi znao? Takih je lovova riedko kada bilo u potonja vremena.

Svaki dan lovilo se u drugom lovištu, obkoljenu pogoniči i mrežami. Kmetovi morali iz obližnjih sela na stotine u hajku — jedne bi smjestili u kolibe od granja, a druge pod vedro nebo... Hljeba, krastavaca, piva, rakije, što je trebalo za pogoniče, puna kola! U veče je svaki put bilo smieha i puste šale do kasno u noći, a ni pijanke niesu bile baš Bog zna kako riedke! Toga dana, kako je bio veliki svetac, počivali su i strjeljači i pogoniči i lovci pod svojim šatori, a knez priredio čast...

Vrativši se iz crkve, nadjosmo, kad smo ušli pod šator, gdje sa bigosom čekaju gospodara. Iz daleka nas već opaziše kubači, pa dok mi na jedna vrata, eto ti njih na druga sa punimi zdjelami.

Knez se okrenu k Volodkoviću, pa će mu smje-šeci se:

— E, drago moje, valja da priznam istinu, pravo ste govorili, niti je bilo, niti će biti ljepše od Vojžbu-nove!! Samo jedan put me je onako slučajno pogledala u oči, a ja eto još i sada osjećam taj pogled i ne ću ga tako brzo zaboraviti. Kao da me je strielom pro-strielila.

(Nastavit će se.)

Arsenija.

Napisao I. Devčić.

roljetnog nekog dana izšetam do gradske šu-mice, da se naužijem svježja zraka. Sunce bilo na nebu za jedno koplje odskočilo, a okružavala ga njeka sivkasta tmina, koja se hvatala i gor-skih vršeljaka. Naskoro me okupi šumska polutama, a ugodan miris crnogorice godio mi u toliko, da sam zašo i dublje u šumicu, kroz koju se vijugale stazice, na kojih ležala množina opalih češera sa jela i omorika. Idući koje pol sata dodjem do ovelike okrugljaste či-stine, na kojoj radilo nekoliko uapšenika iz gradske kaznionice. Svi bili jednako odjeveni. Kraj njih stajao stražar puškom o ramenu, gledajući njekim diktatorskim pogledom na njih. Ti nesretnjaci gradili njeku vrst šumske ple-saone, gdje će veseli sviet kratiti si vrieme.

Od tih mi udari u oči ovisok crnomanjast momak, obla lica, živih crnih očiju, a bujnih pomno zafkranih brčića. Radio je ko za okladu Stanem časak da ih mo-trim. Stražar mi bio poznat, te zametnem s njim raz-govor

— A zašto je onaj ondje zatvoren, upitam, poka-zujući na onog crnomanjastog momka.

— Za djevojku, odvрати stražar.

— Za djevojku? A kako to?

— E tako. Mladost ludost. Nego će sad nastupiti odmor, pak će nam možda i sam htjeti pripovjediti, kako dodje u kašu.

Čekao sam četvrt sata, a tad povika stražar: Odmor! Uapšenici položiše orudje, te se baciše na mahovinu, da se odmore.

— Ej momče! Kako ti ime? upitam onog.

— Arsenija, gospodine, i momak me pogleda svo-jima živima očima.

— A kako si dospio u zatvor tako mlad?

— Lako: pizma, pak me evo dvije godine na robiji.

— Daj pripovjedi, kako to bi.

— Ma hoću gospodine, jer niesam niti za palež niti za grabež osudjen.

* * *

Pred tri godine bio sam se zagledao u njeku dje-vojku, imenom Soku Vojvodić. Bila pristala, a k tome vriedna, pak sam bio smislio dovesti ju pod svoj krov. Bilô vam to u Srbu, odklen sam i sam rodom.

Ona bila u otca jedinica, a on bio dobro stojeći gospodar, imajući i mlin na dvie žljebe.

Ni Soka ne gledala mene preko ramena, akoprem niesam bio Bog zna kakov spahija. Otac mi ostavio pri-lično zemljice, nešto blažca i kućicu, a to nisam morao s nikim dieliti, jer mi braća još u koljevci pomrla.

Sa Sokom sam se sastajao kod kola, jer inače mi ne bilo moguće. Stari Vojvodić čuvao kćer ko vatren zmaj novce. Tako se nas dvoje voljelo i preko godine dana, a da za to starac nije ne znao. Više puta sam

bio naperio poći mu u kuću, te zaprositi Soku, ali sam se bojao, da će me baciti van, jer nije bio dobar s mojim pokojnim ocem. Zavadili se za ūjam* u mlinu, pak reżao jedan na drugoga. Ja sam se spremao poći u prosce, ali me nešto odvrćalo.

Njekako pred uskrs druge godine dodje u Srb neki „apser“ Dešić. Bio pristao čovjek, no ohol do zla Boga. Kad išao selom, niti ne stajao na zemlju. Mislio, da mu nije niti car do pete.

Bacio vam i on oko na Soku. Djevojka mu se svikla, pak ju svagdje sustizao i pute joj prelazio. Meni to udarilo u oči, pak mi se žuč podigla. Znao sam, da bi ja mogao kraće potegnuti, zaprosi li Dešić Soku u otca. To sam kazao i Soki, nu ona se samo smijala.

— A kad me nije volja, sigurno me ne će ni otac siliti, da primim od Dešića jabuku. — Tako ona, nu meni ne bilo po čudi, da Dešić obsećiva Sokinu kuću.

* * *

Kad osvanuo crkveni gođ u Srbu, sa svih strana dovrvalo svieta, a ponajviše momaka i djevojaka, da poigraju kolo na tratini pred kapetanijom. Desio se i ja tu. Poslije službe Božje uhvati se kolo, a ja do Soke. Upravo kolovodja zavikao: izkoraci! — kad se uhvati Dešić uz Soku na lievi kraj. Ona porumeni, a mene poduze njeka vatra. On je počeo nešto Soki šaputati, nu ona ni da bi obielila zube. Oko tri ure razvrže se kolo, pak svaki k sebi. Dešić se vrnjao oko Soke ko pseto oko vruće kaše. Kad ona kući, on s njom. Htio sam pući od jada. Podjem i ja nazorice za njima, da vidim, što će biti. Kad došli do kuće — Soka bjež u kuću, a Dešić za njom. U meni uzkuha bies, te malo osta, da i ja ne potekoh u kuću. Strpim se. Stavim se na špiju, da vidim, kad će Dešić van. Ja čekaio i čekaio, nu Dešić dotlen [trusio čašice sa starim Vojvodićem. Došlo mi, da iz kože skočim. Soke ne bilo na polje, da čujem, zašto je [Dešić došao, pak sam bio ko na žeravici.

Već se suton hvatao, kad Dešić iz kuće izpade. Bio zacrvenio, a korak mu se zaplitaio. Stari ga izpratio do puta, te držeći ga za ruku nešto mu šaptao. Ja umaknem za stogove. Kad Dešić malo odmašio, ja za njim. Dostignem ga te nazovem: Bog pomoz, gospodine!

— Zdravo delija, odvrati naduto Dešić, turnuv kapu na lievo uho, te zabaci glavu u zatiljak.

— A odklen ti, momče?

— Iz komšiluka.

— Valjda si čekaio Soku, a delija? Dešić će, gledajući me posprdno.

— E pak! odvratim mu prezirno.

— Ma ne prži se čoeće. Niesi ti kaparao djevojku; a ma nisi ni sam na svijetu. Dè, da vidimo, tko će od nas prije barjak razviti.

Pogledam ga škripajući zubima.

* Mjerica brašna, koju uzimlje mlinar od samlivena žita.

— Gledaj me, koliko te volja; ali ti reko: Soka ili moja ili ničija.

— Čut ćemo, — nadovežem.

— E i hoćemo! Izbi Soku iz glave.

Odielim se od njeg, jer mi bilo već dozlogrdilo, a bojao sam se, da u jalu zla ne počinim.

* * *

Jedne večeri došuljam se do Sokine kuće. U kući ni žive duše. Možda su u mlinu, pomislim, te ću popriećaćem do njeg. U mlinu gorila vtra, a čuli se glasovi. Primaknem se bliže da naslušivam. Sa iztočne strane steralo se rakitje i tu se sćućurim. Voda šumila preko mlinskih kašika, pak niesam mogao razpoznati glasove. Soka morala biti u mlinu, kad je ne bilo kod kuće. Uzmem piljak, pak ga bacim na krov. On udari o dasku te se skotrlja u potok. Za čas škrinuše vrata od mlinice — njetko izišao, da vidi tko baci kamen. Pogledam prama ulazu i potrnem. Bio izišao Dešić.

— Oho! Tako li medjer Soko! Pak možda sama s njim?

— Što je, gospodine? — čuo se Vojvodićev glas.

— Ne znam. Njetko jest ovdje, jer nije kamen iz neba na krov mogao pasti.

Bojao sam se, da će poći pretražiti rakitje, te se odšuljam dalje.

Sjedio sam tako koje pol sata, kad vrata opet škrinuše.

Prikućim se bliže, da vidim tko je.

Bila Soka.

— Pst! potihio ću iz rakitja.

Ona se stane obzirati na sve strane, a ja se digoh da me vidi.

Mahnem joj rukom da dodje, jer govoriti niesam smio.

Soka skoči ko srna k meni, te mi se objesi oko vrata.

— A šta to Soko? Dešić je baš u mlinu!

Soka poniče nikom, ja ju uhvatim za ruku, a ruka joj drhtala.

— Podjimo dalje, jer bi nas mogao tko vidjeti, reći će mi.

Odmakosmo se podaleko od mlina, te sjedosmo na travu.

Oboje smo mućali.

— Hoćeš li krenuti vjerom, Soko? reći ću, tresući se od nekog straha.

— Nikad, prenikad; ali je Dešić uprosio me u otca, a ovaj privolio da za nj podjem.

Skočim na noge.

— A ti? A što ti — — — —?

U to se začu glas:

— So—ko, o So—ko!

Ona se prestraši, te baci u moj naručaj.

— So—ko! gdje si? dozivao Vojvodić kćer.

Učini mi se, da šušti lišće, te se obazrem. Opazim trojicu, kako dolaze od mlina.

— Traže te, Soko, eno ih, reći ću.

— Bježi Arse, bit će zlo, molila Soka.

— Ne bježim, pa ostao na mjestu mrtav.

Ona se trže da će mi umaći, nu ja ju potegoh za sobom.

— Bježi s menom, Soko; bježi pod moj krov, govorio sam joj ljubeći ju u oči.

— Prekrsti se, Arso! Ja da bježim s tobom, pak bez zakona! Ta otac bi me ubio ko pseto. A ja! Pusti me Arso, pusti, eto otca.

— Ne puštam. I nasta med menom i Sokom natezanje.

— Ajde Soko!

— Pusti me! Vikat ću, pak smo propali oboje. Pusti me!

Obujmim ju oko struka, te da ću s njom pobjeći.

— Berija! u pomoć! zavriska Soka, a ruke joj se uhvatiše mojih kosa. Bježao sam ko pomaman. Ali to nije koristilo, jer me stiže Dešić.

— Stani, lopove! ne ćeš tako. Pusti poštenu djevojku, jer ću te sa zemljom sastaviti.

— Pusti! pusti! vuče, vikao i stari Vojvodić.

Pustim Soku, te skočim pred Dešića.

— Tko je lopov?!

— Tko nego ti, rdjo.

— Evo ti rdje, i moja šaka pade Dešiću medj oči.

On posrnu nauznak, te ljosnu o zemlju. U te mjere dotrča i Vojvodić sa služavkom.

— Evo ubi! vikao Dešić, krvareći iz nosa.

Navališe na me njih trojica, ko tri lava.

Branio sam se, a kad došlo do škripca — dam petam vjetra, te umaknem kući.

* * *

Već su počeli pietli u gušće pjevati, kad njetko kucnu na moj prozorak.

Kako mi ne mogao san na oči, skočim odmah, čim prvi put kucnulo. Primaknem se do okna, te ću:

— Tko je Božji?

— Otvori!

— A tko si?

— Otvori u ime zakona!

Pogledam još bolje kroz staklo — srsi me prodjoše: razabirao sam žandarske perjanice.

— Zlo! mune mi mozgom, te se brže obučem.

— Otvori!

Što da radim? Bježim. Polako odmandalim vrata na zadnji kraj kuće, te da ću u kukuruze skočiti; ali eto nesreće iza vrata. — Stoj! povika jedan, a ja ostah ko okamenjen na mjestu. Sapeše mi palce u gvoždje, pak s menom u zatvor. Poslije pol godine puče mi osuda. Obtuziše me, da sam htio oteti djevojku, da sam oz-

ledio Dešića, da sam htio pobjeći pred oružnici i da sam daklen krivac. Odsuda glasila na dvije godine robije. Moj advokat rekurirao; nu sve bilo badava.

Eto tako vam je bilo; a kazao sam vam onako, kako se dogodilo.

— A jesu li Soku zvali pred sud?

— Jesu.

— Pak što ona?

— Što! Izkazala pred sudom, da sam ju bio pograbio, te s njom htio pobjeći. Nego ona je istinu rekla, njoj ne zamieram. A i morala je tako, jer bi ju otac bio iz kuće iztjerao.

Poslije mi pripoviedao neki drug, da je Soku Dešić bio prstenovao, ali ju naskoro ostavio, jer mu njezin otac ne htio za života svoje dobro prepisati.

Soka da je neudata, a da je tako propala, da je ne bi nitko poznao.

E kukavica crna! teško li mene i sebe upropasti, završi Arsenija.

* * *

Poslije tri godine desim se po poslu u Srbu. Osvanula nedjelja, a ja u polje, da se naužijem okolice. Pred njekom kolibom sretnem — Arseniju.

Prepozna me odmah.

— A što vas nosi ovamo, gospodine? reći će, skinuv ličku čepicu s glave.

— Došao po poslu, pak idem malko šetati.

On u me piljio, okrećući kapu u rukama.

— Kako je, Arse?

— E, hvala Bogu, dobro, gospodine.

— Jesi li zaboravio Soku, a, Arse?

— Borme niesam, gospodine.

— Gle ti njega. Daklem misliš na nju još i danas?

— Ma ne mislim, jer me nije za nju strah, govorio on smješeći se

— E ma kako to?

— Lako. Soka je moja žena.

— Ah! trže mi se iz grudi. Soka tvojom ženom!?

— Da, gospodine.

— E ma ti si čudan čovjek. Kako dodje do tog, da ju uze, kad si za nju odsjedio u zatvoru dvie godine?

— Lako. Volio sam ju, pak ne mogao bez nje. Nije ona kriva, što sam bio vruće krvi. Kad sam došao kući iz zatvora, sretno me jedno jutro na polju. Ja da ću kraj nje, a ona me uhvati rukama oko vrata, te brzine plakati. Smili mi se, te ju zagrlim i poljubim.

Kazivala mi, da ju Dešić ne htio uzeti, jer je tražio da otac sve na nj prepíše, pa kad on ne htio, da ju je onaj ostavio. I ona sama da nije nikad bila voljna da za nj podje. Tako se uzesmo. Vojvodić da mu je na smrti sve ostavio.

— E, što Bog dosudi, onako mora biti. Samo nek nam udieli sreću i zdravlje, pak će se sve zaboraviti, što se je prije dogodilo.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

6.

Braila i Galac, dva na lievoj obali Dunava ležeća, jedva nešto više od željezničkoga sata među sobom razstavljena grada, na skrajnjoj tački Rumunjske prema iztoku, jesu dva velika tržišta mlade kraljevine, tese mogu smatrati lukami crnoga mora, premda su odavle do 150 km. vcdena puta odaljeni. Oba su takodjer dobro napućena, jer Braila broji do 30.000, a Galac do 80.000 žitelja. Po narodnosti stanovnici su, što je u ostalom opravdano trgovačkim položajem gradova, Rumunji, Bugari, Grci, Rusi, Niemci itd., smjesa plemena izočinih. Imade ondje i našega naroda, osobito trgovaca i pomoraca iz Dalmacije. U

Galcu šetajući na obali i motreći gostione i kavane, koje posjećuju osobito brodari, opazismo uz ostale napise i jedan „k Dalmaciji“, pak unišav u tu kavanu na zajuttrak, nadjosmo zbilja više Dalmatinaca, s kojima zametnusmo razgovor, hrvatskim da kako jezikom. Od njih čusmo, da imade ondje i naseljenih

Hrvata. Mnogobrojniji su dakako Bugari. Do oslobođenja Bugarske bijaše u Brajli „Blgarskoto knižovno društvo“, koje je tuj izdavalo svoj organ „Periodičesko spisanie“ u svezkama uz sudjelovanje najuglednijih bugarskih rodoljuba, koji su malo kašnje u oslobođenoj domovini prva mjesta zauzeli. Braila (Brailov), Galac, Krajova i Bukurešt, ovi rumunjski gradovi dali su ugnjetenim Bugarom do god. 1877. gostoljubno utočište, i dopuštali, da odanle djeluju za oslobođenje svoga naroda. U Bukureštu prebivao je bugarski odbor, koji je upravljao pokretom bugarskim, i kojemu bijaše organom Karave-

lovom uredjivani list „Nezavisimost“. U Ploještu bijaše god. 1877. ustrojen bugarski dobrovoljački zbor, koji je uz Ruse vojevao. — Još prije sastavljane bijahu u Rumunjskoj bugarske čete pod vojvodama Panajotom Hitovom, Pilipom Tatiem, Hadži Dimitrijem, Stefanom Karadžiem i Hristom Botjom, koje su odanle preko Dunava prodirale u Balkan. Braila i Galac s okolišnim dunavskim

predjelom bijahu prvi na udarcu u rusko-turskih ratovih. God. 1789. dne

1. svibnja bijaše Galac ruskom vojskom osvojen, a 11. kolovoza 1791. ovdje je primirje između obiju ratujućih stranaka sklopljeno. Kod Galca bijahu Turci dne 10. svibnja 1828. god. od Rusa potučeni. Za krimskoga rata najprije su ga g. 1853. Rusi, onda 1855. Austrijanci zaposjeli. U ratu god.

1877/8. počela se ovdje ruska vojska sakupljati, te je noću od 21. na 22. lipnja prešla Dunav i unišla u Mačin naprama Braili, a pet dana kašnje cijeli vojni sbor bacila u Dobruču. Most preko Sereta kod Barboschia između Galca i Brajle bili su Rusi digli u zrak, te je pokojni junački

Milka Trnina.

Skobeljev najprije sa svojim zborom zaposjeo ovu važnu željezničku svezu; dočim su ondje ruski mornari digli u zrak turski moniteur s momčadi od 150 vojnika, što je tursko dunavsko vojeno brodovlje tako uplašilo, da se za celoga rata nije pokazalo.

Ove i tim slične uspomene izazivaju rečena dva rumunjska grada u pameti svakoga Slovjenina. Došavši za velikoga vida u Galac, imali smo dosta vremena pregledati grad. Diže se amfiteatralno na podnožju visoke obale dunavske. Uz obalu samu ne ima drugo no velika

skladišta, agencije, krčme i kavane za mornare. Ali kako je i ovdje dosta živahno. svaki će si lasno uobraziti, kada pomisli, da u luku galačku dolazi na godinu preko 800 samih parobroda, i da ovamo a i dalje doplove veliki morski brodovi. Iznad obale uzpinje se grad, koji se dieli u stari prema obali i novi gore na brežuljku. Stari jest nepravilan, s uzkimi i zlo popločenimi ulicama te dosta zamazanimi kućami, sasvim po iztočnu. Naprotiv novi jest posvema evropejski, s glavnom dugačkom veoma ravnom ulicom poput boulevarda. Imade liepih kuća, kojih su njeke, pripadajuće bogatim bankirom i veletržcem, u perivoju, a sagrađene u različitu, pače i grčkom slogu. Dva velika javna šetališta s nasadi jesu gradjanstvu ugodno plandovište. Mi smo u društvu kapetana Gj. oba posjetili, te u jednom takodjer večerali uz svirku glasbe domaće i u velikom društvu odmarajućih se gosti. Ovdje nije se u neprilici radi jezika, jer svagdje se nalazi na podvorbu razumievajuću ruski.

Uz 12 zastupnika različitih evropskih vlasti Galac je takodjer sielo dunavskoga evropskoga povjerenstva, u kojem je zastupana Ruska, Rumunjska, Austrija, Turska, Njemačka, Francezka, Italija i Englezka. Ovo je povjerenstvo berlinskim ugovorom proglašeno suverenim, imajući godišnji budget od preko 2,000.000 fr. uz pravo redarstva nad plovitbom i dužnosti bditi na plovitbu i slobodu na ušću Dunava. Ušća na ime ove velike rijeke stoje od pariškoga mira god. 1856. otvorena ladjam svih naroda a pod zaštitom rečenoga povjerenstva.

Iz Galca idu parobrodi svakoga tjedna tri puta u Carigrad za 22—24 sata, dva puta Dunavom u Beč, a jedan put oni društva dunavskoga u Odesu. U takav parobrod ukrcasmo se i mi za Odesu u jutro dne 25. kolovoza. U Tulči prekrcaju se putnici za crno more na veliki morski parobrod. Vrieme bijaše liepo, te nam je dopustalo, da s palube i verande velikoga parobroda motrimo tok velike rijeke i cielu okolicu. Društvo nadjosmo velikim dielom ono, koje u Gjurgjevu i Ruščuku ostavismo, a bugarska omladina oživljavaše ga svojim mladenačkim glasnim govorom i pjevanjem. Kako se zaputismo u Rusiju, to i putnici bijahu pretežno Rusi, pak je s toga ruski jezik na parobrodu bio gospodujući. S druge strane momčad te ploveće ladje. pripadajuće dunavskom parobrodarskomu društvu, bijaše skoro izključivo hrvatska iz Dalmacije i kvarnerskih otoka, odakle bijahu rodnom takodjer oba kapetana. Odmah zametnu se medju nami i poznanstvo i razgovor. Čula se je dakle ruska, bugarska i hrvatska rieč, dočim drugim na zapadu gospodujućim jezikom bijaše jedva traga ili su se povukli u zakutak.

Kod Galca su obje struge Dunava, razdieljene otokom, široke 166 i 290 met., a kod Izakča razširuje se rieka do 590 m. Nizine s obiju strana izpresiecanne su močvarami poput velikih jezera, kano što su s lieva Bratiš, Kagul i Kugurluj, a s desna Kraken i Turjak.

Kod Renia ulazi rieka Prut, te je odanle lieva obala ruska. Obale su dosta puste i sbog tih močvara slabo naseljene; jedina mjesta, koja se vide, jesu Reni na lievoj i Izakči na desnoj obali; posljednje tvrđjava, često spominjana u rusko-turskih ratovih god. 1770, 1771, 1790, 1823 i 1853. Izpod Izakča a iznad Tulče započima dunavska delta, obuhvatajuća prostor od 2.600 □ m. Ondje se na ime Dunav dieli najprije u dva, onda izpod Tulče u tri velika rukava, kojimi utiče u Crno more. Skrajni rukavi razmaknuti su 96 km. Sjeverni, Kilija Dunav, poslije berlinskoga ugovora opet Rusiji pripadajući, dugačak 111 km. dva puta razlieva se poput jezera i obuhvaća otoke, pak dieleći se u mnoštvo rukavića izlieva se medju 30 nizkih pješćanih ostrvica u plitčini od jedva 1 m. Južni, sv. gjurgjevski Dunav, dugačak 90 km., širok 130—390 m., imade ušće zatvoreno otokom i prudi uz plitčinu od jedva 1½ m. vode. S toga parobrodi i oveće ladje mogu ploviti sigurno samo srednjim rukavom, Sulina-Dunavom. Tuda smo plovili i mi.

Ovaj rukav od izpod Tulče (grada sa 14.000 stanovnika, Bugara, Grka i Rusa) jest dugačak prieko 30 km., a prema ušću 100—130 m. širok, dubok pako 6½ do 9 m. Obala kano i ciela okolica obrasla je trskom po 3 m. visokom, u kojoj se drže močvarice ptice, veprovi i vuci. Sva ova delta, izpresiecana barami, jezeri i potoci, jest divlja i neprikladna za stanovanje čovjeku; s toga imade uz cielu ovu dugačku obalu samo dva kukavna selišta. S parobroda ne vidi se skoro ništa drugo, nego voda i ciela šuma guste trske. I u davno doba spominju se kod ovoga skrajnoga okreta Dunava samo Noviodunum i Aegysus, kod Izakčia i Tulče, te Salsovia, gdje su ležale rimske posade. S toga bijasmo veseli, kada smo ovu pustoš prevalili i okolo 4 sata poslije podne dospjeli u Sulinu. Gradić od nešto prieko 4.000 stanovnika, diže se na pilovih, koji su tuj na močvarnoj obali zabiti. Obale dunavske liepo su utvrđene i popločene kamenom. Uz nje pristaju mnogobrojni ovdje usidreni brodovi, osobito parobrodi, svih država i naroda. Bijaše ih tada kano u svakoj velikoj luci morskoj. A Sulina i nije drugo nego crnomorsko pristanište s dugačkim u more pružajućim se ključem (molo), koji je sagrađen u svrhu, da zaprieči muljenje ušća. Kako je ondje parobrod postao, izadjosmo da pregledamo mjesto, koje se duž obale s obiju strana pruža. Ali osim dvora spomenutoga dunavskoga povjerenstva ne ima ni jedne spomena vriedne zgrade. Tim je zanimivija ona silesija velikih brodova, od kojih neki ulaze u Dunav put Galca, Brajle, Gjurgjeva i Ruščuka, drugi izlaze u Crno more. Nakrcani su ponajviše žitom. God. 1878. odplovila su iz Suline, ne računajući manje ladje, 1862 broda, medju kojimi 700 na paru, a 1162 na jedra. I Sulina je trpila u ratovih. God. 1877. dne 8. listopada napadoše ju Rusi, koji su za tim ušće zabrtvili kamenjem, da zaprieče ulaz neprijateljskomu brodovlju.

Poslije kratkoga odmora nastavismo put. U suton uljegosmo kroz dunavsko ušće u crno more. Na ušću podignuti su diljem kamena ključa visoki svjetionici, koji noću kažu brodovom siguran ulaz u Dunav. Čim parobrod zaplovi u more, zapjeva bugarska omladina narodnu pjesmu: „Šumi, šumi Marica“. Ovaj trenutak bijaše i za mene veličanstven, pače ganutljiv. Evo me u onom moru, koji su grčki brodovi radi njegova nemirna duha negostoljubivim (ἄξεῖνος, kasnije eufemistično εὐξείνιος πόντος) prozvali; ali počam od mitičkoga argonautskoga pohoda svojimi ladjami često preplovili. Eto me na moru, koje spaja dvie česti staroga svijeta; a uz koje i za koje se toliko naroda borilo, dok napokon njegovimi obalama na tri strane Slovjenin ne zagospodi! Crno more obuhvaća prostor do 9000 □ milja, objem žala iznosi 445 milja, najveća daljina 160 a najveća širina 90 milja. Osim jednoga jeditoga otoka (kod starih Achilles, Leuce insula), daleko od ušća dunavskih oko 7 milja, ne ima drugih ostrova; pak jer je samo užinom bos-porskom i dardanelskom u savezu s drugim morem, naliči velikomu jezeru.

Naša vožnja bijaše u početku mirna. Parobrod sjekao je vodu izmedju kopna i spomenutoga otoka zmijina. Ali čim je dublje zaplovio, dospije u uzburkano more. Pontus ne htjede se ni taj put izneveriti svojoj čudi. Ova se čud pripisuje tomu, što je more izloženo jakim strujam i vjetrovom osobito sa sjevera, k tomu je dubljina naprama površini neznatna. Voda se dakle kano u kakovu velikom kotlu zaniše i uzburka. Odatle malo se gdje toliko brodova razbije i pogubi, koliko u ovom moru. O tom znadu

naši primorci, osobito dok su njihove nekada na glasu jadrenjače plovile u Sulinu, Odesu, Taganrog i druge luke crnoga i azovskoga mora. Naš parobrod stane plesati kano kakova lupinja, valovi ga nosili i bacali; odmah se pojavi nemir u putnicih, navlastito u djeci i ženskinjah. Sve, što je čutilo morsku bolest, razbježa se u kabine. Medju prvimi bijaše junački kapetan Gj., kojega malko zastidjena odtjera bolest od kartanja. Djeca, tomu ne naučena, vriskahu, žene vikahu; što se neugodno dojmilo i onih, koji su u onoj kolebavici ostali zdravi. Bugari, koji su na palubi pjevali bugarske i ruske pjesme, zamukoše; a pošto se nije moglo stajati na noguh poradi prekoredna njanja, svaki potraži svoj krevet, da ondje legne, jer se u takovu miru laglje odoljeva bolesti. To sam i ja učinio negdje poslije desete noću. O spavanju ne bijaše da kako govora, nije se moglo ni čitati, za razgovor ne bijaše nitko raspoložen. Šta dakle? Prikrati si vrieme brojenjem trenutaka, koliko ih je parobrod prevalio, dok se je uzpeo valu na hrbat i opet u jaz utonuo; i pazi na škrip i prasak, koji su davala rebra plovećega broda, kano da će se trvenjem razmaknuti. Medju tim, kako nas je kapetan uvjeravao, pogibelji nije bilo, osim ako bi parobrod vjetrovi došao u protivne struje, kano u kakov vrtlog. Plovitba od Suline do Odesa ide eliptičkim pravcem, došavši naprama ušću Dnjestra zakrene sve to više prama kraju. Drugi dan u jutro dne 26. kolovoza uni-djosmo u mirnu luku odesku. Bijaše to deveti dan poslije odlazka iz Zagreba. Hvala Bogu, sada se stupilo na čvrstu zemlju Prispjesmo na mjesto, koje bješe prva ciel našega putovanja.

Moderni roman.

(Svršetak.)

U romanu valja paziti na karakteristiku, kompoziciju ili sastav i raspored gradiva, i na stil. U teoriji se doduše traži, da romanopisac ima sve troje jednako njegovati, te biti vještak kako u karakterisanju, tako u stilu i kompoziciji, ali u djelima samim riedko nalazimo ovo troje na okupu i istim marom obradjeno. Vrlina i jačina nekih pisaca, medju koje ide i Turgenjev, ogleda se u psiholožkom crtanju karaktera; drugi se kao Flaubert odlikuju stilističnom vještinom, a treći poput Ohneta osobitu pomnju posvećuju kompoziciji. No moderna estetika daje prednost onim piscima, koji su veći vještaci u crtanju značajeva, i to punim pravom, jer se i Shakespeareu danas ne divimo toliko radi njegove tehnike, izvrstne kompozicije ili osobita stila, koliko radi veličajne karakteristike i dubokoga psihološkoga pogleda u dušu i srce čovječje. Pita se, kaki karakteri pristaju u socijalni roman? U prvom se redu zahtieva, da su obćenito važni i zanimljivi; a taki mogu

biti nosioci socijalnih problema, odlični predstavnici pojedinih stališa i pobornici znatnijih pravaca i struja na polju političkom i socijalnom, u obće ljudi, koji se od inih indiferentnih i svakdanjih lica odlikuju energičnom voljom, originalnošću duha i osebujućom naravi, te se iztiču svojim idejama, silnim strastima i velikim težnjama. Taki su Turgenjevljevi karakteri, kao Bazarov u romanu „Otc i djeca“, Nešdanov u „Novu“ i Rudjin u istoimenoj noveli. To su t. zv. junaci romana, u kojih se kao u ogledalu odsievaju ponajglavnije misli, čuvstva, svojstva, mane i vrline njeke osobite vrsti ljudi. Običan pjesnički talenat jedva da će moći još obćenitije likove prikazati, jer da se stvori junak dvojbe Hamlet ili junak misli Faust, tomu se hoće genijalnosti Shakespeareove i Goetheove. Medjutim većina romanopisaca ne prodaje ni takih relativno obćenitih prikaza, kakih ima u pjesničkim djelima Turgenjeva i donjekle Daudeta, već se gube u individualnosti i iznimne pojave poput prirodoslovaca,

koji svaku pojedinu biljku za se proučavaju. Tako napose naturaliste odabiru za svoje promatranje i prikazivanje većinom abnormalne i bolestne individue, na kojima mogu mjesto energične volje i sile duševne iztaći propadanje i ginuće svih duševnih i moralnih sila. To već nisu junaci romana, to su kukavelji i umom i srcem.

Važno je pitanje, kako pisac stvara značajeve? Da li u svojoj fantaziji, ili ih kopira naprosto iz društva i svijeta, koji ga okružuje? Jedni vele: pjesnik ima jednostavno prepisati zbiljski život bez ikakva uticaja fantazije, te udaraju anatemu na imaginaciju i fantaziju, kao na najveća zla, što ih može pisac posjedovati. Drugi opet misle, da je fantazija glavno svojstvo tvoračkoga genija, a proučavanje i promatranje života tek nuzgredna i drugotna stvar. Možda će biti uputno ne pristati ni uz koje od ovih protivnih mnijenja, te udariti srednjim putem, a provodićem

biti će nam Turgenjev, o kom je ruski kritik Bělinski u nekome pismu, što ga je pisao Turgenjevu, ovaj sud izrekao: „Ne varam li se, Vaša je zadaća, da pojave zbiljskoga života promatrate, te puštate, da Vam se pročiste prolazeći Vašom fantazijom, a na samu fantaziju da se ne oslanjate.“

Sudeći po ovih riečih i po prikazah u pojedinih romanih Turgenjev nije naprosto prepisivao zbiljski život i jednostavno snimao karaktere iz društva i svoje okoline bez ikakva upliva i uticaja fantazije, niti se je opet iz suzne doline čovječanstva dizao na krilima bujne fantazije u nedogledne visine etera i ondje svoje likove nalazio i stvarao. Zbiljnost, koju je savjestno promatrao, vriedi mu kao prosti i grubi materijal, kojemu on u svojoj fantaziji podaje pravi život; on je vrstan ljude najfinije analizirati, ali im uz to podaje toplinu čuvstva i duševni život iz svoje bogate nutrine, odraz i boju svoga vlastitoga „ja“. Naivan je onaj nazor, da pjesnik mora samo zdrave oči imati, da uzmogne valjano i podpuno karaktere i zbiljski život prikazati, jer je poznato, da se promatranje očima odnosi većinom samo na površinu predmeta. Glavna duševna svojstva karaktera, titanski boj čovječje duše, dubinu misli, osjećaja i strasti može samo duševno promatranje dokučiti i shvatiti. Tomu

pako treba zdrave i žive fantazije, koja je po sudu Tainea, pristaše realizma, vrlo važno svojstvo romanopisca, jer o njoj odvisi talenat kompozicije, fini ukus, smisao za istinu; istina, ako je sila fantazije nešto veća, pomete mu stil, promieni značaje, razkine okvir, u koji je sputana. Iz nje izviri po njegovu mnijenju prednosti pisca, ona je uzrok mana, jačina i zabluda pišćevih. No fantazija ne stvara likova ni iz česa, već traži i nalazi u zbiljskom životu modele za romanske prikaze i karaktere. Te pako modele, kako veli Gottschall, imaju pisci u svojoj fantaziji prirediti, otesati i upriličiti, prije nego li ih prenesu u svoja djela, kao što slikari samo portaitiraju svoje modele, i tek njeke znatnije crte u nacrtu iztaknu, a ostalu fizijonomiju u slici po svom umjetničkom shvaćanju nadopune. Uz to primjećuje Gottschall: „Kako fantazija iz obilja utisaka i karaktera,

što ih je u se primila, živa lica stvara, to je tajanstven proces genija“.

Da pako pisac vjerno i istinito prikaže karaktere, ne smije im odviše podavati od svoga „ja“, te ih zadojiti bud prevelikim pesimizmom bud optimizmom. Tako je Balzac većini karaktera pridao nešto odviše sebičnosti. Nadalje ne smije fantazija potlačiti um, kojim romanopisac prodire u dušu svojih karaktera. Mirno opa-

Sulina.

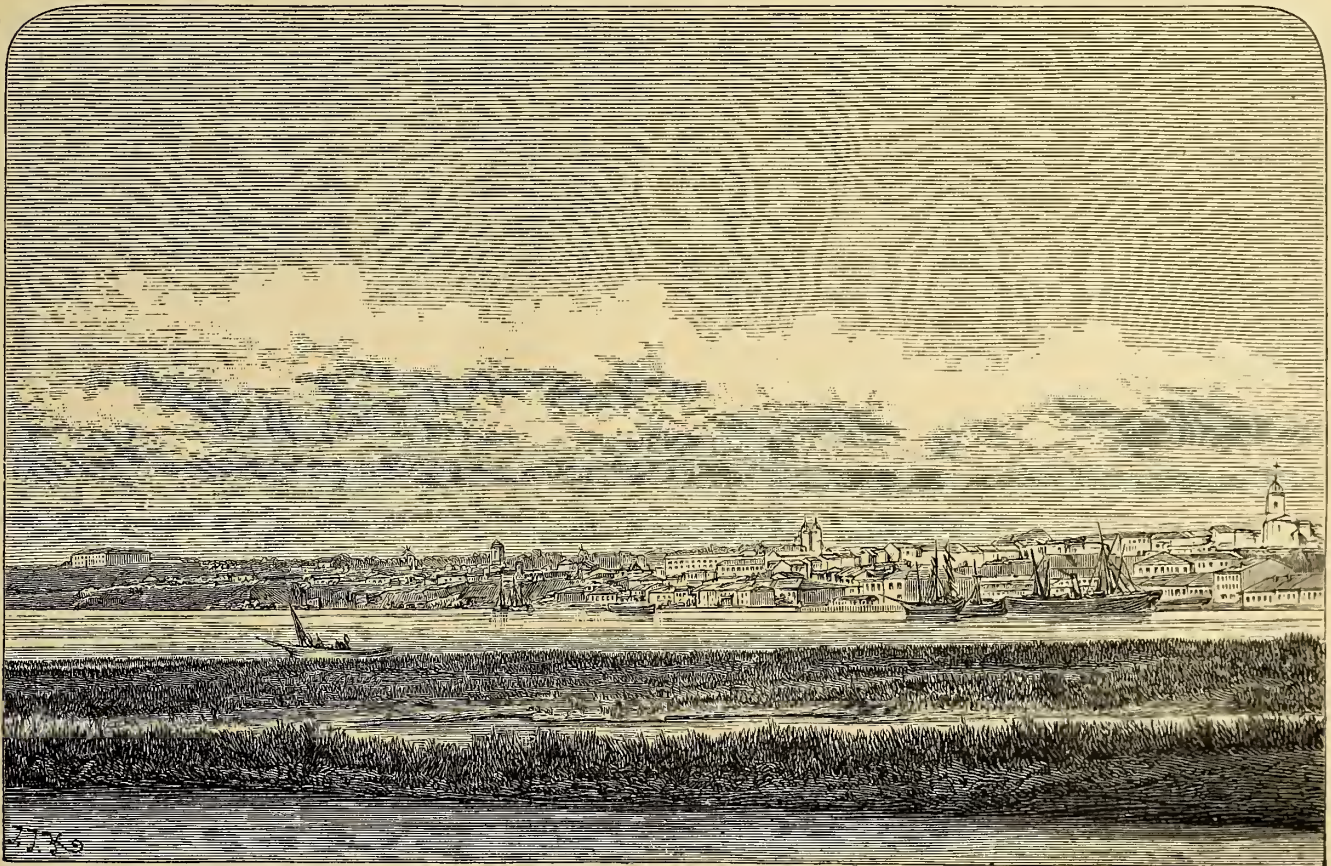
žanje duha i oštar um, veli Brandes, isto su tako potrebni romanopiscu, kao i toplo čuvstvo i živa fantazija, kojom pisac oživljuje svoja lica.

U samom pako karakterisanju i opisivanju pojedinih lica ima se romanopisac držati pravila, što ga je Lessing u „Laokontu“ razvio i opravdao dokazujući, da puko i suho nabranje karakterističnih crta ne podaje jasne slike, već da ima biti upleteno u radnju, te iz nje organski ponirati i nastajati, jer tek iz situacije se izvija značaj. S toga griše oni pisci, koji na dugo i široko kao u kakvoj tjeratici, registru ili katalogu opisuju odielo, stas i fizijonomiju pojedinih lica. Takvo opisivanje nije nimalo zanimljivo, naprotiv ono umara i dosadjuje čitaocu, koji želi vidjeti mienjajuće se poteze lica, a ne mirno i mrtvo lice. Obično se misli, da su obširni i odugi opisi deskriptivne škole dokaz osobite vještine i umjeća u pisaca, koji da su vrstni podpunoma presli-

kati i prerisati zbiljski život i prirodu. No to je krivo mnijenje, jer priroda se upravo tim i razlikuje od pravoga umjeća i vještine, što ova sgušćuje i stapa u cjelinu, dočim priroda razriedjuje i raztanjuje stvari i predmete. Kadkad može jedna jedita rieč, u zgodnoj situaciji izuštena, bolje objasniti značaj, nego li se to može postići obširnim opisivanjem. Tuj je vrijedno čuti mnijenje realiste Turgenjeva, koji je nekome zgodom ovako osudio prekomjerno izticanje deskriptivnoga elementa u romanu i noveli: „Ja mrzim velike i obširne detaljne opise, kojima se naši najnoviji naturaliste toliko bane i ponose.

ljive rieči Margareti: „O Beste, glaube, was man so verständig nennt, ist oft mehr Eitelkeit und Kurzsinn“ etc. Na to mu ona odgovara: „Wie?“ Ovo: „Wie?“ je uzvišeno, ti vidiš i upoznaješ ovo djevojčce od glave do pete. Tako postupa pjesnik.“

Uz karaktere opisuju romanopisci cielu živu i mrtvu okolinu ljudi, „le melieu“, te napose naturaliste posvećuju veliku pomnju opisivanju prirode i okoline, u kojoj se njihova lica kreću. Pjesnik smije i može simpatijom reproducirati stvari i pojave veličanstvene prirode, ali to opisivanje ne smije biti u romanu samosvrha i raz-

Galac.

Da budeš velik i vrstan u takim detaljnim opisima, tomu je potrebno dobro oko, revno motrenje, dobro pamćenje ili savjestno bilježenje. Netom sam opet čitao Goethea i to Fausta, ne znam, po koji stoti put. Nedavno sam mlade Ruse, koji mi donose svoje literarne pokuse, ili me za savjet i sud pitaju, upozorio na jedno mjesto u tom pjesmotvoru. Iz onoga se mjesta najbolje vidi, kako može pjesnik jednom rieči čovjeka živim prikazati, da ga sasma u potpunosti sliči pred sobom vidiš, a da pri tom ne pripovijeda o vanjštini osobe i njezinim svojstvima. To je ono mjesto, gdje Faust govori neshvat-

vučeno u nepreglednu širinu. Tako nalazimo vrlo obširan opis trgovačkoga bazara u Zolinu romanu: „Au bonheur des dames“, ili odugo nabrojanje povrtelja u Daudetovu „Numi Roumestanu“. To je puko nagomilanje pomanjih sitnica bez obzira na to, što je znatno i zanimljivo, što li neznatno i nezanimljivo. Takim se piscima može priznati, da su trudoljubivi u sabiranju sitnica i da savjestno promatraju svoju okolinu, ali im moramo zamjerati, što nam opisuju sve, što je njihovim ćutilima na dohvat, jer nije zvanje pjesništva, da vrši funkcije statistike, botanike, anatomije i zoologije. Naturaliste vele,

da opis ima biti uspjeta i vierna fotografija predmeta, što ga pisac opisuje. „No ima razlika, veli Brandes, medju fotografisanjem i umjetnim opisivanjem. Pisac mora da ima u jednakoj mjeri oba elementa, koji bit umjetnika tvore, dar opažanja i moć stvaranja. To pako nije fotografisanje, već pronicavo izučavanje zbiljskih prikaza. Studij je nješto aktivna, vatrena, jest promatranje onoga, što je bitno, a fotografisanje jest nješto pasivna i mrtva, te je ravnodušno prema onomu, što je bitno ili nebitno“. U opisivanju ružnih predmeta i prizora ne smije se pisac dati zavesti od strasti, da nam sve izkaže, pa i ono, što mu primitivni ukus i prirodjena stidljivost zabranjuje, da kaže; inače će si oprljati svoje umjetničko djelo. Vrlo često mora pjesnik ostaviti čitaocima, da medju redcima čitaju. — Ima napokon čuvstvenih pjesnika, koji svoje osjećaje prenose u krilo prirode, te u predmete, što ih opisuju, rek bi prelievaju svoju dušu i srce. Takim je pjesnikom priroda postala resonancijom njihove čuvstvene nutrine. Takih opisa nalazimo u Dickensu. Ako je njegov junak sjetan i neveseo, žalosti se s njim ciela priroda i njegova okolina, ako je pako sretan i veseo, raduje se i cvieće, drveće, kamenje, trava itd. Svakako je ovaj način opisivanja nenaravan i izbitren, kao što su obširni opisi naturalista dosadni i nezanimljivi. Pjesnik ima okom umjetnika promatrati prirodu i

objektivno opisivati. Tako radi i postupa Turgenjev u svojim „Lovčevim zapisima“.

Što se tiče kompozicije i tehnike u romanu, tuj vriedi obćenito pravilo, da romanopisac kao epski pjesnik zadje odmah u početku romana „in medias res“, pa da svaku važnu situaciju na zgodnom mjestu iztakne. Sastav radnje u obće ima biti logičan i tako udešen, da se jedna zgoda iz druge razvija, a u tom razvitku romana da samo naslućujemo, a ne unapred pogadjamo riešenje konflikta. Gottschall u svojoj „Pojetici“ obširno razvija ostala pravila kompozicije i tehnike. Već smo prije spomenuli, da se oni pisci, koji veliku pažnju posvećuju karakterima, ne obaziru mnogo na kompoziciju i ne nastoje, da stvore formalno uspjeta i savršena djela. Taki pisci preziru t. zv. akademičke šablone, te ne vole prikazivati zamršenu i zanimljivu radnju, već se osvrću više na zanimljive karaktere i temeljnu ideju pjesmotvora, koja se tim jasnije i izrazitije iztiče, čim je jednostavnija radnja i kompozicija. Premda i Turgenjev spada u ovu vrst romanopisaca, ipak je i on u dvie tri pripoviesti dotjeravao kompoziciju, kao u „Faustu“ i „Prvoj ljubavi“, a u „Proljetnih vodan“ nastojao je pobuditi živu izvjudljivost i napetost iztičući dramatski momenat.

J. Pasarić.

LISTAK.

Književnost.

Hrvatska. Izišla je LXXVII. knj. „Rada jugoslavenske akademije“, u kojem nalazimo ove radnje: Valjavec, Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku; početak oveće radnje Nadka Nodila, Religija Srba i Hrvata, dio I.: Sutvid i Vida; Pavić, Djuro Daničić umro 17. studenoga 1882, i napokon izvještaj o svečanoj sjednici. Pavić nam u svojoj radnji jasno i podpuno prikazuje život i rad Vuka Stefanovića Karadžića i najvrlijege mu učenika Daničića. Mislimo, da ćemo ugoditi čitateljima, ako im iz Pavićeve radnje prešampamo ove zgodno naznane bilješke o Vukovoj uzornoj ortografiji (str. 144):

„Pismo je vidljiv konvencioni znak govora, za to će ono pismo svojoj zadaći posvema zadovoljiti, u kojem za svaki jedan glas bude jedno slovo, i koje će takovim alfabetom bilježiti svaku riječ onako, kako se govori. Prema tome principu Vuk je u rječniku god. 1818. a) udesio srpski alfabet. Mjesto ģ, koje mu služuše u Pismenici, uze iz latinskoga alfabeta j; ģ, ģ sastavio je u ģ, ģ. Za ģ uzeo je slovo ģ. Dodao je još slovo ȣ = ġ. Ovako reformiranim alfabetom dobio je za svaki jedan srpski glas jedno slovo. b) S ovakovim alfabetom riječi je srpske uzeo pisati kako se po njegovu opažanju govore, gdje se srpski u opće najljepše govori. r gdje sam za se čini slog piše: prst; u prigodama kao grȣca, zaȣrzati dodaje mu ȣ, da bi se čitatelj opomenuo, da ne čita gro-ce, zar-za-ti nego gr-o-ce, za-r-za-ti. U narodnem govoru vrlo se mnogo suglasi prema vokalizama, vokali prema suglasima, i suglasi među sobom mijeñaju. Te vrlo

raznolike mijene mogu se ovde samo najopćenitijim crtama nabrojiti. I. Mekan vokalište mekan suglas rog: rože, rozi, ražina. Mekan suglas ište mekan vokal rog: rogom, rogoi — kraj: krajem, krajevi. S j slijevaju se suglasi u palatale lagati: lažem; otakati: otačem; mahati: mašem; micati: mičem; brisati: brišem; mazati: mažem; glodati: glodēm; blebetati: blebečem; klati: koljem; grana: grañe; hramati: hramljem; zobati: zobljem; kapati: kapljem; rukav: rukavljē. Što biva pred ģe, koji je postao od staroga ģe, o tome je bilo govora malo naprijed. II. Media pred tenuis postaje tenuis: ģubak: ģupka; obkoliti: opkoliti; mrzak: mrska; izteći: isteći; drag: Drakša; mnoštvo: mnoštvo; sladak: slatka (gospodski, odsjeći mnogi govore tako, ali drugi kažu: gospotski, otsjeći, a treći: gospocki, ocjeći; četvrti: gosposki, osjeći. Od ova četiri govora Vuk je ovaj prvi odabrao za knjigu, pa prema tome govor: bratski, ne: bracki ili braski, i pođšiti, koje se u drugim krajevima govori: poťšiti, u trećim poćiti, u četvrtim pošiti); otkinuti: otkinuti Tenuis pred media biva media; top: tobģija; kada: nigda; svat: svadba; duša: zadužbina; nos: nozdra; sbroj: zbroj; srčiti se: srģba; vješt: uvjeģbati. Progresivna je asimilacija u mozak: mozga; drozak: drozga. III. Od dva jednaka ili fiziologijски vrlo nalika suglasa jedan otpada: bezzakoñe: bezakoñe; razsuti: rasuti; oddijeliti: odijeliti; odtisnuti: otisnuti (tako u kompoziciji; inače prvi dental postaje s: bodem: bosti; pletem: plesti); vući: obući; otac: oca, očinstvo; kada: (*katca) kaca — kačara; od čto: što; pjesništvo: pjesništvo. IV. Pred palatalima s, z postaju

š, ž: list: lišće; prositi: prošnja; poslati: pošlem; služiti: služiti; daska: daščica — grozd: grožđe; gaziti: zagažnja; razluti: razluti; od razširiti preko * razširiti raširiti; od razžeći preko * razžeći bude ili ražeći ili raždeći. V. l na kraju sloga bude o dal: dao; čitalac čitalca: čitaoca, vol (* voo) vo, kolac (* koooca) koca; z pred l bude s: dovezem: veslo; mazati: maslo Dentali pred e otpadaju: predem: preo prela prelo, metem: meo mela melo (samo: svrdlo, sedlo, metla (der Besen) i gudjeti: gusle, jad: jasje, predem: preslica kada znači Spinnrocken, ali Spinnerin je prelica: prelac). VI. t i d ispada: usta: usmena, mast: masno, godište: godišnica, vrst: vršnak, godište: godišnjak, gost: gozba, prazdnost: prazno, a prema tome danas i prazan. Pred infinitivnim osnovnim nastavkom *nu* otpadaju i ispadaju: kidati: kinuti, grtati: grnuti, kapati: kanuti, lagak: odlanuti, hrom: ohronuti, piskati: pisnuti, gibati: ginuti“.

Nadalje je izašla LXXV. knjiga „Rada jugoslav. akademije“, (matematičko-prirodoslovnoga razreda knjiga VI, 2) s ovim strukovnim sadržajem: Zahradnik, o krivuljah u ravnini, Paige, remarques sur la théorie de l'involution; V. Horvat, o produktih suhe destilacije škroba sa vapnom, i Zahradnik, geometrijske opazke.

U XVII. knj. akademijina zbornika „Starine“ izašli su ovi zanimljivi podatci za poviest našu: Vučetić, Pisma kalugjera srpskih manastira na Svetoj gori knezu i vlasteli Dubrovačkoj (god. 1510—1792); Magdić, Popis patricijskih i gradjanskih porodica senjskih od godine 1758; Magdić, Prilozi za poviest starih plemićkih porodica senjskih (Homolića, Miletića, Moletića, Kuhačevića, Vukasovića, Daničića, Novakovića); Životopis Nikole Tintora iz Klisa; Fra Batinić, Njegov prilog k bosanskoj crkvenoj poviesti. Izprave i dopisi od 1527—1837, izvješće o. Ivana di Vietri god. 1708, izvješće A. Georgicea god. 1626, putopis A. Georgicea iz Budima u Bosnu i opis pašaluka bosanskoga s dodatkom učenoga brata Euzebija Fermedžina; Lopašić, Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu, napokon Valjavec, Razgovaranje meju papistu i jednim luteranom stumačeno po Antone Senjanine, štampano u Padove g. 1555. S radošću bilježimo, da su se u kolo hrvatskih i srpskih učenjaka stali hvatati i bosanski fratri, ne bi li ovako složki protumačili i razjasnili još mnoge mrakom zastarte događaje naše prošlosti.

„Priručni rječnik“, što ga izdavaju u Osieku Zoch i Mencić nakladom D. Laubnera, izlazi redovito, te je ovih dana objelodanjen 6. svezak, koji obuhvaća riječi od Arpino — Austro-Ugarska (poviest.)

Ne tužimo se samo mi Hrvati, da nam beletristika nekako zapinje. I veći od nas narodi u ovaj par tužno gledaju na prazninu beletristike svoje. No dok nam liepa knjiga ne cvate, kako bi trebalo, s radošću opažamo, da se periodski listovi strukovni stadoše u nas sve ljepše razvijati. Mislimo ovom zgodom poimence dva časopisa, koji su se u novije doba u mnogom usavršili. U ukusnu povećanu obliku počeo od nove godine izlaziti organ hrv. liečničkoga zbora: „Liečnički viestnik“. I pravilnim jezikom i obilatim gradjom odaje list odmah ruku vješta u tom poslu radnika dra. A. Lobmayera, koji od nove godine uređuje taj časopis. Dr. Lobmayer je dobro poznat sa svojih popularnih članaka higijenskih, pa nam taj dobar glas zajamčuje, da će i „Liečnički viestnik“ pod njegovom rukom sve ljepše napredovati. Drugo je časopis: Viesti kluba inžinira i arhitekta, o kom ćemo progovoriti u budućem broju.

Učenik pok. Daničića Stojan Novaković, objelodanio je „Beleške o Daničiću“, u kojima nam živim slovom pripovieda život Daničićev, dok je učiteljevao u Biogradu, pa za tim iznosi pisma Daničićeva, što mu ih je pisao iz Zagreba. Ove su bilježke liep prilog za istoriju novije književnosti srpske,

a i hrvatske. U njima se i opet vidi nenadmašna revnost i gvozdena uztrajnost velikoga pokojnika, koji je živa slika, kako se tihim radom mogu stvoriti najveličanstvenija djela. Mi bismo ove bilježke Novakovićeve nazvali nutrnjom poviešću Daničićeva rada, koja nam liepo dopunjuje vanjsku poviest Daničićeva književnoga nastojanja, prikazanu u Pavićevoj radnji.

Ruska. Na polju slavistike zabilježiti nam je opet nekoliko novih, veoma vrijednih djela, što su nedavno objelodanjena. Spominjemo ovdje ogromnu zbirku prof. Jagića „Istočniki dlja istoriji slavjanskoj filologiji, I. Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808—1828)“. Njeka su pisma bila već štampana u Jagićevu Arhivu, a sad su uz mnoga nova, još neštampana na okupu izdana. Ruska je akademija dobro uvidjela, kolika će biti korist od ovih pisama, koja nam živo prikazuju početak danas već tako bujne i jake slavistike, pa je s toga odlučila pribitati svu gradju. Prvi je svezak izašao, donosi pisma oca slavistika Dobrowskoga i zagrižljivoga Kopitara. Za literarnoga je historika hrvatskoga veoma zanimljiv ovaj skup pisama, jer se u njima jasno razabire čud i znanje Kopitara, koji se tako silno dojima našega Vuka. Jagić je napisao uvod (ruski), gdje nam po ovim pismima podaje dobru sliku tadanjih prilika i pojedinih ljudi, koji su kumovali slavistici pri porodu. Mi preporučamo ovo djelo svim knjižnicama. — Nadalje je neumorni Jagić napisao „Vopros o Kirillê i Methodiji vs slavjanskoj filologiji“. To je govor, što ga je Jagić čitao u carskoj akademiji nauka u Petrogradu. Ovo nam djelo prikazuje liepo i podpuno, koliko su se pojedini učenjaci zanimali pitanjem o Ćirilu i Metodiju i kolikom srećom. Spis je kratak, ali jamačno najbolji te ruke. Ovom zgodom k jednu javljamo, da je ruski car odlikovao Jagića redom Aleksandrovim, s kojim je spojeno nasljedno plemstvo. To najbolje pokazuje, kako u Ruskoj cieni književne zasluge prof. Jagića. Mi se tome od srca radujemo. Kako čujemo, Jagić se ne kani odazvati profsorskomu zboru bečkoga sveučilišta, koji ga je zamolio, da bi zamienio prof. Miklošića, nego će ostati i nadalje u Petrogradu. — Prof. je Miklošić opet iznenadio prijatelje slovjenke nauke krasnim, davno žudjenim „Etimologijskim rječnikom slovjenkih jezika“. Djelo je, kao sav rad Miklošićev, prava riznica filologijskoga blaga. Bit će da što koje šta, što će se promieniti i popraviti, pa i mnogo toga dopuniti, čega u djelu nema. Ali je ovo djelo bez sumnje dobar i siguran temelj svakome poznijemu radu na polju slovjenke etimologije. Samo će mnogome zapeti oko, da medju slovjenkim jezicima nema hrvatskoga, te će možda mnoga dobra dušica, koja je do nedavna vjerovala, da Hrvati jedu djecu, pomisliti, da su Hrvati sami sebe pojeli, pa ih — nema. Sreća je, što narod i jezik ne stvaraju niti ne uništavaju — filolozi. Inače zlo po naše kike.

Izašla je za slovjenke filologe zanimljiva knjiga: „I. I. Sreznevskij, Slavjano-russkaja paleografija XI—XIV v.“ To su predavanja pokojnoga prof. I. I. Sreznevskoga, čitana na petrogradskom sveučilištu g. 1865—1880. Najprije se popisuju svi stari ruski spomenici do XIV. vieka, zatim nam Sreznevskij prikazuje poviest paleografskih studija u Ruskoj. Za poviest slovjenke filologije veoma su znamenita poglavlja, gdje Sreznevskij govori o književnosti u Slovjena, 1. prije kršćanstva, 2. počam od krštenja do Ćirila, 3. Ćirilov viek. Zanimljivo je nadalje poglavlje o životu Konstantina filozofa, o ruskim pismima našastim u Kersonu. Sreznevskij ih zove „ruskima“, ali teško je to vjerovati. Napokon proučavajući paleografiju starih ruskih spomenika bilježi Sreznevskij sitne razlike u jeziku pojedinih spomenika, a onda potanko sve paleografske osobine.

Poljska. Poljski pisac Hinko Sienkiewicz izdaje sada u varšavskim novinama „Słowo“ glasovitu historijsku trilogiju. Prvi je dio bio „Ogniem i mieczem“ u četiri knjige, sad se

svršio drugi dio „Potop“, koji opisuje švedske vojne za Ivana Kazimira. A sad počinje izlaziti posljednji dio „Pan Wolodyjowski“. Evo kako govori njemački „Magazin“ o Sienkiewiczu: „Sa Sienkiewiczem se historijski roman tako usavršio u Poljaka, da njihova historijska beletristika danas jamačno nadkriljuje sve ine u Evropi. Walter Scott se ne može izporediti sa Sienkiewiczem, jer je Walter Scott dosadan, a djelima poljskoga pisca upravo ključa pun život i zanosna sila. Mnogi pisac historijskoga romana u našoj liepoj Njemačkoj mogao bi mirne duše k Sienkiewiczu u školu.“ — Eliza Orzeszkowa, koja se tako brzo dostala svjetskoga glasa, objelodanjuje u „Kłosima“ nov, veoma zanimljiv roman „Mistala“, koji se pod jedno prevodi na francuzki i njemački.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 10. i 13. o. m. pjevala je naša gostinja gdjica Milka Trnina u krasnoj Verdijevoj „Aidi“, možemo mirne duše reći, još s većim uspjehom no u Trovatoru. Uloga sama sobom podaje mnogo prilike dramatskoj pjevačici, da pokaže i glumačke i pjevačke vrline, pa je gdjica Trnina obilato upotrebila ovu zgodu, da zanosnim svojim prikazivanjem i divnim pjevanjem opravda one velike ovacije zagrebačkoga občinstva. Ona je to slavlj, kakova još u Zagrebu nijedna pjevačica iza Donadie nije doživjela, zaslužila potpunoma ne samo kao Hrvatica, nego još više kao prava svećenica umjetnosti. Prastajući se občinstvo zagrebačko s gdjicom Trninom, upotrebilo je tu priliku, da ju u znak priznanja obaspe cviećem i obdari srebrnim lovor-viencom, koji joj je javno predao veteran hrvatske opere i drug genijalnoga Lisinskoga, g. Adalberto Štriga. A u spomen toga dana spjevao joj je pjesnik ove dvie kitice:

Što Te našu ljepše Zagreb sreta,
Što Ti življe zvonko grlo slavi
I što pažnja Hrvatska nam sveta
Radje Tebi lovor-vienac savi:

Nije tiem ti manja zvonkost grla,
Nije nitko izlično Ti klico,
Umjetnica nit si manje vrla,
Nit je čar ti manji — rajska ptico!

Ovak se je gdjica Trnina rastala s našom pozornicom, a mi se nadamo, da nije za uvijek. — Dne 11. o. m. dočekasmo napokon izvornu dramu, na ime „Čarobnu bilježnicu“, veselu igru Janka Jurkovića u 4 čina. Ovu je dramu prije nekoliko godina zajedno s ostalim radom piščevim izdala „Matica hrvatska“, pa mislimo, da nam ne treba potanko pripoviedati, o čemu radi. Pisac je odabrao sitnu radnju, kakova se po sto puta u običnom životu događa, te je ponajviše išao za tim, da nas crtanjem pojedinih tipova i duhovitim dialogom zabavi. U tom je poslu pisac bio sretne ruke, te je živahno prikazao nekoliko stalnih figura našega društva. Osobito se pako odlikuje drama dialogom. Dialog joj teče nekom upravo francezkom lakoćom i zanimljivošću. Iztaknuti nam je njeke komične prizore, gdje je pisac očito nastojao, da spoji narodnu komiku sa živahnošću moderne francezke komedije. Po tom možemo kazati, da je drama uspjela, ali bi joj efekat bio još veći, da je pisac učinio radnju dramatičnijom. Artur pl. Gojslavić previše je pasivan i premalo opasan protivnik mladomu odvjetniku. Zaplet bi morao biti malo jači, pa bi po njemu i interes občinstva bio veći. Veoma lako dala bi se ukloniti promjena u IV. činu, koja dosta smeta jedinstvenu dojamu na koncu drame. — Drama bi se mogla mnogo

bolje prikazivati, nego što smo vidjeli one večeri. — U nedjelju dne 14. o. m. prikazivala se je Laubeova drama „Grof Essex“, u kojoj je g. Fijan imao opet prilike pokazati svoju deklamatorsku snagu. — Dne 16. čusmo komičnu operu „Kralj je rekao“, kojoj je jamačno ime skladatelja Delibesa više nego glazbena cena probila put gotovo na sva svjetska glumišta. —

Sl—.

Hreljanović. — Dne 4. o. m. pjevao je g. Hreljanović Zagrebčanin, koji sada u Beču uči, uz pjevače bečke dvorske opere Stolla kao Fausta i Reichenberga kao Mephista ulogu Valentina u operi Faust na „Interims-Theatru“ u Požunu kao gost. Ondješnje novine prosudiše pjevanje g. H. ovako: „G. H. imade vanredno simpatičan, krepak, umiljat i liep visoki bariton. Liep stas za pozornicu uz prije navedena svojst a mora da mu osigura uspjeh na pozorištu. G. H. sada je još učenik glasovitoga Gänsbachera, kojega se majstorska poduka na ukusnu predavanju mladoga pjevača lasno opaža. Publika bila je upravo presenećena njegovim pjevanjem, te mu je i burno povladjivala, osobito u 2. činu, i u 4. činu, kad umirući proklinje Margaretu“.

Svaštice.

Psihometar. U njekoj Gogoljevoj pripoviedci razpravljaju dva Niemca o ekonomijskom znamenovanju nosa. Mudri i triezni Hofmann moli Schillera, neka mu odreže nos, koji ga stoji na godinu preko četrdeset rubalja, što ih potroši za duhan. Ne davno je neki čestiti učenjak, takodje Niemac, došao na misao, koja do duše nije onako pogubna, kao ona o nosu, ali je svakako jednako čudna. To je teorija stuttgartskoga profesora Jägera o vonju duše. Čovjek i životinja izparuju mnoge različite vonje. Ove su emanacije ugodne ili neugodne, kakve je već volje individuum. Za to je, misli Jäger, znamenita zadaća psihologije, da prouči sve vrsti vonja, jer ovaj vonj nije ništa drugo, nego odraz duše. Uz svaki pokret duše javlja se osobit zadah. Ako je čovjek zdrav sretan, veseo, onda mu je zadah ugodan; ako je bolestan, nezadovoljan, mrzovoljast, onda je zadah neugodan. Bez sumnje, zadasi djeluju na dispoziciju duha u čovjeka. Dovedite gladna do stola, na kojem imade raznih jela, on će osjećati ugodan miris jela, te će se u njega radjati ugodno čuvstvo. Po Jägeru je to „duša apetita“. Tako miris tamjana uzbudjuje mistične misli, zadah praha hrabrost, dok miris kamfora zatamljuje svaku želju. Jäger se požurio, da po zadasima analizuje čovječju dušu. Za to je izumio poseban stroj, koji luči jedan zadah od drugoga, — kao što prizma dieli elemente sunčanoga svjetla, — te prikazuje pojedine pokrete duše u obliku grafičkom kao krive crte. Ovaj se stroj zove psihograf. Profesor je na sebi okušao stroj. . . Za tim je Jäger iztraživao, kako se dojmiju duše pojedini plodovi. Sve je to proučavao na svom stroju. Tako misli, da dinja pobudjuje u čovjeka nemirna čuvstva, jer na stroju podaje veoma krivu crtu. Nije zaboravio Jäger ni životinja. On je na svom stroju dokazao, da vonj janjeta napunja čovjeka krotkošću, vonj zeca glupošću i plahošću, vonj koze brzinom! Znamenite su posljedice ovakoga otkrića očevidne. Hoće te li, da ukrotite vječnoga si mrmljavca i opornika, navucite na nj ovčju kožu; „duša“ će ga ovčja za mjesec dana preobraziti, te će biti tako krotak, da će te ga moći za nos vući, a on će šutjeti. Ili mu dajte pod nos, da primiriše živahnu „dušu“ arapskoga konja, te će vam za koji čas skakati i plesati na jednom mjestu kao lud. . . Jäger je priredio i ovčje košulje, koje se veoma dobro izplaćuju. Pozna Jäger ljude, pozna ih dobro, ali ne po — psihometru!

Idile. — Djakovački spasovdan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Arsenija. — Putne uspomene o Rusiji. — Moderni roman. Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uređuju V. Klatić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 27. veljače 1886.

Br. 9.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Malim puškam.

Puške moje babom darovane —
Smrtne cievi srmom okovane!
O čiviji smiriste se mirno,
Osam godin' već vas niesam dirno, —
Jal' na razboj kretat vam se ne će,
Jal' ni bojne nema više sreće!?

Još pred srmom bjegao bi plahom,
Već me babo opasó bens'lahom,
Pa mi gromko aga progovori,
Da odjeknu žalbom gora gori:
„Žali crva i u travi mrava —
Al ne žali kauriskijeh glava!“

Za bens'lahom priviste se dvije
Uz nož, palu — kano ljute zmiје;
Nahranih vas hranom iz silaha,
Pa tek pozreh iz busije vlaha —
Prosuhan vatru kroz smrekove grane —
Ciknu vlaše — ma od ljute rane.

Puške moje srmom okovane!
Zacieliše veće one rane —
O čiviji sada mirujete;
Nema mržnje ni osvete klete,
Ne hranim vas smrtnim zalogaji —
Gladujete — prestadoše vaji!

Má i bila braća vjere ine,
Sinovi smo jedne domovine!
Svakoј mržnji satrla se klica;
Skladnim zvucim zaigralih žica
Na guslama naših pradjedova
Već se javlja bratska ljubav nova!

Puške moje babom darovane!
Ako l' dušman navali sa strane,
Da nam plieni domovinu biednu —
Bratu svome podati ću jednu,
Kano braća — u krvavom boju
Branit ćemo domovinu svoju!

U Banjoj Luci, 15. veljače 1886.

Ivan Lepušić.

Tumač: Bens'lah = bensilah = pojas od kože, u koji stavljahu Turci noževe i male puške. — Pala-e = šiljat nož (Das Stilet). — Silah-a = fišekluk (Die Patrontasche). — Čivija-e = klin, čiviluk = klinčanica.

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Nastavak.)

II.

Nrko ko stari vuče štrlji djakovački grad sa svojim dubokimi obkopi i tvrđimi bedemi i kulami, a sa bedema zievaju ubojiti topovi, spremni u svako doba sasuti teško zrnje i sječeno gvoždje na razišana kućišta djakovačkih kmetova. Dosta li toga vidje gradina ova. Nad njom se ja-

lovili oblaci, u nju gadjale munje, o nju se hukom razbijali biesni vjetrovi. — Al ona prkosila, da unukom očuva jedinu, nepisanu spomenu na davnu slavu, dok se još u njoj gnjezdili lukavi Latini¹ i bratimila vjera sa nevjerom.² Ona nam još jedina osta, da nam priča, kako pod njezinimi bedemi izginu gizdava bratska vojska,³

¹ Rim, grad Certis. ² Dabiša sa Sigismundom. ³ Katzianerova vojska.

kako se na njezine kule uzpe polumjesec, da sa njih ne sadje za stotinu i više godina. Zdravo napisana, a ipak živa knjiga krvave prošlosti naše! Pod gradom se vukle duboke tamnice — očajne i mračne, ko dušmanska duša. Izpod grada po obroncima sićanih brežuljaka rasule se kmetske kućarice — male, a u zasječ gradjene drvenjare, njeke slamom, njeke daskom pokrivene, a iza tih potleušica bielilo se do sedam stotina podzidanih begovskih čardaka. Kao mjesec medj zvjezdami izticali se pred svimi liepi Ibrahim-pašini dvori, a do dvorova kao paunica kočila se skladna džamija, biser-kruna djakovačkih zgrada, liepa dika-brojnih vlastelina. U Djakovu se skrčali jarostni begovi, tuj sjedio i budrovački Halibeg i vrpoljački Hasanbeg, trnavački Mustajbeg, usarevački Mamutbeg, satnički Alibeg, ivanovački Hasanpaša, drenjanski Alipaša, andrievački Huseinbegić i sila inih pftih guja, a njihove hambare potišteni kmeti punili dan na dan svojom mukom...

Danas je Djakovo neobično veselo i živo — ta Filiplje je — pazar je, a narod ko miš svrvio sa svih strana. Iz planine kršni Trnavčani, a do njih tvrdi Nabrdjani razgaljena vrata i prsiju doćerali na konjih pšenicu i klipove. — iz doline glaviti Ljevančani, Drenjančani, Vućani sa ćilimi i vezovi svake ruke; iz poljana Tomašančani, Ivanovčani sa gojnim konji; iz močvara hitri Piškorevčani, mudrijaški Budrovčani i tanani Mikanočani sa rogatim, a na rosnih livadah utovljenim blagom. Pa šta ih je, Bogo mili! zadušili pustu ledinu podno gradskih bedema. Njetko nješta il na uprte donio il na samaru doćerao, da prometne i skucka koju paru, na koju već sto očiju gleda. Izmedj svjetine razmeću se ponosni begovi u zlaćenu ruhu i vezenu oružju, a kmet im poklone čini i otvara sokake, da ne gubi brez nevolje glave. Od pazara, koliko bi puškom dohitio, udarila bi pusta mladjarija u šalu i igru, da se kikul i vrisak plahovitih momaka daleko u lugove zanosi. Ej čudna li je ta mladenačka narav! kad joj ni kruto robstvo ne brani, a da ognjevitoj krvi ne dadne oduška u pjesmi i igri. Žene i djevojke glede igre svojih miljenika, pa čas povici pobjednika jare, čas svladanog smiehom u zemlju zagone.

— Drž se, Ive! sokolili parovnjaci Ibrahim-pašinog slugu, koji se ponosno izpravi i skoči sa biljege, pa nadskoči i Dragutinčane i Trnavčane, koji su se prije njega bili izredali.

— Evala Ive! kliknu družba.

— Ma zaludu tvoga skoka, kad Ilijica bolje odskaje! doviknu jedko neki Dragutinčanin.

— Zar Knežević? djipi Ive ko ranjeni medjed. — Sto igala evo sam s rape skoćio. Dosad nije majka toga rodila, koji bi meni odskoćio, ako odskoći, evo deset dukata, pa neka ih nosi!

— Dosad i niesi sa junaci skako, pa ti se lasno pred družinom dićiti! — kresnu zoran momak, izsukav

se iz kola. Garavih je očiju, vranih, svedenih obrva, liepa djevojačka obraza — jedinac u majke, a milo i drago najglavitije djakovačke djevojke, Hajdukovićeve Jelice.

Ive pobliedi i presieće očima takmaca, stisnu šake, al se suzbi, kano da će čekati bolju zgodu, da mu vrati ruge za sramote. Dotle Ilijica zbacio kabanicu, da je laglji i nevezaniji, još sa bujne kike stepe fesić, da ga crna svileni kita u skoku ne bije po očima i obrazima. Smiriv sebe, stade na rāpu, pa ukopav palceve na biljegu, razmaha se rukama, zagega se u kukovih, pa se savre, rilji i odskoči s rāpe.

— Živio Ilijica! povikaše momci i potekoše iglom mjeriti preskoćeni prostor, i kad omjeriše, izbrojiše sto trideset igala.

— Još ovakva skoka ne bi na djakovačkom pazaru — divili se momci.

— Nadskoćio si, bolje si sreće od mene — kiselo će Ivan.

— Nije sreća, no junačka snaga i mužko srce — izpraviše Ilijičini parovnjaci.

— Na tebi je mejdan, evo deset dukata! osieće ljuto Ibrahim-pašinu miljenik.

— Niesam skako za dukate, no za junačku diku, a odsjeko bi si obje ruke, kad bi se mašile za tvojim blagom, turska pridvorice! — skresa majčin jedinac.

— Ja turska pridvorica? — planu momak potegnuv iza pasa nož, a mrka krvca zapali mu oba obraza.

— Ti dà! sasu plahoviti Djakovac.

— Poreci goljo, il sad će biti jada! — ruknu Ivan naletiv golim nožem na Ilijicu, koji hitro povadi svoj pa se ustrmio, da doćeka takmaca, i bilo bi čuda, da u taj par ne jeknu u duu mekote zdvojan vapaj tanka grla. Ko da si presjeko, ukopaše protivnici korak, pa se ujedanak ogledaše niz mekotu. Baš k njima nagodila djevojka plahi korak, pa od zora, kako leti, sve ju kucaju duge pletenice po obrazima i ramenima. Jednom rukom pridigla skutice, a drugom očajno maše na momke. Za njom se sustopice natisnuo Turčin, pa u po šale u po zbilje dovikuje:

— Ma stani djevojko, ništa ti ne ću!

Al djevojka ko plaha srna sve to bolje odmiče.

— Očiju mi, Jelica! kliknu Ilijica kô brez duše, pa će polećeti pred nju, al se momci zgrnuli okolo njega, pa njetko mu se lovi za rubinu, njetko za ruke, a njetko ga i ogrlio, pa ne daju ni ganuti.

— Pamet u glavu, Ilijica!

— Pustite me braćo! otimao se momak, pa od muke, gdje se oteti ne može, biesno povaljuje očima na drugove, a široka prsa poskoćila, misliš, sad će na komade.

— Baš vrpoljački Hasanbeg saletio Jelicu.

— Ljuta ti je to nabodica — dometnu Vrpoljačanin.

— Bogom vas bratim, pustite me! molio se zdvojni momak.

— Drž, ne puštaj, da ne gubi ludo glave! junačili se prijatelji.

— Pomagaj! ciknu djevojka, koju bio dostigao beg, pa ju podigo u naramak i okrenuo natrag.

Ovaj prizor zateče i momke, pa popustiše i zagledaše se niz mekotu i u taj tren oprostio Ilijica desnicu, pa zavrteo nožem u okolo sebe, za čas živi prokrči si izmedj društva put. U tri skoka dostiže ponapita bega.

— Puštaj! kriknu ogrliv jednom rukom Jelicu, a drugom silovito potisnu bega, koji posrnu i omjeri ledinu. U to pritekli i momci, te jedni odvukoše kukajuću djevojku, a drugi navalili miriti bega.

— Krstu lipovi! ruknu ovaj poskočiv na noge i ne slušajući molbe i zakletve momaka, trgnu nabitu kuburu i namjeri na Ilijicu, koji ko munja podleti pod kuburu, pa nožem udari bega u njedra. — Planu mala, a zrno zvizdnu u vedrinu. Priskočiše bližnji, da suzdrže ranjenoga, a Ivan potego nož, pa poletio Ilijici.

— Stoj! ne bježi! viknu, pa će suzbiti mrzkoga takmaca, koji bio nagnuo, da zamakne u blize lugove.

— Ukloni se! kliknu zaigrav nožem, a onda sunu i obrani Ivana po mišici, pa poleti niz polje i za malo izginu u djakovačkih lugovih.

Kô munja prone se pazarom glas: da na mekoti pogibe vrpoljački Hasanbeg. Strkaše se Turci, pa kad vidješe mrtvog bega, gdje pogibe u pô biela dana, izpod tvrda grada, a na njihove oči, mamom se pomamiše, pa jedni u lugove za ubojicom, a drugi povadili handžare, pa navalili na golorukoj raji svetiti mrtvu begovsku glavu. Zamuknu šala i pjesma, a preuze lelek i vrisak. Razvrže se pazar, a svijet na gomilah posrnu na sve kraje. Biesni bezi, gdje kog stignu, tu ga sieku, ili vežu, pa odvođe u duboke tamnice. Daleko od ovog krvavog poglednika u drvenoj kleti pred papirnom Gospinom sličicom klonula djevojka na koljena. Grčevito izpreplela prste, a suzne oči uprla u sličicu — ni šapta, ni daška joj čuti, a ipak djevojka moli — moli žarko i dušom i srcem — moli, kako no nikad dosada, jer nikad je ovako kruta nemilica sastigla nije. Krilila se njena ognjevita molitva u tajne visine, prodirala nebasa i padala pred prijestolje Božje, pa zazivala blagosov na svoje milovanje — bjegunca i bezkućnika.

III.

Vedro nebo, kano djevojačje oko. Sinulo sunce, pa se ko prokšeno diete igra svojim zlaćenim traci, te od draga i milovanja mije i mrku, djakovačku gradinu i spletene kmetske potleušice i begovske zidanice. Smjelo se krade kroz sitne prozore pašine hodaje, pa se zalieće na one najedrane, svilene duške, i one kô mahovina meke čilime i nitko ga ne odbija, nô ga željno dočika, kao majka ranče iz tamnice. Ma se čini, kao da se suncu i Ibrahim paša obradovao, jer mu sure oči ognjem zaigrane, a na povisoku čelu brazde izravnale, a podugo

lice kao smieškom razvedrilo, pa se voljko mašio rukom guste, progrušane brade, koja mu se strunila do zlatne ječermice. Al to potrajalo, dok bi dva put hodajom prošo, pa eno ga i opet mrka, eno i opet nabrazdio čelo, skupio obrve, savio glavu, pa na topove izbija dimove iz čibuka. Zavio ga oblak, da ga jedva nazireš, a takav mu oblak i glavom suče. Omašite je dobe taj Ibrahim-paša — zadnji djakovački paša — al silovit, ko najžešća bura kad zapraši po lugovih. A kako je vučjeg srca, ne zna ti on: za ne mogu, već što naumi, ne odumi, pa da tegne oblake sa neba skidati, i te bi skidao. Ništa mu se dosad ne otelo ruci. Dosadu razbija čas lovom, čas teferićem, čas na biesnih konjih iztrkuje na proštenju; a što mu je trknuti do Osieka, il se spustiti valovitoj Savi, il proletiti tamo do Vinkovaca. Kmetove drži na uzdi, a što vagne krajem, ono kroti smradnom tamnicom, ostrim gvoždjem, il tananim kolcem. Davno već mislio, da ih je ukrotio, a eno jučer u pô pazara, a na njegove oči ubi mu najdražeg druga, pa baš njegov kmet. Sinoć se vratiše umorni, biesni, a praznoruki bezi sa hajke. E će se raja osmjeliti, pa sutra stračiti drugoga, a ovamo Turci narugati se njegovoj stegi, s kojom se vaviek pred gizdavim zborom dičio. Još bi pregorjeo i druga, al ne more sramote. To je guja, koja mu prilegla k srcu, pa ga izjedala i ne dala mu po svu noć oka na oko metnut, tek jutrom ga mrvo sunce umečalo, al samo na čas, jer ne razbi oblaka iz glave. Pognuo paša glavu kano da mu dotežčala, al za tren ju izpravi, pa pljesnu dlan o dlan.

Za njekoliko krcnuše vrata, šušnuše svilni zastori, a Ivan se izmrši iza teške svile, pa osta za vratima stisnut, ko da se nad njim lomi štap.

— Bliže, robe! okosi se paša, a rob domilji, pa se prikuči skutu bogate Ibrahimove dolame i prinese ju na čelo i usta.

— Evo ja, čestiti pašo, a što si me zvao? lanu, teško, ko da mu se duša odvaja od tiela.

Upro u njega gospodar sure oči, kô da će mu pozrieti u srce, a kukavca od oštrog pogleda čas plamen obrazom lazne, čas studen probije, da ga sve sapa izdaje.

— Što sam te zvao? muklo će paša — kazivali mi, da i ti bješe na mekoti, kad pogibe Hasanbeg. Što ne obrâni, što ne sasječe ono pseto? Ta da vas je petdeset palo, ni pô jada, al što pade vrpoljački beg, pa od kmetske ruke, od toga mi zazor, sramota — muka! planu poskočiv sa dušeka i izpraviv se pred Ivanom, koji se savro, kô da je do kosti prozebo. Svi ste vi na jedno brdo otkani. Gdje je onaj skot, gdje je Ilijica?

— Uteče — dânu kmet.

— A jer uteče? pa izmedj vas onolikih momaka, a da bi jedan samo potego za njim!

— Milost te bila, dragi pašo — ja poletih, da suzbijem ubojicu, al' nedaća hćela, pa me okači nožem po desnoj mišici; dok se sabrah, već ga moje oči ne vidješe.

— A jer drugi ne potekoše? mrko će paša, zirnuv u Ivanovu povezanu mišicu.

— Tako te pamet u zboru, a desnica na mejdanu ne izdala, svietli pašo — drugi su kô i Ilijica; a vrana vrani očiju ne kopa. Oni sa hajduci šuruju, pa se digli i ponieli, kô da se u nešto uzdaju, kô da se o nešto odapiru. Meni se ugiblju ko živoj vatri, a Ilijica me pred svim zborom ozva turskom pridvoricom, kô da je sramota, što dvorim pravog gospodara, koji me poji, hrani i brani! usmjeli se odmetnik.

— Tko su, koji šuruju s hajduci? Reci, robe! skoči Ibrahim.

— Pa kazat ću, gospodaru, a ne bilo mi zdravlja i sreće, ako slažem. Prvi je Joza Hajduković, on prednjak pred svima, njega svi slušaju ko svetca. On sa pratri u debelu kumstvu, a ti pratri njega uče, kako će sve izpipati, pa im doglasiti, a oni opet ovo preprodaju pod skupu paru kaurskomu česaru. On ortači sa svimi hajduci, koji se kriju po Dilju, a pobratim je i onog ljutog harambaše Matievića. Njega čestiti pašo utamani, pa si satro guju, koju griješ u svojim njedrima; njega sveži, pa si svezo sve kmetove, koji će u se, kad im prednjak omasti tanani kolac. Ne vidio sunca, ako bude tajna prela i posielu, ako bude tajna douškivanja i šapora sa hajduci i pratri — doreče crna izdajica.

— A što mi to prije ne kaza, kujo krštena! kliknu paša.

— Uho brez oka ne svjedoči, a ja čuo prije par dana, pa ne htjedoh nikom utrunuti, dok ne vidim, da je tako, kako sam čuo. Imam i ja dušu, pa niesam rad, da tko s mene prav i zdrav zakuka, — čistio se prevejani obješenjak

— Hajdukovića ću još ovaj sat savezati, a ti poznaješ staze i stranputice po lugovih, te hajde za onim psom, pa ga il živa il mrtva dovedi — odsieče kruti gospodar.

I opet prileti skutu, a onda iztapa iz hodaje podvitih ušiju. Ne potrajalo dugo, a četica pašinih vojnika požuri današnjem Zvečaju, gdje no stajala Hajdukovićeve drvenjara sa podkućnicom. Premetnuv ogradu izpadoše onako iznebušce pred kuću.

— Gdje je starješina? — upita vodja pristaru ženu, koja sunčajući se sjedila na pragu, pa upiljila mutne i zaplakane oči zdvojno u vojnika. Bila to Ilijčina majka, koja sinoć već dotrkala k Jelici, pa da s njome ujedno kuka mladog bezkućnika, pa tako i drugi dan dočekala u tuđoj kući. Kazuj, vještico, gdje je starješina! prodre se kruti sluga, videći, gdje je baka ko obumrla.

— Evo ja! tko me treba? ozva se krupan glas i za malo stupi iz okola, gdje je blago podmirivo, kućni domaćin.

— Mi — poslo nas paša, da te vezemo i u tamnicu odvedemo! dočeka vodja mrko.

— A što sam zagustio, da me vezete? zapita muklo starina omjeriv plaho stražare, koji se skupili uokolo njega.

— Bome si zagustio — šuruješ s hajduci, kumuješ s pratri! Vežite ga momci! doviknu vodja.

— Kuku kume! skoči baka sa praga kukajući.

— Joj babo mili! ciknu djevojka izletiv iz kuće i ovjesiv se rukama otcu oko grla, koji žarko privio k sreću svoje mezimče. — Majke već nemam, pa još tebe da izgubim, kud ću jedna?

— Ne kukaj — jošte živi stari Bog — sve će još dobro biti! tješio stari.

— U stran žene! Huseine, otisni babu, a ti Mejo, odkini curu od onog hajduka, zapovjedi bezdušni vodja. U tili čas skoči Husein i potisnu zdvojnu ženu u kraj, a Mejo prileti, pa će odkinuti tužnu djevojku, koja se grčevito uhvatila oko oca.

— Ubi me, krvniče, ali me ne odkidaj od roditelja! otimala se sirota Jelica.

— Požuri Mešo! Ja čudne sramote, da ti žena odoli. Ne žali, udri kuju o ledinu! sokolio vodja, a tvrdi vojnik razjaren amo djevojačkim otimanjem, a amo opet ranjen rugom svoga starijega, skoči i kô pomaman trže Jelicu, pa ju odbi rukom, da je posrnula, pala ponovice i padajući udarila bielom čelom u kućni prag.

— Krvniče! ruknu tužni otac i prije no što mogše zapriečiti, lupi silnom šakom Mešu po glavi, da se je smotao pred njim, kô da ga striela zgodila.

— Vežite! Udrite psa! i u tren živi savezaše starca, pa ga kundaci potisnuše na ulicu, gdje ga turska djeca dočekala prahom, kamenjem i rugom.

Zaplakala Hajdukovićeve kuća, a djakovačka raja mriela od straha, kada njega onako krvava, prašna savezanih ruku i razgaljenih prsiju provedoše ulicom i baciše u one duboke, smradne tamnice, koje se puste vukle izpod tvrdog grada, pa se sužnju samo otvarale, ili da mu kosti izmetu, il propuste do zaoštrena kolca. Samo jedno oko zlobno zaiskrilo, jedno srce od pusta milja i draga zaigralo, kada starca provedoše. a to oko i to srce bilo Ivino, koji krišom iz pašina dvora motrio nevinu žrtvu klete svoje mreže. Pa kada već sužanj zamaknu za okukom, okrenu se pašin mezimac, a izoranim obrazom zaigra mu smiešak, kako no zaigra samo onomu, koji je i dom i rod i obraz pod pete bacio, a dušu toliko utopio, da već ne vidi i ne osjeća ognja na sred čela užezena Kainova žiga.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Počeli se, kako to već biva kod čaše vina, smijati, šaliti, peckati i zadirkivati u kneza, da mu je onamo uzaludan svaki trud . . .

— Radzivil ne će imati Vojžbunove — uze Volodković — jer kad i ne bi bilo Dulembe, do nje nema drugoga puta osim kroz crkvu . . .

Mačonoša ga oštro ošinu pogledom i reče:

— Osobitu bi mi ljubav izkazao, ko bi mi, drago moje, udesio priliku, te bi mogao iz bližega zaviriti Vojžbunovoj u oči, i koju progovoriti s njom.

— Ni to nije lako, — odvrati Volodković — jer nikamo ne vole zalaziti, teško ih je iz kuće izmamiti. U ostalom tko zna . . . može biti.

Čuli to ljudi, pa da što više ugone knezu, stao svak razmišljati, gdje bi mu i kako bi mu namakli priliku, da se upozna s Vojžbunovom.

I desila se zgoda, ali istom u pokladah. Sudac, gospodin Zabiela, odavna je već želio, da barem jednom pogosti u svojoj kući Radzivila. Zabelovi su bili, kako je poznato, ljudi njekoč jako poznati i u rodu sa mnogimi odličnicima, ali sreća im okrenula leđja, pa su već bili na dobrano nizke grane spali. Ni zajmovi, ni parnice ni druga kojekakva pomagala nису ih mogla oteti siromaštini, koja ih imala prije kasnije stići.

Sudac je često bivao u Niesviežu. Nosio se na francuzku (vidjelo se, da je kasno poprimio tu modu), a francuzki nije umio ni beke. Svidjalo mu se, što je vidio u kneza, pa je rad bio da pokaže, kako i on razumije, što dolikuje gospoštini. Prem da je već bio spao na doljne grane, ipak je do zgone znao pokazati, da je voljan mjeriti se s Radzivilom. Smijao se tomu knez, smijali se i drugi, ali mari on! U sudčeva se kola uprezalo šest konja, to jest, šestero kljusadi, lakaji mu se odievali u livreju, pa bila ona i izprekrpana, a sve se svijalo od gladi: kad bi poveo slugu sa sobom u Niesviež, da se onamo nahrane, napali bi kao skakavci na zdjele, a drugi — neka zube triebe!

U pokladno vrijeme nagovori njetko Zabelu, da pripravi večeru, uvjeravajući ga, da će i Radzivil doći, bude li na večeri i Vojžbunova, koju bi želio knez da поближе upoznade. Sudac se obeća i zakle, da će pozvati i namoliti Vojškoga, da dodje, pa morao ga baš i na koljenima moliti. I zbija, pošao je sam glavom k Vojškomu, ali uzalud mu sav trud i muka i klečanje, Vojški nije htio ni da čuje o kakovu pozivu. Još nije izgubio sudac nade; sutra dan pošla je onamo gospodja sudinja, nadajući se, da se njoj, gospodji, ne će moći oglušiti. Sjedjela je onamo čitav dan i dosadivala Vojžbunu, dok je najzad obrekao, da će doći sa kćerkom u P. . . .

Sad Zabelo ni pet ni šest, već ravno u Niesviež, da

pozove kneza, koji nije rad zalazio u take kuće, gdje je bilo mnogo ceremonija a malo slobode, i gdje je trebalo napokon zabavu još i — platiti.

Došavši pred kneza, odmah mu je pripovjedio, kako se obećao Vojški, da će doći sa kćerkom na večeru.

— Čuo sam, da vaša kneževska svjetlost želi iz bliza vidjeti naše domorodno čudo, kakovo je riedko kad sviet vidio. Mogu li se nadati, da ću tom mekom dražesti gospodjice Vojžbunove namamiti svetloga kneza pod svoj krov?

Knez se porumenio.

— Rado prihvaćam, drago moje, svaku zgodu, koja mi se desi, da si uzmognem priljubiti srca svojih domorodaca . . . njima, a ne gospodjici Vojžbunovoj za volju, obećajem da ću doći.

Zabelo, sav sretan i zadovoljan, gotovo je pobunio čitavu okolicu na deset milja u okolo. Dvor mu je bio velik, drevan, drven, soba, istina Bog, niskih ali dosta velikih, priličan broj — ali za svečanost, kaku je Zabelo spremao, dvor, da je bio još i dva puta toliki, koliki je bio, ne bi bio dostatan. Sve se opravilo, sobe se iznovice pobielile, kreveti se izvukli iz soba, samo da bude što više mjesta za goste. Glasbu je dobio iz Sluckoga, a u dvorištu je naperio četiri mužara, da gruvaju uz zdravice. Odakle sudcu novaca, to znade samo Bog i — židovi. U ostalom bilo šta mu drago, taj je dan imao da bude dan riedke slave.

Zima je bila, da je sve pucalo, ali u dvoru kao da si u parnoj kupelji; sobe pune puncate, vrata su se jedva nekako zatvarala. Teško je sve potanko opisati a i čemu? Imao si i sam već više puta prilike biti na takoj slavi. Kad se pročulo, da će Radzivil doći, slegli se u dvor sudčev nebrojeni plemenitaši. Knez je došao sa znatnom pratnjom.

Stigosmo onamo u ručano doba. Premda je bilo studeno, domaćina nas ipak sa svojim dočeka u hodniku, a mužari oglašiše radostnu novost. Razumije se, da nismo prošli bez govorancija: jednu je izrekao sam sudac, a drugu bilježnik Pacević. O silnih, naučenih komplimentih ne ću ni da spominjem.

Jedva smo se nekako probili za knezom, tolika je bila stiska i gnjeta. Liepih žena sva sila Božja, a među njima se osobito izticao dvie kćerke sudčeve, žive i krasne kao ružice, ali tko bi gledao te ljepotice kod ljepote Felicije Vojžbunove, koja je bila sasvim priprosto odjevena! Knez, unišavši u dvoranu, na prvi ju je mah opazio, ali nije mogao bliže k njoj. Za stolom sjedjela mu s jedne strane domaćica, a s druge opat. Vojžbunovu sjedose nešto podalje. Motrio sam kneza: za čitavog objeda, jedući malo šta, zamicale mu se oči

za Vojžbunovom, koja kao da nije ni slutila, da je knez gleda.

Zaredaše zdravice: prvu, namijenjenu knezu mačonoši, oglašise trublje i mužari. Društvo se razigralo, zdravicom ni kraja ni konca. Knez je htio umaknuti, ali sve se sgrnulo oko njega, ne može nikamo. Istom kad je glasba zaigrala poljsku, mogao je knez ustati i uzevši domaćicu, započeti ples. Zaredali plesovi. Knez se nekako oteo, da ne pleše više, ali se nije mogao oteti čašam, kojimi su sa svih strana navalili na nj. Nazdravili ga po drugi i po treći put, a na svakoj se zdravici morao zahvaliti i to iz ogromne čaše, koju bi riedko tko bio jak do dna izkapiti. Druga su ti to bila vremena! Nama su se ogromne čaše prizirale malimi napršnjaci...

I jedva smo ga nekako ja i Volodković oteli društvu, da se malko sprodjemo izmedju gosti. Na nesreću bila stiska tako jaka, da smo se s najvećom mukom jedvice nekako probijali. Provlačeći se kao kroz četv, dokopasmo se najzad do Felicije Vojžbunove, oko koje se bilo sabralo nekoliko gospodjica. Od silne vreve jedva si gdje koju rieč razabrao, — od razgovora kakova ni spomena, dok ne umukne glazba.

Kako ljudi ne mogu da drže jezik za zubima, sva je prilika, da je njetko izbrbljao Vojžbunovoj o knezu, kako mu se nekoliko puta oteo uzvik: Nema ravne Feliciji Vojžbunovoj! — jer kad se knez bio primakao k Feliciji, zažarili se djevojci obrazi, a iz očiju si joj lako mogao razabrati, kako se bori, da savlada gnjev.

Kneza je onamo svatko poznavao, za to ga niesu nikome predstavili, a djevojku — tko je ne bi bio na prvi mah prepoznao po njenoj ljepoti!

Približi se knez i gladeći svoj brk nagovori je:

— Ne plešem i ne mili mi se ples osim onaj tatarski, ali kad bih bio tako sretan, te bih mogao zaplesati sa gospodjicom Vojžbunovom, gotov bih bio ne samo u kolo, nego, ako bi uztrebalo, i u pakao...

Ljutito ga pogleda djevojka svojim velikim, crnim očima i u prvi mu par ništa ne odgovori, nu za časak će mu odrješito, kao kakome prostome plemčetu:

— Riedka me je čast zapala, što je vaša kneževska svjetlost izvoljela svratiti svoj pogled na ubogu plemkinju... ali ni ja ne plešem mnogo, i kad plešem, plešem s onimi, koje iz bliže poznajem... a nije mi do toga, da plešem s velikom gospodom, pa bilo baš i u nebo...

Knez, koji se nije nadao tako odrješitu odgovoru, nadje se izprvice kao zabunjen, te će istom za nekoliko časaka ali tiše:

— Riedko se događa Radzivilom, da bih tko tako odpravio. Kao osobitost njeku primam taj prezir, što ste mi ga, gospodjice, dobacili, — ne ću ga tako skoro zaboraviti.

— Te nije nikaki prezir, primietiti hladno Vojžbu-

nova. Ako ste voljni, kneže, večeras poigrati, izvolite birati, imade ih dosta.

— Ja sam, gospodjice, jedan od onih, kojim je najsladje zabranjeno voće, uzvratu Radzivil, — a k tomu sam ja jedan i od onih, koji se ne žacaju segnuti za voćem, pa stajalo ih to i muke.

Divno je pristajalo Vojžbunovoj ono rumenilo od gnjeva, kojim je bila planula... Sleže ramenima i reče:

— Ne razumijem vaše kneževske svjetlosti.

— A kako bi trebalo da govorim, te biste me razumjeli? — upitat će je knez.

— Onako, kako smo navikli govoriti sa braćom našom, sa prostimi plemenitaši, a ne onako, kako se u palačah govori s krasnim uglađenim gospodjama.

— Tomu jeziku, drago moje, ne treba da se učim, — odvrati knez živo, ta i mi smo domorodni plemići s dušom i tielom, a niesmo nikaka tudjinska zvjerad...

— Šta je Radzivil, a šta smo mi! Svatko na svijetu ima svoje mjesto i valja da ga pazi. Kanarinči se ne hvataju u kolo s vrebicima... a mi smo kukavni vrebci.

Knezu se zažariše obrazi.

— Vi baš žestoko, gospodjice, udarate na mene ni kriva ni dužna, prihvatite knez. Kad bih vas slušao i živio samo sa svojimi, to bih morao saći u obiteljsku grobnicu, gdje mi pradjedovi leže, a to mi se, drago moje, u ovaj par još ne rači. Ja bih rekao, da ljepota čini ženu vriednom i prietola. Gospodjici Feliciji doli-kovala bi kraljevska kruna.

— Voljni ste, svietli kneže, zbijati šale, ali ja ne bih htjela ni kneževske krune, odsieće mu Vojžbunova, trnove su to krune...

Knez se okrenu k Volodkoviću i šapnu:

— Nije lako s njome razgovarati...

Vojžbunova, kao da se htjela ukloniti napasti, podje korak, ali joj zaprieči knez.

— Zar sam vam, gospodjice, sa gospodinom Volodkovićem tako već dosadio, te nam naumiste pobjeći? I mi bismo se htjeli da ogrijemo na suncu...

— Ja držim za osobitu čast razgovarati sa vašom kneževskom svjetlosti, — prekide Vojžbunova, — ali osjećam, da niesam niti vrstna niti voljna...

— A šta vam je pokvarilo dobru volju? — upitat će je knez. Može biti te vas ljubav mori?

— Moglo bi i to biti, — odazva se brzo Vojžbunova, — ali ne znam, da bi bila dužna u pokladah se izpovjedati.

Knez zagriznu u usta.

— Dosta je, — reče, — što se eto u prijateljskom domu sudčevu jedna gospodjica Vojžbunova pokazala neprijazna prema meni...

— Ni prijazna, ni neprijazna — odvrati Vojžbunova. — Vaša me je eto svjetlost prvi put vidjela, ja poznajem vašu kneževsku svjetlost samo po onome, što

sam od ljudi čula, ne znam dakle, kako bi mogla biti s vama bilo prijazna bilo neprijazna.

— A kakova ste me, drago moje, po onome, što ste od ljudi čuli, upoznali? upita knez. Dobra ili zla?

Vojžbunova mu smjelo pogleda u oči.

— Niesam vikla ljudem odviše vjerovati.

Kneza su ti smioni odgovori sve to više zabunjivali, klimao je glavom i čupkao brk.

— Razabirem, da su me vama, gospodjice, ocrnili, — nastavi knez — ta kako biste bili inače sa mnom tako... (tu je knez zategnuo, i ne našavši prave rieči dodao) tako... okrutna.

Vojžbunova, čuvši te rieči, nasmija se hladno, a knez sad još i više smeten, sav se namrgodi.

— Vašoj svjetlosti ne može mnogo da stoji ni do moje uljudnosti, ni do moje neuljudnosti, — nastavi Felicija — ne će proći ni čas, a sve će se zaboraviti.

— Ni po što! drago moje, ni po što! — viknu knez. Dobra rieč — kako tako, još bi se mogla zaboraviti, ali oštra — nikada...

— A zar sam šta oštra rekla? upita Vojžbunova.

— Pa još pitate! kliknu knez.

— Vaša je kneževska svjetlost navikla, da gledate kako se pred vama na koljena bacaju, a mi niesmo tome učni... mi to ne umijemo.

Sleže ramenima i htjede da ode, ali joj mačonoša zakrči put...

— Vi ste dakle, gospodjice, spremni, da me odpravite, a bez ijedne dobre riečce, je l'? — upitat će knez.

Ona ga omjeri...

— Ako dostaje — službenica pokorna vaše kneževske svjetlosti.

Govoreći to, duboko se pokloni, podiže oči i doda malko zlobno:

— Ljubim stope vašoj kneževskoj svjetlosti...

— Rekavši to, ode. Knez je ne htjede da zaustavi. Mi, koji smo ga dobro poznavali, mogosmo mu na licu razabrati, da je strašno uzrujan. Uzalud ga uzeše moliti Zabelovi, uzalud ga saletješe gosti, da ostane, knez se diže na povratak, a prije nego što će otići, zaželje vidjeti Vojžbunovu, da se s njom oprosti. Kad ga je opazila, gdje joj se približuje, planuše joj obrazi od gnjeva.

— Ne ću da odem, a da se ne oprostim, — reče joj knez. — Na polazku želio bih vas uvjeriti, gospodjice, da se ja ne dam, ako i nieste bili sa mnom ljubazni, na laku ruku odpraviti. Ja niesam voljan odustati, dok ne vidim, drago moje, da ste ljubazniji sa mnom.

Reče i duboko se pokloni.

— Mogu vas uvjeriti, svietli kneže, kako me danas vidjeste, taku ćete me i unapried vidjeti... ja sam uporna...

— I ja! I ja! — prihvati Radzivil, a mene nije lako s vrata smetnuti!

Vojžbunova se nakloni i umaće.

Tek što smo nas četvero sjeli u saone, knez će:

— Gotov sam na sve, tu oholu plemenitašicu treba ukrotiti! Krasna je ko božica, ali suviše se visoko drži. Ne ću mirovati, dok ne bude, kako ja hoću!

Ja i Volodković i drugi, što su onamo bili, uzeli ga zaklinjati i moliti, neka se prodje te namisli, spominjali mu, kako su Vojžbunovi i Laski ponositi, kako je nemoguće približiti se Vojžbunovoj, spominjali mu i Dulembu, koga je djevojka ljubila, — ali sve uzalud, naše su rieči bile bob o stieniu: knez je šutao, a kad bi i koju progovorio, tvrdio bi svoje, ne mareći ni za kake naše navode.

Sjutra dan iste litanije: Vojžbunova kod doručka, kod objeda, kod večere, ni o kom, ni o čem nije govorio, samo o njoj. Znajući, da mu nije nitko voljan, ni ja ni Volodković, u namišljanu poslu pomoći, pozove trećega dana, kako smo kasnije doznali, nekakog Talijana, koji je bio kod kazališta u Niesviežu, a zvao se Tramontano... Bio to čovjek veseljak, lakrdijaš, na sve gotov, a kako je već od više godina živio na dvoru, obavljajući razne poslove, poznavao je u glavu sve susjede, a ljudi su ga voljeli, jer ih je umio zabavljati. Knez ga nije volio, premda je bio kad i kad rad pozabaviti se s njim i prirediti mu kaku psinu. Jedno je bilo u njega dobro svojstvo: bila šala slana ili neslana. sitna ili krupna, Talijanče se nije nikad razljutilo, sve je strpljivo podnosio, — ta bio je siguran, što krupnija šala, to mastnija nagrada. Uza to nije se Tramontano žacao nikakoga posla, umijući za svaki posao upotrebiti svako sredstvo.

Talijanac nije bio star, ali prilično već ćelav; crnih kosa i crnih očiju, zdrav, jak, krupan, masti bliedo-žutkaste, uvijek nakindjuren i našešuren, — ni časak da bi bio miran: gotov pelivan, što je odista njekoč i bio.

Umio je kojekakve majstorije, a kad bi uztrebalo, i vrlo zgodne; od karata je radio, šta je htio, plesao je pored sve svoje debljine lako, kao leptir, a uvijek veseo kao da je pod zapovied. Poljski je umio natucati, a razumio kako treba; kad bi mu ponestalo rieči, govorio bi — onako na talijansku — rukama. Kad bi bili zle volje, zovni Talijanca, smieha dosta.

Tko bi znao, kako je knezu na pamet palo, da se posluži takom — oprosti — budalom; sva je prilika te je knez znao, da bi se teško ko od nas bio pr. h. vatio takoga posla. Bilo kako mu drago, knez ga pozva, kako mi je poslije sam Tramontano pripovjedio, u kabinet pa će mu onako na svoju:

— Čuj der, vucibatina! Imaš dovoljno soli u glavi, pa s toga gledaj, kako bi mi namamio ovih poklada u koji plemićki dvorac vojskoga Vojžbuna i njegovu kćerku. Ne će nikuda iz kuće, ja bih je želio vidjeti a nije još zgoda da podjem ravno k njima u kuću... Jesi l' razumio?

Talijanac je htio uputu: kome i kako? ali se knez

otresnuo na nj: Kad bih znao kamo i kako, to ne bih tebe, vucibatino nijedna, trebao. Imaš mozga u glavi, ako ti ga je ponestalo, a ti ga posudi pa bilo i od samoga vraga. A kazat ću ti još i to: Nadje li se, tko bi bio voljan prirediti zabavu, na koju će i Vojžbunova, ja sam mu gotov platiti sav trošak, a još i više.

Talijan, kako nije smio ni pisnuti, ode poklapljen — posao činjaše mu se suviše mučan. Uzeo pitati savjeta u svojih prijatelja na dvoru, ali mu nitko nije ništa umio valjana da savjetuje. Drugi dan zatraži konje i odveze se iz dvora.

Prošao dan, prošla i dva i tri dana, a njega nema te nema. Trećega dana u več, kad je bio u dvoru koncert (u to je doba i knez sam rado igrao, ali kao hetman Oginski do zla Boga rdjavo, da su te sve uši boljele) eto ti iznebuha Talijana: stvorio se na vratima, prekrstio ruke na prsima i sluša sa velikom tobože pobožnosti i zanesenosti, kako knez igra.

Kako je bio prevejanac, brinući se neprestance samo za milost kneževu, sav bi se od čuda snebivao, kad bi knez počeo igrati, izkretao oči, da si mu ih biele vidio, uzdisao i otirao suze, kojih nije ni za liek bilo. Opazili smo ga prije nego knez, koji je stajao pred stalnicama za note okrenut leđjima k Talijanu.

Bili smo željni znati, je li uspio, tim željniji, što smo se bili jedan s drugim okladili, hoće li, ne će li pokazati, da je odista majstor.

Promatrajući mu lice, kao da smo razabirali, da mu je posao pošao za rukom. Morali smo, hoćeš ne ćeš, čekati, dok se svrši koncert. Tek što je knez odstupio od stalnica i okrenuo se, opazi Talijana, gdje ponizno na vratima stoji, i ne mareći što je glazba udarala, pohiti u svoj kabinet, povukavši za sobom Tramontana.

Mi niesmo smjeli za njima, morali smo čekati na zapovied kneževu. Na licu Talijana, koji je bio vikao licumjeriti, teško si mogao čitati, ali na licu našega kneza, tko je htio, sve je mogao čitati, kao da je bilo naštampano najkrupnijimi slovi. Nije bilo na svijetu čovjeka, koji bi tako licem govorio, kao on što je govorio. Gnjev, jed, žalost, veselje, sve što mu je bilo u sreću, sve mu se zrcalilo na licu. Tajati sve, da je i htio, nije

umio, a ne bi bilo škodilo, da je kad i kad i to umio. Kaki je danas, tako ti je bio za mladih ljeta: lako si ga providio.

Kad se poslije pô sata mačonoša vratio u dvoranu, svak je odgonetao i pogodio, da je Talijan riešio svoj posao.

Za njim se šuljao Tramontano pokorno, ponizno kao mačak, kad je dobra šta nanjušio u loncu.

Glazba prestade igrati. Knez pozva kapelnika i zapovjedi, da igraju marš Jana Sobieskoga. Jamačno si ga već čuo, je l'? Znaš, kaka je to muzika, od koje ti polete kose u vis a žilama poteče vrela krvca! Zaigraše marš a mačonoši se razvedrilo lice. Tramontano se zavukao u kut.

Po koncertu sjedosmo, svi vrlo dobre volje, večerati, a knez ni da bi natuknuo o čem. Mi na Talijana: Šta je? Zaklinjao se Taljanac, da nije ništa, da je . . . i ovo i ono. . . jedva nas se nekako otresao. Muka te hvata, ne možeš ništa da doznaš. Ni knez, komu si na licu mogao čitati veselje, nije nikome ništa htio da kaže. Prodje nekoliko dana, a knez će mene jednoga jutra pozvati k sebi.

— Čuješ, brkajlija, nagovori me knez, kako je bio vikao kad je bio dobre volje — ti si jedini, koji umiješ šutjeti. Pod več da budu spremni konji i saone. . . može biti, te ćemo se malko provesti . . . ti, Volodković, Korega i još koji momak. Ne treba da bude velika pratnja, — obucite se svečano, da ne bude sramote.

— A kamo ćemo, svietli kneže?

— Kamo? Šta to tebe briga! Gle ti njega, sad će on mene tuj izpitivati! Na posao, pa basta!

Podjem konjušniku, da mu kažem zapoviest. Već se stao sumrak hvatati, kad je knez odjeven izašao iz svoje odaje. Ala sam se zadivio: obukao — valja da navlaš — staro, otrcano odielo i pometao po sebi koje-kakve lančiće, kovče i urese. — jedno bogatije od drugoga. Jedno se drugim nije nipošto slagalo. Sjednuvši u saone, doviknu knez kočijašu:

— Tjeraj!

— A kamo?

— Napried tulumane nijedni! Na nasip!

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

II. Odesa.

Naš parobrod unidje u karantensku luku. Odesa na ime imade dvie glavne luke: za brodove iz inostranstva karantensku (карантеная гавань) a za brodove iz ruskih luka „praktičku“ luku (практическая гавань).

Obje su odijeljene ogromnima ključevi od kamena (molo), koji ulaze duboko u more. Takav je ključ u novije doba uzidan u more između obje luke, te je ovdje postala treća luka: новая гавань. Uz velik zavnut ključ medju novom i praktičkom lukom pristaju ratni ruski

Glasnik.
Izvorni nacrt *Jurija Subioa*.

brodovi. Sve ove luke jesu u drazi, koju ovdje čini more; a zauzimaju prostor kolik ikoja najveća svjetska luka. „Karantinna“ spada među najveličanstvenije u Evropi. Na sreću, pošto upravo tada nije bilo straha ni od kuge ni od kolere, za nas ime ovo ne bijaše strašno t. j. naš parobrod nije se imao podvrći karanteni. U takom slučaju putnici se čestito izkure i izdime, roba njihova izvjesi i pročisti, pak onda budu odvedeni u posebne u tu svrhu određene prostorije, gdje je u ostalom skrbljeno ne samo za zdravlje nego i za udobnost njihovu, jer imade tuj i gostiona i šetališta. Nam je samo pregledao i preuzeo putni list redarstveni povjerenik, pak nas odmah na kraj pustio. Tik ciele luke teče željeznica, koja se ali samo za trgovinu rabi. Ova pruga ide uz morsko žalo tik ogromnih skladišta i drugih sprava priredjenih za krcanje i razkrcanje, tako da se brodovi ovamo samo primaknu, te odmah ili primaju ili razlože robu.

S kopna je luka visokim zidom ogradjena. Pred vratima, kojima se izlazi, čekaju mnogobrojni „izvoščiki“, da odvedu putnike u gostione. Ruski izvoščik (fiaker) spada k posebnoj vrsti ljudi, koja nije nigdje toliko mnogobrojna, koliko u Rusiji. S jedne strane nijedna država ne ima toliko konja, koliko ih imade Rusija, s druge strane „droške“ ruske zahtievaju mnošinu izvoščika. Kočija na ime je tako malena, da se samo jedna osoba udobno voziti može; ako se dvie posjednu, valja da se jedna drži druge, kada se jako tjera. Pod takovu kočiju zapregnut je samo jedan konj; a pošto su ruski konji svojom snagom i stasom na glasu, to voze onaj malen teret munjevitom brzinom. Malo imade droška sa dva konja; tada je i kočija veća. Jedini konj upregnut je između dva ruda, a nad glavom uzpinje mu se „duga“ t. j. obruč poput luka. Ako je još jedan konj (dvojka), što se riedko rabi, tada ovaj teče uz svoga zapregnuta druga. Izvoščiki većinom su mladi momci, kadšto jedva od 15 godina; na glavi nose visoki okrugli a na vršku nešto širji pustenjak, tielo im omotano u dugu, obično plavkastu halju sa širokim, takodjer plavim ili crvenim pojasom. Kada sjedne, onda si lievi okrajak halje podmetne. Čudi je protivne od svoga bečkoga druga; jer kano što je ovaj sa svoje dosjetljivosti i ujedljivosti na glasu, tako je ruski poznat sa svoje golubinje naravi. Prema tomu i postupa ljubežno sa svojim konjem, nagovarajući ga razdragano sa „golubčik“ itd. Sbog množine izvoščika, ovi su veoma jeftini, teško gdje u Evropi tako jeftini kano u Rusiji. Jedna vožnja ne stoji obično više od 20 kopejka (oko 25 nvč.); za cieli sat plati se najviše 50 kopejka t. j. 60 nvč. Što to znači, razumije samo onaj, koji je strelovitu brzinu ruske droške izkusio. S toga se u gradovih sve vozi, malo tko iole odličniji hodi pješke. Taj je običaj već u Bukureštu, ovamo jamačno kroz ruske izvoščike uveden. Od morskoga žala vodi cesta u grad na zavoj uzbrdice.

Odesa leži na ime na okrajku južno-ruske ravni, koja se nad crnomorskim žalom u njekoju visini prekida i obustavlja, te s toga među žalom i uzvisitijom ravni posreduju obćenje strmije ali liepo izvedene ceste i prostrane kamene stube. Iz luke vidi se prvi red kuća. Zauzevši dakle mjesto u „droški“ dodjosmo za tili čas u preporučeno nam veliko svratište „Evropejskuju gostinnicu“ (Hôtel Europe), koja leži u blizkoj moru česti grada, na uglu Puškinske i Lanžeronovske ulice, gdje ova u prostraniji trg svršava. U blizini imade više velikih „gostinnica“, kano što: parižskaja, londonskaja, peterburskaja, anglijskaja, krymskaja itd., jer su sve na onom visu naprama moru, na otvorenom zraku i s krasnim vidikom na more.

Ne ima ni sto godina tomu, što je na mjestu, gdje se sada Odesa stere, stajalo tatarsko selo Hagji-bej, spadajuće na krimski hanat. Jedva se je Rusija mirom u Jašu s Portom dne 29. pros. 1791. uglavljenim crnomorskoga žala dočepala, naloži carica Katarina II. ukazom od 26. siečnja 1792. god. ekaterinoslavskomu gubernatoru Kahovskomu, da mu ondje naznači prikladno za grad mjesto. Kahovskij je već izvještajem od 5. svibnja r. g. svratio pažnju carice na Hagji-bej. Carica je umah u svibnju 1794. godine izdala na gubernatora Zubova zapovied, da se kod Hagji-beja sagradi velika luka za crnomorsko trgovačko brodovlje, a izvedbu povjeri vice-admiralu de Ribasu. Taj novi grad, koji se na mjestu Hagji-beja podići imao, bi ukazom od 27. siečnja 1795. god. prozvan Odesa, u krivoj predpostavi, da je ondje stajao nekada grčki „Odessos“, dočim je taj bio ondje, gdje je sada Varna. Odmah za tim novim ukazom od 19. travnja bi određeno, da se mjesto imade naseliti, te je za gradnju kuća opredieljena bila svota od 22.000 rubalja. Uzeo se obzir najprije na Grke i Arbanase, koji su u posljednjem ratu s Rusijom proti Turčinu vojevali, te im je i zemlja u okolini Odesa odkazana. Do god. 1800. iznosilo je žiteljstvo novoga grada 3726 stanovnika, po narodnosti Rusa, Grka i Bugara, koji su se po najviše trgovinom bavili. Za promicanje trgovine bijaše ustrojena posebna oblast; a u tu svrhu uvedene su i druge uredbe. God. 1795/6. sagrađena je nova „soborna“ crkva sv. Nikole i odmah za tim grčka sv. Trojice u grčkom predgradju.

To je početak današnje Odesa. Ali grad je uz povoljne uvjete samoga položaja i uz požrtvovnu podporu države stao tako naglo napredovati, da toli brzu razvitku ne ima primjera u Evropi. U jedinoj Americi gradovi rastu tolikom brzinom. God. 1812. grad je brojio 25.000, god. 1833. već 50.312, god. 1838. pako 80.000, god. 1856. 101.320, god. 1873. 184.000, god. 1882. 217.000, a sada imade 292.000 t. j. do 300.000 stanovnika! Od neznatnoga tursko-tatarskoga sela postala je Odesa za 90 godina veliki svjetski grad!

Ovaj silni rast i napredak imade Odesa zahvaliti

trgovini, koju je u početku tjerala skoro izključivo s Turskom, a naglo ju za tim razvila obćenjem s drugimi svjetskim tržišti. To se uz ostalo razabire iz broja brodova, koji su u razno doba ulazili u odesku luku, i iz vrijednosti razpačane robe. Godine 1803. doplovilo je u luku 536 brodova, a razpačana roba vrijedila je oko 4,000.000 rub. God. 1815. narasao je broj brodova već na 2.400, a vrijednost robe na 37,000.000 rub. Godine 1858. iznosio je izvoz 28 mil., a uvoz 13 mil., ukupno 41 mil. Od sada su dvie okolnosti na trgovinu Odesa djelovale gorostasno, na ime željeznice i parobrodarstvo. Odesa je sada željeznički uzao crnomorski. Ona je spojena prugami na sve strane s najplodovitijimi priedjeli nutarnje Rusije. Ne manje od 11 željezničkih pruga ulazi u Odesu: prama Galcu, Jašu, Lavovu, Kievu, Harkovu itd. A kako je redovitimi parobrodarskimi plovitbami spojena s najznamenitijimi lukami crnoga i azovskoga mora, a kroz željeznicu iz Batuma preko Tiflisa u Baku takodjer s kaspiskim morem. Od kada je pako otvoren suezki kanal, idu parobrodi iz Odesa ravno u kinezke i indijske luke i obratno. Jedva si kod nas mogu pomisliti, koliko je parobrodarstvo u Rusiji razvijeno. Sada imade do 40 parobrodarskih društva, koja sa stotine i stotine parobroda plove po svih morih i po svih velikih riekah. U crnom moru na glasu je „parohodstvo kneza Gagarina“. Glavnije parobrodarske pruge iz Odesa jesu: Odesa-Varna-Carigrad-Batum-Poti, Odesa-Carigrad-Smirna-Aleksandrija, Odesa-Kitaj-Japan i t. d. Odavle prispiju u odesku luku svaki čas toliki parobrodi i tolike jedrenjače. Od preko 4000 ladja, koje ulaze na godinu u crnomorske i azovske luke, preko polovice doplovi u Odesu; a još god. 1875. unidje u odesku luku do 5000 (4947) brodova sa 1,800.000 bačava. Jedino odesko brodovlje trgovačko sastojalo se je tada iz 84 parobroda i 108 jedrenjača, a promet iznosio je 374,850 000 fr. Izvoz je da kako mnogo veći od uvoza, a glavni su mu predmet plodine i surovine; od prvih osobito pšenica. God. 1878. izvezeno je 3,396.067 četvrti (četv. = 2·099 hektol.) pšenice. Odavle sam često čuo članove arh. kongresa Odesu zvati u šali „мещинный городъ“. Uz žito izvaža se mnogo vune, masti, kože, špirita, sapuna itd., ukupno do 10 mil. hektol. Uz trgovinu razvija se naravno i tvorničarstvo, te je Odesa sada takodjer znamenit obrtni grad. Sada imade ondje preko 200 velikih tvornica za orudja, željeznariju, pokućstvo, duhan itd. Prigodom mojega boravka bijaše velika izložba domaćih tvoriva, koju sam posjetio i čudio se tolikoj silesiji raznolikih izložaka. Uspjeh sveze s morskimi lukami imao sam priliku motriti takodjer na trgovih. Ovdje se na ime može dobiti u obilju prekrasnoga svake vrsti južnoga voća, osobito iz Carigrada i male Azije. Koncem kolovoza bilo je na prodaju groždja tako krupnoga i oslastnoga, kakova nisam ni kod nas ni u Italiji vidio, te žalio daljinu,

radi koje bilo bi teško ponesti ga sobom na ogled; a tako i preliepe i sočne svježe smokve itd. Evo što čini morski položaj i dnevni saobraštaj s jugom.

Koliko je čudo trgovina učinila s nekadanjim hagjibejom, pokazuje ciela vanjština Odesa. Boraveći ondje skoro dva tjedna, imao sam [priliku grad unakrst i na sve strane pregledati te zaviriti u sve znamenitosti njegove. A u tu svrhu bio bi i kraći boravak dostatan sbog vanredne pravilnosti grada, koja ga putniku kano na dlanu prikazuje.

Odesa sa blizu 300.000 stanovnika i do 5000 kuća zauzima prostor od skoro 10 versta ili ruskih milja*). Stere se u ravni ili, kako je rečeno, na okrajku južnoruske stepe; samo gdješto izmjenjuje se ravan valovitim zemljištem. Sastoji se pako iz nutarnjega grada i predgradja Peresypa uz more dalje od praktičeske luke, nove slobodke, Moldovanke i Voroncovke. Ali i ova predgradja stoje s nutarnjim gradom u neposrednom doticaju. Obalna željeznica, koja je više spomenuta, prolazi od luke uz Peresyp (presip) među novom Slobodkom i Moldovankom, te kroz Voroncovku silazi ka kolodvoru, tim pako obilazi skoro cieli grad. Uz parnu željeznicu vezan je grad s predgradji konjskom željeznicom, koje se trakovi razilaze po svih glavnih ulicah.

Ulice su u gradu i predgradjih vanredno pravilne, ravne i široke, tako da u tom pogledu mogu si sliku Odesa čišće predstaviti samo oni čitatelji, koji su bili u Turinu ili u Karlsruhu. Nutarnji grad skoro je razpolovljen Preobraženskom ulicom, koja duž celoga grada ravno teče od primorja do velikoga perivoja u duljini od skoro tri kilometra. S ovom najduljom ulicom teku paralelno: Ekaterinskaja, Rišeljevskaja, Puškinskaja, Kanatnaja i Novaja; a okomito: Lanžaronovskaja, Deribasovskaja, Grečeskaja, Policejskaja, Počtovaja, Evrejskaja, Troickaja, Uspenskaja, Bazarnaja, Boljšaja (velika) i Malaja arnautskaja ulica. U lievoj polovini grada ulaze u Preobranženskiju ulicu pobočne ulice većinom pod uglom; tako Sofijskaja, Elisavetinskaja, Hersonskaja, Nježinskaja, Jamskaja, Kuznečnaja (Kovačka). Na toj strani dieli široki zavnuti boulevard nutarnji grad od predgradja Moldavanke i Voroncovke. Radi ove dužine i visine te pravilnosti ulica imade ih Odesa razmjerno veoma malo, valjda manje od našega Zagreba. Ali ni jedna od spomenutih ulica nije uža od naše Kukovićeve, a većim su dielom kamo širje, poput širokih šetališta, ne govoreći o nerazmjerno većoj dužini od svake i najduže zagrebačke, i o ravnom pravcu poput pruge. Što još više krase te ravne i duge ulice, ili bolje boulevarde, jesu nasadi, bez kojih ne ima skoro ni jedne. Istina je, nasadi nisu unatoč pomnjive gojitbe ljeti tako bujni, kano naši, a i zelen nije tako živa; jer je zemljište odesko

*) Jedna versta imade 1066.78 metara; 7 vrsta (točnije 6^{29/30}) = jednoj geogr. milji.

step, koja stablovlju ne prija. Bujnost naše vegetacije i svježost naše zeleni u sred ljeta sbilja je riedka. Ne samo nasadi ili drvoredi po ulicah nego i javnimi perivoji i vrtovi pobrinuše se Odešani za zdravlje, udobnost i zabavu svojih sugradjana, pak i da nujnu narav stepi oživu. U samom gradu, u jednoj i drugoj polovici imade takovih perivoja i vrtova; tako izmedju Ekaterinske i Preobraženske ulice dugoljasti Gradski park (городской садъ) s kavanami, restauracijami, zabavišti itd. Kod nove ulice iznad karantinske luke Aleksandrovskij perivoj (Александровский паркъ) itd. Osih toga svi oveci trgovci nasadjeni su drvoredi, kano n. pr. onaj pred stolnom crkvom. Ali čarobnim položajem svojim sve nadkriljuje 500 metara dugačak бульваръ. Proteže se nad Primorskom ulicom, a zasadjen je četverorednom aleom akacija, koja vrst drvlja u stepi najbolje uspiewa. U sredini postavljen je velik spomenik knezu E. Richelieu-u, gen. gubernatoru Odeše (1803—1814), kojemu kano i knezu Voroncovu, imade grad najviše zahvaliti za svoj brzi razvoj. Ovo je najobljubljenije šetalište u Odesi; sve otmjenije uživa ovdje u jutro i pod večer svježi morski zrak. A čarobniji položaj jedva se pomisliti i poželiti može. Pred očima nedogledna morska pučina, ni jednim otokom zastarta. S lijeva i desna crnomorsko žalo pitomo, a ne kano u našem ili dalmatinskom primorju kamenito. U daleku obzoru krimske obale. Pod nogama luke, natrpene parobrodi i ladjami svake veličine i svih naroda; jedni brodovi ulaze, drugi izlaze; lokomotive, povlaćeće robu za krcanje ili izkrcanje, dime se neprestano. Izpod drvoreda žubor šetajućega se občinstva; u razmještenih plandovištih glasba, hrana i piće po volji; želiš li dnevnih novica, evo ti i glasni prodavalaca svakojakih domaćih i stranih listova. Koji se hoće upoznati s odličnim odeskim svijetom, ne ima ljepše prilike od „Buljvara“. Kako sam od mladosti prijatelj mora, zalazio sam na to prekrasno primorsko šetalište, kada mi je god dokolica dopustila.

Dugačke, ravne i široke ulice okružene su liepimi sgradami, na kojih se bogatstvo, imućstvo odsiewa. Što na tih sgradah pada u oči, jest gradja; jer su većinom od liepa četverouglasta kamena. Kamen i step! to je protuslovje. A ipak nije tako. Ovo se protuslovje razriešuje, kada se upozna tlo, na kojem je Odesa gradjena. Izpod površine na ime nailazi se na kamen pješčenac s okaminami morskih ljuštura veoma izpremiešan. Ovaj kamen jest mekan, dok je zemljenom korom pokriven; ali čim se prelomi i na zrak donese, odmah utvrdi. Ovaj se indi kamen izkapa za gradnju kuća, i to u tolikoj mjeri, da je grad sada kano nad pivnicom sagrađen; pak su zbilja pivnice izpod kuća usječene u taj kamen i netreba ih zidati! Ne samo to, nego se taj kamen, osim što se rabi za taj veliki trgovački grad, izvaža takodjer u Nikolajev i Kerson za građevne potrebe, te je u kamenom lomu odeskom svaki dan najmanje do 500

radnika zabavljeno. Prema tomu izgleda Odesa sa svojim kamenimi kućami nalik talijanskomu gradu; a ta sličnost imat će mnogo svoj uzrok i u tom, što se je nekada onamo doselilo i ondje živilo mnogo talijanskih trgovaca. Imade čitavih ulica, koje svojim sgradami mnogo sjećaju na Firencu. Kuće su obično dvo- i trokatne; imade i viših, kano što imade takodjer ulica osobito postranih s jednokatnicami. Gradu, koji nije s nijedne strane stisnut i koji se može na sve strane po volji širiti u ravan, nije sile uzpinjati se u visinu. Nu kuće su ukusno gradjene. Medju arhitektonički najljepše ulice spadaju: Preobraženskaja, Ekaterinskaja, Rišeljevskaja, Deribasovskaja, Sofijskaja, Lanžeronskaja. Ali od svih je najotmenija Primorskaja s rečenim buljvarom. Ovdje se nižu palače jedna ljepša od druge. Od javnih sgrada iztiču se svojom ljepotom i veličinom: zelenkasta viećnica (duma), u grčkom slogu sagrađena burza s dugačkim prostilom, carski dvor sa stanom guvernerovim, veliko trgovačko učilište riedkim luksusom odeskimi trgovci sagrađeno. kazalište, javna knjižnica, muzej, sveučilište itd. K tomu uzvisuju krasotu ulica i kuća bogata trgovačka skladišta, dućani s dragocienimi izložkama, tržišta s raznolikim južnim voćem, kavane, javne čitaonice, pak bučna živahnost velikoga trgovačkoga grada. U tom obziru Odesa ne prikriva naravi primorskoga grada. Ako se uzme u obzir, da u ostaloj Rusiji, kano što u obće na sjeveru, kavanski život ili je slabo ili nikako razvijen, Odesa čini u tom pogledu iznimku, jer imade u njoj i mnogo i dobro posjećenih kavana za piće i za čitanje dnevnih listova. Čini ti se, da nisi na obali crnoga nego jadranskoga ili sredozemnoga mora.

Bijah zvedljiv glede jezičnih odnošaja u tom trgovačkom gradu. Odesa bijaše već u svojem postanku mješavina naroda: Rusa, Grka, Bugara, Talijana, Niemaca, Levantinaca svake vrsti itd. Tečajem vremena osvojiše si znameniti položaj trgovci Talijani, koji su, kano što je poznato, gospodovali na svih tržištih sredozemnoga i crnoga mora. S toga čulo se je još za boravka slavnoga pjesnika A. Puškina u Odesi dosta talijanski. Ali čim je Odesa više rasla, čim je Rusija za nju kano za svoje glavno izlazište kod Pontusa više marila, čim ju više vezala s nutarnosti svojom: tim se više jačao ruski živalj, koji je sada ondje izključivo gospodujući. Na ulici i u društvu ne čuješ drugačije osim ruski govoriti. Nije ovdje ruski samo službeni jezik, već je on i jezik trgovine, prometa, obitelji, društvenosti. Strani jezik čuje se samo iznimice kod mora s ladjama celoga svijeta i iz ustiju stranaca u gostioni ili kavani, kada se dva zemljaka sastanu. Ali bez znanja ruskoga jezika niem si i gluh. Tolika je moć toga govora, kojim progovara velik narod i velika država, da je iz one prvobitne mješavine narodne stvorio jedinstvenost, koja s ciehim narodom živi jednim duhom.

Takav je utisak Odesa na prvi pogled, prvi dan,

Vuci gone srndaća.

čim sam se malko obazreo, na mene učinila. Našao sam u potpunosti mjeri potvrđeno, da spada među najljepše novije gradove, i da se Rusija može punim pravom ponositi, što je kroz jedno stoljeće na mjestu kukavnoga

tursko-tatarskoga sela podigla velik, bogat, krasan trgovački grad prvoga reda.

Toliko u obće, a sada o nekih pojedinostih.

Njekolike crtice o vuku i o životu mu.

(Uz sliku.)

„Čuvajte se od lažnijih proroka, koji dolaze k vama u odijelu ovčijemu, a unutra su vuci grabljivi.“

(Jevanđelje po Mateju, gl. 7. 15.)

Pred nama si, ljuta zvjerko! Ne plašiš se od nas, jer te olovo ukinulo s glasa. Možno je, da je kakva sirotica zaplakala na te, dok si krstarila po svojoj postojbini, ali sada nam ne možeš suzu načerati na oči, ta mi se još radujemo nad tobom, mrledino. A da si za života znala, kako će ti lijepo biti i u kakvu ćeš društvu dobićak godina biti namještena na ugled školskoj mlađeži, bila bi se ponosila među svojim suvrstama.

Kad smo čuli prvi put za zagonetku: „Što je nešto prionulo za svašto?“ — mislili smo na nebo, na oko Božje i t. d., ali nam zagonetalo reče: „To se u vašem školama ne uči, mi prostaci tiem vrijeme prekraćujemo; ta odgonetljaj je: ime“. Pravo nam je i kazao, ta i tebe, gorjaniče, prozvaše: kurjakom, vukom, a u Crnoj gori i zvijercem.

Kurjak je tuđa riječ; zvijerac je naša, ali je rijetka i ima po Daničiću osnovu u zvijer; a riječ „zvijer“ bila je „muškoga roda s istim nastavkom (i), korijen misli se da je *dhvar* skakati, ali je prvoga glasa radi velika sumnja; može biti *ghar*, koji glasi i *ghvar*, savijati se, skakati.“ Ime vuk najviše se čuje; korijen je „*vark* trzati, vući“.

Ovaj naš vuk ubijen je u Bečmenskom ključu, na skoro će biti dvije godine. Nije nam zanat, da uzimamo kome mjeru, ali tebe evo mjerimo. Između ušiju pa do repa imaš ravno 1 metar, rep ti je dugačak 41 centimetar, spuštio si ga dolje, a ispod njega cijedio ti se za života nekakav sok, i za to vukovi ljeti dalje zaudaraju nego se vide. U prednjem kraju visok je 62 centimetra. Glava mu je široka, njuška kratka i šiljasta, oči stoje koso, vrat je debeo, a trbuh mu je štono vele „prirastao za rtenicu“. Noge su tanke, na prednjima ima po 5 prsta: četiri su porasla naprijed, a peti je iznutra i dosta povisoko; na stražnjima ima samo po 4 prsta, a na svjema ima po jedan čaporak, ali nijesu šiljasti kao u naših mačaka, jer ih ne mogaše po volji posvrćati i pružati. Na glavi nas veoma neugodno diraju rasklopljene čeljusti, jer su okićene zubma različita oblika i veličine. Od njih sviju najviše nas straše ona 4 šiljasta, dugačka i savinuta očnjaka, kojima on po svojoj čudi klaše stada, a zbog toga prozvaše ih ljudi koljačima, a i vučjacima.

Mi, učitelji, rado istežemo uši; pa da su u naših djaka široke, uspravne i zašiljene kao tvoje, imali bi bar za što i uhvatiti.

Rekosmo, kako te ne mjerimo, da te preobujemo i preruvetimo, tebi toga ne treba u toploj sobi, a bez toga si mogao biti i po zimnoj cičini, sve i kad sunce granjivaše, jer ti je iz kože nikla gusta i dugačka dlaka. Po boji tih dlaka u opće rekoše ti ljudi, da si mrk, pa to i djeca već znadu, jer kad uza njih jede ko što, iskrive jednu ruku i istu pjevajući:

„Ud'jelite krivoj ruci,
Uješće vas mrki vuci:
Kad podjete na vođu,
Uješće vas za nogu;
Kad podjete u drva,
Uješće vas iz grma“.

Ali ti nijesi od jedne dlake. Žut si ozgo po brkatoj njušci i iza ušiju; žut ti je rep s donje strane, a take su i noge izvana. Crn si oko očiju, oko svega vrata, po ledjima, po repu ozgo, a i na vrhu mu. Osobito su značajne one crne pjege, što počinju iza pleća pa se sastaju na rtenici tvoreći šaru nalik na slovo V; a donjekle i one po kukovima. Na prednjim nogama imaš po jedan crn prutak, koji ne dosiže do prsta. Bijel si oko usta, skoro do polovice glave; bijel si ispod grla i ispred prednjih nogu, a i potrbušina ti je taka. Uši su na vrhu crne, a iznutra sive; a inače si žuckast. Usudili smo se, pa ti iščupasmo nekolicke dlake s ledja, i gle, nijesu skroz jednako obojene. Ispod crnog vrna njeke su 2—3 centimetra bijele, a druge opet imadjahu osim ove bijele pjege još jednu taku i pri korijenu. Za to i izgledaš ozgo zelenkastocrnkast.

Za to valja da i čitamo u narodnijem pjesmama, da je vuk i zelen:

„Biće dosta mesa i gavranom,
I u goru zelenu kurjaku.“

Već iz ovoga vidimo, da svi vukovi nijesu jednaki po dlaci; u tom pogledu najviše odlučuje geografski položaj mjesta, u kome oni žive. Kad bi imali vuka sa sjevera, vidjeli bi, da je dlaka njegova više na bijelo, kao što je i kod sviju sjevernih životinja, a u toplijim krajevima više je na crno. U predjelima, koji su među ovim krajnjim zakucima njihove domovine, vučja dlaka

naginje više na jednu ili drugu boju, prema tome, da li je kraj bliže k stožeru ili k polutniku.

Da nam je naš vuk ljeti ukućaninom postao, ne bi mu dlake ovako dugačke bile. Ljeti je dlaka sviju sisara kraća, a na sjeveru je njena boja čak i drukčija nego li zimi što bude. Opadanje dlaka s proljeća, tako-

zvano linjanje, a i probijanje dužih s jeseni, opazilo je bistro oko narodno ne samo kod domaćih sisara, nego i kod ovoga gorštaka, što nam najbolje svjedoči poslovice: „Vuk dlaku mijenja, a čudi nikada“.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Glasnik. Izvorni nacrt Jurija Šubica. Slovenci imaju u novije vrijeme dva odlična slikara, braću Janeza i Jurija Šubica. Stariji brat Janez je profesor na obrtnom muzeju u Kaiserlauternu u Rajnskoj Falačkoj (Bavarskoj), a mlađi Jurij živi u Parizu, gdje ima zajednički atelier sa českim slikarom Vojtjehom Hynaisom.

Darovita braća učila su se izprva slikarstvu u svojoj domovini, u poznatoga umjetnika Janeza Wolfa († 12. prosinca 1884), koji je živio u Šentvidu nad Ljubljanom, te se je god. 1860—1884. bavio slikanjem crkvenih slika, kojih ima od njega izobila ne samo u Kranjskoj, nego i u južnoj Štajerskoj i Primorju.

God. 1873. dodje mlađi brat Jurij u Beč, gdje stupa u slikarsku akademiju. Učiteljem mu bijaše prof. Griepenkerl. Već g. 1875. dobi Jurij zlatnu kolajnu Függerovu za najbolju kompoziciju obće poznate epizode iz Schillerove balade: „Gang nach dem Eisenhammer“. Poslije toga bijaše Šubic više godina vojnikom (vojevao je i za bosanske okupacije); a zatim ga god. 1879. zapade povjerenjem Bečke slikarske akademije častna zadaća, da ukrasi svojim kistom palaču, što ju bješe poznati dr. Schliemann u Atini sagradio. U Atini boravio je oko godinu dana, naslikao je osim naručena djela i drugih stvari, te je malo ne i ostao za profesora na akademiji. No ipak ostavi god. 1880. Grčku i ode u Pariz, gdje se sastane s prijateljem svojim iz bečke akademije, Vojtjehom Hynaisom, i osnuje s njim zajednički atelier. Iz prva je kojih 6—7 mjeseci radio s prijateljem njeke slike za česko glumište u Pragu; kasnije se je upoznao s Vaclavom Brožikom, kojega je pomagao obilno kod izradbe „Jana Husa“, i s mađarskim slikarom Munkacsyjem, koji je Šubicu pribavio mnogo posla. Charles Sedelmeyer, najveći trgovac umjetnina, zabavljao je također našega slikara, tako da je vazda imao obilno posla.

No uz ova naručena djela (većinom kopije) bavio se je Šubic i izvornim, samoniklim radom. G. 1883. dovršio je sliku „Skupni zajutrak“, koju je kupio Bečlija Weiss; iste godine izložio je u parižkom Salonu sliku „Pred lovom“, koja prikazuje normandijskoga lovca, kako o sunčanom izhodu stoji na kućnom pragu, te ogleda svoju pušku pripravljavajući se na lov. God. 1884. izložio je Jurij Šubic u Salonu portret gospodje Jeanette Mathon.

Prošle godine 1885. desila se Juriju Šubicu prilika, da radi u svojoj domovini. U Ljubljani naime sagradjen bi novi zemaljski muzej „Rudolfinum“, te su htjeli, da mu vestibul urese umjetnici slikarjima. Posao bi povjeren Jurju Šubicu i bratu mu Janezu. Jurij Šubic izradi za taj muzej četiri alegoričke slike: poviest, arkeologiju, umjetnost i prirodopis; — zatim četiri portreta: bar. Zoisa, Vodnika, Valvasora i grofa Herbersteina; napokon naslika u dvorani nad glavnim ulazom historijsku sliku, koja prikazuje, kako su Kranjci g. 1463. oslobodili cara Fridrika IV., kad su ga u Beču obsjeli stališi doljno-austrijski.

Još djakom na akademiji u Beču upozna se Juraj Šubic g. 1875 s profesorom i pjesnikom Stritarom, koji je tada u slavu hercegovačkih junaka izpjevao čislo pjesama: „Raja“. Ovo čislo pjesama ilustrirao je Šubic s nekoliko liepih nacрта. Nacrt „Glasnik“ živo nam predstavlja sadržaj zadnje pjesme iz toga čisla.

U posljednjem boju pobiediše ustaše, izgubivši i prolivši silu krvi. Ali neka se krv lije, jer samo iz krvi rodu spas. Turci, da bi osvetili svoj poraz i sramotu na bojnopolju, navale kasnije na dom ustaškoga vojvode, uhvate staroga mu oca, izkopaju mu oči, pa ga onda pošalju k ustašem, neka im poruči:

— Čuj me, raja!

Poslal je tvoj me gospodar.
Rokó ti milostno podaja
In mir in srečo svetli car!
Vse odpusti ti dobri oče;
On maščevanja ne pozná;
Sezida cérkve ti in koče,
Vse kar želi srcé, ti dá.

Mlada unukinja, prava Antigona, vodi sliepa starca. Četu nadju „na šumskom rubu pod gorom“. A što radi četa?

Tam ón si rano obvezuje,
Tekočo si ustavlja kri;
Tamo on se smertjo se bojuje,
Továrišu tako veli:
„Pozdravi mi ženó, otroke,
Očeta naj ne zabi sin;
Ko pride dan, moč krepke roke
Njegove čuti naj Turčin!“ —

Vojvodi se kida srce od boli. Preko polovice družine mu palo, a od nikud pomoći! Ne ima nade! Zaronivši tako u tužne misli približuje mu se otac zavezanih očiju; unuka vodi ga za ruku. Strašna slutnja javi se u sreću sinovu. Otac obavi svoje poslanstvo; pa da pokaže, koliko je vjerovati turskoj rieči i čemu se može nadati raja, ako se podloži Turčinu, — skida rubac s očiju. Strašna li pogleda. To je turski „glasnik mira“, — krvava ironija — — — Ovaj prizor prikazuje naša slika.

Književnost.

Hrvatska i srbska. Hrvatsku knjigu zadesio je ljut udarac: dne 19. veljače u 8 sati jutrom umro je u samostanu Dobrom u Spljetu fra Ivan Despot u 35. godini svoga života. Premda je vrli pokojnik već od više godina krio smrtnu bol u svojim grudima ipak nas je zatekla kobna viest, da žarkoga pjesnika Hrvatska više na životu nema. Sahraniše ga u rodnom mjestu Zaostrogu u kršnom Primorju makarskom. Kako je Despot sve do zadnjega daha svoga bio iskren prijatelj i revan suradnik „Vienca“, red je na nama, da mu se odužimo dostojnim načinom.

Stigla nam je knjiga: Trijestgodišnja poviest književnog društva redovničke mladeži bosanske, sa slikom prvoga književnika bosanskoga (Martina Nedića), na svjetlo izdao „sbor redovničke mladeži bosanske“, u Pečuhu 1885. Ciena 60 novč. Ovu zanimivu knjigu preporučamo svima, koji se zanimaju za noviju kulturnu istoriju posestrime Bosne,

jer će u njoj naći ne samo podrobnu poviest književnoga društva redovničke mladeži bosanske, koje je za svoga obstanka iznio na svijet i štampanih knjiga (dva koledara „Bošnjak“ i prvi svezak „Bosanskih narodnih pripoviedaka“), nego i liepih priloga za noviju poviest franjevačkoga reda u Bosni.

Ovih je dana izišao 4. svezak „Viesti društva inžinira i arhitekta“ za prošlu godinu (tečaj VI.). List uređuje veoma vješto revni mu urednik Nikola Kolar. U ovom svezku nahodimo zanimljivih članaka, koji mogu zanimati i šire obćinstvo (n. p. o. školskim klupama i dr.). Osobito nam je iztaknuti upravo krasne fototipijske priloge (Jurjev kip, kuća gospodarskoga društva i dvorana „Sokola“ na sajmištu). Napomenuti nam je dvie liepe odluke inžinirskoga društva, koje bi mogle biti na uhar razvoju narodne kulture. Društvo je na ime odlučilo izdati i zbornik narodnih rieči za arhitektoniku i obrt. A još je znatnija osnova, koju je potakao Nikola Kolar, da se sakupljaju gradjevni oblici u hrvatskom narodu. „Sakupilo se, veli pisac, već mnogo blaga narodnjega znanja i umieća, ali jedna je grana još netaknuta —: gradjevni oblici . . . Društvo je naše pozvano, da odgovori na pitanje: „Kako hrvatski narod gradi? Kako obitava?“ Za to bi se morali razni tipični objekti omjeriti i opisati sa strogo tehničkoga gledišta kao i oni društveni običaji, koji su djelovali na gradnje. A ima li posebnih hrvatskih gradjevnih oblika? — Ima li hrvatske glazbe? pitaše takodjer mnogi još ne davno, a još ih više odgovaraše, da je nema. Pa ipak moradoše ovi zamuknuti, akoprem im zlobno srce ne da, da opozovu onaj svoj odgovor. A mnogi se nevjerni Toma osvjedoči, da je ima — pokazav mu Kuhač razgaljene narodnje grudi. No kad im što god pokažemo, da i naš narod ima, odmah zahtievaju, da to mora onako savršeno i razvijeno biti, kao i osunbunji drugih naroda, koji se mirno razvijaše, bivši sami svoji gospodari u najprijaznijim prilikama, dočim u nas . . . Kad je ono Lay svojom zbirkom iznio hrvatskih tekstilnih muštrica na vidjelo, začudio se je svijet bogatstvu i savršenosti motiva i boja, akoprem je ta njegova zbirka prema svemu bogatstvu toga narodnjega umieća kao čaša vode prema moru. Ali je i ova zerca Layevih muštrica dostala, da proizvede revoluciju u stranom tekstilnom obrtu, revoluciju, kakvu se zaman trudili proizvesti umjetnici kao Storch i obrtnici kao Filip Haas i dr. U keramici su se uživali u našem narodu toli plemeniti oblici, da ih vještaci uspoređuju s drevnim grčkim oblicima najboljega doba. A koliko to vrijedi, može samo poznavalac grčke umjetnosti dovoljno prosuditi. Poslije okupacije Bosne izjaviše razne nepristrane novine, da se zlatari i kotlari u one predjele ne sele, jer će se zaman natjecati s domaćim obrtnicima tamo, i to toli glede ukusnih oblika koji glede raznovrstna i savršena rada. A da bude u graditeljstvu drugačije? Nipošto . . . Kakvi gradjevni oblici, kakav gradjevni slog u Hrvata?! zapitat će posprdno i mnogi „domaći sin“. Da, istina je, nemamo hrvatske monumentalne gradjevne umjetnosti, kao što si ju stvoriše Talijani i Francuzi od ostanaka grčkih i rimskih gradjevnih oblika, akoprem nama ti drevni narodi isto tako blizu bijahu kao i Talijanima i Francuzima. Te naše oblike moramo potražiti — u narodu, u seljaka, tog vječnog našeg patnika. Gdje god i kad god je oduška dobio, radio je i proizvodjao hrvatski genij jednakim umiećem, a do nas je došlo samo ono, što se je u zaklonu ili u najzabitnijem skrovištu sačuvati moglo. Sve ostalo zagušije već u zametu nesretni historijski događaji i prilike hrvatskoga naroda. Pa za to treba i hrvatske gradjevne oblike tražiti po zaklancima i mirnijim predjelima. Ne ćemo naći ništa usavršena, monumentalna, jer mira ne bijaše nigdje dovoljno, da se to razvije. Korist takova podhvata misaonim ljudima ne treba istom doka-

zivati“. Pisac ujedno upućuje, kako treba sakupljati gradjevne oblike. Gradja će se objelodanjivati u „Viestima“, a kad je bude dosta izdati u posebnoj knjizi.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Nakon osam godina pojaviše se 17. o. mj. opet na našoj pozornici Sardouovi „Bogomoljci“. Ova se drama Sardouova ne može brojiti među najbolje, što ih je pisac napisao, te ne znamo, što je upravu ponukalo, da baš ovu dramu uzkrisi na nov život, dok mnoge druge bolje drame čame u prašini glumištnoga arkiva. Ova se drama predjašnjih vremena često prikazivala na našoj pozornici, pa se o njoj i u „Viencu“ često govorilo. Kao i drugdje, pokazuje se Sardou i u ovoj drami nedostižnim majstorom vanjske tehnike, te u tom može jamačno biti izgledom, kako se malom radnjom mogu postići veliki pozorišni efekti. U „Bogomoljcima“ ili kako se za pravo zove, u „Serafini“ imade samo liepih prizora, koji mogu gledaoce ugodno zabavljati, ali nema one duboke psihologijske analize, kao što je nalazimo u Augierovim dramama. Pa ni tendencija ne probija u toj drami, premda inače Sardou nije u neprilici, da nam jasno, gdješto i odviše jasno pokaže tendenciju drame. Gledalac ne zna, što je pisac u „Serafini“ htio. Drama se prikazivala dosta dobro. Osobito nam je iztaknuti gdjicu Dragicu Freudenreichovu, koja je svakim danom savršenija umjetnica, pa bi se sve mladje glumice morale u nju ugledati, kako valja shvaćati i učiti uloge. Od prošle sezone stoji gdjica Dragica Freudenreichova u kolu najboljih glumica, što ih je ikada bilo na našoj pozornici, samo će svaki prijatelj hrvatske Talije od srca žaliti, što vrijednoj umjetnici nestaje glasa. Mi se nadamo, da je ta bolest prolazna, a upravi preporučamo, da gospodjicu što više štedi, dok se ne oporavi. Posve je dobar bio gosp. Sajević, koji je i maskom i prikazivanjem znao oživiti ulogu svoju. Još nam je pohvaliti g. Fijana, koji je u ulozi pokazao osobitu živost. Ne možemo pohvaliti g. Branija, kome bismo željeli, da mu prikazivanje bude oblije i okretnije. — Dne 19. o. m. pjevaše se Delibesova opera „Kralj je rekao“. — Dne 20. o. m. vidjesmo opet krasnu dramu Erkmann-Chatrianovu „Rantzavi“. Prostom, ali istinitom radnjom svojom mogu se „Rantzavi“ silno dojmati obćinstva. Uza svu seosku priprostost imade u drami toliko živih i krasnih prizora, da bismo željeli što češće vidjati „Rantzave“ na pozornici našoj, osobito kad se onako prikazuju, kao što to vidjesmo one večeri. Gg Mandrović i Milan pristali bi ovim ulogama i na najbolja glumišta. G. Mandrović je rođen za ovake nasilne tipove, koji ipak u borbi omekšaju. A i naivni Florencije g. Milana upravu je savršen. Uz ovu dvojicu liepo su se držali svi ostali glumci, samo nam je prekoriti gdjicu Štefanovićevu, koja je danas onaka, kakva je bila, kad je prvi put stupila na pozornicu — kao drven kip. Mi se ne nadamo, da bi gdjica Štefanovićeva igda mogla dostojno zapremati mjesto naivke na našoj pozornici, s toga bi bilo dobro, da se uprava pobrine za bolju glumicu, jer pored Štefanovićeve ne možemo dočekati tolikih krasnih drama; u kojima je sjala naša dična Ivka. — U nedjelju dne 21. o. m. odpjevala se krasna Zajčeva opereta „Boisijska vještica“ kao obično na zadovoljstvo. — Dne 22. o. m. bijaše repriza Sardouove drame „Bogomoljci“, a 23. o. m. pjevao se, ne znamo po koji put, Millöckerov „Djak prosjak“. Mi mislimo, da je toga „Djaka prosjaka“ već dosta, pa bi trebalo, da se čim prije dobavi primadona za opere. Opereta je ove sezone već dosta — i previše razmahala krila. — Dne 24. o. m. bijaše „Don Caesar de Bazan“ prikazivan onako, kao i prvi put. —

Malim puškam. — Djakovački spasovdan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Njekolike crtice o vuku i o životu mu. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 6. ožujka. 1886.

Br. 10.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Pobratimu Fra Ivanu Despotu,

preminuvšem u Spljetu 19. veljače 1886.

Pobratime! rano ljuta!
Zar ti trudan svijet domući,
Dragi život bolja skući,
Ter te skoli smrtea kruta?

Vaj! jer tvoje u cvijetu
Udes stlači čase mlade,
I sa tobom velje nade
Na književnom radu svetu.

A što Višnji sud ne volje
Uzet mene jurve dobna,
Mjesto tebe neukobna
U to vječnog mira polje! . .

Zar trebaše s čaše tvoje
Moje srce da pripukne,
I vilinski glas primukne
Sa te štete, rane moje?

S tvoje smrti, Ivo mio!
Posestrima što bjè vila,
U zlaćenu perju snila,
E bi zlatne pjesni vijo.

I ti mlad se zavjetovà
Segnut stazom sveca Frane,
Trudit' trudbe ovjenčane,
Pa kô začè, i djelovà, —

Pod haljetkom ubožnika
Zavičaju u tvom' rodnu
Na glas vinu vilu plodnu
Umniem marom književnika;

Ter što vrućom dušom disò,
Rodu milu na uhare,
Sliedec' pregce slavne stare,
To i zlatniem perom pisò,

Svom se domu odazivò
Kano sladkom majke mlieku,
Vajme! u tol' krhku vjeku
S toli patnje bratac Ivo!

Oj! ti smrti crna biedo!
Jer ne daviš suprotnike,
Nego naše knjige dike!
Bog ti kročit' već tud' nedò.

Siv sokole, pobro Ivo!
Slomljeno je perje tvoje,
Sad komu će gusle moje,
Što no sam ti namienjivò,

Njim' da s' bistra gudeš mora
Vjernu slogu, ljubav bratsku,
Po svu zemlju po Hrvatsku,
Dok joj spasa cikne zora.

Zora ciknu, i ne crče,
Žarnù žarom čar ljubavi,
U sklad hrli rod ubavi,
Samo ti mu zviezdo smrče!

Zviezdo jasna! jer zamače,
Prvlje nò se noć prikući,
I od danjeg puta lući? . . .
Al' ti na zle slute mače

Ivo, prvlje neg' češ mrieti
Ti pripjevà sebi pobro!
Bi reć jurve bje smrt obr'o
Ter uzdahe ove snieti:

„Na zapadu sunce moje
„Još me jutros grijat' počè,
„Na zapadu . . . ali što je
„Ostalo ti pjevaoče:

„Vaj! po trnju suze tvoje
„Sunca zadnji traci moče.“¹⁾

Pre usnuća paka sama,
Gdje stigoše moji vaji,
I Mecene sažaljaji,
S očinjeg ti jošter plama

Kanula je suza kaplja,
Kap uzela vjerna ruka,
Sa tvog' oka smrtnih muka,
I ti ruci ovo šaplja:

„Pobratimu šalji momu
„Zadnji cjelov bratski, sveti,
„Neka me se sjetan sjeti
„Pri molenju svećenomu;

„Umjeram mu mirno, tiho,
„Jer ja mili moj rod ljubih,
„U zadaćam nedangubih,
„Prem ne doprieh, što sam htio.

„Nu haran će narod znati
„Odluka mi mojih žare,
„I za njegov uhari mare,
„Pa će me se spominjati.“²⁾

Vjerna ruka slova pisa,
Drhtno perce što umoči
Suze vruće s' tvojih oči
Kad ti smrtea lice risa.

Kô bjah jadnim srcem ganut,
Od te viesti, smrtnog liesa,
Može Bog dat sa nebesa,
Da će meni jutro svanut. . .

Ipak evo dan osinu
Mojoj sudbi jedan bliže,

¹⁾ Iz vlastite pjesmice njegove prošle god. u Iskri. ²⁾ Predsmrtne rieči njegove iz pisma popa Ribičića, njegova prijatelja.

A brzjav glasnik stiže:
„Pobratim ti već priminu!“

Uzpie boli vjera stajna,
Što no svetim vikom viče,
Da viek nemre umrliče
Nit ga ništi ništost skrajna;

Već oživjet istom tada,
Blažen duše u pokoju,
Kad izvojšti boj u boju,
I tjelesnu tlaku svada.

U toj vjeri tvrdoj rano
Opielo ti jutros pojim,

U Kreševu 21. veljače 1886.

Družec dušu s duhom tvojim,
Za tvoj pokoj, smrtna rano!

Skoreć i sam tamo poći
Gdje se vječna svjetlost niše,
Vjetrić rajskim dahom diše,
U bezsmrću vječne moći.

Tamo, tamo, moje milče!
Gdje te rajske umiljate
Ruke grle jurve brate,
Pobratim ti skrušen kliče:

O Isuse spaseniče!
Pobratimske griehie rieši,

Al pobratstva nerazrieši
Čim ga ljubav k tebi miče.

No daj blagi spasioče!
Koje s' ovdje duše brate,
Da se iste opet jate,
I u tvomu slavlju s'oče;

Istom će mi tad uminut
Moji gorki uzdisaji,
Za tom srećom požaljaji,
Kad mi bude taj dan sinut.

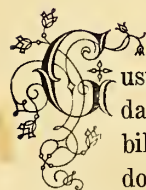
Pobratim Fra Grgo Martić.

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Nastavak.)

IV.

uste šume steralale se uokolo Djakova, pa još danas im se vide kršne odlomine, al god. 1687. bilo to sve ovjenčano zelenim viencem. Dub do duba, list do lista, da ti srce trnulo od strave i gluha mira, kada ti noga zabasala u to zeleno more. Samo gdje gdje sa šljema virio šiljak koje kule, promolio se proplanak, protisnuo se izmedj gora potočić, a do njega ubava dolica i po njoj kmetski stanovi, kô da si ih šakom onuda prosuo. Do tih stanova vodili prosjeci čas ravnicom, čas uzbrdicom, čas dolinom, a od prosjeka dalje ne mož guje za rep izvući, toliko se ponagusto izprepletalo granje. Na trnavačkom primetu, gdje se sada biele spahinski dvorovi i crkvice, igrale se srne i košute, a gdje danas vinorodni Mandičevac, gdje no puklo u oblake zgodno Nabrdje, gdje se niz brda stočile uvale, tuj se svijali vuci i ročili hajduci, ti zatočnici vjere, osvetnici krivde za stotinu i pedeset godina mučna robovanja. U ove osojne strane potego i Ilijica. Kako pobježe s pazara, još se smirio nije, nô se bija listom, pa kad glad dotuži, navrati se kojoj kmetskoj, pouzdanoj kući, a milostive ruke dobace koji komad prove i napute na kajduke. Ne boji se on šume, ta ona mu je nad kolievkom šumom pripjevala pjesmu uspravanku, ona ga je opasala snagom, ona će mu i nad grobom bajati čarne bajke mira i pokoja. Pa zar da se je plaši? Múkom se provlači kroz šikaru, a gdje se neda, tuj i nožem krči, il se skuči, pa se požapke provere. Okupao se od napora, zapraštili mu se obrazi od prinaglice, omrsili mu se brci, a vrána, probrkana kosa prekrila mu čelo i vrat; rubina mu kalom i krvlju poštrapanu, a vide se na njoj i tragovi oštra trnja. Zasoptio se, stade, da odahne, pa opljunuv dlanove razmaha se, pa se pripe na hrast i kô vjeverica sa grane na granu, dok ne stiže na vršiku, odakle se uze ogledati širom. Ujednoč mu si-

nuše oči, jer pod sobom u kotlini nazrio tanane oblačke dima. Gdje je dima, tu je i ognja, a gdje je ognja, bit će i žive duše, al da je hajdučka, o tom pogovora nije, ta što bi drugi u ovoj divljači, kad na blizu ni pitoma sela ni pastirske ognjarice. Što bi otčenaš izmolio, već se bio Ilijica spustio i dočepao zemlje, pa okrenuv kotlini uze se i opet probijati kroz guštik, dok ne stiže na čistinu.

— Eh Bože pomози! uzdahnu suočiv sokolovim okom otajnu u kotlinu vodeću stazu i već prileti, pa će se spustiti niz strminu, al u to grmnu glas: Stoj! a kroz zelen bljesnu u sunčanu sjaju tanko grlo duge puške. Na prvi poklik ukopa bjegunac korak, al se nimalo ne prepade.

— Kud si nahitio? zaori i opet iza lista.

— U Vragovac, po Bogu brate. Do nevolje mi je, gone me Turci! sasu na dušak Ilijica.

— Tko si i odakle si? izpitivao hajdučki stražar.

— Ja sam Ilijica Knežević iz Djakova. Dosad Ibrahim pašin kmet, a odsad da se vjerim listom i hajdukom! izgovori junački kmet.

— Počasi — mekše će hajduk, a u isti tren prosieće zrakom pronicavi zvižduk. Potrajalo to dok bi kurburu nabio, a onda zaprašti u guštari, kao da se zvier ili čovjek kroz nju vere, za malo, pa pred Ilijicu izpađoše dva hajduka — kremeniti i visoki kao hrašće, a oružani i odjeveni u čohu i srebro; sve to svukoše na mejdanu sa dušmana, pa navukoše na se, nek je ruga i sramote više.

— Evo Andrija, odvedi ovog kmeta harambaši! zapovjedi pridošlici prijašnji stražar.

— Hajde, vidiš mi se zgodan za hajduka. Hajde junače, pa na sreću bilo, razgovorio se Andrija zašav u guštaru, a za njim ustopice bjegunac. Spuštali se strmo, sad sklizni, sad poskoči, sad se opet pridrž i za grm, dok

ne stigoše u kotlinu, koju pasala povisoka, gustom šumom okićena brda. U dnu kotline pod drvećem umjestili se hajduci, pouzdani ljudi, birani junaci, koji ne znaju drugo, van stati, dočekati, pa što komu Bog i sreća dadne. Sve su to bili ponajbolji momci u svem selu, koji se nisu ralu otimali, a ni ralo njima, al kako su bili jaroštni, a od Turaka dosti nabacivanja i zabadanja, ne prodje brez krvi i mrtve glave. Njeki se odvrže od nevolje, a njeki od puste želje, da se nanosi svjetla oružja i naužije junačkog mejdana. Otkad učestaše hajduci — a bilo ih je god. 1687 po Dilju kao osa, kad dozori groždje — učestaše i turske nevolje. Sad plani čardak krcat hrane, sad plati koji silnik glavom, sad užgi dvore u sred sela, a planinom brez pouzdana društva i oružja ni pod živu glavu. Gonio ih Ibrahim paša i mnogi već omastio kolac, il iztrunuo u tamnici, al što je to, kad jednu mrtvu glavu po pet živih zamieni. Otimali se slavonski osvetnici, al otkad zadje među nje umni i junačni Matiević, pa ih uzeo razsijane četati u čete, postostruči im snagu, poskoči im srce, pa u svojih šumah zadavorili i rugali se sili Ibrahimovoj.

Na mekoj travi lastovala hrpa hajduka pušeci i razgovarajući, a vezena ćutura išla sa ruke na ruku. Nešto podalje stajao harambaša Matiević, otresita ljudina, mrka oka, krupnih brkova, koji mu se spustili do svetlih toka i ilika, kojimi osuo kršna prsa.

— Koga nam to vodiš, Andrija? — upita hajduka, omjeriv bistrim okom bjegunca.

— Ilijica sam Knežević iz Djakova! — stupi smjelo kmet pred Matievića, — pa sam došao, harambašo, da me primiš u svoje društvo.

— Jesi li isti onaj, koji ubi vrpoljačkog bega na pazaru?

— Ja sam glavom, pa da i ne ubih, došo bi danas sutra medj vas, jer mi dodija onako pasji život, koji sam provodio uz ostarjelu majku medj dušmani. Niesam naučio, da od kape gajde pravim, nit mi u rodu, da se klanjam i slušam onoga, koga bi sjeći morao. Djed mi pogibe na kolcu usred Djakova, ubiše ga na vjeri djakovački bezi, što je četovao sa kićenim junakom Franjom Ilinićem. Još me niesu pravo ni brei ponieli, kad mi donesoše mrtva babajka sa vršaja, a ubi ga pašin desetar, ubi oružan goloruka od prokšije i biesa. Dvie mi krvave košulje na domu, one mi na očima bile i dan i noć, još k tome slušavo sam brez oduška majčino kukanje za babom, pa da je srce od kamena, bi se razigralo, kakono se i moje razigralo osvetom. Kad sam na svoje oči gledao, što se s nami radi, koji smo na našoj starini, našoj djedovini i našoj stečevini, jedva suzbih ovo ognjevito srce, jedva savih ove zdrave ruke, da se ne prihvate gola noža i ne posegnu za dušmaninom. Takov mi je i babo bio. Još se spominjem onih zimskih noći, kad se skupismo oko domaćeg ognjišta, pa mi babo stao vezti četovanje Ilinića po Slavoniji. Dragi harambašo,

da si ga čuo, kada uze kititi junačku diku požežkog Kovačevića, pa kad spomenu sjajnu čelenku Luku Senjčevića, pa obreda dva kršna hajduka, dva gorska vuka, dva brata rodjena, gizdave Lapsanoviće — to da si slušao, ko što sam ja maličak slušao, pa još moga babu, koji bio sladke rieči, da bi mrtva probudile, i ti bi se mamom pomamio, a gdje ne bi ja onako zelen i plahovit. Sve sam čeko zgođe, da se odmetnem u hajduke, pa da četujem i svetim svoje dvie, a hiljadu i više krvavih košulja svoga roda. Sve mi se otimalo, dok na Filiplje s dobra Boga ne počera supijani vrpoljački beg djevojku, koja mi je srcu prirasla — ja poleti i pretmi, a on na me iz kubure, al se ja hitriji dogodio, pa ga kućih svojim nožem. Pade beg, a ja u lug. Počeraše me ko hrti zeca, al ne dade Bog, da ginem i evo me sad medj vami.

Dok je Ilijica govorio, skupili se oni kršni ljudi, ostavili i ćuturu i lulu, pa upiljili očima u njega. Svojim muškim držanjem i junačkom besjedom svačije je oko premamio i svačije srce posvojio i prije no što dončea rieči, već ga primiše za brata.

— Ala umije — šaptnu jedan.

Mà veze, ko naš pratar, drugi će.

— A zgodan je i obrazom i stasom, — treći će.

— A jest i srca junačkoga, — četvrti će.

— Ubi bega na sred pazara, — peti će.

— Primi ga harambašo, — šesti će.

— Tako mi Boga, ne će nam ovraniti obraza.

— A junačkog je i koljena.

— Djed mu sa našim slavnim Ilinićem četovao.

— Primi ga harambašo! — u jedan će glas sve društvo na harambašu, koji skrstio ruke, pa čas pogleda Ilijicu, čas očima zaigra po društvu, a vidi mu se, da mu se zoran momak svidjeo.

Najednoč se izpravi, uzvi glavu, a oči mu bljesnuše ponosom i junačtvom; lievom se taknuo vezelih kubura, a desnu pružio prema Ilijici.

— Zemljače, zgodan si momak, ognjevita srca, a junačkog koljena, i to su obilježja svakog junaka Matievićeve čete. Ja vjere mi, niesi utaman potražio moju četv — primam te, jer znam, da ne će s tebe pasti Matieviću mraz na obraz. Hajduci smo, al nas ne sagna pod oružje i u ove gudure želja, da grabimo kmetsku sirotinju i cvilimo nam po Bogu brata, no da branimo i svetimo svoje i vidamo ljute rane, koje zada nekrst krstu. Hajduci smo, al ne razbojnici, hajduci smo, al hajduci za krst častni i slobodu naše domovine. Takva ti je četa Matievićeva, koja te danas prima u svoje kolo. Ali prije no te poljubimo, valja ti se po adetu našem zakleti.

— Hoću harambašo, prihvatim veselo kmet. Pa da mi rekneš, da se hitim sa vrh hrasta na tle, i to bi ti učinio, samo kad bi znao, da ću tako u tvoju četv stupiti.

— Donesite krst! zapovjedi harambaša.

Jedan poteče, pa se zamalo vrati s drvenim propelom, koje predade Matieviću.

— Pristupi ovamo, pa se kuni i govori, što ću ti kazivati.

Pristupio kmet, lievu pritisao na srce, a desnu metnuo na križ, pa uzeo govoriti za harambašom izprvice tihano, drhtavo, dok poslije ne ojača i ne jeknu glas kao jasno zvono. Svi hajduci poskidali crvenkape, pa srcem i dušom prate i ponavljaju svaku rieč one teške, hajdučke zakletve, koja im i dan i noć ne silazi s pameti.

— Ja Ilijica Knežević evo se kunem živim Bogom i svetim Nikolom i kunem se majčinim mliekom, junačkom dikom, pradjedovskom slavom, kunem se ljutom ranom i njezinim blagim liekom, jasnim suncem i našom zemljom, i kunem se svim onim, što je sveto od dubina do nebeskih visina, da ću ginuti za krst častni i slobodu zlatnu, da ću pomoći svakom u nevolji drugu, harambašu kao oca poslušati; svakud poći, kamogodj me zovne. Ako ikad krenem vjerom, raznieli me vaši jatagani, a zemlja mi kosti izmitala i nikad se ne do-
stao raja. Tako mi Bog pomogao!

— Amin! dočekaše hajduci.

— Zdravo brate u našem zboru! poljubi se i porukova harambaša sa Ilijicom.

— Zdravo brate u našem zboru! preuzeše hajduci grleći se i cjelujući redom sa došljakom.

Tek premetnuše ovo, posjedaše na tratinu izpod dublja; čutura zareda, a pjesma se izvi iz punanih, hajdučkih grla, pa se razliegala gorom i razbijala šumom, dok tamo u daljini ne utonu i ne izginu kao zadnji uzdah umirućeg.

Zajecale i gajde, a čili momci uhvatiše kolo, pa se stali nabacivati šalom i doskočicom. Na dub se naslonio Matiević, pa kriesućim očima motri veselu, pouzdanu družinu, srce mu igra od milja, a vedre mu se misli motaju i sve na jednu navraćaju: slobodu Slavonije. Sada već ne dvoji, da će skoro kucnuti čas, gdje će se na tamnici otvoriti vrata, a iz nje izići slobodna Slavonija. Zna on to tvrdo, a što hajduk ne zna, kad nema mjesta, kamo ne dosegne, nema tajne, koju ortaci ne doglase, pa tako i doglasiše slavu česarova oružja, koje po Ugarskoj jedan bedem za drugim obara, a dušmane sve na čete ladnoj Dravi potiskuje. Uskoro će top na Dravi ruknuti, a kad rukne, prasnuti će hajdučke diljke po Krndiji i po Dilju, okupit će se hajduci, pa kao u svatove polećeti na krvavo razbojište. Taj čas izgledje Matiević, al dok izgledje, ne stoji skrštenih ruku, već šalje glasnike po planini, koji zalaze u stanove i sela, u gudure i ognjarice, svagdje i kmetu i hajduku doglasujući, da će uskoro puknuti krvavo prelo, a donde da se svaki spremi. I dosad se kmeti sa hajduci dizali, al svakad platiše glavom i postostručije onim muke, koji iza njih živi ostadoše. Al tajna slutnja kazuje Matieviću, da se ovoga puta ne će utaman dizati slavonski junaci, pa s toga mu oko ognjem zaplamsalo, a srce od draga zaigralo. . . Još dugo u noć odzvanjala hajdučka pjesma — al neka je, nek se izdovolji, ta samo u gori mogla je onako slobodno i muški jeknuti, a u dolu uz tamnicu i oštro gvozdje kruta gospodara gubila se u suzah i vaju.

(Nastavit će se.)

Artur.

Napisao Alfonz Daudet.

Prije nekoliko godina stanovao sam u maloju kući na Champs-Elysees-u, ili da pravije kažem, u „Passage des douze maisons“. Čudno me se dojmio ovaj osamljeni zakutak predgradja, u kojem su inače velike, liepe ulice, gdje je tako mirno, tako tiho, te bi gotovo pomislio, da pješacima ovdje nema mjesta, nego samo kola smiju ovuda bez glomota juriti pločnikom. Ne znam, da li je gospodara ponukala volja ili škrtost i navika, te je usred ovoga sjajnoga predgradja sačuvao ovu pustu nepristalu rpu s malenim, slabo uredjenim vrtovima, s niskim kućama, do kojih se od ulice uzpinju stube, gdje se na balkonima suši rublje, vise premnoge krletke kanarinaca i čuči stara suhonjava mačka.

Ovdje su nastavali mnogi radnici, za tim neki mali rentiri, nješto umjetnika — njih imade svagdje, gdje je drveća i zelenih nasada — i napokon su ovdje dvie tri gostionice. Sve je to tako žalostno i tužno, kan da je

ovdje već odavna, a za sve vjekove najgeroznija bieda razapela čadorje svoje.

Na okolo prosjajuje divan sjaj Champs-Elyseesa. Odanle neprestance odjekuje tihi glomot kola, škripa posrebrnenih konjskih hamova, podavljjeni zvuk pianina, cilik gusala iz Mabilles-a — ondje se veličanstveno viju krasne palače, svaki je kutić u vrtu čist i uredan, sve je u redu, što se u kućama zgadja, odijeljeno je od svieta svilenim zastorima, što no se niz velike prozore spuštaju i prolazniku daju malo prilike, tek da vidi pozlaćeni svietnjak i umjetnu posudu cvieća.

Ružna, tamna ulica Douze-Maisonsa bijaše rek bi živom oprekom sjajnoj bogatoj okolici; ondje je svietlilo samo nekoliko svjetiljaka. Ako je koja mrvica odpala od one razkoši, ovdje se je opet uzvisila, pa kome je ondje potonuo brod, našao bi ovdje prijaznu luku spasa. Ovdje je stanovala po cigansku četa englezkih kočijaša, za tim sluga iz cirka, oba dva mala pošiljona, što no su se u

hipodromu pokazivala na kolima, koja su vukle koze, onda prodavači voća, kuharice i napokon mnogo jadnih sliepaca, koji bi se u veče vraćali kući s orguljicama i sa stolicom. Dok sam bio u toj ulici, slavio je neki sliepac pir. Svu noć tražao je divlji koncerat raznih klarineta, harmonika, orguljica i triangula — da čuješ jedno glazbalo za drugim, mogao bi proplakati, podji samo noćju u šetnju preko svih mostova u Parizu.

Inače bijaše u mojoj ulici obično mirno. Ljudi su obdan boravili u drugim predjelima grada, pa bi se istom u suton vraćali doma ili još poznije, a tad su bili tako umorni i trudni, da im se nije dalo bućiti ni vikati. Samo u oči nedjelje bijaše drugčiji život, pa osobito onda, kad bi Artur dobio plaću.

Taj Artur bijaše moj susjed. Malen zid rastavljaše moj vrt s njegovim domom. Htio ne htio, morao sam obaznati, što se u toj kući zbiva, te sam u oči svake nedjelje bio svjedokom one prave pariške drame, koja se glumi u kućama nebrojenih radnika onako, kao i u Artura.

Započinjalo bi uvijek jednako. Žena priređuje objed, a djeca se oko nje igrajući vrzu. Ona ljubezno razgovara s njima, dok radi kućne poslove. Već je sedam sati, primiće se i osam — a nitko ne dolazi. Što više odmiče kazalo na uri, to se više mienja njezin glas, to joj groznije teku suze niz lice, to se jače uzrujava. Djeca oglasnjela; već su sustala, pa udare u plač. Muža još nema. Za to jedu bez njega. Mala se čeljad zavukla u postelju, pa i pozaspala — a i žena izadje na drveni hodnik, pa je čujem, kako tiho jeca:

„Ah, grozna čovjeka!“

Susjedi prolaze kraj kuće, pa je opaze na hodniku; sažaljuju je i tješe.

„Podjite mirno spavati, madame Arthur! Ta znate, on se ne će skoro vratiti, danas je platežni dan.“

Iza toga čujem koje kakvih dobrih savjeta i utjehe, — suvišno naklapanje!

„Da sam ja s vama, znao bih, što mi je uraditi, o da, znam ja dobro . . .“

„Pa za što ne rećete njegovu gospodaru?“ S takih joj rieči još više naviru suze na oči, ali ona se još silnije nada, još odlučnije čeka. Već su se pozatvarala vrata susjeda, sve je zaniemjelo i gotovo obamrlo pred njom; ona još više klone duhom, jer misli, da je sama; pa kao da ju je posvojila fiksna ideja, ne miče se sa svoga mjesta na hodniku, nego kako običavaju ljudi nižih slojeva, koji su pola života proživjeli na ulici, stane bezazleno govoriti sama sobom na glas i pripoviedati sve nevolje, što ih je prepatila uz muža, te se u tom govoru opomene svih neprilika svojih — stanarine još nisu platili, trgovac ih jednako progoni, pekar im ne da više hljeba, koji su uzimali a nisu platili! Kud će, ako se i opet vrati kući bez sou-a u žepu? Napokon više ne može oslušivati koračaje, koji su se češće rek

bi primicali, ali ih je opet nestalo, nego se povrati u sobu; — istom kasnije, kad sam mislio, da je već davno usnula, začujem nekoga na hodniku gdje kašljuca: bijaše to opet ona — nesretnica; nemir ju je s loga otjerao, te je opet ondje sjedila i naprezala oči, ne bi li nešto u mračnoj slici prepoznala.

Moglo je biti jedan, dva sata po ponoći, a gdješto i kasnije, kad bi njetko na ulici glasno zapjevao. Artur se dakle napokon vratio. Obično ga je tko pratio, pa se je znalo često dogoditi, da ga je ortak od kapije odvukao iznovice u krčmu. „Aj dragane, zar ćeš već kući? Glupane! Podji sa mnom!“ Pa premda je znao, da ga gore željno očekuju, nije mogao odoljeti.

Kad bi se napokon počeo popinjati uz stube, bijaše mu veoma nepoćudna ona tišina, koja je bila po svojoj kući i u kojoj je odjekivao svaki i najlaganiji mu korak; u toj noćnoj tišini dihao je on nešto nalik na griz savjesti, pa jerbo je htio ovaka čuvstva zatomiti, govorio bi prolazeći pored pojedinih stanova diljem hodnika:

„Dobar večer, madame Weber! dobar večer, madam Mathieu!“ A jerbo mu da što nije nitko odzdravio, stao bi ljuto grditi sve stanovnike u kući, a to je trajalo, dok se nisu susjedi pomolili na svojim vratima i prozorima i odlučno zabranili, da se noćju tako hlabući. A to je on upravo i htio. Kako je već sâm natrušen kući došao, ljubio je buku i viku, tako se je mogao iznovice uzrujati i junački naljutiti, pa si nije tro glave, kako će unići u svoj stan i kako će ga kod kuće dočekati.

Taj je povratak bio strašan, — strašan i oduran.

„Otvori! ja sam!“

Čuo sam ženu, gdje bosa amo tamo po daskama tapa, čuo sam, kako ište žigice, a onda, kako je muž nespreno i tepajući htio pripovjediti pripoviedku — bijaše uvijek jedna: „drugovi — zaveli — znaš — onaj na željeznici — ta znaš, što na željeznici — radi —“

A žena ga nije ni slušala.

„Gdje ti je novac?“

„Nemam ga“, odvrati Artur.

„Lažeš.“

Doista — lagao je. I za najveće pijanke pridržao bi nekoliko sou-a; ta on je skrbljiv čovjek, on se unpried pobrinuo i za — sutrašnji dan, da može i toga dana malo utišati žedju. Radi toga joj je i zatajao, da ima novaca.

„Ma velim ti, da sam sve zapio“, izdere se on.

Ona ne odgovori ništa, nego od straha švim tielom drhćući podje do njega, opipa ga i pretraži mu žepove. Čujem, kako je nekoliko komada novca palo na pod i kako se žena sa slavljem smije i grabi novac.

„Aj, vidiš li! Zuala sam ja!“

Čuje se kletva, a onda batine — pijanac bježe svoju ženu, pa kad se već razmahao, ne će tako brzo prestati. Provalio je i uzavrio demon, koji se po krčmi vrze,

provaljuje u mozag, te ga pustoši. Žena zavija, ono malo stolica, što ih još imade u stanu, leti na sve strane, stol se izvrnuo — djeca se od buke probudila i briznula od straha plakati. Otvorili se prozori susjednih kuća, a na ulici čuješ, gdje govore:

„Ah Artur, Artur je!“

Kadšto zna tast Arturov, stari starinar, iz bližnje ulice priteći kćeri svojoj u pomoć. Ali mu Artur pred nosom zatvori vrata, da može po volji raditi. Tad se razprede među tastom i zetom kroz ključanicu baš ugodna zabava i prekrasne riječi dopiru do ušiju susjedima:

„Razbojniče!“ tuli stari. „Nijesu li ti dosta tvoje dvie godine tamnice?“

Pijanac mu odgovara s nekim ponosom: „Pa što onda, ja sam odsjedio dvie godine u tamnici — pak onda? Tim sam okajao krivnju. Samo pazi, da sâm ne zapaneš u buturnicu!“

Račun mu se čini posve jednostavnim i naravnim: ukrao sam, za to su me zatvorili na dvie godine — a sad smo na čistu, pa mir i Bog.

Kad bi stari predugo ostao na vratima, dodijalo bi Arturu, s toga bi otvorio vrata, navalio na tasta ili na punicu, na susjede, na svakoga, tko bi mu dopao šaka.

Ipak on nije bio nesnosan čovjek. Veoma često znade Artur sprovesti dan iza takova izgreda među svojima; on se je na ime zdravo ispavao, a nema novaca, da se opet opije. Stolice iznesu na hodnik, pa posjedaju svi redom. Ovdje je na okupu madame Weber, madame Mathieu i sva družba iz kuće, pa sada po miloj

volji naklapaju i ćeretaju. Artur je veoma ljubezan i udvoran — dok ga ovako vidiš, mislio bi, to ti je čestit čovjek, u koga bi se morali drugi radnici ugledati, neka nauče, kako se valja ponašati. Govori blažim, laskavijim glasom, koji mu ojača samo onda, kad stane mlatiti davno izmlačenu slamu o slobodi radničkoj i o pretezi glavnice. A siromašna njegova žena, koja još osjeća ljute udarce prošle noći, te im može i tragove pokazati, pobožno ga sluša i divi mu se — a ona nije sama, koja tako čini.

„Taj Artur nije ni po što obična glavica, samo kad bi htio —“, prošapta madame Weber i tiho uzdahnu.

Za tim ga umole, neka im što odpjeva, a on im počne pjevati Bérangerovu „Pjesmu o lastavicama“ — glas mu je trpak, a pjeva s onom krivom sentimentalnošću, s onim pretvorenim čuvstvom, koje u prostih ljudi nadoknadjuje pravi, istinski osjećaj.

Tako sjede na trulu hodniku, motre modro nebo, koliko mogu od rublja na užetu, našli su svoj idejal, te si od tronuća taru suzne oči.

Ali to Arturu nije ni malo na putu, da u oči druge nedjelje opet zapije svu zaslužbu u krčmi i da ženu živo izliema. Oko roditelja gmiže i puzi čitav roj Arturica, koji ne mogu dočekati čas, kad će i oni kao i otac njihov zaslužbu u krčmi propiti i ženu svoju izliemati.

„To je nevolja, prava nevolja“ — kako obično vele moji susjedi u ulici „Douze-Maisons-a“.

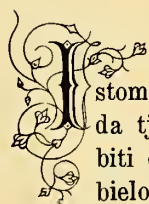
M. Š.

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisicah napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

stom kad smo bili za nasipom, zapovjedi knez da tjera k Zabelovim. Niko nije znao, da će biti onamo kaka zabava, ali riedko je bio Zabelo bez gosti.

Kad mi pred dvor, a dvor sav razsvietljen. U dvorištu se sabrala sva sila ljudi, pa zavirkivali na prozore, da vide, šta se to u dvoru radi. Čula se glazba, vidjelo se, kako se parovi kreću, nema sumnje, bio ples. Kad je naš kočijaš zaprašio bičem, a praporci zazveketali, izleti u vežu gospodin Zabelo.

— Šta ja vidim! — kliknu — svietli gospodin knez! Odkuda mi ta osobita milost!

A knez će na to:

— Uz put, drago moje, skretah eto u dom milog svog susjeda... Je l' slobodno?

Domala eto ti i ostalih gosti: sve se čudi i klikće

od veselja. Uz pune i prepune čaše uvedoše nas u slavlju neprestance podcikujući: „Eto kneza, eto kneza, našeg milostivog kneza!“ u dvoranu.

U dvorani nije bilo stiske, kao ono posljednji put, ako prem je bilo mnogo gosti, a osobito mnogo žen-skinja. Glednuh po dvorani, na prvi pogled opazih Vojžbunovu. Kako je zapazila kneza, zarumenila se i ustala čovjek bi rekao, pobjeći će, a kad tamo, ona se samo sakrila za jednu gospodjicu. Nismo je smetnuli s oka. Glazba je udarila marš, a mužari stali paliti. Plemstvo kako se bilo razigralo, htjelo je najzad da digne kneza u zrak, ali knez se branio i jedva im se nekako obrani. Pristupi ka knezu gospodja sudinja, a za njom i ostale dame. Zabelovi, kako su bili pametni ljudi pa znali, da knezu gode lepa lišca, niesu bili ni namislili, da steku u kneza milost ljepotom svojih kćeri, o koje mu nije

kod posljednje ono zabave zapelo oko, a da mu izbiju iz glave onu divljakinju Vojžbunovu, oni će mu — sa svim promišljeno — objesiti svoju rodjakinju Vojšvilovu, koju su obukli kao kakovu lutku. Vojšvilova, kako je bila stasito, mlado, svježe, živo i smiono djevojče, lako bi bila začarala kneza, da nije bilo Felicije, koju je knez već od prije uzeo na oko.

Nije im jadnim ništa pomoglo, ni što su ju neprestance napred turkali, ni što ju je „siroticu“ sama gospodja Zabelova predstavila knezu, ni što su ju sjeli blizu do kneza, ni što je ona, sirota, manevrovala očima što je bolje umjela i znala. Sav im je trud bio uzaludan, jer je knez, znajući, po što je ovamo došao, samo jedno imao na umu: kako bi došao do Vojžbunove, koja mu se neprestance uklanjala.

Istom po večeri, kad su poustajali od stola, namakla se knezu zgoda, da progovori koju s Felicijom. Da ne bi nas, Vojžbunova bi i taj put umakla knezu, ali joj mi zakrčismo put.

— Čudne mi sreće! — započe knez. — Ni u snu se niesam nadao, da ću vas, gospodjice, danas ovdje naći.

— Ni ja se niesam nadala, da ćete se, kneže, i mene, a kamo li moga imena sjećati.

— Ime... može biti te bih mogao kako zaboraviti, ali lice — nikada! odvrati knez.

Djevojka se zažari, ali, kako je lako bilo razabrati, ne od radosti, već od gnjeva.

Sva smetena šutjela je i gledala preda se, kao da traži, kamo bi umaknula.

— Zavidim gospodinu sudcu, — nastavi knez, — što je susjed gospodinu Vojskomu. Do Nesvieža, istina Bog, nije baš daleko, ali sumnjam da biste htjeli...

Gospodjica Felicija podiže oči i prihvati:

— Previsok je, svietli kneže, vaš prag za naše noge. Mi zalazimo samo k onim, koje možemo pod svojim krovom ugostiti. Otac mi je star, a ja ne marim mnogo za zabave...

— A da za što marite, gospodjice? upita knez.

— Za svoj domaći mir — odvrati Vojžbunova.

— E! e! prihvatit će knez — to je grijehota, jer sveto pismo kaže, da ne valja svieću metati pod sud nego na svietnjak, a vaše lice, gospodjice, tako svietlo lice kriti pred svietom, to je gotov — kriminal!

— Ne mogu, kneže, da vam se zahvalim na tome komplimentu, — odvrati Vojžbunova, — jer mislim, da je to puka šala. Mislite li pako, da ćete takimi komplimenti moći zavrtjeti glavu priprostoj plemkinji, — to vas moram da požalim, jer se ljuto varate.

Mačonoša uzeo promišljati, kako bi nastavio, a Vojžbunova, ne mogavši pobjeći, jer smo je okružili, vrpjila se, tupkala nožicama i skretala ramenima.

— Gotova napast! — čuo sam, kako je mrmljala.

— Mislio sam, da ću vas, gospodjice, danaske naći ljubaznijom, — započe iznovice knez.

Vojžbunova ni rieči kao da nije ni čula.

— Sreća kao da se htjela sa mnom da naruga, — nastavi knez, — pokazala mi iz daleka tračak nade, a valja da samo za to, da me što ljuće prevari.

— Vječita šteta, — odazva se gospodjica Felicija, — što tako zvonikimi riečmi obasipate tako priprostu djevojku. Druga bi ih, svietli kneže, umjela cijeniti, dok ja eto ni ne razumijem, što znače. Take dragocienosti trebalo bi čuvati za bolju zgodu.

Knez je zafrnuo brkove.

— Ta ne može biti — reče knez malko kao promislivši, — da ne bi ova djevojka, koja umije tako oštro govoriti, razumjela mojih rieči — no kako vidim, niesmo te sreće ni ja, ni moje rieči, te bi joj se mogli svidjeti!

Na licu djevojčinu vidio si nestrpljivost i uzrujanost. Priznajem, da sam je već i žalio; neprestance je gledala, kako bi nam umakla, nu knez nam je namigivao, da je nipošto ne pustimo. Kao da je već napokon očajala, podiže glavu, zagleda se u mačonošu — sam Bog znade, da li ga je gledala, da mu pokaže svoje preziranje ili da ga moli za smilovanje, jer kao da si joj u pogledu i jedno i drugo čitao — zagleda se u mačonošu i reče:

— Vaša bi se kneževska milost mogla svidjeti svojoj službenici samo na jedan način.

— A koji je to način? Dete me naučite, gospodjice, od srca ću vas rado poslušati.

— Kad biste je sasvim zaboravili! dovrši poklonivši se gospodjica.

Knez kao da je zaniemio, pred očima mu se smrklo, rieč mu nije nikako mogla pravo na usta, pentao je — a šta? neka Bog zna!

— To je teško, gospodjice Vojžbunova, — te smo rieči razumjeli tim teže, što mi niesmo vikli činiti ništa ni po čijoj zapoviesti — a što sam naumio, niesam odumio. Što je veća muka, to je veća slast, kad postignemo, što smo naumili.

— Vaša je dakle svjetlost naumila — a što? upitat će ga djevojka Ta valjda me ne ćete ruglu izvrnuti?

— Ni po što, gospodjice Vojžbunova, ali ću gledati, da vam umekšam srce, ne bi li mi bilo sklonije, — odreza joj na sva usta knez.

— A odabrali ste put — nikad bolji! odvrati mu živo djevojka. — Službenica vaše kneževske milosti!

I nakloni se, dodavši silno uzrujana: Prava napast!..

— Da vidimo, ne će l' biti, kako hoću! šaptanu mačonoša.

U taj par opazivši, kako smo se nješto razmakli, izmače nam iz kola, pobježe — i nesta je. Te je večeri ne vidjesmo više u dvorani. Zabava je potrajala do kasno u noć, knez se pričinjao veseo, ali mi, koji smo ga dobro poznavali, vidjeli smo, kako je u njem od jarosti sve ključalo. Ni za onog boga nije se dao namoliti, da ostane na zabavi do zore ili da podje na počinak — a već su mu bili spremili sobu — ne, mi smo morali po

najtamnijoj noći a sve po onoj strašnoj mećavi u Nesviež. Bila je noć — za vukove nikad zgodnija! Čitava jata znadu se za takove noći dokrasti ma upravo do sela. Sreća i Bog te ih nismo nigdje u putu sreli. Da, sa sobom niesmo bili uzeli ni jedne puške. U zoru, prevalivši se putem dva puta, dovezosmo se u Nesviež, a tako dobre volje, da smo samo kleli i bubotke dielili služinčadi.

Po tom pokušaju, mislili smo, da će kneza proći volja, posizati za zvjezdami na nebu; ali hoćeš da! Ne može on da se umiri, dok ne zadovolji ne toliko ljubavi, koliko uvriedjenu ponosu.

Nije nikome ništa govorio. Približilo se proljeće — te je godine bilo nekako uranilo — a on jednoga dana zapovjedi da budu spremni jahaći konji i koji desetak dvorskih ljudi — a sve u najvećoj paradi, ma da je bilo strahovito blato, a putevi da se Bog smiluje!

O kakoj svečanosti niko ništa; da bi imao kaki odličnik doći, ni o tom nije niko ništa znao, a ni knez nije bio nikamo pozvan — ele šta će to biti? U jutru trebalo je sve da bude gotovo. Izašavši knez svečano odjeven iz svojih odaja, posjedosmo konje a nitko ni da bi slutio, kamo ćemo i po što ćemo, dok ne grmnu knez: U Crvenu Rabku!!

To nam nikako nije išlo u glavu. Čitavam je putem zbijao s nama šale, samo da ne bismo opazili, kaki je kiseo, što se već unapried pobojava, da će mu se posao izjaloviti.

— A šta ti misliš drago moje? upitao će Volodkovića.

— Meni se čini, da vratolomije bolje pristaju Trantomanu, odvrati Volodković.

— A gdje su tu vratolomije?

— Zar ne ćemo mi u Rabku?

— A dà! E pa kaka je to vratolomija, drago moje? Ta valja da znaš, da nas moraju dočekati...

— Ali ko zna kako! promrmlja Volodković.

— Misliš li, drago moje, da bi se mogao naći, ko bi mene zlo dočekao? viknu knez. E taj bi se mrzko nasolio!

I tako je čitavam putem zabadao sad u jednoga sad u drugoga, dok o podne eto ti pred nama dvorca, a knez zapovjedi da kasom pojašimo. Pred dvorcem bila ogromna, težka, čvrsta vrata, ali naši momci bacili se na njih, širom ih otvorili, a mi svečano ujahali u dvorište.

Možeš lako pomisliti, kaku je pozornost ta kavalkada, koja kao da je iz oblaka pala, probudila onamo, gdje se nikad ništa takova nije vidjelo. Šta je bilo čeljadi u dvorištu, jedni su pobjegli bez obzira a drugi se popeli na plot, na tarabe, da onako iz daleka gledaju čudo nevidjeno. Perad, što se pasla po dvorištu —

kokoši, pure, guske — sve je to prhnulo, dižući užasnu graju, na sve strane.

U hodniku nije bilo nikoga. Knez je sjedio u sedlu, a iz dvorca čulo se samo kako zatraskivaju vratima. Ni žive duše, da bi nam izašla u susret.

Napokon odsjedne knez konja, namigne meni i Volodkoviću da podjemo s njime, a ostalim zapovjedi da ostanu kod konjâ. Otvore se vrata onamo na lievo i pokazuje se Vojski, klanjajući se olako knezu i pozivajući ga rukom napried.

— Kako su nas samo guske i kokoši pozdravile, započe knez, — već sam bio pomislio, drago moje, da vas ne ću zateći kod kuće.

— Nije ni čudo, svietli kneže, — odvrati ozbiljno gospodar, — što se niesmo požurili da vas dočekamo, ta ko bi se pod ovim ubogim krovom mogao nadati takovu gostu? Sva je prilika, te je vaša svietlost samo slučajno ovamo namjerila.

— Ni po što, drago moje, ni po što, — prihvati knez, — ja sam upravo naumice ovamo došao iz učtivosti. Nije pravo, što niti me polazite niti me hoćete da poznadete. Turci vele, drago moje, kad nije gora htjela k Muhamedu, a ono je Muhamed pošao ka gori. Eto tako i ja, drago moje!

Vojski se bolno nasmjehnu.

— Bilo je vrijeme, svietli kneže, — odazva se Vojski, — kad su Vojžbunovi zalazili i k Radzivilovim i ugošćivali ih u svojem domu, ali — bilo pa prošlo! Spali smo u siromašnu kućicu, a svak treba da se svojom pedju mjeri, svietli kneže. Ne znam čim bi dočekao Radzivila.

— Neka nam zasvietli lice vaše kćerke, gospodine Vojski; a nama ne treba više.

Vojski se smrkao, izpravio i još više poozbiljio.

— Moja kćerka, svietli kneže, — odreza Vojski, — nije stvorena na zabavu velikašem. Molim, ni rieči više o njoj!

— A zašto ne? — upita ga knez.

— Za to ne, jer vaša svjetlost nije došla, da prosi djevojku, a ja ne dopuštam ašikovanja.

Reče i pokloni se.

— Gospodine Vojski, vi zlo dočekujete goste!..

— Ne mogu drugačije.

— Ako ne iz učtivosti, a to bi barem iz počitanja prema Radzivilu, koji je silan te se ne da sramotiti, trebalo bi da budete, drago moje, malo uljudniji.

— Vojžbuni, svietli kneže, niesu ništa vikli činiti od straha.

— Drago moje — osmjehnu se knez, — vi kao da me izazivate?

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Prem su ove „putne uspomene“ namijenjene širemu čitateljstvu, bile bi, kako mislim, nepotpune, kada bi opisujući Odesu izostavio pripomenak o arheološkom sastanku, kojim se je tada i obćinstvo toga trgovačkoga grada dosta živo zanimalo. One, koje zanima strukovni izvještaj o sastanku, upućujem na „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knj. LXXVI. (1885), str. 122—191“; a čitateljem ovoga lista biti će dovoljno, ako im predstavim sliku toga sastanka i više vanjsko lice njegovo.

U Rusiji se dosta od davna goje razne grane starinarstva. Petrom Velikim g. 1724. osnovana c. ruska akademija znanosti u Petrogradu, društvo za historiju i starine u Moskvi (1804), jednako u Odesi (1839) za južnu Rusiju, c. arheološko društvo u Petrogradu (1846), ondje arheološka komisija,

moskovsko društvo za starorusku umjetnost itd., bave se iztraživanjem, objasnjivanjem i izkapanjem starih spomenika. Ova društva, kojim su se pridružili osobito u novije doba pojedinci prijatelji starina, prekapaju kur-gane i mogile, nasipe i gradišta, izpitivaju gradjevne spomenike i stare slike, sabiraju stare pjeneze itd. A muzeji, koji su osnovani u većih gradovih i uz više učevne i učene zavode, obogaćuju se na svjetlo iznesenimi starinami. Imat ću priliku progovoriti o ruskih mu-

zejih, koje sam na putu mogao vidjeti, pa će se odanle razabrati, kako je Rusija i u starih spomenicah bogata. A nije ni čudo, pošto je sadašnje zemljište prostrane carevine bilo počam od crnomorskih starogrčkih naselbina i susjednih im skitskih plemena kraćim ili dućim prebivalištem tolikim narodom raznolikih obitelji, koji ili su onuda u srednju i zapadnu Evropu prolazili, ostavivši tragove svome boravku, ili su se polagano u ruske Slovjene prelili. Ruska je paće arheologija pozvana, da iz-puni veliku prazninu, koju zapadna ostavlja i da razrieši mnoge narodopisne zagonetke.

Odkada se toj struci nauke u celom izobraženom svijetu veća pažnja obraća, i odkada se ona i u Rusiji goji većom pomnjom, pak i uspjehom, u spomenutih zavodih, te odkada je usljed toga znatno narasao broj i radnika i

djela na polju arheologije: osjećala se potreba, da se tomu radu odsječe sustavan pravac. Taj osjećaj porodi arheološke sastanke. Prvi sastanak bje držan u Moskvi mjeseca ožujka 1869. godine. Od tada drće se sastanci redovito svake treće godine i to u različitim mjestih velike carevine. Poslije prvoga moskovskoga držani su sastanci u Petrogradu, Kijevu, Kazanu i Titlisu. Ova je uredba veoma mudra i po nauku koristna, jer se Rusija obzirom na starinske spomenike može prema pro-

Ivan Despot.

šlosti pojedinih joj dielova podieliti u velika okružja, koja su u davnini naseljena bila raznolikimi narodi i plemeni; pa s toga svako je njih karakteristično za arheologiju. Uz to traži se u takovu okružju za sielo sastanka mjesto s višimi zavodi, kojim je zadaća iztraživati osebine onoga okružja. Toga radi bijaše šesti sastanak ruskih arheologa urečen u Odesu, gdje imade i arheologičko društvo i muzej i sveučilište uz tolike ine učevne zavode, i gdje je središte umnoga života za t. zv. novu Rusiju.

U onom razdobju triju godina, koje teče medju jednim i drugim sastankom, bivaju obsežne priprave za sliedeći sastanak. Ove se priprave povjeravaju odboru pripravljajućem i razredjujućem, koje bira predidući sastanak. Glavna je zadaća odboru, da pripravi znanstvenu gradju za sastanak; u koju svrhu ne samo sastavlja pitanja, o kojih će sastanak razpravljati, ne samo traži stručnike, koji će u njem sudjelovati, nego se brini također za nova arheološka otkrića u području svoga okružja i za nova razjasnjenja znanstvena književnim putem. Tako je odeski odbor priredio učenu ekspediciju u Carigrad, ondje snimio i proučio bizantinske umotvorine, kojimi se ruske srednjega vieka razjasnjuju; on je na dalje dao kopati u južnoj Rusiji oko Dnjepra i oko crnoga mora, priprazio ekspediciju za članove kongresa u Krim, stari „chersonesus taurica“, pomogao objelodaniti arheološke razprave itd. A napokon odbor se također brini za udobno prebivanje članova, dok sastanak traje. Toga radi izhodio je popust ili odpust željezničkih i parobrodskih pristojba, u odeskom pako društvu gostoljubnu pažnju naprama članovom sastanka. Samo se kaže, da su ovakovi sastanci i priredjenje njihovo skupčani s dosta znatnimi novčanimi žrtvami; a te žrtve nosi što država sama, što dotična obćina gradska, što zavodi a što imućni pojedinci i prijatelji znanosti.

Prem ruski članovi kongresa nisu bili posvema zadovoljni s odeskim obćinstvom u vrieme trajanja njegova, te su kamo više hvalili Kijev u takovu slučaju, a ovu raznicu pripisivali trgovačkomu značaju velikoga crnomorskoga grada: to smo se mi, koji nismo vikli skoro nikakovo pažnji naprama zastupnikom znanosti, nalazili zadovoljni. Ne iz osobnih obzira, nego radi znanosti uzradovasmo se, kada opazismo, kako su, osobito gosti, ljubezno primani bili. Jedva se naš dolazak doznao, posjetiše nas ne samo pojedini članovi kongresa, nego i mnoga otmjena lica višega ruskoga društva i zastupnici oblasti. Tuj bijahu medju prvimi gradski načelnik (голова) Grigorij Grigorjevič Marazli i predvoditelj plemstva hersonske gubernije Ivan Iraklievič Kuris, prvi kano predstavnik grada Odesa, drugi kano predstavnik automne zemaljske oblasti (zemstva). Bogati načelnik držao je za sve članove kongresa za cieloga njegova trajanja otvorene dvorane svoje palače; a osim toga pozivao nas na gostbu i zabavu večernju u svoju prekrasnu „daču“

(villu), podignutu u perivoju na obali crnoga mora blizu samoga grada. Ovakove udvornosti bijasmo svjedoci više puta. Grad Odesa slavi svake godine svečano na 19/31. avgusta uspomenu svojega osnutka. Poslije molebstvija u crkvi ide velik provod ulicama do viećnice. Tuj je osim gradskoga vieća i poglavarstva s načelnikom na čelu zastupano gradjanstvo, svi njegovi razredi, osobito trgovački, korporacije, učilišta, svećenstvo itd. U velikoj viećničkoj dvorani daje se sjajna gostba, a na nju bijasmo pozvani i mi svikolici članovi kongresa. Najotmjenija lica natjecale se, da budu osobito strani gosti čim odličnije podvoreni. Bijasmo pozivani na objede i večere i drugamo, imenito k pojedinim sveučilišnim profesorom, kano k prorektoru N., k profesoru L., na „daču“ k prof. K. itd. Svagdje pravo slovjensko gostoljubje!

Sjednice kongresa držane su u glavnoj sgradi c. novoruskoga universiteta. Ovaj visoki učevni zavod smješten je u dvie sgrade: glavnoj naprama „dvorjanskoj“ ulici, i onoj u preobraženskoj za prirodoslovni odjel (естественное отделение). Prva je sagrađena na dvostruki ključ, u njoj je i dvorana, aula. Ova bijaše sielo sastanku. Ovdje smo se već dne 14/26. avgusta u oči svečanoga otvorenja sakupljali, predstavili odboru, medju sobom upoznavali, upisali u imenik članova i u odjele prema zanimanju i volji. Na urečeni dan otvorenja 15/27. avgusta prisutni bijahu svi članovi najprije kod svečanoga molebstvija u sveučilišnoj crkvi, koje je sam episkop Nikanor služio uz veliku podvorbu svećenstva i na članove kongresa držao liepo prigodno slovo. Ovdje sam imao prvi put u Rusiji priliku čuti crkveni piev. Već svećenstvo pjeva velikom pomnjom; djakon bijaše tako krasan bas, da mi je sudrug prišaptnuo šaljivo: ovoga ne će učiniti episkopom, jer bi svećenički sbor lišen bio prekrasna glasa. Sbor pjevičika je mnogobrojan a sastoji se od grla različite dobe počam od dječjih; sva su pako umjetnički uvježbana i tako skladna, da se uz one veličajne napjeve iztočne crkve veoma pobožno dojmaju srca. U Rusiji se u obće mnogo drži do crkvenoga pjevanja, kako sam se mogao prigodom svojega putovanja na više mjesta osvjedočiti, što ću još nekoliko puta spomenuti. Piev je predmetom ozbiljne nauke. Kada je nekoliko dana poslije otvoren učevni tečaj u trgovačkoj akademiji, bjehe onamo pozvan po njezinu ravnatelju i sveučilišnom profesor, učenjaku na glasu, Leontoviču; pak sam kod liturgije čuo pjevati mladež tako liepo, da sam upravo ganut ostao. Ali su i preliepi ti napjevi! Njeki, kano vjerovanje i molitva gospodnja, upravo porazuju svojom jednostavnošću ujedno i uzvišenosti. Niesam imao prilike čuti crkvena pjevanja u seskih crkvah; ali ako je iole nalično u izvadjanju onomu u gradovih, tada valja uzeti, da je predaja stare grčkoiztočne crkve prešla na Rusiju. Razdragan pobožnim čuvstvom uljezoh poslije molebstvija u veliku dvoranu, aulu, providjenu galerijom na triemovih. Bijaše dubkom

puna. Ovdje se vidjelo, da se i „pšenični grad“ zanima suhoparnom naukom. Bijahu zastupani svi slojevi ruskoga društva, vlasti, oba spola. Gradjanstvo nije se držalo riešenim svoje dužnosti naprama znanosti i njezinim zastupnikom. Ono je na usta svojega načelnika pozdravilo članove kongresa izraziv osjećaj blagodarnosti, što je grad počašćen tim sastankom. Zastupnik sveučilišne oblasti prof. Nekrasov učini to isto u ime ovoga zavoda, koji kongresu otvori svoje prostorije. Veliki knez Sergij Aleksandrović, kano začasni predsjednik, čestita tomu sboru. Onda u ime odbora razloži prof. Kondakov, što je sve pripravljeno za uspješno viećanje; a kad se zahvali stranim gostom, te uz ostale spomenu ime moje malenosti, tada zaori sva dvorana trajnimi uzkllici i plieskom. Taj izraz bratske ljubavi prenio sam na svoju osobu u toliko, u koliko je ona dio naroda, koji u novije doba uživa ne malenu simpatiju u ruskoj inteligenciji poradi njegova nastojanja oko obradjivanja slovjsenske nauke. Što mi je i onaj dan i sljedećih palo u oči u onom otmjenom društvu, bijaše učasće liepoga spola, koji bijaše mnogobrojno zastupan i kod otvorenja kongresa i kod strukovnih predavanja. A to učasće ne bijaše ograničeno na samo slušanje i gledanje, nije dakle poticalo iz same radoznalosti, koja se inače krasnomu spolu spočituje, nego bijaše u mnogom i djelotvorno. Vidilo se je gospodja i gospodjica, koje su predavanja pomnjivo bilježile; na moj upit kazalo mi se, da to čine njeke za svoju pouku, druge pako za javne listove, kano izvjestiteljice. Tri su pače gospodje bile članovi kongresa i priobćile u razpravah rezultate svojih iztraživanja, dvie u arheologiji, jedna u poviesti prava. Poznato je, a imaću priliku vratiti se na taj zanimivi pojav, da se u Rusiji, kano može bit nigdje drugdje u Evropi, osobita pažnja obraća na obuku ženskoga spola, koji se opet sa svim žarom svojega čuvstva posvećuje nauci i knjizi. U narodu od tolikih milijuna imaće i to svoj nutarnji razlog.

U Odesi izazvao je taj pojav u meni tim veće začudjenje, čim je sam arheologički kongres i po svojoj naravi i po svojem ustrojstvu zahtievao više napora i napregnuća svih duševnih sila. Sastanak se je na ime prema predmetom dielio u deset odsjeka: za predhistorijske spomenike, za poganske i klasičke starine, za spomenike javnoga i domaćega života, za umotvorine, za spomenike jezika i pisma, za historijsku geografiju i etnografiju, napokon za bizantinske i iztočne drevnosti. Čitajući ove nastave uzklknuti će i gdje koji predstavnik jakoga spola: Uh! suhoparni predmeti! A ne samo to; bilo je za te suhoparne predmete prijavljeno 140 razprava i čitanja. Ova množina i čitatelja i čitanja nametnula je nuždu, da su se predavanja držala od jutra do u noć uz mala prekinuća za odmor i blagovanje, za koje bijaše priredjena i posebna dvorana (buffet), i da su se čitanja držala istodobno za različite odsjeke u različitim dvo-

ranah sveučilišnih. Samo sjeverna narav može odoliti takovoj navali!

Na svih čitanjih bijaše slušatelja uvijek dosta; na nekih više, na drugih manje, prema zanimivosti predmeta za šire ili uže obćinstvo. Predavanja većemu obćinstvu pristupnija držana su u velikoj dvorani (auli), ostala u predavaonicah. Godilo je nalaziti se u društvu, u kojem je bilo toliko stručnika na okupu. Bijaše tu profesora svih ruskih sveučilišta, zastupnika učenih zavoda, muzeja, knjižnica itd. Visoko plemstvo bijaše zastupano arheolozi gr. Uvarovom, gr. Tolstim, gr. Bobrinskim, knezom Putjatinom . . . Gr. A. Uvarov, predsjednik arheološkoga društva u Moskvi, imade neizrecivih zasluga za arheologiju rusku i kano iztraživalac i pisac i kano podupiratelj te struke znanosti. On je bio duša svih dosadanjih arheoloških kongresa, od svih veoma poćitan; ali, žali Bože, već u Odesi bijaše mu zdravlje slomljeno, za kojega oporavljenje bijaše se badava uputio na jug; jer je malo kašnje na žalost svojih štovalaca i prijatelja i nauke, preminuo. Imao sam sreću upoznati ga već god. 1874. u Zagrebu, kamo se bio sa svojom ljubeznom gospodjom navratio. Uz sve svoje poremećeno zdravlje gr. Uvarov je i u Odesi svagdje sudjelovao, pak je i priobćio svoja novija iztraživanja na polju prehistorijske arheologije, kojom se osobito zanimao. Kod predavanja tih učenih Rusa mogao sam opaziti dvoje: eleganciju i rječitost. Prem ruski javni život ne daje prilike vježbati se na tribuni u govorničtvu, bilo je na kongresu više govornika, iz kojih su usta birane rieči poput rieke tekle; odkle se daće zaključiti, kakovih bi parlamentera Rusija imala, da ustavne uredbe uvede. Osobito su se odlikovali: profesor moskovskoga sveučilišta K. svojom elegancijom u govoru, liepim držanjem, zvonkim glasom i bistroumnim razlaganjem, za tim mladi profesor kievskoga sveučilišta I. V. L. svojom nepresušivom bujnošću i romonom govora. Ovaj bi po nekoliko puta po uru te uru i pol besjedio, nikada ne zaviriv u pismo i nikada nezapev ili ponoviv jednu riećcu. S toga i bijahu ova dvojica, osobito prvi, ljubimci slušateljstva, koje je počelo pleskati. čim su se uzpeli na stolicu. Uz ruske arheologe, koji su da kako u velikoj većini bili, bijaše takodjer nekoliko stranih, kano Poljaka, medju kojima čuveni krakovski akademik O., jedan Čeh moravski dr. W., jedan Grk iz Carigrada P. K. . . . Hrvate zastupasmo mi dva, pak bijasmo odlikovani i predsjedničtvom u dvie sjednice. Obćinstvo bijaše uzhićeno, kada se ruski zahvalili na tom odlikovanju. Predavanja držala su se, razumieva se, ruskim jezikom; samo iznimice ukazana bijahu dva i za strane goste, od kojih je rećeni Bizantinac francezki razlagao.

Što ruski arheološki kongresi broje toliko članova, tomu nije posljednji uzrok, što se nigdje koliko u Rusiji ne uvršćuje u arheologiju toliko grana znanosti, zanimajućih se izpitivanjem davnine. Za odeski arheološki kongres bješe uvršćena u program još jedna grana,

na ime pravoslavne starine. Toga radi sudjelovale ondje i više ruskih pravoslavaca, koji se bave ili historijom prava ili usporedajućim izpitivanjem pravnih institucija.

Uz kongres bijaše takodjer arheološka izložba priredjena u istoj sveučilišnoj sgradi. Uz sbirku starina različite dobe, koje su izložili ili zavodi ili pojedinci, kano spomenuti knez Putjatin i gr. Bobrinski, profesor varšavski Samokvasov, pohvaljeni vodja plemstva Kuris itd., osobito zanimiva bijaše sbirka carigradskih umotvorina i gradjevina, za tim sbirka snimaka starih slika nalazećih se u crkvah kijevskih. U izložbi držana su takodjer predavanja za razjašnjenje izloženih starina. Tako je carigradske starine tumačio odeski sveučilišni profesor Kondakov, a kijevske snimke petrogradski sveučilišni prof. Prahov, koji je sam one za staru umjetnost u Rusiji toli znamenite umotvorine snimio. Kod svakoga predavanja bijahu izložbene dvorane dubkom pune obćinstvom svih razreda i obojega spola.

Pošto sam nastojao slušati čim više predavanja, te uslied toga veći dio vremena probavljaao u sveučilišnoj sgradi: upotrebih tu priliku, da malko pobliže upoznam i uredbu toga vrhovnoga učevnoga zavoda. Uz prijaznost profesora i uz pratnju prijatelja zemljaka dra. V. J., koji je sam ondje učiteljeao, bijaše mi taj posao olakoćen. Zavirio sam dakle ponajprije u područne zavode sveučilišne, kano knjižnicu, kabinete i muzeje. Nevoruski universitet u Odesi postade god. 1871. od Richelieuskoga liceja, te je s toga mladi vršnjak našem hrvatskomu. Imade samo tri fakulteta: juridički, historičko-filologički i fiziko-matematički, jer bogoslovija ne spada u Rusiji u sustav sveučilišni; a upravo sada se radi, da se popuni i liečničkim fakultetom. Imade (1884) ukupno 67 učitelja, uračunav ovamo i 4 lektora, te 450 slušatelja. Uz mladost zavoda dosta su mu bogata učevna sredstva. Knjižnica je narasla nabavom više sukromnih, kano viećnika Hubea, prof. Grigoroviča itd. Pokazano mi i više rukopisa iz sbirke potonjega, a jedan kratki srbski ljetopis, o kojem niesam se sjećao, da li je izdan, takodjer prepisah. Osim knjižnica imade sbirka za različite struke znanosti, tako muzej umjetnički i numismatički, kabinet fizički, mehantički, mineralogički, botanički, zoologički, zootomički, fiziologički, kemički s laboratorijem, geologički i paleontologički, tehnički, na dalje meterološki observatorij, botanički vrt, kabinet za fizičku geografiju itd. Koliko se je za obskrbu tih kabineta potrošilo i koliko se

Dimitrije A. Agrenjev Slav

i njegova pjevačka družina.

troši, budi primjerom kemički i zoologički, za kojih se je sprave i predmete izdalo u prvom 30.685 rubalja, a u drugom 21.450 rubalja. Sveučilištu je podređena i biologička postaja u Sevastopolju. Ukupni izdatci na sveučilište proračunani su 1884. godine na 214.586 rub. (do 268.000 for.), dočim su za naše hrvatsko sveučilište ujedno s bogoslovnim fakultetom iste godine jedva 93.466 for. iznosili, dakle nešto više od trećine. Ali u Odesi su sami izdatci za učila t. j. knjige, kabinete itd. iznosili 50.800 rub. A ipak je to najmanji ruski universitet. I odesko sveučilište izdaje po hvalevriodnom običaju u Rusiji svoj znanstveni organ, „Zapiski“, u koje se uz služben dio uvršćuju znanstvene radnje profesora; do sada izadjoše 43 krupne knjige, koje poslije 28me uređuje prof. Kočubinskij. Ondje se svake godine navodi takodjer znanstven i književan rad pojedinih profesora, medju kojima imade ih, koji su si liepi glas stekli u učenom svijetu. Godine 1884. objelodanilo je 28 profesora svoja učena iztraživanja. I to valja ovdje iztaknuti, da se obilno diele djakom stipendije, za koje je god. 1884. na odeskom sveučilištu izdano 18.000 rub., da se na dalje svake godine uvrsti njeka svota (g. 1884: 2.548 rub.) za priugotavljanje mladjih učiteljskih sila.

Toliko sam se mogao u kratko uputiti, i toliko je dovoljno ovdje saobćiti o stanju toga mladoga najvišega učenoga zavoda u velikom crnomorskom trgovačkom gradu. (Nastavit će se.)

Njekolike crtice o vuku i o životu mu.

(Nastavak.)

Vučica ili vučkinja manja je od vuka, njuška joj je šiljastija, a i rep joj je tanji. Zimi se vujaju (pare se) vukovi, i nakon 13 nedjelja okoti vučica 3—9 vučića, koji su nalik na štene, slijepi i jedri kao trupinica. Poslije 2—3 nedjelje progledaju vučići, a sisaju 5—6 nedjelja. Mati ih čuva od svake bijede i napasti; kad opazi, da se ko šulja k njima, prenosi ih u zubma na drugo mjesto, kao što vidimo i kod naših kuja. Njena ljubav matrnja jača je nego kod mnoge krštene duše. O tom se uvjeri svako, ko joj ukrade vučad, kad ode na malo s loge. Jednoga seljaka kod nas sustigla je po tragu i čerala ga je skoro do kuće, jedva se obranio štapom od nje. Osobito kad bi vučići zaskičali u njegovoj torbi, tad bi mu zaskočila na ledja, samo da otme svoj podmladak.

Ko zna što je kucaljka, taj će znati što je i vualjka. Kad se vukovi vujaju, leti jedno za drugim, a gora ječi kao da je živa, jer oni tada urliču i viju; a kao što znamo: vuk ne vije što je mesa gladan, već on vije da družinu svije. Seljani na Tromedji izadju pred kuće, pa slušaju šta se od njih radi.

Pokojni Živko Vukasović napominje¹, kako ima jedna djetinja igra, koja se zove „vukovi“. a nije ništa drugo nego podražavanje (oponašanje) ovog vučjeg ćeranja. I mi u Lici znamo za taku igru vujanje². A znamo i za „vukove“. Kad su kod nas čiji svatovi, pa „da veselje još većma srce stopi i dušu razigra“, — eto momčadi i djevojaka iz sveg sela pred kuću (mladoženjinu), eto i dječurlije „u vukove“ (tako se zove taj sastanak) — da se sve zajedno naigra kola, ispjeva i progalami. Navadno zagrizaju „vukovi“ prikladnom pjesmom mladence, ali se znadu sve u šali narugati i domaćinu, ako ih ni čim ne ponudi“ („Javor“ za god. 1881., str. 1352).

Vuk stanuje u gori, on ne pravi sebi nikakva stana, njemu je dobro i kad se uvre među klade. „Da je kuća dobra, i vuk bi je imao“, vele neimalci (koji nemaju ništa); i ako mu je vedro nebo pokrivač, crna zemlja prostirač, opet bi on bio zadovoljan sa svojom sudbinom, samo da ga pušti čovjek na miru. Jest taj čovjek daleko zašao u njegovu postojbinu, nema valjda planine ni šume, koju on svojom sjekinom nije već prorijedio ili smazao skroz do korijena. Iz takih šuma mora on da se seli, a počem ga ni u drugom kraju ne čeka ništa bolje, propada po malo njegovo pribojište, i za to nije čudo što ga nema dan današnji u Engleskoj i u Irskoj.

Kod nas u Hrvatskoj i u Slavoniji ima ih još dosta, i oni su po planinama i šikarama baš pravi poglavari. Ko im iz daleka s puta ne bježi, u dušak glavom plaća. Vukovi imadu na svom domu svega što im treba, da se pošteno hrane, ali i njima se ogadi u vijek jedna te ista jela jesti. Ima nas ljudi, koji volimo komad divljači nego li bubrežnjake od gjurgjevskog jagunjeta, pa na što da zamijeramo i kratimo njima, da promijene svoj jelovnik: da nam vrate mišo za drago.

Rekosmo, da on ima u šumi hrane kakve hoće, i za čudo on je ne probira, on proždere što domča, pa često i mlade svoje. Svoj plijen progoni vuk, samo da ga umori, jer onako umorna i sustala lako mu je uhvatiti. Ljeti rijetko njih više zajedno lovi, zimi se događa i osim vujanja da se združe, i da zajednički napadnu na svoj plijen. Naša slika (na str. 141.) pokazuje nam, kako su njih dva sprcali (navalili) na srndaća: jedan ga je okupio kao pašče što ćera, a drugi ga je na raskrsnicama sletio s prijeda; tako ga lako svladaju i proždru.

Da je vuk proždrljiv, zna narod posve dobro, kako je tu osobinu njegovu u prenesenom smislu uvrstio u pjesmicu o „Općini“:

¹) „Rječ u hrvatskom narodu o vuku“ (progr. osječke gimnazije za god. 1867—8.).

²) „Letopis Matice Srpske“, knjiga 140., str. 57.

„Do sad bila carska pisarnica,
A sada je pučka globarnica,
U njoj sjede proždrlaci vuci,
Gorma sude nego l' isti Turci“.

Znadu i pastiri za tu njegovu nesitost, jer nam kazivahu, da od bravčeta ne ostane ništa osim krstajice (Zungenbein); nju ostavi, jer je šiljasta, pa se boji da bi mu se zabola u grlu. Zaista će mnogi poštovani čitalac pomišljati, da on i vunu i kosti svojim želucem i crijevima probaviti može, ali ne će imati pravo, jer sve zvijeri odgrizaju zeljane biljke, kad su hranu probavile, pa njima obaviju kosti, vunu i sve što je „živo“ ostalo, i onda zajedno isturuju van naprijed ili ostrag.

Kad vuk zgrabi kozu, ona dreči, a ovca je blažena u svaćem, pa čuti i kad je on svojim koljačima uhvati ozgo za kapuricu (iza glave) i vodi uza se. Vuk obično kasa (a taki kās kod konja nazvao je narod vukokāsom), ali kad mu dodje do gusta, on svojim plijenom zamahne i prebaci ga preko ledja, te bježi s njime što igda brže može držeći ga zubima za vrat, ali svagda gleda da se dočepa šikare. Za to i kažu: „Zametnuo se (čim mu drago) kao vuk šilježetom“.

Mučno je oteti, što vuku u čeljusti upadne, ali se događa, da se vraća s praznijem grlom od čitava krda ovaca, no samo onda, kad najmeniku (najamniku) jesu „ovce svoje“, jer čim ga opazi, zapuca i pika za njim: vičući „Pustija, pustija, ...“, za to i vele: „Teško vuku za kim ne pikaju“.

Pored sve te vike i pucnjave, onako na huku, drne on koje bravče, pa ako ga nije skroz preklao, zove čobanin koga od kuće, da ga nosi i da mu prpor privijaju (prpor se pravi od luga [pepela], soli i brabonjaka; kad se sve ugrije u vodi, ocijedi se i onako toplo meće se na krpi na ranu).

Ako ga niko nije opazio ni tada ni kad provali tor pa srećno utekne u čestu, onda najprije bravčetu ispije krv, pa mu odgrize vime. Koža s takoga živinčeta bijela je kao od prave zaklanice, a prozvano vučje meso vele da je još sladje, nego kad je nožem preklano (bravče). Ovo meso ne smiju jesti žene, koje nose jabuku pod pasom, jer se boje da bi po jabuci izišle nekakve rane, koje se zovu vukojedina.

Kad je ljutina, t. j. kad zapadne veliki snijeg, sadju vukovi i u selo. Oni nemaju vodje, ali dobro čuju kad seoski psi laju, pa sve idu tamo od kuda lavež dolazi. Kad pridju blizu, a pašče nije svezano, prillegnu k zemlji i metnuvši glavu među prednje noge naizmjenice, slukte i privlače se k njemu. Kad pašče spazi za vuka, laje na nj; on podje malo naprvo, a odmah mnogo više natraške, i tako izmami pašče podaleko od kuće. Kad vidi da ga može do kuće uhvatiti, natisne se za njim, i ako nije kakav vučko (tako je ime veliku i žestoku psu), uhvati ga u nekoliko skoka i bježi s njime u bukovicu, da ga ponaelak proguta. Često dokolje pas vuku; a za badava nas uče prirodnjaci, da su njih dva članovi

jedne „obitelji“, kad se mrze većma nego mnogi stvorovi, koji nijesu ni malo u rodu.

Vuk napada i na goveda, na konje, na svinje i na ostale domaće životinje. Pripovijedaju kod nas, kako je steona krava nekome seljaninu zamrkla u Kozjači, pa

je nijesu s večera naći mogli. Kad su u jutru podranili, imali su šta i vidjeti: krava nabola vuka i stisla ga medju dvije klade, a tele malo podalje od nje još ni za sisu uhvatilo nije.

(Svršit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Ivan Despot. Dne 20. veljače izprati hrvatski Split pokojnoga pjesnika Ivana Despota iz franjevačkoga manastira na Dobrom sve do parobroda na morskoj obali, gdje bi ukrcan za rodni mu Zaostrog. Sprovod taj bijaše upravo veličanstven; na njem bijaše zastupana čitava Dalmacija, a dielomice i Hrvatska na sjeveru Velebita. Tom prilikom proslavi g. Dinko Politeo, urednik „Naroda“, preminuloga pjesnika ovim krasnim govorom:

„Pozvan da na ime Hrvatskoga Splita upravim pozdrav oproštaja mrtvim ostancim Fra Ivana Despota — pitam sam sebe: Jeli ikako moguće oprostiti se sa Fra Ivanom? — Jeli moguće da se mi zbilja od njega odielimo? — Ne; naš oproštaj je prividan, ko što je prividna smrt našega Fra Ivana. Ako je istina — a jest — da duša ne umire, to je tim većma istina za duše privilegirane — za duše u kojima je Bog htio utisnuti širu stopu svoga duha. Takva je bila duša Fra Ivana. Dà; Fra Ivan Despot žive, jer njegova duša u ovaj čas uživa plodove patnjâ, koje je on na ovom svijetu pretrpio, usljed nepredobitne bolesti, koja ga je mlada, vatrena, radišna, puna nada i volje, satrla; — Fra Ivan Despot žive, jer njegova uspomena žive u svim samostanima, gdje je on prebivao, u učenicim njegovim, u njegovim drugovima, u župljanim njegovim: žive u Zaostrogu, gdje se rodi, gdje početne škole dovrši, gdje se zanovači, gdje bi učiteljem mudroslovja; u Sinju, gdje gimnaziju dovrši, gdje bi profesurom; u Makarskoj i u Šibeniku, gdje izuči bogoslovne nauke; na Braču, gdje bi župnikom; u Omišu, gdje ga prošloga rujna vidih, kad je mislio jadan oporaviti se; u Splitu, gdje vajmeh! umre; — Fra Ivan Despot žive kroz uspomene njegove naravi iskrene i otvorene, njegove darovitosti, njegova poštenoga prijateljstva, njegova uzhitna razgovora, njegova čista zanosa, njegova živa učestvovanja sastancim u smislu književnom i hrvatskom, kô što na primjer sastanku plemenite mladeži u rodoljubnim Selcim, na rodoljubnom Braču, koji je danas ovdje toli liepo, toli dično zastupan; — žive Fra Ivan Despot, jer pravi pjesnici ne umiru. A Despot bio je pravi pjesnik — te će kao takav živiti u svojim djelima; živiti bez granicâ vremena, živiti bez granica mjesta u hrvatskom narodu. Despot nije bio stihotvorac samo, bio je pjesnik — pjesnik zvanjem, pjesnik maštom, pjesnik dušom, pjesnik ciljem. Znao je Despot, da knjiga nije stvar milozvučna i miloglasna oblika samo — da je zadaća knjige uzvišena — da je njoj narod buditi na velika djela, ako spava, a budna ga držati, ako je probudjen. Tu zadaću je shvatio, tu zadaću u djelo izveo. Spisi su njegovi odsjev plemenite njegove duše — odsjev njegove prostrane izobraženosti — odsjev njegova poštena značaja — odsjev njegova dubokoga rodoljublja. Oh koliko li puta, taj Isusov redovnik, uvidiv nevolje svoga naroda, nije nad udesom domovine svoje proplakao u svojim pjesmama, kako no i Isus nad sudbinom Jeruzolima — koliko li puta nije dao u svojim pjesmama izraza žarkom svome prijateljstvu, slieđeć i tu Isusa, koji još proplaka nad grobom prijatelja Lazara! — Mislio je i narodno jedinstvo u pjesmi pozdraviti — ali ako nije to dočekao, narodu je svome put utro istazu pokazao Zdravim razumom i poštenim srcem i Značajem; pokazao ga, vodeć ga do

vrhunca Lovćena i Oporukom Pavla Šubića: pokazao ga Prvim iskram, kadrim, da razplamte vatru rodoljublja i ljubavi za svim, što je liepo i uznosito; pokazao ga sa ono Malo zrnja, koje ima uroditi plodom zdravih misli, zdravik osjećaja, krepkih čuvstva — pokazao ga svojim ukupnim radom, koji su toli cienile naše Matice u Zadru i u Zagrebu, kojim su toliko krat svoje stupce naresili i „Vienac“, i „Narodni List“ i „Iskra“.

„Sve za vjeru i za dom“, to je geslo bio prigrlio naš Fra Ivan; prigrlio ga i do smrti ga sledio, te u svakom djelu svome znao liepo složiti ljubav prama Bogu sa ljubavi prama domovini i obratno, dokazav da ljubav Bogu nameće ljubav domovini i da ljubav domovine potiče od ljubavi Boga, pa da u nas pravi svećenik Božji istodobno mora da bude i svećenik majke Hrvatske.

Ta liepa njegova svojstva baština su svih redovnika njegova reda; poviest kojega, to je poviest prosvjete u našem narodu.

Nego ako se mi nikada od tebe odieliti nećemo, dobri Fra Ivane, ako ćeš ti uvijek izmedju nas živiti — ipak je red, da se tielo tvoje, odklen je odletila duša tvoja, zemlji vrati. S Bogom dakle, Fra Ivane!

Ti ideš u Zaostrog, gdje počivaju kosti drugoga velikana, tvoga brata Fra Andrije. S Bogom! Na Vaših grobih u vilovitom primorju, rodoljub i pjesnik na vjeke će se nadahnjivat. Iz domovine Marulića i Botića, gdje si započeo vječni počinak, ti ideš u krajeve Kačića, da budeš novi vez izmedju ovih neumrlh miljenika vila, — da budeš novo jamstvo našega bratimstva u hrvatstvu.

S Bogom Fra Ivane! S Bogom ti, na ime preporodjena Splita, vrli, poštene fratre! — Iz nebesa prosliedi sveto djelo, koje si započeo sa tvojim spisima, sa tvojim radom; neka molitve tvoje ohrabre, obodre, okriepe tvoj narod u radu za njegovu sveta prava, nek jedan put do žudnjana jedinstva dodje ova naša i tvoja, ova Božja Hrvatska! — S Bogom — Slava!“

Dimitrije A. Agrenjev Slavjanski i njegova pjevačka družina. U 7. broju Viena prikazali smo lik D. Agrenjeva Slavjanskoga, koji sada sa svojim pjevačkim zborom slavi slavlje po zapadnoj Evropi i osvaja slovjesnoj, poimence ruskoj glasbi dično mjesto u glasbenom svijetu. No tko je taj Slavjanski? Možda je to kaki impressario po zanatu, koji si želi napuniti žepinu, ili možda čak prevejanac, koji hoće da sjajem ruskih kostima i izvornošću ruske narodne glasbe zasliepi svet? Evo u kratko, što o tom pregaoču piše glazbeni kritik česki V. V. Zeleny u 4. broju ovogodišnjega „Svëtozora“:

„Dimitrije Agrenjev Slavjanski jest bogat ruski vlastelin iz plemićke porodice. Svršivši sveučilišne nauke posveti se vojničkomu stališu, ali uzbudiv jednom prilikom u salonu spisateljice grofice Rostopčinove pozornost svojim liepim tenorom i glasbenim umiećem, odreče se vojničtva, te podje u Italiju da uči pjevanje i gudbu. Probavivši njeko vrieme u Firenzi, gdje ma je bio glavni učitelj Pietro Romani, ode kasnije u Pariz i ostane tamo dvie godine. Iza toga vrati se u domovinu i posveti se sasvim ruskoj narodnoj glazbi. Sa dičnom ženom svojom Olgom

obadje svu daleku Rusku slušajući, kako puk pjeva, i sabirući njegove popievke, koje je zatim za umjetno pjevanje u zboru priredio djelomice on sam, a djelomice žena njegova, koja u velike pomaže svoga muža. Sabravši ovako ogromno blago narodnih popievaka ruskih ustroji Slavjanski o svom trošku na svom imanju (koje je udaljeno šest vrsta od Tvera, a prostire se pri samoj „matuške Volgë“ i uz željeznicu, što no spaja Moskvu s Petrogradom) njeku vrst sjemeništa za narodno pjevanje i glazbu rusku. Tamo sabire on i danas još mladež na skupno pjevanje. Prima djecu od osam godina, te ih daje učiti umjetnomu pjevu. Da bi dječaci bili obskrbljeni i onda, ako bi ih za mutacije izdalo grlo, mora svaki pitomac toga pjevačkoga sjemeništa učiti i po koje glazbilo, te tako ima Slavjanski kod kuće i svoju glazbenu kapelu, u kojoj su sami dječaci od 8—14 godina. Osobito nadarene dječake za ma koje glazbalo šalje on u nauk na konzervatorij u Petrograd, premda mu inače ne godi neslovjenski duh, kojim odiše ova najviša glazbena škola u Rusiji. Pošto mu pitomci nisu samimi vježbami dovoljno zabavljeni, osnovao je Slavjanski i njeku vrst glumišta, gdje no mladi dječaci prikazuju i ženska lica. Svih pitomaca ima u njega koji put i stotina. Podučavaju ih posebni učitelji pod nadzorom Slavjanskoga, koji kroz ljetno doba boravi na svom imanju te se vježba sa svojim zborom. Dvorac, u kojem prebiva, udaljen je od glazbenoga sjemeništa do dvie vrste, pa za to Slavjanski sluša u novije doba čak telefonom, što i kako pojedini učitelji rade u školi. Poradi ove neobične gorljivosti i požrtvornosti ime je njegovo štovano u svojoj okolini. Njegov zbor pjeva ljeti izmjenice u trima crkvama najbližih sela, a puk grne ljeti iz daleka na službu Božju onamo, gdje zbor pjeva; poslije podne pako ide seoski puk svake nedjelje bez iznimke u školu, gdje se onda bez platno prikazuju za nj ruske narodne igre i glume. Ostale dneve uči Slavjanski sa svojim zborom, što će u tudjini pjevati, ne bi li se sviet ipak uvjerio, da i „ruski medjedi“ imaju svoju umjetnost, glazbu i poeziju....“

Uvježbavši prvi svoj zbor naumi Slavjanski putovati Evropom, najprvo dakako po slovjenkih zemljah, a onda po drugih krajevih. Prvi put krenu na put pred osamnaest godina. Tada dodje i u Zlatni Prag, da pjeva Čehom, ali austrijska vlada bacše mu tolike klipove pod noge, da se je vratio u domovinu. Putovao je radje po većim mjestima ruske države, te je svagdje bio slavljen i odlikovan. Rusi su tek po njemu upoznali svu krasotu svoje narodne glazbe

Predlani pošao je Slavjanski preko Odese opet na dalji put. Srce ga je vuklo u Bugarsku, da tamo na grobovih nebrojenih ruskih vojnika, koji su poginuli za slobodu balkanskih Slovjena, zapjeva mrtvačko opielo. U Bugarsku došao je kroz Carigrad, gdje je pjevao pred sultanom i čitavim diplomatskim zborom evropskim. Dne 12. srpnja prošle godine priredio je na Šipki panihidu za pale ruske i bugarske junake. Službu je služio bivši srbski mitropolit Mihajlo. Naroda se bješe sjuga i sjevera zgrnulo do 100.000 duša. Kad je zbor Slavjanskoga zapjevao nagrobnu pjesmu, gotovo sav sabrani narod udari u plač i jecanje.

Koncem prošle godine pjevao je Slavjanski sa svojim zborom u sjevernoj Njemačkoj, te je poimence u Hamburgu i Berlinu slavio silno slavlje. Početkom ove godine desio se je polazeći u južnu Njemačku par dana u Zlatnom Pragu, a odavle pošao je u Monakov i dalje. Smera obači takodjer barem glavne gradove Francezke i Englezke.

Pjevački zbor Slavjanskoga sastoji od 52 člana: 25 mužkaraca, 15 dječaka i 12 ženskinja. Osobito se odlikuju mužkarci svojim obsežnim grlom; tako su u zboru dva pjevača (basiste), koji veoma lako pjevaju contra G., t. j. osam glasova dublje,

nego li obični basisti u nas. Slika naša prikazuje najodličnija i najgrlatija lica Slavjanskove družine, a med svimi se iztiče krasna kći Slavjanskoga, osamnaestgodišnja Nadežda, kojoj osobito pristaje starorusko ruho.

Ne ćemo spominjati, kako je Slavjanski prošo u Zlatnom Pragu, već ćemo radje navesti u kratko, što piše njemački list: „Neue Zeitschrift für Musik“ o njegovu boravku u Lipskom. Evo dopisa:

„Dogadjaj na polju umjetnosti, jedin u svojoj vrsti, bješe pojav gosp. Dimitrije Slavjanskog-Agrenjeva sa pjevačkom mu družinom, koja sastoji od 52 lica. Priredio je u ovdašnjoj kristalnoj palači tri koncerta, 22., 25. i 26. prosinca i izazvao je sa svojim izvrstno školovanimi pjevačima obće čudjenje, prave vijore povladjivanja i tolike uzklrike „na novo“, da ih je svakoga koncerta morao stišavati sa bar pet šest pridataka. Kako je divno pojasto zvučio vokali prebogati ruski jezik iz usta tih pjevača i pjevačica! Kako čista bješe intonacija i kako precizno bješe upadanje glasova! Uza to moramo se diviti još i izvrstnoj udesbi svih glazbotvora za mješoviti zbor. G. Agrenjev, učitelj i upravitelj tih pjevača, predstavljao je tako izvrstnog kapelnika i solopjevača u jednoj osobi, kao da se svoga vieka drugim čim nije ni zanimao. On je upravljao, pa u prikazivanih komadima često i samopjeve snažnim tenorskim grlom pjevao.

Medju pjevačima nalazi se i jedno pravo svjetsko čudo, jedan basista (po českih izvještajih dva), koji duboko G snažno intoniše i za dugo izdržava. Pjevao je svagda skoro same duboke glasove, te je bas u dukokoj osmini udvostručavao. To je činilo divan utisak; tako šta nije se još nikad čulo. Čitavo osoblje sastoji od 25 mužkaraca, 15 dječaka i 12 ženskinja; svi su preliepo ruski odjeveni. Upravitelj Agrenjev bješe od glave do pete u bogato zlatom izvezeno odielo odjeven, pa i same čizme bile su bogato zlatom urešene. Ženskinje u zlato tkanom i zlatom izvezenom ruhu izgledale su bajno, čovjek se našao u vilinskom svijetu, i gledao je same pjesnički preobražene slike. Ali su sve to same uzgredice, za nas su od vrijednosti samo pojavi glazbene vještine i umjetnosti, i bjehu, kako sam već spomenuo, za čudjenje. Čusmo i upoznasmo blago ruskoga pjesništva i ruske glazbe, kakvom se nikad ninađati ne mogasmo. Prikazivani su samo zborovi, lirski i epski, sve odlične četveroglasne skladbe, svi uzeti iz ruskoga života i iz ruske pjesme, i svi vještom rukom za četiri grla udešeni. Pjevanje je praćeno ne vrlo jako zvučnim harmonijem, te je svagda pjevanju podčinjen bio. U epskih zborovih počinjao je uvijek solo-pjevač — upravitelj Agrenjev — sam sobom, pa i bez pratnje harmonija, pjevokazivao je koji dogadjaj, na što je zbor odgovarajući upadao; tako se je sve pjevalo i odpjevavalo. Mnoga liepa lirska narodna pjesma i popievka zasvjedočila nam je, da je i u prividno ladnim ruskim grudima duboko i toplo osjećajuće srce....“

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 25. i 28. pr. m. prikazivali su se Sardou-ovi „Nervozni“. Sardou u ovoj drami izvrgava ruglu jednu od najznatnijih bolesti modernoga društva, no ovu svrhu nastoji polučiti najpače komikom situacije, pa je u tom poslu zaboravio na radnju i značajeve, kakvi treba da budu u valjanoj drami. Za to preporučujemo, da se Sardouovi „Nervozni“ pri drže samo za nedjeljni repertoar, kamo jamačno bolje pristaju, nego „Kazališna bezumnost“, „Hoće da vraguje“ i druge slične ludorije. Prikazivalo se dosta skladno. — Dne 2. ožujka vidjesmo Sardouovu veselu dramu „Dobri prijatelji“, u 4 čina. Ova drama spada medju najpopularnija Sardouova djela, pa se je ovo zadnjih desetah godina toliko puta prikazivala na našoj pozornici, da nam ne treba pogrijevati onoga, što se često za ovu dramu spominjalo u našem listu. SL—.

Pobratimu Fra Ivanu Despotu. — Djakovački spasovdan. — Artur. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. Njekolike crtice o vuku i o životu mu. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

— 90 —

U Zagrebu 13. ožujka. 1886.

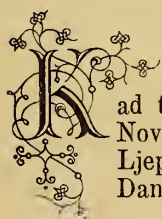
Br. 11.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Kad ti budeš. . .

Spjevao J. Kozarac.

Kad ti budeš jednom moja,
Novo će mi sunce granut,
Ljepši će mi dani svanut, —
Dani slave, dani boja. . .

Život se je moj do sada
Kao magla svedj kolebo —
Sad ga k sebi vuklo nebo,
A zemljici pado sada. . .

Nisam znao ja dosele,
Što su dari našeg žića:
Što je trpkost ljutog bića,
Što li sladost suze vrele.

Ti mi rasja stazu mrtvu, —
Te sad duša poput ševe
Pjeva Bogu hvalospjeve —
Noseći mu ljubav — žrtvu.

Moja ljubav kao more
Preduboka, neizmjerena,
Kao sunce nebu vjerna,
Viekom mlada poput zore;

Moja ljubav svakim satom
Ime će ti blagoslivat;
Srebrom će ti noć okivat,
Bieli danak suhim zlatom.

Moju sreću nestašicu
U tvoje ću vrći zene,
Da svakuda prati mene —
Kao ptica vjernu pticu.

Biti ćemo jedno drugom,
Što je ladji bielo jedro —:
Bilo burno, bilo vedro —
Skupa ćemo stazom dugom. . .

Kad ti budeš jednom moja,
Novo će mi sunce granut,
Ljepši će mi dani svanut —
Dani slave, dani boja. . .

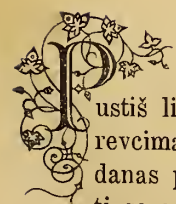

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Nastavak.)

V.

Ustiš li se niz djakovački brdeljak prema Piškovcima, lieve ruke eno ti spahinskog ribnjaka — danas pusta sitom i šašom obrasla dolica. U njoj ti se samo zimi nadje voda, pa kad udari studen, a ono se površinom nahvata ko tkanje tinahan leđ. Nad tim ledom strši požućela sita, pa kad strugne vjetar, savija se, izpravlja se, šušti tajinstveno, a taj šušanj kano da je šapat, a u šaptu kano da spominje vjetru uminule danke, gdje je strugo dubokom vodom i tu vodu na valove razigravo i razgonio gojne ribe, s kojimi se sladili brojni djakovački bezi. Spominje vjetru one sitne vodenice, koje danonoćno klopotala i mljele

bjelicu pšenicu i begovsku i kmetSKU. Tako sita baje, a što baje, i stara pisma spominju. Danas već ništa nema do pusta pašnjaka, a taj pašnjak za turskih vremena bio zbilja bogat i na njemu četiri kašikare. Jedna je bila Podgoratlićina, o kom se pronosio glas, da mu se djedovi izturčili, pa s toga im unuk nekako volio kmetu, a oni salazili u vodenicu na meljavu, na razgovore i jadovanje, a Podgoratlija tješi i vedri, ko da je i sam kmet, a ne Turčin slobodnjak. Al osim kmeta znao bi k njemu za mrkle noći i hajduk zabasati, a on bi ga dočekao, da ne bi bolje ni Ibrahim-pašu. A kako mu vodenica na osami, zgodno mu bilo ortaklučiti sa hajduci, koji u Djakovu niesu imali boljega glasnika do

njega. Što bi Ibrahim hajdukom zakuhao, to bi on po pouzdanu glasniku u goru doglasio, pa tako s veće strane ostaroše Ibrahimove hajke puste. Ma da se i s hajduci bratimio, nije se za to ni s Turci inatio, on ti je od nevolje na dva stolca sjedio. A kako je bio čovjek čorave sreće, još nijedna mu ne udari po zlu, već što zasnuje, ono i vrag sretno dotkê. Nije doduše Turcima drago bilo, što onoliko kumuje s kmetovi, eh al što će, kad mu ne mogu konce pohvatati. Je l' na klanjanje, Podgoratlja prvi u džamiji; je l' na kmeta vika, Podgoratlja pred Turci najviše viče; je l' na hajduke sipati kletve, Podgoratlja sve pobi jezikom.

Od kmetskih kuća do njegove vodenice krala se izmedj vrbaka i povisoka šaša tanka staza, a tom stazom s torbakom na ramenih brzala djevojka. Ubavu glavu prekrila bielom maramkom, a na priproste skute privezala srmenu pregaču; i biela maramka i srmena pregača odale bi ti, da djevojka nekog kaje, ma joj i ne zavirio u one žalovite oči, one modre kolute izpod očiju, kojeno samo ljuta bolja i težki jadi umiju saviti. Ne kaje djevojka doduše mrtvu glavu, al joj ljuće priliegaju guje k srcu za onom jednom živom u Ibrahimovoj tamnici, no za desetak milih, već podavno uminulih pokojnika. Jutros nagrabila torbu klasova, pa evo je, gdje žuri u vodenicu, da samelje klasove i izjada srce staromu Podgoratlji, eda bi joj on izvidao do dvie ljute rane, kojeno ju mladu skoro oboriše. Amo joj stalo do babajka, kako bi ga oprostila tamnice, a amo opet željno srce, da što čuje o Ilijici, jer kako se odvrže u hajduke, nit mu javlja, nit pojavlja. Žuri djevojka i već eno stigla na vidik vodenicam, kad li nješto šušnu u visoku šašu, a malo poslije izpade kao iz busije na stazu Ivan — djevojka ciknu, pa se stala obzirati, na koju će stranu zamaknuti.

-- A što ti je? Nit sam vuk ni hajduk, da se toliko prepadaš — spočitnu jedko momak.

— Ta kako se ne bi prepala, kad udaraš kao iz busije! povrati se djevojka.

— Lovio sam ribu, pa kada te vidjeh, pomislih, eto zgode, da te nješto u četiri oka upitam — izgovarao se Ivan.

— Ne znam, što bi me pitao, ako ti je što na srcu, eno kuće moje, znaš, gdje je, pa dodji i pitaj do mile volje, a meni nemoj staze presiecati. Propusti me, žuri mi se — sasu Jelica kao na dušak.

— Pa baš meni tako govoriš? zapita gorko.

— Tebi, kao i drugim, od kojih ni mrvu bolji niesi.

— Znam jednoga, od koga sam sto i deset put bolji, a opet ga ne bi ovako dočekala — ubode ju pašin miljenik.

— Niesi mi ni otac ni majka, da me kudiš i izpravljaš; a sad se ukloni, da podjem.

— Jelice, očiju ti, počasi još samo malo! bolno će momak. Bilo je dana, kad ti niesam ovako krvav na očima bio. Ej! pominješ li se, dok smo zajedno kod

ovaca i blaga bili, dok sam tvoje kao i svoje vraćo, dok sam tvoje kao i svoje na pojilo i plandište dogonio — tvoje bolje no svoje pazio. Onda su ti iz moje ruke i jagode ponajljepše, onda kruške ponajsladje bile, moje cvieće ponajbolje mirisalo, moji dari ponajdraži, moje grlo ponajčišće bilo. Sve je to bilo, dok se tebe ne doveza Ilijica. Al kao da te je občinio, ti protuži na me — pa me više ni pogledati, ni pozdraviti, kao da sam ti najerniji dušmanin. Jelice, imena ti, nemoj tako; ja za tobom poludih, za to znade Djakovo, a gdje ne bi ti, s kojom sam od malena raso; al se kriješ, kao da ne znaš, od toga ti mala hvala, jer sunca mi svetloga, moja ćeš biti, sve da i ne ćeš! planu ognjeviti momak.

— Prija će me crna zemlja izjesti, neg li tvoja biti!

— Pa i onda ne ćeš, kad bi znala, da bi time babu oprostila tamnice i kolca? prociči momak pristupiv za korak bliže.

— Znam ja, ti si njega i odpravio u crno gvozdje. Ivane, što me mučiš, što me ne ubiješ odjednoč! ciknu Jelica uloviv Ivana grčevito za ruku. Čuj me krvniče — pričekaj nedjelju dana, pa da ti za nedjelju dana na istom ovom mjestu rekнем, što sam skanila.

— Neka — evo ću te pričekati za nedjelju dana, al znaj, da me ne ćeš prevariti, a sad s Bogom, pa ne zaboravi na babu! dobaci momak, te umače u šaš.

Bolno uzdahnula djevojka, plaho se ogledala za onim mjestom, gdje izginu Ivan, a onda se sabra pa pobrza stazom i za malo banu pred vodenicu. Na pragu se savro starčić, suh ko korizma, nema ga šta vidjeti, mà reko bi, na dlanu ćeš ga odnieti. Brašnom mu poprašena stara odjeća, brašnom mu okićene obrve i opaljeni obrazi, samo oči žive ko ugljen, što mu cvrlji u luli, iz koje oslastno izpija guste dimove. Zadimio i zamislio se Podgoratlja, a kašikara klepeće i pripieva staru, poznanu pjesmu svomu gospodaru.

— Pomoz Bog djeko! pozdravi djevojka skinuv torbu sa ramena.

— Bog pomogo Jelice! ko da si uvračala, baš pogodi, kad ćeš na meljavu. Još mrvu pa ću domljeti Dominkovićevo žito, a onda ću tvoje klasove — požuri se starac.

— Tà nije sile, djeko. Drugi mene posli k tebi dognaše, pa da se ne sjete dušmani, ponesoh sobom klasove, ko da ću na meljavu — pričala lukava kmetica.

— Kaki posli, djevojko? začudi se tobože Podgoratlja.

— Dragi djeko, ne bi došla do tebe, da te ne znam ko stara prijatelja naše kuće. Znam, da u tebe nema prevare — laskala djevojka, a suze joj skočile na oči.

— Dobro, dobro Jelice — otimao se on. Da niesi došla zarad babe? milo će stari.

— Tà jesam — zaplaka gorko biednica.

— Ne plači, jer ti žalba prazna uzdanica. Znam, da ti je teško, — eh drago, babo ti je, pa da je gdje,

već u tamnici. Nije šala, mri, mri, a ne umri, već se muči i gladju i žedju. A da je zašto, ni po jada, već ga gursuz opanjkao, ne srela ga sreća! — Tvrd je paša, usijati će glavu, a ne će ga pustiti, al neka, još nije sve vodom otišlo. Malo prije razbijao sam ovo stare svoje glave, kako li ću oprostiti tamnice tvoga babu, a moga pobratima, al dosada još ništa izmudrio niesam. Eh da sam koji desetak godina mladji! al ovako starosti moja prteno oružje. Al neka, ne bio koji sam, ako što ne izhitrim, samo ti mene pusti, — šaptao starac.

— Ta tebi se ništa ne otimlje; on još bi te nješto zamolila, al se bojim da mi ne zamjeriš? stidljivo će Jelica.

— Govori, ko da sam ti babo.

— Kad sam pošla amo, sustavi me Ivan, pa mi se zaprijeti: ako ne podjem za njega, da će mi ubiti babajka, a ja jadna zavjerih se Ilijici, pa sad podjem li za Ivana, uginut ću kao ubrani cvietak, a poći ću, da izbavim roditelja! zaplaka djevojka.

— Za Ivana ćeš poći? Ne ćeš ti za Ivana, dok je duše u meni. Sad mi puca medj očima, zašto ocrnu prava čovjeka; — al stani more, tuj si gonio lisicu, a izćero vuka. Zarezo sam ja tebe već odavno u veliki raboš. Niesu drugi Podgoratliji mrsili račune, a jest on drugima, pa će i tebi, pasji sine! ljutito prosu stari udariv lulom o zemlju. — Jelice, ti ajde s mirom doma, a ja ću Ilijici poručiti. Pusti samo, sve je moja briga. U prvi petak dolazi bosanski paša, vodi vojsku pod Osjek, pa će se navratiti i našem Ibrahimu. Onu noć, kad budu naši udarili u veselje, ili ćemo babu izvesti iz tamnice, ili ćemo usijati svoje glave. A sad hajde — nutkao starac.

— Bog ti platilo, dragi pootčime. Turčin si, al te ne hvale zaludu kmetovi, da je u tebe zlatno srce.

— To su moji posli, a ti hajde, da se ne osjete dušmani, žurkao vodeničar djevojku, koja ulovila suhu starčevu ruku, pa ju okvasila suzami i obasula cjelovi, a onda okrenu doma, prepuna nade, koja joj obladala srcem i brisala s njega ljute dojme, koje usječe sukob sa Ivanom.

VI.

Pade Budim, krajni bedem otomanskog carstva. — Biesni sultan svom veziru Kara-Mustafi kida glavu sa ramena, a vezirstvo predaje Sulejmanu, eda bi mu razklimani prijestol utvrdio, potamnjelu slavu opet osvietlio. Laki glasnici polećeli širom pasta carstva, da prikupe prednjake na okupe. Sa svih strana kao mravi krenule čete, pa smjerile k Biogradu na ročište. Iz kršne Bosne podigo se paša, pa na Brodu prebrodio valovitu Savu i okrenuo k Osjeku, pa će čuvati most na Dravi, dok ne stigne iz Biograda veliki vezir, pa da ujedno očupaju krila sivim carskim sokolovom, koji hite uz Dunav na krvave razboje. Kako mu je ponaručno bilo, odbi se od svoje vojske sa hiljadu tvrde straže, pa pohiti Dja-

kovu, da obidje pobratima i vojena druga Ibrahima, pa onda će s njime u društvu krenuti k Osjeku za ostalom svojom vojskom. . . Ranom zorom poklopili djakovački bezi vilovite konje, pa na čelu s Ibrahim pašom polećeli cestom u Vrpolje, gdje će dočekati bosanskog pašu. Što je živa u Djakovu, i mlado i staro, i muško i žensko, to se opremilo štogodj ljepše i bolje može. Sve vrije, kipi, srce i amo i tamo, te njetko puške praši, njetko konja sedla, njetko zadavorio, al svi nestrpljivo glede u stražara na tvrdoj kuli, hoće li već jednoč oglasiti goste. I u kmetskih kućah danas neobični život. Dan prije u gluho noćno doba obilazio Podgoratlija kmetske potleušice, pa domaćinom i starješinam doglašivo njeke poruke i glase. A kakvi su glasi bili, nitko ne prokaza, al da su teški, to se svakom kmetu na očima vidjelo. Po njihovih hodajah sve razmetnuto, kao da su hajduci haračili, a domari zbunjeni i zaplakani; crni zaista okvir vedroj slici, koju stvaraju djakovački Turci. . . Sunce već odskočilo, i sada oglasi stražar sa kule, da su gosti na vidiku; tek on oglasi, a topovi sa bedema grunuše na pozdrav, a izpod bedema odgovoriše male i velike puške. Što je čilijeg i mladjega, to polećelo na konjih pred goste, koji već pregazili medjnik djakovačkog kotara. Pred svimi naporedo jaše do dva davna prijatelja: Ibrahim i bosanski Husein paša. Suh je Husein, al je koštunjav i tvrd kao da je od sama čelika sakovan. Brada mu biela, al srce mlado i junačno, a crno mu oko jošte ognjevito i željivo mejdana, kao da je danas prvi put usjeo bojna konja, kao da se danas prvi put opasao britkom demeskijom. Pod njime igra vrāni, prekomorski hat, pa kako je mamen, misliš, sad će u oblake, da ga tvrda ruka uzdom ne suzbija. Ponosno se ogleda ubavom okolicom, pa čas se klanja klicajućem mnoštvu, čas se prigne Ibrahimu, da mu nješto rekne, čas opet motri djakovački grad, odakle ga rukom pozdravljaju bojni topovi. Ujašio u Djakovo i odsjeo kod svog prijatelja, a za njime dotrapalo do hiljadu krajišnika — sve po izbor junaci. Kako stigoše, razgrabiše ih Djakovčani, pa ih častili bielom pogačom i pretilom ovnovinom. Zacihtale puške, propjevala grla, savila se kola, pa se jedno s drugim izmjenjivalo, i već sunce davno utonulo, a večelje traje i nitko mu kraja dogledati — nije šala, ne dočika Ibrahim svaki dan ovakog prijatelja.

Sve se veseli, samo stari Podgoratlija nješto je sumoran i jadovan. Tek se sunce smirilo, diže se sa čilinka, gdje je sjedio i pušio, pa se opasa pasom i dohvati dvie male, ogleda ih i podprašiv ih s nova zadije ih za pojas. Onda izadje u mlin, pa na prag i ogledav se desno i lievo udje i opet, pa zatvoriv mlinska vrata uvuče se u svoju kliet, napali luč i zatače u bakljaču. Smiriv ovo pristupi do vratku, pa pipljući po njemu prsti ovamo onamo, po tegnu ujednoč rukom i iztepe daščicu, a u do vratku se pokaza zjalo, koliko moreš ruku promoliti, ovo je bio potajak, gdje je blago krio. Hitro se maši u duplje, pa

izvadi jednu, pa drugu, pa sve do pet kesa. Čubnuv na čilimak razrieši kese i prospe novce, a ono sve srebro i zlato: Podgoratlijiño blago, a tečevina djedovska, otčeva, pa i njegova. Prebrojiv novce, odbi jednu hrpicu, pa sasuo u svoj čemer, a drugo metnu u lonac, koji omota jarećom kožom i uveza likom. Po tom dohvati lopatu i lonac, otvori mlin, pa zadje u vrt i pod starom kvrgavom vrbom stade i izkopa rupu, u koju spremio blago i zasuv ga zemljom potapa tvrdo i pobusa ledinom, da se ne osjeti tkogodj i ne izkopa njegovu muku. Sknadiv blago povraća se natrag u klet, pa prebaciv na ramena punu mješinu vina, strugnu još jednom očima po vodenici i u taj par zališe mu se zenice suzami, hitro ih starac presuši dlanom, još se hitrije okrenuo, pa preskočiv prag zaklapi za sobom mlin i zirnub okolo sebe šušnu u šaš i vučkim skokom onako malen pojuri prema lugu. Stigav na kraj šaša hiti se u travu, pa požapke prepuza čistinu krijući se u travi, dok se ne dohvati prvog stabarja, ovdje se i opet izpravi, te posuka lugom i kad banu u jednu dolicu, stade, povuče otarak i presuši debeli znoj po čelu i obrazu, a onda huknu do tri puta kao sova. Još se nije pravo ni treći huk razbio lugom, a iza mraka, iza drvlja uzeše nicati sablastne sjene i za tren živi saveza se kruto kolo uokolo Podgoratlije.

— Jeste li na okupu? upita šaptom vodeničar.

— Jesmo, ima nas triest pouzdanih momaka — javi se jedan na tursku odjeven.

— Jesu li se svi na krajišku zaodjeli?

— Svi do jednoga, a toliko im pristaje, da bi ih jedva i sâm Husein od svojih razaznao. A kako u Djakovu, je li zgoda navaliti?

— Sve je veselo, lasno će vam biti šmagnut medj pašine krajišnike. Nego čuj Ilijica. Dva druga naredi, da pokupe kmetove, pa da bježe u lugove — oni su spremni. Nije pravo, da se o njih obije, što mi sakrivismo. Vi se drugi izmiešajte s Huseinovimi vojnicima, al se držte bliže stare kapije, pa kad čujete zvižduk, a vi provalite u kapiju, ti ćeš Ilijica samnom. A sad hajdmo, pa što Bog i sreća junačka, doreče Podgoratlija, te kao sjena poleti kroz lug, a za njim Ilijica pa sve jedan po jedan kao duga zmija. Iz razsvietljena Djakova orila se klika i pjevanje, a hajduci kano dusi ginuli iz luga i zamicali u šaš, pa kad stigoše pod Djakovo, stade Pod-

goratlija, a Ilijica se okrenu na društvo, pa prigušenim glasom zapovjedi:

— Vas dvojica hajde kroz šljivike, pa dignite raju i odmah bježite, a vi se ostali razbijte, pa sa razna kraja udjite u Djakovo.

Za tren živi nestadoše ljudi, mà reko bi, u zemlju odjoše, samo šaš zašuštio, kano da je oživio i po tom bi mogao nazrijeti, kud se hajduk krade.

— Hajdmo — lanu vodeničar penjući se uzbrdice, a za njim sustopice Ilijica. Za malo i okrenuše ulicom, koja ravno vodila gradu na kapiju. Ulicom prolazile hrpe veselih krajišnika, a našim uhodam valjalo se laktom probijati kroz bućecu množinu. Ilijica natuko fesić na oči, da ga ne bi koji Djakovaca prepoznao. Podgoratlija kao vjeverica svojim mješićem na ledjih prtio uz hajduka. Nitko ih ne ustavi, samo što bi koji ponapiti krajišnik lupio šakom po starčevoj mješini i kroz smieh upitao: Šta je u mješini stari? a stari bi se poklopio, pa samo grebo dalje. Već se primakoše kapiji na stotinu koračaja, kad li najednoč izpade odnekale pred njih Ivan, pa onako široke volje, kako je bio, suočiv Podgoratliju naruga se.

— Kud si jarče nahitio s otim kozličem na ramenih?

— Tražim pametna, a sve naliećem na budale — vrati stari ruge za sramote.

— To biva da sam ja budala — planu Ibrahimov sluga.

— Ako ti je drago, pa budi, — mirno će stari.

— Trista ti muka! viknu Ivan i poleti šakom na starog, al ovaj se izmače, pa izmedj svieta dalje, a za njim Ilijica komiv Ivana laktovi u rebra, da je posrnuo i da ne bi onako ponagusto okupljenih ljudi, bio bi poljubio zemlju.

— Beno krajiška! planu biesan, pa će poletiti za starim, al sad se sklopili oko njega krajišnici.

— Mi bene, vlaš? uzpalili se plahoviti Bošnjaci i da se Ivan ne zaprijeti pašom, zlo prodje. Dotle stari stigo pred grad, oko kojeg se savijao duboki, vodom napunjeni obkop. Na gradu bila kapija otvorena, a preko obkopa bio spušten drveni most, al sve to prekrilila tamna sjena, koja se odkidala od strmih kula i zidina. Iz grada izlazili gradski stražari i krajišnici, a iz dvorišta se čula vesela buka. Na sred dvorišta naložili vatru, pa uz vatru poliegali il posjedali pijući i davoreći.

(Nastavit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

Bosanska varošica Č — leži u dubokoj kotlini, a opasana je sa svih strana brdinami, pokrivenimi većim dielom voćari, šikarom i mjestimice zelenimi lužići.

Na po brda s lieve strane bjelasa se medju zelenilom džamija, koje se vitka minara poniela iznad grana i vršika kitne lipe. Do džamije vodi uzbrdice strminom uzana staza, koja se vijuga poput zmije. Na dnu kotline,

koja više naliči podugoljastomu širokomu klancu, posredi žubori potočić, a na desnoj strani izlazeći izmedju brda odtiče širokom ravninom.

S jedne i druge strane potočića natisle se drvene magaze, — to je čaršija; — a iza magaza vidjaš njegdje po koju drvenu kuću i čardak, opasan visokim stoborjem — to je dom kojega muhamedanca. Inače se kuće muhamedanaca osloniše pobrdicom s jedne i druge strane.

Duž čaršije ne ima nigdje mosta ni brvi, već je nanzalo preko potoka toliko na razmak kamen od kamena, što može čovjek velikom opreznosti prekoracati.

U cijeloj varošici ne ima druge oblasti, do li načelnika muhamedanca, kneza kršćanina, koji obavlja na neki način službu bilježničku; zatim ima oružnička postaja, smještena u nekoj drvenoj potleušici.

Podji čaršijom na zapad, to na jednom nestane kotline, te se razširio brežuljast predjel, koji su zapremili kršćani i hrišćani svojimi kućami i baščami.

Bijaše vruć lipanjski dan. Sunce je uzprkos opasujućim brdinam žestoko upiralo svojimi traci u kotlinu. Nedjelja je. U čaršiji se sve živahno kreće, jer je nedjeljom najživlji pazar po onih mjestih, gdje ne ima sedmičnih vašara. Sa minare na brdu razlieže se jednozvučan zov mujezinov, pozivajući pravovjernike u džamiju i učeći podne. Muhamedovci zgrnuše se listom iz magaza i kuća oko potoka, perući ruke, noge, lice i zatiljak, a po tom se otiru ručnikom od biela beza. Uzev avdest uzpinju se puteljkom uzbrdice do džamije. Malo koji osto bi u magazi da se tamo klanja. Uzanom stazom može koracati samo jedan iza drugoga. Zanimivo je pogledati, kako se ciela ta dugačka povorka časomice sustavlja, — a ma samo neka koji mnogoriek popostane i razveže kaku priču. A oni s traga će zagalamiti: „Šta si susto? Pomakni se.“ — I u jedanak zarogobore ko na vašaru, dok ne gurnu pripovjedača i završe smiehom. Svi, što ih ima muhamedanaca, prenu se sada na pobožnost, samo ne muhamedanska cigančad, ta biedna djeca majke prirode. Što je garave dječurlije, sve brčka po potoku, ciganke prte sokakom začadjale vreće prnjom i kostima, cigani kasapi viču pred daščarom: „Mesa — taze mesa, liepe krtine!“, pa sjeku govedinu jataganom bez ikoje razdiobe i stalne cene; neki opet razsjekoše na klupi ovčetinu i kozetinu, vičući: „Vruće, vruće mlado janje od dvie godine!“ Kmečije nose na glavi na po širokoj daski hljeb, simit i pogaću, stoji ih vika, kano da se pomamiše, a buzadžija Arnautin nosi testijom buzu, prikritu lišćem. Taj se opet izdero: „Buze kisele, kisele — vesele!“ Malena je to čaršija, a ma se svašta nagledati možeš.

U taj čas čuje se iz daljine tankozvučno zvono. To zvoni na kršćanskom groblju, gdje ne ima crkve, već do vrata groblja, medju stupove uslonilo zvono, a kada ima biti služba, to namjeste po sriedi groblja sjenicu i pod njom žrtvenik.

Podne zvoni, — znak, da je svršena služba Božja, koja se čita ovdje svake treće nedjelje, jer je župa podaleko odavle, — ima do nje gotovo tri sata vožnje. Iza mise nagrnuše seljaci i seljanke u čaršiju. Svaki će pazariti i ponieti kući. A poslije pazara natisnu se u magaze i mehane, ponesavši s sobom ovčetine i somuna. Tudier se zanesu i preko mjere u slast ljute špire i sladke mastike. Mehandžija, prevejana lija, okreće se oko njih, tumačeći im naopako, dosjetljiv žacne sada ovom sada onom dosjetkom, a ma samo da proda koji polić rakije više. Zagusti dim u magazi, razvežu se razgovori, i Bog zna o čemu sve. To je sve, što raja bosanska uživa, kad u čaršiju dodje; ali si i tiem uživanjem i onako jadni život truje. Danas svaki mehandžija i trgovac više pazari, nego li cijeloga tjedna.

Kada se seljaci o ikindiji već dobrano nakitiše, to kreću kućam pjevajući i teturajući se, a cigančad namještena uz put salieta ih vičući: „Daruj seljače, daruj težače, Bog ti mladost poklonio, sretna ti sveta nedjelja, rodila ti bašta i njiva, sretan se kući povratio!“ Nadari li ga, to mu saspe stotinu novih želja, ako ga mimoidje, to će ga brbljavo gurbetče izgrditi.

Prodjimo se jedniom te kotline i šarene one smjese; ugodnije povjetarce piri ondje na onoj ravni, gdje se razmakoše tri četiri li kršćanska i hrišćanska sokaka. Čim si poodmako iz kotline, iz onoga zagušljivoga zraka na čistu kaldrmu i zelenu meraju, gdje se razigrala vesela dječurlija i poodrasli u igri i bezposlici, to ti namah odlane u grudima i novi život oživi pred očima. Rvači se rvu i umetači se nadmeću kamena sa desna ramena, — a stariji i ozbiljnija momčad posjedala u hladak krošnjatih voćaka po dvorištih i baščah, pa uz crnu kavu razvezla razgovore i šalu.

Unišav u prvi sokak džemata kršćanskoga, opažaš namah podpun red i čistoću bilo na sokaku, bilo na dvorištih i u kućah. Naše Bošnjakinje, koliko nisu uputne vrtlarstvu, ipak su vriedne kućanice. U oči svake nedjelje i praznika one će oribati hodnik, sobe, vrata, i otrieti okna. Ne ima tudier ni paučine ni prašine, po hodnicih čilimi priprosti a u sobah finiji, jednostavan a ma ugledan i ukusan namještaj. Prvi stanovnici tudier su zanatlije: zlatari (kujundžije), stolari (gjamgije) i krojači (terzije). Oni rade svoj posao po radnicih u magazah u čaršiji, a subotom, tako i u oči svakoga praznika o večernjem sutonu zatvore magaze i počnu svetkovati.

I.

Tri kuće stale redom s lieve strane. Bijahu to tri gazde, tri zlatara: Stanko, Marijan i čika Šime — tako ga zvali.

Stanko i Marijan bijahu nerazvezivi druzi. Sjedoše danas u šljivik u prisoj više kuća. Majka Marijanova, dobra Jurka, doniela ibrik kave, šećera i fildžane,

pa prostrievši šaren ćilim, postavi sladki napitak pred momčad.

Stanko je pristao momak: povisoka stasa, crnih očiju, a zauzdao se već i brcima; guste vrane obrve sastaviše mu se više očista, a nad povisokim čelom povalio natražke crnu kosu, pa ju prikrrio fesom; na cijelom izražaju lica opaža se ozbiljnost i odlučna volja. Marijan je za tri godine mlađi, tek mu brci ponieli izpod nosa, bieloputan je, plave kose, omašna ali nizka struka, lica su mu smieškom zaokružena, oči mu odavaju njeku primamljivu moć, koja se u govoru razpoznaje, a riek mu je zvučan ko srebreno zvonce.

Pristali momci jednake su haljine nosili, o jednoj sreći snivali, jednih misli i jednoga zanata bili, ali im inako sudba sudbovala.

Stanko bio sirotanče bez oca i matere, ali svjestan mladić. Imao jedinicu sestru, po imenu Pavku, kojoj je bilo osamnaest godina. Rodjena Hercegovka, i otac joj

bijaše Hercegovac, a odgojena poslije — kako joj se babo ovdje naselio — u divnoj pitomini u prigorju nedaleko bosanske Posavine. Onaj vilinski uzrast, ćilost i zbilja, što no joj poda hercegovačka krvca u prvoj dobi živovanja, stopila se s čarobnom umiljatosti i okretnosti, što no ju baštini majčinih mliekom, majke Bošnjakinje, i koje umiljatosti zamaš tražiš, ako je ne nadješ u bosanskoj Posavini i travničkom Dôcu, gdje no i bi zavičaj njene majke. Vjeruj mi, po Bogu brate! Lepiri i pčele prevarili bi se obliećući Pavkino lice a tražeći rumene ružice. Pavka bi — što no vele — smamila po nebu oblake, kamo l' ne bi po zemlji junake. Ona bila svome bratu seka i majka, ona kućanica, ona pralja, kuharica, a u kući joj svake jeseni smješten nared, gdje no tke sitni bez i bielo platno, ona krojačica i vezačica — ona dočikala i odpremala bratca, da još ne bi nikada ruga ni doskočice ni na sielu ni na prelu.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Vojski sleže ramenima, turi ruke u džepove od kaputa pa ni da bi se makao.

— Kao da mi prietite, kneže, je l'?

Mačonoši se uzeo sve to jače hvatati plamen uz obraze.

— Nemojte me, gospodine, razjarivati! Ta valja da ne bi gospodjici Vojžbunovoj kruna s glave spala, kad bi izašla, te nam se pokazala!

— Ne marimo za to, ni ona ni ja! — odsieče Vojski.

Knez se sprodje dva tri puta po tiesnoj sobici — čovjek bi rekao, te ga se rieči nimalo ne kosnuše.

— Gospodine Vojski, — nastavit će knez — kako ste dobar dio vieka prosjedili na selu sa svojimi guskami i purami, jamačno ste često onako od dugoga časa čitali i stare dogodovštine, je l'?

Plemenitaš, kako nije krivo razumio, pogleda ozbiljno na kneza i ne odgovori u prvi mah ništa, već istom za koji časak upitat će ga:

— Pak?

— Da, htio bih znati, drago moje, jeste li čitali onu zanimljivu pripoviest o kralju ili — ne znam pravo — o kneževiću španjolskom, koji se bio zagledao u siromašnu kastilsku plemkinju. Kad mu je, drago moje, djevojka do dva puta okrenula ledja, a otac mu pred nosom zatvorio vrata, razjario se knežević, drago moje, i razbjjesnio, pa kako pripoviedaju, počinio tri sta sijasete.

Vojski je slušao.

— Da vam pravo kažem, te pripoviesti niesam nikad čitao, sad sam je eto čuo prvi put, ali svetli kneže, što se moglo zbiti u Španiji, za barbarskih vremena, briga nas za to! Danas bi takovo velikašče metnuli pod sud, pa bi mu skinuli glavu, kao što su ono Zborovskomu skinuli, ili bi ga, kao onog Dmitra, koji je oteo Halšku Ostrogsku, ubio prvi, komu bi se desilo.

Knezu planuše obrazi.

— Aja, drago moje! — prihvatit će knez mirno. Ja ću vam kazati, šta bi mu bilo: prosuo bi nješto novca i zamazao plemenitaštvu usta, a on bi imao, šta je htio.

Vojski probliedje, a mačonoša okrenuvši se nabi ćapku na glavu i doda sa svim mirno:

— Laku noć, gospodine, laku noć! Može biti, te ćemo se skorim vidjeti!

Vojžbun kao da se skamenio, ni rieči nije mogao od gnjeva da prousti, dok smo mi bili već izašli, posjeli konje i tjerali put Niesvieža.

Od toga dana započela u kneževoj duši borba: borio se neprestance sam sa sobom i sa onimi, koji su bili oko njega. Jedni su gledali u svaku ruku, da ga dozovu k pameti a drugi ga podstrekavali i sipali ulje u vatru. I u susjedstvu se doskora pronio o tom glas: jedni udarali na mačonošu, a drugi se smijali i šale zbijali. Njeki je bies donio u Nesviež glas, da se Vojski zagrozio, da će dići hajku na kneza i udariti na nj sa plemstvom kao na vepa, koji je počinio kvar u polju.

Nema sumnje, to je njetko navlaš izmislio, ama knez dočuvši za to, planu živom vatrom i ciknu:

— Dat ću mu ja vepa! Vidjet ćemo, kako će to na kraj izaći! Može biti te će ga vepar, razporiti zubom prije, nego što će ga Vojski uzeti na oko.

Što nas je bilo treznijih, jamačno bi ga napokon bili umirili, da nije bilo one bagre, koja gradi nevolju bez nevolje, samo da im se ne izmakne iz ruku gospodski hljebac. Ti su mu neprestance svašta douškavali: kako se prieti i grozi Vojski, kako se sprema itd. Mi smo, da što, gledali na svaku, kako bi kneza ogradili od takih ulazica, ali ne možeš! Tek što bi se malko primirio, eto ti opet odnekale vraga, koji mu je nešto šaptnuo u uho! I tako uzalud nam sav trud i napor: knez se nije nikako mogao opametiti i smiriti.

Tako je bilo sve do jeseni, a nije bilo, da ti pravo kažem, dana, kad se ne bi o Vojžbunovoj, ma bilo to samo kojom riečcom, spomenulo.

Kad je došlo vrijeme, da se započme lovljenje, knez je zapovjedio, da se lovački naš tabor udari na taborištu, gdje smo se ono posljednji put bili utaborili. Udarilo nam to u oči — a kako i ne bi, kad smo znali da onamo nije na daleko i široko zvjereta, dok bi se u drugoj kojoj strani moglo i lakše i više loviti. Tek što smo onamo došli, puče nam među očima: ta nedaleko je bila Vojžbunova Rabka! Kad se začelo naklapati o Vojžbunovih, natuknut će njetko od naših kod čaše vina, kako je Vojžbun odpravio kneza.

Knez promrmlja:

— Čekaj! I moja se mora poslušati. Konac djelo krasi. . .

Za sjutradan najavi lovnik, da će se loviti u lovištu, udaljenu od našega tabora kake tri četvrti milje.

Pod večer izjavi knez, da će sutra dan ostati u taboru: lovci neka idu sami u lov, a on da će odpočivati. Čudo nečuvano: knez će počivati! Lovnik je htio, da se odgodi lov, ali toga ne dopusti knez.

— Možete vi bez mene u lov, drago moje, neka se jednom i drugi pohvale, da su nešto ulovili.

I društvu kneževu, ljubimcem i dvoranom, takodjer bi zapovjedjeno da ostanu u taboru, da se tobože odmore. Od rana jutra bio je namrgodjen, zamišljen i mučaljiv; svak čas bi izlazio pred šator i pogledao na šumu. Oko podneva odjenuo se na lovačku, ali bogato i ukusno, objesio zlaćeni rog na svilenoj vrpici o ramenu, i zapovjedio da osedlaju konje. Dovedavši konje pred šator, poklopi svoga pa će nam onako ljubazno:

— A šta mislite, nebi l' bilo zgodno, da posjetimo Vojžbunovu? Obuzela me želja za njom!

Njekako čudno bilo nam je pri duši, svak kao da je slutio kako će se završiti ta pustolovina, ali ko bi se usudio ma samo čmrgnuti a kamo li prigovoriti! Ne progovorivši ni riečce, posjedosmo konje pa za knezom. Ne bijaše ni njemu ni nama do razgovora, čitav put

prokasasmo šuteći — kad najednom ugledasmo dvorac u Crvenoj Rabci. Sjećam se, kao da sam ga jučer vidio: dvorac, vrt, a za vrtom dobrano velik brezik. Priprosti plemićki dvorac, nadkriven visokim krovom, bio podieljen hodnikom o dva tanka stupa u dvie strane, na svakoj po dva prozora. Jedan je plot pasao čitavo dvorište, a drugi, ljepše spleten, gotovo pod samimi prozori, branio je cvieće, što je pod njim raslo, da ga ne pogazi stoka, polazeći na napojište.

Starovjerska nam kapija djelomice zaslanjala dvorac, jer je bila nadkrita malim slamnatim krovom. Put, koji je vodio na kapiju, bio je s jedne i s druge strane zasadjjen vrbami.

Dokučivši se nešto bliže dvorcu, opazismo da je kapija zatvorena. U hodniku je stajao gospodar — tako smo sudili po crvenom kaputu — turivši ruke u džep.

Knez je udario oštrim kasom, a za njim i mi, napravac na kapiju. Katana, odsjednuvši konja i prebacivši uzde preko sedla, poleti na mala vratašca da udje u dvorište i otvori kapiju. U to zagrmi iz hodnika:

— A koga to sreća nosi ovamo?

Katana, u zabuni šta da reče, okrenu se na kneza, da mu kaže šta da odgovori.

— Kaži: gospodina Haraburdu! doviknu mu knez.

Katana ponovi rieči kneževe, a glas mu se tresao.

U to će iznovice Vojski a sasvim mrno:

— Haraburda? Ta ima ih na svijetu sva sila — koji je to?

— Stolniković Smolenjski! odazva se knez.

Stari se Vojžbun smrknu i čudno nekako nasmieši.

— E pa dobro! otvori kapiju!

Stara se vrata, škripajući u drvenim petljama, stala otvarati, a prije nego što smo se našli pred hodnikom, nestalo je Vojskoga i opet se vratio, ozbiljan, mrk, stavivši kraj sebe na klupu — pušku. To nije na dobro slutilo.

Prvi odsjedne konja mačonoša i dotaknuvši se čapke, pokloni se Vojskomu:

— Jacint Haraburda, stolniković Smolenjski — čast mi je pokloniti se vašemu gospodstvu!

— Hvala vam liepa! — odvrati mrko Vojski, pogledajući na kneza čudno, kako to umiju ljudi, koji ne poznaju šale. — Haraburdâ poznajem mnogo — a molim vas, gospodine, od kojih ste vi Haraburda, — od onih koji zameću svadje ili od onih koji traže batina?

— Ja? priupita knez. Ja ne tražim, drago moje, batina, ali ih rado dielim, kad mi je naručno.

Vojski se stao zlobno smiešiti.

— E moj stolnikoviću — prihvati Vojski — batina ima dva kraja! Vidi se da ste bili u dobroj školi u kneza, mačonoše litavskoga, ta naučili ste čak i njegovu rečenicu! Veliki je to gospodin, al bi mu ipak trebalo dati još dva nastavnika, koji bi ga naučili, kako se po svijetu hoda.

I pogleda jedan drugomu u oči. Knez zagrizne brk, a Vojski segne za puškom.

— A vaše gospodstvo, drago moje, — reče Radzivil — nema sreće poznati kneza mačonoše? Vječita šteta — on bi vas naučio politici i učtivu ponašanju!

— Prestar sam, a da bih se učio, — odsieče mu Vojžbun, — s mačonošom se ne poznajem Bog zna kako, a baš ni ne želim, da se iz bliže s njim upoznam. Njegov je prag previsok za moje noge, . . . a . . . mladoga piva, dok se ne stane, ne pijem.

Kneza razgnjevi to mlado pivo.

— Ja sam vam, kako se vaše gospodstvo, drago moje, lako možete domisliti, prijatelj gospodina mačonoše, — prihvati gnjevno knez — a šta će biti, kad mu dojavim, drago moje, da ga vi počašćujete neustaljenim pivom?

— Šta će biti? Ono, što baš i želim — odreza mrko Vojžbun. — Briga kneza mačonošu za mene, koliko i mene za njega!

— Nije baš tako, ne, drago moje! Ja ga bolje poznajem, nego što ga vi poznajete, gospodine, a može biti, te je zaželio da se približi baš onome, koji ga ne zna i ne će da ga znade, već ga odbija.

— Nema toga, koji bi bio jak prisiliti koga na ljubav. Na svijetu je, hvala Bogu, dosta mjesta a za svakoga, ne treba, da jedan drugoga guramo laktom u rebra. Ja slabo poznajem kneza, bolje ga poznaju drugi ljudi, a kako su ga oni sudili — daleko mu kuća od mene.

Na te riječi planu mačonoša, podboči se i, ne pazeći na pušku, o koju se bio oslonio Vojžbun, viknu:

— Osudili su ga ljudi, da, ali takovi, kao što ste vi. Dosta mi je te lakrdije, gospodine Vojski: ja sam došao u posjete k vama i k vašoj liepoj curi . . . Vi me poznajete.

Staromu se Vojžbunu zažarili obrazi i ruka zadrhtala, a nas su trnci prošli.

— K meni, hajde de! Ali k mojoj curi — jok! A šta vam je do nje? Polako, svietli kneže, njoj ne treba takih gosti!

I držeći jednom rukom pušku, pokaza drugom na vrata. Knez umuknu za časak — ne znajući šta da počne. Pogledasmo jedan drugoga — a nas svih sa katanami i slugami nije bilo ni desetak.

— Radzivil se, gospodine, ne baca na polje! grmnu knez. Ja hoću, da posjetim onoga, komu sam došao u posjete!

I udari se po sablji.

Vojskomu, koji nije bio ni na kakvo nasilje spreman, te je bio skinuo praznu pušku s klina, samo da tobože

zastaši, stale na te riječi noge klecati, ruke drhturiti a obrve mu se stezati. U kući, kako se kasnije pokazalo, nije bilo nikoga do samo jedna žena i njegova kćerka, sve je bilo u polju — a tko će ih dozvati?

Knez, jedva što je izrekao zadnje svoje riječi, navalio na vrata, ali mu Vojžbun sa puškom u ruci zakrči put, i stade gnjevno vikati, da mu je glas od jeda podrhtavao:

— Šta je to? Zulum? Nasilje? Razboj usred biela dana? Ni koraka dalje kneže! Moja je kuća svetinja, koju treba svak da štuje, koji štuje zakon i pravo. Ni koraka dalje!

Na tu krik i viku, koja se da što i u kuću morala čuti, uzleti iz sobe Vojžbunova, onako kako je bila odjevena na domaću, razpletene kose — liepa, kake je nismo nikad prije vidjeli. U rukama je nosila otcu u pomoć sablju, koju je bio zaboravio, i plamenim svojim očima mjerila smiono kneza.

Vojski prihvati sablju drugom rukom. U to videći, da bi moglo vraga biti, jer je i knez pograbbio za balčak, priskočismo i uzesmo moliti i zaklinjati kneza, neka se okani oružja.

— Kukavice i dembeli nijedni! Hajte k vragu svi skupa — viknu razjareno knez — ja ću sam obračunati s ovim plemenitašem. . .

Vojski ni riječi ne progovorivši, izpravio se, držeći u jednoj ruci sablju a drugom se opirući o pušku, pripravan dočekati svaku navalu. Za njim je stajala kćerka — strahu ni traga — mjerila nas prezirno svojim gnjevnim očima. Knez, pogledavši na nju, nasmieši se i posla joj na ruci cjelov.

— Nije nužno da provalim u tu vašu pojatu — nabaci se knez — što sam želio, gospodine Vojski, postigao sam, vidio sam vaše djevojčice. Sada mi je dosta, a kako će biti u buduće, e to ćemo istom vidjeti, drago moje! Bude li me volja — ta Rabka nije nepredobitna tvrdja — bit će moja i Rabka i djevojka. . . Jeste li čuli, Vojski? Pamтите dobro! Vaša je kćerka moja, pa stajalo me Bog zna šta — jest tako mi Boga! Mora da je moja, danas ili sutra — to ne znam. A znajte, da Radzivil ne udara natrag od svoje riječi: što reče, ne poreče!

Prenerazio se starac, rieč mu zapela u grlu, probliedio kao krpa i samo što se nije srušio. Felicija ga podržala i pružila stisnutu pest protiv nas. Mi smo stajali zapanjeni, dok nije knez pohitio iz hodnika i, turivši mač u korice, zagrmio:

— Na konje!

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Uz c. novorusko sveučilište imade Odesa sada 140 učevnih zavoda, medju kojima od srednjih učilišta tri gimnazije i dvie progimnazije muške i tri gimnazije ženske, dvie realke i jednu trgovačku akademiju, onda 36

pučkih škola javnih i 978 privatnih. Ovde će čitatelju pasti u oči razmjer muških i ženskih gimnazija, da ih na ime imade je-dnak broj, samo što su za dječake još dvie progimnazije više. Šta se smjera ruskih gimnazija tiče, dugo se je u Rusiji vodila borba izmedju humanističko-klasičkoga i realističkoga. Prvomu je bio pobjedu izvjestio najprije gr. Sergij Se-menović Uvarov,

podnosili; pak kada je Uvarov god. 1849. odstupio od ministarstva, te si do smrti († 1855) pridržao predsjedništvo c. ruske akademije znanosti, navališe na sustav njegov. Sada buknu rat izmedju realista i humanista.

Prvi su humanističku naobrazbu sumnjičili takodjer prevratnimi težnjami; pak su na vrieme plivali sbilja na površini, dok nije listnicu ministra prosvjete preuzeo god. 1866 gr. Dmitrij Andrejevič Tolstoj, uz ostala pisac djela „Le catholicisme romain en Russie“. On je stao odmah snovati reformu ruskih srednjih učilišta. Izdana po njem god. 1871.

učevna osnova postavi opet klasičko-hi-

Turopoljska mlada. (Nacrt Drag. Weingärtnera.)

otac oplakanoga arheologa Alexeja, kada je god. 1834. postao ministrom prosvjete. On sam bijaše klasički veoma izobražen i pisac djela iz grčke davnine. Uz to bijaše veoma odan Slovjensvu, te je prvi uveo na ruskih sveučilištih stolice za slovjenske jezike i poviest. Uvarov si je stekao za rusko školstvo neizrecivih zasluga. Osnovi dakle učevnoj, koju je za gimnazije propisao, stavio je za temelj stare klasičke jezike. Realiste to su težko

storijske nauke gimnazijskoj nastavi za temelj; a u tom se pravcu nalazi i danas. Izuzete nisu ni ženske gimnazije. Navesti ću jedan primjer, koji mi se u Moskvi nadà. Sveučilištni profesor N. P., davni moj znanac i prijatelj, predstavi mi svoju odraslu kćerku, koja je kod stola s knjigom sjedila. Zaviriv u knjigu, opazih grčki tekst Herodotove poviesti. Bijaše učenica gimnazije te je iz grčkoga na ruski prevadjala.

Odeska učilišta spadaju u posebno školsko okružje. Sva je naime carevina podijeljena u 13 školskih okružja (ученые округа), kojih svako obuhvaća više gubernija, a na čelu stoji mu „popečitelj“. Gubernije Hersonska, Ekaterinoslavska, Taurička i Besarabska čine jedno školsko okružje sa sielom u Odesi, kojemu je za mojega boravka ondje popečiteljem bio P. A. Lavrovskij, nekada rektor sveučilišta varšavskoga. Lavrovskij je po svojem naučnom zanimanju slavista, i pisac mnogih radnja na tom polju; on je takodjer članom naše akademije. Uz popečitelja je kod okružne školske oblasti okružni nadzornik, te za svaku guberniju po jedan „direktor“ narodnih škola gubernije.

U jednoj od muških gimnazija odeskih učiteljuje naš zemljak R—ć, koji me posjeti i pripovieda o tamošnjih školskih odnošajih. Imade ondje medju učitelji srednjih učilišta dosta i drugih neruskih Slovjena, osobito Čeha, od kojih sam se s jednim sastao i razgovarao prigodom spomenute gradske svečanosti. Ali i drugih Hrvata, osobito primoraca, živi u onom primorskom gradu. Bilo ih nekada još više, navlastito Bokelja koji su si pojedini stekli veliki imetak. Oni se dakako skoro poruse, pak su im djeca pravi Rusi. Tako me je uz ostale posjetio bio i bivši riečki učitelj S., dobar hrvatski rodoljub, koji već sada govoreći hrvatski mieša ruski, a kćerka njegova i ne znade drugačije. Ovakav preobražaj kod Slovjena biva neosjetljivo. Prosti čovjek ne uvidja ni onoliko raznosti u slovjenkih jezicima koliko ih učeni primjećuje. Prije mnogo godina upitao sam mornara Kraljevcina, koji je češće s brodom bio u Odesi, kako je ovdje govorio; a on mi odvrati, da hrvatski; pak kada ga upitah, da li je Rusa razumio, odgovori prostodušno: ta Rusi govore pokvareno hrvatski.

Od drugih prosvjetnih zavoda odeskih posjetih nekoliko puta muzej odeskoga društva za historiju i starine, za tim gradsku javnu knjižnicu. Rečeno društvo bijaše već osnovano god. 1839. darežljivošću odeskih gradjana. Malo kašnje primi pokroviteljstvo sam car te doznači društvu godišnju podporu od 5000 rub. Sastoji se iz začastnih, pravih i dopisujućih članova. Svrha mu je objasnjivati i iztraživati starine južne Rusije i okoline crnoga mora. Prvo čini u svojem organu „Записки“, kojih je počam od god. 1844. izdalo više knjiga; a sadržavaju u prvoj česti razprave, u drugoj spomenike, u trećoj ljetopis društva. Drugo čini sa svojim muzejem, u koji se smješćuju nadjene ili poklonjene starine. One su razporedjene u četiri dvorane, oveći pako kameni spomenici u podzemlju i dvorištu društvene sgrade. Na stienah vise slike odličnih te za Odesu i novu Rusiju zaslužnih muževa, za tim nacrti gradova (Odesa, Očakova itd.) i zemljovidi. Zbirka zemljovida odnosećih se na pobriježje crnoga mora je zanimiva, a sastoji se što od matica što od vjernih snimaka. Ima ih iz XIV. i XV. vieka; tako snimak Viscontieva od god. 1318 po matici

u c. knjižnici bečkoj, florentinski od god. 1351, Mlečana Fr. i Dom. Picigania, četiri velike karte katalanskoga atlasa god. 1375, zemljovid iz atlasa Mlečana Bianca god. 1436, Jakinjana Graciosa Benincase od g. 1467 itd. Za sastavljanje ove sbirke stekli su si zasluga pokojni podpredsjednik društva arkeolog N. Murzakević, Volkov i drugi. Taj primjer imali bi slijediti i drugi arheološki muzeji. Starine staroga vieka sastoje se iz sbirke epi-grafičke i umotvorina. Nadpisi su malo ne izključivo grčku od crnomorskih grčkih naselbina; većinom su iz Olbie, Tyre, Tanaisa, Pantikapee; bit će ih oko stotine. Medju malobrojnim rimskimi važan je nadpis na mramornoj ploči, nadjen na obali rieke Dnjestra kod sela Korotnoje, sadržavajući povlastnicu, koju su rimski carevi Septimij Sever i Karakala dali za slobodu trgovine grad Tyri (izdalo ga najprije odesko arh. društvo, onda Momsen). Stare umotvorine jesu kipovi, posude, ploho-rezbe, sarkofagi, oružje, orudje itd. ponajviše iz Krča. Zmijina otoka, Akermana, Odesa, Balaklave, Sudaka itd. a nadjene su u razvalinah Tyra, Nikoniuma, Epoliuma, Olbie, Alektora, skitskoga Neapola, Chersona, Palakiona, Teodosie, Tanaisa, Fanagore, Sindova, Gorgippa, Dioskuriassa, Odyssoza itd. Uz ove starine staroga vieka imade muzej takodjer starina srednjega vieka, ponajviše ruskih; uz ove pako i tri srbske i dvie bugarske. Jedan ormar napunjen je predmeti iztočne crkve, medju kojima se svojom starinom iztiče krst iz IV. vieka sa slikami, nadjen u Chersonu. Numizmatička sbirka broji do 10.000 peneza grčkih, rimskih, bizantinskih, ruskih, iztočnih, medju kojima imade preko 60 zlatnih, do 4.000 srebrnih, dočim ostali su mjedeni. Najzanimiviji su penezi pontijskih grčkih gradova Tyra, Olbie, Kerkinitisa, Chersona, Pantikapee, onda skitskih i bosforskih vladalaca. Uz ove drevnosti, odnoseće se na staro rusko zemljište moju su pažnju osobito svraćali u dvorištu namješteni kameni kipovi, kojim je narod nadjenuo ime „kamene babe“ (каменные бабы). Ovi kipovi predpostavljaju veoma primitivno izklesano čeljade ili mužkoga (каменной чело-вѣкъ, баба-мужикъ) ili ženskoga spola (дѣвка ка-менна), a nalaze se stoječki na mogilah, osobito u okraj-nih stepah južne Rusije. Područje, na kojem se ovi nadgrobni spomenici nalaze, jest veoma prostrano, jer se od podnožja Altaja i izvora Jeniseja i Oba u Aziji raz-prostire na zapad kroz nizine Volge, Dona, Dnjepra, ravnine kapijskoga, azovskoga i crnoga mora do iztočnih i sjevero-iztočnih predgorja Karpata. Kamene babe odeskoga muzeja, kojih imade ondje do 25 varijanta, došle su iz mogila Ekaterinoslavske gubernije. Obično drže sklopljene ruke izpod trbuha, a u njima nekakovu posudu; ili su gologlave ili pokrivene kapom, ženske imadu oko vrata ogrlicu. Značenje ovih spomenika, kano što ni porjetlo ni doba njihova, nije do danas znanošću ustanovljeno, kano što nije ni značenje bosanskih stećaka. Ja sam tu vrst spomenika vidio prvi put u odeskom

muzeju, a kasnije imao sam priliku vidjeti ih u Moskvi i Petrogradu. Uz ove sbirke starina imade odesko arheologijsko društvo takodjer svoju stručnu knjižnicu sa sbirkama rukopisa, crteža, zemljovida i portaita. Podpredsjednikom društva jest veoma zaslužan starinar L. Jurgiević, koji nam je najvećom prijaznošću sve znamenitosti toga zavoda opetovano pokazivao. Jednom ga je sav kongres in corpore posjetio.

Gradsku je biblioteku vriedno ovdje spomenuti u toliko, u koliko i ona baca svjetlo na obću prosvjetnu težnju svih slojeva ruskoga društva. Osnovana bi g. 1829, a osim obće prosvjetne svrhe naprama gradjanstvu imade i posebnu, da sakuplja djela odnoseća se na južnu, imenito novu Rusiju; čega radi uređjena su u njoj tri posebna odjela: gradski, novoruski i za narodno obrazovanje. Sada broji do 40.000 knjiga, i množinu sbornika i časopisa. Kako se ta knjižnica marljivo pohađa, budi dokazom, da godinimice dolazi u nju 30—40.000 čitatelja. Takovih občinskih biblioteka imade u Rusiji dosta, u samoj novoj Rusiji imade u Nikolaevu, u Kišenevu, u Ekaterinoslavi, u Simferopolu, u Kerču, u Elisavetgradu, u Tiraspolu, u Pavlogradu, u Bobrici, u Hotinu i u Sevastopolju. Njekoje su ovih biblioteka spojene s učilištem. Ne bi bilo s gorega, kada bi se i naši gradovi ugledali u taj primjer, osobito izvan Zagreba, koji kano sielo tolikih učevnih i književnih zavoda imade dosta knjižnica; te tim dali svojim obćinarom priliku, da se izobrazu. Naše čitaonice, kako su obćno sada uređjene, ne mogu nadomjestiti knjižnica. Ovakovi zavodi bili bi podpora i našoj književnosti, a bili bi za nju i razsadnikom.

Osim sveučilišta, gimnazija, narodnih učiona, historičko-arheologičkoga društva, muzeja i knjižnice imade Odesa još prirodoslovno društvo (новоросійське общество естествоиспытателей), koje izdaje svoj stručni organ, „Zapiski“, i gospodarsko društvo. Odavle se vidi, da i „pšenični grad“ imade smisla i za više umne ciljeve. Ne samo to, nego imade ondje i veletržaca, koji se pače za starine zanimaju. Takav je I. Lemmé, koji je svoju sbirku starina ne samo držao za članove kongresa otvorenu, nego je izdao takodjer opis njezinih najdragocjenijih predmeta. To su prekrasne starogrčke zlatne radnje iz kerčkih izkopina. Ova sbirka bila bi na čast svakoj zemlji. Imade tu zlatnih ogrlica, diadema, igala, narukvica i drugih nakita preliepe radnje, koje mogu mnogo doprinieti za poznavanje starogrčke zlatarske umjetnosti. Zbirka je i po nutarnjoj vriednosti zlata veoma dragocjena. Ali pošto ću o tom dielu drevnosti, koje sam vidio u Rusiji, progovoriti kod opisa c. eremitaže u Petrogradu, odustajem od dalnjega razglabanja ove sukromne sbirke.

Bijaše tada u Odesi izložba novijih slika od ruskih umjetnika. Prije moga dolazka u Rusiju bijaše mi ruska slikarija od svih grana umne ruske proizvodnje najmanje poznata. Što je sasvim naravski, jer je ta grana ponaj-

više privezana na zemlju, u kojoj se goji, pak se drugdje teško proučiti može. S toga nisam propustio, da ovu izložbu posjetim. Ona me je množinom slika, a i vrstnoćom mnogih, upravo presenetila. Ali pošto su noviji ruski slikari još obilnije zastupani u moskovskih i petrogradskih galerijah, ne ću ovdje obširnije o izloženih u Odesi slikah razpravljati.

Umni se život Odesa donjekle odsieva i u dnevnih listovih. Svaki dan izlazi šest političkih dnevnika, od kojih su najveći i najrazprostranjeniji „Одесскій вѣстникъ“ i „Новоросійскій телеграфъ“, oba u pravcu Slavenstvu prijaznom. Uz ove dnevniike izlazi još nekoliko povremenih listova različitoga sadržaja, kano „Маякъ“ 5 puta na tjedan, „Пчелка“ 4 puta itd.

Kako je Odesa posvema nov grad, ne može biti u njoj davnih spomenika gradjevnih. Kano nova gradjevina zaslužuje spomen stolna crkva, „sobor“, dogotovljena god. 1849. Idući već prvi dan prama sveučilištu i došavši na velik, drvljem zasadjem trg pred „soborom“, unidjoh u taj Božji hram. Crkva je veoma prostrana, te imade u njoj za 5.000 ljudi mjesta. Gradjena je u bizantinskom slogu s velikom kubom. Ikonostas imade nekoliko liepih slika. Ovdje je sahranjen takodjer knez Voroncov i postavljen mu liep nadgrobnni spomenik. I katolička crkva je liepa te iznutra liepo uređjena. U njoj počiva pod grobnim spomenikom drugi za razvitak Odesa zaslužni muž, grof Langeron, kojega ime nosi takodjer jedna liepa ulica. Po njem se zove i krasan izvan grada ležeći perivoj, odkle se uživa čaroban vidik na otvoreno more.

Možebit će gdje kojemu čitatelju biti dosadna ova povorka starina, umjetnina, zavoda itd., pak bi valjda rado štogod čuti i o životu u trgovačkom crnomorskom gradu. Ali u tom pogledu ne mogu zadovoljiti njegovoj zvedljivosti. Meni je od kongresnih predavanja preostajalo samo toliko vremena, da sam mogao spomenute znamenitosti grada pregledati. Uz to bijaše jednom zakazan za sve članove kongresa izlet „na malu fontanku“ tih crnoga mora. Okolica Odesa naprama obalam pretvorena je u same „dače“ (ville), u koje se ljeti povuče sve što je iole otmeno. Ima dosta „dača“, koje se dobiju u zakup kroz ljetne mjesece ujedno s celim pokućtvom. Udoban ljetnik zaokružen je vrtom ili perivojem za odmaranje. „Mala fontanka“ sastoji se iz samih takov h ljetnika; a nad visokim žalom morskim uređjena su šetališta s gostionicami i restauracijami. Ovdje se je naše društvo zabavljalo imajući pred sobom nedoglednu pučinu morsku. Ako i ne ima u ruskom društvu kod stola ravnatelja, te se i ne nazdravlja po obćaju hrvatskom, a još manje po hrvatskih formulah, to ne izostaju ipak zdravice (тостъ) uz popratnju govora. A tako bijaše i na sastanku našem „na maloj fontanki“, koji je svojom prisutnošću ukrasio i gr. A. Uvarov sa svojom obitelji. Da se je nam stranim gostom „tostiralo“

čašicama dobrog krinskoga vina, da su se i tom prigodom izmjenjivale misli o duševnoj zajednici slovjenskih naroda, po sebi se razumieva.

Kada sam spomenuo krimsko vino, reći ću jednu i o ruskoj hrani, imenito u Odesi. Jest se može ili u „gostinnici“ ili u „traktiru“ (restaurant), za jeftiniju hranu i niže slojeve jest „kuhmejsterskaja“. „Gostinnicy“ i „traktiry“, osobito prvoga reda, uredjeni su veoma elegantno; a u njih imade, što je za Rusiju značajno, velike dragociene orgulje, koje kadšto po 30.000 i više rubalja stoje, te gostom izvadaju najljepše komade, obično iz ruskih opera ili narodnih napjeva. Taj običaj vlada osobito u Moskvi. Podvorba je u takovih gostinica i traktirih takodjer veoma elegantna, podvornici u finom ili narodnjem (u Moskvi) ili obćem evropskom odielu. Pravi ruski objed sastoji se iz dva diela; počima se sa „zakuskom“ t. j. kaviarom, ribom, klobasom itd. s pikantnim saucem

uz čašicu „vodke“ ili liquera. Onda

sliedi „objed“, koji počima toplim ili ladnim „supom“, za kojim sliedi riba, onda meso i t. d.

Ruski narodni „супъ“ jesu „šči“, щи, t. j. juha od povrtlja, mesa itd.; narodno je takodjer jelo „попое-нокъ“ t. j. odojče s hrenom ili kiselastim saucem, botvinja itd. U go-

stioni odpada dà kako, ako se hoće, „закуска“; ali u obitelji ne može većega objeda bez nje biti; uzima se pako

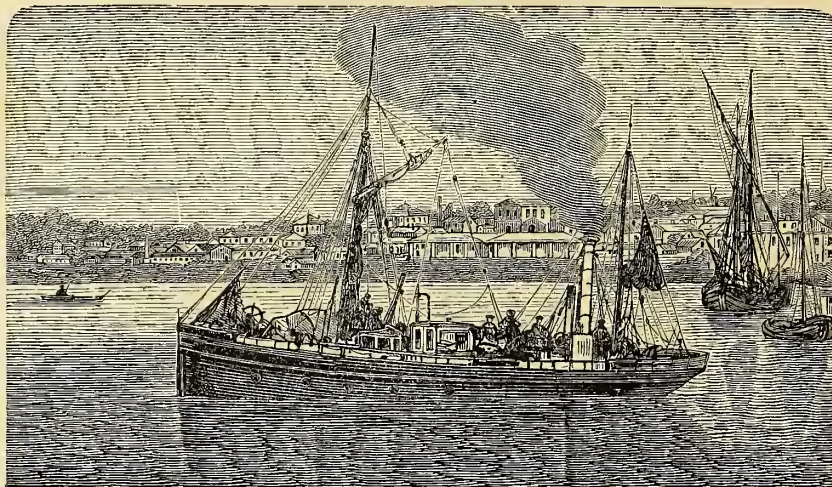
obično stojeći na stolu postrance. Onda se sjedne k stolu za objed. Kada sam god bio pozvan u goste ili u obitelj, nije izostala „zakuska“. Riba je u Rusiji veoma obljubljeno jelo. U Odesi dobiva se krasna sjveža morska riba, bez nje nije bilo objeda. I vino je veoma dobro, krimsko, bijelo i crno po volji, da si ukusnijega i zdravijega poželiti ne možeš; a nije ni skupo; butilja, čovjeku umjerenu posvema dosta, po 30—50 kop, da ni u vinorodnoj Hrvatskoj nije u gostionah jeftinije. Na sjeveru Rusije, u Moskvi i Petrogradu, gdje su franczka vina u modi, je dà kako skuplje; ali u boljih se društvi pije, kako u svakoj vinorodnoj zemlji.

Kada je govor o hrani, ne smije se premućati ni drugi običaj u ruskih gradovih. „Gorodskie“ na ime „prodavcy“ nude na ulici tvrdo kuhana jaja, krastavce, suhe ribe, kolače (пирогъ), meso, voće, itd., što sve drže u smještenih na ulicah „harčevnah“.

Ovdje ne smije dà kako ni „samovar“ za čaj izostat. Ovom se ponudom služe niži slojevi žiteljstva. Ali imade takodjer finijih takovih uličnih „prodavača“ u ljepšoj kolibici i s finijom hranom, ovdje se ponajviše služe ljudi od posla, kojim ne dopušta vrijeme, da se odmaknu u „traktir“. Uz hranu mogu se dobiti na ulici i novine, koje se ili u kućah prodava-

vaju ili raznose, kano da vlada neograničena sloboda štampe. Sve to čini ulični život bučnijim.

(Nastavit će se.)

Tulča u Rumunjskoj.

Njekolike crtice o vuku i o životu mu.

(Svršetak.)

Pored jagnjetine rado vuk pregriza i ždrebetinu. Kod nas u Lici rijetko se ovakim zalogajem osladi, ali po ravnome i ubavome Srijemu ne sagone ljudi kao tamo svoje konje na večer pod krov, nego ih gone na pašu. Seoski konji skupe se u hergelu; i ako na nju navali vuk, zbiju se konji u gomilu okrenuvši glavu unutra, a nogama se ritaju i udaraju po njima, ako se usude blizu doći. Ždrebad gledaju da se provru unutra; ali vuk, i ako ga odbiju, iz prikrajka vreba, ne će li se

koje ždrijebe otisnuti od hergele, samo da ga na tako jelo želja mine.

Konji imadu snagu u kopitima, a osobito kad su potkovani; naprotiv svinje su naoružane velikim očnjacima, pa i čopor svinja često vuka razvuče

„Ne hrani se ni vuk svaki dan mesom“, rekne se mesaru ili mesarici, t. j. onima koji bi rad svaki dan mesa da jedu, a tako i jest. Kad svi konci popucaju, on trga prlad i njome se hrani, ali „teško vuku mesa

ne ijući, a junaku vina ne pijući“. Vuk je inače plašivica, plaši se i zazire od svašta, samo ne od „jagnjeće mješine“, ali u takoj oskudici srčan je i napada na čovjeka, od koga se drukčije plaši kao od žive vatre. On zna, da je žensko slabije od muška, za to se njega i ne boji toliko, a zazorno nam je, kako zna razlikovati jedno od drugoga, ma i onda kad žensko obuče muške haljine.

Kad bi vukovi mogli „po porukama“ dobivati što im treba, ne bi marili svoju glavu metati u torbu, kad podju u lov na ljudsko dobro. Čovjek zna dobro, da ne mogu biti „siti vuci, a cijeli janjci“, pa jer on nerado

da je vuk nanjušivši na meku iz daleka nabasao na gvoždja, odgrizao svoju nogu i pobjegao dok je došao vlasnik od gvoždja.

Vučje jame kopaju u Lici i po Srijemu, samo kod nas ne pokrivaju jame trskom nego slupaju poklopac od dasaka. Ovaj je dugačak koliko i jama, samo je s jedne strane širi od nje, a ovaj kraj deblji je i još se pribije što za nj, samo da na ovu stranu preteže. Posred ovoga zaklopa, uz duž, pribijen je jarmić podeblje drvo kome su krajevi kao rukavci zaobljeni i ukopani u dva ustabeljena (učvršćena) stupčića, da se po-

Braila u Rumunjskoj.

gleda da mu nosi zvijere zalogaj ispod nosa, pobrinuo se kako da mu slomi vrat, kad mu dosad nije mogao i „čud“ da promijeni.

Kad padne snieg, „svaka zvjerka svoj trag pokaže“. Tad idu ljudi pa namjeste „gvoždja“, gdje vide po tragu da prolazi velika zvjerad, kad „se uzmetu“. Kraj od sindžira sa gvoždja utvrđen je za debeo kočić ili za deblo od kakvog drveta, a medju razglavljena gvoždja metnu méku. Kad vuk stane na tetik ili povuče za meku, gvoždja se zglave, a oni zupci na obudu prošišaju skroz kroz onaj dio tijela, što je u njih dospio. Bilo je i to,

klopac oko njega okretati može. Ovaj poklopac otvara se s jednog kraja, i to u jamu; za to na ovaj kraj namjeste meku. Kad vuk nanjuši na meku, pa ostane ozgo, vrata pod njegovim teretom otvore se, a on se stropošta unutra. Poklopac se sam zatvori (onaj je kraj opterećen), i tako mnogi zaglavi.

Kod nas pletu još i koševe. Na čistini, izmedju planina, kud vukovi kacaju (klatare se, skitaju se), opletu mali koš, ali šeper (debeli kraj od grane, što se zavlaci pod kolac) okreću van i ostavljaju malo duži. U ovaj koš metnu meku — živo šilježe — i svrše ga, a

oko njega opletu povisoko i drugi koš. Ovi koševi razmaknuti su toliko, da se može provlačiti vuk između njih, a jer su ovom vanjskom šepi okrenuti unutra, a naporedo (istim pravcem) s unutrašnjima, to će vuk čuvši za blejanje dokasati i zavući se na vratašca od vanjskoga koša, pa će poći s onom stranom s koje mu šepi nijesu okrenuti (druga je zapletena), i ići će nekako naprvo. Kad smota oko koša, pa vidi da ne može dalje, pokušava u vis i natrag, ali mu ne dadu šepi, jer se zabadaju u njegovu tjelusinu.

Osim toga trovali su meku strih ninom, osobito dok je sablja Krajinom drmalala; pa se događalo, da je pokraj meke ležao mrtav ujo s tetom i s zecem.

Dok nije uveden porez na puške, išli su ljudi u hajke na vukove. Svi da bogme nijesu se puškom zametnuli, jer njetko mora i hajkati. Kad se puškari smjeste na dočkama: t. j. pored puteva kojima vuci prolaze, gdje su prokresi (kud je šuma prokresana da se bolje vidi), na kakvom brdeljku ili inače na zgodnom mjestu, onda se dade znak hajkačima da započmu hajkanje. Oni viču koješta i štekću kao vižlad. Premda je na odrasloj vučjoj glavi 5 for. taglje a na vučetovoj 2 for., opet ne će niko da plaća porez na puške, i za cijelo bi bolje bilo, kad država ne bi tu taglju izplaćivala, a puške bi kurtalisala toga nameta. Ljudi se i onako moraju braniti od ovih napastnika, a ovako je nekako gore po njih nego po vukove. Zaista je značajno što sve čovjek za ovo malo vijeka doživjeti može. Dok su „krajšnici“ išli na patrolu, morali su imati puške; znamo za jednoga koji je ne imadjaše dok mu ne odrapiše 25 batina, onda je prodao kravu i kupio pušku, a od kad nastala „paorija“, tom istom pušćanom cijevlju propiruje vatru.

Ne znamo kako je drugdje, ali u zemunskom kotaru određuje kotarska oblast hajke na vukove, i to na predlog općina. Hajkom upravljaju izaslanici kotarske oblasti i šumskog ureda, a obližnje općine skupe na određenom mjestu hajkače i puškare. I ovdje se hajka kao kod nas gore, te je za prošlih 5 godina u ovom kotaru isplaćena taglja za 35 vukova. Po ovim brojevima ne smije se suditi, koliko ih ima u kom kraju, jer mnogi seljani ne mare da dangube dok odu i dodju od kotarske oblasti, a i vukovi nijesu kao biljke da su prikovani za jedno mjesto, osobito kad ih hajka pokrene i zaplaši. Radi ovoga i tuži se prof. Erjavec, da su slovenski vukovi „većinom hrvatski uskoki ali uhajajući“ (Naše škodljive živali u podobi in besedi, I snopič, str. 12).

Brem (Brehm) piše u „Illustrirtes Thierleben“, kako u Španiji natovare mrtva vuka, pa ga gone od kuće do kuće onih, koji imaju dosta blaga. Ne pojmimo, kako nije obaviješten bio, da i kod nas vlada taki običaj, kad je već u svoje znamenito djelo uvrstio tri bilježke iz Hrvatske.

Kad nekolicina seljana prevale vuka na koji mu

drago način, odru mješinu, nabiju je slamom, nataknu na kolac (ražanj) i ostave da se osuši. U usta joj metnu jezik od rize crljene, a od njuške pa do repa svežu konopčić, oko koga se obmotava vlas i vunica, kad ga nose po svijetu.

Jedan od njih digne vuka na rame, a drugi povedu paripče i s njime idu od kuće do kuće, od sela do sela; i sad se svi zovu vučarima (za to se i kaže, kad tko ide od kuće: „Zašao kao i vučari“).

Kad dodju blizu čije kuće, psi lavucaju, čule se i viju oko njega, a djeca iz sveg sela nagrnu i prate ih od ognjišta do ognjišta. Kad su vučari neoprezni, dogodi se, da pašće i na mrtva vuka nasrne, te mu svu kožu zubma raskroji, a tad je tekar dječija radost.

Kad vučari prijedju preko kućnog praga, nazovu kako je kad u redu, vuka spušte na zemlju, a njih dvojica otpjevaju vučarski ovu pjesmicu*):

„Domaćine od kuće,
Evo vuka kod kuće;
Goni vuju od kuće,
Nije dobar kod kuće.
Vujo je ostario,
Nije čudi ostavio,
Planinu je ostavio,
U polje je sahodio,
Po prošnji je pohodio,
Ne bi li se zaodio.
Kiti, snašo, mrka vuka,
Da t' je čerca l'jepa struka
Kano dlaka mrka vuka.
Vujo se vuza,
Ište kukuruza;
Vujo se plaza,
Ište vlasa.
Podaj vuji vunice,
Da ne kolje junice;
Podaj vuji sôčice,
Da ne kolje ovčice;
Podaj vuji slanine,
Da ne slazi s planine;
Starješina kvartu pira,
Starješica pladanj sira,
I plećice
Od kozice.“

Kad prime dar, otpjevaju:

„Hvala, hvala, domaćine,
Hvala, hvala, dome moj,
Hvala, hvala na podjeli.“

Ako se sakrije domaćin, ili im ne udijele ništa, onda otparaju ovo:

„Ova kuća lipova,
U njoj nema nikoga,
Kolika je vućina,
On'lika itd.“

Što vučari na vuka dobiju, to dijele bratski medju se, a to rade i s onijem što dobiju za vućtinu.

*) Isporedi: „O vučarima“, članak u „Srbsko-dalmat. magazinu“ za god. 1865., str. 47.; onda pjesmicu na str. 501., „Srpske narodne pjesme“ od Vuka, knjiga I.; osim toga čitao sam jednu u „Šumarskom listu“ od prošle godine, a čuo sam, da ima jedna i u Rajkovićevoj zbirci pjesama.

Od vučje kože prave kape; njome obrubljuju korporane, šube, a ko može i postavlja njome zimske haljine.

Meso od vuka ne će ni pašće da okusi, a kamo li da ga ljudi jedu. Mast vučju miješaju kod nas u kolomaz, ali ne u onaj dućanski, nego u paklinu što je paklinari u mješinama dogone iz Dalmacije i za žito daju. Kad po kom izadju zvijerci ili lišaji, kažu da ih nestane, kad se namažu mašću od vuka ili zvijerca (V u-

kov rječnik). Po Srijemu namažu od šale njome rudu od svatovskih kola, pa gdje koji konji učude se i toskaju kola (natrag), a gdje koje rdjavo kljuse trči kao pomamno, ne da se ustezati.

Ovoliko o vuku kao o našem znancu, a tko zna što bolje i više, neka sjedne pa napiše.

Prof. Mojo Medić.

LISTAK.

K slikam.

Turopoljska mlada. Nacrt Dragutina Weingärtnera. Uz desni brieg Save, liepom posavskom ravnicom na jugu Zagreba stere se Turopolje, jur od davnih vremena plemićka občina, onako po prilici, kako su nekad u Dalmaciji bila Poljica. O poviesti plemenitoga Turopolja pisano je već više puta; no vrijedno bi bilo da tko pobilježi sve znatnije uredbe i običaje ove starodrevne hrvatske občine. Pokojni je Šenoa u svojim novelah opisao njeke zanimivije crte turopoljskoga života, kako no je glasovita „konjska procesija“; no koliko ima još drugih veoma originalnih stvari, koje bi trebalo potomstvu sačuvati, poimence šaljivih anekdota o Turopoljcima i njihovu junačtvu.

Gospodin Dragutin Weingärtner, kojega se imanje stere u plemenitom Turopolju, riešio se je, da u nekoliko crtica prikaže sve znatnije stvari svoga zavičaja. Narisao je med inim grad Lukavec, Veliku Goricu, a i njeke tipe turopoljske, koji će biti zanimiv prilog etnografski hrvatskoj. Tako nam i današnja slika prikazuje mladu Turopoljku i njezin nakit, prije nego će poći u crkvu, da postane snašom. Mi Zagrebčani poznajemo doduše take mlade, ta vidjeli smo ih i prošlih poklada više puta gdje su uz svoje djevere i gajdaše dolazile u Zagreb na vjenčanje; no za ostali hrvatski svijet nedvojbeno će lik Turopoljske mlade biti veoma zanimiv i originalan.

Braila i Tulča u Rumunjskoj. U broju 8. našega lista govorio je na str. 121. pisac „Putnih uspomena o Rusiji“ potanje o znamenitom gradu Braili, koji broji do 30.000 žitelja, te je važno tržište mlade kraljevine Rumunjske.

Grad Tulča stere se Braili na iztoku, upravo tamo, gdje se Dunav dieli u tri rukava. Ima do 14.000 stanovnika raznih narodnosti. Tulča stoji uz desnu obalu Dunava u pokrajini Dobruči, te je tek u novije doba pridružena Rumunjskoj. U njoj prebivaju konzuli gotovo svih država, koje se bave brodarstvom.

Književnost.

Hrvatska. „Hrvatski pedagog.-knjiž. zbor“ odlučio je izdati: „Enciklopedijski rječnik pedagogije“, te je već izabran i urednički odbor, kome je povjereno, da rječnik priredi. Tim bi se rječnikom doskočilo prieko potrebi naše još dosta oskudne pedagogijske književnosti. U tom će rječniku biti abecednim redom protumačeno sve, što god spada u pedagogijsku znanost. Urednički će odbor do skora sastaviti registar, pa ga razaslati pojedinim pedagogima i inim piscima, da dopune ili isprave, što misle. Iznajprije će se paziti na potrebe pučkoga učiteljstva, ali ne samo hrvatskoga, nego i slovenskoga i srpskoga. Za to će se odbor obazirati pored inih kulturnih naroda osobito na slovjenska plemena. Prvi će svezak na ogled izaći još ove

godine, a čitavo će djelo obsizati kojih 100 araka. Mi pozdravljamo ovu odluku pedagog.-knjiž. zbora, pa želimo zboru, da mu podje za rukom stvoriti valjano djelo, kojim će se znatno koristiti naše školstvo. Samo preporučujemo, da se nastoji raditi podpuno i oprezno, ne bi li ovakvo veliko djelo zbilja urodilo žudjenim plodom. Ne možemo ovom zgodom na ino, nego da preporučimo obćinstvu pedagog.-književni zbor, koji već nekoliko godina liepim knjigama nudja članove svoje. Članarina je tako neznatna — forinta na godinu —, da je prava sramota za hrvatsko obćinstvo, što „zbor“ imade tako malo članova.

Ruska. Čuveni ruski pisac Vladimir knez Meščerski ogleđao je sreću i na polju dramskog pjesništva. U početku veljače o. g. prikazivala se u petrogradskom Aleksandrovskom glumištu prvi put njegova drama: „Jadi bonoga srca“, koja je erpena iz života petrogradskog odličnog društva. Što je najodabranije u petrogradskom društvu, sve se to bilo izkupilo u Aleksandrovskom glumištu, kad se prikazivala Meščerskova drama, tako da i oni aristokrati i aristokratkinje, koji rusko glumište znaju tek po čuvenju, nijesu požalili truda, da se — ogledaju u Meščerskovu ogledalu U parteru i ložama bilo je sve u samim skupocjenim opravama i bogatim uniformama Bio je nazočan i sam dvor. Kao što javljaju novine, Meščerskova drama vjerno crta karaktere onih krugova, koje iznosi na pozornicu, ma da po nešto prevršuje, pa prelazi po gdje gdje u samu karikaturu. Ali pokraj svega toga obćinstvo je bilo glumom zadovoljno, te je pisca izazvalo nekoliko puta. Pisac se zahvalio klanjajući se iz intendantove lože. — Ruski radikalac Stepnjak objelodanjuje mnoge članke svoje u englezkom jeziku, te je ovih dana izdao veoma oštro pisanu knjigu „The russian stormcloud“, gdje razpravlja „terorizam u Ruskoj“, „evropski socijalizam“, „junake dinamita“, zatim o ruskoj vojsci i o Poljacima.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 3. o. m. pjevaše se Delibesova opereta „Kralj je rekao“. — Dne 4. o. m. vidjesmo dramu Octava Feuilleta „Roman siromašna mladića“ u 5 čina. Feuillet spada medju najpoznatije pisce francuzke, premda daleko zaostaje za prvacima francuzke književnosti. Popularnost svoju imade zahvaliti krasnomu spolu, komu je Feuillet najmiliji ljubimac. Ove se je ljubavi dostao ponajpače gracioznom formom svojih romana i drama. Njemu je sva briga, da mu dika i vanjska forma bude što ubavija i pristalija. A to je jamačno sve, što se njegovim djelima u prilog može reći, jer češ u njega uzalud tražiti istinite i duboke karakteristike ljudi, ozbiljne društvene tendencije i iole vjerojatne kompozicije. Za to u njega nema onoga pravoga zanosa za velike ideje društvene, kakve prosievaju iz drama Augierovih i iz romana Dau-

detovih. Uvijek i uvijek nalaziš samo sićušne moralne opomene, koje pisac zadodiva u 'golu frazu, a trebalo bi, da nas živom slikom ljudi do dna duše potrese. Nazori Feuilletovi obično su tako čudni i paradoksn, da će im se ozbiljan čitalac samo nasmjehnuti. Za to je radnja svake njegove drame neorganična, i kad bismo stali napominjati dugačak niz nevjerovatnosti, što ih nalazimo u „Romanu siromašna mladića“, zbilja ne znamo, gdje bismo počeli, gdje li prestali. Na „Romanu siromašna mladića“ pozna se očevito, da je drama krojena po romanu. Za to se ekspozicija dulji sve do trećega čina, a kasnije opet u četvrtom i petom natrpava se odviše radnje. Pored drugih nedostataka nije to jamačno zadnji razlog, za što se ova drama ne će dugo održati na repotoiru evropskih glumišta. „Besmrtni“ akademik pariški Feuillet, odlučan je zastupnik romantike i bon sensa u književnosti, što vele Francuzi, on je uvijek distingué. — Od prikazivača na našoj pozornici napomenuti nam je gg. Fijana, koji je umio svojom promišljenom igrom sakriti one mnoge mane kojima je pisac „Siromašna mladića“ obdario, nadalje g. Milana, komu liepo pristaju uloge dobroćudnih staraca i napokon ravnatelja g. Mandrovića, koji je od uloge staroga Larocqua stvorio upravo klasičan tip, te pokazao, što može pravi umjetnik stvoriti od najneznatnije uloge. Sva uloga imade jedva nešto preko dvadesetak rieči, ali je ipak svatko odilazeći iz glumišta spominjao samo Mandrovića. Tako se duboko zasieca u pamet prava umjetnička prikaza. Mladu prkonjicu prikazivaše ovaj put gdjica Grbićeva, te možemo kazati, da se je ozbiljno trudila zadovoljiti zahtjevima uloge svoje, pa je gdješto liepo uspjela, premda joj nisu dosegle sile, da stvori jedinstvenu sliku. — Dne 6. o. m. pjevala se je Zajčeva opera „Zrinjski“ dosta dobro osim odviše slabih zborova. — U nedjelju dne 7. o. m. prikazivaše se Moserov „Knjižničar“, od koga je naš vrli g. Anton stvorio originalan tip. Prekoriti nam je g. Dimitrijevića, koji je prikazivao bez ikakvih nuanca, te bismo mu preporučili, da nastoji priviknuti ugladjenosti i pointiranju i u govoru i u prikazivanju, jer će inače uvijek smetati cjelini. A pored toga svakako je potrebno, da izgovara rieči po narječju ijekavskom, kojim se govori na našoj pozornici. Iznimaka ne poznajemo na pozornici.

Sl—.

Trifkovićovo veče. Liep je običaj srpskog narodnog glumišta u Novom Sadu, da svake godine na dan Trifkovićeve smrti priredjuje svečano veče, prikazujući tri najbolje šaljive igre njegove: „Čestitam“, „Ljubavno pismo“ i „Francuzko-pruski rat“. Pa tako je bilo ne davno i ove godine, kad su glumci i občinstvo učinili svoju, da se proslavi uspomena darovitoga pisca komedije, koji je na veliku štetu srpske književnosti prije jedanaest godina umro u trideset drugoj godini. Mi to navalice napominjemo, ne bi li i naša glumištna uprava zavela taj liepi običaj, da se bar kadikad podmladi uspomena na tri čovjeka zaslužna za hrvatsko glumište, a to su Demeter, Freudenreich i Lisinski.

Svaštice.

Koliko žive ptice. Najvećma umije ostarjeti labud. Kažu, da može doživjeti 300 godina. Knauer pripovieda, da je vidio sokolova, od kojih je jednome bilo 162 godine. I kragujevi i orlovi živu takodjer veoma dugo. Godine 1819. skapao je jedan kostožder, kojega su godine 1715., dakle prije 104 godine uhvatili, a imao je jamačno već koju godinu povrh toga. Njeki bjeloglav kraguj, koji je bio uhvaćen godine 1706., skapao je u ptičari carskoga ljetnikovca Schönbrunn u Beču godine 1824., proveo

je dakle u robstvu 118 godina. Papagaji mogu od ono doba, kad ih uhvate i pripitome, dakle od onda, kad su već sasvim narasli, još 100 godina živjeti. Ptice pomorkinje i potočare prežive po više čovječjih generacija. Guske i kukavice mogu takodjer silno ostarjeti; guske naravno samo onda, ako se ne izpeku ili kljukanjem ne utuku. Kukavicu njeku, sa svoja neobično promukla i surova glasa dobro poznatu stanovnicima mjesta, kraj kojega se gniedzila, slušali su ljudi ondje 32 godine neprestano, kako u istom grmu kuka. I gavrani, kao što se znade, žive preko 100 godina. Svrake, kad su uhvaćene, žive 20 do 25 godina, u slobodi pak još mnogo duže. Obični naš pjetao može doživjeti 15 do 20, a fazan 15 godina; golubovi žive jedno desetak godina, a male ptice pjevačice 8 do 10 godina. Slavulj u kavezu jedva ako dožive 10 godina, a kos do 15. Kanarinci u nas živu 12 do 15 godina, a na Kanarinskim otocima kud i kamo duže.

Dante Alighieri. Šest stotina godina iza poroda slavnoga pjesnika talijanskoga — g. 1865. mjeseca svibnja — prirediše Talijani u Firenci veličanstvenu slavu, koja je trajala tri dana. Bijaše to ne samo narodna, nego i politična slava, jer se je slavila ujedinidba kraljevine Italije pod jednim žezlom, a Dantea su slavili kao prvoga pobornika za politično jedinstvo domovine i zatočnika slobode i prava. Najsajjniji prizor čitave slave bijaše, kad se odkrio krasan kip besmrtnoga pjesnika, djelo kipara Enrika Pazzija, što no se podiže na trgu Santa Croce. Piedestal je jedno 7 metara visok, ukrašen prizorima iz „Božanstvene komedije“ u basreliefima, a na njemu ogroman kip pjesnika, koji je odjeven u sredovječno učenjačko odjelo, glava mu je ovjenčana vienceom, a u ruci mu je „Comedia“; do njegovih nogu sjedi carski orao, kojega toliko slavi u pjesmi svojoj. Lice je kipa izradjeno po (tobožnoj) lješini pjesnikovoj. Dante je ukopan bio u Ravenni. Sve do one godine mislili su Talijani, da se ostanci pjesnikovi nalaze u mramornu liesu, što ga je dao prirediti Guido da Polenta 1321, nu kad su pomenute godine popravljali franjevačku crkvu u Ravenni, nadju nekoliko koraka od Danteove kapele posve slučajno škrinju uzidanu s ovim nadpisom: „Dantis ossa a me fra Antonio Santi hic posita anno 1677. die . . Octobris“. A kad su otvorili škrinju, nadjoše nekoliko komada čovječje okostnice i pored nje ovaj nadpis: „Dantis ossa denuper revisa 3. Junii 1677“. A za tim otvore mramorni lies, ali ga nadju prazna, samo je bilo uvela lovorova lišća i nekoliko kosti, kojih nije bilo u okostnici, tako da se odmah razabralo, da su to kosti jedne okostnice. Valja da se Santi, koji je g. 1677. bio ravnatelj manastira, zabrinuo za ove drage moći, kad je kardinal Corsi namišljao popraviti crkvu, da ih ne bi odpremio iz Ravenn u Firencu.

Celestin Medović, vrli Franjevac iz slavnoga Dubrovnika, a odličan slikar hrvatski, kojega čitatelji Vienčevi već dovoljno poznaju, boravi od njeko doba u Rimu, te je nedavno dovršio krasnu sliku: „Super flumina Babilonis“. Vriedni umjetnik poslao nam je fotografski snimak ove najnovije radnje svoje, te ćemo se požuriti, da ju čim prije uz valjan opis prikazemo našim čitateljem. Već sada spominjemo uzgredice, da bi shodno bilo, kad bi se ta slika izložila u Zagrebu; možda bi se koja dobra duša našla, pa ju kupila za Strossmayerovu galeriju slika, da nam ju resi uz remek-djela našega Mašića. — Od istoga Medovića stigla nam je takodjer druga umjetnina, naime krasna bakroreznna slika, koju je sam umjetnik u bakru zgotovio, a prikazuje dva kaludjera, kako prate, držeći u rukama voštanice, svoga druga na zadnji počinak. I ovo je djelo vriedno, da se razturi med hrvatski svijet.

Kad ti budeš... — Djakovački spasovdan. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Njekolike crtice o vuku i o životu mu. — Listak.

VIEŃAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 20. ožujka. 1886.

Br. 12.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Prisojkinja.

ko ju rodi — majku svijeh zalâ?
Gdje li dom joj — odkle ona dodje?
Istom paklu veće dodijala.
Pa na zemlji zakući se odje.

Nije ona, koja bi u raju
Ljuta zmija — ubilice svieta,
Koja peca odkad ljudi traju —
Od kad vočka na tom svijetu cvjeta.

Al je ona prva zmija ljuta
Mati njena — prokletnice kći je,
Ujela bi trenom tri sto puta,
Pa se vije — i nov otrov grije.

Preko praga boljarskih gradova
Kriomice i tihano laza,
Pa se vraća još punija trova
Po bezpuću, kloneći se staza.

Bezpućem se kriomice krade,
Noseć otrov, kano kuga kaka —
Sav će otrov izciediti sade
U kolibah ubogih seljaka.

Maran seljak svome boljku gleda —
Muka su mu djeca gladna, naga;
Al on ne zna, da mu puna jeda
Prisojkinja laza izpod praga.

Kraj ognjišta pruži se do žara,
Pa mu truje onu mrvu hljeba,
Što ga steče — i srce mu para —
Ne boječ se pakla niti neba.

Sad će jednu utrnuti svieću —
Drugome ju eno veće pali;
Ovom sladi — onom truje sreću,
Niti štiti — niti koga žali.

Vapi ljudstvo bolno, pritisnuto,
Voli mrijeti — nego umirati,
Živ mu ugljen žeže srce ljuto;
Gora kći je — nego li je mati!

Pa se diže motikom i kukom,
Da sa zmijom otrovnom se bije;
A gle ona — sve se krije mukom,
Sve se krije — ljući otrov grije —

Buntovnici! sad vas čeka kazan:
Eno negve i oštrice boda —
I na stupu konopac je prazan — —
Eto, sviete, što ti je sloboda!

Zaman tamjan — zaman one svieće —
Zaman knjige — zaman zakon li je —
Medju ljudmi ne ima dotle sreće,
Dok ta zmija prisojkinja žije!

Uh nepravdo — prisojkinjo kleta!
Kad ćeš i ti naći sebi groba,
Kad te viekom nestane sa svieta —
Tad će rodu nastat sretno doba!

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Nastavak.)

Izpod zidane kapije, kako se ulazilo desne ruke, vodio hodnik, u koji si mogao ući, a da niesi morao dvorištem proći. U ovaj hodnik nakrenu i Podgoratlija ostaviv Ilijicu pred mostom. Prošav polovinu tamna hodnika, stade, pa napipa u zidu vrata, otvori ih i udje u hodaju prepunu dimom, da niesi mogao razpoznati, ima li koga u njoj, premda u jednom kutu zurila luč.

— Tko je Božji? zapita orapav glas iza oblaka.

— Ja sam to; mirno će vodeničar.

— Ti si to? začudi se tamničar. A što te nosi k meni ovako kasno.

— Nosi me želja da te vidim i milošte donesem. Danas je sve veselo, pa mi dodje onako na pamet; a što da li mi ti radiš. imaš li i ti kakova veselja. Hajde da mu odnesem mješinu moga vina, neka spominje dan, kada je Ibrahim gostio svoga druga.

— Pa to si učinio? kliknu tamničar.

— Dà, evo mješina, evo vino — a znaš ga, nije prvi put — dobra kapljica — govorio Podgoratlija skidajući mješinu i dodavajući je svomu Aliji.

— Ta kako ne bi, kad ti je vinograd najbolji na Vitiki. — Eh, kako da ti ljubav vratim, i tamničar razriješ mješinu i potegnu dobro iz nje.

— Lasno ćeš ti meni ljubav vratiti, samo ako hoćeš, lukavo će stari.

— A što bi, znaš da smo vaviek u ljubavi živjeli, pa ćemo i odsad.

— A ti čuj. Nije ti tajno, da sam se s Hajduko- vićem pobratio, pa mu neki od pizme crn kolač u torbu uvalio, pa sad trune ni živ ni dužan u tamnici. A mene srce steglo za njim, pa kad mu već pomoći ne mogu, a ono bar da ga vidim i utješim, i to će mu biti melemom u jadu, a ja duši mjesto uloviti u raju, što niesam pobratima zaboravio u nevolji. Tebi je šala odvesti me k njemu, u tebe su ključ, a ne će nitko pri tom poslu privrebat, jer je danas čast do koljena, sve veselo i svojim poslom zabavljeno

— Teško će to biti — uplaši se tamničar.

— Ne boj se ti ništa — na evo ti dva dukata, pa sad ne ševrdaj.

— Da je drugi, ne bi hćeo, al tebi ne mogu volje kvariti — slakomi se Alija spremajući dukate u njedra. Ti znaš, da je mučno, a da se pročuje, zaplako bi i ja, koji sam vodio, a ni tebi ne bi baš lakim prošlo. Već sad, kako mu drago, dobri smo prijatelji. Dok ja spremim ključeve i fenjer, ti izidji pred grad, pa vidi: je li sve još na nogama i jesu li pašini dvori osvietljeni, da nas ne bi zabušili.

— No, no, samo ti priredi, a sad ću ja vidjeti: je

li vani sve pouzdano — dohvati Podgoratlija veselo, ko da se je pomladio, i hitro izsukao iz hodnika, pa kroz kapiju, pa preko mosta i tuj stade i zvizdnu, al u taj par uhvati ga iza mraka čvrsta ruka za mišicu, a krupan glas oštro zasieče:

— Hej stara lijo, koga to mamiš zvizgom? Stari potrnu, jer poznade po glasu Ivana, al hitro se razabra pa odgovori:

— Zlo te našlo Ivane, što napadaš mirne ljude?

— A zar se mirni ljudi zvizgom javljaju, kao hajduci? naruga se Ivan. Kazuj, koga si mamio.

Al prije nego što starac uzmože jednu proustiti, nikoše odasvud kao dusi mrki krajišnici. Ivan se trže, pusti starca, pa viknu: Izdaja! hajduci! al već ga ogrliše čvrste šake, pa ga digoše i hitiše preko ograde u obkop — voda pljusnu, a onda se sve umiri.

— Zaišlo ti sunce, izdajico! šaptu Ilijica nadviriv se nad ogradu u obkop.

— Da je prije — hajdmo — lanu stari, pa ih povede u grad, gdje nitko u onom veselju i buki ne ču Ivanova vapaja. Jedan za drugim odbio se desno za starim u hodnik, pa kad svi uljegoše, stade starac: Ti ćeš Ilijica s jednim drugom izdaljega za mnom, pa kad stignemo Hajdukovićevoj tamnici, a ti onda kako znaš. Vi ostali ostanite ovdje, pa nam čuvajte zapleće. I tiho se Podgoratlija odkrade Alijinoj hodaji, gdje ga ovaj već čekao napalitim fenjerom i sa svežnjem ključeva.

— A gdje si za toliko? upita ga nestrpljivo.

— Ama morao sam dobro razgledati, je li vani pouzdano.

— A mi hajdmo, al ti i opet velim, da niesi ni živoj duši o tom lanuo.

— Nemaj brige.

— Hajdmo de! reče tiho tamničar prošav hodnikom, a za njim Podgoratlija. Došav u dno hodnika prebra Alija iz sveznja ključ, pa ga zatače u malena, gvozdjem okovana vrata. Ključ zacvili, a vrata se škripom otvoriše. Udjoše, pa uzeše niz vlažne i strmenite stube silaziti u zemlju. Desno i lievo dizali se tvrdi, sječenim kamenom uzidani zidovi, s kojih štrapala mizgava voda. Zagušljiv i vlažan zrak ih zaokupio, pa im sjedao na prsa i otimao sapu. Iz dubine dopirao do njih vapaj i kukanje jadnih sužanja. Triest stuba izbroji Podgoratlija, a onda stadoše na ravno.

— Jesu li ovuda i sužnji sa Filipljeva pazara? zapita vodeničar zirnuv izpod oka uz stube, odkle se čuo tihi šušanj.

— Svi su ovdje, jedni lievo, drugi desno. Mučno će ikad vidjeti sunca — dometnu Alija turajući ključ u bravu.

— A što će sa Hajdukovićem? izpitivao lukavi starac, samo da pozabavi tamničara, pa da ne suoči Ilijicu, koji se bio dokrao sa svojim drugom Aliji za ledja.

— Kako sam čuo, njega će u prvi petak na kolac — odvrati otvoriv tamnicu.

— Ne će lje! reče u taj par Ilijica ogrliv zabezek nutog tamničara.

— Izdaja! O Podgoratljo, stara nevjero! kliknu u strahu.

— Šuti! ako se niesi svadio s glavom! prociči Ilijica. — Sveži ga Andrija.

— Hajduci! Izda . . .!

— Miruj pobro! tješio ga vodeničar začepiv mu otarkom usta, dotle mu i Andrija savezao ruke i noge, pa ga digo u naramak i odnio u kut.

— Gdje si, pootčime? kliknu Ilijica priletiv otvorenoj tamnici.

— Ta sine Ilijica, jesi li ti to? zaupi starac do-trapav iz svoje kužne rupe porušen i oboren, kao da je tek jučer prebolio težku bolju.

— Ja sam glavom!

— O dušo moja! žarko će starac ogrliv mladog junaka.

— Izlazite djeco! Evo hajduci sa Ilijicom! vikao Podgoratlja otvarajući redom tamnice, a sužnji grnuli i kupili se oko Ilijice ljubeći i grleći se s njime.

— Mir, braćo — Turci su u gradu! Ajdmo, pa ćemo na mala vrata spustit se k Zvečaju, a ondale ćemo lasno u lug, ti ćeš s nami, Podgoratljo!

— Kad sam već s vama zagazio, bre hoću i izgaziti. Meni već nema vraćanja i stoja u Djakovu, dok Turci gospodare. Držite za mnom! I poleti uz stepenice, a za njim sužnji. U hodniku domami Ilijica pridruženim zvizgom ostalo društvo i sad Podgoratlja povede za sobom četv do obzidja, gdje su bila kao utisnuta vratašca, pa se još i danas vidjaju. Ovdje stade, diže svežnjić sa ključevi, pa izmjeriv nekoliko, namjeri se na pravi i otvori vratašca, pa sa hajduci i sužnjevi izmače u mrku noć i lugove djakovačke.

Gdjeno danas izpod Djakova suče Kaznica*), ta čudljiva voda — koja sad bukne i povalja drvlje i kamenje, a sad se tiša i u se uvuče, da joj je i onako tiesno korito preširoko, pa ju gdje gdje predješ da i tabana ne osmočiš, tuj se motala dumača drvljem i šikarom ovjenčana, pa ne dala ni suncu zaviriti u svoja njedra, da razbije ono vječno sumračje, i da presuši onu kalovitu zemlju. Riedko kada noga ljudska amo zabasa, već da je bjegunac, koji od nevolje traži ovako otajne strane, da očuva rusu glavu; al noćas kano da su svi dusi sklik-tali se onamo na posielo, jer se čuje spleteni, izmiešani bruj glasova, a kadkad propišti kano malo diete, kadkad zakuka kano zdvojna žena. Niesu dusi, no bjegunci

— kmeti djakovački, koji se ovdje smjestiše, da pričeka sužnjeve i hajduke. Nije to prvi put, što kmeti hježe u lugove, u ono ti doba bilo to nješta obična. Topac se i slamke hvata, a jer ne bi kmet potražio majku goru, kad su u nje tvrda krila, koja mogu očuvati glavu, a glava je i onda draža bila od kuće i kućišta, od ognjišta i blaga.

Sad prebrodi rulja iz Bosne amo u Slavoniju, a kad i ovdje muke dotuže, a oni u goru, pa napuči najzabitnija mjesta, najstrmenitije obronke, najtješnje prodolice, pa se brani i otimlje gladu i vuku i nekrštenu gospodaru.

A danas, kad usred pustoši nabasamo na ognjišta, pa se čudom upitismo. što bi ovim ljudem, pa se okučiše a i prebraše ovu krutu samotinju kraj tolike župne ravni — eno odgovora u onom, što prije izkazah. I djakovački kmetovi sretno umakoše — umakoše, al uz skupu cieniu, jer ostaviše iza sebe svu svoju muku; al što je zato, samo kad je glava živa. Staviše se u dumači, pa će pričekati sužnjeve i hajduke. Jedno kuka, jedno nariče, drugo spominje svoju sirotinju, koju morade ostaviti, treće proklinje i sebe i dan, kada ga prvi put ogrijalo sunce, četvrto se sprema, da se vrati natrag pa ginuti ko ginuti, barem će presjeći i muke, koje ga prate od koljevke do motike. A ona dva hajduka obilaze, pa mire, tješe i priete ili s Turci, ili nabitom kuburom u ruci. U to zvizdnu na vrh dumače — svi poskočiše na noge, strpaše se u klupko, pa povaljaše prama izlazu dumače, odkle su ulazili sužnji i hajduci. Kad se čete sastale, smiešale se i veselje prevlada, kad se svoji opet nadjoše. Nije šala, njetko brata, njetko babajka, njetko kuma, njeko prijatelja već kukao kao pokojnika, a sada ga kao po ču lu živa i slobodna i očima zoblje i rukama grli, i ustima od milja ognjevitimi cjelovi obasiplje. I sretna Jelica privila se k ocu, pa se odkinuti ne da, a uz oca onako blažena lovila očima i zorna hajduka, pa bi mu se straga savila oko grla, al ne smije od tolikog svieta, da je ne bi pozlobio, kao da je grjehota poljubiti i ogrliti, što je srcu drago. A Ilijčina majka izgubila rieč, već onako slomljena pala sinu na sree, da samo jeca i miluje svoje ogrijanje.

— Na noge braćo, pa u Vragovac! Ti Andrija budi četovodja, zapovjedi Ilijica.

— Kuda ćeš ti? upita Hajduković.

— Ja ću malo pozaostati, da vidim hoće li počera za nami!

— Čuvaj sebe, pa ćeš i mene, lanu tiho al bolno djevojka zadrhtav kao topolov list.

— Ne boj se Jelice, ništa mi ne će biti. Pripazi mi na majku, dok se vratim.

— U Vragovac braćo! kliknu Andrija i sve društvo kremu dalje putovati k hajdučkom zakloništu. U dumači ostade samosam Ilijica, pa kada izmače društvo, uzdahnu, prekrsti se i okrenu natrag u Djakovo.

*) Izpod djakovačkog hatara nedaleko Dragutina. Još ima živih ljudi, koji se spominju gustih lugova uokolo Kaznice — a pozna se i mjesto, gdje su hajduci do skora dočekali prolaznike.

VII.

Sunce već pô neba prevalilo; omara pritisla zemlju, sve žmirci igraju zrakom. Tko u polju da izgori, tko u bukovu hladu jedva se otimlje snu. U Vragovcu pod drvljem kao u mravinjaku, sve na nogû uzkos žegi i omari. Tuj se motaju hajduci, amo roje kmeti, a onamo opet žene hrane, tješe i šutkaju sitnu dječicu. Al svim kano da iz očiju bije njeki nemir, svi kano da nešto željno izgledju. Harambaša Matiević već treći put odaslo momka gore stražaru, da upita, vraća li se Ilijica iz Djakova, i treći put donio momak iste glase, da Ilijici još ni traga. Već podne premaklo, mogo se već davno vratiti: sad ili je poginuo, ili je utamničen, druge nije. Svi se ljuto zabrinuli, al ponajljue Jelica. Sad bi trknula Ilijičinoj majci, sad upitala hajduka, sad se uzverala do stražara, sad bi sjela i uronila glavu u dlanove, a onda skočila, da se i opet provere kroz guštik na čistinu. I okom i obrazom i kretom odavala, kako joj je teško na srcu. Ovako joj teško ne bilo ni onda, kada Ilijica pogubi bega na pazaru, pa se odvrže u hajduke, ta znala je, da je gora tvrda uzdanica, koja svoga druga ne odaje lako. Al sada ga znade u Djakovu usred gujskog gnjezda, gdje raso i doraso, pa ga poznavalo staro i mlado, pa ga lako koje prepoznati moglo, a onako sam jedva bi se smrti oprostio. Trnula djevojka, trnula žešće, nego što bi za rođenim bratom i babajkom, jer je dragi od očiju draži. Njezinu plahost podpazio i stražar, pa ju posmijuške pogleda, kada se bila ovog dana već po stoti put primakla i po stoti put upitala.

— Ta pô Bogu brate, hoće li skoro Ilijica?

— Ama djevojko, baš ti se dovezo srca, ne bi tvrdje ni rodjeni brat.

— Mi se iz malena poznajemo — izgovarala se divotinka pocrljeniv od stida i oboriv oči u njedra.

— Ma neka, on je čovjek, gdje se ljudi broje. Ako si ga srcem darivala, ove mi gore, neka ti je sretno na obadva svijeta.

— Da mi ne zamjeriš, a odakle si ti? ojunači se djevojka.

— Ja sam Satničanin iz Dominkovića kuće. Zakvačih se s desetarom, pa moradoh u list.

— A vidjaš li svoje?

— Vidjam počesće. Nije Satnica preko svijeta, pa u nju padam i na ziminu. . . Al stani — što bi oto u šumi? zastade hajduk naperiv uši, pa kao da prisluskuje prasku šumskoga granja. Ako nije Ilijica, a ono je dušmanin.

— O Bog te blagoslovio, ako je Ilijica! uzrujano će djevojka. U taj par izleti na čistinu Turčin — krajišnik.

— Jelice! kliknu došljak, pa poleti djevojci.

— Ilijice, željo moja! odkliknu sretna žena, pa se savi hajduku oko grla. Htjedoh svisnuti od straha za tobom, kad te ne bi za toliko doba.

— Bome u Djakovu bilo povuci i potegni — hajdmo

dolje, znam. da ste željni glasa sa domaje, reče hajduk, spustiv se sa Jelicom niz obronak u kotlinu, gdje ga sve sa klikom dočekalo i pitanji obasulo.

— Kako u Djakovu? kmeti će.

— Gdje si za toliko? hajduci će.

— Ama stante, muke vam vaše, dok odahnem, otimao se momak.

— Amo čuturu! viknu Andrija — Što ste navalili kao stršljenovi.

— Popališe li nam Turci kuće? upitaše kmeti?

— Popališe da, baš ni klinca vam ne ostaviše? rugao se Andrija.

— Očeraše li nam stoku?

— Svu do zadnjeg papka, gladne godine! naljuti se Andrija. Pij brate, a onda kazuj! nutkao ga hajduk čuturam.

— Ide li za nami počera? plaho će žene.

— Ide da, baš kao za preklanjskom kugom? ošapi Andrija.

— Šuti muko paklena! naljuti se jedua.

— Od teba vrag već ušur uzeo? izbode se druga kao šilo. I tako bi nabrajale ciele brojance, da se Matiević ne umieša.

— Mir vi, a ti Ilijica kazuj, kako je bilo.

— Kako je bilo, dobro je bilo, a moglo je biti gore da hćede Bog. Kad se vratih u Djakovo, zadjoh medj krajišnike, a to ni živa duša još ništa ne zna i već hćedoh povrnut se natrag, al u to se uzkomeša, uzvrpa pred gradom, a malo poslije protrka izpred mene Ivan.

— Ivan, da nije duša njegova, pa ti se prividjelo? začudi se Andrija.

— Ta ne soli mi pameti, što vidim — vidim. Pa kao što sad tebe gledim, gledao sam i Ivana, a bio je moka kao miš. Kada ga hitismo u šanac, a on se pritajio, da ga ne bi zrnem dohvatili, pa u onom mraku plivao i bies ga znao, gdje se izvuče iz onog dubokog šanca. — Hajduci! Izdaja! ručio, kao da se zemlja pod njim prolama. Za njime se natisnuli krajišnici i Djakovci. Sve se zbilo u klupko pred Ibrahimovim dvorom, i ne bi dugo, a evo i njega i Huseina na konjih. Hajduci! Na konje! uzavri buka kao more, a Turci se uzvrtili kao leptiri oko plama — srću amo, srću tamo. Jedni u grad, jedni kmetским kućam, a jedni svojim kućam, pa tvrdi vrata i podprašuj puške. Usta cika i pomaganje, ama sve vam se od mala do velika uzkokotilo, misliš: sudnji dan. Ibrahim poletio u grad, pa kad vidje otvorenu i praznu tamnicu, pobjesni, kao da se napio trave od pomame. Iznese svezana tamničara i na njem izduši svu srdjbu: Gdje su robovi, pseto? a tamničar izkaza na komade, što se desi. Planu paša, trže kuburu, pa ni pet, ni šest, skresa ju tamničaru u prsa, ovaj samo što strepnu.

— Tako mu je sudjeno bilo — požali Podgoratlija. U to se izvuko iz hrpe suvotrti odugi njeki čoso,

misliš dohvatit će sa neba taranu, pa zaupi razmahav se rukama ko s praćaci:

— Aoh pašo, nigdje ni uha kmetskog!

— Utekoše bre? grmnju Ibrahim.

— Svi do jednoga!

— Za njima, pa ih dovedite žive, il mrtve, a vi drugi posvietite im.

U tren živi odvali se rulja s gorućimi cjepanicami, pa se razrojiše po Zvečaju i podpališe kuće i pojate. Zakrvvari se nebo ko ružica, zasja se Djakovo, da bi igle moglo kupiti.

— Kuku nami, što ga dočekasmo; pa izgori li sve? zakukaše žene.

— Do temelja, i vi već nemate kamo! Al još i to ne bi dosta!

— A što je po Bogu još?

— Ivan zapali i Podgoratlijevu vodenicu!

— Baš zapali — zapalila mu se duša na onom svijetu, ukle ljuti vodeničar.

— A šta bi onda?

— Eh onda braćo potekoše u poćeru, e bi vas sa-stigli i vratili, a to vam bilo kao uzeti sunca za zime, jer vi već bili preko devet planina, a da vas traže po

Vragovcu, nit je bilo kada, nit je bilo koga, da ih na-puti i izvede. Onako su glavinjali i tumarali po šumah goneći svietlicu po zraku, koju kad vidiš, natisni za njom, sad ćeš ju uloviti al jest, ona umine, pa opet desno sine, a ti opet za njom, dok ne polegneš bez duše. Tako vam bilo i s Turci. U zoru se vratiše zamoreni, pode-rani, ukaljani, ne bi gore, da su svu noć vile ganjali. Husein morade k Osieku, a s njime na vojnu podje Ibrahim sa Ivanom i jedno trista Djakovaca, a ostalo ostade da čuva grad i Djakovo od hajduka Krenuše na put, a i ja moradoh s krajišnici, jer svakomu sam se takim pri-činjo, a nikomu ni u kraj uha, da sam hajduk. Podjosmo pa kad stigismo u gudure izmedj Viškovaca i Ivanovaca, ja se sklonih u kraj puta, pa šik u šumu i evo me živa i zdrava.

— Dobro nam došo! Što si sinoć i noćas učinio, ne bi bolje ni onaj, koji je već osiedio u gori, pohvali ga Matiević potreptav ga po ramenih. Junaci! došo mi haber, da će večeras doći medj nas fra Nikola, koji nam nosi zlatnih poruka! Sad se okriepite, jer sva je prilika, da ćemo još noćas dalje

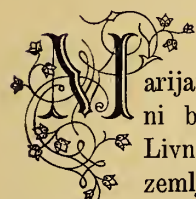
(Nastavit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak).

Marijan imao samo majku, a ma jedinu nju, ni babe ni babajka. Babo mu se rodio u Livnu, a sahranjen je pod humkom crnice zemlje, gdje bi danas čitana sveta služba Božja. Pokojni otac Marijanov često tjerao natovarene konje u Sinj u Dalmaciju. Na medji dalmatinskoj, a još na ovom kraju bila mu u dobra prijatelja od pet kćeri najstarija kćerka Jurka. Ta mu srce predobila, pa se zakleo: A ma ona ili nikoja druga! Bilo pravo u oči mlade nedjelje. Marijanov otac gonio konje iz Sinja u Livno i zakleo se na križopuću: „Pomozi mi Bože i nedjeljo mlada! Ili ću se večeras suncem opasati ili smrknuti a ne osvanuti!“ Stigo na mjesto, a ono cura pošla na zdenac po vodu. Bilo milom bilo silom, on djevojku na konja, pa krišem niz strme dubodoline poteci te poteci. Opasa si jadan suncem srce svoje. A to bilo potjere, to samo Bog znade. Kašnje bilo njeko doba zamjere, ali za malo se udobrovoljiše kuće, jer se vidjelo, da je cura odvedena u čestitu kuću, za vriedna i birana momka. Već prve godine preseli se Luka ovamo, gdje mu je i grob. Marijan mu jedini od srca porod, a u svijetu dika.

Otcevi naših junaka zaradjivahu prvih godina hljeb

kirigijom, pa kako bijahu štedljivi, namakoše si nješto para i kupiše zemljište, na kom si sagradiše kuće. U ono doba dalo se zaraditi konji, jer se je gotovo sva šljiva iz Bosne onim krajem prenosila u Brčko, a tako isto trgovačka roba iz inozemstva za Bosnu izkreivala se u Brčkom, a odanle ju odnašali na konjima čak do Sarajeva i dalje.

Stekavši si imanje mogoše se laglje prometati, po-mažući si kućnim gospodarstvom i sa ono malo ma-gaze, što si otvoriše u čaršiji. Sinove si dadoše prvomu susjedu, zlataru Šimi, učiti zanat. Poslije smrti otaca primiše momci sami raditi u magazama, gdje no su im prije roditelji trgovali žitom.

U Bošnjaka je nasljedna kriepost, ako se roditelji pažahu i drugovahu, to će im se i sinovi; i sin će mno-gim poštovanjem susretati svakoga, za koga znade, da mu bijaše otcu vjeran drug i iskren prijatelj. Pa kako se voliše, reko bi bratski, roditelji, tako se paze i dru-guju Marijan i Stanko.

Zajedno idu u čaršiju, zajedno iz čaršije, zajedno k misi, u kolo, na sijelo, a ma nerazvezivo je njihovo drugovanje. Pa i danas ih vidimo zajedno, gdje su u šljivi-ku posjedali sučelice. Liepo li je pogledati ta dva

momka u narodnih bosanskih haljinah kano dva gorska diva. Odvalivši Marijan nekoliko gustih dimova iz cigarete progovori :

— Vriedni bijahu naši roditelji, pokoj im dušam, što zasadiše to voće i namrieše nam imanje, koje bi si u današnje doba težkom mukom stekli.

— Dvojim, odgovori Stanko, da bi danas toliko stekli. Bijahu ono sretnije godine, nadario Bog svega u pretek, pak se moglo zaštediti. Mislim bolje godine, hoćeš li si što steći; a drugo je danas bolje, što smo slobodni, hvala za to Bogu i našem caru!

— Otc i naši ostaviše nam tim voćem veliku baštinu; koliko li je to voće iznielo para do danas! primieti Marijan.

— Zato valja da mi tu stečevinu čuvamo, moj brate Marijane! U slozi, ko što smo dosad živili, podupirući i svjetujući jedan drugoga, tako ćemo i odsele. A znaj, Marijane! Ono stobarje, što sada dieli dvorište od dvorišta i kuću od kuće, oboriti ćemo; ko što je bašta jedna, to neka bude i jedno dvorište, pa neka vide oni, koji nas rade zavaditi, da mi postajemo još veći prijatelji. Sestru Pavku ti obećah, vodi je u svoj dom; ali tvoj dom budi i moj dom, a moj opet tvoj, — tako prijatelju Marijane! — Rekavši to, pruži Marijanu desnicu, a ovaj sav blažen prihvati ju i nadoveza:

— Tako mi sladke majčine hrane, družo Stanko! nema nikoga, tko bi nas mogo omraziti, — a Pavku ljubim, te bi sto života za nju dao! Reci der mi, družo, koje ti ipak dušmane misliš?

— Ima ih šijaset, upravo oni, koji ti smijuške nude prijateljstvo, u duši kriju zamet zlobnih nakana.

— Misliš li Stipana?

— Medju zlimi on je ponajgori.

— Valaj jeste; obilazi kuću tvoju.

— Ali ne smije u nju.

— Primamiti bi rado Pavku.

— Ona se ne da.

— Zna dem, da ne da. Doista, to je bezobrazluk, kad on znade, da ja Pavku ljubim! — počeo žestoko i prieteći se desnicom, — pa zalazi na put naše sreće, kano kobac pozrev na grani goluba s golubicom. Ali se i kobac jednom sa lošom sukobio kobi, kad no htjede golubicu guku, a ono krene odponac na šarki, dobro li ga namjerio lovac, i sastavi. Kobac padne ugreznuv u krvi, a goluban sa golubicom odletio slobodnom planinom. Pazi Stipane, da i tebi ne bi taka sudba sudbovala!

— Nemoj tako, Marijane družo, dotle ne će doći.

— Kad ga vidim, pred očima mi se smrkne, kad ga sretnem, kano da me munja ošinula, a kad me pita, vjeruj Stanko, zboriti ne mogu, već mu moje oči i čelo progovara.

On može činiti što ga volja, i nuditi sto nizova biela bisera, ona bi ga na prosto odbila, odbio bi ga i ja! — odgovori odrješito Stanko.

— Njetko dolazi, — primieti Marijan.

Stanko podiže glavu, uprie oči do na kraj bašte, gdje neki stranac podiže ljesu i uljeze u baštu.

— To je Božo terzija, — pridoda Marijan.

— Ili pijan ili zalutao? — reče Stanko.

Obojica ne pomiču očiju s mjesta, odkud je dolazio stranac, a ovaj se već primače i nazva:

— Pomoz' Bog, momci!

— Bog pomogao, majstore! — odgovore oba.

— Da li je Jurka na domu?

— Jest. A što bi, majstore? — upita Marijan.

— Imadem s njome razgovora,

— Namah će doći. Sjedi majstore, — reče Marijan i ode po Jurku.

Došljak sjedne na Marijanovo mjesto. Stanko mu ponudi kave, savi cigaretu i pruži ju onom osobitom prijaznosti:

— Zapali majstore!

Dok će majstor srkati kavu i dimiti cigaru, nameće mi se rieč, da vam pobliže rečem koju o Boži. Sredovječan je to čovjek, progušane dugačke kose, — dugačke, kake su obično ljudi u svijetu, koji si iglom i gladilom krušac zaradjuju, pa se za čudo toga i u Bosni nadje. Kosu mu po tjemenici prikrio iztrošen i izglođan fes bez kite, debeli bijeli brci objesiše mu se po obrijanoj bradi; ugasla boja nabranih lica i tmaste oči pokazivahu, da je taj čovjek porano ostario. Još onaj krupan izbijen stas i punorieka usta, — pa eto ti slike majstora Bože. A čud njegovu dobrano ćeš upoznati za moga pripoviedanja.

Božo je zanatom terzija (krojač) iz obližnje kotarske varoši. Igrom si njekoč zaradjivo hljeb i liepo si imanje steko. No poslije napustio zanat i otvorio si u čaršiji magazu. U trgovini ne bi loše sreće, ali zahman, jer bi u mehani zamrkao i osvanuo. Zalolô sve, i kapu s glave. Povrati se opet k igli i nožicama; ali — na što dikla navikla, što no veli narod, tako i naš Božo: što danom zaradi, to noću potroši. Izgubio u nj svatko vjeru, a on svoju majstorsku čast, pa mu zape i zanat.

U najnovije doba dao se Božo za svašto upotrebiti, što ne bi inače dolikovalo poštnu čovjeku: on se promeće prevarom, krivom zakletvom, a što je najgore — i izdajstvom, zato je od svieta poružen i prezren. Znađu njega Stanko i Marijan, pa cielo vrijeme, kadno Marijan po mater ode, šućaše Stanko, tek bi mu na pitanje u kratko odkrajčio.

Čim izpane iz kuće Jurka, počeo običajnom uljudnosti:

— Dobro došao, majstore!

— Bolje te našao! Kako si?

— Dobro, hvala Bogu! A ma baš mi je za čudo, što ti ovdje?

Na to će majstor, a ma niz dlaku „lile mile“:

— Ne bi, Jurko, ni dolazio, da mi nije nužno,

i čekao bi jošte. Ali ovako znadeš, dobra ženska glavo, pa ako ne možeš na jedanput svega naplatiti, a ti nešto danas, ostalo po mogućnosti. Volim za tri mjeseca, nego li za po godine, volim za po godine, nego za godinu, — a ti lje razumiješ, dobri se ljudi lasno sporazumiju.

— A šta to? Vjere ti, majstore, baš ni rieči nie-sam razumjela? — zapita začudjeno Jurka.

— Ej... pa znadeš onieh 6000 groša, što mi pokojni Luka ostao dužan za klasove još prije deset godina.

— Kakav dug, majstore, duga te zmija opa-ala? Kakieh 6000 groša, šest hiljada zala te smelo!

— Nikada moj otac svoga vieka nije kupovao hrane, to znade cio sviet, — uplete se Marijan, razvaliv oči na Božu.

— Ti diete podji se čvrke igrati, a ne uplići se u ljudske poslove, — primieti porugljivo Božo.

Na te rieči Marijan svija vedje a čelo nabire, probilo mu crvenilo kožu, nadnese se pjesnicom i okosito sjekne:

— Reci kučko jošte jednom, Bog ti sudio!

Srećom dodje zlatar Šime na tu galamu.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapiscih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

nez je bio prvi u sedlu a za njim mi — što je koji brže mogao. U to je Vojski, osvjesnuvši se malko, izašao blied i drhtureći pred hodnik, vukući za sobom pušku i prieteći nam biesan golom sabljom:

— Čuj der, mačonoša litavski, čuj der ti, smušeno golobradče, koje si se drznulo u svojoj mahnitosti oskvrnuti ovaj poštteni dom. — staneš li mi još jednom na moju zemlju, tako mi Bog pomogao i sveta Bogorodica, ubit ću te naprečac kao pseto!

Čuvši te rieči, krv nam se stinula u žilah, jer smo znali, da će knez osvetiti tu sramotu, a kako će se osvetiti, nije bilo teško naslućivati.

Knez se u sav glas nasmija, ili bolje reći ruknu kao ranjeni medvjed. To je drugi put što smo čuli taki glas iz njegovih usta — prvi put kad je ono plemića Pakulu ubio.

— Stara bukvo — viknu — platit ćeš ti to meni, platit ćeš skupo. S Bogom! Vidjet ćemo se doskora!..

Udari konja mamuzami, pogleda na gospodjicu, kojoj je neprestano slao podrugljive poljubce, i poleti na konju, vičući kao izvan sebe: Vidjet ćemo se!

Mi za njim.

Letjeli smo, kao da nas je vrag tjerao, do četvrt sata; jedan nam se katana smotao s konjem u grabu; istom kad smo bili usred polja, zaustavi knez konja, a tako silno, da su mu se sve žvale zakrvarile a zadnje noge do putišta u piesak zarovale. Stali smo; knez je otirao pot sa čela i smijao se, da te je groza hvatala, škrgućući zubima.

— Jeste l' čuli, kako me je paski odpravio? Pa da ja to i njemu i njoj oprostim!... Tako mi Boga, toga Radzivil ne prašta, pa znati mu sutra svinje pasti! Djevojku ću oteti, stajalo me — volja vas — i glave, a onoj staroj bluni začepit ću usta, da ih nikad više ne će otvoriti.

I pogleda nas, kao nadajući se, da ćemo mi svi uza nj, a kad tamo od nas niko ni da bi pisnuo. Ta Bože moj, svak se sjetio svoje kolibice, svog starog oca i svoje sestre.

— Platit će mi stari glavom! — bjesnijaše knez. Tog dočeka ne zaboravih dok sam živ. Platit će ga, skupo će ga platiti, ili ja ne bio Radzivil! Mrgodili se vi ili ne mrgodili — okrené se k nama — briga mene! Ne podjete li vi, a ja ću dignuti tisuc ljudi na tog drznika i...

Stari Parčevski usudio se presjeći mu rieč:

— Volja vas, svietli kneže — ali što je ono plemić izbuncao, mislim, da nije toliki grieh, te bi mu valjalo odmah sljeme prelomiti. Kućni napadaj — gotova tamnica!

— Makar i pakao! — prihvati knez. Tko je Radzivilov, taj će sa mnom, a tko je kukavica, nek se nosi u zapečak — trista mu vjera!

I opletavši konja kandžijom poleti uzagrabce napried.

Mi, kano popareni, pristajali smo za njim, šuteći sve do tabora. Jošte nismo pravo ni sjašili s konja, a knez je već zapovjedio, da se diže tabor i da se s mjesta kreće u Nesviež.

Da, ali dok se do dva puta zatrubilo na skup, dok se sve to prisakupilo, dok su se konji s paše dotjerali, dok su se kola natovarila i šatori savili, već se stao i mrak hvatati.

Vrljali smo po taborištu ovamo i onamo, nitko se nije usudio ni riečce reći, jedan je drugomu zagledao u oči i promišljavao na koju će.

U to naloži knez, da se donese vina, premda nije bilo nikome do vina, jer smo i onako bili kao pijani. Ali šta ćeš! Gdje je taj, koji bi se smio knezu opriječiti? Natočiše čaše, a mi hoćeš ne ćeš gutaj! Malo po malo, a vino što smo ga od nevolje pili, uzelo nas ugri-

javati i junačiti, te mi sjeli preklapati, šta da počnemo. Što je starijih bilo, svi su nas zaklinjali, neka se prodjemo prigovarati knezu, jer da je u tih Radzivila taka narav, što je više krotiš, to ti bješnja izadje.

Minut će ga taj bies, govorili su — al hoće da! Njetko mu je bio nješta rekao, a on mu odmah začepio usta, neprestance vičući:

— Radzivil je osramoćen! . . . Treba tog starog naučiti pameti! Šta je ono Parčevski spomenuo nekaku tamnicu: volim sjedjeti dno tamnice, nego l' popljuvan hodati po svijetu!

I zapovjedi, da se izprazne čaše i iznovice napune. A kad su se neki te neki usudili braniti i izvinjavati, došlo je i do toga, te je knez, ugrijan od vina, stao groziti pištoljem u ruci — tako ga je bio bies obuzeo.

Najzad je počelo i nama šumiti u glavi.

Vino znade biti valjan drug, al bora mi i sramotan izdajnik. Šatori su bili veće dignuti, a mi posjedavši oko vatre po panjevih pili smo i pili. Kad je bio pehar na dnu, a mi po zapovjedi kneževoj s njime puf u kladu. Šta je knez i u svojim i u tuđim rukama podrobio čaša — tko bi to znao! Već smo se stali pobojavati, nestat će nam najzad čaša.

Oko ponoći ustao kuez, šapnuo nješto lovniku na uho i naredio, da se pogoniči raspuste svak svojoj kući, izplativši svakome po cvančiku na ruku.

Prijatelja, dvorskih lovaca i služinčadi bit će ostalo s knezom na taborištu, recimo, pedeset.

Počelo je dobro zahladnjivati, ali kako smo se bili podkožili vinom, slabo je tko i čutio zimu. Nebo je bilo osuto zvjezdami, al uza sve to mrak kao u rogu, jer nije bilo mjeseca. Ne sluteći nitko ništa, zapovjedi iznenada knez, da se osedlaju konji, pa put za uši!

— A šta bih ja čekao i grizao se s te sramote i nosao je po svijetu! poče knez. — Tko je moj, sa mnom! Tko me danas odustane, neka mi više ne izilazi na oči! Svakome je prosto ili da podje ili da ostanje: kako si prostro, tako ćeš spavati!

Od dvorana nije nikome ni na kraj pameti bilo, da se suprotne knezu; katane i služinčad — ta to je bila pusta čeljad, bez svoje volje, gotova za knezom i u vatru i u vodu. Njima su take pustolovine i te kako dobro došle: znali su, kako im dobro plaća knez svaku modricu.

Mi plemići i prijatelji Radzivilovi nismo znali šta da uradimo. Odustati ga i pustiti, neka sam podje s tom fukarom — zlo i naopako. Svak je nas mislio, da će mu ipak poći za rukom uzpregnuti kneza od namišljena izgreda.

Bio je to za nas — Bog znade — strahotan čas, kakog se ne sjećam. S jedne strane vidiš pokunjenost, zabunu, nesigurnost, a s druge bies i pomamnu čeljad, koja je uzela u sav glas vikati:

— Sa knezom i u pakao!

— Vodi nas, mi smo gotovi za tobom!

— Napried, Radzivil! . . .

— Tko je naš, napried! itd.

Našao se jedan, koji je bio jak odustati: mladi Rejten. Mačonoša ga ljubio a ma baš od srca. Bio je već medju nama, kad al na jednom obode svog malog zelenka — ako se dobro sjećam — i izmakne iz našega kola. Kao da ga sad na gledam: maleno, prkosljivo momče, visoka čela, crnih uzvnutih brkova, krupnih očiju, naherilo čapku, podiglo ruku, da kaže svoju knezu:

— Za pet rana Božjih! — znadeš li kneže mačonoša, šta radiš? Nemoj, ako Boga znadeš! napadati na dvorove, zar je to Radzivilov posao? Gotov sam s tobom i u vatru i u vodu — ali u blato, na razboj, na ljude goloruke — nikada! Šta te je snašlo, kneže? Nemoj! . . Bit će zgode, da se osvetimo tom plemiću, odrapivši mu onako po tihu stotinu vrućih, — ali na dvor nemoj, ako Boga znadeš! Danas si pošao na njegov dvor, a sutra ćeš na moj! Ne! Ja niesam voljan niti ću ikada biti voljan da takim djelom okaljам ruke.

— Huljo nijedna! — ciknu knez, mašivši se sablje. — I ti se usudjuješ zvati mojim prijateljem, a ne ćeš da braniš moje časti?

— Ne dopuštam da je kaljaš! odvrati Rejten. Pozovi na mejdan Vojskoga — eto mene s tobom, pa i poginuo, ali dići ruke na ženskinje, nikada!

Knez poleti napravac k njemu s golom sabljom u ruci, a Rejten ni trenu ni prenu.

— Udaraj, sieci — to ti je slobodno, to sam spreman podnieti od prijatelja, ali s tobom da se na razboj dignem, pamti, toga ne ćeš doživjeti. Dok me ne ostavi sila i glas, ja ću te suzdržavati, jer mi to . . . savjest nalaže.

— Kukavico sinja! udari ga knez, sve to bješnji, prekoravati, grozeći mu golom sabljom. Pa niesmo li priskočili i zaslonili Rejtenu, a suzdržali kneza, Bog zna, kako bi bilo prošlo. Rejten skrenu konja i šuteći udari postrance.

Mačonoša turi sablju u korice i gundrajući nješto kao da se malko primirio, ni negledajući kuda je namjerio Rejten.

— Tko je Radzivilov, za mnom! viknu i udari napried, a mi za njim. Rejten, ostavši sam u šumi na taborištu, odjaši kući.

Šta je kasnije s nama bilo, neda se lako pripoviedati. Svi događaji te noći tako su mi se izpremišali u glavi, da slabo razabiram pojedinosti. Tih sluga, katana, šumara, te čeljadi, koja je bila gotova skokom kud će knez okom, te čeljadi napola pijane, razpaljene, bilo je četiri puta više, nego što je bilo nas prijatelja kneževih. Ta ga je čeljad okružila i srnula vičući i grozeći se ravno put Crvene Rabke.

Zemlja je tutnjila pod konjskim kopiti, letjeli smo kao bjesomučni, mnogi se našao s konjem u grabi, mnogi

Junak i lastavica. (Nacrt Juriša Šubica.)

je nastradao, ali šta nas briga, mi smo srnuli nevidom u tamnoj noći, udarajući konje, da im je koža pucala, a ona fukara vikala, što je grlo nosilo.

Najzad ugledasmo svjetlo — to je bila ta nesretna Rabka, jer ako je i bilo već kasno u noć, to su ipak bili svi prozori osvijetljeni, a dvorištem kao da su ljudi prolazili ovamo onamo sa svjetiljkami.

Približavajući se k dvorcu jahasmo polaglje. Knez se, da što, nije još bio dozvao k pameti; tko mu se usudio ma jednu samo pisnuti, taj je dobio svoju. Lovniku je zapovjedio, da podje napried pa da potihlo, kao

kad se ide na vukove, obkoli dvorac, da ne bi ni živa duša mogla umaknuti.

Videći što se radi u dvorištu, lako smo se domišljali, da se Vojski, znajući što ga čeka, valja da sprema sa kćerkom u Slucko ili u drugi koji gradić.

A tako je u istinu i bilo. Kad smo se primaknuli k ogradi i dvorištu, vidjeli smo, kako se toware kola.

Knez dahteći i kunući jašio je prvi. Došavši potihoma do same kapije, u jedanput se digne grozna vika i krika, a kneževi ljudi nahrupe sa svih strana u dvorište.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

III. Iz Odese u Kijev. Mala Rusija. Kijev.

Poslije boravka od 12 dana u velikom trgovačkom crnomorskom gradu krenuh dne 7. rujna 1884. god. dalje na put. Kongres je imao još pet dana nastaviti svoje sjednice, pak onda bijaše određena znanstvena ekspedicija u Krim. Prem sam imao volju, i bio bi rado upotrebio ovu priliku, da vidim starodavni taurijski Hersones: bilo mi se ove naslade odreći obzirom na dalek put, koji sam odlučio bio još prevaliti i obzirom na vrijeme, koje sam si za nj odmjerio bio. Nakana mi naime bijaše, kako sam jurve spomenuo, prejšeci Rusiju od crnoga do baltičkoga mora, i zaustaviti se koji dan u Kijevu, Moskvi i Petrogradu, u ove tri prestolnice stare, srednje i nove Rusije. Odesa je na jednoj skrajnoj tački velike države; ona je razmjerno kasno Rusiji pridružena ili bolje njom stvorena; ona je po svojem trgovačkom značaju odviše kozmopolitski grad, nego da bi se u njoj ruski narod upoznati mogao. U tu svrhu treba unići u nutarnost zemlje; treba posjetiti mjesta, u kojih od stoljeća bilo naroda bije.

Dvoje je glavno, što putnika zanima: zemlja i narod. Što sam u tom dvojakom smjeru zanimiva na dojakošnjem putu svojem primietio, to sam u kratko opisao. Tomu ću i odsele vjeran ostati. Ali zemlje, koje sam proputovao do sada, predstavljale su u svojoj spoljašnosti toliku raznolikost, da sam mogao vanjsko im lice opisat tako rekuć danomice i od koraka do koraka. Inače imade se stvar u tom pogledu s Rusijom. Vanjsko lice te zemlje na oko je tako jednolično, da bi u nepriliku došao opetovati slike, kada bi prizore, koji su mi se na putu raztvarali, uzastopce opisivao. S toga držim, da ću si posao prištediti i čitatelju ugoditi, ako vanjštinu ruske zemlje, kojom sam proputovao, opišem

po nekih prirodnih skupinah. Velim, po prirodnih skupinah, jer je sama priroda tlo ruske zemlje tako udesila.

Spomenuo sam, da sama Odesa leži na jugo-zapadnom kraju ruske stepe. Step se pako stēre većim dielom južne Rusije i čini veću čest južnoga od ona tri pojasa, u koje je narav Rusiju podielila. Ova silna carevina, koja ogromnim svojim prostorom od 395.000 geogr. □ m. okuhvaća skoro šestinu cieloga svieta, jest u evropskoj manjoj polovini (98.981 □ m.), koja je ipak veća od ciele ostale Europe, a skoro deset puta veća od sadanje njemačke carevine, velika iztočno-evropska nizina. Ona je što jednolična ravnica, što valovita ploština s popriečnom visinom od jedva 167 m. Ta se ravnica proteže od Urala do Karpata i od crnoga do baltičkoga mora, presječena samo sa dva reda grbina neznatne visine medju Uralom i Baltikom te Uralom i Karpatu, koje grbine steruće se s iztoka k zapadu čine razvodje i diele je u tri sastavinom tla, vegetacijom i podnebjem različita pojasa.

Zemlja na jugu uralsko-karpatskoj grbini pretežnije jest step. Stere se pako step od ušća Dunava prama sjeveru do Kišeneva, odanle na sjevero-iztok do Volge kod Sizrana, odakle prelazi k Uralu, a medju ovim gorjem i Kaspijskim jezerom u srednjo-azijsku ravnicu. Svakolika step zauzima ogroman prostor od blizu 20.000 □ m., dakle prostor nješto manji od Austro-Ugarske i Njemačke zajedno. Obuhvaća pako u evropskoj Rusiji gubernija*) i oblast donskih kozaka sa preko dvanaest milijuna žitelja.

Step ne ima nikakove visoke šume; jedini zastupnici drvlja jesu rogozovke i sitače, i to rastu većinom

*) Orenburžki, samarski, saratovski, astrahanski, taurijski, jekatarinoslavski, hersonski.

uz potoke i u močvarnih nizinah, pak su prama jugu sve redje tako, da n. pr. u hersonskoj guberniji i ova vrst šume, ili bolje šikare, čini jedva 1-3%. Odavle su u Odesi goriva drva toli skupa, da hvat stoji obično po 30 rubalja, a kadšto i 50, jer se onamo dovoze ili iz sjevernih gubernija ili iz inostranstva, imenito iz Rumunjske ili čak po moru iz Male Azije. Prema karakteru vegetacije step je travasta, ili solovita, ili pjeskovita. Prva prevladjuje u južnoj Rusiji. Ali površina tla nije svakolika izpunjena travom, jer ova raste samo u čupercih. Cvjetana nije ipak tako siromašna, kako bi se odanle zaključiti moglo. Spoljašna slika stepe visi mnogo o dobi godine. Kada nestane sniega prema koncu travnja, pokrije se step cvatućimi lukovicami, poimence krasnim i raznovrstnim tulipani. Ali ovaj šaroviti pokrov iznikne, čim poslije prvih vrućih svibanjskih dana prestane vlaga i rosa, uzpiri vjetar, zavlada vrućina, potoci presuše i tlo puca od suše. U stepi ima samo tri dobe godišta: kratko proljeće, ljeto i zima. Razlika u toplini jest užasna: u srpnju diže se toplomer do 40° R, a u siečnju pada na 34 do 40° studeni; pak velika je takodjer razlika u toplini medju danom i noćju. Ljeti imade malo kiše, a kada i padne, pada naglo i silovito, te se skoro u žednu tlu izgubi. U zimi krije debel snieg onu nepreglednu ravan, te se s njim češće igraju ni jednom planinom nezapriječene vijavice.

Drlje i ratarske biljke uspijevaju u stepi samo ondje, gdje je umjetna oplava moguća; ali tada donosi tlo mnogo ploda. Radi velike topline ljeti uz druge vrsti žita uspieva kukuruz, na jugu takodjer voćke, trs i dinje. Ova se vrst težatbe goji uz rieke. Step nije medju tim toliko za poljodjelstvo prikladna, koliko za stočarstvo, a osobito za konjarstvo. Tuj se po neizmernih prostorih pasu stada goveda, ovaca, konja, na jugu još bivola, oslova, mazga, a lievo od Volge pače i deva. Poznato je, da Rusija imade konja više od sve ostale Evrope, jer ih je u samih evropskih gubernijah god. 1882. imala do 20 milijuna,* a velika čest toga broja odpada na step. Na glasu su i u vojničtvu konji donskih kozaka: maleni ali stepeni, brzi i mukotrpni, vikli podnositi i veliku studen i veliku vrućinu, sami se brinu za hranu odkapajući ju zimi kopitom izpod sniega. I u stočarstvu zauzima step prvo mjesto u Rusiji,** jer u njoj dolaze 62 komada rogate marve na 100 žitelja, dočim u sjevernih gubernijah dolazi 51.

Prema tomu sama narav stepi upućuje žiteljstvo njezino na glavno zanimanje. A tako je ne samo sada nego tako bijaše i od davne davnine. Na stepi stanovali su od vajakada narodi pastiri i nomadi. Kano najstariji u nadpontijskoj stepi spominju se Skoloti i Skite. I za čudo, u spomenicima, koji su se od njih sačuvali, i

*) Njemačka i Austro-Ugarska imade ih tek po 3—4 milijuna, Franczka i Englezka po 2—3 m., Italija nješto preko 1 m.

**) Imade 25 milijuna rogate marve, a 50,000.000 ovaca i koza.

od kojih najzanimiviji i najljepši čuvaju se sada u Petrogradu, igra konj glavnu ulogu. Na glasovitoj nikopoljskoj posudi predstavljaju se na slikah Skite zabavljajući se s konji; jedan drži konja jednom rukom za uzdu, drugom za koljeno; na drugoj slici Skita veže konju noge užetom; na trećoj dva Skite obustavljaju bježećega konja, dočim treći rado bi ga za rep uhvatio. U mogilah nalazi se uz ljudski i konjski kostur. Na stepi živili su duže ili kraće nomadski narodi turskoga plemena, seleći se početkom srednje dobe iz Azije u Evropu, i prolazeći kroz velika evropska vrata medju Uralom i Kaspijom. Step bijaše postojbinom Hunom. Obrom, Bugarom, Magjarom, Pečenegom, Kozarom i Polovcem na putu njihovom u dolnje i srednje Podunavlje. Ovi i drugi narodi ostavili su u spomen svoga boravka na stepi kurgane, mogile, gradišta i u njih umrle svoje ostanke. S toga je danas step pravo starijarsko rudište za ruske arkeologe. Svi su ovi narodi izčeznuli, a danas je gospodarom stepi slovjenjski Rus.

Tko je vidio veliko jezero, uobražava si more; ali vjerne si slike o moru nacrtati ne može, dok ga očima ne gleda. Tko je putovao velikom ravnicom, može si uobraziti step; ali za vjernu joj sliku treba ju viditi. Tako se dogodilo i meni. Pravu sliku stepi mogao sam si stvoriti, kada se vlak odmaknu od Odesa i uputi u onu nedoglednu ravnicu bez svakoga skoro stabla i drva. Samo uz sela i gradove opaža se drvlje (većinom akacije), velikim trudom rukom ljudskom zasadjeno i njegovano. Iz Odesa vlak presieca zapadni dio južno-ruske stepi. Odanle malo ne dva sata daleko kod Razdielne ide jedna pruga željeznička jugozapadnim pravcem u Galac i Jaš; kod Žmerinke (12 sati od Odesa) opet druga pruga na iztok u Harkov. Ova step spada na Hersonsku guberniju, koja obuhvaća 1.258 □ m. i broji preko 1,800.000 stanovnika; te s toga dolazi na četvornu milju 1.236 žitelja. Uz prugu ne ima na stepi većih gradova.

Ali već smo kod Balte zašli bili u drugi pojas ruske zemlje, koji čini jedro njezino. Stupismo u područje plodovite crnice (черноземъ).

Područje crne zemlje, crnice, presiže na jug još u kaspijsko-pontijski pojas, u kojem, kako spomenismo, prevladjuje inače step, i dopire prama jugo-iztoku do Maniča, koji se Kavkazu na sjeveru izliva u Azovsko more. Sjevernu granicu crnice čini pruga od Kišeneva na jugo-zapadu, a prama sjevero-iztoku preko Žitomira i Tule do Volge kod Simbirsk. Dotičući se dvadeset i šest gubernija proteže se od iztoka k zapadu duž ciele Rusije, te zaprema površinu od preko 17.000 □⁰, veću dakle od austro-ugarske monarkije i evropske Velike Britanije skupa. Debljina crnice mienja se od 60 cm. do 5 m. Plodovitost je tla tako velika, da joj u Europi ne ima primjera. Misli se, da je crnica postala i da još sveudilj postaje raztvaranjem bilja. Izuzam sjevernoga okrajka, u koj dopiru šume, područje je crnice nedogledna pro-

strana ravnica, na drvlju tako siromašna, da se ondje za gorivo rabi redovito gnoj i „burjan“ (šibljak). Ali tlo je tako plodno, da mu ne treba gnoja. U tom području svekoliko je skoro tlo pretvoreno u oranice i livade. Ovo područje kano i ono zapadno-ruskih, poljskih i baltičkih gubernija jest ona velika ruska žitnica, kojom je Rusija u novije doba stupila kano velika natjecateljica na svjetsko žitno tržište. Od preko 300 milijuna četvrti (četvrt = 1.94 hektolit.) žita, koje daje popriečno godišnja žetva u evropskoj Rusiji, otpada na područje crnice preko polovice (165,081.000), a na vislanske gubernije 21,363.100 četvrti. Najviše sije se raži, onda zobi, pšenice, hajdine, ječma itd. Sije se i mnogo buraka. Samoga žita izvozi se preko granica u inostranstvo do 35 milijuna četvrti, kojih veću trećinu čini pšenica.

U jutro dodjismo u područje crnice. Na sve strane u onoj nedoglednoj ravnici oranica do oranice. Tada se oralo i sijala ozimica. Kod Birzule ulazi željeznica u Podolje, koje je sa 2,242.614 stanovnika dobro naseljeno, jer dolazi na četvornu milju po 2533 žitelja. Kod Vinice, grada od 19.000 stanovnika, ulazi se u Ukrajinu, i to kijevsku guberniju. Kod Kazatina jedna pruga vodi preko nedalekoga Berdičeva, grada sa 58.000 stanovnika, prama zapad-sjeveru u Varšavu, dočim je naš vlak jurio prama iztok-sjeveru u Kijev, te ovamo poslije vožnje od 17 sati iz Odeze prispio iza 12 $\frac{1}{2}$ sata danom. Vrieme nam je služilo prekrasno, sunce sjalo i obasjavalo plodne poljane, toplina ne manja od naše zagrebačke.

U Odesi sjeo sam prvi put u ruski željeznički coupé. Odavle proputovao samo željeznicom preko Kijeva i Moskve u Petrograd, pak natrag na Vilnu i Varšavu. S toga biti ću izpričan, ako odmah ovdje nadovezem nekoliko rieči o ruskih željeznicah i kako se putnik u njih nalazi; jer u tom pogledu vladaju u samostalnih velikih zemljah njeke osebnosti, ako i goni parovoz svuda jednako.

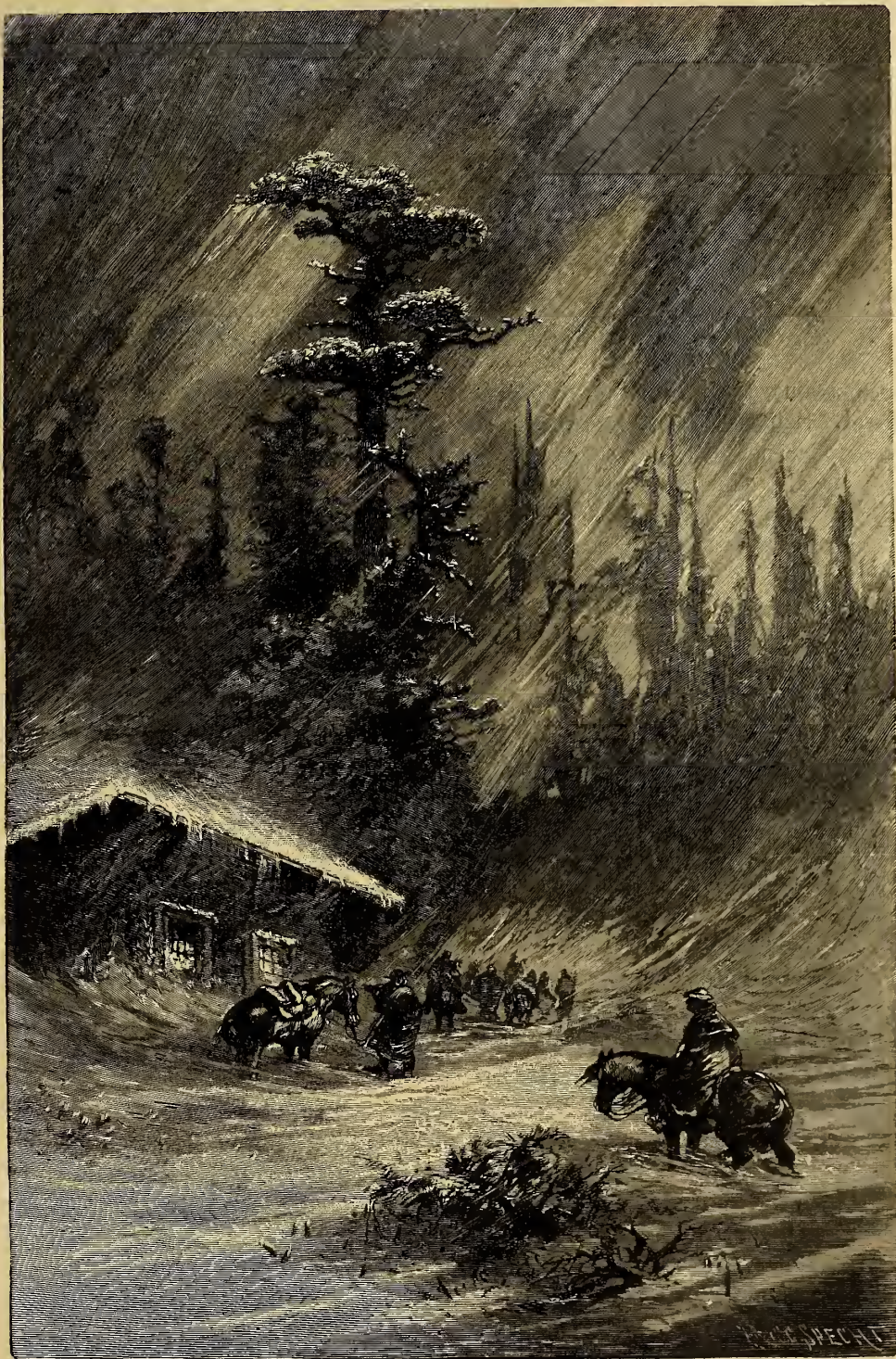
Rusija je poslije krimskoga rata, koji joj sa vojničkoga gledišta dade živo osjetiti nedostatak željeznica, stala njekom grozničavom djelatnošću graditi željeznice, koje su joj i u narodno-gospodarstvenom pogledu od neizmjerne nužde i koristi. Što je u vrieme od 30 godina učinila, vidi se već odatle, da duljina ruskih željeznica u evropskom dielu, koja je g. 1853. tek 1000 vrsti*) iznosila, skoči početkom 1884. godine, neračunajući pruge u gradnji nalazeće se, na 22.211 vrsti bez finskih željeznica. Ali i ovolika željeznička mreža sveudilj je obzirom na silan prostor ogromne carevine nedostatna, te se s toga neprestano dograđuje i izpunjuje. Sada se izgrađuje šest glavnijih pruga uz druge pomoćne u duljini od 1.400 vrsti. Među tim glavne su pruge izgrađene; već je crno more s baltičkim, Visla s Volgom, Azov s Kaspijem spojen gvozdenim putem. Gradnja željeznica u Rusiji je i teška i laka, jeftina i

skupa, kako se uzme. Silna ravnica ne zahtjeva prokopa, pruge su obično ravne kano linija, riedko krivuljaste; ali dobava gradje, osobito u stepi, jest vanredno teška i skupa. Kako ravnim smjerom idu ruske željeznice, opaža se osobito na prugi, dugačkoj 604 vrsti, medju Moskvom i Petrogradom. Priča se, da je car Nikola I., kada se kod vlade podulje razpravljalo o pravcu te željeznice, koja je imala spojiti obje prijestolnice, razpravu tim kraju priveo, da je ministru na zemljovidu Rusije linealom podvukao ravnu crtu medju Petrogradom i Moskvom uz rieči: „Ovdje imate smjer željeznice, tako mi ju gradite“. I tako bijaše sbilja sagrađjena „Nikolaevskaja željeznaja doroga“, kako se ova krasna željeznica imenom cara zove. Veći dio ruskih željeznica nalazi se u rukuh društva; ali ih država postupice odkupljuje, te ona daje i potrebite glavnice, koje uložene u dojakošnju gradnju iznose ogromnu svotu od blizu dvie miliarde rubalja.

Ruske željeznice razlikuju se od ostalih evropskih većim razmakom kolomija, što misle da je iz strategičkih obzira učinjeno, jer sada ne bi mogao na ruske kolomije preći n. pr. njemački ili austrijski vlak, kano što je mogao prvi preći na austrijske (1866) i francezke za rata g. 1870. S toga se svagdje na ruskih granicah putnik i roba prekrci iz ruskoga na vlak susjedne države. Ali ova širina kolomija čini valjda laglje, da i kolesine, ili voz (vagon), budu šire i prostranije, pak tim i putovanje u onih ogromnih prostorijah zemlje udobnije. Put iz Odeze u Petrograd prevalio sam brzim vlakom za 66 sati, a za put iz Petrograda u Zagreb ne treba više od 64 sata.**) Tko bi dakle onaj put, ne zaustaviv se nigdje, neprekidno htjeo prevaliti, putovao bi skoro tri dana i tri noći. Pak onaj razmak izmedju Odeze i Petrograda nije najveći za ruske putnike; jer je mnogo dalje n. pr. iz Varšave u Orenburg, Caričin, Vladikavkaz itd. Već radi ovih velikih daljina, ne uzevši u obzir podnebne odnošaje, valjalo je u Rusiji kod gradnja željeznica mnogo paziti na potrebe i udobnost putujućega občinstva. Prema tomu uredjen je voz, osobito I. razreda, s posebnimi spavaonicami ili s naslonjačami (fauteuilli) za spavanje, s umivalom itd. Skrbjeno je takodjer za hranu u samom coupéu. Što se ove na putovanju toli potrebite obskrbe tiče, to priznaju i stranci, da se na nju nigdje tolika pažnja ne obraća, koliko u Rusiji. Na svih postajah (станція), koje obično sliede svakih 15 vrsta, u kolodvorih može se uvijek dobiti u gostionici po volji svakovrstna topla i hladna jela, voća, slaštica i t. d. Veliki se samovar i stroj za kavu na posebnih stolovih ne prestano puše. Na drugom mjestu nižu se boce s vinom, pivom, vod-

*) Ova će se daljina iztaknuti još više, kada se uzme na um, da iz Beča preko Pasove (odnosno Frankfurta na Majnu) i Brusela u London ne ima više od 35 (i 44) sati brzim a običnim vlakom 54 sata. Dakle iz Zagreba u London je bliže nego iz Odeze preko Kijeva i Moskve u Petrograd.

*) Versta = 1.067 km. 7 versti = oko 1 geogr. milje.

U mećavi.

kom. Ali se u Rusiji dobiva i dobar tek, i želudac vanredno brzo probavlja. Ni podvorbi ne može biti prigovora. Rus je u obće mnogo udvorniji, nego li se drugdje misli i nego li bi se dalo po surovom sjevernom podneblju predmnievati. Već mu je i jezik pun udvornih rečenica; u svakom upitu dodaje: *пожалуйста* (izvolite), a u odgovoru čuje se svaki čas: *очень вамъ благодаренъ* (veoma sam vam zahvalan) itd. Takovo je i željezničko osoblje. Ono je obično odjeveno narodnim odie-lom: u visokih čizmah, kratkom kaftanu s pojasom i šubari. U postupanju je udvorno, na svaki zahtjev

uslužno; ali nigdje se ne namiće. Nije ni pohlepno, kako u mnogih drugih zemljah i kako bi gdje koji zaveden neprijateljskim novinstvom mislio. Meni se nije na cielom putu dogodilo, da bi me ikoji željeznički podvornik sbog napojnice (trinkgelda, на чай) napastovao, ili da ne bi bio zadovoljan darom, koji je za uslugu dobio. Na ruskih željeznicah imadu samo tri razreda; a sve što je otmenije, vozi se u prvom razredu poradi veće udobnosti, osobito radi noći; kano što se i brzim vlakom radi velikih daljina više putuje. Ciene našao sam umjerene.

(Nastavit će se.)

Zbirka hrvatskih narodnih pjesama.

Yma tome već više godina, što je „Matica Hrvatska“ pored drugih posala brižljivom rukom počela sabirati krasno cvieće naše narodne poezije, pa kako je njezina zbirka već dobro nabujala, odlučila je još ove godine podati svijetu prvi svezak iz svoje bogate riznice. Upravo s toga moli uprava „Matice Hrvatske“ još jedan put sve otačbenike, koji su u prilici, neka skupljaju narodne pjesme osobito po onim krajevima naroda hrvatskoga, odkle joj nije ništa ili veoma malo narodnoga blaga stiglo. Evo Matičina poziva:

Svim hrvatskim rodoljubom!

„Matica hrvatska“ nakanila je svakako do godine početi izdavati odavna već namišljeni veliki zbornik hrvatskih narodnih pjesama, pošto je dosele bila tako sretna, te je stekla što poklonom od plemenitih rodoljuba, što kupnjom velike zbirke narodnih pjesama malne sa svih strana našega naroda.

„Matici“ je njezin predsjednik presv. gosp. Ivan Kukuljević poklonio sve svoje zbirke narodnih pjesama, izmedju kojih i cielu Tomaseovu zbirku, u kojoj ima do 300 pjesama iz Dalmacije. Kad se k tomu pridoda ciela zbirka Pavlinovićeve, koja je sabrana po Bosni i Dalmaciji a ima do 1400 mal ne samih ženskih pjesama, liepa zbirka Ljubićeve s otoka Hvara, velika i raznovrstna zbirka Ostoićeve sa otoka Brača, Grgićeva zbirka iz spljetske okolice, dvie manje zbirke (Milasa i Svilokosa) iz Dubrovnika i okolice, povelika i velikim trudom sabrana zbirka Muratova na Luci Šipanjskoj kraj Dubrovnika itd., onda možemo reći, da je Dalmacija već sada dostojno zastupana, — a ufamo se, da će biti još i bolje, kad dobijemo još obećane nam zbirke napose čakavskih narodnih pjesama sa njekih dalmatinskih otoka i iz Istre.

Imademo iz Like zbirku Marjanovićevu i još dvie manje (Delićevu i Stipčevu), ukupno do 250 pjesama.

Imademo iz gornje krajine zbirku Rakovčevu, iz banske krajine zbirku Ciganovićevu, a i žumberačkih pjesama dvie zbirke.

Od štokavskih imademo jošte i iz današnje belovarske županije dosta veliku zbirku.

Dobismo čakavskih: istarskih i primorskih (Fr. Mikuličića) preko 300.

Liepu nam je zbirku ženskih i junačkih pjesama iz gornje Slavonije ostavio književnik Luka Ilić Oriovčanin; iz slavonske pako krajine odazvaše se pozivu liepimi zbirkami Petar Bogdešić, gospodjica Klotilda Kučera, J. Lovretić i Drag. Peternek, a i okolića oko Pakraca i Lipika bit će zastupana zbirkom Mil. Milićevića u Čagliću.

Napokon ima i kajkavska Kukuljevićeva zbirka do kakovih 400 tiskanih i netiskanih pjesama, a k ovoj zbirci se uz druge priključuje donjekle i Strohalova i Kuce- lićeva zbirka iz okolice Karlovačke.

Jošte nam je blagohotno na porabu ponudio svoju liepu zbirku i gosp. Fr. Kuhač, što ju je sabrao po svih stranah našega naroda.

Tako si je evo „Matica“ u kratko vrieme pribavila ogromno gradivo za zbornik hrvatskih narodnih pjesama. Ali uza sve ovo uprav obilje „Matičine“ zbirke narodnih pjesama još ima ipak dosta krajeva, odkale „Matica“ narodnih pjesama nema, a imade tamo toliko dragocjena bisera narodne pjesme, imade toliko plemenitih ljudi, koji medju narodom živu i rađe, — oni nas jamčno neće zaboraviti, jer sigurno i oni s nami žele, da bude ovaj „Matičin“ zbornik potpun a slika krasnog našeg narodnog pjesništva!

Bit će jošte stotine pjesama po narodu, kojih mi ne dobismo, niti će ih ikad tko dobiti, ako se što prije ne saberu. Pjesme se zaboravljaju, jer narod sve manje pjeva.

Pozivljemo dakle još jednom, prije nego dodje prvi svezak „Matičinih“ narodnih pjesama u štampu, sve plemenite ljude naroda hrvatskoga, da nam pomognu sabrati ovaj ures duševnoga života našega naroda. Mladež bi naša imala o praznicih sabirući narodnu pjesmu zagledati u srce svemu narodu, a svećenici i učitelji živući med narodom mogu nam sabrati pjesama i na ta-

kovih stranah, kamo valjda nikad nijedan sabiratelj ne bi mogao dospjeti.

Na nje se obraćamo i molimo ih, neka sabiru pjesme i priče. Tko bi oko sabiranja potrošio i novca, ili bi pak i za svoj trud želio nagradu kakvu, „Matica“ će mu drage volje naplatiti prema silam svojim novčanim i prema vrijednosti pjesama.

Da svatko znađe, kako želimo da budu pjesme sabrane, molimo, neka se pazi na ove stvari.

1. Prvo je i najglavnije: neka se pjesma bilježi vjerno, kako ju pjevač pjeva. Za to je potrebno: a) da pjevač ne govori pjesmu, kao da bi iz knjige čitao, jer riedko koji pjevač znađe pjesmu potpunoma i točno kazivati, ako je upravo ne pjeva; b) ako se sabiratelju u prvi mah pričinu, da je pjevač štogod pogrešio, neka ga ne pita: „zar nije može biti to ovako“, — jer će pjevač malne uvijek sabiratelju potvrditi, ako je i krivo. Neka mu radje pjevač to isto još jednom zapjeva.

2. Ženske se pjesme veoma riedko nove pjevaju, sve su stare i mnoge prastare. Čim su starije, tim su i mutnije i manje podpune. Pjevaču ne smeta, što ih ne razumije, a sabiratelj upravo najvoli tražiti smisao. Mnogo puta misli, da ga može lasno naći malim umetkom, pak tako pjesmu sasna izkviri. I opet je to glavno, da se jasno znađe, kako je pjevač zapjevao.

3. Pjesma idući od usta do usta raste i kiti se, a kadšto se i umanjuje. Neka sabiratelju ne smeta, što je pjesma makar i manja, nego što ju je i drugdje čuo ili čitao, samo da je malo drugačija, neka ju zabilježi. — A naići će sabiratelj i na takva pjevača, koji znađe pjesmu samo prekinuto, a što ne zna, ono svojimi riečmi spaja i nadovezuje. Neka i takovu zabilježi.

4. Uz pjesme osobito junačke, ima puno po koja pripoviest. Neka sabiratelj ne zaboravlja upitivati, ima li ob ovom događaju i kakva pripoviest.

Ima ženskih pjesama, koje se samo uz njeke narodne običaje pjevaju. Neka se to kod svake spomene.

5. Molimo sabiratelje, neka nikada i nikada ne zaborave zapisati, gdje se pjesma pjeva i tko ju je kazivao. Ako je od jednog pjevača više pjesama, neka se štogod spomene iz života njegova. Više puta se čuje: tamo u onom selu ima jedna baka ili djed, koji zna puno pjesama: neka ga sabiratelj po imenu zapiše, može biti, da će tko do one babe ili djeda doći.

Molimo napokon naše velezaslužne gg. drnštvene povjerenike, da nas i u ovom poslu pomažu.

Tko bi imao pjesama, neka ih šalje: Upravi „Matice Hrvatske“ u Zagrebu.

U Zagrebu, prvih dana god. 1886.

Uprava „Matice Hrvatske“.

Sve do početka ovoga vieka znalo se za našu narodnu pjesmu veoma malo. Istom polovinom drugoga decenija stade Vuk iz živih usta naroda sabirati narodne pjesme, te ih štampom iznositi na vidjelo. U Evropi se baš u taj čas mnogo razpravljalo o narodnom pjesničtvu, o Homeru i o Ossianu. No ove pjesme, koje je Evropa u taj par počela izučavati, bijahu ostanci narodnoga pjesništva, koje je već davno zamrlo. Nitko nije mogao slutiti, da sred Evrope u jednoga plemena narodna pjesma cvjeta zaklonjena od svieta bujno i krasno, pa da se ta pjesma može takmiti sa samim Homerom. Teško je danas i pomisliti, kako se učenih ljudi u Evropi dojmila naša narodna pjesma. Ona ih je sve u čudo nagnala. Nitko nije mogao slutiti, da u susjednoga plemena živi tako krasna narodna poezija već toliko vjekova — a da nije nitko za nju znao ni mario. No još više nego tudjini koristila je narodna poezija našoj književnosti, jer ako pravom zovemo Vuka otcem novije književnosti hrvatske i srpske, jamačno je to častno ime zaslužio najviše tim, što je prvi sakupio i objelodanio narodne pjesme. One su živi temelj našoj književnosti. Narodna je pjesma Srbe oslobodila od slavenosrpštine, a u nas je potisnula kajkavštinu iz književnosti, te podigla štokavštinu, da bude književnim jezikom. Narodna je pjesma sokolila i pobudjivala mlade Ilirce, da ne klonu duhom, jer ne može da propane narod, u koga je taka narodna pjesma. Diljem naše novije književnosti svagdje nalaziš tragova, kako je narodna pjesma poticala pjesnike na pjesničko stvaranje. Ne može se njoj zamjeriti, što je premnoge diletante zavodio lagani stih narodne pjesme, da su se dali na pisanje deseterca ne pazeći mnogo na misao i kompoziciju. U svakoj književnoj struji nalazimo pored valjanih radnika još svu silu epigona, koji ne umiju postignuti ideju i valjanu jezgru uzora svoga, nego se hvataju koje kakih osebina svoga uzora, često baš najgorih. S toga se ne smijemo čuditi, što je narodna pjesma pored Mažuranićeve „Smrti Čengić-age“ rodila mnogo nedozrelih imitacija narodne pjesme.

(Svršit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Junak i lastavica. Nacrt prof. Jurija Šubica. I ova liepa slika slovenskoga slikara zgodno ilustrira jednu pjesmu Stritarove „Raje“, na ime pjesmu „Junak in lastovka“, gdje no pjesnik

priča, kako je hercegovačkoga ustašu spopala živa želja, da za čas ostavi goru i boj, pa da se povrati domu i ognjištu svome. I pošao je kući svojoj, — ali mjesto doma ugleda garište i razvaline. Tužan spazi lakokrilu lastavicu, koja je takodjer nekad pod onim istim krovom gnjezdo vila, pa joj bolan pripjeva:

„Turska roka pokončala
Z domom mojim dom je tvoj;
Vendar, kaj bi žalovala?
Tica ti, veselo poj!

Tja poleti, onkraj gore,
Sreća, mir je tam doma;
Gostoljubne najdeš dvore,
Vsak zavetja rad ti da.

Tebi treba ni skerbeti.
Kdo se mene vsmilil bo?
Hodil, prosil bom po sveti
Z otročići in ženo!

U mećavi. I mi na blagom jugu naužili smo se ove godine do sita ljute zime i silna sniega, koji nas je toliko puta prikovao uz ognjište, da nismo mogli ma ni do susjeda poći. A kako tek godi ovaka zima planincem u Alpah ili čak u Kordiljerah američkih, gdje no koji put zamete snieg tako puteve gorske i staze, da je ubogi gorštak gotovo ukopan u snježnom grobu! Koliko li ljudi takom prilikom nastrada, te se nikad ni ne zna, kako ih je nestalo! Sretni su naši putnici, koji su bludeći snježnim planinama nakon tolike patnje ipak našli kućaricu, da si smrsla uda ugriju i zamrli život povrate!

Književnost.

Talijanska. U Palermu je izašla veoma zanimljiva zbirka kritika poznatoga talijanskoga pisca Pipitona Federica „Saggi di letteratura contemporanea“, u kojoj su ovi članci: Il metodo critico di Luigi Capuana — Francesco de Sanctis e il rinnovamento della critica in Italia — Giovanni Prati e la nuove lirica — Mario Rapisardi — Carlo Dopi — Saggi della Desinenza in A i Per un epistolario di Francesco de Sanctis. — Darovita talijanska spisateljica Grazia Pierantoni Mancini objelodanila je opet zbirku dobrih pripoviedaka. Sve se pripoviedke osobito odlikuju time, što spisateljica umije ljude prikazivati živahno i istinito. Posižući u ljudski život znade spisateljica odabrati ponajpače takvu gradju, koja može sve zanimati. Imade u zbirci i sitnijih crtica, ali ćeš i iz njih razabrati po koju zanimljivu karakteristiku talijanskoga života i talijanskih običaja.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 11 o. m. bila je repriza Feullettova „Romana siromašnoga mladića“. — Dne 13. o. m. pjevala se je Ponchielliova opera „Gioconda“. Ova krasna opera, koja se je udomila po svim evropskim glumištima, poznata je našem občinstvu već od dvie godine, pa je svakoga moralo razveseliti, da ju možemo i ove sezone čuti. Gdjica Rütli, koja je opet angažovana, odabrala je ulogu Gioconde za svoju premieru. Nije ni zlo birala, jer joj uloga Gioconde, kako smo se prije dvie godine dovoljno uvjeriti mogli, vrlo dobro pristaje. I ovaj put mogli smo se o tom osvjedočiti, premda moramo priznati, da joj glas, valjda radi promjene temperature, nije bio posve čist. G. Milani bio je tako silno hrapav, da smo se morali bojati, da će se radi svojih tankih trikova bez hlaća još više nahladiti te posve izgubiti glas i morati smjesta odputovati u topliji klima. Gospodin Vespasiani kao Barnaba bio nam je uvijek vrlo simpatičan. Nu na našu žalost i on je bio one večeri tako promukao, da je morao jednu od najljepših arija svojih u I. činu izpustiti, i više kašljucati no pjevati. G. Tercuzzi kao dužd mletački i gospodja Lesić kao supruga mu, bili su bezprikorni. Gdju Vormastini

umoljavamo, da nam bar sluh ne kviri, ako već nema glasa i ako je prisiljena pjevati slipeu Giocondinu majku, jer ako je čovjek sliep, ne mora biti gluh. — Orkestar je bio na mnogim mjestima neskladan, dočim su zborovi bili prilični. Kako se iz svega vidi, bila je opera u celosti vrlo nedostojno skladatelja odpjevana, premda je jedna četvrtina opere skroz od pala radi hrapavosti pjevača. Nadamo se, da ne ćemo više imati prilike slušati ove sezone tako neskladno pjevane opere, kako je to posljednji put bila Gioconda.

Dne 14. o. m. prikazivala se je Schönthanova vesela igra „Puna vreća ludorija“. O toj smo komediji kazali svoju prije dvie godine, kad je prvi put prikazivana. Od prikazivača pohvaliti nam je gosp. Sajevića kao uvijek vrlo dobra Lörsha Gledajući gdjicu. Štefanovićevu moramo samo, da se sjećamo, koliko nam je nasladu pružala g. Kraljeva u toj ulozi Marte, dočim nas g. Štef. ne može uz najbolju volju zadovoljiti. —

Dne 16. o. m. pjevala se je prvi put na našoj pozornici opereta „Nanon, krčmarica k zlatnom janjetu“. Tekst joj je napisao po veseloj igri Thealona i d'Artoisa Zell, a glazbu Rikard Genée. Opereta ova spada u red onih, koje se odlikuju bečkom pikanterijom napjeva i vrlo primitivnom instrumentacijom, koja doskora dosadjuje. Nema sumnje, ova se opereta, ko malo koja, ne će duže vremena moći uzdržati na repertoiru našeg glumišta, premda je u Beču na kazalištu an der Wien tri mjeseca sačinjavala dnevni repertoar. Suget, koji je u opereti obično glup ili bezsmislen, nešto je bolji u ovoj opereti. Prikazivalo se dosta skladno. Veliku živahnost, možda i preveliku, razvijala je u zahvalnoj ulozi Nanone g. M. Freudenreichova, koja se povela skroz za bečkim uzorima, te je bila i najsvjetlija točka večeri, dočim su drugi, ostajući na običnom niveau-u, samo podupirali njen uspjeh.

Sl—.

Svaštice.

Kako se duboko razabire svjetlo u vodi. Nedavno su u Ženevi proučavali na vodi Ženevskoga jezera, kako duboko dopire svjetlo u vodu. Za to je izpitivanje dalo ženevsko prirodoslovno društvo 2500 franaka. U tom su se poslu sastali svi najbolji prirodoslovci, što ih je u Švici. Svietnjak s tri užezene svieće razabirali su u prozračnoj vodi 30 metara duboko. Plamen se podržavaše postojanim privadjanjem uzduha. Električno se svjetlo moglo razabrati u dubljini od 33 metra. Kad su svjetlo još dublje uronili u vodu, vidio se samo malen krug razsvietljen svjetlom, pa se je to moglo, ako i nešto slabije, opažati i 67 metara duboko u vodi. Izpitivači su polučili još nekoliko zanimljivih fakata, tako su na priliku proračunali, da sunčano svjetlo dopire 250 metara duboko, a što je niže, tamno je kao u rogu.

Fosforescencija briljanta. Dugo se vremena nije proučavao ovaj zanimljivi pojav. Glavnom je zaprekom u tom poslu bilo, što je malo ovećih briljanta, pa što ih ima, strogo se čuvaju. U novije su doba u Parizu proučavali fosforescenciju briljanta dosta velika, koji teži 92 karata, posve biela, što no ga imade neki Picarde, a vriedi oko 200.000 forinti. Briljanat su najprije pustili dulje vremena na suncu, pa su ga onda odnieli u posve tamnu sobu, gdje je 20 minuta sjao tako silnim svjetlom, da su mogli u nekom razmaku dobro razabirati bielu kartu. Ovaj se pojav ponovio i onda, kad su bili dulje vremena briljanat razsvietlili silnom lampom s reflektorom.

Umjetnici u Rimu. Za zadnjega popisa u Rimu godine 1882. pokazalo se, da ondje imade 507 slikara, od toga 43 žene, 557 kipara, 32 crtara i 2 crtarice, 133 gravera, 42 ksilografa, 153 fotografa i jedna žena medju njima.

Prisojkinja. — Djakovački spasovdan. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Zbirka hrvatskih narodnih pjesama. — Listak.

VIENAC

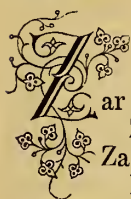
ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 27. ožujka. 1886.

Br. 13.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Zar si luže — zelen luže
Zamuknuo nama?
Zašt' ne poje ptice tvoje
Prepune pjesama?

Kuda mile — one vile
Iz tvoga hladika, —
Zar su vile odletile
Na žalost tebika?

Kud se vinu u planinu
Ono krdo bielo?
Već ne svira pokraj vira
Čobanče veselo.

Jadovanka.

„Strane ptice — zlokobnice
Doletiše amo,
Da nam plaše ptice naše —
Mi ih ne poznamo.“

„Al ne znadu u svom jadu
Ptice staze druge,
Veće šute poniknute
Pune boli duge.“

„Al to vile bogumile
Snositi ne mogu,
Pa iz luga pune tugâ
Odletile k Bogu — —“

„Na to malo zaplakalo
Čobanče je bôno,
Pa iz luga puno tugâ
Skrenulo i ono — —“

„Zato ptice pjevačice
Šute bez prestanka —
Meni osta ipak dosta:
— Pjesma jadovanka!“ —

Gorka luže — vilin družu —
Jadovanka tvoja!
Al još jače eno plače
Domovina moja! —

U djedovini Kulina bana 1886.

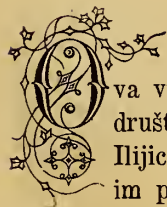
Hrvaćanin.

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Nastavak.)

Dva viest nadahnu novim životom Matievićevo društvo, koje se razčeta u čete kotlinom, a Ilijica sa Podgoratlijom zašo medj kmetove, pa im podrobno izbaja, kako im izgorješe kuće i kako stoku odvede vojska, a njegovo kazivanje prekidali uzdisaji, kletve i jauk, i to potrajalo do predvečerja. Zaplivaao mjesec nebeskim modrim morem, a u okolo njega ukrstale zvijezde, pa trepere ko zlato na suncu. Iz gustih šuma razlieže se vučje vijanje i lavež lisica. U dnu kotla napaljene vatre, a u okrug posjedali kmeti i hajduci, pa spremaju večeru... Najednom dotrka iz guštare hajduk i najavi:

— Evo ujaka! — Da su Turci, ne bi hitrije skočili na noge. Ostaviše i vatru i večeru, pa poletiše ujaku u

susret klicajući i veseleći se ko mala djeca, kad im se babo vrati s pazara doma. Pa nije čudo, kad su ujaci u ono doba bili kolovodje i jedina utjeha biednu kmetu. Nikada svjetski svećenik nije bio, a niti će biti ono, što je priprosti franjevac bio raji za turskog gospodstva. Metnuv glavu u torbu, krao se je od koljebe do koljebe, od jedne planinske kose do druge, od luga do luga, a kamo godj bi došao, dočikali bi ga željno, ko žarko sunce iza burne noći. U ono doba, gdje je svako selo ko odsječeno bilo od svega svijeta, gdje se za škole, knjige i novine ništa ni znalo nije, lakomo je sviet i najmanju i najsitniju novicu slušao iz usta svoga pastira. A on je toga najviše znao, jer je hodio i turskom krajinom i česarovom zemljom; njemu su otvoreni bili sje-

rotni hrami, begovski čardaci, hajdučke gudure i carski dvorovi. Oni su raznosili u najzabitnije zakutke sjajne pobjede cesarove vojske, i tim klonule i opet na noge dizali. Za svoje stado nije se fratar strašio ni u okrutnikove dvore zaći, a kada bi dogorjelo do nokata, znao bi on krstom u ruci, a na čelu zdvojnih kmetova srnuti u očajni boj. A sve su to znali kmeti, pa zato ih i dočikali ko svoje mironose angjele; a znali i Turci, pa ih gonili ko kugu izmedj sebe. Amo u Djakovštini prava blagodat bili Našički franjevci, al medj njimi se ponajbolje ponio fra Nikola. Srčan ko lav, neumoran ko mrav, a čvrst ko stoljetni hrast bio taj Nikola. Ništa ga ne moglo suzbiti, a da ne obilazi svoje stado. Najcrnja noć zatekla bi ga usred luga, najžešća bura i ciča bili mu davni druzi, on njima a oni njemu navikli. Ko svjetlica sad bi izniko u kmetskoj koljebi, gdje ko blagi otac uči, lieči i tješi svoje stado, a sad ga eno u carskom taboru u vojvodskom šatoru, gdje mužkim glasom ko britvom odsjeca svoje misli o Turcih; a dok bi se zasabrao, da ga uzmeš pobolje na oči, već ga je nestalo, da i opet gdje godj kraj hajdučkog ognjišta ograne. O njem se pronosio glas, da mu ni puška ni sablja ne hudi, a kad gorom prolazi, nigdje ni vučjega uha, koji inače na čopore provaljuju na prolaznike.

— Hvaljen Isus, djeco moja! pozdravljao na tursku odjeveni franjevac Nikola Olovčić kmetove i hajduke, koji se tiskali oko njega, ljubeći mu ruke i odjeću. Bio on povisoka stasa, krupnih kostiju. Glava mu okrugla pokrivena fesom, a uokolo omotana crvenim šalvarom, kako no to nose stari kmeti. Lice mu suho i pocrnjelo, al inače oštro, ko da je sjekirom sadjelano. Krupne vrane oči i onaj orlovski nos kazivali mužku, junačku dušu. Stigav do ognjišta, porukova sa Matievićem, koji ga pozdravi:

— Dobro nam došo, poštovani otče! Nosiš li nam kakih poruka?

— Nosim punu torbu. Čujte me! Evo me ravno iz vojvodskog tabora, koji baš sad krenuo, pa će udariti na Osječki most. Ne bude li sretne ruke, pregazit će Dravu i spustit se k Valpovu. Ovdje će se sjediniti sa bavarskim izbornim knezom, pa će zajedno jurišati na Turke kod Oseka, koji ondje kopaju dan i noć obkope.

— Je li stigao veliki vezir iz Biograda? upitat će Matiević.

— Nije još, al je na putu, i za koji dan banut će pod Osiek sa četrdeset hiljada izabrane vojske. Tebi Matieviću, prosliedi Franjevac, izvukav iz njedara veliko pismo sa pečatom, šilje svietli Lotrinžki vojvoda ovu knjigu, u kojoj te imenuje kapetanom one vojske, koju budeš ovuda skupio. On ti poručuje, da digneš na noge kmetove i pokupiš po gori hajduke i da stigneš što prije k Valpovu. Živio junački sokole!

Živio naš kapetan! klicali kmeti i hajduci.

— Hvala vojvodskoj milosti, koja mene imenova

kapetanom. Čuvao sam obraz dosada, pa ću i odsad ko kapetan. Braćo moja, domovina zove, vojvoda zove u boj, a crn mu obraz, tko se ne odzovne. Ti Ilijica kreni sa nekoliko drugova u Djakovštinu, pa diži raj, a ja ću diljem k harambašam i njihovu društvu. Rok nedjelja dana, a ročište evo Vragovac.

— Crn mu obraz, tko se ne odzovne! kliknu stari Hajduković. Evo sam osedio, al još se ove ruke ne stide oružja, pa ne ću žaliti, ako i ova moja stara glava klone za krst častni i slobodu našu!

— I mi ćemo s tobom, pa padnemo li, nek se iz naše krvi izviju ljepši dani našoj unučadi! prihvatiše kmetovi.

— Gdje ovako složno hite sinci pod oružje, što su lanci, što su prietnje krutih gospodara, što su noži i teško dušmansko olovo?! Djeco moja — nadostavi starac Nikola izpraviv se u svoj svojoj snazi, pa skinuv fes sa glave, zagleda se u mjesecinu: — Djeco moja, Slavonija bit će slobodna. Turska snaga smalaksala, a slava im izdušila. Njima je nadošo crni petak, a nama puca rujna zora. O djeco moja, vidim ko pred sobom, gdje se kidaju vaši stoljetni lanci, otvaraju prepune tamnice i kotrljaju glave vaših ljutih gospodara prašinom. Vidim dane smiljem i bosiljem ovjenčane, gdje će naše suze presušiti, naši domi s nova uskrsnuti, naša polja pšenicom se osuti, a pjesma naša i dolom i gorom slobodno zaoriti. Vidim dane, gdje će ovi gusti lugovi popadati, a biela se sela iznizati, pa i opet zavladati dva andjela mironosa, jedan pravda, a drugi zakon. Jest, mi ćemo biti svoji, mi Slavonci naći ćemo i opet svoju milu hrvatsku majku, odakle su nas odkinule krute šake. Mi ćemo se naći s našom majkom, pa ju rukom žarko ogrliti, pa jao onomu tko naleti, da nas od nje i opet odvoji! Djeco, živila naša slobodna Slavonija, živila naša majka Hrvatska! I smrt dušmanom!

— Živila naša majka Hrvatska! Smrt dušmanom! klicali živom besjedom razdragani Slavonci.

— Bog vas blagoslovio, onaj Bog, koji je čuo vaše jade i vidio vaše nevolje, pa digao osvjetnike, da vas osvete i utješe! I častni Franjevac digao ruku i blagoslovio narod. Nadgledao se mjesec, trepnule su zvijezde, šušnulo je lišće, a sve kano da je zadrhtalo od milja sa skore slobode, koja se ovuda ne vidjela i ne kušala više no stotinu godina.

VIII.

U kolovozu je, a sunce žari i komice hita svoje zlaćene trake na zemlju, gdje se odbijaju o sjajne kacige, ubojite šibe, oštra koplja i britke demeskinje carske vojske, koja pala kano jata golubova ukraj puta iz Šikloša u Mohač. S jedne strane pasali ju mohački žmirci, gdje se prije 161 godinu poginu mladjadi Ljudevit, a s njime sva njegova snaga. I sada se okupili kršćani, da se na istom razbojištu, a sa istim dušmaninom ogle-

daju na mejdanu. Prema carskom taboru protočio veliki vezir do 50.000 svoje izabrane vojske, pa samo čeka zgodu, da zametne krvavo ograšje. U carskom taboru bučno ko na pazard; tuj se vidjaju razni ljudi raznih krajeva, a svaki govori, buči, pjeva jezikom, kojim ga je majka zadojila. U ono doba pružala ti takva vojska šarovitu sliku šarovita čilima, u koji je svaka zemlja svoju predjicu utkala. Tuj bi bilo mejdandžija, koji su osiedili premičući se po razboju; tuj novaka silom dovedenih, silom pod pušku šćeranih; tuj ti bilo plemenitih pustolova iz Italije, Španjolske, Francezke, Njemačke, Englezke itd., koji su s veće strane svoju pogachu u svom rodnom kraju dojeli, pa sad onako gladni pustolovina i blaga upisali se u vojsku, borili se hrabro, dopanuli rana, a poslije svoje rane izvidali kojim slavonskim spahilukom. Al bilo je i takvih tudjinaca, koji su vojevali pod carskom zastavom, pa izučiv bojnu vragoliju, vraćali se natrag u svoje gnjezdo, a onako izvježbanim i od sebe se otvarali puti do najviše vojničke časti... Podno aršanjske glavice smjestili se slavonski kmeti i hajduci. Njeki počivali u malenih a na brzu ruku od kola i šaša sabijenih koljebicah, neki vani uz oblubljenaj gajdaša zaigrali kolo, a neki se skupili oko guslara hajduka, koji punanim, a žalobitim glasom kiti junaka Kraljevića Marka, slavi vjeru Miloš Obilića i spominje zlatne dane za Kulina bana. Podalje od ove čete sjelo nekoliko hajduka i kmetova, svi zapalili čibuke, a uz vatru u čadjavu loncu ključa voda za kavu. Živo se razgovaraju, i sad baš jedan podiže čibuk, pa zakimav glavom uzdahnu:

— Omrče, Bog mu dao duši lako.

— Sudjenu ne uteče! Da će mu onako hitro začijeviežda, tko bi to bio reko, kada nas tri hiljade što kmetova što hajduka krenulo iz Vragovca, a on pred nami zoran ko ljeljen. Pa kad stigismo pod Valpovo, a pred njega izšeta glavom sam Lotarinžki vojvoda. pa ga od mile volje potrepta po ramenih, a mi svi udri u davoriju, ko da smo u svatovih. Ej Matieviću, sivi sokole, baš morade prieko pod ledinu, zatuži Andrija.

— Ama dè Andrija, kazuj očiju ti, kako ono pogibe? — molilo društvo.

— Ma nemojte mi pristajati na muku — ta niesam vam jednom kazivao, već eto ne znam ni sam koliko puti! priečio se hajduk.

— Pa da si hiljadu puta, nikad nam nije teško slušati o takvom junaku.

— Eh, neka vas voda nosi! Znaite braćo kako krenusmo iz Valpova, pa stigismo k Osieku na vidik, al pod njim turski tabor, ko krtovi izrovali zemlju, nabacali bedeme, navezli topove, a do topova izvirile saručine. Kad to suočili naše vojvode, sad kimni jedan glavom, sad kimnu drugi, pa viećaj, dok ne izviećaše djavola. Tuj smo, valja udarati, pa kome pukne u repu! al bogme puklo nama! Razredali vojsku: Lotarinžki će

u desnu, onaj iz Bavarske s lieva, a Matiević će s nama zametnuti kavgu.

— Da mi ne zamjeriš, što ti presiecam rieč, al čuo sam, da je od starina ostalo u carskoj vojsci, da mi Hrvati vaviek moramo izjesti prvu vatru.

— Ta ima nas hvala Bogu ko mravi, a na glasu smo junaci od uvijek bili, pa i pravo je, da se o našu glavu prve tikve pokrvaju, izbode se zlobno stari Hajduković

— Šuti stari, to su posli gospodski, a u njih računa ne pitaj, već kako naredi, pravo naredi, a tvoje je sapu u se, pa šutkac, da te ne šigne odkle koja striela.

— Ako vam je drago, a vi slušajte, ako nije, ja ću zašutiti! naljuti se Andrija.

— Kazuj, kazuj, što mi rekosmo, bilo ko uzput...

— Ele udariše bubnji, vojska mače. Mi pod bedeme, al ruknuše topovi, zaciktaše puške, jalaknuše Turci, obavi nas oblak. Ne vidim nikog, već srćem onako ćorav napred. — U jednoj mi kubura, a u drugoj handjar. U to iza dima čujem, gdje Matiević grmi: Amo hajduci! Skočim, mrvu mi se razvedri izpred očiju, al evo Matievića, gdje se sa golom sabljom penje uz bedem, a do njega desno krilo naš Ilijica. Pripeše se, kao zvrkovi igraju im sablje i padaju sad po begovskih saručinah, sad po golu vratu bakovita krajišnika, a sad se zarone u prsa tvrdu janičaru. Sa svih strana uzpinje se carska vojska, umuknuli topovi, a preoteo zveket sabalja i noževa, spopali se ljudi prsa o prsa, pa se kolju i dave i zubi i rukama. Razbi se magla okolo nas i sad mogoh sve pravo razabrati. Naši živo potisnuli, a kud Matiević i Ilijica nategnu, tud se otvaraju sokaci. Dok u njeke ne kliknu: — Udrite junaci, Turci uzmiču! I zbilja uzeli dušmani uzmicati i da potisnu carska vojska bolje, naša bi bila pobjeda. Al u to prikupiše silu Husein paša sa Ibrahimom s jedne, a s druge naliće janičari sa velikim vezirom, a iz Osieka udariše iz topova na nas vatru prosipati — navalise sa svih strana, strpaše se medj nas i mi umakosmo, al ne uzmože Matiević, koga bili Turci saletili odasvud ko ose. Smotrio to Ilijica, pa videći ga u veliku jadu, ciknu, ko da ga zahvati olovo u po njedara: — otmite harambašu! Kliknu i poleti, a mi za njim i potisnusmo dušmane i već da ćemo ga medj nas sklopiti, al u to se vrže njeka neoprana krajiška duša na njega i pogodi ga u po čela. Pade Matiević, al pade i ubojica njegov, jer mu Ilijica onako mamen razkroji glavu, a onda diže Matievića na ramena, pa sjekuci uokolo sebe, iznese ga mrtva izsred šanca; malo poslije morade i carska vojska uzmaknuti. Prebrodismo Dravu, pa evo nas, a evo i Turaka, pa ćemo se i opet ogledati, te ako Bog dadne, boljom srećom, nego pod Osiekom. Sad nam evo Ilijica zapovieda, jer je Matieviću ponajdraži bio, a hoće ga kmeti, a evo i hajduci, samo ga još vojvoda nije potvrdio.

— A hoće, jer zna kud se pojas paše, a amo je junačan ko malo koji, — pohvali društvo.

— Kad smo uzmicali preko Drave, on ti bio s nami u zapleću, pa prvi nasrne na dušmansku poćeru, a zadnji prestane — pa takvoga junaka teško da ne će i vojvoda potvrditi kapetanom.

— Al nuto, evo vojvode, evo izbornog bavarskog kneza, pa i druge svietle gospode.

— Opet će u ritine na patke i guske.

— Dižite se!

Svi se podigoše na noge, a dotle stigoše vojvode sa jedno dvadesetak pratilaca, koji po običaju svom svaki dan odlazili u ritove loviti. Ko munja proletiše kraj hajduka i udariše mohačkim moćvarama. Tek oni uminuli, a hajduci i opet u razgovor i to potrajalo njeko doba. Baš se izmijenjivala hajdučka straža, kada od šikloške strane izpade stari Podgoratlija zbunjen, uzplabiren, brez fesa i šalvara.

— Kud si nahitio stari, ko da te turska vojska goni? — rugali se hajduci, videći ga onako napraštita.

— Ne pitajte, gdje je Ilijica?

— A što ti je, valjda nije za glavu! Al starac već podbrusi pete, pa ko brez duše uleti u Ilijičinu koljebu.

— Ilijica, odoše li vojvode u lov? zapita na dušak.

— Prije jednog sata. Pa što zato, nije im prvi put — začudjeno će ovaj.

— Brže pokupi jedno šestdeset pouzdanih momaka, pa za njima, ako misliš, da se živi vrate.

— Što je po Bogu? skoči Ilijica.

— Izdaja!

— Kakva izdaja, stari?

— Turci namjestili po lovištu busije, pa će ih žive uloviti i tako dokrajčiti rat.

— Nije moguće! — skoči ko ožežen, pa izleti iz šatora i viknu: Andrija hitro oružaj šestdeset momaka! Vrativ se natrag, upita staroga: — A tko ti donese ove glase?

— Nitko, već evo ja čuo na svoje uši. Znaš, da mi je teško zgrijati jedno mjesto, pa se verem po taboru i onom mohačkom žmirku. I danas odoh, al kad ja u šaš, al čujem šušanj, razabirem naše rieči i pomislih, da su naši kmeti, al opet mi se ne vide čisti računi, pa se sklonih u situ. Istom se ja smjestio, al eto preda mnom dvojica španjolskih pješaka. Uvućem u se paru, pa ni živ.

— Ovuda moraju loveći proći! Al vjere mi, ne će više loviti. Jesi li namjestio busije! reći će jedan, a ja se na prvi glas lecnem, pogledim oštrije i razpoznam Ivanove izpisane obraze.

— Ubila ga striela! škrinu Ilijica.

— Namjestio sam i naredio do sto krajišnika, ne bi zgodnije ni po gori. Ako nalete ovuda, ne će nam izbjeći, van da su ptice, pa da ih perje odnese — Tako razgovarajući prodjoše, a ja ko mačka požapke kroz šašinu, dok se ne ulovih vrha našega tabora, a onda poletih ko brez duše.

— Nije časiti! Bog bi dao, da ne zakasnimo! — grozničavo će Ilijica iztrkav iz šatora sa Podgoratlijom, pa okupiv hajduke, krenuše skokom na mohačke moćvare

(Nastavit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života. Napisaó Ivan Lepušić.

(Nastavak).

Gastan to starac, mnogo je pogazio mraza, ali poštenjem nikada krenuo. Slobodno će proći pol Bosne brez pare, toliko imade prijatelja. Otare si maramom oči, koje mu često suziše — uzela ih vatra — ogleda se na Marijana i samo reče: „Diete!“ — A Marijan zašuti kano da ga ni nema. Na to će Šime:

— Šta to bi, Jurko?

— Ne znam da li sam živa, da li mrtva. Došo Božo, da mu platim nekaki dug.

— A kakav dug? — presječe Šime.

— E — majstore Šime, pokojni Luka osto mi dužan 6000 groša.

— Tebi?

— Meni.

— Zašto?

— Za klasove.

— Kada?

— Prije deset godina.

— Tebi?

— Da, meni, dobri majstore, valjda i ti za to znadeš. . . Na to upre Šime prstom u Božu:

— Ti si prije desetak godina krpo vreće po magazah, a pokojni Luka prodavao je žito, sir i maslo.

— Oprostite gospodaru, ne treba se ljutiti!

— Kako ne bi? poče krupnim glasom Šime, kada ti ono tražiš, čega nikada bilo nije.

— Ali bijaše.

— Nikada! grmnu Šime. Mi svi u džematu, iz ove i one čaršije možemo zakletvom posvjedočiti, da nije bilo.

— Zaman, da vas se i tisuća zakune, — ako se mogu trojica zakleti, da je tako bilo.

— Ona trojica su kano i ti.

— Gazde iz čaršije.

— Gazde kô i ti, koji se vucare oko tujdijh domova i nepošteno posizu za tujdijm dobrom. Bit će ti ponajkašnje konopac plata. . .

— Ha! — šta to reče? Pazi Šime, u konaku pred sudcem stajat ćemo sučelice!

— Ne cvieli mi majke i moga dobrotvora! — podiže se Marijan, prihvativ Božu za ramenicu. — Znadem, što je pravo a što lopovluk. Na polje se vuci, šarena zmijo, iz te bašte — na polje!

Vidi Božo, da se je smrklo Marijanovo čelo, pohiti glavom bez obzira preko bašte na sokak, gdje se već okupilo staro i mlado.

— Pred sudcem sučelice! — viče Božo, a svjetina se smije:

— Ha, ha — ha! Propalica Božo, pobudalio je!

Majstor Šime pade na sokak, a narod ga saleti stotinom pitanja, što se dogodilo i kako? A Jurka uhvati si glavu obim rukama i zapomaga:

— Vajme jadne kukavice, što sam doživila! — i tako kukajući ode u kuću.

II.

Od one kobne nedjelje, kadno se Marijan sukobio s nesretnim Božom, već treći dan ne može mirovati Jurka, svakojake joj se vrzu misli po mozgu. Tužila bi se često, da joj srce čudnovato drhće, njeku bojazan čuti a na zlo sluti. Marijan si tješio majku, tješio ju Šime i dobre sušjedice. Po običaju bosanskom, kada se u prijateljskoj kući bud šta vesela bud žalostna dogodi, tad znanci još češće obilaze kuću znanice i prijateljice, ili da čestitaju ili utješe domaćina, domaćicu i svu porodicu. Ako je u kući veselje, tad se postostruči radost, ako li je žalost, to će mnogorieke žene tješilice razvedriti čelo, otrti suzicu i ublažiti pečal.

Niti za turskoga vakta nije se u krupno krojila siroti udovici radi duga pred kadijom, te se ne bi trebala Jurka toli snužđiti, tim manje, što se znade, da pokojni Luka nije ostao dužan nikomu niti prebijene pare. Ali je Jurka znala onu: „Dva brez duše — treći brez glave“, zato se toli i zabrinula, čuvši, da imade Božo njeke svjedoke, priprave zakleti se, a 6000 groša gotovine ne ima. Valjalo bi kuću razkućiti, — a to je isto što izgoriti. Nije ni Marijan počinio zla, ako je koju krupnu izlanuo, a znade se i komu reče.

Kada si Marijan tješkao mater:

— Ne plaši se majko, ta mi smo pravi i poštjeni.

Ona bi mu odvratila:

— Ne mogu se, sinko, sokoliti, jerbo znadeš onu: „Ako ne će čovjek na zlo — a ono će zlo na čovjeka“, a propalica Božo nije se samo jedanput krivo zakleo.

Kuka stara pa se razgovara, od zla uvijek i gorje sluteći.

Čega se Jurka bojala, to ju i ne minu. Nakon šest

dana jednom poslije podne donese „glasnik“ knjigu. Jurka prodrhće, pričini joj se, da joj zрно prosvirilo grudi — a srce umire. Zateče ju knjiga samu samcatu na domu, a ona pohiti k Šimi, pošalje maloga u čaršiju po Marijana i dovikne:

— Brzaj sine, majčine ti hrane! — A mali poteče što ga nožice poniele. Dotle će Jurka počastiti glasnika kavom, pričajući sav događaj i braneći Marijana, da je nevin. Glasnik povladjivaše nebahice Jurki, jer se i ne brine za to, znade on svoj posao. U to i Marijan na prag.

— Šta je? — upita plaho.

— Knjiga, evo! — odgovori Jurka.

Marijan uzme pismo, dva put ga pročita, podpiše dostavnicu i preda glasniku.

— Reci mi, sine Marijane, šta to piše u knjizi? — saleti ga mati.

— Prekosutra, to jest u ponedjeljak valja poći meni, tebi i Šimi u konak pred sud, — odvrati Marijan.

— Vaj me tužnoj udovici! zavapi Jurka. — Toga dana ne će živa dočekati.

Dodje Šime i žena mu. Svi oko Jurke, tješeci ju, ali zama, njeno srce hoće da pukne. Neprestano se pita: „Zar ću ja pred sud?“ Svoga vieka još nije bila ni u belediji ni u konaku. Jaduje drugi cieli dan. Nedjelja je njojzi crn petak. A kad u ponedjeljak prije sunca sjedne sa Marijanom i Šimom na kola, to joj se pričini kô da se za uvijek razstavlja sa svojim milim Pobrđjem i kućom. Stotina misli prepliću joj se u glavi, kako li će čaršiju proći, ta svatko će znati, kamo se vozi. Nu srećom bijaše vrlo rano, a čaršija još prazna.

Dok se kola poodmakoše, Pavka je sa brežuljka nepomično pratila očima onoga, za kojim čezne i gine. Šaputala je tihu molitvu, uzdisaj za uzdisajem lomio joj se iz grudi, molila je, da ga Bog vrati zdrava i vesela. Već i kola skrenuše oku sa vidika, a ona još dugo i dugo stajalaše zanoseci se mišlju u daljinu.

III.

Nakon dva sata dobre vožnje stigoše u kotarsku varoš. Na govedarnici ostave kola, a njih troje krene pješke u čaršiju do mladoga trgovca Tadije. Nimalo se Tade ne začudi, ugledav Jurku, Marijana i Šimu, jerbo se već o tom govorilo po čaršiji. Izrukuju se i razpitaju za liepo zdravlje i onih, koji su kod kuće. Tade im ponudi da sjednu i počasti koga kavom, a koga čašicom rakije.

Tade je onaj izmedju katolika, koga drže vrlo duhovitim, njega pita za savjet seljak i gradjanin. Ako nadodje u čaršiju koji fratar sa sela, taj će se najprije navratiti k Tadi. Tade prima i oprema listove za sve sveštenike u području, on obavlja vanjske naručbe, u njega nadješ uvijek po dvoje hrvatske novine, u njega imade na prodaju liepih knjiga, on je povjerenik nekih

društva, kojima je svrha širiti u narod poučne knjige. Jednom rieči, Tade je svjestan mladić, a tiem već plemenit, što uvijek nastoji plamenom svoga srca predobiti svakoga za dobru i plemenitu stvar.

Sve se namiče Tadi na jezik, da razveže razgovor o majstoru Boži. Nu Šime počne prvi:

— A jesi li čuo, kakve nezgode imademo s Božom?

— Poznato mi je sve, reče Tade, ali mislim, da se liepim nagodite sa Božom. On je propalica i nitković. Svi znademo, da pokojni Luka ne osta dužan nikomu ni ljuske od jajeta; ali Božo imade tri svjedoka, koji će se zakleti; a vi svi recite: „crno je“, oni će reći: „bielo je“, pa će i ostati bielo. A što je gore, nego da dodjete pred sud, jer kako čujem, nešto se kum Šime, nešto Marijan izpopriečio, pa bi bolje bilo, vjerujte mi, sve imanje izgubiti, nego li sjediti u hladu samo tri dana, pa da za koga, već onakova nitkovića. Ljudi su zla jezika, jedni će reći: „Sakriviše pa ih zatvorilo“, drugi će reći: „Za prava Boga patiše“ — ali poštenjima mukom podnose take pričalice, bolje milom nego li silom. Dva su zla, a ma volim štap podnieti, nego li buzdovan.

U taj mah unidju u magazdu dva fratra iz obližnjih župa. Oni će danas koješta pazariti u čaršiji, a navratit će se k Tadi, da im njeke knjige naruči. Još njesu ni sjeli, eto ti Bože na vratima. Ne bi taj došo po svojoj domisli; ali Jurka, razumjev rieči Tadine, prišaptne mu, neka bi poslao momka po nj.

— Dobro jutro! nazva Božo i počne se sa svimi redom rukovati. Pružajući mu Jurka ruku samo da joj ne puknu žuč, tako ju neki jad stisnuo, a Marijanu sjekne sedam muuja pred očima; ta sedam svojih života, da ih imade, ne bi žalio — a ma da mu može sada vrat slomiti. Jurka će prvaj:

— A šta ono ti reče, da ti dugujem?

— Duguješ mi, dobra ženo, 6000 groša, — a Marijan i Šime moje poštenje.

— Zar doista?

— Kô na nebesima jedan Bog.

— Najbolje, majstore Božo, da se nagodite s liepa, — presieče Tade, bojeći se, da ne dodju u novu opreku.

— Ne branim, — odgovori Božo.

— Ja novaca ne imam, — odgovori Jurka.

— Ne trebam ja novaca, uzvratu Božo; ti možeš i brez novaca dug platiti.

— Kako to? zaleti se Tade.

— Tako. Ti znadeš, da ja sada kukavno životarim; dakle neka mi dade Jurka u svojoj kući sobačak, hranu i neka me pere, pak za tri godine niti ona meni niti ja njoj što dužan, a ja ću pomalo raditi zanat, što zaradim, bit će mi uzglavlje u mojoj starosti i nemoći. Je li pošteno? Ljudi i ujac — evo mene, evo i vas ovdje, pa recite . . . ha!

— Sada je tebi Jurko i Marijane reći, da li pristajete, — nadoveže Tade.

— Bolje tako, nego u konaku, — dokrajče ujac.

— Neka bude na vašu, — odgovore i Jurka i Marijan. Božo dovede na to nekoga Grka nadripisara, načine pismeni ugovor, svjedoci se podpišu, a Božo reče:

— Namjesti, Jurko, u kući, jerbo ja sutra dolazim u Pobrđe.

Za jedan sat oproste se Pobrđjanci s Tedom i odu kući. Cielim putem tješio Šime Jurku, ali mu ona odvratila:

— Kuku kući, koja Božu ima!

Provozeći se čaršijom, sve se začudjeno obazire, jedni zvjedljivi, kako svršise u sudu, drugi se čude, što dobro prodjoše Šime i Marijan. A kada dodjoše u Pobrđe, — divna li preokretaja pred očima Pavkinim, jer ugleda žarko sunce svoga života. Bog je uslišao njene vruće molitve i tihe uzdisaje.

IV.

Osvanu ponedjeljak, taj najnesretniji dan u životu Jurkinu. Cio dan primala je i odpremala svoje znanke i prijateljice, koje ju obadjoše čestitajući joj, što sretno prodje Marijan.

Kako se Jurkino čelo naoblačilo još prije osam dana, to se ni danas ne razvedri; lica joj upala za desetak godina, koža joj se podlijala nekim bljedilom i žuč, a oči joj se uglubile u tmastima i tmurnima očistima kô dva presušena vira. Znade ona što dobro prodje, a bojazni i drhtavicom čeka, što mimoići ne može.

U oči je Ivanja.

Sunce se već za brda zaklanjalo, samo zatitra jošter po koji tračak i domala pade nad cielo Pobrđe riedka mrka koprena blage Ivanjske večeri, kroz koju pozireš na velebnj visini zvijezde, a na iztočnom kraju iznad smreka u bliedozračju razpoznaješ pomaljujući se mjesec. Tek je mjesec poodmako toliko, što bi — čini ti se — sa brda rukom dohvatio, a već se na ravnu ledinu sabrala omladina. Na tri mjesta zapale „svijetnjak“ (kries), veseleći se i nestrpljivo izgledajući, da se razgori, da ga mogu pjevajući preskakivati. U to ime pripravi mladež već više nedjelja prije smrekovine, da se prosuši. Po sriedi ledine zapališe među dvjema sohama viseći snop od slame i suvaraka, izveden poput glave, taj snop ljuljaše gužvom među sohama, a iskre se sipaše sada na ovu sada na onu stranu. Oko toga svietnjaka sabralo se dječurlije i poodrasle mladeži. Tudier se zaveze kolo djevojačko, pjevajući:

„Sjaj mjeseče, noćna varavico,
Nek ti dragi po mjesecu dodje,
Da ne kalja kajsar jemenija,
Da ne praši tora od dimija —.“

Šime, Šiminka, Jurka i Marijan sjedjabu pred kućom na sokaku razgovarajući se o koje čemu. Stanko i Pavka

odoše u kolo. I Marijan bi išo u kolo, da mu nije čekati zlosretnoga Bože, za koga je znao, da će skoro doći, jerbo još za dana stiže u čaršiju i tamo je zadocnio u njekoj mehani.

Jedanak dodje Božo teturajući se čas lievo čas desno, pod pazuhom mu torbak nekakvih prnja i sitni terzijski alat.

— Eto ga, on je! — izlane Šime, a Božo progovori:

— Pomoz' Bog!

— Bog pomogô! — prosu se iz četiri grla.

— Zadocnih malo, nema ništa zato — je l' de, Jurko? — S dobrimi prijatelji bijah u razgovoru; ta dočekaše me srcem kano hadžiju sa Čabe. Taman im milo, što ću tuj ostati a znadem, da je i vama drago, dobri ljudi, a poštteni obrazi, — je l' de, ha?

— Drugčije ne može biti, odgovori Marijan i nadoveže: Soba namještena i spremljena, volja te sa mnom, znadem, da si umoran.

— Ne branim sinko! Ona djeca neka igraju oko svietnjaka, a ja ću leći, dugi danci a kratki konaci.

— Tako, tako, majstore, na počinak, a ja ću kave speći, — primieti Jurka.

— Evala, kumo Jurko! Sto godina živila i sto godina kavu pekla!

Marijan podje s fenjerom napried, a majstor za njim. Božo neprestano bunca bez smisla i saveza. Došav u sobicu, baci svoju fukaraštinu u zapećak, sjedne na čilim, prekrsti se i poče glasno moliti: „Otče naš — kraljestvo tvoje — na nebu i na zemlji — kako i mi opraštamo dužnikom našim, i na času smrti — Amin — moj grieh — moj —“, svrši lupajući se neprestano po prsima. Marijan promatraše Božu, kako hvata iz „Otče naša“ rieči ko riba lepirice po površini Save o Trojacih — sada zahvati lepiricu a sada opet samo njenu čahuru. Kadšto zievne Božo, kano da će mu duša na usta. Obori ga za desetak časaka san, svali se na uznač, udari glavom po podu, zahrče grozno i usne. Marijan mu podigne glavu, namjesti na dušek i reče:

— Tako lezi, pijana glavo, samo što ti nezaplamti špira na usta.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Goloruka čeljad, što se motala oko kola — a bilo ih je šaka ljudi — nagnula od straha bježati na sve strane, kud koji može, i u štale, i u dvorac i u grmovlje. U hodniku se pokazao samo Vojski sa sabljom i puškom u ruci. Za njim je stajala kćerka mu sa pištolji. Pisar nekakki utekao pod klupu na hodniku i onamo se šćućurio.

Kapija je bila u tren oka razvaljena, jedno se krilo sa silnim štropotom stropoštalo na zemlju, plot je stao praskati, a sve navalilo što na kapiju, što preko potr-gana plota, jedni pješke, drugi na konju, u dvorište, pa na dvor.

Ne pazeći na Vojžbuna, koji je već bio primakao k obrazu pušku i naperio je, knez doleti na konju do pred sam hodnik. U to planu puška, dim mi ote očima kneza, a ljudi ciknuše prestravljeni. Mislili smo, dohvatilo kneza zrno, jer kao da se povio po sedlu — a kad bolje pogledam, a to knez skočio s konja, pa onako sa golom sabljom ravno na Vojskoga; za knezom pristali i ostali, jedni da mu budu u pomoći, a drugi da ga odvrte od zla.

Vidio sam još Vojžbunovu, kako je drhtavom rukom podigla pištolj i opalila, ali srećom promašila, i rulju, kako je navalila na Vojžbuna. Branio im se, dok na jednom vrisnu:

— Isuse, Marijo! — pade na zemlju, a šta je bilo čeljadi u hodniku, sve se saplete u jedno klupko, da ne znaš, tko je prijatelj, tko neprijatelj, a buka i cika da Bog prosti!

Pravi sudnji dan... Jedni pucaju kao ljudi, drugi mlate služinčad, ovi se rvu, oni navlače — a viču kao biesni. Vojžbunova pripala k otcu, koji je na zemlji oblit krvlju ležao... U to je pograbiše iznenada s jedne knez a s druge lovnik... ona im se otima, viče, jauče, — ne pomaže ništa: odnesoše je, pa će s njom na konja.

Nasta metež, da nije jedan za drugoga znao, da nije jedan za drugoga mario. Ja sam se držao sa strane, nisam ni za časak skočio s konja, ali ona vrevu i navalala vukla i mene napried, a moj vranac stao kopati nogama. Gledam — a ta pusta čeljad grozno gospodari: plieni, grabi, nosi šta joj u šake dodje, tuče koga zahvati.

Nisam dulje mogao da gledam te strahote; zlovolja, žalost i bol obuzela dušu moju, stao sam se ogledavati, kamo da uzmaknem iz te tišme... S ogavjem odvrativši se od tih grozota, potjerah na kapiju, da se odklonim s tog vražjeg pozorišta. Žao mi je bilo tih ljudi, žao mi je bilo i našeg dobrog kneza, koji se u toj prilici tako sramotno ponio. Preda mnom se stao mrak hvatati, glava mi je šumjela, oči se napunile suza, do-

brano dugo nisam znao šta radim, dok se na jednom nadjem na humku iza dvorca, gdje sam dospio da malko odahnem. Kako sam onamo došao, jesam li sam onamo upravo namjerio, ili me je slučajno onamo odnio — ne znam.

Ogledam se, a to ja na groblju, medju grobovi i križevi. Tjeraj natrag! Zla je to bila kob! U taj isti tren planu s jedne strane u dvorcu, a s druge u gospodarskoj jednoj zgradi. Kako se porodila vatra, je li tko hotimice podmetnuo vatru, ili se slučajno zapalilo od onog puškaranja — to sam Bog znade. Vjetar je duvao, a kako je sve bilo staro, drveno, suho kao slama, prije nego što bi izmolio tri očenaša, sve je bilo u jednom plamenu! Stojim ja, stojim i gledam na tom požarnom svijetlu, kako se vrzu crni vragovi: da li spasavaju ili robe — nisam mogao razabrati. Njegdje u sobici morao je imati Vojski puščanog praha: zagrmi, da se sve potreslo, a plameni stup diže se visoko u zrak. Isuse i Marijo! Sve se osu iskrama, goruće se glavnje porazletješe, a ljudi stade cika i vika, da ti se krv u žilama stinula. Poniknute glave popustih konju uzde — hajde, nosi me, kud znadeš!

Kad sam se stao razglédati, a to nema nigdje kneza. Kako je prošao, tko bi mi znao kazati?

Pun ieda i žuci najviše sam se ljutio na one nesretnike, koji su glupim svojim draženjem i podstrekanjem doveli kneza na taj tanki led. Znao sam dobro, da se Radzivilu mnogo toga rado progleda kroz prste, al sam ujedno znao dobro i to, da mu toga ne će oprostiti ni niža plemčad, ni velika gospoda, kao što su Sapiehe, Oginski, Tyškiewiči, Massalski.

Ne znam ni sam, kako me je moj vranac — koji je taj put bio pametniji od mene — odnio na drum i namjerio sam na majur na Sierzputovskom. Bit će znao taj put, jer sam onamo na majur često zalazio k zakupniku, nekakom Šilejku, s kojim sam bio od malenih nogu dobar prijatelj.

Kasno je već bilo u noć ili, bolje da kažem, već je bilo blizu osvitku, jer su se pietli već stali ozivati, kad no se ja, povrativši se malko k sebi, nadjem pod nekakim plotom i stanem obazirati, da vidim gdje sam. Njoliko koraka od mene ugledam kapiju, a na kapiju izadje proti meni noćobdija, ogrnut u kožuh.

Kažem mu, da mi otvori, i ja ujašem u dvorište. Kako je bio Šilejko u to doba još neoženjen, nisam se imao bojati, da ću mu biti neprilično došao, pa s toga zamolim noćobdiju, da kuca na prozor. Dok je noćobdija onamo budio, imao sam dosta vremena, da smislim šta ću kazati. Nisam htio izdati, gdje sam bio i s kim sam bio i odakle dolazim tako kasno u noć.

Trebalo je da slažem. Šilejko nataknuvši krznene cipele i ogrnuvši bundu, izleti preda me.

— Šta je, za Boga? navali prestrašen pitati. — Ti sam samcat? A tako kasno — šta te nosi ovamo? Je li

koja nesreća? Da nisi koga vraga počinio — ha? Govori, čovječe Božji!

Udjemo u sobu; sjednem mu pripoviedati, kako smo s knezom u obližnjih šumah lovili, kako sam nekako nesrećom zabludio s konjem, pa tražeći put potucao se čitavu Božju noć po šumah i šikarah i eto jedva nekako pred samu zoru dokopao se do njegova majura. U to već nalože vatru, a ja se pružim kako sam bio dug i širok na klupu, da se malko odmorim.

Pruživši se po klupi, Šilejko mi pogleda malko oštrij u oči i osupnu se:

— Ti kao da si iz groba ustao? Šta je? Jesi li se naužio straha — je li?

— Izmučio sam ti se do zla boga.

— A jesi li gladan?

U taj čas ne bi bio ni za marcipane mario. Zamolim ga, da mi štogod prostre poda me i da mi dade kakovo uzglavje, ako ništa drugo, a ono kakovo staro sedlo. Prihvatio se Šilejko da izpipa koju, al ne ćeš, ne! Da probavim ono vino i onaj ied, zatražim nekoliko kiselih krastavaca i legnem spavati, samo da me se prodje, da mu ne moram pripoviedati.

San mi nikao nije htio da padne na oči, akoprem sam bio izmučen, kao da sam bio u svih mukah, i izprebijan, da sam svaku kost u sebi osjećao. Ležao sam onako zatvorenih očiju sve do dana, misleći i promišljavajući, šta je bilo, a šta još može biti.

Šilejko, kako sam ga bio probudio, ostao je bio budan i odmah pošao na posao u pecaru i u štale, gdje su mu se točili volovi, a ja ostao sam u sobi ležeći i promišljavajući.

Od mene nije mogao ništa da dozna. Sunce je već bilo prilično visoko, kad sam ja posrkao svoj zajutak. Oprostio se sa Šilejkom i sio na konja. Što se nije vidjelo po mraku, to se sada vidjelo po bielom danu: njetko me i to ljudski ogrebao po ramenu. Zapeo sam njegdje u šumi, izvinuh se Šilejku... Odem, pa vucareći se, i često, kako mi nije bilo sile, uz put počivajući, stig-nem istom drugoga dana u Niesviež. Kako dodjem u dvor, podjem sa svojim paripom ravno u štalu i konjušara, koji mi se prvi desio, zapitam:

— A šta je sa knezom?

Konjušar kao da nije ni čuo. Stanem pogledati po ljudih: od onih, koji su bili s nama, jedne vidim, a drugih nema. Svi su mučaljivi i neveseli. Kako sam dao momku konja, podjem napravac u svoju sobu. U dvorištu je bilo malo čeljadi, a ono nešto, što sam ih vidio, čudni su nekako i neobični bili vidjeti. Upitam ovoga, upitam onoga — al ni od koga jasna odgovora. Ne čude se, što me vide, nitko me ne pita, gdje sam bio...

Istom u hodniku činovničke kuće uvrebam nekako staroga Piotrovskoga, koji je bio s nama...

— Kazuj, ako Boga znadeš, šta je?

— A ti si se liepo pobrao pa umakao — je li?

— Ta šta ja znam! Ti ćeš sve to jamačno bolje znati — de kazuj!

Podjemo u njegovu sobu i zatvorimo se.

— Gdje je knez?

— Nema ga!

— Ta valjda mu se nije što zla dogodilo?

— Najgore, što mu se moglo dogoditi, — započne Piotrovski — jer je počinio strašnu ludoriju, od koje mu ne će biti nikakove koristi... Dići će na se mržnju, a doći će vrijeme, kad će tu ludost ljuto kajati...

— A gdje je knez?

— Na majuru, jednu milju odavle...

— Je l' oteo Vojžbunovu?

— E Bogme!... Al će mu presjesti, jer je kao luda, grdi ga i baca se na nj najvećim blatom...

— A šta je sa starim? Jesu l' ga ubili?

— Ako je i ostao na životu, jadan mu život, jer su ga užasno izdevetali

Počeli smo jadikovati, al šta će nam jadikovke... nema tu više pomoći... U večer se sprodjem po odajah — sve prazno i pusto, nigdje nikoga... do Volodkovića, koji je bludio oborenih očiju po tih odajah sućuci brkove. Kao oblačina puna gromova tek što bi otvorio usta, zagrmio bi kletvom... Pogledasmo se: ja njega a on mene.

— Šta je?

— Šta je?

— Ništa! — sleže ramenima. — Kazan Božja!

Nije to meni dosta i ja na njega, da mi sve redom i po duši kazuje...

— Kaži mi... molim te... šta je? šta će biti?

— A šta hoćeš? upita me nestrpljivo. Zlo je, a kako će biti, to samo Bog znade.

I od njega sam doznao, da su Vojžbunovu odveli onamo na majur i da je knez takodjer na majuru kod nje. Šta se ondje radilo, to mi nije nitko umio da kaže, al' da nije bilo najbolje, tomu se lako bilo domisliti, jer je sve bilo nekako popareno i poklapljeno. Nješto je ljudi bilo ostalo s knezom, da čuvaju majur. U Nesviežu je bilo sve pusto i mrtvo. I tako prošao jedan dan, prošla i dva dana, da prošao bogme i čitav tjedan, a kneza nema pa nema. Kad bi tko pitao, gdje je knez, odgovorilo bi mu se, da je u lovu, a u kojoj šumi — to se ne zna. Osmog dana iz jutra, baš kad sam se oblačio, uleti mi u sobu oko devet sati Piotrovski.

— Knez je došao!

— A šta je?

— Ne znam, ali knez je došao.

Obučem se brže bolje da budem knezu na službu.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Kalo imade gradova u Evropi, kod kojih bi se sva svojstva čara i toli dične uspomene narodne prošlosti u jedan vienac spojile kano što u Kijevu. Već položaj mu je prekrasan. Sa zapada steru se od galičkih gora u rusku ravnicu brežuljci do rieke Dnjepra. Na takovih pitomih brežuljcima i u dražestnih uvalah njihovih uz tu svojom veličinom treću riekcu Evrope leži Kijev. Brežuljci su dakako nizki, jer najviši visok je tek 43 r. sežnja (nješto preko 86 metara) nad riekom, a 84 sežnja (preko 168 m.) nad morem. Ali i ta niskost čini se visokom u onoj nedoglednoj nizi. Uz to brežuljci su obrasli šumom i drvljem, kano što topoli i akacijami, i svakovrstnim voćkama, medju kojima imade oraha, bresaka i kajsija, jer je podnebeje dosta blago, dočim srednja toplota ni u zimi nije niža od 2 stupnja studeni, u ljetu pako vrućina skoči i do 32 stupnja R. Toga radi obradjuju se takodjer vinogradi uspješno. Kada se dakle iz one ravnice, kojom se južno-ruska step razpukla, primakne vlak onim brežuljkom obraslim, ovi se oku prikazuju još čarobniji. A ovu liepu zelen obasjavali nam topli sunčani traci, koji su nas vozeće se u grad grijali kano da smo u mnogo južnijoj zemlji.

Kada je mene i prijatelja J. izvožičik iz kolodvora vozio najprije uzbrdice Bezikovskom ulicom, pak onda Bibikovskim bulvarom nizbrdice, te se spustio u glavni i najljepši dio novoga Kijeva, u „Kreščatik“, gdje smo odsjeli u gostioni „Belle vue“, razgledajući sgrade sjetio sam se pohvale, koju je glasoviti bečki arhitekt F. Schmidt dvie godine prije toga pred menom u Zagrebu o Kijevu izjavio. Bivši na ime pozvan, da učini nekome velikašu gradjevu osnovu za liep dvorac i razgledavši stare i nove gradnje, pronadje, da je Kijev za arhitekta jedan od najzanimivijih gradova Evrope. O tom će se štilac sa mnom uvjeriti, kada se glavnimi dieľovi grada prošetemo. Ali i obćeniti utisak jest čaroban. Već ona množina crkava, imade ih preko sedamdeset, s pozlaćenimi kubami, o kojih se sunčani traci odsievaju i koje se oku blište kano da su umjetno razsvietljene, prikazuju uzvišenu sliku. Nove kuće gradjene su nekim posebnim slogom, koji bi se mogao kijevskim zvati, a koji u sebi dovodi sredovječne oblike u sklad s novimi; gradjene su većinom od crvenkaste nenažbukane i neobičljene opeke, svršujući gore pod krovom u izsjeckane i male-nimi otvori providjene kamene zubove. Reć bi, da na

gradnju uplivaju domaći i zapadni motivi. U tom pogledu Kijev je u Rusiji upravo tako izvoran, kano što je u drugom pravcu Moskva; pak ako bi ga htjeo prisposodobiti kojemu talijanskomu gradu, prozvao bih ga ruskom, sjevernom Firencem.

Grad se stere stranom na brežuljcih, stranom u uvalah, koje oni tvore, stranom pako u ravnici na obali rieke Dnjepra. Zaprema pako sa prieko 150 000 stanovnika i do 5.000 kuća prostor okolo 44 □ vrsti (prieko 6 □ milja), dakle razmjerno velik prostor. Razlog je tomu, što obronci brežuljaka nisu svuda kućami zapremljeni i što su buljvari i ulice po ruskom običaju prostrane i široke, kano i sve novije posvema ravne. Grad se dieli položajem u tri glavne česti: u nizini duž desne obale Dnjepra stere se „Podol“, koji je na zapadu opasan visom, na kojem se druga čest diže, na ime stari Kijev, старый городъ. Iz „Podola“ dospije se „Aleksandrovskom“ ulicom u spomenutu prodolicu i najljepšu novoga Kijeva ulicu „Kreščatik“, koja se proteže sve do ulaza u rečeni Bibikovski buljar, a prislanja se na Vasiljevsku i dalje na „boljšu“ (veliku) ulicu, tako da ove ulice uz dvie tri pobočne zapremaju celu prodolicu. Preko „Kreščatika“ a naprama starom gradu uzpinju se brežuljci, na kojih jesu „Lipki“ i iztočnije „Peščersk“, treća glavna čest. Kada bi se svaka čest po glavnom zanimanju stanovnika imala označiti, tada bi valjalo prozvati „Podol“ trgovačkim, stari grad činovničkim a „Peščersk“ svećeničkim dielom grada; „Kreščatik“ jest takodjer poslovni dio. Upravno je Kijev razdieljen u Peščersk, Lipki, Novoe stroenie, Stari gorod, Podol, Obolon, Lukljanovku i Solomenku, kojih je najnapučenije „Novoe stroenie“ sa blizu 30.000 stanovnika.

Kijev je sada glavni grad istoimene gubernije, koja na prostoru od 925 □ milja broji (1881.) 2,624.323 stanovnika; podjedno je sielo gubernatora i general-gubernatora za kievsku, podoljsku i volinjsku guberniju. „Dom general-gubernatora“ je na „Lipki“, to je palača kamena na dva sprata u sred vlastitoga perivoja. Ne daleko a onkraj Aleksandrovske ulice jest „gosudarev ili carskij dvorec“, odredjen za stan caru i carskoj obitelji, kada dodju u Kijev. Sagrađi ga carica Elisaveta Petrovna g. 1750—3. U njem je carica Katarina II. stanovala g. 1787. kroz tri mjeseca. Godine 1819. bješe mu gornji sprat izgorio; ali je kasnije dogradjen, te su mu i dva pobočna krila dogradjena po osnovi arhitekta K. J. Majevskoga. Gradjen je dvorac u rokoko-slogu; pred njim je krasan cvietnjak, a na okolo perivoj, keno što u obće „Lipki“ su pune perivoja, vrtova i šetališta. U nutri je dvorac uredjen po ukusu dobe Ljudevita XIV.; u donjem spratu glavne sgrade imade 55 soba; u gornjem spratu odredjeno je 28 soba i dvorana za carsku obitelj. Poznato je, kako se u novije doba razpravljalo u Rusiji, da bi carski dvor jedno vrijeme svake godine sproveo u tom glavnom gradu maloruskom, gdje bi dolazio u bliži

doticaj s ovim južnim dielom velike carevine. A Kijev bi zaisto zaslužio ovu čast i po svojoj dražesti i po uspoimenah ruskomu narodu toli milih.

Mene su da kako zanimale najviše historijske znamenitosti kijevske; s toga smjestivši se u gostionici i okriepivši se tečnom hranom, izadjoh odmah, uputiv se ponajprije u „stari grad“. Prvo poslije podne bješe nam provodiči članovi arheologičkoga kongresa o. J., nekada pitomac duhovne akademije kijevske, i profesor V. iz Moskve; a drugo jutro pridruži se mladi kijevskoga universiteta profesor, poznati historik Fl. Uz ove dodjoše u pohode i drugi, začuvši naš dolazak, tako da uz ovakove „cicerone“ mogosmo u kratko vrijeme od tri dana pregledati sve znamenitije historijske spomenike, sve prosvjetne zavode, celu okolicu itd. Ali bijaše skoka od jutra do mraka, da mi se od onolika raznoličja pušila glava.

Znamenitosti kijevske ne mogu se razumjeti, ako se ne ogledaju u zrcalu poviesti te „majke gradova ruskih“, kako po ljetopiscu Nestoru Oleg prozva Kijev, te „koljevke svete vjere“ ruskoga naroda, kako ga nazva car Nikola I. (1833), toga „Jerusolima zemlje ruske“, kako ga tim imenom proslavi (1856.) pokojni car Aleksander II. Kijev je zbilja Jerusolim, jest Rim ruski, imajući s ovim drugim takodjer sličan položaj brežuljkasti.

„U Kijevu — pravo je kazao M. Pogodin — jest koljevka ruske historije. Kano što Moskva sa svojim Kremлом, spasom na Boru, grobnicama arhangelške stolne crkve, krasnim krilcem, spaskima vratima, lobnim mestom, Vasilijem blaženim, kazanskim hramom i dr. prikazuje na oči sastav sadasnje ruske države, tako nam Kijev spominje njezinu koljevku, njezino osnivanje, početak, prvobitni razvitak, njezinu tako rekav prvu korekturu, i to spominje načinom zornim, uhvatljivim. Naša se starina ovdje osjeća kano novost, suvremenost, kano da je jučerašnja, živa. Staro i novo ovdje se u jedno slieva. Ljetopis udara u oči na svakom koraku; i kamen, drvo i zemlja govore, da se čuti mogu. Askold i Dir, Oleg, Igor, Olga, Vladimir, Jaroslav vratiše se, tako se čini, iz daleka puta poslije duga oprosta. Vi se s njimi sastadoste jučer i sjećate se mjesta, koja su na njihova imena privezana. Mašti otkriva se široko polje, i vam se hoće tražiti tragove svih davnih događaja, mjesta svih pozorišta, koja su se u vašoj pameti sačuvala“. Ovih sam se rieči sjetio i ja, ne samo sjetio, već sam ih i živo očutio, kada sam starine i svetinje kijevske pregledavao.

Kano što je postanak Rima, a i drugih u sudbinu naroda duboko zasjecajućih starih gradova, tako je i postanak Kijeva, prem za tisuću i više godina mlađega, zaodjenut pričom, bajkom. Prvi od troje braće slovjenkih Poljaña, imenom Kij, Šček i Horiv, uz sestru Libedu, bio bi zaposjeo nad Dnjeprom srednju od triju visina i ondje zasnovaio grad, njegovim imenom „Kijev“ prozvan.

Na tom se visu i danas stere „stari Kijev“. U toj priči ova je jezgra istinita, da je Kijev bio glavnim gradom ruskoga plemena „Poljana“, koji su u srednjem Dnieparju stanovali, kano što je Ljubeč bio njihovih susjeda Sjeverjana, Smolensko Kriviča, Novgorod Slovena itd. Malo poslije god. 862., koje bi osnovni kamen ruskoj državi postavljen u slovenskom Novgorodu, bješe poljanskomu Kijevu sudjeno, da postane kristalizacionom točkom novoj državi. Što su Rurikovi „bogatiri“ Askold (Höskuldr) i Dir (Dyri), zaposjedši Kijev započeli (864), to je sin njegov Igor (Ingvar) pod skrbnikom mu Olegom dovršio, prenesav iz Novgoroda kneževsku stolicu u Kijev (882). Od sada je Kijev bio prijestolnicom nove na sjeveru slovanske države, koja se je stvarala pridruženjem si manjih slovanskih plemena, pak je takovom ostao skoro tri stoljeća, dok ga nije god. 1169. grad Vladimir nad Kljazmom zamienio. I tada, kada je poslije smrti Jaroslava (1054) ruska zemlja po njegovoj odredbi podijeljena bila među njegove sinove u udjelne kneževine (černigovska, perejaslavka, smolenska, vladimirsko-volenska, plocka), ostade Kijev stolicom velikoga kneza, zastupnika sve Rusije. Ova se doba u ruskoj povijesti zove dobom kijevskom, a ona jest od najsjajnijih. Kijev postade pod Vladimirom razsadnikom kršćanstva i kršćanske prosvjete (988) za sav narod ruski; ovdje bješe utemeljena stolica ruske metropolije, ovdje zasnovana učilišta, ovdje započe knjiga i umjetnost ruska. Odavle spremna vojska na Carigrad, u Podunavlje, proti Polovcem i drugim neprijateljem ruske zemlje. U to doba raznio se glas o Kijevu po celom svijetu, te je na zapadu smatran suparnikom ponositomu Byzancu. Ditmar Meziborski pripisuje mu početkom XI. vieka prieko 400 hramova, 8 trgova i neizmerno mnogo žiteljstva Kijev i doba ruske prošlosti, u kojoj je on prvenstvovao, postadoše takodjer kolievkom najstarijih ruskih „bilina“ t. j. narodnoga epskoga pjesništva. I starijim bogatirom Svjatogoru, Mikuli i Volgi step je i kijevska Rusija glavnim poprištem njihova junačtva; i Ilja Muromski, Dobrinja Nikitič, Aljoša Popović, Mihajlo Potok, Čurilo Plenković, Djuk Stepanović i Solovej Budimirovič, stojeći u službi velikoga kneza Vladimira, kupe se oko njega i u dvorovih njegovih kijevskih. U kratko: Kijev je kroz prva tri stoljeća ruske povijesti Rusija, a Rusija Kijev; sav se život mladoga i na površinu jedva pomolivšega se naroda usredotoči u tom brežuljastom gradu na Dnjepriu.

A šta se je sačuvalo od te veličine, od toga sjaja Kijeva? Da se i ne bi bilo sačuvalo toliko, ne bi čudo bilo obzirom na nepogode, koje su grad češće snašle. Grad bijaše nekoliko puta opustošen i to u domaćih građanskih i vanjskih ratovih. Knez suzdaljski ili vladimirski Andrija, onda Jaroslav opustošili su (1169, 1171) Kijev; a knez Rurik I. Rostislavič skoro ga je pomoću polovačkom razorio, uništiv „Podol“ a poplieniv u „starom gradu“ crkve i manastire (1204). Ove nevolje građanskih

ratova bijahu samo predteče potpunomu opustošenju, koje je grad dne 5. i 6. decembra 1240. god. pretrpio, kada bješe tatarskim Batu-kanom silom osvojen. U Kijevu ostalo je jedva 200 kuća čitavih; kneževski dvor, hramovi, samostani razgrabljeni.* Padnućem Kijeva izgubila je Rusi a središte svojega jedinstva, među južnom i sjevernom prekinu se sveza; nastala podpun prevrat u narodnom i državnom životu. I duhovna glava preseli se u Vladimir, kašnje u Moskvu. Dogodi se pače čudnovat i skoro zagonetljiv prekrat u samoj duši puka. Starodavne „biline“ kijevskoga cikla preseliše se na sjever, gdje i sada žive u srcu i ustima puka, i gdje ih ruski učenjaci traže; a u zamjenu stvorene su krasne maloruske „dume“ t. j. historijske pjesme, koje slave kosačtvo. Spomenute vitezove Vladimirove ruski narod u kijevskom području posvema zaboravi; oni potražiša i nadjoše poslije kijevske katastrofe utočište među braćom velikoruskom. Prevrat, kano kada bi junačke pjesme kosačke izčeznule na mjestu njihova postanka, a živile u našem Zagorju. Tako se nesreća Kijeva kosnula ruskoga naroda! Kada se je za gospodovanja zlatne horde u Saraju pribirao na odpor ruski narod u istočno-sjevernih predjelih, Kijev je životario u svezi s galičko-ruskom zemljom; dok ne dodje u vlast najprije gospodara Litve (1320.), onda unijom lubelskom (1569.) u vlast Poljske. Poslije sto godina (1667.) andrušovskim mirom bude povrćen Rusiji.

Sve znamenitosti Kijeva stoje u najtjesnijem savezu s ruskim narodom. One sjećaju nas dobre i zle kobi njegove; na dobe sjaja i propasti grada. Njeke nam se pokazuju u ostancih, druge nose tragove što razorujuće strasti, što lakoumnosti ljudskih ruku.

Naš prvi posjet bješe namijenjen staromu Kijevu, i to najstarijemu dielu njegovu, koji je ležao na sjeverozapadnoj strani visa nad samim Dnjeprom i prama uvali, gdje se sada „Kreščatik“ stere. Na onom visu bijaše takodjer kneževski dvor, a ondje blizu na humcu po staroj predaji veliki kip Peruna, okružen kipovi šestorice drugih kumira. Poslije krštenja Vladimir je sagradio hram, posvećen sv. Vasiliju na onom mjestu, gdje je sada „treh-svjatiteljska“ (sv. Vasilij, Grigorij bogoslov i Joan zlato-usti) crkva. Drugi hram nedaleko od dvora bijaše isti knez sagradio na uspomenu rodstva presv. Bogorodice na mjestu, na kojem su varjag Fedor i njegov sin Ivan umoreni bili od pristaša stare vjere. Ovdje je sada „desjatinnaja cerkov“, u koje se riznici uz ostale zanimive starine čuva najstariji ruski penez, srebrna grivna, koju sam vidio i u petrogradskoj eremitaži. Na tom zemljištu najstarijega Kijeva sačuvana su dva veoma zanimiva ostanka: „Zlatna“ naime vrata dobe kneza Jaroslava (1018—54), Vladimirova sina, i prodorine samo-

* Kako su Tataři Kijev i južnu Rusiju opustošili, opisao je god. 1246. Plano Carpini, koji je one strane posjetio.

stana sv. Irene. „Zlatna vrata“, ostanak nasipa rečenoga kneza oko crkve sv. Sofije, i manastira Georgija i Irene, otkrivena su g. 1832., te su po zapovjedi cara Nikole I. stavljena pod javnu ohranu. Sagrađena su od kamena i opeke; visina stiena iznosi 5 ruskih sežanja (preko 10 m.), a širina vrata, prolaza, iznosi do 5 m.

Po svojoj sastavini istoj se dobi pripisuje i ona u isto vrijeme otkrivena razvalina, u kojoj arheolozi naziru ostanke manastira sv. Irene, također Jaroslavom sagrađena. Sačuvao se ovelik odlomak zida, koji je sada pokriven u podobi crkvice. Pošto ovdje svaki skoro korak sjeća na prve kršćanske knezove ruske, podignut je god. 1853. spomenik sv. Vladimiru na okraju onoga visa u spomen pokrštenja ruskoga naroda god. 988. Po davnoj naime predaji narod bi ondje izpod one terase u Dnjepriu kršten, gdje je na obali sagrađena na uspomenu crkvice. Spomenik predstavlja osmouglastu prizmu, kojoj su stranice ukrašene reliefnim slikama, odnosno sećimi se na rečeni događaj, a na vršku koje stoji kip sv. Vladimira s krstom u ruci.

Sa spomenika toga prekrasan je vidik na Dnjepar, na Podol i na ravnu Ukrajinu. Gledaocu izpod nogu vijuga se ova veličinom druga Rusije, a treća Evrope rieka. Izvirući u Valdaju blizu vrela

Volge, teče duljinom od 1860 km. i zaprema područje od 8500 □ milja. Širina mienja mu se između 100 i 500 metara. Od Smolenska do Kijeva plove po njem ladje, od Kijeva i parobrodi sve do čuvenih pragova, kojih se neki pripodobljaju vodopadu Rajne kod Schaffhausena. Na dalje od Aleksandrovka opet plove parobrodi sve do Crnoga

mora. Dnjepar je za obćenje i za trgovinu rusku od velike važnosti; osim mnogobrojnih splavi do 10.000 ladja plovi po njem na godinu, koje prevoze robe u vrijednosti od preko 20 milijuna rubalja. Ovo značenje imaše Dnjepar od vjkada; on bijaše ruskim Slovjenom najstarijom i najobičnijom vodenom cestom, kojom su pro-

Žrtve vjerske gorlj

dirali u Crno more. Staro-ruske vojničke družine polazile su od Kijeva Dnjeprom na Carigrad. Kijev je i sada glavna stanica za parobrodarstvo na Dnjepriu. Jedno društvo podržava ondje 12 velikih parobroda, koji plove u Pinsk, u Černigov, u Čerkask, Kremenčug, Ekaterinoslav i t. d. Kod Kijeva je rieka preko 500 metara

široka, a vode preko nje dva mosta: lančanik, sagradjen godine 1848. odredbom cara Nikole I. (odavle Николаевский мостъ) troškom od 2,500.000 rubalja, i željeznički, jedan od najveličanstvenijih mostova Evrope, dugačak preko 1 000 metara, jer premostuje ne samo korito, nego i močvare velike rieke. Gradnja stajaše

ove prirodne krasote. Jedne večeri htjedosmo odanle motriti „Podol“, razsvietljen plinom po ulicah i sviećami u kućah. Pogled divan, kano naručena razsvjeta. Dok smo ovako zamišljeni upirali oči u napućenu nizinu, dopre do ušiju iz blizine piev narodnih pjesni. Ogledavši se, vidjesmo celo kolo sveučilištnih djaka, pje-

vajućih kod spomenika prekrasne maloruske „dume“. Kolika poezija! Na mjestu, posvećenu stopami Olega, Igora, Vladimira, Jaroslava... u tiho doba noći i nad Dnjeprom i razsvietljenim „Podolom“ uz pjevanje iz mladanih grla maloruskih preliepih narodnih pjesni!

(Nastavit će se.)

—*—

Zbirka hrv. narodnih pjesama.

(Svršetak.)

Naša narodna pjesma ostat će uvijek ponajljepšim urešom naše literature. Njeke junačke i ženske pjesme mogu se s najvrstnijim djelima umjetne poezije naše dostojno natjecati, pače za njeke se čini, da će ih umjetna poezija jedva dostići. Pored ove estetične cene imade još i drugih razloga, zašto nam je čuvati to biserje narodnoga duha. Možda se nigdje ne odsieva tako vjerno duh našega naroda, kao u narodnoj pjesmi. Opisujući junačstvo, vjeru i plemenitost narodnih

junaka, prikazuje nam narodna pjesma ujedno živu sliku narodne duše. Nigdje se tako jasno ne razabire duševna fiziognomija naroda, kao upravo u pjesmi. No osim toga u pjesmi vidimo sliku prošlih vremena. Bar za njeke epohe dade se iz narodnih pjesama složiti dosta jasna slika obiteljskih, društvenih i vjerskih prilika narodnih. Od starijih

ti. Slika Vaclava Brožíka.

3,000.200 rubalja. Kolika dakle nije oku razkoš gledati s onoga prekrasnoga vidika u ovu veliku riek u dimeće se po njoj parobrode, te krcajuće i izkrcajuće se putnike i toware. Preko rieke opet nedogledna pučina ruske zemlje. Kada nam je god bilo moguće, svratismo se ovamo pod spomenik Sv. Vladimira, da se naužijemo

vremena (prije hajdučkoga doba) narod je naš u narodnoj pjesmi osobito živo upamtio epohu od polovine 14. do polovine 15. vieka. To je upravo doba sredovjekoga viteštva u našem narodu. Sav život viteškoga i plemićkoga života u to doba možeš naći u narodnim pjesmama. Ni najtužnije neprilike nisu mogle narodu iztisnuti iz pameti ovih predaja. Nadalje u narodnim pjesmama možeš čitati svu poviest kulture naše. Na svakom listu vidiš, kako vjera i knjiga dopire u narod s iztoka, a trgovina i vojničstvo sa zapada. One su živim svjedokom, kako se diljem vjekova na Balkanu zapadna i istočna kultura borila za prvenstvo.

Uza sav bujni život našoj se je narodnoj pjesmi bojati skore smrti. Čim više moderna kultura provaljuje u narod, tim više nestaje narodne pjesme. Dok je narod hrvatski i srpski živio zaklonjen od evropske kulture, dotle je trajao djetinji viek narodne pjesme. To je bilo zlatno doba naše narodne poezije. U narodu, koji žive priprostim životom, nema velike razlike među naobrazbom pojedinih ljudi. Svi su nekako jednaki. Nitko ne nadvisuje drugoga duševnom pretegom. U takovoj prilici, ako je samo narod darovit za pjesmu, može cvjetati narodna pjesma onako priprosta i svjež, kao što je naša. Tak, je narodna pjesma zajedničko dobro. Svi umiju pjevati pjesmu, kao što svi znadu govoriti, niti se tko otima za slavu, da je spjevao ovu ili onu pjesmu. Ali ne treba istom napominjati, da i našoj narodnoj pjesmi nestaje sve više zgodnih prilika. Do nedavna je narodna pjesma bar u gori slobodnim dahom disala. Kao što u drugih naroda, n. pr. u sjevernih Germana ili u Talijana, narodna pjesma najdulje živi u gori. U slobodi gorskoga zraka najljepše uspjeva narodna pjesma, a jamačno za to, jer je gora manje dohodna, nego dolina, gdje se trgovinom i drugim načinima lašnje uvlače tudji elementi. Najljepše naše narodne pjesme potječu upravo iz brdovitih krajeva, pa je već Vuk opazio, da je pjesma sve gora, čim se više u nizinu spušta, te se najgore pjeva u Bačkoj, a najbolje u Hercegovini. Svojim običajima pokazuje narod naš veoma konservativnu ćud. A najdulje se takav konservativizam opaža u planinama. Nije samo u nas tako. Svagdje se može opaziti, da su gorski krajevi znali dulje saćuvati tragove starine, nego ravnice. Ali odkad su se smirili bojevi našega naroda s Turcima, i u slobodnu goru prodire zapadnjačka kultura, te otima svijetu onu naivnu imaginaciju, koja je duša narodnome pjesnićtvu. S toga će jamačno svaki prijatelj narodnoga napredka živo želiti, da se to narodno blago čim prije sakupi, dok ne izgine; jer, nema sumnje, naša narodna pjesma izgiba, pa što se još danas dade sabrati, možda se za koji decenij ne bi više dalo

S toga mi ne možemo dosta preporučiti svoj gospodi, koja s narodom živi, da što prije stanu bilježiti narodne pjesme, jer će ih do skora nestati.

Živuci narodna pjesma organskim životom, ona se neprestano mienja, ali tako, da se uvijek razabiru njeke stalne epske forme. Te se stalne epske forme pokazuju ne samo u pojedinim stihovima, nego i u rečenicama, ne samo u pojedinim situacijama, nego i čitavim kompozicijama. Kad je tko od mladih nogu privikao ovim epskim formama, lasno mu je spjevati narodnu pjesmu. Odatle imade toliko raznih varijanata o istom događaju. Za to se istoj situaciji podmeću tako razna lica. Pa koji je pjevač vještiji, taj će pjesmu ljepše zglobiti nego onaj, koji za taj posao nije toliko vješt. Za to imade dobrih pjevača, kojima su sve pjesme lijepe, a opet rdjavih pjevača, koji će najljepšu nagrditi. Naša se na ime epska pjesma nije razvila do organske cjeline, kao što je imadu Indi, Heleni, Germani, Finci i dr., nego opisuje pojedinačke događaje. Odatle ona sila sličnih mejdana i ženitaba, što ih spjevavaju i pjevaju narodni pjevači. Za život narodne pjesme vriedno je poznati i sve varijante. A što naš narod nije stvorio jedinstvena epa, premda veoma darovit, bit će tome više uzroka.

Nije ovdje mjesto, da govorimo, koliko li su vriedne naše narodne pjesme znanosti. Koliko će samo biti prilike, da se naša narodna pjesma izporedi s narodnom poezijom ne samo slovjenjskih, nego i drugih naroda, imenito germanskih. I najnezatnija ženska pjesma može često u tom poslu razjasniti mnogu tajnu zagonetku.

Pa koliko će naša narodna pjesma biti na ruku znanosti, koja ide za tim, da protumači razvoj arijskih naroda od najstarijih vremena do današnjega dana. Ali ni za našu umjetnu poeziju nije narodna pjesma postala suvišnom, dapače ona će joj u jednom ostati uvijek uzorom, a to je jezik. Dok je pučka pjesma drugih naroda veoma često sva puna nezgrapnih provincijalizama, naša je narodna pjesma najljepši uzor pjesničkoga govora. A pored toga ona će i inače biti u prilog umjetnoj poeziji, budu li samo umjetnici pjesnici znali iz narodne pjesme vaditi med, a ne tek stanice. Ona može osvježiti pjesnika, a po gotovu može biti na uhar liriku, koji će u narodnim pjesmama naći nekoliko upravo nedostižnih izražaja lirskih ćuvstava.

Zgoda je, da i mi Hrvati pokažemo svijetu, što imamo. Ovakav zbornik bit će svemu narodu na ćast. Za to treba za vremena prionuti za posao. Korist takova rada osjetit će najbolje naši potomci. S toga ponovno želimo, da poziv Matićin ne ostane glas vapijac u pustinji.

M. Š.

LISTAK.

K slikam.

Žrtve vjerske gorljivosti. Slika Vaclava Brožika. I opet nas česki umjetnik sjeća svojim kistom one dobe iz burne prošlosti českoga naroda, kad no je krv potokom tekla izmed Husita i katolika, kad no je liepa i bogata Česka iza građanskoga rata ostala tužnom pustoši.

Pokret husitski bješe svladan ... a na to se slavobitna go-spoda pomamiše, da iztriebe zadnje ostatke Husita. Petar Kono-pištski, Divůček i drugi nesmiljeni okrutnici prolazili su od sela do sela, od polja do polja, hvatali ubogi narod i dovođili ga do Hore, pa ga onda prodavali ili ga bacali u tavnice, ubijajući ga živa najokrutnijimi mukami. I slika naša prikazuje taku gomilu naroda stjeranu sa svih krajeva... Šta te nevoljnika čeka, lasno bi mogli pogoditi.

Ovu liepu sliku izradio je V. Brožik još za svoga boravka u Draždjanih, navršivši tekar dvadesetu godinu. Premda nas slika opominje na krvave događaje, ipak nije umjetnik htjeo da nam prikaže koji grozan prizor, već je svoju tvornu snagu uložio u lica ovih nesretnika, tako da iz njih pogadjamo mnogo više, nego li bi ma koji slikar na svietu mogao predočiti.

Književnost.

Česka. Poznati pjesnik česki Adolfo Heyduk izdao je nedavno novu zbirku pjesama „Zaváté listy“. Pjesnik sam najprije u nizu pjesama prikazuje, kako mu liepo napreduje mala kćerka Liduška. Ona je mila kao andjelak, pa je otac ljubi svim žarom svoje duše. Mi vidimo, kako otac s posmjehom gladi zlatnu kosu malome andjelku, kako je tetoši i mazi, kako je na koljenima drži i na pločici uči pisati. No nemila sudba ne dade otcu, da dugo uživa raj. Jedne se noći nadvi nad kolievku male Liduške andjeo smrti te pokosi taj mali, mirisni cvietak. Pjesniku se srce lomi od boli za malim zlatom. Najiskrenije čuvstvo tužna očina srca odjekuje u Heydukovim pjesmama, pa će u svjetskoj književnosti biti pomalo pjesama, gdje bi očinska ljubav bila tako istinski i žarko prikazana. Osobito je divna elegija „Za Liduškou“, u koju je pjesnik zbio sve boli svoga raz-civiljena srca. Liduškin grob na Pisečkom groblju nije u pjes-ničkoj umjetnosti odsada manje znamenit, nego gotička sjenica Heleisina na Pere la Chaise-u u Parizu i sarkofag Julijin u Veroni. — Ne davno se prikazivaše prvi put u Pragu najnovija šaljiva drama Šauberškova „Eva Kubánková“. Glavna je osoba u toj šaljivoj drami tvorničar Kubanek, ograničen čovjek, koji se strmoglavi u politiku i hoće da postane poslanik i re-formator društvenih prilika te je rad da stvori novo doba. No što se više napinje i napreže, to mu je rad komičniji, pa se revni tvorničar pokraćenih rukava vrati svome predjašnjemu poslu. U glavnu je radnju upleten čitav niz komičnih epizoda. —

Franczecka. Ovih se dana prikazivala u Parizu u „Odéonu“ Coppéeova drama „Lady Dora“, u kojoj nam se zvučnim sti-hovima prikazuje krvav prizor iz poviesti škotske. No u svakom se činu odaje pisac, da je lirik, a veoma malo dramatik. Ovaj duhoviti i ljubezni akademik pariški veoma je slavan sa svojih lirskih pjesama, a i njeke omanje dramske stvarce pošle su mu liepo za rukom. Ali već u „Severu Torellu“, koji se je pri-kazivao prvi put godine 1883., mogao se Coppée osvjedočiti, da mu ne cvatu ruže na tom putu. U svemu se pokazuje Coppée na pozornici jednim od najslabijih učenika Viktora Hugona, od

kojega je samo najgore dramske mane pobrao. Ali je za to nenadmašan versifikator, pa to može i zna zasliepiti i najprok-šenijega Parižlju, te će zapljeskati, gdje bi inače zviždao. Mais il y a de si beaux vers! — Čuveni pisac Comte Paul Vasil-rodod Rus, koji je svojim djelima o društvu pariškom, londonskom i berlinskom uzvitlao silnu prašinu, pohodio je i siromašnu Špa-njolsku, te je svoje događaje i misli objelodanio u knjizi „La Société de Madrid“. Djelo je već doživljelo tri izdanja. — Feuillet je objelodanio nov roman „La morte“ religioznoga smjera. Ljubimac krasnoga spola Feuillet — kao modni pisac — stekao je svojim romanima liep imetak, oko tri milijuna franaka. Ali ljudskom srcu nikad dosta nije, pa je i Feuillet poželio više. Za to se dade na burzovne spekulacije. Ali bio rdjav trgovac, jer je doskora ostao bez pare. Pa tako nješto bogati Feuillet mora danas u manastir, da nadje zaklonište. To se razalilo nje-govim čitateljicama, pa su u kratak čas sakupile do 100.000 fra-naka starcu pjesniku, ali mu nisu predale glavnice, nego Feuillet dobiva samo kamate. Feuillet ipak ostaje u manastiru u pred-gradju parižkom, te piše religiozne romane. Znameniti kritik novoga naraštaja u Francezkoj Paoul Bourget izdao je ono-madne drugi svezak svojih „Essais de psychologie contemporaine“. U ovom, kao i u prvom svezku, proučava Bourget velikom psi-hologijskom oštrinom duševnu dispoziciju modernoga kulturnoga društva, kako se prikazuje u djelima ponajglavnijih modernih pisaca. — Liepa je monografija o slovjenkim apostolima Ćirilu i Metodiju izišla u francezkom jeziku od Adolfa Avrila, gdje se pored pisac bavi nasploh Slovjenima, njihovom književnošću i leturgijom već od devetoga veka. Djelu je naslov: Saint Cy-rille e saint Methode. Première lutte des Allemands contre les Slaves. Paris. —

Talijanska. Knjižara Guignonova u Milanu izdala je 31. iz-danje „Poesie“ G. Giusta con note et un cenno sulla vita dell'autore. Uz knjigu je slika pjesnikova.

Njemačka. Izišao je 1. svezak IX. knjige „Arhiva za slo-vjensku filologiju“, što ga uređuje prof. V. Jagić, te do-nosi ove članke: Brückner, Beiträge zur litauischen Mythologie; Knieschek, Die čechischen Marienklagen; Stockij, Ueber die Wirkungen der Analogie in der Declination des Kleinrussischen; Masing, Studien zur Kenntniss des Izbornik Svjatoslava vom Jahre 1073; Semenov, Kritische Bemerkungen zu altpolnischen Texten. Za tim idu obznane: Mareticeva obznana Leskienova djela o kvantiteti našega jezika i Brücknerov članak: Ortsnamen-forschung. Napokon se prislanjaju sitnice i bibliografske opazke V. Jagića i A. Brücknera. —

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Nakon duljega vremena stupila je dne 17. o m. vriedna naša nmjetnica gdja. Ružička-Strozzi na po-zornicu, te je za tu zgodu odabrala Birch-Pfeifferčinu dramu „Velikašica građanskoga roda“. Kao što većina Birch-Pfeifferčinih drama, izradjenih ponajviše po tudjim romanima, ne može ni ova drama odoljeti zdravoj kritici, koja ne ište samo preinteresantnu radnju, osobito ako je takva radnja sazdana od nebrojenih nevjerojatnosti i protuslovlja. Uza sve mane rado odabiru glumci njeke njezine drame, jer im podavaju „zahvalnih“ uloga. Pa tako i u napomenutoj drami našla je gdja Ružička-Strozzi ulogu, u kojoj je mogla obćinstvo osvjedočiti o svim vrlinama svoga umjetničkoga talenta i vještine, te su ostali pri-

kazivači morali biti samo trabanti. — Dne 20. o. m. prikazivaše se „Denisa“, drama Aleksandra Dumas sina, koji je stvorio književnost demimonda. U početku svoga književnoga rada umio je mlađji Dumas više živahnom maštom nego vjernim shvaćanjem života i finim psihologijskim crtanjem, pa osobito novošću gradje osvojiti srca gledalaca i čitalaca. Najprije je Dumas odabirao gradju iz književničkih i umjetničkih krugova, koji radi ekonomičkih neprilika ili prevelika genialiteta razbijaju okove običnoga života, te se podavaju užitku i pohoti. Nu istom onda, kada je Dumas i medju krasnim spolom obreo takove problematične ljude, kakva mu je „Gospodja s kamelijama“, puče mu glas po čitavu svijetu, jer je stvorio novu epohu u književnosti francuzkoj. Dotle je u Dumasa sazrio i talenat za vjerno, upravo fotografijsko slikanje ljudi, pa mu nije trebalo dugo čekati, da razbije led stroge moralne cenzure u svojih gledalaca. Od toga vremena gotovo sve drame Dumasove nisu drugo nego pohvala i obrana prostitucije, pa i za Denisu možemo reći: opet to, samo malo drukčije. Dumas ide uvijek dosljedno za tim, da prikaže, kako i propala žena može biti nevina, kako su njezini griesi naravna posljedica društvenih prilika, kako je filistarsko shvaćanje časti pogubnom zaprekom darovitim ljudima. Ove svoje paradoksnе misli umije Dumas zaodjenuti u tako pikantnu formu, te se nije čuditi, što u razmažena obćinstva toliko prijatelja nalazi. Kolikim godi slušati vatrene rieči odvjetnika njihova nemorala! Dumas ne propovieda i ne brani svoje glavne misli otvoreno i odlučno, nego se skriva za plaštem sentimentalnosti, jer u njega nije toliko sile, da odlučno naviesti rat društvenim institucijama. Sentimentalnim prikazivanjem svojih nesretnica nastoji Dumas iz srdaca svojih gledalaca izkresati iskru samilosti, te tako zatomiti čuvstvo pravoga strogoga morala i narinuti svoju paradoksnu dogmu, no to može polučiti samo sofizmom i prevrtljivošću svojih dokaza. Takva mu je i „Denisa“. Moralno čuvstvo opire se tendenciji drame, osobito dok gledalac pomisli, kako je slabe petlje glavni motiv, za što je Denisa pogriješila. Ona naime priznaje grofu Bardannesu, da se je ona predjašnjemu ljubavniku Ferdindu podala dan prije njegova dvovoja za to, da mu dade svjedočanstvo ljubavi! Sam grof Bardannes sasma je nedosljedan značaj i upravo nevjerovatan. A po gotovo smeta gledaocu grofov prijatelj Thauvenin, koji je u drami peto kolo, te mu je jedina zadaća, da kazuje misli samoga pisca. Što se drama ipak održaje na repertoiru, imade pisac najpače zahvaliti duhovitu i živu dialogu, koji nikad ne dosadjuje, i onda karakteristikici njenih uzgrednih lica, koja su upravo majstorski prikazana. Mi bi smo upravu svjetovali, da više posize za Augierom nego za Dumasom. Od prikazivača pohvaliti nam je gdje Ružičku-Strozzi, koja je umjela krasno nuancirati sve svjetle i tamne pojedinosti Denisina značaja. I drugi su se hrabro držali do gospodina Dimitrijevića, komu nije dostalo snage, da vjerno prikaže prevrtljivca Fernanda. — Dne 21. o. m. pjevaše se „Nanon“. — A 22. o. m. vidjesmo opet „Keana“, dramu Al. Dumasa otca, o kojoj je bilo u „Viencu“ već često spomena, pa ćemo ovom zgodom samo napomenuti, da je g. Fijan kao uvijek u toj ulozi slavljе slavio. —

Sl.—

Svaštice.

Oganj. Danas u kulturno doba jedva možemo i pomisliti, kako bi moglo čovječanstvo živjeti bez ognja. Pa ipak se je oganj u pradžavno doba čovječanskoga roda dosta kasno počeo upotrebljavati. A možemo mirne duše reći, da je umjetno upotrebljavanje ognja temeljni kamen svoj kulturi. Da su već u starini uvidjali, kako je znamenit oganj u životu, najbolje nam prikazuju razni miti o začetniku ognja ili ob onome junaku, koji

je tu božansku iskru oteo nebu i donio je na zemlju. Najpoznatija je pripoviedka starih Helena o titanu Prometeju, koji je božansku iskru u trstici s Olimpa odnio, ali je za to morao mučiti grozne muke, jer ga je okrutni Zeus prikovao na pećinu, da ga kljuju orli. No ova je priča poznata već u starih Inda. Da užegu „svetu vatru“, upotrebljavali su stari bramini drven štap, koji se zvao pramatha, a pramathys bijaše onaj, koji je iz drvena štapa umio izkresati iskru. Trvenjem štapa pojavio bi se bog Agni (oganj). Bijaše to veliko božanstvo. Njemu na čast gorjelo je u hramovima vječno svjetlo, a ovome se običaju sačuvao trag u katoličkoj crkvi. Pored toga slavljahu stari bramini ovo moćno božanstvo zanosnim pjesmama, a sačuvale su nam se ove pjesme u t. zv. Rig-vedi, što no je mnogo vjekova starija od Homera. Najviše se razcvalo obožavanje ognja u Iranaca. Oдавle potječe znamenita Mitrina služba, koja je prešla i u rimsku mitologiju. U Semita se odatle razvio poznati Moloh, koji proždire ljude. Tome je trag do nedavna bio i u tom, što su do nedavna vještice sažizali, smatrajući, da oganj može ljude očišćivati. Nadalje, kako dokazuje Geiger, jezik je mnogo stariji od upotrebljavanja ognja, po tom je bilo mnogo vjekova, dok još nijesu upotrebljavali ognja. Mnogi putnici po nekulturnim stranama pričaju, da imade još mnogo plemena, koja ne znadu upotrebljavati ognja. Takih ljudi imade dosta po otocima Tihoga oceana, koji su se strašno upropastili, dok su im Evropljani upalili kolibe. Oni su smatrali oganj nekakom divljom, zmijolikom nemani, koja proždire drvo. — To su opazili već u starini Diodor, Plinije, Pauzanija, Plutarh i dr. U stara, divlja vremena bilo je čovjeku veoma teško, da pripitomi oganj, koji mu je zadavao samo strah i trepeta. Doduše nam se pripovieda, da divljaci umiju tarući komade drva izvoditi vatru. Ali je to teže, nego bi tko i pomislio. Već su stari Kinezi u svako doba godine upotrebljavali za taj posao drugo drvo. U ostalom nije bio za pračovjeka oganj tako znamenit, kao za nas. Čovjek terciarnoga doba (ako je u to doba već živio), pa t. zv. „povodni čovjek“ kvartarnoga doba življаše u toploj i ugodnoj atmosferi, pa mu nije trebalo umjetne topline. A još je manje trebao take pomoći „čovjek pećine“, živući u zaklonjenim prostorima, gdje nije osjećao zime, nalik na današnjega Eskima. Jelo mu bijaše sirovo, te nije ni kuhao ni pekao, nemajući za to posudja. Istom u t. zv. neolitsko ili najmlađe kameno doba javlja se oganj u domaćoj potrebi, gdje je ratarstvo podavalo gradju, da se pripravlja kruh, za koji još paleolitski čovjek nije ništa znao. Po svemu se čini, da se oganj dosta kasno iznašao. Koliko li je iza toga civilizacija s pomoćju ognja i željeza privriedila! —

Gluhoniemi glumci. U Londonu su priredili 3. ožujka o. g. gluhoniemi dramsko veče, prikazivali su na ime Shakespeareova „Hamleta“. Tom se zgodom skupilo veoma mnogo svijeta. No budući da bi bilo veoma dosadno gledati samo mimiku i jezik na prste i slične znakove, tumačio je učitelj gluhoniemih rieči njihove, koje su bile manje razumljive. Vele, da su se ovi neobični glumci mnogo mučili, ali za gledaoce naravno nije bilo mnogo užitka. Drama je bila jako skraćena. Možda bi bili bolje uspjeli, da su odabrali koju lašnju dramu.

Bienjane naše čitatelje, koji su samo za prou četart godine platili, molimo, da predplatu šta prije obnove.

Uprava „Vienea“.

Jadovanka. — Djakovački spasovdan. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Zbirka hrvatskih narodnih pjesama. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 3. travnja 1886.

Br. 14.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

U katakombah.

Spjevao Silvije Strahimir Kranjčević.

Oj vječni grade, pohjedniče Rime,
Daleko oku, al ne srcu momu; —
Gle u krv svoju piso sam ti ime;
Ja gledam tebe i na svojem domu,
Te motrim tebe, grade moj i ôdje,
Kô nekad tužan s Pincija* zelena,
I mislim, kol'ko uzdisaja prodje,
Što pustih tebe srca satrvena!

Oj vječni grade, sjećaš li se i ti
Bar onog jutra izpod tvoga neba,
Kad mrtav za svijet u crkvenoj sviti
Tumarah tobom — sit i presit hljeba,
Al gladan sreće, mira i počinka,
Ne mogući stišat bure svoje krvi — —
Ej, sjećaš li se hrvatskoga sinka,
Kad krenu rakam mučenika prvih?

Bijaše, jutro, vedro kano oko
Junaka tvojih pod nebom slobode,
A ja se spuštah duboko, duboko —
I pustih, nek me crne misli vode.
Koracah tamom kroz svodovlje crno,
Po hodnicih od davna pametara,
Kô divljak kakav burno sam ti srnô,
Oj, Rime moj, oj, misli moja stara!

U jednoj ruci drhtala mi svieća,
A tužno nekud kô budućnost biedna,
Dok desnica mi slaba i trpeća
Prislanjala se k stieni zida ledna.
Ah, kuda dalje —? Klecala mi noga
Bjeh samac tuj, a Hrvatska daleko!
Da molim? Jao, vriedjao bih Boga,
I ja bih kleo, kleo, da bih klekô!

Tad čuj — —! kô glas da Erebom se gubi,
Kô ptica tajna sve mi bliže lieta;
Ah, spoznah ga, to glas je, kad se ljubi,
Tim šaptom šapće samo ljubav sveta.
I digoh svieću. Na zavoju staze
Uz drhtav plam ja dragih dvoje zgledah;
Gle, kol' su sretni, milo li se paze —
I — zbrisah suzu ladnu kô od leda!

Je l' vidje kada golubče mi bielo
Pod starom strehom uz goluba blaga?
Ah, i to dvoje tako ti se splelo,
Kô s tihom srećom ona misô draga.
I vodahu se u tom svetom muku,
Ne znajući jada ni razornih bura,
Pa postadoše ručicom o ruku
Tol' svježi ponad iztrula kostura.

Pritajih se — — i gleda sam ih tako
Gdje zure u te kosti izsušene,
Što davno nekad zdrobiše se lako
Za vjersku misô na pjesku arene.
I gledah, koli kostur taj mi gledju,
Tol' mirno, kô da smrti se ne boje,
Tà ljubav sveta sušila im vedju;
A ja? Ja bijah bez utjebe svoje!

I skočih, planuh: Zar da samac lutam,
Bez svete misli, što me jačit može,
Da suze ronim i da čemer gutam,
Je l' tražiš to, ti svevideći Bože?!
Oj, daj mi ono, o čem mi se snilo,
Oj, daj mi svijet moj, da me lavom stvori;
Što kruži mene, to je mrtvo, gnjilo,
Života daj, il mrtva tuj me sori!

*) Monte Pincio, najkrasnije šetalište rimsko, glasovito sa svoga divnoga vidika na čitavi grad.

Poletih na zrak — prazan, pun očaja,
 Pobjesnit mišljah do izbice svoje;
 Sve sretno živi, samo duh moj zdvaja,
 Što j' drugim sveto, meni proketo je!
 I srnuh, plakah: Vi nebesa gluha,
 Ded dajte znak mi, u čem mi je sreća;
 Oj, tako vama svetog moga ruha,
 I suze ove iz oka trpeća!

Tad gle, gdje padoh kano brza striela
 Pred zide tvoje, o moj grade davni,
 I spazih, ploča gdje ih kiti biela,
 A na njoj slovo, kô spomenik slavni.
 Tuj čitah pismo: „Martiri di Roma“.*
 Slobode spomen slavno im se žari,
 I šapnuh: Znam se, nisam već siroma,
 Tuj vidim cilj svoj, o moj Rime stari!

*) Kad se vraćáš iz grobnica sv. Lucine u Rim, dižu ti se pred očima „Porta Pia“, vrata, kuda je Garibaldi ušô u vječni grad. Tuj je na zidine prizidana mramorna ploča, a na njoj su imena onih junaka, koji padoše pri opsadi Rima.

Djakovački spasovdan.

Ulmak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Nastavak.)

Danas, al onda ko oblak padale po onih rinitinah divlje guske, patke, čaplje i sila inih močvaruša. Lovine bilo tuj do grla, a koga srce stezalo za lovom, mogo se izdovoljiti od jutra do mraka, a o maloj mucu. I vojvode zalazile amo dan na dan, i dan na dan odjekivale njihove puške po ovih močvarah na strah i trepet povodnih i krilatih stanovnika. Pa i danas otišli, a prasak tananih kremenjara podno Mohača kazivao, gdje se lovci bave. Sad zvizne u zrak čopor gusaka, sad gakom polete razplašene patke, da i opet gdje god panu na vodu. Vojvodstva se pratnja razširila širom kao razbijena vojska, a vojvode razdragani lovom sve se više primicali turskim zasjedam. Kradom se nadgleda Ivan iznad šaša, pa suočiv na jedno stotinu koračaja loveće glave kršćanske vojske, bljesnu mu oko djavolskom slaću, i sagnuv se hitro upita šaptom:

— Hoćemo li, Alija?

— Stani dok pobolje zadju u naše kolo. Žive ih moramo dobiti.

— Ne će nam umaknuti. Društvo im širom lovi, a njih dvojica sama. — Alija, sad je zgoda — ded zviždni!

— Sad ću ja! i za čas prosieće zrakom pronicavi zvižduk i ko da si čarobnom šibikom udario po visoku šašu i trstiki, uzeše odasvud nicati ko iz zemlje ljuti krajišnici.

— Alah! zaori pomamna vika i u tren savezaše živi al pouzdani prsten uokolo vojvoda.

— Predajte, se gjauri! krisnu Ivan poletiv golim nožem na vojvode, koji na prvi poklik turske zasjede ostadoše ko izvan sebe; al to potrajalo kratko, jer hitro se razabrao lotarinški vojvoda, pa potegnuv srebrom okovani lovački rog, i metnuv ga na usta, izvabi mu trostruki, kratki i ko britva oštri zvuk. Sa svih strana širokoga lovišta odgovarali tugaljivi i plahoviti zvuci rogova vojvodske pratnje.

— Izdaja! branimo se, kneže, dok nam naši ne pomognu! kliknu vojvoda, pa izvukav mač sastavi s knezom pleća o pleća.

— Predajte se s liepa! pozva Alija, al kao odgovor zaigraše vojvode svojimi dugimi mačevi i nekoliko krajišnika postrapa svojom rujnom krvcom bojište. Sve se bliže orili zvuci rogova, a uskoro zaprašti šaš i visoka trska pod kopiti brzih konja.

— Evo naših! Ovamo druži! kliknu vojvoda, razkoliv jednom krajišniku glavu.

— Hura! razliegala se vika pratnje, koja skokom jurila na razboje.

— Vas dvaest udrite iz pušaka ove skotove — gadjajte konje, a gjaure štedite i vežite! zapovjedi Alija. I ko da si odsjeko, odvoji se njih dvaest od kola, naperiše diljke, sastaviše, a kad se dim razbio, razbila se i pratnja, il se u klupko smotala, pa se konjik sa ranjenim konjem po kalu premeće. Priletiše krajišnici, pa povezaše častnike, a što ostade na konjih, to u najvećem zoru poleti u tabor, da dovede pomoć.

— Držite krajišnici! hitro, dok bjegunci ne pobune tabor!

I ko biesni navalili Turci, prvi posrnuli ranjeni, al već drugi potisnuše, pa se spreli i stisli uokolo vojvoda, da ovi ne mogoše ni rukom ganuti, a kamo li mačem. Veselo dušmansko klicanje naviesti podpunu pobjedu. Na zemlji ležali povezani vojvode, još koji čas, pa će ih odnieti u roblje i tim dokrajčiti po njih tako pogubni i porazni rat, a kršćanstvu i opet prikriti svoj mučni jaram, da se sviđa pod njim kao što je i dosad. Još koji čas, pa propade slava, koja je dosada onako liepo pratila kršćansku zastavu, razbježa se i ona pouzdana vojska, koja u šikloških i mohačkih poljanah dan na dan izgledje zgodu, da podieli perje sa dušmani. Čim pukne prvi glas, da su vojvode uhvaćeni, razrojit će se vojska na sve kraje kao magla pred sunčanim trakom. To su Turci znali, pa zato su i vrebali, da polove glave, a liepa im se zgoda danas nadala. Već digoše roblje na ramena, već podjoše žurnim korakom prema turskom taboru, još samo koji tren, pa će utaman biti svaka počera. Al ne dade Bog, da propane kršćan-

stvo, ne dade Bog, da ravna al nesretna Slavonija očaja, kad je eno za ovog rata prepuna nade u bolju budućnost skupila zadnju svoju snagu i prebrala ponajbolje svoje sinove, pa ih odaslala u boj za slobodu.

— Za krst častni i slobodu zlatnu! zaori u najkobnijem trenutku hajdučka gromka vika i šestdeset pušaka sasu smrtonosni naboj u zatečene krajišnike.

— Hvala budi i slava Bogorodici, još stigismo u dobri čas! Jedni pred njih, pa im ne dajte dalje, ja ću medj nje! grmnu Ilijičin glas i ko sokol poleti u najgušće redove, krčeći i čisteći si put izmedj krajišnika, koji bili položili savezane vojvode na zemlju, pa se ustriemili na zlo, koje ih ovako iznebušce saleti.

— Razkopalo ti se ognjište, haramijo crna! ciknu Ivan pozeleniv od jeda i biesa ko gušterica, pa se zaleti na Ilijicu i potegnu handžarom svom snagom, al ovaj dočeka i odbi smrtonosni udarac, a onda ko striela povratu sabljom. pa ga zasječe u ramena.

— Obrani one, goljo! ciknu Ivan, pa potegnuv lievicom nabitu kuburuiza pasa, skresa ju na Ilijicu. Planu mala, žviždnu sječeno olovo i stepe fesić mladom ju naku sa mrke kose; da pogodi za prst niže, ukinuo bi ga s nogu.

Za tren skoči Ilijica, a gusta mu kosa ko oblak zasu čelo, oči mu munjom zaigrale, u ruci mu blisnu sablja i rukom prosječe zrak, a Ivan razkoljene glave sruši mu se do nogu. Njegovom smrću svrši se kreševo, jer krajišnici, koji ne poginuše, odbaciše oružje, pa se dadoše svezati. Hitro pristupi lotarinžki vojvoda, pa ogle dav se ponosom po hajdučkoj četi proslavi:

— Hvala vam, junački Slavonci, danas si osvjetlaste obraz više no ikoja četa u mojoj vojsci! A tko vam je vodja?

— Ja sam, svietli vojvodo — pristupi golom i krvavom sabljom Ilijica.

— Ti si, sokole! — preuze veselo vojvoda. — Nisi li iz čete pokojnoga Matievića?

— Jesam.

— Da, da, sad se sjećam, ti si mu bio desnim krilom, a pod Osiekom ponio si se baš junački. Danas si mene i kneza izbavio sramote i robstva, našu vojsku očuvao rasula, a tim si ne samo nas, no i cielo kršćanstvo vele zadužio. Ja ću ovo dojaviti njegovu veličanstvu, a jabuka ti ne fali. Ako se ne varam, vaši Slavonci još nemaju kapetana — s toga te imenujem kapetanom, pa ih vodi onako junački, ko što ih je vodio Matiević. Hvala ti još jednoč, plemeniti Slavonče!

— Živio svietli vojvoda! klicali hajduci.

— Živio i vaš mladjani kapetan! kliknu vojvoda, a gromko se hajdučko ijukanje i klicanje raznosilo daleko močvarom.

— A sad se vratimo, jer su sigurno moji pratiodci uzbunili vas tabor. Na noge! Ponesite i mrtve častnike! zapovjedi vojvoda, a malo poslije krenuše prema taboru,

odkle im već u susret u propinjee hrlila jaka konjanička četa, koja bila polećela oslobadjati vojvode, al teško bi bila uspjela, da ne bi Slavonaca. Još isti dan sazivali glasnici častnike u vojvodski šator na bojno sielo, gdje se viećalo do u kasnu noć i jednoglasno odrediše pobiti se sa velikim vezirom. Sutradan još prije sunčanoga izhoda zatrubiše trublje, udariše bubnji, polećeše pobočnici, a sam lotarinžki vojvoda na plahovitu zelenku obigravao i junačio vojsku. Desno krilo, kojem glava bijaše lotarinžki vojvoda, uze se vrstat u redove, pa će krenuti prama Šiklošu i zauzeti zgodnije poljane, jer ovdje u močvarah nije se krilo moglo u svoj svojoj snazi razkriliti. Pa kako su sinoć u vieću nadesili, za njim bi imao krenuti s lievim krilom izborni bavorski knez. U vojvodskoj vojsci bili i Slavonci. Pod razvitimi zastavami krenu pješadija, topovi i konjaničtvo. U turskom taboru sve mirno, niti trublja jeknu, niti bubanj zatutnji, niti puška puče, kano da su svi očarani ili osliepili, pa ne vide, gdje se pola kršćanske vojske odmiče i već eno prve čete zašle na sikloške ravnice, a za njimi četa za četom. Zatutnjili bubnji, i eno već lievog krila, gdje se u gustih bojnih redovih pomiče. I sad tek oživi turski tabor i bjesomučna krika zaori zrakom; ko da si ga lagumom digo, rupi desno tursko krilo sa bosanskim pašom. Ko oblak udariše odavle janičari, odande na hitrih konjih biesni age i spahije, a onamo pritekoše krajišnici, a iz tabora ručili topovi i sipali ubojitu kišu na kršćansku vojsku. Uzcomeša se, uzbiba se lievo krilo, a izmedj vojske prolieće izborni knez, ne pazeći na topovsko zrnje. Ama ko da nosi zapise u njedrima, oko njega padaju ranjeni i mrtvi, a njemu ništa. Uzvrtili se častnici, raztrkali se pobočnici, noseći amo tamo kneževske zapoviedi i lievo se krilo ojunači, razredi i obori vatru iz pušaka i topova na Turke, al zaludu junačtvo, kad iz turskog tabora četa za četom navire, a čili umorne zamjenjuju. Zabrinuo se knez, a sve se ogledje prama sikloškim poljanam, hoće li mu za rana pomoć stići! U to doskaka na zapjenjušenu konju pobočnik i najavi oklopnike vojvode lotarinžkoga. Razvedri se kneževu lice, a sablja mu zaigra od milja u desnici ruci. Zatutnjila zemlja pod teškimi oklopnici. koji se zagonačke zaletiše na bojno polje i s desna boka pograbiše dušmane i ko pljeva prsnu laka turska konjica, al ko tvrdi bedem dočekaše ljuti janičari, padaju, al padajući još se hvataju kao zmijske konjskih nogu, pa iz kubure obaraju konjike iz sedla.

— Za krst častni i slobodu zlatnu! zamni gromko klicanje, a Ilijica sa Slavonci navali u najgušće redove, a za njima njemački pješaci. Umieša se hajduk medju janičare, pa golim nožem obara živi bedem izpred sebe. Potisnuše Turke, a malo poslije razbiše ih i počeraše prema turskom taboru.

— Pobjeda! klicali Slavonci.

— Pobjeda! orilo lievo kršćansko krilo i: pobjeda!

prehvati desno krilo, koje se sa sikloških poljana žurnim korakom vraćalo natrag, da se i opet saveže sa lievim krilom.

Veliki se vezir vratio krvave glave sa bojišta, pa u onom prvom strahu ne pouzda se s nova navaliti, već se uze obšančivati, pa ovako ušančen dočekati kršćansku vojsku. Podne izbijalo, kada se je bitka dovršivala, a kršćanskom vojskom obladalo veselje i sve je živo govorilo, da se i opet zametne i ne dovrši prije boj, dok zadnji dušmanin ne plegne po ledini. Vojvode se sročile u tajno vieće, i kad izadjoše, pozivali bubnjevi u boj. —

IX.

Na vrh planine usred šume raztrkano selo Nabrdje. Priproste i ponizke tuj kuće bile, a sva kuća: jedna kuhinja brez tavanica, a po sriedi poširoke, po pedalj visoki banjak (ognjište), na kojem i dan i noć praskala vatra. Ovamo se sklonili i djakovački bjegunci, da pričekaju bolja vremena. Noć je, a kroz drvlje probija rumen, koja izvire sa ognjišta rasijanih drvenjara. U jednoj takvoj kući na ponizku banjku gori panj, a na verigah u kotlu nješto se vari i krklja. Uokolo ognjišta ljudi, žene i djeca, njetko čubnuo, njetko sjeo, a njetko se poledjice pružio na čilmcu. Mlada djevojka šuška oko kotla, pa čas spotakne vatru, čas varjačom promieša varivo, čas se opet osvrne, pa mило pogledi staru ženu, koja skrštenih ruku na tronožici sjedi, pa nužno sad oganj sad djevojku moćri.

— O Ilijica rano moja, što li misliš, pa nam nikakvih poruka ne šalješ, da niesi dušo poginuo! zaku-kala baka — Ilijčina majka.

— Opet plaćete majko, a malo prije vam rekoh, da Ilijica živi; da je poginuo, srce bi mi reklo, a što ne poručuje — bi on, al ne može od dušmana proturiti glasnika u naše zabitne strane, tješila djevojka.

— Zlato moje, tvoje medene rieči odoljen su boli mojoj. Ubila bi me tuga, da me ne razgovoriš.

— Čekaoniku se svaki čas godištem čini, a jest vjere mi mučno ovako izgledati. Preotme li dušmanin, sprti torbu, a u torbu otčevinu i stečevinu, pa bjež, jer će dušmani i u ove strane, pa će na nas ulomiti zube. Da nam je barem znati, jesu li se naši pobili i nadbili dušmane. Ovoga mi vedroga neba, već mi dosadilo u ovaku strahu živjeti. Niti jedem niti pijem kako valja, a malo se kad i u san zavezem, i kad se zavezem, šušni njetko oko koljebe, zalaji oštrije štenad oko ograde, a ja djisi ko brez duše — dušmani su. Meni tako, a znam da ni vama bolje — protuži se jedan starac.

— Već doćerasmo do torbe, pa ćemo i prije reda do groba. Nikad vesela danka, već sve prezaj, čekaj, kad će ti zadnja doći. Primi Bože dušu, e bi se što prije oprostio ovoga pakla! — gorko će drugi.

— Da prosti Bog i vaše siede kose, što ste napotekli kukati — da ste ženske glave, ako bi vam i pristalo, al ste mužke, pa vam je zazor i sramota, a ja slušajući, da pogorim od stida. Evo sam ženska duša, a toliko ne kukam, a gdje vam je vjera u Boga, jošte živi stari Bog, kako reče otac Nikola, pa ne će dati, da propanu naši, a nadbiju dušmani, ne će dati, da se skvrne crkve i oltari, da se tare obraz i poštenje, da se goni kmet sa svoga u gudure i lugove, a tudjin da se po njegovu bani i njegovom mukom sladi. — Ma budite ljudi, budite tvrdi, budite pouzdani, a ne podlo roblje, koje voljko podmiće svakom golišu svoju šiju, da se po njoj do mile volje navrši. Mi smo u sveti ovaj boj odaslali i mило i drago, i kuma i djevera, i otca i brata, pa sve to da bude u taman. Znajte, da mi i srce kazuje, da ćemo sretni biti i svoji u svojem, — govorila žarko djevojka.

— Bog te blagoslovio, janješce moje! Hodi dušo, da te poljubim — i starica se podigla, pa žarko poljubila plemenitu djevojku . . . U taj mah zalajali psi oko ograde, a onda zatulili, zacvilili, pa sletili na vratnice.

Na kog zalajali psi? Da nisu dušmani? skoči društvo, a junačniji se mašili noževa i pušaka.

— Da nije tkogod iz brda? dometnu Jelica, uhvativ goreću granu, pa će u mrak.

— Oj, ima li žive duše? ozva se krupan glas iza mraka.

— Milostivi Bože, ta to je Hajdukovićev glas, ciknu baka.

— Babo! jesi li ti to? kliknu djevojka iza svega grla.

— Jesam diete — povežite pse, da me ne razkose — ozva se Hajduković sa vratnica, odbijajući granom ljute pse. Hajduković preskoči vratnice, pa ogrli svoju mezimicu i zaplaka s njom ko malo diete.

— Ti si to, Hajdukoviću! u dobri nam čas došo? i dvaest ruku ga ogrli i sprovede u kuhinju.

— Ta razniet ćete me živa? otimao se stari. Dosta! Pustite, zdravlja vam liepoga! i jedva se izvropa iz one žive gužve, koja ga saletila, pa od milja i ljubila i grlila.

— Po Bogu brate, je li moj Ilijica živ? zapita baka.

— Živ je i zdrav je ko dren.

— A gdje su druga braća?

— Gdje i Ilijica — pod Osjekom, a sutra do podne evo ih tuj: mene poslaše, da im pripravite užinu!

— Kako sa dušmani? hoćemo li skoro u ravan, ili ćemo još dalje u gudure?

— Dušmani do nogu pobijeni, bježe glavom brez obzira i za koji dan, pa u Slavoniji ne će ni uha tur-skoga biti.

— Šališ li se stari — zar zbilja naši predobiše?

— Ne mako se s ovoga mjesta, ako nije kako sam kazao!

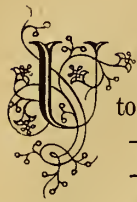
(Svršit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života. Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak).

to uljeze i Jurka noseći kavu.

— Dockan majko!

— Spava li već?

— Kako ne će, ta i zmajevi bi usnuli tako opojeni.

— Kuku kući, koja Božu ima! uzdahne Jurka.

Marijan izruči materi svieću, pa reče: — Ja ću u kolo, i Stanko je tamo.

— Podji, Marijane, moj očinji vide, ali ne dokrajči kola, sama sam nuto — a stranac u kući.

Jurka ode u kuhinju, a Marijan ravno na ledinu.

Povrativ se Jurka na sokak, sjedne do Šiminke. A Šime se zanio u pjesmu, što ju pjevaše kmečija Mate vukući gudačom po žicah sljepačkih gusala. Nevina je ali ugodna zabavica za svakoga Bošnjaka uz gusle sjediti i pjevati pjesme o narodnih junacih svoga roda. Jednostavan je to glasbeni stroj — proste gusle javorove; ali kada nekim bolnim zvukom zacvile, to u dno srca diraju svakoga, koji imade iole osjećaja i poznaje krvavu prošlost uboge raje. Često sam se sustavio, prošav gdje god kraj mehane ili magaze, odklen mi kroz uho sjeknu žalobiti oni zvuci. Taj mah mi se pred očima otvoriše krvava razbojišta, kô da vidim ranjenike, popadale po zelenoj travi, kô da čujem njihove pomagaje; pred očima, reć bi, lete mi na konjih hrabri vitezovi, kano pobjednici držeći ponosito glave; čini mi se, da gledam na domu sakupljenu svojad i prijatelje na selu, gdje no svu razkoš života uživaju u pjesmi uz gusala zvuke, zaboravljajući sve muke i nevolje ljute. Oj rode! Dok bude tvojih pjesama, dotle bit će i tebe: u pjesmah sva ti prošlost i junačka ti djela! Tvoje pjesme su vjerna poviest, koju ubog i bogataš, seljak i gradjanin u srcu i pameti nosi, koju djed unuku svomu od nejake mu dobe iz srca u srdašće prelieva. Oj rode moj! Ti si sve patnje i muke kušao, što ih ikada na svijetu bilo i većih biti ne može, — a gusle su ti vjerne pratilice, i domala — već zora zori tvojoj sreći — kada ćeš biti svoj u svome, to neka ti gusle i pjesme nikada ne zamuknu, već ti bile snažne budilice, da se u dobru ne poneseš, a u biedi ne poniziš! Gusle i pjesme bijahu predvođići tvoji, koji te vodjahu sliepa i gluha, sputana teškimi okovi, mračnima i pustimi stazama i bogazama na svjetlo polje — na vidjelo bieloga danka, gdje si progledao i proćuo — i gdje ćeš osjetiti slasti zlatne slobode!

Pravo ima Šime, što se toli zanio u pjesmi. Poslije dnevna rada, sada na odmoru a na bajnoj mjesečini godi mu pjesma srcu i duši. A mladež kod „svietnjaka“ sprovodi drugo, što je njekoč Šime provodio, dok ga ne okupiše roditeljske brige — dok je mladjan mladovao.

Kod „svietnjaka“ okreće se kolo vilovito i oholo,

sve po izbor djevojaka i kršnih momaka, a među svima ponajljepša je Pavka, ona ko danica zvijezda među zvijezdama, — sve je kolo začinila dražestim svoga tiela i zvonkim grlom. Do nje se s desna uhvatio Marijan. Mili mu se pogledaji kradu na bjelašno Pavkino lice, na kome se razplinu, pa izmame ružičasti cvietak djevojačkoga stida, a na usnah blagi — angjeoski smješak. Tko je sretniji, tko li blaženiji danas od Marijana i Pavke! Burno i veselo okreće se kolo, a pjesma se razliega po tihanoj noći.

Iznenada se zamete kolo. Njetko rastavio ruku Pavkinu od Marijanove. Marijan se trznu, pokroči natrag — a ono Stipan dohvatio ruku Pavkinu. Planu Marijan kano živa vatra, pa udari pjesnicom Stipana po prsima. Stipan pusti Pavkinu ruku, mahne šakom, da će Marijana po čelu, ali Marijan lievom odbi a desnom podvostruči po prsima. Kolo se razveže i raspe. Stipanova strana pohiti sohami, prućem i kamenjem. I Marijanova družba pojaka. Trgnu sohe od svietnjaka, iskre se prosule, a vatra po travi razastrla. Nasta lomnja suhih soha žviždaj kamenja — i što bi pljesnuo dlanom o dlan — već nagnu Stipanovi u bieg, a Marijanovi za njima u počeru vičući: „Drži! Udri!“

Za čas zamakoše niz strminu i sve umuknu.

Čim se kolo razpršilo, prekine i Mate svoju pjesmu, uzme gusle pa će kući. Jurka se takodjer spremi kući, a da ne bude sama, dok se Marijan vrati, podje Šiminu s njom. A Pavka ne časeći ni časa, tek se kolo zamelo, pohiti sa Šiminom Janjom preko bašte kući.

Jurka se doista ne bi prepala večeras, da je to ma tko drugi izazvao, ali kada začu da je to bio Stipan, sva protirne. Zna ona, da je Stipan osvetljiv i već od prije popreko zuri na Marijana, a zna ona da Stipan kano knez često zalazi u konak i tamo se s nekom gospodom dobro pazi, stoga ona i zlo sluti. Srećom pošla Šiminka s njom i raztjerala joj zle slutu, pričajući o svom djevovanju i ašikovanju. Tek jednu doreče, već drugu nastavi.

V.

Pavki je drhtalo srce kano ševi, kad se otme kobcu. Pavka i Janja stajahu do prozora, pozirući u daleku mjesečinu, ne bi li skoro ugledale Stanka, Marijana i družbu mu. Ponješto se tješka Pavka, što je Marijanova strana nadjačala, ali jako žali, što je pošla večeras u kolo. Suze joj se podkraše na oči, a Janja ju tješila:

— Šta si se snuždila? Ta nije nikakova zla, na — oni će sada izbiti amo!

— Ne znaš, Janjo, koliko se prepah, progovori Pavka,

zlo se zbillo, a moglo bi još i gore biti, pa kolika to sramota!

— Zar će dan znati, šta je noć doniela?

— Nije tako. A ma znadeš, da je to u kolu bilo, pa je sviet gledô i slušô

— Sutra o tome ni zbora ni govora, — tako je tješila Janja Pavku, mladja stariju drugâ. Janja je, kako znamo, kêi Šimina, dvie godine mladja od Pavke. Dražestno je to djevojčce; zdrava i nježna joj lica podkožila rumena krvca, plava joj kosa, spletena u množ pletenica, pala niz ledja, a pokriva je fesić, nakićen dukatići i ružicama. Velike oči izpod biela čela uprla u mjesečinu i mahnuv desnicom, šapne:

— Smiri se, Pavko. Čujem topot nogu — za cielo se vraćaju — —

Dva andjela stajahu okrenuta prama mjesečini, niti se maknuv niti šapnuv nekoliko časova, željno izčekivajući pobjeditelje. Domala se čuje žamor i tiho pjevanje.

— Oni su! — klikne Janja.

— Jest, oni, — uzdahne Pavka. Doista oni, maknimo se natrag.

Pavka pritvori okno, pa se skloni na lievu, a Janja na desnu stranu. Marijan i Stanko sa još četiri druga ravno će preko šljivika pjevajući:

Svi zlatari od zanata
Ljube srmu, zlato, —
A ja ljubim i od zlata
Još draže mi zlato. —

Tebe ljubim, diko Pavo,
Tvoje osjećaje;
Tvoje milo oko mavo
Mile pogledaje!

Majstorluk ću načiniti,
Majstor od zanata:
Skovat vjenčan prsten viti
Od suhoga zlata.

Na tvome će nježnom prstu
Majstorluk se sjati,
A za uzdar — vjeru čvrstu
Ti mi, dušo, vrati!

Umjerenom tišinom a iz zvonkih grla dolazeća pjesma talasaše se nekom božanstvenom milinom i harmonijom mirnim zrakom blage noći.

Pavka i Janja otvore na pola okno te se veselo nasmiju. Marijan podje ravno pod prozor, a drugovi mu posjedaju u šljiviku, pjevajući sada ovu sada onu pjesmu.

— Dobar večer, Pavko! — a gle, i Janja ovdje! — reče Marijan.

— Dobar večer! — odgovori Pavka nagnuv se na prozor.

— Ljutiš li se? — upita Marijan.

— Nemam uzroka.

— Jesi li se uplašila?

— Oh, onaj čas ne bi kapi krvi iz srca mi izciedio,

pa da me je baš tko nožem udario, toli sam se jako prepala; ali sada sam vesela, sretna, na sve sam zaboravila. Pripoviedaj nam, kako ih pognaste?

— Kada Stipan zamahnu, ja lievom odbi a desnom udri. Zamete se kolo. Nasta prasak pruća i lomnja sohâ, žviždaj kamenja — srećom malo ga bi na merajama, inače ostalo bi i mrtvih glava. Jedan od Stipanovih ošinu sohom Stanka po nozi, a Stanko zapomaga: „Ubi me Stipan!“

— Što za Boga! — presječe plaho Janja, je li ga ozliedio?

— Više ne osjeća, ta on zapomaga, da nas podjari, odgovori Marijan i nastavi, a mi kano divovi svi u jedan glas: „Udri!“ — Boga mi, Stipanovci nagnu u biegi, jer vidiše, da ne ima šale, — ta pobjesnismo, — a mi za njima poteci, poteci, a oni pred nama u šir, samo što im se noge ne polomiše, ta nije šale niz strminu. Kraj potoka posrnu Stipau, a ja šakom za vrat, — i da ne trže, kućku sine, noža iza pasa, a ja ljuta rano! goloruk sam bio, to bi se valaj sjećao Ivanske večeri! Oni umaknu u čaršiju, a mi se vratismo. Zar će oni s Pobrdjanci, onaka soja, kakva je Stipan?

— Hvala Bogu, samo da sretno prodjoste! — doda Pavka.

— Ne znam, kako će još proći.

— Šta to? — zaleti se Pavka u rieči.

— Vjeruj, Pavko, kako me Stipan uvriedi — uh! To još nije osvećeno. Mi se dogovorismo, ja ću prvi izazvati, pa ma i prvi pao, — a ti mi Pavko — mila Pavko, okiti cviećem grob!

Junačkim ponosom ali bolnim osjećajem izreče Marijan posljednje rieči. Janja se odmakne od okna, a Pavka jecajući i krijući maramom suzne oči progovori:

— Nemam ni ota niti majke, već jedinoga brata Stanka, a on tvoj vjeran drug — a ti mene, Marijane prezireš . . .

— Ne prezirem. Reci mi, zašto plačeš, čim sam ti ranio srce? Reci, Pavko!

— Oh, one zvijezde gore, onaj mjesec, — ono nebo znade moju miso i moje osjećaje!

— Ne plači Pavko! Ja te ljubim!

To izreče Marijan onim milinjem, kojim diete prvi put u životu iztepa na majčinu krilu sladko ime „mamo!“ Prvi put sada reče Marijan otvoreno Pavki, da ju ljubi. Što su do sada oči i pjesme kazivale, to joj netom u četiri oka iskreno reče. Izgovarajući posljednje rieči dotaknu se biele ručice Pavkine, kojom pritiskaje maramu na oči, i prihativši joj ruku, munjevitom brzinom prolije mu se u srce milak razblažujućih osjećaja iz djevojačkih grudi, — i što još nikada oćutio nije, to oćuti u dodiru Pavkine ruke — u toploti burno joj kolajuće krvi, u drhtaju svakoga joj živca, — a kô rajnik u prahu zemaljskome staše, kad mu Pavka tihano ali iskreno izusti:

— I ja tebe ljubim! Svjedok mi je Bog i ova sjajna mjesečina.

— Uvjeran sam o tvojoj ljubavi. A i Stankova je jedina želja, da se starinsko prijateljstvo naših kuća obnovi novom i trajnom savezom.

— Samo smo nesretni, jer imamo mnogo neprijatelja.

— Ako imade neprijatelja, imamo i prijatelja. — eno ih gdje su posjedali na travu; vjerni su to druzi, koji ne bi žalili dati život svoj za me, kano što i ja ne bi žalio poginuti za svakoga od njih!

— Ali onaj, koga pognaste danas sa Pobrđja, i onaj propalica terzija, što no se zakucio u vašoj kući?

— Onaj, onoga soja, šta može on u popriećac raditi? Doista je Božo valjano izveo svoj lopovluk, ali mi si ne mogosmo pomoći.

— Kažem ti, i pravo je tako, meni je pripoviedala Mara, tetka Stipina, da se Božo još prije često navraćao k Stipanu i s njime se nešto potajno dogovarao.

— Neka dogovaraju, reče nehajno Marijan, — bilo je splebaka od postanka svieta — i bit će ih. Mati je samo pogriješila, što je pristala uzeti Božu u kuću. A mogosmo uzajmiti i nepravedan dug naplatiti, — a tako, Bog znade, koje nepravilike može Božo učiniti.

Marijanovi druzi ustadoše na polazak, a on jošter nešto šapnu i reče: — Laka ti noć, Pavko!

Pjevajući sprovedoše prijatelji Stanka do kuće, tamo se oprostije i krenuše svaki svojoj kući.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisnih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

U odajah je bilo dosta ljudi. Prilično smo čekali, dok je knez među nas došao. Pogledavši ga iz daleka, opazih, da se je promienio: podbula lica, crvenih očiju, smrknuta čela, sjetan je bio i šutljiv, kao čovjek, koji nije najmirnije duše. Da se malko razgovori, vrenuo bi sad ovaj, sad onaj kojom doskočicom — ali knez ni da bi se nasmiehnuo. Kao da smo bili na karminah!

Istom po objedu, njuškajući i ovamo i onamo, jedva sam nekako obaznao i dočuo, da je Vojžbunova — utekla. Kako joj je pošlo za rukom, o tom nije nitko ništa znao, bit će te joj se tko smilovao — ali tko? Tko bi znao! Knez ju je držao zatvorenu u majuru, oko majura svud naokolo postavljene straže, a osobito čvrste i danju i noću na vratima i pod prozori. Do jedine ključarice i kneza nije smio niko živ u njezinu odaju.

Ma da ju je knez tako čuvao, jedva je prošlo osam dana, a Vojžbunove nema više u majuru. U strešnici do njezine odaje bio skinut prozor, a stražari, što su bili postavljeni pod taj prozor, ležali su pijani, da si ih jedva nekako probudio. Kasnije se doznalo, da je zaručnik njezin, Dulemba, ne mogavši je na silu preoteti, radio u svaku ruku i gledao kako da je oslobodi. I pošlo mu je za rukom.

Na sve strane razaslali se ljudi u potjeru, a i sam knez bio već spravan dati se u potjeru, ali nigdje ni strva ni java o Feliciji

Tako se svršila ta tužna velikaška tragedija, ostavivši u duši kneževoj neizbrisivih tragova. Od tog je časa bivao knez — i to prilično dugo — nekako naprasit, zamišljen i gnjevljiv.

U to sam vrijeme imao u zalogu malo dobarce u

okolišu Niesviežkom. Izmolih u kneza dopust i konje, pa odoh na ladanje, da malko pozaboravim na onu vražju zgodu.

Na daleko i široko razglasilo se, kako je knez napao na Rabku; jedni se bacali gromovima na kneza, grozili se i prietili, a drugi, koji su živjeli o Radzivilovu kruhu, branili kneza i od čitave te pustolovine gradili šale i zbijali lakrdije. Sjećam se dobro, kako je nekaki dobričina na sva usta govorio: Da se kojom srećom prohtjelo knezu oteti mi Katicu ili Jelicu, ne bih, duše mi, ni čmrgnuo: miraz ne fali — a muža na svaki prst, ako te je volja, po pet! U ostalom, malo ih je bilo, koji su tako govorili. Ja sam šutio a Bog znade, koliko me to muke stajalo: ljubiš kneza, a ne možeš da mu pomogneš. Prosjedio sam nedjelju dana u seoskoj svojoj zabiti, očajavajući i grizući se u duši. Saznavši da sam na ladanju, posjeti me Šilejko, a prve su mu bile:

— Liepo! Liepo! I ti si onamo bio a meni si tajao. Pošteno umiješ!

— Gdje? Šta? htjedoh se izvući, ali hoćeš da! Šilejko mi zakrči:

— Neka hvali Bogu, što ga nije shvatilo zрно, koje je zaslužio.

Od Šilejka sam sa svim pouzdano dozno, da je Dulemba spasao Vojžbunovu i odpremio je u Vilno, gdje je i stari Vojžbun liečio svoje rane. Kako su liečnici govorili, bilo je nade, da će preboljeti rane. I odista stari se Vojžbun, kako je bio žilav, malo po malo ali očevidno oporavljao od svojih rana.

Svak je mislio, sad će kneza metnuti pod sud; svaki se dan nadali, da će stići knezu poziv pred sud. O tom su bili tako tvrdo uvjereni, da su se najzad stali

čuditi, što o sudu nema još ni glasa. Kad se u Niesviežu pokazao kak' jurista, svak je odmah pomislio: poslao ga Vojžbun, da zove kneza na sud. Znao je knez, da će morati platiti, i to pošteno, da se rieši zatvora i kojekake druge sravnote. Među tim o parnici se nije ništa čulo.

Preboravivši njeko vrijeme na ladanju, vratio sam se, kad mi je već bila dosadila seoska samota i zaželio se grada, u Niesviež, nadajući se da ću onamo pouzdanije što saznati, jer ko bi vjerovao onim brbljarijam, što su se pronosile ladanjem!

U dvoru je bilo sve kao što je i prije bilo. Na prvi pogled ne bi rekao, da se i što promienilo: živjelo se kao i prije, plemstva, spremna na svaku uslugu, pun puncat dvor.

Premda se knez činio veseo, nije bilo teško razabrati, da mu je bilo nekako čudno na duši; bio je bljed, sjetan, a uzprotivši li mu se i najmanje, gotov je planuti gnjevom, da te strah u kostima hvata.

Skrštenih ruku hodao je po čitave dane iz jedne odaje u drugu, a kad mu je tko šta rekao, morao je često i dva i tri puta ponoviti, prije nego što će ga knez razumjeti.

Opazivši mene:

— Našla se izgubljena ovca — reče mi — a gdje si ti bio, drago moje?

— Na svojoj siromaštini.

Kimnu glavom i ode. Pokazao se prama meni sa svim ladan, premda je inače bio vrlo ljubazan sa mnom. Doznao sam i to, da je poslao Volodkovića Rejtenu, ne bi li ga nagovorio u Nesviež, zaklinjući mu se, da mu ne će ni žalne riečce kazati, jer nema zašto da se žali na nj. Ali knez se načekao, dok je vidio u svom dvoru Rejtenu, koji nije mogao zaboraviti, kako ga je ono knez ljuto uvriedio. Drugoga dana ulovi me knez:

— A treba li tebi štogodj za tvoje gospodarstvo? Znam da nemaš veljana sjemenja — je l'? Ne boj se — govori.

Zahvalih mu se na milosti, a sjemenja, hvala Bogu, i na pretek.

Promatrajući ga pozorno iz daleka, jasno sam mu čitao iz lica, da ga strašne muče muke, koje bi htio na svu silu da prikrije, jer nije mogao trpjeti, da mu tko dosadjuje tješeći ga i razgovarajući. Da još i bolje prikrije boj, što se bio u njegovoj duši, pokušao bi i koju šaljnu reći, ali riedko mu je koja dosjetka uspjela. Da što, našlo se ljudi, koji su se svakoj njegovoj dosjetci smijali, ali ti ljudi bili su gotovi, da se je knezu prohtjelo, i plakati, gdje bi se drugi smijali, i smijati, gdje bi drugi plakali. Takih ulizica nije volio knez, akoprem ih je trpio u svom dvoru, al' zato ih je znao kod zgrade mrzko vijati.

Ni lov, ni zabave, ni pijanke, ni kazalište, ni muzika, ama upravo ništa nas nije moglo onako pravo raz-

govoriti. Parnica je neprestance visjela kao Damoklov mač nad glavami, jer nitko nije ni u snu mogao pomisliti, da će proći bez suda. Dodrndaju li kolca pred dvor, javi li se novo nepoznato kako lice, koje bi mogao biti odvjetnik, knez već šalje i pita: tko je? šta boće? Otvore li se vrata, a neznani se gost ukaže — nema sumnje, došao je da zovne na sud. Kako se mislilo, da će Vojžbun prije ili kasnije zagrmjeti sudom, razaslali ljude, što su bili onda u lovu, kojekuda po kneževih dobrih, da ne moraju, dodje li do suda, svjedočiti; pozivali se i pravnici na savjet, da savjetuju, kako bi se trebalo braniti, u obće sve je bilo oprezno i promišljeno pripravljeno, da se nije imao knez bojati, da će ga zabušiti poziv na sud.

Tako su prošla dva tri mjeseca, a ljudi se stali malo po malo umirivati. Jednoga jutra bane mi u sobu Volodković, da mi javi, kako je kneževa volja, da podjem s njim nekakim kneževim poslom u Vilno.

— E kad knez hoće, dobro.

Nisam ga ni pitao, šta ćemo u Vilnu. A za što da ga i pitam? Volodković je imao sav posao obaviti, a ja sam mu se pridružio, da mu bude sigurnije na putu.

Pošavši u dvor, sastanem kneza.

— Hajde, drago moje — reći će mi knez — sa Volodkovićem, da mu ne bude putem dosadno; moći ćete se do mile volje naigrati šaha ili, volja vas, marijaša.

I Volodković i knez žurili su, da se što prije krene na put; jedva što smo nekako pogutali zajuttrak, a konji i momci već su nas gotovi čekali. Kad god se novac slao, nikada bez kojeg katane, a to su bili ljudi, koji se nisu ni vraga bojali. I nas su pratile katane. Konji su bili, rekao bi, lastavice, a za naše kosti — baš je kome stalo, i tako smo jašili, kao da nas je vjetar nosio. Volodković se po starom svom običaju šalio sa mnom, pripoviedali jedan drugome kojekake lakrdije — što je kome na jezik došlo; o Vojžbunovoj nije niko ni spomenuo, ta Bože moj, na tom se svijetu sve lako zaboravlja. Kad smo već bili blizu Vilna, stali smo kod nekake krčme u šumi, da nam malko konji odahnu. U to se obori proljetna oluja i stane, kako to ona umije, urlati šumami. lomeći vrške borovom. Mi smo mislili, to će sad na proći, a kad tamo bura bješnje'a sve do večera. Grom za gromom udarao, sad l' jedna, a sad druga jela planula kao svieća, a mi stisnuti u krčmi gleda' te strahote i krstili se u strahu, da će sad na udariti u krčmu. Kako se ne možeš ni maknuti iz krčme, Volodković je stao kleti. Sad sam istom saznao, šta nas nosi u Vilno.

— A kaka ti je sila? — upitam ja Volodkovića.

— Ta ne boj se, ne će nam Vilno nikamo pobjeći.

— Nije meni sila — odvrati mi Volodković — ali je sila knezu, i knezu za volju htio bih, da smo v

na povratku. Već mu je svega dosta, htio bi, da se jedared umiri.

— A šta ti to misliš? upitat ću ga ja.

Volodkoviću, kako je bio inače dobre volje, razvezala se usta.

Zar ne znaš?

— počeo Volodković. —

Zar nisi i ti bio s nama kod one nesreće? Radi ti se o nesretnoj Feliciji Vojžbunovoj i o Crvenoj Rabei. Kamo li sreće, da nismo nikad o njih ni čuli!

Razbrbljao se Volodković i pripovjedio mi, kako je knez sveudilj jošte kao pomaman za Vojžbunovom, kako žali i nju i otca joj, kako ga mori savjest, kako ne može da se umiri i pozaboravi na nepravdu, što ju je nanio Vojžbunovim. I tako se knez najzad riešio, da učini sve, što se samo učiniti može..

Da što, da nije bio, što je bio, metnuli bi ga pod sud, pa što Bog da; ali stari Vojž-

bun, preboljevši rane, kad su ga saletjeli odvjetnici, da digne parnicu na kneza, vele, da im je odgovorio i to više puta:

— Stavljam se pod zaštitu pravde, ali ne ljudske, već Božje. Nisam voljan pozvati Radzivila na drugi koji

sud, do na onaj posljednji sud, a pred onoga sudca, koji će svima nama suditi u dolini Josafatskoj. A čemu da ga i zovem na sud zemaljski? Glave mu, znadem, ne će skinuti, a sramote, nanese mojoj kćeri, mojih muka i

moje krvi — ne, nema toga novca, ni Radzivilovo bogatstvo ne dostaje, da nam naplati, što smo pretrpjeli.

Od njega ne tražim ništa..

Bog će me osvetiti. Nije poštovao moga djeteta, ne će imati djece.. umrijet će bez potomstva!

Dočuo je to knez; smijao se doduše na tu prijetnju, ali onako pod silu, jer u istinu ljuto ga je ta prijetnja dirnula u srce. Poslao je svoga ovlaštenika Vojžbunu i ponudio mu pet tisuća dukata, ali Vojžbun s preziranjem i gnjevom odbije novac. Sad je pokušao po drugi put i poslao Volodkovića sa petnaest tisuća, ne bi li ga kako izmirio sa Vojžbunovimi.

Znalo se i

to, da je Dulemba htio oženiti Feliciju, i na koljenih je molio, da mu usliša molbu, ali ona ni da bi htjela čuti o tom, jer ona ne će sa svojom sramotom ni u čiju kuću, ona voli ostati sama.

(Nastavit će se.)

Henrik Sienkiewicz.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Kijev zaslužuje ime ruskoga Jerusolima i Rima, jer je kolievkom kr anstva ruskomu narodu, i jer imade u njem množina svetinja kr anskih, s kojima su skopčane najmilije uspomene za vjersko čuvstvo njegovo. Takovih starokr anskih svetinja za ruski narod imade u starom gradu i na Pe ersku. Ja  u ovdje važnije spomenuti.

Izmedju odielka staroga Kijeva, sagrađena Olgom i Vladimirom, i odielka Jaroslavova, stere se sada prostran trg, na kojega sjevernom kraju diže se znameniti Mihajlovski mona tir, a na južnom Sofijska prvostolna crkva. U sredini toga veličajnoga trga u novije je doba (1854—7.) sazidana prostrana sgrada za urede, kojom je trg dosta pokvaren, a i pogled na ova dva kr anska spomenika donjekle zapriečen.

Ogledajmo najprije Sofijski „sobor“. Ovaj je hram u Rusiji najstariji od svih, koji su se potpunije sačuvali; u samom Kijevu bje e starija crkva sv. Vasilija i crkva „desjatinaja“, obje sagrađene sv. Vladimirom; ali od njih su se samo neznatni ostanci sačuvali. Hram sv. Sofije sagrađi Vladimirov sin knez Jaroslav Veliki (1018.—54.), polo iv joj temelj god. 1037., kako se misli na onom mjestu, gdje je pobiedio Pe enege; te je ondje uz hram, što je znamenito, osnovao i prvu u Rusiji knjižnicu. Hram je trpio u gradjanskih ratovih XII. stoljeća; ali na sreću ne postiže ga ista s drugim sudba god. 1240., kada su Tatari jurišem Kijev zauzeli; hram je bio samo opljačkan. Tim je više stradao sljedećih vjekova nješto s nemara, od kako je metropolija prenesena iz Vladimira na Kljazmi i tim hram ostao lišen svoga pastira, dok mu ne bude god. 1375. određen namjestnik, koji je u XVI. stoljeću za poljske vladavine mjesto ustupio grčko-sjedinjenomu vladici; nješto s nevješte ruke ljudske. Kada je naime crkva god. 1633. opet povraćena nesjedinjenomu metropoliti Petru Mogili, ovaj ju pomoćju cara Aleksija Mihajlovi a stade god. 1640. popravljati. On je imenito zidine sgrada pudupro babami, učinio nekoliko lukova na zadnjoj strani, izpravio stare i izgradio nove kube, a unutra dogradio pobo ne galerije. Takav kako ga je Mogila prenapravio, jest sadanji hram sv. Sofije. Od prvobitnoga Jaroslavova hrama ostao je nutarnji rasporedjaj, izuzam zapadne mu  esti i dviju gornjih pobo nih dograđnja.

Koracaju i po ogromnom trgu i pribli u i se onomu  astnomu spomeniku drevnosti, opaža se najprije ograda crkve, zvonik i pozlaćene kube. Značajno je kod svih većih crkva ruskih, što imadu visoke osamljene zvonike (колокольная), obično pred crkvom ili postrance; a to za cijelo iz razloga, što slog, u kojem su gradjene, ne podnosi zvonika na samoj sgradi, ruski pako narod ljubi

veoma mnoga i velika zvona. Toga radi valjalo je graditi posebne zvonike. Ruski zvonici gradjeni su u osebnom slogu; ponajviše u četvero- ili više-uglaste spratove, koji se prama gore sau avaju, a svaki njih ogradjen je stupovi ili babami, završuje se pako viencem u cijeloj širini. Svaki sprat imade vrata i prozore, obično poduljaste i na vršku poluokrugle; a u svakom po više zvonova različite težine. S toga zvonjenje daje skladno suglasje, kakovu imade na zapadu malo primjera. Zvonik kijevske crkve sv. Sofije, visok do 75 metara, imade takova četiri velika sprata, a završuje kubom (kupolom). Glavno zvono te i 800 pudova (= 320 centi). Najniži t. j. prizemni sprat imade ulazna vrata, u ogradu a u pobo ju trgovinu sa sličicama, knjižicama itd. Sama sgrada crkve prikazuje pravilni opekrom zidani četverokut, dužine 35, a širine 50, visine zidina do pod kubu 22 met. Iznad ovoga četverokuta uzpinje se 15 kuba, rasporedanih sustavno tako, da su tri glavne na oba kraja i u sredini, a oko njih druge pobo ne. Ova množina kuba, kojih su krovovi svi bogato pozlaćeni, vanjsku ljepotu ovoga hrama osobito di e, te i srcu gledao evu dovikuje: „u vis!“ Po ovoj van tini svaki će zaključiti, da nam crkva sv. Sofije prikazuje bizantinski slog. Prije se mislilo, da ova kijevska crkva, gradjena takodjer grčkimi, iz Carigrada po Jaroslavu pozvanimi graditelji, nije drugo nego vjerni snimak istoimene crkve sv. Sofije. Ali ta nija prispodoba pokazuje, da je crkva kijevska gradjena u slogu bizantinskom XI. veka, koji se u pojedinostih razlikuje od onoga VI. veka dobe Justinianove, kada je carigradska sv. Sofija gradjena. Ovdje prevladjuje sustav jedne kube, kojoj su sve ostale pod njom posvema podređene, dočim je ondje izra en očito sustav mnogokubovlja, u kojem su posvema jasno izra ene bar tri skupine. A i kube gradjene su po različitom sustavu. Na dalje u pojedinostih gradjevine, a osobito u ornamentici, udaraju u oči mnogi oblici, koji se pripisuju uplivu što izto nomu, što domaeemu, i koji razvijeni čine osebine posebnoga rusko-bizantinskoga sloga. Tako je ruski tvorni duh pritisnuo i na gradjevnoj umjetnosti svoje narodno obilježje, kojim se odlikuju stare crkve ne samo u Kijevu, nego i u Perejaslavlju,  ernigovu, Vladimiru, Turovu, Polocku, Smolensku, Novgorodu, Pskovu, Vladimiru, Rostovu i drugdje, koje su gradjene u XI. i XII. i u prvoj polovini XIII. veka. Za obrazac služila je većinom kijevska crkva sv. Sofije.

Unidjimo u crkvu. Rasporedjaj  esti sjeća na crkvu sv. Marka u Mletih; ali stupova i pilova imade toliko, da se scienski prenesen u bogati gotički hram, samo što stupovi nisu urezani, nego gladko-obli. S gora prodire na kube slabo svjetlo, tako da je crkva obavita nekom

tajinstvenom polutamom kano u sutonu, u kojoj mnogo-brojne viseće svjetiljke blište se kano viseće zvjezdice. U sredini sgrade otvara se svod u uzku, visoku i šuplju kubu. Sve te sjeća, da si u starinskom hramu, samo visoki u zlatu sjajući se te zlatnima i srebrnima reliefskim rezbarijama nakićeni i kipovi svetaca bogato ukrašeni, u baroko-slogu pod metropolitom Rafailom (1743—7) izradjeni ikonostas baca te za nekoliko stoljeća napred. Ikonostas zatvara da kako sav presbiterij prema ustanovam istočne crkve: a kako ova ne dopušta pobočnih žrtvenika, sav se sjaj, umjetnost, bogatstvo, koje je u katoličkom hramu po svih ladjah porazdieljeno, usredotočuje na ikonostasu. Tako zvana „carska vrata“ sva su iz suha srebra, a cieli ikonostas blišti se od zlata, srebra, dragulja, u čem u Rusiji vlada njeka pobožna razsipnost, kano što ću imati prilike još drugdje primietiti.

Najveća dragocienost sv. Sofijskoga hrama jesu s gledišta historičko-umjetničkoga starinske slike na liepu i mozaici. Ove slike bijahu, kano što i u mnogih drugih crkvah iztoka i zapada, u doba nemara za davne umjetnine pobieljene i mazom pokrite. Čast otkrića tih zanimivih umotvorina pripada Križanovskom i Suhobrusovu, koji su im god. 1845. opazili trag izpod mjestimice odpale žbuke. Sastavljen bijaše odbor, koji je imao slike opet na svjetlo iznieti, a umjetnički dio posla bijaše postupice povjeren umjetnikom Solncevu, Pošeonovu i Želtonožkomu. Slike su suvremene samoj gradjevini t. j. iz jedanaestoga stoljeća, a izradjene u bizantinskom slogu, te po grčkih slikarih, kako potvrđuju takodjer grčki nadpisi. Ima pako množina tih slika, naime blizu 500, što podpunih t. j. prikazujućih cielu osobu (220), što skraćenih (poprsja). Predstavljaju pako pojedine dogodjaje iz Bogorodičina života, za tim svetce i bogo-ugodnike: Nikolu, Jonu, Romana, Merkuria, Pelagiju itd. Osobito su zanimive slike na stienah uz stube, vodeće na galerije, brojem do 133; prikazuju prizore iz trkališta, lova, pozorišta, životinje — svjetske dakle prizore. S toga zaključuju, da su ove stube nekoć pripadale dvorcu i vodile valjda u dvor kneza Jaroslava. Ne manje znamenite su istodobne slike u mozaiku, u kojih predstavlja se Bogorodica, Spasitelj, angjeo itd. I one su otkrivene tek u novije doba; a snimio ih petrogradski sveučilištni profesor i slikar A. V. Prahov, te je svoje snimke takodjer u Odesi prigodom arheologijskoga kongresa izložio i protumačio bio. Sve ove umjetnine sv. Sofijskoga kijevskoga hrama mogu se smatrati dragocinim prilogom za proučanje najstarije kršćanske umjetnosti u Rusiji. Ja sam ih velikim pietetom motrio.

Ima u tom hramu još i drugih ostanaka, milih ruskomu srcu. Ovamo spada grobnica (sarkofag), u kojoj je po staroj predaji sahranjen bio osnivač crkve, knez Jaroslav, a nalazi se u t. zv. Vladimirskom predielku. Ona je od mramora, a imade urezane na bokovih i stranah krstove, lišće i kolo poput rosetona, predstavlja-

juće valjda sunce, t. j. Isusa u smislu kršćanskom. Ovdje su pokopani bili takodjer knezovi Izjaslav Jaroslavić († 1078.), Vsevolod Jaroslavić (1093.), Rostislav Vsevolodović (1094.), Vladimir Monomah (1125.) koji je u hramu tom god. 1116. krunjen, napokon Vjačeslav Vladimirović (1155) Ovamo spadaju nadalje grobnice od 22 metropolita Rusije, koji su u prvih stoljećih sjedili na kijevskoj stolici; samo jedan, naime Mihajlo, prvi metropolita, ne počiva ovdje nego u Peščerskih katakombah, o kojih progovoriti ću niže. Ovamo napokon spadaju ikone i moćnici, znameniti ne samo poradi njihove historijske i tvarne, nego i poradi umjetničke vrijednosti.

U toj crkvi obavlja se svaki dan redovito s večera „jutrnja“ (утрення), a u jutro dva puta liturgija uz silno učešće pobožnoga puka. Kako me je taj hram mnogo zanimao, posjetio sam ga nekoliko puta u razno doba, i našao sam ga svaki put dubkom puna. To daje svjedočanstvo pobožnosti ruskoga naroda, o kojoj imao sam priliku dosta osvjedočiti se. Služba Božja obavlja se uz krasno skladno pjevanje, o kojem kašnje nekoliko rieči.

Naprama zapadnim vratam hrama nalazi se dvor metropolita, sagrađen tek polovinom prošloga stoljeća, a u dvoru hrama konsistorija i „duhovnoe učilišće“, za sinove svećenika i službenika kod crkve; prama sjeveru pako „ženskoe učilišće“ za kćeri svećeničke.

Od hramova u starom Kijevu vrijedno je spomenuti „zlatoverho-mihajlovskij monastir“ i crkvu apostola Andrije. Mihajlovski „zlati vrh“ t. j. sjeverni dio onoga trga ili visa, tako je prozvan od prvoga kijevskoga metropolita Mihajla, koji da je ondje podigao divnu crkvu, posvećenu arhangjelu Mihajlu, sa samostanom za kaludjere, došavše iz Bizancija. Ondje je malo kašnje (1108. god.) knez Svjatopolk Izjaslavić sagrađio kamenu crkvu sa 15 pozlaćenih kuba, od kojih je samostan zadobio ime „zlatovrhoga“. Prigodom provale Tatara oplienjene bijahu pozlaćene kube, te je i crkva i samostan ostao dugo bez krova. Pod igumanom Jobom Boreckim bi crkva god. 1621. obnovljena, a sedam zlatnih kuba dade podići glasoviti kozački hetman Bogdan Hmelnicki (1655.), kojemu se sada na trgu medju ovom i Sofijskom crkvom diže veličanstven spomenik. Ovaj takodjer hram opasan je visokim zidom poput tvrđjave, a ulazi se u veliko dvorište vratima trospratnoga zvonika. Od starine sačuvani su ostanci mozaika sa slikami tajne večere. Najveći ures ove crkve jest grobnica sv. Barbare iz najčišćega srebra, koju je dala učiniti grofica Ana Aleksejevna Orlova uz trošak od 43.000 rub. sr. Grobnica, u kojoj su pohranjene moći svetice, donesene po predaji u Kiev iz Carigrada koncem XII. stoljeća suprugom rečenoga kneza, rođenom grčkom carevnom, leži u sredini hrama na uzvišenom mjestu, a oko nje rešetka, nad njom pako mnogobrojne svjetiljke, darovane od različitih lica, medju kojima iztiče se velika zlatna od carice Katarine II. Grobnica je posuta dragocinima darovi, medju kojima

imade ikona, prstenja itd. sa skupocienimi draguljima. Crkva je uvijek prepuna pobožnim hodočastnicima. Na ikonostasu imade stara slika arh. Mihajla, sva posuta briljantima, koju je car Aleksandro I. u vojni protiv Francuza nosio sa sobom, a sin mu Nikolaj I. poklonio ju samostanu. — Onaj drugi hram vrijedno je posjetiti i zbog divnoga mu položaja. Leži naime na rubu starokievskoga visa, a sam je podignut na uzvišenijem mjestu, do kojega vode stubi. Okolo hrama terasa, sa koje uživa se čaroban pogled na Dnjepar, donji dio grada i onu bezkrajnu ravninu. Na tom mjestu bio je knez Mistislav Romanović god. 1212. sagradio drvenu crkvu; ali sadašnja crkva sagradjena je tek polovicom prošloga vijeka caricom Elisavetom. Osnovu izradio je znameniti graditelj gr. Rastrelli u rokoko-slogu dobe Ljudevita XV. U sredini diže se visoka kuba, koju obkoljuju po stranah četiri visoka i dražestna zvonika. Vanjština crkve do jima se veoma ugodno; u njoj sljubljuje se iztok sa zapadom. U njoj imade slika predstavljajuća posljednju večeru, poklonjena caricom Katarinom II., a pripisana kistu Leonarda de Vinci, ali je veoma oštećena što zubom vremena, što nespretnošću nevještih restaurateura.

Sv. Sofiji može se sporediti, a hodočašćem nadkrijuje ju, pečerska lavra. Koji bi u Kijevu bio, a ne bi posjetio ovoga narodnoga svetišta, bio bi priličan onomu, koji bi u Rimu bio, a ne bi pohodio Vatikana. Ja sam za taj posjet odredio cielo jutro. Iz „Kreščatika“ popesmo se izvožnikom preko Lipki na „Pečersku visinu“, koja se nad Dnjeprom diže preko 86 met. Ova je visina tako rekuć izprebušena nebrojenimi špiljama, odakle joj ime „peščerna. peščerska“ (пещера = špilja). Prikladna je također za utvrde, a kako nema u maloj Rusiji od galičkih medja do dnjeprovske crkve nigdje tako prirodne tačke za utvrde, ruska je vlada „peščersku“ vis pretvorila ujedno u jaku citadelu. Citadela okružena je u polukrugu redutami i tvrđicama, na koje se do 12 detachiranih utvrda oko Kijeva prislanja. Prolazeći Nikolajevskom ulicom, ide se tik vojničke crkve, koja je sada na mjestu, gdje je knez Mistislav sagradio bio nikolajevski manastir, razoren od Polovaca i Tatara. Ondje je blizu također t. zv. „Askoldova mogila“, gdje da je po predaji poginuo Askold, taj prvi Varjag, osvojivši davni grad Poljana na Dnjepriu. Sada je ondje crkvica na jednu kubu, sagradjena god. 1809. darežljivosti trgovca S. V. Meščerjakova.

Lavra sastavlja cielu skupinu crkava, manastira, kuća, sgrada itd. obkoljenu zidinami, kano kakova ve-

lika tvrđjava. U obsegu kijevske lavre imade samo crkava šestnaest, onda mnogo kuća za hodočastnike itd. Takovu sliku prikazuju druge također lavre u Rusiji, od kojih sam osim kijevske još i moskovsku (Troičko-Sergievsku) i petrogradsku (Aleksandro-Nevsku) vidio. To je mala republika kaludjerska sama za sebe. Kijevska lavra najstarija je u cijeloj zemlji „bieloga cara“. Ona nam uza to prikazuje znamenitosti dviju vrsti: jedne nad, druge pod zemljom; ali obje su u najtjesnijem savezu; ove druge porodile su pače one prve. Ja ću ih opisati u kratko onim redom, kako sam ih gledao.

Ulazna vrata, koja vode u dvorište toga kaludjerskoga grada, imadu na stienah slike na liepu iz života prvih monaha sv. Antonija i Teodozija. Na nutarnjem kraju tih dugačkih vrata stoji kaludjer, koji svakomu ulazećemu učini blagoslovljenom vodom križ na čelu. Čim se u veoma prostrano dvorište stupi, opazi se množina hodočastnika sa svih krajeva Rusije, osobito južne, koji su ondje kao kakova vojska utaboreni. Računa se, da kroz godinu dolazi ovamo do 300.000 hodočastnika; a najviše dolazi ih u srpnju. Ima ih, koji dolaze iz Finske, Krima, Kavkaza, Sibirije, pače čak iz Kamčatke, dakle od najodalsnijih krajeva silne carevine. Gdjekoji dodju već pod zimu, te nemogav se povratiti u čičoj studeni, prezime ondje, dobiv u lavri bezplatan stan i hranu; jer u lavri imade u posebnih sgradah svratišta i gostiona, uređenih samo za hodočastnike. Blagovolišta su veoma prostrane dvorane s više redova stolova, gdje se u svako doba uz podvorbu samih kaludjera nadje hranom i „kvasom“ (piće) okriepljujućih se putnika. Za „čaj“ imade posebna gostiona. Tuj se dakle imade priliku vidjeti kano u kakovu velikom etnografskom mnzeju žive slike svih naroda i plemena Rusije u njihovih narodnih odielih. Kada hodočastnici dolaze u provodih, ulaze, kano i kod nas, pobožne pjesme pjevajući uz udaranje zvonova. Da u toj masi u lavri imade prosjaka svake ruke, samo se kaže; jer takovih imade svagdje na takovih mjestih. Hodočastnici obično su obskrbljeni poputbinom; nose ju u kožnatoj torbi na leđima, uz pojas imadu privezan biserni pehar i samovar za čaj, bez kojega ne može Rus živjeti. Kako je ruski seljak vičan seobi i putovanju, a i imade kamo, to mu je takav hodočastnički put sa najodalsnijih predjela zabava. Došav može bit iz Soloveckoga kod Bieloga mora u Kijev, i obavivši ovdje svoju pobožnost, upućuje se mnogi odavle u Jeruzolim.

(Nastavit će se.)

Filologičko iverje.

Neki prijatelji naše knjige i čistoga jezika rekoše mi, da bi dobro bilo, kad bih ja nastavio u ovom listu, kako sam pred dvije godine počeo, kudit i is-

pravljati pogrješke u našem pisanju i govoru. Prošle sam godine bio mučnim poslovima toliko zaokupljen, da mi pored najbolje volje nije bilo moguće nastaviti „filo-

Otočac.

logičko iverje“, za koje znam, da se dosta čitalo. Ni ove se godine ne mogu tužiti na nestašicu posla, ali videći, da se nitko drugi ne laća pera i ne radi u smjeru, koji meni lebdí pred očima, mislim i sam, da ću ipak kako tako dobro učiniti hrvatskoj književnosti odvrćajući čitatelje od pogriješaka i navraćajući ih na pravilnost.

Za sada evo opet male čitule različitih pogriješaka protiv glasova hrvatskoga jezika.

Naši pisci veoma rado pišu glas *h* u nekim riječima, u kojima ne valja. Te su riječi (pišem ih onako kako ne valja): *hrdja*, *hrzati*, *hrvati se*, *vehnuti*, *nahuditi*, *nahustiti*, *lahko*, *mehko*, *zahnan*. — Hajde da te riječi obredimo i vidimo, kako ih treba pisati.

1. *Hrdja*, *hrdjav*, *zahrđjati* itd. Mnogi će reći, da te riječi za to treba pisati s *h*, jer se u narodu čuje *h*. Samo ja pitam: u kojem se narodu čuje *h*? Među pravim i čistim Štokavcima jamačno se ne čuje, niti među onima, koji inače *h* svuda izgovaraju, gdje mu je mjesto, n. pr. u Dubrovniku. Dubrovčani govore: *hoditi*, *hvala*, *kruha* itd., ali ne govore *hrdja*, nego *rdja*, *rdjav*, *zardjati* itd. Kajkavci uopće ne trpe vokalnoga *r* na početku riječi, za to ispred njega izgovaraju još *h*; ali za to ne znaju Štokavci ništa, kao ni za mnoge druge kajkavske osobine. Ne znam, kako tko opravdava miješanje dijalekata u književnom jeziku, a ako se i dopusti, da se mogu u književnom jeziku uzimati oblici i riječi iz različitih dijalekata, ne vidim nikakoga razloga, za što da se riječ *rdja* piše s *h* samo za to, jer Kajkavci tako govore. Što se mene tiče, ja ne pripoznajem valjanosti principu, koji dopušta dijalektičko miješanje u književnom jeziku, jer taj princip otvara širom vrata svakoj, često veoma gruboj samovolji. A kako da ne bude samovolje, kad nitko ne može odrediti, gdje treba prestatí s tim dijalektičkim miješanjem, a što je još gore, tko može za svaku kaplju, koja se iz ovoga ili onoga dijalekta ulije u književni jezik, navesti razloge, mislim pametne razloge? Reći će tko: za take stvari treba dogovora među književnicima. Istina je, da dogovor zlata vrijedi, i poslovice veli: dogovorna je najbolja, ali zar ne može i u dogovoru biti svakojake, i najveće samovolje! Svaka nauka traži slobodu, svaka smatra samovolju svojim najvećim neprijateljem; za to ni pravi filolozi ne bi nikada pristali na miješanje dijalekata. Pišimo dakle *rdja*, *rdjav*, *zardjati*, jer to traži ne samo štokavski govor, nego i etimologija i svi ostali slovenski jezici: staroslavenski *ръжа*, ruski *ржа*, poljski *rdza*, češki *rzina* (ili *rez*, gen. *rzi*) itd.

2. *hrzati*. I to je prema kajkavskom govoru; čisto je štokavski *rzati* (*ržem*); tako je i u drugim slovenskim jezicima bez *h*: staroslavenski *ръзати*, ruski *ржать*, poljski *rżec* ili *rżać*, češki *ržáti* itd. Za to i mi pišemo tu riječ bez *h*.

3. *hrvati se*. U starom slov. jeziku nalazimo riječ *ръвати*, koja znači: čupati, a otle se lako moglo razviti

značenje: boriti se, tući se. I današnji Slovenci govore *rvati se* (bez *h*), Poljaci *rwac*, Česi *rváti*. Za to i pravo štokavski mora biti: *rvati se*, a ne *hrvati se*. Gdjejoji misle — to mi je dobro poznato —, da za to treba pisati *hrvati se* s *h*, što se piše i govori: *Hrvat*, *Hrvatska* itd. To je sasvim krivo mišljenje, jer riječ *Hrvat* nije nikako postala od istoga korijena, od kojega je i *rvati se*; da je objema riječima isti korijen, onda bi i u ostalim slovenskim jezicima obje ili imale *h* ili obje bile bez njega: staroslavenski *ръвати*, poljski *Chorwat*, češki *Charvat* ili *Chorvat* itd. Kad već govorimo o toj riječi, može se uz put spomenuti, da naši pisci obično zlo pišu tu riječ u presentu, a po piscima uobičajilo se već i u govoru, te se govori: *rvam se*, *rváš se*, *rva se*, *rvamo se*, *rvate se*, *rvaju se* ili s nepotrebnim *h*: *hrvam se*, *hrváš se* itd. Vuk u rječniku piše: *řvém se* (*řvěš se*, *řve sě*, *řvémo se*, *řvéte se*, *řvú se*). Nema dakle sumnje, da je presens rečenomu glagolu: *rvem se*, *rvěš se* itd. Opet nam dokazuju ostali slovenski jezici, da tako i treba da bude: staroslav. *ръкати*, *ръкати* itd., nikako *ръвати*, *ръвати*; tako je i poljski *rwę*, *rwes* itd., češki *rvu*, *rveš* itd.

3. *vehnuti*. Tako ne valja pisati, nego treba da bude: *venuti*, *venem*, *ivenuti* itd. Za što? Za to, jer je toj riječi korijen *ved*, (staroslavenski *вѣд*), pak se mjesto *vednuti* govori *venuti*, kao što se govori *ukinuti* mjesto *ukidnuti*. U starom slov. jeziku nalazimo *вѣдати*, ruski *вѣдуть* ili *вѣдаютъ*, poljski *więdnąć*, češki *vadnouti* itd. Da je u toj riječi *h* po etimologiji opravdano, onda bismo imali *uvehlak*, ali tako niti tko govori niti piše, nego svatko samo: *uvelak* (gen. *uveoka*.)

4. *nahuditi*. Tu riječ piše s *h* velika većina hrvatskih pisaca i misle, da jamačno pravo pišu držeći, da ta riječ stoji u svezi s adjektivom *hud-huda-hudo*, da je dakle *nahuditi* isto što: učiniti komu što *hudo*. Ali što veli filologija? Ona je tako nesmiljena, da obara tu lijepu i očevidnu svezu te veli: adjektiv *hud-huda-hudo* treba izgovarati i pisati s *h*, ali u glagolu *nauditi* nema *h* nikakoga mjesta. Dubrovčani, koji svuda izgovaraju *h* gdje treba, govore ipak *nauditi*, a tako su isto govorili i pisali već i njihovi stari, kako nas uče njihove knjige, koje su nam od njih ostale. Ni stari slovenski jezik ne izostavlja nigdje *x*, gdje mu je mjesto, pak opet se rečena riječ nalazi u tom jeziku bez *x*, dakle *наудити*; ali *хѡудѣ*, *хѡудѣ*. To nam je svjedočanstvo, da riječi *hud* i *nauditi* ne stoje u svezi jedna s drugom, a da doista ne stoje, možemo iz samoga hrv. jezika ovako dokazati: 1) Da riječ *nauditi* dolazi od *hud*, onda bi morao biti akcenat: *naúđiti*, jer je akcenat drugoj riječi: *húd-húda-húdo*. Evo potvrda: *blág-blága-blágo*: *ublážiti*; — *žút-žúta-žúto*: *požúťiti*; — *živ-žíva-žívo*: *ožíviti*; — *ljút-ljúta-ljúto*: *ražljúťiti* itd., ali narod ne govori *naúđiti*, nego samo *nauditi*. — 2) Da su rečene dvije riječi u kojoj svezi, onda bi glagol *nauditi* bio prijelazan,

kao što su drugi glagoli s infinitivom na-iti prijelazni, ako su izvedeni od adjektiva, n. pr. *ubláziti* (koga), *požutiti* (koga) itd. Nitko ne govori *nauditi koga*, nego samo *nauditi komu*.

5. *nahustiti*. Velika je pogriješka, kada se ta riječ tako piše; nju valja pisati bez *h*, dakle *naustiti* ili *ustiti*. Nitko jamačno ne će napisati: *izhustiti* mjesto *izustiti*, jer svatko vidi savez između te riječi i između

riječi *usta*. A s tom istom riječju *usta* u svezi je i glagol *naustiti*, kako se lijepo vidi iz staroga slovenskog jezika: *наустити* (indecl). ili *наустити* znači: idoneus ad loquendum (Miklošić, lex) to jest: valjan u govoru; prema tomu glagol *наустити* za pravo znači: činiti koga valjanim u govoru, a otle je lako postalo značenje: suadere, concitare.

(Svršit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Henrik Sienkiewicz. Od mlađjih spisatelja poljskih najumniji je i najdarovitiji nedvojbeno Henrik Sienkiewicz, kojega su mnoga djela prevedena već i na hrvatski jezik (Stari sluga, Hania, Uzalud, Bartek pobjeditelj itd.). Rodio se je g. 1849. na Podlasiu, na imanju svojih roditelja, koji su bili starinom litvanskoga gospodskoga roda. Sveučilište je polazio u Varšavi, i to najprvo medicinu; no već za godinu dana priedje na filološki fakultet i svrši ga god. 1872. kao magister. Ne htjevši primiti nikakove službe posveti se sasvim literaturi, te podje najprvo za feljtonistu političkome listu „Gazeta polska“, a uz to je radio i za književni časopis „Niwa“. U „Gazeti polskoj“ pisao je feljtone, kao n. pr. „Chwila obecna“, vrlo oštroumno, često i zlobno, ali takovom elegantnom formom, kakovom se odlikuju samo Francezi. Feljtone podpisivao pseudonymom „Litwos“ t. j. Litvin.

Uz feljtone zaredaše doskora i njegove pripoviesti i novele, koje mu brzo dobaviše liep glas. Još djakom na sveučilištu bješe napisao pripoviest „Na marne“ (Uzalud), u kojoj ocrta život poljskih djaka tobože u Kijevu, ali u istinu na sveučilištu u Varšavi. Već ovim prvencem odaše neobičan dar za novelistu. Kud i kamo bolje jesu kasnije mu pripoviesti „Stary sluga“, „Hania“, „Jamiol“, „Janko muzykant“, „Szkiecy węglem“, „Latarnik“, „Z pamiętników poznańskiego nauczyciela“, „Z niewoli tatarskiej“, „Bartek zwycięzca“. Pripoviesti ove napisao je Sienkiewicz najvećim dielom u Americi, gdje je živio kroz tri godine (1876—1878); a štampane su u varšavskoj „Niwi“, u „Słowu“ i „Gazeti polskoj“, — kasnije pako biše izdane napose u pet svezaka.

Vrativši se iz Amerike proboravi njeko vrieme u Parizu i Rimu, a zatim g. 1879. ode opet u svoju Varšavu, gdje no napisu pripoviest „Za chlebem“, u kojoj se opisuju patnje poljskih emigranata u Americi.

G. 1882. prihvati se Sienkiewicz uredjivanja političkoga lista „Słowo“, no već za pol godine okani se toga rada, pa povjeri redakciju lista dr. Olendzkomu napisa za feljton istoga „Słowa“ prekrasnu pripoviest „Ogniem i mieczem“, kojom izadje na glas kao prvi poljski romanopisac, koji da je nadkrilio čak staroga Kraszewskoga. Može se kazati, da se od Miczkiewicza nijedan poljski spisatelj nije toli silno dojmio svoga naroda, koliko Sienkiewicz ovim svojim romanom. Roman „Ogniem i mieczem“ izdan je kasnije i posebice u 4 svezka, a preveden je već i na ruski jezik.

Sada piše Sienkiewicz za „Słowo“ drugi roman u dva svezka, po imenu „Potop“, koji je u istinu samo nastavak prvoga. tako da će oba sačinjavati jedno djelo u šest svezaka. A čitavo djelo završit će epilogom pod naslovom: „Pan Volodievskij“.

Škoda samo, da Sienkiewicz nije baš najboljega zdravlja, pa se je bojati za njegov život. On doduše marljivo lieči svoja bolna pluća, živući kroz zimu u toplijih krajevih (u Meranu, Mentoni — ove zime, čini nam se, boravi u Meksiku), ali uza sve to ne može se pravo okriepiti. No možda će ga ipak dobri Bog još koju godinu uzdržati na životu, na čast i utjehu poljskoga naroda, a na veselje svim iskrenim prijateljem plemenite, ali teško izkušane zemlje poljske.

Otočac je maleno no liepo trgovište sa starim gradom uz riekü Gacku. Sastoji, rek bi, samo od jedne oduge ulice, koja ima priproste kuće, izuzev nekoliko erarskih zgrada, građansku učionu i župnikov dvor, kraj kojega stoji liepa i velika katolička crkva. Imade do 1000 žitelja. U prijašnje doba bijaše Otočac štopno mjesto otočke pukovnije (u bivšoj karlovačkoj krajini). U staro doba zvao se Otočac Otočić (Ottozig), jer bijaše obtočen riekom Gackom. Još i danas stoji stari Otočac (kašteo) na otočiću Gacke, te se uza nj vide razvaline kula i ruševine crkve sv. Marije s crkvicom sv. Fabijana i Sebastijana. Već u najstarije doba bijaše u Otočca opatija sv. Nikole, nu već god. 1241. bješe dokinuta. — Godine 1244. dobiše Otočac knezovi krčki (Frankapani) od kralja Bele IV. Oni sagradiše ovdje utvrđen grad, gdje sada erarske zgrade stoje. Sigismundo Frankapan utemelji uz privolu pape Pija II. u Otočcu g. 1461. biskupiju i kaptol. Za kralja Ferdinanda I. dokinuta bi biskupija otočka, pošto je do 80 godina obstojala, a područje njezino sjedinjeno bi sa senjskom biskupijom. Za obstanka otočke biskupije bijaše stolnom crkvom bivša opatska crkva sv. Nikole; a na biskupiju spadaše sva Gacka, Vrhovine i Dabarski kraj. Već od g. 1467. prietijaše Otočcu turska sila. Osobito pako postade mu tiesno, pošto su Turci zauzeli (1526.) Liku i Krbavu. Od g. 1529. bijaše u Otočcu austrijska vojska, da ga brani od turskih navala. Godine 1543. razbi Turke kod Otočca Petar Keglević, pomagan Jurjem Frankapanom Slunjskim, Stjepanom Blagajskim i Nikolom Frankapanom Tržačkim. Godine 1619. zauzeše Otočac Senjani, te ga počеше na novo naseljavati, pošto je tamošnji narod za turskih provala ili poginuo ili se porazbjegao. Da bi se Otočac laglje branio, sagradiše i sad još stojeći grad (kašteo) sa tri tornja, isto tako utvrdiše susjedni grad Prozor. Grad Otočac bijaše odsele sielo druge kapetanije u primorskoj krajini. Okružen bijaše ne samo riekom Gackom, nego i tvrdim zidom sa više kula. U gradu boravio je kapetan sa momčadi, a žitelji stanovali su izvan grada, ali usred vode, gdje si na stupovih posagradiše malene drvene kućarice. Na kapetaniju otočku spadahu osim Otočca još dva grada (kaštela) Prozor i Drenov klanac, zatim 6 čardaka, i to Sinac, Jurjeve stiene, Gola brda, Doljani, Godača i Morska gora. — Naokolo Otočca prostire se visoka ravnica Gačka, natapana riekom Gackom. U staro doba bijaše

Gačka sa okolišnjimi mjesti posebna župa hrvatska. Za turskih ratova više se je puta na ovom polju vodila borba među kršćani i Turci. Osobito su spomena vrijedne bitke godina 1467., 1543. 1589. i 1655.

Umjetnost.

Mašićeve slike. Umjetnička dvorana Botheova svraća od nje koliko dana obću pozornost na se. Nitko ne prolazi, a da pred ogromnim izlogom ne stane i u nj ne zaviri. Čitav dan ima ondje ljudi, a u večer — gdje se svjetina prašnom llicom upravo talasa — niže se pred razsvjetljenim oknom glava do glave. Naš umjetnik Mašić izložio je šest novih slika. Usred izloga stoji ponajveća radnja „Berba ruža“, do nje s desna „Jabuke“, s lijeva „Ribe“. Izpod jabuka smještena je „Jesen u Lici“, a izpod riba ukusan „Ulaz Vranicanove palače“. Pod Berbom ruža nalazi se najmanja slika „Kita potočnica i gjurgjica“. Zaviriv u izlog lietaju nam oči željno sa slike na sliku — ali se skoro smire na „Berbi“. Umjetnik nas je prenio u Bugarsku, a na čarobno polje ruža. Med ružama s preda tri su krasne, jedre djevojke. Zabavljaju se time, da ubrane sestrice svoje zgrću u kupove i njimi pune košare. Ona crnka ko da za njimi žali . . . Više straga okitila se jedna plavojka viencem, a mladić, koji ju je pomno motrio s kraja, opazi da su joj rumene usne dražestnije od ruža, pak ju nježno obujmio oko struka i htjeo da poljubi. Ali se ona smješeći brani, jer dalje u polju začula majku gdje ju kara . . . Sasvim u dnu sjaju se modre gore, a nad cielim veselim predjelom svijta se i smieši divno ružičasto nebo — ko da se u njem zrcali taj kratkotrajni zemaljski raj . . . Ruže i ljudi, nebo i zemlja odišu tu njekim blaženim mirom, koji je toli značajan po idile našega umjetnika. „Berba ruža u Bugarskoj“ sasvim je izvorno zamišljena slika. Njezin kolorit vanredno je živ i svjetao, a tehnika upravo majstorska. To su razlozi, zašto nam oko vazda o toj radnji zapinje i zašto prolazeći opet stanemo, da je se nagledamo.

„Ribe“ i „Jabuke“ jesu slike za blagovalište; one više tamnini, ove više svjetlimi bojama izvedene. Jedna i druga slika živ je i vjeran snimak prirode. Tamo su o vitoj šibki raznolike ribe nanizane, a do njih košara sa bocami finoga vina, da ribe — jednom pečene — uzmognu plivati. Ovdje pako složene su na hrpu rumene i mirisave jabuke, od kojih jedna, razrezana, daje slutiti na odličan ukus. Ljubiteljem ote hrane nužno rastu zazubice, osobito gdje je korizma na početku, a jabuke već na izmaku . . .

„Jesen u Lici“ prikazuje kamenit predjel najtužnijega kraja naše domovine. Hrašću i grmlju požutjelo lišće, a ovdje ondje samo zeleni se nešto malo trave. Mladi pastir sjeo i naslonio se uz pećinu, a pitome koze njegove grizkaju mršavu travu. Da im slaba hrana što tečnija bude — pastir im svira pjesmicu svoju. Iza pećine proviruje začadjen slamnati krov — valjda ubogi pastirovi dvori . . . Uzprkos mrkim bojama, koje su potrebne bile, da se prikaže ta seoska idila, umio je Mašić zadahnuti sliku njekim osobitim poetičkim čarom. Kamen, pustoš i sirotinja nisu kadre pognuti jaku dušu našega Ličanina. On je s malim zadovoljan i sretan, te ne bi svojega jadnoga zavičaja zamienio s najbujnijim toga svijeta. U časovima takova zadovoljstva još može pjevati i u frulu svirati . . .

Nasuprot toj idili stoji slika, koju je naručio Ljudevit barun Vranican. Ona prikazuje sjajni ulaz njegove palače s čarobnim vidikom u kičeno dvorište. Najvećom točnosti i živosti naslikao je Mašić sve, što nam je ovdje pružilo umjetno graditeljstvo, vrtlarstvo, vajarstvo . . . odnosno ljubav plemenitoga baruna za te umjetnosti.

Med ovom slikom i ličkom idilom stisnula se „Kita gjurgjica

i potočnica“. To je najmanja radnja našega umjetnika. Skromno i stidno cvieće, kakova na pobudu njezinih čuvstava tražimo po zabitnih mjestih, iznosi ovdje slikar u istom sjaju i miloti pred nas. Rekao bi, da na njem drhće takodjer ista molba, koja na tom cvieću drhće, kad ga dragim rukam predajemo. . .

Sve slike prikazuju jasno, da Mašić nije samo odličan umjetnik, nego i pjesnik. Pod njegovim kistom oživljuje i govori čitava priroda. Njegove slike nisu mrtvi i robski snimci, nego su novo i slobodno stvaranje prirode. Mašić je realista, ali realista plemenitoga smjera. On drži, da nam umjetnost imade sviet poljepšati, a život učiniti dragim. Odatle onaj neobični čar, kojim su mu slike zadahnute; odatle ona tiha težnja, da ih iznovice gledaš.

Toj težnji ne ćemo međjutim dugo zadovoljavati. Slike će se vratiti u atelier umjetnikov, a onda u strani sviet — na nepovrat. Ovo nas osobito boli; boli tim više, što znamo, da imade u nas ljudi imućnika, koji bi mogli timi slikami uresiti svoje stanove. Mašićevih slika imade već dosta u tudjini. Budemo li puštali, da još i nadalje iz zemlje odilaze, nećemo moći zapriečiti — da i sam za njimi podje. Na taj smo način izgubili Rendića. Želja našega slikara jest, da mu radnje ostanu u narodu, a po tom u zemlji, koju svojom domovinom naziva i svojim ju majstorskim kistom uzveličava.

Hrvatsko glumište. Dne 25. o. mj. pjevaše se Genéeova opereta „Nanon“, o kojoj je već bilo spomena. — Dne 27. o. mj. vidjeli smo reprizu Brachvogelove drame „Narcissa“, koja se je ovaj put nešto skladnije odglumila nego prvi put. — Začudili smo se, kada nam je u nedjelju dne 28. o. m. oglasila cedulja, da će se prikazivati Molièreova komedija: „Scapinove ludorije“. Kad je Molière počeo pisati komedije, još je francuska drama stenjala pod težkim verigama španjolske spletarske drametike, te se u komediji nije išlo za tim, da se prikažu jedinstveni karakteri i po njima mane i pogriješke tadanjega života, nego se je obćinstvo zadovoljavalo, da mu pisac komedije samo naniže mnogo komičkih ma kako nesuvislih prizora. Pa tako je i Molière često pored savršenih komedija napisao dosta slabih, na kojima se pozna takodjer trag tadanje talijanske pučke lakrdije, odakle je gdjejad gradju crpao Mi mislimo, da ne bi valjalo posizati za ovim slabim plodovima Molièrova genija, dok se nisu prikazale sve njegove savršene komedije, s kojih je stekao slavu modernoga Aristofana. Takve su komedije poimence: „Tartuffa“, „L' avare“, „Le misanthrope“, „Le bourgeois gentilhomme“, „Les femmes savantes“, „L'école des maris“, „Les précieuses ridicules“, pa još gdjekoja od one trideset i dvie komedije, što ih je Molière napisao. Mi se izboru uprave čudimo tim više, što nemamo glumca za Scapina. G. Anton imade toliko vrstnih uloga, te ne treba žaliti, što mu Scapin nije pošao za rukom. Ako još spomenemo, da prikazivanje u obće nije bilo skladno i uz to da je prievod do zla Boga loš, mislimo, da smo dosta označili sjajan uspjeh Scapinovih vragolija na našoj pozornici. Dne 30. o. mj. pjevaše se Ponchiellijeva „Gioconda“, u kojoj je prvi put najnoviji tenor g. Vincenzo Grilli započeo vrlo žalostno svoje gostovanje. Mi držimo, da ne može ni drugačije biti, ako se tenori pod kraj saisons Diogenovom svjetiljkom po svijetu traže. Inače je ovaj put odpjevana opera vrlo skladno, te nam je dužnost poimence spomenuti gdjicu Rüttijevu i gosp. Vespasianija, koji je one večeri obćinstvo majstorskim pjevanjem i prikazivanjem upravo zanio.

SI—.

Čienjene naše čitatelje, koji su sama za prvu četvrt godine platili, molimo, da predplatu što prije obnove.

U katakombah. — Djakovački spasovdan. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Filologičko iverje. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

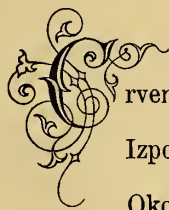
U Zagrebu 10. travnja 1886.

Br. 15.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Crven-kapo!

Crven-kapo — diko moja —
Starinskoga kroja!
Izpod tebe vedro čelo
Junačko i smjelo;
Oko bistro, puno milja —
Nepromašno cilja;

Usta zbiljna, gromoreća
I ljubko zboreća:
Ne ćeš kapo — diko moja —
Promieniti kroja,
Dok Bošnjaci zbore riekom —
Materinim mliekom!

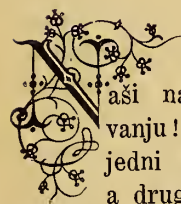
U Banjoj Luci 1886.

Ivan Lepušić.

Djakovački spasovdan.

Ulomak iz djakovačke prošlosti, priča N. T.

(Svršetak.)

Niši nadbili! Hvala Bogu! Kraj mucu i jadovanju! — prihvatiše ljudi, žene i djeca. U to jedni izišli na dvor, pa uzeli metati iz kubura, a drugi skokom u selo, da dozovu i druge. U tren živi uzeše po brdu praskati puške na veselje, a malo i veliko svrvilo u dvorište, da vidi glasnika sa bojišta i da čuje iz njegovih usta o boju, o braći, o rodu, ostadoše li živi, il padoše na mejdanu.

— Kazuj Hajdukoviću, kako pobiste dušmane. Ostadoše li nam braća i rodovi živi. Kazuj Hajdukoviću, slave ti nebeske! molilo i malo i veliko.

— A vi posjedajte, pa da vam pričam našu slavu i slavonski spasovdan. — Al u to se od vratnica uzkomeša svet, a kroz hrpu protiskivala se povisoka, bliedolika žena s malim djetetom u naramku. Protisnuv se do Hajdukovića zapomaga:

— O kume, a što je s mojim Martinom?

— Draga Maro, tvoj Martin pade junački za krst častni i slobodu zlatnu! progovori svečano starac.

— Joj sirotče moje! zakuka biedna žena, prigrliv žarko maloga k srcu.

— Ne plači, Maro! Na jedan se način radjamo, a na stotinu umiremo. Ja vidjeh, gdje padoše oba moja sinovca, pa ne pustih suze, i Bog znade, kako mi je teško bilo, a i sada me boli, boli ljuto, al neka ih, padoše za svoj rod, pa da ih stotinu imadem, za rod bih svih stotinu dao. — Čim je starac spomenuo smrt svojih sinovaca, zamnie pridušeni plač iza njegovih pleća; bile to dvie mlade snaha. Al tvrd je Hajduković, pa se i ne osvrće na suze svojih snaha, već prosliedi: — Ne kukaj ženo. Da si vidjela, kako ti se Martin u kraj mene borio, kako ti je sa handjarom kosio one Turke, a oni padali oko njega ko trava, i ti bi se bila mamom pomamila od milja i dike, — pa kada ga pogodi ubojito zrno u junačka prsa, a on se junak ne predaje, već još jednoga krajišnika ukinuo s nogu, a onda klonu evo baš na moje ruke, tu je umro, a zadnja mu bila: Kume pozdravi Maru, pa joj predaj ovaj ljuti nož, nek mi jedinka dohrani do snage, pa uztreba li, s ovim nožem neka sveti dragi rod. — I evo noža, donio sam ga, pa ga sad predajem ko amanet sveti u tvoje ruke! I starac izvadi iza pojasa svjetli handjar, pa ga predade ženi,

koja ga grozničavo prihvati, pa držak obasu cjelovi, i onda ga pritisnu djetetu na ustašca.

— Ljubi zlato moje — ta tvoga je babe; ljubi sirotče moje! nutkala žena maloga, koji se zagledao u svjetlo gvoždje, pa se ručicama mašao držka, al očutiv studen, prikupi ruke, pa se plaho stulji u majčina njedra.

— A sad da vam pričam čudo naše! i na to uze nizati, kako se pobiše pod Osiekom, pa onda nadoveza, kako se oslobodiše vojvode, a ne zataja ni ono, kako Ilijica postade kapetanom.

— O diko materina! pronie kroz suze baka.

— Ele baš pasalo tri sata po podne, kada se i opet razviše svjetle zastave — prosliedi Hajduković — udariše bubnji, podiže se vojska ko oblak, navalije prvi bojni redovi na turske šanceve, a odavde drmnuše duge šibe — teški topovi, a prve čete polegoše po zemlji — omrknuše, da već nikad ne osvanu.

— Naše lievo krilo prvo navalilo, četa za četom srće na topove, na Turke; čili i zdravi se zaliću, a izdesetani se vraćaju. Otimlju se Turci, ko da su ih poduzeli vrazi — ma za glavu je. Mi smo pod Ilijicom bili na desnom krilu, a postajali smo, da ne može gore — pred nami ritina, preko koje ne možeš ni topom, a da ne zaglibi do osovina, a ne možeš ni konjem, da ne propane do sapa. Zapali mi u šumici za drvlje, pa oborili vatru iz pušaka — zadimilo se uokolo nas, ko da se drvlje zapalilo, pa ne gori plamenom, nego tinja i dimi se. Potrajalo to čarkanje podugo, dok ne doskaka na konju vojvodski glasnik i ne reče, da jurišamo. Izleti barjaktar, a do njega golom sabljom Ilijica. — Za mnom junaci! zagrmi ko kad se zemlja trese i poleti, mi za njim ko čopor vukova. Ne pazi se tude, što propadaš do koljena u onaj crni glib, ne gledje se to, što ti se pri svakom koraku zapliće šaš i trstika medj noge. Sad posrni, sad padni, sad se digni pa dalje. Za mnom braćo! viče Ilijica, a mi za njim i tako naletismo na turski šanac. Dragi Bože! tu se čudo stvaralo od junačtva, prašte male ko kokice, kad uzmu pucati na plamenu, sivču handjari kao talasnice, javču ranjeni, hropću izdišući, a klikću živi. Sad jednoga smiriš, a već ti se devet novih na nož turaju. Tu se kolje ljutim gvoždjem, a gdje gvoždje ne dostaje, tuj i zubma i šakama pomoz. Otimaju se Turci, al naši navalili ko gladni medjedi — i Bože pomoz, kad sunce naginjala zahodu, da utone — utonu i turska slava. Oni se razrojiše i okrenuše na sva četiri kraja. Mi se otisnuli za vezirovim tragom, al nas preteče na konju, pa k Dravi, dok mi k Dravi, al on se već prevozi na čunu. Izbacismo puške, al ne pogodismo, daleko je bilo. Sedam hiljada uteče u Osiek, a ono drugo, što ne pobi puška i ne pokla nož, to podavi valovita Drava. Moje mi stare glave, da uzmože naše desno krilo razaviti brčna pera, pa zači punom snagom u kreševo, ko što zadjosmo mi, sve bi bili ko miševu u stupici pohvatali. Ali neka, i

onako dotukosmo dušmanina tako dično, da će koljeno koljenu spominjati, a guslari uz gusle od zбора do zбора, od ognjišta do ognjišta raznositi.

— Eh, pošteno vam ime bilo! prihvatiše slušatelj, koji ko miši slušali starčevo pričanje.

— A što je s Ilijicom?

— Ilijici sam vojvoda lotarinžki pred svom vojskom zasadi za kalpak okovano perje. Tuj izdieli vojvoda mnogim našim junakom zlatne kolajne. — Eto Dominkovićev Stipan, pa Domazetovićev Marjan, pa Mrkonjić, pa tko bi ih nabrojio.

— Je l', zdravlja ti?

— Eh, slava im.

— Najbolje se ponieli Trnavčani, pa Ljevančani, pa Djakovčani. Kud ti nagnuše, tuj se sve polagalo ko za ostrim srpom; sve je samo bježalo izpred njih kano izpred sablasti — Bože mi prosti — a poslije boja ma niesi ih mogao razpoznati, kako su ti crni bili od teška baruta, a svud krvlju postrapani, ko da su se u njoj okupali, a na njima nema ruha čitavoga, no se svjesile krpe, ko da su se kroz glog protiskivali. Ali mnogi od njih i zavalio šanac. — A sad da vam još jednu rekнем: Sa carskim gjeneralom Dünevaldom predjosmo mi Slavonci pod Osiek — danas oko podne udjosmo u grad, što je Turaka bilo, to još prije nas kud koje. — Sutra evo Ilijice s braćom amo na užinu, a onda ćemo na Djakovo.

Burno veselje zavlada u slušateljstvu i tu noć nitko ne metnuo oko na oko, već sve na nogu dočekalo zoru, pa uzelo pripremati užinu slavnim pobjednikom. Po svudi gorjele velike vatre, a uz vatre cvrljili na ražnju gojni voli, janjci i pretili braveci. Svi se obukli u svečano ruho, a neki se zaputili kroz šumu Ilijici u susret. Kada sunce ogrija i osvjetli nabrdska brda i zaoblica se na ražnjevih trglarumeniti, zapucaše u prodolju duge puške, zacivilišegajde, zaorišeskladne davorije, uzmiešase svet po Nabrdju i zaklikta: Evo naših! Evo Ilijice, i sve polećelo pred hajduke i kmetove, koji se u dugu nizu penjali uz brdo pod razvitim i ovjenčanim barjakom, a do barjaka do deset gajdaša. Svakome za kalpakom zelena grana; zasja se gora od srebrnih toka i svjetla oružja. Kako prve kubure pukoše, podiže se Ilijčina majka od ognjišta, gdje je sjedila, al kolika ju radost prevladala, zadrhtale joj noge, klonule joj ruke i ona pade natrag na stolčić.

— O Jelice, prstene moj, ubila me, dušo, radost, daj podupri baku, da se nagledje sina i naužije njegove dike! huknu baka.

— Evo majko! Gle! već ulaze naši junaci! Eno i kuma Joce, eno i strica Damjana, pa gle i sestrića Stipe.

— A gdje je Ilijica, zar njega, zlato, ne vidiš? uplašise baka.

— Vidim — eno ga gdje smjerio k nama. Oj kako je glavit, kako mu se na suncu svetle toke, a vijori

okovano perje za kalpakom! Kao jelen premeće i grm i uvalu. — Ajde, majko — govorila uzrujano djevojka, a po licu joj cvanu rumena krvca.

— Ajde, željenice moja! uzdrhtala se baka, pa se podupre o djevojku i istupa iz kuhinje u dvorište, gdje već navrjeli hajduci, a iz njihova kola izmaši mladjeni kapetan, potekao napried, razkrilio ruke, pa ih savio oko majke, koja oniemila, pa slomljena klonula sinu u zagrljaj.

— Majko, osvetismo krvave košulje našeg roda, a danas ću djedovsku i babinu.

— Sinko, sve uzdisanje majčino, Bog te blagoslovio! Eh da ti je babo mogo dočekati ove dike. — Al gle — Ilijica! pozdravi moga andjela, koji me je tješio i čuvao ko malo vode na dlanu. Ovamo djevojko — gle! kako se uštapila. — Sad je Ilijica tu, što ga ne ogrliš i ne poljubiš. Dok nije tu bio, sve Ilijica amo, Ilijica tamo, odkud što, pa sve Ilijica, a sad, ko da ga i ne zna? razgovorila se baka.

— Majko! dahnu djevojka ustidjeno.

— Ovamo budalico, što bi se stidila vakoga junaka. — A i ti, što si se ukočio, ko da se kruha ne znaš najesti.

— Majko! uzvrpa se Ilijica.

— Ništa majko! I baka komi svoga sina, koji posruu i ogrli djevojku, a ova se sva zapraštala, ali ne pobježe, već milo priljubi bujne obraze uz njegova njedra i pusti da joj ognjevitimi cjelovi popali i obraz i oči i bijelo čelo. I ne znam, dokle bi viloviti momak ljubio, da ne skoči majka.

— Ma stani, nesine! Udavi djevojku! — esapim da je dosta meda. Ne vidiš li, gdje te čekaju prijatelji, pa bi i oni koju s tobom izmijenili — naljuti se tobože majka, odkinuv ga od djevojke, koja ustidjena pobježe u kuhinju. A Ilijica zadje medj društvo, pa doviknu:

— Pijte i jedite, al žurno, da uzmognemo još do večera u Djakovo. Ove rieči pozdraviše gromovitimi klicaj, a onda se razčetaše, pa se prehvatiše pivom i zaoblicom...

* * *

Sinoć se mrk i očajan vratio Ibrahim sa svojom pratnjom iz Osieka. Padišina vojska razbijena, a ono sedam hiljada, što se sklonulo u Osiek, pobježe cestom u Biograd, ostavivši grad na milosti carske vojske. On jedva živ uteko samo za toliko u Djakovo, dok spremi i pokupi vjernike i blago, pa da bježi dalje preko Save. Nikad mu ni u kraj uha ne bilo, da će ikad ko bjegunac ostavljati Djakovo — tu koljevku svoju i milo djedovsko ognjište, gdje ga prvi put ogrijalo sunce, gdje je prvi put zajašio vilovita konja, gdje je prvi džilit otisnuo i prvu kuburu u nišan izbacio. I sad mu eto puklo, da se odvaja od sjajne svoje džamije, gdje je toliko put priklonio ponosnu glavu Alahu, gdje mu počivaju kosti djedova i otaca i dragog roda, a od sad Bog znade, hoće li počivati mirno, ne će li ih oni djakovački psi

razkopati i po vihoru raztisnuti. Takve misli salietale Ibrahima i podžigale u njemu jednu želju — mamenu i ognjevitu želju: da se osveti. Ta ga želja podržava, žuri da ostavi Djakovo, da ukloni glavu, te ju očuva do zgode, da odmazdi krvno, kako no nikad nitko odmazdio nije. Ko da su mu krila ponarasla, obrtkuje Djakovo s kraja na kraj, pa psovkom, brukom i golom sabljom nagoni plahu čeljad, da se požuri. Leleću žene, pište djeca, zavijaju psi ko kad kobe kakvu nevolju, vrište konji, bleji marva — al se žure i okupljaju pred gradom. — Sunce već zašlo, a po nebu uzele izvirati zvijezde. Turci već spremni da podju. — Na čelo duga reda stao Ibrahim i već manu sabljom, da se maknu — al u taj par izpade uzplahiren Turčin i zapomaga:

— Ibrahime, evo hajduci. Udaraju od Podgoratlijina mlina!

— Joj pašo! Evo kmeti od satničke strane! doleti drugi u najvećem zoru.

— Natrag, u grad! ruknu Ibrahim i potisnu Turke, koji jaučući i kunući u čoporih okrenuše u grad. — Dignite most, nabite topove — pa ih pozdravite prahom i olovom! urlao biesni paša djipiv s konja i poletiv topu, pa ga sam namjeri na hajduke i kmetove, koji ko vuci sa dvie strane navališe na grad.

— Za krst častni i slobodu zlatnu! klicali hajduci okrenuv pod nož dušmane, koji ne mogoše u grad na vrieme. Na kapiju udrate junaci! — Donesite balvane, pa premostite prokop! gonio Ilijica obliečući junačku svoju četu, a do njega mlado hajduče brez brka a mekih obraza i očiju. — Bila to Jelica, koja ne mogla odoljeti sreću, a da ne podje s Ilijicom i svojim babom osvajat Djakovo.

Vrstni hajduci ko prešljenovi navukoše balvane iz kuća do obkopa!

— Potegni! Potisni! Ha! bolje! dovikivali si momci tiskajući balvane na onu stranu pod kapiju.

— Evo vam jabuka, djaurski psi! zaori Ibrahim užegav top, a ovaj ruknu i prosu sječeno gvoždje na hajduke, a njih petorica popada po zemlji Top za topom grmi, puška za puškom sa grada ciktala, al hajduci rade — rade ko lavi, a balvan za balvanom preletio pod kapiju i evo mosta gotova!

— Andrija! doviknu Ilijica znana hajduka, a ovaj prileti, pa se pusti u šapat s vojvodom i ne potraja dva tri časa i eno ga već, gdje sa pedeset momaka poleti u mrak! Za mnom junaci, grmnu Ilijica i poleti preko balvana na kapiju, al gvoždjem okovana vrata tvrdo stoje, pa prkose i navali i udarcima hajdučkim! Natrag! Ovako nidokle! zapovjedi i poteče natrag, a smieh i rug zaori sa grada. — Brez topa ne ćemo obiti vrata! Brže potecite u pašine dvore, koliko pamtim, ondje su dva, dovucite jedan, ako ih nisu odnieli, a vi drugi zadajte u kuće, pa oborite vatru na grad. — U tren živi poskakali hajduci u bližnje kuće, a neki potrkali po top!

*

— Ako ne nadju topove, razbit ćemo svi glave, a grada osvojiti ne ćemo! protuži Ilijica Jelici.

— A kud ono ode Andrija?

— Ode na sjegurnu smrt, ako za vremena ne probijemo kapiju! sjetno će junačina.

— Evo topa! Ovamo junaci! začu se vesela klika hajdučka, koji vukli na užetih top iz pašina dvora.

— Ne obrani se Ibrahime, ljuta gujo! krisnu Ilijica i izleti pred hajduke, koji dovukli top. — Punite!

Napuniše top, utisnuše zrno, primakoše gorući fitilj — planu, ruknu, a zrno zvizgom grunu i raztreska kapiju.

— U ime Boga — za mnom! kliknu Ilijica i preleti most, a za njime nagrnuti kmeti i hajduci ko oblak, ko lavi, ko živi djavoli.

— Pucaj! sjeci! grmio Ibrahim srćući izmedj svojih ko mamen, ko lud, ko biesan

— Juriš! sokolio Ilijica, rušeći izpred sebe turske redove! Gdje si Ibrahime, da se ogledamo!

— Evo Ibrahima, da te streska, smrvi, kleti kmete! i ko sablast srnu na junačkog Djakovca, oči mu se krvlju zalile, brada mu se razkošljala, a po čelu nabrekle mu žile od jara, jeda i oćajanja. Skrstile se sablje, pa se opet razletile, da izmaše i zgodnije pogode. Junačan je, vilovit je, jarostan je Ilijica, al je Ibrahim u ograšju i mejdanu dozorio, pa kud snaga ne dotječe, tuj dopuni vještina, a ovamo za glavu se otimlje, pa nješto jad, nješto oćaj stostrući mu sna u, pa se vije, suče i izmiče, ko da ga pera na mahove dižu, izmiču smrtnu udarcu i poturuju na provalu. I ne znam, dokle bi se ovako ogledala dva najljuća dušmanina, da ne skoči Hasanbeg, Ibrahimov barjaktar, pa od strane zamabne krivošijom. Suknu tanka demeskinja, al u isti mah i ciknu Jelica, koja u najljućem ograšju sustopice pratila milovana, pa naleti i podmetnu telut od handjara, al slaba ruka ne uzmože odoljeti i odbiti krivošije, koja prosieče kalpak i bujnu kosu pa obrani Ilijicu po glavi, a krv ga zali po obrazu, — bljednu junak, zaniha se i pade.

— Ilijica, sunce ogrijano! vrisnu biedna Jelica i poleže po junaku, a sa glave opade joj kalpak, pa se prosu kosa i obavi hajdukeve obraze.

— Pade djaur! Udrite Turci! zadavori Ibrahim i navali na hajduke, koji ko pomamni, videći gdje pade Ilijica, ustriemiše se uokolo njega, da obrane tielo. — Al ko plaha vatra navališe Turci i puškom i nožem i već neki kmeti okretali pleća, kad li u taj par zagrmi iz pokrajnog hodnika:

— Za krst častni i slobodu zlatnu! i ko težki grād spopadoše Turke za ledja.

— Juriš, junaci! prihvatiše hajduci. Osvetimo Ilijicu! Dvostruko vatri ne mogoše odoljeti Turci, i kad puška Hajdukovićeva obor Ibrahima, svrpaše se, zbuniše se i razbiše širom, pa neki odbacuju oružje i padaju na koljena, a neki se još oćajno bore. Hajduk i razputani kmet ne praštaju nikome, već sve pod nož okreću.

I kad polnoć odbi i stari dan uzeo izmicati pred novim, a vedro nebo ponajbolje zaiskri, zaiskrilo amo do hiljadu očiju, do hiljadu grla klikom, uzhit i davorenjem pozdravi mladi — djakovački spasov-dan. Ova klika probudila i mladjana junaka, kojeg iznesoše iz boja i upokojiše u pašinom dvoru. Podiže se i uprie se rukom o dušeke, a oko mu zasja miljem i radošću.

— Jelice, čuješ li! poznam glas — taj navješćuje pobjedu — novu zoru! pronie zanosito.

— Ilijica, mi smo gospodari djakovački, a stari eno do jednoga po gradu u krvi! uleti Hajduković.

— Slava i dika vam vječnja! žarko će Ilijica.

— Samo ti nam ozdravi — mi se svi uzdamo, da ti je rana od priebola? mekše će Hajduković.

— Oto pitaj moju vidaricu — smješeći će Ilijica, uprv blažene oči u liepu djevojku.

— Što je, Jelice, naučila si se variti trave i meleme u svoje bake — hoće li nam skoro preboljeti?

— Hoće babo, rana nije duboka! govorila djevojka, obloživ i povezav Ilijčinu glavu novim oblogom.

— A na tom samo tebi hvalim, — da ne suzbi sablju barjaktarovu, razkoli me u dvie pole!

— Ma ne govori, Ilijica, ne ugadja to tvojoj rani! otimala se djevojka.

U to navrviše hajduci i kmeti, jer se raznosio glas, da je Ilijica poginuo, pa s toga tužni i neveseli grne, da na svoje oči vide, što je s njime. Pa kad čuše i vide, da je živ, da će preboljeti, zamni veselje, zamni davorija, zabrenca tamburica, zajecale gajde u slavu sreće i djakovačkog spasovdana.

* * *

Zima — ciča je ljuta. Zemlja se ko kost skorila, a po njoj zagruvao snieg do koljena. Po drvlju se toliko nahvatao, da se pod njim grane lome. Vrani gavrani sve na jata oblieću djakovačke kule, gdje se na čas spuste, pa zlogukim svojim grakom pozdravljaju mrka svoja opočila. Iz lugova česti prasak za praskom, ko kad se zametnulo krešvo sve iz malih pušaka — a to od ljute zime pucaju kvile (kvrge) na bukvi. Iz šikara vrtaju vuci, koje zima i glad šćerali u blizine ljudskih stanova. Po prtini sitnim korakom sitni ševa, probirući kljunićem hranu. Po ovoj zimi hite kmeti i djakovački i iz okolišnih sela u svečanu rubu bivšoj Kaston-pašinoj džamiji, a današnjoj sjemeništnoj crkvi — s koje biskup Olovčić skide polumjesec, pa ga zamieni sjajnim krstom. Ulicom se mete i malo i veliko, al svakom se iz očiju odbija njeka radost i veselje, a toj radosti daju oduška puškarenjem i pjevanjem. Bivšu džamiju a sada crkvicu dubkom prepunio narod i jedva toliko ostavio mjesta uokolo priprosta oltara, da nazrieti možeš glavitu djevojku pod zelenim viencem, a do nje kićena junaka Ilijicu, zalivena u srebro i zlato, a iza njih hajduk An-

drija svilenim svatovskim barjakom i s jabukom na koplju. Pred mladencima stoji poznani i ljubljani fra Nikola, a sada već biskup Olovčić. Tronutim srcem i drhtajućim glasom ovi nadramnicom ruke mladenaca i prozbori: — Ja vas spajam u ženitbu u ime oca i sina i duha svetoga — i kada dovrši sveti obred, prosliedi čvrstim i zvučnim glasom: — Bog vas blagoslovio, djeco moja, i ne dao nikad, da vam koljeno dopane muka, kakono ih premučismo mi — ne dao nikad, da vam unučad sramotno robuje tudjem gospodararu. već svjestni svoje starine, svoje glave i dike, vaviek bili ljudi kremenjaci, koji će znati dom i rod u svako doba obraniti il braneci usijati glave. U svako doba i svakom zgodom bilo mu svetom molitvicom ona naša: Bolje grob nego rob!

— Bolje grob, nego rob! preuze burno skupljeni narod i bolje grob nego rob! orilo se Djakovom i polećelo u lugove, pa se uz stokratnu jeku razbijalo o svako drvo, o svaki dol, o svaki brieg i goru i orilo

tamo do valovite Save, a amo do hladne Drave: Bolje grob, nego rob!

* * *

Utonuli su dani teška robovanja, uminuli su kruti gospodari, al se u prah rasule i kosti dičnih sokolova — slavonskih osvetnika, a preko njihovih grobova evo unuci brazdu brazde. Padoše i gusti lugovi, a nikoše biela sela i zaseoci, a po gorskih kosah i obroncih eno rodni vinogradi, pitoma stada i ubave kolibe. Razpala se i stara djakovačka gradina, sorile se kule, pa svojim odlominami prepunile duboke obkope. Samo jedna zidina ostala, a u njojzi crne puškarice i topovska zjala, al se ne boj, da će planuti iz njih duga puška, ili ruknut bojni top — jer tu saviše svoja gnjezda bieli golubovi — ti glasnici mira i pokoja... Sve je inako, sve je ljepše, no što prije bilo, a ja ipak ne znam, domovino, ti koljevko moja, je l' ti mekše no što j' prije bilo?!

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

VI.

prikrajk u čaršije s lieve strane potoka stoji nova novcata kuća, daskom pokrivena, a pod njom magaza i mehana. To je imanje Stipana Gajića. Stipan uz svoje službene poslove, pomoćju momka, prodaje koje kakve sitnarije, žestoko i sladko piće.

Stipan kano knez u mjestu imade nješto veći dje-lokrug poput nužde bilježnika, a to mu se povjerilo obzirom na njegove duševne sposobnosti i znanje. On nije zavičajan u toj varošici, sin je njeke Pele, koja je služila kod begova u Banjoj luci. Dječak je već u nejakom doba pokazivao mnogo dara i volje knjizi, pa ga župnik primio u crkvicu, gdje je dvorio prigodom službe Božje, inače kano kuhinjsko momče posluživao i pod nadzorom kapelanovim liepo u knjizi napredovao.

U dvanaestoj godini odpremi ga župnik u dječjačko sjemenište u samostan otaca Franjevacu. Prvak među prvaci stupaše iz razreda u razred. Živa želja njegove majke bijaše, da ga vidi jednom kano fratra. Ali sudbina drugačije okrenu. Najednoč oboli Pela. Obuze ju vrućica i obori na dušek. Snatrla je o svaćem, dan i noć dozivala svoga miloga Stipu. Dodje župnik, smili mu se bolna žena, kako si želi vidjeti svoga jedinca. Namah pošalje knjigu u samostan, da ga puste kući, jer mu je mati na umoru. Za četiri dana eto Stipana. Ali prekasno dodje, upravo onda, kad se je narod s groblja vraćao. Položiše već smirenu Pelu u grob i zatrpashe zemljom.

Čuvši to Stipan zajeca i pohiti na groblje, nakvasi

svaku grud u zemlje toplimi suzami; ali zaman suze i dozivi: „Šećerna majko!“ „Blaga ručice!“ i „Sladko milovanje!“ duša se je razstala s tielom, — dozvati je ne može već nitko.

Od toga dana omrzi Stipanu knjiga i škola, pa se ne htjede više vratiti u samostan.

Više godina bezposlićio je, obilazeći rodjake i prijatelje. Poslije izmieni različite službe, bio je lugar, desetar, dnevničar i najkašnje opet desetar, kano takav stekô si nekoliko dukata, otvorio si nješto magaze i trgovao, a uza to obnašao službu u mjestu.

Stipanu imade kakovih trideset godina. Srednjeg je uzrasta, debelih plavih brkova, gojnih lica a čela povi-soka. Grlo mu mekano, zato se pričinja svakomu nježan i dobroćudan. Pun šale i doskočice umije si steći mnogo prijatelja. Široke oči neprestano mu igraju, lukavština i himba iz njih viri. On će laziti kano zmija pred onim, od koga misli njeku korist dobiti, on će se osvetiti svomu protivniku ma bilo na koji način, i krivnju će svaliti na druge, a svoju žrtvu žaliti — samo da zamete trag svakoj sumnji.

Mnogi poznavajući Stipana samo sa spoljašnosti cieni ga kao značajna čovjeka i nude mu svoje prijateljstvo, ali ih imade, koji mu zaviriše u dno srca, pa mu izbje-gavaju. Koliko je okretan i vješt, obćeći sa ljudmi u službenom poslu, to još više vještine pokazuje u mehani i magazii.

Unišav u njegovu mehanu, pričinja ti se, kano da si u ljekarni. Sve police zapremljene. Nanizao šišu do

šiše mastike i ruma. Na dugačkom stolu, nad kojim visi kantar, poredao velike boce različitih likera i mastike, — a sve to iz vlastite svoje tvornice. U jednoj su boci zeleni orasi zaliveni rakijom, u drugoj lupina od limunova, u trećoj višnje, u četvrtoj pelin, a sve to zaliveno ljutom špirom, koju je razblažio vodom. A on će tumačiti vrijednost i ljekovitost svake ove vrsti. Ovo je istina — reći će on — nješto ljuto, ali najveći dušmanin gujavicama i trakavicam; ona druga štiti džigerice, treća podaje snagu živcem, četvrta bistri mozak i progoni nesvjesticu. Sve po izbor domaći ljekovi. Na onoj strani stola složio opet boce napunjene ljuticom paprikom i zalivene octom: to je živi progonitelj kuge, daleko joj kuća, samo prožvači po tri na dan. Pod stolom imade burence nakvašenih krastavaca, za koje Stipan veli, da pospješuju probavu. A za ono poveliko bure u nuglu magaze veli Stipan, da nadkriljuje sve drugo svojom ljekovitosti. To je kiseo kupus, to jest glavice kupusa, još jesenas vodom zalivene i nasoljene — a sada već zaudaraju kao raztvorajuća se lješina; ali ta voda kupušnjača prvi je progonitelj mamurluka. Svoje redovite goste, kada kojega snadje takova bolest, počasti čašom kupušnjače, da izpije na prazno srce. Na pročelje magazija složio je burad vinom, i to crnoga dalmatinskoga i sriemskoga šiljera, a ta vina dolaze preko dravskoga mosta, — ali Stipan će se devet puta zakleti, da je to čisto dalmatinsko i sriemsko vino, nu ni to ne mora, jer svatko mu vjeruje, čim mu u obraz pogleda. Još ima jedno bure šljivovice i jedno špirita. Špiru odnose većim dielom seljaci u mješinah, — a to kupuju na vagu. Seljaci umiju sami razblažiti špiru vodom, pa da izbjegniju groznicam, koje se radjaju ljeti od vode, oni si ovim pićem trnu žedju. A da to doista seljaka kriepi, opaža se na njegovu tamnožutu licu, ugaslim i upalim očima, drhtavici živaca i modrastim ustnicama. Jadni seljak, čim li progoni misli na muke i patnje prošlih vremena i ublažuje boli još nezavidane ljute rane!

S desne strane magaze imade pomalen stô, tamo će sjesti on ili tek koji od otmenijih ljudi, inače postavio naopako po podu sijaset sandučića, koji nadomještaju stolice. Nad vratima visi nekoliko vienaca luka, glava šećera, snop brezovih metala, svežanj svieća lojenica, salivenih poput klina u šilj, a na donjim vratnicama poredao vreće brašna, pirinča, zatim graha različite boje. U prikrajku još stoji burence travanjskoga sira i nekoliko somuna. To ti je, čitaoče, slika dućana i mehane Stipine, a tako su namještene i opremljene ostale magaze i mehane po čaršiji.

U Stipe je momak Ilija. Pouzdano čeljade, može mu gazda povjeriti sve, a ne će biti ma baš ni pare kvara. Bosanski momci veoma su privrženi svomu gospodararu, osobito su štedljivi, i uz mali ajluk (platu) umiju si prištediti novaca, da uzmognu sami radnju otvoriti, ako ne u varoši, a to barem na selu. Usled toga

su bosanski gradovi manji i veći napučeni samimi trgovci a malo zanatlijami, a da bi se koja obitelj bavila bud kućnim bud poljskim gospodarstvom, to ne daj Bože! On će cio dan sjediti u magaziju, za dva tri novčića posrkati gorke kave, za groš izjesti somuna, a zadovoljan je ako imade još dva tri groša čara, jer će tim pokriti potrebe života ciele svoje porodice. Toliku množinu bezposličara po bosanskih varošicah i gradovih mora jedna raja hraniti svojim krvavim žuljevima, mora svoje proizvode jeftino prodavati, a potrebe skupo plaćati; zato i jest seljak zapušten, bos, jadan, biedan i prezren, ali — samo seljaci su čist bosanski narod, oni su sačuvali nepokvaren svoj jezik, starinske običaje, iskrenost i prirodjenu prostodušnost, pa ako i naidješ na koje mane u seljaka, to znaj da su ih iz čaršije ponieli. Nu danas već propadaju mnogi bezposličari trgovčići, te će se morati laćati pluga i motike, pak obraditi svoje bašte i liepe njive, po kojih sada trnje i bujad raste.

Sretna budućnost bosanskoga naroda sakrivena je samo u seljačkih kolibicah, stoga bi valjalo bar nješto se obazirati na njih. Strojjevi se dan na dan popunjuju i usavršuju — seljak je pako čovjek a ne mrtav stroj, pak se još nalazi u onom primitivnom stanju, u kakvom je bio prije pet stoljeća. — — —

Mislim, da mi ne će nitko taj nuzgredici zamjeriti, jerbo imam samo dobru nakanu i pravednost pred očima.

Bosanski trgovac ne sakriva pred pouzdanim momkom nikakvih trgovačkih tajna, — a momak ne bi za živu glavu prenosio glasova iz magaze i kuće svoga gospodara. Premda gazda s momkom upravo bratski postupa i živi, to ipak momak tolikim poštovanjem susreće svoga gospodara, da ne bi pred njim niti cigare savio, a kamo li zapalio. Sve ove vrline bile su i u momka Ilije. Koliko puta zametnuo bi se gdje o Stipi razgovor, da je fukara, a sve ono, što je u magaziju, da nije njegovo. Ali Ilija branio bi čast svoga gospodara i tvrdio, da Stipan ne duguje nikomu niti probijene pare, već bi mogao svojim dukati izplatiti po čaršiji.

Poznato nam je od prije, da se Stipan vere oko liepe Pavke, za njom čezne i jedina da mu je želja, dovesti Pavku u svoj dom. Ali mu u tom stojao na putu Marijan. Ilija je svakom zgodom i na svakom mjestu hvalio Stipana, a grdio Marijana. A Stipan nije žalio nagradjivati svojih privrženika, osobito u koje se pouzdavaše, da će mu pripomoći u njegovih težnjah — predočiti Pavku. Glavnim pouzdanikom odabra si majstora Božu, — i da se je Božo zakućio u kući Jurkinjoj, to bijaše sve Stipino maslo. Bilo je o tom po čaršiji rieka, nu momak i gazda sve to tajiše. Ali svako djelo dodje na vidjelo.

Nedjelja dana tekao prodje od one kobne večeri u oči Ivanja, — kobne po Stipana, ali za Marijana častne i slavne. Božo češće obilazi Stipana i dogovara s njime njeke tajne dogovore.

Danas je Božo gost Stipanov. Bielim prostiračem pokrio zaprljani stô u mehani. Božo se već i namjestio za stô do stiene. Kuhar je glavom Stipan, on posluhuje, pa opet sjedne i jede. Momak Ilija poslužit će po koju mušteriju, ako dodje u magaz. Boca rakije stoji na stolu. Stipan natoči čašu i reče: „U zdravlje!“ i izpije; po tom drugu ponudi Boži, a taj nazdravi:

— Bog te poživio, gazda Stipane! Veselio se, pjevao i igrao, do jeseni sakupio svatove, oženio se, doveo ovamo Pavku, a ja ti bio stari svat! Tako bilo zdravo i veselo, a s nami cielo selo! — U zdravlje!

Na to će Stipan:

— U zlato ti se pretvorile, majstore Božo! Pa se i ti oženio još prije mene.

— Kamo si ti, Stipane, namjerio? Progrušana mi i izriedjena kosa, — a omatorio jadan.

— Tebi se je prije oženiti, majstore, u svoje mreže Jurku zaplesti, a time si utro put ženitbi mojoj. Marijan je doista čestit momak, ali mora pasti mojom žrtvom. Sve je već u redu. Njegovo veličanstvo cesar austrijski poziva momčad u vojsku, među prvaci prvi je Marijan. Majstore Božo, ako ti se još nikada nije nasmijala sreća, to ti se sada objeručke nudja!

— Zar tako, Stipane?

— Jest. Ti si sada na stazi, koja te k sreći vodi. Ja ću ti biti provodičem. Ne poslušaj li mene, ostat ćeš kukavicom.

— Ako nije odviše?

— Toliko možeš učiniti. Sutra će biti pozvan cviet momaka u konak. Prije nekoliko dana došla knjiga, da je milost carska mnoge polakšice podielila, tako oni koji su imućniji, mogu mjesto sebe slati u askeru bedela;

momci, koji imadu ostarjele roditelje ili samo majku udovicu, mogu biti oslobođeni od vojne dužnosti.

— To će i Marijan biti oslobođen, — primieti Božo.

— Jok! Njegova molba jest u mojoj ruci. Njemu ću ja namjestiti drugu pitu. Ne će on kano druga momčad u konak. Lukav je Stipe! Ne zaboravljam ja Ivanjske večeri. Sve je već naredjeno.

— Zbilja? Živ bio, zdrav bio!

— Zdravo je to. Prekosutra, ako Bog dade, Marijan će se zakleti na carski barjak.

— I onda carski čovjek postati?

— Bit će vojnik. On mora uskočiti, onda će ga muškekat. A kad njega ne bude, onda je nama tek živjeti. Razumje li me, majstore, tako ti tvojih igala?

— Evala!

— Ali još nije dosta samo tako pogovaranje, već ti valja, majstore, živo prionuti, valja ti nagovarati Marijana, da uskoči, Jurki zavrćeti mozgom, — lasno je sa ženskom glavom, — pa neka ga i ona nagovori kano mati, da mu je bolje u goru nego li pod pušku. Zakon ovaj ne će dugo ostati, može se vaktile, a možda i za koji mjesec promieniti. U askeri se u krupno pravda kroji i mogao bi šalom glavu izgubiti, a u gori će se nekako očuvati; zakon se promieni, i opet ga eto kod kuće, kano da ništa ni bilo nije.

— Gazda Stipane, ali mene moja pamet uči, da se turski vakat više povratiti ne će.

— Zar si tako blentav? Ta mi svi znamo, da se stari zulum ne će povratiti; ali tebi je tako uputiti Jurku, a ona neka nagovori Marijana, pa mirna Majevica!

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

neza je to strašno mučilo, tako te nije mogao ni spavati ni jesti, a neprestance je vikao: Ta dajte me oslobodite već jednom tih Vojžbuna! Tko me oslobodi, dat ću mu šta hoće!

Volodković pouzdavaše se u svoju rječitost, zada knezu poštnu rieč, da će ga izmiriti sa starim, a ja da mu budem svjedokom, da ne bi kasnije ljudi govorili, kako se htio na lak način dokopati milosti kneževe itd. Dugo smo o tom razgovarali. Volodković me je uvjeravao, da se nije nikad ništa tako kosnulo srca kneževa, kao ona nezgoda u Crvenoj Rabci.

Vidio sam, da se moj prijatelj i suviše pouzdavao u svoje sile: otišao je iz Niesvieža sa svim siguran, da će bilo na koji mu drago način umiriti Vojžbuna, ali kad je opazio, da sam ja počeo sumnjati, kao da ga

je minula volja hvastati se: rekao bih, da je sam stao uvidjati, da će teže ići nego je izprvice mislio.

Bura nije jenjala sve do pod noć. Imali smo, da prevalimo šume, a put — da se jedva nekako korak po korak moglo odmicati. Prenočivši u krčmi i napojivši konje po drugi put, krenusmo u praskozorje, kad se već sasvim smirilo, na put. Driemajući dovukosmo se nekako do Ostre Brame*). Sadjosmo da se pomolimo. Sviet na jutrenji prilično je malo bilo; preda mnom je klečala u crnini mlada ženska, kojoj niesam mogao pravo da zagledam u lice, ali kako je bila krasnog i gospodskog stasa, domišljao sam se, da će to biti kaki gospodski i c o g n i t o. Kad se služba svršila, a ženska ustala i okrenula se licem k nama, da ode, prepoznah u njoj Vojžbunovu.

*) Vrata i u njima čudotvorni lik Bogorođičin.

Studen me je znoj pošiknuo, kad me je omjerila svojim očima. Pričinila mi se kao da je došla s onog svijeta, kao da je ustala iz groba na osvetu; bila je lijepa kao i prije što je bila, ali mjesto onog mladenačkog veselja vidio si joj na licu svečanu ozbiljnost: meni se činilo, da vidim pred sobom mučenicu iz prvih vjekova kršćanstva, o kojih sam čitao u Skarginih Životih. Bila je urešena veličanstvom bola i muke, a za kršćanina, koji je odkupljen bolom i mukom, nema na svijetu većeg i silnijeg veličanstva.

Sva u crnini zastrla se crnom koprenom, izpod koje si nazirao bijelo poput mramora lice. Prepao sam se, a Volodković, ugledavši je, lećnuo se, ko da je opazio vampira osvetnika. Može biti, da je i ona prepoznala Volodkovića, jer se prestravila i trgnula natrag, kao da je na zmiju nagazila, pa mjesto da prodje mimo nas, kako bi joj najzgodnije bilo proći, obašla nas iz daljega ni ne pogledavši nas.

Kad smo i mi ustali, da podjemo pješke u Bernardinski samostan, jer Volodković ne bi pod živu glavu odsio s onolikim novcem u gostioni, rekne mu ja:

— Je l', Volodkoviću, to je malum omen? Ni lice joj ni odielo ne sluti na dobro.

Volodkovića kao da to nije ništa smetalo, ali u istinu bilo je sa svim drugojačije.

I tako smo došli u samostan, gdje su nas častni otci primili, da ne možeš bolje. Spravivši novce kod gvardijana, pošli smo, da se umijemo i preodjenemo — a onda u grad.

Radživili su imali u Vilnu prijatelja na pretek: u gradu si svak čas mogao naići na što, što te sjećalo Radživila, a ljudi odanih kući Radživilovoj i štićenika Radživilovih — ni broja im nema. Najprije smo pošli u Kardinaliju, da ondje potražimo, kako je knez zapovjedio, nekakvog Harkievića i da se s njime posavjetujemo. Bio je to na pogled neznatan čovječac, ali stvoren i za velike stvari. Zvali su Harkievića Pisarovićem, jer ako prem već ostario i osedio, nije imao nikakog osobitog ni posla ni titula. U Radživila niti je bio ovlaštenik, niti pravnik — a ma baš nikaki oficijalista. Od pamtievieka davali su mu stan ostrag u Kardinaliji, i kao tobožnju nekaku nagradu godišnjih tisuću forinti. Harkievića, premda je bio na oko neznatno čeljade, bojao se svak ko žive vatre. Čovjek bi rekao, to je najneviniji stvor na ovome svijetu, ne će nikome ništa, ne mari ni za koga, a kad tamo, taj je čovječac sve znao i vidio.

Svakog bi jutro išao u obližnju crkvu sv. Ivana k ranoj misi, a uvijek jednako odjeven: kontuš neobično dugačak — do gležanja, kratka sabljica, dobrano predstavljena i ovisoka u šilj čapka, brčići kao gajtani, lice pô lakta dugačko a usta široka, uvijek zatvorena i stisnuta, kao da ih je spio i sašio. Iz crkve bi ravno pošao u gostionicu na svoje pivo sa vrhnjem, jer kava mu nije nikad bila u slast; posrkavši svoj zajutrak uputio bi se

niz ulicu do pred gradsku vječnicu na Imbare i onamo, bilo lijepo ili ružno, šetao do objeda. Kad bi udarila kiša, zaklonio bi se pod triem gradske vječnice.

Objedovao bi u prijatelja, nekoga Hanuša, koji je bio činovnik u magistratu, a po objedu potučao se onako u pusto do kasne večeri ulicama gradskimi, od jednoga dućana do drugoga, zapredajući sa svakim razgovor itd.

U Vilnu ga je svak poznavao kao zao groš, ali Bog ne daj, da bi bio komu što škodio, nitko ga nije imao na zubu, osim slugu Radživilovih, na koje je oštro pazio.

Kad bi od njega list stigao, znalo se, da se moralo nešto osobita zbiti, jer Harkiević nije volio pisati, a kad je već bio prisiljen da piše, drljao je da si teško mogao pročitati a još teže razumjeti. Znao je tako zagonetno pisati, da si ga morao dobro poznavati, ako si htio da mu razumiješ list. Obično u listu samom ne bijaše ništa, istom u pripisku našao si — zagonetku.

Potraživši Harkievića kod kuće, niesmo ga našli, a vrata od njegove sobe bila su sva izšarana kredom i puna imena onih, koji su prije nas bili onamo tražiti ga. O vratima je bila učvršćena vrpca, a na njoj komadićak krede. Ne našavši ga kod kuće morali smo na Imbare pred vječnicu. Već iz daleka prepoznasmo ga u svjetini po visokoj šiljatoj čapci. Podjosmo ravno k njemu.

— Klanjam se, klanjam se! A odakle, ako Bog da?

— Iz Nesvieža.

— A knez?

— Hvala Bogu zdrav, pozdravlja vas...

Volodković mu se približi i stane nešto šaptati na uho, a on ni da bi mu odgovorio, već zagledavši se u stol piljarice, što je tudier prodavala, i pokazujući na vienac smokava:

— Gledajte, molim vas, — reče Volodkoviću — kako se krasno talijansko voće prodaje ovdje u našem Vilnu... čovjeku gotovo zazubice rastu... Takog voća nema u Niesviežu.

Znajući, kak je čudak, Volodković udari u smieh.

— Mi niesmo, gospodine Pisaroviću, došli ovamo po smokve!

— Znam, znam, po što ste došli, bit će i toga.

Pogledasmo ga, a on stoji i gleda na sve strane.

— Vi mi ne biste, gospodo, vjerovali, kakva su vam danas vremena! Ljudi su vam a ma sasvim pobonavili. Juče sam vam vidio na svoje oči, kako je načelnik bio priliepio Lazaroviću jednu uz uho, ali onako laganu, platio mu za nju pedeset, pa — mir i Bog! Novaca, gospodine, kao blata!

Nama je bilo do posla, pa s toga će Volodković zapitati Pisarovića, u kojoj bi kući na Zarječju mogao biti Vojski.

— Gledajte na krovove — odgovori Harkiević — pa na kojemu opazite, da futavci sjede, hajte onamo, naći ćete ih.

Vrieme je odmicalo, a ne možeš ništa da doznaš.

— Naložio nam svietli knez — završit će moj drug — da se posavjetujem s vama — šta nam dakle savjetujete?

— Hm! Šta da vam savjetujem? — odvrati Pisarović. — Da me je knez prije po godine pitao za savjet, može biti, te bi mu bio znao savjetovati, ali sada — prodrila mi se nesrećom kesa, u kojoj sam nosio savjete i ja ih sve prosuo po kaldrmi.

— Znae šta, — okrenu se k Volodkoviću — ako vas je volja, hajde obadjimo Indijanku.

Indijanku su zvali jednu piljaricu, koja je sjedjela sa svojom svakovrstnom trgovinom na Imbarih. Činilo se, kao da je Harkieviću do šale, ali šta ćeš — ne smiješ mu prigovarati. Uzme pod ruku Volodkovića i ode ravno k piljarici.

— Milostiva gospodjo Pavlova — pozdravi je Harkiević — evo nas k vama po savjet.

Indijanka se podbočila i razvalila oči, neprestance šmrdaajući, jer je valjda rubac bila zaboravila kod kuće.

— A šta bi milostiva gospoda? — upita nas.

— Jedan mojih znanaca oka-

ljao savjest, pa bi htio znati, kako da je očisti. Stavljali smo zlatni melem — al ne koristi ništa, pače udarilo još i na gore... Ne će te ne će nikakog melema.

— Hm! A šta to pletete i motate po starom svom običaju, gospodine Pisaroviću! — doviknu mu piljarica. Dajte mi, molim vas, mira s tom svojom savješću, pa mi se maknite, da mi ne zastirete robe.

— Eto gledajte! — doda Pisarović — kad gospodja Pavlova ne umije dati savjeta, kako bih ga umio dati ja, koji sam i sto puta gluplji od nje! Ona imade

svoju zidanicu na Lotočku, a ja moram čučati u tudjoj kući.

Već smo bili gotovi da odemo, kad uze Harkiević pod ruku Volodkovića.

— Hoćete l' me poslušati? Hajte, pa pojedite tanjur lapataka sa gjumbirom, popijte čašu dobra vina, sprodjite se po gradu, okupajte se u Viliji, nahranite konje, kupite paprenjaka na put pa hajte natrag u Niesviež i izručite moj duboki naklon svietlomu knezu. — Reče i ode.

Mislili smo, da je na pola poludio, i ne ogledavajući se za njim, podjemo na Zarječje.

Vojski se bio nastanio u svojih rodjaka, a u kukavnoj nekakoj staroj, traljavoj, naherenoj kućerini. Jedva smo ga nekako našli. Vojžbunovi su se smjestili u gornjem, onizkom spratu, u koji smo se jedva nekako kroz onaj mrak a po nakrivljenih stepenicah popeli. Pokucavši na vratima, udje Volodković u sobu i ne čekajući da će mu se ko odazvati. Stari je ležao na krevetu, ali sa svim odjeven; u sobi nije nikoga bilo do samo on. Kraj njega na stoliću ležao je molitvenik, a na njem

Valentin Vodnik.

kapucinsko čislo. Ruke je podvio pod glavu, lice mu bilo bliedo i upalo, a sliepe oči nabrekle mu žilami. Dosta je bilo pogledati ga, pa te je odmah volja prošla upustiti se s njime u razgovor.

Dugo nas je gledao i prepoznavši Volodkovića, koji mu se naklonio, kao da ga je munja ošinula, skočio se, malko se poklonio i sio, upirući se o obje ruke, na krevet.

— Šta hoćeš ovdje? Govori, šta hoćeš? — viknu Vojski. — Ni tu mi još ne ćete da dadete mira, vi

čankolize Radzivilove! Poznajem vas, na licu vam je napisano, da ste se odrekli čovječnosti — znam, šta vas nosi ovamo! Ti si, Volodkoviču, od srca prijatelj onome

mačonoši, u koga nema ni srca ni duše. Plemenito, pošteno ime nosiš, a vršiš službu lakajsku. Šta hoćeš? Šta ti je tvoj gospodar zapovjedio da kažeš? (Sliedi.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Sadašnja pečerska monastirska crkva nije stara; ona je tek iz početka prošloga stoljeća, te je zamienila drugu, mnogo stariju. Ovu stariju crkvu sagradio je god. 1073.—5. monah Teodosij, drugi osnivač samostanske uiedbe u ovom dielu Kijeva. Po viestih sačuvanih u ljetopisih bijaše i ta crkva ukrašena slikami na liepu i mozaici, te nije bogatstvom svojim ustupala Vladimirovoj „desjatinnoj“ i Jaroslavovoj sv. Sofijskoj. Kube bijahu od kamena razne boje. Ali jedva je gotova crkva god. 1089. pod v. knezom Vsevolodom Jaroslavičem posvećena bila, kada su god. 1096. Polovci provalili u Kijev, upališe monastir pečerski, te je plamen zahvatio vrata crkve i ova oplienjena. Veću je štetu pretrpila crkva god. 1240. prigodom provale Tatara, jer je do polovine razorena bila. U XV. vjeku, na ime god. 1470. bješe obnovljena brigom kneza Simeona Aleksandroviča (Oleljskoviča), posljednjega od litavskih kijevskih namjestnika; ali dvanaest godina (1482.) kasnije opet izgorjela povodom provale krimskoga tatarskoga kana Mengli-Girea. Ta ju sudba obnovljenu stiže takodjer god. 1718. prigodom velikoga požara. Sadašnja „velikaja cerkov uspenija presv. bogorodicy pečerskoj lavry“ obnovljena bi i sagrađena god. 1720.—29.; a zvonik, od nje na 40 met. prama jugo-zapadu odaljen, god. 1731.—45. Zvonik jest veoma krupan i visok; visinom poslije petropavlovskoga u Petrogradu (do 120 met.) drugi u cijeloj Rusiji, imajući na ime do 90 metara. Oblik mu je osmouglast, u obodu do 82 metra. Razdieljen je u četiri sprata, a svaki okružen stupovi drugoga reda. U trećem spratu smještena su zvona, od kojih najveći „uspenjskij“ težak je 400 centi; na posljednjem spratu jest ura. Sav zvonik prikazuje se oku veoma ugodno. Vidik odanle čaroban u daljinu od 25 versti, čak do Vasiljkova, Perejeslava, Kozelca. Osnova crkve pokazuje četverokut, dugačak do 58 m., a nešto manje širok; u nutri predstavlja oblik krsta. Stiene su svekolike po običaju ukrašene slikami na liepu, izradjene u starom slogu, te u novije doba (1842.—5.) obnovljene jeromonahom Irinarhom, a onda izpravljene akademikom Solncevom. Ova je obnova dala povod ukazu cara Nikole I., kojim je bez predbježne dozvole sv. sinoda zabranjeno obnavljati, izpravljati, dopunjavati slike i druge predmete davnoga vremena. Takova je opreznost nuždna svuda, ne samo u Rusiji. Slike se većinom tiču svetih žitelja pečerske lavre. Veliki ikono-

stas podieljen je u pet spratova ili odjeljaka, a izradjen troškom Petra Velikoga, ukrašen slikami, odjevenimi u srebro, a posutimi draguljima velike cienes. Carska vrata jesu od suha zlata, poklonjena gr. Šeremetovim, dva velika srebrna kandila, darovana caricom Katarinom II. i dvorskim atamanom Efremovim. „Darohraniteljica“ imade devet stupova od agata i srebrne pozlaćene ukrase, dar rečenoga cara Nikole. Medju tim ove i druge dragocienosti, koje predstavljaju veliku tvarnu i umjetničku vrijednost, daleko nadilaze starodavni spomenici, na koje je privezan velik dio crkvene i narodne poviesti ruske. Ovamo spada prva svetinja crkve, čudotvorna ikona „uspenija“ (obdormitio) Bogorodice, koju su po staroj predaji donieli iz izтока oko god. 1073. prvi utemeljitelji pečerske obitelji, sv. Antonij i Teodozij. Naslikana je na čempreskoj daski, koja je od starine pocrnila. Prikazuje Bogorodicu mrtvu na odru, iza kojega u sredini Spasitelja, a kod zaglavja i podnožja svetce. Od godine 1812. na uspomenu oslobodjenja Rusije gori pred ikonom vječito svjetlo. Ova ikona, svakako i s gledišta umjetničko-historičkoga znamenita radnja, uživa u ruskom narodu veliko štovanje, te se umnožuje na drvu, platnu i u svakom obliku. Jedan snimak kupio sam ondje i donio sa sobom, na to potaknut osobito okolnošću, što je seljačka radnja, a za čudo vjerna. Pošto na ime u Rusiji nema kuće, sobe, dućana bez ikona, to je snimanje starih slika postalo domaćim obrtom, o kojem imati ću priliku još progovoriti. Ne mnogo mladja od ove jest druga ikona Bogorodice, pred kojom se je po predaji molio prije smrti god. 1147. veliki knez Igor Olgovič; te slika blagoslovećega Spasitelja, kojom je carica Katarina II. blagoslovila god. 1788. kneza Potemkina, polazećega u rat na Turčina itd. Od grobnica znamenita je ona, u kojoj počivaju ostanci spomenutoga Teodozija, onamo iz špilje god. 1090. preneseni, onda grob prvoga kijevskoga metropolite Mihajla († 1103.), grobovi inih ruskih knezova i dostojanstvenika, koji su si ovdje odlučili mjesto počinka. Uz druge moći pokazuje se takodje pred oltarom sv. Mihalja u srebrom okovanoj raci lubanja prvoga ruskoga vladaoca („равноапостољнаго“) svetoga Vladimira.

U ovoj glavnoj crkvi, kano i u ostalih podružnih, kako pobožni posjetitelji neprestano dolaze i odlaze, drži se služba Božja cio dan, tako da se ljeti

11, a zimi 9 liturgija na dan izmjenjuju. Obavlja se pako veoma svečano uz učešće mnogobrojnih redovnika. Piev je starodavni, koj u bitnosti dopire nepromijenjen do vremena Jaroslava Vladimirovića, t. j. do XI. vieka, a ondje, kako glasi stara predaja, uveden monasi, došavšimi iz Bugarske. Taj se je piev caru Aleksandru I., kada je god. 1816. bio u Kijevu i u lavri slušao službu Božju, držanu metropolitom, dopao u toliko, da je dao izdati ukaz, po kojem ima se ondje u svojoj starodavnosti nepromijenjen sačuvati. Ona predaja nesadržaje ništa čudna i nevjerovatna, jer se je kaludjerska obitelj, unatoč tolikim nesgodam, koje su ju tečajem osam vjekova snašle, neprekinuto sačuvala, te se mogao i stari tradicionalni piev čišće nego drugdje sačuvati. U sborovih stare se predaje u obće neoskrvrnenije čuvaju. Pokršćena Rusija dobila je slovjensku knjigu iz juga, iz Bugarske, koja joj je kroz blagoviestnike dala takodjer crkvene knjige. Uz Bugare došli su iz Bizancija Grci, redovnici, umjetnici; a i obratno Rusi pohađjali Carigrad, Atos. Ovim se je putem i crkveni piev u Rusiji udomaćio, ustalio. Bivši kano u cijeloj istočnoj crkvi glasba izključena, pjevanje bješe sve do dobe Jaroslava (1016.—1054.) recitativ bez kadencije sa riedko više od dva glasa, izvajdjan obično jednim pjevcikom, prozvanim „деместикъ“ (od grč. *δωδέστικος**, prvi pjevač, sada *демественникъ*), od kojega su jednosta ni korali dobili ime „демественное пѣние“, inače „сѣнословное пѣние“ (cantus plenus). Domestik je liturgijske pjesme uz pratnju ostalih pjevcika ili puka po ovom ili onom napjevu samo s kvintom ili bassom (basso continuo) u jednom glasu pjevao; jer je crkveni piev bio samo melodičan, te ga je domestik samo ljepšao različitim varijacijama i prielazi glasa. Taj najstariji piev pridržan je u samostanib, imenito u kijevske pečerske lavri; a u koliko u potpunosti čistoći, toga ne mogu ja prosuditi; samo znadem, da me je svojom starinom i jednostavnošću iznenadio. Pod knezom Jaroslavom bješe u rusku crkvu uveden troglasni piev Ivana od Damaska; ali se je tečajem sljedećih vjekova tako izvrgao bio, da se je ruski patrijarha, veliki reformator ruske crkve, Nikon (1653.—8.) našao prinukanim i na nj postaviti svoju reformatorsku ruku. Bijaše veliki prijatelj grčkoga i kijevske pieva, koji je bio skoro u cijeloj Rusiji tada nepoznat; bude mu od carigradskoga patrijarha poslan arhidjakon Meletij, da uči pjevanje crkveno, pak je poslije deset godina izašla na svjetlo nauka o pievu (идеа граматикѣ музичкѣскѣи) od Nikolaja Diletskoga. Nikon je dao sastaviti zborove dobrih pjevača, mjesto grčkih nota (zvanih u Rusiji *крюки* = kuke) uveo zapadno-evropske, pak je i zapadno-evropejskim motivima mjestimice osvježio piev Ivana od Damaska. I ova novotarija probudila je u strogih pravoslavnih veliku zlovolju; pak se još danas ruski starovjerci služe starimi „krjukami“. Medjutim upliv

zapadni nije prestao djelovati i na ruski crkveni piev; veliki napredak u glasbi na zapadu i ondje se odazvao. Za cara Feodora (1676.—82.) razliegali su se prvi put u ruskih hramovih zvukovi višeglasnih napjeva; ali taj piev postao je obćenitim tek za velikoga reformatora i ljubitelja zapadnih uredaba cara Petra Velikoga (1689. do 1725.). U tom pitanju podupirao ga prosvjetljen i u glasbi vješt episkop Teofan Prokopović. Odaslan bješe na zapad ruski pjevači, da se ondje usavrše. Teofan predloži caru, da se sastave takovi pjevački zborovi glavno za sv. sinodu, ili t. zv. sinodalni zborovi. Sam je car dao za dvorsku crkvu sastaviti takav zbor. Ali uza sve to nije se mogao razviti domaći ruski crkveni piev, već bijaše ovaj puka imitacija zapadnoga, imenito talijanskoga. Kada je pod Petrovom kćerju, caricom Jelisavom (1741.—62.) pozvano bilo u Rusiju mnogo stranih umjetnika (Ranpach, Aray, Salieri, Stratzer), postao je uticaj talijanske i njemačke glasbe na crkveni piev još odlučniji. U njihovoj se školi izučili Račinskij i Berezovskij, potonji učitelj pjevanja. Dvorski pjevači bijahu većinom Malorusi, kojih gibak i čisti glas bijaše prikladan prilagoditi piev talijanskomu slogu. Ljubiteljica glasbe carica pozivala ih u dvor, držana su oratorija. Carica Katarina II. (1762—96) prosljedila je taj pravac. Ruski skladatelji postali su oduševljeni sljedbenici slavni talijanskih i njemačkih maestra. Pod tim uplivom odgoji se i „ruski Palestrina“ Bartnjanskij (1751—1825), odaslan caricom u Italiju, da se u glasbi usavrši. On je kano domaći sin osobito razširio talijansku glasbu u Rusiji. Sastavio je 35 crkvenih koncerata četveroglasnih, 10 za dvojake zborove i liturgiju troglasnu. Unatoč talijanskomu uplivu opaža se, kako vještaci tvrde, u kompozicijah Bartnjanskoga dosta ruske domaće primjesi, a hvali se harmonizacija te jedrost i čuvstvenost napjeva navlastito u njegovu „hvalospievu kerubina“. Slavni historik Schlözer bijaše zanešen ruskim crkvenim pievom, koji je za svoga boravka u Petrogradu (1761—5.) slušao u carskoj dvorskoj crkvi iz grla od preko stotine umjetno uvježbanih pjevača. „Takovo pjevanje — piše — od toli velikoga (12 basista, 13 tenorista, 14 altista, 15 diskantista i preko 50 mlađjih učenika) i uvježbanoga zbora ozvanja se neizrecivo veličanstveno. To su najmiliji glasovi (ne ženski ili uškopljenički), pak ujedno najsilniji. Pulpiti, pred kojimi stoje basiste, tresu se... Tako veličajan zbor nisam u Italiji nikada čuo.“ Uz Bartnjanskoga slavi se od starijih ruskih kompoziteura Dakterev, a od pozvanika Sarti. Medju tim nije ipak slog talijanski na sreću proniknuo u prvotni piev crkveni. Ovaj je ostao cjelovit, jer nije služio temom za druge tvorbe, te se s toga reći može, da se još u prvobitnom stanju svojem nalazi; a sačuvao se je u crkvenih knjigah. Do skora dodje mu u pomoć reakcija proti novotariji. Već car Pavao I. (1796—1801) zapovjedi ukazom od 18. svibnja 1797. god., da se u crkvah samo starijski piev goji; te je i

* Tako se u Carigradu zvao ravnatelj pjevcika.

sin mu Aleksandro I. (1801—25) r aložio, da se u dvorskoj crkvi samo stari piev izvodi. A da se u cijeloj Rusiji u tom pravcu postupa, dala je pod Nikolom I. sv. sinoda tekst i napjeve crkvenih pjesama pregledati i udesiti ih prema starinskomu pievu crkvenom, te ih je u „irmologiu“, t. j. u kancionalu, u više toma na svjetlo izdala. Od novijih umjetnika na polju crkvenom slave se Davidov, Kozlovskij, Naumov, Turčenjev, Lvov itd. Ovaj posljedji stekao si svojimi tvorinami evropejski glas. Kod svih stolnih crkva u Rusiji, u svih ovećih gradovih postoje posebni crkveni zborovi za goj crkvenoga pieva. Imade ih paće u velikih gradovih i više, kano što n. p. u Moskvi metropolitiski, akademički, sinodalni, universitetski itd. Imade i velikaša, koji si drže posebne pjevačke sborove, kano što u Moskvi knez Golicin, gr. Razumovskij, Beketov . . . u Petrogradu gr. Šeremetev. Crkveni piev goje takodjer glasbena i pjevačka društva, akademije. U Moskvi n. p. postoji „obšćestvo ljubitelej crkovnago pĕnija“, koje razpisuje nagrade za kompozicije na crkvene tekstove. A svi nastoje sada ponajviše, da se starodavni piev u svojoj čistoći uzpostavi. Često davana oratorija šire ljubav i pravi smisao za crkveni piev.

Pjevanje, koje sam slušao kod sv. Sofije, a osobito u pećerskoj lavri u Kijevu, dade povoda ovoj kratkoj ekskurziji. Ja nisam vrstan prosuditi, u koliko se je sadanji crkveni piev u Rusiji povratio na starinsku tradiciju ruske iztočne crkve, i koliko imade još u njoj novije primjesi. Samo toliko mogu reći, da su pjevački sborovi, koje sam slušao u Kijevu, a osobito u crkvah moskovskih i petrogradskih, kano ti u uspenskom saboru i u hramu Spasitelja u Moskvi, i u hramu Izakovu u Petrogradu, učinili na mene onolik utisak, koliki su prije sto godina učinili bili na Schlözera; prem je njihov piev sada bliži staromu nego li je tada bio. I ja mogu reći: Tako veličajnoga zbora nisam nigdje u Italiji čuo; te mu se može jedina papinska kapela u Vatikanu usporediti. A osobito predpostavljam ruski piev našem, pa bio izvrstan, uz pratnju glasbe, koju bi ja, da stoji do mene, svagdje zabranio, jer ne odgovara niti najmanje svetinji mjesta, osobito kada zanosi na teatralno, što je obično. I naš jednostavan koral daleko je uzvišeniji; izmedju njega i „stolpovago pĕnija“ naći će se dosta dodirnih točaka, kano što u obće izmedju obiju crkava, čim se dublje u davninu zasegne. A koli više stoji u tom pogledu iztočna crkva ruska od n. p. srbske! Rusi dolazeći na jug ne mogu se dosta načuditi nemaru, koji ovdje nalaze u crkvah pravoslavnih glede crkvenoga pieva. Što je uzrok? I pjevanje jest uzgojno sredstvo za pojedinca i narod; a ljubav za pjevanje i glasbu jest po priznanju obćenitom prirodjena Slovjenom. U Rusiji se ta prirodjena ljubav njeguje. Ovdje i vojska imade svoje pjevačke sborove; pa kada čete stupaju, ulaze u grad, čuju se pjevati. Pripoviedaju, da je pjesma

u srednjo-azijskih vojnah često čudesa činila. Kada su u onih pustarah bez vode čete pod žegom sunčanih trakova dugim hodom već sustajale, povrati im se predjašnja svježost duha, čim su pjevački sborovi, nalogom zapovjednika napred stupivši, poznatu narodnu pjesmu zapjevali. Na ovako priredjenom narodnom tlu mogao je niknuti čuveni pjevački zbor Slavjanskoga, koji svojom ruskom izvornošću sada oduševljuje zapad.

Mimoilazim ovdje ostale crkve pećerske uz rečenu glavnu, kano što jesu „trapeznaja“ sv. Petra i Pavla, gdje je starija već god. 1106. stajala, ona sv. Mihajla, trojička „na sv. vratih“ lavre, koja se takodjer početkom XII. vieka spominje, napokon sv. Teodosija i „voskresenskaja“, s kojima su takodjer davne uspomene skopčane. Ne mogu se takodjer podulje baviti lavrinom tiskarom, koje početak dopire do konca XVI. stoljeća. U njoj štampaju se ponajviše bogoslovne i pobožne knjige u 150.000 iztisa na godinu uz godišnji dohodak od preko 100.000 rubalja. Obskrbljena je strojevi, litografskim zavodom osobito za slike itd., kano svaki sličan nov zavod. Napokon uzgredno spominjem samo veliku monastirsku bolnicu, te „hljebnju i prosfornju“, gdje se prigotavljaju i prodavaju hodočastnikom „prosfore“, t. j. liturgijski kruh. Odavle će si čitatelj predstaviti, kolik prostor zauzima „Pećersk“ s tolikimi crkvami, monastiri i pripadajućimi im sgradami, te kućami, koje su povodom velikih hodočašća nastale. Sav ovaj dio Kijeva broji prieko 14.000 žitelja.

Pošto smo ovaj nadzemni, živi grad pregledali, ugodno dirnuti starodavnim pievom uvježbanih monaha i tolikimi uspomenami na prošlost ruskoga „Jerusolima“ snidjismo pod zemlju, u mrtvački grad.

Kijevska pridnjeprovska vis sastoji se djelomice iz pjeska i otvrdjene gline, u kojoj imade od naravi mnogo udubljenih špilja, dugačkih i krivuljastih, a od zgora okruglastih; ulaz im je od strane Dnjepra uzak. Već ove naravne špilje bijahu prikladne za stanovanje prvobitnomu čovjeku. Po staroj predaji u te su špilje Varjazi ploveći Dnjeprom unosili svoje blago, pak i u njih časomice prebivali. Ali ove špilje bješe već početkom uvedenoga u Rusiju kršćanstva namienjene za stanovanje asketom. Prvi, koji ih u tu svrhu upotrebi, bijaše Antonij, rođen u Ljubeču, mjestancu černigovske gubernije, rođen 983. god. Zakaludjerivši se na sv. gori macedonskoj (Athosu) dodje dvie godine (1013) prije smrti sv. Vladimira u Kijev, i tuj se u jednoj „peščeri“ nastani. Ali malo kašnje radi nastalih smutnja vrati se u sv. goru (esfigmenski monastir); pak tek za Jaroslava, kada se zemlja umiri, povrati i nastani na Berestovu kod Dnjepra u nevelikoj špilji, koju je malo prije Ilarion, tada već kijevski mitropolita, izkopao bio. Antonij se do skora svetim životom tako proslavi, da je u onoj za kršćanstvo oduševljenoj prvoj dobi odmah našao sljedbenika, koji su si ondje izkopali ćelije i ustrojili crkvu

Lov na jelene. Slika Fr. Spechta.

(sada sv. Bogorodici posvećenu), a među kojima bijaše takodjer rečeni Teodosij, rodnom iz kijevskoga Vasiljeva. Mjesto prebivanja tih prvih pustinjača bijaše ondje, gdje su sada „daljnija peščery“. To je počelo pustinjačtvu u kijevskih pridneprovskih špiljah. Antonij i Teodosij odmah su sagradili takodjer spomenutu nad špiljama crkvu uspensku s monastirum, u koji je unišlo do 100 braće; jer svi ovi pustinjaci nisu jednako živili: jedni naime kano monasi u zajednici, drugi, savršeniji, pojedince u špiljah. Ovi su riedko izlazili, a gdjekoji nikada. Samo vrata od ulaza ostala bi otvorena radi zraka. Ovamo bi peščerni iguman dolazio na tjedan po dva tri puta, te ostavio profore i blagoslovljene vode. Kada bi drugi put našao ove stvari netaknute, tim bi doznao, da je zatvorenik umro. U ovih podzemnih prostorijah uređene su i crkvice, okolo kojih stvorile bi se skupine ćelija, stanice za pojedine pustinjake, koje su s crkvicom stajale hodnici u savezu. Ove se crkvice vide i danas.

Tko je bio u rimskih katakombah, može si stvoriti sliku kijevsko-peščerskih špilja. To su podzemni hodnici, tako uzki, da da u obično samo jednomu ćeljadetu slobodan prolaz. Hodnik razširuje se mjestimice, obično postrance, u sobicu, stanicu, nekadašnje prebivalište pustinjačovo, a vodi u prostraniju dvoranu, pretvorenu u crkvicu, u kojoj su pustinjaci obavljali svoju pobožnost.

Ulaz sa strane lavre jest udoban. U podzemne prostorije vode široke dugačke stube, na kojih sjede prosjaci, moleći prolazeće za milostinje. Na dnu stuba jest mala crkva, pred kojom kaludjeri prodavaju sličice, knjižice itd. Ovdje se tek ulazi u „peščere“, u koje vodi kaludjer jednu skupinu putnika, noseći svaki njih goruću svieću, jer je u špiljah tolika tmina, da se bez svjetla ne bi moglo ni hodati. Hodnici su toli zakučasti, izprevijani i mnogobrojni, da bi se bez provodiča svaki izgubio. Užina prostora, množina ljudi, dim svjetiljaka i svieća zadušuje zrak tako, da se jedva dibati može. Ostanci pustinjača ili su u izdubinah postrance u hodnicih sahranjeni, kano što u katakombah, ili leže u grobnicah, smještenih u nekadanjih im stanicah ili u crkvicah. U grobnicah leže omotani kano misirske mumije, s prekrštenima na prsima rukama i licem pokrivenim, koje im se samo o svetkovini u spomen njihovu otkriva.

Pred grobnicami svuda kleči pobožni puk, svaki grob, svaki udubak s tielom pobožno se ćeliva. Na grobu, kojega je pokrov često otvoren, postavljena je zdjelica, u koju bacaju se darovi. Svako tielo označeno je nadpisom. Provodič kaže o svakom nekoliko rieči. Skupine peščera nose različite nazive, ponajviše po crkvah; tako „daljnija peščery ili pr. Teodosija“, peščera varjažka, presv. Bogorodice, „bližnija peščery ili pr. Antonija“, prep. Varlaama, „obščinnaja peščera“, u kojoj se stiču hodnici i u kojoj su se pustinjaci obično po subotah sastajali itd. Vanredno je velik broj pustinjača, koji su ovdje živili i koji su ovdje našli vječni počinak. A tuj imade lica, koja su različitim stališem ruskoga društva pripadala; tuj je Nikola knez Černigovski, tuj su biskupi smolenski Merkurij, perejaslavski Efrem, susdalski Simon itd., tuj polocka igumena Efrosina, kćer kneza Svjatoslava, Vladimirova praunuka, dakako i prvi žitelj peščerski prep. Antonij. Osobitim ćuvstvom bio sam obuzet, kada sam došao pred grob prvoga ruskoga ljetopisca Nestora († 1115), monaha lavre. Tielo počiva mu u srebrnoj grobnici, a nad njom postavi mu društvo za rusku historiju i starine god. 1826. spomen-ploču. Preko stotine imena kaza nam naš provodič. Ova imena izpunjuju mnoge listove stare ruske historije. Tolikimi uspomenami ganut izadjoh iz ovoga podzemnoga grada mrtvačkoga. Ostanci ljudi, koji su se ovdje živi zakopali, propoviedaju veliku kriepost kršćanske samozataje, bez koje svijet je trkalištem ćasto- i slavoljublja.

Pečerska lavra spada među najbogatije monastire ruske; a njekoć bijaše još bogatija. Do god. 1786. posjedovala je do 138 trgovišta i sela sa 56.000 duša; tada je država taj posjed preuzela, a samostanu oko 260.000 rub. za uzdržavanje na godinu doznačila. Ali osim toga imade mnogo vlastitih glavnica, ne govoreći o dragocienostih ogromne vriednosti. U samostanu živi do 120 monaka, preko 300 sluga i podvornika, toliko težaka, zanatlija itd.*

(Nastavit će se.)

* U posljednjem broju uvukle su se pogrješke: na str. 198 u 1. stupcu: „iz Vladimira“ mj. u Vladimir, na str. 220 u 1. stupcu: „a sin“ mj. brat mu Nikolaj I., niže: „do dnjevrovske crkve“ mj. crte.

LISTAK.

K slikam.

Valentin Vodnik, slovenski spisatelj. Med prve pokretnike novije književnosti slovenske ubrojiti nam je Valentina Vodnika, kojega je poznata pjesma „Ilirija oživljena“ ne malo doprinijela kasnijemu razvitku ideje ilirske u Hrvata i Slovenaca.

Vodnik se je rodio u Kranjskoj, u Šiški, u kući „pri Ži-

bertu“ g. 1758. od oca Josipa i majke Gere Pance. Djetetom od 9 godina ostavi igre seoske mladeži i počeo polaziti školu kod učitelja Kolenca. G. 1770—1775. polazio je gimnaziju u Ljubljani, a zatim podje u Franjevece. Upućivan tuj patrom Markom Pohlino, uze pomno ćiti svoj materinji jezik i pjevati pjesme, koje su u Pohlinoj knjizi „Pisanice od lepeh umetnost“ (1779

do 1781.) svjetlo ugledale. Uz to svrši filozofiju i teologiju, a na to bi 1784. od tadanjega biskupa ljubljanskoga Herbersteina primljen u kolo svjetovnih svećenika.

U veljači 1793. dodje Vodnik za kapelana u Bohinjsku dolinu, u Koprivnik ili Gorjuše. Tu se upozna s vrlim barunom Sigmundom Zoison, koji mu bijaše zakrilnikom, prijateljem i poticateljem. Potaknut njime, posveti se sasvim knjizi, i to ne samo pjesničtvu, nego i znanosti. Isto tako uputi ga barun Zois, da je 1793. počeo izdavati slovenski koledar puku za pouku.

Premda je Vodnik u romantičnoj dolini Bohinjskoj uz baruna Zoisa bio sretan i zadovoljan, ipak ga je srce vuklo u glavni grad Ljubljano. Želja mu se izpunila, te 1. kolovoza 1796. postade kapelanom župne crkve sv. Jakova u Ljubljani, a dvie godine za tim imenovan bi profesorom poezije na gimnaziji ljubljanskoj. Sada svanuše tek za nj dnevni rada i podpune sreće. God. 1801. sudjelovao kod prijevoda sv. pisma na slovenski jezik, a g. 1806. izdade zbirku svojih slovenskih pjesama.

G. 1807. imenovan bi Vodnik učiteljem zemljopisa i poviesti na gimnaziji u Ljubljani. U to vrijeme izpjeva on više pjesama, kojima je hrabrio svoj narod, da proliva krv za svoje vladare protiv Francezom. U isto vrijeme sastavi još i krasnu knjigu o poviesti Kranjske Gorice i Trsta.

Kad je kasnije Kranjska pala u ruke Francezom, postade Vodnik ravnateljem latinskih, obrtničkih i umjetničkih škola u Kranjskoj. U to vrijeme preveo on (1811) francezku gramatiku od L'Homonda na slovenski jezik, a isto tako izdade i slovensku slovniciu. Oduševljen s toga, što je francezka vlada poštivala slovenski jezik, te zadovoljavala narodnim potrebama slovenskoga naroda, izpjeva Vodnik glasovitu pjesmu „Ilirija oživljena“, i dade ju pred svoju slovensku slovniciu štampati.

No upravo tom pjesmom zamjeri se ljuto austrijskoj vladi. Kad je kasnije Kranjska opet došla u ruke austrijske, bude Vodnik umirovljen... Dne 8. siečnja 1819. umre naglom smrću od kapi.

Vodnik je najprvo znamenit pjesnik slovenski (najnovije izdanje priredio je g. 1870. Levstik); no pored pjesništva zanimao se je mnogo i raznim strukama znanosti. Bio je poimence vrstan numismatik, valjan botanik, a osobito dobar poznavalac materinjeg jezika svoga. Bješe i skupio obilnu gradju za slovenski rječnik, ali ga je smrt pretekla, prije nego li je djelo izdati mogao.

Književnost.

Ruska. Izašlo je „Polnoje sobranije sočinjenij knjazja P. A. Vjazemskago“. Ove je godine izišao deseti svezak ukupnih djela, te je ovim svezkom izdanje dovršeno. Spisi se P. A. Vjazemskoga mogu pravom nazvati „histoire anecdotique“ najnovijega vieka. Njegovi su stihovi u Ruskoj veoma popularni, a njegova monografija obuhvaća mnogo gradje za poviest književnosti i narodnoga života u 19. vieku. Vjazemskij je bio poznat s mnogim odličnim licima, te je s njima mnogo i dopisivao. Svjedočanstvom su njegovi zanimljivi zapisci. Poimence: „Stara bilježnica“, koja obuhvaća tri knjige čitava izdanja, veoma je znatna u tom poslu, jerbo nam iznosi na vidjelo silu anekdota, karakteristika, dojmova, sudova, historijskih i biografskih sitnica. To su razne uspomene od god. 1853. do 1878. U zadnjem je svezku dodan njegov prijevod Konstanova romana „Adolfa“, koji je izradjen bio godine 1829., a posvećen Puškinu. — Liepu je radnju objelodanio učeni Rus Potebnja: „Objasnenija maloruskijh i srodnijh narodnijh pësen“.

Poljska. Poznati je publicista i učenik Augusta Comtea Aleksandar Świętochowski (pseudonim Okoński) ovih dana izdao dramu „Aspaziju“, kojoj je gradja ista kao što i Hamerlingovoj pjesmi. Świętochowski izdade književnički tjednik „Prawda“

u Varšavi, koji širi ideje Comtea, Renana, Darvina i Haekela, pa za to žestoko mrze na nj svi konservativci. Świętochowski je nenadmašan stilista, satira mu je zagrižljiva poput francuzke. — Prvu nagradu zaklade Wojciecha Boguslawskoga, kojom se imadu nagraditi najbolje drame poljske, dobio je Stanisław Kozłowski za dramu „Albert wojt Krakowski“ u pet čina.

Francuzka. Otac Didon piše djelo, koje će pobuditi veliku pozornost. Naslov mu je: „Refutation de la vie de Jesus“, gdje pobija poznate teorije Renanove. — Već je više puta bilo spomena, kako si ruska književnost sve više krči put u literaturu zapadnih naroda. Poimence su se u novije doba Francuzi počeli mnogo upoznavati s ruskim životom i s ruskom književnosti. Ernest Dupuy je izdao ovih dana djelo: „Les grands maîtres de la littérature russe au XIX. siècle“. U prvom svezku govori pisac o Gogolju, Turgenjevu i Tolstoju.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prvoga tjedna ovoga mjeseca imadijasma priliku čuti dvie opere i jednu dramu. Najprije se pjevala 1. o. mj. „Gioconda“, u kojoj se pojavio iza bolesti g. Milani i njekako iznio živu glavu iz uzvitlana mora. Svak čas bijaše pogibao, da ne potone u strašnim valovima, ali ga je sretna sudbina ipak očuvala — nestrpljivu občinstvu, koje ove sezone već nije moglo dočekati opere. Občinstvo, je g. Milaniju pljeskalo, gdje bi inače bar šutjelo, ako ne bi i odbijalo. Htjelo ga je osokoliti i ohrabriti. Pa se doista čini, da su i g. Milani i intendantura predobro razumjeli pljesak občinstva, jer se evo dne 4. i 6. o. mj. požurio g. Milani, da pjeva Gounodova „Fausta“, premda očividno još ne zna svoje uloge. U prvom je činu bilo još kako tako, ali u trećem smo činu imali priliku, da se zgražamo, što može učiniti pjevač od najdivnijih i najpoetičnijih melodija, ako nije posve stalan u zadaći svojoj. G. Milani bi imao dosta glasa, pače dosta ugodna glasa, da odpjeva Fausta, ali prije svega valja pomno proučiti zadaću svoju. Poimence je g. Milani romancu odpjevali prve večeri posve samovoljno, pa je zatjerao sav orkestar u neugodan škripac. Što je g. Milani Fausta takodje rdjavo prikazivao, tome se dakako nije čuditi. Izvrstna je bila gdjica Rütijeva, koja je zagrebačkome občinstvu sa svoje Margarete dobro poznata. Uz nju su se odlikovali poimence gdja Lesička, gg. Tercuzzi i Vespasiani. Orkestar i zborovi morali bi biti mnogo precizniji — Dne 2. i 7. prikazivao se poznata Scribeova komedija „Priča kraljice navarske“. Scribe spada među najplodnije dramatike francuzke. Do četrdesete je godine napisao 150 drama. Ovo možeš samo tada razumjeti, ako znadeš, da je Scribeov dom bio prava tvornica drama, u kojoj je bilo mnogo radnika i svakome odredjen posao. Jedan je zamislio ideju drame, drugi radnju, treći je izradjivao dialog, četvrti sabirao kuplete, peti smišljao duhovite domišljaje itd. Najviše su mu radili Delavigne, Mélesville, Dupin, Bayard, Legouvé, Dumanoir, Masson, Desverger. Do godine 1860. napisao je preko 300 drama i libreta. Većina njegovih djela odaje tragove tvorničke produkcije. Značajevi su prečesto površno crtani, a situacije se mnogo ponavljaju. U njega više preteže hladna kombinatorika, nego prava pjesnička intuicija. A kao pravi Francuz pokazuje svagdje veliku duhovitost, s kojom se sjedinila silna vježba, pa tako je Scribe-u pošlo za rukom stvoriti nekoliko djela, koja pored svijui mana veselim tonom i živahnim prikazivanjem ljudi mogu zamamljivati slušaoca, te neprestanom promjenom novih prizora pobudjivati radoznalost njegovu. Osobito je liepo prošao Scribe u historijskoj komediji, gdje je u koječemu još danas uzorom. Među najbolje spada „Priča kraljice navarske“, koja je nasliedila sve vrline i mane roditelja svoga. Naši su vredni glumci skladno prikazivali Scribeovu komediju, osobito nam je pohvaliti gg. Ružičku-Strozzi i Mandrovića.

Brožik. U ovaj su par u umjetničkom zavodu M. Sedelmayera u Parizu izložene nove slike Vaclava Brožika: „Prvo prikazivanje“, „Dječja toileta“, „Mladi kapitan“, „Holandski pijanac“ i najbolja među njima „Politici na selu“, kojoj je gradnja crpena iz češkoga života.

Siemiradzki. Slavni poljski slikar Henrik Siemiradzki svršio je u svom atelieru novu veliku sliku, koja spada među najbolja djela njegova. Slika prikazuje Krista u kući Marijinoj i Martinoj. Ljudi, koji su vidjeli ovo najnovije djelo Siemiradzka genija, ne mogu dosta nahvaliti, kako je krasno zamišljeno i izvedeno. Kako je poznato, Siemiradzki rado odabire gradju za slike svoje u starini, poimence u starom Egiptu, u Grčkoj i u Rimu. Njegove se slike najviše odlikuju krasnim likovima, liepim proporcijama i zgodnom razdiobom svjetla. Najznatnije su mu do sada slike „Neronove baklje“ i „Spilja piratâ u Siciliji“. Jednu sliku njegovu imade i Strossmyerova galerija.

Svaštice.

„Balkanska carica“. Ova je drama crnogorskoga kneza štampana sada na Cetinju u tamošnjoj državnoj štampariji na debelu finu papiru, i odnesena u Beč za povez. Štampana je kao rukopis, te se ne će prodavati u knjižarnici. Osim toga je knez sva prava sebi pridržao. Dobiti je može samo onaj, kome je knez dade. On je poklanja samo vladacima i svojim prijateljima i poznancima. Svaki je primjerak obilježen posebnim brojem. Sva knjiga ima 288 strana. Iza naslova, koji ovako glasi: „Balkanska carica, drama u tri radnje od Nikole I. Cetinje 1886, u državnoj štampariji. Sva prava zadržana“ —, dolazi ovaj moto iz Zmaj-Jovana Jovanovića:

„Teško li je širit krila
Kroz ponore tol'kih zala, —
Al još ni sad srpska vila
Ne bi nadom očajala.
Još on ne bi iznemogo,
Još bi Srbin trenut mogo,
Preko mora, preko gora
Svojoj sreći da povrvi,
Da ne ima oh zlotvora
Od svog mleka, svoje krvi.“

Za ovim je posveta. Posvećena je Crnogorkama. Posveta je u stihovima.

Zaleski. Prije nekoliko je tjedana umro znameniti poljski pjesnik Bohdan Zaleski. On se rodio 1802. godine u kolibi ukrajinskoga sela Bohaterke, te je sav djetinji viek proveo u dnje-parskim krajevima, gdje se je dobro upoznao s kozačkim životom. Nauke je svršio u Varšavi. Mnogo je godina bio privatnim učiteljem, dok nije godine 1830. ostavio domovinu i preselio u Francuzku. Čaroban mu je i slikovit jezik u omanjim pjesmama, koje je prozvao dumy, dumki, pylki, rusałki, czajki. Ovdje živim bojama riše ukrajinske krajeve i žitelje, pa je ovim pjesmama tako ugodio narodu, te se mnoge pjevaju, kano da su narodne. U Zaleskoga se misao s liepim jezikom doduše skladno druži, ali ćeš opet priznati, da ti pjesnik srce više osvaja kitnjastim govorom nego dubokim mislima. Najslabije su mu historijske rapsodije. Svakako je Zaleski najznamenitiji pjesnik Ukrajine; pod njegovim magičnim kistom upravo oživljuju likovi starih hetmana. Svjema pjesmama provijava žarka težnja za domovinom. Od njegovih većih pjesama navesti nam je „Svetu obitelj“, gdje prikazuje Isusa učeći u crkvi, no ljudi, koji se pored Isusa u tom djelu rišu, sve su sami Ukrajinci. Znamenit mu je lirski epos: „Duh stepe“, gdje liepa forma ne može da prikrije siromaštvo radnje; u ovom djelu podaje pisac epopeju čovječanstva, te prikazuje zrcalo sudbine i misiju Slovjensstva, prislanjajući se

u tendenciji svojoj uz panslavizam. — Ukrajina se može pravom nazvati kolievkom slovjenske narodne poezije. Za njom čezne poljska vatrena mladež. Nju su proslavili mnogi znameniti pjesnici. Nju su prodičili kozaci, na glasu junaci. Tako je Ukrajina postala glavnim vrelom poljske romantike. Čarobna je pustoš ukrajinska. Za njom gine Ukrajinac, za njezinim konjima, za njezinim riekama, za njezinim kolibama i mogilama, kao što crnome Arapinu nema života izvan onoga pješćanoga mora, izvan onih zelenih oaza sa svježim vrelima i s onim vedrim iztočnim nebom. Ukrajina je zanosila romantične pjesnike, te je upravo stvorila posebnu ukrajinsku školu, kojoj su na čelu Zaleski, Malczeski i Goszczyński. No dok su Malczeski i Goszczyński raširili krug pjesničkih idejala, Zaleski je ostao samo Ukrajinac, pa sve njegove pjesme nijesu ino, nego proslava Ukrajine.

Žensko umjetničko društvo u Petrogradu. Prošle je godine osnovan u Petrogradu „pervij damskij hudožestvennij kružok“. Zadaća je ovome društvu širiti umjetnosti u ženskom svijetu i podpomagati oskudne umjetnice. Da steče glavnicu, stalo je društvo sabirati novčane darove i priredjivati umjetničke zabave, gdje se izlažu razne umjetnine slikarske i kiparske društvenih članova i prodaju. Članovima društva mogu biti samo žene, i to one, koje odbor primi. Društvu je dala velika kneginja Ekatarina Mihajlovna svoj dvorac Mihajlovski, te je društvo započelo da radi. Članova imade društvo već preko šestdeset, pa je već i dobrano novca sakupilo, da uzmogne u pomoć priteći sirotama i obiteljima umjetničkim. U vieću imade pored žena još nekoliko muškaraca, koji društvu pomažu; to su poimence profesor Kuriar, Brendel i Bohu pored kneginje Imeretinske, Korsakove, Nazimove i barunice Rosenove. Društvo imade izvan Petrograda u više mjesta povjerenica, koje pomažu, da društvo što prije uzmogne valjano zadovoljivati namjeri svojoj.

Pamet u životinja. Pameti ne nahodimo samo u ljudi. Njeke životinje umiju dobro pamtiiti osobe i mjesta. Andrew Smith pripovieda, da ga je neki pavijan na Rtu dobre nade iza devet mjeseci s radošću prepoznao. Darwin je imao psa, koji je bio veoma surov i divlji prema tuđincima. Darwin navalice pokuša izkorjeniti pamet njegovu, pa ga zatvori u staju. Ondje je pas čamio pet godina. Tada podje gospodar u staju, pa ga pozove običnim načinom, pas se doduše nije uzradovao, ali podje odma za gospodarom, te ga je do skora slušao, kao da ga tek pola sata nije bilo u gospodara. Struja starih ideja, koja je pet godina mirovala, iznenada se probudila u psa. Pače i mravi, — kako dokazuje Huber, — prepoznaje drugove svoje, koji su spadali u istu gomilu, iza čitava četiri mjeseca.

Listak iz anamitske gramatike. Poznato je, kako se u indoevropskim jezicima pitanjem mienja znamen pojedinih rieči i čitavih izreka. No u kinezkom, u anamitskom, pa jednako u siameškom i burmeškom jeziku postaju ovakim načinom još mnogo veće razlike. Tako na priliku u anamitskome jeziku znači ba, ako se izgovori slabim akcentom, žena; izgovori li se jakim akcentom, ljubimac knežev; ako je izgovoriš na pola slabim akcentom, znamenuje nešto odbačeno; a izgovoreno zavnutim akcentom znači ono, što ostane, kada se plod izažme; ako nema nikakva akcenta, onda znači tri; a u pitanju znači zaušnica. Stoga podje li sretno za rukom po pravilima anamitske akcentuacije izgovoriti ovu izreku: ba bā bā bā, onda si rekao u tom jeziku: „Tri žene (daju) ljubimcu kneževu zaušnicu“. =

Čienjene naše čitatelje, koji su samo za prvu četvrt godine platili, molimo, da predplatu što prije obnove.

Crven-kapo. — Djakovački spasovdan. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

Vlastništvo i tisak **Dioničke tiskare.**

Izdavaju i uređuju **V. Klaić i M. Maravić.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 17. travnja 1886.

Br. 16.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Anica.

Napisao I. Devčić.

Arasnog nekog ljetnog dana, kad je tiha kiša bila utaložila nesnosnu žegu, stigoh na Plitvice. Da si mi uzveličan, divni biseru domovine Hrvatske — uzkliknem oduševljen prizorom, koji mi se stvorio pred očima. I nehotice se sjetim stihova sudbenog vječnika V., koje je izpjevao, kad smo bili prije osam godina tu:

Dočim strani uvijek hvale
Svoga kraja krasote baš male,
Evo Hrvat skroman u svom domu,
Jezer ovih ne hvali nikomu;
Već on k njima doziva svakoga,
Da se divi daru vječnog Boga:
Plitvice bo divna su milota —
Bezparna im naravi krasota!

... odzvanjalo mi u duši, stojeći na obali jezera Kozjak.

Umoran vožnjom, jer je bio put iz B. do Plitvica veoma loš, odlučim u putničkoj kolibi odmoriti se; dočim se moj suputnik, tehničar R., podao razmatranju divne okolice.

Buduć da smo tek u jutro bili odlučili poći u Ljeskovac, bilo nam tuj prenočiti.

Bila divna, tiha zvjezdana noć pala na zemlju. Iza gora pomaljati se počeo mesec, razsvjetljujući čarobno krasnu okolicu.

Ko iz jednog grla klikosmo: Hajdemo se provesti Kozjakom! Zaveslasmo pjevajući: Oj talasi mili ajte! Na sivkasto-plavom nebu lebdio bliedi mjesec. Sitne zvjezdice milo odsievale na površini jezera, dočim ti je do uha dopirao otajstveni šum vodopada, što se rušio iz Galovca u Kozjak.

Čamac se približavao vodopadu, na koji padalo mje-

sečevo bljedilo. Činilo ti se, da se preko klisure preljeva raztopljeno srebro, prskajući podno iste u milijune sjajnih kapljica.

Kroz granje i lišće gorostasnih bukava pomiljala se gorostasna Gola Plješivica sa svojim klisurastim razkidanim tjemnom, kao da stražu straži nad divnim Plitvicami.

Bijasmo blizu kraja, gdje se obala spustila, nizko pokrita sitnom travicom i grmići. Zatočim okom prama pili, što se dizala na litici, preko koje prskao slap u dubinu, te smotrim ženskinju u bjelini, gdje stoji naslonjena na drvo. Nješto mi čudna dirnu srce.

U gorskoj polutami, u koju prodre kadkad tračak mjesecine, učini mi se ko vila povodkinja, koja uživa čare ljetne noći, a da tad opet poroni u dubine bistrog jezera.

Tko bi ona ženskinja mogla biti, nametalo mi se pitanje. Visoka je stasa, uz koji se priljubljuje ono bielo odielo, koje toli čarobno u noći na tebe djeluje. Niz ledja joj spuštaju se dvie pletenice, koje čine onu prikazu još divnijom.

— Šta ti veliš na to? upitam Mirka, koji je takodjer motrio tu ženskinju.

— Šuti, da vidimo što će biti! Možda je ljubavno ročište, pak ne smetajmo. Zaveslajmo pod ono grmlje, odklen ćemo moći neopaženi motriti.

Mirkova misao bila dobra, jer tek što se odmakosmo, pristupi ona k litici, sjede na nju, objesiv bose noge niz stieniu.

Tako je sjedeći zurila preko jezera, kao da nekog izgleda. Priličila je kamenom kipu, stavljenom na klisuru više jezera.

— Čeka ljubovnika, reći će Mirko, pucnuv prstima u zrak.

Najednoč se začu pjesma — pjevala ju ta neznanka. Ali smisla ta pjesma ne imala. Uvidismo, da joj nije pravo u glavi, jer je počela i plakati, čupajući bujne si vlasi.

Krenusmo natrag.

— Možda prevarena ljubovca, reći će Mirko, žurno veslajući, kao da će iza Bigina vrška oluja.

Već bilo kasno u noći, kad se spremismo na počinak. Jedvice sam zaspao. U snu mi se prikazivala ona neznanka, kako stoji na strmoj onoj litici, te se hoće da sunovrati u jezero. U taj čas čuše se zamamni zvuci pastirske frule, neznanka razkrili ruke, da će u dubinu — prizor se promieni — ona ležala u naručaju prijatelja Mirka. Bila divna ženskinja, bjelolika, crnih očiju, a ustnica ko crvene jagode.

I taj san minu, jer me probudi udaranje na vratima. Poznadoh lugarov glas, koji je stanovao u kolibi, te bio pazikućom. Bio vremešan starac, povjerljiva lica, a blage besjede. Budio nas na polazak.

Brzo bijasmo za put spremni.

Starac nas je imao pratiti do Ljeskovca, odklen smo nas dvojica imala krenuti u Otočac. Kad smo bili na sredini jezera, sjetim se noćne zgrade.

— Ej starče, bi li vi znali kazati nam, tko je ona ženska, što je kod pile one vidjesmo, a čini se, da nije pri svoj pameti.

Starac me pogleda ko u čudu, te će:

— Daklen ste ju vidjeli! To je „luda Anica“ iz Ljeskovca. Sirota! Kako već ne može da se smiri. Bog bi joj se smilovao, kad bi joj smrt poslao. Ona je ondje svake noći, i po liepu i po ružnu. Žive izvan krsta ko blago. Ne zna joj se ležište, ne zna ognjište. Potuca se sirota ovud, dok ne svrši kukavni svoj život.

— A bi li znali starče što o njoj pripovjediti; sviet valjda o njoj govori? — upitat će lugara Mirko.

— Da, sviet govori o njoj i više nego treba. Sviet je šaren. Što znam o njoj, reći ću vam, akoprem nerado o tudjoj nesreći govorim.

* * *

Pred koju godinu bila nam je Anica na glasu djevojka. U bogata otca bila ona i dva joj brata. Živjelo se čestito. Anica bila vidjena, bila radina i poštena. Starac se veselio svojoj kćerki, te snovao o njezinoj sreći velike snove. Bio u tom pako prečeran. Mnogi su momci prosili ju u otca, no on ih odbijo. Bio je ohol, bio bogat. Proscem uvijek znao prigovarati: jedan mu bio petljara, drugi glupan, treći vucibatina itd. Anica međutim rasla, razvila se do zrele djevojke.

Nesreća htjela, da je u Ljeskovac došao neki mjerac, rodod iz Rumunjske. Znao sam mu ime, no zaboravio sam, jer se zvao čudnovato. Bio to liep mladić, ovisok, crnomanjast — ma pristao baš, a da zaludi žensku glavu.

On je ovud gradio planove. Ali da! ta više je šetao i vozikao se, nego li je radio. E, tako je kod velike gospode. Mastna plaća, malo posla, pak briga ih. Ima država odkud da troši.

Po nesreći se srete jednom s Anicom, kad je išla iz Priboja od tetke. Svidje mu se djevojka, pak zaintači oblitati kuću, sretati Anicu, presjecati joj pute. Anica ga se s početka lanjala; ali on bio ko sliep, pak neprestano oblietao ju.

Po selu počelo se govoriti, da Anicu voli taj mjerac, a to dočuo i njezin otac. Napao na kćer, da mu kaže, što je na stvari, no Anica mu znala jedino reći, da ju neprestance sliedi. Starac iz početka bjesnio, bućio po selu, da će on tome gospodinu s očali pokazati, tko je Anica. Ali vrijeme ide naokolo, pak i stari zamuća. Vidjele komšije, kako se mjerac zavraća u kuću njegovu, kako s njim razgovara, a najposlije i vozika u Korenicu ili Vrhovine.

Malo po malo, a Anica ne gledala više tog mjeraca poprieko, ne uklanjala mu se. S njim bi razgovarala, osmjehivajući mu se izpod oka. Sviet govorio, da će ju uzeti. A i bila krasna djevojka, da joj nije bilo para u tri djevojačka kola. Sviet govorio o ženitbi, a govorio i on djevojci i otcu joj. Braća njezina korila su često otca i sestru, kad bi mjerac otišao iz kuće, da što misle, što drže do tog čovjeka.

— E, pak zašto on ne bi uzeo Anicu? Ta ona je pristala za gospodsku kuću. A lako je obući gospodske haljine, pak biti gospa. On je obećao uzeti je, a ja sam sve dobro promozgao, iz šta što može biti. A mislim, da sam ja ovdje gospodar, da se ja pitam i nitko drugi.

Sinovi ušutili, uklanjajući se budućemu zetu.

Tekli dani i nedjelje, a nitko i ne mislio, da ne će mjerac uzeti Anicu. A ona se bila već pogospodila: obukla na se gradsko odielo, češljala se po gospodsku, a ne htjela se družiti s djevojkama u selu.

Jednog dana prosu se selom glas, da je otišao mjerac, ostavio Anicu, a starog nasamario za 400 forinti. Stare bake govorile o Anici svašta. Ljudi, idući po poslu, prišaptivali si u uho: Odnese starom Kolakoviću četiri stotine forinti. Premudrio je stari, i pravo mu budi. Mogao je kćer udati u poštenu graničarsku kuću, a ne ćapati se gospodskog skuta.

Bila i istina, što se govorilo.

Starac se pustio zavarati od mjeraca, te mu posudio četiri sto forinti.

U Vrhovine bio nam pred nekoliko godina došao neki Pupovac, odpušteni častnik, inače pametna glavica. Imao je dosta novaca, pak da će ondje parnu pilu načiniti. Kad on sve dogotovio i počeo raditi, o! ali treba vodu voziti za pilu čak iz Babina Potoka. Ljudi, videći ga u neprilici, digoše cieniu vodi. Naravska stvar, da je Pupovac za kratko vrijeme morao bankrotirati i otići u sviet. A pila osta. Eno i dan danas ostanaka u Vrho-

vinah. Taj mjerač zavarao starca, da će on tu pilu otvoriti; prikupiti ju od Pupovca, a da ne će parom tjerati kola, već nječim drugim.

Kad Kolaković vidio, kako su stvari krenule, bjesnio opet, nu ne pred svietom, već u kući.

Još niti ne slutiš, kakova će sramota osvanuti mu pod krovom.

Kad ga seljani pitali, kud mu ode zet, pretvarao bi se govoreći: Doći će, otišao je u Beč po poslu.

Nazovi-zet boravio međjutim u nekom magjarskom gradu, trošeći novac, što ga je starac krvavo stekao.

Sinovi bili ko razjareni lavi.

— Jesmo li mi tebi rekli što će biti, ali ti nas nisi slušao, kao da i nismo tvoja djeca.

Anica se povukla u se, nikud da bi se pokazala. Klepala se po nosu, ali bilo kasno. A sinovi okrenuli otcu ledja, pak se podielili s njim, niti ga ne gledajući. U kući osta Anica s ocem. Majka joj bila već pod ledinom kojih pet godina.

Jedne noći zaplaka djetesce u kući. Starac se skoči do Aničine sobe, pograbi cjepanicu, da će unutar, ali vrata bila zaključana.

Pobjesnio starac, pa napao na vrata, da Anicu životom rastavi, kad mu nanese tu sramotu u kuću.

Vrata popustiše, starac u sobu. A Anica? Ona držala djetesce u naručju, te da će umaći.

On ju uhvati za ruku, pak da će ju udariti, ali se predomisli nječem. Pobježe u svoju sobu.

Na sreću njezinu umre diete osmi dan. Starac bio uvijek ko lud. Psovao je, vikao, a počeo i tući Anicu, svaljujući svu krivnju na nju.

Anica snosila mirno svoju sudbinu, skrivajući se pred svietom.

Starac je sve više opadao, počeo se sušiti, dok ga od jadi i žalosti nesta.

— Ubi ga sramota, govorili ljudi, a imali i pravo, jer ne ima gore stvari do sramote. Ona ubija polako, ali sigurno.

Od to doba živjela Anica sama za se, stranajući kud godj bi išla. Djevojke se rugale za njom, a momci dovikivali joj posprdno: Dobar dan gospe! Njeke nedjelje kad se vraćao sviet iz crkve iz Priboja, letila Anica razčupane kose preko polja.

— Poludila je! graknulo sve. I u istinu: Anici se počelo miešati u mozgu, dok se pošteno nepomieša.

Neprestano bulazni o svojem Aleksi, koji da je u Priboju, pak će preko Kozjaka k njoj. Zato vam tamo i leti.

Tamo se je često s njim i sastajala.

Po cielu noć prosjedi na onoj litici, zureći prieko, te pjevajući nešto, što nitko ne može razumjeti. Bog nek joj se smiluje, da se ne muči — završi stari lugar.

* * *

Bili smo blizu Proščanskog jezera, koje se proteglo u duljinu, a zaokružilo se sa zatonom zvanim Limun — kad spazismo noćnu neznanku — Anicu.

Letila je oko obale bosonoga po onom kamenju, noseći u ruci vienac.

Htjedosmo se sakriti, nu ona nas bila opazila, pak utetijlila k nama.

— Aleksa — dodje — evo Anice — mali tamo — brže amo — i trčala ko da ju vjetar nosi.

Ne bilo nam ugodno; nu nije se moglo inače.

Dotrča do nas, sva znojem oblivena, izbuljenih očiju, zapjenjenih usta. Grudi joj skakale, da je jedvice dihalo.

— A kud on — kamo — gle tu ste ga sakrili — amo Aleksa — evo gle čekam te — vikala gledajuć nas.

Sjetih se sna, te sam se već bojao, da će Mirka ogrliti, jer ga je čudno motrila.

— Nisi ti on — on je visok — kud je — za njim — eto ga — i ona odskaka dalje.

— Doći će po me — gle idju svatovi — veselo — čuli smo ju vikati.

Sažaljivali smo sirotu, kojoj ukide sreću, uništi mlad život nametnik, kojih žali Bože mnogo se tovi na našoj stolici, a za našu nesreću.

Kola nas čekala kod Deličeve pile u Ljeskovcu. Oprostiv se sa starim lugarom, sjednemo u kola, koja su brzala prama Babinu potoku.

Vozili smo se dobra pol sata, kad začusmo viku iza ledja. Trčala za nama — Anica.

— Amo — ustavi — ne ćeš tamo — ne ćeš opet pobjeći — ustavi — berija — pomoć — vikala, neprestance trčeći. Koliko je kočijaš ćerao konje, ipak je uvijek za nami trčala.

Bosonoga, u bijeloj opravi, razkuštrane kose, bilo ju grozno vidjeti.

Bijasmo u neprilici, budući da nam se šta takova nikad ne dogodi.

Kad je ona vidjela, da nas ne može stići, baci se na zemlju, čupajući vlasi i lupajući šakom u prsa. Poslije je ne vidjesmo.

* * *

Od toga je proteklo već više godina.

Putujući g. 1879. u Skočaj, odsjednem sa prijateljem Jerkom u Priboju, u krčmi nekog Dasovića. Govoreći ob ovom i onom, svrnusmo govor i na Plitvice, a ja se sjetih onog doživljaja na njima. Upitam krčmara, da li se sjeća nekakove Anice iz Ljeskovca, što je bila poludila.

— Sjećam, gospodine, dobro — odvrati krčmar.

— E pak što bi s njom?

— Što bi . . . što i s kukavicom. Nestalo je na jednom, kao da je u zemlju propala. Njeki govore, da je odvrtila u sviet; a neki da se je utopila u jezerih, oko kojih je uvijek oblazila.

* * *

*

Vozeci se prama Željavi, razmišljao sam o siroti djevojci; a nešto mi nadmetalo pitanje: A što bi s njezinim zavodnikom?

Valjda je providnost pravedna!
Divne Plitvice! zar ste i vi morale biti pozorištem tužna takova događaja.

Domišljaji J. Sundečića.

„Претражимо наше путове, разгледајмо их, и обратимо се.“

Плач Јер. гл. III. ст. 40.

Prometeja za Kavkaske stiene
Ozlojedjen Zevs je prikovao,
Što Promotej, da usreći smrtne,
Bješe suncu cigli zrak ukrao.
Al' kakvi su našeg vieka ljudi,
Nezahvalni, grubi, tvrdoglavi,
Bog bi moro svakog Prometeja
Da na muke sto put grdje stavi.
Neg i opet, — ko je pozvan — neka
Medju smrtne svijetlost donasa,
Ma najžešće orlušine sure
Kidale nam živa njedra naša.

II.

Istina ima rogove oštre,
Bode, — pa njoj se ugiblju ljudi;
A laskanje je šušasti gjavo,
Vara, — no ljudskoj ugadja čudi;
Al' dok nam dušu istina vedri,
Ona nam u jaz s laskanjem jedri.

III.

Ućeć narod: — zdrav zdravoj mu duši
Valja svaki i nauk da damo;
Kami njemu! ako li ga zdrava
Prezretinam tudjim pretrpamo.

IV.

Ljubi! — Koliko prave
Ljubavi imaš više,
Toliko duša tvoja
Svetinjom ljepšom diše.

V.

Tvrdo drži vjeru svoju,
A duševno tudju časti,
Znaj, da niko osim Boga
Nad savjesti nema vlasti.

VI.

Vjeruješ li?.. nikad ne dopusti,
Da s tog vjera u tebi pretrne,
— — — — —
— — — — —

VII.

Nješto srušit i oborit
Posao je vrlo lak,
Al' sagradit nješto stojno,
Za to djelo nije svak...
Kršit vjeru neposluhom,
Običnog je duha čin,
Al' nju sazdat nesrušivom,
Tek je mogo — Božji sin.

VIII.

Ko čovjekom sam se gradi,
A poriče zlobno Boga,
Bezuman je... on poriče
Istu bitnost bića svoga.

IX.

Mnogi danas srću u krupno bezumlje,
Da n' istaknu tobož svoje veleumlje:
Boga, vjeru, oltar, Hrista, svece grde,
Da nam polet svoga genija pritrvrde...
Ama njih još više udaraju u to,
Što su svoje duše povriedjali ljuto;
Pa da oganj sjetne savjesti pritule,
Sve poriču. ruše i pogano hule...
Taka čeljad gruba, jedna ko i druga,
U ljudskome društvu najcrnja su kuga.

X.

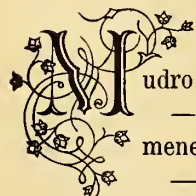
Istina je samo jedna,
Svak to veli, priznaje;
Al' se ona ni mudracu
Lako poznat ne daje...
Bog je ona. — Misli mudrac
Da se do nje dovio...
Ne; — u more pogrješaka
Istom je zaplovio.

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

udro si zasnovao, ali je teško to izvesti.
— To je najlakše. A znaj, tvojih je od mene trideset žutih dukata.

— Ja ću ti biti pouzdanikom, ali se bojim, jerbo Jurka već više dana potajno šuruje s njekimi svojim prijateljima.

— Ona ne će smjeti niti da pristupi pred povjerenstvo u belediji. Proglasio sam već u konaku Marijana buntovnikom, i on ne će u kotar kano ini, već sputanih ruku. Onda nema moj majstore više milosti! Uteće li? To ne će lje dugo hajdukovati, naskoro će mu u trag ući i onda amin. Riešimo li se Marijana, to je Pavka moja, a Jurka tvoja, a od moje strane još trideset žutih dukata. Je li tako pošteno, reci de, majstore?

— Pošteno, ha! Tako može samo biti, — odgovori Božo punim zadovoljstvom i pruži Stipanu desnicu, pa u znak stavne odluke izkapi čašicu šljive — E—hij! hij! — kibne Božo silnim naporom, naduv se kano tikva, oči mu se zakriesiše ko dva ražarena ugljena.

— Još jednu, majstore, reče Stipan, naliže čašu i nadoveže: — A ne bila ova ni prva ni posljednja!

— Lagano, Stipane, lagano! Nema fajde sipati preko reda, a sustati prije reda.

— Ne plaši se, majstore! Šljiva će i opet radjati, a mi ćemo spavati.

— Pravo veliš, Stipane! Niti imadem kuće ni kućišta, vatre ni ognjišta; ne dajem caru desetine, ni begu trećine, brez sermije i žita, za račun me nitko ne pita.

Nazovem li kome dobro jutro, tako mi i vraća, a rek-nem li „Pomož' Bog . . .“

— Bog ti pomogo! — presječe Stipan, a Božo će opet smijuške:

— Bog pomogo, gazda Stipane! Danas me častio ovom, a sutra novom! U zdravlje!

U taj čas stupi u magaz u Mara, tetka Stipina, crvena sredovječna ženica. Preko glave prebacila dva kraja žute marame, a brzorieka, samo što reče „Dobar večer!“ već nadoveza:

— Pravo se znade, Stipane, da si još bečar (neozženjen): stol neotrt, kašike i posudje još na stolu! — O moj Bože! čovjek bez žene kano soba bez stiene. Nema fajde, valja ti se ženiti.

Mara pospremi stol i otre, zatim sjede na neki nizki predmet do vrata. Stipan doviknu momku:

— Tri.

Momak proviri kroz vrata i dovikne:

— Ahmede! Tri.

Tek Mara razveže nešto razgovora, a eto i Ahmeda kafedžije s ibrikom u ruci. Momak Ilija odkine šećera, natoči tri fildžana kave, jedan stavi pred gazdu, drugi pred Božu, a treći daje Mari. Mara izvadi iz njedara duhan, savi cigaretu i zapali. Crvena ženica odtiskivaše guste dimove, pa kako to već umiju tetice sladko pušiti a mudro pričati, to se i Mara razkokodakala kano koka na buništu.

— Moj Stipan momak, a majstor Božo udovac, valjalo bi jednoga i drugoga oženiti, imade djevojaka i udovica.

— Ne trebam daleko ići, primieti Božo, beri zelje pokraj sebe, veli rieč.

— Ti misliš mene, majstore? Jok vala! Tri sam već sahranila, a moglo bi četvrti mene. Samo da je meni Stipana oženiti.

— Teto Maro, ti ćeš mi biti jenga, pa uz moju liepu Pavu.

— Dockan, momče! šćepao je već kobac golubicu.

— Može biti, pridoda Stipan; ali čiji brži konj, toga je i djevojka.

— Vjere mi! Marijan preteče; on već godinu dana ašikuje.

— Mogo bi si zapjevati Marijan:

„Ašikovah tri godine dana,
Nit ja vidjeh fajde ni zijana . . .“

— Pak i ne bi, Stipane! Zar ti ne znaš, da Marijan daje Pavki obilježje, dvie madžarije, a ona njemu ridu i košulju.

— Može biti; ali ima tudier još njetko po sriedi.

— Po sriedi? To si ti.

— Da, ja sam. A ma znat će Marijan, što je junačka zob.

— A što to bi, vjere ti, u oči Ivanja?

— Lasno je bilo Marijanu poćerati nas nizbrdice, žalostna mu majka! Ta nizbrdice i zec posrne.

— Mani se, Stipane, stare pripoviedke ko lanjskoga sniega, koji je bio, pa se okopnio, — zaustavi ga Božo i naliže čašu. — Zdrav bio, čestiti Stipane! Vazda ovako punano nahodio i beričetno pritjecalo!

— Bog dao! U zdravlje! — reče Stipan.

Mara se podiže.

— Meni je poći. Pak dragi Bog dao, te ja bila jengija, a majstor Božo stari svat. Je li de tako, majstore?

— Valja ti, Maro! — reče Božo, a Mara nazove „Laku noć!“ i ode.

— Baš je i meni polaziti, — doda Božo.

— Polaziš li, majstore? Bog ti i sreća ti! Ali što rekosmo — ne poreci!

— Moja rieč ko modrac kamen, — odvrati Božo. Sretno spavao! — i još nešto smrvi Božo, izrukuje se i oprosti.

Momak već pritvarao vratnice, puštajući dasku na dasku, a Stipan na samu još nešto razmišljao. Zatim ustane, zapovjedi momku, da mu je poraniti i otvoriti magaz, za tim podje u gornji sprat u svoju sobu, da razmišlja o svojih kletih osnovah. Utrne svjetlo i legne na dušeke. U čaršiji mirovaše sve već običajnom večernjom tišinom. Kadkada samo prodje koji muhamedanac fenjerom u ruci, vraćajući se iz džamije. Nu Marijan se nije ni brinuo za to, on poznaše svakoga ili po koraku ili po kašljanju, tko bi god u to doba prolazio.

Ali najednom njetko zapjeva prolazeći pokraj magaze:

„— — — — —
Gdje sam bio, niesam dangubio,
Vidjao sam ljepotu djevojku!
Okom gleda — a smije se na me,
Men' se čini, da će poći za me!“

Stipan se trgne kano iz polusna, proviri kroz okno te spazi Marijana, gdje prolazi. Škrinu zubima, pa izlane onu, koju može samo zlobnik reći, i leže opet na počinak.

VII.

Sjutradan pozatvaraše mnogi preko običaja na radnik već o ikindiji, kano u oči velika praznika, svoje magaze. Iz obližnjih sela pridolazila momčad, koji u pratnji siedo otca, koji ostarjele majke i miloga brata. Za vidika se skupljaju, jerbo je zapovjed, da još one noći krenu u kotar.

Seljaci se razilaze po mehanah i hanovih. Mještani su danas neobične volje. Svagdje ih vidiš po nekoliko na okupu živahno se razgovarajući. Momčad se sabrala na merajah, pjevajući junačke pjesme. Djevojački svijet sa prikrajka promatra veselu momčad. Mnoga se suza ukrade iz oka, pa spuznu niz ružičasto lice, gdje ju stidljiva ruka stiže i ustavi.

Junačke majke radjaju junake. Zar će bosanski sinovi plakati? Ne će! Oni nekim neobičnim veseljem polaze u susret danu slobode, koji će im, eno, sutra osvanuti nakon toliko stoljeća, da mogu i oni u redovih oružane čete kano hrabri vojnici braniti svoje pravo i ognjište, ne štedeći svojih glava niti za onoga, koji im usadi na tlo mile otačbine barjak slobode! Još večeras poći im je tamo, gdje će sutra snažnije od snažnih, jače od jakih, omašnije od omašnih odabrati i zapriseci na carski barjak.

Došav danas u džemat, pričinja ti se kano u oči bitke. Sve je onakim junačkim oduševljenjem opojeno. Malo i veliko, staro i mlado, muško i žensko — sve je večeras iz kuća izašlo. Koji posjedali po travi oko guslača, a koji se uhvatili u kolo. Dva se kola kreću, seljačko i varoško.

Pavka je sjela pred kućom s veselom Janjom čavrljajući o svem i svačem. Janja ju htjede silom razveseliti, pa često prospe koju doskočicu i šalu, da se i stariji u blizini nasmijaše; ali se Pavki večeras ne dade smieh na lica, ozbiljna je i zamišljena. Njeke joj se kobne slutnje nameću, da ne će Marijan dobro proći. Marijan i Stanko okrenuše se nekoliko puta u kolu, izadjoše i šetaše po ledini. Na licu Marijanovu opaža se ista ona sjeta i zamišljenost, koja obuzimaše Pavku. Bog zna, ne sluti li njih oboje istu slut. Vesele pjesme i igre ne potrajaše dugo. Zgrnuše se mrke i guste oblačine, te provali nagla kiša, jakim vjetrom tjerana. Svi se u tili čas razbjegoše.

Došav Marijan kući, umah ga Jurka nagovori:

— Podji, Marijane, do kuma Javorovića, neka ti dade gjogata. Kako bi putovao pješke po tom kišljivom vremenu u tamnoj noći, a drugi eno opremaju si konje.

— Dockan će mi biti, — odgovori Marijan.

— Ne će, materina hrano! Navrati se do Stipana, pa mu reci, da ćeš do Javorovića, neka znade gdje si, a ti pohiti; možeš još i k večeri stići.

— Neka bude, odvrati Marijan, uze kišobran i ode.

Taj put ne bi Marijan za pô svieta mimoišo Stankove kuće.

Navrati se u kuću. Pavka pripravljaše kod ognjišta nešto večere, — ali tako zamišljena, da nije niti čula, kada je Marijan unišao.

— Gdje je Stanko? — upita Marijan. Pavka se trgne iz svojih misli.

— Otišao je k Šiminim.

— Ja odoh k Javoroviću, da mi konja dade. Reci Stanku, dok se vratim, neka dodje k nama.

Pavka stojaše nepomično kano bez misli, a Marijan se isto tako zamislio na nekoliko trenutaka.

— Pavko! Sutra se u to doba vidimo, — prozbori nakon kratke stanke

— Ah, tako sam smetena, bolestna sam! — odgovori Pavka neveselo, a uzdah joj se odlomi iz grudi.

— Ne jaduj, Pavko! Uvjeravam te, da sam slobodan,

jer zla ne može da bude. Ne mogu me uzeti u askeru, jer sam jedinac, a molba je već u konaku.

— Šareni su ljudi, — primietiti Pavka.

Marijan joj nježno prihvati ruku i reče: — Ne, niesu. A sada ostaj, moj očinji vide, s Bogom! — Pavki zasaše suze na očima. Marijan tajeći svoju bol jedva se svlada i još jednom reče: — Hititi mi je. S Bogom, lane moje!

Pavka osta sama zamišljena. Za čudo ne mogaše je nimalo osokoliti utjeha Marijanova, da će on kano jedinac biti oslobođen. Ona osjećaše njeku muku u srcu i smatraše se nesretnom. Često su slutnje vjerni navjestitelji skora preokretaja u životu ljudskom.

VIII.

Tamna večer prikrila je svojim neprozirnim plaštem cielu okolinu. Po sokacih vidiš samo gdje koga prolaziti fenjerom u ruci. Pazi na svaki korak po izgledanoj kaldermi. Nije ni šala, ta već prodje desetak godina, što kaldermisaše glavnu cestu Zemlju izmedju kamenja izrovala voda; ostaše pukotine, u koje je napadala kiša; neki oštrac kamen izbio napolje, a neki se opet utisnuo. Što kamenja viri, ono kiša spljuštala pa izprala kano ogledalo, a koje se utislo, povrh njega navuklo se mulja i mutne vode. Staneš li u onu izjedinu, popraska ti prsa i lice. Valja biti na oprezu!

Po tom pločniku koracaše Marijan, s kišobranom pod pazuhom, a na ramena prebacio gunjac od domaće čohe.

U Stipanovu mehanu natislo se seljaka kano u trnci pčela. U njega je pića, kakova nigdje u čaršiji. Seljaci posjedali po zemlji. Pred njima na bielih i šarenih prostiračih ima sira, pogače, hljeba, pečenih jaja i po koja janjeća butina, srča rakije i čašica.

Marijan krene u mehanu, gdje ga Stipan najprijaznije susretne.

— Dobro došao, brate Marijane!

— Bolje te našao! Došao sam javiti, da ću k Javorovićevim, da mi dadu gjogata. Kišljivo i trulo vrieme, a put dalek. U koje doba moramo biti na okupu?

— Prije pô noći ne ćemo se micati, a dotle možeš svršiti svoj posao.

— Taman. Evala, Stipane!

— Ej satile!

Žurnim korakom izadje Marijan iz mehane i odputi se ravno k Javorovićevim. Čim se Marijan odmakao, a Stipan se iza njegovih ledja pakleno nasmija:

— Ha — ha — ha! Baš sam ti zasolio pilav. Stani der Marijane, dobit ćeš ti dragu, koja se olovom hrani i barutom tovi!

Da mu je tko polu čaršije poklonio, to se ne bi tako obradovao, kako se je ovaj liepoj zgodi, što je naputio Marijana, da može ostati do po noći kod Javoro-

vića, — dočim mu je namjera, krenuti na put, već u deset sahata.

Majstor Božo unidje u mehanu, pa se gotovo začudi, što zateče Stipana u tolikom poslu neobično vesela.

— Dobar večer! — nazove Božo.

— Bog dao! Zdravo — mirno? — upita ga Stipan.

— Bog vidi, a ljudi ne vjeruju, — odgovori Božo slegnuv ramenima.

— Ej majstore! Liepo sam ga namjestio, kano da je naručeno. Marijan će zadocniti. Proglasit ću ga bje-guncem i poslati po nj oružnike, da ga uhite i dovedu.

Onda je svršeno. Pa da imade stotinu molba, sve to iz-čezava pred nepokornosti i opornosti prama zakonu.

— Moglo bi biti po Marijana naopako, primieti Božo.

— To je jasno kano sunce. On se krupno prevario, — izreče Stipan posluživajući svoje mušterije rakijom.

Na dvoru se čuje žamor i rogobor svjetine.

Stipan pogleda kroz prozor, okrene se i reče: — Vjere mi, sakupila se već malo ne sva momčad! Opet će k prozoru, da ozbiljno opomene: — Ej momci, ne valja galamiti! Kad bude vakat, onda ćemo poći.

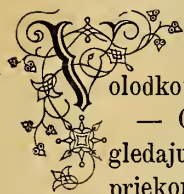
(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Volodkoviću udarila krv u obraze.

— Gospodine Vojski — prihvati tepajući — gledajući vas stara i bôna, ne zamjeram vam priekornih rieči. Služim Radzivila, ali ne za komad hljeba, već za ljubav. Čujte, gospodine! Knez se kaje. Čovjek je čovjek, svak može da podlegne strasti. Bog zna, nieste li ga i vi sami na onaj nesretni čin naveli. I gnjev i mržnja imade svoju mjeru i granicu.

— Al imade i takih, kojim nema mjere, odvrati Vojski uzdišući. Jedno je, što vas molim: dajte mi mira! Da, dajte mi mira, zaboravite na me! Utekao sam od vaše družbe čak ovamo, a vi me eto i tu progonite, vi, ljudi bez duše i bez srca!

— Gospodine Vojski — prekinu Volodković — ja sam ovamo poslan, a vi znate, da se poslaniku ne sieče glava. Svietli knez...

— Da mi ga niste više ni spomenuli! Šta hoće to zviere od mene? Neka se primiri! Ja ga ne ću pozvati pred ljude, ta znadem dobro, da bi Vojžbun, prući se sa Radzivilom, izgubio pravdu, pa bio on povrijeđen u najsvetijem svojem pravu. Ja od njega ne tražim a ma upravo ništa. Kažite mu i vi, što su mu valja da već i drugi kazali, što govorim i ponovno govorim: Ja, Vojžbun, pozivam njega pred sud svemoćnoga i pravednoga Boga, a za nedjelo, što ga je na meni počinio! Na ovome svietu nemam ništa više s njime — bit će zgođe na drugome svietu, da se naravnamo. Ima Bog! dovrši, uzdignuvši ruke k nebu.

Volodković, prestravljen, šutio je časak

— Gospodine Vojski — izgovori mučno, razabravši se — ja dolazim u ime kneževu: on priznaje grieh i moli vas, da mu oprostite. Nema grieha, koga ne bi pokajanje izbrisalo.

— Ali ima takih grieha, koji se ne mogu okajati, da se kaješ svega života — prekide Vojski. O njegovu

griehu ne će suditi ni on ni ja, ni ljudi, već — go-spod Bog!

I ponovi, da su me srsi prošli:

— Ima Bog!

Volodković, kako je bio zbunjen, nije znao kako da nastavi.

— Tuj nema o čem, gospodine Vojski — odsieče napokon nješto oštrije Volodković — da se dalje raz-pravlja. Za štetu, počinjenu u Rabci, za spaljeni dvorac i ostale zgrade šalje vam eto knez petnaest tisuća zlatnih.

Na te rieči planu Vojski, skoči s kreveta i kao da će stisnutimi šakama na nas.

— Novcem, novcem hoće taj gadni gavan da me kupi! U vas se sve mjeri dukatima: čast, poštenje, rane, suze, mir, stid, — sve! Propali velikaši naučili su vas, te sve prodajete i kupujete za novac, ali ja sam se srećom rodio još u ono doba, kad smo drugojačiji bili.

I pokaza nam rukom vrata:

— Nosite se!

Volodković je bio sav u jednom znoju, a šta se sa mnom zbivalo u taj čas, to ne mogu da kažem; osjećao sam, kako mi vrela krv šika u obraze. Vidjevši Vojski, da se mi ni ne mičemo, izpravi se i ponovno nam zagrmí:

— Nosite se, ovdje nije krčma! Na polje!

— Tako vam Boga, gospodine Vojski — zavapi Volodković — prodjite se gnjeva, oprostite, ako Boga znate!

— Nikad! — odvrati mrko Vojski. — Nikad! Rane moje i krv moju zaboravio sam već davno, ali sramote nanesene imenu mojemu, gadnog onog nasilja, u kojem ste mi kćerku ugrabili — nikad, a ma nikad. Na samrti, kad će mi svećenik zapovjediti, da oprostim, jer inače da mi nema spasa, odreći ću se spasa — ne ću oprostiti, jer ne mogu! Ta kad bih rekao: opraštam, lice-

mjerio bih, a Bog vidi moje srce! Ne! Pozivam ga pred sud Božji, jer na ovom svijetu nema za mene pravde. Zub za zub, diete za diete! Prestavit će se bez potomstva, reci mu to, Volodkoviću, ako imaš dušu, reci mu: pozivam ga na sud Božji!

I još je govorio, ponavljajući prijetnje, kao u ne-svjestici i pokazivao nam rukom na vrata...

Volodković kao da si ga ukopao — ni da bi se makao. U to se otvore od druge sobe vrata, što su bila tik do kreveta, a na vratih se pokaže Vojžbunova u crnini, upravo onaka, kaku smo je vidjeli u Oštroj Brani, ako nije još i strašnija bila. Niesi je mogao gledati — tako je bila puna njeke uzvišene žalosti i očajanja. Vjeruj mi, kad bi evaka stupila pred sud, sastavljen od samih Radzivila, osudili bi i prokleli mačonošu.

Da nas prekori, nije joj trebalo ni riečce izustiti, dosta je bilo, što je pred nas izašla. Oči joj bile upale, izplakane, lice blijedo, usne pomodrjele, obrve smrštene. Odjevena kao kaka redovnica, izašla je na vratašca oborene glave, a za tim se izpravila, skrštila ruke na prsima i stala, smjelo gledajući u Volodkovića, koji je udario dva tri koraka natrag.

— Nemojte mi mučiti otca — reče glasom, u kojem kao da si suze razabirao — zar vam nije dosta jada, što ste nam ih nanieli? Mislite li, da ćete ga kupiti? Ili mene mislite, da ćete kupiti, ne bi li se svaki trag nedjelu zatro? Ne mogavši sabljami, hoćete da nas dotučete riečmi i sramotom. Kamo da uteknemo od vas? Nema nigdje ni mirna kutića, da se u nj zaklonimo.

I okrenu se k otcu, koji je stajao sav blijed i drhturio.

— Hajdemo odavle — reče otcu — kad ih ne možemo da se riešimo.

Vojski je iznovice podigao ruku i pokazao nam na vrata. Pogledavši jedan drugoga vidjeli smo, da nam je uzaludan svaki trud. Okrene se Volodković gnjevan i poparen, i ode, a za njim i ja. Studen nam je znoj curio niz čelo; prošli smo dobar komad Zarječjem, a ni jedan da bi bio koju proustio.

— A šta sam mogao učiniti? — razrieši se napokon Volodkoviću jezik. — Bio si svjedok. S njima ti nema nikakova više govora. Sve ti je uzalud! Zlo je zlo — treba na nj zaboraviti. Doći će vrijeme, i oni će drugojačije, triezniije misliti.

Jedva smo prošli nekoliko koraka, kad pogledamo, a to pred nama Harkiević, kao da je navlaš čekao na nas.

— Dobar dan, gospodo moja! — doviknu nam već iz podaljšega, — vi dolazite iz parne kupelji, je l'? Na Zarječju su bile nekad na glasu kupke i brijači.

Šta da mu odgovoriš? Priliepao se uz nas i za čas će upitati Volodkovića:

— Domišljam se, da ste po svoj prilici sa sobom

donili zlatnog melema, o kojem bome sad ne znam pravo, da li sam ja što rekao, ili ona Indijanka, ali napokon to je najmanja... Ima li ga dosta — može li se njim naličiti čitava rana?

Nama je bilo već najzad sve dosadilo, tako te je Volodković pravce odgovorio:

— Donieli smo ravno petnaest hiljada zlatnih.

Harkiević se uhvati za glavu ili bolje da kažem za čapku i kliknu:

— Isuse Nazarećanine! Koliko bi čovjek mogao za te novce kupiti vriednih plemenitaša i plemenitašica!

Mi na to ni rieči.

— Znae šta? nastavi Harkiević. Ima vam ovdje nekaki Dulemba, siromašno ali valjano momče, za koga ne će te ne će da podje jedna gospodjica, jer da se je tobože jednom medjed dotakao. Šta je ona tome kriva, šta je on tome kriv, to vam ja ne znam. Medjed je pošao u šumu i natapao na med. A nebi' išlo, kad bi dobili tog Dulembu?

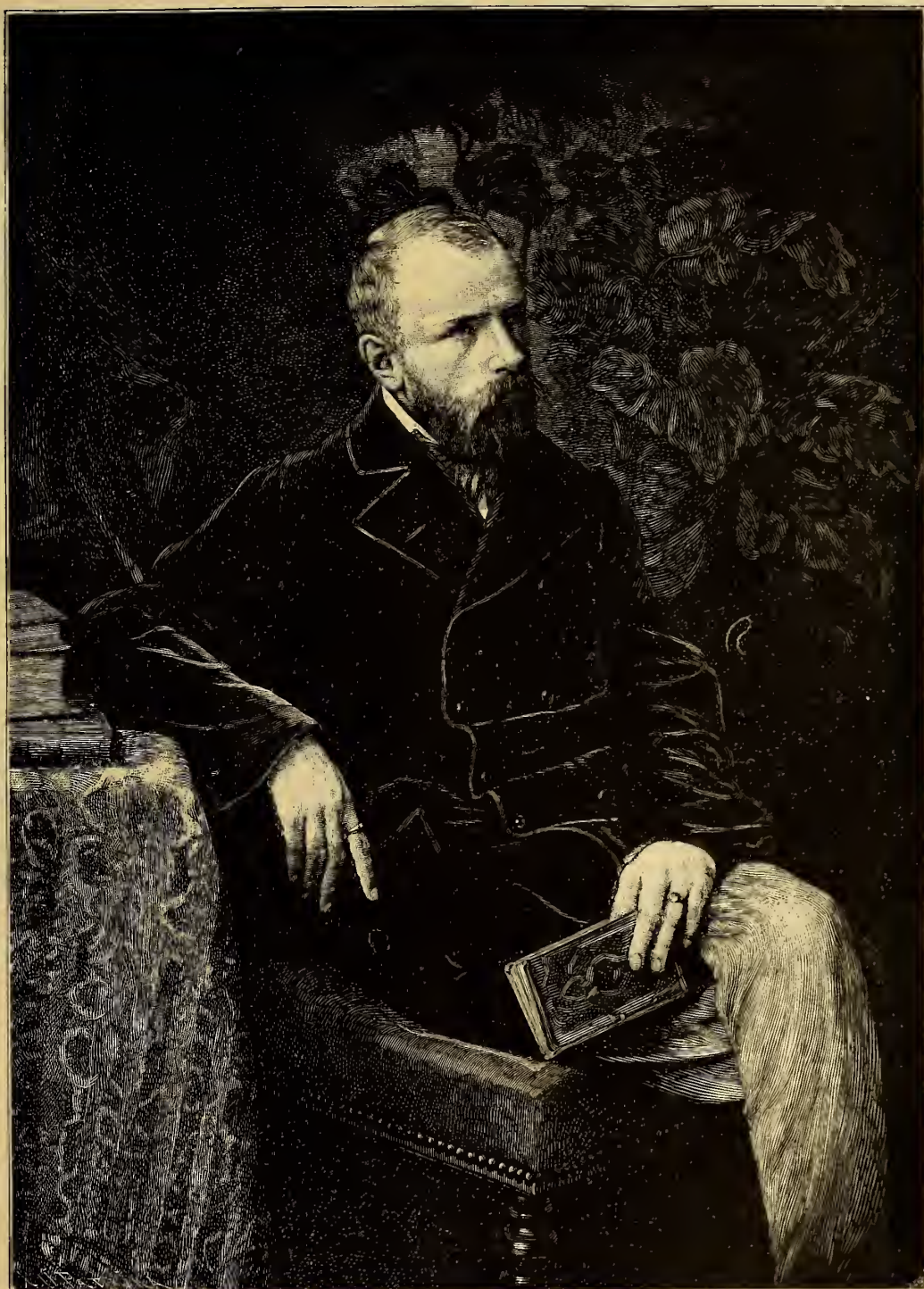
Sumnjali smo se i ja i Volodković, da će od tog brašna biti kolača, ali niesmo htjeli da se prepiremo sa Harkievićem. Podjemo na objed k Bernadinom. Kako smo bili popareni, niesmo se ni on ni ja ni okusili jela. Otac gvardijan stavio pred nas vrč vina, a mi malo gucnuli, da nas mine briga. Volodković mjesto da potraži Dulembu, do kojega nije znao kako bi došao, dosjeti se te po objedu podje gvardijanu, te mu sve pripovjedi, što u ostalom i onako nije bila nikaka tajna. Zamoli ga, ne bi li on, duhovnik, mogao kako izmiriti kneza sa Vojžbunovom.

Podje li mu za rukom, obeća gvardijanu, da će mu u jesen poslati pedeset tovara žita i dvadeset i pet ovnova.

Gvardijan ga spreman poslušao, navuče kapucu i ode. Dok će gvardijan natrag, mi ćemo u grad, da se malko ogledamo po njem i potražimo prijatelje

Baš je bio sv. giurgjevski sajam, mogao si kupiti, šta ti je srce zaželjelo. Povlačili smo se po trgovih i ulicah, nabasavši svak čas na kojeg znanca, osobito iz Lidzkoga. Pozdravom: Kako je? A šta ti tu radiš? Gle! gle! Tko bi rekao da ćemo se sastati! itd. ni kraja ni konca — Namjerili smo se i na Šilejka, koji je bio došao, da tobože nakupuje, što mu treba u kući, a u istinu bilo mu ponajviše do toga, da se malko proveseli, jer osim ono nješto šafrana, mandula, rozina i žutoga šećera jedva da je još šta ponio kući. Kako je Šilejko sve dobro znao, a bio je sa Dulembom dobar znanac, pokušao sam, ne bi li se preko njega mogao kako sastati s mladim Dulembom. Šilejko mi obreče, da će mi učiniti po volji, ali boji se, da će sve biti uzalud, jer da je Dulembi Vojžbunova već odavna vrata zatvorila, dapače da ne će ni da čuje o njem, te mu poručila da ne će ni za njega ni za koga na svijetu poći. Dulemba je jadikovao, obilazio joj kuću, ali sve uzalud!

(Nastavit će se.)

Jaroslav Vrchlický.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Peščere na „Pečerskom“ nisu jedine u Kijevu; sva kijevska okolica duž Dnjepra prepuna je ovakovih špilja, u kojih su pustinjaci nekada živili, a koje su dale povod zidanju manastira i hramova. Mimoišav mežigorske, kitaevske, golosievске i teofanievske, spomenut ću samo kirilovske, i to za to, što je nad njimi sagrađen manastir i hram, koji je danas uz sofijski s historijsko - umjetničkoga gledišta najznamenitiji. Sagrađen bijaše pak u XII. stoljeću kneginjom Marijom, kćerju velikoga kneza Mistislava (1125—32), a ženom Vsevoloda Olgovića, koja preminuvši god. 1179 bi ondje sahranjena. Hram sa pet kuba nije bio prigodom tatarske provale razoren, pak se je s toga njegov najdragocieniji spomenik sačuvao, a to su suvremene slike na liepu (a fresco). Ali što je divlji neprijatelj pošteditio bio, to je doba neukusa izkvarila bila; slike bješe na ime, kano i sofijske, zažbukane i pobieljene, dok ih svećenik hrama Petar Orlovskij god. 1864. neodkri. I ove je slike prof. Prahov snimio u naravnoj veličini, pak također u odeskom arheološkom kongresu izložio. Prikazuju različne prizore iz života Cirila aleksandrijskoga, kojemu je hram posvećen. Znamenite su i za to, što su djelo ne grčkih, kano što sofijske, nego ruskih umjetnika; pak ako su u pogledu umjetničkom slabije od sofijskih, znatnije su toga radi za historiju ruske prosvjete. Risanje je nepravilnije; prielaz boja grubiji; boje nabacane; postave lica manje naravne tako, da se odanle vidi, kako je umjetnik imao slabo znanje o ustroju čovječega tiela; svjetlo i sjena neumjestno razdieljeni; tri boje preobladjuju: crvena, žuta i svjetlo-smedja. Sada se ove slike u Rusiji proučavaju u veliko, kano najstariji ostanak domaće slikarije. Od ovih i sofijskih slika savršene su s umjetničkoga gledišta slike na liepu u crkvi sv. Spasa na Berestovu t. j. na visu starom Kijevu jugo-istočno. Ovu je crkvu sagrađio sv. Vladimir poslije svoga iz Korsuna povratka, i to u istom slogu, u kojem bješe istoimena korsunska sagrađena. I ona je g. 1240. mnogo trpila, te ju spomenuti mitropolit kijeviski Petar Mogila god. 1643—4 obnovi. Na sreću sačuvalo se nekoliko afresca neobnovljenih, koji su s toga velike umjetničke vrijednosti. Odlikuju se pravilnošću risanja, uzvišenošću kompozicije, savršenošću izvadjanja, te se u tom obziru mogu postaviti o bok najljepšim grčkim umotvotinam one dobe.

Ove starodavne umotvorine kijevske zanimaju svakoga prijatelja umjetnosti i starina, te dokazuju najjasnije, kako su s kršćanstvom prodrli u Rusiju prvi traci više prosvjete.

Premda je Kijev bogat na starih crkvah, pronašlo se ipak sagrađiti i novu na čast sv. Vladimira, koju sam

takodjer posjetio. Gradnju je potaknuo bivši kijeviski metropolit Filaret. Prvu osnovu sastavio je graditelj Šrom, imajući pred očima carigradski hram Theotokos, sagrađen god. 996. Osnova predstavlja grčki križ, a hram u tom obliku sagrađen, završio bi se sa 13 kuba različitih razmjera. Ali ova osnova bješe kašnje prerađena graditelji Sparom i Berettiem, a sustav kuba na sedam umanjen. Visina od dna do vrška glavne kube iznosi kakovih 50 metara. Za gradnju sakupljeno je do 150.000 rubalja, ali pošto ova svota nije bila ni iz daleka dostatna niti za tielo sgrade, bješe god. 1866. gradjenje zapelo, dok ga god. 1871. ne preuze sama država. Sada je tielo gotovo, ali još ne nutrnjost. Na mene je hram učinio ugodan utisak zbog čistoće bizantinskoga sloga. Na novih se crkvah u Rusiji opaža, kako se ondje točno proučavaju stari bizantinski u najboljem slogu izvedeni gradjevni spomenici, čemu, žali Bože, ovdje u nas kod naše istočne braće ne ima upravo ni traga.

Prelazim sada na kratak opis kijeviskih prosvjetnih zavoda, koje sam pohodio; a to su sveučilište i duhovna akademija.

Sveučilište sv. Vladimira nalazi se u libedskom dielu grada ili u novom „stroeniju“. Prostrana dugačka dvospratna sgrada sagrađena graditeljem V. Berettiem god. 1837—42 pročeljem svojim, koje je triemom sa stupovi prepolovljeno, okrenuta je na dugačku i široku Vladimirsku ulicu, a pred njom je mali perivoj. Kako je sgrada na visu, otvara liepi vidik i prikazuje se ugodno; a pošto se otraga stere botanički vrt, to je sveučilište sasma na otvorenom mjestu. Budući da je sveučilište otvoreno bilo svečano dne 15./27. jula 1834. a 28. augusta započese predavanja, to je ono malo poslije našega dolazka u Kijev slavilo svoju prvu petdesetgodišnjicu. Želilo se, da počekamo ovu proslavu; ali toga nije ustanovljeni putni program više dopuštao. Sveučilište u Kijevu imalo je nadomjestiti ono u Vilni, koje je g. 1832. poslije poljskoga ustanka od g. 1830. dokinuto bilo. Prem je država preuzela gradjenje i uredjenje sveučilišta, to su joj u pomoć i prilozi občinstva priskočili, te je samo plemstvo kijevske, podolske i volinske gubernije pridonijelo 964.481 rub., a sam knez Demidov 75.145 rub. Sada imade sveučilište svoje vlastite glavnice 573.755 rub. sa godišnjim prihodom do 30.000 rub. Država daje (1884.) na godinu preko 306.223 rub., od kojih od pada na knjižnicu, učila i pripomoćne zavode 84.000 rub. U početku bila su samo tri fakulteta, historičko-filološki, fiziko-matematički i juridički, koji su god. 1841. popunjeni s liečničkim. Broj toli stolica koli mlađeži raste naglo; jer dočim je sveučilište sa 62 slušaoca otvoreno, imalo ih je god 1883./4. ukupno 1.748, kojih

najveći broj (990) pripada liečničkomu fakultetu, koji se u obće u Rusiji mnogo pohađa. Za stipendije djakom daje država 26.000 rub., a posebne stipendialne zaklade do 6.000 rub. Osoblje namješteno na sveučilištu broji ukupno 124 lica. Knjižnica, kojom upravlja knjižničar s 8 pomoćnika, imade do 100.000 knjiga. Sveučilištu pridieljen je takodjer arkiv starih izprava generalne gubernije. Od drugih zavoda, spominjem meteorologički observatorij, koji je na južnoj strani sgrade, zvezdarnu nješto dalje u starom gradu, raznovrstne kabinete, kano zoologički sa 42.000 komada, mineralogički, tehnički, kemički, fizikalni, numizmatički, arheologički (sa preko 2000 starina), anatomički itd., onda klinike. Sveučilište imade takodjer svoju vlastitu tiskaru i litografski zavod, gdje se takodjer od g. 1862. izdavaju „Universitetskija izvēstija“, kano što i u drugih ruskih sveučilištih. I uz kijevski universitet zasnovano je više znanstvenih društva, imenito: obščestvo kievskih vračej (liečničko društvo), obščestvo estestvoizpitatelej (naravoslovno) i obščestvo istoričeskoe Nestora lětopisca. Običaj je na ime na ruskih sveučilištih, da profesori struka sastave učeno društvo za svoju struku, koje se bavi iztraživanjem, a uspjeh priobćuje se ili u sveučilištnom organu ili u posebnih publikacijah. Više kijevskih profesora sveučilištih uživa na znanstvenom polju u različitim strukah glas učenjaka prvoga reda, kano što je i samo kijevsko sveučilište kano učevni zavod poslije petrogradskoga i moskovskoga treće u Rusiji.

Više od sveučilišta zanimala me kijevska duhovna akademija, i to iz mnogih razloga. Vara se, koji scieni, da u Rusiji crkva ne ima upliva na društvo. Ona taj upliv ne vrši načinom, kojim ga vrši katolička crkva. Iztočna crkva nema onoga universalnoga karaktera, kojim se zapadna odlikuje. Zapadna je društvo u društvu, odavle borba proti ovomu položaju njezinu, gdje to državi u račun ne ide. Iztočna je diel jedinstvenoga društva, koje ona začinja sredstvi duhovnimi. Organizam zapadne crkve jest čvršći, jer se glavom, zastupnicom jedinstva, završuje. Zapadna na dalje crkva v še djeluje živom rieči, dočim se djelatnost iztočne više na obrede ograničuje. Propoviednica u katoličkoj crkvi jest uprav tako bitni dio njezin, kano što i žrtvenik. U Rusiji medjutim, što me je iznenadilo, naidjoh nekoliko puta i na svećenika u crkvi propovjedajućega. Rusko svećenstvo dieli se u „černoje“ i u „běloje“. Prvo, t. j. redovničko svećenstvo, imade prednost, što se iz njega hierarhija popunjuje, pošto samo neoženjen može u nju stupiti. U Rusiji računa se 560 samostana obojega spola sa preko 22.000 članova, na ime 390 mužkih sa 6.688 kaludjera i 3480 laika, te 170 ženskih sa 4381 kaludjericom i 7496 novica; što nije previše za ogromnu carevinu. Uz ove samostane ima 75 bolnica i 48 ubožnica. Najviše samostana imade okolo Moskve i Kijeva. Iz arhimandrita i igumena biraju se ponajviše episkopi. Svega skupa imade u Rusiji 3 metropolita, 18 arhiepiskopa, 37 episkopa

i 32 vikara, koji vode duhovnu pastvu nad 56,000.000 vjernika, t. j. nad 85% celoga pučanstva. Uz ove „pravoslavne“ imade do sedam milijuna „razkolnika“* i do jedanaest milijuna „jeretika“ t. j. sektiraca**. Prvi zovu sebe „starovjerci“, koji su se od vladajuće crkve odcielili, zabacivši g. 1666. na saboru u Moskvi reforme patrijarha Nikona, osobito u liturgičkih knjigah i sv. pismu. Mnogo se i sada nastoji, da se razkolnici i sektirci povrate u krilo „pravoslavne crkve“. Uz ostala sredstva, kanoti putem knjiga i časopisa, rabi se i živa rieč. U Moskvi kazali su mi crkvu, u kojoj vode se svakoga petka javni ustmeni prigovori sa starovjerci, koji se obično priobćuju u dnevnih listovih. U Petrogradu razpravlja se u duhovnoj akademiji. Pošto se prepirka naslanja ponajviše na sv. pismo, a starovjerci drže se texta starijega od Nikonova, to oni uče marljivo i stare rukopise. Pripoviedali su mi, da je čudo, kako pojedini „starovjerac“ prekapa pomnjivo u knjižnicah stare pisane textove, nebi li u njih našao novu potvrdu svoje nauke. U starovjerstvu zastupano je njekim načinom starorustvo, protiveće se svakoj novotariji, dočim sektirstvo upravo za njom teži. Starovjercem je „pravoslavna crkva“ odviše gibka, promjenljiva, dočim je sektircem previše ukočena, nenapredna, neuzev dakako u obzir fantastičke ili idealne ciljeve, za kojimi neki njih teže. „Pravoslovna crkva iztočna“ jest dakako službena crkva ruske države. Na čelu crkve stajao je do godine 1700. ruski patrijarha, za kojega je carigradski priznao god. 1588. ruskoga metropolita u Moskvi, kamo se je on god. 1328. preselio bio iz Vladimira a ovamo god. 1299. iz Kijeva. Petru velikomu nije se svidjela vrhovna crkvena vlast u metropolitu, odnosno patrijarhu ruskom, usredotočena, jer mu je mogla stajati na putu u reformatornih osnovah; stoga poslije smrti patr. Hadriana (1700.) nije popunio patrijarske stolice, već je sboru episkopa povjerio vrhovnu crkvenu vlast, odkle se po ukazu od 25. januara 1720. godine razvi „svjatejši praviteljstvujušči synod“. Članove synoda imenuje car; predsjednik mu je metropolita petrogradski,* a zastupnik cara je „ober-prokuror“; ali vlast mu se ne proteže na nutarnji život crkve i na nauku njezinu, već na upravu u odnošajih crkve s državom. Pod sinodom stoje eparhije ili dieceze, kojih se granice obično podudaraju s granicama gubernije.

Od kada je Carigrad pao u ruke turske (1453), težište iztočne crkve predje u Rusiju. S toga ako se kada ponove pokusi za sjedinjenje razdvojenih crkava, bilo od jedne ili druge strane, Rusiji je pridržana glavna rieč

* Koji se diele u dvie glavne skupine: jedinovjernije (popovčini) i bezpopovčini, u koje spadaju Theodosiani, Lipovani ili Filipini i Hristovije ljudi.

* Diele se u četiri glavne skupine, u koje ubrajaju se duhoborci, Molokani, Spasovčini, Pastuhovščini, Ikonoborci, Sožigatelji, Ščelniki, Hlisti itd. U novije se doba pojavije osobito u južnoj Rusiji „Stundiste“, vrst protestantisma pravoslavnoga, radi kojih držana je prije dvie godine sinoda.

i bez nje ostao bi svaki uspjeh jalov ili bar nepodpun. Ako i nije još ovo pitanje, kako se čini, sazrelo, to je ipak značajno, što se u Rusiji nalazi odličnih ljudi, koji mu se ne uklanjaju; pa se u naše dane vode o njem dosta obširne razprave. I toga pitanja rještba mnogo će visiti ob uzgoju ruskoga svećenstva; čim bude ono u duhu i umu više stajalo, tim će manje od njega zazirati. A i osim toga, čim budu organi ruske crkve jače proniknuti osjećajem o uzvišenoj zadaći crkve: tim će dublje biti osvjedočeni, da samo uz podpunu samostalnost može svojemu zadatku uspješno zadovoljiti.

Pak i s toga gledišta zanimali su me takovi zavodi odgojni, kakovi su duhovne akademije, koje zastupaju naše bogoslovne fakultete sveučilišne i osrednja sjemeništa. U Rusiji naime, kako je već spomenuto, sveučilišta ne imaju, kano što kod nas i u Njemačkoj, bogoslovnih fakulteta. Odgoj svećenstva povjeren je u Rusiji duhovnim akademijam u Petrogradu, Kijevu, Moskvi i Kazanu, i eparhialnim sjemeništem, kojih imade sada 50. Kijevska akademija duhovna nalazi se u „Podolu“ u „bratskom manastiru“. Godine naime 1588. sastavi se ondje pravoslavno „bratstvo“ za uzdržanje „duhovnoga učilišta“, koje je uz podolsku bogojavljenku crkvu postojalo. Nastojanjem metropolita Petra Mogile bijaše ovo učilište god. 1633. pretvoreno u „kolegiju“, za koju je on takodjer kuću sagradio te ujedno i „bursu“, t. j. konvikt za siromašne djake podigao. Car Petar I. preustrojio je kolegij u akademiju (1701). Kašnje je taj zavod dva puta (1780 i 1811) od požara mnogo stradao, kojom prilikom je i knjižnica njegova izgorila; ali svaki put je uz velik trošak obnovljen, a god 1819. po novom ustavu preustrojen. Sadanji ustav izdan je god. 1869. za sve ruske duhovne akademije. Rektor akademije jest ujedno glavar bratskoga manastira, te je obično episkop. Akademiju i sveučilište uzdržaje država; pitomci se primaju poslije strogoga prijamnoga ispita, a među njimi imade, kano što je poznato, i Srba i Bugara. Naši „ciceroni“ u zavodu bijahu nekogi profesori akademije, kojih smo dobrotom mogli za razmjerno kratko vrijeme pregledati sve što je u njoj znatnije.

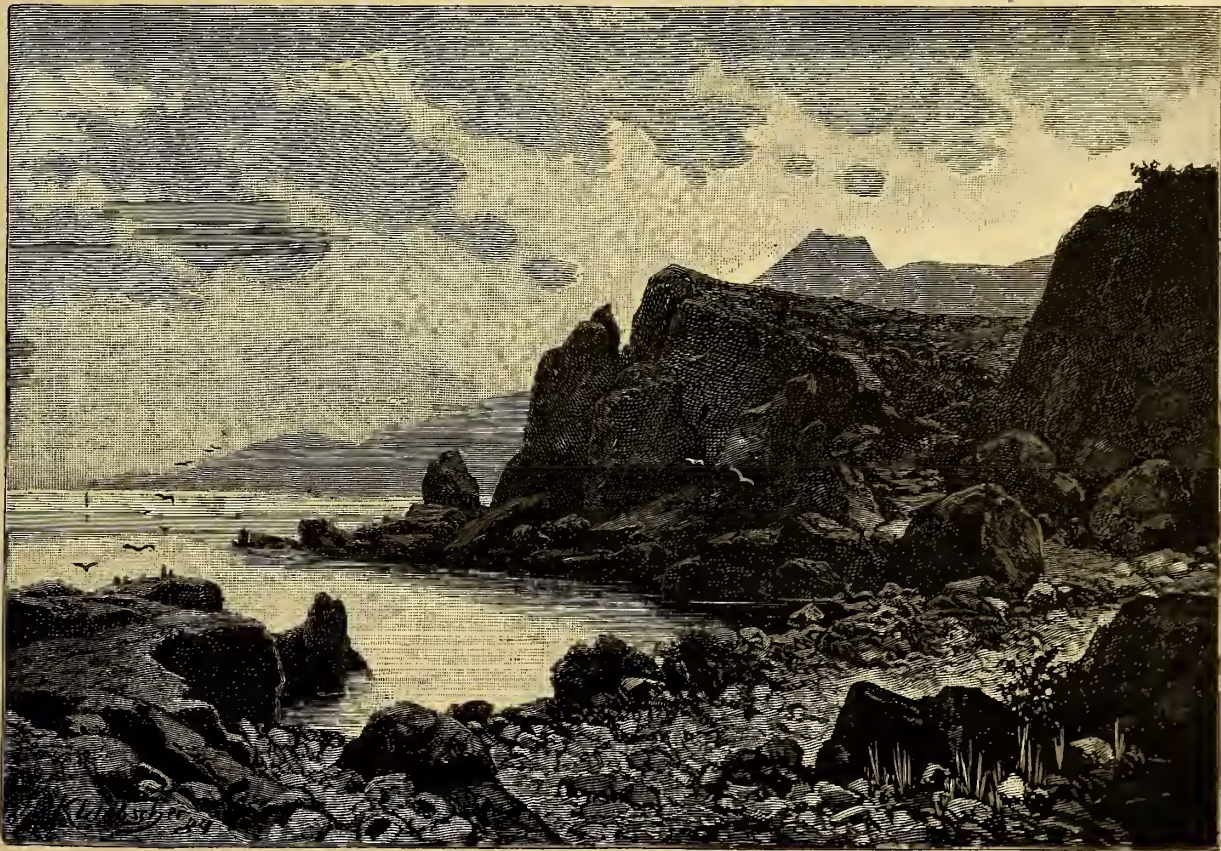
Bratski manastir s akademijom čini cielu skupinu kuća, koje su u četverokutu sagrađene tako, da je u sredini dosta prostrani perivoj za šetanje braći i akademijskim pitomcem. U toj skupini nahodi se „sobornaja cerkov bogojavljenja gospodnja“ sa pet kuba, sagrađena g. 1693. hetmanom Ivanom Mazepom, i trokatnim zvoničkom; onda crkva „sošestvija sv. duha“, sagrađena g. 1812., napokon „kongregacionnaja“ crkva, sagrađena g. 1735. Na zapadu ovoj crkvi jest velika akademička dvorana, koje su visoke i prostrane stiene izpunjene slikami rektora, profesora i bivših odličnijih pitomaca duhovne akademije, među kojima pokazan mi takodjer portrait srbskoga historika J. Raića, nekada djaka te akademije. Na desnoj strani od „soborne“ crkve jest akademijska

zgrada, ogromno zdanje na tri sprata. Ovdje stanuju pitomci i drže se predavanja. Ako se vrijednost učevnih zavoda mjeri o ljudih, koje su odgojili, i o znanstvenih radnjah, koje na svietlo iznose, onda se kijevska duhovna akademija može podičiti u jednom i drugom obziru. Mnogi ruski crkveni dostojanstvenici i bogoslovni strukovnjaci bijahu njezini pitomci. A i za rusku crkvenu literaturu dosta je privriedila. Od god. 1837. izdaje akademija bogoslovni časopis „Voskresnoe čtenie“, a od godine 1860. jošte mjesečnik pod naslovom: „Труды кіевскої духовної академії“. — Učena djela pojedinih profesora akademije strukovnjakom dovoljno su poznata, kano što liepa radnja nedavno umrvšega A. D. Voronova o izvorih za život sv. Cirila i Metodija, iztraživanja Laškareva, Olesnickoga, Malinina, Ternovskoga, Petrova. Maksimovića itd. Znanstvenoga života je znakom takodjer arheologijsko društvo uz akademiju, koje ispituje i objelodanjuje crkvene starine, osobito one, koje se čuvaju u crkveno-arheologijskom muzeju, koji je takodjer sastavni dio akademije.

Taj muzej osobite je važnosti, a smješten je u donjem spratu stare akademijske zgrade. Sadržaje preko 4.500 spomenika crkveno-istorijskih, a osim toga mnogo drugih obćenite starinarske vrijednosti. Ovi su predmeti poredani u staklenih ormarih, razmještenih u šest velikih dvorana i u jednako dugačkom hodniku. Dvorana prva i druga, u kojih su prvobitne i poganske starine, za tim akvareli, bakrorezi, snimki, u koliko i imade zanimivih predmeta, nije moje pažnje toliko obraćala, koliko su me zanimale starinske ruske umotvorine, osobito starije rusko slikarstvo, koje je ovdje mnogobrojno zastupano. Slike namještene su u 3., 5., 6. i 7. dvorani, imade ih više (prieko šest) stotina; a velik njih dio pripadaše prije što gr. A. N. Muravjevu, što moskovskomu građjanu A. E. Sorokinu, od kojega ih (220) bivši rektor akademije, episkop Filaret (za 13.000 rub.) prekupi. Šta se vremena tiče, izvornici ruski većinom su iz XVI., XVII. i XVIII., ali imade ih i iz XIV. i XV. vieka. Porazdieljene su slike ponajviše po školah, koje su se razvile u gradovih, osobito u samostanah; tako imade ih novgorodske, moskovske, strogonovske, kostromske, baronovske, kijevske, južno-ruske, ustjužinske, sibirске škole, onda nježinskoga blagovješčenskoga, novgorodskoga jurjevskoga manastira itd. Slike ruskih umjetnika popunjene su grčkimi i korsunskimi, jedna se pače pripisuje srbskomu umjetniku XV. vieka (sv. Ignatij i Sava srbski arhiepiskop). Ne manje poučni su u Muravjevoj sbirci snimci starih bizantijskih slika i mozaika nalazećih se u Carigradu, na Athosu, u Tiflisu, zatim u starodavnih ruskih hramovih, počam od IX. stoljeća. U tom pogledu ova galerija duhovne akademije je veoma poučna za izučanje bizantinsko-ruske umjetnosti slikarske srednjega vieka i sljedeće dobe sve do početka prošloga stoljeća; jer se njezin razvoj u mnogih

uzorcih i primjercih stavlja pred oči. Bizantinsko slikarstvo, kano što umjetnost u obće, imalo je na rusko sve do konca XV. stoljeća odlučan upliv. Prvi kršćanski slikari u Rusiji, kano što je kod opisa crkve sv. Sofije spomenuto, bijahu Grci iz Bizancija, od kojih je znamenitiji sv. Alipij, monah XI. vieka, kojega se više slika sačuvalo u pečerskoj velikoj lavri kijevskoj, pak u rostovskom soboru prekrasna slika Bogorodice. Kada se je ta umjetnost razširila po Rusiji, nastala su u nekih krajevih u umotvorinah njeka odličja u slogu i načinu prikazivanja, i tako razvile su se i u Rusiji slikarske

crkvenoj ikonografiji prevladjuju za svaku osobu stalni likovi, izvedeni u potankostih i glede kroja i glede držanja do samih skrajnosti. Tek za carevanja Ivana III. Vasiljevića (1462—1505) počelo se u Rusiji odstupati u slikarstvu od strogoga oponašanja bizantinskoga slikarstva; a tomu su povod dali umjetnici, koje je rečeni car pozvao bio iz inostranstva, poimence iz Italije. Pod tim stranim uplivom nastao je, osobito u Moskvi, t. zv. frjažki slog (фряжское письмо, t. j. franački, romanski, italski), kojega su glavni zastupnici izmedju Rusa: Fedor Jedikejev (1515), Fedor Uhtomskij, Bazin, Fedorov, Ni-

Okoliš Opatije. (Po slici K. Liebschera.)

škole, od kojih su novgorodska, moskovska i suzdaljska najznamenitije. U Moskvi sloville su kano slikari u XIII. i XIV. vieku: Gostan, Zaharija, Josip i Nikola, onda u XV. vieku Danilo, Simeon crni, Diviš, Prohor, Teofan. Andrej Rublev i dr. Svim je ovim slikarom lebdilo pred očima bizantinsko slikarstvo, s crkvom toli uzko skopčano, te su se i držali njegovih pravila, koja su bila pismeno složena u djelu „Подлинникъ“, što no se čuva u različitim rukopisih. S toga se i na slikah ruskih umjetnika one dobe opaža onaj glavni karakter bizantinskoga sloga, po kojem se uz oštro crtanje i dosta svježije boje spaja historijski elemenat sa simboličkim, te u cijeloj

kifor, Grablennoj, Sergej i Teodosij. Umotvorine ovih slikara nalaze se ponajviše u Moskvi, ali imade ih nekoliko i galerija kijevske duhovne akademije. Nu pretrgnimo ovdje ovo razlaganje.

Koli dakle nije poučna kijevska sbirka starih slika ruskih za nas, koji ne imamo skoro nikakova pojma o toj grani umjetnosti u Rusiji! Koli je poučno vidjeti pred sobom na stienah nekoliko dvorana izvjesenu cijelu povorku umotvorina, koje se na starije bizantinske prislanjaju, ovdje ih oponašaju, ondje od njih odstupaju, dajući izraz individualnomu ili narodnomu shvaćanju jednoga te istoga predmeta! Ja sam bar velikim inte-

rešom sliedio svoga provodića, koji je umio svagdje zanimivije poglede iztaknuti.

Osim bizantinskih i ruskih slika imade kijevska galerija više zapadno-evropskih, od talijanskih, nizozemskih, španjolskih slikara, što izvornih što snimljenih; ali ove imadu posvema podređeni interes.

Uz sbirku slika zanimive su još sbirke crkvenih predmeta, kano što su križi, čaše, darohraniteljnice, „vozduhi“ i biskupske štake, liturgijske haljine itd., zanimivi s umjetničkoga gledišta bez obzira na nutarnju im vrijednost zlata, srebra, veziva, dragulja itd. Dosta je bogata i munizmatička sbirka i sbirka medalja. Sbirka rukopisa sadržaje listine kijevskih vojvoda, kozačkih hetmana, ruskih vladalaca, zatim kodekse istočne, grčke i slovjenške; od grčkih imade palimpest iz V—VI. vieka i više rukopisa iz VI—XIII. v., među slovjenjskimi iz XIV. i sljed. stoljeća imade i jedan glagoljski na koži.*) Zanimiva je takodjer zbirka incunabula Biblioteke akademije je takodjer znatna, te spada među veće u carevini; narasla je osobito poslije god. 1874., odkada su s njom sjedinjene druge, kano što ona počaevske lavre, monastira kijevskih itd.

Ovaj kratki nacrt o duhovnoj akademiji u Kijevu dostatno dokazuje, da je ona, obzirom na naučni aparat, tako uređjena, kako ikoji sličan zavod na zapadu; te da s toga pruža duhovnoj mladeži obilna sredstva za naobrazbu. Vanjština je impozantna, te sjeća na velike odgojne zavode, koje su na zapadu uzkrisile i rukovodile bogate redovničke družbe. U koliko toj vanjštini odgovara nutarnja ciena zavoda, t. j. u koliko u njem vlada naučna ozbiljnost i duh crkveni, ne držim se nadležnim svoju priesudu o tom izreći, jer za takovu nije dostatno pregledati biblioteku, muzej, sgrade itd. Ali sudeći po naukovnoj osnovi, propisanoj za duhovne akademije, nastava je dosta obsežna i nebi smjela površena biti. Dieli se na ime u dva odsjeka: niži, u kojem se jezici, matematičko-prirodoslovne struke i filozofija predavaju, i viši za strogo bogoslovne discipline. Primaju se mladići u 20. godini i probave ondje četiri godine. Dolaze ponajviše iz diecezanskih učilišta. Velik dio akademijskih slušatelja pripravlja se za učiteljske stolice na diecezanskih ili drugih učilištih, te s toga polažu stroge izpite. Gdjekoji ulaze u samostane i budu kandidati za episkopsku stolicu, a mnogi prelaze i u parohije. Naravno, da samo manji dio ruskoga svećenstva polazi duhovne akademije; za ostale postoje dvie vrsti učilišta: jedno s elementarnom obukom, koja se podieljuje dječakom, što no se za svećeničko zvanje odgajaju (njeka vrst naših dječaćkih sjemeništa ili konvikta); druga, diecezanska sjemeništa, uz druge discipline glavno za bogosloviju. Ovim se svim zavodom prigovara, ne da premalo nego

da odviše mladež mnogobrojnim predmeti (medj njimi i gospodarstvo i popularnu medicinu) opterećuju. Ali drugi prigovor kano da je opravdan, da se toli raznolike struke ne predavaju dosta sustavno.

Odavle se vidi, koli je neosnovano mnijenje, koje obično drugdje vlada, kada se na ime rusko svećenstvo stavlja glede naobrazbe u isti red sa svećentvom u drugih zemljah iztočne crkve. Ovo mnijenje pobija i stanje ruske bogoslovne literature, koja ako i ne stoji danas tako visoko kano što katolička ili protestantska, svaki se dan ipak sve to više diže i podava sve to obilniju hranu svećenstvu. Bogoslovnu knjigu podupiru časopisi bogoslovnoga i crkvenoga sadržaja, kano: Pravoslavnoe obozrenie, Pravoslavnij soběsednik, Hristianskoe čtenie (sa tumačem sv. pisma), Cerkovnij věstnik, Dušepoleznoe čtenie, Voskresnyja besědy, spomenuti „Trudy“ kijevske duhovne akademije itd. U Moskvi izlazi pod naslovom „Tvorenija sv. otcev“ sbornik u četiri godišnje knjige s prievodi crkvenih pisaca latinske i grčke crkve.

Drugo je, što uz ostalo zaustavlja rusko svećenstvo u napredku — a to je njegov materijalni položaj. Seosko na ime svećenstvo parokialno imade veoma neznatan (obično po 300 rub. na godinu) godišnji stalan dohodak, koji mu s obitelji jedva zajamčuje stališa dostojan način življenja; s toga je upućeno na druge podavke svojega puka. God. 1884. sv. sinoda razpravljalaše pitanje o poboljšanju stanja dušobrižnoga svećenstva, imenito o takovu, koje bi ga od puka neodvisnim učinilo; ali, koliko mi je poznato, dosada bez uspjeha. U takovu položaju ne može seosko svećenstvo stečeno u akademijah i sjemeništih znanje popuniti i razširiti. S tim je skopčana i druga nevolja; rusko se na ime svećenstvo slabo popunjuje drugimi stališi ruskoga naroda, ter se crkvi posvećuju malo ne izključivo sinovi svećenički, odavle čini svećenstvo nekim načinom odijeljenu kastu. S toga i biva, da parokije ostaju velikim dielom u istoj obitelji, i da svećenički kandidati obično uzimaju svećeničke kćeri, ne riedko kćer svojega u parokiji predšastnika, uz koju mu se namiče i nadarbina. Po popisu g. 1880. imade u Rusiji 58 „sobornih“, 590 gradskih, 40.507 drugih (parokialnih) crkava, 13.354 „časovnja“ (kapela), uz 1495 protojereja (vicearcidjakona), 36.582 jereja, 8445 djakona, 48.000 „psalomščika“. Prem dolazi na 2000 duša tek jedan svećenik, to se ipak čuje, da se stvara klerikalni „proletariat“, jer svi sinovi svećenički, koji svrše u sjemeništih i akademijah nauke, ne mogu biti namješteni u parohijah; odavle vele, da taj višak daje ne malen kontingenat nihilizmu.

Ovim mislim dade povod posjet duhovne akademije u Kijevu, koja je od više stoljeća jedan od glavnih razsadnika ruske crkve.*)

(Nastavit će se.)

*) Rukopise je opisao prof. N. A. Petrov u tri svezka (Kijev 1875—79).

*) Upravo sada piše prof. S. Golubov u kijevskih universitetskih izvješćih obširnu historiju kijevske duhovne akademije do vremena P. Mogile.

Filologičko iverje.

(Svršetak.)

6. *lahko*. U starom se slov. jeziku nalazi adjektiv *лѣгкѣ, лѣгкѣа, лѣгкѣо*. Prema tomu bismo očekivali hrv. *lagka, lagko* (a tako je doista pokojni Kurelac i pisao), a u muškom rodu: *lagak*. Ali tako niti tko govori niti piše, nego mjesto toga pišu, a gdje koji pismeni ljudi i govore: *lahak, lahka, lahko*. To nije dobro, jer zato narod ništa ne zna, pak ni Dubrovčani tako ne govore. Što kajkavci imaju *lehek* ili *lahek*, to ne treba da nas smeta, jer se kajkavski glasovi ne moraju slagati sa štokavskima. Kako dakle treba govoriti i pisati? Eno vam Vuka, koji u rječniku piše: *lak, laka, lako*. Pokažimo, da Vuk i tu ima pravo (oblika *lahak, lahka, lahko* nema u njega). Počet ćemo s ženskim rodom. Prema staroslov. *лѣгкѣа* očekivali bismo po štokavskim glasovnim zakonima: *lagka* (kao *tanka: тѣнька*), ali grupe *gk* ne podnosi jezik, nego je pretvara u *kk*, a od *kk* mora opet nastati samo *k*. Tako dakle dobivamo oblik *laka*; isto tako srednji rod: *lako*. Muški bi rod imao glasiti *lagak*, ali on se promijenio prema ženskomu i srednjemu u: *lak*. (To je djelovanje analogije). Da je *g* u oblicima *laka, lako* samo kao sakrto (kao n. pr. *t u oca, ocu*), i da se ono opet pokazuje gdje je tomu prilika, to se vidi iz oblika: *lagan, lagana, laglji*. Za izgovor i pravopis ove riječi instruktivan je ruski jezik, u kojemu se ona piše: *лѣгкий, лѣгкая, лѣгкое*, a izgovara se: *ljochkij, ljochkaja, ljochkoje*. Pisanje —*гк*— je etimologičko, fonetički bi bilo —*кк*—, koje u ruskom jeziku prelazi u živom govoru u —*хк*—; tako n. pr. *кѣ купцу* izgovaraju Rusi: *chkupcu*. Zar nije to liepa paralela s hrv. jezikom, u kojemu od *kk* postaje *k* ne samo u *laka, lako*, nego se veli i: došao sam *kupcu* mjesto: *k kupcu*? Za to pišimo i govorimo: *lak, laka, lako*; onda nam ne ce biti čudnovato, za što se govori i piše: *lakši, oblakšati* bez *h*: tko piše *lahka, lahko* morao bi, ako hoće u zlu biti konsekventan, pisati: *lahkši, oblakhšati*! Mislim, da se to nikomu ne će. Čudno mi je, što se pored *odlaknuti* i *odlanuti* nalazi u Štokavaca i *odlahnuti*, dakle s *h*. Da nije *h* u tu riječ dospjelo poradi sličnosti u izgovoru i značenju s riječju *odahnuti*? Cf ne mogu od muke *odahnuti*; — kada će mi muka *odlahnuti*? itd.

7. *mehko*. Ni u toj rieči nije *h* nikako opravdano, pa makar Kajkavci imaju: *mehek, mehka*. Staroslovenski se piše ta riječ: *мѣкѣ, мѣкѣа, мѣкѣо*; prema tomu bi štokavski imalo biti *mekak, mekka, mekko*, ali pošto je u ženskom i srednjem rodu po pravilu od *kk* postalo samo *k*, onda se tomu i muški spol pridružio, te je nastalo: *mek, meka, meko* (kao: došao sam *kupcu* mjesto: *k kupcu*). Riječi: *mekši, umekšati* ne piše nitko s *h* ispred *k*, za to ne treba pisati nikako drugčije nego: *mek, meka, meko*.

8. *zahman*. Nikako ne može filologija ni kod te riječi

dopustiti, da se piše *h*. Kajkavci i Slovenci istina pišu i govore: *zahman*, ali to je specifično njihova stvar, za koju drugi Slovjeni ne znaju ništa. Pomenuta riječ mjesto prijedloga *za* može u Kajkavaca i Slovenaca gdje i imati i prijedlog *v*, te onda glasi *vman*, a otle postaje *hman*, kao što mjesto *vmrl* Kajkavci varaždinske okolice govore *hmrl* (kako se vidi iz narodnih pripovijedaka, što ih je sakupio i na sviet izdao prof. M. Valjavac). Riječi *vman* ili *hman* s prijedlogom *za* glase *zavman* ili *zahman*. Sada mislim, da svatko uvidja, da je *zahman* kajkavska osobina, mjesto koje Štokavci govore *zaman*, a tako treba tu riječ i pisati, ako nam je što stalo do razlôgâ. U starih se pisaca hrvatskih nalazi: *zaman, zamani, mani*, a u živom govoru još i danas: *zamanice*. Ono — *man* ili *mani* stoji u svezi sa staroslov. glagolom *манити* = varati kao i latinsko *frustra* što stoji u svezi s glagolom *frustrare* (varati). U ruskom jeziku: *обмануть* = prevariti; *обманъ* = prijevara. Dakle i u staroslav. i u ruskom jez. bez *h*.

Ne bi čovjek mislio, ali je opet istina, da ima slučajeva, gdje hrvatski pisci izostavljaju glas *h*, koji im je inače i preko mjere mio. Za sada znam dvije takove riječi. Prva takova riječ: *trunuti* (*trula, trulo, trulež*). Osobito oni, koji se drže etimologičkoga pravopisa, ne bi smjeli u toj riječi ili u tim riječima izostavljati *h*, jer *h* tu stoji po etimologiji, a i narod ga izgovara u onim krajevima, gdje je uopće glas *h* još na životu. Treba pisati: *truhnuti, truhla, truhlo, truhlež*. Nom. sing. masc. glasi *truo* (mjesto: *truhl*). Ne samo da Vuk piše te riječi s *h*, nego i u ruskom jeziku nalazimo: *трухлый, трухлость, трухнутъ* itd.

Isto tako izostavljaju naši pisci *h* u riječi, koju pišu: *njin, njina, njino*, a trebalo bi da govore i pišu: *njihan, njihna, njihno*. Vuk ima doduše oboje u rječniku, ali samo ovo drugo priznaje on pravilnim, dok kod *njin* naprosto veli: vide *njihan*, tako on ima i *oditi*, ali samo dodaje: vide *hoditi* itd. Tko hoće znati razlog, za što je pravilno i dobro: *njihan, njihna, njihno*, evo mu ga: ta riječ nije ništa drugo nego adjektivni genitiv plurala: *njih*, kojemu je dodan potrebiti nastavak. Isto je tako: *njegov, njegova* adjektivirani genitiv singulara: *njega* s nastavkom —*ov*, kojim se i inače tvore posesivni adjektivi n. pr. *bratov, junakov*, itd. Riječ *njezin, njezina* je adjektivirani genitiv *njezi*, kako se nalazio u starije doba (isporedi dativ: *ovojzi, onojzi* itd.), ali se govori i *njen-njena* prema genitivu sing. *nje*, koji je danas u običaju. Adjektivirani su genitivi plurala još riječi: *naš, vaš, njihov* (od gen. plur. *nas, vas, njih*), i to prve dvije s nastavkom *j* (kao *Nikolj, Ivanj* u *Nikolj dan, Ivanj dan*), dakle *naš, vaš* stoji mjesto *našj, vašj*, — treća je riječ dobila poznati nastavak —*ov*.

T. M.

LISTAK.

K slikam.

Jaroslav Vrchlicky. Novija literatura česka neobično je obilna, a najplodniji pjesnik česki nedvojbeno je Jaroslav Vrchlicky. Tvrdi mnogi, da nije samo talenat, već upravo genius;

te da od vremena Lope de Vega i Calderona nije nijedan pjesnik u toli kratko doba napisao toliko znamenitih djela, ko Vrchlicky.

Jaroslav Vrchlicky zove se pravo Emil Frida. Rodio se je 16. veljače 1853. u Lounih u Českoj, gdje mu je otac Jakov

Frida bio trgovcem. Svršiv početne škole polazio je njeko vrijeme gimnaziju u Slanom, gdje je bio saučenik noveliste Václava Beneša-Třebizškoga, a zatim učio je iste škole u Pragu i Klatovu. U posljednjem mjestu položi izpit zrelosti. Na to se opet vratio u Prag na sveučilište, te slušao filologiju i poviest. U to umre mu otac, koji ga je pomagao, a Vrchlický bi prinukan, da prime mjesto privatnoga učitelja u porodici grofa Montecuccoli Laderchi u Modeni. Ovdje ostade g. 1875—1876, zatim podje opet u Prag, te postade namjestnim učiteljem na českom pedagogiju. No već za godinu dana okani se te službe, te življao njeko vrijeme baveći se jedino književnim radom. Dne 7. siječnja 1878. imenovan bi sekretarom c. kr. česke tehnike, te obnaša tu službu i danas. Iz njegova života spomenuti nam je još, da se je Vrchlický g. 1879. oženio s Ljudeškom Podlipskom, kćerju znamenite spisateljice česke Sofije Podlipske.

Još djakom u Klatovu gradio je Vrchlický stihove, ali u javnosti oglasio se tek g. 1870., priobćivši u „Světozoru“ dvie pjesmice „Opušteny“ i „V brněni“. Od ovoga časa zaredaše njegove pjesme u svih časopisih českih, pače počeo izlaziti i čitave zbirke njegovih pjesmotvora. Uz izvorne radnje priobćivao je i prijevode iz francuske i talijanske knjige, — a u najnovije vrijeme počeo se baviti još i englezkom i poljskom literaturom.

Da nabrojimo ponajglavnija djela njegova: a) Zbirke lirskih pjesama: 1. Z hlubin (1875), 2. Sny o štěstí (1876), 3. Symfonie (1878), 4. Duch a svět (1878), 5. Rok na jihu (1878), 6. Dojmy a rozmary (1880), 7. Eklogy a písně (1880), 8. Pouti k Eldoradu (1881), 9. Co život dal (1882), 10. Pantheon (1882), 11. Sfinx (1883), 12. Když mračná táhnu (1885), 13. Sonety samotáře (1886); — b) Pjesme epske: 14. Básně epické (1876), 15. Vittoria Colonna (1877), 16. Mythy, Cyklus prvý (1879), 17. Tvardovski (1880), 18. Nové básně epické (1881), 19. Hilarion (1881), 20. Mythy. Cyklus druhy (1881), 21. Perspektivy (1884); — c) Dramatská djela: 22. Drahomira, tragedija (1882), 23. Smrt Odyssea, tragedija (1883), 24. V sudě Diogena, vesela igra (1883), 25. Večer na Karlštejně, vesela igra (1884), 26. Julian Apostata, tragedija (1885); — d) Pjesnički prievodi: 27. Básně Victora Huga (1874), 28. Básně Giacoma Leopardiho (1876), 29. Anthologie z nové poesie francouzke (1878), 30. Le conte de Lisle, Kain (1880), 31. Dante Alighieri, Divina comedia (1878—1882), 32. Z divanu Hafise (zajedno s drom Košutom 1881), 33. Vbor básni Tom. Cannizzara (1884), 35. Tassův Osvobozeny Jerusalem, 36. Básně Aleardiho, 37. Ariostův Roland, 38. Druhy děl anthologie z nové poesie francouzské, 39. Dantea Nový život itd.

U izvornom radu Vrchlickoga razabiru se samo tri struje. U prvo doba svoga pjesnikovanja naginjo je veliki pjesnik česki pessimismu (poimence u zbirci: Z hlubin), kasnije priklanjao se je opet optimizmu (u zbirkah: Symfonie, Duch a svět) — dočim mu najnovija djela odišu zdravim, plemenitim humanizmom (Sfinx, Perspektivy itd.).

Kako je Vrchlický tek koračio u muževnu dobu, česki narod može od toga mazunika vilinskoga izčekivati još mnogo znamenitih i krasnih djela.

Okoliš Opatije. Po uljenoj slici K. Liebschera. Ova je slika pendant onoj, što je bila u prvome broju ljetšnjega „Vienca“. Originalna uljena slika takodjer je svojina baruna Laudona u Beču.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. U četvrtak dne 8. o. mj. slavio je g. N. Milan dvadesetpetogodišnjicu svoga glumačkoga rada, pa je za tu zgodu odabrao Erkmann-Chatrianove „Rantcave“, gdje mu

se kao papi Florenciju nadaže obilata prilika, da pokaže sav glumački talenat i vještinu. G. Milan nije još doduše ni deset godina na našoj pozornici, ali je revnošću svojom kao redatelj i glumac znao omiliti občinstvu, koje je radostna srca dočekalo ovu zgodu, da ga uvjeri o simpatiji svojoj. Ne bi bio iskren prijatelj ni g. Milanu ni glumištu hrvatskome, tko bi rekao, da je svečar već danas podpuno savršen umjetnik; ali što nije, moglo bi biti, ne bude li g. Milan ovo svečano priznanje občinstva i drugova svojih smatrao završetkom napredka svoga, nego novim snažnim poticalom, da uztraje i na preduje na trnovitoj stazi umjetnosti glumačke. — Dne 9. i 10. o. mj. čusmo opet nakon mnogo godina slavnoga čelistu g. D. Poppera, o kome smo sve rekli, ako kažemo, da je savršen umjetnik. A što znači ova — prečesto krivo upotrebljavana — rieč, može pojmiti samo onaj tko ga je čuo. Uz njega se odlikovao igrajući na glasoviru gosp. Reisenauer, za koga gotovo sve njemačke glasbene novine priznaju u jedan glas, da spada među prve virtuozne, što danas živu. I opet se moramo čuditi ukusu slavne uprave, što je izniela na pozornicu rdjavu francuzku dramu „Djavalove bilježke“, pa još u novu prievodu, premda je stari kud i kamo bolji od novoga. Ili zar misli uprava ovakom ekonomijom umaći deficitu? Već bi bilo vrijeme, da se ne primaju prievodi drama od ljudi, koji ne umiju ni materinskoga jezika, a gdje bi original. Kad već nemamo svojih drama, nije li sramota, da se nagradjuju i prikazuju onake prljavštine, kakih se već često naslušasmo s naše pozornice. Ili možda uprava doista ne uvidja, koliko se razlikuje valjan prievod od rdjave? SL.

Bibliografija.

Harambašić August, Bugarske pjesme, preveo —, Zagreb, nakladom Ivana Krajača 1886. Ciena 60 nvč.

Riboli Josip, Vjenčić Milovanu, posvećuje mili mu narod. Sadržaj: 1) Nov životopis Fra Andrije Kačić-Miošića, 2) Kačićeva pjesmarica pored narodnih pjesama, 3) O Kačićevu jeziku. U Zadru, brzotiskom „Katoličke hrvatske tiskare“ 1885.

Zoch Ivan dr. i Mencin Josip. Priručni rječnik sveobčega znanja ili mala hrvatska enciklopedija U Osijeku 1886, tiskom Dragutina Laubnera. Svežić 6 i 7, svaki po 40 novč.

Parčić Dragutin A. Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski). Drugo popravljeno i pomnoženo izdanje, II. i III. svezak (po 40 novč.). U Senju, 1886, tisk i naklada H. Lusterera.

Kapetanović Mehmed beg Ljubušak, Što misle muhamedanci u Bosni? Odgovor brošuri u Lipskoj tiskanoj pod naslovom: „Sadašnjost i najbliža budućnost Bosne“. Sarajevo 1886, tiskom i nakladom Spindlera i Löschnera, ciena 30 novč.

Nečin Petar. Počela geometrije za niže razrede realaka i sličnih jim zavoda, III. dio, za četvrti razred: Stereometrija sa dodatkom o čunjosječnicah. Sa 73 slike i mnogobrojnim vježbami. Osijek, 1885, nakladom pisca. Ciena 70 novč.

Mařík Vjenceslav Zabor, Jana Amosa Komenskoga Informatorijum za školu materinsku. S česka originala preveo ... Zagreb, nakladom hrv. ped.-književ. zbora 1886. (Knjižnica za učitelje, knjiga XVIII.) Ciena 40 nvč.

Tršćenjak Davorin. Dobra kućanica, za žensku mladež sastavio ... Drugo popravljeno i popunjeno izdanje. U Zagrebu, nakladom hrv. ped.-književ. zbora, 1886. (Knjižnica za mladež, knjiga IV.) Ciena 60 nvč.

Obća pučka škola, knjižnica za učitelje, roditelje, uzgojitelje i sve prijatelje pučkoga uzgoja i obuke. Izdaje M. Cugšvert, uređuje J. Širola. Svezak IV. Znamenje sv. križa, napisao C. Gruber; — svezak V. Računstvo u II. razredu pučke škole, obradio Z. Tkalec. Senj, 1886, tisk i naklada H. Lusterera. Ciena svezka 30 nvč.

Borčić Lovro, Zaključak sabora (dalmatinskoga) i naše realke. Split, brzotiskom A. Zanonija, 1886.

Selak N. dr. Kako Cumberland čita naše misli? U Dubrovniku, tipografija Flori, 1886. Ciena 30 nvč.

Martić Grgo fra, Pravedni Josip, sin Jakova patriarha. Spjevao pop Petar Vuletić Kasteljanin, preradio ... U Djakovu, naklada i tisk biskupske štampare. 1886.

Anica. — Marijan. — Domišljaji J. Sundečića. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Filološki iverje. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 24. travnja 1886.

Br. 17.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Marin dragoljub.

Romanca.

I.

U cvjetniku Marica
Dragoljub je brala,
Ne znajući mladjana,
Kome bi ga dala.

Mislo joj se zanosi,
Grud joj puna plama,
Ali čudne promjene
Nerazumije sama.

Pa će pitat majčicu:
„Majko moja mila!
Kome li bi kiticu
Ovu namienila?“

„Moja kćeri rodjena!
Ču li, da u gori
Po dnu stare gradine
Potočić žubori?“

„Podji, janje, onamo —
Gdje no borik gusti,
Pak tu cvieća kiticu
Niza vodu pusti!

„Voda će ju odnieti
U seoske luke —
I kod splavi dočekat
Momačke ju ruke.

„Pa kad pustiš kiticu,
S njome se oprosti,
Pojuć onu pjesmicu
Iz moje mladosti!““

II.

Podnu stare gradine
Gorsko vrelo zvoni,
Tamo našu Maricu
Tajna čežnja goni.

Šta ti Maro Marice —
Zar te borje mami,
Ili tražiš odmora
Tudjeka na sami? —

Tuj iz vrela potočić
Čarobno žubori —
Žubor mu se razlieže
Po toj tamnoj gori.

Mara pusti kiticu,
S njome se oprosti,
Pjevajući pjesmicu
Majčine mladosti.

„Oj potoče, potoče!
Dragoljub ponesi,
Pa u lukam seoskim
U kraj ga zanesi!

„Koje momče urani —
Neka za njim hiti,
Da si grudi junačke
Kiticom nakiti.

„Dragoljuba kitica
Izdat će ga sama —
Čija bit ću nevjesta —
Poznat ću ga nama’!“

III.

Izpred crkve ledinom
Kolo se okreće:
Jednim sreće prepuno,
Drugima nesreće.

U tom kolu igralo
Dvie sto djevojaka,
Al na žalost samo bi
Stotina momaka.

Svaki svojom šapuće —
Njekoji i s' dvjema;
Al sa Marom nikoji —
Ona igra niema.

Eno hiti Jelica,
Noseć kitu cvieća —
U prozorju potokom
Naniela ju sreća.

Vitom boru Draganu
Pokloni ju holo,
On joj desnu uhvati,
Uvrsta u kolo.

Mari grudi drhćuće
Duboko uzdahnu,
Iz modrijeh očica
Suzice joj kanu.

* * *
Ah, da znadeš kitice,
Dragoljube bieli —
Koju kob ti Marica
Na tim grudim želi! —

Fiškalova izповied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

I.

imska je nedjelja po podne. Na zapadu ljubi se s golimi otoci nebo modro i ljubko kao djevojačko oko. Amo nad more razpinje se to jasno modriilo sve više u golem, tamniji svod, dok ga nisu s drugim krajem svezali bijeli, gusti oblaci, valjajući se, kao da bi orijaški Velebit golemim dimom izdisao.

Krševitom obalom, u kamen utrvenim puteljkom koraca pet ljudi i dva dječaćića. Po podne su iz Senja, a zamakoše već i Sv. Juraj, premda su tek pred jakom urom iz grada. Kršni su to ljudi: visoki i žilavi, crna, opaljena lica, živa oka, velika brka i neobično velikih ruku. Na njima je prosjačko odielo, razdrti opanci, preko ramena ljuļa se o štapu prosjačka torba. Koracaju prignutih u koljenih nogu brzo, žurno, a dva dječaćića kasaju bosa i zaostaju, pa trkom dostižu ljude, što se na njih ni ne obaziru.

— Zabrzasmo, ljudi, kao vojska uz bubanj, reče jedan i otare rukavom čelo, kud mu se znoj osuo bio.

— Bolje da potečemo, ne bi li barem u Lukovo, jer eto bure, izšibat će te i živa u more pobrati, odgovori drugi pogledavši Velebit pa uskori korak.

— A kud će djeca, ljudi? Evo zamakosmo dragu, a ona ostala s onu stranu, reče treći, najmladji u društvu i sustavi se gledajući za djecom. Pričekajte, pa ćemo ih uzeti za ruke; ja ću jedno, a vi nosajte redom drugo.

— Pravo kaže, — ustaviše se sada svi i počekaše na djecu.

Momak, što se sjetio bosonogih malića, bio čovjek visok, jak, crnomanjasta ali liepa obličja. Nad živima, vatrenima očima rasuli mu se po visoku čelu crni, gusti uvojci kosa, a prema zatiljku navukao gospodski šesir njekoč crn, sad po vrhu siv, a po donjoj strani oboda izlizan i svjetao poput blatna ogledala.

— Poteci, poteci, poniet ćemo vas, dovikne djeci, kad su se iza briega pomolila. Stariji dječaćić uzjaše na očevu torbu, a mladjega uzme u naramak Marko i tako nastave put.

Prvi dah bure — furijan — spustio se s visine k moru i stao ga u dugoljastih i zaobljenih slikah mrežkati posred draga. S Velebita šumilo, a prvi ledeni mlazovi polievahu prosjakom po licu. Šum se sve više bližio, niz drage se rušio vjetar sve žešće, pa stao cviliti i zujiti, šumiti i bučiti kidajući trn, valjajući kamen pa dižući more u maglenastu vodenu prašinu i noseći ju sa sobom daleko od obale, gdje se razbjegla, razniela, prosula i izčezla. Mahovi vihora bivahu češći i žešći, dok se ne složiše u silnu buru, a na moru niknu tisuću bijelih valova, nad kojima se o suncu prelievala zlatna vodena prašina.

Prosjaci se uhvatiše za ruke i zaklanjajući oštroj burinoj šibi lice, koracahu k nekoliko kućaricama, što su se izpod briega na sto koračaja od mora crnile. Bura im motala otrcanim odielom i igrala punom torbom, noseć ju nad glavu kao praznu, osušenu tikvu. Djeca obuhvatiše svoje zaštitnike čvrsto obima rukama oko vrata, sakrivši im u ramena i oči i nos. — Još malo, junaci! sokolili se prosjaci i tiskajući se kroz bies bure zadjoše za brieg pa odahnuše.

— È ti se nadula.

— Mući, i doba joj je sada, a što da bjesni, kad smo u kući. Da kuda si se ti, Marko, zagledao!

Mladić nadnio nad čelo ruku, raztvorio žive oči i gleda nepomično u more. Bura mu igra crnom kosom, odmiče ga s mjesta, al on gleda pa gleda, a najkašnje viknu: Ona je, Božjega mi imena!

— Barka! Pomozi joj sveti Nikola! viknu najstariji prosjak.

— Nije danas šale moliti se onamo svetomu Nikoli, doda drugi.

— Hoće li uloviti kraj, Bože moj, će treći.

— Ona! Poznam joj barku! vikne Marko i poteče kao striela s burom preko kamena k moru.

— Kud ćeš, Marko? viknuše za njim — al bura odnese Marka i glas niz strmo brdo. Barka zatvorila jedro, samo mala krpica hvatala vjetar. Kao paklena režeća četa tiskala se vojska biesnih valova i lupala o bok barci; bura se napela, jarbol cvili, u barci praska, škriplje i grgolja, pod jakim mladcem uvija se veslo kao ranjena zmija. Na krmi sjedi star čovjek, skinuo kapu, pritište kormilo i bi reć, potihom moli. Bura mu raztresa i prebacuje siedu, riedku kosu, al starac ne mari, upro preda se ukočen pogled, što se tek kadkad spusti k mladoj ženi, koja mu do nogu drhće i tresućih se usana moli Mariju i sv. Nikolu.

— Sa mnom, tko vas je junak! vikne Marko ljudem, što su se pri obali skupili i htjede skočiti u barku.

— Je li ti Bog pamet smeo? Kud ćeš?

— Peturku, tko podje samnom!

— Ni za carevo blago, viknuše ljudi; tko bi se živ iz pakla vratio!

— Desetaču i carev križ!

— Delije! smijali se ljudi. Od kada si ti s carem toliki prijatelj?

— Ne smijte se, junaci! Dvadeset i dvie nove desetače, — izvuče Marko iz žepa omot novaca.

Nitko ni ne pogleda.

U to zagrmi nagao mah vihra, biesan kao djavo, jak ko biesna zvier. Ljudi se pomakoše kao širok grm, Markov šesir sumu visoko u vis i leteć preko mora poput

crne ptice. Med barkom i ljudima diglo se more, biela pjena, zlatna magla. — U pomoć! viknu Marko.

Magla se sleže, a daleko od obale crnio se bok izvrnjene barke.

— Sa mnom! skoči biesan mladić i uhvati prvoga do sebe oko pasa, skoči s njim u barku, pusti uže, a vjetar ih gonio u debelo, kipuće more.

Bura nosila preko mora jauk i vrisak, kletvu i plač. Barka stiže barku. Prosjaku razniela bura otrcano odielo, vidješe ga biela u gaćah i košulji, kako se uzpeo na izvrnutu barku. Bura se nadula jače, tjerala barke dalje, dok ih ljudskomu oku ne sakriše valovi i morski dim.

Prosjaci sjede oko ognjišta; oči im suze, izjeda ih dim od nagorjelog sirovog drva. Pred njima vrč crnoga vina, a u ruci talijanske igrace karte.

— Trenta un'! baci jedan preda se pet karata i povuče novce. — Ej, ludo ga poginu, braćo moja!

— Sudjeno mu bilo! odreza drugi dieleći karte. Nisi li ga vidio, kako je cieloga puta zamišljen bio.

— Slutio.

— Za oko fuć! Trijest i dva! — Vjere mi, sudjeno, pravo reče.

— Resto! Šteta za nj; bio malo oholit, ali poštena duša, valjan momak.

— Koliko?

— I devet.

— U mene punih trideset: tri kralja. A što vele ljudi, koliko ih izginulo?

— Petorica. Udovica Jela pokojnoga Perata, Jandre Sgombić i stari Jakov Puškar, svi iz Nevalje, pa naš Mile i on — Marko.

— A ljudi, bilo u Marka novaca, malo sam rekao: sto banka.

— Proždrlo more.

— U udovice i više. Prodala u Senju pun brodić vina, kazuje Krpelja, koji je jutros iz grada ovamo.

— Škoda udovice; krv i mlieko, a u nje zemlje i blaga ko u gospoštije kakve.

— A jedva jesenas godina, što joj se muž pod Rabom utopio.

— A kud povuče Marko Milu za sobom?

— Sudjeno, braćo, a mi ih ne oživismo. Zdrav! digne stari prosjak vrč i uroni brk do nosa u crno vino.

Bura bjesni. Posred kanala, što ga s jedne strane hrvatsko primorje, a s druge goli otoci zatvaraju, ziblju se sred valova dvie barke. Jednoj se okrenula donja strana k nebu, a druga je privezana uza nju.

Jadna li spasa! Na dnu barke čuči polumrtva žena, promokla; teško odielo pritislo se punanomu joj tielu, a bura siše vlagu i udara zimom kao nožem u modru, prozeblu put. Trojica mladih ljudi upiru se o vesla, mokri su do kože, zebu do kosti.

— Poginusmo, dahne najmladji drug.

— Pomozi sveti Nikola! Marko digne ruku, pa se

prekrsti, a ostali šaptahu za njim „zdravu Mariju“. Tri dupliera Majci Božjoj od Krasna — zavjećahu se mornari, kad su izmolili.

— Okrenimo! zapovjedi Marko. Odvezuj!

— Zalit će nas more.

— Okreni u ime Božje, jer se smrznusmo. Mola!

Puste vesla, odvežu konope, a barka se od barke rastala. Ljudi gledaju ukočeno, uza nje siplje more, pjeni se val, diže dim, zviždi bura. Slap za slapom izlieva se u korito, šest ruku ne može izlieti, što val ulije.

— Poginusmo! iztisne opet najmladji drug.

— Ne govori, diži jarbol!

— Za ime Božje!

— Diži! skoči Marko.

U hip se uzpeo jarbol. — Tira!

Nad barkom se zabieli mali trokut jedra, bura ga uhvati i ponese barku kao strielu kroz bielo valovlje, kroz morski prah.

Marko sjedi na kormilu. Na visoko čelo pritisli mu se gusti uvojci crne kose. Na bledu modruljastu licu stišću mu se grčevito otanjele usne, stakle mu se dvie crne oči, što ih upro u bies vala i sumrtvu, ukočenu ženu.

Barka ne plovi — hiti kao striela po vlažnom krovu. Ne dostiže ju val, leti s burom.

— Na krmu svi! vikne Marko, a barka uleti u dragu i zarije se do pola u piesak.

Spašeni!

Sleti se oko njih dvadeset otočana.

— Pukoše joj rebra, al su se kršteni ljudi spasili, pozdravljao veselo narod. Zdravo braćo! Tri mise svetomu Nikoli, a sto očenaša Majci Božjoj za današnje čudo. — Svi zdravi?

— Ne pitajte ljudi, pomagajte, evo se smrznula žena, reče Marko.

I što je junački kormilaš pet puta rukama po plećih udario, snesli ljudi nekoliko gunjeva, a iza kamena sukljao dim pa liznuo iz njega plamen do pola litice.

Ljudi se presvukli, omotali u gunje i čekaju dok se janje dopeče. Oko vatre ima vina, školjskoga sira, slane ribe, suha mesa. Udovica Jela spava kraj vatre na gunju tvrđim snom, a ljudi, žene i djeca slušaju žalostnu i veselu pripoviest.

— Poginuo jedan?

— Stari Puškar.

— Hvala milosti Božjoj, koja vas je spasila. A kako ste vi, braćo? Pripovijedajte, ljudi.

— Hoću, što budem mogao, jer mi je glava kao da sam tri noći pio.

— Vjerujemo.

— Dodjosmo na prevaljenu barku. Jandre se propeo preko nje i vuče iz mora udovicu. Izvukosmo ženu, pa barkom iza barke i — neka bura nosi. Mlati oko sebe rukama, drž veslo, drž barku, dok nije zima u kosti

zajela. Poginuti moraš! Pustimo prevrnutu barku i krmom niz buru, al nas zali more. Moraš preticati val, drži jedro. Eto tako doletismo.

— Sveta Marijo! drhtnuše ljudi. A starac?

— Nije ga nitko ni vidio. Ostao pod barkom.

Kad je sunce opočivalo, oporavili se već ljudi i kao pozaboravili na današnju zgodu. Naš je čovjek vikao, da ga od rana djetinstva pali sunce, bije mraz, šiba bura, grize zima. Jak je kao gorski panj, čvrst kao živac kamen. Samo je Jeli snaga klonula. Poduprla se o Marka i koracala uzdišući k školjskim kućam.

Sutra svanuo dan vedar, čist. Visoki Velebit obavio se ružičastom bojom, uvaline i ogromno stienje činilo se kao naslikano na jasnom modrilu, što ga je ozgô okružilo. Tih, mrzao vjetrić pirio k školju, vukući po moru namrežkane nabore, a sunce prosulo po otocih zlato, po kojem su se tamne krpe zasjenjenih draga vukle.

Jela ustane rumena i biela, samo su joj oči zakrvarile, a glas hrapao. Htjede kući i zahvaljujući dobrim otočanom sjedne u barku, a trojica spašenih ljudi usiecahu duboko vesla u bistro more.

Marko sjeo licem prama Jeli i gleda zamišljeno oko sebe, pa svrne okom na liepu, mladu udovicu. Da, liepa

je Jela. Jedra, svježa, puna; oko joj je zakrvavljeno, ali iz tamnih, baršunastih zenica mili blaga duša, vrca iskra zdrava života. Nad pune, rumene ustne nadnio se u pravokutu malen nos, iza njega zaoblilo mrvak dugoljasto lice otamne kože, pod kojom zdrava crvena krv igra. Iza poluotvorenih usana viri gornji niz sitnih, bijelih zubi, hvata zrak u pune, oble grudi, što se dražestno svojom oblinom talasaju. Kadkad joj se srete oko s Markovim, ali ga naglo skine, pa pogleda u strmi otok; kadkad kao da potraži ono visoko čelo, po kojem puzi crna Markova kosa, ali kao da se boji toga prosjakova lica, pa strjelimice hita od njega k brdu.

U barki muče, teško im je, što su u selu prvi viestnici Puškarove smrti. Da, njega proždrla more, bilo mu sudjeno, kao njima spas. More je donielo prevrnutu barku cielu, ni mrve neoštećenu. U njoj nadjoše pod krmom i provom kojekakve sitnarije, među njimi svežanj pokojnoga Puškara, a u svežnju staro odielo, razkvašenu glavu hljeba i kartu duhana. To je bila ostavština starčeva, a što je novaca bilo, palo s njim na dno mora.

(Nastavit će se.)

Domišljaji J. Sundečića.

XI.

Ožju ne prekrši,
Dužnosti izvrši;
U svem čuvaj mjeru,
Ne prevrni vjeru;
Ime ne oskvrni,
Obraz ne ocrni;
Rieč zadanu pazi,
U blato ne slazi;
Hrabro snosi biede,
Opraštaj uvrjede:
Pa cio čovjek
I sada — i do viek.

XII.

Samo jedna kobna tica
Nikad gniezda svog ne vije,
Neg u tudje jaje snese,
Da ga tudja majka grije:
Ta je tica — kukavica.

XIII.

Koji čovjek u sto vjera
Pretapa se — prelieva se,
Taj za bolju cieniu samo
Iztiče se — prodava se.

XIV.

Čvrsta volja vriedi blaga;
Vriedi više: — kad istini
I razlogu razboritu
Zna da s' prigine i potčini.

XV.

Hrabrost nije u množini broja,
Koliko je u srca smjeloći,
U pametnu razpologu snage,
I u svjesnu prikupljaju moći.

XVI.

Junaštvo je pera,
Ka junaštvo džorde:
Riješava pero,
Što ne mogu orde.

XVII.

Koji hoće kruha?..
— Trudom neka svoj kruh stica;
Koji će slobode?..
— Nek ne bude kukavica.

XVIII.

Sve i svašto smjeti i činiti,
Mnogi zovu to ljudskom slobodom...

Varaju se, — to je razuzdanost,
Koja radja svedj čemernim plodom;
Jer slobodi postavljen je krug:
Išti prava, — al' i vrši dug.

XIX.

Radje živiš u državi,
— Ma kakav joj bio stroj —
Gdje ti tvoja kapa sudi,
I gdje žive narod tvoj...
Jače ljubi svoje hudje,
Svaki pravi doma sin,
Neg najbolje što je tudje,
I što svojim svojta in.

XX.

Ko dom ljubi,
Taj ne trubi;
A ko trubi,
Taj ne ljubi.

XXI.

Kad napasnik grune na te:
Nemoj nikad pred njim streknut;
Ako strekneš — on pozoren
Jačim će te mahom zveknut.

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

Momčad utiša se namah na te rieči, a Stipan će pun sažaljenja: — Siromašni momci! Njeki su veseli a njeki žalostni. Nije ovo naučilo u askeru ići, pa valaj, da je meni poći, doista mi ne bi bilo milo.

— Za Pavkom bi te morila tuga. Zar ne? pridoda Božo.

— Kano što mori Marijana, — nasmjehnu se porugljivo Stipan.

— Eno žandara! Dolaze ovamo, reče Božo zaviriv kroz okno. Jest, Isusa mi, oni su! Kapral Petrović i Cvjetko.

— Zar Petrović? — upita veselo Stipan.

— Da on, eno ga gdje dolazi, — odgovori pouzdano Božo i pokaže rukom.

— Daklem Petrović! To je zdravo, taj će se zakvačiti s Marijanom. Petrović je okosit a Marijan kano živa vatra. Marijan će bacati bacanije, a Boga mi, u krupno će se krojiti, pa ma se Marijan još sto puta Marijanom zvao.

Dok se Stipe prietio, nadodju žandari. Petrović nazove prvi: — Dobar večer, gospodaru Stipane!

— Dao Bog! Kako je, gospodine kaprale?

— Dobro, milom Bogu vala! — odgovori kršni Likota.

— Kako zdravlje, Stipane? — upita Cvjetko.

— A gle! I kapral Cvjetko ovdje. Stari smo mi znanci od mladih godina. Dobro sam. A kako ti, brate?

— Nikada bolje.

— Muka mi je gledati ovu našu momčad, što mora jadna u askeru, — smučka Stipan.

— Šta bi žalio vojnika. Ja sam sada već treću godinu oružnik. Gore mi je doista, nego li vojniku, ali mi nije žao. Vojnik ima sve što mu treba, svoj posao svršiti pak mir i Bog. Ali mi ne imamo mira ni po danu ni po noći. Bijemo se po onih klancih i gustih šikarah mrakom u potjeri za eškijom, i zorica zarudi, a mi još u gori. A eškija? — Oni sjede negdje u mehani, rakiju piju i debelu ovnovinu žvaču.

— Do djavola! izdere se Stipan, — da im toliki vojnici i oružnici ne mogu traga naći, valaj jest junačina taj njihov vođa Jovica.

— Jovica je, uzdigne svoj krupan glas Petrović, — kažem vam, Jovica je hajduk, kakva ne pamti Bosna ni od Omer-pašinih vremena. On pozna sve staze i bogaze. Seljaci ga štite i sakrivaju, jer im se prieti. Nedavno, kada mu ubismo ortaka, onoga Hercegovca, dozna on, da ga je izdao njeki seljak. Dodje Jovica u kuću toga seljaka. Seljak držao u naručju diete. Jovica mu zapovjedi, da se Bogu pomoli, jer da mu je sad udario po-

sljednji čas života. Seljak udari u nijekavicu: „Niesam i niesam, dušmani me omraziše i obiediše!“ Ali ne zna Jovica za milost; jedva se mogaše seljak prekrstiti, a razbojnik izpali pušku i obori seljaka. Uh, to je užasno! Pa da nam dodje na dohvat! A ma doći ćeš, nesmiljeni razbojniče! — tako završi Petrović, škrinuv zubima, da su svi u mehani mukom zamuknuli.

— Jovica je bio šumar, pa kako zamače u goru? — upita Stipan.

— Da, šumar je bio, — poče Petrović, — ali je već i onda šurovao s opakimi ljudmi, a poslije nešto bi mu krivo, bojeći se izdaje, pa ode u goru. Sada mu već srce okorjelo, i brez milosrdja robi, pali i ubija.

— Tako je. To sve čine zla društva, — reče Stipan.

— Jedna šugava ovca stotinu zdravih okuži, — pridoda Božo.

— Naša mladež zla je i neposlušna. Eno vam Marijana Jurkinoga; kakav mu bio otac poštenjak, a sin eto nitković.

— Pa šta je to s Marijanom? kazuj Stipane! — naperi Cvjetko.

— Hoće da bježi, — odgovori Stipan, — boji se novačenja, pa ga ni sad još nema. Na domu pako bije si mater. Eno majstora Bože, on je u kući, pa neka vam kaže.

— Valaj naopako diete, — potvrdi Božo.

— Nuto vidi, pak Marijan! — začudi se Petrović.

— Marijan, da Marijan. Sada mi je pogledati, da li je sva momčad na okupu, ta vakat će biti skoro krenuti na put. — Stipan otvori okno i dovikne: Hej Huseine! Prebroj momke!

— Četrdeset i devet! — odgovori zaptija Husein, pošto je prebrojio momčad.

— A ima ih biti petdeset. Koga to nema?

— Marijana nema, — odgovori Husein.

— Tako je. Kako rekoh tolič, poče ljutito Stipan, Marijana nema. Pa da to koji seljak učini, već šeherlija. Svakomu je nabaška javljeno i čaršijom telal je vikô, da moraju biti svi na okupu još prije jaciye, — a njega još nema. To je zvriere, a ne čovjek, koji ne zna zakona ni oblasti! Ja imam nalog, da ne smije ni jedan izostati, ili ga ja sam glavom zamienio. Kaprale Petroviću, vi ste ovamo pozvani, da držite red, sada vam treba poći u potjeru za bjeguncem Marijanom, ili ga uhitite ili ne dodjite bez njega.

— Kamo je on mogao krenuti, da nam je to znati? — upita Petrović.

— Bez dvojbe velikim drumom, jer običava kod Javorovica ostati po čitave noći, a mati mu kod kuće kuka i jauče.

— Tako je! — potvrdi Božo.

— Ajdmo, družo Cvjetko! Daj nam samo Bože, da ga uhvatim! — reče Petrović svomu drugu, zatim oba dva prebace puške preko ramena i otidju u potjeru za Marijanom.

IX.

Narod u mehani živahno šapuće. Njeki prigovaraju postupku Stipanovu, a neki osudjuju Marijana. Nitko se ne usudi ni slova glasno progovoriti. Poslije svoje paklene potvore mienjahu se na licu Stipinu tri boje. Vidjalo mu se očito na licu, da mu se bori savjest sa priekim djelom. Skoro sav poražen, ali mudro krijući pred narodom stid i prikor savjesti, sjedne do majstora Bože i šaptaše nješto. Poslije kratke stanke probesjedi: — Odoše žandari. Vidjet ćeš za malo Marijana. On će se doista prepasti; ali drugačije nije, ako mislim ono polučiti, na što mislim i za čim čeznem.

— Marijan će im reći, da si mu ti dozvolio poći k Javorovičevim, — doda Božo.

— Jok! — presieče Stipan — pa da i kaže, zar će mu oni vjerovati? Da i htjednu, to ne smiju, jer je moja beseda kano službenika, nedvojbeni. Sada je već sve u redu. Tebi je podučiti Jurku onako, kako se dogovorismo, a ja ostajem kod onoga, što sam obećao.

— U zdravlje, gazda Stipane! — podigne čašu pa izkapi.

— S Jurkom još večeras govori. Večeras je zgoda, jer će ona očajavati, — opomene Stipan.

— Još večeras, dakako! — obreče Božo.

Jeste si motrili diete, kad razlupa čašu, kako se obazire lievo i desno, drhće ko prutić; sva mlada družba slobodno se igra i skače oko njega, ali ono se ne miče, neveselo čeka svoju sudbinu. Zar mislite, da je tek tako Stipanu? Ali on nije slučajno sgriješio, on je smislio paklenu osnovu, koja se evo sada do vrhunca svoga razvija.

Božo se brzo uklonio iz mehanice, samo da izbjegne sumnji. Stipan sjeo za stol listajući nekaku knjigu, da pokaže pred prostotom mudrost i duhovitost.

— Gazda Stipane! — upita ga najednom momak Ilija, — da li ćeš na kolima ili na konju u kotar?

— Na kolima. Podji do Salkice, pa mu kaži, da dodje ovamo na dva sata prije sabaha.

— Zar ne prije?

— Ne. Tko bježi — neka i hiti. Ima za nj mjesta tamo u belediji, a mi ćemo konačiti tudier.

— Taman. Pravo je tako, — odgovori momak.

Napolju se začuju oružnici galamiti. Tjeraju Marijana sputanih ruku.

— Zar mi lopovi? Mi pa lopovi! — okosito pita

kapral Petrović, turnuv Marijana izpred sebe u mehanu. Marijan obreda okom u tren sve oko sebe. Stid pred svietom, a goleva nepravda gotovo ga satire, kad ga dotjeraše u mehanu.

— Bježao je i reče nam, da smo lopovi, — grmnu Petrović.

— Niesam bježao, Bog mi je svjedok!

— Lopovi nam reče, — osori se Petrović.

— Ne vama, već onoj kučki Stipanu. On je to sve tako udesio.

— Nuto, pa zar meni reče lopov? — upita drzko Stipan.

— Tebi huljo, tebi. Ti Petroviću i ti Cvjetko, ta sav sviet me pozna ko čestita momka. Jesam li ikada u životu kome majku ili otca opsovao? Ikada li zakonu se protivio? Recite mi! Niti sam uvriedio crvka niti mravka. Sin sam čestita otca, pa kad mi umro, ostô sam još nejak i zamienio ga i na domu i u polju, hranio majku, udielio hromu i sliepu, drugovom sam bio vjeran drug, starije štovao a mladje upućivao. Pa me sada eto na poštenu putu okriviste bjeguncem i hajdukom!

— Zašto si bježao? — oglaš se Stipan; svi mogoše ovamo stići do li tebe, oporniče!

— Zar mi niesi rekao, da mogu ići do Javorovića po gjogata?

— Kada si me i pitô, nitkove!

— Reci arsuze, još jednom tu rieč, koju si izustio!

— Mir! Niti besjede više, progovori Petrović, ovdje suda ne ima, u konaku se pravi.

— Pak puštajte me na slobodu! Ja niti sam bježao niti ću bježati, sretoste me pošavši ovamo na cesti kano poštena čovjeka.

— Ne, reče prieteći se Stipan, namah ga tjerajte u kotar, pa ga izručite u belediji zaptijam i recite, da je to vojnički bjegunac.

— Napried! zapovjedi Petrović, spreman na put.

— Ne idem! — odrješito će Marijan.

— Zar meni kažeš, da ne ideš? Još jednom ti velim: Napried!

— Što sam vam sakrivio. . .? Dokažite mi!

— Dokažite mu! Zar se tako štuje čestiti gazda i majstor? — umieša se Stanko stojeći do vratâ. — Prokipio mu jad rad očite nepravde, radi koje mu strada najmiliji drug i najiskreniji prijatelj.

— Nemoj zavrzivati, brate Stanko! Ne izazivaj bune u narodu, mogao bi naopako proći! — opomene ga zlobno Stipan.

— Neka vas, neka! — progovori Stanko, — ima još starijih, ima zakon, i carskih službenika ima u konaku.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

ako smo bili Šilejku u svakoj zgodi gotovi pomoći, tako se eto i on sada pokazao spreman učiniti, što se samo učiniti može. Volodković neuztrpljiv da čuje, što je obavio gvardijan, silio da se vratimo u samostan. I tako sprovodivši se malko gradom, podjemo u samostan. Vrtar, upitavši ga, je li se već vratio gvardijan, odgovori nam, da još nema gvardijana. Što je gvardijan dulje izbivao, to smo bili sigurniji, da nam se ne će nade izjaloviti. Čekajući ga, šetali smo se samostanskimi hodnicima i od dugoga časa razgledavali svetačke slike, što no su ponamještene po hodnicima. Već se i večernja svršila, kad začusmo korake, a naš se poslanik ukaza, ali na zlu našu sreću lice kao da mu nije na dobro slutilo. Ni riečce ne proustivši, otvori nam svoju čeliju. Unišavši, skinje kapucu, izvadi iz rukava rubac, otare čelo i uzdahne:

— Ode žito, odoše ovnovi! Zle sam bio ruke.

I razkrili ruke.

— Bog mi je svjedok, da mi je bilo više za knezom, nego li za obećanom milostinjom! Govorio sam, što sam bolje znao i umio, ne bi li potresao dušu starome i kćeri mu — i opet otare s čela krupne kapi znoja — ali... To su vam ljudi od kamena, vjerujte mi, od kamena! Namučio sam se i naljutio — a sve uzalud!

A šta sad?

Pokušat ćemo još sjutra dan s Dulembom. Volodković mu se zaklinjao, da knez nije djevojci nanio nikakve sramote, osim što ju je na silu ugrabio i tako dao povoda zlobnu svietu, da je na jezike raznese, a inače da ju je knez i te kako poštivao. Žao je bilo Dulembi i nje i onih petnaest tisuća, ali šta će, kad ona ne će te ne će. Čekali smo još dva dana, nadajući se, da će najzad Dulemba ipak uspjeti. I zbilja, djevojka mu dozvolila u kuću, ali samo zato, da mu uzmogne najodrživije kazati, da nije voljna ni za koga poći.

— Još u kasna vremena — govorila je Vojžbunova Dulembi, — znali bi se ljudi rugati našoj djeci, da im je majku na silu ugrabio nekakvi samovoljni velikaš i držao ju u sebi. Spomen na tu nesreću neka ni na koga ne pada, neka pogine sa mnom.

I tako se naš nesretni put svršio bez ikakva uspjeha: vratili smo se u Nesviež praznih ruku, osim što smo nakupovali na sajmu paprenjaka za naše nesviežke gospodjice.

Volodković, kako je prije jedva čekao, da što brže stigne u Vilno, tako je sada želio, da se što kasnije nadje u Nesviežu. A i čemu da se žuri? Ta znao je dobro, što ga čeka.

Čitavim putem, ma da je bilo najljepše proljetno

vrijeme, bili smo sjetni i neveseli. Jedva što smo stigli u Nesviež, a knez je već poslao slugu, neka Volodković s mjesta dodje k njemu. Ja sam pošao u svoj stan, jer nisam bio voljan staviti se oluji na udar.

Te se večeri nije dao knez ni vidjeti, a moj suputnik hodao po dvoru mučaljiv i oborenih očiju, neprestance gladeći svoje guste brkove. Težkom sam mukom doznao od njega, da je knez naložio, onih petnaest tisuća da se pohrani u otaca Bernardina, a Vojskomu da se javi, da su novci onamo i da ih može kad ga je volja dignuti.

Bit će od tog vremena minulo već i pet godina, ako ne i više, kad je knezu jednom uztrebalo da plati nekome što mu je dugovao, a kad tamo upravo u taj čas nije se u blagajni desilo gotova novca. Tom se prilikom sjete onih petnaest tisuća i upitaju Bernardine, jesu li još novci u njih. Bernardini odgovore, da se nije ni živa duša još javila.

Znao je knez, kako ga stari Vojžbun poziva na sud Božji i kako ga proklinje, da bi umro bez potomstva. Izprvice knez za sve to kao da nije ni mario, ali kasnije kao da ga je to sve to jače stalo mučiti. Po prvoj ženitbi, u kojoj, kako je poznato, nije bio najbolje sreće, stao često spominjati Vojžbunovu, govoreći pred svojim, da je nije ni za časak nikad smetnuo s uma. Budući onako na samu sa svojim pouzdanici, znao bi više puta uzdahnuti i reći:

— Za mene niti je bilo niti će biti žene, kao ona jedina što je. Malo sam je vidio, malo sam je poznao, pa ipak tako mi se utisnula u srce, te je nikako ne mogu da iztisnem iz srca.

Knez se bio u potonjih godinama znatno promienio, postao triezni i ozbiljniji, a zabave u Nesviežu od godine do godine sve to rjedje.

Činilo se, da će vrijeme izbrisati svaku uspomenu na onaj nesretni dan; ali tko je htio, mogo je vidjeti, kako je bilo knezu u jednu ruku teško bez žene, a u drugu mu se ogrsnula ona predjašnja ljubakanja.

U Crvenoj Rabci nije bilo više godina nikoga osim zakupnika, koji ju je na novo opravio. Kasnije smo saznali, da se Vojski sa kćerkom vratio na ladanje. I knez je na brzo o tom doznao. Vojžbunovi su tako skromno živjeli, ne obćeći ni s kim, da je stari Vojžbun, koji je jedva hodao, upirući se o štaku, podigao za dvorom u breziku malu crkvicu, samo da ne mora u župnu crkvu. U svojem dvoru nisu primali a ma ni žive duše, a iz dvora nije nitko ni za korak izlazio. Nitko ih nije vidjevao, do jedini seljaci i jedan njihov oficijalista. O gospodjici se pripoviedalo, kako se jednom iza one nesreće zaodjenula u crninu, tako da je nije više skidala, te se

činila, osobito po čislu, što joj visjelo o pojasu, kao kaka redovnica. Šta hoću sad da pripovjedim — nastavi Višniovski — nisam istom od drugih saznao, te se mogu mirne duše zakleti, da je bilo kako ću pripovjediti, a ne drugačije. Da sam od drugog čuo, ne znam, bi li mu povjerovao, ali kako da ne vjerujem, što sam na svoje oči vidio i na svoje uši čuo?

Tih je godina knez bivao sa mnom od dana do dana ljubezniji, i kako se osvjedočio, da umijem šutjeti i da sam mu odan, znao mi je povjeriti i takih stvari, o kojih ni oni, što su mu bili najbliže, nisu ništa znali. Ljubio je svakoga između nas, ali se bojao brbljarija, a za mene je znao, kad mi rekne: šuti! da ću mučati kao grob.

Prošlo je bilo već prilično mnogo godina od onoga napadaja na Crvenu Rabku, kad se jednom knez pod jesen sa malo pratnje uputi u iste one šume u lov. Morao sam i ja s njime. Bilo je jedne večeri, baš u subotu, kad smo se odmarali od lova, u kojem nije nitko zvjereta ni vidio, osim što je jedan, da bude malko smieha, ubio vjevericu. Knez me pozove u svoj šator, pod kojim je, riešivši se društva, sam samcat sjedio.

Našao sam ga odjevena, ali ne na lovačku: u kontušu i županu opasao sablju, a bio nekako strven i uzrujan.

— Dede se, Višniovski — reći će mi, netom sam pomolio glavu u šator, odgrnuvši zastor — odjeni, poći ćeš sa mnom.

— A kamo, svietli kneže?

— Gle ti njega! Šta te briga, drago moje, ti ćeš sa mnom, to ti je valja da dosta! Odjeni se pristojno, da ne posramiš Radzivila. Idemo u prosce, ti i ja samodrug. Konji će nas, kako sam već naložio, čekati iza šume, ne bih rad, da nas tko vidi, gdje idemo, jer ne treba nitko da znade... Ti ćeš me naći kod križa na putu. Samo brzo, drago moje!

Podjem da se što prije preodjenem — u ostalom slabo sam što i imao, u što bih se zgodno preodio — a onda put za uši, ni ne domišljajući se kamo ćemo i po što ćemo. Kad sam se sav usopljen našao kod križa, knez je već sjedio u sedlu. Ogledao se na me, i prije nego što sam bio s nogom u stremenu, potjerao konja širokim poljem.

Jedva sam ga nekako bio dostigao. Jahali smo poljem, ne znajući ni puta ni staze. Briga nas za grabe, jarke i plotove — to smo prepustili konjem. Knez nije ni rieči sa mnom progovorio, a ja nisam smio da započnem razgovarati. Jahali smo prilično dugo, a već se i mrak stao hvatati. Poznao sam okolicu, nema sumnje, mi jašemo put Crvene Rabke. Osjetio sam, da mi je teško i strašno na srcu.

Čemu do biesa uzbudjivati uspomene i pozljedjivati rane, koje su srećom već nekako zarasle?

U tom se pokaza pred nama pomladjena Rabka.

Knez je ravno namjerio prema dvorcu. Nije mi se dalo vjerovati očima — ta šta će to biti?

Dojahasmo do vrata, kod kojih je stajao jedan momak. Knez, ne rekavši ni rieči, odsjede konja, namignu meni, te i ja skočih s konja, i predavši momku konje, da nam ih pridrži, udjosmo na mala vratašca potihom u dvorište.

U dvorištu ni žive duše — sve tiho i mirno; po plotovih posjedale svrake, a nekoliko gusaka sakupilo se kod lokvice oko zdenca i pilo. U dvoru bio već jedan prozor rasvjetljen. Kako nisu bili kapci još pritrvoreni, mogli smo vidjeti, šta se u sobi radi. Pred kaminom sjedio na naslonjaču Vojski, a kćerka mu, odjevena baš onako, kako sam je vidio u Vilnu, sva u crnini, stajala kraj otca, upirući se rukom o naslon. Knez, popostavši malko, kao da će još jednom promisliti, prekrsti se i udje u hodnik.

Ja, hoćeš, ne ćeš, morao sam s njime. Pokucavši sa svim polagano, otvori knez vrata i unidje, skidajući s glave kalpak.

— Hvaljen Isus!

Pogledaše ga Vojski i Felicija i osupnuše se.

Na obrazih sam im vidio samrtno bljedilo i stravu; Vojžbunova se trgnula u natrag — ne može da vjeruje svojim očima, a Vojski bi htio ustati, ali ne može, uzalud se hvata drhtavim rukama za naslon.

Njekoliko časaka nitko ni rieči. Knez je stajao na pragu, pogledajući na djevojku, a u očima si mu vidio kako je ponizan i pokoran došao da moli oprostjenje. Da, ponizan i pokoran — premda Radzivili nisu inače znali, šta je poniznost, šta li pokornost!

— Gospodine Vojski, — počeo iz tiha knez — evo pred vama goloruka krivca. Došao sam samodrug, da mi se osvetite, kako vas volja, samo da mi oprostite. Bio sam, istina Bog, lud, drago moje, ali vidite, ja umijem svoju ludost i kajati. Ne stojim u zalud na vašem pragu... znam, da ne mogu drugačije da operem ljagu, nego... da zamolim za ruku gospodjice Felicije... I eto ja, Radzivil, drago moje, ponizujem se i molim vas, da biste me uzeli za zeta.

Izustivši te rieči, knez je odahnuo, kao da mu je kamen spao sa srca, gledao i čekao.

Vojski je mramorkom šutio, ne vjerujući svojim ušima. Ja sam se zagledao u djevojku: bljedila joj je ponestajalo, rumenilo stalo sve to više probijati, a oči, rekao bih, sad će na planuti. Popošavši korak natrag, Felicija sleže na kneževe rieči ramenima. Otac je pogleda, kao da treba ona da odgovori.

— Osobita je to čast mojem domu — odvratila Vojski — u istinu velika čast poslije one velike sramote, ali ja se u take stvari ne ću da pačam.

I pokaza rukom na kćerku.

— Govori ti!

Feliciji planuše oči.

— Ja da podadem ruku onome, koji me je pogrdio? — viknu — nikada! Mjesto štovanja i ljubavi gojim u srcu preziranje i mržnju, koje mi nitko nikad ne izčupa iz srca. Ne bih bila žena, već neprijateljica, koja bih gledala kako da osvetim svoje poštenje. Ne, nikada! Prekasno je, kneže — a čini mi se, da je sve to puka lakrdija!

— Bog mi svjedok, drago moje — prihvati knez — da govorim iskreno, da sam došao ovamo kao skrušeni pokajnik.

Vaše mi lice, gospodjice, nije dalo mira ni pokoja, ono me neprestance progonilo, mučilo mi dušu...

ja vas ljubim, gospodjice Felicijo!

Na te riječi baci se Vojžbunova priekim i gnjevnim pogledom na kneza, sleže ramenima i htjede,

ne rekavši ni riječi više, da izadje iz sobe.

Vojski, koji takodjer, kako se vidjelo, nije htio da ostane s nama,

pruži joj obje ruke, jer slabašan starac bez njezine podpore i pomoći nije mogao ni s mjesta. Felicija pristupi k otcu, a on joj se uprie o ramena.

Videći, da će oboje iz sobe izaći, knez sav zabunjen zavapi:

— Gospodine Vojski! Zaklinjem vas ranama Božjima, gospodjice Felicijo, smilujte se meni, eda bi se Bog smilovao vama! Prezrieste me, ne ćete me — dobro je, ja sam gotov i to podnieti, na što ni jedan od mojih predaka ne bi bio mogao ni u snu pomisliti, ali jednu molim vas ne mojte mi odbiti: recite mi, da mi prашtate. Oproštenje moli Radzivil u vas!

Vojski nije imao vremena ni da usta otvori, a Felicija mu već odvratila:

— Ne treba u nas, svijetli kneže, da pitate oprostjenje, već u gospoda Boga. Ojadiste život, okaljaste pošteno ime — treba da se kajete od svojih nedjela. Trpите kneže, kao i mi što smo trpili i sveudilj još trpimo. Vidite crninu, koju ste mi bacili, da je nosim dok sam živa... nosite je i vi, neka vas muči savjest, kao što mene muči sramota! Neka vam Bog oprost, ali ja ne mogu...

I obrati se k njemu, te će mu oštro, a valja da nije znala što je rekla:

— Pa da vas vidim gdje i umirete!

Bacivši mu te riječi u oči, izadje iz sobe, vodeći sa sobom uzdrhtala otca. Ostadosmo sami samcati u praznoj sobi.

Knez je stajao nekoliko časaka, kao da se skamenio, pogledajući sad na vatru, sad na prazan stolac.

Došavši k sebi, otare rukom čelo.

U onoj zabuni spao mu kalpak na zemlju — dignem ga i dadem knezu. Uhvativši ga rukom i sgnječivši, ogleda se po sobi, odahnu i izadje na polje.

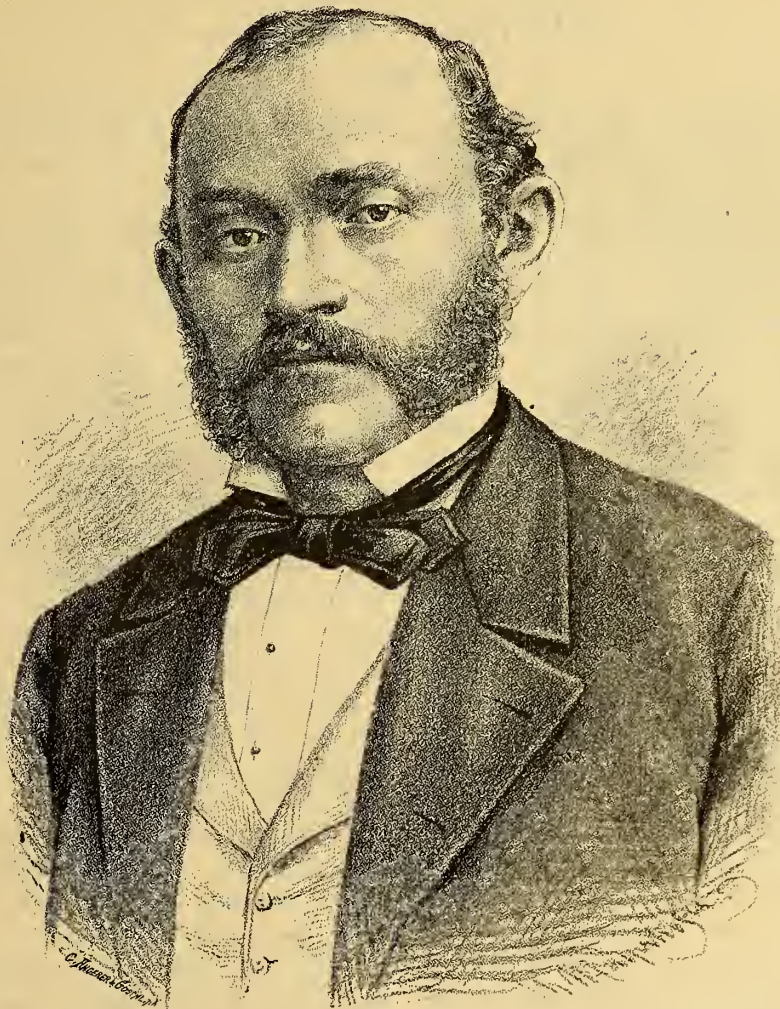
Na polju je bilo tamno i tiho.

Knez, koji je u to doba bio u napunu snage, jedva se održao na no-

gama. Tapajući izteturasmo se nekako iz hodnika. Ne rekavši mi ni riječi, podjosmo prema kapiji, on napried a ja za njim. Već smo bili blizu kapije, kad se knez okrenu, da mi rekne kratko ali oštro:

— Jesi li čuo, drago moje, o tom nikome ni riječi.

Pred kapijom je stajao momak, držeći nam konje. Knez segnuvši rukom u džep, izvadi punu šaku i ne gledajući što je i koliko je, baci momku. Pojahavši konje krenemo natrag. Ogledavši se kradomice jošte jednom

Vladimir Nikolić.

na dvorac i razsvietljene prozore, niesam mogao nigdje nikoga opaziti.

Putem je knez sjetan i neveseo šutao i popustio konju uzde, neka ga nosi kuda znade.

Kad smo se našli na drumu, odahne knez i zaustavivši konja okrene se k meni:

— Kako vidiš, drago moje, ja sam se oprao krivnje! Ta glupa plemčad — al' šta ćeš, neka ih! Moja je savjest mirna, a briga mene za njihova proklinjanja: ona me ne mogu stići. A koga vrağa hoće ta plemčad? Šta misliš, je l'?

Ja sam šutio, ali knez ne da mira, moram mu da kažem svoju.

— Šta ja mislim? Ako vam je, milostivi kneže, savjest mirna — e, hvala Bogu!

— Sa svim mirna, drago moje! Istina, mnogo me je stajalo, ali ne marim, kad sam postigao, što sam želio. Djevojče mi se sviklo, bio bih je oženio — tà, hvala Bogu, Radzivilova je kruna prilično velika, mogla bi što šta pokriti. . . Al' dà, Vojžbunovi, tko bi s njima! Vrag ih odnio!

(Nastavit će se.)

Vladimir Nikolić.

(Uz sliku.)

U dobi najkrućega absolutizma, iza povjestnih godina 1848. i 1849., kad je hrvatskim i srbskim narodom prevladala najveća apatija i razočaranje, pojavio se je na polju pjesničkome Vladimir Nikolić. Njega nam je pribrojiti čislu onih vrlih Srbalja, koji se u doba sve to više mah otimljuće germanizacije uhvatiše u složno kolo sa Hrvatima, da spase najsvetiji amanet narodnji, liepi i dični naš jezik. Jedino ročište tih vrlih muževa bijaše tada časopis „Neven“; za nj su radili ne samo najbolji spisatelji hrvatski, — nego i najvrliji pisci srbski, kao Jovan Jovanović, Gjorgje Rajković, Jovan Sundečić, B. Atanacković, Nikola Borojević, Nikola Begović, Marko Opačić i dr. Pače najveći pjesnik srbski Jovan Jovanović ubrao je prve lovor-vience upravo u „Nevenu“, gdje je štampao latinicom svoje uzorne prievode iz Petőfija, Mirza Schaffy-ja itd. Nije se tada pitalo, jesi li Hrvat ili Srbin, krstiš li se trima prstima ili šakom, ugadja li ti oku više ćirilica ili latinica; — nego jedina je lozinka bila: radi, nastoj, koliko možeš, da se još spasi, što se još spasiti dade, da ubogi narod ne utone u germanskom moru.

Kasnije, poslije g. 1860., kadno se vrati Hrvatskoj ustav i narodnji jezik, razvrgnu se ta krasna sloga med hrvatskimi i srbskimi spisateljji, pače zaredaše oštre polemike o Hrvatstvu, Slavonstvu i Srbstvu (osobito med „Vidovdanom“ i „Naše gore listom“). Većina srbskih pisaca otudji se sasvim Hrvatima, neki dapače udariše protivnim putem. Od onih riedkih Srbalja, koji su i nadalje uztrajali u kolu uz Hrvate, bijaše najvrjedniji Vladimir Nikolić. On je do zadnjega trenutka svoga života ostao vjeran načelima, što ih je usisao za mladosti svoje, on se je do posljednjega daha svoga ponosio tim, da je sin krasne Slavonije i da u njegovim žilama teče ista krv, koja grije srce hrvatsko. Za to je on i do smrti ostao vjeran knjizi hrvatskoj, te nam ga je punim pravom uvrstiti med hrvatske spisatelje.

Vladimir Nikolić dobar je pjesnik, ali kud i kamo znamenitiji novelist. Njegove pripoviesti, izdane u jednoj knjizi, razasute su po čitavom Požežkom polju,

te ne ima gotovo u zapadnoj Slavoniji pismene kuće, koja ne bi njegovih pripoviesti imala, čitala i kao svetinju ih čuvala.

Prva oveća radnja, kojom se Nikolić bješe iztaknuo, jest pripoviest „Pustolovac“, štampana g. 1852. u časopisu Nevenu. Iza ove pripoviesti bješe Nikolić njeko vrijeme zanemario prozu, te prigrlio poeziju. U Nevenu, u raznih almanacih počeo izlaziti pjesme njegove, te su se znatno dojimala čitalaca. Poimence nam je iztaknuti njegove „Kunogorke“, što ih je izpjevao g. 1855. pod Kunom gorom, kad je u Pregradi njeko vrijeme službovao. U tim pjesmama, koje su nalik Vrazovim „Djulabijam“, pjesnik gorko tuži za krasnim danci, što ih je proboravio u povjestnome Sisku, a još više plače za svojom ljubovcom, koju mu bješe na polazku ondje ostaviti. Pjesniku nesretniku isto je divno Zagorje pusto i tužno, jer mu ne ima one, koja mu je sladila boravak u gradu „posred njiva ravnih, posred dviju rieka“; već mu se uvijek oko krađe za onim krajem, „gdje plavetne Kupe talas napried hrli, gdje se talas Save s bratom Kupskim grli“.

Kad bi kasnije Nikolić premješten u Požeško polje, počeo se iznova baviti novelistikom. God. 1862.—1865. napisao četrnaest krasnih pripoviesti, koje su izašle u „Naše gore listu“, „Slavoncu“ i „Glasonoši“. Premda se je baš u ono vrijeme bila zametnula ljuta polemika između Hrvata i Slavonaca, dotično između „Naše gore lista“ i „Slavonca“, Nikolić se je slabo na te razmirice obazirao, već je jednako u oba časopisa svoje radove pošiljao. Tako izadjoše novele: Kraljica (1862.), Preko puta (1863.) i Djulabije (1863.) u „Naše gore listu“, Dva ženska srca (1862.) i Grad i koliba (1862.) u Glasonoši, napokon Patuljak (1863.), Graničar (1865.) i Jedna ženitba (1865.) u „Slavoncu“. Pripoviesti ove ušle su čitateljem u volju, osobito je mladež požudno čitala romantične prikaze njegove bujne mašte. Potaknut tolikim odzivom, riešio se je Nikolić, te je g. 1864. u Osieku štampao prvi svezak svojih sabranih pripoviedaka. U toj zbirci objelodanio je četiri novele,

štampane već prije u časopisih, a ovim je pridodao još šest novih: Kći obješenog, Dva hajduka, Nesudjenica, Ubojica, Bjegunac i Ciganka. Upravo ova zbirka pripoviedaka postala je domala najugodnijim štivom u zapadnoj Slavoniji, te je vječita škoda, da je smrt zatekla Nikolića prije, nego što je mogao izdati drugi svezak. Zanimivo je, kako on uvodi svoje djelo u svijet. Evo što kaže u predgovoru pripoviedkam: „U djetinstvu mojem jošter omili mi knjiga i obljubih književnost, a čitanje bijaše mi najugodnija zabava. Kao što mlada ptica, prije nego što svoje gnjezdo konačno ostavi i u zrak prhne, pokušava, da li su joj krila dorasla, da širom svijeta odleti, tako pokušavah i ja gdje koji književni plod proizvesti, te tim obodren, nastojah sve više i više, da narodnoj književnosti našoj prem slabu, ali srdačnu žrtvu doprinesem. Takovim načinom postadoše ove pripoviedke, koje štovanom občinstvu sada u ruke predajem s molbom, da je ne odbaci, već prigrli, ne što su moje, već iz obzira narodnosti, i iz onog gledišta, što o tom nastojati treba, da se književnost naša razplodi i razgrani; — ta i najprostiji cvietak u vrtu pristaje uz krasne ruže i drugo gojeno i njegovano bujno cvieće.“

Još prije, nego što su izašle pripoviedke, izdade Nikolić g. 1863. skupljene svoje pjesme uz naslov „Bršljani“. Amo je uvrstio poznate već „Kunogorke“, za tim i druge pjesme, što ih je u časopisih (Neven, Naše gore list) i u almanacih (Niz bisera, Leptir) štampao bio. Čitavu zbirku posvetio je Ljudeviti grofici Janković od Daruvara i Stražemana (rodjenoj grofici Monbell), koja mu za uzdarje pokloni skupocjenu naprsnu iglu.

* * *

Još dječakom, kad sam požudno čitao Nikolićeve pripoviedke, želio sam da što god saznam o životu pjesnika, koji me je toliko zanimao. No nitko mi ne znade ništa o njem kazati, tek iz novina razabrao sam, da je

zadnje vrijeme svoga života služio kao pristav kod kot. suda u Begtežih (kod Požege), i da je ondje g. 1866. umro. Doznadoh još od Požežana, da je bio osobito ljubezan i ugodan čovjek, a najpače da je ljubio puk, da je mnogo med narod zalazio, te mu u svem na ruku bio. Istom nedavno dobih od prijateljske ruke ove podatke o Nikolićevu životu.

Vladimir (pravo Nikola) Nikolić rodio se je 15. lipnja 1829. u Novoj Gradiški u Slavoniji. Otac mu Georgije bijaše ondje pravoslavni kapelan i učitelj, a mati mu Julijana bijaše rođena Jurković. Otac bi mu 3. listopada 1831. premješten za administratora na pravoslavnu parokiju u Zagreb, te tako se čitava porodica nastani u glavnom gradu Hrvatske. Mladi „Nikica“, kako ga obično zvaahu, napredovao je ne samo u naucih, nego se brzo očitova u njem i pjesnički dar. Slavni dr. Dimitrije Demeter zavoli osobito mladoga pjesnika, te ga naputi, da svoje ime Nikola zamieni imenom Vladimir, što Nikolić radostno i prihvati. Svršivši u Zagrebu gimnaziju i pravničke nauke, bijaše njeko vrijeme odvijetnički perovodja, a kod ustrojstva oblasti u Hrvatskoj g. 1850. postade kotarskim perovodjom u Zagrebu. Dvie godine za tim premjestiše ga u Sisak, a odavle u Pregradu. Kasnije predje Nikolić k financiji, te postade poreznim podnadzornikom u Požegi. U to doba njegdje oženi se takodjer s Marijom, kćerju trgovca Mihajla Petrovića u Sisku. (Bit će to ista djevojka, za kojom tuğuje u Kunogorkah.)

Medjutim služba kod financije ne bijaše Nikoliću počudna. Povrati se za to k sudstvu, te postade pristavom kod kr. kot. suda u Begtežih. Kasnije imenovan bi i začastnim velikim sudcem. No u to ga bješe spopala ljuta bolest, koja ga je više godina kidala, dok ga ubi 25. travnja 1866. Sahraniše ga u selu Gradištu u podžupaniji Požežkoj.

V. K.

Filologičko iverje.

1. U posljednjem smo „iverju“ govorili o pogrješnom upotrebljavanju slova *h*, gdje mu nema mjesta. Danas ćemo pogledati primjere, gdje se drugo jedno slovo suviše upotrebljava. To je *j*.

Njeki naši pisci pišu: *prijonuti* ili *prijanjati*, a to nije dobro; mora biti *prionuti-prianjati*. Koji pišu tu riječ s *j*, misle, da pravo rade, jer da izmedju dvaju vokala, od kojih je prvi *i*, ima stajati *j* n. pr. *Milija*, *Ilijom*, *Mariju* itd. Ja ipak velim, da je bolje pisati: *prionuti-prianjati* bez *j*, a uzrok tomu mislim da je ovaj. Svi znamo, da u štokavskom govoru veoma često prelazi *l* u *o* n. pr. *znao* mjesto *znal*, *davaoca* mjesto *davalca*,

vlasteoski mjesto *vlastelski* itd. Taj pojav nije u hrvatskom jeziku veoma star; prvi mu se tragovi pomalaju istom u XIV. vijeku. Za takovo *o*, koje je postalo od *l*, nije više vrijedio stari onaj zakon, po kojemu izmedju *i*+*o* treba da se umeće *j*, jer je u govornjim organima mogla nastati takova promjena, da je narod počeo lako ono izgovarati, što mu je prije mučno bilo. Ne ću reći, da se u riječi n. pr. *prionuti* izmedju *i*+*o* ne čuje baš nikako *j*; ako se čuje, ono je svakako minimalno, nije onako očito, kako je drugo koje *j*. Vuk su i Daničić mislili, da se ne čuje ni malo *j* u toj rieči, za to su je i pisali *prionuti*. A je li u toj rieči *o* postalo od *l*? Jest.

*

Ta bi riječ za pravo prema staromu slov. jeziku, gdje nalazimo *прѣлѣнути*, trebalo da glasi: *prilpnuti*, a iz toga *prilnuti* (kao tonuti *kanuti* mjesto *topnuti kapnuti*); iz *prilnuti* postaje sasvim po pravilu *prionuti*. Vidi se dakle, da u toj rieči *o* nije originalno, nego je postalo od starijega *l*. Kada je narod već imao *prionuti*, onda je od toga načino imperfektivni glagol *prianjati*, koji takodjer valja pisati bez *j*, dok ne stoji *j* ni u *prionuti*.

Po istom razlogu ima se pisati: *bio*, *vidio*, *letio*, *živio*, *molio*, *učio* itd. bez *j*, tako i *dioba*, *dionik*, *biona* (der graue Staar, glaucoma), *Biograd*, *krioce*, *mio*, *dio*, *cio* itd., jer je u svim tima i sličnim riječima *o* postalo od *l*.

Ne će biti dobro pisati ni *jih*, *jim* n. pr. vidim *jih*, uzmi *jim*. Ja mislim, da je bolje: *ih*, *im*. Ne znam, kako se opravdava pisanje *jih*, *jim*, ali po svoj prilici ovako: budući da svi pišu i govore: *ju*, *je*, *joj* (n. pr. vidim *ju* ili vidim *je*, uzmi *joj*), za to treba da *j* stoji i u pluralu. Takovo je zaključivanje nješto pre naglo, jer treba prije pitati, podnosi li jezik *j* izpred *i*. Toliko je istina, da štokavski govor ne pozna nješto nijedne riječi, koja bi počimala slogom *ji*; a ni u sredini ga riječi ne će biti mnogo u čistih Štokavaca. Nalazi se doduše: *koji*, *moji*, *brojiti*, *osvojiti*, *napojiti* itd. Ali što se u tim riječima stalno drži *j* izpred *i*, to je moglo nastati poradi sveze s drugim oblicima, u kojima svima stoji *j*; dakle n. pr. *brojiti* poradi broj, broja, brojevi, brojeći, brojah itd. Vuk piše u rječniku: *zaimati* (= u zajam uzeti), *naimati* (u najam uzeti), a ne *zajimati*, *najimati*. On piše i *ih*, *im*.

2. Veoma rado pišu mnogi hrvatski pisci prijedlog *ob* mjesto *o* izpred vokala. Pišu n. pr. *ob* ovom poslu, *ob* učitelju, *ob* imenima (imenih) itd. Po dobrom narodnom govoru nije to nikako opravdano, jer narod poznaje prijedlog *ob* samo s akusativom n. pr. *ob* dan, *ob* noć, *ob* zimu i u složenim glagolima kao: *obrezati*, *obnoviti*, *obložiti*, *obdariti*, — ovamo ide i: *obasjati*, *obaznati*, *obasuti* itd. Kao prijedlog *s* lokalom govori narod samo *o*, nikada *ob* (vidi u Daničićevoj srpskoj sintaksi str. 620). Istina je, da se u ruskom jeziku piše i govori *obz* mjesto *o* ispred vokala, n. pr. *объ этихъ городахъ*; istina je, da se i u slovenskom jeziku nalazi *ob* s lokalom, n. pr. kdor je len *ob* setvi, malo žanje (A. Janežić, slov. 112), ali to ne će drugo biti, nego da su ti jezici na svoju ruku zamijenili predloge *o* i *ob*, koja zamjena drugim slovenskim jezicima nije poznata, pak ni hrvatskom jeziku. Za to dakle pišimo i govorimo: *o* ovom poslu, *o* učitelju, *o* imenima itd. Meni se sve čini, da kod nas ne bi nikomu palo na pamet pisati *ob* s lokalom ispred vokala, da nije latinskoga jezika. Budući da se u latinskom *a* ili *ab* tako upotrebljava, da ono prvo obično dolazi ispred konsonanta, a ovo drugo ispred vokala, za to su gdje koji naši pisci pomislili, da i u hrvatskom jeziku treba tako upotrebljavati *o* i *ob*. Danas nitko pametan ne priznaje više latinskoj gramatici prava, da re-

gulira glasove našega jezika. Za to mi o tom ne treba dalje ništa govoriti.

3. Još je jedan prijedlog, koji se veoma često krivo upotrebljava. To je prijedlog *s* ili *sa*. Narod govori jedno i drugo, ali mnogo običnije *s* nego *sa*. Ovo drugo dolazi, čini mi se, samo ispred *s*, *z*, *š*, *ž* i kadšto ispred konsonantskih grupa, s kojima je pomučno izgovarati *s*. N. pr. *sa* slugom, *sa* zlatnim, *sa* ševom, *sa* žitom, *sa* mnom. Inače *s*: *s* tobom, *s* knjigom, *s* bratom, *s* gradom itd. A mnogi pisci bez razloga pišu *sa*, gdje narod ne bi upotrebio: n. pr. *sa* ovim, *sa* gorom, *sa* velikim itd. Dobro bi bilo čuvati se toga. U narodnim pjesmama istina čita n. pr. *sa* Turcima, *sa* gospodom itd., ali to je poradi stiha.

4. Sada ću nješto reći o krivom upotrebljavanju akcenata. Neka se nitko ne uplaši; ne ću govoriti o tom, što su i kaki su naši akcenti i kako ih treba bilježiti, nego ću reći, gdje ih ne treba bilježiti, a neki ih hrvatski pisci bilježe. Često čitamo u našim knjigama i novinama: *postadè*, *zapletè*, *napišà*, *izmisli*, *poginù* itd. u oblicima 2. i 3. lica sing. aorista. To je velika pogreška, ali koje se svatko veoma lako čuvati: jednostavno ne treba pisati nikakvoga akcenta, pak mirna Bosna i Krajina. Oni, koji bilježe rečene oblike s akcentom, čine to za to, da bi se razlikovalo 3. lice sing. presenta od 3. lica aorista. Ali ta pometnja, da se ne bi znalo, je li present, je li aorist, nastaje kod dosta malo glagola n. pr. *zaplete*, *izmisli* mogu biti jedno i drugo. Tko ih hoće razlikovati akcentom, neka ih razlikuje valjano; neka piše: *zaplètè*, *izmisli* (ako je 3. lice sing. presenta); *zàplete*, *izmisli* (ako je 3. lice aorista) To će bar biti istinito, čemu nitko ne će moći ništa prigovoriti; jer je ta razlika osnovana i na živom govoru narodnom. Oblike, kao što su: *postade*, *napisa*, *poginu* sasvim je suvišno bilježiti akcentom, jer tu ne može nastati sumnja, što znače ti oblici, dok su oni samo za aorist, a za present je: *postane*, *napiše*, *pogine* itd. Bilo što mu drago, nikako se ne može odobriti akcentovanje: *postadè*, *zapletè*, *napišà*, *izmisli*, *poginù* itd., jer nijedna hrvatska štokavska riječ koja ima dva ili više slogova (slovaka) ne može imati akcenta na kraju. Ja pitam: što se dakle može navesti za opravdanje rečenoga sasvim krivoga bilježenja? Ništa drugo osim možda pro ratione voluntas ili usus tyrannus. Ali to su veoma slabe isprike. Možda je dao povod talijanski jezik, da se naši gdje koji pisci drže onoga zloga bilježenja: Talijani pišu u 3. licu sing. aorista: *arrivò*, *proibì*, *credè* itd. Komu bi to talijansko pisanje bilo razlogom, taj bi bio smiješan.

Isto je tako zlo pisati i gdje koje partikule s akcentom: *pà*, *tè*, *dà* itd. Tko ih već hoće akcentovati, neka ih bilježi ljudski: *pâ*, *dâ* (n. pr. *dâ*, to je moje). Partikula je *te* proklitična t. j. izgovara se skupa s riječju, koja iza nje stoji.

T. M.

Andrija Medulić.

LISTAK.

K slikam.

Andrija Medulić. Slika naša prikazuje lik slavnoga slikara hrvatskoga Andrije Medulića (1522—1585.), Šibenčanina, i četiri njegove alegorijske kompozicije (znanost, istina, geografija i aritmetika), koje reše Strossmayerovu galeriju slika u Zagrebu. Izvornik portreta Medulićeva, koji je on sam slika, čuva se u galeriji Pitti u Firenci.

Tko želi potanje upoznati život i rad Andrije Medulića, neka si dobavi Slovník umjetnika jugoslovenskih od Ivana Kuljevića, ili neka čita razpravu Čira Truhelke, što je izašla u drugom svezku „Viestnika društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu“. Nam je samo primietiti, da je našu sliku izradio prema originalom profesor Povrzanović, i da je najprvo izašla u pomenutom glasniku, koji i ovom prigodom preporučamo svim prijateljem umjetnosti.

Književnost.

Hrvatska. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala je ovih dana sljedeće tri knjige: 1. Spomenici hrvatske Krajine. Sakupio i uredio Radoslav Lopašić. Knjiga II., od godine 1610. do 1693. — 2. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXVIII. (matem.-prirodosl. razred VII, 1). Sadržaj: Kristalinično kamenje u Fruškoj gori, nov prilog geologiji Fruške gore, od dra. Miše Kišpatića. Lučbeno iztraživanje Jamničke alkaličko-muriatičke kiselice, od dra. Gustava Janečka. O nekih vlastitostih determinanta verižnika, od dra. Fr. I. Studničke. — 3. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXIX (razredi filologičko-historički XIII). Sadržaj: Imena Slovincin i Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453 godine, od dra. Ivana Črnčića. Ivan, arci-djkon gorički, domaći pisac u XIV. vijeku, od Ivana Tkalića. Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća. II. Crkva hrvatska, od predsjednika dra. Fr. Račkoga. Religija Srbâ i Hrvatâ, na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog. Dio II Pojezda, Prijezda i Zora. Od Nadka Nodila. (Ostatak.) Darovane knjige.

Ruska. A. L. Djuvernua, profesor slavistike na moskovskom sveučilištu, umro je dne 28. ožujka u 47. godini života. Slovjenska filologija izgubila je u njem jednoga od boljih zastupnika. On je tri puta, god. 1865—7., 1870. i 1880. na duže vremena posjetio izvanruske slovjenske zemlje; a da Ruse uputi u jezike slovjenske, izdao je poljsku, česku i hrvatsko-srpsku slovnice uz staroslovjensku i rusku; prošle godine (1885.) izdao je i bugarsko-ruski rječnik. Osim toga objelodanio je više strogo-znanstvenih radnja. U pitanju o porijeklu Varjago-Rusa branio je teoriju skandinavizma. Svakako šteta za slovjensku nauku. — Nedavno držalo je u Moskvi glavnu skupštinu društvo za razprostranjenje korisnih knjiga („Obščestvo razprostranjenja poleznyh knig“), koje je osnovala ruska patriotka A. I. Strekalova, koja mu je sveudilj i predsjedateljicom. Iz izvještaja, koji su ruske novine priobćile, vadimo to, da je društvo od god 1861 izdalo 470 knjižica u 2,080.300 iztisaka.

Franczka. „Archives slaves de Biologie“. Pod ovim naslovom počeli su u Parizu M. Mendelsohn i Ch. Richet izdavati sbornik, koji će u franczkom jeziku donositi sve znamenitije radnje slovjenskih učenjaka u prirodnih znanostih, imenito prirodopisu, anatomiji, fiziologiji, liječničtvu; i ujedno književne preglede u tih strukah. U prvom svezku imade razprava od A. Friča, Godlevskoga, Pocte, Wierzejskoga, Danilevskoga, Na-

vališina, Kovalevskoga, Botkina, Kurlova, Obrzuta, Hlave, Korotneva, Przyskobyslavga, Koperniskoga, Lečenova; dakle ponajviše Rusa i Poljaka. Na kraju imade bibliografija sadržavajuća novija prirodoslovna slovjenska djela. „Archives“ izlazi u dvomjesečnih svezcih. Vidi se, kako se je na zapadu počela cijeniti slovjenska znanost.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Poslije zadnjega izvještaja, a prije uskrsnjih praznika zabilježiti nam je Sardouovu „Fedoru“, u kojoj je prvakinja naše drame gdja Ružička-Strozzi slavila zasluženost slavlje. „Fedora“ spada među njene najbolje partije, gdje umije svu divotu svoga shvaćanja i prikazivanja prikazati u najsilnijem svjetlu. Obćinstvo je to gospodji rado priznalo burnim pljeskanjem i klicanjem. I drugi su prikazivači ovaj put junački nastojali, da zajedno s Fedorom prikažu jedinstvenu sliku, pa doista rado priznajemo, da se već dugo nije onako skladno i složno glumilo, kao ove večeri. To budi na čast našim glumcima rečeno, ali je k jednu dokazom, da se može u nas skladno prikazivati, samo ako je uztrajne volje. Obićno se riedko podaje obćinstvu prilika, da se o toj uztrajnoj volji uvjeri. — Još smo čuli „Aidu“, u kojoj su zadovoljili svi — do orkestra, i „Zrinjskoga“

Sl.

Rusko slikarstvo. U Petrogradu otvorene su prošloga mjeseca dvie umjetničke izložbe: „peredvižnaja“ u palači akademije znanosti, i akademije umjetnosti u vlastitoj palači. U prvoj izloženo je 117, u drugoj 298 novih slika. Slikarstvo okolica (peizaža) prevladjuje u obih. Hvale se slike Šiškina, Volkova, Dubovskoga, Makovskoga i Bronikova. Onda sliedi brojem slikarsvo genra, u kojem odlikuju se Makovskij, Harlamov, Klodt. Kano portretiste znatni su Repin, Orženskij. Historijske slike izložili su: Litovčenko (car Aleksij Mihajlovič i Metropolit Nikon na grobu metrop. Filipa), Nevrev (Marina Mnešek u Moskovskoj tamnici), Samokin, Dmitriev (Ulaz Rusa dne 30. lipnja 1877 u u bugarsko Trnovo, Prielaz Rusa preko Dunava) itd. — U Moskvi počeo je izlaziti „Album“ slika ruskih umjetnika u liepih bakrorezih. Izdanje razdieljeno je u serije, kojih će prva sadržavati 12 svezaka sa 24 bakroreza. Prvi je svezak jurve izašao s dvjema slikama V. V. Vereščagina: Ugušenje ustanka u Indiji i Budući car Indije. Ove dvie slike spadaju među najbolje slavnoga umjetnika. U sljedećih svezcih bit će slike: Nevreva, Svedomskoga, Surikova, Kramskoga, Makovskoga, Poljenova, Semiradskoga, Riccioni, Korzuhina, Guma, Jakobija itd. Svaki svezak stoji 1 rub. 80 kop., ako se predplati na cijelu seriju. Liepa prilika upoznati se uz malu novčanu žrtvu s ruskimi umjetnici.

Svaštice.

Alfred Orešković. Iz Beča nam je stigao tužan glas, da je umro od suhe bolesti mladi književnik Alfred Orešković, profesor francuzkoga jezika na osječkoj realci. Pokojnik se pokušao najprije na beletrističnom polju, te je napisao „Dubovačku kraljicu“ i „Iz mladih ljeta“. Za tim je prevodio „Graziellu“. No najviše je bilo nade, da će domovini koristiti člancima o francuzkoj literaturi. On je u tom smjeru počeo liepo raditi. Izdao je zanimljivu studiju o Molièru i kratku poviest francuzke literature. Sudeći po ovim počecima mogli smo se nadati, da će nam Orešković mnogo koristna i liepa napisati na tom u nas skroz neobrađenu polju. A to bi bilo tim potrebnije, jer se u

nas o francuskoj literaturi mnogo govori, ali u istinu veoma malo zna. No i ovdje nam je smrt pomrsila račune, te u najljepšim godinama uništila mladi život.

Adam Mickiewicz. Dne 28. studenoga 1885. bijaše trideset godina, što je umro slavni prvak poljskih pjesnika, pa je tom zgodom petrogradski poljski list „Kraj“ posvetio uspomeni genijalnoga pjesnika čitav broj, u kojem imade na pretek prekrasnih članaka o djelima i o životu Adama Mickiewicza. Prvi je članak „Mickiewicz-ev byronizam“, napisao ga je čuveni poljski kritik Spasowicz. Pisac nastoji dokazati, da Mickiewicz nije nigda bio Byronovac, na ime da nije nigda hotice posljedovao Byrona, nego samo što je u nekoliko mladenačkih pjesama udario u byronovske žice. Za tim dolaze zanimljive crtice pjesnika T. Lenartowicza „Uspomene na Mickiewicza“. Karlo Brzowski pripovijeda nešto o zadnjim dnevima Adamovim u Carigradu. Iza toga prikazuje učitelj oxfordskoga sveučilišta, koliko se Mickiewicz-ovih djela raširilo po Englezkoj. Odatle razabiremo, da je Mickiewicz do početka osamdesetih godina bio posvema nepoznat, dok ga nije prevela Miss Maude Ashurst. Romanopisac Jež pripovijeda zanimljivim načinom o prienosu Mickiewicz-ovih kostiju iz Carigrada. Kod te je svečanosti bilo najviše Bugara, što no obitavaju u Carigradu, a među njima bijaše tada još mladani Cankov. Mickiewicz-ov sin Ladislav, što sada žive u Parizu, piše o proćanstvima oca svoga. Josip Tretjak piše članak „Poljska poezija iza Mickiewicza“, a to je jamačno najbolje, što nalazimo u toj spomenici. Značajne su besjede, što no ih je rekao pjesnik Krasinski, kad je začuo, da je umro Mickiewicz: „On je bio za moje pokoljenje med i mlieko, žuč i krv; mi smo od njega potekli svi, što nas ima. On nas je ponio valovima zanosu i zanio na pučinu svijeta“. Duh se Mickiewicz-ov vije svom poezijom poljskom sve do godine 1863. Značajka je te poezije „premoć čuvstva nad razumom“, što se u svim romantičkim školama nahodi. Mickiewicz nije bio samo za to tako čuvstven, jer je bio pristaša romantike, nego još više s toga, jer je živo vjerovao, da u čovjeka ne vriedi toliko oštar um ni znanje ni mašta, koliko moralno čuvstvo, krepčina i snaga čuvstva, koje upravlja voljom čovječjom. On je poezijom htio, da spoji prošlost sa sadašnjošću; treba da se rieč i djelo srastu. Odatle je potekla sva njegova zabluda i sanjarija za vjerski i politički misticizam. Odatle njegov towianizam, koji je samo u emigranata našao pristalice. Gotovo svi pjesnici iza Mickiewicza oslobodiše se od te velike zablude, premda su vjerski konservativci. U Ujejskoga je religioznost plamenita, u Vincenca Pola posve mehanična, a u Lenartowicza i Syrokomle naivno prostonorodna. Garczynski pako, Slowacki i Krasinski bijahu skeptici i borioci. Zadnji epigoni poljske romantike bijahu samo posljedovatelji Heineovi i Mussetovi. Od god. 1863. opaža se u poljskoj poeziji znamenit preokret. Kritičnim razabiranjem narodne prošlosti zadade slavni historik Szujski smratan udarac čuvstvenoj politici, onoj sliepoj hvali i slavi svega, što je historično i što je narodno, a jednako i zlosretnome Mesijanizmu. Sada stade nabujavati u poljskoj literaturi demokratska struja, koja je sve više potiskivala romantične idejale. Čim se ovakav prelom dogodio u znanosti, u misli, naravno je, što je do skora zahvatio i poeziju, čuvstvo. Starih idejala iznenada nestade, ali novih još ne bijaše, pa tako ostade poezija bez prehodnice zvijezde. Asnyk se još nekoliko godina borio za stare idejale, ali osjetivši, da je sam na bojnem polju, odloži oružje. Pored njega vidjamo u magli dosta nejasnim idejama zastrtu pjesnikinju Mariju Konopnicku, koja gradi stihove, ali ne može stvarati idejala, koja pokazuje silu u jeziku, ali je ne pokazuje u ideji. — Louis Léger, profesor slovjenjskih književnosti u Collège de France, govori o djelima Mickiewicz-ovim u Francuskoj, gdje mu je priznati, da njegovi zemljaci žalibože premalo mare za tuđe književnosti. Marburg razpravlja o Mickiewicz-ovim nazo-

rima o svijetu. Dr. Zipper govori, koliko su se Mickiewicz-eva djela razprostirala po Njemačkoj, pa se odatle može razabrati, da doista nijedan narod u Evropi nije toliko pisao o Mickiewicz-u i prevodio njegovih pjesničkih djela, kao upravo što su Niemci. Ob učiteljavanju pjesnikovu na Collège de France govori Tokarzewicz. Iza toga dolazi članak čuvenoga danskoga kritika Brandesa ob eposu nasploh, pa poimence o najvrstnijem djelu pjesnikovu „Pan Thaddeusz“. Brandesu se ovaj poljski epos čini boljim od Byronova „Don Juana“ i Götheova „Hermann i Dorotheje“. Mickiewicz gleda život svojega zavičaja na oči mladića, koji se istom rastanu s domovinom. Njemu se sve odziva u duši onako, kako mu je djetinska mašta nekoč usisala. Za to pjesnik u Tadeušu nije moderan čovjek, koji promatra tuđu zemlju, nego reko bi naivan epik, koji sa srcem, očima i ušima žive u svijetu svojih opisa. Od inih članaka još je vriedan, da se navalice napomene, što ga je napisao Poloński „Mickiewicz u ruskoj književnosti“. Pisac pripovijeda mnogo zanimljivih crtica o prijateljavanju Mickiewicz-ovu s Puškinom i s drugim ruskim piscima onoga doba, koji su svi poslićkoga pjesnika iskreno štovali i ljubili. Još je znamenito u Polońskovu članku, što se navode svi prievodi pjesnikovih djela u ruskoj književnosti, a tih je prilično mnogo.

Munkacsy. Prošloga se mjeseca proslavila u Parizu u kući slavnoga slikara Munkacsa zanimljiva umjetnička slava. Bio je sazvaio prijatelje svoje, da vide najnoviju sliku njegovu, koja prikazuje Mozarta na umoru, kome se pjeva njegovo opielo. U trenutku, kad je pala sa slike zavjesa, kojom je zastrta bila, zapjevaše učenici pjevačke škole sv. Frana Salskoga slavno opielo Mozartovo. Slika će se izložiti najprije u Parizu, za tim u Berlinu i t. d. Munkacsy je odabrao trenutak, kojim se biografi Mozartovi rado bave. Posljednji glazbotvor oboljela majstora bilo je opielo, koje je sam za svoj pogreb napisao. Godine 1791. dne 5. prosinca pjevali su prijatelji njegovi u bolesnikovoj sobi odlomke toga opiela. Partitura mu izkliznu iz nemoćnih ruku i bol prepukla srca nadje oduška u glasnu jecanju. Munkacsy slika taj trenutak onom sjetom, koja obuzima svačije srce. Mozart je u naslonjaču. Zaodjeven je mantijom žute boje, noge su zamotane suknom. Lice mu je slikano u profilu; desnicom daje pjevačima mah; u lijevoj ruci drži list partiture, koji kano da izklizuje iz mrtvih mu prstiju. Iza ledja mu stoji supruga diveći se umjetniku, a puna boli za mužem. Sinčić je još premladjan, da pojmi, ko mu je otac i kakav je ovo trenutak, te bezbrižno stoji na desnoj strani u polusjeni. Grupa pjevača zauzima lijev stranu slike. Za njih nije Mozart čovjek na umoru, nego tvorac bezsmrtnih djela. Lice Mozartovo zanosu gledaoca u carstvo idejala. Treća se grupa nahodi na dnu slike pored glasovira — to su prijatelji, koji uznemireno i bono gledaju majstora, koji će sad na izpustiti veliku dušu svoju.

U lječnički fakultet u Parizu upisane su ove godine 103 djevojke, a među njima 76 slovjenске narodnosti.

Gradsko zastupstvo u Odesi kupilo je za 100.000 rubalja kuću za stan siromašnih sveučilištnih djaka.

Etnografska karta Rusije. Najšareniju etnografsku sliku prikazuje u Evropi Rusija, osobito kad u nju uračunamo i Kavkaz. Ovdje žive najraznovrstnija, kako indoevropska, tako i neindoevropska plemena. U Rusiji provladuje pleme slovjenско, i to Rusi (Velikorusi s Bjelorusima i Malorusima), Poljaci, i najposlje pojedine naseobine Srba, Bugara i Čeha. Od drugih indoevropskih plemena nalazimo ovdje Litavce s Letima, Niemce sa Židovima, Rumunje, pa od azijskih indoevropskih plemena Jermene, Osetine i Kurde. Dodavši ovim plemenima Cigane, koji pripadaju po jeziku indijskoj porodici, morat ćemo priznati, da u samoj evropskoj Rusiji žive u masi članovi sviju porodica indoevropskih jezika izim Kelta i Arbanasa. Od neindo-evropskih plemena

imamo u Rusiji dosta i takih plemena, koja pripadaju uralско-altajskome ili finsko-turskome, drugačije turanskome stablu. Ovdje možemo napomenuti Tatare, Kalmuke, Kirkize, Baškire, Čuvaše itd. — pa onda Este, Fine s Laplancima, Zirjane, Samojede, Bogule, Čeremise, Mordvu itd. Najzad na Kavkazu možemo naći mnogo jezika, koji ne pripadaju ni indoevropskom, ni finsko-turskom stablu.

Ruski jezik. Ruski je književni jezik postao u Moskovskoj državi na osnovu crkvene slovjenštine. Kao što se karakter ruskoga crkveno-slovjenskoga jezika označuje poglavito time, što je njeko vrijeme središte crkvene prosvjete za Rusiju bio Kijev, tako je opet u stvaranju državnoga i administrativnoga jezika za Rusiju pretegnulo književno središte, na ime Moskva. Što se državni jezik nješto oslobodio od crkveno-slovjenskih elemenata, znatno su pomogle reforme Petra Velikoga i njegovih pomoćnika u raznim granama društvenoga i književnoga rada. Ipak je u jeziku ruskom ostala njeka primjesa crkveno-slovjenskoga jezika, te se može reći, da je sadašnji ruski književni jezik ne samo državni i administrativni, nego i literarni po svome porijeklu i daljem razvitku — jezik crkveno-slovjenski jako izmijenjen velikim uticajem jezika narodnoga.

Čuvstvo ljepote u ptica. Mnogi misle — veli Darwin — da se ovo čuvstvo nalazi samo u ljudi, ali se varaju. Pogledajmo samo, kako mužjaci nekih vrsti ptica oprezno razširuju svoja krasna krila pred ženkama, dočim se druge vrsti ptica ne mogu tako krasnim bojama podičiti. A za što to čine oni mužjaci? Jmačno za to, da se ženke dive njihovoj ljepoti. Budući da se naše žene svagdje rese onakim perjem, ne može se sumnjati o ljepoti ovih nakita. Ako kolibri ukusno rese gnjezda svoja živo bojadisanim stvarima, ne dokazuje li to, da u njih imade nekakvo čuvstvo ljepote? A to nam posvjedočavaju i krasne melodije, kojima u doba ljubavi mužjaci zabavljaju ženke svoje. Da ženke baš nikako ne osječaju ljepote onih boja, nakita i napjeva, kojima ih nude mužjaci, kako bismo mogli razumjeti onu brigu i mar, kojim mužjaci iznose sve one stvari.

Izkopine u atenskoj Akropoli. Prije nekoliko tjedana našli su u atenskoj Akropoli blizu zidina hrama znamenitih izkopina. Dosta duboko u prahu i pepelu nadjoše šest starinskih, dobro sačuvanih kipova. Jedan je veći od obična čovjeka, drugi po prilici tolik, a ona su druga četiri znatno manja. Slog i izraz ovih likova mnogo naliči na poznate egipske izkopine, te je sva prilika, da su to ostanci nakita iz onoga prvoga Partenona, koji su Perzijanci spalili. Ovi su kipovi još znameniti i s toga, jer su pofarban. Tragovi se farbama opažaju na svakom kipu. Na jednom se pače dade posve lako razbrati, da mu je bila kosa crvena, a isto tako i za rubove odiela može se lako reći, da su bili crveno i zeleno izkičeni. Ovim bi se potvrdila Semperova misao, koji već mnogo godina neprestano uči, da su stari Heleni kipove farbali, ali je dosada nalazio malo pristaša. Pored toga bi bile ove izkopine i s toga znamenite, što neki odlični arheolozi naslućuju, da su ovi kipovi navalice sakriveni, ne bi li se sačuvali od propasti, a to naslućuju po položaju ovih kipova, kad su ih izkapali. Ako je ova slutnja istinita, onda razvaline između Partenona i Erehteja možda sakrivaju još mnogo liepih ostanaka starinske umjetnosti.

Bibliografija.

Hadžić A. Letopis matice srpske, uređuje — —. Knjiga 145. (1886, svezka prva). U Novome Sadu, srpska štamparija dra. Svet. Miletića, 1886. Ciena 70 novč. Sadržaj: 1. Fzika u Srba, napisao prof. Steva Milovanov; 2. Učiteljska škola u Crnoj gori, od Mite Neškovića; — 3. Pojave pri gradjenju bermeta i odre-

Marin dragoljub. — Fiškalova izpovied. — Domišljaji J. Sundečića. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Vladimir Nikolić. — Filološko iverje. — Listak.

djivanje ekstrakta; — 4. Zlatoust despota Lazara, opis staroga rukopisa od Stojana Novakovića; — 5. Vladislav kralj ugarski, istorijska tragedija u 5 činova, napisao N. V. Gjorić; — 6. Srpske narodne pripovijetke iz Gornje Krajine, skupio ih Vladimir Krasić (Carev sin i Oštar dan, Moć burme); — 7. Književnost: Zakon za osnovne škole u knjaževini Crnoj Gori od 13. septembra 1884. Ocena M. Neškovića; — Čitulja: Hristofor Šifman.

Lobmayer dr. prof. O zraku, predavao u hrvatskom naravno-slovnom društvu u Zagrebu dne 27. ožujka 1886. Zagreb 1886. Nakladom piščevom, tiskara „Narodnih Novina“. Ciena 10 nvč.

Hrišćanske svetinje na istoku. Izradio ae. mitropolit srpski Mihajl. U Novom Sadu, izdanje i štampa A. Pajevića, 1886. Cena 60 nvč.

Narodna biblioteka braće Jovanovića. Svez. 121., Život Gerasima Zelića arhimandrita I.; — svezak 122, Gražina od Ad. Mickievića, prevod Stojana Novakovića; — svez. 123., Život Gerasima Zelića arhimandrita II.; — sv. 124., Na belom hlebu, od Viktora Huga; — svezak 125., Život Gerasima Zelića arhimandrita III.; — svez. 126., Pripovetke Svatopluka Čeha. Cena svezke 16 nvč.

Mušićki Branko, Kenčeler, putnički dnevnik Gj R. Kazalova, od Žil Verna, preveo — —. Izdanje srpske knjižare braće M Popovića u Novome Sadu, 1886, ciena 30 nvč.

Stojanović Nik. Dečije igre za srpsku decu. I. knjiga, letnje igre. Pribrao — —. Beograd, štamparija napredne stranke, 1886. Cena 30 dinara.

Konjević Simeun. Poznavanje oblika i rečenica u srpskom jeziku, I. deo, za treći razred srpskih narodnih škola. Pančevo, 1886., nakladom knjižare braće Jovanovića

Matica Hrvatska

pozivlje p. n. gg. članove u izvanrednu glavnu skupštinu, koja će se održavati u nedjelju 2. svibnja 1886. u 10 sati prije pođne u sveučilištnoj sgradi u prvom katu u dvorani br. IV.

Viećati će se: o predlogu upravljajućega odbora „Matice Hrvatske“, da se jedan dio društvene glavnice koristonosno uloži u kuću, koja se ima sazidati na zemljištu, koje je slavno zastupstvo glavnoga grada Zagreba velikodušno „Matici Hrvatskoj“ besplatno odstupilo.

U Zagrebu, 15. travnja 1886.

U ime upravljajućeg odbora „Matice Hrvatske“

Ivan Kukuljević Sakcinski,
predsjednik.

Književni natječaj.

Pošto je dana 6. januara god. 1885. od odbora „Matice Hrvatske“ raspisani književni natječaj iz zaklade Dušana Kotura ostao bezuspješan, te se nijedan od stiglih rukopisa nije mogao raspisanom književnom nagradom nagraditi, to se raspisuje u smislu zakladnice ponovično iz zaklade Dušana Kotura književna nagrada (iz dohodaka ove zaklade za god. 1885.) u iznosu od tri sto (300) for. a. vr. „za jednu izvornu pripoviest (novelu ili roman), koja obziže barem deset tiskanih araka, ili dramatski proizvod bez obzira na obseg“

Natječaj traje do konca mjeseca decembra tek. god. 1886., do kojega se roka imadu rukopisi u običnoj formi podneti „Matici Hrvatskoj“ na ruke njezina tajnika.

Po odboru „Matice Hrvatske“ nagrađeno djelo postaje vlastničtvom „Matice Hrvatske“, koja ga je u smislu zakladnice dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

Zagreb, 15. aprila 1886.

Odbor „Matice Hrvatske“.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 1. svibnja 1886.

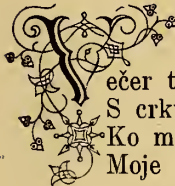
Br. 18.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Spominjanje.

Spjevao Josip Kozarac.

ečer tiha, ljetna . . .
S crkve zvono zvoni
Ko molitva sjetna —
Moje oko roni . . .

* * *
Bile njegda večeri
(Zlatna dobo gdje si!)
Kad opojen ljubavlju
O tvom vratu vjesih.

I tad zvono zvonilo
Kroz noć tihu, svetu,
Ljubav našu pričalo
Cielom Božjem svijetu.

A sad tužno tutnji mi,
Zviedzam jek mu zuji:
Tako spomen na tebe
Kroz dušu mi struji!

Struji, leti onamo
Daleko, daleko —
Gdje ti čelo klonulo
Na uzglavje meko . . .

Tuj ti oči cjeliva,
S čela brigu briše,
Bogu za te moli se
I u san te njiše.

A kad usneš, priča ti
O ljubavi bajke,
Ljuljanku ti popieva
Poput brižne majke.

Pjeva sladka dušice
Drage rieči ove:
„Donesi nam dane nov
I ljubavi nove!“

* * *
Večer tiha, ljetna . . .
S crkve zvono zvoni
Ko molitva sjetna —
Moje oko roni . . .

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

ao munjom raznio se glas po selu o nesreći
udove Jele i njezinih mornara, a mornari mo-
rali pripoviedati sav dogadjaj u zadnju tan-
činu.

Poslije podne legne Marko, jer mu je izkidano i
prozebilo tielo htjelo počinka. Legao, ali nije usnuti
mogao. Niz prošlih dogadjaja i novi naumi, nove od-
luke križale mu se glavom. Gledao je preda se čudno,
zamišljeno, kao čovjek, kojemu se u duši važne odluke
kolebaju. Napokon skoči, umije se, počestlji i navuče na
se čisto odielo, što mu ga otočani uzajmiše, na glavu
metne crvenu školjsku kapicu i uputi se k udovici.

— Dodjoh, Jelo, da se oprostim s vami i da vam

uručim novce, što sam ih u vašem odielu našao. Osušio
sam sve pomnjivo, ima nješto poderana i zgužvana pa-
pira, al novac vrijedi. Evo, ne znam koliko ih je, jer
nisam brojio.

— Bože moj, ja sam mislila, da ih je more raz-
nielo.

— Nije, našao sam ih u vašoj suknji.

— Hvala. Pa kud ćete? Zašto ne ostanete koji dan
kod nas?

— Ne mogu, Jelo.

— A kakva je sila?

— Idem u Amerike.

— Amerike!

— U Senju je brod, na koji ću se ukrcati. Kapetan me primio, a pašuš sam već dobio. Izkrcat ćemo lies u Marsilji, a odtud, ako Bog da, dalje.

Marko upre crno oko u udovicu. Jela osta smetena, tražila je mjesta pogledu, tražila kakvu rieč, tražila možda jasnoće u svojoj pameti.

— Jelo, smijem li vam koju reći, prije nego se rastanemo, reći onako, kako sam već tri godine govoriti htio. Dvie rieči! Nosim ih sa sobom po svietu, a muče me u duši, kao da bi nešto teška, pretežka nosio.

— Recite, Marko, šaptne Jela i predje rukom preko očiju.

— Vi znate, Jelo, sve, ako vam i nisam nikada rekao, al su mi vaše oči govorile da znate. Al ne bih mogao održati, da vam ne rečem i više toga. Polazim daleko preko mora, a vi ste vidjeli, što je more: Bog zna, Jelo, hoćemo li se još vidjeti!

Jela obori glavu, treptnuvši dugimi trepavicami.

— Čuli ste tko sam i što sam; srce mi ne bi podnielo, da me ne poznate bolje, da lakše uzdahnem, kad na vas pomislim, a mislim, Jelo, noć i dan, tako mi živoga Boga! Slušajte, govorit ću vam, kao da se izpovjedniku izpoviedam. Odrasao sam, vi znate, u onom kraju, gdje nije od nikud života; nit je šta uzorati, nit šta usjeći, a nemaš šta naučiti. Živjeti moraš, pa te moraju hraniti drugi. Kriviš prste i prevrćeš očima, a ljudi davaju kljastu i sliepu od milosrdja. Tako živu svi, takovu životu naučiše i mene. Bio sam prosjak. Prošao sam krajeve široko i daleko, gledao ljude kako rade, kako živu pošteno, kako smo mi prosjaci Božje ruglo na tom svietu. Zapeklo me u duši više puta, svaki dan mi kao nožem udaralo u srce: Prosjak! ruglo! — Prosjak! A u meni bilo nešto, što me je tištilo, što me gonilo, da budem drugo, nego prosjak, da budem čovjek pristao svud i svakuda, gdje poštene ljudi živu. Sjeo bih i zamislio se, mislio dugo, pa se onda sebi smijao: Kukavico! Zanata ne znaš nikakova, blaga nemaš, a sve što umieš, to ti je, da izvrneš lice, pa prosiš: Udielite!.. Vjerujte, Jelo, sramio sam se sama sebe, a moji mi ljudi govorili da sam oholica, pa mi se u oči smijali: Ne batinaj, beno, po svietu nakažen, budi gospodin!.. A mene to grizlo, mrzio sam njih i proklinjao rodjenu mater, koja me je Bog zna gdje rodila...

Tako dodjoh u Trst. Zavirih jedanput u malu kućicu s kraja grada i moljah talijanski, da mi što udiele.

— To je Podgorac, kojega žuli djelo, pa prosjačijom ljude krade, reče hrvatski maljušan čovjek, što je uz trojicu oko malena stola postole šio.

— Bih, radio bih, živi me Bog ne pomogao, što ne bih, rečem mu iz duše. Al što ću raditi? Da sam naučio zanat kao i vi, ne bih se ni s carem mienjao.

— Imaš zdrave ruke; poznam vašu majstoriju, kako se umiete nakaziti, kad prosjačite po svietu.

— Pa što će mi zdrave ruke, kad ništa ne umiju?

— Jak si, mlad si; u luci je dosta brodova, a ljudi malo, da krcaju i izkrcavaju; nosi, muči se, kako se drugi ljudi muče.

Odem k luci i s mjesta nadjem posla. Nosio sam iz broda drva i dobivao dosta. Prosjačijom mogao sam zaslužiti više, al mi je ona zaslužba bila milija, jer je bila poštena. Njekako sam se pomirio sam sobom, njekako smjelije gledao u sviet, a u duši mi bilo voljko. Tako sam radio mjesec dana, uvijek prvi stigao na posao, uvijek ga zadnji ostavljao. Jednom me upita gospodar: Jesam li pismen? A da, rekoh. Razumiješ li, koja roba valja, a koja ne valja? Razumijem, gospodaru, naši se ljudi svi u to znadu. — Pa dobro, reče, ostavi taj posao, eno ti u magazinu lagljeja, al radi samo pošteno. — Hvala, gospodaru, a Bog i duša, pazit ću, kao da bi sve moje bilo. — Činilo mi se, da mi je počeo svitati sretni dan, da ću odtud dalje pa dalje sve radeći, sve štedeći... Pa Bog zna, kako bi bilo. — Gospodareva družina bili sami Talijani. Nisu me trpili, gledali me kao bielu vranu u svom društvu. Zadirivali u me svaki dan, a ja sve mućao i čekao, dok se smire. Al opaka duša ne miruje. Jednom mi se dovuče njekakvo malo, sgrčeno Talijanče, pa povuče za brk, da mi je iskra pred očima sinula. Mući, Crovato, ja te imam rado — reče sgrčena duša, a drugi se smijali. — Drugi put bockaju ga drugovi opet, sgrčena nesreća posegnu na me, a ja pljus! Trenom skoči na me petorica, pa udri. Tko se ne bi branio? Izvučem nož, manem oko sebe, njekoga sam dohvatio, ako ne i dvojicu, pa bježah odtud kao bez glave.

Kud ću? Bojao sam se pravice, u Trstu mi već nije bilo stanja. A što bih drugdje radio? Kako mi je gorko bilo! Tek sam se vratio bio med ljude, a već me opačina njihova ugnala u zlo; tek sam se mašio bio poštena posla i već si okaljah ruku ljudskom krvi. Oj nesretnih ruku, koje ništa ne umiju! Da sam bez njih, živio bih pošteno, jer tko ne može raditi, nije sramota, što ga drugi hrane. Teško, teško mi je u duši bilo, Jelo moja! Nješto me stezalo i vezalo u prsima, kao da će mi suze na oči provaliti. Putovah dalje kao što sam i prije putovao: prosjačeći.

Vratim se kući i nadjoh staroga otca u postelji. Majku i sestru udavila kolera prije, a njega shrvala bolest. Nadjoh ga jedva živa, a on mi pod smrtni grieh pripoviedao sve... Ne pitajte, Jelo, toga vam ne ću reći, što mi je starac kazivao. Ej, onda sam se razplakao. Pošao sam daleko u strmac, stisnuo oči šakama, pa plakao, stenjao kao malo diete.

Bilo jeseni. U vas dozrievalo groždje, pa podjem na školj da radim. Jedne zore uranio i da ću k moru, a djevojka rumena kao jabuka, stidna kao cvietak, a liepa, Bože moj, ljepša nego je ona zora bila, prodje kraj mene i nazove mi dobro jutro. Nikada mi do tada ne stala pamet, ne zaigralo srce kao taj čas. Gledao

sam ju, kako izmiče preda mnom, a nešto mila, sladka uzavrelo u meni i prepunilo mi dušu. — Sretasmo se, a ona bi me pogledala svojim milima očima, a ja bi potrnuo od onoga, što me je onako sladko i tužno po srcu grijalo. I mislio uvijek o djevojci — a u duši mi jeknu: Prosjak! — a otčeva pripoviest oživi preda mnom... Kako bi me zabolilo, Jelo moja! A da me je tko onaj čas prosjakom nazvao, smrskao bi mu bio glavu, pa skočio u more veselo, kao da bih na dnu one dvie premile oči vidio!

Da, Jelo, vi ste to bili. Sretao sam vas svaki dan, jer sam tražio kuda ćete prolaziti. Vi bi se zarumenili, oborili oči, a meni bi bilo mило i sladko, da bih od milja proplakao. Prije bih bio na vruga udario, a tad postadoh mek kao vosak, plašljiv kao diete. Liegao i mislio na vas, uranio i mislio na vas, a kroz dan se trovao gorkom žuči: Ti si prosjak!

Tad jedne nedjelje nosili se po selu barjaci, svirale mješine, pilo se vino, igrali ljudi. Sve je bilo veselo, samo sam ja obilazio samotne, obrane vinograde bez pameti, bez srca, bez života, onako, kako bi išao čovjek, da mu izciediš iz glave mozak. Da, Jelo, taj dan ste se vi s pokojnim starim Peratom vjenčali. — Ne plašite se, Jelo! Niste vi krivi, otac vas je na to silio. A mene ne bi bili uzeli. Kako bi? Prosjaka — tko bi prosjaka uzeo?!

Odoh opet u sviet. Češće bi me ljudi gledali sama, zamišljena: Pijan je, govorili. Da, bio sam pijan, al ne od vina. Gorila mi glava pod darovanom gospodskom kapom. svislo mi srce pod prosjačkom haljinom. Tako sam išao po svietu i nosio u srcu i pameti vas, samo vas. Nikoga drugoga nisam ni imao!

Tako sam došao prekjueer i u Senj. Što bih vam dalje govorio? Vidio sam vas, a stara me rana zapeče jače no ikada. Bježi, bježi prosjače, bježi kud godj, samo da nje ne vidiš! — Ponudim se na brod i primili me. Tad jučer podjoh kući, da izručim komu ono komadić kućice, dokle se, uzhtije li Bog, vratim. Kad se digla bura, spazih vašu barku. Za koga bih radje poginuo, nego za vas? Koga bih radje spasio, nego vas? Ni dušu svoju. — Dalje znate, Jelo. — A eto došla doba, da se rastajemo. Ne zamjerite, Jele. Morao sam reći sve do zrna; da nisam, tištalo bi me, kao kamen. Sad ću lakše po svietu, jer mi se čini, kao da sam veliki stari dug izplatio. — S Bogom, Jelo!

Prosjak pruži ruku, Jela ju prihvati, a dvie debele suze zasjaše joj na velikih, mrkih trepavicah.

— Ne plačite, Jelo! Nije vam teže nego meni. I te suze kanut će gdje kad na moju ranu, pa će ljuto peći. . . Jelo, budite sretni! . . .

Ženi podrhtavale noge, tielo joj se sagibalo sve više kršnomu prosjaku, dok ne klonu na njegove grudi, pa zarida jecajućim plačem.

Prosjak ogrli to puno tielo, nagne joj lice k licu,

pa šaptaše tiho, meko: Smiri se, Jele. Pusti da postanem valjan čovjek, za prosjaka ne možeš . . . Čuvaj mi vjeru. . . S Bogom! . . .

Prosjak poljubi liepu ženu i izleti iz kuće kao bez glave.

Pun mjesec sjao nad tihim morem, sred mora plo- vila barka. — Mladji drug sluša bolnu Markovu pjesmu, što se gubila preko mora. Sluša ju i uzdiše kadkad duboko; pjesma mu se hvata srca, razumije ju kao majka glas svoga čeda. — To je pjesma nepisana nigdje, pjesma što se vine iz grudi sama, vine lako kao krilata mlada ptica iz svoga gnjezda.

* * *

Zorom stigne Marko u Podgorje, odkud je kao i svi mu zemljaci već u šestoj godini pošao u sviet, da izuču „zanat“. O „svietu“ nije do tada znao ništa. I kako bi? Od začadjene kolibe jedva bi se kojom stotinom koračaja uz malenu si družinu udaljio; na ostru kamenu otvrdnula mu bosa noga, gazio po njem kao gospodsko diete po mekih sagovih, a taj krševiti kraj bio njegov sviet. Znao je, da su u susjeda Grge najveće smokve, u Mašinoj ogradi najrumenije breskve, u Mili-noju krčištu najveći grozdovi. Sit nije bio nikada kao ni mršavo kljuse, na kom mu je sestra u grad suhorke gonila. Kad bi otac, vrativ se iz „svieta“, uz ognjište pripoviedao, da je vidio gradove, velike kuće, uzidane jednu tik druge, ljude odjevene liepo i bogato, žene u svilu pune zlata i prstenja, sjećao bi se Marko nekakva maglovita sna o gradu i ljudima, a onda zamislio u sret-nike, koji velike pogače miese i svaki dan siti jedu. — Jednom je projašio mimo njihova zaseoka takav gospodin iz grada. On ga je gledao, a pred njim opet oživi onaj san o gradu i gospodi. Njekakva zagonetka mučila mu malu glavicu, kao čovjeka nova zamisao, koje ne može na čistac iz tamne duševne dubine iznieti. — Usmjeli se i pridje gospodinu, koji je napajao konja:

— Jesi li ti iz grada? upita Marko gospodina.

Gospodin ga pogleda i nasmješi se: — Pa što bi ti to rado znao?

— Jesi li ti gospodin? nastavi mali.

— Jesam, smiešio se sladje gospodin.

Ti kratki odgovori ne udovoljiše Markovoj želji, koja je hitila za jasnom nekom izvjestnošću. Htjede se zlovoljan udaljiti, nu gospodin ga sustavi i, mašiv se rukom u žep, dade mu srebren novac.

Srebro u Markovoj blatnoj ručici razpršti maštanje. Mnogo je valjda to srebro vrijedno, jer je mati nemilo tukla sestru, kad se je jednom plačući iz grada vratila, da je takov novac putem izgubila.

Marko je nosio svoj novac po zaseoku kao amanet. Druga mu djeca zavidjahu, prateći ga u rpi, kud god je sa svojim srebrnim novcem krenuo. Koliko je snova zasnovao, što bi kupio za novac, koji mu se u stisnutoj šaci u meso upilio. — U večer prenašao novac od rupe

*

do rupe. kao mlada mačka svoje prve mačiće. Zakopao ga pod ognjište, ali se bojao da ne izgori, kad ručak zavari; odnio ga iza kuće i zakopao, ali ga opet izkopala bojazan, da će se trag zakopanomu blagu lako odkriti; spremio ga pod škrinju, ali se tu bojao, da ga sestra ne izmete, pa otme. U nikoga nije imao povjerenja, nosao ga u šaci i u ustima, a napokon ga sveza u rubačicu i, stisnuvši obima šakama uzao, usnu snivajući o gradu i gospodi, srebrenom novcu i hajducih, koji su navalili, da mu blago otmu. Prene se, napipa uzao i skoči sretan iz kreveta, jer je već zora cikala, a u kuhinji pucketala vatra.

Otac se vratio iz šume i doprtio na mršavom kljusetu suhorke. Marko pruži pred oca dlan, na kom se sjao srebren novac.

— Daj, Marko, da ti to otac sahrani, reče stari.

Mali se sjeti, da je otčeva molba gotova zapovied, pa udari u plač. Siromašna li bogataša! Sve se sjatilo na njegov novac: susjedi bi ga pokrali, mati kupila kave, otac duhana, a sestra odniela u grad. Gdje bi se nejačak tomu uklonio? Otac nastavi nježno:

— Daj, Markice, pa ću te sutra povesti u grad. Ima ti u gradu više gospode, nego u nas prosjaka, a svak ponješto daruje.

— Ti bi me prevario, otimao se mali.

— Ne ću, kruha mi!

— A kad ćeš me povesti u grad?

— Sutra.

— Na! — poda Marko novac.

Otac održa rječ. Zorom drugoga dana sjedoše Marka na suhorke, a otac i kći koracahu za gladnim konjčetom. Već je sunce pripeklo bilo, kad dodjoše na po sata do grada. Otac skine Marka s kola i pusti kćer da podje napred. Kad ostaše sami, povede ga u hlad pod ogradu i dade mu prvi naputak, kako se u svijetu „živi“.

— Čuj, Marko, ja ću biti sliep, a ti ćeš me voditi na štapu. Kad dodjemo, gdje ćeš prositi, ja ću mrvu povući za štap, a ti skini kapu, pa moli: Udielite sliepcu siromaku, koji ne vidi sunca ni mjeseca. — Hoćeš li znati?

— Udielite sliepcu siromaku, koji ne vidi sunca ni mjeseca, — opetovalo pažljivo djače plašljivim glasom.

To sjeme prvomu nauku uhvati korien u Markovoj duši. Do mala je znao sve varke i pretvaranja prosjačka.

Teško mu je bilo svake večeri izbrojiti izprosjačene novce otcu. Jedva bi koji krajcarak sakrio u poderanu prtenu haljinu.

Jednom išao po gradu širokom ulicom, kad se pred njim izlije iz jedne kuće stotina djece, puna vriska i smieha, skoka i trke. U rukama su nosila sva djeca knjige — to tajno čudovište, u koje se u Markovu selu samo pop i mežnjar razumio.

— Je li? nagovori on jedno djače. Ti si školan?

— Jesam, omjeri gradsko diete velikima očima prosjačica.

— Učiš li knjigu u školi?

Djače mu se nasmije i dozva nekoliko drugova, da se našale oko osamljenoga Marka.

U to se približi vrišćućoj rpi star gospođin, a mali posprdljivci nikom ponikoše.

— Što bi ti? upita prosjaka.

— Kupio bih knjigu.

— A znaš li čitati?

— Ne znam.

— Pa šta će ti knjiga?

— Učit će me iz nje stric Vida.

— A što je tvoj stric?

— Mežnjar, — odvrati Marko ponosito.

— Dodji, ja ću ti dati knjigu.

Taj dan zapinjao Markov zanat. Sjeo u dnu grada pred kapelicu, pa raztvorio oči nad listovi, koji su onimi kvakami izpisani bili. — Ovo je slovo i ovo je slovo — upirao Marko prstom od strane do strane.

Strahom se taj dan vraćao u skrovište, gdje ga je otac čekao. Malo, veoma malo je zaslužio. — Nemilo je tukao otac Marka, a Marko legao na zemlju, podmetnuo šakami ledja i stisnuo živo pod sobom knjigu, da ju od oca obrani.

Te zime učio stric Vida Marka čitati i pisati.

— Ovo je slovo „t“, ovo „a“. Kad su skupa, čita se „ta“, a dva „ta“ čitaju se „tata“.

A marljivo djače vježbalo se cielo odpodne, pisalo dva „ta“ po sto puta, pa šaptalo: Dva „ta“ čitaju se „ćaća“.

Napokon je Marko u proljeće šlabikovao cielu knjigu i pisao prstom u piesak i ugljenom po kamenu svoje ime: Marko — i nametnuto ime tudjega oca: — Vukušić

(Nastavit će se.)

Domišljaji J. Sundečića.

XXII.

Bruto mačem, Obilić handjarom
Narodnim se okrutnicim svete;
Ima zgodâ, kad ni nužda grmne:
Umeti ga — da te ne umete!..

XXIII.

Ne daj svoga prava,
Ma ti prsila glava;
Čim si právo dao,
Ti si u grob pao.

XXIV.

Sve i da si tudjinu u vlasti,
Ne sm'ješ svoje brložiti časti;
Nit ne ljubiti narodnosti svoje,
Niti svoje — zanijekat boje.

xxv.

Dvie su u nas grdne màne,
Što nas nište i tamane:
Prva, — što smo još nezreli,
Druga, — što smo preveć vreli.

xxvi.

Ni jedinstva narodnoga,
Ni imena uzvišena,
Koje bi nam pod krov jedan
Okupilo sva plemena,
Mi nemamo; ... niti znamo
Drugo činit — no se klati,
I krvnički brat na brata
Ka' smamljeni ustajati. —
Od dvie — jedna ostaje nam:
Il' se smrtnih grieha kanit,
Il' sa sobom sve u crni
I vječiti grob sahranit. . .
Na probir nam šta volimo:
Zajednicu — ili raku? . .
Slavan život — ili robstvo? . .
Slobodicu — ili tlaku? . .
Zbilja nam se skosnut valja
I otresti stare rdje,
Brže ćemo k cilju doći,
Što nas bratstvo stegne tvrdje.

xxvii.

Nije kriva kôb,
Što je narod rob,
Sam je narod kriv,
Neznav' da je živ.

xxviii.

Kukavica kunja samo
U proćelju kod ognjišta,
A junaci lete tamo

Gdje su žešća razbojišta;
Što se s veće truda steće,
Poštenje nam čini veće.

(Iz moje „Vršidbe“)

xxix.

Za svakoga sunce grije;
Za svakoga dažd nahodi;
Za svakoga loza zrene;
Za svakoga njiva plodi:
Ali ipak slabotinji
Silnik na vrat ispinje se,
Hljeb, sunašće, dažd i vino
Razgrabi joj i ponese.

xxx.

Ko mi je vrag,
Nije mi drag;
Ko mi je tudj,
Nije mi svoj;
Ko mi je brat,
Taj mi je moj.

xxxi.

Ko od brata brata luči,
Il' medj' braću razdor sije,
Nečovjek je; ... grjehota je
Da ga Božje sunce grije!

xxxii.

Svaka grana k svome kreku;
Svaka tica k svome jatu;
Svaki sinak k svojoj majci:
A brat svaki k svome bratu.

xxxiii.

Što je sloga, — znade onaj,
Ko je slogom stvaru čuda;
Ko s' ne klanja tom božanstvu
Bezbožnik je ... il' je luda. —

xxxiv.

Zašto Srbin viće,
Da nema Hrvata? . .
Zašto Hrvat traži
Sa Srbinom rata? . .
Ta njihova borba
Uništiti će oba,
Pa im se na svietu
Ne će znati ni groba.

xxxv.

Da imamo pameti? . .
Mi bi već po tome,
Iz šaka se oteli
Pasjem klanju svome:
Što vidimo dušmane
Sveg što nam je naše,
Da se ljuto bratimskog
Našeg sklada plaše;
Pa se nam obližujuć
Hulje oko nogu,
Pod nas vatru podmeću,
Da nam sprže slogu.

xxxvi.

Ne okriepi mršavu
Njivu s neba rosa;
Uz misao sprčenu
Sprčen je i posâ. —
Na krilima orlovi
U nebo se dižu,
A po zemlji tromavo
Sitni crvi gmižu. . .
Uzdignimo misao,
A tresnimo krilom,
Pravi borci ne streću
Pred nikakvom silom.

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

X.

Kotarska varoš Brčko leži na brežuljastoj obali Save. U tom gradiću mieša se prostonarodni duh bosanski s duhom civilizovane Austrije. Grad Brčko bješe prije okupacije trgovački ključ na Savi, koji je otvarao trgovačka vrata s jedne strane izvozu zemaljskih proizvoda iz Bosne u područje austrijskih zemalja, a s druge uvozu u Bosnu razne trgovačke robe ne samo iz Austrije, već i iz prekomorskih krajeva. Najživlje se trgovalo u Brčkom bosanskom šljivom, koja je u svjetskoj trgovini osobito cijenjena. Dok ne sagradiše željeznice od Broda do Sarajeva, moglo se prometnuti u Brčkom šljive u vrijednosti od 4 do 10 milijuna forinti. Poslije okupacije pala je ta trgovina gotovo za trećinu, a uvoz ostale robe u Brčko gotovo za polovicu. Ipak se još danas broji Brčko medju prve trgovačke gra-

dove Bosne. To mu ne može oteti nikakva saobraćajna uredba već radi njegova sretnog položaja na obali brodive rieke.

Godine 1878. bi Brčko bombardovano, pa je ljuto stradalo. Sva čaršija s bogatom zalihom trgovačke robe pretvorila se silom požara u hrpu pepela. Nu od ono kobno doba podignulo se iz pepela novo Brčko kano fenič-ptica. Tu se upravo opaža važna točka Brčkoga, jerbo se toli hitro pridiglo i oporavilo.

To spomenuh za sada samo mimogred, a bit će mislim do skora zgode, te ću moći što potanje opisati taj grad.

Na minari novo sagrađjene džamije učaše mujezin sabaha. Bliedozračne zvijezde izčezavahu sa vidika pred rumenilom iztočne vedrine. Dan se tek razaznavaše, a

čaršijom i pokrajnima sokaci povrvi mnogobrojna svjetina iz obližnjih i odaljih sela. Tek uzeše kraj Save muhamedanci avdést, već se natisnuše seljaci, umivajući si lica, perući ruke i noge, jer im je danas čiste puti stupiti pred carsko povjerenstvo u belediji.

Domala sakupiše se pred beledijom sinovi bosanske majke, sve to kršni junaci ko vitki jelići. Odjeveni u čisto bijelo ruho od domaćega platna, prigladih bujnu kosu povrh čela, pričvrstiv ju češljem u luk svedenim. Tjeme glave prikriše crvenim fesom, omotav ga šalom. Svakomu čitaš na licu njeku odvažnost, njeku pritajenu radost; ali opažaš časom, kako mu se nadvuče na oči i čelo njeka sjeta i bol. Pa kako i ne bi, kad pogleda pokraj sebe otca, majku ili koga miloga od roda i svojadi, gdje rukavom suze tare i prigušuje tugu. Nije Bošnjak naviko glasno plakati, ne da mu junačko srce, okorjelo od muke i patnje kroz stoljeća, ali ima zato osjećaja i te kako nježnih i tankih. Nije šale, ta drhéu svojaci i momčad i u onoj zemlji, u kojoj se vojni zakon već stotine godina vrši, a kamo li ne bi Bošnjaci, koji evo prvi put stupaju pred zeleni stol, koga zapremiše mala i velika gospoda s opasanimi sabljama, koja će odlučiti, komu se je vratiti u naručaj veseloga babe i majke, komu li poći u vojne redove.

U toj je vrevi kano medju bielim cviećem po koji crveni, a to su varoški momci, koji nestrpljivo očekuju istu sudbinu. Varošani obukoše svečane haljine, niz prsa po bijeloj tvrdo izglačjenoj košulji prionuo nekome srebrn, a nekome zlatan lanac, za koji priputao sat i zadjeo ga pod koparan. Crne oči, crnomanjasta lica, visoko čelo, vitki stas i ponosito držanje: gotovo ne razabireš medju jednim, drugim i desetim znamenitih razlika.

Stipan takodjer priveo svoju momčad pred belediju. Za čudo je medju timi momci i Marijan, koga dovedoše sinoć u kotar naopako svezanih ruku.

Dotjeravši oružnici Marijana nekako oko sata poslije ponoći, izručiše ga zaptijam, a ovi, poznavajući Marijana, ne htjedoše ga patiti, već mu dadoše konak u svojoj odaji, a zorom ga pustilo na slobodu.

Već za rana prijavio je Stipan kajmekamu, da je Marijan bježao; ali sada podlo laza pred Marijanom, kano da nije „niti luka jeo, niti lukom vonjao“. Do njega se došuljao i Božo, tarući si prisilno suze, kano da ga je tuga sorila od žalosti za Marijanom.

Marijan presjecaše mrkim pogledom namrštena čela himbu Božinu.

— Marijane! progovori Božo, — ako te uzmu u askeru, teške li ćeš patiti patnje! Bolje bi ti u goru, pa bilo baš iz redova vojske, nego li mučiti muku. Prvi ljudi kažu, da će se povratiti stari vakat, pa ćeš s nekolicom groša platiti askeriju i slobodan biti. Bolje ti je, sinko, i po godine prokukati u planini, nego li u askeri, gdje bi mogao i glavu izgubiti. Pa kada se povuče švaba iz Bosne, vratio bi se ti iz planine kô da i ništa ni bilo

nije, a Turci će te smatrati junakom, što se niesi dao skućiti pod pušku. Pobjeći će i više njih.

Marijan si od jada ustnice grizao. Ne boli njega, što bi i u vojsku pošao, već što mu dodija nepravda i što ga zlobnik Božo još na gore svjetuje. Najednom opazi majku u domjenku s nekim znanicami. Podje k njoj, a mati ga ogrli obima rukama i po stotinu puta ljubeći mu lica i čelo, poče iznova nabrajati svoju tugu što ju je propatila posljednje noći. Nije ni oka zatvorila, već plačući probdila noć. Marijan joj na to pripovjedi svoju kob, prieteći se pjesticom Stipanu i Boži. Taj čas prodje kakovih desetak momaka pjevajući i podcikujući.

— To su dobrovoljci! klikovaše ljudi. Doista to bihaju dobrovoljci, koji svojim oduševljenjem i radosti ustaviše na čas svaku suzu u očima raztuženih roditelja. Na jednom imadoše se svojaci i roditelji rastaviti, a pozvana momčad u redove stati. Taj trenutak nasta žamor i ponovi se tuga još bolnije, još očevidnije.

Vojnici s nataknutimi bodovi na puškah obkoliše bosansku omladinu i ne dadu nikomu više u doticaj s roditelji i vojaci, jer počima prozivanje i žriebanje. Čulo se bolno jecanje majkâ, koje se prisloniše gdje gdje na stieniu, navukav si maramu na oči i kradomice gledeći u redove. Zaptije i oružnici obilaziše, redajući omladinu i prozване vodeći u beledijsko dvorište. Sa svih strana zatvore vojnici sokake, a pred beledijska vrata postave stražu. Na dvorištu poredalo momčad. Već se i podne prikućilo, kada tek započe pregledavanje i izbor.

Ej, da vam je bilo vidjeti, kako hite iz beledije momci, koje pustilo. Kano bieli golubovi, svaki je hitio u dugačkoj samo košulji, noseći opanke, šal, koparan i pas u naramku, jer ne stiže ni da se obuče od prevelike radosti. Roditeljem igra srce od veselja, ogrli ga mila mati, ko da ga ne vidje već desetak godina. Sada se lomi i zalaže pita, rakija pije, a vesela pjesma razlieže.

Koje uzelo, oni se u sobi beledijskoj uzpinjaše na gvozdene rešetke. Jedni se razgovaraju s bábom ili majkom, koja stoji pod oknom, gušeći se plačem; drugi se uhvatiše u sobi u kolo — a cigančad svira i pjeva.

Na hodniku prozivlje vodnik i najednom vikne: „Marijan Zečević Jurkin!“

Stotina ih načulilo uši, da čuju, kako će proći Marijan. Za nekoliko časova ču se pozdrav: „Živio brate Marijane!“

Eto, već ga pozdraviše vojnički novaci, — pozdraviše novoga druga. Marijan se nadnese nad okno, tražeći očima mater. Taj mah mu otvrdnulo srce, nit se smije niti plače; zna on, da drugačije nije, ali je uvjeren, da je to nepravedno bilo. Jurke ne pustiše blizu, već ju tješiš, da će se Marijan za tri godine opet vratiti.

Jurka se uhvatila za glavu, pričinu joj se, da joj pred očima sunce potamnilo, jedva ju žene uzdržale, da se na zemlju ne sruši. Slični prizori često se ponavljaju.

Oko ikindije sasvim se promieni dojam na licima. Oni, koje propustilo, zaplivaše u veselje, zapodjev od milja razgovore, a unovačeni igrahu i pjevahu. Toliko oduševljenje i priegor ublaži tugu roditelja.

Božo se često povlači pod okno, nješto namigivajući Marijanu, hoteći ga uputiti na zlo. Marijan škrinu zubima — slomio bi mu vrat i satro život.

Prikuči se i akšam. Polumračak nadnio se nad zemlju. Prostrana beledijska dvorana sva je razsvietljena. Na sred stola, pokrivena zelenom čohom, plamte dvie svieće, a na drugom manjem stolu stoji propelo i knjiga kuran. Izbor je dovršen. Uzelo 48 momaka, a među njima deset dobrovoljaca. Svi novaci unidjoše u sobu. Kršćani i hrišćani vrstaju se u četiri reda o pročelje stola, a muhamedanci stanu postrance.

Kadija uzme kuran, stavi ga pred svieće, a muhamedanci polože na nj ruke i zakunu se. Pod konac opetujući kadijine rieči izgovore: „Vallahi — billahi!“

To bijaše trenutak, kada zavlada grobna tišina u

dvorani i na dvoru, — samo se čule ozbiljne rieči svete zakletve. Zatim se kršćani i hrišćani zakunu, obrekav austrijskomu caru vjernost i odanost, pripravnici žrtvovati isti život za obranu cara i domovine.

Poslije zakletve uvrstaše se momci na dvorištu u dvoredove, a o lievo i desno krilo pridruži im se oružana pratnja od pol satnije vojnika. Vojnička glazba zavisira poznatu pjesmu: „Oj Bošnjaci, oj junaci, hajdemo!“, te uz svirku krenuše u taborište. Sve se živo natisnulo sokacima za vojničkim novaci, koje bosanska majka odhrala na diku i ponos caru i domovini.

Doista, nikada za života nije me se tako dojmila rieč kano ona, koju progovori do mene neki ostarjeli Bošnjak prolazećim novakom: „Do sad ne imadoste ni toliko prava, da se oružanom rukom odužite vapajem biedne otačbine. Prvi ste, vi djeco, sretnici, — a nijedni ne bili posljednji, dok bude svijeta!“

Pravo li ga reče, čestiti starče, u zlato ti se skovala!

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Nmalo po malo kao da se primirivao, te je najzad postao i nješto razgovorniji, ali nema sumnje, da se je grizao i žalio što je doživio. Njekoliko mi je puta napomenuo putem, da šutim. Bilo je već prilično u noć, kad smo došli u tabor. Kod križa nas je čekao konjušnik, a mi odjahali, predali mu konje i pješke pošli k šatorom. Na rastanku još se jednom knez obratio k meni, položio mi ruku na rame i iz tiha rekao:

— Molim te, drago moje, ni rieči nikome! Sutra ću narediti, da ti se od sv. Vojtjeha počevši doznače doživotno Viskitke.

Duboko se poklonim knezu, a on ni ne pogledavši me odšeta pod šator.

Mene su znanci čitavu večer tražili po taboru, vikali po šumi, misleći da sam valja da gdje na lov zabasao i zabludio u šumi. Kad im se pokažem, a oni navale na mene pitajući, gdje sam bio. Žao mi je bilo kneza, a baš ni Viskitke nijesu tek što godj, — pa ja njima laži i maži, kako sam zalutao i tumarao po šumi. Briga mene, hoće li ne će li vjerovati, ja sam se izkopao, a oni neka se domišljaju, šta im je drago.

Sjutra dan krenemo natrag u Niesviež. Bog sam neka znade, što je bilo knezu: postao je iznenada silno željan zabava, a činio nam se veseo, kako ga već odavna nismo vidjeli. U dvoru dan na dan plesovi, koncerti i zabave svake ruke, a koliko se ljubavi zaprelo a ne doprelo, ko bi mogao izbrojiti! Može biti te mu se činilo,

da će spomen na onu nesretnu zgodu zatomiti, a kad tamo spominjanje izlazilo sve to življe.

Nadošli su događaji, koji bi u istinu morali zamesti trag svemu što je ikad knez doživio, ali u kneza je bila poštena savjest, koja mu je neprestance iznosila na oči grieh.

Koliko smo ga puta čuli, gdje spominje Feliciju! Njena ga je uspomena pratila, kad se eno po tudjem svijetu potucao, s njom se vratio u svoj rodni kraj. Godine su prolazile, a knez, koliko mu god puta pala na pamet Rabka, stresao se i uzdahnuo pomislivši na Vojžbunove. Više puta je bila jaka jedna jedita riečca onako nepromišljeno izrečena, ili ime, lice, najmanja okolnost, da i sam lov — sve je to bilo jako podsjetiti kneza na Vojžbunovu . . . a knez oborio oči, vidio si, da se još nije izmirio sa sobom.

A gdje su već iza nas ljeta naše mladosti!

Namjerilo se ubogo momče, što no slučajno nosilo ime Vojžbunovo, a inače ni u kakvom rodu s Vojžbunom, — knez ga uzeo u dvor, proturao u vojsku, doznačio mu godišnji dohodak, u obće pazio ga kao svoga.

Medjutim je u Rabci već odavna nestalo Vojžbunovim i traga i glasa. Vojski je par godina iza onog našeg noćnog posjeta umro, a gospodjica Felicija, kako se pripoviedalo, prodala nekome dobarce i otišla Bog sam znade kamo. Govorkalo se, da je pošla u Viluo i stupila u nekaki samostan.

Kad smo se, po što smo dugo izbivali iz domovine,

vratili u Niesviež, o kome nismo ni u snu sanjali da ćemo ga nikad više vidjeti, pošalje me odmah drugi dan knez u Rabku, da se propitam za Vojžbunove, jer se o smrti starog Vojžbuna i ovo i ono govorilo. Podjem do plemića, što no je kupio Vojžbunovo imanje, ne bih li kako izpipao istinu. Kako sam došao tako sam i prošao, novi vlasnik, kupivši od ovlaštenika dobarce, nije mi znao upravo ništa da kaže, tek da je čuo od ljudi, ut fama fert, da je gospodjica Felicija odmah, kako joj se otac prestavio, otišla u samostan.

To nije bilo knezu dosta, te mi rekao, da je gotov dati sto dukata onome, koji će mu izvjestno dojaviti, kuda se djela Vojžbunova. Ali da je knez i dvie stotine dukata obećao, ne znam, bi li se ko podjemčio dokazati mu istinu o Vojžbunovoj, — a što sam ja dobio onih sto dukata, imadem zahvaliti pukome slučaju.

Uputivši se jednom u Viluo poslom kneževim — bilo je grozno vruće — naklopim se ja onako izmučen od puta i žege baš ljudski na hladnik*). Kako sam bio gladan, jeo sam upravo bez mjere. Jedva što sam ustao od stola, a ja osjetim, da mi nije najbolje. Ja segnem za običnim svojim liekom — rakija sa paprom — ali ne pomaže. Navalila na me strahotna groznica tako te sam sjutra dan u vrućici stao bome već i buncati. Sa mnom je bio jedan momak, ali šeprtlja, da mu nema ravnog: videći me onako bolna, udario jaukati, plakati i ruke lomiti. Kad je vrućica malko popustila, morao sam se riešiti, kad nema druge, da me prenesu u bolnicu milosrdnih sestara.

Znajući da sam knežev, dali su mi posebnu čistu sobicu, i istom što sam se svalio u krevet, eto ti k meni stare jedne milosrdnice sa još jednom sestrom, da vide šta mi je i šta mi treba. Vidjele su, da je groznica, i to baš čestita groznica. Meni se pričinilo, vjere mi, kao da mi je groznica malko jenjala, čim sam ugledao sestru, koja je sa starijom došla. Niesam se je mogao dosta nagledati, sve mi se činilo, kao da prepoznajem nešto u njezinom licu.

Ali gdje sam je i kad sam je vidio, niesam se nikako mogao da dosjetim.

I ona je poglédala na me, kao da me je prepoznala, ali se u brzo okrenula starijoj sestri, koja je upravo naredjivala, što da mi dade i što da čini samnom.

Njekoliko sati iza toga, kako su me smjestili u bolnici, napadne me po drugi put ta prokleta groznica, te sam se iznajprije tresao od zime, da su mi sve zubi cvokotali, a za tim me snapadne vrućica, da mi je glava gorjela, a ja snatrio.

Šta je u taj par sa mnom bilo, ne znam, ali sjutradan, kad sam se sa svim slomljen probudio, osviestio i otvorio oči, a to preda mnom sjedi uz moj krevet ona mladja sestra.

Zagledam se u nju — ona nije ni opazila da sam

*) Člodnik, nekako jelo.

se probudio — i na jednom mipukne među očima, a ja opazim pred sobom Vojžbunovu.

I zbilja, to je bila ona. Na obrazih joj je bilo vidjeti tragova godinam, al uza sve to bilo je vidjeti i tragova njegdašnjoj ljepoti. Bio sam siguran — u jednu ruku, a u drugu sam sumnjao; sad bih prisegao, to je ona, sad opet — a Bog zna, je li to ona? Kako sam bio prije toga u vrućici, niesam se pouzdavao u oči. Bilo šta mu drago, ja se riešim da je pitam.

Groznica nije odmah popustila, premda su me neprestance zalievali nekakom gorkom, žutom, gustom, bljutavom ljekarijom, ali paroksismi kao da su sve to slabiji bivali. Drugoga dana, kako mi se ta Vojžbunova podjedno vrzla po pameti, nagovorim sestru, što me je njegovala, pitajući je kako joj je ime.

— Redovničko mi je ime Marija, odgovori i pogleda me ozbiljno. — Kao da sam vas negdje vidjela, ali ne mogu da se sjetim gdje.

— I meni se tako čini — odvratim. — Da ste vi ona, za koju vas držim, lako bih vam rekao, gdje smo se i kako i kada vidjeli. Tad bih rekao, da je preda mnom gospodjica Felicija Vojžbunova, kćerka Vojskoga iz Crvene Rabke.

Lecnuvši se na te rieči porumenjela je sestra, smela se malko, ali odmah smjelo odvrtila:

— Tako je, dà, bila sam . . . ali sada sam službenica Gospodnja . . . redovnica Marija

Obori oči. Oboje smo šutjeli.

— Niesam voljan pripominjati prošlosti — nastavit ću ja — ali ne mogu propustiti a da se ne spomenem, da sam vidio gospodjicu Vojžbunovu u dva momenta njezina života, kojih ne ću zaboraviti, dok sam živ.

Počela se sirota tresti, suze joj navrle na oči i već segnula za maramom, a ni da bi riečce izustila.

— Bio sam onog nesretnog večera u Rabci, za koji se naš knez i dan danas jošte kaje, a ne može da ga zaboravi. Niesam htio da gledam nepravdu, pa sam utekao sa razbojišta. Bio sam i ono veče, kad je došao sam sa mnom da vas moli za oproštenje i za ruku, a nije jadan mogao dobiti ni jedno ni drugo.

Činilo se, da je sestri Mariji riječi ponestalo, suze su se iz tiha ronile na skrštene biele ruke.

— Kad je već gospodin Bog tako odredio te sam vas ovdje našao, a ja u tome vidim samo Božju volju, dozvolite da vam kažem, kako je knez nesretan i nemiran, što ni danas jošter ne zna, kaka vas je sudbina snašla. Bog mi je svjedokom, da me je knez, netom smo se vratili iz tudjine, poslao u Rabku, da se raspitam o vama, ali kako mi nije niko ništa umio da kaže, knez je obrekao nagradu onome, koji će mu sigurnih viesti donieti.

Sestra je Marija neprestance šutjela i sjedjela oborenih očiju.

— Sve je to prošlo — odazove se napokon — sve je zaboravljeno, zakopano. Trpjela sam i naučila onima,

koji trpe, prinositi utjehe. Vidite me sretnu. Znao je Bog, što je radio, dovedavši me tako teškim i mučnim putem k sebi.

I tako sve to tiše govoreći napokon je završila nerazumljivim šaptom i podavši mi ljekariju otišla iz sobice

Časak dva iza toga zamienila ju druga sestra — nema sumnje, bojala se biti kod mene, da joj ne bih i opet dovodio na pamet onih davnih uspomena. Sestra Valerija bila je vrlo vesela starica, a razgovorljiva i više nego što je trebalo. Počeo sam je izpitivati o sestri Mariji, kako je dugo već u redu, je li od početka udilj bila u Vilnu, itd. natuknuvši joj, da je ona iz naših onamo krajeva. Na to mi se razglagolja starica, hvaleći je u velike, kako je vriedna, pobožna i krieptostna, kako je sve u samostanu štuje i cieni, i kako su je do dva puta htjeli da izaberu starješicom, ali ne će pa ne će. A svak čas da je trebaju, doda stara, sad u ovom sad u onom samostanu.

Razgovorila se starica i pripoviedala svašta, ali o prošlosti sestre Marije čini se da u samostanu niesu ništa znali.

Ta nesretna groznica zadržala me do dva tjedna u bolnici, ali sestra Marija nije mi dolazila na oči, već su me druge sestre dvorile. Odilazeći iz bolnice, potražim je, da joj se na razstanku zahvalim.

Došla je iz infirmarije na hodnik k meni.

— Ako ima ko na svijetu te se zanima za mene, kako vi, gospodine, tvrdite, to vas molim i zaklinjem, ne kažite nikome ništa o meni. Neka svet zaboravi na mene — kao da sam već u grobu.

— To ja ne mogu da vam obećam — odvratim sestri Mariji. — Viest, što ću je privatim knezu kazati, ne može nikome ništa škoditi, ni vama, sestro, ni vašem manastiru.

I tako smo se rastali.

Kad sam se sav strven, kao da su me s križa snimili, vratio u Nesviež, zatekao sam našega gospodina u dobroj volji. Ugledavši me počeo me peckati, da sam se kao baba kaka dao od groznice tako dugo tresti, mjesto da sam odmah, kako me je prvi put snapala, segnuo za konjskom ljekarijom. U Nesviežu su radikalno liečili groznicu rakijom, u kojoj se dobrano kuhalo gjumbira i bibera, da što, više puta je nestalo i bolesti i bolesnika, ali ko je bio čvrst i krepak — nikad boljega lieka!

Videći ga u večer dobre volje, kad smo nas dvojica ostali na samu, a on me stao izpitivati o Vilnu, stoji li još Kardinacija, jesam li se pokojnim Radzivilom, što no počivaju u Bernardina, poklonio itd. — reći ću ja knezu:

— Sve je dobro, svietli kneže, ali oprostite, vi ste moj dužnik.

— Ja tvoj dužnik. drago moje! Gle ti njega! Ta valja da ti ne moram platiti za to, što si mi Viskitke uzeo!

— Ni po što, svietli kneže! Radzivilova je rieč sveta, a ja sam doznao, gdje je Vojžbunova: zaslužio sam sto dukata.

Iznenadio se knez i pristupivši k meni, stavio mi obje ruke na ramena.

— A šta si, drago moje, saznao?

Izpripovjedim mu

sve u sitno. Slušao je pazljivo; gdje koje sam mu stvari morao ponovno kazivati, a nju sam morao potanko opisati. Vidio sam, da je bio ganut.

— Manastiru — reče knez — u kojem je Vojžbunova, treba doznačiti, dok je živa, godišnju podporu. Ti ćeš to tako udesiti, te ona ne će o tom ništa znati, i u obće nitko do jedino starješica. Zaslužio si sto dukata, drago moje, i sutra dan će ti ih odmah izplatiti, to jest ako imade šta u blagajni, jer kako i sam znadeš, u mene valja sada gotov novac sviećom tražiti.

Tako mi je pripoviedao Višniovski, dodavši jošte, da je Dulemba, pošto je uzalud snubio Vojžbunovu, naj-

Karlo Jaromir Erben.

zad izstupio iz vojske, pa otišao na selo i ondje živio sa svojim starim ocem. Oženio se nije nikada. Živuci na selu pjevao je pjesmice i uzdisao, vjieran prvoj svojoj ljubavi, koje nije nikad zaboravio. Knez je začuo za Dulembu i rad bi bio, da se je mogao kako s njime sastati, ali ta mu se želja nije nikad izpunila.

Njegova noga nije nikad prekoračila praga u Nie-

sviežu, a kad bi se slučajno desilo, te bi vidio pred sobom na putu kneza, skrenuo bi s puta i zašao u polje, samo da se ne sastane s knezom. Kneza je to izprvice mrzilo, a kasnije i gnjevalo, ali nije pomoglo ni jedno ni drugo.

* * *

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Uz sveučilište i duhovnu akademiju imade Kijev više srednjih i strukovnih učilišta, imenito tri mužke podpune gimnazije i šestrazrednu progimnaziju, na dalje vojničku gimnaziju, dvie državne ženske gimnazije sa sedam razreda i jednu sukromnu gospodje Vaščenko-Zaharčenko; onda realku, obrtničku učionu, c. rusko glasbeno društvo u liepom vlastitom zdanju u Vasiljčikovskoj ulici itd. Uz učilišta postoje takodjer odgojilišta za siromašne djake („bursa“). Osim gimnazija postoje za višu žensku naobrazbu t. zv. „vyšie ženske kursy“, sastojeći se iz dva odjela: historičko-filologičkoga i matematičko-fizičkoga s četiri godišnja tečaja. Slušateljice plaćaju za godišnji tečaj 50, a za svaki predmet po 5 rub. Otvoreni su god. 1878. i predavaju na njih obično sveučilištni profesori. Smješteni su u posebnoj sgradi na trgu Zlatnih vrata. I Kijev imade, kano što Odesa i drugi ruski gradovi, svoju javnu knjižnicu gradsku na „Kreščatiku“, u kojoj leže na stolovih za čitanje takodjer novine i časopisi, preko 80. Knjižnica je svaki dan otvorena od 9.—2. pr. p., pak od 4.—8. ure p. p. I država daje joj u pomoć po 800 rub. na godinu. Pošto Kijev imade još manje od Odesa kavana s novinami, te s juga na sjever život kavanski je sve to nerazvijeniji, to ovakovi zavodi i klubovi nadomješćuju prijateljem novina naše kavane. Kijevsko plemstvo imade svoj poseban „dvorjansky klub“ (sobranije) na „Kreščatiku“. Ovdje čitaju se novine, igra se na karte, drže se plesovi, zabave, može se dobiti i hrana. Članovi plaćaju 15 rub. na godinu i vlastni su uvesti goste. Željan čitati u jutro uz kavu i u večer na odmor novine, našao sam jedino u glavnoj ulici „Kreščatiku“ dvie tri veoma ukusne kavane. U Moskvi i Petrogradu ne ima ih pače ni za liek; ali zato imadu svi veći hoteli svoje vlastite čitaonice s obiljem novina i časopisa, da što ruskih, u kojih se stranci i gosti sabiraju i čitaju po volji. Mjesto naših kavana, koje su se k nam iz romanskih zemalja preselile, zauzimaju u Rusiji i sjevernoj Njemačkoj klubovi (ili po našu kasini). Uza to prijatelji se i znanci više sastaju u obitelji; te je s toga ondje obiteljski život razvijeniji, doista ne na štetu društva i društvenosti.

Kano grad sa tolikimi učilišti ima Kijev više veoma znatnih knjižara, medju kojima odlikuje se Ogloblinova, koja imade uvijek na skladištu po 14.000 ruskih knjiga. Imade Kijev i dva kazališta: t. zv. „zimny“, sagradjen god. 1854.—6. u slogu talijanske renaissance i „teatr Bergonje“, tako prozvan od osnivača njegova; prvi za opere, drugi za drame; god 1863.—1868. davane su ponajviše talijanske, a od onda izključivo ruske opere s ruskimi umjetnici. Operno kazalište je liepo i veliko, obkoljeno perivojem; imade četiri reda loža, koje su tamnovišnjevim svilenim baršunom obavite, a izvana na bielom polju zlatnimi okrajci ukrašene.

U Kijevu izlazi više časopisa; dnevnic: Kievljanin i Zarja, tjednik: Voskresnoe (nedjeljno) čtenie, mjesečnik Kievskaja starina (arheološki), sbornici: Zapiski kievskago otdělenija ruskago tehničeskago obščestva, Izvěstija kievskoj gorodskoj dumy, spomenuti Trudy i Zapiski i t. d. Ali Kijev je znatan ne samo sa starine i nauke, nego i sa trgovine i prometa. U njem se stiču prirodne plodovite Ukrajine i Podolja. Uz svake vrsti žita osobito se goji u kijevskoj imenito guberniji burak, kojega se dobiva ovdje na godinu poprično do 5,000.000 berkova (berkovec = 163 kg.); a u susjednom Podolju opet do 3,000.000 berk. A burak se obrađuje ne samo na vlastelinskih, nego i na seoskih zemljah; pak se odmah u domaćih tvornicah pretvara u slador. S toga je u Kijevu velik promet sa sladorom; a za promicanje trgovine postoji ondje posebna uredba. Kada sam radi duhovne akademije bio u podoljskoj česti grada, pokazao mi na Aleksandrovskom trgu ležeći „kontraktovij dom“, t. j. veliko dvospratno kamenito zdanje s triemom na glavnom pročelju. Ovdje u toj kući sastaju se svake godine od 20. siečnja do 10. veljače vlastela i trgovci, te uglavljaju ugovore (kontrakte) za robu, slador, surovine, prirod itd. Tom se sgodom prometne robe na milijune rubalja. Tik kontraktovoga doma u sredini rečenoga trga nalazi se druga osebina ruskoga poslovnoga svijeta, na ime „gostinnij dvor“, sagradjen god. 1828. To je dugačka jednokatna sgrada u obliku pravilnoga paralelograma s galerijom, razi zemlje triemovi s dućani,

u kojih se prodavaju tovari kijevskih kupaca najrazličitijih vrsti. U gostinom dvoru može se dobiti što se hoće: robe za odijela, jestiva, dragocienosti i riedkosti itd. Takovih „dvorova“ imade u svakom većem ruskom gradu, a oni u Petrogradu i Moskvi osobito su veliki i sjajni. Komu se ne će tražiti stvari po gradu, a željan je izbora, ide u „gostinnij dvor“, gdje je sajam vječit i neprekinut. Ovdje se u malom može najlakše upoznati takodjer s celim mjestnim prometom i sa svimi slojevi žiteljstva. Ali novčani zavodi nisu ovdje; oni su u glavnoj i najljepšoj ulici Kijeva, na „Kreščatiku“. Tuj je zemaljska, trgovačka, obrtna, međunarodno-trgovinska i odjel volžsko-kamske banke, tuj vjeresiona, različita osjeguravajuća društva, agencije raznih zavoda itd. Ne bi bio mislio, s kolikom glavnicom, kako su mi pripoviedali, rade ova novčana društva. Ovdje je takodjer krasan „gorodskoj dom“ (viečnica), dogradjen tek god. 1876. Glavno tielo imade tri sprata, a pobočne dogradnje po dva. U sredini diže se toranj s piramidalnom kubom, na koje vrhu postavljen je velik pozlaćen kip Mihajla arhangjela.

Recimo sada koju o narodu, koji se u Kijevu stiće.

Kijev je središte maloruskoga plemena, koje obuhvaća u veliko cielu južnu Rusiju osim nogajske stepe i Krima te donskoga poriečja, u koje su se Veliko Rusi do azovskoga mora utisnuli. Izvan ovoga područja u Rusiji zaposjedoše Malo-Rusi, kano što je poznato, svu susjednu iztočnu Galiciju i Bukovinu, te s ove strane Karpata iztočno-sjevernu Ugarsku. Malo-Rusa broji se do 15 milijuna. Jezik, kojim govore, jest rusko nariječje, te ga zovu i sami ruskim jezikom*). U učioni, uredu i javnom životu gospoduje veliko-rusko nariječje, koje je ujedno književnim jezikom celokupnoga ruskoga naroda. I malo-ruska inteligencija služi se ovim jezikom, a po gotovu u javnosti.

Poznato je, kako se ne davno kušalo uvesti malo-ruski jezik i u knjigu te tako stvoriti malo-rusku književnost. Pokusi su učinjeni osobito u pjesničtvu i u beletristici. Otac malo-ruskoga pjesništva jest Ivan Petrović Kotljarevskij (redj. 1769. u Poltavi), pisac parodije Vergilijeve Aeneide i libretta malo-ruskih opereta „Nattalka Poltavka“ i „Moskal čarivnik“. Kotljarevskim potaknut radio je u tom smjeru Artemovskij; ali najvećih si je zasluga stekao I. F. Kvitka pridjevom Osovnjanenko (1778—1843.). On je marljivo sabirao prekrasne malo-ruske priče, u liepoj pripoviesti „Marusja“ opisao malo-ruski narod, te je ovimi i drugim radnjami postao središtem kola malo-ruskih pjesnika, u kojem su se odlikovali Borovikovskij sa svojim baladami, E. Hrebenka sa svojim humorističkim „razkazami“, Bodjanskij, Metlinskij i dr. Nu korifejem malo-ruske literature po-

*) Odavle „rusinski“ jest oponašenje lat. Ruthenus, njem. Russine. Malo-Rus smatra se pravim Rusom.

stade Taras Grigorjevič Ševčenko, kojega se plodovi stavljaju o bok najljepšim tvorinam Puškina i Mickievića. Ovaj glas stekle su mu pjesme, izdane god. 1846. pod naslovom „Kobzar“ (kobza je rusko narodno glasililo), a koje su god. 1883. iznova u Petrogradu pretiskane u krasnom izdanju, što no mi ga jedan prijatelj ondje na uspomenu pokloni. Iz Ševčenkovih pjesama oziva se čista ljubav k prirodi, tajna bol nad izgubljenimi nadami i goruća odanost k Ukrajini; dubljina čuvstva i pjesničke slike privezuju duši ove tvorbe maloruskoga umjetnika. Odavle su mnoge postale upravo pučkimi. Čudnovati slučaj! Veliki ruski pjesnik Žukovskij spasio je Ševčenka, sina malo-ruskoga kmeta, odkupiv ga i prokrčiv mu put u Petrograd na višu naobrazbu. Zaista bi vriedno bilo, da se Ševčenkove po izbor pjesme pohrvate. Kod nas je iz nekoliko prijevoda poznata malo-ruska novelistica Markovičeva, pseudonymom Marko Vovčok, koje je pripoviedke slavni Turgenjev u veliko ocienio. Od najnovijih pjesnika malo-ruskih najplodniji jest P. Kuliš, ujedno pisac mnogih pripoviedaka iz malo-ruskoga narodnoga života (Mihajlo Čarnyšenko, Černa rada). I ne davno preminuli čuveni ruski historik N. I. Kostomarov, rodod Malo-Rus, započe svoju književnu djelatnost maloruskim nariječjem u pjesmah i dramu.

Ovo nastojanje oko maloruske literature nije dobrim okom gledano u ruskim književnih a navlastito službenih krugovih. Ovdje su se pače u onom nastojanju nazrievale i političke separatističke težnje. Nješto radi ove nesklonosti, pače protivštine, nješto poradi razmaha velikoruske književnosti, podupirane i celim velikim narodom i gojene društvom i državom, ostade kod prvih pokusa oko maloruštine, koji nisu i onako prekoračili prag: pučke i liepe knjige, a na polje znanosti jedva su se osmjelili. I ovdje pokaza se život jačim od zamisli. Isti galički Malo-Rusi, kod kojih se iz lako pojmljivih razloga podupire s poznate strane svaki trud oko domaćega nariječja, sve to više prijanjaju uz obću rusku književnost. Prema tomu pozvani su Malo-Rusi, da svoja duševna svojstva i svoje umne sposobnosti ulože u zajedničku rusku književnost, te da ju oplode onimi vrlinami, koje su njihovu plemenu prirodjene. Ovo uvidjaju najodličniji Malo-Rusi, koji su kano što Gogol, Bodjanski, Sreznevski, Maksimović, Markievič, kašnje Kostomarov, Zubricki, Golovacki i dr. svojimi djeli obogatili zajedničku rusku literaturu. Sam najvatreniji Malo-Rus pohvaljeni Kuliš odbio je od sebe u epilogu k romanu „Černa rada“ potvoru, kano da piše pod uplivom mjestnoga patriotizma ili kano da bi htjeo na štetu obće ruske stvoriti posebnu malorusku literaturu. A kako blagotvorno mogu Malo-Rusi utjecati u obću rusku književnost, pokazalo se u radnjah slavnoga Gogola. On je, ne govoreći o duhu, koji je unesao, obogatio velikoruski pjesnički jezik tankim izborom rieči i pojedinimi rečenicami iz maloruskoga nariječja, te je

mnogu primjes tudju u velikoruskom iztriebio. Ovaj oživljujući elemenat leži osobito u prekrasnoj maloruskoj narodnoj poeziji, koja je samo nariječje tako pronikla, da se ono odlično pjesničkim smatra; u riečih i epitetih njegovih odziva se najdublja lirika. Ovakovim izpremješanjem plemena postali su veliki narodi; ovakovim izpremješanjem ili bolje uciepljivanjem i preciepljivanjem nariječja postali su svjetski jezici, svjetske literature. Koja bi korist bila obćoj slovjenškoj prosvjeti, da se još jednom književnosti umnoži? Kakva pače korist Malo Rusom?

U Malo-Rusa nazire se čista krv, manje tudjom izmiešana. Obično je visoka stasa, tankih kostiju i uda, lica okruglasta, vitke šije, dugoljasta i zavita nosa, smeđe duge kose, tamnije masti; goji samo brkove, riedko bradu; nekada si je sa tjemena puštao perčin, odavle mu Veliko-Rus nadjenu posprdno ime „hohol“ (хохолъ, čuba, perčin, pramen), koji se naziv kadšto prišiva takodjer onim Malo-Rusom, koji bi rado stvoriti posebnu malo-rusku literaturu, te iztiču malo-rusku osebnost. Malo-Rus je živahne čudi, pun osjećaja, humora i šale, poetičan i ljubitelj pjevanja, uz to dobričina često do naivnosti, s toga manje poduzetan i gospodoljubiv. Zanimava se glavno ratarstvom, manje trgovinom i obrtom; odavle mogao se u njegovoj sredini u toliko razširiti prometani Žudija. U vrijeme košnje i žetve odilaze ciele družine s kosom i srpom i „bandurkom“ (tamburicom) u južnije krajeve. Naša slika*) prikazuje malo-Ruskinje u narodnom jim odijelu takovom prigodom. Kano što si Bugarkinja kiti glavu ružami prigodom berbe ruža, tako si i Malo-Ruskinja kiti glavu klasjem za žetve. U ostalom takovi se vienci od klasja prave tom prigodom i u nekih hrvatskih predjelih. Narodna nam se nošnja prikazuje takodjer na slici, koja predstavlja djevojku, prodavajuću cvieće u Kijevu. Ovakove prikaze vidjevao

sam dosta po ulicah i trgovih kijevskih. Puk je u Rusiji, a jednako u maloj, sačuvao svuda narodno odielo. Malo-Rus nosi bielu domaću košulju, koju kod Veliko-Rusa crvena zamjenjuje, nad njom prsluk, pak haljinac; bijele hlače ulaze izpod koljena u visoke čizme, ili ako su dugačke, svršuju nad zaokružanimi sprieda cipelami. U zimi dolazi još gunjac. Glavu pokriva ili crna šubara ili širok šešir. Malo-Ruskinja odieva se dugom bielom košuljom, koja je na okrajcih i na rukavih obično crveno liepo izvezena; nad košuljom smedjasta od nje po prilici za pedalj kraća haljina, sprieda zastrta ukusno izvezenom pregačom, a nad obima širok bez rukava, odtraga zatvoren zobunac. Glavu pokrivaju si ili crvenim rubcem, kano što se na slikah vidi, ili kapom, može se reći, srednjovječnoga oblika, koja se sprieda s lieva i desna svršava u dva izdubka. Sva je odjeća djelo domaće; a koliko je ona i krojem i nakitom slična odijelu naših hrvatskih seljakinja, osobito u nekih krajevih naše domovine, sam će čitatelj po ovih slikah prosuditi. Bivši medju seljaci na trgu, meni se činilo kano da sam u Hrvatskoj. A i kuće slične su našim seljačkim: redovito drvene sa slamnatim krovom, pročelje okrenuto u dvorište, odakle je i ulaz, triemovi na stupovih izrezuckani. Pod obično od poravnane i nabite zemlje ilovače, stiene nutarnje pobieljene, ogromna peć uz vrata, visoka postelj u kutu. Uz svaku je kuću vrt živicom ogradjjen. Sve što je kod Slovjena pučko, koliko i jesu na ogromnom prostoru razsi ani, sjeća na zajednički izvor. I Malo-Rusi imadu svoje sliepce, koje djeca vode od sajma do sajma, od sela do sela, te pjevaju stare pjesme uz pratnju „kobze“ ili „bandure“. To su „kobzari, banduri, lirnici“; oko njih se puk sakuplja, da sluša junačka djela svojih predja; „starci slušajući — reče njeko — pomlade se i dižu skućene glave“. U staro su doba kobzari pratili kozake u rat, da ih svojim pievom hrabre, poput Skalda kod sjevernih naroda

*) Doniet ćemo je u budućem broju.

Ur.

(Nastavit će se.)

Karlo Jaromir Erben.

(Sa slikom.)

Med najodličnije spisatelje česke starije dobe brojimo Karla Jaromira Erbena, u jednu ruku slavnog pjesnika, a u drugu opet odlična naravnika, da mu imade malo ravnih. Osobito nam Hrvatima mora da bude ime Erbenovo nāda sve mīlo i ugodno, jer je upravo on najviše hrabrio i bodrio naše Ilirce, da u domorodnom radu ne malakšu, već da hrabro stupaju na širokoj stazi slovjenške uzajamnosti.

Kao što imamo mi Hrvati da zahvalimo za preporodjaj naše književnosti, probudjaj naše svijesti, za sav napredak, učinjen u novije doba, našim književnikom starije dobe, koji su današnjemu našem narodnomu i

književnomu životu udarili temelj, iztrgnuvši nas iz davnoga mrtvila, tako imade i česki narod, koji je pred nekoliko još decenija mirno spavo, zahvaliti svojim književnikom onaj visoki stepen napredka, na kojem danas stoji, a medju ovimi muževi ide čast u prvom redu Karla Jaromira Erbena.

Čuveni taj rodoljub i učenjak rodio se je dne 7. studenoga 1811. u Miletinu, gdje je svršio i prve nauke, a gdje je ujedno vanrednim sposobnostima, koje su već za rana proklicale, svratio na se pozornost tamošnjega župnika Jana Arnolda. Taj pošten i rodoljub pripravlja bi naime najvrstnije učenike za gimnazijske nauke, a

Kijevljanka prodaje cvieće.

među ove uvrstio je on i Erben. Tako se zbude, da je Erben, za koga su roditelji htjeli da postane učiteljem, došao god. 1825. na gimnaziju u Kraljev Gradac.

Ovdje je Erben, prem se imao podučavanjem u nauci i glazbi skrbiti za svakdanje potrebe, tolikom revnosti prionuo uz nauke, da si je stekao među saučenicima prvo mjesto, odkle se nije dao tečajem nauka iztisnuti.

U Kraljevu se Gradcu uzpirala u mladom Erbenu sveta vatra ne samo k nauci, nego i prama českomu narodu; uzpirala se to djelotvornim rodoljubjem dvaju njegovih učitelja to obćenitim oko narodne izobraženosti trudom českih onoga vremena prosvjetitelja. U kraljevo-gradračkoj naime gimnaziji učila su tada dva veoma zaslužna česka književnika: Vaclav Kl. Klicpera i Josef Chmela, prvi pjesnik i najplodniji česki dramatik, drugi nadaren pisac mnogih pučkih i omladinskih spisa i veliki prijatelj učeće se česke omladine. Klicpera ostaje sveudilj osnovnim stupom česke dramaturgije, u kojoj ga do danas nije nitko prestigao, a njegovi su plodovi i sada českomu narodu najmiliji. Riedka je izumna sila, bujnost, obrazotvornost, jedrina duha i vještina u izvedenju, kojom se taj česki dramatik odlikuje. Klicpera je upravo u Kraljevu Gradcu počeo (1820) izdavati plodove svoje muze; a u Chmeli našao vjerna književna druga. Ovaj je učitelj za rana prebirao česke starije spomenike, da se nauči čisti jezik, sudjelovao kod besjeda i predstava, koje su davali mladi česki rodoljubi, pisao bajke, basne i omanje komade u časopise i prevodio iz njemačkoga jezika. Došav (1820) na rečenu gimnaziju za učitelja, nastavio je Chmela ovdje svoj književni rad, to prevodeći beletristička djela na česki, to nastavljajući izdavanje svojih bajka (1820—22); oba pako rodoljuba Klicpera i Chmela stadoše godine 1825. izdavati „almanach“ u godišnjih svezecih (1825—30). Učitelj Chmela djelovao je na gimnazijsku omladinu i drugim putem: on je naime dobrovoljno učio učenike česki jezik, komu su po vladajućem sustavu bila zatvorena školska vrata, te je prigodom onih dviju na tjedan ura ulievao u mlada srca svojih pitomaca ljubav prema jeziku i narodu; a da ljubav ova bude djelotvorna, ne pako tašta, osnovao je pomoću svojih drugova, osobito V. Klicpere, kod gimnazije poučnu i priručnu knjižnicu českih djela, spisa i časopisa; pa je sam omladinu kod čitanja i učenja rukovodio.

U takovoj je duševnoj atmosferi sproveo Erben u Kraljevu Gradcu šest godina. Sjeme, koje su Klicpera i Chmela posijali u srce svoga učenika, palo je na veoma plodnu zemlju; a prvi utisci, koji su se s te strane njegova uma dohvatili, bijahu neizbrisivi, kano što potvrđuju njegovi prvi književni plodovi. Erben je naime, pošto je u časopis „Jindy a Nyni“ (kasnije „České květy“) već kano gimnazijalac doprinosa književnih sitnica, izašao pred svijet na kraju svojih gimnazijskih nauka s pjes-

micom „Revnivý“ (1831) u časopisu „Čechoslavu“, koji su uredjivali Franta, Langer i Tomiček, a na kraju svojih viših nauka s veselom igrom „Sladci“ (1837), koja je češće predstavljana bila na českih dobrovoljačkih pozorištih.

Kod mladoga, uza to pjesničkoga naroda slovjsenskoga zaletite se obično mladi književnici na krilatoga pegasa; pa bi mnogi od njih mogli reći: „Scribimus indocti, doctique poemata passim“ (Horat. epist. II, 117). U Erbeni nije bilo tako; njegove su prve pjesme potekle do duše iz onoga vrutka, koji je bio tada proključao na prepodnoj zemlji českoj. Ali u Erbeni je bila čista pjesnička žila; a znajući što treba pjesništvu českom, da uzdrma narodom, obustavi svoje pjesnikovanje, dokle ga nije mogao oživjeti duhom pučkih pjesama, priča i pripoviedaka. Pak u tom je upravo pravcu valjalo Erbeni put prokrciti u českoj književnosti; jer dočim su u trećoj desetini ovoga vieka Vuk Karadžić (1824—1833) kod nas južnih, M. Maksimović (1827), Vaclav z Oleska (1833), J. Loziński (1835) i drugi kod sjevernih Slovjena pokupili i ciele zbirke narodnih pjesama na svjetlo izdali, nije kod Čeha skoro ništa bilo do tada učinjeno, osim što je Fr. Čelakovski u svoju zbirku slovjskih narodnih pjesama (1822, 25—27) uvrstio nekoliko českih. Erbeni je zapao taj dični zadatak, a on ga se latio svom ozbiljnošću i izveo vještinom, koju iziskuje taj mučan posao. On je bistrim umom proniknuo, čega se ima sakupljač narodnih pjesama držati: „Veli se — tako piše — da je narodna pjesma cvietak, narasao na domovinskih livadah, kojega je sama priroda gojila. Ova je prisporodba dobra, ali sama stvar ostaje uz nju tamna. Što je narodna pjesma? Svi se znalci pjesništva ove vrsti u tom slažu, da svaka pjesma, koju prosti puk pjeva, za to već nije narodna, ma se i ciele stoljeće pjevala; i naprotiv, da prava narodna pjesma ne gubi ove krieposti svoje, pa da je prije stotina godina izginula u ustima i pameti naroda . . .“

„Svaki narod, koji se sam sebi nije još otudjio, ima svoje vlastito čuvstvo i svoje vlastito mišljenje, svoj osebni narodni značaj, osnovan na prirodjenih mu tiela i duše svojstvih, kojimi se od ostalih naroda znamenito i bjelodano razlikuje. Ali ovaj prirodjeni, obćeniti, stalni značaj naroda dobiva svoj vlastiti smjer, svoje osebno gornje lice, prema vanjskim okolnostim, s kojimi se susreta ili ciele narod ili njeka čest njegova tečajem vremena . . . Ovo stanje vlastitoga toga čuvstva i mišljenja narodnoga polag vanjskih mu okolnosti zovemo narodnim duhom. Ima li pjesma biti narodna, to se ima taj narodni duh u njoj odzivati; ako li se štogod u pjesmi, bilo u glavnom smislu, bilo u odabranih slikah, bilo u sastavini, prelazu ili obratu misli, protivi tomu stanju čuvstva ili mišljenju naroda, nije više narodna pjesma. Misao se upućuje stavnim oblikom . . . Ovaj oblik počiva u narodnoj pjesmi na stalnih zakonih narodne estetike,

koju si je jezik stvorio po narodnoj glazbi, narodni duh oplemenio, i duga, da stoljetna poraba posvetila. Ni jedan narodnih pjesnika nije si svjestan ovih pravila, nitko ih ne umije na pamet; ali svaki, koji je odgojen u narodnoj školi, čuti ih i vjerno čuva, jer su ovi zakoni narodu prirodjeni i nikli iz njegova bića. Ovaj je oblik pjesme tako opredijeljen i nepomičan, da jedino o njem visi zajednica narodnih pjesama medju različitim granami istoga naroda slovinskoga; a čim je bliži oblik, tim je laglja ona zajednica. Zato imade mnogo pjesama zajedničkih Čehom, Moravljanom i Slovakom, malo njih zajedničkih Čehom i Poljakom, a najmanje imade zajednice medju pjesmami českimi i ruskimi ili hrvatsko-srbskimi, jer im je ovdje oblik najrazličitiji, te za to stoji najviše na putu onoj zajednici. Napokon ima li se pjesma zvati narodnom, potrebno je, da ne pripada ni jednomu izvjestnomu skladatelju, nego sav se narod ima smatrati njezinim skladateljem. Glavni je cilj narodnoga pjesnika pjevanje: on pjeva ili što ga srce na to goni, ili što se hoće pred drugim novom pjesmom naglo iztaknuti; on si ne prisvaja veće zasluge, a zato se ne brini dalje za pjesmu. Omili li drugim, oni je zapamte, i pjevajući ju s promjenami ili bez promjena, držu je za svoju upravo toliko, koliko sam pjesnik.. Uz pjesmu, a u nekom obziru nad njom stoji glas, napjev pjesme; rieč ujedno s glasom pjesme u izvedenju zove se spjev. Ima li taj glas biti narodan, treba da ima u sebi narodnoga duha, na sebi narodni oblik i valja da je iz naroda potekao... Iz svega se toga daje zaključiti, da je narodna pjesma spjev, potekavši u obće iz naroda i u duhu njegovu, to glede sadržine, to glede oblika“.

Ovako je Erben sudio već tada o narodnom pjesničtvu, te je po ovih pravilih i znakovih stao narodne pjesme česke skupljati na svršetku pravnčkih nauka i tjerao taj posao mnogo godina obilazeći česku zemlju. On se nije osvrtao samo na sadržinu i rieči pjesme, već je istom prilikom bilježio joj i napjev, na što su se u nas sabirači malo ili ništa osvrtaali. Erben, sam muzikalan, već je tada pred očima imao cilj, koji se u nas tek sada iztiče: „Iskanje narodnih napjeva — veli on — jest široko i veoma zanimivo polje, svakako pako znamenito, jer samo na njem može prava narodna opera narasti; samo je šteta, što je ovo polje tako dugo ležalo na ugaru.“

U tom duhu i pravcu sastavljene i poredane su zbirke českih narodnih pjesama, koje je Erben na svjetlo izdao. On se je brinuo, da po navedenih načelih vjerno priobči prave narodne pjesme, ne samo točan tekst, nego i napjev; a razdielio ih je po sadržini u različite razrede, čim je posebna o njih iztraživanja veoma olakotio.

Kada se Erben ovako udubio u narodno pjesništvo, te duh narodni temeljito proučio iz narodnih pjesama, priča i pripoviedaka: onda je stao svojim pjesničkim duhom umjetno preradjivati ove narodne proizvode.

Tiem su putem postale „Kytice z poviesti narodních“, kojimi je Erben veliko medju českimi pjesnici ime steko. Čujmo, kako vješt sudija ocjenjuje ovaj dar Erbenove vile: „Erben bio pjesnikom u najpravijem znamenovanju rieči, u onom znamenovanju, u kakovu se po celom svijetu razumieva. Kada ostali svet dodje do podpuna poznavanja českoga naroda, kada prisiljen ili dobrovoljno uvrsti nas medju ostale žive narode: onda će Erbenovo ime biti uvršteno da se sjaje u svjetskoj književnosti. Uzrok je, što imade u ljudstvu pjesnika kano na strani divljega cvieća, ali malo pjesnika umjetnika; a Erben bijaše pjesnik i umjetnik staroga kroja. Erben ne bijaše lirikom ni subjektivnim ni reflexivnim: on bijaše tvorcem objektivnim, kojega se vriednost u epici završuje. Kako bi sama sebe sakrio, on je svoju osobu narodnoj osobnosti požrtvovno podređivao: mi nigdje ne čitamo, što njegovo srce žalosti ili tješi; nigdje ne čutimo, što mu misao smućuje ili uzvisuje; nigdje ne vidimo, da se iztiče Erbenova osoba, kano uzhićena ili bolom zahvaćena ili mirno blažena čovjeka Erbena; ali pred nas stupa odlučnom silom osoba Erbena umjetnika.“

„Erbenove misli upirahu se na misli cieloga naroda; njegovo srce kano da ne mogaše inače tući nego jednako sa srcem cieloga českoga puka. Erben prisluškiavaše, što si narod pripovieda; on sabiraše stvore fantazije našega puka; pribra ujedno ruho, u koje puk ove svoje fantazije govorom odieva, i stvori stoga plod umjetnički, tako savršen, da ni u jednom si dielu ne dopušta prigovora. pače ni najmanje podozrelosti. Erben je naš najčeskiji pjesnik. Kada bi sav narod naš stao kano gotov umjetnik preradjivati svoje pripoviedke, ne bi mogao drugčije izpjevati „Polednici“, Vrbu“, nego li ih Erben izpjeva. U Erbenovih baladah vrsta za vrstom ne može se ni drugčije zamisliti, ni českije ni umjetnije. Kad sam god uzeo u ruke naše narodne pjesme, koje je takodjer Erben izdao, nisam ni čutio, kako je narodna epika naprama prevažnoj lirici siromašna, kako je odjel narodnih balada naprama ostalomu skroman — meni se pričinjalo, da Erbenova kistica ciela ide ovamo. Ona umjetnička savršenost diže Erbena na Olymp svjetske literature. ova čeština njegova obogaćuje svjetsku literaturu. Erben je izdao kiticu — a to je dosta! ne kano Voltaire sedamdeset svezaka, no kano Horacio jedan jedini. Time možemo laglje nositi kod sebe cielo to bogatstvo. . . . U Erbena je svaka vrsta samo čisto zlato; malim komadom zlata pozlatiš cielu kuću, malom knjižicom svojom pozlatio nam hram českoga života . . . Erben bijaše pjesnikom naroda, a nipošto njeke stranke ili dobe . . . Uzvišen nad dobom imade takov pjesnik, kano što je Erben, znamenovanje za sve dobe; ne miešajući se u politiku pomaže ipak narodu k slavodobiću.“

Ovako se sudi o radnji i zaslugah Erbena kano sabirača i izdavatelja narodnih pjesama i umjetnika pjesnika.

(Svršit će se.)

LISTAK.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 26. o. mj. prikazivala se drama po Zolinu romanu „L'Assomoir“ (Toljaga). Naturalista ne mari za radnju, njemu je samo do toga, da bude objektivan u crtanju značajeva i prikazivanju života. Poput mehanična radnika skuplja i gomila naturalista svu silu fakata, dokaza, slika, pa to iznosi pred čitatelje. Ne mareći ni malo za kompoziciju pripovjeda i najveću biedu i grozotu posve mirne duše. On želi djelovati samom slikom. Zola ne pozna, što je glavno, što li uzgredno. On opisuje sav okoliš tolikim detaljem, da čitaoca kadšto umara. Odabравši većinom bolestne udove društva ljudskoga, Zola je u prvom redu patolog, pa jamačno velik patolog. A više ne želi biti ni sam Zola. Za to nemaju pravo ni oni, kojima je Zola Bog, a ni oni, koji se od njega plaše kao od vraga. Sjetite se ludila Coupeauova ili smrti ostavljene Nane, pa ćete morati priznati, da su to prizori, koje je mogao samo velik majstor napisati. Tako te mogu srcem potresti. Dok prikazuje tamne prizore pariškoga života, ne će Zola, da u sliku svoju metne makar mrvu humora i gracije. Odatle mu izilaze slike tako tmurne, pa za to mu je tim teže ugoditi onima, koji ne čitaju samo za to, da proučavaju, nego za to, da se naslađuju i zabavljaju. Zola je razbio vrata hramu pojezije, pa kamo je dosad smjela samo odabrana četa, onamo stupa sav sviet. Uza sve mane, što ih i najbolji prijatelji nalaze u Zole, kao što je Turgenjev, opet jo živa istina, da su mnoge slike u njegovim romanima pune života, te se upravo tim živim koloritom moraju doimati svakoga čitatelja. Tako imade u L'Assomoiru nekoliko tipova i prizora, koji su uzeti iz samoga života, pa ti se upravo za to mogu toliko srca kosnuti. Naravno drama znatno zaostaje za romanom. Drama se svršava u nekoliko sati, pa je potrebna koncentracija radnje, za koju upravo naturaliste ne mare. Gotovo na svakom prizoru vid'š, da je to tek slika izkinuta iz romana. S toga se često ne opaža onaj kruti organski vez, koji te razpojase slike spaja. Uza sav taj nedostatak, što „Toljaga“ nije prava drama, imade u njoj nekoliko prizora, koji su vriedni, da se prikazuju, tim više, ako su partije Garvaise i Coupeau u tako valjanim rukama, kao što su u gdje Ružičke-Strozzi i u g. Mandrovića. G. je Mandrović Coupeauom pomnožao album svojih tipova. Prizor je ludila prikazao tako naravno, tako veličanstveno, da bi jamačno i sam Zola bio zadovoljan takim Coupeauom. Izvrstna je bila gja Ružička-Strozzi, koja je ulila toliko pojezije u plačni lik nesretne Gervaise. Pohvaliti nam je ovaj put gosp. Dimitrijevića, koji je Lautiera prikazao kako valja. Dobra je bila i gja Dimitrijevićka. A i manje partije prikazane su valjano, te se je po svemu vidjelo, da su glumci sljubavljaju proučavali dramu. I vanjska oprema bila je sasna prema duhu romana. Bili su to pravi pravcati radnici, kako ih možeš svaki dan vidjeti za poslom. „L'Assomoir“ je najprije namijenjen radnicima, pa bi mogao tko upitati, je li pravo, što je uprava izniela ovu dramu pred naše občinstvo, u kojem nema radnika. Mi mislimo, da uprava nije pogriješila, što je izniela ovu dramu, jer u našem narodu imade Coupeau-â pače veoma mnogo Coupeau-e i izvan radničkoga svieta. Baš radi ove zdrave tendencije i radi nekijh majstorskih slika iz života ljudskoga zaslužuje ova drama, da se svake sezone po koji put odglumi. Već radi

samoga g. Mandrovića bilo bi jamačno pravo, da bude tako. Žalimo, što od malena prostora ne možemo donieti obširnije ocjene. Glumište je bilo dubkom puno. Preporučili bismo redateljstvu, da budu stanke nešto kraće. — U utorak 27. o. mj. čusmo Gounodovu „Margaretu“, u kojoj su se pojavila tri pitomca bečkoga konservatorija gg. Faller, Hreljanović i guslač Žert. G. Faller je već od prije bio na glasu, da je veoma darovit i okretan glazbenik, pa je to i ove večeri pokazao ravnujući operom. Občinstvo je gosp. Fallera odlikovalo burnim pljeskanjem. Mi se nadamo, da će g. Faller svojim velikim talentom i uztrajnošću izpuniti one nade, koje se o njem goje. A mi mu ovom zgodom od srca želimo, da ga na odabranoj stazi života prati sreća, do koje će doći ozbiljnim i uztrajnim radom. Gosp. Hreljanović je pjevao Valentina veoma krasno. G. Hreljanović pjeva pravilno, intonacija mu je čista, dobro shvaća partiju, pa se na svemu vidi, da je iz dobre škole. Ako mu glas i nije Bog zna kako silan, opet je ugodan i zvučan, te odjekuje njekom mladenačkom svježinom. Občinstvo ga je nagradilo živahnim odobravanjem. Fausta je pokušao pjevati g. Deskašev, koji je dosad pjevao samo u opereti. Mučno nam je već iza ovoga prvoga pokušaja izreći savjestan sud o g. Deskaševu kao opernom pjevaču; zato volimo počekati reprisu Fausta. Za sad rado javljamo, da je već posljednji put imao g. Deskašev više sretnih momenta, te je s toga i steko priznanje občinstva. SL.

Svaštice.

Prva knjiga hrvatska, srpska i ruska. Prva je hrvatska knjiga Misal glagolski, štampan godine 1483., prva srpska knjiga štampana je godine 1494. u Obodu gradu u Crnoj gori, to je ćirilski Oktoih Gjurgja Crnojevića; u Ruskoj je pako prva štampana knjiga Apostol 1564. u Moskvi, dakle 81 godinu iza prve hvatske štampane knjige.

Opomena francuzkoj omladini. Na koricama francuzkih školskih knjiga medju raznim pravilima, koja su ustanovljena za vladanje djačko, stoji i ovo: „Ako bude svak od vas vršio dužnost svoju, republika će francuzka postati toliko jaka, te će skoro nastupiti dan, kada će si ona povratiti izgublenu braću u Alzaciji i u Lotaringiji“.

Goetheov Faust na srpskoj pozornici. Kako čitamo u Braniku, prikazivao se 20. o. mj. u Novome Sadu prvi dio monumentalnoga djela Goetheova Fausta, za koji se smjelo može reći, da je najljepši biser ne samo njemačke, nego upravo svjetske literature. To je za pozornicu novosadsku dično, a tim dičnije, što je kritika u velike zadovoljna i redateljstvom i glumcima. Premda su se neki prizori morali izostaviti, kao što na primjer divlji prizor u Auerbachovu podrumu i Valpurgijska noć, opet je redateljstvu pošlo za rukom iznieti pred občinstvo podpunu, jedinstvenu sliku, koliko se dade. Kritika još hvali prikazivače, što su savjestnom spremom dokazali, da su dorasli zadatcima, što ih ište Faust. I mi bismo željeli što prije u Zagrebu vidjeti Fausta, pače bismo sami upravu savjetovali, da se podhvati toga zahvalnoga posla. Ali žali Bože do danas još nemamo valjana prijevoda Goetheova Fausta, — srpski prijevod Savićev ne svidja nam se s toga, što nije dosta tačan i pojetičan.

Spominjanje. — Fiškalova izpovied. — Domišljaji J. Sundečića. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — K. J. Erben. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 8. svibnja 1886.

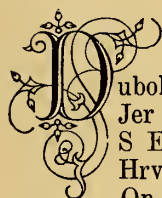
Br. 19.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Zadnja žudnja.

Spjevao *Ante Kovačić.*

„Uboke prede car Muhamed snove,
Jer dobro zna Hrvate sokolove:
S Evropom kadgod vojevao ljut,
Hrvati vazda zakrčiše put!
On pamti Zadar, Jajce, Skrad i Sisak,
A Berislavić još ga sjeća bolje
Na pravovjerne vojske jauk, vrisak,
Na bojno — Turci pokriveno — polje.

Svim kaurskim zemljam omrknut će dan,
Osvojiti sviet — to rajski mu je san.
U prah razvaliti vječni, sveti Rim,
Od Europe stvoriti požar, dim!
Vladare svega kršćanluka
Raztrgati mačem i na mukah —
Što predji davno snovali i tkali —
Muhamed to će svršiti u šali!
Razmrskati valja lipov krst,
Raztrusiti svece i oltare — —
Al tko mu prijeti?
Sudbine krute prst
Zar odluke mu veličajne tare?
Tko oštiri mač — i bojnu vatru njeti?
— Hrvati kleti!

Već bolan, zgrbljen, star i sied —
Na srce mu je pao led —
Car domisli se nječemu,
Ko Alah sam da reče mu,
I planu kano vatra živa:
Saziva u skup paše i vezire,
Razgaljuje im, što sakriva:
S Hrvati da se Turci jednom već izmire!
Pa on će tako njima:
„Do Beča prodrijeti i do Rima
„Tko hoće, treba prije svega
„S Hrvati sklopiti vez i mir.
„I čujte. Nije obsjena, nit hir:

„Hrvatom poslat valja poklisara,
„Da s njimi mir i savez ugovara.
„Nad sve vazale ja ću ih povisiti,
„U Stambulu ću kralja im okruniti,
„I državu ću staru im uzkrisiti!
„Na granicah im tvrđave sagraditi,
„Bogatstvom zemlju propalu napuniti!
„Kad jednom danak plaćati nam stanu,
„Pokloniti će se skoro alkoranu!
„Nek Europi taj se bedem svali:
„Svi narodi su tada redom pali!..“
I sultan klonu poniknuta čela,
Slubutnog uma, grozničava tiela. —

Veziri redom zamukoše,
Od mudrosti već zboriti ne će,
Pa samo zlatno vrijeme troše,
Kad došli već u bojno vieće.
Tek ljuti Mehmed, vezir mrk,
U zemlju zureći steže brk.
Zakriesile se oči pašam,
Kad Mehmed caru ovako će:
„Dopusti, da se rieči mašam!
„U carstvu sjajno sunce Alahovo,
„Što pališ ognjem čitav sviet!
„Hrvatom sultan darove bi davo?
„Hrvati ne će htjeti!
„Da Turci jesu — nam su ravni,
„Junaci gordi — kauri slavni!
„Al tako? Šta su ti Hrvati?
„Najljući Krsta kerovi!
„Da s nami savez sklope? Prije
„Svi redom će izginuti!
„I papa, Franak, Švaba, Mletci —
„To sve na sabliji ništa nije;
„Van lipovi su plašni sveci!
„Al hrvatska kud ruka mjeri,
„Tuj sindjir turski iznevjeri!

„I kada plane demeškinja ljuta —
 „U dženet duša osmanska odpluta!..
 „Ja služih vjerno padišaha,
 „Na demeškinji život nosih,
 „Kršćanstvo treslo se od straha,
 „A isti papa milost prosi!
 „Hrvati? Rugom odvrćali
 „U krvavoj i smrtnoj šali:
 „Šta? S Turčinom da bude mir!?
 „Ne! Svršit valja krvav pir! —
 „Dok plašna drhće Europa,
 „Dok Mlečić puza kano crv;
 „Dok Švaba skriva gnjilu krv —
 „Ej — Hrvat — on lagume kopa!
 „I demeškinju kletu brusi,
 „Te crno ždrielo puni topu;
 „U tursko zdravlje vino trusi,
 „Pak izsmiehava Europu:
 „Nek mirno stara baka spava,
 „Nek papa čita brevijar,
 „Ja sam ću turskog čekat lava,
 „I pisat mu u pametar:
 „Da u Hrvata gvozdeni su zubi,
 „I tko se s njime preko sablje ljubi,
 „Pa bio Alah, bio Muhamed,
 „Il' Hun, il' Obar Azijat:
 „Nek prije most na rajski gradi sviet —
 „Jer skrhat će si vrat! — —
 „Pa saveznici da su ovo —
 „Kud žeže sunce Alahovo?
 „Ej, padišo. ej ti si star!
 „U srcu tvom već gasne žar,

„Al da od straha strepi grud
 „Il' da je šejtan u te ušo —
 „Pa da si, starče, lud:
 „O miru s kauri ne bi snivo,
 „Gdje dosad krvcu si proливо!“ — —

U starcu plane paklen bies,
 Iz oka sievnu munja, tries,
 U grlu mu se steže dah,
 I on ko ljuta guja ciknu:
 „Europi kauskoj trepet, strah!
 „U prah ću smrvit sva plemena!
 „Taj bedem tvrdi survat će se!
 „To djinsko gnjezdo valja da se
 „Na sabljah turskih već raznese!
 — „Al ti si, zmijo, Mehmede,
 „Svoj buntovnički digo glas
 „Na sultana — ej stani, rdjo!
 „Da reče to mà koji vas,
 „Da ja se sam pogrdih tako —
 „To kunem se na svoju slavu —
 „Odrubio bi sam si glavu!“

I skoči starac gnjevan, bljed,
 Do pola sablju trgo britku —
 Ukoči mu se suha ruka,
 Na ustnahn još mu drhće jed,
 U grlu sapela ga muka —
 A duša već u dženet brodi biedna
 I kano da još šapće krvi žedna:
 „Nek Europi taj se bedem svali,
 „Svi narodi su tada redom pali!..“

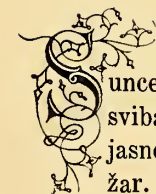

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

II.

sunce se nagnulo k zapadu. Bila je sedma ura svibanjske večeri. Zrak bijaše tih i topao, nebo jasno, modro, prelievajući se k zapadu u rumenu žar. Visoko u zraku pjevala ševa, krileći se k jasnomu nebu, pa spuštajući se naglo k zemlji, gdje je kraj zelene vinove loze napela grlo i spustivši još jednom zvonku i miloglasnu pjesmu, odletila strjelovito vrh samoga tla u noćno ležište. Iz pećine dizala se gusta jata divljih golubova, križala zrakom naglo, hitro poput striele, vraćala se k pećini, pa sunula visoko u vis, gubila se u dalekom sivkastom zraku u taman obris, koji se opet sve širio, vraćajući pred oči sliku ptičjega jata. Nad morem igrala se hitrokrila lasta, dirajući lakim si krlom zrcalastu površinu. Ribe se razigrale, bacajući se nad morsko zrcalo, i dupin se svojim teškim tielom valjao sred Nevaljske drage. A na kopnu cvao cviet, bujila loza, zelenila se maslina, napela smokva, sva zemlja

odisala krjepkim, zamamnim dahom, sve živo osjećalo se veselo i drago u toj liepoj svibanjskoj večeri.

Sa sjeverne strane otoka Paga pružio se u morski kanal dugačak klin, zatvorivši s protivnim krajem otoka dugačku morsku dragu. Na lievoj strani te drage nanižao se vinograd do vinograda, sav taj kraj okitila prekrasnim viencem zelena loza, pletući se nizko po zemlji, a u taj vienac upala tamna smokva, crna maslina i sive, nizke kućarice sela Stare Nevalje. Na žalu drage nasulo more biel, izglađen piesak, a za njim se opet otvorila zelena dol, natopljena živimi vreli, kraj njih se dižu malene crkvice, što ih pobožni otočani na zaštitu zdravlja i poljskoga roda svetim zagovarateljem podigli. Preko kršna, kamenita briega vodi razrovana staza u Novu Nevalju, gradić tiesan i star, al pun dobrih ljudi, pun pobožnoga i radinoga svieta.

Tu je živila Jela, mlada udova iza pokojnoga Josipa Perata. Rodila se u Senju po slučaju, al odrasla

u kući roditelja u Staroj Nevalji. Mati joj imala nejačka sina, a djetetu se u sedmoj godini prikrivila u lijevoj nozi kost i zgrčila noga. Dovedi kume i strine i svaka svoju rekla, al ne pomogla. Kuhali trave, cvrčili u blagoslovljenoj vodi živi ugljen i kopali to pred kućni prag, al bilo badava. Vodili diete i ljekaru u Pag i vračaru u Rab — al diete hromo. Tad spomenu njetko jadnoj majci veliku milost i moć majke Božje od Krasna, a mati trudna preveze se ladjom pod Velebit, pa puzeći po užarenom kamenu pod sunčanom žegom, ronila suze i molila zdravlja za svoje diete. Vraćajući se kući oboli, obleža u Senju i rodi tu u bolesti žensko diete. Ozdravi, vrati se u Nevalju, moleći sveudilj pomoći za hromoga sina od neba i od ljudi. Pomogli ljudi, Bog uslišao i mali u desetoj godini skakao zdrav na obje noge.

Kad je Jela do jedanaeste godine odrasla, umre joj mati. Djevojče, vično radu, bijaše otčeva desna ruka. Nit je znala nakita, nit poznala svjetskih briga. Zorom ustajala, večerom umorena liegala; odrasla daleko od inoga svieta, skupila u duši sve, što pitoma priroda, izkusna otčeva rieč i popova besjeda u crkvi daje. Bila je kao kaplja rose o suncu: svježja, čista, bistra, a mlada, nevina poput ptice, koja je u rano proljetno jutro iz gnijezda izletila. Tek nedjeljom po podne sjela bi pred kućni prag, gdje bi se oko babe Mare skupile žene i djevojke. Baba bi pripoviedala i svake nedjelje pripoviedala:

Onamo prama Pagu živila sirota žena s dvie kćeri. Imala malu kućicu, mali trs i dvie koze. Žena bila dobra, radila, molila se Bogu i od svoje sirotinje sirotinji davala. Kad su kćeri odrasle, dodjoše prosci, jer su obje kćeri bile liepe kao dvie jabuke. Starija se udala, a mladja nije htjela. — Bog dopustio, i sotona ju uzela napastovati. Išla jednom iz polja i nosila naramak granja, da koza pobrsti, jer su drugu starijoj sestri dali. Idući putem nadje naranču. Digne ju, a bijaše žuta i rumena kao zlato, mirisala je ljepše od ikojega cvieta, bijaše sladja od svakoga meda. Stane jesti naranču, a kad ju je pojela, bilo joj kao da je začarana. Sjedne pod smokvu, i na nju dodje liep san. Spavala je dugo, dugo, al kad se probudila, nadje se u liepoj gospodskoj kući. Po podovih bili prostrti teški sagovi, po zidovih visile slike u samom zlatu; sve je tu bilo pokriveno svilom i kadifom, u zlatnoj krletci bila ptica, koja govori kao ljudi, bila tu zlatna riba, kojoj je iz usta mirisava voda u mramornu zdjelu pršila. — Ona je ležala u mekoj postelji pod svilenim pokrivalom, i kad je vidjela oko sebe to bogatstvo, sjetila se, da je to dvor bogatoga gavana, koji je pod dvorom punu pivnicu samih zlatnih cekina imao. Kako je bila začarana, nije se već mogla iz dvora maknuti. Stara sirota mati naricala pred dvorom za kćerju. Gavan joj davao novaca, al je ona gazila po zlatu i tražila svoje diete; no sluge ju ubiju i bače u more. — Onda jedne godine dodje glad, takav glad, da

bi čovjek uvijek jesti mogao, a uvijek bi gladan bio. Ljudi su padali mrtvi sve po cesti, jer se komad kruha zlatom mjerio. Onda ona starija sestra dodje k mladjoj i moljaše ju, da joj udieli kruha za gladnu djecu, a ona: Večeras su u gradu gosti, nego pomози miesiti hljeb. Sestra je miesila i moljaše opet posije za svoju djecu. Al sestra nesestra zapovjedi slugam, neka opraše njezinu robu, da ne bi na njoj mûke iz dvora izniela. Tad sirota mati zaplače, pohiti iz dvora i, kad se vratila kući, nadje djecu pomrlu od gladi. Zaplače, pa se okrene bogatomu dvoru i reče: Prokleta, nesestro moja, ti i tvoj dvor! U taj čas naoblači se nebo, striela pukne, a sav dvor i sve što je u njem bilo, propane na dno mora. — Taj dvor zvao se je Cazka, a vidi se pod morem još i danas.

Tako je živila, tako se odgajala, tako rasla Jela. Privikla kući i poslu možda nije nikad ni snivala o tom, da će doći doba, kad bude valjalo primiti ponudjenu jabuku. A bilo to djevojče liepo, mило, stasito, punano, skromnih velikih očiju, dugih trepavica i malih, rumenih, svježih usta. Bog zna, koliko je momaka namienilo dieliti sreću i nesreću s Jelom, al preteče sve prosac ni mlad ni liep, al imućan Nevaljac Josip Perat, udovac od punih šesdeset godina. Da li samoživu starcu planulo srce mladenačkom vatrom, toga nije znao nitko, al se znalo, da je Josip često dolazio u Jelinu kuću i podugo se s njezinim ocem uz školjski sir i crno vino zabaviti znao.

Tek će jedne nedjelje otac Jeli ovako:

— Reći ću ti, Jele, dvie besjede kao pametnu djetetu. Dà, još si diete, nisi nikada preko moje volje nikud koračila, ne poznaš svieta ni ljudi, i, ako radiš, al grizeš kruh očevimi zubmi. Dobra si, Bog bi ga, tko bi ti u čem zamjerio. Radiš i moliš se Bogu, meni si poslušna, a sa susjedi živiš, kako se pametnu čeljadetu pristoji. Više sam puta, gledajući te onako okretnu pri poslu, mislio, kako će biti sretan onaj, komu te je Bog namienio. Tako ti je, diete moje: u kući otčevoj ne možeš vjekovati, za to si djevojka, da budeš žena. Ti si još mlada, premlada, možda još nisi na to ni mislila. I bolje. Koja djevojka za rana počne tražiti muža, razmekša joj se srce i snaga, pa će najkašnje od nevolje biti i sebi i svomu drugaru. — I evo dodje, da i ti o tom misliš. Sviknula si se čovjeku dobru i pametnu, u njegovoj kući, budeš li vriedna, ne će ti manjkati ničesa, nego ćeš moći i sirotu obilno pomagati. Božja je volja, diete moje, ti ćeš se za koji mjesec udati.

Djevojka je za celog otčevog govora oborila oči, sve više rumenila, a kad otac i zadnju reče, sklopi na licu ruke i izleti iz sobe.

— Mlado, mlado! govorio za njom otac, ne pitajući što će na njegov izbor mlado Jelino srce.

Čula Jela za koga će, pa se stisnula u kut i plakala, plakala ljuto. Obeća otcu sve ustima, al je bolo-

valo mlado srce, koje se tek stalo buditi i prvim nježnim osjećajem blažiti o sladkih sancih krilate duše.

I kad se obra loza, civilili miešci, igralo se kolo, orila se pjesma u nevjestinu domu, a oko njega obilazio mlad čovjek užasna pogleda noseći, pune grudi otrova i boli. Bio to Marko Vukušić.

Dvie godine živjela Jela u Peratovoj kući poslušna svome mužu kao otcu. Iza dvie godine ulovi ljuta bura sred mora barku, prevrne ju i iztrese u morsko dno Jeline muža uz trojicu drugova.

* * *

Liepe svibanjske večeri koracala Jela preko briega, noseći na glavi punu košaru. Pod crnim rubcem bilo to lice kao liepo pogodjena slika: svježe, rumeno, puno, a nježno, u njem dvie oči velike i žive, odvažne a skromne, pune njeke zagonetne tajne, koja je liepoj ženi toli dolikovala. Jako tielo napelo joj crnu suknju, od bokova plivala odjeća valovitom oblinom, koja onako milovidno čvrsto, puno tielo odaje. Koracala mlada udovica žurno, ne obazirući se ni lievo ni desno. Išla bratu u pohode noseći dar. Kad je u vrh drage došla, snimi s glave košaru, sjedne i zagleda se u more, koje se sve dalje i dalje kao olašteno, gladko tlo širilo. Tek s kraja do samih joj nogu žuborilo tiho labunce kao driemno diete, koje se u koljevci pospanim smieškom od majčinoga poljubca rastaje.

Mlada udova zagleda se u to tiho, veličajno more, segne očima do otoka Raba i htjede dalje stižući očima rumeno i modro zanebje. Kud dalje? Dalje, dalje, daleko tamo segle joj misli. — Ovdje, u tom vinorodnom kraju je bilo, kad su ju crne oči mlada prosjaka neodoljivom silom k sebi zvale. Ona ih tjerala, otimala se, al su se vraćale pred nju, noseći u sebi toliko milote, toliko omamljiva čeznuća, plačne molbe, bolnog osjećaja, da se sva potresla i snivala o tim očima danju i noćju. Kakvi li su to bili sancij, kad bi se prenula, pa na dugih trepavicah osjetila suzu? Što je to bilo? San. samo san. I kad je najkrasnije snivala, ugrabi joj taj krasni san pokojni muž. Bila mu je žena, vjerna drugarica pred Bogom i ljudima, al srce joj ne bijaše njegovo, bilo je tudje — prosjakovo. — Izgubila ga je bila s oka za uvijek valjda, al ju je to srce sjećalo, da živi tu, da ne će nikada iz njega izginuti one oči, Bože moj, one crne oči! . . . Pa kad su se biesni valovi onesviešćenim joj tielom igrali, osjeti se živom, pogleda i vidje se u njegovom naručaju, a one ju oči gledale mило, pišući sred srca njezina ono vječno i sladko čeznuće: ljubav. — I klonu mu na junačke grudi, a on se iz najsladjega zagrljaja trgnu: Moram u svijet! Osta opet sama i od toga časa osjeti tri put jače svoju samoću. — Gdje je? Gdje je? Hoće li je zaboraviti, hoće li ga to nevjereno more donieti na te grudi, koje će puknuti od ljubovne snage? Aj, more, budi mu krotko janje, čuvaj ga, donesi ga, da umiri to srce, da ublaži tu dušu, koja se

razkrilila ljubovnom silom, da se naužije milja i ljubavi iz onih crnih očiju!

Dugo sjedila liepa udovica, a svedj mislila, svedj čeznula; pune se grudi nadimlju jače i jače, dok nisu na vlažne oči vrele suze potekle.

Jela protare suzne oči i obazre se, čula je u pjesku nječije korake.

— A, vi, Jele? Hvaljen Bog! Drago mi je, da sam vas sreo, moram s vami govoriti, a onuda mi je teško, pokaže došljak rukom na brdo.

Bio to čovjek od kakovih trideset godina, al žut, slab, bolestan. Opasao se crvenim pasom, po čem poznash mornara

Udova ustane i odzdravi došljaku. — A odkud vi, Ive? Dugo vas već nisam vidila. Kad ste došli?

— Jučer. Bog htio i evo me već šest mjeseci groznica trese. Bio sam po špitalih, al zdravlja nigdje naći. A bolestnu nema stana do doma. Sjednite, Jele, imam i list i poruke za vas od Marka Vukušića.

Žena drhtne, htjede nješto reći, al sjedne, uprvši oči u Ivu, koji je iz njedara list vukao.

— Evo vam, reče Ive i sjede kraj Jele. Pozdravlja vas. Kad smo se u Ingliteri rastajali, reče mi: Reci joj, Ive moj, da mi je uvijek na pameti; reci joj sve, i ako me voli, neka čeka na me, vratit ću se i prvoj njoj na vrata doći. I onda me ogrli i poljubi, pa još jedanput reče: Pozdravi sve u našem kraju, al Jelu prvu s cijelim mojim srcem!

— Hvala vam Ive, šapne žena. A što radi? Je li zdrav?

— Zdrav, živ, sokol, Jele moja. Liepi ste i vi, i Bog vam dao svega, al da ste na kraj svijeta tražili, ne bi boljega našli. Vrstan čovjek, pametan, a dobar. Vidite, u dvie godine što je na moru, postao nostromo po svojoj pameti. Ljudi ga imaju rado kao i gospodari, pismen je, a dobre glave: Što jedan put vidi, zapiše u pamet i kad dodje drugi put, pita ga kapetan: Kako ćemo? Vjerujte, Jele, dat će vam Bog uz njega dobro, jer je čeljade na svom mjestu — a u svijetu! Da vi znate, kako je to! Svaki dan drugdje, svaki dan novi ljudi, novi znanci, novo dobro, novo zlo, sve tudje, sve mudro, ako nije na mjestu glava: Al naš Marko! Još ga nije bilo u pravdi, a obranio ih sto. Da, jedanput: Iz naše družine napio se jedan, pa stao nemirovati s Grkom. Mi mirimo — al pijan čovjek! Vidi Marko, šta bi se dogoditi moglo; pa nam migne, a mi kavdžiju svežemo, pa s njim u brod. Ljudi se kod vina odmaraju i vesele, a kukavice svadjaju, reče Marko, a tudji mu ljudi stiskali ruke, prisjeli k našem stolu, pa smo se veselili sve do zore. Nema ljudi do Hrvata — govorili nam oni. Onaj na Marka zamrzio, ali kašnje mu jedanput sam rekao: Dosta mi žena doma plače, da će me progutati more, a ja se još na pravo na zdravo htio s grčkim

nožem klati. Evala ti, Marko, ako si me onda i osramotio.

Jela slušala mornarevu pripoviest, a oči joj se sve širile, sve poigravale.

— Hvala vam, Ive! Sretna sam, hvala Bogu! Znale li, kako mi je bilo? Mlado, neumićno djevojčce dadeš me starcu, a ja sam . . . već onda Marka . . . i žena udari u plač. Bog je dobar, vratit će mi ga. — A što je u pismu, Ive?

— Vidit ćemo, Jele. Ja ne znam puno, al me onako na brodu naučili svak po slovo, pa nisam toliko spiep, kad mi pred oči knjiga dodje. Pisati ne znam; učili me i to, al mi je ruka teška bila. Konopi tvrdi, jedra teška, a ptičje pero lagano — nije bilo za moje ruke.

Udovica tvrdila glavom, a mornar otvorio pismo i čitao slovu po slovu:

„Mila i premila Jele! Pozdravljam te po sto puta. Dok ti ovo pišem, daleko sam od tebe, al je moje srce i moja misao uvijek uza te. Koliko mi puta dodje na plač, kad mi drugovi donesu od kuće pismo, da im ga pročitam! Pozdravlja ih i otac i mati, i žena i djeca, a ja se zagledam u more, pa mislim: Ti nemaš nigdje nikoga! I kad to pomislim, dodješ mi Ti na um, a srce mi je veselije, jer za Bogom nemam nikoga, koga bih više od Tebe ljubio. Zaboravio sam svoje nesretno djetinstvo, zaboravio sve, što mi je kao težak grijeh dušu mučilo. Bog mi je i otac i mati, a kad pomislim, željo moja, da sam Tebe na ovim prsima grlio, naj sretniji sam

čovjek na svijetu. O, Jele moja, da znaš, kako te moje srce ljubi, kako uzdišem za Tobom! Da je u duboku moru besjede, pa da ti pripjeva, koliko mu se u noći i danu iztužim, jedva bi još prepoznali srce moje. Al što bih tužio! Ja vjerujem. da si moja, a čekaj me, milovanje moje, za malo eto me k tebi. Piši mi, draga Jele, čekam Tvoju knjigu, da ju mjesto tebe ljubim i k srcu privijem! Pozdravlja te i sto puta ljubi Tvoj Marko Vukušić.

Mornar dočita i pruži Jeli pismo: — Kao štampana knjiga! — a ona pritisne papir na srce: — Hvala vam, sto puta hvala, Ive! Neka ga čuva Bog! uzdahne udovica i podigne velike oči k jasnomu nebu.

— Bog vas usrećio! uzdahne mornar. — Idem. Moram ranije u krevet, jer osam sati kućne, a nje eto: Trese da se smiluj Bože! Laka vam noć, Jele!

— S Bogom Ive! Kad bude bolje, ne propustite, da se ne bi do mene navratili. Bude li šta treba, a vi pošaljite k meni diete.

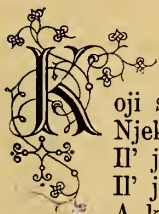
— Hvala, Jele, pozdravi mornar još jedanput i podje laganim korakom u polje.

Jela digne na glavu košaru i podje k nevaljskim kućam. Plaho se obazirala oko sebe, i kad vidje, da nikoga blizu nije, izvuče iz njedara list, pritisne ga k rumenim ustnima, pa šaptaše gledajući k nebu: Vratio se skoro . . . skoro! . . .

(Nastavit će se.)

Domišljaji J. Sundečića.

XXXVII.

Koji s djelom narodnim
Njeku šalu zbija,
I' je s uma skrenuo,
I' je šarna zmija. . .
A kog za rad narodni
Bog odabra nije,
Sto konaka nek mu se
Na daleko skrije.

XXXVIII.

Narod plaća krvlju i suzama
Vladarove zanose i bludnje,
I čas svaki, — na što ga podžegu
Niske strasti il' poročne žudnje.
Joh narodu! — kad vladar zabaci
Milosrdje, svijest i vrline:
Što ostaje tad narodu tužnom,
Neg da ludo s lude glave gine?..

XXXIX.

Omladinci da su tiši,
Napredak bi bio viši;
Jer zanago u premlada

Bit ne može zrela rada:
Tek u pravo svoje vrieme
Sazrijeva svako sjeme.

XL.

Koliko smo bistri,
Da smo razboriti:
Ka' ma iko srećni
Mogli bismo biti;
I još da smo skladni,
Kako smo junaci;
Kud se ne bi naši
Vijali barjaci?..

XLI.

Politika
Nije vika;
Ona uči:
„Mnogo muči;
„Malo zbori:
„Mnogo tvori;
„Hitar budi:
„Sve prosudi;
„Misa! svaka:

„Nek je jaka;
„Svako djelo:
„Nek je zrelo . . .“
A u krajnoj mucu
Krajnje mjere tek
Prihvatit dopušta
Ka' odlučan liek.

XLII.

Sa smišljenom — razmišljenom
Do cilja se dopire;
A spametnom: — sve s' uklanja,
Što se cilju opire.

XLIII.

Ima nješto, što uopće ljudi
Misle da je neki udes hudi,
Pa stojeći skrštenijeh ruku
Ovaj „aj me h“ onaj viče „k u k u!“
A ne znadu te budale prave,
Sami sebe da biju i dave,
Gotov komad izgledajuć s neba,
Gdje bez truda nema mrve hljeba.

(Iz moje „Vršidbe“.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

XI.

Sjutradan bijaše gotovo užasan događaj za muhamedance i seljake, jer je bilo makazam (škaram) pobjedu slaviti. Ošišaše ih po vojnički — bez milosrdja odrezav perčine i kite. Poslije toga primiše bijelo ruho i torbe, onda im se zapovjedi, da moraju ustati i ko svieća ravno stajati, kad koji stariji unidje. Muhamedanci odabraše si za sjedala krevete, i po zapovjedi, ako je koji podčastnik došo u baraku, oni bi i na krevetu ustali u znak počasti; inače u svemu prkosiše zlovoljni u svom položaju. Pristup svojadi i roditeljem bijaše dozvoljen, nu novaci ne smjedoše izlaziti.

Stanko je ostao na dan novačenja kod kuće, da čuva svoje i Jurkino. Ali kasno u večer sazna, da mu je dragi pobratim i drug ostao u kotaru, a sestra Pavka ga saleti, da ponese pozdrav Marijanu. Stanko, ne časeći ni časa, pohiti u kotar, pa sastavši se drugi dan s Jurkom i Božom, krenu u barake.

— Sinko Marijane, jedna li sam! — zavapi Jurka ugledavši Marijana. A Marijan pritaji muke i jad, pa podje prisilno osokoljen u susret majci.

— Zdravo, majko!

— Bolje te našla — a ma kukavno, biedno... očinji moj vide! — izreče Jurka ogrliv sina.

— Neka se vrši volja Božja, majko dobra! — Evo ti Stanka! reče Marijan suzami nakvašenih lica. — Stanko, čuvaj mi majku — i onu polu moga srca... dok se ne vratim!

— Pa ako mi izgineš, sine! —

— Zadnjim izdisajem, majko, bit će mi tvoje i Pavkino ime na ustima!

— Bolje bi ti, Marijane, i u goru, nego li, milo nejače moje, glavu gubiti u askeri!

— I ja ga tako svjetujem, poče Božo; — ne će ni taj vakat ostati — u red će se promieniti —

— Neka te, neka, progovori Marijan pun jada. Svemu si tomu ti Božo krivac i uzrok, da, ti i onaj zlorad Stipan; ali vam kažem: koji me god pas ujedao — svojom me dlakom i liečio.

— Ne krivi mene! reče Božo, — vjeruj, da sam slomljen jadom, što nam odlaziš — —. To izmuca Božo pretvorljivom lukavštinom, iztisnuv odnjekle i suzu, misleći, da će se dojmiti Marijana, pa će mu vjerovati.

Momčadi bijaše doba odlaziti u okružni grad, gdje će tri duge godine ostati. Svi se spremahu na put, svakomu o plećima torba, a u njoj biele brašnenice, što mu majka na put pripremila. Cvalo od veselja lice majstoru Boži, misleći da sada posljednji put vidi Marijana

— a onda on goso u kući. Jurka tužna — jedva ju noge drže — ogrli posljednji put sina, pa mu tibano reče:

— Marijane, jedino mi uzdanje! Možda sam te jadna i na gore svjetovala, — a ti čini, kako te pamet uči... Bog te čuvao!

Marijan se posljednji čas taman junački držao, e da bi materinu tugu raztjerao. Stanko se izljubi s njime, a suza suzi odgovori, — pa ga opetice nagovori: — Stanko brate, pazi mi majku i pozdravi Pavku!

To bijaše oproštaj. Marijan ode među momčad, a Stanko, Jurka i Božo izadju iz barake i krenu u čaršiju.

XII.

Ostadoše mnoga sela nevesela. Plaču i kukaju ostajale majke, rastavše se sa svojimi sinovi, cvile ljube i nevjeste — na daleko su srca od srdaca.

Uboga Jurka, sama na domu, broji duge dane i još duže noći, kukajući za sinom. Prodjoše već dvie nedjelje, a o njem ni glasa, ni od njega pisma.

Stanko obilazi Jurku po dva i tri puta dnevno, on joj oprema vanjske poslove, on šalje iz čaršije, što treba u lonac metnuti. Šime i Šiminka prizivaju osamljenu udovicu na sielo i razgovore, ne bi li joj raztjerali tmurne misli i velike brige. Pavka je gotovo više kod Jurke, nego li na svom domu. Odpremi brata Stanka u čaršiju, kuću počisti, pa će namah k Jurki. Na njezinu ognjištu svari ručak i pošalje ga malim Šiminim u čaršiju.

Jurka je zabrinuta za mladi život Pavkin, jer djevojčice na očigled blijedi i gine, one liepe dvie oči već joj suze zatočiše, a na licima joj uvenu ružičasto cvieće. Naprotice motri Pavka udovicu Jurku, zadržee kano prutak, kad joj se potuži stara, da ju snaga ostavlja, nešto grudi priteže i disanje ustavlja. A Božo? Kako se jutrom digne i ode u čaršiju, ne vraća se do jacie, i kada dodje, jedva se miče pijan. Gladilo, nožice i ono nešto dronjaka, što je imao, sve je već razprodao, a izmamit će i od Jurke po koji groš, pa ako mu uzkrati, on će kriomice poseći u Marijanov sanduk i uzeti kakvu stvarcu od srme i zlata, pa dati mehandžiji za rakiju. Premda Jurka zna, da Božine ruke nisu čiste, ipak mu nikada ne prigovori, samo zato, što je Božo svaki dan donosio iz čaršije novosti o Marijanu. Pripoviedao joj, da je Stipan vrlo zabrinut za Marijana, u dva reda mu je pisao, koreći ga, što se ne javi materi. Ako se je Božo ma i kako kasno vratio iz čaršije, to bi Pavka dotrčala k Jurki, da čuje novosti ili kakve glase od Marijana.

Gdje je kuga, nego li u Sarajevu, a gdje Božo, nego li u Stipana. Od jutra pa do mraka ne miče se iz mehane. Stipina mehana jest kovačnica svačije sreće i nesreće. Tamo se sastaju različite vrsti ljudi, prekla-

paju o svačem. Kroz Stipine ruke prolaze svi listovi iz čaršije na poštu, on ih šalje s glasnikom u kotar; a glasnik opet donosi iz kotara sve listove za čaršiju i Pobrdrje.

Treće pismo namišlja Pavka slati Marijanu. Jedne večeri sjedne pa naniže svoje misli i osjeća je svoga srca na bijeli list papira, perom pišući, suzami škropeći, a poljubcem pečateći. Sadržaj pisma bijaše kratak:

„Dragi moj Marijane! Treću Ti knjigu pišem, već ne znam, što bi učinila, jer nam se ne javljaš. Ova blieda hartija vjerna je slika mome licu, tugom i brigom povenućom, a bolni uzdisaji hoće da mi slome raztužene grudi. Sama bi pješke put putovala do Tebe, ali me jedno stid ljudi, a drugo žao mi je Tvoje majke — dobre Jurke, koja se jedva miče izmućena tugom i čeznućem za Tobom. Javi mi se skoro, javi! Da znam, da li si živ, da ti mogu opisati svoga srca jade. Ili mi se javi — ili ću skoro u grob leći mlada. Primi moj selam i Tvoje ostarjele majke!

Pavka.“

Napisavši list, po desetak puta ga pročita i prolje suze. Stanko ju promatraše, pričiniv se kano da spava, pa mu ne da sućut — i on si otare s oka suzu, ali tako, da Pavka i ne opazi. Pavka zapečati pismo, pa ga metnu pod uzglavlje. Ali ne može da usne. — Noć kolika si, jade velik li si! — Uzdisaše, ne mogav dočekati dana.

Kada zora svanu, pošalje Šiminim malim pismo Stipanu, moleći ga nabaška, da ga jošte danas odnese glasnik u kotar na poštu. Odkad odasla i ovo treće pismo, nije mogla dvie noći stisnuti vedja ni usnuti. Zlopatne ju muke muće zamršenih sanja, niti spava, niti bdi je — niti mrtva niti živa nije. To je muka!

XIII.

U prvi suton u oči nedjelje unidje u Stipinu mehanu odlično drućtvance, kakovo ne obićaje svaki dan dolaziti. To bi brkati oružnićki nadporučnik, rutavi advokat Ivica i njeki sa zmijom sabljom, na ovratniku mu sa svake strane po jedna zlatna zvjezdica, — bit će iz konaka niži činovnik, ali u takovoj ovdje neznatnoj varošici od velike je ciene. Gospodin nadporučnik je osobite pažnje vriedan, ne samo da se izticaše svojim vitkim i ponosnim stasom, omašnim brcima, oštrim pogledom, već i svojom odrješitom rieći i osobitom prijaznosti prama svakomu. On bi se upustio u domjenak s najvećom fukarom, a ma samo — ne bi li štogodj izpipao u hatar svoje službe.

— Dobar večer, gazda Stipane! — pozdravi ćastnik Stipana unišav u mehanu.

— Dobar večer, gospodine nadporučniće! Dobro došao! Kako ste? Odklen tako iznenada? — susretne ga laskavo Stipan.

— Zar iznenada? A ne znaš ti, Stipane, da ja po avizi ne putujem, već iznenada. Grom i pakao! — Već deseti dan putujemo Majevicom u potjeri za Jovicom i Milanom.

— Doista, gospodine nadporučniće, glasa se, da vas ućienio Jovica, — pet stotina dukata na glavu?

— Dolijat će i on. Dvaputa stojasmo sućelice, pa neka još jednom, onda će ili moja ili njegova glava pasti. A sada, reci mi Stipane, ima li u tebe jesti i piti na prićek?

— Gotovo ništa, ali može biti, i to znajte, ja ovaku gospodu ćastim.

— Ne trebam džabe! Evo dukat, pa spremi, što bi pljesnuo dlanom o dlan!

— Liepe pećenice po žari?

— Taman. A zar i vino još nije gotovo, pa ga misliš prije načiniti?

— Ej gospodine! U mene se ne gradi vino. To je vino, kakva nema u svoj Bosni — pravo pećuvsko vino.

— Da kušamo to vino.

Pobrza Stipan i metnu na stol bocu biela vina i tri ćaše.

— A gdje je ćetvrta ćaša? — upita nadporučnik.

Stipan donese ćašu, a nadporučnik nazdravi:

— Zdrav bio, Stipane! Ti si moje desno krilo; kad oćladnim i oćednim, kod tebe se okrićpim.

— Bog vas živio! reće Stipan i ode pećenicu namjestiti. Gosti zapodješe živahan razgovor. Nadporučnik pripoviedaše o potjeri za hajducima, pa kako oboriše nekoga vojnićkoga bjegunca.

U prikrajku magaze sjedjaše majstor Božo na sandućiću, držeći u ruci šišu mastike i neprekidno motreći gospodsko drućtvo. Čući rieć o vojnićkom bjeguncu, sav se potrese i upita:

— Gospodine! A odklen taj bjegunac?

— Njeki Marijan, novak, uskoćio je i pridružio se Jovici, a danas mu kuršum sudio.

— Zar Marijan? — upita plaho Božo, udari se rukom po koljenu i duboko zamisli.

— Zar Marijan Jurkin? — trgnu se Stipan kod vatre.

— Da! — odgovori ćastnik nehajno, zasueće brke i nastavi razgovor s gospodom iz kotara.

Za dugo ne bilo, i pećenica pećena. Stipan donese na stol pećenje, hljeba i krastavaca.

— Na zdravlje večera, gospodo!

Dok je njih trojica večerala, unidje u mehanu oružnik, ućini poćast i javi, da su kola spremljena za put i konji upregnuti.

— Dobro! reće ćastnik. Raćun, Stipane!

— Kamo hitite, gospodo? Sada će mjesec izaći; ljepše je putovati po vidnoj noći, nego li pomrćinom, — poće Stipan odgovarati.

— Raćun, velim, — opetuje ćastnik ne obzirući se na Stipanova primjetbe.

— Nema raćuna. Sve je plaćeno.

— Pa tko je još bez raćuna živio?

— Ja ćastim... oprostite gospodo, ja danas ćastim.

— Jok! reče nadporučnik, ja u mehani ne primam od mehandrije časti. Evo naplati.

Stipan si naplati, pak donese još bocu vina.

— Ali time častim, gospodo! To mora biti, i vi ste mene častili u kotaru.

— Neka ga, reče advokat Ivica, baš mu je merak. dobar je naš Stipan. Živ bio, Stipane! — Čaše zazveče jedan i dva puta, bocu izprazne, izrukuju se sa Stipanom i podju na kola. Stipan ih izprati do kola. Povrativ se zatim, dade opet jednu šišu mastike Boži i reče:

— Živ bio, majstore! Posijao si dobro sjeme na valjanu njivu. Valja ti posao, Marijana nema više!

— Doista nema.

— Sjutra razglasi po cijeloj čaršiji i Pobrdu.

— Još večeras znat će cijelo Pobrdu, — reče, izpije na dušak mastiku, te ode nazvavši Stipanu laku noć.

— Ej satile! Sjutra podrani ovamo!

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Bilo je već prilično kasno, a ja i Višniowski sjedjeli smo kod čaše vinca, jer sam bio još jednu izprošio u pivničara. Sutra dan će se knez, mislio bi, probuditi okriepljen, jer je dobro spavao gotovo do podne, a kad tamo, on se probudio još slabiji. Finke, opipavši mu bilo, našao je, da mu je tako slabo, te ga je jedva osjetio. U podne srknuo je malo juhe i uzeo u usta komadić mesa, ali ga odmah izbacio. Tečnije mu je bilo ono malko pečene srnetine i lučevine, što je sladko pojeo.

Po objedu je opet časak zadriemao, a pod večer ga snapala kao obično vrućica. U vrućici nije mogao da šuti.

Kako mi ga je bilo u jednu ruku žao, a u drugu kako sam bio izvjedljiv, to sam se ponudio Abramoviću, da ću na noć biti ja mjesto njega sa knezom — prem da je inače bila muka bditi kod njega.

Te smo ga večeri još za rana svukli do košulje i prebacili mu preko ramena krznom podstavljenu kabanicu, koja je bila vrlo velika, te se mogao sav njom zaogrnuti. Na noguh je imao široke pustene cipele, jer drugih nije mogao obući, a oko vrata svezanu svilenu maramu. Da mu bude udobnije, obložili smo sav naslonjač jastuci — jer Bog zna, ne će li čitavu noć prosjedjeti u stolcu.

Istom sam se zavukao u zapećak, a knez će:

— Jesi li ti opet, Glinka?

— Jesam, svietli kneže.

— A kako to? Šta će dvorski meštar na to? Zar vas ima tako malo, te mora uvijek jedan te isti biti kod mene?

— Ja sam želio, da budem kod vaše milosti.

Knez stane klimati glavom.

— A čemu? Misliš li mi se udvoriti, je li? Ta ja sam ti spao na najdonje grane! Razdao sam što sam imao. Juče sam posudio u kuhača desetak groša, ali potajno od blagajnika, i jedva se sklonuo da mi posudi,

morao sam mu dati zalog i obveznicu pod pečatom! Taka su ti vremena, drago moje!

— Ja hoću da služim vašoj milosti, jer vas ljubim, a ni po što za to, jer se tobože nadam kakovu probitku.

— Šuti i ne brbljaj, tko bi ljubio tako staru trulu panjinu!

Nu dosjetivši se, da me je može biti povriedio, popraviti će, nasmjehnuvši se:

— Bog ti naplatio tvoju ljubav . . . jer ja . . . ta čim da ti platim? Ali da ti vratim milo za drago, znaš šta? — ja ću ti kao stara baba pripoviedati bajke, premda mi zapinje u grlu. Naučit ćeš nešto, pa ćeš pod stare dane obilaziti dvorove i pripoviedati, drago moje. Al nisu li tebi možda poznate moje bajke — je li?

— Slabo ih poznajem, milostivi kneže.

— Da, bajke — počeo knez mrmoreći. Sve ti je bajka. Kad bih ti stao pripoviedati, što sam doživio s Prozorom, Rejtenom, rekao bi, i to su bajke.

— A za što da se mučite, svietli kneže!

— A šta te je briga? Šta se ti miešaš u doktore, drago moje! — I odmah prihvati pričati: — Digli se mi, da tražimo nove zemlje, u Panflagoniju . . . Da, a znaš li ti, drago moje, gdje je Panflagonija?

— Ne znam, milostivi kneže.

— Panflagonija ti leži iza Mezopotamije — a sad znaš gdje je Panflagonija, je li?

— Znam.

— Dobro. Onamo smo ti našli zemlju, u kojoj smo vidjeli čudno zakrčljavilu čeljad. Ta pomisli samo, drago moje: unučad se mogla posve udobno smjestiti u dje-dovske čizme sa svim svojim imetkom . . . Ti spavaš, Glinka, je li?

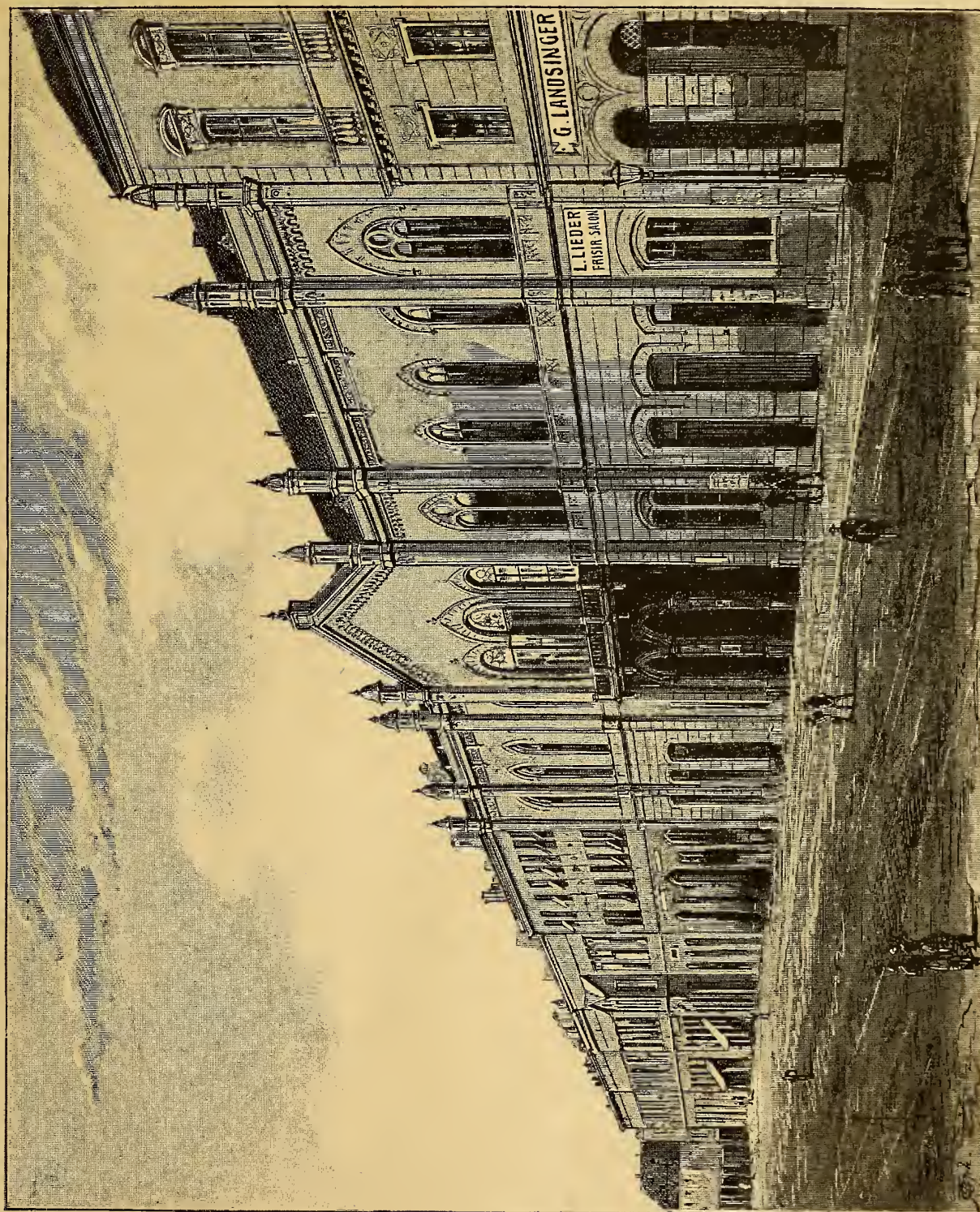
— Ne spavam, svietli kneže.

— Trebalo je, da izvuku jednu staru sablju iz koricu, petnaest ih se uhvatilo, ali ni s mjesta! Ali to nije

práva bajka, drago moje, pripovjedit ću ti ljepšu, koja će ti se bolje svidjeti.

Knez se malko zamislio.

zvjeradi tako liepo živio, kao mi danas u Poljskoj sa Prusi. Momče je bilo samo samcato, baš mu je majka umrla, a koliba mu stajala u osami, kod šume, drago

Glumište u Osieku.

— Bilo jednom momče sirotanče, onamo još pred potopom. U ono je vrijeme bilo na svijetu sa svim drugčije: danas ti ljudi ljude žderu, a onda ti je čovjek sa

moje, gdje ti nije bilo ljudi ni za liek. Zvjerad bogobojna, doznajući za nesreću, javiše se momčetu i ponudiše mu svoju uslugu i zaštitu.

Krti izkopaše pokojnici grob, dabri joj prigotoviše mrtvački sanduk, medvjedi je uzeše na ledja, a ptice, pjevuljeći žalobno, izpratiše je do groba. Kad se ta ceremonija svršila, a momče sjelo, drago moje, na grobu i stalo plakati, lisica mu otiraše repom suze. Ali ti spavaš, Glinka, je l'?

— Bože sačuvaj, milostivi kneže, ja slušam.

— Samo ti slušaj, jer sad ti istom počinje pravo, drago moje. Dok je momče sjedjelo i naricalo, posjedaše oko njega njegovi skrbnici, da viećaju.

Ponajprije mu predložiše, neka se prodje tražiti ljude i ostane s njimi, oni da će mu već kod gospodarstva pomagati, ali momčetu se zaželjelo ljudi, pa bi u svijet. I na to pristade zvjerad.

— Kako ćeš prostrijeti, drago moje, tako ćeš spavati, sjeti ga vuk. Ocrnili su nas, da ne možeš gore, a da li su ti ljudi bolji od nas, o tom će nam znati pripoviedati tvoja koža. U dobar čas pošao, drago moje! Svraka će pred tobom letjeti i kazivati ti put k ljudem. Radi šta te volja.

Kako je bilo momče, drago moje, ogladnjelo, medo mu pokaza duplje i izvadi iz njega meda, vjeverica mu donese oraha, a šišmiš, sjetivši se, da ima njegdje zakopano blago, odvede onamo momče, koje uzme blaga, koliko mu je trebalo na put. Tako ti je bilo ali čuješ, ti spavaš, Glinka, je l'?

— Kako bih spavao, svietli kneže!

Kad su se rastali, svraka leteći pred njim, dovela ga ravno u Varšavu.

— Pred potopom, svietli kneže?

— Dà, dà, pred potopom ti je bila Varšava upravo kaka je i danas — odsieče knez — a molim te, da me niesi više prekinuo takimi pitanji . . . I tako su ti, drago moje, došli do malte. Svraka je sjela na prečku i stala vikati: Adieu dragane!

Momče, veselo što se našlo medju ljudima, ne rekavši svojoj provodilji ni hvala, poleti u grad, u kojem se iz tisuće dimnjaka dimilo, i umieša se u svjetinu. Na putu ga sretoše Mnišhofske katane, a vidjevši ga onako odrpana, blieda, bosa, u izkrpljenoj košuljici, namignuše mu, da podje s njimi stražaru.

Mislio jadan, da će na objed, a kad tamo, drago

moje, naše ti se momče našlo pred gospodinom pisarom, koji, zataknuv si pero za uho, uzeo ga na sito i rešetio. Na nesreću ga njegovu pretražile katane i našle u njega dvie pregršti šišmiševih dijamanta. Corpus delicti, drago moje! Odakle golotinji dijamanti? Ukrao ih, nema sumnje. Momče, znajući, da je nevino, udarilo u smieh, drago moje, i stalo pripoviedati, šta je doživjelo sa zvjeradi. To je bila voda na mlin gospodina iztražitelja: dijamante je turio u džep, a momče poslao k milosrdnikom.

Našavši se kukavče pod ključem, udari u plač i jauk, drago moje, što je bilo tako ludo, te nije ostalo s medvjedi. Slušajući milosrdnici, kako bunca, stali mu lievati na glavu mrzlu vodu, ne bi li se dozvao jadnik pameti. Sirotan, u malo što nije sa svim pobjesnio. Sad nema druge nego ga lieči, i kako su ga izvrstno liečili, od momčeta ti je ostala samo koža, kost i u kostima nešto duše. Najzad ti ga gurnuše milosrdnici nogom i on se našao na ulici. Kuda će? Ravno u šumu. Stigavši do šume, izjeli ga vuci, za kazan, što im nije htio vjerovati.

Nije loša, Glinka, je l'?

— Prekrasno, milostivi kneže, ali — nije li već vrieme, da vaša milost podje na počinak?

— Ni rieči! Niesi mi se ni zahvalio, a da sam je kazivao biskupu Varminjskomu — e, šta bi taj načinio od nje! Sad je, Glinka, došao red tebe. Koliko sam bajka i doživio i načinio, zavriedio sam, da slušam druge gdje pričaju. De kušaj!

— Ali, vaša milosti, ja ne umijem pričati bajke.

— A da šta umiješ? Istinu? E pa dobro — a ti pripoviedaj istinu.

Šta ću? Vidio sam, da mu se nikako ne će u krevet, pa bi rad da kako god protepe noć.

— Gdje bih ja smio, kneže vojvodo, šalu izmišljati ili istinu kazivati? — odazovem se ja u šali — nije to moj posao. Iz šale smieh, a iz istine gnjev.

— Gle ti Glinke, kako hoće, da se pokaže mudar! Prekasno, drago moje!

Nasmija se, a u isti čas i uzdahnu.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

IV. Iz Kijeva u Moskvu. Moskva. Veliko-Rusi.

Pošto sam znamenitosti grada Kijeva pregledao, idući od jutra do mraka od jednoga spomenika do drugoga, od položaja ljepšega k ljepšemu, našao sam koli

su istinite o njem rieči pokojnoga M. Pogodina: „Kako je čaroban taj grad; kakovo je skrovište taj grad, kakovo je čudo taj grad! Tko od Rusa ne bude oduševljen, kada ga prvi put zagleda! Jedan krimski kan, kaže se

Kazy-Girej, reče poljskomu kralju, čini mi se Batoriju: Kada bi se ja na kijevske gore popeo, gledao bi odanle jednim okom na svoj Bahčisaraj, a drugim na tvoj Krakov. Tatarin je jasno svojim umom vidio! Ako je u XVI. stoljeću taj vid tako daleko prodirao, to sada, kada se je razmak bez mjere pokratio, imajući oči valja da vidi iz Kijeva dalje od Krakova i Bahčisaraja. .“

Težkim srcem rastao sam se s liepim i punim tolikih uzvišenih uspomena Kijevom. Željeznički vlak u Moskvu ide tri puta na dan; ja sam odabrao onaj, koji ide u 12 sati i 40 časova o podne. Dvie su glavne pruge, koje spajaju glavne gradove malo- i veliko-ruski: jedna Kijev-Bahmač, Vorožba-Kursk, druga Kursk-Orel-Tula-Moskva, jer svako od ovih miesta jest glavna stanica za druge takodjer pruge, koje vode na sjever ili jug, na zapad ili iztok. Tako od Bahmača ide pruga na sjever-zapad u Vilno i Varšavu, od Vorožbe i Kurska na jug i jugo-iztok u Harkov, Sevastopolj, Novo-Čerkask i Vladikavkas, od Orela i Tule k Donu i Volgi u Cericyn, Saratov, Sizaran i čak Orenburg.

Pruga od Kijeva ide do Kurska pravcem više iztočnim, a odanle do Moskve više sjevernim. Vožnja traje brzim vlakom 31 sat neprestance; unišav u Kijevu u vagon, kako je rečeno, u 12.40 o podne, dodjosmo u drugu prijestolnicu Rusije drugi dan u sedam sati u večer. Po tom juri parovoz bez oduška cielo poslije podne, cielu noć i cieli drugi dan do noći; te vožnja traje za sedam sati duže, nego li izmedju Zagreba preko Beča i izmedju Krakova (po prilici kano od Rieke do Krakova). Ovaj odlomak opet potvrđuje silne daljine u Rusiji. Kod postaje Konotopa, grada Cernigovske gubernije sa 20 000 žitelja, zahvati nas suton, a jutarnje nam sunce granu malo pred Orelom. Okolo 10 sati noćju bješe nam u udobnom kupeju svakom postelj razastirta, te se svaki mogao po volji baciti u naručaj Morpheu.

Željeznica od Kijeva do Moskve prolazi černigovskom, kurskom, orlovskom i tulskom gubernijom, a u Serpuhovu ulazi u moskovsku, kod Bielopolja pako dotiče se još poltavске. One prve četiri gubernije zauzimlju prostor od 3.205 □ milja s pučanstvom od osam i pol milijuna, a s poltavskom i moskovskom zapremaju 4.714 □ milja sa žiteljstvom od 13.000.000. Zemljište tih gubernija spada u tako zvani nutarnjo-zemski pojas, od kojega crnica (черно-земъ) obuhvaća još one prve četiri s poltavskom, koje dakle, kano što i kijevska, Volinje, Podolje, Besarabija i t. d., jesu veoma plodne žitom, dočim moskovska pripada skupini gubernija manje plodnih. Odavle u onih prvih gubernijah daleko prevladjuju oranice i livade nad šumom, tako da ove pokrивaju veoma neznatnu čest površine; naprotiv u moskovskoj guberniji oranice i šume drže si ravnovies, koja se dalje prama sjeveru na štetu oraće zemlje poremećuje. Nu sve ove gubernije jesu da kako samo čest velike ruske nizine, ogromne one ravnice. Samo

u kurskoj guberniji ova se nizina prekida razmjerno neznatnim visom (jedva 331 met.), koji čini ujedno razvodje izmedju Volgina i Dnjeprova područja. Sa sjeverne strane toga visa izvire jedan od glavnijih pritoka Volge, rieka Oka, koju na dva mjesta, kod Orla i Serpuhova, prelazi željeznica, te se kod Nižnoga Novgoroda gubi u prvoj riei Evrope. Oka jest takodjer brodiva i računa se, da ladje, koje njom plove, nose na godinu do 25 milijuna pudova (pud = 16 kgr.) različitih tovara u vrijednosti od preko 7 milijuna rub. Oka činila mi se je kod Serpuhova kano naša Sava u dolnjem toku.

Iz ovoga obćenitoga opisa razabrat će sam čitatelj, kakovo lice prikazuje putniku površina zemljišta od Kijeva do Moskve. Sve do Serpuhova prikazuje se ono lice, koje i u ostalih crnozemskih predjelih, što sam već imao priliku opisati, oranice i polja uz malo šuma. Izmedju Serpuhova i Tule gubi se oranica, te se ulaz; u srednje predjele diluvija, u koje se osim moskovske računaju još kalužka, tverska, jaroslavska i vladimirska gubernija s površinom od 3.870 □ m. U predjele diluvija spadaju takodjer zapadnije gubernije smolenska, mogilevska, minska, vitebska i pskovska u površini od 5.125 □ m., ali zemlja im je plodnija. S toga dočim se ovdje bavi narod više poljodjeljstvom, jer mu je unosnije, bavi se u onih srednjih gubernijah više obrtom. Polovica industrialne proizvodnje ciele Rusije odpada uz petrogradsku na moskovsku, vladimirsku, jaroslavsku i kalužku guberniju; a sama Moskva daje 18%.

Zemlja, koju sam od Kijeva do Moskve proputovao, jest razmjerno dobro naseljena, dočim živi n. pr. u kurskoj 2317, a u moskovskoj guberniji čak do 3000 (2931) ljudi na □ milji; od prilike kano u našoj virovitičkoj i križevačkoj županiji. Odavle će svaki razumjeti, da se onuda ne putuje po pustoši, već da se prolazi uz sela, trgovišta, gradove; a ta se mjesta prikazuju oku još povoljnije, jer se nalaze u dobro obradjenom, većinom veoma plodnom okolišu. Prolazi se uz gradove veće od našega Zagreba ili ravne njemu, kano što su gubernijski gradovi Orel sa 76.665 (1881. god.), Tula sa 62.659, Kursk sa 31.754, onda Nježin sa 30.490 (1880.) stanovnika; na dalje Serpuhov sa 17.000, Mcensk sa 15.000, Podolsk sa 12.000 itd. Na licu ovih gradova opaža se blagostanje, proizlazeće iz trgovine i prometa ili iz obrta. Tula, grad na oba briega Okina pritoka Upe liepo ležeći, jest ruski Birmingham. Ovamo prispjesmo oko 1¼ sata poslije podne. Osim što kroz grad teče spomenuta rieka, presieca ga još i kanal, koji područje Dona spaja s područjem Volge. Nad krovovi grada uzpinju se bezbrojni dimnjaci mnogobrojnih tvornica, jer se cieli grad može smatrati jednom velikom tvornicom. Ovdje su prije svega ogromne tvornice carske za oružje sa preko 10.000 radnika, kojim je temelj postavio već car Petar Veliki god. 1712.; onda velike tvornice (preko 700 sukrornih)

za svakovrstne stvari iz kovina, koje su na glasu ne samo u Rusiji, nego i daleko preko granica njezinih, kano što su samovari, za koje imade do 50 tvornica uz godišnju proizvodnju od 5 milijuna rub.; harmonike, koje čak u Kinu izvoze, burmutice, galanterije, noževi, fizikalne i matematičke sprave itd. Osobito se odlikuju radnje u crnom emailu sa srebrnim ulogom (t. zv. чернедь); a tako i tvorine iz slučenina srebra, bakra, olova, sumpora i caparike, ili iz t. zv. tulske kovine. Na dalje imade velikih kožarnica, sapunarnica, tvornica za crveni vosak itd. Što su upravo u Tuli tolike tvornice, a napose za kovinske tvorine, glavni je razlog, jer je okolica bogata na rudah i na kamenitom ugljenu, koji je i u najnovije doba otkriven tik same željezničke pruge. Ovom je rudom u obće prepuna ciela moskovska duliba, koja obuhvaća moskovsku, tulsku, rjazansku i kalužku guberniju, dakle prostor od kakovih 2.500 □ milja. I Tula imade svoj „Kreml“ uz lievu obalu Upe; ogradjen je visokim zidom i odijeljen od grada glačiom; u njem jesu dva „sobora“, kojih onaj „uspenija bogorodicy“ imade visok toranj, koji putniku iz daljega udara u oči. I Orel jest industrialni grad, koji takodjer leži na Oki, u koju ondje teče rieka Orlik. Oka počima ovdje biti brodiva za manje ladje, a da takovom ostane i uz sušu, uredjene su ustave, kojimi se voda u koritu opale rieke nadomješćuje. Tvornice rade ponajviše mašine, platno, mlivo. Grad Kursk slovi sa svojih velikih sajmovi o Gjurgjevu i uskrsu, na kojih se na milijune rubalja prometne žita i surovina, pošto je ciela gubernija, ležeća na crnici, veoma plodna. Njezin me je zanimao, jer su na tamošnjem historičko-filologičkom institutu kneza Bezborodka predavala do nedavna dva moja prijatelja, kojih je jedan prešao na sveučilište varšavsko, te sam češće slao svoje dopise u onaj grad černigovske gubernije, i ne sluteći, da ću ga jednom vidjeti.

Uz okolicu i mjesta, kuda je vlak jurio, obraćali su moju pažnju okruglasti iz one nedogledne ravnine vireći humci. To su nasipi od zemlje, učinjeni rukom ljudskom, za pohranu umrljih ostanaka čovječjih, ili za grobove; to su t. zv. mogile, kurgani. Osobito mnogo imade ih upravo u kurskoj, orlovskoj i tulskoj guberniji, kroz koje sam se vozio, tako da sam ih svaki čas uočivao. Visina i obseg tih spomenika davnih vremena jest različit; a tako i ustroj; te se glede dobe prema predmetom, koji su u njih nadjeni, i prema načinu pogreba diele u mogile kamenoga, mjednoga i željeznoga vieka. U svakom se vieku razlikuju takodjer svojim tipom, koji služi za upornu tačku etnografskim zaključkom. Kako ove mogile dopiru od predhistorijskih vremena do X. vieka p. I. t. j. do pokrštenja Rusije, pružaju veoma znamenitu gradju za poznavanje predkršćanskoga prosvjetnoga stanja slovjenških ondje naseljenih plemena. I s toga su ove mogile od neizrecive znamenitosti za komparativnu slovjenšku arheologiju, te zaslužuju pozor-

nost takodjer naših starinara. Ruski arheolozi pripisuju slovjenške mogile što poljanskomu, što drevljanskomu, što sjeverjanskomu plemenu prema postojbinam, u kojih se nalaze. Po toj teoriji velik dio mogila spomenutih gubernija ostanci su sjeverjanskoga plemena, koje je nekada ondje stanovalo, imajući Černigov i Ljubeč za glavne gradove. Osim mogila nalazi se u ovom kraju još mnogo gradišta (городища), t. j. nasipa u svrhu obrane. Gradišta su različitih geometrijskih oblika i različita obsega; a tako i nasipi različite visine i širine, sa jednim ili dva, i tri ulaza. Obično su postavljena uz rieke i potoke i na uzvišenijem mjestu. Kijevski sveučilišni profesor Samokvasov nabrojio je u guberniji černigovskoj 150, u kurskoj 60, u tulskoj 50, u orelskoj 8 gradišta, koja se pripisuju rečenomu slovjenškomu plemenu. U Rusiji sabrao je statistički ured podatke o gradištih, te je god. 1874. dao pretražiti 45 gubernija. Ušlo se je u trag mnogo većemu broju tih spomenika davnine, nego li se je i slutiti moglo. Mogile i gradišta svjedoče, kako su ovi predjeli u ono davno doba dobro naseljeni bili; a predmeti u njih nadjeni pokazuju, da je narod stajao na dosta visokom stepenu prosvjete; kano što u obće Slovjeni stupaju na pozorište poviesti kano pleme razvijeno u obiteljskom i javnom životu.

Kod Kontopa i Bielopolja pregazi se granica maloruskoga i prelazi se na zemljište veliko-ruskoga plemena, koje stanuje već u kurskoj guberniji. Ovo pleme, brojem do 35 milijuna, zaposjednuvši sredinu velike carevine, i odavle pružajući se prama jug-istoku preko donjega Dona do sjevernih strmeni Kavkaza, jest državotvorni živalj Rusije, jest nosilac njezine vlasti.

A veliko-rusko srce jest Moskva. Razgledavajući mjesta i okolice uz željeznicu, motreći spomenute ostanke davnine, udubljen u misli, koje su mi se namitale i sadašnjošću i prošlošću jedva sam osjetio, da mi je tielo sapeto tiesnim prostorom parnoga voza; pak mi je i vrijeme od ono 31 sata vožnje razmjerno brzo prolazilo. Duh je nalazio dosta hrane; jedna se novost za drugom oku prikazivala; dugočasna inače ravnica bez velikih i naglih prirodnih promjena postala oživljena slikami, koje su se toliko puta izmjenjivale, koliko puta su se gradovi redali.

Kada je vlak u 6¹/₂ sati pod večer dohrlao u Caričino, pak malo za tim preko rieke Moskve u Kolomenskoe i Ljublino, osjećali smo se u blizini velikoga grada. Sva je ova okolica prepuna „dača“ t. j. vila, u kojih otmenije gradjanstvo probavlja ljeto. Jedva su igdje ljetovnici i ljetno u njih plandovanje tako obljubljeno kano što u Rusiji. Čim nastane vrućina, sve što može hrli na „lاندanje“ i ostane ondje do polovine rujna. Pravi ruski život u gradovih razvija se u zimi, ljeti se svet razbjegne po gradskom okolišu. „Dače“ su gradjene većinom od drva u narodnom ruskom slogu i to od domaćih većim dielom seljačkih graditelja. Mnoge od njih izgledaju kano hramovi s kubami. Triemovi, vrata, prozori itd. nakićeni

Malo-Ruskinje polaze sieno kùpiti.

su rezbarijami. U obće ove drvene zgrade pokazuju onaj tanki ukus, koji je kod radnja iz drva, kano što i u vezivu, slovjenkomu plemenu prirodjen. Hoće se, da se u takovih drvenih radnjah primiećuje srodnost na neizmjernom prostoru od Švice, Alpa i Skandinavije preko Rusije do Himalaje; ali da se je poseban slog kod pojedinih naroda arijske obitelji razvio. „Dače“ oko Moskve, koje obkoljuju sav veliki grad te se oko Ljublina, Čerkizova, Kuskova, Kosina, Davidkova itd. redaju, većinom su sakrivene medju drvećem, tako da je svaka u malom perivoju. Može se ili dio u najam kroz ljeto uzeti s celim pokućtvom tako, da se obitelji treba samo onamo preseliti. Imao sam priliku vidjeti „daču“, u kojoj je prijatelj K. stanovao.

Čim je više hrlio vlak kroz skupine dače od Caricina, tako prozvana od carice Katarine II., koja je ondje rado u dvorcu stanovala, i Ljublina s liepim perivojem Golovtejeva, tim nam se jače pomaljalo i jasnije otkrivala ogromna hrpa kuća velikoga grada. Dan bijaše preliep prema polovini rujna i za onaj sjeverni kraj dosta topao. Sunce se klonilo k zapadu; traci obasjavali su

pozlaćene kube onih 400 hramova, koje je pobožni ruski narod u srcu svoje zemlje podigao. Vidik bijaše čaroban. I strani suputnici, slobodni svakoga plemenskoga sućuvstva, stajali su zapanjeni. U tom „razpoložaju“ duha vlak unidje oko sedme u večer u „kurski kolodvor“ (курекиѣ воксалѣ), nalazeći se nedaleko od ulice „Sadovaja“. Odavle nas izvoščik u tili čas s prtljagom dovede u „Lonskutnuju gostinnicu“, ležeću u Tverskoj ulici. Oda-brasmo ovaj „hotel“, jer je nedaleko od središta Moskve, od Kremla. Podvorba je takova, da se svakomu preporučiti može. Ruske gostione imadu za stranca tu prednost pred onimi u drugih zemljah, što je za svaku sobu ili stan odredjena u napried ciena, te si putnik po volji i prema kesi može odabrati. Svaki „hotel“ imade na dalje svoju čitaonicu za novine i časopise, priredjenu za udobnost svojih gosti, čim se nadoknadjuju naše kavanje, kojim ondje, kako je već spomenuto, traga nema; medjutim se kava može uz naručbu dobiti u slastičarnah (кондиторскія и гастрономическые магазины). Osim toga malo je koji hôtél bez vlastita liepo uredjena kupališta. I tako banuh u Moskvu. (Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Glumište u Osieku. Najnovija i najelegantnija ulica u čita-vome Osieku jest Županijska ulica u gornjoj varoši. Sjedne strane te ulice stoji županijska kuća, a s druge se niže čitav red ukusnih kuća s liepimi dućani, zatim kasino i glumište, dočim na kraju ulice vidiš izraelski hram, sagradjen u istom slogu, kako no hramovi u Zagrebu, Budimpešti, itd.

Glumište u Osieku ljepše je od zagrebačkoga; vječna škoda samo, što se u njem još uvijek bani vila tudjinka, dočim je vila Hrvatica u njem priredak gost. Pred dvie godine desila se je glumačka i operna družina hrvatskoga glumišta zagrebačkoga u Osieku, te je tada prvi put vila Hrvatica slavila slavlje u tom hramu dramske umieće.

Književnost.

Hrvatska. Daroviti naš pjesnik August Harambašić posabrao je iz mladane literature bugarske nekoliko liepih cvietaka po-jezije, te ih u hrvatskom ruhu objelodanio u zbirci „Bugarske pjesme“. Imade ovdje junačkih i ljubavnih pjesama bratskoga nam naroda. Svega imade 40 prijevoda, od toga 29 junačkih i otačbeničkih, a 11 ljubavnih pjesama. U ovoj zbirci nahodimo sva najdičnija imena bugarske pjesničke književnosti, kao što su Slavejkov, Botev, Stambolov, Mišev, Karavelov, Ivanov i Vazov. Harambašić je na glasu s gladčine stihova svojih, pa mu je i prievod bugarskih pjesama gladak, naravan i pojetičan. Knjiga je prikazana Erazmu Barčiću kao zanosnomu branitelju jednakosti i slobode svih balkanskih Slovjena, te je njegovom slikom ukrašeno ovo izdanje bugarskih pjesama. Knjiga je liepo opremljena, pa ju najsrdačnije preporučamo hrvatskome čitateljstvu, jer ju pod jedno smatramo dokazom pažnje i ljubavi medju bratskim narodima.

Primili smo „Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga

družtva“, koji uredjuje predsjednik družtva g. prof. Brusina. U ovom su svezku brojevi 1—3. za ovu godinu. U ovoj ukusnoj knjizi od devet araka nalazimo liepih i zanimljivih članaka, koji će jamačno ugoditi ne samo stručnjacima, nego i ostalom čita-teljstvu. Na prvom mjestu crta urednik „postanak hrvatskoga naravoslovnoga družtva“. Vide se ovdje sve zgode i nezgode, koje su doživjeli ljudi, što no su još u šesdesetih godinah za-mišljali osnovati u Hrvatskoj naravoslovno družtvo. Danas je evo njihova osnova postala djelom, pa se mi nadamo, da će pri-rodne nauke i u nas procvasti onako, kako već odavna cvatu u drugih naroda. Sad su se prirodoslovci naši okupili oko ognjišta svoga, pa ćemo jamačno do skora vidjeti liepih plodova njihova ujedinjeua rada. Prof. Kučera je napisao liep članak „Čovjek i prirodna znanost“. U ovom se članku popularnim i ugodnim na-činom prikazuju rezultati pojedinih prirodnih struka. Ovaj članak osobito preporučamo čitalačkome občinstvu. — Za tim je pre-veden članak kraljevića Rudolfa „Lov u Fruškoj gori“, i članci nadvojvode Josipa „Uspjesi pokusa aklimatizacije bilja na Rieci“ i „Dojam osobito stroge zime na Rieci“. Uredništvo je dalo ove članke prevesti, jer prikazuju pojave prirodne u našoj zemlji. Budući da je „Glasniku“ u prvom redu znanstvena svrha, posve pravo radi uredništvo, što prima članke i u drugim evropskim jezicima, da budu pristupniji ostalomu učenomu svijetu. U ovom svezku nalazimo tako dva članka: Schulzera-Müggenburga „Phal-lus imperialis“ i dr. Drag. Gorjanovića „Palaeoichthyologische Bei-träge“. Pored toga imade odjelak za bibliografiju i za razne viesti. I ovom zgodom preporučamo hrvatskome občinstvu, da što življe podupire ovo mlado družtvo, jer — kako dobro veli urednik — družtvo je još slabo i nemoćno, pa se ne će održati na životu bez velike ljubavi i podpore. A ima li koga, te bi mu trebalo istom dokazivati, kako nam je krvava potreba, da se što prije uvriše u nas prirodne nauke. Vanjska je oprema knjige pristala.

Česka. „Slovansky sborník“, što ga uređuje Edvard Jelinek, donosi u 4. i 5. broju ove godine krasan članak Jana Hudeca o ilirskom pokretu s naslovom „Kolo ilirské“. Članak će se na- staviti. Jan Hudec prikazuje u zadnjem broju veoma liepo život i rad našega ljubkoga pjesnika „Djulabija“, te je njeke pjesmice iz toga niza preveo na česki, koliko mi možemo prosuditi, liepo i gladko. Jan Hudec s velikom ljubavlju prati našu literaturu, te je mnoga bolja djela hrvatske belestristike zaodjenuo českim ruhom, za što smo mu osobito zahvalni.

Ruska. Upozorujemo na znamenito djelo prof. Pervolfa „Slavjane, ih vzaimnyja otnošeniya i svyazu. Tom I. Očerki istoriji Slavjan v XVIII. veku“. Djelo će po osnovi piščevoj imati četiri knjige. Prva knjiga razpravlja ono, što je pisac još prije 12 godina napisao u brošuri o slovjenškoj uzajamnosti od najstarijih vremena do 18. vieka. Po mišljenju prof. Pervolfa: „u posljednje je vrijeme ruski narod ona os, oko koje se vrti sva novija poviest slovjenških plemena“. — Izišla je prva i druga čest znamenita kritičkoga djela N. I. Danilevskoga „Darwinizam“. Pisac je protivnik Darwinove teorije, pa je ocje- njuje. U prvoj knjizi razlaže teoriju i ocjenjuje glavne zasade, a u drugoj nastoji pobijati pojedine misli i tvrdnje velikoga pri- rodopisca. — U novu su izdanju štampane pripoviedke pokoj- noga N. I. Kostomarovova „Priključenije po smrti“, „Boljnaja“ i „Faina Oljhovnjak“. — U Moskvi je priredjena izložba slika profesora Ajvazovskoga. Prije nego je izložba bila otvorena, poklonio je umjetnik moskovskome rumjancovskome muzeju jednu od najljepših slika svojih, na ime „Propast gradova Pompeja i Herkulana“. — Nadalje je otvorena izložba slika profesora K. E. Makovskoga; u izložbi ovoj imade mnogo divnih akvarela. — Akademik Opekušin svršio je majstorski spomenik, na ime kip pjesnika Lermontova na Kavkazu. Lermontov sjedi na kolo- salnoj pećini, koja je ujedno piedestalom spomenika

Francuzka. Početkom ove godine slavila se u Parizu u Théâtre français uspomena pokojnoga pjesnika Viktora Hugona, pa je tom zgodom napisao Ernest Renan malu dramu s naslo- vom: 1802. Na Olimpu se sastali znameniti pjesnici francuzki 17. i 18. vieka: Corneille, Racine, Voltaire, Diderot i — Boileau, koji su se gotovo svi proslavili takodje u Théâtre français. Najprije razgovaraju Racine i Corneille. Obadva su izrazito ocr- tana. Racine je tužan, što je stoljeće tako neplodno. Corneille je vedriji, jer se nada, da će se roditi pjesnik, koji će prikazati svu veliku bol zemlje. Racine želi, da bude pjesnik nježan i blag, pa da umije prikazati srce žensko, mlado djevojče, ženu, majku. Pozdravljam oraj dan, veli Racine, kad će opet otvoriti vrela suza. U to dodje Boileau, ali ne kao gospodar sadašnjosti, ko što misli Racine, nego kao nezadovoljnik. On je nezadovoljan vlastitim djelima, kojih nije ostavio onako, kao što je želio, a nezadovoljan je i učenicima svojim, koji ga krivo shvaćaju, pa ga sile, da gotovo prebjegne k protivnicima. U toj nevolji želi pjesnika velika poput Alpa, široka kao more, kome će duša biti odjeka svemira. Sve je to mirno slušao Voltaire, pa pograbi novo djelo „Attalu“, te mu se stade rugati. Ali se primiri, jer se valja prilagoditi struji vremena. Voltaire želi da prouči po- trebe puka i svjetine i prema tome uredi djelo svoje. Uza nj pristaje Diderot, koji želi, da se rode četiri takva pjesnika, kako su ih njegovi drugovi zaželjeli. U taj par unidje njihov page Kamilo, pa im reče: „Najviše je biće uslišalo želje vaše. Ovaj će dan biti dan radosti svoj Francuzkoj, dan, kad će zemlja poz- zdraviti velik lik i okititi čelo njegovo viencima. Sjajno mi se je ime ukazalo. Četiri pjesnika, što ste ih vi željeli, stopila su se u jedno biće, koje će biti veliko, čuvstveno, pronicavo i dobro“. Pa dok se bezsmrtnici zgledavaju od čuda, udari uvijek vedri i nade puni Corneille u hvalu, te slavi neprolaznu moć francuz- koga genija; a s Notredame-a zazvone zvona, a iz lomnjave to- pova i iz zvuka trublja ponosno se ori: Pobjeda je naša!

Talijanska. Mjeseca lipnja ove godine bit će 25 godina, što je umro Cavour. Na dan same svetkovine izići će peti svezak Chialina izdanja Cavourvovih pisama. Ujedno će Chiala objeloda- niti korespodenciju Michelangela Castella, koji je bio kancelar talijanskih redova i mnogo dopisivao sa slavnim državnikom. Bivši ministar Domenico Berti sprema oveće djelo o mladosti Cavourvovoj, a poslanik Mariotti, prevodilac Demostenovih govora, napisat će djelo o političkom radu Cavouru i Bismarkovu.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 28. pr. mj. prikazivaše se Feuille- tova drama „Montjoye“, koja odaje sve vrline i nedostatke salonskoga pisca. Za tim smo imali priliku čuti dne 29. pr. mj. reprizu „Aide“ i dne 1. o. mj. reprizu „Margarete“. Zabi- lježiti nam je, da je u „Aidi“ mjesto bolestna g. Tercuzza pje- vao g. Stj. Knežević. Milo nam je, što možemo javiti, da je g. Knežević dosta dobro uspio, pa je nade, bude li mu se namakla prilika napredku, da će postati vrstnim pjevačem. Glasa i ta- lenta ima u g. Kneževića na pretek, treba mu samo prilike, da se izobrazí, i volje, da na tom težkom putu uztraje. 30. pr. mj. bijaše koncert u korist mirovinske zaklade glumačke. U kon- certu je pjevala gja Brücklova, koja je zagrebačkome obćin- stvu podala i opet priliku, da se divi njezinu pojestomu grlu i upravo umjetničkoj vještini. Dne 2. o. mj. pjevaše se „Nanon“ s obićnim uspjehom. A 4. o. mj. izniela je uprava čuvenu dramu Španjolca Moreta „Donnu Dianu“. Moreto je živio prije dvje- sta godina. Njegove se komedije ne odlikuju toliko invencijom, koliko zgodnom kompozicijom i vrstnom karakteristikom. Oso- bito što je komike, imade mu malo premaca u starom španjol- skom dramatskom pjesničtvu. Najbolje mu je djelo svakako „Donna Diana“ (El desden con el desden), koju ubrajaju u one četiri najbolje drame španjolskoga glumišta. Od prikazivača nam je osobito pohvaliti g. Fijana.

St.

Nikola Mašić u tudjini. Nedavno govorili smo u našem listu o najnovijih slikah Mašićevih, što ih je u Zagrebu izložio, i koje su kroz njeko vrijeme Zagrebčane silno zanimala. Sada nam je dodati, da su od onih slika dosele samo dvie prodane; „Berbu ruža“ kupio je dr. Frank za 1000 for., a „Kitu gjurgjica i po- točnica“ presvietla grofica Klotilda Buratti, rođ. Vranicani. Za ostale slike ne znamo, da li ih ko kupiti kani; ali osobito bi nam žao bilo, da ne ostanu u domovini. Poimence „Kasna jesen u Lici“, kao što i „Jabuke“ i „Ribe“ zavriedile bi, da nam rese galeriju slika. Mi iznovice podsjećamo prijatelje narodnjega na- predka našega, da razmišljaju i rade o tom, kako bi uzorna djela Mašićeva mogla ostati ondje, gdje im je pravo mjesto. Ta kod nas se nadje godimice za zagrebačko utrkivanje konja par tisuća forinti, premda taj čitavi sport nema nikakva smisla ni svrhe — a kako se ne bi moglo smoći nekoliko stotina fo- rinti, da uresimo svoju priestolnicu opet dragocienim uresom.

Milo nam je ovaj put javiti, da se i u tudjini cieni rad Mašićev u velike. Nedavno smo priobćili, kako su ga pozvali, da izloži njeka svoja djela na jubilejnoj izložbi u Berlinu. Mašić se je odazvao pozivu, te je onamo poslao svoju „Ljetnu idilu“, koja resi našu galeriju slika. Ova slika, javljaju njekeji listovi, doj- mila se osobito berlinske publike. Sada je Mašiću stiglo iz Mona- kova veoma laskavo pismo od redakcije umjetničkoga lista „Die Kunst für Alle“, gdje ga mole za dozvolu, da smiju i njegovu iz- vrstnu sliku „Ljetna idila“ reproducirati u „Albumu“, u kom će se prikazati najznamenitija djela evropskih umjetnika sa spomenute izložbe. Opis i ocjenu slike napisat će sam urednik Fr. Pecht, koji se osobito zanima za Mašića i njegov originalni način slikanja.

Celestin Medović, kojega su sliku „Super flumina Babylonis“ pohvalile i mnoge talijanske novine u Rimu, pozvan je od svojih

starješina, da se vrati u Dubrovnik u manastir. Ne znamo, kaka je zadaća namijenjena vrlo umjetniku med zidinama samostanskim; možda je istina, da će za dubrovački samostan slikati lik sv. Franje, kako čitamo u Zadarskom „Narodnom Listu“.

Svaštice.

Kraljedvorski i zelenogorski rukopis. Ne davno je prof. Gebauer u praškom „Ateneju“ (III. 5) opet potaknuo razpravu ob ovim rukopisima, radi kojih je i u poviesti slovanske filologije već mnogo puta bilo žestoke prepirke. Kad su Česi početkom ovoga veka stali skupljati spomenike stare književnosti, našli su dvie vrsti pjesničkih djela. U tom je poslu najviše radio Hanka. Jedna je vrst pjesama bila sastavljena u rimama ili u roman-skim strofama od tri stiha. A druga je vrst bila u desetercima bez rime. Osobito su se ovom vršću mnogo zanimali izobraženi ljudi českoga naroda, pa se iz mnogih djela novije literature češke može uvjeriti, kako su se ove pjesme znatno dojimala modernih pjesnika čeških. No već dosta rano stadoše učenjaci sumnjati, da bi to mogle biti prave stare narodne pjesme, jer su po svemu čitaoca opominjale više devetnaestoga, nego devetoga ili trinaestoga veka. Dobrovsky ih je osudio, Kopitar ih javno proglasi falsifikatima, pa od onda nemaju ti rukopisi mira. Godine je 1857. dokazao Feifalik bar za ljubavnu pjesmu kralja Vaclava, da nije prava, a netom se to dokazalo kemijskom analizom i za „pjesmu Vyšehradu“. Življa je bila borba za dva najznamenitija rukopisa te vrsti, na ime za kraljedvorski i za zelenogorski. Godine 1858. navali neki češki filolog — anonimno — u „Tagesbote aus Böhmen“ na oba rukopisa i stade dokazivati, da su patvoreni. Palacky i Šafařík ustadoše, da ih brane. Pače je i sud imao posla; dok nije godine 1860. Feifalik u djelu „Kraljedvorski rukopis“ opet s književnih i povjestnih razloga uzeo dokazivati, da to nisu prave starine. Borba se ponovi, kad je Patera otkrio nov falsifikat Hankin: u „Mater verborum“, što je najznamenitija stara češka zbirka glosa, pokazalo se čitave dvie trećine glosa patvorenim, a medju njima mnogo takih, koje su tumačile tamna mjesta rukopisa. Do skora navali Šembera na zelenogorski rukopis, a Vašek na kraljedvorski. U najnovije doba odlučili učeni profesor Gebauer, da pomno prouči jezik ovih rukopisa, pa da ga izporedi s jezikom bez sumnje pravih spomenika istih vjekova. Premda bi Gebauer bio volio ove spomenike spasiti starini češkoj, ipak je morao priznati, da su ovo falsifikati. Jezik ovih rukopisa za čudo se slaže s jezikom onih rukopisa, za koje se već od prije znade, da nisu pravi, n. pr. u pjesmi Vyšehradu, u Hankinoj interpolaciji Prokopove legende i napokon u Hankinu „Uvodu u razumijevanje stare češtine“, a sva ova djela nikoše prije, nego što su obretena ona dva rukopisa. Gebauer je prepustio još paleografiji i poimence kemiji, da kaže svoju. S toga se sastao odbor, koji upravo proučava pergamenat i tintu rukopisâ. Ako i ove znanosti potvrde, što je rekla filologija, ne će se za to umanjiti estetična ciena rukopisima, samo što će se znanost osloboditi od ove ranjave pete. Tko je god spjevao pomenute pjesme, bio je genijalan pjesnik, pa ako se i dokaže, da ih je spjevao sam Hanka i podmetnuo narodu, oprostiti ćemo mu danas tu grjehotu, jer je u otačbeničkom zanosu htio, da narodu vrati „izgubljeno zlato“ — narodnu poeziju. —

Glazbeno nazivlje. U 3. broju glazbenoga lista „Gudala“, što ga od nove godine izdaje Milan Petrović u Kikindi, nahodimo medju inim ove misli o glazbenom nazivlju našem: „Sada nam je jošte darećemo, hoćemo li mi sami graditi nove nazive, ili ćemo prihvatiti one, koje je koji stručnjak već stvorio. Mi

smo marljivo sabirali sve književne pokušaje u tome pravcu. Posao nije bio lak, što su — i ako ih je vrlo malo — raštrkani po različnim listovima, iz različiti godina. Držimo, da će teško biti koga rada te struke, a da ga nismo dobavili i proučili. Svi ti pokušaji svjedoče živo, da su i njihovi pisci bili uvjereni, kao i mi, t. j. da za nove pojmove naše struke treba graditi i nove rieči. U tome se dakle puno slažemo. Ali se sa piscima tih članaka nikako ne slažemo u pravcu, kojim su udarili, da grade nove rieči. Tražeći izvore u srpskoj književnosti, nismo iz vida izgubili ni književnosti naše braće Hrvata, i tu nadjismo, ne podatke i pokušaje za gradjenje glazbenih stručnih naziva, nego malne puno, gotovo gradivo. „Katekizam glazbe“ g. F. Kuhača sadrži čita rječnik glazbenih naziva. Dabogme da ga odma uporedismo sa srpskim izvorima, i to uporedjenje pokaza nam tek punu vrijednost rada Kuhačeva. Rječnik njegov nije niz rieči zgodnije ili gore kovanih s brda i dola, iz Slovanstva i tudjinština pokupljenih i sunovratice prvomu boljemu pojmu prilagodjenih, nego je plod duga i trudna rada, u kome se ljubav k stvari sa svestranim, temeljnim poznavanjem struke natječe, rad neočjenjive vrijednosti, za koji mu priznanje i zahvalnost stručnjaka, ma da kasno, ne će izostati. G. Kuhač sam skromno i smjerno priznaje, da radnju svoju ne smatra potpunom i svršenom, šta više želi i moli, da mu se savjeti o nazivlju javljaju, pa će ih sve rado prihvatiti, što god bude bolje mogao. Mi se bez ustezanja latismo naziva Kuhačevih; izbor nam je bio lak, jer su nazivi, koji su u nas gradjeni, mahom rdjavi i nezgodni.“ Ovo je liepo priznanje g. prof. Kuhaču, koji već toliko godina nesebičnom i požrtvovnom ljubavi radi, da utre put narodnoj glazbi. Koliko se radujemo tome, što su i Srbi počeli poštovati rad Kuhačev, toliko opet žalimo, što je s našega nehaja zapelo izdavanje njegove epokalne zbirke narodnih popievaka. Kako u svemu, bilo je i ovdje na početku zanosa, ali je taj zanos po navadi do skora jenjao, pa kako čujemo, imade g. Kuhač još čitave gomile nerazpačanih knjiga svoje zbirke. Posve je naravno, što uz ovakve prilike izdavatelj ni ne misli, da nastavi izdavanje V. knjige, a kamo li da objelodani znanstvenu razpravu o slovjenškoj glazbi, koja bi bila kruna svemu dojakšnemu radu njegovu. Kako čujemo, kani karlovačko pjevačko društvo „Zora“ prirediti koncerat s tom svrhom, da se izdavatelju podade pripomoć za izdavanje narodnih popievaka. Ne bi li se druga društva ugledala u drugaricu svoju?

Dvjestagodišnji jubilej štampe u Americi. Historijsko društvo u Pensilvaniji priprema veličanstvenu svetkovinu dvjestagodišnjega jubileja osnivanju američkih štamparija. Godine 1686. prvi je Vilim Bradford podigao štampariju, a malo za tim pojavi se prva u novom svijetu štampana knjiga, almanak za 1686. godinu. Prvu fabriku pisačega papira osnovao je u Filadelfiji 1690. Vilim Bitenhand. Poslije nekoliko godina sin Bitenhandov osnova prve američke novine. To je onaj isti Bradford, koji je zajedno s Benjaminom Franklinom štam্পao 1741. ozbiljnu američku knjigu. Poslije dvije godine bi osnovana prva lievaonica slova u Americi, te iste godine bi naštampana prvi put biblija. Prve američke dnevne novine jesu „Pennsylvania Packet“, koje se izdavaju u Filadelfiji od godine 1784.

Novine u svijetu. Sada izlazi svega 34.000 novina ili 592 milijuna primjeraka na godinu. Od ovoga broja ide na Evropu 19.000, na sjevernu Ameriku 12.000, na Aziju 772, na južnu Ameriku 609; po jeziku imamo 16.500 inglezkih, 7800 njemačkih, 3850 francuzkih, oko 1000 španjolskih. — U samoj Švedskoj izlaze ove godine 404 koje novina koje listova; od toga izlazi u Stockholmu 126, u Upsali 17, u Lundu 12 itd. Svaki dan izlaze 18-ore novine, i to 8 u Stockholmu.

Zadnja žudnja. — Fiškalova izpovied. — Domišljaji J. Sundečića. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 15. svibnja 1886.

Br. 20.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Jataganu.

J aždaho -- ljuti jatagane!
Koliko si zado teške ran-,
Koliko si otvorio vrela —
Krvi vrela iz nevina tiela,
Kol'ko majka zavio u crno —
Nikad niesi, junače, posrno!

Na mejdanu uvijek bojniak prvi,
Uviek biesan. — uvijek žedan krvi,
Prepun ljutih paklenih iskara
Trgo majci srce iz njedara,
Otimljući jedino joj čedo . . .
Bog je plako — kada no je gledo.

Koliko ti zamierahu ljudi,
Što si raji sasjecao grudi;
Kad si biesan jednom zamaho se,
Ko što trava pada izpod kose,
Trup za trupom rušio si — kleti —
Po ravninah i strmoj vrleti!

Zvećio si biesan sve do juče,
A sad šutiš, iz planine vuče! —
Drhtneš jošte kad kad o duvaru,
Željan pjesmu ponoviti staru;
Odletiše strvni gavranovi — —
Brat se bratu oko vrata ovi.

Kad brat pišti i njegova djeca,
Mene boli, moja žena jeca;
Ne žalih ja, dokle ne znah što je,
Al si srce razsjecao moje.
Da se stare ne ponove rane —
Opraštaj se svietom jatagane!

Već te Pliva u svoj vrtlog zove,
Gdje u Vrbas pada u slapove
Pljusk! — Čuj, koli — na rastanku pljesnu!
Smirit ćeš se u vrtlogu tiesnu —
Proguto te vrtlog već šumeći —
Nećeš braće, jatagane, sjeći!

Padaj Plivo preko strmih stiena,
Ne krvava — veće srebropjena!
Oj Vrbase, rieko mila teci,
Pa na ušću braći preko reci:
Da smo jednim odojeni mliekom,
Složna braća ostat ćemo viekom!

U Banjojluci, 1886.

Ivan Lepušić.

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

III.

D vadeset godina pred tim živio u Senju čovjek niemac. Taj niemac zvao se Šimica Veslarić. Vršnjaci mu se dobro sjećali, da se s njimi u dje-

tinjoj dobi igrao, skakao, lupao, svakomu dodijavao i zdravim jezikom čavrljao. Napokon je pripoviedala stara susjeda Dume, živo se sjećajući, kao da je jučer bilo, kako je Šimičina mati jedne večeri k njoj

starijoj ženi sva usopljena doletila, jer je maloga Šimicu silan oganj napao bio. Kad je Dume opipala Šimici bilo, pogledala jezik, dugo na gorućem čelu držala ruku, premiesila utrobu, prekrsti ruke, smogne jezikom, pa reče tihim, važnim glasom: „Boli ga — mali se razbolio.“ Za tim je pristavila k vatri lončić, svarila u njem ljekariju, pa ulila tu svarenu vodurinu u Šimicu, al bez koristi, bolest zahvatila diete po svem tielu.

Mjesec dana ne bilo Šimice u društvu malenih. Kad je prvi put bljed i slab na ulicu izišao, gledao je čudno oko sebe te ulice, te nestašne svoje vršnjake. Naslonio se o zid, pa motrio svoj okoliš i sve, što se u njem micalo il mrtvo mirovalo, motrio onako, kao da se je rad dosjetiti: Jesam li već kada bio ovdje? Njegovo sumrtvo oko zapiljilo se u veliki kamen, na kom je sto puta sjedio, stajao i uzalud ga s mjesta maknuti pokušavao; zape o izšarana kredom i ugljenom vrata i gledao ih, kao da med timi neopisivimi figurami ni jedna nije njegovo djelo; pogledao šarenoga susjedova „Fidu“, nu kao da se ne dosjećao, da je to strpljivo živinče sto puta za rep natezao i kruhom nahranio. Svaki kutić, svaki kamen, razbijen prozor, zatišje, gdje se je za bure igrao, pjeskovito mjesto, odkud se danomice za vrebci kamenom bacao, uzahan prozorčić na staroj mirini, kud su mačke za nauckanim Fidom svoju kožu spasavale — sve je bilo pred njim, kao da je o tom svijetu, o tom životu nekada snivao, pripoviedati slušao — što li? Nije glavom maknuo, niti okom trenuo, kad se iz pokrajne ulice četa drugova biesnim skokom i vrištući vraćala. Tek kad mu na vidik dodjoše, raztvori oči malko više — pa opet hladan mir, sjetni onaj nehaj za sve.

— Šimica, Šimica, ludi Šimica! pokažu djeca na svoga druga.

— Ajd, ne rugaj se siroti, hoće njeko diete i, za čudo, obiestni se drugovi utišaše.

— Gluh je, reče drugo diete.

— I niem, doda treće.

To pogovaranje uozbilji djetinja lica; zagledaše se u Šimicu, a po malih se glavicah vrzle Bog zna kakove misli. Nu trenom bijahu opet u skoku, a one misli izčeznuše u igri kao tmína, kad u sobi svjetlo plane.

U istinu — Šimica osta živ, ali mu bolest ote možda i više od života: pomutila mu pamet, začepila za uvijek uši i ubila živu besjedu. Šimica osta tek kukavi dielak čitava čovjeka.

Godine povraće Šimici umnu snagu, ako i ne onakovu, kakva bi bila ostala, da je nije bolest razklimala i u korijenu možda podgrizla. Nu sluh se ne vratio više nikada, jezik umro za uvijek.

Dok mu je živila mati, nije se brinuo za ništa. Ona ga hranila i strla mu krevet. Na taj je život priviknuo, a odkle da mu padne na um: Matí će umrieti — šta onda?

Šimica bijaše već u ranoj mladosti ozbiljna lica a ljutite čudi. Matí je to snašala, uličnjaci zadirkihahu u nj tek s daleka, jer se znao potegnuti svačim, što je do ruke bilo, ako nije zadirljivca šakom dohvatiti mogao.

Babe govorile: Bolje bi da ga je Bog k sebi uzeo, ali je mati ljubila svoje nesretno diete — ta bilo je njezino!

Kad je Šimica odraslim dječakom bio, umre mati. Sav imetak njezin bila blatna kućica, a u njoj jedna sobica i tamna, čadjava kuhinja. U sobi se našle tri stare slike, klimav krevet, iztrošen stol, dva šepava stolca i bršiva škrinja, a u njoj nekoliko krpa, kojim je vrieme i molj sto školjica progrizao. To je bilo odielo pokojnice, a blagdansko metnuše na nju, da dostojnije pred Božje lice dodje.

Šimica nije mogao tu ostati. Na molbu dalekog rođjaka bude primljen u neki zavod, da služi. Tu je niemac bio pravi mučenik. Ako na djelo, na žegu, na zimu — uproše prstom Šimici; ako k jelu, nitko ga se ne sjećao, kao da se u zbor zavodskih sluga ne broji. I to bi možda bio snašao, možda uvidio, da nema kud, bace li ga milosrdni ljudi odtud. Ali podrugivanja i zadirkivanja zavodskih sluga nije snosio. Bilo ih mnogo, pa kad je jednom jakom šakom obiestnoga zadirljivca udario, navale na nj svi, i tko šakom, tko nogom, tko štapom, namlatiše se dovolje jakoga tiela niemca. Od tada je bježao u zavodu svakoga; gledao mrko, a potajna zloba virila mu iz očiju. Bog zna, što je snovao, ali ga slie-deći događaj rieši za uvijek zavoda i obiestnih sluga.

Zima nametala sniega; a ona suha, rezka studen rasipala nagomilan snieg u oštru prašinu. U sušu kraj zavoda iznio Šimica rpu drva, da ih uz dva pomoćnika na sitno izciepa. Snažne Šimičine ruke dižu sjekiru kao pero, a pod jakim udarci puca drvo, freaju komadi na sve strane. Šimica ciepa, mašući kadkada rukom po znojnu si čelu, ciepa i pogledava na dva pomagača, što zapalila lule, pa se smiju i u šali nagone po prostranoj suši. Šimica dohvaća drvo za drvom, al se na rpi gotovo ne pozna, da se odtud ona izciepana rpa odniela. Valjda mu dodijalo, pa pusti sjekiru, pogleda pomagače i javi se svojim „m“-glasom, i pokaže rukom na drva i sjekire. Njih dvojica prasnue u smieh, a Šimica baci sjekiru i izleti na vrata. Pomagači razumješe niemčevu namjeru, pa pograbe sjekire i ciepaju da je milota.

Udje pazitelj, a za njim Šimica.

— Zašto vas dva ne ciepate? upita pazitelj.

— A da što bi radili? začude se obadva.

Šimica zanieče prstom, jer je pogadjao po licu i ustima besjede.

— Ciepamo mi, nastavi jedan, ali je Šimica mušiv. Ako se kadkad nasmijemo, on se ljuti, jer misli, da mu se rugamo.

Pazitelj pogleda strogo niemca, pokaže mu na sjekiru, pa načini na ustima križić, što je Šimica, živuć u

zavodu, dobro razumio. Bio bi možda puno rekao, al u tri „m“-glasa izjada sve; slegne ramenima, pograbi sjekiru i nastavi ciepati žešće, nego prije. Pazitelj izidje, Šimićini pomagači odbace sjekire, pa nastave igru, pokazujući prstom na umornoga niemca.

Odzvoni podne, pomagači odu, a Šimica ostane sam, dok ne izciepa. Sjedne, otare s čela znoj, podboči rukom glavu, zagleda se u zemlju i zamisli. Koji časak tako mirovao, tad se naglo trgne, zamaše glavom i pograbi sjekiru, pod kojom se debele ciplje kao ljske razplaćuju.

Već su svi odbacili žlice, kad je niemac za stol sjeo. Zdjelica sočiva bijaše za čas prazna, a na vatri cvrči i miriši u zdjeli meso, jelo, za koje je Šimica samo po svom nosu znao. Niemac uzme praznu zdjelu, podje kuharu i pruži ju, da mu naspe jela. Kuhar napuni u navrh sočiva i primetne za mito komad mesa, a Šimica se zadovoljnim smieškom zahvali.

Dotle se oko njega dogovarale nješto sluge, šapćući si nješto potihlo. — Kuhinjska se družina razidje, najsmjeliji dohvati šaku pepela i saspe ga u niemčevo jelo. — Zlo se pošalio. Šimica skoči kao lav, pograbi objestnika, digne ga, prinese k štednjaku, pritisne mu lice na užareno željezo, udari dva put po zatiljku, a kad ga pusti, pade onesviešćeno tielo na ploče. Niemac pograbi kapu i iztrča na ulicu.

Bog zna, kako je Šimica namislio živjeti. Ovo osjećanje, da si u svijetu sam, da nemaš ništa do klimave, iztrošene kućarice i otrcanih krpa na sebi, da ti je oduzeta jedina sila, kojom bi se branio i molio, da ti ljudi nezaslužene sreće smiehom i porugom iztiču zlo, došlo onako, kako i ludom sinu imetak pokojnih roditelja ili bezposlici zgoditak na lutriji dodje — to se osjećanje i u Šimićinoj duši moralo pretvoriti u crnu zlobu i jedku zavist.

Iz zavoda pohiti kući. Vrata na kućici držala špaga, da otvorena u sviet ne zjaju. U kućici siromaština, kakva je i onda bila, kad je u njoj pred tri godine uz majku živio. Odrto iztrošeno posoblje zamienilo se drugim, koje se ubožtvom nije od prvoga razlikovalo. Od staroga uresa bila je još tu pod razbijenim staklom slika Majke Božje sa sedam bodeža u srcu, a visila je prije nad krevetom pokojne mu majke. Ušav u tu sobu, sjetio se valjda onih dana, koji su biedom svitali i mračili se, al koji bijahu zlatnom srećom propleteni, kad ih je u duši sa sadašnjimi uočio.

Niemac se zagleda u svaki kutić; svaka sitnica do kvrge na bršivom rožniku siećala ga onih sretnih dana i tim spominjanjem ugušio je taj čas valjda sav čemer, što mu ga je u tri godine srce skuhalo. Drugomu bi se te misli, to blago spominjanje i gorko osjećanje zbilo u žarke suze, al srce niemčevo ne bijaše takovo: odmetan u ljudskom društvu kao da se tvrdio o svom zlu; bio je kao korov, prkoseći slabu tlu i jesenjem mrazu.

Niemac omjeri jedan kutić sobice, izidje i vrati se za malo, noseći naramak suba, mirisava siena. Njekim

zadovoljstvom priredjivao si svoje siromašno ložište. — Možda mu se činilo, da se vraća u blaženo djetinjte doba, možda ga oblieta duh pokojne mu majke, koja je imala silno, veliko blago, ali ga jadnomu djetetu ne mogla ostaviti: svoje srce, svoju majčinu ljubav. Niemac klekne na pod, ravnajući sieno, a u tom ga njetko dirne o rame. Krene glavom i spazi za sobom staru, žutozelenu ženurinu.

— A? Što je to? sagne se baba, pruži dlane, previnuvši kod lakata ruke i zine praznima ustima na niemca.

Šimica za'mka i pokaže rukama i licem, da će tu spavati.

— Áá! zavrti baba prstom kao žbicom po zraku. Ja plaćam slavnemu magistratu svaki mjesec četiri evančike, četiri, četiri — zakrešti jače, pokazjuć u zraku četiri žbice suhих ruku.

Niemac se nasmieši i kimne glavom, da hoće.

— Ne ćeš, ne! izdere se baba. Dok pošteno plaćam, ja sam gospodarica, glupi mutavče.

Niemac se svedj smiešio i kimao glavom.

— Van, van, gluha nesrećo! zavrišti baba i pruži nokte na suhих žbicah do Šimićinih očiju.

Niemac se lagano primakne babi, obuhvati ju oko izciedjena pasa i otvori vrata. Neočekivani susretaj odkloni mu namjeru. Ruka mu klone niz babino tielo, a oči upre u dva stražara, kojim se micahu ustne: Nu, evo ga.

Primakoše mu se i okovaše mu tielo u gvoždja.

Babe, žene, dječurlija i sva prostota nagne urličući za oružnici i okovanim niemcem. I kad je već Šimica u tamnom zatvoru sjedio, rpili se ljudi: Vidiš! Taj bi žive ljude pekao. Valja zvier bičem i gladom krotiti!

Ni stražarom ne bijaše do toga, da otvore oči na Šimicu, kako se druge ljude gleda: Niemac je, sirota, mnogo mu manjka, da čovjek bude. Pa šta je do toga Šimici bilo? Pokle mu umrla mati, nije osjetio u ljudskom oku do prezira; vidio je, da si, dodavajući mu jelo pišu na licu: I ovoga moramo hraniti! — A ima li dušu? a srce? — Odkle to biednomu niemcu!

Šimica bi sjedio po čitav dan mirno na drvenoj klupi. Kadkad bi digao glavu na rešetke prozora: zar mu je tamo ljepše bilo? Lice mu osta uvijek isto, ni kakve misli ne bi na njem pročitao; nikada nije pokazao kakve želje, činilo se, da je svojim udesom posve zadovoljan.

Jednoga podneva donese mu stražar jelo; niemac digne na nj pitajuć pogled, za'mka i nasloni glavu na ruku, kao kad se na spavajućega čovjeka pokaže. Obćeći sa Šimicom, razumjeli su ljudi mnoge njegove značke. Taj put je pitao, je li opečeni drug umro?

Stražar zavrti glavom, da nije, i pokuša Šimicu uputiti, da se doduše čudno nakrpana lica, ali zdrav iz bolnice vratio.

Lice se niemcu razvedri, a mahom zatim stisne lične mišice, jedna mu ruka poklopi prsa, drugu digne poput prodikača, oči podigne u vis, kao da bi rekao:

Bog mi svjedoči, nisam kriv, što mi je bol prevršila strpljenje.

Valjda je i u toga niemca srca, duše? Šta?...

Stražar sažme na vratima ramenima: Bog si ga znao!

Mjesec dana držali Šimicu u zatvoru. Ciela se stvar razvidila, pripoviedalo se potanko i u njeke istinito, kako se ciepala drva, kako se preoštro ubolo u osjetljivu niemčevu čud. Odkazu babi stan, a Šimica se naseli u svoju kućicu.

* * *

Niemac bude radnik, žilav, čvrst radnik, koji je nosio i prebacivao za tri druga. Istina, ni u tom se ne domognu među drugari samostalnosti, ali ga u nekoliko štvalo. Bilo je tomu više uzroka, a nije zadnji bio ni taj, što je čudno crvenilo na licu zavodskoga sluga danomice jasno kazivalo, na što je gluhoniemi Šimica pripravan bio, a onda, što nije nitko upamtio, da bi Šimica poput drugih radnika pamet zapijao. Ljudi se na nj priučili, al on osta isti: mučaljiv, mrk, a radin kao malo tko. Uredio si kućicu sam i naravnio joj krov, koji se bio naslonio kao krpetina na odrpancu. Jedna je bila u njega mana, bio je poput svih sakatih ljudi silno mušiv. Nit ga se smjelo dugo motriti, nit se u njegovoj blizini mnogo smijati.

Stalnu zaslužbu imao je Šimica u dućanu trgovca Antuna Peršića. Bio je Šimica niem — nije mogao govoriti, bijaše gluh, nije mogao čuti: ali mu ostaše oči, na koje mu se utisnula u srce slika žene i raznietila

tu — ljubav? Valjda. Peršićevu služavku Magdu gledale su niemčeve oči drugačije, skroz drugačije, nego druge ljude. Svetu to ne izbjegnu; ne padaše doduše nikomu na um, da draži niemca, al se dražilo Magdu često i do suza.

Svršio se jednoga popodneva rad. Tri Peršićeva radnika stajahu u dućanu čekajući na plaću. Udje u dućan i Magda.

— Ded, ded Tadija, stariji će radnik golobradomu si drugu: Pokaži, kako će Šimica u prosee.

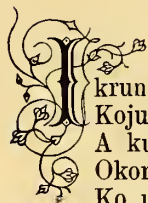
Tadija pridje k Magdi, pokaže prstom na nju pa na se, metne ruku preko ruke, pa zavije brzo nekoliko puta desnom, kao da bi svezivao — a tako je Šimica ženitbu pokazivao. — Tad Tadija nastavi igru m'kajući pa pohiti k Magdi hoteći ju poljubiti. Ali smieh presta na jednom kao da si ga odrezao: na vratima dućana stajao Šimica. Šaljivdija potraži prvimi pogledi, kud bi ga nestalo, al se niemac primakne mirno, digne Tadiju u naramak i ponese ga iz dućana. Tadija se u zraku koprcalo, a Šimica poteče bolje, dodje do obale i iztrese objestnika u more. Nasta graja, smieh i žamor, kad se Tadija vraćao pišući iza sebe mokri trag. — I Šimica se vrati u dućan, a Magda mu se nasmiēši i metnu mu na rame ruku. Nije čuo, što mu je rekla, al njezin smiešak osjetio je u svom srcu

* * *

(Nastavit će se.)

Domišljaji J. Sundečića.

XLIV.

Kruna je živa bruka,
Kuju daje tudja ruka;
A kud kamo još je gora
Okorjela hljeba kora,
Ko uloži da se skita
Pa je na put Božji pita. . .
Više vriedi cigla mrva
Svojim potom oškropljena,
Neg isprošen masan komad,
Neg i kruna izmoljena.

XLV.

Ništa se ne da sazidat u zraku;
Ništa se ne da vidjeti u mraku:
Čvrsta i stojna bit ne može zgrada
Bez stanca krša i valjana rāda;
A tek pri svieći sunčevoga zraka
Urednija je rabota nam svaka.

XLVI.

Što više dima,
Ognja je manje;
Uz višu graju
Dobra je tanje.

XLVII.

Tandara . . . mandar! . . .
Danas trista,
Sjutra ništa:
To su mnogi rodoljubi,
Kojima se oštre zubi,
Masan komad gdje god spaze,
Da se do njeg doplaze.

XLVIII.

„Ti se sidji — da ja tu uzidjem! . . .“
Šamo zato mnogi borbu vode;
Pod izlikom da svoj dom i narod
Od nemile tlake oslobode;
Al pošto se pripnu na visinu
Dave narod, plešu domovinu.

XLIX.

Lukav je svijet,
To svaki zna:
Dok nema tri
Ne pušta dva. . .
Za krst i dom,
Sve bi on da':
Al' čuva tek

Tà svoja dva. —
Račun je tom
Sa svijem prost:
— Mesa mi nek;
Alal ti kost. —
Na žrtvu tú
Mnogi je sklon:
Štedi mu dva,
Pa sve je on.

L.

Imat nuždu od gorega,
To je živa muka;
Al' pred gorim uklonit se:
Muka je i bruka.

LI.

Za viteškim redovima
U potjeru ko se daje,
Taj za većom časti gramzeć
Za čast ljudsku i ne haje.

LII.

Pletipredja slavu krade,
Pa ta slava časkom mine;
Junak slavu zadobiva,
Pa ta slava već ne gine.

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

XIV.

Stipan nema večeras mira. Čas je veseo a čas žalostan. Prije nego običaje zatvori danas magazuu i ode u odaju. Sjedne na dušek, zapali cigaru i počne razmatati njeke listove.

— Ha! . . . To je Marijanov posljednji list, eto što piše pod kraj: „Ako mi i na četvrtu knjigu ne odgovorite, to vam lje više pisati ne ću“. To je pisao prije desetak dana; dakle nije ni davno, što je uskočio i u kratko svršio. — Listajući pisma opet se sustavi: „Ha! . . . To je Pavkin posljednji list, što ga prekjucher posla Marijanu. Kako zdvojno dokrajči!: „Ili mi se javi, ili ću skorim u grob leći mlada!“ — — Ne će se Marijan više javiti, a ne ćeš ni ti, dušo, zato u grob leći! Mudro li ga zamislih! Pa da ne budu listovi prolazili kroz moje ruke, doista ne bi sve tako bilo.

Odloži listove pokraj sebe, zakračuni vrata, sjedne opet i počne na glas moliti se Bogu, kako je to običaj u Bošnjaka. Dugo, dugo se moljaše, prekrsti se možda desetak puta i legne. U prvi san počne se već trzati. Maglovite slike lebde mu pred očima, grozne prikaze. Čini mu se, da je na razboju, gdje su popadali mrtvi i ranjeni, njetko ga dozivlje: „Ej Stipane! pomoz! . . . pomoz! — Muka . . . jao — boli!“ A kada on bliže — a to je Marijan ugrezo u vlastitoj krvi, leden znoj mu probija čelom. A Stipan si kida košulju i ovija Marijanu na prsima ranu, iz koje ključa vruća nevina krvca. „Ti si kriv, ti . . . Stipane!“ pričinja mu se, da Marijan na izdahu šapće. U taj čas se trzne, dahne griješnik ko ranjeno zvijere, poleti k prozoru, ustavi se, osviesti se i sto puta jače prepane. Zapali svieću. I opet će na koljena, moleći se Bogu, neprestano šapćući ustnama: „O Marijo! O sveto tielo Isusovo na križ razapeto! O sveta krvi nevino prolivena — pomoz mi! — Rieši me muka i groznih tlapnja!“

Ta mu je noć najžasnija vieka njegova. Pred zoru usne — tvrdo usne i preko običaja. Jedva ga momak Ilija probudi, lupajući na vrata.

Bieli dan osvanu a sva čaršija oživila. Stipan podje u magazin, uredi njeke službene poslove, momku povjeri mehanu, pa ode u Pobjrđe.

Prvi mu korak k Jurki, da joj javi tužnu i žalostnu viest. Jurka sjedaše kraj ognjišta, zastriev si maramom oči zapaljene, ne vatrom, već česmom toplih suza, a do nje slivkaše Pavka, podtačući žaru oko ibrika, u kom kavu pristavila.

— Dobro jutro Jurko i Pavko! — progovori Stipan. Pavka si obim rukama zasloni lica, a Jurka se pridigne.

— Zlo mi jutro! Zlo sam sinoć čula; kaži ako Boga znaš, je li istina ili nije?

— Istina je, kô na nebu jedno sunce, odgovori Stipan. U to pane u kuhinju Šime, Šiminka i više susjeda, a Stipan produži:

— Sinoć kasno došô žandarski nadporučnik i druga gospoda, pa pripoviedahu, da je Marijan jučer kano vojnički bjegunac poginuo. Tko ga na to svjetovao, to ne znam. Pisah mu u dva reda, da se javi, kako mu je, a on niti mukajet! Takav bijaše uvijek svoje čudi, a sada dokrajči svoju samovolju, razcvili si majku i prijatelje!

— Oh sudbino težka moja! Ako je istina . . . vjerujem; ali ne mogu ipak vjerovati, dok ne vidim njegova tiela, njegovih usta, onih očiju — čela blagoga! Oh . . . ali vjerovati mora! — tako zavapi Jurka. Svi se zaplakaše kano ljuta godina.

— Ja ću još danas u kotar, — oglasi se Šime, — pravo ću k ujaku, on neka u konaku pita, njemu će istinu reći.

Stipan bijaše uvijek omražena osoba, a sada već dolazi u blizinu. Sve to čini nenadan slučaj. Šime se spremi namah u kotar, a Stipan ga izprati do na kraj čaršije.

XV.

Mlada je nedjelja. Na podbrdjskom groblju bit će služba Božja. Dan krasan, da si od Boga ne možeš ljepšega poželjeti. U prozorje poškropila sitna kišica dô i brdo. Pravi to dar Božji. Svaki cvietak, list i travka veselo trepti, držeći u svom kriocu bisernu kapljicu jutarnje kišice. Oblaci se razidjoše i nekamo za gore se sakriše, a žarko sunce, pomoliv se na iztočnim vratima, razasulo milijune svojih zraka po divnoj vedrini. Sladko je u životu uživati takovo jutro! Vesele ptičice cvrkuću, pozdravljajući novo jutro i novi dan; dječica se bude, baciv prve pogledaje na okno, nazivlju brižnim roditeljem: „Dobro jutro!“, i dobri ljudi susreću se s pozdravom: „Dobro jutro!“

Prokanatur Ante samodrug namjestio na groblju jednostavan žrtvenik: stô, uza sto s obadvie strane pričvrstio u zemlju po dvie vitke a podugačke žioke, a po više stola svede ih u luk i sveže im krajeve. Preko žioka prebacio šarenicu, sa stranâ prislonio zelene grane, pokrio stô šarenim prostiračem, o pročelje postavio sliku Gospinu i dvie voštanice, još namjesti izpred stola podnožje, prikriiv ga ćilimom.

Pravovjerni kršćani pribirahu se već za rana na groblje. Njeki poklekoše na grobove svojih pokojnika, pa suzami škropeći zelenu travu, podignutih ruku šaputahu tihiu molitvu za duše preminulih. Drugi se pozdravljaju i pitaju za liepo zdravlje, — a ima ih — a to su oni, koje pritegle već velike godine, te poklekoše oko žrtvenika, zadubljeni u pobožne misli.

Prokanatur Ante zaniše užetom do vrata medju stupovima zvonce, a tanki zvuci zvona razliegaše se širom brda i doline. Pridošlo mnogo katoličkoga svijeta ne samo sa Pobrđja, već i iz obližnjih sela. Dodje ujak*). Čim unidje na groblje, svi ga pozdravljaju i pitaju za zdravlje, svaki mu prima desnicu, dodirnu njom čelo, pa ju poljubi. Dobri ujak prijazno će sa svakim po koju riječ progovoriti i svako diete podragati.

Pred sjenicom će ujak po obredu uz pripomoć prokanatura obući misničke haljine, a po tom čitati misu. Svi se razgovori taj mah prekinuše, sve se natisnulo oko žrtvenika; nasta tišina, samo se čuje po koji kašljucaj i pobožni uzdisaj.

Na svršetku mise podieli svećenik puku blagoslov. Upravo obilazio prokanatur, kesom kupeći milodare i glasno pozivajući narod: „Za mrtve, dobri ljudi!“ — a ujak se okrene prema narodu:

— Pomolimo se za dušu prestavljenoga Marijana Jurkina! Nesretno je svršio, a bio je valjan kršćanin. Oprosti mu svaki, ako je koga za života uvrijedio!

Župnikove riječi dojmiše se bolno svakoga. — „Smiluj mu se, Bože!“ izgovore ko u jedan glás. Zadrhtalo stotina srdaca, a Jurka se onesvjesti i padne na uznač na obližnji grob. Okupe ju žene, kvaseći joj glavu a tarući sljepočice. Preko pô sata ležaše kano mrtva, dok se ne počeo osvješćivati, jače disati i micati. Šimiuka i još jedna prijateljica prihvate ju izpod pazuha, pridignu i lagano koracajući odvedu kući.

Čim ujak dovrši i svuče misničke haljine, salete ga ljudi pitanjima, kako poginu Marijan. A on počeo pripoviedati:

— Došô Šime, pa mi javi, da je Marijan na Majevici poginuo. Triputa sam se prekrstio, ne mogavši vjerovati, a još manje to, da je medju eškiju uskočio. Onakav momak! Ali kada mi reče Šime, da je to pripoviedao žandarski nadporučnik, toľ odem namah u konak. Upitam tamo, kako se zove onaj vojnički bjegunac, što no ga na Majevici strieljalo? „Marijan“, odgovore mi. Zar Jurkin? upitam ponovno. A taj mi odgovori: „Da, Jurkin — to je dokazano“. Prije bih dao svoju glavu, nego li to vjerovao; ali ipak tako je, doista žalostna istina.

Ljudi razvežu na to cieli niz priča o Marijanu, a Božo počeo pripoviedati, kako je Marijan kazivao prije novačenja, da će u goru, ako ga uzmu u vojnike.

— Tako i učini blentava glava, — pridoda treći.

— Žao mi ga, vjerujte, dobri ljudi! reče ujak. — Marijan bijaše vriedan i ugledan momak a dobar kršćanin. Žao mi od srca i Jurke, koja će tu ranu teško preboljeti. Sreća samo, što se nije oženio prije, jer bi ostala vriedna Pavka kukajući svoju sudbinu.

Ujak se oprostí s narodom i krene s groblja, a za njim se lagano micaše ostali narod, neprestano se razgovarajući o Marijanovoj sudbini.

*) Bošnjaci zovu fratra ujakom.

XVI.

Došav župnik u Pobrđje namah pohiti obići Jurku, da ju utješi i obodri. Kad ujak u kuću, a to Jurka leži, uhvati ju vručica. Do nje stajaše Pavka, pohiti ujaku u susret i poljubi mu ruku. Opazi taj zaplakane Pavkine oči pa ju stane tješkatí:

— Ne tuguj, diete, ne gubi zaludo svoje mladosti, suze ne mogu mrtvih uzkrisiti, već pazi i priglédaj sirotu, što tuj leži! Znam, da te Jurka susretala majčinim miljem, ona ti nadomještala otca i majku, od kada si ostala sirotanče slabo i nejako!

Ujak opipa bilo Jurkino pa reče:

— Prepala se sirotica, a možda i naladila; znam da u žalosti i zdvojnosti ne mišljaše, što bi joj moglo zdravlju naškoditi. Treba poslati po liečnika, on će odrediti što valja činiti, da se bolestnica oporavi. Na to klekne, izmoli molitvu, i krene kući.

Na dvorištu sretne Stipana, koga put vodio taman k Jurki.

— Hvaljen Isus, ujače! — nazove Stipan.

— Vazda hvaljen! Kamo Stipane?

— Pošô sam utješiti ucviljenu udovicu.

— Tako, to je častna dužnost svakoga kršćanina, — pohvali župnik Stipana i vrati se s njim u kuću.

— Vjerujte, gospodine ujače, sva 'čaršija zavila se u crno, žaleći smrt Marijanovu; bijaše čestit i vriedan momak, ta znadete ga i vi, — primieti Stipan na dvorištu.

Vrativ se u sobu, pokaže župnik rukom na Jurku i reče:

— U vručici leži. Kako sam na groblju izmolio oproštenje puka za pokojnika, ona se onesvjestila i pala.

— Sreća, da je tuj Pavka, jer bi sama bez pomoći poginula. Na Božu nije moći ni računati, jer sam treba pomoći.

— Božo se prololao.

— Pa i nije, vjerujte dobri ujače, već je to zdvojnost. On, njekoč gazda, mora danas milostinju moliti, to boli — jako boli. A nije ni čudo, ako kad zaboravi sam na sebe. Pomislimo si, da smo mi u njegovoj koži. . . zar nije tako, ujače?

— Jest, tako je, — odobri župnik.

U preplitaju sladkih Stipanovih riječi stupi u sobu Stipina tetka Mara. Poljubi župniku ruku, nagne se ležećoj Jurki, počeo joj ljubiti lica i kukati:

— Jada Jurko! Tužno srce majčino proplakalo za svojim jedincem, za dobrim Marijanom. Kuku tebi, kako li te nadjoh!

Proplače Mara ko ljuta godina. Pavka stojaše do okna, lica joj kao zvijezda o jutarnjoj zori; na plač Marin navrle joj opet suze. Dotrčali Šimini i Matini, sudeći od zla još i gore. Janja se savije oko Pavke plačući.

Za čas počeo se Jurka znojiti. Čas Janja čas Pavka otiraše joj s čela krupne kaplje znoja. Poslije znojenja, snatrenja i trzanja otvori Jurka oči, i pričini joj se, ko da

je nov svijet ugledala. Desnicu poteže k lijevoj strani grudi: „Ovdje boli, sječe, jako sječe!“ Čas stenjaše, pak zaiska vode. Dadoše joj vode, a ona samo gutne, i odloži slivčuci: „Boli, ujače! Ovdje na lijevoj strani . . . ah — ah, joj!“

— Nema fajde, reče župnik, valja iz kotara dovesti ljekara. Kiridžija, koji će me voziti, može uzgređice povesti liečnika. Nemojte ljudi Božji propustiti, da pogine bez svake pomoći! Vjera nas uči, da moramo jedno drugoga pomagati, danas meni, sutra tebi. Jurka nema nikoga svoga, zato se baš zauzmimo za nju ko prava braća!

— Ne plaši se, Jurko, — progovori Mara, — mi ne damo, da ti stradaš! Pavka će te paziti, a i mi ćemo te prigledati, čim koja dospije.

— Tako, to mi je milo, kad vidim, da se ljubite medju sobom. Eto, Jurko, tuj su tvoji prijatelji iz bližih i dalekih komšiluka! — reče župnik prema Jurki, koja otvorivši oči zareda pogledom na okolo i šapnu: — Hvala vam, Bog vam platio!

Župnik se izrukuje redom sa svimi, a Šime ga izprati na sokak, moleći ga napose, da liečnika pošalje.

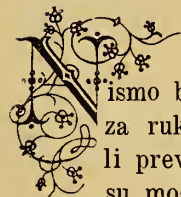
(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisnih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

ismo bili istina Bog sigurni, hoće li nam poći za rukom, ali da vidimo — tko zna, ne ćemo li prevariti kneza! Kako smo razabrali, najlaglje su mogli uspavati kneza pietli svojim kukurikanjem: knez se bojao u noći usnuti, a čuvši pietle gdje kukuriču, nadao se je skorom danu i nije se više otimao snu. Kuhta Minjčak, koji je umio pogadjati glas svake ptice, tako te nije trebao nikakavabca, a osobito je umio vješto kukuriekati — čovjek bi rekao, to kukurieče najmanje deset pietala — taj kubta Minjčak bio je određen da kukurieče.

Na dani znak imao se oglasiti.

Najprije kukurieknu kao stara kaka pietlina. Knez naperi uši.

— Ho! ho! kako to vrijeme leti! Zar već prvi pietli? To ne može biti! Valja da ih je koji bies pobunio!

Minjčak kukurieknu i po drugi i po treći put — sad kao stari pietao, sad kao mladi neuki kokotićak i tako dalje sve na izmjenice. Ja sam se divio njegovoj majstoriji, jer da nisam pouzdano znao, da je to Minjčak, zakleo bih se, to kukurieču pietli. Jedno je malko smetalo: ti su pietli odviše — reći ću — mudro pjevali. Knez, podigavši glavu, osobito je pomno slušao to kukuriekanje.

— To su mi vještaci — primieti napokon knez — priređuju mi koncert. Nije li Strzalkovska za njih podigla može biti čitavu akademiju? A ima ih sila Božja! Glinka!

— Zapoviedate, svietli kneže.

— Idi, molim te, i pošalji koga, da se propita, odakle na jednom toliki kokoti. Kao da su se u sabor sastali, drago moje, a Bog zna o čem viečaju? Da ne viečaju u zao čas po državu? Neka ih bies razumije!

— Ali bit će već sve pozatvoreno, svietli kneže.

— Ti kao da se bojiš, je l'? A ti uzmi sa sobom Abramovića, pa se oružajte puškama. Treba utamaniti te trutove, koji ne umiju drugo van kričati po noći . . . jer kokošima je od njih, vjere mi, slabe koristi . . . a mene bune u mojih mislih.

— Ali, svietli kneže, Abramović je smušenjak, može počiniti zlo: opali na krov — gotova nesreća!

Knez uzdahnu.

— Krasno! Kud se djela poslušnost? Briga gospodina Glinku, što zapovieda Radzivil!

Šutio sam. Pietli su nastavili kukuriekati, a knez je klimao glavom i ćutao.

— Učeni pietli! šanu knez. Pjevaju budnicu. nema druge, valja spavati.

I odista kao da je zadriemao. Ali taj san ne potraje dugo; istom što je nekoliko puta zahropnuo, već se probudio i viknuo me:

— Glinka!

— Evo me, svietli kneže!

— Idi odmah i kaži dvorskome meštru, konjušniku i komorniku, da bude sjutra u jutro sve spremno na put. U tih Slavatićih nije moći živjeti, valja da se što prije zaklonimo u Bialu. Čas se odlučni približio, dani su mi već izbrojeni, a umirati u tih kukavnih Slavatićih bilo bi ludo, pa i na pogreb treba misliti. U Bialoj i onako mora da je već sve gotovo, voštanica imade dovoljno u Reformata, a treba misliti i na Vasiljevce.

— Ali, svietli kneže, zar je sada vrijeme o tome misliti?

— Ne zanovietaj, nego idi, drago moje, kad ti kažem. Sjutra u jutro da krećemo. Već su mi ti pietli dosadili, kost su mi u grlu. Jesi l' čuo?

— Kako zadani, svietli kneže, bit ćete služeni, ali sada je teško, kad sve spava.

— Kao da ih ne bi mogao mene radi probuditi, kad

ja ne spavam! odreže knez. — Ne bi ti bio tako odgovarao knezu mačonoši, ali . . . stara kurjačina pasja sprdačina!

Glas mu se promienio, a on što ga je grlo nosilo uzeo vikati:

— Ovamo konje! Dižite se! Ko je moj, spasavaj Radzivila od kukuriekanja pietlova! Hej, gdje ste?

Na taj glas svi se probudili u obližnjih sobah iza sna, poskakali iz kreveta i poletjeli da vide šta je, jedan bos, drugi u papučah, ovaj zagrnut bundom, onaj plahtom, kako je ko mogao.

— Šta je? Šta je knezu? Šta hoće? stali su vikati.

— Dižite tabor! Spremajte konje, sutra ćemo u zoru na put. Žuri mi se u Bialu. Sic volo, sic jubeo! Da mi nitko ni pisnuo nije, jer ću mu inače spremiti poparu. . .

— Ali, svietli kneže! . . . pokuša Finke.

— Nema tu nikog „ali“, drago moje, — presieče ljutito stari — u Bialu i basta. Slušaj i vrši!

Glas mu je od žestine podrhtavao, a niko mu se nije usudio ni riečce prigovoriti. Najzad je bio i lječnik pristao, da je bolje poslušati ga, jer bi se mogao još i jače razgnjeviti, a to bi mu znalo više škoditi nego put.

Iza tih žestokih rieči, na koje mu je Moravski obrekao, da će mu učiniti po volji, još je nešto mrmljao, ali sa svim nerazumljivo, te se napokon stao siliti da zadriema, na što su se svi jedan za drugim polagano odnieli iz sobe.

Kako su otvorili vrata, oćuti stari da mu je malko ladno, i stane popravljati na sebi kabanicu. Napokon je sve onako sjedeći usnuo. I ja sam u zapečku stao na svom stolcu dremuckati, te smo tako liepo prospavali mirno svu noć do jutra.

U zoru sve je oživjelo u dvoru, u dvorištu, u stajah — da što, trebalo se dizati u Bialu.

Put iz Slavatića u Bialu nije baš Bog zna kako velik, ali rdjav, da ti se Bog smiluje! To ti je nizina puna punčata pieska, močvara i šuma; gdje nije jaruga, tu ti je panjevlje i korienje; šumom zlo i naopako, a čistinom ne znaš, nije li još i gore. Kad si ušao u blato, gledaj dobro i moli se Bogu, da se sretno izvučeš. U piesku ti greznu kola upravo do osovine, a kad se namjeriš na korienje i žile, misliš, dušu ćeš iztruskati. Kad si se riešio kaljuža i uhvatio se tobože druma — onda istom jao i pomagaj! Put ti je sav izprerezan dubokimi kolotečinami. Seljaka to ne smeta: njegova uzana kolica pristaju u te kolotečine, ali s našom kočijom bilo je tri sta neprilika: jedni kotači namjere u kolotečinu, drugi ne mogu da je nadju, a kočija se nagne, sad će se na prevaliti; namjere li se svi kotači u kolotečine — koje su u ostalom prilično tiesne — e onda imadu konji šta da vuku! Čovjek bi gotovo oćajao. Katane, kad i kad do koljena gazeći blato, morale neprestance podržavati sad s jedne sad s druge kočiju, da su siromasi, sve pa-

dali od truda i napora. Da se požurimo, na to nije niko ni pomislio. Na piesku, ako konji i idu nešto brže, ne možeš tjerati, a šumom poradi silnog žilja i korienja moraš polaganije. U kratko da reknem, naužili smo se jada i neprilika, a nakleli smo se za nekoliko godina. Knez je u kočiji sve onako droncajući se driemao, tek kad i kad znao bi zastenjati. Mi smo mu istina Bog kočiju iznutra dobro obložili jastucima, al' šta to koristi, kad počne ljudski treskati!

Kneza je najviše mućilo, što smo, idući u Bialu, morali dobar dio puta prevaliti tuđim zemljištem, imanjima Sapiežynskih i kneginje vojvodkinje Mščislavske, gdje nije da što mogao zapoviedati kao na svojem, a u krćmah bilo sve i gadno i gladno. Krovovi poderani, sve puno smeta i gnoja, ne znaš kamo bi smjestio ćeljad, a kamo konje.

Namućivši sebe i kneza do zla Boga, ugledali smo napokon, probivši se sretno iz šume, i s veseljem pozdravili stari kneževski dvor.

Ćitavim putem knez je neprestance pitao:

— A šta je? Hoćemo li već jednom na svoje smetište? Ima li još daleko do kuće?

Kad mu je napokon javio Moravski, da se već vidi dvor, a to je bilo pod veće drugoga dana, knez, željan siromah vidjeti svoju Bialu, pomoli glavu iz kočije, prekrži rukom po zraku i uzdahnu:

— Dalje me ne ćete voziti, ja ću na poćinak sa svetim Jozafatom.

I nama je odlanulo na srecu, kad smo iz daleka bili zapazili kule, i samostan i župni dvor.

Ljudi, što su bili napried poslani, jave u gradu da dolazi knez. Istom što su mogli opaziti prva kola, a to u svih crkvah udarili zvoniti. Primakavši se bliže, opazimo na kraj groblja svećenstvo, gradjanstvo, židove sa rabinom i baldahinom. Kad smo to dojavili knezu, on je samo kimao glavom.

— A ćemu to?

I s mjesta pošalje jednoga, neka prestanu zvoniti.

— A šta će oni mene doćekivati kao kakoga biskupa. U ostalom zvona slute, drago moje, na sprovod.

Poletjele katane u grad, da prekinu zvonjavu i za ćas umuknula sva zvona, tek u Vasiljevaca jošte zvonili, jer je do njihove crkve bilo najdalje.

Naćelnik je htio da pozdravi kneza govorom, ali i njemu i rabinu, koji je takodjer bio sastavio govor, porući knez, da je bolestan, pa da će već biti zgoće svećanu doćeku. Za tim krenusmo u grad kraj akademije, spomenika sv. Ivana i župe, gdje je stajao ravnatelj sa svom mladeži, koja je cikćala, što ju je grlo nosilo: Vivat!

Zaćuvši knez djetinje glasove, bio se malko prenuo. Od župe do dvora bilo je koje desetak koraćaja. Kad je potaracćau kapija zaorila od konjskoga topota, knez

se izpravi u kočiji — tã osjetio je, da je kod kuće — a kad smo se uvezli u glavno dvorište, uzdabne starac: — Hvala Bogu!

U tom ga je u dvorištu dočekalo dvoranstvo. Sve su odaje bile rasvjetljene, a dvor pun činovnika, susjeda plemića, što no su bili došli da pozdrave kneza, ali na nesreću knez ih je dao umoliti preko Moravskoga, neka oprostite, što ih ne može primiti, jer da je izmučen pa da mora hoćeš nećeš odmah na počinak.

U dvorištu je bila već pripravljena stolica, na koju su posadile katane bolestnoga kneza i odmah ga odnesle gore u odaje, u kojih je knez obično stanovao.

Knez je za čitavo to vrijeme šutio, tek kad i kad znao bi teško uzdahnuti. Htjeli su ga da polože u krevet, ali on ni čuti o tom!

Uzalud su očekivali i upravnici i porkulabi i činovnici i pisari, hoće li koga pozvati knez preda se, da ga pita za ovo il za ono, — knez nije nikoga zvao, već je naložio svom dvorskom meštru, da gospodski pogosti dvoranstvo i činevništvo, a za izvještaje da imade još i kasnije dosta vremena.

Po onome, kako se je dvor Bialski prikazivao u poznija vremena, ne može nitko da sudi, kaki je njekoč bio. Nije bio, istina Bog, tako prostran kao onaj Niesviežki, prem da je i u njem bilo dosta mjesta za najbrojnije dvoranstvo, a bio je uređen baš na gospodsku, gotovo na kraljevsku, samo što je sve bilo po starinsku. Ogromnih dvorana, kabineta, odaja izkićenih zrcalima, slikama, kipovima i skupocienim pokućtvom — ni broja im ne znaš! Mnoge su sobe bile uvijek zatvorene. — Sa prozora velike dvorane, gdje se — nema tomu davno — slavilo vjenčanje kneginjice sa knezom Masalskim, pružio

se krasan vidik na jezero, koje je sada zaraslo u trstiku, sitinu i šaš. Odaje kneževe bile su najudobnije uređene. Čega slučajno ne bi bilo u Bialoj, to se sve dovezlo iz Niesvieža.

Tek što se malko primirilo u dvoru, a to zazvoniše zvona po crkvah na pozdravljenje Knez se na zvonjavu prenuo, skinuo svilenu kapicu, pobožno prekrstio ruke i uzeo se moliti.

I opet je mene zapao red da budem kroz noć kod kneza, što mi je da što bilo milo, jer sam ljubio svog

starog gospodara baš od srca, a uza to znajući, da mu sveća već dogorjeva, bio sam rad čuti i zadnju mu riečcu što će je izreći. Svak je znao, da su mu dani već odavna izbrojeni.

Taj ga je put iz Slavatića u Bialu vrlo oslabio. Podbuo siromah u licu, a koža na obrazih i na vratu nekako mu se čudno stegnula, nabrala i požutjela, da je bio strašan gledati. Donosavši mu malko juhe i pečene jarebice, jedva da je šta i okusio.

Sjedio je sjetan, neveseo i zamišljen, te ga niesi ničim mogao da razgovoriš. Čućeći na pragu čekao sam, ne će li što zapovjediti.

— Ima l' ko ovdje? upitat će iznenadce knez.

— Glinka, svietli

Jovan Sundečić.

kneže.

— Iz te nesretne gline, u koju sam zaglibio, nikud nikamo, drago moje! — nastavi iztiha. — Molim te, reci neka mi zovnu Napiorkievića, neka dodje ovamo.

Napiorko ili Napiorkiević bio je svima nama, što smo ikada bivali u Bialoj, vrlo dobro poznata ličnost. Kraj svih porkulaba, nadzornika i svake vrsti nadstojnika on je bio jedini pravi čuvar i gospodar Bialskoga dvora. Kad je onamo došao, kako je dugo ondje služio, to nije ni sam pravo znao, — zaboravio je. Bit će te mu se

činilo, da se je sa ključevi rodio. Ljudi su mu odsjekli kakvih devedeset godina, i on kad god bi htio da izračuna svoje godine, smeo bi se i zapleo kao pile u kućine.

Obično je tvrdio, da se rodio još za Ivana Sobjeskoga, što da kako nije moguće, jer bi mu po tom moralo biti preko sto godina. Bilo kako mu drago, to stoji, da se je sasvim dobro sjećao vremena Augusta Jakoga Iz

Biale se nije za života svoga ni za korak maknuo, čovjek bi rekao, prirastao je dvoru Bialskom. Šta se je ljudi izmienilo u dvoru — on je sve preživio, on je jedini dobro znao, gdje je što u dvoru, on je poznavao svaki kut i svaku komoricu, u njega su bili svi ključići, on se banio po dvoru, kao da je sve njegovo.

(Nastavit će se.)

Karlo Jaromir Erben.

(Svršetak.)

Velikih si je zasluga stekao Erben i sabiranjem i izdavanjem českih i u obće slovjeniskih narodnih priča i pripoviesti, te su u tom smjeru dvie njegove zbirke poznate i to: Slovanska čitanka i Výbrané báje a pověsti národní a jiných větví slovanských. U prvoj zabilježio je stotinu narodnih priča i pripoviedaka svih slovjeniskih plemena u izvornom jeziku; njekeje bugarske, kašubske, lužičke i maloruske nisu do tada jošte svjetlo ugledale. Timi pričami hoće Erben da dokaže, kako smo djeca jedne velike slovjeniske porodice. No Erben je te priče sakupljao poglavito s toga razloga, što je u njih vidio bogatu gradju za poviest prosvjete i mitologiju Slovjena. Znao je on, da se jedna priča ili pripoviedka nalazi često u različitom ruhu na različitim mjestih, u različitim plemenima, što se ne može pripisati pukomu slučajju, već da je tim pričam i pripoviedkam davni zajednički izvor. Nadalje da su te naše priče i pripoviedke ostanci prastarih vjerskih bajka, kojimi su si davni predjci tumačili djelovanje naravi, razne prirodne sile, različite promjene, kao ljeto, i zimu, dan i noć, život i smrt.

U samom narodu tražio je on gradju za proučanje narodnoga života Slovjena, ovdje je sabirao prionose za slovjenisku mitologiju; no nije se on bavio samo pukim sabiranjem, već je proučavao tu gradju, te doskora pokazao plod svoga iztraživanja u mnogih znamenitih člancih i razpravah. Tako je razložio znamenovanje dvojice i trojice u slov. mitologiji; razvio nazore poganskih Slovjena i razložio njihovo vjerovanje o bogu i drugih viših bićih, koja su Slovjeni obožavali, pripisujući im razna dobra i zla svojstva, te je tako obradio pojedine odsjeke slovjeniske mitologije, no žali Bože nije dovršio celoga djela.

Dovršivši gimnazijske nauke u Kraljevom Gradcu, dodje g. 1831. u Prag, da na tamošnjem sveučilištu sluša filozofiju, a ondje je našao i veća poticala i veća sredstva za svoje nauke i radnje. Ondje se je upoznao i s tadašnjimi učenjaci Josipom Jungmannom, Franjom Palackim, Vaclavom Hankom, Pavlom Šafaříkom i drugimi, koji su u istom smjeru radili, u kojem i on. Rado je bio Erben, koji je već po svom prvom književnom pokusu bio poznat, primljen u to književno kolo, a posredovanjem

Palackovim dobi od českoga učenoga društva poziv, da izpiše iz znamenitoga djela „Historie církevní od Pavla Skály ze Zhoře“ njekeje česti, odnoseće se na česku poviest. Zajedno sa Karlom Havlikom objelodani on kašnje u časopisu „Slovanu“ cio niz dogodjaja iz Skalina rukopisa u godinah 1618—21.

U isto vrijeme počeli su Šafařík, Palacký, Hanka, Jungmann i Čelakovský iznositi na svjetlo najstarije spomenike česke književnosti, a njim se pridruži i Erben, kojemu se je pružila liepa zgoda za taj posao, postavši g. 1842. aktuarom kr. českoga učenoga društva, a četiri godine kašnje asistentom českoga muzeja. Našavši ovdje bogato vrelo za stariju česku poviest i književnost, počeo je Erben iznositi na svietielu povorku starih spomenika i pisati k njim razprave. Njegov rad pribavio mu je za kratko vrijeme tolik glas, da mu je c. kr. akademičko vieće pražkoga sveučilišta za proslavu 500-godišnje uspomene toga prvoga u srednjoj Evropi sveučilišta povjerilo, da na svjetlo izdade spis Tome Štítnoga, jednoga od prvih učenika onoga učilišta. Prije ovoga djela, koje služi na čast českoj književnosti, objelodanio je Erben drugi spis, znamenit za česku poviest, naime Bartoševu pražku kroniku, a kašnje zanimiv putopis plemića Kristofa Harante iz Polžica, koji je proputovao otoke jonskoga i sredozemnoga mora, Palestinu i Egipat, te svoje sgode opisao. Malo iza toga povjeri mu odbor českoga muzeja izradbu drugoga diela izbora iz starije česke literature od početka XV. vieka, za koji je upotrebio i ostavštinu Josipa Jungmanna. Poslije toga izdade i rimovanu, vrlo obsežnu, a za česki jezik najznamenitiju legendu o sv. Katarini, koja se je do god. 1648. čuvala u Pragu na Hradčanih, dok ne dodje u Švedsku, i za poznavanje jezika i duševnoga pokreta českoga u prvoj polu XV. stoljeća znamenita djela meštra Jana Husa.

Proučivši Erben česki jezik što iz usta naroda, što iz starijih spomenika, stekao si je on obsežno znanje te je bio najsposobniji za radnje, u kojih se zahtieva točan i jasan izraz. On je bio, koji je god. 1846. i sljedećih godina sa drom. Fričem, drom. Strobachom, Neubauerom i Havlikom sastavio sudbeni i konkurzni po-

stupak, građanski zakonik, a napokon, pozvan od bečke vlade, i pravničku terminologiju, gdje je trebalo poznavati stari česki pravnički jezik. Erben je mnogo privredio u drugu ruku i za stariju česku poviest, jer poznavajući ko malo tko česke arkive i njihove listine, mnogo je iznio na svjetlo, što je bilo zaboravljeno i zanemareno. Tako uredi i popisa sav sv. vaclavski ili krunski arkiv česki, kojega su mnoge listine nemarnošću mal ne posve propale bile, pa kad su česki stališi ustrojili društvo za podupiranje historijskoga iztraživanja, a imenito za sakupljanje gradje za česki diplomatar i povjerili taj posao Palackomu, izabra si ovaj pomoćnici profesora Tomeka i Erben. Dok je prvi radio u Pragu, potonji bi ljeti putovao po Českoj, iztraživao arkive, sakupljao gradju, a ovu tada zimi priredjivao u Pragu. U priznanje svojih zasluga izabran bi Erben god. 1850. tajnikom i arkivarom českoga narodnoga muzeja, a sljedeće godine arkivarom glavnoga grada Česke. Ako je u prvom svom zvanju svjestno upotrebio svoje liepe sposobnosti, to je u potonjem takodjer mnogo koristio gr. občini, urediv i preporodiv gradski arkiv, te izniev na svjetlo mnogo znamenitih izprava o pravih i dužnostih pražke gradske občine, koje su prije njega bile nepoznate ili zaboravljene.

Prema tomu je Erben posljednjih dvadeset godina probavio iztraživanjem i uredjivanjem českih arkiva. Bivši kod narodnoga českoga muzeja, izcrpio je on listine, što ih je Palacký priredio za česki diplomatar, te ove izvadke popunio izvodi iz drugih tiskanih i netiskanih listina, pa su tako postala „*Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*“, u kojih je izcrpio i listine susjednih zemalja, kano Austrije i Bavorske, tičuće se tamošnjih slovjen-skih naselbina. Kako je sadržinu crpao, izpovieda sam, da je naime važnije momente prepisao od rieči do rieči, a one stvari, koje nisu bile toliko zamašne, te više formalne naravi, u izvadku zabilježio, čemu je u svih registih ostao dosljedan. Ova je regesta popunio i popratio uzornimi kazali i glosarom, u kojih je potanko naveo osobna i mjestna imena i protumačio u njih dolazeće tudje rieči, a timi svojimi radnjami nije si stekao samo slavno ime u svojoj domovini, već mu je slava prodrila preko granica njezinih.

Premda je Erben veći dio svojih sila posvetio sakupljanju i redanju povjestne gradje: to je on upotrebljavao ovo svoje znanje i za izradjivanje historijskih monografija. Ovamo idu: životopis Andrije Puklica ze Vstuh (čas. čes. muz. 1846) budjevovičkoga gradjanina, viernoga pristaše slavnoga kralja Jurja Podjebrada, radi kojega je Andrija svoj život izgubio; na dalje na crti iz staroga života pražkoga (u Obzoru 1855 god.); onda o kapei u pražkoj starogradskoj viećnici (1857); zatim je Erben na poziv gradskoga načelnika dra V. Vaňke napisao u njemačkom jeziku: *Die Primatoren der k.*

Altstadt Prag (1858), gdje je narisao poviest pražku od dobe Ferdinanda I. do Josipa II.; napokon je na isti poziv sastavio „*Geschichte der k. k. priv. Prager bürg. Scharfschützen*“ (Prag 1860), koje je drugi dio, zapriečen drugim poslovi, predao drugima rukama. Monografije, odnoseće se na poviest grada Praga, sastavi Erben ponajviše po izvorih nadjenih u gradskom arkivu.

Uz poslove svoga zvanja i ove književne radnje nije se Erben otimao sudjelovanju kod časopisa i drugih zbornika. Tako je on pomagao kao suradnik kod časopisa „*Obzor*“, koji je god. 1855. izdavao u Pragu Jaroslav Pospíšil, i donosio temeljite članke iz narodopisa, poviesti, književnosti, umjetnosti i javnoga života. On je na dalje uz dra. Rudolfa kneza Taxisa i dra. Jana Jeřábeka bio urednikom pravno-državoslovnoga časopisa „*Pravnika*“, utemeljena početkom travnja g. 1861., u koji je pisao osobito članke iz staroga prava českoga; a koliko je puta časopis česk. muzeja svojimi razpravami okitio, dovoljno je poznato. Kada je složnom silom českih književnika početo veliko enciklopedičko djelo: „*Slovník naučný*“ pod uredničtvom dra. Fr. Lad. Riegera god. 1860. izlaziti: naš Erben stupi odmah u kolo suradnika i pomoćnika, kojih se u prvom početku prijavila 142 u različitim strukah. On je, osobito članci iz mitologije i narodnoga života, ukrasio ovo ogromno djelo, taj spomenik česke radinosti i uztrajnosti, te mu ostao vjeran sve do kraja; članci „*ünor*“ i „*upir*“ u devetoj knjizi bit će mu bili posljednji.

Osim ovih svojih radnja upozna Erben svoje zemljake i s dva ruska rukopisa: jedno je najstariji ruski a i slovjen-ski ljetopis Nestorov, te ga je izdala ruska arheografska komisija, i to tek onda, kad je Erben njevoja sumnjiva i nejasna mjesta izpravio po tekstu Miklošičevu i izdanju A. Bjelovskoga po hipatskom rukopisu. Tomu prievodu Nestorova ljetopisa dodao je on kritički tumač, koji je od velike ciene, osim toga je za bolje razumijevanje ljetopisa dodao i „*Kmen rodu Rurikova dle Nestora*“. Drugi je ruski spomenik „*Slovo o polku Igorovč*“ i „*Zadonščina velikago knjazja Dimitrija Ivanoviča*“. Oba ova staroruska spjeva preveo je velikom pomnjom, a dodao im i razjašnjenja. Baveći se proučavanjem staroruskih rukopisa izcrpio je on iz ruskih ljetopisa, izdanih arheografskom komisijom, sve, što je bilo zanimivijega i znamenitijega za česku poviest, a plod toga proučavanja bila je razprava „*Prilozi k českoj historiji, sabrani iz starih ljetopisa ruskih, od najstarije dobe do izminuća Přemislavaca*“. Tom svojom radnjom htjeo je Erben takodjer iztaknuti, „da iztočno Slovjensstvo ne bijaše zapadnomu u starije doba tako otudjeno, kano što poslije, da je pače svjest o plemenskom rodbinstvu među Česi i Rusi imala kroz sav onaj viek čvrsto korienje u obima narodima“. Ova posljednja razprava Erbenova samo je odlomak velikoga djela, koje je u rukopisu ostavio, izvodi naime iz inostranih pisaca o českom narodu do g. 1306.

Pokojni se Erben nije upuštao rado u političku borbu, no ipak je u kritičkih momentih svagda stajao na braniku prava svoje domovine, ne obzirajući se, da li će to biti komu milo ili ne. Tako je god. 1848. bio članom „českoga narodnoga odbora“, koji je imao da izradi zakonske osnove o novom uređenju zemalja česke krune. Kada je pako u isto vrijeme potaknuta misao ob-ćenitom slovjenkom saboru u Pragu, bio je opet Erben članom privremenoga odbora, koji je imao viećati o pripravah za taj sabor. Kao član toga odbora bio je poslan i u Zagreb sa drom. Dušanom Lamblom, da pozdravi bana Jelačića i hrvatskomu zastupstvu izjavi ljubav i bratinsko sučuvstvo braće Čeha. On je stajao u užem odnošaju s našom domovinom i kašnje, dopisujući s našim neumrlim Stankom Vrazom, dapače je napisao i obširniji članak o stanju česke knjige, koji je naštampan u „Kolu“. Njeko je vrijeme Erben radio i kao publicista, preuzevši uredništvo „Pražkih novina“, ali nije ovdje dugo uztrajao,

jer nije htio da piše proti svomu ošvjeđenju, kako su to drugi htjeli.

Od vlada počasti Erbena jedino ruska, koja ga učini komanderom c. ruskoga Anina reda. Od slovjenkih učeničkih društva i zavoda bio je on članom: carske petrogradske akademije znanosti, kr. učenoga društva českoga, českoga narodnoga muzeja, društva za česku poviest, moravskoga društva za poznavanje zemlje, c. sveučilišta harkovskoga, društva za rusku književnost kod moskovskoga sveučilišta, društva za poviest i arkeologiju rusku, c. biblioteke petrogradske, c. rus. geografičkoga društva u Petrogradu itd.; od inostranih učenih društva bio je on članom c. akademije znanosti u Beču, c. geolozičkoga državnoga društva sociéte Linnéenne u Lionu itd. Osim toga bijaše Erben članom i naše jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, te mu je predsjednik njezin dr. Fr. Rački ovjekovječio ime u „Radu“ nekrologom, po kojemu je i ovaj članak sastavljen.

Filologičko iverje.

Naši se publiciste i literati u slabo kojoj stvari toliko slažu, koliko kad treba grditi Nijemce. Rekao bih gotovo, da to pripada u bon ton; tko hoće, da ga drže pametnim čovjekom i rodoljubom, ne smije hvaliti Nijemaca, jer bi inače lako došao u pogibelj, da drugi sumnjaju o njegovoj inteligenciji i patriotizmu. Razumijem ja dobro razloge, koji navode naše ljude na animoznost protiv Nijemaca, a često i na veliku nepravdu, jer je strast mati nepravde. — Sada će pomisliti gdje-koji čitatelj: a šta je taj zaintačio i o tom nam ide govoriti, pak još u filologičkom iverju! — Svaka stvar ima svoj razlog, pak i ovaj moj mali uvod o Nijemcima. Ja se ne mogu često oteti napasti, a da sam u sebi ne rečem, da je ta vika na Nijemce, koja se mnogima čini uzvišena, s jedne strane smiješna. Ako mi doista držimo, da su Nijemci narod, od kojega nije dobro ni lijepo išto da primamo, jer da u njih nema ni topla srca ni svijetla uma, onda bi najprije trebalo, da se aratosiljamo svega onoga, što u našem govoru i pisanju zaudara kad više kad manje na germanstvo, pak da svi uznastojimo, da nam bude jezik što narodniji i čišći. Dok naš jezik bude ovaki, kaki je, razumni će ljudi, bili oni ili ne bili Hrvati, vidjeti veliko protuslovlje izmedju našega stvora i našega zbora: u jednu ruku grdimo Nijemce, a u drugu učimo od njih, kako treba govoriti i misliti. Tko uči koga govoriti i misliti, taj je bogme umom svojim kud i kamo pretežniji od onoga, kojega uči, jer bi drukčije učenik uvidio, da je njegova glava mudrija, pak se ne bi dao od tupana učiti, nego bi ili sam sebe učio ili bi tražio učitelja pametnijega od sebe. Tko sluša tudju komandu, ne mora za to nipošto biti rob; tako i narod,

koji prima od drugoga kulturu i jezik, nije rob onome narodu, ali je jamačno ovisan o njemu. Svakako je sramota primati što od onoga, koga prezireš i grdiš!

Nama su Nijemci um već tako zamrežili, da nas slabo koji zna razlikovati dobar hrvatski jezik od rdjavoga. Naši su ljudi obično zadovoljni, ako nema u knjizi najkrupnijih pogrješaka, koje bi u drugih naroda već i djeca uvidjale da su pogreške, pak su odmah pripravnici hvaliti liepi i uzorni jezik te i te knjige. Nikome i na um ne pada zabaviti mnoštvu kojekakih grdoba i nakaza, od kojih evo nekoliko.

1. Mi govorimo i pišemo: *posvetio se* učiteljstvu, pa makar bio onaj, o kome se govori, najveći neznabožac; što ćemo, on se mora *posvetiti*, i to ne *posvetiti se* čim (narod bi rekao: *posvetio se* postom i molitvom), nego *posvetiti se* čemu, kao da se može tko posvetiti drugomu; svatko se *sebi* ili *za se* posvećuje! Tko veli: *posvetio se učiteljstvu*, nije drugo učinio nego zlo preveo njemačko: *er hat sich dem Lehrerstande gewidmet*. Pravo se narodno veli: *dao se* na učiteljstvo, *dao se* na trgovinu; *dao se* za naukom; na što ćeš *se dati* itd. Riječ *widmen* krivo se prevodi i onda riječju *posvetiti*, kada se n. pr. veli: pisac je *posvetio* knjigu svome prijatelju, mjesto da se veli *prikazao*; isto tako mjesto *posveta* u knjizi valjalo bi reći: *prikaz*.

2. Druga je slična grdoba n. pr. ovo: *uz prkos* velikoj muci nije to i to načinio — *trotz der grossen Mühe* itd. Kad njemačka riječ *Trotz* znači *prkos*, onda se misli, da treba *trotz* kad je prislov, prevoditi *uz prkos*! Živjela samostalnost! Ja pitam, bi li ikome palo na um upotrebljavati riječi *uz prkos*, da nije njemač-

Na vodama Babilonskim. (Slika C. Medovića.)

koga jezika! Jamačno ne bi. A za što onda ne čupamo korov, za što da ne govorimo: *pored* velike muke opet nije načinio? Isporedi: izobilan sam radošću *pored* sviju briga; *pored* sve muke i truda opet ostaju pogrješke. (Daničić, srpska sintaksa 276.)

3. O tom sam se *osvjedočio*; — tvrdo je *osvjedočen*; — moje *osvjedočenje* itd. Ne bih žalio, da nemamo svoje riječi, koja isto znači što i njemačka *überzeugen*, *überzeugt*, *Ueberzeugung*. Kad imamo riječ *uvjeriti se*, *uvjeren*, *uvjerenje*, kaka je nužda prevoditi njemačko *überzeugen*: o = über, *svjedočiti* = zeugen, dakle *osvjedočiti* = überzeugen!

4. Veli se: nije *dorastao* tome poslu, ali to je grdni germanizam: er ist dieser Arbeit nicht gewachsen. Bolje će biti reći: nije *podoban* tome poslu ili za taj posao; nije *podoban* to da učini. Zlo se govori riječ *podoban* u značenju *sličan*; toga značenja ona nema u pravom narodnom jeziku; Vuk joj u rječniku piše značenje „darnach aussehend, fähig, tauglich“. Čuvajmo se dakle riječi *dorastao*! Još treba znati, kad bi i bilo dobro njemačko *gewachsen* onako prevoditi, kako smo rekli da ne valja, imalo bi biti *dorastao*, a ne *dorasao*, kako mnogi pišu ne znajući, da glagol *rasti* ima u participiju praet. act. II. *rastao*, *rasla*, *raslo*. Mogao bi tko pitati, za što osnova *rast* čuva svoje *t* u muškom rodu, a inače svaka druga osnova odbacuje *t* ili *d* n. pr. *pleo* (osnova *plet*), *cvao* (osnova *cvat*), *krao* (osnova *krađ*), *pao* (osnova *pad*) itd. U prastaro vrijeme glasilo je muški rod *rastlz*, ženski *rastla*, srednji *rastlo*; ali u slovenskim su se jezicima poluglasi na kraju veoma rano počeli gubiti; riječ *rastlz* bilo je bez poluglasa na kraju veoma mučno izgovoriti: *rastl*, za to je između *t* i *l* umetnut poluglas, od kojega je po malo nastalo *a*, dakle *rastal*, a otud *rastao*. U ženskom i srednjem rodu stajao je od pamtivijeka vokal iza *l*, za to su konsonanti *stl* mirno stajali jedan do drugoga sve do onoga vremena, dok nije *t* počelo izpadati ispred *l*; dakle *rastla*, a otud *rasla*. U muškom rodu nije *t* ispalo, jer ono nije stajalo neposredno ispred *l* u ono vrijeme, kada je uopće *t* počelo ispred *l* iščezavati.

5. *Predbacio* mu je njegovu nezahvalnost — er hat ihm seinen Undank *vorgeworfen*. Tko ima samo malo pravoga narodnog osjećanja, gadi mu se to ropsko prevadjenje: vor = *pred*, werfen = *baciti*! Da kako ćemo prevoditi njemačko *vorwerfen*! upitat će tko? Na to odgovaram: ne treba njemački misliti, a hrvatski govoriti; onda nas ne će moriti briga, kako da ovu ili onu njemačku riječ ili frazu prevedemo. Treba hrvatski misliti. U tom grmu zec leži! U tom je velika ona tajna, kako ćemo se najprije otresti svih germanizama. Većini bi naših ljudi bio dakako uzaludan trud misliti hrvatski, jer se ne bi nikada domislili, kako se ovo ili ono veli pravo narodno. Za to treba učiti jezik. To je druga velika tajna. Evo kako bi trebalo izricati njemačko vor-

werfen, Vorwurf: *prekorio* ga je s njegove nezahvalnosti; — to je opravdan *prijekor* itd. Prema *prekoriti* glasi trajan glagol: *prekoravati* (*prekoravam*): stane ga *prekoravati*.

6. Kad u narodu našem glagol *oženiti* tako glasi, t. j. bez *se*, onda je prijelazan, ali nema onoga značenja, što mu ga krivo daju mnogi naši pisci povodeći se za njemačkim jezikom. Često se na ime čita ovako: *oženit* ću tu i tu djevojku, mjesto da se reče: *oženit* ću se tom i tom djevojkom, ili: *oženio* je udovicu, mjesto: *oženio se* udovicom. U narodu se veli: otac je *oženio* sina t. j. dao ga vjenčati, ali nikada nema *oženiti* značenje njemačkoga *heirathen*: ich werde dieses Mädchen *heirathen* itd. Mnogo bi još gore bilo dakako reći: ona je *oženila* toga momka — sie hat diesen Jüngling *geheirathet*, mjesto *udala se*, *pošla je* za toga momka itd.

7. Svi znamo, što znači riječ *opaziti*, ali se njoj daje i sasvim krivo značenje: *reći*, *dodati*; n. pr. imam vam ovo *opaziti*: ich habe ihnen zu *bemerken* itd. Nikakomu Hrvatu ili Srbinu ne bi ni u snu došlo na pamet, da to značenje daje glagolu *opaziti*, da nije blaženih Nijemaca. Prema glagolu *opaziti* načinjen je i supstantiv *opaska* (opazka) s istim značenjem, što ga ima i njemačka riječ *Bemerkung*. U našim školskim knjigama sve je puno „*opazaka*“! Mjesto *opaziti* nije dobro govoriti ni *primijetiti*; ni riječ *primjedba* (= *Bemerkung*) ne vrijedi ništa, akoprem Rusi vele примѣчать, примѣтити ili примѣчаніе. Ne znam, nalazi li se u narodu riječ *primijetiti*; ako se nalazi, jamačno ne znači ništa drugo nego: očima ugledati ili opaziti, dakle ono isto, što znači riječ *zamijetiti*, koja se govori u njekim krajevima. Ruske riječi примѣчать, примѣчаніе sa značenjem *bemerken*, *Bemerkung* takodjer su grubi germanizmi i ne mogu opravdati hrvatskih germanizama *opaziti*, *opazka*, *primijetiti*, *primjedba*. Ja bih preporučio riječi: *napomenuti* (*napominjati*), *napomena*. Možda bi se moglo govoriti i *pripomenuti* (*pripominjati*), *pripomena* poput českih riječi *připomněti* (*připominati*), *připomenutí*, ali ne znam, jesu li poznate u narodu. Ako tko zna bolje zamjene za njem. *bemerken*, *Bemerkung*, neka ne krije „*lucernam subter modium*“ (Matth. 5. 15), nego neka se javi u „*Viencu*“, bit će mu za dušu.

8. Uvijek mi se gotovo pozli, kad čitam u našim pozivnicama na plesove i zabave riječ *vjenčić*. Pustimo Nijemcima njihov *Kränzchen*, neka im znači što hoće, ali ne pokazujmo tolike svoje golotinje, koja je toliko smiješna koliko ružna. Smijali bi nam se Nijemci kao velikim jadnicima, kad bi znali, da mi pored takih germanizama imamo obraza vikati na njih kao na kake glupane. Riječ *Kränzchen* znači malen ples; kad mi dakle veliki ples ili bal zovemo na prosto *ples*, za što ne bismo onda za *Kränzchen* govorili *plesić*? To bi bar bila naša riječ, koju bi svatko razumio, makar ne znao ni pisnuti njemački. Naša pravoslavna braća na svojim po-

zivnicama pišu *igranka*; i to će biti sasvim dobra riječ. Još jednom velim: ne grdimo se za Boga takim nakazama kao što je *vjenčić*!

9. Kada su se na početku vlade sadašnjega preuzvišenoga gospodina bana na novo grupirale stranke u hrvatskom saboru, našlo se nekoliko saborskih članova, koji nijesu stupili u nikaku stranku, pak budući da sve ostale stranke imaju svoje ime, trebalo je nekako prozvati i onu grupu zastupnika, koji su stajali izvan svih stranaka. Pri tom se pokazala naša jadnost, mi smo bili tromi, da sami promislimo, kako ćemo ih zvati; učinilo nam se mnogo komotnije pustiti Nijemce (te mrske

Nijemce!), da oni za nas misle; t. j. mi smo rečenu gospodu prozvali *divljaci*, za to, jer Nijemci vele *die Wilden*! Da ima u nas isto zdrava smisla za čistoću jezika, nikada se ne bi tako grdilo pojavilo među nama! — Naš narod onome čovjeku, koji se s drugim ne slaže, nego sve hoće drukčije, veli, da je *nastran*; kako bi dakle bilo, da prema toj riječi načinimo supstantiv *nastranik* (plural *nastranici*) i da njom zovemo ljude, koje Niemci zovu *die Wilden*?

Za sada budi dosta i toliko o našim germanizmima; a drugi put će biti još i više, ako Bog da zdravlja.

T. M.

LISTAK.

K slikam.

Na vodama Babilonskim. Slika Celestina Medovića. Ovo najnovije djelo vrloga dubrovačkoga slikara prikazuje nam crtu iz prošlosti jevrejskoga naroda, kako nam ju pričaju knjige staroga zavjeta.

Godine 586. pr. Is. bješe jevrejski narod stigla grozna kob. Ove godine naime navali babilonski kralj Nebukadnezar na kraljevinu Juda, zauze Jeruzolim, razori tamošnji hram, i povede cviet jevrejskoga naroda sa sobom u babilonsko sužanjstvo. Nevoljni Jevreji trajahu tužne dane u tuđoj zemlji; tek nakon pada babilonske države dozvoliše im perzijski vladari (poslije 538), da se vrate u domovinu svoju i da obnove hram Jehovin.

Babilonsko sužanjstvo duboko se usjeklo u pamet jevrejskomu (židovskom) narodu. Poimence psalam 137. živo nam crta gorku biedu zarobljenih Jevreja. Psalmista bugari ovako:

— Na vodama babilonskim sjedjasmu i plakasmu opominjući se Siona (Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion).

— O vrbama sred njega vješasmu harfe svoje (In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra).

— Ondje iskažu koji nas zarobiše, da pjevamo, i koji nas oboriše, da se veselimo: „Pjevajte nam pjesmu Sionsku“.

— Kako ćemo pjevati pjesmu Gospodnju u zemlji tuđoj —

— Kćeri babilonska, krvnico, blago onome, ko ti plati za djelo, koje si nama učinila!

— Blago onome, koji uzme i razbije djecu tvoju o kamen!

Upravo ovu crtu iz psalma prikazuje slika Medovićeve. Jevrejke, valjda mati sa kćerima svojima, ne će da u tuđoj zemlji, u sužanjstvu pjevaju pjesmu u slavu Siona, već objesiše o vrbe svoje harfe, pa krijući u grudima svojim gorku bol, uzdišu za milim zavičajem. A što im usta šapću, ko bi pogodio? Možda i ona šapću rieči psalmiste: „Kćeri babilonska, krvnice, blago onome, ko ti plati za djelo, koje si nama učinila!“

Zanimivo je, što V. Jagić pripovjeda u svome Arkivu, da je psalam 137. potaknuo već jednom slovanskoga umjetnika, da ga ilustruje. U psaltiru jednome iz XIII—XIV. stoljeća, što ga ima trgovac Hludov u Moskvi, nalazi se uz taj psalam miniatura slika nepoznata umjetnika, koja prikazuje četiri zarobljena Jevreja, gdje niemo zure preda se, a do njih vise na vrbi dvie harfe

Književnost.

Englezka. Englezi se ne smiju tužiti, da je u njih zamrkla zvijezda poezije. U ovaj čas, gdje je mlado pokoljenje već rodilo

Karla Swinburna, nisu još zamukle gusle starih pjesnika: Arnold Browning i lord Tennyson spadaju jamačno još uvijek među najbolje pjesnike čitave Evrope. Bit će to za historika literature u 19. vijeku zanimljiv problem, što se upravo u trgovačkoj Angliji javljaju posred onoga materialističnoga egoizma tako odlični pjesnici, posve idejaliste. Mnogo slavljani Tennyson, kome je nedavna kraljica Viktorija podala čast lorda, objelodanio je opet sbirku pjesama, koju je okrstio „Tithonus“. Ovom zbirkom pokazuje poeta laureatus, da mu se ne da ostaviti prijestolja slave. Niti mu je oslabila imaginacija, niti mu je smalaksala forma. Tennyson je prevalio četiri faze u svom pjesničkom životu. U mlado doba bijaše posve romantičan, dosta se opomenući Oenone i Lady of Shallot; u drugoj je epohi — u doba muške zrelosti — napisao dva remek-djela „In memoriam“ i „Idylls of the King“. „In memoriam“ je zbirka prekrasnih sitnih pjesama u spomen pokojnih prijatelja, gdje se pokazuje sva pjesnička duša njegova i prelieva sav šar njegove bujne mašte. „Idile o kralju“ pjevaju događaje mitskoga kralja britanijskoga Artura i njegovih drugova. Ove idile, pisane slogom romance, sačinjavu cjelinu, te prikazuju tipe obćih ljudskih konflikata. Ovaj je ciklus najbolje Tennysonovo djelo pored „Enoch Ardena“, kojega je preveo Zmaj na naš jezik. U trećoj ga epohi snadje želja, da udje u stope Shakespearove, pa je napisao nekoliko drama iz vremena Elizabetina, ali mu djelo nije pošlo za rukom. Odrekavši se aspiracija, koje su nadmašivale snagu njegovu, povratio se Tennyson u dvorove bogova mladosti svoje, dao se opet na balade, na klasične uspomene, na romantične idile. Tako je postao što je bio: ni tragikom ni filozofom, nego savršenim upravo nenadmašnim pjesnikom lirskim. U „Tithonusu“ podmladjuje pjesnik uspomene mladih dana, te ovim mirisnim cviećem nudja narod svoj. Tennysonova je pjesma pretežno kontemplativna, osobito su mu krasni opisi prirode i duševnoga života.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Od prošlih osam dana napomenuti nam je operetu „Nanon“, koja se pjevala dne 8. o. m., i Zolinu „Toljagu“, koju smo vidjeli dne 9. o. m. A u utorak dne 11. o. m. čuli smo prvu novu veliku operu ove sezone i to Verdijevu veliku operu „Macbeth“ u 4 čina. U velikoj povorci opera, što ih je produktivni Verdi napisao od početka svoga umjetničkoga rada do danas, nije na posljednjem mjestu opera „Macbeth“, komponovana god. 1847. Kako sama godina pokazuje, spada u prvu epoku njegovih kompozicija, gdje ponajpače preteže samo

melodija, a istom se u djelima u najnovije doba opaža, da se i Verdi bar donjekar prislanja o novije reformatorske ideje u pisanju opera, radi čega ga talijanski glasbeni starovjerci smatraju najljucim protivnikom talijanske glazbe. „Macbeth“ spada u one opere, koje su skladane za pojedine pjevače, o čem ćeš se lako uvjeriti, kad čuješ operu. Uprava nije ni pošto pogriješila iznesavši ovu operu na pozornicu našu, dok imade g. Vespasianija za glavnu ulogu. Opera je poput svih Verdijevih melodijozna, pa premda sama glazba gdješto zaostaje za dramatičnošću libreta, izradjena po Shakespeareovoj tragediji, ipak imade nekoliko mjesta poimence zborova, koji taj nedostatak naknadjuju; osobito je pako prokrcilo put onoj operi slavnoga Verdija, što se u njoj nalazi veoma zahvalna partija za dobra baritona. Rado priznajemo, da se je „Macbeth“ u nas liepo i skladno odpjevalo. Pokazalo se i opet, da bi i naša opera mogla biti uvijek valjana, kad bi se uvijek onom ljubavlju i pazljivošću radilo, kao što ove večeri. Samo uz složan i skladan rad sviju članova, koji su zabavljeni oko opere, možemo se nadati, da će ensemble biti podpun i cjelovit. Napose nam je napomenuti g. Vespasianija, koji je bogatstvom svoga grla i svom pomnjom vještine nastojao smiriti teške zahtjeve uloge svoje, pa s veseljem bilježimo, da mu je to pošlo za rukom. Gospodjica Rütli bila je uz g. Vespasianija dostojna Lady „Macbeth“. Gg. Tercuzzi i Deskašev zadovoljili su svojoj zadaći, kao obično. Zborovi su bili dobro uvježbani, a i u orkestru je vladao sklad, što nije obično.

SZ.

Svaštice.

Crtica iz života Zmajeva. „Stražilovo“ pripovieda ovu zanimljivu crticu iz života srpskoga pjesnika Zmaja Jovana Jovanovića. God. 1861. bila vatra u Novom Sadu. Gasilo se i pazilo, da se vatra dalje ne raširi, kad u jedan put rekoše, da su dva nejaka djeteta ostala u kući i da će izgorjeti, ako se ne spasu. Ne počasiv časa, poleti Zmaj u kuću, da iznese djecu; ali nesrećom dohvati mu plamen haljine, te i on stade gorjeti. Kojekako ugasi vatru na sebi, a medju tim drugi iznesu jedno die u gušu dimom, a drugo je ostalo žrtvom žestokoga ognja. Jovanović podje uredniku „Srbskoga Dnevnika“, koji je blizu stanovao, ali vjetar razpiri neugašenu na njemu vatru, te iznenada počeo iz njega varnice sipati. Jedan od ljudi, videći to, povike na nj: „Sad si tu našao da pušiš!“ Pa bome u malo što slavljeni pjesnik naš ne dobi nagrade ni najmanje prilicne njegovoj plemenitoj namjeri. „Ta, dobri čovječe, ne pušim, nego i sam gorim!“ odgovori Jovanović psovaču, koji ga se mane; a Jovanović dospje medju tim do stana Djordjevićeva i tu pogasi sasma vatru na haljinama.

Talijanski jezik. Po literarnom jeziku talijanskom ne možoš suditi o karakternim osobinama većine živih narodnih govora talijanskih. Razlika izmedju t. zv. talijanskoga jezika i n. pr govora milanskoga ili napuljskoga mnogo je veća, nego izmedju talijanskoga i staroga latinskoga. Ovo se objašnjava trima uzrocima: dijalekatskim, literarnim i hronologijskim. O prvom uzroku možemo reći, da su onda, kada se stvarao sadašnji literarni jezik Talijanaca (u vrijeme Dantovo), bile sve one dijalekatske razlike talijanskih govora, kojih i sad ima; kao narodna osnova za literarni jezik uzeti su govori srednje Italije, govori Toskane (Firence) i Romanje (Rima), koji su u to doba uporedo s govorima mletačkoga kraja bili najkonzervativniji, t. j. koji su se najmanje izmijenili, te ostali najbliži latinskomu. Nema sumnje, da je Gjenovljanin ili Sicilianac 13. ili 14. vieka gotovo isto tako malo razumievao bez osobite pripreme literarni jezik talijanski, kao i njegov potomak danas. Samo se sobom razumije,

da je Dantu i drugim piscima, koji stvoriše literarni jezik Italiji, bila na umu prije svega konzervativnost toskanskoga dijalekta i njegova srodnost s latinskim. Pa ne samo to, nego odabavši za literarne svrhe toskanski dijalekat, oni ga čak nisu ni uzeli u svem, nego su iz njega izbacili njeke karakterne osobine za to, da tako stvoreni novi jezik literarni zbliže s jezikom latinskim. Na taj su način u literarni jezik talijanski od samoga početka ušle ne samo osobitosti jednoga od živih talijanskih dijalekata, nego i osobitosti jezika latinskoga, vrlo dobro poznata u ono doba svima učenicima i književnicima. Ovo je drugi literarni uzrok, za što su talijanski i latinski tako srodni, a za što se literarni talijanski jezik tako znatno razlikuje od pučkih govora. Sličan se pojav može uvijek opaziti, kad god se kakav iznova stvarani jezik literarni ne izradjuje na domaćem zemljištu sasvim samostalno, već ima sebi srodnih starijih predhodnika. Najposlije ide uzrok hronologijski, što je talijanski jezik, jednom stvoren i podpuno utvrdjen, do nas došao samo s neznatnim izmjenama, kojih imade više u slogu i sklapanju izreka, nego u oblicima, i kako bi se moglo misliti, u glasovima, dok su medju tim narodni govori razvijajući se podpuno prirodnim putem ostali bez ovoga čuvarnoga dojma literarne reakcije, te se i mnogo brže mienjaju. Ovdje treba napomenuti, da je literarni jezik talijanski u prvom svom početku odma provalio u literaturu, u školu, u administraciju i u svečane prilike. Vrlo je vjerovatno, da se u običnom životu nikad nije upotrebljavao, kao što se ni danas ne upotrebljava. Pijemonćanin govori pijemonatski, Milanac milanski, Mlečanin mletački itd., a talijanski baš nikako. U Milanu čak i viši slojevi društveni u običnu razgovoru upotrebljavaju mjestni dijalekat. Tek u posljednje doba radi škole i vojničstva sve se više širi zajednički jezik talijanski.

Litavci. Litavci danas žive u istočnoj Pruskoj i za tim poglavito u Rusiji i kraljevini Poljskoj (t. j. u guberniji kovenskoj, u jednom dielu vilanske i suvalčke). Litavski se govori diele na nekoliko grupa. Najznatnije su razlike medju „gornjim“ Litavcima ili Litvinima i Žmudinima ili Žemajcima. U ostalom treba napomenuti, da se nazivi Žmudini i Litvini u lingvističko-etnografskom smislu nikako ne slažu s njihovim historijskim značenjem i s popularnom im upotrebom današnjom. Mnogi zovu Žmudinima sve prave Litavce, nasuprot Litvinima t. j. ljudima ne litavskoga, nego slovjenkoga porijekla, koji žive u Litvi, ili ti nasuprot Litvinima, kao u obće stanovnicima historijske Litve bez razlike njihova porijekla. Kad se misli ovako, onda se mjesto naziva litavski jezik upotrebljava jezik žmudski. Litavski jezik u njeku ruku treba smatrati kao jezik literarni, jerbo je organ posebne književnosti, u kojoj ima ne samo tako zvanih proizvoda narodnoga stvaranja, nego i spisa individualnoga karaktera. U predjašnje je vrijeme bio centar literarne radnje u Litavaca u granicama ruske države; sad je prenesen u Prusku, gdje je čak osnovano u Tilsitu društvo ljubitelja litavskoga jezika i književnosti. Treba spomenuti, da medju literarnom radnjom Litavaca u Rusiji i Litavaca u Pruskoj malo ima zajednice. Njih dieli prvo to, što pripadaju raznim državama, a drugo religija: rusko-poljski su Litavci katolici, a pruski luterani. Mnogo su bolje prilike u Leti. Pleme, koje govori letski, živi u gubernijama: kurlandskoj, u polovini liflandske i u vitepskoj. Leti su većinom protestanti, a nješto malo pravoslavni. Od svijuh danas živih arijskih jezika litavski je jezik sačuvao najstarije stanje i po glasovima i po oblicima. U tom malo zaostaje za sanskrtom. Za lingvistu je litavski jezik mnogo vriedniji od sanskrt, jer se sanskrt sačuvao samo u pismenim spomenicima, a litavski jezik živi u ustima narodnim. Litavski jezik možemo proučavati neposredno, dok smo u sanskrtu upućeni na mrtvo slovo.

Jataganu — Fiškalova izpovied. — Domišljaji J. Sundečića. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Karlo Jaromir Erben. Filologičko iverje. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 22. svibnja 1886.

Br. 21.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Tri groba.

Do tri su groba sveta mi i draga,
Tri skrovišta sve sreće mi i blaga,
Ko da sam — poput škrtice u mraku —
Dragulje, zlato, skrio sve u raku.

Tu mnogo više za viek mi se skrilo,
U bezdan sunce kan da uronilo.
A zemlja kan da pukla na komade,
I propo sviet u podzemaljske hlade.

Na grudi mi se gora jada svali,
I more suza svete grobe zali,
Nad pustolinom zvonce zakucalo, —
Zaludu zvono mrtve dozivalo.

Do tri su groba sveta mi i draga; — —
U jednom od njih sreća mi i snaga.
Jedara strtih razbijena šajka:
U njemu trune mrtva moja majka.

A za njom klonu ko hvoja od striele
Jedina nada, jedina mi sele,
U hladan grob se moje nebo sruši,
Te s njime zgriješih sjaj i polet duši.

Tik sestre drage moja slast i slava:
Pokopana mi mrtva ljubav spava;
Pupoljak cvao, sad ga tudjin grli — —
Ta tri su groba mlad mi život strli!

Na vitke grane sjetna strmogleda,
Gdje grobe čuva pečal mi i bieda,
U suton ptica riedko kada sjeda
Da moju tugu u pjesmicu reda.

Do tri su groba sveta mi i draga,
Tri skrovišta sve sreće mi i blaga,
Ko da sam — poput škrtice u mraku —
Dragulje, zlato skrio sve u raku.

Ovamo znadjah hodočasteć poći
Za rosne zore i u tihoj noći; — — —
Al netom sva tri groba raztvorena
I prazna — kao crkva porobljena.

Iz grobišta je čudom život niko,
I ja od sreće plako i uzliko:
Oj nisam, ljudi, sirotan ni samac,
Ni očajnik, sâm dobar Bog mi jamac. . .

Ni majke ne ću u vjetar već zvati;
Ti, toli dična, ti si moja mati,
Hrvatska zemljo, otačbino draga,
Ti sinka sreća, radost si i snaga!

Za tebe, sveta i častna mi sjeno,
Oj mrtva sele, druge sestre eno:
I zlatnih prama i lika ti mila
Drugarica mi — pojezije vila.

A s trećeg groba, u kom ljubav spala,
Sloboda je iz grobnice ustala,
Al k nebu prhnu, gdje no pravdi priesto,
Med ljudim' nije dostojno joj mjesto.

Sloboda mi je nesudjeno lane,
Tek za njom ginem, s nje mi duša plane,
I kad bi htjela, da se k zemlji vrati,
Na poklon život htio bi joj dati.

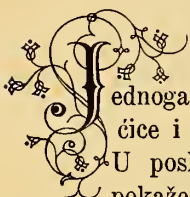
Ta groba tri — oltari su mi sveti,
Tek do njih duša čeznjom svedj mi leti,
A pred oltari vječni oganj gori
Ko malen žižak — na osvitu zori.

Spiridion de Libertis.

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

ednoga dana sjedio Šimica na pragu svoje kućice i debelim koncem krpao stari haljinac. U poslu ga smete gradski stražar, koji mu pokaže bieli, rubrikami i pismom izšarani papir. Niemac pogleda stražara pitajući očima, što ta tajna znači. U brzo se sporazume. Šimica odnese u kuću haljinac, zabode u nj iglu, izidje, pa sveže špagom vrata i podje za stražarom. U magistratskoj kući javi stražar nekomeu gospodinu, da je doveo traženoga Šimicu Veslarića. Na stražarev znak snimi Šimica kapu i udje ponizno pred gospodina.

— Kako ćemo ga uputiti? reče gospodin.

— Ja ću mu kušati kazati, reče stražar; ponješto se znam u njegov govor od ruke.

— Recite mu dakle, da je ovdje četrdeset forinti, što mu se sabralo od stanarine, dok je u zavodu služio.

Nakon duga mahanja i bacanja ruku i prsti dozna Šimica od stražara, o čem se radi. Niemčeva se glava sagnu na duboku hvalu, a kad mu gospodin pred svjedoci uruči novce, htjede izljubiti njegovu ruku, nu gospodin — bud od skromnosti, bud s česa inoga — ne dozvoli.

Četiri tjedna iza toga nije bilo Šimice med Peršićevimi radnici. Al da si poslije toga vremena zavirio u njegovu kućaricu! Tu se pili, sječe i zabija od jutra do mraka. Tesar mjeri, crta i upire prstom, a Šimica izradjuje, kako onaj zamišlja. Minu četvrti tjedan, a klimava kućarica bude liepa, čedna kućica, kao da si zamusano, poderano derište oprao i novimi, pristojnimi haljinami odjeo. S vana joj upriličilo izgled vapno, a krov se posve naravnao. Mjesto izdrte špage na klimavim vratima pribio niemac na nova vrata željeznu ključanicu. A tek iz nutra! Beršive grede i daske zamienile se novimi. Zidove pokrpao liepom, obielio, prage izmienjao i na dva prozorića staklo metnuo. Izim slike majke Božje sa sedam boda u srcu promienilo se i pokućstvo: bijaše tu i novi krevet, nov stol, novi stolci, škrinja, pa stakleni mali ormar, što ga je čisto izprao, izprano drvo naličio i tim ga unovio. Zidove naresio novim ogleđalom i s dvie slike: na jednoj se valjao bez jarbola brod sred morskoga biesa, a druga je predstavljala starca duge siede brade s pilom u ruci, pod njom pisalo: St. Simeon. Ikad je sve to gotovo bilo, prekrsti niemac na leđjima ruke, zagleda se u svaki kutić svoje sobice, popodje, stane, mahne prstom, namjesti rukom, turne nogom, slegne ramenima i nasmieši se — bijaše zadovoljan.

Subotu za subotom nosio bi niemac zaslužbu u unovljenu si kuću. Riedko joj se kada približio, a da ne bi, uočivši ju, umanjio korak, pa se zadovoljno u nju

zagledao. Kad bi ušao, izvadio bi iz žepa zaslužbu, pošao k škrinji, odključao i stao u njoj prekapati. Na dnu pod raznim ruhom bila je u kutu škatulja, u kakvoj trgovci sitniju robu prodavaju. Šimica bi ju dohvatio, otvorio, pa pritisnuo naslaganomu novcu zaslužbu.

Tek mu srce ne bijaše mirno čeznući za Magdom.

IV.

Peršić bijaše tada jedan od najjačih senjskih trgovaca. Bio čovjek sredovječan, jaka, obrijana lica, debelih ustna, gojna tiela, a crnih očiju, koje su gotovo mladenačkom vatrom sievati znale. Imao je sina, slabašno diete bi reć vodene krvi, nad kojim je prezao više nego nad zenicom svoga oka. Antonio nije nikada želio, da mu taj sin bude učena glava; htio je, da u njem odgoji valjana nasljednika za svoj veliki i izdašni posao. Putovao je u svojoj mladosti morem, podulje boravio u Italiji, a odtud se naselio u Senj, gdje je u dvadeset godina svoj liep imetak stekao. Doveo je sa sobom ženu Talijanku, a koji su ju poznali, pripoviedaju, da je kćeri zemlje „naranča i limuna“ u novoj postojbini najviše omilio izgan sok hrvatskih šljiva. Antonio je radio, Annetta se opijala, Antonio bogatio, a njegovoj ženi prožigala rakija pamet. Brak, koji je u svoje vrijeme možda više ljubav, nego probitak svezao, urodi blagoslovom. Talijanka rodi Antoniju četvero djece: dvoje pomrie mlado, kćerka Marietta u četrnaestoj godini, samo posljednje diete — Firenze — osta u životu.

Tek je svitalo jednoga jutra, kad je Magda nosila ručak gospodinu Peršiću, koji je rano ustajao i posao nadgledao. Signor Antonio bio je još u krevetu. Kad je ušla Magda, izvuče izpod pokrivača ruke, a na obrijanu licu izceri iz ustne šupljine dva niza jakih, žutih zubi; tako se Antonio uvijek smijao, kad je bio voljan svoju liepu služkinju zagrliti. Djevojka se liepo pazila sa svojim gospodarom, jer joj je to davalo u kući ne malu vlast i nad samom gospodjom Annettom, Firenčevom majkom. Ona je po tom mnogo snovala, pa je svojimi crvenimi ustnami rado Antonijevu krv grijala. Al danas bijaše čudne volje. Ukopala se na mjestu, sagnula glavu i pokrila rukama oči, kao da će plakati.

— Što ti je? upita Antonio.

— Nesretna sam! zajeca djevojka. Što će biti od mene? plakala glasnije: Što će sviet vama i meni?

Stari promišljaše: — Udaj se! Ti zuaš, da ću te opremiti...

— Za koga? digue djevojka odvažno zaplakane oči. Tko će me uzeti ovakovu?

— Tko?... Šimica!

— Šimica?!... Prije bih vas, pa sebe! Ja za Šimicu? Nikada, čuste li, nikada!

— Nikada? Možda nikada — doda trpkô Antonio i okrene se na drugu stranu.

— Nikada, pamтите!

— Misliš li? A sviet, a sudac, a magistrat...

— Magistrat... opetovaše Magda u po glasa...

Vi mi se grozite magistratom? Vidić ćemo, doda neodlučnim, uplašenim glasom i izpane iz sobe. U njezinoj se duši burkale misli: magistrat mjesto izpunjaja liepih snova — gospodariti u bogatoj Peršičevoj kući.

Živio tada u Senju fiškal — signor Matteo, s kojim mi valja čitatelje pobolje upoznati.

Sin doseljenoga Talijana rodio se Matteo na Rieci, pa učio uz oca obiteljski zanat — postolariju. Umre otac, umre i mati, a trsatski samostanci primiše diete da odpieva kod sv. mise, zvoní podne i zdravu Mariju, čisti cipele, pere kuhinjsko posudje i — uči knjigu. Knjižica mu doduše nije bila odviš draga, ali je napredovao, i što bi mu debeli fratar Emerik nemilo uší natezao, bilo je samo s toga, što su te uši prezale radje na sve. samo ne na Emerikovu latinštinu, koja je maloga Matu do miloga sna znala umarati.

Bio je Matteo već i u filozofiju zašao, ali ga patri ne oslobodiše ni zvona, ni nedostojna čišćenja čizama; ne bi bio toliko mario, al fratarski refektorij i milost omašnoga kuhara bijahu očita protimba, te je Matteo često nezvan posizao u mirisava fratarska jela, a što još gore, prepredeno sisao zabranjenu kap iz sladke samostanske pivnice. Bijaše i kazna, i posta i karcera — Matteo odoljievao svemu, samo ne pohlepi za zabranjenim jelom i pilom. Još ne bi ni u tom velika zla bilo, ali se dokazalo, da mladi Matteo u noći sa zavodskimi slugami karta, a opet se znalo, da nije odkud novaca, ako ne, da je to blago Matteova korrepetitora, fratra Alojzija, koji je često iza lekcije opazio, da mu iz fratarske kute njeka nevidljiva ruka sitniš pobire. Zaključiš, da prevejani tat nije nitko, nego nesretni Matteo, kojega za fratarski sitniš novi djavo u svoje kolo upliće. Pa kad se ta nesretna duša ničim ne dala ukrotiti, skupiš se fratri, otvoriše samostanska vrata i rekoše Matteu: Apage! — A mladi Matteo nadje se pred zatvorenima samostanskima vratima u tom Božjem svietu sam kao prst.

Živ, ili prepreden dječak, kakav je bio, nije dugo pomišljao, odkud kruha. Što fratarska, što njegova muka ostavila tragova u Matinoj glavici, i tom glavicom odlučí služiti svakdanji hljeb. Mjestio se od trgovca do mešetara, od mešetara do advokatske kancelarije, motreći ljude i osvjedočavajući se, da je mnogo toga u svietu, što manje od njega zna, a bolje živi. Prepisujući račune, što ih je njegov chef strankam sastavljao, snébivao se, kako se nevjerovatnom lakoćom debele svote pišu i dobivaju. Advokatski kruh činio mu se toli sladak, da mu se zvan i nezvan posvetio iz duše, pišući u svojoj tamnoj

sobici parbene listine, u kojih se poput izučenoga pravnika vješto na paragrafe pozivao. Radeći, pa radeći stekao je u svom poslu toliku vještinu, da je i pod chefovím okom sve to samostalnjí bivao. Kad je osjetio, da bi i bez zakrilja svoga chefa mogao na svoju ruku raditi, doseli se u Senj, gdje je tuženim i tužećim od koristi i štete bio, al živio, živio je dobro.

Htjede slučaj, i Matteo se nadje, putujući gornjom krajinom, u kući Rade Bojčevića, čovjeka imućna, a što-vana po svojoj pameti i iskustvu. Bila med Bojčevićevom djecom i odrasla djevojka Jagoda. Nikla ko cvietak u gaju, gojena majčinom brigom i oćevom pazkom, dorasla Jagoda ljepotom djevojkom; a vele, da nije samo svojom ljepotom, nego i dobrotom svoga srca i duše bila Jagoda mezimicom svega sela, a gospodski se okoliš stao zanimati, u čije će Jagoda dvore, jer je djevojci već šestnaest gódina minulo.

Tad nabasa tu signor Matteo i smetne za tri dana sve parbene spise s pameti, pa uhiti na oko liepo krajiško djevojčce. Što se sviklo oku, zavalilo i srce, zami-lovala i duša, i kad se Matteo u Senj vratio, upaziše ga prijatelji drugačijeg. Malo tko, il baš nitko nije se dosjećao, kake je misli i brige Matteo s puta donio. Pravnici, a osobito fiškali često imaju razloga, da natmure čelo, pa bježe ljude i na samu sami sobom dokrajčavaju, pa je sviet držao, da Matteova pamet traži paragraf, koji će mu opet čelo razvedriti.

Bilo jedne noći u „Caffée al vapore“, gdje je skupljena senjska čeljad bez obzira na stališ uz pune čaše slušala mladu Talijanku, koja je uz sumrtvu pratnju neugodjene harfe svojim milozvučnim altom, crnim okom i milostnim smieškom starije i mladje zabavljala. I Matteo je sjedio tu uz mladje društvo, tih, neveseo, zamišljen, a ježiv, da ga se ni najbolji prijatelji nisu smjeli šalom dodirnuti. I liepa pjevačica htjela je svojim žarkim okom razigrati tu smućenu dušu svoga zemljaka, al njezina vatra nije mogla razgrijati ledene volje zaljubljenoga fiškala. Tek na harfi jeknuše tri akorda, a umiljat glas zaječi dubokim osjećajem:

Bella si com' un angelo,
In terra pellegrino,
Vaga si com' un giglio,
Che s' apre in sul matino.

Fiškal se trgne, pa sagne glavu, zamisli se i slušaše pjesmu do kraja niem kao ubijen. Zadnji glas s usana Talijanke zamrie, a Matteo razkrili ruke, podigne vlažne oči, pa opetovaše nježnim baritonom: Bella si com' un angelo...

— Matteo!...

— Oh krasna je, krasna! šaptaše Matteo. podboči obima rukama glavu, a niz zažareno lice kane mu krupna suza. — Smiešan sam, je l' te? — Al ljubim, oh, ljubim!... I bit će moja, kunem vam se, il ona moja, il ja za svojim srcem u dno senjskoga mora!...

Na Talijankinu tassu uso Matteo pregršt sitnoga novca, Talijanka pjevala, a fiškal tukao glave crnim bocam, iz kojih je sladka senjska kapljica zlatnom i rumenom pjenom skakala.

Matteo održa rieč. Sljedeće godine uvede uz slavlje u Senj Jagodu, kojoj su uz mile oči i krasno lice prave jagode na usnama cvale. Matteo bio sretan, bila sretna i Jagoda, a još sretnije oboje, kad se iza godine dana fiškal ponosio, da ni njegova domovina nema ljepšega djeteta ni krasnijega imena, nego što je Zorica, koja se svojim ljubkima očicama iz ljuvena zagrljaja Hrvatice Jagode i Talijana Mattea rodila.

Matteo bio i dobar otac i dobar muž; iza dnevnoga posla rado se bacao u veselija društva, rado ogrievao krv vinskom kapljicom, a Jagoda mu to zamierala i nezamierala: dohodaka je bilo, živjelo se dobro.

Htjede usud i Zorica u drugoj si godini zatvori modre očice za uvijek. Roditelje spopane mrtva tuga. Matteo se razabere prvi: manje je radio, a dobar komad noći u društvu provodio. — Kad bi Jagoda u noći čula, kako se Matteo teško uz stube popinje, bilo bi joj ga žao, i znala ga je češće nježno koriti. Matteo bi uvijek znao baciti krivnju i na zgode i prilike, prijatelje i znance, premda su već prije svi izim Jagode vjerovali, da je Matteo živa bačva u društvu veselih prijatelja. Pomalo je privikla i Jagoda na tu muževlju manu i kašnje vjerovala, da je mužkarcu nemoguće posve zdrave pameti u krevet liegati.

Valja reći, da je Matteo, kakav bio — bio, vješto svoj posao vršio, samo ako je volje k radu pokazao. I daleka okolica dolazila je k „Senjskomu fiškalu“, da u njegovoj pameti nadje paragrafa za svoju pravicu. Fiškal bi mirno slušao dugačke pripoviesti o zapodjetoj pravdi, kadkad zabubnjao prstima, prekinuo kakvim malim pitanjem, namrštio obrve i pripoviest zaključio: Položite toliko — a uzdajte se u me. Mnoga se krivica prerodila u njegovih papirih jasnom pravicom, ali on nije za to mario; ljudi su mu laskali, da je uman i vješt, a tom vještinom tekao novac iz Senja i okolice u fiškalov žep.

Od najodanijih prijatelja bio Matteu trgovac Antonio. Bijahu, kako je sviet govorio, prst i nokat. Matteo je u istinu bio Antonijeva duša: on ga svjetovao, parnice mu dobivao, dugove utjerivao — pa nije s toga čudo, što je Antonio i za nježnije obiteljske tajne u učenoga fiškala savjet pitao.

— Signor Matteo! reče jednoga dana Antonio fiškalu. Nješto ću vam povjeriti, ali — tu metne Antonio prst na usta.

— Molim, molim, klanjao se fiškal preko svoga omašnoga trbuha; moj kruh zna bolje od drugih ljudi, što je šutnja.

— Vi poznate Annettu . . . Zapija dan na dan pamet; u kući je Magda — dogodilo se.

— Samo dalje, signor Antonio, reče fiškal nebrizno.

— Moralo bi se pred svetom pokriti.

— Kod vas je to teško, istina. Vaše žene ne smije čovjek ni po licu pogladiti. Običaji — ljudi običaji.

— Ja ju svjetujem: za njom je poludio niemac Šimica, a ona ne će. Da mi u kući ostane? Oslobodi Bog! Imam i svoje diete.

— Da ja to uredim?

— Svakako, signor Matteo.

— Dobro, pošaljite ju amo.

Magda dodje pred fiškala, a noge joj od straha klecahu. To vječno piskaralo i premetalo zakonskih knjiga zadrlo je već u sve mirne ljude, razumije i moliti i zapoviedati i braniti i tužiti sve samo perom u ruci, tarući pri tom bezbrizno nos burmutom, a grlo vinom i rakijom.

— Vi, začne fiškal srknuvši burmuta, vi znate, šta je. Sve se da popraviti . . . reče fiškal nehajno.

— Ja ne ću za Šimicu! brizne Magda plakati.

— Hm . . .

— Nikako. Radje ću se utopiti, zaplače djevojka jače.

— To možete. — Promislite, pridje fiškal k Magdi i skine joj s lica jednu ruku: Signor Antonio ne će vas nikada zapustiti, to jedno; a drugo: znate li vi, draga moja, kako će biti, predam li ja to sudu? Po zakonu će vas javno pred magistratom batinati, a onda vas u vaš zavičaj potjerati. Kako će vas tamo dočekati, to vi bolje od mene znate. Dà, pred pet godina, baš u vašem selu bilo posla i policiji i sudu, pa? Nije mogao nitko ništa. A dà, znate li, što je bilo? Dogodilo joj se kao vam, a babe i ljudi na nju kamenjem i ubili ju, kamenovali, po Boga, kao sveticu u pogansko doba. Šta velite na to? Hm? . . . Eto, digne fiškal palac, da ne reče jedan: Muža i lep život — pred sud, nastavi na kažiprst — ili u more, — dovrši srednjim prst m. — Promislite do sutra. Ja kao pametan čovjek i vaš prijatelj svjetujem vam prvo, t. j. muža, a na dan vjenčanja izplatit će vam se muče stotina carskih forinti. — To vam je, Magde, jedini put, da sa sebe svrgnete zlo i svijetu začepite usta. Sutra ćemo se vidjeti.

* * *

Proljetni je dan s večeri. Topao morski zrak napunio se nječim, što te opaja ko neopisivi dašak iz grudi tvoga milovanja. Lazurno nebo sljubilo se s velebnim morem, na modrih im vedrinah pliva zlato zapadajućega sunca. Sve vrije mladim životom; srce kipi voljko, milo, duša se razdragala, a jedna te sladka sapinja muka: što ne možeš taj prevrš sladkih osjećaja u sviet iztresti.

Na morskom žalu kleči djevojka podvitih nogu; po ljepoti ju poznaš: Magda je. Pod tamnim rubcem osuo joj znoj liepe, pune obraze, crno joj oko ne miruje kao ni srce, ni duša prodana za gospodsko zlato. U ruci joj široka drvena hrakljača, tuče njom s visoka po namočenom rublju. Ej, da je tako tući — pa makar i po samoj

sebi! Tuče joj srce, kipi duša, onaj bies i jed skače joj na oči, ruka lomata hrakljačom: Da je to rublje fiškal, da je to Antonio, da je to sav svijet! Izniknu gojena nada, da se domogne većega gospodstva u bogatoj Antonijevoj

kući, iznevjerila joj se usta i duši i srcu i svakoj kapljici njezine krvi, kad je rekla fiškalu: Muža! Šimicu, gluhoga, niemoga Šimicu moraš — moraš!

(Nastavit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

XVII.

o odlasku župnikovu okrene bolest na gore. Jurka se sveudilj tržaše iza polusna i neprestano dozi-vaše Marijana. A čim bi se otela snu i snatrenju, jadikovaše kašljucajući, da ju boli na lievoj strani.

Sakupilo se svakojakih baba u kući. Počeše pogadjati bolest i vraćati. Jedna veli: „Vručica je“, druga: „Franjak“, treća: „Prepala se“, četvrta: „Zemlja ju pri-teže“. Počnu po izbor lijekove donositi. Namazaše joj „Gjulsirčetom“ čelo, noge i tabane, obložiše joj glavu i noge razmočenom „krnom“, bojom, kojom se turske žene knu. Najposlije stuckaše rakove sa solju, i tim oblože čelo, ne bi li izvuklo vrućinu.

Jedne babe odlaze a druge dolaze. Svaka svoju nagadjaju i preporuča travu. Ali bolest okreće sve to na gore. Prodje dan i prodje pô noći — a liečnika još ne bi. Pavka i Stanko probdiše cielu noć uz bolestnicu, a prijateljice se izmjenjivahu neprestance. To je dičan običaj u Bošnjaka, da će dan i noć bolestnika obilaziti, tješiti i sokoliti. Mužkarci čim unidju u kuću, odmah zapale čibuk ili cigaru, tobože da ih se ne primi bolest, zatim pitaju bolestnicu, kako joj je, da li bolje ili gore, pa ju tješekaju, da će Bog dati bolje.

Doista krieptostan je to običaj; ali kad pomislimo na težak položaj bolestnikov, pak da mu je na tolika pitanja odgovarati, predsude slušati, razne lijekove kusati, — svakako prijateljsko to saučešće više škodi, nego li koristi.

Tek pred zoru u jutro na jedan sat po prilici do-veze se liečnik. Upita bolestnicu, da li ga pozna, a ona odgovori, da pozna. Opipa joj bilo, mahnu glavom, po-kuca joj prstom po ledjima, prisloni uho, prisluškuje, reče joj, neka uzdahne, na što ju kašalj napne; napokon joj još pregleda jezik.

— Hm, hm, — počeo liečnik; — da sam jadan mogao još sinoć doći, ali bilo mi doista nemoguće. Medjutim, gledat ćemo pomoći, što se dade. Vi prijatelji, činite sve onako, kako vam ja naložim; jer koliko odvisi od lijekova, toliko i od onih, koji bolestniku lijekove podavaju i koji imadu vršiti liečničke naloge.

Još jednom pogleda liečnik u lice Jurkino, pa doda: — Ona spava, lica je sasvim promienila.

— Gospodine doktore! Molim vas, recite nam istinu, da li može preboljeti? — upita Stanko.

— Ja ko liečnik velim vam, da bolest nije toli pogibeljna; nu opet ne mogu sigurno reći, da će preboljeti. Ako je ne pusti muka u prsima poslije mojih lijekova, onda znajte, da joj se primiće kraj. Meni je sada poći. S Bogom, dobri ljudi!

Liečnik ode. Jurki sve to gore. Tek o ikindiji vrati se kiridžija, koji odveze liečnika. Pavka preuze lijekove i učini sve po nalogu liečnikovu.

Jurka počeo grozno snatriti, htjede iz sobe uteći, i jedva ju uzdržaše. U prvi suton povratio se Stanko iz čaršije.

— Gdje te boli, Jurko? — upita Stanko.

— Ujaka zovnite, oprostiti mi se je svetom, — odgovori Jurka tiho.

Stanko se nješto dogovori sa sestrom i Šiminkom, pak podje do nekoga Turčina, da najmi konja. Pozna Stanko žene. Ako koju glava zaboli, već misli da je svršila — i bježi po ujaka; ali sad se i Stanko poboja za dragi život Jurkin, a na pameti mu rieči pokojnoga prijatelja Marijana, koje izusti u logoru: „Čuvaj mi majku, najmiliji družo!“ Stanko ode po župnika, a Pavka unidje u sobu, pa se baci plačući i jadikujući kraj Jurke.

Jurka ležala na dušecih, uzglavljem joj povisoko naslagani jastuci. Do uzglavlja na sofri goraše voštena vitica. U dnu nogu prede stari macan, turiv glavu pod jorgan, kano da i on boluje sa muke dobre si gospodatrice. Bolestnici je hroptalo u prsima. Teško dišući malo usne i opet se trzne. Čim se probudi, odmah šapće svoju posljednju volju, brine se za dušu Marijanovu i svoju, pa odredjuje mise. Pavku već oborio san, uzme jastuk, legne kraj peći i zaspi ko ubijena. Šiminka ostala sama budna. Na svaki micaj Jurkin pazi, ne će li možda vode, ili da ju pridigne i okrene. Dok Jurka spavala, Šiminka moleći se Bogu načulila uši, ne bi li kakove znakove razabrala: svaki škripanje tavanice grede i tihani udarac crva drvotoka u stropu bijahu znaci, po kojih slutijaše smrt u kući.

U sat poslije pô noći dojaše Stanko, a s njim i ujak na svome vrancu. Začuvši Šiminka na dvoru konjska kopita namah probudi Pavku. Stanko odvede konje u pojatu, a ujak će ravno u kuću.

— Hvaljen Isus! — nazove ujak i zaviri bolestnici u oči. Kako je, Jurko?

— Slabo, ujače . . ., jedva iztepa i htjede primiti ujakovu ruku da ju poljubi, ali joj ruka klone.

Iz sobe se svi uklone, da se Jurka uzmogne mirno oprostiti sa svietom i primiti posljednju utjehu iz rukû svećeničkih. Poslije toga okrene bolest kano na bolje, svakoga poznaše i laglje je govorila, i sama reče, da joj odlanulo u prsima. U sobi se sakupilo više žena iz bližnjih komšiluka. Ali ne potraje dugo i opet okrenu bolest na gore, stanu ju mučiti još jače muke. Časom zahtievaše da ju okrenu na lievu, a časom na desnu stranu, a najposlije umoli, da ju polože na uznak, — tako i ostade. U prsima joj poče grozno hroptiti, ruke joj klonule, glava pala na jastuk, a oči se sklopile. Svi poklekoše. Ujak čitaše pobožnu knjigu. Šiminka izadje i reče Pavki, koja se prislonila krajem ognjišta u kuhinji, neka podje kući, jer da ima dosta starijih. Pavka razumjela namah šta je i kako je, pa otidje u svoj pusti i prazni dom.

U taj tren presta bolestnica hroptiti, težak uzdah odlomi joj se iz grudi, — posljednji uzdah. Grobna tišina zavlada.

— Umrla je! Sada ju namjestite po našem kršćanskom običaju, — reče župnik, okrenuv se prama ženam.

Čim se fratar odmakao, učiniše joj prijateljice posljednju uslugu. Skinuše s nje ruho i obukoše novo. Uzmu do tri aršina nova beza i pokriju pokojnicu od pete do glave, maramom joj pokriju prsi, a na maramu stave propelo. Uzmu dva svećnjaka, u svakom zapale voštanicu, jednu stave više glave a drugu niže nogû. Sve se žene razidju, samo osta Šiminka sa Stankom sjedeći kraj mrtvaca i moleći se Bogu sve do zore.

XVIII.

Majstora Bože ne bijaše posljednje noći kod kuće, ostao je kod Stipana. Za cijelo nije slutio, da će Jurka tako brzo svršiti. Osvanu. Na groblju zazvoni. Boži se okrenu kapa oko glave, ne može da vjeruje, ali mora, nema dvojbe. Već sva čaršija zna, da se Jurka prestavila na bolji svijet.

Momak Stipanov otvarao je rano magazu, a Stipan običavaše pokasno se dizati; nu ovoga jutra ne osta dugo u odaji. Čuvši zvono, na prvi mah se trznu, očuti njeku studen, kano da mu se oko grudi ovila zmija. Zamisli se, opet se osokoli i podje u magazu. U magaziju sjedjaše Božo sav snužen i poražen.

— Pomozi Bog, majstore! — nazove Stipan.

— Bog pomogo! — odzove se Božo težko uzdahnuv.

Stipan primieti Božin uzdah, poprečice ga izmjeri i djavolski se nasmije, prihvati čašicu rakije i nazdravi: — Za dušu prestavljenoga, a u zdravlje naše! izpije a drugu pruži Boži. — Pij Božo! Parnica je svršena. —

— Vjeruj mi Stipane, da me njeka bojazan obu-

zimlje; pričinja mi se, ko da ne nosim srca u grudima, već studen kamen.

— Ne plaši se, majstore! Kada ne bi Bog tako htio, to ne bi tako ni bilo, — poče ga tješiti Stipan.

— Kako se ne bi plašio? Mi smo rinuli u grob dva života, mi utrnusmo nazor dvie svieće, koje svietliše svojim poštenjem i dobrinjom, košto svietli ono žarko sunce na nebu!

— Ej, Boga ti, majstore! Zar se ne hvata utopljenik slamke? Niesi li ti pao na prosjački štap? A sada si opet goso, ma i na tudjem dobru. A ja? Mogoh li drugačije raditi, da dobijem ono, što mi je milije od svega na svijetu? Zaman zvijezde sjaju, zaman mjesečina — zaman sunce žarko, zaman ptice poje, potoci žubore, trava se zeleni, a cvieće cvate, — zaman sve na svijetu, ako ne bi mogao ljubiti Pavke!

— Na vrbi je to svirala, moj Stipane! Ne znaš ti, još da je amo došla Jurkina sestra Martinka? Ona je jedina baštinica svega Jurkinoga.

— Tako mi Boga, majstore, ako nisi blentav! Ta ne želim imanja Jurkina. Za mene je Jurka ljetos pokošena trava, meni je na pameti Pavka i njezino dobro.

— A ne znaš li ti, poče Božo, da što Martinka reče, toga ni Pavka ne poriče? Obitelj Jurkina, Šimina i Stankova, to bijahu tri obitelji, ali jedna duša. Oni tebe uvijek prezirahu i danas te još preziru. U nedjelju sam bio kod službe Božje. Ujak reče: „Vrati svakomu, kome si što uzeo, oporeci — što si krivo reko, plati što si dužan; jao si ga tebi, ako legneš prije u grob, nego li si mogao pomiriti se sa svietom! — A još gore po te, ako li legne prije tebe u grob onaj, koji no je rad tebe strado. . .“

U taj tren zazvoni zvono na umiranje. Božo se lecne ko da mu tri taneta prosviraše grudi.

— Čuj, kako tužno zvoni — —! A ja sam ubojica one sirote. Nametnuh se nepošteno u kuću. Nagovorih na zlo nju, a ona Marijana, — a sve za tvoju volju. Stipane! Ja ne mogu više piti, ne mogu govoriti. Ovdje me boli i žari, ovdje u prsima, — savjest moja, to je crv, koji grize S Bogom Stipane! Meni je poći, moliti se Bogu kraj žrtve moje — — — ja idem, ne ostajem, svršeno je — Amen.

Koliko sustavljaše Stipan majstora, ali sve zaman, on se ne da smiriti, nezasitan crv nemirne savjesti zagrizô mu srce, otrovao mu život, pomutio misli, on se otme i ode. Stipan namršti čelo, nasmije se za njim poznatim paklenim smiehom:

— Ha! ha! — Ludove Božo barem mi ostalo u džepu obećanih trideset dukata, ha — ludove!

XIX.

Jurkina kuća bijaše osobito ukusno uređjena; već sama vanjština izticaše se redom i čistoćom. Od kapije pak do kuće, kojih petdeset koračaja u šir i u duž pro-

stiralo se dvorište popločeno kamenom, između koga pronikla sitna travica. Uz stoborje voćka do voćke, a s lijeve strane namještena sjenica, kojom se ovila vinova loza; to je zasadila ruka pokojnoga Marijana. Nuz zidine kućne uzane su gredice, zasadjene raznobojnim mirisavim cviećem i crvenimi ružami, to je prekapala, sadila, pljela i zalievala vriedna Jurka. Preko kakih desetak stepenica uzpeo si se na hodnik kuće, s lijeve strane na doksatu, oknima zatvorenom nanizalo, lonac do lonca cviećem, a s desne strane hodnika u polukrug svedena su troja vrata.

Unišav danas na srednja vrata u sobu, vidiš tužnu sliku. Posred sobe leži pružena Jurka, skrštenih ruku, zatvorenih očiju. Njekoliko žena kleči do nje moleći se Bogu. Jedni ustaju i odlaze, a drugi dolaze. Tko dodje i prodje, svaki suze prolje.

U prikrajku sobe do peći kleči majstor Božo, neprestano moleći se Bogu. Domala unidje u sobu Martinka, sestra pokojničina, Šiminka, Pavka, Janja, Mara tetka Stipina i više mladeži. Tu se razvezalo kojekakih priča. Za stanke čitaše mladež iz knjiga molitve, a Martinka brižno je nudila prijatelje bud rakijom bud kavom. Oko pô noći otidje Božo na počinak. Tek Božo iz hodaje a Mara počeo:

— Već davno ne vidjeh takva mrtvaca. Nimalo se nije promienila. Kakova bijaše za života, takova je i sada, samo što joj probledila lica i ponješto oči upale.

Šiminka, krešujući duplier, doda: — A kako je lagano i mirno umirala. Doista, tko se za života odlikuje dobrotom i poštenjem, takav ne umire onolikom mukom, kolikom onaj, kome na izdahu pred oči dolaze sva djela prieka.

— Za čudo mi je, počeo Martinka, da se smrt Jurkina toli jako kosnula majstora Bože, on od jučer niti jede niti pije, nego se samo Bogu moli.

— Pa kako ne bi majstor žalio Jurke? — umieša

se hitrimice Mara, — ta ona bijaše njegova dobrotvorka, veća nego li rođena majka. Niti ga pitaše, kada li će leći, kada li ustati. Večera i ručak čekaše ga, ruho mu čisto i u redu, — ali još niste vidjele, dobre žene, da bi se mužkarac tako razplakao! Opaziv Božo, da se primiče konac životu Jurkinu, ne mogaše posljednje noći niti konačiti kod kuće, već ode Stipanu. A čim o sabahu začuje zvono, to se potrese kano da ga grom ošinuo.

Dokle je Mara pripoviedala, zurio je Stanko u svieću podno nogu pokojničinih, ko da ne mari slušati babjih razgovora, ali kada Mara dokrajči, ošinu ju prezirnim okom i okosi se ljutito:

— Jest, jer Božu savjest grize i pojedja. On je uzrok svemu zlu. Nepošteno se došuljao u kuću i nepošteno iza ledja radio, pred njom lazao podlo i lukavo ko zmija, a gdje je mogao, tu je ugrizao, dok joj nije eto i život otrovao. A ma će i on jednom dolijati — bilo je takih više!

Mara se na te rieči zažari ko paprika, nabra usta, al se ne usudi ni maknuti jezikom.

— Nemojte, djeco, zavrzivati, — počeo Martinka; prodjite se tih razgovora. Ako je Božo skrivio, to će mu Bog suditi. A u kući može ostati dotle, dok valja ugovor, a onda sretno pošao!

— Držite ga u kući, — počeo opet Stanko, — ako vas volja i do sudnjega dana; ali da ja sudim, to mi ne bi tu osvanuo — i lje ne bi! — prieteći izreče posljednje rieči, pa izadje na dvor.

— Opaka ti momka! — počeo Mara iza ledja, — svojevoljan kano i pokojni Marijan, koji je za to i strado!

Marine rieči razdražiše srce Pavkino u toliko, da se digla i na polazku poluplačući rekla: — Svi udarate na moga brata. Udarajte! Neka vas, neka...

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Saj starac bio je i po obličju i po navadah svojih, da i po govoru svojem osobit čovjek. Udari li nevrieme, on se smrkao, pa mrmlja ili šuti onako sjetan, neveseo. Razvedri li se, a njemu čelo vedro kao i ono nebo. Na prvi pogled rekao bi, najviše ako će mu biti šestdeset. Uvijek izpravan, premda su mu se ledja već dobrano svinula, a glava tresla, nije se opirao o batinu — koracao je prilično, tek što je malko povlačio noge. Bio petak ili svetak, on nije mienjao ni svog dugog crvenog kontuša sa skopčanimi rukavi, ni svog mrežastog izlizanog pojasa. Po džepovih, pod pa-

zuhom, u rukama, a ma svagdje, kamo se samo utaknuti moglo, sve je bilo puno ključeva. Vele, da je tih ključeva najrazličitijega kalibra nosao sa sobom uvijek do dviesta, a u sobi da je po stienah visio ključ do ključa.

Lice mu je, može biti od starosti, bilo silno otegnuto, nos ovelik, na zlu vremenu dobrano plavkast, a brada izbočena; u ustima mu već odavna nije bilo ni jednoga zuba, al' za to je ipak desnima grizao i žvakao meso, kao da je imao najoštrije zube. Jedno je oko bio izgubio, Bog sam znađe kada i kako, a vjedjom, koja mu je duboko upala u očnicu, kao da nije mogao ni

trenuti. Obrve su najbolje svjedočbe, da je već dobrano star, jer su mu se onako guste i velike sa svim spustile na oči.

Sa slugami, stražari i ostalom čeljadi, nad kojom je bio, neobično je bio oštar, svak ga je morao slušati, jer je često znao izvući iz džepa korbač, pa onda koga uhvati, jao i pomagaj!

Stan mu je bio dolje u dvoru, do bedena: velika, posvodjena soba, sa predsobljem. Posluge nije Bog zna kake trebao: straža mu je drva donosila i peć ložila, a curče, obično kaka sirota sa sela, nosila mu vodu, gotovila jelo i mela sobu. Djevojčicu, kad bi poodrasla, udao bi i drugu uzeo. Kako im je dobro bilo u njega, premda je i s njima bio oštar, sve su se jagmile, kad se mjesto upraznilo, koja će k njemu u službu. Dobila ona na krstu ime, kakvo te je volja, kako je stupila k njemu u službu, hoćeš, ne ćeš, morala se, a baš svaka zvati Paraska. Stari se bio tako privikao tomu imenu, da ih drugačije, sve kad bi i htio, nije ni umio zvati. I tako u dvoru niesu njegovih dvorkinja ni zvali drugačije nego Paraske.

A i inače je bio to čudan svat. Iz dvora nikud nikamo — osim što bi svake nedjelje i svakoga sveca išao u župnu crkvu na službu Božju. Kadkad, i to vrlo riedko, znao bi za liepoga vremena malko se prošetati kraj jezera ili po bedenih — ali dalje nikamo. Što je manje izlazio iz dvora, to je više — dan i noć — obilazio po dvoru kao zakleti kaki duh. Što je danju obilazio, neka bi bilo, al' što je biesa imao tražiti noću sa svjetiljkom u ruci i pretraživati kadkad sve kutove odozgo do dolje? U jednoj bi sobi sjedio, u drugoj šetao, u ovoj bi namještao stolce, u drugoj stolove, otvarao prozore, zračio, čistio — a ma sam Bog neka znade, što li sve radio.

Ljudi su ga držali za mjesečnjaka, jer se najvolio šuljati po dvoru, kad je bila na polju mjesečina i, kako se govorkalo, sam sa sobom razgovarati, a bilo je i takih, koji su tvrdili, da se razgovara sa slikami, da se smije — te ga se svak klonio, tko je samo mogao.

Kad bi ga ko upitao štogod o dvoru i o Radzivilih, nasmijao bi se i slegao ramenima, a kad kad bi se znao i namrgoditi i figu pokazati.

— Šta vi derani znate o tom! Vi ste još košulju u zubima držali, kad sam ja već ovdje gospodario.

A znao je i goropadnije odrezati, kad je bilo ružno vrijeme.

Nije volio mnogo naklapati. Njegov je bio posao paziti na red i o svemu znati za tačan račun, a njegovi računi niesu bili na papiru nego u glavi. Kako je znao za svaki i najmanji ključić — a bilo ih hvala Bogu preko dvie stotine — tako je znao za svaku i najmanju sitnicu u dvoru, a Bože sačuvaj da bi bio dopustio i najmanji trunak da ne bude pod ključem. — I stare trule daske čuvao je i zatvarao. Što se nije moglo smjestiti u odajah, to je moralo na tavan. Jednom sam se bio

zavukao kradomice za njim na tavan — a šta sam vidio, duše mi, ne ću nikad više vidjeti.

Šta je ondje bilo nagomilano, jamačno se gomilalo godine i godine, a jedini Napiorko mogao se razaznavati u onom darmaru.

Čitav tavan, a osobito onaj dio nad velikom dvoranom, bio pun puncat i nakreat koje čim. Kanapeta, polomljenih stolaca, okvira, slika, ormara, polica, škrinja, zapečaćenih kovčežića, sandučića punih papira, škatulja, kojekakih svežnjeva — bez broja! Sjećam se dobro, da sam onamo pod prozorom vidio kolievku od ružičasta drva, izloženu modrim atlasom. Kad je umrlo knežče, bacili su kolievku na tavan, gdje je se niko nikad nije ni dotakao. Nješto podalje bio je namješten pod krovom mrtvački sanduk od hrastovine, pun žita — valja da je čekao na pokojnika, komu se nije svidio te si drugi odabrao. A ko bi izbrojio, šta je sve na tom tavanu bilo! Gusala bez struna, utučenih kotala, krosana itd. Bog sam neka znade, ko je to onamo i kada skreao a za što? Da se razpada i trune. Napiorko ne bi pod živu glavu nikome dopustio a ma ni prstom taknuti u tu ropotariju. Na tom je tavanu sušio Napiorko svoj duhan, što ga je sadio u maloj bašćici na nasipu.

Od miša i parcov a branio se nebrojenimi mišolovkama, kojih je sve puno bilo. A umio ih postaviti u tako zgodan čas, na tako zgodno mjesto, da je već unapried mogao pouzdano odrediti sat, kad će se uhvatiti gad. U sobici je imao svu silu mišolovaka svakakoga kalibra, — a sve je sam radio. Više puta smo ga znali vidjeti, gdje ih pune ruke nosi na tavan.

Lovinu je gnjavio stari sivi mačak, koji je neprestance hodao za Napiorkom, a po noći mu na krevetu pod nogama spavao. Taj je mačak bio tako izvješten, da mu nijedan miš ili parcov, kad su se otvorila vratašca na mišolovci, nije bio jak pobjeći. Nad lovinom nije tražio druge hrane.

Bože sačuvaj dirnuti i u najmanju stvarcu u dvoru bez dozvole Napiorkove: ni prozorčića jednoga nijesi smio bez njegova dopuštenja zatvoriti. Kad se razljutio, bježi mu izpred očiju! Kad se slučajno desio dobre volje — dašto, moralo je biti liepo vrijeme — znao mu se razvezati jezik, a u takoj prilici mogao si što šta od njega čuti o starih vremenih. Ali to je bilo vrlo riedko: i s najmanje se sitnice smrkao i zašutio, da niesi mogao ni rieči izvabiti. U ostalom svi su štovali starčića, a knez ga je osobito pazio i dozvoljavao mu više nego komu drugomu. Na uskrs je bilo u njega — prem da sam nije ništa dao gotoviti — više posvećenja, što su mu ga snosili sa svih strana, nego u mnogog plemića dvoselca. Što je bilo ljudi u dvoru, sve se to u njega čitav tjedan častilo pijući i jedući.

Bio sam malko u neprilici, kad mi je knez zapovjedio, da podjem po Napiorka, — ta gdje da ga tražim! Na sreću se domislim, da podjem pitati Parasku, koju

Seljačka gostba.

Spjevao Aleksej Kolcov.

Ворота тесовы
 Растворилися,
 На коняхъ, на санихъ
 Гости въѣхали;
 Имъ хозяинъ съ женой
 Низко кланялись;
 Со двора повели
 Въ свѣтлу горенку.
 Передъ Спасомъ Святымъ
 Гости молятся;
 За дубовы столы,
 За набранные,
 На сосновыхъ скамьяхъ,
 Съли званые
 На столахъ, — куръ, гусей
 Много жареныхъ.
 Пироговъ, ветчины
 Блюда полныя.
 Бахрамой кисеи
 Принаряжена,
 Молодая жена,
 Чернобровая,
 Обходила подругъ
 Съ поцѣлуями,
 Разносила гостямъ
 Чашу горькова.

Самъ хозяинъ за ней,
 Брагой хмѣльною
 Изъ ковшей вырѣзныхъ
 Родныхъ подчуетъ;
 А хозяйская дочь
 Медомъ сыченымъ
 Обносила кругомъ,
 Съ чаской дѣвичьей.
 Гости пьютъ и ѣдятъ,
 Рѣчи гуторятъ:
 Про хлѣба, про покось
 Про старинушку:
 Какъ-то Богъ и Господь
 Хлѣбъ уродитъ намъ?
 Какъ-то сѣно въ степи
 Будетъ зелено?
 Гости пьютъ и ѣдятъ,
 Забавляются
 Отъ вечерней зари
 До полуночи
 По селу пѣтухи
 Перекликулись;
 Призатихъ говоръ шумъ
 Въ темной горенкѣ;
 Отъ воротъ поворотъ
 Виденъ по свѣту.

Тесана се врата
 Baš raztvorila,
 S konjma, saonima
 Gosti uljezli;
 Gazda im se s ženom
 Smjerno poklanja,
 U svietlu ih izbu
 Vodi s dvorišta.
 Pred svetim se Spasom
 Gosti molili.
 Hrastovi su stoli
 Liepo prostrti,
 Na borove klupe
 Sjeli zvanici.
 Pečenih na stolu
 Koka, gusaka,
 Butina i pita
 Zdjele prepune.
 Nakičena liepo
 Velom, rojtama,
 Bujna, mlada žena,
 Crnih obrva,
 Cjelujući druge
 Redom obilazi,
 I gostima služi
 Čašu grkoga.

A domaćin za njom
 Hmeljnom kominom
 Iz vajanih kupa
 Ponudja si rod.
 Gazdina pak kćerka
 Vodu medicu
 Djevojačkom svjema
 Daje miloštom.
 Gosti piju, jedu,
 Zborom spominju:
 Kositbu i žito
 I starinski viek:
 Hoće l' nam nasporit
 Žito gospod Bog?
 Hoće l' stepno sieno
 Ozelenjeti?
 Gosti piju, jedu,
 Raduju se svi,
 Otkad mrak je pao,
 Čak do ponoći.
 Pietli su po selu
 Kukuričknuli:
 Tamnom izbom presto
 Zbor i komešaj;
 U sniegu se vidi
 Vratâ zakretaj.

si mogao u svako doba naći bosonogu, gdje u kutu kraj vrata driema na stolčiću. Istom sam bio izašao na hodnik, a eto vuče ti se nešto uz skaline opirući se jednom rukom o perdu a drugom prebirući kronicu. Bio je glavom moj Napiorko.

— Zove vas knez vojvoda.

Omjeri me od pete do glave, da mu se od očiju samo bijelo vidjelo.

— Zar ne vidite, gdje idem? Tà valjda znadem... Nije mi bilo na umu, da ga pitam, kamo ide i po što. Nije se žurio. Da kako bez svežnja ključeva nikud nikamo. Uklonim mu se s puta. Pred vratima snimi čapku i stane gladiti celavu glavu i čupave obrve. Udje u predsobu. Pogledavši jošte na svoje zaprašene čizme, izvadi iz džepa rubac i opraši ih.

— Hvaljen Isus!

Istom kad mu je knez prihvatio: — „Na viece!“

— doda:

— Duboko se klanjam vašoj kneževskoj milosti...

— A šta nova, drago moje? upita knez tiho ali veselo. Je li stara ona sova već izlegla mlade? Jesu li joj mladi zdravo?

U to kao da se nječemu dosjetio, okrene se naglo i dovikne mi:

— Glinka? Jesi li tu? Ajde, ne trebam te! Na hodniku je svježiji zrak.

Bilo mi je mrzko, ali šta ću? Znao sam, da ne će ni o kakih tajnah razpravljati, ali bies mi nije dao mira — moram ja čuti, o čem će oni razgovarati. Izadjem, zatvorim vrata i prislonim se uz njih, da prisluškujem. Kako je svud na okolo tiho, nije mi ni cigla riečca prošla mimo uha.

— A kako je, drago moje, u tom našem starom gnjezdu? — upitat će knez ponovno, uzdahnuvši.

Stari, kako se bio upravo spremio, da otare nosinu, nije odmah odgovorio.

— Kako je i bilo, svietli kneže, držimo se, kako se možemo.

— Znaš šta, Napiorko? — uzdahnu knez. — Da nisi nikome rekao, ta znaš kaki su ljudi! Od drugih krijem, ali tebi nemam zašto da krijem: oči su me, drago moje, ostavile, jedva da šta vidim, gotovo ništa!...

... Neće više moje oči gledati ovoga dvora, — a kako je liep, kako sam ga volio, tà za Niesviežem on mi je bio najmiliji! Ondje sam ti bio knez vojvoda, a ovdje — samo Radzivil. Kad mi se je zaželjelo počinka, drago moje, a ja u Bialu! A danas? Došao sam ti bolan, a Bog zna, hoću li ikad više iz Biale. U župnoj crkvi ima grobnica — je li?

Napiorko mu uleti u rieč:

— Bog vas očuvao, kneže! U nas ćete ozdraviti, nema toga zraka što je u Bialoj! Ja sam, ako Bog da, stariji od vas, ali se jošte ne dam. Radzivil dugo žive.

— E, drago moje, druga su ti to bila vremena!

Ne mjeri ti mene sobom, ti si gotova mumija, ti ćeš doživjeti i dvjesta. A kako sam ja živio? Tà pomisli od Radojske i Barske pa do danas — zar sam malo progutao, ne vina i mesa, nego žuči i octa i izdajstva i nezahvalnosti ljudske!

Napiorko je šutio i nije se usudio da prigovori otvoreno, već je samo potajice nešto mrmljao kao medjed. Knez je umuknuo i oborio glavu.

— Sa mnom će, drago moje, moj Napiorko, posljednji Radzivil u grob. Što će ostati, ne ću reći, da nieseu dobri ljudi, ali, žali Bože, njihovimi žilama teče puževlja krv. Vidjet ćeš, Napiorko, kako mene nestane, razvalit će se taj tvoj grad, blagajne će izprazniti, saučee se izsušiti... sve će se oboriti u prah.

Zašuti a za časak će zapitati promijenjenim glasom:

— A zbilja, nije li kake štete?

— Nije, hvala Bogu, nikake. Na svetoga Petra i Pavla digla se pod veće oluja a gromovi udarali jedan za drugim u ribnjak. Na sreću sam bio za vremena pozatvarao sve prozore — dà, grom je onako malko laznuo oko velike dvorane, ali štete nije počinio nikake, tek što je nešto stiene ogrebucnuo.

— Dakle ipak? I to je znak, drago moje...

— Da kako, i to najbolji znak, svietli kneže, štete nikake, tek što nas je malko prestrašio. Kad se sprema na oluju, — ne bih ja zaboravio na osvećeno zvonce!

Knez je časak šutio, a za tim se okrenuo glavom k staromu.

— A šta je, drago moje, sa onim mrtvačkim sandukom kneza vojvode? Stoji li još onamo?

Napiorko kao da se skanjivao.

— A da, stoji, svietli kneže.

— A gdje?

— Na tavanu.

— A je li prazan? Niese li se možebiti gospoda miši u nj smjestili?

— Dok je mene, nema miša u dvoru, — odsieće Napiorko — već da koji onako ludo nabasa s polja ovamo, al' tomu je već spremljena popara: ne će doživjeti večere.

— Je li suh lies? A kaki je? — Hrastov, je li?

— Ta stoji već i pò vieka, pa da ne bude suh.

— Da nije popucaao? Vi sipate u nj žito, je li?

— Nije popucaao, svietli kneže.

— A koliko hvata, drago moje?

Napiorko nije htio pravo da odgovori. Knez je to opazio.

— Ne šeptrlji! viknu knez. Govori kako treba. Ta sve jedno, bilo u Bialoj ili gdje drugdje, mrijeti se mora. Koliki je lies? — šta misliš, hoće li mi zgodno biti u njem?

Napiorko razvali usta, odahne i jedva nekako progovori:

— Tà bio je pripravljen za kneza vojvodu, koji je

bio kud i kamo krupniji od vas, svietli kneže. Ali čemu da o tom razgovaramo?

— A šta ti škodi, drago moje, ha? Ako se ja ne ću brinuti, a da tko će se? . . .

— A kako je u kneza kancelara?

— Sve u najboljem redu, nije ni u šta ni dirnuto,

— odgovori Napiorko.

— A u kneginje Ane?

— Na te sobe ja sam glavom pazim, svietli kneže, nema toga, kome bi ja ključe predao . . . bez mene ne smije niko onamo ni praška otrti.

— A u kneginjice Karoline?

— Isto tako.

— Je li još ciela?

— Kao da je živa, svietli kneže.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Pripovieda se o Bošnjaku, da je, pošto je razgledao Beč, upitan, kako mu se habsburška prijestolnica dopada, odgovorio: Liepa je, ali je Sarajevo još ljepše. Tako će svaki Rus, ali mnogo većim pravom, tvrditi o Moskvi. Tko nije Moskve vidio — kaže Rus — ne zna što je liepo. On naziva Moskvu svojom majkom (матинка), prama kojoj je ljubezan sin; pa kano što ovaj miluje svoju majku, tako je on sav zanesen, kada gleda Moskvu. Ali bez obzira na taj prirodjeni osjećaj, i stranac priznaje, da mu, izuzam novi i stari Rim, ni jedan grad Evrope ne prikazuje toli zanimivu, izvornu sliku, kano što Moskva. Ovdje se rukuje stara i nova Rusija, Azija i Evropa, sjever i zapad, te se nekim načinom otimlju za prvenstvo. Rusu je Moskva zastupnikom pravoga ruskoga bića naprama zapadnjačkomu i modernomu Petrogradu. Rusko srce ne bije tako vruće i silno na Nevi, kano što na Moskvi. Rusko oko uprto je u svih velikih sgodah više na ovu narodnu, nego li na onu službenu prijestolnicu. Ruski se gospodar ne samo vjenča sa zemljom u Moskvi, nego ovamo dolazi kod svake znamenite prilike, da svome narodu svoju misao očituje.

A ova je odanost naroda i njegova vodje prama Moskvi osnovana u poviesti. Moskva nije starodavan grad. Ona je tek godine 1147. zasnovana kijevskim velikim knezom Jurjem, pridjevom Dolgorukim, sinom slavnoga Vladimira monomaha Vsevolodića. Tada je okolica i samo selo na riei Moskvi pripadalo boljaru Stjepanu Ivanoviću Kučkovu, te je ležalo u suzdalsko-vladimirskoj udielnoj kneževini. Utvrđeno Jurjem mjestance bješe sljedećega vieka, god. 1237. i 1293., opustošeno od Tatara. Kada je Kijev, kano što je na svojem mjestu opaženo, bio od Tatara malo ne razoren (1240), te sva jugo-iztočna Rusija pala im u plien, pak se i svi ruski knezovi od Dnjepra na iztoku pokorili kanu zlate ordije (kipčacke), koji je u Saraju kod Volge stanovao: tada se je središte narodnoga i državnoga života ruskoga pomaklo na sjever. Veliko-kneževskom stolicom postade Vladimir na Kljazmi, a stolice kneževske bijahu u Černigovu, Rjazanu, Polocku, Pskovu i Novgorodu na ilmen-

skom jezeru. Veliki knez Jaroslav Vsevolodovič dao se potvrditi od tatarskoga Batu kana; a tako i njegovi nasljednici i rođjaci udielni knezovi. Bijaše to najveće poniženje za ruski narod, najernije doba u prošlosti njegovoj. U toj razciepkanosti, zavadi i neslozi medju knezovi postade i Moskva stolicom posebne kneževine, na koju bješe posadjen Danilo († 1303.), sin velikoga kneza vladimirskoga i kneza novgorodskoga Aleksandra Jaroslavića Nevskoga (1252—63), koji je kod ušća Izore u Nevu (odavle Nevskij) potukao Švede, a Litvane i Niemce kod čudskoga jezera, te je od zahvalnoga naroda uvršćen medju narodne svetitelje. Čim je Moskva postala stolicom posebne kneževine, stala se natjecati za prvenstvo ciele zemlje. Najprije se takmiše moskovski knez Juraj Danilovič (1319.—28.) i tverski Mihail Jaroslavič, te se jedno vrieme izmedju Moskve i Tvera kolebalo. Sreća se nagnu Moskvi. Jurjev brat, Ivan Danilovič Kalita, postavši velikim knezom (1327—1340.) prenese stolicu veliko-kneževsku iz Vladimira u Moskvu; a taj primjer sliedio je i metropolit Theognost († 1353.) prenesav stolicu metropolita ciele Rusije u Moskvu.

I tako je Moskva u trećoj desetini XIV. stoljeća postala prijestolnicom Rusije, nasljednicom Kijeva i Vladimira, državnom i duhovnom glavom zemlje. Dugo je ruski narod, izgubivši u Kijevu središte svomu životu, tražio si novo, dokle ga ne nadje na granici slovjenskoga i čudsko-turanskoga svieta. A koli čvrsto, koli uztrajno ne bijaše ovo središte! Odavle se vodio dvojaki boj za oslobodjenje i ujedinjenje Rusije i za učvršćenje jake središnje narodne i državne vlasti: boj proti Tatarom i drugim susjedom, koji su se slabošću zemlje okoristiti htjeli, i boj proti udielnim kneževinam, koje su ujedinjenju na putu stajale. Unuk Ivana Danilovića, prvoga u Moskvi velikoga kneza, Dimitrij Donskij (1362 do 1389) započe slavno ovo narodno djelo: pokori si udjelne knezove tverskoga, poduprta Litvom i Novgorodom i rjazanskoga, te prvi strašno potuče g. 1380 (devet godina prije nesretne kosovske bitke) Tatara na Kulikovu polju za Donom riekom. Od sada je moć tatarska

naglo padala, premda se je oporaviti uznastojala. Kana Mamaja nasljednik Tohtamiš, ojačan vojskom Tamerlana, htjede se Dimitru osvetiti, te udariv na Moskvu popali ju i mačem uništi. Bijaše to jedno od velikih posljednjih trzanja tatarske sile. Dimitrijeva praunuk Ivan Vasiljević (1462—1505) spalio je prijestolnicu tatarsku za odmazdu, što je Moskva, nekoliko puta stradala, i učinio kraj (1481) tatarskomu gospodstvu u Rusiji. Podjedno su moskovski veliki knezovi utjelovili jednu udielnu kneževinu za drugom, te je još samo novgorodska preostala; Ivan utjelovi i nju (1478). Uzev si za ženu (1472) Sofiju, kćer Tome Paleologa, brata posljednjemu bizantinskomu caru grčkomu, prenese na Rusiju predaje iztočne carevine i naslove njezine naprama iztočnim pravoslavnim narodom; a da podigne ugled ruskomu vladocu, prvi se prozva „gosudar vseja Rusi“. Ivan je i svoju prijestolnicu Moskvu učinio pravim središtem oslobođene i ujedinjene Rusije, te ju je, dozvav iz inozemstva graditelje i umjetnike, uzveličio liepimi sgradami i ukrasio umjetninami. Taj su pravac prosljedili neposredni Ivanovi nasljednici, sin mu Vasilij III. Ivanović (1505—33.) i unuk Ivan II. Vasiljević (1533—84.), koji si je nametnuo naslov cara Rusije te bi g. 1547 svečano u Moskvi za takova krunom vjenčan. Sada su i ostateci tatarske vlasti pali: kazanski (1552) i astrahanski (1557) kanati osvojeni, i prvi, početkom sretan, pokušaj učinjen, da si Rusija zadobi odušak na baltičkom moru. Ne samo to; niti Ural nije više mogao stati na putu ekspanzivnosti ruske sile; čete atamana Jermaka Timofejeva razširile joj vlast do rieke Irtiša u Sibiriji (1582). Rusija je već obuhvaćala ogroman prostor od 223.700 □ milja.

A svi ovi podhvati za oslobođenje i ujedinjenje Rusije i za razširenje granica njezinih snovani su u Moskvi i odavle izvajdani. Ne u Kijevu, ne u Vladimiru, a kamo li u drugom kojem gradu ruskom, nego u Moskvi postavljen je ugalni kamen svjetskomu položaju Rusije. Oni, koji slovjenškoj „golubinjoj“ čudi nisu voljni pripisati tolike energije i uztrajnosti u jednom dobro promišljenom cilju, tumače taj gorostasni pojav tim, što se je Slovjenstvo u moskovskoj oblasti izpremišalo poduzetnom turanskom krvju. Ovomu uplivu pripisuju i „samodržavstvo“ vlasti državne, koje je bezobzirce sve prepone uklonjalo u stvaranju velike države.

Razvoj Moskve bijaše naravna posljedica razvoju ruske države; a sudbina Moskve postade najtjesnije skopčana sa sudbinom Rusije. Kada su poslije izumrća (1598.) Rurikovaca nastale nutarnje „smutnje“, te se jedan vladalac izmjenjivao za drugim, te kada su Poljaci, upotreбив ove nutarnje nesgode, zaposjeli Moskvu, ne bi li carska kruna prešla na kralja Sigismunda, probudi se ruski duh, da pod vodstvom kneza Dimitrija Požarskoga i Minina, najprije prijestolnicu narodu povrati (1612.). Već tada bacala se kocka, koje od obiju plemena, poljsko ili rusko, kada ne mogahu uzporedno, da zavlada

sjeverom Evrope. Izborom Mihajla Feodorovića Romanova, potomka po tankoj krvi suzdalskih Rurikovaca, bješe Rusija spasena (1613) od nutarnjih prevrata. Početkom XVIII. stoljeća, godine 1711, bijaše carska stolica iz Moskve prenesena u Petrograd; ali Petrovi neposredni nasljednici voljeli su stanovati na Kremu, nego li u nevskih baruštinah; pak i poslije sve do danas carski dvor u Moskvi stoji uvijek spreman, da primi „gosudarja“ Rusije. Koliko je ruskomu narodu čast Moskve srcu prirasla, na kolike je on žrtve pripravan, da mu „matjuška“ ne dodje u strane ruke, ili da ju odanle iztrgne, pokaza grozan prizor iza 14. rujna 1812. godine kod ulaza francezke vojske. Moskva stala u plamenu, ruskom rukom podpirenu, dvie trećine grada ležale u ruševinah, samo da neprijatelj ne nadje ondje zakloništa. Na sreću ne bi izvedena zapovied Kreml takodjer dići u zrak. Iza prisiljena odlazka neprijatelja najprije postavila se ruka na još sjajniju izgradnju druge, ali po srcu prve prijestolnice ruske.

Zar da ova u krajnih potezih nacrtana prošlost Moskve ne opravdava onu sinovlju odanost ruskoga naroda naprama svojoj „matjuški“? Što je Rimljaninu bio Rim, Grku prije Atina, kašnje Carigrad, što je Francezu Pariz, Englezu London, to je, još većim pravom, Rusu Moskva. U Moskvi stvorena je Rusija; da je ondje vladao duh Kijeva, ruski bi narod danas podijeljen bio u države, koje bi se za prvenstvo medju sobom borile, a stranci bi ih podupirali, da se ne poremeti „ravnovies“ na iztok-sjeveru.

A ove uspomene iz prošlosti podržavane su i samim položajem Moskve u okrugu velike države. Ako je evropska Rusija, kano što i je, jedro one velike države, kojom „bieli car“ vlada, tada je jedro te države od Visle do Amura — Moskva. Ako je veliko-rusko pleme pokretač ovoga ogromnoga državnoga stroja, tada je Moskva, kano središte veliko-rusko, duh toga pokretača. Moskva je narodni i geografski centrum Rusije. Odavle je Moskva, a ne Petrograd, središte željezničke mreže ciele carevine, te se u njoj usredotočuje pet glavnih pruga s bezbrojnim pobočnicami. Ovdje stiču se željeznice, koje spajaju baltičko s crnim i kaspiskim morem, Vislu s Volgom, Evropu s Azijom. Odavle je Moskva glavno tržište i prvo obrtište Rusije.

Zemljište, na kojem se Moskva sterc, jest u onoj neizmjernej ravnini valovito; a to daje njezinu položaju slikovitu raznoličnost. Odavle dospije se svaki čas na bočinu zemljišnoga vala, s kojega se grad ili česti njegove pregledati mogu. Tim se takodjer monotonija ruske nizine prekida. Na ovakovu valovitu tlu zauzima grad silni prostor od 75 četvornih kilometara, a obseg mu 43 kilometra; zauzima dakle prostor veći od Pariza, premda ima po popisu od god. 1882. tek 750.867 ili sada do 800.000 žitelja. Ali taj se pojav lako protumači, kada se uzme u obzir, da Moskva imade preko 32.000 (godine 1874.

Lov na divokoze.

30.831) kuća, da veći dio tih kuća imade svoje vrtove, da uz 14 prostranih boulevarda i 220 glavnih širokih ulica i uz tolike pobočne također široke imade mnogo ogromnih trgova, i što je drugdje neobično, unutar svoga obsega preko 150 jezeraca i ribnjaka, da uz sedam „sobornih“ (katedralnih) broji preko 400 crkava i 21 samostan, oko kojih se perivoji steru. Osim toga sav taj prostor dieli u dvie nejednake česti rieka Moskva, koja iznad grada počima biti brodivom i za veće ladje, te kojom plove manji parobrodi i stotine ladja; a preko koje dižu se mnogobrojni mostovi (krasnoholmskij, ustjinskij, moskvareckij, bolšoj kamenij krimskij, dorogomilovskij), spajajući jednu čest grada s drugom.

Prem je Moskva bila preko četiri stoljeća stolicom „samodržca“ Rusije, koji je odavle stvarao jedinstvenu državu: ne prikazuje ona niti najmanje jedinstvenoga lica, kano što na primjer Petrograd, stvoren voljom jednoga samodržca. Već je Francez knez de Ligne opazio o vanjskom licu Moskve, da Moskva nije grad (u zapadnom smislu), nego skupina od 400 do 500 dvorova s pripadajućimi im vrtovi i seli. I zaista Moskva se je kroz vjekove oko svoga središta, Kremla, u koncentričkih krugovih razvijala i u njih rasla. U tih se krugovih gradilo, otvaralo nove ulice, sadilo vrtove i t. d. prema potrebi i prirastu stanovništva.

Ovaj značaj i ovaj način razvoja ostao je do danas vidljiv. I sada sastoji se grad od takovih koncentričkih krugova oko Kremla, koji su jedan od drugoga odijeljeni ili zidinami ili širokimi nasadi, koji su za cijelo zauzeli mjesto predjašnjih zidina. Takovih glavnih koncentričkih krugova imade sada pet, na ime: Kreml, ta akropolis Moskve, onda Kitaj-gorod, Běloj-gorod, Zemljanoj-gorod, a oko ovih „gradova“ predgradja. Svekolike ove česti u jednu cjelinu stopljene zaokružuju velik god 1742 podignut nasip, kroz koji se na 18 vrata ulazi u Moskvu. Ne samo zidine oko Kremla nego i oko „Kitaj-goroda“ načičkane su kulami i tornjevi, čim se broj crkvenih zvonika znatno množi. Kreml i Kitaj-gorod jesu nutarnji grad Moskve, pak se i obično zovu jednostavno „gorod“ ili „gorodskaja čast“. Na taj „gorod“ prislanja se u slici polukruga „Beloj gorod“ sa širokimi, iz Kremla trakomice izlazećimi ulicama, koje osim nasada ukrasuju liepe palače i bogati dućani. Ta čest grada jest ne najzanimljiviji ali najelegantniji dio Moskve, okružen širokim pojasom drvećem zasadjenih boulevarda. Na ovu čest prislanja se „Zemljanoj gorod“, ovako prozvan od zemljena nasipa, koji je car Mihail Feodorovič (1613-1645) učiniti dao. Taj je nasip uklonjen ili sa zemljom sravnjen, a na njegovu mjestu uređjena poput boulevarda „sadvaja“ (vrtška) ulica, šira od našega Zrinskoga trga, drvoredom također nasadjena. „Zemljanoj gorod“ bijaše nekada skrajni dio Moskve, okolo kojega su se u nekoj daljini nizala mjestanca i sela; ali tečajem vremena i

ova su povučena u područje grada, te pretvorena u predgradja njegovu.

Sadanja dakle Moskva jest rezultat osamstogodišnjega razvoja grada. Razvoj taj nije slijedio po jednoj misli ili po osnovi unapred ustanovljenoj; ali slijedio je ipak i bezsvjestice neki zakon, koji leži u naravi naseljivanja, kako se je kod slovjenjskih naroda u staro doba očitovao. „Kreml“ nije ništa drugo, nego „gradište, gorodišće“, koje je kano središte seobine, pače kano zametak seobe, najprije podignuto. Oko „gradišta“ nanizali su se ostali djelovi prema potrebi; najprije jedan u okrugu, i taj nasipom utvrđen; onda drugi, opet nasipom utvrđen itd., a kada je takav nasip suvišan postao, pretvoren je ne u gradište, kako se je drugdje uradilo, nego u široku, drvljem postrance zasadjenu cestu. U tom je dakle Moskva sačuvala posvema svoje starodavno izvorno lice, te i svojom na široko zasnovanom spoljašnjom uredbom podpunoma odgovara ruskoj čudi, koja je u svih odnošajih „široka“, odavle „широкая натура“, iz koje Rusi tumače i svoje krieposti i svoje mane. Nepregledna ruska zemlja, prostrani gradovi, široke ulice, veliki trgovi, nagon za putovanje, nepoznavanje granica, tjeranje u šir, shvaćanje u široko a ne u sitno — to i drugo tim slično jest ruska „širokaja natura“. I Moskva je takova; širi se pustopašno na sve četiri strane svijeta; ali jedno ju ipak drži na okupu, a to je „Kreml“, to je sveto „gorodišće“.

Moskva je po svojem prostoru i po broju stanovnika pravi svjetski grad; ali ne u zapadno-evropskom smislu, jer u njoj ne ima koncentracije. Po sadanjem opisu činilo bi se to čudnovato; sve se česti steru u okruzih oko „Kremla“; razdieljene su samo ili zidinami ili boulevardi u slici okruga, te se u tom obziru mogu prispodobiti „Ringom“, ili „Ringstrassam“ velikih njemačkih gradova. A ipak ne ima tuj jednakosti. U svjetskih gradovih zapadne i srednje Evrope krasota pada im postupice od središta prama okrajci. Ovo se pravilo ne može oporaviti na Moskvu. Ovdje svaka od pomenutih česti sačinjava podpunu cjelinu, te je jedna nalik drugoj. Kano u jednoj, tako u drugoj imade krasnih ulica s uglednimi dvorovi i kućami; a ima ih opet s niskimi drvenimi kućami medju vrtovi. Sada se osjećaš kao u velikom svjetskom gradu, a skreneš li nekoliko koraka, dolaziš u čedan pokrajinski grad. I u tom se opaža ruska „širokaja natura“. Ali čega i u toj raznolikosti ne ima, ne ima uzkih ulica, jer ove ne odgovaraju ruskoj „širokoj naturi“. Još jednu karakteristiku ne smiem prešutiti. Kuće naime nisu poznate po brojevih, nego po vlastnicih. S toga izvoščiku treba naznačiti ime ulice i ime vlasnika kuće, n. pr. gorohovaja, dom Malolětnih; Tverskaja, dom Porohovščikova; Armjanskaja, dom Topopova itd.; ako li dotičnik imade vlastitu kuću, onda dom „sobstvenij“. Ne zna li „izvoščik“, gdje je ta kuća, upita unišav u ulicu, pak će mu svatko odgovoriti. U

tom je pogledu odlično pamtenje Rusa, kano što i kod imena. Jer poznato je, da se ondje u običnom govoru spominje samo ime dotične osobe s imenom oca, a pravo prezime riedko; pak se u društvu čuje svaki čas samo: Aleksej Nikolajevič, Ivan Pavlovič, Gerasim Mihajlovič itd.; ali koliko ne ima tih Nikolajeviča. Pavloviča itd.; pak se ipak znade tačno, o kojem je govor. Tako je i glede kuća, koje se u onom moru sgrada traže, te Rus ne osjeća potrebe nametnuti im brojeve, on si pamti ime vlasnika.

U kratko: Moskva je u svakom pogledu već po svojoj spoljašnosti skroz i skroz pravi pravcati narodan ruski grad, u kojem se Rus nalazi kano u svojem elementu. A takav utisak čini i na stranca; svagdje prikazuje mu originalan ruski tip, i to ne samo u rasporedjaju mjesta i u sgradah, nego i u ljudih, koji se protiskuju na ulicah. Viši slojevi nose doduše zapadno-evropsko, ili t. zv. francezko odielo; ali puk i niže građanstvo, pače i premnogi veoma bogati trgovci, koji se pribrajaju plutokraciji, ostadoše vjerni svomu narodnomu ruskomu. Ti novčani velikaši primaju u svojih sjajnih dvorana svojih goste u crvenom haljincu o boku pripasanom. Izvoščik nosi dugački tamni kaftan, visoke čizme, četverouglastu kapu ili nizki gore široko izrezani šešir. „Mužik“ duge kose i brade hoda takodjer u kaftanu i smedjem armjaku ili u kožuhu. U pobočnih ulicah rade na polju

različiti zanatlije: košarači (корзинщикъ), brusari (точильщикъ) itd. „Gorodskie prodavcij“ nude hljeb, čaj, kaviar, ptice pjevice, divljač itd. Značajni su takodjer ulični prodavaoci svetih slika za puk, koje se u velike izradjuju ponajviše u Vladimiru. Na tih slikah izražene su ne samo legende, nego i apokrifne pripoviesti najdrastičnijim načinom sa svrhom, da potresu dušom čovjeka. Njekoliko takovih slika, koje kano da su po pričah hrvatskoga Fučka sastavljene, kupio sam za uspomenu. A uz ove domaće čisto ruske tipe povlače se po moskovskih ulicah zastupnici svih narodnosti, živućih pod žezlom bieloga cara. Tuj vidiš Čuda, Tatara, Čerkeza, Kalmika, Turaka, Grka, Perzijanaca, krimskih žudija... sve u vlastitom narodnom odielu. Osobito Tatari igraju znamenitu ulogu, oni su ponajviše podvornici u gostionah. Igra sudbine! Potomci Batu-kana, Mamaja itd. pred kojima su se ruski veliki knezovi klanjali i od njih potvrdu vlasti primali, služe sada nevjerniku! Kako u pravoj Rusiji ne ima žudija, osim na prolazu, Tatari zauzeše u mnogom njihovo mjesto, imenito u kramariji. U Moskvi Tatari trže starimi haljinami, oni su tamo staretinari.

Sve ovo čini, da se u Moskvi prizori mienjaju kano u kakovu kaleidoskopu. Nije li to dakle zbilja originalan velegrad?

(Nastavit će se)

LISTAK.

K slikam.

Lov na divokoze. Slika naša prikazuje lov na divokoze u visokih Alpah, gdje žive mnogi smioni i vješti lovci, kakih zama traziimo po ostaloj Evropi. Poimence glasovit bijaše lovac Jakov (Giachem) Kūng († 1874). On je toli mnogo zanimivih zgoda lovskih doživio, da bi se mogla o njem čitava knjiga napisati. Evo jedne crtece o njem:

Kod Campo vasta spazi on jednoga dana veliku divokozu na Piz Misselli. On namjeri na nju i izpali pušku; divokoza skoči ranjena u vis i stropošta se u duboku plazurnu pukotinu. Kako je tada Kūng od uloga poboljševao, ne mogaše ni pomisliti, da podje do nje, već se vrati zlovoljan kući i pripoviedaše u selu svoju nezgodu. Susjedi mu na to obrekoše, da će mu sjutra dan biti u pomoći; jedan od njih da će se na užetu spustiti u ponor. No kad se sjutra ljudi mjestu približiše, svi se prepadoše grozne dubine, i nitko ne htjede, da se spusti u ponor. To razgnjevi Kūnga. Sve onako bolan spusti se sam u dubinu, pa prikučiv se divokozi iznese ju na brieg

Književnost.

Francuzka. Od novijih nam je romana zabilježiti roman Delpitov „Mademoiselle de Bressier“, preštampan iz Figara. Ovdje nam se prikazuje plastična slika iz borbe komune pariške s vladom versaillskom u proljeće godine 1870. Slika je dosta nepristrana. Radnja je inače dosta nevjerovatna, te imade

mного suviše natege. U Delpita je mnogo fantazije, koje ne može pravo obuzdati, pa s toga često griješi proti logičnosti radnje i karaktera. Za tim je roman Georgesa Ohneta „Les Dames de Croix-Mort“. Ovdje nastoji nevina djevojka s ladanja tako osloboditi se od zasjeda svoga očuha, da ga — ubije. A sud je oslobodi. Ohnet s osobitom ljubavlju riše djevojke, te nastoji čitaocu razokriti svu tajanstvenu narav djevojačkoga duševnoga svijeta. On se tim znatno luči od ostalih francezkih pisaca, koji kao da se nikako ne mogu rastati s preljubnicom ženom. To mu je steklo mnoga prijateljica u ženskom svijetu. A pored toga Ohnet gleda prije svega, da bude zanimljiv. S toga će on u pripoviedku uplesti i takih momenata, koji inače smetaju cjelovitosti karaktera, ali podaju radnji romana — vanjskoga efekta. Ohnet nije pristaša nijedne škole; upravo s toga imade toliko čitačaca, jer piše za efekat. Njegova se „Talioničara“ već razprodalo preko 250.000 primjeraka. Ohnet se može smatrati sretnim čovjekom, jer je malo francuzkih pisaca u tako kratko doba srušilo sve prepreke i osvojilo obćinstvo.

Umjetnost.

Iz Rendićeva ateliera. Čitamo u „Našoj slozi“ nekoliko viesti o našem vrlom umjetniku Rendiću u Trstu, pa mislimo, da ćemo ugoditi štitiocima, ako im obznanimo najnovije radnje njegove. Lloydovo je činovništvo naručilo u njega mramoran kip za novu društvenu palaču. Po nacrtu bit će to divna alegorija, žena što no prikazuje pomorsku znanost. Taj će kip biti na tamburi prvoga

društvenoga paroplova „Lodovica“ poduprt jednom rukom o svrdlo, koje imade ime najnovijega paroplova „Imperator“, koji se tekarak gradi. U ruci drži žena pravila društvena od godine 1836., kad se osnovalo društvo. Nadalje izradjuje Rendić nadgrobnu kapelu u arapskom slogu za obitelj baruna M. Morpurga u Trstu. Isto tako radi kapelu s alegorijskim kipovima za obitelj grofa Borellija u Zadru. Za kojih petnaest dana dogotoviti će model skupine, koja će doći na obiteljski grob g. Plöhe na Rieci. Do mala će dovršiti i namjestiti nadgrobnu kapelu u slogu renesance za obitelj Jeletićevu na Rieci. Za kratko će vrijeme biti gotovo i poprsje slavnoga kisečkoga junaka generala Jurišića, što no ga je naručilo zagrebačko gradsko zastupstvo, da njime uresi krasni trg bana Zrinskoga. A za taj će trg izklesati Rendić takodje kip slavnoga Dubrovčanina, na glasu matematika, fizika i filozofa jezuita Rugjera Boškovića, kome su već davno podigli dostojne spomenike i Milan i London, koga s najvećim počitanjem spominju u svojim djelima najčuvaniji filozofi, kao što su Stewart, Herbart, Spencer, Fechner, Lange i dr., za koga su se otimali pape i kraljevi. Do godine će biti upravo 100 godina, što je Bošković umro, pa će tom zgodom naša akademija objedovati njegova Elementa. Kip njegov izraditi će Rendić, koji — kako se vidi — na svom polju marljivo i uspješno radi.

Pariški salon 1886. Salon ove godine ne zaostaje za pređašnjim godinama. Izloženo je premnogo krasnih slika. Većinom pretežu svjetle boje. Nasploh se opaža u modernom slikarstvu obilje svjetlih boja. Njeki tumače, da je jasan znak, kako se i u slikarstvu sve više primičemo k istini. Drugi opet — možda opravdano — misle, da je to nazadak prema starim slikarima, koji su više risali u sjeni, a to mnogi smatraju težim. Od francuzkih se slika najviše sviđaju obćinstvu slika glavnoga zastupnika idejalistične škole Puvis de Chavannesa, koji je izložio prekrasnih slika, poimence se odlikuje: „Starinska vizija“ prikazujući u divnoj rasvjeti okoliš iz Atike s Partenonom, i onda: „Inspiration chretienne“, kojom nas slikar dovodi u čeliju čuvenoga slikara 15. vijeka Fra Angelika. U crtanju i sretnu izboru boja i gradje još je uvijek Chavannes na odličnu mjestu. Osobito mnogo imade i ove godine u Salonu ratnih slika. Poimence su liepo uspjeli: Humbertova „Pro patria“, koja prikazuje veoma liepo, kako se rastaje vojnik s domom, i slike Constantove. Constant je jedan od najznamenitijih kolorista. Mladi slikar Rochegrosse izložio je sliku luda Nabukodonosora. Rochegrosse rado izabire strašne prizore. Njegova slika prikazuje iztočnoga despota, kako je već duhom i tielom klonuo, gdje leži na travi i zvjerskim okom pilji u nju. Ta se slika može izporediti s njegovim Vitelijem, kojega svjetina vuče na vješala. Sva ova djela pokazuju osobit talenat, pa je sva prilika, da će Rochegrosse postati veoma znamenitim i slavnim slikarom. Dosad nepoznati slikar Bordes naslikao je smrt biskupa Pretekstata iz merovinškoga doba. Stari slikar Duran naslikao je krasnu djevojku, kad se budi, a Henner siroticu. Bandoi, Laponde, Comer imadu velike dekoracione slike. To su sve sami učenici Chavannesovi.

Svaštice.

Djela Vuka Stefan. Karadžića. Poznato je, da je još prije godinu dara srpska vlada odkupila od kćeri Vukove pravo izdavanja Vukovih djela. Ministar je prosvjete odma sastavio odbor, koji će uređivati državno izdanje sviju djela Vukovih. U tom su odboru Jovan Bošković i Svetislav Vulović, profesori velike škole, i Ljubomir Kovačević, ravnatelj učiteljske škole u Biogradu. Po izvještaju, koji je odbor poslao ministru prosvjete, najprije će se štampati Vukovi zbornici narodnih umotvorina i etnografski spisi; za tim gramatika, rječnik i ostali radovi Vu-

kovi o jeziku srpskom; za tim njegovi historijski spisi; na posljedku razni njegovi članci, kritike, polemike, pisma itd. Sva će djela iznieti od prilike 16—18 knjiga u velikom oktavu, svaka knjiga po 35—40 štampanih tabaka. A cijelo izdanje, ako ne bi bilo kakih zapreka, može izaći na svijet za 5 godina. Kako javlja „Prosvjetni glasnik“, već je sa svim priredjena i za štampu spremljena prva partija: Srpske narodne pjesme. Ova će knjiga obuhvatiti šest knjiga. U prve će četiri izaći sve junačke pjesme, a u petoj i šestoj ženske. U posljednjoj će knjizi biti svi predgovori Vukovi o pjesmama iz sviju njegovih izdanja. Štampanje će se prve knjige početi za koji dan. Za ovu je partiju odbor predložio, da se svaka knjiga štampa u 10.000 primjeraka. Odbor je već počeo prikupljati i za štampanje spremati mnoge po raznim časopisima razasute spise Vukove i pisma. Na žalost po smrti rukopisi Vukovi nisu bili u nasljednice njegove, od koje je pravo izdavanja odkupljeno; ali se odbor potrudio, da sazna gdje su, te će se iz njih štampati sve, što bude novo i nepoznato ili što ma po čemu bude vrijedno, da se štampa. Odbor je već mnoge poznanike i prijatelje umolio, da mu zabilježe i jave, o sasma zabačenim i po starim, riedkim časopisima štampanim člancima i pismima Vukovim, ili da mu pošlju u vjernim prepisima ili originalna pisma Vukova, ako bi ih bilo u njih ili u njihovih prijatelja. I srpsko se učeno društvo sprema da proslavi stogodišnji spomen rođenja Vukova. I kad budu u zavičaju Vukovu zastupnici nauke proslavljali stogodišnjicu njegovu, tada ćemo jamačno imati u rukama i prve knjige skupljenih djela njegovih u novu uglednu izdanju. „Blago njemu, te na vijek živi!“ veli vladika.

Bibliografija.

Širola Stjepan, Sliepac Tomo, izvorna pripoviest, napisao — U Bakru, tisak i naklada Rudolfa Desselbrunnara, 1886.

Lobmayer dr. A., Vegetarijanci, higijenska crtica, Zagreb, 1886. Ciena 20 nč.

Gjurkovečki Viktor dr., Zdravoslovje djeteta, II. i III. dio. U Zagrebu 1886., naklada knjižare Mučnjak i Senftleben.

Gjorgjević-Prizrenac M. Četiri božićnje pripovetke (Polažajnik, Preporodjena, Iz inata, Božićnja ikona). U Zagrebu, pišćevom nakladom. Ciena 70 nč.

Narodna biblioteka braće Jovanovića. Sveska 128 Na belom hlebu, od Viktora Higa. Ciena 16 nč

Matica Hrvatska

dotiskala je svoje ovogodišnje knjige, te će ih prvih dana budućega mjeseca početi dieliti, dotično razasiljati med svoje članove.

Umoljavaju se s toga sva gg. društveni povjerenici, koji još prinosa članova svoga kotara amo dostavili nisu, da to što prije učine, da ne bude zaprieke, da im se knjige dostave, — a ujedno se upozorjuju i gg. društveni članovi na ustanovu društvenu, da se družtvene knjige nikomu ne šalju, koji svoga godišnjega prinosa nije uplatio.

Kod zagrebačkih članova utemeljitelja ubrat će prinose društveni podvornik, a zagrebački članovi prinostnici neka svoje prinose uplate ili kod društvenoga blagajnika (sveučilište, prvi kat) ili u knjižarah Fr. Župana (Albrecht i Fiedler), Leop. Hartmana (Kugli i Deutsch) i Mučnjaka i Senftlebena.

Tko želi imati ovogodišnje „Matičine“ knjige uvezane, neka se po običaju prošlih godina obrati na društvenoga knjigovežu g. Ivana Schneidera.

U Zagrebu 18. maja 1886.

Uprava „Matice Hrvatske“.

Tri groba — Fiškalova izpovied. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Seljačka gostba. — Putne uspomene o Rusiji. Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 29. svibnja 1886.

Br. 22.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Zabrinuta na divanu
Što to motriš, krasna vilo,
Što ti se je tako oko
Čudnovato zamislilo?

Gdje nemirne trepavice,
Gdje blijedo čelo tvoje
I pogledi žalostni ti
Gdje uprti sada stoje?

Hoćeš blaga? hoćeš zlata?
Cijeli ti ga svijet pruža:
Pred tobom je razastrto
Sve to kao sag pun ruža.

Daljni iztok svilu šalje,
Da te njome obavije,
Svilen jastuk pod tobom je,
Svilen „jašmak“ lik ti krije.

Zlatom blista harem cijeli:
Čaša, odakle piješ, zlatna,
Zlatnim koncem izvezena
„Feredže“ su tvoje platna.

Azija ti duhan nudi
I vječite mirodije,
Moka mrku kafu dava
Sultanija da je pije.

Svjedoči mi ona suza,
Što t' iz oka pada niema,
Da je zalud ta razkošnost,
U kojoj ti sreće nema.

Sultanija.

Što bi više? Polak svieta
Sije, goji i bere ti,
Što god želiš — gotovo je.
Odmah će ti donijeti.

Eto crne Arapkinje
Ko u nebo glede u te,
Dosta da im zapovjediš —
Poslušne ti ljube skute;

A hiljada robova je
Da te dvori, vjek gotova,
Tvoj mig sami za njih vriedi
Kao riječ Alahova.

Il' upireš crne oči,
Da kroz maglu uspomena
Pokaže se tvomu duhu
Domovina preljubljena?

A gdje ti je domovina?
Bezgranična je l' pustara?
Je li tamo i još živa
Tvoja jadna majka stara?

Pa ti žao mile majke,
Žao oca, žao brata,
I slobode divlje njine
Pokraj lava, pokraj hata?

Jadna ptico u kavezu,
Otrgnuta od svog roda,
Vidim što se tebi hoće:
Srce, ljubav i sloboda.

Ili žališ, što bezkrajna,
Bez cvijeta, mukla, ledna
U tvom srcu pustara je
Kao ona nepregledna?

Il' si došla iz Kavkaza,
Iz Gjurgije zemlje mile,
Gdje se samo odgajaju
Ljepotice kao vile?

Pa slobodu žališ divnu
I Kavkaski kamen ljuti,
Na Elbrusu snijeg vječni
Gdje se burni Terek muti.

Sad padiša j' Elbrus mili,
Vječni snieg ti kosa biela,
Što mu pada u pramove
S namrštenog starog čela.

Padiša je Terek ledni,
Što no hučno k moru hrli,
Ti ne ljubiš, on ne ljubi:
Hladna voda stienу grli.

Pa promišljaš: robkinja sam
U razkoši ovoj svojoj,
Ne mož' ni rob da zavidi
Na tobožnjoj sreći mojoj.

N. Š. Crnogorčević.

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

Sretan li je bio niemac! Njegovo mrko čelo razvedrilo se, njegovo natmureno oko igralo veselo, jasno, smiešeci se mило svemu svietu, kao da mu je sav taj sviet najbolji prijatelj bio. Dan pred vjenčanjem odnese kapelanu škudu, da mu za pokojnu majku misu čita. Majčina ljubav, koja i preko groba svakom uspomenom tužnim spominjanjem plane, živila je i u Šimičinu srcu.

Kod crne mise klečao Šimica svečano odjeven uz Magdu u crkvenoj klupi. Sklopio je ruke i — molio. Ta misliti je znao, imao je srce, znao je, da jest Bog, a što je molitva, nego sjedinjeno srce i pamet pred priestolom Božjim? Šimica je gledao k oltaru, pa kadkad svrnuo blažen pogled na Magdu, koja je za ciele mise glavu crnim rubcem povezanu med sklopljene ruke utisnula. Zar je i ona molila? Za koga? Za Šimičinu staricu? ... Ali je u Šimice bilo ljubavi, bilo vjere, za Magdu puno vjere. I ona valjda moli za najmiliji život, koji mu je grob pokrio — za njegovu majku. Silno se razlievala sladka ljubavna bujica po niemčevu biću, a njegovo se oko mutilo, da kane suza zbijena od ljubavi i tuge“.

Bila je nedjelja, jasan, vedar i topao dan, mogla je biti druga ura po objedu. Iz crkve izadje star, suh crkovnjak, tarući si šarenim, velikim rubcem čelo. Osjetiv se maličak pop na zraku, stisne velike, sivkaste vedje i prodje lievom rukom preko prosiedjelih kosa Lice toga polustarca bijaše mršavo, izpisano jasno žilami i rubovi izskočilih kosti; oko mu maleno, žigravo, a tielo suho, visoko, zgrbljeno, omotano u modruljast, dug kaput, što ga si je za dvadeset forinta srebra još one godine nabavio, kad je prvu svetu misu rekao. — Držanje mu bijaše donjekle smiešno. Duge, sube ruke, proviruće iz uzkih rukava, bacahu se nespretno kao dva prelomljena štapa po zraku, po glavi, prsima i žepovima svoga gospodara; prosieda mu se glava vrtila živo, bacajući u sviet hitre poglede iz malih očiju. Riečju, vrpolio se taj starčić kao vreteno u marljive domačice.

Djeca, što su oko crkve skakala, skinuše kape i pridjoše k popu, pa mu redom izljube ruku. Crkovnjak se maši u žep, izvuče iz prsnoga žepa omot sličica i stane ih dieliti djeci. Na najmanjem se ustavi: Kako ti je ime?

Mali digne bojazljivo oči, zagriže u kapu, pa iztisne u po glasa: Ivica.

— A znaš li se prekrižiti?

Mali kimnu glavom, pa se prekriži.

— Dobro, reče zadovoljno pop; al ovdje nije igre na posvećenom mjestu, — nastavi svoj djeci, a ona se poberu pokunjeno u pokrajnu ulicu. Pop se obazre još

jednom oko sebe, pogleda na zvonik, kihne i vrati se u crkvu, razmatrajući svoj veliki rubac.

Taj starčić rodio se pred petdeset i koju godinu, računajući mu starost do toga dana, a zvao ga sav Senj jednim imenom: pop Ive. Što se pop Ive sama sebe sjeća, bila mu sva zabava i radost odpjevati misu, nositi tamjan i ulje, zvoniti, svjetlati crkvene svietnjake, riečju biti desna ruka crkvenomu mežnaru. Kad je odrastao, bijaše mu sva umieća sakristana skroz poznata. Nije s toga čudo, što je izpražnjeno mjesto pokojnog sakristana Ilije njemu podieljeno bilo; a kad se glagolicu i uz staroga debeloga župnika misiti i svetu vjeru tumačiti naučio, podieliše mu vlast, da može i misiti. Od tada ga zvali „glagolaš“ ili naprosto! „pop“ Ive, a poslije ako izuzmeš starost i dobrotu srca, nije napredovao u ničem.

Te nedjelje bio je vjenčani dan Šimice i Magde. Već oko druge ure stao se oko crkve kupiti radoznali senjski sviet.

Podalje od ulaza u crkvu stajao visok starac pognuta stasa, lukavih očiju, naslonjen o dugačak, debeo kolac. Starac gledao lukavo skupljeni sviet, čekajući dok dječurlija dolazak svatova naviesti. Zvali toga čovjeka Pepiša, a vele, da je i on iz nekakve plemenite obitelji poteko. U gradu je svako diete od njegova pripoviedanja znalo, da je u gradskom magistratu imao svoj stolac i da je dugo čuvao obiteljski plemićki mač. Al nastupiše nova vremena, dodjoše novi ljudi, pritisnuše novi zakoni. Tko je brigao za te male, siromašne plemiće, koji su padali i padali, dok nije na njih i fakinska vreća pala. „Pepišin“ stolac razjedao na magistratskom tavanu crv, plemićkom sabljom sjekao stari Vranić na javnoj pijaci tuninu, a Pepiša Bog si ga znao od koga nasliedovao pravo, da bogatim i siromašnim mladencem prikrati, prepriečiv svoj kolac, put u crkvu, dok se ne izkupe.* A što se ne bi mladost izkupljala s malo srebriša na toj posljednjoj prepjeci, koja je sladke ljubovne snove šaljivo dražila? Svakdanji pako Pepišin posao bio: nositi vreće.

Skupljeno oko crkve ljudstvo žamorilo, a mladja ženska čeljad hihotala kraj zvonika glasno oko vječnoga ženitbenoga kandidata, postolarskoga kalfe Filipa Grizmana, čovuljka grbava, sivih očiju, velikih usta, široka nosa i kosmata lica.

— Ja ne ću Senjkinje, uzdigne Filip debelu glavu na kratkom vratu.

— Pa za što ste mene prosili? šine mlado djevojče crnim okom postolara.

— A mene?

* Običaj, koji je tek pred koju godinu u Senju izumro. Op. pisca

— I mene! grohotale redom djevojke.

Čovuljak se zarumeni, pljućne, pa stane o zid šibicom grebsti, premda mu je cigara u vas mah dimila.

— Nisam ne, aj Bog! branio se Filip.

— Jeste, jeste, navali na nj djevojačka četa.

— To je bila šala, al se sad . . .

— Ženite?

— Vidjet ćete, izprči Filip cigaru u velikim ustima.

— Recite, recite, dragi File, koju? moljakala zlobnim posmjehom vragoljasta djevojčad.

— Iz Rieke . . . Mati joj ima kuću, otac trgovinu, stric brod, a tetka punu škrinju novaca. — A ona?! Nà! poljubi Filip garave svoje prste.

— Ako je tako, onda se ti, moj File, ne ženiš, javi se iz prikrajka omašna žena debelih usana i žigraivih očiju.

— A što to tebe stalo? javi se druga baba suha, žuta, malena, al živa i puna jeda — baba Jelica.

— Baš ti je spretno kumče, da ga braniš, jedko će debela baba.

— Muči, lakomice, što je tebi do moga kumčeta?

— Ja lakomica? A koliko si već danas „milosti Božje“ popila? Iš kući spavati!

— Vraže, potari ga sveti križ! Zašto te mlati Pepiša svaki dan, nego što se obločeš, pa ne znaš ni lonca potaknuti?

— Iiii! razkrešti se žuta baba, snimi s noge pašmagu, pa ju s donjom stranom vješto priliepi uz debelo lice babe Urše.

Urši skoči u lice vatra, dohvati riedku kosu babe Jele i obje se stvoriše na zemlji u klupko, a oko njih zaokružila svjetina hihćući.

— Svatovi! Svatovi! i razidje se sviet, razidjoše se i pijane babe.

Povorka se približavala, dok ju za tren ne ustavi Pepiša. Svatova bijaše svake ruke, svakoga stališa, kumovahu signor Matteo i Antonio Peršić. Antonio je dao i sav trošak za pir, to je zahtjevala čast, jer su se iz njegove kuće dvie sluge uzimale. — Svatovi se primakoše veseli, rumeni, na smješećih se licih igrala široka im volja. Nuz svatove diplile diple, digla se graja, a sladka kiša cukriša prosula se po nevjesti. I nevjesta se smiešila onako, kako se smije čovjek, kad mu je plakati. I žene opazile to:

— Kakva je!

— Blieda!

— Nevesela!

— A gle joj muža: Niem, gluh!

— A djeca? Ovoga ne bi smjelo biti.

— Ali je dobar . . .

— Hm . . . A ona? Valjda učila Antonija moliti Boga . . .

Povorka udje u crkvu, a za njom nagne kroz crkvena vrata svjetina.

— Brzo, brzo, susjedo, da vidimo, kako će Šimica odgovarati.

Na oltaru čekao pop Ive, koji se u svojoj kući deset puta vjenčao sa Šimicom, dok se uvjerio, da će niemca bez povrede svetih obreda u knjigu svetoga Luke upisati. U crkvi vladala tišina, sve oči skupljene svjetine bijahu uprte k oltaru. Pop Ive sklopi Šimičinu i Magdinu ruku, kimne glavom na djevojku i upita glasno: Uzimlješ li Magdu Ružićevu za svoju zakonitu drugaricu?

Niemac potvrdi glavom pogledavši blaženim okom popa, pa svoju vjerenicu, a svjetina zamrmori glasno.

— Uzimlješ li, obrati se pop Ive k Magdi, Šimicu Veslarića, za svoga zakonitoga druga?

Magda ne podigne glave ni očiju, samo joj se usne pomakoše: Uzimljem.

Obred bijaše gotov, a svatovi krenuše uz diple i kličajuću svjetinu i pod sladkom kišom k niemčevoj kući.

Uzana Šimičina kuća bijaše prenatrpana gostima. Šimićini drugovi pili, Antonio hvalio svoje vino, signor Matteo brisao svoja mastna usta, sveudilj žvakao, još više zalievao, pop Ive driemucuo, a Šimica sjedio niem, gluh, al razdragana, blažena lica. Magda je bila tiha, kadkad kao da bi uronila u sjetne nekakve misli; samo kad bi Matteo iz natrpanih usta kakvu šalu dobacio, podigla bi naglo liepe oči i pokazala, nasmiešiv se, dva niza sitnih zubi. Tad bi se i niemac nasmijsao: Magda je bila njegov život, njegova volja, njegova duša.

Bijaše već komad noći, kad je signor Matteo podigao čašu i ustao naslonivši svoj jaki trbuh o stol. Jezik mu bijaše otežak, lice žarko i osuto znojem. Zibajući se na dvie kratke noge kao dva sdepasta stupca, nazdravi mladencem. Reče, da je danas široke volje, a kako i ne bi? Vince razigra krv, a fiškalovo se grlo danomice prispodabljalo drvenoj vinskoj lakomici. Valja igrati pauna! dovrši fiškal svoj govor, a gosti se podigoše veselo, jer valja znati, da se u Senju i u boljih obiteljih riedko svatba bez te igre svršava. Žene i mužkarci obkole u uzanom prostoru fiškala i vrteći se oko njega pjevahu: Ljubi, ljubi paune, koga tebi drago . . . Signor Matteo uzme u ruke jastuk i utisne u nj oči, jer se mala sobica stala strahovito zibati i vrtiti oko njegove glave, da su mu sdepaste noge sve izmicale pod jakim trbuhom. Kolo dopjeva, a tusti paun stane pred Magdu i poljubi ju u čelo. Magda stajaše oborenih očiju u kolu, a kad pjesma stane, baci jastuk pred Šimicu i klekne. — Šimica ju obuhvati, podigne i pritisne na svoje grudi. Kolo se zagleda u niemca, u čijem je čvrstom zagrljaju Magda mirno počivala . . . Dugo je trajao taj zagrljaj, iz kojega se niemac suznih očiju prenuo . . .

Kasno u noć razidjoše se gosti, a dva čvršća čovjeka vodila pod rukom fiškala, koji je klocave noge kroz tamne ulice za sobom vukao.

V.

Minule dvie godine od Šimičine ženitbe. Niemac se promienio. Gojno njegovo lice ne bijaše ni rumeno ni puno kao prije; oči mu ostale mirne, al u dubini im mutilo se nešto, kao da bi bol, tuga, šta li? Radio je neumorno od zore do mraka, a u mrak sjeo u krčmu pa pio, pio u dušak, dok ga ne bi pamet ostavljati počela; tad bi se digao i odteturaio kući.

Ni ta kućica nije izgledala ko prije. Zidovi bijahu opet blatni, stakleni prozori zaliepljeni debelim papirom, krov razrovan i travom obrašten, a vrata klimava i trošna. U sobicu, koju je nekada kao crkvicu uredio, nije gotovo ni zalazio. Spavao je u mračnoj kuhinji kraj niskoga ognjišta; svežanj stare, na po izgnjile slame, pokrite blatnom razderanom plahtom, bijaše mu ložište. Zapustio se na duši i tielu: umivao se tek kadkad, a viseće krpe po njegovom jedinom odijelu bijahu očit znak, da im igla nikada ne dodija.

Često bi se, ležeći na gnjusnu ležištu, prevraćao dugo u noć, a san ne bi htio na oči. Što bi mu bilo? Valjda se domišljao prošlih dana, valjda grizao sa svojim usudom. U prvoj mladosti osakatila ga bolest; kad je htio koračiti u sviet, ostavila ga jedina ljubav — pokrio ju grob. A poslije? Bio med ljudmi izrod, kukavica, svačije pometalo, svačija poruga. — I osovio se na svoje noge, a sred gorčine i jada kanu mu u srce prva milostna i sladka kap, na njegovu obzorju sinu zviezda nebesnica, a on drhtne, skupi dušu, skupi srce i postane dobar, milostiv, nježan, grleći živo svoju sreću — svoju ljubav. Magda bude njegova — varave li sreće! Jedan put iza majčina groba bude njezinim miljenikom, a kad joj je pao u naručje, osjeti mjesto topla zagrljaja — ledeno srce, mjesto blaga pogleda — otresito lice, mjesto meke ruke gladilice — oštre pandže, koje su mu se od dana do dana dublje u srce kopale. Da, ta Magda, taj prvi ljudski stvor, koji je iza majčina groba punom dušom zavolio, potisnula je iz niemčeva srca povraćenu vjeru u ljude. Magda bude svačija, bude griješnica, griješeci na račun Šimičina srca, u propast duše, koja se imala izmiriti sa svietom i ljudmi. Niemac ju prokle, prokune i sebe, sjedeći izbuljenih očiju kraj punoga vrča, radeći da zasluži i praznu dušu pićem zasiti.

Pa ipak je bilo nešto, što je poput blaga melema k svojim grudima privijao, nešto, čemu je ostalo njegovo tvrdo i jadovito srce meko i blago, nešto, što je ljubio, što bi bio golima šakama proti svemu svietu branio. To je bilo diete, to je bio plod Antonijeve ljubavi, koju je Šimica poočio uvjeren, da je to njegova krv, da je u tom sićušnom biću jedino srce, koje ga ne će zatajiti, nikada prevariti, koje će ga ljubiti odanom ljubavi djetinje duše. Bio je to dječčić tamnih kosa, velikih crnih očiju, nježna lica, al odrpan, blatan, zapušten. Kad bi Šimica o podne od posla počivao, sjeo bi kraj kuće, a diete bi dotrčalo u njegovo krilo. Blatni, mali prstići gladili bi niemčevo lice, bose nožice hitale se po njegovom krilu i prsima, oboje se grlilo, milovalo i cjelivalo, oboje niemo razgovaralo se očima, razumjelo srcem. Mali ratsao, a niemac gledao, kako se ta ustašca počela pomicati, prve ljudske besjede izgovarati. Nije čuo ni razumio, ali se radovao gledajući ta ustašca, pa digao diete u naramak, nosio ga u naramku, nasuo mu puno kriose voća i igrarija, pa ga ljubio, ljubio živo, strastveno. Bijaše li u tih cjelovih više ljubavi ili boli? Bijaše li to od naravi skupljena ljubav i očeva i majčina, o kojoj se sićušni Marko nije mogao blažiti? — Mati ga je tukla i natezala, ali ne pred niemcem. Diete je bilo majci nekakva zaprieka, teret u svietu, možda u duši i ona nesnosna grižnja, što se savjest zove. U razkalašenu društvu, podana gnjusu i piću, gazila je i materinsko srce, taj najljepši cviet u kiti ljudskih kriposti. Šimičino diete osjećalo je to i bježalo pred majkom u zakrilje niemoga otca. Nemilo je znao niemac nesretnu mater za to diete mlatiti, al se ona tome crvku osvećivala, kad je znala, da je Šimica daleko. Bijaše to zvier, koja je proganjala niemčevu sreću, režila na svoje diete i žderala svoje srce. Na njezinu licu bijaše još ljepote, al joj iz očiju virio gnjev, oko smreškanih usta skupila joj se zloba, nabuhlo tielo i gnjusni dronjci po njoj odavahu zapuštenost, lienost, pijanstvo, sva skupa bijaše živa slika grieha, zla. — U biednoj niemčevoj kućici bijaše živi pakao: tu se tuklo, razbijalo, klelo, plakalo u zoru, o podne i u kasnu noć. „Šimica ubi ženu!“ vikala svjetina, a stražari bacali niemca iz zatvora u zatvor.

(Nastavit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

XX.

jutra dan oko deset sahata prije podne sakupila se množina svieta na Jurkinu dvorištu. Došo župnik i djeca. Dvojica donieše crno bojadisani sanduk, pa metnuše u nj za uzglavje jastuk, napunjen travom, zatim položiše pokojnicu, na prsi joj

propelo, a na čelo križ od voska. Zaklope sanduk pokrovom i prekriju ga crnom koprenom. Sprovod krene. Najprije djeca s križem i crnom zastavom s mrtvačkim znakom. Svako diete imade priputanu o rame šarenu maramu, a iza ovih polazi četvero djece u bijelih košuljah sa sviećnjaci i knjigom, iz koje pjevaju: „Smiluj nam

se!“ Iza djece ide svećenik, prvi pred mrtvacem, koga nošahu na nosilima, izmjenjujući se neprestance, i svaki će — ako ne ponieti — a to barem primiti nosila za nekoliko koračaja puta. Iza nosila koracaše Martinka, plačući u povorci mnogobrojne svjetine.

Još ne stiže sprovod na groblje, a Božo već kleči kraj otvorena groba, podupro se lopatom, a oči upro u grob.

Nosila spustiše, došav na groblje. Župnik svrši opielo, nosioci ponesu opet pokojnicu i dignu ju na hum izbacane zemlje. Župnik preporučí dušu Bogu, pa izmoli s pukom tri „otče naša“.

Spustivši lies u grob, baci grudu zemlje najprije župnik, a za njim svi ostali. No Božo se ne maknu s prijašnjega mjesta. Narod se već razišo, a Božo još kleči. Grobari zatrpaše grob, usadiše križ i odoše, nu Božo nemače se s mjesta do prvoga sutona.

U večer sabrala se u Martinke množina prijatelja i susjeda. Martinka valjano počastila vriedne goste, medju kojima bijaše i ujak. Ujaku prije polazka izruči Stanko svotu novaca za mise za pokojnoga Marijana, a Martinka isto za sestru Jurku. Stanko s riečima: „Da se odužim uspomeni najmilijega mi druga i prijatelja“, — a Martinka: „Da izvršim posljednju volju pokojne mi sestre Jurke“.

Još jednom ustavi Martinka ujaka i njekeje prijatelje, koji se digoše, i još jednom obreda kavom.

U taj čas bane u kuću Stipan i naglo progovori:

— Znadete li, šta se je dogodilo?

— Šta? Kazuj, ako Boga znaš! — pridoda župnik.

— Božo je pobudalio. Došav u čaršiju donese na ramenu lopatu, a o nju privezao šarenu maramu, i polazeći uz turske magaze pjevao „Miserere nobis“. Na to otidje pred staru džamiju, omjeri zemlju u četverokut i poče kopati. Nadošlo svieta, ponajviše Turci, pa ga upitaju, šta to on radi, a on će im odgovoriti, da kopa grob. „A komu grob?“ upitaju Turci, a budala odgovori: „Proroku“. Da ne bude mene, to bi ga bili Turci ubili. Oteše mu lopatu, a ja ga odveo u magazuu i odredim pandura, da pazi na nj.

— Kazan Božja, — primietí Stanko. — Pravo li ga reče pokojna Jurka: „Kuku kući, koja Božu ima, taj će mene u crnu zemlju pokopati!“ — Eno Jurke, još joj se nije ni zazelenio grob, a Božu stiže prst Božji. Čekaj majstore, nije muka umrieti, muka je umirati, a nemoći umrieti!

— E tako je, često Bog kazni čovjeka već na zemlji za prieka djela, — progovori župnik.

— Nije tako, ujaci! nadoveže Mara, — već mu žalost pamet smela. Diete ne može svoje majke ljubiti i štovati toliko, koliko štovaše i ljubljaše majstor pokojnu Jurku. Ali, eto, ljudi zlo sude.

— Zašto meni ne smete žalost pameti? — upita razjareno Stanko.

— Jest, od žalosti je ubogi Božo pobudalio, — opet će Mara.

— Ujače! poče Stanko ganutljivo, — budite uvjereni da vam je sada zaviriti u moje srce, tamo biste vidjeli tugu, koja ne može opisati; vidjeli bi i jad, koji mi vrije još od ono doba, kada se je Božo prvi put nepošteno došuljao u kuću Jurkinu. Ja znam, Bog mi je svjedok, za sva nedjela Božina, kano da mi sada tuj teku suze, što ih Jurka prolila. Još mi neprestano zvone u ušima osvetljive prietnje moga pokojnoga druga, kome se ni za grob ne zna — po bielome danu raznesoše mu ptice meso s kosti. Bog, koji sve vidi i znade, kaznio je nečovjeka za opaka njegova djela. Luduj, nesretni majstore! Neka ti se smiju babe i djeca, dok si sam ne izkopaš raku!

— Sve imade svoj kraj; Bog je velik i pravedan! — zaključí svečano ujak.

Redomice poljube svi ujaku ruku. On izadje na dvorište, gdje ga čekaše ose llan gjogat, pa odjuri niz spust sa Pobrđja, kano da su ga vile poniele.

XXI.

Božo neprestano luduje. Nigdje nema stalna prebivališta. Martinka mu ne reče nikada opore rieči, dapače prizivaše ga u kuću, ali on ni pod živu glavu ne bi joj prekoračio praga! Ponajviše zalazi k Stipi. Zguri se u kut magaze i tako po vas dan sjedi, nješto nerazumljivo šapćući. Kad mu dadu rakije, onda će pripoviedati o Kuliau-banu, o Omer-paši i o svom mladovanju. Takovom zgodom bijaše smieha i šale. Još dok je kod pameti bio, običavao je, kad bi se razljutio, potresti glavom te izkrcati „krr“. Čula to djeca, pa čim bane na sokak, već ga salete podrugivajući mu se: „Krr Božo — majstor bez alata, krr—rrr!“ To bi još više razljutilo nesretnika, te bi se okrenuo, i obim piestnicama prieteći se opet dokrajčio sa „krr“. Veoma je malo jeo, dvadeset para somuna moglo ga prehraniti cio dan. Svako jutro obredao bi gazde u čaršiji, a oni bi ga darivali sitnim novcem, što mu je bilo na rakiju, duhan i kavu. Neurednim životom, slabom hranom i prekomjernim pićem sasvim se je zgurio i probliedio, haljine mu otrcane a fes mastan brez kite. Često je zalazio na groblje. Na Jurkinu grobu lamao bi rukama i govorio po čitava dva sahata, a kada se već nagovorio, onda bi zavijao i jadikovao te poplašen pohtio s groblja na sokak, gdje ga opet dječurlija zaokupila. Koliko je god puta došao župnik na Pobrđje, svaki put bi Božo odnjekle izvadío šuplju cvancigu i dao ju ujaku za misu. Čim bi ga ujak upitao kako mu je, Božo bi mu odmah počeo pričati:

— Askera i oružnici na Majeveci — krr! Andjeli dodjoše, odnesoše duše nad oblake — tamo zvijezde, tamo sunce — strašno groblje križevi zmije šarene, sasjecí ću sve, — tako mi neba, hoću ujače! Ja sam fukara — sve mi oteše, uh! Oni grobovi —

križevi moji prijatelji — sa—da će Božo k vama do—ći . . . sada. Ha!

Tako izbunca držeći fes u ruci, poljubi ujaka u ruku pak pohiti na groblje.

Ujak gledaše za njim mašući glavom. — Nikada, reče, ne će se opametiti. Nesretniče! Pravo veli Stanko, to je kazan Božja, grobovi i zmiye su mu pred očima.

— Od žalosti je šenuo pameću, dodao bi Stipan.

— Ili od žalosti ili je to kazan Božja, mi ga svakako moramo sažaljivati. Imajte u pameti, dobri ljudi, da nema veće grjehote, nego ucviliti sirotu udovicu!

— Može li se ičim izliečiti? Ima li, častni otče, u knjigah molitava za to? — upita neki od prisutnih.

— U Božjim rukama dakako jest sve, — odgovori župnik, — ali dvojim, da bi se Božo izliečio. Svaki ludjak ima njeku jedinu misao, koja mu luta glavom bez mira i pokoja, misao zamršenu, koja se obično tek onda smiri i uredi, kada se ono povraća i uzkrisi, što se je izgubilo bud krivnjom bud nekrivnjom njegovom. Kadšto se bolestnik oporavi njegovom vještih liječnika, pa ma da se i nije izgubljeno povratilo. Ali ako ludjak nosi u srcu pečal, ako ga savjest grize radi nesreće, koja se dogodila njegovom krivnjom, ako snatri o grobovih, gdje mu leže žrtve — i tamo traži prijatelje, kano što Božo, kojih prijatelja ne može niti on niti naša molitva dozvati i uzkrisiti, — takav ludjak, mislim, ne će nikada ozdraviti.

— Vi ujače doista mislite, da je Božo krivac smrti Jurkinjoj? — upita Stipan.

— Ne samo Jurkinjoj, već i Marijanovoj. To ja nisam prije vjerovao; ali sada, kad ga čujem što u ludilu bunca, jasno mi je. Nemojte nesretnika prezirati, ne dajte da mu se djeca rugaju. On je dosta kažnjen, žalite ga, i neka vam bude on živim primjerom na stazi života, da se klonite uvriediti i ucviliti sirotu. Opraštajte, pak će i vama Bog oprostiti!

— Pravo je! — oglase se neki iz puka, koji se okupiše oko župnika.

— Izvolite, ujače! Želim se nešto s vami posavjetovati, — nagovori Stipan župnika i odvede ga u kuću.

XXII.

Ne će biti suviše, ako koju pobliže rečem o tom častnom franjevcu omašnih plavih brka, gojnih zdravih obraza, visoka vedra čela, širokih ledja a visoka uzrasta. To vam je jedan od onih uglednih otačbenika i svećenika bosanskih, koji su umjeli i riečju i činom, ne žaleći ni svoga života, boriti se za dobrobit i za moralan život svoga naroda i stada

Vriednim bosanskim franjevcem, imenima kojih je bosanska poviest širom i diljem izpisana, bijaše se u svako doba boriti s mnogimi i velikimi nepravilnostima, zagovarajući svoj narod pred muslomanskimi poglavicami, a kano svećenici smjeli su tek kriomice svoje dužnosti vršiti. U podrumih, u osamljenih mjestih doprinosahu

žrtvu Bogu bez ceremonija i zvona. Narod ih je zvao „ujaci“. da dušman ne zamieti, da je to svećenik, koji uči puk kršćansku vjeru. Čisti im značaj prelazio je na mlađi naraštaj, koji se pripravljaše za franjevačko zvanje, a ovi opet blagosivljući uspomenu svojih učitelja, istim značajem ukrasiše srca mlađih, i takova značaja i neokaljana poštenja današnji su bosanski franjevci. Bošnjaci kršćani paze se sa svojim svećenikom kano rođjenim bratom. Bosanski franjevac ne diže oholo glave u razgovoru sa svojim narodom, niti ne prezire naroda, jer je ubog i neuk; on je svomu rodu otac i majka, prvi savjetnik i učitelj: zato ga narod susreće upravo sinovskim poštovanjem i ljubavlju, a rieč mu štuje kao svetinju.

Bosanski franjevac ne traži od svoga naroda za svoj trud toliko, da steče imanje i da razkošno živi; on je zadovoljan, da čedno i pristojno svoj viek proživi, pa i ono što dobije, opet podieli sa svojim narodom. Ostanje li kakav višak po njegovoj smrti, taj pripada samostanu, u kom se obnemogli i ostarjeli svećenici prehranjuju i uzdržavaju.

Ujak, koji je sada unišao sa Stipanom, bijaše veoma dobrotiv srca, a naučan toliko, da bi mu među braćom našao malo premaca. Kad u hodaju unidjoše, ponudi Stipan da sjedne, donese šljivovice i počasti ga. Župnik se razgleda po hodaji pa će smijuške:

— Eto vidiš, Stipane! liepo si to namjestio i steko — samo ti još nešto manjka, a to je dobra kećanica.

— Jedino to, ujače! — progovori Stipan. I to je uzrok, što sam vas uzvao u kuću.

— Možda si već što odlučio? — upita župnik.

— Jesam, ujače, — moja je misao Pavka i jedina ona — —

— Mučno će biti od toga brašna pogače, — pridoda brzo župnik.

— Ili ona ili nijedna druga! — odgovori Stipan odlučno.

— Tebe doista nuka na to glas tvoga srca?

— Da. Ja ju ljubim.

— Ali ti znaš, da je ona u žalosti.

— Znam i nema hitnje. Mogao bi pričekati do poklada.

— Pita se samo, da li bi ona privolila?

— Čini mi se, da me ne bi odbila. Pak šta će? Istina, ona je najpristalija djevojka među svima u kotaru. Ali gdje će ona naći bolju priliku? Marijan je bio doista vriedan momak, no njega više nema.

— Pavka bi možda privoljela, ali dvojim za Stanka. On je tvoj osobni protivnik, to znadu ljudi.

— On jest protivnik, ujače, — počeo Stipan laskavo i hvalisavo, ali vi ste mogućan njega umekšati. Vi ste svakome prijatelj, pak mislim, da ne ćete ni meni uzkratiti prijateljstva. Hvala Bogu niesam fukara, imam kuću, magaz, svoju sermiju i redovit ajluk iz konaka, pa ako i nije velik, ama ipak se zna, da Stipan drži

ruku u carskom džepu. A ima Stipan i gotovih para; ne zna to svatko, ali bi mogli ljudi vidjeti, koliko sam zgodan.

— Ja ću o tom govoriti sa Šimom, Matom i Martinkom, a reci ću koju i Stanku. Ja se ne običajem uplitati u takove poslove, no ako vidim dobru zgodu, to ne mogu reći da nije dobro.

Još ujak u rieči, a momak Ilija bane u sobu.

— Gazda Stipane! Došao kajmekam i pita za te

— Eto me za dikik! — reče Stipan momku, a spram župniku okrene se ponosno: — Nuto Stipana

svatko treba, i najveća gospoda. Pak da ima vriednu domaćicu, kano što bi mogla biti Pavka — ha! Mogao bi tada kajmekama u kuću pozvati, jer bi ga imao u boljem namještaju primiti, a, Boga mi, bilo bi ga i čime počastiti.

— I to će biti, ako Bog da! A sada od tebe kano bečara pametan čovjek niti ne izčekiva sjajna dočeka. U zdravlje Stipane! A meni je poći, možda već tkogod teško čeka na me. — Dovrši župnik, izrukuje se sa Stipanom i ode.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapiscih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

čem su to razgovarali, nisam mogao razumjeti. Njekoliko su časaka šutjeli.

— Sjedaš li se onog zapečaćenog kovčežića,

— nastavi za časak knez — što sam ti ga sam donesao i predao?

— Jest, u mene je pod ključem. Na nj osobito pazim.

— Taj kovčežić, kad umrem, uzmi, drago moje, i spali — jesi li razumio? Spali ga, da ne ostane ni trunke. U njem su ti moji griesi, za koje ne treba da doznadu ljudi. Dosta će biti ljudem i ono griehova, o kojih već i vrebci po krovovih pjevaju. Za što da me svijet još i gore raznosi na jezike.

— A za što da spalim kovčežić?

— Tà valja da niesi diete, drago moje! Griesi neka idu u oganj! Kovčežić daj komu te volja, a papire da si mi spalio, razumiješ? Da povjerim kovčežić komu drugomu, ne bih mirno usnuo — tà znaš, kako je svijet lakom, a onamo su ti moji griesi.

Knez uzdahnu.

— Jesi li čuo, Napiorko?

— Čuo sam, vaša svetlost neka bude mirna, ali ja sam već ostario...

— Pa ipak ćeš me preživjeti...

I zamuča na časak.

— Nema ti meni, moj Napiorko, duga života, svak čas ti mogu zagristi u ledinu, a kad umrem, znam, kaki će tuj metež nastati, pravi sudnji dan, sve će se razgrabiti i raznieti. Ne ću da bi mi u grobu prevrtao kosti: kaži mi, dok još živem, šta hoćeš da učinim tebi i tvojoj familiji.

Na te se rieči odazvao stari čudnim smiehom, da me je sve groza hvatala. Udario u smieh Napiorko, koji nije ni umio da se pravo nasmije. U njegovu smiehu kao da si bolan vrisak razabirao.

— Tà manite se šale, svetli kneže, — reče uzdi-
gnutim glasom — odakle meni familija? Nemam a ma

nikoga na tom Božjem svijetu do sivoga onoga mačka. A ne znam, duše mi, jesam li kad i imao koga. Ja ne tražim ništa, ja sam zadovoljan ljubavlju vaše kneževske milosti, pa kad bih već imao da što tražim od vaše svetlosti, a to bih molio, da ne dopusti vaša milost, da mi oduzmu ključke i da me protjeraju iz dvora. Volio bih da me utuku...

— Bože oslobodi! drago moje! — tješio ga knez — tko bi smio na to i pomisliti?.. Ne boj se, ključeva ti ne ote nitko...

Timi se riečmi završio razgovor. Stari je već bio strugnuo nogom, kad mu je knez još jednom iz tiha progovorio:

— Ali, drago moje, pamti dobro, što sam ti naručio za kovčežić, a sutra, molim te, da si mi ogledao onaj stari lies, je li čitav, je li suh. Tko zna, ne će li mi za koji dan trebati. Treba da bude sve pri ruci.

Napiorko je imao izaći, a ja bjež' od vrata. Izašao je, nabijajući čapku na uši, zamišljen, a ja se vratio knezu u odaju glave pune tih liesova, kovčežića i kojekakih drugih stvari, kojih niesam mogao pravo ni razumjeti.

Odlučio sam pa bilo na koji mu drago način ulaskati se Napiorkieviću, da mi pokaže još i ono dvora, što niesam doslie vidio, samo da me želja mine. Knez je te večeri, umoren od puta, usnuo prije nego što smo se i nadali, i dao se odnieti u krevet. Ja sam razastro na pod svoju kabanicu, izvalio se na nju i zaspao kao da me je iz puške ubilo. Samo jednom o ponoći probudio me knez, kad je stao onako kroz san govoriti i smijati se. Smijao se kako je bio vikao njekoč, kad mu se sreća smijala, veselo i slobodno, a govorio okretno i živo, kako je to znao za mladnjih godina.

— Knezu apostolskome knez Radzivil ljubi noge — govorio je kroz san — čast mi je preporučiti se: posljednji vojvoda Vilenjski. Nadam se, drago moje, da će mi se otvoriti ta vrata, jer eno onamo čeka me knez kardinal,

Sirotica i Almužnik, koji su se za mene molili u višnjeg veličanstva. . .

. . . E da, kneže, griješilo se, al valjda ne će Radzivil sjediti s onom fukarom u očištilištu . . . osim ako ga zatvorite u posebnu komoricu?

. . . Mnogo sam zapisao crkvam. Dete prisluhnite, kneže, koliko se duša moli Bogu za mene. . .

. . . Sodalīs Marianus! dā, i konfederat barski, drago moje, amen!

Sjutra dan, kako su me izmijenili u službi, sjetivši se onih kovčežića i tako dalje, odlučim poći k Napiorku, koji je od uvijek bio sa mnom prilično ljubazan. Nije svako mogao tako lako pristupiti k starome, izuzmi da je bilo lijepo vrijeme a on dobre volje. Dva puta sam ga potražio u njegovoj sobi, ali sam na žalost svaki put našao samo dremljivu mu Parasku.

Bila je to starinska ū lūk presvodjena soba, po svoj prilici ostatak starog dvora, što ga je bio pregradio Sirotica. Stiene gole golcate sve bile ponabijane čavlići, o kojih su visjeli ključići svake ruke: veliki i mali, rdjavi i svietli, na jednih bile privezane ceduljice, na drugih daščice. Vidio sam tu ključeva, kakih niesam nikad prije ni kasnije vidio. Bilo je dašto i takih, koji niesu valja da ni za što bili i davno već ništa otvarali. Na drugoj strani a pod prozorom nanizale se svake ruke mišolovke i od drva i od žice. Onamo u kutu vidio sam stolić prekrit stolnjakom: to je bio oltar. Na njem je bio lik Majke Božje Lešnanske u crnome okviru, s jedne i s druge strane po jedan drveni svietnjak i u nekakih ljekarskih kutijah cvieće. U sredini se dizalo razpelo — umotvorina kakvog seoskog umjetnika. Knjižica i naočale kazivale mi, da se Napiorko moli pred likom Bogorodičinim.

Spomenem li jošte jedan stolac i jedan stolić, nabrojio sam sve Napiorkovo pokućstvo. Bilo je na tavanu kud i kamo ljepših i zgodnijih stolaca, ali stari je volio sjediti na svom traljavom stocu, nego da dira što nije njegovo. U predsobicu smjestio tvrd, izležan, pravi kapucinski krevet.

Istom treći dan pošlo mi je za rukom da ga uhvatim kod objeda. Kako je bio post, jeo je haringu s octom i lukom. Misleći po svoj prilici, da me je knez poslao, dočekao me istina nješto smrknuto ali ipak prilično dobro. Među tim je već iz prvih mojih rieči mogao razabrati, da sam ga došao posjetiti i da nješto snujem. Kad sam mu stao kazivati, da ne poznajem jošte dobro dvora, da su mi mnogi i mnogi kuti sa svim nepoznati, i da bih želio sve potanko pregledati, namrštio se stari, sjeo i nastavio žvakati svoju haringu — a ni da bi me jednim pogledom pogledao.

Kad je napokon vidio, da sam se ja baš ljudski naklopio na nj; da ne popuštam, već da uvijek jedno te jedno zanovietam, pogleda me poprieko i odsieče oštro:

— Šta će vam to? Zar mora svagdje da bude vaš nos? Čemu to — je l'? Ja niesam vikao pokazivati

dvora. Što je otvoreno, možete ogledavati, ako vas je volja čitav Božji dan, a šta je zatvoreno — valjda znađu ljudi, za što su zatvorili.

— Ali, dragi Napiorkoviću, — prihvatim ja — tko traži od vas da mu pokazujete dvor? Ja bih bio zadovoljan, da mi dozvolite da podjem s vama . . . znam, da bih što šta naučio. Tā znadete, da vjerno služim Radzivilu i da ne ću odati nikake tajne.

— Kake tajne! — vikne nestrpljivo starac. — Nema tuj nikakih tajna! Sa mnom obilazi po dvoru moj sivi mačak — a za drugog nije me briga. Napokon šta ćete vidjeti? Stiene i zidove.

I tako se završio naš razgovor. Vidio sam, da se sprema na kišu . . . s Napiorkom nema razgovora.

Sjutra dan se izvedrilo: Napiorko je bio bolje volje. U velikom hodniku, onamo, gdje se ulazilo u nj iz dvorišta, stajale su ovie ogromne klupe: tuj smo obično sjedjeli igrajući se šaha ili naklapajući o koje ćemo. Baš sam bio porečkavši se nješto, pritisnuo Abramovića u kut, a to se pokaže Napiorko sa ključevi i sa mačkom.

Pozdravim ga, a on popostane i namigne mi. Razgovarajući se s njim o vremenu, dodjemo do stuba: on uz stube, a ja za njim.

Što je bilo otvorenih odaja, te sam ja dakako dobro poznao: do kneževskog sjaja u njih nije bilo ništa osobita, — ali srce me je vuklo, da zavirim u one zatvorene odaje.

Razpravljajući neprestance o vjetrovih i o nevremenu, dodjemo do vrata, koja će Napiorko otvoriti. Bojao sam se, da će me odpraviti, ali vrata se otvore, mačak skoči prvi u sobu, a Napiorko mi ponudi da podjem za mačkom. Kad je za mnom i Napiorko unišao, izvadi ključ i zakračuna vrata iz nutra.

Odaja, u koju smo najprije unišli, bijaše sumračna, njekoč po svoj prilici liepa, ali sada kao da je od starine sva posinjavila. Svilene, šarolike tapete na stienah, ovdje ondje poderane, visjele su krpami — vidjelo se, da su izprhnule od vlage. Ogroman kamin od mramora stajao tuj, kao da su jošte jučer u njem ložili, vidjelo se to po ogarcih i mašah, što su ležale do kamina na podu.

Iz bogata kreveta sa zelenim zastorjem kao da je njetko sad nā bio ustao: na jastuku se dobro poznavalo, gdje je ležala glava. Na malom stoliću do kreveta ležala je voštanica prevezana zelenom vrpcom. Na jednom sam prozoru vidio gjergjef, pokrit ubrusom, a u kutu klecalo sa krasnom slikom sv. Ane, na kojem je bila otvorena molitvena knjižica i krunica. Ovdje ondje bilo je vidjeti porazbacanih gospojinskih stvari. Pred krevetom na medjedovini opazio sam par cipelica — rekao bih, sad ih je njetko onamo bacio, samo što su bile jako zaprašene i sa svim izbledjele. Na stoliću pod zrcalom ležao je par zgnječenih rukavica, a iz posude od porculana virio struk suha, davno već uvela cvieća.

Zadnja počast.
(Po bakrorezu C. Medovića.)

Ogledao sam se po toj odaji sa nekom stravom, a niesaam imao srca da pitam starca.

— U ovoj je odaji ona umrla! — reče mi starac pokazujući sliku na stieni: bila je to dostojanstvena ženska, crno odjevena, sa koprenom na glavi i kneževskim plaštem na ramenima.

I pokloni se pred slikom.

— Od časa, kako su pokojnicu odniali u donju dvoranu, osim mene ni žive duše nije bilo ovamo, a da bi se diralo bilo i u najmanju sitnicu — Bože sačuvaj! Sveta je to bila gospodja!

Rekavši to, odvede me do klečala, i oprezno otvori fioku. A šta sam vidio? Kostrijet i oštre biče.

Stari uzdahne i ponovi:

— Sveta je to bila gospodja! Oštra sa sobom, ljubazna s ljudima.

U to se stari sagne nad mišolovku, što je bila postavljena pod prozorom. Dok smo se mi ogledavali po odaji, starčev je mačak neprestance stražio kod mišolovke, u kojoj se jedan miš od muke ovamo onamo kobacao. Stari otvori mišolovku, mačak gjisne, nešto zarsne a stari opet nastavi stupicu.

Prešavši odaju, Napiorko otvori vrata od druge odaje: prvi unidje mačak, za njim ja, a za mnom ključar koji zaključa za sobom vrata.

Odajom, u koju smo unišili, bit će, da se je samo prolazilo. Bila je pusta i prazna. Na jednoj je stieni bila rukomija — Bog zna, kad je zadnji put bilo u njoj vode, ono zmajče kao da je od žedje zievalo. Na drugoj stieni visjela je stara nekaka slika: muškarac u tudjinskom crnom odielu, brade i brkova, kako su ono Švedi nosili, držao je u rukama rukavice.

Na toj stieni, s jednu i s drugu stranu slike, bila su vrata, mramorom obložena. Pošli smo na desna vrata. Ključa nam nije trebalo: udarivši malko u vrata, sama su se otvorila.

Kako je bilo u onoj prvoj odaji, sve na staru, tako je bilo i u ovoj, samo što mi se ova pričinjała još i starovječnijom od one prve. Sa stropa se spustila paučina, a na njoj se držao dugokraki trbušasti pauk, kaki će se riedko gdje naći, osim ako u crkvi. Tu je bio

krebet, crn, kao mrtvački odor, priprost, onizak. Kod uzglavlja je stajalo klecalo s crnim razpelom, na kojem je bio Hrist od slonove kosti, a pod njim napis: *Spes unica Deus*.

Nad kaminom je visio ovalni portret mlade, ljubazne ženske s visokom frizurom na glavi, na kaminu je bilo kojekako kristalno sudje i bogato urešen kovčežić, a u njem svete moći jamačno od kakovih dvadeset svetaca.

U jednom sam kutu zapazio izvajanu škrinju, pokritu zaprašanim pokrivalom, a u drugom gdanjski ormarić, na kojem su bili mjesto andjela i voća znakovi muke Gospodnje, palme, vienci i drugi koje kakvi sveti uresi.

Pred jednim je prozorom stajao veliki pisači sto a na njem knjige, uvezane u kožu, papiri i kancelarski pečat u svilenoj, zlatom izvezenoj kesici. Dvie nažute, voštane svieće — kao da su juče gorjele. Uz stol je stajao stolac a pred njim podnožje presvučeno kožom. Pô arka papira sa dvie tri rieči pritiskale su muške rukavice, baš onake, kake sam vidio na onoj slici u pred-soblju, samo što su se od sunca, vlage i od starine nekakako narozale i skvrčile.

Iz svakog je kuta probijala grobna sjeta. Napiorko je sve potanko razgledao, da vidi je li sve na svom mjestu. Ne rekavši ni riečce jedan drugome prošli smo nekoliko puta po odaji. Na okolo uz stiene bili ormari i sanduci, — na jednom sam sanduku opazio prebačen crn plašt, tudjinskoga kroja, i šešir širokih krila sa svilenimi kitami. Sve je bilo pokrito debelom prašinom.

— Trebalo bi oprasiti! primietim staromu.

— Izprašio bih ja vas — grakne na mene Napiorko — samo mi se usudite dirati! Hajd', hajd', dosta ste vidjeli!

I pokaza mi na vrata, što smo ih imali napremase. Dodjemo na hodnik, komu su s jedne i s druge strane bila sama vrata.

U tom su hodniku visjele slike patuljaka ljubimaca lovnih pasa i konja; gdje kojim se slikam bilo platno već sa svim izadrlo. Ovdje ondje stršili su zlo pribiti rogovi jelenji, izpod kojih je svagdje bila ubilježena godina.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Pošto sam spoljašno obćenito lice Moskve nacrtao, i spomenuo obćeniti utisak, koji ta druga ruska priestolnica čini na putnika, pokle se je po njoj razgledao, prelazim sada na njezine znamenitosti, u koliko sam ih ja vidio. Što sam u razmjerno kratkom vremenu mogao toliko viditi, imam opet zahvaliti ljubeznoj susret-

ljivosti svojih što ličnih, što po imenu znanaca i prijatelja; a i starješinam mnogih zavoda, koji su mi velikom prijaznošću na svakom koraku išli na ruku. Sve su ove okolnosti pripomogle, da sam bez svake poteškoće uveden bio i onamo, kamo inače noga običnoga putnika teško i riedko dolazi.

Prvi korak svakoga putnika namijenjen je Kremlu. Još one večeri, koje stigismo u Moskvu, nismo mogli odoliti sreću, a da se uz razsvjetljene ulice ne približimo zidinama Kremla, pak da u onoj mističnoj polutami ne motrimo onu zanimivu skupinu zvonika, kuba, kula, zgrada, koja se iznad zidina oku toli slikovito prikazuje. A drugi dan u jutro odmah uputismo se prema ovomu središtu Moskve i svetištu Rusije. Ja ću taj zanimivi posjet opisati onim redom, kojim su slike vidjenih znamenitosti sledile.

Idući iz krasne Tverske ulice, u kojoj naše svratište leži, prema nedaleku Kremlu, dodjismo umah k časovnji iverske Bogorodice (часовня иверской божией матери). Svaki Rus, koji ovuda prolazi, prekrsti se i pokloni Bogorodici, a malo tko ne ulazi u crkvicu, da se, pa za koji časak, ne pomoli. I tako radi ne samo čovjek od puka, nego i izobraženih i viših krugova. Vidja se, kako se kočije ondje ustave i bogato odjevene gospodje i gospoda ulaze u časovnju. Dogodilo se je, da se ondje desio u Moskvi član carske obitelji, te sam ja slučajno prolazio uz „časovnju“; videći oko nje hrpe ljudi, doznah, da je veliki knez unutra. Najmanje je, da se Rus, kako rekoh, prekrsti; a kako je onud uvijek velik prolaz, velika reva ljudi: to se sila krstećih se ljudi opaža. Uz dosta neznatne iznimke biva to pred svakom crkvom, časovnjom (kapelom) i javno izloženom slikom. Kada se voziš, „izvoščik“ te križanjem sjeća, da prolaziš uz takovo sveto mjesto. Pomisli si sada grad od 800.000 stanovnika, pak taj pobožni običaj, onda sijaset hramova i ikona, koliko se ljudi u isti čas ne znaju ni značenjem sv. križa. Premda se ovaj pobožno-narodni običaj vidi i drugdje u Rusiji, ali teško igdje u toj mjeri, kano što u Moskvi.

Sve je to sklonilo i mene, da unidjem u „časovnju“. Nutrjni prostor je malen i sav natrpan pobožnim narodom. „Čudotvorna“ ikona bijaše tuj; jer valja znati, da se ona, kano u Rimu nalazeći se u franjevačkoj crkvi „araceli“ il santo bambino, svaki čas na šestoprežnih sjajnih kolih vozi okolo po gradu k bolesnikom ili na obiteljske svečanosti, kojom se prigodom nosi po svih sobah kuće. I to mi se udesilo vidjeti na ulicah. Ikona nije izvorna, nego vjerni snimak izvorne slike iberijskoga samostana na Sv. gori (Athos) u Macedoniji, svečano učinjen godine 1648. i poklonjen caru Alekseju Mihajloviću po arhimandritu Pahomiju i braći manastirskoj. Slika je tamno-smedje masti, kano što skoro sve starije slike ruske, a na desnom licu vidi se jasno rez od udarca mačem jednoga Tatarina. Oko glave vienac od samoga pravoga biserja, na čelu i ramenu veliki dragulji, nad slikom kruna od briljanta, na okolo zlatne dragocienosti; na stienah svieće i svjetiljke. Inače časovnja, sagrađena god. 1669., u kojoj se svaki dan obdržava služba Božja, s gledišta umjetnosti nije ništa osobita.

Odavle kroz „voskresenskija vorota“ dolazi se odmah na ogromni, 288 metara dugački i 160 m. široki, pred Kremlom ležeći „crveni trg“ (красная площадь). Malo imade trgova, koji bi se svojom okolinom tako dojmali, kano što ovaj moskovski. Na zapadu vidiš tornjevi načičkane kremlske zidine, na iztoku stari „gostinij dvor“ s tržnima arkadama (торговые ряды), na sjeveru prekrasan novi historijski muzej, o kojem će biti govora, na jugu fantastički bram sv. Vasilija. Na nijednom trgu, izuzam vatikanski u Rimu i mletački sv. Marka, nisam ostao tako zadivljen, kako na „kрасnoj ploščadi“. A kolike uspomene nisu na taj trg privezane! U sredini trga diže se velik, po zapovjedi cara Aleksandra I. učinjeni i g. 1818. otkriti spomenik Mininu i Požarskomu, koji su poslije trodnevne žestoke bitke godine 1612. poljsku vojsku iz Moskve izagnali. Na visokom granitnom podnožju stoje ogromni mjedni kipovi obiju osloboditelja. Kozma Minin, prost mesar iz Nižnoga Novgoroda, predstavljen kano pučki junačina, koji u domoljubnom zanosu, podignutom u vis desnicom, potiče snuđenoga bolježljivoga kneza, da vodi sakupljeni narod na obranu domovine. Podnožje ukrašeno je plohozezbami, kojih jedna prikazuje, kako Novgorodjani doprinose zlato i srebro za oslobodjenje zemlje, druga pako odlazeće iz Moskve Poljake. Jednostavan nadpis: „горожанину Минину и князю Пожарскому благодарная Россия“, tumači rječito znamenovanje spomenika. Jedva se skinu oči s ovoga spomenika, kad ali zapnu o zgradu, koja ti se kano u snu ili u mečti pričinja. Ta čudnovata zgrada jest „Pokrovskij sobor Vasilija blažennago“. Jedva je igdje na svijetu izplivao iz glave graditelja takav bizarni izum. Ako se pita za slog, nalaze se odzivi svih mogućih građevnih slogova: gotike, renaissancje, bizantinskoga, iztočnih itd., kano da se je smjesa svih htjela u jednoj gradnji provesti. Hram sastoji se iz jedanaest malenih crkvice, postavljenih jedna nad drugom u dva sprata, a nad njimi diže se do dvanaest tornjeva, od kojih pet je njih najvećih i nad cijelom sgradom gospodujućih. Svaki se toranj od drugoga i ostalih razlikuje oblikom, veličinom, visinom, bojom. Jedan imade oblik piramide, drugi spirale, treći gomoljike, četvrti je ovalan, peti ljuskav; jedan zelene, drugi crvene boje, treći zlatnim zvjezdami posut. Velike kube položene su na onizke bubnje, kano da se je i tim htjela što veća opreka izraziti; pak izpod ovakvih tornjeva kubastih vire lastavice u gotičkom slogu nad okruglastimi lukovi, te su i svuda takove lastavice i takovi lukovi na okolo izpremiešani. Odavle bi se moglo zaključiti, da takova smjesa svih mogućih slogova nepovoljno djeluje na oko. Ali tomu nije tako, jer je graditelj umio ovu svukoliku fantastičku raznolikost spojiti u jednu cjelinu. Ime graditelja nije poznato; ali u Vasiljevskom hramu po složnom priznanju svih vještaka očitovao je toliko uma, da bi bio mogao postati Brunelleschi sjever-iztoka, kada bi se njegove misli pro-

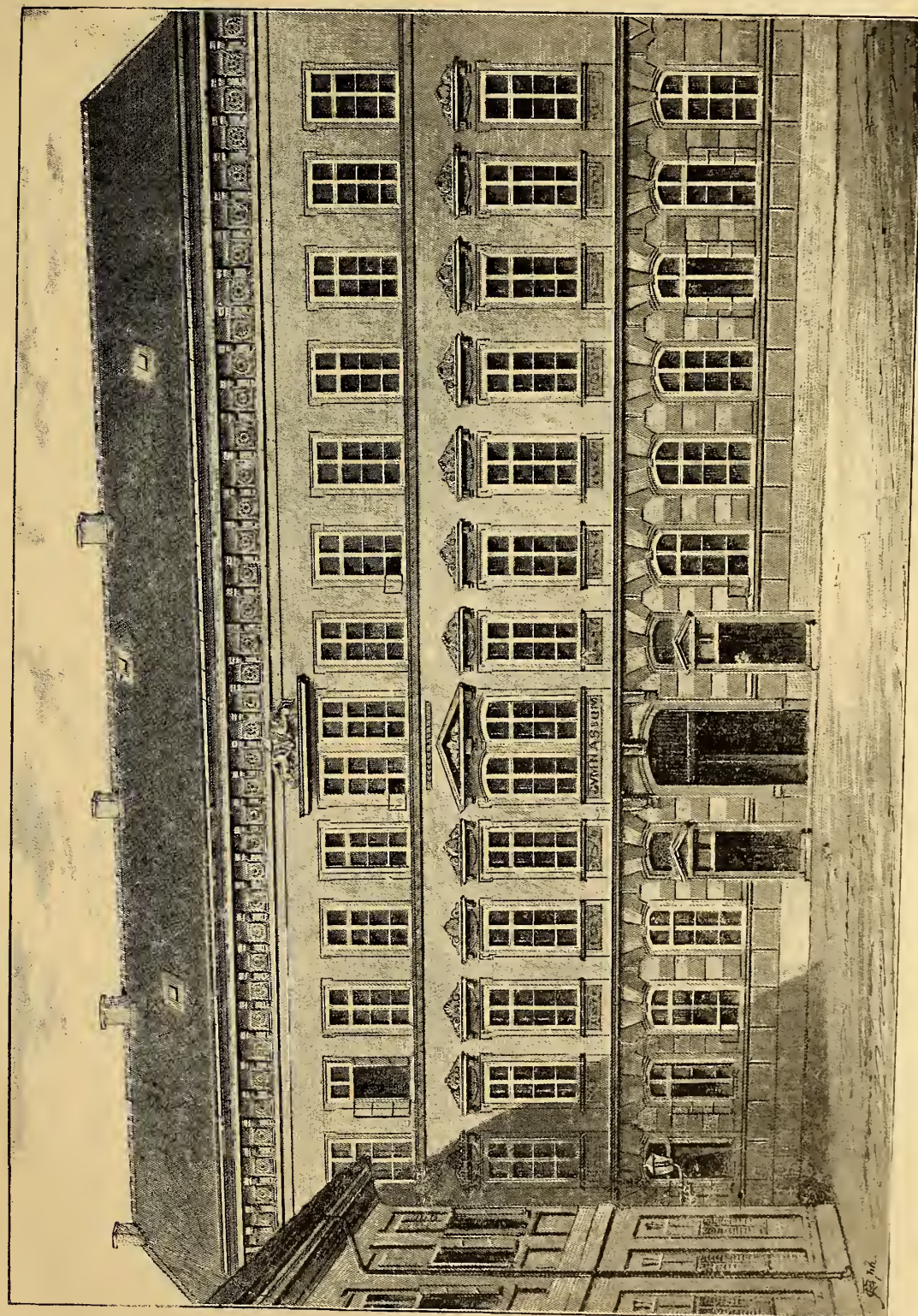
čistile bile i kada bi svoju umjetničku maštu obuzdao bio. Crkvu dao je sagraditi car Ivan II. Vasiljević grozni god. 1554 na spomen osvojenja Kazana (1552). Priča se, da je car dao graditelju po dovršenoj gradnji oči izkopati, samo da ne bi više takova čudovišta gdje drugdje izveo. Prvobitno bijaše katedrala (покровскій соборъ), a zadobi ime od Vasilija blaženoga, koji je ondje u jednoj dogradjenoj crkvi sahranjen. Hram bijaše dva puta orobljen: od Poljaka god. 1611. i od Franceza 1812. Car Napoleon bijaše zapovjedio generalu Lariboisieru, da poruši „mošeu“, džamiju; ali zapovjed ne bi na sreću izvedena. Svaka crkva prikazuje samostalnu crkvu sa svojom kubom, ikonostasom, žrtvenici itd, sve su pako hodnici među sobom skopčane, te one, koje su u donjem spratu, obće stubami s onimi u gornjem spratu. Jedna crkva zove se „Vhod v Jerusolim“, jer je iz nje izlazio provod, koji je u XVI. stoljeću uveden bio na uspomenu slavnoga ulaza Isusova u Jeruzolim. Taj provod prolazio je u velikom sjaju kroz bliže „Lobnoje mjesto“, gdje je patrijarka zasio magarca, a car uhvatio mu uzde te pješke pratio glavara ruske crkve u Kreml sve do pred Uspenskiy sobor. Spomenuto „Lobnoje (od лобъ = lub-anja) mjesto (stratište) jest tik bl. Vasilija okrugla ogradjena vis, koja je nekada služila za stratište (odavle, misli se, ime i trgu od „crvene“ ovdje prolivene krvi) i za proglašivanje carskih ukaza. Ovdje je Ivan „grozni“ g. 1570. dne 25. srpnja dao 300 bojara javno smaknuti; ali ovdje je takodjer on, požari i ustankom slomljen, prije 23 godine svoje grieha javno skrušeno priznao. Ovdje je i Petar veliki dao ustale ruske pretorijance, strielce, postrieljati. Osvrćući se Karamzin na grozne prizore, koji su se dogodili na „Lobnom mjestu“, primiećuje ne bez razloga: „Mnogi su ovdje uništeni, ali oni su za nas moć Rusije spasili“.

Od Minin-Požarskovljeva spomenika, od Vasilija blaženoga i od „Lobnoga mjesta“ skrenuh svoj pogled na „Kreml“. Šta znači ta rieč? pitat će valjda ne jedan čitatelj. Njeki ju drže domaćom, slovjenском, drugi tudjinkom tatarskom*; ali u jednom i drugom slučaju znači utvrđeno mjesto, tvrđjavu, gradinu. A takovom je Kreml bio od postanka, pak je značaj njezin do sada uz svekolike promjene sačuvao. Prostor, koji danas Kreml zauzima, jest vis zaraštena nekada šumom, u kojoj je u XIII. vjeku stajala drvena crkva odanle prozvana „спасъ на бопу“, a god. 1380. zamienjena kamenitom, što no ju dao Ivan Danilović Kalita sagraditi. Ta je crkva sada unutar carskoga dvora. Vis ova jest dakako neznatna, ali naprama nizi prikladna za branilište; jer cieli brežuljak diže se ipak u visinu do 30 metara. Napram ostalim djelovom grada pada ova vis različitim razmje-

rom, jer dočim je prema rieci strmiji, prama „Kitajgradu“, imenito „crvenom“ trgu, tako je neznatan, da se jedva osjeća. Od „krasne ploščadi“ ne uzpinje se u Kreml ni tako strmo, kano n. pr. s Jelačićeve trga na kaptol. S jedne strane oplakuje ovu vis rieka Moskva, s druge stere se Aleksandrovski nasad, s treće rečena „ploščad“. Kremlu je slika nepravilnoga trokuta, obrubljena zidinami, visokimi 20 m., obsegom od 2 km. sa 18 tornjeva (башни, стрѣлницы). Zidine i tornjevi, premda su izgubili predjašnje obranbeno znamenovanje, drže se radi uspomene u najboljem redu. Kroz ove zidine vode u Kreml petera vrata: Spaskija, Nikolajevskija iz „ploščadi“, Tajnickija od strane rieke Moskve, Troickija i Borovickija iz rečenoga Aleksandrovskega perivoja. Na svaka od tih vrata privezane su historijske uspomene: na Nikolajevska unišle su čete tatarske Toktamuša, poljske Sigismunda III., francezke Napoleona, koji je dao čestimice razoriti kulu nad vratima, sagradjenu g. 1491. Na Troicka vrata, sagradjena u XVII. vjeku, izašli su Francezi. Njekada su okolo zidina bili duboki obkopi, koji su kašnje zatrpani i ondje izvedeni što trgovi što perivoji.

Razgledavši navedene znamenitosti na „krasnoj ploščadi“, odabrah unići u Kreml na „спаскiя ворта“, t. j. Spasova vrata. To je Kremlu „porta triumphalis“; a tomu značenju odgovara i njezino spoljašnje lice. O jednom i drugom boku vrata stoji po jedna „časovnja“, nad vratima slika Spasa, odkle i vratima ime, koju je car Aleksej Mihajlović iz Smolenska donio i ondje god. 1647. postavio. Prikazuje Spasitelja, pred kojim kleče narodni svetitelji Sergij i Varlaam. Slici se pripisuje čudotvorna moć, te joj se uz ostalo pripisuje i pobjeda nad Tatarima pod Mahmed-Gireiom (1526). Pred slikom visi velika uvijek goreća svjetiljka. I toranj nad vratima jest liep; donji mu dio sagradi god. 1491. talijanski graditelj iz Milana Pietro Solari, a gornji, ili upravo zvonik, Englez Gillowey godine 1626. Prama visu sa- užava se, obrubljen što fialami što stupovi. Ulazeći kroz prostrana vrata, i dok se sva debljina zidina prodje, primiećuje se jednak kano pred časovnjom Iverske Bogorodice pobožan prizor: svi si na ime mužkarci skidaju kape i šešire, te prolaze gologlavi, dok stupe u ogradu Kremla. Priča se, da je rečeni car tako posebnim ukazom zapovjedio i za kazan proti prekršiteljem ustanovio, da koji se ne bi odkrio, imade se pred spomenutimi „časovnjami“ sto puta pokloniti. Ele, ako je kada bio takav ukaz izdan, sada ga više ne ima; ali se svaki Rus, bez razlike stališa, pred ikonom i za prolaza otkriva, a sliedi ga svaki takodjer stranac drage volje, ako ne će da bude opomenut (vikom шаяна!). Nije bez razloga Rus tolikim štovanjem naprama „Spaskima vratima“ nadahnut. Prošlost je njihova istovjetna s prošlošću Kremla. Ova su prva odoljevala navalam neprijatelja. Ovima vratima ulaze carevi na krunitbu i prolazi

*) Miklošić: Lexicon palaeoslov. кремлѣ castrum russ, c. f. russ. крепость Befestigung, сукромъ dial. — кремль, кремль . . . кремль, кремль. Etymol. Wörterbuch a. v. kremen. Vgl. kremlъ.

Gimnazija u Vinkovcih.

sjajan provod svake godine na cvjetnicu. Ovuda je unišao lažni Dimitrije (1605), da mu bude godinu dana kasnije lješina onuda izbačena . . . Sve narodne svetinje nošene su i nose se u Kreml na „Spaskija vrata“.

Prešav zidine evo me u Kremlu, i to odmah na „Carskom trgu“ (царская площадь), gdje na lievo leži Voznesenski monastir, a na desno za nekoliko koraka stere se prekrasni vidik na golemi grad i na sav Kreml Krenusmo dakle najprije ovamo, jer je putniku takav pogled ne samo ugodan, nego i za orijentaciju potrebit. Bijaše prekrasno vrijeme; sunce sjalo, nebo vedro, toplota, premda polovicom rujna, kanona jugu. Imalo oko što vidjeti! Ali je vidik iz „Ivana velikoga“ još čarobniji; s toga ću ga odanle opisati.

„Moskvu nadilazi samo Kreml, a Kreml samo nebo“, kaže Rus. I zbilja, što je staromu Rimu „Capitolium“ bio, Atinam pako „Akropolis“, to je Moskvi Kreml, narodno i duhovno svetište. Ovdje je ruskomu narodu stariji dvor njegova gospodara, prepun, kako ćemo vidjeti, najdragocienijih spomenika i najmilijih uspomena. Ovdje je stari dvor ruskoga patrijarhe i patrijarkalna crkva. Odavle navieštaju zvona Ivana velikoga, da je ruski car zasio prijestol svojih otaca, i da prima vlast nad ve-

likom državom. Kreml je razmjerno malena čest Moskve, od „crvenoga mosta“ može se skoro sav u veoma slikovitoj perspektivi vidjeti*, a broji tek do 2.000 stanovnika, jer je veći dio prostora javnim zgradama zaposjednut. U obsegu naime Kremla ima i danas tri katedrale, 12 hramova, 1 časovnja i 2 monastira; tuj je na dalje velik carski dvor s nuzzgradami, tuj velika patrijaršija, tuj sinodalna i senatska palača, tuj arsenal, ogromne vojarne, državni arkiv itd. Sav Kreml jest nekim načinom veliki historički muzej Rusije, ali takav, da kano što sadržava spomenike prošlosti, nije izgubio značenja za sadašnjost i budućnost. Tok historije nije se ovdje obustavio. Ali s druge strane Kreml je ostalim dielovom druge prijestolnice izručio tekuće poslove gradjanskoga života.

Sada prelazim na pojedinosti.

(Nastavit će se.)

* Taj pogled prikazuje slika u „Vienču“ god. 1883., br. 1., gdje je s nastavkom u br. 2. potanki opis Kremlja od dra F. Celestina. Pošto je ovaj moj opis cjelovit dio putnih „uspomena“, ne mogu ga ovdje izostaviti, ako i budu oba opisa u bitnosti istovjetna, pošto govore o jednoj stvari. Čitatelja upućujem na sliku „Vienča“.

Ivan Rendić.

Piše A. Tentor.

Visok, bjeloputan, visoka čela, vedrih izbočenih očiju, malko bolestnih, kose u vis naherene, crne kao ugljen, debelih omašnih brkova, brade guste, koja zaprema obradak, krupna stasa, jaka struka — to vam je slika i prilika Rendićeva.

Rodio se je pod blagim južnim nebom, na Braču 27. kolovoza 1849., one burne godine, koja donie mnogo nova i mnogo suza Hrvatskoj. Otac zidar, koji milovaše to drago diete, slabo se trudio, da dade poletnoj duši dječaka prave hrane; njemu bijaše dosta, da žilavom radnjom i krvavim znojem prehrani svoje miljenče.

U mladjanjoj dobi uzeo bi Ivan kamen i rezao ga, kako mu je već sama narav dala dara. Pravio je igračke, koje su za čudo vele liepo izgledale. Ne mogavši jednom izpiliti kamena, kako je htjeo, uze susjedovu pilu, pa muči se danas, muči se sutra, dok ipak kamen napokon popusti. Ali pila ostade izkvarena, da ne možeš gore. Koliko suza . . . a i koliko batina, jer je otac morao susjedu pilu platiti.

Badava sva okapanja, badava sve zaprieke — Rendić bijaše rođen umjetnik, pun dara i žara. Priproste nezgrapne igračke, izradjene bez dlieta, bez ošttrila, bez škole, odavahu u Rendiću velik duh, rođen, da proslavi sebe i Hrvatsku.

Slučaj htjede, da se je za njeko vrijeme sustavio

na Braču, i baš u Supetru bogati za tada pomorski kapetan i brodovlastnik Florio. Ovaj pokupi igračke maloga Ive, uze i njega, te ode u Trst. Ivu ostavi kod rezbara Marascottija, a igračke odnese na ogled u akademiju liepih umjetnosti u Mletke. Nemalo se začudiše učitelji liepih umjetnosti u Mletcih i rekoše namah, da je dječak nadaren, i da će se jednom uspeti do prave savršenosti.

Mali Ive nije o svemu tome ni sanjao. Pometao je dućan Marascottija i gladio drvo — ali badava, to drvo je previše krhko i meko za njegovu željeznu volju; — pa to drvo i sagnije, a on bješe rođen za neumrla djela.

Sve je liepo i dobro, ali odakle novaca? Riedkom požrtvovnošću, koja će se častno spominjati u poviesti hrvatske umjetnosti, riešio se je kapetan Florio, da izškola svoga dragoga Ivu. Na svoje troškove posla ga u Mletke u akademiju liepih umjetnosti.

To bijaše god. 1866. Ne može se premućati okolnost, da je Tršćanska čitaonica dala koncerat u Rendićevu korist. Ali gdje su ljudi, da podmire velike troškove, gdje hrvatski meceni, da podžare plam u duhu Ivanovom, gdje vlade, da podupru taj genij, koji će za čas uzveličati ime i slavu hrvatske otačbine? Osim vladike Strossmayera sve muči, sve ponosom gleda na liepoga mladića, ali nitko da mu pruži ma samo jedan dinar u prazni

tobolac. A i vlade, čvrsto se držeći oficioznoga principa: quod non est in actis, non est in mundo, ne povjerovaše jadniku Ivi, dok ih nije začarao sjajnim svjedočbami svojim

Prva bješe dalmatinska vlada, koja mu doznači stipendij — onakav, kakav je običan u nas — od kojega nije mogao ni živiti ni umrijeti.

U to je doba Rendić prešao u novu fazu života. U Florija bijaše liepa kćerka, puna ženskih kriposti, skromna kao majčina dušica, uzrasla i odgojena u kući. Ljubav i ništa drugo nego ljubav obujmi krilati duh mladića, koji je iz stotinu drugih razloga obilazio prag Florijev, samo da Florio ne sazna tajne. I tako bi prikrita iskra, koja je plamsala u ta dva žarka srca. Tko da ne uzljubi onu simpatičnu sliku, kakav je Rendić, koga da ne zaludi onim žarkim pogledom? Pa primetni medenu rieč u one svedjer smiešeće se usne, ulij malko više ljubkosti u onu ruku, stvorenu da stvara čudesa — električna iskra je gotova — strast, plamen ili ljubav je naravska posljedica.

Diskretnosti radi ostavljamo tu ljubav; — bit će kradljivaca, koji će podkrasti i umjetno podmetnuti što šta, pa ti tako zvani novelistice i romancieri rodjeni su za te zadjevice; — recimo samo, da nije potrajalo dugo,

a da ta ljubav ne postane konkretnim činom. Gospodja Olga Rendić, koja je još i sada uzdržala fine poteze mladenačke ljepote i skromnosti, jest kći najpožrtvovnijega hrvatskoga mecene, Florija, kojemu Hrvatska mora zahvaliti, da joj je probudio veleum Rendićev.

U Mletcih prokuburio je Rendić nekoliko godina uz stipendij dalmatinski. Dobivši zatim još stipendij od hrvatske vlade ode u Firencu, tu kiparsku Atinu, gdje je kod najvećega učitelja kiparstva Dupréa sproveo pune četiri godine. Rendić je Dupréa upravo začarao svojom vrsnoćom. Dupré ga tako zavoli, da ga je smatrao svojim djetetom i ponosio se s njime kao najboljim svojim učenicom.

U Firenci upozna Rendić onu svetu dušu, Nikolu Tomasea, koji mu se je čudio i obožavao ga — jer je kao i on bio Dalmatinac. Rendić zalazio je često u kuću velikoga talijanskoga književnika, te se je u toj kući upoznao gotovo sa celim umjetničkim i književničkim svetom mlade Italije, koja je tada baš slavila svoj uskrs. U Firenci podpomogao je Rendića takodjer vladika i mecenas hrvatski Strossmayer, koji ga bješe već odprije zavolio.

(Svršit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Zadnja počast. Po bakrorezu C. Medovića. Kroz liep niz godina živjeli su s njime sred tihih manastirskih zidina, daleko od svjetske vreve i buke. Ljubili su ga, jer je bio vriedan ljubavi njihove. Al sad ga više ne ima, te mu braća po Bogu izkazuju zadnju počast vodeći ga na vječni počinak. Glavom im se vrze „Hodie tibi, cras mihi“, pa onako strveni, sluteći sami skori konac svoj, gotovo mehanički i tromo koracaju pred liesom druga svoga. Ne mare za znaličnu svjetinu, koja ih okružuje, ta oni su se već davno rastanuli sa svetom i slavom njegovom —

Ovaj prizor kaludjerskoga života prikazao je hrvatski naš slikar o. Celestin Medović vještom rukom, i to u bakrorezu. Premda se naš snimak ne može srazmjeriti s izvornikom, ipak će ta slika i vještaka i nevježu u velike animati.

Gimnazija u Vinkovcih. Pokojna krajiška vlada, kad je ćutila, da su joj dani izbrojeni, htjela je da hrvatskom narodu ostavi trajan spomenik, ne bi li tako laglje zaboravio na stoljetne patnje svoje. Poimence ide slava baruna Molinarija, koji je neumorno nastojao, da krajini dade ono, što su joj prijašnji vjekovi kratili. On snovaše mnogo te mnogo, kako bi Savu uredio i Posavinu osušio, kako bi izgradio gvozdeni put od Zemuna do Siska, te tako zaboravljenu i zanemarenu krajinu kulturno podigo; ali sve krasne osnove njegove ostadoše samo na papiru. Jedno mu ipak podje za rukom: on osnova u krajini mnogo škola i pučkih i stručnih, a uz to posagradi za te škole krasne zgrade, kakimi se riedko koja zemlja može ponositi.

Njegovimi stopami podje i nasljednik mu barun Franjo Filipović, koji g. 1878—1879 dade podići upravo krasnu zgradu

za gimnaziju u Vinkovcih. Ovu gimnaziju prikazuje naša slika u Viencu.

Vinkovačka gimnazija postoji od g. 1779, kad bi iz Petrovaradina onamo prenesena.

Književnost.

Hrvatska. „Matica dalmatinska“ izdala je ovih dana krasnu knjigu S. Smilesa „Štednju“, koju je preveo poznati književnik Nikola Šimić. Smilesove knjige spadaju medju najbolja popularna djela, pa su prevedena gotovo na sve evropske jezike. Matica je dalmatinska već izdala Smilesovo djelo „Značaj“ u prievodu Despotovu, a sad evo podaje u liepu ruhu drugo isto tako vriedno i valjano djelo o štednji. Mi ovu praktičnu knjigu što toplije preporučamo našoj publici, jer će u njoj zbilja mnogo zdrave i korisne pouke naći. A preporučamo ju tim više, jer štednja laš rije — kriepost Hrvata.

Česka. Nakladom I. Otta u Pragu izišao je novi svezak Salonske biblioteke, u kojem nahodimo „Litevské črty“ Edvarda Jelinka. Jelinek je na glasu sa svojih putopisa, pa i litavske crte pokazuju, koliko je u njega talenta za ovu književnu struku, od koje se danas veoma mnogo ište. — Julije Zeyer, poznati pjesnik česki, objelodanio je nedavno novo pjesničko djelo „Čechův příchod“. O dolazku Čeha, pa o najstarijoj poviesti i mitologiji starih Čeha znademo iz poviesti dosta malo, a i ono što se pripovieda, zavito je u priču. Tim je šire polje puklo pjesničkoj mašti u djelu, gdje ne tražimo toliko historijske istine, koliko pojetičnu. Zeyer je nedavno pokušao pjesničkom intuicijom razjasniti tamnu starinu naroda

svoga u pjesmi „Vyšehrad“, pa možemo Čechův příchod smatrati pjesničkim dopunskom pomenuta djela. Pjesnik je liepo upotrebio, što je našao u narodnoj tradiciji, te stvorio djelo, koje se daje ugodno čitati.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 19. svibnja gledali smo za naše občinstvo novu komediju staroga dramatičkoga tvorničara Scribea. „Kleveta“ je naslov toj novini. Bila bi kleveta, kad bismo rekli, da nas se je ta novost manje dojmila nego famozni „dr. Klaus“, akoprem time ne velimo, da nam se sviđa, što je uprava dala prevesti zastarjelu komediju. Drama bi imala satirom žigosati klevetu. Zadaća jamačno hvale vrijedna, ali u ovoj formi, kako je to Scribe učinio, možemo mirne duše reći, da je cilj promašen. Stara je mana ljudstva, osobito krasnoga spola, kleveta. U Scribeovoj komediji klevete sve, što diše i žive, jedno o drugome, a malne svi o ubogoj Ceciliji, kojoj medju tim kleveta nije ni malo naudila, nego joj još pomogla, te se je otresla Luciena, kojega nije ljubila, pa se udala za ministra predsjednika Raymond, koga je htjela. Što je dakle moral Scribeovoj „Kleveti“? Da može kadšto kleveta i koristna biti, a očito je, da je išao za sasma drugim ciljem. Karakteristika je pojedinih lica nejasna, a zaplet malo ne nikakav. Rek bi da je to rpa medisanca kupalištnih, malo začinjnih francuzkom duhovitošću, načičkana kojekakvim efektim causerijama, koje se za rep hvataju jedna drugoj, kao mlade mačke. Prikazivanju bismo imali takodjer zabaviti. Akoprem je Raymond g. Mandrovića bio inače podpun Scribeov Raymond, ipak je bila njegova maska prestara za prijatelja Lucienova. G. Fijan bijaše u neprilici, što da učini od dosadne uloge. Cecilija gđice M. Freudreichove nije mogla osvojiti občinstva. Nije to partija za živahni temperamenat gospodjice, kojoj će kao Nanoni biti malo premica. Gđici je Grbićevoj bolje pošla za rukom partija Hermione, jerbo više pristaje naravi njenjoj; samo smo se čudili igri obrva gđičinih, kojom ona odavaše duševni nemir. Guibert g. Milana nije bio tip pariškoga eleganta; ma bio on samo novčar, opet nije karikatura iz „Kikerikija“ — bečki „strizzi“. Prevršivanje u ovakim, već po samom piscu donjekle karikiranih tipova može biti gaudium našem Olimpu, ali ostalo občinstvo ne vjeruje, da medju pariškim bonvivantima, ma kako glupi bili, imade takvih eksemplara bez chica i ponašanja. Spomenuti nam je još Coqueneta gđina Sajevića. Mi bismo rekli, da je gđin Sajević najbolje uspio, jer je stvorio upravo originalnu figuru dieppskoga malogrđjanina. Coqueneta je Scribe još najbolje od svih lica u komediji izradio. Od ostalih manjih partija spominjemo gđu Sajevičku, koja je bila veoma dostojanstvena markeza, Belleau g. Žagara bio je tako bezprikoran, kao i njegove biele hlače; toga ne možemo reći o gđinu Stojkoviću, koji se na pozornici vlada kao diletant, te bismo prije vjerovali, da je g. Stojković glumio palincegera, a ne činovnika u ministarstvu vanjskih posala. Rumen je bio dosta — to mogu svi očevici posvjedočiti, nu to nije dosta za markeza. Občinstva je bilo u glumištu dobrano, ali se nije moglo razigrati, premda se dvie i pol ure klevetalno na pozornici.

Svaštice.

Wagner o drami. Akoprem se Wagnerovo ime često spominje, opet imade — bar u nas — malo ljudi, koji znadu, kako Wagner opravdava reforme svoje, kojima je umjetnosti glazbenoj probio nove putove. U knjizi „Opera i drama“ razpravlja Wagner o tim reformama. Najprije tumači postanje talijanske opere, pa dokazuje, kako je naslijedila sve grieh formalistične drame francuzke i talijanske u ono doba. Talijanska je opera

na nenaravnom temelju, za to je treba srušiti, pa sazdati novu operu, koja ne će biti absurdum. Evo kako pomišlja Wagner, da se preustroji opera. Napoleon je Veliki njekom zgodom rekao Götheu: „Što je starini bio fatum, to je modernomu svijetu iza gospodstva rimskoga — politika“. Fatum je Greima bio nutnja nužda, kao što je nama država, politika — vanjska nužda. Edip nezalica ubije oca svoga i nezalica se oženi majkom svojom. On nije sagriješio prirodi, jer inače ne bi imao djece, nego se ogriješio o društvo, o navike ljudi, o državu, koja se može smatrati abstraktnom navadom. Tako je i Antigona žrtva države; Antigona ljubi brata, pa ne može srcem ponieti, da joj brat ne ukopan leži. A s te ljubavi propada Antigona, jer je država zabranila ukopati izdajicu. Antigona nije kriva, što je sestra toga ubojice. Gledajući stari Grei, kako propadaju Edip i Antigona, nisu znali kud ni kamo, nego pomišljahu, da je svemu zlu kriv — fatum. S njega propada individualnost čovječja, kad se sukobi s društvenim navikama ili s državnim odredbama, na prosto — s politikom. Grk još nije mogao razabrati, da je pravim krivcem politika, koja se prečesto protivi prirodnim principima individualne slobode. Mi smo pretekli starinu, pa znamo, da je samo politika kriva, što propadaju mnogi ljudi radeći po individualnoj slobodi. Država ne pita, je li ova ili ona odredba prema prirodi čovječjoj, nego zahtjeva, da se njena volja vrši, a nadje li se koji drznik, te se opre volji njenjoj, neka mu nestane traga! Kako je to opasno za napredak čovječanstva, veli Wagner, toga ne treba napominjati. S toga je posao umjetnosti, da uništi politiku i oslobodi individualnost čovječju. Individualizacija je postulat budućnosti. A to će postići umjetnost samo mišlju, a ni malo čuvstvom. Za to se mora drama, najznamenitiji dio umjetnosti, razumno doimati slušatelja. Budući da je umjetnost zadata, da izvojsi individualnu slobodu ljudi, a razbije krute verige državne, najbolje će uraditi pjesnik, ako odabere gradju za dramu u mitologiji. U mitologiji se prikazuje čovjek onakav, kakvim ga je narav stvorila. Na njemu još nema ni traga konvenciji, ni drugim zlim plodovima političkoga života. Pjesnik će pače upotrebljavati i čudesa, kojih je svaka mitologija puna. Ova čuda nisu dogmatička, nego su organska, jerbo su produkt primitivne još naravi ljudske. No kad smo se već povratili u primitivno doba čovječjega roda, gdje najčišće probija prirodno osjećanje naravi ljudske, kako ćemo najzgodnije i najvjernije prikazati ovo naivno shvaćanje mitologijskoga čovjeka? Govorom ili glazbom? Wagner veli glazbom. Jezik se razvio od melodija. Materinje su grudi jeziku — melodija, a mlieko — ton. Tako je bilo u najstarije doba. Čovjek nije govorio, nego više pjevao. Od toga je po malo postajao govor. Najzad se usavršila prava proza, koja je pravo pravcato čedo konvencije, politike. Dramatiku se dakle valja vratiti k staroj tonici, k onome tonskome jeziku, jer se naš današnji moderni govor znamenito udaljio od onoga starinskoga pjevanja. Taka je bila drama starih Grka, take drame treba i nama, veli Wagner. Dakako taka drama ne smije da bude koketa, kakva je francuzka opera, ni onakva dekla, kakva je opera talijanska, nego nek bude prava žena, idejal prave ljubavi ženske, prototip prave individualnosti ljudske, kao što je bila Antigona.

Nova ruska ekspedicija u Sibir. Dokle učenjaci drugih evropskih naroda izpituju Afriku i Australiju, dotle Rusi imaju dosta široka polja za naučno izpitivanje Azije, kako srednje, tako i sjeverne. Čitalačkome su svijetu jamačno poznate znamenite zasluge, što si ih je stekao za znanost ruski pukovnik Przewalski svojom ekspedicijom u srednjoj Aziji, osobito u Tibetu. Sad pak carsko rusko geografsko društvo sprema poveliku znanstvenu ekspediciju, gdje će mladji učenjaci imati zadatak, da prouče Sibiriju poglavito s etnografskoga i ekonomijskoga gledišta. Ova će ekspedicija trajati pet godina.

Sultanija. — Fiškalova izповied. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Ivan Rendić. Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 5. lipnja 1886.

Br. 23.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

Bilo jednom o pokladah. Šimica je tri dana u zatvoru ležao, jer je na mrtvo ime izmodrio Magdu. Bila je deseta ura večeri. kad se pop Ive rastao svojom mjericom i vraćao kući. Bila je ružna, zimska noć. Niz strmu senjsku dragu odtisnula bura svoj mah pa obmotav senjske kuće vijala kroz tiesne ulice, pa fijukala, šumila, grmila, cičila tuda povlačeći se k moru, gdje se nad bielim vrhom visoko morski dim prašio. Suhi crkovanjak omotao se preko ušiju u debeli kaput i hvatajući se zidova, otimao biesu bure. Došavši do crkve, opazi u svjetlu gradske uljenice hrpu ljudi i žena, kojim je vjetar nerazumljivu viku niz ulicu nosio. Pop stane, žmirne, izvuče tanku glavu iz debela ogrljaka, načuli uši i podje k ljudem.

- Šta je, susjedi?
 - Dobru večer, pope Ive! Idemo u magistrat. . .
 - Šta, šta? prekine Ive. Stante amo u zatišje. Šta se dogodilo? pitao zavukavši se pod zid.
 - Šimičino diete. Njega su zatvorili, a mati zatvorila kuću i ostavila diete samo. Od jutros cvili u nutri, da je milosrdje slušati.
 - T', t' — kimaše pop Ive glavom. Njega zatvorili?
 - Tri dana. Danas u podne imao izići, al ga nema kući.
 - A Magda?
 - He, ona! Ima tu grčkih i talijanskih brodova. . .
 - Jadno diete! Ajdmo, da vidim, pohiti pop Ive.
 - Vi bi smjeli u kuću, al mi se nismo usudili.
- Šimica je vrag, potari ga sveti križ!
- Ajdmo, ajdmo, uvuče se crkovanjak preko nosa

u topli kaput i podje uz uzku i tamnu „Goricu“, gazeći oprezno po razrovanu, kamenitu tlu.

Došavši do niemčeve kućice, stane pred vrata, nasloni na nje uho i čekaše, da čuje glas. U nutri je bila tama i tišina, samo je bura grmila, tresući klimavom kućicom i lepršajući podrtime papirom na uzkom prozorčiću.

— Zaspalo je, reče njetko.

— Pst!

Iz kućice se čuo izmoren, mukao, otegnut dječiji glas

— Otvorite, reče pop Ive, pritiskujući se o vrata.

Dva čovjeka uprieše, nešto škrknu, a iz kućice zine prazna tmina.

— Eto, eto, pope Ive, doniet ću vam uljenicu, da vidite, reče susjeda Vice i odleti vraćajući se za čas uljenicom u ruci. Napališe svjetlo pa otvore sobna vrata. Jedva je pop u sobu koračio, ovije mu se nešto oko noge. Bilo je diete boso, odjeveno samo u blatnu košuljicu.

— Gladan, gladan! stenjalo diete uprvši oči u popa Ivu i stisnuvši grčevito ručice oko njegove noge.

— Jadno pile, ne plači, tješio pop sagnuvši se djetetu, koje se treslo od zime i stenjalo muklo: gladan, gladan!

— Vice, imate li kap mlieka u kući? Na, na šesticu, vi ćete si u jutro kupiti drugo. Podgrijte malo, done-site žeravice, da se diete ogrije, i rubac, da ga zamotamo; samo brzo, draga Vice.

Dok je Vice odtrčala, podigne Ive djetesce u naramak i umota ga pod svoj kaput.

— O bestia, bestia! Vidiš: na prozor puše, a diete — od jutros, velite?

— Od rana jutra cvili, pope Ive.

— I nitko da bi mu prišao?

— A tko? Otac mu u zatvoru, mati po netragu —

— A vi? Bestije svi do jednoga! Sram vas bilo! To je kršćanska ljubav? Za to vas učim Božje zapoviedi? I Luka! U bratovštini, u procesiji. na misi, na blagoslovu, svud se pleteš oko crkve, a tu ste pogani, Turci — sram vas bilo!

— Nemojte, pope Ive, nismo mi krivi! Vi ne znate Šimicu; da koga u kući zateče, zlo, a ne možete mu u brzo reći, po što ste došli.

— Muč! Bestije, lutorani! mrmljao pop Ive, zaklanjajući na svojim prsima prozeblo diete.

U to se vrati Vice, noseći u ruci lončić toploga mlika, a za njom druga žena sa zdjelom žerave i s naramkom drva.

— Vi Vice zagnite diete, pa ga nahranite, vi Mare naložite u peć, a ti Luka krpaj prozor, razdieli pop Ive posao. Svatko ulovi svoje, a dobri starčić vrtio se oko djeteta, pomagao Luki krpiti prozor, pa puhao s Marom u žeravicu, dok ne planuše drva. Vice nadrobila u mlieko kruka, a djetesce jelo grabeći lonac, kao da će svu hranu na jednom u se strpati.

— Sirotica, jedna sirotica, gladio pop Ive diete.

— Eto mu matere, reče njetko, a na vratima se pokaže žena svietlećih očiju, upirući se jednom rukom o zid. Izgledala je plaha, a bila je — pijana.

Pop Ive stane, prekrsti na leđjima ruke i tri put progutne rieč, stiskajući tanke ustne:

— A? Vidiš li? Ti mati — je l'? Od jutros diete samo, a gladno, a golo na zimi, na ledu! Ti mati? Uh, prokletstvo Božje na te, bestijo! Gdje ti je srce, gdje duša? Nemaš je, vragu si je prodala, nesretna ženo! I mene će Bog, nikad mi ne će oprostiti, što sam te u sveti zakon uveo. Da mi se je prije ruka osušila! Vrag će te, vrag, već je za te ražanj zaoštrio. Zato ti je Bog diete dao, da ga moriš gladom, ubijaš zimom, a pod tvojim se srcem začelo! I umrieti je moglo diete, a ti? To sam ja učio, to su Božje zapoviedi? I mačka hrani svoje mačice i kuja hrani svoju štenad — a ti! ubijaš jedno pile, Božji stvor, kojemu krila andjeoska na ramenima rastu. Zmijo, otrove! Pijana si, iz tebe rakija zaudara! To je sveti sakramenat ženitbe: Muž u zatvoru, žena u lokilu, a diete u kući umire od gladi i zime! A? Sodoma i Gomora! Striela Božje kazne udarit će u nas, a najprije u te, viško i otrove — zaleti se pop Ive i gurne s dvie šake pijanu ženu.

Magda se stisne i prinese okrajak rubca na oči kao da će plakati.

— Je l' Magdo, ne bojiš li se Boga? nastavi pop

tiše. Ne misliš li na svoju dušu? Magdo, Magdo? Ruka je Božja dobra, daje puno, al pedepsa ljuto. Magdo, osviesti se, budi žena, budi mati! Zar nije ovo sirotče kap tvoje krvi? Priljubi se svomu djetetu, odgoji ga u Božjem strahu; kad ostariš, imat ćeš štap, da se o nj nasloniš. Još jedanput, Magdo: Budi žena, budi mati, a tako mi svetoga ovoga ruha, ljuto ću proti tebi pravicu sabrati, ako još jednom čujem, da si diete zane-marila. Mir Božji neka je u tvojoj kući — amen! blagoslovi pop Ive i izidje iz kuće, a za njim susjedi kimajući glavom.

— Luka, reče na ulici pop Ive, podji sa mnom do magistrata, da se popitamo za Šimicu.

Dodjoše u stražarsku sobu, gdje su si tri stražara uz vrč vina i talijanske karte noć kratila. Vani je bura i zima, nema po ulicah ni krštene duše — a hajduka u Senju nije bilo nikada.

— Hvaljen Bog! pozdravi pop Ive.

Stražari sakriju karte i ustanu iznenadjeni. Riedko ih je tko u to doba bunio, a pop Ive doista nikada.

— Čujete li, ljudi, kad ste pustili Šimicu iz zatvora?

Stražari se pogledaše.

— Ti si ga pustio, reče jedan obrativ se k drugomu.

— Ja nisam; meni nije nitko zapovjedio; valjda on?

— Moja je služba od večeras, izpriča se treći.

— Ni ti, ni ti, ni ti, a Šimica sjedi i sad. I vi ste ljudi! A plaću dà, a vino dà, a karte dà, al služba ne! Niemac, je l'? Briga za nj! Ne može tužiti nikomu, da ga držite i tri mjeseca mjesto tri dana, on misli, da tako mora biti. Vi kršteni ljudi? Gori ste od njega, velim vam, sto puta gori! Sad ga pustite, a sutra ćemo govoriti dalje — i laku noć!

Stražari pogledaše bielo za popom čovuljkom, koji je tankima nogama žurno preko hodnika prebirao.

U to vrieme sjedila Magda kraj peći zamišljena potreskajući nogama i dobacujući kadkad ljutit pogled na diete, koje se stisnulo u kutu, pa zaklapalo očiće otimljući se snu, kao da čita na majčinu licu onaj bies, u kojem ga je toliko puta nemilo tukla. — Vidila je već u kasno doba na prozoru Šimicu; valjda su ga dulje pridržali, pa se vrati slobodna u okrilje buke, plesa, vina i pjesme. Mornari riedko izlaze na kopno, ali kad izidju, onda siplju novac kao kišu, a gdje je novaca, tu je veselja, tu je života. Kako ne bi to Magda zamienila s onom odrpanom kućicom, u koju se ledena bura cvileći protiskuje. Diete ima slame, spava, a u snu ne osjeća ni gladi. Vraćala se kući, noseći u džepu komad kruha, da nahrani sina. Pamet joj se valjala kao i tielo pod nestalnima nogama. Možda bi ju kadkad i zabolilo u srcu, al ovaj smiešak na pijanom licu govorio je: neka i gospodska djeca znadu, šta je sirotinja! — Ona se sladko osvećivala djetetu za gospodski grieh — jer

su gospoda jedno drugomu u okrilju, a Bog zna, što bi nesmiljeni sudac Herman od nje, da njegova prijatelja Antonija uznemiri. Bog visoko, car daleko, a gospoda još dalje!

— Pa pošto si došao na sviet ti, nesrećo moja! Oko tebe se kupi Senj, pijani mi pop prodiče, pa šakom na me... Nakazo! Kopile! vrisne mati na diete, a ono se stisne uz zid i zaplače iz svega glasa.

* * *

U to doba trgovao u Senju star Talijančić. Bilo u njegovom dućančiću rakije čiste, pa miešane sa šećerom i s mirisom, a sviet dolazio vjerujući, da je Talijanovo piće dobro za zdravlje i okrjepu. Dobilo se tu i vina i poslastica, mesa i sira, ribe sušene i slane, talijanskih salama i brvatske butine. — Talijančić je, riečju, svega držao, što je znao, da će lakomu i vinom razigranu svietu novac izmamiti. U kasnoj noći, često i u zoru vidjalo se svjetlo u Talijanovu dućanu, a stražari su na to svjetlo žmirili, jer su se tu i sami, batinajući kroz grad, čašicom kriepili.

Te noći sjedilo kod Talijana maleno društvo. Bijahu to Talijanovi zemljaci, pomorci, a uza nje domaći čovjek, koji je po svom „sansirskom“ zanatu i sa domaćimi i s prekomorskim trgovci i kao brat i ko krvopija živio... Pred društvom bijaše vojska praznih boca, a Talijan se vrtio oko stola i napinjavao iz petnih žila, otvarajući sladka i pjenjušava vina. Društvo bijaše razigrano i rumeno, govornjivo i veselo.

Bilo je već blizu po noći, kad je njetko pokucao na vrata, a gospodar potekao i otvorio. Udje niemac blatan, otrcan, tresući se po svem tielu od zime. Smiešeći

pokloni se gospodi i pruži gospodaru srebrnu deseticu. Talijančić mu dohvati čašu rakije, a niemac ju iztrese na dušak.

— Nalijte mu još čašu, javi se sansir iz gospodskog društva, koje je gledalo polunaga čovjeka, kako pohlepno pruženu mu rakiju izpija.

— Još jednu, javi se drugi, još jednu, doda treći, a niemac pio, smiešio se, kimaio glavom, pa sjeo i buljio u punu čašu. Naglo iztrese i posljednju čašu, pa pohiti na vrata i pobere se iz dućana.

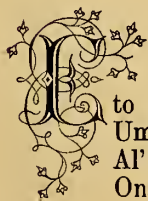
Nemilo se nadula bura ulicom metući Senj. Niemac se stisnuo, a bura veselo igrala s onimi krpami, puzeći bridko po njegovih golotinjah. Žurno hitio kući, dokopao se uzke, tamne ulice, upro proti buri i našao se pred svojom kućom. Kroz zaliepljeni prozor vidjelo se u sobi slabo svjetlo. Niemac se nadigne, al nije mogao vidjeti ništa. Udje na širom otvorena vrata u kuću, otvori sobna vrata i stane. Pred njim udarala Magda nemilo po djetetu, kojemu je iz nosa kapala rumena krv. Niemcu skoči u lice krv, rikne i baci se kao zvier na ženu. Ona jaukne i zakopa mu prste u lice. Niemac se otrese, obazre po sobi i dohvati kraj peći drvo. Visoko ga podigne, zamahne, udari — glava zazvoni, a Magda pobliedi, zavr-luda i sruši se na tle. Ko biesan nadnese se nada nju niemac i udaraše drvom po ženi, dok se poznala u krvi i razmrskanom mesu glava. — Stane, jaukne, baci krvavo drvo od sebe i izleti na vrata.

Ružna bila noć; bura bjesnila, a proti njoj bježalo niemo, otrcano čeljade i tražilo u kamenitom senjskom brdu mira, što mu ga oteo grad.

(Nastavit će se.)

Umovanja J. Sundečića.

LIII.

to danas i kaljava metla
Umie da se uražnji i prči;
Al' dok drži da drugoga čisti,
Ona sama gnjusi se i mrči

LIV.

Hartija je ciene, a ciene su pera:
Pa hartija trpi sve što s' po njoj drlja;
Al' ko ne zna pisat umjetno i svjesno,
Taj mastilom grdno t-k hartiju mrlja.

LV.

Sve da i jest nešto čudno; — al je
danas tako:

Mrav i pljeva laćaju se pera i papira,
Pa glupovi iznose se na bjelodan lako
Bez svakoga ljudskog stida i ljudskog
obzira;

Al' kad mogu drečiti se prcorepi jarci,
A jer ne bi dugouhi revali magari?

LVI.

Kad si sliep,
Podvij rep:
Pa u ono nipošto ne tiči,
Što nikako tebi ne priliči.

LVII.

Bolje nam je poginuti
Na najgoroj mucij:
Neg sramotnim bit orudjem
U tudjinskoj ruci.

LVIII.

Prodaj pero — prodao si dušu;
A sa dušom tudjinu u vlasti:
Domovini i narodu svome
Moraš postat kovačem napasti...
Bolje tada, da s' ni radja niesi,
Neg da taki svladaju te griesi.

LIX.

Kad pazariš čast,
Ti tek drugom pružaš ruku,
I daješ mu vlast
Da on s tobom zbija bruku.

LX.

Uhoda je vrlo oštra oka,
I do čuda pretanašna uha:
Najsvetija njoj je stvar na svietu,
Komadina zlostečena kruba.

LXI.

Ako je tát,
Da ti je brat,
Daj se u bieg,
Kloni se njeg.

LXII.

Krv narodnu koji krađe,
Svetokradjem ruke skvrni;

*

Crn je djavô; — al' taj zlica
I crniji je neg vrug crni...
Grieh je manji tom na duši,
Ko ponese sa oltara:
Neg onome nebožjaku,
Koj' narodnu krv pohara;
Oltar prašta svake zlosti:
Kad zadavi — krv ta prosti.

LXIII.

Ljudski jezik rieči nema,
Kojim bi se anatema
Složiti dala — protiv zlici:
Svog naroda izdajici.

LXIV.

U mjedi je žuta boja,
I u zlata žuta isto;
Al' se mjeda rdja hvata,
A zlato je vazda čisto.

LXV.

Tražiš ženu: — boljega miraza
Do poštenja kod žene ne traži;

Hrpa blaga pri prstu obraza:
Kolik iskra spram suncu ne važi.
Kraj poštenja, — svaka kriepost ina
Najlakše se u ženi razcvati;
Pa joj svaka njezina rabota:
Svijetli se i zlatom se zlati.

LXVI.

Danici se prva hvala
Medj' zvjezdama daje:
Što danica medju zvjezdam
Najčarnije sjaje.

LXVII.

Bila ljepša nego raj,
Bila sladja nego med:
Žena gubi ženski sjaj,
Kad je njeno srce led.

LXVIII.

Kad jabuku vidiš s dvora,
Da je zdrava i rumena,
Odma misli i na crva,
Možda u njoj već skrivena.

LXIX.

Skromno nježna ljubica
Pod trnje se vere:
A smraduša ističe se
Svakom, da ju bere.

LXX.

Poroci su crna kuga,
Mi smo paćenici;
Oni kruti mučitelji,
A mi mučenici;
Stiskuju nas oko grla,
I dotlen nas guše,
Dok nam proz nos ne istisnu
Iz njedara duše.

LXXI.

Što je alem čišći,
Tim divnije blista;
I što čišći: — viša
Njem' je ciena ista.

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

XXIII.

Djak je toliko osokolio Stipana, da ne mogaše ni misliti drugačije, nego da će mu Pavka biti ženom. A kad i Šime počeo Pavku nagovarati, da podje za nj, nije Stipan više ni dvojio. Nu Pavka se nadje u najvećoj zabuni. Još joj nije zacielila rana, zadana smrću Marijanovom, a već nastupi druga tuga za premlom Jurkom, za materom nesudjena joj druga, — i eto ju saletiše sa svih strana, da podje za Stipana, koga je Marijan mrzio i prezirao za života, s kim se pobio i koga joj brat Stanko prezire. Danju i noću razmišlja Pavka, čas misli, čas suze prolijeva, a nikoga nema, pred kim bi se izjadala. Pred Stankom ne smije a pred tudjima se stidi. Janja joj jedina tješilica, ali i ona, slušajući svoje roditelje, nagovara Pavku: „Podji za Stipana!“ Pavka bi zamišljena sjela u šljivik i promišljavala o svojoj sudbini. Tajna bol žeže joj srce. Jedna joj je misao u planini u zelenoj dubravi, gdje joj dragi poginuo, a druga na groblju, gdje počiva ona dobra, blaga i mila Jurka, koja no ju ljubljala ko rođena mati. U takovih bi mislih napola usnula, a u snu joj se pričini, da je došla planini na vis. Tamo križ nad grobom Marijanovim, a ona ode da nabere gorskoga cvieća i zelenila, da splete vienac i ukrasi križ, načinjen od dva suvarka. Pred njom leži Marijan probijenih grudi; krv mu poskropila bijelu košulju, i ko da čuje njegov glas: „Pavko, nikada te zaboraviti neću!“ Iz sna se prenu — hoće onako još snena da mu pohiti na grudi; — ali svega joj nesta izpred očiju, tek vidi tamne daske

oko studenca, iz koga joj mila ruka Marijanova stotinu puta vode zahvatila. Ustane, podje u cvjetnjak, ubere ruža i cvieća, pa savije dva vienca. Ponese ih na groblje, jednim nakiti križ na grobu Jurkinu, a drugim na grobu majčinu. Stotinu „otče naša“ izmoli, izjada se plačući i jecajući, i tek u prvi suton krene kući, ponješto utješena vlastitom borbom.

Pavku okružavahu osobe, koje je najviše cijenila, zato se njihovim savjetom nije mogla odrješito opirati, ali ne htjede na svaki ni pristati. Stipan je lukav, te umije prikupiti mnogo prijatelja, ko što su Šime, Šiminka, Mate, Manda i Martinka. I ujaku omilio Stipan od onoga vremena, kadno je Jurka na umoru bila. Stipanova pri-gledanje i tetošenje oko bolesnice, a po smrti njegov mar, da se pokojnica što dostojnije sahrani, to sve učini, da je Stipan postao najednom pažen u celom Pobrđu. Jedini Stanko osta mu kivan neprijatelj, te ne htjede ni čuti o tom, da Pavka podje za onakova bekriju. Više puta je Stanko odrješito rekao Pavki, da joj je bolje metnuti glavu u prociep, nego li poći za Stipana. Ježila mu se kosa, kad opazi, da je osamljen, jer svi ostali upućuju Pavku protivno. A gotovo se poboja kada začu, da i Manda radi da mu sestra podje za Stipana. Mandu je Pavka kao krstnu kumu i slušala najviše, jer joj pokojna mati na samrti izruči djecu s riečmi: „Kumo Mando, nikoga nemam, do li Boga i tebe kano krstnu kumu moje Pavke, pazi mi djecu, pazi, u čiju ćeš kuću Pavku opremiti!“ Ove rieči vrzle su se mozgom Stankovim; znao je on, da je Pavka pobožna i poslušna i

da joj je u srcu utisnuto uvjerenje, da tko ne sluša svojih starijih, taj ne sluša ni Boga, a na takovih da ne počiva Božji blagoslov, već ih čeka vječno prokletstvo. Stoga naslućivaše, da će se uzalud opirati.

XXIV.

Čega se je Stanko bojao, to ga i ne minu. Nedjelja je. Kod Matinih bijaše sielo. Sastalo se tamo malo i veliko, došli svi Šimini, a kuma Manda posla Janju po Pavku. Pjevalo se i igralo, a stari Mate začinjao veselje pjevajući uz gusle, kako ga slušasmo Ivanjske večeri pred kućom.

Manda povede Pavku u drugu hodaju, pa će ju nagovoriti:

— Sjedni Pavko, imam ti nešto kazati.

Pavka sjedne, a pobožna starica produži:

— Vidiš dušo, nikoga nemaš do li dragoga Boga i mene, koja sam te na krstu držala. Pokojna mati povjerila mi te je na umoru nejakom i malenu. Od ono doba nisam nikada maknula pažnje na svakom putu i stazi, kojom si prolazila. Znađem da si tužna i ucviljena radi smrti Marijanove. Ali da je Marijan imao stojnu vjeru, to se ne bi bolan izmetnuo u hajduke, već bi svoje prepatio, povratio se i tebe uzeo. Danas nema za te bolje sreće, nego što je Stipan. On je čestit gazda i svagdje pristao. On ljubi tebe kao zenicu svoga oka, i vas dvoje mogli bi sretno danke boraviti sve do smrti na čast svomu rodu a na slavu Božju.

Pavka slušaše zamišljena svoju kumu, pa joj u kratko odgovori:

— To nije volja Stankova.

— Pa neka nije. Stanko neka sebe po volji ženi, a mi stariji dužni smo tebe udati, kako mislimo da će biti tebi na sreću a Bogu milo.

— Ali Stanko kaže, da je Stipan kriv smrti Marijanovoj.

— Nije kriv Stipan, već reci — onaj Božo, onaj nesretnik, što no je pobudalio. Svatko zna, da ga stiže kazan Božja, a tako i sam ujak kaže.

— Draga kumo, ja ću slušati tebe. Znađem, da mi dobro želiš, pak onda, što Bog daje, — reče Pavka i poljubi Mandi ruku. Suze joj udarile na oči, a ona sva sbunjena ode u drugu sobu, gdje je zatekla Stipana i gazdu Tadiju iz kotara. Taj mah postane joj sve jasno i vidje da drugačije nije, već kako hoće kuma Manda; ali sva zadrhta sjetiv se brata si Stanka.

Vesela družina veselila se do kasno u noć. Tadija se mnogo razgovarala s Pavkom, jer bijaše veliki prijatelj porodici Jurkinov i Pavkinov. Poslije nagovori i Stipan Pavku na svoj prevejani i laskavi način. Pavka se za čas očividno preobrazi, ali ne zbog sladka Stipanova govora, već skakutanje i šala vesele omladine razprši joj tmurne misli i razvedri lice.

Bosanska mladež u obće veoma štuje i sluša starije,

napose kod ženitbe i udaje, upravo u tom, što je toli važno za život momka i djevojke. Nu danas je ta sliepa poslušnost jenjala, te imade iznimaka, često vrlo korisnih tako, da mlada snaša nema uzroka zapjevati: „Bog ubio staru moju majku, što me jadna daje za nedraga!“

Manda nije Pavki majka, ali joj je kao kuma uvijek dobra savjetnica, a po želji pokojne kume imala je pravo odlučiti kod udaje, a to pravo umije Pavka štovati i Mandu ko rođenu mater slušati.

Sielo je potrajalo do kasne noći. Manda je častila goste čas kavom čas rakijom, a Mate metnuo na sofru duhan, da svatko po volji smota i zapali cigaru. Na Stipanim licima opažala se njeka izvanredna promjena, vidljivi znaci razblaživih čuvstva, nutrnjega mira, zadovoljstva i sreće, a govor mu ozbiljan bez običajnih šala i lukavih začina. Večeras mu misli dobre, usredotočene u jedan divni predmet, na koji mu se oči osvrću — na divnu Pavku.

Pa kada im se pogledi susretoše, Stipe će zadrhtati, a srce mu, opojeno blaženimi osjećaji, burno zakucalo. Eto toliku promjenu izvodi moć ljubavi. Došlo doba i rastanku. Pavka s Mandom otidje u drugu hodaju a Šimini se opraštahu s Matom. Stipan izadje na polje, zaviri kroz vrata u drugu hodaju, i ne mogav odoljeti želji, predje prag i umiljno zapita:

— Šta vi dvie ugovarate?

— Ne imamo tajna, — odgovori Manda.

— Djevojke su pune tajna, — doda Stipan.

— Ko djevojke, — nadoveže Manda, pa pod njekom izlikom izadje van, a Stipan saleti umiljato Pavku:

— E, gle Pavke, ona se ljuti na me još od Ivanjske večeri, što sam ju u kolu za ruku uhvatio. Vjeruj mi, Pavko! to sam učinio iz iskrene ljubavi prama tebi, pak da i nije Bog ovako odredio kako jest, — pa ma čija bila; — ali ja bi do smrti čeznuo za tobom. Budi uvjerena, da nikada ne bijah dušmanin Marijanov. Reci mi, Pavko, tako ti nebesa, da li me prezireš?

— Ne prezirem, — odgovori zastidjeno Pavka.

— Je li ti kuma Manda štogodj govorila?

— Jest, govorila je, — izusti posve tiho.

— Pa ako me ne prezireš, hoćeš li poći za me?

Pavka se na te riječi trzne i ne odgovori ništa.

— Reci ovu jednu riječ, onda sam najsretniji na svijetu! Reci, Pavko, hoćeš li?

— Hoću, — izusti Pavka i trgne se plaho, ukorena nekim nutrnjim glasom srca.

Manda unidje u taj odlučni čas u hodaju, a Stipan, sav smeten nenadanom srećom, nije mogao više zapresti razgovora, već se brzo oprosti s obima, zovne Tadiju i krene s njime u čaršiju.

XXV.

Stanko je večeras nešto zadocnio kući, zabaviv se kod Javorovićevih, s kojima se je osobito pazio. Stari Ja-

vorović trgovao je sitnom stokom, a sin mu imao vodenicu, kamo svi Pobjrdjanci mlivo nosahu. Došav Stanko kući ne nadje Pavke. Podje k Šiminim, ali tuj samo mali na domu, i od njega sazna Stanko, da je sielo kod Matinih, pa kazivajući mali tko je sve tamo, reče, da je i Stipan na sielu. Jedva se razabra Stanko smućen čudnom viesti, dok mu ne posta sve jasno.

— Reci Janji, da sam otišo k Javorovićem. — Uh, šarena zmijo! pa i ti tamo! — Rekav to vrati se opet, odkle je netom došao.

Na povratku sa siela pratila je Pavku Janja. Nu kad stigoše pred kapiju kuće, nadjoše vrata zaključana; obidjoše preko bašte, ali i kućna vrata zaključana. Pavki navru umah suze na oči, voljela bi taj čas da je mrtva, nego što se je tako dogodilo. Janja ju tješila i nagovorila, da podje k njoj na konak. A kada k Šiminim, to mali pripovjedi Janji sve, što je Stanko govorio, a Janja će brže saobćiti Pavki.

Pavka ne usnu ciele noći; na mislih joj prikori Stankovi; boji se zore ko sudnjega dana, ali opet jedva čeka da svane. Nije šale, ta još nikada nije Pavka prenoćila izvan svoga doma bez znanja bratova, pa ju ljuta muka muči, kad se je sjetila, što je sinoć učinila.

Tek je počelo svitati, već pohiti kući, ali vrata opet zatvorena. Krene preko bašte k Martinki. Kad tamo — Martinka joj pokaže jedan sanduk.

— To je tvoj sanduk s rubom. Donio ga sinoć Stanko ljut i žalostan, i reče: „Niti ona moja sestra više, niti ja njezin brat. Kuću ćemo prodati, i brat će se sa sestrom podieliti!“ Tako reče Stanko i ode u čaršiju — kamo li — to ne znam.

Zacvili Pavka ko da ju je zmija pecnula, baci se na sanduk i zarida. Martinka ju grleći i ljubeći tješila. A kad Pavka odkri tajnu Martinki, da je sinoć privoljela da podje za Stipana, Martinka ju ogrli i reče:

— Nemoj jadikovati, kukavice mala, niesi zlo učinila. Omraziše Stipana pogani jezici, a on je dobra srca. Koliki je bio prijatelj pokojnoj Jurki, to je pokazao, kad je na umoru ležala. Udaje te krstna kuma, ona će te i opremiti, ona ti doista ne želi zla. K Stanku se ne vraćaj više. Ja ću glavom k Mandi, neka te uzme k sebi, a ti ostani tamo do volje Božje.

XXVI.

U oči je nedjelje. Od rana jutra zveči u kući Šiminijavan, tuckaju na sitno šećer. Šiminka pripravlja pečenicu, pitu je namjestila i još kojekakih kolača, zamiesila povelik hljeb od pšenice bjelice. Od Stipana donesoše burence rakije, dvie pljoske vina i nekoliko boca bolje mastike.

U prvi suton došo k Šimi iz kotara mladi trgovac Tadija s još dva druga, nadošlo više žena i prijatelja, sve u svećanih haljinah.

U prvi mrak diže Šime svoje prijatelje. Ponesu sobom

rakiju, vino, mastiku, pečenje, kolače i hljeb, a on uzme sofru i svieće, samo da bude više šale i doskočice.

Čitalac će svakojako pogoditi, kamo kreće ovo društvanje, opremljeno pićem i hranom.

Večeras će u prošnju k Matinim. Stipan, ne imajući roditelja, uprosio je Šimu, da mu bude prošački starješina.

U mrak dodju pred Matinu kuću.

— Domaćine vriedni! uzove Šime.

— Ej, tko je čestiti? ozove se Mate iz kuće.

— Može li se noćiti? Želite li gosti? upita Šime.

— Može brate, slobodno vam unići; vatra naložena, kruha, vode i soli imamo, a bit će još štogod, ako ne u pretek, a to za dosti, ako dađe dragi Bog. Ako ne dađe, to će prijateljstvo i bratinska ljubav sve začiniti i nadomjestiti.

Na to skinu svi kundure i stave ih pred vrata. Šime otvori vrata, unidje prvi u kuću i nazove:

— Pomoz' Bog!

— Bog pomogao! Dobro nam došli! — odgovore Mate i Manda rukujući se sa Šimom i ostalima.

Šime namjesti sofru, što no ju donio sobom i zapali svieće. Na sofru postavi rakije, vina, kolača, varena i pečena mesa i hljeb. U hodaji opet namještena sofru domaćinova, oko nje posjedoše Mate, Manda, ukućani i neki prijatelji.

— Po našem starom običaju, braćo, pomolimo se dragom Bogu, da nam podieli blagoslov i svaku sreću, — progovori Šime. Na to svi zajedno izmole molitvu. Mladji nazovu „Hvaljen Isus!“ a domaćin se ozove iz hodaje:

— Vazda bio hvaljen Isus i Marija, a vi bili zdravi i veseli!

Dok se preklapalo o koje čemu, doniele ženske testiju s vodom i otirač. Mate i svi redom operu si i otaru ruke. Mate izmoli glasno „Otče naš“ i „Zdravu Mariju“ pa završi:

— Da nam dobri Bog podieli svoj blagoslov u jelu i piću! — Zatim natoči čašu pa nazdravi gostima u predsoblju:

— Dobro nam došli! Da smo veseli i da nam je sve sretno!

Društvo zapjeva veselo, raztežući: „O—o—o!“

Opet natoči Mate čašu, pa nazdravi prošačkomu starješini: „U zdravlje!“

Šime mahne rukom pjevačem: „Zastavte!“ i reče prema domaćini: „Hvaljen Isus!“ — nudeći rakije, vina, kolača i meze; nu taj se ne dađe tobože prevariti, pa ne će sa njihove sofre, već pun doskočica nudi goste s domaće sofre.

— Vazda hvaljen Isus! — odzdravi domaćin.

Pjevači zamuknu, a Šime nadoveže:

— Mi, brate, tvoje ljubavi niti možemo popiti niti pojesti, zato ćemo prestati. Znaj, da smo mi ljudi putnici, došli smo do tebe, jer imamo potrebe od tebe. . . Ako ćeš nam želju izpuniti, onda ćemo opet jesti i piti, ako

ne ćeš — a ti nam kaži, da odmah odlazimo i vremena ne gubimo.

— Pravo je tako! odgovori Mate. Dakle kažite, koju imadete potrebu, pa ako mogu, odbiti vas ne ću.

— Mi smo čuli, da ti imaš liepu sokolicu, — nije tvoja, ali je u tvojim rukama, — a mi imamo liepa sokola, nije naš, a ma je u našim rukama. Mi smo prosci, pa ištemo vašu sokolicu za našega sokola.

Mate zažme ramenima, kano da mu i nije do njihove želje, pa ponudi rakijom:

— Pij, čestiti gazda Šime, komšije i drugi prijatelji, u zdravlje domu mome i vašemu, — sve nam bilo zdravo i veselo!

— Amin! odgovori Šime i nadoveže: Niesmo mi ovamo došli, da sve popijemo i pojedemo, već smo došli radi vaše sokolice — — —

— U zdravlje, gazda Tade! presječe Mate. Rodile nam majke mnogo takih vriednih sinova. — Koliko te cijenim, onoliko ti želim, koliko ljubim, onoliko nudim — pij!

— Mi znamo vašu ljubav i poštenje, čestiti domaćine, odgovori Tade, ali mi niesmo došli, da pijemo, nego radi vaše sokolice, u njezinoj je volji, bi li pošla za našega sokola.

— Velite, da imate sokola, poče domaćin zavrzivati, ali se bojim, da nemate kobca avanicu, da mi ne ugrabi moje sokolice, a možda ste i vi kaki nasilnici ili gorski hajduci.

— Mi smo poštene ljudi, — odgovori Šime, pa izvadi iza pasa cedulju i crvenu jabuku i metne na stol.

— Pak nam dovedite djevojku ovamo. Nema tuj nasilja, neka ona kaže, hoće li poći ili ne će.

Na „cedulji“ bilo napisano:

„U ime Božje! Ovlaštujemo Stipana, zakonitoga sina pokojne Pele iz Banjaluke, da može pošteno ugovoriti se s Pavkom, kćerju pokojnoga N. u Pobrđu, za brak zakoniti, koji će nastupiti, ako ne bude kakvih zaprieka bud s jedne bud s druge strane. Dano 10. augusta 18.. Fra Bono“.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisaih napisao J. I. Kraszewski.

(Nastavak.)

Napiorko je prebiraio ključe — vidjelo se, da promišlja — i pogledao na vrata. Pošli smo na desno prema vratima, što su bila bielo oličena i pozlaćenih poruba. Stari ih ključar polagano otvori.

Udjemo u predsoblje, osvijetljeno svjetlom, što je upadalo kroz zaprašeni prozor nad vratima; tu su stajala dva tabureta za služinčad, smještena s jedne i s druge strane dvokrilih vrata, na koja se ulazilo u svjetle i vrlo prijatne odaje. Bilo je to nješto bogato ukrašeno, ali smrt je i tuj zatvorila vrata, da ih nitko više ne otvara, do jedini može biti stari ključar.

Stiene su bile obložene bielimi tapetami, izkićenimi svakojakim cviećem, koje je od sunca već sa svim izbljednulo, izuzevši ovdje ondje u kojem kutu, kamo nije svjetlo moglo doprijeti, po koji cviet, koji se je smješio a ma kao da je živ.

Na okolo po stienah visjela su zrcala u zlaćenih, divno izrezuckanih okvirih. Po policah je bilo porazmješteno kinezko posudje i srebreni pehari i vaze za cvieće od mletačkoga stakla. U kutu kod prozora bio je mali glasovir, a na njem porazbacane note. Na mramornom stoliću ležala biela ženska maramica...

Vrata, na koja se ulazilo u drugu sobu, bila su zastarta zelenim zastorom. Napiorko me pozove i odgrne zastor: pogledam i malo što niesam viknuo od čuda i straha. Niesam znao, gledam li kaku utvaru ili kaki kip,

koji a ma samo što nije progovorio. Za stolićem je sjedjela mlada ženska, a tako čudesno izdijelana, te bi se zakleo, živa je...

Gledajući je, bojao sam se, sad će se ganuti i viknuti.

Kad mi je Napiorko otvorio vrata, da iz bliže pogledam to čudo, ugledam pred sobom žensku, kojoj je moglo biti kakovih dvadeset godina, odjevenu u samu svilu, gdje sjedi sa knjižicom u ruci, a oborenih očiju, kao da čita. Upirući bradicu o bijele prstice kao da se je smješila.

Kose, odielo, prstenje, knjižica, lice, ruke — sve je to bilo tako istinski izradjeno, da se niesam mogao dosta načuditi. Sad će na, mislio si, podignuti glavu i progovoriti. Takova čuda niesam vidio što sam živ osim ono jedan put kasnije u Varšavi, kad su Niemci donieli Fridrika Velikoga, sliepljena od voska, komu se sva Varšava čudom čudila.

Napiorko mi dozvoli, da je iz bliže promatram, ali on ni da bi korak preko praga. Priznajem, da sam i ja nješto strašljivo pogledao onako sa strane tu krasnu žensku, diveći se, šta sve može ljudsko umjeće. Na drugoj strani te odaje bio krevet, a po njem poredano vjenčano ruho od biela atlasa i vienci, iz kojih je već dosta poizpadalo cvieća. Sve je to bilo zastarjelo crnim krepom. Dok sam se ja čudio, govorio mi stari:

— Griešno je to djelo ruku ljudskih. Čemu dozvati

na taj način u pamet ono, što je Bog izvolio pozvati k sebi? Sirota kneginjica davno je već prah i pepeo. Nadajmo se, da je Gospod oprostio majci, koja izgubivši diete, nije nikako mogla da se utješi. Dolazila bi ovamo, sjedjela, plakala, molila se i gledajući ovaj tašti lik svoje kćerke malko bi se umirila, dok jednoga dana ne ode i majka s ovoga svijeta, a od tog časa nije nikad nitko stupio u te sobe osim ja jedini. . .

. . . Strašna vam je to tragedija, gospodine moj! — nastavi Napiorko. Kneginjici se spremalo vjenčano ruho, a ona sirota oboljela i izdahnula na majčinih ruku Bogu dušu. Utješio se zaručnik, svi su pozaboravili . . . ali srce majčino nije moglo zaboraviti . . . nije se moglo utješiti . . .

Kad smo izašli, a vrata se zatvorila, odlanulo mi je na srcu, kao da sam iz groba izašao. A čemu da pripoviedam o svem, što mi je jošte Napiorko pokazao? Ta tko bi se i sjetio svega! Nagledao sam se tamnih soba, pocrnjelih slika, svakojakog starinskog pokućstva, ormara izloženih slonovom kosti i jantarom i kojekakim šarolikim drvom — ni slikar ne bi umio ljepše naslikati. Ovdje ondje vidio sam i staroga oružja, lukova — premda sve je, što je bilo vriednije, davno već bilo podnašano u Niesviež.

Stari, više mučaljiv nego razgovorljiv, išao je preda mnom sjetan, neveseo, ogledao i namještao mišolovke, hranio svoga mačka — i pokazivao mi samo rukom, kad je htio, da me na što osobita upozori.

Već smo bili izašli na bastiju, kad se stari okrene k meni i stane vaditi iz džepa ključeve.

— Ta kad si se već naklopio na mene, neka bude, hajde da ti pokažem, što je malo tko osim mene vidio, — progovori mi starac iz tiha. Ali se pazi, da mi niesi brbljao i hvalisao se!

Govoreći to skrenuo je u uzahan hodnik, komu su na kraju bile stube i željezna vrata.

Jedva smo nekako okrenuli u zardjaloj ključanici ključem i otvorili vrata. Iza ovih su vrata bila još jedna. s kojima nije bilo mnogo posla: porinuvši zasovnicu, vrata su bila otvorena.

Udjemo u vlažnu, studenu sobu, koja je bila napola pod zemljom, a tek sa jednim malim prozorčićem: u prvi mah, kako mi je oči mrak zamračio, niesam gotovo ništa vidio. Pod nogama sam osjetio kamen, a nad glavom razabirao čudno sveden svod. Nema sumnje, to će biti kaka podzemna tamnica. Malo okance u zidu sa rešetkom prikrivala paučina i smet, staklu jedva da je i bilo traga.

Istom kad su mi se oči privikle na onaj polumrak, opazio sam, da je to prilično prostrana soba. S jedne je strane stajala gola onizka klupa, a na njoj iztrošena slamnjača sa nešto preostala smeća i jastuk od gruboga platna, spljeskan, crn, gotovo iztruhnuo. Na stolicu do klupe, koliko se sjećam, bio pehar, zdjela, drvena žlica,

svietnjak, sve porazbacano i poizvrnuto, da vidio sam još i komadićaka pljesnjiva hljeba i bijelih ribljih kosti.

Pogledam na pod, a to leži crn odrpan plašt i cunjav pojas. Iz druge je stiene virio željezni kolut, o kom je po svoj prilici visio lanac. I zbilja, na podu je ležao zardjali lanac sa okovima, koje su nekad metalili na ruke ili na noge.

Razgledavajući se sa strahom po toj tamnici — nema sumnje, to je bila tamnica — opazim više klupe na pocrnjelom zidu izgrebene kojekakove znakove i slova, ali jedva što sam se bio primakao, da pokušam, ne bi li se moglo što pročitati, a ključar me turi na stranu, ne dopuštajući ni za Boga, da što čitam.

Niesam se da što usudio, da ga pitam, šta će reći ti znakovi i ta slova. Priveđavši me k prozorčiću, pokazao mi prstom, kako se mogu krozanj vidjeti vrata od dvorske kapelice, a kad su bila otvorena, kako se mogao jamačno i svećenik kod oltara vidjeti.

— Stare su vam to pripoviesti — šapne mi ključar — al' nemojte misliti, da su okrutnici bili, koji su to gradili.

. . . Domaću sramotu trebalo je doma sakriti . . . Za što da sviet zbog jednog nevaljalca pljuje na sav dom? Mnoga se je tuj suza okajala?

. . . Ne sudite, da vam se ne sudi! doda stari sjetno. Njekoč bilo, sad se spominjalo. Svjetlost vječna neka svietli i sudcem i osudjenikom!

I gurne me da izađemo. Kad smo se našli na hodniku, upita me stari čudno se nekako nasmjehnuvši:

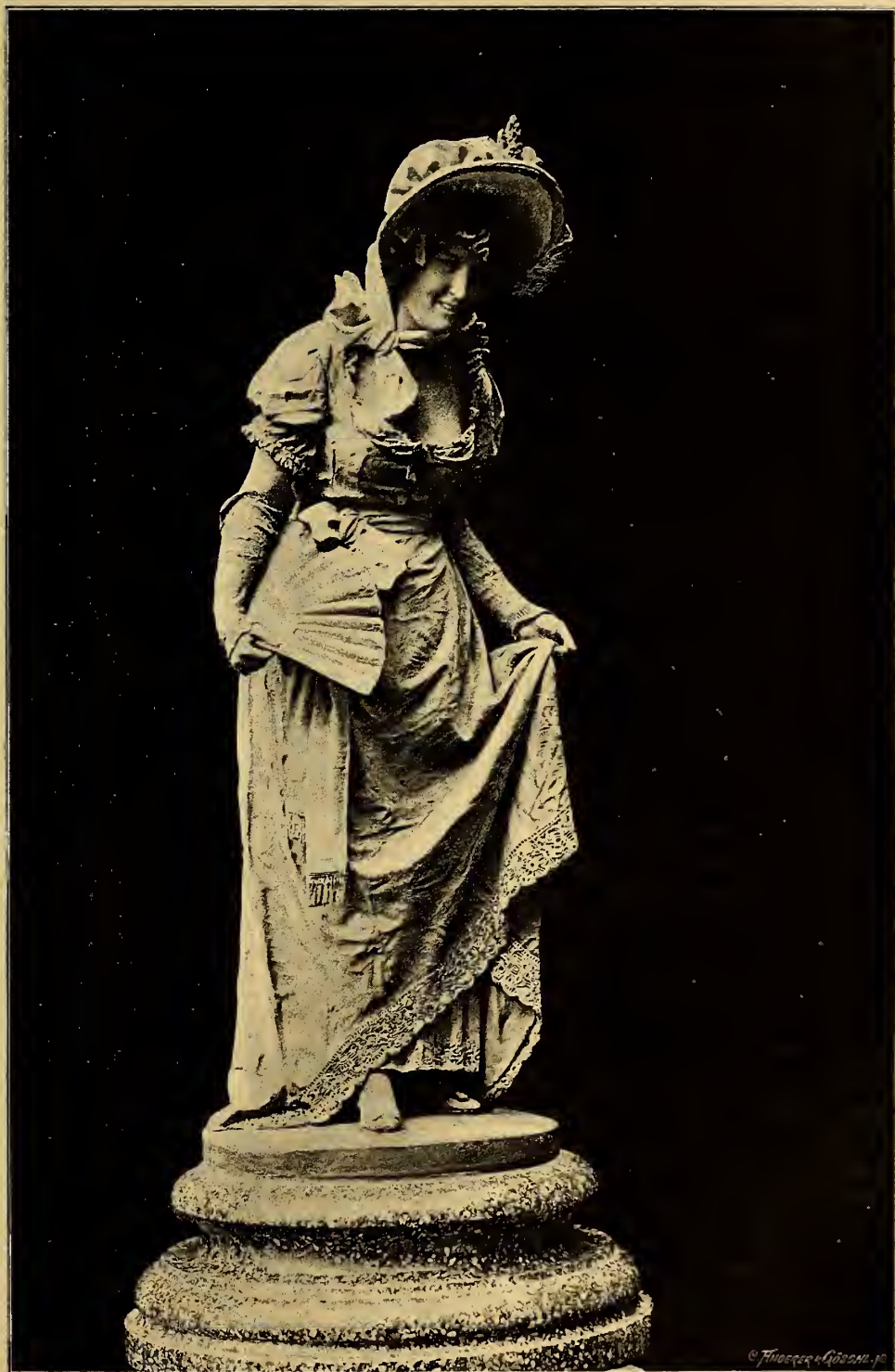
— Jeste li zadovoljni? Mislim, da se odsele ne ćete više žaliti na mene. Sad vam je poznat sav dvor, vama sad nije u njem ništa tajno, je l'? Hajte s Bogom, pa ne brbljajte!

Kad smo izašli drugim vratima na čist zrak, bilo mi je nekako laglje, jer u tih pozatvaranih prostorijah, ako se i jesu kad kad prozračile, zaudaralo je po vlagi, po voštanicah i, gotovo bih rekao, po smrti. Morao sam se sproći po bedemih, da se malko razaberem. A i kasnije, kad sam se već vratio u svoju sobu, bilo mi je nekako čudno u duši. Kako je istom moralo biti u duši starcu ključaru, koji je tolike i tolike godine gotovo sam samcat sproveo medju timi tužnim zidovi, kao u kakoj koštarnici na groblju?

* * *

Knezu je vojvodi bilo te večeri pozlilo, zgrabila ga vrućica te je ili šutio ili buncao kojekake bezsmislice. Uzalud su se trudili i lječnik i dvorski ranarnik i gospodin Moravski oko kneza — ništa ne pomaže! Napokon se sabraše u vieću, a Finke uze predlagati, kako sam mogao iz druge sobe razabrati, da se pozovu ženske, koje su i onako ustrpljivije, a umiju se bolje nego mužkarci baviti oko bolestnika.

— Ako je tako, — završi Moravski — ništa laglje! Pošaljimo koga k milosrdnicam, ja kriv, ako ne će za

Jesam li pristala?
Kip Ivana Rendića.

čas biti ovdje dvie tri i to najvrstnije. Nema ih na svijetu, koje bi bile bolje od njih.

Nema sumnje, da su i ostali tako mislili, jer je pukovnik odmah izašao iz sobe i našavši slučajno mene prvoga, stao me zaklinjati:

— Ako Boga znate, Glinka, podjite odmah u samostan k milosrdnicam, i molite da bi što prije jednu ili dvie poslale ovamo, da budu uz kneza. Knez je nemiran, baca se i ovamo i onamo, mi već ne znamo, šta da počnemo. Treba tuj izkusnije čeljadi.

Podjem s mjesta po čapku i kabanicu, jer se i opet bila spustila hladna jesenska kiša, pa ravno u samostan. Bila je već večer, kad sam pozvonio na vratima. Dodje vratarica i otvori vrata.

— Dolazim k nadstojnici . . . iz dvora . . . od vojvode . . .

Sve se uzžurbalo, a ja sio čekati u gostinskoj sobi vratima na lievo. Niesam dugo čekao: za čas i eto ti k meni nadstojnice. Bila je već prilično u godinah, ali vrlo živahna i okretna. Znajući, da sam iz dvora, uzela me odmah zabrinuta izpitkivati o knezu, uvjeravajući me, da nema dana, kad se ne bi molile za zdravlje kneževu.

— Nama je — prihvatim ja — teško sa bolestnikom, pa s toga me je evo poslao gospodin pukovnik, ne biste li nam, častna sestro, dali u pomoć koju između časnih sestara.

— A Bože moj, — plesnu nadstojnica rukama, — kako ne bi! Ta to je naša dužnost! Izvolite pričekati; za četvrt sata evo nas gotovih.

Da nie budem sam, pozove nadstojnica jednu između sestara, koja mi donese bočicu vina i malo sladića, da založim, dok se one sprema. Ujedno zapovjedi, da joj zovnu sestru Mariju.

Čuvši to ime, sjetim se ja, što mi je pripovjedio Višniovski . . . Nije li ta sestra Marija . . . Felicija Vojžbunova?

Duše mi, da sam se prestravio od čuda i promišljajući kako su čudnovati putevi Gospodnji, niesam mogao rieč da proustim, a pred očima mi se pomračilo.

U to dodje sestra Marija. Pogledam je: bila je to ženska ne mlada, ali na prvi već pogled morao bi reći da je vrlo mila i ljubka, da joj je svaka rieč blaga i utješna. Nješto mi je šaptalo: to ti je Vojžbunova!

— Vi ćete, Marija, sa mnom, — reče joj nadstojnica, — svietlome je knezu jako pozlilo, pa žele da ga mi dvorimo.

— Ne bi li sestra Ana . . . ja . . . ja slabo umijem . . . kušala se izvinjati.

— A da! Sestra Ana treba da ostané kod naših bolestnika. Onamo treba da bude umiljata i vješta kao što ste vi . . . Mi ćemo dvie u dvor.

U duhovničtvu je prva kriepost poslušnost. Nije se opirala, ali lice njezino sve jače me uvjeravalo, da je Bog

u providnosti svojoj odredio, da se njih dvoje — knez i Vojžbunova — još jednom u životu sastanu.

Žurili smo se natrag. Čitavim smo putem šutjeli. Zaduben u misli, osjećao sam suze u očima. Da nam je samo što prije doći u dvor . . . Višniovski će je jamačno prepoznati.

Te večeri nije nitko ni mislio na počinak; sve se bilo zabrinulo za zdravlje kneževu.

Šta je bilo dvorana, svi su se skupili u sobicu, koja je bila pred kneževom spavaćom sobom. Prem da je bila sobica puna ljudi, te smo se jedva nekako kroz nje probili, ipak je bila taka tišina, da si mogao i najmanji šuštanj čuti. Govorilo se nije ništa, već samo tihano šaputalo.

Ušavši u tu sobicu, opazim onamo podalje Višniovskoga i namignem mu. Svak se uklonio častnim sestram, a lječnik odmah pošao k njima, da se porazgovori.

Kad mi se Višniovski približio, šapnem mu na uho:

— Pogledaj de ove sestre, koja ti se bolje svidja, pa mi reci, što ti se čini?

— Šta? Ja da sada zavirkujem mladoj duhovnici u lice? — otrese se ljutito. Boga mi, Glinka, niesam mislio, da si taki.

I ja se naljutim.

— A koji je bies kazao da je mlada? Šta vam je? Podjite i vidite, a onda sudite i siecite!

Okrene se Višniovski i pogledavši je sa strane dodje sav bljed k meni.

— Oprostite, Glinka . . .

— Vojžbunova, je l'?

— Jest, ali kako to?

— Prst Božji. Tako je Bog htio.

Od čuda nam zapela rieč u grlu. Bilo što mu drago, — odlučim ja — dozvolili ili ne dozvolili, ja ću se držati vrata, pa ću se, ako Bog da, nekako i u spavaću sobu protisnuti. Otvore vrata, uvedu sestre, a ja liepo za njima.

Knez, ležeći na krevetu, strašno je hropio i jecao. Stupajući na prstih, približe se krevetu, najprije nadstojnica, a za njom sestra Marija, pogledajući na bônika. Nadstojnica uzme odmah popravljati jastuke, na kojih je počivala glava . . .

Knez to esjeti i počne mrmljati. Čuo sam gdje je rekao:

— Šta ćete opet? . . . dajte mi mira . . . A tko je to, drago . . . ?

Nadstojnica mu se iz tiha odazove:

— Sestre milosrdnice.

Knez se lecnuo . . . nekoliko časaka nije mogao da progovori.

— A kako se zovete?

— Sestra Justina i sestra Marija . . .

Sve je to govorila nadstojnica, dok je sa sestrom Marijom namještala jastuke. Na licu sam mladje milo-

srdnice vidio silnu zabunu . . . ruke su joj drhtale . . . brisala je suze . . .

— A prezime? upitao će knez promijenjenim glasom.

Nadstojnica je malko promišljala i, ne opazivši, da joj zabunjena drugarica namiguje, za čas odgovorila:

— Sestra se Justina zvala u svietu Bartoševska a Marija Vojžbunova . . .

Knez, presenečen, naglo se podigao upirući se na ruke.

— Isuse i Marijo! viknu — Felicija Vojžbunova!!

I skrsti ruke kao na molitvu.

— Čudnovati su putovi Gospodnji!

Slušajući to nadstojnica mislila je, kako nije mogla da razumije, da to knez onako iz bolesti bunca pa ga stala miriti:

— Umirite se, milostivi kneže . . .

— Tà umirio sam se, miran sam, miran ću i umrieti. Bog mi se je smilovao. A kako joj je redovničko ime?

— Komu? upita nadstojnica.

— Vojžbunovoj, — odvrati brzo knez. Gdje je? Neka mi progovori . . .

Nadstojnica se samo čudila. Sestra se Marija izpr-

vice krila, ne znajući šta da bi uradila, ali na poziv knežev pristupi bliže i javi se uzdrhtalim glasom:

— Evo me, svetli kneže.

Knez se okrene licem k njoj.

— Sestro Felicijo!

— Ja se zovem Marija.

— Da, da, molim vas, podajte mi ruku.

Skanjivala se Vojžbunova, ali napokon ipak prihvati pruženu ruku knezu, koji, osjetivši njenu ruku, stisne je i pritisne na ustne.

Nadstojnica je sve to gledala u najvećem čudu . . .

— Sestro Marijo! — počeo knez — Sestro Marijo!

Bog je eto odredio, da ne podjem bez vašega oproštenja onamo na bolji sviet. Hvala Bogu milostivomu! Kucnuo je čas, o kom ste proročanski govorili u Rabei . . . oprostite . . .

Nitko ni rieči. Strahotan je to bio čas. Vojžbunova je krila oči, sabirala misli . . . nije mogla brzo da otvori usta . . . napokon će jasno i glasno:

— Oprostio vam Bog, kao što vam ja opraštam.

Knez je vojvoda dahnuo dušom . . . pritisnuo ruku Felicijinu na ustne i duboko udahnuo.

(Svršit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Osnova za pregledanje znamenitosti u Kremlu bijaše tako ustanovljena, da najprije pregledamo crkve, koje su svakomu pristupne, pak onda carski dvor, pobrinuv se na vrijeme, da nam ulaz bude slobodan. Prema toj osnovi posjetismo svaki dan Kreml u vrijeme unaprijed određeno, upotrebiv ostatak dana za druge znamenitosti Moskve.

Tri su glavne, prvostolne crkve u Kremlu, koje s historijskoga i umjetničkoga gledišta zaslužuju najveću pažnju, i u koje se svaki Rus i stranac najprije upućuje, na ime uspenskij, arhangeliskij i blagovješćenskij sobor. Ove tri crkve stoje u najtjesnijem i nerazdruživom savezu svojim položajem, svojim postankom i svojom stoljetnom porabom. Sve tri leže jedna tik druge u pruzi, koja od šiljka trokuta, kakav nam Kreml prikazuje, ide k sredini osnovnice. Uspenskij sobor zauzima skoro sredinu Kremla, blagovješćenskij i arhangeliskij leže niže prema zidinam i troickima vratima; a odijeljeni su među sobom razmjerno malenim prostorom, kano da sve tri crkve leže na velikom trgu. Kada se postaviš u sredinu toga trga, okrenut licem prama granovitoj palati, gledaš s desna u uspenskij, s lijeva u arhangeliskij i blagovješćenskij sobor, kojih prvi i treći leže u jednom pravcu, dočim drugi leži njima koso. Uspenskij sobor je patri-

jarški hram i grobnica, te ujedno krunitbena crkva; arhangeliskij sobor jest grobnica carska, a blagovješćenskij jest dvorska crkva. U soboru uspenskom vjenčali su se i vjenčavaju ruski vladari s ruskom zemljom, u blagovješćenskom bijahu kršteni i vjenčani, u arhangelskom sahranjeni. S toga je blagovješćenskij hram, kano dvorski, koridorom spojen s dvorom. U ovom trojstvu prvo mjesto zauzima ipak uspenskij.

A on zauzima prvo mjesto i postankom. Ondje je nekada bila drvena crkva. Car Ivan III. Vasiljevič, radi velikih diela, koja je izveo, prozvan veliki (1462.—1505.), jer si je bio preduzeo ujediniti Rusiju, osloboditi ju konačno od Tatara i zadobiti litavsko-ruske zemlje, bio je dao sagraditi mjesto drvene iz vremena Ivana Kalite (1328.—1340.) kamenu crkvu, i to po domaćih ruskih graditeljih. Ali pošto Ivanu nije se ta crkva sviknula, a s druge strane bješe potresom porušena, odlučio pozvati strane graditelje, što je za tadanje ruske odnošaje veoma značajno. Prvi dakle ruski car odpravi poslanstvo u Mletke k duždu, po svoj prilici Petru Mocenigu, da mu pošalje graditelja. Rusija u obće stupa pod Ivanom u tiesnije odnošaje sa zapadom, kano što je ovaj na nju sada bacio oči, od kako su Turci zaposjeli Carigrad, a Rusija ujedinjena postade silnom i baštinicom kršćan-

skih predaja Bizancija. Ta papa Pavao II. posredovao je ženitbu između Ivana i Sofije, bratične posljednjega bizantinskoga cara Konstantina Paleologa, nadajući se od nje, da će, odgojena u duhu unije, na temelju florentinskoga sabora preko cara dovesti Rusiju u savez s katoličkom crkvom. Što se je Ivan ponapose obratio u Mletke, biti će nešto i za to, jer je mletačka arhitektura imala u krasnoj crkvi sv. Marka i u drugih sgrađah izvrstne uzorke bizantinskoga sloga. Ta do XIII. stoljeća u Mletciji je prevladjivao bizantinski slog; pak ako i je iza toga gotika našla pristup, ostale su ondje uvijek još žive uspomene na bizantinske i istočne motive, dok nisu za renaissance uplivu preporodjenoj rimskoj umjetnosti mjesto ustupile. Rusija, otvorena zapadu, primi umjetnika iz Italije, imenito iz Mletaka, Florencije i Milana. Tim putem dodje u Moskvu Rudolfo Fioraventi iz Bolonje, graditelj jur u svojem zavičaju dobro poznat. Ivan dakle povjeri njemu, da sagradi „sobor“ na uspomenu uzeća na nebo Gospe (успение, obdormitio), ali uz nalog, da se drži bizantinskoga sloga i da mu uzorom bude sobor sv. Dimitra u Vladimiru na Kljazmi. Toga se je naloga talijanski graditelj držao; ali nije se mogao, što je u ostalom razumljivo, posvema oteti uplivu talijanske renaissance, koja je tada u domovini njegovoj gospodila. Taj dakle gradjevni umotvor bijaše godine 1475—1479. sagrađen u bizantinsko-lombardskom slogu uz domaće ruske dekorativne motive, koji su već na starijih ruskih gradjevinah izraženi. Što je u bizantinskom slogu uspenskoga sabora našao i lombardski svoj izraz, razlog je, jer je on izražen takodjer u spomenutom uzorku, vladimirskom soboru, gradjenom koncem XIII. vieka nekim lombardezkim arhitektom. To se osobito u skulpturi opaža. Sobor je u osnovu skoro jednakostrani četverokut, koji je nadkriven u sredini velikom kubom, a na četiri ugla sa više manjih kuba. Crkva je dakako tečajem stoljeća trpila; bijaše imenito od poljskih (1612) i francuzkih četa (1812) orobljena; ali uvijek uzpostavljena, tako da nam u bitnosti prikazuje svoje prvobitno stanje iz druge polovine XV. vieka. Taj dakle „sobor“ nije tako star, kao što n. pr. sv. Sofija u Kijevu, sv. Dimitrij u Vladimiru, a i gdje koji drugi hramovi ruski; ali ne samo što je u sebi prekrasan, nego i tolikimi uspomunami posvećen. Ovdje je Ivan IV. Vasiljevič, prizivom grozni, g. 1547. prvi krunjen, a za njim svi nasljednici do danas. Ovdje je patrijarha Flilip g. 1569. tomu duhom i djelom velikomu vladaocu, ali čudi groznomu, javno spočitao bezdjela njegova ugledav se u primjer velikoga milanskoga biskupa sv. Ambrozija naprama caru Teodosiju... S toga se uspenski sobor smatra prvom svetinjom Rusije. Glavni ulaz u hram jest sa zapada; s obiju su strana glavnih vrata na stienah slike na liepu, prikazujuće posljednji sud. Iz nutra je sva crkva takodjer naslikana: lievo, sa sjevera, na stieni slike na liepu prikazujuće episode iz života Bogorodice, desno, s juga,

sedam obćih crkvenih sabora istočne crkve. I na stupovih jesu slike svetaca, angjela, kaludjera, vitezova. U četiri glavne kube ogromna slika spasitelja u svakoj. Stupovi i stiene završuju se bogatom pozlatom. Povodom posljednje krunitbe bijahu mnoge slike popravljene, pozlata, u koliko oštećena, uzpostavljena; s toga se je nutrina crkve u mnogom prikazivala odviše modernom. Da je crkva svakolika već prvobitno bila naslikana, našla se je u najnovije doba jasna potvrda. Povodom naime izpravaka na vanjskih stienah opažene su pod žbukom slike; pa kada se je ova uklonila te i one slike izpitivale, primieti se, da su pod ovimi slikami opet druge, napokon otkriveni su preliepi affreschi talijanske škole, jamačno iz dobe gradnje. Upravo za moje prisutnosti ruski su se umjetnici trudili, da ovu prvobitnu slikariju čim čišću i neozledjenu na vidik iznesu. Kolika opet dobit za historiju prosvjete u Rusiji! U glavnoj ladji između stupova jest mjesto, gdje se car kruni; te mi je odmah pokazano a stoji uvijek pristupno. Kod glavnoga ulaza dočika metropolit cara i caricu dolazeće uz zvonjenje svih zvona ciele Moskve i bližnjega dvora. Metropolita dade im krst poljubiti a arhiepiskopi novgorodski i petrogradski pokrope ih svetom vodom. Car i carica zauzmu mjesto na prijestolu u crkvi, onda car položi u ruke metropolita izpoviest vjere, glasno govoreći nicejski simbol. Počinja liturgija, držana metropolitom moskovskim uz asistenciju dvanaest arhiepiskopa. Kada se pjeva evanđelje, pristupi metropolita s ona dva arhiepiskopa k prijestolju, da odjenu cara u carske haljine. Moskovski metropolita blagoslovi cara, koji si tada postavi na glavu carsku krunu i primi žezlo i državnu kruglju. Iza toga car postavi klečećoj carici krunu na glavu. Sliedi pomazanje pred oltarom, koje obavlja metropolita moskovski. Za mojega boravka bilo je još vidljivih u crkvi znakova ovoga veličajnoga obreda, koji se obavlja po propisih konačno ustanovljenih pod carem Fedorom Ivanovičem (1584—98). U ladjah uz stiene vide se grobni spomenici nekadanjih ruskih patrijarha. Pristupimo k ikonostasu. Ova čest jest, kako je poznato, u istočnih crkvah najsjajnija i najbogatija. Ako pravoslavni Rus u tom pogledu ne zna mjere, svaki si može misliti, kako će bogat biti ikonostas u glavnom hramu države. I zbilja ona prikriva savkoliki ulaz u presbiterij. Podieljena je u pet redova, spratova, kojih je svaki prepun slika okovanih u zlato i srebro a posutih draguljama. Kažu, da samo zlato ikonostasa teži do 330 pudova, ili oko 5.400 kilograma. Pobožna se darežljivost sasula osobito na dvie slike, koje su pod historičkim i umjetničkim vidom veoma znamenite. Ove dvie slike jesu: korsunske Bogorodice i Spasa, kojih je prva s lieva, a druga s desna carskih vrata na ikonostasu. Korsunska Bogorodica, ovako prozvana, jer da je donesena iz Korsuna ili sadanjega Krima; te ju vjera pobožnika pripisuje kistu sv. Luke. Ali dokazano je, da je ta slika god. 1154. donesena iz

Carigrada u Kijev, odavle pako god. 1305. u Moskvu, gdje je bila najprije smještena u crkvi sretenskoga monastira u velikoj Lubjanki, pak prenesena u Kreml, kada se je tatarski kan Timur Moskvi približao. Poviest dakle ove slike je za preko 700 godina izviestna. Odavle

štuje se u veliko i smatra se paladijem države; okovana je sva u zlatu a ovo draguljama posuto, te se samo okovna 200.000 rubalja cieni, osim smaragda na čelu Bogorodice, koji cieni na 30.000 rubalja. O drugoj slici, naime Spasa, to je izviestno, da je prije god. 1478. bila u velikom Novgorodu u crkvi sv. Sofije; u koliko je istinito, da je god. 1143. izašla izpod kista grčkoga cara Manuela, to je drugo pitanje. Ali obje su slike umotvorine bizantinske, pak radi njihove starine za historiju bizantinske slikarije preznatne. Jednako se bogatstvo prikazuje oku u presbiteriju onkraj ikonostasa, za tim u kapeli Bogorodice, u koju se iz presbiterija stubami dolazi i gdje su nekada ruski patriarhi

birani, napokon u riznici. U presbiteriju prikazuje se brdo Sinaj u reliefu iz zlata u vrijednosti od 120.000 dukata, poklon kneza Potemkina, onda patrijarška stolica a na stienah slike patrijarka i crkvenih otaca na liepu. U kapelah uz ikonostas grobni spomenici ruskih patrijarha s prvim († 1325) na čelu. Riznica prepuna

je spomenika znamenitih s historijskoga i umjetničkoga gledišta. Tuj su krunitbene haljine grčkoga cara Konstantina Monomacha (1042—54), kaleži i patena Borisa Godunova (1598—1605), svetoshranište od zlata cara Ivana groznoga, krst Petra velikoga, koji je držao u

bitci kod Poltave, svakojaki dragocieni darovi ruskih carica, zlatna veziva i t. d.

Imade i rukopisa i liturgičkih knjiga, medju kojimi se svojom vrijednošću iztiče evangelistar, darovan majkom Petra velikoga, Natalijom Naryškinom, kojega se vez cieni na

200.000 rub. — Bogatstvo ove crkve začara slavo-dobitne sinove Galije, te su bili već sobom ponijeli zlato i dragulje ikonostasa; ali im ga ruski kozaci oteli i ne samo povratili, nego još na uspomenu prikazali velik srebren svjetionik, težak 400 kg., koji sada izpod kube visi.

Dobom i slogom prisanja se na uspenski sobor bliži mu arhangelski, posvećen na ime arhangelu Mihajlu. I na mjestu njegovu bješe prije drvena crkva,

Crkva Vasilija Blaženoga u Moskvi.

sagradjena takodjer pod Ivan Kalitom; pak isti Ivan III. dade ju porušiti i po jednom od dozvanih iz Italije graditelja, imenom Alevisiu Novi, iz Milana, pod konac svoje vladavine sadašnju sagraditi. Kano što je uspenskomu uzorom služio dimitrijevski u Vladimiru, tako je arhangelskomu stariji mu drug uspenski. I on dakle pri-

kazuje jednakostrani četverokut s osrednjom kubom i pobočnim na uglovih. Ova je crkva služila ruskim vladaoce za posmrtni počinak. Počem od Ivana Kalite do Ivana, brata Petra velikoga, počivaju ovdje u 52 sarkofaga članovi ruskoga vladalačkoga roda; poslije je samo jedan Romanov, Petar II. god. 1730 ovdje sahranjen, ostali u petrogradskoj Petro-Pavlovskoj tvrđavi. Affreschi na stienah i zlatne tablice s nadpisi pokazuju, koji je gdje sahranjen. Imade veoma dragocienih sarkofaga, osobito gdje su sahranjeni ostanci narodnih svetitelja; kano što je onaj s ostanci bl. Mihajla Vsevolodovića, kneza Černigovskoga († 1246), poklonjen caricom Katarinom II., ili Dimitra ugličkoga, posljednjega Rurikovca. Ovdje može Rus prolazeći od jednoga spomenika k drugomu, dozvati si u pamet poviest naroda i zemlje kroz četiri stoljeća, u njegovoj prošlosti najznamenitija, jer se u njih od ništavila popeo do svjetske visine. S toga su ovi spomenici uvijek obkoljeni množinom pravovjernih.

Stariji blagovješćenski sobor bijaše god. 1291. od Andrije III. sina Aleksandra Nevskoga, od drva podignut, te ustupi mjesto kamenu god. 1489. za Ivana III. sagradjenu. Godine 1547. postradao požarom, ali odmah za tim pod Ivanom IV. Vasiljevićem „groznim“ uzpostavljen a u najnovije doba (1863—67) popravljen. Sloga je kano i dva predjašnja s devet kuba, kojih srednja nosi na vršku zlatan križ, a i svi krovovi jesu pozlaćeni. Pokrivene stube vode k ulaznim vratima, nad kojima vidi se slika Spasa i djavla. Onda se dodje u hodnik, koji obilazi crkvu sa dvie strane, a na svakoj opet ulazna vrata, od kojih su jedna spomena vrijedna za to, što su slična glasovitim korsunskim novgorodske crkve sv. Sofije,* gradjene god. 1044—51. Vrata su iz mjedi s mnogimi reliefi. Znamenit je pod crkve iz jaspisa, poklon perzijskoga šaha caru Alekseju. Sve su stiene naslikane na liepu, sastav pako slika neobičan, što uz patrijarhe i proroke prikazuju takodjer grčke mudrace, kano navjestitelje mesije, pak i različitu zvjerad. Uz to na stupovih vise dragocieni zlatni i srebrni draguljami posuti križevi s ogrlicami, koje su nekada carevi nosili. Slabije kroz kube u crkvu prodiruće svjetlo obavlja sve te znamenitosti nekom tajinstvenom polutamom. Bogati ikonostas postao je bio plienom grabežljive francuske vojske (1812), te je iza toga u predjašnje stanje postavljen. Carska vrata jesu iz debeloga srebra, a uz nje vise dvie dragociene slike: desno slika Spasa iz XIV. vieka i slika „blagovješćenja“ Bogorodice, bizantinska umotvorina; lievo glasovita slika donske bogorodice, koju je Dimitrij Donskoj, prijevrtiv ju na zastavu, nosio na Kulikovu polju god. 1380. za slavne bitke, u kojoj je tatarska moć

slomljena, i koja je Borisa Godunova u ratu proti Tatarom pred moskovskimi zidinami god. 1591. pratila. Okvir je iz suha zlata. Stara carska stolica, u kojoj su carevi za službe Božje sjedili, jest drvena i s pozlaćenim srebrom obložena. Sada car stoji uz tu stolicu svojih priedja na podu od achata. Da je riznica uz ovaj sobor, koji je kroz dva stoljeća bio dvorskom crkvom, veoma bogata, razumieva se po sebi obzirom na riedku darežljivost ruske vladalačke obitelji naprama Božjim hramovom. Crkva je veoma elegantna i dražestna.

Teško imade gdje ovakove tri crkve, kano što su успенскій, архангелскій и благовѣщенскій соборъ, jedna tik druge, odijeljene prostorom od nekoliko hvati. Ova skupina takovih svetinja, umotvorina i znamenitosti upravo razblažuje dušu. Pa ipak nije to sve. Iznad 30 od prilike kuba s pozlaćenim krovovi ove skupine diže se nebu pod oblake glasoviti zvonik „Ivan veliki“. Ovaj zvonik upravo popunjuje ona tri „sobora“: uspenski leži naprama arhangelskomu i blagovješćenskomu, a naprama uspenskomu „Ivan veliki“ tako, da bi krajne crte ovih četiriju zdanja sastavile nepravilan četverokut. Gradnja zvonika započeta je pod rukovodstvom Ivana Villiersa za carevanja Feodora Ivanovića (1584—98) koncem XVI. stoljeća, a godine 1600 za Borisa Godunova dovršena. Sastavljen je zvonik iz pet spratova, kojih su četiri donja osmouglasti, a gornji peti okrugao. Krov je kubast i obložen čistim suhim zlatom. Visok je 82 metra, dakle za 13 m. viši od predjašnjega, a ravno za 20 m. viši od sadanjega zvonika naše prvostolne crkve; nu objem mu je obsežniji. Na vršku kube stoji 16 metara dugačak, jako pozlaćen krst, koji sada zamjenjuje predjašnjega, koji da je bio od suha zlata, a kojega je dao Napoleon skinuti, da ga sobom kano znak slavodobića u Pariz ponese. „Ivan Veliki“ razširen je do visine prvoga, ujedno najvišega sprata, novom dogradnjom, koja je dolje kano kuća za stanovanje zidana, a gore završuje se zvonikom od glavnoga nižim. Podignuta je pako ova dogradnja pod metropolitom Filaretom radi udobnijega razmještaja zvonâ. Ivan na ime veliki imade ukupno 34 zvona različite veličine; najveće, uspensko, izliveno g. 1819. i sa slikami cara Aleksandra I., majke i supruge i braće njegove ukrašeno, težko je 4175 pudova (preko 66.000 kgr.), dakle je više nego li deset puta teže od velikoga zvona naše prvostolne crkve. Ovo ogromno zvono je u onoj dogradnji, a uza nj drugo od 33.000 kgr., liveno pod Mihajlom Feodorovićem, onda jedno od 17.000 kgr., pak opet od 13.000 kgr. itd. Prvo veliko zvono zvoni samo na Božić i Uzkrš, drugo samo na velike blagdane, treće na nedjelju. Sada neka si svaki predstavi ono bučenje, kada sva zvona Ivana velikoga zajedno zvone! A kada sva zvona u više od 400 crkava Moskve zazvone! Pa ipak uspensko zvono, naprama kojemu je ne samo naše zagrebačko, nego i ono kolinske katedralke (Riesenglocke) sa 9.000

* Vjerni snimci u ruskim muzejih. Mjedne ploče podijeljene u polja, a na njih mnoge figure što bibličke što mitologičke. Po predaji bio bi sv. Vladimir ova vrata donio iz Korsuna (Krima); nu bit će poklon bogatih novgorodskih trgovaca, te su po svojoj prilici njegdje na zapadu izvedena. U Rusiji cienne se kano ona na florentinskom baptisteriju.

kgr., kojemu se Niemci dive, pravi patuljak, nije najveće. Još je veće „car kolokol“, ležeće kod nogu Ivana velikoga. Ovo zvono, u težini od 200.000 kgr., visoko 8 metara, a toliko skoro u promjeru, u kojem imade 20 ljudi mjesta, najveće je zvono na zemaljskoj kruglji. Postalo je čestim prelievanjem god. 1533. od zvonolievca Nikole Nemčinova, onda opet pod Borisom Godunovom, Aleksejem Mihajlovičem (1654.) i caricom Anom (1731.), dok ne naraste do sadanje veličine. Visilo je prije na ogromnom drvenom stalku uz podnožje Ivana velikoga, često je radi velike težine, a i požarom palo, posljednji put god. 1737., te je ostalo u zemlji ukopano do god. 1836., koje bude nalogom cara Nikole I. onako smješteno kako je sada. Počiva na ime na granitnom podnožju, a onaj komad u težini 11.000 kgr. (teži od kolinskoga zvona), koji se je g. 1737. odbio bio, na nj je prislonjen.

Ivan veliki je za Rusa čudovište. Došavši u Moskvu, prvo je što Rus učini, da se uzpne na taj nekom pobožnošću poštivani zvonik, da si odanle razgleda svoju „matjušku“. Kažu, da je takodjer veličajan prizor o polnoći na uzkrš, kada tisuće pravovjernih sviećami u ruci na trgu oko pomenuta tri sobora úpru oči u Ivana velikoga, željno izčekujući prvi udar zvona, iza kojega sva ostala zvona u Moskvi složno navještaju svetkovinu uzkršnuća Gospoda, popraćena sa 101 topovska groma. Biti u Moskvi, u Kremlju, a ne uzpeti se na Ivana velikoga, bilo bi i za stranca neoprostivo, još neoprostivije, nego biti n. pr. u Mletcih, Milanu, Rimu, a ne uzpeti se na zvonik sv. Marka, na krov sv. Ambrozija, na kubu sv. Petra. Uzpeh se dakle za krasna vedra dana, kakove u obće uživah za svoga ondje boravljenja. Do triema izpod kube vodi 450 stepena, a prolazi se uz sama po ovih spratovih razmještena zvona. Ali se trud obilato izplati. Ne možeš si ljepšega vidika pomisliti od onoga, koji uživaš s triema gledajući na Moskvu. Svatko ostaje zapanjen. Napoleon je odavle u pratnji svojih maršala motrio grad (1812.), koji mu je ležao pod nogama ne samo fizički, nego i moralno, kako si je valjda uobražavao, slavom pobjeda opojen. Drugi naše dobe veliki vojskovođa, njemački maršal Moltke ovako izrazuje uz ostalo

čuvstvo, koje ga na Ivanu velikom obuže: „Tko odavle za toploga i sunčana dana motri grad, ne će mu pasti na um, da pomisli, da se nalazi ovdje pod istim stepenom širine, pod kojim se sobovi u Sibiriji pasu i pseta u Kamčatki saone po ledu vuku. Moskva se bezuvjetno dojma kano grad južni; ali ujedno kano takav, da se pred njim kano pred nječim stranim, doslje nevidjenim stoji. Čini ti se, da si u Ispahan, Bagdad ili u njim slično mjesto prenesen; gdje se priče sultanke Šehera-zade događaju; u gradove, koje si u misli uobražavaš, ali kojih u zbilji ne gledaš“. Dvie je dakle vanredne stvari primietio znameniti njemački vojvoda sa Ivana velikoga: Neobično za sjeverni položaj Moskve nebo i orientalno pak ujedno nekim načinom fantastičko lice grada. I zaista pod nogama neposredno leži ti Kreml i opasujuća ga s jednoga boka rieka Moskva. Toličke pozlaćene kube s krstovi kano da se do tebe penju. Dalje vidiš more kuća, hramova, raznolikih zgrada, iz kojih opet proviruju blistajuće se kube i zvonici u toli raznolikom slogu, kano da je svemoguća ruka ovamo snesla sve gradjevne riedkosti iztoka i zapada.

Ovaj je prizor na duhovitu A. L. G. Staël, kada je god. 1812. ovdje bila, učinio tako dubok utisak, da je zaviknula: „Voilà Rome tataré!“ Gdje je glasoviti Niemac vidio Ispahan i Bagdad, Perziju i Arapsku, tu je čuvena francezka spisateljica nazirala Taškend i Samarkand, ili si predstavljala Saraj. Moje oko vidjelo je sa Ivana velikoga još nešto više nego li oko Niemca i oko Francezkinje. Množina ona hramova sjeća te na Rim; vidiš ih toliko, pače više s Ivana velikoga nego li s Monte Pincia ili kube sv. Petra. Ali ono nije „Rim tatarski“, nego Rim pravoslavnoga sjever-iztoka. Ne riesi kuba i zvonika po lumjesec nego krst častni, ne čuje se mukli glas muezina nego srebrozvučni zvonâ. Moskva ti se ne prikazuje ni kano Ispahan i Bagdad, ni kano Samarkand i Saraj, nego kano petstogodišnji tvor poviesti naroda, koji je na ruševinah i Tatara i Čuda i Turaka i u odnošajih s iztokom i zapadom iz te priestolnice svoje stvorio si samoniklo biće. Vršak ovoga bića gledaš s Ivana velikoga.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Jesam li pristala? Kip Ivana Rendića. Vrstne slike ili kipa nije nužde opisivati ni tumačiti, ta sama sobom više kaže, nego što bi najvještije pero moglo napisati. Takav je i Rendićev kip, koji prikazuje vragoljastu Parižkinju iz dobe carstva, gdje se je zaodjenula svim sjajem tadanje mode, pa ko da nas onako ko- ketno pita: Jesam li pristala, hoću li vam ući u volju?

Rendić je savršen umjetnik, to već svatko priznaje. On je vrstan i najuzvišenije ideje svojim dljetom prikazati. Ali ko

da u njegovoj duši preteže šaljiva žica, pa zato nas toli ugodno doimlju njegova djela ove vrsti. Takova su poimence njegov „Mali kovač“ i ova parižka ljepotica, koja nas mami, da joj se baš od srca nasmiešimo.

Crkva Vasilija Blaženoga u Moskvi. Med sredovječnim slogovi graditeljskim ide častno mjesto i ruski slog, osobito što je hramova i crkava. Tloris ruskoga hrama sličan je byzantskomu, ali strop sastoji od samih trula i svodova. Sredovječna ruska crkva iznutra je izkićena krasnim slikarijama i obasuta

dragocjenimi dragulji, dočim joj se vanjsko lice odlikuje čarobnim obiljem. Najznamenitije djelo ruskoga sloga je crkva Vasilija Blaženoga u Moskvi, koju je pisac putnih uspomena o Rusiji u prošlom broju Viena (str. 347—348) potanje opisao.

Umjetnost.

Slike Dragana Melkusa. U umjetničko-obrtnoj dvorani E. F. Bothea u Ilici bile su prošloga tjedna izložene slike slikara g. Dragana Melkusa, koje svjedoče, da je od prošle godine dovoljno napredovao. Najbolje izveden je lik „Starice“, za koji „Münchener Fremdenblatt“ veli, da takove slike nije monakovska publika vidjela, od kako je bio izložen portret Katarine Emmerich od Gabriela Maxa. „Osveta cvieća“ predložuje djevojku, kako spava odkrivenih grudi, a nad nju se savija cvieće, koje ju hoće da omami i uspava za uvijek. Slikaru je kod te bojama vrlo bogate slike poslužila davna iztočna priča. Dalje je izložen jedan pastel, koji predložuje nježna dječarca. Pasteli t. j. slike, izradjene raznobojnim kredama, preoteli su u novije doba mah osobito u Francezkoj. „Prelja“ nije nova misao, ali je slika dosta vješto izradjena. Napokon je izložen još i portret malena dječarca, nedvojbeno najslabija radnja Melkuseva.

Na slikama se Melkusevim opaža jasno, da ondje mnogo bolje pogadja, gdje ga rukovodi vješt učitelj, dočim mu samosvojne zamisli redovito ne idu za rukom. Ali za to neka ne zdvaja na trnovitom putu umjetnosti; neka se izprva radje povodi za dobrimi uzori, a onda tek, kad steče mnogo iskustva i dotjera svoju vještinu, neka krene svojim posebnim pravcem. Ovakvo su i mnogi drugi radili, pa su napokon cilj svoj polučili. Novom stazom smije u prvi mah poći samo talenat prvoga reda, i takovih ima malo, veoma malo.

Svaštice.

Stritar. Bečko slovensko društvo „Slovenija“ kani proslaviti dvadesetpetgodišnjicu književnoga rada slavnoga slovenskoga pjesnika Josipa Stritara, poznata Boris-Mirana. Pored Preširna i Gregorčiča Boris-Miran je jamačno najbolji pjesnik naše braće. Od ostalih se pjesnika naroda svoga najviše razlikuje nekim rek bi evropskim smjerom. Poimence se može na njegovu radu opažati dojam romanskih pjesnika. Boris-Miran je pokrenuo u Beču „Zvon“, jamačno prvi savršeni beletristični list u braće Slovenaca. Kad je prestao izlaziti Stritarov „Zvon“ u Beču, nastavio ga u Ljubljani kao „Ljubljanski zvon“. Bečki „Zvon“ pun je Stritarovih pjesama i članaka, koji su išli za tim, da u obćinstvu pobude estetički i etički interes. Koliko je to Stritaru pošlo za rukom, najbolje možeš vidjeti na beletrističnim djelima Sloveraca u današnje doba. Ali se Stritar i znojio oko svoga „Zvona“; imade brojeva, koje je sam napisao od prvoga slova pa do zadnjega. Bila bi prieka potreba, da se „Matica slovenska“ spremi na liepo djelo, na ime na popularno izdanje Stritarovih spisa. Mi samo želimo, da to bude čim prije.

Nješto o kosi. Njeki je Englez po imenu Erazmo Wilsen izračunao, da debljina dlake na glavi iznosi 400-ti dio palca. Dakle 400 dlaka jednu pored druge kad bi se namjestilo, zapremile bi širinu jednoga palca. Obično su mužkarci jači i krupniji a žene nježnije, ali kosa im je drugačija. Mužka je kosa osjekom mnogo tanja nego ženska. Zanimljivo je, kako se boja doimlje debljine kose; plava je i smedja kosa najtanja, a mrka i crna najdeblja, crvena i zagasito-mrka ide nekako po sredini. Više puta su ljudi pokušavali, da izbroje, koliko imade čovjek kose

na glavi. Spomenuti je Englez nabrojio oko 120 000. A i broj kosa mnogo ovisi o boji. Na prostoru kvadratnoga palca imade 722 smedje, 638 mrkih, a 585 crnih dlaka. Plavuše imadu svaki dan, ako im je kosa bujna, češljati 140 000 metara, pa ipak pokazuje statistika, da se trećinom više crnomanjastih djevojaka udaje nego plavih. Od 100 crnokosih ženskih udaje se prosjekom 79, a od 100 plavih samo 55. Kosa je koristna čovjeku. Obrve čuvaju, da znoj s čela ne ide u oči, jer je slan, pak bi im škodio. Kosa je rdjav vodič topline, te čuva glavu od velike zapare i hladnoće. Osim toga je kosa ukras za čovjeka. Pored svake dlačice ima sitna žljezdica, iz koje se izlučuje mast, te tako priroda sama masti kosu našu i nije nužna nikaka pomada. Kosa raste različito. Brada raste na godinu za 6¹/₂ palca, tako da je starac od 80 godina, koji je uvijek bradu rezao, žrtvovao 33 stope kose. Mužka kosa raste mnogo sporije od ženske, neki vele radi toga, što u ženske imade izpod kože mnogo više masti nego u mužkarca.

Balzac. Francezka je akademija razpisala nagradu za najbolji spis o životu i o djelima Honoréa Balzaca. Balzac nije mogao nikako doći u akademiju, za to se je šalio, da je njegov 41. besmrtnički stolac. Kako je poznato, imade akademija pariška samo 40 članova. Balzac ide među najznamenitije pisce romana u Francuzkoj. Prvi mu je roman „Les derniers Chouans“ (1827), kojim je izišao na glas. Trebalo je duga i naporna rada i pregaranja, dok je Balzac probio kruti led nepriznanja. No kad je već izišao na površinu, nije se trebao više brinuti prodjom djela svojih, jer su ga od onda uvijek salietali nakladnici, neka im napiše novo djelo. Balzac je bio napisao do trideset romana, a nikako nije htjelo sunce da sine na njegova vrata. Istom pomenuti roman prokrči mu put u bolji život. Iza toga je Balzac napisao veliku množinu romana, od kojih su ponajbolji „La femme de trente ans“, „La femme abandonnée“, „La requissionnaire“, „La grenadiere“, „Les celibataires“, „Louis Lambert“, „Eugénie Grandet“ i „Le père Goriot“. Svagdje je vrstno izmješano sa srednjim. Početak je pripoviedaka redovno izvrstan, ali često nije završetak, kakav bi morao biti. Najsilniji je pisac u psihologiji, koju nastoji tumačiti većinom patološki. Balzac je odlučan realista, pored toga i pesimista, te ne vjeruje, da bi umjetnost mogla popravljati opake ljude, niti ne misli, da je čovjek po naravi plemenit. Za to se ne ustručava pripoviedati evangjelje naslade, po kojem je i sam živio. U uvodu skupnoga izdanja djela svojih, koje je okrstio „La comédie humaine“, dosta oholo izporedjuje samoga sebe s prvim pjesnicima i filosofima svih vjekova. Umro je u Parizu 1860. Balzac spada jamačno među najbolje pisce romana u Francezkoj pored Daudeta, Goncourta, Flauberta i dr.

Azbuke u Slovjena. Latinicu upotrebljavaju ovi literarni jezici slovjenški: poljski, češki, slovački, slovenski, hrvatski, oba lužička i kašupski. Izmienjena ćirilica (azbuka rusko-gradjanska) ide s jezicima: ruskim, maloruskim, srpskim i bugarskim. Osim toga Bugari i halički Rusini upotrebljavaju i crkvenu ćirilicu, koja jedina gospoduje u svoj pravoslavnoj crkvenoj književnosti. Unatoč najživljoj opoziciji tudjinskoga duhovništva znali su hrvatski glagolaši u primorju i po otocima jadranskoga mora očuvati u crkvi hrvatsku, uglatu glagolicu, premda je s nehaja mladih svećenika po onim stranama sve više nestaje. Još nam je napomenuti, da Slovjeni protestanti u Njemačkoj, — kako Poljaci, tako Lužičani — upotrebljavaju još dan danas gotsku azbuku (švaba), t. j. azbuku latinsku znatno promienjenu u srednjem vieku. Upotrebljavanje prave latinske azbuke smatraju oni znakom katolicizma.

Fiškalova izpovied. — Umovanja J. Sundečića. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji.

Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 12. lipnja 1886.

Br. 24.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Iz minulih vremena.

Lotos-cviet.

a Gangu u pô noći
Zaćaran svijet spava,
Tek bajke mamno šušte
Sa žarkog neba plava:

O ljubavi, o raju
Proujalih vremena,
O žarkom zagrljaju
Prvotnog svijeta snena.

Tad jedna pane bajka
U srebren talas vode —
Bi zvijezda iz visina
Što k zemlji dolje ode.

Zašumlje Gange sveti
Kô sam da srca ima,
Da znade što ga shvati
Duboko u prsima. . .

I svanu žarko sunce;
U zlatu trepće rieka;
S dubina njenih plinu
Neznana biljka njeka:

Kô zvijezda čist je cvietak,
Kô bajka sneno pliva
I stidno listma drkće
Kô prva mladost živa —

U svojim grudma čujem
Gdje šapće mi o raju,

O sanjama, o žaru,
O vilin-zagrljaju.

B a j k a.

I.

Gle! već šumi plesna svirka,
Sav se sjaje dvor —
Da te vodim, krasna djevo,
U taj šari zbor

I ponese, cviete bieli,
Zvučnim krilma glazbe ove
Kao pjesmu srca svoga
Kroza rajske zlatne snove!

Nikad nisam ovim okom
Gledô taki cviet,
Nikad tako vedrio se
Mog života sviet!

Prelj u me, cviete bieli,
Veličanstven mir,
Kojim tvoje oči sjaju
Na srca mi vir!

Kao vjetrić na Lemanu,
Kad se tiska na nj sparina,
Dirni u me svom svježinom
Svojih snježanih visina:

Nad njima se nebo plavi
Vedro kao dan,
Tiho, tiho kao prvi
Mog života san.

Usnuh ga u davne dneve;
Bijah tada kao ti:
Kao kaplja na stabalcu,
Kô oblačak jutrnji.

Čuvstvo sievnu, dušu moju
Stvori morem i olujom;
Al na moru i oluji
Prema nebu plamnom strujom

Lebdjela je, letjela je
Svietla, biela kao ti
Čista pjesma srca moga:
Sanak mladosti.

Oh! ja čuvah pjesmu svoju,
Čuvah božji dar
Za najčišći što imade
Na tom svijetu žar.

Prve čujem te trenutke
Oko mene kako lete;
Zaklinju se, da su isti,
Koji i sad san mi svete:

U dubini tu duboko
Čujem vedar klik
Kao srebro, kad pozdravi
Zvonce zore cik

Iza želje mnogih ljeta
Dišem prvi put
Nješto rajsko, kô da Bog će
Ovdje uzdanut.

Iz daljine ptice lete,
Zlatne pjesme k meni bruje,
Otvara se zemlja nebu
Da joj nebo srce čuje —

Sve se topi, sve se stvara
U nov krasan svijet;
Sve se staplja u cjelinu
Kô u majski cviet.

(Dalje sledi)

Ti si, ti si, tako biela,
Ti si cvietak taj,
Iz dubina moje duše
Stopljen izdisaj!

Poznajem te, nova znanko,
Svojih nada po svježini,
Po zanosu, klikovanju
Srca moga u dubini;

Poznam te po čuvstvu onom
Što zna osvanut
Kad s' otvori mlado srce
K nebu prvi put.

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

Popu se Ivi čudno činilo, da ga u ranu zoru bude; nije nikada prespao „Zdrave Marije“, al nikada ni ne ustajao, dok nije crkveno zvono u ranu molitvu zvalo. Skočivši iz kreveta, upali svjetlo i pogleda na sat, koji je stopram četiri rane ure kazivao. Navukavši na se debelu kabanicu i na noge tople pačmage, sidje niz stube i upita iz kuće, tko da ga budi.

— Otvorite, pope Ive, susjedi smo.

Pop odključa vrata: — A šta je?

— Zlo, zlo... Šimica.

— Šimica... A šta Šimica?

— Ubio Magdu... mrtva...

Pop protare oči: Šta? dahne probliedivši.

— Magda mrtva.

— Što govorite ljudi! A kako? Zašto? Gdje? A kada?... Mrtva — da mrtva?

— Izubijana, sva u krvi, leži na ovako... Uh, grozno!

— Isuse i Marijo! Ubojstvo! A kada? Zašto? Kako? pitao opet pop drhćući po svem tielu.

— Ne znamo. Bit će sinoć, kad se vratio kući... Šta ćemo, pope Ive?

— Čekajte, čekajte... Hodte sa mnom. — Pop se polako uzpinjao uz stube upirući se drhćućom rukom o tinj. Došavši u sobu, napije se vode. Bio je blijed i gledao uplašenim očima preda se. — Mrtva, velite? pitao po deseti put, dok se oblačio. I ništa drugo ne znate? A gdje je on? A diete?

— Diete je kod susjede Vice, a on — ne znamo. Valjda pobjegao, šta li? Ništa se ne zna.

— Ne uvedi nas u napast, molio na glas pop Ive. Idemo, idemo. Izmrcvarena, à?

— Ne može se ni gledati, pope Ive.

— T', t', mahao crkvnjak glavom, spuštajući se nesigurnim korakom niz stube. Došavši do vrata prekrizi se još jedanput i podje k Šimičinoj kući.

Oko kućice skupilo se već sila ljudi. Liečnik pregleda Magdu i potvrdi, da je mrtva. Mali i veliki moždjani bijahu ozledjeni, lične mišice razmrskane drvenim orudjem, recte tankom cipljom, koja je kraj krvarće Magde ležala. Sastaviše zapisnik, drvo ponesu kao corpus delicti u magistrat, a Magdu u gradsku bolnicu.

— Mrtva, je l', doktore? upita pop Ive ulovivši se drhćućom rukom liečnikova rukava.

— Mrtva već barem dva sata, potvrdi liečnik.

— T', t', kimao pop Ive i šaptao: Ne uvedi nas u napast...

Toga dana nije Ive ni misio, ni ručao. Letio je iz kuće u bolnicu, iz bolnice do magistrata, ustavljao na ulici znance, pripoviedao, pitao, jadikovao, hukao, križao se i uza to velikim rubcem mahao. — Njemu se nesreća u Šimičinoj kući ulovila sve duše I kad je bio sam, mislio dugo zabodši oči u zemlju: Ive, Ive, kako te milost Božja kuša! Zašto si išao sinoć po Šimicu? Napast, napast!... On se sirota osjećao krivcem, i kad ne to, a onda orudjem nečastivoga. Zato je hukao i bio bi i svoj život žrtvovao, da je mogao povratiti mir u kuću niemca Šimice. Takovi su svi mali dusi, kojima gospodari dobro srce.

Bila je deseta ura, kad je auditor Rudolf Herman k magistratu koracao. Nizkomu, debelomu čovjeku tupa nosa, nizka čela, debelih ustnica, ridjeg kusastog brka nabrekle krvave oči, jer je Herman dalmatinsku kapljicu veoma ljubio i redovito svakoga jutro mamuran o desetoj uri ustajao. Po senjskih ulicah poigravao vjetrić kao zadnji trzaj umiruće bure; na jasnom nebu diglo

se toplo sunce, lieskajući se po modrih naborih razigranoga mora, na kom su se njihali puni brodovi, pletući nad sobom mrežu igrajućih jarbola i konopa. Po Senju bila živa vrema ljudi i kola.

Gospodin Herman išao ulicom odmjerenim vojničkim korakom, a ljudi mu se uigibali skidajući ponizno šešire. Rumena njegova glava morala je danas veoma mamurna biti, jer je Herman sve na časove kratkom, mesnatom rukom gladio nizko čelo, podižući vojničku kapu, pod kojom je svjež zrak nesnosnu vrućinu izgonio. Na jedared se ustavi Herman i ustrmi krvave i nabrekle oči, debele ustne iskočiše mu daleko od vrha tupoga nosa, brk mu se nakostrieši — očit znak, da ga je popala nagla ljutina. Žile mu se na licu napele, vidjelo se, da bi zagrmio glasom, al tražio badava izraz, kojim bi svu ljutinu u jedan mah iztresa.

A bilo se bome i za što ljutiti. Pored gospodina Hermana gonio mlad graničar voz drva, udarajući kandžilukom po mršavoj koži ujarmljenih volova. Ne obazire se graničar ni lievo ni desno, nego uzdigao nad čelo pusteni klobuk, digao obje ruke, pa pjeva iz svega grla mrkonji i zekonji, da povuku bolje, jer je zakasnio u grad. Valja drva izkrcati u brod, u gradu pazariti, pa hititi kući na krstítke. Prvo je diete, ne bi ga danas ni prijatelj ni dalmatinsko vino u Senju zadržalo.

— Pandur! zakrešti konačno gospodin Herman, a taj čas baci se poput striele preda nj magistratski sluga i ukopa se tu odrezavši odrješito vojnički pozdrav.

— Zovite ga amo, pokaže Herman rukom na graničara.

Pandur odreže opet niz klobuk, potrči graničaru i potrese ga nebratski za ramena: Amo!

— Kud, po Bogu brate?

— Amo, kad ti kažem!

— Oha! zapjeva graničar, a mrkonja i zekonja ni koraka dalje.

— Vodite ga u nutra do večeras, reče ljutito Herman; drugi put ne će žaliti, da mu pod šeširom nešto ne prozebe.

— Nemoj, gospodine! Duše mi, nisam te vidio, a tko ne bi takovu glavu pozdravio!

Herman išao dalje.

— Ne, gospodine, ako u Boga vjeruješ. Evo mi u kolima dva lonca masla, neka su ti obadva, samo me pusti, jer mi propade roba, a kud će blago!

Herman čuo i ne čuo, a stražar povede graničara k magistratu.

— Pusti me, brate, dat ću ti novu novcatu škudu! prišaptne stražaru; po podne mi u kući krstítke, ja pošao po vino, a i kako bi bilo bez mene?

Stražar mućao. Zamamljiva je škuda, ali je Herman — pas: Brže, brže! Šta je komu do tvojih krstítaka! Za škudu nije znao odgovoriti.

— Pa reci mi, koga bi molio; reci pobratime, vjera je, ne ćeš se kajati, što si mi u nevolji pomogao.

— Brže! gurne ga stražar.

Graničar umukne: — E, gospoda ste!... Ma da je s one strane, što je s ove strane Vratnika, čudne li med nami trke! reče u po glasa i podje dalje.

— Stani, pobratime, vikne drugomu graničaru, koji je tuda prolazio. Eno ti mojih kola i robe, predaj sansiru, primi novce, pa me do veće čekaj u Pave.

— A šta bi tebi? upita pobratim.

Htjede pripoviedati, al ga stražar gurne šakom: — Brže!

I gospodin Herman udje u svoju uredovnu sobu istim ponosnim korakom, koji ga je samoga o vlasti osvjedočavao.

Jedva je unišao, najave mu, da pop Ive želi s gospodinom auditorom govoriti.

— A što će to fratarsko zvrndalo ovdje?

— Ne znam, iztisne smierno stražar.

— Neka udje.

— Hvaljen Isus i Marija! Vaš pokorni sluga, spectabilis domine, klanjao se nespretno pop Ive mašući debelom kapom u jednoj, a velikim rubcem u drugoj ruci. Oprostite, došao sam buniti... Zlo, zlo, sačuvaj nas nebeski dvor!... Ubojstvo u Senju! A ja sam ih vjenčao, ja sinoć sjetio, da je doba, neka ga puste... Tko bi mislio, sveti Bože! I eto. Ona danas mrtva, a sinoć sam joj govorio, što zapovieda gospodin Bog. Što ćemo mi ljudi! Nedohodni su puti njegovi...

— Molim vas, što biste rado? okrene se auditor zlovoljno k prozoru.

Pop Ive ušuti ne zatvorivši usta.

— Došao sam moliti vašu milost. Izvolite, spectabilis! nakloni se Ive smješeći se prijazno.

Gospodin se Herman okrene čekajući, dok je pop Ive kopao po stražnjem žepu dugačkoga kaputa. Napokon izvuče koštanu burmuticu, poigra po njoj prstima otvori i pruži Hermanu: Domaći...

— Govorite, po što ste došli; ovdje nije popovska sakristija! naljuti se auditor.

— Per amore de... molim vas, milostivi gospodine, preseneti se pop Ive.

— S Bogom! pokloni se Herman, pa sjedne za pisaći stol, dočim je Ive praznih usta držeći u ruci praznu burmuticu mirno stojao.

— Zar se s vami ne može govoriti? Da zašto smo ljudi, nego da jedan s drugim govorimo. Vi sudac, ja pop — al svakomu svoje. Na moju dušu, gospodine auditore, to nije od vas liepo, bez zamjere — nije liepo!

— Izlazite! zakriešti silnije auditor; ovdje se prazna slama ne mlati, razumijete li?

— Ne, ja ne razumijem, da gospoda tako govore. S Bogom! Idem, al ću tražiti koga, tko je od vas prst veći.

— Dummer Esel! reče za njim Herman i pozvoni stražaru. — Gdje je gospodin kapetan?

— U kancelariji, gospodin auditor.

— Je li šta naredio, da se ubojica ulovi?

— Pokorno javljam, da su otišle straže u Novi, u Krmpote, Ledenice, k Svetomu Jurju i na Vratnik.

Herman kimaše glavom: — Ako me bude trebalo, ja sam kod Talijana.

— Razumijem, odsieče stražar pozdrav i prihvati auditorovu kabanicu, da mu ju pomogne obući.

Izišav pop Ive iz magistrata, upravi korake ravno k svojoj susjedi, pećarici Ani.

— Dobro jutro, Ane, pozdravi sa vrata.

— Dobro jutro, pope Ive! odvrati debela, sredovječna žena i uzdahne na to. Jeste li vidjeli, pope Ive? Ah, išla sam ju gledati, pa nikako ne mogu k sebi; uvijek mi je pred očima, nisam ni kave popila. Sjednite, pope Ive.

— Dajte mi, Ane, čašicu; slab sam, reče Ive sjedajući.

— Evo, evo. Ja sam već, ne budi Bogu odgovorno, dvie od jutros, pa ću i još malo, jer mi je na želudcu skroz teško. — A, pope Ive? reče žena, popivši čašicu, jačim glasom. Nisam li ja govorila: Gdje je žena za niemu zvier, prosti mi Bože, udari se Ane u prsa. Nije li živa spalio sirotu Pera, nije li htio udaviti babu Klaru, a vi — vi sve da ste pametniji! — È, è, pope Ive, niste marili metati na njih sveti zakon, bome niste!

— Mučite Ane, nemojte mi još više raniti srca. Ja kriv? È, e! Bože moj, ti si mi svjedok, koliko sam ju putio. A što ću ja? Zar on nije bio dobar, marljiv kao crv, a tko, Ane, vidi, što će se dogoditi? Nečisti, Ane moja, i eto vam.

— Pope Ive, sve sam vam ja govorila: Nemojte — a vi jedanput, sjećate li se, što ste mi rekli? Nikada vam ne ću zaboraviti. Rekli ste: Duga kosa, kratka pamet, lude žene, lude, pa ste prstom pokazali na svoje čelo, jerbo ste vi bili ljudi, a ne ja. Vidite li, pope Ive, na čiju je došlo?

— Ane, krivo mi činite. Ne bih vas rado sjećati vaše žalosti, al recite pravo: nisam li ja govorio za vašega pokojnoga, neka ne ide na ribe; zima, noć, bura, a vi sve u jednu: Ribar je, sutra badnjak, pa da budemo bez ribe! Išao, i kako otišao, tako ga nema ni danas. Vidite, Ane, što je onda bilo? To, susjedo, što i sad. Bog dopusti, i čeljade dodje u ruke nečistoga, prekriži se pop Ive. Dajte mi još čašicu, a mrtvim pokoj vječni daruj gospodine!

Bog ga pomiluj! plakaše žena točeći sebi i popu Ivi. — Morat ću vas opet brzo sjetiti, da mi jednu misu rećete, jer je i noćas kod mene bio; držao me za ruku i jutros su mi se skroz poznali njegovi prsti.

— Doći ću vas sjetiti, Ane. Sedma godina, je l'?

— U oči badnjaka bit će sedam, Bog ga pomiluj! Još čašicu?

— Ne ću, hvala, Ane.

— Još pol, ladno je, pope Ive.

— Dajte još pol. È, nisam vam još ni kazao. Slušajte. Naš gospodin Herman. . .

— Nu, nu, pope Ive.

— Lopov! stisne pop usne pogledavši u Anu.

— Gle!

— Pisat ću presvjetlomu još danas, ne, sam ću ići, ustane suhi crkovanjak naglo sa stolca.

— Govorite, govorite, pope Ive.

— Bacio me iz magistrata, iztjerao kao psa!

— Vidiš, vidiš! A zašto, popo Ive? čudila se Ane.

— Išao sam, susjedo, da mu rečem dobru rieč za Šimicu i ono jadno diete.

— Jadno, jadno, uzdahne žena.

— Da, Ane moja. Liepo sam počeo govoriti, a on, velim vam: kao psa!

— Nu, nu, vidte vi malo! Vas! Pijan je bio, nebore.

— U jutro pijan? Pa da je! Čujte Ane, pop Ive zna se i u pero pomalo.

— Ono vam je lucifer, nebore. Ne jedite se, i onako vam je danas dosta.

— Pravo velite, Ane moja, dosta mi je, nasloni pop Ive ruke o tanke noge i zamisli se uprievši preda se u pod male oči. — Jedno mi je teško na srcu, uzdahne nakon dulje šutnje. Magdi je sudio Bog, Šimici će pravica, a diete, što će diete? Sirotče nije krivo, da je na svietu.

Ane uzdisaše.

— Čuste li, susjedo, digne pop naglo glavu. Vi ste sami... Uzmite diete k sebi, a ja ću vam dati pred sudom pismeno, da ćete svakoga mjeseca od mene pet forinta primati. Nemate nikoga od svoje krvi, imutka vam Bog nješto dao — pa Bog zna, ne ćete li zato u svojoj starosti blagosivljati moje kosti. Djetetu je jedva godina, dati mu u srce strah Božji, bit će dobro. Šta, Ane?

Žena se časak zamisli. Da ga ja uzmem? reče u po glasa više sebi, nego popu.

— Susjedi smo, bit će i pod mojim okom, a promislite, Ane, da će i vaš pokojni mirnije počivati. Svake godine plaćao mi je misu, da vam Bog poroda dađe. Svoga nemate, učinite dobro djelo, a Bog veli: Tko dađe siromaku, dao je i meni.

— Pa hoću, pope Ive, uzet ću ga, reče žena odlučnim glasom. Neka raste kod mene, pa što Bog da! Evo ruke: Bog vidi, da je od srca, pa neka Bog i blagoslovi!

— Amen! doda pop Ive. Sad mi je velik kamen pao s duše.

* * *

Bila se spustila mrkla noć, kada su se prema svetom križu vukla lieno dvojica kola. Za kolima koracahu gospodari ugnutih koljena povjerljivo se razgovarajući. Bio to luka Stanić, mlad graničar od kakve dvadeset i

četiri godine, i Miloš Vuklija, pobratim mu, bit će četrdeset prevalio.

— E, brate, osramotio me danas, ne ću moći na oči ni popu ni drugim poštenim ljudima, govorio Luka iz svega grla, da mu rieč na litici ozvanjala. A da bi zašto! Što mu nisam kape skinuo! Da mi te je cestom sresti!

— Muči Luka, ne junači se! Ne znaš ti, što su gospoda, ne valja im se zamierati; radi šta odnese ja dvaest i pet batina?

— Ti Milošu?

— Davno, Luka, bit će tomu dvadeset godina. Taman se oženio, a Ermana poslalo k našoj kumpaniji. Bio još mlad oficir. Ne da mu djavo mira, nego se uzvrtio oko moje kuće. Ne znam ja ništa, bojala mi se Eva reći, jer ja mahom iz male: kvrc — pa u list. Tad mi jednoga dana poruči Bradić, neka mu iz Senja nekakvu robu izvezem. Ja ću do veče poći i osvanuti u Senju, al Eva stala plakati: Ostani kod kuće, ne idi večeras nikamo.

— A rad šta, Evo!

— Ostani kod kuće, Milošu, ostani, zaklinjem te!

— Te ja na nju, a ona kaže sve. Dolazio Erman, kad ja kod kuće ne bio, preko vrta, i da ne bude stare matere u kući, ne obrani mu se žena. Meni se smuti pamet! Čekaj, Ermane! Vidim, kud u vrta' skače, pa kad pao mrak, a ja onamo gvoždja i zarahlim zemljom. Kažem staroj neka čuva Evu, ženi pokažem malu, pa odoh. Vraćam se iz Senja, nisam popio ni boce vina, jer mi je na pameti žena i sve me muči u duši, kako bi se vragu obranio. Tjeram ja, a kod zadnjih kuća čeka Eva i dolazi plačući:

— Ajme, Miloše, ne idi kući, zlo te čeka. Tri puta slao kapetan po te. Ulovio se Erman u gvoždja — bruke sinoć oko naše kuće, sjatila se svjetina pa zjāla u sprdnju.

— A tko ga zvao na moja gvoždja? Sjedni ti amo, lako ću ja s gospodom obračunati.

Žena sve plakala, a ja izpregao pa ravno u kumpaniju.

— E, vraže, skoči na me kapetan, tko te putio onamo gvoždja metati?

— Lisica, gospodine, davi kokoši, a nisam ja kriv, što je gospodin lajtman onuda skaka'.

— Nisi kriv? Lezi, Milošu, a ti kaprale ožezi dvaest i pet vrućih.

— Branim se, al gospoda najala: Lezi, jer će biti i više toga.

— Smrklo mi se, ležem, a ono nameće dvaest i pet. Nisam ni pisnuo, nego sve mislim: Gdje bi i kako bi? Al se rdja bojala i sutra dan ode iz kumpanije.

— I ti zaboravio? upita Luka.

— E zaboravio. Tko bi zaboravio! Nije od onda osvanulo dana, da mi ne pada na um, kako prav, zdrav batine izpred kumpanije iznesoh. Nisam ja zaboravio, ako i jest on.

— Vidje li te kada?

— Vidi, ne vidi. A gdje bi se on mene sjetio. Porasla mi brada, okrupnio, a onda bio goljušav i tanak kao trn. Al znaš ne će mi u grob ponieti!

— Ne će, Miloše, ni meni. Nije me batinalo ka' i tebe, al me evo obružilo pred svietom, da ne bi rekao i gore nego tebe. Skupio u kuću kumove, poručio popu, i eto će mi se izjesti žena, da mi se na putu dogodilo zlo. A prvo diete, šta će reći sviet, da i ne brojim, koliko mi sansir robe odnio.

— Pa šta bi mu mi?

— Ubi ga, kad je pas!

— Ne valja to, Luka. Carski čovjek, tražili bi, ne bi im utekli. Drugačije to ja namislio odavno, al nije bilo prilike. Sad smo dvojica, bit će lakše. Mi ćemo njemu u oči, kao ljudi: Gle, Ermane, ja sam Miloš, a ja Luka — i vidjet ćeš, skinut će pred nami kapu, a ne će ni vragu prišapnuti, što mu se dogodilo.

Ljudi se razgovarali i dogovarali, pa legli u kola i usnuli, izručivši sve pitomu živinčetu, koje se tuda Bog zna po koji put vuklo.

(Nastavit će se.)

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

kućani dovedu pred goste njeku staru baku, koja se o štap upirala. Svi prasnue u smieh, nu domaćin posve ozbiljno progovori:

— Evo vam naše sokolice, za kojom vas zviezda vodi preko dolina i bregova.

— Jok domaćine; ne tražimo sovurine, već sokolicu, — nju nam privedite! — odgovori Šime.

Baka pobježe, a oni će svi u smieh. Za čas privedu ukućani momčića, odjevena u ženske haljine.

— Evo vam, dobri ljudi, nije li to možda sokolica, koju tražite?

— Nije ni to, opet će Šime, dovedi nam pravu sokolicu. Na to stupi u kuću Pavka, u svilenoj crvenoj anteriji, koparana dugih rukava. Kosa joj razpletana prši po ledjima, na glavi fesić, nakićen dukatima i ružom, a oko vrata pristala struka žutih dukata, izpod struke niz biela bisera, dar kume od krštenja.

Šime će namah djevojci: — Pavko! Mi znamo, iz

čije si kuće i kakova si roda, — poznavasmo ti oca i mater, a poznajemo i ovu poštenu kuću, iz koje se udaješ — ako je od Boga sudjeno. Poznajemo i vriednoga kućnoga domaćinu, pa gle evo mi smo došli prošnjom, da podješ, ako te je dobra volja, za našega čestitoga momka Stipana, gazdu iz čaršije. I mrav družbu hoće, ne može ni on sam živjeti, valja mu se ženiti, pa koju mu srce zaiskalo, onoj eto pokucasmo na vrata!

Tek što Šime dovrši, već Mate nadoveže: — Tebi je, Pavko, dobro promisliti: što se zaveže, ne da se razvezati, a to može samo smrt ili vječna sramota. Sama pala, sama se ubila. Sada, ako hoćeš, uzmi jabuku, a od mene ti i od tvoje krstne kume blagoslov.

Pavka je stajala oborenih očiju, dok je Mate svršio, zatim pokroči, poljubi u ruku njega a za tim Šimu, triput se prekrsti, uzme jabuku i cedulju pa izađe iz sobe.

Na to tek nasta pravo veselje. Iz predsoblja maknuše sofru, prosci posjedaju oko sofre domaćinove dieleći svoje i njihovo. Dosele ponizni ne smjedoše ni praga prekoračiti u hodaju, a sada se taman junački uslobodiše. Pijuci, pjevajući i šaleći se sprovedu do pô noći. Na polazku darivala je Pavka koga košuljom, koga šarenom maramom, a oni opet nju novcem. Tek pred zoru razidjoše se prosci veseli, što izprosiše sokolicu Pavku za svoga sokola Stipana.

XXVII.

Slabost je ljudska, da kad čovjeka snadje kakav jad i nezadovoljstvo, to obnemari sve, — i riedki su, koji se mogu oteći toj slabosti. Stanko nema više prave volje zanatu, sad već prije ikindije zatvara magaz. Nikada ga ne vodi put ravno kući ni od kuće u magaz, već se navrati u koju mehanu i tamo si mastikom razgoni tmurne misli u razgovoru kojekakvih bezposlica. Zateče ga kadikad i zora u mehani. A kolika li to sramota! Svatko se čudi, da se čovjek može toli brzo promieniti. Onaj ponosni, čedni i skromni ko djevojka momak, eto, sad se ponizi u toliko, da obći s onom vrstom ljudi, koje prije ni gledati ne htjede, on, koji ne bi za živu glavu htio u mehanu unići, a sada tamo zamrkne i osvane. U čaršiji ruča i večera, uzme si dva tri čevapčića ili križku travanjskoga sira, za groš somuna — pa svršeno. Kako rano podje od kuće, to sve zaključa i ostavi bez nadzora, dok se kasno u noć ne vrati. Ako ga tko upita za sestru, to će mu na dugo razviti priču, prieteći se svojim dušmanom. S Janjom sastaje se češće kod Martinke. Janja je vragoljasto djevojče, puno bezazlene šale, pa ga znade tako ublažiti, da na čas obeća, da će Pavki oprostiti. Ali čim se s Janjom razstane, odmah mu se vrata stare misli. Jednoć dodje k Martinki, znajući, da će tamo naći Janju, — ali sad nadje tuj i sestru Pavku. Zamagli mu se od ljutine pred očima, okrene se i ode, neprogovoriv ni rieči.

Stanka nije nitko razumio, zato ga je svatko i krivio,

da ne radi dobro. On je znao, da će u oči nedjelje biti prošnja u Mate, zato i ne dodje kući, nego ode u mehanu i tamo probavi cielu noć. A kad je sjutra dočuo, da je Stipan izprosiio Pavku, — od čuda se triputa prekrsti. Znao je on, da su babe nabajale Pavki, da je Marijan uskočio za to, da izmakne ženitbi s njom, ne žaleći ni glave izgubiti, — a Pavka da je u to povjerovala, pak bi rada da može izbrisati za uvijek svaku uspomenu na nesretnu ljubav. Volio bi Stanko nego cio svijet, da se može domisliti načinu, kako bi tu ženitbu razvrgo. Isti taj dan sjedio je Stanko nujan i zamišljen u svojoj magaz, čemu su se mnogi čudili, jer nije običavao nikada nedjeljom otvarati magaze. U to dodje k njemu neki trgovac iz okružne varoši, neka mu popravi lanac od sata. Rieč po rieč razvežu oni razgovor i o bosanskih vojnicih, na što ga Stanko upita, da li se je upoznao s kojim vojnikom iz ovoga kraja.

— Od ovih strana ne poznam nikoga do li Marijana Zečevića, — odgovori stranac.

— Što to reče? — upita Stanko sav u čudu.

— Kako rekoh, jedinoga Marijana poznam — potvrdi stranac.

Stanko prekine dalji razgovor, svrši brzimice poso i preda lanac strancu. Čim je stranac otišao, zatvori magaz i ode žurno kući.

XXVIII.

Duboko zamišljen koracaše Stanko iz čaršije. Došav kući, sjedne na dušek, nasloni se o lievu ruku, pa odtiskivajući guste oblačine dima iz cigare, zurio očima, kako se talasajući razgone zrakom, dok se ne razplinuše. Tako se i njegove maglovite misli razpršuju, jedna mu jedina stupa na prijestolje u glavi, a to je miso na Marijana. Njeki tajni glas srca šapće mu: „napried!“ Toj žudnji ne može odoljeti, trgne se, skoči na noge, mahne rukom i uzkligne:

— Da, on živi — Marijan živi! — Prodje sobom gore dolje i opet sjedne. Svaki mu je trenutak čas, a svaki čas čitav sahat.

— Sada ću k Martinki, počeo opet govoriti, — dà, ali tamo je Pavka, ona biedna Pavka, moja jedina sestra, ona nesretna djevojka, koju sam prezreo, iztjerao iz kuće — a ona nije kriva. Nju zavedoše proklete vještice, omraziše Marijana, iztisnuše joj iz srca uspomenu na nesretnika. Ali da to učiniše kojekakve gurbetkinje, već prvi komšiluci, prijatelji i kumovi! Zavjerila se onomu, koji je zaslužio konopac oko vrata. Obilježje joj dao, sinoć izprosiio a u nedjelju će na prsten. Ponedjeljak, utorak, srieda, četvrtak, petak, subota i nedje... da više ništa, i subota, to je šest dana, a sedmi već prsten i sve svršeno! Ne, nije još ni onda svršeno, može se razvrći do vjenčanja; ali kako? Tome nema lieka! — A ma ima i lieka, ako si ti, brate Marijane, živ! Sjutra ću, ako Bog dađe, znati, je li sve propalo ili je pravica pobiedila,

a ja bi prvi pobjeditelj bio. Nikome ne ću ništa kazivati, već idem k Martinki, pa bila i Pavka tamo; naći ću i Janju, koju toli ljubim, i koja mi je jedina utjeha u ljutoj mi nevolji.

Diže se, hoće kroz vrata, ali se još jednom ustavi i zavapi:

— Smiluj se Bože, daj da Marijan živi. — Marijane, brate! Onda bi vidio svoje dušmane, vidio bi bjezati onoga skota Stipana i nesretnoga Božu, kako na Jurkinu grobu kaje svoja prieka djela, a vidio bi i mene, da sam ti ostao vjeran i iskren drug. To izreče oštro ali zanosno, pa će na vrata, ali u taj tren izpane Božo.

— Zmi . . . je šarene laze, počeo Božo žvačući besjede, razkolačiv oči, zarubljene ugaslom modrinom, — grozan mu pogled! Ruke mu i noge drhću. U ruci mu nekakva drenovača, na ramena uprtio dugačku torbu, natrpanu sa kakovih desetak oka potočnoga kamenja. Stanko stojaše nepomično, držeći lievom bravu i motreći budalu.

— H! h! h! — izdihavaše Božo sav zasopljen, a na oči mu se izmilaju krupne suze. Očevidno je, da se nječega prepaao i susto.

— Šta to bi, Božo? — upita ga Stanko.

— Strašno groblje . . . križevi — zmije. . .

— Bojiš li se kukavče jadni? — doda Stanko.

— Noževi — krv — — utekoh, e—to gle! —

Čuj. . .

— Ne boj se, ne boj majstore, Bog će se i tebi smilovati.

— Ha! šta?

— Bog će se i tebi smilovati, ne boj se! — ponovi Stanko, staviv mu ruku na rame, na kom mu se košulja sva od znoja prociedila. Rieči Stankove toli razblažiše ljudjaka, da je počeo plakati i smijati se. Stanko zaključa vrata, maši se u džep, dade nesretniku nešto sitna novca i pohiti, da mu se ukloni; ali Božo izvadi iz torbe dva kamena, pak počeo udarati jednim o drugi, da su iskre vrcale. Da li je to bilo od radosti, ili iz zahvalnosti, tko bi mogao znati. Podaleko bijaše Stanko, a Božo još kucaše kamen o kamen grohotom se smijući.

XXIX.

Došav Stanko k Martinki ne nadje Janje, već otea joj Šimu.

— Pomoz' Bog! — nazove Stanko. Šime mu se odzove i odmah će mu

— A kakvu to, diete, činiš sramotu sebi, sestri i svima?

— Ja sramotu?

— Da ti, Stanko. Ti možeš svojoj sestri kô brat braniti, ali joj zaprečiti ne smiješ!

— Branio joj ja ili ne, ipak se mogu zakleti, da Pavka ne ljubi onoga bekriju. Samo ju vi drugi nagovo-

riste, pamet joj smetoste, pak ne zna bolna, što radi i govori.

— Ti dakle znaš, šta govoriš i činiš? upita ljutito Šime.

— Ja znam ono, što vi ne znate, a to ćete vidjeti za nekoliko dana. Valaj mi nije desetak godina.

— Zavrzivati umiješ, pa budeš li tako tjerao, tad se više ne približuj kući. Drag si mi uvijek bio, ali takova te ne mogu gledati. Skoro bi se njih dva porječkala, da ne unidje u sobu Janja, a za njom i Pavka. Čim Pavka ugleda brata, namah ju je nješto u srcu zavezlo. Ne mogav se vratiti preko praga, stane s Janjom do Martinke kraj prozora.

— E gle Stipanove mlade! zasieče Stanko.

— Pavka primakne ruke očima i otare suze. Šime pogleda ukorno Stanka, digne se i otidje nerekan ni s Bogom.

— Umiješ samo ucviliti sestru i razljutiti starijega, — progovori Janja.

— Hoćeš li da i tebe razcvilim. kano što sam Stipanovu mladu? — ujedljivo će Stanko. Pavka zarida. Stanko korakne k sestri, pa ju stane milovati:

— Ne plači sestrice! Ti si mi uvijek mila, ne plači! Nu Pavka je sve to jače plakala i jecala, naslonivši glavu na Stankovo rame. A Janja poskoči veselo:

— Razveseli ju, Stanko, razveseli!

— Pomirite se, djeco, to je i Bogu drago! — umieša se Martinka.

— Ti me, brate, prezireš!

— Ne plači, Pavko! — počeo ju tješiti Stanko, ljubeći je u čelo.

— Ti me progoniš!

— Zašto si radila proti mojoj volji?

— Bila je to volja Božja!

— Neka bude, ako jest; ali je možda Bog drugačije odredio, vidjet ćeš, ako Bog da. A sad s Bogom, Pavko! — završi Stanko i poljubi sestru.

— Nješto ti imadem priobćiti, — prišaptne Janji, te izadje s njom na dvorište.

— Janjo, ja polazim sjutra na put po svom poslu i ne će me biti nekoliko dana kod kuće.

— A kamo? Kaži mi!

— Dosta ti rekoh, samo da ne budeš zabrinuta radi mene. Kad se vratim, onda ću ti sve kazati.

— Ali mi obećaj, da se ne ćeš ljutiti na Pavku — nuder!

— Ne ću se ljutiti. Ne vjerujem, da će biti Pavka ženom onoga bekrije, pa ako i bude, ljutiti se ne ću. Nu iskreno ti kažem, da se nikada više s njome ne bi razgovarao. Ostaj mi s Bogom do vidjenja, milo janje moje!

— S Bogom Stanko! odvrati Janja i odskakuta u kuću.

(Nastavit će se.)

Posljednji dani kneza vojvode.

Po Glinkinih zapisih napisao J. I. Kraszewski.

(Svršetak.)

ve je to bilo nadstojnici čudno i tajinstveno. Kako se domišljala, da je providnost Božja htjela te je uzela sa sobom sestru Mariju, osjećala se tronutom do suza.

— Dajte mi vode, drago moje... šapnu slabašnim glasom knez. — Gospodjica Vojžbunova, molim vas, neka ostane kod mene... Sam ju je Gospod poslao... Tako je htjela volja Božja...

Dok smo mi bili u spavaćoj kneževoj sobi, Višniovski ganut i uzrujan, nije se nikako mogao da uzpregne i da ne potraži kneževa sestričića, pukovnika Moravskoga.

— Gospodine pukovniče, vi valja da ne znate... jel'? Jeste li čuli kad o kakoj Vojžbunovoj?

— Šta? O kakoj Vojžbunovoj jesam li čuo? A šta to pletete, molim vas!

Vidjelo se, da je Moravski samo to znao, da je nekakva Vojžbunova bila njekoč ljubovca kneževa. Višniovski se namrgodio.

— Kaka ljubovca! viknu. — Vidi se, da slabo znadete, gospodine pukovniče!

I u kratko mu izpriopovjedi čitavu zgodu doda:

— A eno vam Vojžbunove kod kreveta kneževa...

Lecnuo se pukovnik: ta prekorio je sirotu Vojžbunovu ni krivu ni dužnu. Kad je stupio u spavaću sobu, sestra je Marija pružila knezu hladan napitak. Pozvavši nadstojnicu na stranu, stane je propitkivati...

— Ja vam ništa ne znam — odgovori mu nadstojnica — šta sam vidjela, ne mogu da razumijem. Bog sam neka znade...

Moravski pristupi k postelji kneževoj.

— Kako je, ujo? Želite li može biti da vas ostavimo sama?

— Meni je, drago moje, vrlo dobro — prihvati knez. — A zašto da ostanem sam?

I odmah doda:

— Primiri se, drago moje, ta ja još živem!

Vojžbunova je stajala čelo glave, kao kaki kip od mramora, zagledavši se u lice kneževo, kojim kao da je već smrt trzala. Niz uvele obraze obarale su joj se obilne suze. Moravski, sav zabunjen, odstupi od kreveta.

Već je bilo gluho doba noći, u dvoru tišina kao u grobu. Ja sam stajao na vratima. Knez, kako je to obično u oči samrtna časa, sad bi malko usnuo, sad se opet iza sna prenuo. A svaki put, kad bi se trgnuo oda sna, upitao bi:

— A gdje su sestre?

Na to bi mu nadstojnica odgovorila:

— Ovdje smo.

— A sestra Felicija?

Morala je i ona — a da šta će? — odgovoriti.

— Evo me!

— Molim vas nemojte me ostaviti.

I jedva što bi mukom izmucio tih nekoliko rieči, zaspao bi, a za čas se opet probudio... I tako je bilo čitavu bogovetnu noć.

Sjutra dan zabrinut sav dvor, a kako i ne će, kad su liečnici i sestre — a ma svatko, ko je i časak samo bio kod kneza — stali gubiti nadu. U župnoj crkvi, u Reformata, u Vasiljevaca — svagdje se tog dana čitala pred izloženim svetotajstvom sveta misa, ne bi li Bog udielio knezu zdravlja.

I u Lešnju i u Kodenj poslali su na mise. I za dvor se čitala posebna misa u dvorskoj kapelici, u kojoj je bilo, prije nego što su ga preneli k Vasiljevcem, tielo svetoga Josafata. Sav se dvor našao u kapelici, a malo ih je bilo, koji niesu plakali.

Pod več, osjetivši da mu je i opet pozlilo, zaželi se knez vojvoda izpovjediti i pričestiti, ali sve to da se obavi na tiho i skrovno. Kad je župnik došao i svi morali izaći iz sobe, zamoli knez sestru nadstojnicu, neka se ne vraća u samostan, već neka ostane sa sestrom Marijom kod njega.

— Ta i onako ne ćete dugo ostati! reče joj. Uslišajte me, molim vas, ne iz ljubavi k meni, već iz ljubavi k Bogu.

I morale su mu obećati. Sad je istom pristupio župnik knezu. Izpovied je potrajala do pol sata. Premda je bio knez vrlo oslabio, ipak je želio, da primi svetu pričest klečeći.

Uzalud ga odvrćao župnik, knez nije popustio.

— Gospod Bog ne poznaje šale, drago moje! Bio Radzivil ili prosti kmet, pred Bogom treba svak da nice pada. Ja sam grješnik.

Ogrnuvši mu bundu, prihvatimo ga izpod pazuha i pridignemo. Primajući svetotajstvo udarao se sa najvećom skrušenosti u prsa. Kad smo ga natrag položili u krevet, nije mogao nekoliko časaka, što izmučen, što ganut, ni rieči da progovori. Napokon će uzdahnuvši reći:

— Svršeno je, ja polazim, drago moje, a d patres! Ostayte mi zdravo!

Župnik, koji je bio ostao kod kneza, stao ga tješiti nadom, da često sveti sakramenti pomažu ne samo duši, već i tielu. Knez mu se nasmjehne.

— Neka se vrši, drago moje, volja Božja, niesam baš osobito voljan još koju proživjeti. Ta niesam ni za što više na ovome svijetu, spiep sam, svakome smetam, nema druge, već u grob...

U to se sjete, da bi trebalo sestrar dati što god da založe i da se okriepe. I zbilja, osim malo vode pomiešane s vinom i malo beškota nisu se ničega ni okusile.

Odvedem nadstojnicu i Vojžbunovu u sobicu što je bila do kneževe spavaće, i dadem prostrieti stol: niesam se bojao, da se ne će naći koji zalogajak. Nikad bolje zgode, da malko izbliže promotrim Vojžbunovu, koja jedva da se i dotakla jela, već enako zamišljena sjedjela: vidjelo se, kako se svom silom otimala, samo da ne odkrije svoje uzburkane duše. Jasno si razabirao tragove nekadašnje ljepote, osobito u očima, i energična karaktera, al' si ujedno mogao jasno vidjeti, kako joj je život i vrijeme ublažilo oštri onaj pogled i silnu energiju. Okusivši, koliko je upravo trebalo, da utišaju glad, ustanu obje i vrate se knezu u sobu, kraj koje je bio međjutim za njih priredjen kabinet, u kojem da se do potrebe malko odmore.

Doskora ode župnik, a kako se činilo da je knezu nešto bolje, jer mu se nadalo na san a vrućica po mnienju liečnikovu pustila, ponudimo sestram da malko počinu, a ja i

Pulkovski da ćemo ostati čuvati kneza. Kako je knez — onako od stare navade — nekoliko puta pitao za mene, naložio mi Finke da dajem knezu, dok se sestre

vrata, nekaki liek, koji je tako vonjao moškom, da ga je bilo osjećati u svih sobah, a mene od strašnog tog vonja i glava zaboljela.

U noći kao da ga iznovice spopala vrućica; probudivši se, sad bi turao sa sebe poplun, sad ga opet privlačio, buncao i smijao se, dok ne bi zaspao i stao hropiti, te si mislio, sad će na izdahnuti. Sestre su odmah bile kod ruke i namještale mu jastuke, da mu bude zgodnije ležati. Dah mu je bio svak čas teži. Liek mu se strašno grustio, tako da smo mu ga morali silom lievati u usta, a jedva da je šta i gutnuo, jer je gotovo sve izbacio.

O ponoći podju milosrdnice u svoj kabinet na počinak. Pulkovski je tvrdo spavao, a ja, ne daj Bože da zaspim, imajući u papiru ljutoga burmuta, što mi ga dao Napiorko, neprestance sam podprašivao nos tako te mi

je do zore nabubrio kao čutura. A i inače sam imao s njime trista jada i nevolja: nadalo mi se kihati, a kihnuti uz kneza — kriminal! Nema druge nego uhvati šakom nos, stiskuj ga pa trpi!

Mine ponoć, a knez uzme nešto nerazumljivo mrmoriti. Svieće su po običaju gorjele za zelenim zaslonikom a na kneževo je lice padalo slabo bljedjano svjetlo. Pogledam ga — a to mu poigrava oko usana osmieh, kao nješto za dobrih starih vremena, a lice mu odsieva blaženošću, kao da se bolan riešio svake muke i nevolje.

Usta su mu se micala polagano, izprvice kao da je samo šaputao, a što kasnije sve je jasnije, življe i brže govorio, kao da se bojao da ne će dospjeti sve da izgovjedi.

— Koliko je sati? Hej! Zar još nije kucnuo? Spreman sam na put! S Bogom! Da ste mi zdravo!

... Čuvajte mi, molim vas, djedovinu, ne dajte da mi je nestane. Pamtite dobro, ja ću već izmolliti, drago moje, na drugom svijetu, te će mi dopustiti da se vratim ovamo, da zatražim u vas račune . .

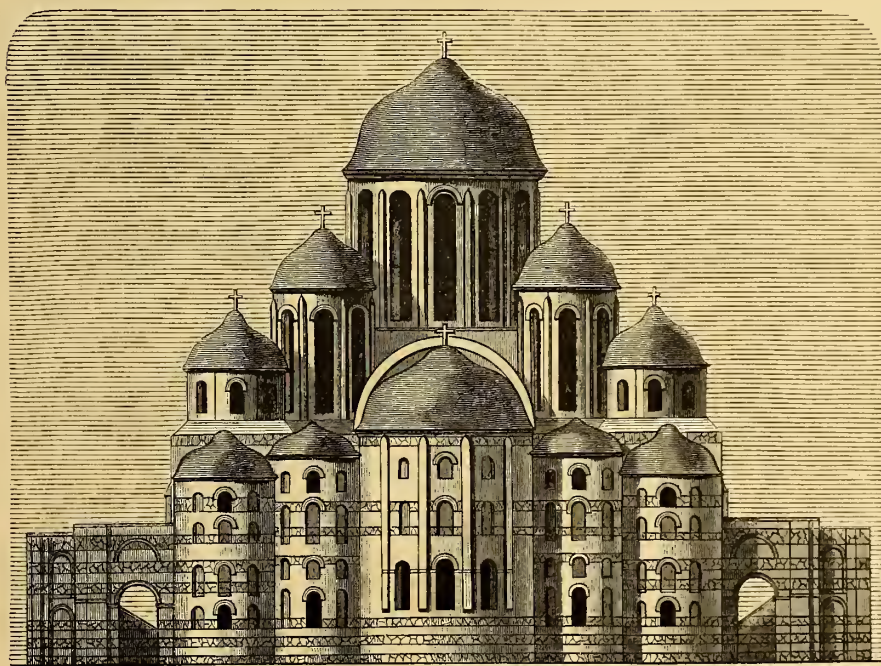
... Ramena su mi se slo-

mila, noseći teret tolikih godina . . . i orlove s trubljami. Hej! drago moje! Nješto su ti orlovi visoko letjeli a trublje se glasno širom svieta, ozvanjale a sada? Operušani su orlovi kao kakova pilad, a trublje — jedva da će mi zatrubiti pogrebno tuba mirum

... Svršeno je, drago moje! Vojvodski sam mundur doderao do nitâ. Metnite mi ga u lies, nema ga, koji bi ga mogao nositi; za patuljke je preširok. Bog je milostiv, on će se smilovati Radzivilom! Pretegnu li naši griesi i dodje pokora, podnosite i nesreću! Ne dajte se slomiti, ne liegajte mi u blato! I dronjak se može premetnuti grimizom. Bolje je poderano nego zaprljano!

Prekinuvši, kao da čeka na odgovor, nastavi za čas:

— Idem, idem! Vidim, čekaju me na pragu vojvode, hetmani, kancelari, biskupi . . . zovu me k sebi . . .

Crkva sv. Sofije u Kijevu.

Evo me, evo, mili moji djedovi! Dajte mi samo da još jednom glednem na svoje gradove i dvorove, na sela i imanja. Tri lakta zemlje bit će Radzivilu dosta.

. . . Ama samo da mi ne bude lies pretiesan; ja sam rad udobno ležati, drago moje, a treba znati, da ću u tom krevetu ležati nê jednu noć, već do sudnjega dana, drago moje!

. . . . Kronicu Sirotičinu dajte mi ovamo. I ja sam bio sirota i sirotom polazim s ovoga svijeta; pukli i prepukli siromah! Bog bio s vama . . . ne plačite!

I usne. Istom u zoru prene se iza sna i povikne:

— Zatrubi pogrebnu u Radzivilsku trublju! Medjed je pao, ali koža je ostala!

I zovne me onako od navade:

— Glinka? Je l' ko tu? Koliko je sati?

Poletim k postelji, a za čas eto i milosrdnica. Budan bio je pri sebi i zatraži da mu dadu piti. Nadstojnica mu pruži, a on, jedva okvasiv usta, padne glavom na uzglavje. Zamoli kronicu Sirotičinu i počne iztiha kao

šaptati molitvu. Moleći se sad bi zaspao, sad se opet prenuo i iznovice započeo moliti.

Vidjelo se, da je nadošao smrtni čas. Dvor sav na nogama očekivao je u najvećoj tišini odluku Božju. U osvitak zatraži opet vode od Vojžbunove, ali tako slabim glasom, da ga je jedva bilo čuti. Pružajući mu čašu, poljubi je u ruku i stane opet šaputati:

— U ruke tvoje, gospodine . . .

A zatim:

— Isuse, Marijo, Josipe!

Lice mu pobliedi, znoj mu probije čelo, a usta — kao da mu se smieše.

Knez je preminuo.

Šta nas je bilo, poklekli smo oko kreveta a svećenik uzeo govoriti molitvu.

Kako je dan svanuo, oglase zvona po svih crkvah smrt kneževu: sve je plakalo i jadikovalo.

Pokoj vječni daj mu, Gospodine, i svjetlost vječna neka mu svietli u vjeke vjekova. Amen.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Pošto smo pregledali tri glavna sobora u Kremlu i uzpeli se na „Ivana velikoga“, da se ondje riedkim prekrasnim vidikom razblažimo, hoteći ostati u najbližoj okolini onih hramova, uputismo se u sinodálnu palaču, koja stoji u najtjesnijem savezu s uspenskim soborom. Ova palača bijaše naime dvor ruskoga patrijarhe, a uspenski sobor njegova patriarhalna crkva sve do ukinuća patrijaršije pod Petrom velikim t. j. do g. 1720. Ono novo ime steče patrijarški dvor, kada je poslije dokinuća patrijaršije ostala moskovska eparhija pod upravom sinode. Palača leži popriečno naprama uspenskom soboru i Ivanu velikomu, sagrađena je u staroruskom slogu a iznutra veoma bogato ukrašena. Obuhvaća takodjer patrijaršku dvorsku crkvu k dvanaest apostola, u kojoj se pokazuje starodavna slika sv. Petra i Pavla iz XII. veka. Što je vrijedno u njoj viditi, to je: patrijarška riznica i knjižnica. Bijasmo u obje prostorije bez svake zaprieke uvedeni. Ako je riznica nalazeća se u patrijarškoj crkvi uspenskoj toli bogata, kako smo gore primietili, ova u nekadanjoj palači patrijarškoj je još bogatija; dojima se pako jače, što su dragocienosti i umotvorine razredane kano u kakovu muzeju. Tuj je mnogobrojna sbirka starodavnih crkvenih posuda, liturgičkih odjeća, moćnika, diska (дискосъ = *δισκος*, patena), potira (поτήριο = *ποτήριον*, čama, kalež), križeva, štaka, prstena, zdjela i drugih sprava stola patrijarškoga. Ove su stvari ne samo dragociene, jer velikim dielom zlatne i srebrne, nego i

s gledišta umjetnosti znamenite. Ima ih, koje su rađene u iztoku, u Bizanciju; ali veća je čest djelo domaćih, ruskih umjetnika i rukotvoraca, kojim su neprekidno davali radnje carevi i patrijarhe, pak s toga mnoge pokazuju osobito ugladjeni ukus. S te strane je ova riznica za poviest ruskoga umjetničkoga obrta vele znatna. K najvećim pako njezinim riedkostim spada prekrasna glasovita posuda za sv. pomast iz bisera, u kojoj je u prvoj dobi kršćanstva sv. pomast pošiljana iz Carigrada u Kijev; na dalje iz cedrova drva izrezani krst XV. veka; ukusne čašice „bratinyje“, koje su za službe Božje kod agapa rabile, izrađene od domaćih obrtnika, mnoga preliepa veziva, prepletana zlatom i biserom i draguljama pokrita, kano ti epitrahilij (stolae), mitre, liturgičke haljine patrijarha, velikim dielom posao i dar ruskih carica. Kolike su pako stvarne, ne gledajući na historičku i umjetničku, cienne i vrijednosti ovi predmeti, budi primjerom samo jedina liturgička odjeća, koja je, jer razsipno posuta biserjem i draguljama, do 60 funti težka! Zanimiv je takodjer, već svojom starinom, sakkos ruskoga metropolita Fotija, donešen god. 1409. iz Carigrada. Nutarnju i historijsku vrijednost imadu mitre glasovitoga patrijarha Nikona, velikoga reformatora ruske crkve, i uplivnoga dostojanstvenika pod carem Aleksijem Mihajlovičem. Starje mitre, koje dopiru do vremena prvoga ruskoga patrijarha Joba (1587—1606), jesu većinom odtraga krznom obložene. Mimogredce spo-

minjem još „klobuke“ t. j. patrijarške šešire ponajviše iz biele svile, zatim dragociene „paterice“ (pedum), i prsne križe s panagijami; sve radjene u Rusiji. I najbogatije riznice uz zapadne crkve jedva se bogatstvom mogu ovakovoj ruskoj prisposodobiti, a imade u Rusiji i bogatijih od sinodalne, kojih ću jednu i ja opisati. Patrijarška knjižnica, kano ni jedna knjižnica, ne začaruje oko zlatom, draguljama i vezivom, ali mami svojim dragocienostmi druge vrsti, koje nisu manje vriedne od onih prvih. Meni su bili neki pismeni spomenici patrijarške knjižnice poznati, što iz opisa što iz izdanja ruskih, pak ih poželih viditi svojima očima. U predsoblju bijah ugodno iznenadjen prisutnošću prevriednoga iz učenih djela od prije poznatoga starine, arhimandrita Amfilohija, vele zaslužnoga za slavensku i grčku paleografiju. „Jedva je itko — piše o njem čuveni u toj struci učenjak Sreznevskij — u svojem životu učinio svojom rukom toliko snimaka iz tolike množine rukopisa, koliko arhimandrit Amfilohij u ono vrijeme, kada je živući u pokrovskom monastiru moskovskom mogao naći utjehu u nezgodah, koje su ga postigle, samo u molitvi i u naučnih zanimanjih. Sve što mu dopalo u ruke, snimao je na prozračnom papiru...“ Ove svoje obrete izdao je Amfilohij na svjetlo u različitim izdanjima, i tim pružio obilnu gradju za izučanje stare pismenosti. Ali ne samo to, nego je on tu gradju i obradio u raznih iztraživanjima, između kojih spominjemo ono o uplivu grčke pismenosti na slavensku od IX. do XVI. vieka. Amfilohij bavio se takodjer na temelju starih rukopisa zanimivim pitanjem o postanku glagoljice. Taj dakle starac, čim smo mu ja i suputnik prof. J. predstavljeni bili, ostaviv rukopise, u koje bijaše zadubljen, pritisne nas redom na svoja prsa i izgrli velikom radošću ne žacajući se ni najmanje, on pravoslavni redovnik, zagrljaja katoličkoga svećenika. Dostojan arhimandrita jest onizka krupnijega stasa, sieđe kose i brade, čudi i okreta veoma živahna, kano da je rođen i odgojen pod plavim nebom talijanskim. Upravo sinodalna moskovska knjižnica dala je povod uzkrisiti u ruskom redovničtvu stare predaje grčko-iztočnih samostana u izučanju pismenih drevnosti i potaknuti ga na pčelinju radinost katoličkih Maurina. Radnje Amfilohija¹, za tim možajskoga episkopa Save², a osobito A. Gorskoga i K. Nevostrueva³ o rukopisima sinodalne biblioteke služe na čast ruskomu redovničtvu, te mogu se usporediti najvrstnijim te struke djelom katoličkih Benediktinaca. Osnutak te kujižice dopire u doba moskovskih metropolita, ali razvitak njezin stoji u tiesnijem

savezu s patrijaršijom ruskom počam od prvoga njezina nosioca Joba (1589). Ne toliko knjige koliko sbirka rukopisa daje sinodalnoj biblioteci odlično mjesto u Rusiji i u slovjenском, pače u obće učenom svijetu. Rukopisi pribrani su što iz iztoka što iz same Rusije, iz raznih monastira. Oni su više puta opisani; latinski pače opis izdan dva puta, prošloga vieka god. 1780. (u Petrogradu) i tekućega god. 1805. (u Lipskom); a najnovije izašao je (1858) „Указатель“ njih izradjen pohvaljenim arhimandritom, onda episkopom Savom. Imade grčkih kodeksa do 500, a slovjenских preko 1000, koje čini dragocienimi ne toliko broj koliko starina. Imade grčkih rukopisa iz VII., VIII., IX. i sljedećih stoljeća; slovjenских pako počam od XI. vieka. Od ovih je s izviestnim datom najstariji „Izbornik Svjatoslava“ pisan god. 1073. Sljede ga dobom 2 iz XII., 6 iz XIII. vieka itd. s godinama izviestnimi, a ovim se pridružuju drugi bez izviestna data. Mene je da kako najviše zanimao „Izbornik“, smješten pod br. 31. među rukopisi. Taj poslije Ostromirova evangjelja (god. 1056—7) starinom drugi od datovanih slovjenских rukopisa ruske obitelji čuvao se je nekada u voskresenskom monastiru, odakle je u sinodálnu biblioteku god. 1834. prenesen bio. Bijaše pako pisan djakom Joanom za velikoga kneza Svjatoslava Jaroslavića; a čine ga za historiju umjetnosti u Rusiji znamenitim slike, koje se na l. 1, 2, 3 i 128 nalaze, koje dakle potiču iz prve dobe kršćanstva u Rusiji¹. Taj je rukopis u vjernom snimku izdan nedavno petrogradskim bibliofilskim društvom, te se može i u našoj akademičkoj knjižnici vidjeti. Da takova poštovana starina probudi u očevidecu osjećaj pieteta, samo se kaže.

Ovim osjećajem obuzet ostavih sinodálnu palaču. Jedno prije podne bijaše ustanovljeno za pregledanje carskoga dvora. Bijasmo sretni imati za provodića samoga direktora dvora, tajnoga držav. savjetnika G. D. Filimonova, vještaka i pisca u umjetničkoj arheologiji², koji nas je kroz cieli dvor vodio, pokazao sve njegove znamenitosti i obratio pažnju na sve riedkosti.

Carski dvor u Kremlu (большой кремлевский дворец) okrenut je jednim licem naprama uspenskomu i blagovjščenskomu saboru drugim naprama kremlevskim zidinam između borovickih i tajnih vrata, odnosno naprama riedi Moskvi. Sastoji se iz dvie glavne sgrade: dvorca i oružejne palače. Dvorac jest malo ne jednakostrani četverokut između rečenih sobora, te paradne i carske „ploščadi“ (trga), dugačak 121 met., dubok 128 met. Na taj dvorac prislanja se napram Aleksandrovskom perivoju od borovickih u pravcu k trojickim vratima poput ključa prizidana oružejna palata. Ciela ova

¹ Снимки изъ кондакарія XII.—XIII. в. Москва 1879. Палеографическое описание греческихъ рукописей I.—IV. тома. Древно-славянская псалтирь XIII, XIV. в 1874 Четверо-евангелие галичское 1144 г. itd. Svagdje mnogobrojni snimci.

² Палеографическіе снимки съ греческихъ и славянскихъ рукописей Моск. синодальной библиотеки XI.—XVII. в. Москва 1863.

³ Описание славянскихъ рукописей Моск. синод. библиотеки. Москва 1855 i sled u više toma.

¹ Opisali su ga potanko Karamzin, Kalajdović, Vostokov, Buslaev, Gorski-Nevostruev, Sreznevskij itd.

² Uz ostalo izdao je: Описание памятниковъ древности церковнаго и гражданскаго бита въ русскомъ музеи .I. Карабанова. Москва 1846.

zgrada nije u isto vrijeme gradjena, pojedine djelove razstavljaju pače vjekovi. Od staroga dvora preosta „теремъ“ (triem) i „грановитая палата“; ona čest sadanjega ukupnoga dvora, koja u onom četverokutu čini skrajno krilo prema uspenskom soboru. Terem diže se u četiri u visinu protanjena sprata, kojih su dva dolnja pod carem Ivanom III. Vasiljevićem (1462.—1505.) sagrađjena, a dva gornja (белведерная палата) dozidana pod Mihajlom Feodorovićem god. 1636. Pod istim Ivanom bijaše god. 1491. sagrađjena od tesana kamena, odavle prozvana „granovitaja“ palača, i to po talijanskih arhitekhtih Marku Fresiniu i P. Antoniu. Ove dvie česti sadašnjega dvorca gradjene su u isto doba s uspenskim soborom, te svojim slogom nose biljeg svoje dobe. Ali „granovita palata“ gorila je god. 1547., 1571., 1627., 1737., te je ovimi čestimi požari dosta trpila; svaki put bijaše obnovljena, a napokon pod Nikolom I. Od prvobitne „palate“ osta neoštećena velika dvorana, o kojoj bit će kasnije govora. Izuzam triem i granovitu palatu, ostali carski dvorovi bijahu nekada s veće česti drveni. Carica Jelisava Petrovna bješe nakanila mjesto drvenoga sagrađiti kameni dvor, te je gr. Rastrelliu god. 1749. naložila, da sagrađi od kamena „кремлевскій зимній дворецъ“. Mjesto ovoga dvorca htjede carica Katarina sagrađiti veličanstveniji dvorac po osnovi arhitekta Bašanova, ali ne dospi, pak se sada model te osnove čuva u oružejnoj palati. U Rastrellievu dvorcu stanovaše takodjer car Napoleon I. Kada je bio na uzmak prisiljen, povuče se odavle u Petrovski dvor; ali dne 19. rujna 1812. dade zapovied, da se Kreml digne u zrak, kako bi osvetio ono 40.000 vojnika, koje je u Moskvi izgubio. Nu pošto su Francuzi prinuždeni bili naglo ostaviti rusku prijestolnicu, nije im dovoljno vremena preostalo, da izvedu podpunoma zapovied carsku. Žrtvom ipak pade velik dio dvora, arsenal, jedna crkva itd. Kasnije dade Nikola I. godine

1838. sagrađiti na istom mjestu po osnovi arhitekta Konstantina Thona nov dvor, koji bi do god. 1849. uz trošak od 12 milijuna rub. dograđen. Na 3. travnja 1849. unidje onamo carska obitelj, dočekanana po ruskom običaju podvorbom hljeba i soli. Ovaj novi dvor, visok 60 metara, sastoji iz dva poput terasse uzvišena sprata, kojih gornji imade dva reda prozora, te se na sjeveru prislanja staromu triemu, na iztoku granovitoj a na zapadu oružejnoj palati. Koli je u ostalom taj dvor prostran, predstaviti će si čitatelj, kada mu se kaže, da obuhvaća 700 što dvorana, što soba, u koje se na 32 stubišta pristupa. Od ovih stubišta spomenuti ću „crveno“ (красное крыло) i paradno (парадная лестница). Prvo, okrenuto prama uspenskom soboru, vodi u granovitu palatu; bijaše nekada nadkriveno. Ovdje je Ivan Grozni dočekivao glasonoš, pak jao njim, ako su zle glasove donieli. Ovdje je lažni Dimitrije primao molbenice; ovdje su strielci god. 1682. ubili Matvejeva, tri Naryškina i 69 drugova. Na ovo stubište ide car, da se u uspenskom soboru okruni. Paradna „lěstnica“ sastoji se od 66 stuba granitnih, po kojih se dolazi u prekrasan vestibul, nošen stupovi od monolita, uresen velikom slikom francuzkoga umjetnika Yvona, prikazujućom zamašnu u svojih posljedicah bitku kod Kulikova, u kojoj je, kano što bi već rečeno, Dimitrije Donski Tatare svladao (1380.). Ljepšom uspomenom nije mogao biti ukrašen taj preliepi ulaz.

Sada će mi čitatelj dopustiti, da ga povedem najprije kroz sjajne carske dvorane, pak onda u oružejnu palatu, t. j. u bogatu riznicu carsku. Dvorane su i sobe uvijek tako uredjene, kano da u njih stanuje car s obitelji i cijelim dvorjanstvom; pak i dvor zbilja onamo dolazi po svojoj volji bez dalnjih priprema, jer se Moskva uvijek smatra prijestolnicom ravnom Petrogradu.

(Nastavit će se.)

Ivan Rendić.

Piše A. Tentor.

(Svršetak.)

Iz Firenze podje Rendić u Rim, da vidi toga diva svjetske poviesti, da vidi svojim očima veličajuost kubeta Michelangelova i tisuću proslava besmrtnih imena i da prouči klasicizam umjetnički u dušu.

Upiv sve te spozna je vrati se Rendić u domovinu podpuno usavršen, noseći u sebi srce čustveno i duboku ljubav. Ali ne osta dugo u Dalmaciji. Znao je vrlo dobro, da

Oro gnězdo vrh timora vije,
jer slobode u ravnici nije — —

pa ode u Crnu Goru, da prouči junačke tipe našega naroda. Tuj snimi više portreta, koje je izložio u Parizu,

Beču i drugdje, i kojimi, kako je poznato, steče zasluženu pohvalu.

Njegov boravak na Cetinju bijaše još tada posve skroman. Tu nam je iztaknuti, da je tada napravio i poprsje narodnoga pjesnika Martinovića, koje je poslao najiskrenijemu prijatelju našega naroda, englezkomu premieru Gladstonu. Ovaj mu se za taj dar zahvali pismom punim najdublje simpatije prema našem narodu, i posla mu uz to svoju sliku, podpisavši pod nju vlastoručno svoje ime.

Odsad su se svi rodoljubi živo zanimali za našega Rendića, te on nije mogao odoljeti želji mnogih prija-

telja iz Zagreba, koji ga milom ili silom htjedoše imati u Zagrebu. U Zagrebu tek uzkipi njegov duh pravim žarom.

God. 1879. dovrši prvo svoje remek-djelo, koje će Hrvatima ostati vječnim amanetom, naime nadgrobni spomenik Preradoviću:

U tvom polju daj
mi groba,
Tvojim cviećem
grob mi kiti.

O imaginaturi i izradbi ovoga spomenika upravo je teško govoriti. Strastvena očajna ljubav, izkidano srce majke, sveta poruka Hrvatima:

Staru bar nam krv
naplati . . .

veličanstvo patriotizma, sve vrije iz ovog ledenog mramora u arkadi Zagrebačkoga Mirogoja, koji sam progovara, te ulieva u srce hrvatsko sućut cielega naroda. Ne, nije moguće ladanokrvno govoriti o toj umotvorini, koja najledenije srce sili da proplače, a služi Hrvatima najljepšom uspomenom na velikoga pjesnika.

Tako je Rendić sjajnim svojim genijem otvorio hrvatski Panteon. Nije to nikakva pretjeranost, jer još čujem stranca putnika, koji veli, da bi takim djelom ponosio se svaki velegrad, i da imade u Evropi mnogih većih i zanimivijih groblja, koja se ne mogu podičiti takim uresom.

Iste vrsti, premda ne tolikoga domašaja, jest spomenik Perkovićev u Samoboru.

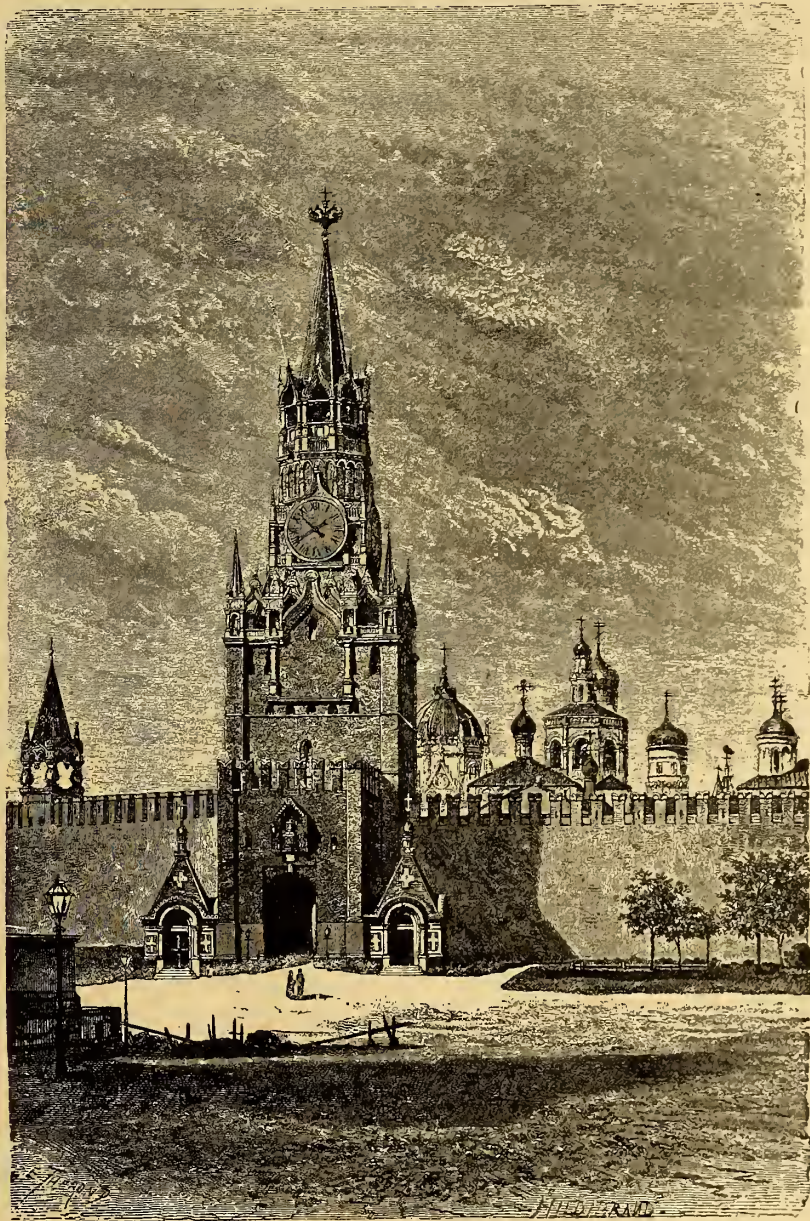
Ta dva spomenika napravio je Rendić, oduživ se

narodnim milodarom, koji su tek dostajali, da podmire dielomice veliku radnju Rendićevu.

U Zagrebu izradio je Rendić do šestdeset poprsja za razne privatnike, i ostade ovdje do 1881, kad ga želja za većim radom a i kobni potres prisiliše, da ostavi naš glavni grad i da se preseli u Trst.

U Trstu razširi se brzo krug njegovih radnja. Daleko bi zašao, da svestrano promatra radnje Rendićeve, a i ne čitim se nimalo tome podoban, da sudim o velikom geniju njegovom. Samo ću u kratkih i površnih crtah reći gdje što o monumentalnih plodovima njegova uma.

I. Gorup, riečki veletržac, poštena i rodoljubna duša, dodje u susret Rendiću i zamoli ga, da mu izradi nadgrobni spomenik za grobnicu njegove porodice. Taj veliki alegorički basrelief sa 12 lica najveće je dosadanje djelo Rendićevo, te je probudilo gotovo senzaciju u umjetničkom svijetu. Bizantski arhitektonski slog, do pravoga savršenstva i do riedke preciznosti umjetničke dotjeran po gosp. Rendiću, jest najsajjniji

Spasova (Spaskija) vrata u Kremli.

dokaz njegove velike umjetničke vrstnoće.

Ali Rendić je otačbenik, kakvih ćeš riedko naći. Rendića treba proučavati u djelih crpenih iz narodnog života. Srbski veletržac Ivanković naruči u njega nadgrobni spomenik, a Rendić se odazva tomu pozivu kako valja. Hercegovka u bogatom narodnom odijelu, nakičena

dragulji, prebacila nogu preko noge, a te malene noge obuvane su u cipele bogato izvezeno. Na krožatu joj je prvo puce odkopčano, pa tako se nehotice razkriva zdrava mladenačka put, koja da će i starcu zavrtiti mozgom. Oko joj sjetno ne gleda na drugo, nego kako bi laglje mogla splesti vienac od poljskoga cvieća. Taj vienac, pjege odiela, crte izvanredno lepoga lica, uresi, platno, to je sve riedkom vještinom tako plastički izradjeno, da ti nije moguće ladanokrvno gledati tu djevojku, a da se ne zaljubiš u kip i u kipara. U Trstu je tada veliko mnoštvo naroda grnulo u „Tergesteo“, te se je od jutra do mraka divilo Hercegovki. Sve je tražilo Rendića, da ga vidi i da mu se naraduje. Koliko je ljepotica zavidjalo ljepoti divne Hercegovke! Taj kip bješe najpovoljnije ocijenjen od čitave tršćanske kritike, koja je u sav mah počela u zvijezde kovati Rendića, dapače je u svome poletu zaboravila i na porijeklo njegovo, te je emfatički posegla i malko dalje, nazivajući ga: *il nostro simpatico Rendić*.

Rendić je takodjer velik psiholog i pjesnik. Ta tko nije vidio onu igračku ljudske boli, onu prevejanost duše, koja se zrcali u njegovu kipu: *Patientia dolor vincitur* (ili Mladi kovač), koji prikazuje, kako se nevješt kovački dječak udario o ruku, te se previja jadan, ko da će sad na iz kože skočiti.

„Majčini poljubcem“ predstavlja Rendić veselu, sretnu majku uz koljevu, gdje žarkim cjelovom ulieva svoju dušu u usta svoga miljenika. Taj moderni, svakdanji predmet posve je zanio obćinstvo, te je ovaj kip i za kratak čas našao bogata kupca.

Zadnje oveće djelo Rendićevo je „Robinjica na trgu“. Tršćanski listovi velikom su se pohvalom izjavili o toj umjetnini. „Salonski kip u terracotti — kako kaže tršćanski „Indipendente“ — slika graciozna, do magične vrstnoće dotjerana — — — dostatna, da do velikoga umjetničkoga glasa domogne umjetniku“. Svezane su joj ruke; oko joj živa žeravica, pokunjeno ali budno, pa gleda oprezno na okolo, ne bi li ugledala bogata gavana. Ta zdvojnost duše je očita, razabire se iz očajnoga oka, iz zapuštene nošnje.

U našem vieku, kad je Rus Vereščagin iznio na vidik ranjenu dušu ljudsku u pravoj slici i prilici, gdje svatko gleda na anatomske nož, na krutu analizu, mnogi će pitati, kojoj školi pripada naš Rendić? Rendić je realista talijanske škole. Znade i on baratati tim magičkim anatomske nožem, znade i on viriti u bol i

pečal duše, ali ne će da iznosi sve na vidik, jer duša mu je plemenita, čuvstvo čisto, a mozag zdrav. On je rodoljub, te ne gleda na efekat; s toga ne će da odkrije čitavu golotinju, već nastoji, da podade svietu sliku svoga idejale u formi logičnoj prema smjeru. On je kao i Barilli, koji traži logiku čina, a tu logiku zaodievaleu liepom zamamljivom formom, ne gleda na težku i dosadnu teoriju verizma, ili bolje naturalizma, već pazeći samo na uspjeh traži u prirodi tipove junačke, sledi naravne čare i zaodievaleu ih njekom samoniklom koketerijom, koja podaje onome ledenomu mramoru pravi život.

U narodnih tipovih on je ipak kozmopolita, zaodievajući te tipove njekom internacijonalnom odorom, previše salonskom, a premalo narodnom, što ipak ne škodi skladu njegova tvora, već ga dapače uzvisuje. Ako je to grieh, to je ipak tako sitan, da ti gotovo ni u oči ne udara kraj tolikih krieposti.

I u privatnom životu Rendić je čitav čovjek, pun dubokih krieposti, a Hrvat dušom i tielom. U kući je skroman, te živi u kolu svoje obitelji u podpunoj slozi i ljubavi. Dunav, Sava, Drina, Velebit pletu mu najljepši vienac slave. Djeca su to mila, ljubezna, pravi odsjev dobrote otčeve. Teško je drugdje vidjeti Rendićan u atelieru i kod kuće. Kadkad zalazi u „čitaonicu“, kadkad u „circolo artistico“, da probavi koji sat, drugčije je uvijek zabavljen poslom. Uvijek ga vidjaš ozbiljna medju nepoznatimi, ali puna humora medju prijatelji. Svojim ljubeznim ponašanjem umio si je on pribaviti mnogo prijatelja i u protivničkom taboru; ta isti Talijani u Trstu, medju kojima imade mnogo prijatelja, gotovo ga obožavaju.

Rendić uživa dobar glas širom svieta, njegove umotvorine poznate su i priznate.

U bečkom „Künstlerhausu“ Rendićeve se umjetnine u velike cene. U umjetničkih salonih pariških, rimskih, florentinskih, bečkih Rendićev je kip jedan od najpriznatijih uresa. Lanjske godine pogosti ga u svojih dvorih junački gospodar Crnegore, te je tamo snimio u naravnoj veličini poprsja kneza i kneginje. Cetinjski dvor počasti Rendića za velike njegove umjetničke vrline Danilovim redom. Vladika Strossmayer gotovo je zaljubljen u Rendića; mnoge umjetničke zadruge izabraše ga svojim počastnim članom, a srbsko učeno društvo imenovalo ga pred nekoliko godina svojim pravim članom.

LISTAK.

K slikam.

Crkva sv. Sofije u Kijevu prvostolna je crkva u metropoli Male Rusije. Sagradio ju je još knez Jaroslav Veliki (1018—1054),

sin sv. Vladimira. Potanji opis te znamenite crkve imade od F. R. u ljetosnjem Viencu na str. 218—219.

Spasova (Spasklja) vrata u Kremlu. Ova vrata, „porta trium-

phalis“, koja vode u svetište grada Moskve, u Kreml, opisana su takodjer u našem listu u članku „Putne uspomene o Rusiji“ na strani 348—349.

Književnost.

Hrvatska i srbska. Objaviti nam je nekoliko novijih knjiga, koje su u potonje vrijeme svjetlo ugledale.

Najprvo nam je iztaknuti, da se u posestrimskih zemljah Bosni i Hercegovini u oba diela naroda, pisao on latinicom ili ćirilicom, javlja veoma povoljan književni pokret. Nedavno smo imali priliku javiti, da u Sarajevu izilazi ćirilicom zabavno-poučni časopis „Bosanska vila“, koji ima obilno zgodna štiva, ali mu listak ne odiše uvijek onim pomirljivim duhom, kako bi to u današnje ozbiljno doba trebalo. Otvoreno priznajemo, da se tomu čudimo, jer poznajemo i urednika lista i glavnoga mu suradnika kao umjerene i svemu dobru (dakle i bratinskoj slozi) sklone muževe. Upravo s toga ne sviđaju nam se onake ekskurzije, kako no u broju 9., gdje se spominje, kako se je dojmio Zagrebčana Sundečičev „Put u Podgoricu“, štampan prošle godine u Viencu. Što mi znamo, nitko nije u Zagrebu ni prije Sundečičeva putopisa dvojio o tom, da su Crnogorci danas Srbi a knez Nikola Srbin... Kanimo se jednom barem u liepoj i znanstvenoj knjizi suvišnih zadjevica, gradimo radje knjigom zlatan most, pa zatrpajmo i onako duboki jaz, koji izkopaše političke prilike i druge nevolje.

Neumorni Franjevi bosanski opet obogatiše hrvatsku knjigu s nekoliko priloga. Starina pjesnik fra Grgo Martić izdao je pjesničku pripoviest: Bijedni Novak (René od Chateaubrianda) u slogu narodne pjesme. Kako je Martić od mladih dñeva viko pjevati uz gusle javorove, nekako mu pravo ne ide od ruke, kad se lati u svojim pjesmama sroka, strofa i drugih nakita tudje poezije; za to su nam kud i kamo miliji njegovi stihovi, kad su skrojeni po narodnjem kalupu. Tada može Martić da kaže sve, što mu je na srcu, tada mu se poletna mašta krili, kako joj je volja, tad nam Martić stvara vrstna, savršena djela. — Fra Antun Knežević iz Varcara dobro je u nas poznat po svojih etnografskih crticah u Bosanskom prijatelju i po svojoj poviesti kralja bosanskih. Nedavno je u Narodnoj biblioteci D. Pretnera u Dubrovniku izašla druga svezka njegovoga djela: „Kratka poviest kralja bosanskih“, u kojoj razlaže vladanje kralja Stjepana Ostoje i Tvrdka II. Tvrdkovića od god. 1398. do 1418. Vriedni pisac poznaje dobro sve izvore i pomagala; no uza sve to čini nam se, da ima u njegovu djelu njeka tendencija, koja se sa strogo historijskoga stanovišta nebi mogla opravdati. Pisac medjutim navlastice iziće, da piše „za mladež bosansku“, pa za to mu rado praštamo njegovu tendenciju, tim radje, što mu je tendencija plemenita. — I treći Franjevac „bosanski Hrvat“ Josip Dobroslav Božić poslao nam je na prikaz svoju studiju: Bosansko-hercegovačko agrarno pitanje i povlastice dane bosanskim Franjevcem od pojedinih sultana. U ovome djelu ima uz glavnu studiju, koju bi naše političke novine barem dielomice priobćiti mogle, liepa i obilna gradja za poviest Bosne u tursko vrijeme. Knjiga je izašla troškom i štampom H. Lusteru u Senju, a stoji 60 novč.

Kako nam liepa knjiga u Hrvatskoj ponješto hramlje, radošno javljamo, kad ugleda svjetlo i po koji izabrani prievod. A takovo je djelo Franceza Erckmanna-Chatriana: „Poviest djeda Miše“, roman u četiri knjige, što ga je preveo i zgodnim uvodom popratio Milan Grlović. Ovaj je roman prvi put štampan u podlistku „Obzora“, a sada je izašao u četiri svezka, koji zajedno stoje 2 for. U samom se romanu prepliću dva duga niza događaja, na ime historijski i pjesnički. Pisac nam na ime veoma živima bojama riše uzroke velikoj francezkoj revoluciji koncem prošloga vieka. Na svoje oči gledamo užasnu

potištenost puka, odurnu razkalašenost i pokvarenost plemstva i kraljevskoga dvora. Sad nam pisac jednostavnim i jasnim slovom pripovieda, kako se razvijala revolucija, kojim je putem pošla republika, kao su zaglavili Danton i Robespierre, dok se napokon ne pomoli na vidiku mali Korzikanac. Do mala je Bonaparte osvojio s u vlast, pa ga vidimo, kako ruši direktorij, te postaje konzulom, dok najzad ne propaše i on. Sva znatnija lica francezke revolucije izlaze pred nas u Erckmann-Chatrianovu romanu, pa se tako može čitatelj ugodno i lako upoznati sa znamenitim prevratom francezkim. No u ovu historijsku gradju umio je pisac vješto uplesti momente iz prostoga seljačkoga života u Alzaciji. Ovako je izpod ruke piševe izišlo nekoliko plastičnih likova iz seljačkoga svieta, koji svjedoče, da je pisac valjan novelist. Sav raznoliki šar burnoga građanskoga svieta i mirne seoske idile prelieva se u kontrastu diljem svega romana. I oblikom i sadržajem zaslužuje ovaj roman, da si prodreput u svaku kuću, gdje se knjiga cieni. Za to ga najsrdačnije preporučamo čitatelju.

Francezka. Maurice Souriau objelodanio je djelo: De la Convention dans la Tragédie classique et dans le Drame romantique. Ovo je djelo doktorska disertacija filologijske struke na Sorbonni. To je čitavo stručno djelo o razlikama t zv. klasične drame iz 17. vieka i nove romantične škole početkom 19. vieka, koja je godine 1839. pokušala preporučiti pozornicu evropsku. Gradja je veoma zanimljiva, pa ju je Francuz Souriau izradio učeno i duhovito, osobito su znatni posljedci, koje je studijom svojom pisac polučio. Velike efekte, koje su zadobili u ono doba Hugo, Vigny i Dumas, smatra pisac samo prolaznim pojavom mode, plamenom slame, koja je brzo dogorjela. Osobito su djela drugih dvaju pisaca posvema izčeznula iz repertoira pariških glumišta. Victor Hugo znao se dulje održati, ali nijesu uzrokom same drame, nego popularnost lirske pjesnika, premda danas obćinstvo njegovih drama ne razumije. Učenika Hugo kan da ni nema, tako su slabo prodrli na pozornicu. Pored svega velika je zasluga romantike, što je oborila klasični sistem, ali sama nije imala dosta sile, da se uzdrži. Za tim se liepše, nego igdje pokazuje, kako se iz romantičke škole razvila današnja francuzka drama: Sardou, A Dumas sin, Feuillet, Augier.

Njemačka. Nedavno je izišla nova knjiga u Jeni: „Süd-slavisches Volkslied“ iz zbirke Fr. Kuhača, a preveo ih na njemački E. Harmening. Evo kako ih obznaujuje neki njemački kritik: „Ovo su sve ljubavne pjesme, ko što se pjevaju u Hrvatskoj i Slavoniji, Hercegovini, Bosni, Srbiji, Bugarskoj i po ostalim zemljama na jugu. Nema u njih prijačnosti, osjećaja ni drastična humora njemačkih narodnih pjesama, pa ni one duboke sjet, što ih nahodiš u ruskim pjesmama, dakle baš onih svojstava, što podaju toj pjesničkoj vrsti tako osebujan i nersavrnjiv čar i žar, što ih odaje, da su u narodu postale; to je prost sadržaj i oblik. Nema ti ovdje načela po kalupu i po naručbini, pa baš za to i jesu liepe. Ali nema tu ni strastvenih čustava; kolorit je prilično jednostavan, a osnov sentimentaln. Gdje koja nas podsjeća našega — njemačkoga — naroda, tako: „Prava ljubav“ i „Es sah eine Linde ins tiefe Thal“! Nema sumnje, da se mnoga ljepota naše narodne pjesme izgubila prevadjanjem, pa česh sve prije lašnje prilagoditi tudjemu jeziku, nego baš narodnu pjesmu. Za to se ne čudimo onoj oštroj kritici naše lirske pjesme, niti nas ona smučuje, dok se sjetimo, kako je zanosno govorio o našoj lirskoj poeziji narodnoj jamačno najkompetentniji u tom poslu sudija — Goethe.

Poljska. Čuveni pjesnik poljski Adam Asnyk napisao je komediju u četiri čina „Bracia Lerche“, koja se nedavno s velikim uspjehom prikazivala u Krakovu. Piscu su na koncu večeri priredjene neobične ovacije. — U Lavovu se ustrojilo društvo književno s imenom „Adama Mickiewicza“. Poljake je na to

društvo ponukalo Weimarsko društvo Göthe-a. Predsjednikom je društva izabran profesor Antonije Maček. Društvu je svrha širiti Mickiewiczzeva djela i podupirati literaturu o njegovu životu i o djelima.

Svaštice.

Crte iz života Verdijeva. Na našem se glumištu pjeva pri ličan broj Verdijevih opera, pače se može slobodno reći, da gotovo većinu našega opernoga repertoira imademo zahvaliti geniju njegovu. S toga mislimo, da ćemo ugoditi čitaocima, ako im navedemo nekoliko zanimljivih crtica iz života toga odličnoga Talijana. Godine 1853. pjevaše se u Mlecima prvi put „Traviata“, te je sjajno propala. Diljem čitave opere publika se podsmijevala i rugala, ali istom u posljednjem činu prasnula sve u grohotljiv smieh. Ali i kako ne bi! Violeto je pjevala debela pjevačica Donatelijska, čiju bi periferiju i najbolji matematik teško mogao izmjeriti. Ova je pjevačica bila simbol debljine, a ne sušice, kako bi morala biti po libretu. Graziani (Alfred) je imao strahovitu kihavicu, a Varesi (Žermon) nije bio zadovoljan zadaćom svojom, te je pjevao samo od nevolje. Pjevači nisu umjeli da pogode pravi slog opere, igrali su u pomodnim haljinama, u frakovima, pa kad je liečnik izjavio, da će bolna Violeta (debela Donatelijska!) još samo koji čas živjeti, začu se najgrozniji smieh i grohot u publici. Ali fiasco nije uništio opere. Na drugim pozornicama uspjela je mnogo bolje, jer su je bolji pjevači pjevali. Za najbolju pjevačicu „Traviata“ smatraju Mariju Piccolominijsku. Nijedna se diva ne može ponositi visokim plemenom i porieklom, kao ona. Porodicu joj dovode čak od vodja Karla Velikoga; ta je kuća davala gospodare Sijeni; iz nje je ponikao papa Pije II. i glavni vodja tridesetgodišnjega rata. Baš to visoko porieкло bijaše joj prepona u glumačkom životu, ali neobičan dar i čvrsta volja mlade pjevačice razbi napokon i najčvršći led. — Sve do „Čuvidskoga plesa“ nije bio Verdi osobite sreće, „Večer u Siciliji“, koju je sastavio za parišku izložbu g. 1855., propade, jer je sam sujet bio antipatičan i jer je zlo pjevala Cruvelijska, „Simeona Boccanegre“ nisu umjeli da shvate, a „Stifelija“, toga svećenika-razbojnika, stala je glave razbojnička romantika. „Un ballo in maschera“ podigao je Verdija opet na vrhunac stare slave. U Napulju su se spremali za operu, ali zbog atentata Orsinijskoga na Napoleona III. nije htjela policija dopustiti, da priča govori o ubijstvu Gustava III. Verdi opet nije htio ništa da mienja, te se tako pored sve prijateljske agitacije Napuljska opera prikazivala godine 1859 u Rimu i to s ogromnim i nečuvenim uspjehom. Ali ni ovdje se nije pjevala u prvotnom obliku, jer se radnja morala preneti u Ameriku i od švedskoga kralja postade guverner njeke američke kolonije. Kad su je u Parizu prikazivali, morala se radnja opet preneti u Napulj, jer pjevač Mario nije htio da se obuče u odjele američkih puritana. „Un ballo in maschera“ je posljednja opera, koju je Verdi napisao za Italiju. Od onda, to jest za 27 godina napisao je samo 3 opere. „La forza del destino“, kojoj je sujetom njeka grozna španjolska priča, propala je u Petrogradu. Tako isto „Don Carlos“ na pariškoj izložbi godine 1867. Osamnaest godina dočimješla je „Aida“ u Kahiru s najvećim triumfom. Ova opera nije pisana za otvaranje Suezkoga kanala, kao što se obično misli, nego po želji podkralja egipatskoga, koji je dao 100.000 franaka za partituru. Dok su u Kahiri spremali pozornicu, dotle su u Parizu dogotovili kostime, ali zbog francuzko-pruskoga rata prikazala se opera godinu dana kasnije, na ime 1871. s najvećom napravom i sjajem. Verdi bojeći se duga putovanja na moru nije htio poći na prvo pjevanje opere. Filipi, čuveni kritik u Milanu, pisao je

Verdiju, da će on poći u Kahiru i odanle poslati izvještaje o prvoj prikazi „Aide“ svima talijanskim listovima. Verdijev je odgovor tako liep, tako karakterističan za kompozitora, koji je skroman, ozbiljan i prije svega ne traži reklame, da ćemo ga ovdje zabilježiti. Verdi veli: Dragi g. Filipi, bit će Vam veoma smiešno, ali izvinite, ako vam ne mogu prešutjeti osjećaje svoje! Vi u Kahiru! . . . Ovo je najveća reklama za Aidu, što se samo zamisliti može. I meni se čini, da vještina, kad je ovako shvatimo, nije više vještina nego zanat, lov; nešto, za čim trčimo, samo da do uspjeha dodjemo ili bar da ga razširimo. Ovo radja u mene osjećaje gnušanja i poniženja. Uvijek se rado sjećam na početak svoga rada, kada sam se bez prijatelja, uzdizanja, protekcije i sprema prikazivao publici djelima svojim. Znao sam, da će me osuditi, a bio sam presretan, kad sam ih se ugodno dojmio. A sad — takov aparat za jednu operu! Žurnaliste, koriste, direktori, profesori, da mi zidju zgradu reklame! Oni zgrću čitavu rpu nuzgrednih stvari, koje ništa ne povećavaju vrijednosti djelu, nego mu je još otimlju. Ovo je zaisto žalost! Zahvaljujem vam na prijateljskoj ponudi, da ćete u Kahiru, ali sam već pisao Botesiniju i zamolio za sve, što je potrebno za Aidu. Ovom djelu ne želim drugo nego da ga razumljivo prikažu. U ostalom, kako Bog hoće; jer ja sam tako svoj put počeo, tako hoću i da ga nastavim. — Poznato je, da su Talijani godine 1859. i 1860 upotrebljavali ime Verdijevo kao politički rebus, te na svaki zid pisali: Viva V. E. R. D. I. Tih pet slova znači: Viva Vittore Emanuele, Rè d' Italia. Kada se je kneževina Parma htjela spojiti s novom talijanskom kraljevinom, Busetto, rodno mjesto Verdijevo, izabere ga svojim poslanikom. On se ne htjede primiti te časti, ali kad je Cavour rekao, da bi želio vidjeti sve znamenite ljude u prvom narodnom talijanskom parlamentu u skupu, Verdi je pristao. Poslije nekoliko godina se zahvalio, i ma da ga je Emanuel 1875. imenovao senatorom, nikad nije zalazio u senatske sjednice.

Amajlije Goetheove. Ovih su dana u Berlinu prodavali nje koliko amajlija slavnoga Goethea. Navalice to napominjemo, jer su se prodale za veoma neznatnu cieniu. To je karakteristično. Liep srebren pehar, što ga je pjesnik dobio od velikoga kneza Karla Avgusta, prodat je za četrdeset i tri marke. Na malom srebrnom peharu urezani su inicijali C. A. i W. G. Veliki pečatni prsten Goetheov kupio je netko za petnaest maraka. Jedan pramen kao zlato žute kose, Lotine kose i jedan pramen Schillerove kose kupio je neki berlinski bogataš za osamnaest maraka. Berlinski se listovi tuže, da su Goetheove amajlije još jeftinije prošle, nego lane Blücherova sablja, koja je prodana ipak za — osamdeset maraka. Pa da nismo na vratima XX. vieka!

Tatišćev. Prošloga je mjeseca „Imperatorska akademija nauk“ u Petrogradu proslavila dvjestogodišnjicu, što se rodio prvi ruski historiograf V. N. Tatišćev. U svečanoj su sjednici akademici Bezobrazov i Popov čitali razprave o njem.

„La grande Encyclopédie“. Izišao je prvi svezak ogromna djela, koje se pokrenulo u Francuzkoj. Ondje su na ime zasnovali, da izdadu veliku enciklopediju, koja bi nadkrilila Brockhausa, Meyera i veliku britansku enciklopediju. „La grande Encyclopédie“ obsizat će 25 svezaka, svaki po 1200 stranica. Uređuje djelo 12 urednika, a izradjuje do 400 suradnika.

Ruske graditeljske starine. Ruska „imperatorska akademija hudožestva“ razposlala je po svoj Ruskoj svjema duhovnicima pitanja o svim drevnim hramovima, i o starinama, što se po njima čuvaju. Kad stignu opisi iz raznih krajeva, izdat će akademija album stare ruske umjetnosti i arhitekture po periodima.

Iz minulih vremena. — Fiškalova izpovied. — Marijan. — Posljednji dani kneza vojvode. — Putne uspomene o Rusiji. — Ivan Rendić. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 19. lipnja 1886.

Br. 25.

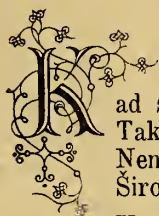
Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Iz minulih vremena.

B a i k a.

II.

ad se nadje, ko što nadjoh,
Taki cvietak biel.
Nenadano rastvori se
Širom svijet ciel;

U bezkrajne prostore si
Širi plamen srce cielo;
Na dohvatu vidiš nebo
Tako blizu, tako zrelo

Da bi mogo s njega brati
Punih zviezda roj,
Skidati ih, sipati ih
Na amanet svoj.

Sipljem na te, krasni cviete,
Cielo nebo sad:
Hiljadama zviezda vrvi
Nevidjenih odnikad.

Dolje sipljem jasne zviezde
Na tu zemlju, kamo evo
Selim nebo svoje cielo
K tebi, sladka majska dievo!

Odkad ti si na toj zemlji,
Na njoj sviet je ciel,
Na zemlji je našlo nebo
Svoj sad ucvat biel.

Uzor vidim sjajan, bistar
Kao alem-kām;
Na tvom čelu s tvojim stidom
Vidim ga ja sam.

Njegve zrake tobom plove,
Siplju na te rajske snove
Iz vedrine danka mlada,
Punog pjesme, željâ, nâdâ:

Ja te gledam, pak je meni
Lik tvoj davno znan —
Stvorio te, stopio te
Takvu vilin san!

Živem sada na toj zemlji,
Ne ću sa nje past:
Uhvatih si korien vajem
Čvrsto kano hrast;

A te grane, radovanje,
Cielog bitka uzdisanje,

Put nebesa kruže širom
Rukujuć se sa svemirom:

Po njima trepere zviezde,
Granjem šapće zuj —
Osjećam, u meni struji
Besmrtnosti struj.

III.

Oh, pusti me da te gledam
Dokle traje san,
U dubinu srca moga
Za viek urezan!

Kroz čarobno njegvo velo
Rasklapa se nebo cielo
U visine, u beskraje
Gdje i mislo niemo staje:

O uskrsu, u proljeću
Da si moja ti,
O uskrsu svijeh snova
Moje mladosti.

Kao ružu, kad u Dunav
Pane tihim snom,
Poniet ću te svieta širom
Strujom besmrtnom.

Veličanstvom njegovih vala
Ziblje s' pjesma uzdrktala,
Željna tebe da te hvati,
Da mi staneš mirisati

Svetim dahom duše svoje
Za daleki poj —
Neka šumi diljem svieta,
Dok potraje život moj!

Bit ćeš meni osmjeh nade,
Kada bije boj
Sa sudbinom kobnih ljeta
Sveti narod moj.

Bit ćeš, dušo, klik mi sreće,
Što iz pjesme svietom lieće;
Bit ćeš zora iz modrine,
Kad za danom srce gine;

Bit ćeš rosa, koja kriepi
Žedni krasni cviet —
Bit ćeš golub, koji prati
Orla visok liet.

(Dalje sledi.)

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak)

VII.

Bio je tada Senj veseo i živ. Stotine kola vuklo danomice niz strmi Vratnik posječenu šumu, a stotine brodova krcalo uz živ žamor i šalu voljke duše lies u brodove, što su od tud u daleke, tudje krajeve križali. Novac padao u trgovačke ruke, padao u krilo radnika; a svi bili radnici, al poštteni, pa se sve to veselilo svomu životu.

Bio vedar dan. Po malo pada po senjskom bilu mrak, spušta se nad Senj, pa vuče preko mora obavijajući modruljasto otočje. Nad senjskim kućama poigrava burin tankim dimom, oko mora posjedao sviet odmarajući se od dnevnoga truda. — Sve se deblji spuštao mrak, lagodno strujio zrak, veselo pljuskalo more, divno zasjao i mjesec, proplicući se kroz nabore uzigranoga mora. Na senjskih kućah sievnuli prozori kao žarke očice, toranj svetoga Nikole pružio crnu sjenu daleko u tamno more, gdje se velika brodina crni. Nakrcanu crnu tjelesinu drži još jedno uže u vanjskoj luci. Na visoka tri jarbola razavijalo se jedro za jedrom, Vratnik dahnuo lahorce, jedra se napnu, a brodina se stala pomicati lienom, kao da se iz duboka sna budi. Sve veselije strujio burin, jedra nabrekla, brod se micao brže, življe ostavljajući za sobom debeo oskorupljen trag, a zelene mu i crvene svjetiljke ginule u mraku. Tad se i sviet stao razilaziti kućam i po tamnih, niskih krčmah, gdje se čula pjesma, teklo vino, dimio dim.

Takova je krčma bila u maloj, nizkoj kući na Potoku. Napredkom, t. j. vremenom nestalo je i nje, kao što nestaje i onih starih senjskih obitelji, koje su se za dugo otimala novovjekim ljudem, čuvajući starodrevne običaje, preuzano znanje i smiješne predsude, ali uza nje iskreno, puno ljubavi i djetinjske prostodušnosti srce. Ta se krčma zvala „Tereza“ — ne po cimeru, jerbo te krčme nisu cimera nosile, nego po debeloj ženi krčmara Pave, koja je sa tečna si „brudetta“ i po senjskoj okolicu bila poznata.

Kod Pave su i večeras kao svaku večer svi stolovi puni i ljudi i vina. Na sredini stropa žmiri uljenica kao da joj se spava, na gdjeokojem stolu cvrči lojanica, samo u kutu do peći gore na visokoj mjedenoj svjetiljki tri stienja u tri rožka; taj je stol prostrt bielim stolnjakom, izšaranim pjegami od crnoga vina, a oko njega su sjedili pomorski kapetani.

Živo je u krčmi, strancu čovjeku pričinilo bi se, da je tu živi pakao svadje i tučnje. Ali kad zaviriš u to skrovište vike i buke, začudio bi se tim veselim licem jakih ljudi: gore, ne toliko od vina, koliko od dobre volje. Odjeveni su trošnim odielom, o koje zadire vla-

čica i čavao, tare ga vreća i hrastova daska. To su „fakini“, koji se kod Pave, presvukavši znojnu košulju, odmaraju i bacaju talijanske karte. Za jednim stolom padaju karte tiho; četiri se zaratila junaka, a od nijednoga glaska čuti nije. Igraju „tresette“ — *gioco mutto*: tko pri igri govori, ne razumije se u nju. — Kod drugoga stola padaju karte uz glasnu viku, lupa se šakami, pita, odgovara, smije, psuje, bocka, draži — to su igrači „briscole“, a u toj živoj igri, ne viču samo usta, ne lupaju samo šake, nego govore i oči i ramena i prsti — sve, čim se samo na tielu micati može. Al treći stol igrača kao da je najgoropadniji: Tre — otto — tutti — čuje se i kroz zatvorena vrata u drugu ulicu. Viku poprate dvie jake šake po stolu, staklo popleše, vino pljusne preko čaša, svaka šaka pokaže pružene prste, oči ih zbroje u čas — i već se ruke digle, pa iza dva tri zamahaja padaju po stolu kao kovački bat. Zovu tu igru „alla mora“, a može ju samo vatreni južnjak obljubiti. Za posebnim stolom sjedilo društvo starijih ljudi. Bio tu starkelja onizak, vretenast, žmigav, malena čela, gustih obrva, bojazljivih očiju: Frane, koji je svojim suvremenikom i pod imenom „Falalela“ poznat bio. Čovuljak se bavio raznolikim zanatom. Nedjeljom lovio ribe, svakdanom u zoru otvarao uzahan mračan dućančić pun limenih odrezaka, a još puniji blata, jer je Frane Bog zna s česa držao, da je metla suvišno orudje u primitivnijih ljudskih izumilih; uz malen prozorčić bilo je nešto nakovanju slično, a na tom je Frane limene svjetiljke gradio. Na zidu su visile i dvie brijačke britve, pod njima na stolcu bila zdjela vode i sapun — Franin brijački alat. Često bi Fraue kroz dan odlagao kovački čekić, pa se mašio britava, od kojih je jedna za tri stara novčića brijala, a druga za dva nemilo gulila. Vele, da nije bilo junaka, koji bi izdržao, da ga Frane za dva novčića obrije.

Bio je za tim stolom i plemenitaš Pepiša, koga je stolac na magistratskom podu među ropotarijama gnjio; bio i krojač Bartol, visok čovjek, dostojanstvena hoda, malene pameti, žedna grla, i velika, zaburmućena nosa; bio stari Kolanac, suh, nejunačan čovjek, koji je na crkvenom koru strašnom notom laurentanske litanije navijao, bio i Talijan Andreo, koji je po danu na trgu limenu robu savijao, u noći se s mjesecom razgovarao, u društvu mućao, al zato silovitije pio. To „domaće“ društvo nije manjkalo ni cigle večeri u Pavinu utočištu, gdje se razpredao razgovor o vremenu i zanatu, poglavarstvu i ribi, susjedih i ratovih sve dotle, dok se ne bi punom glavom na počinak razilazilo.

Kraj tresetaša sjedi debeli Pave i prati pozornim okom, kako se igra razvija.

— He, Pave! zovne jačim glasom čovjek odebeo, ridjast, sivih očiju, tankih usana i paprena nosa.

— Eto! reče gazda ne skinuvši očiju s karata.

— Vina daj! Šta se ne mičeš, po Boga! žestio se ridjan.

— Čekaj, ako te volja, će Pave prekrizivši palcem na zinulim ustima dugačak ziev.

— Daš, il' ne daš? Ima, hvala Bogu, još birtija po Senju, vikao ridjan žešće.

— A šta si uprešio? Gle ga, kako viče, a da živi sto godina, ne bi očistio onih policia, što se biele na vratima; u noći, prosti Bože, čini ti se, kao da je bijelo nekakvo strašilo onamo stalo.

— Muč', muč'! Izšaran sam na tvojim vratima, istina, al reci, dobri moj Pave, zašto ljudi pjevaju u Senju: Čuvao te Bog Pavinoga žesa i Bezikina interesa?

— Jerbo se u Bezike posudi pet, a vraća deset, kod mene se popije polic, a napišu dva, doda krčmar i vikne služkinji, da ridjanu vina donese.

U krčmu udje čovjek suh, visok, pognut, nejasnih očiju, dugačka nosa, obješene donje ustne, brijana lica, al ne obrijana čitave sedmice.

— Dobru večer! zaželi hrapavim glasom, koji se je slagao s cijelim čovjekom jasnoga izraza — da mu nitko na svijetu nije mio.

— Dobru večer, gospodičicu! odvrati gazda i mahom doda na vrata: Vina za gospodičicu! „Gospodičić“ nije svojom vanjštinom ni najmanje bio kakvomu gospodstvu nalik. Na njem je do peta dug kaput, nekada po prilici modruljaste boje, pod kaputom platnene gaće, utisnute u visoke čizme, pune ilovače i blata preko gležanja. Znak gospodstva bio bi tek „cilinder“ opuzle dlake, siv, taman, žut, crnkast, bjelkast — svakakav, samo crn nit svjetao ne. Taj gospodičić bio znan pod imenom „Lacka“, a nikao i on iz stare plemićke obitelji, što se još danas samo po tradicionalnom „gospodičić“ znalo. „Gospodičicu“ ostao iza sve gospoštije još samo komad vinograda, al taj komad bio, kao da ga je gospodin Bog napose blagoslovio: rodan kao ničiji, a kap mu rumena i bistra, sladka i žarka kao ničija. „Gospodičić“ točio sam i znoj izpod opuzlog cilindra okapajući i režući lozu, a točio sam i iz pune bačve senjskoj gospodi, koja su jeseni zbog te zlatne kapljice u njegov vinograd hodočastila. Bio to čovjek svoj u punom smislu rieči, jer nije nikoga ljubio, niti koga mrzio, samo mu susjed ridji Niko do-dijavaše, vukući godinu za godinu medjašni kamen u Lackov vinograd dublje. Gospodičicu je bilo punih šestdeset godina.

Unišav Lacko u krčmu žmirne dva, tri puta poput mačice. Kao u raki! propenta kroz zube; ne vidim ni sjesti, reče glasnije okrenuvši se k Pavi.

— Vidiš, Pave, će ridjan: Da si znao da će gospodičić amo, bio bi upalio nekoliko voštenica.

— Muč', ridjane! Gospodičicu ne treba voštenica,

čuvat ću ih za te, da ti u nebo posviete, nasmije se Pave.

— Škoda, škoda! Da ih je sto, ne bi njemu do raja posvietile, doda gospodičić mirno, kao da je drugi njegove rieči smislio.

— I pravo kažete obadva, reče ridjan. Nego znaš šta, Pave; ako mi spremaš koju voštenicu, a ti ju daj amo, pa da ju zapijemo kao ljudi. Slava Bogu, al pravo reče gospodičić, ne će mi ni s tim voskom moja duša do raja. Ne šalim se, Pave, daj još polic.

— I još i još! Moj Niko, ne ćeš nikad iz duga kao i ni sv. Grgur iz korizme; a platit će Bog, je l' reče Pave i zareže kredom pod Nikino ime na vratima debeli potez. Kolanac i Frane razgovarali dotle o Šimici.

— Sve rad žene, sve nebore, cmokne ridjan jezikom. Imam i ja vraga u kući, al ne ću onako, da me gospodin Herman kapuralu izruči; ja svojoj svaki dan porciju: dvie, tri šake, a ona: joj, joj — i nikoga ne boli, nego nju. Žena je, valja ju tući!

— Šuti, šuti, javi se neki desetaš; vino ti popilo pamet, pa ne znaš, što govoriš. Da tko te je rodio, nego žena?

— Zato je bila žena, da me rodi, umovao ridjan. A gdje stoji pisano, molim te, da mi žena prodiče i leleče, kad onako trudan i „pun“ mirno počivati želim?

— A gdje je, ridjane, pisano, da ti sve zapiješ, a žena i djeca da kukaju od gladi?

— Jest, brate, eno na Pavinim vratima. Al pustimo šalu — i dobra je žena kadkad. I meni moja Cile pomogla, al velim ti, hoće se svaki dan porcija, barem tri šake, onda je dobra. Znaš, kako no ja jedanput sakrio barilo srdelja. Mislim si, Dalmatinac ima stotine barila, pa što ne bi jedno za te bilo? Za slanom srdeljom možeš se i u zoru na „mostu“ napiti. Al Vlaho vrag, pa njuši, njuši i nanjuši srdelje, a ja krivac. Magistrat me uze k sebi na stan, i ne bi bilo zla, al slavni sud: Neka ležem! E, brate, sve lakše podnieti, al batine — àà! Gledao sam kako drugi pod njima pjevaju, pa si rekoh sto put: Vidiš, Niko, ovo ne bi za tvoju kožu bilo. — Bilo mi već tiesno oko duše, jer će me po podne da batinaju. Al eto ti moje Cile: Na, Niko, nabila sam ti krvavicu, podmetni. Vode me — iz zatvora, a ja klekao: Nikada više, slavna gospodo, osušile mi se obje ruke do lakata, ako ičije dodirnem! A ja: lezi, ter lezi! Ležem i sve mi se suze toče, a onamo se u sebi smijem, kako će to biti, kad prva udari. — Kapural zamahne — puf! ja zavapim tobože, a gospoda: Neka, neka! Ožeži! Kapral opet: puf! — a jo! — a gospoda probledila: Saprment! — Mužu moj, blago moje! čujem ja Cilu, jer je krvavica doisto prasnula. Nadignem se, bacim kriomice oko iza sebe. Bome gaće krvave, a Cile do-skoči, pa me nosi k vratima. Gospoda gledaju i šapću, pa će Cili: Vodi ga kući, ako bude trebalo lječnika, dodji javiti u magistrat. Ja mukac, a Cile me sve na-

ričući odvede kući, skuha večeru, pa donese vina. Vidiš, dobra je kadkad žena, al rekoh ti: valja ju tući

— Hm, kimne Kolanac, — hm! kimne i Frane, za kog se znalo, da mu vriedna polovica ledja mjesto dućana ometa.

— Ta nisi ju valjda taj dan bio?

— Nisam, a bio bi znaš, nego sam se bojao pandura. Žena je vrag, velim ti, zaključti ridjan izkapivši posljednju čašu.

— Vrag, vrag! javi se i gospodičić svojim pospanim glasom.

— Viš gospodičića! Barem vama nije dodijala žena! reče Pave.

— Hm, dodijala! To ti veliš, a ja velim: Jest i puno jest! Zar ne znaš koliko me namučila Cile, dok se dokazalo, što je moje?

— I ja velim: vrag! doda Niko, al gospodičiću dragi, Cile ima pravo, pa će Cile dobiti svoje, da je sto vaših zakona!

— Šut', lopove! skoči gospodičić na noge. Pravo! Bestijo, što ti znaš, što je pravo!

— Znam, ne znam, al na moju crnu dušu, ne napiste se iz onoga komada — pa eto vam!

Gospodičić pozeleni, trogodišnja pravda i sva skuhana žuč kao da se taj hip po njem razlila, pa skoči i dohvati koštunjastom šakom ridjasto lice.

Bila gotova bitka, al skoče ljudi, pa ulove biesnoga gospodičića i pijanoga Niku, dočim su se junački Kolanac i miroljubivi Frane stisnuli za vrata.

U to se čuo s ulice šum i žamor mnoštva ljudi, a u krčmu doleti služavka: Vojnici vode Šimicu! Gosti izlete iz krčme i priključe se mnoštvu pitajući, gdje su Šimicu ulovili? Njetko reče u Strmcu, njetko u Baški, njetko na Vratniku, a njetko čak na Turskoj medji. Istina je bila to, da je Šimica otrcan i okovan medju tri vojnika išao.

* * *

Bilo tmurnim jutrom. Grdne oblačine pritisle se na vlažan zrak, valjajući od Rieke gustu tmušu po sivom nebu. Nad Vratnikom pomaljalo se iza oblaka žuta pjega izlazećega sunca, al je za to sievalo nebo izmjenjujući žarke striele nad Krkom i Riekom. Muklo tutnjio grom, mrtvim valom valjalo se more, na njem se u luci zibali brodovi kao ogromna njihala. Velike kamene glave na senjskoj fontani sred trga Cilnice rigale iz ralja mutnu vodu, koja se iz prepunjenih kabala na okolo izlievala. Cilnica bijaše puna svijeta, a svijet bio mučaljiv, upirući oči u zatvorena vrata staroga kaštela. Kadkad bi pojedinac ušao u kasar, drugi stajali izvana tik vrata. Danas se imala ovršiti na niemom ubojici odsuda, koja je glasila: Trčati mrtve šibe...

Užasna je to bila kazna. U kaštelu stajale u dvojicu tri stotine momaka, iza njih obilazila dva vojnika, dodavajući iz snopova svakomu po brezovu šibu. Kroz

tri sto udaraća morao je niemi ubojica deset puta gore, a toliko natrag poći. — Vojnici čekahu, gdje kojemu drhturila ruka. gdje koji pokušavao po zraku svoju snagu...

Kucne osam sati, pokrajna se vrata otvore, a na njih uvede četa vojnika Šimicu.

Niemac bijaše blied, iztrošena lica, krvavih očiju. Opazivši pred sobom vojnike, lećne se, al podje dalje mirnim korakom. Profoz mu skine gornje odijelo, navuče na glavu „okapinu“, koja je štitila glavu i prsa, sveže mu na prsima unakrst ruke — i dovede ga do vojnika.

Niemac korači. a šiba za šibom stane žviždeći kroz zrak padati po golim mu ledjima. Koža bivala crvenija, prskala i krv sve jače, sve više. Vojnici mienjali šibe, a koža se sve više crnila, krv curkom kapala, meso se sjeklo i hvatalo šiba. Njekoji vojnici odilazili bliedi, glavinjajući: smučilo im se. — Sedmi put prolazio Šimica, a iz sasječena mesa virila mu gola hrbtenjača. Zaglavinja nekoliko puta, podje opet, najkašnje se smota na tle i ostane ležati kao mrtvo tielo. Liečnik ga pregleđa, izjavi, da je kazna gotova, a vojnici donesu mokre plahte, zamotaju u nje niemca i odnesu ga u bolnicu.

Bliedi se razilazili ljudi iz kasara, užasna slika izmrcvarenoga čovjeka lebdila je dugo pred očima mekih ljudi.

* * *

To vrieme klećao pop Ive blied u svojoj sobi. Kad njetko pokuca na vrata, ustane, a u sobu udje susjed Luka: — Gotovo je, pope Ive.

— Mrtav?

— Nije... odnieli su ga u bolnicu.

— Uh, uh! dahne pop Ive, probliedi jače i ulovi se za krevet. — Mrtva Magda i izmrcvareni niemac bijahu pred njegovima očima, a njemu se smutilo u duši, bol mu se savila oko srca.

— Došao sam k vama pope Ive, nastavi Luka, jer je Šimica zaželio vidjeti diete. Bi li mu ga odnio?

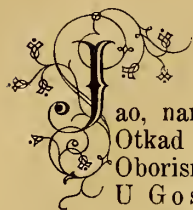
— Odnesi, odnesi, lakše će se s dušom rastati. Čekaj, idem i ja.

Donesoše diete u sobu, gdje je umirući Šimica ležao. Lice mu bijaše tamno, grčevito, oči nabrekli. Uzdisao je brzo, stenjući muklim glasom, dok je nad njim svećenik molitvu molio. Pop Ive stane kraj vrata i zagleda se u niemca, a guste suze navru mu na oči. Molitva se dovrši; Ive uzme u naramak diete i prinese ga k niemcu. Umirućemu čovjeku sievnu oči, htjede se maknuti, al zastenje samo muklo. Pop prinese djetinji obraz k niemčevu licu, a on ljubljao živo malene očice i rumena usta, uzdisaše bolno, dok mu na oči ne skočiše krupne suze.

— Podji mirno u bolji svijet, ja ću za nj skrbiti, govorio pop Ive, a niemac mu gledao u usta. Rastumače mu kretaji Ivine rieči, a izpod suza javi se na izmorenu licu blagi posmjeh... Stane izvrćati očima, zastenje, strese se, protegne i uzdahne — posljednji put.

— Bog te pomiluj! prekrži pop Ive mrtvaca, a skupljene žene moljahu otče naš za njegovu dušu. (Stiedi.)

Umovanja J. Sundečića.

LXXII.

ao, nama — sa ženama!
Otkad svoje Domačice:
Oborismo — pretvorismo
U Gospoje milosnice:
I otkad im — gdje svak gleda —
Stasmo ropski ljubiti ruku:
Otda graja grakne češće
I pronese svetom bruku.

LXXIII.

Kamelija rad ljepote
Mnogijema godi više:
Al' je draža ruža, — što no
Uz ljepotu i miriše.

LXXIV.

Biserom i zlatom
Zalud glavu resiš:
Ako se vrlinam
I umom ne kriesiš.

LXXV.

Gdje se vrlin gaze:
Tu svaka sreća čezne;
Kami je, i kralj sretan:
Kada u kalu grezne!

LXXVI.

Kakvo sjeme
Taki plod;
Kakva radnja
Taki rod;
Kakvo brašno
Taki kruh;
Kakav čovjek
Taki sluh.

LXXVII.

Odgoj kučka, — od drugih češ
Raspoznat ga po odgoju:
Teško svakom, ko ne goji
Kao cvieće djecu svoju!

LXXVIII.

Do majke je najviše
Kakva su joj djeca:
Majka goji djavola,
A goji i sveca.

LXXIX.

U školi se um razvija,
A u domu srce njivi:
Sjemenik je znanja škola,
Dom vrlina izvor živi;
U školi se nauk stiče;
Al' u domu čovjek niče.

LXXX.

Želiš poznat čovjeka:
Sudi ga po tomu,
Kako se on ponaša
U svom istom domu.
Ko je kakav u kući,
Taki je i vani:
Zao li je? — zločest je;
Ban li? on se bani.

LXXXI.

Niko sinke žarkim rodoljubljem
Mimo majke ne može zapalit:
Srećan narod, — koji s takim majkam
Podičiti se može i pohvaliti!

LXXXII.

Narodni su običaji nami
Dubok pečat narodnog života;
Smicati ih, a ne držati ih:
Teška nam je za dušu grehota.
Dok nam gusla, kolâ, i badnjakâ,
Pobratinstvâ, svatbâ, krsnih slavâ,
Trka, skoka, kamena s ramena,
Naših pjesmâ i naših zabavâ:
Prava vjera dotlen ćemo ostat,
A ne ćemo premjesinam postat
Bez i ciglog jednog znaka svoje
Narodnosti i narodne boje.

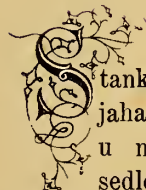

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Nastavak.)

XXX.

Stanko se pobrinu ponajprije za dobra konja jahača i spretno sedlo. Na turskoj strani dobije u nekoga Salice rabadije vatrena šarca, a sedlo, uzde i strumeni opet od drugoga age, inače dobra prijatelja. Za konja će platiti toliko forinti, koliko će ga dana trebati. Salkici dade kapare bijelu medžidiju i naredi, da mu dovede hata pred akšam u Pobrđe.

Stanko čekaše nestrpljivo; pošao bi preko planine priekim putem, ali mu je udariti preko kotara i uzeti u konaku putnicu. Za svega vieka ne bijaše mu duži dan od današnjega, premda se odmicaše svojim običnim redom sat za satom i primakla se ikindija. Njekoga momka Markicu, koji no ga je često posluživao u čaršiji, uzme, da mu čuva kuću za ovo nekoliko dana, a namjerice još umoli Martinku, da i ona prigleda, jer joj to bijaše na zgodi.

Čitatelj još nije imao prilike pobliže upoznati Martinku, koja nikada drugčije ne izlazi na sokak, već ako će na groblje. Njeko djevojče, što ga uzela u službu, donosilo joj sve što treba za kuću. Martinka zna mnoge

novosti, premda ne zalazi u komšiluke, ali se zato kod nje sastaje mlađji sviet. Martinka je jaka i gojna baka, zarudjelih lica, pa ne bi nikada reko, da je to sestra pokojne Jurke. Uvijek nosaše crne dimlije, a oko vrata i na glavi žutu maramu. Razgovorna, umiljata i dobra srca, svačiju će ona nesreću oplakati. Iz prošlosti mnogo je pamtila, a najmilije joj bijaše zapodjeti razgovor o pokojnom Marijanu, za kojim je neprestano uzdisala. Ko što su sve starice Bošnjakinje veoma pobožne, tako bijaše i Martinka; ona bi veći dio dana provodila šapćući molitvu i dozivajući ime Isusovo i Gospino. Nada sve je volila Pavku i Janju, a najmilija joj bješe zabava, ako su one dvie u kući čavrljale. U Pavkinu udaju ne htjede se mnogo uplitati, držeći, da je to posao krsne kume.

Već oko akšama dodje Stanko k Martinki i čim ju pozdravi, ona ga primi za ramena obima rukama, pa će umiljato progovoriti:

— Tako je bolje, Stanko, što si se izmirio sa siroticom Pavkom. Dobro je, što je Pavka kod kume. Obidji je opet, ta i tvoja je kuma, a Pavka ti jedina sestra.

— Ići ću i ja tamo, reče Stanko, ali sutra polazim na put na nekoliko dana.

— A kamo bi ti na put, Stanko? Zar ne čuješ, da su eškije na sve strane, pak i kuću onako samu napustiti.

— To ne može drugačije biti. Meni valja na put ići, a Markica će kuću paziti, pa da se ne bi momče kamo zavezalo, to prigledaj i ti Martinko, tako ti Boga.

— Pripaziti ću — pa kako ne bi! Ti se spremaš na put, a u nedjelju je prsten.

— Marim ja za prsten koliko i za vrebce na tudjem prošu.

— Baš si čudak, moj Stanko! Zar ti nije ona sestra?

— Da, sestra mi je, i želim joj više nego li ikoji brat svojoj sestri; ali za prsten ne ću da znam, a i to će biti sve drugačije.

— Eto ga, sad on misli opet nešto spletkariti!

— Ne mislim spletkariti, ali će biti drugačije, tako mi neba!

— I kune se. Ime Isusovo!

— Mogu se kleti. Pitat će lija za svoje krzno!

— Valjda se ne ćeš pobiti sa Stipanom?

— Ne, to bi mi bilo izpod časti, volim mu se maknuti s puta ko kudrovu.

— Bože sveti! Što ti je opet? — počeo se Martinka čuditi krsteći se.

— Martinko! Ti si dobra ko što bijaše i pokojna Jurka, svakoga miluješ; ali moga srca ne razumiješ. Ne ću ni ja dugo snositi muka, Bog sve vidi i svako djelo plaća.

— Ako se uzdaš u Boga, sretno ćeš putovati.

— Molim te kano rodjenu majku, pazi mi kuću i ono moje lane.

— Hoću. Sretno putovao.

XXXI.

Smrklo se. Večer tamna brez mjesečine, zvijezde se ne vide, sve je zastrla debela oblčina. Stanko se ipak nadao, da će po mjesečini putovati, jerbo povjetarce pireći lagano davaše mu nade, da će razagnati oblake. — Mjesec se mora i onako pokazati oko prvoga sata iza ponoći.

Došav Stanko kući, već zateče šarca i Markicu.

— Hej Markice, dovede li hata?

— Eto hata, sedlo i sve.

— Peki. A jesi li večerao?

— Jesam.

— Ti ćeš u pojati spavati. Čim vidiš, da se počeo pomaljati mjesec, ustani, podaj hatu siena, ponudi mu zobi pa ga napoj. Dok ti osedlaš, ja ću biti već spreman.

Na to se odputi Stanko u kuću. Svuče se, pomoli se Bogu i legne. Prodje sat, dva i tri; ali ne može da usne. Tek mu malo driem na očima, a već pred njim kojekakve slike. Prene se — i opet budan. Čini mu se, da sreta Marijana i s njim se grli.

— Oh, Marijane! uzdisaše, možda me moje misli

varaju, a i onoga trgovca oči prevariše. Ako je to sve samo pusta utvara, a ja uznemirujem u grobu tebe, onu tvoju blagu sjenu, koja me uvijek prati, i danju i noću! Ah, noći tamna, sporo li prolaziš! — Oj bieli dane, osvani mi skoro!

Tako uzdisaše Stanko, ne mogav odvratiti misli od Marijana. Ustane, zapali svieću i počne se glasno moliti Bogu. Dugo se moljaše. To su bile pobožne molitve, izviruće iz dna plemenita srca Stankova, a noseće se na krilima blage misli nad zvjezdište u bezkraj pred prijestolje Božje.

U to začuje na dvoru kašljucati Markicu. Triput se prekrsti, korakne k prozoru, i spazi da je mjesec već povisoko, oblaci se razilaze, zvijezde trepte. Vidje i šarca pred pojatom osedlana. Srce mu zaigra od radosti. Još nikada za svoga vjeka ne oćuti ugodnijih čustava. Uzme bardak, umije se, počeošlja i obuče, neprestano moleći se Bogu. Opaše se pasom, zaključa sanduk a ključ zatakne za pojas. Zatim uzme bisage, metne u nje pljosku rakije, hljeba i pečena mesa. Zaključa napokon kuću i opet ključem za pojas.

— Ej Markice! uzove momka.

— Dobro jutro, gazda Stanko!

— Bog dao dobro jutro. Jesi li osedlao?

— Gotovo, samo bisage premetnite. Koliko je sahata?

— Skoro će biti tri sahata poslije ponoći.

— Nije daleko ni sabaha.

— Evo ti, Markice, nešto kusura. — Čuvaj kuću kao svoju glavu. S Bogom!

— Sretno putuj, gazda Stanko!

Još zorica ne zabelila, ni danica pomolila lica, o danu još ni spomena nema, a već Stanko odjurio na vatrenom šarcu preko Pobrđa.

XXXII.

Dočuv Stipan, da je Stanko oprostio Pavki, što je privolila na udaju preko njegove volje, počeo mu zazubice rasti. Sada je na čistu; zna da ne će trebati voditi parnice radi baštine, pripadajuće Pavki. Jevrejim Avram, koji često zalazi k Stipi, ne vraća se više namrštena čela i nevesela lica, već se prijateljski rukuje i oprašta s njime. Njeki vele, da trgovački poslovi vežu Stipana s Avramom, a drugi tvrde, da bi Stipan na prosjački štap pao, kad bi Avram potražio svoje. Ima ljudi, koji tu promjenu opažaju i sve pogadjaju, ali je Stipan osvetljive čudi, pak nije nikome ni na kraj pameti govoriti o tom u javnosti i zamierati mu se. Ne rači se svakome sa Stipanom kašu hladiti, pa ga se voli mnogi i proći, ko da nije niti što vidio niti što čuo.

Avram pošalje Stipanu dva bureta šećera, više vreća kave, pirinča i kojekakve još sitničarske robe. Zapremio Stipan svaki kut svoje magaze. Različite nove osnove razvijao pred svojim gostima, tumačeći, da više vriedi kupovati na veliko, nego li grošariti, da mrtvi novac,

pa bili sami napoleondori, gubi svoju vrijednost, ako se ne miče iz ruku u ruke. Dao si, duše mi, Stipan sašiti crne haljine po austrijskom kroju, neka se vidi, da je on trgovac, koji diše naprednim duhom svjetske civilizacije, da je on zvaničnik, ili kako često reče, „desno krilo predstojnikovo“; neka vide ljudi, koja je razlika medju onim, koji zapovijeda i onim, kome se zapovijeda. Tumačio on, da i fes na glavi ne ima uvijek jednake vrijednosti. Pozovu li ga u medžlis, gdje se zagovara dobrobit Bošnjaka, to valja doći pod šešinom, šesir skinuti i nakloniti se, jer to godi gospodi „iz prieka“ i rieč ima svoju vrijednost. Ako li se razpravlja o kakovu preustroju i novotariji po kalupu tudjem, tada dodji s fesom na glavi, prilagodjuj se mnijenju tudjem, to jest one gospode, a ona će s priznanjem reći: „Gle, to je Bošnjak s fesom na glavi, ali ipak za napredkom teži!“ Stipan se sada jako promienio, sa svakim je prijazan, svakomu uslužan. Pa kako i ne bi? Ta sad mu sviće nova zora, nov mu se dan radja. Oko Šimine i Matine kuće vere se neprestano, svakome nudi svoje prijateljstvo. Zaklinje se Pavki, kako ju ljubi; crta joj zlobu svieta, kako ga htjede omraziti, opisati ga kano mrka vuka, a on je janje. Natuca joj, kako su ju zavele laskave besjede nevjernika, koji no je svojim nedjelom pohulio sav svoj rod, što više, on se je opirao i oprô carskoj volji, odmetnuv se u hajduke. Sve to razjašnjuje joj i time, da tobož i sam Stanko priznaje svoju krivicu, jer se ne bi bio uklonio, dok se ne svrši prsten i vjenčanje.

Čuvši Stipan, da je Stanko otišao u Livno blizu dalmatinske medje, i da se ne će vratiti četiri hefte, upotrebi tu zgodu te nagovori Matu, da se vjenčanje brzo svrši. Stipan znade okrenuti mozgom Matinim, dokazujući, da je Stanko zato i izmako, samo da ne bude na vjenčanju i piru, a ponješto se — reče — i stidi, jer je bacao granje na put, a netom se uvjerio, da imaju svi pravo — i kumovi i prijatelji, pa i sama Pavka.

Četvrti dan iza prošnje, u četvrtak, domisli se Stipan, da bi mu bila donjekle dužnost prigledati Stankovu kuću, jer je ostala na samom slugi Markici, pa bi moglo biti kakove štete. Zapovjedi svomu slugi Iliji, da pazi magazuu. — Ja moram, reče, prigledati našu kuću u Pobrđu, jer je Stanko otišo u rod; a kuća ostala na Markici, blentavom onom momčetu!

Podje zatim stubami u hodaju, svuče bosanske haljine, pa obuče crne uzke čakšire, pristao prsluk i crni kaput; izpraši fes, prigradi kosu, pa ga poravna na tjemenu glave. Stane pred ogledalo, ogleda se u njem, kašljucajući oholo i ponosito. Savije cigaru, pa će popoći lievo desno sam sobom govoreći:

— Tako valja, Stipane! Sad si čovjek, i to sa svakoga gledišta. Ta polučio si ono, za čime si čeznuo; još samo prsten i vjenčanje, a to su sitne ćuprijice, koje valja prevaliti — i mirna Majevica! Umirio si i onu hulju Avrama, da ti ne dodijava za pare, sad i on znade,

da mi je puna šaka brade. Bože moj, niesam ni pomislio, da ću tako proći. Još ni Marijanovo treće pismo, pisano pokojnoj Jurki, nije moglo da me umiri. Pa gle, to je baš mnogo pomoglo, što sam pisma zadržao. Marijan se razljutio i učinio onako, da čim prije svrši. Ej Stipane, valja ti poso! Zar sam zaman učio više nego li drugi? Sa Stankom je račun gotov! Sada ću prigledati tu našu kuću, neka me vide ljudi u Pobrđu; svaki će kazati: „Gle Stipana, pomirio se doista sa Stankom“. Neka se vidi i čuje! — Stanko ima pãra, ostalo mu iza pokojnjega oca, on će sestru si izplatiti gotovim novcem, a ja ću podmiriti dug Avramu, pak mirna Majevica! — Uh! Kad se sjetim, na što sam već bio spao, i da mi se ne bude nasmijala sreća, već bi mi čivutin i kapu s glave oteo. Neka ga, neka, — sad sam ja goso!

Dovršiv Stipan razgovor sa samim sobom, okrene se, sidje niz stube i ode ravno k Stankovoj ili po njegovu „našoj“ kući. Obilazeći je ne nadje Markice nigdje i poče ljutito mahati glavom; a kada bi koji Pobrđjanac prolazio, tad bi, da pokaže svoju moć, stao grditi: „Djavo je onaj Markica! Odredih ga da na kuću pripazi, dok se Stanko vrati, a on se nekamo odklatio i moglo bi biti zijana. Gad je to, taj Markica!“ Naljutiv se tako silom podje do Martinke. Martinka sjedjaše na dušeku i sukaše na cievi pamuk za vutak.

— Hvaljen Isus! — nazove Stipan.

— Vazda hvaljen! — odzove se Martinka.

— Zdravo — mirno, teto Martinko? — upita Stipan, a tetom ju običavaše zvati, premda mu ne bijaše u rodu ni po tankoj ni po debeloj krvi.

— Dobro, hvala Bogu. A kako ti, Stipane?

— Dobro i ja. Samo se naljutih na nesretnoga Markicu. Njekamo se odklatio i napustio kuću.

— Ne ljuti se. Otišo je Markica po duhan, najavio se meni i sada će izbiti amo. Liepo je, što si zauzet za Stankovo dobro, Stipane.

— Kako ne bi, ta Stanko me umolio. . .

— Zbilja? Gle, gle! Pak se ipak izmiriste? Ja toga niesam ni znala.

— Šta mu preostaje drugo? Ta nije mu desetak godina, valja mu već znati, što je dobro, što li zlo.

— A kada misliš da će biti vjenčanje?

— U nedjelju je prsten. Druge nedjelje može biti treće navještenje i vjenčanje.

U to unidje Markica.

— A gdje si ti, Markice?

— Po duhan sam otišo.

— Valja ti paziti na kuću, da se ne zavuče cigančad unutra, — jesi li me razumjeo? Ja ću češće doći i prigledati.

— Ej! Sad ćeš ti biti, gazda Stipane, šura Stankov — bilo sretno!

— Da, šurjak ću biti, a ti budi valjan, pak ćeš si i ti na piru omastiti bradu.

— Bilo sretno i veselo! — reče momak i ode za svojim poslom.

Još se časak razgovarao s Martinkom, a onda se odputi u pohode k Matinim.

XXXIII.

Osvanula sretna nedjelja Stipanova. Sa Pobrđja i obližnjih sela čudo se kršćana odputilo u kotar, jer je danas tamo služba Božja. Njeke Pobrđjanke podjoše samo za to, da čuju prvo navještenje Stipanova s Pavkom. Bilo je među njima i onih dobrih bakica, koje će rado pokuditi ili djevojku ili momka. Pavki je bilo po dogovoru poći na prsten sa Šiminkom i Šimom. Stipan si već rano naručio kola, jer je odlučio da sve preteče.

Još nije sunce ni za koplje poskočilo, već Stipan sjeo na kola, obučen u svećane haljine po austrijskom kroju — ali s fesom na glavi.

Ono jutrnje povjetarce nikada mu još nije tako godilo kano taj put, one sjajne sunčane zrake ne titraše mu još nikada tolikom divotom, niti mu se je ikada za života prikazalo sunce toli čarobno i veličanstveno kao danas Punim srcem zadovoljstva čeznuo je, da samo što prije stigne u kapelu do ujaka i da tamo dočeka buduću drugu svoga života, liepu Pavku.

Došav u kotar ustave se pred kapelom. Stipan podje k ujaku, a rabadžija odtjera konje na tržište pred neki han.

Osobitom prijaznosti i smijuške dočekao župnik Stipana, kano da je znao, u kom poslu dolazi danas. Stipan poljubi ujaka u ruku i namah mu pripovjedi, u kom poslu dolazi.

— Tako, tako Stipane! Čuo sam ja već za to, ali ne mogoh posvema vjerovati, dok mi eto ti sada ne kaza. A gdje je Pavka?

— Ona će sa Šiminimi, — samo što nije izbila.

— Šta kaže Stanko?

— I on je na sve pristao.

— Hoće li i on doći?

— Ne će. Stidi se, pak je otišao u Livno u rod, i ne će se vratiti, dok ne prodje pir.

— Zašto se stidi?

— Stidi se, jer je priečio ženitbu, držeći me nevaljalim čovjekom, a poslije ga sve živo uvjerilo i korilo, da imade krivo. Ovih dana došao k Martinki, tamo našao Pavku, izljubio ju i reko, da može slobodno po svojoj pameti raditi, — a bio je i kod mene, prije nego što ode na put.

— To je doista liepo, što se izmiriste, a ma nije u redu od Stanka, da se je na zor mako od kuće.

— Stanko je uvijek svoje volje.

— A kako uglaviste glede vjenčanja? upita župnik.

— Danas bi bilo prvo navještenje, dođuće nedjelje drugo, a treće nedjelje treće i ujedno vjenčanje.

— Dobro. To ćemo napokon utanačiti, čim dodje i

druga stranka. Sada sjedi, Stipane, svršiti mi je njeke poslove.

— Razgovor Stipana s ujakom prekidahu često seljaci i seljanke, pitajući, kada bi sieno, kada li drva dovezli, a neki plaćahu mise.

Već se primaklo i deset sahata, a još Šiminih nema. Dodje i Ilija, sluga Stipanov, i taj pripovjedi, da će Šimini stavno za pô sata doći, jer su već spremni za put.

Prikućilo se već i jedanaest sahata, a Šiminih još ne bi.

— Stipane, mi ne možemo više čekati, reče župnik, u jedanaest je misa . . .

— Poštovani ujače! Vi možete zato danas ipak naviestiti.

— To ne može nikako biti, dok niesu tuj obje stranke, a svakako treba da je prije „prsten“.

— Ne razumijem, gdje su zadocnili? — Stipan će sav uznemiren.

— Nješto jest, da su zadocnili; ali ako nije prsten danas, može biti u nedjelju, a pošto je među nedjeljama jedan praznik, to može biti vjenčanje kano da bi i danas bio.

Zvona zazvone. Župnik se digne i podje u crkvu, pod kućom poput grobnice utisnutu. Stipan ne htjede u crkvu, jer se stidi, što ne će biti navještenja, a narod će koješta preklapati. Da ne bi ipak tkogodj primietio, da nije bio kod mise, zadje Stipan do vrata crkvenih i stane među seljake, zvjerkujući očima naokolo, pa čim škrinuše avlijska vrata, već pomisli, da su to Šimini. Ali naopako. I misa se svrši, ali nema ni Šiminih niti Pavke. Njeke Pobrđjanke razvezaše poslije mise pred avlijskim vratima razgovor o današnjem nesudjenom navještenju, a Stipan, čuvši to, pokunji se i podje stubami u župnikov stan.

U refektoriju župnikovu bijaše već prostrt stô i za ručak sve spremljeno.

— Sjedni, Stipane! Podielit ćemo, što imamo. Zaman čeka, njih već danas ne će biti, kada nisu do podne došli.

— Volio bih sada znati, što se je dogodilo, nego li sto zlatnih dukata, — uzdahnut će Stipan.

— Da nije kakova spletku, Stipane?

— To ne može biti. To je, ujače, tako dogovoreno, da se ne može na spletku ni pomisliti.

— E, onda ja ne znam, što je i kako je.

— Ma bilo kako mu drago, mi ćemo sjutra zajedno poći, pak ne će nijedna stranka zakasniti. Htjeo Šime i danas da se zajedno vozimo, ali Šiminka reče, da to ne bi u redu bilo; nu, duše mi, nije ni tako u redu.

— Ne brini se, Stipane; sjutra dodjite zajedno, pak će biti sve dobro.

— S Bogom ujače!

— A kamo ćeš? Sjedni, ručat ćemo.

Làsica i zec.

— Da vam pravo kažem, nije mi ni do jela ni do pila, već bi rad da što prije kući stignem. Hvala liepa na ponudi, ali meni je poći. S Bogom, ujače, — pri-jatan ručak!

— Kad ne ćeš, ne ćeš; a ti putuj sretno!

Oprostiv se s ujakom, odputi se Stipan ravno na tržište, gdje ga rabadjija s kolima čekao.

(Svršit će se.)

Lasica.

(Sa slikom.)

Često je i poštenu stvoru život težak, a kamo ne bi bio razbojniku i krvopiji, kao što je naša lasica. U eseni pao mraz, a ladan sjever odpuhao i zadnje listove sa krošnatih stabala. Ptica ostavila goru i šumu, a ista zvierka, kojom se je lasica po ljeti gostila, kao da je izčeznula sa površja zemaljskoga. Došli sada i lasici tužni dani, a zalogaji joj bivali svaki dan sve redji. Nu pod gorom izpod šume razprostrlo se seoce, a lasica već od prošle zime upamtila, da tu i ljeti i zimi pietli poje, da se tu parcovi i miševi ni po zimi ne skrivaju, a znala, da joj mnoga drugarica ni po ljeti sela nije ostavljala, pa smislila, da se i ona u selo dovuče. U toploj staji, u punu sjeniku lako je naći udobno pristanište i prostrti meke ležaje. No nemila gosta ne gledaju rado blizu kuće. Kakav mu je glas, takav mu je i doček. Lasica nije ni kukavica ni strašivica, ali joj je ipak glava mila. Misli ona, dobro je zla se čuvati, pa se po danu skriva a samo po noći slavu slavi. Po noći zaglušio je kokošinjak i golubinjak, a oživio tavan i hambar miševi i parcovi. Da zna domaćina, što mu lasica misli, ne bi je gonio od kuće. Očistit će mu gad, što mu se noćju po kući i kućištu širi. No on toga ne vidi, pa ni ne zna, a mori ga samo briga za kokoši i golubove. Čuli ste jauk i psovku, kada je gazdarica jutrom otvorila kokošinjak, da nahrani perad, pa uočila, gdje joj propala nada i veselje. U noći uvukla se lasica, pa poklala sve, što je u brzini dohvatiti mogla. Nije tu bio ni tvor ni kuna, jer bi jedno i drugo ma koji komad svoga pliena odnielo. No ovdje nije nestalo nijedne glave, sve leži protegnuto na bojištu. Možda bi bilo gazdarici manje tuge, da ne vidi upravo svu nevolju pred očima. I ne bi vjerovala, da je tu bilo živa stvora, da ne vidi kokam na vratu sićušne rane, gdje je lasica oštirim zubi žilu nagrizla, da se napije tople i sladke krvi. Pa kolika je sada hajka na kukavnu lasicu! A ima li pravo nemaran domaćina, koji progoni malu zvierku, što nije znao da dobro zatvori svoj kokošinjak i golubinjak? Ne zaslužuje li on, da ga lasica nauči redu i oprezu? Posve mu je pravo, jer je dobio, što je zaslužio, pa nek ostavi lasicu, da mu i dalje čisti kuću i polje od drugoga gada, koji mu više štete čini.

Zima je duga, bilo je mnogo brige i straha, pa nije čudo, da po gdjevoja lasica jedva izčekuje, kada će se opet otisnuti u polje i livadu, u šumu i goru. Ne čeka

ona Gjurgjeva danka, jer joj već prvi proljetni dani oživiše goru i dolinu. Njeni stari znanci, za koje je zube naoštrila, izvlače se već iz zemlje i vraćaju se već iz dalekih krajeva. Tu joj ne treba zazirati od puške i stupice, tu se ne mora po danu skrivati, a skrovište lako je naći. U šumi šupljih stabala, uz potok izdubljenih jama, a u polju liepo izradjenih hrčkovih i krtovih stanova, pa svuda tuda znade lasica svoju glavu skriti i mekane ležaje si prostrieti.

U ožujku ugrijalo se i lasici srce. Drug našao drugaricu, a za pet nedjelja evo od srca ploda. Majka se sada ima brinuti za troje do osmero nejakih stvorova. Sliepi su kao mladi mačići, ali ih majka ljubi toplo nježno, kao što samo majka ljubiti može. Kada im nije gnjezdo sigurno, onda ih stara u zubima nosi, pa ih nikada s oka ne pušta, nego ih neprestano čuva i pregleda. Kada ih stane majka od mlieka odbijati, onda im počme donašati živu hranu, da se već u djetinstvu nauče na krvav posao. Miševi i žabe prva im je hrana, na koju se priučiti moraju.

Od dana do dana rastu mladi, a majci od veselja srce igra, pa ih vodi na ravno polje, da se s njimi poigrava i naskakuje. Milota ih je gledati u tom skakanju i draganju; nježniji su pri tom nego naši umiljati mačići. Ako ih iznenada presenetiš, izčeznut će u oka tren kao da ih je njetko rukom odnio, nit znaš kuda niti kamo ih je nestalo. Nu za časak oživile miševe luknje, iz svake zasvietliše se dvie velike oči, da se uvjere, da li je probitačno na ledinu poskočiti.

Lasica se puno ne boji čovjeka. Na šetnji uz gudurę zateći ćeš kadšto lasicu, pa ćeš se lako osvjedočiti o njenom junačtvu. Junačina taj, koji nije sa repom zajedno dulji od jednoga pedlja, ustubočit će se na stražnje noge, da ti se pokaže u svoj svojoj veličini. I ni ne misli, da pobjegne, nego ti osorno u oko pogleda. Ako čovjek navali na junačku lasicu, odvratić će mu navalom, pa će imati dosta muke, da se od njenih zubi obrani. Mnogi jahač imao je puno posla, dok je sebe i konja obranio od razjarene lasice, koja se je po konju penjala i zubima zagrizala. I u najvećoj opasnosti ne izgubi lasica nikada glave, već do zadnjega časa uvijek smišlja, kako će se smrti oteti. Kada ju jastreb pandžami ugrabi, onda joj je dakako kucnuo zadnji časak, nu ako ju manja grabilica zgrabi i u zrak ponese, još

joj ne propadaju nade. Lasica se u pandžah muči i otilmje, a ptici eno let postao sve nesigurniji, pa za čas pada oboje opet na zemlju, ali ptici progrižen vrat, a lasica zdrava i vesela.

Nije čudo, da od takova razbojnika i junačine zazire sve, što gmiže i plazi, skače i leti. Život joj je vječan boj, a ubijstvo najveće veselje. Po polju i po zaseocih hvata i ždere miševe i parcove, krtove i hrčkove. Kolje ptice, što na zemlji i na drvlju gnjezde. Progoni žabe i guštere, sliepice i zmijske, a lovi i rake i ribe, pa ni kukci joj se ne dure. Gotovo nijedna manja životinja nije od nje sigurna. Za krtom se povlači u njegove podzemne dvorove, za miševi i parcovi protura se u njihove luknje, za ribami pliva u vodu, a za ptičami penje se po drveću. I u svem tom je lasica okretna i brza kao malo koja životinja. Malene životinje hvata ona za zatiljak ili za glavu, a većim se ugrize u vrat i tu krvne žile raztrga. U jajetu nabuši malene luknjice, pa ga vješto izpije, da ni kapi ne prolije. Malena jaja odnese u ustima, a veća pritisne bradom na prsa, pa ih tako na sigurno mjesto prenese. Većim životinjama izpije samo krv, pa ih onda ostavi a da im se mesa ni ne dotakne, dočim manje sasvim pojede

Kolika je lasica, a kolik je zec, pa ipak ovaj siromah toliko puta pod njezinimi zubi zadnji put uzdahne. Ne ima veće strašivice a ni veće nesreće, nego što je zec. Njega progoni čovjek i pas, vuk i lisica, mačka i kuna, orao i jastreb, sova i gavran, vrana i svraka, sve se njegovim mesom nasladjuje. Je li čudo onda, da je u zeca kukavno i strašljivo srce! Čim ga neprijatelj popadne, već je izgubio svijest. Dogodilo se je već, da su živa zeca izvukli mački iz pandža, pa za mala zec poginuo. Na njem nije bilo ni traga kakvoj većoj ozledi, on poginu upravo od straha. Pa na takova junačinu zašto se ne bi usudila i lasica? Pozna ga ona u dušu, pa zato i srce na njega. Eno ga, gdje se je iz šikare izvukao, pa zašiljio uši i uzdigao glavu, da vidi, je li zrak čist. I čini se, da se je umirio, jer je evo počeo čistiti gubicu i stao mirno brstiti mladice. Nu u jedan mah steglo mu se srce, glava zamaglila, a jedva da vjeruje, o vrat mu se objesilo maleno crvenkasto stvorenje. Od straha stade se valjati po zemlji i nogama koprcati, ali bilo badava, lasica se o vrat priliepila kao pijavica, zubi joj zadrieše u žile kucavice i zecu sve više maglilo pred očima, dok ga napokon i svijest ne ostavila. I tako dok jednomu ne smrkne, drugomu ne osvane.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

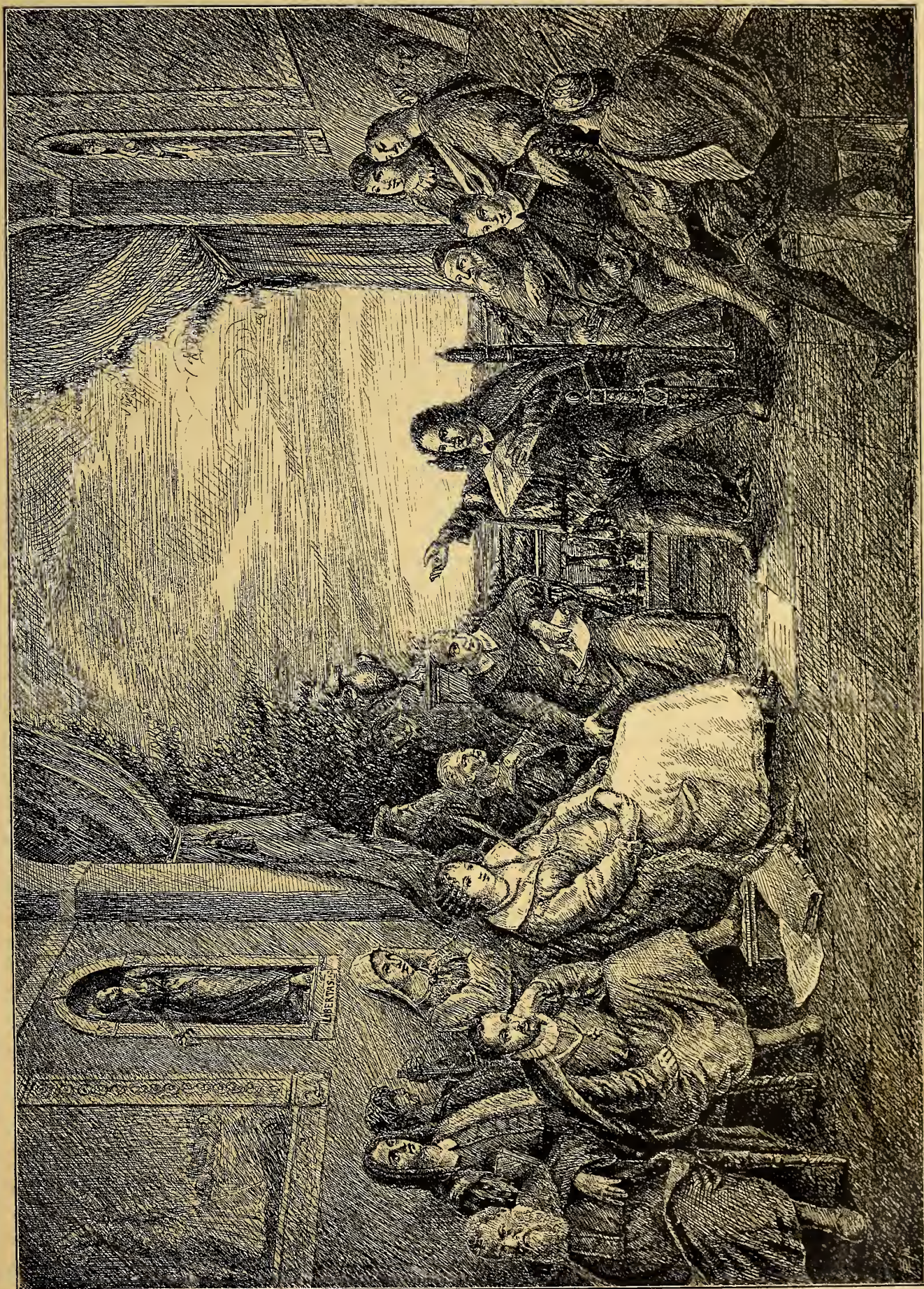
Predvodjeni preuzvišenim provodićem našim pregledasmo najprije nov dvor, onda ostatke staroga, terem i granovitu palatu, pak carsku riznicu. Uljegosmo iz dvorišta, koji pravi četverokut, na veličajno granitno, spomenuto paradno stubište (paradnaja lěstnica) u pred-sobje, pak odavle najprije u Georgijevsku, onda Aleksandrovsku, Andrijevsku, Gardijsku i Katarinsku dvoranu. Ove petere dvorane jesu najveće u celom dvoru, te zauzimlju sav prednji bok njegov prama Arhangelskom soboru i više od polovine drugih dviju bokova, prama carskom trgu i do granovite palate. Najveća je dvorana Georgijevska, dugačka 61 metar, široka 21 m. i visoka 17 m. Zovu se pako od velikih ruskih redova: sv. Georgija, sv. Aleksandra Nevskoga, sv. Andrije i sv. Katarine. Vanrednim sjajem uređjene su ove velike dvorane. Svim je zadak od zlata a glavna boja slikarije različita; tako biela u Georgijevskoj, crvena u Aleksandrijevskoj, modra u Andrijevskoj, biela u Katarinskoj. U Georgijevskoj dvorani počiva strop na 18 pilova i 18 izvitih stupova; a nad glavicami drže victorie štitove, na kojih su naznačene pokrajine Rusijom osvojene s grbovi njihovimi. Na stienah uzidane su mramorne ploče, na kojih su uklesana imena pukovnija ruskih i godina njihova osnutka, koje su se u ratovih odlikovale, kano takodjer

imena svih vitezova ovoga ruskoga za vojničke zasluge najvećega reda. Na dnu dvorane izložena je skupina u srebru, poklonjena osvojiteljem Sibirije kozačkim vođjom Jermakom. Pod ove i sliedeće dvorane sastavljen je umjetno iz drvenih daščica preko 20 različitih vrsti. Dvorana, namienjena redu sv. Aleksandra Nevskoga, koji je carica Katarina I. god. 1725. zasnovala, kraća je skoro za polovicu od predjašnje, ali za četiri metra viša. Radi crvenih svilenih sagova na zlatu, krasnih slika iz života sv. Aleksandra Nevskoga, ogromnih zrcala naprama 14 prozora, prekrasnih sviećnjaka sa 4.500 svieća, ova je dvorana najdražestnija u dvoru. U dvorani Andrijevskoj, koje strop podupire 10 omašnih pilova, smješten je naprama ulazu carski prijestol od suhoga zlata, nošen od dva orolava (obiteljski grb Romanova). Uz taj prijestol uvijek straži po jedan vojnički častnik. Na pilovih i na stienah grbovi su carskoga naslova. Ove tri velike dvorane upotrebljuju se kod krunitbe. Kano što je u Andrijevskoj dvorani prijestol za cara, tako je u Katarinskoj prijestol za caricu, koja je velika meštrica toga reda. Ovdje na prijestolu prima carica poslije krunitbe poklon dvorjanka i gospodja visokoga plemstva. Stupovi su od malabita. Poslije ovih, rekli bismo, javnih svećanih dvorana sliede sobe za stan carske obitelji. Jedan je red

soba za cara i carica, drugi za nasljednika prijestola i njegovu suprugu. Čudnovato! Prvi red odlikuje se uz sav ukus potpunom jednostavnošću, dočim je drugi daleko razkošniji uredjen. U carevu kabinetu stiene su obložene hrastovimi pločama, divani i stolci zelenom kožom pokriti, uz vrata ormari za knjige, na bielom od mramora kaminu ura. Slike na stienah uz portraite Aleksandra I. i Nikole I. prikazuju prizore iz Napoleonova uzmaca; na jednoj gleda francezki car, obkoljen svojim vojskovođama, mrko na vatru, koja obkoljuje Kreml. U toj jednostavnosti iztiče se samo „paradna“ spavaonica, u kojoj pred posteljom stoje dva stupa od verde antico, koja sama vriede do jedan i pol milijuna rubalja. Stiene su srebrnim brokatom obložene, a mjestimice prekinute od 18 pilova, takodjer iz dragocienoga verde antico. Sliedi crkvice rodstva sv. Bogorodice, prije kućna kapela ruske carice. Ona je gradjena bila još g. 1393., a g. 1514. bijaše spomenutim talijanskim arhitektom Alevisiom obnovljena. Lievo od carskoga stana vodi stubište u zimni perivoj, a na taj se prislanja rečeni stan za prijestolnoga nasljednika. Dvorana primaonica buduće ruske carice spada po mnijenju vještaka medju najdragocienije dvorane ovoga svijeta. Sve pokućstvo u njoj jest od suhoga debeloga srebra, odavle se i zove „северная палата“. Tuj imade sedam stolova od srebra, vise sa stropa srebreni pozlaćeni svjetionici, na stienah ogledala u srebrenih okvirih itd. Svagdje zapinje oko o srebro. Uz spavaonu, na koje su stropu naslikane četiri dobe godišta po Thorvaldsonovih nacrtih, uz odievaonu, uz posebne sobe prijestolnoga nasljednika s velikom slikom Sverčkova, prikazujućom Ivana Velikoga na „krasnoj ploščadi“, imade i mala galerija slika, koja umjetnički uzvisuje taj čarobni stan velikoga kneza nasljednika. Na desno carevu stanu jest Vladimirova dvorana, tako nazvana po redu sv. Vladimira, koji bi god. 1782. caricom Katarinom osnovan. Ova dakle dvorana pripada onim prvim velikim redovnim, te je od Georgijevske samo hodnikom razstavljena.

Iz Vladimirove dvorane predjismo kroz „svjatije sjeni“, t. j. kroz dvoranu od svetih slika, visećih na stienah, tako prozvanu, u stari dio carskoga dvora, najprije u spomenutu „granovitu“ palatu. U staro doba bijaše to dvorana za svečane audiencije. Sada car ovdje poslije krunitbe objeđuje, odjeven u svečanom carskom krunitbenom odielu; s toga oko četverouglasta stupa, koji je u sredini dvorane, stoje ormari, u koje se na krunitbeni dan smjeste srebrne posude iz carske riznice. Desno ulazu stojao je u „crvenom“ kutu srebreni, bogato pozlaćeni prijestol. U doba Feodora I. Ivanovića (1581—98.) bijahu stiene na liepu naslikane, a slike prikazivale su prizore iz staroga zavjeta, te portraite velikih knezova i careva. Kašnje su stiene bile nakićene dragocienimi sagovi i gobelini, a od Petra Velikoga obložene crvenim baršunom. Prije posljednje krunitbe imala

se ta „palata“ dostojno za taj čin prirediti. Pohvaljeni direktor Filimonov, kako mi je sam pripoviedao, bio je predložio, da se stare slike povrate. Ali kako? Obično bi se mislilo, da bi pravi umjetnici po zanatu za taj posao bili najprikladniji, pače jedini sposobni. Ali Filimonov je bio drugoga mnijenja. Na sreću sačuvan je tačan opis starih slika; a on predloži, da po tom opisu uzpostavi slike ne akademički slikar, nego vješti seoski, koji pravi stare slike za crkve i kuće po staroj predaji. Umjetnici su se tomu predlogu smijali; ali bješe ipak prihvaćen, pak direktoru povjereno, da ga provede i da sam takova slikara nadje. A on ga potraži i nadje u seoskih slikarskih obiteljih Bělousova. Ovi su po onom opisu povjeren si zadatak tako vješto izveli, da bi svaki te njihove slike držao starimi iz XVI. vieka. Takav su utisak i na mene učinile. Vidivši u Moskvi drevnih slika one dobe, mislio sam, da takove gledam i u granitnoj palati, dok mi Filimonov ne izpripovieda, kako su tek prije dvie tri godine izvedene. Kompozicija i kolorit kao na ruskih slikah XVI. vieka. Jedva bi ih izučeni slikar tako vjerno i vješto oponašao. I tuj se vidi sila davne predaje. Slike su one iste po sadržini, koje su bile i u vrijeme rečenoga cara Feodora Ivanovića, prikazujuće iz staroga zavjeta prizore iz žića Josipa egipatskoga i nekoliko iz ruske historije. Nad ulaznima vratima ove velike dvorane vidi se malen prozor, kroz koji je carica iz „tajnika“ gledala svečanosti i primanja svećanih poslanstva u palati, jer nije bilo ni carici dozvoljeno, da se kod takovih prigoda javno pokaže. Ženski spol je i u Rusiji, kano malo ne svuda, osobito u iztoku, u starije doba vodio samotani život, te se riedko javnosti pokazivao; a u tom nisu ni carice i carevne činile iznimke. Izlaziv izvan dvora, vozile su se u zatvorenih kočijah; u dvoru stanovale su u svojih vlastitih odjelih. Uz Vladimirovu dvoranu imade „zlata palata“ (золотая палата), prije patrijarhova primaona, a od Ivana III. (1462—1505.) caričina primaona s razmjerno malenimi prozori. Slikarija na zlatnom zadku prikazuje našašće križa pod caricom Jelenom i prizore iz života ruske kneginje sv. Olge, te bijaše u novije doba pod carem Nikolom I. popravljena. Pošto imade sada carica mnogo sjajnije dvorane, ova stara primaona njezina služi sada za gostilište diplomatskomu sboru na dan krunitbe. Prva carica, koja je onaj skromni način življenja prelomila, bijaše druga supruga Alekseja Mihajlovića (1645.—76.), krasna kćer boljara Nariškina, imenom Natalija Kirilovna. Sve se je u Moskvi začudilo, kada se je Natalija u otvorenoj kočiji sa suprugom u samostan trojicki vozila. A ipak nije još mogla od svoga inače mekana supruga izhoditi, da bude prisutna u dvorani kod svečanoga primanja g. 1675. poslanstva cara Leopolda I.; te jedino što joj suprug dopusti, bijaše, da smije kroz vrata, na kojih su rešetke bile načinjene, iz bližnje dvorane onaj prizor gledati. Odavle unidjismo u „terem“ (triem), takodjer stari

Sielo u Cviete Zuzoričeve.
(Nacrt Marka Murata.)

dio dvora iz XV. stoljeća. Sastoji se iz više dvorana i soba, imenito iz primaone, iz priestolne dvorane, iz blagovaone, iz spavaone, iz dvorane za sjednice vieća itd. Nutarnje uredjenje ostalo je većinom onakovo, kakovo bijaše za smrti cara Feodora († 1682.). Pokućvo je svekoliko ono isto i na onom mjestu. Pred prestoljem razastrt je onaj isti sag, koji su same carevne izvezle; blizu ormar, u koji su spravljane molbenice, da ih car svojom rukom odanle užme; u spavaonici vidi se iza svilene zavjese kinezke radnje drvena a rezbarijom urešena postelja, na kojoj je car dne 27. travnja r. g. oči sklopio; u blagovaoni one iste slike na stieni: spasitelj s četiri evanđelista, car Konstantin Veliki i majka mu Jelena, ruski vladaoci sv. Vladimir i sv. Olga. Veliki holandeski pećnjakovci grijali su ove s historijskoga gladišta veoma zanimive prostorije, u kojih je još Petar Veliki do svoga prvoga putovanja na zapad, a onda na kratko sin njegov Aleksej († 1718.) obitavao. Uz ove dvorane i sobe imade kućna dvorska kapelica, posvećena Spasu, a od zlatne rešetke* na stubah prozvana „spas za zolotoju rešetkoju“. U toj kapelici, dogradjenoj god. 1636., pokazuju se svete moći Stjepana od Perma, blagoviestnika čudskomu plemenu Sirjana, koji je u Moskvi god. 1396. preminuo. Na teremu je izvana galerija, odkle prekrasan vidik na Moskvu.

I tako pregledasmo sve znamenitije dvorane s dragocienostmi njihovimi. Skoro u sredini dvorišta je crkva „spas na boru“, prozvana odatle, što je prvobitna drvena crkva, kano što više opazismo, podignuta bila u šumi (bor), kojom je Kreml zarašćen bio; na mjesto drvene dao je Ivan Danilović Kalita god. 1380, kamenu sazidati. Stiene ukrašene su slikami iz života rečenoga Stjepana permskoga; ali još je znamenitije, što ovdje počivaju Ivan († 1393), sin slavnoga Dimitrije donskoga i mnoge moskovske kneginje.

Napokon bijasmo uvedeni u carsku riznicu. Sgrada, u kojoj se sada nalazi, prozvana je od oružane, t. j. od c. tvornice oružja (оружейная палата), koja je spadala „kazennomu dvoru“ (казенный дворъ, казна-благая), kano što je pripadala njemu i carska konjušnica (конюшенный приказъ), i запасный дворъ“ (skladište) itd. „Kazennyj dvor“ (stara riznica) bio je ondje, gdje je bio koncem XVI. vieka dom Borisa Godunova a gdje je sada vojarna. Od kako je carski dvor prešao u Petrograd, mnoge su stvari za svakdanju potrebu onamo odavle prenesene; ali sve dragocienosti i predmeti historijske uspomene ostadoše u kremlevskom dvoru, te bješe za nje napokon pod Nikolom I. (1848—51) na mjestu starodavne konjušnice sagrađena nova palača za c. riznicu, sastojeca se iz prizemlja i jednoga sprata. Dolje kod ulaza kažu se dva zvona, jedno, kojim su nekada u

Novgorodu sazivani viećnici u sjednice, godine 1683. preživeno, visilo je prije u zvoniku kod spaskih vrata. Krasno stubište nakićeno je starim oružjem i slikami dobe lažnoga Dimitrija (1607—10.). U devet velikih dvorana gornjega sprata razporedane su dragocienosti carske riznice, koja se po obćem priznanju broji medju najbogatije riznice na svijetu; a njezino zlato, dragulji itd. predstavljaju, vele, po procjeni, koju je (1702.) dao Petar veliki sastaviti, upravo fabuloznu novčanu vrijednost. Mnogi hrvatski čitatelji bit će bili vidili carsku riznicu u Beču, koja spada takodjer medju najbogatije; ali za moskovskom zaostaje daleko toli obiljem koli nutarnjom vrijednošću dragocienosti. Kroz onih devet ogromnih dvorana razporedani su duž stiena, po strani i sredinom ormari, stalci, etageri puni tih predmeta.

Dvie dvorane zauzimlju krunitbena insignija i prestolja. Tuj su krune, žezla, carske kruglje, mačevi i zastave krunitbene i priestoli. Najstarija je kruna ona, koju je bizantinski car Aleksij Komnen god. 1116. poslao ruskomu velikomu knezu Vladimiru monomahu; a dragocienije su od nje svojim bogatstvom: kazanska kruna, koja je od posljednjega cara kazanskoga Edigera god. 1553. prešla na ruskoga, te su njezini dragulji već god. 1702. procijenjeni bili na 685.000 rubalja, onda kruna Alekseja Mihajlovića (1645—76) s 2.500 dragulja, medju kojima je veliki rubin god. 1702. procijenjen bio sa 60.000 rub., onda astrahanska kruna cara Mihajla Feodorovića (1612—45.) i kruna Ivana Aleksejevića (1682—89.) spreko 900 diamanta, zlatna sibirskaja od god. 1684., poljska, gruzinska, napokon dvie krune Petra Velikoga, kojih je jedna sa 825 diamanta posuta, i kruna malteskoga reda, koju je veliki meštar Hompesch ustupio caru Pavlu, kada su vitezovi, pošto je Napoleon I. Maltu zaposjeo, prešli u Rusiju. Stare carske krune, kojih imade sedam, a upravo su posute dragim kamenjem, ne imadu oblik naših kruna, obićnih na zapadu, nego su čunjaste kano prave ruske šapke (kape), s križem na vršku; tek krune Petra Velikoga imadu zapadni oblik. Na donjem kraju tik čela većinom imadu omotak krznom od samurovine. Uz krune imade množina drugih krunitbenih insignija. S krunom Monomahovom jest i državna kruglja s 257 dragulja. Dragocienih žezala imade više, sva su dragim kamenjem posuta i emailom uresena. A tako imade mnoštvo krunitbenih odjeća, kano što Katarine I., Petra II., Katarine II., Jelisave, Pavla I. i Marije Feodorovne, Aleksandra I. i Jelisave Aleksijevne, Nikole I. i Aleksandre Feodorovne itd. Od priestolja odlikuje se starinom i historijskom uspomenom prestolje iz slonove kosti posljednjega grčko-iztočnoga cara Konstantina, koje je po supruzi Ivana III. Sofiji Palaeologinji došlo u Rusiju. Car Aleksandar I. dao se je na tom prestolju kruniti. Onda priestol cara Ivana IV. groznoga, cara Borisa Godunova, Alekseja Mihajlovića, Petra Velikoga itd. Upravo zasjenjuju oko zlato i dragulji ovih

* T. j. od mjeđene pozlaćene rešetke, koju je car Aleksej Mihajlović dao god. 1670. učiniti od mjeđenih novaca, što ono ih je poslije ustanka iz tečaja stavio.

priestolja, kojih ono Ivana groznoga posuto je sa blizu 9000, Borisovo sa 2300, poklonjenih perzijskim šahom Abbasom god. 1604., Mihajlovo sa 1800, Aleksejevo sa 900 komada dragulja itd. Zanimiv je srebrni dvostruki prijestol mladih careva Ivana V. i Petra I. s otvorom na naslonu, kroz koju da je sestra im Sofija mladim i manje darovitim vladaocem prišaptivala odgovor, koji su imali dati stranim poslanikom. U sredini okrugle dvorane poredani su: državni mač i štit perzijske radnje, bogato obloženi nephritom i draguljama; na dalje državna zastava, koja se za svaku krunitbu nova načini. S nje vise modre vrpce, na kojih su svakoj navedene glavne epohe ruske poviesti, kano što na jednoj osnivanje države ruske Rurikom 862., na drugoj pokrštenje Rusa 988., na trećoj god. 1497. (što je znamenito) preuzimanje Rusijom bizantinske baštine itd. Krunitbeni baldakini uz te zastave daju slikovitost ovoj dragocjenoj skupini, dočim se na velikih portretih visećih o stieni prikazuju carevi i carevne, koje su na onih prijestolih sjedili.

U jednoj dvorani razmješteno je više tisuća omanjih stvari, koje su ruski vladaoci dobili od inostranaca, te zlatne i srebrene posude, sprave, čaše, jedala itd. Kažu, da se takovim bogatstvom u tom pogledu ni jedan dvor na svijetu podičiti ne može. Među najstarije dragocjenosti spada čaša velikoga černigovskoga kneza Vladimira Davidovića iz XII. vieka (1139—51), šalica kneza Simiona Ivanovića od god. 1340, ogroman dva metra visok pehar iz dobe Ivana III. (1462—1505.) itd. Među najdragocjenije komade ove bogate sbirke spada prekrasni pladanj s nožem i vilicom cara Alekseja Mihajlovića. Pladanj, nož i vilice jesu od suha zlata s nakiti u emailu a dvoglavim orlom u sredini urezanim, pak su ostanak od 120 komada takovih za tolike osobe. Osobito je mnogo čaša različite veličine, počam od sićušnih do ogromne Ivana IV., s kojim ne mogu se usporediti ni najveći „bilikumi“ starih Hrvata. Ove stolne posude i sprave potvrđuju onu gostoljubivost u ruskom dvoru, koje nisu mogli stranci dosta nahvaliti. Već god. 1075. čudili su se sjaju kod stola velikoga kneza Svjatoslava. Kod dvora našli su obrtnici i umjetnici uvijek dosta posla. Umjetnički obrt osobito u mjedi, srebru i zlatu stajao je u Rusiji već u XII. vieku na visini grčko-bizantinskoga, a ovaj je tada u izobraženom svijetu prednjačio. Poslije oslobođenja Tatara moskovski je umjetnički obrt došao na takav glas, da je svoje proizvode razasiljao u Poljsku, Skandinaviju, Ugarsku, Perziju. Pak u toj dvorani imade takovih ruskih radnja čak iz XII., XIII. i

XIV. stoljeća, iz dobe Aleksandra Nevskoga i Dimitrija Donskoga. Ovamo spadaju osobito „bratinije“, okrugle posude od zlata, srebra, slonove kosti; onda „kovše“ (cara Borisa Godunova, carice Marije, supruge Vasilija Ivanovića itd.), „čarki“ itd. Prekrasna gradja za poviest umjetničkoga obrta u Rusiji!

U tri velike dvorane razmještena je prebogata sbirka staroga oružja, koja teško imade premca. Tuj imade sila oklopa, kaciga, mačeva, koplja, sulica, tulaca, pušaka od prvoga početka do najnovijega usavršenja, osvojenih topova. Mnogi su od ovih komada privezani na historijske osobe. Tuj imade kaciga velikoga kneza Jaroslava Vsevolodiča i sina mu Aleksandra Nevskoga iz XIII. stoljeća; zastava Dimitrija Donskoga, Ivana groznoga, osvojača Sibirije Jermaka Timofejevića, osloboditelja Rusije kneza Požarskoga; sulica tverskoga kneza Borisa (1425.), mačeva velikih knezova Vasilija sliepoga (1434—62.) i Ivana III., sedlo Borisa Godunova itd., a kano novi trofeji i magjarskih zastava, zarobljenih god. 1848/9. u Ugarskoj. U tih se dvoranah može proučiti razvitak tvorenja oružja u Rusiji kroz više stoljeća, kano i njezina bojna poviest. Stare ruske kacige sastoje se iz čunja srtom na vršku; takova je Jaroslavova, a bijaše izrađena u Novgorodu. Oklopi a i buzdovani većinom su radnja moskovska. U toj sbirci postavljen je takodjer prijestol kana od Kive, koji je god. 1873. zaplienjen bio; ovdje je nadalje sedlo, koje je sultan Abdul-Hamid I. god. 1775. poklonio carici Katarini, cienjeno na 200.000 sr. rubalja.

Napokon u prizemlju oružejne palate smještene su dvorske kočije i svečana kola nekadanjih patrijarha. Tuj je uz ostale kočija Borisa Godunova, poklonjena mu kraljicom englezkom Jelisavom, kočije carice Ane i Jelisave, saone ove vladarice itd. Ovdje su takodjer dvie postelje Napoleona I., zaplienjene na Berezini, na dalje 22 poprsja poljskih kraljeva i znamenitih muževa, medju kojima i Kopernikovo.

Čovjeku se upravo zapaši glava, kada se kroz sjajne odaje carskoga dvora i kroz dvorane carske riznice prošeće. Tolik sjaj, toliko blago, tolike uspomene davnine, koje dozivaju u pamet tolike događaje i tolika lica iz ruske prošlosti! Za čudo, što su ove dragocjenosti uz toliko uzburkanu minulost ruskoga naroda sačuvane. Napoleon I. bijaše se poveselio, da će mu taj plien u ruke pasti; ali našao se prevaren, jer su ove ruske svetinje već bile prenesene na sigurno mjesto.

(Nastavit će se)

LISTAK.

K slikam.

Sielo u Cvieta Zuzoričeve. Naert Marka Murata. Slika naša predstavlja sielo dubrovačkih učenjaka i književnika u glasovite Cvieta Zuzoričeve pri svršetku 16. stoljeća. Na belvederu jedne palače, kakih se i danas vidi u vlasteoskim ladanjima dubrovačkim, okićenu sa strana slikami i kipovima (Libertas!), sjatila se kita učenih glava. Tu je prva umna i liepa Cvieta, ta naša Aspazija, pred kojom Zlatarić štije, možda svoga „Ljubimira“, kojega je njoj i posvetio; tu su još, osim izmišljenih, dva historična lica: i to Dinko Ranjina, koji je odmah Cvieta na desnu, i mladi još golobradi Getaldić sa šestilom u ruci, Zlatariću na lijevo.

Naert ovaj izradio je Marko Murat, bogoslovac u Zadru, te ga je poslao Viencu uz ovo čedno pisamce: „Ja gotovo samouk u umjetnosti, radio sam ovo, kako se može u jednome zavodu od siromašnog djaka, bez sredstava i dokolice, te će se zato naći više od jedne greške; no opet znajući, kako vaš cijenjeni list zove i prima mlade naše umjetnike i kako žudi, da se okiti domaćijem slikama, nadam se, da će Vam ipak biti mio moj trudak i da ćete barem radi ideje, što je i amo pohvalio ko se razumije, čim prije svijetu ga prikazati. Ako mi pak Bog uzajmi zdravlje..., jedan od glavnijih vrela mojijem slikam bit će naša povijest i pjesma“.

I malo vješto oko naći će na ovoj slici samouka dosta toga, što ne valja; ali će razabrati još više očita dara za slikarstvo, te bi bilo Bogu plakati, da se našem nadarenomu Muratu ne podade prilika, da se usavrši u umjeću, za koju je stvoren i za kojom mu srce gine.

Književnost.

Česka. Poznati pjesnik česki Emanuel Miřiovski izdao je „Nové básně“. Tri zvuka odjekuju s njegove lire: ljubav prirode, humanizam i ljubav domovine. Ovaj se akord provlači diljem čitave zbirke, koja se dieli u četiri odjela: Na potulkah, Z kraje, Ze srce i Vlasti. Njemu nije pojezija puka igrarija rieči, nego je kao valjanu pjesniku uzvišena i sveta zadaća života. Proniknut dubokim umom i silnim čuřtvom umije pjesnik shvaćati prilike čovječe, pa ih u pjesničkom obliku iznieti pred čitatelje. Gledajući nevolju i biedu, koju vidi ne samo usred naroda svoga, nego po čitavom svijetu, udara u sjetne žice, u pjesmi ište utjehe, a vila mu je daje. Melankolija, koja poput bliede mjesečine obasjava pjesme njegove, ne napunja duše čitaočeve očajem, nego nekom sjetom, u kojoj ipak probija zraka nade. Miřiovski je u Čeha veoma cijenjen pjesnik. — Primili smo krasnu knjigu profesora českoga sveučilišta u Pragu T. Massaryka „Zakladowe konkretne logiky“ U ovoj knjizi radini profesor filozofije podaje najprije liepu sliku o tom, kako se imadu dieliti znanosti, a onda riedkom učenošću razpravlja sustav pojedinih znanosti prikazujući ujedno glavne rezultate, do kojih je koja doprla. Osobito je zanimljiv i najviše izvoran zadnji dio knjige, koji radi o filozofiji prema inim znanostima i prema vjeri, pa naert razvoja duha filozofijskoga. Massarykovo se ime mnogo spominje baš u ovaj par, kad se prepiru česki učenjaci za kraljodvorski i zelenogorski rukopis. Massaryk još žešće nego Gebauer, na ime ne samo sjezičnih nego i s estetičnih razloga dokazuje u svom listu „Ateneju“, da pomenuti rukopisi ne mogu nikako biti narodne pjesme. Massaryk nije novak na polju filo-

zofije; već je napisao više djela, od kojih napominjemo djelo o Humeovoj skepsi, o hipnotizmu, o samoubijstvu i o filozofiji Blaža Pascala. — Ne davno su prikazivali u Pragu situacionu komediju Jaroslava Vrehlickoga „Rabinska mudrost“ s priličnim uspjehom.

Svařtice.

Primož Trubar. Dne 28. srpnja 1886. bit će tri sto godina, što je u Würtembergu sklopio oči osnivaac nove slovenske književnosti, književni Kolumbo slovenski Primož Trubar. Književničko društvo u Ljubljani kani na taj dan prirediti slavu u spomen zaslužnoga pisca. Liepu radnju o Trubaru piše u „Ljubljanskom zvonu“ Andrija Fekonja, koji je u 2. broju Kresa počeo objelodanjivati zanimljiv članak o našem narodnom pjesničtvu.

Sitne glumiřtne viesti. Halévyjeva opera „Židovka“ prikazana je 20. maja o. g. u velikoj operi u Parizu petstoti put. Taj dan je bio i Halévyjev rodjendan. — Rusko je operno društvo u Moskvi odlučilo ove zime sa svojim solistima, zborovima, orkestrom, pa čak sa svojom dekoracijom prikazati najodabranije opere ruske u Berlinu, Beču, Parizu i Londonu. — Rubinstein je i u Parizu svršio niz historijskih koncerata svojih. Osim devet koncerata u predplati (po 200 franaka po osobi) priredio je još 7 koncerata uz besplatne ulaznice za umjetnike i konservatoriste. Posljednji koncert u predplati donio je malne 29.000 frakaka dohodka. Odlazeći iz Pariza poklonio je Rubinstein tamošnjoj sirotinji 10.000 franaka. — Umělecka beseda u Pragu odlučila je nedavno, da svake godine priredi više popularnih koncerata, da niže i siromašnije slojeve upozna s boljom i odabranijom glazbom. A da se taj cilj postigne, da umognu polaziti koncerte zbilja oni, za koje se priredjuje, određene su cienne od 20 do 50 novčića. Tako rade ljudi, koji dobro znadu, da zgradu valja graditi od temelja, a ne od krova. — Po najnovijoj statistici imade u Englezkoj 4000 glazbenika umjetnika; od njih je 2400 urodjenika, a 1600 tudjinaca.

Bibliografija.

Vodopić Mato, Tužna Jele, povijest Gruška. Narodna biblioteka XXII U Dubrovniku, nakladom knjižarnice D. Pretnera, 1886. Ciena s poštom 45. novč.

Adamov P. Na sělu i prelu, slike i prilike iz srpskog narodnog života, napisao . . . Izdanje uredništva „Stražilova“. U Novom Sadu, štamparija A. Pajevića, 1886. Ciena 60 n.

Priprava za konzervatorij.

Sve one, koji se hoće pripravljati za nauku na kojem konzervatoriju, voljan je podpisani temeljito podučavati, bilo to u sveobćoj glasbenoj teoriji, kontrapunktu, glasbotvorstvu, akustici, poviesti, estetici ili pedagogiji glasbenoj. Isto tako mogu dobiti podpunu obuku glasoviraši, pjevačice i pjevači u svojoj struci već dobrano praktički izobraženi, no kojim još 7 manjka posljednja dotjeranost, koju može pružiti samo glasbena zuanost.

FR. Š. KUHAČ

u Zagrebu, Zrinjski trg br. 9 razi zemlje.

Vrieme za dogovor od 10—12 sati prije podne.

Cijenjene naše čitatelje, koji su samo za prvu polovicu godine platili, molimo, da predplatu šta prije obnove.

Iz minulih vremena. — Fiřkalova izpovied. — Marijan. — Lasica. — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

Vlastništvo i tisak **Dioničke tiskare.**

Izdavaju i uređuju **V. Klaić i M. Maravić.**

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 26. lipnja 1886.

Br. 26.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Iz minulih vremena.

—*—
B a j k a.

IV.

Nikad tako bilo nije,
Otkad život znam,
Tako svjež u meni bistar
I svet tako plâm:

Na tu snježnu zemlju pao,
Pa joj studen topit stao.
Zlatnim snom nad njome sije
Kako nikad dosad nije;

Ispod sniega mirisav mi
Dabnu cvietak tu:
U srcu sad osjećam si
Prvu ljubicu.

Oko sebe čujem miris
Sitnih ljubica;
Deset ljeta s mene pada
Kao magle dah.

Jecao bih kano vijor,
Kad se s morskom pjenom ljubi;
Šaptao bih tihim sjajem
Kao zvijezda, kad se gubi,

Krilo se u vedrine
Kano ševe glas,
Preda te kô uzdah pao,
Bio san ti čas:

Ala sanja modro more
Dahom jutarnjim!
S vedra visa zlatne magle
Zrcale se njim.

S njih su uprav, s meka loga,
Angjelčiči poustali;
U bistrinu tiha mora
Češljajuć se ogledali.

Vidiš zlatna njina lica?
Rajski gle im smieh! . .
U oku ih vidim tvojem —
San tvoj ov čas bjeh!

V.

Tvoje rieči tiho, puno
Idu dušom môm
Kao zvona iz daljine
Kroz planinâ dom.

Meni ti je kô da čujem
Angjelska ih pratit krila,
Na njima se zibljuć svietom
Noseć pozdrav rajskih sila;

Meni ti je kô da čujem
Gdje u svietu tu,
U tim grudma, molitvu mi
Poju uskršnj.

Je l' da ljubiš zanos srca,
Krilat duše liet
U visoki, nedostižni
Ideâlâ sviet?

I onako sreća nije
Nego kaplja pozajmljena
Iz nebesa, od visina
Nadzemaljskog jednog trenâ,

Kao zvuci svirke ove
Što umiru sad,
Kad se budi u oblacih
Nov, gle! danak mlad.

Nad nama se jasan bieli
Tračak jutarnji;
Na rastanku s tobom veli,
Što l' si meni ti! —

Tibi mir nad gradom kruži,
Samo zvona jasno bruje;
Ni tko sladje, ni tko dublje
Sanjav pozdrav im ne čuje:

Novom danu svietom zvoni;
Moj ga prati klik;
U srcu mi nešto sieva
Kô Madonne lik.

(Konac sledi.)

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

VIII.

Bila već dvadeseta zima, što je pop Ive tihi misu za Šimicu i Magdu služio. Mnogo je znana od tada pokopao, ali se nikoga toli skrušeno ne sjećao, koliko biednih stanovnika one kućarice, što joj je bura već davno krov razniela.

I promienio se pop Ive. Gladka mu lubanja bila riedkom kao srebro bielom kosom obrubljena, lice mu se prepunilo nabori, male mu oči upale duboko, tielo sagnula starost, male noge u visokih čizmah jedva nosile to suho staro tielo. — Jeo je malo, pio još manje, po cio dan boravio u maloj, svjetloj sobici, koja je vrvila šarenimi kanarci. Pred deset godina nastanio dvoje darovanih ptica u toj sobici, a sada je ta vesela, cvrkutava obitelj brojila preko petdeset članova. Po čitav dan bilo tu popu Ivi posla, ta pernata obitelj bila njegova skrb, briga i razgovor — on je živio za nju i s njom. Svaku je pticu poznao po glasu, svakoj je razumio veselje i tugu, sa svakom se razgovarao, a te vesele ptičice lietale oko suhoga crkvnjaka, sjedajući mu po uzkih ramenih, po goljoj glavi, krileći se i pjevajući punim grlom na njegovom prstu. Ni živa duša nije smjela u to skrovište popa Ive, nitko nije mogao izvabiti ptičice iz njegovih gnijezda. Njemu je bilo žao rastavljati tu bezbrižnu obitelj. — Kad bi se po objedu zlatna sunčana nit provukla u tu sobicu, sjeo bi pop Ive do prozora i sagnuo na prsa staru glavu. Po bijeloj kosi poigravalo bi mu sunčano zlato, kanarci bi se uzpjivali u gotov vrisak, a Ive bi tu driemao i mislio — o Marku.

Čudno se poigrala sudbina starčevim dobrim srcem.

Bila je mrtva Magda, mrtav Šimica, al živilo njihovo diete. Svoje srce, a s njim sve namienio dobri pop ostavljenoj siroti. Smjestio ga u pećarice Ane i plaćao za nj mjesечно pet forinti. Po čitavo poslije podne sjedio bi u njezinom malom dućanu i igrao se s crnokosim dječaćićem. Jednoga mjeseca donese Ani pet forinti, al žena ga odbije:

— Hvala vam, pope Ive. Više sam puta mislila, zašto bi vi za diete plaćali. Diete je dobro, svoga nemam, a vjerujte, zamilovala sam ga, kao da sam ga pod svojim srcem nosila. Mali je pametan, pa neka raste kod mene, neka bude moj. Oстане li dobar, bit će dobro i njemu, a krene li naopako, ja ću odgovarati Bogu, a čemu vami ta skrb? Pustite diete meni, moje je, a znate, da, imam hvala Bogu, čim ćemo se prehraniti.

— Pa dobro, Ane. Dobra ste kršćanka, zato sam vam i dao diete. A ovo — pokaže Ive na novac — ne će biti za me, bit će za njega. Gospodin biskup načinio nam je velike škole, a mali je otvoren: Bog zna,

Ane! Neka ide u školu, neka uči, a ja ću, dok budem mogao groš do groša; toga treba, tko će u velike škole.

— Kako vas volja, pope Ive, al mali je moj! reče žena i podigne dječaćića u krilo: — Što sam ja tebi, Marko?

— Ti si moja majka, tepalo diete.

— A pop Ive?

— Pop Ive je moj stric, reče dječaćić, omotavši male ručice oko debela vrata pećarice Ane.

Djetešce cvalo, a pop Ive se veselio: u školu, bit će gospodin!

I nezaboravnomu biskupu Ožegoviću izjada svoje srce, obtuži Hermana, a na koncu umoli mjesto za svoga štćenika u njegovu konviktu.

— Pa u kojoj je školi tvoj štćenik? upita biskup.

— Illustissime, još mu nisu ni dvie godine.

— Dobro, Ive, smiešio se biskup, neka raste, a kad dodje vrijeme, ja ću skrbiti. S Hermanom ću govoriti, ali ti preko moga znanja ne zameći pravde!

Ive prekrsti na prsima ruke pa se pokloni: Ja sam, illustissime, krotak kao janje, a on je, da oprosti vaš presvietli obraz, vuk, i još budji: medjed.

Popu Ivi odlanulo, što je izkalio uvredu pred dobrim otcem Mirkom, pa snovao daleke snove, kako mu štćenik lakim korakom te visoke škole prebacuje.

Bilo ranim jutrom. Pop Ive izlazio iz crkve, a u susret mu dolazila Ane zaplakana: Nema Marka od sinoć; mislila sam da je diete u kojega susjeda ostalo, al nigdje ga i nigdje

Tražili diete, pitali susjede, pitali ljude iz okoliša — djetetu ni traga. Tražila i policija — al djeteta nigdje.

Ane se zavukla u svoj dućan, plakala i plaćala ljude, da traže diete, a pop Ive se smrknu i otudji svietu. — Svaki san sastajo ga sa njegovim štćenikom: Grlio ga kao sićušno diete, sretao ga iznenada sad u gori, sad na moru, sad u Aninom dućanu, drugi put ga vodio u školu i nosio mu polovicu velikih knjiga, treći put vodio ga k biskupu. — Ivičini sni bijahu pravi život zamišljenih mu snova. I svakoga jutra protro bi oči: Možda davas! — svakomu časku vjerovao, da će njeka Božja duša donieti glas: Evo Marka! — Bilo uzalud — o djetetu nikada glasa.

Prošla godina, prošle i dvie, prošlo i niz godina — djeteta nigdje. Svet držao da se diete dovuklo k moru i utopilo, a more ga odnielo u dubine; samo je pop Ive od dana do dana, od časa do časa, driemajući uz kanarce čekao, da se vrati Marko.

* * *

Bilo proljećem. Sunce se spustilo nad Krk odrazujući na tihom moru dugačku zlatnu prugu, koja je podrhta-

vala na valovitoj igri razdraganoga mora. Nad Krkom se digli tanani oblaci, sunce ih obrubilo zlatnim rubom i protkalo kroza njih trista boja. Iz luke ječila žalovita morinarska pjesma, zrakom se visoko krilile laste, iz senjskih kuća digao se modruljast dim, ginući u toploj vedrini proljetnoga dana.

U Pavinoj krčmi bi reć da nema još ni žive duše. Mrak se lagano spuštao nad senjske kuće, u nizkoj krčmi bilo tamno, tek se sred sobe rumenio žar plamena iz pokrajne kuhinje.

U kutu krčme sjedio čovjek, vukući debele dime iz dogorjele cigare, češće natakao iz oveće boce, svaki put prinesao čašu k ustima i iztresao vino do kapi u prostrano grlo. Samac gost bio fiškal Matteo.

— Vina! zazvoni fiškal čašom o bocu, a mlada mu djevojka donese vino. Zapoviedate, da upalim svieću, signor Matteo?

— Hoćeš, ne ćeš, odvrati fiškal hvatajući bocu.

Djevojka upali lojenicu i postavi pred fiškala.

Čudno li se fiškal promienio. Ono rumeno, mlado lice napunilo se mesom, kroz koje se proplela mreža crvenih žilica; živo fiškalovo oko utopilo se dublje i tu ugaslo zakriesiv kadkad čudnom vatrom. Pod gustim, neurednim brkom objesila mu se jaka doljna ustna, tielo se razširilo pretilošću, odavajući na fiškalu živu lienost i nehaj. I odielo bilo tomu tielu primjereno: na glavi mu spustio mastan klobuk široka krila, pod debelim vratom virila blatna rubača, gornje mu tielo pokrio dugačak kaput sa sto boja, sa sto ljaga, što ih je u neprestanoj službi kroz deset godina s gospodarom Matteom po Pavinoj krčmi pobirao.

Da, vrieme je mnogo toga promienilo, a kako bi bio fiškal izbjegao njegovoj šibi, koja se baš na nj najvećma obarala — Davno dolazili strani ljudi službeni i neslužbeni, učeni i neučeni, poštene i bezdušnici, pa se lovili fiškalova zanata, tko u Senju, tko u granici. Matteo nije mario, pio je i radio, al više pio. Dohodci su padali, Matteo opet nije mario. Valjalo je i dužiti, a Matteo dužio, svedj mnogo ne brigao, od duga časa radio, al više trošio, nego zasluživao. Nevolja bila sve veća, fiškalu se bilo teško obuzdati — pa počne varati. Male svote nisu se opazile, premda su fiškalovi klienti stali o poštenju računa dvojiti. Namakne se sгода, Matteo izpravda graničarskoj kući oveću svotu iz ostavštine pokojnoga nekoga dužnika, izpravda i poplati novcem svoje nesposljivije vjerovnike. Graničari se strpili i mjesec i dva i tri, a fiškal tobože dan na dan čekao, da od suda stignu novci. Naputi njetko graničare na sud — a Matteo morao u zatvor. Jagoda proda očinsku baštinu, a prijatelji izvukli Mattea iz neprilike. Ali od tada i zlo gore: Klienti se razbjegli, a Matteo pisao za male novce tužbe i prošnje i tim se opijao, dočim su Jagodine ruke hranile muža.

Jagoda je pojimala svoju nesreću. Često bi, šivajući u kasno noćno doba spominjala pameću sretne djevojačke

dane u roditeljskoj kući. Kako joj je tu bilo! Liepo, liepo kao slobodnoj ptičici u zelenom lugu. Sjećala se onoga krasnika s plamenim crnim okom, o koje joj se mlada pamet zapalila. Sjećala se, kako je stari otac mrk po kući obilazio: Talijana! A tko je? A što je? Gdje mu je kuća? gdje mati? gdje rod? — Badava: Srce, srce — što za to pita srce! . . . I bude njegova. . . . Kako je to divno bilo, ti minuli dani, taj minuli san, ta nepovrativa sreća! — Da, da, tko bi bio rekao! šaptala si Jagoda, a na uvelo lice pala suza.

Pa ipak je to dobro srce ostalo isto. Ljubila je Mattea i onako zapuštena kušajući sto puta, da mu bar odorom vanjštinu upriliči. Muč', muč', odvratio ti Matteo; ako imaš koji novčić, a ti ga potroši na se, meni ne treba, ja sam ovako zadovoljniji; da obučem nov kaput, sav bi svijet zinuo u me — a ovako nitko ni ne haje za me.

Bio je Matteo dobar Jagodi, ako je i to dobrota, što ju nije zlostavljao, što joj nije nikada prigovarao, što se u kući sasvim njezinoj volji pokorio. Osjećao je, kako je ostao odsječen od svijeta, a ta sirota žrtvovala je za nj sve i žrtvuje svedj hraneći svojima rukama sebe i njega. — A nekada! Fiškalova gospodja, ona Jagoda, koja se ljepotom i dobrim srcem daleko preko Senja znala, pa šiva do kasne noći svakomu, svakoj, da zasluži svakdanji hljeb. . . . Tko bi rekao! — i Matteo bi uzdahnuo, pa naglo iztrusio čašu vina.

Još je bilo tih uspomena.

Gdje je danas Peršićeva kuća? Ni traga!

Kuća je na mjestu, trguje i danas, al su drugi gospodari, prvanji trunu pod crnom zemljom.

Jedinac sin otišao po Matteoovu naputku u bečke škole, a otac dao silne svote: To mora biti! govorio bi Matteo Peršiću, a otac slao, dok mu ne jave iz Beča, da sin radi zdravlja zrak mienja. Sin putovao kući, na putu ga ugušila krv i dovezli ga u Senj mrtva. — Zakopali ga, a otac omrtvio; nije se bilo za koga mučiti, Anneti će i onako za vino dostati. — Dodje u Senj mlad, nalizan, izmožden čovjek, Annetin brat, zanatom pomorac. Peršić mu izruči svoj brod i nakrcanu robu, a mladić odjedri u svijet, al se za malo vrati bez broda i kapitala. Malo iza toga ulovi oluja drugi brod i raztrese ga o talijansku obalu. I treća mora doći, govorili ljudi — i došla. Trščanska njeka kuća javi kridu, a s njom obustavi i Peršić izplaćivanja.

— Vidite, signor Matteo, govorio jednom Peršić fiškalu, u poldrugu godinu tri jedna za drugom — i ja sam evo gotov prosjak. Što nisu odnieli drugi, razsula žena, a ja ostadoh bez utjehe i pomoći. Vama mogu reći: Sakrio sam nješto gotovine, da ne bi u stare dane morao s prosjačkim štapom po svijetu. Meni nije dugo. Nesretna žena davno mi je odniela polovicu zdravlja; da imam drugu ženu, borio bi se za poštenje, a ovako ne mogu, mlak sam za se i za sav svijet. Firenčeva smrt otela mi je

deset godina, a što bi još poživio bio, ne mogu, jer su me ubile nesreće. — Sve me to bolilo, ljuto bolilo, al sam nekako zaboravio — ne zaboravio, nego vam ne čutim ništa, ja sam kao drvo. — Al jedno me peče najviše, uvijek mi je na pameti, muči me po danu i po noći, a pokle sam toliko nesreća doživio, još gore... Znae za Magdu, Šimicu i ono diete... vi jedini znate. — Kada se jedno po jedno pitam, onda dodjem na kraj, onda mi se čini, da sam ja ubio Magdu, da sam izmrcvario Šimicu. — Ne govorite, Matteo, ništa, ja sam početak toga zla. Nisam ga prije čutio, nisam na nj ni mislio, tek kadkad, onako... ali sad, sad! Kad spavam, držim u rukama Firenca, bojim se, kao da će mi ga njetko oteti... Uh, koliko straha trpim koliko boli, kad gledam, kako mi se sin u rukama svija od boli, a onda ga guši krv... strahota! — Drugi put dolazi Magda: Vidiš što si uradio, pa od-krije rubac, a ono krv... Gledam, kako Šimicu ubijaju... sve krv, krv... Vičem iza sna, kad se probudim, jedva dišem... Onda zamirišim kraj sebe rakiju... Annetta spava kao zaklana... pa od tada i ja po noći rakiju pijem, bojim se onakove sanje... Mučite, mučite, signor Matteo! Nisu to babarije, vidite, to sve ovdje u grudima boli sad, kad već nisam ništa. Prije nije htjelo boliti — vidite — takovi smo ljudi... Al čujte. Vi znate moju tajnu... Diete je moje živo, dobro mu je, pop Ive se za nj skrbi. Ali neka ima šta i od svoje otčevine. Vi ste, Matteo, dobar čovjek. Preživjet ćete me, ja čutim često, kako mi nešto, kao da bi smrt, žilami prolazi. Previše sam u zadnje doba pretrpio; previše je rana bilo, a sve jedna drugu nezacieljenu stizale. — Ali da načinim oporuku. S dužnici sam se nagodio, pustili su mi uživati i kuću, dok budem živio. A zašto ne bi? Zaslužili su samnom dosta, puno. Vidite, sad tek moja glava uvidja, kako se je moglo raditi. Mi senjski trgovci skucali smo tisuću, deset, i stotinu, recimo, a u Trstu smo podigli miljunaše. Zašto? Jerbo se nismo znali osoviti na svoje noge; mi tobožnji trgovci bili smo samo njihovo sredstvo, oni su kroz nas trgovali hrvatskom šumom. — Za me je već sve gotovo. Rekoh vam, imam kojih pet tisuća gotova; ženi ne treba da ima više novaca, prije bi pod zemlju. Ostavit ću sirotištu koju stotinu, neka skrbe za nju, da ne umre od gladi. Ono drugo je moga nezakonitoga sina Marka. Rieč ne vriedi, načinit ćemo pismeno, pismo govori i za mrtvog čovjeka.

Svjedoka drugoga ne ću, dok sam živ; ja ću pisati, a vi podpišite. Kad budem na zadnjem času, čut će i onako svećenik moje grieha, a što bude smio, kazat će. Po smrti me nije briga — nemam nikoga, komu bi ime okaljao.

Načiniše oporuku, po kojoj je Marko Veslarić bio baštinikom od pet tisuća forinti.

— Sad mi je laglje, reče Peršić fiškalu.

Peršić slabio, više duhom nego tielom. Govorilo se, da mu se kadkad mieša pamet. U to nesta djeteta. Nitko nije znao kako, nitko nego — Matteo i ridjasti Niko. Davno je tomu, al kako se dobro Matteo svega sjeća. — Vodio poradi zemlje Nikinu pravdu proti Lacku. Niko izgubio jedanput, dva put i tri put, a gospodičić se smijao.

— Liep ste mi fiškal! smijao se Niko od jarosti Matteu u oči. Da vidimo, tko je od nas dva bolji. Čuti ćete sutra!

Sutra dan ne bilo Lacka. U sobici mu nadjoše komad kruha i prazan vrč. Povečerao, išao čuvati vinograd, a od tada ga već ne vidje nitko, a u Senju zareda rieč, kad komu u trag ne možeš: Nestalo ga kao Lacka — što se još i danas čuje.

— Sad ćemo se lakše pravdati, reče Niko fiškalu. Dobivajte, a Niko vas ne će zaboraviti.

— A gdje je Lacko? pitao fiškal.

— Šta ja znam! Došao vrag po svoje, nasmiye se ridjan.

— I ti da ne znaš? A ja znam.

— Vi znate — dahne Niko.

— Da si ga smeo motikom, pa ga zasuo u strmcu kamenom.

— Ne šalite se, smijao se ridjan, a u licu mu ne bijaše pod kožom ni kapljice krvi.

— Muč', gledao sam te, stajao sam pod zidom, kad je Lacko ušao u vinograd; ti iza gomile: ćup! motikom po zatiljku, a gospodičić na zemlju kao smokva... Da nije? Onda s njim na rame, pa u brieg!... Da nije?... — Jest, dahne ridjan.

— Ne bleni gdje pijan, što si uradio, a pravdat ćemo se poslije, dok Lacko bolje sagnije; sad podji u miru Božjem.

— Vražjem, kad sam u tvoje šake pao, — mislio ridjan

(Nastavit će se.)

Umovanja J. Sundečića.

LXXXIII.

ašte, rieči, izraza,
Milozvuka, slasti,
Uzvišena poleta,
Blagorodne strasti:

Narodno nam pjesništvo
Istočnik je živi;
Struje mu se bogastvu
Cio svijet divi...
Naši mladi pjesnici,
Sgriešiče veoma,

Ako s' ne usćuvaju
Verizma ka' groma.
Kod svog blaga, — što im
To tudjinsko blato?...
Gjudre nije za pjesmu:
Za pjesmu je zlato.

LXXXIV.

Pogled, hod i zbor :
Čovjeka ti otkriju
Kakav mu je tvor.

LXXXV.

Um nam je car,
A razum vlast ;
Volja je moć,
A pamet čast ;
Svijest je luč,
A savjest sud :
Područje svim
Ljudska je grud . . .
Uz složan rad
Vijeća tog,
Stvara se : — muž . . .
Div . . . polubog . . .

LXXXVI.

Ne skreni s prava puta,
Ma kako da je ljuta
Nevolja — što te ništi,
I kao bodac tišti :
Nad mir duševni draga
Nema na svijetu blaga.

LXXXVII

Poštenju je progonstvo
Svedj nagradom bilo ;
A progonstvu poštenje
Zaoštreno šilo . . .
Progonitelj poštenja
Svog se stidi tvora,
Dok poštenjak prognani
Zreali s' ka' zora.

LXXXVIII.

„Više činiš — činiš manje“,
— Od mnogijeh to češ čuti : —
Al' ti sveto vrši dužnost,
A ne daj se obmanuti.

LXXXIX.

Ni sapun ni voda,
Ne pomažu zere,
Ko obraza nema :
Da svoj obraz pere.

XC.

Nedostojnog dizati na oltar,
Kami mu je košturinam slava ! . .
U prkos je svoj vrevi židova :
Osta vječnim zlikovcem Varava.

XCI.

Krije l' čelo bud' da čime
Čovjek ili žena :
Znak to nije srca čedna,
Čista, ni poštena.

XCII.

Kad ko zbori — a u zemlju gleda :
Svoju t' misa' taj pogodit ne da ;
Il' je zločest — pa ga duša muči :
Te se krije, da se ne obruči.

XCIII.

U grdnu tielu, obično biva,
Da se i duša sakata skriva ;
A ko pod kolim mesine stenje,
Jedva se ikad s prašine penje.

XCIV.

Neprestano poštenjem
Bludnica se hvasta :
Ponajradje češe se,
Ko je prepun krasta.

Marijan.

Pripoviest iz novijega bosanskoga života Napisao Ivan Lepušić.

(Svršetak.)

XXXIV.

ele ljudi, da su tri najveće muke na svijetu, i to: ljubiti a neljubljen biti, čekati a ne dočekati, i umirati a ne moći umrijeti. Prvu i drugu muku Stipan je već promučio, — još samo treću, i onda je svršeno.

Salkica je tjerao konje tako, da su poput lastavice letjeli. Stipan se podbočio o desnu ruku, promatrajući njive, livade i luke, kako strjelohitro mimo njega prolaze; nu ipak mu se pričinja, da se polagano vozi. Opaziv pako prvi han pokraj ceste, ne htjede da prodje mimo njega, već dovikne Salkici, neka ustavi konje, — što bi, čini mi se, bio Salkica i onako učinio, jer bijaše ljubitelj rakije.

Čim kola pred hanom stadoše, namah se pomoli na vratima nekakav čudan stvor, — mužkarac duge crne brade, mrkih haljina, visokih čizama, s fesom na glavi. Salkica je doista morao poznavati toga mehandžiju, i da slabo ili nimalo ne razumije jezika ovoga naroda, koji mu hljeba daje, jer mu samo mahnu rukom i zaviknu: „Trunk!“. Mehandžija iznese odmah bosanski polić rakije, pruži Salkici s prijaznim besjedama: „Hej — na komšija!“ A Salkica će smijući se: „A ha komšija — dobar švabo!“ i grune polić na jedan ziev.

Stipana nije zanimao taj prizor, on pruži mehandžiji dvajesticu (četiri novč. ili dvadeset para) pak će Salkici:

— Tjeraj, Salko, samo žurno!

Salko uzdrma uzdama, švigne bičem, zatakne čibuk za zatiljak, a konji će uzagrabce. Provaliv nešto puta, poče konjima izpod kopita štrcati blato. Stipanu namah odlane u grudima; mislio je da je u Pobrđu pala nagla kiša i ne dala Šiminim i Pavki na put. U tom utješljivom razmišljanju stigoše već na dogled Stipinoj magazi. Pred magazom stojaše jevrejin Avram. Još puškomet puta i Salkica ustavi pred magazom konje. Čudnovato se činjaše Stipanu, što su iz svih magaza u čaršiji ljudi uprli u nj toli zvjedljivo oči, pa i Avrama eto — to mu je nepojmljivo. Sašav sa kola, korači do jevrejina i pružajući mu ruku, pozdravi ga veselo:

— Zdravo, gazda Avrame!

— Gospodaru Stipane! poče Avram, sustegnuv svoju desnicu a nakostrušiv bujne obrve poput omašne gusjenice: — Tako ti mene prevari? Toliko ja tebi vjeresije dao: kuću sagradio, magaz u . . . i sve moje i moje, i još dao novi esap, šećera, kafe, pirinča, špirita — —

— Ej, pa šta Avrame? Mi ugovorismo, i ja ću platiti, ta znadeš, kako ja stojim, — odvrati Stipan sav u zabuni.

— Ti mene prevari; reko si mi, da ćeš Pavku uzeti, novaca dobiti, meni platiti. . .

— Dakako, uzet ću Pavku i tebi platiti. . .
Još bi Stipan u rieči, ali eto momka Ilije.

— Gazda Stipane! Marijan je došao, — reče momak snuždeno.

Stipan se okameni. Probliedi. Kano da mu munja sjeknula pred očima, misli mu se smutiše, razvali oči i čim se nješto razabra upita: — A kakav Marijan? Što to govoriš?

— Da, gazda Stipane, Marijan, Pavkin pobratim — on, on, — neba mi — on!

— Marijan, dà, reče Avram, sa mnom se dovezo iz okružja. Lopovluk si učinio: razglasio si da je mrtav, a on živi. Čuvaj se njegove ruke! A sada ključ ovamo — to je sve moje. Evo ljudi to su sve svjedoci! — pokaže Avram rukom na narod, koji se listom sakupio pred magazom.

— Čekaj, Avrame, reče Stipan i ode uz stube u hodaju. Izvadi iz sanduka kesu, stavi ju u njedra a pod divan nješto podtakne, pak izađe na sokak s ključem u ruci.

— Evo ti ključ, prokleti jevrejine! Uzmi — to je sve tvoje! — To reče i protura se između svjetine. Ljudi poprate zlorada Stipana psovka i pogrdami, dok im ne izmaknu izpred očiju.

* * *

Tek tri sahata prodjoše poslije toga događaja, a ljudi povikaše:

— Vatra, vatra. U pomoć, ljudi, ako Boga znate!

Izpod krova Stipine magaze sukljaše plamen, sipajući iskre, a gusti dim ožaren valjaše se prodirući u visinu.

Pomozite, dobri ljudi! Zapalio Stipan kuću — moj espap, moje dobro! — zapomaga Avram, uhvativ se zdvojno rukama za glavu.

Praskaše daske i grede. Sve što se micati mogao — sve se sletilo oko kuće. Po krovovima prostiru mokre čaršave i čebeta, sjekirami i kukami razvaljuju goreći krov. Jedni turaju iz magaze burad špirita, vina i rakije, a drugi vuku ostali sitni espap. Iz potoka i bunara donose u skoku vodu, izručuju onim na ljestvama, a ovi ju opet lievaju na vatru. Nasta krika, jauk i galama. Nije šale — sve naokolo magaze i kuće od suhih dasaka i greda, — a sve puno različite robe, sav imetak trgovački.

Sa Pobrđja dotrčali ljudi. Marijan još u svojih vojničkih haljinah, legjenom u ruci, baca vodu na ražareni strop, sa koga već razvališe ogorjeline pusta krova.

Za dva sata osta od kuće i magaze samo humac siva pepela i gomila smrvljenih čerpića. Narod stojaše oko garišta, hvaleći dobromu Bogu, da ne bi vjetra i da sretno ograničiše vatru.

Budala Božo stajaše takodjer pokraj nesretnoga mjesta, gdje je njekoč pamet svoju prodao za mastiku i rakiju. Zamane rukom i počeo buncati:

— Gro—bo—vi . . . zmije — šarene — — Vatra! — vatra . . . pe—pe—o . . . ništa! ni—šta . . .

Tako tepaše upirući rukom na garište, pak najednom

poput zvijeri zavije i zapomaga, potrči pred Marijana, i baci mu se pred noge.

— Bože, smiluj se nesretniku! — reče Marijan pun sažaljenja i odputi se u Pobrđje. A narod klicaše: „Živ bio, zdrav bio, Marijane! Živilo poštenje i pravica!“

XXXV.

Sjutra dan oko deset sahata prije podne stanu dvojica kola pred župnom kućom. Čuvši župnik štopot kola, mišljaše u prvi mah, da dolazi Stipan s Pavkom. Ali kada najednom pokuca njetko na vrata, tko li unidje u sobu?

— Hvaljen Isus, ujače! — pozdravi Marijan i prignu se, da poljubi ujaka u ruku.

Župnik se prekrsti, pogledav od pete do glave momka.

— Ili me oči varaju, ili se mrtvi vraćaju, začudjeno će župnik.

— Niti vas, ujače, oči varaju, niti se mrtvi vraćaju. Marijan, eto, živi — hvala dragomu Bogu! — odvrati Marijan, poljubiv opet ujaka u ruku.

— Volim te, Marijane, živa vidjeti, nego li da mi tko pokloni carevo blago! — reče župnik ogrliv i izljubiv Marijana.

— Kazuj mi, Marijane, razjasni mi, što je i kako je? Živ si, evo vidim, a mrtav si nam bio!

— Pripoviedat ću vam sve. A kako ste vi, poštovani ujače?

— Zdrav sam — kako vidiš, samo sjedni i pripoviedaj mi.

Iza Marijana stajaše Pavka, Šiminka, Šime i Martinka. Poljubiv svi redom ujaka u ruku i propitav se za zdravlje, posjedaju na sanduke uza stien, pokrivena velikim šarenim ćilimom.

— Kazuj brže, Marijane, opet će nestrpljivo ujak.

— Što me uzelo u vojnike, još se niti triput mjesec pomladio. Uzelo me, jer me Stipan ocrnio i zadnje me večeri pred polazkom okrivio bjeguncem, pak me nečovječno dao sputanih ruku tjerati u kotar. Majstor Božo nagovarao me neprestano da utečem u goru, veleći, da je bolje poginuti, nego li u mukah umirati a ne moći umrijeti.

— A ti uteče?

— Ne. Bog mi je svjedok, da na to niti pomislio niasam. I mati me je u prvi red svjetovala, da uskočim; ali mi poslije reče, neka činim onako, kako me pamet uči. Oprostih se sa svimi i odoh s mojimi drugovi u okružni grad, gdje sam sve dosele bio. Stipan i Božo vjerovahu, da ću ja zbilja pobjeći. Pisah tri pisma: dva materi a jedno Pavki, a na nijedno ne dobih odgovora. Svakojako sumnjah. Mislio sam, da će me tko od naših glavom obići. Znao sam dobro, da pisma prolaze preko rukū Stipanovih, i slutio sam, da bi on mogao pritajiti. Tako je i bilo.

— Gle hulje Stipana! — žestoko će ujak.

— Niti primiše oni mojih niti ja njihovih pisama. Ne bude za dugo, kako mi Stanko pripovijedaše, razglasiše ona dvojica, da me, zatečena u eškiji, na Majevici strjeljalo.

— I ja sam tako čuo, — doda župnik, — ali niesam vjerovao, već podjem u konak, a tamo mi reklo: „Jest, tako je, Marijan je ubijen na Majevici.“ Kazalo mi, da upravo ti i nitko drugi. Na groblju kod svete mise oglasio sam narodu nesretnu smrt Marijanovu, a to je bilo onda, kada no pokojna Jurka u nesvjest pade. — A gle! Marijan živi, — a uboga majka, oborena sa žalosti za svojim sinom, leže u grob!

Sada nasto podulja stanka. Župnikove posljednje rieči nagnaše na plač sve na okolo, pa i on sam ne ote se suzama. Marijan otare oči, pak opet nastavi:

— Doista ubiše nekoga Marijana, što uteče u goru još prije novačenja; i on bijaše sa Pobrdja, ali ne sa našega. Tek treći dan, što je stupio u eškiju, već je platio nesretnik glavom. Mislio sam, da ću vidjeti koga poznatoga i upitati za moje; ali nigdje nikoga, jedino sam se nadao, da ću moći o Božiću na nekoliko dana kući. Jednoga dana šecujući se gradom, opazim Stanka, gdje no mi dolazi u susret. Stanem i za šalu pritajih se. Niesam bolan znao, da njemu nije do šale. Ali dok šalu smišljah a on već progovori: „Marijane, druže moj!“, ogrli me i obli suzami. I ja sam plakao. A kada reče, da mi je majka umrla a Pavka se zavjerila Stipanu, jedva se održah na nogama, okrenu mi se sviet pred očima. Ah, šta da vam ponavljam one moje očajne trenutke i prvu najtežu bol. Poslije mi sve razjasni, a kada dočuh, da je Bog kaznio Božu, odlanu mi u grudima. „U nedjelju će biti prsten“, reče mi Stanko, „tebi je poći kući, a ja ću te zamieniti.“ Znajte, da smo imali posla, dok to uredismo, a valjalo je brzati. Stanko osta moj bedel. Nadjoh srećom jevrejina Avrama i povezoh se s njim. Jevrejin me nije poznao, ali rieč po rieč, pripovjedih mu sve neprilike, — a taj zapomaga i stane pričati, kako mu Stipan duguje i obreče namiriti dug Pavkinom baštinom. Kukavni čivutine! rekoh mu, ne će lje Stipan namirivati svojih rdja Pavkinom baštinom.

— Nuto arsuza Stipana! Pa je li to moguće? Jest, moguće je, sada mi je sve jasno, — oglosi se ujak.

— Bit će vam jasnije, dobri ujače, kad svršim. Dovezem se u našu čaršiju. Avram će ravno k Stipanu; ali ga ne bješe kod kuće, otišao je k vama, da se prstenuje s Pavkom. Ja odoh u Pobrdje k Mandi, a kad u kuću, tamo Šime, Šiminka i Pavka već opremljeni — samo što ne sjedoše na kola. Uzkliknem „Pavko!“ — a ona se sirotica onesvjesti. Možete si misliti, kako se svi popriecko grlismo i ljubismo, plačući ko djeca. Sve sam

našao još živo i zdravo, samo ne nadjoh mile moje majke; ona već u grobu počiva — uh! . . .

— Ne plači, Marijane, bila je to volja Božja! — utješljivo će župnik.

— Evo, ujače, za trideset misa, — reče Marijan i izbroji devet bijelih medžidija.

— Povratio se Stipan iz kotara, već ga dočeka Avram. Uzme mu ključ i sve, a Stipan ode netragom. Pak još učini nedjelo, kakva sviet ne pamti.

— Šta još? Kazuj, Marijane!

— Zapali kuću i magazu. Treći sahat poslije njegova odlazka planu kuća. Da ne bude Boga i dobrih ljudi, sva bi čaršija bila izgorila. Od kuće i magaze osta samo mogila pepela i mrkih ogorjelina. To je svršetak Stipanove vlade.

— Bože, smiluj se! — uzdahnu župnik.

— Ja sam, ujače, oprostio Pavki i svima, ta svi bijahu zavedeni. Danas dodjosmo, da izpišete navještenje. Premda sam u žalosti, ali je ipak u redu, da se što prije vjenčamo.

— Imadeš li, Pavko, kakove druge misli? — upita župnik.

— Nemam, već kako Marijan misli. Ja sam sagriješila, oprostite, niesam bila kriva . . . odgovori Pavka, tarući si suzne oči.

Na to župnik izpiše navještenje, blagoslovi oboje i odredi vjenčanje na drugu nedjelju. Na svrsi progovori ujak:

— Pravica i poštenje dug su život. Ne maknite se nikada za života sa staze poštenja i pravednosti. Neprijatelji neka rade, što ih je volja — svojoj kazni izbjeći ne mogu. A sada putujte sretno!

* * *

Za dvie nedjelje slaviše pir u kući Matinoj. Drugi dan pira nadjoše ljudi na groblju kraj vrata ukočena nesretnika Božu, zaklopljenih očiju i ledene puti. On leže, da više ne ustane. Marijan mu dade načiniti lies i zakopati ga u grob pokraj vrata, gdje je i svršio.

Nakon dvie godine budu po izvanrednoj carskoj milosti prvi bosanski novaci pušteni kući. Tako se i Stanko vrati i doskora se vjenča s Janjom Šiminom.

Kako se nekad Stanko s Marijanom u šljiviku dogovorio, da će stoborje oboriti, neka bude jedna bašta i jedno dvorište, tako i učiniše, živući u slozi i bratskoj ljubavi.

A Stipan?

Stipan pobježe u Hercegovinu, gdje ga nakon tri godine uhvatilo i radi mnogih prevara i paleža odsudilo na petnaest godina teške tamnice.

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

PRVI DIO.

Bil je pod večer. Aleksej Abramović stajao na balkonu; još se nije mogao razabrati od dvosatnoga sna poslije objeda; oči bi mu se lijeno otvarale, te bi na mahove zijevao. U to unidje sluga s nekom viješću; no Aleksij Abramović nije smatrao nužnim da ga zamijeti, a sluga nije smio buniti gospodara. Tako minuše dva časa, na posljatku upita ga Aleksej Abramović: „Što ćeš?“ — Dok je vaše prevoshoditeljstvo izvoljelo počivati, dovezao se učitelj iz Moskve, što no ga je doktor naručio. „A?“ (Bi li ovdje morao biti znak uzklika (!) ili znak pitanja (?), toga ni jesu prilike odlučile). — Ja sam ga odveo u sobu, gdje je prebivao Nijemac, što no ste ga izvoljeli odpuštiti. — „A!“ — On me je umolio, da vam ga javim, kad se izvolite probuditi. — „Pozovi ga“. A lice Alekseja Abramovića budne dostojanstvenijim i veličanstvenijim. Za nekoliko časova povratio se sluga i reče: „Evo učitelja!“ Aleksej Abramović je mućao, no tad grozno pogleda na slugu i reče: „Imaš li brašna u ustima, glupane, što li? mumljaš, da nije ničega razumjeti“. Među tim ne čekajući odgovora zapovjedi: „Pozovi učitelja!“, i odmah sjedne. Mladić od dvadeset tri, četiri godine, vitak, blijed, plavokos i u dosta tijesnu fraku stupi ponizno i smeteno pred generala.

— Zdravo, gospodine! prihvati general ljupko se smiješeci i ne ustajući s mjesta; moj je doktor govorio za vas veoma lijepo, pa se nadam, da ćemo se slagati. Hej, Vaska! (ovdje je zvižnuo) — Za što ne podaš stolice? Misliš li, da toga učitelju ne treba. U—u! hoćemo li vas jednom ugladiti i učiniti ljudima. Molim pokorno, sjednite. U mene vam je, gospodine, sin, dobar dječak, darovit, mislim ga pripremiti za vojenu školu. Francuzki već umije govoriti, njemački još ne zna, ali ipak razumije, kad čita. Predjašnji se učitelj Nijemac propio, te nije mario za nj. No priznati mi je, da sam ga obično upotrebljavao za gospodarstvo; stanovao je u sobi, kamo su vas odveli; ja sam ga prognao. Velim vam posve očito, moj sin ne treba da postane magistrum ili filozofom. Ako ja hvala Bogu i imadem dosta, ipak ne bih želio dvije hiljade pet stotina rubalja baciti ni za što. U naše doba, znate sami, istu za vojenu službu sve te gramatike i aritmetike . . . Ej, Vaska, zovni Mihalja Aleksejevića!

Mladić je čitavo ovo vrijeme šutio, rumenio se, čupkao rubac i spremao se što kazati, u ušima mu šumjelo, krv mu šikala u glavu; nije dapače ni posvema razumio riječi generalovih, ali je čutio, da ga se besjeda njegova tako dojmala, kao da ko vuče rukom po mroževoj koži. Kad je dovršio general, odgovori ovako:

— Primajući se dužnosti, da budem učiteljem vašemu sinu, obećajem vam, da ću raditi po svijesti i znajući . . . dakako, koliko mogu slabe sile moje . . . ja ću se svakako starati, da opravdam pouzdanje vaše . . . vašega provoshoditeljstva.

Aleksej mu Abramović presiječe riječ:

— Moje provoshoditeljstvo, dragi moj, ne će tražiti suviše. Najpreče je, da učenik zavoli nauku, da ga rek bi igrajući učite. Vi ste jamačno svršili nauke?

— Jesam, ja sam kandidat.

— Je li novi čin?

— Učenjački stupanj.

— A molim vas, živu li vam roditelji?

— Živu.

— Svećeničkoga zvanja?

— Moj je otac okružni liječnik.

— A vi ste učili jamačno medicinu?

— Fiziku i matematiku.

— A umijete li latinski?

— Umijem.

— To je posve suvišan jezik. Liječnici ga dakako trebaju. Ne bi inače mogli pred bolesnikom reći, da će sjutra otegnuti papke; no čemu da o tom govorimo, oprostite.

Ne znamo, kako bi još dugo trajala ova učena besjeda, da nije unišao Mihalj Aleksejević, kako su zvali, Miša, mladić od trinaest godina, zdrav, rumena lica, ugojen i osmagao. Bijaše u kaputiću, koji je već prije nekoliko mjeseci izrastao, te je posvema bio nalik na običnu djecu bogataša, koji živu na selu.

— Evo tvoga novoga učitelja, reče otac. Miša je kopao nogom.

— Slušaj ga i uči marljivo, ja ne žalim novaca, ali ti upotrebi dobro priliku.

— Učitelj ustade, uljudno se nakloni Miši, uhvati ga za ruku, te mu reče umiljatim glasom, da će učiniti sve, koliko mu sile daju, kako bi mu nauk olakšao i zasladio.

— On je već koje šta učio, pripomene Aleksej Abramović, — u madame, koja žive u nas; podučao ga je takodje pop — naš je seoski pop seminarist. A sad, mili prijatelju, molim vas, ispitajte ga malko.

Učitelj se zbuni. Dugo je smišljao, što će ga upitati. Napokon upita:

— Kažite mi, što uči gramatika?

Miša pogleda u stranu, pogladi nos i reče:

— Ruska gramatika?

— Sve jedno, gramatika ma koja.

— Toga nijesmo učili.

— A šta je radio s tobom pop? zapita strogo otac.

Berba u Hrvatskoj.
Crtao za „Maticu Hrvatsku“ prof. N. Mašić.

— Mi smo, tatice, učili rusku gramatiku do participija i katekizam do sakramenata.

— Nu idi, pokaži sobu za poduku. . . Dozvolite, kako se zovete?

— Dmitrij, odgovori učitelj i porumeni.

— A po otcu?

— Jakovljev.

— A, Dmitrij Jakovljević! Ne biste li htjeli poslije puta mrvu prigristi, malo rakije popiti?

— Ja ne pijem ničega do vode.

— Ne prečinjajte se! pomisli Aleksej Abramović, koji je od tako duga učena razgovora već sustao, i ode u dvoranu k ženi. Glafira Lvovna počivaše na mekanu turskom divanu. Odjevena bijaše u obično odijelo: ovo je najviše ljubila, jer su je sva druga suviše stezala; petnaest godina doista srećna braka čini se, te joj je prijalo. Ona se među ženama razvila Adansonijom boabab. Teški koraci Aleksejevi probudiše je iza sna, podigne pospanu glavu, dugo se nije mogla razabrati, pa kano da joj se prvi put u vijeku dogodilo, što je u nevrijeme usnula, od čuda klikne: „Ah, Bože moj, čini mi se, ja sam zaspala. Pomisli samo!“ Aleksej Abramović joj počne govoriti, koliko se trudi oko Mišina uzgoja. Glafira Lvovna bijaše sasvim zadovoljna, i dok je slušala generala, popila je pola boce kvasa. Ona je svaki dan prije čaja pila kvasa.

Za Dmitrija Jakovljevića nijesu se audiencijom u Alekseja Abramovića svršile sve neprilike; šuteći i uzrujan sjedjaše u sobi za poduku, kad unišao sluga i pozvao ga na čaj. Dosele naš kandidat nije još nikada bio u ženskom društvu; spram ženâ osjećao se po nagonu njeko čuvstvo štovanja; one su mu bile obavite nekim nimbom; kad bi ih vidio ili na ulici nakićene i nepristupne, ili na pozornici moskovskoga glumišta, — tad

bi mu se sve statistice pričinjale vilama i boginjama. A sad će ga upoznati s generalicom, pa možda nije sama? Miša je već uhvatio zgodu, da mu ispriповjedi, kako imade sestru, kako u njih stanuje madama, pače još njeka Ljubonka. Dmitrij je Jakovljević osobito želio saznati, koliko je godina Mišinoj sestri; on je o tom dva tri puta zapreo razgovor, no nije smio pitati bojeći se, da porumeni. „Šta je? podjimo!“ reče Miša, koji je s diplomacijom prirodjenom svoj razmaženoj djeci bio osobito skroman i tih prema tudjincima. Kandidat ustane, bilo mu je, kao da su mu smalaksale noge; ruke su mu bile vlažne i mrzle; trebalo mu je jamačno divske sile, dok je došao u dvoranu, — bijaše gotovo u besvjestici. Na vratima se uljudno pokloni sobarici, koja je pripravlila za čaj i odilazila. „Glaša“, reče Aleksej Abramović, „preporučam ti novoga mentora našega Miše“. Kandidat se pokloni. „Veoma mi je milo“, odvrati Glafira Lvovna malo namigujući očima. „Naš je Miša već odavna trebao valjana učitelja; mi doista ne znamo, kako ćemo zahvaliti Semenu Ivaniću, što nas je s vama upoznao. Molim vas, okanite se ceremonija; ne biste li sjeli?“

— Neprestano sam sjedio, propenta kandidat, u istinu sam nije znao, što bi govorio.

— Stojeći se niko ne vozi na kolima, našali se general.

Ova je opazka kandidata upravo porazila, uhvati stolac, te ga postavi tako neobično i u malo što nije na nj sio. Bojao se podići oči, kao velike nesreće; možda su gospodjice ovdje u sobi, pa da ih opazi, morao bi im se nakloniti, ali kako? A po tom: ne bi se možda morao nakloniti, dok još nije sio?

— Rekao sam ti, reče general po tiho: — stidljivo djevojčice.

— Le pauvre, il est à plaindre, dometne Glafira Lvovna grizući si usnice. (Dalje sledi.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Pregledavši tri glavna sobora s Ivanom velikim i carski dvor s njegovom riznicom, vidili smo glavne spomenike Kremla. Ali dozvolit će mi čitatelj, da se još malo ogledamo po ovoj akropoli Moskve.

Između carskoga dvora, sinodalne palače i Troickih vrata stoje komendantura i kremlevska vojara, a od Troickih vrata proteže se duž zidina sve do Nikolaevskih vrata arsenal, naprama kojemu opet leži senatska palača. Sve ove velike sgrade stoje u tiesnom savezu s carskim dvorom, te su s historičkoga gledišta dosta zanimive. Sadašnje sielo vrhovnoga vojničkoga zapovjednika zove se starim imenom „potješnij (потешный = zabavni) dvorec“; jer je ovdje pod carem Aleksejem

Mihajlovićem (1645—76.), na kojega predje ova palača od obitelji Miloslavskoga, preko njegove supruge Marije Ilinovne Miloslavskovlje, bilo prvo rusko dvorsko kazalište. U Velikoj Rusiji nisu dotle bile prikazane ni duhovne drame, koje su pod uplivom Poljske kijevski djaci u kijevskom kolegiju prikazivali u maloruskom jeziku. Kada je rečeni car Aleksej ne bez ponuke boljara Artamona Sergejevića Matvejeva, odgojena na zapadnu, zaželio bio dramske prikaze; pa kada se je pod vodstvom pastora Ivan Gottfrieda, poduprta savjetnikom njemačkoga poslanstva u Moskvi Rinhuberom, za tim pukovnikom Van-Stadenom, drom. Blumentrostom, te ruskim učiteljem Mihajlovom, sastavila glumačka družina

od 64 mlada Niemca, koja bi imala bila glumiti pred carem, ovaj je našao za shodno, da pita savjet u svoga izpovjednika. Tako se je tada još zaziralo u Rusiji od ove zapadne zabave. Tek pošto se kazalo, da se je i u Carigradu pred pravoslavnim vladaocem glumilo, bude predstava u dvoru dozvoljena; ali carici se je dopustilo samo, da sa svojim dvorjankama gleda iz „tajnika“. Prvi komad, koji se je u „potješnom dvorcu“ prikazao, bijaše gluma „Ester“ (takodjer „Artaxerxes - Aktion“ zvana), u ruskom da kako jeziku. Onda su po tadanjem njemačko-englezkom repertoiru sledile: Judith, njekeji komadi uz pjevanje, ballet „Orpheus“. Car i milostnik njegov Matvejev bijahu uzhićeni; pak je prvi za tim zapovjedio, da se u ljetnom dvorcu preobraženskom osnuje stalno pozorište; a pastor Gottfried otvori takodjer dramsko-pozorišno učilište. To potakne i pisce na dramaturgiju rusku. Simeon Polockij sastavi dvie, a Dimitrija Rostovskij šest drama, kojih bi predmet većinom iz biblije crpljen, kano što o raztrošnom sinu, o Nabukodonozoru itd. Odavle se Rusu ona zelena palača, „potješni dvorec“, prikazuje kano matica ruskoga pozorišta, na što je i moja pažnja obraćena bila. Takovi zametci prosvjetnih zavoda zaslužuju spomen i potlašnjih vremena. — Velika kremlevska vojara zauzima mjesto, gdje je nekada dvorac cara Borisa Godunova stajao. Pred pročeljem njezinim leži sada ciela skupina topova različite dobe i veličine. Najveći je car-top (царъ-пушка) prema „car-kolokol“ pred Ivanom velikim. Ta grdesija, lievana Andrijom Čohovim god 1586. pod Feodorom I. Ivanovićem, težka je 40.000 kgr., te prima zrno 2.000 kgr. težko. Jedva je top izliven bio, diže se buna, te je puk htjeo njim Kreml rušiti; ali prije toga bješe ustanak utaložen. Još imade pet velikih topova, jedan (едино-портъ) pod carem Aleksejem Mihajlovićem (1670.) izliven 13.000 kgr., drugi od 12.000 kgr., kojim se je laži-Dimitrija služio; jedan manji (5000 kgr.) iz dobe Ivana IV. groznoga (1533—84.). Pred arsenalom poredano je 875 topova, koji su g. 1812. neprijatelju oteti. U zgradi samoj ima oružja i bojne pripreme za 100.000 momaka. — Senatska palača, građena pod Katarinom II. god. 1776—87. Kasakovom, spada medju najljepše u Moskvi. Završuje se trulom a nad njom četverouglasti stup s krunom. Velika okrugla dvorana (круглая зала) uresena je liepimi plohoriezbami, koje prikazuju djela rečene carice. Izmedju vojare, arsenala i senatske palače stere se prostran trg „сенатская площадь“.

Od senatske palače dieli samo ulica dva liepa samostana: „čudov (чудовъ) i „voznenski monastir“. Prvi, mužki, samostan prozvan je tako od crkve u njegovu dvorištu, koja je posvećena „čudu“ arhangela Mihajla, i koja spada medju prve hodočastničke u cijeloj Rusiji. Ovamo dolaze tisuće pobožnika sa svih strana zemlje. Manastir, premda velik, ne prikazuje ništa osebita; ali su mnoge uspomene na nj privezane. Bješe god. 1365

moskovskim metropolitom Aleksijem sagrađen; pak su u njem i metropolite njeko vrieme stanovali. U ovaj se manastir car Vasilij Šujski povuče, pošto se dne 17. srpnja 1610. prijestola odreče. Ovdje je pod imenom monaha Griške Otrepjeva živio lažni Dimitrij. Ovdje je g. 1666. pod patrijarhom Nikonom držan veliki crkveni sabor, na kojem bijaše takodjer grčka crkva zastupana. — Ženski „voznenski monastir“ bijaše već u XIV. veku osnovan; ali iza mnogih požara sadašnje lice dobi tek god. 1721.; a obnovljen je poslije zaposjednuća francezoga. Sam monastir ogromna je sgrada sa dvie crkve, ljetnom i zimskom. „Ljetni sobor“ bijaše sagrađen g. 1303. Eudoksijom suprugom velikoga kneza Dimitrija IV. donskoga, koja se je poslije njegove smrti u taj monastir povukla († 1407). U tom saboru, koji je u sried samostana, bijahu poslije ove osnivateljice pohranjene sve velike vojvodkinje i ruske carice do sestre Petra II. Natalije Aleksijevne. Zimski sobor, na južnoj strani, posvećen sv. Mihajlu, sagrađen je u XVII. veku, a u njem se u veliko štuje slika Bogorodice Kazanske. Samostan s crkvama prikazuje veoma prijazno lice; ona prva starija crkva imade pet kuba čudnovata oblika. Sa svojim fialami i lastavicami predstavlja se kano zapadna crkva. Na desnu voznenskome saboru diže se „mali kremlevski“, ili inače „Nikolaevski dvorec“, sagrađen caricom Katarinom II., a metropolitom Platonom poklonjen caru Nikoli I., odakle zadobi ono drugo ime. U tom dvorcu rodio se pokojni car Aleksandro II.

Tim smo opisali svekolike iole spomena vriedne znamenitosti Kremla. Čitatelj će oprostiti, što ga dužinom i širinom ove akropole provedoh. Mene je taj najstariji i najznamenitiji dio „matjuške“ Moskve u velike zanimao; pak nisam htio ni čitatelju zatajiti utiska, koj odanle sobom ponesoh. Svaka sgrada ondje progovara gledaocu i otvara mu mnoge stranice u onoj velikoj knjizi, koja se povješću zove. Ja sam, boraveći u Moskvi, svaki dan zalazio u Kreml, i ondje uvijek nešto zanimiva našao, što mi je pred tim uteklo oku. Malo ne svaki put ulazio sam i izlazio na druga vrata, da s različitih vidika motrim jedan predmet.

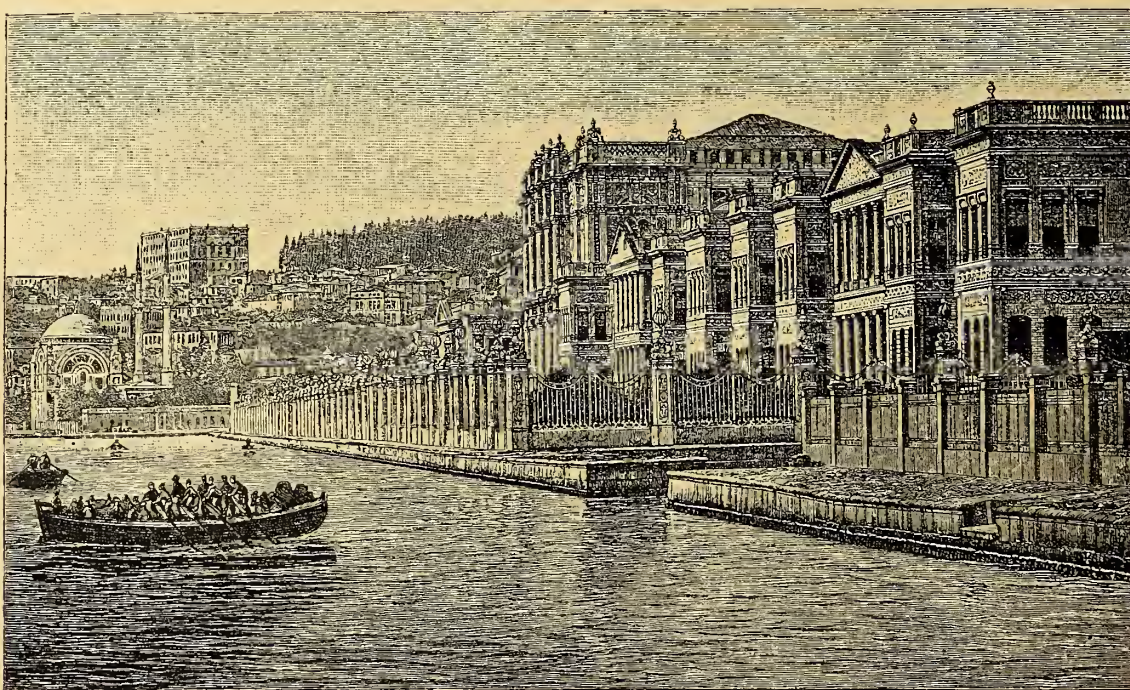
Sada prelazim na opisivanje drugih znamenitosti „prvostepenne“ prestolnice ruske izvan Kremla. Ali još mi se ne će voditi čitatelja kroz spomenute u početku česti grada, kroz njegove ulice, boulevarde itd. To ću na kraju učiniti. Za sada ograničit ću se na pojedine sgrade i zavode. I tako unići ćemo odmah u najljepši spomenik najnovijega ruskoga graditeljstva i nove ruske umjetnosti — u divni „hram spasitelja“. A ovamo možemo preći iz Kremla i bez velikoga skoka, jer se „hram spasitelja“ iz kremlskih zidina liepo vidi.

Duž zapadne strane Kremla, od rieke Moskve do ibernske časovnje, stere se, kako je već rečeno, Aleksandrovoj perivoj (Александровские сады), obljubljeno šetalište Moskvicana. Uzporedice s tim perivojem proteže se

opet liepa duga ulica „mohovaja“; a lijevo izmedju Moskve rieke i te ulice diže se onizka vis, na kojoj je prekrasan i dragocien „hram spasitelja“ na otvorenom sa svih strana mjestu sagrađen. Ovaj je hram podignut Rusijom na uspomenu „spasenja“, oslobodjenja njezina od Francuza g. 1812. Kako je ovo djelo „spasenja“ mučno bilo i stajalo velike žrtve cio narod, tako se htjelo podići dostojan velike države spomenik, koji bi se carigradskoj sv. Sofiji ili rimskom sv. Petru o bok postaviti mogao. Jedva je neprijatelj prešao granice zemlje, car je Aleksandar I. na Božić god. 1812. proglasom obznanio narodu, da se na uspomenu ovoga velikoga dogodjaja sagrađi velik hram. U početku htjelo se je taj hram podići na južnom kraju Moskve, na „Vorobjevih (vrabčih) gorah“, odakle se otvara

svečano posvećen. Izdano je na gradnju do 20,000.000 rubalja ili do 26 milijuna forinti.

Htjelo se je, da hram Spasitelja bude čisto ruski spomenik, kano što je namijenjen bio velikoj uspomeni dogodjaja, koji je potresao celom ruskom zemljom. S toga se je odlučilo, da i gradja bude ruska i da ju ruski umjetnici obrade. Odavle i kamen i mramor, koji je upotrebljen za zidove i obloge, jest domaći, ruski. Hram je sav od kamena klesanca i od mramora. Tloris prikazuje grčki križ s četiri izstupa (выступъ, Vorsprung) na četiri ugla. Svaka od četiriju strana imade jednako pročelje, svako 83 metra dugačko, i svako četirima ogromnima stupovima podijeljeno u tri česti, kojih je srednja veća od krajnjih. Okolo celoga hrama imade 36

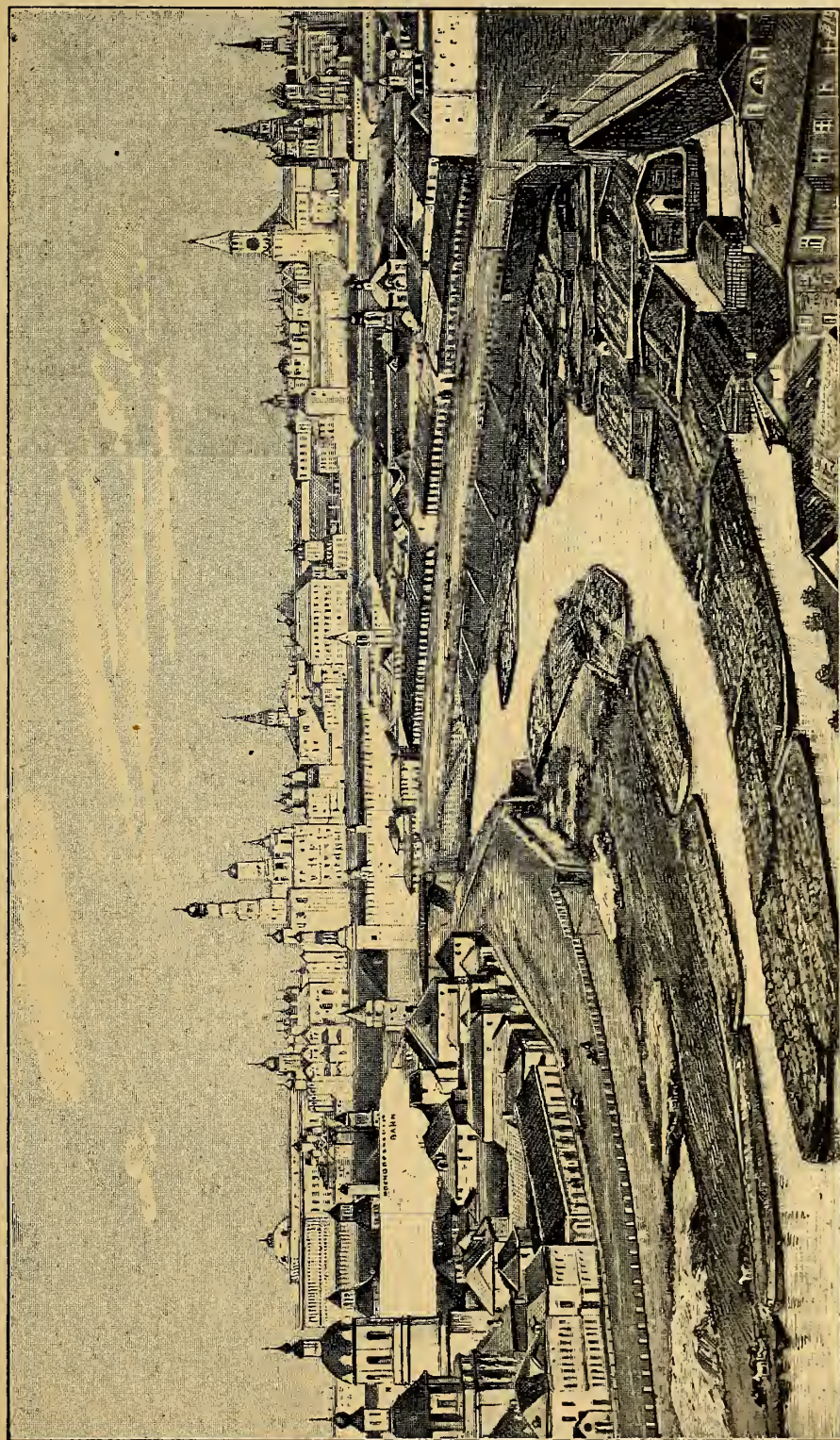
Dolma-Bagdže u Carigradu.

prekrasan vidik na savkolik velegrad, te je za ovo mjesto bila već i predložena osnova, izradjena mladim umjetnikom Witbergom. Ali pošto je gradnja na ovoj visi naišla na velike mjestne zaprieke, odustalo se od nje, pak je za tim ustanovljeno sadašnje gradilište. Razpisan bijaše nov natječaj za gradnju, te zahtievano, da se u osnovi glavni obzir uzme na bizantinski slog po staroruskom obrazcu. Od mnogih osnova bješe odabrana ona graditelja K. A. Tona*). Na 27. julija god. 1838. započe se gradnja, a na 26. maja (po st.) god. 1883. poslije građevnoga razdobja od 45 godina bješe gotov hram

stupova. Glavni brod crkve dugačak je 68, a 72 metra visok, te se nad njim diže od četiri gorostasna stupa nošeno, 105 metara visoko a 30 metara u promjeru ogromno trulo, tako da bi pod njegovom jabukom mogao stojati „Ivan veliki“ ujedno s križem.*) Okolo ovoga glavnoga trula nižu se četiri manja s pozlaćenim krovom. Uz trula imade četiri zvonika, koji se dižu iz četiriju uglova križa nad viencem, prama kojemu uzpinju se spomenuti stupovi. U tih zvonicih visi 13 velikih zvona, kojih je najveće težko 27.000 kilograma, koje

*) Bio je već prije izradio osnovu za crkvu sv. Katarine u Petrogradu kod Kalinikina mosta.

*) Prispodobe radi navodim, da bi pod trulo hrama spasitelja mogao stajati ne samo sadanji 69 met. visoki zvonik naše prvostolne crkve, nego i budući po nacrtu Schmidtovu, koji bi imao biti do svršetku ruže na križu visok tek 93 metra.

Pogled na Moskvu s istočne strane.

dakle veličinom sledi odmah iza dva najveća u „Ivanu velikom“. Zvonici sdruženi su među sobom hodnicima, koje brane pozlaćene rešetke. Dakle pet trula ili kuba i četiri zvonika, prekrasna skupina uznositih visova, kojima se završuje ogromna sgrada! Svako pročelje made velika ulazna vrata iz mjedi umjetno izlivena, a do svakih vode prostrane granitne stube.

Spoljašnje su stiene zgrade iz tamnocrvenoga granita i bijeloga mramora, a okolo na okolo ukrašene su slikami u punom propupu (hautrelief). Izbor slika bijāše prepušten učenomu moskovskomu metropoliti Filaretu. Ustanovljujući slike, imao je dvoje pred očima: prvo, da je hram posvećen Spasitelju, drugo, da je odlučan biti spomenikom Rusije za oslobođenje od neprijatelja njezina. Prema tomu i slike prikazuju ova dva momenta. Na zapadnoj strani kod ulaza postavljen je velik obraz Isusa spasitelja, okružena nebeskim silami i pokrovitelji obiju ruskih vladalaca, Aleksandra I. i Nikole I., na ime sv. Aleksandro nevski i bl. Nikola novgorodski. Na južnoj strani (prama rieci Moskvi) postavljene su slike onih svetaca, na kojih dane dogodile su se glavne bitke godine 1812. Na istočnoj strani, prama Kremu, prikazani su sv. zavjetnici Rusije i Bogorodica u glavnih slikah, štovanih u Rusiji. Napokon na sjevernoj strani prikazuju se prosvjetitelji Rusije i zaštitnici vjere. Uz

ove glavne plohoriezbe imade okolo na okolo množina podređenih, tako, da je velik dio vanjskih stiena pokriven timi umotvorinama. Izradili su pako ove reliefe većim dielom Loganovskij, Ramazanov i bar. Klodt; a kako su ovi umjetnici za svoj posao nagradjeni, vidi se odatle, što su za te reliefe dobili 773.674 rub. to jest preko milijun forinti.

Kako spomenusmo, četvera su velika vrata ulazna, ali uz svaka su još po dvojica manja, tako da na svakoj strani imade troja vrata, ili ukupno 12; srednja su veća od pokrajnih. Izradjena su iz mjedi, a nad njima u lukovih opet reliefne slike u mjedi s nadpisi. Slike načinjene su po modelih podpredsjednika c. akademije umjetnosti grofa Tolstoga. Izradjene su pako u galvanoplastičkom zavodu petrogradskom uz trošak od 413.284 rub. I kod ovih reliefa uzeo se obzir na spomenuta dva momenta.

Spoljašnost hrama odlikuje se jednostavnošću. Ljepotom oblika, mirnoćom sloga; a upravo tim dojima se veoma ugodno. Ne ima tuj suvišnih nakita ni pretrpanih uresa; ali sve je proračunano, sve prema propisom umjetnosti udešeno; pojedinosti odgovaraju celini, a ova prikazuje suglasje česti. Trulo drže po konstrukciji za jednu od najljepših radnja te vrsti našega veka.

(Nastavit će se)

Knjige „Matice Hrvatske“ za g. 1885.

Primili smo ovih dana od uprave „Matice Hrvatske“ izdanja Matičina za god. 1885., pak ćemo prema svom dojakošnjem običaju reći koju o tim knjigama, ne da bismo ih na po se obćinstvu preporučili, jer se Matičin rad od toliko već godina sâm jako preporučuje, da bi svaka hvala bila suvišna. Ovi redci ne mogu biti ni ocjenom toga rada Matičina, gdje bi se o svakoj knjizi potanko govorilo, jer se takoj stvari hoće mnogo više vremena: mi tek navodeći sadržaj i karakteristiku tih djela želimo svoje domaće a možda i strane čitatelje sa svoje strane upozoriti na to, što im ljetos nudi Matičin odbor.

Nu iznajprije budi nam dozvoljeno da pokažemo osobitu radost svoju, što ovo društvo ne samo uztrajno i zdušno vrši svoju dužnost, nego što se broj njegovih članova svake godine sve više množi te društvo redom osvaja na duševnom polju sve zemlje, u kojim obitavaju Hrvati, pače i među braćom Slovencima širi hrvatsku knjigu, a s njom i međjusobnu ljubav i štovanje bratskih plemena. Eno vam u novinama dnevnim i u „Matičinu“ izvještaju statistike; oni će podatci jamačno obradovati svakoga Hrvata, kad pomisli, kako je društvo ovo i moralno i materijalno napredovalo tako, da za svoje potrebe i korist narodnju može već graditi svoj dom. A u

čem je tolika snaga toga društva? U narodu, u piscima, u odboru. Skladnomu nastojanju ovih triju faktora zahvaljuje „Matica Hrvatska“ svoj ugled i svoju moć. Pisci su i odbor učinili evo svoju dužnost, a nema nikakve sumnje, da će se i sav narod domala odazvati pozivu društvenoga tajnika, te će za koji dan „Matičine“ knjige biti u rukama njezinih revuih povjerenika i članova.

Kao što svake godine, tako se i ljetos vidi, da je odbor nastojao, da što raznoličnije gradivo sabere; od šest knjiga u 125 araka tri su beletristične a tri poučne, svaka u svojoj vrsti zanimiva i primjerena osjećajima i potrebama narodnim. Nije odbor požalio ni troška, da te knjige dostojno opremi i providi potrebnim pomagalicama, kao su karte, ilustracije, tumači i uvodi, pak se s te strane mogu i ljetošnje knjige „Matičine“ takmiti s izdanjima i većih naroda. O nutarnjoj vrijednosti tih knjiga evo ćemo koju reći i time prelazimo na pojedine pisce i njihov rad.

Iz beletristike nam se pruža nastavak sabranih priповiesti nezaboravnoga A. Šenoe, i to dvie njegove priповiesti: „Ilijina oporuka“ i „Seljačka buna“. Divna je samo i pomisao, da će se sedam hiljada naroda našega nasladjivati Šenoinim umom i perom, da će iz njegova prikazivanja poviesti hrvatske crpsti snagu a

i ljubav naprama onomu dielu našega naroda, koji je najjača kotva našega bića, naprama našem seljaku, kako ga Šenoa riše u „Seljačkoj buni“. Pravom se ovaj roman drži za jedno od najboljih djela, što nam ih ostavilo plodno pero njegovo.

Da se „Matica“ oduži drevnoj prijestolnici svih Hrvata, Spljetu-gradu, izdala je ljetos u krasnom izdanju pjesme dičnoga Splječanina Luke Botića, a tomu je izdanju pridala životopis pjesnikova od M. Pavlinovića, i uvod u njegove pjesme od dra. F. Markovića. Ovo je zaista vanredan dar, jer tko pročita i same pjesme i oba uvoda, vidjet će, da je Botić i kao značajan Hrvat i kao vrstan pjesnik zaslužio veliko poštovanje i mi čestitamo „Matici“, što nam je u jednu kiticu savila tako mirisno cvieće. „Pobratimstvo“, „Biedna Mara“ i „Petar Bačić“ biseri su naše sve poezije, a što ih nada sve resi. to je onaj način Botićeva pjevanja, koji ima u hrvatskom narodu svoje klice, i za to će u srcu naroda bujno cvasti. A onaj pjesnik, koji je u svim pjesmama, a osobito u „Pobratimstvu“ tako divno i plemenito crtao svoj narod, koji u svakom redku svome pokazuje, da mu je na srcu sav narod hrvatski, koji bez ikake razlike plemenske i vjerske prikazuje plemenite značajeve, zar takav pjesnik nije zajedno prorok narodni i navjestitelj one svete istine, koju je hrvatski narod po najboljih sinovih uvijek izricao i tvorom dokazivao? Može li se s ovoga mjesta drugo što izreći nego pravedna želja, pouzdana nada: Nosimo Botićeve pjesme na srcu, grlimo ih umom! — Čujemo, da „Matica“ namjerava na isti način izdati po izbor djela „ilirskih“ književnika, što mi od srca želimo da bude čim prije, i radi književnosti naše, a i radi omladine, kojoj su većinom nepristupna vriedna ona djela.

Ako ova dva rečena pjesnika spadaju prošlosti — ma i nedavnoj, — to nam „Matica“ pruža i za aktuelno zanimanje i napredak književnosti nov roman od poznatoga pisca, — koji je i u „Matici“ već zastupan, — od Jenija Sisoiskoga (Eugena Kumičića). Njegov roman „Sirotina“ riše vjernim i vještim perom borbu hrvatskoga naroda u Istri s protivničkim življem talijanskim, a ta je borba upletena u doživljaje i zgode mlade istarske sirote, koja je junakinja toga romana i po kojoj je on i dobio ime. Čitali smo vrlo ugodno ovaj novi plod Kumičićeva pera i sudimo, da će ga publika vrlo simpatično primiti. Ne upuštajući se u nikaku kritiku ili poredjivanje, neka nam bude slobodno ovdje iztaknuti, da mu ovaj roman u svakom obziru nadilazi „Sabinu“, izdanu u Matičinih publikacijah za g. 1883.

Od beletristike na pouku liep prielaz tvori nastavak djela prof. Carića: „Crtice iz pomorskoga života“ i to sada dio drugi: Put preko sredozemnoga mora i Atlantika. Imali smo više puta prilike od mnogih prijatelja čuti, kako im se svidja prvi dio Carićeva putopisa, u kojem se tako zgodno pouka druži sa zabavom, u kojem se osobito valjano crtaju neki značajevi iz naroda i vrlo dosjetljivo pričaju zgode pojedinih lica uza sve to, što je pisac napomenuo sve, što je zanimivo iz pomorskoga života i prirodnih pojava na moru. Pročitavši ovaj drugi dio, osvjedočili smo se podpuno, da je posve jednak prvomu, pače ga po našem sudu i nadilazi u tome, što je pisac vještije umio razporedjati i omjeriti svoje gradivo. Bit će ta knjiga ugodno štivo ne samo pomorcu nego i svakomu inteligentnomu Hrvatu, a za bolje razumjevanje dodan je knjizi tumač rieči i imena uz geografsku kartu i vrlo liepe ilustracije.

I drugi vrlo dobri znanac publike naše, prof. dr. M. Kišpatić nastavlja ljetos svoje „Crtice iz bilinskoga svijeta“ dio drugi, gdje nam riše poviest i znamenovanje naših kulturnih bilina. Treba li njegovu djelu pohvale? Tko je samo letimice pročitao prvi dio njegova djela, taj će se radovati ovomu, jer valja priznati, da Kišpatić riedkom elegancijom i ukusom prikazuje svoj predmet. Ukusno izdanoj knjizi povećaju vriednost zgodne ilustracije, a osobito geografska karta o razdiobi kulturnih bilina po svijetu, koju je kartu s velikom vještinom narisao prof. dr. B. Jiruš.

Šestom knjigom svršuje se Poviest rimske republike, i to ovaj drugi dio siže od obiju Graacha do bitke kod Actija. To je djelo izradio po najboljih piscih dr. P. Tomić, te nam se, koliko smo dospjeli pregledati, ovaj drugi dio čini savršenijim od prvoga. Knjizi je dodano kazalo imena i stvari, a i osobito krasna karta „Sredozemnoga mora i zemalja okolo njega od povratka Pompejeva iz Azije do bitke kod Actija“. To je dakle u nizu Matičinih knjiga „Svjetske poviesti“ svezka četvrta, iza koje sada sledi poviest rimskih careva, za koju smo čuli, da se pripravlja za buduću godinu. Ne treba ni spominjati, koliku je korist književnosti privriedila „Matica“, što se je latila obradivanja svjetske poviesti: neka Bog da sreće i radnika, da se djelo nastavi i svrši.

Mi smo svršili. Desit će nam se prilika, da se koji od naših suradnika posebno svrati na ocjenu tako znamenitih radnja. Dotle će nas jamačno obradovati izvještaj „Matičin“, iz kojega ćemo razabrati moralnu i materijalnu pobjedu.

LISTAK.

K slikam.

Berba u Hrvatskoj. Ortao prof. N. Mašić. Ovaj liepo izvedeni nacrt resi drugu knjigu djela: „Iz bilinskoga svijeta“ od dra. Miše Kišpatića, kojim „Matica Hrvatska“ nudi ove godine svoje vjerne članove. Tumača slici, mislimo, da ne treba.

Dolma-Bagdže u Carigradu. I ova je slika uzajmljena iz jednoga izdanja Matičinoz, naime iz druge knjige Caričeva djela: „Slike iz pomorskoga života“. Dolma Bagdže ili Saraj-Bešiktaš krasna je palača, koja je tek u novije vrijeme postala sielom turskih careva, naime od g. 1857. kad se je u njoj nastanio sultan Abdul Medžid. Dolma Bagdže za cijelo je nojljepša palača svega istoka; sagradjena je u arapskom slogu, a pročelje joj prema moru broji 800 metara. Sastoji od više zgrada, u kojih prebiva čitava carska porodica.

Književnost.

Hrvatska i srpska. Jovan je Bošković odlučio izdati zbornik svojih književnih djela u 4 knjige. Svaka će knjiga imati oko 25 tabaka. Prvoj je knjizi naslov: „O srpskom jeziku“, druga će biti različne sadržine, u trećoj će biti „Život i rad Ljudevita Štura“, dalje Šturovo „djelo“ o narodnoj poeziji slovjenških naroda i nastavak toga predmeta od Jovana Subotića i Jana Kalinčaka; četvrta će knjiga sadržavati „Praktičnu gramatiku srpskoga jezika“. U „pozivu na upisivanje“ veli Bošković, da će, ako mu Bog da života i zdravlja, nastaviti izdavanje svojih djela i to će onda knjiga peta i šesta donieti „Rječnik njemačkoga i srpskoga jezika“, a knjiga sedma, osma i deveta „Filologiju“ (Nauku o starodrevnostima i Nauku o jeziku).

Ruska. Znameniti ruski pisac historijskih romana Dani-levski objelodanio je ove godine dva nova romana „Knjažna Tarakanova“ i „Umanskaja rěznja“. Osobito je izišao na glas prvi roman, koji obšije dvie knjige. Prva je knjiga pisana u formi dnevnika, što ga piše poručnik Koncov, koji je bio vidokom svih zgoda i nezgoda knjeginje Tarakarove, koja se pro-

glašivala kćerju carice Elizabete prisvajajući si pravo za priestolje. U drugoj se knjizi crta daljna sudbina i smrt kneginje.

Poljska. Mickiewiczova literatura povećava se svakim danom. Tako je ovih dana poznati lavovski pisac Belza izdao spis „Maryla i jej stosunek do Mickiewicza“. Ovdje nam pisac prikazuje simpatičan lik poljske djevice, koja je zatravila srce slavnoga pjesnika u najpojetičnije doba života njegova. Ime je prve miljenice slavnoga prvaka poljskoga Parnasa danas poznato po svoj Poljskoj. Marija Wereszczakova umrla je prije dvadeset godina. Ljubav Adamova nije bila sretna, jer ih nije privela do oltara.

Dopisnica uredništva.

— Gospodinu Dragutinu Opermanu, pjesniku „Saharske priče“. Vašu „Saharsku priču“ ne možemo štampati, jer bi se mogo kogod naći, te bi nas u „Hrvatskoj“ grozno operušao, što štampamo nedozrele plodove „poletaraca“, „sviraca“ i drugih smrtnika. Ta čitali ste valjda filipiku u feljtonu u br. 117. „Hrvatske“, gdje nas inače triezan sudac Dr.... baš junački grdi, što štampamo niz pjesama „Iz minulih vremena“. A što bi taj kritik tekar reko, da čita n. pr. ove ni malo mistične stihove:

„Lievo, desno, — ra široko,
Na daleko, s prieda, straga
Dalje, neg ti siže oko,
Nigdje ljudskoj stopi traga,
Nigdje travki, nigdje vodi;
Na tom pjesku nema staze,
Zabludjeloj da te vodi
Do oaze.

Po Sahari mladić bludi,
Ljubavi ga vodi moć,
Do oaze — k cilju — žudi
Za života jošte doć“ itd. itd.

Kako vidite, vaši stihovi nisu baš mistični, ko tobož oni „Iz minulih vremena“; ali bi mogao ipak kritik „Hrvatske“ prigovoriti, da ih je izpjevao pjesnik, koji je dva sata pred tim izpio barem litru švedskih kapljica ili desetak Mollovih prašaka.

Poziv na predplatu.

S ovim brojem svršava se prvo polugodište osamnaestoga tečaja „VIENCA“, i zato molimo čienjene naše čitatelje, da predplatu za treću četvrt ili drugo polugodište čim prije obnove.

I u drugom će semestru biti sadržaj našega lista zanimiv. Već ovaj broj donosi početak najslavnijega djela ruskoga spisatelja A. Hercena: „**Ko je kriv?**“, a u budućem počet ćemo štampati vrlo zanimivi veliki roman Ksavera pl. Šandora Gjalskoga: „**U noći**“, u kom poznati naš spisatelj vješt看 perom crta moderne prilike hrvatske, te gotovo prstom pokazuje, što u nas ne valja i kako lutamo u noćnoj tmini bez svjetla i svjetila. Kraj ovih velikih i drugih manjih beletrističnih radnja nastaviti ćemo osobito zanimive „Putne uspomene o Rusiji“ od F. R., a priobćiti ćemo i mnoge druge poučne sastavke historijske, prirodoslovne itd., te zaista ne će nitko požaliti, što se je na „VIENAC“ predplatio.

Ciena je listu na godinu: s poštom ili s dostavom u kuću for. 7 —, u odpravničtvu for. 6 —. Predplata se prima i na četvrt godine.

Izašle brojeve od ove godine imamo sve, te primamo i nove predplatnike.

U Zagrebu, 25. lipnja 1886.

Uprava „VIENCA“.

Iz minulih vremena. — Fiškalova izpovied. — Marijan. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Knjige „Matice Hrvatske“ za g. 1885. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 3. srpnja 1886.

Br. 27.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Iz minulih vremena.

B a j k a.

VI.

Zivi, živi, rajska slika,
Kako sjaš mi sad
Sa visine, na Sionu
U moj život mlad!

Što u takom trenu sine,
Ne će nikad da uquine,
I sa groba moga vjeka
Skinut će te krila meka:

Doć će angjô, da ponese
K nebu alem taj
Iz baštine zemskog sina
Za svoj zavičaj.

Ti si moja, jer te taku
Vidjeh samo ja;
Čuvat tebe tako divnu
Samo pjesnik zna.

Tebi nitko tako ne će
Dočaravat pramaljeće;
Nitko, nitko više ne će
Nać u tebi tol'ke sreće;

Nedostižnu ja te dižem
U vjekova san
Kô molitvu, što ju šalje
K Bogu zemlje stan.

P o z d r a v.

Hajte, pjesme, gdje si Sava
Tihi valja val,
Sred seoca gdje se bieli
Tihi domak mal!

Kad zacikne pramaljeće,
Kad se prospe šaro cvieće,
Kad se zemlja smiešit stane
U nebeske vedre dane —

Ušgarmeljke panite mi,
Budi svaka slavulj mal,
Da zadrhće s vašeg pieva
Savski tihi val!

Kad u cvieće šetat podje
Bieli cvietak moj,
Kažite mu stravnim pojem
Srca nepokoj!

Kažite joj gdje ste rasle,
Gdje ste trepet svoj usasle;
Srca njena u dubine
Slijte nemir, s kog se gine,

Koji nebo k zemlji nosi,
Kô što nosi maj
Vedrim krilma s tisuć zviezda
Božtva uzdisaj.

Kad zaželi da se vrati
Talas nevraćen,
Kažite joj što joj vječna
Daje zemski tren:

Usred srca nješto bije
Kroz vjekove što nam sije,
Kamo pristup vrieme nema,
Na čem vječnost sveto driema;

Žarko sunce sklopi oči
Kad se prene to —
U zamjenu suncu sieva
Čuvstvo vječito.

Kažite joj, pjesme male,
Što ne čuje sviet,
Nego srce, samo srce
Kad uzdane cviet!

Oh, u meni ruža da'nu,
Najljepša u gjulistanu,
Pa mi kaže da je dadem,
Komu premca njojzi znadem;

Ona 'e sreća mog života,
Bez nje sve mi mre —
Ja je šaljem u daljinu,
Ja je trgam gle!

Darujte joj sve, što imam:
Mladi život moj
I budućnost, rad i nadu
I sa slavom boj!

Dajte polet srca moga,
Svetost vieka pjesničkoga
Koji gori, svieća mala,
Nasred mora ponad vala —

Svjetlost mala ova vodi
Kroz vjekova liet!
K svietlom danu savršenstva
Sneni cieli sviet.

Gavro Manojlović.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

Tout le crime ici bas est fait par l'ombre lâche,
Haïssons, poursuivons sans trêve, sans relâche,
Les ténèbres, mais non, frères, les ténébreux,
Frappés par eux, broyés par eux, pleurons sur eux.

Et je dis à la Nuit: Repondez accusée.

Victor Hugo: La Pitié.

I.

Zimskoga jednoga dana oko podne god. 187*.
vrtili su pravници svih tečaja u dvoranu br.
IV. Predavanja su upravo prestala, profesori sa
svežići pod pazuhom i dubokima poklonima od-
zdravljajući pozdrave djaka, žurili se prema stubama.
Iz vana dopirao podnevni zvuk zvonâ sa sviju cr-
kava. Od nekud, iz grčkoga sjemeništa il iz plemić-
koga konvikta ko nestrpljivo zvečilo zvonice, navješću-
jući gotov ručak, a mladići frčujući i zapaljujući ciga-
rete trčali i turkali se k vratima spomenute dvorane,
ne uzimajući si ni toliko vremena, da navuku zimske ka-
pute, nego nemarno ih na ledja ovjesivši, a šešire na
hero nasadivši žurili se i tiskali napred.

— Digo — čekaj! Per Dio santo — spetta un pocco!

— Ajde, ajde, — vrag po cigareti.

— Oštija, kako se rivaju! Po Boga ni domovina propala!

— Lako tebi; kod Pruknera čekaju, al u pučkoj kuhinji ne!

— Čau — ja idem. Mia bella, mia carissima Da-
nica sad se šeće Ilicom. Ne smijem to propustiti. Mo-
žete vi i bez mene!

— Ne — ne. Čekat će ona. Ha, ha, ha!

— Gospodo! Ajde, žurte se! Možete škripta i po-
slije izpraviti, naći ćete na posljedku rieč po rieč u Erx-
leben-u i u Veringu.

— Hej, perillustris domine Karlek, zar ne budu
oni išli u spravišće? Kakav su oni plemenitaš, za pet
rana Božjih!

— Ho, ho, ho! — zagrmi iz sto mladih grla obje-

stan smieh na gornju šalu, koju si dozvolio neki na-
cifрани kicoš prema nizku, debelu pravniku, jedinomu,
koji je mirno krenuo prema stubam i po uzoru „svojih
otaca“ pušio iz ogromne, srebrom okovane lule.

Dok se taki povici, šale i razgovori glasno nu bez
ikakva saveza izmed napred jurećih mladih ljudi po
hodniku izmijenjivali, bile su u dvorani br. IV već malne
sve klupe zauzete. Njeki se utisnuše u sjedala, drugi se
posadiše po pultovima, njeki opet stadoše u posebne hrpe
po uglovima sobe, a nad celim skupom šumio žamor
glasna razgovora, pridušena mrmljanja, zjevanja i uz-
disanja, smieha i vike — jednom rieči: svih onih stovrstnih
glasova, kakovi se čuju u skupštinama množine ljudi
prije konstituiranja.

Kraj katedre stajalo je nekoliko mladića u potišem
razgovoru. Gledajući ih, kako neizrecivim zadovoljstvom
glade svoje duge pomno počesljane brade ili zafrkavaju
neopisivom nasladom i sigurnošću mlade si brčiče, i
kako svečano miču glavama i rukami, mogao bi umah
pogoditi, kako se osjećaju uzvišenimi nad golobradim
sustvorovima svojim.

Jedan izmedju njih — sav u crnini — uzpne se na
podnožak katedre i uzme gledati u sakupljene. Olim-
pijskim pogledom omjeri dvoranu od jednoga kuta do
drugoga, odvrćajući pozdrave i povike tihim posmjehom
ili mabanjem desnice prema dotičnikom.

— Ima ih dosta, — mogli bi početi — hej, Pero?
prišapne jedan kraj njega, sitan čovuljak plave riedke
kose, plavih štetinastih brkova, sa „škriptima“ u svih
žepovih, i pod pazuhom čuvajući Ungera, a u ruci držeći
Kiršteterov komentar tako, da si iz daleka već mogao
pročitati na žutima koricama naslov knjige.

— Dà, dà, odmah! Strpi se malko. Al čuj, Roberto, Živka opet nema. To je čudan svat!

— Šta zato! Ta znaš kakav je. Ne čudim se njemu — njekaki gizdelin, sebičnjak. Zar može biti na nj čekaš?

— Misliš, da ne bi čekali?

— Ah, jer nisu došli? Počnimo samo, ta na posljedku ti si sazvaio skupštinu. Otvori dakle. „Silentium!“ zaori nestrpljivo isti ovaj mali, mašuci silno po zraku svojim Kirhšteterom.

U dvorani se buka ponješto utaloži, kašljanje nastane, a onaj na katedri zakašljav prije u ruku poče zvučnim glasom:

— Molim posluš gospodo! Otvaram — ovlašten od svojih jednomišljenika — slavno ovu skupštinu i molim, da „per acclamationem“ izaberete predsjednika.

— Živio Petar Hajkić! zavikne mali Roberto.

— Živio! Živio! odazove se skupština.

— Ja vam se zahvaljujem i blagodarim vam. Čast, što mi ju tim izkazujete, u potpunosti mjeri i vriednosti znamo cijeniti i obećajem vam, da ću nastojati — u koliko mi slabe sile budu dopuštale — zadaći svojoj zadovoljiti, — izusti diplomatskom svečanosti i strogom ozbiljnosti na liepom licu isti onaj crni, te se pred skupštinom duboko nakloni i odmah nastavi: Pošto je u svakoj skupštini potrebit takodjer bilježnik, molit ću gospodina kolegu i miloga brata Roberta Keršinovića, da ovu tegotnu zadaću na svoja prokušana ledja primi.

— Živio Keršinović! — odazva se i odobri skupština, a ovaj, spremiv sve svoje knjige i škripta pod pult, smjesti se na uglu prve klupe.

Izabrani predsjednik izpravi se sasvim ravno, otare si čelo i usta rubcem, povuče nješto prema laktima rukave, kao kakav sveštenik na prodikaonici, diže glavu u vis, ko da tamo nješto traži, te držeći njeko vrieme desnu ruku ravno izpruženu prema skupštini u znak, da bude tiho, progovori sa svoga uzvišenoga mjesta sigurnim zvonkim glasom:

— Gospodo! Braćo moja! Dopustite mi, da ja i kano predsjednik i kano sazivač ovoga današnjega našega sastanka, to jest slavne ove skupštine, započnem red govornika, te iztaknem, zašto smo se ovdje sakupili. Znam, da bi to drugi od mene bolje i vještije učinio, nu kad je kocka na me pala, dozvolit ćete meni! — Prije nego se baš in meritum upustim, dozvolite mi, da vam se svima zahvalim, što ste na moj i mojih jednomišljenika skromni poziv izvoljeli doći. Budi vam iskrena bratska hvala! — Gospodo! Naša se mladež uvijek odlikovala — naročito mi akademički građani ove „almae matris“ — da se je znalo prihvatiti svako pregnuće miloga nam naroda, još uvijek je svako uzvišeno nastojanje naših rodoljuba našlo trajna vatrena odziva u srcima akademijskih građana. Uz neumorni rad u hramu božice Atine jest i dužnost naša, da budnim okom pratimo javni život mile nam domovine. I kako nam je

dužnost kazniti prezirom sve one, koji proti njoj griješe, tako nam je opet svetim zakonom, da slavimo i ljubimo one muževe, koji na braniku domovine stoje čvrsto kano klisurine, i koji su spremni za nju sve žrtve doprinieti, koji su napokon našem milomu narodu darovali toliko toga, da je teško nabrojiti. Naš narod toli je sretan, da imade takova sina. Evropa mu se divi, a zahvalna domovina diči ga i obožava. Mi akademički građani moramo svijetu dokazati, da smo, proučavajući kriepesti klasičnoga svijeta, naučili takodjer od starih grčkih i rimskih junaka, da znademo i hoćemo cijeniti i slaviti velike sinove svoje domovine, da nastojimo biti im zahvalni i da smo svaki čas pripralni ovo i činom dokazati. Samo ovako i nikako inače pokazat ćemo, da ćemo izvršiti ono, čemu se domovina od nas nada i što narod od nas očekuje. „Na mladji svijet ostaje“ — mudra je rieč našega naroda, s toga mi mladji dokažimo, da stojimo na visini današnjega našega narodnoga naprezanja, pa će stariji moći danas sutra mirnom dušom predati nam narodni barjak i prepustiti kormilo našim rukama.

Prilika se pružila, da to danas dokažemo. Danas slavi se širom domovine imendan proslavljenoga muža; ja vam ne trebam imena kazivati, vi ga hvala Bogu svi poznate. Sva domovina gleda na vas u nadi, da je mladež još ovdje, koja će znati i htjeti svim dnevnim protivštinama prkositi i da nije opravdan onaj strah, da je tobož današnja vladajuća politička situacija otrovala redove slobodoumnoga akademičkoga građanstva. Pokažimo dakle, braćo, da smo neustrašivi i zaključimo, da se u ime akademijskih građana brzojavno odpošalje čestitka neumrlomu svečaru, a u spomen toga da se nabavi njegova slika, da se njom uresi ova dvorana, i tako da mladež naša za sva vremena bude imala častno njegovo lice u svojoj sredini. — Ja sam reko!

— Živio! Živio! — zaori gromko dvoranom i živo zapljeska stotina ruku.

Čim se skupština malko utišala, stupi pred katedru mlad čovjek crne kudrave kose i tamne puti. Vidjelo mu se na prvi pogled, da je južne pasmine; osobito fini, pravilni nos svjedočio je, da mu predji nisu bili slovenskoga roda.

— Gospodo kolege! — progovori izgovorom iztočnoga narječja, malko se nakloniv pred predsjednikom. — U ime svoje i u ime svoje braće ostalih Srba slušatelja na vriednoj ovoj visokoj školi izjavljujem, da ćemo mi iz ove skupštine izaći prije, no što se takav zaključak stvori, jer se Srbstva taj predlog ne tiče, niti treba da se tiče — pa mi nikakove solidarnosti ne nazrievamo s vama u tome pitanju, niti hoćemo da je imamo.

— Liepo — liepo! — ironično poprati skupština ovu izjavu; jedan iz zadnje klupe reče, da je to govoreno „in cirilischer Sprache“, na što se sva skupština

grohotom nasmije. Hajkić očitom indignacijom sažme ramenima, nu ipak ne odvraća ništa.

Medjutim se Srbi korporativno udaljiše iz dvorane.

— Užasno! Infamno! — na jednoč se začu iz gornjega ugla, gdje osamljen stajao je mlad čovjek, odjeven u jednostavnom sivom odijelu. U blizini, izvanredno suhim obrazima, neliepih, neprijatnih crta, duhovita izraza, čitala se ogorčenost i časovita bol. Tamne, duboko upale oči sievale ljuvenom, gledajući izlaz Srba.

Čim opazi, da svi u nj gledaju, zastidi se i porumeni, spusti glavu i stane grozničavo vrtjeti i istiskati u ruci snopić bilježaka, što ga je do sad držao. Bijaše očito, da su mu se one riječi izmakle, i da su zaista bile izljev silno potresena čuvstva. Osjetivši poglede svih prisutnih na sebi, bješe mu toli neugodno, da se je napokon okrenuo k prozoru i tako si zaklonio lice.

Nu u taj čas nije se više skupština za nj zanimala. Iz zadnje klupe začuje se krupan glas, doviknuvši skoro ljuveno: „Čekajte!“ i prema katedri protiskivao se visok, suh mladić, ne mareći mnogo, da li će kome stati na nogu ili se o čija leđa zadjeti. U kozičavom, žučljivom licu, osobito u malim, žarkim očima, odavala se uzburkana strast, a još više silovita srditost. Nervozno drhtanje okolo debelih modričastih ustnica još mu je jače odavalo uzburjenost. Traljava mu odjeća samo visjela na suhonjavu tielu, na kom se osobito izticali pogružena leđa.

Još nije stao na katedru uz predsjednika, a već je počeo dugima rukama po zraku mahati i glasno govoriti: — Kazat ću tek nekoliko riječi; mjesta mi dajte!

Tad se smjesti na katedru, potisne predsjednika nemarno malo na stranu i počne dosta treptećim ali inače ugodnim, odrješitim glasom:

— Braćo! Istina je, ja vas i vi mene slabo poznajete u lice, nu ipak se ne bojim stupiti ovdje pred vas i kazati vam otvoreno — iskreno bez okolišanja — onako, kako to dolikuje pravomu mužu, Hrvatu —, kazati vam, da mi je sve vas skupa veoma žaliti. Dosad sam se nadao, da hrvatska mladež nije ipak onakova, kakovom ju mnogi i premnogi prikazuju, ali nakon govora predsjednikova i vaših uzklika moram reći, da sam se prevario.

— Oho! Jeste li čuli? — prekinuše govornika.

— Predsjedniče! molim vas, držite red, da me ti nadobudni sinovi domovine ne prekidaju.

— Šta? Šta? — On vriedja! — zagrmli dvoranom.

— Molim, gospodo, mir! — dostojanstveno se oglasi predsjednik Hajkić, — a vi gospodine nastavite. Nu pozivam vas; da ne gazite pravila parlamentarnosti i pristojnosti, jer bi inače kod prve uvrede morao strožije postupati.

— Ne vriedjam nikoga, niti mi takova šta može biti namjerom. Ako koga boli, što mora istinu slušati, na čast mu bilo! Bit ću kratak. — Odbijam predlog kolege Hajkića i to s razloga, što u obće ne odobravam

priznavanja autoriteta. — Načela neka budu sve, osobe ništa. Ne priznajem nikomu, da bi se nazivao ili dao nazivati prvim sinom domovine, jer svi smo djeca svete nam majke Hrvatske, pa bude li koji tako sretan, da učini za nju što korisna, nema prava zahtijevati, da mu se kadi i metaniše, jer je samo svoju dužnost učinio. Da se Hrvati samo nisu nikad povadjali za autoritetima, vodjama, prvim sinovima domovine, koja li sreća po njih! Ali žalibože svakoga prvoga mazgova postaviše na uzvišeno mjesto i klanjaše mu se ko židovi zlatnomu teletu. U nazočnom slučaju baš je tako! Taj vaš slavljani današnji svečar nije ni iz daleka svoje dužnosti prema domovini izpunio, on ju je dapače smrtno ranio, te ga svaki sviestan Hrvat pravom drži za izdajicu, a njegova djela, što ih vi slavite, nisu nego za obsjeniti narod.

— Prestani! — Nitkove! — Van s njim! — Van! — zagrmli burno dvoranom te mladi ljudi poskaču sa svojih mjesta, da se na govornika obore. On pako metnu ruke u žep i tek porugljivo i prezirno nasmijehnuv se htjede nastaviti. Nu vika nije se dala utišati, najvatreniji protiskaše se do katedre tik pred govornika, grozeći mu se šakami. I ne bi bio mogao nastaviti, da se nije u taj čas nješta čudna zbilo. Onaj mladić, koji je u uglu kod prozora sam stajao, skoči do katedre i sav zažaren u lice povikne silno zapovijedajućim načinom: — Slušajte! Mi smo akademski građani, a ko takovi najprije i najbolje moramo znati ljubiti i cijeniti slobodu govora, i poštivati svačije mnijenje. Gospodine, nastavite! — Molim, mir!

Na ove riječi bješe zaista sve mirno. Kano da je u glasu ovom i zvučnoj mu oštini ležala njeka osobita snaga. Oni, koji su se malo prije najjače razžestili, sad se sasvim umiriše, i tek znalično pogledavahu u toga mladića, koji ih je tako rekuć jednom riječi ukrotio. Bijaše očito, da se svi čude, kako da ga ne poznadu, niti mu dosada kakove znamenitosti pripisivahu.

Nakon što se u dvorani sve umirilo, nastavi predjašnji govornik, jedini možda, koji na svoga zagovornika nije niti oka bacio. On nastavi:

— Eto ih — baš ko stari mameluci! Bora mi, pripravlja se izvrstno za buduće prodane mješine. Što im se ne će čuti, to prekidaju! E dakako, svjedoči vam to nacifrana odjeća, — ona je sva vaša briga. Gledajte mene u starom poderanom kaputu. Nu ja vidim, da s vama nema razgovora. Dovršit ću, — nu prije prosvjedujem proti svakomu korporativnomu odašiljanju kakovih brzojavka. Sad mi je iztaknuti ovo. U svom govoru nije predsjednik niti jednom spomenuo ime hrvatsko. Sve „naše“, „naš“ narod, „naša“ domovina, „naša“ mladež — „naši“ rodoljubi. Do vraga vi našinci! ne zaslužujete niti da nosite ime hrvatsko, za koje su djedovi naši more krvi prolili, koje bijaše častno i uvaženo pred stolicom pape, pred prijestoljem najmoćnijega kralja francezkoga i na divanu sultana turskih! Nu vi mnogo hajete za to.

Jedino s toga se događa, da nam se usudjuje svatko, koji se ovamo doklati, vriedjati hrvatsko ime, hrvatski narod, kako danas doživiste od onoga cigančeta. Smijali ste se, a morali ste ga na mjestu prošibati za drzovitost mu i opakost, što se usudjuje, nahranjen kruhom niklim na hrvatskoj grudi i boraveći u srcu Hrvatske, ipak uvriediti Hrvate. Oh — na vješala — na vješala s takim izrodima! A vi mu se smijete, u miru ga pustiste — vi — pitomčad neprijatelja hrvatskih!

— O bezsramniče, — nosi se odatle! Braćo, bacimo ga na polje! Van s njim! Ovo nije — nego političajni uhoda! — zavikaše bezbrojni glasovi, te nastane silna vika, buka i neopisiv metež u dvorani.

Smjeli govornik bio bi za cielo zlo prošao, da nije Hajkić u zadnji čas sve sile svoga moćna grla i nezatajiva ugleda napeo, da zaprieči svaku sablazan. Tada u kratko i s najvećom indignacijom odbije napadaje predgovornika, pročitava sastavak brzjava, koji skupština živahno i vatreno prihvati, — te zaključi skupštinu, a mladi ljudi navrieše nestrpljivo k vratima. Među posljednjima bijaše govornik, digavši visoko i prkosno svoje kozičavo žuto lice.

Jedva što je izašao na hodnik, na kom je većina skupštinara u nekoliko hrpa živahno razpravljala i bučila, pristupi k njemu Roberto Keršinović, te onaki malen stavi se pred njega dugonju i mašući mu pred nosom svojim neizbježivim Kirhšteterom, uzme nosnim glasom vikati: — Gospodine — vi se usudiste svu akademijsku mladež uvriediti, u kratko vi se ponieste najbezobraznije, da — molim vas za vaše ime!

Ovaj se najprvo kao okameni od zadivljenja, ljutine, česa li, te je trebalo ponovna zadirkivanja Keršinovića, dok se je sabrao.

— Nosite se do biesa! — riknu tada ko ranjen lav. Još jednu rieč i ta vaša drzovita gubica —, tražit ćete je po podu!

— Oho! cikne mali Roberto i skoči još bliže do protivnika, nu u taj čas položi njetko na nj ruku i čvrsto ga turne na stranu.

— Gospodine, — udaljite se odmah! — Vi ste napali — ne dopuštam vam nikakova daljega sablaznjiva ponašanja. Promislite, da smo u dvorovih naše „almae matris“.

Keršinović ga sad u čudu pogleda i prepozna u njem onoga istoga, što je malo prije u dvorani učinio mir. Ugrizav se do krvi u ustnice htjede mu nješta odvratiti, nu ovaj ga svojim krupnim tamnim očima strogo i ponosno omjeri od glave do pete, te ga najvećim mirom primi za oba ramena i od sebe okrene.

Medjutim dojuri amo Hajkić i silom povuče Keršinovića za sobom. Ona dvojica ostadoše njeko vrieme jedan prema drugomu stojeći, niti se maknuvši niti što progovorivši. Govornik nezadovoljno, gotovo biesno

gledaše na stranu prema prozorima hodnika, dočim ga ovaj drugi prijatno poziraše.

— Gospodine kolego! — prekine tada ovaj šutnju. Dopustite, da vam čestitam, — u jednu ruku da vam se takodjer zahvalim. Govorili ste mi upravo iz duše, braneći ime hrvatsko. Ne bavim se zaista politikom niti se u nju razumijem, ali ne mogu vam kazati, kako me zabolje danas ona izjava — Srba. Vi ste se jedini ogradili proti njima, hvala vam za to!

— Ništa, ništa! Ovo nam je dužnost, — odvrati mu onaj drugi hladno i neprijatno, pokročiv već dalje, nu tada pozirnuv u dobro pošteno lice nagovoritelja, sve plamteće od zanosa, nastavi nješto povjerljivije: — Dakle i vas to boli? Må molim vas, kaže, da nema s Hrvatima ništa solidarna, — a šta je on nego Hrvat, — kad su mu djedovi pribjegli ovamo — a Hrvati jedini dali im utočišta. O, tad — onda smo dobri bili! Drago mi je, da ste istoga mnienja.

— Dopustite, da vam se predstavim. Zovem se Petar Krešimir Kačić, pravnik trećega tečaja.

— Drago mi je. Ja sam pravnik Ivan Jelenčić. A gle! — Evo Puškarića i Žunića. Servus rajo! Zar ne bijaste na skupštini?

— Bili smo — sve smo čuli. Ajde dakle na ručak; kum Pavel ne će nam inače ništa ostaviti.

— Ajdemo, odvrati Jelenčić. Evo ovo je gospodin Kačić, pravnik.

— Živio! Drago nam je!

II.

Podjoše niz stube. Na trgu sv. Katarine zakrenuše prema južnom šetalištu. Dočim pridošla dvojica živahni razgovor zapodješe, rešetajući događaje skupštine, — Jelenčić je šuteći i zlovoljno zureći stupao za njima, držeći ruke u žepovima svoga preširokoga ostarjeloga kaputa, te se nije ni malo osvrtao na Kačića, koji je kraj njega išao nekako nesigurno i neodlučno.

— Ta znadosmo mi. E Žuniću, nisam li ti reko? — Nije vriedno medju ovom marvom ma šta početi! Da, osvjedočit ćeš ti njih. Tu nije druge nego maljem po glavi. Ne poznaš ih ti još, moj Ivane! Upravo su ko stari, — sve je to Tirolac.

Ovo je rekao krupan mladić od kakovih dvadeset pet godina, crvena nabuhla lica bez brade i brka. Glas mu bijaše hrapav, gotovo bez zvuka. Kod zadnje rieči potreso se čitavim nespretnim si tielom, te ogromnima rukama kano na grožnju zamahnuo.

— Djavo ih odnio, — i mlade i stare! — nastavi surovo i razjareno. Hrvatskoj nema dotle spasa, — sve treba podaviti!

— Bravo, izvrstno, Puškariću! Ti poznaš svoje ljude. Po glavi, po glavi! Kakovih prigovora s njima! No Ivan nije vjerovao, — odvrati onaj drugi, koga je Puškarić Žunićem zvao — te si pogladi tamnoplavu bradu, razčešljanu à la Maximilian, — popravi gustu

kosu pod mastnim, nu kicoški na krivo k lievomu uhu nasadjenim šešiom. Na jednoj ruci imao je bielu švedsku rukavicu, a drugu golu sakrivao je i tiskao brižljivo u žep lakoga jesenskoga ogrtača.

— Pa uzmi onoga Hajkića! Seljak, — pa kako se u gospodsku premeće, — a seljak! — nastavi Žunić.

— I ja sam seljačkoga roda! prekine ga Puškarić.

— Oštija! — ne mislim ja tako, nije to sramota.

Nisam per Dio santo ni ja patricij — smeteno se uzme izpričavati Žunić. — Na posljedku ti si primorac, — to je finija pasmina, al Hajkić! — On je onaj prosti seljak odavle ili iz Šlavonije. Medjutim Ivan mu je dobro odbrusio. Dakako debele kože ništa se ne prima; nije bilo vriedno ni da rieč progovori. Vidit ćeš, ni oni dolje neće ti odobriti, što si se išao — —

— Eto ga nà, — plane Jelenčić — dakle vi malo a da me baš ne korite. Liepo! Nu kazao meni tko godj što mu drago, ja znam što sam uradio. Zar da uvijek šutimo i tek kano krtovi pod zemljom rujemo? Šta koristi samoj stvari, ako ja vama il vi meni govorite; mi se i bez toga razumijemo. Ne treba niti vama niti meni pobude niti razjašnjenja, al onim — zasliepljenim. Napokon nisu svi pokvareni, tek od neznanja su onakovi. Nije meni za Hajkića ni za Keršinovića — al oni drugi neka čuju jednom pravu rieč; — ta i onako ne čitaju naših stvari, kako dakle da saznadu? Treba jednoč u njihovu sredinu. Vjerujem, da je ugodnije u zapečku sjediti te jednomišljenicima prodikovati, koji će ti sve odobriti. Nu to nije rad, a meni se hoće rada!

Jelenčić je izrekao ovo zlovoljno nu ipak odrješito, i time Kačića, koji ga je pomno slušao, sasvim porazio i još više za se predobio. U istinu pako ne bijaše tako spokojan i sabran kako se pričinjao. U svojoj nutrašnjosti osjećao je onaj stid, što ga mlad čovjek uvijek osjeti, kad se gdje prvi put iztakne, — dapače morilo ga njeko nezadovoljstvo sa samim sobom, koga si ne mogaše protumačiti. Zato je opet pao u svoju prijašnju šutnju, neprestano nješto za se mrmljajući, pri čem bi kadkad glavom stresao i zakimao.

— Pokazao sam ipak, da umijem govoriti i da nisam strašivica, — promuca jedva razumljivo, a licem mu preleti zadovoljan skroz slavodobitan osmjeh. Pade mu na um, da će „novine o njem pisati“, i nješto kano ponos i osjećanje svoje vlastite znamenitosti makne se u najdubljoj mu nutrašnjosti, al u isti čas zasrami se toga te silomice stane druge misli dozivati; za razgovor drugova nije ni mario. U duhu je vidio impertinentno lice Roberta Keršinovića, zatim Kačića, kako pristupa k njima, — onda dostojanstveno držanje Hajkićevo. Sad se sjeti, da ga je danas krojač za krpanje kaputa najozbiljnije i vrlo oštro opomenuo, da plati dužnu forintu, a on mu ipak ne mogaše platiti. Poslije toga pade mu na um žuti gospodarev pas, koji uvijek na nj laje i svaki put prouzroči, da svi ukućani izlete na hodnik i dvorište. Sjeti se zatim nje-

kakva starca u velikoj kavani, koji svaki dan čitavo po podne do kasne večeri čita „Augsburger allgemeine“, — onda mu opet sinuše slike iz današnje skupštine. Sjetiv se Roberta, strese ljutito, prkosno glavom, turne šešir s čela, pljune na stranu i učini ko da će zasukati rukave. Žunić ga u čudu upita, što mu je. Isti Puškarić, koji se je medjutim približio Kačiću i propitkivao ga za političko mu vjerovanje, — i on se znalično obazre na Jelenčića.

U to dodjoše do ugla stražarskoga tornja na šetalistu, našarana krpami raznobojnih oglasa. Jedan osobite veličine a na jasno-crvenu papiru oglašivaše u njemačkom jeziku novu trgovinu modne robe.

— Gledajte čuda! — zavikne Jelenčić. — Ova tobožnja metropola hrvatska — a gle takovi oglasi! Ne dolazi nikomu ni na kraj pameti, da odere ovu sramotu. Uh kako smo otupili, gotovo ugrezismo u švabštinu. Vikati na pijankama „Živila domovina!“ to nam je sve, k tomu imademo i volje, nu brinuti se, da nam se jezik poštiva, na to nitko ni ne misli. Dakako, kruh hrvatski je dobar, šta treba više, — mit die dummen Krobaten svatko je brzo gotov. Kako bi to u Pešti bilo, da se ma tko usudi Magjare ovako vriedjati.

Jelenčić je sve ovo u najvećem biesu izgovorio. U tom svom gnjevu skoči k zidu i začne ko pomaman trgati oglas tako grozničavo, da mu se nokti do krvi ozlediše. Na šetalistu ne bi taj čas više nikoga, nu upravo kad je Jelenčić zadnji ostanak oglasa sa zida otrgao i po krpama papira gazio, stane predanj gradski stražar.

— Šta vi to radite? — oštro upita stražar.

— Ono, što mi je dužnost kano čestitu Hrvatu. Da ste vi i vaš načelnik čemu, ne bi smjeli ni dopustiti, da se taki oglasi pribijaju. U ostalom, što vas briga, što ja radim! Nisam tim ništa protuzakonita učinio.

— Vi ste počinili javnu sablazan.

— A — što još ne! Gle ti njega! Ja sam pravnik, pa će on mene učiti, kakav je moj čin. Molim vas, ne budite smiešni, otrese se Jelenčić i htjede dalje.

— Čekajte, molim — ostanite na mjestu, — ne puštam vas u ime zakona.

— Nemate vi toga prava, per Dio santo! — umieša se Puškarić, dočim Žunić i Kačić silomice potegnuše k sebi Jelenčića, koji je od ljutine sav probliedio te neprestano vikao: kakva je to sramota, da hrvatski službenik, hraneći se znojem i žuljevi hrvatskoga naroda, uzimlje u zaštitu njemački oglas. „Jest, sramota je! — vikaše, — ne ja, nego vi i vaš kapetan morali ste još u rano jutro sve oglase potrgati. A mjesto toga on na me navaljuje!“

Nastade vika i pravdanje medju djaci i stražarom. Ovaj napokon zazvižda prema prvomu katu za pomoć. U isti čas dodje iza ugla mlad čovjek. Sav u čudu popo-

stane, Kačiću pruži srdačno ruku, te saslušav časa prepirku, obrati se najprije k djakom:

— Molim, gospodo! umirite se. Nije vrijedno. Okrenu se zatim stražaru s riečima: Izvolite gospodu odpustiti, pravnici su, ja ih poznajem. Ako mislite, da su povriedili red, oni će se izkazati, a vi znadete propise. Molim dakle gospodo, uredite stvar.

Stražar pozdravi po vojničku i u znak da se slaže s netom rečenim, kimnu glavom, te se odmaknu za dva tri koraka natrag.

Pridošavši mladić bijaše birano, dapače elegantno odjeven. Vidjelo se iz svega, da mu nije svejedno, kako da izgleda te da posvećuje njeku brižljivost vanjštini svojoj. Ukusna jednostavnost međutim i pomanjkanje onih toaletnih malenkosti i pretjeranosti, koje označuju pravoga „gommeux-a“, sačuvala ga sasvim od prikora, da je kicoš. Glas, kojim govoraše, bio zvučan i miran, te posvema siguran, pa je u obće ciela mu prikaza i sve, kako bi stajao i kretao se, odavalo onu otmenost, kojom se odlikuju samo čisto samostalni dusi. Uz to mu je krasno lice sjajilo dobrotom i ljubeznosti. Bijaše nješto mila i nježna u ovim finim crtama uzka poduljega obraza, a sive krupne oči smedjih zenica, ako i jesu svojim kriesećim se bljeskom odavale čvrstu i ponosnu volju, ipak pod lukom gustih obrva i u sjeni dugih trepavica svojim ovalnim oblikom imadjahu nješta sanjarskoga u sebi, — izricahu nješta čuvstvena. Na prvi mah morale su uvijek ove oči djelovati.

Djaci međutim stajahu na okupu, neodlučni što bi, te pogledavajući čas pridošloga, čas jedan drugoga, napokon stali se tiho dogovarati. Kačić i prihodnik pako ljubezno se pitali za njeku malenkost.

— Mi ne ćemo da kažemo svojih imena, — rekne napokon Puškarić.

— Tada molim, da me sliedite.

— Ni to ne ćemo; pustite nas jednom u miru, per Dio santo! Pazite radje, da se ne bude u Zagrebu toliko kralo, — povikne ljutito Žunić.

— Kolego Žuniću, nemojte tako, umirite se. Dakle gospoda ne žele kazati svojih imena. Ja preuzimljem potrebito vam jamstvo za njih. Mene neka zovu na odgovornost. Ja sam pravnik Živko Narančić. Evo vam posjetnice. Mislim, da je dovoljno? završi ovaj ponosito nu ipak dobrostivo pogledavši stražara. Stražar se nakloni i odstupi, nu prije prezirno omjeri postrance Puškarića, Žunića i Jelenčića.

— Stante! zavikne u jedared za njim Kačić. — Ja neću, da se sakrivam. Vratite posjetnicu gospodinu Narančiću, pa zapišite mene. Zovem se Krešimir Kačić, pravnik.

Stražar međutim nije više slušao, te se na mig Narančićev udalji.

— Pusti, Kačiću! Neću ja nikoga sakrivati, — ja sam poznat s redarstvenim činovnikom. Kazat ću mu,

da nije ništa na stvari — i sve će se mirno urediti. Prijatelj Jelenčić a i ti, vi ste prevruće krvi, pa bi mogli zlo proći. Najbolje onako! — prihvati Narančić ljubezno i stisne Kačiću ruku, usrdnima pogledi još ga moleći, da se umiri.

— Ne, oprostite! prekine ga Kačić i naglo iztrgne ruku. Ja ne tražim, da me tko brani; ako sam kriv, odgovarat ću sam. Ti se nisi smio ni umiešati, a kamo li ime svoje kazati.

— E, al takova su uvijek ova gospoda; vrebaju na zgodu, da mogu koga spasiti, — ironično i ujedljivo doda Jelenčić. Dakako, onda mogu barem zahvalnosti iskati. Nu žali Bože pogledali smo.

Narančić na ove rieči probliedi, a licem mu zatrepta bolno trzanje, te u krupnim liepim očima kanda se zalila suza. Tad se izpravi ravno i visoko, nadvlada svoj nemir potresav ponjekar tielom, te mirno ali ponosito odvrati: Vi se varate! Kazao sam svoje ime, jer ne htjedoh da se dogodi sablazan, da vas stražar tjera usred biela dana po gradu.

— Kakva sablazan? No dakako, ti si gospodskih navada, — u tvojim očima bila bi svakako takova pratnja nješto užasna. Pred ljudima, koji se riešiš predsuma, koji su za domovinu pripravnici i na vješala tanka, — pred njima ne bi to sablazan bila, a ne bi ni sramota pala na nos, nego na silnike naše i našega naroda! — izdreči se Puškarić surovo i muklo.

— Ja sam takovih navada, kakove nam zakoni naobrazbe propisuju i priznajem, da mi je fini Atinjanin bio u poviesti uvijek miliji nego surovi Spartanac, — u ostalom chacun à son goût!

— Eto i to je gospodska fraza! Pak — ha, ha, ha! — koga se vraga dičiš svojom franceštinom.

— Čuješ li, — to je ipak preko mjere! — prekine Narančić Puškarića. Ne dopuštam nikome, da samnom ovako govori. Nu opraštam ti, jer drugačiji ne možeš ni biti. U ostalom ti najbolje znadeš, da si sada nepravedan bio, jer me poznaješ. Nu — najbolje je da prestanemo. — Narančić htjede na to ostaviti društvo, ali ga Kačić zadrži.

— Ne razidjete se ovako, — prihvati on. Ja poznajem prijatelja Živka i znam, da je najbolje mislio, kad se je za nas zauzeo. Nu i mene ne bi bilo nesretnim učinilo, da nas je stražar tjerao; za svetu hrvatsku stvar i više ću podnieti. Nego, stante, mi smo ipak pogriješili, mi smo morali naša imena kazati. Ta moram uvijek biti ko čestit muž pripravan, da za svoje čine i odgovaram. Mene je sada stid!

— Ohoho! Još vam se, kako vidim, djetinjarije po glavi metu. Nismo mi tajili, — dà, dà — čemu — zar od straha? Il što želimo izbjeći odgovornosti? Bog — ne, ne, — luda fraza, dakle podnipošto nije tako. No mi se ne htjedosmo pokoriti robu zakona, koji za nas ne može imati valjanosti, — zaintači Jelenčić.

— Tako je! potvrde Žunić i Puškarić.

Ovako se prepirući dodjoše do ugla realke. S Griča silazila mlada ženska, upirući se o debeo štap. Mladi ljudi ne bi je bili ni spazili, da se baš nekoliko ko-

račaja pred njima ne posklizne, pade i bolno zakrikne. Puškarić, Žunić i Jelenčić tek ogledaše se i podjoše dalje; Narančić pako skoči onamo, prigne se k njoj i nježno ju dignu.

(Nastavit će se.)

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

Bilo ljetne večeri, morem se hvatao prvi mrak. Peršić i signor Matteo šetali obalom. Oba mučali, Matteo mislio, mislio i Antonio. Na jednom se Peršić ustavi:

— U Vratima* brod — je l'?

Matteo pogleda otokom i opazi velik jedrenjak na morskoj tišini.

— Jest, potvrdi fiškal.

— Hvala Bogu! Hodte, neka sprema večeru.

— Za koga? začudi se Matteo.

— Firenze dolazi — trgovat ćemo. Trščani s Bogom — slati ćemo lies izravno u Italiju, Grčku i Francezku. Čemu, molim vas, da Trščani skorup obiraju? Kupio sam tri broda — s najvećim dolazi Firenze, šta će mu škole? Tamo se djeca muče, pa ih guši krv. . .

Fiškal se zagleda u Peršića; lice mu je bilo mirno, bliedo, al oči se kriesile čudnim, divljim plamenom i bacale oko sebe plahe, nesenoljive poglede.

— Hodte, hodte, žurio Peršić.

Fiškal premišljaše, bijaše i on probliedio.

— Nu hodte, zakasnit ćemo. . .

Matteo podje uz Peršića i oba zadjoše u Antonijevu kuću.

Bojazljivo je stupao fiškal za Antonijem po stubah, dok udjoše u prostranu sobu. Bijaše tamno, a Peršić nažge uljenu svjetiljku, izradjenu umjetno od žute mjedi. Slabavno svjetlo padne po sobi izpremiešanoga nakita. Bili tu oko orahova stola, nakićena umjetnom rezbarskom rukom, a pokrivena trošnim, načipkanim bielim prostiračem, stolci prikriti tamnim, izgledanim baršunom, zidovi bijahu slikani vještom rukom, al bez ukusnog porredka. Bio tu nagi Amor sa svojom strjelicom, tu se gajale srne kraj zelena luga, kupale polunage djevojke, gledajući, si stidno ubava uda, plovio tu kroz bies valova jadrenjak brod, bio tu pastir kod izlaza sunca i sredovječni plemić grleći pod punim mjesecom šušnjavo odjevenu plemkinju. Al slike bijahu jasne i žive, zabavne. Kraj velikoga ormara bio krevet visok, širok, izrezuckan umjetnim nožem. Na krevetu nješto disalo.

— Pst! digne Antonio prst, pa otvori lagano ormar.

Fiškal se nadnese nad krevet; spavala tu Annetta tvrdim snom.

Antonio izvuče iz ormara bocu, pa podje na prstima k fiškalu:

— Gutnite, to je Annettino; kad se probudi, mora uzeti porciju.

Fiškal gutne.

— I ja ću, reče Peršić; sladko se po tom spava, pa nagne bocu i povuče nekoliko gutaja. Al njoj ni rieči, šaptaše tiho sjednuvši u široki fotelj: Tri broda, jeste li čuli! Samo da Firenze dodje; ja sam već star, a i glava me često boli. . . ništ, ništ, samo kad se sladko spava. . . još malo, to je dobro! . . Addio, signor Matteo. . . Felice note. . . doda Antonio i sklopi oči kao da je usnuo.

Fiškal stajaše koji časak gledajući čovjeka, kojemu je na licu podpuni mir lebdio; samo na čase drhtnuo bi Antonio, lice bi mu se steglo, uzdahnuo bi, pa opet mirno u naslonjaču počivao.

Fiškal izadje lagano iz sobe i navrati se u kuhinju, gdje je stara služavka posudje prala.

— Bare, pripazite na gospodina, bi reć da mu nije dobro, — reče Matteo služkinji.

— Šta opet ovako? mahnu Bare rukom pred čelom. To je svaku večer. Znaite, kriva je ona boca u gospinom ormaru. . . Ha, ha! Ne pijemo samo mi sirote; i gospoda piju, pa kako još! ne budi Bogu ogovorno. Ne budi vas briga, signor Matteo. Koju uru će prospavati onako, onda će ustati i potegnuti iz bočice, pa mirno leći u krevet. To vam je svaku večer, samo Annetta mirnije spava, jer se ona već po danu u maglu zavije.

— Bila bi doba, mislio fiškal silazeći niz stube.

Sutradan sjedio fiškal u svojoj sobi, pred njim stajao s kapom u ruci ridjasti Niko.

— Vidiš li, Niko? reče fiškal.

— Bome banka! izceri se ridjan.

— Broji petdeset malih.

— E, znam.

— A bi li ju ti?

— Tko ne bi, milostivi gospodine? česao se Niko po ridjoj glavi.

— Tvoja će biti — al jedan posao tvoja skrb.

*) Tjesnac medju otoci Krkom i Prvićem.

— Sto posala za vas, milostivi gospodine, samo zapoviedajte!

— Poznaš li diete pokojnoga Šimice?

— Maloga Marka, što ga je k sebi pećarica Ane uzela?

— Da. Slušaj. Lacko je bio čovjek, pa si s njim onako lako. Vidiš, trebalo bi, da i onoga maloga nestane kao Lacka.

— Hm...

— Zašto: hm?

— Mali ne će nikamo, a Lacko mi je sam u ruke došao.

— Ne mislim ja, da diete ubiješ. Čemu? Pitaj pamet, pa uredi, da se za diete barem dvie godine ne zna. Kudgodj u granicu s njim, samo neka muče, a obećaj sto forinta, tko ga na dvie godine primi.

— Hm...

— Moraš, ridjane, il će Niko — jesi li vidio, ridjane, pokojnoga Šimicu, kad je šibe proletio?

— Ružno je bilo, milostivi gospodine, ružno;

Bog im prosti grieh, al su mu gadno ledja mesarili.

— Niko: Il diete — il mrtve šibe!

— Diete, milostivi gospodine — mali je moja briga. Al ne mora biti ni danas ni sutra?

— Što prije, to bolje; al pametno, Niko!

— Nisam badava na carskom brodu osam godina sviet mlatio. Puno je toga Niko skrojio, a svaki put prav, kako me živa vidite. A banka, milostivi gospodine?

— Kad nestane djeteta — tvoja.

— Hm... Velite, sakriti ga — a to je još teže. Al skrbit ću. Ako se za diete prije dvie godine sazna,

a vi mene pod šibe. Zna, da vam pravo rečem, ne da se ni meni svu dušu u ljudskoj krvi utopiti. Vidićemo, a dok bude, s Bogom!

Mjesec dana iza toga nestade djeteta, a Niko dodje fiskalu po banku.

— Govori najprije, reče fiškal.

— Bilo je, gospodine, lako. Sjetila mi se luda pamet, kako prosjaci po svietu djecu vode, jer djetetu ljudi radje davaju. Kad nije svoga, posude tudje, a kad se

ne da posuditi, odnese, veli, diete kao mačku. Bit će tomu dvie godine, što mi kazivao neki Vukušić iz Podgorja, da malo skupi, jer nema mužkoga djeteta.

Imam reče, kćer, ali s njom ne ću u sviet. Kad odraste, teško ti je, veli, gledati, svoju krv, kako se svakomu vragu prodaje, a u svietu je ne bi sačuvala ni milost Božja.

— Pa si rečem: Vidiš, Niko, ne bi ni tvoje srce podnielo, da si ruke o diete okrvaviš; maloga Vukušiću, da obija sviet, bit će mu bolje, nego mu je pokojnomu ocu bilo Tko će u Podgorju za diete pitati? Blizu je, istina, al recite, koji bi vrag od ovud med gole

prosjake išao? Sastanem Vukušića, pa s njim u moju pivnicu: Čuj! U Senju se pred dvie godine rodilo gospodsko diete, zna se mati, a otca nema; djevojka falila i gotova stvar. Sad bi se udala, al diete mora iz kuće. Bi li ga ti uzeo, da ti se za dvie godine nametne petdeset banaka?

— Bi! reče on. — Pa dobro. Nego znaš, ne da se lako seliti iz gospodске kuće u prosjačku kolibu. Čekaj me za osam dana u briegu, kad mrkne, eto mene. — Ja stao paziti na maloga, pa mu daruj kadkad jabuku —

Božidar Raić.

a mali poskači za mnom. — One večeri Ane njegdje u susjedstvu, a vani mrak... Ja jabuku: Na, dušo... Mali za mnom sve korak, pa dva, dok smo došli iz grada... Srete me stari Frane, a u meni uzkipila žuč: sve pokvareno! — Odkud vodiš sina? pita Frane. — Viš, viš, kako sam lud. Tko bi u mraku diete od djeteta razpoznao, jedva mati! — E, klatari se, vodim ga kući, umirim Franu, pa s malim dalje. Zadjosmo i na cestu, a mali počne stenjati da će k majci. — Muč, dušo, na ti jabuku, a majka nas onamo čeka. — Sve diete za mnom do briega, a ja onda u naramak, pa s njim uz brdo. — Vukušić čeka. Na ti ga rekoh, al slušaj: Za diete se dvie godine ne smije čuti! — E, pa ja ću s njim u planinu k babi, a znaš da će baba mučati, kad vidi banku. — Po banku k meni za koji dan, a diete nosi.

Eto, tako vam je bilo, a duša meni i vami čista. A sad, milostivi gospodine, pruži ridjan ruku, meni, a i Vukušić može svaki dan banuti.

Fiškal plati, a Niko ode tražeći uzalud po ridjoj si glavi, što li je niemčevo diete bilo na putu fiškalu.

Antonio zaboravi na diete, sva mu se pamet upilila u jedno: Od dana do dana čekao šecuci po senjskoj luci svoje brodove — i Firenca. Kad bi se u tiesnu zabelio jedrenjak, lice bi mu se razigralo, a staklene oči planule poput svieća:

— Vidiš, moj brod! pokazivao bi prolaznikom prstom

na jedrenjak. I svaki dan brodovi dolazili i odlazili, a Antonio svaki dan čekao, da stigne njegov brod i sin mu Firenze. — Ljudi se oko njega smijali i sažalivali ga, al Peršić ne bi ni jedno ni drugo opazio. Prijatelji ga odbjegli, znanci zaboravili, samo je Matteo ostao šenulomu čovjeku vjeran drug.

— Vidte, prijatelju, djeteta je nestalo, pa ni vaš testamenat nema smisla, reče jednom fiškal Peršiću.

— Jest, jest, potvrdi Antonio.

— Uništite ga.

— Dakako, uništiti ćemo ga.

— Pa načiniti drugi.

— Da, da, tvrdio Antonio.

— Pet tisuća Firencu...

— Da, klimaše Antonio glavom.

— Pa napišimo. Annetta ne treba znati; ona misli da vi nemate novaca.

— Jest, tvrdio Antonio sve.

— Signora Annetta, reče fiškal Peršićevoj ženi, Antonio ima nešto gotovine; vi vidite, da ga je pamet sasvim ostavila, a slab je, bojim se, da ne će dugo; načiniti ćemo pismo, da vam se to osigura. Je l' pravo?

— Hvala, hvala, signor Matteo; i sama sam vas htjela moliti, da glede toga što god učinimo.

— Možemo sutra po objedu?

— Da, dodjite.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Prvi mah omili mladi čovjek Glafiri Lvovni; a bilo je to s mnogo razloga: prvom, Dmitrij Jakovljević sa svojim krasnim modrim očima bijaše „interesan“; drugom, Glafira je Lvovna izim muža, slugu, kočijaša i staroga doktora rijetko vidjela muškaraca, osobito mladih, interesnih, — a ona se rado podavaše po staroj uspomeni platonskim sanjarijama, kako ćemo kasnije vidjeti; trećom, gledaju žene u nekim godinama mladića s nekim neizkazanim žarkim čuvstvom, s kojim obično poziru mladići na djevojke. Čini se, kao da je to čuvstvo srodno sa sućuti, donekle s materinskim čuvstvom, kao da žele osobitom brigom zakriliti mlade ljude bez pomoći, bojazljive i neiskusne, pomilovati ih, gojiti, usrećivati. Većinom misle ovako one same: mi ne mislimo tako, a ne smatramo potrebnim, da kažemo, što mi mislimo... Glafira Lvovna ponudi sama učitelja kupicom čaja; on srkne krepko, te si opече jezik i grlo, ali ne pisnu — tvrd kao Mucij Scevola. Ova ga je prilika ohrabrila: odvela ga je od predjašnje misli i donekle upokojila. Po malo poče i gore pogledati. Na divanu sjedjaše Glafira Lvovna, pred njom bijaše sto, a na stolu stršio ogroman

samovar poput spomenika u indijskom slogu. Protiv nje — bilo da uživa mili vis-à-vis, bilo da je za samovarom ne vidi, vaganio se na djedovskoj stolici Aleksej Abramović. Za njegovim stolcem stajalo je djevojčice veoma tupa lica, moglo joj biti deset godina; gledala iza otea na učitelja, pa je od nje strepio hrabri kandidat! Miša je bio takodje za stolom; pred njim zdjela kisela mlijeka i ovelik komad kruha. Izpod stolnjaka, koji je dosta živo prikazivao grad Jaroslavl i u svim se uglovima okančao medvjedom, pomaljaše se glava psa prepeličara; rese pokrivača podavahu joj egipatski značaj: ona je nepomično upirala svoje mašću zalivene oči u kandidata. Na prozoru opazi Dmitrij Jakovljević u naslonjaču s nogavicom u ruci posve malenu staricu vesela, naborita lica, spuštenih obrva i tankih blijedih usnica. Dmitrij Jakovljević odmah pogodi, da je to Francuskinja — madame. Na vratima stajaše malen kozak, koji je generalu podao lulu. Kraj njega sobarica u odijelu od katuna pobožno čekaše, kad će gospoda popiti čaj. Još je jedno lice bilo u sobi, ali je Dmitrij Jakovljević nije opazio, jer je na djerdjefu sitan vezak vezla. Bilo je to siromašno djevojčice, koje

je dobri general odgojio. Razgovor se nije dugo vremena pravo razbujao, no kad bi se zapreo, brzo bi se prekinuo, neugodan i izlišan po učitelja.

Čudan je bio ovaj sastanak života bijednoga mladića sa životom bogatoga pomješćika. Činilo se, da bi ti ljudi mogli posve lako proživjeti svoj vijek, a da se nikada ne sastanu. Pa ipak se dogodi inače. Život nježna, dobra i uza to izobrazena mladića pade nekom disonancijom u bujni život Alekseja Abramovića i njegove žene, — pade u nj kao ptica u krletku. Sve se za njega izmijenilo, te se moglo naslućivati, da će se ta promjena silno dojmiti mladoga čovjeka, koji je bio posve nepraktičan i neiskusian u svijetu.

No kakvi su ljudi — taj general i njegova žena, kojima je brak tolikom srećom i blagoslovom cvao, i taj mladić, koji bi pozvan, nek Mišu toliko pripravi, da uz-mogne poći u vojnu školu?

Ja ne umijem pisati pripovijedaka: možda mi se radi toga ne čini posve suvišnim prije pripovijetke nani-zati nekoliko biografskih vijesti, crpene su iz pouzdanih vrela. Na početku dakako biografija generala i žene njegove.

Biografija njihovih prevoshoditeljstva.

Aleksej Abramović Negrov, umirovljeni generalmajor i konjanik, — pretiła, stasita ljudina, — koji nije nigda bolovao, otkad su mu zubi ponarasli, — može se sma-trati najboljim i najpotpunijim dokazom protiv zna-me-nite Hufelandove knjige „O produživanju života ljud-skoga“ (Makrobiotike). On je živio baš protivnim na-činom, upravo u protuslovju sa svakom stranicom Hufe-landove knjige, — pa ipak je uvijek bio zdrav i rumen. Držao se samo jednoga pravila higijenskoga: nigda ne valja probave kvariti duševnim naporom! Možda je imao pravo, da se ne drži svega drugoga. Strog, žučljiv, žestok na riječi i često žestok na djelu ipak nije bio po naravi zao; ko ne bi gledao strogih crta lica nje-gova, koje su i kroz svu punoću mesa probijale, nego samo crne obrve i blistave oči, mogao bi pomisliti, da je život u njega zadavio više nego jednu sposobnost. Njegovim se uzgojem bavila što narav sama, što Fran-cuzkinja, koja je živjela u njegove sestre. Kad mu je bilo četrdeset godina, upisaše ga u konjanički polk. Kako je od nježne majke dobivao mnogo novaca, proživio je mlade dane veoma veselo. Iza vojne godine 1812. bi Negrov imenovan pukovnikom. No pukovničke epaulete zapaše na ledja, kojima je uniforma bila već teška. Vo-jena mu služba počela dodijavati; pošto je nekoliko vre mena izdržao, oćuti se zbog rdjava zdravlja nesposobnim za službu, predade ostavku i zadobi — čin generalma-

jora, dugačke zaliske, o koje bi se za objeda iz svake zdjele štogod zaustavilo, i napokon uniformu za svečane zgode.

Kao umirovljeni general nastani se u Moskvi, koja se iza požara već na novo poizgradila, te započe bes-krajan niz dana i noći jednolična, pusta, dosadna života. Posla nije bilo, kojim bi se mogao ili htio zanimati. Išao bi iz jedne kuće u drugu, igrao bi karte, jeo u klubu, pokazivao se u glumištu na prvim stolicama, polazio plesove, nabavio si osam vilovitih konja, gojio ih, podučao dan i noć kočijaša riječju i rukom, sam upućivao pred-jahača u tajne jahačke umjetnosti . . .

Tako minu podrugla godina. Napokon je naučio kočijaš sjediti na kozliću i držati vojke, a predjahač sjediti na konju i upravljati njime, te tako svlada Negrova opet dosada. S toga odluči poći na imanje i ondje go-spodariti; uvjerio se, da je ta seoba potrebita, jer će inače posve zahiriti. Teorija gospodarstva njegova bijaše veoma jednostavna: dan po dan bi nastojnika i starostu grdio, lovio zece i hodio s oružjem. Kako nije nikada obikao urednu poslu, nije mogao razabrati, čega bi se trebalo latiti, nego je dangubio sitnicama i tim je bio zadovoljan. A nastojniku opet i starosti bio gospodar u volju; za seljake ne znam, oni su mućali. Za dva mje-seca pomoli se na prozorima gospodskoga dvora prekrasno žensko lice iz prvine zaplakanih, a poslije naprosto divnih modrih očiju. U isto doba napomenu starosta, koji se slabo brinuo seoskim prilikama, gospodinu generalu, da se koliba Jemelke Barbaša rasklimala i da bi Aleksej Abramović ipak morao pokazivati očinsku milost i Jemelki namaknuti drvâ za gradju. Šumom se Aleksej Abramo-vić osobito brinuo; ni za svoj lijes ne bi dao da se u njoj nasiječe drvâ . . . Ali ovaj put se desio široke volje, te dopusti Barbašu, da si ponese drva za kolibu; a starosti pripomenu: „Ali se čuvaj, crvena bestijo, za svako izlišno drvo — deknuću te u rebra“. Starosta poteče na zadnje krilo i dokaže Avdotji Jemeljanovni, što je postigao, nazivajući je „matuškom i zaštitnicom“. Jadnica porumenje do ušiju; no kako je bila priprosta srca, radovala se, što će joj otac dobiti novu kolibu. U našim vrelima nahodimo malo vijesti, kako su ove modre oči održale junački mejdan i prispjele u gospodski dvor. Biće po svoj prilici za to, jer je take pobjede lako steći.

Bilo kako mu god drago, i seoski život dodija Negrovu; on se osvjedočio, da je sve nedostatke go-spodarstva popravio i što je još bolje, navratio čitavo gospodarstvo na pravu stazu, te će i bez njega sigurno napredovati. Pa kad je tako, stade se opremati, kako će opet u Moskvu.

(Dalje slijedi.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

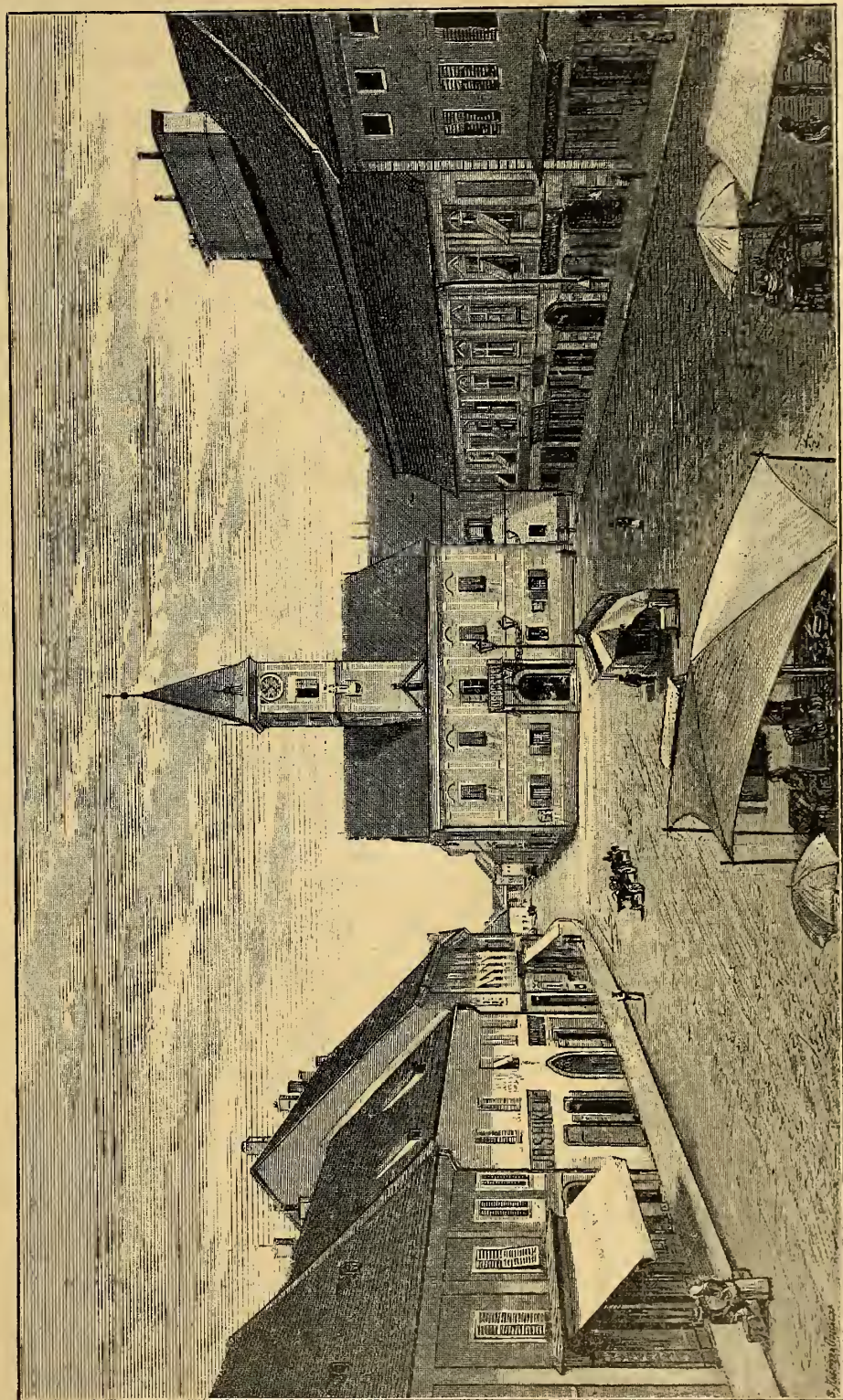
Pošto sam opisao u kratko vanjštinu hrama, uvodim čitatelja u nutarnost njegovu.

Unutarnost hrama, t. j. obseg unutar vanjskih zidova dieli se u dvie nejednake česti: u corridore ili hodnike i u nutrinu, odredjenu za bogoslužje. Hodnici se na ime po običaju starodavnih kršćanskih crkava steru širinom od dva aršina okolo na okolo tako, da se iz hodnika tek ulazi u nutrinu crkve. Ovi su hodnici k tomu upotrebljeni, da namjenu toga hrama drže živu u potomstvu. Uzidano je na ime na donjem dielu njihovih stiena 177 mramornih ploča, na kojih su ubilježeni redom kronologičkim ratni događaji francezko-ruski. Tuj se zlatnimi slovi čita proglas cara Aleksandra I. od 6./18. julija 1812. god. na ruski narod, obaviešćujući ga, da je neprijatelj „vošel (ušao) s velikimi silami v predjely Rossii“. Tuj se čita drugi proglas carev od 3./15. novembra r. g., kojim se ruskomu narodu zahvaljuje za njegovu požrtvovnost. dočim je u tinji čas poklonio dobrovoljnimi prinosi 280 milijuna rub. u ratne svrhe. Tuj se čita proglas carev od 18. maja 1814. o zaključenju mira s Francezkom. Tuj su zabilježene sve bitke, junačtva ruska itd. U kratko: na stienah hodnika toga hrama može svaki, koji umije čitati, proučiti poviest ruskoga rata proti Napoleonu I.

Ulazimo sada u nutrinu. Ako vanjština porazuje jednostavnošću ali i liepotom oblika: to nutrina začara sjajem. Sam prostor iznenadjuje; što će se lasno razumjeti, ako se kaže, da prostor, odredjen za vjernike, izključiv dakle četvrtinu nutrine, zapremljenu presbiterijem itd., daje dovoljno mjesta 7.500 ljudem. A kada se obazreš po tom prostoru, kroz sva razmjerja njegova, ne vidiš drugo nego mozaike, mramor, slike, zlato. Sve pako ove ljepote možeš motriti tim lašnje, što je nutrina crkve, protivno onoj sv. Izaka u Petrogradu i mnogim drugim u zapadnoj Evropi, veoma razsvietljena. Sav na ime hram imade ukupno 60 dugoljastih, gore zaoblenih prozora, kojih je 16 u glavnom trulu (kopuli), 36 nad nutarnjimi galerijami, a 8 u hodnicih. Svjetlo indi prodire u sredinu kroz trulo, a postrance kroz prozore nad galerijami, koje se izpod njih diljem hrama prema slogu bizantinskom steru. Za večernu službu Božju razmješteno je po cijeloj crkvi mnogo prekrasnih visećih svjetionika, nadalje u trulu i na galerijah 1240 sviećnjaka. tako da do 2.000 svieća čarobno razsvietljuje u večer ovo sveto mjesto. Toliike rasipnosti s mramorom ne vidjeh nigdje. Pod je popločen mozaikom mramornim različite boje. Svekolike stiene obložene su pločami mramornimi takodjer različite boje. U tu svrhu upotrebljen je domaći ruski i stranjski mramor: labrador tamno-žute boje s kristali srebrnoga bljeska iz kijevske, šohonski porfir

tamno-crvene boje iz olonecke gubernije, talijanski bordiglio sivasti, sienski žutkasti, porto-santski crveno-šareni, bjelkasti, belgijski crne boje itd. Stiene se dakle prelievaju u raznolikih bojah. Stupovi su takodjer od mramora, tako, da koliko se tiče kamena u hramu, oko i ne vidi drugo osim mramora raznolike vrsti i boje.

Slikarija izradjena je od prvih ruskih umjetnika. Tuj se vide radnje Markova, Košeleva, Sorokina, Vereščagina, Bronikova, Nefa, Semiradzkoga, Karzuhina, Litovčenska, Fartusova, Bašilova, Surikova, Tvorožnikova, Gorbunova i drugih. Tim načinom prikazuje nam hram Spasitelja galeriju ruskoga slikarstva posljednjih deset-godišta. Ovdje su ruski umjetnici našli posla kroz godine i godine, a kako im on bješe carski nagrađivan, navesti ću odmah nekoliko primjera. Car Nikola I. bijaše izjavio odboru, koji je gradnju hrama rukovodio, svoju želju, da se u slikah prikažu blagodati, koje je Bog odvjetoivanjem pokrovitelja Rusije tečajem devet stoljeća izlio nad narodom i zemljom ruskom. Prema ovoj želji carskoj odbor je za slike odabrao i takove prizore i osobe uspomeni ruskoga naroda mile i razporedao je te prizore i osobe po hramu tako, da svaki odjel njegov zadobije posebno značenje. Posried hrama postavljene su slike, odnoseće se na život Spasitelja, a ponajpače na one događaje, koji potvrđuju njegovo božanstvo. Ostale slike stoje u tiesnoj svezi s događaji koji su osobito znameniti bili za duševni i građanski život Rusije. One su ponamještene u ostalih dielovih hrama. U iztočnom i južnom krilu naslikani su svetitelji iztočne crkve prije X. stoljeća, t. j. prije pokrštenja Rusije; a u zapadnom krilu ruski svetitelji, u sjevernom pako blagovjerni knezovi i vladaoći ruski. Nad svakim lukom, izuzam dva, naslikana je Bogorodica u različitim pojavah njezinih, a uz nju bogougodnici, putem kojih je ona ruskomu narodu očitovala svoje pokroviteljstvo. I tako se i u slikariji sustavno provela misao, da taj Božji hram propovieda slavu Božju i pobožnost ruskoga naroda, da bude pravim kršćansko-narodnim spomenikom. A u kojem su slogu izvedene ove slike? Odmah u početku bijaše zaključeno, da kano što je gradnja bizantinskoga sloga, da budu prema ovomu i slike udesene; zahtievalo se pače, da se umjetnici drže strožijega slikarsko-bizantinskoga sloga, dobre dakako dobe. Ali ovaj je zaključak samo djelomice izveden. Manja čest slika jest u bizantinskom slogu. Veći dio ruskih umjetnika, i to dobra glasa, kojim je djelo povjereno bilo, ili nisu bili odani, ili dosta vješti bizantinskomu slikarstvu; prem je odbor sa svoje strane sve učinio, da im posao olakoti, dočim im je nabavio bio stare slike bizantinske iz različitih crkava ruskih. Odgojeni u školah zapadnoga slikarstva

Trg Franje Josipa u Varaždinu.

i zanošeći se za njegovimi uzori, voljeli su na stienah i na platnu u hramu Spasitelja prikazati umotvorine naprednijega zapadnoga slikarstva. Tim načinom slikarija je umjetnija i sjajnija; ali uza to manje skladna s arhitekturom ove prekrasne zgrade. S toga, kada sam veći dio tih slika motrio, njihovom u sebi ljepotom bio sam razdragan; ali moram reći, da bi ih volio bio vidjeti u katoličkoj bazilici XVI. vieka, pa bilo i novoj, ili u kojoj velikoj galeriji, nego li u moskovskom bizantinskom hramu Spasitelja. Ali ako se ova primjetba pusti s vida, slike su prave umotvorine prvoga reda, proizvodeće u gledaoca duboki utisak i umjetničkom kompozicijom i provedbom. Mirnoćom kolorita ne obsjenuju, nego podižu.

Budi mi dozvoljeno nekoliko slika iztaknuti. Na dnu trula naslikan je po staroj predaji Gospod Svedržitelj, blagoslov dieleći obima rukama, a u krilu mu *λογος* u prilici mladića, na prsima duh sveti u prilici goluba. Okolo Gospoda Sabaoth likovi angjela, gledećih u njega. Nebo je prikazano u sivo-plavkastoj boji, a posuto zlatnim zvjezdami. Ovdje se je slikanje započelo, koje je profesor slikarstva Markov od god. 1861.—1866. izveo; dobivši za slikanje u trulu 100.000 rub. t. j. do 130.000 fr. To nije dosta. I sav pojas glavnoga trula je slikami providjen. Ove slike, brojem 30, prikazuju nebesku crkvu; a među članovi njezinimi vidi se i sv. Vladimir i sv. Aleksandro Nevskij. Ovaj dio izveo je akademik Košelev uz nagradu od 100.732 rub. i 36 kop. Tim stoji sama slikarija glavnoga trula 200.732 rub. Ovaj umjetnik izveo je takodjer slike u svodovih malih, pobočnih, trula za nagradu od 43.000 rub., a predmet slikarije crpljen je iz apokalipsa. Slike u udubcih, udjelanih u nižoj česti stupova, jesu tvorba kista Vereščaginova. Ima ih četiri: u sjev.-izt. udubku poklon pastira, u jug.-izt. poklon mudraca, u sjevero-zapadnom blagoslovljenje bl. Sergijem velikoga kneza Dimitrija Donskoga, polazećega proti Tatarom, u jugo-zapadnom pomazanje Davida prorokom Samuelom. Vereščagin je i našim čitateljem dovoljno poznat; on spada među najplodnije i najženialnije slikare naše dobe, te prem se manje bavi crkvenim slikarstvom pokazao je i ovdje svoj veliki duh; ali šteta što je u najnovije vrijeme zabludio u kompoziciji kod slikanja uskrsnuća gospodnjega. One četiri omanje slike nagrađene su mu sa 24.000 rub. Onaj vrhovni prostor četiriju glavnih stupova, nosećih trulo, koji se stere nad i uz lukove, jest takodjer ukrašen slikami kista akademika Sorokina uz nagradu od 111.600 rub. Ima ih četiri, a prikazuju preobraženje, uzkrsnuće i uzašašće Gospodnje pak došašće sv. Duha. Ovaj je umjetnik takodjer kliruse naslikao. Pošto su glavni ikonostas i oltar u iztočnih crkvah one česti njihove, u kojih se sve velikoljepje i bogatstvo iztiče, može si čitatelj uobraziti, koji će sjajne biti u hramu Spasitelja! Ikonostas predstavlja osmokutnu časovnju (kapelu), izgradjenu iz bijeloga mramora s nakiti i inkrustacijami

od mramora različitih boja. Podijeljena je u četiri sprata. U toj časovnji nalazi se prijestol. Svod je nad trećim a mjedni pozlaćeni krov nad četvrtim spratom. Mramorno djelo izveo je Skvorcov za 89.000, a mjedno Korotkov za 63.554 rub. Po svih dakle spratovih ovga ikonostasa odnosno časovnje, porazmještene su prekrasne slike. Na t. zv. carskih vratih imade ih šest, na bokovih njihovih t. j. na mjednih stupovih četiri — sve od akademika Gorbunova i Nefa, koji je i slike na donjem spratu, desno od carskih vrata, i na sjevernih i južnih dverih izveo. Ikone na drugom spratu ikonostasa učinio je Nef s prof. Sorokinom i Vasiljevom, imade ih 20. U III spratu 18, u IV. pako 16 ikona, koje su naslikali rečeni Nef i akademik Šil'cov. Nad sjevernim i južnim dvermi imade opet omanjih slika. Slikarija sama ikonostasa stajala je preko 50.000 rub. Još je bogatija slikarija glavnoga oltara. Ovdje je slikao Vereščagin „porod Isusa“ i 6 slika odnosećih se na muku njegovu, ukupno za 46.500 rub. Semiradskij „posljednju večeru“ za 17.000 rub., za tim Žuraljev, Karzuhin, Litovčenko druge prizore iz života Hristova za preko 35.000 rub., tako da sama slikarija velikoga oltara stoji do 100.000 rub. Predjel u južnom krilu hrama posvećen sv. Nikoli čudotvorcu i pridjel u sjevernom krilu posvećen sv. Aleksandru Nevskomu imadu takodjer svoje ikonostase i oltare bogato naslikane. U ovom drugom pridjelu izradio je Semiradski četiri slike iz života toga ruskoga svetitelja, od kojih jedna prikazuje Aleksandra kod Tatara u ordiji, druga kako prima poslanike pape Inocentija IV., treća istoga v. kneza u gorodeckom teodorovskom monastiru, četvrta njegov pokop u Vladimiru. Na prvom od ovih pridjela jesu uz ostale na stienah velike slike, prikazujuće prvih osam sveobćih crkvenih sabora, iz kista Surikova i Tvorožnikova. Znamenite su slike u zapadnom krilu hrama ne samo s umjetničkoga nego i s historičkoga gledišta. Ovdje su sve znamenitije ruske ličnosti, počam od sv. Olge, koje su si stekle zasluga za vjeru i kršćansku prosvjetu u Rusiji. Slikane su Košelevom, Semiradskim, Šedovom, Bodarevskim, Prjanišnikovim, Makovskim, Plěšanovim, Tjurinom i Bykovskim. Među ovimi svetitelji nalaze se takodjer slovjenski prvočitelji sv. Kiril i Metodije. Ne samo sva nutarnja crkva nego i spomenuti koridor ukrašen je slikami na stienah, koje su izradili Bašilov i Fartusov.

Ne će mi se zamjeriti, što sam obširnije progovorio o slikariji u hramu Spasitelja: pak je ipak ovaj opis samo sjena naprama istini. Ja sam nekoliko puta zašao u taj veličajni hram u vrijeme službe i u vrijeme prazno; pomnivo prolazio od jedne umotvorine k drugoj, motrio slike, mozaike, reliefe itd., ali tuj je tolika množina ljepotâ uma ljudskoga, da bi trebalo u njem provesti dane i dane. A šta tek kada bi se htjelo još i ornamentiku proučiti? Ona je većinom po nacrtih arhitekta Dala u ruskom slogu izvedena, i to Skvorcovim uz nagradu od

125.000 rub. Prema dekoraciji izradjeni su i lustri-svjetionici, od kojih samo velikih visi brojem 34 od pozlaćene mjedi, izradjeni u tvornicah Šopena, Korotkova i Hlebnikova, a stoje do 170.000 rub. Svjetiljka pred oltari i ikonostasi imade skoro bez broja.

Ovomu sjaju umjetničkomu odgovara takodjer dragocjeno odielo, posude i ine stvari kod službe Božje, zatim pjevanje itd. Za osoblje, koje je kod hrama stalno namješteno, kano što za svećenstvo, za pjevučike, za razsvjetu itd. troši se na godinu do 67.000 rub. Jedne nedjelje, kada sam unišao u hram za vrijeme službe Božje, bio je prisutan veliki knez, te se je ona u potpunom veličju obavljala. Služeće svećenstvo s protojerejem hrama upravo se u zlatu sjalo. Pjevački sbor, na kojega se troši do 15.000 rubalja na godinu, pjevao je divno. Arhitektura, slikarija, ornamentika, razsvjeta, liturgija, pjevanje — sve je čarobno djelovalo na čovjeka; sve

je dovodilo na um, koliko, što li može velik narod. Koliko mi ne tražimo po svih naših zakladah, ne zaviravamo u svačiji džep, ne kucamo na svačija vrata, da si uzmognemo troškom od nekoliko stotina tisuća for. napraviti i dograditi svoj najljepši stari gradjevni spomenik, prvostolnu crkvu zagrebačku? Da nam je ulomak kakav onoga novca, koji je na samu slikariju u hramu Spasitelja izdan! Dogradili bismo i dva zvonika.

Podpunim uvjerenjem mogu utvrditi, da i pokle se vidilo gradjevno čudo kršćanskoga svieta, sv. Petar u Rimu, hram Spasitelja u Moskvi iznenadjuje, nadvisuje svako očekivanje. On je spomenik dostojan onoga velikoga svjetskoga događaja, na koji sjeća ruski narod; umotvor, kojim se Rusija ponositi može, tim više, što je izveden ne samo novcem, nego i umom ruskim.

(Nastavit će se)

LISTAK.

K slikam.

Božidar Raić. Dne 6. lipnja izgubio je slovenski narod odlična rodoljuba, neustrašiva vodju i zlatousta govornika, hrvatski narod iskrena prijatelja, a čitavo Slovjensko oduševljena zagovornika sveslovenske zajednice i bratimstva. Bijaše to Božidar Raić, župnik pri Sv. Barbari u Halozah (u Štajerskoj) i zastupnik slovenskoga naroda na carevinskom vieću u Beču. Program Raićeve politike bio je ovaj: „ravnopravnost Slovenaca s drugim narodima, združena Slovenija, i slovjenska uzajamnost u najblažem smislu rieči“.

Kako je Božidar Raić bio i vele cijenjen književnik slovenski, dužnost je „Vienčeva“, da se njega sjeti. Božidar Raić rodio se je pri Sv. Tomažu na slovenskom Štajeru dne 9. veljače 1827. Gimnaziju izučio u Varaždinu, a filozofiju u Zagrebu, gdje se je uz marljivo nastojanje oko nauka živo zanimao i za tadanji pokret ilirski. Tu zavoli takodjer hrvatski jezik, tu se zanesao za svoj ideal: za zajednicu Hrvata i Slovenaca. Bogosloviju izučio je u Gradcu, za burnih vremena, kad su i Slovenci počeli tražiti svoje pravice. G. 1850. bi zaređen za svećenika i namješten u Ljutomjeru; odavle podje godinu dana kasnije za duhovnoga pomoćnika u Slivnicu kod Maribora. Tu upozna znamenitoga jezikoslovca Oroslava Cafa, kojemu bješe učenikom u slovjensštini, a kasnije vjeran prijatelj sve do smrti. G. 1853. postade Raić učiteljem na gimnaziji Mariborskoj, i ostade na njoj do g. 1860. Čitava četa odličnih muževa slovjenskih sjeća se i danas ugodno svoga nekadanjega ljubeznoga, za znanost oduševljenoga učitelja. Ostavivši Raić zajedno s vrlim D. Trstenjakom gimnaziju, ode g. 1860. kapelanovati k svetoj Barbari u Halozah. Tu postade g. 1870. i župnikom, te je tako sve do smrti svoje — kroz 26 godina — ostao vjeran pastir stada svojega.

Božidar Raić bavio se je svim i svačim, samo da bi ubogome kmetu slovenskomu mogao koristiti. Najbolje iztako se je kano pučki govornik, te mu u tom nije iz bliza ni iz daleka bilo premca. Da su danas Slovenci južnoga Štajera svjestni svoga porietla i da se neustrašivo bore za svoje pravo, možda je najveća zasluga Raićeve, koji ih je na taborih neprestano i ne-

umorno budio i hrabrio. Ta i u Hrvatskoj bit će nas dosta, koji će se sjećati oduševljenoga i zlatoustoga govornika, koji je za svečanosti u spomen Vrazu kroz puna dva sata poučavao, razplamćivao one tisuće slovenskoga puka — — —

Raić bavio se je rado i strogom naukom i literaturom, a osobito je zavolio slovjenske jezike i poviest slovjensku. U to je ime upravo strastveno proučavao najznamenitija djela o slavistici, po imenu Kopitarova, Miklošičeva i Schleicherova. I pisao je mnogo, te su brojni spisi njegovi razasuti ne samo po časopisih slovenskih, nego i njemačkih. Najmilije bijaše mu pisati za Maticu Slovensku.

Književnost.

Hrvatska i Srpska. Izašla je LXXX. knjiga „Rada“ jugoslavenske akademije uz ovaj posebni naslov: U proslavu petdesetgodišnjice prieporoda hrvatske knjige godine 1885. Ova je knjiga na neki način spomenica, gdje no akademici razlažu poviest i razvitak raznih znanosti u Hrvata za posljednjih petdeset godina. Prema tomu je ovaj „Rad“ zase cjelina, te bi ga poput svečanoga spisa „Slava preporediteljem“ moralo biti u svakoj hrvatskoj kući, koja mari za svoje. Sadržaje pako ove članke i štiva: Uvodni govor, što ga je govorio predsjednik dr. Fr. Rački 16. studenoga 1885.: — Obrana i razvitak hrvatske narodne ideje od g. 1790. do 1835., od Tade Smičiklasa; — O dru. Dimitriji Demetru kao dramatiku ilirske dobe, od dra. Franje Markovića; — Naš napredak u prirodnih znanostih za minulih 50 godina, od dra. Bogoslava Šuleka; — Napredak mineralogije i geologije u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji od g. 1835—1885, od dra. Gjura Pilara; — O napredku arheološkičke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji, od S. Ljubića; — Pogled na istoriju naše gramatike i leksikografije od 1835 godine, od Pere Budmana; — Zoologija i Hrvati, od prof. S. Brusine; — Nacrt hrvatske historiografije od g. 1835—1885, od dr. Franje Račkoga.

Kako se vidi, sadržaj ove spomenice veoma je obilan i raznolik, te će zanimati svakoga Hrvata, ma i ne bio strukovnjak

u kojoj znanosti, jer se u tima člancima prikazuje, što je hrvatski um za ovih petdeset godina znanosti privredio.

Stigla nam je knjižica: „Ž u m b e r a č k e e l e g i j e“, spjevao J o v a n H r a n i l o v i ć, pretiskano iz „Vienca“ te popraćeno komentarom Križevac, tisak i naklada Gustava Neuberga. Ciena 30 novč. Bogoduhi i ljubki pjesnik Hranilović uresio je lanski „Vienac“ ovimi svojimi prekrasnim elegijama, pa pošto su mnogi poželjeli, da ih imaju u posebnoj knjižici uz tumač, izdao ih je pjesnik po drugi put. Preporučamo tu malu knjižicu što toplije svakome, koji voli pravu, vrelu i živu poeziju.

Svaštice.

Aleksandar Nikolajević Ostrovskij, glasoviti ruski dramaturg, umro je dne 2. (14.) t. m. na svom imanju u Kostromskoj guberniji, selu Ščelkovu nedaleko od Kinemše, u 64. godini. Ostrovskij napisao je tečajem 40 godina oko 50 izvornih drama, kojih je predmetom ruski narodni život. Sve njegove drame postale su popularne u Rusiji, te su prikazivane u svih ruskih pozorištih, a mnoge su prevedene u ostale evropske jezike. Nadamo se, da će njetko napisati za „Vienac“ obširniji životopis pokojnika. (Lik njegov bio je u prošlom tečaju „Vienca“ na str. 233.)

Leopold Ranke, najveći historik našega doba, umro je u Berlinu 12. maja u devedesetprvoj godini života svoga. Ranke se rodio 21. decembra 1795 u varošici Wiehi u Thüringenu. Mislio je u početku, da se dade na učiteljsku struku, pa je 1818 bio gimnazijskim profesorom u Frankfurtu na Odri, no odma poslije prvih njegovih historijskih radnja „Historija romanskih i germanskih naroda od 1494 — 1535“ i „Kritika novijih historika“ pozvaše ga za profesora poviesti na sveučilište u Berlin. Godine 1827 pošlje ga pruska vlada na četiri godine, da pogleda i pruči arhive u Beču, Mlecima, Firenci i Rimu. Plodovi tih studija bila su mnoga historijska djela, među njima i djelo o srpskoj revoluciji, kojega je jedan dio preveo Stojan Novaković. Kao glavna njegova djela spominjemo ova: „Rimske pape, njihova crkva i država u 16. i 17. veku“, „Njemačka poviest za reformacije“, „Devet knjiga poviesti pruske“ i velika djela o Francuzkoj i Englezkoj u 16. i 17. veku. Sve do god. 1872. radio je kao akademijki učitelj, te su gotovo svi znatniji historici njemački novijega doba učenici njegovi i izpoviedaju načela njegova. Lani je pokojnik proslavio šestdesetgodišnjicu književnoga

rada, a devédesetgodišnjicu života svoga. Prije pet godina iznenadio se sav svijet, kad je starac od 85 godina počeo izdavati obću historiju, te je od onda svake godine tačno po redu izlazio po svezak. Sviet se tako počeo sve više nadati, da će Ranke tu veliku ediciju rada svoga za čitava života dovršiti, ali evo smrt dokazala na veliku žalost svega izobraženoga svieta, da se pravio račun bez krčmara. Ranke je jamačno najbolji historik njemački. Odlikovao se neobičnom marljivošću, pa osobitom pronicavošću u razabiranju historijskih vrela. Pored toga je znao, kao malo ko, sabranu gradju kritično razdieliti, te valjanom metodom, konkretnim shvaćanjem života, finom i oštrom psiholožkom analizom podati jedinstvenu sliku prošlih vremena. Još ga hvale radi estetične forme, koja njegovu prikazivanju podaje veliku, plastičnu živost. Njegov slog ne poznaje nikakvih manira, pače slabo mari za koje kake tirade, nego je prost, ali duhovit i jasan. U historijskom licu uhoditi za zadnjim motivom u njegovom radu umije slabo tko onako sigurno kao Ranke. Portrait njegovih lica tako je živ, da nadkriljuje i najbolju fotografiju, jer podaje i duševni karakter. Neobičnim taktom umije za oko sakrivene uzroke otkriti, pa ih navratiti u kolotečinu velikih događaja. Baš u tom imade malo premaca, kad treba često heterogene elemente složiti u sliku jedinstvenu i po grupaciji i po koloritu. Nadalje su slavna njegova djela sa širokih gledišta, s kojih umije prosudjivati pojedine događaje i lica uvijek u savezu s ostalim narodima svjetske poviesti. Prema tome je i od religioznih i narodnih čuvstva njegov duh posve prost, pa će se mnogi i lecnuti od te velike objektivnosti, jer dok drugi historici nastoje čitaoca bujnim frazama ugrijati i zanieti, Ranke ne mari za takav časoviti zanos, nego se voli doimati objektivnom istinom, koja je prva i zadnja svrha poviesti.

Slavjanski u Parizu. Pariški list „Figaro“ donosi o Dimitriju Slavjanskom i njegovoj pjevačkoj družini bilješku, koja je istina Bog kratka, ali je značajna. „Figaro“ piše: „Zbor ruskih pjevača priredio je jnčer (14. maja) koncert u hotelu Continentalu. Prikazi su mu odlikovani burnim pljeskanjem. Obćinstvo je bilo veoma odabrano. Poslije zbora „Stajala breza“ ustao je Gounod i pružio obje ruke gospodji Slavjanskoga. Gotovo svi zborovi moradoše se opetovati. Ruska kolonija u Parizu, koja se okupila u veliku broju, poslala je svima svojim zemljacima po velik buket“. Iz Francuzke će Slavjanski u London, a odanle opet u Prag.

Poziv na predplatu.

S ovim brojem počimlje II. polugodište osamnaestoga tečaja „VIENCA“, i zato molimo cienjene naše čitatelje, da predplatu za treću četvrt ili drugo polugodište čim prije obnove.

I u drugom će semestru biti sadržaj našega lista zanimiv. Nastavljamo evo najslavnije djelo ruskoga spisatelja A. Hercena: „**Ko je kriv?**“, a počimljemo vrlo zanimivi veliki roman Ksavera pl. Šandora Gjalskoga: „**U noći**“, u kom poznati naš spisatelj vještím perom crta moderne prilike hrvatske, te gotovo pristom pokazuje, što u nas ne valja i kako lutamo u noćnoj tmini bez svjetla i svjetila. Kraj ovih velikih i drugih manjih beletrističnih radnja nastaviti ćemo osobito zanimive „Putne uspomene o Rusiji“ od F. R., a priobćiti ćemo i mnoge druge poučne sastavke historijske, prirodoslovne i t. d., te zaista ne će nitko požaliti, što se je na „VIENAC“ predplatio.

Ciena je listu na godinu: s poštom ili s dostavom u kuću for. 7 —, u odpravničtvu for. 6 —. Predplata se prima i na četvrt godine.

Izašle brojeve od ove godine imamo sve, te primamo i nove predplatnike.

U Zagrebu, 2. srpnja 1886.

Uprava „VIENCA“.

Iz minulih vremena. — U noći. — Fiškalova izpovied. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 10. srpnja 1886.

Br. 28.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Bieg.

Spjevao Gj. A.

oć je. Vijor huji gorskim krajem,
Grli brašće mraznim zagrljajem;
Jezerce se stislo izpod leda —
Poput mrtva u koljevci čeda.
Na jezeru niemi stoje dvori
Starca kneza i mlade mu žene;
Zašt' ko drugda svirka se ne ori
Čase goneć zimske noći liene?

Stari knez u vreloj leži krvi,
Oštar nož mu tupo srce smrvi;
A iz dvora njetko živ se krade —
Vidim obraz kneginjice mlade.
Za njom tiho liep se vojno vije,
Preko leda bježati ju nuka;
Njegvo oko kano bodež sije,
S krvi desna lašti mu se ruka.

Hite sretno. Za čas na 'noj strani
Zagrljeni sjesti će u sani:
Njimi vješto ravnati će vojno —
Čujem vrance hrzat nepokojno.
Ali vajmeh! led se svija, puca,
Voda eno kroza nj bujno pišti, . .
Jedno srce s groze jedva kuca,
Drugo već i smrtna strava tišti.

Kneginja se druga hvata zdvojno
Kano rdja za oružje bojno;
Ali zaman! Gle, već tonu oba —
S vrućim srcem na dno ladna groba.
Noć je. Vijor huji sve to jače,
Po jezercu vije kolo svoje —
Ne znam, da l' se bruka ili plače,
Što pod ledom svatbu slavi dvoje!

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao *Ksaver Šandor-Gjalski*.

(Nastavak.)

III.

Ok je Živko pomagao djevojci, hromoj na desnoj nozi, stajao je Kačić nepomično nekoliko koraka dalje. Neizrecivo smilovanje obuzme mu čitavu dušu, videći kako se mlado djevojčice teško diže i sa strahom hvata Narančičeva ramena, da opet na sklizko tlo ne padne. Ovo smilovanje bješe tim jače, što je opazio, da je djevojka kao andjeo liepa. U ponješto uzkom licu pravilnih nježnih crta lebdio izraz dobrote i strpljivosti, velike tamnomodre oči svojim najobičnijim k nebu podignutim pogledom sievahu žarom

čuvstvene duše i izricahu nješto žalobna, — nješto mučeničkim pogledima slična, nu ipak ne odavahu niti jedan čas kakva prikora ili nezadovoljstva, dapače uz onaj finit tek nješto zavinuti nosić, uz djetinjasti potez oko rumenih malih usana, odlikujućih se dražestnom svježosti, ljeskala se takodjer spokojnost i mir nedužna čista srca, koje uslied najmanje radosti dragovoljno zaboravlja svoju nesreću. Kačić bijaše podpuno svladan, te u dušu tronut, tiho šaptne: „Tako krasna, tako mila, pak — ta nesretna noga!“

Ni sam se nije osjećao sretnim, i zato ga je tim

jače privlačilo nješto k ovoj nedužno po naravi kažnjenoj sirotici. Naprama ženskim bijaše inače tako plah, da se nije mogao svladati. Žensko društvo bilo mu neugodno, a on u njem kao sapet, i nikada nije znao, kako bi se u njem ponio. Nespretnost svoju u ženskom društvu nastojao bi prikriti neuljudnom zlovoljom ili vječnom šutnjom.

Sada mu je ovo smilovanje svu plahost raztjeralo. Tà prema nesretnicima svaki Božji dozvoljava si osjećaje premoći — odkle dakle plahosti!

Kad mu se Narančić s djevojkom sasvim približio, pridruži im se Kačić, i nakloni se. Dakako, srce mu je uzelo silno kucati i rumen ga oblila do vrh čela. Nu spazivši da je djevojka, ako i vrlo uredno ipak jednostavno odjevena, dapače da joj paletot nije baš sasvim nov — postade opet sasvim slobodan i siguran.

— Na koju stranu izvolite, gospodjice? upita ljubezno Živko i stane časkom.

— Ja idem kroz Mesničku ulicu, — odvrati djevojka ugodnim nješto tihim glasom, upirući se o svoj debeli crni štap, te nehotice baci bojazljiv pogled na strmi put, kojim joj bijaše proći.

— Ah, ondje je osobito sklizko — zabrinuto izusti Kačić i proti volji izmakne mu se pogled na djevojinu nogu.

Makar da je u isti čas to požalio i hitro na stranu pogledao, — djevojka je ipak ulovila ovaj pogled i pogodila, da misli na njenu hromost, te se je zastidjela zacrvenila.

— Ako dozvolite, gospodjice, mi ćemo vas pratiti, — reče Narančić ljubezno te se uljudno pokloni i nastavi: — Mi smo pravnici, — eno gospodin Kačić, — ja sam Narančić.

Djevojka se malko zabuni, što joj je preljubezno pristajalo i tek poslije nekoliko časaka izusti: „Drago mi je“, ostajući sveudilj neodlučna, bi li, ne bi li prihvatila punudu. No pogledav na strmi, suledicom pokriti put, odvrati: — Ako ste tako dobri, molit ću.

Narančić joj opet ponudi ruku, nu ona ko da nije toga spazila, krene dalje upirući se jedino o svoj štap.

Kačić idjaše nekoliko koraka iza njih, te videći, kako se biedno djevojče hodajući muči, bude još više dirnut. Opazi ipak, da je slabo ovo onizko djevojče ne samo liepa lica, nego da je nježno joj tielo puno dražesti i čara, osobito ramenice da se spuštaju toli ljubko i plemenito, stas tanak i gibak, pa kraj sve tjelesne pogrješke i teška hodanja ipak da je kretanja mila, te se ne miče napred onom nespretnosti, ljuljanjem i bacanjem čitava tiela od jedne strane k drugoj, kako to čine druge hrome ženske. Najviše se divio krasnoj smedjoj kosi, koja bujna i valovita u svjetlu se prelievajući sa zlatnim bljeskom, u čvrstim debelim pramovima jednostavno spletena pod vrat padaše. On je uživao u toj ljepoti. Napokon se toga zastidi i sam u sebi ukori, što mu kraj ove biedne nesretnice take misli dolaze.

Kad dodjoše do zavoja, što no se sa šetališta u Mesničku ulicu spušta, pokaže se pred njima visok, star gospodin, sav u crno odjeven. Dugi bijeli brk pristajaše mu odlično k plemenitom, umnom licu. Narančić i Kačić uljudno ga pozdrave. Bijaše to akademik Mirković, slavljeni učenjak i rodoljub.

— Servus, amice Živko! — radostno i ljubezno klikne starac, prepoznav Narančića te ustaviv se i potreptav ga po ramenu, upita prijatno: — Kamo? — U isti mah opazi djevojku kraj Narančića i uljudno joj se pokloni. — Što mi ti radiš? Ni jučer ni danas nije te bilo k nama. Vilma je već zabrinuta, da si bolestan. A ti zdrav — hvala Bogu! O, da dodješ k meni. Dobio sam krasnih stvari, — oh. Važne listine: Medjumurje, Slavonija, Mačva. — Tà znaš — svaku medju mogu označiti čak onamo u dvanaesti vjek!

— Živio! To me baš zanima! — pravim zanosom odvrati mu Narančić.

— Moraš u dolnji grad? Ako ti je moguće, da ostaviš društvo — drago bi mi bilo, da podješ malko samnom. Imam ti još nješto važna kazati. Tražio sam te već danas.

— Nemam ništa silna dolje. Gospodjica će me izpričati. Ako dakle izvoliš, idem s tobom. Klanjam se gospodjice, — izvinite me. S Bogom, Krešimire!

Kačić ostane sam s djevojkom. U taj čas ko da ga je obična njegova plahost obmanula, te samo što se nije razljutio, što ga je Živko ostavio. Ništa ne govoreći išao je uz nju, a glavom vrtile mu se svakojake misli. „Dakle djevojke pratim, — oh, da me samo koji poznati ne vidi, još bi mi se narugao. Ne znam ni čija je ni što je. Ipak bi morao s njom što god progovoriti; držat će me inače za glupana. Nu do biesa što da rekнем? Oh taj Živko, kako me je mogao ostaviti, — pa i taj Mirković, zašto je baš taj čas morao doći!

— Gospodine, budite tako dobri! — prene ga iznenada plahi uzpregnuti glas djevojke, koja je stala i sva crvena u licu držala prema njemu ruku, da se za nj prihvati. Bijahu bo došli baš k najstrmijem smrznutom mjestu

— Molim — izvolite — nespretno i sav zažaren ponudi joj se Kačić. Ona tek nješto — iz daleka — uhvati mu se oko ruke.

— Jeste li vi gospodine Zagrebčanin? — počne napokon djevojka, koja se ko svako žensko čeljade prije razabere i prekine neugodnu šutnju.

— Nisam! — odvrati Kačić odmah nježnim glasom opet sasvim primiren. — Ja sam iz Slavonije, nu roditelji su mi odavle iz Zagorja. Otac mi služio je dolje dugo vremena kao činovnik.

— Tako? i moj pokojni dobri otac bijaše nekad ondje takodjer činovnik. Sjećam se, da nam je često pripoviedao, kako je ondje ugodno i liepo.

— Liepo jest, nu sve otudjeno!

— Kako to? — upita ona pravom izvjudljivošću. Uz to je podigla glavu i sad se bliže primaknula i čvršće uhvatila. Kačić ju tek postrance pogleda i uvjeri se, da ovo lice nije samo veoma liepo, nego i upravo umna izraza.

— Ta pomislite! — nastavi on živahno, — još danas ima ljudi u Slavoniji, koji ne znadu, da su Hrvati; drugi opet hoće, da budu Niemci, Magjari i sve drugo, samo ne Hrvati. Ondje ne govore, gospodjice, ni rieči hrvatski, dapače inteligentni ljudi nazivlju hrvatski jezik „šokačkim“. Nije li to užasno! — dovrši ljutito Kačić.

Ona mu dade sasvim pravo i Kačić se iz njezinih rieči osvjedočio, da je to izobražena djevojka, narodnoga osjećaja, što ga još više za nju uznese.

Od sada im razgovor samo tekao. Kačić se sam sebi čudio, kako mu se jezik razvezao, odakle mu toliko rieči, odakle toliko smjelosti bez ikakova uzprezanja. Svu tu promjenu pripisivao naravskom i milom načinu djevojke, kojim se bez svake koketerije zanimaše za svaku mu rieč i kojim opet sa svoje strane pripoviedaše sasvim iskreno i otvoreno svakojake sitnice iz svojih doživljaja.

„Nije tu ma ni zere kakova prenavljanja ili namisli, — nevino čisto djevojče — prava hrvatska djevicica!“ mišljaše u sebi, slušajući, kako pripovieda, da joj je uboga majka, — ah kako je ona dobra! — uvijek boležljiva, da živu od neznatne mirovine, ona da pripomaže time, što šije za strane, — i danas da je morala ići u jednu kuću raditi, jer ona gospodja ne da posla iz kuće.

— Teško se živi. — nastavi djevojka, — al je ipak Bog dobar! Kolikima je još gore! Ah, kod nas u istoj kući stanuje taka jedna biednica sa četvero djece. Kad nju vidim, onda tek znadem, kako je nama dobar Bog milostiv! — završi djevojka zažarena od napora, što joj hodanje prouzroči.

Kačić pogledavaše postrance fini joj ljubki profil i osjeti u sebi nješta neizrecivo sladka, nježna i bio bi najvolio. — što? — privinuti ju k sebi, il pasti joj oko vrata. Ah! nije on sam znao što. Znao je samo, da kraj njega ide prekrasno, predobro djevojče i da za sav sviet ne bi on htio sada ono mjesto nikome ustupiti! Proteklo mu dušom neopisivo blaženstvo, u spominjanju zadržtali mu neopredjeljeni osjećaji, zaplovile nejasne slike, crte, sve to iz dobe prvoga mladenačtva, kad je sanjao i želio djevojku izvanrednu, — pa gle! — ko da je u djevici ovoj sve to opet našao! I dok je ona ljubkom dražesti mило i tiho čavrljala i čavrljala ko ptičica u proljetnom gaju, — ova prispodoba mu se sveudilj namitala, — on ju žarkimi pogledi promatra i svu njenu prikazu u se upija, da opet šapne: „Oh, eto ti prave hrvatske duše!“

Ovako prepustiv se razgovoru, nije ni jedno ni opa-

zilo, da su iz Mesničke ulice već davno zakrenuli u Gornju Ilicu. Idjahu polagano sastavši malo koga na ulici. U to doba dana sav je Zagreb na ručku. Tek sredinom ceste prolažahu pojedine hrpe ladanjskoga svieta žurnim korakom u bučnu govoru nastavljajući svoje prepirke od suda ili pripoviedajući događaje s trga i kod trgovaca. Taj pako sviet nije za ovo dvoje mladih mario, pa ih nije u zabavi ništa ni smetalo. Bijaše obadvoma kano da su već davni znanci, a on nije ni za njezino ime znao. „Gle, da barem to znadem!“ mislio je u sebi, ali se nije mogao dosjetiti, kako bi udesio, da saznade. Ova nespretnost ljutila ga. „Morala bi ona kazati!“ pomisli, nu djevojka nit iz daleka nije prema tome razgovarala, te nikako ne dodje do zgođe, da bi je mogao upitati il saznati. A ipak mu je pripoviedala toliko toga, kako ju je dobra majka danas karala, — dakako svojim dobrim načinom, koji niti nije pravo karanje; da, korila ju, što si nije htjela marame ogrnuti, kad je jutros na posao pošla, — al — onda izgleda kao kakova starica u onoj ogromnoj marami; — kako ju je njekoliko puta opomenula, da pazi idući niz brdo; — kako su sinoć dugo čitale najprije Lenau-ove pjesme, a onda uzele Vrazove Djulabije, koje su joj mnogo milije, akoprem majka protivno tvrdi; — zatim priobći zabrinutost matere, a i svoju, što im je stanar Ljubić, trgovački knjigovodja, odkazao sobu, a još nitko nije došao da je pogleda, akoprem je cedulja već deset dana pribijena. Sve ovo i još mnogo toga slična prostodušno mu izpripovjedi, onim svojim blagozvučnim, nješto tišim glasom.

Kačić joj ponudi, da će medju svojim drugovi o stanu govoriti. On dakako malo koga pozna, pa će teško i naći; sam pako ne treba stana, jer imade u jednoj kući svu obskrbu.

— Vi ste predobri! — otme joj se na to veseo klik te ga zahvalno i nježno pogleda onim osobitim dizanjem krupnih svojih očiju. Približiv se jednoj dvokatnoj kući dosta zanemarena izgleda stane ona.

— Hvala vam, gospodine, što me dovle sprovedoste. Suviše ste ljubezni. Dalje mogu sama, nije mi kuća više daleko, — i pruži mu neodlučno ruku.

On joj se pokloni i vrati se putem, kojim je došao. Nu prvi zaklon, što ga je našao pred vratima njeke kuće, upotrebi i stane gledati, kuda će mala zakrenuti. Baš je još vidio, da je unišla na vrata jedne stare kuće, dosta zanemarene.

Bijaše mu i ugodno i teško kod srca. Veselio se je, što je upoznao takovu ljubeznu djevojku, u duhu je prošao opet sav razgovor, dozivao si u pamet sve dražestne malenkosti, koje je na njoj opazio, te neprestano ponavljao: „Oj divno, plemenito diete, — andjelak. — pravi andjelak, — oh, ona je sasvim drugačija od drugih, — kakva li je rodoljubka!“ — U drugu ruku osjećao je neki strah, stid, — onu sramežljivost nepo-

kvarena mladića, čutio je nješta nejasna, nekakvo željkovanje, koje si nije mogao protumačiti niti si ga bijaše sasvim svjestan, te njeku bojazan, da se s njim zbiva nekakva promjena. Štidi ga također morio. Što bi kazali njegovi drugovi — Živko, — zatim otac, da znadu za tu cielu zabavu, za taj susret, za tu pratnju!

„Al ipak, da sam barem ime joj saznao,“ — požali u sebi. Bio je došao upravo pred malu gostionu — više krčmu — „K veselom Zagorcu“, — u taj čas izpadoše iz nje Jelenčić, Žunić i Puškarić.

— Odakle vi? Zar vi ovdje gdje ručate? — upitaju ga sva tri.

— Ne. Nisam još ručao.

— Niste? Zar vi ko gospoda tek u dva sata?

— Bože sačuvaj. Ne — no zadržao — sam — se — nešto preko reda. Medjutim nije još jedan sat. Moj gospodar čekat će na me.

— A mi se jur naručismo. Per Dio, Gjore, al je bio danas taj Pavlov kupus kukavan. Boga mu — još sad mi je u ustima gadno, — reče Puškarić prama Žuniću.

— Šta ćeš, — odvrati mu ovaj — moramo ondje, gdje naše pare dostaju.

— Da — kako se razidjoste s Narančićem, tim grand seigneur-om, lordom — što li hoće da bude! upita Jelenčić Kačića.

— Kako? — ma dobro. Sastali smo akademika Mirkovića — poznajete li ga? — On je Narančića pozvao k sebi.

— Gle ti njega! Dakako, on spada k tim „jugoslavskim“, „patentiranim“ mudrijašima: vidim ga gotovo, kako je sretan bio, što ga je taj šupeljak pozvao.

— Čuo sam Mirkovića veoma hvaliti, čitao sam i sam njegovih radnja, — ne znam dakle, kako ga možete tako krstiti, — odvrati Kačić Jelenčiću ponješto uvrijeđen.

— Ah — trice i kućine — šta —! Svi ti ljudi — naši učenjaci — il napišu što glupa, to je od njih, il napišu što zlobna po Hrvate, to prepišu od Pemaca, Švaba i drugih. Molim vas, ta svi su podkupljeni.

— Nemojte za Boga tako, gospodine! — uzkliknu Kačić u pravednom gnjevu.

— Ne — ne? A zašto „jugoslavenska“ akademija, a ne hrvatska?

— Prestanite za Boga o tom, — prekine ih Puškarić, — al čujte. Meni je veoma sumnjivo, kako se to danas toli bitro Narančić sporazumio sa stražarom. He — nije l' možda? To mora nješta biti. Kako da njega pandur sluša? Nije čist posao.

— Kako vi to mislite? — upita Kačić, koji nije Puškarića razumio.

— Kako? — kako? Je l' bi vas bio stražar poslušao? Ne bi. Zašto ne? Jer niste u nikakovu dodiru

s policijom. A njega je poslušao. Zašto? Jer valjda s njima u savezu stoji.

— Gospodine! — bolan se uzključ trgne Kačiću iz grudi. Bio je u dnu svoje duše uvrijeđen. Opaziv to Jelenčić, odmah je nastojao, da ga umiri

— Nemojte se ljutiti. Prijatelj Puškarić stari je pesimista. I ja — da — niti ja ne ću vjerovati tomu, što je kazao. Poznam Narančića, premda nije pristaša naše stranke, — mislim ipak, da nije kadar dati se na takova šta. Al nemojte ni Puškarića zbog toga osuditi.

— Molim vas, kad se ovako lako podvoji o poštenju tuđem, kad se toli gadan čin može pripisivati vriednu mladiću, o kom se ništa zazorna ne znade, — recite molim Vas, Jelenčiću, nije li to strašno! Jest tim strašnije, što je tako pomislio mlad čovjek, koji bi barem morao biti još pristupan onoj zlatnoj: Drži svakoga za dobra, dok se o protivnom ne osvjedočiš! Kamo ćemo doći s ovakvim potvaranjem. Brat bratu, otac sinu, sin ocu ne će više vjerovati. A gdje povjerenja nestane, kakav je još rad tada moguć? — Kačić je ovo izgovorio žarkim osvjedočenjem, bledi mu obrazi gotovo su gorili od uzplamćenja, i bio je ovaj čas i liep i strašan te se je Puškarić skroz pokunjen udaljio dva tri koraka dalje od njega.

Jelenčić medjutim u prvi mah također se uzbunio, nu brzo nadvlada smetnju i stane braniti Puškarića.

— Ta budimo pravedni! Sve je istina, što rekoste i žalostno je, da se ovako medjusobno sumnjičimo, al — uzmite — pomislite nije li opravdano? Nismo li okruženi od najgnjusnijih opaćina? Ne zbivaju li se dan na dan najcrnja izdajstva, — ne događa li se, da se isti ovi muževi za volju službe, za volju vlasti iznevjere svojim obećanjima, — svojim načelima, — svojoj rieči. Zar dakle da ne sumnjamo, na očigled tolikih prodanih mješina. Uzmite dalje. Svud naokolo špionaža, denuncijacija, pred najvišim ni pred najnižim nisi siguran, da te ne će izdati, pazi se na svakoga, kako misli, kako govori, dapače kako i kada spava, — što jede i što pije. Oh nepodobštine! ali silnici, dakako, jer samo na taki način mogu biti sigurni! Kako da se onda čudite, da ljudi i ondje nazrievaju pogibelji, gdje je nema!

— Žalostno, žalostno! — mogao je Kačić tek vratiti i htjede dalje poći.

— Stante! viknu za njim Jelenčić. Vidim da ste čestit mladić, jedino ne poznajete stanja. Treba da vam se oči otvore. Vi za cielo da niste čitali naših knjiga i spisa. Čekajte, ja ću vam ih dati. Gdje stanujete?

— U Dugoj ulici kod krojača Šmirganza.

— Dobro je. Doniet ću vam danas poslije večere oko osam sati.

— Slobodno!

Na to se mladi ljudi razidjoše.

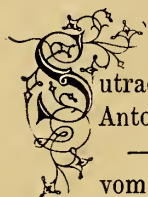
(Nastavit će se.)

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

utradan sjedili za stolom Antonio, Annetta i fiškal. Antonio je driemao, a Annetta i fiškal pili.

— Slab je, slab, šapne fiškal mahnuvši glavom na Peršića.

Annetta potvrdi glavom, bacivši sažalno vodene oči na muža. — Tolike nesreće, Bože moj! uzdahne žena a na očima joj se pojave suze. Annetta je rado plakala, kad bi ju vino ražarilo, ali iza najgušćih suza pojavio bi se na njezinu licu smieh.

Fiškal ju gledao: Čemu plakati? Gotovo je. Vi ste razumna žena, morate se priviknuti svomu zlu. A molim vas, nastavi fiškal povjerljivim glasom, šta imaju drugi na tom svijetu? Ništa. Ako zbroji jedan po jedan, što je užio dobra, a što zla, onda vam kane ono dobro u nevolju kao kapljica u more. I ja vam često mislim, pa mislim, a onda mahnem rukom: Ludorije, ljudska slaboba, izpraznost — pa sjednem i pijem, a brige neka broji fratar. Ne govorim li pravo? digne fiškal punu čašu.

— Pravo, pravo, kucala Annetta s fiškalom; ovo vas liepo umiri, a brige — kako ste ono rekli, signor Matteo? smijala se žena

— Neka broji fratar! ponovi fiškal i oboje zaviri duboko u čaše.

— Vidi li se brod? javi se iznenada Antonio, otvorivši oči.

— Tri idu, tri! reče Annetta mignuvši kroz smieh Matteu.

U to udje u sobu čovjek visok, zarašten gustom, crnom bradom, utopljenih crnih očiju, koje su izpod velikih, gustih obrva nesigurne poglede u sviet bacale. — Taj se čovjek doklatio u Senj iz Like, a pisao je u fiškalovoj kancelariji, što mu je svakdanja zaslužba bila. S ljudmi nije mnogo obćio, držao se samoće, a nisu se drugi za njegovo prijateljstvo ni otimali. Ni sa svojim šefom nije pisar Zobenica mnogo govorio, a pisao bi graničarom po krčmah i preko Matteove volje pisma i račune, prošnje i apelacije.

— Sjednite, migne fiškal svomu pisaru, kojemu je Annetta čašu natakala; gospodin Peršić napisao je svoju posljednju volju, pa čete i vi, da dalje svjedoka ne tražimo, potpisati. — Fiškal pročita oporuku, a sve četvero podpiše artiju, koju je Matteo od jednoga do drugoga nosio.

I došli novci u fiškalove ruke — pa? Matteo mahne rukom, licem mu proleti gorak posmjeh, pa opet iztrusi čašu.

* * *

Peršića svezaše u bolnicu, Antonio od dana do dana padao, dok se nije otanjio poput svieće — al čekao uvijek brod, čekao Firenca. Jednoga jutra nadjoše ga u

krebetu ukočena i mrzla. Sastao se na drugom svijetu sa svojim jedincem.

Ali za Annettu nastanu gorki dani. Izplatili joj iz ostavštine pet stotina, novi ju gospodari iztislali iz kuće, a ona se nastanila u maloj sobici pod krovom; tu je pila misleći kadkad o prolaznosti ljudske sreće. — Kad nesta novaca, prodavala je krpu za krpom, stolac za stolcem, sliku za slikom, pa ogledala, pa sve, za što su ljudi htjeli novaca davati. Osta gola, valjalo je jesti, valjalo i onaj stan pod krovom plaćati: Annetta bude služavka, a ljudi joj davali posla od milosrdja. Da, tko bi bio rekao! Ona Annetta, koja je bila medju riedkimi obitelji starih Senjana, u kojih su žene kitile glavu ogromnim šeširi, punimi cvieća, pod kojima su pletene kose vijolikimi giraffami virile. Nad širokom krinolinom bila njezina svila najteža, njezin vrat i njezina prsa bila prenatrpana zlatom i dragim kamenjem, na njezinim prstima ljeskalo se po ondašnjem ukusu drago kamenje s pedeset prstena od najčišćega zlata. — Koliko joj zavidjahu senjske gospodje, koje su glavu domaćim tumbanom pokrivala — sad joj te zavidnice dodavahu od milosrdja ostatke svoga objeda. Koliko su joj se divile gologlave varoške djevojke, vidjajući se siromašne, kad bi u crkvi zašuštala svila, zaljeskalo zlato i zablieštio dragi kamen kraj njihove biele rubače, crna života, crvena zaslona, onoga niza bisera oko biela vrata i onih djedinskih težkih i velikih naušnica u ušima! Sad bijahu jednake — dà — Annetta je bila gora, bila je cunjasta.

* * *

Bilo na Gjurgjevo. Senj se topio u sunčanom zlatu i u dobroj volji dobroćudnih si stanovnika. Nebo i more ogledahu si vedre modrine, senjske kuće kao da su se svečano preodjele. A oko Senja razpupila se loza, prolistala smokva, nakitila se mendula i jabuka bielimi rumenim cvietom. Po cvietu zujila pčela, u sunčanoj zraki kupala se mušica, u zelenu drienu pjevao slavulj. Senjani otvorili srca, razdali se veselju i dobroj volji na čast svoga svetoga patrona. Načele se nove bačve, a rumeni slap sve plamenom kipio u omašne boce; na ražnju vrtilo se mlado janje, kroz rumenu mu koricu pištala mast, a ljudi se kupili, bratili, pjevali i pili.

Sve je veselo, sve, samo Annetta driemlje u svojoj sobici. Digne se, otvori ormar, izvadi bocu — prazna, premetne žep — prazan, obazre se po sobi — prazna, pogleda niz ulicu — prazna, i želudac prazan i pamet prazna i srce prazno — sve prazno na taj svečani dan!

Sjedne, klone, pritisne na prsa ruku i naglo skoči. Dà, pod rukom je nešto tvrda, zlato je, zlato! Sveta je uspomena iz domovine, od pokojne majke — šta uspomena! Zlato je!

Annetta odkapčase s vrata majčin dar, a njetko pokuca na klimavim vratima.

— Slobodno! reče Annetta tisnuvši u žep zlatnu medaljicu, a u sobu poviri glava pisara Zobenice.

— Dobar dan, gospe! Pisar se nakloni i pruži Anneti ruku. Kako ste? Slabo, da! I ja. Zagustila nevolja, rdjavo, vjere mi! Ciliću Senjani, mrse se ljudski, a Zobenica brusi zube. Ni polića vina! Da nije, što je! Al ne da ti srce mira, kad no sve oko tebe djipa, a ti lezi na tašte. Vjere mi mrzko, je l' gospe?

Annetta kimnu glavom; posjet joj ne bijaše u volji.

— Ni groša! A vi? Odkud — recite! — Hm, hm... A novci pokojnoga Peršića? — È — gospe? Gdje vam bi pamet! A ja svoju skupio: Ote, ma ote na oči! Tko? Fiškal Matteo! Recite bolju, gospe, ako znate! A ja znam do mrve. — Nà! baci Zobenica na stol sitnoga novca; donesite vina, pa da govorimo kao ljudi. Malo je, malo; obližnimo barem — a bit će novaca, bit će i tamnice — il sveti Sava ne znao za me!

— A što vi govorite? javi se i Annetta napokon.

— Što? Što mi pamet kaže! Odnese Matteo vaših pet tisuća, pa lupa po Trstu, a gospa Annetta. da prostite, pere tudje sudje. Eto, to govorim! I ne razumijete? Da bacim u drobnije: Podpisasmo mi kriv testamenat — čuste li sad?

— Recite, recite, uze Annetta nukati.

— Pa rekoh, eto, al reći ću i više. Čudno meni, da pokojni Peršić pet tisuća Matteu duguje. Prevrći u pameti i danas i sutra i preksutra i svaki dan: Odkud? Zašto? Kako? — Da, lija je Matteo! Prevrnem testamenat i piljim i študiram i viš vraga! Kad no mi podpisasmo, znamo, hvala Bogu, svi, da je pokojnoga pamet ostavila bila — a datum na testamentu dvie godine prije — dvie godine, čuste li gospe! A je l' vami dao čitati što podpisasmo? Je l' Peršiću? Je l' komu? Čitao jedno, a mi potvrdili drugo. Sad znate!

— Capio, capio, kimala Annetta zamišljeno glavom.

— I ja, gospe, capio — al Matteo najbolje „capio“. Odpravio Jagodu kući, meni dobacio pušljivu banku, a on u Trst, pa živi vraže! Je l' te ne lovi muka, kad no on tvoje siplje i rasiplje, a ti lezi, neka ti sunce grije ledja. Ni čaše vina, a oko tebe sve sito i pjano! — Zato dodjoh: Evo papira i štempela, pa pišimo: Dobit ćete, što vrag ne zalupa, a kad dobijete, ne budi ni Zobenica zadnji! Valja li, gospe?

— Pišite, potvrdi Annetta, a što dobijemo, dielit ćemo. I to je pravo?

— Po duši, gospe!

— Pa dobro, pišite, a ja ću po vino, bit će i pero lakše.

Annetta ode i vrati se s dvie pune poce, pa natakaše sebi i pisaru: Pijte, a ima još, doda zazvonivši srebrišem u žepu. — Šta će majčina uspomena, kad nije vina!

* * *

Dotle je boravila Jagoda u udovice majke. Matteo reče, da će ga pos'ovi podulje zabaviti u Trstu, pa odpravi ženu u Krajinu. Bila je tada Jagoda u najljepših godinah udate žene. Pred svetom se kazivala i vesela, al joj toga nije srce znalo. Osjećala je — a kako ne bi žena osjetila — da je Matteo drugačiji, nego je prvih godina bio. U kući fiškalovoj nije manjkalo ničesa, tu je i gospodarila Jagoda, a Matteo je davao više, nego je ona zahtievala. Nije joj Matteo nikada ni nelipe besjede rekao, nikada joj nije prigovorio, on se pače pokoravao svakoj njezinoj odluci, nije pred njom gotovo ni svoje volje imao — a to je bolilo ženu. Ta ladna muževlja pokornost odavala je tek učtiva čovjeka, ali ne ono, za čim je Jagoda uzdisala — ne ljubav, nije tu bilo srca, na kojem joj se duša upokojiti želila.

U rodnoj kući suztezala se Jagoda od svieta, bojala se, da bi joj ljudi na licu bol čitali. Starica majka gledala ju brižnim okom, bojeći se pitati kćer si no, što je slutila.

— Što ti je, Jagodo? reče jedanput.

Jagoda se nasmije: Meni, majko? A zašto me to pitate, ta ja sam, hvala Bogu, zdrava.

— Nješto si slabašna; a piše li ti muž? Je li on zdrav?

— Hvala Bogu! Nije mi pisao, istina, a tko bi mu, majko, zamierao? Piše dan i noć, a što bi meni i imao pisati?

— Mogao bi. Vidiš, kad bi ti pokojni otac kuda po poslu odputovao, ja bi svaki dan dobivala pismo, barem koji redak, a to ti je osamljenu čeljadetu koliko da i njega samoga vidiš. — I starica bi odilazila, držeći oko na licu jedinice. . . . Nije, ne, Matteo dobar, rekla bi starica u sebi motreći onaj izraz na licu svoga djeteta; da zašto osvane uzglavlje mokro, zašto, sirotice, suziš, kad drugi sviet mirno sniva? Tvoj muž ne pita za te, ni za me, ni za rod — kao da smo si tudjica. . . . Pravo je govorio pokojni ti otac . . . kimala bi starica brišući suzu na starom si licu.

Jagoda opazi staričinu tugu, a duša ju zaboli dva puta jače. Majčina joj bol bila nesnosnija od svoje. Htjede ju umiriti, pa joj javi jednoga dana, da će se vratiti u Senj, jer da Matteo dolazi. — Starica se kao umiri, ali sav smieh, sva dobra volja kćerina nije mogla razvedriti onaj brižni pogled majčinoga oka. . . .

— Nà, reče joj starica, kad se Jagoda na put spremala. Čuvam još iz boljih dana staroga srebra. Uzmi, može ti trebati. Meni toga ne treba, još koju koricu kruha, a onda četiri daske i voštanu svieću. Toliko će se u mene uvijek naći.

Jagoda ogrli drhćuću staricu i oboje plakalo, plakalo ljuto osjećajući jednu bol, koja se ne da srodnomu srcu zatajiti.

I vrati se u Senj, a skoro za tim svane joj drugi crni dan — Mattea vrate iz Trsta, pa zatvore radi pre-

vare. Sirota žena trčala po gradu klečeći pred gospodom, plačući pred ženami i kćerkami njihovimi, tražeći smilovanje. U glavi joj stala pamet, tijelo joj klonulo, samo joj u grudima tuklo, kao da su tri srca u njima bila. — Zakon je tvrd, ne umekšala ga njezina suza, ne umolilo srebro — Mattea odsude na šest godina, a Jagoda se zavuče u kuću, plačući u samoći nad svojom sudbinom. Samo nedjeljom, kad bi na zemlju mrak pao, vukla bi se kriomice do one kuće i tješila muža. . . .

— Oh, dobra je bila Jagoda! uzdahne Matteo, al — — — pa mahne rukom i nagne požudno čašu, kao da mu ne dostaje vremena, da ju izpije.

* * *

Opet se dalje vraćala prošlost u fiškalovu pamet.

Sjedio je kao večeras u Pavinoj krčmi, do njega Niko i pili oba. Fiškal nije već tada tražio boljega društva, a u tih mračnih krčmah uz vino lakše se čovjek pomiri sa svojim udesom. Niko pripoviedao, ali ga Matteo nije slušao. Ta propala duša bila mu ogavna i mrzka — al je Niko nekada njegov ortak bio. — Na vratima krčme čuo se proseći glas: Udielite siromahu, koji ne vidi sunca ni mjeseca . . . pa poviri u sobu crnokosi dječak vodeći na štapu staroga čovjeka. Niko gurne fiškala: Mali Marko pokojnoga Šimice . . . Čujete li, kako razumije zanat, jer Vukušić vidi bolje, nego nas obadva.

Fiškal se zagleda u dječaka, a Niko napuni čašu:

— Na, sinko, dodaj otcu.

Sliepac migne Niki, pa nagne čašu: Bog vam platio, dobri ljudi! a fiškal pruži dječaku srebren novac. Dječak pogleda u ruku — toliko gospoda riedko darivaju, pa raztvori oči i zagleda se u fiškala.

— Jest, jest, ono lice, one crne oči — izrezani Antonio, mišljaše Matteo, a prosjaci odu moleći na glas „otče naš“.

Od toga dana bojao se Matteo Nike. Taj čovjek sjedio mu na duši kao da plete novi konopac oko fiškalova vrata.

U to udari na Senj i okolicu bič božji. Strahovita bolest zareda med ljudima, a ljudi kapali polumrtvi sve po ulicah. Ljudi se sastajali bojazljiva lica, molili se Bogu, al bolest harala nemilice po jednom svijetu. Mrtve nosilo na groblje sve bez popa i križa. Skrušio se svet, sva-

komu se napunila duša kajanja, svačija pamet spominjal samo Boga i smrt.

Niko izadje iz krčme, oči mu svietlile, noge klecale, bulazio na sav glas i teturao kući pijan.

— Ovoga ne će, prosti Bože! reče njeka žena, a Niko u jedared stane, smota se na zemlju i stane se previjati grčeći tijelo od muka.

— Pomozite mu! reče žena ljudem, al se nitko ne dao blizu.

I Matteo ga vidje, al okrene glavu: Bila je i doba, da si u liepo rečemo: Addio caro socio!

Sutradan pokopaše fiškalova ortaka, a Matteo spavaše mirnije. Razredila kratelj prijatelje, zavila u crno stotinu obitelji, pa izniknu bez traga. Ljudi se skupili i išli u dugačkoj povorci na Kalvariju hvaleći Bogu, a nad Senjem opet veselo sjalo sunce, dražestno se lelijalo more, cjelujući kameno podnožje oživjeloga Senja.

Fiškal izadje ranim jutrom iz kuće, a na vratima pruži preda nj kljastu si ruku prosjak. Matteo se trgne, pred njim stajao Marko i upro u nj ono crno si oko, koje je fiškal toliko puta u svojoj duši osjetio. Udielite siromahu kljastu!

Matteo segne i nehotice u žep i pruži Marku dar.

— Kako se zoveš?

— Marko Vukušić, milostivi gospodine, odvrati snuženim glasom prosjak.

— Od česa ti se zgrčila ruka?

— Rodio se ovakav, gospodine. Kad mi mati bila sa mnom teška, zagleda se u kljasta susjeda i donese me na svet s njegovom rukom, Bog ju pomiluj!

— Umrla ti mati?

— Kolera, Bog nas zakloni, udavila nju i sestru i tako ti ostasmo u kući sami: star otac bez očinjega vida i ja siromah ovom rukom.

— Pa prosjačite po svijetu?

— Da što bi, da nije milostivih ljudi, dobri gospodine! snuždi se prosjak više, a Matteo ode nuz more mienjajući lice, kako su mu se i uspomene u duši jedna za drugom mienjale. — — —

A sad? . . . pitao se u duši Matteo izpraznivši posljednju čašu. . .

— Vina! dozove nakon podulje stanke i u kasnu noć odtetura kući.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Njegova se putna prtljaga mnogo povećala: U posebnim se kolima vozile divne modre oči i napršće s dadiljom svojom. U Moskvi ih namjestiše u sobicu prema dvorištu. Aleksej Abramović ljubljasha dijete, ljubljasha Dunju, ljubljasha i dadilju — bijaše to njegovo

erotsko doba. Ali se u dojkinije mlijeko pokvarilo, stala jednako poboljevati, — liječnik je govorio, da ne može više dojiti. Generalu je bilo žao: „Tako vrsna dojkinja! tako zdrava i dobra i marljiva, pa joj se mlijeko iskvarilo! . . . strašno!“ On joj poda dvadeset rubalja,

darova joj povojnik i otpravi je mužu, da se oporavi. Doktor ih savjetova, da dojkiju zamijene kozom. Pa tako i bi. Koza bijaše zdrava. Aleksej ju je Abramović silno ljubio, podavao bi joj svojom rukom crna kruha, gladio je, ali to je nije smetalo, da doji dijete. Aleksej je Abramović živio kao i prvi put. Jedno dvije je godine izdržao, ali dulje nije mogao. Nijedan čovjek ne može podnijeti, da ma baš ništa ne radi. Životinji se čini, te joj je sav posao, samo da žive, no čovjeku je život, što može raditi. Premda Negrova nije bilo doma od dvanaest sati o podne do dvanaest u noć, ipak mu je dosadilo; no sad nije više htio na imanje. Dugo ga je ubijala dosada, češće nego obično očinski je opominjao slugu, a sve rjeđe boravio u sobi prema dvorištu. Jednom se vrati kući neobične volje. Nješto ga je posve presvojilo, čas bi se tr'io čelom, čas smiješio, široko koracao sobom simo tamo i naprećac stao ozbiljna lica. Vidjelo se, da je nješto odlučio. Kad je sam sobom svršio, počeo tako glasno zviždati, te se u bližnjoj sobi sluga od straha probudio na stolcu, ispao na vrata baš protivna od pravih, i jedva se jedvice osvijestio. „Neprestano spavaš, lijena torbo“, reče mu general, ali ne onim gromovničkim glasom, nego prosto: „Idi, reci Mišku, nek sutra podrani k njemačkome kolaru, da dodje ovamo“. Bilo je vidjeti, da se Alekseju Abramoviću svalio težak kamen s ledja, te je mogao mirno spavati. Sutra dan u osam sati eto njemačkoga kolara, a u deset se svršila vijeća, u kojoj su najvećom pomnjom i tačnošću naručena kola s četiri sjedala, tamnosmedja kola sa zlatnim grbom, s paradnim koščićem i s četiri prevlake.

Ova su kola pokazivala — ni više ni manje — nego da se je Aleksej Abramović odlučio ženiti. Da je doista tako, do skora se jasno pokazalo. Kad je otišao kolar, pozove slugu. Dugim i prilično smetenim govorom — (to je na čast Negrovu, jer je u toj zabuni bila mrva onoga, što ljudi nazivlju savješću) — očitova sluzi, da je zadovoljan vjernom službom njegovom, te ga misli za to nagraditi. Sluga nije mogao pojmiti, što će to biti, pokloni se i sa strahom izreče: „A da kome ću vjerno služiti, nego prevoshoditeljstvu vašemu, vi ste naš otac, a mi vaša djeca“. Sva ta komedija dozlogrdila generalu, te će mu kratko i jasno kazati, da se može oženiti — Dunjom. Sluga je bio mudra i preliveva glavica, pa premda ga je zatekla nenadana milost gospodareva, nije ni dva časka libao pro i contra. nego ga umoli, neka mu dopusti, da ga poljubi u ruku za toliku milost i dobrotu. Narečeni je ženik odmah razabrao, što je, te pomisli: Dunja još nije posve izgubila milost, ako je meni daju za ženu; ja sam na blizu, pa poznajem gospodaru ćud; a napokon nije s gorega imati tako krasnu ženu“. U malo, zaručnik pristade. Dunja se našla u čudu, kad su joj rekli, da je zaručnicom. Plakala je, tugovala, žalila, ali kad joj bilo na izbor, da se vrati k ocu svome na selo ili da postane ženom sluginom, pristade na ovo

drugo. Nije mogla bez bojazni pomisliti, kako će joj se negdašnje drugarice podsmijehivati; opominjala se, kako su je šapćući nazivale „polubarinjom“, dok joj cvala moć i slava. Za osam dana bi vjenčanje. Kad su sutra dan mladi pošli u dvoranu, da se poklone gospodaru, desio se Negrov veseo, darova im dvjestu rubalja i rekao kuhaču, koji je bio nazočan: „Pamti, osle, ja znadem nagraditi i kazniti: on je valjano služio, za to mu je sada dobro“. A kuhač odgovori: „Slušam, vaše prevoshoditeljstvo“, ali si mu u očima razabirao ovo: „Ja te varam doduše svaki put, kad što kupim, ali mene ne ćeš dovesti na tanak led; našao si ludjaka!“ U večer je sluga priredio pir, iza kojega je još dva dana sva služinčad zaudarala rakijom. Pa doista nije žalio novaca. No Dunji kucnu tužan, grozan trenutak. Mala posteljica i s njom njena kćerka morala je u služinsku izbu. Dunja je izredno ljubila dijete svoje — svom iskrenošću nevine duše. Alekseja se Abramovića nije bojala, no drugi se ljudi u kući bojali nje, premda nije nigda nikoga uvrijedila, u haremskom zatvoru svome namijenila je ona svu potrebu ljubavi, svu nuždu života samo kćerci svojoj; njena nerazvita, zatomljena duša bijaše dobra; kako je bila tiha i ponizna, pregorjela bi svaku uvredu, samo nije podnijela one žestine Negrovljeve spram djeteta, kad bi mu iole dodijalo; tad bi se okosila oštrim glasom i zadržtala — ne od straha, nego od ljutine. U takim bi je časovima posmatrao Negrov, pa kan da je klonuo duhom, ne bi je obasuo psokama, nego otvorio vrata i — otišao. Kad je bilo, da odnesu posteljicu, zatvori Dunja vrata, pade nice na koljena pred ikonom, uhvati kćerku za obje ruke i prekrsti je. „Moli“, reče, „moli, dušo moja. mi ćemo još mnoga zla pretrpljeti; presveta Bogorodice, zakrili ljubavi svojom djetešce ovo, koje nije ništa zgriješilo... A ja sam ludjakinja mislila: kad ona ponaraste, vozit će moje zlato u kočiji i nositi svilene oprave; za vratima ću je ja promatrati u taj čas i zatajati tebi, andjele moj, da ti je majka — seljanka!... A sad ne ćeš rasti na radost svoju: možda ćeš novoj gospodarici rublje prati, pa će sapun izjesti ruke tvoje... Gospodi, Bože moj! što ti je zgriješilo ovo nevinašce?...“ Ridajući klonu Dunja na pod; srce joj se cijepalo od boli, a preplašena djevojčica uhvatila se majke rukama, te je promatrala očima, kao da sve razumije... Za ciglu uru bila posteljica u služinskoj sobi, a Aleksej Abramović zapovjedi sluzi, da ga dijete odsele zove „taticom“.

No ko je sretna odabranica? U Moskvi imade osobita varietas roda ljudskoga. Ne mislimo ovdje onih na pola bogatih, plemićkih kuća, kojima su stanovnici posve iščeznuli s vidika, te diljem čitavih pokoljenja po raznim zakucima skromno životare; jednostavnim poretom i zatajenom mržnjom na sve novo odlikuju se stanovnici ovih kuća, koje sa svojim nakrivljenim stupovima i s nečistim hodnicima stoje daleko u dvorištu. Ove iznemogle

Majka s djetetom.
Kip Ivana Rendića.

plemićke obitelji jesu zastupnice našega narodnoga bića, jer im kvas onako potreban kao što i zrak, jer se voze na saonicama kao što i na kolima, imadu za sobom po dva lakeja, a živu čitavu godinu od onoga, što se dobavlja iz Penze ili Simbirska. U ovakoj kući življaše grofica Mavra Iljinišna. Nekoč se vrzla po vrtlogu aristokracije, bila namiguša i ljepotica, zalazila na dvor, ljubakala s pjesnikom Kantemirom, koji joj je silapskim stihom spjevao madrigal, pohvalnu pjesmu u knjizi spomenici, gdje jedan stih svršavao riječima „boginja Minerva“, a drugi se rimovao „tol proterva“. No kako je bila od naravi hladna i naduta s ljepote svoje, odbijaše sve prosce i očekivaše „sjajnu partiju“. Među tim joj umrije otac, a njezin brat, koji je upravljao nedijeljenim imetkom, u deset godina propi i proigra gotovo sve. Život u prijestolnici bijaše predrag; valjalo je skromnije živjeti. Kad je grofica osjetila, da se niti kidaju, bijaše joj trideset godina, pa tad istom zamijeti dvije užasne stvari: imetak se rasuo, a mladost minula. Tada ona pokuša nekoliko puta očajno, da se uda, ali — uzalud. Tad raspirivši u srcu strašnu bjesnoću preseli u Moskvu, jer joj je — kako je govorila — dodijala buka velikoga svieta i jer je još težila samo za mirom. Isprvice su je u Moskvi nosili na ruku, bila je osobita čast, da dodješ grofici. No njen zlobni jezik i nesnosljiva nadutost do skora odbi joj sve od kuće. U zapuštene, ostavljene stare djevice još je žešće kipjela žuč i zlovolja, pa se s toga okruživala raznim jezičavim staricama, bogomoljkama i brbljavicama, sabirala u svom dvoru iz svih kutova gradskih pletke i klevete, užasala se s pokvarena svijeta i napokon vječno djevičanstvo svoje stala smatrati velikom zaslugom. Njen brat grof, koji je dotle i posljednju paru potratio, odlučio popraviti nevolju, te se dade na herojsko djelo u ono doba — oženi se trgovačkom kćerju. Pune četiri godine prebacivaše joj grof, što je gradjanskoga porijetla, dok nije do zadnjega kopejka protepao miraz, protjerao je za tim iz kuće, podao se piću i zaglavio. Za godinu se dčna predstavila i žena ostavivši za sobom kćer, kojoj je bilo pet godina, bez probite pare. Mavra Iljinišna uze dijete k sebi u kuću, da ga odgoji. Teško je reći što ju je ponukalo: da li obiteljski ponos, sućut ili mržnja na brata, — bilo kako god, život je bijedne djevojčice bio jadan: djetetu zakratije svu radost, njen je život bio strah i muka. Egoizam je starih djevice užasan: Svemu, što im je na dohvātu, željele bi se osvetiti, što je u njihovim zamrlim srcima ostalo toliko uvenulih ruža. Bez utjehe je i skućeno uzrasla mlada grofica. Po nesreći nije išla među one naravi, koje se tim više razvijaju, čim ih žešće pritištu. Kad je stala razabirati, oćuti u svojoj duši dva silna čuvstva: neodoljivu želju vanjskih užitaka i žestoku mržnju na živovanje tetkino. Ni jednoga joj ni drugoga čuvstva ne ćeš zamjeriti. Mavra Iljinišna ne samo nije od svoje volje namicala nećakinji svojoj ugodnih časova,

nego joj je još otimala ono malo radosti, ono malo nevinih užitaka, što ih je sama našla; ona je mislila, da je mlada djevojka za to rodjena, da joj na glas čita, dok ona drijema, a inače da joj služi čitavo vrijeme; ona joj je htjela proždrijeti svu mladost, ispiti sve svježe sokove mlade joj duše — za nagradu uzgoja, kojega joj nije podala, no svak čas prebacivala. Vrijeme je prolazilo. Mlada je grofica dozrela za udaju, pače veoma dozrela — bilo joj je već dvadeset i tri godine. Osjećala je svu tegobu, dosadu, jednoličnost života svoga, sva je njezina duša salijetala samo jednu misao, — kako se izbavila od tetkine kuće, od toga živoga ada. Već joj se pomaljaše u pameti grobni hum, stala piti octa, da je zahvati sušica, ali sve uzalud; htjela u manastir, ali nije bila dosta odlučna. Duskora joj misli zabrazde drugamo. U ormaru tetkinu nadje starih francuskih romana, a oni je prevjeriše, da izim smrti i manastira imade još drugih znamenitih načina spasa; ona se okani Adamove lubanje i stade snatriti o živoj glavi sa zaliscima i uvojcima. Trista romantičkih slika mućilo ju je i dan i noć; stvorila si potpune pripovijetke: On je odvede, progone ih, „ne smijete se ljubiti!“, čuje se prasak. . . . „Moja si za vijek!“ veli on s kuburom u ruci i dr. Oko toga su u sto varijacija lepršale sve sanjarije, sve misli i osnove njezine, i sa strahom bi se budila u jutro oda sna, jer je sirotica vidjela, da je nije niko odveo niti joj rekao „Moja si za vijek!“, — njezine bi se grudi grčevito nadimale a suze prolievale na jastuke, s nekim bi užasom pila sirutku po nalogu tetkinu i s još većim užasom oblačila odijelo, jer je znala, da se nikome ne mili njezin stas. Takoga duševnoga stanja nije mogla posve razbiti sirutka, nego ga je privodilo do sentimentalnosti i ekzaltacije. Grofica je sada počela zakriliti sve dvorkinje i zamrljanu djecu kočijaša privijati grudima, — to vam je ono doba, kad je djevojci ili se smjesta udati ili srkati duhan, ljubiti mačke i strižene psiće i ne spadati ni muškome ni ženskome rodu. Sva sreća, grofica podje prvim putem. Ona nije bila ružna, a osobito u ono doba morala je poraziti našega junaka: „Čeznuće“ svega joj bića, željne joj oči, neravno nadimanje grudi moradoše zadržati našega Negrova. On ju je vidio jedared u crkvi „Staroga Voznesenja“ — te sudba njena života bi odlučena. General se opomenu kornetskih godina, počeo tražiti priliku, da vidi groficu, čekao je čitave ure pred crkvom, te bi se malo smeo, kad bi napokon osvanula prepotopna kočija s dva mršava kljuseta, u kojih nije bilo sposobnosti da umru, a u kočiji dva lakaja i stara grofica, koja je svojom kapićom bila nalik na svraku, pak mlada grofica, slika i prilika centifolije. General je imao u Moskvi sestričnu . . . a ko imade u Moskvi takvu rodicu, koja ondje stanuje i nešto je malo bogata, onaj se može oženiti svakom djevojkom, samo ako imade čin i novaca, a ona još nema zaručnika. General prokaže

tajnu rodici — a ona mu odvrati pravom sestrinskom ljubavlju. Dva je mjeseca pogibala od dosade, a sad joj je kao iz neba zapala prosidba. Ona posla odmah drošku po ženu nekoga titularnoga savjetnika. Savjetnikovica dodje; sestrična protjera sobaricu napolje, da je niko ne osluškuje. Za jednu uru rastane se titularna savjetnikovica zažarena lica sa sestričnom, i pošto je žurno djevojkama ispriповjedila, što se snuje, odjuri kući. Sutra dan u devet sati ljutila se sestrična na netačnost titularne savjetnikovice, koja je imala doći u jedanaest sati, a još je nije bilo. Najzad osvane željena gostinja i drugo lice s kapicom; sve se uredilo neobično brzo i baš kako valja. U grofičinu domu mnogo se toga promijenilo: s prozora se skinuli zastori, da se operu, a brave se očistile prahom i kvasom. U prednjoj sobi, gdje je užasno zadavalo kožom, jer su ondje četiri lakeja priredjivala prekoramice, izvjesiše zimski prozor. Mavra Iljinišna, ostavljena od sviju, bijaše sva sretna, što general i to veoma bogat general prosi njezinu nećakinju. No da očuva dostojanstvo svoje, jedva se nakanila, da primi uprosnika. Njekoga jutra zapovjedi grofica nećakinji, da se ljepše odjene i vrat malo više razgali, i onda je sama pregleda od glave do pete. „Za što se moram danas urediti, maman? Hoće li ko k nama u goste?“ — „Šta

te briga, dušice“, odgovori grofica, ali prijaznim umiljatim glasom. U malo što se nije užeglo na mladoj nećakinji odijelo od ognja, koji je bjesnio žilama njenim; ona je pogadjala, naslućivala, ali se nije usudjivala ni vjerovati ni sumnjati. . . Morala je na zrak, htjelo ju zagušiti. U veži joj oda sobarica, da se danas očekuje general, koji prosi njezinu ruku. . . Iznenada dohrle kola. „Palaška! umrijet ću, već umirem“, usklikne mlada grofica. „Ah, mante se, gospodjice! Ko će umirati, kad mu u kuću dolazi uprosnik, pa takav uprosnik. Nisam li uvijek govorila: naša grofica mora dobiti generala, pitajte ih samo!“ Čije bi pero moglo opisati, što je proćutjela sirota djevojka za prosidbe! . . . Kad se razabrala, najviše se je začudila fraku Alekseja Abramovića; ona se stalno nadala uniformi i epoletama. . . U ostalom se mogao Negrov još tada svidjati i bez uniforme; premda mu je već bilo do četrdeset godina, opet se lijepo uzdržao, jerbo je vazda bio zdrav, a premda baš nije bio govorljiv, opet je znao sve one uljudne formule, kojim su vični vojnici, poimence konjanici; a ine mane, koje bi mogla vjerenica u njega naći, umjela je krasna, ovaj put elegantno podstrižena brada obilato popraviti. Svadba bi urečena.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Nodajući po Moskvi zalazio sam i u druge crkve, znamenitije s gledišta poviesti i umjetnosti. Ali da ne budem predug u opisivanju te vrsti spomenika, navest ću samo još njekeje, koji mi se čine spomena vrijedni.

Dio grada ležeći blizu Kremla na obali rieke Moskve zove se „Zam Moskva-riečje“. U ovom dielu nekada su ponajviše Tataři stanovali; sada pako obitavaju ponajviše staroruski trgovci u kućah, većinom nizkih, u sred vrtova, tako, da se taj diel prikazuje kano skupina „dača“, ljetovnika, i nosi lice stare Moskve. Od krimskoga mosta steru se k jugu četiri ulice: Kaluška, Donska, Šabolovska i Mitna. Na kraju Donske ulice leži „Donskoj monastir“, obkoljen jakim četverouglastimi zidinami kano kakova tvrđava. Ime je dobio od Bogorodice Donske, pod koje zaštitom Rusi su vodjeni Borisom Godunovim Tatare do nogu potukli, a na uspomenu ove pobjede car Fedor I. Ivanović sagrađi god. 1592. samostan. Unutar ovih crvenih zidina imade ciela skupina hramova i sgrada, koje nisu bile sve u isto doba podignute. Od devet crkava i časovnja glavna je, koju je god. 1684. carevna Katarina sagrađila. Crkva je ukrašena slikami na liepu, prikazujućimi prizore iz biblijske poviesti; a imade naj-

veći od moskovskih crkava ikonostas, na kojem se uz carska vrata vidi slika Spasitelja i spomenute donske Bogorodice, veoma štovane narodom. Ova je slika upravo prenatrpana draguljima velike ciene. I ovu bogatu crkvu bili su god. 1812. Francezi oplienili; ali im bogati plien hrabri kozaci oteše, te povратиše uz darove, pridane na uspomenu toga događaja. Uz crkve i časovnje imade velik samostan sa sielom arhimandrita, za tim gospodarstvene sgrade, mali perivoj i groblje, u koje se dadu mnoge odlične obitelji sahraniti. Vriedno je posjetiti taj samostan, jer u njem vidi stranac u samom gradu uredbu ruskih manastira, koji su nekim načinom za sebe stojeća cjelina, a u velikom bučnom gradu duhovno zaštišje, u koje se toliki uklone.

Što je „donskoj mužeskoj monastyr“ za redovnike, to je „novo dēvičij monastir“ za spol ženski. I ovo sam mjesto posjetio, jedno da vidim taj samostan na glasu, drugo da razgledam i ondješnju okolicu i odanle Moskvu. Od Krimskoga trga vodi široki drvljem zasadjeni boulevard Zubovskij do ulice Prečistenke, gdje mu se Smolenskij boulevard priključuje. Prečistenka zalazi na koncu u tako zvano Dēvičje polje. Ime ovo sjeća po priči ruski narod dobe njegova najvećega poniženja.

Za tatarskoga na ime gospodstva, kako se priča, slao bi kan svoje sluge, baskake, u Moskvu, da kupe živi harač, sastojeći se iz najljepših djevojaka. Tada su na ovo polje izvedene ruske kćeri na ogled i izbor. Prem ova priča, koja u ostalom nije potvrđena povjestnim spomenikom, ne sadržaje ništa nevjerovatna; ta na taj način su i turski sultani svoje hareme napunjavali, a ovakovo poslanstvo po balkanskom poluotoku opieva i naš neumrlji Ivan Gundulić: to je vjerovatnije, da je ono polje dobilo ime od samostana, ovaj pako onako prozvan od prve svoje predstejnice imenom Jelene Djevočkine. Bješe pako samostan sagrađen god. 1524. carem Vasilijem Ivanovićem na uspomenu, što je kneževina smolenska, poslije slavo-dobitnoga rata proti Poljakom (1513.), utjelovljena Rusiji. Od ono je doba sudbina ove zadušbine ruske vladajuće obitelji dosta tiesno skupčana i s njom i s državom. Ovamo se je poslije smrti svoga supruga spomenutoga Feodora I. Ivanovića povukla njegova žena carica Irena, sestra često spominjanoga Borisa Godunova, postavši pod imenom Aleksandre kaludjericom. Ovamo se silom svoga brata Petra Vel. povukla njegova slavohlepna sestra Sofija, kano kaludjerica Susana, te odavle je za odsutnosti svoga brata urote proti njemu kovala uz posljedicu, da je po ugušenju buni car dao ovdje 300 strelaca objesiti. Pred samostanom na onoj ravni bila se je god. 1616. bitka s Poljaci. Drugi neprijatelj, Francez, pohodio je također ovo mjesto; pak je Napoleon I. zapovjedio bio, da se „Devičij monastir“ u zrak dignu; ali srećom zaprieči ovaj neljudski čin sama predstojnica Sara Nikolajevna, koja je na vrijeme utrnula podmetnuti vitilj i tako odvažnošću svojom spasila zemlji ovaj liepi spomenik. I doista liep je to spomenik, koji se već svojom spoljašnošću oku ugodno namiće. Skupina crkava i sgrada obkoljena je zidinami visokimi, iz kojih se uzpinje šestnaest kula, koje su slogom mnogo nalične florentinskomu tornju na staroj palači (palazzo vecchio). Zidine svršavaju se samimi oblimi lukovi, izpod kojih otvorene su puškarnice. Nad ulaznim vratima diže se u šest vršaka visoki u spratove podijeljeni toranj. Čim se on prodje, pristupi se glavnoj crkvi sa pet po ruskom slogu trula i s manjimi tornjevi iznad nuzkapelica. Za zvona sazidan je kano što obično i drugdje, poseban zvonik lievo od crkve. U samoj crkvi, inače naslikanoj na liepu, ne ima ništa osebita izvan spomenika grobnih, medju kojima odlikuju se oni, pod kojima počivaju sestre Petra Velikoga: Evdoksija, Katarina i Sofija. Uz glavni ulaz na desno imade kuća, u kojoj je Sofija stanovala i umrla (1702.) u glasu svetosti, a gdje sada igumena obitava. U sred dvorišta je veliko groblje. U tih prostorijah vidjaju se kaludjerice u crnini s crnim poput kacige pokrivalom, koje kosu posvema sakriva; u rukama drže dugačke patrice. Ovaj manastir, kako mi je rečeno, spada u drugu vrst ruskih ženskih samostana, u koji na ime obično ulaze djevojke boljih obitelji, te

donesu imetka za svoje vlastito uzdržavanje, ali polože propisane zavjete i prema njima živu. S toga se u tih stienah nalazi ženskinja visokoga roda. Ulazeća ostaje kroz godinu kandidatkinjom, onda stupa u noviciat, pak nakon nekoliko godina položi zavjet. Samostan „novoděvčij“ imade također sirotište i učilište, a uz to i njeku vrst obrtne radionice, u kojoj što duvne, što siromašnije djevojke rade i za naručbu ručna ženska djela, osobito pako crkvena odiela, koja da se vještinom, ukusom i ljepotom odlikuju. Gospodarstvo vodi posebna kaludjerica, imenom „kaznačeva“. Napokon imade i posebna zgrada za bolnicu s primjerenom ljekarnom, oboje za porabu samostana. Odavle se vidi, da je „devičij monastir“ osnovan na širokoj podlozi; te bijaše mi drago opaziti već na ovoj veličajnoj spoljašnosti, da imade Rusija i ove vrsti duhovnih zavoda dobro uredjenih.

A takovih na veliko zasnovanih samostana što mužkih što ženskih imade Moskva razmjerno velik broj; imade ih na ime preko dvadeset. Svaki njih prikazuje cieli za sebe postojeći sustav crkava i zgrada. Tuj je u gradskoj česti „znamenskij monastir“, zasnovan carem Mihajlom Feodorovićem god. 1613.; tuj „za-ikonospaskij“ uz kazanski sobor knezom Požarskim god. 1630. na uspomenu oslobođenja Rusije od Poljaka, gdje je prvo rusko učeno društvo, god. 1679. ustrojeno, svoje sastanke držalo, koje je slavni Lomonosov svojom prisutnošću kitio; tuj „nikolajevskij“ Ivanom groznim god. 1556. za kaludjere sv. gorske u Macedoniji osnovan s krasnom crkvom na pet trula; tuj najstariji moskovski „bogojavlenskij“ od god. 1304. s pet hramova; tuj u sjevero-zapadnoj česti grada „strastnoj“, osnovan god. 1654. carem Aleksijem Mihajlovićem sa tri crkve; tuj „roždestvenskij“ iz XIV. vieka, također sa tri crkve; tuj u sjevero-istočnom dielu „srětenskij“ također iz iste dobe; tuj u istočnom dielu „ivanovskij“ iz XVI. vieka; u jugo-istočnom kraju „androniev“ god. 1361. i „novospaskij“ sljedećega stoljeća osnovan sa pet crkava i zvonikom 72 met. visokim, zatim grobnicami carske obitelji Romanovske i bogatom riznicom, i „simonov“ iz XIV. vieka sa zvonikom još višim, na ime od 100 met. itd. Tko se sjeti, što su samostani bili za starije društvo, te pomisli na onu ulogu, koju su vršili osobito u Rusiji, taj će se domisliti, kako ih je darežljiva ruska ruka obsipala i koliko se u njima blago krije, podobno razsvjetliti prosvjetne odnošaje ove velike zemlje. Ruski samostani, kako sam ih letimice opisao, nose još danas u svojoj gradnji biljege one dobe, kada su davali pučanstvu utočište proti neprijatelju, od kojega se je s bedema i kula njihovih branilo. Oni su pružali najodličnije gostoljubje svim pomoć tražećim. Kada sam se god nalazio pred zidinami s mnogobrojnim kulami, koje obkoljuju samostanske sgrade, pak motrio ove tvrdjave, u koje su se tihe stanice pretvorile, predstavio sam si bogoljubne monahe, pretvorene u času nužde u oboružane vitezove, pri-

Gnjetelovi.

pravne za dom i rod krvcu lievati. Jedva se je neprijatelj odmaknuo od zidina, opet su se ćelije povratile u svetišta pobožnosti i nauke. I u Rusiji, kano što i na zapadu, a ondje u većoj mjeri, bijahu samostani jedno od glavnih pjestovališta uljudbe i prosvjete. Mnogobrojni pismeni spomenici, koji sada kite knjižnice velike carevine, postali su malo ne bez iznimke rukom radinih monaha. Sitnolici, koji rese rukopise i slike, kojimi su crkve i galerije napunjene, nikle su iz pera i kista onoga istoga kaludjera, koji je, kada mu glas domovine nalagao, ono duševno orudje zamienio drugim ubojitim. Ali osim toga samostani bijahu i zarodišta obrta i trgovine, jer su za proslave svetkovina povod dali sastanku puka iz bližih i daljih krajeva, a takav sastanak bijaše, što je djelomice još i danas, istovjetan sa sajmom. U Rusiji se do danas nekom harnošču motri na ove spomenike davne prošlosti; pak ako su i ondje drugi činbenici preuzeli zadaću, koju su nekada vršili jedino samostani, gleda se na njih onim bar osjećajem, kojim se pazi zaslužan i svakoga štovanja dostojan umirovljenik.

Sada ću povesti čitatelja dozvolom njegovom u prosvjetne zavode Moskve, koje sam imao priliku razgledati.

I u tom pogledu, kano i glede sv. hramova, može se u obće reći, da je „prvostepena“ ruska prijestolnica veličajna i da jedva ustupa prvenstvo jednako velikim gradovom srednje i zapadne Evrope. Moskva je bogata na muzejih, galerijah, knjižnicah, učilištih svake vrsti i struke. Muzeji, kakovi su politehnički, rumjancevski, golicinski, historijski, umjetničko-obrtnički, pedagogijski; onda galerije, kakove su osim onih rumjancevskoga i golicinskoga muzeja još Botkinova, Tretjakova, Soldatenkova i Hludovljeva, mogu se svojim obiljem, punoćom, sustavnošću, raznolikosti staviti o bok drugim velikim i najvećim sličnim zavodom ostaloga obrazovanoga svijeta; oni ih pače u mnogom nadkriljuju, a osobito u tom, što razkriljuju svijetu velik a do ne davno slabo mu poznat dio njegov, i što su zasnovani u velikih razmjerih — u tako ogromnih razmjerih, kano da se htjela budućim naraštajem prepustiti slavna zadaća, da izpunjuju i provode gorostasnu osnovu, koju može jedan viek, pun oduševljenja za napredkom, zamisliti ali ne može na kraj privesti. Da ova hvala nije pretjerana, osvjedočit će se čitatelj, kada sa mnomo podje u duhu prostorijami tih zavoda i pregleda letimice zbirke njihove.

(Nastavit će se.)

Imena sedmero braće, što su tobož Hrvate dovela na jug.

Konstantin car, spisatelj X. stoljeća, pripovieda kako su se Hrvati u prvoj polovici VII. stoljeća doselili u Dalmaciju, pa kaže: „Jedno pako pleme, petero braće: Klukas (Κλουκας), Lobelos (Λοβελος), Cosentces (Κοσέντζης), Muhlo (Μουχλώ) i Hrvat (Χρῶβζτος), i dvie sestre: Tuga (Τούγα) i Buga (Βούγα) dodje sa svojim pukom (μετὰ τοῦ λαοῦ) u Dalmaciju“.

Sigurno je, da car Konstantin nije ove viesti crpao iz kojega pisanoga spomenika, nego da ju je zabilježio po predaji narodnoj, koja je budi kao priča budi kao junačka pjesma kolala narodom hrvatskim. Upravo zato nije nam vjerovati doslovce ovome kazivanju, nego nam je ulaziti u trag narodnome pričanju.

Po mojemu shvaćanju ova imena sedmere braće nisu drugo no personifikacije onih sedam plemena slovjenkih, od kojih je na jugu postao u prvi čas narod hrvatski. U tom me kriepe ovi podatci.

Toma arcidjkon, pisac XIII. stoljeća, koji nije znao za spise cara Konstantina, ali je znao za mnoge narodne predaje Hrvata, priča o dolazku Hrvata po prilici ovako: „Venerunt de partibus Poloniae, qui Lingones (Croatae) appellantur, cum Totila septem vel octo tribus nobilium. Hi videntes terram Croatiae aptam sibi fore ad habitandum, quia rari in ea coloni manebant, petierunt et obtinuerunt eam a duce suo“ (cap. VII.).

Toma arcidjkon dakle ne govori o sedmeroј braći

i njihovu puku, nego o sedam ili osam plemena, koja da su Hrvatsku zauzela. Tomino pričanje još bi bolje utvrdila bilješka ponješto sumnjiva, ali jedino onda razumljiva, ako se uzme, da je hrvatski narod postao od sedam plemena, koja se sjediniše u jedan narod. Bilješka naime ova kaže: „Tempore transacto erat consuetudo in regno Croatorum: erant septem bani, qui eligerant regem in Croacia, quando rex sine liberis moriebatur...“ Po ovoj bilježci mogli bi suditi, da je nekad najprvo hrvatskoga kneza biralo sedam župana hrvatskih plemena, a zatim hrvatskoga kralja sedam bana. Mnijenje moje utvrđuje jošte i razmatranje samih imena.

Već ime Χρῶβζτος označuje plemensko ime. Plemenâ slovjenkih ovoga imena bilo je u svih slovjenkih naroda. U Českoj spominju se dva plemena „Chrovati“ uz ostala plemena (Psovane, Slasane i t. d.) još godine 976.; u Ruskoj znade se g. 907—993. za jedno pleme „Hrvati“ pored Poljana, Drevljana, Sjeverana, Radimiča i Vjatiča; pa i u današnjoj Štajerskoj znalo se je g. 954—978. za „pagus Chrauati“. Ako je dakle kod današnjih Rusa, Čeha i Slovenaca bilo još u 10. stoljeću po jedno pleme (ili čak dva) Hrvata, kako da nije i u nas bilo plemena, koje se je posebice „Hrvati“ zvalo?

Osobito udara još u oči ime jedne sestre, naime Buge. U Rusa spominje se u 9. stoljeću pleme Bužani (866—890.), naime ono pleme, koje je uz riekü Bug

prebivalo, te se kasnije zove Volinjci. Ako je u Rusa bilo Bužana, zašto da nije i u Hrvata bilo takova plemena, pošto su i Hrvati nekad živjeli oko rieke Buga. U ostalom spominje se i u Hrvatskoj već g. 1070. župa Bučani, koja se u hrvatskih glagolskih spomenicima kasnijih stoljeća zove Bužani (Buže, Bužje, Bužane grad, Bužki grad, Bužin grad, Bužko knežtvo i t. d.). Ako je pako bila župa Bužani, mogla je ta župa lasno dobiti ime svoje po plemenu, koje je u njoj obitavalo.

Iztaknuti valja još ime druge tobož sestre, Tuga. Već g. 852. nalazimo u Hrvatskoj mjesto Tugar (valjda istoimenoga plemena), a žitelji ovoga mjesta zovu se u latinskih spomenicima Tugarani i Tugarini. U 12. stoljeću nalazimo i prezime Tugomirić (Tolisius Tugomirik, Kukuljević, Cod. dipl. II. 151); a u glagolskih spomenicima kasnijih stoljeća spominje se čak i pleme Tugumerići u Lici.

Za imena ostale braće teže je naći sličnih imena

plemenskih. Konstantinov Klukas sve me nehotice sjeća na starohrvatsko pleme Kukarâ. Kukari se spominju već od g. 1178., u kasnijih stoljećih ovo je pleme veoma brojno, te mu se pribrajaju zadruge ili porodice: Mirogerutići, Budačići, Hateževići, Milutinići, Kulišići itd.

I Konstantinov Lobelos nekako me podsjeća na pleme Lapčana i na mjesto Lapac; isto tako njegov Muhlo na pleme Mogorović (Mogor, Mogorić, Mohlić, Mohlići i t. d.). Samo za Kosentces ne nalazim ništa slična među plemenima hrvatskimi. No to me ne bi ništa smetalo, pošto je poznato, da su i u drugih slovjenkih naroda mnoga plemenska imena jako rano izginula, budi što je narodno pretežno, budi što se je jedno oveće pleme razpalo na više manjih pod raznim imeni, budi što je iza seobe novo ime (mjestno) poprimilo. Tako se i u nas Hrvata spominje pleme Karinjana; ovo je pleme svoje ime dobilo od grada Karina (Corinium), koji je mnogo prije stajao, nego što su Hrvati došli u Dalmaciju.

V. K.

LISTAK

K slikam.

Gnjetele. Slika Fr. Spechta. Gnjeteo (njem. Fasan, latinski Phasianus) veoma je liepa ptica, kojoj je domovina Azija. Najpoznatiji je obični gnjeteo (der gemeine Fasan, Ph. Colchicus). Za ovoga se priča, da su ga otkrili već grčki Argonauti, i to u Kolchidi, današnjoj Mingreliji (u Kavkazu). Meso običnoga gnjetele osobito je tečno, zato se i u Evropi goje ovi gnjetele u fazanerijah, gdje ih onda strijeljaju, kad se velikoj gospodi uzhtije njihova mesa. Najviše takih fazanerijskih ima u Českoj. Vredno je napomenuti, da se obični gnjeteo broji medj najgluplje ptice što ih ima na svijetu. Uz to je silna kukavica, te će pred malo većim kukcem bježati. I grlo mu nije baš pojasto, te ne bi ni pauna mogao nadpjevati. Jedino radi šarena mu perja i tečna mesa cijenio ga je svijet od davnih vremena. Rimski car Caligula, sagradio hram sebi na čast, bješe naredio, da se jedino gnjetele smiju u tom hramu žrtvovati.

Pored običnoga gnjetele ima još mnogo drugih vrsti gnjetele. Takovi su: srebrni gnjeteo (Ph. nycthemerus) iz Kitaja, zlatni gnjeteo (Ph. pictus), kolutasti gnjeteo (Ph. torquatus), i t. d. Naša slika prikazuje poimence bakrene gnjetele (Kupferfasan, Ph. Soemmeringii). Znamenit još je dugorepi kraljevski gnjeteo (Ph. veneratus), koji ima u repu četiri do dva metra duga pera.

Književnost.

Bugarska. Jamačno će zanimati čitatelje, ako ih upoznamo s bugarskim novinarstvom. Ne treba istom spominjati, da listova izlazi možda više, nego što bi do potrebe bilo. Ali tako je uvijek, dok se u novoj fazi naroda, koji je istom počeo politički živjeti, istom stvaraju stalne političke stranke. Najstariji je bugarski časopis 1. Bългарin, izlazi u Ruščuku. Izlazi svaki dan. Urednik Hristo Bačevarov. 2. Trnovska konstitucija, izlazi u Sofiji. To je organ Karavelovljeva ministarstva. Izlazi treću godinu. Urednik mu je za izliku, pravi urednici sjede na ministarskoj stolici. Program mu je liberalan. U zadnje je doba bolje uređivan, odkad dobiva članke od mladih Bugara, koji su svršili nauke u

Zagrebu te imali priliku vidjeti, kako se uređuju politički listovi. Predjašnji urednici Trnovske konstitucije osnovaše nov organ 3. Nezavisnost. Urednici su ovome organu Rizov, Petkov i Stojanov. Ovo je radikalni list. Izlazi u Sofiji. 4. Slavjanin izlazi u Ruščuku, izdaje ga Stančev po tri puta na tjedan. Dosta slab list. 5. Sredec (sada prozvan „Svetlina“), organ Cankovljevac. Izlazi u Sofiji dva puta na tjedan. Uređuje ga Filčev. Piše oštro protiv sadanje vlade, hvali Rusiju, te želi, da je bugarski narod opet vrati pod njeno zakrilje i da goji pravu slovjenku politiku. Cankov, Balabanov i Burmov glavni su stupovi ovomu listu, i još neki drugi mladi, bivši ministri i veliki činovnici. List još nije tako razširen, kao prva četiri. — 6. Sjedinjenje, izlazi u Plovdivu, uređuje ga Elmazov. Donosi temeljito pisane članke u opozicionom duhu po jedan put na tjedan. Ovaj je list proti bugarsko turskom savezu, proti Karavelovu i Englezkoj, a za Rusiju i pravu slovjenku politiku. Izlazi već četvrtu godinu, te je najprije iznio ideju, da se sjedini sjeverna i južna Bugarska. List je dosta, razširen, osobito po južnoj Bugarskoj. — 7. Napred, urednik Krdžijev u Sofiji. Iznosi članke pisane po načelima Darwina, Rousseaua itd., u političkim pregledima nema izrazite boje. Izlazi dva puta na mjesec. — 8. Demokrata je počeo izdavati mjernik Belov u Sofiji. Program mu je bio, kako kaže samo ime, socijalno-demokratski. Htio je zagovarati socijalnu demokraciju i rusko pokroviteljstvo, ali nije odabrao pravoga puta, za to je i prestao. — 9. Zora se izdaje u Silistriji. Mlad je to list te se još nije ustalio. — 10. Zornica, u Carigradu. Izdaje ga evangeličko društvo američko. Donosi poučnih članaka u čistoj i gladnoj bugarštini, takodje religioznih članaka u protestantskom duhu. Izlazi svake subote. Po jedan put na mjesec imađe ilustrirani prilog. U politiku se slabo mieša. — 11. Narod, izlazi u Plovdivu po jedan put na tjedan. Urednik Dimitrov. Program mu je: prijateljstvo s Ruskom, nutarnji red i obrazovanje naroda. Piše umjereno. — 12. Pravda, izlazi takodje u Plovdivu po dvaputa na tjedan. Uređuje je Prančev. Program: Sanstefanska Bugarska, pokroviteljstvo Rusije, podizanje narodnoga gospodarstva; borba s nihilizmom, anarhizmom i socijalizmom. Počeo

je izlaziti ovaj list prije mjesec dana. 13. Plovdiv javlja se u istom mjestu po jedan put na tjedan. Glasilo sadanje sofijske vlade. 14. Bugarski vjestnik, izlazi u Burgasu, na Crnom moru, urednik Šišmanov. To je organ opozicije u iztočnom dielu Bugarske, pisan u rusofilskom smjeru.

Francezka. Čuveni je publicista E. de Laveleye putovao nedavno Balkanom nešto prije posljednjega rata Srbije s Bugarskom. Svrha je putovanju njegovu bila, da se valjano upozna s balkanskim plemenima i s raznim događajima, što no su se zadnjih 15 godina zgodili. Među inim spominje hrvatske zadruge, te ih hvali, koliko ih još ima; čudi se velikomu dohodku hrvatskoga svećenstva, s dostojnom hvalom spominje biskupa Štrosmajera, koji je stvorio sveučilište i akademiju. Nadalje piše Laveleye, kako je u Bosni i Hercegovini, odkad je uvedena nova uprava. O Srbiji piše Laveleye, da je tamo na bolje krenulo ovih zadnjih desetak godina, ali je narod, veli pisac, na dosta nisku stupnju; svako je selo zadovoljno onim, što samo privriedi i izgradi, za to je slabo obrta i trgovine. Glavnim zlom za Srbiju smatra pisac rastući državni dug. U Bugarskoj je Laveleye zametio preveliku centralizaciju; osobito mu se vojska čini preogromnom, koja proždire trećinu proračuna. U Rumeliji se troši jedanaesti dio dohodaka na pučku naobrazbu. Ratarstvo je u obje zemlje još dosta primitivno i slabo, premda je zemlja veoma plodna. Posvuda vidi Laveleye u južnih Slovjena napredak, koji obećaje, da će do skora biti bolje. Knjigu je pisac posvetio slavnomu Englezu Gladstonu, odličnomu zagovorniku balkanskih plemena. — Dne 4. pr. mj. ugledala je svjetlo kod Plona i Nouritta u Parizu prezanamljiva knjiga vrloga francuskoga pisca Melchiora de Vogüé. Naslov je knjizi „La littérature russe“. Književni svijet upravo zanosno pozdravlja ovo Vogüéovo djelo, u kojem je po sudu najkompetetnijih kritika ruska književnost prikazana učeno, živo, originalno, kao nigdje dosad. Vogüé koji se već od 10 godina mnogo bavi ruskim piscima, može reći, da je svojom knjigom otkrio Evropi nov svijet — ogromni duševni svijet književne Rusije. Najobilatije govori o prvacima ruskoga romana — Gogolju, Turgenjevu, Dostojevskom i Tolstoju. Pojedini su članci izišli u „Revue des deux mondes“. U nas je od pomenuta četiri pisca najmanje poznat Tolstoj. A ipak se pripovieda o Gustavu Flaubertu, slavnome piscu romana „Madame Bovary“, da je čitajući malo dana prije svoje smrti prievod Tolstojeva najznamenitijega romana „Rat i mir“ glasno i zanosno klicao: Mais c'est du Shakespeare cela! c'est du Shakespeare! Vogüé proglašuje Tolstoja najoštromnijim proučavaocem i slikarom ljudskoga života, što no se pojavio nakon Goethea. Tolstoj je pravi narodni pisac. On je u djelima Rus od glave do pete. Turgenjev proboraviv toliko godina života svoga u Parizu nije mogao da se otme dojmu zapadnoga uzgoja, on se je u koje čemu prilagodio francuskim književnim pravilima. Tolstoj je gotovo prevratnik, koji ruši sve zapadnjačke intelektualne navike. Tek desetak godina mladji od svoga predšastnika, počeo je pisati u isto doba, kad i Turgenjev: njegov prvi veliki roman suvremen je „Otcima i djeci“, ali je između pisaca pukao golem jaz Tolstoj se posve otrešao zapada, on nam prikazuje novu Rusiju, koja srce kroz tmine, da iznadje novih staza. On je prvi i najmoćniji slikar nihilizma. Sam pisac izpovieda, da je punih 35 godina bio nihilistom u pravom smislu riječi, ne socijalistom ili prevratnikom, nego baš nihilistom. Pravi je otac nihilizma — Tolstoj. Vogüé veli za Tolstojevu pronicavost: To je duh englezkoga kemika u duši indijskoga budiste! Sve, što piše, odlikuje se neobičnom jednostavnošću. Samo kad želi da upozna najprvotnije nepristupne nam uzroke, koji vladaju životnim pojavama, onda se stane njegovo oko mutiti, ne stupa pisac više

sigurno, nego tetuba, gubi se u ponoru filozofijskih protuslovlja, kojekakvih metafizičkih doskočica.

Svaštice.

Debljanje — bolest. Svatko voli, da se malo podmesi i podkoži nego da bude mršav kao kolac. Nu ako prekomjerno mršavljenje nije nikomu po čudi; a ono je prekomjerno debljanje još veća nevolja. Al do sada nismo imali zgodna naputka, kako da se oprostiš te biede. Zato nam je dobro došla razprava prof. dra Lobmayera „Debljanje — bolest“, u kojoj potanko i razgovietno razlaže, oda šta čovjek deblja, i kako se prekomjerno debljanje bez osobitih lijekarija primjerenim načinom življenja lieči i prieči. Tu je opisano potanko medju ostalim, kako se je kuez Bismark svoje pretilosti oprostio. Razpravu prof. Lobmayera čitat će s osobitim veseljem imenito svi oni, kojim dosadjuje suvišak sala.

Prvi zavod za sliepce. Križarski su se ratovi znatno doimali svega društvenoga života evropskih naroda, pa se medju inim uradilo nešto i za sliepce. Za trećega na ime križarskoga pohoda vladao je Francuskom Ljudevit IX., koji se naziva sveti. Njegova vojska boraveći u Egiptu i u obližnjim azijskim provincijama našla je ondje silne klimatske i zemljištne poteškoće, s kojih su premnogi vojnici osliepjeli. Pored velike vrućine ubila ih i suviše jaka svjetlost, kao i mnogi piesak i prašina, što no je vjetar po pješčanoj zemlji razvijava. Tako je osliepljelo mnogo vojnika, a medju njima dosta plemića. S toga odredi Ljudevit, da se uredi o državnom trošku zavod za osliepele vojnike. Taj prvi zavod za izdržavanje sliepih vojnika osnovan je 1260. godine u Parizu, a nazvan je Hôpital des Quinze-Vingts. U nj je stalo 300 vojnika. U prvi su mah primani samo vojnici, ali docnije i drugi sliepci. Sliepci su dobivali hranu, odielo i stan. U početku nije bilo radova, kojima bi se sliepci zanimali. A sliepcu to baš i zadaje grдне muke, kad nema posla, kojim bi skratio — i suviše dugo vrijeme, sjedeći u ovom svijetu kao u labirintu. Tek docnije, kad je u zavod primljeno mnogo siromašnih sliepaca, koji su inače bili posve zdravi i podobni za rad, uvedeni su i neki radovi, kojima su se sliepci počeli zanimati. Kad je to bilo, ne ponimje se, ali po svoj prilici bijaše davno iza osnutka zavoda. Najprije se spominje u tom zavodu duhanska fabrika i zavod za predivo. Da bi zavod imao što većih dohodaka, dana su mu i njeka naročita prava, kojih drugi zavodi nisu imali. Tako je bilo dozvoljeno, do se za nj po crkvama kupi milostinja, a osim toga bilo je i drugih povlastica, koje su — kao i ono predjašnje pravo — godine 1783. dokinute. Kasnije je zavod dobio veću zgradu, u kojoj su često živjeli sliepci s čitavom porodicom. Osim napomenutih radova gojila se u zavodu dosta i glazba. Sliepci su učili razna glazbala, pa su stvorili čitavu kapelu, te su zalazili u pariške salone i gostione, da sviraju. Još se godine 1830. spominje, kako je kavana, u kojoj su ovi sliepci svirali, uvijek puna, jer ih svijet rado sluša, pošto umiju liepo svirati. Ovaj zavod postoji još i danas, a u njemu ima oko tri stotipe sliepaca iz različitih krugova društvenih.

Putovanje Rusa po Kitaju. Imperatorsko rusko geografsko društvo dobilo je iz Gumbuma u Kitaju pismo od svoga člana Potanina: pismo je odpravljeno početkom ove godine, te piše medju inim ovo: Gđjedog sam prolazio s prirodnjakom Berzovskim, svuda su nas Kitajci i njihove oblasti usrdno dočekivale i išle nam u svačem na ruku; zbirka narodopisnih, prirodopisnih i topografskih stvari bit će na slavu i diku ruskoj nauci. Kad prodjem oblasti Žute rieke i Jecin-Gola, tada ću poći u pustinju Gogi, što se širi medju Sogok-Norom i iztočnim dielom Altajskih planina.

Bieg. — U noći. — Fiškalova izpovied. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Imena sedmero braće, što su tobož Hrvate dovela na jug. — Listak.

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 17. srpnja 1886.

Br. 29.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Sanjarije.

išina svud. Ah! divna li je noć,
U Božjem miru sav se nježi kraj,
Kô vedar duh, kad tiho mu je poč
U nepoznat nebeski kraj.

Tišina svud. U noćnom mraku bajnom
Kô silan grob se mrki krije grad;
O da je tako koprenom mu tajnom
I sav mu skriti jad!
Al jad se, jao, nikad skriti neda,
Jer za njim mora uvijek suza teč,
I bilo srce hladnije od leda —
Na svoj će način odati ga već.
Ni u mom oku davno nema suze,
Presušio se moje tuge vir;
Ta sviet već davno sve mi — sve mi uze,
I sad je barem mir!
Al jedno jošter uzeti mi ne će,
Dok budnu žiču potraje mi viek,
Dok zadnji dašak duše mi snatreće
Ne prekine moj udes priek;
Ah! to je zadnje, što mi jošter osta
Da mjesto suze jad mi blaži loš;
A to je pjesma umilna i prosta,
I to je suza, što ju lijem još!
Ta suza mi je vrhu svega sveta,
Ta suza sva je mojoj duši moć,
Od očaja što još me čuva kleta
I zorom stvara mojih muka noć;
O nek ju samo hladan prezir zebe,
Nek pozdravlja ju ljudi smiešak tih,
Ja ne lijem ju nikad radi sebe,
Već samo — radi njih!

O ja ću pjevat . . . plakat! Suze same
Pomračuju mi duh i bistar vid,
Al ja ću pjevat . . . plakat! to je za me
I tog me nije stid! . . .

* * *

Tišina svud. U divnom polumraku,
Kô spavajući lav se pruža grad,
Oslonio o gòru glavu jaku,
Kô o grud dieve junak mlad.
Tišina svud. Kô sav da sviet se spravlja,
Dà ovaj čas će s nevolje si mriet,
Al čuj der, čuj! Ta to se pjesma javlja:
„Ja ljubim te, ko cieti sviet!“
I u tebi se možda ljubav javlja
I s tvojim srcem sladki bije boj;
A onaj dalje pjesmu si nastavlja:
„I sav sam tvoj, i sav sam tvoj!“
U drugom spratu njegdje na visini
Zajeknulo ko bolna srca jek;
Ti čuješ jasno jek taj u tišini,
I čuješ stakla zvek.
Zajekno prozor . . . pa i glave eto
I to će možda kakav Faust još bit,
I pjevati: „O dodji, Margareto,
Na mojoj grudi snit!“
A još s daleka, kô da mu se ruga,
Još uvijek ječi onaj bolni poj
Tog noćnika, tog neznanog mu druga:
„I sav sam tvoj, i sav sam tvoj!“

U drugom spratu tamo na visini,
Gdje bar je bliže blidih zviezda sjaj,
Zajeknulo je nješto u tišini,
A to je bio — uzdisaj.

Mladènac tamo u toj vam je noći
U svoj se bio zavukao kut,
I plako dugo, dugo u samoći
Svog srca čemer ljut.
Ta poklade su. Sav se sviet veseli,
A on je samac, vazda sam ter sam,
I težki jadi na srce mu sjeli,
O svaki težak — kano grobni kam!
Spomenuo se svojih prošlih dana,

Dok još je bio zanosan i čil,
 Dok još mu duša snila bogodana
 Svoj raj na zemlji umiljat i mil.
 Pred njime samo mala lampa tinja,
 Kô da će mahom zgasnuti se nà,
 A drugče pusto, puka sirotinja,
 Ta dvie tri knjige — svojina mu je sva!
 Sirotinja! Ah, ona ljuto boli,
 Al ipak mladić nije ubog tol,
 On ima ono, što mu srce voli
 I što mu blaži bol.
 Sirotinja! Al ona mu je draga,
 Rad nje mu ne će zdvojan pasti klik:
 On ima blago vrhu svega blaga,
 I on je — presretnik!
 Pred njim na stolu leži slika mala,
 S nje ne će oka svrnut ni za hip,
 Ta to je slika njegovog ideala,
 I on ju motri kao Božji kip!
 I čudne misli glavom mu se roje,
 I propadaju — sve u jedan tren,
 On motri sreću prošastnosti svoje
 I raj si izgubljen,
 I glasno misli. . .

„Ah! i ja sam mogô
 U svom životu divnu sreću steć;
 A sad sam samac, shrvan, iznemogo,
 I sve je zalud već!
 A ljubio sam tvoje oko plavo
 Još više nego cielog neba svod,
 I štovô sam te, štovô, obožavo,
 Još više nego cieli ljudski rod!
 I što bijaše otac mi i mati
 I bez tebe sav pusti život moj:
 Milijun put sam ja ga htio dati
 Za jedan pogled tvoj!
 Oj ljubio sam! Ne, tuj rieči nema,
 Da kažu žarku moga srca strast,
 Za tu su ljubav ljudska usta niema,
 Da ocjene joj vlast!
 Na zemlji nikad, odkad sviet taj stoji,
 Te ljubavi vam nije bilo, ne!
 A sad su mrtvi osjećaji moji
 I sad je prošlo sve!
 Na svietu za me sreće bilo nije,
 Na svietu vazda prokletnik sam živ:
 Al, jao meni, samu priznat mi je,
 Da sám sâm tomu kriv! . .“

I zaplakô je, zaplakô je ljuto,
 U ruke krijuć bledi obraz svoj;
 Al sjetna pjesma prenula ga u to:
 „I sav sam tvoj, i sav sam tvoj!“
 Otvorio je prozor, pa je mirno
 U noćni dolje pogledao mrak,
 I gledao je nebo neprozirno
 I udisao svježi noćni zrak;
 Na okno plamno pritismo je čelo,
 Da tako hladi žarkih misli roj,
 A još se čulo sjetno, neveselo:
 „I sav sam tvoj, i sav sam tvoj!“

A mladić gleda, kako grad se boči,
 I gledô divnih kuća silan red,

I suzom mu se napunile oči,
 A srce stisnô led,
 I mladić smišljô. . .

„Puste sanje moje,
 Zar zbilja vam je sad za uvijek kraj?
 Na svietu za me sve zar propalo je,
 A osto samo težak jad i vaj?
 Zar uvijek tako samac ću živovat
 I samac jedno mriet,
 Gdje sretan eto smije se radovat
 Sav Božji sviet!
 Toliko divnih palača mi eto,
 Pa tko mi može reć:
 Da i ja ne ću već za koje ljeto
 Bar kućicu si steć?
 I u toj kući svoj si raj osnovat,
 Koj ljubav može i siroti dat,
 Pa u njem onda kano Bog bogovat
 I dragu svojom zvat;
 Andjelke s njome tetošiti naše,
 Da ljubavi nam vriedan budu plod,
 Da jednoč pravog posla nam se maše
 Za dom svoj i za rod!
 I kad bi jednoč zadnji čas mi došô
 Oj koli lako pustio bih sviet,
 Moj život ne bi uzaludno prošo,
 Jer ne bi nikad posve mđro mriet:
 U mojoj djeci još bi uvijek ostô
 Moj vedar duh i ponos moj i um,
 A samo tielo, samo tielo prosto
 Prekrio bi moga groba hum!
 A gle ovako! Bože me sahrani
 I pomisliti na svoj smrtni čam:
 U bolnici ću, medju sirotani,
 Umrieti jedno zapušten i sam!
 I nitko ne će zadnji cjelov dati
 I s čela smrtni otrti mi znoj,
 A za koj dan već nitko ne će znati
 Za sav moj život — kô ni za grob moj!
 O to je grozno! Bože svemoguća,
 Koj čuvaš zvier i kam i trn i cviet,
 Gdje sav svoj život ginem umirući,
 O bar mi ne daj toli jedno mriet!
 Moj dobri Bože! . . .“

Gorke suze
 Orosiše mu na to obraz bled;
 A on sa stola njenu sliku uze
 I upre u nju gled;
 I gledô ju je, kano što se gleda
 Kroz sjajne suze žarkog sunca sjaj,
 I gledô ju je, kano što se gleda
 Života svoga izgubljeni raj;
 A tad najjednoč stade ju cjelovat
 I neizreciv obuze ga čar,
 Oj, obmana vam čudno zna djelovat
 I stvorit nebo — nesretnikom bar!
 Al dok je on uživo rajske slasti,
 Sve bliže sjetan bližao se poj,
 Pun tajne boli i pun tajne strasti:
 „I sav sam tvoj, i sav sam tvoj!“

Da, u taj tren neznanać već je blizu,
 Koj toli sjetno buni noćni mir;

Ah, eno ga u tamnih kuća nizu,
Baš kô da vam je ostavio pir:
On nije sjetan, srce mu je sretno,
Ševrda malo, — pa što, Bože moj?
Natusio se, al još pjeva spretno:
„I sav sam tvoj, i sav sam tvoj!“

Al čim ga s okna biedan mladić speti,
Od teška gnjeva smrači mu se vid,
I odmah svoje pogreške se sjeti —

I bilo ga je stid! . . .
Sa prozora je umakao hrlo
I strven sjeo za svoj mali stol;
Od teške tuge srce mu zamrlo,
A dušu snašla smrtna bol;
I mislio je: „Na čast ti milina,
Što taj ju krije toli nježni poj,
Ta to ti pjevaš samo čaši vina:
„I sav sam tvoj, i sav sam tvoj! . . .“
(Nastavit će se.)

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

IV.

staroj, dvokatnoj kući u Dugoj ulici, protežućoj se svojim dvorišnim krilom do Potoka, stanovao je Kačić. Stan gospodara mu krojača Šmirganza bio je u tom krilu u drugom katu, a sobica, u kojoj je mladić stanovao, gledala prozorom na drveni hodnik, što je ovo krilo spajao s glavnim dielom zgrade. Bila to mračna uzka sobica, u njoj mjesta jedva za krevet, ormar i stol s dva stolca. Ulazilo se u nju kroz kuhinju gospodarevu na nizka, na pol razlupana vrata, te je zrak u njoj uvijek bio okužen vonjem kuhinjskim, a pod večer plazili po zidovima silni žohari.

Kačić se svagda osjećao poniženim i biednim, dok je morao uzlaziti gađnima, slabima drvenim stubama drvena hodnika kroz dva kata, a tek kad bi u kuhinju stupio i u nos mu dopro zadušljivi vonj, a pogled pao na zamazane lonce, kable pune napoja, na stiene, pokrivenne velikimi tamnocrvenimi kebrovi, bude mu često samo da ne zaplače. Tada bi se sjećao dana djetinske dobe u roditeljskoj kući. Ah, i ondje nije uživao bogatstva ni razkoši, ali dobra mu majka, Bože! kako je uvijek pazila, da u svakom novom stanu — a to bi uslied čestog premješivanja oca činovnika mnogo, mnogo puta bilo, — kako je pazila, da za nj najbolju i najsvjetliju sobicu uredi. A sada —!

Treća je eto godina, što je na visokim školama, jedne u Gradcu, drugu u Beču, a treću sada u Zagrebu, pa ga još uvijek mori čeznja za domom, ne može nikako da zaboravi, kako mu je kod kuće najljepše bilo. Mala pripomoć, što ju je od oca dobivao, upravo je tolika, da ne mora pod vedrim nebom spavati i da odveć ne gladuje. A kad je lani majka umrla, a otac od žalosti obolio tako, da su ga liječnici silom u kupke poslali, u koje se je ime morao zadužiti i dug na obroke odplaćivati, ne mogaše Krešimir više ni dosadanje podpore dobivati, nego mnogo manju, pa je ove jeseni mjesto u Beč krenuo u Zagreb, najviše dakako ponukom svoga druga i prijatelja Živka Narančića, koji mu

je dokazivao rječitim svojim načinom, da pravniku treba svršiti nauke u domovini, da je u Zagrebu liep i ugodan život, i — što je glavno — u domaćem gnjezdu domaći se ptić ipak laglje protura. „Protura!“ — i Kačić je bolno pomišljao, koliko sramote, koliko muke, samozataje i biede ova jedna rieč u sebi krije! Oh, da ga je otac radje dao u zanat, danas bi već na svojim nogama bio, znao bi, da nije nikomu na teret, jeo bi svoj, vlastitom rukom zasluženi hljeb, pomagao bi obitelji . . . Nu tad se svaki put zasrami ove malodušnosti i još jače osjeti ljubav k nauci i znanosti, te se pravim žarom ovako gladan, umoran i biedan baci na čitanje milih knjiga, da srče punim dahom, svom voljom i umnom snagom nanizano u njih blago, ove divne misli i vječne istine prvih umnika ljudskoga roda.

Koliko put bi ga zatekla zora, gdje još uvijek podbočen laktima bulji u Iheringov „Geist des römischen Rechtes“, il u Lassalleov „System der erworbenen Rechte“, il u Buckleov „History of civilisation“ il u Kunzeov „Wechselrecht“, ili u Ciceronove govore. I nikada nije žalio za neprospavanom noći. Ta gotovo je vidio, osjećao, kako mu se duh spoznaje čitanjem ovih knjiga sve više širi, kako mu se obzorje znanja obogaćuje, i on je uz užitak ove činjenice još takodjer nadovezao nade, — nade dvadesetgodišnjega mladića, koji pred sobom gleda daleko, daleko i nepregledno polje budućnosti — svoje budućnosti, kojoj ne treba ino, nego da ju on izpuni. Pa kako će ju izpuniti! Bože moj, u dvadesetoj godini duša iz ma kojega naroda, što li sve ne snuje, za što li sve ne osjeća u sebi snage, a tek slavenska duša! Koli se to visoko diže, kako li daleko uznosito ne teži, kako svaka misao, svaka zadaća, svaka želja u tom silnom poletu gorostasno ne naraste, — sve, sve, sve se ovoj tajnovitoj, ovoj nepoznatoj budućnosti obećaje, sve se od nje traži, da izpuni . . .

Neriešena pitanja u pročitanim knjigama, stvaranje novih znanstvenih sistema, obret novih uredaba, — oh

uredaba, koje će čovječanstvo usrećiti i biede riješiti, sve to mora se u „svojoj“ budućnosti ostvariti. Ovjekovječit će se ime, proslaviti domovina. Domovina! Oj Bože dragi, kakve li najteže žrtve, koje li najužasnije muke zahtievaš, da domovinu blagosloviš, — sve, sve ti nudja mlado sree! Domovina mora opet slavna i velika biti, — narodu se mora do blagostanja i slobode pomoći!

Ovakovi sni oblietali bi Kačića nakon probdilih ura nauke, skroz bi ga vrućica uhvatila u poziranju ovih zamamnih slavnih slika iz budućnosti i nestrpljivo bi brojio godine, mjesece, dane i čase, dokle mu je još čekati i po školskim se klupama povlačiti. Dotle pako — držao je — da mu je prva dužnost upotrebiti sveučilišne godine za što obsežnije proučavanje znanosti, te u hvalu mu mora se spomenuti, da nije niti časak shvaćao „svoja jura“ kano sredstvo, kojim će si danas sutra kruh služiti, nego je upravo iz nutarnje potrebe, iz želje za znanjem, iz ljubavi za znanošću učio i opet učio. Polazući prošloga ljeta na prvi već lipanjski rok povjestno-pravni državni izpit, odgovarao je tako izvrstno, da su isti bečki profesori bili iznenadjeni i čestitali mu, a oni su ipak navikli na sjajne odgovore. Osobito je liepo riešio pitanja iz rimskoga prava, te je dotični izpitač pred svimi rekao, da već godine i godine nije čuo tako temeljito razpravljati na izpitu o fideikomisarnoj instituciji i o correalnim i solidarnim obligacijama. Kačić u svojoj nauci nije posizao jedino za suhoparnimi komentari i kompendiji, niti se je ograničivao samo na najslavnija djela svoje pravni i državoslovne znanosti, nego se laćaše svake znamenite knjige, vješto si usvajajući, što je držao, da mu je k obćenitu i k njegovu strukovnom izobraženju od potrebe i koristi. Zato je uz marljivi polazak predavanja posjećivao javne knjižnice, te jedna od najmilijih uspomena iz Beča bijaše mu vrijeme, probavljeno u prostorijskim dvorske biblioteke.

Tim pako nije dolazio mnogo u djačka društva, te je ostao malo ne skroz otudjen političkom gibanju među njima. Ne da ga ne bi bili javni odnošaji domovine zanimali, naprotiv on je svaki lazni čas, svaku dokolicu upotrebio za to; nu njegov učenju posvećeni život upravo ga je radi toga odielio od ostalih hrvatskih mladića. Bijaše mu mrzko ono njihovo ljenčarenje po kavanama, one im prazne prepirke u nastavku pročitanih novinarskih „leadera“ — onaj njihov malo ne prezir knjige i nauke. Ne mogaše ga niti zanieti ono njihovo plandovanje bez cilja po velegradskim predgradjima, na kom se vaviek drzko i veoma smjelo psovalo na „glupoga neprijatelja Švabu“, a ipak uz to uvijek na štetu domaćih odnošaja pravile prispodobne uz bezsmisleno hvalisanje i slavljenje najkukavnije bečke stvarce i predpostavljanje takove mnogo više vriednim obstoynostima domaćim.

Jedan jedini bijaše, s kojim se je svaki dan sastajao. Nu i taj se nije upuštao u razmatranja dnevne politike sa stranačkoga gledišta. Bijaše to Živko Narančić. Obični

im razgovori bijahu il „interessantne kauze“ ili si pripoviedahu, što je koji liepa i umna našao u pročitanoj toga dana knjizi. Nu takodjer često, veoma često govorahu o domovini i domaćim stvarima, ljubavlju se sjećajući njezinih krasota, ponosom iztičući njezine uvjetē za napredak, — žalošću šapćući o griesima i porocima naroda, a smjelim zanosom crtajući budućnost, kakvu joj žele. Kod toga dakako ne bi mogli izbjeći ni političkim pojavima, koji domovinom toli dugo, bez prestanka, na sve strane trzaju, nu nisu nalazili potrebe, da se upuste u kritiku il odluče ovamo il onamo, — čitavo im osvjetljenje sastojalo je u jednoj izreci: „Ljubi sinko domovinu svoju hrvatsku više nego sama sebe!“

Kačić se je doista svojim više strastvenim temperamentom znao često ražariti i uzbuniti, nu svakiput ga Narančić svojim mirnim i objektivnim promatranjem utišao rekavši: — A manimo se toga; premladi smo, mogli bi nepravedni biti. Bit će vremena kasnije, sada ne možemo koristiti a škoditi mnogo, — jer daj jednom se upusti, pa ne ćeš više moći, kako bi trebalo, sliediti svoga profesora niti prosjediti ostalo vrijeme u knjižnicama. Na posljedku mora se priznati, politika nije jedino stvar čuvstva, nego poglavito umjeća razbora i znanja. Zar možda mi, koji se ovdje bavimo „Corpus juris“om, možemo prosudjivati potrebe dnevne politike? — Doći će vrijeme, a dotle moj Krešimire, učinit ćeš se najvriednijim svoga imena, budeš li mnogo, mnogo zajedno samnom učio. Ja, svršiv svoju svakdanju partiju rimskoga prava, pravne filozofije, i pročitav koju stranicu u još kojoj liepoj knjizi, usudjujem se tek uzkliknuti: „Živila Hrvatska!“ Jer tad znađem, da sam joj se odužio i da ću danas sutra moći za tu Hrvatsku raditi. Svaki-put inače šapćem „Diem perdidit —“, te bi se sramio i čin lo bi mi se smiešnim, da kličem i hohoćem, te tako izprazno izgovaram ime, koje nam ipak mora najsvetije da bude!“

Kačić bi svakiput ovomu razlaganju podlego i davao mu pravo, jer je dobro znao, da za njima ne leži sakrito nikakvo gadno samoljublje. Narančić bo — makar bijaše mlad — već je nekoliko puta dokazao, da žarko ljubi domovinu i svoj hrvatski narod. Kad je jednom u uvaženim francezskim novinama čitao njeko izvješće, u kojem se skroz neistinito pisalo o Hrvatima i o granicama Hrvatske, uzeo je silnom marljivosti usavršivati znanje svoje u franceštini, te je za tri četiri mjeseca napisao razpravicu o Hrvatima i hrvatskim pokrajinama u francezkom jeziku i poslao ju u Pariz, gdje je uz pomoć slavnoga jednoga učenjaka izašla natiskana u dva najuvaženija lista. Isto tako je u raznim njemačkim listovima one nebrojene nepodobštine, kojima se od raznih strana toli često i nepravedno napada na Hrvate, odbijao svojimi radnjami, i dok bi njegovi kolegi rogozorili po kavanama proti kojemu napadaju il nezgrapnoj neistini, on je, svršivši dnevno učenje, sjeo za svoj stolić i dugo u noć pisao

poučan člančić i tako u javnom mnijenju izpravljao krive viesti i vojevao proti neistini. U vrijeme hercegovačkoga ustanka, koji je počeo upravo u krajevima njegdašnjih starih hrvatskih županija, — bude opet tako. Sve su novine pune studija o mogućem razpletu novoga pitanja, — svagdje opisi zemlje, prošlosti joj i naroda — a ipak nigdje ni spomena o Hrvatima. Narančića i Kačića je to jako bolilo. Narančić odluči, da nešto učini. Uzme historijske knjige u ruke, dapače grčke i latinske izvore, i za nekoliko dana izadje u jednom bečkom listu razpravica, koja ne upuštajući se doista u politiku, jasno je pokazivala začudjenome svijetu, u kakvom savezu stoje one zemlje s idejama i pravom hrvatske kraljevine. U drugom listu pako objelodani prevode hrvatskih radnja u tom pogledu. Oboje probudi senzaciju, — nadoveže se politička prepirka po novinama, na koju se doista Narančić, vjeran svojim načelima, nije obazirao, nu radovao se je, da je upozorio svijet na bližnji savez između jednoga i drugoga pojma.

Za sve to pako nije znao nitko osim Kačića. S toga se nije dao smesti niti zbuniti proti Narančiću, kad su ga ostali djaci nazivali: oholicom, lšebičnjakom, biflantom, tvrdeći, da se u njihove političke svadje ne mieša, jer si ne želi pokvariti „karijere“. On je to dobro znao, da to nije istina, jer mu je bilo poznato, da je Narančić mogao dobiti velik štipendij, a ipak ga odbio, jer se bojao za svoju samostalnost.

Ipak je bila jedna prilika Kačiću, da je uvijek stajao u nekoj duševnoj svezi s političkim stanjem u domovini. Bijahu to očevi listovi. Starac činovnik, sav još u plamenu „ilirske“ dobe, kad je kano djak u crven-kapi pjevao: „Još Horvatska ni propala!“, razbijao prozore na zgradi „Kazina“ i na kući Josipovićevoj na Dvercih, — on nije mogao nikako napustiti ideala zlatne dobe, a kano javni urednik počam tamo od godine 1850. pa sve do tada nije smio nazora svojih javno izpoviedati, nego šutiti, dapače podpomagati sve sisteme, što su počam od Jelačićeva provizorija i Bachova absolutizma do tada zemljom prohujili. A sve to bilo mu u dnu „ilirske duše“ omraženo, nu šta će, — treba kruha, — bez službe gotova nevolja, — valja šutiti pred svijetom, paziti na svaku rieč, bojati se pred drugim, iste svoje sjene. Nu zato kod kuće među četiri zida svoga jednostavnoga stana!

Dok mu je sin u prvoj latinskoj učio zemljopis, te u Kiepertovu atlasu upro djetinske znalične oči na one čudne i crvene i zelene i žute i modre likove, kojih ne mogaše razumjeti, tad bi otac pristupio k njemu i svojim debelim prstima počeo po atlasu skakati zaneseno govoreći: „Gle, momče, eno ondje, tamo sasvim gore — tamo je ledeno more, gdje je to! Evo Kamčatke — evo Sibirije — ova je deset puta veća od sve Evrope, a tuj dalje, gledaj, ovo ti je Crno more, tuj preko, gle, to je Jadransko more, — ovdje je već vru-

čina, tuj rastu naranče i limuni pod vedrim nebom — a tamo gore, to je vječni led, — koliko tu prostora — koliko zemalja, — sve je pako naše, sve slavensko! Oj, velik smo mi narod, samo dok se složimo. Do vruga ovih vaših milijun narječja, — kad jednom pristanu uz jedan slavenski jezik — onda — onda! Ti ćeš to još doživiti!“ — I taj čovjek uzео bi baš pjesničkim žarom i uzhitom opisivati veličinu, ljepotu i snagu toga „slavenstva“. Opajao bi se nejenjajućom snagom slikami i nadami, što mu ih njekoč ilirsko doba u glavu i srce usadilo, — a dječak, akoprem malo ga shvaćajući pomno bi sledio ove zanosne rieči te razmahnuv krila mlade djetinje fantazije, letio u duhu po ovom ogromnom prostoru, po tim dalekim, toli bajno po ocu opisanim stranama, znalično se pitajući, kako je ondje, što taj čas u Pragu, u Petrogradu, u Moskvi, u Ekaterinoslavu, u Varšavi, u Kijevu, u Biogradu, u Ruščuku i Plovdivu, u Sarajevu, u Dubrovniku i Ljubljani — i tija tamo pred kinezkim zidom rade, — da li i oni misle na njih? Oh, Bože moj, kako bi to liepo bilo, da se sve to vidi! I otac bi mu jedva na sva pitanja mogao odgovarati, nu makar nije ni sam previše znao, ipak je na sve odgovorio prepustajući se mašti, te bi točno opisivao sve ove nabrojene krajeve, gdje „slavenska“ braća obitavaju.

Sada, kad je sin ponarasao i otišao na sveučilište, nije imao više prilike, da si ublaži dušu razgovarajući s njim, u koga jedinoga mogaše imati povjerenja, nu zato bi si prepuno svoje srce izpraznio, pišući mu listove.

Oh, kako su to krvoločni, strašni listovi bili! I tko bi bio starca dobričinu morao tek po ovim listovima suditi, za cielo bi morao zaključiti, da je to najtvrdoglaviji urotnik, — revolucionarac, — ah šta, — pravi pravcati Marat, i ne bi nipošto htio vjerovati, da je to siromašni sudbeni prisjednik, koji uz svoje paragrafe znade takodjer izvrstno „jezik za zubima“ držati. Oh ti listovi! U svakom eto proricanja skore promjene „sistema“ — ta dobri kukavac proživio je već silu tih raznih sistema, pa nije čudo! — u svakom najmarljivije pobiranje čitavoga političkoga „trača“, kao da je sad došao iz Petrograda, iz Varzina, iz Beča, Pešte ili Biograda i ondje imao prilike sastajati se sa svimi državnici i diplomati i za najtajnije im misli saznati, jer tako bi znao za pre-mnoge malenkosti, novotarije, koje da će naskoro svu „konstelaciju“ Evrope promieniti i rješenje iztočnoga pitanja „fine finaliter“ ipak kraju privesti. A u istinu ne bijaše to nego skup i zbirka onih tričarija i situarija, koje nit u najbrbljavije novine ne dolaze, tek se valjaju pod zadimljenim svodovima kavana, gdje im je početak i gdje im obično nestane traga, ako ih ne pobere koji političar à la Kačić senior. Oh, pa kako bi se vatreni starčić znao žestiti na sve neprijatelje, na sve protimbe milih mu želja političkih, kako bi se znao gorko potužiti dokazujući, da narod sve više zaboravlja na „ilirstvo“,

na „slavensku uzajemnost“. Na posljedku ne bi ni zaboravio onako oštro bez uztezanja izpsovati i izgrditi sve one, koji su u domovini makar i na najneznatnijem mjestu vlastodržci. Ta kako ne bi, kad mora već godine i godine čekati na zasluženost i zapadajuće ga promaknuće, a eto nedavno je doživio, te mu bude predsjednikom čovjek, koji je negda bio kod njega prislužnikom, a nema druge zasluge, nego što se je oženio iz daljega roda nekoga zagrebačkoga mogućnika.

Ovi listovi svakako djelovahu na Kačića. Ne samo da mu se iskreni živi slog — nješto nenaravan doista i pretjeran, dapače pun poetičnih fraza, nu kako bi i mogao stari Ilirac, romantik, inače da piše! — svidjao ne samo što se djetinska ljubav svagda uzbibala, nego takodjer ova privrženost očeva za jednu veliku ideju imadjaše svoj čar, te je svakako sjala ljepotom. Nu glavno čitajući on ove listove, onaj otvoreni izljev pridušena srca i znajući opet oca, kako i za najživahnije političke prepirke šuti, napaljujući jednu cigaru za drugom, samo da mu se ne bi koja otela, on nije oca si držao ni smiešnim ni kukavnim, nego neizrecivo biednim, i pred duhom sine mu sva grozota takoga duševnoga robstva, pa se svečano zakune, da ne će nikada u državnu službu stupiti. Napokon su ovi listovi uvijek podržavali u njem plamečak, što je buktio u nutrašnjosti mu za politikom, koju je još u djetinstvu upamtio.

Prvo vrijeme, što je u Zagrebu bio, nije u ničem promienio ovoga načina života. Još manje poznat među novimi sudrugovi, bilo mu mu laglje otimati se i ugibati dječkim zabavama. Napokon ga na to silila i prikraćena mu mjesečna pripomoć, pa se je tako posvema povukao u malu svoju sobicu i u knjižnicu, gdje se je izvan predavanja najviše bavio. Jedina mu zabava bijaše, za liepih jesenskih dana polaziti zagrebačku goru pa se nasladjivati pogledima po prekrasnoj okolici, upijajući svom mladom dušom svojom domovinski zrak. Oj, taj domaći zrak! Mlado bi mu srce uzdrhtalo, visoko bi se vrući duh uznio, kad bi s ruševina Medvedgrada vidio, gdje se pod njim bjelasaju u njeznom svjetlu jesenskoga sunca liepe zgrade Zagreba, visoke tornjeve starih mu crkava i njihove mrke drevne stiene, sve to izprekićeno žutozelenim lišćem krošnjata stablja, i nad svimi gdje drhće i trepeće modri fini dim poput prozirne indijske koprene. il kano ono na starotalijanskim slikama povlake lebdećih andjela, —

pak zatim dalje daleku ravnicu, nakićenu redovi visokih jablana i ljeskom vijugajuće se Save, gdje se gubi u modroj daljini, da onda iz nje puknu plavetne čarobne gore, u šiljastim svojim vrhovima zalivene zlatnim gorućim sjajem svjetla, u kojega tracima sav se kraj poput vile kupa te poput bajnih stvorova smrtnom oku malo po malo izčezava!

„Liepa moja domovino — stare slave djedovino!“ — često bi sav uznesen u rodoljubnom zanosu, na sve zaboraviv, uzkliknuo i duhom prošao slavu prošlost, da pun ponosa i čeznuća sam pred sobom slavi svoj mili hrvatski dom. Onaj meki zrak, oko njega nježno lavoreći, oni stari čvrsti dubovi u goru gubeće se šume, ovaj divni pogled na jug, oni tamni sakriti kutovi izpod planine, one povjestne uspomene, spojene s cijelim tim krajem, — isto ono staro kamenje, koje kroz toliko stotina godina hladno i ukočeno promatra sav ovaj burni život, što se ovdje dolje od pamtievieka roti, — ah, — sve ono dalo mu je neobuzdanom silom osjećati, da diše domaći zrak, da stoji na domaćoj grudi, i svakiput bi ga sasvim obladalo domovinsko čustvo, te malo da nije plakao od radosti, čeznuća, želje il tuge — Bog bi ga znao — on tek mogaše promucati: „Oj hrvatska majko moja!“

Pa kada bi onda dolje došao, vrativ se u grad i naišao na toliko toga, što je vriedjalo rodoljubni mu zanos, i vidio, da domovina — sveta mu hrvatska domovina — nije onaka, kakova bi po zasluži tolikih koljena mučenika morala biti, on bi se i žalostio i ljutio, mučio i bjesnio. Tu svoju bol nastojao je onda u tim prilježnijem učenju utopiti, — nu kolikoput ne podje mu to za rukom! Tad bi Narančić pomogao. Svojom ozbiljnom trieznom rieči, a ipak sve odjekujućom od rodoljubja i žarke duše, on bi svoga uzburkanoga prijatelja priveo opet u harmonične sfere umnoga rada prvaka svega čovječanstva i svih vjekova, te pomoću ovdje nadjenih istina neumoljnom logikom dokazivao, da će budućnost biti bolja, — da ne smijemo očajavati!

I u drugim prilikama obraćao se Kačić na svoga prijatelja. Višeput do zla Boga ozlovoljen i izmučen biedom, koja ga je svaki dan tukla, ogorčen i potišten našao je kod njega utjehe i jakosti za dalju borbu.

(Nastavit će se)

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Nastavak.)

IX.

Bila subota, vedar dan rane jeseni. Po nebu se razasuli bieli, lagani oblacići, a kroza nje sijalo sunce igrajući se toplimi zrakami po mirnoj površini morskoj. U

senjskoj luci skupilo se sto trabakula dalmatinskih i bašćanskih, u širokoj im trbušini kipljelo mlado vino. Ljudi izkrcavaju sladku kap i piju pri tom, da im se lica poput zimskih jabuka rumene. Oko mora vrte se Graničari,

pogadjaju i kupuju vičući punim glasom, oko njih stale bujne im žene odvažna pogleda, nakipjelih grudi i jedrih ramena, preko kojih se njišu dvie debele vitice kosa, povezanih crvenom vrpcom i propletenih srebrnim novcem.

Sa tornja sv. Nikole kucne podne, a obala se utiša, samo je more laganim pljuskom svoju staru pjesmu pjevalo.

Al življe bijaše u Pavinoj krčmi. Brkati Graničari posjedali oko stolova, povadili iz torbe domaću pogaču, a Pavina služinčad jedva nadodaje mesa i vina ogladnjeloj družini. Piju ljudi, piju i žene pa pitaju za zdravlje kuma i kume. Oko stolova stoji vika i smieh, pa padne krupan poljubac: Amà, volim što te vidim, nego da bi rođenoga brata: Napij se, pobratime! — a pobratim pije i vraća ljubav za ljubav — čašu za čašu.

Po objedu kupili se i domaći ljudi, a u viku Graničara umiešala se i vika „briscolaša“.

— A što to viču, Luka? upita krupna, onizka Graničarka svoga muža.

— Ono ti viču, dok se ne nagode, tko da plati vino, a kad popiju — prijatelji ka' i bili, — raztumači Luka.

— Pa jer se u miru ne nagode?

— Ne da karta, beno.

— A kakva karta?

— Ona šarena, što no njom o stol lupaju.

— A rad šta lupaju?

— Beno: da se nagode — velju ti.

— A što se bez nje ne nagode? opet će žena.

— Ne će, vole da im ona sudi.

— Je l' pisana karta?

— Jest pisana, al nije od zakona.

— Kad nije od zakona, lje je u nje manje pameti, nego li u čeljadeta.

— É, jest.

— Nagodi li se kada ti po njoj? nastavi radoznala žena.

— Odkle bi ja, beno, kad niesam pismen.

— I bolje, reče žena. Kad nije od zakona, nije ni od Boga, pa gleda ljude i karte kimnuvši glavom: Drugi ljudi, drugi i adet.

Krčma sve više vrvila ljudima; ljudi svršili posao, pa hitaju Pavi na okriepu. Pavina se žutica prelieva kao zlato, a na ognjištu se cmare sve na stotine pečene lokarde. Nije šala: zaslužbe do grla, vina kao vode, a na moru viču ribari: Osam za groš i broje na košare tečnu ribu.

Ušao i stari Bartol i pjevač Kolanac; obojicu zgrbila starost, a stare im drugove pokosila što nemoć, što starost.

Ušao i fiškal Matteo vukući na debelu štapu nogu za nogom. S fiškala kao da je dan po dan kidao snagu. Oči mu se utopile, lice objesilo, kosa pobielila, tielo osušilo, samo mu noge oticale, a u kostima ga sjekla bol, da je u krevetu sve na glas jaukao.

Udje u krčmu i onizak čovjek modruljasta nosa, krupna tiela, nizka čela, a pospanih očiju. Zvali ga

„Smokvina“, a obavljao službu poštarskoga kočijaša. Smokvina trepne rukom po leđjima graničara: Zdravo Luka! A gdje ti Miloš?

— Eno ga kod kuće zdrava; pij, Smokvino! poda mu Luka čašu.

Smokvina dohvati čašu, pozdravi, izlije ju u se i namrgodi se svjedočeći na silu proti vlastitom nosu.

— Sjedni, Smokvino, ponudi mu Luka do sebe mjesta. Bio ti onda čeljade — evala ti!

— A što bi? upita Luku žena.

— Znaš, kad no ja i Miloš 'Ermana, reče potiše Luka.

— Pripoviedaj! Gdje je već 'Erman! Kad se onda vratio u Senj, ode bez traga; ma dobro mu odmjeriste, ulaska se Smokvina, srkne pa nastavi do dna.

— A ima li i zašto; neka me sad i pritvore. Ma on odnio svoje!

— Je l' onoga 'Ermana, što no u našoj kumpaniji služio? upita drugi Graničar.

— A dà, beno!

— Pa nù!

— E tako. Dobio za nj Miloš prav pravcat batina, a mene prava zatvorio u Senju, kad se kod kuće skupili pop i kumovi, da krstimo prvo diete. Nu Sôko? kimne Luka na ženu.

— Jest, po Bogu, ponezdravila ja od ljuta jada, kad mi ga na krštenje kući ne bilo, zakima žena pa dovrši uzdahom.

— Pa onda?

— Htjedoh ja iz male, al ne dao Miloš. Čekali mi dugo, da se na samu sretnemo i eto ti ga vozi Smokvina preko Vratnika. Naćukali taj put pa čekaj kraj ceste. Bilo mrakom, eto kola. Ja i Miloš preda njih: Stani! Ti se ne gani, rekoh Smokvini, a ti, kapetane, dolje. Je li tako?

— Upravo tako! potvrdi Smokvina.

— Silazi, kapetane i ne brani se, vjera je, vratit ćeš se živom glavom kući. Vidi 'Erman nije šale, pa s nami.

— Ču li, 'Ermane! reče Miloš: Poznaš li me?

— Ne poznám, šane 'Erman blied, a trese se kao prut.

— Sjetit ćeš se. Znaš li, kad no ti bio u ** kumpaniji, pa napastovao mladu ženu? Meni bilo žao sramote, pa ti podmetnem gvoždja, ti se ulovio, a meni kumpanija, što sam svoje branio, odrapila batine. Znaš li me sad?

— A znaš li mene, kad si me, kujin sine, zatvorio do mrkla mraka, što ti nisam kape skinuo?

— Lezi, kapetane! navali Miloš i doda mi ljeskovaču.

— Ne, braćo, moli on, pa vuče kesu. Uzmite novce, a pustite mene, imam ženu i djecu. . .

— Neka ti novaca; imamo i mi ženu i djecu, al

ti toga onda ne spominjao. Nego mani! Lezi, a drugačije, Bog i duša, ne iznese odovud glave!

Leže 'Erman, mi namastili dvajest i pet, pa: Čuj, 'Ermane, nismo se ni vidili! — Ode 'Erman opipavajući se, a mi kući pjevajući.

* * *

I Matteo slušao pripoviest, pa se smiešio trpkopisući si na licu: Ljudska izpraznost! . . . Podupre se o štap, digne se i šapne: Addio!

Fiškal se opirao o štap vukući teško otekale noge. — Nad Krkom zamiralo sunce. Zlatni traci drhtali o veseloj igri morskih valova, žarka sunčana kruglja dirnula vrh otoka Krka, a oko nje se raztopili lagani oblaci u stobojne pramene, plivajuće na raztaljenu zlatu, što je sve dalje tonulo u lazurnu modrinu južnoga neba. Fiškal stane kraj obale, nasloni se o kameni stup i pogleda kroz mrežu konopa zapadajuće sunce: Tramonta, conte tramonto anch'io — šapne kroz trpkog smiešak i povuče nogu za nogom stiskajući od boli ustne.

Na kamenu pragu grijala se o sunčanu traku ukočena žena izsisane snage, izmoždjena tiela, odjevena krpami. Kraj žene bila izvrnuta prazna bočica otkrhanog grljaka i krivuljasta drenova batina.

— Annetta! Signora Annetta, buona sera! pozdravi fiškal ženu i dirne ju štapom, al ona se ne ganu.

— Spava, reče tiše i htjede dalje, a ženi odpuznu ruke, glava se savije nad koljena, cielo se tielo smota pa izvrne pred fiškalove noge.

— Pijana! nasmieši se fiškal, a dva čovjeka pridjoše k ženi.

— Mrzla, reče jedan.

— Ukočena — će drugi; izgorila od rakije, dodanudjajući drugu si, da praznu bočicu pomiriši.

— Mrtva! . . . Mrtva, opetovaše fiškal u sebi, povlačeći se u svoj stan.

* * *

Te večeri sjedio pop Ive u Aninu dućanu. I pećarici Ani pobielila kosa, čelo se narovalo, al žena osta jaka, da je svojim rumenilom deset godina samoj sebi krala.

— Velite, da ste opet sanjali od njega? reče pop Ive pogledavši blidem, na po ugaslim okom ženu.

— Onako, pope Ive, kao da je istina bila. Čini mi se da i sada ćutim, kako mi je u krilu sjedio.

— A ja niš, nikada niš. Kad legnem u krevet, mislim na nj, samo da mogu sanjati, pa nikada. Da mi je Bog dopustio izmoliti od svoje dobrote, što sam svaki dan molio, čini mi se, da bi mi se i snaga na jedanput vratila. Slava mu! Što nisam izmolio, nit ne ću, jer eto, Ane, skoro, skoro, pa ne će ni mene biti.

— Ajd, mučite, pope Ive; nije dobro uvijek ni na smrt misliti.

— Ne misliti, velite? Al mora se. Više puta driemljem, driemljem pa sve ćutim, kako mi pada snaga, sve mi se čini, da se topim kao vosak na suncu. Šta ćete, Ane,

godine su, valja se spremati na drugi svijet. A poći ću mirno: Bogu iztužim svaki dan svoje grieha, srce mi je čisto, duša mi je lagana, svoje sam stvari uredio, sve će se naći iza mene na pismu. Samo da sam mogao izmoliti tu milost! Kad mislim, sve moram vjerovati, da je Marko već dvadeset godina pred Božjim licem, a sve mi opet nešto govori, da nije. Tako vam se sam sobom mučim kroz to dugo vrijeme i sklopit ću oči, a ne ću ništa saznati. To mi vam je, Ane, jedina muka, u kojoj ću se sa svetom razstati.

— Na pragu dućančića nazove stara žena dobru večer. Pope Ive, potrudite se do fiškala Mattea, rad je s vama govoriti, reče žena postavši na vratima.

— Signor Matteo sa mnom? A šta će sa mnom čovjek, koji ne vjeruje ni u Boga ni u dušu, koji se smije nebu i paklu?

— Ne znam, pope Ive, samo me je k vam poslao s tom porukom.

— Pijani Matteo! uzlovolji se i pećarica.

— Nije, Ane, upravo danas pijan. Bolestan je, a Bog zna, šta vam ima reći. Jeste li čuli, Annettu su našli mrtvu? nastavi žena zašavši preko praga.

— Annettu? Bog prosti — bolje! Napatila se dosta i glada i smrada, reče Ane, a u to zazvoni na zvoniku zvono, ječeće kao glas biedne duše.

— Agonija, reče pop Ive; to je za Annettu. Bog joj se duši smiluj.

— Bog ju pomiluj! dodaše žene, a pop Ive podje laganim korakom niz ulicu.

Kad je došao do fiškalova stana, pokuca na vratima i udje ne čekajući odgovora. Mlak, iztrošen zrak padne teško na Ivina prsa, kad se stvorio u uzanoj, neuredjenoj sobici. Na hrastovu stolu ležala razbacana hrpa pisama i kraj njih u zemljanu lončiću u crnilo uronjeno gušće pero. Na visoku ormaru bilo poredano nekoliko prašnih knjiga, nuz peć stara bršiva škrinja kao da moli: Ne diraj me. — U lievom kutu bio vojnički željezni krevet, na njem ležao fiškal Matteo, a kraj njega na drvenu stolcu bila boca vina i čaša. Vrh kreveta visile dvie slike: Desno mlada žena dugoljasta lica, rumenih usana, fine pùti i bogatih kosa; velike crne oči kao da su svu sreću bogate duše rade u svijet iztresti, a vješta slikareva ruka odgonetala je tu tajnu sladkih očiju, napisavši oko rumena lica razkošni i čarobni posmjeh djetinjega srca. Na lievoj slici bio muž rumen, mlad i liep; vrh visoka čela ugladio crnu kosu, živo oko ponosno mu gledalo u svijet, a pod crnim brkom smiešile se jake usne; izraz toga mladoga lica bio liep kontrast energične duše i ljubećega srca.

Pop Ive se nakašlje, pa pridje krevetu. Fiškal je ležao na oznak poluotvorenih očiju i činilo se, kao da nije ni opazio popa. Prvi mrak stao padati po sobi, u mraku, pričinjalo se popu, da one oči liepih slika oživljuju, da mu milostan proseći pogled dobacuju.

— Hvaljen Isus i Marija! reče opet pop nakašljajući se glasnije.

Fiškal otvori oči: A — pope Ive! Buona sera! — Driemao sam malo. Sjednite, metnite vino na pod, pa sjednite.

Ive sjedne: Zvali ste me.

— Jesam, pope Ive. . . . Natočite. . . . Fiškal popije čašu, pa se otrese: Još, još. . . .

. . . . Dugačka je pripoviest, pope Ive!

— Počnimo s Bogom; Božja dobrota i umiri dušu, ako je dopustila, da ju nečisti obsjedne, doda pop Ive tihim glasom.

— Pustimo to, pope Ive; ne ću vas vriedjati, čast Bogu i svim svetim, al ja sam s njimi davno obračunao: Svakomu svoje! Vi ste pōp, ja fiškal, al smo ljudi, a ljudska volja splete rod i nerod. pa kad sućete nit do niti, hvatate kraj, onda vidite, da nas je Bog i vrag razsuo po svijetu svakakve, al složio u jednom uzlu, koji se zove: ljudski život. Moja nit se trga, a ja sam zauzlaio mnogo toga. Zato sam vas pozvao, a vi slušajte.

— U ime Božje, dahne pop Ive i prekriži se kriomice.

— Gledajte, okrene se fiškal k slikam nad krevetom — mrak je, al vidite li, kako govore one oči? To vam je pokojna Jagoda vi razumijete bolje, kad vam rečem: To je andjeo. . . . A onaj do nje vidite, pope Ive, to je vrag, to sam ja. . . . Natočite! Andjeo i vrag, pope Ive, našli se i sastali se al vrag nije bio za andjela. . . . Gledajte joj oči, gledajte ono lice, gledajte — recite, recite iz duše: Ima li još gdje na svijetu ovake žene? Nigdje, nigdje, pope Ive! Jedna je samo bila, a ja sam joj otrovao srce! Umirala je, klekao sam do kreveta i plakao poput djeteta:

Oprosti! A andjeo zagrlio vruga, suha, biela ruka ogrlila moj vrat, na umirućem oku zasjala suza, sveta me usta ljubila i — čujte! njezina usta šaptala: Oprosti ti meni! Pope Ive! da mi je tri noža u srce rinula, manje bi bolile tri rane, nego zadnji šapat umirućega andjela! Vrag tražio spasa, prevrnuo pameću cieli svijet, tražio Boga, tražio mira — nigdje! Al našao ga — gle tu: Utočite! Jeste li vidjeli, kako cvrči usijano gvoždje, kad na njega voda kane? I u meni je gorilo sve, gorila pamet, gorilo srce, kad je odprhnuo

andjeo. . . . Lievao sam u se vino, vino me zalilo a pamet ne bila svoja. . . . A sad, pope Ive, popustile niti. . . . Vatra utrнула, a fiškal vam ćuti svaki zrak, svaki vjetrić sviri mu u kosti kao u sviralice. . . . Danas sam gledao sunce, čudno, vidite, činilo mi se, kao da si šapćemo: Adio, non se vederemo mai. . . . Vidio sam i Annettu povera Annetta! . . .

Fiškal ušuti, a pop Ive se vrtio nemirno na stolcu.

— Da, da, tako vam je to bilo, nastavi fiškal otvorivši opet oči. Šta ćete? Ljudi pletu i metu, a na koncu dolazi smrt: Dobru večer! Dosta! I onda, kad već sve popusti, vidimo, da smo vrazi, onda. . . . Pustimo to. . . . Zna li,

pope Ive, kako je umrla Magda, a kako Šimica? Zna li, da su ostavili za sobom diete, za koje ste vi skrili? Sve! Dajte ruku, dajte ruku vrugu, koji je barem ovaj čas vaš andjeo: Marko je živ!

— Matteo! skoči pop sa stolca, a u mraku mu sievnule oči.

— Dugačka je pripoviest, Ive; ne mućite me, da ju govorim, pustite da ne prevraćam u grobu kosti dužnih i nedužnih. . . . Marka su odveli prosjaci. . . . Kašnje je otišao na more. . . . Jučer je došao zlatan

Dr. Blaž Lorković.

krst Šimičinomu Marku, jer je pred godinu dana spasio ljude iz živog morskoga pakla. . . Ne pitajte. . . Otvorite bršivu škrinju, naći ćete u njoj pismo. . . Ima i novaca, Jagoda ih je ostavila: Markovi su — fiškalu toga ne treba. . . Napalite svieću, otvorite škrinju, tamo vam je pismo. . .

Pop izvadi drhćućom rukom veliko pismo iz stare škrinje.

— Nosite ga, a meni dajte ruku. Tko zna, vidjesmo li se već, pope Ive. Addio!

(Svršit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

— sam dana prije prosidbe došli su poznanici grofici Mavri Iljinišni čestitati — sve ljudi, koji su se već pokojnicima smatrali, pa su sad izpuzli iz špilja svojih, gdje su se trideset godina borili sa smrću, a da ne klouše, gdje su trideset godina ugadjali hirovima svojim i zgrtali blago. Osušeni, kljeniti, slaboduhasti i gluhi ljudi. Svjema je govorila grofica: „Ovaj događaj nije mene manje iznenadio, nego vas, nisam mislila svoju koku tako rano udati: ta ona je još dijete, ali dragi moji, volja Božja! Vjerenik je čestit, valjan čovjek, pa bi joj mogao biti ocem: ona je još tako bezazlena! Za njegov generalski čin i bogatstvo ne marim, i kroz zlato teku suze. Ali da vam priznam, sad uživam plod svoga pobožnoga uzgajanja. (U to primakne rubac k očima); u istinu koliko valja uzgoj! Ko bi se takvu čudu nadao od onako iskvarena oca — Bog mu prosti! — i od trgovačke žene? Ne biste vjerovali: ona nije ni pet riječi s njime govorila, ali kad sam je svjetovala, da podje za nj, dobra moja golubica nije se ni riječju otimala: „Kad želite, maman, nek bude, poći ću za nj“. „To je zbilja rijetko djevojče u naše pokvareno doba“, odgovarali bi u raznim glasovima poznanici i prijatelji Mavre Iljinišne, a onda zaredaše klevete i osvade, da se Bog smiluj. — Na prosto, doskora se doveze na četiri konja general Negrov sav u uniformi i žena mu Glafira Lvovna u prekrasno uredjeni stan. Zbor pjevača, rasvjeta, glazba, zlato, sjaj i miomiris dočekaše mladu gospodju; sva služinčad stajale u koridorima i natiškivaše se, da vidi vjerenike. Medju njima bijaše i žena sobareva; njezin muž bijaše kao najviši činovnik pred gospodarevom sobom, te je bio zabavljen u spavaćoj sobi. Tolikoga bogatstva nije grofica nigda poznala, a sve je to bilo njezino, i general je bio njezin, — mlada gospodja bijaše blažena, potpuno blažena. Njezine su se sanje izvršile. Njekoliko tjedana iza pira uljevaše nekoga jutro Glafira — cvatući poput kaktusa — u bijelu mrežičastu odijelu čaj. Njezin muž u sobnoj halji, izvezenoj zlatom, s dugim kamišem u ustima, ležao na divanu, te razmišljao, kakva bi kola naručio za uskrs. Žuta bi bila krasna, ali ni smeđa ne bi bila rdjava. Ali i Glafira razmišljala o nječem. Zaboravila je na čajnik, pa si sanjarski podbočila glavu rukom, čas bi joj obraze pod-

bila rumen, čas bi se opet uznemirila. Napokon zamijeti muž, da je nemirna, pa je upita:

— Što ti je, Glašinka, nije li ti dobro?

— Dobro mi je, odgovori ona, te pogleda bolnim očima na nj.

— Što želiš? Zar ti se što glavom vrze?

Glafira ustane, podje do muža, zagrlila ga, pa reče glasom tragične glumice: Obećaj mi, da ćeš mi ispuniti molbu.

Aleksis se začudi: — Vidjet ćemo, odgovori on.

— Ne, Aleksise, zakuni mi se grobom majke svoje, da ćeš me uslišati. On izvadi čibuk iz usta, pa je stane promatrati.

— Glašinka, meni se ne mile stranputice; ja sam vojnik: što mogu — učinit ću, ali reci, što je.

Ona spusti glavu na grudi i stane plačući šaptati: Ja znam sve, Aleksise, i praštam ti. Znam, da imadeš kćer, dijete zabranjene ljubavi. Shvaćam; neiskusnost, mladenačke neobuzdanosti (Ljubonci bile tri godine! . . .) Aleksise, ona je tvoja, vidjela sam je: u nje tvoj nos, tvoj zatiljak. . . O kako je ljubim! Daj da mi bude kći, da je uzmem k sebi, da je uzgojim, . . . i obećaj mi, da ne ćeš kazniti onih, od kojih sam saznala. Dragi, tvoja me je kći začarala, uslišaj mi molbu, ne odbij mi je! — — A suze joj poteku curkom na njegovu halju. . . Njegovo prevoshoditeljstvo čisto se zbunilo i smelo, i prije nego se razabralo, već je žena ishodila dozvolu, a on se zakleo grobom materinim, prahom očnim i srećom buduće djece svoje, da ne će od toga odustati niti ispitivati, kako je ona saznala tajnu. Dijete, koje je bilo svrgnuto, opet postade gospodičnom i posteljica se njezina opet preseli u bel-etage. Ljubonku su prije učili, da oca ne zove ocem, a sad su je upućivali, da svoje majke ne zove majkom, — nego neka uzraste s mišlju, da je Dunja njezina dojlja. Glafira Lvovna nakupuje sama svu silu dječjega odijela, nakiti Ljubonku kao lutku, pa je privine k srcu i stane plakati. „Nesretna siroto“, kazivala bi joj, nemaš ni oca ni matere, ja ću ti biti sve. . . Tvoj je otac ondje“ i pokaže na nebo, „Tata ima krila!“ reče dijete. Glafira stane još ljuće plakati i usklikne: „O božanske li prostote!“ Ali nije sve to

bilo baš jednostavno: Dunja mišljaše, da je na vrhuncu sreće. Glafiru Lvovnu smatraše pravim anđelom: uz zahvalnost njezinu nije bilo ni trunka neprijateljskome čuvstvu; nje pače ni to nije vriedjalo, što su joj oteli dijete; ona je vidjela kćerku u mrežicama, u gospodskim sobama, pa je govorila sama sobom: — „Kako te je moja Ljubonka postala tako krasnim djetetom? Čini mi se, kano da više ne bi mogla nositi drugoga odiela; kakva će biti krasna!“ Dunja je oblazila sve manastire i molila Boga, da dobroj gospodarici poda zdravlja. Mnogi će postupak bivše grofice smatrati heroičnim. No ja mislim, da je to bila najveća ludost, ili bar tolika ludost, kao njezina udaja za čovjeka, o kojem je samo znala, da je muž i general. Uzrokom bijaše romantična eksaltacija njezina, kojoj su tragični prizori, afektovana plemenita djela bila nada sve. Ali valja po pravdi napomenuti, da Glafira nije toga činila od kakve zle misli, pače nije bilo ni od taštine. Sama nije znala, za što želi uzgajati Ljubonku. Alekseju se Abramoviću sada, pošto je privolio, sve činilo posve naravnim, pače nije mario ni razmisliti, je li dobro ili zlo uradio, što je pristao. . . U istinu je li dobro ili zlo radio? Mogao bi braniti i pobijati. Ko smatra najvećim ciljem čovječjega života naobrazbu, pristat će uz Glafiru. Ko li misli, da je najvišim ciljem života sreća i zadovoljstvo, bit će protiv nje. U služinskoj bi sobi Ljubonkine misli, ako bi i kad saznala za svoj rod, ostale tako ograničene, duša bi njezina spavala tako tvrdim snom, te je to ne bi ništa smetalo. Po svoj prilici da sasma umiri savjest svoju, dao bi joj Aleksej Abramović slobodni list, a možda i nekoliko hiljada rubalja za vijeno. Ona bi bila — po svom shvaćanju — presretna, pošla bi za kakva trgovca, nosila svileni odijelo, na dan pila dvanaest kupica čaja i — izrodila čitavu porodicu trgovčića. Kadikad bi pohodila Negrovljevu gazdaricu, pa bi sa zadovoljstvom gledala, kako su joj zavidne njegdašnje drugarice. Tako bi doživjela stotinu godina i smjela bi se nadati, da će je sto najmljenih „izvoščika“ pratiti na groblje. — Ljubonka u gospodskoj sobi posve je drugo biće: Ma kako su je glupo odgajali, opet je bila prilika, da se izобрази; ta već to, što je udaljena od surovih pomišljaja služinske sobe, neka je vrst odgoja! A pored toga morala je uvidjeti svu nezgrapnost situacije svoje; u bel-etagi je morala očekivati uvrede, suze i nevolje, koje su rasle, kako je napredovao duh. Sudite sami, je li čestita gospodja Negrovljeva radila pravo ili nije.

Bračni život Aleksisov bijaše miran. Kad bi se izvezao u šetnju, osvanuo bi u sjajnoj ekipaži s četiri konja, pa su on i ona sjali od sreće u toj ekipaži. Prvoga bi ih svibnja jamačno vidio u Sokolnicima, na uskrš u dvorskom vrtu, na duhove u presnenskoj šumi, a gotovo svaki dan na tverskom buljaru. Zimi bi zalazili u čitaonicu, davali objede, imali ložu. Ali ta užasna jednoličnost moskovskih zabava dodijava svakome.

Kako je bilo lani, tako je ljetos i do godine; kako bi nas onda sreo debeli trgovac s krasnim kaftanom i njegova žena crnih zubi, tako je i ljetos, — samo je kaftan nešto stariji, brada trgovčeva nešto bjelja, a zubi njegove žene nešto crnji; kako bismo onda susreli kicoša s nakostrušenom bradom i s komedijaškim odjelom, tako i ove godine — samo je kicoš omršao; kako bi lani na šetalištu vodili podagrika, pokrita burmutom, tako je i sada. . . Već samo zbog toga snašla bi nas volja ostati doma. Aleksej je mogao mnogo podnašati; ali i ljudske sile ne premažu svega. Više od deset godina nije mogao podnijeti; njega i Glafiru izjedaše dosada. U tih deset godina dobiše sina i kćer. U to su doba ne samo svaki dan, nego svake ure postali teži, počeli nositi samo kućno odijelo, i ne znam, kako, ali mislim, da uzmognu uživati potpun mir: odluče poći na ladanje. Bijaše to četiri godine prije onoga učenoga razgovora generalova s Dmitrijem Jakovljevićem.

III.

Poviest Dmitrija Jakovljevića.

Naravno u poviesti bijednoga mladića ne će biti onako zanimljivih zgoda, kao u životu generalovu i porodice njegove. Iz svijeta sjajnih ekipaža treba da zadjemo u drugi svijet, gdje je velika briga, što ćeš objedovati; iz Moskve podjimo u odaljeni grad gubernijski, i to ne ćemo stati u jedinoj popločenoj ulici, gdje se može voziti i gdje stanuje aristokracija, nego ćemo zakrenuti u prostu uličicu, kojom valjda nigda ne prolaze kočije; ondje ćemo naći čadjavu, naherenu kućaricu s tri prozora — kućicu okružnoga liječnika Kruciferskoga, što no se čedno stisnula među dvije sto tako čadjave i naherene drugarice. Sve će se te kućice do skora srušiti, da se na njihovom mjestu sazidju nove zgrade, pa ih se nitko ne će više spominjati. Pa ipak je u svjema bilo života, u svjema su kipjele strasti, u svjema je jedno pokoljenje dolazilo za drugim, a o svim ovim stvorovima znamo baš toliko, koliko o divljacima u Australiji — kano da su stanovnici onih kućica izbačeni iz roda ljudskoga. No evo kuće, koju smo iskali. U njoj je trideset godina živio dobar, čestit starac sa ženom. Njihov je život bio neprestana borba sa svjema neprilikama i nuždama; doduše je okružni liječnik dosta slavno izišao, t. j. nije umro od gladi, nije se od očaja ubio, ali ga je ova pobjeda mnogo stajala: u pedesetoj godini bijaše sijed i nemoćan, lice mu uagrespale brazgotine, a ipak mu je narav bila podijelila obilato i zdravlja i snage. Nijesu ovoga tijela srvale i utisle mu staračke crte — strasti, burne provale, ni siloviti prijevrtati, nego neprestana teška maljušna borba s nuždom, briga za sutrašnji dan, život pun pregaranja i nevolje. U toj niskoj sferi gine duša, suši se od vječne brige, zaboravlja, da ima krila, prigiblje se k zemlji i ne podiže očiju spram sunca. Život liječnika Kruciferskoga bijaše dugo i veliko

junačko djelo na tamnu poprištu, a nagrada — svagdanji kruh u sadašnjosti i nada, . . . da ga ne će biti u budućnosti. O državnom je trošku polazio moskovsko sveučilište i postigao čast doktorsku. Još prije nego bi namješten, oženio se nekom Njemicom, kćerju provizora. Pored dobra, odana srca i ljubavi, koju je po njemačkom običaju sačuvala sav vijek, donijela je za vijeno nješta odjeće, koja je mirisala ružičnim uljem i rebarbarom. Studentu, koji ju je strastno ljubio, nije došlo na um, da nema prava na ljubav i obiteljsku sreću, da i za ta prava treba neki census, poput francuzkoga elektoralnoga censusa. Njekoliko dana iza svadbe bi Kruciferski imenovan liječnikom pukovnijskim u aktivnoj vojsci. Osam godina mogaše podnositi taj nomadski život, devete mu dosadilo, te zatraži mirnije mjesto. On ga dobi i otpušta se s jednoga kraja Ruske na drugi zajedno sa ženom i djecom, te se nastani u gradu N. N. U početku je imao nešto prakse. Doduše u gubernijskim gradovima vole činovnici i plemići k Njemcima, da ih liječe, ali na svu sreću ne bijaše nijednoga Njemca do urara. To

bijaše najsretniji dio njegova života. Tada si je privrijedio kućicu s tri prozora, a Margareta ga jednom na rođendan iznenadi novim navlakama od katuna za divan i stolice, za što je novac lagano i mučno uštedjela. Katun bijaše izvrstan; na divanu je Abraham tri puta progonio Agar s Izmaelom u pustinji, a Sara im se grozi i gleda za njima; na stolicama su se na desnoj strani vidjele noge Abrahamove, Hagarine, Izmaelove i Sarine, a na lijevoj glave njihove. No to sretno doba ne potraja dugo. Njeki bogat plemić, koji je imao dvorac kraj grada, dovede sa sobom kućnoga ljekara, koji je svu praksu preotéo Kruciferskome. Mladi doktor bijaše majstor za ženske bolesti, pa su sve bolestnice njegove gotovo poludjele za njim; od svega je liječio pijavicom, pa je lijepim govorom dokazivao, ne samo da su sve bolesti upale, nego i to, da život nije drugo no upala materije; o Kruciferskom je govorio ubojnim poniživanjem; naprosto: bio je „u modi“. Sav mu je grad vezao jastuke i duvankese, suvenire i spomenice, a na staroga liječnika zaboraviše.

(Nastavit će se.)

Bacterium i bacillus.

I.

Što će u „Viencu“ stvari strogo znanstvene, koje ne zasiecaju u svakdanji život, nego patre u kakov znanstveni časopis? — Ovako će možda pomisliti gdje-koji štolić. Kamo sreće, da je takva pomisao istinita; kamo sreće, da bakteriji i bacili spadaju samo u muzeje i znanstvene knjige; al oni ne će da se udovolje tom im namijenjenom postojbinom, već se svom silom nameću ljudem i drugoj živini, te se upravo sada za njih može reći, da su kao „lav ričući, koji obilazi dom i traži, koga da proždre“. Taj rečući lav je kolera, za koju čitamo, da se je u Istri pojavila, dom pako što ga obilazi, jest Hrvatska, koja puno obći osobito njezino primorje, s Istrom.

„Nu kakva je mješavina koleri s bakteriji i bacilli?“ — pitat će drugi. Odgovor na ovo pitanje naći će svatko sam, kad pročita ovu razpravicu.

Ljetos je upravo 210 godina minulo, što je čuveni holandezki prirodosnanac Antun Leeuwenhoek (čitaj: Leuvenhuk) sagradio prvi sitnozor (mikroskop), pa gledajući na nj kapljicu stare kišnice objavio posve novi dotle i neslućeni svijet. Jer u onoj kapljici, koja se je na oko činila samo malko mutna, ugleda pod sitnozorom neizmjereno mnoštvo sasvime nepoznatih svakojakih a vrlo raznolikih životinjica. Rekosmo „neizmjereno mnoštvo“, jer je dokazano, da ih ima u jednoj takvoj kapljici 6000 do 8000 — pak opet prostim okom gledajući ne vidiš nijedne, zato su i prozване te životinjice hrvatski „nevidi“.

Kad je Leeuwenhoek uspjeh svoga iztraživanja dojavio kr. učenomu društvu u Londonu, sve se je samo smiešilo; vjerovao toga nije nitko, jer se zbilja na prvi pogled čini, da to nije moguće. Ele predsjednik društva, Robert Hooke (čitaj: Huk), ipak počeo iztraživati, ima li tu što istine, i na veliko svoje čudo uvjeri se do skora, da je sve živa istina, što je holandezki prirodnjak javio, dapače da on još niti nije javio sve; jer da nevidâ ima ne samo u staroj kišnici, nego u svakoj vodi, u kojoj ima tragova bilja i živine. Sad su stali i drugi učenjaci tu stvar izpitivati, i pronašli su još više čudesa.

Prvo se pitanje nametnu: Odkuda ovi „stvorovi? Kako su dospjeli u vodu? Jedni su tvrdili, da su postali od onoga gnjileža u vodi, onako od prilike, kako se i dan danas vjeruje, da se crvlje u rani zameće samo od sebe. Nego ovomu mnjenju nestajalo pristaša, pokle se je sitnozorom i to dokazalo, da posvuda, baš i u zraku, ima neizmjereno mnoštvo klica, kojim treba samo potrebite prilike, da se iz njih razviju raznovrstni nevidi. Tako n. pr. kad jedna jedina sunčanica (t. j. sunčana zraka) kroz kakav režak u sobu dopire, svatko bit će opazio u njoj množinu sitnih prašaka. Veliko mnoštvo tih prašaka jesu u istinu ustrojne klice; a ima ih ne samo u sunčanih traci nego svagdje u zraku, ovdje više, ondje manje. Tako n. pr. kad stupiš u kakvu pljesnivu sobu, sam ti vonj kaže, da ondje ima pliesni, a ti ju vonjaš, jer ti doprieše u nos klice od pliesni; ti

ih njušiš, al vidjet ih nemožeš. Isto tako se je zamietilo, da je zrak propušten kroz pamuk puno čistiji od ostaloga zraka; te n. pr. jelo u boci pamukom (nepredenim) začepljenoj ne će se tako brzo upljesniviti, kao što u boci poklopljenoj. Zašto ne? Jer puno ustrojnih klica zapinje o dlakah pamuka.

Usavršivanjem sitnozora napredovalo je i sitnozorno iztraživanje, osobito u naše doba, te se je ušlo u trag ustrojnima stvorovom, kud i kamo sitnijim i jednostavnijim od onih, koje bijaše Leeuwenhoek obreo, kao što ću malo niže potanko razložiti. Za Leeuwenhoekove „nevide“ ne ima sumnje, da su životinje; al za ove potonje su se naučnjaci dugo prepirali, jesu li životinje ili biljke; napokon su se u tom složili, da pripadaju bilinstvu i prozvali ih gljivice (Pilze; Mycetes), buđuci svojim jednostavnim ustrojem najsrodnije gljivam. Al oblikom se od njih sasvim razlikuju; jer gljivice su obično samo jednostavne stanice (Zellen), to jest vrlo maljušni mjehurčići, sad kao zrnice, sad kao klipčići ili kao končići; obično su ti mjehurčići bjelkasti i svjetli.

Najnoviji iztraživaoci razrediše gljivice u tri grunka (Gruppe): u prvi ide pliesan t. j. ona bjelkasta, sivkasta ili zelenkasta povlaka, štono se razpreda po starom

kruhu, zakuhanom voću i svakom jelu, kad podulje na zraku stoji. Obično se čini, da je kao pustina, a one dlačice, što ih vidimo, jesu kao čislo od vlasastih stanica.

Za pliesan zna svatko, jer ju može svojima očima gledati; al drugi grunak gljivica slabo je poznat, jer se prostim okom ne razbiru te ruke gljivice, akoprem su

po čovjeka inače vrlo znamenite. Prozvali smo ih izniklice (Sprosspilze), jer se sastoje iz sićušnih stanica, koje se samo na sitnozoru razabiru, a razplodjuju se evo ovako: iz svake takve stanice izniče druga, sad na jednom kraju, sad na drugom, sad postrance. A zašto su ove neznatne biljke znamenite, kad ih čovjek ni vidjeti ne može očima? — pitat će mnogi. — Da bogme znamenite su, te kako, osobito po čovjeka, koji je viknuo dobro živiti. Jedan primjer će to razjasniti.

Kuharica je zamiesila

tiesto: al tko

će sve same gnjecave a nezdrave pogače jesti? Svatko želi rahla šupljikasta kruha u kiselo. Nu tomu se hoće kvasca, da se tiesto liepo razabere, uzkisne. A šta će to reći kvasac? Pravi kvasac sastoji se iz samih izniklica, zvanih kvasnice (Hefenpilz). Kvasnice su vrlo maljušni mjehurčići, da ih samo sitnozorem možeš u kvasu razabrati, a vrlo se brzo razplodjuju nićući jedna iz druge,

Hram Spasitelja u Moskvi.

te se donjekle jedna druge drže poput drobna lanca. Evo, kakve su te kvasnice, kad ih na sitnozor gledaš!

Pak šta dakle rade te kvasnice u tiestu? — One raztvoraju mrvice brašna, te se iz njega razvija njeka vrst plina, zvana ugljevinina. Izvijajući se ova ne može odmah van, nego pravi u žilavu tiestu mjehuriće. Stoprv, pokle dospije u vruću peć, razbija kožicu tim mjehurićem i probija na polje. Sad će svatko razabrati, zašto treba tiesto za kruh onako dugo miesiti, naime, da svakamo dospije kvasnicâ; jer kamo nedospije, ondje je kruh gnjecav.

Isto tako, kao što kvasnice pretvaraju brašno u kiselo brašno, isto tako pretvara druga jedna vrst izniklica mušt u vino, slad u pivo itd. Ako se želiš o tom osvjedočiti, a ti gledaj na sitnozor kaplju droždja ili pjenica, pak ćeš se začuditi, koliko tu ima izniklica. Al netreba tomu baš niti sitnozora, jer tako zvana budja ili sjedine t. j. pliesan na vinu (n. pr. u sudu nepopunjenu) sastoji se takodjer iz samih izprepletenih lančica osobite izniklice (Kahmpilz, mycoderma); da tih biljaka jedno do 200 poredaš, zapremile bi 1 centimetar u duljinu.

Budući izniklice, dakle i kvasnice, žive biljke, a život se gasi i u prevelikoj studeni, i u prevelikoj vrućini: sad ćemo razumjeti, zašto tiesto ne kisne, ako kvasac poliješ vrelom vodom, a zašto ne kisne u prevelikoj studeni; jer je i ova sve kvasnice ubila, ili bar prieči, da se ne razplodjuju. Najbolje ugadja tiestu srednje ruke toplina.

Ako je drugi grunak gljivicâ t. j. izniklice po čovjeka vrlo koristan, a ono je tim ubitačniji po njega treći grunak, naime gljivice predvojnice, zato tako zvane, jer se predvajanjem razplodjuju t. j. stanica, iz koje se ovakva gljivica sastoji, pruža se uzduž, dok ne postane jedanput dulja nego što bijaše, pak se onda u sredini poprieko prepolovi, a svaka polovina prikazuje podpunu gljivicu (zato se njemački zovu Spaltpilze, a latinski Schizomycetes). Al je uobičajilo ime bakteriji, akoprem je to ime kao šaka prema oku. Jer grčka rieč bakterion i latinska bacillus znači paličica; al tu o kakovoj paličici ne ima govora; o tom ćeš se uvjeriti, kad pomisliš, da su bakteriji najsitniji stvorovi, što ih poznajemo. Evo ovo medju zaporkama kaže, kolik je 1 milimetar (-); izdieli taj milimetar na 1000 dielova (koji se označuju grčkim slovom μ), pak najveći bakterij dugačak je 30 takovih μ , a ima ih, koji nisu niti 1 μ dugački. Možda će tko posumnjati ob istinitosti ove mjere; jer čovjek na prvi mah ne može razabrati, kako bi se onakva sitna mjera, kao što je milimetar,

mogla podieliti na 1000 dielova. Prostim okom ne bi se to dašto moglo izvesti; al se može sitnozorom; jer ima ovih, koji prikazuju stvarcu i 1500 puta veću nego što zbilja jest. Da se pako vidi, koliko puta veća se prikazuje, tomu služi osobita sprava, zvana sitnomjer (mikrometer).

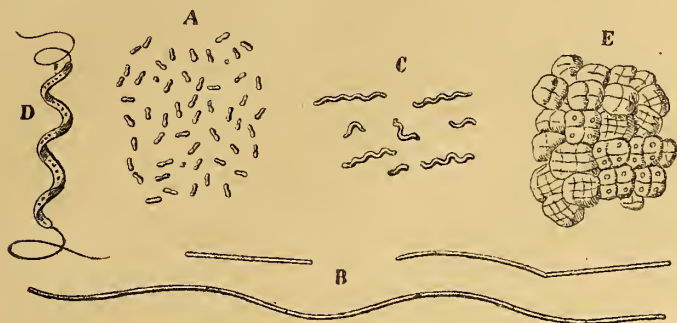
Za ovakve neznatne, maljušne stvorove rekao bi čovjek, da nisu ničemu, jer ne imaju tobože nikakve snage; u istinu pako su vrlo znamenite, jer se njimi priroda služi, da raztvori sve što je ustrojno (organičko). Zato se bakteriji samo ondje pojavljuju, gdje se kakva živo tinjska ili biljevna stvar raztvora t. j. gnjije, trune. Ono, što zovemo obično bolešću, ponajviše je samo početak takve raztvorbe, pa kad ova mah uzme, eto smrti. Ovo je uzrok, zašto smo uzeli pisati o tih najsitnijih stvorovih; jer je sva prilika, da oni nisu samo obilježje nego upravo uzrok mnogih ubitačnih bolesti.

Već u staro doba bilo se je zapazilo, da se mnoge bolesti ne razvijaju same od sebe u čovjeku, nego da dolaze na njega iz vana, kao što n. p. kuga, groznica u močvarah (malaria); zato se je mislilo, da ima nekakva stvar izvan čovjeka, koja dopieva kojekako u njegovo tielo, pak zameće u njem dotičnu bolest. Al što je i kakva je ta tvar, to se nije ni slutilo, nego se je samo govorilo, da je to „miasma“. Stoprv u naše doba se je i u tom pogledu progledalo, osobito pokle je g. 1855. Pollender pronašao u krvi marve bolujuće od bedrenice (Milzbrand) njeku vrst bakterija, koju su poslije i drugi naučnjaci našli, te se danas obćenito misli, da je ona uzrok toj ubitačnoj bolesti. Iza toga stali su liečnici i prirodnjaci iztraživati krv i izmetine i drugih bolestnika, n. p. od tifusa, difterite, koza, yrbanca itd., pak su svagdje našli bakterija osobite vrsti. Dapače u najnovije doba našli su osobitih bakterija u koleri, bjesnoći, sušici. Samo se još pita: jesu li ovi bakteriji uzrok dotičnoj bolesti, ili samo plod. Ta stvar nije još konačno riješena; jedni tvrde jedno, drugi drugo. Svakako je moguće, da su bakteriji uzrok mnogih bolesti, a to nam mora biti dovoljnim razlogom, da te nove do sada nepoznate dušmane malco uočimo.

Po najnovijem iztraživanju zna se za sada za jedno 7 rodova bakterija, od kojih ima svega skupa 65 vrsti. Ta stvar još nije potanko proučena; a nije ni čudo. Bakteriji su, kao što je već kazano, najsitniji stvorovi. Akoprem ima sitnozora, pod kojimi nam se stvar prikazuje i 1000 puta veća, nego što je zbilja; nu koja korist, kad je onako povećana slika vrlo nejasna, te nam se prikazuje mjesto same stvari samo rek bi njezina sjena, te se po njoj ne da pravo razabrati njezino potanko unutarnje ustrojstvo. Proći će dakle još dobrano vremena, dok se razred bakterija onako ispita, kao što su izpitani drugi razredi bilja.

Ne može biti ovdje našom namjerom potanak opis svih tih bakterija, već ćemo nešto malo pomenuti samo

one vrsti, koje se pojavljuju u različitim bolestih i zato se zovu „pathogene“ to će reći „boljorodne“; ne iztražujući ovdje, da li bolja (bolest) njih radja, ili one bolju. Al i boljorodnih bakterija ima jedno 40 vrsti, te bi nam se otegnula ova razpravica odviše: stegnut ćemo se dakle na njekeje najznamenitije vrsti. Da se štoci mogu domišljati, kakovi su to stvorovi, evo slike nje kojim vrstim; samo treba pamtiti, da su ovo 650 puta povećane slike gotičnih bakterija.

A prikazuje *Bacterium termo*. Ovaj bakterij je zato znamenit, jer je kao kvasac gnjiloće. Kad poliješ vodom kakvu životinjsku ili biljevu tvar, do skora se pojavi ovaj bakterij na površini, a razplodjuje se neizmjernom brzinom, tako da do skora pokriva svu površ. Kad se gnjiloća dovrši, nestaje ga, a na mjesto njegovo dolaze drugi bakteriji. Na slici vidimo malo ne same blizance ili dvojke, koji ostaju obično zajedno, dok se svaki bliznac opet ne razplodi, t. j. ne predvoji.

B prikazuje *Bacillus subtilis*. Ima ga u ran-ketljivu maslu; dugačak je 5 do 6 μ ; obično ih se više (2 do 20) sastavlja u jedan lančić.

C prikazuje *Spirillum tenue*. Ovo je kao maljušan zafrčak, a ima ga u vodi, u kojoj što gnije.

D prikazuje jedan jedini *Spirillum volutans*, koji je malko deblji od prvašnjega, al zato ima na svakom kraju tanan i sićušan končić. I ovaj živi u vodi, u kojoj što gnije.

E prikazuje *Sarcina ventriculi*. Obično žive po 4 zajedno, al ih zna i više biti u zadruci. Razvijaju se u bljuvotini bolesnika, kojim se je želudac razpružio.

Ovo nekoliko slika doteći će, mislimo, da si štoci uzmogu predočiti u duhu oblik bakterija; samo treba dobro pamtiti, da su ove slike 650 puta veće od stvari, koju prikazuju. A sada pristupamo opisu nje kojih pathogenih bakterija.

Bacillus tuberculozorum zove se onaj bacillus, što ga nalazimo u hrakotinah i izmetinah bolesnika, bolujućega od sušice (tisike, Tuberculose). Ovaj bacillus je 2—5 μ dugačak, vrlo tanak i kao klipak, ponajviše malko nalomljen. Može se gajiti napose u krvnoj surutki (Blutserum), koju napokon zastire kao tanana kožica, al kad ju razgledaš na sitnozor, vidiš da su to sve sami bacilli. U svakoj životinji razvija se tuberkuloza, kad joj se i malko samo tih bacilla u krv uciepi. Odavle se razabire, kako treba oprezno postupati, kad imaš posla s čovjekom bolujućim od sušice, da ne dospiju u te bacilli iz njegovih hrakotina.

Bacillus diphthericus zove se onaj bacillus, što ga ima u onih kožah, koje se od bolesti difterite u ždrielu i grkljanu zameću. Ovi su bacilli sad upravi kao klipak, sad malko saviti, a toliki od prilike koliki i prvašnji, al jedan put deblji. Kunići i ptičice, kojim su bili ovi bacilli uciepljeni pod kožu, uginuše za koji dan; a u kunića i kokoši, kojim su ti bacilli u grkljan spuštene, razviše se u grkljanu onakve kože, kao što ih ima u bolesnika od difterite. Sad će svatko razumjeti, kako difteritis lasno prelazi s jednoga čovjeka na drugoga: kako su ovi bacilli vrlo maljušni, to može dahom ili poljubcem dospjeti u zdravo grlo i ondje se razviti. Već zato ne valja cjelivati djecu na usta, osobito kad koga grlo boli; jer se u djece ta bolest najlakše razvija, baš i onda, kad onoga samo pomalo grlo boli, koji je diete poljubio. Djecu valja ljubiti u čelo.

LISTAK.

K slikam.

Dr. Blaž Lorković. Blaž Lorković rodio se je g. 1840. u Novomgradu kod Karlovca. Gimnaziju izučio je u Varaždinu i Zagrebu; a prava najprvo u Zagrebu, zatim na sveučilištu u štajerskom Gradcu, gdje bi g. 1871. proglašen za doktora prava. Umah iza toga zapade ga učiteljevati na pravoslavnoj akademiji u Zagrebu, a kad se je g. 1874. osnivalo hrvatsko sveučilište, imenovan bi 27. travnja redovitim profesorom za političke znanosti. Na ovom zavodu službuje i danas, te je već obnašao čast dekana, rektora, i t. d.

S ovo nekoliko rieči nacrtasmo život muža, kakovih češ malo — veoma malo naći u našoj hrvatskoj domovini. U njemu bo sdružene su dvie krieposti, kojimi mi Hrvati ne obilujemo, a to su značajnost i skromnost. Lorković je za svoga

vieka veoma mnogo radio za svoj narod, on je za nj trpio, ali za to ne zna svet, jer on toga ni sam ne raznosi, niti po svojih prijateljih ne razglašuje. Upravo zato mučno ga je prikazati čitava, kakav jest i što sve snuje. Budi s toga dovoljno, da u kratko spomenemo njegov književni rad, kojim se bavi dvadeset i pet godina.

Lorković javlja se u hrvatskoj knjizi osvitkom ustavne dobe g. 1860. Uz Gjuru Deželića i Blaža Modrošića on prvi od mladje tad generacije prionu uz hrvatsko pisanje. On pomaže svome prijatelju Deželiću kod koledara Dragoljuba, on zajedno s njim i Modrošićem piše članke za Kukuljevićev „Arkiv za poviestnicu jugoslavensku“. Već g. 1862. poznat je sa svoje vještine u pisanju; zato ga i iza odlazka Jurkovićeva zapada uređjivati „Naše gore list“, što ga je rodoljubivi M. Krešić tada izda-

vao. Oko toga beletrističnoga čaropisa trudio se je Lorković kroz više godina, te je u njem priobćio i više svojih pripoviesti: Nevjera za vjeru (1861), Kazna nevjere (1861), Ljubav i viernost (1862), Njekoliko tajnih listića (1862), Slika i prilika (1864), Putne zgode i nezgode (1865) i t. d. Pored ovih izvornih radnja štampao je u isto doba i više prevedenih pripoviesti i poučnih članaka, poimence g. 1865., kad je mnogo puta morao gotovo sam izpunjati list svojim prilozi. Kad je koncem lipnja 1866. Naše gore list sasvim prestao, vlastnik mu Krešić spomenu kao glavni razlog to, što će mu „glavni dosadanji pomoćnik (urednik) otići iz Zagreba“, te bi ga to kod daljnega izdavanja lista mnogo smetalo.

I sveučilištnim slušateljem u Gradcu ostao je Lorković vjerran radnik na polju hrvatske liepe knjige. Kad mu je g. 1867. pobratim Deželić pokrenuo časopis „Dragoljub“, on ga pomaže svimi silami, pišući za nj novele, romane i poučne članke. U „Dragoljubu“ g. 1868. priobćio je roman u listovih „Iz poviest“, kojega su glavni junaci ilirski pjesnici Antun Niemčić i Mirko Bogović. U tom romanu čitamo na jednom mjestu i ovo: „Potomci naših starih Hrvata kan da se iznevjeriše krvi svojih djedova; valovi novije prosvjete zahvaćaju i našu domovinu, žalihože da nam do sada ostaviše samo izmet, pjenu, prosviećena jezgra nikako se ne će da utvrdi i kod nas“. Na drugom mjestu čitamo opet: „Polutanstvo, cincarstvo, neumjestno škrtarenje valja osuditi bezobzirce, pojavilo se ono ma na kojem bilo polju javnoga, pače i privatnoga života: u politici, literaturi, narodnom gospodarstvu, svagdje treba odvažno, smiono i ozbiljno napeti sile...“ Osobito je pako zanimivo ovo mjesto: „Pitajte slobodno tadašnje zanesene „Ilirce“, a sada tobože triezne, hladne, nikakvim uzvišenijim čuvstvom zadahnute praktičnike, koji su 1848. godine brusili sablje, a sada pera taru, da izbrišu ono, što su tada načinili: pitajte ih, nije li im savjest onda bila mirnija, duša zadovoljnija, kad su čitajući klasike dubrovačke i dalmatinske zanosili se u doba davne, slavne i klasičke prošlosti hrvatskoga naroda, te odatle crpili snagu u borbi proti ljutim protivnikom? Je li im onda radnja, besjede i pisanje bilo dostojnije, ili poslije, kad sljedeći druge ciljeve ulažu sav trud u to, da potonjim poslovanjem obore prijašnju radnju, da potonjim pisanjem opozovu tadašnje?...“ (str. 453). Spomenimo još i ovo liepo mjesto: „Biljeg prave naobraženosti opaža se tek u tom, kako tko svoje ljubi i štuje“. (str. 469). U obće ima u tom romanu toli krasnih mjesta, toli plemenitih i zanosnih misli, da bi bilo upravo onome za dušu, koji bi ga za našu mladju generaciju u pomladjenom obliku na novo izdao.

Kad je g. 1869. osvanuo naš Vienac, Lorković mu je od prvoga časa bio vjeran prijatelj i suradnik. Kroz više godina štampao je u njem svoje pripoviesti (Veslači, Posrednik i t. d.), koje su sve zadojene pravom plemenštinom. No od onoga časa, kad je postao profesorom sveučilištnim, bilo mu se za uvijek rastaviti s toli mu milom beletristikom, te prionuti svom energijom uz svoju nauku. Mjesto uređivanja beletrističkoga lista preuzeo je najprvo s Hančlom, a kasnije sam uređivanje Mjesecnika pravnčkoga društva, koji je sigurno na čast i našim pravnikom i samome uredniku.

Uz znanstveni rad nije Lorković ipak sasvim odnemario liepu knjigu. Ne piše doduše više novela ni romana, ali nam je zato darovao dvie knjige svoje struke, pisane za širu publiku. Jesu to djela: „Razgovori o narodnom gospodarstvu“ (1880) i „Žena u kući i u društvu“ (1883); oba je izdala Matica Hrvatska, kojoj je Lorković revnim odbornikom.

Književnost.

Hrvatska i srpska. Poznati pisac srpski L. K. Lazarević pribrao je pripoviedke svoje, te će ih skoro u zasebnoj knjizi objelodaniti. Radujemo se ovoj nakani vrloga pisca, koji nije doduše mnogo pisao, ali mu je sav rad čisto biserje. Njegove su pripoviedke razasute po raznim časopisima, pa ih mnogi nije mogao čitati. Kad knjiga izidje, mi ćemo je svakako kojom riečju popratiti.

Umjetnost.

Okrugičeva drama Šokica na Biogradskom pozorištu. Iz pisma prijatelja našega, koji je bio kod prve predstave „Šokice“ u Biogradu, bilježimo viest o tom radostnom događaju. Kad je Hrvatska Matica prije njekoliko godina izdala pučku dramu „Šokicu“ velezaslužnoga Ilije Okrugića, uzalud su nastojali pjesnikovi prijatelji, da bi se ta drama glumila na zagrebačkom pozorištu. Čega ne htjede učiniti zagrebačka intendatura, to je sad izveo čuveni pjesnik, vrstni intendat biogradskog pozorišta, g. Milorad Šapčanin. Prva predstava dne 17. lipnja o. g. bijaše dovoljnim pokusi dobro pripravljena; valjda je iz tih pokusa prodrila u biogradske izobražene krugove viest o pozorišnoj vrstnoći i o plemenitoj tendenciji drame, a ta je: sloga Srba i Hrvata, te je na dan predstave devetorica djaka visoke škole došla pozdraviti našega Iliju Okrugića u kući intendanta g. Šapčanina, koji je objedom gostio našega pjesnika. Na večer kazalište prepuno, a pred njim naroda, koji nije mogao dobiti mjesta, kao na vašaru. Predstava bijaše krasna; glavna lica drame vješto prikazivana od najboljih glumačkih sila, a navlastito je krasno glumila naslovno lice „Šokice“ gospodja Negrinova (rodom Ljubljanka), ljepušasta nježna lika, zvonka glasa i u govoru i u pjevanju. Vrstniji glumci, a osobito Negrinova, bijahu više put izazivani, a na posljedku i pjesnik, koji se bješe prije svršetka utješeno i radostan udaljio. Jamačno bijaše uspjeh drame veoma povoljan, jerbo se odmah opet 19. i 20. lipnja prikazivala, dakle u četiri dana tri puta. O biogradskih kritikah, koje nam žalihože još nisu došle u ruke, piše nam prijatelj, da su u obće povoljne, u svih se pak hvali tendencija, sloga i bratska ljubav medju Srbi i Hrvat; a to nam je osobito drago. Doista su Biogradjani činom ukazali liepu bratsku ljubav našem pjesniku; veselimo se onomu pozdravu djaka visoke škole, a osobito smo zahvalni gospodinu Miloradu Šapčaninu, koji nije samo „Šokicu“ iz mrtvila uzkrisio, nego je za ljubav svomu gostu Okrugiću dne 15. lipnja njegovu „Sačuricu i Šubaru“ prikazati dao. Bijaše ljubezna namjera intendanta, da bi prvu predstavu Šokice vidio i preuzvišeni gospodin biskup Štrosmajer, koji je dan prije u Biogradu krizmao; ali slavni biskup nije mogao odgoditi već urečena i naredjena svoga pastirskoga puta. Cestitamo na liepom uspjehu našem dičnom Iliji Okrugiću; a nadamo se da će primjer biogradskoga intendanta ponukati našu zagrebačku kazališnu upravu na pravednost prema „Šokici“ Okrugičevoj. Još jednom hvala biogradskomu intendantu g. Šapčaninu i Biogradjanom.

Bibliografija.

Novaković Stojan, Služba logoteta (ili velikog logoteta) u staroj srpskoj državi. Prilog k tumačenju Dušanovog zakona. Beograd, štamparija napredne stranke, 1886.

Martinović Savo Matov (Crnogorac), Viški boj. Narodna biblioteka XX. U Dubrovniku, nakladom knjižarnice D. Pretnera, 1886. Ciena 25 novč.

Veseljkić, Hrvatski veseljak. Kitica šaljivih sastavaka za vesela društva. Složio — — Svezak II. Zagreb, nakladom knjižare Mučnjak i Senftleben, 1886. Ciena 20 novč.

Sanjarije. — U noći. — Fiškalova izpovied. — Ko je kriv? — Bacterium i bacillus. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 24. srpnja 1886.

Br. 30.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII

Sanjarije.

(Nastavak.)

manô glavom, i da jad ga mine
On uze pero, uze papir čist, —
Ta sjetio se sestre si jedine
I pisat će joj list.

Daleko mu je sestra. Da l' je sretna?
Il pust je njezin kô i njegov dom?
Ah! divna vam je kano ruža ljetna,
A muž ju dobar ljubi dušom svom.
I dječice je dobri Bog im dao,
I sav ju kruži ljudske sreće čar,
Ta što je bratu uzô udes zao,
Sve to je sestri dao Bog na dar.
Sa oka riedko suza će joj kanut,
A uprav nikad ne će curkom teč;
Kadikad samo teško će uzdanut:
„Što toli dugo ne piše mi već!“

On sada piše:

„Mila seko moja,
Ah! mene mori očaj, jad i čam;
Ti vesela si, ti i svojad tvoja,
A ja sam evo — sám!
I znadeš, da sam zavidan ti s toga,
Što ti imadeš toli sretan dom;
A za me ne će nikad biti toga,
Ja poginut ću sam u jadu svom!
Pa smišljam zato: što je život cieli,
Kad nemaš kom posvetit ga na dar,
Kad nema srca, da ga s tobom dieli,
Pa tako uvijek samo patit zar?!
Zar ne bi bilo mudrije i bolje,
Da brzo svršiš sav taj jad i vaj,
Da samo časak budeš čvrste volje
I svemu nadješ kraj?
Zar nije bolje brzo sve dokončat,
Kad nigdje nemaš nikog svog, —
Zar nije bolje — odmah sám se skončat,

Pa — mir i Bog! . . .
Uminuti će onda svjetska zloba,
Što pratila me za mog žića sveg;
A ti ćeš milo doći do mog groba
I barem suzu spustit ćeš na njeg!
A ja u grobu bar ću se spokojit
I u njem naći davno žudjen raj:
Dà, najbolje je s dušom se razdvojit
I svemu bit će kraj!“ . . .

Al njemu nešto učini se na to,
Kô da su vrata škrinula mu sad,
I plaho je okrenuo se za to
I sav zadrhtô tad. . .
Pred njime divna stajala je žena,
U nje je bio sestrice mu lik;
On htjede kliknut, lica začudjena,
Al u grlu mu zapeo je klik:
Ta žena nije sestrice mu vierna,
Pa makar sličnost kaže mu se s njom,
Jer sestra mu je umilna i smierna,
A ova divna u veličju svom;
Pa ipak mu se, ipak mu se čini,
Kô da je davno vidjao ju već,
Dok još u noćnoj snivô je tišini
Svoj raj na zemlji steć;
I dok je još djetencem malim bio
Poznavo je tog lica izraz blag,
Nad njegovom je koljevcicom bdio
Taj divni andjel, toli čist i drag;
A kad je kašnje zlatne kule stvarô
Sa dragom kako svoj će život vit,
Bez prestanka je mladić si utvarô,
Da uprav takva mora ona bit!
I eto sad je siguran i stalan,
Da i njemu je smilovô se Bog,
Da to je drage lik mu idejale,
O kom je snivo za sveg žića svog;

Na njezin pogled čaroban i mio
 Napustio ga jad i čemer ljut,
 I već je pred nju baciti se htio,
 Da izljubi joj koljeno i skut!
 Al njeno čelo smračilo se netom,
 Ublažio se očiju joj sjaj,
 I zapanjen i sav u strahu svetom
 Upoznao je — ma čin obličaj!
 I sad već više nije ni sam znao,
 Da l' sestru, dragu, ili majku zre,
 Jer čim je dulje gledati ju stao
 U toj je ženi gledô sve tri nje!
 I već je htio pitati ju za to
 Odakle njojzi svih tih lica sklad,
 Al ona rukom manula mu na to
 I zborit stala tad:

„Moj dobri druže, je li, ti se diviš,
 Jer zateko je tebe pohod moj;
 Al ja ti dodjoh, da mi ljepše živiš,
 Da ne zdvajaš kroz cieli život svoj.
 Ja znam, da tebe teški jadi more,
 Al i druge ti bije jed i čam,
 Nu njekoč, njekoč j.š je bilo gore,
 Na svoj je zemlji bio pakô sam!
 Kad Bog je ljude izagnô iz raja
 Prokletstvom svaki rodio im čin:
 Na brata brat je poput ljuta zmaja,
 Na oca opet udarao sin;
 A sestre su se klale kano zmije,
 I rođjaci kô svi demoni zli;
 Za kćerku mati brinula se nije,
 A opet nju sramotila je kći!
 Sa anđeli sam i ja te strahote
 Promatrala sa divnog neba svog,
 I težak uzdah duši mi se ote.
 „O hoće l' im se smilovati Bog?“
 A višnji Bog je baš u časku tomu
 Kraj mene stajô, čuo uzdah moj,
 I odazvô se milosrdju momu,
 I blagoslov podielio mi svoj:
 „Blagoslovljen si m'dju kerubini,
 Blagoslovljen je i tvoj naum svet,
 Daj slobodno se dolje k zemlji vini
 I popravi zabludjeli mi sviet!“
 A ja sam brzim vinula se lietom
 Na ovu zemlju, na tu suznu dol,
 I kano vila letila sam svietom
 I kripila ga, blažila mu bol;
 I još je bilo dosta dobrih ljudi,
 Kod kojih nije pust mi bio trud,
 Božansku iskru iz dna mojih grudi
 U njihovu prenosila sam grud,
 Plemenštini i ljubavi i vjeri
 I svemu dobru krčila sam drum,
 Učeci, da se čovjek po tom mjeri
 Koliko vriedi srce mu i um!
 I prem ugodit nisam mogla svima,
 To mnogi nauk prihvatise moj,
 I uvijek je pričinjaao se njima
 Kô rajski romon sladki govor moj.
 Pa eto i ti već si slušô mene,
 Prem nepoznat je moj ti bio lik,
 Kad prvi put iz duše zanesene

Tvoj ljubavni se prvi trgô klik!
 Jer ja sam Pjesma, kćerka nebesnika,
 Za kojom svatko čezne dušom svom;
 Jer ja sam drûga sviju ljubovnika,
 I sestra. draga, pa i majka k tom!
 I za to evo dodjoh sad i k tebi,
 Da ublažim ti težak vaj i jad,
 Da možda i ti po zlu pošo ne bi,
 A još si krepak još si toli mlad!
 Ti mnogo si, al uzaludno maštô,
 Jer zaključak je tvoj posvema loš:
 Dokončat se! A reci, momče, zašto,
 I s kojim pravom još?
 Zar za to, što si nisi raja steko,
 I što na svietu nisi anđel živ?
 Al gle, moj druže, nisi l' i sam reko,
 Da sám si tomu kriv?
 Pa zar je sva ti sreća nevidjena,
 Za koju tek bi bio život jak:
 Da grli te i ljubi draga žena,
 Da s njome sklopiš brak?
 Zar to je žiću svrha ti jedina
 I svemu tvomu nastojanju plod,
 A zar ti ništa nije otačbina
 I cieli ljudski rod?
 Ah dobro, druže, kad si ti bez žene
 Sav nesretan i tog života sit:
 Ne očajaj, već evo uzmi mene,
 A ja ću tebi vjernom drûgom bit!
 Priredit ću življenje ti božansko,
 Podielit ću ti nadzemaljsku moć,
 Za dom ćemo i pleme čovječansko
 Pripravljat bolju sudbu dan i noć!
 I ti ćeš tako svog se neba dovit,
 Kog nikoj ne bi dao ti ga brak;
 A cielo će te ljudstvo blagoslovit,
 Kad jednoč grobni prekrije te mrak!
 O budi čovjek! . . .“

U to munja bljesnu
 I razdera u srčbi oblak siv:
 I tresnu grom, i njetko s vrati tresnu, —
 U moju sobu stupi djavô živ!
 Tek kost i koža bila je na njemu,
 A s oka zavist sipala svoj jad;
 Ne pitah ga, al sudeći po svemu,
 Bijaše to — gospodin Glad!
 On nasmija se, izkese mi zube,
 I lajat poče kano biesan pas:
 „Oj uzmi der ju, uzmi, moj golube,
 I bilo ti u dobar čas!
 Obljubi ju u zanosu si plamnom,
 I ne ćeš za taj pokajat se čin:
 Al moraš onda živiti i sa mnom,
 Jer ja sam — njezin sin!
 Oh! ona ti je vrlo nježna mati,
 U ljubavi ti nema para njoj;
 Al samo kruha — toga ne će dati,
 O uzmi ju, o uzmi, brate moj! . . .“
 I grohotom se htjede bacit na me,
 Na čelo da mi cjelov tisne svoj,
 Al protrnuh od strave same
 I već me smrtni obasuo znoj.
 Ja ne znam, je l' to bio san il java,
 Je l' bio viek, il samo mig?

Al znadem, da je gorila mi glava,
Kô da je u njoj bio pakla žig;
Ja ne znam kud, ni kada, niti kako
Izčeznula je Pjesma vidu mom;

Al dobro znadem, da sam ljuto plako,
A na nebu urlikao je grom! . . .

* * *

(Svršit će se.)

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

V.

Kad se je Kačić rastao s Jelenčićem i onom drugom dvojicom te došao kući, gdje mu gospodarica majstorica zlovoljno donese u sobu tek nešto ladna kupusa, „jer se s ostalim jelom nije moglo tako dugo čekati“, nije se na to ljutio niti je za jelo mario. Oblietale ga druge misli, druga čuvstva, — ah toli sladka, toli prelestna!

Kao kad se u tihu šumu, toneću u tamnim sjenama gustoga lišća i drveća prošulja svjetli veseli trak mladoga dana i ondje objestno jogunasto na zelenom lišću i na vlažnoj travi zatitra, zadrhće, te se sa zlatokrilom mušicom u ludoj igri i skakutanju zaboravi, — upravo tako je bilo Kačiću u taj par, kad se sumoran baci na stolac kraj stolića, te mu na pobliedjelim usnicama poskočio veseli sanjarski posmjeh. On ne bi bio znao kazati, kako mu je i šta mu je, — tek mogao bi reći, da u duhu nastavlja svoju zabavu s krasnom djevojkom, da ponavlja ono, što je od nje čuo i što joj je govorio. Možda si i toga ne bijaše svjestan?

Tada u jedared skoči kao pomaman sa stolice te ozbiljni i nujni Kačić učini uzkom sobicom skok u okrug te zamahne zrakom, kanda posiže za nječim. „Gle — reče glasno — kako sam to ja čitav „divan“ vodio, — a još nikada mi nije kod drugih išlo, — dakako ova je toli mila, ko da mi je rođena sestra; nada se jedna rieč za drugom — onako samo od sebe! — Bogče — kako teško hodi — (ne mogaše ni sada, da bi rekao, da je hroma) — nu nije nakažena, — pa na posljedku, duša odlučuje vrijednost. Ali ona je liepa, prekrasna! Ono mило, fino lice, kakve samo oči ima — a ja niti za ime joj ne znam — maloj mojoj! — mojoj —!“ — ponovi Kačić i zastidi se sramom nevina mladića. Oči mu padnu taj čas upravo na naslagani red knjiga, — pak za čudo — taj put ne zaželi on novih svojih misli udušiti u učenju! Osjeti potrebu, da čita štogod iz pjesništva, onakova nješta, gdje bi se veličajnim izvanrednim slogom slavila ljubav i opjevale njene slasti. Al na stolu eto ništa nego znanstvene knjige s ladnim im bezčutnim sadržajem, i taj čas kanda su mu se ovi debeli svezci pričinjali zlobnimi i kukavnimi, koji njegova poleta niti hoće niti mogu da razumiju. Zlovoljno se od njih okrene te ne imajući nikakove pjesničke knjige pri ruci, uzme u neodoljivom nutarnjem pregnuću glasno

na pamet deklamovati pjesmice, kojih se je još iz gimnazijalne dobe sjećao.

„Prvi pogled oka tvoga . . !“, zatim: „Miruj, miruj srce moje“, tada „Ti si rajski cviet, koga cio sviet..“ i „Na te mislim, kada zora sviće . . “

Deklamacija je sve više prelazila u poznate mu arije, i s pridušenim glasom mrmļajuć melodiju mislio je na nju, gledao ju u duhu svu milu i dražestnu, slušao onaj ljubki joj glas, dozivao si u pamet sve njezine bezazlene dobre rieči, izrečene mu tako jednostavno i povjerljivo. I dušom mu uz to zatitraju sladki prelestni osjećaji, postane mu nešto neobično — lebdilo mu u liku svećanih angjeoskih prikaza, čas zamnievalo kano daleka njeka sferična muzika, za koju se sjeti da ju je ko diete iz jutra u polusnu slušao, — čas kano da su se probudili davno, davno prošli sni, mile uspomene, divne slike, sad ili iz prošlih časova il iz pogleda u budućnost. Toga on nije znao, tek mu se pričini, ko da je u prvo vrijeme svoga mladenačtva slično trzanje duše osjećao, no onda bijaše to tek kano poljem prostrta, suncem raztrgana proljetna magla bez svake pozitivnosti, dočim je iz svih ovih čudnih dosele neosjećanih duševnih gibanja nastajala uvijek jedna slika: mlada djevojka od danas s prekrasnim svojim licem, liepim poštenim očima, nječnim tankostrukim tielom i — nesretnom nogom.

Zadivljen ljepotom i ganut milosrdjem hvatao je požudno za onom slikom, uvijek iz nova dozivljući si u pamet svaku crticu lica, svaki kretaj, pa i ne znajući zašto je i kako pokraj ove slike vazda i sebe stavlja, gledajući se kako nastoji onako nježno, da ona ne bi ni opazila, pomoći joj kod hodanja, pripoviedati joj o sebi i svom životu i povjeriti svoje najskrovnije tajne i nade. Oh, čitave razgovore, čitave prizore bujna mu je razigrana mašta taj čas čarobno stvarala.

Ipak on ni ne naslućuje, da bi ljubio, niti se šta takova pita. Dakako, osjeća u sebi, da se je od jučer sasvim promienio, dapače kadkada zadivljeno i blaženo ponavlja: „Tko bi bio jučer u to vrijeme mislio, da ću ja danas upoznati takovu djevojku, pratiti ju — tko, tko bi bio mislio!“ Blaženo posvemašnje zadovoljstvo zaokupi mu dušu i zaklopiv oči zalievao ga od svakuda omamljujuća prelest, i on bi tonuo u taj rajski sviet sanjarenja, da sladjana struja razkošnih čuvstva najprije tiho, onda sve snažnije i burnije zatalasa, i čistom mu

dušom i neokaljanim tielom provali tada vruća žarka strast dvadesetgodišnjega čovjeka, od koje počne sav drhtati, tresti se, kako no se trese čvrsto tlo, kad preko njega projuri željeznički vlak ili kad se zemlja potrese.

Na ovo se prene, — sam se pred sobom prestraši i bolno zastidi. Tek sada opazi, da je međutim čitavo poslije podne minulo i zimska večer sa svojom tminom u sobu prodrila.

Pogleda na prozor, na koji se uprlo crveno-žuto svjetlo iz kuhinje susjednoga dvorišta, odkud je dopirala vika igrajućih se šegrta i služkinja što vodu nose. Bilo mu je kano čovjeku, koji se iz sna prenuo.

— Jao, nisam bio u knjižnici! — glasno uzklikne nezadovoljan, sjetiv se svoga redovitoga dnevnoga posla. — Sad će biti već prekasno! Majstorice, gospodjo Šmirganzice! Koliko je sati? — upita gazdaricu čuvši ju u kuhinji s loncima baratati.

— Sedam je prošlo, — odvrati otresito stariji glas. Donesti ću umah večeru.

— Ne pitam ja za to, — ozove joj se on. Tad mu pade na um, da nije danas niti ručao i osjeti, da je jako gladan. Jedva što je bio svojom vrlo siromašnom večerom gotov, koju je pokraj svega glada teško gutao, unidje u sobu Jelenčić s Žunićem. Nosio je pod pazuhom čitav svežanj knjiga i brošira.

— Evo, ovo vi čitajte! Onda ćete znati, tko po Hrvatsku dobro misli, — reče Jelenčić odmah svojim snažnim glasom i baci čitav svežanj na stol. Ne skinuv šešira, niti se pozdraviv s Kačićem, počne umah po tiesnoj sobici koracati gore dolje teškim korakom i svojim običnim na boj spremnim držanjem. Ne čekajući na Kačićev odgovor baci se u politička razmatranja i za čas mu se oštri jasni glas malo ne u viku pretvorio, a ruke zrakom sjekle. „Izdajice, lopovi, izrodi —“, uzkliknuo bi svaki čas strastveno i pretrgavao savez svojih rieči. U slabom svjetlu male petrolejske lampe moglo se opaziti, da su mu žile na čelu nabrekle i da mu čitavo lice od razjarenosti i strasti sasvim gori i plamti. Kačić se nije svemu tomu osobito radovao, dapače neugodno ga se je dojmilo, što Jelenčić prezire sve forme uglađenosti, zatim njegove surove rieči, napokon i to, što je sveudilj imao šešir na glavi. Ljutio se takodjer, što ne može sad više misliti na svoju djevojku, a najviše — sjetiv se Narančića, — poboja se, nije li se tim iznevjerio svomu načelu, a to je, ne baviti se politikom, dočim se sada samo o politici govori. Žunić mu bijaše takodjer nenasan sa svojom namaštenom i pomno češljanom kosom, a u zamrljanoj košulji i trošnu kaputu.

Da nije svoje zlovolje očito pokazao, bijaše uzrok samo to, što je u istinu Jelenčića radi današnjega njegova govora u skupštini proti Srbima zavolio i poštivao. Kad je pako Jelenčić stao sada pravim plemenitim zanosom slaviti prošlost domovine i smjelim poletom dokazivati pravo hrvatskoga naroda na sjajnu budućnost,

kad je u dalekim granicama povukao u duhu medje hrvatskih aspiracija, osjeti Kačić, da je krasnima ovima riečima svladan te one mnoge večeri, za kojih je njeoč oca tako zboriti slušao, — slušao uznesenom potresenom dušom — kanda su ove današnje večeri sve na jednom uzkrsnule. Ljubav domovine, privrženost narodu, ponos na slavnu prošlost, spomen na nikad neizgubljena prava hrvatska, — sve se to gorostasno uzdiglo u njemu i uznijalo mu nutrašnost, te ne potraja dugo, i on stane još uznositijom, još ljepšom, još toplijom rieči od Jelenčića davati oduška domoljubnim osjećajima.

Jelenčić i Žunić zaniemivši slušahu ga otvorenima ustima. Izbuljiv oči slijedjahu svaki mu kretaj i bijaše očito, da sasvim podlegoše dojmu ovoga vatrenoga zbora. Kačić videći to, osjeti užitak i čar slave, ponosa, a rieč mu bude još silnija, misli još smjelije!

— Ajte s nama! — klikne napokon Jelenčić.

— Kamo? — upita Kačić začudjen.

— Ne brinite se; na dobro mjesto! Medju same otačbenike — prave Hrvate. Vi spadate k nama, a ne k Hojkiću, niti k onoj nacifranjoj frajli Narančiću!

— Nemojte tako, gospodine! Narančić je moj najbolji prijatelj, samo da ga poznate.

— Dakle dobro, ja ga ne poznam. Ne ćemo sada o tom; mi Hrvati imamo bome druge dužnosti. Spremite se dakle!

— Ali kamo? — nestrpljivo će Kačić.

— Ta u nikakav salon. Ima jedno zabitno mjestance, gdje se čelik-muževi sastaju, — rad bih vas pokazao njima, jer mi se u istinu činite vriednim čovjekom.

Kačić dade se nagovoriti. Odvrćalo ga i suzdržavalo nješto u nutrašnosti, nu današnja skupština pa i ovaj večernji razmahaj ne ostadoše bez upliva, — dapače zaželi si nastavak svega toga.

Sva trojica hitro se sprema i provuku po traljavim nerazsvjetljenim stubama do uličnih vrata.

— Na koju stranu sada? — upita Kačić s nekom grozničavom nestrpljivosti, akoprem osjeti, da ga je plahoš obladala.

— Ta dolje, — nije baš predaleko. Na posljedku mladi smo, pa što za to, ako nam je koji komadić prevaliti. Jer — znadete — mi ne polazimo one gospodske hotele, gdje se samo švabčari; raja voli onako u zakutku! — svrši smijući se Jelenčić.

Mladići zakrenuše niz Dugu ulicu prema Ilici.

Večer bijaše gadna. Studen je nješto popustila, a digla se vlažna magla, — trotoari se crnili od vlage, plinski plameni bijahu okruženi gustim sivim parama, žarećima se u trakovima svjetla. Po staklima dućanskih izloga i ulaznih vrata visile su u dugim potezima krupne kaplje taleće se suledice i strujilo kroz nje svjetlo dućanskih svjetiljaka u slaboj blijedoj boji, u kojoj se unutrašnjost dućana pokazivala nejasno i neizrecivo dugo-

časno, a modno izčešljane glave nafickanih šegrta i po moćnika dvostruko iza pultova bezposleno zurile u zrak.

Dugom ulicom prolazilo mnogo ljudi. Obitelji, vraćajući se kući, lijenjivo stupale prema brdu; roditelji mramorkome šuteći a napred jureća djeca i djevojke brbljavo se zabavljajući; zakasnili koji polaznik kazališta sa svjetlucajućim se remenom preko rainena, na kom je visjela ogromna zurma, biesno žurio, fićukajući na svoj način koju ariju iz Bog zna koje opere; ovdje opet šetahu dva po dva gospodina, glasno si pripoviedajući svoje pustolovine čas njemački čas u onoj smjesi zagrebačke kajkavštine, za koju za cielo držahu, da ih uzvisuje nad obične smrtnike a uzporedjuje grofu X il barunu Y, od kojih ju naučiše s tim posebnim humorom. Mimo njih tiskala se napried hrpa gimnazijalaca u neopisivoj ozbiljnosti a glasno se zabavljajući staroslovenskim „jor“ i „jer“. Za njima išle gospodje i gospodične razgovarajući o toaletama i šeširima ili šapćući o najnovijem škandalu ove il one glasovite dame, služeći se kod toga jedino njemačkim jezikom, dakako takovim, koga bi rođeni Niemci najteže razumjeli. Sredinom ulice žurili se služnici, služkinje i vojnici, glasne si šale dovikujući i psujući za fijakerom naglo se provezavšim, komu se jedva ugnuše. Jedini gradski stražari s mjeđenim, u tmimi caklećim se brojem na prsima, kretahu se napred zamišljeno i pozorno odmjerenim laganim korakom. Zakrenuvši mladići u Ilicu sastajahu još mnogobrojniju i dulju povorku ljudi. Većina ih lagano šetala pločnikom gore dolje, te se Kačić i drugovi svaki čas moradoše ugibati sad lievo sad desno. Ovo napokon razljuti Jelenčića, te kивно zavikne:

— Odnio ih djavo! Per Dio, ovi dangubi, bangalozi, kako se to ovdje šire! Misle, jer im se ciliudri sa šupljih glava sjaju, da su polubogovi! Do vraga ova gospodstva navada, razmetati se pločnikom. Siromah radnik, koji jedva čeka, da što prije kući dodje, — uzmimo to — mora im se ugibati. Ajdmo na drugu stranu!

Kačić ga nije slušao, jer je mislio na svoju jutrašnju znanicu i sveudilj pazio, ne će li je u vrevi opaziti.

Upravo kad je Jelenčić zakrenuo, da podje preko ulice na drugu stranu, dodje pred njega stariji gospodin otmjena izgleda s gospodjom i trima djevojkama. Razgovarahu glasno i to njemački. Jelenčiću, ljutitu od prije, sad se mlada krv po gotovo razpali. Prepoznade u gospodinu visoka činovnika i slavljena u narodu kano vrlo i zaslužna rodoljuba.

— Jeste li čuli? viknu Jelenčić — kolika li sramota i pokvarenost! Hrani se taj kukavac hrvatskim kruhom, dobiva silnu plaću, — pa zašto? Za ništa, za to, što ljenari i što je narod prodao, i što svakim svojim poslom pomaže neprijateljima naroda. Pa eto, ne služi se u obitelji ni hrvatskim jezikom, — a to vam je njegdašnji „domorodac“ — literat. Njega slave i kade mu tamjanom; — skrajnje, skrajnje je vrijeme, da se što učini.

Jelenčić je ovo izgovorio strastnim nu i bolnim glasom a Kačić slušajući ove rieči, koje odisahu čistim osvjeđenjem i žarkim rodoljubljem, iskreno se zadivi novome si znancu. Kako bijaše sam takodjer proniknut ljubavlju za sve, što je domaće, osobito pako za narodni jezik, osjeti taj čas — možda ko nikada još — bol nad gospodstvom tudje rieči u domovini. pa si gotovo predbaci nemarnost, obiedi se molitavošću, da nije dosele nikada tako azkipio zbog toga, kako je sada čuo i vidio Jelenčića. Da to popravi, htjede se i on tako potužiti, nu taj čas prodju kraj njih dvie ženske, razgovarajući liepo pravilnom hrvatinom. Mladići ovo odmah opaze i sva trojica pogledaju u njih. Manja se uljavila većoj izpod ramena i idjahu veoma polagano, pomno se ugibajući dolazećim. Kačić prepozna po glasu i hodu svoju novu znanicu. Očuti silno kucanje srca. Htio bi bio pozdraviti i javiti im se, ali se ne usudi, nešto ga suzdržalo, pa se sam na se razljuti s ove neodlučnosti, koreći se nespretnošću.

— Hvala Bogu, ipak čujemo hrvatsku rieč, — primieti Jelenčić zadovoljan, i žučljivim licem zalije mu se blažen posmjeh.

— A tko su? upita Kačić naglo, teško se sileći, da prikrije svoju uzrujanost.

— Ove žene? — i Jelenčić sad se tekcar pomnije obazre na nje. Čekajte — čini mi se, da ih poznajem. Dà, dà, to je mala sirotica Tinka, — dakako — eno hramlje — vidim je svaki dan, — ona stanuje u Ilici. Ma stante — ta danas, — ona djevojka na promenadi, — zar ne ostadoste kod nje? To je ona.

— Tako? — pričini se Kačić nevještima, nu u isti čas zasrami se stoga hinjenja i nastavi: A dakako, sad je prepoznajem; a kako joj je ime i tko je?

— Zove se Tinka Ninkovićeva. Otac joj je bio valjan čovjek, — pravio je doista ilirske pjesme i pisao po ilirskim i „jugoslavenskim“ časopisima, — vatren ilirac — al inače hvalili ga ko čestitu dušu. Umro je siromah u sušici već prije nekoliko godina, ostaviv za sobom udovicu i ovu jedinu djevojku. Saznao sam za njih od moje gazdarice. Ta babetina, koja inače na sav sviet laje, ne može ipak nasmagati dosta rieči u hvalu majke i kćeri.

— A kako živu?

— E, sirotinski. Zato su i dobre, a vrle Hrvatice. Dà, majka dobiva malu penziju, — pokojni bo Ninković bijaše niži činovnik kod vlade, gdje li. Al šta vam ja toliko pripoviedam, kanda vas to zanima, — pa nisu ni vremena, da mislimo na ženske. Na posljedku gore nego li domovini — nije nikome.

Kačić bio bi ipak volio nastaviti razgovor o Tinki, al se nije usudio, bojeći se, da ga ne bi Jelenčić držao za dosta ozbiljna. Peklo ga doista ono pretvaranje, držao bo se uvijek one: „Što na srcu to i na jeziku“. Nu taj put se nadvlada. Ni za što ne bi trpio, da Jelenčić podvoji o tom, da i njemu nije ništa drugo na pameti, nego domovina i njezina sreća.

U sebi je dakako sveudilj mislio na Tinku. Oh, kako ju je uzvisivao, što je nju jedinu diljem čitave Ilice čuo hrvatski govoriti! „Dokazuje, da je etično izobražena!“ — ponosno si šapne.

VI.

Medjutim zadjoše mladići daleko već u Gornju Ilicu. Nješto dalje od bolnice milosrdnica na protivnoj strani u nizkoj razizemnoj kućici padalo je bledo pospano svjetlo s dvaju prozora i vrata. Jelenčić pokroči prema ovoj kući, nu ne udje na razsvjetljena, nego na velika kućna vrata. Kačić i Žunić nagnu za njim. U slabo razsvjetljenoj veži, prepunoj petrolejskoga vonja limene smradne svjetiljke s polu začadjenim staklom, zjala poluotvorena vrata od kuhinje. Ovamo unidje Jelenčić, davši prije Kačiću znak, neka se požuri. U kuhinji bijaše takodjer slaba razsvjeta, a ladno ognjište pokazivaše, da gosti ne običavaju večerati. Jelenčić brzo se proveru s Kačićem kroz polutamni prostor, dočim si Žunić popravi kosu i ovratnik te zaostade u kutu za ognjištem, gdje je skućeno od zime sjedilo i driemalo nekakvo žensko čeljade.

Prostor, u koji su Jelenčić i Kačić iz kuhinje došli, bila je nizka sobica, namještena tek s dva tri stola, prostrta crvenima stolnjacima. Svjetiljke imala su samo dva stola, za kojima su gosti sjedili. Stiene bijahu nekako zeleno bojadisane, nu sad se ova boja nije više točno razpoznavala. Bezbrojni potezi po zidu svjedočili su, da gosti običavaju žigice na njem upaljavati. Soba bijaše tako zadimljena od duhana, da je Kačiću i Jelenčiću u prvi mah dah sustao, da nisu mogli odmah razpoznati lica sakupljenih gosti.

— Dobar večer! — javi se Jelenčić prisutnim i sjedne za stol, oko kojega bijaše do dvadeset njih zasljeo. Kačić nije umah znao, bi li i on onamo sjeo, te je zbunjeno i neodlučno zaostao kod vrata.

— Gospodine, gdje ste? — nagovori ga Jelenčić, kad ga jedan od gosti pogledom na Kačića za nj upitao. Tada se okrene k pročelju stola i rekne prema svima: Gospodo, ovo je pravnik Kačić, — naš čovjek, dobar Hrvat, pa sam ga doveo ovamo. Kačiću, sjednite ovamo k meni! — Kačić sjedne, prisutni ga svi srdačno pozdrave i kažu mu svoja imena jednostavnim iskrenim načinom bez ikakva svečana držanja. Zabava se ne prekinu, prijašnji se razgovori nastave.

Čelo stola zauzimaše muž zrelije dobe, liepe glave, vrlo umna izraza i žarkih crnih očiju. Nemarno češljana i nestrižena kosa crne boje s isto takovom dugom bradom, neuredno padajućom na crni ne više novi kaput, ipak nije škodila ugodnomu dojmu. On je upravo nješto mirno no odlučno tvrdio, dok su došli Kačić i Jelenčić. Glas mu je zvonio mekano i jasno, kojiput podrhtavajući. Kačiću se predstavi kao odvjetnik Pavao Bolić i dobrostivo se smijući pruži mu široku mekanu ruku, zaraslu dosta gustom crnom dlakom. Prvi do Bolića

sjedio debeo momak crvena naduvena lica, nizka čela i sivih malih očiju. Šuteći pratio je razgovor ostalih te neprestano miesio i vâljaio bobice od komadića kruha, što je pred njim ležao. Bio to trgovac Oton Graser, pored svoga njemačkoga imena iztičući se za vatrena Hrvata, te se Kačić sjetio, da je već često čitao njegove anonse, kojima preporuča sad „velikohrvatske šešire“, sad „Velebit“-čaje, sad „Balkan“-rukavice, il „Guillotine“-noževe, il „Petra Zrinjskog“-revolvere. Pravio je vrlo dobre poslove, nu zlobni ljudi tvrdili, da je uzrok tomu neobični izbor naziva njegove robe, a nipošto kakvoća, te u dokaz toga pripoviedahu, da je prije prodavanja „rodoljubne“ ove robe morao dvaput stečaj najaviti. Na drugoj strani Bolića bijaše Vicko Kavalotić, rododalmatinac. Ovaj nije mogao ni dvie tri rieči progovoriti a da ne bi umiešao koju talijansku, te bijaše očito, da mu hrvatski jezik silnih muka zadaje. Nije mu se pravo znalo za zanimanje i Kačić mogaše tek saznati, da se bavi žurnalistikom. Ko Dalmatinca koji se priznaje Hrvatom a ne samo „Slovincem“ il dapače „Srbinom“, odlikovahu ga svi neprestance, akoprem se nije od njega drugo čulo nego svaki čas: „Abasso Bajamonti“, ili „Si, si, ja priznajem sâm rado, da sam Hrvat“. Doista uz Bajamonta psovao je isto tako Klaića, Pavlinovića i Montija. Do Kavalotića sjedio je Puškarić, držeći se i taj put zlovoljno te surovo odbijajući šale Martina Krizmanića, vesela Slavonca i veoma snažna, crnomanjasta muža od kakih četrdeset godina. Ovaj ne imadjaše akademijskih nauka a služio je kod njeke više oblasti kano oficijal. Nu bio je veoma darovit čovjek, te je uz svoju plaću služio još liep novac kano suradnik nekih službenih novina. Ovo mu dakako nije smetalo, da ovdje među svojimi drugovi razvija najsmjelija politična načela. Oni mu niti ne bi posvema povjerovali, da nije svaki njihov politički podhvat podupro dosta znamenitimi svoticami. Osim toga bijaše dušom i tielom privrženik najprije Bakuninov, a poslije Marxov, na posljedku pisao je u službenim novinama jedino članke o vanjskoj politici i proti onoj opoziciji, s kojom ne bijahu ni njegovi jednomišljenici zadovoljni, dapače su ju više mrzili nego protivnike na vladinim stolicama. Tako je još koristio njihovoj stvari. Uza njega je sjedio rodjak mu Gjuro Smiljanić, pravnik, baš vanredno krasan memak. Protivno od svoga veseloga stričevića bijaše on šutljiv, dapače nujan i žaloban. Bio je seljački sin. Oca je nedavno izgubio na užasan način. U rodnom mu mjestu naime došlo do komasacije izmedju vlastelinstva i seljaka. „Nova mjera zemalja“ nije seljacima nikako bila po volji, pa ljudi, kojim su okolnosti bile poznate, govorahu, da seljaci neimaju krivo, ako se tuže i protive, jer sve najbolje zemlje dosudilo vlastelinu, a u najgore i najnepriступnije močvare i najsušne pješčare bacilo seljake. Kad je došlo do ovršne prodaje, seljaci se silom uzprotivili, na čelu im stari Smiljanić. Povjerenstvo morade upotrebiti

„brachium“; dodje do krvi i prva žrtva bijaše otac Smiljanićev. Od toga časa sin se kidao od boli. Jedinu polakšicu nalazio ovdje među ovim ljudima, koji s tako sigurnim, ostrim riečima odsudjivalu sve ove zakone i zakonodavce, kojih žrtvom držao je i svoga biednoga oca, padšega za pravednu stvar; jer makar nije još protteklo mnogo vremena od nesretne ove komasacije, mladi je Smiljanić ipak vidio, da je od onda njegovo rodno mjesto na očigled osiromašilo. Zato nije na svijetu ništa toliko mrzio, koliko sve „patente“ i „urbarijalne sudove“. Do Gjura Smiljanića sjedio je Makso Kasapinović, mlad još čovjek, koji se eto desetu godinu pripravlja, da položi maturu. Bez dvojbe darovita glava, — nu ničesa se ne mogaše sustavno prihvatiti. Njega je u ovo kolo najviše

vuklo to, što se je ovdje mnogo psovalo na hrvatsku književnost, a odkada mu je urednik „Vienca“ njegove sastavke filozofična sadržaja redovito u koš bacao, bio je strašan protivnik svakoga hrvatskoga literata i sve odsudjivao, što se u Zagrebu štampalo. Svojoj uvriedjenoj taštini i boli pomogao si tim, što je u nekom obstruknom njemačkom listu, izlazećem u Osieku, izvješćivao o literaturi i ovdje do Božje volje nagrdio se i narugao neznanju hrvatskih književnika. Nije ga pačilo, da je branio „materijalizam i naturalizam“, kad mu je bilo navaliti na pisca idealistu, a opet da je drugi put uzdigao romanticizam, kad mu je trebalo izgrditi pisca realistu.

(Nastavit će se)

Fiškalova izpovied.

Po Senjskom pričanju pripovieda V. Novak.

(Svršetak.)

Bila je jedanaesta ura noći, kad je pećarica Ane svoju večernju molitvu dovršila. Zaviri po navadi u kuhinju, zapreta još jedanput vatru, pa ju prekriži otjeravši mačka, koji je najzadovoljnije na toplu ognjištu preo, a na kućnim vratima njetko zalupa.

— Tko je Božji? poviri Ane na prozor.

— Otvorite, Ane, čuo se s ulice glas.

— Vi, pope Ive! U ovo doba — čudila se Ane, silazeći niz stube.

— Susjedo. . . Ane! . . . Čekajte! . . . pop Ive pohiti k Ani, obavije suhe ruke oko debele pećarice i pritisne joj sred čela poljubac.

Ana se ukopala na mjestu, gledala kroz mrak popa, protrlja oči, pa digla na čelo ruku prekriživši se: Pope Ive!

— Hodte, hodte! Gdje su vam dječaci? Dajte im vina, neka je sve veselo! Hodte, šta ste stali? vukao pop Ive ženu ulovivši ju obima rukama za suknju, a Ane stajala blida, njoj se činilo, da je Ive pameću šenuo.

Dodjoše u sobu, a pop stane pred Anu:

— Ane, dobar je Bog! Gle — digne prst na svoje čelo — ovdje, rekoste jedanput, da je pamet kratka. Krivo ste govorili, Ane, krivo, jer je cieli Senj i vi skupa s njim tvrdili, da je crno, a moja kratka pamet: Ne, nije crno, bielo je! Svi vi zaboravili, a pop Ive svako jutro, svaku večer molio — oj Ane, dobar je Bog! . . . Svi vi, da ga odnielo more — a odnielo, dà! I kako odnielo! Svi vi zaboravili, a moje srce nikada! Pa gospodin Bog skupio moje molitvice i uslišio nedostojnu slugu. . . . Ljudi ne vraćaju ni onoga, što su uzeli, a Bog vratio obilato, Ane — čujte, Ane moja: Dolazi Marko i nosi na prsima zlatan križ! Zlatan — susjedo! pohiti pop k Ani i ulovi ju za obje ruke: Recite, recite,

susjedo sa mnom: Dobar je Bog! — A sad me pustite, glava mi je puna, meni vam je da ne znam, jesam li na nebu ili na zemlji. — Laku noć!

X.

Na nizkoj lozi opada list za listom. U Nevaljskoj dragi lieno se povlače mali valovi, žamoreći na pjeskovitom žalu pospanu pjesmu. Vrh litice posjedalo sivo jato divljih golubova, laste odletile, pečkava ribica zavukla se pod morski kamen, a vrh obrane loze poprhuje ševa spustivši kadkad žalobit glas kao jeku čarobne melodije, što se za ljetnih večeri vrh zelene loze zračnom vedrinom prelievala.

U vrh žala usidrena je barka, razapetim joj jedrom leprši jesenski vjetrovi. U barki sjede četiri mornara, dimeći iz kratkih ilovastih lulica i pogledavaju k briegu:

— Eto je, reče jedan, opazivši u vrh briega ženu, koja se žurnim korakom k moru spuštala.

Niz brieg koracala udovica Jela. Liepoga lica mlade udovice nije se ni najmanje dojmao mrtav jesenski dan. Na finoj, otamnoj puti plivalo joj nježno rumenilo, pod velikima trepavicama igrale živo crne, baršunaste oči, a oko usana, izrezanih zdravim crvenilom med oblu bradu i gospodski nos, poigravao smiešak nježan, zamamljiv, pun neodoljive sile, koja te je kadra u dno srca uhvatiti. — Jela koracala brzo kao da se hotomice htjela usopiti, da iza rumenih ustana izmilje ona dva biela niza sitnih zubi, kao da je hotomice razigrala one pune, zaobljene grudi, koje bi do sljepila zaniele lakomu ljudsku dušu.

— Hoćemo li u ime Božje? upita Jela smiešeći se prijazno mornarom.

— Mi smo gotovi, reče jedan mornar.

— A vama veća sila, nego nama, doda drugi žmirnuvši vragoljasto u udovičino rumenilo.

Jela sjede i prekriži se, a mornari zasjeku veslima u moru. Vjetrić napunio jedro, barka se pomicala sve brže, pa onda sjekla morske talase hitro, kao da brli za željama liepe udovice.

* * *

Bilo je pred podne; pop Ive sjedio u biskupskom dvoru pred biskupom Ožegovićem, upirući tanke ruke o suha koljena. Biskup Mirko šetao po sobi ustavivši se kadkad pred Ivom, koji je mekim, staračkim glasom svoju pripoviest pripoviedao. Konačno stane kraj Ive i metne mu na rame ruku:

— Pa gdje su tvoji mladenci, Ive?

— Ako ih vaša presvietlost želi vidjeti — pred vratima; ja sam znao, vrpolio se starčić, da je vriedno, neka ih i presvietli gospodin biskup vidi.

— Dobro si mislio, Ive, potrepta biskup po Ivinu ramenu, pa pozvoni: Neka udju, reče unišavšemu slugi.

Pop Ive stane iza biskupa uprvši utonulo oko u vrata, na koja je ulazila udovica Jela i Marko. Obojica se sagnuše duboko, a Jela pridje smierno, dohvati, pruženu biskupovu ruku i poljubi ju; liepo lice oblievala joj čas žarka rumen, čas ginula s njega odkrivajući pod finom puti modruljaste žilice, koje su poigravale brzim drhtanjem. Pristupi i Marko, krštan pomorac odvažna, visoka čela, po kojem mu se prosuo gdjejkoji uvojak crne, rudaste kose. Mrku mu put oljepšalo ponosno, junačko oko i crni brci, koji su jedva nad rumenim ustnama izpuzili. Odjeven je crno, samo preko pasa povezao dugačak crveni mornarski pás, a široka mu prsa kiti zlatan križić, o koji je oko i pamet Ivina zapinjala.

— Drago mi je, reče dobri biskup mekim glasom, da vas u lice vidim; pop Ive pripoviedao mi je sve vaše nezgode, a ja hvalim skupa s vama Božjoj dobroti, koja nam je svojimi nedohodnimi putevi i ovaj put pokazala, da mi ljudi snujemo, a da Onaj na nebu boguje. Ja sam izpitao sve, crkva vam ne stavlja nikakvih zaprieka, da vas pop Ive po vašoj i svojoj želji vjenča. Moj vam blagoslov i ovaj dar, koji ste vi svojim junačkim srcem, a vaša zaručnica svojom vjerom zaslužili.

Biskup natakne na Markov i Jelin prst zlatan prsten, pa blagoslovi vjerenike. Jela i Marko poglednu mučê popa. pa sebe — njihova se srca i misli sticale daleko nad svietom, u onoj zviezdi, koja riedko, riedko na obzorju plane, a zove se: Ljudska sreća. . .

— Illustrissime, još jedno, reče pop Ive, kad su mladenci izašli. — Vidite me: Još malo, jako malo, zavrti pop suhom rukom; a i vrijeme je, illustrissime. Bilo mi je dobro, a kad pitam sama sebe kakov sam bio, vjerujte, illustrissime, moram si reći, da sam više želio svomu bližnjemu koristiti, nego škoditi. Božja me je dobrota kušala, al, slava joj budi, i nagradila: Ja ću spokojno s ovoga svieta. — Oporuku sam bio napisao,

a kad je došao Marko, liepo spalio. Moj imetak nije velik, a što ga je, razdielio sam u troje: Trećinu Marku, za njega je bilo sve štedjeno. Neka ima kakvu uspomenu od mene, jer mu je zaručnica bogata, a Ane će odseliti k njim i svoje im zapisati! Moje s rotinje ne trebaju — Drugu trećinu polažem, illustrissime, u vaše ruke: Neka se od nje čitaju mise za pokojne Markove roditelje i moju dušu. — A treću — i nju u vaše ruke: Nisam puno učio, niti znam, o čem sve knjige pišu, ali sam čuo, da ima i u knjigah otrova. Nego jedno sam čitao, a srce mi kaže: Pravo je — jer ste i vi, illustrissime, tu bili — kupili ste da branite našega kralja i naš narod; pravo je, veliki Bog je svjedok, da je pravo! — Kad sam čitao, kako je onaj Božji sluga skinuo s vrata častni križ, pa ga metnuo medju drugé darove, vjerujte, illustrissime, spopalo me je nješto oko srca, što je bilo milo, tako milo, da su mi oči suze zalile. — Vidiš, pope Ive, rekoh si, pa zašto ne bi ti štogod dao za svoga kralja i za svoj narod? Kad mi je illustrissime, ta misao u staru pamet došla, meni vam je od radosti zadrhtalo srce i veselio sam se samomu sebi kao malo diete. Evo s toga treće trećine banu Jelačiću, neka brani kralja, neka štiti naš plemeniti rod od dušmana. — Da, još samo jedno: Ja ću se zavući u svoj stan, neka mi moji malići pjevaju, dokle se dobri Bog ne udostoji pozvati: Hodi, pope Ive! — Starost je starost! Da nije bilo Marka, kad bi se ja jedan do vašega dvora odvažio!

Blagoslovite me, presvietli gospodine i dobri moj oče! — klekne suhi starac pred biskupa, a Mirko položi drhćuće ruke vrh siede glave:

— Bog te blagoslovio, Ive, reče biskup tronutim glasom. Blažen si, jer si djetinjega srca, tvoje je kraljestvo nebesko!

* * *

Bio je proljetni dan, vedar i čist; proljetna mladost hvatala se duše kao smiešak djetesca, koje se u povojih smieši

U Senju ležala dva mrtvaca isti dan — pop Ive i fiškal Matteo. Ni smrt im nije bila jednaka.

Mjesec dana mučile fiškalovu pamet vještice. Po sobi letili miševi i štakori, psi i mačke, ribe, gusjenice, žabe, svakojaka gamad, a sve to krilato, sve to punilo užasom fiškalovu dušu; fiškal se bacao po postelji, vikao pomoći i gnjavio oko sebe rukama ogromne mrave i gadne crve, koji su mu po tielu vrvili. Badava ga je stara služkinja uvjeravala, da je krevet čist, da je u sobi sve mirno, al fiškal vapijao iz svega glasa: Uh, uh! Tjerajte, tjerajte — i u tom ludilu pustio dušu.

Popa Ivu nadjoše sjedeći uz svoje kanarce. Sunčana zlatna nit proplela mu se u siedu kosu, na ramenu pjevao mu kanarac, a na usnama ostavila mu duša zadnji svoj biljeg: Andjeoski posmjeh.

Mravac.

Eto ti, Senju moj, priče, što ju je u dobroj ti čeljadi spleo ljudski grieh, tudja lakomost i vlastiti izrod. Hrle godine, ginu vjekovi, a ti, Senju moj, stojiš mi čil i krepak, na pomladjeno ti čelo upisalo vrijeme častni napis — junačna značajnika. — Listam ti prošlost i gle: Štitio si krute i poštene Uskoke, stotine junačkih srdaca kucalo u tebi a za tebe braneci se zjalu krilatoga lava. Ukolebao si ljudi umnih duhom, plemenitih srcem, prebolio sto rana i stojiš mi uvijek ponosit, mlad! Junačko lice ogledaš si čas u bistroj vedrini hrvatskoga mora, čas mrk junak prkosiš svirki biesne bure i djavolskoj igri zapjenjenoga valovlja. Star si — al mlad, odvažno nosiš poput kršćanskog mučenika boli, kad ti sudba i

danas razgradjuje ono, što napredni vjekovi i prosvjeta drugud gradi. — Kad ti se popnem na stari Nehaj, pa gledam pred sobom ono veličajno more, u zaledju ti strmo brdo; kad vidim, kako se iz doma tvoje mirne čeljadi modruljasti dim k vedrom nebu vijuga: spopane me sladka muka, što te ne mogu svega na srce pritisnuti, pa te zadahnuti onom srećom, koju si u poštenoj borbi za sveto pravo zaslužio. Dà, Senju moj: što mi je majka u krugu mile mi svoje, što mi je sladka u srcu tajna iz kola hrvatskih ljepota, što mi je oko nad mojimi ćutili: to si mi ti, Senju, u liepom obitalištu hrvatskoga mi roda! Uztraj, Senju moj: Bit ćeš živ, bit ćeš mlad, bit ćeš sretan! —

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Stina Bog, trgovci i svećenici ostaše Kruciferskome vjerni, ali trgovci nigda ne boluju, uživaju, hvala budi Bogu, vječno zdravlje, pa ako kome pozli, sami se liječe i taru u kupelji svakojakom robom, kao što su terpentinsko ulje, ribja mast i mravinji spirit, iza čega uvijek ili posve ozdrave — ili za nekoliko dana poginu. U oba slučaja nije bilo posla za Kruciferskoga, a smrt je padala uvijek na njegova ledja. Mladi je na ime doktor svaki put govorio gospodjama: „Čudno, Jakov Kruciferski zbilja razumije svoj posao. Samo da mu je došlo na pamet upotrebiti 10 kapljica opii Sydenhamii in aqua destillata i postaviti 45 pijavica, bio bi čovjek ostao živ“. Sama gubernatorica slušajući latinske riječi vjerovala je, da bi bolestan ostao živ. Pa tako po malo bijaše Kruciferski prinudjen, da žive samo o placi, a ta je bila, ne varam li se, 400 rubalja. Imao je petero djece, a nije znao, otkud da ih hrani. Skrletna mu groznica pritiče u pomoć. Troje mu djece jedno za drugim umre. Ostalo mu samo dvoje: najstarija kći i najmladji sin. Čini se, te je dječak umakao smrti i bolesti samo svojom neobičnom slabocom, istom je došao na sviet — no više mrtav nego živ. Slabašan, suh i nervozan, ne bijaše nigda bolestan, ali ni zdrav. Nesreća ovoga djeteta započe već prije poroda. Kada je Margareta pod srcem nosila ovoga sina, prijetila je glavi očinoj strašna nesreća. Gubernator je strašno zamrzio na Kruciferskoga, jer se nećkao posvjedočiti, da je naravnom smrću umro kočijaš, koga je gospodar plemić izlijemao na mrtvo ime. Kruciferski bijaše na rubu propasti, pa je s nekom krotkom herojskom tugom očekivao strašan udarac, — ali ga je udarac minuo. U to uzrujano i suzno doba rodio se Mića, on je jedini platio, što je kočijaš do smrti izlupan. Ovo dijete bijaše mazunče materino; što je boležljivije i slabije bilo, tim se tvrdo-

glavije trudila majka, da ga očuva u životu, bilo joj je, kano da je podijelila s djetetom svoju silu, svojom ga ljubavi oživila i otela smrti. Možda je ćutila, da će im jedino ostati, da bude obranom, nadom, utjehom njihovom. Ali kuda mu sestra? Bijaše joj sedamnaest godina, kad je u N. N. boravila pješačka pukovnija. Kad je otišla pukovnija, ode i liječnikova kći s nekim potporučnikom. Za godinu dana pisa iz Kijeva roditeljima, te ih zamoli, da joj oprostite, k jednu im javi, da je potporučnikova žena. Druge im se godine oglasi iz Kišeneva, da je ostavila muža, pa da s djetetom žive u najvećoj bijedi. Otac joj posla dvadeset i pet rubalja, i kasnije ne bijaše o njoj ni strva ni java. Kad je Mića poodrastao, posla ga otac u gimnaziju. Učio je dobro. Kako je bio svedjer stidljiv, krotak i tih ljubio ga je i inspektor, koji je inače mislio, da se ne bi dolikovalo njegovim službenim dužnostima, kad bi ljubio djecu. Otac ga htio smjestiti u kancelariju gubernatorovu, pri čemu mu je obrekao pomoć savjetnik gubernatorov, kome je skrofuloznu djecu zabadava vraćio. Iznenada se otvori Mići drugi put. Njeki mecenat i tajni savjetnik, putujući s imanja u Moskvu, prodje gradićem N. N. Ravnatelj gimnazije, koji je umio saznati, kad će doći koji savjetnik, zamoli mecenata za veliku čast, da pohodi vrt i sjemenište domovinske prosvjete. Mecenat baš nije osjećao radosti, ali je bio prijatelj iskrenih i k jedno smiernih dočeka Ravnatelj ga dočeka u uniformi sa šeširom ispod pazuha i s paradišnim mačem o boku. Učenici se poredaše u ravnoj koloni, učitelji dodjoše čvrsto počesljani, ovratnik im nemilo stiskao vrat, a lice im bilo zabrinuto. Učitelj je fizike izmolio u njegova prevoshoditeljstva, da smije pod poklopcem pneumatičnoga stroja usmrtiti kanarinca, a električnom bocom uništiti goluba. Mecenat je tražio milost za te životinje, ravnatelj tronut pogleda sve učitelje

i učenike, kano da je htio reći: Nema prave veličine bez dobrote! Pa tako ostadoše kanarinac i golub za čas živi u škrinji, dok ih nije profesor fizike napokon na najveće zadovoljstvo svega grada prinesao na oltar znanosti i prosvjete. Za tim izadje jedan od učenika, a učitelj ga francuštine upita, imade li što reći ovom svečanom zgodom, kad je ovako znamenit gost pohodio hram znanosti. A učenik stane odma tepati francuzko-crkvenim dijalektom: Koman tuvon nu pover anfan remersier lilister viziter?

Za ovoga keltoslovenskoga govora promatraše mecenat bolešljivo, nježno lice Mićino, pozva ga k sebi i reče mu prijaznu riječ. Ravnatelj reče, da je izvrstan djak, no da ga roditelji ne mogu poslati u Moskvu na sveučilište i t. d. Mecenat je bio mecenatom, te reče Mići, da će za četiri do šest nedjelja proći gradom njegov nastojnik dobara; ako pristanu roditelji njegovi, neka dodje s njim u Moskvu, pa će mu među djecom nastojnikovom naći mjesta. Ravnatelj pošalje odma pisara Kruciferskome. Kruciferski nadje mecenata već u kolima. Starac bijaše ganut duboko, plakaše kao dijete, te zahvali visokome dobrotvoru prostim, kratkim, prekidanim govorom. Mecenat pokaže na plečatu ljudinu, pa reče: „To je moj nastojnik, on će vašega sina dovesti u Moskvu“. Reče i ode milostivo se smiješeći. Za četiri nedjelje ostavi kubitka sa zvoncem kuću doktora Kruciferskoga, a u njoj Mića pokrit šalom i zavit toplim odielom. Pokraj njega sjedjaše nastojnik u jednostavnu kaputu, jer je za putovanja volio, da se iznutra grije. I gle do čega je sudba čovječja! Da nije savjetnik prošao gradom N. N., bio bi Mića zapao u gubernatorovu kancelariju, i naše pripovijesti ne bi ni bilo, ali bi Mića po malo postao prvim doglavnikom gubernatorova tajnika, pa bi Bog zna kolikom plaćom mogao hraniti i braniti ostarjele roditelje, i Kruciferski i Margareta mogli bi pod stare dane mirno disati. Kad je otišao Mića, sve se preobrazilo u načinu života njihova. Bijahu sami, njihova kuća bijaše još tiša, još tužnija. Pače je nastojnik mecenatov, koji baš nije bio slabe petlje, oćutio nešto kano da su suze u očima, kad su se stari rastajali sa sinom. Siromašan se otac ne rastaje, kao bogati. On veli sinu: „Podji, sine moj, i potraži si kruha, ja ti ne mogu ništa više dati, probij si stazu života i ne zaboravi na nas!“ No hoće li se kad vidjeti, hoće li on naći kruha, — to je zavito gustom, neprozirnom koprenom. . . Otac bi rad dao sinu na put i više, kad bi mogao, deset puta sračunava, koliko bi mogao još od svojih 80 rubalja otkinuti, pa uvijek mu se čini premalo, što je dao. Pa i majka roni grozne suze na pripravljeno rublje, dobro znade, da to sve još ne dostaje, a ne zna, otkuda bi namakla više. . . To su prizori iz građanskoga društva, za koje svijet ne zna, koji se otimlju tuđim očima, a ipak vapiju do neba, ipak razdiru srce! I pravo je, što su sakriti!

Za četiri godine postane mladi Kruciferski kandidat.

Nije bilo u njega osobito sjajnih sposobnosti ni neobične pronicavosti, ali ljubavi svojom prema znanosti i postojanom marljivošću zbilja je zaslužio stečeni stupanj. Kad bi mu pogledao blago lice, mogao bi pomisliti, da će se od njega razviti blago germansko biće — jedno od onih tihih, plemenitih bića, koja se smatraju sretnim u svojem nešto ograničenom ali neobično marljivom pedagoškom radu, u svom uzanom obiteljskom krugu, gdje je muž još iza dvadeset godina zaljubljen u ženu, gdje žena na svaku dvoličnu dosjetku porumeni, jedno od onih bića, kakih se sva sila nahodi u malenim patrijarhalnim gradovima njemačkim, u pastorskim obiteljima, među seminarskim učiteljima, — duše čiste, moralne i nepoznate izvan svoga kruga. . . Je li u nas možan takav život? Odlučno mislim da nije, našoj duši ne prija ta sredina, ona ne može tako slabim pićem zasititi žedju njezinu: naš je život ili mnogo viši ili mnogo niži — no svakako je širi. Postavši Kruciferski kandidat, pokuša najprije zadobiti mjesto na sveučilištu, za tim odluči, da se dade na privatnu obuku, ali sav mu trud bio uzalud. Naslijedio je od oca svoga nesreću u svakom pothvatu. . .

Za nekoliko mjeseci, otkako je uz zvuk trubalja proglašen kandidat, dobi od staroga oca pismo, gdje mu javlja, da je majka obolila, i mimogred napominje teške neprilike svoje. Poznavajući oca odma je uvidio, da je samo skrajna nužda nagnala oca na taku ispovijed. Kruciferski je do zadnje pare sve potrošio, preostao mu je još samo jedan put: imao je dobrotvora, profesora njeke „—gnozije“, pa mu s toga napiše otvoren, srdačan list, gdje ga zamoli, nek mu zajmi 150 rubalja. Profesor odgovori veoma uljudno, pismo ga je ganulo, ali novaca nije dao; u postskriptumu ga učeni muž prekori, što ne dolazi nigda k njemu na objed. Odgovor je porazio mladoga čovjeka — tako je slabo poznavao cijenu ljudi, ili pravije rekavši, novaca! Bijaše mu veoma mučno. Uljudni odgovor profesorov baci na stol, prodje dva puta sobom i potpuno satrven tugom klone na postelju; suze mu tiho poteku niz lice, a u duhu mu se živo prikaže uboga izba, a u njoj majka bolna, slaba, možda već na umoru, — i pored nje starac tužan i pognut. Bolesnica želi nešto, želi — no taji, da ne poveća mužu boli, no on pogadja i taji da pogadja, bojeći se, da ne bi odbila. . . Čitatelji, ako ste bogati ili imate dosta, što vam je do potrebe, zahvalite nebu iz sve duše!

U taj dužni čas otvore se vrata kandidatove sobe i osobit, očito ne baš velegradski lik uljeze u sobu, te skine tamnu kapu. Bijaše to stariji čovjek zdrava, rumena, vesela lica. S lica mu je sjao epikurski mir i dobrota. Nosio je iznošeni smedji ogrtač s ovratnikom, kakih već nije bilo u modi, u ruci mu bambusova palica, ma po svemu provincijalac.

— Jeste li vi g. Kruciferski, kandidat ovdašnjega sveučilišta?

— Jesam, odvrati Dmitrij, — izvolite.

— Tad dopustite, gospodine kandidate, da sjednem; ja sam stariji od vas, a došao sam pješke.

U toj riječi htjede sjesti na stolac, na kojem je visio frak, no pokazalo se, da ovaj stolac može doduše ponijeti frak bez čovjeka, ali ne može čovjeka s frakom. Kruciferski se smeo, pa ga umoli, nek sjedne na postelju, a sam uzme drugi (i posljednji) stolac.

— Ja sam, počne pohodjanin s ubitačnom tromošću, nadzornik ljekarske uprave u N., doktor medicine Krupov, i došao sam k vama po poslu. . . Nadzornik bijaše metodičan čovjek, zastane, izvadi veliku burmuticu, položi je kraj sebe, onda izvuče crven rubac i postavi ga kraj burmutice; za tim iznese bio rubac, otare si njime čelo, pa uzev nešto duhana nastavi ovako: „Juče sam bio u Antona Ferdinandovića . . . mi smo zajedno polazili sveučilište. Ne, oprostite, on je otišao godinu dana prije mene . . . da, da, godinu dana prije. Bijasmo uvijek dobri prijatelji i drugovi. . . I tako podjem k njemu, ne bi li mi znao kazati valjana učitelja za njeku obitelj u našoj guberniji, uvjeti su — rekoh — ovi i ovi, traži se — rekoh — ovo i ovo. Tad me uputi Anton Ferdinandović, da vas pohodim, te je tom zgodom — moram priznati — o vama govorio veoma lijepo; svidjaju li vam se uvjeti, možemo odma urediti.

Anton Ferdinandović bijaše onaj profesor — štitnik mladoga Kruciferskoga, on ga je doista ljubio, samo što nije htio uzajmiti novaca, — preporučati bijaše uvijek gotov. Tromi Krupov pričinjaše se Kruciferskomu andjelom s neba. On mu s mjesta otkrije, kako živi, pa najzad reče, da ne može birati, nego sa zahvalom prihvaća ponudu. Krupov izvuče nešto iz špaga, što nije pravo ni kutija, ni bilježnica, izvadi odanle pismo, koje je ondje u društvu zavinutih škara i lanceta mirovalo, te stane čitati: „Ponuditi možete 2000 rubalja, najviše 2500, jer za 3000 imade moj susjed već švicarsku Francuskinju. Odjelita soba, u jutro čaj, dvorba i pranje kao obično. Objeduje s nama“.

Kruciferski nije napomenuo nikakih uvjeta, nego se rumenio, dok je govorio o novcu, te priznade iskreno, da se smrtno boji uljesti u stranu kuću i vidjeti tudje ljude. Krupov bijaše ganut, te ga stane sokoliti, Negrovljevih neka se ni malo ne boji. . . „Ne treba vam s njima djece krstiti; vi ćete učiti maloga, a oca ćete i mater vidjeti samo za objeda. General vam ne će zanovetati za novac, a njegova žena jednako spava, ni ona vam ne će zla počinuti, osim u snu. Vjerujte mi, njihova kuća nije gora — no priznajem, ni bolja nego sve druge vlastelinske kuće“. Trgovina se svršila: Kruciferski prihvati mjesto s 2500 rubalja na godinu. Nadzornik je u provinciji doduše otupio, ali je bio dobra srca. Naučivši mnogim grkim iskustvom, da sve lijepe misli i velike riječi do boljih vremena ostaju samo misli i riječi, nastani se u N. N., te pomalo priviče lagano govoriti i po dva rubca nositi — crven i biel. Ništa ne kvari čovjeka, koliko život u provinciji!

No on nije posve zamro, još su mu oči mogle sjati i sijevati. Razne uspomene oživješe Krupovu u duši, dok je promatrao ovoga plemenitoga mladića; sjećao se onoga vremena, dok je zajedno s Antonom Ferdinandovićem snovao posve prekrojiti i prenarediti medicinu, kad je odlučio pješice u Göttingen . . . i on se grko nasmiješi s tih uspomena. Kad su uredili, sine mu mozgom misao, radi li pravo, što potiskuje ovakva mladića u glupi život poludivljega vlastelina. Pače pomisli, da mu od svoga dade novaca pa da ga prisili, neka ne ostavi Moskve; prije petnaest godina bio bi to učinio, ali starim je rukama teško posegnuti u žep. „Sudbina!“ pomisli Krupov i utješi se. Za čudo, što je u tom trenutku radio, kako od pamtivijeka rade svi ljudi: i Napoleon je govorio o sudbini — riječ bez smisla, s toga i tješi toliko. — Dakle, gotovo! reče na koncu Krupov, za pet dana polazim kući, pa ću se radovati, ako se odvezete mojim tarantasom.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Spomenući muzeji i galerije osnovane su tek u novije i najnovije doba, a postavili su im osnov ili pojedinci ili osebujne prigode. Njekoji prešli su pod upravu države, drugimi upravljaju znanstvena društva, treći opet ostaju u vlastništvu imućnika i prijatelja umjetnosti, ali otvoreni su obćinstvu kano da su javni zavodi.

„Moskovskij publičnij i Rumjancevskij muzej“, ležeći na uglu „Znamenke“, koju ovdje „Mohovaja“ pre-

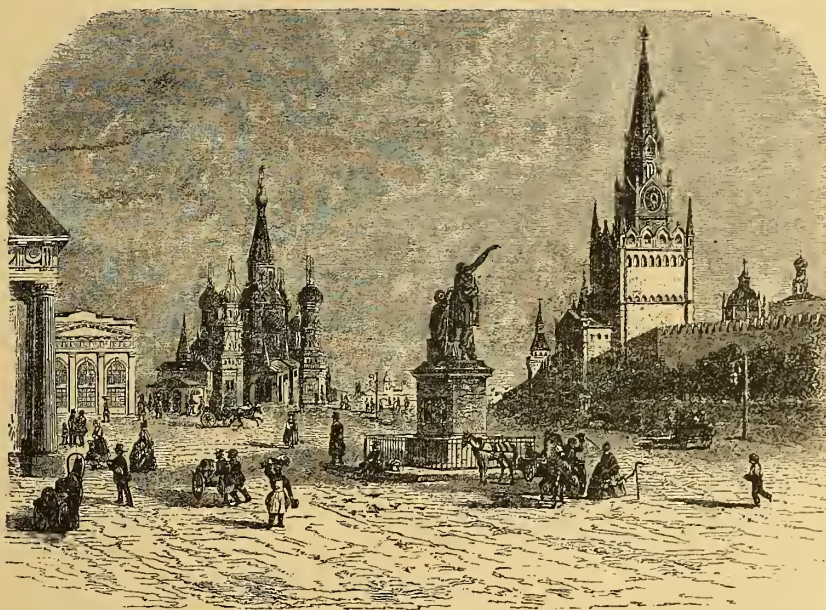
sieca, imade svoj postanak zahvaliti darežljivosti gr. Nikolaja Petroviča Rumjanceva. Sin Petra Aleksandroviča i unuk Aleksandra Ivanoviča, koji su si u ratovih proti Turčinu velikih zasluga stekli, posvetiv se diplomaciji, bijaše 15 godina ruskim poslanikom u Njemačkoj (u Frankfurtu), za tim ministrom trgovine (1802), državnim kancelarom i predsjednikom državnoga savjeta (1810). Sam povjestnik i arheolog bijaše veliki prijatelj i podupiratelj znanosti. Troškom svojim odasla brod „Rjurik“

pod Kocebuem okolo svijeta u znanstvene svrhe, arheologa Strojewa i mnoge druge po Rusiji na izraživanje starina i spomenika ruskih. Svojim troškom izdao je mnoga učena djela domaćih i stranih, imenito slovjen-skih učenjaka¹⁾. Tim načinom sakupi ogromne sbirke starina, rukopisa itd. koje razredi u svojoj palači u Petrogradu. Brat njegov Sergij poslije smrti Nikolaja († 1826) pokloni sve ove sbirke državi. One su ostale u Petrogradu sve do godine 1861., koje su premještene u Moskvu. Smještene su pako u palači, koja je nekada pripadala kneževskoj obitelji Daškova. Kći vojskovođe ruskoga gr. Romana Larionoviča Voroncova imenom Jekaterina Romanovna bijaše udata za kneza Daškova. Pod Katarinom II. posta mlada kneginja dvorjankom, ali zavadi se s caricom imala ostaviti Petrograd (1770).

Tada se uputi na zapad, u Englezku, Francezku i Italiju, koje poslije četiri godine po drugi put posjeti. Vrativši se kući i izmirivši se s dvorom, budući slavohlepna, i stekavši si svojimi književnimi radnjami²⁾ i duhovitosti uma liep glas ne samo u Rusiji, nego i u inostranstvu, postade Jekaterina Daškova predsjednicom carske ruske akademije znanosti. U tom svojstvu, pak i poslije kako se

je preselila u Moskvu (1793), steče si ova umna Ruskinja liepih zasluga za rusku književnost i prosvjetu. Palača njezina bijaše dragocienim sahraništem knjižnice, starina i prirodnina (preko 15.121 komad), koje je kroz 30 godina sabirala, a napokon pokloni sve te dragocienosti zemlji. Daškova palača, u kojoj je sada smješten

„publični“ muzej, gradjena je u slogu renaissance, glavno pročelje prama Mohovskoj ulici, rese omašni stupovi, pak se i tim ciela sgrada ugodno prikazuje, što je na malenoj visi, te se nad svimi susjednimi kućami iziće. Muzej sastoji se iz ovih glavnih odjela: knjižnice, arheološkoga, etnografskoga i prirodoslovnoga muzeja, te galerije slika. Ove su sbirke u palači tako razporedane, da su u donjem spratu smještene knjižnica, Daškovljev etnografski muzej i jedan dio etnografskih sbirka i numismatički odjel, u gornjem pako drugi dio etnografskih sbirka, slovjen-ske starine, zoologički i mineraložki odjel i galerija slika. Od svih ovih odjela najznatniji su knjižnica i etnografski muzej. Knjižnica broji preko 200.000 djela; ali ne ova, nego bogata sbirka rukopisa čine njezino najveće blago. Matica rukopisne sbirke jesu rukopisi iz ostavine samoga sabiratelja gr. Rumjanceva, o kojih je uzoran opis tiskom obielodanjen. Oko ove matice nižu se druge sbirke rukopisne kašnje nabavljene. medju kojimi se glede slovjen-skih spomenika odlikuje sbirka, koju je prof. V. I. Grigorovič, putujući po balkanskom poluotoku, imenito i po Athosu (1844—6) sastavio i koja je za rečenu knjižnicu nabavljena.³⁾

Crveni trg u Moskvi.

Ovdje su oni glasoviti spomenici okrugle bugarske glagolice počam od XI. vieka; ovdje sredovječni prievod srbski Vlastareva zakonika; ovdje Dušanov zakon po rukopisih XV. stoljeća itd., ovdje grčke gramote, slovjen-ski prvotisci itd. Mnogi od ovih spomenika bijahu mi poznati po opisih ili po izdanih tekstovih; ali bijaše mi veoma milo, kada ih mogoh u matici vidjeti, pri čem me je čuvar od ormara do ormara najvećom ljubežljivosti vodio, svraćajući pažnju na svaku znamenitost. Uz slovjen-ske i grčke rukopise imade jedna od najbogatijih sbirka kin-zskih i mandžurskih listina; pak u posebnoj sobi arkiv ruske lože slobodnih zidara. U ovih prostorijah izloženi su na vječnu uspomenu likovi dobrotvora gr. Aleksandra

¹⁾ Njegovim troškom izadjoše: glasovita sbirka ruskih nar. pjesama sabrana Kiršejem Danilovim (1818), zakoni knjaza Vasiljevića i sudebnik carja Joana Vasiljevića (1819), sofijskij vremennik (1820—21), pamjatniki rosijskoj slovesnosti XII. v. (1821), běloruskij arkiv (1824) itd, djela Eversa, Evgenija, Adelunga, Dobrovskoga itd.

²⁾ Pisala je u časopis: Невинное упражнѣніе, osnova vlastiti organ: Собѣсѣдникъ (1783); pisala drame, potakla izdanje rus. etimologičkoga rječnika, za koji je sama obradila rieči pod pismeni c, t i šč itd.

³⁾ Opisao A. Viktorov: Собрание В. И. Григоровича. Москва 1879.

Nikole i Petra Rumjanceva. Osobito je velik, bogat i zanimiv etnografski odjel, sastoji se pako iz dvie česti: Iz starije Daškovljeve sbirke, sastavljene pomenutim O. Kocebuom († 1846) prigodom rečene plovitbe okolo svijeta, i sbirke, sastavljene povodom etnografske izložbe moskovske u svibnju god. 1867. Prva je čest obćenita, druga tiče se Rusije i Slovjentstva⁴⁾; te dočim se mnogi predmeti one prve nalaze u etnografskih muzejih drugih takodjer velikih gradova, ona je druga jedina i te vrsti najpodpunija u svijetu, pak je i mene najviše zanimala. U toj ogromnoj sbirci, koja je razporedana u prostranih dvoranah i po njezinih galerijah, vidiš sakupljene zastupnike svih naroda i plemena ogromne ruske carevine od Baltika, Karpata i Crnoga do Ledenoga mora, Amura i Hindukuša. Obično prikazuje se ciela obitelj: mužkarac, ženskinja i diete u naravnoj veličini, obličjem čim više odgovarajućim narodnomu i plemenskomu tipu, u podpunoj narodnoj odjeći, u domaćem stanu s cijelim pokućtvom i gospodarskim orudjem i gdješto domaćom životinjom. Mnoge su ljudske prikaze postavljene u položaj, koji zauzimlju kod posla za njih značajnoga; te se očima gledaoca uz pojedine predstavnike različitih plemena predstavlja i savkolik raznolik domaći obrt, tako da su ove sbirke i s te strane veoma poučne. I na to se osobita pažnja obratila, da se i domaće značajno oružje poreda. U kratko: pred sobom vidiš živu etnografsku kartu Rusije. A kolika se slikovitost u nošnjah, u domaćem obrtu, u svakdanjem zanimanju u tom prama prostoru carevine tiesnom mjestu prikazuje, predstaviti će si sam čitatelj, kada se one etnografske mješavine dosjeti, kojom zemlje bieloga cara nadkriljuju sve ostale. Uz 65,000.000 Rusa, do 5,000.000 Poljaka i nješto malo naseljenih Bugara, Srba, Čeho-Slovaka, uz ovu gospodujuću brojem pretežnu slovjensku narodnost imade tuj od arijske obitelji Litvana u tri plemena, Germana (Niemci, Švedi), Grko-Romana; imade Iranaca, Semita, Čuda, Tatara, Mongola, Turkmena podieljenih u mnogo brojna omanja plemena, koja stoje naprama Rusom kano sitna razpršena uda. Sva ova plemena vidiš u glavnih zastupnicih, kada prolaziš Daškovljevim etnografskim muzejem. Podieljena su pako u skupove prema etnografskoj srodnosti, a kod ove pazilo se opet na zemljištnu razseobu. Sibirske žitelje prikazuju Jakuti, Tunguzi, Burjati, Samojedi. Uz Jakute obojega spola i njihovo diete vidi se šaman s obilježji bogoslužja; Tunguzi kano nomadi s lovačkim i pastirskim spravami uz brestovu jurtu (šator) i sjevernoga jelena Baltičke Čude zastupaju Fini, Estonci i Lopari, uralske i povolžske Zirjani i Ostjaci, Čeremisi, Mordvini i Čuvaši. U Tatarskom skupu nalaze se Baškiri sa sedam lica (muž i žena, starac i starica, djevojka i dvoje djece), a u šatoru njihovu pokućstvo, orudje i sprave; nadalje Kirgizi

⁴⁾ Izložbu opisa akademik prof. dr. P. Matković u „Radu“ I., 189 sl.

u dva odjelka sa svojimi konji, na kojih se skiću po stepi i s jurtami, koje razapnu, kada se gdje na vrieme smjeste; onda Turkmeni iz Turkestana. Mongolska čeljad zastupana je po Kalmikih lica mjedne masti. Osobito je slikovit skup kavkazskih naroda, imenito Čerkeza, Gruzina, Mingrelaca, Kurda, Jermena. Nastojalo se prikazati ih u gorovitoj postojbini njihovoj; u koju svrhu učinjena je gora (Kavkaz), obraščena borom, a u zadku sniežni vrhunci. Pod drvoredom razapet je gruzinski šator, pokriven domaćimi sagovi, a u njem visi oružje domaće radnje. Oponašana je sveta vatra gvebarska. Osobito je bogat ruski odjel. Tuj je predstavljen ruski narod iz svih krajeva, gdje se iole odielom zanimajem, načinom življenja razlikuje. Tuj su Bielorusi, Malorusi, Velikorusi, Kozaci, Guculi, Bojki itd. Bjeloruski ribari s mrežami, pčelari uz stablo; Malorusi u svojoj slikovitoj odjeći, volar uz volove, starica pred kućom sjedeća s dječicom, liepa mlada Voronežkinja, mladi uralski kozak s bala-lajkom. Ovamo pače zabludiše tri ugarska Malorusa iz Potisja. Dosadio bih možebit čitatelju, kada bi potanje opisao još preostale žitelje Rusije, a imenito skup poljački i litvanski, što su ondje izloženi. Ali ne smijem prešutjeti skupova odnosećih se na neruske Slovjene, kojima se htjela popuniti etnografska slika ruskoga Slovjentstva. Ovdje se dakle prikazuju od čeho-slovjenskoga plemena: Slovak iz liptovske i zvolenske stolice, Česi iz okolice domažličke i plzanjske, zatim moravski Hanaci iz kromjeričke okolice; od južnih Slovjena: ciela skupina Slovenaca iz ziljske doline na tromedji, Hrvati iz Zagorja, iz bivše krajine serežanska obitelj, iz okolice almaške u Slavoniji, iz Dalmacije; Srbi iz Sriema i Srbije, Kotora i Crnegore; Bugari iz trnovskoga okružja u sadašnjoj kneževini i iz Macedonije. Ova, skoro bi se moglo reći, živa lica popunjena su svjetlopisom, koji je imao nadoknaditi odjevene kipove, gdje se ovi nisu mogli dobiti. Narodna odiela i domaće obrtnine nalaze se još u staklenih ormarih tako, da se ova grana može skoro podpunom smatrati u onom etnografskom odielu. Na dalje vide se podpune sbirke posudja, orudja, glasbila, modela od seoskih zgrada itd., pače i podpuna seljačka velikoruska kuća s podpunom sbirkom domaćih rukotvorina. Osobito je zanimiva skupina od kakovih 60 osoba, predstavljajuća ruski seoski sajam s prodavaoci i kupci, robom i tovari i uz različite prizore prigodnoga života pučkoga. A svi su predmeti etnografski izradjeni velikom točnošću; manikeni od boljih ruskih umjetnika, kako bi vjerno predstavljene bile žive slike. Tako bogate i toli izvrstno uređjene etnografske sbirke ne vidjeh nigdje; pak gledajući ju poželih, da bi se kod nas započela po ovom sustavu stvarati slična etnografska sbirka balkanskoga poluotoka. Kada bi već sada imao naš muzej bar onakovu etnografsku sbirku Jugoslavije, kakovu imade Moskovski! Da kako, trebalo bi u tu svrhu nješto žrtvovati, a i vještačke sile za takav posao ujediniti. Liepa je takodjer,

ako i manja od etnografske, arheološka sbirka, tičuća se ponajviše Rusije. Tuj imade t. zv. prehistorijskih starina, nadjenih u ruskim mogilah, za tim sredovječnih spomenika ruskih, a za popunjenje prvih imade i stranih predmeta kamene, mjedene i željezne dobe, kano i modela sgrada na kolju, otkritih u švajcarskih jezerih. U galeriji slika imade oko 200 slika starih zapadnih umjetnina, koje je prof. Wager na zapovjed cara Aleksandra II izabrao iz c. galerije eremitažke u Petrogradu, a među kojima imade liepih umotvorina talijanskih i nizozemskih; za tim domaća Prjenišnikova sbirka ruskih umotvorina. Prem sam naumio ob ovih kašnje u savezu obširnije progovoriti, ne mogu ipak već ovdje prešutjeti gorostasne slike, predstavljajuće Isusa, kako se narodu prikazuje, najljepše od domaćih umotvorina u galeriji toga muzeja. Slika je od Aleksandra Andrejevića Ivanova, rodom (1807) Petrogradjanina, sina Andreje takodjer slikara i profesora slikarstva u petrogradskoj akademiji umjetnosti. Ovdje se je i Aleksandar odgojio, a usavršio u Rimu, gdje je od god. 1831. do 1858. boravio. Ivanov se posvetio crkvenomu slikarstvu, a od slika njegovih najljepše su: slika predstavljajuća Isusa, govorećega poslije uskrsnuća Mariji: Nemoj me se dotaknuti (Iv. XX, 17), koja je sada u petrogradskoj eremitaži, za tim spomenuta slika Moskovskoga muzeja. Na ovoj je slici Ivanov radio u Rimu 22 godine, ne dakako neprekinuto. Dobro se sjećam, kako

je za mojega boravka u Rimu Ivanov, „artista Russo“, s ove slike na glas došao u sboru domaćih i stranih najčuvanijih umjetnika, kojih je tada ondje veoma mnogo bivalo. Sve je vrvilo u njegov atelier, da vidi ovo veliko djelo; a među posjetitelji bio sam i ja. S toga bilo mi veoma ugodno, kada sam u Moskvi nakon toliko godina našao umotvorinu, kojoj sam se na Teveri divio. Prikaza Isusa spada među najveće slike naše dobe, a svojom veličinom sjeća na velike slike Tintoretta M. Vecellia, P. Veroneza, Bassana, Palme u duždinoj palači u Mletcih. Isusova imposantna osoba prikazuje se na vršku brda narodu, koji ga sa podnožja gleda i pomnivo sluša. Božanski se učitelj predstavlja u preobraženju, lica zanosna i ozbiljna, držanja dostojanstvena, tako ova uzvišena prikaza stoji u potpunom skladu s većinom slušatelja, na kojih je izražen onaj duboki utisak, koji učini na njih i osoba učitelja i njegova nauka. S toga je pojmljivo, što je ova Ivanova slika svuda, a imenito u petrogradskoj izložbi god. 1858. proizvela toliku senzaciju, koja je i kneza Vjazemskoga pobudila, da je pjesmom proslavio umjetnika i umotvorinu. Imade u Moskvi i pojedinih studija umjetnikovih za ovo veliko djelo. Uz ovu sliku imade u galeriji mnogo drugih od boljih ruskih umjetnika, imenito od Brjulova, Ajvazovskoga itd., o kojih ću imati priliku, kako rekoh, u savezu nešto natuknuti.

(Nastavit će se)

LISTAK.

K slikam.

Mravac. Slika naša prikazuje nam i u nas dobro poznata kukca i život njegov. Jest to mravac (Ameisenlöwe, Myrmecoleon formicarius), a ubraja se med mrežokrilce.

Ličinka (Larve) mravka je kratka i široka, ima 6 nogu i veoma jake kosijeriće. Živi u pjeskovitih šumskih predjelih u rupicah, koje si sama na podobu lievka izkopa i vrebna na kukce, koji su dosta neoprezni, da blizu tih lovaka dodju. Ličinka, koja se na dnu lievka do glave skrila, zgrabi naime strovaljene životinjece odmah, a znađe ih već iz njeke daljine, nabacujući se na njih zrcni pieska, u svoju jamicu svaliti. Na našoj slici vidimo odozdo dvie takove ličinke (s lieva i u sredini); jedna je uhvatila mrava, tu žrtvu svoju, — dočim druga još izčekuje svoj plien. Pošto najviše voli mrave, zove se i mravac.

Ličinka mravca zakukulji se u kruglastu zapredku, koji je izvana pieskom pokrit. Kukuljicu mravka vidimo na slici odozdo (na desnoj strani). Nije više puna, jer je mravac iz nje već izletio.

Sam mravac (na slici odozgo s lieve) jest smedjaste boje; te ima četiri prozirna, kao mrežica narešutkana, dugoljasta, crno-pjegava krila i kratka ticala, koja se glavicom završuju. Savršeni mravac lieće u večer lagano izmedju niskoga grmlja.

Mravcu je srodan drugi mrežokrilac, koji se zove Ascalaphus Italicus, te ga vidimo na našoj slici odozgo s desne strane. I njegova ličinka žive poput ličinke mravca.

Crveni trg u Moskvi. O tom znamenitom trgu bilo je već u ljetošnjem „Vencu“ spomena. Na tom trgu, koji Rusi zovu

„Krásnaja plóščad“, bijaše kroz stoljeća skupno stratište, dok nije car Petar II. (1727—1730) sve uklonio, što je podsjećalo na prijašnja tužna vremena. Sa crvenoga trga ulazi se kroz Spasova vrata u Kreml.

Književnost.

Francuzka. Nije tome davno, što je Raoul Frary objelodanio knjigu „La question du Latin“, u kojoj nastoji dokazati, da je nauka klasičnih jezika i književnosti na gimnaziji posve suvišna. Ova je knjiga uzbivala valove po svoj Evropi, jer se svagdje osjeća, kako je mučno spojiti humanistički smjer obuke s praktičnim smjerom modernoga svijeta. Poznato je, da je poimence u Ugarskoj Frary našao veoma zanosnih i odlučnih pristaša, koji zahtievaju, da se što prije izbace klasični jezici iz srednjih škola. Mnogo je manje našao radikalan poziv Fraryjev odjeke u drugih naroda, koji nisu voljni preko noći mienjati sistema naučnoga. U samoj se Francuzkoj našlo mnoga trieznih i naprednih duhova, koji ne mogu priznati, da je nauka klasična baš posve suvišna i nekoristna. U tom je smjeru izišlo već mnogo knjiga i brošira, od kojih mi ovdje napominjemo poimence Charles Bigota pisca knjige „Questions d'enseignement secondaire“. Bigot je njekoč bio gimnazijski učitelj, a sad je žurnalista. On ne zahtieva, da se protjeraju latinski i grčki iz srednjih škola, nego misli, da bi od 100 gimnazija valjalo 30 pridržati u starom duhu, a onih ostalih 70 učiniti realkama. Nadalje predlaže Bigot, da se u dva tri liceja glavnim predmetom uzme grčki, a ne latinski. Za organizaciju misli Bigot da bi

mjesto razrednih učitelja valjalo uvesti stručne učitelje, pa jednome od njih — doyen — dati, da upravlja čitavim zavodom. — U Westhaussera u Parizu izišle su ovih dana „Nouvelle Slaves“ s predgovorom akademika Cherboulieza. — Madame Adam je objavila novu pripoviedku „Païenne“ (poganka). Pjesnikinja prikazuje s dosta psihološke oštine fragmenat iz života prave moderne žene „poganke“, koju je otac, strašan ateista, odbio od vjere i pognao na sklizko polje skepse. Nije to prava novela, nego više idila u listovima, koja prikazuje duševnu atmosferu ovake mlade žene bez vjere, a punu čuvstva i ljubavnoga zanosa. Madame Adam više pazi na slog, nego na radnju, za to i nalazi više čitatelja i čitateljica u mlađem svijetu, nego u zrelijih ljudi. Pripoviedka je nadahnuta nekim ugodnim poetičnim dahom, koji može ugoditi i prijatelju poezije. Madame Adam je i opet pokazala, da ide medju najdarovitije žene francuzkoga naroda.

Svaštice.

Stari novci. Blizu Olomuca u Moravskoj našli su lonac pun starih novaca, a medju njima imade i takih s napisom „Svatopluk“ ili „Zvatoplug“. Željno očekujemo znanstveno izpitivanje ovoga novca. Možda će se istim novcem razjasniti gdje što tamna poviest velikomoravske zemlje.

Slovačke pjesme u Aziji. Slovak Matija Filo piše iz Dušaka za Ashabadom: „Knjige su prispjele. Note sam dao načelniku našem, te sad kćeri njegove na glasoviru vještački sviraju krasne slovačke melodije. Svetomartinsku davoriju učiti će i vojnička glazba“

Spomenik Garibaldijev u Monzi. Iz Milana javljaju listovima, da je u spomenutom gradu otkriven spomenik slavnemu ujedinitelju Italije. Pri ovoj je svečanosti bilo veoma mnoga svieta iz čitave Italije. Govorio je Cairolu zanosnu besjedu u slavu Garibaldijevu; govor je veličanstvenim odobravanjem primljen.

Put oko zemlje na biciklu. Njeki je bogat gradjanin iz New-Yorka krenuo na put oko zemlje na biciklu. Putnik je sada nahodi u blizini Hinda. Hrabrome putniku čine azijske oblasti kojekakvih neprilika. No putnik svladava sretno sve prepone. Što bi drugome bilo teško ili čega ne bi htio, to sve može — Američanin.

Ko imade najviše zemlje u Evropi. Taj je sretnik Rotschild. On imade zemlje u Češkoj sedam put više nego sva rodbina careva. Svih šestdeset plemića u Češkoj zajedno nema četiri puta toliko, kao on. No gdje su njegova imanja u Donjoj Austriji, u Moravskoj, u Sleziji i u Ugarskoj. Koliko imade on zemlje u Francuzkoj, Njemačkoj, Italiji, Spaniji, Americi, pa valjda još i u drugim zemljama! Dvorovi Ferieri u Francuzkoj imanje je njegovo. Ti su dvorovi nadmašili krasotom i bogatstvom sve dvorove sviju vladara čitave zemlje. Ti se dvorovi nalaze sred zemljišta, kome je površina od 100.000 jutara zemlje. Orkvenoga zemljišta imade u Francuzkoj mnogo, ali je Rotschildova mnogo više. Neka se zna i to, da su svi najznamenitiji vinogradi u Francuzkoj svojina Rotschildova.

Pronalazak Rusa samouka. Atanasije Aleksijev Bjelocerkovski sastavio je stroj za sat, koji se svake treće godine navija. Stroj je u onome satu za čudo prost i osniva se na održavanju ravnoteže izmedju dva tereta. Pronalazač veli, da će mu pronalazak u gradjenju satova učiniti čitav prievrat. Bjelocerkovski radi sada o tom, da svoj pronalazak udesi za šivaće strojeve tako, te ove ne bi trebalo više tjerati nogama ili rukama, što bi bilo pravo dobročinstvo po onu silnu sirotinju žensku, što se često radom na šivaćem stroju u grob sahranjuje.

Ruska škola u Carigradu. U jednome broju „Moskovskih Vjedomosti“ čitamo pismo sekretara ruskoga poslanstva u Carigradu Suhotina, u kojem dokazuje potrebu, da se u Carigradu otvori ruska škola. Medju razlozima navodi ovo: Ruskim su trgovcima i tvorničarima često potrebni dopisnici i prevodioci, koji znaju ruski, turski i grčki; ovo se može samo podizanjem škole u Carigradu postići, jer će se ruskim naseljenicima i ostalim Slovenima nadavati prilika, da nauče turski i grčki, a Grcima i Turcima, da nauče ruski jezik u ovoj školi. Suhotin se nada, da će se požrtvovnošću ruskom ova škola skorim podići.

Nova ruda. U jekaterinoslavskoj su guberniji našli rudu, koja je puna alumija i antimona, te će se ruska rudarska industrija moćno natjecati s industrijom ove ruke u zapadnim zemljama Evrope. Svakome je poznato, kako je znamenito za prosvjetu čovječanstva ovo metalno mrtvo slovo slagarsko, pa kad uz to još znamo, da su najbolja slova livena od smjese, u kojoj antimon zaprema najznamenitije mjesto, onda se moramo samo radovati ovome pronalazku u Rusiji. Ovoj su rudi nadjeli ime „Ignjatijevit“.

O telefonu. Poznati elektrik Riesenberg, koji je prvi izumio, da već zapete telegrafске žice upotrebi i za telefon, kazuje, da su se u Saveznim državama u Americi činili telefonski pokusi na daljinama, za koje se dosad smatralo, da se tako daleko ne može telefonovati: Telefon je izdržao pokus na daljinu od 1625 kilometara. Prema tome mogle bi se sve velike varoši evropske telefonski spojiti i moglo bi se urediti međunarodno telefonsko obćenje. Riesenberg je sad posve uvjeren, da se bez tegobe može običnim telefonom razgovarati izmedju Londona i Kalkute ili Pekinga. Najudnije je ipak, što se telefonskim radom po telegrafskoj žici ništa ne smeta telegrafovanje. Naravno, trebalo bi da žice budu bakrene, jerbo gvozdene ne pronose jasno zvuka. Veoma su se dobrim pokazale čelične žice obavite bakrom izmed New-Yorka i Chicaga (to je 1625 kilometara daleko).

Ogroman zapis. Pariška se akademija umjetnosti dostala ovih dana ogromna zapisa. Njeka gospodja po imenu Chenavard ostavila je ovome društva tri milijuna franaka; i veoma krasnu zbirku umjetnina. Ona je rođakinja slavnoga lionskoga slikara Chenavarda. Ova je zaklada najveća, što ih je igda imala akademija. Kamatima ove glavnice podupirat će se najrevniji i najvrstniji pitomci ove akademije slikarske.

Bibliografija.

Kako se gaji pernata živina. Po pripoznatim izvorima. Sa više slika. Pančevo 1886, naklada knjižare braće Jovanovića. Ciena 50 novč.

Narodna biblioteka braće Jovanovića, svezka 129. Život Gerasima Zelića arhimandrita, V. Ciena 15 novč.

Istorija deset godina 1830—1840 od Luja Blana. Preveo Vlad. Milojević. Knjiga I, svezka I. Beograd, štamparija napredne stranke, 1886. Ciena 50 dinara.

Petar II. Petrović Njegoš, Slobodijada, epski spjev u deset pjesama. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u Novome Sadu, 1886. Ciena 70 novč.

Miljković Velja M. Veština, novela. Preštampano iz „Javora“ g. 1886. Izdanje braće Popovića u N. Sadu, 1886. Ciena 25 novč.

Dečija zabava, narodne priče za djecu. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u Novome Sadu, 1886. Ciena 30 novč.

Kraljević Marko u slikama. Srpska narodna pevanija u 25 pesama. Drugo izdanje latinicom. Ukrašeno sa 10 slika. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u Novome Sadu, 1886. Ciena 50 novč.

Sanjarije. — U noći. — Fiškalova izpovied. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uređuju V. Ljajić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 31. srpnja 1886.

Br. 31.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Sanjarije.

(Svršetak.)

Ioš otvoren je prozor izbe moje,
A ja vam k nebu bacam pogled svoj,
I gledam, kako oblaci se roje
Kô mrki divi, pripravnici na boj;
Na jednoj strani crni su i žuti,
Na drugoj bijeli, čisti kano snieg,
Na jednoj ravni čisto polegnuti,
Na drugoj strmi, kano strmi brieg.
Sad sabiru se, sad se opet riede,
Razširuju se u što veći krug,
Al ipak vierno jedan drugog sliede,
Jer druga ne će ostaviti drug;
Tek njeki su se nješto napred dali,
Al tih je malen, vrlo malen broj,
Ah! ja već znadem: to su generali,
Pa svaki sada motri odjel svoj!
I čim ih motrim oštrije i dulje,
Sve više mi se mili prizor taj:
Sukobit će se mahom divlje rulje
I nastati će strašni okršaj!
Zasievnuti će munja plemenita
I parati ih svojom silom svom,
A poput silna topa ubojita
Zagrmiti će urnebesni grom;
Sa praskanja i lomljavine puste
U crno će se cielo nebo skrit,
Oluja će im razbit čete guste,
A mjesto krvi — kiša će se lit!

Al kada mine okršaj im silni,
Zasinuti će opet sunca sjaj,
A nježne hvojke, cvietci će umilni
Još blagoslovit ljuti sukob taj.
Na novi život zemlja će se ganut
I svakog milja donieti na dar,
A Božja narav svojski će odanut
I razvit cieli svoj božanski čar;
I sve to, sve će veselo uživat

U svojoj sreći cieli ljudski rod,
A nad njim će se ljubko osmješkvat
Ko Božji obraz čist nebeski svod.

Ah! tako biva iza takva boja,
I sve je sretno, svud je blažen mir;
Al inače je, kad se braća moja,
Kad ljudi se na krvni zovnu pir!
Jer osjećaja ljudskoga u njima
I zadnji tada uništi se trag,
A samo pakô smije im se svima,
Jer brat je bratu rođenomu vrat!

Zanesen u te misli toli nujne
Još uvijek motrim mrka neba gnjev,
Al u to tračak mile zore rujne
Zablista čakskom kao munje siev;
I nehotice tiho i lagano
Na iztok svrnem bistar pogled svoj,
A nebo je crveno, usijano,
I tamo braća ljuti biju boj!
Jer jedan brat je ustô za slobodu,
A drugi nije htio za to znat,
Već jedva dobru dočekao zgodu,
Da na njegov srne kano dobar brat!
I sad se tuku, ražaju i kolju
I tako ljepšu spremaju si kob:
Za dušmane si sreću nikad bolju,
A za se, za se — samo crni grob!

Na iztok još je gledalo mi oko
I pozdravljalo novog sunca sjaj,
Al tad u zraku spazih povioko
U zlatnoj magli divni prizor taj:
Dva andjela su nosila junaka
U Božji raj, u onaj bolji sviet,
Sva prsa krv je oblila mu jaka,
Ah! toli mlad — i već je moro mriet!

Al još si sablju rukom drži čvrstom,
A obraz mu se ljubko smieši sav;
Na glavi šuba s dvostrukim mu krstom,
A podno krsta dvoglavi je lav.
„Oh! znam te, znadem, junački mi druže,
I ja bih htio toli dično past,
Jer na tvom grobu bršljan će i ruže,
Uz blagoslov tvog harnog roda cvast!
Oj ti si sretan! . . .“

U to iznenada
Izčeznuo mi i taj prizor već,
A preda mnom pojavila se tada
Rugoba prava, da ne mogu reć:
Je l' sličnija il srdi, il hijeni,
Je l' ljudskog lika, il je divlja zvier;
Al viek u duši činilo se meni,
Da takva mora biti pakla kćer.
I ona, zmijske si pogladiv kose,
Prozborila mi:

„Slavu želiš steć?
Ej dobro sinko! Nek te vrazi nose,
Al ja ću sada istinu ti reć!
Nezavist ja sam, moj sanjaru mladi,
Tolikim ljuba, to ćeš priznat sam!
Ja motrim sve, što cieli sviet taj radi,
I samo za to vazda sve i znam.
Taj junak, komu zavidiš toliko,
I on je mogo drugu slavu nać;
Al on se nije nikad žiću svikō,
I za to smrt je morala ga snać.
On ulaz je u Dragomanske klance
Obranio uz nadčovječji boj,
Sa dva tri samo druga neprestance
Sustavljo čitav dušmanski je voj,
I cielu četu spasio je tako
Zemljakā svojih od sužanjstva zlog;
Al kad je pao: tko je za njim plakō
I tko je samo i uzdanō s tog?
Ni živa duša! S drugimi i njega
Pod zajednički bacili su hum,

A sad mu spomen od junačtva svega
Još vije samo gorskog vjetra šum!
I to je sve! Jer kad se kući vrnu
Drugari mu u dom mu zapušten,
Još možda majci viest će doniet crnu,
Da kukavica sin je bio njen!
Gle, to je slava! Je li, nije l' divna,
Zar nije za nju vriedno past u grob?
Al zašto mu je sudba bila kivna,
I zašto se je rodio kō rob?
Jer slava ti je tek za velikane
I samo njih u krilu trpi svom,
A nikad nije i za sirotane,
Jer za njih nije ništ' na svietu tom,
Već samo glad i prezir i rugoba
I proti tom ni pisnut ne će smjet;
Vrh gospodskoga sviet tek plaće groba,
A tko da mari što, kad umre kmet!
S tog slušaj mene! Sgrēci novac sjajni,
Jer samo njima ćeš k slavi utrt drum;
Dā, to je tajna svakoj drugoj tajni —
A sad mi ostaj! Skupi u se um! . . .“

I nestalo je poput grozne sanje,
A glavom čudan šumio mi šum:
Sam plać i plać, i teško uzdisanje, —
I skoro mi je smalaksao um! . . .

* * *

Na iztoku već odmakla je zora,
Pobludio već obraza joj ruj;
A mene težka morila je mora
I gorak me je obuzeo nuj;
Na toplo srce mraz i led mi pao,
Ohladio ga čemer. jad i vaj,
I zdvojan sav razmišljati sam stao:
O što je čovjek, što je život taj?
O što je ljubav, što li pjesma, slava,
Kad sve to može ljudski život strt!
I očajno je klonula mi glava:
Ah! sve je zlo! A dobra tek je smrt! . .

August Harambašić.

Prvi put u kolu.

Slika iz narodnog života u Sremu. Napisao P. Adamov.

ilovit! . . .
— Pust! . . .
— Ljut! . . .
— Ris! . . .

Risom ga prozvali.
Ko ga prvi tako nazva?
Kad prvi put ta reć pade?
Gde je to bilo?
Kojom prilikom?
Što mu drago!

Al bilo je mnogo poznatijih zverova, kojima su ga
prisposobljavali, na priliku: podivljao bik, pobesneo pas,
ljuta guja . . . Neko je, da bi sličnost s ljutom gujom

što bolje dokazao, pripovedao, i to vrlo živo i vešto,
kakva je guja, kad podivlja. A risa teško da je ikoji i
video od onih, koji su ga tako prozvali i zvali.

Pa opet ris!

A zašto?

Vúja još nikad nije bio u kolu, nikad na roglju,
nikad, kažu, cure nije pogledao; a kudgod ide, namr-
god i se, s kim god govori, breca se. Vúja nema drúga.

On kanda i zna, kako ga zovu, ili mu se zar i sa-
momu čini, šta je i kakav je; pa baš veliko i ne traži
društva. Dok je sam, i pevucka i žvižduće; čim mu se
ko približi, a on tudj.

*

Uprego Vúja u plug četiri gôjna vóka, pa ih goni sredom ulicom.

Ide na ugarnice, da ore za proletnji usev. Zabacio ajkaču preko ramena, pa mu se vijuga dugačka za njim po putu, sve praši.

Misli celo selo uprló oči u njega, pa se namrgodio kao oblak nad planinom, kad će da prospe grād.

Al došao spram Božiceve kuće, pa se momak promenio. Ide, pa kao neuk bojtar, ne zna na koje rame da prebaci ajkaču. Spleo se, pa mu se dugački švigar zapleće među noge. Izgubio korak, pa ne ume ni da ide.

Ponda uzeo pa vitla ajkačom... Ponda... da će odostrag da krzne švigarem prednjaka u plugu, podskoči, kao da ga tobož nejačkog i neukog ajkača povuče za sobom.

Tek poskočio, a on bacio oko preko Božiceve ograde.

Milka Božiceva baš nagla kabao na bunaru, pa lije preko palaca vodu u ćupu.

Ajkača fijknu. Švigar puče preko volova i ne pogodi, komu je namenjen bio. Puče, pa se zapraši, kako se iskrza.

Zavitljao njom jedanput... pa još jedanput... pa i opet... sve jedno za drugim. A puca, kao da popuckuju male puške, kad o božiću povija momčad božić na konjima.

Marva trže, pa p teže jače.

A Vúja podviknu na volove:

— Haj, Žujo!... Haj, Mujo!

Ponda prebaci ajkaču na rame. Pa se osvrnu, da dohvati švigar, da ga bajagi omota o kratko bičalje. No i opet mu se omače oko na Božicevu ogradu.

— Zalud se Vúja vuče oko Milčine tarabe! — doviknu Bója Radulova svojoj družici susedki preko plota, pa ne brani, da l' će i Vúja čuti

— Zalud, drugo — odgovori ona. — Milka će mi, čini mi se, zapeti pre za Zára Ristina. Bolji momak Zára nego Vúja.

— Biće, drugo! — potvrdi ova, pa mignu za Vújom.

Vúja dreknu na marvu:

— Stü, Révka!... Stü, Črnja! Stü... haj... haj!

Dreknu, kao da bi da nadviče ili da zagluhne, što je eto čuo. Dreknú, pa šinu po volovima, zar da im živima iseče s rebara kožu na kajiščice. Šinu i opet.

Al to njega nešto još žešće kanda šinu po srcu. Od bola bi, od jeda li sebe samog da pojede.

Vóci trgli najpre svako sebi. Ponda udesili, te udariše tromi u kás...

* *

Neko veče će posle toga Vúja s konjima u stari begluk, gde obično Zára Ristin svoje konje pase.

Prepeo matore, a ome pustio, da se zaigrava. Pa prostro poda se kabanicu i pružio se po njoj.

Zagledao se u nebo. Uočio neku zvezdu, pa je gleda kako je sjajna, kako treperi i drhće...

Zamislí sebi tamo na nebu pravo kolo od zvezda. Pa mu se čini, čas igraju, čas se raspuste, pa se zbiju gomilice.

Zaneo se. A i kôće? Šta mu smeta?... Samo što kadkad zafrče koji konj pasući oko njega travu mirisavu, ... samo što klepetušica na ometu otkucne pokatkad jače, pokatkad slabije.

Vúja je svikao tomu, pa mu se i ne trza. Da nije toga, baš bi se onda žacao kao potričar u tuđoj njivi.

Misli:

— „O maj! Al tek ona zvezda!... Druge se jedva i vide spram nje, ... bledje su!“

A ta zvezda treperi, pa se preleva, te čas bledjana čas zlačana, čas rumena i zelenkasta, pa plava, pa...

— Jesi ti, Vújo?

Vúja se trže, a to ga pita neko. Podiže glavu, pa gledí, ko je.

To Zára Ristin.

— Ja. Pa onda? — odjavi se Vuja.

— Ništa. Pitam samo, — trže se Zára.

Vuja se okrenu i namesti, kao što i bio.

A Zára ode, pa malo podalje raspusti konje i nadje sebi mesta za nočište.

Vuji pravo, što je Zára došao.

— „A što me pita, jesam li ja?“ misli Vuja u sebi. „Zar ja ne smem doći amo?“

Poremetiše mu se misli od otoič. ... Izgubio onu zvezdu trepetljiku. I baš ne može da je nadje. Sve mu Zára u pameti.

A méte mu se nešto po glavi. Hoće da ga zapita.

Šta je ono samo hteo? Toga radi je evo i došao na stari begluk. ... Il je sasvim zaboravio, ili ne zna, kako će. ...

Jedva nadje, kako će početi.

— Kud si to čak otišao? — povikaće u jedan mah Záru.

— Ja? — odazva mu se onaj.

— Ti, da.

— Čekam Timu Marića.

Vuja opet začuta.

Čuti i Zára. ...

U neke će opet onaj:

— Je l', ej Zárija!

— Oj!

— Hoće l' u nedelju opet biti kola?

— Hoće, dakako. Kolo igra svake nedelje i svecem, kad nije post.

Zaa to Vuja, al okoliši, da ga pita glavno: kako bi on, Vuja, došao u kolo?

Kako će da ga i zapita?

Opet čuti Vúja.

Čuti i Zára. ...

Najedared se Vuja diže. Odape konje. Baci na mrkova kabanicu. Pa mu se i sam vinu na greben.

*

Potera pored Zára.

Zastao.

— Pa . . . ovaj . . . hoćeš li u nedelju ti u kolo? pita onoga.

— Hoću, dakako, — odgovori Zare.

— I ja ću, — izbací Vuja, pa obode konja i odjezdi na drugu stranu.

A hteo je baš bio da čuje, šta će na to onaj reći?

— Gle čuda jáko! — progundja Zára.

Donekle je još čuo klepetušicu na Vujinu ometu i topot njegovih konja. Ponda se izgubi i to.

Pade oko Zára tišina. U njoj nestalo Vuje. A Zára se dao natenane svojim snovima. . .

* * *

Ljetos u prvu nedelju posle toga izvukao Vúja pun kabao vode. Naslonio se nad njim, pa se nadviruje i ogleda u bistroj vodi. Namešta pošu, pa joj provlači krajeve kroz pršu na ramena. Ponda pogladi dlanom neko liko puta nausnice. Ponda . . .

Eto ga u kolo.

— Ohô, drúgo, a otkud taj amo? — gurnu Bója Radulova drúgu do sebe, pa joj šanu.

— Daleko mu lepa kuća! — odgovori ova.

A Vúja natukao šesir na oči, pa se šunja, kao da je nešto kriv. Nadilazi i obilazi i okoliši, . . . dok se jedva ne odvaži, pa stade bliže.

Momci se zbijaju u gomile, pa mu se čine i nevešti.

— Ja mislio, vi igrate! — veli Vuja jednom jatú devojaka, a tu i Milka Božićeva, pa se zbunio, kao da je došao prvi put na pričest.

Milka se obrecnu:

— Pa šta je onda?

Uh! Vuji štrećnu nešto kroz srće, pa ga skros prožme. Baš se očemerio.

Zbunio se, pocrvenio, učutao.

Niko se još tako ni od muškaraca nije osekao na njega, pa zar baš. . . Milka Božićeva!

A Milka rekla, pa se napréila, pa se uozbiljila i okrenula glavu, da ga ne vidi.

Čute i drúge joj, pa se stiskavaju oko nje i uz nju. A sve okreću ledja Vúji.

Vuja stoji kao na žeravici, pa da ga neko odostrag poleva.

Gajdaš zaduva kolo.

Milčine drugarice kao da jedva dočekale, da momci povedu. Pa i one odoše među njih. S njima i Milka. A uhvatile se jedna drugoj za gajtan oko pojasa, što ga pašu još kod kuće, kad polaze u kolo.

Milka Božićeva našla se baš do Zára Ristina. Metne mu ruku na rame, a on nju uhvati za gajtan oko pojasa. Pa se otiskoše.

Vuja se počesa na potiljku, a ne svrbi ga. Stao pa gleda u kolo, kako se veze, pa se talasa, previja i ugiba

oko svirca, kao kad vetrić čarline po punahnom klasju na letini. A Vúja misli, da im prkosi, što . . . ne igra.

Kolo sve veće, pa se širi i širi. Raširilo se, bogmē, pa došlo i do Vúje.

Vúja sve uporniji, što bliže njemu. Kao da veli:

— „Hajd, baš da vidim kuda ćete sad?“

Eto Milke, pa se očesa o njega, pa ga očepi.

Vuja pogleda svud oko sebe, kao da hoće da se uveri, je li još ko video?

— O maj! — progundja sam za sebe.

Prodje ga čemer. Podidjoše ga mravi. Srce popusti, pa se raskravi, pa meko kao susnežica, kad je proletni dah zaduhne. Nešto neobično oseti u žilama, . . . neobično, al mu milo. Milo mu, pa se nasmeši.

— Eh! Čisto drugi momak!

Upiljio oči spod šesira u Milku Božićevu, pa joj ne da maći.

Milka njega i ne gleda. . .

Prestade kolo.

Opet se učoporili momci i djevoke, gde baška momci, gde baška djevojke, a gde se i izmešali.

— Dokle će onaj stajati tamo kao nezvan svat? — primetiće neka od devojaka za Vúju.

— Reci, kao vuk kad se šunja oko evedre, — doda drúga.

— Kao ris! — istrčaće Milka Božićeva.

— Hajd neka te čuje, — opomenuće je Zára Ristin.

— Pa branim ja. Kazaću mu i u oči — reče Milka pa sleže ramenima. — Napravio se čudom u selu kao pustolina. Da je momak od sveta, zar bi stajao van celog sveta kao nekrst van krsta? Što je došao amo, kad ne igra? . . . Nego i vi ste mi momci! Ih!

— Nije nego da padnemo na kolena pred njim, pa da ga mi molimo u naše društvo! — brani se Zára.

Milka se podsmehnu:

— To bi vam i dolikovalo!

Zára pocrveni. A ne će da joj ostane dužan, nego je zajede:

— Ti ćeš to još i učiniti.

— Ohô! Pa šta bi onda bilo? — obrecnu se Milka.

— Al ova nikog ne zove; upamti: Nišam baš ni tebe zvala!

Reče, pa se ponese.

A Zára kao da neko poli vodom s ključa.

Vúji se kika nakostreši, kad je vide tako poisdalje, ma da nije čuo razgovora. Razvuče usne, . . . nešto nalik na osmejak; pa promrmlja sam za sebe:

— O maj! Vraška cura!

I opet se počesa za potiljkom, a ne svrbi ga. Gledi je iz prikrajka, kao car pustinje iz zasede plemenito živinče kakovo, pa bi da srne, da je pred celim svetom zgrabi i ponese kući na svojim grudima. . .

Malo za tim eto mu Zára Ristina.

— A kud ti, more Vujo, odjuri ono veće?

E, milo mu, što ga Záre tako predusreće.

— Posle došao — veli onaj, — Tima, pa smo skoro celu dragu noć sprovedi pevajući. Tima duvao u frulu, pa milina!

— O maj!

Eto, kako Vúji pravo i milo, kad ne zna, šta da odgovori!

— Haj, hoćeš li u kolo? — zove ga Záre, kad počele kolovodje da se ponovno hvataju oko svirca. — Pita me Milka Božićeva, što ne igraš?

Vúja se smeši, pa ustupa natrag. Veli:

— Ne umem ja to.

Ne ume, pa ga i sramota. A ne zna, je l' na nebu il na zemlji, pa se zaneo, kako mu nešto neobično. . .

Opet se kolo zatalasa.

Izašao dugački Stojan s nekoliko pijane braće iz krčme, pa se pleće u kolo i oko kola. Hoće da raskvare kolo.

— Stojane, okaj se! — Veli mu Záre.

— Ti si, more, najbolji igrač! reče mu Stojan. — De, umeš li preko noge?

I dugački Stojan podmetnu nogu Záru Ristinu. Al ga puna glava prevagnu, te sâm tresnu pijan o zemlju.

— Ih! — zgadi se Vúja.

Dok se Stojan prediže, eto gužve u kolu.

Ženjskinje se uscikaše, pa se ispustiše, te se klone. A momci to beže, to se mešaju u gužvu.

Za časak se stvori čitavo klupče bojdzija, pa se uklupčali, da ne razaznaješ, čija je koja ruka, čija koja noga ili glava, . . . kao guje kad se skolutaju, pa ti se čini jedna trupina sa nebroj čvorova, glava i repova. Nit znaš, ko koga bije, ni ko koga brani.

U jedanput dreka:

— Utreskaće Zara Ristina!

Na taj glas jurnu neko odostrag kroz gomilu, pa ruši, ko mu se na putu nadje.

Beše to Vúja.

E, ako se čeljade ikad može srazniti s risom, ako je ikad zaslužio, da se tako nazove, eto je to sad Vúja. Što ris, . . . ris! Pa što ljut, . . . ljut! Al to snaga dívlja! Koga pograbi, taj je već tresnuo o zemlju!

Vidiš samo, kako leti čeljad kao lutke, da ih zamisliš u vihoru. A ne čuješ ništa drugo, već kako ovaj ili onaj bubne, pa zaječi.

I sve to rastavi Vúja kao od šale.

A ispod sviju pružio se Záre Ristin, jedva živ.

Diže ga Vúja, a on se jedva drži na nogama; pa ga skoro nosi na rukama.

Zárev pogled preleti po devojkama, što se usplahirene slegle unaokolo, pa malo izdalje glede, šta se zbilo. Pogled mu preleti, pa pade na Milku Božićevu.

I Milka mu uhvati pogled. Ali dok im se tako sastadoše, ona trže svoje oči sa Zára na Vúju. A Záre se postidi, pa obori glavu k zemlji.

Vúja nije razumeo Milčinog pogleda; nije ni mislio, niti mu i bilo do drugog čega, već šta će sa Zárem.

A kako velik, kako divan beše sad, pa odsad Milci Božićevoj!

* *

Došao Vúja kući.

— A gde si mi ti bio, Vújo? — pita ga mati.

Neobično ženi, što joj se sin tako doterao. A to nije dojako njegov običaj bio, već — bila nedelja, bio svetac — on zaulari konje, pa ih jaše na pašu, te traži, gde da ih bolje napase; ako opet zima, on je timari u štali i u naslonu.

— U kolu, mâmo! — odgovori Vúja na materino pitanje.

Misli mati:

— Neka, hvala Bogu, kad se i on pomešao je-dared već medju svoje vršnjake!

Misli tako, pa joj milo, pa veli:

— A jesi l' mi se naigrao, sokole?

— Ne znam s kim.

— Pa s momcima?

— Eh, . . . to momci!

— S curama?

— Mahni ih, mâmo!

Ode Vúja u štalu, da namiri marvu.

A prodje ga dobra volja. Žao mu, i što je išao u kolo.

— Džaba! . . . Eto, prvi put, pa. . . ! Šta će reći . . . ona. . . ? Kazaće: „Mora se Vúja potuci! . . . Zar to ne bi prošlo i bez mene? Ne ode Vúja više u kolo! S kim ću? Jesu li to momci? Pa onaj, . . . taj . . . taj Záre Ristin, kaže ona, . . . bolji momak od mene! Bója Radulova kaže: „Bolji momak Záre Ristin nego Vúja!“ . . . Dati se onako izgnječiti za prava Boga! Majčin momak, . . . i to mi je! Ih! . . . (Osvrnuo se mrkov, pa gleda, što to Vúja toliko šuška po senjaku, pa nabada na vile.) . . . E, moj Vicko, . . . moj Pajko! S vama ću ja i odjako kao i dojako! Ne dam ja onu vašu pašu na livadama ni za deset Zára i drugih takvih momaka. Legnem ti ja tamo u travu, gledim u nebo, pa slušam, kako moj Vicko i Pajko slatko čupkaju i griskaju! . . . Evo, evo, labudovi moji! (Baci pred njih nekoliko naviljaka, a konji se pohamali za mirisnom pićom). . . . Pa noćas opet hajd da gledimo kolo . . . na nebu! Upamtio sam ja dobro onu zvezdu. Ala je lepa! Ona na nebu i jedna na zemlji! Eh, Milka, Milka! Da si mi ti sa mnom, na čast nebu sve nebesne zvezde; a mi bi ih gledali tek kadgod milja radi, pa da se smeškamo . . . mi na njih, one na nas! . . .

*

Nema više Vúje u kolu.

Ali i Milka Božićeva kad ode kad ne ode.

A Záre Ristin se stidi, i da prodje njenom ulicom. Čuo je, kako je Milka rekla, da svi, štogod ih je mo-

maka u selu, ne vrede jednog Vúje i da su svi drugi sve drugo pre, nego što je Vúja ono, što su ga prozvali, . . ris..

Dala mi se Milka nešto u tugu, pa joj se ne mili, ni cveće da zaleva po vrtu, a kamo li da se kiti njim.

Kad oko Petrova dne Vúja učestao po dva tri put preko dana njenom ulicom puim vozom, a svozi letinu sa ugarnica, gde proletos orao, na guvno, . . . Milka uvek nadje neka posla kod susetke preko puta, pa se baš desi, da onda ima da predje ili tamo ili natrag kući, kad će taman Vúja da protera svoje vóke onuda.

Ne valja, dakako, kolima preći puta, pa Milka stane ukraj puta, te čeka, da Vúja najpre prodje.

A Vúja pešač: pored kola, — lakše mu, nego da sedi gore na vozu.

Prvi put prošao pored nje, pa zaišao na drugu stranu kôlâ, da ga Milka ne vidi.

Drugi put prošao; al Milka baš na onoj drugoj strani, na koju prešao i Vúja; stoji i drži kanda sačuricu, pa je pokrila keceljom, a nosi nešto od susetke.

— Pomož' Bog, Milka! — pozdravi je Vúja, . . . a ne mogo proći valjda kao mimo turskog groblja.

— Bog ti dao, Vújo! — otpozdravi mu Milka, . . . tek valjda ne će da se ne odazove na Boga.

Sutra dan tu Vúja s vozom; a tu Milka sa sačuricom, nosi je natrag susetci.

Sad se već pušta Vúja u šalu:

— Je l' puna sreća, Milka? (Ako je puno što u ruci onomu, s kim se sretneš, puna ti je sreća.)

— Puna, Vújo! — odgovori Milka.

— Triput smo se sreli već, Milka.

— Triput Bog pomaže.

— A četvrti put? Onda mi moraš dati nešto — veli Vúja, — sreće radi.

— Prvo zaduži, — odgovori mu Milka.

— Ne znam, kako vraćaš?

— Milo za drago! — izbaci Milka, pa uteče.

— Vújo, eno ti odoše volovi sami. Izvrnuće ti gde-god vóz! — povika vragolasto s plotâ Bója Radulova.

Vúja se osvrnu za Milkom, pa za Bójom, te potrča za kolima. . .

S poslednjim se vozom Vúja zakasnio do u sam mrak.

Milka za živu glavu ne bi prešla puta; a baš se desilo, da se vraćala od susetke, pa je, dakako, morala prečekati, da kola prodju.

Sreli su se, sastali su se.

Šta je bilo, . . . mrak je bio. . . Tek da dlanom o dlan udariš, Vúja stište Milku obema rukama, . . . nešto puče, . . . a

— Juh, Vújo! — ciknu Milka, pa se istrže i pobeže.

— Vрати, kao što si obećala, — više za njom Vúja.

— Ne valja se vraćati, — odgovori mu Milka, a već beše do svojih vrataoca.

— Onda ću ja sam doći po svoje! — odzdravi joj Vúja. . .

Od jesenas grli Vúja svoju Milku, grli je i ljubi, pa im niko ne sudi. Vúja hoće da mu je Milka uvek dužna, a Milka neće ništa na veresiju, pa se tako . . . slažu.

Neka ceo svet kaže, da je Vúja ris, Milka će svakomu reći:

— U Vúje je srce golubije!

Sete se kadgod i one nedelje, kad je Vúja bio prvi put u kolu.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

sim spomenutih gosti sjedilo je tu još nekoliko pravnika, trgovačkih pomoćnika i obrtnika bez obrta. Jedan bijaše po zvanju postolar, nu odavna je već napustio svoj zanat, baveći se jedino politikom. „Tâ tko će sada cipele praviti, kad je domovina u tako žalostnu stanju“, opravdavao bi svoj nerad, a hranio se time, što je kano sudbeni procjenitelj od jedne ovrhe išao na drugu. Susjed njegov bio nješto pekar, poslije njegdje občinski načelnik, najposlije krčmar, nu svagdje ubila ga njegova slabost za gospodske navade, te je sve morao pustiti, proturavajući se sada Bog zna kako. On je pripisivao dakako svu svoju nesreću „slobodnomu“ obrtu i

progonu neprijatelja, koji ga nastoje uništiti zbog njegovih političkih načela. Nu tko je poznavao njegovu prošlost, kazivao bi, da je tek od nedavna obreo svoje političke nazore, prije da ih nije nikada imao, a što se obrta tiče, da je davno još prije — za vrijeme cehova još — traljavo napredovao, jer kao pekar nije nikada mogao rano ustati, a uvijek je želio, da bude on i žena mu sasvim ravni i u kućanstvu, i u odievanju gospodinu sudcu i gospodji sudinji, što je ipak teško bilo, jer je gospodin sudac dobivao iz cieloga svoga kotara dan na dan „iz ljubavi“ i brava, i purana, i gusaka, i vina i svega.

Kačiću se nimalo ne svidje društvo. Akoprem nije

ni sam ljubio citranja i prenavljanja salonskih junaka, ipak mu se ovdje pričinu, kanda ovi novi znanci predaleko idu u preziranju svake forme. Od kuće već naučen na stanovite obzire, bješe mu tada teško slušati goropadne izraze, koji se ovdje rabili, — crni neobrezani nokti postolarovi i zamrljana košulja pekarova takodjer mu smetahu. Nu slušajući Bolića morade priznati, da ima pred sobom „čvrstu, jasnu glavu!“ Sve, što je taj rekao, bilo je kano da je ostrim britkim dljetom odsječeno, — tako gladko, sigurno, kratko. Videći opet sve ostale, kako istinskim čuvstvom, neprenavljanim zanosom govore o domovini, on je u sebi šapnuo: „Ta Bože, ja sam gotovo bezčutnik, kamen! Šta sam radio dosele? Gledaj, kako su vatreni i zauzeti za dom, onda im je moći oprostiti njihovu — njihovu jednostavnost. Pa i jesu ove sve finoće, etikete, — da sve je to ludost! Kriva je moja luda plemenitaška krv, — one stare kurije još na drugo koljeno uplivaju!“

Jedno mu se samo na čudo dalo. Skoro svaka druga rieč bila im je kletva na autoritete, tužili se na nesreću, da Hrvati uvijek moraju imati svoje autoritete, — a ipak svi se sliepo pokoravahu mnienju Bolićevu. Krizmanić na primjer uztvrdi, da će Turska prosvjedovati radi ustrojenja evropejskih sudišta u Egiptu. Bolić izjavi se protivno dokazujući, kako to Turskoj nije od potrebe, jer da ju islam sam dosta brani od Evrope, otrovane stališkimi i popovskimi predsudami, dočim muhamedanizam podaje Orientu neizcerpive snage. Isti taj Krizmanić u isti taj čas stane ono tvrditi što i Bolić. Ostali bijahu naravno takodjer svi bez razlike jednoga mnienja s Bolićem. Bijaše dapače u tom sliepom nasliedovanju Bolićevih nazora i absolutnom popuštanju vlastitoga osvjedočenja nješta djetinskoga ili još više. Tako ga pitahu za mnienje mu u najneznatnijim stvarima i što on reče, bude bez prigovora prihvaćeno. Jedan ga upita, je li bolje puntigamsko ili plzenjsko pivo; drugi, da li se više riba pohvata udicom ili mrežom; treći ga umoli, da mu raztumači jedan stih iz Horaca; četvrti napokon, je li istina, da car Maksimilijan nije u Meksiku ubijen. On je svim odgovarao ljubezno i voljko, ko otac svojoj djeci il prorok svojim sljedbenikom, — no uvijek strogo odmjereno.

— Dakle, prijatelju Jelenčiću, kako vam je bilo danas? — upita napokon Bolić ovoga prilično kasno.

— Kada? Pitate možda, poglaviti, za današnju skupštinu?

— Ma da. Čujem da ste se u koštac uhvatili s braćom — Bog im pamet razsvietiti!

— E, nisam više drugčije mogao, — odvrati dosta zbunjeno i nesigurno Jelenčić, te nastavi: Molim vas, htjeli oni onomu — bolje da mi ni ne prodje ustima njegovo ime —, onomu izdajici naroda čestitati — i Bog si ga znao, što li sve ne! Tko dakle da šuti. Neka

se zna, da nije sva mladež takova. Bora mi, nisam se htio više uztezati! Misлите li, da sam pogriješio?

— Hm, šta da vam kažem? I jeste i niste. Nisu oni vriedni, da se čovjek rad njih ljuti. Na posljedku narod ih već prepoznaje. Medjutim ne škodi, da ste im rekli istinu u brk. Postigli niste dakako ništa — kod njih naime. Jer — probušite vi zid glavom, — tu treba imati one „ares“-e starih Rimljana. Tim se ruše stiene, a bome tvrdoglavi su kano pećine. Značaj im žalibože nije takav! Tako vam ja u saboru jednom. Bio predlog — da, jasan ko sunce, da je dobar za narod, branio je, branio pokojni moj prijatelj Vrančić, al dajte vi proti či'avom toru, — nas dva sami — obima nam se u brk smijali; priznali su, da imademo pravo, a ipak su glasovali proti njemu, jer im je njihov paša tako zapovjedio. Ta mame luci. A ma -- šta bi mogli Hrvati danas imati, da su samo mene slušali! — Bolić uzme crtati političku prošlost zadnjih decenija i veoma vješto stavi u savez ono, što je danas uzrok nezadovoljstva, s činima i djelovanjem svojih političkih protivnika. Jezgrovitim kratkim načinom, sjećajući na Platonove razgovore, znao je predstaviti logiku svojih misli kano nepobitnu, i Kačiću ne bješe nikako moguće, da bi podvojio, je li, nije li Bolić u pravu. Bijaše nješto u ovim njegovim tvrdnjama, što je slušatelja svladavalo. Još više bude Kačić svladan, kad je stao navadjati krivice, koje se narodu nanesoše, te nabrajati žrtve, što ih je Hrvat od pamti-vieka svemu svijetu donosio.

— Eto taj narod naš — Hrvati — mučio se i trapió od pamti-vieka; — nastavi Bolić — čitav jedan svijet ustavio je golim svojim prsima i spasio tako sav drugi opet svijet! I Njemačka i Francija i Talijanska i Ugarska i svaki sliednji kut kod kuće nakvašen je krvlju hrvatskom, posut kostima hrvatskima, — pa kakva hvala za to? Navukoše mu mundur ko majmunu, nadieliše ga kapralima, lajčmanima, sakriše svetu krunu kraljevstva hrvatskoga, izmisliše nekakvo magjarsko primorje; — iz jednoga jedincatoga Hrvata načiniše i stvoriše i Horvate i Slavonce i Dalmatince i Litoralce i Bošnjake i turske Hrvate i Kranjce i Slovence i Graničare varaždinske i Graničare suhe i Šokce, i Ilirce, a na posljedku drage i uvijek vjerne Srbe. A naši „častni i poštovani, poglaviti i velemožni, mudri i obzirni, ljubljeni vični naši“ na sve su uvijek sporazumno kimali i sveudilj kimaju, — pravi magarci pred jaslama! Pa onda da se čudimo, što nas prezire sav svijet i ne vidi u nami nego sliepo orudje natražnjačtva i barbarstva, što se svatko usudjuje nijekati naša drevna tek prevorom nam oteta prava, — što se svako dotepeno švabče, čifutče il ciganče bez ikakva straha usudjuje otvoreno preporučati sredstvo, kako bi nas moći najprije do temelja ubiti, — što se dapače gaze oni isti zakoni, koje si sami naši neprijatelji stvoriše, te nam ih dobaciše, kao što se sirotinji mrvica hljeba dobacuje. Ove iste za-

kone drže, dok ih je volja, a kad im se sviđa i budu li danas htjeli nješta, što ti zakoni ne dopuštaju, ne će se ni posljednji pandur na njihove ustanove obazirati. Pa eto, još imadu ovi naši rodoljubi obraza, da trube narodu na sva usta o svom rodoljublju, o svojim zaslugama, o svojoj mudrosti — i čujte ljudi — o svom poštenju! A svaki njih će za volju mastne službe deset puta na dan domovinu izdati i prodati! Ta uzmite upravo onoga današnjega svečara Hajkićeva. Njegovi griesi, njegova ludost!

Bolić počne sada napadati na ovoga muža, o kom je Kačić dosele čuo samo liepe i slavne hvale, i sjećao se, da mu je otac tolikoput od zanosa zaplakao, kad bi pripoviedao o velikim činima toga čovjeka. S toga se uzprotivi Boliću, nu ovaj ga vještom si dialektikom hitro opovrgne, pokazav na žalostno stanje domovine i dovedši to u savez s dosadašnjim djelovanjem muža, o kom je govorio. Kačić bude svladan i njegovo dosele tek na tradiciji osnovano oduševljenje za ovoga muža, koje nije polazilo iz osvjedočenja, bude uzdrmano. Pričinjalo mu se, kan da se u njem nješta postojaloga ruši i raspada. I — ko da se veselio tomu, čudno mu se činilo, da je do sada b o tako sliiep i nije svega toga opazio. „Pa dà — šaptao je u sebi — i jest užasno, kako nas za sve naše muke, za tolike rieke krvi nagradiše. Što smo bili, što bi morali biti — (I u duhu sine mu slika, o kojoj je toliko puti jur razmišljao i o kojoj je danas Bolića slušao), — a što jesmo! Pa zar je zločin to zabiti? Svaki pojedinac i zadnji ciganin u selu imade u našem vieku pravo, da za slobodom teži. Nitko mu ne smije priečiti, da ne radi svimi silami za svoj napredak, pa gle ovdje je čitav jedan narod, koji za ničim inim ne teži, koji ne traži ni mrve tuđega, nego samo nastoji zadobiti ono, što si je bio davno već privriedio i što mu ne oteše na bojnem polju, nego himbom i lukavštinom. I da jedini ovaj narod nebi smio misliti na boljak, da on nebi imao prava biti svoj u svojoj kući. Ne, ne, svi smo prenemarni, prehladni. Pravo imade Bolić, da svi ti slavljenici u tom pogledu ništa ne učiniše!“ Bolić predje međjutim na druge muževe, koje narod slavi i na koje je Kačić dosele s udivljenjem gledao. Slavni učenjaci, ženijalni pjesnici, obljubljeni rodoljubi, sve to prodje kroz sito i rešeto Bolićevo. Pa kako prodje! Kosapinović malo da nije od radosti pomanitao.

Kačić se još jednom uzprotivi, no Bolić ga porugljivo se smješeći prekine i uzklikne:

— Mante se, mladi prijatelju! Ne znate vi to jošte. Ta ne hvali ih nitko drugi, nego oni sami. Sve je to bljuvotina, smrad, otrov za narod; meni je milija jedna tužba, koju si seljak sam proti svomu podžupanu il načelniku napiše, nego svi proizvodi naše književnosti. Ima za cijelo veće vriednosti. Dakako mladeži je dosta, ako joj se nudi vješto skovani stih, al nema tu bistrih, na-

rodu koristnih ideja; sve je to podkupljeno i plaćeno, da se narod otupi i da se ne može osviestiti. Sve je to prepisano iz njemačkih knjiga i drugih, koje neprijatelji Hrvata naručiše, da ih ubiju. Molim vas, ta eno poviest izkriviše, jezik nagrdiše, pjesme su im bez istinskoga zanosa, ostala liepa knjiga nije ni za kuharice dobra, filozofiju niti ne pojimlju; čemu dakle, da ih branite.

— Tako je! — odobriše ostali, a Kavalotić upotrebi zgodu, da pohvali talijansku književnost a obruži njemačku. Nije li tako? — obrati se napokon prema Boliću.

— Dajte recite to danas u Hrvatskoj! Sve zlo dolazi nam od Švabe, a ipak ne možemo više ni misliti bez njega. Sasvim mu podlegosmo, djeca prije govore njemački, onda se tek u školama priuče nješto hrvatskomu materinskomu jeziku. Ne bi još toliko prigovarao, da nas je Francez svojom kulturom tako obladao, — al taj ludi Švabo, koji drugo ne zna nego oponašati Franceza i Engleza. Pokrade u njih misli, da ih onda začini svojom transcendentalnom filozofijom pa stvori iz toga taku izprešanu čorbu, da će od nje svaki pas iole zdrava želudca parnuti, samo naši mudrijaši — djavo ih znao, kakov im je mozag i želudac — oni ostanu živi, pametni dakako ne!

— Nemojte tako — klikne Kačić u istinu zlovoljan. Ta isti Francezi i Englezi priznavaju Niemcima malo ne prvo mjesto. Na posljedku Niemci imadu svoga Goethea, najvećega veleuma, imadu Kanta, prvoga filozofa, uzmite dalje braću Grimme, Humboldt, Gausa, Bunsena, Helmholtza, Bessela, Savignya, Iheringa i tko bi ih sve izbrojio! Nema znanstvene discipline, gdje ne bi oni svojih prvaka imali. Dopuštam, da u mnogim strukama dađe Francez početak, — nu sada Niemac to svojim dubokim umom, svojom neumornom marljivosti i savjestnom točnosti dovede na vrhunac ljudskoga znanja!

— Oho, oho! Stante malo, mladi entuzijaste, — prekine ga Bolić. — Vi ste zanesen za ovim dragim, iskrenim i ljubezaim Niemcem U ostalom ovo vaše osvjedočenje crpaste za cijelo iz njemačkih knjiga. Taj vaš Goethe na primjer napisao je drugi dio Fausta, koga ni on a ni sav tadanji i sadašnji sviet nije razumio niti ga može razumiti, napisao je Meistera Wilhelma, najdugočasniju stvar na svijetu; napisao je Werthera, koji je izljev bolestna mozga i srca, gdje slavi samoubojstvo, — ah — proučite „Jung-Deutschland“, pa ćete znati, što je Goethe. U ostalom i taj „Jung-Deutschland“ nije niti jedne izvrsne misli, ni dobre glave pokazao, tek impotentno oponašanje francezkih romantika! Al dajte da bude žaba velika ko konj! Pa Kanta hvalite? Je li njegova filozofija njegovom narodu što hasnila? Pa i kako bi to mogla ova smjesa židovštine i protestantizma! Načini ih još transcendentalnijima. Filozofiju imade samo jedan narod, a to je starohelenski. Moderni sviet, pa opet Francuzi i Englezi, mogu samo na Descartesa i Bacona Veru-

lamskog pokazati, a drugo sve nije ništa. Enciklopedisti tek su patuljci. Dakako, Rousseau imade zdravih i silnih misli, što se društva tiče, nu šta je on prema jednom Aristotelu!

Kačić pokušao još jednom braniti svoje stanovište, nu Bolić ga svaki put suzbije. Kačić je osjećao, da nije u bludnji, nu razloga nije umio kazati; Bolić je imao neki osobit način vojevanja, proti komu se nije moglo opirati. Kačić opazi i to, da se Bolić kraj svega svoga mira ipak ljuti, kad mu se tko opre, makar je Kačića upravo s toga hvalio.

Na posljedku predmet se razgovora promieni. Dodjoše opet na domaće odnošaje. Sada svi učestvovali kod zabave i brzo nastala glasan razgovor i vika. Neki pravnik je pripoviedao, da je slavni L. nakanio preći k iztočnoj crkvi, da lakše zapodjene akciju za raširenje srbske misli. Drugi je opet kazivao, da mnogo hvaljeni K. svoju djecu madjarski uči. Treći da je vodja neprijateljske opozicije kupio novi zimski kaput za novce, što ih je prekjucher na vrlo sumnjiv način, Bog zna zašto, iz Beča dobio. Četvrti je tvrdio, da podžupan rod-noga mu kraja tako guli narod, da su već čitava sela bez kore kruha ostala, da

ne mogu niti čim čorbe posoliti, — a sve to radi s toga, jer na taj način misli doći do odlikovanja, pošto se odozgo želi, da se hrvatski narod uništi a drugi amo naseli. Peti pako nadvikavši sve ostale reče, da pozna sudca, koji je za volju jedne babetine i za par forinti odsudio na smrt njezina muža. Šesti napokon, da su kod zadnjega izbora protivnici otrovali u rodnom mu kotaru deset najčestitijih ljudi; „da, da, otrovali“ — počne grozno vikati, kad je društvo počelo malko sumnjati o istini njegova kazivanja: „kažem vam, ciankalom, — ko parcovi poumirali ljudi!“ — Bolić se je za to vrieme sveudilj podsmijavao, niti jednom rieči niti kretajem ne pokazav, da ne bi bio sporazuman s pripoviedanjem ovih ludih bajka. Kačiću se to na čudo dalo, nu na posljedku nije ni pravo slušao dalje. Sveudilj je razmišljao

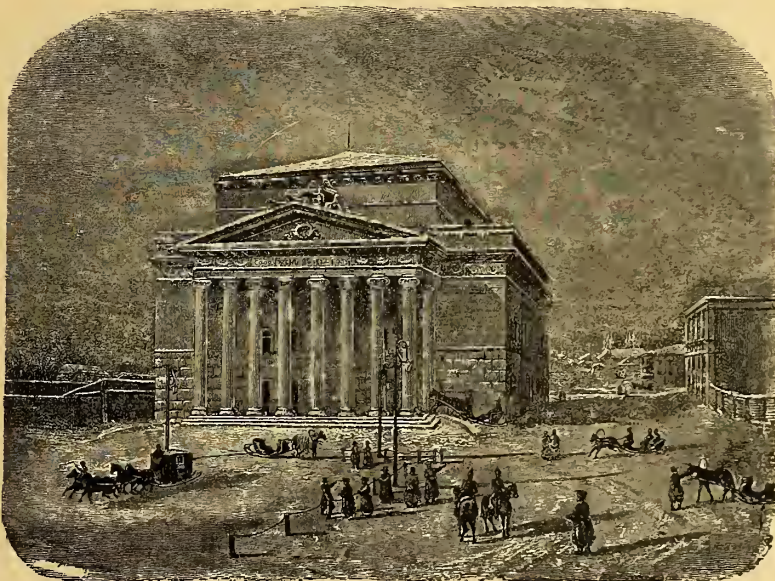
o onom, što se je s Bolićem prepirao. Već bijaše kasno, kad se je društvo razišlo.

Kačić dodje kući nekako snuđen. Ono što je slušao, još mu ozvanjalo glavom. Vatren rodoljub, od djetinstva još naučen misliti o tom, što će jednog od domovine biti, nadahnut posvema svetim žarom ljubavi k onoj zemlji, koja ga je rodila, uvijek slušajući i od oca i od učitelja, da je najveći grieh i najužasnija sramota povriediti domovinu, a prva dužnost da je ljubiti ju i za nju se žrtvovati; on koji je znao cijeniti i diviti se Leonidi, Muciju Scaevoli, Kartažkim ženama, Nikoli Zrinjskomu, a ogavnošću ga odbijali svi Efijski i Balaše, on nije mogao izbjeći, da ga se ne bi bile duboko kosnule rieči Bolićeve. Činilo mu se doduše, kanda nije sve onako, nu sjećajući se govora Bolićeve, ne mogaše ipak ništa naći, što bi

mu bilo netemeljitost ili pretjeranost onih tvrdnja dokazalo.

„Jest, jest!“ — uzdahnuo bi nekoliko puta gorko i bacao se po krevetu u bezsnu.

Čutio je, ko da doživljuje veliko njezako razočaranje i sa strahom gotovo opažao je, kako se proti mnogo čemu, što je od prve mladosti ljubio i iskreno se divio, sada diže njeka gorka sumnja. I dušom mu počnu se u dugom žalostnom redu ni-

Veliko glumište u Moskvi.

zati sve mnoge nevolje i jadi domovine. Sjeti se, kako se je jednom prepirao u Beču s nekim Srbinom, koji nije htio priznati, da je iz Hrvatske. „Ma — kad ne ćete da budete Hrvat, volja vam, nu toga ne možete zanijekati, da vam je Hrvatska domovinom!“ — uzkliknuo je Kačić. „Ni toga ne priznajem; moja domovina je Lika, a to nije Hrvatska, nego Granica, a po tome Austrija!“ — Jelenčić je danas prvi put čuo javno napadati na taj pojav narodnoga života, još nikoga nije slušao tako rječito, tako odrješito ovo pitanje razglabati, kako danas Bolića. Tad mu opet pade na um, kako je u njegovom zavičaju, u ravnoj plemenitoj Slavoniji, — jezik naroda potisnut u zakutak; sjeti se, kako je na morskome žalu gledao brodove iz domaćih luka, vodjene hrvatskim kapetanima, dvorene hrvatskim mornarima, a

stiegu hrvatskome ni traga; sjeti se, kako je ime stare kraljevine gotovo izčezlo iz čisla drugih država i nigdje se slavno ne spominje, dapače kako se usudjuju nazivati Hrvatsku prostom pokrajinom. „Oh, Bože moj, a nitko se za dvanaest vjekova ne može pohvaliti, da je ikada ove zemlje satio, ovaj narod oružjem u ruci pokorio. Mogli su nam komad po komad odtrgnuti, mogli su nas na hiljade u roblje odvesti, na hiljade na sve strane svieta raztjerati, al uvijek je matica ostala neoskvrnuta; do živca nisu nam došli. Mogoše od nas učiniti stoljetne mučenike, al potlačenike nikada! Pa da sada — ne!“ I Kačić prošume opet zanosne zvonke rieči Bolićeve, te jedan čas — i on je u svom srcu osjetio zahvalno čuvstvo za toga muža.

Nu sjetio se takodjer onih mnogih drugih tvrdnja, pak se ljutio, što ih nije mogao pobiti. „Da sam mu to rekao, — šta bi na to? — Al kako mi do vruga nije to na um palo!“ kliknuo bi, domisliv se kojemu proturazlogu. Ali kanda je ovaj Bolić još i sada jači bio! Ma koliko Kačić nastojao i uvidjao, da su Bolićeve tvrdnje

paradoksi, sofizmi, cinizam, — on nije mogao nego da im sve malo po malo ne popušta. Već onako u polusnu bijaše još uvijek, kao da pred njim lebdi umna i liepa glava Bolićeva. I koliko on stiskao oči a glavu turao u vanjkuše, uvijek mu se činilo, da ga svjetle Bolićeve oči jasnim pronicavim pogledom gledaju. Zatim se ukaza pred njim mило nježno lice Tinkino. Ni sam nije znao, kako mu ona taj čas na um dolazi, nu u čustvu ko da je naslućivo, da ova dva lica imadu u njegovu životu odlučnu znamenitost i da je taj današnji dan za nj od zamašaja za svu budućnost. Ova uzrujanost, koja uvijek mlado čeljade svlada, čim pomisli na budućnost; ovaj dražestni plemeniti i oprostivi egoizam mladosti, koja toli ljubko i bez gadnih motiva i bez znanja za to uvijek čini svoj „ja“ središtem svega: sve ga to sada popade i san ga sasvim odbježe. Postane mu nekako tajinstveno tjeskobno, te si zapali luč, ne mogavši podnieti tmine, koja ga gušila sa svih strana i od svakuda donasala kojekakve slike i prikaze, čudne misli i osjećaje.

(Nastavit će se)

Bacterium i bacillus.

II.

Commabacillus.

U predprošlom broju „Vienca“ opisali smo nekoje vrsti protista ili mikroba (ovako se zovu jednom rieči svi prvotni i sićušni organizmi, kao što su bakterija i bacilli); a danas hoćemo da govorimo o najznamenitijem po nas ovaj par protisti, zvanom „commabacillus cholerae asiaticae“. Samo ime kaže, zašto je znamenit; jer je valjda otac ili barem drug azijske kolere ili kratelja. Ima bo još i druga vrst kratelja, za koju su već stari Grci znali, te ju i sam Hippocrates opisuje kao bolest, koja se očituje bljuvanjem, lijavicom i grčevi. Ova se bolest pojavlja samo kadšto, osobito ljeti, a zove se cholera nostras (naška t. j. domaća kolera) ili cholerina. I ova bolest zna biti opasna; al nije priljepčiva, ne prelazi s jednoga čovjeka na drugoga, nego se razvija sama od sebe u dotičnom bolesniku.

Od ove kolere treba razlučiti azijsku koleru, koja se očituje od prilike onako kao domaća (samo u žešćem obliku); al se ne pojavlja pojedince, nego prelazeći od jednoga čovjeka na drugoga hara više puta hametice sela i gradove.

Velike rječine azijske Indije, naime Ganges i Bramaputra, ne utječu upravce u more, nego se nadomak mora razgranjuju na tisuće rječica, od kojih postaju one ogromne močvare „sundarbans“ zvane, koje zapremaju jedno 7500 englezkih četvornih milja; pa kako leže samo 25 stupnjeva od polutnika (ekvatora), dakle na vjekovitoj vrućini, te je ondašnja vegetacija vrlo

bujna, a niža fauna, t. j. životinjice niže ruke, neizmjereno obilata: to će se svatko domisliti, da ondje mora biti neizmjerena smrada od tolikih gnjilih organskih tvari. Zato se i klone isti Indijanci sundarbansa; jer dotječe boravak od nekoliko sati u tih močvarah, da te uhvati strašna groznica

Ove močvare su pravo gnijezdo azijske kolere, koju Indijanci zovu mordeshin; naokolo tih močvara pojavlja se malo ne svagda kolera, al ne svagda istom žestinom. U Evropi nisu za tu bolest znali sve do godine 1817., kadno je u Indiji strašno harala, tako da je u jednom gradu Jesori do 10.000 ljudi od nje uz dva mjeseca poginulo. Tom prilikom proučili su ju prvi put englezki liečnici u Indiji boraveći; a do skora ju je Evropa glavom spoznala. Jer iz Jesore prešla je ta pošast u Kalkutu i tako je posvuda bjesnila, da je one godine u samoj Indiji do 60.000 ljudi podavila, medju njimi i silne englezke vojnike, tako da je od 18.000 momaka samo njih 5000 tu pošast preživilo.

Od onda se je počela azijska kolera sve to više širiti na zapad, t. j. prama Evropi, kamo je, koliko se znade, prvi put stigla godine 1830. i to preko Rusije. Godine 1831. pojavila se je za vrijeme poljačkoga prevrata u Poljskoj, odkuda je prešla u Njemačku, u austrijsku monarkiju i dalje. Sve do god. 1838. boravila je u Evropi, sad ovdje, sad ondje; kod nas n. pr. bjesnila je godine 1835.

Godine 1838. nestade je sasvim u Evropi, da se godine 1848. opet onamo povрати i to opet preko Rusije. Sada boravljaše u Evropi, ovdje ondje, sve do godine 1852.

Ove godine učinilo se je, da je sasvim jenjala; al do mala planula je opet u Poljskoj i sjevernoj Njemačkoj, odkuda se je po svoj Evropi razprostranila i puno žrtava pozobala; najviše u Rusiji, gdje je sve do godine 1862. harala. Stoprv g. 1862. nestalo je sasvim kolere u Evropi; al već tri godine iza toga eto je opet u južnoj Evropi, kamo je prvi put dospjela, ne sa sjevera, nego s juga, iz Meke preko Egipta. Pomenute godine bijaše veliko muhamedansko hodočašće u Meki, kamo se je zgrnulo sila svijeta iz Indije, gdje je upravo kolera bjesnila, te su ju oni pobožni putnici u Meku donieli. Ovdje je za malo dana tako mah uzela, da je do 30.000 hodočastnika od nje zaglavilo; a sostalimi je u Evropu dospjela. Ovaj put je pošla s juga u Rusiju, te je osobito strašno ondje bjesnila, jer je od nje do 250.000 ljudi poginulo. Sve do godine 1875. vukla se je kojekuda po Evropi. Od ove potonje godine izbivala je iz Evrope do 1884., kad je i opet preko Egipta u Francezku, a odanle lani u Italiju doprla; gdje je niti zima nije ugušila, nego samo oslabila, da s proljeća opet još žešće plane. Sada evo kuca i na naša vrata. A nije to bome šala; jer n. pr. godine 1855. obolilo je bilo u samoj austrijskoj monarkiji do 800.000 ljudi od kolere, a do 250.000 pomrlo ih je od te pošasti.

Poviest kratelja dokazuje očito, da je ta hudoba u Evropu svaki put došla iz Istočne Indije: to je dakle njezina prava domovina, gdje zbilja sveudilj sad više sad manje, sad ovdje sad ondje žrtve traži. Pita se dakle: Što je tomu razlog? Kako prelazi kratelj iz Azije u Evropu?

Odgovor na ova pitanja traže od davna učeni ljudi; al je to vrlo mučna stvar. Da se udje u trag pravoj naravi kolere, poslala je bila njemačka vlada prije 3 godine osobito povjerenstvo u Indiju, da istražuje na licu mjesta uzroke i narav te bolesti. U tom povjerenstvu bijaše i dr. Koch, koji je na glas izišao istraživanjem bakterija, te je on prvi našao bacilla tuberkula.

Već prije se je toga mnogo koješta za kratelj znalo. Uvježbalo se je, da mu nevolja i siromaštvo vrata otvaraju; da mu smrad i nečistoća put utiru; a doba i spol u tom pogledu ništa ne odlučuje. Tim je znamenitiji po koleru način življenja, vrijeme, doba godine, toplota i vlažnost zraka i tla, u obće svojstva tla. To je razlog, zašto ta bolest ne bjesni svagdje jednako, već ovdje ni malo, ondje po malo, a drugdje hara sve hametice. U Francezkoj je Versailles, u Njemačkoj Würzburg, u Moravskoj Olomuc i t. d. ostao do sada prost od kolere, dočim je sve naokolo harala. Dapače u istom gradu znadu njevoja mjesta više stradati od drugih, tako n. pr. u Pragu za svačke epidemije stanovite ulice najviše stradaju; pak i u Zagrebu su godine 1835. stanovnici Illice, Vlaške ulice puno više od kratelja umirali nego stanovnici gornjega grada i kaptola. Evo što se je u tom pogledu uvježbalo.

Na mjesta ležeća ovisoko povrh mora manje napada

kratelj nego na mjesta u nizini; ako se je gdje protivno dogodilo, tomu su drugi odnošaji povod dali.

Već se je u Indiji zamietilo, da se kolera najvoli širiti uzduž rieka i potoka, i to zato, jer je ondje zemlja više vode u se srknula, a uz to ima ondje obično puno organskih tvari, koje se od vlage raztvoraju — gniju.

Zato se kratelj najviše i najbrže širi po okolica, u kojih je zemlja rahla, zraku i vodi pristupačna, a uz to obiluje životinjskim i biljevnim otlačci. Najvoli dakle naplavinu (alluvium), a kloni se krša i kamena, u koji voda ne može probijati. To je uzrok, zašto su u Švajcarskoj, Francezkoj, Schwarzwald u samo mjesta ležeća po dolinah od kolere nastradala, a do ostalih po visoko, ili na tvrdom kamenu i na vulkanskoj stvori ležećih nije doprla. Na kamenitoj Malti je bome puno ljudi pokosila; al je ondašnji kamen šupljikav, u koji voda lasno prodire.

Zemlja pješčanica, koja propušta vodu u dub, pak je ponajviše sasvim suha, smeta kolere, kao što i zemlja vazda vodom natopljena; najviše pako joj prija zemlja u sreduju ruku, al vazda vlažna, u koju puno zraka dopire, ter onda zrak i voda raztvoraju ustrojne otlačke.

Nego svemu tomu hoće se još i stanovite topline, da se kolera razvija. Nit u čičoj zimi, nit u prevelikoj vrućini ne napreduje ta bolest; jer jedno i drugo radja sušom, a kolere se hoće tople vlage. Uzimlje se u obće, da joj treba barem 15° C. toplina; što više toplina raste, to je žešća i bolest; a padanjem topline nestaje i bolesti. S mrazom gasne sasvim, il bar se neširi jako, kao što se je zapazilo prošle zime u Italiji.

To je dakle dokazano, da se kratelj i u Evropi najbrže širi ondje, gdje ima onakva tla, kao što smo ga malo prije opisali. Al tu nam se nameće novo pitanje, na koje nema do danas sasvim točna odgovora: kako dospieva u takovo tlo otrov ili kuživo od kolere, te kako prelazi u čovjeka i zameće u njem onu hudu bolest?

Da kratelj ne prelazi s čovjeka na čovjeka, kad se zdrav onakva bolestnika dotakne, ili ovaj na njega dahne (kao što prelazi tako zvani „flecktyphus“) — o tom ne ima sumnje. Najočitiiji su tomu dokaz liečnici, koji lieče bolujuće od kratelja, i oni, koji takve bolestnike dvore. Na sve ove ne napada kratelj žešće nego na druge. I liečnici, koji paraju truplo od kolere umrvših, ne napreću si tim poslom nikakvu pogibiju; pogibiju nanose na zdrave samo izmetine (lajno) čovjeka od kolere bolujućega, a može biti i bljuvotine. To se potvrđuje mnogim iskustvom. Evo samo jednoga primjera: U Indiji je pomenuti dr. Koch zamietio, da je oko nekakvoga ribnjaka u kratko sila ondašnjih stanovnika od kolere oboljelo. Istraživanjem pronadje, da su u taj ribnjak bacali bili izmetine koleraša i prali njegovo zaprljano rublje. U malo dana obolilo je od kratelja puno onih ljudi, koji su upotrebljavali vodu toga ribnjaka. Al opet nisu svi oboljeli; jer i to je iskustvom potvrđeno, da u tom pogledu odlučuje i ustrojstvo čovjeka. Ljudi posve zdravih

ne hvata se lasno kratelj; tim brže stradaju od njega oni razredi društva, na koje djeluju škodljivi i nezdravi odnošaji. Ovamo idene dovoljna čistoća, rdjav zrak, premnogo ljudi u tiesnu stanu, nedostatna i neprimjerena hrana, nečista voda, neumjerenost u jelu i pilu. Sad ćemo razabrati, zašto se kolera najviše prima sirotinje i gladnika; dapače više puta boluju od nje ponajviše samo ubogi težaci i prosjaci. To se pokazalo preklani u Napulju, te je sirotinja, ne znajući tomu prava razloga, pomislila, da su koleri gospoda kriva, da su im zdenice otrovali i t. d. I na Rieci su do sada sve same niže ruke ljudi, kao radnici i drugi siromasi, od kolere oboljeli. Samo se kaže, da i ljudi s drugih uzroka (n. pr. uslied kakve bolesti) slabe utrobe, nagingu koleri. Sad ćemo razumjeti, zašto ova pošast u istome mjestu uz iste okolnosti jednih štedi, a drugih zahvaća.

Kazali smo, da se kratelj najviše i najbrže širi u tlu, kako ga gori opisasmo. Al to biva samo onda, kad u takvu zemlju dospije otrov ili kuživo od kolere, a to se događa, kad ga kakov bolešni putnik iz Indije u Evropu donese. Sad se pita: što je i kakav je taj otrov? Odgovor na ovo pitanje je vrlo znamenit, jer kad bismo potanko proučili narav tomu otrovu, lasno bismo mu i uztuk našli. Nu do sada nije na to pitanje nitko tako odgovorio, da bi taj odgovor svemu učenomu svijetu udovoljio.

Najbliže se je, kao što se čini, primaknuo rješenju te zagonetke spomenuti gori dr. Koch. Putujući po Indiji i Egiptu, te motreći i liečeći bolesnike od kolere, a parajući njezine mrtve žrtve, naišao je u svih izmetinah od kratelja i u crievih svakoga trupla, koje je parao (preko 50 njih), množinu osobita bacilla, koji je prozvan *commabacillus*, zato što je kao *comma* iliti črknja (>). Što je Koch pronašao, to se je i poslije potvrdilo, t. j. svi iztraživaoci našli su toga črknjaša u izmetinah i u crievih bolesnika od kolere. Dapače su ga i napose odgajili u krvnoj surutki (Blutserum). Bacil ovaj je od prilike za polovinu sitniji od bacilla tuberkula, dakle je samo 1—2 μ dugačak, to će reći, ako podieliš 1 milimetar na 1000 dielova, črknjaš će zapremiti od prilike 2 takva diela. Odavle se razabire, da je to stvarca neizmjereno malena, pak nije onda čudo, što je učenjaci sve do Kocha nisu zapazili, jer se tomu hoće osobito vrstna sitnozora. Obično se črknjaši nižu jedan do drugoga, pak onda prikazuju sitne polukruge ili slike S-a, ili baš kao dugačke vrtke (šarafe). Najbolje se razplodjuju uz toplinu od 30°—40° C.; ako je toplina manja od 16° C, čini se, da ne rastu; al mogu podnieti 1 sat studen od —10° C., a da ne uginu.

Za ovoga bacilla tvrdi Koch, da je pravi uzrok azijske kolere. Jer da ga je našao u sluznici crieva svakoga trupla, koje je od kratelja zaglavilo, a osim toga u izmetinah kolerskih bolesnika i u njihovu rublju timi izmetinami opoganjenu. Zatim ga je našao u vodi izmetinami takvimi onečišćenoj; zato su ljudi, koji su takvu

vodu upotrebljavali, ponajviše takodjer od kratelja oboljeli. U crievih i lajnu drugih bolesnika, baš i onih, koji su болоvali od domaće kolere, da nema traga *commabacillu*. Ovi črknjaši ne žive dugo, al se vrlo brzo razplodjuju. Da mogu živiti, tomu se hoće primjerene hrane, tekucine ili bar vlage. Gdje toga nema, ondje ginu. Sad ćemo razumjeti, zašto koleri najviše prija tlo vlažno, u kojem ima gnjilih ostanaka, jer takvo mjesto je za bakterije u obće najzgodnije hranilište.

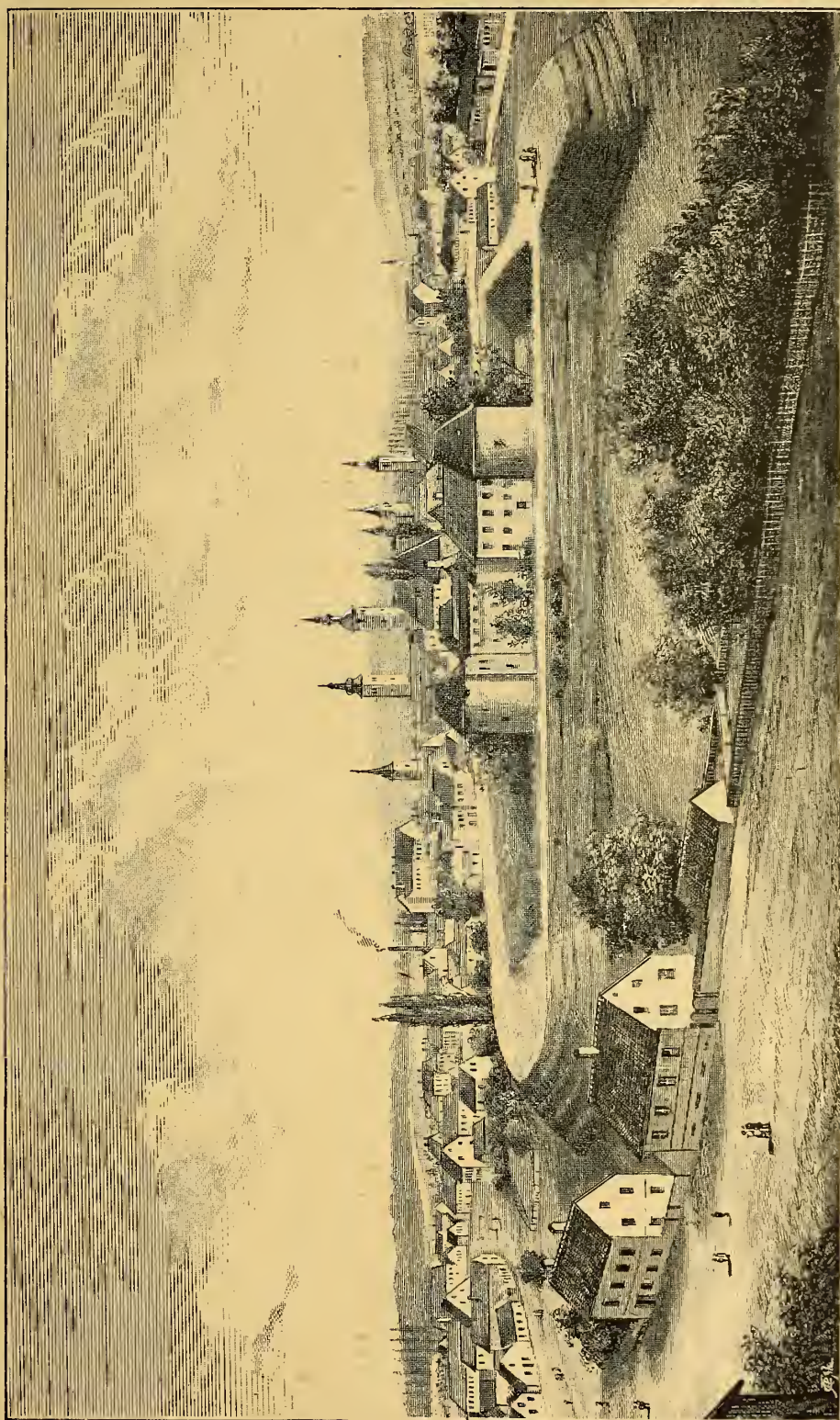
Najviše se prenosi *commabacillus* vodom na zdrave ljude. Da je voda u tom pogledu vrlo poguban faktor, to se je dokazalo ovih dana u Klosterneuburgu (kod Beča), gdje je u nekoj kasarni oboljela po gotovu polovina momaka ondje nastanjenih. Nitko se nije znao domisliti, odkuda ta neobična bolest (*Meningitis cerebrospinalis*; *Genickstarre*), dok nije pukovinski liečnik dr. Kovalski (podjedno na glasu iztraživalac bakterija) pronašao u truplu poginulih od te bolesti vojnika tako zvani *Typhus-Bacillus*, pak od istoga bacilla našao je veliko mnoštvo u vodi od zdenca, koju su stanovnici kasarne pili.

Još će tko prigovoriti, da kako bi mogao onakov maljušan stvor, kao što je *commabacillus*, kad nije veći od sitne praške, koje naše oko niti razabrati ne može, čovjeku onako nauditi, da baš i zaglavi. Al pamtiti treba, da se bakterija i bacilli neizmjereno brzo, baš na očigled, razplodjuju. Bakteriolog Cohn je izračunao, da kad bi se koji bakterij samo svake ure predvojio, t. j. da od 1 bakterija postanu njih 2, pa kad ne bi tomu razplodu ništa na put stalo, da bi se tih bakterija već uz 5 dana toliko naplodilo, te bi sva mora ovoga svijeta bila njih puna. Ob istinitosti ovoga na oko nevjerovnoga računa može se svatko sam uvjeriti, kad stane računati, kako taj broj novih bakterija svakim satom sve to više raste. A ima bakterija, od kojih se uz 1 sat ne samo 2 nego puno više njih plodi.

Voda može čovjeka okužiti ne samo neposredno, kad u nju dospiju črknjaši iz izmetina, te se upotrebljava; nego i posredno, kad se črknjaši razplodjuju u primjerenu tlu, te s podzemnom vodom dospievaju u vrelo ili zdenac, iz kojega se voda pije. — Isto tako širi se kolera rubljem upotrebljavanim od bolesnika; jer črknjaši za nj vrlo prijanjaju i na njem se razplodjuju.

Za djetalnost *commabacilla* u čovječjoj utrobi misli Koch, da oni dospievaju u crieva preko usta i želudca. Ako ovaj dobro ne probavlja jela, budući bolešljiv, onda izmaknu črknjaši u crieva i tu razvijaju svoju djelatnost uz neprekidan razplod. Posljedica je tomu raztvranje nekih sastavina, a tim gnjihoća. Kolera djeluje dakle kano otrov: odtuda onda bljuvanje, lijavica, poremećeno kolanje krvi, slabljenje srca itd. Tim bi se i to razjasnilo, zašto kolera uprav one ljude napada, u kojih nije utroba u redu, kojim je želudac pokvaren, ili imaju grižu itd.

Nego nauk Kochov naišao je na velik odpor u svijetu

Varaždin.

učenom. Mnogi su (osobito Englezi) nijekali, da bi commabacillus mogao biti uzrok kolere; jer da ga ima i u drugih bolesnika, na što Koch odgovara, da će to biti druga vrst bacilla, a ne ista ona, koja se nalazi u crieuib koleraša. Drugi su našli u crievu koleraša još i puno drugih bacilla, dakle, umuju, nije baš commabacillus koleri kriv. Opet drugi su umovali, da kad bi črknjaš bio uzrok kratelju, to bi on u svakoj životinji tu bolest zametnuo; a pokušaji na kuniću (pitomom zecu) itd. ostali su bez uspjeha. Dapače doktori Lewis i Klein (ovaj potonji je Osječanin, al živi u Englezkoj, gdje je na veliku glasu kao izpitivalac bakterija) — ova dvojica, rekoh, pojeli su commabacille umjetno odgajene; al kolere dobili nisu. Nu Koch odgovara, da nije svaka čovječja utroba koleri sklona, a kamo li svaka životinja. Napokon

je ipak pošlo za rukom okužiti kolerskim izmetinama morskoga prasića (Meerschweinchen): pokle su mu se u crievo uštrcale, pojaviše se svi znaci kolere.

Bilo kako mu drago, črknjaš je, ako ne uzrok, a ono pratilac i obilježje kolerskoga otrova. Sad ćemo razumjeti, zašto se toliko preporučuje razkuživanje (desinfection) svega, kamo dospievaju izmetine krateljske, dakle zahoda i rublja; jer smrću commabacilla nestaje i kolere. To nam potvrđuju i gradovi Trst i Rieka, gdje se marljivo nastoji oko razkuživanja, a plod je tomu, da se kolera ne širi onako, kao što n. pr. u Italiji, gdje u malenih varošicah Francavilli i Latianu već jedno dvie nedjelje dana napada kolera dnevice stotine stanovnika, a mal ne dvie trećine bolesnika umiru. — Nadajmo se, da ćemo bolje proći.

V a r a ž d i n.

(K slici)

Xma gradova ko i ljudi, kojima se je usud čudno poigrao. I grad Varaždin u zemlji Hrvata nije na najboljem glasu. Kude ga patriote, da je „Frankfurt na Dravi“, t. j. leglo tudjinštine, da je grad u svem zaostao, gotovo mrtav, da mu žitelji hlepe samo za svakdanjim hljebom, a da slabo mare za svetinje, što no uzdižu srca ostalih ovejanih Hrvata. . .

Ali krivo se čini Varaždinu i njegovim čestitim žiteljem; oni su kud i kamo bolji, no što je njihoŕ glas. Istina je, u Varaždinu se njeko vrijeme oholo šepirila vila tudjinka, al joj se nisu klanjali domaći sinovi, već ju je tudjin doveo. A tudjinaca dolazilo je i dolazi u Varaždin gotovo svakim danom. Kako je Varaždin na razmedji triju pokrajina, to se u nj zgrće sve, što ide trbuhom za kruhom, što se ne može kod kuće prehraniti. Iz Štajera, poimence iz Ptuja dolaze Niemci, a preko mosta na Dravi magjarski žudije. Pa kad se ovi tudjinci udome u pitomom polju Varaždinskom i omaste brade svoje, onda telale o njemačkoj kulturi, da tako zasliepe priproste Hrvate, ne bi li vjerovali, da su ti stranci samo za to ostavili svoj rodni kraj, da hrvatskim barbarom razsvietle glave i da ih uče porabu sapuna. . .

Mukotrpni i svemu zlu vikli Hrvati, pritisnuti još njemačkom absolutističkom vladom, gledali su kroz decenija postrance ovo par stotina kruhoboraca, kako se razmeću na svetoj zemlji hrvatskoj. No napokon im ipak dozlogrdi taj tudjinski bezobrazluk, pa se diže do devet tisuća korjenitih Hrvata, i obore tudjina nametnika. I tako jednoga dana nestade njemačke „Liedertafel“ i drugih „Vereina“ — a mjesto njih niče hrvatska „Vila“, hrvatska „Čitaonica“. Vila njemačka imala još jedino utočište u glumištu, i ali odavle bi izagnana, kad su

hrvatskim duhom zadahnuti otci sl. i kr. Varaždina zaključili, da se nikad više hrvatskim znojem i novcem podignuto kazalište Varaždinsko ne smije otvoriti ni jednoj komedijaškoj družini njemačkoj. Od toga je časa lozinka Varaždinaca: „Radje nikakova kazališta, nego li njemačko?“

Legija tudjinska u Varaždinu već je odavna sasvim razpršena. Mnogi invalidi te legije, koji se ne mogoše sprijateljiti s novimi prilikami, ili ostaviše punih žepina taj „nezahvalni“ grad, ili se opet žavukoše u najskromniju zabit svojih kuća, pa s užasom glede, kako im se rodjena krv odmeće u Hrvate, u one toli prezrene Hrvate! A i nije druge. Mladja generacija tih stranaca rado pristaje uz novi red, jer bi se inače morala upravo izseliti iz grada. Kad smo pred nekoliko godina slavili Stanka Vraza u njegovom štajerskom zavičaju, bješe na slavu došlo preko dvie sto Varaždinaca, među njimi i mnogo njih, koji su se još nedavno rugali svemu, što je hrvatsko.

Niemaca danas u Varaždinu ne ima, Varaždin nije više „Frankfurt na Dravi“. A tome su doprinili uz njeke inteligentne muževe najviše stari hrvatski „purgari“ toga grada.

Još pred dvadeset godina, kad je u cvietu bila njemaškutarska stranka, živio sam u gradu Varaždinu. Srce mi nije podnosilo, da obijam pragove tih nadutih Niemaca, pa sam radje zalazio u čedne kuće hrvatskih purgara. Tako sam im mogao i u dušu zaviriti. Nisu ti ljudi ni siromasi a niti bogataši. Redovito su zanatlije, te se osobito stariji mnogo ponose svojim vandrovanjem po Ugarskoj. Što je Muhamedancem Meka, to je njima magjarska Kaniža. Zato i mnogi govore magjarski, premda

inače nisu ni iz daleka oduševljeni za Magjare. Uz zanat imade svaki taki purgar malu pozemljušicu sa dva tri prozora, nešto vrta i koju ral oranice, pa tako je na polak zanatlija, a na polak ratar. U njegovoj pivnici imade zelja, repe i povrtelja, koji put i dobra vina, komora mu obiluje slaninom, butinom, maslom, brašnom i jajima; dvorište mu sve vrvi od kokoši i ine peradi; u staji ima barem jednu kravu muzaru: svega ima u njega dosta, da mu djeca ni družina ni ljeti ni zimi ne gladuju — ali samo gotova novca nadje se redovito premalo da plati porez, da obuče i obuje sebe i djecu svoju. Zato mu je jedino uzdanje sajam; ako ovdje ne trži svoje zanatlijske robe, to mu je ili stradati ili svoju djedinu zadužiti.

Osobito su mi dva taka vrlo purgara ostala u živoj pameti. Kod jednoga sam kroz godinu dana bio na stanu i košti. Kuća mu prizemnica imala je tri prozora, a izvana je bila modro oličena. Živio sam u toj priprostoju građanskoj kući upravo zadovoljno i dobro, imao sam za dvadeset i pet mjesečnih forinti svega, što mi je srce poželjelo, pače nedjeljom silio bi me vrijedni moj gospodar, da idem s njime na njegov trošak u pivaru i kavanu. A bio je taj starac udovac upravo vrijedan muž: ta odhranio je sa pokojnom drugom svojom tri čestita sina, kojim se danas dobro znade za ime u domovini, jednome dapače pronosi se slava čitavom Europom!

Još jedan varaždinski purgar živo mi je pred očima, te ga ne ću nikad zaboraviti. Bio je kovač i imao kćer

jednicu. Jednoga dana prime odraslijega djaka na stan i hranu. Bio to već čitav momak, pa tako se je zgodilo (ili po varaždinskom „pripetilo“), da je djak jednoga dana zapao u brige i skrbi roditeljske. Djače se pred purgarom koje kako pravdalo, pače mu i obreklo, da će mu kćer pozakoniti, čim svrši škole. Ali mudrome kovaču ne bi to poćudno, već odsieče: „Znaš li, sinko, kad bi škole svršio, ti bi se pogospodio, i ne bi moje kćeri htjeo uzeti; za to čuj me sada! Ti ćeš se za tri nedjelje s mojom kćeri vjenčati i onda u kovačiju poći. Kad izučš, eto ti moga posla“. Prestravljeni djak, koji se je bojao i gorega, morade privoliti i sigurno se danas s toga ne kaje. Ta sad je imućan zanatlija i gospodar, a da se je nekako i kroz škole proturao, Bog zna, ne bi li mu djeca kraj kukavne činovničke plaće gladovala.

Odkako je Varaždin prestao biti leglom tudjinštine, povratio se je životu, te je živo udo naroda hrvatskoga. Varaždin ima liepe škole hrvatske (pučku školu, višu djevojačku školu, glazbenu školu itd., — gimnaziju uzdržaje zemlja) na koje mnogo i rado troši, imade svoju dobru gradsku glazbu, koje ni Zagreb ne ina, i koju uz velike žrtve uzdržaje, imade krasno gradsko kazalište, u kojem se od dvie godine samo hrvatski glumi, ima pjevačko društvo „Vilu“, hrvatsku čitaonicu, dvie knjižare, tiskaru, svoj lokalni časopis „Hrvatska straža“, jednom riečju sve, čim se pokazuje duševni život. Bog bi samo dao, da mu i za materijalni boljak vrljih građana svanu ljepši dani.

LISTAK

K slikam.

Veliko glumište u Moskvi. Od novijih zgrada Moskovskih najznamenitije je veliko carsko glumište (imperatorskij bolšoj teatr), koje je tako veliko, da ga nadkriľjuje jedini San Carlo u Napulju. U moskovsko carsko glumište stane do 4000 ljudi. Pozornica mu je najveća na svijetu. Prikazuju se u njem samo opere i baleti. Sagradio ga je 1855. graditelj Cavo, a svećano bi otvoreno 1856. za krunisanja cara Aleksandra II.

Veliko glumište širi se na glumišnom trgu, koji je 330 metara dug, a 160 met. širok. Ulaznice za prikazivanja razmjerno su vrlo malene, najljepša loža stoji za jednu večer po 12 rubalja.

Književnost.

Hrvatska i srpska. Neutrdivi suradnik našega lista Milivoj Šrepel položio je nedavno odličnim uspjehom doktorat filozofije, pa je tom prilikom izdao razpravu: „Akcenati metar junačkih narodnih pjesama“. Rezultat te pomno sastavljene razprave jest, da u metrici junačkih narodnih pjesama nije jedina pravilnost deset slogova i dijereza iza četvrtoga sloga; — nego „da se pokazuju stalni metarski obrasci, koje je proizvela težnja, da se akcenat i ritam zbliže“. Šrepel nadalje razlikuje pjevane i kazivane pjesme, pa tvrdi, da je stih ovih kazivanih pjesama savršeniji. Napokon veli i to, da „što je pjesma

mladja i novija, to više ugadja pored ritma još i akcentu jezičnome“.

Kamil o Blagajić izdao je: „Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke iz Bosne“ (U Zagrebu 1886) U predgovoru piše: „Na koncu mi je pripomenuti, da sam veliku većinu pjesama, a upravo sve pripoviedke od muhamedovaca čuo, te će time za sigurno i čitatelje u veće osvojiti. Pjevači i pripovjedači, od kojih sam popisao, bijahu li muhamedovci i katolici, a nazivaju svoj jezik „hrvatski“ ili „bosanski“, pa tomu, te nikomu i ničemu drugomu za volju okrstih ove pjesme i pripoviedke „hrvatskima“.

Stigo nam je „Letopis matice srpske“, što ga uređjuje A. Hadžić. U toj 146 knjizi štampani su ovi prilozi: Posledni Brankovići u istoriji i u narodnom predanju 1456—1502, od Stojana Novakovića; — Gradja za medicinsku terminologiju, sabrao dr. M. Jovanović — Batut; — Fizika u Srba, napisao prof. Steva Milovanov; Vladislav Kralj ugarski, istorijska tragedija, u 5. činova, napisao Nikola V. Gjorić; — Srpske pripovijetke iz gornje Krajine, skupio ih Vladimir Krasić; — Posljednji dani, pesme Drag J. Ilijića. — Književnost: August Šenoa, Sabrane pripoviesti, ocena Milovana Savića. — Uprava kraljevske srpske štamparije javlja, da se „Djela Vuka Stef. Karadžića“ već štampaju u državnoj štampariji kao državno izdanje. Prva knjiga, u kojoj će biti srpske narodne pjesme najstarijih vremena, bit će gotova do

kraja mjeseca augusta o. g., izniet će oko 36 štampanih tabaka, a stajat će samo 1 forintu. Na Vukove se knjige otvara predplata. Skupljači dobijaju jedanaestu na dar. Novci se napried šalju upravi državne štamparije u Biogradu. Takav podhvat jamačno ne treba preporuke, s toga ga prosto bilježimo, jer znamo po-uzdano, da će mu se narod naš sa sviju strana najobilnije odazvati.

Ruska književnost na sjeveru Evrope. Ove je godine izišao švedski prievod mnogih ruskih romana, poimence grofa Tolstoja „Ana Karenina“, Dostojevskoga „Prestupljenije i nakazanije“, Turgenjevlev roman „Otey i četi“ i pripoviedka „Andrej Kolosov“ u drugom izdanju. Na finskom su se jeziku pojavili prievodi „Lovčevih zapisaka“ (Zapisok ohotnika) Ivana Turgenjeva, „Mrtvih duša“ i „Tarasa Bulbe“ A. Gogolja i „Kapetanove kćeri“ A. Puškina. — Ruski je učenjak Vasilije Latišev objelodanio „Inscriptiones antiquae orae semptentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae“. Klasično izdanje Böckovo „Corpus inscriptionum graecarum“ imade samo 80 nadpisa iz južne Ruske, a u odjelu Latiševljevu nahodimo do 500 nadpisa. Budući da je knjiga izdana u latinskom jeziku, bit će pristupna i zapadnim učenjacima, za to je „Arheologičeskoje Obščestvo“ dobro uradilo, što je pozvalo učenjaka Latiševa, da sakupi po raznim knjigama i novinama razasute nadpise u posebnu knjigu.

Talijanska. U Livornu je izišla oveća antologija talijanska s naslovom „Antologia della poesia italiana“, compilata e annotata da Ottaviano Targioni Tozzetti. Prijateljima se talijanske poezije može ova veoma krasno sastavljena zbirka ponajljepšega cvieća preporučiti. — Poznati talijanski književnik Tarvers i upravo je objelodanio dvie veoma vriedne radnje, na ime „De Natili de Parenti, della Famiglia di Ugo Foscolo“, gdje imade mnogo još netiskanih listova Foscolovih veoma zanimljivih po njegov život, i „Lettere disperse e inedite di Pietro Metastasio“. Ovom nam je zgodom upozoriti, kako drugi narodi velikom pomnjom sabiru i izdavaju listove znamenitih ljudi, osobito pjesnika i književnika, jer se često samo ovako dadu valjano shvaćati i razumiovati pojedina djela i događaji autorovi. U nas dakako i na tom polju vidimo samo grdnu pustoš. Koliko bi budućemu historiku literarnomu vriedili listovi pojedinih prvaka ilirskih, da se objelodane, može se najbolje vidjeti po tom, koliko obilate gradje podaju za tu svrhu listovi Vrazovi. A to je jedino, što imamo. Gdje su listovi Preradovičevi, Gajevi, Demetrovi, Rakovčevi i mnogih drugih? Svo će to po zlu proći, ako se za vremena ne pobrinemo, da se ta gradja što prije ne sakupi i ne izdade.

Svaštice.

Vanjski dojmovi na rastenje i težinu dječijega tiela. Upravitelj zavoda za gluhonieme u Kopenhagenu M. Hansen izpitivao je nedavno, kako se vanjske prilike doimlju rastenja i težine dječijega tiela. Hansenova su izpitivanja interesantna, kako radi samoga predmeta, tako i zbog značajnih rezultata njihovih. Da se hrana i njega doimlju rastenja i težine dječijega tiela, to je naravno svima poznato. No kolike se u tom razlike pokazuju! Izpitao ih je Hansen, pa se pokazalo, da se uvećavanje dječije težine i njihovo rastenje periodski mienja. Dalje se vidjelo, da ovi procesi nisu neprekidni, kako se obično misli, nego idu rek bi talasima, i da se kod svakoga procesa posebice opažaju tri perioda: period najvećega rastenja i težine, period mira t. j. privremena zastoja i period najslabijega napredovanja. Po Hansenovu izpitivanju vidimo, da se težina dječijega tiela najviše uvećava u vremenu od mjeseca kolovoza do listopada, za tim dolazi minimum, i već se od prosinca pa do polovice travnja ne

opaža nikakva promjena, nikakvo povećanje; takvo stanje gotovo podpune ravnoteže ili mirovanja traje sve do kolovoza, kada se ovaj proces javlja s najvećom snagom. Ova periodska kolebanja, ovi prielazi od maksima do minima, pa k podpunoj miru i privremenome zastoju — toliko nas više zanimaju, što su i do danas mnogi pedijatri gotovi, da vide takim kolebanjima osobito u vrieme, kad zastane priraštaj djetinje težine, — znakove anormalnoga, bolesnoga stanja. Ali to se nema tumačiti pokvarenom funkcijom hranjenja. Ovo nije patologijski pojav, nego znači, da je dojam spoljašnjih prilika zaustavljen, znači samo to, da svako godišnje doba nije jednako prijatno za uvećavanje djetinje težine. Pojavljuje se nadalje antagonizam izmedju rastenja djetinje i uvećavanja težine njegove. Diete raste baš u ono doba, kada se najmanje uvećava težina njegova: početkom godine, od lipnja do početka kolovoza raste diete više nego u drugo doba godine. A u to je doba težina njegova baš najmanja. Svršetkom pako ljeta i čitave jeseni, kada uvećavanje težine dopiye do maksima, rastenje pada do minima, pače gotovo prestaje. Kad se životne snage nekoga organizma troše na funkciju rastenja, tada prestaje povećanje težine, pa tako i obratno. Zimi i početkom proljeća, kada je potrošak životnih sila u organizmu i onako velik, nezavisno o procesu rastenja ili povećavanja težine — ovi se procesi svode na minimum. Vidimo dakle u ljudskom organizmu, što se opaža u bilinskom svijetu. Hansen dokazuje, da bilje ne raste u isti čas u visinu i u širinu, nego to biva periodski: u travnju i u svibnju troše se životne snage biljnoga organizma na rastenje u visinu (duljenje grana, tjeranje izdanaka i t. d.), a debljanja u to doba gotovo nikako nema; ali svega lipnja i do sredine srpnja ide debljanje u širinu, a rastenje prestaje; poslije toga rastenje jenjava. Odatle se vidi, da se vrieme rastenja bilinskoga organizma, i ako ne podpuno, ono bar dosta znatno slaže s vremenom, kad raste organizam ljudski; svakojako to je vrieme, kada najživlje rade zrake sunčane toplotom i svjetloćom svojom. Kao što bilje bolje raste, kad je veća toplota, a slabije, kad navali hladnoća, tako biva i u djeteta: postupno povišavanje temperature povećaje težinu djeteta i pospješuje rastenje, a anormalna se temperatura zlo doimlje i jednoga i drugoga procesa. Poput topline djeluje i svjetlost. U kratko ne samo glad nego i hladnoća ne samo hladnoća nego i nemanje dovoljne svjetlosti štetno se doimlju tiela djetinje.

Školstvo u Bugarskoj. Od srednjih učiona ima danas kneževina Bugarska: klasičnu gimnaziju u Sofiji, četiri realne gimnazije u Gabrovu, Lomu, Kistendilu i Varni, tri djevojačke gimnazije u Sofiji, Trnovu i Varni, i dvie donje realke u Silistriji i Carigradu. Od strukovnih učiona: dva muška učiteljišta u Šumenu i Vrači, to popovsko sjemenište u Ljeskovcu. U svim srednjim školama uči se pored latinskoga i grčkoga još i francuzki i ruski kao obligatni predmeti.

Spomenik Ljudevitu II. Nesretnomu kralju bavarskome Ljudevitu II. podići će se spomenik baš na onom mjestu u jezeru, na kojem su našli kralja i doktora Gudena. Bit će to na ime malena crkvice.

Nove orgulje. U hramu sv. Stjepana u Beču namještaju se nove orgulje. Bit će najveće orgulje u našoj državi. Gradila ih je glasovita firma iz Würtemberga Walker. Stoje 67.000 maraka. Dispozicija se tih orgulja dieli u tri tipala i na jedan pedal. Prvo tipalo ima 35, drugo 21, treće 14, a pedal 20 registara. Te je orgulje izradjivalo više od 80 radenika pune tri godine dana. Samo će smještanje trajati do 3 mjeseca. A tako su ogromne ovo orgulje, te je trebalo sedam velikih željezničkih kola, da se prevezu u Beč.

Sanjarije. — Prvi put u kolu. — U noći. — Bacterium i bacillus. — Varaždin. — Listak.

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 7. kolovoza 1886.

Br. 32.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Vienac.

Spjevao Gj. Arnold.

oć se spušta. Zvono javlja
Pozdrav Gospi usred sela,
A sa polja hrli kući
Žetelica družba biela.

Svakoj žita vienac zlatan
Djevičansko tjeme krije:
Samo jedna — ponajljepša —
Zakitila njim se nije.

Zvono zvoni — pak ju pita:
„Kud je tebi s glave vienac?
Je l' u bistru pao vodu,
Kad si pošla na studenac?“

„Dobro gadjaš, zvonce sveto,
Ali nisam kriva bila;
Momak me je zagrlio —
Komu već sam davno mila!“

„Jesi li mu nehotice
Na to pala ti na grudi?
Ljubila se žarko s njime
Ko u raj u prvi ljudi?“

„Oj utihni! Tvoj mi glasak
Kano Božja kletva zvoni —
Vidim već i mač angjelski,
Gdje me s moga raja goni...“

Zamrie zvono: kano srce
Kad ga groze stisne šaka;
A u selo... na nočište
Žetelica pade svaka.

Ali jedna gorko plače,
Svedj za tjeme rukom hvata —
Ne bi l' jedna na njem našla
Samo klasak vienca zlata!

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

VII.

U svojoj liepo uređenoj sobi sjedio je pod konac mjeseca veljače Živko Narančić za pisaćim stolom i upravo metnuo iz ruke H. C. Carey-jeve: „Principles of political economy“. Još mu na licu sjalo ono duševno zadovoljstvo, koje u čovjeku duhovito pisana knjiga uvijek prouzroči. Pogledav na sat šapne: „Još je rano!“, pristupi k ormaru za knjige, i izvadi Goethe-ova Fausta. Nije dugo potrajalo, i on se posvema s neopisivom nasladom udubio u silni ovaj svijet prekrasnih misli i vječne ljepote.

Ako i ne bijaše soba mladoga čovjeka Bog zna kojom prevejanom elegancijom uređjena, svjedočila je ipak, da

stanar njezin nalazi užitka i naslade u liepu smještenju stvari i nastoji dapače u pokućtvu svom dati izraza neknoj misli, neknoj harmoniji, te izkazati priznanje svojim ljubimcem iz duševnoga svijeta. Dapače provirivala je iz svega uz to ljubav njegova k plemenitoj onoj udobnosti, koja duhove ne umara, nego ih uzdiže, i koja uvijek prati civilizaciju i nije nego izliv civilizacije. Velike fotografije i litografije najboljih Rafaela, Tiziana, Michel-Angela, Matejka i Čermaka, što su visjele po stienama u jednostavnim al ukusnim crnim okvirima, davale su sobi nešto plemenita i otmena, podižući uz to čovjeka u sfere vječne harmonije i savršene ljepote. Tada onaj ugao najdalji od prozora, ljuljajući se u tajnovitoj polutami, a izpunjen

liepim patiskom Rendićeve Crnogorke, pod njim poredane velikolistaste i bujne cycadeeje, nježne paome, krupne agave, a pred svim smješten bio udobni balzak. Taj ugao kanda je pozivao k sebi, da se u njegovoj sjeni poda uživanju visokih misli, sladkih čuvstva i sanjarenju — u dalekom dalekom carstvu sve krasote. Isto ono, kako je u drugom uglu do prozora bio poprieko položen veliki писаći stol od crne hrastovine, koga je zalievalo drhćuće plavetno svjetlo zimskoga sunca, i to imalo u sebi nešto prijatna, ugodna i udobna. Na samom stolu uz ogromnu tiutarnicu od crvenosmedjega bronza stajale još fotografije i akvarelni portreti roditelja Narančićevih, zatim malene žare, predstavljajuće najslavnije ostanke iz Periklova doba, dražestne malenkosti pompejskih iz kopina, — a sve je nadvisilo poprsje olimpijskoga lica Goetheova. Na stieni pako u uglu vidio si portrete svih velikana iz umnoga svijeta u ljubeznom svojevrijetnom neredu postavljene. Uz Voltaire-ovo duhovito lice bila tu dobrostiva glava Ivana Turgenjeva, toga najuspješnijega bića Volterijanaca, zatim klasične ljepote lik lorda Byrona, dalje pronicavi umni lik Štrosmajerov, uz njega plemenita glava grofa Sečenja, preporoditelja svoga naroda, — tada dalje ondje Preradović, Alfred de Musset, Lorenz von Stein, Adolf Thiers, Leon Gambetta, slavni Skobeljev, Victor Hugo, Gustav Flaubert, lavlja glava Alfonza Daudeta, uz njega krasni simpatični obraz Ljudevita Gaja, zatim Palacky, Mickijević, Franjo Marković, Shakespeare, Leo grof Thun, Lav grof Tolstoj, Petar Veliki, Petar Zrinjski, Krsto Frankopan, Stanko Vraz, Zmaj Jovanović, ban Jelačić, Nikola knez Crnogorski, Ivan Trnski, Emilio Castelar, Giuseppe Garibaldi, Franjo Deak, a uz njega tek nešto sarkazmom zaoštreni lik Antuna Starčevića, dalje Franjo Rački, Mihovio Pavlinović i drugi još odabranici ljudskoga roda. Na suprotnoj stieni visjele Štandelove fotografije hrvatskih okolica, gradova i gradina, — pod njima pravi hrvatski lik Ivana Kukuljevića, te marljive pčele, koja je prošlosti svega ovoga kamenja u trag ušla. — Nad krevetom visjela je velika kopija Van Dyckova Krista.

Sve ove česti pokućstva bijahu vlastništvo Narančićevo, što si ga malo po malo zadnjih godina nabavio svojima prištednjama, upotrebljujući na to svaki novčić, što bi mu preostao od mjesečne pripomoći očeve, vjerno se ugibajući svim nepotrebnim izdatcima u gostionama, kavanama i trafikama. Tim si je učinio svaku svoju sobu milom i dragom, te mu stan i u stranom svijetu pružao uvijek nešto usrdna, reko bih prijateljskoga. Svaki komadić krio je u sebi spomen na ovo veselje, kad ga je nabavio; minuli časovi, čovjeku uvijek dragi, ostajali su tako ovdje u životu. Osim toga kano izliv duševnih mu želja i naslade bijahu takodjer u veoma tiesnoj svezi s cijelim mu umnim životom, te pogledavajući ih nije nikada u njihovoj sredini osjetio boli osamljenosti niti duga vremena — uvijek mu se misli dizale u svijet i

život onih velikana, kojih lica ga pozdravljahu, kojih djela ga nasladjivahu i u njem viek podjarivahu čeznuće za svim, što je liepo, veličajno i savršeno.

Tako i sada čitajući Fausta nije čuo, da je njetko na vrata banuo. Tek kad je došljak u sobu ušao i pozdravio veoma uljudno, opazi ga Narančić. Bio to mlad čovjek, veoma fino nu pretjerano po modi odjeven. Nije imao na sebi zimskoga kaputa, — (valjda jer se danas sunce pokazalo, a krojač mu donio novi žaket) — nego samo tiesno oko struka stisnuti kratak kaput; i hlače mu bijahu skrojene točno, da se jaka bedra i pravilni krakovi noge podpuno iztaknu; rukavica nije nosio, odkad je čuo od grofa R., da to nije više „šik“ i da ih princ Waleski nikada ne navlači. Nenaravnom je brižljivošću nastojao, da mu se hod bude nemarnim činio, u koju se svrhu cijelim goranjim tielom bacao na stranu svakoga koraka i stupao na niskim englezkim petama.

— Sluga ponizan — čau — dobar—r— večer—r, — reče tankim glasom, sileći se, da mu slovo „r“ ne bude naravno izpalo u želji, da u tom naliči barunu L., koji zbog mane u vratu il u grlu nije mogao ovoga slova razgovjetno izgovarati. Lievo oko stisnuo je, jer bi mu inače bio monokl pao. Mjesto ruke pruži samo mali prst.

Narančić pogleda došljaka u bledio, mu bjeloputno lice gotovo čisto u čudu. „Koga biesa hoće taj od mene; mi barem ne drugujemo?“, pomisli u sebi i prilično neodlučno primi pruženu mu ruku.

— Vi se ne nadaste mome posjetu? — počne ovaj i ne čekajući na odgovor baci se u prvi fotelj.

— Molim, što mi udieli sreću vašega posjeta? upita uljudno nu ipak ironično Narančić, ne metavv knjige iz ruke.

— Kakav krasan stan imadete, — uzme onaj dalje ne odgovarajući na pitanje, te nemarno i bez svakoga zanimanja prodje prostorom svojim modrim očima, kojima crvene i nabrekle vedje i od ozdo modri potezi davahu sanen izgled. On je u istinu za kratak čas zievnuo i pružio se, ne propustiv kraj toga s ponosom promatrati svoj vitki stas.

— Da, idete li danas na ples? — upita opet Narančića.

— Idem, obećao sam jednoj obitelji. Idete li vi, gospodine Muraniću?

— E — nego —! Šta bi bez mene bilo. Doista ne namih, hm — ta znadete — zabave „Kola“ nisu obično — no da. ne dolazi onamo crême društva, — al danas ne znam, što je mojim gospodjama palo na um, sve se dogovoriše, da idu. Generalica Stručićka ide, i kazala mi, da svakako moram doći; barunica Ludvigsborg i krasna barunica Leporte, generalica Posch, gospodja Majaševićka, sve će biti ondje. Doći će valjda i ban s banicom. Ne znam, što im je na um palo, nu moram ići. Najviše se ljutim, što ću po svoj prilici morati otvoriti ples i kadrile ravnati. Znadem već, da će me u

gardrohi još uloviti. Ti ljudi nemaju dakako nikoga. Ja najvolim naše kućne zabave. Ondje je barem čovjek sasvim među svojim. Kod barunice Mislajke izvrstan šampanjac, kod Majaševičke takodjer; kod general-komadanta zlo, ona je skupa Švabica, a kod bana à la bonheur! To su zabave, da i ono što naš „jungherren-comité“ dade, al Kolo — nek idu spavati!

— Meni doduše nije sve poznato, tek sam od jesenas ovdje. No ja baš čujem hvaliti zabave kolaške.

— Oh, trice i kućine! Ja to razumijem; te zabave mogu biti dobre za gospe majstorice X ili Y, ali za ljude od svieta, molim vas! No danas, za danas ne ću kazati. Nego gospodine Narančiću, ako izvolite, ja ću vas drage volje uvesti u naše krugove. Barunica Mislaj daje sliedeće sriede thée dansante; učinit ćemo u ponedjeljak vizitu, poslije podne još dobit ćete poziv. A liepa je, ugodna gospodja, imade vatrene, krasne oči. (Narančić je slučajno po vidu poznao tu barunicu Mislajku, gospodju od preko petdeset godina i po njegovu barem ukusu činila mu se sve prije nego liepa, za Muranića krasne njene oči pričinjale mu se da škilje.) Dakle ako izvolite?

— Hvala vam, ja sam djak, moram mnogo učiti, nemam vremena.

— A — ta — ma nemojte; i drugi su djaci, eno Vladimir Koška, Ivo Jakovljević, Branko Krenajs, grof Rikati, pa su svaki put s nama.

— Oni će najbolje znati, da li mogu. Ja ne mogu.

— Ne možete! Znam ja, odkud vjetar duva. Onaj stari medo Mirković buni vas; ima tako liepu kćerku pa je nikuda ne vodi. On će i vas —

— Prestanite Muraniću! prekine ga naglo Živko ponešto drhćućim glasom. Kako mu je u glavu krv udarila, vidjelo se, da se je silno razljutio. — Mirković je moj prijatelj!

— Dobro, dobro! Oprostite, nisam ja zlo mislio. Ja gospodina Mirkovića visoko cijenim. Čujem, da će i on danas doći; dakako, on je kod svih tih narodnih stvari.

Na njeko vrieme zavlada šutaja, koju prvi prekine Muranić ustavši sa stolice i pristupiv k pisaćem stolu.

— Proklete ove poklade, grdno mi financije poremetiše. A propos, Narančiću, ne bi li tako dobri bili, pa mi do prvoga uzajmili deset forinti. Ovaj današnji ples tako mi neprilično dolazi, — a moram onamo. Molit ću vas dakle.

Narančić u prvi mah ne mogaše od čuda ni rieči izustiti. On Muranića nije pravo ni poznao. Dva, tri puta sastao se s njim u društvu. Znao je, da je u nekakvoj sasvim podređenoj službi pisar, oficijal što li kod vlade ili financije. Sjećao se je, da su njekoč zajedno bili na istoj gimnaziji, iz koje je tada Muranić u petom il šestom razredu radi loša reda izstupio i pošao u urede pisati, gdje ga za volju oca, koji je zauzimao visoko mjesto u činovničkoj hierarhiji, brzo namjestiše.

Čuo je takodjer, da u zagrebačkom društvu kano izvrstan plesač i redatelj kadrila i kotiljona ima pristup u najodličnije krugove. Dakako govorilo se takodjer, da to imade najviše zahvaliti barunici Mislajki, koju je on svakom prilikom slavio kano ljepoticu, i ona ga mogla dakle za kavalira držati

Narančić ne mogaše se nikako od čuda sabrati. I kad je Muranić po drugi put zamolio, segne makinalno u žep, nu ipak rekne: Gledat ću, budem li vam mogao pomoći, ali, da vam iskreno kažem, malco mi je neprilično; ovaj mjesec imao sam mnogo troškova.

— Ah, Narančić pa da ne bi mogao! Sin najbogatijega vlastelina; šta je to za vas!

— Ne, ne, od srca rado, ako bi vam tim koristio. U ostalom moj otac nema s tim ništa posla, nu kad već rekoste, moram vam kazati, da ste u velikoj bludnji. Ako moj otac što god imade, to si on u težkoj dnevnoj borbi i u neprekidnom radu danomice uzdržaje i pribavlja. A ja za cielo nemam veće mjesečne pripomoći nego mnogi drugi. Medjutim — evo izvolite!

— Bravo! Tako valja! Merci — prvoga za cielo! A sada moram otići, još nisam pribavio za barunicu bouquet, — liepo bi me pogledala! Čau — i fićukajući ariju iz Rigoletta okrenu se vješto na petama i odjuri iz sobe.

Narančiću se silomiće protisne da rekne u sebi za njim: Bezobrazniče!

Uvjeriv se, da je još dosta vremena do plesa, sjede opet k stolu i stane dalje čitati. Nu za malo opet se vrata otvore i u sobu stupi Kačić. Bio je još blijedi nego obično.

— Uzmi ovu blunu! — zavikne odmah na ulazu. — Taj kukavac, neznalica Muranić. Sastah se s njim dolje pred kućom, pa, jer se još iz gimnazije poznavamo — pozdravim ga srdačno, i da istinu kažem, bilo mi je milo sresti druga iz one dobe, a i rod smo si nekakav. A sad me on najprije postrance pogleda, omjeri, tada kroz nos rekavši „guten Abend!“ ode dalje.

— Ali, moj Krešimire! i ti se na to ljutiš? Od ljudi à la Muranić možeš sve očekivati. Dakle tako! Nevaljanac. No manimo se toga; reci mi radje, gdje si za miloga Boga tako dugo, k meni te nema nikada, poslije predavanja uvijek mi izmakneš. Skoro mi se čini, da mi se ugiblješ. Kod kuće sam te takodjer tražio. Što ti je? Ne vjerujem, da si na me zaboravio!

— Ta vidiš, da sam kod tebe. Ne znam, kako se je to dogodilo, da — zbunjeno odvratu Kačić; nu tada stideći se svoje neiskrenosti prama prijatelju, nastavi: Da ti pravo kažem, u zadnje doba dolazi često k meni Jelenčić, pa obično idemo kamo šetati. On je veoma čestit i darovit mladić, upoznao me je s glasovitim rodoljubom Bolićem, i baš sam mu zahvalan. Ti ljudi barem otvore čovjeku oči. Ja sam došao danas po te, jer želim, da i tebe s njima upoznam.

— Tako? — odgovori Narančić načinom, da je Kačić opazio na licu mu nezadovoljan, dapače zabrinut izražaj.

— Zar ne ćeš?

— Hvala ti, ne mogu, — odvrati Živko jednostavno, a za čas dometne: Pa da ti pravo kažem, niti ne ću.

Kačić se u posljednje vrijeme tako sprijateljio s Bolićem i Jelenčićem i podlegao mnogomu njihovom nazoru i načinu shvaćanja, makar nije za to znao, da mu se sada odgovor Narančićev ne samo ne sviđaše, nego se dapače sjeti Puškarićeve sumnje, te se za čas poboja, ne mora li toj sumnji povjerovati. No još isti tren silno požali i pokaja se s toga.

— A zašto ne? Zar ti Bolića osudjuješ? Zar si poput onih — onih prodanih mješina, koji ga nazivlju svakom prilikom „norcem“ i pretjerancem, jer mu poštenja ne mogu pojmiti!

— Krešimire, odkada ti ovako! Što se je s tobom zbilo? Dakle pridobio te Jelenčić u svoje kolo?

— Pridobio — pridobio! Što hoćeš time? Ne moram se ja za to u njegovu stranku ubrajati, niti se ubrajam, ali poštujem njegov čisti značaj i u mnogom prihvaćam načela. Ali ti znaš, da se u strančarenje ne pačam. Zato se čudim tebi, da osudjuješ Bolića

— Čuj me. Ne osudjujem ja Bolića, njegovih nazora barem ne, koliko se tiču domovine, jer i ja joj želim sve dobro, al ja se ne držim zvanim, da o Boliću sudim, kano što ne sudim ni Bolićevih političkih protivnika. Ja nemam suda ni za jednu ni za drugu politiku, a što god koja za narod koristna poprimi, bit ću joj zahvalan. Nu ja baš s toga ne osudjujem poput Bolića njegovih političkih protivnika, dapače ja se mnogim od njih klanjam poradi njihova domoljublja, košto se zbog toga i Boliću klanjam. Morao bi biti politik po zvanju, da se mogu za jedan ili drugi program izjaviti. Ali dok sam djak, ne može mi biti to zadaćom, jer mi je zadaća učiti, a nema niti prava smisla niti lica; hoću li bo, da sudim ljudima od politike, moram biti hladnokrvan, pravedan, treba da poznajem sve okolnosti; politika naime nije stvar čuvstva, nego razuma.

— Eh, istina je. Ti znaš, da ti ja pravo dajem, nu — da bi to u našim okolnostima moguće bilo! A na sve šutiti, — zar to misliš?

— Bože sačuvaj! Ti najbolje znaš, da ja tako ne mislim niti ne činim. Sve neka zanima mladež hrvatsku, ništa se ne smije u javnom narodnom životu domovine dogoditi, što bi pozornosti njenoj smjelo izmaknuti. Svakoj povredi prava domovine neka izkažu mladići hrvatski i zborom i tvorom svoj prezir, neka zajamče, da će danas sutra i znati i htjeti žrtvovati sve za domovinu; svakom prilikom neka svijetu pokažu, da ljube svoj narod, svoj dom.

— E pa kako ćeš ti to izvesti, ako se ne baviš

politikom i — da rekнем novinarskom kekavštinom, — i ako ne stupiš u arenу dnevne političke borbe?

— Ne, ne moram se zato upisati pod ovaj ili onaj stieg. Imade narodnih ciljeva, koji su absolutni, te ih svaka stranka, hoće li da ima životne snage, mora uvijek slijediti. Ljubiti domovinu, željeti joj napredak, zahtijevati za nju samosvojnost i samoodluku. — poštivati želje naroda oko narodnosti i kulture, sve ovo — nema ni kakva posla s pojedinimi strankami. Ovo su obstojnosti i činjenice, uzvišene nad svakom kritikom dnevne politike. Pojedine stranke tek se mogu razlikovati u putevima i sredstvima. Nadje li se ljudi, koji ih napuste, to nisu više političari niti ne sačinjavaju stranke, nego su narodni neprijatelji. Mladež dakle neka se samo na gornje ograniči, — jer tim služi i domovini i narodu i sebi, čuvajući svetost vječnih onih ciljeva, a tim čuvanjem samo po sebi odbija navale onih, koji smetaju postignuću onih ciljeva. Tako joj je moguće sačuvati sav zanos, sve plemenite osjećaje, svu čistoću načela i osviještenja — a što je glavno, tako se ne otudjuje prvoj svojoj zadaći — neprekidnom učenju. Čim se pako počne u stranke dieliti, čim svojom mladenačkom nepravednosti uzme ove uzvisivati, a one u blato bacati, nije više moguće, da ne padne u stranačke pogreške i da najsvetija načela vječnih istina ne podredi stranačkim obzirima. Ideal ne stane. Često se događa, da najslobodumnije stranke, koje imaju najljepši program, za volju stranačke taktike rabe najgadjnija sredstva, dapače na stranu porinu temeljna načela slobodoumja i svega krasnoga, što je s tim u savezu. Osumnjičivanje protivnika, širenje laži, — grđenje svega i najboljega iz protivna logora, hvaliti svaku nepravednost, počinjenu na protivniku, sve to danomice donosi dnevna stranačka politička borba. Žalostno je, al ljudi su ljudi. Ako se dakle mladež upušta u strančarenje, ne će li morati i ona tako i činiti? A kako se to slaže s onim, što mora barem u srcu i duši mlada čovjeka stajati čvrsto ko pečina u planini. Preziri laž a obožavaj istinu, mrzi na krivicu, poštuju pravicu, to mora da bude temeljni kamen mišljenja i čuvstovanja mladićeva, a eno, jednoč u stranačkoj borbi, on ne može više takav da bude. On će odobravati svaku nepodobštinu praktičnoga svijeta, „jer tako zahtijeva taktika stranke“.

— Da, ja bi ti dao podpuno pravo za mladež svakoga drugoga naroda, samo ne hrvatskoga. Ovdje kod nas! Za Boga, čim rekneš, da ljubiš Hrvatsku, da joj želiš napredak i slobodu, već si u protimbi s tolikim tim, te moraš upravo proti obstojnostima, koje te okružuju, neprekidan boj biti!

— Jest, dopuštam, da je kod nas teško, da se danomice u pogibelj stavljaju najprimitivniji uvjeti slobode, dapače ja ponajprije ove okolnosti činim odgovornima za pogibelj, u koju nam mladež srće; nu zato još se ne treba baciti u krilo jedne ili druge stranke, te u redovima njezinim boriti se. Jer prvo, mladić imade pre-

malo iskustva, ni u politici nije bo dovoljan diletantizam, pa tako nema od njega nikakove koristi, a štete pako velike. Nemojmo se u tom varati. Jednom bo u političkoj borbi — s Bogom knjige! Borba sama čini nas raztresenimi i razdražljivimi, a što je glavno, otme nam vremena, — {pak osobito kod nas — ona naša draga lenost, koju smo morali nasliediti od Traka, Tribala, Ilira i Kelta, ona užasnom brzinom preotme mah. Napokon lakše je čitati novine i brošure nego učiti znanstvene knjige, i tako prodje godina, dodju izpiti, tek se materija nekako svlada, samo da su makar kaki odgovori mogući, pa — mladić nema snage, da si svojim znanjem osigura život, nego uteče pod zaštitu službe, te od vatrena političara akademiskoga eto ti strašljiva šutljiva činovnika, najbolje orudje svačije volje. Manimo se dakle, moj Krešimire, jalova posla, doći će naše vrijeme — pa budemo li se sada za nj pripravili obsežnim znanjem, eto — pobjeda je naša.

Kačić ne odvraća mu ništa, već uhvati knjigu, što ju je Narančić čitao.

— Ti dakle Fausta — još čitaš?

— Ah ta znadeš, koliko ga ljubim!

— Mene više ne zanima, reče Krešimir i baci knjigu na stranu.

— Ta Bože moj, to mora da je od najnovijega vremena! Nisu li i za tim grmom Jelenčić i Bolić? — nehotice uzklikne Živko iznenađen i zabrinut.

— Kaki Jelenčić? Valjda imam svoj vlastiti sud. Nu ne mili mi se taj naduveni Niemac Goethe koji ima toliko prezira za sirotinju, a rob je bio svoga gospodara. Niemac — šta ćeš!

— Krešimire, oh kako krivo govoriš! Al ti nisi do nedavna taki bio, — bolno zavapi Živko. — Eto ti prve posljedice. — Nije ovo nego vaša glupa vika na Niemce, — nastavi Narančić. Priznajem, da je oprostiva il barem raztumačiva. Napokon odviše nas njemština pograbila i donesli ju tlačitelji naši. Možda je dapače u dnevnoj borbi od njeke koristi, — ja se je doista ne bi laćao, — al tako daleko ići, da se taj božanski genij Goetheov zameće, odviše bi bilo krupno, da nije toli neizrecivo smiešno! Još smiešnije, da kraj sve ove vike na Goethea i druge njemačke velikane ipak ne mogu iztisnuti iz hrvatskih kuća švabskih funtromana; dakako još manje će ih iztisnuti, ako uz ponizivanje Goethe-a nisu ništa pravedniji i bolji prema našim umnicima. našoj književnosti. Uz tyrdnju, da je sve gnjusoba, što se u Hrvatskoj piše, ne će poštenja mi nikoga navratiti hrvatskoj knjizi, a otudjiti njemačkoj, već će divljačtvu, prostoti i barbarstvu — demoralizaciji širom vrata otvoriti. Nu što hasni vikati na Niemce i lagati narodu, da su Niemci smušenjaci, kad se ne zna nikakova savjeta dati proti naseljivanju Niemaca u zemlju, kad najljepša vlastelinstva dolaze u ruke Niemcima, kad njemačke kolonije u Slavoniji danomice brojem rastu. Možda bi po narod

bilo korisnije, da se ta stvar proučava i ozbiljno misli, da se od toga nadje liek; jer ne gube se zemlje i kraljevine samo ratom i ugovorima „bilateralnima“, nego takodjer polaganim useljivanjem tudjinca. Al daj, ostavimo to radje; mogla bi i meni žuč prekipiti, kad na sve pomislim! Gle, upravo sam ovaj čas, kad si došao, neizrecivo uživao. Pročitat ću ti, da se uvjeriš sam, kako si krivo imao.

Narančić uzme čitati. Divni verzovi, uzvišene misli, dražestni prizori tekli u veličajnom romonu. Narančiću bijaše upravo onako, kano kad bi s visoka brda gledao izhod sunca, kako se iza ruba visoke planine najprije grimiznim sjajem najavi, a onda podigavši se kraljevskim dostojanstvenim kretom nad obzorje, sve svojim mladim žarkim svjetlom poplavi te poput plamteće ogromne kruglje na pozlaćenom lazuru stoji, sjajući sa božanskoga veličanstva, pred kojim se sva tila jutrnja priroda do neizmjernosti klanja. Ovako mu se činjaše sada ovaj umni duševni sjaj, koji se iz ove male knjige u toli bogatom razkošnom neprestanom toku sipao. On bude sve više uznesen, glas mu je čisto drhtao, liepo lice uzplamtalo, sav je svjedočio, koli ga se je silno dojimalo, što je čitao. Još nikada nije Goethe djelovao na nj toli snažno kako sada, kad mu se najbolji prijatelj usudio napasti na najmilijega mu pisca. Kačić slušaše ga tiho nu raztreseno. Prije, kad bi ovako zajedno čitali, bio bi on takodjer podlegao sličnomu čaru, nu sada ni sam nije znao, kako je to, da mu se ne mogaše duša uznieti. Neprestance navalivale mu Bolićeve rieči u pamet, — njegovo posprdno izgovaranje Goethe-ova imena. Pomisli takodjer, da Hrvati imadu drugoga posla nego razplamćivati si srca verzovima njemačkoga pjesnika, te mu se dapače Narančić taj mah pričinu, kano da nije patriotičan.

Narančić je međjutim sveudilj čitao; nije se mogao rastati s knjigom, niti je pazio, da li Kačića zanima il ne. Nu dodje ljubavni prizor. Sad se ni Kačić ne mogaše više otimati uplivu pjesnika. Blaženo i sladko bude uzrujan. Pomisljaše na Tinku. Gledaše ju u duhu, kako kraj prozora sjedi i marljivo šije ili veze. Ovaku ju vidjevaše malo ne svaki dan, kad je šetao mimo njezina stana. „Tako je morala Grethen kod prediva sjediti!“ I sve je ono, što je dalje slušao, usporedjivao s Tinkom, kano da ona sva ova čuvstva čuvstvuje, sve ove rieči govori, pa predstavljajući si ju ovakovu ljubeću, podavajuću se, ginuću u gorostasnom osjećanju, — ovakovu zaogrnutu divnim pjesničkim plaštem Grethena, on očiti skrajnje blaženstvo, sva mu duša bude raznježena, neopisiva čežnja ga pograbi, da ju imade kraj sebe, da joj se na grudi baci. Čisto mu bude žao, kad je Narančić prestao, te ga umoli neka nastavi.

— Eto ga! Dakle vidiš, kako si imao krivo, — radostno povikne Živko, ne znajući dakako, što u Kačićevoj nutrašnjosti biva.

— Ovo mjesto baš mi se svidja! — smeteno odvrati Kačić. — Al — napokon — ne treba.

— Rado bi — al ne mogu. Moram danas na ples. Dogovorio sam se s Mirkovićevimi.

— Ti ideš na ples! Gle — i ovdje Bolić drugčije misli. Pa i jest! Čudni ste vi ljudi. Narod trpi, strada, sa svih strana bije ga bieda. nema tako rekući niti kruha, a vi plešete! Al dakako gospodske navade, — smrknuo rekne Kačić, te uzme ni ne znajući za što šaptati poznatu Hugonovu: Dans vos têtes d'hiver — riches — heureux du monde...“ i padne mu na um biedna Tinka, kojoj siromaštvo i nesretna noga ne dozvoljavaju ovakove zabave. — te mu bude gorko, — oh, tako gorko u duši od smilovanja i žalosti.

— Oj Krešimire, kakav si ti danas! Još te ovakova ne vidjeh. Da znam, da tim polazkom škodim narodu, za cijelo bi kod kuće ostao. Ali dapače hasnim. Ples priređuje naše vriedno društvo „Kolo“, koje širenjem hrvatske pjeme više čini nego stotina naših političara. U ostalom, tko da se još o tom prepire. No znaš šta! Ja bi ti savjetovao, da samnom ideš. Crne misli proći će te barem. Gledaj, i ples imade u sebi jedan dio one sile, koju zovemo ljepotom, pa s toga sam mu prijatelj. Dakle ajde! Bit će akademik profesor Mirković, kći mu Vilma; upoznat ću te s njima.

Prije nego se je s Bolićem upoznao, veselila bi ga bila ovaka prigoda. Aj, kako si je uvijek želio upoznati se sa slavnima muževima, i kad se je s kojim sastao, kako mu je srce raslo! Nu sada — ostavi ga Narančićevo obećanje posve hladnim

— Ah, šta! — rekne tek.

— Da, — nastavi Živko, prečuvši zadnji odgovor, s Vilmom ide i njezina prijateljica Tinka Ninkovićeva. To ti je ona sirotica, koju smo prije više tjedana sreli na šetalištu, — sjećaš li se, — pala je? Ma kako ne bi. Da, ona. . . —

— Šta veliš, i ona ide! — klikne Kačić i skoči sa stolice, kanda ga je što ubolo.

— Pa šta se tome čudiš? Sirota imade doduše pogrešnu nogu, nu ona ne će plesati, — samo da bogče vidi štogod. O, to ti je dobro diete. Vilma ju poznaje tek ovo zadnje vrijeme, nu već su ti najbolje prijateljice.

— Kako dodje k Mirkovićevim?

— Ona šije za strane, pa ju preporučili. Kad je pako onamo došla i starac saznao, da je kći pokojnoga mu prijatelja i pjesnika Ninkovića. — tad — no, da — uzljubili ju svi. Tako i za danas molila ju Vilma, da ide s njom. Tinka jedno vrijeme oklievala, al vidjelo se iz liepih joj očiju, kako bi željela ići. Čemu da ti duljim — dade se skloniti. Ugledaj se dakle u nju, pa idi.

— Nemam crna odiela, pa ni novaca.

— Pa što zato; jednake smo veličine, uzet ćeš moj jedan kaput, i sve što treba. Uzmi onaj, što si ga ljetos u Beču imao. kad si državni izpit polagao.

Kačić još se jedno vrijeme ustručavao. Želio je doduše silno poći na ples, od kada je saznao da će i Tinka biti ondje. Od kako se je s njom upoznao, nije se nigdje s njom sastao. Išao je doduše svaki dan šetati prema Sv. Duhu u nadi, da će ju sastati il barem viditi, ali samo jedanput našao ju na ulici, nu ne samu, nego s jednom gospodjom. Kod prozora vidio bi ju ipak često. Mislio je dapače opaziti, da djevojka pogadja uzrok njegovih šetnja i da poradi njega koji put dulje gleda kroz prozor na ulicu, nu drugo nije doživio, makar je svaki dan sve više za djevojkom čeznuo. Zato sada taka Bogom dana prilika! I on se razveseli. Nu jedno mu mutilo veselje. Sjeti se svojih novih prijatelja Bolića, Jelenčića i Puškarića. Društvo „Kolo“ nije im prije bilo poćudno, jer je pjevalo pjesme, koje su oni osudjivali, — nu glavno — ples i slične zabave za cijelo da ne odobravaju. Ne dopušta im to njihova ozbiljnost, s kojom sve misli i čustva usredotoćuju jedino u što skorijem oživotvorenju svoga programa političkoga i u bezobzirnom progonu svih neprijatelja. Držat će ga oni kukavcem — sibaritom. On pa sibarit! Sam se morao nasmijati na to, sjetivši se svoga današnjega ručka.

Na posljedku dade se nagovoriti te mladi ljudi stanu se oblačiti uz šalu, pjevanje i porugljivo oponašanje kićoških navada. Tik pred ulazom u zgradu zabave bude Kačiću nekako tiesno i nesigurno, prolete mu tielom srsi. Bojao se, ne će li se proti pravilom uljudnosti ponieti, — namitao si pitanja, ne će li možda Tinka ipak izostati. Tek u dvorani sabere se opet.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

IV.

Novi život.

Već je davno poznato, da se čovjek može svagdje udomiti, u Laplandiji i u Senegaliji. S toga nije nimalo za čudo, što je Kruciferski malo po malo pri-

vikao Negrovljevoj kući. Način života, nazori, interesi ovih ljudi u početku ga su nagonili u čudo, kasnije ih je stao mirne duše podnositi, premda nije bio ni malo voljan, da se sasma izmiri s takim životom. Za čudo u Negrovljevoj kući ne bijaše ništa neobična ni

osobita; ali svjež, mladu čovjeku ne bijaše ugodno, teško mu bijaše disati. Potpuna pustoš na sve strane banila se u poštenoj obitelji Alekseja Abramovića. Čemu su ovi ljudi ustajali iz postelje, čemu su obilazili, čemu su živjeli, — teško je odgovoriti na ta pitanja. No ni ne treba odgovora. Ovi su čestiti ljudi živjeli, jer su došli na svijet i jer ih je gonilo čuvstvo održavanja samoga sebe, da dalje žive. Kakih bi to moglo biti svrha, kakih prikrivenih misli? . . . To je sve njemačka filozofija! General je ustajao u sedam sati u jutro i odma bi se pojavljivao s velikim čibukom u dvorani; da ga vidi tudjinac, pomislio bi, da mu veoma znamenite osnove i misli prolaze glavom: tako je „dubokoumno“ pušio; no prolazio je samo dim, ali ne glavom, nego oko glave. To bi dubokoumno pušenje trajalo ure. Aleksis bi dotle lagano šetao dvoranom amo tamo, postajkavao kraj prozora i pozorno gledao na polje, prevaljivao očima, nabirao čelo, mrštio lice, pače uzdisao; ali i to bijaše samo optička obmana, kao i ona dubokoumnost. Za svega vremena morao bi nastojnik sa slugom stajati za vratima. Kad bi Aleksis prestao pušiti, okrenuo bi se prema nastojniku, saslušao ga pa ga stao nemilo grditi, te bi u takoj zgodi svaki put pripomenuo, da je sada svemu kraj, da ga dobro pozna, da znade postupati s takim blezgama, i da će mu sina rad primjera turiti u vojnike, a njega samoga učiniti gušćarom. Bio bi to način moralne higijene — poput svagdašnjih mrzlih kupelji, — bio to način, kojim je podržavao strah i poslušnost u podanika svojih, ili naprosto patriarhalna navika, — svakako valja njegovu postojanost pohvaliti. Nastojnik bi slušao ove očinske opomene neiskazanom zatajom samoga sebe: to mu se pričinjalo naravnom dužnosti upravo onako, kao krasti pšenicu i ječam, sieno i slamu. „Ah, ti razbojniče!“ vikaše general, „zaslužio bi, da te tri puta objese!“ „Volja vašega prevoshoditeljstva“, odgovorio bi nastojnik posve mirno i pogledavao lukavim očima na tlo. Ovaj bi razgovor trajao, dok ne bi došla djeca, da generalu zažehe dobro jutro. Aleksis bi im Abramović pružio ruku. S njima bi dolazila miniatura guvernantica Francuskinja madame, koja se gubila sama u sebi i naklanjala se ala Pompadour. Ona bi javila, da je čaj pripravljen, a Aleksis bi pošao u onu sobu, gdje ga je Glafira Lvovna pred samovarom čekala. Obično bi započinjao razgovor tako, da se Glafira Lvovna potužila na rdjavo zdravlje i besanicu svoju, da bi osjećala u desnoj sljepočici neiskazanu, živu bol, koja joj se protezala sve preko zatiljka i otimala joj san. Aleksej je slušao bulletin o zdravlju svoje žene prilično mirne duše, bilo s toga, što je on jedini među svjema smrtnicima vjerovao, da se čitave noći nije ni za čas probudila, bilo jer je dobro vidio, kako se ta kronična bolest Glafire Lvovne lako podnosi. No Eliza bi se Augustovna redovno preplašila, žalila bolesnicu i tješila time, što su takodje kneginja N., u koje je živjela, kao što i grofica M., u koje je mogla

živjeti, da je htjela, — bolovala upravo siste bolesti i nazivale je tic douloureux. Za čaja bi unišao kuhač. Sad se počeo vrijedni par zanimati objedom i psovati jučerašnji, premda su sve zdjele ostale prazne. Kuhač je vrijedio više nego nastojnik, njega nije psovao samo gospodin, nego i milostiva gospodja. Iza čaja bi general krenuo na poljane. Buduć da je više godina bez prestanka živio na ladanju, uputio se po malo u agronomiju, pa bi psovao kojekake male nereda i najviše pazio na stegu i potpunu poslušnost.

Gotovo uvijek dogodila bi se najbezobraznija kradja njemu na oči, ali on nije nigda ništa opazio. Kao prava glava i otac obćine znao bi govoriti: „Tatu ću oprostiti, lupežu ću oprostiti, ali drzovitosti ne mogu podnositi“. To je bio njegov patriarhalni point d'honneur.

Glafira je Lvovna rijetko pješice izlazila iz kuće, posve naravno treba izuzeti stari vrt, koji je divljoćom svojom postao liep i počinjao odma na balkonu. I kad bi išla po gljive, uvijek bi se vozila na kolima. Ovo je bivalo ovako. U veče bi se zapovjedilo starosti, da okupi legiju dječaka i djevojaka s velikim i malim košarama, s batinama itd. Glafira bi se s Francuskinjom polagano vozila čistinom šume, dok bi se gomila bose, na pola gole i gladne djece obarala na sve vrsti gljivâ. Vrativši se kući Glafira svaki se put tužila, kako je sustala, pa bi prije objeda legla spavati, pošto je pojela koji ostatak jučerašnje večere, da ojača snagu svoju. Među tim je već i Aleksej Abramović malko založio i otišao u vrt u šetnju. U to je doba osobito rado šalabozao vrtom raspitujući za koješta vrtlaticu, koja za svega vijeka nije naučila razlikovati kruške od jabuka, ali je to nije smetalo, da bude dosta ugodna i ljepušna oblička. U to doba, t. j. podругu uru prije jela podučavala Francuskinja djecu. Što ih je učila i kako, — to je ostala neodgonetna tajna. Otac i majka bijahu zadovoljni, pa ko bi još smio, da zabada u obiteljske poslove?

Oko dva sata bijaše objed. Svaka zdjela mogala uništiti čovjeka, koji je privikao evropskoj hrani. Sve samo salo i ništa drugo nego salo, jedva nešto malo ublaženo kiselim zeljem, lukom i gljivama — a pored toga sva sila madejre i žestoka vina, koje se gubilo u elastičnim želucima ne samo Alekseja Abramovića i Glafire Lvovne, nego i kostunjave i suhe Elize Avgustovne. Naravno svi su zaostali za Aleksisom. (Ovdje moram pripomenuti napredak XIX. vijeka: u XVIII. vijeku ne bi smjela guvernantica za stolom piti vino.) Ona je uvjeravala, da u svom zavičaju (u Lausanni) imade vinograd, pa da je doma, kao što u Ruskoj kvas, svaki dan madejru iz svoga vinograda pila i onda da je tome privikla. Iza jela bi general u svojoj sobi legao, da prospava po sata, ali je dakako mnogo, mnogo dulje, a Glafira bi Lvovna s madamom pošla u dvoranu.

Francuskinja bi neprestano čavrljala, a Glafira bi sretno usnula. Kadikad bi, da bude promjene, pozvala

bi Glafira Lvovna ženu seoskoga popa. Ona bi drhćući od straha, kako je bila plaha i bojazljiva, osvanula pred Glafirom. Tad bi znala Glafira po čitave ure s njom proboraviti, a kad bi otišla, rekla bi guvernantu: „Ah, comme elle est bête! Insupportable!“

Iza toga bi se dijelio čaj, a kasnije, oko deset sati eto večere. Iza večere bi stala sva obitelj, kao na jedna usta, strašno zijevati. Glafira bi Lvovna rekla, da na selu valja na seosku živjeti, na ime rano lijegati, pa tako bi se obitelj razišla. Oko jedanaest sati hrkaše sva kuća počam od stoja do sobice pod krovom.

Na mahove bi uljezao u taj dom koji susjed, — kakav Negrov drugoga imena ili stara teta kojoj je želja postala fiksom idejom, da joj se kći mora udati. Tad bi se za časak poremetio red u kući, ali čim bi otišli gosti, Jovo na novo.

Naravno pored svih tih silnih posala preostajale još dosta vremena, kojega nisu znali „utući“, osobito za kišnih jesenskih dana ili za dugih zimnjih večeri. Francuskinja je morala napeti sav talent, da ispuni te suviše vremena. Valja priznati, da joj nije nestajalo gradje: ona je na ime za zadnjih godina carice Katarine došla u Rusku kao krojačica njeke francuzke glumačke čete; njezin muž bijaše drugim ljubavnikom, ali mu po nesreći nije prijala petrogradska klima, osobito otkako ga je neki gardski serežanin bacio iz prozora drugoga sprata na ulicu. Od toga je časa kašljao, puna je dva mjeseca kašljao, dok napokon nije s naravnog razloga prestao kašljati, jer je umro.

Eliza je Avgustovna obudovjela baš u ono doba, kada bi muža trebala više nego igda, na ime u tridesetoj godini. . . Muža svoga oplakivale vrelim suzama. Do skora postade milosrdnom sestrom u nekoga bolesnika, a onda odgajateljicom kćeri nekoga udovca. Od njega prispje kneginji i t. d. Nije možno ispriopovjediti sav život njezin. U kratko ona se znala izvrstno prilagoditi običaju i navadi one kuće, u koju bi zapala, potkrala bi se u obitelj, izvršivala bi tajne i otvorene naloge, a uvijek bi pokazivala njeko klijentsko čuvstvo i poniznost, uvijek bi popuštala i nastojala preteći tuđe želje. Na prosto tuđe joj stube ne bijahu teške, tuđi kruh ne bijaše joj grk. Smiješeći se, s nogavicom u ruci življale ona bezbrižno udobno; uvijek bijaše upletena u one sitne priče, što se predu među služinskom sobom i gospodarevom spa-vaonicom, — i nikada joj ne dodje na um, da joj je život jadan i kukavan.

Kada bijaše dosadno, zabavljale Eliza Avgustovna svojim pripovijetkama obitelj, dok se Aleksis Abramović izvalio, a Glafira Lvovna bez posla sjedila na sofa. Eliza je znala kazivati hiljadu doživljaja i spleta svojih dobrotvora (tako nazivale one, u kojih je služila); a kazivala je sve sa znamenitim dodatkom i naravno u svakoj priči bijaše ona najglavnijim licem, bila priča najljepša ili najgadnija.

Aleksej je slušao još pozornije, nego njegova žena, skandalnu kroniku uzgajateljice svoje djece. smijao se od svega srca i mislio, da je ta madame pravi biser. Tako je prolazio dan za danom; vrijeme je odmicalo, čega bi ih opomenuo ovaj ili onaj svetak. post, rastenje ili padanje dana, a Glafira Lvovna bi tad uskliknula: „Ah, Bože moj, gle prekosutra je Božić, a meni se čini, kano da je istom zapao snijeg!“

* * *

No gdje je Ljubonka, nestretna djevojka. koju su uzgojili dobri Negrovi? Mi smo na nju posve zaboravili. Tome je ona više kriva nego mi; ona je uvijek šutjela u krugu patrijarhalne obitelji, nije mnogo marila za sve, što se zbivalo, te je očito unosila nesklad u harmoniju ostalih lica obitelji.

U te djevojke bijaše koješta neobično: s licem punim energije sjedinjivale se apatija i hladnoća, koja se nije dala ničim rastjerati; prema svemu bijaše tako nehajna, te je već često dosadjivala time Glafiri Lvovni, koja ju je zvala ledenom Engleskinjom, premda se moglo o andaluškim sposobnostima same generalice veoma ozbiljno sumnjati. Lice joj bijaše nalik na očino, samo tamne modre oči bijahu od Dunje.

No za što bijaše Ljubonka uvijek tako sjetna? za što je ništa nije moglo razvedriti? Za što se vazda zavlaci sama u svoju sobicu? Ima tome mnogo razloga i vanjskih i nutrnih; počnimo s posljednjima.

Ona nije zapremala baš ugodna mjesta u domu generalovu — ne s toga, što bi je ko htio protjerati, nego s toga, što je u ovih ljudi bilo mnogo predsuda, a ništa delikatnosti, koju podaje samo naobrazba; oni bijahu nezalice strašno grubi. Ni general ni žena mu ne znadjaše, kako čudno mjesto zapada Ljubonku u toj kući, nego su joj ga još otegoćivali dirajući joj najnježnije strune srca. Negrov, kako je bio žestoke i često objesne naravi, znao bi je često nehotice, ali kadikad navalice uvrijediti ne shvaćajući, kako li se mora doimati mnoga njegova riječ srca nježnijega nego što je u nastojnika, i kako bi postupao s djevojkom bez zaštite, koja je bila i nije bila kći njegova, i živjela u kući i po pravu i — od milosti.

Take delikatnosti ne bijaše u Negrova; nigda ga nije snašla misao, da bi ovu djevojku mogle vrijedjati riječi njegove. Ta ko je ona, da bi se smjela osjećati uvrijedjenom? Aleksej je Abramović želio, da sve više ponaraste ljubav njezina prema Glafiri Lvovni, s toga joj je govorio, da mora sav vijek moliti Boga za njegovu ženu, njoj da mora zahvaliti svu sreću, bez nje da ne bi bila gospodična nego sobarica.

Kad je ona navršila šestnaestu godinu, smatraše Negrov svakoga neoženjena čovjeka zgodnim za nju za-ručnikom; kad bi došao iz grada vijećnik sa spisima pod pazuhom, kad bi se pročulo za kakva neznatna vlastelina u susjedstvu, govorio bi general, da je čula i

bijedna Ljubonka: „Krasno, krasno, kad bi vijećnik htio uzeti Ljubonku, da, da, bila bi to velika sreća, izvrsna partija, zar ne? Grofa lje ne dočeka!“

Glafira Lvovna nije tako okrutno vrijeđala Ljubonke, pače ju je kadikad mazila na ovaj način: silila bi je, da preko volje jede, podavala zgodom poslasticâ, i drugo. Ali je i od nje morala dosta trpjeti. Kad bi je upoznala s kojom gospodjom, mišljaše, da joj je dužnost dodati: „Si-rota, uzgojena s mojom dje-com.“ I tad bi počela šaptati. Ljubonka je pogadjala, o čemu se govori, probliedjela bi i od stida porume njela, osobito kad bi je provincijalka, čuvši za tajnu drzovito pogledala i sumnjivo se nasmiješila. U zadnje se doba Glafira malo promijenila prema Ljubonci; stala ju je salijetati misao, koja bi poznije mogla uroditi najstrašnjim posljedicama: pored sve materinske slje-

poče opažati, da njezinu Lizu — debelo, rumeno, na majku naliko djevojčice strašno bedasta lica — zasjenjuje uvijek plemenita pojava krasne Ljubonke, kojoj je pored ljepote sanljivost i sjeta podavala mnogo dražesti.

Čim je to primijetila, potpunoma se sлагаše s ge-

neralom, da valja Ljubonku što prije udati, — čim dodje na vrata kakav dobroćudan tajničć ili isto tako dobroćudan vijećnik. Sve je to morala opaziti Ljubonka.

Pored toga sapinjaše je sva okolina. Sobarice gledahu na nju kao na pripuzicu, pa jer je njihovo mišljenje bilo posve aristokratsično, smatrahu samo pravi odvjetak kuće — Lizu pravom gospodičnom. Kad su se sobarice uvjerile o izrednoj blagosti i dobroti njezinoj, kad su vidjele, da ih nikada ne ocrnjuje Glafiri Lvovni, tada je sasma pre-staše poštovati i gotovo glasno navališe govoriti: „Seljanka ostane seljanka, ma se kako načićkala, gospodskoga načina lje ne posvoji!“

Sve su to sitnice, kojih inače ne bi trebalo spominjati, ali pitam svakoga, kome je bilo podnositi niz ovakih niskih, prostačkih uvreda i bocanja, pitam svakoga, ili još bolje, — svaku, je li ih podnosila lako ili

nije? Da se okrunu sve te uvrede, došla bi kadikad iz gubernijskoga grada tetka Alekseja Abramovića s tri kćeri u pohode. Ta stara — čangrizava, zlobna, pola luda žena nije mogla trpjeti nesretne djevojke, te je bila prema njoj upravo bezočna. „Ali kako je to, moja draga“,

Jurij Šubić.

govorila bi tresući glavom, „da se tako kitite? Razjasnite mi to? Još bi vas mogao ko smatrati isto takom damom, kao što su moje kćeri!! Glafira Lvovna, za što je mazite? Ta Marfuška, što u nas služi, da, da, ona joj je rođena teta. Doista otkuda to? I Aleksej, stari grijehnik, neka se stidi od dobrih ljudi!“ Ove bi poruge svršavala redovno s molbom, da Bog oprostí grijehe njezinu sinovcu, što je rodio Ljubonku. Kćeri tetine — tri provincijalne gracije, od kojih je najstarija već dvije tri godine bila u kobnoj dvadeset i devetoj godini — nijesu doduše govorile s tolikom patrijarhalnom prostotom, ali su inače svakom riječju davale priliku Ljubonci, neka se uvjeri, kako su se one strahovito ponizile, što s njom govore i prijateljuju.

Dok je bio ko nazočan u sobi, Ljubonka nije nikada pokazivala, kako je bole te poruge. Ali kad bi se našla u svojoj sobi sama, ljuto bi zaplakala. . . Da, svih tolikih poruga nije mogla pregorjeti, no je li to možno djevojci u takoj prilici?

Glafiri se djevojka smilila, ali da je obrani, nije joj došlo na um; zadovoljavaše se time, da daje Ljubonci dvostruku porciju juhe; a za tim bi sprovodeći staru tetku neobičnom ljubežljivošću po sto puta opetovala, da chère tante ne može zaboraviti; no čim bi otišla, rekla bi Francuskinji, kako joj je ta tetka užasno nesnosna i kako joj se iza svakoga njezina pohoda uzrujaju živci, te je boli glava u lijevoj sljepočici.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Od Rumjancevskoga veći je „muzej politezničeskij ili prikladnyh znaniy“, koji je smješten u ogromnoj zgradi na trgu Ljubjanki (Лубянская площадь). Od Iljinskih vrata stere se duž kitaj-gorodskih zidina prama jug-iztoku Iljinski a prama sjever-zapadu Ljubjanski trg, gdje je rečeni muzej. Kano što je etnografska izložba obogatila Rumjancevski muzej jednim znamenitim odjelom, tako je politeznička izložba god. 1872. obogatila „muzej politeznički“, tako da imade glavno njoj zahvaliti sadašnje svoje obilje. Što se sve nalazi u tom muzeju, predstaviti će si čitatelj, kada mu navedem odjele, u koje su zbirke podijeljene. Takovih odiela imade jedanaest: riečnoga i morskoga graditeljstva, mineralogički, rudarski i tehnički, turkeštanski, ratarski, šumarski, stočarski, zoologički, fizikalni i didaktički. Da sve ove zbirke ne budu mrtve, pak da se kroz nje praktički širi znanje u šire obćinstvo, upotrebljuje se živa rieč. Svake na ime nedjelje od 12 do 2 ure tumače se sбирke načinom za posjetitelje razumljivim, a u večer drže se predavanja za puk u muzeju. Odjeli su u predmetih one struke tako bogati, da bi svaki mogao biti muzej za sebe. Ja sam da kako mogao ove sбирke samo preletiti i diviti se njihovoj raznolikosti. Sve su udešene, da podpomognu riešiti mnoga praktička pitanja narodno-gospodarskoga i prosvjetnoga života Rusije. Koji se želi obavijestiti o učilih, koja se rabe u učilištih ruskih, počam od nižih do viših, taj će naći mnogo gradje u didaktičko-pedagoškičkom odjelu. Tuj su izložene učene knjige, table za zornu obuku, računala, zemljovidi itd. Ovaj muzej spada za celo medju najbogatije zavode ove vrsti, pače težko će imati premca pogledom na obsežnost odjela.

U savezu s politezničkim muzejem, koji sa znan-

stvenom spaja praktičku svrhu, odmah ću spomenuti drugi muzej jednakoga smjera, ako i suženoga djelokruga. Ovo je „hudožestveno-promyšlennyj (umjetničko-obrtnički) muzej“ uz Stroganovsko srednje tehničko-risarsko učilište. Smješten je muzej u Mjasničkoj ulici u zgradi šarovita pročelja. Učilište dobilo je ime od gr. Sergeja Stroganova, kojega obitelj polazi od Novgoroda, gdje je već od XIV stoljeća sa svojega imetka slovila. Sergej stariji sin znamenitoga ruskoga diplomata Gregorija († 1857), bio je do god. 1847. kuratorom učenoga okružja u Moskvi, sam arheolog, stekao si je velikih zasluga ne samo za znanost i umjetnost, nego i za razvitak obrtnosti u Rusiji. A ova je zasluga prešla i na učilište njegova imena, uz koje je godine 1846 osnovan muzej sa dva odjela: umjetnički i obrtnički. Za taj muzej sakupljene su po cijeloj carevini domaće obrtnine i rukotvorine, pribavljeni su vjerni snimci ruskih starina, ornamenti starih ruskih gradjevina, nakiti iz ruskih rukopisa itd. S te strane sбирke muzeja veoma su znamenite ne samo za umjetnika i obrtnika, nego i za starinara i prosvjetnoga povjestnika. Ove sбирke probudile su pažnju i stranih strukovnjaka, koji su stali proučavati različite grane ruskoga obrta i ruske umjetnosti. Sjećam čitatelja na čuvenoga Franceza Viollet-le-Duc-a, koji izaslav svoga zeta u Rusiju, da prouči njezine umotvorine, i dobiv odanle gradju za ruski obrt i umjetnost, izdade već godine 1872. razpravu „Du mouvement d'Arts en Russie“, a kašnje posebno djelo „L'Art Russe“, u kojem iztiče izvornost ruskih umotvorina. Ovo je djelo dalo domaćim strukovnjakom povod, da su u društvih i zbornicah stali mnogo razpravljati o tvrdnjah znamenitoga Franceza, te o sadašnjosti i budućnosti ruskoga umjetničkoga obrta. Stro-

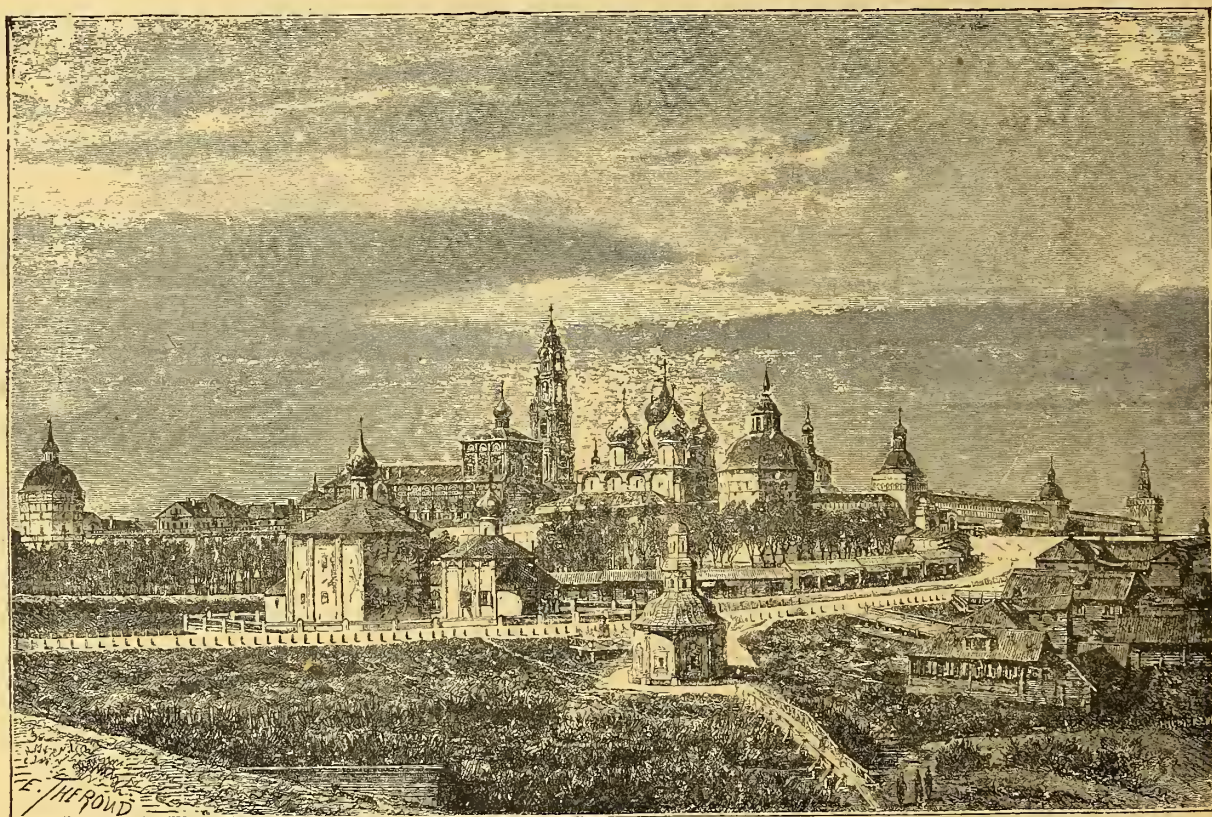
ganovskom učilištu, iza kojega su mnoga podignuta u drugih gradovih carevine, pripisuje se velik upliv na noviji uspjeh ruskoga umjetničkoga obrta, koji mu je i u svjetskih izložbah obilno priznan. Rusija je u tom pogledu pošla sretnim putem, dočim gradi na osnovu, koji se od stoljeća nalazi u narodu. Onoliko obilje domaćih uzoraka, koje se u zbirkah obiju odjela moskovskoga umjetničko-obrtničkoga muzeja prikazuje, upravo iznenađuje gledaoca. Mene je imenito zanimala ornamentika u starih ruskih rukopisih, koju će svijetu otkriti Stasov u svojem prekrasnom djelu, koje je počelo podporom cara izlaziti. Pošto se je počelo i kod nas nešto raditi za umjetničko-obrtničku nastavu, bilo bi veoma korisno, da se njetko u Rusiju pošalje, neka bi ondje takove zavode pregledao; a bilo bi tim korisnije, što imade između našega i ruskoga domaćega obrta mnogo „dodirnih tačaka“, mnogo više nego li sa bud kojim stranim. Svagdje se je obrtnička obuka prislanjala na postojeće u narodu, u zemlji elemente, koji misaonoj glavi daju napatuk, kojim putem valja udariti i kojim načinom postupati. Inače se zidaju kule u zraku.

Još više zanimao me je novi historijski muzej (imperiatorskij rossijski istoričeskij muzej), na koji je već u Odesi obratio moju pažnju njegov ravnatelj arheolog gr. Uvarov žaleći, što me sam po njem ne može voditi. Ali zamienio ga isto tako ljubezan provodić pohvaljeni Filimonov. Muzej nije još predan javnosti, jer niti su sve slikarije gotove, niti sve zbirke konačno uredjene. Palača ležeća kod Iverskih vrata pred Kremlom građena je po osnovi arhitekta Sherwooda u ruskom slogu i velikim sjajem, te je stajala od početka gradnje god. 1873. do sada više milijuna rubalja. Ulaz i stube od čistoga su mramora, kojim su obloženi takodjer liepi prostrani hodnici. Svrha je ovome historijskom muzeju, da prikaže čim potpuniju sliku starina ruske zemlje do polovine XII. stoljeća. Za sada su starine poredane u jedanaest velikih dvorana tako, da pet dvorana zapremaju starine t. zv. predhistorijske dobe, četiri sljedeće dvorane starine skitsko-grčke, a dvie posljednje drevno-ruske starine do smrti ruskoga velikoga kneza Vladimira Monomaha (1125). Da ove sbirke budu čim poučnije i shvatljivije, popunjene su vjernimi reprodukcijami sličnih drevnosti inostranih zemalja. U prvoj od ovih dviju dvorana za predhistorijske predmete kamene dobe poredane su starine te vrsti iz azijskih, u drugoj pako iz evropsko-ruskih zemalja; uz prve smješteni su srodni predmeti japonski radi komparativnih studija. Kako je već sada ova sbirka kamene dobe bogata, vidi se odatle, što druga dvorana sadržaje do 3.000 brojeva. Orudje, posudje itd., izrađeno od serpentina, kremena, škrljaveca, izkopano iz mogila, kurgana malone svih ruskih gubernija, a ponajviše novgorodske, vladimirske, arhangelske, olonecke, vitebske, minske, černigovske, tverske, rjazanske, volinjske i varšavske. U dvih sljedećih dvoranah imade do 2.500

predmeta t. zv. mjedene dobe s glinastim posudjem, koje je uz mjedene starine nadjeno. Ovdje su smješteni takodjer kipovi, izklesani iz krupno-znatoga pješčanika, ili t. zv. kamene babe, ponajviše iz ekaterinoslavske gubernije, o kojih sam već progovorio. U četvrtoj dvorani pokazuju se već željezne stvari, nadjene uz mjedene, a koje čine prelaz u željeznu dobu, koje starine poredane su u sljedećoj petoj dvorani. U izradbi orudja i oružja željezo sada zamienjuje tuč; a ovaj, kano što i zlato i srebro, upotrebljuje se samo za nakit, od kojega se vide ondje liepe ogrlice, naušnice, prstenje, sapinjače, igle itd. Ovdje su takodjer smješteni kameni kipovi, razlikujući se od „kamenih baba“ ponajviše svojim stojećim sadržajem. Sljedeća velika dvorana sa skitsko-grčkim starinama razdijeljena je lukovi u tri omanje, koje su označene pismeni A, B i B. Prva ovih dvorana zapremljena je spomenici starodavne umjetnosti od prve dobe kršćanstva do X. stoljeća uključivo. Ovi su spomenici veoma zanimivi, jer nam prikazuju stanje kršćanske umjetnosti u Rusiji prije konačnoga pokrštenja ruskoga naroda. Radi komparativnih studija t. j. da se lasnije izpitati može, pod kojim je uplivom ondje stajala prvobitna kršćanska umjetnost, ponamještene su na stienah reprodukcije suvremene kršćanske umjetnosti na iztoku i zapadu; imenito simboličke slike iz staroga i novoga zavjeta, snimci affresca iz katakomba sv. Kalista u Rimu, mozaika u crkvi sv. Nazaria i Celsa u Raveni iz V. stoljeća, sv. Sofije u Carigradu iz VI. vieka itd. Ovdje su izloženi takodjer odlievci vaticanskoga sarkofaga iz III. ili IV. vieka, lateranskoga Junia Bassa († 359), Anisia Petronia Proba, više kipova i basreliefia iz kršćanskih katakomba itd. U odjelku B i B smješteni su spomenici grčkih naselbina crnomorskih, Chersonesa i Kavkaza sve do XI. stoljeća. Tuj imade terracotta, kipova od mramora, stupova, glavica, žara, zlatih nakita prekrasne radnje, sbirke novaca olbijskih, bosforskih itd. Od kavkazkih kršćanskih spomenika veoma je zanimiv snimak stolne crkve u Kutaisu iz XI. stoljeća. Crkva je veoma nalična suvremenoj svetosofijskoj u Kijevu; obje su građene u bizantinskom slogu i od bizantinskih graditelja. I u tom odjelku stiene su nakićene snimci slika na liepu iz kerčkih katakomba II. i III. vieka. U prvoj od dviju dvorana za staro-ruske spomenike izložene su ruske starine dobe 988—1054 god., sljedeće pako dobe do 1125. g. u drugoj dvorani. Ovdje su izložene ponajviše u vjernih nacrtih najodličnije umotvorine staro-ruske: gradjevine, kiparske, slikarske, obrtničke. Tuj su podpunni nacrti crkve sv. Sofije i Irene u Kijevu, sv. Sofije u Novgorodu, mozaik sa slavenskim nadpisom, predstavljajući sv. evharistiju, modeli prozora, vrata, grobnice vel. kneza Jaroslava itd. Iz ovoga se kratkoga opisa može razabrati koli je bogat svojom sadržinom moskovski historijski muzej. Velik dio prosvjetne poviesti ruske zemlje otkriva se pred očima gledaoca u onih pre-

krasnih prostorijah. I zaista su prekrasne te prostorije, da malo imade takovih u Evropi. Svaki odjel je svojim prostorom dosta velik muzej. A kolikim je sjajem svaki odjel uredjen! Pogledaj n. p. na stiene. Stiene su urešene svekolike velikimi slikami na liepu, a izvedene uz ogromne nagrade poput onih u hramu Spasitelja kistom najboljih ruskih umjetnika, medju kojima je i Siemiradzki nekoliko izveo. Slike stoje u savezu sa starinama dotične dvorane, tako da su u dvorana sa starinama predhistorijske dobe naslikani prizori iz života onoga prvobitnoga žiteljstva, kako si ga znanost na temelju onih starina uzpostavlja. Slike u dvorana sa skitsko-grčkim stari-

spada; već ću napomenuti, da je svaka veća skupina onako smještena i poredana, kako je nadjena. Prema tomu su isti oni odjelci za skitsko-grčke starine poput kurgana i mogila gradjeni, a kosturi čovjeka i životinje (konja) te svih predmeta okolo njih kano u prvobitnom grobu poredani; tako da se kano u grobovih s ovimi ostanci umrloga svieta pred sobom nalaziš. Osnova ovako uzorna nutrnja rasporedjaja polazi od samoga nezabornoga gr. Uvarova, kojemu je ruska vlada u gradnji i uredjenju ovoga veličanstvenoga muzeja slobodne ruke ostavila. Zaisto vrijedno bi i veoma koristno bilo, da ravnatelj historičkih i arheologičkih muzeja prouče taj mo-

Trojicka - Sergievskaja lavra kod Moskve.

nami odnose se na crte iz života one dobe itd. Prolazeći dakle ovimi prostorijama ne znaš, čemu bi veću pažnju obratio: sbirkam ili slikam. Još je jedno, što valja osobito iztaknuti, a to je sustavnost rasporedjaja predmeta i vjernost pronalazka. U tom pogledu mogu mnogi veliki evropski muzeji svojem najmlađemu drugu zavidjeti. Ne ću spominjati, da su starine strogo po zahtjevu znanosti uredjene, da je sve na svoje pravo mjesto postavljeno, a izključeno sve, što po sustavu onamo ne

skovski, u koji valjalo bi se ugledati i kod gradnje ovakvih zavoda, ako i ne glede troška, jer se malo gdje može tako duboko u državni budget poseći. Kada taj historijski muzej bude javnosti predan, i ovdje će se kano što je već unapred odredjeno, nalazeće se u njem starine tumačiti u javnih predavanjih. Taj koristni običaj ruski zaslužuje, da se uvede i drugdje, imenito kod nas. Tada bi sbirke progovarale i gluhoniemim i duševno sliepm gledaocem. (Nastavit će se.)

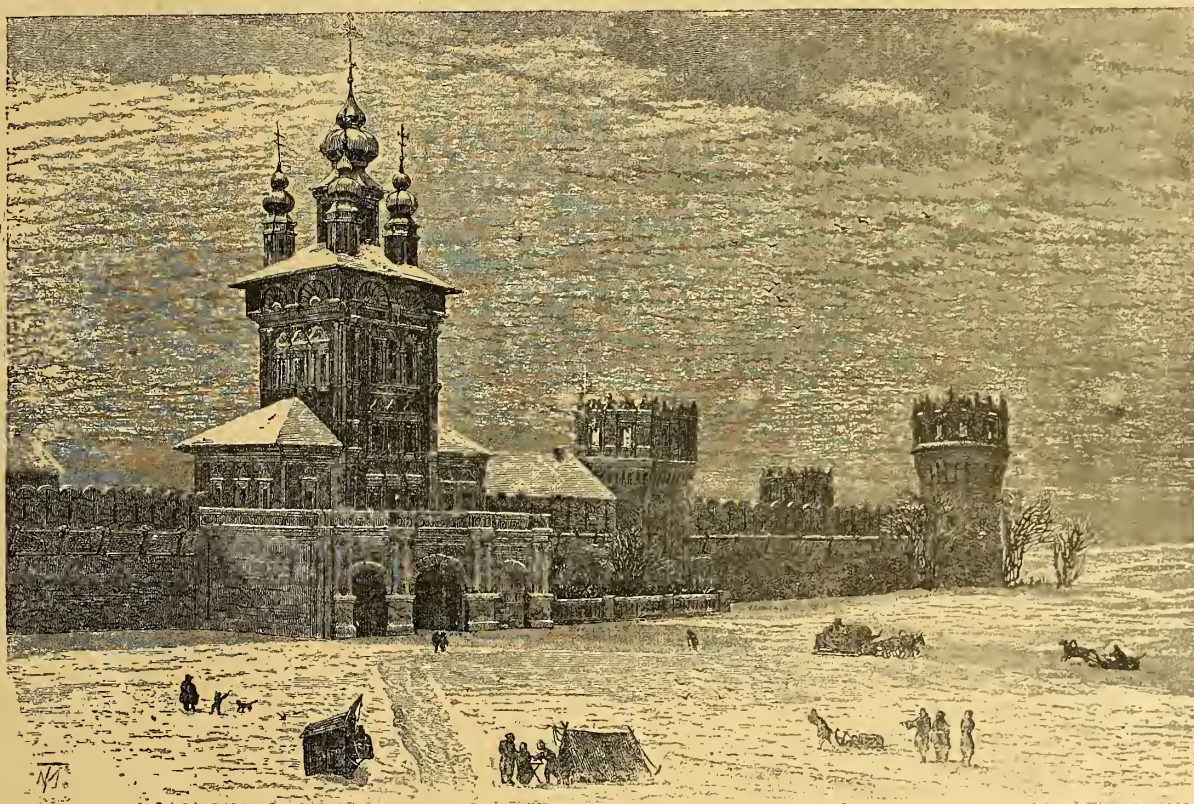

Filologičko iverje.

Kako bi se mogao tko naći i reći, da barbarizmi poput onih, što smo ih naveli u prošlom „iverju“, nijesu baš stvar tako rdjava, kako sam ja nastojao pokazati; mogao bi reći: za što ne bi i književnim ljudima bilo prosto prevoditi njemačke riječi i fraze, kada se toga nalazi i u Vuka i u najčišćem narodnom jeziku? Potrebno je obazreti se na taj prigovor.

Iz akademičkoga rječnika vidimo, da su riječi *dopasti se* i *dopadati se* sa značenjem lat. *placere* stare oko 150 godina. Nema sumnje, da su nastale iz njemačkoga

tvenih slojeva. U Daničićevu rječniku iz književnih starina srpskih nalazim riječ *nedcoran* (*nedvorna*) sa značenjem: asper: mnogo *nedcor'neh* reči — viele *unhöfliche* Worte. Nije nužno misliti, da su riječi: *ndcoran*, *udvorica* *udvoravati se*, *dvoriti* nastale baš iz njemačkoga jezika; mogle su nastati i iz kojega romanskoga (sredoviječnolatinskoga, talijanskoga, francuzkoga) jezika; cf. francuzki *courtiser*, *courtisan* (*la cour* = dvor); talijanski *cortese*, *cortigiano* (*la corte* = dvor). — I riječ *samostalan* ide ovamo, nju poznaje narod, ali ne mislim, da je pre-

Djevojački samostan u Moskvi.

gefallen tako, da je *fallen* prevedeno riječju *pasti*, mjesto njemačkoga prefiksa *ge* uzet je prijedlog *do* i glagolu je dodano *se* prema *militi se* (ništa mi se ne mili). Danas već i narod govori riječ *dopasti se* (*dopadati se*), a upotrebljava je i Vuk. Ali svatko će lako dopustiti, da te riječi nije načinio narod, nego književni ljudi, a u narod je prodrla iz crkve, iz sudnice itd. — Druga je taka riječ u narodu našem *udvoran* — *höflich*, (*udvorica* — *Höfing*). Svakomu je jasno, da su po tudjemu kalupu načinjene riječi *udvoran* — *udvorica*. I o tim će riječima trebati ono isto da rečemo što i o riječi *dopasti se*: u narod su doprle istom iz viših druš-

vedena iz njem. *selbstständig*, nego se slučajno slaže s njemačkom riječju. Ako li je doista prevedena, onda je nije preveo narod, nego književni ljudi.

I u Vuku ima barbarizma! O tom imam ovo reći. Da me tko zapita, što ja držim najvećim svojim dobitkom od svega svojega truda, kojim se tradim već dosta godina oko filologije, ja bih svakomu odgovorio, da držim najvećim i najljepšim dobitkom to, što je u meni utvrđeno i svaki dan se sve jače utvrđuje neograničeno štovanje Vukova rada; njegovu kritičnost u izdavanju narodnoga blaga, njegov stil i jezik, njegovu oštroumnost i fini takt u svim jezičnim pitanjima — sve to ja toliko ci-

jenim, koliko je samo moguće cijeliti i koje ljudsko djelo. Za to mene slabo što toliko može ozlojediti koliko to, kada tko lakoumno što prigovara Vuku. „Tko vuka gadja, treba dobro da gleda“, rekao je Daničić na početku svojega književnoga rada, i to bi trebalo svi da upamte, koji što Vuku prigovaraju, bili taki ljudi filozofi ili ne bili. — Što se tiče barbarizama u Vuka, prvo i prvo treba znati, da ih je veoma malo i kamo sreće, da naša književnost ne poznaje drugih barbarizama; a drugo, svi se daju ne samo razumjeti nego i izpričati. U njegovoj knjižici „Miloš Obrenović“, koja je izdana 1828. godine, nalazim na 56. strani ovo mjesto: sad svatko može sebi lasno predstaviti (jetzt kann sich Jedermann vorstellen). Ali to će možda biti jedino mjesto od svega, što je on napisao, gdje se nalazi taj barbarizam, a drugo, mogao je i Vuk pogriješiti. U rječnik dakako nije metnuo riječi predstaviti. Godine 1821. u jednom članku (koji je preštampan u uvodu narodnim pripovijetkama) piše ovo: treba misliti i riječi namještati, da ne bi ni s jedne strane bilo pretjerano (übertrieben). Riječi pretjerati i pretjerivati nalazimo i u njegovu rječniku sa značenjem „überreiben“, „modum excedere“, dakle ih je čuo u narodu. Sad bi dakako samo trebalo znati, je li naš narod samostalno načinio glagol pretjerati (pretjerivati), ili prema njemačkom überreiben, kao i dopasti se prema gefallen. U prijevodu novoga zavjeta nalazimo ovo mjesto: tako smo vas rado imali (gerne gehabt; 1 Solunj. 2. 8). Toga barbarizma nema u rječniku, ali se govori u Slavoniji po varošima, a možda već i po selima; svakako ga Vuk nije sam skovao, a moguće je, da mu je samo onako utekao. Ako se u Vukovima djelima nalazi još gdjekeji barbarizam, svatko će se, mislim, tko zna, što nam je Vuk, sa mnom složiti i reći s Horacijem: ubi plura nitent (in carmine), non ego paucis offendar maculis, quas aut incuria fudit aut humana parum cavit natura.

A sada evo nove čitule pogrješaka, kojima je uzrok njemački jezik, kojega se mi tako rado slijepo držimo i silu činimo hrvatskomu jeziku.

1. Krivo se upotrebljava pronomen *isti*, kad mu se podmeće značenje, kojega nema u dobrom narodnom jeziku. Govori se n. pr. i piše: našao sam jutros malen nož; *isti* je još sasvim nov; — tko u starosti hoće da ima novaca, u mladosti treba *iste* da čuva; — izašla je na svijet nova knjiga; na koricama *iste* piše, gdje je

štampana itd. Ni tu ni u drugim sličnim primjerima ne smije stajati *isti*, ako ne ćemo da griješimo protiv duha jezika. Treba govoriti i pisati: našao sam jutros malen nož: sasvim je još nov (ili: *koji* je sasvim nov, ili: *i taj* je sasvim nov); tko u starosti hoće da ima novaca, u mladosti treba da *ih* čuva; izašla je na svijet nova knjiga, na *njezinim* koricama piše itd. Neka Nijemci upotrebljavaju riječ *derselbe*, kako ih je volja, a mi ne dajimo našoj riječi *isti* značenja, koje joj ne pripada. Ako Nijemac veli: ich habe ein kleines Messer gefunden, *dasselbe* ist noch ganz neu, to ne treba da mi slijepo prevodimo. Još je gore, kada se riječ *takov* upotrebljava mjesto *on* ili *taj*; n. pr. izgubio sam knjigu; tko bi *takovu* našao, neka mi je vrati; ich habe mein Buch verloren, wer *solches* gefunden hat itd. To je za to veća pogrješka od predjašnje, jer i u samom njemačkom jeziku, kad se dobro piše, nije obično upotrebljavati riječ *solcher* u rečenom značenju.

2. Zlo se upotrebljava i pronomen *onaj* u ovakim primjerima: djela mladića, djela muževa i *ona* staraca treba da su poštena; — mnoštvo životinja južne Evrope i *onih* sjeverne Afrike; — učenici srednjih i *oni* visokih škola itd. Sve su to germanizmi: die Thaten der Jünglinge, der Männer und *die* der Greise itd. Bez germanizma, t. j. bez pogrješke glase oni primjeri: djela mladića, djela muževa i *djela* staraca; mnoštvo životinja južne Evrope i sjeverne Afrike; učenici srednjih i *učenici* visokih škola itd.

3. Od supstantiva na -ost tvore se u narodu veoma rijetko adjektivi s nastavkom -an; tako je n. pr. *žalostan*, *radostan* od *žalost*, *radost*, ili *milostan* od *milost*. Mislim, da se za cielo i u narodu čuje *krepostan* od *krepost*, premda Vuk nema toga adjektiva u svome rječniku. Osim ta četiri adjektiva mislim, da više nema nijednoga, koji bi se svršivao na -ostan. Ali na to se u nas ne pazi, jer se govori i piše: *vrijednostan* (n. pr. *vrijednosni* papiri), *narodnostan* (n. pr. *narodnosna* pitanja), *sigurnostan* (n. pr. *sigurnosno* društvo) itd. Za to se tako govori i piše, jer se u Nijemaca nalazi: Werthpapiere, Nationalitätenfragen, Sicherheitsgesellschaft itd. Za što ne bismo govorili: *vrijedni* papiri ili: papiri *od vrijednosti*; pitanja *narodnosti* ili pitanja *o narodnostima*; društvo *sigurnosti* itd.? To bi bilo svakomu razumljivo, a i po pravilama našega slaganja riječi. (Sliedi.)

LISTAK.

K slikam.

Jurij Šubić. Čitatelji našega lista poznaju već znamenitoga slikara slovenskoga Jurija Šubića. U br. 9. i 12. ljetosnjega Viena prikazali smo dva nacrtu njegova uz kratak životopis, a

danas eto donosimo i lik ovoga vriednoga umjetnika i rodoljuba slovenskoga. Spomenut nam je samo, da se Jurij zove pravo Šubić, a ne Šub'c, kako su mu ime do sada u slovenskih i hrvatskih časopisih pisali.

Umjetnost.

Nova opera. Javljaju glumištnomu listu „Il Trovatore“ u Milanu, da maestro A. Strino, ravnatelj filarmonijskoga društva u Spljetu, dovršuje operu u 4 čina „Miljenko i Dobrila“, kojoj je libreto napisao po drami Matije Bana prof. Zarberini. Isti list dodaje, da će se opera po svoj prilici prvi put pjevati u Zagrebu. Ne znamo, koliko je ovo potonje istina, ali je vrijedno, da se naša uprava pobrine za to djelo spljetskoga skladatelja, koji se u glazbenom svijetu već češće odlikovao, pa ako valja, da ga iznese na pozornicu.

Franjo Liszt. Ovih je dana umro najveći virtuoz glasovira u novije doba Franjo Liszt. Rodio se 1811. kraj Požuna, te se već u desetoj godini odlikovao kao vrstan glasovirač. U Beču ga je učio tehnici Czerny, a Salieri kompoziciji. Godine 1823. podje u Pariz, gdje je postao ljubimcem odličnoga društva. Njegov je prvenac doduše propao — opera Don Sancho, prikazana 1825. u Académie royale. No tim više steče priznanja udarajući na glasoviru, kad je putovao Francuzkom, Englezkom i Švicom. Kad je Liszt bio obolio, odlučio ga otac povesti u kupelj Boulognsku. No ovdje mu otac umrie, pa se vratio u Pariz, gdje je poučavao, pisao glazbene članke i skladao poimence za crkvu. Slava se Paganinijeva znamenito kosnula pravca njegova, on na ime sumi postati Paganinijem glasovira, pa i doista postade to svim genijalitetom bizarne i koketne virtuoznosti. Pošto je dugo vremena prijateljevao sa Sain-Simonistima, stupi kašnje u red Franjevaca ne odrekavši se užitka svjetskoga. Poboraviv njeko doba u Italiji pohiti u Beč prirediti nekoliko koncerta u korist poplavljenih Pošte 1837. Tada započe niz njegovih trijumfa. Ovako slavljen putovaoš Evropom do godine 1848., tad se nastani u Weimaru kao kapelnik dvorske glazbe, koju je znatno usavršivao okružen četom štovatelja i pristalica. To učini Weimar znamenitim za glazbu mjestom. Ostavivši se godine 1859. ovoga mjesta podje u Rim, gdje je mnogo godina proživio. Istom u najnovije doba podje u Pariz, a odavle u Baireuth, gdje Wagnerovci baš priredjuju na Wagnerovu glumištu glazbene drame svoga majstora. U Baireuthu je umro Liszt. Liszta je peštanski konservatorij imenovao ravnateljem svojim, s toga je Liszt svakoga ljeta polazio u Peštu, a isto tako u Weimar. Kao virtuoz je Liszt osobit fenomen. Mehanika mu je najveća, prije njega nečuvana, jedva vjerojatna. Nije samo sjajna, bajoslovna bravura, svladavanje gotovo nemogućih poteškoća karakteristikom njegove igre, nego i duboki umjetnički zanos, po kojem se sve, što igra, pričinja sretnom inspiracijom trenutka, vlastitom produkcijom. Inače je Lisztova umjetnost kao i njegova individualnost posve osebuja. On igra sve majstore klavira svih vremena od Scarlattija, Händela, Bacha, Clementija pa sve do onoga, što je stvorilo novo doba. U njegovu kompozitorskom radu valja razlučiti dvie epohe. Kompozicije prve periode ugadjaju samo tehničari, to su smjeli podhvati genijalne virtuoznosti, to su arrangementi, prienositi tuđjih djela za glasovir, osobito Schubertovih i Mendelssohnovih pjesama, fantazije (n. pr. o motivima Doh Juana, Norme, Roberta, Profeta, Sonnambule), parafraze i ilustracije, a već u to doba imade njegovih transkripcija magjarskih narodnih melodija, koje je kašnje umjetnički dotjerao. Druga perioda počinje s njegovim boravkom u Weimaru, gdje je zabacivao dojakošnje kompozicije svoje i poimence se dao na čistu instrumentalnu glazbu i to na — Berliozom uvedenom „programsku glazbu“, u kojoj glas ne naznačuje samo obćenita čuvstva, nego mora prikazivati neki konkretni sadržaj. Amo idu ove glavnijske kompozicije, koje je sam prozvao „Simfonijske pjesme“: Ce qu' on entend sur la montagne (t. zv. gorska simfonija), Tasso, Préludes, Orpheus, Prometheus, Mazeppa, Svečani zvuci, Héroïde, Funèbre, Hungaria, Hamlet, Hunska bitka, Ideali (po Schilleru). Amo se prislanjuju: Simfonija Fausta, Dantova Inferna i Purgatorija; za tim dolaze

mise: ugarska krunidbena misa (u Es dur), misa (u D dur), oratorije: Elizabeta i Christus, humoreska Gaudeamus igitur i mn. dr. O tim kompozicijama sude vještaci veoma različito. Mnogi mu poriču talenat za kompoziciju i zovu sve njegove radnje na tom polju pabirčenjem bizarija, zbrkom vratolomnih modulacija, rpom užasnih za uši disonancijâ i zaglušnih krprija; pristaše opet misle, da nije nitko tako kao Liszt spojio u glazbi melodiju, harmoniju, ritmiku i kontrapunkt, i sve te elemente karakteristično iztaknuo. Gdje pako, kao što u 15 svojih magjarskih rapsodija, glazbeno dotjeruje narodne pjesme, ondje mu svi priznaju, da je na svom mjestu i da piše svojim osebujskim slogom. Pisao je i nešto knjiga o glazbenim znamenitim ljudima u francuzkom jeziku. Liszt doduše nije umio magjarski govoriti, ali se osjećao Magjarom, te je za svoju domovinu učinio mnogo dobra. Pošto u okolici Požunske živu doseljenici hrvatski, misli Kuhač u Viencu 1880. str. 220., kao što za Haydna (=Hajdina) tako i za Liszta (=Lista), da je porietla hrvatskoga, naše gore list List je rodnom iz Raidinga (Rudnika) sasna blizu velikoga hrvatskoga mjesta Borištova kraj Šoprona.

Karlo Piloty. Umro je nedavno Piloty, od koga se možda nitko nije više i silnije doimao razvoja umjetnosti u Njemačkoj. Ima jamačno ondje slikara, koji su svršili boljih djela, ima ih, koji su više i idejalnije shvaćali zadaću umjetnosti, ali nitko nije tako obilato i s tolikim plodom radio. Za njega se može reći: Praeceptor Germaniae. Možda će se kad zaboraviti slikar Piloty, ali nigda ne će učitelj Piloty, u tom će biti bezsmrtan u poviesti umjetnosti, jer je upravo on svojom školom povratio život njemačkome slikarstvu. U početku bijaše Piloty pristaša one njemačke škole, koja nije uzela klice iz naroda, te nije mogla napredovati. Piloty se istom dade na reformaciju povrativši se k učiteljici, koju je tadašnja škola premalo cijenila, — k prirodi. I umjetnička tehnika bijaše u ono doba pala na nizke svrži u Njemačkoj. Piloty podje u tudjinu, upoznade se s predajama, belgijske i francuzke škole i što je u tudjini naučio, presadi u domaće tlo. Do malo okupi oko sebe silu učenika, pače je malo učitelja, koji bi toliko vrstnih učenika uzgojili kao Piloty. Sve što danas Njemačka stvara na umjetničkom polju slikarstva, u prvom je redu zasluga Pilotyjeva. Pilotyjeva je škola najveća i najslavnija. Piloty nije nametao učenicima svojih manira, nego je dao, da se talenat pojedinaca samostalno razvija. Za to je iz njegove škole izišlo mnogo skroz i skroz individualnih slikara. Kolika je ogromna razlika izmed Makarta i Defreggera, a ipak su oba Pilotyjevi djaci. Nadalje su bili njegovi učenici Kurz-bauer, Liezen-Mayer, Benczur, Matija Schmidt, Grütznar, Leubach, Gabl, Gysis, a njeko vrijeme Munkaczy i Brožik. Što su svi ovi slikari različitih osobina proizišli iz jedne škole, na čast je učitelju, te je jamačno najbolji dokaz njegovoj liberalnosti. Zajednicu pokazuju učenici samo u vanjskoj tehnici. No Piloty se odlikovao i kao samostalan slikar. Već u četrnaestoj godini pohađajše Monakovsku akademiju, te je u školi Schorrovvoj primio navike, kojih se kašnje s velikom mukom otrešao. Nije monakovska akademija, nego su putovanja po Belgiji, Holandiji i Francuzkoj navratila njegov duh na pravu stazu. Prve nas njegove radnje podpunoma sjećaju francuzkih uzora. Evandjelje tehnike u tim djelima do skora steče prijatelja. Izišao bi čitav katalog, kad bi mu htio nabrojiti sva djela. Najvećma su poznate ove slike: za Maksimilianeum g 1854 slikano „Utemeljivanje katoličke lige“ i iza šest godina za istu zgradu dogotovljena slika: „Ulaz Gottfrieda Bouillonškoga u Jeruzolim“. Veliku je senzaciju pobudila slika, kojom je stekao mjesto profesorsko na monakovskoj akademiji: „Seni pred Wallensteinovom lješinom“. Tad zareda niz prekrasnih slika: „Neron iza požara Rima“, „Thusnelda u triumfu Germanikovu“, „Henrik VIII. i Anna Boleyn“ i „Zadnji pohod girondistâ“, kojima je pukla slava diljem svega svijeta. Piloty postade godine 1874. iza Kaulbacha

ravnateljem monakovske akademije; u toj službi je sve do zadnjih dana života svoga radio, da se usavrši i podigne slikarska umjetnost u Njemačkoj, te je umirući mogao s ponosom pogledati na svoj plodni i lovorikom slave ovjenčani rad.

Ruska umjetnost. Poznati njemački umjetnički kritik Ljudevit Pietsch hvali u veliko ruski dio na berlinskoj umjetničkoj izložbi. Kritik doduše veli, da je ruska umjetnost dosta slabo prikazana na izložbi berlinskoj, ako bi htio suditi po broju umjetnika, ali ono, što je izloženo, odlikuje se osobitim savršenstvom i vrstnošću. Najprije napominje kritik divnu sliku Sie-miradzskoga „Isus u Marie i Marte“, za tim veoma hvali ruske slikare Jakobija i Makovskoga. Za Makovskoga veli, da su njegovi izloženi portreti gospodjâ upravo krasni. a isto tako hvali Bakalovića za pompejske scene, Dmitrijeva Orenburgskoga za valjano crtanje, Manizera za ratnu sliku „Pred Nikopoljem“. Od pejzaža s hvalom spomienje Kračkovskoga, Klebera, Morozova, Hofmana i Federsa.

Fresco-slike. U poviesti slikarske umjetnosti znamenite fresco-slike, što su ih odlični njemački slikari Overbeck, Cornelius, Veit i Schadow zajedno izradili u Caci Zuccari u Rimu, postadoše u najnovije doba svojinom njemačke vlade, te će se za koji dan oprezno skinuti sa zida i odpremiti u Berlin. Slike prikazuju različite prizore iz života Josipova.

Svaštice.

Muzej za umjetnost i obrt u Sarajevu. Čitamo u Glasniku društva za umjetnost i umjetni obrt, da je taki muzej nedavno otvoren u Sarajevu. Klicu je tome muzeju zametnulo tamošnje muzejsko društvo, koje je živo prionulo uz rad. Za ono par mjeseci, što društvo postoji, sabrano je preko 400 predmeta, a nade je, da će muzej i nadalje uspjevati. Nada je tim više opravdana, što su muzeju obećali pomagati i bosanska vlada i zajedničko ministarstvo financija.

Spomenik Timofejeviću. Jermaku Timofejeviću, osnivačlu historijske slave donskoga kozačtva u doba posljednjih triju vjekova 1576—1780., kojega ime znade svaki kozak, kane u Novočekasku, u glavnom mjestu donske oblasti, postaviti spomenik. Početkom godine 1881. bijaše u tu svrhu sabrano 40.000 rubalja. a jerbo treba 60.000, ponovili su sada sabiranje, te je nade, da će osvojaču Sibirije doskora polići dostojan spomenik.

Ruske starine. „Tobolskija Guberskija Vjedomosti“ pišu, da ruske drevnosti po crkvama u gradu Tobolsku vriede blizu čitav milijun rubalja. Ovo su znatnije starine: 1. Priestolni krst s moćima cara Mihajla Feodorovića i patriarha Filareta. 2. Zlatom i srebrom iztkana plaštanica s nadpisima u arapskom jeziku. 3. Arhijerejska mitra načičkana biserom i dragim kamenjem; dar njegdašnjega sibirskoga gubernatora kneza Gagarina. 4. Krst od kovana zlata, poklon cara Feodora Aleksijevića. 5. Naprstni krst s 40 komada dragoga kamenja, poklon kneza Čerkaskoga.

Lamartine. Prije nekoliko dana otkrili su u Parizu spomenik pjesniku i državniku francuzkom Lamartinu. Pri svečanom otkrivanju bijahu zamjenik predsjednika republike Grevyja, komora i senat, ministri, francuzka akademija i više učenih društava. Prije nego što će se otkriti spomenik, glazba je završala marseljezu. Kada se svi skupiše oko spomenika, otkriše zavjesu. Piedestal je posve jednostavan. Na njemu su ove rieči: Lamartine 1791.—1869. Spomenik je ovako izradjen: Lamartine sjedi na visokoj stolici, a pred nogama mu leži hrt. Lamartine je visoko uzdigao glavu i gleda preda se. Izraz je lica dostojan i miran. Kipar Vaselot, koji je spomenik načinio, dobio je dostojnu nagradu za remek svoj, ministar mu je Gabelet za same proslave predao

krst počastne legije. Historija je ovoga spomenika veoma sumorna. Godine 1869. kada je umro Lamartine, pokrenuše tri znatna pisca, medju njima Girardin, misao, da se pjesniku podigne dostojan spomenik. No prilozi su se sporo sabirali i na posljedku je država morala dodati još 1500 franaka, da se popuni svota od 30.000 franaka. Jedan od one trojice organizatora za podizanje spomenika povjeri kiparu Vaselotu, da izradi kip. Ali se plan Vaselotov nije svidio zastupniku nasljednika Lamartinovih Emilu Olivieru, pače je bilo i parnice, koja izadje sretno po vještaka. I taj se spomenik onda primio i izveo.

Najsjeverniji urednik. Takim se imenom može doista podičiti samo eskimski tiskar i pjesnik Meler, koji izdaje eskimske ilustrirane novine „Atuagaglitit“ t. j. čitanje u Atgabi; — to je mjesto na zapadnom briegu Grönlandije, pod 64° sjeverne širine. Da uzmogne donositi ilustracije u svojim novinama, pridružio se Meler ekspediciji Nordenschilda, koji izpituje nutrnje ledene krajeve Grönlandije. Sudeći po portretu, što ga donosi Nordenschild u svom najnovijem djelu „Grönlandija“, pričinja se Meler umnim i dobrim čovjekom s pravim eskimskim tipom. Nadalje donosi Nordenschild nacрте Melerove, koji pokazuju, da je u urednika eskimskih novina mnogo talenta za slikarstvo. A i objelodanjeni listovi pokazuju, da je u toga čovjeka, u najsjevernijega urednika dosta duha.

Rimski novci u Kitaju. Prije nekoliko vremena raznio se glas, da je u sjevernoj kitajskoj pokrajini Šanzi našasto mnogo rimskih novaca. Njeki ih kitajski bankir kupi. Našasti su bili blizu Ling-ši-Giena. Pripadaju raznim carskim dobama. Nalazak rimskih novaca u Kitaju ne može se smatrati čudnim, jer su se rimski novci mnogo razprostranjivali u starini po srednjoj Aziji.

Medalje parizkoga salona. Dogodilo se ove godine po drugi put, da se kipari, koji su što izložili u salonu, nisu mogli složiti, kome da se dade počastna medalja. Najviše je glasova rek bi zapalo Schönewerka, ali — čudne li tragike! — dok su sudije viećale, umjetnik se od oćaja, što ne može nikako da uspije, svojom rukom usmrti. Slikari su počastili Julesa Lefreborea za krasne portrete njegove.

Stolna crkva u Krakovu. Vladika je Dunajewski odlučio popraviti i obnoviti stolnu crkvu u staroslavnom Wavelu. Za to se već složio poseban odbor, kome je predsjednikom kanonik Gawronski. U odboru je pored inih znamenitih lica slavni Jan Matejko, koji će upravljati restauracijom. Poljaci se mnogo zanimaju za tu gradnju, jer im je crkva wawelska pravim narodnim svetištem — ondje na ime počivaju kosti njihovih kraljeva!

Gundulićev spomenik. Odbor za podizanje spomenika slavnomu Gunduliću u Dubrovniku objavljuje spisak ljudi, koji su darovali za spomenik počam od godine 1811. Do sada se skupilo svega 2866 for. 50 novć. Medju ostalim imenima vidimo u godini 1885. njeg. Velićanstvo cara i kralja Franju Josipa I. i nasljednika prijestolja Rudolfa s 500 for., god. 1884. nadvojvodu Albrehta s 50 for., biskupa Štrosmajera dva puta s 50. for.; bivšega mitropolita Savu Kosanoviću s 10 for. itd. Zanimljivo je, da imade darovatelja čak s ostrva Cejlona u indijskom oceanu: V. Vlahušić je dao 48 for.

Naučno proučavanje Crne Gore. Crnogorska je vlada zamolila talijansku vladu, da bi joj poslala stručnjaka, koji bi proučio i ocienio zemljište Crne Gore. Talijanska se vlada odazvala ovoj molbi, te je poslala na Cetinje profesora geologije Luigia Baldaccija, jamačno jednoga od najvrtnijih geologa u Italiji. Spomenuti je učenjak već krenuo put Crne Gore. Isto tako boravi već nekoliko vremena u Crnoj Gori Antonio Baldacci, botanik iz Bologne, koga je talijanska vlada poslala, da prouči floru Crne Gore.

Vienac. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Filologičko iverje. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 14. kolovoza 1886.

Br. 33.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII

Soba tiha. . .

Soba tiha, peć mi bruji,
Snena svieća tamu goni,
A u meni nješto zuji,
Iz daljine kan' da zvoni.

Pak ja sklapam oči svoje,
Sklapam oči izmorene:
Čini mi se, preda mnome
Razmiču se sobi stiene. . .

Preda mnom se noćni predjel
Jednim mahom divan stvori:
Mjesečinom voda sjaje,
Uz vodu se biele dvori.

S dvora lice djevojačko
Gleda u noć, tiho sniva;
Gleda vjetrić kako šušti,
Kako tiho labud pliva;

Sluša pljusak mala čamca,
Što se vodom k brini krađe —
Oh, u njemu djevojci su
Žarkog srca prve nade!

To joj javlja zvonka pjesma
Koja tihom leti noći,
Pa joj veli, da će vojno
Iz tudjine za čas doći.

Gle! već pred dvor čamac stao,
Iz njeg momak skoči eno!
U susret mu mila hiti,
Zlato, dugo nevidjeno.

Al' ju grli, al' je ljubi!
Gleda, gleda oči mile,
One oči, što su nebo
Pred njim davno razavile! —

Tiho šušti lahor noćni,
Tiho labud vodom pliva —
Ja se sjećam sretnih dneva,
Čara mi ih želja živa. . .

Ali jao! divna slika
Gine mrakom zamagljena;
S oči skidam ruke svoje,
Sklapa mi se sobi stiena.

Jošte samo odjek zvoni
Moje sobe u tišini,
U duši mi tuga roni
Neizmjernoj po dubini.

Gavro Manojlović.

U noći.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

VIII.

Koncert se dovršio i za čas imao se ples otvoriti. Narančić i Kačić mogoše tek sad pomisliti, da se približe Mirkovićevim. Kačiću silno kucalo srce te u licu mienjao od plahosti i uzrujanosti boje i hotimice zaostajao u vrevi obćinstva, koga se bijaše silesija sakupila. Sve što je Zagreb brojio otmena i znamenita, sastalo se danas ovdje. I aristokracija, i generalija, i visoka birokracija, i književnost i odvjetništvo i trgovina — nadje se podpuno na zabavi,

a gradjanstvo i mladi svijet upravo pohrliše ovamo. Odbornici veselo i posleno se dvoranom pleli, svakomu prišapćujući, da takove zabave još nije bilo. Što je dalo povoda? — Na ovo ne mogaše nitko pravo odgovoriti. Muranić bi rekao svakomu, tko ga htjede poslušnuti, da je uzrok nova toaleta Mislajke, ravno iz Pariza naručena; odbornici tvrdili, da je radi programa, u kojem je bila jedna nova kantata Zajčeva; treći opet, — jer se je razpao ples, što ga htjedoše prirediti „mlada gospoda“, — pa da naručene toalete ne ostanu nevidjene, došlo

je sve ovamo; četvrti pako mislili, što se je proćulo, da će na zabavu doći njegova preuzvišenost glavar zemlje.

U pročelju dvorane stajala odijeljeno od drugoga občinstva aristokracija i ono, što je htjelo k njoj spadati. Gospodje u bogatim dugoskutim haljinam gledale ljenjivim i nemarnim izrazom na mimo prolazeće, izrazom, za koji se nije znalo, da li bi imao biti sanen il preziran, nu svakako takav, da nastoji pokazati ovim stvarom, ne spadajućim k „društvu“, kako njim do ove zabave nije ništa stalo i da su naučene kretati se u drugim salonima. A ipak je većini od njih manjkalo ono pobliže neoznačivo „nješto“ čistokrvnih aristokratkinja, dapače jedna od njih naličila je sa svojim preživahnimi bojama pretjerane odjeće kakoj princezi od teatra; druga svojim preživjelim izmučenim licem kakoj parižkoj „*de ces dames*“; treća svojom naduvenom crvenom kožom na ogromnom tustom tielu kakoj bogatoj bečkoj mesarici iz predgradja, — jednom rieči kod najmanje njih bijaše onoga finoga ukusa i toli teško dostižive otmenosti izobraženih zapadno-evropskih boljarica.

Mladi nacifrani gospodoići i konjanički oficiri vrzahu se oko ove hrpe, jedni jedva da su mogli prikrihati svoje neizmerno veselje, da se pred čitavim ovim građanskim svijetom mogu pokazati u blizini ovih „prvih“ otmenih dama, te su očito pokazivali, koliko im je sav taj ostali svijet nizak i nikakova obzira vriedan; drugi pako dugoćasno se previjali obilazeći od jedne gospodje do druge. Prvi bijahu bez iznimke sinovi i rođjaci onih istih građanskih obitelji, koje prolazahu mimo njih; drugi pako mladi aristokrati, koji se još po školskim klupama potezahu, ili kojim malko u nered pale financije ne dopuštahu, da sprovedu zimu u Beču ili Pešti.

Oko barunice Misaljke, poznate gostoljubive kućedomačice, gdje je šampanjac „potokom tekao“. bilo je prvih i drugih najviše. Mala ova ko trta suha u godinah već stojeća gospodja, sva se gubeća u čipkama, svili i baršunu svoje razkošno bogate odjeće, sa svima se je ljubežno i veselo živahnim svojim načinom zabavljala. Nijedan ne mogaše tako šta glupa kazati, da se ne bi na nj osvrnula i odgovorila mu. Isti Muranić „briljirao“ je svojim dosjetkama, koje ga dakako dosta truda stajahu, jer je tek danas u jutro dospio da razgleda „*Fliegende Blätter*“ i brže bolje naučio nekoliko „vicova“. Prijatelj njegov Koška divio se umjetnoj frizuri barunice i psovao, kako je u tom gnjezdu Zagrebu toli malo naobraženih ljudi, koji bi znali cijeniti takov umotvor. Drugi je slavio krasne joj rukavice i psovao opet na to gnjezdo Zagreb, u kom ne možeš ništa čestita dobiti, te će i on morati sve iz Pariza i Londona naručivati. Treći je veličao zadnju zabavu kod nje i hvalio se da je još četvrti dan tronut mislio na slastne oštrige i pastreve. Četvrti ju uvjeravao, da je one večeri u njezinu domu bila ona najljepša i htjede ju dulje slaviti, nu smete se, kad mu pade na um, da drugih gospodja

onaj put nije kod nje ni bilo. te uzme sada, da se bar donjekle popravi, uvjeravati ju, da je njena toaleta večeras najljepša, samo šteta da tako „klasična“ odjeća nije na drugoj zabavi, nego na ovoj „Bože moj — toli mješovite publike!“ Peti tužio se, da se sklizalište neće da smrzne. Šesti i sedmi sukahu svoje kratke brčiće, upilivši poglede u škiljave oči baruničine, koja pogrješka s njezine strane jest takodjer uzrokom, da je svaki od ove dvojice držao sebe za sretnika, kojega je novi „*irréprochable*“ kod Oršića skrojeni frak baruničinu pozornost na se svratio.

Do barunice stajala je najbliže gospodja Majaševićka pl. Osjačka, takodjer u sjajnoj „*vert-de-nil*“ odjeći. Duboki „*decolte*“ ne pokazivaše jedrine ni mladosti vrata i grudi, nego suhe stršeće kosti. Bijaše ona jedna od najbogatijih vlastelinka u zemlji, vodila je osobito elegantnu kuću, gdje se sastajao cviet svih stališa i gdje se nije lošije ni manje jelo i pilo, nego kod Misaljke. Dapače ona je imala kod stola dva lakaja više i jednoga paža u sredovječnoj livreji, i mnogo elegantnijega „*haus-und hofmeisteira*“. Obiteljski položaj bio joj je doduše — no da — nešto neobičan, ali za Boga dragoga, tko da još danas u devetnaestom stoljeću stane na strogo stanovište moralnoga sudije —! Presmiešno! Na posljedku tko zna, da li je toliko kriva; — ne smije se naprećac osuditi, — „nesretna žena“, — „zlo uspio brak“ —! Ta ona je toli ljubezna, gostoljubiva, stolovi se gotovo lome pod teretom neobičnih slastica i butiljka najboljih vina; čemu dakle da se čovjek liši takova užitka? Na posljedku u našem veselom, dobroćudnom hrvatskom svijetu!

Ona je naime zavoljela nekoga mladoga gospodina tek oženjena, po mnijenju svih gospodja pravoga Adonisa, a imala je ružna grbava muža! Ta nakaza bila je još toli bezobrazna, da joj smeta u odnošaju s Adonisom. Vruća joj i energična krv brzo si pomogne. Bezobzirnoga supruga otjera, a liepoga Adonisa uzme k sebi, pošto je i on tako uradio sa svojom mladom, dražestnom i liepom ženicom. Šta je to na posljedku? Mladi taj Adonis nije doduše ništa u svijetu bio, odkada je izstupio iz trgovine željezara R-a, a nije ništa ni imao osim svoga zdravoga, grčkim kipovima nalična tiela i krasna finoga lica pod plavom rudastom u zlato se prelievajućom kosom. Nu odkada je imao sredstva silnoga imetka u rukama, pa — no da — postao je prvim kavaliirom zagrebačkoga društva. Svatko ga je k sebi zvao, svatko mu se klanjao, svatko mu se divio. Pretjerani njekeji pesimiste nazirali su u tom pojavu nešto značajna za zagrebačko društvo; nu to su uvijek ljudi, koji ne spadaju u svijet.

Baš kad su Kačić i Narančić mimo prolazili, razgovarao je s Adonisom ili — kako mu je pravo ime — s Ivanom Petrovićem, stojećim vierno i pokorno uz gospodju Majaševićku, visoki njekeji dostojanstvenik i umiljato malo ne sniženo slušao njegove, od dosade zami-

ruće rieči. U isto vrijeme isti taj dostojanstvenik nije propustio, da mimo prolazećega tajnika i perovodju iz svoga odsjeka, koji mu se duboko nakloniše, neizrecivo dostojanstvenim birokratskim prezirom od glave do pete omjeri, te im — ni ne odzdravi na poklon. Za dostojanstvenikom došao k Petroviću neki general, za ovim neki poznati učenjak, za tim bogati neki trgovac, za ovim jedan viećnik stola sedmorice, — no on ih sve tek od nevolje slušao, — jedino mladomu grofu R-u nešto se umiljatije nasmiešio. Naprama gospodjam, koje se takodjer na veliki jad Majaševićke k njemu tiskale, nije bio milostiviji. Ista dražestna prekrasna mala barunica Leporte sa svojima krupnima sjajnim očima i milovidnom nježnom prikazom nije našla pred njim milosrdja, te ga badava svojima pogledima gotovo gutala. Narančić slučajno to spazi, te mu se ogadi. Gospodja Alma pl. Kronach blagim si očicama i andjeoskim lišcem takodjer ulovi Neline poglede te zlobno upozori Majaševićku na baruničino ponašanje. To joj međutim nije pačilo, da isti čas Neli čestita, kako je večeras opet divna, i da će Majaševićka gotovo poluditi od ljubomornosti. Nu Leportica ju nije slušala, niti se na Petrovića obazirala — ona se sva zagledala u prošavšega Narančića, i kad je on već dosta podaleko odmakao, još ga htjela u očima zadržati, pri čem se dražestno na prstima dizala, da bude viša. Grofica Kitty Satmary ulovila je nekoliko rieči Alminih, te se s njom uplela u razgovor i obljubljenom draga „medisance-a“ započne. Sad se brzo krug povećao. Dodje barunica Ludvigsborg, generalica Posch, hofratice Željковиć, barunica Todorović, gospodja Lužička, supruga glasovitoga odvjetnika, i udova grofica Ratković. Ova bijaše najoštrij, — ništa za to, što je godine i godine već živjela u „divljem“ braku s bogatim grofom Časary-jem. Njezinim riečima davalo se osobito mnogo važnosti, u obće bila je vrlo ugledna u društvu. Imala je uvijek najskuplje šešire od najskuplje modistice u Parizu. Danas bijaše zlovoljna, jer na trima gospodjama spazi odjeće, koje ne bijahu jeftinije, neukusnije, nedragocjenije od njezinih. Najviše ju ljutila grofica Satmary, koja je bila posuta pravimi „point de Venise“, — a pravo rekući — nije više ništa mogla svojim nazvati. Sve zaplijenjeno — sve pod ovrhom!

Medjutim se raznese viest, da je nj. preuzvišenost, privremeni glavar zemlje s preuzvišenom gospodjom suprugom blagoizvolio doći. Ples bi već bio mogao početi, nu čekalo se. Sad nastane još veće komešanje u dvorani. Odbor pohrli dolje u stubište; gospodje u pročelju poredaju se, jagmeći se svaka za prvo mjesto, — ostalo občinstvo tiskalo se, da bude čim bliže mjestu, kud će visoki gosti proći. Gospoda se u svojim frakovima izpravljala i popravljala, biele si ovratnike.

Kad je predsjednik uveo preuzvišenu gospodju, a podpredsjednik i odbornici okružili njegovu preuzvišenost glavara, zavlada za čas tišina u dvorani. Na licima

mužkaraca prodirala želja, da ih oko nj. preuzvišenosti šine, — jedino mladež na očigled uzela udvoravati gospodjicam, kanda se dolazak prvoga dostojanstvenika nje ni ne tiče. Pardon — pardon — ne sva! Oni „prvi“ i „drugi“ tamo na pročelju pod vodstvom Muranića neopisivom su odanošću i dostojanstvenom svečanošću svoje liepo izčešljane glave duboko prignuli, ukočenim tielom poklonili se i sa strahopočitanjem odmaknuli se dublje u dvoranu. Opazivši na licu njegove preuzvišenosti milostiv ljubezni smiešak, oni se dapače od uzhićenosti zaborave i — šaptnu, da se čuti moglo — nu sasvim u granicam pristojnosti: „Ah, grossartig! Živio — živio!“

Ples započne. Otvorila ga njezina preuzvišenost s neizbježivim Muranićem. Odmah na početku plesanja povuče se njegova preuzvišenost u najgornji ugao. Mladi grof F. i mladi barun R., obojica trogodišnji privatni kandidati za maturu, pristupe k njemu i akoprem je njegova preuzvišenost bila gotovo bez kose, te je otceve ove dvojice još kano djecu poznavala, oni joj ipak pruže iz daleka ruke, promrmljav nerazumljivi „čau“ i nazivajući ju jednostavno „tu Joži“ il „tu Excelenc“.

Uz ovu dvojicu približio se takodjer jedan od vladinih predstojnika, sied starac i na glasu njekoč odvjetnik, — te samo da nije pod zemlju izginuo od poniznosti i zbunjenosti. Ostali visoki činovnici sudci i učenjaci te odvjetnici stajali su u smiernoj udaljenosti. čekajući prisiljenom strpljivošću, dok ih njegova preuzvišenost blagoizvoli k sebi pozvati, da se s njima porazgovori u svojoj ako ne dražestnoj, a to svakako originalnoj smjesi Bog zna kakove i „horvacke“ i njemačke kekavštine. Najčudnovatije bijaše, da i glavni protivnici njegove preuzvišenosti ne činjahu nikakove iznimke, dapače odvjetnik Salajić — tako rekući jedan od glavnih vodja opozicije proti preuzvišenosti — približio se sada smierno i željno čekao, da ga njegova preuzvišenost počasti barem jednim pogledom. Ta baš danas napisao je u listu svoje stranke žestok članak, u kom je dozivao grom i pakao u pomoć proti užasnoj silovitosti njegove preuzvišenosti, kojom gazi najveće svetinje narodnje, i očito nastoji, da uništi milu trojednicu, — te Salajić poziva Hrvate, da se ugledaju u primjer Talijana, i nj. preuzvišenost u svakom koli javnom političkom, toli privatnom socijalnom pogledu učine nemogućom

Preuzvišenost doduše nije čitala ovaj „grozomorni“ izljev patriotskog srca Salajićeva, nu za to ipak nije ni na najvatrenije poglede Salajićeve promienila svoga ko sibirski led mrzla ponašanja prema njemu.

Sretniji bijaše politički drug Salajićev, gospodin dr. Kolaček. On je takodjer prigodom imenovanja nj. preuzvišenosti u svim opozicionalnim zagrebačkim i bečkim novinama i osim toga u posebnoj broširi na široko i duboko dokazivao, kako su temeljna prava kraljevine i čast naroda ovim imenovanjem povriedjena, i da u Hrvatskoj na čelu zemlje smije biti samo ban, a svaka

druga forma namjestništva da je protuzakonita. On se sada nekako došulja do njegove preuzvišenosti, koja ga počasti pitanjem, da li je bio u cirkusu. Nu ne bi ni toga bilo, da nije prijatelj Kolaček svoje pogriješke popravio time, što je kao starješina njeke crkvene obćine i kao predsjednik dvaju novćanih zavoda predveo deputaciju u banske dvore, te se novoj glavi zemlje najsmiernije poklonio i milosti njezinoj preporučio. Pred svojim političkim drugovima opravdao je to interesom povjerenih mu zavoda. Bolić dakako zgodno to upotrebi, te u svom časopisu ne samo Kolačeka, nego svu njegovu stranku, načela joj i ciljeve izvrne ruglu beznačajnosti pa je Hojkić, vodja Kolačekove stranke među djaci, imao velike i teške borbe proti ostrim bezobzirnim navalama Puškarića i Jelenčića. „Takovi su —! Danas reci a sutra poreci. Za volju groša ići će se vragu klanjati, kamo li ne će krštenu čeljadetu!“ — vikao Jelenčić po hodniku prije i poslije predavanja, a Kačić, koji ga je slušao — morade mu u duši pravo dati, akoprem je znao, da mu otac do Salajića i Kolačeka vrlo mnogo drži.

Zato sada, kad je Kačić ovdje u dvorani vidio, kako svi protivnici njegove preuzvišenosti redom dolaze klanjati se i kako plivaju u radosti, ako ih preuzvišeno oko tek spazi — on osjeti silan prezir, zasrami se mjesto njih i na dušu mu se svali duboka ogorčenost. Pomisli na Bolića. Ah — kako sjajan, čist, ponosan, značajan, i bolji od svih ovih prićini mu se u taj tren! Da je Bolić od njega zadnju kapljicu krvi taj čas zatražio, on bi mu ju bio dragovoljno dao. Tako često — veoma često — neznatne malenkosti radjaju posljednicami!

— Vidiš li ih, kakovi su? Ako si čitao današnji Salajićev članak, — pa to vidiš —! Tko da im još vjeruje? — reče Kačić Narančiću, koji je okom tražio Mirkovićeve, jer ih je s vida izgubio za dolazka nj. preuzvišenosti.

— Ta pusti to! odvrati Narančić, — svagdje ima korova. Ako je Kolaček beznačajnik, ako on danas liže pete onome, na koga se jučer blatom nabacivao, — volja ga — za to ne ću zdvajati i držati sav svet nepoštenim. Na posljedku misli i ciljevi ostanu ovdje, nije ih Kolaček stvorio!

IX.

Medjutim spazi Narančić Mirkovićeve te požuriv se prekine započeti govor i povuče sobom Kačića, koji je u to Tinku spazio. Milo i dobro lišće djevojke čisto je sjalo od udivljenja, veselja i zadovoljstva. Krasna smedja kosa, i sada u jednostavnu frizuru spletena, odsievala svjetlim kao zarudjenim odrazom, kako se to na starotalijanskim slikama vidi. Nosila je jednostavnu odjeću od kašmira ružičaste boje, pod vratom u prilici srea tek nešto izrezanu, a s rukavima do lakata. Ukusni kraj pristajao joj preljubežno, te mala mogaše mirnom svijesti

gledati ostale krasotice u njihovu atlasu, fularu, satin merveilleuxu; riedko koja mogla bi joj premicom biti. Pa onda ona mila uzrujanost mlada djevojčeta, koje je prvi put na javnoj zabavi, — pomiešana dražestnom svečanosti, sve to lebdilo nad dragom prikazom i pršilo reko bi iz svake čipke, iz svakoga cvietka, iz visokih bijelih rukavica.

Kačić bude ne samo obćaran, ne samo da se iz nova ćudio tolikoj krasoti, te mu se prićinjalo, da je tako krasne nije još vidio, — on bude takodjer raznježen i razmiljen, te ga grćina od prije sasvim mine. Uz to se radovao, što ju vidi ovako liepo odjevenu. On se je bojao, da će sirotica u krugu elegantnoga svieta izgledati siromašno, te će ju sprezirom susretati „ovi oholi nepravedni ljudi!“ — Za to bijaše sada tim ugodnije zatećen.

Ćim se je više primicao mjestu gdje su bili Mirkovićevi, tim je više osjećao plahost te gotovo jedan čas oćuti srditost, što je došao. Badava se trudio da nadje rieći, koje će joj kazati, kad pred nju dodje, i pitao se, o ćem da zapoćne s njome razgovor. Zatim ga smetalo, što će se uz Tinku morati da upozna i s Mirkovićevimi. A Mirkovićevi nisu sami! Toliko stranih ljudi!

Oko Mirkovićevih bilo sakupljeno do desetero gospode. Djevojke su sjedile uz vremešnu gospodju u crnoj svili, za koju Narančić prišapne Kačiću, da je to gospodja udova Negušić, sestra Mirkovićeva, koja gospodari u kući brata si, oćkada mu je supruga umrla.

Mirković prepozna iz daleka već Narančića i stane mu prijazno rukom mahati. Pozdravi budu izmedju prisutnih i Narančića jednostavni, nu iskreni i prijateljski. On predstavi svoga prijatelja. Svi ga srdaćno primu i s njim se izrukuju. Oh — kako bi ga bilo ovo još prije kratka vremena veselilo! Doći u doćir s tolikim slavljenim muževima, kako si uvijek željaše! Sada — sada ostane hladan, sjeti se Bolićeva suda o svim tim muževima. Osjeti dapaće neki ponos i zadovoljstvo samim sobom, što ga se ova poznata i širom slovjenškoga svieta proslavljena imena ni najmanje ne doimlju, — pohvali se s duševne slobode, da se ne klanja autoritetima niti ih priznaje.

Bijahu pako ovdje zaista po izbor prvaci narodni. Tu je bio duhoviti tumać narodnih pjesama R., uz njega neumorni sabirać starina L., dalje ženijalni pjesnik M., vješti pripoviedalac i umni pisac K., majstorski prevoditelj M., žarki i duhoviti govornik S., — poznati rodoljubivi aristokrata V., ta plemenita duša, koji je još svaki narodni pokret na duševnom polju podupro; nadalje priznati u svoj Evropi ućenjaci S. i drug mu glasoviti slavista F., a na posljedku od naroda svoga obožavani srbski pjesnik Ž. Videći Kačić, kako svi ovi muževi s ovim srbskim prvacom prijateljski obće, po gotovo bješe osvjedoćen, da Bolić o njima pravo sudi. Videći da se i Narančić priblićuje, te mu se s udivljenjem i odanošću

klanja, Kačić se sasvim raztuži. „Čovjek, koji ne priznaje Hrvata!“ — promrmlja u sebi i ljuti pogled baci na Srbina, ujedno se sjetiv jarostan onoga iz Like, koji je volio biti iz Granice, nego li iz Hrvatske.

Baš u taj tren prodje njegova preuzvišenost pokraj ove hrpe u pratnji staroga gospodina, koji opaziv akademika Mirkovića u razgovoru sa Ž-om, — smiešno se prigne k preuzvišenosti i rekne: Eto, s kime ih je vidjeti! Preuzvišenost se nasmije i odvrti sasvim glasno: — Konspiracije! — Pratilac taj bješe nješto vatren Ilirac, nu u dugoj povorci godi a zaboravi na to, košto je i sada zaboravio, da izpravi nazor njegove preuzvišenosti, što bi možda drugi na njegovu mjestu učinio, jer je i taj pratilac bio akademik. Nu on se dosjetki preuzvišenoga tek pokorno nasmjehne. Kačić je čuo sasvim zamjetljivo preuzvišene rieči, i čudnovato, — on, u dnu duše i srca protivnik njegove preuzvišenosti, sav se uzradovao na ovu primjetbu i dobro ju shvatio. Stranka bo, kojoj se taj akademik u zadnje vrijeme priključio, držala je, da Hrvatom ne treba akademije znanosti i da su si ju stvorili za to, da mogu laglje snovati prevrate i očijukati s „braćom“ s onu stranu Save. A Kačiću je gotovo isto to četrnaest već dana dokazivao — Bolić!

U čas dolazka mladih ljudi zabavljalo se društvo govoreći o novoj kantati i svi su hvalili majstora, uzhićeni još i sada melodijama što ih slušahu. Rieči kantate bijahu od pokojnoga Ninkovića, te ih je Tinka s ponosom i sva blažena slušala, kako oba prisutna pjesnika pjesmu hvale. Oj — kako bijaše diete, taj čas sretno i u svom nedužnom dobrom srcu dapače ponosno!

Zato i ne opazi, da ju je Vilma lako dirnula, kad se je Narančić s Kačićem poklonio. Tek onda, kada upravo pred nju stadoše, klikne zatečena: Zar i vi ovdje! A ja nisam ni znala! — te zarumeniv se i zastidiv s uzklika i ukoriv se sama, što je ludo rekla, nastavi: — Nu kako bi i znala? Al to je liepo. da dodjoste! — završi postajući sve više i više zbunjena, što joj je baš preljubko pristajalo. Ni Kačić nije bio manje smeten te ne znade što da rekne.

Tinka prva uzme: Pa zar se ne čudite, da sam ja ovdje?

Kačić joj htjede u svom zanosu odvratiti, da je samo radi nje jedine došao, no u prvi čas uzpregne se i rekne: Čuo sam, da ćete ovdje biti.

— Tako? Valjda od gospodina Narančića? A još prekjueer nisam znala, da ću ići; kako bi se ja smjela tome nadati! Nu dobra majka privolila je odmah, kad ju je gospodična Vilma zamolila. O kako sam joj od radosti oko vrata pala. Odavna li već zaželjeh vidjeti kakav ples. No da, take smo mi djevojke! Dakako za me to nije —, (sirotče malo posve se zarumeni i baci okom na svoju kraću nogu —), i sirota majka, ona ne može, — jer ipak ima troškova. Nu Vilma me nagovarala, molila me, — pozvala, da idem s njom. K tomu još

kad smo u programu čitali otčevu pjesmu — e, onda nije bilo druge nego ići. O, prošle noći morala sam čitavu odjeću svršiti, jer je bilo mnogo posla za strane, — to sam po danu radila, — no da, tudji je posao prvi.

Kad je Tinka spomenula ime svoje prijateljice, pogleda ju dugim vjernim pogledom, zanesenim od udivljenja. Kačić se takodjer okrene onamo. Narančić joj pripoviedao nješta, a ona ga pomno slušala, igrajući se lepezom i gledajući ga ravno svojim sjajnim očima. Samo je nješto manja od Narančića. Vitki joj, u pasu neobično tanki stas ravna nu neukočena držanja imade kraj sve mladosti neizrecivo puno dostojanstva u sebi, akoprem joj je bielo odielo od tila posvema jednostavno i tek modrim cvietom potočnica nakićeno. Jasna plava kosa u punim pramovima, teško padajući na divno složene pleći, sjaji se kano čisto zlato i ne treba mnogo pjesničke mašte, da čovjek u oćigled ove kose pomišlja na kraljevsku krunu. U licu izvanredno biele puti i riedko pravičnih crta jest uz nježni izraz dobrote takodjer nješto otvorena, plemenita, uzvišena. Dosta visoko ravno čelo i fini grčki nosić povećavaju još ovu harmoniju, ovaj sklad. Gledajući ovu djevojku pomišljao je svatko, da pred njim stoji umna i značajna duša i divio bi se neobičnoj, upravo idealnoj ljepoti.

Narančić joj morao kazivati, što je cieli dan radio. Ona ga je istinskim zanimanjem slušala, makar joj je mogao pripoviedati jedino o svojim naukama, i ako ne bi štogod razumjela, to bi ga prostodušno prekinula i za razjašnjenje pitala. A ova pitanja svjedočila su najbolje, kako je um djevojke bistar i izobražen. On joj s veseljem na sve odgovaraše, kod toga odkrivajući svoje misli, svoje nade, svoje želje. Ni pred Kačićem nije mogao svoje duše tako razgaliti, kako pred njom. Odavna već njih dvoje prijateljuje. Tako bar do nedavna mišljahu! Poznadu se još od djetinstva. Narančić je kao djak stanovao kod Mirkovića, dok je još ovaj u N. bio gimnazijskim profesorom. Nježnomu tankočutnomu dječarcu bilo je najmilije u društvu male djevojčice, i svaki slobodni sat upotrebio bi, da ju ma na koji način obraduje. Najprvo bi rezao iz papira zvjezdice, cvieće, vojnike i kućice, dapače pomagao bi oblačiti njenu veliku lutku, koja je oči otvarala i zatvarala, i nije mario za smieh svojih malih drugova, kašnje joj čitao Šmitove pripoviesti i Vukove narodne priče, — a još kasnije čitalu zajedno dubrovačke hrvatske klasike, njemačke i francuzke velike osamnaestoga vieka, zatim domaće pjesnike novoga doba.

Jednom čitajući „Kohana i Vlastu“ stane Živko i sav još plamteći od zanosa, što ga u njem uzbudiše krasni stihovi i uzvišene misli pjesmotvora, reče: Vilmo — ja ne znam — ja si Vlastu predstavljam uvijek ko tebe!“ Četrnaestgodišnje djevojčice ne odvrti ništa, nego probliedi i — brizne u plač. Nu ne u gorki plač tuge i žalosti, nego u njekaki dragi, malo ne u sladki plač,

koga nije razumjela. Sedamnaestgodišnji momčić još si manje mogao protumačiti ove suze, te prestrašen i raztužen stane ju tješiti, tetošiti joj, i bezazleno ruke cjelivati, dragati joj divnu kosu, — i brisati suze s krasnoga joj lica. Nu djevojčice nikako se ne uzmognu umiriti. Ove suze toli su nenadano, toli neponjatno, toli tajnovito od nekuda — Bog zna od kuda — svakako iz nedirnute dosada strane tajinstvenoga djevojačkoga srca ko snažni vratak silovito navrjele na svjetlo bieloga dana — i kako da im djeca sada u jedan mah sustave bujicu! Napokon ponikne glavicom na grudi mu i pade u

sladki tihi san, neprekidan uzdisaji pravog plača, nego obasjan prelestnim blaženim posmjehom na rumenim, nevinim ustancima djevojčice. A on — on je sveudilj ustrašen — ne razumijući ništa motrio i motrio i tad dirnut — bez svijesti što čini — tiho tiho poljubio joj mekanu zlatnu kosu, kod toga od uzrujanosti, straha, čega li drhćući ko šiba na vodi. U sebi pako osjeti taj čas neki silni udarac cijelom nutrašnjosti, — prelestnu provalu nječega razkošna, sjajna — božanstvena.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Noramo li tek reći, da je uzgoj bijedne Ljubonke bio kao i sve drugo? Osim Elize Avgustovne ne poučavaše je niko, a Eliza natezaše djecu samo francuzkom gramatikom, premda nije ni sama odgonenula tajne francuzke ortografije, te pod stare dane nije znala pisati bez velikih pogriješaka. Osim gramatike nije ništa učila, premda je tvrdila, da je dva sina njeke kneginje pripremila za sveučilište. U Negrova je bilo veoma malo knjiga. Sam general nije imao ni jedne. U Glafrinoj sobi bijaše ormar knjiga. Bilo je tu pedesetak francuzkih romana: neki su od njih u davno doba zabavljali i uzgajali groficu Mavru Iljinišnu, ostale je kupila Glafra Lvovna prve godine bračnoga života. Te je godine pokupovala svakakih stvari: duhana za muža, mapu s izgledima Berlina, krasnu ogrlicu i dr. Osim svih tih suvišnih stvari kupila je takodje trideset do četrdeset modnih knjiga, među njima bijahu dvije tri englezke, koje su na ladanje zalutale, premda ne samo u Negrovljevoj kući, nego ni četiri milje u okrug nije ni živa duša umjela englezki. Ona ih kupila radi englezkih uveza; a uvezi bijahu doista krasni.

Glafra je rado dozvoljavala Ljubonci, da čita, pače ju je sokolila govoreći uza to, da i ona veoma rado čita, samo što od mnogih kućnih posala i uzgoja djece nema kad čitati. Ljubonka je čitala rado i pozorno, ali ne osobito strašću; nije se tako privikla knjigama, te ne bi mogla biti bez njih; pričinjahu joj se nešto mlohavim pače joj je kadikad dosadjivao sam Walter Scott.

No neplodnost tla, na kojem življaše mlada djevojka, ne smetaše razvoja njezina. Pače nasuprot, mučne neprilike, koje su je odasvud stješnjavale, bijahu na uhar njezinu razvoju u velike. Kako to? . . . To vam je tajna ženskoga srca? Djevojka se ili odma iz početka poda okolini svojoj tako, te gotovo u četrnaestoj godini namiguje, brblja, očijuka s oficirima, pazi da cure ne krađu

šećera, i tako se pripravlja za svoje zvanje čestite gospodarice ili stroge majke, ili se neobičnom lakoćom podigne iz kala i blata, nadvlada vanjski svijet nutarnjom plemenštinom, pronikne nekim proročanskim duhom tajnu života i posvoji takt, koji je hrani i brani. Takoga razvoja ne pozna mužkarac, naš brat uči, uči i u gimnaziji i u sveučilištu, u kavani i u drugim više ili manje pedagoškim zavodima, pa tako istom onda, pošto smo se primakli tidesetpetoj godini i izgubili mnogo vlasni, sila i strasti, prispjevamo do onoga stupnja razvoja i do one spoznaje, koju žena imade u mladosti, u naponu i svježini čuvstva i osjećaja.

Ljubonci bilo dvanaest godina, kad su njekolike, mirno izuštene, surove, krute riječi Negrovljeve u malo sati njezin uzgoj dovršile i podale joj ponuku, koja joj nije dala, da stane. Već u dvanaestoj godini počeo ova glavica crnih uvojaka raditi; krug pitanja, koja je zamišljala, ne bijaše velik, no posve osobne naravi; s toga je mogla samo o njima razmišljati, ništa je u okolini nije priječilo ni smetolo; ona razmišljaše i sanjaše — sanjaše, da joj srcu odlane, a razmišljaše, da pojmi sanjarije svoje.

Tako minu pet godina. Pet je godina u razvitku djevojke — ogromna epoha. Sjetna, šutljiva, potajno vatrena Ljubonka počeo u ovih pet godina čutjeti i shvaćati koješta, čega obična djeca često do kraja života ni ne naslute. Često se Ljubonka prepadala od misli svojih, često se prekoravala zbog sanjarija svojih, ali ipak nije zaustavila radinosti duha svoga. Nikome nije mogla otkriti, što joj se u grudima sabiralo, pa kad već nije bila dosta jaka, da to sve u sebi sakriva, dodje joj na um ideja veoma obična u mladim djevojkama: ona počeo svoje misli i čuvstva bilježiti. Bila je to njeka vrst dnevnika; da čitatelj vidi, kakav je to dnevnik bio, evo mu njekoliko redaka:

„Sinoć sam dugo sjedila na prozoru. Noć bijaše

topla, a u vrtu tako krasno. . . Ne znam, što mi je pritislo srce, kano da se iz dubine duše navukao taman oblak. Bilo mi je tako teško, te sam plakala, ljuto plakala. . . Imam oca i majku, a opet sam sirota. Ja sam posve sama na čitavu bijelome svijetu, i s užasom o-jećam, da nikoga ne ljubim. . . To je strašno! Koga pogledam, svak nekoga ljubi: a meni su svi tuđi — htjela bih ljubiti, a ne mogu. Više puta mi se čini, kano da ljubim Alekseja Abramovića, Glafiru Lvovnu, Mišu, sestru svoju, ali je to obmana. Aleksej Abramović tako žestoko postupa sa mnom, on mi je još više tuđ, nego Glafira Lvovna. Ali mi je on otac: a pristaje li djetetu, da sudi roditelju? Ljubi li dijete oca radi kakva djela? Ono ga ljubi, jer mu je ocem, — ali ja ne mogu. . . . Kako sam često naumila blago slušati nepravedne ukore njegove, ali se ne mogu obiknuti. . . Čim Aleksej Abramović udari u žešće žice, moje srce zakuca silnije i meni je, kano da bih mu mogla isto tako surovo odgovoriti, da se ne susprežem. . . Ljubav su mi materinsku pomutili, ugrabili; jedva su tome četiri godine što sam obaznala, da mi je ono mati; istom mnogo kasnije mogoh se priviknuti misli, da imadem majku: ja sam je ljubila kao dojilju. . . Ja je u istinu ljubim, ali — smijem li priznati — čudno mi je, kad sam s njome; mnogo joj moram zatajiti, kad razgovaram s njome: to me rastužuje, to me ubija: ako ljubiš, valja da sve kažeš: a prema njoj nisam potpunoma slobodna; to je dobra starica, a opet više dijete nego ja sama; pored toga običaje me nazivati gospodjicom; što mi uvijek kaže „vi“, veća mi je muka nego onaj kruti govor Aleksisa Abramovića. . . Molila sam Boga za nju i za se, da mi dušu očisti od oholosti, da me učini poniznom, pa da mi pošlje ljubav, no ljubav nije zašla u srce moje.“

Za nedjelju dana. — „Zar su svi ljudi njima slični; živu li svagdje kao u ovoj kući? Nigda nisam ostavila kuće Alekseja Abramovića, ali meni se pričinja, da bi bolje bilo živjeti na selu. Kadikad mi je veoma neugodno s njima, ili zar se bojim ljudi, kad sam uvijek tako sama? To je za me, kad izađem u lipik, pa sjednem na kraju na klupu i gledam u daljinu, — tad mi je lijepo, tad zaboravim na njih; nijesam vesela, ne, nego pače tužna, — ali ugodno tužna. . . Pod gorom je selo. Kako ljubim te siromašne kolibice seljačke, potocić i šumu u daljini, čitave ure promatram, promatram i slušam: čas zaori pjesma iz daleka, čas štropot veri-â, čas lavež pasâ, čas škripa kolâ. . . I gle, čim samo spaze seljački dječaci bijelu opravu moj, dotrče k meni, donesu mi jagoda i pripovijedaju kojekake budalaštine; a ja ih slušam i meni nije dosadno. Kako su divna lica u njih, otvorena, plemenita! Doista da se uzgoje kao Miša, kaki bi to bili ljudi! Inače dolaze oni k Miši u gospodski dvor, ali ondje se sakrivam od njih: naša služinčad i sama Glafira Lvovna postupaju s njima tako grubo, da mi se srce krvlju zaljeva; oni se bijednici

staraju, da ugone svim na svijetu mome bratu, bježe, love vjeverice i ptice, a on ih vrijedja! . . . Za čudo, Glafira je Lvovna tako osjetljiva, plače, ako joj pripovijedaš što tužna, pa ipak mi se je često čuditi krutini njezinoj, i kan da se stidi, govori vazda: „Taki ljudi toga ne shvaćaju, ne smiješ s njima postupati čovječji, inače se onaj čas ponesu!“ Ne vjerujem; očito još protječe mojim žilama seljačka krv majke moje! Ja uvijek govorim sa seljacima kao i s drugima, kao sa svima, i oni me ljube, nose mi topla mlijeka i meda. Naravski preda mnom se ne pregiblju do pasa kao pred Glafinom Lvovnom, ali me za to gledaju tako vedra lica, tako blaga posmijeha. . . Ne razumijem, za što su seljaci našega sela bolji nego svi gosti, što nas pohađaju, dapače za što su mnogo pametniji nego ovi ljudi, — pa ipak su svi ovi ljudi mnogo učili, ta to je puki posjednik i činovnik, — i opet su mi uvijek neugodni.“

* * *

Je li vjerojatno, da može ovako čutjeti djevojka, uzgojena u patrijarhalnoj obitelji Negrovljevoj, u sedamnaestoj godini, koja nije nikamo išla, malo čitala, a još manje vidjela? Za faktičnu autentičnost dnevnika jamči savjest sakupljača ovih dokaza, a za psihičnu dopustite, da ja jamčim. Neobično je mjesto nesretne Ljubonke u kući Negrovljevoj čitatelju poznato. Nju, obdarenu po naravi energijom i silom, vrijedjalo je sve: dvolična situacija njezina prema svoj obitelji, situacija matere njene, potpuna nedelikatnost oca, koji nije smatrao svojom krivnjom, nego njezinom, što je ona ugledala svjetlo Božije, napokon sva služinčad, koja je s aristokratskim, u lakajâ običnim nazorom i s ironijom pogledala na Dunju. Kamo da stane Ljubonka, svagdje potisnuta Ljubonka? Možda bi bila prebjegla u vojnike ili kamo drugamo, da je bila muško; ali kao djevojka bježaše sama u sebe; godine je ona boli svoje, uvrede svoje, praznoću svoju, misli svoje podnosila; najzad malo po malo stadoše joj njeka čuvstva u duši kipjeti, pa kad već nije mogla smiriti naravne, moćne potrebe, da kome izjada srce svoje, uhvati pero i stado pisati, na ime samoj sebi iskazivati, što joj zaokuplja dušu, i tim si olakšavati dušu.

* * *

I bez pronicavosti možeš pogoditi, da sastanak Ljubonkin s Kruciferskim u takim prilikama ne će otići bez traga. Jedva može mnogogodišnja muka uzgoja i svjetski život zatomiti u mladim ljudi sposobnost i spremnost ljubavi. Ljubonka i Kruciferski nijesu mogli, da jedno drugoga ne zamijeti: oni su bili sami, oni su bili u pustinji. . .

Dugo se nije usudio stidljivi kandidat ni da bi samo dvije riječi progovorio s Ljubonkom; sudba ih je upoznavala mučke. Najprije je zbližila mlade ljude očinska prostodušnost Negrovljeva prema obitelji i služinčadi. Ljubonka se nije mogla, kao što je sama kazala, privi-

knuti surovu tonu Alekseja Abramovića; da što njegove su se navale nje još silnije doimale pred tudjincem; no zažareni obrazi i uzrujanost nijesu je smetali, da opazi, kako se i Kruciferskoga isto tako doimlju ove patriarhalne manire. Istom poslije duljega vremena opazi i on to. Među njima se razvilo tajno ponimanje, razvilo se još prije, nego su si izgovorili dvije tri fraze. Čim bi Aleksej Abramović stao bockati Ljubonku ili poučavati kakva šesdesetgodišnjega Spirku ili propovijedati Matjuški, već bijelu kao ovca, pogled Ljubonkin, dugo pripet o tlo, podigao bi se nehotice k Dmitriju Jakovljeviću, u koga su usnice zadrhtale i lice se porumenilo. A i on, da se oslobodi od teška, neugodna čuvstva, nastojao je krađom odgonenuti s lica njezina, što joj u duši biva. U početku nijesu pomišljali, kamo će ih dovesti ovi simpatični pogledi, jer u svoj okolini nij bilo ničega, što bi potaknuto simpatiju moglo ne ugušiti, nego bar obuzdati. Baš nasuprot, buduć da su sva druga lica bila daleko, sve se bujnije razvijalo simpatija.

Ne kanim vam doslovce pripovijedati ljubavnu povijest junaka svojega. Muze su mi zakratile sposobnost opisivati ljubav:

O, nenavist, tebja poju!

Reći su vam u kratko, da je Kruciferski, od naravi nježan i sanjarski mladić, za dva mjeseca iza dolazka zaljubio do ludila strasno Ljubonku. Ljubav mu bijaše srednjom tačkom, oko koje se sabirali svi elementi njegova života, njoj je podredio sve: i svoju ljubav prema roditeljima i nauku svoju, — slovom on je ljubio, kako može ljubiti nježna, romantična narav, ljubio je kao Werther, kao Vladimir Lenskij. Dugo nije sam sebi priznao novoga čuvstva, što mu je napunjalo dušu, pače nije se usudio ni misliti o tom, no obično nije to ni potrebno, jer se take stvari same sobom razvijaju.

Jednoč iza objeda, kad je Negrov otišao u svoju sobu, a Glafira Lvovna u dvorani počivala, sjedjela Ljubonka u prednjoj sobi, a Kruciferski joj čitao na glas Žukovskoga. Kako je pogibeljno po mlada čovjeka ma što drugo čitati djevojci osim čiste matematike, to je pripovijedala na drugom svijetu Franceska da Rimini Dantu, okrećući se po paklenskom valsu della bufera infernale: ona je pripovijedala, kako se d-spjelo od lektire do cjeliva, a od cjeliva do tragičnoga konca. Naši mladi ljudi nijesu toga znali, pa su već za nekoliko dana rasplamsali ljubav svoju s pomoćju Žukovskoga, što no ga je kandidat donio. Dok su čitali prijevod „Ždralova Ibikovih“, pjesme Schillerove, još kako tako, ali kad se ubojici ušlo u trag, i oni prešli na „Alinu i Aljsima“, tad se dogodi ovo. Kad je Kruciferski po-

čitao prvu kiticu, poteče mu s čela znoj, grlo mu zapne te jedva s mukom pročita ove stihove:

„Kogda slučitsja žizni v cvêtê

Skazat dušoj

Emu: ty bud moja na svêtê,“ —

ovdje stane i brizne u plač. Kujiga mu padne iz ruku, obori glavu, i ridaše, ridaše kao bezumni, ridaše kako može ridati samo onaj čovjek, koji prvi put ljubi.

„Šta vam je?“ upita ga Ljubonka, kojoj je srce silno kucalo i kojoj su navirale suze na oči. „Šta vam je?“ opetuje ona i u duši zastrepi od odgovora. Kruciferski je uhvati za ruku i zanesen novom, dosele nepoznatom silom, ne usudjujući se podići oči, reče Ljubonci:

„Budite, budite mojom Alinom! ja . . . ja . . .“

Više nije mogao izustiti. Ljubonka tiho izvine ruku, lica joj se zažare, počne plakati i izadje. On je nije stavljao, ali jedva je to i želio. Bože moj, misljavaše, što sam uradio! Ali ona je izvinula ruku svoju tako lagano, tako krotko — i opet zaplače kao dijete.

U večje toga dana reče Eliza Avgustovna od šale Kruciferskome: „Vi jamačno ljubite? Tako razmišljeni, tako tužni! . . .“ Kruciferski porumenje do ušiju. „Vidite, kakva sam majstorica u pogadjanju, hoćete li, da vam gatham iz karata?“ Dmitriju Jakovljeviću bijaše kao najgoremu zločincu, koji ne zna, što li sve znade iztražni sudac i na što li nišani. „Nu, hoćete li?“ upita ga dosadna Francuzkinja. „Budite tako usrdni“, odvrati mladić. I sad počne Eliza Avgustovna s osobitim demonskim smiješkom prebirati karte govoreći uza to: „Evo to je dama — de vos pen-ées . . . da, vi ste presretni: ona je počivala na vašim grudima. . . Pozdravljam vas, pozdravljam . . . a pokraj nje crveni as. . . Ona vas silno ljubi. . . Ali šta je to? Ona vam se ne usudjuje reći! Čemu ste tako kamena srca kavalir, ne dajte joj stradati!“ i drugo. Uza svaku riječ probadala Eliza Avgustovna pronicavim očima mladića i radovala se od svega srca muči, koju je spremala nesretnome mladiću. „Pauvre jeune homme! Ona ne će dati, da vi stradate. No, ima li još gdje na svijetu tako kameno srce? Ili zar joj nijeste govorili o ljubavi svojoj? Sigurno nijeste!“ —

Kruciferski se rumenio, modrio, žutio i blijedio. Najzad se spase bijegom. Dospjevši u sobu uhvati papir. Burno mu je udaralo srce; zanosno, žestoko tekla čuvstva; bijaše to list, pjesma, molitva; plakaše, bijaše blažen, u kratko dok je pisao, osjećao je časove najvišega blaženstva. Ovi su časovi, što obično poput munje zasinu, najkrasniji, najdivniji u svemu životu našem, samo ne umijemo, da ih cijenimo, pa kad bi valjalo, da se njima opajamo, mučimo se nestrpljivošću očekujući uvijek nešto u budućnosti. . .

(Nastasvit će se.)

Рјесма дјевојачка.

Spjevao Aleksandar Puškin.

„Дѣвицы — красавицы,
Душеньки-подруженьки,
Разыграйтесь, дѣвицы,
Разгуляйтесь, милыя!

Затяните пѣсенку,
Пѣсенку завѣтную,
Заманите молодца,
Къ хороводу нашему.

Какъ заманимъ молодца,
Какъ завидимъ издали,
Разбѣжимтесь, милыя!

Закидаемъ вишеньемъ!
Вишеньемъ, малиною,
Красною смородиной!

Не ходи подслушивать
Пѣсенки завѣтныя,
Не ходи подсматривать
Игры наши дѣвичьи.“

„Djevojčice krasne,
Drúge milovane,
Poigrajte, dieve,
Razgalte se, mile!

Zapjevajte pjesmu,
Pjesmu zavjetnicu,
U to naše kolo,
Domamite momče.

Kad smamimo momče,
Spazimo s daleka, —
Razbježite se, mile!

Na nj ćemo se bacit
Malinom i trešnjom,
Grozdićem rumenim!

Nemoj prisluškivat
Zavjetne nam pjesme,
Nemoj nam uhodit
Igre djevojačke.“

Kupusar.

Čeljani se sastaju svecem pred crkvom i pred birtijom. Pred crkvom razgovaraju se i prije i poslije službe Božje, a kad su užinali, eto ih pred birtiju kao na solilo, ma unutra ulazi i sjeda za sto, ko ima novaca, jer ni Dalmatinci ne dadu vina bez gotova. Više njih posjeda okolo vrata, pa djelkajući štap ili što drugo zbore o svačemu. U ovakom kolu dodje u razgovoru na red i kupus, jer te godine bijaše slab izgled, da će se zaparavati kupusne kace.

„Vražja gusjenica učinila je grdav od kupusa, nigdje nema cijela pera (lista), samo rebarca strše u vis, a unutra nema ni bokvice“, čuje se sa više strana. Boga mi se sad nije niko slatko smijao kao malo prije, jer ko ne metne kacu kupusa, mučno će izaći iz zime. Samo će se Luka nakašljati, te će ponosito reći: „U mene, hvala Bogu, biće kupusa i ove godine kao što zna da bude samih dobrih godina. Kad je kod vas tako, a ako Bog da pa dočekamo živi badnji dan, pošaljite koje dijete svoje sa zdjelicom ili s rujicom (malom rukatkom), pa ću vam poslati kupusa, da imate na božić skuvati u čem režanj slanine i rebarce koje“.

Njegov susjed Danilo, koji se sa svojim svijetlim brkom više zabavlja nego li sa svom svojom ljetinom, reći će na to Luci: „Nije to tvoja dika, već tvoje žene. Da i moja zna na vratilu jašiti (jahati) i s vilama prutati, i moj bi kupus bio bolji od tvoga. Ja sam bolan tvoj medjaš, pa od kad sam uvidio, da od svakoga tvoga stručka naraste glavica veća od misirače, odbo sam i ja svoj kupušnjak baš do tvoga. Sad recite, ljudi, lažem li ja. Sjeme nam je isto, zajedno ga posijemo; u isti dan presadjujemo rasad, jedno ga sunce grije; kad kisne njegovu, kisne i mome, a kad dodje vrijeme da kupus siječemo, ja jedva nabiram vreću šubara (glavica kad nije tvrda, već je od samoga lista, koji je smreškan i nije jedan uz drugi prillegao), a on? — on ne može svoj na četiri vola da krene“.

„Čuješ, Danilo,“ reći će mu Luka, „da nijesmo pred ovim poštenim obrazima, ja bih ti odgovorio kao što si i zaslužio, ali sve jedno, metnuće tebi moja žena već brnjicu na nos, pa ne ćeš drugi put u tudje žene da zadirkuješ. Da i ti nemaš kolac u ledjima, ne bi kod tolike zemlje svoje željan bio i rasola da se napiješ“.

„Ded', Luka, vjere ti, kaži i nama šta ti radiš, da ti gusjenice kupus ne poju,“ začu se iz više grla, a u isti mah primakoše se svi k Luci, samo da bolje čuju njegove mudre riječi.

„Ljudi moji, ala se pretvarate, ta svi vi vidite šta ja po kupusu radim, pa još mi se rugate kako sam zašao po kupusu pa metanišem, samo da svijet rekne: eno bogomoljca; ta ja ne zarezujem što me radi toga prozvaste-i popinôm, — zovite ako hoćete i lončinom, samo me ne razbite.“

Slušajte, dakle, što ću da vam kažem, pa mi se slobodno opet podsmijevajte; nemojte vavijek da krivite vruga, jer većega od vas nema. Ja čim vidim, da lepiri šaraju po kupusu, ostavljam svaki posao koji može da počeka, pa hajd', hajd', istim tragom kud i oni prolećeše. Osobito pazim na onoga bijeloga lepira, što posred prednjih krila s lica ima dvije crne pjegice, a ispod svake donje opet jednu poprijeku; a nešto mu se crni i na gornjem porubu stražnjih krila. Ne bojim se onoga, što je na nj nalik, i kao i on ima crne rogljeve od prednjih krila, ali po njima nema crnih pjega, jer za njim kad god idoh nikad ništa ne vidjeh na listu. Mora da je ovo mužjak, a ono s pjegama da je ženka, a oboma kako da kažemo, — da, kupusari su.

Idući za lepiricama, pletivo im se zatrla, nalazio sam na naličju lišća gomilice nekakvih malih, oblikih zrnaca, koja se žučahu kao žeženo zlato. Ha, ovo su jaja. Gdje koje nadjem, s mjesta ga zgnječim, i tako već prve oblaze smaknem strah Božji tih jaja. Gle Gjurgjine, kako pljučka, gadi mu se, ali je lakše i ta jaja lupati, nego li s praznom kacom zimu zimovati. Ako mi se koje jaje sakrilo, doći će ono meni već na oči, jer poslije desetak dana izmili iz svakoga gusjenica. Prvo im je, da poju jainju ljusku, koja ih pokrivaše, a za tim se navale na lišće, te ga prvih dana skroz prorešetaju. I tad nema njima pročke: ako su u gomilici, ja ih gnječim još na listu, ako su se razbjegle i odrasle, skidam ih prstima i zgazim nogama.

Nadjem ja i na licu od lišća jajašaca, ali su na po se; njih nije snijela ona lepirica, nego manja jedna, za to ćemo prozvati ovu vrst malim kupusarom.

Tako ja trijem kupus od vajkada od ovoga gada, i to su one čarolije, koje mi Danilo naš mudri ispod nosa provlači.

Što je god ko kazivao, sve sam provao. Tako sam prosijanim lugom (pepelom) posipao kupus, polijevao sam ga i smrdeuljem (ovako prozvaše petroleum kod nas, kad ga počеше kupovati za posvjet), sadio sam po njemu i kukuruze, kadio sam ga, — ali sve za ludu. Dok ne počeh tamaniti jaja i gusjenice, sušio sam svake zime zube. Pamтите, što vam rekoh, vas svaki ima punu kuću čeljadi, pa ko hoće kupusa da kusa, neka malo oko njega i poigra.

Kazao bih vam još nešto, ali se bojim, pokvariću vas. Ma ja sam stari vurbac, ali nijesam učio škola kao sin našega paroha, i tek s njime sam razabrao, za što mnoge gusjenice krepale nadjem na listu. On mi reče, kako neki osovi upljuju gusjenice, pa ti upljuvci da se hrane njihovim tijelom; isprva ne škodi to ništa gusjenici, ali poslije crkne, a pored nje vidjam nekakve žute mjehure. Znae što vele: Gdje june makue, voku je

lakše; nešto mi, nešto ovi, u tome će imati proja baljica, da baje slanini, kad se razboli na kupusu.

Vi mislite, lako je za kupus, samo kad malo zastudi. Ali se ljuto, varate, jer kad poju jedan kupušnjak, sele se u drugi, ako ih što ne smete na putu. Kad sam ja bio vurišac kod našega majora, bobme je to davno bilo (1854), dobro sam utuvio, kad je čitao, da su ove vražje gusjenice seleći se ovako bile stigle na žinje, baš kad je željeznički vlak dolazio, pa što mislite, braćo, šta je bilo? Nema te sile, koja bi zaustavila ova kola, kad se zaigraju, ali ih one svezaže, ni maknuti ne mogoše, dok metlama žinje i kola ne očistiše od njih. To bi bilo i sa mojim kupusom što i sa Danilovim, da ih puštim preko medje. Ako li im dotječe hrane na jednom mjestu, onda se ne sele radi toga, već kad su se i četvrti put oli-

njale, zdrave se sa jaslina i idu kud koja stigne. Oko moje kolibe opleo sam plot za vrh čovjeka, ma one tada preko njega pregmizu i uvuku mi se u kuću, u ambar i svuda. I sad ja kasam za njima, pa ih opremam na onaj svijet. Vidio sam ja, kako se one skupe i začahure, te kako iz ovih čahura oko Gjurgjev-dana izlete lepiri. A ako domčam i lepira, i on je moj; a ne znam šta su mojoj mački skrivili, gledao sam kako ih i ona po kupusu vrebaše. Jednog ljeta razviju se po dva i po tri pokoljenja, ali je drugo najgore i po kupus i po nas.

Metanišite i vi, pa ne ćete za badava mučiti se niti plaćati đanak.“

Prof. Mojo Medić.

Spomenik Mickiewiczu.

Po razpravi dr. H. grofa Krasińskoga napisao dr. Fr. Marković.

Dr. Humbert grof Krasiński, koji je sa svoga lanjskoga putovanja po našoj domovini svagdje ostavio dragu uspomenu, obradovao je i ovoga ljeta mnoge svoje štovatelje po Hrvatskoj, poslavši im svoju liepu razpravu o osnovah za spomenik Mickiewiczu. Učeni grof brani s velikim uspjehom nacrt slavnoga slikara Matejka i po tom nacrtu izvedene modele poljskih kipara Gadomskoga i Rygiera. O njih su se pisali u poljskom novinstvu mnogi članci, većinom nepovoljni po Matejka i po one kipare; i slavni Kraszewski oštro je prekorio Matejkin nacrt kao „žalostno čudovište“. Tim je veća zasluga grofa Krasińskoga, koji odrješito i razložito pobija sve prigovore a tako po čnim načinom, da ćemo jamačno ugoditi čitaocem Vienčevim, ako ih upoznamo sa sadržajem krasne razprave poljskoga velikaša; a žalimo, što se ne može priobćiti i poslana nam fotografija spomenika, budući da je radi nepovoljne razsvjete odviše nedostatna izašla.

Odbor za spomenik Mickiewiczu, zabacivši modele, koje su bili izložili kipari poljski, bio je pozvao slavnoga slikara Matejka, neka on načini nacrt, pak je onda iz nova razpisao natječaj za modele bilo po tom bilo po kakovom drugačijem nacrtu. Da je odbor s razlogom zabacio sve one starije modele; da nacrt Matejkin znatno nadvisuje sve druge: to se posve jasno vidi, kad se najbolji stariji model, od kipara Dykasa, sporedi s novimi modeli po Matejkinu nacrtu.

U Dykasovoj osnovi podstavak je posve nalik na podstavak Beethovenova spomenika u Beču od prof. Zumbuscha, a lik Mickiewiczov nalik je Petőfijevu liku na peštanskom spomeniku: pjesnik stoji uzpravno na podnožju, odjeven u „poljsku čamaru“ (surku) ili, kod Dykasa, u dug njemački kaput, ogrnut plaštem, ruke visoko podig-

nute u vis. „Takov siloviti pokret ruke vidjeh, kaže Krasiński, često u peštanskom saboru; kad magjarski govornik ustaje proti našoj braći Hrvatima, uvijek podiže ruku u vis. Magjarskomu piscu Petőfiu može pristati takov pokret ruke, može za nj biti narodno značajan; ali ne dolikuje Mickiewiczu.“ Izpod Mickiewiczeva lika, kao glavnoga, dva pobočna alegorijska lika, prošlost i budućnost, ne označuju nikakve osobine poljske ni pjesnikove. Dykasova osnova može pristati za kojega god umnika na svijetu, samo neka se izmieni lice Mickiewiczovo za čije drugo. Francez Guillaume, član natječajnoga sudišta, iztaknuo je podpuni nedostatak narodnoga obilježja u toj osnovi, veleći, da bi spomenik po njoj bio ladan, bez života, bez poezije, i bez sveze s narodnim čučenjem, a da spomenik Mickiewiczu ima biti proslavlje pjesnikovo, ima biti svečan i sjajan.

Matejkin nacrt posve je drugačiji. Nema u Evropi spomenika, na koji bi on bio nalik: toliko je sasvim izvoran i sasvim primjeren osobitosti Mickiewiczovo. Matejko je crpao smisao, sastav, značaj spomenika i njegovih pojedinih dielova iz pjesničkoga bistva Mickiewiczova, iz njegova osobitoga poslanstva u poljskom narodu; spomenik prikazuje upravo Mickiewicza, upravo poljskoga prvoga pjesnika i proroka-pjesnika, a ne prikazuje ga na naturalističku u sitnicah slučajne i prolazne stvarne zbiljnosti, nego u neprolaznoj idealnosti njegova duhovnoga bistva.

Iz žive vode (iz bassina) diže se granitna pećina, a na pećini podižu se, jedna nad drugom sve to uže, četiri kamene četvorokutne ploče poput silnih sve to užih stepenica; na gornjoj ploči stoji još uži povisok podnožni stup, a na njem sjedi na kamenu pjesnikov lik. Tako se od širokoga temelja pećine poput piramide

pouzuje 10 metara visoki spomenik. Kralj pjesnika, prorok naroda svoga, sjedi Mickiewicz na kamenu kao na priestolnom sjedalu starodavnih vladara i proroka. Nije odjeven u modne odjele svojega doba, nego mu prekriva tijelo odjeća rek bi bezdobna: staroklasični plašt, koji je crtami naborâ i neprisiljenim prijanjanjem uz tijelo najprikladnije pokrivalo za plastiku. Iz nabora plašta polaže se ogoljena ljevica na polunage prsi, a gola desnica pruža se dolje lako i naravito, držeći uz koljeno porazvijen list. Glava je pouzdignuta k nebu, a oči upravljene prema zemlji. To oboje, zajedno s položajem ljevice na prsima i s ozbiljnim pojavom bogoduha zanosa u licu očituje pjesnikovu ljubav prema Bogu i prema narodu, i kazuje, da oduševljenost pjesnikova dolazi i s neba i iz srca i iz naroda njegova. Tako je Matejko izvrstno naznačio ono, što Mickiewicz sam o svom pjesnikovanju kaže: „Ja ne slažem slika, ja ne nižem slova, već u prsi taknuv rieči tok izbijam, a blisne li koja u toj struji iskra, od Boga ju primam na zanosa krilih; pjesniku je staza jedna samo dana: srcem svojim plamtjet i težiti k Bogu.“

Da pak bude prikazano značenje pjesnikovo u poljskom narodu, te sveza među narodom i pjesnikom, tomu služe alegorijski likovi, koji su izpod pjesnika po stepenicah namješteni.

Izpod pjesnikova lika na lievo (za gledaoca na lievo), kleči na stepenici mladenački lik genija; ljevicom uzdignutom pokazuje na pjesnika, a u desnici drži sapon, što ga je netom skinuo s krila orlu pokraj sebe. Orao, poviestni poljski orao, netom oslobođen svojih sužanjskih sapon rukom genijevom a po pjesnikovu poveljaju, razastire krila svoja, ali desno mu je krilo još slabo i spuštено, dok mu je lievo već posve razvito i uzmahnuto; krasna se očituje misao u tom, što se ta na polet već spremna strana tiela upire pandžom na knjigu — znak duševne snage —, a ona još poslaba strana tiela upire se pandžom na krunu i mač — znakove tvorne snage. — Izpod pjesnikova lika na desno naslonio se uz podnožni stup lik djevice — Poljske; u staroklasičnoj liepo saboritoj i dugoj sviti stoji djevica na zgornjoj stepenici,

ljevicom naslonjenom na podnožni stup drži grobnu svjetiljku, iz koje plamečak izbija; pokretom glave, smjerom pogleda, pokretom ljevice i odsjevom ćućenja u licu kazuje njezin lik, da ona sluša razmah oslobođenih orlovihi krila i utješni glas, koji kao da lebdi na ustima pjesnikova proroka, te koji kao da je djevicu izveo iz grobnice s neugaslim još plamečkom u svjetiljci. Liku djevičinu i liku genijevu kao desnomu i lievomu pobočju uz pjesnikov lik, podaju liepu crtovnu svezu orlova krila svojim položajem: jedno krilo spuštено je pod noge genijeve, drugo uzmahnuto siže do koljena djevice.

Tako sprednja strana spomenika tvori u crtah i u misaonom značenju krasnu raznoliku i skladnu cjelinu, koja prikazuje bivstvo pjesnikovo i njegovo poslanstvo u narodu. Jasnoću misli, pojavljenu u likovih još podupiru biljezi (atributi), kako su običajni u kiparstvu, i napisi: uz desnu nogu pjesnikovu sova, lovorika i lira slovjsenska, u ploči na podnožniku napis: „milion jestem“ (t. j. milijun ja sam, prema riečim u jednoj pjesni Mickiewiczzevoj), na stepenicah pod pandžami orla knjiga, pero, kruna i mač, a sasvim dolje na temeljnoj pećini paomin list, oko njega vienac s vrpcom, na kojoj je napis: „od naroda“.

Takovoj sprednjoj strani spomenika liepo odgovora stražnja strana. Tu sjede na pećini i po stepenicah tri alegorijska lika, sastavljena u skladan, obrisnim crtežem piramidolik skûp: tri rieke, Visla, Njemen i Dnjepr. Srednji je lik Visle: mlada djevojka, glave ovjenčane sitinom, sjedi na kamenu, ali je već u pokretu, da ustane i kroči k morskoj pućini, koju naznačuje voda izpod pećine; desnicu upire na rame lika Njemenova, starca duge brade, lica sjetno zamišljena, pogleda uprta u daljinu, a lievu ruku diže i pokazuje njom gore na pjesnika, glavom pak i tielom nagiba se k liku Dnjepra, koji joj je na lievo te kojemu kao da nešto šapće; a lik Dnjepra, snažan muž maloruskoga lica, okrenut je glavom i tielom prema njoj i kao da pomujivo sluša šapat Vislin. Svakomu poznavaoću poviesti poljske razumljivi su ti alegorijski lici triju rieka; oni nadopunjuju misao, prikazanu sprednjom stranom spomenika. (Svršit će se)

Filologičko iverje.

(Svršetak.)

4. Kako mi njemački mislimo, a hrvatski govorimo, dokazuju mnogi naši adjektivi na —iv, što smo ih u novije vrijeme ponatinjali prema njemačkomu jeziku držeći, da svakomu njemačkomu adjektivu na —bar ili —lich mora odgovarati hrvatski adjektiv na —iv. Tako n. pr. mi govorimo i pišemo: *kažujiv* čin (eine strafbare That), *plativ* u Zagrebu (zahlbar in Agram), *djelivi* brojevi (theilbare Zahlen). Tako su i ove riječi: *izberiv* i *neizberiv*, *izbrisiv* i *neizbrisiv*, *izvediv* i *neizvediv*, *iz-*

reciv i *neizreciv*, *izlječiv* i *neizlječiv*, *iscrpiv* i *neiscrpiv*, *pogrješiv* i *nepogrješiv*, *predobiv* i *nepredobiv*, *upisiv* i *neupisiv* itd. — Tko hoće znati, što ja prigovaram tim i sličnim riječima, evo mu odgovora. Najprije treba znati, kad bi rečene riječi i bile dobre, ne bi valjalo, da se svršuju na sámo —iv, nego na —ljiv, jer na sámo —iv ima u narodnom jeziku sámo nekoliko riječi, a sve druge izlaze na —ljiv. Tako se nalaze na —iv samo ove riječi: *izmašiv*, *žalostiv*, *milostiv*, *nemilostiv*, *pljesniv*, *nečastiv*,

Starinarstvo (Arkeologija).

blagočastiv, daždiv, jezin, ljeviv, osovštiv, spavačiv, ležečiv. Ovamo idu i riječi na —*ajiv*: *lišajiv, bližnjajiv, bliznajiv, žuljajiv, lečajiv, sipljajiv, čukljajiv, šuljajiv*. Dvije tri riječi imaju oboje: —*iv* i —*ljiv*: *plašiv* i *plašljiv, pomnživ* i *pomnlživ* (mjesto: *pomnlživ*), *strašiv* i *strašljiv*. Sve druge izlaze na —*ljiv*; n. pr. *brižljiv, kvadljiv, stidljiv, osjetljiv, upotljiv, nedokučljiv* itd. Vidi u Daničićevoj knjizi: Osnove str. 94., a značenje i akcenat tim riječima zabilježeni su u Vukovu rječniku. Ako se dobro pogledaju navedene riječi, vidi se, da na —*iv* nema osim *izmašiv* nijedne narodne riječi, koja bi se neposredno izvodila iz glagolske osnove, svima su temelj adjektivi ili supstantivi; a gdje je temelj glagolska osnova, tamo se riječi svršuju na —*ljiv*: *kradljiv, smrdljiv, nedokučljiv* itd., ali i druge mogu izlaziti na —*ljiv*; n. pr. *sjeverljiv, plačljiv* itd. Sada je jasno, da bi bolje bilo govoriti: *platlživ, izberljiv, izvedljiv, izveclživ, predoblživ* itd., jer su te riječi izvedene od glagolskih osnova. Ali ni tako nijesu dobre te riječi, jer im se daje značenje, kojega nemaju riječi na —*iv* i —*ljiv* u narodnom govoru. Tko govori *kažnjiv*, veže s tom riječju značenje: koji *treba* da se kazni, tako i *izberiv* znači našim ljudima: koji se *može* izabrati: *plativ* im znači: što *treba* platiti; *izlječiv* im znači: što se *može* izliječiti itd. U kratko govoreći: te se načinjene riječi uzimaju u značenju, da što *može* ili *mora* biti, dakle baš onako, što znače njemački adjektivi na —*bar* i —*lich* n. pr. *strafbar, unerschöpflich* itd. To se protivi hrvatskomu čistomu jeziku, jer adjektivi na —*iv* i na —*ljiv* ne znače što *može* ili što *mora* biti, nego ono što *biva*; n. pr. *kidljiv* znači ono, što se *kida*, a ne ono, što se *mora* ili što se *može* kidati; *smrdljiv* znači ono, što *smrdi*, a ne što *može* ili što *mora* smrdjeti; *daždivo* je mjesto, gdje pada *doista* dažd, *sjeverljivo*, gdje *doista* sjever puše itd.; *žalostiv* znači: u koga ima žalosti; *milostiv*, u koga ima milosti itd. Tako smo gotovi s odgovorom na pitanje: za što nijesu dobre načinjene one riječi: *kažnjiv, plativ, izreciv, nepogrješiv* itd., a sada se pita, kako ih treba zamijeniti, da bude po zakonima dobroga narodnog jezika. Evo i na to odgovora. Kašto se možemo pomoći, da uzmemo adjektiv na —*an*; n. pr. mislim, da bi dobro bilo reći: *neiscrpan, neiscrpna, neiscrpno*; *predobitan, predobitna, predobitno, nepogrješan, nepogrješna* itd. Kadšto se može uzeti particip praet. pas., n. pr. *neizrečena* blagost mjesto: *neizrečiva* blagost. Ali u najviše slučajeva bit će nužno drukčije izricati ono, što Nijemac izriče adjektivima na —*bar* ili —*lich*. Tako bih ja ovako prevodio njemačke primjere: eine *strafba*. e That: djelo *kazne vrijedno*; -- welche Zahlen sind durch 3 theilbar?: koji se brojevi *mogu dijeliti* na troje?; -- dieser Mensch ist nicht wählbar: taj čovjek *ne može biti izabran*; -- mein Project ist ausführbar: moj se projekt *može izvršiti* (ili koga je volja: *izvesti*); -- durch unfehlbare Fügung Gottes; -- s božjom odredbom, koja *ne može pogriješiti*; zahlbar in Agram: u Zagrebu valja

platiti itd — Mogao bi tko doviknuti: a kako ćemo se pomagati, kad treba izreći ono, što Nijemac veli: *Strafbarkeit, Unheilbarkeit, Ausführbarkeit* itd. Odgovor: misli hrvatski, pak ćeš znati i izreći hrvatski, što Nijemac veli onim svojim supstantivima. Ja bih n. pr. prevodio ovako: über die *Strafbarkeit der Brandstiftung*: kako se kazni palež; -- von seiner *Unheilbarkeit* bin ich überzeugt: uvjeren sam, da se *ne može izliječiti*; -- die *Unausführbarkeit* seines Projectes ist augenscheinlich: očividno je, da se *ne može izvršiti* (ili izvesti) njegov projekt itd. Tako ili sličnim načinom moći ćemo biti bez barbarizama: *kažnjivost, neizlječivost, izvedivost* itd.

5. Prema njemačkim složenicama: *Grossmacht, Grosshändler, Hochverrath* skovali smo u novije vrijeme nepodobe: *veleclast, veletržac, veleizdaja*, a nalazi se i: *veleposjednik, velekrst* (Grosskreuz) itd. Te složenice ne valjaju ništa; ujih su mogli načiniti samo ljudi, koji nijesu znali ili nijesu hotjeli znati, da odverab ne može stajati sa supstantivom; ne može se reći *pusto scat*, nego samo *pusti scat*; a od toga glasi složenica: *pustoscat*. U toj složenici nemamo adverb + supstantiv, nego adjektiv + supstantiv. Tko veli: *veleclast*, osjeća prvi dio *vele* kao adverb, kako doista i jest, ali adverb sa supstantivom ne može stajati ni ako su riječi razvezane, ni ako su složene. Kad se složenica *pustoscat* razveže biva: *pusti scat*, a u što će se razvezati *veleclast, velekrst*? da li u *vele vlast, vele krst*?! Za to će biti najbolje pisati i govoriti: *velika vlast, veliki trgovac, velika izdaja, veliki posjednik, veliki krst* itd.

6. Čini mi se, da na silu njemačkoga jezika treba odbiti pojav, što se u nas govori i piše: *Trnskove pjesme* (mjesto: pjesme *Trnskoga*), *Dobrovska gramatika*, (mjesto: gramatika *Dobrovske*), *Zrinjskov mač* (mjesto: mač *Zrinjskoga*) itd. Njemački jezik može podnijeti adjektive: *Trnski'sch, Dobrovski'sch, Zrinjski'sch*, ali naš jezik nikako ne podnosi rečenih adjektiva na —*skov*; to je već i Vuk rekao u knjižici: odgovor na utuk 1843. str. 17. Mislim, da je pokojni Šenoa najviše doprinesao, da su se ponješto u nas ugnijezdili taki adjektivi, jer je on uvijek tako pisao, a negdje u „Viencu“ naročito veli, da je adjektiv *Sobjeskov* sasvim dobar. S tim se ja ne mogu nikako složiti, a znam za cijelo, da toga Šenoa ne će povladiti nitko, komu je poznat kako valja čisti narodni jezik. — Kad već govorimo o takim adjektivima, da vidimo, je li dobro reći: *Zrinjski trg*, kako je ime istomu trgu zagrebačkomu. Misli se, da nije dobro, jer da bi *Zrinjski trg* bio onaj, koji bi bio prozvan po mjestu *Zrinju*, a on nije po tome prozvan, nego po čovjeku, koji se zvao *Zrinjski*, dakle bi trebalo, — tako se umuje —, govoriti: *trg Zrinjskoga*. Istina je, da bi bilo sasvim dobro: *trg Zrinjskoga*, ali ja mislim, da nije zlo ni *Zrinjski trg*, a u toj me misli utvrđuje ovaj pojav. Ima u narodu našem mjesnih imena, koja se svršuju na —*ski* ili —*ska* ili —*sko*; n. pr. *Imoski, Makarska,*

Goransko; prema tim i sličnim imenima govori narod n. pr. *imoski* kadija, *makarski* biskup, *goranska* rav-nina itd. Za to mislim, da nije zlo reći ni *Zrinjski* trg. Dakako da se ne bi moglo uvijek upotrebiti *Zrinjski* mjesto *Zrinjskoga*, jer se ne bi znalo, što je; tko bi n. pr. rekao *Zrinjska* dika, bio bi nerazumljiv, ne bi se znalo, misli li: dika *Zrinja* ili: dika *Zrinjskoga*.

7. U njemačkom se jeziku upotrebljava kašto infinitiv slobodnije nego u hrvatskomu; tako je n. pr. sasvim obično i dobro: wozu *fragen*? ich bitte die Thür *zuzumachen* itd. To ne valja prevoditi: čemu *pitati*? molim vrata *zatvoriti*; nego valja reći: čemu *da se pita*? molim te (ili vas), *zatvori* (ili *zatvorite*) vrata, ili molim, *da se zatvore* vrata. — Ne znam otkle imaju naši pisci infinitiv *reći* s riječcom *bi*, kad u. pr. pišu: izišao je *reć bi* čitav Zagreb, ili: on je *reć bi* sasvim ozdravio itd. Meni se sve čini, da se ta poraba infinitiva *reći* s riječcom *bi* ne može opravdati, a bilo bi mi veoma milo, da tko protivno dokaže. Mjesto *reć bi* piše se i *rekbi* ili *regbi*, a to je nastalo kao i futurno *mogbudem* mjesto *moć budem*. Ja bih preporučio svakomu, da piše i govori: izišao je, *rekao bih*, čitav Zagreb; — on je, *rekao bih*, sasvim ozdravio itd. — Ovdje je lijepa prilika, da napomenem još jednu krivu porabu glagola *reći*. Nije dobro: tu sam se *tako rekuć* preporodio; čitav dan ne rade *tako rekuć* ništa itd. Poznato je, da *nijedan savršeni ili perfektivni glagol nema participa praes. act* To veli svaka naša gramatika; za što dakle da se bez ikake potrebe čini izuzetak pri glagolu *reći*, koji je takodjer perfektivan? Za što ne bismo govorili mjesto *tako rekuć* bolje: *tako rekavši* ili: *da tako rečem* itd?

8. Njeke partikule upotrebljavamo danas germani stički. Tako je ružan germanizam, kada se veznik *ali* metne na drugo koje mjesto u rečenici osim na prvo. Ne da se nikako ispričati, kada tko reče ili napiše: ovake se stvari ne smiju doduše s uma smetnuti, mnogi ih *ali* brzo zaborave; — ili: ljudi se tuže na svakojake nevolje, što ih taru, ne misle *ali*, da su mnogomu zlu sami krivi itd. — Riječca *ali* mora stajati uvijek na prvom mjestu u rečenici; ako li stoji na drugom kojemu, onda je to povodjenje za njemačkim jezikom, u kojemu riječca *aber* ne mora stajati baš na prvom mjestu.

Nije dobro, da dva prijedloga stoje jedan do drugoga kao n. pr. *za* i *pred* kućom: *vor* und *hinter* dem Hause; *ispod* i *iznad* stola itd. Treba govoriti: *za* kućom i *pred*

kućom, *ispod* stola i *iznad* stola itd. U narodu se ni onda ne čuju dva prijedloga jedan do drugoga, kada svaki zahteva drugu riječ; ne čuje se n. pr. kupio sam *za* u gradu zaslužene novce; mjesto toga valja govoriti: kupio sam *za* novce zaslužene u gradu. Golema je pogriješka: *pod-* i *nadnačelnik* došli su skupa: *Vice-* und *Oberbürgermeister* ili: on može *po-* i *odmoći* itd. Svaku mjeru dozvoljenoga prelaze gdje koji primjeri u službenim oglasima: prodavat će se uz *ispod-* i *nadprocjenbenu* vrijednost!

Osuditi se mora pleonastičko upotrebljavanje riječi *onamo*, *tamo*. Kada se n. pr. gdje čita: taj paragraf tumače pravnici *tamo*, da je svatko dužan itd. ili nastojanje sabora *onamo* je upravljeno, da stvori što korisnije zakone, — to su nemili germanizmi: *dieser Paragraph wird von den Juristen dahin erklärt, dass Jedermanin* itd. — *die Sorge des Landtages ist dahin gerichtet, dass* itd. Riječce *dahin* ne treba u takim slučajevima nikako prevoditi.

Prijedlogu *polag* (kojega u ostalom čisti Štokavci danas više nemaju, već govore mjesto njega *pokraj*) podmeće se adverbijalno značenje, dok se govori i piše: i ja sam bio *polag*: auch ich war *dabei*; — koji su *polag* stajali, pripovijedaju itd. Toga se treba čuvati, jer je germanizam; za to neka se govori: i ja sam bio *tamo*, koji su *ondje* stajali itd.

Nijedan prijedlog neka se ne upotrebi bez svoje riječi, da onako sam o sebi visi; neka se ne piše: danas sam došao s knjigom, a sutra ću doći *bez*: morgen komme ich *ohne*, — ili: ti si govorio za osnovu zakona, a ja sam govorio *proti*: und ich habe *dagegen* gesprochen; ili: tko je *iznad* niveaua, neka pazi, da ne bude *ispod* itd. Samo oni prijedlozi mogu i sami stajati, koji su ujedno adverbi, n. pr. stoji *blizu* šume; neprijatelj je *blizu*; — *poslije* smrti careve; doći ću *poslije*; — *prije* moga poroda; on je *prije* našao itd. *)

*) U prošlom broju na strani 510, (stupac I, redak 6.) nalazi se pogriješka *filozofi*, a treba da bude *filolozi*. — Gospodin prof. M. Medić iz Zemuna piše mi u prijateljskom pismu od 19. Svibnja t. g., da se već u akademikom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika nalaze lijepe zamjene za njemačko *Bemerkung* (za što sam ja predlagao *napomena* ili *pripomena*). Te su zamjene *biljeg* i *bilješka*. Evo po jedan primjer za svaku tu riječ, da se vidi, da doista znače njem. *Bemerkung*: Osim narodnih pjesama i uza njih različitijeh *biljega* (iz Vuka). Na *biližki* §. 80. piše ovo (iz Kanižlića). — Daničić tumači značenje riječi *biljeg* ili *bilješka* u tim primjerima ovako: „u knjizi što se zapiše uza što u kratko da bi se dopunilo i jasnije bilo, *annotatio*.“

T. M.

LISTAK.

K slikam.

Starinarstvo. (Arkeologija). Alegorička slika Jurija Šubića. Već smo jednom govorili u našem listu, kako je Jurij Šubić za zemaljski muzej Rudolfinum u Ljubljani lanijske godine zgotovio

njevoliko slika i ukrasio njima stubište toga muzeja. Jedna takova alegorička slika prikazuje starinarstvo ili arkeologiju. Jest to liepa naravna djevojka, koja je svrnula svoj pogled dolje k zemlji, ko da se je u što zagledala. U desnici

drži grčku amforu, a u uzdignutoj ljevici misirski idol, čini se, kip boga Amona. Biela dolnja haljina širi joj se izpod koljena u slikovite nabore, a preko ramena prebacila plašt, koji straga lebdi po zraku, tvoreći takodjer liepe nabore. Na lijevoj strani, pod uzdignutom rukom lebdi amoret prignute glave, prebirući požutjele pergamente.

Kako pišu slovenske novine, Šubićeva je porodica potekla iz Hrvatske, a u samoga Šubića da ima izprava koje kažu, da mu se je otac ili djed doselio iz Hrvatske. Svakako je zanimivo, da se umni slikar slovenski ponosi imenom, koje je svakomu Hrvat u sveto i milo.

Svaštice.

Boleslav Jablonský. U Kardaš-Rečicu, tihom mjestancu južne Češke, ovih se dana slavi velika slava. Sa sviju se strana slegli gosti, sav se narod češki okupio. Prava je to narodna svetkovina: otkriva se krasan spomenik Boleslavu Jablonskomu, zanosnome pjesniku, jednomu od najznamenitijih budilaca naroda češkoga. Još je početkom ovoga vieka narod češki snivao san. O literaturi i kulturi njegovoj jedva si mogao i misliti. U to mrtvo doba bilo je već znamenitih ljudi, niklih iz naroda češkoga, kojima je bilo teško na duši, dok su razmišljali o budućnosti naroda svoga. Sam je slavni slavista Dobrovský rekao nekome prilikom, da silno dvoji, hoće li se narod češki ikada podići na junačke noge i uhvatiti dostojno mjesto u kolu evropskih naroda. No našlo se u ovaj par i mladih snatrilaca, idejologa, koji nijesu malaksali ni očajavali. Od njih je Palacky doviknuo onima, koji su sumnjali: „Da sam ciganin i zadnji u plemenu, još ne bih očajavao“. I ovi idejolozi pobijedili. Bila ih je mala šaka, ali upravo nevidjenom i nečuvenom uztrajnošću povratili su narod svoj novu životu. Danas i najljući protivnici narodnji moraju hoćeš ne ćeš priznati, da je prieporod naroda češkoga na književnom, kulturnom i političnom polju jedan od najčudnovatijih pojava devetnaestoga vieka. Velika čast u tom poslu i napredku zapada jamačno pjesnike. Oni su uhvatili u ruke lir, da joj izmame skladnih zvukova, pa kako je u njih bilo na pretek istinskoga čustva, evo ih čujemo, gdje pjevaju veličanstvo otaca, slavu domovine, propast i ponižaj njezin. Ali ne očajavaju, nego siju sjeme žive vjere u dobro, u uztrajan rad. Ovi zvukovi, što su probijali svim žarom s njihovih struna, potakoše vatru patrijotizma u srcu naroda. I sav narod skoči na noge osvjесnuši se od duga sna, — gotov braniti dom i jezik svoj mačem i motikom. Takim plodom rodile su Tirtajevе pjesme, takim Marseljeza, takim urodiše češke narodne davorije! Češki pjesnici nijesu podstrekavali naroda na krvoločtvo, nego kako su nježna i plemenita srca, na žarku ljubav spram domovine, na odlučnost i požrtvornost, na obranu svih svetinja, na štovanje prošlosti i jezika narodnjega. Jablonský je od prvoga početka bio u prvim redovima pjesničke legije. On je istina malo pisao, za nj se može reći: non multa, sed multum! Kad je 1841. godine izišlo prvo izdanje njegovih pjesama, udari sav narod u živo klicanje od zanosa i veselja. Kao munja preletjele su pjesme njegove (posvećene: „Tebi, moja domovino!“) svu zemlju Čeha. Osobito njeke kao na prilik u Červanek se ukazuje, Brzo rano udeći i dr. svikoše se zemljacima. Pjesma mu je jednostavna, bez umjetnih nakita, neprisiljena, iz nje izbija žarka ljubav domovinska, ta ona je čista milota i ljubav. S toga se hvata toliko srca, jer je od srca potekla. To sve ključa, kipi, pa nije čudo, što se ova vatra tako lasno prenosi iz ovoga ognjišta po svima srcima. Nema Čeha, koji se nije nasladjivao bar kojom pjesmom Jablonskoga. Najpopularnija mu je: Tři doby země české. Mnogi je znadu na izust. Pjesnik nam krasnim

slogom pjeva tri epohe naroda svoga: sjaj, propast i prieporod. Jablonskomu je pravo ime Karel Eugen Tupy, a rodio se u pomenutu gradiću godine 1813., gdje je svršivši škole zaredjen svećenikom. Godine 1847. podje kao prepošt u Zwierzynez kraj Krakova. U ovom je mjestu živio bez prekida do svoje smrti godine 1881. Došavši medju poljski svijet zaljubio ga svom plemenitom dušom, pa je od onda uvijek iskreno nastojao i razmišljao, kako bi se dva bratska naroda što više zbližila i složila. Za njim je ostalo i poljskih pjesama. Više puta je dolazio u domovinu, i svaki put se radovao napredku. Zadnji put pohodi domovinu 1879., kad je zbog bolesti morao u Karlove vary. Umro je godine 1881. Mrtvo su mu tijelo prenieli u drevni Vyšehrad. „Dok je živio, nosio je u srcu sav narod, a sad mrtav žive u srcu naroda svoga!“

Strogost Španjolaka. U Madridu se spremala proljetos opera „Don Huan“. Don Huana je morao pjevati baritonista Silvio. Usrod sprema stiže upravi protest s više od 300 podpisa: „Mi potpisane iz najboljih krugova i bez iznimke sve same pristojne ženskinje ovim izjavljujemo, da je mali gadni Silvio sa svojih 65 godina nevjerovatan i neprikladan Don Huan, koga gledalice s iole valjanim opernim staklom ne mogu nikako primiti. Neka Silvio prikazuje Rigoleta, Amonasra i ovima nalik, ali takva Don Huana ne možemo mi Španjolke trpjeti“. Tako je uprava madridskoga glumišta bila prinudjena, da osjetljivim gledateljicama svojim ište Don Huana najboljih godina i liepa oblića.

Sebaldova crkva. U Nürnbergu spremaju znamenitu crkvu sv. Sebald po osnovi profesora Hauberissera obnoviti. Čitava će fasada biti popravljena i dognana na onaj oblik, koji je nekoč imala. Viekovu su nemilo nakazili vanjsko lice toj inače krasnoj crkvi. Restauracija će stajati kojih 800.000 maraka. Njeki dio troška kane dobiti lutrijom.

Kip od mramora. U privatnoj kući u Rimu ne daleko od Foruma Augustova nadjoše pet metara pod zemljom prekrasnu grupu od mramora, koja prikazuje tri gracije. Gracije su izrađene u naravskoj veličini. Šteta je samo, što su odkinute gracijama glave, a šteta je tim veća, što je kip inače neobično divan.

Manitost u životinja. Već su se češće zanimali prirodopisci pitanjem, mogu li životinje pomanitati. Kako mnogi misli, mogu, pa navode primjer veoma značajan, koji se dogodio lani u Dublinu. U zoologijskom vrtu bila je lavica, koja je čitave tjedne sebi izjedala rep, dlaku, kožu, za tim se dala na prednje noge, najzad se već tako osakatila, te se je zbog boli morali ustrjeliti. Inače se vidjela posve zdrava. Slastno je jela, fizički je bila zdrava, kako se kasnije dokazalo paranjem. Kušali su bili upotrebiti i promjenu hranu, ali uzalud, ne mogoše spasiti krasne lavice, koja je u vrtu izkotila tri mlada lavića. Kad su se zapitali i drugi zoologijski zavodi Evrope, utvrdilo se, da mogu pomanitati osobito mesožderi. Najpače su toj bolesti izvrgnuti najmunji. Pače za čudo se pokazuju simptomi ludila i u papige, ako se obilato hrani mesom, do skora stane čupkati sebi perje i griziti meso. Nastojnici ovih vrtova misle, da je ta bolest, što no se opaža na pomenutim životinjama, — prava manitost.

„Vserossijskoe tehničeskoe byro“. Čitamo u najnovijem broju „S. Peterburg. Vedomosti“, da su Rusi tehničari smislili osnovati pisarnicu za sve Ruse tehničke. Središtna bi pisarnica imala pratiti sve, što se u Rusiji na polju tehničkih struka i tehničke prakse proizvodi. Pazit će dakle na pronalazke tehničke, na umne proizvode Rusâ tehnikâ, ići će za tim, da se jednom u jedno kolo uhvate i svi Rusi tvorničari s Rusima mjernicima, jer niti može šta tvorničar bez tehnika, niti tehnik u najviše slučajeva bez tvorničara.

Soba tiha .. — U noći. — Ko je kriv? — Kupusar. — Spomenik Mickiewiczu. — Filologičko iverje. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i nrednju V. Klaić i M. Maravić

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 21. kolovoza 1886.

Br. 34.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopis se ne vraćaju.

God. XVIII.

Igrač.

Spjevao Gj. Arnold.

U stolcu svom je igrač usno blied
Ko srce da mu smrtni jadi stisli;
Gle, čelo njegvo mirno je ko led —
Al mozgom divlje još se gone misli.
Na stolu pred njim drhće blieda luč
Ko izpred gladna vuka plaha ovca;
Do luči kocka — sreće krivi ključ,
I svilna kesa — puna zlatna novca.

I o njem sniva. . .

„Meni dosta nije!“ . . .
Kroz tvrdi, slušaj, sad si šapće san.
I sreću spazi, gdje se k njemu vije
U zlatnom ruhu kano sunčan dan.
„Dosjetljiv nisi vrlo, druže moj, —“
Podrugljivim ga zborom ona bocka —
„Od ljudske kosti mora biti kocka,
I onda viek će past na uhar tvoj“.

„Od ljudske kosti? Ha, ha! Ništa zato;
Šagrnut mogu l' samo svieta zlato“.

I trgne se od milja. . . Kano mamen
Izbulji oči. . . Traži luči plamen. . .
Al izbom mrak je. Samo noćne sjene
Ko vještice se oko njega viju —
Zaviruju mu na dno duše snene,
I ludom sanku sve se zlobno smiju.

Al on si sbori: „Sanak nije lud,
Kad burnu moju umirava grud!“
I s grozne misli planule mu oči
Baš ko hijeni, kad izkapa kosti.
Sa stolca svoga poput zvijeri skoči,
I u noć bane — Bog mu grieha prosti!

* * *

U mraku, gdje se skromna crkva bieli
Ko ruka Božja, kada milost dieli,
Do tiha groba tiši još se stere —
A medju njimi njetko živ se vere.
Ukočili se spomenici kruti
Ko s čuda, što je noćni svano gost;
I svaki na nj se mrči ko da sluti —
Po ljudsku jadnik da je došo kost.

Protrnuo je — — Zlatne nade dah
Razagnao je njegve duše strah.
I krenu dalje, gdje se humci nižu,
Na kojih traga nema kamu, križu;
„Oh, ti će“, šapne, „valjda tvrdje snit,
Života sami kad su trgli nit. . .“

I gvoždje oštro o tlu zvekne muklo
Ko majci-zemlji da je srce puklo;
I za čas pred njim zinula je raka,
A kostur zasjo posred njena mraka.

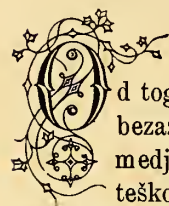
Al je li kostur, što se miče. . . bulji. . .
Za noćnim gostom suhe ruke dulji?
U šupljom oku ima još i žara —
Oh slušaj! nješto tiho progovara:
„Ne predaj! Druzi bjesmo si u igri,
Za novcem žedni ko za krvlju tigri;
Al zadnjom, kad si pobro svu mi dobit,
Od gnjeva sam si moro srce probit. . .
I to te, druže, kako vidim, mori,
Bez pokoja te goni svietom svud.
Umiri mi se! Rana već ne gori,
Na probitu mi samo dodji grud!“

I kostur shvati ustrašena druga
U groba s njim se sruši ladni muk;
Sa crkve sivi ćuknuo je ćuk —
Ko čudnom da se prijateljstvu ruga.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

d toga dana nisu se djeca više susretala onako bezazleno i bez otezanja ko dosada. Nješto se medju nje uvuklo, što im je prisutnost činilo teškom, nespretnom, a odsutnost opet okrutnom s neprestana čeznuća, željkovanja, čega li. Ipak nije ni jedno znalo šta je to. Držahu dapače, da se više ne ljube onako kao do onoga kobnoga časa, te je svako u sebi spočitavalo drugomu nepostojanost i neshvaćanje prijateljskih dužnosti. Izbjegavahu dapače naviknutomu nagovaranju sa „ti“, za malo te bi se nazivali „gospodičnom“ i „gospodinom“.

Kad je došao čas razstanka i Narančiću bješe kuću za uvijek ostaviti, jer je imao poslije praznika otići na sveučilište u Beč, rekoše si — doduše oboje bliedo ko zid — sasvim jednostavno i ukočeno „s Bogom!“, nu Vilma jedva što je sama bila u sobi, udari u bolni gorki plač. Bilo joj, kano da je Živko ponio sobom sav joj život te od sada nije za dokolice drugo radila, nego knjige, što su ih zajedno čitali, opet u ruke uzimala i o minulim časovima razmišljavala. Svaka stvarca, koja ju na njega sjećala, — bila joj neizrecivo draga. Osobito listovi, što ih je Živko otcu joj pisao, vrlo ju zanimahu. Ako se i jesu u njima većim dielom razpravljala znanstvena pitanja ili na široko opisivale knjižnice i muzeji ili potanko izvještivalo o unikama i izpravama, što bi ih pregledao na molbu Mirkovićevu, — ipak je ona sve to s ljubavlju i veseljem čitala, najviše se radujući zaključku, u kom je redovito i uvijek za nju dometnuo koju viest i svagda završio: „Ne zaboravite pozdraviti dragu našu Vilu!“ Tako ju je od njega najvolio nazivati.

Za tim bane nesretni čas, kad je svoju dobru majku izgubila. Od Živka ne dodje list, a brzojavili mu nesreću! Vilma se najprije prestrašila, nije li mu se štogod dogodilo. Nu — nije li možda zaboravio na svoje prijatelje? Ta u onom velikom gradu koliko se jur mladih ljudi izopačilo! Na ovu pomisao sva probliedi. Oh pa kako bi u svojoj nepreglednoj biedi trebala njegovih nježnih, dobrih rieči, — njegove blage utjehe! A nema, nema pisma. — Ove dvojbe razpršiše se jednoga jutra, kad je Živko dojurio ravno iz Beča i još u putnom odijelu poletio gore k njima, te ih nježnom tihom sućuti tješio i svoje suze s njihovima spojio. Podjoše na grob pokojnice moliti se Višnjemu za pokoj dobre joj duše. I kad na kobnom mjestu tužnu djevojčicu uhvatiše bolovi i stisnuše grčevi, on ju uhvati u svoj naručaj, te mu se pričinu, kao da pred onom dolje u grobu prima u svoje ruke, u svoju zaštitu ovo diete bez matere — najveće mu blago čitavoga svijeta! Ah, — tad se u sebi svečano i odlučno zavjeri, da će ovo blago uvijek štititi, uvijek mu služiti.

Iste noći još morao je otići. Vilma nikako ne htjede nego uza nj do zadnjega časa. Opet su sjedili zajedno u najtamnijem kutu njegdašnje mu sobice. Ne upitav ga baš ništa, u jedared uzme svojim divnim poštenim očima ravno gledati u obraz mu, u oči, toli uporno, da se on glasno nasmija i upita ju, što da želi. Ona ne presta gledati ga istim čudnovatim pogledom, a tad ga sva blieda s naporom upita: „Živko — budi iskren — jesi li se u čem promienio?“ Zarumeniv ponikne zastidjena licem, u kom se zabrinutost toli očito odavala. Glavicom joj hujili svi oni crni glasovi o pogibelji, kojoj je srce i duša mlada čovjeka u velikom gradu izvrnuta.

— Nisam —! odvratu odlučno Živko, akoprem nije posvema razumio pitanja. On si je tek bio svjestan, da za sve ovo vrijeme, odkad se razstadoše, nije mogao niti časak zaboraviti svoje krasne mile drugarice, nego da je svaki dan sve više na nju mislio, dapače marljivo učeći uvijek se veselio, kako će onda moći pred nju bolji i savršeniji stupiti. Nikada nije ništa krasna vidio, nikada ništa uzvišena čuo ili naučio, da ne bi bila prva misao, kako bi mu sve još ljepše bilo, da je i ona kraj njega, da i ona čuje, da i ona vidi, — da — da — svagda je i njoj isti užitak želio.

Pa ipak niti taj put ne dodje do nikakve izjave. Ni jedno ni drugo nije ni pomislilo na kakove izjave. Ta i onako su osjećali, kako su jedno drugome dragi! Njezina skroz djevičanska duša izpuštala je sebe sasvim iz vida, — osjećala je doduše bezkrajno blaženstvo, čuvši odlučni mu „nisam“ — nu nije se pitala, zašto nalazi u tom tolike sreće. On pako — i njemu se srce od blaženstva raztapalo, naslućivao je dapače — nu pogledav joj u krasno lice, sada opet toli mirno i jasno, — ne, ne — on se niti ne usudi dalje misliti; bojao se povriediti svetost, u kojoj si je čitavu uvijek predstavljao, i tek se niemo — bez rieči — podade poraznomu čaru onoga trenutka, kako no se cviet predaje i širi pod toplim razkošnim dodirom žarkoga traka sunčanoga, kako se list prelestnim drhtanjem prepusti sladkomu dahu i nježnome mekanom lahoranju proljetnoga uzduha, kako no sivi vršci planine razkošno urone u grimizne valove osvanulo zore!

Kad se je prošle jeseni u Zagreb doselio i ovdje Mirkovićeve našao, ne nadje nijedno veselju ni kraja ni konca. Svi ga liepo primiše, Vilma najljepše, ne krijući nimalo u svojoj nevinoj naviki, — u svojem poštenom, ravnom i ponosnom duhu, — velike one radosti, što će sada opet biti skupa. Morade obećati, da će svaki dan k njima doći. Ovako se nadjoše jednom na samu. Otac je otišao u akademijsku sjednicu, tetka podje kupovati nešto. Vilma ostala sama, zabavljena kućnim

poslom, pred njom Lajevi narodni ornamenti. Ovako ju on nadje. S razgovora o ljepoti domaćih rukotvorina prodjoše na narodnu glasbu, i kako se već bilo smrklo, a Vilma nije više mogla raditi, umoli ju Živko, da sjedne glasoviru. Ona ga poslušala i ne prebirući — onako bez prave svijesti — zaigra krasnu pjesmu Milke Atanasijevićeve: „Na te mislim!“ — Muzika, taj najbolji pratilac naših čustva, — učini i sada, da se ovo dvoje mladih nevinih srdaca progledalo i još nije zadnji akord sobami zamnio, već se oboje u zagrljaju našlo, — on osjećajući se pravim divom — polubogom, najsretnijim ovoga svijeta, a ona od snatrenja i uzrujanosti blaženimi suzami u očima, mucajući nerazumljive sladke riječi. I nije ih ova provala zadivila il iznenadila, tek su se čudili, kako se nije to jur davno prije dogodilo. Kako bijahu Živko i Vilma skroz otvoreni i poštteni, ne bi bili mogli nikako podnieti, da zataje il prikriju svoju ljubav pred Mirkovićem. Čar tajne ljubavi nije si mogao mjestu naći u njihovim nevinim srcima i jedva što je Mirković kući došao, već mu je Narančić sve izpriповjedio. Starac se u prvi mah prestraši, — ne mogaše bo shvatiti, kako li njegovo milo jedino diete dolazi na takove stvari, — a on ni da bi samo jednom na to pomislio! Oh — majka — majke nema! Nu tad se ukori rad svoje nepravdnosti, gledajući u ono čisto pravedno lice djevojke, te se najposlije primiri —, pod konac dapače zasjeću mu u očima suze radostnice. Živko je morao cielu večer u krugu obitelji ostati i zaruke budu na tiho slavljene. „Dakle — za četiri godine. Ja Vilme prije ne dam iz kuće, mora dvadesetu navršiti, a i ti, momče, svrši prije sve svoje nauke, izpite, još se malo po svietu ogledaj, osnuj si vlastito ognjište, — i tek onda!“ — odlučio starac. Živko i Vilma blaženo se za ruke držahu, — šta im je i trebalo više, nego da znadu, kako se iz dna duše ljube i obožavaju!

Odsada je probavljao Narančić svu svoju dokolicu kod Vilme, zabavljajući se i ovdje umnom zabavom zajedničkoga čitanja, glasbovanja, pjevanja. Ona ljubav ne odvrati ga ni najmanje od dužnosti, dapače — čista i neokaljana kao kap jutarnje rose, nije nosila sobom nikakve strastne požude, ili ih je nadjačala čistoćom i nepristupnosti djevojačke nevine duše. On je mogao i dalje skroz sabrano učiti, te bi ga sada još veća želja i snažnija volja vukla knjizi, imajući uvijek pred očima, da mora zavriediti veliku svoju sreću. Vilma pako od naravi osobito nadarena duševno a brižnim odgojem podpunno izobražena, — takodjer je sa svoje strane uvijek podpirivala u njemu želju za znanjem, poput njega čeznula je za svim što je liepo i uzvišeno, te je tako Živko iz divnoga onoga ženskoga vrela neprestano crpao i svoj um — duh — svoje srce bogatio i oplemenjivao. Blaženstvo i sreća bijahu im bez granica. Svaki dan bi se Bogu molio, da tako uvijek ostane.

X.

Danas na ovoj zabavi bio je Narančić takodjer sasvim sretan i zadovoljan. Ljepota zaručnice mu iz nova ga porazila i on se nevino ponosio gledajući je i videći, kako sav ostali sviet s udivljenjem promatra prekrasnu djevojku. „A moja je — moja!“ — klicao bi u sebi pobjedonosno. — Dobroj mu i veseloj čudi prijaio je uz to sav ostali elegantni sviet, ove ljepušaste nakićene žene, radovalo ga sveobće veselje, milio mu se ples, uzbudjivala ga glasba, isto svjetlo, što je iz velikoga svjetionika i pokrajnih svjetiljnaka sjajno zalievalo svu dvoranu, sav taj mnogi nakit, ova objestna mlada lica, ona blažena uzrujanost mladih djevojaka, — ah, sve je to njegovu mladu dušu uzdizalo i blažilo, te se posvema prepusti bezbrižnoj zabavi, neprestano plešući a ne želeći drugo nego da Vilma bude s njim zadovoljna. Svaki novi ples započeo bi s njom, uvijek se teško odkidajući, od te naslade, i kod svakoga došao bi pod konac opet po nju. Oj — kako bijaše oboje blaženo! U prevelikom, presladkom zadovoljstvu prekipila bi im srca i kada god šapnulo koje od njih: „Oj, kako smo sretni!“ — Uz to osjećahu poglede tolikih na sebi, — staro i mlado nije se moglo oteti dojmu prekrasnoga para. I mladenci osjetiše blaženi sujetni ponos, jedno se drugim ponoseći. Glasba upravo prestade. Živko dovede Vilmu na mjesto k Tinki, koja se sveudilj zabavljala s Kačićem, koji ostade čitavu večer pokraj nje. Taj čas približi se Muranić, koji akoprem je bio poznat s Mirkovićevimi, nije ipak čitave večeri još s Vilmom plesao, držeći, da je dužan naprama svojim visokorodnim plesačicama, neplesati s kim god —. Niti Narančića nije dosele pogledao, baš ko da se niti ne poznadu. Nu sada približi se sasvim sigurno i umoli Živka na nekoliko riječi. Ovaj se poboja, da će opet od njega zaiskati novaca, te se neodlučno okrene na stranu.

— Šta izvolite? — hladno ga upita.

— E — tko je sretan, taj je sretan! Meiner sel — si kenen sih kratuliren, — šalje me barunica Leport, — rekla mi, da vas njoj predstavim.

— Pustite me, molim vas —! — nestrpljivo ga Živko prekine.

— Je li moguće! — zakriešti Muranić svojim tankim malo ne ženskim glasićem, pretjeravajući nenaravnim prenavljanjem svoje čudo i nastavi: Za Boga dragoga, valjda ne ćete —? šta mislite —? valjda se ne bojite? Jedna od najotmenijih gospodja, — pa krasna ko nijedna. No vi ste mi liep čovjek!

— Dakle dobro! — rekne napokon Živko, samo da ga se rieši, te uvidjajući sam, da bi odbiti bilo neuljudno, takove pako pogreške čuvao se on, i nastavi: Nu ne sada, ako ste već tako dobri, molit ću vas tik prije plesanja!

— E pa bien, al onda ajte, jer eno — kapelnik je već ustao, — dakle --!

Narančić se nevoljko dade za Muranićem. Ne da bi zazirao od društva, u kojem je barunica bila; on ga napokon premalo poznao, a bio je opet suviše naobražen, da ne bi bio znao cijeniti stanovite društvene prednosti onih ljudi, nu bijaše mu teško ostaviti Vilmu, ne započeti s njom ples, sklapati nova poznanstva i napokon — da ga Muranić predstavi!

Kad se mladi ljudi kroz gustu vrevu prolazećih proverali do barunice Leport, započe glasba. Jedan od „prvih“ ili „drugih“ pokloni se pred barunicom i umoli za ples. Ona ga odbije, veleći, da je angažovana, a vatretnim očima poziraše prema Narančiću, koji se je već sasvim približio.

— Milostiva barunice, dozvolite, da vam predstavim svoga prijatelja, gospodina pravnika Narančića, — reče Muranić duboko se naklonivši, odstupi odmah i okrene se k Mislajki, koja je nedaleko sjedjela.

— Drago mi je! — odvratila barunica na poklon Narančićev i oko svježih punih ustana zatitra zadovoljan ljubki posmjeh, a iz crnih žarkih i sjajućih očiju iskresa se iskra strastvena — pozivajuća, koja je odala svu razkošnu čud porazno krasne žene.

Smijem li moliti, — jednostavno nadoveza Narančić, sileći se da svlada onu zabunu ili smetnju ili strah ili ljutinu, što no izazva u njem baruničin pogled. Barunica ustane i oni zaplešu. Igrao se valcer iz „Cloches de Corneville“. Ljubki, objestni, požudu — grieh — strast na lakim zavedljivim svojim krilima noseći akordi navrli, zašumili, zalelijali se dvoranom i ušuljali se — u duše i tiela svjetine; tko je samo mogao, pohiti valsovati! Barunica plesala izvrstno. Bješe u nje neki posebn način, kako se ritmu muzike podavala, kako se uz plesaća ovila, — kako mu se nalegla na grudi, a ipak lako kano nadzemaljski stvor uza nj dražestno, skladno lebdila. Narančić si prizna, da take toli neobične plesačice još nije obuhvaćao. On, pristupan svakoj ljepoti, morao je uživati u divnom ovom baruničinom plesanju. Uz to videći joj puna divna ramena, jedre čvrste grudi, nježni tanki pas, sve to kanda mu se uz tielo povija i mili ga, zatim opojni miris, što je iz ciele ove žene pršio, — on osjeti njeku vrst vrtoglavice, jedva da je mogao disati, a ipak se nije mogao odlučiti da plesačicu odvede na mjesto, akoprem je već dvaputa s njom dvoranu obletio. Bilo mu, kanda se srasao s ovim lastovnim mladim tielom, tako nježnim — podajnim, a toliko divnim i bude mu upravo ko čovjeku, koji srce udriemljujući napitak, pa na oćigled vidi i osjeća, kako mu sumorna uda i sanena duša sve dublje srne u sladku besvjesticu.

U taj čas opazi Vilmu, koja je upravo mimo njih s drugim jednim polaganim plesačem prošla. Sliedila ga mirnim zadovoljnim pogledom. Ona se ponosila, gledajući gdje toli skladno, toli vješto pleše! Živko ipak oćuti, ko da mu se savjest javlja i kanda prišapćuje, da ne

ćini pravo. Prene se na to iz svoje obmane i pojuri prema mjestu baruničinu.

— Ne — ne! — šapne mu strastvenim glasom i još se uže privine uz njega, čvršće mu se za ruku uhvati i reče: Vi ste toli izvrstan plesač. Ta kazat ću vam kada da stanemo!

Narančić morade nastaviti. U prvi čas ljut, — nu tada javi se sujeta, zatim onako prijašnje stanje, da napokon pade u podpunu uzrujanost, — u razplamćenu strast, te se gotovo bez svijesti, bez volje, bez da zna što se s njim zbiva, prepusti lastovnoj, razkošnoj sili, koja je strujila iz svega ovoga ženskoga bića i koja ga sve snažnije i snažnije omamljivala, — na pô bezsvjestna vukla nekamo za sobom, — davila ga — žarila. On nije više ništa znao, pred očima kanda mu je svega nestalo osim toga bijeloga vrata plesačice i žarkih joj, a ipak strastnom sumornoću na polak zaklopljenih — u nj upiljenih očiju. Oh, pak ovaj divni miris, što mu se od nje do lica dizao, — ovaj vrući joj dah, što mu se do vrata šuljao, — ovo mekano ujedno sa strunami glasbe drhćuće tielo, — oh — silna čežnja savlada ga, da obuhvati, — da nosi nekuda čarnu ovu prikazu. Tresao se od požude i razkoši, od želje, da joj se baci na grudi i da ju ogrli, — da ju poljubi na taj tanani a ipak puni vrat, — dići ju i odneti kuda, — a medjutim je sve hitrije — sve žurnije letio s njom po dvorani. Ona ga kano hotimice ravnala u najgušće klupko plesaća, on joj se sasvim prepustio, — u stisci glave im se malne doticahu, — i što bješe to? On oćuti na vratu vrući dodir ustana — kano cjelov — al ne — isti čas tresnuo o njega nevješt koji plesač, te gotovo razočaran — bolan šapnu: „Ah — samo je slučajno bilo!“

— Dosta je! Vodite me iz dvorane — u mali salon, — izlane barunica gotovo bez daha umiljatim, unježujućim i sumornim glasom, te mu se sva izmućena uhvati izpod pazuha tako, da ju je gotovo više nosio.

Došavši u dvoranu htjede se Živko vratiti k plesanju, sjetivši se, da ovaj ples nije još s Vilmom plesao, nu ona ko da ga nije čula. Ovdje nije nikoga bilo. Barunica se baci na prvi kanape za vratima i umiljato pogledav u nj pozove ga, da sjedne kraj nje. On je oklievao, nu opet je mislio, da bi bilo neuljudno ostaviti ju ondje samu. „Dapače smiešno!“ — gorko prihvati u sebi i pomisli na Josifa i Putifarku. Ova dosjetka učini mu barunicu užasnom, ogavnom, te stane u duši sveticu svoju Vilmu velićati i slaviti.

— Što ste tako tihi? Dapače — jao meni — vi me gledate, da bi se morala upravo prestrašiti, ha, ha, ha! Ta sjednite. Ili se možda plašite preda mnom; zar sam tako strašna i ružna? — i barunica ga uhvati za ruku te ga nježno prisili, da se spusti na kanape kraj nje, a ona mu se tada sasvim približi, da im se ramena dirahu.

— Gle, kakav ste čudan! Nu upamtite, — meni

se svatko mora pokoriti, — nastavi ona i sveudilj žarko ga gledala i koketljivo mu se prstom zagrozila.

Tada se nakrene licem i gornjim tielom sasvim k njemu i reče: — Zar vam se ja ne dopadam? Po gledajte me — il — a dà — sad znam, vi ste već zaljubljeni!

— Molim, barunice! — odvrati joj on neugodno dirnut. Oh, ova žena, ovaj djavo, da spomene još i ime Vilmino!

— A — pa šta za to, vi mi se ipak svidjate. Eto kako sam iskrena. Al gle — moja frizura hoće mi — oh — eto je! — krikne i podignuv obje ruke stane popravljati kosu. Narančić morao si proti volji priznati, da je taj čas opet izvanredno zatravljujuća. Tanko ko kalež iz pasa k ramenima u prelestnoj crti pružajuće se gornje tielo, zatim — kako dražestno drži ruke u zraku te se ljepota punih ko iz mramora izklesanih lakata u svojoj čornoj golotinji posvema izticala, sve to morao je Narančić primietiti, a i čutio je žar kriesećih se velikih očiju, kojima ga veselo i objestno postrance pogledavaše. Ne mogav si po volji popraviti frizure, iztrgne iglu i strese glavom, a bujna crna kosa spusti joj se valovito niz ramenice i zastruji — zalahori od nje onaj posebni miris, koj je već prije Živka toli zamamljivo opajao.

— Oh, Bože moj, šta ćemo sada! Morate mi pomoći. Evo primite kosu u jedan struk! — zapovjedi mu barunica.

Živko izgubiv posve svoju volju, učini kako mu reče, — i prignut ovako nad njom, osjećajući toplinu puti joj, pozirući u takoj blizini dražestno ovo mlado tielo, mal da mu se nije pred očima zamaglilo.

Taj čas prestane u dvorani glasba, na vratima pokazuje se znalična glava jednoga plesača, barunica rine lako Živka od sebe i dignuv se žurno poleti u garderobu.

Živko sav se još tresao i — dugo još ne mogaše pred Vilmu. Nije bio pravo uzevši ništa kriv, a ipak je čutio, da ovakav ne smije pred nju. Nu kad se opet s njom sastao, u blagom joj angjeoskom licu ne opazi ni traga kakovu prikoru, tek zabrinutost, u kojoj je bilo prvo pitanje, nije li mu se za Boga što dogodilo, — uznese se ovom čistoćom duše i nevinošću srca, osjeti, kako je ona puno viša i bolja od njega. Postade mu teško, zastidi se sa svoje slabosti, — proklinjući barunicu, Muranića, nesretni valcer i tvrdo si preduzme, da ne će više s barunicom plesati.

XI.

Medjutim je Kačić sveudilj sjedio uz Tinku. Nije ni mislio na plesanje. Tinka ga upita, zašto da ne pleše. On joj odvrati važno, da osudjuje ples u obće, kano zabavu, koja izobraženu čovjeku ne dolikuje, a napose „mi Hrvati u sadašnjim žalostnim prilikama ne smijemo ni misliti na plesanje“. Djevojka ga pogleda sva u čudu i

kako nije mogla razumjeti njegove tvrdnje, ne odgovori mu ništa.

Ovaj čas prodje Hojkić sav svečan u dugom crnom kaputu, u bijelim rukavicama sve prste ravno izpruživši. Čitavo tielo ukočio je tako, ko da mu je za vratom zabijen kolac, te je neprestance gladio dugu si krasnu bradu il na prstima rukavice popravljao. Prošavši mimo Tinke nakloni joj se duboko, omjeri ju pogledom slavnodobitnim i htjede joj onako mimogred štogod kazati. Nu prepoznavši Kačića trgne se i predomisliv se podje dalje.

— Zar vi poznajete ovoga gospodina? — upita ju iznenadjen Kačić, gledajući za Hojkićem. Ljutio se na njegov dugi kaput i što se u njem oholi, a on imade na sebi tuđi! Ova pomisao uzburka u njem krv, ko da bi rojevi mravaca iz kaputa po tielu mu navalili, pa se i razsrdi i zastidi.

— Ovaj gospodin stanuje kod nas, — odvrati mu Tinka. Valjda ga poznajete? I on je pravnik. Poznaje ga sav Zagreb — gospodin Hojkić. On je takodjer pisac — pjesnik. Niste li čitali u „Viencu“ — zadnji broj — od njega je liepa jedna pjesma. Velik rodoljub, — u novinama ga često spominju, — dovrši Tinka, a rumen, što ju obli spazivši Hojkića, još joj ne prodje.

Kačić ne primieti toga. Rieči bo Tinkine neugodno ga se dojmíše. Ova hvala — Bože moj!

— Oh, i kaki rodoljub! Da ste ga jednom čuli na djačkoj skupštini. Nije se usudio ni hrvatsko ime spomenuti! Nu, odkada stanuje kod vas?

— Još onaj isti dan, kad ste vi ono samnom — kazivala sam vam još — sjećate li se? da nam je stan prazan, — još onaj dan uzeo je gospodin Hojkić kod nas sobu. Majka bila je sasvim sretna, — no dakako, — nama je to velika pripomoć, a gospodin Hojkić ugledan je i tako vriedan — uljudan. O da vidite, kako krasnih knjiga imade! Obećao je, da će mi njekoje posuditi, nu da će prije izabrati, što mogu čitati, a što ne.

Kačiću ne bijaše ugodna ova viest. Osjeti nješto, što je bilo veoma slično zavisti ili dapače ljubomornosti. „Kako je taj sretan! — pomisli u sebi, — svaki dan će ju vidjeti, — razgovarati s njom, — oh koja prilika da se zaljubi. Al ne, ne, — ona je suviše djetinjasta još — siročće — ni ne misli na take stvari, a ja odmah tako sudim!“ Nu ipak se ne umiri posvema. Hojkić mu bude još nesnosniji i neugodniji. U to prodjoše mimo njih Vilma i Živko, oboje blaženi i sretni, da im se mlada krasna lica gotovo prelievala od radosti. On prignut k njezinu obrazu pripoviedao joj nješto.

— Gledajte ih, kako se vole! — rekne Tinka, sljedeći dugim viernim pogledom svoju prijateljicu.

— Tko? — upita Kačić raztreseno.

— Ta Vilma i gospodin Narančić.

— Odkuda vi to zaključujete, da se vole?

— Kako ne bi; ta zaručeni su!

— Šta velite! — malo što ne krikne Kačić i tad gotovo ne vjerujući, nastavi: Ja sam mu najbolji prijatelj; valjda bi mi bio kazao.

— Pa zar nije? U ostalom nisu to javne zaruke, a nije tomu ni dugo. Al da znadete, kako je Vilma sretna i kako ga ljubi. Nu ona i zaslužuje! — nastavi djevojka pravim zanosom i onom plemenitošću, u kojoj nema traga sebičnosti ni zavisti.

Kačića je jako peklo, što mu Narančić nije priobćio svojih zaruka. „Takovi su ljudi, al dakako — ja sirotan — dobar sam jedino, da slušam expektoracije mu, da se tako pred menom vježba — i hvališe svojim znanjem. Nu otkriti svoju dušu, — ah — ti bogataši, napokon svi su bez srca!“ gorko rekne u sebi sav razjadjen. Nije dakako pomislio, nije li nepravedan prema Živku, možda nije našao prilike, da mu se povjeri, ta već ciele zime riedko se sastaju, — a čijom krivnjom? Koji je koga počeo zapuštati? Nu ništa od ovoga ne pade mu na um. Taj čas bijaše upravo kivan na Živka, kao da je izkusio veliko kakvo razočaranje. „Napokon imadu Jelenčić i Puškarić pravo, kada dvoje o njem, — Boga mi!“ — i prvi put ne osjeti Krešimir kod ovake sumnje grižnju savjesti.

— Vi ste dakle prijatelj gospodina Narančića? I on je dobar čovjek? — prekine Tinka Kačića u mislih njegovih.

— Dobar čovjek, — nemarno i bez pravoga osvjeđenja potvrdi. Drugda bi ga bio za cijelo uzeo uzvisivati ništa manje, nego što je malo prije Tinka uzvisivala Vilmu, — al sada! Pogled kojim je sveudilj sledio Živka, bio je neopisivo zloban i kivan.

Gledajući medjutim prijatelja si i zaručnicu mu, kako se blaženo i tiho smiju, kako polagano jedno kraj drugoga šeće u sladkoj zaboravi svega ovoga svijeta i sve silne ove svjetine, kako si neprestano nešto šapuću, dojmi se njega ova sreća zaljubljenih te raznježen počuti želju, da bi se i on našao u takoj prigodi. Oj, kako mora da je krasno znati se zaljubljenim, liepu dobru djevicu zvati svojom, sve svoje misli i svoja čuvstva pred njom otkriti i slušati hvalu — pobudu iz takih iskrenih vjernih usta! Oh, sva silna želja, sve ogromno čeznuće dvadesetgodišnjega mladoga života za čarnom ljubavi, — potrese mu i uznjiha dušu. Okrene se k Tinki. Nikada mu se ljepšom nije pričinila! I bujna joj kosa, i fini profil krasnoga lica, — i zatravljujući sanjarski pogled neobičnih joj očiju, — oh — i onaj bieli baršunasti vrat, ovaj prvi početak uzdižućih se nježnih grudi, stidljivo se u kašmiru sakrivajućih, a ipak svu zamamnu oblinu svoju ne mogavših zatajiti, — pa — i oni puni i okrugli lakti — tako bieli i svježi — sve, sve to jasno mu se prikaza, te on osjeti, da bi samo s ovom djevojkom mogao dieliti sreću, na koju je netom pomislio. U toj navali osjećaja htjede joj nešto liepa kazati, no bojao se i stidio, da ne rekne običan bez-

smisleni kompliment. Da joj otkrije? Ne — kako bi to mogao! Ta — smiešno bi dapače bilo.

Tinka ne opazi, da ju Krešimir gotovo guta svojim očima. Ona kano da je nekoga tražila i Kačić proti volji pogleda istim pravcem. Spazi ondje Hojkića. Ovaj se sveudilj sam šetao. Opaziv jednu djevojku približi joj se laskavim nu skroz dostojanstvenim načinom i rekne joj nješta. Djevojka se nasmije i ošine Hojkića pronicavim pogledom. Kačić se opet okrene k Tinki i pričini mu se, da je sada bljednja. „Oho —“, ljubomornom zabrinutosti šapne si Krešimir.

U to dodje Hojkić u neposrednu blizinu. Sad nije išao dalje. Nasmješiv se načinom, da se Kačiću pričinio u isti čas i suviše sladkim i suviše milostivim, stane pred Tinku i nakloni joj se svojim običnim, u istinu svečanim načinom budućega znamenitoga muža.

— Koje li čudo, gospodjice! Ja sam posve iznenadjen, no ugodno iznenadjen, da vas ovdje vidim. A ne kazaste mi ništa, da kanite poći. Ovdje tekam moram saznati, da ste s našim slavnim učenjakom Mirkovićem došli. Baš mi je milo, što dodjoh, a malo je falilo, da me ne bi bili ovdje vidjeli. Mnogi poslovi, — učiti treba, u kancelariji raditi, moj stari sasvim se oslonio na me. U redakciji trebaju me takodjer. Književnosti takodjer da pomognem kojom svojom radnjom, — ah —! kažem vam, toliko posla, da koji put ne znam kud bi se vrgo, — sve mi se glava puši.

— Ne smijete opet odviše; treba i na zdravlje misliti, — odvratila Tinka.

— Oh — to ja ne mogu. Dok sam mlad, hoću da radim. Nu — zbilja — raduje me, što dodjoste; jedino žalim, da kano vaš stanar ne znadoh ništa.

— Nisam ja znala tako rekući do zadnjega časa. Pa kako da vi saznate, kad se gotovo ni ne vidjevamo.

— O, popraviti ću se ja. Samo neka mi poslovi malko dopuste. Onda ću vam donieti knjiga — obećanih, pa ćemo razgovarati, koliko vas bude volja.

Kačić nije mogao dulje da sluša ovaj samodopadni milostivi govor Hojkićev, koji jedino o sebi razgovara. Bilo mu za čudo, da Tinka to ne opaža. Naprotiv ga sluša pravom pobožnosti. Ovo mu još posvema pokvari ono malo dobre volje, što je imao. Digne se i odšulja u najzabitniji kut ostaviv Tinku s Hojkićem. Sada mu postade upravo neugodno, dapače čemerno, te pogledavaše na sav ovaj svijet nekim zavidnim, zloradim prezirom i požali, što nije radje pošao na sastanak k Boliću. Ljutio se najvećma na „ovoga“ Hojkića, koji mu pred nosom ote zabavu s Tinkom, ljutio se i na sebe sama, što ciele večeri nije znao kazati joj ništa liepa niti zanimiva, nego je sjedio kraj nje ko „kaki ciepac“. Napokon dozlogrdio mu sav sakupljeni svijet, nacifran, nemaran, lakom, te ozlovoljen ustane i htjede da otidje kući. Nu sjeti se, da će možda ipak imati još prilike štogod Tinki kazati i to ga suzdrži da ostane. Umieša

se medj svjetinu. Prvo što je primetio, bijaše, da se premalo hrvatski govori. Mnoge gospodje, njekeje gospodjice, gospoda, mladići, dapače i njekeji djaci, sve to govori njemački. Pomisli na Jelenčića. „Što bi taj reko, da čuje! On bi za celo raztjerao ove pošvabčene izrode, — ne bi on ni oni drugi trpjeli toga. A mi? Gotovo se stidim, da ostajem miran i nisam moguć javno — odmah ovdje — prosvjedovati. Šta to! Ribja krv je u nas svima. Eto — isti taj slavni Tinkin rodoljub Hojkić, i on naklapa svojom užasnom njemštinom graničarskoga kaprala!“

Ovako je postajao sve zlovoljniji. Gotovo do neshvatljivosti ljutio se, kad nedaleko njega prodje debela pekarica iz susjedstva u teškoj crvenoj svili i na svakoj ruci po pet širokih zlatnih grivna. „Gle, danas mi je prodala žemljčku, djeca joj poderana i prljava puze po dućančiću — a sad gotova prava dama! To su ti naši obrtnici!“ Druga njeka suha ljepušasta ženica, za koju je znao, da je supruga nekoga malenoga činovničića od financije, — takodjer ne prodje bolje pred njim. Bila je veoma ukusno i elegantno odjevena; svaki joj mig — svaka kretnja odavaše prenavljanje na veliku gospodju. Njekaki topnički poručnik vrtio se oko nje, dočim joj starija gospoda potajice, nu po načinu starih znanaca namigavahu. „Odkale, odkale ta elegancija —?“ ogavnošću upita se Kačić i pomisli, da je našao odgovor, kad je ulovio bogata trgovca N., gdje joj kima glavom i pozmirkuje očima. Zatim spazi obitelj jednoga višega činovnika. Mati i sve tri kćeri bijahu upravo bogato odjevene. Kačić je poznavao obitelj po pripoviedanju gospodara si Šmirganza. Taj ju je svakom prilikom psovao, jer već tri godine čeka na izplatu računa od petnaest forinti za „modernizovanje“ odjeće milostive gospodje i gospodjice. Šmirganz bi nabrajao svaki put čitavo čislo sličnih dugova gospodina savjetnika i tvrdio, da gospodja ide neprestano u lov na mlade ljude sa svoje tri kćeri, radi čega ih preko snage očeve plaće elegantno odieva, svakamo vodi i u kazalištu ložu drži. Istina pako da je prava, da više od dvie košulje nema ni majka niti koja kći, i da moraju zajedno s gospodinom ocem savjetnikom i mladim gospodinom, jednim od prvih kicoša zagrebačkih, spavati na slamnjačama.

Još više nego na ovu obitelj ljutio se Kačić na njeku staru gospodju i njezinu kćer. Starica bijaše kukavno odjevena, dočim se djevojka u svili šepirila. Oko djevojke vrzlo se mnogo mladića, nu starica ju vječito nastojala iz toga kruga izvući i šuljala se u blizinu generala, bogatira, dapače i njegove preuzvišenosti. Tomu se nije nitko čudio, niti sama djevojka, jer starija joj sestra bila je već poznata i razglasila „ljepotica“ u Beču. S ovima dvjema ženama najviše se zabavljala siromašna udovica s milovidnom kćerkom svojom, takodjer

ukusno po najnovijoj modi skupocieno odjevenom. Zlobna jedna majka četiriju zasidjelih djevojaka zavistno pogledavala na djevojčicu i čemerno, gotovo glasno psovala: „Ta kod njih nema čovjek kamo sjesti u sobi, nema ni čestita stolca ni pravoga stola, — pa gledaj danas — kakva je to parada!“ — Ove rieči izustila je prema širokoj, debeloj gospodji, savijajućoj se teško u svili i kadifi. Ovo bijaše supruga odvjetnika Lužića, čovjeka, koga su negda ko sirotana fratri odgojili uz dužnost, da ih kod objeda dvori i refektorij mete, — nu koji si je silan imetak sabrao. Zavidni ljudi tvrdili, da taj krasni uspjeh nije toliko svojom advokatskom vještinom postigo, koliko svojim potajnim ortaklukom s jednim židovom, najužasnijim lihvarom u Zagrebu. On je doista još danas hodao po Zagrebu ko najzadnji i najbiedniji dnevničar, priuštio bi si za svoj užitak tek po „dugu“ cigaru na dan, — nu za to mu se gospodja i djeca mogahu glede svojih potrebstina natjecati sa svakim boljarom. I danas je kći Irina bila jedna od najelegantnijih, te ju nije jedanput grofica Ratkovička biesno odmjerila od glave do pete. Dakako divna odjeća ne mogaše ipak prikriti, da je lievo pleće djevojčice nešto više od desnoga. Gospodina Lužića nije bilo ovdje. Imao je tešku ogromnu dupliku postaviti u parnici svoga žida-uzuraša proti onim istim fratrima, koji ga dadoše odgojiti. Ovo je Kačić slučajno saznao, čuvši pripoviedati Hojkića, koji je kod Lužića radio, te je i tom prilikom slavio ženijalnost svoga principala i opet se pohvalio, da se na nj sasvim oslanja.

Kačiću bude ovdje napokon upravo neshvatljivo. Ni nepotraživ Narančića krene k izlazu, no u zadnji čas predomisli se i vrati, htijući k Tinki poći, spazivši, da Hojkića nema više kraj nje. Vidio ga u razgovoru s Irinom Lužićevom.

Tinka i Vilma sjedile su s gospodjom Njegušićkom same na prijašnjem mjestu. Narančića takodjer ne bijaše kod njih. Kačić se veselio, što ga nema. Uzrok ne bi bio znao kazati. Došavši u sred dvorane spazi, da se Hojkić opet stvorio pred Tinkom. Ovo ga posvema razljuti. Sad bez krzmanja izadje. Zimski kaput istom na ulici navuče. Glasba počela opet svirati, veseli joj zvuci domnievali daleko u tihe ulice i proganjali Kačića na veliku mu srčbu malo ne do kuće. Ah — ovaj tanki — sitni cilik gusala, — koli mu se lud — zloban — kano rug i izsmjeivanje pričinjao! A taj kukavni — kukavni svet, što se sada na zapovied tih gusala ludo vrti, kolik je to skup grieha, sramote i poroka! Pa da Bolić nema pravo? — Oj — žalio je Kačić ovu noć, krivio je ljude i njihove ludosti, — u istinu pako najviše ga peklo, što se nije znao pred Tinkom „pametnije“ poneti.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Kada je Kruciferski dovršio list, sadje iz sobe. Pili su čaj. Ljubonka nije izišla iz sobe svoje, boljela ju je glava. Glafira Lvovna bijaše osobito ljubezna, no niko nije pazio na nju. Aleksej je Abramović „dubokoumno“ pušio lulu (valjda nijeste zaboravili, da je njegovo lice bilo optična obmana), a Glafira Lvovna, kad je pošla po čašu, uhvati priliku reći Kruciferskome, da ima s njim govoriti. . . Razgovor se nikako nije mogao zapresti. Miša je dražio psa, te pas zalaje; Negrov naloži, da se pas istjera. Napokon odnese djevojka s lanenim rukavima samovar. Aleksej si Abramović priušti grande patience, a Glafira se Lvovna potuži na glavobolju. Kruciferski podje u srednju sobu. Počelo se smrkavati. Eliza Avgustovna bijaše već ondje. „Kad se smrači, dodjite na balkon; ondje će vas čekati“ — reče ona.

Kruciferski ni živ ni mrtav. Da vjeruje ili ne? . . . Zove ga na ročište; možda je uvrijedjena, pa mu želi pokazati gnjev svoj. . . Možda? . . .

I on pobjegne u vrt. Bijaše mu, kan da se u daljini u lipiku bjelasa bijelo odijelo, ali se ne usudi poći onamo. Nije znao ni to, hoće li poći na balkon . . . nu možda samo na čas, da joj predade list, na cigli časak. . . Ali već misao — poći na balkon! — bijaše za nj užasna! . . . Pogleda gore: u kutu balkona zamijeti, kad se već uhvatio mrak, nekako odijelo. . . To je ona, tužna, zamišljena, i možda zatravljena ljubavlju — da ona! . . . Pa postupi na prvu stubu. Kako se napokon uspeo na balkon, ne bih umio kazati.

„Ah, vi ste?“ šapćući upita Ljubonka. On je šutio i hvatao zraka kao riba. „Divni li večeri!“ nastavi Ljubonka.

„Oprostite mi, oprostite, za Boga!“ promuća Kruciferski i rukom mrtvaca uhvati je za ruku.

Ljubonka se nije otimala.

„Čitajte ove retke“, reče on, „pa ćete saznati, što mi je mučno kazati. . .“ I opet poteče mlaz suza niz zažarene mu obraze.

Ljubonka mu stisne ruku, a on obaspe njezinu suzama i cjelovima. Ona uzme list i turi ga na grudi. Njegov je zanos rastao i ne znam kako, njegova se usta iznenada dotakoše njezinih. Prvi ljubavni poljubac — jao onome, koji ga nije okusio!

Ljubonka, posve uznesena, sama ga žarko, dugo, drhćući poljubi u usta. . . Nigda ne bijaše Kruciferski tako blažen; sklonio glavu na ruku i zaplače — no iznenada uzdigne glavu i zavikne: „Bože moj, što sam uradio?“

Istom sada opazi, da to nije bila Ljubonka, nego

Glafira Lvovna. „Umiri se, dragi moj!“ reče Negrovka gotovo bez daha od prevelike struje života. No Dmitrije Kruciferski davno već pobježe niz stube, poteče u vrt, projuri lipikom, proleti selom i pane na cestu posve strven i bez svijesti. . . Istom sada se sjeti, da je njegov list ostao u rukama Glafire Lvovne. Što da uradi? Čupao si vlasi i valjao se po travi kao nastrijeljeno zvijere.

Da se razjasni taj čudni qui pro quo, valja nam za čas stati i umetnuti nekoliko riječi za razjašnjenje. Malene su oči Elize Avgustovne, osobito pronicave i vične za taki posao, dobro zamijetile, kako si od onoga časa, kad se Negrovljeva obitelj povećala dolaskom Kruciferskoga, Glafira Lvovna mnogo većom pomnjom uređuje toaletu, kako drukčije nosi kućno odijelo, kako na vidjelo izlaze različite vrsti ovratnika i kapica, kako mnogo savjesnije uređuje kosu i kako iznovice pričvršćuje na glavu debelu pletenicu Palaškinu, koja je po nesreći nalikovala na ostatke ševalira Glafirina, premda su je već moljci izjeli. U mekom, punom licu čestite majke obitelji iznikoše razne nove crte, koje su se dosada u ponoći njenih obraza zatajile; njen smiješak i pogled bijahu međeni. . .

Elize Avgustovne nije minula nijedna od ovih promjena. Kad je jednom slučajno unišla u sobu Glafire Lvovne, a nje nije bilo ondje, pa slučajno otvorila ladicu toaletnu i ondje našla kutiju Rouge végétal, što no je petnaest godina bila sahranjena u komori pokraj nekake masti za oči, — tad u dubini duše svoje usklikne:

„Sada je čas, da i ja stupim na scenu!“

Još iste večeri počne Francuzkinja, kad je bila s Glafirou Lvovnom na samo, pripovijedati, kako se njeka gospodja — naravski kneginja — „interesovala“ za mlada čovjeka, — kako se njoj (na ime Elizi Avgustovni!) srce cijepalo od tuge, kad je vidjela toga andjela — kneginju, kako vene i trpi, — no kako je najzad kneginja njoj kao jedinoj pouzdanici pala oko vrata, ispripovjerala joj sve borbe, sve sumnje svoje i zamolila je za savjet, a ona je na to sve sumnje razpršila i svjetovala je tako, te kneginja nije više venula ni trpjela, nego nasuprot debljala i veselila se.

Glafira se Lvovna razgarala živim ognjem od tih pripovijesti. Obično misle, da su tusti ljudi nesposobni ma za kaku strast — to je krivo: gdje je mnogo sala, traje požar dugo, samo je do toga, da se plamen potpiri.

Kako vidite, dala se Eliza Avgustovna na posao — mijeha, te je raspirivala malene erotske iskrice, koje su prolazile Glafirou, do dosta velike vatre. Doduše joj nije pošlo za rukom, da joj Glafira Lvovna povjeri tajnu,

pače je bila tako velike duše, da nije htjela izmamljivati nikake tajne, jerbo toga nije trebala; ona je samo htjela obladati Glafrom Lvvonom, a to je bez sumnje polučila. Glafira joj Lvvovna u četrnaest dana dade dva dara — komadinu platna i jednu od svojih svilenih oprava.

Kruciferski, čist i djevičanski ne samo po djelima nego i po mislima, nije naslućivao, što znači usrdna spremnost Francuzkinje Elize, njena dvoilična titranja i napokon dvo-

lični pogledi

Glafire

Lvvovne. Ovo nerazumijevanje, stidljiva razmišljenost, oborene oči njegove još više rasplamćivahu strast u četrdesetgodišnje žene; što je obična relacija obaju spolova bila na rijedak način izvrnuta, podavaše svemu neki osobit čar; doista Glafira se Lvvovna primila zadaće osvajača i zavodnika, Dmitrije Jakovljević nevina djevojčeta, oko kojega je stao pauk plesti mrežu zlobne namjere svoje. Dobri Negrov nije ničega slutio, nego je kao i dosada propitkivao vrtlariću,

kako napreduju voćke; mir se i pokoj razlijevahu patriarhalnim domom Alekseja Abramovića. A sad se možemo vratiti na balkon.

Glafira Lvvovna ne razumijevajući bijega svoga Josipa podje u spavaonicu, pošto se malo ohladila, i čim se osjeti samom, to jest: samo s Elizom Avgustovnom, izvuče list. Njezine su se široke grudi talasale, počne čitati i iznenada zavikne, kao da joj se gušterica ili žaba

iz lista uvukla pod pazuhu. Tri sobarice dohite u sobu, a Eliza Avgustovna uhvati pismo. Glafira Lvvovna zaište vode kolonjske. Prestravljena joj sobarica poda nekakve masti, a ona joj naloži, da joj je nakacka na glavu. . . „Ah, le traître, le scélérat! . . . Ko bi to očekivao od one skromne dušice? Pa ta Engleskinja. . . Ne, taj se skot ne će nigda oplemeniti — ni iskre zahvalnosti, ništa — . . . A ja sam sama grijala zmiju u njedrima!“

Elizi Avgustovni bijaše kao nekome činovniku, mome znancu, koji je čitav svoj vijek ciganio, i živo vjerovao, da ga ne može niko nadoknaditi, pa je predao ostavku za to, da ostane u službi, — no dogodilo se, te je ostavka bila primljena: pošto je na varao čitav svijet, završio je tako, da je prevario samoga sebe. Francuzkinja, kako je bila pronicava oka, odma razabra, kako je, — uvidjela je, da je promašila. Uza to odma pomisli, da su ona i Glafira Lvvovna u rukama Kruciferskome kao što on njima,

— pomisli, da bi je on mogao pozvati za svjedokinju, ako bi ga mučila ljubormornost Glafirina, pa premda nema dokaza, opet bi mogao u duši Alekseja Abramovića raspiriti sumnju. Dok je mozgala, kako bi ukrotila gnjev zapuštene Didone, unidje general zijevajući u spavaonicu.

— Aleksise, zovne ga ljuta žena, nigda ne bih pomislila, što se ovdje dogodilo, pomisli samo, dragi moj:

Franjo Cegnar.

taj skromni učitelj — dopisuje listove s Ljubonkom, pa još kaki listovi — užasno ih je čitati! . . . Sirotu bez zaštite pogubio! — Zahtijevam od tebe, da sutra ne bude više u našoj kući. Molim te, pred našom kćerju! . . . Naravski, ona je još dijete, ali će se to dojmiti mašte njezine.“

U Alekseja Abramovića nije baš bilo sposobnosti osobito brzo shvaćati i presudjivati. On se nije manje začudio, nego kad ga je ono za medenih nedjelja bračnoga života Glafira Lvovna zaklinjala mogilom majčinom i pepelom očinim, nek joj dopusti prigriliti dijete zabranjene ljubavi njegove. Pored toga je Negrov silno želio spavati; vrijeme za dojavljivanje uhvaćene korespondencije bijaše rdjavo odabrano; pospan se čovjek srđi samo na onoga, koji mu ne da spavati — živci veoma slabo rade, sav organizam osjeća sustalost.

— Što veliš? S kim dopisuje Ljuba?

— No, stim studentom... Oj te naše krotke dušice. . . Valja priznati, da jabuka ne pada daleko od stabla.

— E, pa šta je u listovima? Jesu li se složili? A? Čuvaj ko sedamnaestgodišnju djevojku! Nije uzalud vazda bila sama, nije je uzalud boljela glava, sad ovo, sad ono. . . Ali ja ću toga lupeža prisiliti, da je uzme; zar je zaboravio, da se nahodi u mojoj kući? Gdje je list? Fuj do bijesa, kako sitno piše! Učitelj, a sâm ne umije pisati, pravi mački. Čitaj mi, Glaša.

— Takih skandala ja ne čitam.

— Ludorija, četrdeset godina baka, pa se neća. Daška, donesi mi iz sobe naočari. Daška znajući dobro put u Negrovljevu sobu, donese naočari. Aleksej se primakne k svijeći, zijeve, podigne gornju usnicu, po čem mu je nos izišao veoma veličanstvenim, namagne očima i uzme čitati s velikom mukom, otežući nekom težinom riječi, kan da iz knjige čita.

„Da, budite mojom Alinom! Ja vas ljubim žarko, bezumno, zanosno; vaše je ime Ljubav! . . .“

— Grdna li benetala! doda general.

„Ja se ne nadam, ja se ne usudjujem ni sanjati o vašoj ljubavi; ali mi je pretijesno u grudima, moram vam reći, kako vas ljubim. Oprostite mi, podno nogu vaših oprostite. . .“

— Fuj do bijesa, kolike li gluposti! . . Pa to je istom početak prve stranice. . . Ne, dosta mi je! Hvala lijepa, čitati taku ludoriju! . . . Tvoja je bila, da to prepriječiš; Za što si to gledala, za što si dopustila? . . . No nije baš tolika nesreća, u ženâ duge vlasi, a kratka pamet! Pa što si našla u listovima? Ludorije, a ma za to ništa. . . I onako je hora, da Ljuba podje zamuž, a nije li zar Kruciferski pristao vjerenik? Doktor veli, da je činovnik desete klase; neka mi samo pokuša otimati se. . . Ali jutro je mudrije od večeri; a sad je vrijeme da legnem spavati; laku noć; Lizaveta Avgustovna, u vas su tako oštre oči, pa niste ništa uvrežali. . . Nu, sutra ćemo još govoriti! . . .“

General se uzme svlačiti, a za nekoliko časaka počne hrlati. Usnuo je u misli, da mu se Kruciferski ne će otetiti, da se on mora oženiti Ljubonkom; za nj je to kazna, a ona će dobiti muža.

Bio to nesretan dan. Glafira Lvovna nije ni nakraj pameti slutila, da će sve to u duhu Negrovljevu udariti ovakim pravcem: zaboravila je bila, kako je u zadnje doba sama bez prestanka Negrovu govorila, da je hora udati Ljubonku; s bijesom stare žene, koju mori ljubav, izvali se Glafira na postelju i od ljutine bi bila jastuke grizla, — pa možda ih je i grizla.

Sve to vrijeme ležao bijedni Kruciferski u travi. On je tako iskreno, tako iz dna duše želio smrt, te da je u to vrijeme još postojala damska pukovnija Parkâ, one ne bi bile jamaćuo toga podnijele i prerezale bi mu nit života. Izmučen najmučnijim čuvstvima: očajem i strahom, strahom i stidom, posve iznemogao svrši onako, kako je Aleksej Abramović počeo, na ime usne. Da ga nije morila febris erotica, kako je doktor Krupov zvao ljubav, bez sumnje bi ga bila snašla febris catharralis; ali ovako se hladna rosa ugodno doimala organizma njegova: u početku nemiran san po malo se smirio, pa kad se za tri sata probudio, bilo je već sunce izašlo. . . Posve pravo veli Heine: To vam je stara igra, odavle izlazi, a onamo zalazi. Pa ipak nije ta igra dosadna. Kako se pričinja čovjeku, koji ljubi, — jamačno ne treba mi istom spominjati.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Uz ove javne sbirke znamenite su takodjer njeke sukromne, koje su pojedini prijatelji znanosti i umjetnosti velikim troškom sakupili, a koje su svakomu najljubaznijim načinom pristupne. Ovamo spada kneza

Golicina muzej (голицынский музей) u vlastitoj palači naprama hramu Spasitelja. Golicini potiču od litvanskoga velikoga kneza Gedimina, kojega je uuuk imenom Patrikij, knez zvenigorodski, prvi preselio se god. 1408. u

Moskvu i stupio ovdje u službu velikoga kneza Vasilija (1389—1425). Porodično ime (голица, kožna rukavica) dobi Mihail Ivanović Bulgakov, praunuk Patrikijev, boljarin vel. kneza Vasilija Ivanovića (1505—33). Obitelj dala je Rusiji ne samo odličnih vojskovođa i diplomata, kano što su bili Georgij, Vasilij Vasiljević, stariji i mlađi, Andrej, Mihail i Aleksandar Mihajlović, Sergej Fedorovič, Aleksandar Nikolajevič itd., nego i podupiratelja i gojitelja prosvjete u ruskom narodu, sljedeći u tom primjer pravoga rodona i duhom plemstva. Boris Aleksejevič, bivši pod Petrom Velikim kazanski i astra-hanski gubernator, stajao je u prvom redu onih boljara, koji su nastojanje velikoga cara oko podizanja ruske književnosti podupirali. Dimitrij Aleksejevič († 1803), bijaše odličan prirodoslovac i pisac više djela u toj struci; a njegova supruga Amalija ljubiteljica mudroslovja, koje se je znanju i obrazovanosti Goethe divio. Dimitrij Vladimirovič, ruski general, bijaše osobiti prijatelj slikarske umjetnosti, te je mnogo putujući po zapadnoj Evropi nakupovao silu umotvorina; a kano prijatelj starina izdavao „памятники московскихъ древностей“ i „Bulletin du Nord“. Znanošću i umjetnošću bavio se takodjer Emanuil Mihajlovič († 1853), bivši sam slikar i sklada-telj i književnik. Pošto je dakle u porodici knezova Goliciuskih kroz vjekove ljubav k prosvjeti udomaćena bila, nije toliko čudo, što su uz svoje bogatstvo sastavili toli dragocjene sbirke umjetnina, koje sada sastavljaju poseban muzej, osnovan bivšim u Madridu ruskim poslanikom knezom Mihajlom Golicinom († 1860). Muzej je dva puta na tjedan otvoren za obćinstvo, ali strancem je uvijek pristupan. Sastoji se pako iz tri odjela: gale-rije slika, starina i drugih umotvorina, te iz knjižnice. Slike su u četiri velike dvorane razmještene tako, da su u prve dvie dvorane razporedane slike talijanske i špa-njolske škole, u trećoj francezke, u četvrtoj nizozemske i njemačke; a osim ovih stranih imade još slika domaćih ruskih umjetnika. Talijanske škole XV—XVII. vieka za-stupane su uz ostale slikami Leonarda da Vinci, Caravaggia, Correggia, Bassana, Anibala Caracci, Carla Dolcia itd. Francezki slikari G. Poussenom, Ch. Lebrunom, Cl. I. Vernetom itd., holandezki Rembrandtom, G. Dowom, Ostadeom, Wouwermanom, Ruysdaelom, Hobbemaom, flamanski Rubensom i Davidom Teniersom, njemački Rafaelom Mengsom itd. Može se reći, da Golicinova gale-rija obuhvaća glavne zastupnike slikarske umjetnosti u ovih zemljah, a ruskoga slikarstva za dobu od 1791—1830. god. Drugi muzejski odjel smješten je opet u posebnih dvorana; liepa je sbirka grčkih, rimskih i etruskih starina, ali još ljepše su sbirke umjetnina renaissance, onda fayence, radnje iz kovina i dragoga kamena itd. Osobito je dragocjena sbirka fayenca ili majolika u četvrtoj dvorani toga odjela; imade tuj komada dobe i sloga Henrika II., kojih jedan sam cieni se na 30.000 franaka, a da imade još samo 33 premca; onda majolika

stare sèvreske i saske radnje Knjižnica broji preko 20.000 diela i liepu sbirku rukopisa iz XIII—XV. stoljeća i zanimivih prvotisaka.

Dočim golicinski muzej imade uz galeriju slika takodjer sbirke starina i umjetnina, Botkinove, Soldatenkove, Hludovove i Tretjakove sukromne sbirke ograničene su glavno na slike. Posljednja razlikuje se od prvih glede zavičaja umjetnika u tom, što sadržaje slike izključivo ruskih slikara; pa je s toga ona mene najviše zanimala. U galerijah Botkina (na Pokrovki) i Hludova prevladjuju slike francezkih i njemačkih umjetnika, od kojih vrijedno je spomenuti umotvorine Meissoniera, Delarochea, Vautiera, Achenbacha, Hildebrandta, Calamea i H. Makarta. Galerija bogatoga veletržca Tretjakova, smještena u njegovu dvoru u Zamoskvariečju, bit će poslije one u petrogradskoj akademiji umjetnosti najpodpunija sbirka ruskih slika. Ja sam jedno jutro više sati u njoj probavio nasladjajući se gledanjem proizvoda ruskoga umjetničkoga kista. Deset dvorana, pet u donjem a pet u gornjem spratu, napunjeno je timi umotvorinami. Tuj imade slika Levickoga, Drožžina, Alekseeva, Bogovozova, Bromkovskoga, Matvejeva, Tropinina, Brodovskoga, Rabusa, Skorikova, Basina, Černecova, Markova, Hručkoga, Mollera. Lepčenka, Plahova, Goranovića, Vorobjeva, Maksimova, Kapkova, Gorečkoga, Lomteva, Sternberga, Vilebalda, Šarvina, Sokolova, Popova, Morozova, Solovjeva, Kramskoga, Savickoga, Meščerskoga, Perova, Makovskoga, Flavickoga, Surikova, Sadkovskoga, Svedomskoga, Šiškina, Masojedova, Kundaža, Vasnecova, Repina, Bronikova, Bogoljubova, Brjulova, Lebedeva, poznatoga iz opisa Rumjancovskoga muzeja Ivanova, Ajvazovskoga itd. O njekih od ovih umjetnika imat ću priliku nešto u savezu kašnje spomenuti. U tih umotvorinah zastupane su svekolike vrsti slikarstva; ali genrova i peizažka prevladjuje, nu i historička imade priličan broj. Što Tretjakovljevu galeriju čini osobito zanimivom, jest najpodpunija sbirka slika osobito plodnoga i umnoga ruskoga umjetnika Vereščagina. Ove slike razporedane su u četiri ovelike dvorane, a imade ih ukupno 226 komada što većih što manjih tako, da one same čine galeriju za se. Iztiču se osobito njeke velike s prizori iz Turkestana i Indije. Poznato je, kako se i sam umjetni svijet divi i plodovitosti i vještini toga ruskoga umjetnika, komu jedva imade danas premca u lakoći shvaćanja, brzini izvedenja, vjernosti prikazanja i živahnosti predstavljanja. A ipak ovimi radnjama u toj galeriji nije iscrpljen broj Vereščaginovih umotvorina; pak da sbirka bude podpuna, ostale su zastupane u vjernih svjetlopiših. S toga koji bi htjeo proučiti djela ovoga velikoga ruskoga umjetnika, koja ponajviše prikazuju prizore iz ratnoga i domaćega života, nebi smjeo mimoći Tretjakovljeve galerije.

Što može izvesti prosvietljeno domoljubje i za više

ciljeve naroda neizcrpljiva požrtvornost: nasliedovanja vrijednim primjerom mogu služiti prekrasne i prebogatе sbirke umjetnina Rumjanceva, Golicina, Botkina, Soldatenka, Hludova i Tretjakova u Moskvi. Svaka je od njih tako znatna, da bi na čast svakoj zemlji služila, kamo li ne sukromnikom, koji su umjeli dio svoga velikoga imetka u toli uzvišene svrhe žrtvovati. Kada sam pro-

lazio palačami tih ruskih boljara, ukrašenimi muzejima, galerijama i knjižnicama, sjetio sam se tolikih uzvišenih primjera talijanskih imućnika dobe prieporoda znatnosti i umjetnosti, koji su upravo ovakovom požrtvornošću ne samo proslavili svoju prekrasnu domovinu, nego i u ostalom svijetu po njoj probudili plemenito čuvstvo za istinu i ljepotu. Ruski imućnici mogu stupiti u red ovakih prosvjetitelja, te se u takovoj razsipnosti mogu natjecati s Amerikanci Astorima i Vanderbiltoima.

Za poticanje umjetnosti imade u Moskvi takodjer postojana izložba umotvorina u posebnoj sgradi, koja leži u maloj Dmitrovki s one strane Strastnoga boulevarda.

Ovdje izlažu ruski umjetnici svoje umotvorine, koje su obično za prodaju. Ovdje bijahu izložene takodjer Vereščaginove spomenute slike, dok ih bogataš Tretjakov ne kupi. A kako se skupo plaćaju dobre umotvorine, može si čitatelj predstaviti, ako se sjeti ciena, koje sam naveo za slike u hramu Spasitelja. Osim stalnih izložaba u središnjih ruske prosvjete imade i drugih, koje se od vre-

mena do vremena u pojedinim većim gradovima carevine priredjuju. Takova „peredvižnaja vystavka kartin“, redom već dvanaesta, bijaše u Odesi za arheologičkoga kongresa, kano što sam nuzgredice spomenuo, a u kojoj bijaše izloženo 99 slika najnovijih. Ove izložbe priredjuje posebno društvo (товарищество передвижныхъ художественныхъ выставокъ).

Bojanka.

Iz ovih se critica razabire, da umjetnički život u drugoj ruskoj priestolnici nije onako pust, kano što bi si gdjetko predstavio, koji u Moskvi nazire grad na granici tatarsko-čudskoga svieta ili samo veliko tržište, ili koji misli, da se ladni sjever ne može ugrijati za umne tvorine toploga juga.

Ne manje bogata je Moskva i u učenih zavodih. Na čelu stoji im sveučilište, najstarije u Rusiji, osnovano godine 1755. caricom Jelisavom, kćerju Petra Velikoga, pobudom njezina dvorjanika Ivana Šuvalova, komu je toga radi u predvorju spomenik podignut. Sveučilište je smješteno u dvie zgrade, samo ulicom Nikitskom razdružene, a

ležeće u Mohovskoj ulici nedaleko od poznatoga Aleksandrovskega perivoja, koji se proteže duž zapadne strane Kremla. U staroj sveučilišnoj zgradi imade aula, knjižnica, te sbirke mineraložka, botanička, anatomska i arheološka. U dvorištu podignut je spomenik osnivaču novo-ruske knjige, slavnomu M. V. Lomonosovu (1711 † 1765). U novoj sveučilišnoj zgradi,

gradjenoj god. 1786. na kubu i s redom stupova, drže se predavanja (auditoriji), te su u njoj još i crkva za mladež i zoologički muzej smješteni. Sveučilište sastoji se iz četiri fakulteta, na ime historijsko-filologiškoga, fiziko-matematiškoga, juridiškoga i liečničkoga; pošto u Rusiji, kako je već spomenuto, bogoslovni fakultet zastupan je duhovnom akademijom, koja no jest za moskovsko sveučilište u troicko-sergijevskoj lavri, o kojoj ću do skora potanje progovoriti. Na ona četiri fakulteta imade sada ukupno 87 predavatelja t. j. profesora, docenata i lektora, a 3.338 slušatelja, od kojih otpada najviše na liečnički (1195), onda na pravoslovni (939) fakultet. Uz redovita predavanja vježbaju se sveučilištni građani u pojedinih strukah u posebnih seminarih, kakovih imade za klasičku filologiju, za crkvenoslovenski i ruski jezik, za sveobću, crkvenu i rusku (za svaku na pose) poviest, za poviest obće literature, za poviest rimskoga, gra-

djanskoga i staro-ruskoga (svaka na poseb) prava, za političku ekonomiju, za pojedine struke prirodne i matematičke; dočim se u liečničkih granah takova vježbanja davaju u dotičnih kabinetih. Za poticanje mladeži na posebno iztraživanje u pojedinih znanostih diele se medalje i nagrade onim, koji su danu zadaću najizvrstnije riešili. Bogato su obskrbljeni takodjer zavodi pripomoćni: biblioteka broji preko 200.000 knjiga uz godišnju dotaciju od 9.000 rub., a uz tu knjižnicu postoje posebne djačke kod matematičkoga odjela i kod pravoslovno-ga fakulteta. Od kabineta spominjem onaj

za liepe umjetnosti i starine, mekanički, fizikalni s laboratorijem, veoma bogati zoologički sa 83.236 predmeta, antropologički, anatomički, geologički, mineralogički, kemički, laboratorij tehnički, agronomički, higienički, fiziologički kabinet itd. Na dalje sveučilište imade posebnu astronomičku observatoriju, koja izdaje svoje „annale“. Država izdaje za sveučilište po 530.000 rubalja, a ovo

imade svoju posebnu glavnicu od 1.107.178 rub.

(1885). Po sastavu ruskih sveučilišta imade uz moskovsko više književnih naučnih društva za različite struke, koja zastupaju stručne akademije izdavajući na svjetlo znanstvena iztraživanja u vlastitih tiskopisih.

Ovakova društva jesu: društvo iztražitelja prirode, društvo ljubitelja naravi, antropologije i etnografije, društvo ljubitelja ruske književnosti, društvo matematičko, društvo fiziko-liečničko, društvo psihologičko, društvo juridičko. Jezgru svakoga društva čine profesori, a ovim se pridružuju i

vanjski članovi. Osim „učenyh zapisok“, koji se u ime cieloga universiteta izdavaju, obielodanjuje svako društvo svoj poseban organ, za koji postoji poseban uređujući odbor. Ovim se sveučilištnimi izdanji znatno obogaćuje svake godine učena literatura ruska.

Od odmjerena si kratkoga vremena mogao sam dakako malo upotrebiti za pregledanje sveučilišta — pak je zato i ovaj opis kratak; ali kako nadjoh ondje nekoliko što lično što imenom poznatih mi profesora, neka im ovo nekoliko redaka bude harnim odzivom s ove daleke savske obale.

Crkva Georgijske Bogorodice u Moskvi.

Spomenik Mickiewiczu.

Po razpravi dr. H. grofa Krasińskoga napisao dr. Fr. Marković.

(Svršetak.)

Bez dvojbe je smisao spomenika veličajan, jednostavan, i posve jasno očitovan gradjom podstavka i kiparskim sastavom likova. Živa voda, iz koje će se izdizati na pećini spomenik, oživljavat će i razasjavati svojim šumom i odsjevom čitav spomenik; a osim toga ta voda naravski naznačuje pučinu morsku, u koju silaze tri rieke, pak, što je najljepše, ta voda, iz koje se na pećini diže lik pjesnikov u visinu, znak je neizmjernosti vječne, koja kao idealan okvir okružuje pojav pjesnikov i kao vječita i neizmjerena sila nosi ga na svom krilu.

Velika je vrliina spomenika, što podaje sa svake strane drugačiji vidik i drugačiju skupljenost likova. Obilazeći oko spomenika, izređuju ti se i sastavljaju likovi u svedj raznolične a ipak svedj skladne manje skupine, a svi se naokolo vežu u divno složenu cjelinu, kojoj je uzvišeni pjesnikov lik odasvud isto zajedničko spajalište. Već smo spomenuli, kako se slažu likovi na sprednjoj strani na po se, i opet na stražnjoj strani na po se; ali takodjer s desnoga i opet s lievoga boka podaju osobite skupine. Gledajući na spomenik s lievoga boka, t. j. sa strane genijeve, vidiš gore desni profil lika pjesnikova kao središte, izpod njega na desno genija i orla, na lievo Vislu i Dnjepar, a medju tima dvjema sumjernima skupinama leži na stepenicah spojni atribut: grb Podnjeparja, ovit viencem ukrajinskoga klasja i lišća. Gledajući pak na spomenik s desnoga boka, t. j. od strane djevice Poljske, vidiš gore lievi profil pjesnikova lika, izpod njega lievi profil djevice, koje lik svojim dugim i širokim plaštem prijanja posve uz podnožni stup, tvoreći s njim jaku sredinu vidika, a na desnu od te sredine vidi se lik starca Njemena i Visle, na lievo orao i genij. Tako obilazeći naokolo oko spomenika svedjer vidiš djelomice nješto nova, ali svedjer vidiš takodjer uzdržanu svezu pobočnih likova i medju sobom i s glavnim likom pjesnikovim.

Izvornost i veličajnost osnove služi na čast slikaru Matejku i kiparom, koji su ukalupili njegov nacrt; spomenikom po toj osnovi dostojno bi se poljski narod odužio velikomu Mickiewiczu. Što se tiče izvornosti osnove, vrijedno je još napose iztaknuti poljskoga orla na spomeniku. Niemci veličaju kao uzorito djelo Rauchova orla na spomeniku Fridrika II. u Berlinu. Ali Matejkin je orao, kaže Krasiński, još mnogo ljepši: on je plemenit orao slobode, spremajući se iz sužanjstva k novu poletu, dok je Rauchov orao grabljivac, nasilnik.

Pak za takovu je osnovu Matejko, prezaslужni i slavni slikar poljski, doživio žestokih navala, pače — što je nevjerojatno kod Poljaka — i poruga u novinstvu Tolikim prikorom bit će nješto kriva veoma nepovoljna razsvjeta, u kojoj su izloženi modeli stajali; nješto će

biti kriva i nesavršenost modela, kojim će trebati još dosta izpravaka. Ali one žestoke navale nisu timi nedostaci nipošto opravdane. One su na toliko smele javno mnijenje u Poljaka, da je nastala pogibelj za izvedbu spomenika, prestalo sabiranje prinosa za nj. Velika je dakle zasluga grofa Krasińskoga, što je, da opet oživi klonuli mar za spomenik i da odbije nepravdu, s rodoljubnim žarom i s izvježbanom i u naukah uzgojenom liepoćutju ustao na obranu Matejkine osnove, i sve prigovore proti njoj izvrstno pobio.

Ti prigovori zanimljivi su navlastito s toga, što malo ne svi potječu iz naturalizma, i što se kod te razpre jasno očituje, na kakove stranputice zavodi puki naturalizam, koji se danas širi kao njeko tobože novo i za umjetnost jedino zdravo načelo, dok u istinu nije nego stara, već više puta u razdobljima nazadka umjetničkoga zavladała zabluda.

Zašto je, viču jedni, Mickiewicz prikazan polunag, prsa polugolih, golih stupala i ruku? Zašto nije odjevek i obuven onako, kako se je sbilja nosio? Ali taj se zahtjev protivi bivstvu umjetnosti u obće, a bivstvu spomeničkoga kiparstva na po se. Kroj novovjekij mienja se neprestance; koji se je svidjao i činio liep prije trideset, pedeset, nekmo li prije koju stotinu godina, danas se čini ili se može činiti smiešan; kako bi bio čudan vidjeti n. pr. Kazimir Veliki, da se na spomeniku prikaže u odjeći historičkoj, to jest u onakovoj, kakvu danas nose poljski židi! A današnji modni kroj posve je neprikladan za kiparstvo, kojemu najbolje pristaje staroklasično odielo, pošto kroz nabore slobodno složena plašta daje što više prosievati liepe oblike tiela i ne sakriva ih više, no koliko je potrebno. Sa svrhom kiparskoga spomenika, koji ima biti po mogućnosti uvijekovljen vidljiv pojav nekoga veleumnika, i to pojav njegova neprolaznoga duševnoga bivstva, nipošto se ne slaže odielo kratkodobne mode. Tielo ljudsko, u naponu svoga razvoja najsavršeniji tvorni tvor na zemlji, bilo je i bit će uvijek pravi predmet kiparske prikaze, i nikakva modna odjeća ne će ga ljepotom ni s daleka dostići Isus, andjeli, proroci, geniji ukipljuju se pretežno nagi ili u idealnu odielu na način staroklasičnoga. Samo takovo odielo dolikuje liku Mickiewiczzevu; samo takovo bezdobno ili svedobno odielo slaže se s neprolaznim značajem pjesnikova duševnoga bivstva. Na kakove smiešnosti zavodi puki naturalizam, to nehotice odavaju Matejkini kudioci, kad kažu: „Staroklasično odielo, ostavljajući tielo polunago, pristaje samo u toplih krajevih Grčke i južne Italije, ali ne pristaje u Krakovu, gdje je polovicu godine ljuta zima.“ Ali zar ne bi onda trebalo odjeti Mickiewiczza u kožuh, ili pače zamotati ga zimi u slamu kao cvieće? Zar nije

onda ludo ma gdje na svijetu, ma i u Grčkoj, izlagati ukipljene veleume i bogove nepogodam oluje, kiše, grada? Naturalizam, koji hoće da bude prikaza čovjeka u umjetničkom tvorbu posve prilagodjena svim fizičkim uvjetom zbiljnoga života, ne bi smio dopuštati nikakvih kipova ni slika, te bi dokinuo svaku umjetnost, povlačeći ju u prozu života. Naturalizam bi morao ukloniti spomenik Voltaira u Parizu od slavnoga Hudona, jer je lik Voltaira malone posve mag, morao bi s istoga razloga uništiti spomenik Ponjatoskoga od slavnoga Torwaldsena, kip svetoga Jurja od Franceza Davida i spomenik Petra Velikoga u Petrogradu, spomenik Goethea i Schillera u Monakovu od Witmanna, spomenik Cavoura u Turinu od Douprera, spomenik Napoleona I. u Milanu od Canove, kip Davida od Michel Angela, i tako dalje. Sasvim je drugo nešto onaj opravdani zahtjev, da tvar, od koje je sadjelan kip, što no će stajati na prostom zraku, ima biti takova, da će moći odoljevati fizičkim nepogodam. Ali zato su likovi spomenika Mickiewiczova namišljeni da budu od mjedi a ne od mramora; kad bi bili od mramora, to bi ih u krakovskom podneblju kvarilo i trošilo nevrieme, bili oni prikazani posve nagi ili odjeveni makar na eskimosku.

Ostali prigovori, gdje koji upravo čudni, lako se pobijaju. Zašto je, prigovaraju neki, lice Mickiewiczovo sjetno? zašto nije mladano nego pristaro? Za to, što samo ozbiljna sjeta odgovara pjesničkoj osobitosti Mickiewicza, nikla iz najnesretnijega naroda, i što se ona najbolje slaže s pojavom bogoduhe oduševljenosti u licu; za to, što je Mickiewicz u starijoj dobi svojoj izašao na onoliku slavu, da mu se postavlja spomenik. — Zašto su, pitaju drugi, vlasi Mickiewiczovi nepočestljani? Za to, što se u modelih izvadjaju vlasi samo u krupno a ne u sitno, a još više za to, što se na spomeniku visoku 10 metara ne vidi sdola sitni crtež vlasi, te ih treba krupnije naznačiti. — Zašto su, pitaju treći, baš one tri rieke prikazane na spomeniku, a nije nešto drugo, zašto navlastito baš Njemen? Za to, što su rieke najjasniji i kiparski neupotrebljiviji znaci pjesnikove domovine; za to, što je Njemen opjevan od Mickiewicza: „Njemene domovna rieko moja itd.“, za njim je Mickiewicz čeznuo iz tudjine, njega je svedjer u srcu nosio, pak osim toga mogao se pokraj Njemenova lika zgodno namjestiti litvinski grb kao kiparski biljeg.

Dr. grof Krasiński tako je čvrsto osvjedočen o pravici svoje obrane, da ne oklieva kazati oštiri istina i samomu slavnomu Kraszewskomu, koji je svojom osudom, budući toliko ugledan u svom narodu, najviše škodio osnovi Matejkinoj. Kraszewski osudjuje nacrt i modele, a da ih nije ni vidio! On spotiče Matejku, što se kao slikar pača u kiparski posao, jer da tobože nema kipa, koga bi bio zasnovao slikar, ma koliko genijalan. Ali zar nije bio Michel Angelo jednako velik slikar i kipar? Zar nije bio Lionardo da Vinci jednako vješt svima trima

likovnim umjetnostima a povrhu toga još i učenjak vješt znanostima: anatomiji, matematici, fizici, koje su s onima umjetnostima u medjusobici? Zar ne biva, da čovjek, koji nije ni umjetnik ni pjesnik, ali ima uzgojenu liepoćut, zna podati umjetniku vrstnu zamisao za njeku zgradu ili sliku ili kip? Pak zašto ne bi Matejko, slavni slikar, toliki vještak u sastavu i crtežu, mogao načiniti vrstan nacrt za kiparski spomenik?

Još se čuje jedan prigovor, i to od onih, koji inače priznaju veličajnost osnove i navlastito tu njezinu izvrštinu, da je njom sveza među narodom poljskim i prvim pjesnikom njegovim jako naznačena. Ali, kažu, ta sveza je na taj način naznačena, da je narod alegorijskim likovi i biljezi tako jako iztaknut, te nastaje dvojba, je li to spomenik Mickiewiczu ili pak narodu samomu? Taj prigovor u istinu je najveća pohvala Matejkinoj osnovi. Dakako, bila bi velika nespretnost, kad bi narod samome sebi postavljao spomenik, ali narodi podižu spomenike svojoj slavi i svojem duhu posrednim načinom tako, da ih podižu pojedinim slavnim činom svoje prošlosti, pojedinim slavnim zastupnikom svoga duha i srca. Svaki takov narodni velikan uosobljuje misli, čuti i težnje svega kolikoga naroda; takav je velikan Mickiewicz: njegovo pojedinačko biće ne da se razstaviti od skupne osobnosti narodne. On sam pjeva ovako: „Dušom sam u otačinu svoju preliveo, i svu sam ju u se dušom pretočio; ja i ona jedno smo, milijun ja sam, jer za milijune ljubim i muke trpim“. Pa kako bi bilo nepravедno pjesnika biediti radi tih rieči, kojim nije nadahnuta oholost nego ljubav otačbenička, tako bi bilo krivo kriviti Matejka, što je na podnožnu ploču spomenika stavio za napis Mickiewiczove rieči: „Milijon jestem“, koje rieči nipošto ne znače poznatu satanovu rečenicu „legio sum“, nego očituju, da je pjesnik vjeran glasnik milijunâ svoga naroda. Dakle Matejkina osnova nije u tom obziru pogrešna, nego izvrsna.

Pak, po sastavu spomenika, ni ne može biti dvojbe, da je namijenjen pjesniku a ne samomu narodu: jer pjesnikov lik zaprema glavno, najviše i središnje mjesto spomenika, na pjesnika pokazuje sprieda genij a straga Visla, pjesnikovo ime i djela kazuju napisi na svih četiriju stranah spomenika.

Napokon napominje dr. grof Krasiński, da neki u prijateljskom razgovoru očituju bojazan, da bi taj spomenik načinom, kojim iztiče poljsku historično-narodnu misao, mogao pobuditi negdje neugodnih čućenja. Na to odvrća Krasiński, da nema razloga takovoj bojazni; jer da je pod pruskom vladavinom u Poznanju jurve postavljen spomenik Mickiewiczu (ali što vriedi to pokraj najnovijega postupka pruskoga proti Poljakom poznajskim?), a u Ruskoj nisu zabranjena poprsja, kipovi, slike Mickiewicza, u Ruskoj prodavaju se u svih knjižarah Mickiewiczova djela, ona su prevedena na ruski, pak, po novinskih viestih, namjeravaju i sami Rusi po-

staviti u Litvi blizu pruske granice spomenik Mickiewiczu kao jednomu od prvih slovjenjskih pjesnika. „S toga, kaže Krasiński, ne treba u našem autonomnom austrijskom kraljestvu biti većim Moskovom od ruske vlade ni većim Niemcem od pruskoga kralja“. Mi pak držimo, da spomenuti i najnoviji postupak pruski i ciela poviest glasno svjetuje, da na spomeniku Mickiewiczovu ne bi smjelo biti ničega, što bi moglo podjarivati neslogu dvaju za budućnost slavenstva najodličnijih naroda, ruskoga i poljskoga, o kojih pomirbi stoji nas svih bolja sudbina.

S tom željom izgledamo radostno onaj čas, kad po-

stane osnova spomenika Mickiewiczova gotovim djelom na taj način, da bude taj spomenik trajnim glasnikom uzpostavljena sklada medju poljskom i slavenskom mišlju. Ne budi nam za tu želju zamjere kod velecienjenoga gospodina pisca, kojega razpravi smo zahvalni za krasni duševni užitak, ni kod njegovih zemljaka, koji s istih prešnih uzroka žele slogu na jugu slavenskom, s kojih mi želimo slogu na sjeveru slavenskom, slogu, bez koje nam uza sve velikane pjesnike i umjetnike i njihove spomenike nema sretne i dostojne budućnosti.

LISTAK.

K slikam.

Franjo Cegnar. Medju muževi, koji u austrijskom Primorju vode slovenski i hrvatski puk u borbi za bitak proti Talijanom i drugim neprijateljem njegovim, zaprema častno mjesto Slovenac **Franjo Cegnar** u Trstu. Rodom iz Kranjske (rodio se je 8. prosinca 1826. u Škofjoj Loki) služio je ko financijski i brzojavni činovnik u svojoj domovini, u Istri, u Hrvatskoj (u Bakru); a od g. 1859. služi u Trstu.

Još djakom bavio se je Cegnar knjigom slovenskom. God. 1847. spjevao je poznatu slovensku tužaljku-pjesmu „Na grobih“; god. 1849. bio je suradnik političkih novina „Slovenija“, a zatim „Ljubljanskoga časnika“. Osim toga bio je revan suradnik Bleiweisovih „Novica“, Janežičeva „Glasnika“ itd. G. 1860—1868. bio je učitelj slovenskoga jezika na njemačkoj gimnaziji u Trstu, a vješt je slovenskomu jeziku ko malo tko. Cegnara štuje u Trstu u velike i Slovenac i Hrvat, a zavriedio je to štovanje i kao književnik i kao mudar savjetnik trščanskih i istarskih Slovenaca i Hrvata.

Bojanka. Za turskih provala, poimence u 16. stoljeću, selilo se je mnogo puka hrvatskoga i srbskoga u vojvodinu Kranjsku. Uz pučane prelazile su onamo i plemićke porodice, kako no Gušići i grofovi Blagajski, kojih potomci žive i danas, ali su gotovo ponemčeni. Naroda se toliko selilo, da je hrvatski sabor molio kralja Ferdinanda, da to preseljivanje zabrani, jer će inače Hrvatska ostati sasvim pusta.

Hrvatski doseljenici katoličke vjere stopiše se u Kranjskoj s urodjenici slovenskimi, te se samo naslućuje, da su „Beli Kranjci“ potomci ovih hrvatskih doseljenika. Bolje se održaše doseljenici srbski, a i hrvatski pravoslavne vjere. Takova srbska naselbina jest selo Bojanci nedaleko od Vinice. Dieli se selo na gornje i dolnje Bojance, u prvima ima do 40 kuća, u drugima kojih 10. Med obima diže se pravoslavna parokijalna crkva. Parokiji Bojanskoj pripada i hrvatski Marindol.

Žitelji Bojanaca održali su jezik, vjeru i običaje praotaca svojih do danas. Samo se mužkarci otuđiše staroj svojoj narodnoj nošnji, pa se odievaju poput Bielih Kranjaca. No zato su žene posve sačuvalе svoju staru narodnu nošnju, kako pokazuje naša današnja slika. O Bojancima imade liep članak u slovenskom Slovanu od g. 1884. br. 35—37.

Književnost.

Hrvatska. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti razaslala je dvie knjige svoga „Rada“. Knjiga LXXVIII. (ma-

tematično-prirodoslovnoga razreda knjiga VII., drugi dio) sadržaje: Djakovački potres dne 24. ožujka 1884., od dra. Gj. Pilara. O povratku studeni mjeseca svibnja, od J. Torbara. Predhistorijsko kamenito orudje iz narodnoga muzeja u Zagrebu, od dra. M. Kišpatića. II i III. izvješće potresnoga odbora, od dra. M. Kišpatića. — Knjiga LXXXI. (razreda filologičkoga-historičkoga i filosofičko-juridičkoga knjiga XIV.): Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj, od Ivana Kukuljevića Saksinskoga. O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata. od dra. T. Maretića. Religija Srba i Hrvata, na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog. Dio III. Sunce, od Nadka Nodila. Ostatak optativa u staroj slovenštini, od M. Valjavca. Izvodi iz zapisnika. Darovane knjige.

Svaštice.

Gjorgje Rajković. Nemila je smrt opet otela narodu srpskome i hrvatskome čestita i vriedna radnika, koji je od mladih dana sve do zadnjega daha s perom u ruci radio za prosvjetu narodnu. Mislimo Gjorgja Rajkovića, kome je bilo 9. o. mj. dovršiti naporan i nevoljan život, pun pregaranja i poniživanja. U mladosti je pjevao i pjesme, no kasnije se najpače trudio oko poviesti i arheologije. Bio je urednikom humorističnih listova „Komarca“ i „Rena“, za tim zabavnih časopisa „Zemljaka“ i „Bršljana“, a najzad je uređivao svećenički list „Glas istine“. Po zvanju je bio učiteljem. Dužnosti je svoje smirivao uvijek savjestno i pošteno, ali ga pritisla nemila bolest, te je morao ostaviti polje, na kojem je s ljubavlju i sa zanosom radio. Tako mu je bilo hoćeš ne ćeš u mir. Dobivao je sedam forinti na mjesec mirovine. Nije dakle bilo druge, nego se opet pod stare dane uhvatiti pisanja. No kako je to rdjav i tvrd kruh, što si ga može privriediti hrvatski i srpski pisac samo od knjige, to znadu već i vrabci na krovu! Sve te nevolje morao je prokuburiti Rajković, a bilo mu je tim teže, što nije pristajao ni za jednom strankom u Srbiji, pa su ga s toga svi ostavljali na cjedilu. Rajković je pisao i u hrvatske listove, poimence u „Neven“, gdje je objelodanio niz liepo pisanih pedagoških članaka, tako da se Rajković može smatrati jednim od najprvih pedagoških pisaca u Hrvatskoj. Pokoj mu duši!

Ruski pronalazak. Prije nekoliko dana dokazao je Kuznecov u Peterburgu pred silnim svietom i stručnom komisijom, da se može jeftin plin praviti iz kamenoga ulja. Za sad će se osvijetljivati ovim svjetlom željeznička pruga od Moskve do Peterburga.

Igrač. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Spomenik Mickiewiczu. — Listak.

Vlastništvo i tisak **Dioničke tiskare.**

Izdavaju i uređuju **V. Klaić i M. Maravić.**

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 28. kolovoza 1886.

Br. 35.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Mrtva noć.

oć je mrtva, sumorna i sparna,
Oblaci se lieno nebom vuku,
Zemlja vonja kô lješina stara,
Koja gnijije u svom grobnom muku;
Zrak je nečist, težak i zagušljiv,
Kano da se iz dna pakla širi,
Po njemu se vrpolje i viju
Sliepi miši i noćni leptiri;
Sve je niemo, očajno i mrtvo,
Sve je trulo kano usred groba,
Da te nad tim svijetom suhoparnim
Uprav hvata prezir i gnjusoba;
Samo kadkad ujedgje iz daleka
Grozim glasom kakav pas zatuli,
Kano da mu tko sa živa tiela
Ono malo pasje kože guli;
A tad opet mrtvo je i mirno,
Opet pokoj i tišina stara,
Samo kadkad kràj uha ti zujne
Tanki glasić dosadna komara.

Ja sam samac u svom pustom stanu,
Gole stiene čudno zure u me,
Kano da me niemo pitat kane:
„Kud si nam se zamislio, kume?“
O dà! Ja sam cielu večer ovu
O kojèčem smišljao i maštô,
Ter je sad mi tjeskobno pri duši,
Da bih plakô, a sam ne znam: zašto?
Jer ni mislit sada već ne mogu,
Ubija me tuga i žaloba:
Kud god jadan mutnim okom svrnem —
Čini mi se, da sam — na dnu groba!
Hladno mi je, olednu mi duša,
Disao bih, ali nema zraka;
Tiesno mi je, lies bih probit htio,
Al mi ruka nije dosta jaka!
Vikao bih, u pomoć bih zvao,
Al ni slova iztisnut ne mogu, —
Ljudi su me pokopali živa,

Što ću drugo — molit ću se Bogu!
Al ni molit eto već ne znadem,
A već crni pakô mi se sprema;
Čini mi se: glava mi je prazna,
Čini mi se: u njoj mozga nema!
U toj grozi jedva dignem ruku,
Pa za čelo sumorno se primam,
Al je moje čelo probijeno,
A ja s njega krv i mozak snimam.
Aj, sad znadem, što mi sve to znači,
Sada shvaćam, kako padoh amo; —
Ali ja sam dosta dobro gadjô,
Pa zar da sam ranio se samo?
Kad je tako, to ću sada bolje
Tresnut glavom o svoj pokrov grobni,
Nebi l' jednoč bar u samom grobu
Dokončao taj svoj život kobni!
I naporom skoro nadzemaljskim
U svom liesu pridići se trudim,
Ali u to — čuda nevidjena! —
Kraj svog stola opet se probudim.
Gledam, gledam, za glavu se primam:
Je l' to java, il da san me vara?
Al kud okom — svud me vierno kruži
Stara bieda i nevolja stara.
U svom kutu zgurila se nujno
Peć kô kakva ostarjela baka,
Jer što ova svijuh zubi nema —
To mi ona nema svih petnjaka!
Tamo opet postelj mi se širi
Poput kakve razvaline stare:
Ta ni proteć ne bih vam se mogô,
Da mi jednem takav lies skipare!
Posred stiene zrcalo je malo,
Ili njemu barem slično s vida;
Jadna l' mene, da se gledat stanem,
Ali ja se ne gledam rad stida!
Pa i divan u sobi je eto.
Je l' to zbilja, il je samo varka?
Nije varka, već je divan pravi,

Liep i star kô Noëмова arka!
 Kraj divana kovčezić je mali,
 Tuj su valjda pare i dinari?
 Nije, bolan, već su njekoč bili
 Stari prnjci i kaputi stari!
 Nasred sobe drven stol se koči,
 Ja ga zovem: „konjić od mejdana“,
 Jer se i on njegdje utrkić,
 Pa mu svaka noga — polupana!
 Tuj u slici Prerad je i Stari,
 Uzori mi, što ih dostić žudim;
 Oh! a ja sam kukavac toliki,
 Bože, Bože! pa da ne poludim?
 Medj' njima je djevojčica mala,
 Kano ruža jošter neubrana, —
 To je moja prva ljubav žarka,
 Al i ona — već je pokopana!
 Po svem stolu knjige razbacane,
 Farizejke, krvnice mi ljute,
 Jer čim više ja ih proučavam,
 Tim sve više pusti um mi mute!
 Podno stola krpice papira
 Raztrgane leže na sve strane,
 To su moje velike ideje,
 Moje pjesme — još ne dopjevane!
 A posred njih kô božanska iskra
 Dopušena tinja još cigara:
 Kud god okom — svud me verno kruži
 Stara bieda i nevolja stara!

Noć je mrtva, sumorna i sparna,
 Cielu zemlju pritisla je tama;
 Čini mi se, da ju svemir tlači,
 Pa uzdiše od oćaja sama!
 Mom prozorku uprav preko puta
 Suho lišće trga se i šumi;
 Čini mi se, kô da su se njegdje
 Netom grobni razpuknuli humi,
 Ter sad amo idu sa svih strana
 Čudni gosti u polnoćno vrieme:
 Tuj su valjda ročište si dali
 Bieli dusi i prikaze nieme!
 Ali ništa ne vidja mi oko,
 Samo drvlje svoju sjenu baca,

Ah! ta to su likovi mi bliedi
 Poustalih iz groba mrtvaca!
 Eto eto! već ih dobro vidim:
 Njeki sobom i svoj pokrov vuku,
 Njeki idu zamišljeni, sami,
 Drugi skupa, rukom si o ruku;
 Njeki su vam slabo obučeni,
 Drugi opet liepo odjenuti,
 Njeki goli, kano prvi ljudi,
 Njeki samo plaštom ogrnuti!
 Al ljepotom svi su sebi ravni:
 U nijednog više nosa nema,
 Same rupe, gdje su oči bile,
 A razdrta usta im posvema;
 Mjesto lica sama kost se bieli,
 Jedan ima, drugi nema zubī,
 Al za stalno želio si ne bi,
 Da ma koji od njih te poljubi!
 Vrat je u svih vrlo, vrlo tanak,
 Izpod njega vise pluća gnjila,
 A prodrta rešetka se vidja,
 Gdje su njekoč puna prsa bila.
 Noge svima tanke i dugačke
 Za bježanje, kada zora cikne,
 I kad vražki pietô do tri puta
 Na pozdravlje danu kukurikne!
 A sad znajte: to su njekoč bili
 Rajski čari, opjevane grudi,
 Biser zubi, lica andjeoska, —
 Jednom riećju: to su bili — ljudi!

Ja ih motrim, te kukavce bliede,
 Pa suzami rose mi se zjene,
 Pa mi vrela krv u žilah sane,
 A u grudi živo srce vene.
 Ali oni redaju se liepo,
 Posjedali svi u polukrugu,
 Pa će sad, po obićaju starom,
 Razne priče drug si pričat drugu.
 Ja sam slušô sve im pripoviesti,
 Al tek vaj sam čuo i strahotu:
 To su bile uspomene mrtvih
 O njihovom nekdanjem životu.

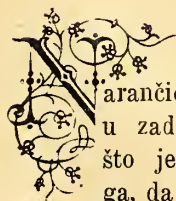
(Svršit će se.)

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XII.

arančića je veoma zabrinulo ponašanje Kačićevo u zadnje doba. Ono nekoliko rieći i nazora, što je onomadne kod njega izustio, osvjedoćilo ga, da se novi uplivi pokazuju. Nije bilo dvojbe, da drugovanje s Jelenčićem ima svojih posljedica, — i poboja se za svoga prijatelja, koga nije samo ljubio, nego i visoko cijenio. Ta on je poznavao sva mu krasna svojstva. Bistri mu, visoko se uzdižući duh, pošteno, svaku krivicu mrzeće srce, strogost prema samomu sebi,

ljubav i zanos, i razumijevanje svega, što je liepo, uzvišeno i istinito, — sva ova svojstva i krieposti nalazio je on u Krešimira. Nu znao je takodjer, da mu je krv vruća. duh mu se lako razplamti, a srce ražesti, pa makar je i ovo morao štovati i ljubiti u značaju svoga prijatelja, — ipak se za to sada pobojao razabravši moguću upliv novih mu drugova. I ovo su mladići većinom nadareni, dobra i poštena srca, nu zavedeni u kolo dnevne političke borbe upravo rad svojih zanesenih duša i iskreno ćutećih srdaca ne mogoše tu zaostati na polovici

puta, nego se sve dalje i dalje upustiše, da im se godine odmicao, a znanje se njihovo u ničem ne poveća, u ničem ne obogati. Šta će dakle biti od njih? — pitao se Živko te sužasom pomišljao na Krešimira. Pa kako to lako dodje —! Ta i on sam morao se dnevce orijaškim naprezanjem boriti proti zavadjanju, koje je ležalo svaki čas u okolnostima, što su ga okruživale, — svaki dan bilo je povoda, da mu trpi rodoljubno čuvstvo, svakom zgodom vredjali mu se najsvetiji domovinski osjećaji. Jedino njegova čvrsta volja i ona disciplina, koju si je sam nametnuo i silio se, da u neprekidnom učenju nadje snage, da se suzdrži od jalove vike, i tako se je spasio, da nije dosada zaglibio u prazne i bezuspješne političke razpre mladih ljudi na sveučilištu i tim niti jednoga časa izgubio za nauku svoju. „Kad budem potpun muž, oboružan znanjem i iskustvom, naučan radnji i poslu; kad me ne budu mogli pobijati sofistijom ni doktrinarizmom, kad mi ne budu mogli nauditi svojom silom ni vlašću, nit me zamamiti častima i službama, — onda — onda ću govoriti, ali i — raditi. Samo učenjem mogu takav postati; slabiće, duševne siromahe i gladne u želudcu — svaki djavo podjarmi!“ Da je pako mogao tako sobom vladati, znao je da ide glavna zasluga oca mu, koji je od prvoga časa neumoljnom strogosti pazio, da mu diete bude prije svega znalo držati i vršiti dužnosti, znajući, da je to najjači štit čovjeka u svim pogodama i nepogodama. Ovoj dužnosti morao je dječak od vjeka sve ino podrediti. Nijedna igra djetinska, nijedna obiteljska svečanost nije mogla ni smjela ovoj dužnosti prvenstvo oteti. Od rana jutra počelo je: „Najprije se prekriži, onda ćeš dobiti kavu!“ i dovršilo se na večer: „Pomoli se prije Bogu, onda možeš leći!“ — „Nauči prije zadaću, onda ćeš samnom šetati.“ — „Napiši prije zadatak, onda ćeš se tek loptati.“ — „Ako danas dobro naučiš latinske riječi, čitat ću ti liepu jednu pripoviedku.“ — „Nauči se prije dobro množitbu, onda ćemo pjesmice slušati i jednu pjevati!“

Starija mu se sestra drugoga listopada vjenčala, nu on je za to ipak morao zadnjega rujna ostaviti roditeljsku kuću, da bude po propisu kod „Veni sancte!“ Nisu koristile sve molbe majke ni sestre, niti unapred sigurna izprika ravnatelja: otac nije dozvolio, da se ma čemu podredi dužnost.

Jednoć dozlogrdi dječaku učenje francezkoga jezika i zamoli oca u pismu, da toga ne traži, jer nije jezik propisan niti se ostali djaci uče. „Nije potrebno...!“ Pol godine dobivao je od oca listove jedino francezki pisane, te se sad morao učiti, ako je htio što saznati od kuće. Povrativ se kući na praznike uzme ga otac pod ruku i pročita mu Lamartine-ove „Preludes“. Od toga časa nije mogao uhvatiti dosta vremena za učenje krasnoga jezika Voltaireova i Hugonova.

Drugi put se dogodi tako i glede njemačkoga jezika. „Je li propisano?“ strogo ga upita otac. „Jest, al se

ne traži prestrogo, — pak nije rodoljubno“. — Ali ja tražim! — Ti ćeš mi morati prevesti na njemački Veberov: „Put na Plitvice“, a ja ću ti čitati Goetheov dnevnik o njegovom talijanskom putovanju“. I tako bude. Živko se morao pokoriti. I kad mu je počeo otac svojim ugodnim shvatljivim načinom čitati putne bilješke velikoga Niemca, nije mogao svakiput izčekati časa, kad će otac na večer imati k tomu dokolice, nego bi sam uzeo knjigu u ruke, te čitao i čitao posve začaran genijalnim mislima i ljepotom sloga. Po gotovo se pako obradova, kad otac za njeko vrijeme pokaza u jednom njemačkom časopisu izvadke iz njegova prevoda. „Je li to rodoljubivo?“ upita ga sada otac. Nu zato drugiput! Mladić došao kući i tek od nepazljivosti zabavljao se na jednoj zabavi njemački, makar da su svi znali hrvatski. Otac ga pred celim društvom prekine: „Stani, momče! Makar ti je baka, moja pokojna majka, bila Njemica, za to ipak nemaš prava da u mojoj kući govoriš drugčije nego hrvatski, dok smo mi svi ovdje Hrvati. Ja ne ću u tom pogledu da budem kao moj susjed Ferkić, koji na sva usta viče, kako smo poplavljeni „švabštinom“, — a djeca mu i svi u kući ne znadu ni rieči nego samo njemački! — A ipak taj otac nije se bavio nego ekonomijom i svojim paromlinom, mljekarstvom, industrijskim poduzećem praveći od bukova drva pokućstvo, — politika mu pako bila najzornija stvar na svijetu, te je dokazivao, da i u tom treba dioba radnje, — njegov posao pako jest gospodariti. Kad je Živko jednoć poveo govor o politici, ne odvрати mu otac ništa, nego ga odvede k susjednom vlastelinu F. i k susjedu R. Prvi bijaše „vatreñ Ilirac“, a drugi „zapapren magjaron“. Obojica bijahu u vječnoj pravdi i svadji. Jedan je hvalio to i toga, a drugi do zla Boga upravo to i toga kudilo, slavio pako ono i onoga, što je prvi užasno mrzio i grdio. Takove ih i sada nadjoše, jer im ova suprotna stanovišta nisu smetala, da ne budu svaki dan zajedno. Kad ih je Narančić slušao, pomislio je svaki čas, da će se za kose pograbiti, take bo psovke i pogrde nije bilo, koje ne bi jedan drugomu dobacili. Poslije odoše otac i sin ostavivši susjede u daljnjoj pravdi. Na povratku pokaže otac sinu polja jednoga i drugoga, kako su zaraštena, livade kako su krtovinom izrovane i kiselom travom i mahovinom pokvarene, a isto tako krovovi gospodarskih zgrada porušeni, a staje gotovo prazne. Tad mu ujedno priobči, da kod posljednjega izbora za sabor ni F. ni R. ne bijahu zadovoljni s kandidatom, koji dodje „sub auspiciis“ gospodina podžupana k njima, te mu ne htjedoše obećati svojih glasova, al — eto nevolje — jedva što je podžupan s kandidatom od njih otišao, dodje občinski načelnik i zagrozi se ovrhom radi dužna poreza, nameta i tako dalje. Sada dakako — glasovaše obadva za nepoćudna im kandidata. „Ja dakako ne dadoh se skloniti unatoč svim molbam podžupanovim, a groziti mi se ne

mogahu. Da manje u izprazno politiziraju, a više rade i nastoje oko svoga gospodarstva, ne bi im se bilo ono dogodilo, al ovako! Meni spočituju, da sam „špekulant“ koji nema za ništa smisla, da sam čovjek bez načela, — a eto ja glasujem po volji, jer se ne slažem s načelima kandidata, i ne brinem se, da li se tim zamjeravam „magnificusu podžupanu“; — oni pako uz sva načela moraju se zatajiti, jer se u svojoj golotinji svega plaše!“ — dovrši otac a sin sve dobro upamti.

— Da, ovakav je moj otac! s ponosom bi pomišljao Narančić; nu Kačić, — on je bio od kuće upravo protivnim uplivom izložen. Ta eto listovi oca mu uvijek su puni politike, — najradikalnije politike. Dakako da to nije starca priećilo, te je radi istoga onoga članka, što ga je u listu na sina u nebesa dizao, — i redaktora i pisca i nakladatelja „po zapoviedi“, — odsudio s ostalimi glasateljima na godinu dana teške tamnice.

Živko se s toga ozbiljno pobojavao za Kačića. „Pasti će u političke borbe, zanemarit će kujigu, ne će poput Jelenčića praviti izpita, il će samo proučiti predmet, da na izpitu prodje, — i onda — da nadje koricu hljeba — moljakati službu. A tako krasna glava, — kolika korist po domovinu — ako ostane samostalna! Pa i — u službi, što može, ako nema znanja! Zato onda badava narod snuje i snuje vječne organizacije!“ — s jadom u srcu mislio si Živko i odlučio da otme Krešimira iz Jelenčićeva društva, pa smisli, da ga uzme k sebi u stan. K izvedenju ove namjere pristupi odmah nekoliko dana poslije plesa.

— Mi ćemo moći opet biti više zajedno, čitat ćemo obljubljene naše knjige, skupa se učiti, preseli se dakle k meni. Uz to upoznat ću te s Mirkovićevimi. Vidić ćeš, kako je to ugodna kuća i vriedna obitelj, — reče Živko Kačiću u biednom njegovom stanu.

— Ne znam bi li ti drago bilo, — odvrati mu ovaj hladno. — Imao bi ovako suviše prilike saznati za tvoje tajne, a ti ih ipak voliš kriti preda mnom.

— Ah razumijem. Oprosti, — nu poslušaj me takodjer. Ti se ljutiš, što ti ne priobćih svojih zaruka. Al budi pravedan. Je li bilo zgrade? — I nije tomu davno, što se to zbilo, a tebe cielo to vrijeme ne bijaše kod mene, a ja tebe ne nadjoh kod kuće. Na ulici ili na hodniku sveučilišta ipak ti ne mogoh niti htjedoh onako mimogredce govoriti o svojoj sreći. Želio sam i čekao, da budemo opet jednom zajedno, kao prije, — onda bi ti sve kazao. Priobćiti takovu viest kao svaku drugu novost, to ne mogoh! Jesam li se opravdao? — ganuto upita Narančić prijatelja i pruži mu ruku. Kačić je bio suviše mekan i dobar, a da bi se mogao dugo ljutiti; pa se i sada umireno nasmije i stisne prijateljevu desnicu. Za čas počne:

— Hvala ti na ponudi, — nu ja je ne mogu primiti.

— Eto ga na! Mislio sam, da ćeš tako, — ali reci, zašto ne možeš?

— Ponajprije zato, što ja onako skupa stana ne mogu ni polovicom platiti, a manje nego što bi ti plaćao, ne bi ja podnipošto htjeo. Ti me poznaješ. Zatim da ti otvoreno kažem, — ovako zajedničko stanovanje ne bi k ničemu vodilo. U jednoj sobi učiti, — dvojici — teško je. Dalje — jedan imade ovoga znanca, drugi onoga. Hvala ti dakle još jednoč.

Narančić ga još nagovarao — nu badava. U sobu unidje djevojčice od kojih trinaest godina.

— Čujete li, Ružice! — Ovaj gospodin hoće da vas ostavim, — rekne u šali Kačić.

Djevojka, dosta sitno curče, omjeri svojim krupnim crnim očima Narančića, strese svoju jedva češlju se podavajuću kosu i obrativ se prema Kačiću, upita ga prestrašeno: A što vi? Zar bi nas zbilja ostavili?

— Pa bi li vam zbilja žao bilo? — No ja već ostajem kod vas, — odvrati joj Kačić na polak u šali, na polak u čudu, videći kako je djevojčice posve bledo i neprikrivenom zabrinutosti stoji usred sobe, zaboraviv na posao, radi kojega je u sobu došla, te čudnim izrazom u licu čas pogledava u Kačića, čas ljutim i neprijateljskim pogledom sledi Narančića.

— Sirotče, znade da bi za roditelje bio ipak velik gubitak, ako im ja odem, jer drugi ne bi toli strpljivo podnosio one strašne „cušpajze“, — ah — siromašni ljudi zbilja bi trpili, a ipak su dobri! Kako se djeteta već kosnula viest, — a što bi tekar stari! — Ne, ja ostajem! — odlučio u sebi Kačić, i glasno izjavi Narančiću, da nikako, „pod nikoji uvjet“ ne može primiti njegove ponude.

Ovaj ga žalostan i još više zabrinut ostavi. Čim se je iz sobe udaljio, uzme Ružica od veselja objestno i razuzdano skakati po sobi, klikajući: „Živio, živio! Vi ostajete dakle, — hvala Bogu! Ah meni bi bilo jako žao za vas, — što bi ja bila bez vas učinila, ne — ne — to ne bi smjelo biti. Živio, živio! — samo da ostanete ovdje!“

— Zar vam je do toga toliko stalo? — upita ju Kačić nemarno, jer se u isti već čas sjeti, da bi kod Mirkovićevih često vidio Tinku, — pa je za jedan čas požalio, što je učinio.

Djevojčice mu ništa ne odgovori, ko da nije čulo pitanja mu, nu prestane skakati i pristupi sasvim k njemu, te digavši se na prste objesi mu se obima rukama na prsa i strastno izlane: Meni je drago. Oh, da ste otišli, kako bi mi strašno teško bilo, — ta ni pomisliti ne smijem — al za to sada —! Lice djevojčice gotovo je gorilo od uzrujanosti i čim svrši, posve se nasloni malim si nježnim tielom na grudi mu, šapćući: Ne ne — vi ne smijete otići, — što bi vaša mała Ružica tada učinila, — oli, ja ću za to dobra biti, vidjet ćete!

Kačić se smijao, radovala ga ova privrženost djeteta, koje dosele nije ni pravo gledao, tek joj nekoliko

puta na molbu matere tumačio štogod iz slovnice il geometrije.

U jedared spazi, da djevojčice tiho plače i da mu srce silno tuče. On ju stane iz nova uvjeravati, da nikamo ne ide. Uz to ju gladio po licu i privinuo k sebi, — on se u tili časak lecne — ruka mu osjeti na prsima djevojčice prvi začetak djevojačkih grudi. Oblije ga stid, dapače svlada ga ogavnost, nu i nješto razkošna uznjha mu se u duši, što ga još jače prestraši — i zabuni. Malo ne otresito i divljački odrine od sebe djevojku.

— Ružice, budite pametni; vi niste više malo diete — djevojka — ne pristoji se to, — rekne joj ozbiljno na silu strogo.

Nu sad istom pade djevojka u grčevito ridanje i jecanje. Suze joj curkom potekoše. Kačić ne mogaše ništa shvatiti. Ovo crvljivo, nikad mirno, skroz još djetinjasto curče, što samo na igru misli i tek od nevolje — na silu — koji put za knjigom školskom posegne, — a sada — gle — šta je to? Šta biva s ovim djetetom? On ju uzme opet miriti i tješiti, obećavati, da će joj nješta liepa kupiti (Siromah — sam nije ništa imao!) — neka samo prestane plakati, da će joj večeras poslije večere pokazati njeku osobitu vještinu s kartami, — nu diete na svaku njegovu ljubeznost tim jače navali plakati tako, da je napokon prestao tješiti ju i dragati i nastojao, da se udalji. Nu djevojka ga ne pusti, grozničavo ga pograbi svojim slabim dugoljastim prstićima i prisili ga, da uz nju sjedne. Sad se istom diete utiša i položi svoju kudrastu glavu na njegova koljena, dugo još plačno uzdišući, da napokon usne.

Kačić bi sada i proti volji i sa strahom svraćao oči na lice djevojčeta i prvi put mu se pričinilo, da to nije više lice djeteta, nego da su tu gotovo izražene crte djevice. Imalo je ovo lice u sebi neki osobiti strastveni potez, koji je davao ne sasvim pravilnim crtama poseban čar, ne gubeći se niti u mirnom snu, dapače sad je ovaj obični nikad neizčezli nemir kano prestao, — pa je obraz djeteta imao u sebi nješto toli priyatna i ugodna.

U sobi bude sasvim tiho, da se isto disanje djevojčice jasno razabiralo, — prieko iz sobe krojačeve dopirao štopot šivačega stroja i zveket sad ovamo sad onamo bačenih nožica, dolje iz dvorišta čulo se pjevanje služkinja, negdje tamo iz treće il četvrte kuće javljalo se drećanje malena djeteta, s ulice se čulo kotrljanje prolazećih kočija, a kroz nezastri prozor padalo u širokom valu svjetlo ožujškoga sunca, razsvjetljujući prljavi pod sobe i njišući se snop modre prašine, lebdeći bez težine zrakom sobe od prozora do poda. Iz cieloga ovoga popoldšnjega okoliša pršila je sva dosada i bieda siromašnoga gradskoga života, te Kačiću bude još teže, još nesnosnije u duši. Strese se kano od groznice i nježno dignuv glavicu djevojke sa svojih koljena položi ju na krevet, tiho se odšulja i izadje na hodnik. Svjetlo popodne zavede ga na ulicu.

Svježi proljetni zrak rieši ga prijašnje mamurnosti, te sjetiv se na netom doživjeli čas osjeti opet neizreciv stid. Stresav glavom, ko da tjera dosadnu muhu od sebe, izlaze grubo i do skrajnosti ozlovoljeno: „Ah — kolika glupost!“

XIII.

Još istoga dana pod večer potraži Narančić Kačića i prinuka ga, da podju k Mirkovićevim. „Kad već ne će kod mene da stanuje, gledat ću barem ovako, da ga uza se držim! —“ pomisli.

Kačiću bijaše dosta neugodno; mučila ga plahost, idući Dugom ulicom u gornji grad do Markova trga, gdje je Mirković stanovao. Nu u drugu ruku radovao se, jer se je nadao, da će ondje Tinku naći.

Na Markovu trgu pred kazalištem sakupljali se već mladi ljudi, što djaci, što koristi, što predstavljači i muzikanti. Pred dverima banskoga dvora stajala vojnička straža, dočim vratar nije više bio u svojoj svečanoj odori s visokim štapom u ruci, nego je u „civilu“ na stolčiću u veži sjedio i držao u naručju svoje najmladje čedo. Zadnji traci zapadajućega sunca upirahu se u sivi toranj Sv. Marka, te se stakla najgornjega okna ljeskala u crvenom plamtećem ognju, i isto staro poze-lenjelo i pocrnjelo kamenje nekako se ljubko i veselo caklilo i svjetlucalo u mladosti duljega dana. Zrakom je brodio lak proljetni lahor, osvježujući dahom svojim sve oko sebe i donoseći na jadrina svojim od nekuda ili iz dolina savskih ili gore sa Sljemena miris mlade pronikle trave i probudjene zemlje.

Narančić bi u blizini stare crkve sv. Marka svaki-put osjetio nješto sveta i uzvišena. Njega se drevni hram, svjedok tolikih muka no i slavnih djela hrvatskoga naroda silno dojimao, te bi svom dušom poniknuo pred svetinjom ovom i u duhu gledao i zbližio se davnim vjekovima, crpajući iz njih zanos, ljubav, poštivanje za sve, što je hrvatsko. I sada mu bješe tako u duši.

Mladi duh po sebi već potreban uvijek entuzijazma i vruća čustvovanja, a svladan sada neposrednom blizinom častnoga spomenika starih poštenijih dana, razplamti mu se te iz dubine srca klikne glasno: „Koliko vjekova — pravih hrvatskih vjekova, punih muke, biede, ali i neizrecive slave, — gleda sa visina ovoga tornja na nas! Je li moguće, da se tada ma tko ne pokloni pred ovom prošlosti, da se ne uznesu ponosom, što smije i sebe nazvati Hrvatom! I kad vidi, kako unatoč svim tolikim borbama, tolikim neprijateljima i nepogodama, što se kroz vjekove ovamo valjalo, da nas uništi, te nit nam iztok, niti zapad, niti sjever niti jug ne donasahu drugo, nego smrtnu strjelicu, tiranski bič i otrovnu laž himbenih susjeda, — ipak još danas stoje oni stari zidovi, a oko njih sakupljena djeca hrvatstva, od kojih niti jedno ni u najvećoj nevolji ne zaboravlja, da je Bog svemogući utisnuo djedovom u ruke stieg vlastite njihove

kraljevine, — on bi morao biti kukavac, da zdvaja o budućnosti našoj il u skranjoj zloći propali odmetnik — tudji zbiro, da pomisli, da bi mogao tu Hrvatsku učiniti drugom, nego li što je po Božjem i ljudskom pravu! — Oh, ta već tolike pretrpljene muke najbolje svjedoče, da je tu uvjeta boljoj sreći, sigurnijem obstanku i ljepšem napredku!

— He, Kačiću! kamo ti? — oglasi se taj čas Jelenčić iz dosta guste hrpe mladih ljudi. Oba prijatelja stanu.

— Zar ti u kazalište? upita u čudu Kačić Jelenčića.

— Još nješta! Kako možeš takova šta od mene pomisliti? Ja — i kazalište! Imadem hvala Bogu pametnijega posla. To nije nego za gospodu i ljude, kojima je osim zabave sve ino deveta briga. Zar da gledam kako ondje čovjek za volju krajcare pravi iz sebe magarca i majmuna, da se oni, koji su pravi magarci, mogu do sita nasmijati! — Trebalo bi mi!

U hrpi stajao je takodjer jedan predstavljac. Taj uzme braniti uzvišenu zadaću i umjetničku narav kazališta.

— Ah, šta umjetnost — i to je ludorija. Zar mislite, da je nama možda koji bojadisar ili klesar više vriedan? Sve to nije nego da se biedni svet vara! — odvrti Jelenčić i nastavi još oštrije na glumce udarati, u istinu ozlovoljen, jer nazočni predstavljac bijaše Srbin. Tako dodjoše i na srbsko pitanje.

Prepirka bude u prvi čas živahna, dapače divlja. Predstavljac bijaše ujedno dopisnik više srbskih, magjarskih i ruskih novina, — gotov političar dakle.

Izprva već nisu ni on ni Jelenčić vojevali razlozima, nego dosjetkami i prostotami. Srbin rugao se govoru i narječju zagrebačkih piljarica i kicoša, izvadjaao iz toga dokaz, da su Hrvati uzeli jezik od Srba, vikao na jezuitizam katoličke crkve, tvrdio, da su svi Hrvati fanatični robovi svojih popova, sebe je hvalio, da je skroz i skroz proniknut i prosvietljen duhom devetnaestoga vieka, u dokaz česa navadja, da je na srbski jezik pretočio „glasovitu i slavnu“ Büchnerovu knjigu „Kraft und Stoff“, — u isti čas dakako slavio je mudru uredbu srbske „vjere“ i crkve, krasotu njenih obreda, osobito umjetničku vriednost crkvenoga pjevanja, — izticao smrtni grieh Hrvata, da hoće uništiti srbske konfesionalne škole, te se počeo groziti, da će Srbi prije s vragom nego li s Hrvatima, koji im nastoje svetu vjeru oteti.

Jelenčić sa svoje strane opet tako! Dokazivao je, da prije dvadeset godina nije nitko ni znao za Srbe u Hrvatskoj, da su ih tek neprijatelji Hrvatske izumili, u obće Srbi da su davno izkorenjeni od toga ili onoga bugarskoga cara ili bizantskoga vojskovođe. Pozivao se kod toga na izvore; pripoviedao, da najveći kontingenat kaznionama pružaju u Hrvatskoj stanovnici, koji hoće da se zovu Srbima, da su ovi stanovnici prije bili Bog zna koje narodnosti — po svoj prilici ciganske, i tek se ovdje naučili jezik hrvatski, te u potvrdi toga opet

spominjao nekakve izvore; — rugao se, kako je neki Srbin preveo Gundulićeva Osmana na srbski jezik.

Predstavljac mu opet odvrti na sličan način i uztvrdi, da Hrvata u obće po dokazivanju visokoumnih iztražitelja niti nema, osim neznatne izumiruće šake ljudi u Primorju, drugo pako sve je Srbin, ovdje oko Zagreba pako Slovenac; da su Srbi od Turčina obranili ovu zemlju, jer Frankapani, Zrinjski, Kružići, Keglevići i Draškovići, dapače i požežki fratri ne bijahu Hrvati, nego pravi ovejani Srbi, u dokaz česa spominje, što nisu latinicom nego ćirilicom pisali. Stao se zatim rugati, da Hrvati svojataju Dalmaciju, tu čistu srbsku zemlju, u kojoj nitko za Hrvate niti ne zna.

Kačić bijaše dosele tiho. Doista jedva se nadvladao, da se ne obori na predavljaca; — u pravom smislu rieči buktilo je i kipilo u njem te se morao svom snagom siliti, da ne prekupi. Grozničavo se trgao za bradu i grizo ju. Isti izgovor Srbina — iztočnoga narječja vriedjao mu uho, a najviše ga dražilo, što nije nikad rekao „Hrvati“, nego uvijek „Horvati“, pa je i u tom nazrieval hotomično vriedjanje. Kod zadnjih rieči Srbinovih plane Kačić:

— Gospodine! Ja vam zabranjujem ovako dalje govoriti. Moram vam kazati, da je skrajnja nepodobština i nepoštenje u hrvatskoj zemlji, nahranjen hrvatskim kruhom i ovdje na tom povjestnom mjestu Hrvatske, o Hrvatskoj i Hrvatima ovako govoriti. Ne ću da odvrćam na vaše tvrdnje, jer dokazivati, da je Dalmacija srbska zemlja, slaže se sasvim s tvrdnjom, da su Frankapani i Zrinjski bili Srbi. Jedno i drugo je preludo i ne bi trebalo nego da se čovjek takoj gluposti nasmije, — i smijao bi se, da nije žalostno, da vi kano sin ove zemlje — ove svete hrvatske zemlje — možete ju tako vriedjati. Al svi ste takovi! Njekoč pomogoste krajinu stvarati, te u zahvalu, što vas naši djedovi pred biesom turskim uzeše u zaštitu, dadoše vam hljeba i ognjište, — vi ih za kratak čas tjeraste iz njihovih kuća, složite se s carskim generalima, — i eto ti Krajine! Kraljevina Hrvatska bi opet okljaštrena, vi bijaste junaci toga. I nikada se ne promieniste; svaki neprijatelj Hrvatske u vami je uvijek nalazio i nalazi najsigurnije oružje proti Hrvatima. Vi volite biti saveznici Talijana proti Hrvatima, koji se bore za svoj jezik — isti i vama i nama, — oh — pa i kako bi inače bili? Jedan grieh radja drugi. Čim nakon tri stoljeća ne ćete da budete djeca one kuće, koja vas hrani, čim se kaljate dakle tako crnim griehom nezahvalnosti, onda se i ne čudim svim vašim drugim griesima, pa je naravno, da ste prvi u vici, da je Dalmacija nješto drugo nego Hrvatska, da je Slavonija — Slavonija, a ne Hrvatska, — da ste radje iz „Krajine“ nego li iz Hrvatske. Drugdje se pridošavši elementi bore za to, da budu isto što urodjenici, samo kod nas svaki djavo hoće posebnu narodnost! Al ne smije se to tako puštati! Ili — ili! Ako

vam nije pravo: ni Drava ni Sava a niti Vrbas nisu takove rieke, da ih ne bi mogli pregaziti! Ajte dakle! Ovo je zemlja hrvatska, — ne može dakle u njoj biti nikomu mjesta, tko se ne osjeća Hrvatom!

— Izvrstno, Krešimire! Tako je! Jeste li čuli sada! kliknu Jelenčić. Nu Kačić nije više pazio na ovu pohvalu, kako nije niti pazio, što je glumac dalje govorio. Njegova ljubav za sve, što je hrvatsko, bila je riečima Srbina u dnu svomu povriedjena i ranjena. Pravedna njegova duša i vruća mu južna krv uzburkale se, te on taj čas nije osjećao u sebi drugo, nego ljutu — ljutu mržnju na toga čovjeka, koji je pokazao, da ništa ne zna niti ne će da zna o hrvatstvu, da mu je sve zazorno, što nosi ime i biljeg hrvatski, da gotovo niti ne ljubi ove zemlje, koja ga je rodila, — jer joj ne može nadjenuti drugo ime, nego li hrvatsko! Kačić nije više razlikovao pojedinca i čitave skupine, pa ranjen u živac duše po ovom Srbinu a i od prije već toliko puta sličnim govorima iz srbskih usta uvriedjen, te sjećajući se opet razgovora s Bolićem i Jelenčićem, on je sada zamrzio na sve, što je srbsko, — zamrzio stalno i silno.

Ljutio se sada, da Narančić sveudilj šuti, zato mu ujedljivo doviknu: Eto, jesi li čuo? Ti apoštolo sloge i jedinstva, sad si imao prilike čuti, kako ti se ova sloga s druge strane shvaća. Sloga — da još nješta! Raztjerati, utamaniti ili sasvim ih pokoriti! nije prosti narod kriv, nego ovi — ovi, koje kano guje hranimo u svojim njeđrima, da nas onda za srce ujedu.

— Ti si se razljutio, — i ja razumijem tvoju srčbu — odvati mu Narančić, a na liepom mu licu opažalo se tronuće, usta mu žalostno podrhtavala, oči mu zastrele se kano maglom i poniknule. Tada nastavi muklim glasom: — Da — i mene se užasno kosnulo, što sam eto čuo od ovoga gospodina, koji kano umjetnik ne bi smio biti pristupan ovakim zabludama, zabludama, koje u svojoj grdobi nemaju više ništa ljudskoga na sebi, — no nije me ništa manje ražalostilo ono, što reče kolega Jelenčić, — pak — i tvoje rieči nisu umjestne, pa ne će nikada slična čuvstva, slične misli dovesti k onome cilju, koji nam mora napokon svim pred dušom lebditi i u srcu živiti. Zar s toga, što evo ovaj gospodin — i makar toliki još — tako griješe, — zar da prestane razlog želiti slogu izmedju Hrvata i Srba? Zadaću, koju smo ne samo sebi dužni, nego celomu čovječanstvu, zadaću, da budu ove zemlje opet u kolu naprednih i uljudjenih zemalja, — ovu zadaću, ovaj naš jedini spas, ne možemo inače izpuniti, nego ako se složimo. Uzmite Grčku! Onaj kratki razmak vremena, kad je Atena znala za volju sloge zaboraviti na sve uvrede i grieh, nanesene joj od braće, te je ujedinila grčke želje, grčke misli, grčki narod, — ovo kratko doba osvojilo je Grkom vječnost. Pa da je ova sloga potrajala! Čim je nje nestalo, Heleni postadoše plienom Mačedonca Filipa, a poslije barbarskoga Rimljanina. Nestalo je

s njom Sokrata, Platona, Sofokla, Fidije; biedni im epigoni obijali ko robovi pragove rimskih i semitskih kuća, te koliko je još nakon vjekova bio duh muževa iz one složne dobe jak i ukrotio potomke kampanskih pastira i tirhenskih gusara, — toliko je opet potištenost onih robskih učitelja svojim otrovom pokvarila osvojitelje svijeta, te prvi sjeverni barbarin mogaše im dati smrtni udarac, da onda zastre grdna tama ljudski duh na vjekove i vjekove, i to upravo u čas, kad se je istina semitske vjerske predaje složila sa slobodom misli azijskoga duha i bila ovdje mogućnost nedohvatnomu uzdignuću ljudske misli i ljudskoga srca. Ja otvoreno kažem, da sam za slogu, makar me tada progonio prezir Jelenčićev i smieh Jovanovićev, — i ja vjerujem u nju! Za me nisu odlučne izjave ovoga gospodina — i drugova mu; za me nisu odlučni dosadašnji griesi, počinjeni na jednoj i drugoj strani, jer ih je neznanje, glupost i strast sakrivila! Nek zasja jednom u sve strane luč prosvjete, znanja i uljudjenosti, pa će svega nestati. Napokon, kad vidim, da je srbska majka rodila i odgojila Nikolu crnogorskoga, Jovana Sundečića, Zmaja Jovanovića, Jovana Ristića i Gjuru Daničića, — a u Hrvatskoj našlo se muževa, koji su osnovali akademiju, u kojoj se jednakom ljubavi radi za napredak hrvatski i srbski, — u Hrvatskoj, gdje prvi pjesnik opjeva biedu i nevolju pravoslavne raje, gdje se Pucić, Šenoa, Trnski, Kukuljević i Marković jednako zanose u svojim pjesmama slavnimi djeli hrvatskimi i srbskimi, — kad sve to vidim — ja vjerujem u tu slogu i radujem joj se od svega srca, — pa ma koliko oko mene drečilo i šumilo huškanje noćnih sova s one i s ove strane Save!

— Ti priznaješ dakle, da u Hrvatskoj imade Srba? Čuješ li ga, Krešimire? Liepa li prijatelja imaš! E — dakako — čudim se još, da i ti ne zoveš Dalmaciju srbskom zemljom!

— Ne! Dalmacija je koljevka hrvatska, Dalmacija je srce naše. Samo ne učinite, da se Dalmacija bude sama toga odricala. Jest, da ti otvoreno odgovorim: Ja priznajem, da imade u Hrvatskoj Srba, — pošto je to nepobitna — sad il dobra il zla — činjenica, koju možeš svaki dan čuti iz četiri sto tisuću grla!

Kačić osjeti taj čas, ko da ga je nješta hladna za srce uhvatilo i on očuti, da mu Narančić nakon toga nije više ono, što je sve dosada bio.

— Živko, je li moguće? — mogao je tek promucati; — on se zastidi svoga prijatelja — zamrzi dapače na nj jedan čas, i povjerova u s mnje Puškarićeve.

— To je izdajstvo na jedinstvu hrvatskoga naroda! — klikne Jelenčić. — Sram te bilo; nisi dostojan, da s tobom dalje govorim. Ti si izdajica!

— Stani! — zaori Narančić, — za ove rieči ti ćeš mi odgovarati. Ne misli, da imaš posla s Hojkićem ili Keršinovićem, koji tvoje prostote trpe i mirno primaju.

— Oh, koliko se ja tebe bojim! Valjda da se tučem s tobom; ne, to ostavljam junacima tvoje vrsti.

— Kukavice! Nisi ni vriedan toga, — žao mi je u obće —! Ajdemo Krešimire!

— Ja s tobom ne idem! — odvati mu Kačić smrknuto i muklim glasom, te se okrene od njega pun mržnje i prezira.

Narančicu bješe ko da ga je grom ošinio ili ko da mu je što težka na glavu palo. Srce prestane za čas kucati, u prsima nestalo daha, u utrobi zavijalo se u neizrecivu bol, te sav bljed i jedva se na nogama držeći badava se silio da nešto kaže.

— Ti dakle ne ideš — —! — mogaše tek za nje koliko trenutaka promucati. Nu na to ga svlada slabost, strese se mekanično i pristupi bliže do Kačića.

— Molim te, ajde — za tvoj boljak, — za tvoju sreću molim te. Ajde Krešimire, — ta ti me barem poznaš! Misli na naše prijateljstvo! — dirnuto progovori Živko i pruži Kačiću ruku, nu ovaj je ne primi.

— Čuješ li — za tvoj boljak, — umieša se Jelenčić s djavolskim smjehom u licu; — valjda misli i tebi pribaviti koju mjericu zobi iz jasala očinske vriedne vlade! Bit ćeš onda i ti elegantan ko što i on!

Narančić nije slušao ovih rieči nego usrdno, vruće stané dalje zaklinjati Krešimira, neka ne odrine toli la-

koumno prijateljstva, — neka ga sledi. Ovaj ga napokon gurne od sebe i surovo se na nj otrese.

— Dobro dakle — mi se razilazimo! — klikne bljed i bolan Narančić. — Ali pamti! Danas ja žalim, poslije bit će tebi žao. Uz Jelenčića navikat ćeš se doduše mnogo o ljubavi domovine, nitko ti ne će biti dosta velikim, dosta iskrenim patriotom osim tebe samoga, Jelenčića i Bolića, deklamovat ćeš mnogo o velikoj Hrvatskoj, za volju politike bit ćeš i klevetnikom i lažljivcem i prostakom, — a vrijeme će letiti i ti ga ne ćeš upotrebiti, da si nabereš znanja i snage, pa da se oboružaš onim jedinim oružjem, kojim se može za Hrvatsku raditi, te najbenavije tele moći će ti na najludji način Hrvatsku vriedjati, najbezsramniji izdajnik moći će svojimi prodanimi razlozi proti Hrvatskoj griješiti, — a ti ćeš morati štititi, jer će ti umno oružje faliti ili ćeš svoje neznanje sakriti u prostu viku. A onda doći će svakdanje potrebe — bez znanja lišen idealna poleta, — ti ćeš morati segnuti za onim, što ti bude najbliže i možda ćeš upravo uz Jelenčića i Puškarića tražiti jasle, što ih netom spomenu, da se nahraniš. Strašno — a toli dobro srce, toli krasna glava!

— Ludjače, mani se nas! — doviknu mu Jelenčić i potegne za sobom Kačića. Odoše Gospodskom ulicom prema južnom šetalištu.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Kada ovdje spominjem moskovsko sveučilište, budi mi dozvoljeno dotaknuti se nove miene, u koju je ono i svi njegovi drugovi stupilo novim statutom, što je obnarodjen bio upravo za mojega boravka u Moskvi. Već u Odesi razpravljali su profesori, članovi „sjezda“, ovo pitanje živahno. Očekivali su svakim danom obnarodjenje statuta u novinah; a kako su dočuli o pojedinim ustanovah njegovih, prisposobljali su ih s predjašnjimi i izražavali svoje mnijenje, u koliko su od ovih naprednije ili natražnije. Nov „ustav“ ruskih universiteta oglašen je carskim ukazom od 23. avgusta (po st.) 1884; te su upravo za putovanja moga stali o njem na široko razpravljati svi odličniji ruski dnevniči.

Ako izuzmemo ustav izdan za jedino tada rusko sveučilište u Moskvi, osnovano 12. januara 1755. god. rečeni ustav jest četvrti; dočim prvi bješe izdan g. 1804. za moskovsko, harkovsko i kazansko sveučilište, drugi god. 1835. za sva ruska sveučilišta, napokon treći dne 18. junija 1863. god. Ovaj treći ustav pada u doba velikih reforma pod, carem Aleksandrom II. te je i najslobodumniji. Već god. 1858. dade ministarstvo narodne prosvjete izraditi osnovu za podpuno preustrojstvo ruskih

sveučilišta; ova osnova bješe sveučilištem u Moskvi, Harkovu i Kijevu poslana na izpitivanje. Mnienja sveučilištnih oblasti s osnovom biše za tim predana posebnomu odboru kod ministarstva sastavljenomu g. 1861. Izradba bude povjerena opet svim universitetom i njekim strukovnjakom, pak prevedena na englezki, francezki i njemački, da se mnijenje stranih učenjaka čuje. Mnienja, koja su tečajem god. 1862. prispjela ministarstvu, i mnienja domaćega novinstva o osnovi budu opet u dvie knjige tiskana i razposlana; osim toga strukovnjaci poslani u Njemačku, Švajcarsku i Francezku, da tamošnje visoke škole prouče. Svu tako skupljenu gradju izradi spomenuti odbor i sastavi predlog, koji bi državnomu vieću predan, ovdje razpravljan, pak konačni ustav dne 18. junija 1863. potvrđen i objelodanjen. Evo kolikom se pomnjom, kakovim sudjelovanjem svih nadležnih krugova drugdje izradjuju zakoni velikoga zamašaja!

Ustav god. 1863 podielio je ruskim sveučilištem obsežnu autonomiju. Upravu sveučilišta povjerio je rektoru i senatu, koji ili sami odlučuju o svih sveučilištnih poslovih ili zaključke svoje podnose na potvrdu „popečitelju“ dotičnoga „učebnoga okruga“. A poslove znan-

stvene i učevne predao je fakultetskim kolegijem. Za uzdržavanje reda brini se prorektor i nadzornik, birani od senata na tri godine, o prestupcih odlučuje sveučilišno sudište. „Popečitelj“ samo bdije, da sveučilište čini svoju dužnost, a senat podastire mu zapisnike svojih sjednica; odlučuje pako samo u onih pitanjih, koja prekoračuju nadležnost sveučilišnih vlasti, ili ih podastire ministarstvu za konačno rješenje. Ustav dopušta senatu izdavati u duhu njegovu i pojedine propise za slušatelje, izpite, akad. stupnje i t. d. Profesore postavlja samo sveučilište, fakultet naime predlaže sboru svih profesora sveučilišnih, a ovaj imenuje, ministar samo potvrđuje. Tako se bira i rektor na četiri godine. Senatu priznaje pravo podijeliti izvrstnim mladićem po dovršenih naukah stipendija, da se priprave za profesorsku stolicu, i tada pridržati ih u sveučilištu, te mlade strukovnjake uz potvrdu ministra poslati u inostranstvo (uz obični stipendij od 1.500 r.), da se usavrše u struci, koju će kasnije predavati. Za odgoj vrstnih učiteljskih sila bješe osim toga uvedena uredba privatnih docentura na najširoj podlozi, te se odanle očekivao nov život i među starijimi profesorima. Kako bi se učiteljske sile poticale na rad i postavile u bezbrižni položaj za dnevne potrebe, učiteljske su plaće ustavom godine 1863. bile prema ustavu godine 1835. podvostručene,*) a podpuna mirovina dosudjena nakon 25godišnje službe. Školarinu ustanovljuje senat uz po-

*) Profesoru redovitu 3.000 rub., izvanrednomu 2.000, docentu (i adjunktu) 1.200, lektoru 1.000, laborantu 800, bibliotekaru 1.500, njegovu scriptoru 600 itd. Doplate: rektoru 1.500, prorektoru takodjer 1.500, dekanu 600 rub. itd.

Dragan Cankov.

tvrdi „popečitelja“. U sva četiri fakulteta, u koja je sveučilište podijeljeno, bijahu znamenito umnožene stolice učiteljske kano i broj predavalaca; a tako i sredstva učevna povećana.

Ustav godine 1863. djelovao je naprama predjašnjim uspješno i blagoslovno, osobito u znanstvenom smjeru. Ali pojedine zlorabe autonomije sveučilišne i slobode, sveučilišnim građanom podijeljene, počeo podkapati „ustav“ i njegovim tajnim i očitim protivnikom bijahu

voda na mlin. Ono

obćenito vrijeće, koje je za vladavine cara Aleksandra II.

zahvatilo duhove, obuhvati i ruska sveučilišta. Po

ustavu god. 1863.

nisu građani sveučilišni kano po-

sebna korporacija smatrani, već su po-

stali ravni ostalim građanom sveučilišnog grada, do-

čim su samo za prekršaje počinjene

u sveučilišnoj zgradi podčinjeni

bili disciplinarnim propisom sveučilišnog suda, koji je

sastojao od tri senatom odabrana

sudca; za sve pako prekršaje izvan sveučilišta podpadali su

obćim državnim zakonom i uredbam.

Ovaj iznimni položaj upotrebila je mladež

mjestimice i prigodice, da se pridruži

onoj slobodoumnijoj, gdje i kadšto i

prevratnoj struji,

koja se u Rusiji proti postojećemu sustavu počela dizati. Osim što je nihilizam tražio i našao pristaša u sveučilištu, komu nisu poznati nemiri, kojih su pozorištem bila ruska sveučilišta?

Godine 1869. usudi se pače djačtvo stavljati zahtjeve, kano što, da mu se pravo sastajanja podijeli, da bude kod podijeljivanja stipendija i podpora svojim pouzdanici zastupano, da se sveučilišno redarstvo dokine itd. Svi ovi pojavi pripisivani su u visokih krugovih sustavu g-

1863., preobsežnoj na ime autonomiji sveučilišta i prevelikoj slobodi njegovih građana. S toga je već god. 1874. ministar D. A. Tolstoj iztaknuo potrebu reforme sveučilišta, kojom bi omladina upućena bila više na pravi zadatak svoj i odvrćena od spoljašnjih saveza, a sveučilišna oblast ovisnijom postala o vladi. Viećanje o novom sveučilišnom ustavu trajalo je opet više godina, a zaključeno spomenutim carskim ukazom.

Po novom ustavu universitetom, stojećim pod vrhovnom vlasti ministra narodne prosvjete, upravlja neposredno rektor uz sudjelovanje u ustanovljenih slučajevih senata, uprave, dekana i sora učiteljskoga, te inspektora djaka, a nadzire ga „popečitelj“ učevnoga okružja. Ovaj pazi, da se ustav tačno vrši, a nadzor svoj vrši kroz spomenute universitetske oblasti. Rektora bira ministar iz redovitih profesora na četiri godine, te su sva lica universiteta dužna pokoriti se zakonitim odredbama njegovim. Dekana bira iz profesora dotičnoga fakulteta „popečitelj“, a potvrđuje ga na četiri godine ministar. On se brini ponajviše oko znanstvenoga zadatka fakulteta; a tako i fakultetski saborovi uz neki uticaj u popunjenje izpražnjenih učiteljskih stolica. Savjet sastavljaju pod predsjedanjem rektora svi profesori universiteta, te njeke poslove rješava sam konačno, druge pako predlaže popečitelju ili ministru na potvrdu. Uprava universiteta sastoji se iz rektora, svih dekana i inspektora, te se bavi materijalnim pitanji. Inspektor, kojega na predlog „popečitelja“ imenuje ministar, pazi na nutarnji red naprama slušateljem. Profesora imenuje ministar ili svojom inicijativom ili na predlog dotičnoga fakulteta; ali profesorom može postati samo doktor dotične struke, ako je uza to sposobnost svoju dokazao predavavši onaj predmet kano privat-docenat bar kroz tri godine, koji se rok može pokratiti samo u slučajevih uvažanja dostojnih. Vaurednoga profesora promiče na redovitoga ministar na predlog „popečitelja“. Članovi akademije znanosti uživaju pravo čitati na universitetu. Ovo je pravo pridržano umirovljenomu profesoru poslije 25-godišnje službe uz nagradu od 2.500 rub., koju mu ministar može doznačiti. Privatne docente i lektore imenuje fakultet uz potvrdu popečitelja. U prekršajih izvan sgrade universiteta podpadaju djaci i sada redarstvenim ustanovam, ali redarstvo je dužno svaki takav slučaj prijaviti universitetskoj oblasti, koja takodjer može postupati proti prekršitelju. Izpiti polažu se ili pred posebnom komisijom ili u fakultetu. Dva su učena stupnja: magistra i doktora; a u lječničtvu ovaj jedini. K izpitu za magistra pripušta se samo onaj, koji je već položio izpit pred komisijom i dobio od nje diplomu. Osim ustmenoga u fakultetu izpita za magisterij zahtjeva se još znanstvena disertacija odnosno struke, koju ima fakultet odobriti a kandidat javno braniti. Magister postane doktorom još javnom obranom odobrene druge znanstvene disertacije. I novi je ustav pridržao četiri fakulteta, na ime historijsko-

filologički, fiziko-matematički, juridički i lječnički; pak izbija stolice u svakom od njih, i to u prvom 11, u drugom 10, u trećem 12 a u četvrtom 23 ukupno 56. U historijsko-filologičkom fakultetu vrijedno je iztaknuti stolice komparativne filologije i sanskrita, ruske i slavenske s historijom literature, pak historije zapadno-evropskih književnosti. Kod petrogradskoga universiteta postoji k tomu fakultet istočnih jezika (sanskrit, arapski, perzijski, tursko-tatarski, kitajski i mandžurski, židovski, sirski i kaldejski, jermenski i gruzinski uz dotične historije književnosti). Za žive jezike ustanovljeni su lektori. Za djake pravoslavne postoji još kod svakoga sveučilišta stolica bogoslovja. Broj svih lica kod moskovskoga universiteta opredieljen je na 115, ne uračunav ovamo članove uprave i pripomoćno osoblje (kod klinika, kabineta itd.), koje kod moskovskoga broji 23 lica. Ustavu dodani su prilozima sa proračuni pojedinih universiteta*, od kojih iztičem onaj, bez vlastita mu prihoda, za moskovski s 409.570 rub. na godinu.

Ovo su u bitnosti ustanove novoga „ustava“ od god. 1884, koje se od predjašnjega god. 1863. glavno razlikuje u tom, što je autonomija ograničena i veći upliv na sveučilište vladi pridržan, te nadzor nad građani pooštren. Kako će ove promjene djelovati na samu nastavu i na pravi zadatak visoke škole, objasniti će skora budućnost. U razgovorih o novom ustavu mogao sam čuti dvojaka mnijenja, jedna povoljna mu, druga manje prijazna.

Držeći da mi je dužnost navesti sve doživljaje na putovanju po Rusiji, i sjećajući se, kako su se tada novim statutom zanimali krugovi, u kojih sam ponajviše boravio, priznavajući napokon, da je to zanimanje posvema opravdano obzirom na velik dohvat takove reforme najviših učevnih zavoda, nisam mogao propustiti a da nov universitetski ustav u izvodu ne priobćim. Bit će čitatelja, kojim će i taj izvod dobro doći; a oni, kojim može dosadan biti, neka ga slobodno preskoče. Ako je istina, što Niemci nekim ponosom ističu, da su njemačka sveučilišta prokrčila put narodnomu sjedinjenju i ojačala snagu njemačkoga naroda: ne može ni za ruski narod biti sve jedno, kako su mu uređeni visoki učevni zavodi, u koje šalje cviet svoje omladine, i iz kojih izlaze buduću vodje, savjetnici i prosvjetitelji njegovi. O uređenju i o vrlini najvišega učilišta visi vrstnoća srednjih i nižih, a sve se tri vrste uzajamno podpomažu i uplivaju jedna na drugu. Pučke i srednje škole bez sveučilišta jesu u kući temelj i zidine bez krova. Utješno je, što se u Rusiji, kako navedeni primjeri o reformi više nastave svjedoče, tolika pažnja i pomnija obraća na sveučilišta i što se kod preustrojivanja pazi na vlastite potrebe na-

* Plaće osobne ostale su malo ne predjašnje; bibliotekaru povišena je plaća na 1.800 rub. Rektor osim dodatka od 1500 rub. uživa i stan u naravi. Za universitete određena je svota od godišnjih 2,268.790 rub. Ovamo ne spada varšavski.

roda i zemlje. Rusija je tako velika, da smije i ovdje, upotrebiv strano iskustvo, svojim putem udariti; a bude li kod toga držala pred očima, da sveučilište ne ima služiti samo u svrhe države nego da imade biti i gojištem znanosti, tada će i poslije gdje koje povremene

zablude pravi put pogoditi. Obzirom na veliki zadatak njezin naprama slavenskoj prosvjeti mi joj to od svega srca želimo.

(Nastavit će se)

Muzikologija.

Gospodine uredniče! Izvolite primiti u vaš cienjeni list ovo nekoliko redaka, da bi se Hrvati danas sutra mogli na njih pozvati.

Prije nekoliko dana dao mi je naš knjižar Senftleben na uvid njeku njemačku knjižicu, koja ima naslov: „Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft, redigirt von Guido Adler. Erster Jahrgang. 1885. I. Vierteljahr. Leipzig, Breitkopf & Härtel“.

Ovaj spis sadržaje samo program naznačenoga glazbeno-znanstvenoga časopisa, te se u njem razlaže, što je glazbena znanost, od kojih struka sastoji i koja joj je zadaća. Čudom sam se krstio, ali i ne malo veselio, kad sam čitao na str. 14 ove redke: „Ein neues und sehr dankenswerthes Nebengebiet dieses systematischen Theiles (der Musikwissenschaft) ist die Musikologie, d. i. die vergleichende Musikwissenschaft, die sich zur Aufgabe macht, die Tonproducte, insbesondere die Volksgesänge verschiedener Völker, Länder und Territorien behufs ethnographischer Zwecke zu vergleichen und nach der Verschiedenheit ihrer Beschaffenheit zu gruppieren und sondern“.

Iz ovoga može se razabrati, da je muzikologija, koju sam ja utemeljio, priznata za novu znanost, te da su Niemci i samo ime „muzikologija“ poprimili, koje sam ja ovoj znanosti nadjenao. U spomenutom njemačkom listu ne kaže se, tko je utemeljio tu znanost, pače ju hoće nekako na njemački raboš staviti; osim toga i ne znadu pravo ni smjera ni obsega muzikologije, već misle, da je to sravnjavajuća znanost za etnografske svrhe. Čuli su bo nješta natucati o nekakoj muzikologiji, no literarni prijatelji moji u Njemačkoj, kojim sam po koju rieč o toj novoj glazbenoj znanosti pisao, nisu jezgru muzikologije dobro shvatili, pa su tako samo ime njezino uhvatili i na svoje nategli.

Još godine 1879., kad je glasbeni, učenjak, sveučilištni profesor u Beču gosp. dr. Eduard Hanslick u „Neue freie Presse“ (od 10. decembra 1879) moju zbirku južnoslov. pučkih popievaka ocijenjivao, pisao je uz ino i ovo: „Je mehr sich uns die Kenntniss fremder Volksweisen erschliesst, desto fruchtbarer wird auch, was wir die Anfänge einer „vergleichenden Sprachwissenschaft“ in der Musik nennen möchten. Es ist dies ein derzeit noch sehr spärlich bebautes Feld“.

Doktor Hanslick slutio je dakle i želio takvu komparativnu glazbenu znanost, ali onda još nije znao, kako bi je krstio, niti koje bi discipline amo morale spadati.

Godine 1882., izradivši posebni jedan dio moje obće muzikologije, naime „Die Eigenthümlichkeiten der magyarischen Volksmusik“, rekao sam u uvodu, zašto sam tu znanost muzikologijom nazvao, te sam god. 1884. ovu moju radnju (koja obseže 230 strana folija) magjarskoj akademiji znanosti u Budimpeštu poslao. Nakon podrug godine bi mi ova radnja po našoj hrvatskoj vladi vraćena s velekrasnom i temeljitom ocjenom magjarskoga učenjaka István Bartalusá, i... ništa dalje. Radnja ova leži sada u mene, no nije nipošto za muzikalnu znanost izgubljena, jer će doći u moju sveobću muzikologiju. Ovo ne iztaknuh ovdje možda za to, što bi sumnjao, nisu li njemački pisci tim putem došli do moje muzikologije, jer kad bi to bilo, znali bi bolje za smjer, obseg i zadaću muzikologije, nego što su to u Vierteljahrsschrift pokazali. već sam to zato napomenuo, da naznačim i drugi put, kako su Niemci mogli nješto čuti o nekakoj muzikologiji. Neću bo nipošto dopustiti, a mislim da toga i ne smije ni naš narodni ponos, da se koji drugi narod našim perjem kiti, da nam otme prvenstvo u onom, što je u nas niklo i dobrobrano već i u nas dozrelo.

Dade li Bog sreće i zdravlja, i bude li me otačbina toliko materijalno podupirala, da muzikologiju svršim, to će se tada i na sveučilištih (a dao Bog, da naše posljednje ne bude), svakako pako na konzervatorijih učiteljske stolice osnivati za tu novu glazbenu znanost, za koju sam se punih dvadeset godina pripravljaao, i kojom se evo jedno pet godina malo ne izključivo bavim. Prvi plod svojih iztraživanja na tom polju objelodanio sam god. 1869. u Viencu u br. 24—26, 28—32, dakle prije šestnaest godina, kad se nije nitko usudio o eksistenciji kakve narodnosti u glazbi šta govoriti, a nitko na cielom svijetu o kakvoj poredjujućoj glazbenoj znanosti ni sanjao nije.

Niemci, koji se vrlo rado bave glazbeno-teorotičkimi nauci, osjećaju već davno potrebu, da ustroje na svojih sveučilištih stolice za glazbenu znanost, ali budući da im nikako za rukom ne podje, da ovu znanost kao samostalnu znanost uzgoje, to ne mogu nikako do cilja

doći. Tako je prof. Spitta u svom svečanom govoru „Ueber Kunst und Kunstwissenschaft“, što ga je besjedio 21. ožujka god. 1883. u akademiji umjetnosti u Berlinu, uz drugo rekao i ovo: Die Kunstwissenschaft ringt, wenige Zweige derselben ausgenommen, noch mit allen Schwierigkeiten der Anfängerschaft. Ohne den Rückhalt einer festen Tradition, schwankend in ihrer Methode und vielfach fragwürdig in ihren Resultaten, gilt sie selbst unter den Gelehrten mehr nur als ein Anhängsel anderer wissenschaftlichen Disciplinen, dem die Kraft fehlt, auf eigenen Füßen zu stehen. Weil sie sowohl eine philosophische, als auch eine physikalisch-mathematische, als endlich auch eine geschichtliche und philologische Seite hat, greift sie in der That in verschiedene andere und selbstständige Gebiete der Wissenschaft hinüber und es ist nur das Object der Forschung, vermöge dessen sie einen eigenen Platz für sich beanspruchen kann. Auch ist bis jetzt wohl kaum irgendwo versucht worden, die Vereinigung jener verschiedenen Richtungen der Kunstwissenschaft zu einem selbstständigen Ganzen in der wissenschaftlichen Welt und in der Gesellschaft zur öffentlichen Anerkennung zu bringen. Trotzdem wird diess in längerer oder kürzerer Zeit geschehen müssen. Der, der Forschung vorliegende Stoff ist ein zu reicher und wichtiger, die Voraussetzungen zur glücklichen Bewältigung desselben durch den Forscher zu eigenartig, als dass nicht anzunehmen wäre, die Kunstwissenschaft werde sich einen anerkannten Platz neben ihren Schwestern erobern. Aber wie dies auch werden möge, sicher ist, dass hier grosse wissenschaftliche Auf-

gaben vorliegen, die ihre Lösung finden müssen und finden werden“.

Naša će muzikologija dokazati, da nije „ein Nebengebiet der Musikwissenschaft“, već „die Vereinigung sämtlicher Zweige der Musikwissenschaft zu einem selbständigen Ganzen“: jer ako i zasieca u fiziku (akustiku, antropologiju, fiziologiju), matematiku, filozofiju (logiku, estetiku, psihologiju), pedagogiju, historiju, filologiju etnografiju, mehaniku, pa i u poesiju i dramatiku, kao što i svaka druga znanost zasieca više manje u druge znanosti: ipak je muzikologija u bitnosti posvema samostalna znanost, koja sadržaje sve, što na glazbu spada.

Pošto ovoga dan danas ni Niemci ni drugi narodi još ne znadu, te ove znanosti u sistem doveli nisu, napisah ovu izjavu, da se ne bi kašnje reklo, kad će si ova znanost put prokrčiti, da smo ju mi od drugih naučili i prihvatili.

U Zagrebu 16. kolovoza 1886.

Fr. Š. Kuhač.

*) Pročitavši ovaj list, i pomislivši na biedu, s kojom se Kuhač mora boriti, gotovo se zastidismo. Jer kada koji učenjak u ma kojoj već davno postojećoj znanosti šta valjana iznese ili čak reforme u kojoj znanosti provede, nema hvali i slavi ni kraja ni konca; a mi evo imademo Kuhača, utemeljitelja nove grane znanosti, za kojega bi nam mnogi narod zavidio, pa ipak nije se u nas ništa učinilo, da mu osiguramo barem svagdanji kruh. Djelo njegovo dakako da nije još gotovo, ali veliki je testimonium paupertatis za one, koji su ma i samo odlomke njegovih iztraživanja čitali, a još se nisu osvjedočili, da to nije sljeparija, već rad temeljit do pedanterije, kojemu još nitko nije ni slova prigovoriti mogao, a znamo da bi radi neprijatelji Hrvatsva sve oprovrgli, što je za nas častno i koristno.

Uredn.

LISTAK.

K slikam.

Dragan Cankov. Dragan Cankov je u Bugara glava one stranke, koja je vazda revno prijanjala uz Rusiju, imajući na umu, da bi Bugarska još i danas bila turska pokrajina, da je nisu oslobodile ruske mišice. Upravo s toga nije se Cankov mogao nikako složiti s bugarskim knezom Aleksandrom, odakle je ovaj prihvatio politički pravac, protivnik Rusiji. Najnoviji prevrat u Bugarskoj ponajglavnije je djelo Cankovljevo.

Zrinjski grad u Kostajnici. Na desnoj obali Une, a na otoku, što ga tvore Una i unski rukav Unica, uzdiže se stari Zrinjski grad ili Kostajnička tvrđava, rastavljajući hrvatsku Kostajnicu od bosanske.

Ovaj grad bijaše u srednjem vieku svojina knezova Zrinjskih, koji su upravo u okolici Kostajničkoj imali svoje najznatnije posjede sa baštinskim gradom Zrinjem. Od 16 stoljeća postade Kostajnički grad znamenitim branikom čitavoga Pounja. U tom gradu dadoše g 1537. knezovi Zrinjski pogubiti Ferdinandova vojvodu Katzianera, pošto se je posumnjalo, da snuje o nevjeri i da smiera Turkom izdati samu Kostajnicu, koja se je tada smatrala ključem preostale još Hrvatske. God. 1556. bio je za-

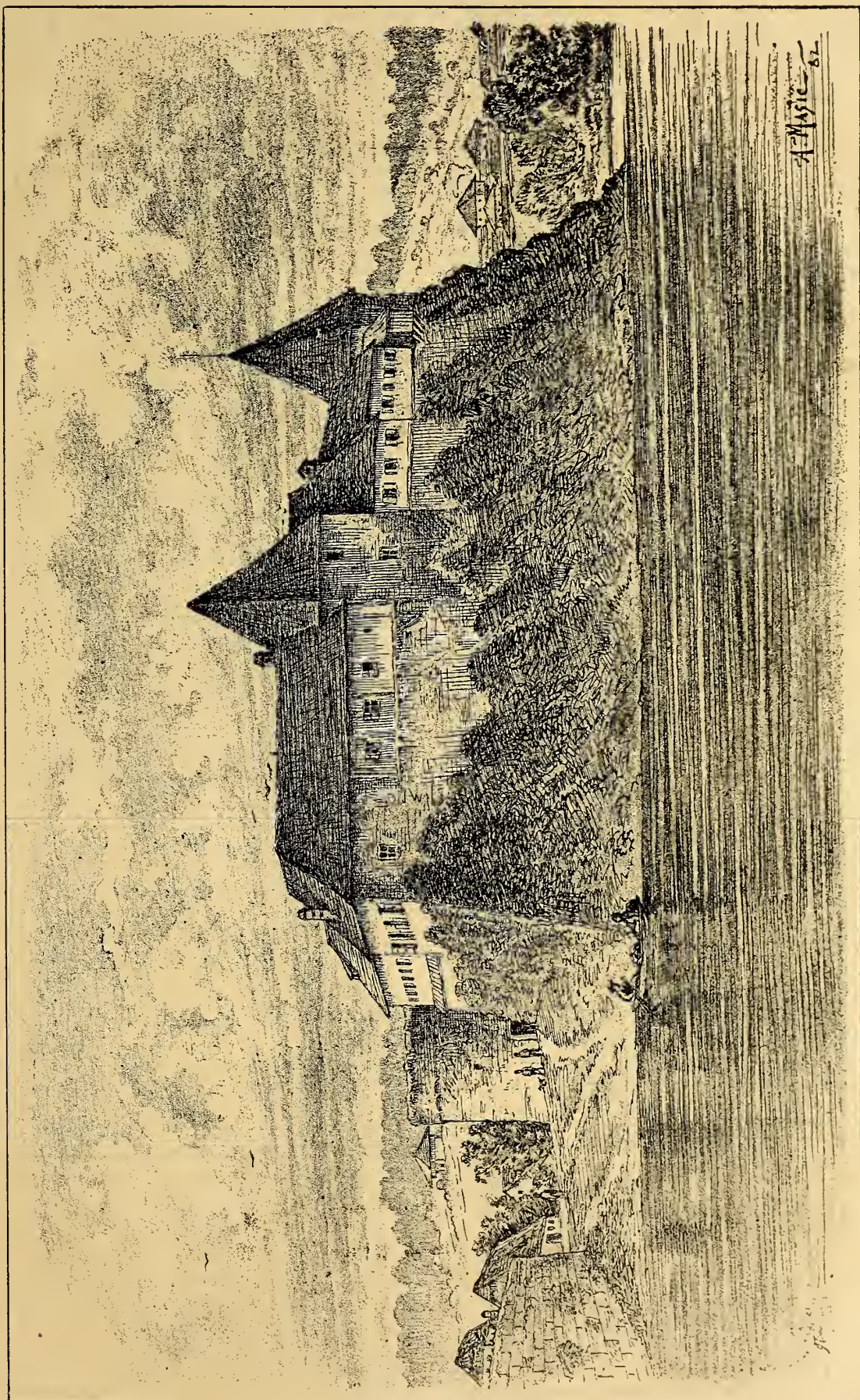
povjednik Kostajničkoga grada neki Niemac Lustthaler; ovaj izvede ono, što je možda Katzianer smišljao, predade naime Turkom Kostajnicu za 2000 dukata.

Sada ostade grad u turskim rukama kroz čitavo stoljeće. Tek 1657. osvoji ga opet ban Nikola Erdedi. Grad sačuvan je sve do danas još prilično dobro.

Književnost.

Česka. Pražki knjižar Otto sprema nov česki „Naučni slovník“. Stari slovník obišje za slovo A 3000 poglavlja, Majerov leksikon 7000, Deutsche Encyclopädie 10.000, a novi će češki zahvatiti do 35.000. Kako se vidi, bit će to ogromna enciklopedija. Novi taj rječnik narasti će stoga, što redakcija kani u nj primiti članke iz staroga Slovníka Riegerova, za tim iz Majera, Brockhausa, a da bude potpun i za slovanske narode, doći će u novi slovník gradja ruske i poljske enciklopedije, a bit će osvrta i na francuzku, talijansku, englezku, američku, španjolsku i nordsku enciklopediju.

Ruska. Slavni pisac ruski grof Lav Tolstoj postao je dramaturgom. Napisao je lakrdiju u šest čina, te ju već predao cen-

Zrinjski grad u Kostajnici. (Nacrt prof. Aleksandra Masieća.)

zuri, koja mu valjda ne će ništa zabavljati, jer se komedija ne bavi ni političkim ni društvenim pitanjima, nego obradjuje pučku priču, kako je vrag izumio rakiju. Vragovi navalili zavadjati ljude. Sotona je već razdielio posao podanicima svojim, jedni vragovi diele ljude po staležu, da bude što više kavge i svadje, drugi zavadjaju plemiće, treći napastuju žene i djevojke, četvrti se naklopili na trgovce, neki opet progone odvjetnike. Svi se već stali buniti i prepirati, samo seljak još miruje. I on ima svoga vruga, ali njemu kao da se posao ne rači. Ali ne da gospodar pakleni mira, nego nateži ovamo oname, dok se napokon ne riješi seljački vrag na posao. Do mala ga evo u sluzbi u nekoga seljaka. Seljak s pomoćju novoga sluga stao silno bogatjeti, kao da je blagoslov Božji našao na glavu njegovu, stalo mu je blago teći i bujati. Najzad već ne zna, kamo da spravi silu žita, što ga je pozeo. U to ga savjetuje vrag-sluga, neka speče od žitka rakiju, pa onda okusi. Seljak posluša vruga, pa okusi rakiju, ali u zao čas. Rakija mu se veoma svidjla. Kušaju žena i djeca, i njima je u slast. Slegnu se svi susjedi i kušaju, te svi hvale novo pilo. Ali je rakija živa vatra, što više piju, to su veseliji, življi, ljuđi, pa se stanu inatiti i svadjati, plesati i pjevati, tući se i nagoniti. Prava slika pakla! Kad to vidi poglavica vragova dodje medju pijane seljake, oko mu se kriesi od radosti, te sred te divlje graje i pjane rulje hvali seljačkoga vruga, što se umno domislio varci. — O Tolstoju se u ovaj par mnogo govori u Evropi, poimence ga slave Francuzi, marljivo prevode, tumače i čitaju Tolstoju ima 58 godina. U vanjskom mn životu nema ništa izredna, ništa osobita. Živio je kao svi ruski plemići. Prvo je godine proboravio na ladanju, u očinskoj kući. Kasnije podje na sveučilište u Kazanj. Stupiv u vojničku službu proživje nekoliko godina u Kavkazu. Netom buknu Krimski rat, zamoli, da ga pošlju u Sevastopolj. Bio je onamo za glasovite obsade i opisao ju je obširno u tri krasne pripoviedke: Sevastopolj u prosincu, u svibnju i u kolovozu. Kad je rat svršio, istupi Tolstoj iz vojske i stade putovati. Boraveći mnogo vremena u Peterburgu i Moskvi mogao je razmotriti društvo i dvor, kako je prije proučio rat i sve to onim ostrim, strogim pogledom, koji u prvi mah shvaća koru i probija jezgru, skida obrazinn s lica i prodire kroz srca. Tako prodje nekoliko godina. Godine 1860. oženi se i nastani na očinskom imanju blizu Tule, odakle nije izašao malo ne nikad za 26 godina. U tom zatišju umuje Tolstoj i piše teolojske i filozofijske knjige pored pripoviedaka a u najnovije doba komedije. — Izišla je zanimljiva knjiga N. A. Voskresenskoga „Svjetlo i téni ruskoj slovesnosti“ (Svjetlo i sjene r. knj.) Ovom se knjigom znamenito obogatila ruska književnost. Pisac nam prikazuje zastarjele i na njemačkoj estetici osnovane nazore ruskih profesora književnosti. U knjizi imade mnogo zdravih i korisnih misli. Pisac nije zadovoljan tim, kako se danas predaje ruska književnost, a i svjetska književnost na srednjim školama. Prekorava profesore, što su premalo pripravljeni za svoj posao, što premalo poznadu tudje literature, s toga ne umiju ni svoje valjano razumievati i tumačiti. Buduć da nema dobrih školskih knjiga o tom predmetu, predaje svak učitelj na svoju ruku. Kakih tu sve misli imade, što ih mnogi učitelj u svojim zapisima predaje djacima, prava je grozota, kako veli pisac. Za to se ne pokazuje u djaka mar za liepu knjigu. Karakteristično je, veli pisac, što se za zadnjega decenija nije pojavio nijedan mladi pisac, koji bi se odlikovao valjanom tehnikom ili osobitim slogom. Ali pored ovih sjena ima i svjetla. Danas je bar književnost izišla iz seminarske skolastike i pedantizma, koji je do četrdesetih godina morio rusku školu, dok nije Žukovski upoznao obćinstvo sa zapadnjačkom literaturom, Gogolj napisao Revizora a Puškin se proslavio pjesmama. Pisac se tuži, što poslije onako znamenitih pisaca i boraca na književnom polju, kao što su Bjelinski, Gogolj, Gončarov, Grigorović, Dostojevski, Družinin, Psemski, Turgenjev, Tolstoj, još mnogi

profesori književnosti ne umijn djacima pravo prikazati, što je svrha literaturi i za čim je pisci ići, nego so davaju na koje-kakve zastarjele njemačke misli, koje su i Niemci već pokopali.

Poljska. Nedavno je stigla poljski narod nova nesreća, izgubio je i opet vrlo i umna pisca i otačbenika. To je Ivan Lam, koga su radi humora i osobita dara u opažanju prozvali poljskim Dickensom. U literaturi naroda svoga zapada njega odlično mjesto. Sve, što bi odabrao temom svoga spisa, znao je pokojnik duhovito i ostroumno razsvjetliti, a elegantni mu se slog može smatrati upravo uzornim. Rodio se u Stanislavi 1838. godine od oca Niemca. Do devete godine, kako sam pripovieda, govorio je i mislio samo njemački. Kad mu je otac premješten u Narol počeo učiti poljštinu. S velikom marljivošću dade se na posao i već se godine 1843. toliko uputio u poljštinn, te je mogao pisati poljski. Godine 1852. preseli se s ocem u Buczac, gdje je smirio izpit za šesti gimnazijski razred, a već za godinu dana bi proglašen zrelim. Za tim podje na univerzitet, da uči pravo. Ali mu pravo nije baš išlo u slast, za to jedva dočeka priliku, da može u vojsku. Stupivši u vojsku prispje i k Solferinu, gdje se je junački borio. Godine 1862. ugleda svjetlo Božje prvo njegovo djelo „Zawichost“. Ovom je jezgrovitom i misaonom pjesmom očito pokazao, da je u njega talenta na pretek. Ipak za junačku, epsku pjesmu nije još nasmagao dosta sile. Već se onda pokazalo, da njegov kritički duh nije bio za epopeju, nego mu je bilo potražiti drugo polje. Pa tako on stane pisati u humoristične novine, i u prvi mah napisao: Kometa, Bąk, Krzykacz i Kuźnica. Ovo je bilo pravo mjesto njegovu radu. Ovdje u kratko doba steče veliku slavu, jer je bio rođen humorista. Iza toga je radio u redakciji Dziennika Polskoga, Dziennika Literackoga, a najkasnije Gazete Narodowe, gdje je napisao krasnu pripoviedku „Gospodin ratni komisar“. Kad je godine 1863. zajeknula bojna trublja, evo Lama u prvim redovima čete Czarneckoga, kao kapetana. Bijaše junak hladna i smiona srca. Kapetanstvo mu nije bilo pusta parada. Kad se nesretno svršila buna, turili ga u tamnicu, gdje je tamnio godinu dana, a izišavši na slobodu oženio se Marijom Jasińskom, te podje u redakciju Gazete Narodowe. Njegove „Kronike lavovske“ pravi su biser feljtona poljskoga, u njima sve ključa zdrav humor, živa realitika i genijalna dosjetka. Poljaci ga broje medju najvrstnije svoje feljtoniste. A i na beletrističnom polju ubrao je lovoriku, poimence za pripoviedke: Panna Emilja, Koroniarz w Galicji, Głowy do pozłoty, Idealiści, Dziwne karjery. Pisao je svu silu političnih članaka, naklapanja u Tygodniku i Gazeti Narodowi, a i za Korrespondenciju je radio veoma marljivo. Lam je bio pristaša umjerena liberalizma. Takav je bio od prvoga početka, kad se javio na javnom polju, sve do svršetka života svoga. U društvu je bio ugodan, iskren i fin. Mnogi prijatelji plaču nad grobom rjevovim.

Francuzka. I hrvatskome obćinstvu poznati pisac Alfonz Daudet dobio je od parižkoga knjižara Hachetta 200.000 franka, da napiše nov humorističan roman „Tartarin na Spitzbergu“. To imade biti nastavak „Tartarina taraskonskoga“, koji lovi lavove po Africi, i „Tartarina na Alpama“, kome ne da mira želja, da postane prvim turistom na svijetu. Hachette je k jednu poslao Daudetu ilustratora, koji će po njegovoj o. novi crtati prizore romana, da tako roman uzmogne što prije s ilustracijama ugledati svjetlo Božje. — Kako podupire umjetnost francuzka vlada, najbolje nam pokazuje to, što se svake godine u budžetu državnom nahodi znatna svota za podpomaganje umjetnosti. Tim novcem kupuje vlada francuzka svake godine priličan broj najvrstnijih umjetničkih djela, izloženih u „Salonu“, za javne zavode. Ne treba tek pripominjati, koliko se tim usavršava umjetnost i podpomaze prodja umjetnina. Tako je vlad i ove godine, vjerna dojakošnjemu običaju, kupila preko stotinu različitih slika i kipova iz Salona. Za vladom se povode i gradovi. Tako je gradska

občina Bordeaux kupila za svoju galeriju 4 krasne slike, među kojima imade takodje jedna divna slika slavnoga Delacroixa, kupljena za 40.000 franaka.

Umjetnost.

Dragica Grahor-Freudenreich. Bila vam je sjajna zvijezda, pa je istom pravim svjetlom zasjala; ali se iznenada navukli crni oblaci, i zvijezde nestale u nepovrat... Bio vam je krasan cvietak, pa u liepo pramljetno doba upravo procvao i mirisom stao napunjavati okolinu; ali navalio nenavidan vjetar i slomio cvietak... Zvijezda se utrнула, cvietak uvenuo... i nitko im života ne povrat... Dragica je bila našoj Taliji i zvijezda i cvietak, ali nemila bolest uništi njeno tijelo i pretvori ga u prah i pepeo. Zalud se propinjala i otimala duša, tijelo nije moglo odoljeti boli. Danas Dragice više nema, a kraj njena groba grozne suze lije hrvatska Talija, ima i za što. Bijaše godine 1875., kad je Dragica u većoj partiji stupila na pozornicu zagrebačku. Trebalo je par godina, dok se pokojnica našla na svom pravom polju, pa od onda vidimo, kako se svake godine upravo nevjerovatnom brzinom razvija njezin talenat i usavršava vještina. A istom prije dvie tri godine dosegla je ono savršenstvo, kome se svak gledalac divio. Claire u „Talioničaru“ može se smatrati njenim najsajnijim triumfom. Ovdje smo istom u pravom svjetlu mogli ocieniti svu darovitost mlade umjetnice. Ona istinska srdačnost, ona nehinjena čuvstvenost, onaj iskreni, nepatvoreni patos ostat će polaziocima glumišta nezaboravan. Premda je po naravi bila dosta slaba glasa i krhka tiela, opet je znala figure svoje nadahnuti pravom psihičnom istinitošću, njekom intenzivnom izrazitošću, tako da joj i najmanji kret bio u skladu sa situacijom i s karakterom. Tko bi mogao zaboraviti na idealnu poeziju nekih njezinih likova? U umjetnosti je najteže, da se ono, što je naučeno i promozgano, pričinja gledaocima i slušaocima živom, a ne tek umjetno izrađivanom i dotjeravanom istinom. Tome se cilju po našem sudu primicala pokojnica kao slabo tko na našoj pozornici. I baš s toga prijatelj naše drame mora žaliti, što je crna smrt ugušila ovako krasan umjetnički i tvorački entuzijazam, po kojem bi nam Dragica jamačno izniela još mnogo savršenih prikaza... Bila je dostojna zamjenica pokojnoga si otca na našoj pozornici, tko bi bio slutio, da će tako malo vjekovati?... Pokoj joj duši!

Slika Zagreba. Revni naš slikar i risač g. Metudi izdao je nedavno preglednu i pomno crtanu sliku donjega grada Zagreba. Original sastavio je crtajući grad sa vatrobrane kule na Strossmayerovom šetalištu, a pomnožati ga je dao u litografiji Albrecthovoj. Jedan primjerak ovake slike stoji 1 for., a bojadisan zelenom bojom 1 for. 20 n. Preporučamo to djelo Metudijevo najtoplije.

Bellini. U Napulju su podigli spomenik Vincenzu Belliniju, skladatelju opere „Norme“. Bellini je napisao mnogo opera, od kojih su najpoznatije „Il Pirata“, „La Straniera“, „I Capuletti ed i Montecchi“, „La Sonnambula“, „Norma“ i „Puritani“. Bellini nije pravi dramatički skladatelj; ne ide za tim, da stvori dramatičku cjelinu, nego da pjevaču namakne priliku za pozorišne efekte. Nema u njega one vrele genijalnosti kao u Rossinija; ali je od njega bolji u lirici, koja mu je jednostavna i čuvstvena. I u izrađivanju bijaše mnogo više savjestan i poman nego Rossini, u koga je znalo biti dosta lakoumlja. Što su mu mnoge opere održale pobjedu na sklizkim daskama pozorišta, zasluga je takodje znamenitih pjevača, koje mu je sreća naniela, da pjevaju prvi put opere njegove. To su poimence tenorist Rubini i slavna pjevačica Pasta. U Napulju još žive najbolji Bellinijev pobratim i drug Florimo, ravnatelj konservatorija kome je već 90 godina. Ovom zgodom pripovieda Florimo, kako je nekoga dana došao k njemu Bellini, pa mu tužnim glasom rekao: Čuj,

prijatelju, pjevali su „Normu“ na Scali u Milanu, te je — pro-pala, toga ne mogu pojmiti, — ta Norma je tako krasna! Florimo je njegovo mrtvo tijelo prenio u Napulj iz Pariza, gdje je skladatelj u 34. godini završio mladi život. Lik je Bellinijev okružen na spomeniku na četiri strane Normom, Giulettom, Elvirom i Aminom. To su lica iz glavnih opera njegovih.

Svaštice.

Društvo sv. Save. U „Odjeku“ čitamo, da se u Biogradu osnovalo društvo sv. Save, kome je zadatak, da širi prosvjetu i njeguje narodno čuvstvo i vrline u narodu srpskome, a zadatak će taj vršiti društvo: izdavanjem valjanih knjiga, slika i pjesama, pomaganjem i podizanjem škola, gdje bude do potrebe, novčanom pripomoću, gdje je zatreba. Članom društva može biti svaki Srbin i Srpkinja, i svaki prijatelj narodne prosvjete. Ne bismo li se i mi Hrvati jedan put već prenuli, pa stali ozbiljnije razmišljati o pučkoj prosvjeti? Ne zaboravljajmo, da je puk — narodnosti ono, što je zgradi temelj, drvetu korien!

Djevojačko sveučilište. Prošloga je mjeseca otvorila englezka kraljica novu školu „Royal Holoway College“ blizu Egema, nedaleko od Londona. Ova je škola zadužbina milijunara Holoveja, koji je čuven u Englezkoj zbog mnogih svojih humanitarnih djela. Škola će biti pravo sveučilište za djevojke. U njoj će biti mjesta za 250 do 400 učenica. Svaka će djevojka imati posebnu spavaću sobu i radionicu, a na svakih šest djevojaka dolazi po jedan salon. U ovom ogromnom zdanju, koje je 550 stopa dugo a 576 stopa široko, ima više od hiljadu soba. Osim toga ima prekrasna biblioteka, za koju je znatna svota odredjena. Nekoliko velikih čitaonica, prekrasna galerija slika, liepa crkva, osobito liepo namješteni kabineti fizikalni, kemijski i prirodopisni; a isto tako i laboratorij, ogromna mjesta za gimnastiku i baseni za plivanje. Vrtovi su oko sveučilišta upravo divni, a iznose preko 95 dana oranja. Troškovi dosižu milijun funata šterlina, to je od prilike deset milijuna naših forinti!

„Živena“. Tako se zove zadruga slovačkih žena. Ova zadruga ima svoj organ s istim naslovom, koji izlazi u mjesečnim svezkama od 2 do 3 štampana arka. 4. o. mj. bila je glavna skupština toga društva, te je tom prilikom tamošnje pjevačko društvo (spěvokol) priredilo svečanu zabavu, banket i šetnju u brda na čast svojim gostima. Bilo je tu gostiju iz Češke, Rusije i iz drugih slovjenjskih krajeva.

Sitne glumišne viesti. Komična opera u Parizu izniet će u novoj sezoni na pozornicu najnovije djelo slavnoga francuskoga skladatelja Saint Saënsa, koji se prošle godine svojim Henrikom VIII. u Francuzkoj i u Englezkoj dostao velike slave. Nova komična opera njegova zove se „Proserpina“. Radnja nije crpera, kako bi možda tko po naslovu sudio, iz mitologije klasične, nego prikazuje njeku ljubavnu pustolovinu iz epohe renesance talijanske. — I drugi odličnjak pariškoga glazbenoga svijeta piše novu operu „Hamlet“, za koju mu pripravlja libreto po Shakespearovoj tragediji Millieut. Ova će opera biti već po tom zanimljiva, što ne će biti ni duetâ ni tercetâ ni zborovâ, nasploh nikakih ensembela, nego sami glazbeni monolozi. Parižljie nestrpljivo očekuju novo djelo svoga ljubimca.

Nješta o frenologiji. Frenologija nije, kao što neki krivo sude, nov pronalazak, koji je od jedan put sinuo u glavi njezina osnivača Friderika Galla, nego se ona razvila sasvim prirodnim načinom iz nazorâ, koji su preoteli mah u anatomiji mozga, a i iz psiholoških nazora, kojima je klica u sistemi školske filozofije prošloga vieka. Gall je samo iz mišljenja, koje je postojalo, izveo savim konsekventno zaključke, koji su bili blizu pameti, rekavši: O sjedištu duše ne može biti ni govora, nego samo o lokalizaciji njezinih različnih duševnih moći. Ovaka se misao mogla donjekle smatrati napredkom prema dotadašnjim nepouz-

danim hipotezama, jer je Gall tražio, da se lokalizacija duševnih moći utvrdi i dokaže iskustvom i promatranjem. Tek poslije zbog progriješnih premisa, koje je on uzeo za osnovicu, i zbog naopake metode dobila je frenologija svoj nenaučni karakter. Lubanja po svojoj formi imala je jedinstveno da zavisi o rasteњу mozga. Mozak je dakle opredjeljivao oblik lubanji i njena je površina morala u svemu biti podudarna s modelovanjem površine moždane. I jedno je i drugo mišljenje pogriješno. Bar u istoj mjeri mora se razvije mozga prilagodjivati i upravljati prema koštanoj zglobov lubanje, kao što se i koštani zglob mora upravljati po rasteњу i razvijanju samoga mozga. Dapače pojedina zadebljavanja i udubljenja lubanjskih kostiju zabranjuju nam kategorično, da izvodimo ikakav pozitivan zaključak o formi i znamenitosti onih partija mozga, koje se pod tim kostima nalaze. Po Gallovim načelima, ako bi se njegova teorija uporavila i na najbliže životinje, trebalo bi, da se gorila majmun odlikuje strahovitom bogobojažljivošću, imajući enormno razvitu partiju lubanje, izpod koje po Gallovu mišljenju stanuje strah Gospodnji. Šteta samo, što ona partija lubanje nije ništa drugo nego ogromni koštani greben, koji se obrazovao ondje, gdje su tjemene kosti srasle! Kao što se odavde vidi, ovako razlikovanje i dieljenje duševnih sposobnosti bilo je prosto poruga svake metode! Valjalo je poći ma od kakve razumne podjele duševnih moći, a ono se pošlo od lubanje, i iz nje su se trebale da izvedu i razdiele duševne moći, pri čemu se prešlo na veliku manu u mišljenju ogromne većine ljudi — na ime na nedozvoljene, krive generalizacije! Tako je Gall pronašao i odredio kojih dvadeset i sedam duševnih darova, podielivši ih po mjestu lubanje. Dar za poznavanje mjesta, dar za izučavanje govora, dar za razlikovanje boja, nagon za samoobranu, pjesnički talenat, dar za pamćenje rieči i dr. Kad se pogleda nenasita žudnja čovjekova, da što dublje prodre u tajne svoga srca i svoje budućnosti, onda se daje lako pojmiti, što se bješe razvila njeka vrsta „leteće frenologije“, koja je prilično dugo zamjenjivala srednjevjekovnu horoskopsku astrologiju.

Suess o potopu. Slavni geolog Suess objelodanio je nedavno djelo o obliku zemaljske površine, u kojem razpravlja i o „obćem potopu“. Suess misli ovako: Onaj prirodni pojav, što ga zovemo obćim potopom, dogodio se na donjem Eufratu, te je u savezu s velikom naplavom mesopotamijske nizine. Uzrok četoj poplavi biti silan potres u zemlji perzijskoga zaliva ili još južnije. Prije ovoga silnoga potresa bit će, te je bilo manjih trusova. Vjerojatno je, da je u periodu najžešćih udaraca provalio ovamo ciklon iz perzijskoga zaliva. Tradicije inih naroda, veli Suess, ne dopuštaju, da bi taj potop bio prešao okoliš Eufrata i Tigrisa. Suess se ponajpače povodi za asirskom predajom, koja se sačuvala u klinovu pismu, te je dosta nalik na pripovijedanje sv. pisma Suess dokazuje nadalje, da se taj potop nije dogodio u Bog zna kako davna vremena, nego oko 2500. g. prije Kr., kako se iz biblije takodje može pomišljati. No zanimljivo je, što se pripovijeda o obćem potopu ne samo u nas, nego i u južnoj Americi, pa i Kitajci znadu za tu priču. Odkuda to? Njeki učenjaci pomišljaju na meteorite, koji da su zadrli o zemlju. Posve je zastarjela Wilsonova hipoteza, da je to djelo — kometa!

Magnetizam i biline. Nema sumnje, magnetizam se doimlje takodje bilina. Kao što u ljudi, tako i u bilina doimlje se magnetizam vegetativnoga razvoja i može uklanjati bolesti. Magnetički agens čovječji prima bilina i upotrebljava ga za rasteње. Mora dakle čovječji magnetizam biti srodan bilinskomu, na ime i čovjek se može magnetizovati bilinom. Opazilo se, da cvieće u sobi bolesna čovjeka prije vene nego inače, pače imade ujam-

čenih slučajeva, gdje je cviet od dodira bolesnikova skoro uvenuo. Doktoru je Siemensu pošlo za rukom nesumnjivim pokusima dokazati, da je dojam električnoga svjetla na rasteње bilina upravo velik. On je u cvjetani s pomoću električnoga svjetla u zgodnoj spravi dognao do podpune zrelosti za dva i po mjeseca maline, za 60 dana jagode, za 3 mjeseca lozu. Ovo je potvrdio takodje Lascelles Scott, koji je dokazao zanimljiv fakat, da neznatna električna struja idući bilinom odozdo gore podpomaže rasteње i povećaje životnu silu, no ide li struja odozdo dolje, na ime protivnim smjerom, nego li prirodno rasteње, tad ona škodi bilini u velike. Grandeau je posadio dvie biljke duhana. Ona biljka, koja je bila bez elektriciteta, bila je za 2 mjeseca 60 centimetara visoka, imala je samo 10 listića i vagala 140 grama, a druga, koja je uživala elektricitet, u isto doba bila 1 metar visoka, 237 grama teška, a imala je 14 listića.

Kukci u jantaru. Znamenito je u prirodopisu pitanje, mogu li se doista mienjati vrsti. Za ovo su pitanje veoma zanimljivi insekti, što se nahode u jantaru. Sva se iztraživanja slažu u tom, da sav sviet insekata jantarskih sliči današnjemu, ali ako se iz bližega promotri, opažaju se znatne razlike. Slabo se kad može naći koja vrst, te bi bila posve jednaka po veličini, obliku, boji, duljini noga, strukturi. Uvijek ima nešto razlike. Gdješto se nahode tragovi takih vrsti, koje još danas žive u najdaljim krajevima zemlje, a drugih vrsti više nema. Odatle misle učenjaci, da je miena vrsti od onoga doba, kad je terciarna crnogorica izlučivala smolu, očito dokazana. Učenjak Helm ima zbirku sedam stotina takih jantarskih kukaca, pa se njegovim izpitivanjem potvrđuje dojakošnje iskustvo. Nasploh se pokazuje, da su ovaki kukci u jantarima manji od današnjih.

Star hrast. U Parizu ima čudovište — ogroman hrast, 32 metra dug, 9 metara širok, a 55.000 kilograma težak. Nadjen je godine 1884. u koritu Rhone. Bilo je već godine 1874., kad su nabasali na jednu granu toga diva. Dok se izkopao, radilo je na sve ruke 150 radnika pune pò godine. Ovo je drvo mnogo smetalo plovdbu, pa je ta neprilika istom godine 1884. uklonjena. Valjalo je 10 metara kopati izpod dna rieke. Francuzki učenjaci misle, da je ovaj hrast osobito star, te da potječe iz onoga doba, kad su se zadnjom pretvorbom naše zemlje digle Alpe, pa je tad pao hrast u riek. Bio bi dakle vidok pliocenske periode, kad su živjeli mastadon, dinoterium i druge životinje, kojih danas više nema.

U „Stražilovu“ obznanjuje njetko razpravu našega suradnika dra. M. Šrepela „O akcentu i metru junačkih narodnih pjesama“, pa se lukavo čudi, što Šrepel jezik Vukom izdanih „Srpskih narodnih pjesama“ naziva hrvatskim jezikom, što kavskim dijalektom! A onda pita gotovo zabrinuto: „Zar se manija „mladenaca“ i u nauci reć razmanula?“

Na ovo pitanje evo mu odgovora. Da je jezik narodnih pjesama u Vukovu zborniku pravi hrvatski jezik, upravo ko i srpski, o tom ne dvoji više nitko, pa ni sami Srbi. Što pokraj toga ima još uvijek objestnih omladinaca srpskih, koji to niječu, ne odlučuje ni malo, već pokazuje jedino, da su taki omladinici kud i kamo gori od hrvatskih „mladenaca“.

Još nješto. Nedavno zabavilo „Stražilovu“ Viencu, što se u romanu „U noći“ prikazuju ti srpski omladinci onaki, kaki jesu, naime ko najljući protivnici svega, što je hrvatsko. A ima li ih, koji mare za Hrvate? Zato poručujemo drugu „Stražilovu“: Pokažite nam valjane originale, bit će i kopije bolje!

Uredništvo „Vienca“.

Mrtva noć. — U noći. — Putne uspomene o Rusiji. — Muzikologija. — Listak.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

Izdavaju i uredjuju V. Klaić i M. Maravić.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 4. rujna 1886.

Br. 36.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Mrtva noć.

(Svršetak.)

Prvi stao zboriti ovako:
„Čim sam ja na crnu zemlju pao,
Već sam samim porođajem svojim
Svoju majku u grob zakopao;
Umrlo je — radjajući mene,
A ja odmah ostadoh sirota,
I tako je pratila me kašnje
Loša sreća diljem sveg života.
U djetinstva najnježnijoj dobi
I otca sam izgubio svoga,
Pa sam tako veći bogac bio
Od najvećeg bogca ubogoga!
Kušao sam, kako glad umara,
Kušao sam, kako žedja trapi:
Gorku kupu siromaštva svoga
Izpio sam do najzadnje kapi.
Mučeći se kašnje svakojako
Stekao sam ipak mnogo blago,
Ali nikad nisam steći mogo,
Što je bilo momu srcu drago!
Za to nikad ženio se nisam,
Već sam tudjeg posinio sina,
A on ipak žacao se nije
Ni najcrnjeg i na svijetu čina;
Jer kad se je, po svome računu,
Moje smrti dosta načekao:
Tad je mene — prokleta mu duša! —
Samim mojim vinom otrovao!
Pa mislite, da su za to bar ga
Na vješala odsudili ljudi?
Aj, dakako! Svi ga jošte hvale, —
A Bog vidi, — ali kasno sudi!“

Drugi opet prozbori ovako:
„Kako vidim, družo moj kukavni,
Ja sam bio nješto bolje sreće,
Ali ipak — sada smo si ravni!
Nu da počnem! Moj je otac bio
Vrlo bogat, vrlo čestit čovjek,

Pa je mene dao odgojivat
Kako sustav zahtieva novovjek;
A taj sustav vi svi dobro znate:
Čovjek podje i kroz dvaest škola,
I napokon — velikom većinom —
I napokon postane vam — lola!
Barem tako sa mnom vam je bilo,
Ja sam slušô učilišta razna,
Rekli su mi: Uči to i ovo, —
Uči, uči! A sve glava prazna!
S fakulteta jednog sam na drugi
Putovao poput vječnog žida,
Dok mi i to nije dodijalo,
Il već nisam hotio od stida.
Tad napokon otac me zapitô:
Reci sám, što najradje bi bio?
A ja sam mu odvratio brzo:
Najradje bih — ženiti se htio!
I moj otac mislio je valjda:
Vražki deran, odnio ga djavo,
Ali kad već baš za ništa nije,
Nek se ženi, u tom ima pravo!
Oh! a ja sam imô divnu ljubû,
Sad, dakako, sad već nije liepa,
Umrlo je, čini mi se, lane,
Pa je sada sugluha i sliepa;
Ali tada, pred desetak ljeta,
Smamila bi svakoga na svijetu,
A ja sam ju uzeo za ženu,
Kad je bila u najljepšem cvietu!
Miraza mi nije dopriniela
Ni dinara, ni prebite pare,
Al kraj njenog punanoga tiela
Tko da za to još si glavu tare?
Na to tielo, to punano tielo,
Bilo vam je uvijek vrlo gladno;
Nisam mogô svega joj nasmoći,
Pa je stog me prevarila jadno!
I dok ja sam za to razstajô se

S mojom srećom i sa mojim mirom,
Ona se je sastajala nježno
S nekakovim dugim oficirom!
To je ljubav! Što da dulje zborim,
Sad već znate dalnju mi sudbinu:
Ja sam stao piti, — dok se nisam
Napokon — utopio u vinu!“

Treći stao tiho pripoviedat:
„Braćo moja, to je sve još šala,
Ali ja sam na onome svijetu
Prepatio sto put gorih zala.
O djetinstvu pričati vam ne ću,
Bilo vam je poput sanki divna,
U muževnoj tekari me je dobi
Teško snašla moja sudba kivna.
Imao sam ženu plemenitu,
Ljubio ju vrhu svega blaga,
I Božija milost nam je dala
Dva djeteta, dva andjelica draga.
Bjasmu sretni. Ja sam zdušnim radom
Krušac svoj pošteno zasluživô,
I u miloj porodici svojoj
Božji raj na zemlji već uživô;
Tako prošlo deset godina,
Već su djeca ponarasila bila,
Ali tad ih udes nesmiljeni
Naglo trže iz našega krila.
Mila kćerka razbolje se teško,
Ginula je samo dva tri dana,
A četvrti — moja rano ljuta! —
Skrila ju je jurve raka rana.
Plakali smo, zdvojiti smo htjeli,
Što je takva snašla nas sudbina,
Al smo ipak tješili se jošter,
Što je Bog nam ostavio sina
Ah! jedinca! Čuvali smo njega
Više od svog žića vlastitoga,
Al sačuvati mi ga nismo mogli
Od slučajnog groznog nesretnoga!
S drugovi je igrao se jednom,
Kuburu su djeca njegdje našla,
Igrao se, dok ga u toj igri
Nije jedna prieka samrt snašla!
Kubura je nabijena bila,
Ali djecu ne bje za to briga:
U trenutak nesreća se zbila, —
Mrtva su mi kući donieli ga!
Kad ga smotrih krvava i blida,
Mislio sam, da ću s uma saći,
A tek majka! Bože milosrdni,
Teža kob ju nije mogla snaći.
Svaki dan je slomljena i zdvojna
Polazila do grobnog mu huma,
Kitila ga suzami i cviećem,
Dok napokon — nije sašla s uma!
Tako raj mi paklom prometnu se,
Pa sam manit tada dvojiti stao
I o samom Bogu! Dokle nisam
Još i dragu ženu pokopao.
Što je kašnje bilo — ne sjećam se,
Al je brzo sa mnom svršilo se, —
(I tuj rukom pokaza na čelo)
Čini mi se: sam sam ubio se!“

Tad četvrti stao pripoviedat:
„Braćo moja, poslušajte mene!
Vas je jedan u životu strado
Rad ubožtva, drugi radi žene,
Treći opet radi djece svoje;
Ali sa mnom inače je bilo:
Ja još ni sad vjerovat ne mogu,
Što se sa mnom u životu zbilo!
Jerbo vi ste gore među ljudmi
Htjeli samo svoju sreću steći,
Ali ja sam prije reda morô
Radi tuđe sreće u grob leći.
To me boli. Bio sam prepošten,
A to danas nikomu ne prudi:
Svim sam ljudem htio raj nagoditi,
Pa me nisu razumili ljudi!
Oni nisu sliditi me mogli
U zanosnu moga duha lietu,
Njihov svijet je vjek na zemlji bio,
A moj opet na drugome svijetu,
I da svijet taj na zemlju prenesem
Bio sam se odrekao svega:
I ljubavi, časti i bogatstva,
Sve za dobro svoga iskrnjega
I svog roda. Al moj rod je bio
Siromašak, rob i patnik živi,
Trebao je najprije slobode,
Da mi opet na novo oživi;
Pa sam za to putiti ga stao,
Da već jednom strese jaram kruti,
Ma da s tog je svuda pratio me
Samo očaj, jad i čemer ljuti;
A kad nakon već sam mislio si,
Da je ipak već nadošla hora,
Da se i moj narod mukotrpnji
Već jedan put k svijesti prenut mora:
Skupio sam dva tri dobra druga,
Ustali smo na oružje bojno,
Ah! al narod! . . . On je izdao nas,
Volio je ostati roblje zdvojno!
Evo rebra, evo prsa moja,
Gledajte, sve su polomljene kosti:
Vlastiti narod ubio je mene,
A iz same puke zahvalnosti,
Što sam sav mu život žrtvovao,
Gdje sam mogô bolju sreću naći,
I gdje nije poslje smrti barem
Žig sramote morao me snaći:
Jer uz moje ime pronosi se
Težak prikor kano šapat mukli:
Pravo mu je, buntovnik je bio,
Dobro, da smo ludjaka zatukli!“

I muk nastala, da sam čuti mogô,
Kako strah mi glavom vlasiti stresa,
Takova će valjda strava nastati,
Kad nestane zemlje i nebesa,
Pa i sama Boga! Ali u to
Podigo se jedan kostur mali,
Hrom i grbav, nakrivljene glave,
Još bi mu se mrtvu nasmičali
Dobri ljudi! I on zboriti začeo:
„Ej, mudraci, meni vas je žao,
Što ste toli žalostni i nujni,
Pa već vidim, da sam na to spao,

Da još budem i po samoj smrti,
Što sam nekoč u životu bio,
Ne bi li vam te lubanje tužne
Opet samo malo razvedrio.
Čemu žalost, pa još rad života,
Hvala Bogu, dugo da ne traje,
Jer nam porod samo očaj puki,
A smrt istom pravi život daje!
Hoćete li, da vam raztumačim,
Što je ljudski život i što vriedi!
Ej, pa dobro! Slušajte me dakle,
Da vam pričam o vlastitoj biedi.
Vi ste svi mi naricali ljuto
Za nekakvom srećom izgubljenom:
Za bogatstvom, il za otačbinom,
Il za djecom, il za milom ženom;
Ja sveg toga nisam ni poznavo,
To su za me bile puke bajke,
Pače ja vam nikad imo nisam
Niti otca, niti drage majke,
Pa sam bio sretan! Evo kako:
Mene su vam negdje ukraj puta
U poveljnih jošter ljudi našli
Na pol živa, a na pol smrznuta;
Tako me je ostavila majka,
Ili otac, tko bi to sad znao,
Pa ih ipak zato kleo nisam,
Ali baš ni harno spominjao,
Jer to nisam bio dužan. Kašnje
Oni su me isti ljudi odgojili
Vrlo liepo, pristojno i fino,
Jer su bogme — umjetnici bili!
Djetinstvo je prekrasno mi prošlo,
Jedva mogoh na životu ostat:
Svijali su noge mi i ruke,
Jer sam moro umjetnikom postat!
Malo hrane, a batina mnogo,
Živeć tako svaki Božji danak:
Moraš postat lagan i razpužljiv,
Moraš postat okretan i tanak!
I ja sam vam našoj družbi tako
Skoro bio ponosom i dikom,
Jer sam posto vještím pelivanom
I upravo slavnim umjetnikom!
Ej, da znate, to je život bio,
Napram njemu baš ništetno sve je:
Kano majmun po konopcu skači,
Dok majmuni drugi u te bleje!
Što njih briga, ako vrat si skrhaš,
Nogu smrviš, ili slomiš ruku:
Ta to su vam ljudi milosrdni,
To im služi za zabavu puku!
Ni ja nisam dobre sreće bio,
Jednoć padoh — prelomi se ruka,
Drugi puta — skrhaše se ledja,
Ter nakaza tako postah puka!
Je li, braćo, je l' sad vjerujete,
Da djevojke nisam obožavo,
I da nikad nisam tako zvane
Sladke braćne srećice poznavo?
Pa ni roda, a ni otačbine,
Nego sam se skitao posvuda:
Otačbina svagdje mi je bila,
A sad mi je — moga groba gruda!

Pa i što bi žena, otačbina,
I bogatstvo, i koješta drugo:
Ta i sami čuli ste, da sve je
Samo varka, i ne traje dugo!
A sad pitam: nije l' ljudsko žiće
Puko ruglo i prokletstvo živo,
Kojim Bog nas u dobroti svojoj
Obdaruje toli milostivo?
Nisu l' ljudi puki pelivani,
Harlekini i ludjaci pravi,
Koji samo po konopcu skaču,
Dok im smrt se ne prikuči glavi,
Ter vrat skrše? Samo što je sreća
Njekim manje, drugim više loša,
Al sám ljudski život sav ne vriedi
Niti jednog prebijenog groša!"

„Ah! to i ja mislim!“ Oglasi se
Tužnim glasom drugi mrtvac bliedi,
„Al najveći grieh je — djecu radjat,
Pa ju onda ostavit u biedi!
Jer sve, što ste pričali do sada,
Sve je samo kano puka sjena
Prave boli — napram težkim mukam
Samo jednog samrtnog mi trena!
O da mogu njega vam opisat,
Prokleli bi Božji svemir cieli,
I sve, što je živoga u njemu, —
Ali eno, već se zora bieli“. . .
I tuj pogled svoj na iztok svrnu,
I taj pogled pade ravno na me,
A ja htjedoh s užasa uzkriknut
Al me suze zagušiše same.
Spoznasmo se. . . Nu on se okrenu,
Kô da svoju bol mi sakrit kuša,
Pa tad tiho reče: „Ne, ne mogu
Dalje pričat, — eno sin me sluša!“ . . .

Ja ne mogoh dugo k sviesti doći,
Stajao sam kano kamen hladni,
Samo što sam kadkada uzdanô:
„O moj otče, o moj otče jadni!“
Ali u to probudi me opet
Čudan štropot i iz te žalôsti:
Čvokot zubi i užasno muklo
Škrgutanje mrtvačkijeh kosti,
I kukanje toli očajničko,
Kô da pakla dveri su odprte:
Kosturi se uhvatili liepo,
Pa se biesno u svom kolu vrte!
Al i pietô u to već naviesti
Stidnu zoru, zaručnicu danka, —
I tad kô da zemlja se potrese,
I sveg nesta poput grozna sanku.

* * *

Zora sviće, ali toli blidea
Kano da je ustala iz groba,
Tmurno nebo suzami ju kvasi,
Ganula ga njezina žaloba;
Kiša pada sumorno i nujno,
Tihi vjetrić plače u svom lietu,
Svud po zemlji kal i blato samo, —
Dosadno je — dosadno na svijetu.

August Harambašić.

U n o ć i.

*Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisał **Ksaver Šandor-Gjalski.***

(Nastavak.)

XIV.

Kačić je još iste noći veoma žalio, što se je s Narančićem zavadio. Uspomene iz djetinstva, dječaćtva i djakovanja dizale se jedna za drugom i u svakoj vidio je svoga Živka kano dobra, iskrena prijatelja. Ni jedne radosti nije mogao imati Živko, da je ne bi s njim podielio. Koliko puta sam bi si od svojih potreba odkinuo, pa bi nježnim i finim svojim načinom pomogao njemu, nikada se ne hvastajući, nikada ne tražeći zahvalnosti! Pa takova prijatelja on je uvriedio! — Nu kako je mogao takova šta uztvrditi, — pa još pred onim Srbinom! Znao je Kačić od prije, da Narančić ima u tom obziru svoje nazore, — nu da tako daleko ide, ne bi bio ipak mislio. Kačić bijaše u pitanju srbskom do skrajnosti osjetljiv. Vukova: „Srbi svi i svuda!“ nije ni kod njega ostala bez zamašna traga, — bilo ga od njegda, kad je vidio Srbe u vječnim redovima hrvatskih neprijatelja, a doba ilirskih, jugoslavenskih i srbsko-hrvatskih pokušaja davno je još prije njegova djakovanja minulo i Kačić imao iz hrvatske knjige dovoljno pobude, da se nauči ljubiti svoje hrvatsko ime i njime se ponositi. Još sada nije mogao otresti se dojmu govora, što ih je kano djak čitao, u kojima je don Miho Pavlinović slavio ime hrvatsko. Predaleko popuštanje Hrvata u ime sloge davno je rodilo ma i neopazice reakcijom i prietilo sve većma, da se padne u drugu protimbu. Proučavanjem poviesti, jezika i naroda u jedared bude svima jasno, da Hrvati izpunjuju pod ovim imenom nebrojene listove slavne prošlosti, da ime hrvatsko nije ni po poviesti, ni po pravu — ni po narodu ograničeno na četiri gornje županije, te da ne treba moljakati, nego da se mora i može otvoreno zahtievati za ime hrvatsko malo ne sve ono, što se je mislilo jugoslavenstvom i ilirstvom zadobiti. Bolilo je tada ono gramzenje za novim imenima tim više, jer ne samo da nije nigdje nego kod Hrvata odziva našlo, nego je izgledalo, kano da hrvatsko ime i individualnost Hrvata najmanje imade uvjeta obstanku i najmanje prava da se širi. Sviest bude probudjena. Zato je Kačića u istinu bolilo, kad je vidio Narančića u takovoj protimbi sa sobom. U toj boli i u tim razmahanim osjećajima nije on više mogao biti hladokrvnim pa da izpituje razloge Narančićeve. Dosta mu bijaše, da on Srbima u Hrvatskoj priznaje posebnu narodnost, da tako ciepa i dieli djecu hrvatske zemlje u dvoje. — Najčudnovatije bješe kod toga, da se i on sam nije osjećao onim istim, za što je držao Srbina, te je u sebi više ćutio nego što bi si bio svjestan njeke razlike izmedju sebe i „vlaha“, — da je dapače počimao, ništa bolje od Jelenčića, osjećati mržnju na sve, što je dolazilo iz pravoslavnoga pučanstva, za-

boravivši se koji put tako daleko, da je na ćirilicu psovao, slavenskomu se bogoslužju rugao, iste narodne pjesme iz Vukove zbirke „neliepimi“ nalazio! Dade se to tek protumačiti mržnjom sjeverne slovjske pasmine proti južnoj grčko-ilirsko-tračkoj il keltskoj, ili jednom staro-slovjenskom rieči: — proti „vlaškoj pasmini“, — mržnjom, koja se po svojoj fiziologičkoj naravi tolikoput unatoč najsnažnijim historijskim tvorbama naroda i narodnosti ipak još uzdržala.

Dosada nije još Kačić čitao knjiga, što mu ih donesao Jelenčić. Žacao ih se, jer se je bojao, da bi ga mogle previše zavući u politiku, te bi tako njegovi nauči trpjeli. A — pravo rekavši — ono malo vremena, što mu je od učenja preostalo, probavio bi na ulici bezkrajnim šetnjama s Jelenčićem i Bolićem, na kojima se dakako dosta naslušao politike svojih prijatelja, — nu gdje bi takodjer živio uvijek u nadi, da će vidjeti Tinku. Tako je osim toga mnogi i mnogi čas prosanjao misleći na djevojku, za kojom je svaki dan sve više čeznuo. Nije dakle nikada dospio k tomu čitanju. Jednom je pokušao, al mu jezik, koji je tu našao, — isti pravopis, — a i misli, — sve to bijaše tako neobično, tako proti pravilima i ukusu, što si ga bješe po školama te iz drugih knjiga prisvojio, da mu se nije dalo nastaviti.

Sada — poslije svadje na Markovu trgu, — nije više ni jedan trenutak krzmao. Činilo mu se, ko da će ovim čitanjem olakotiti boli za izgubljenim prijateljem. Ova pomisao učini, da je svladao prvokratnu nedopadnost, te se upravo žarom bacio na te knjige. Bijahu to crveni, zeleni, modri svežići njegda izlazivšega časopisa „Hervata“, govori Kvaternika i Starčevića iz god. 1861., — Kvaternikovo: „Iztočno pitanje“, njegov „Verhältniss zur St. Stefan's Krone“, — časopis „Hervatska“ u svežićima i ogromnim listovima, Starčevićeve „Uspomene“, njegovo „Ime Serb“ — i „Pasma slavoserbska“, na posljedku mladjega Starčevića izjava proti „Slaviteljem Jelačića bana“.

Naravno, najprije potraži gradivo, odnoseće se na srbsko pitanje. Veselju i duševnom zadovoljstvu ne bješe kraja, kad je našao toli odrješito, — na izvorima osnovano, da je sve od „Planina“ do Balkana starinom hrvatsko. Još više nego je sam mislio! Vatrene rodoljubive izreke Kvaternikove, njegovo po Hrvate toli sjajno tumačenje izvora, a Starčevićeve oštre lapidarnim slogom kano iz mramora izsječene tvrdnje, — ah, koji je to godilo mladom rodoljubivom srcu, koji mu je mило bilo naći baš ono što je želio, — koliko ga to svladalo, koliko je novih razloga sada imao, kojimi će u buduće take strašne navale sa srbske strane znati odbijati. Oj,

samo da mu srce ne puče! od zahvalnosti prema ovim muževima, koji su prvi htjeli i znali odgovoriti Srbima!

— O da Živko ovo pročita! kliknuo bi nekoliko puta i u veseloj uzrujanosti knjigu tiskao, gladio i udarao njom po stolu.

Ove noći kasno, veoma kasno utrula se svieća u Kačićevoj sobi, a drugi dan prvokrat u svom životu zanemari predavanja, ne mogavši se odieliti od tih novih svojih knjiga, koje se toli divno slagale s čuvstvima njegovim i željama!

Kad se nakon toga prviput s Jelenčićem sastao, čisto je sjajio od zadovoljstva i zanosa, te mu vruće stisnuo ruke.

— Znao sam ja, da ćeš ti naš biti! — odvrati mu Jelenčić.

— Ne, ne — ja neću k nikojoj stranci pripadati; za drugo me nije briga. — Htjedoh tek biti na čistu s ovim srbstvom. Sad mi je sve jasno. Oh, neka se još tko usudi! — reče stisnuv pjesnicu.

U njem bijaše sasvim ozbiljna nakana, da se ne računa k nijednoj stranci. Tragovi Narančičeva prijateljavanja bijahu još uvijek ovdje. Sastajao se doduše svaki dan s Jelenčićem, Puškarićem i Bolićem, slušao je njihove razgovore, sve više gubeći u sebi razloge, s kojima bi im mogao protusloviti, — nu držao se uvijek, da ne spada k njima i želio, da se ne upušta u politizovanje. Suzdržavalo ga od toga još nešto. On je kod ovih ljudi čuo i vidio, da suverenim prezirom sve odbijaju, što se ne tiče političkoga oslobađanja domovine i oživotvorenja programa njihova. Niti pjesma, niti umjetnost, nit liepa knjiga ne nadjoše u njih milosti, — kamo li pako žena u višem smislu, u smislu Kačićevih dosadanjih sanjarija! Sve to osudjivahu kano nepotrebno, što k cilju ne vodi. Zauzeti svom dušom i srcem samo za jednu glavnu misao: slobodu domovine, i u srcu jednom samo mržnjom i željom: satrti političke protivnike, u kojima gledahu glavne zapreke uspjehu svojih političkih želja, — oni bijahu za sve drugo gluhi i slepi.

Tako su jednom sastali u Ilici nekoga od prvih hrvatskih pjesnika. Na pravo djački upit Kačićev, što misli Bolić o tom pjesniku, odvrati mu ovaj prezirnim pogledom na prošavšega književnika: „Ludorije! Da mu je glava „normalna“, ne bi bio stihotvorac i letio po zraku! Hrvatska treba drugi, pozitivni rad. Ne čitam pjesama — nikakovih. Zar da se i ja još vinem s takovom pjesničkom bolestnom glavom nebu pod oblake i ondje s njim kule po zraku gradim?“ reče Bolić te nastavi, kako će u kratko vrieme, najdulje za dvie tri godine doći do rješenja iztočnoga pitanja u savezu s afganskim i centralno-azijskim, te da Hrvatska već sada mora na oprezu biti, da bude znala, što joj treba zahtievati. — Kačić si ne mogao pomoći, a da se ne bi nasmjehnuo i ponovio u sebi: „On ne će s pjesnikom

da kule po zraku gradi!“ — Nu u tili čas se sam ukori i poplaši, nije li sada bio nepratriotičan.

Drugi put pod večer zatekao je pred Botheovim dućanom Bolića u razgovoru s mladom ljepušastom ženskom, sasvim po modi odjevenom. Ona ga nešto molila. „Pusti me — mani me se — imam pametnijega posla od takih ženskih ludorija. Poručit ću ti, kad ću doći, sada ne mogu!“ — osorno se Bolić na nju otrese i okrene joj leđa, te se s Kačićem skoro licem u lice trkne. Ovaj se nehotice — ne misleći na ništa, — pošali: „Oho, — vi ašikujete!“ „Briga me“ — bez ikakve smetnje odvrati Bolić te nastavi: „Ah — to je — vi dakako ne znate, — to je moja Julka. Znaate, ja se ne ću vezati, — a opet — mora biti, — ne ću se izvrgavati nikakvim pogibeljima, — imam dakle nju!“ — cinički završi Bolić. Kačić ga nije posvema razumio, nekoliko dana kasnije tek saznaše od Žunića, da je Julka Bolićeva ljubeznica. „No — dakako — u njegovu smislu, — ne će je on uzeti za ženu. Poznaju se jur nekoliko godina, — ta znate, on se ne smije vezati ženitbom, smetalo bi ga u njegovom političkom radu. Da — da, — nije to nikaka romantična ljubav!“ — dometne čuvstveni Žunić, koji je jedini od svih osjećao njeku slabocu za krasni spol, nu za to se ipak i on čuvao ljubavnih zapletaja, pa svoje doživljaje i poduzeća strogo ograničivao samo na — kuhinju.

Kačić se u jednu ruku klanjao i divio ovim muževima radi ove njihove posvemašnje prevlade ozbiljnih ciljeva i odreknuća svega inoga, no u drugu ruku nije ga se pak ugodno dojmalo i činilo mu se, kanda hladnoća i bezčuvstvenost iz toga prši, — a on — on upravo u to sve vrieme podavao se toli voljko, toli blaženo obožavanju dragoga si djevojčeta! Bijaše mu od potrebe, da leti za sladjanima željama, da se gubi u bezkonačnom sanjarenju, da se topi u raznježivanju srca i razmiljenosti duše. — Novi mu drugovi — znao je on to — ne bi bili nikada mogli sve to duševno potresivanje razumjeti, te za sav svijet ne bi im se htio ni mogao odati. Na zajedničkim šetnjama dakako zaostajao je i znao je uvijek tako udesiti, da su krenuli mimo Tinkina stana. Znao je, da je Boliću i drugim sve jedno, kuda da se prošeću, a nadao se opet, da oni u svom govorljivom politizovanju ne će niti iz daleka ništa opaziti ni primietiti. U tom se ipak prevari. Puškariću je prvomu u oči palo, da Krešimir uvijek preporuča šetnje na kolodvor il prema Sv. Duhu i onda kod stanovite, uvijek iste kuće gleda svaki put na stanoviti prozor, za kojim se obično vidjevalo mlado, liepo lice djevojačko. On ga s toga podraži pred Jelenčićem. „Srećom da nema Bolića“, — pomisli u sebi Kačić i u prvoj zbunjenosti svojoj tek se nasmiје.

Jelenčić mu se najprije naruga, ali tad se uozbilji i reče, da ne može vjerovati, da bi ovaki ozbiljan mladić — rodoljub — mogao misliti na take „trice i kućine“!

Krešimir se zacrveni nešto od ljutine, nešto od stida, nu ipak uzme uvjeravati, da mu nije ni na kraj pameti šta takova.

— Pak nije to djevojka, — nastavi Jelenčić, — da, nije ona od onih, s kojima možeš šale zbijati. Ona se u ljubakanja ne će upustiti, — poznajem ju. — Tu treba imati ozbiljnih namjera. U ostalom da i jest, da se čovjek ne bi trebao ženitbe bojati, — to nije nikako za nas posao. Takova šta ostavljajmo mladoj našoj gospodi.

Od sada se Kačić pomno čuvao, da mu Jelenčić ne udje u trag pravomu stanju srca. Sa samim sobom bio odavna na čistu, da je zaljubljen, te mu nevinoj duši ovo spoznanje davalo mnogo prelestne, razkošne ugodnosti, dapače on se osjećao nekako boljim od drugih, da je „sposoban“ za tako čisto i uzvišeno čuvstvo.

Nješto ga je samo silno mučilo. Trla ga briga, da što je Hojić u stanu kod Ninkovićevih? „Tinka će ovako imati prilike vidjeti ga, upoznati se snjim, — on je, ne da se tajiti, čovjek liepe vanjštine, imade takodjer dara, da se znade obljubljenim učiniti. A ja! napokon nemam niti zgode, da se s njom sastanem. Oh, zašto sam se posvadio s Narančićem!

Ova nesigurnost veoma mu bude teška i nesnosljiva. Jedina olakšica bile su mu šetnje mimo stana djevojke. U jutro bi već oko sedam sati prije predavanja odjurio u Ilicu i prošao kraj drage mu kuće. Često bi ju zatekao kod prozora, gdje sprema sobu. Svaki put je imala na sebi crven rubac, na način seljakinja otrag svezan, što joj je predražestno pristajalo. On si toliko puta preduze, da će ju liepo pozdraviti i jednim pogledom sve joj kazati, — dapače nagovoriti ju, makar mu se to nepristojnim činilo. Nu dobivši priliku, jedva se usudi okom na nju svrnuti i mnogo puta učini proti pravoj volji, kano da je ne vidi i prodje mimo niti se nejaviv. U ovakovom neodlučnom stanju i potpunom duševnom krzmanju prodjoše Kačiću do tri mjeseca. Za sve to vrijeme nije se s Narančićem pomirio, dapače ugibao mu se. Akoprem je uvijek najjače prosvjedovao, kad bi mu ostali djaci rekli, da je pristaša Jelenčićev, ipak se sve više i više slagao u svojim nazorima snjim i njegovim jednomišljenicima. Već sada dogadjalo se, da je ne jedanput izostao od predavanja, u knjižnicu riedko kada zalazio, a čitao dokolan samo stvari, o kojima se u Bolićevu društvu razgovaralo. Znao je pako, da bi Narančić sve to osuđivao, pa s toga nije tražio ni želio, da se s njim pomiri. Nu zato je ipak često osjećao grižnju savjesti i bojazan za sebe, jer ljubav za znaošću i želja, da postane potpun muž, bijahu u njem duboko uvrežene. Ali u drugu ruku nije se mogao oteti čaru, što leži u zanimanju i u debatama o političkim pitanjima uvijek za mlada čovjeka iole živa duha i rodoljubiva srca, a osobito u Hrvatskoj, gdje je na tom polju sve još negotovo. Zatim ono prvo svakako je

mного trudnije i mučnije, — ovo drugo pako ne treba svega onoga teškoga naprezanja duševnoga i čestoga odreknuća ugone i zabave, na protiv, podji na šetnju, u kavanu, u gostionu i svagdje — te se možeš tim baviti. Napokon, ono prokletstvo južnih plemena i južnih podneblja, ono silno razumievanje slasti i lasti, koje pruža „far niente“, jednom rieči ona lienost, koja je prirodjena južnome čovjeku, osobito pako Hrvatu i Srbinu, te mu čini kolanje krvi laganijim, tielo tromim, i uništjuje svaki smisao za cieniu vremena, — uz tu još strašnu „kriepost“ ona lakoumnost i volja za sanjarenje svake slovjske duše, — sve ovo nije Kačića posvema minulo, te je do-sele jedino nadareni mu duh uz Narančićevo prijateljstvo mogao nadjačati navale onih nasliedjenih poroka. Sada ne bijaše Narančića, unuka njemačke babe, i Kačić ni ne znajući bivao svakim danom drugi.

XV.

Kačić izadje kasno poslije večere iz svoje sobe. U kuhinji ustavi ga Ružica. Nemirno crvljivo djevojče taj put je proti svojoj navadi mirno kano ukočeno stajalo na pragu te u tmimi gotovo se kriesile velike sjajne joj oči. Kroz prozor padao srebreni bieli trak mjesecine, povlačeći se po podu od cigle u dugoj ravnoj plohi, koja je u ostaloj tmimi izgledala kano razastrti srebreni sag. Jedan dio limena posudja, visećega po zidu, ljeskao se u svjetlu. Kačiću, kad je spazio djevojku, gubeću se u tmimi i tek u licu dohvaćenu mjesecinom, pade na um taj čas njemačka bajka „Aschenbrödel“, — nu odmah se sam nasmije ovoj prisposobi te prizna, da nema nikakove sličnosti izmedju nemirne Ružice i nesretne junakinje priče.

— Vi idete šetati, gospodine? — nagovori ga Ružica?

— Idem, — odvrati on, ludo se zastrašiv, nije li djevojka pogodila, da ide zahadjati za Tinkom, da se odmah zastidi, ne kori li ga možda, što ne ostane kod kuće uz knjige.

— Ah, kako vam je liepo Bog dao! — nastavi djevojče, očito u želji čavrljati. — I ja bi htjela, al ne će roditelji! Bi li vi htjeli onda s nami ići? A kamo idete sada? Ja bi najvolila u Ilicu ili na Jelačićev trg, ondje imade toliko ljudi. Pak onda u kavanu — sladoled! Tako moja prijateljica Minka svaki večer čini, ali njezini roditelji nisu ko moji!

Kačić bude nestrpljiv, te ju umoli, da mu se izpred vrata ukloni.

— Izvolite, rekne ona drhćućim i malo ne hrapavim glasom, te nastavi: Ne ću vas ja zadržavati! Izvolite! — i sama mu otvori vrata.

— Laku noć, Ružice! Dajte mi ruku!

— Ne — moram zatvoriti kuhinju! — otrese se djevojče i zalupi za njim vratima.

Kačić promrmlja u sebi nešto o ludom razmaženom djetetu, uzme dapače misliti na nevaljalo odgojivanje

hrvatskih djevojaka iz građanskih kuća, — nu tada pusti sve ove misli, te se žurno dade niz stube i stupi na ulicu, onda krene hitrim korakom u Ilicu, nadajući se, da će tamo biti Tinka.

Bila je krasna ljetna noć. Nebom se kriesile i žarile krupne zvijezde, od njih se točilo nježno zlatno i srebreno svjetlo u dugim treperećim nitima, na kojima ko da se pronosio sav čar dalekih inih svjetova, da budi u dušama zemaljskim nikad prestalo čeznuće za sbliznjem k božanstvu ili koje bajnom svojom ljepotom i tajinstvenom snagom uzdizale spomen na duge vlasi plavokosih djevojaka ili vila šumskih. Petnaestdnevni mjesec obasjao je jur iz visoka večernju zemlju i zalio sanenim sjajem sav lazur, pozlatio sitne mimo njega tiho brodeće oblačke, zavio sav grad u sablastnu bjelinu, te stari, visoki crkveni tornjevi kano da se njihali i micali u drhtavom ovom nesigurnom svjetlu, u njegovim bielim valovima i u ovom nejasnom toplom zraku, u kojem je sve niemo i mirno bilo, tek ga prosiecale riedke noćne ptice i ludi šišmiši. Prvostolni hram visoko i dostojanstveno vladao nad celim krajem, ko dīv iz davno — davno minulih vremena, noseći u sebi duh dalekih vjekova. Na ogromnim prozorima divne crkve ljeskalo se i zalievalo noćno svjetlo u čudesnim bojama i zrakama, dočim se po mrkim starodrevnim zidovima tek ko dahom odmicalo do dubina, da im crni kutovi i okna biskupskih grobnica tim crniji, tim tamniji bivahu.

Ulice gotovo bez sjene poplavljene mjesečinom, da se biele ceste i čisti trotoari pričinjahu ko daleki plateni komadi, — a žuti plameni plinskih svjetionika i svjetiljaka gotovo izčezavali. Od kolodvorā dopiralo zviždanje i štopot zadnjih vlakova, hitro jureće kočije tamo negdje dalje u Ilici i teški rogozor hotelskih omnibusa orio se među zidovima kuća. Iz gornjih spratova nekotih stanova šumili kroz otvorene prozore akordi glasovira, iz jedne kuće domnievao plačni cilik gusala, a odanle negdje iz gornjega grada razliegali se puni sladjadi glasovi frule. Iz velikih kavana na Jelačićevu trgu javljale se krešteće rieči konobara, udaranje žlica po sudju i staklu, a iz uzkih pokrajnih uličica — Bog zna iz kojih — dolazila vika i pjevanka prevesele koje čete. Ljudstvo navrvilo odasvuda, želeći naužiti se krasne noći, te se je Kačić na Jelačićevu trgu i u Ilici jedva ugibao. U svakoga prolaznika točno bi pogledao, nadajući se da će Tinku spaziti.

— Da ju vidim! uzdahne i počuti silnu težnju za njom, — pridružiti ću se. Ta jedanput moram! Prokleta ova moja plahost! ne mogu više ovako. Neka Jelenčić kaže, što mu drago, — napokon i on se vara. Tek onda bi bio prav, da sam siguran njene ljubavi! — govoraše u sebi, pa uzme tada smišljati jedan način za drugim, kako bi najbolje udesio, da ju nagovori.

U ovim mislima prekinu ga Puškarić i Jelenčić. Ovi ga odmah ustave, što ga vrlo razljuti, te ih je tek

napolak razumio, kad su ga zvali, da ide s njima k „Veselomu Zagorcu“, gdje je Bolić, a s njim jedan od najslavnijih muževa hrvatskih. Kačić se izpriča da ne može, i jer mu se pričinu, da je baš u taj tren prošla Tinka s materom, otrgne im se i ostavi ih same. Žurno po hiti za onima dvjema, što ih je za Tinku i njezinu mater držao, nu osvjedoči se, da se je prevario. Tako mu se nekoliko puta dogodi i bio je već zlovoljan. „Sav svijet je ovdje, a baš nje nema. Dakako, jer je ja želim, inače bi već davno tu bila. Taka divna noć, a ona kod kuće sjedi!“ mrmljao je sam sobom.

Napokon sjeti se Puškarićeva poziva i odluči poći k „Veselomu Zagorcu“. „Barem ću šta pametna čuti, a bit će i onaj rodoljub ondje; dakako, šta ću ovdje, idem!“ reče, nu u istinu još je uvijek krzmao, nadajući se, ne bi li još ipak Tinka došla. Zato je polagano išao. Bude mu u jedared neizrecivo teško, samo da ne plače, — tako ga zaokupi njeko čeznuće za nječim, što mu samomu ne bješe jasno. Tek je osjećao bolno tronuće i silno trzanje srca i sve duše u čeznutljivom posizanju za nječim dalekim, promijenjenim — novim, za Tinkom, — za tamnom gustom šumom, za sjajnim velikim gradovima, da napokon sve utone u osjećanju posvemašnje biede, nezadovoljstva, i ogorčenosti, koja mu dušu posvema poklopi i u kojoj uzme zavidjati svakomu prolazniku, kako je za cielo sretniji od njega, dapače u kojoj mu se pričinu, da bi bolje za nj bilo, da je ma šta, — makar onaj ondje svjetionik na uglu ulice, ili onaj zastor tamo iz prvoga kata, s kojim se noćni zrak lako poigrava! Ah — sve, sve ino, samo ne to — što jest. Ovaj mu biedni „ja“, taki ljudi nesretnik! Oh, teško, teško mu bijaše! Nu tko nije jur takovih časova podpuna odrećnuća, skrajnje sumornosti, gotovo očajnosti i tuge u svom životu bar nekoliko puta prošao!

— Gospodine, gospodine! zovne u to mlad ženski glas Kačića. On ga prepozna, nu nije mogao vjerovati, da bi mogao biti tako sretan. Okrene se kucajućim srcem te prepozna Tinku s majkom. Bijaše u istu ruku čisto blažen, uzrujan i smeten.

— Oprostite, gospodine Kačiću, — uzme djevojka dražestnom smetnjom, — da vas ovako — al — da, molit ćemo vas, da nas odpratite kući.

— Molim, drage volje!

— Dopusti, mamice, — ovo je gospodin Kačić, o kom sam ti već pripoviedala; — okrenu se Tinka k majci, kojoj se o ruku opirala.

— Drago mi je! — odvratila ona na naklon Kačićev. Vidio je, da je to slabašna ženska od kakih četrdeset godina, bleda u upalom licu, te pokorna, potištena držanja u trošnoj, staromodnoj crnoj mantili.

Tinka odmah raztumači Kačiću povod svomu neobičnomu postupku. Vraćahu se sa Strosmajerova šetališta, gdje su s Mirkovićevimi i s Narančićem do sada šetale, pa akoprem same, išle su ipak radi liepe noći daljim pu-

tem, Dugom ulicom kući. Od Stankovićeua ugla pako počeo ih neki gospodin toli oporno progoniti, da više ne znadjahu, što bi učinile.

— Prava sreća, da vas prepoznah. Eto ovako vi po drugi put moj spasitelj! — dovrši Tinka šaljivo.

— Eto, gledajte, ovaj gospodin! — tiho rekne djevojka i pokaza na elegantna pristara čovjeka. Kačić prepozna u njem viećnika banskoga stola N-a, poznatoga štovatelja krasnoga spola. Oh, kako ga taj čas zamrzi i u sebi uzme napadati celo hrvatsko sudstvo. Bio je napokon suviše često već u Bolićevom društvu, da si ne bi bio prisvojio slične logike. Nu Tinka počela je svojim lagodnim, djetinski naivnim načinom čavrljati o svem i svačem, te brzo bude zabava medju mladom čeljadi živahna i vesela. Kačić taj put ostavila sasvim plahost i sad nije bio više nespretan. On se čisto topio od blaženstva i gotovo neprekidno kliktao u sebi: „Oh, koli krasna, mila duša! Čutio je nješto slična zahvalnosti prema njoj. Ta pred nekoliko časova još toliko biedan, a sada! — Zato kada su na kraj Dolnje Ilice došli, te bi imali krenuti u Gornju Ilicu, bude Kačiću posve teško, pa plaho upita Tinku, nebi li se gospodje htjele još jednom vratiti?

Tinka mu ne odvrati ništa, nego sa smieškom pogleda u majku i šaptne: — Istina je. — oh, kako je krasna noć!

— Ako nije za te odviše, drago diete, možemo, — rekne majka i uhvati priliku, da kćer po licu podraga.

— Nije, ne, — poprimi hitro Tinka, — baš bi se htjela još jedared sproći.

— Dakle ajdemo natrag! — odluči gospodja Ninkovička i nastavi: Ni gospodin Hojkić ne će valjda još te kući; rekao je, da imade danas nekakvu konferenciju u uredništvu.

— Pa da i dodje, imade ključ, a priredjeno je sve! — primetne Tinka.

Kačiću nije bilo ugodno ovo spominjanje Hojkića, pa kano da je osjetio bio neku zavist il ljubomornost. S toga skrene razgovor na drugo, no Tinka počne opet o njem i pohvali se, da joj je uzajmio prekrasnih knjiga.

— Izvrstan mlad gospodin! — umieša se majka. — Valjda se gospoda poznadu?

— Od vidjenja, — suhoparno i zlovoljno odgovori joj Kačić. Tinka ga najprije začudjeno pogleda, sjeti se tada primjetbe Kačićeve o Hojkiću na plesu, — i sama nije znala zašto, ali osjetila je, da se je zacrvenila. Od sada se je ugibala da povede pred Kačićem govor o Hojkiću.

Napokon izjavi djevojka, da je umorna, i na to se vrata. Na rastanku pozove gospodja Ninkovička Kačića, da ih posjeti, „što bi bio jur mogao učiniti“. Kačić sretan i blažen obeća, da će doći i poljubi gospodji ruku. Sam se je poslije čudio sebi, kako je taj put spretan bio. Ostavši sam još je dugo na protivnoj strani ulice

gledao na prozore Tinkine i raznježen pazio na svaku sjenu, koja se iz razsvietljene sobe po zastoru gibala, pogadjajući u njoj Tinku i predstavljajući si kod toga, što ona radi.

Iz daleka čuo se po pločniku korak, na što Kačić ostavi svoje mjesto, šapnuv: „Ni je li to Hojkić?“ I zbilja nije se prevario. Ukloni mu se pun mržnje, zavijajući mu sreću, da pod istim krovom s Tinkom prebiva. Nu to mu ne pomuti zadovoljstva, te se još dugo šetao Ilicom, udubljen u misli i želje. Ovako nikako se nije mogao odlučiti, da podje kući, sjeti se svojih prijatelja kod „Veseloga Zagorca“ i zakrene onamo. Nu tik pred vratima gostione predomisli se. „Neću si današnji užitak kvariti nikakvim novimi dojmovi!“

* * *

Od sada je Kačić veoma često dolazio k Ninkovićem. Nigdje se nije osjećao tako sretnim, — reko bi — tako „kod kuće“, kako u ovom društvu. Ne samo da ga ljubav k djevojci zanosila u visine dosele nikad slično ne okušene blaženosti, te da je svakiput odkrio novu kakovu prednost na „svojoj Tinki“, — nego sve ostalo bijaše mu takodjer milo i drago, toli voljko. Dosta malene dvie sobice, nu čiste, po stienama izkičene liepimi od starosti pocrnjelimi litografijami i Tinkinimi risarijami, — staromodno doduše no uredno i čitavo pokućstvo, zatim razne malenkosti iz boljih dana i Tinkine ručne radnje iz dobe njezina školovanja — a najviše ono ljubko mjesto kraj prozora, gdje je uvijek Tinka sjedila za šivaćim strojem na nješto uzvišenu mjestu, malo dalje duboki djedovski fotelj, ah — sve ga toli usrdno pozdravljalo, iz svega mu se očitao jednolični nu skladni život dviju dobrih siromašnih duša. — Liep sporazumak izmedju matere i kćeri, ona bezkrajna njihova ljubav, — ono vječno milovanje i draganje, — ono medjusobno natjecanje u slavljenju druge a ponizivanju sebe, — godilo je njegovom osamljenom životu i sjećalo ga na sretne dane vlastitoga djetinstva. Nikad nije majka ništa učinila, da se ne bi prije sa svojom malom „mudricom“ Tinkom posavjetovala, svaka joj misao bila, kako bi mogla koje veselje il radost učiniti biednomu „nemoćnomu“ djetetu. Iz svakoga pogleda sjajila silna materinska ljubav i zadovoljni ponos, te kad god bi joj oči na miloj jedinici počivale, svagda bi se zalile suzami odanosti i vjernosti. Tinka pako sve svoje žarko djetinsko srdašće izpunjala čuством za svojom „dobrom — dobrom“ majčicom i viek se karala, viek si predbacivala, da se poradi nje uboga mati mora toliko mučiti! „Sjedim tu kao kakova princesa (Oh bogče malo!) liepo u sobi, a sirotica majka mora biti u kuhinji!“ — nepravedno bi si dobro diete predbacivalo, ko da je samo krivo, što mu zlosretna noga ne dopušta po kući poslovati i ko da bi u istinu ko „princesa“ bezposleno sjedila u sobi a ne neumornom marljivosti ne gubeći ni časaka šila i šila za strane, samo da k majčinoj neznatnoj mi-

sebnih učilišta za posebne grane prometa, obrta, trgovine, gospodarstva, poljodjelstva; kano ti: Stroganovsko središnje učilište za tehničko risanje za mužkarce i ženkinje, Petrovska ratarska i šumarska akademija (земледѣльческая и лѣсная академія), практическая академія коммерческихъ наукъ (trgovačka akademija), коммерческое училище s osam tečaja, Nabilkovsko također trgovačko učilište, Deljvigovsko željezničko učilište, učilište za voćarstvo (школа садоводства) itd. Razne grane umjetnosti uče se u učilištu za slikanje, kipar-

jesu dvie učiteljice. Za glumački podmladak brini se „teatralnoe učilišće“, u kojem pitomci plaćaju po 260 rub. Srednja učilišta zastupana su u Moskvi sa sedam javnih mužkih i pet ženskih gimnazija, te sa tri javne realke, ne uračunav ovamo sukromne s pravom javnosti mužke i ženske gimnazije i realke. Za više izobraženje ženskoga spola brinu se „više ženske kursy“, u koji primaju se djevojke, izučivši dobrim uspjehom gimnaziju, a diele se po granah u tečaje, te zastupaju nekim načinom ženska sveučilišta. Za one pako djevojke, koje ne

Zima u česko-moravskom pogorju. (Slikao Antonin Chittassi.)

stvo i graditeljstvo (Mjasnicka ulica), a u eparhialnom „učilišču ikonopisanija i remesl“ slikarija i umjetnički obrt; za glasbu i pjevanje imade konservatorij i još „muzikalnoe učilišće“. Konservatorij (kojemu je ravnatelj S. Tančev) sastoji se iz dva odjela: jedan je praktički, drugi teoretički; u prvom uči se pjevanje i glasba; u drugom: nauk vjere, jezici: ruski, francezki, talijanski i njemački, geografija, sveobća poviest, historija literature i kulture, matematika, deklamacija, historija crkvenoga pjevanja i glasbe, pak teorija glasbe. Sve ove predmete podučava osoblje od 49 lica, među kojima

mogu ove tečaje redovito polaziti, uvedeni su kod III. gimnazije ženske „publičnye ženske kursy“, gdje se u javnih predavanjih popunjuje srednje žensko znanje. Osim ovih još su u Moskvi za žensku nastavu i odgoj: učilište sv. Katarine, učilište Elisavetinsko i učilište Aleksandrovsko, obično pod pokroviteljstvom gospodje iz visokoga plemstva. Ženske gimnazije uredjene su po ustavu od 24. svibnja 1870. godine; a stoje svekolike pod pokroviteljstvom carice, te su podčinjene „popečitelju“ učevnoga okružja. Sastoje se iz sedam razreda uz jedno- ili dvogodišnji tečaj pedagoški za odgojite-

ljice i učiteljice¹⁾ Da je uz ova viša, strukovna i srednja učilišta u Moskvi mnogo pučkih škola, razumieva se po sebi.

I za ovaj pregled moskovskih učiona izpričat će me čitatelj iz razloga, što se kod nas još uvijek misli, da javna nastava ondje mnogo niže stoji nego li sbilja stoji. Odavle pako razabrat će se, koli se obilno vrelo za prosvjetu i sve grane ljudskoga znanja i umienja otvara u ovih mnogobrojnih i raznolikih moskovskih učevnih zavodih. Ovi zavodi s tolikimi učitelji i stručnjaci, za tim tolika učena i književna društva, tolike javne i sukromne knjižnice, kojih sam nekoliko već naveo a pribrojiti može im se i knjižnica uz velik arkiv ministarstva spoljašnjih diela, onda toliki muzeji i galerije i druge zbirke različitih grana čine Moskvu drugim poslije Petrograda središtem ruske znanosti, književnosti i umjetnosti. Od prieko 6.000 knjiga, koje izlaze na godinu u carevini, veća se polovica objelodanjuje u oba ova središta; od 800 časopisa (1883) izlaze u njih 35%, 55% u gubernijskih gradovih, a 10% u manjih mjestih. Periodička štampa množi se silno, kano što i drugdje. Od ovih časopisa pripadaju samo šest prošlomu veku, a među ovimi „Moskovskija vědomosti“ od god. 1755.; dočim veći dio gubernijskih časopisa izlazi tek od 1838. god., a petina pokrajinskih jedva od 1881. god. Posljednjih deset godina izadje na površinu do 340 novih. Dnevnika imade razmjerno malo, tek do 80; ali ovi su veliki i mnogo razprostranjeni, te se izdaju po 15—30.000 otisaka²⁾. Više imade časopisa, koji izlaze nekoliko ili po jedan put (do 150) na tjedan. Nu mjesečnici, veliki sbornici (revue), daju ruskim povremenim tiskopisom veliku prednost, tako da se u tom pogledu ruska knjiga može sa svakom od velikih literatura takmiti. U samom Petrogradu izlazi do 67, a u Moskvi do 25 takovih mjesečnika u većih ili manjih svezci. Primaju se u nje samo vrstne razprave u svih strukah znanja i umienja, pjesme, romani i pripoviesti, recenzije, bibliografija, politički pregledi itd. Spominjem Věstnik Evropy, Ruskij vēstnik, Otečestvenija zapiski, Ruskaja mysl, Ruskoe bogatstvo, Nabljudatelj. Věk, Voshod, Dělo itd., onda strukovne: Ruskaja starina, Istoričeskij vēstnik, Hudožestvennij žurnal, Medicinskaja biblioteka, Narodnaja škola, Žurnal graždanskago i ugolovnago prava, Pravoslavnoe

obozrenie itd. Značajno je u ruskoj publicistici, da na njoj osim učitelja i profesora mnogo rade vojnici i činovnici. Od 272 urednika časopisa u obih stolicah bilo je 1883. godine 51% vojničkih častnika i građanskih činovnika, među njimi pako 36 iz četiri viša razreda (tajni savjetnici, generali), 65 štopskih oficira i jednakih im po razredu činovnika, 23 plemića itd. Tomu se pojavu nije čuditi, kada se promisli, kako se rad na polju dnevne književnosti, osobito pako beletristike, sjajno nagradjuje,³⁾ jer se izdavanje uz tolik broj predplatnika izplaćuje.

Uza sve to može se reći, da je ruska dnevna knjiga tek u početku svojega razvitka i da njezin broj još ne odgovara ni iz daleka ogromnomu broju ruskoga žiteljstva i prostoru carevine. Šta će tek biti, kada sve to dodje u pravi razmjer? a to će biti tada, kada se broj čitajućega naroda uz napredujuću pučku školu povećao i nužda za čitanjem obćenitom postala bude. Kolika je pako već sada rusko novinstvo u „samodržavnoj“ carevini sila, to se je pokazalo u svih važnijih pitanjih javnoga života. Niti najviši i odlučujući krugovi ne oglušuju se pred glasom javnoga mnijenja.

Spomenuo sam nješto više zavode za glasbu, pjevanje i dramaturgiju. Ovi su zavodi razsadnik za moskovska i u obće ruska kazališta. Moskva imade četiri javna kazališta, naime carsko veliko (имп. большой театр) za operu i ballet, carsko malo (малый) i Puškinovo za ruske drame, te pučko (народный) za operete i vaudevilles. Osim toga predstavlja se još u umjetničkom klubu (артистический кружок), u Petrovskom perivoju, u zoologičkom i eremitažkom vrtu, gdje su zgrade za kazališne predstave. Hoteći slušati rusku operu ja sam posjetio veliko kazalište, pak ću s toga nješto o njem spomenuti. Sgrada leži na krasnom otvorenom mjestu, na velikom trgu, jednom od najvećih moskovskih (театральная площадь, dugačak 330 m. širok 160 m.), u koji završuje se široka alica „Ohotnij rjad“. Sadašnje kazalište jest na mjestu starijega, koje je god. 1824. izgorjelo, sagrađeno graditeljem Cavosom. Pročelje imade triem s 8 korintičkih stupova a na začelku (frontonu), ukrašenu reliefi, uzpinje se ogroman quadriga, Phoebus na sunčanih kolih (vidi sliku). Dograđeno je kazalište god. 1855., a otvoreno sliedeće prigodom krunitbe cara Aleksandra II. Poslije kazališta S. Carlo u Napulju ono je najveće (za 4000 gledaoca); a pozornica mu je još veća. Ima četiri sprata, reda loža, ne računajući prizemnih, koji su tako gradjeni, da prva dva teku amfiteatralno skroz na okolo, dočim gornja dva prekinuta su u sredini dvima redovima balkona. U sredini je velika loža dvorska; koja se čak do vrha uzpinje i tim treći i četvrti red loža i balkone prekida. Četiri, odnosno pet redova loža zavr-

¹⁾ Sada imade u Rusiji prieko 200 ženskih gimnazija i progimnazija, koje većinom uzdržavaju ili gradovi ili društva, a djelomice pripomaže država. Tako je u budžetu ministarstva nar. prosvjete u tu svrhu god 1883. uvršteno bilo 255.321 rub.

²⁾ Beletristički, humoristički itd. i ove ruke časopisi jesu još razšireniji. Tako ilustrovani tjednik „Niva“ tiska se u 100 000 otisaka. Dočim su velike novine namijenjene samo izobraženijoj i ozbiljnijoj publici, za dnevne novosti izdaju se svakojaki „listoki“, koje čita svaki koji znade čitati, ili koji sam ne čita, sluša drugoga glasno čitajućega. U Moskvi na „Hitrovu“ trgu može se viditi, kako jedan čita „Moskovskij listok“ a množina iz najnižih razreda sluša ga.

³⁾ Turgenjevu plaćao se po 500 i više rub. tiskani arak; tako se nagradjuje gr. L. Tolstoj a i drugi vrstniji romancieri. Obična nagrada u boljih časopisih 100—200 rub. za tiskani arak.

šuju se galerijom i balkoni petoga sprata. U parteru imade 17 redova sjedala, ovih pako 488. Mjesto u sjedalu stoji prema odaljenosti od pozornice redovito 4 do 1½ rub., na balkonu 1 rub. do 30 kop. na galeriji po 50 kop. ili ½ rub., loža od 10 do 3 rub. One večeri davala se Dargomižskova „Rusalka“.

Dargomižski spada takodjer u broj onih ruskih opernih skladatelja, koji sliede u skladanju narodni ruski pravac. Ovomu su pravcu, kano što je poznato, postavili čvrst osnov u trećoj desetini našega veka: Aleksij Nikolajevič Vjerstovskij i Mihajlo Ivanovič Glinka. Donle se je u Rusiji gojila strana glasba i piev, većinom od stranih umjetnika, Niemaca, Talijana, Franceza, i u stranom duhu. Vjerstovskoga na temelju ruskih narodnih pjesama sastavljene opere: Gospodin Tvjerdovskij po librettu M. N. Zagorskina, onda „Dvanaest spavajućih djevojaka“ po tekstu Ševyrova (1832), Askoldova mogila, takodjer po riečih Zagorskina (1835), San na javi po tekstu Šahovskoga, Gromoboj (1858), Moskovski čarobnik, probudile su neobičan zanos u cijeloj Rusiji. Napjevi tih opera, jer nikli iz duše ruskoga naroda, postali su u tinji čas sveobćimi; pjevali se u društvu i na ulici i svirali svuda. Askoldova Mogila bi u Moskvi za nekoliko godina pjevana više od 300 puta, te je kazališnoj blagajni unesla preko milijuna rub. Još i danas napunjuju ruska kazališta Vjerstovskoga opere, osobito „Gromoboj“ i „Moskovski čarobnik“. Komu nije bar po imenu poznata Glinkina „Žizn, (život) za carja“? Glinka je na putu, koji je Vjerstovskij otvorio, pošao za korak dalje, dočim je uz ruske upotrebio i srodne poljske napjeve, i tim primaknuo se cieli, da se narodna slovjsenska opera stvori. Ona je opera prvi put u Petrogradu 1836. na pozornicu došla, te je ondje samo kroz prve tri desetine 273 puta davana, pak i do danas gospoduje u ruskom opernom repertoiru; prikazana je pače i u inostranstvu s najvećim uspjehom. Od ove opere stoji još više u dramatskom pogledu njegova druga po Puškinovu tekstu „Ruslan i Ludmila“ (1842); te iz nje takodjer odaziva se čisti slovjsenski duh tako u melodiji kako i u ritmu. Ovom stazom, koju su ta dva prvaka prokrčila, pošli su i sliedeći skladatelji ruskih opera, imenito A. K. Lvov (opere: Udina, Bianka, Ermo), bar. Vjetinkov (Demon, Mazepa), slavni A. Rubinstein (Dimitrij Donskoj, Sibirski lovac, Ludi Toma, Osveta itd.), Djuč (Hrvatica), Villebois (Nataša), Ptrujskij (Paraša), Artenovskij (Zaporožec); pak i spomenuti Dargomižskij (Svečanost Bakova, Amalat beg). Opera „Rusalka“ uskladjena je u tom duhu. I najumniji poslije Glinke, Vjerstovskoga i Rubinsteina ruski skladatelj i duhoviti glasbeni kritik A. N. Sjerov slijedio je svoga učitelja Glinku u duhu narodnom; ali došav kašnje pod

upliv Listova i Wagnerova smjera pokušao Glinkin slovjsenski glasbeni slog s novonjemačkim Wagnerovim spojiti. U tom pravcu sastavljene su njegove opere: „Judita“, za koju si sam sastavi libretto, za tim „Rognjeda“, koja se kod prve predstave u Petrogradu tako omili, da mu je car darovao 2.000 rub. i doznačio doživotnu penziju; onda „Vražja sila“ i „Taras Bulba“. Proti Sjerovu usta „mlado-ruska glasbena škola“, koja prekinuv posvema s pravili i predajami zapadno-evropskih skladatelja hoće da glasbenu umjetnost prenese na posvema realističku podlogu. Glavni zastupnici ove škole jesu Kjuj (opere: Angelo, Vilim Redcliff), N. Rimskij-Korsakov (Snjeguročka, Majska noć po Gogoljovoj pripovijesti, Pskovitjanka) i G. M. Musorgskij (Boris Godunov). Ova je škola zahvatila i njekoje od starijih skladatelja, imenito i Dargomižskoga, koji je u tom duhu sastavio operu „Kameni gost“. U novije se doba kano skladatelji opera odlikuju: Sokalskij (takodjer Majska noć), P. I. Čajkovskij (Vojevoda), N. I. Solovjev (Bakula kuznjec), Kašperov (Nepogoda, živući u Italiji sastavi dvie tal. opere: Marija Tudor i Rienzi), Salomon (Zaljubljeni vrag, Karpatska ruža), D. A. Stolypin (Stenka Rasin) Napravnik (Nižegorodjani) i drugi.

Ovih sam se crta o ruskoj operi posljednjega polustoljeća sjetio, kada sam sjedio u „boljšom teatru“ moskovskom; a ne će biti suviše spomenuti ih ovdje, jer se kod nas, žalibože, znade veoma malo o ruskom opernom repertoiru; a da je ovaj dosta bogat, već to svjedoči, što sam letimice pripomenuo. U Njemačkoj, Francezkoj, Italiji poznate su izvorne opere ruske mnogo više nego li u srodnoj slovjsenskoj Hrvatskoj. Kano što i u drugom, napredniji su od nas Hrvata i u tom pogledu braća Česi, koji prenose na svoju pozornicu znamenitije opere ruske, kano što Glinkine „Žizn za carja“ (1866.), te „Ruslana i Ludmilu“ (1867) itd. Moskovsko operno društvo jest veoma dobro i mnogobrojno, sborovi i orkestar veliki, te se je Rusalka prikazivala tako skladno, kako se skladnije ni u velikih svjetskih zapadnih gradovih ne bi mogla prikazati. Mnogi napjevi jesu upravo dražestni, pak su mnogobrojno obćinstvo, premda ih je već toliko puta slušalo, uzhitili. Meni je veoma godilo slušati ovaj narodni umotvor ruski; a uveličavalo ga ogromno, unutra liepo uredjeno i razsvietljeno kazalište. U ruskih kazalištih opaža se obićaj, da obćinstvo medju čini odlazi u hodnike i buffet u tolikom broju, da se nutarnje prostorije kazalištne skoro izprazne; pak se poslije dosta duge stanke na dan znak opet vrati. Stoga i traju predstave vanredno dugo u kasnu noć.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Zima u česko-moravskom pogorju. Slikao Antonin Chittussi. Uz V. Brožika, F. Zenišeka zaprema Antonin Chittussi najodličnije mjesto među českimi slikari. Proslavio se je osobito kao slikar predjela. A Chittussi (rođ. 1874 u Ronovu na Dubravci) izučio je slikarske akademije u Pragu (učitelji A. Lhota i M. Trenkwald) i Monakovu (učitelj Auschütz), a usavršio se je u Parizu, gdje je postao čitavim umjetnikom. Počam od g. 1879. svake godine izlaže po jednu ili više svojih slika u Parížkom „Salonu“, a g. 1884. izložio je za prodaju svojih šestdeset djela u glasovitom zavodu „Hôtel Dronot“.

G. 1878. služio je Chittussi u austrijskoj vojsci, koja je uzimala Bosnu i Hercegovinu. Uz napornu službu vojničku uhvatio je dosta dokolice, da se povraća s velikim obiljem nacrtu iz Bosne, koje je onda izložio u Pragu, i koji biše obćenito pohvaljeni.

Svaštice.

Zanimljiv pronalazak. U Rimu gradi „Narodna banka“ novu palatu. Kopajući su naišli radnici na kuću, koja mora da je iz trećega stoljeća poslije Krista. Na nutarnjim zidovima ima biblijskih slika, ali se na njima opaža i figurâ iz mitologije, kao: pegaz na brdu Helikonu, bog Eskulap sa zmijom i nekoliko muza. U kući je nadjen grob, u kome nadjoše kostur, što je tim zanimljivije, pošto se znade, da se mrtvi nisu smjeli u Rimu pokopavati.

Ruski car i Pasteur. Car je poslao Pasteuru 40.000 rubalja kao svoj dio za podizanje međunarodnoga zavoda u Parizu, u kom će se liečiti ljudi od bjesnila. Tim znamenitim darom narasla je ukupna svota na 1.600.000 franaka.

Deroulède i Tolstoj. Vriedno je zabilježiti zgodu, koju je doživio Augierov zet, vatreni propovjednik „revancha“, mladi Francuz Deroulède, kad je potražio ruskoga pisca Tolstoja. Ovaj se dogadjaj može duboko kosnuti čovjeka, dok vidi, kako najodličniji ruski pizac shvaća realizaciju svojih književnih programa o radu. Vozio sam se — pripovjeda Deroulède — do imanja grofa Tolstoja, koga sam želio da obadjem. Moja kočija sretne kola seljačka, na kojima je sjedio čovjek na seljačku odjeven, a pored njega išao upravljač i vodio konja za uzdu. Oba su seljaka bila jednako odjevena, samo na onom, koji je vodio konja, premda je bio na isti način odjeven kao onaj drugi, pokazivalo se nešto osobita, i ja ga stanem pozorno promatrati. I pogledav mu bolje u oči sjetim se slike, koju sam vidio, te upoznam slavnoga romansiera. Ne dolazim k vama kao izvjedljiv turista, nego kao hodočastnik, rekoh Tolstoju. A na to mi odgovori Tolstoj, da mu je žao, što mora poći na polje raditi, pa mi se liepo izpriča. A gdje ću vas naći? upitam grofa. Bit ću na polju, odgovori pisac, dođite onamo, pokazat će vam tko god put. Tolstoj je napustio gradski život, pače i sve navike društvene, te uživa najveću sreću i slast, što može živjeti i raditi kao seljak. On pače misli, da se samo u takovu životu može čovjek dostati prave sreće, i da je to najsvršeniji način života ljudskoga.

Moždani. Dok neki pisci dokazuju, da su moždani jedini neposredni uzrok postanku zorovâ i misli, navode većinom ova fakta: Moždani su u crnaca mnogo manji nego u Evropljana, i zavoji su im mnogo rjedji. Lubanja američkih Indijanaca malena

je i osobita oblika. Zemljaci Nove Holandije gotovo nemaju viših česti moždana, a to se može reći i za Karaibe. Moždani u ženâ po Peacocku važe manje nego u muškaraca. Po njemu iznose ženski moždani 44 uncije, a muški 50. Hofman je u Slezkoj našao izmedju 60 do 70 slučaja, da su poprieko ženski moždani za dvie uncije lakši od muških. Lauret je mjerio glave od 1000 ljudi, te je našao, da su poprieko premjeri ženskih glava manji od muških. Dočim normalna težina ljudskih moždana iznosi 3—3½ funta, imali su moždani glasovitoga naravoslovca Cuviera preko 4 funta. Broca je u Parizu mjerio lubanju Schillerovu, te veli, da nije nikad našao veće od njegove. Tiedeman je vagao moždane trojice od poroda šenutih, te je našao, da je njihova težina bila medju jednim i dva funta. Lauret je našao, da su glave, bile muške ili ženske, ako nemaju u obsegu 16 palaca, većinom tupe. Moždani glasovitoga pjesnika Lenaua, koji je poginuo od ludosti, vagali su samo 2 funta i 8 uncija. Parchappe je iztražujući 782 ludjaka pronašao, da su moždani ovih nesretnika poprieko manje vagali. Tako se isto opazilo u kretina, da su im moždani kržljavi i nepodpuno razvijeni. Flourens je pokušao mnoge vivisekcije, te je pronašao na živim kokišima, kada im je umjetnim načinom malo po malo česti moždana izvadio, da su ostale žive, ali su izgubile duševna djelovanja, koja opažamo u zdravih životinja. Huške je opazio, da životinje, čim su na višem stupnju savršenstva, tim imadu moždane s dubljim brazdama, tim više zavoja i grana, a tim manje na oko simetrijsku sastavinu. Iztraživanjem Engleza Peackocka znademo, da težina ljudskih moždana raste do 25. godine, ostaje bez promjene do 50. godine, a onda počinje padati. Po Simsu raste njihova veličina do 30. ili 40. godine, tek medju 40. i 50. godinom imadu najveći objam. U staraca postaju manji, stisnu se mjestimice tako, da medju zavojima nastaju praznine, kojih prije nije bilo. Po Schlossbergu se opaža u staraca kemička sastavina moždanâ kao u djece. U djece se razvijaju moždani malo po malo, njihovi su moždani s početka židji, imadu više vode i manje masti, a ne vide se još vlakna razvita kao u odraslih. Zavoji su rjedji. Njeki su učenjaci sekcirali moždane više takih ljudi, koji su život sproveli najviše umnim radom, pa su našli u njih moždane jako čvrste i onaj dio, koji se zove substantia cinerea, pa tako takodje zavoje posve razvijene. Pače i klobučari znadu, da izobraženiji slojevi pučanstva nose poprieko veće šešure nego li niži, dakako jer im je glava obsežnija!

Neobična ura. U nekoj dvorani u New-Yorku izložena je sada ura, kojoj se stroj može nazvati čudom u mehanici. Ura je grdna i u objamu, u težini, i u mehanizmu, pa u mnogim zapletenim spravicama. Čudnu je ovu uru složio neki Martin. Obuhvaća 550 kubičnih metara, teži 700 kilograma, a imade 265 točkova. Uru pokreće šetalica, koju 12 uteza zateže. Na uri se pokazuju sekunde, minute, sati, dani, nedjelje, mjeseci, proste i prestupne godine. Na uri imade 128 električkih slika, koje se pokreću, a visoke su do 50 centimetara. Medju njima ima i ovih: 12 apostola, Isukrst kako blagosilja djecu, četiri godišnja doba, krug životinja. Miene mjeseca i okretanje zemlje i planeta savim su točno izradjene sa čudnovato malim točkovima. Pietao kukurieće prirodnim glasom poslije svakoga sata i četiri puta na dan svira njeka automatična sprava 12 glazbenih komada.

Mrtva noć. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

rovini privriedi još koju krajcaru, da se bude moglo „živjeti“. Najmilija im zabava bijaše govoriti o pokojnom ocu. Tinka bi najprije ponosom i ljubavi majku slušala, pitala ju za svaku sto puta jur slušanu malenkost, uzela tada svoje spominjanje na njega pripoviedati, te ma koliko puta ih Kačić slušao, nikada mu ne bijaše previše. One pako nisu mogle ni pomisliti, da to ne bi moglo svakoga zanimati. Tako je Kačiću s vremenom sve postalo poznato i milo.

Na onom ondje stolcu pisao je pokojnik onu pjesmu, na ovom drugom svoju zadnju pripoviedku,

— eno gle —

— na onom stolcu najvolio bi u svojoj dugotrajnoj bolesti mučen od strašnih bolova sjediti, te bi Tinka morala biti kraj njega a on joj pripoviedao pripoviesti, oj — koli divnih pripoviesti.

„Dobri tata!“

Kad se je Kačić sasvim već „odomaćio“, nisu se majka ni kći nimalo suztezale, govoriti pred njim o svojim sitnim a ipak teškim brigama. Čas je trebalo ovo

čas ono, a

svaki put makar je bila mala svotica, — ipak je manjkala, il ako ne, moralo se ipak dobro promisliti, je li baš skrajnja nužda i potreba, da se to nabavi. Tad su obadvie računale i računale, — strpljivo i bez ikakova tužakanja, te kada bi redovito mala „mudrica“ Tinka našla izlaza, kako će se pomoći, — onda se obje očutile sretnima i bogatima, te bi majka ponosom i zahvalnosti privinula kćer svojim suhim rukama u slabi

svoj naručaj. Oh, koliko puta navrješe Kačiću od ganuća suze na oči. Svakiput bude kod tolikih prizora uznesen i nije znao, bili se više divio dražestnoj domišljatosti mlade djevojke il čednosti njihovih zahtjeva i potreba, te bi često pomislio: „Oj, koli divne ženice danas sutra od Tinke!“ Dalje se sam pred sobom ne usudi nikada misao ovu sliediti. Nu ipak, željaše ipak da se odkrije, al nikako ne nadje prave zgode ili bolje ne mogaše

svoje plahosti i bojazljivosti svladati Tinka bje doduše mila i dobra prama njemu, ni traga kakovoj oholiji il prenavljanju, postupala

s njim iskreno, da ne može ni sestra inače... nu možda se upravo s toga Kačić plašio?

— Biedio se on s ludosti, nespretnosti, preduzimao si svakiput, da će joj sve kazati, pripravljaio si izreke i rieči, kojima će se odkriti, u duhu predstavljao si prizor onoga trenutka, — dapače započimao s njom razgovore, iz kojih bi se pružila zgoda, da predje na svoju ljubav, — nu u zadnji

čas zapela mu svagda rieč u

Napuljka. (Slikao Dürk.)

grlu te ne reče ništa. Poslije takova jalova pokusa pao bi u dugu šutnju i uronio svom dušom u promatranje liepe djevojke, koja je sveudilj mirna i spokojna sjedila na obi čnom svom mjestancu kraj prozora, marljivo radeći, te bi si kod toga il pripievale nježnim na polak tek uzdignutim glasom kakovu pjesmicu il pripoviedala neznatne doživljaje iz svoga jednoličnoga života ili crtala želje si i osnove, kako ih si mala gotovo još djetinska glavica u posve-

mašnjem nepoznavanju svijeta smiono i prekrasno izmudrila.

Jednom sjedili su opet ovako. Bilo je pred večer. Na žaluzije kroz polu zjajuće daščice šuljalo se sunce u tankim širokim potezima, koji su u polutamnom zraku sobe modro svietili, a na podu pravili redove zlatnih nemirnih pjega. Bijaše taj čas mnogo čara i ljubkosti u svem. Nješto voljka, udobna, povjerljiva — što li — pršilo iz ove polutamne mirne tihe sobice, caklilo se to u tim sjajnim veselim trakovima svjetla, ozvanjalo iz pravilna sitna tik-taka male švarcvaldske ure na stieni, treptalo iz titraja tanka glaska zujeće tamo negdje na vrh kuta mušice il komarca, — a najviše iz krasna lica djevojke, kojega donji dio — ona sočna dražestnim potezom urezana ustanca, u zlatnoj se sunčanoj zraki kupao, a čelo, oči, kosu zastirala sjena.

Kačić se posvema prepusti ovomu dojmu i gotovo neprestance bilo mu, ko da bi si morao divno ovo djevojčce privinuti na grudi.

Tada prestade Tinka raditi, te sumorna sklopi ruke u krilo i spusti glavicu sasvim do šivaćega stroja, nasloniv se licem na ugao njegov i pogledavajući svojim krupnim očima na igranje sunčanih pjega po podu.

Kačića porazi dražest ovoga prizora. „Sad ću —!“ odluči u sebi i uzme odmah — dakako obćenito — zboriti o ljubavi. Glas mu je drhtao i on se tresao od uzrujanosti i plahosti. Tinka ga pozorno no skroz bezazleno i mirno slušala, sveudilj s prislonjenom glavicom na stroju.

— Sretni oni, koji mogu kazati, da su ljubljени — reče upravo, kad ga Tinka u jedared prekine, te dignuv glavu i izpraviv se gornjim tielom, stane živahno govoriti, kako si ona predstavlja ljubav i kakov bi morao njezin „ideal“ biti. Oh, biedni moj Kačiću, kako te ove rieči, toli zanosne, toli vruće, razpaljivahu, no i bolno gadjahu! Čisto ga je oblio znoj. Ta on dobro osjeća, da nije eto onakav, kakav je Tinkin „ideal“. Sanjarska joj glavica gotovo je poluboga izčekivala. Njena po ocu pjesniku nasliedjena žarka ćud i živahna mašta zanieše ju daleko, daleko, oj — toli daleko od običnih ljudi. A njega to preplaši — i opet ne usudi dalje.

Tinka napokon stane i sama se prekine: Ah, čemu sve to, ja se i onako ne smijem nadati, — šta da o tom mislim i razgovaram? Recite mi radje, kad će nastati kod vas na sveučilištu praznici?

U to unidje u sobu gospodja Ninkovička. Bila je negdje u pobodih. Ondje saznade, da će se jedna Tinkinih znanica naskoro vjenčati. Ovu novost priobći odmah Tinki i nastavi: „Jao, ni misliti ne smijem, da ćeš jednoč i ti tako! — A ja ću sama ostati, mlada gospodja pako Bog zna kamo će otići!“ — Majka reče to na polak tugaljivo, na polak pako odavala se i sievala joj iz obraza radost na onaj čas, kad će i ona svoju malu Tinku blagosloviti prije polazka u crkvu, zvati ju milostivnom

gospodjom, — oj — onda majčicom! Oh koje majčino srce u svojoj velikoj ljubavi ne želi i ne gleda budućnost svoga djeteta u najsajnijoj slici!

Kačić bio bi sada najvolio kazati, da on ne bi nikada razdružio kćeri od matere, da bi obje k sebi uzeo, — nu ne reče ništa. Tinka pako zastidjena materinim riečima pocrveni do vrh čela. tad razkrili obje ruke prema materi, pozove ju k sebi te joj se burno baci licem na grudi i uzme strastveno uvjeravati ju, da se ona ne će nikada od nje odieliti, da takova čovjeka nema na svijetu, za volju kojega bi to učinila; — ona da se nikada ne će udati.

— Ne, ne — šta mi treba koga kraj takove svetiце — andjela! Moja draga, jedina mila majčice! — i Tinka brizne u plač. Majka ju uzme cjelivati i dragati, te započne medju njima onako bezkonačno milovanje i medjusobno slavljenje, kakovome je Kačić jur toliko puti bio svjedokom.

Od toga dana ćutio je Kačić još veću plahost i još više se bojao govoriti o svojoj ljubavi. Redje zalaziti onamo ipak nije mogao. Jelenčić je doduše nastojao, da ga odvrati od ovih posjeta, predstavljajući mu, kako srce u pogibelj ili nesretne ljubavi ili siromašna braka, oboje pako da će ga otudjiti dužnostima prema domovini. Kačić mu u dnu duše povladjivao, ali nadvladati se, da prestane ići k Tinki, — nije nikako mogao. Bilo mu ovdje tako dobro i prijatno. Tuj bi mogao zaboraviti na svoje dnevne poteškoće, na biedu, koja je dosta često kucala mu na vrata. Kada bi ga oni njegovi sitni a ipak za nj ogromni dugovi suviše natrapili, te bi se osramoćen i ozlovoljen morao ugibati čas pralji, jer joj nije mogao platiti dužna dva forinta, čas poslužniku na sveučilištu, jer mu je već za osam listova dugovao onu malu pristojbu od nekoliko novčića, a ipak ju nije mogao namiriti, — ili se bojao, da ne sastane gdje krojača, kojemu već dva mjeseca ne bijaše u stanju obećane obroke izplatiti. — u takove nepogodne dane najvolio bi otići k Ninkovićevim, gdje bi sve te odurne brige izčeznule u jednom pogledu na Tinku.

Od njeko doba opažavao je doduše stanovitu promjenu na djevojci. Često bi ju zatekao, kako joj posao počiva a ona sklopljenih ruku u krilu il položenih unakrst na grudima — zadubljena tu sjedi u mislima i jedva primiećuje dolazak njegov, te na pozdrav njegov tek slabim smieškom odvrća. Mile one brbljave govorljivosti, koja ga toli često sjećala na čavrljanje ptičice u proljetnoj šumi, — kanda je sasvim nestalo, isto tako opazio je, da ga mnogo puta ne sluša, što joj pripovieda. Lice joj pobliedjelo, — nu upravo ova bljedoća činila ju još krasnijom, te joj Kačić još jače podlegao.

Nije znao protumačiti ove promjene. Koji put kano da je nazrieo za se dobar znak i razkošno bi mu proletile dušom i tielom sladke nade. — „Ah, ne, ne — nisam ja tako sretan! Meni je dosudjena samo nevolja

i zlo. Odkuda mogu imati — ovake misli —!“ Na to bi se pobjojao, nije li tko drugi pomutio mir Tinkina srca. Nu i ove misli ne prihvati, te se uzme tješiti, da je djevojka od premnogoga sjedjenja kod kuće oslabila. Dakako, nešto mu ipak ne daje mira, te bi bolno u

sebi uzkliknuo: „Hojkić — eto ga na, Hojkić!“ Nu odmah se sjeti, da ne malo svaki dan vidjeva Hojkića s Irenom Lužićevom. „Šta bi on gledao na siromašnu Tinku!“ — umiri se najposlije.

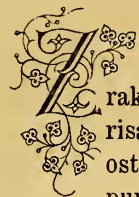
(Nastavit će se)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Zrak bio svjež, pun nekoga nutarnjega osobita mirisa: magle nestajalo u teškim, bjelkastim masama ostavljajući za sobom milijune blistavih kapljica; purpurna rasvjeta i duge sjene podavale drveću, seljačkim kućicama i svoj okolici nešto nova, nešto krasna; ptice pjevale raznim glasovima; nebo čisto. Dmitrije Jakovljević ustane, a duši mu bilo lašnje. Pred njim se vila cesta u daljinu. Dugo je posmatrao cestu i razmišljao, bi li krenuo napried i umakao tim ljudima, koji su provalili u njegovu tajnu — u njegovu svetu tajnu, koju je sam oborio u prah! — Kako da se vrati u kuću, gdje će susresti Glafiru Lvovnu? . . . Dakle bolje pobjeći! . . . Ali može li nju ostaviti, otkuda mu snage, da se s njom rastane? . . .

Lagana koraka podje kući. Kad je uljezao u vrt, zapazi u lipovoj aleji bjelkasto odijelo; žestoka mu rumen podbila obraze, kad se sjetio strašne zablude, prvoga cjeliva; no ovaj put bila Ljubonka. Sjedila na svojoj omiljenoj klupi i gledala sanljivo i tužno u dalj.

Dmitrije se prisloni o drvo, te je promatrao s nekim blaženim zanosom. I doista je u taj par bila neobično krasna: nju živo zaokupljala njeka misao; bila je tužna, a od te tuge bile joj energične, oštre, mladenački lijepe crte — nekako veličanstvene. Mladić je dugo ovako stajao, a pogled mu bio pun ljubavi i poštovanja. Najzad se riješi, da će do nje. Bilo mu svakako potrebno, da s njom govori, da joj razjasni o listu.

Ljubonka se nešto smela, kad je opazila Kruciferskoga; ali u toj smeći ne bijaše ništa umjetna, ništa glumačkoga. Pogledavši si brzo jutarnje odijelo, u kojem nije mislila nikoga susresti, žurno ga uredi i pogleda kandidata mirno i dostojanstveno.

Kruciferski je stajao pred njom ruku skrštenih na grudima. Ona dočeka njegov pogled pun molbe, ljubavi, boli, nade i blaženstva i poda mu ruku, on je stisne, a oči mu zasuze. . . Oj Bože, kako je krasan čovjek u mladosti! . . .

Ljubonku je žestoko ganula priznaja, koju je potakla balada Alina i Aljsem. Osobitom ženskom pronicavošću, za koju smo već govorili, naslućivao već mnogo prije, da je ljubljena. Ali to bila samo slutnja, nijednom je

riječu nije izrekla, no sad je ta riječ bila izuštena i u veće zapiše u svoj dnevnik:

„Jedva mogu misli svoje bar nekako urediti. Ali kako je plakao. Moj Bože, moj Bože, nigda nijesam mislila, da muškarac može tako ljuto plakati. U njegovu je pogledu taka sila, da od nje strepim, ali to nije strah. Pogled mu je tako nježan, tako krotak, krotak kao i njegov glas. . . Kako ga mi je žao: sve mislim, da sam slušala srce svoje, bila bih mu rekla, koliko ga ljubim, bila bih ga poljubila, da ga utješim. Tada bi bio blažen, da, on me ljubi, to dobro vidim, a i ja njega ljubim. Kolika razlika — on i svi drugi, što sam ih vidjela? Kako plemenit, kako nježan! Pripovijedao mi je o roditeljima: kako ih ljubi! Čemu mi je rekao: Budi mi Alinom? I moje je ime lijepo; ja ga ljubim i mogu postati njegovom, a ipak ostati, koja sam dosada bila. . . Jesam li dostojna ljubavi njegove? Čini mi se, kano da ga ne mogu tolikom snagom ljubiti. I opet ta crna misao, što me uvijek muči! . . .“

„S Bogom!“ reče Ljubonka, „pa se ne bojte toliko radi lista, ja se ne bojim ničega, poznám je ja“.

Ona mu stisne ruku tako usrdno, tako simpatično . . . i nestane je za drvećem. Kruciferski ostane. Dugo je govorio. Osjećao se sada mnogo više sretan, nego sinoć nesretan. Opominjao se svake riječi, misli mu lebdile Bog zna kamo, i samo ga je jedna slika pratila svakuda. Svagdje ona, ona. . . Snatrenje mu prekine kozak Alekseja Abramovića, koji je došao u vrt, da ga pozove k Negrovu. Tako ga rano nije nigda Negrov zvao.

„Šta je?“ upita Kruciferski, a lice mu bilo kao čovjeku, kome su na glavu sasuli mrzle vode.

— Da, da, podjite k barinu, odsiječe sluga dosta surovo. Bilo je na dlanu, da je poviest o listu dospjela u prednju sobu.

— Odma! odvрати Kruciferski ni mrtav ni živ od straha. No čega da se boji? Nije bilo ni malo sumnje, Ljubonka ga ljubi. A što želi još? Ipak bijaše više mrtav nego živ od straha i stida. Nije pomišljao, kako Glafira Lvovna nije ništa ljepše prošla u tom događaju nego on. Nije mogao ni zamisliti, kako li će pred nju. Znade

se, kako su se već kadšto počinili zločini, da se isprave pogriješke. . .

— Ej, ej, dragane! omjeri ga Negrov dostojanstvena lica, zar ste na univerzi učili i ljubavna pisma pisati?

Kruciferski ćutaše. Bijaše tako uzrujan, te ga nije vrijedjao Negrovljev ton. Ovo zbunjeno, bolno lice poticalo hrabroga Alekseja Abramovića još jače i gledajući učitelju pravac u oči nastavi ovako veoma glasnim grlom:

— Kako se usudiste, milostivi gospodine, u mojoj kući počinjati ovake šale? Što vi sudite o mojem domu? Zar sam ja bolvan, što li? Stid vas bilo, mladi čovječe, — zaluditi pamet siromašnoj djevojci, koja nema ni roditelja ni rodjaka ni novaca. . . Oj današnjega mi vijeka! Svemu vas, svemu uče, i gramatici i aritmetici, svemu, samo ne moralu. . . Djevojci oteći dobar glas! . . .

— Ali molim vas, na to će Kruciferski, u koga je malo po malo zlovolja nadjačavala svijest neugodne situacije, „što sam uradio? Ja ljubim Ljubonku, a usudjujem se to reći i njoj. Nijesam doduše mislio, da ću ikada izustiti riječ ljubav, — ali ne znam, kako se dogodilo, . . . pa kakav je to zločin? Za što mislite, da su mi namjere nepoštene?“

— Za što? Kad bi u vas bile namjere poštene, ne biste billetdouxima djevojci zaludjivali mozga, nego biste došli do mene. Znajte ja sam njezin naravni otac. Stoga vam je bilo doći do mene i tražiti dozvolu. No vi se potkradoste kroz stražnje stube, ali vas uhitiše — molim, ne zamjerite, u svojoj kući ne dopuštam takih romana! Nije to tek šala zavrtjeti mozgom mladoj djevojci! Ne, toga nijesam od vas očekivao; vi ste majstorski prikazivali skromnika, a i ona se izvorsno ponijela. To je hvala za uzgoj i brigu! Glafira je Lvovna proplakala svu noć.

— List je u njezinim rukama, pripomene Kruciferski, odanle možete razabrati, da je prvi.

— Često je dosta i jedan kolač! Da, a prosite li za ruku u tom prvom listu?

— Nisam se oslobodio ni pomisliti na to.

— U jednu ruku dakle predrzovit, a u drugu preskroman. Čemu ste čitav arak našarali kojekakom ludorijom?

— Doista, odvрати Kruciferski, na njenu ruku nijesam smio ni pomisliti; ali ja bih bio najsrećniji od sviju ljudi, kad bih se smio nadati —

— Frazе, — dakako to ste naučili — razmetati se riječima! Ali mi dopustite, da vas zapitam: da vam i ne uskratim Ljubonke, oda šta ćete živjeti?

Negrov nije spadao baš među najmudrije ljude, ali je u njega bilo onoga pravoga narodnoga ruskoga svojstva, onoga praktičnoga uma, koji se tako oštro nazivlje: sebê na umê! Ljubonku udati, ma kako, bila mu miljenica misao, osobito otkada su čestiti roditelji zamijetili, da uz nju mnogo gubi njihova draga Lizanka. Mnogo prije onoga lista sinula mozgom Alekseju Abramoviću ta misao, da sjedini Ljubonku i Kruciferskoga, pa da mu priskrbi kakvu državnu službu u gubernijskom gradu. Na te ga je misli navela ista osnova, koja mu je izmamila riječi, čim dodje koji dobroćudni tajničć, da će mu Ljubu dati bez ikake zatege. Čim saznade za ljubav mladih ljudi, najprije ga saleti misao, kako bi Kruciferskoga prinudio na ženidbu. Mislio je, list je tek šala, mladi čovjek ne će tako lako pod jaram bračnoga života. No po odgovorima Kruciferskoga bijaše Negrovu očevidno, da se on ne protivi ženidbi, i s toga odma promijeni stranu atake i stane govoriti o svom imutku — bojeći se, Kruciferski će tražiti vijeno.

Kruciferski je šutio; pitanje mu je Negrovljevo poput kamena palo na srce.

— Ne varajte se, reče Negrov, o mom imutku. Ona nema ništa, te se ni od koga nema ni čemu nadati. Napokon ja je ne ću iz kuće pustiti u jednom odijelu; ali osim odijela i opreme ne mogu joj ništa podati, imadem još jednu kćer opremiti.

Kruciferski reče, da nije ni mislio na vijeno.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Uz sveučilište imade u Moskvi još drugih viših učilišta za pojedine struke i grane znanosti. Ovamo spadaju: pravoslavni „Константиновскій межевой институт“, vrst pravoslavne akademije u sedam tečaja (pitomac plaća 600 rub. na godinu); na dalje Lazarevski zavod za istočne jezike (Лазаревскій институтъ восточныхъ языковъ), sastojeci se iz dva odjela: iz osmorazredne klasičke gimnazije i iz tri posebna tečaja za istočne jezike; na dalje „Licej carevića Nikolaja“ (na Ostoženki), osnovan po uzoru engl. Etonskoga kolegija,

s potpunom klasičkom gimnazijom i tri fakultetska tečaja, kojih pitomci slušaju predavanja djelomice u liceju a djelomice na sveučilištu; na dalje carska politehnika (имп. московское техническое училище) s kabineti i laboratoriji za pojedine struke i posebnom (do 15.000 djela) knjižnicom, a uz učilište takodjer „политехническое общество“ (t. j. učeno društvo za tehničke znanosti); pak uz ovu politehniku još „komisarovsko tehničko učilište“, stojeće pod pokroviteljstvom vel. kneza Konstantina Nikolajevića, sa šest tečaja. Onda više po-

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 11. rujna 1886.

Br. 37.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Uvelo cvieće.

Pjesmice iz prošlosti.

Blago onom. . .

Blago onom, koj si prijatelja
Još za mladih ljeta nadje:
Da mu uza nj teku sladje
Časi zlatnih nada, zlatnih želja.
Stane li ga jednoč morit
Crna bieda, nalik pakla sjeni,
Ima druga, koj će mило zborit:
„Brate, amo skreni!“ —
Blago meni!

Blago onom, koj si vjernu drugu
Još za mladih ljeta nadje:
U dvoje se luta radje
Po života kitnjastome lugu.
Smrači l' mu se brigom duša,
Zirne si u čarno oko ženi,
Pa ga mine vaj i tmuša,
Svjetli svanu treni —
Blago meni!

Blago onom, koj si luku tiju
Još za mladih ljeta nadje:
Da mu u njoj staju ladje,
Kad ih kobni vjetri morem biju.
Pa kad dodje mrieti doba,
Ima druga, ženu, porod njeni;
Ima, koj mu crna groba
Hum ovjenča zdeni —
Blago meni!

Svojoj ženi.

Bijaše dosta borbe, patnje, bure. . .
Moj život teče sada tih uza te;
Za danom dani u zaborav jure —
Al misli moje ne će da ih prate.

O istom trenu sve se redom viju
Ko zvijezde žarke oko lune sjajne —
O trenu, kad ti rekoh riečcu tiju
Uz moga srca prve, sladke tajne.

I tako svedj sred ista živim trenu,
I živjeti ću, dok mi zvijezde sjaju;
A kad me groba zaogrne sjena —
Još snit ću, da sam u tvom naručaju.

Zlatni uvoj.

Pitaju me, znaš li, svaki put,
Uvoju mi zlati,
Zašto drhtnem, suzom obasut,
Kad mi plaha ruka tebe shvati?

Riedki znade, da si moja krv,
Uvoju mi zlati,
Da mi sitnu glavu toči crv,
Na kojoj te sretan vidjeh sjati!

Gj. A.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XVI.

Tinka sjedaše kod kuće sama na običnom svom mjestu. Šivaći je stroj mirovao, i akoprem je jedva pet sati poslije podne minulo, ona je svoj posao pustila. Nije joj se nikako dalo raditi. Od časa do časa pridignula bi se i pogledavala na ulicu, — a to svaki put, kad bi čula korake. U jedared kanda je pogodila nječiji hod, šaptne: „On je!“ Osjeti, da joj srce počimlje toli silno kucati, da je nehotice metnula ruku na grudi.

Za čas je čula, da se na hodniku razabire isti korak i da se soba Hojkićeva odključava. Pogodi, — Hojkić je došao kući.

Odkada je on njihov stanar — još od zime — Tinka se nije mogla oteti priznaji, da je to izvanredno krasan muž. I sama nije znala kako i zašto; svaki put, kad bi ga vidjela, ona bi se sasvim smela, uzrujala, te kada bi majka pripoviedala, kakovih liepih stvari imade „novi gospodin“, — osobito liepih knjiga, — i hvalila ga kako je točan i uredan, Tinka bi osjetila nješto kano ponos te čutila, da joj srce gotovo raste i grudi se nadimlju slušajući toli liepe i slavne hvale. Dakako — uz to bi ju često saletila znaličnost.

Kad je Hojkić poslije nekoliko tjedana došao u posjete i kraj sve manjkavosti prave finoće (— Tinka si morade priznati, da mu se poznaje seljački rod, —) pokazao se ipak veoma uljudnim i ljubeznim, posta mu djevojka još sklonija. Po gotovo pako predje ono prijazno nagnuće u uzhićenost, kad je saznala, da je i pjesnik, te čitala njegove pjesmice, štampane u „Viencu“ uz Šenoine i Markovićeve: pjesnik poput nezaboravnoga dragoga joj oca! Od sada joj bješe Petar Hojkić za cijelo najzanimivijom osobom u čitavom Zagrebu. Majka joj morala pripoviedati sve malenkosti iz njegova kućanstva neženje; na večer slala bi ju k njemu za što god, samo da vidi, što radi pa da joj onda kaže. Vuklo ju toliko puti, da za odsuća njegova podje preko u sobu njegovu i ondje sve pregleda, nu svaki put ipak nadvlada ovu svoju želju, bojeći se, da bi ju on mogao zateći. Ah, a to bi bilo strašno, — ona ne bi znala, kamo da se od stida makne, pa — što bi tada on mogao o njoj misliti.

Sada bi njezin jeduolični život nekako svjetliji postao. U maloj svojoj sobici u neumornom poslovanju, u točnom i savjestnom izboru nakita za odjeće, koje je pravila za druge djevojke i veselila se unapried, kako će to njima liepo pristajati, — ona je uz to sanjerala o nekome drugom dalekom životu, o liepim sretnim časovima, toli protuslovećim kukavnoj sadašnjosti, te je u ovim čarnim zamamljivim slikama uvijek te uvijek središtem svemu stavljala liepu muževnu glavu Hojkićevu. Dolazilo joj to a

da sama ne bi znala kako. Prenuvši se iz takovih svojih misli sama bi se karala s ludosti i prebacivala bi si: „Kad ćeš ti biednice — misliti na takova šta!“, — i možda prvi put da se je onako sasvim skrovno u najdubljoj dubljini svoje djevojačke duše potužila na nesreću svoju. Nu u svojoj prekomjernoj čednosti i ovoj nevjerojatnoj samozataji vlastita svojeljubja, te u skroz vjerskom kršćanskom osjećanju brzo je bila na čistu sama sobom i svaku tužbu na svoju sudbinu tjerala od sebe kano uvredu Boga, i odričući se svake nade korila se s drzovitosti, što može i pomišljati na sličnu njoj biednici nepripadajuću sreću. U svojoj nevinosti pako naredila se tako, da makar se nema ničemu nadati, ipak joj je slobodno dozivati si maštom slične liepe sanje, pa bi opet — iz nova u nje padala. Bješe joj toli sladko, toli prelestno lebditi u ovim čistim duševnim sferama, lišenim svakoga zemaljskoga praha. Ta Bože moj, — bar ovaki užitek bit će dopušten!

Višeputa pitala se, kako to, da joj Kačić nikada na um ne pada u tim njenim sanjarijama. Njeki tajni glas u srcu kanda joj često prišaptnuo, da je on puno bolji od Hojkića. Sažali ga, — pričini joj se, da mu je nezahvalna! Sjeti se, kako joj od prvoga časa, što se upoznaše, dobar bio. Nu dakako cijelo zatim vrijeme nije se s njim nigdje sastala, izim onda na plesu. Vidjevala ga doduše često prolaziti mimo prozora, al jedva da bi se ogledao gore, dapače pričinjao se, kanda je ni ne vidi, — i to toliko puta. Hojkić pako bijaše toli uljudan! — Tek sada — od ljetos — dolazio je toli često, al kako se je skroz tiho i mirno vladao, to ona uz svoju čednost nije mogla ni na kraj pameti pomisliti, da ju on ljubi. Dakako niti Hojkić nije podnipošto — Bože sačuvaj — igrao kakova Seladona prema njoj. Ostao je on uz svu svoju ljubežljivost skroz u granicama „milostiva“ prijatelja, — ne, ni to ne, nego znanca. Nikada, niti jednim pogledom, niti jednom rieči ne bi pokazao, da mu je domaća gospodična išta ino nego li svaka druga. Kad joj donese obećane knjige za čitanje, učini to sasvim s dostojanstvom ozbiljna i starijega čovjeka, koji kraj sve te svoje susretljivosti nije niti na čas zaboravio, što je dužan svojoj časti mlada čovjeka, koji zalazi u prve najotmenije gradjanske kuće, i kojega se ime već među književnicima spominje, — i koji se druži s glasovitim ljudima. On je gledao na Tinku — kao i na sav ostali svijet, — uvijek s visine uzvišena „piedestala“, na koji se je stavio „temeljem nezatajive svoje znamenitosti“, te, odakle je dopuštao, da mu se taj „svagdašnji“ svijet smije diviti. On, komu su slavni muževi otvoreno proricali, da će biti danas sutra za cijelo znamenit i silan; on, koji je mogao i smio oko baciti na prve i najboga-

tije „partije“; on, koji je i prema ovim „partijam“ svaki svoj pogled, svaku svoju riječ držao i cijenio velikom milosti za dotičnicu: on dakle nije mogao ni u snu pomisliti, da bi se Tinka mogla za nj zanimati više nego li koliko za koje nadzemaljsko biće. Prema tomu jedva da je primetio i sjetio se, da je siromašno nesretno djevojče na svijetu. Pa da se pravo kaže, on bješe u ljubovnim stvarima i zgodama podpuno nevješt i bez svakoga izkustva. U pjesmama svojim doista je vrućim uzhitom slavio ljubav, crtao neopisivo blažene trenutke, proživjele na grudima sjajne krasne vjerenice, — nu on je sve to tek iz glave i iz knjiga crpao; doživio nije ništa slična, te je prvo vrieme svoga pjesnikovanja dvojio, bi li bio u svojim ljubovnim pjesničkim izljevima sretan ili nesretan ljubovnik, dok se ne odluči za prvu vrst, držeći da bi to nemoguće bilo, da njemu ne bi svaka ljubav odvrtila i — da nesretna ljubav — njemu, Hojkiću — ne bi podnipošto dolikovala.

Za to nije razumio, dapače niti pravo opazio, da od njeko doba malo ne svaki dan vidjeva djevojku na hodniku upravo onda, kad bi on izlazio i dolazio, te da Tinka sva pocrveni, kad ju pozdravi i tek mu nekako od zbunjenosti na pozdravu zahvali. Ovu zbunjenost tumačio si on, da se djevojče prenerazuje od njegove dostojanstvene prikaze „znamenitog muža“ i budućega „velikoga gospodina“.

Danas joj je obećao, da će joj opet donieti knjiga i može biti, ako namakne vremena, čitati će joj koju svoju pjesmu. Odtud nemir djevojčin. Nu Hojkić dodje i opet prodje. Njoj se to dade na žao, nu ipak je čekala na prozoru, dok prodje. On ju zbija opazi te se izpriča, napomenuv ujedno, da se danas ne će dugo vratiti, pošto ima mnogo posla. Sad joj dodje misao, da podje u njegovu sobu. Davna želja i znaličnost, a glavno, jer se je sjetila, da je nedavno u „Viencu“ izašla jedna Hojkićeva pjesma o ljubavi, pa ju zaželi čitati, — sve to nadjača proturazloge pristojnosti i stidljivosti, te sva drhćući izadje na hodnik, uzme sa stiene ključ i otvori vrata Hojkićeve sobe.

Najprije ne usudi se sasvim unutra, već ostane na pragu, al tada nadvlada i zadnju neodlučnost, te unidje ne zatvoriv za sobom vrata. Dugi ljetni dan u zadnjem podrhtavanju zapadajućega svjetla još je prodirao u sobu i siva polutama sumračja tek se iz kuteva pomaljalo. Tinka je mogla sve razpoznati. Pokućvo ju naravno kao poznato joj nije zanimalo, nu zato i najmanja stvarca Hojkićeva svračala na se njezinu pozornost. Najprije joj udari u oči njegova velika fotografija u široku okviru od mjedi. Na bielom okrajku izpod svjetloписа bilo je rukom napisano: — Petar Hojkić, pravnik i književnik, predsjednik društva za podporu ubogih pravnika itd., rođ: 24/7 185* u Peratovici. U spomen prve objelodanjene pjesme u „Viencu“ pod naslovom: „Sretni dani!“ — Nabavljeno od prve književničke nagrade za cieniu od

15 for.“ Tinka je poznavala Hojkićev rukopis, pa je tako znala, da je on to sam napisao; no za čudo, ona nije u tom ništa smiešna našla. Pod ovom fotografijom, stojećom u sredini stola, ležala debela knjiga u crvenoj koži vezana sa zlatorezom i naslovom: „Domovini i dragoj! — Pjesme Petra Hojkića Peratovčanina.“

Tinka uzme sa strahopočitanjem knjigu u ruke i prolista ju. Bile su u njoj liepo vlastitom rukom pisane Hojkićeve pjesme. Na stieni udari joj u oči okvir crn i zlatan, u kojem je bila svjedočba zrelosti, na kojoj su svi redovi bili crvenom tintom debelo podkrižani, te se je kod svakoga predmeta čitalo: „Izvrstno“.

Medju knjigami, smještenimi po ormaru i po stolovima, bilo je najviše zakonskih zbiraka, komentara, nekoliko pravničkih monografija, najviše u liepim elegantnim koricama, a u koliko nisu bile vezane, nisu bile niti razrezane. Nu bješe tu i čitav Heine, Lamartine, Schiller, Goethe, — sve u najljepšem najtočnijem redu poredano.

Tinka se ne usudi nijednoga svezka izvaditi, nego se čitavim tielom prignula i onako čitala zlatnimi slovi na hrbtovima knjiga utisnute naslove. Tad se sjeti Hojkićeve pjesme, rad koje je došla, te uzme u ruke „Vienac“.

U taj čas stupi na otvorena vrata Hojkić. Začudjen stane na pragu trgnu glavu natrag. No brzo svlada prvo udivljenje te poprimitv u licu ozbiljan i strog izraz pristupi bliže k djevojci, koja ga tek sada spazi i tako se prestraši, da joj časopis iz ruke pade, te se posvema zbunjena i smetena morade o stol uprieti.

— Kako vi, gospodjice, ovdje? — Čini mi se, da je danas već gospodja majka sobu pospremila? — upita Hojkić još uvijek u svijesti svoje strogosti, kojom si nalagao, da svakako izrazi nezadovoljstvo, što mu se u sobu bez potrebe zalazi.

— Oprostite, oprostite, — uzme Tinka pentati, nevješta ma i najnedužnijem izgovoru. Znam ja, da sam pogrešila, — ne pristoji se to, — dakako — da —, i sva blida jedva je suze ustavljala.

— Dakako — dakako! Promislite, da ste mlada djevojka! Ne ide to — što mislite, — pa — znate — ja imadem ovdje važnih stvari, — ne smije tu tkogod razgledavati! — odvrati on šećući sobom gore dolje svojim važnim dostojanstvenim, moglo bi se reći strogim korakom. O znade Hojkić, tko je on; ne će njeza dirnuti zabuna zastidjene liepe djevojke, ne ganuše ga niti tihe krupne suze, odmićuće se niz lice, — ta — nije on bena, da bi ga to umekšalo. Tek spaziv, gdje na podu pred djevojkom leži broj „Vienca“, u kom je bila natiskana njegova pjesma i pogodiv, da ju je Tinka čitala kod dolazka, — ublaži se i preduze si, da strogost svoju ponješto ublaži. „Olakoćujuća okolnost!“ — rekne u sebi mladi pravnik. I kad mu djevojka na pitanje priznade, da je svoj „zločin“ počinila iz želje, da čita pjesmu, — pretvori se njegova prijašnja stroga

hladnoća u pravi entuzijazam. Uzme ju hvaliti, da imade toliko smisla za „uzvišenost“ i za „pjesništvo“, te joj milostivo reče, da oprašta, što je došla bez znanja u njegovu sobu. On bješe u istinu preugodno dirnut. Njegovu svojeljublju godilo je iskreno priznanje nevine ove djevojačke duše, te sve više zalutavajući u „pjesničko uzdignuće“ nazvao ju „živim genijem svoje lire“.

Tako se dogodi, da je djevojku prvi put nešto točnije promotrio i priznao, da je u licu upravo prekrasna, osobito sada, kad joj od prijašnjih suza i straha ostade trepteći licem sierak tuge i nepokoja, uz to pako iz liepih očiju prodiralo nešto uzrujana, sladka, — sretna. „Mogao bi ju opjevati“ — pomisli u sebi, te u duhu stane smišljati „predmet“ silnoj kakoj baladi, u kojoj bi junakinja naličila Tinki. K tomu još u ovoj sada već tamnoj sobi znati se samim s toli krasnom djevojkom, još nikada u svom vieku ne doživiti takova šta, e — tu se i njegova čvrsta matematički točna duša morala uzbibati.

Sad nije mogao više govoriti, ni za sav svijet ne pade mu na pamet rieč, koju da bi rekao. Obadvoma bude stidljivo, nespretno, te i on i ona osjete, da ih obliva vrući znoj.

— Tinko, Tinko! — ozove se u to iz vana glas gospoje Ninkovičke.

— Jao! krikne Tinka i kanda je izgubila glavu, nije znala od zbunjenosti šta da učini. Svu dvojbenost svoje situacije podpuno osjetiti. Šta će majka reći, kad je vidi u mraku izaći iz Hojkićeve sobe! — Hojkić se ništa manje ne smete. Najprije odskoči od djevojke, kraj koje je dosada stajao i dapače ju za ruku držao. Zatim prodje dva tri puta po sobi i dapače pograbi se obima rukama za glavu, te pade opet u svoju prijašnju strogost.

— Ta nisam li vam odmah rekao, kako je to ludo — kako je to nepromišljeno. Šta mislite vi — što može svijet nagadjati! Nije samo za vaš glas, — bome jest i za moj, nisam ja kakov pustolov. Dakle — molim vas — a ma, zar ste još ovdje?

— Nemojte, ne ljutite se, — moja majka toli je dobra. — Evo ja idem. Je li, vi mi opraštate? — upita ga Tinka zabrinuto još na pragu, dok se je on stisnuo u zadnji najtamniji kut, bojeći se, da bi ga Tinkina majka mogla opaziti.

Čisto mu se svalio kamen s duše, kad djevojka izadje. „Tako ti je —! Samo nikake doživljaje sa žen-skinjama. Al mi pjesnici! — Aha — ne kara ju stara, — dobro je!“ — reče u sebi podpuno umiren. Ko svaki sebičnjak, tako je i on cienio nad sve ino mir.

Sasvim se umiri, kad se je drugi dan gospodja Ninkovička, kojoj je Tinka sve pripovjedila, došla izpričati. Starica bojala se strašno, da joj ne bi ovaj uredni, točni i ozbiljni gospodin odkazao stan!

Jednom umiren, nije si dalje za cielu zgodu glave tro, nu pazio je od sada, kad bi dolazio i odlazio, je li

Tinka na hodniku, te bi svaki put začeo s njom ma kaki razgovor. Dražest nevine djevojke, njezina prijaznost, vjerni joj toli odani pogledi, sve to ne mogaše ni pred jednim Hojkićem ostati neopaženo, te ga je veselilo i radovalo. Primietiv, da se djevojčice svaki put zacrvjeni, kad bi došao, uzme tumačiti za dobar znak, a to je godilo njegovoj sujeti. Nije li je tako koji put našao, čutio bi, da mu nješta fali i počne se već plašiti, da li nije zaljubljen. Unatoč tomu strahu nije mogao ipak, a da ne traži Tinkina društva.

„Hojkiću, Hojkiću — pazi na se! — Ah — što! Još je moja glava čvrsta!“ — često bi sam sebi rekao.

XVII.

Od rana jutra osjećao se Kačić volje tako dobre, kako dugo već nije bio. Ni sam nije znao tomu razloga. „Ne ustah na lievu nogu!“ — reče u šali. Cielo tielo kano da mu je novom nekom snagom oživilo, te samo da od obiesti ne skače. Vesele melodije metu mu se po glavi i on čas fićuka, čas pjeva, — kad godj namiće mu se bez ikakva povoda priznanje, da ovaj svijet ipak nije neliep i da je vriedno u njem živiti. Sve je u njem budilo veselje i zadovoljstvo, — makar ne bijaše tomu pravoga razloga. Tako ga se ugodno dojmi, kad mu gospodja Šmirganz donese ko svaki dan kavu, ništa manje slabu, nego obično, — isto tako si s užitkom preobuče košulju i obuče ostalo odielo.

— Danas idem k Tinki; to će biti sretan dan. Odkrit ću joj se! — odluči još kod kuće.

Došavši na sveučilište, nadje na crnoj tabli napisano svoje ime medju novčanimi listovi, te kako je bio u velikoj neprilici već radi novaca, bude mu sad dobra volja još čvršća. Poslao mu otac taj put dapače više nego obično.

Poslije predavanja umieša se veselo medju više svojih kolega, koji se razgovarahu o prekjučerašnjem izletu „Kola“ u Samobor i još sada psovahu, da im na kolo-dvoru željeznički činovnici na hrvatska pitanja odgovarahu magjarski. Zatim si pripoviedali o nekom obližnjem župniku, velikom rodoljubu, koji iz samoga rodoljublja nije htio da vjenča jednoga svoga političkoga protivnika. Medju mladim ljudima bješe takodjer pravnik Panteljević, onaj isti, koji je zimus na onoj pravničkoj skupštini dao poznatu izjavu u ime Srba. Kačić ga od onda pod živu glavu nije mogao trpiti, te mu se ugibao, nu sada se nekako samo od sebe dade, da se obojica u razgovor pustiše. Bude odmah pravde. Panteljević uze u stilu „Zastavinih“ dopisnika grditi sve, što je hrvatsko, nijekati Hrvatima pravo i na najčednije nade. Kačiću uzbukti krv, te oštro udari na protivnika. Sievajućim okom, plamtećim obrazima i gromkom rieči branio je svoje milo, svoje sveto hrvatstvo, odbijao uvrede, dirajuće ga u dno srca, te se napokon Panteljević ne usudi nastaviti, i za čas otidje ne rekav ni riečce. Pri-

sutni povladjivahu Kačiću i slavljahu uzhićenima riečima sve njegove tvrdnje. Ovaj uspjeh takodjer ga razveseli i dobru mu volju poveća, tim više, što je bio i Hojkić prisutan, koji je za vrijeme prepirke šutio, nu kod odlazka Panteljevićeva osudjivao Kačića, jer tobože Hrvati, malen narod, siromašan narod, ne mogu sami obstojati, nego se moraju sa Srbima složiti. Kačić ustane i proti njemu, pak — taj put, možda prvi put odkada je Hojkić na fakulteti, nitko nije uza nj pristao, nego svi povladiše Kačiću. Mladi bo ljudi bijahu gotovo izvan sebe od jarosti, što se je Panteljević usudio toli bezobzirno grditi Hrvate i sve što je hrvatsko, i to jošte usred Hrvatske pod triemom hrvatskoga sveučilišta, podignuta znojem hrvatskoga naroda, te nazivahu to bezobraznošću i nepoštenjem. Nu Hojkić je znao, da Panteljević piše kritike u „Javor“, pa se pobojavao za svoje pjesme!

I ovaj poraz Hojkićev pred djacima tumačio si Kačić kano dobar znak za svoju današnju namjeru kod Tinke.

Sretan je danas dan! uzkliknuo bi nekoliko puta fatalizmom ljubećih i čvrsto si preduzeo još jednom, da će se Tinki odkriti. Dakako, čim se primicala večer, postajao je opet neodlučan, te bi dapače brojio ko njekoč kano diete, bi li išao onamo il ne? Napokon želja, da ju vidi, svlada svaku neodlučnost te oko sedam sati odputi se dolje.

Tinku nadje kod kuće samu na običnom joj mjestu. I to je držao dobrim znakom! Pogotovo pako smiri se, videći, da se je Tinka ovo nekoliko dana, što je nije vidio, ponješto promienila. Prijašnje zamišljenosti kan da je sasvim nestalo. Bijaše vesela, spokojna; — primila ga osobito ljubežno i trudila se, da ga zabavi.

Razgovarahu najprije o stvarima skroz običnim. Pitala ga, što je radio zadnjih dana, te nije došao. Priповiedala mu, da je majci za predstojeći imendan kupila iz svojih prištednja jedno odielo, jer si dobra majčica ne bi inače nikad ništa sama nabavila.

Tad mu predloži, da podju u bašću, što se je za kućom na uzkom prostoru uzbrdo protezala, te dometne:

— Gospodin Hojkić umolio je vlasnika kuće, da smijemo unutra, što je ovaj dragovoljno dozvolio. Sad smo redovito na večer ovdje. Na šetnju svaki dan ići nije ipak zgodno, — mora se čovjek preobući. Baš smo zahvalne gospodinu Hojkiću! O vidjet ćete, kakvo si ubavo mlo mjestance nadjoh!

— Tako! — tek odvrati Kačić, jer mu ne bijaše zgodno čuti Hojkićevo ime i ljutilo ga, što se je mogao učiniti makar u čemu uslužnim, — nu u drugu ruku opet veselio se toj nenadanoj zgodi, misleći, da će mu biti laglje vani govoriti o svojoj ljubavi.

Odoše u bašću. Tinka metnula na glavu svjetao rubac, da si lice očuva od sunca, koje još nije zašlo za obzorje. Taj rubčić premilo joj pristajao, te je lice u njem još blažije izgledalo. Na sebi je imala laganu jasnu

odjeću, sasvim jednostavno priredjenu i skladno se svojim finim tkanjem salivajuću nuz nježno dražestno tielo. Kačiću se još više nego obično namitaše prispodoba s andjelkom.

U bašći pod kosom briega sterala se u okrug visočina, u sredini koje razgranila se stara krošnjata lipa. Oko stabla bila namještena prosta drvena klupa.

Tinka htjede prva onamo stići te od veselja rukama pljeskajući požuri se, nu sirotica morade stati i umoliti Kačića, da ju vodi. Njega bolno dirne ova nemoć djeteta, nu bude takodjer blažen, što joj može pomoći. Osjećajući na svojoj ruci njezin lakat — strese se.

Došavši do klupe poskoči Tinka poput jogunasta djeteta, samo da prva sjedne rekav šaljivo: „Tko je prvi na svom mjestu, doći će u raj!“ Smjestiv se i uhvativ obima raširenima rukama za klupu, te dražestno se gornjim tielom zanjihav, pozove ljubežno Kačića, neka i on sjedne. Iz svega joj bića sjalo blaženstvo i užitak, što osjeća ovdje pod vedrim nebom, — na tom ubavom mjestancu, — u tom dolazku nježne meke večeri ljetne. Dan se jur zaklanjao za bregove, sjene su bile daleke, široke i visoke. Pod lipom izdisalo svjetlo u polutamnom mraku, tek s najvišega vrha prodirala kroz lišće zlatna okašca zadnjega sunca i treptajući, poletavajući igrala po crnom tlu zemlje i poskakivala čas po nožici Tinkinoj, koje vršak krao se izpod ruba odjeće, čas po skutovima njezinim. S gornjih grana čulo se pospano posljednje čavrljanje smirenih ptičica. Iz visoka još razsvijetljena zraka dolazilo oštro zujenje mušica, pustopašno se kupajućih u žarkim valovima zamirućega svjetla. Iz trave i cvieća domnievali glasovi zakašnjelih pčela i osa. Oko tamnoga već gmlja letili večernji kukci i noćni lepiri, a sitna crvenglavka stala na osamljenu još svjetlu grančicu, te ondje kano za okladu iz puna grla svoju brbljavu zvonku pjesmicu otimala nastajućoj večeri. Iz dvorišta čuli se neutrudivi glasići lastavica, spremljenih oko svojih gnijezda. Uzduhom letio nježni svježi lahor, — lazur se gubio u večernjem bljedilu, — na zapadu mirno bez gibanja lebdili zarudjeni oblaci, — sljemena i kose dalekih planina na jugu i zapadu izčezavale malo po malo u svojoj daljini, samo još rub kojega šiljastoga vrha odraziva se i ljeska u razžarenom razbieljenom valu sunčanom, a ravno polje sve je već tamno i mračno, te se ondje daleko — daleko utaplja u nejasnim rubovima siva bezbojna obzorja. Sa zvonika posavskih sela redom zamnievaju zvuci večernjega pozdravljenja, vršci jablana do Save nejasno se u zračnim visinama giblju i njišu. Tad zareže mrakom u daljini žvižduk lokomotive i tutnji šum dolazećega vlaka preko željeznog mosta, zatim opet štropot drugoga, — trećega vlaka i za čas ori se ulicom brza vožnja fijakera i omnibusa, vraćajućih se s kolodvora, — zakriese se prvi plinovi iz polutamnih već ulica.

Tinka i Kačić ne progovoriše čitavo vrijeme ništa,

obadvoje je ova divna večer svojim toplim dahom, svojim mekanima ko baršun sjenama, — svojim nejasnim podrhtavajućim polumrakom zatamljivala, udriemljavala, a duše im zalilo bezriečnim divljenjem, zatravila ih, — očarala ih, da obadvoma bajne slike, sladke želje, smjele nade uzkrсну i misli zabrode put one tamo sive gubeće se daljine obzorja.

Silno čeznuće nadimlje Tinkine grudi, tajinstvene strune nedužne joj djevojačke duše tresu se od nekoga ožidanja, očekivanja, naslućuju nješta razkošna, blaženstvena, a na liepim ustnama lelija se bezsvjestni prelestni posmjeh, — pred očima joj saneno plove mile drage slike, obasjane žarom uzbudjenosti, kako no mjesecom pozlaćene kraj nje prolazeće maglice. Oh, biedni moj Kačiću! koli daleko bjehu ove misli, ovi sni — od tebe!

I njemu je gotovo duša gorila i srce se bacalo od razmiljenosti, ganuća, požude. Dok je Tinka na očigled spokojna sjedila nemićući se, — i on je kano podrvenio. Od časa do časa kano da ga je dapače njeka sladka omama htjela zaklopiti —. Nu kad se Tinka napokon prenula te dražestno kod toga učinila poniknuvši glavom i sklopiv izpružene ruke upravo kano da se je sada iz sladka prava sna probudila i sjajnim sladko sumornim pogledom njega pogledala, — on ne zna kako mu bude, nit je više mislio, da se kani večeras — sada — odkriti, nego skoči sa svoga mjesta te ustaviv se pred nju malo ne divlje i zaježenom kožom izlane hrapavo i u grlu zapinjućim glasom: — „Tinko — ja vas ljubim!“

— Što —? Što kazaste, za Boga? — krikne djevojka prestrašeno, gotovo bez razumievanja.

— Ja vas ljubim! — nastavi on tek nješto mirniji. — Budite moja! Siromah sam doduše, — nisam vas vriedan, — nu trsit ću se, da kraj mene budete uvijek zadovoljni. Dakako godinu dana morate još čekati, a onda ću — te siromah poštenjaković uzme odkrivati sve svoje osnove, kako ih si složio, odkada je došao do spoznanja svoje ljubavi, te završi: Kao odvjetnički perovodja uvijek ću si toliko zaslužiti, da budemo mogli živiti.

Maloj sanjarskoj glavici djevojke ne svidje se ovo praktično razglabanje pod nipošto. „Pa da taj ljubi?“ — upita se sama. Odvratiti mu dugo ne mogaše ništa. On si to protumači kano djevojačku sramežljivost te ponovi svoje pitanje.

— Al to ne može biti! — strastno i uzrujano krikne na to ona, ne znajući ipak, zašto to kaže.

— S kojega razloga ne? O, mi ćemo si urediti toli udobno naše male prilike, — majka će vaša kod nas biti, ne ćete se trebati s njom razstati, — ja ću toliko raditi, da ćemo moći sve imati. —

— Ne — ne — dobri moj gospodine Krešimire, — ne osudjujte me, — ja vas ne mogu ljubiti! — izlane Tinka, gotovo bez duše i glasa.

Kačiću bude, kano da mu je tane probilo grudi, ili ko da mu je britkim mačem odsjeklo obadvije noge.

Tad se javi u njem ponos — ljutost, te pograbil djevojku za rame i potresujući ju tako silno, da je sirotica od boli završnula, muklo ju zapita:

— Mene dakle ne, — a koga?

Tinka mu nije mogla ništa odvratiti. On ju tako sveudilj držao za rame i tiskao tako, da je djevojka kriknula: — Pustite me! — On ju pusti, nu strašnim bolnim glasom šaptne ko u ludilu: — Zar Hojkića?

Tinka ga bojazljivo pogleda i mekanično kimne glavom, da jest.

Krešimir poražen i tek sada svjestan si, da je sve izgubljeno, okrene se i ko lud odtrča iz bašće. Tinka je još dugo ostala na istom mjestu i tek guste, guste suze olakotiše joj duši, sveudilj se pitajući: „Ta — ma — dobri Bože — zar ja zbilja ljubim Hojkića?“

— Tinko, Tinko! — zovnu majka, vrativši se kući.

Djevojka se nekim sramom i strahom bližala materi, te za cielo prvi put joj bude u životu, da je zatajila pred njom čitavu zgodu. Tad se sjeti takodjer, da je Hojkić obećao, da će poslije večere doći. To ju još više uzbuni. Nu kad nije umah došao u urečeni čas, bude joj teško. Čula je, kako po sobi gore dolje šeće. Napokon dodje sa svojom crvenoveznom knjigom. Nastojao je, da sakrije svoju uzbunjenost i uzrujanost (osjećao on dapače neki stid i sram, da se u „takova šta“ upušta, jer si nije mogao pritajiti, da je ovo dogovoreno zajedničko čitanje odviše slično običnomu ljubavnomu ili kako on reče „pustolovnomu“ sastanku), te se još više nego obično obklopi dostojanstvenom i svečanom ozbiljnošću. Zato je skroz strogo odmjereno pozdravio Tinku i kad mu ona sva radostna ponudi stolac, sjedne tek na polak na ugao i ravno se izbočiv ne nasloni se, već nekoliko puta pogladiv i poravnav bradu te baciv kosu s čela počne odmah čitati svoje „pjesmotvore“.

Tinka ga slušala i ne slušala. Ona je tako podlegla čaru zvonka mu glasa i blizini toga krasnoga mladića, u sanjama i snatrenju neprekidno joj javljajućega se, da nije mogla ni sliediti ni razumjeti sadržaj i smisao skladno romonećih rieči, već se jedino prepustila razkošnoj bujici čuvstva, koja ju taj čas od svakuda salietala.

Gospodja Ninkovička tiho se zadržavala u protivnom uglu. Za čas čulo se odanle pravilno uspokojeno disanje i smucanje zaspala čeljadeta. Hojkić na sreću nije toga opazio, jer bi ga to bilo za uvijek razkrstilo s gospodjom Ninkovičkom.

On se sve više vinuo nebu pod oblake i letio po silnim visinama na krilima svoje mlade pjesme. Hladni Hojkić kanda je pravo gorio. Tinka mu sada još više podlegne. I onako ga je gledala na naočare živahne si mašte, te ona u istinu srcem i duhom pjesnikinja bude tim njegovim razplamćenjem po gotovo začarana. U jedan mah kanda ju pograbila vrtoglavica i ona očuti silnu

neizmjernu žudnju, da se baci na koljena pred ovim velikanom, da se prepusti njegovu zagrljaju, — da iznikne u njem i da se žrtvuje svakoj mu želji i burnoj veličanstvenoj mu volji! Bilo joj je kano onome mladome drvcu, kad usred sjajna ljetnoga neba nastane u čistom toplom zraku u jedared siloviti vrtulj te mu nježnimi granami zavije snažno u okrug samo da se ne prelomi, a drvce ipak toli podajno popušta ovoj sili!

U to stane Hojkić, — grlo mu se već sušilo. Primieti ganuće djevojke. To ga ugodno dirne, — on se dapače smilova i pomisli, da bi dapače smiešno bilo, da joj ništa ne rekne. Dodje mu dapače djavolska pomisao, da bi mu kano pjesniku od osobite koristi bilo, da doživi kakav ganutljivi prizor. I on stane Tinki najprije ponavljati njeke ljubavne stihove iz svojih pjesama, šaptne joj, da se to na nju odnosi, — primi ju za ruku, — obuhvati oko pasa, — a ona bez snage i bez svake volje u slastnoj blaženoj zaboravi svega ni najmanje se ne brani.

U sobici je tamno, petrolejska svjetiljka gotovo dogorjela, kroz kapce plazi nešto crvena svjetla uličnih plinova, odakle se nejasno razabire šum vanjskoga svijeta i jeka prolazećih koraka. Iz hodnika javlja se cvrčak. Toli tiho, samotno, voljko jest u sivoj polutmini.

Hojkić osjeti, kako ga savlada velika žudnja — te kad se jednom rukom ušulja u meku gustu kosu Tinkinu, drugom dirne okrugle nježne grudi, on se sasvim izgubi u gorcastasnom osjećanju želje za posjedom ženske ljepote, te strastno vine k sebi djevojku i poljubi ju u vrat, u usta, u uha, u kosu! Ona se ne brani. Sirotica mala izgubila je sve misli, tek se osjećala neizmjerno blaženom, sretnom — lebdećom u visinama svojih sanja, te na krasnom joj licu, baš obasjanom drhtavim svjetlom izdišuće svjetiljke, neprekidno se ljuljao razkošni, sretni posmjeh.

— Moj —? šaptne blažena, gubeći se posvema u užitku nikad nenadane sreće. U dražestnom suzdržavanju plahosti i ko da grli poluboga, tek se usudi jedva da se dodirne kose mu, te onim ljubeznim kano materinskim načinom, što ga žensko biće uvijek imade prema mužkome, pogladi mu ju i poravna s čela.

— Tvoj — tvoj —! burno joj odvratila on i još strastnije ju privine k sebi, nu tad se maknu iz ogrljaja, te sasvim promijenjenim strogim i srditim glasom uzme: — Al šta mi radimo tu? — Ta, oprostite meni — o — ne — ne — ja se ne smijem ženiti, — ne smijem se vezati! i odskoči sa svoga mjesta.

Tinku zaboli silno u sreu, nehotice pomisli na biednoga Kačića, koji je baš protivno rekao, — pa ipak! — Ne, ni za sav svijet ne bi ga mogla izgubiti, te podignuv se do njega uhvati ga za ruku i odlučno mu rekne: — Ne tražim ja od vas take žrtve; znam ja vaše dužnosti naprama vašoj slavi i naprama domovini. Ne — ne, ja vas previše ljubim! Al — ljubite i vi mene!

Hojkić bude poražen ovom tolikom dobrotom, te sasvim umiren sada poljubi ju još jednom i odšulja se iz sobe.

Makar je već kasno bilo, podje ipak Hojkić još iz kuće. Doživljaj s Tinkom uneseo ga, da smišlja pjesmu — onaki strastveni ditiramb, — a mislio je to laglje složiti na svježem zraku. Da ne bude u svom pjesničkom zanosu priečen, nije uzeo svoj obični svečani cilindar, nego meki široki šešir, kojemu ne će škoditi, ako u žaru pjesnikovanja zaboravi i rukama prema glavi mahne. O — na sve treba uredan čovjek da misli! — Jedva što je na ulicu izašao, projuri kraj njega čovjek, koji samo da se nije u nj zaletio, tako je ludo napred jurio. Hojkić se neizrecivom indignacijom obazre za ovim „prostakom“, požaliv ipak što nije cilindar uzeo, jer taj bi bio za cijelo „imponovao“ tako, da bi se svatko s poštanjem iz daleka bio ugnuo. U „prostaku“ prepozna Kačića i Bog zna zašto — sada pobrza svoje korake u protivnom pravcu.

Kačić nije prepoznao Hojkića, — ne pazeći na ništa jurio je — više letio — dalje prema Gornjoj Ilici.

Nakon prve bure poslije prizora u bašči, koja je u njem gotovo udušila svaku sviest i tjerala ga po zagrebačkim ulicama bez svakoga cilja, — zasjedne mu dušu neizreciva teška bol, bezriečna i tiha, a tim strašnija i pogibelnija. Lutao je sveudilj kojekuda, noseći s sobom gotovo nepojmanje svoje biede i nevolje, te od časa do časa odkinulo mu se iz grudi teško bolno pitanje: „Kako živjeti — kako živjeti još sada!“

Oko dvanaest sati noću nadje se dalje od Vrabča pred malom nekom kućom, koje se još iz djetinstva sjećao, kad bi na ferije išao s materom ili ocem na malo obiteljsko dobarce u Zagorju. Oh, koli silna mu se želja pojavi u duši, da bi opet ondje bio onakav djetinjast, mlad, — pustopašan, bezbrižan! — Ova uspomena na minule dane umiri ga, a mekano mu srce zadrhće, grudi mu se uzmu nadimati, i gorko tronuto zaplače.

Tako je dugo još ostao na drumu, naslonjen o jaban i tek o prvom svitanju zore okrene prema gradu. Kad je došao među gradske ulice, zabilio već dan. Gradski radnici meli ulice, na Jelačićevu trgu po koja piljarica zamotana preko glave u velik rubac, namještala voće i povrće, s Potoka javljala se vika pijane rulje, dućani svi još zatvoreni. Sve ovo bješe biednome Kačiću taj čas neizrecivo odurno i nesnosno. Zato se požuri brzim korakom kući. Na stubama sastane služkinju iz prvoga kata, krišom se šuljajuću u stan: „I ta je probdila noć izvan kuće!“ — pomisli Kačić u sebi, te se zastidi ovoga susreta. Pade mu takodjer na um, da je to prvi put, odkad je kod Šmirganzovih, što je tako dugo izostao. Nu — gorko se nasmjehnuv — prizna si, da mu je svejedno taj čas, što tko o njem misli. Al mu ipak ne bi ugodno, kad je na svom hodniku pred kuhinjom spazio Ružicu. Imala je knjigu u ruci. Nečekav na

njegove rieči pritrča djevojče odmah k njemu i pohvali se, da je već davno ustala, jer se uči za izpit.

— Ja znam, da vas ne bješe ciele noći kod kuće! — povjerljivoj važnošću rekne mu djevojče po tiho.

On se tek nekako glupo nasmije i ne odvraća ništa.

— Nu što ste tako bledi? — zabrinuto nastavi Ružica.

„Ta bi napokon pogodila!“ — pomisli si Kačić, te mahnuv tek nemarno rukom ostavi Ružicu i udje u sobu, da se onako prašan i odjeven baci na krevet.

Oh, koli strašne — strašne muke stadoše sada istom lamati mu dušu. Nikada ne oćuti se još tako nepregledno nesretnim. Ah, ta kako bi mogao shvatiti, da je svaka nada izgubljena, — a jest ipak — jest!

Oko osam sati htjede na predavanje kao svaki dan. Ustane — nu pokročiv dva koraka, — stisnu ga takova bol duše, da je lice sakrio u obje ruke i zaridao, zaplakao ko malo diete. To pomogne — i on ode. Dakako u dvorani nije ni razumio ni čuo ni jedne rieči profesorove.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Negrov je bio u velike sam sobom zadovoljan i mislio: To je prava ovca — a još uza to učenjak!! — Da, da, dragoviću moj, mudri ljudi počinju sa svršetkom. Prije nego uspišeš ljubavno pisamce i smeteš mozak mladu djevojčetu, valja ti pomisliti na budućnost. Ako ste je vi doista ljubili i kanili zaprositi, za što se nijeste pobrinuli, da si budućnost osigurate?

— Što da počnem? zapita Kruciferski glasom, koji bi svakomu ublažio srce.

— Što da počnete? Vi ste u činovničkoj klasi, ako se ne varam, u desetoj. Aritmetiku i stihove u kraj, pa zatražiti mjesto u državnoj službi. Dosta je bilo ludorijā, vrijeme je biti korisnim. Podjite u komorsku službu: vicegubernator mi je prijatelj, vremenom ćete postati savjetnikom — pa šta želite više? Ima ćete svoj kruh, i pošteno mjesto.

Kruciferskomu nije nigda u životu došlo na um poći u komoru ili koji drugi ured; bilo mu isto tako teško sebe pomisliti savjetnikom, kako pticom, ježom, bumberom ili ne znam čim još. Ali je osjećao, kako Negrov pravo govori. Kako nije bilo u njega ni mrva pronicavosti, nije ga baš ništa zatekla patriarhalna izvornost Negrovljeva, kad je tvrdio, da Ljubonka nema ničega i da se ni od koga nema ničemu nadati, a ipak je odlučivao o njezinoj ruci kao otac.

— Bilo bi mi najmilije, najzad će Dmitrije Jakovljević, polučiti mjesto gimnazijskoga učitelja.

— No, ne biste baš Bog zna kako pogodili; što je gimnazijski učitelj? Činovnik i nije činovnik, gubernator ga nigda ne zove na objed, jedva ako ga ugosti ravnatelj; a pored svega toga rdjava plaća

Zadnji je dio govora izgovorio Negrov običnim glasom. Bio je već posve miran i uvjeren, da mu Kruciferski ne će umaći.

— Glaša! vikne Negrov u drugu sobu. Glaša!

Kruciferski se upropasti od straha, mislio je, da je

za Glafiru Lvovnu zadnji ljubavni cjeliv tako znamenit i moćan, kako za nj prvi, koji medju tim nije našao prave adrese.

— Šta je? odgovori Glafira Lvovna.

— Dodji amo!

Glafira Lvovna unidje, pogleda ohola i veličanstvena, što dakako nije ni malo dolikovalo njenu licu i slabo joj sakrivalo zbunjenost. Žali Bože nije toga opazio Kruciferski, u koga nije bilo dosta slobode, da je pogleda.

— Glaša, počne Negrov, Dmitrije Jakovljević prosi Ljubonku. Mi smo je uzgojili i uvijek smatrali rođenim djetetom, s toga imamo pravo upravljati njome; no ipak ne će biti s gorega, ako se i s njom porazgovorimo o tom. To je medju tim tvoja, ti si žena.

— Ah, moj Bože! Vi prosite? kakve li novosti! začudi se Glafira Lvovna. To je prizor iz nove Heloize.

Da sam ja bio Kruciferskim, ne bih htio zaostati u znanju za Glafirom, pa bih joj odgovorio: Doista, a jučerašnji je događaj na balkonu prizor iz Faublase!

Kruciferski ćutaše. Negrov ustane i reče za znak, da se sjednica svršila: Molim vas samo, nemojte prije pomišljati na ruku naše Ljubonke, dok ne uzimate mjesto. Najzad vam preporučam, budite na oprezu; ja ću na vas budno paziti. Za pravo ne bi bilo pristojno, da ostanete u kući mojoj. Ova nam Ljubonka onako zadaje previše briga.

Kruciferski ode.

Glafira je Lvovna govorila o njemu s najvećim prijezirom i završi govor ovako: Takvo bi hladno čeljade, kao što je Ljubonka, pošlo za svakoga, ali usrećiti ne će nikoga.

Sjutra dan rano sjedio je Kruciferski u sobi svojoj duboko razmišljajući. Jedva su minula dva dana, što je čitao baladu Alinu i Aljsima, pa evo iznenada bi gotovo zaručen, ona postade zaručnicom njegovom, a njemu je poći u državnu službu. . . Rijetke li sudbine, što je ravnala životom njegovim, što ga podigla na vrhunac ljud-

skoga blaženstva — a po čemu? S toga, što je poljubio gospodju mjesto djevojke, što je list prispio u tuđe ruke. Bijaše li to čudo, bijaše li sanja? Tad se opominjao opet svih riječi, svih pogleda Ljubonkinih, a grudi mu se nadimale, zalievalo ga njeko svečano čuvstvo.

dolazio k Negrovu u tjedan po jedan put, a kadikad i dva puta, ali Kruciferskome nigda na vrata. Ovaj je pohod nešto osobita.

— Proklete stubе! otrese se Krupov teško uzdišući i tarući si lice bijelim rupcem: Lijepu vam je sobu dao

Pražka krasotica.

Izenada se začuju teški koraci na kamenim stubama, što no su se uspinjale do sobe njegove. Kruciferski zadrhta, te je sa strahom očekivao čovjeka, koji tako teškim koracima dolazi.

Vrata se otvore, a u sobu unidje naš stari poznanac doktor Krupov. Kandidat mu se silno začudi. Obično bi

Aleksej Abramović!

— Ah! Semene Ivanoviću! požuri se kandidat i porumeni — Bog bi znao za što.

— Ha, nastavi doktor, krasne li okolice! Nije li ono u daljini crkva Dubasovska, što se bjelasa ondje na desno?

— Mislim, ali ne mogu pravo kazati, odgovori Kruciferski, koji je gledao na lijevo.

— Nepopravljiv student! Kako možete mjesece stanovati ovdje, a da ne znate, što se s prozora dađe vidjeti. O čudne li mladeži! . . . No, dajte da vam opi-pam bilo.

— Hvala Bogu zdrav, Semene Ivanoviću.

— Evo ga na, hvala Bogu posve zdrav, odazove se doktor držeći Kruciferskoga za ruku, znao sam to: uzrujan i nemiran. Dozvolite . . . jedan, dva, tri, četiri . . . grozničav, životne sile znatno napete. . . Dakako s takim bilom može svak lako počinuti kojekake ludorije: da vam bilo udara pravilnije, tuk . . . tuk . . . tuk . . ., ja-mačno vam to ne bi došlo na um: dolje su mi kazali, čestiti gospodine, da se ženite. . . Ne povjerovah ušima svojim; nu, pomislih, takav ludov nije, ta ja sam ga doveo iz Moskve; ne vjerujem, ali podjimo do njega i vidimo. Tako je da: bilo uzrujano i nemirno; s takim bilom možeš se ne samo oženiti, nego bijes ga znao kakih sve ludorija počinuti. No ko će se tako grozničav riješiti na tako znamenito djelo? Čujte! . . . Promoz-gajte dobro prije, povratite organ mišljenja — mozak u normalno stanje, da mu ne smeta krv. Ako želite po-slaću vam vidara, neka vam krv pusti.

— Od srca vam hvala, ne osjećam nikake potrebe

— Gdje biste vi znali, šta vam je potrebno, što li nije. Vi niste učili medicine, a ja sam je izučio. No ako ne ćete pa ne ćete da pustite krv, a vi uzmete glau-be-rove soli; imam malu apoteku uza se, daću vam malko.

— Veoma sam vam haran za usrdje, no moram vam priznati, da sam posve zdrav i da se ni malo ne šalim; ja se svakako kanim (ovdje zapne) — ženiti, pa ne razumijem, šta biste mogli zabaviti sreći mojoj.

— Veoma mnogo.

Starac se poozbilji.

— Ja vas ljubim, mladi čovječe, i s toga vas žalim. Vi ste me, Dmitrije Jakovljeviću, na zalazu mojih dana opomenuli mladosti moje, sjetili ste me mnogih prošlih događaja. Ja vam želim dobro, a mučati sada smatram zločinom. Nu, ko će se ženiti u vašim godinama? Negrov vas je naprosto zaveo. . . Vidite, vi ste uzrujani, vi me ne ćete slušati, a valjalo bi vam slušati, starost ima svoja prava. . .

— Oj ne, Semene Ivanoviću, rasrdnu se mladić, koga su riječi starčeve malo smele, shvaćam, da mi od dobre volje, brinući se srećom mojom, kazujete mnijenje svoje, ali veoma žalim, što je to mnijenje posve izlišno, jer je prekasno.

— O, ako ne možete ništa drugo prigovoriti, to je sušta zaludnica, nigda nije prekasno stati. Brak . . . u — u, teške li stvari! Nesreća je, što baš kandidati že-nidbe ne razmišljaju, šta je brak, to jest razmišljaju istom kasnije, kad je prekasno. . . Sve sama febris ero-tica; kako može ko rasuditi takav čin, ako mu bilo tako

silno udara kao vama. dragi prijatelju? Vi mećete sav imetak na jednu kartu: možda ćete razbiti banku, možda — no koji će se mudar čovjek toliko prodrznuti? U kartanju bar svak sâm plaća, što je sâm sakrivić. U braku povlačiš sa sobom svakako još i druge. Dakle Dmitrije Jakovljeviću, razmislite se! Vjerujem vam, da ljubite i da vas ona ljubi, ali ništa za to. Znajete, da ljubav u oba slučaja prestaje: otputujete li, prestaće, oženite li se, još će prije prestati. I ja sam ljubio ne jedanput, nego pet puta, ali me je Bog očuvao. Vratim li se sada kući, mogu mirno i udobno od napora otpo-činuti, sav dan živem za bolesnike, a u veče odigram partiju vista i bezbrižan legnem spavati. . . A sa ženom ulaze u kuću brige, kavge, djeca, pa ćeš prije dati svemu svijetu, nek izgine nego obitelji svoj j! Tad je muka ostati na jednom mjestu, muka seliti. Pored toga zareda još nisko ogovaranje, moraš sjediti uz domaće ognjište, pobacati knjige u koš, misliti hoćeš ne ćeš samo na novac i kuhinjsko posudje. Al' da vam koju rekнем o vama: ako ste sada zaglibili u nevolju, kakva je to nesreća? Ja i Antonije Ferdinandović, poznate ga, često nijesmo imali ni rublja u špagu, a htjelo bi nam se prigrisiti i zapušiti lulicu duhana: no ako kupimo li četvrt funte duhana, ne će biti nego samo kruha za jelo, a ku-pimo li funtu šunke, s Bogom duhan. Mi smo se ipak tome samo smijali, ta šta za to; no imaš li ženu, tad su druge diple; žao ti je žene, pa će se još uza to žena kreveljiti. . .

— Oj ne, ova će djevojka doista imati snage, da podnosi nevolju. Vi je ne poznate!

— Tim gore, prijatelju moj; da se bar čestito is-tuli i nabjesni, tad bi se ti okupio i otišao daleko, no bude li šutjela i patila, tad ćeš pomisliti: nesretno stvo-renje, s mene mora gladovati. . . Pa razbijat ćeš si glavu, kako bi priskrbio novaca. Ma, na čestit način, prijatelju, ne moš; lopovština ti se ne da počinjati — e pa staneš premišljati i mozgati, i da razbistriš glavu, posegnućeš za kupicom grkoga; no to još ne bilo ništa i ja si znam priuštiti do zgođe želucu okrepe. . . Al, pamтите: čim ko od pečali popije dvie, tri, čašice. . . i Razumijete l'? Pomislimo, vi imate svoj kruh . . . to, znači samo svoj kruh, ona je doduše Negrovljeva kći, a Negrov bogataš, no poznam ga u dušu, — darežljiv nije! Svojoj će kćeri dati pet hiljada rubalja: a je l' to glav-nica? . . . Ah, žalim vas Dmitrije Jakovljeviću! Prepustite to drugima, koji ne znadu ništa pametnijega od sebe uraditi, ali vi se čuvajte. Ja bih vas svjetovao primiti drugo mjesto: čim brže otidjite odavle . . . i ljubav će vaša uminuti. Na našoj je gimnaziji dobro mjesto. Budite ljudina!

— Doista, Semene Ivanoviću, mnogo vam dugujem za dobrotu, ali sve, sve, što ste rekli, žali Bože je su-višno. Vi me želite kao dijete prestrašiti. Prije ću se

ostaviti života nego ovoga andjela. Ja se nijesam ni takoj sreći nadao, sam je Bog tako uredio!

— Evo ga ná, nasmjehnu se tvrdi Krupov, meni je svu vašu nesreću ponijeti dušom, čemu sam vas preporučio Negrovu? Bog je tako odredio — slušaj ga samo! Negrov i tvoja mladost spremili ti šalu, to ja živo vjerujem. Ja sam, dragi prijatelju, dugo živio u svijetu; ne ću baš da se hvastam razborom svojim, ali mnogo sam toga iskusio. Znaite, kako ljekara dužnost dovodi ne u salon, nego u privatnu sobu i u spavaonicu. Koliko li sam ljudi za svoga vijeka vidio, a nijednoga nisam propustio, da ga ne ogledam sa sviju strana. Vi vidite ljude uvijek u livreji ili u plesnoj odori — a mi ih gledamo za kulisama. Vidio sam mnogu obiteljsku sliku, od ljekara se ne stidi niko, niti ne okoliši. Homo sapiens — kakav do bijesa sapiens! Ferus, najbješnja je zvijer u pećini svojoj krotka, a čovjek je u svojoj pećini gori od divlje zvijeri. . . Ali čemu sve to? . . . Da, da. . . Privikao sam se proučavati značajeve, no vjere mi vaša zaručnica nije za vas, rekli vi, što vam drago — te oči, ta boja lica, taj drhat, što joj gdješto licem preleti — da, da, ona je mlada tigrica, koja ne pozna još snage svoje, a ti, što si mi ti? Ti si zaručnica, ti si, moj dragi, Njemica, ti ćeš biti žena, a pristoji li se to tebi?

Zadnja je navala Kruciferskoga ozlijedila i preko običaja istisne dosta hladno i suho: Ima slučajeva, kad sažaljavatelj nastoji pomoći, ali ne govori disertacijâ. Možda je sve ono, što ste rekli, istinito — ne ćemo se prepirati, budućnost je tamna, ja znam samo to: meni se sada otvaraju dva puta; kamo idu, teško je reći, no trećega puta za me nema: ili ću se sunovratiti u vodu, ili postati najsretnijim čovjekom.

— Bolje je u vodu, bi će bar svemu kraj, odreza mu Krupov, koji je takodje bio uvrijeđen, i tad izvuče crveni rubac.

Razgovor bio dakako uzaludan. Krupov nije postigao, što je želio. Možda je bio vrstan ljekar tijela, ali u duševnim je bolestima nespretno počinjao. Po svoj prilici rasadjivaše moć ljubavi po svojem iskustvu: rekao je, da je nekoliko puta ljubio, imao je dakle veću praksu; no baš za to nije umio rasudjivati ljubavi, koja se samo jednom javlja u životu.

Ljut ode Krupov i još je iste večeri deklamovao u vicegubernatora za užinom pô ure o miloj svojoj temi — psovao na ime žene i obiteljski život — jadan sasvim zaboravio, da vicegubernator ima treću ženu i od svake više djece. Krupovljeve se riječi nijesu gotovo dojmile Kruciferskoga, velim gotovo ništa, jer su ipak njeko neodredjeno, nejasno ali neugodno čuvstvo prouzrokovale u duši njegovoj — kao kad čuješ zloguko graktanje vrane, ili kad susretnesh sprovod vraćajući se od vesele gozbe. Al hoćeš da, svega toga nestade, čim je opazio Ljubonku.

Kako se čini, pripovijest se primiće kraju, reći ćete vi, dakako radujući se tome

— Oprostite, još nije ni počela, odvrćam s dužnim poštovanjem.

— Dakako, treba još samo poslati po svećenika!

— Doista; no ja smatram koncem, kad se šalje po svećenika, da te posljednjom pomasti pomaže pa i onda često nije konac. No ako dodje sluga Božji, da vjenčava, to je istom početak posve nove povijesti, u kojoj se samo ista lica javljaju. A oni će vam se svi prikazati.

V.

Vladimir Beltov.

U * * *, — u ostalom nije nipošto potrebno astronomijskom i geografskom tačnošću odrediti mjesto i vrijeme. . . Dakle — u XIX. vijeku bili u gubernijskom gradu N. N. plemenitaški izbori. Grad je oživio; često se čula zveka praporaca i škripa ekvipaža; često dolazila zimuja kola vlastele, kibitke, vozovi svakojaki snabdjeveni unutra različitom robom, a izvana ukrašeni čitavom svitom sluga s mantijama i s krznom. Jedni od ove pratnje šalabazali obično gradom, pozdravljali trgovčiće i smijali se drugovima, koji su stajali na vratima; drugi pako spavali u svjema neudobnim namještajima ljudskoga tijela. Po malo su konji vlasteoski gotovo svu čeljad, koja je imala posla, dovezli u gubernijski grad, već je i kornet u miru Drjagalov osvanuo i uresio zavjesama prozore svoga stana, koji je zadnjom parom najmio. On bi za svakih izborâ i godišnjih sajmovâ pohodio pet gubernija. Gubio nije nigda, premda je kartao od jutra do mraka, ni zasluživao nije ništa, premda je od jutra do mraka dobivao. Došao je i general u miru Hrjašćov, čuven sa svojih mu, zikanata, bogat i pored svojih šezdeset i pet godina strastven strančar. Svagdje, gdje bi se na izborima pokazao, priredio bi po četiri plesa i svaki put odbio zbog zdravlja čast „gubernijskoga predvoditelja“, kojom ga je zahvalno plemstvo nudjalo.

U salonima se pokazale neobični frakovi, koji su pune tri godine bili zatvoreni, sa zatvorenim ovratnicima od baršuna. Ujedno se pomoliše neobične uniforme iz starih vremena s dva ili samo s jednim nizom pütâca, s jednim epoletom ili bez nje.

Od jutra do mraka pohod za pohodom. Mnogi se nijesu vidjeli tri godine, i s nekom su tjeskobom opazali, kad bi se pogledali, kako su im vlasii još sjedje, čelo nabranije, lice mršavije. Ista lica, a ipak se činila drugima: genij je razora utisnuo svakome biljeg svoj. U drugu opet ruku opazali još s većom tjeskobom baš protivno, kako su ove tri godine minule upravo onako, kao što i trinaest ili trideset godina pred njima. . .

Po svem gradu riječ samo o kandidatima, objedima, okružnim „predvoditeljima“, plesovima i sudijama. Ravnatelj kancelarije gradjanskoga gubernatora lomio je glavu

već tri dana projektom govora; već je gotovo dvije knjige, papira pokvario pišući sve jednako: „Milostiva gospodo! blagorodno NN-sko plemstvo! . . .“ Ovdje bi zapeo i iznova upro mozgati, bi li nastavio: „Dopustite mi izaći iznova pred vas“, ili ovako: „Radujem se, što mogu pred vas izaći. . .“ I tad će najstarijemu pomoćniku: „Ah, Ciprijane Vasiljeviću, hiljadu je puti lašnje najzamršeniju kaznenu parnicu razmrsiti nego napisati govor“.

— Zatražite u Antonija Antonovića zbirku obrazaca. Koliko se sjećam, ima ondje i govorâ.

— Divna ideja! poveseli se ravnatelj kancelarija nemilo udarajući pomoćnika po ramenima. „Da, da, Ciprijane Ciprijanoviću!“ Ravnatelj je mislio, da je to duhovita dosjetka, ako pomoćnika uazove jedan put pravim očinskom imenom, a drugi put kojim inim. Još te večeri zbažda nekoliko redaka povodeći se za govorom kneza Holmskoga u Karamzinovoj „Marti posadnici“.

Sred tih općenitih i mučnih posala iznenada se svratila pozornost svega grada, koja i onako bila napeta, na posve nepoznato lice, — na lice, kojega nije niko očekivao, pače niti kornet Drjakalov, koji je sve očekivao, — na lice, na koje nije niko mislio, koje je bilo posve suvišno u patriarhalnoj obitelji općinskih glava, — koje je reko bi iz oblaka palo, a u istinu se dovezlo u liepim englezkim kolima. Bio njегдашnji gubernatorski tajnik Vladimir Petrović Beltov. Što mu nije dostajalo činom, nadoknađivalo imanje bez duga, a od tri hiljade duša. Ovo imanje po imenu Bijelo polje poznavali su kandidati i birači veoma dobro; no sam vlastelin Bijeloga polja bio im nekakav mit, bajnovito, tamno biće, za koje se svašta govorilo, baš kao za daleke zemlje — Kamčatku ili Kaliforniju što se govore najrjeđe i najne-

vjerojatnije stvari. Prije nekoliko su godina na priliku pripovijedali, da je Beltov svršiv sveučilišne nauke odma osvojio milost ministrovu, za tim su opet znali kazivati, kako se Beltov skoro razišao s ministrom i uz prkos svome šefu ostavio službu. No ovo se nije vjerovalo. Ima lica, o kojima si u provinciji stvaraju osobit, posve odredjen pojam; s takim se licima ne može niko rastati; prema njima možeš i imaš pokazivati samo poštovanje; je li indi moglo biti iole vjerovatno, da bi se Beltov usudio —? Ne! Biće te je on njegov pravedni gnjev svalio na glavu svoju, ili je kartao ili pio ili kome zaveo kćer.

Tad bi se opet naklapalo, kako je otputovao u Francusku, a mudre bi i pronicave glavice dodavale, kako se on ne bi nigda povratio kući, kako je članom masonske lože u Parizu, te ga ta loža poslala u nekom poslu u Ameriku.

— To je veoma vjerojatno, mudrovali mnogi, „on je bio od mladih nogu kao ostavljen; otac mu umro, ako pravo pamtimo, one godine, kad se rodio; sami znate, kakva mu je porijekla mati, a pored toga je vjetrenjast čovjek, exaltée, i učitelj mu bio iskvaren čovjek: nigda nije nikoga poštovao, kako bi valjalo“.

No, tim su dosta objasnili, za što je zanemario gospodarstvo, premda su se njegovi seljaci smatrali bogatimi i nosili cipele. Napokon, već ga tri godine nijesu spominjali, pa evo sad iznenada dolazi to rijetko lice, — taj pouzdanik pariške masonske lože odaslan u Ameriku, — čovjek, koji je prkosio onima, koje valja najviše što-vati, koji je otišao u Francusku za sve vijeke vijekova, — u kratko evo ga pred društvom grada N. N., i to da za sebe kupi glasove na plemenitaškim izborima.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Ako je svrha kazalištu, da ne samo ugodno zabavlja i podučava občinstvo, nego i da podupire i goji dramatsku i glasbenu umjetnost, pak da sposobne umove izazivlje na rad na tom polju ljudskoga umienja: onda valja priznati, da moskovska kazališta shvaćaju taj zadatak. Veći dio navedenih opernih skladatelja ruskih sastavili su svoje skladnje za moskovsko kazalište, a svaka skladnja našla je ondje zaklon. Ovo se još više može utvrditi o ruskoj drami. Najveći noviji ruski dramatik A. N. Ostrovskij bijaše Moskvčanin (rodj. 1824.), pisao je i djelovao u Moskvi. Još prije njega ponosila se ruska dramaturgija sjajnim imeni, od kojih dosta je napomenuti za komediju Gribojedova i Gogolja, a za historijsku dramu Puškina, ne govoreći o V. Ozerovu, A. Šahovskom, N. J. Hmelnickom, D. Efimjevu, A. Klušinu, Plavilšči-

kovu, knezu D. Gorčakovu, M. Krjukovskom, N. Iljinu, F. Ivanovu, S. Viskovatovu itd. Kano što je u Rusiji posljednjih desetina našega vjeka znanost i umjetnost zaronila u duh naroda, tako je ovdje potražila i dramaturgija predmete svojim tvorbam. Ostrovskij odabrao je napose obiteljski život i običaje nižega ruskoga građanstva i trgovačkoga sloja za predmet svojega izučanja i dramatskoga prikazivanja, jer je uprav ovdje nalazio najvjernije likove pravoga rustva. Prikazuje nam ovdje trgovce, koji se čvrsto drže svojih starih ruskih običaja, a za novotariju neće ništa da znadu; ondje opet takove, koji zapadnjački duh oponašaju, ali odasvud jim staro-ruska narav proviruje te ih čini smiešnima; ovdje sinčiče staro-ruskih trgovaca, koji sljedeći nov iskvaren način življenja potrate blago, koje su im otcevi, držeći

se starih običaja stekli, itd. Sastavio je i historičkih drama, za koje je crpao predmete osobito iz dobe t. zv. samozvanaca (Dimitrij Samozvanec, Vasilij Šujskij, Kosma Minin Suhoruskij itd.). Dubljina shvaćanja raznoraznih situacija i izvrstno karakterisanje prikazanih lica, pak

najobljubljenije spadaju: Svoji ljudi sočtensja, Biednaja nevjesta, Biednost ne porok, Ne v svoji sani nesadis itd. Drame Ostrovskoga prikazuju se neprekidno po svih ruskih kazalištih i nikada ne postaju dosadne občinstvu. Taj osnivač narodne ruske drame preminu, kano što

Mlada pastirčad.

vještina u jeziku i ugladjenost oblika — to su one prednosti, kojima se radnje Ostrovskoga odlikuju. Bijaše uza to veoma plodan pisac, dočim je iza svoje prve (1847): Картина семейнаго счастья (Slika obiteljske sreće) sastavio u ovo 40 godina do 50 drama, od kojih medju

je poznato, na nesreću ove godine dne. 2/14 srpnja na svojem imanju u selu Ščelkovu, Kostromskoj guberniji. Ostrovskij odgojio je N. Solovjeva, upotrebljujući ga za suradnika, iz kojega suradništva poteče komedija „Dikarka“ (Divljakinja). Ali učenik zaostaje za učiteljem,

premda su komadi njegovi puni pozorištnoga efekta, te je i drugim pravcem krenuo. Jedini A. Pisemskij, poznat kano znamenit beletrista, može se u pučkoj drami staviti o bok Ostrovskom. Većini ruskih dramatika prija više društvena i historijska drama. Prvu obraduju: Suhovo-Kobylin, N. Ljvov, gr. Sologub, A. Potjehin, Pleščev, I. Turgenjev, V. Djačenko, osobito plodan, N. Ljeskov, P. Boborykin, Nevježin, L. Antropov, V. Krylov, A. Palm, osobito pako N. Potjehin, I. V. Spažinskij i spomenuti N. Solovjev, za tim Slučevskij, knezovi Meščerskij i Sumbatov, Gnjedič itd. Medju pisci historijskih drama odlikuje se slavni gr. A. K. Tolstoj s dramom: Don Juan i trilogijom: Smrt Ivana Groznoga, Car Feodor Ivanovič i Car Boris; sliede ga D. Averkijev,*) čuveni pjesnik A. I. Majkov, Mej, Burenin itd.

Kako ovaj letimični pregled svjedoči, moskovska i druga ruska kazališta imaju liep izbor u domaćoj dramskoj literaturi, te im nije sile pitati svoje občinstvo samo proizvodi tuđe vile. I zaista kada sam god za svoga boravka u Moskvi bacio oko na kazališne oglase ili novinske obznane, naišao sam ponajviše na jedno od spomenutih ili koje drugo ime domaće; pače i strane se drame, kako mi kazano, obično za ruske predstave pretrade i ruskom občinstvu prilagode.

Pošto sam čitatelja poveo u znamenitije moskovske hramove te prosvjetne i umjetničke zavode, pak ga upoznao sa svimi iole spomena dostojnim znamenitostmi ove vrsti: ne će mu biti zazorno, ako ga zamolim, da se sa mnom prošeće ovom originalnom ruskom prestolnicom Jurve u početku orisao sam obćenitu sliku grada; ali sada sam voljan proći kroz pojedine česti njegove.

Započesmo s Kremlom; predjimo dakle odavle na iztočnu stranu „Crvenoga trga“ (krasnaja ploščad). Ovdje prikazuje nam se nešto čisto izvorno rusko a opet sjećajuće nas na daleki iztok. Ulazimo najprije u ogromnu skupinu samih dućana, šatra i koliba, koju presjecaju u troje tri glavne ulice nutrnjega grada: Varvarka, Iljinka i Nikolskaja. Ovo su „торговые ряды“. Uzki, gore pokriveni, hodnici („linije“) vode duž nepreglednih redova dućana, u kojih svakom po staroruskom običaju visi na stieni sv. ikona i gori uljenica; a na vratima poput cimera roba, koja se u dućanu prodaje. U jednom redu nižu se krčme i otvoreni stolovi s pićem, gdje se možeš svaki čas okriepiti osobito čistim ruskim narodnim pićem. Tuj ti se na ulici nudi: ikra, pirožki, sir, kvas, čaj itd. Prvi „rjad“, okrenjen prama spomeniku Minina i Požarskoga, jest najljepši i najživahniji. „Rjadi“ bijahu tek god. 1626. za cara Mihajla Feodoroviča dodani drugoj ovakoj čisto ruskoj trgovačkoj uredbi, na ime „gostinnomu dvoru“ (гостинный дворъ), koji se iza srednjih „rjada“ medju Iljinkom i Vavarkom stere. To je ogromna trokatna zgrada, sastavljena iz tri reda arkada otvorenih,

kojih se jedan diže nad drugim i obrubljen je stupovljem, a stoje u obćenju kroz mnogobrojne skaline i hodnike. U tih arkadah niže se jedan dućan za drugim. „Gostinnij dvor“ bijaše u početku veliko svratište za trgovce strane, kojim je on služio za stanovanje i za tržište; a narasla mu znamenitost, od kako je Moskva postala središtem ruske trgovine pod Ivanom IV. Vasiljevičem (1533-84), koji slomivši Novgorod prisili 18.000 njegovih trgovaca, da se u Moskvu presele i otvori puteve trgovini na sve strane raširene carevine. Moskva je stala trgovati na iztok s osrednjom Azijom, na sjever preko luka baltičkih s Engleskom. Stecište sve ove trgovine bio je „gostinnij dvor“. I sada je „gostinnij dvor“ skladište robe tako veliko, kakova ne ima, ko što se kaže, u cijeloj Evropi. Stara zgrada bijaše carska, od koje se najam carskoj blagajni plaćao. Ona bijaše god. 1789. porušena poradi njezine trošnosti, a sadanja nova god. 1805. sagrađjena. „Gostinnij dvor“ i „torgovije rjadi“ sastavljaju jednu cjelinu, te služe jednoj te istoj svrsi. To je „bazar“, „Besestan“ iztoka. Ovdje se može sve kupiti, od igle počamši do zlata i dragoga kamena. Nu pravu sliku staro-ruske trgovine i staro-ruskoga života prikazuju „rjadi“ još čišće. Ovdje se je sačuvao staroruski trgovački običaj netaknut od novijih prevrata. Trgovac sjedi ovdje u svojem dućanu, odjeven u ruskom odielu, čitav dan, nalazeći dnevnu okrepju u tamošnjih obilnih krčmah, a čaj i „piroške“ kod neprestano onuda protiskujućih se prodavaoca. Stojeći ili sjedeći nudi i hvali glasno svoju robu, za koju valja se pogadjati, jer tuj stalnih ciena i ne ima. Kod prodaje kano da si kod jevtimbe, jer se ide od gore dolje; pak se obično prispije na polovinu prvobitne ponude. Unatoč svemu tomu sve se najradje kupuje u rjadih i gostinom dvoru; s toga je ondje neprekinut sajam, vrevu ljudi i protiska, kojoj se naše Stjepanje ni prispodobiti ne može.

Kakav je život na tom velikom moskovskom tržištu, shvatit će se još vjernije, kada se na um uzme, da je Moskva središte ruske trgovine i industrije. Uzmimo samo velik obrt. Po novijih (1879.) podateih imade u Moskvi i njezinoj guberniji (neračunajući pivara, pekara sladorana i tvornica za duhan) 1.527 velikih tvornica, u kojih radi ukupno 162.700 radnika, te izradjuju na godinu za 190.494.200 t. j. do 200 milijuna rubalja robe. U tom pogledu stoji Moskva na prvom a Petrograd na drugom mjestu; jer se ovdje u ono doba brojila 741 tvornica sa 76.833 radnika i 155,746.900 rub. robe. U ovih tvornicah izradjuju se ponajviše surovine, kojima obiluje Rusija, i umjetne tvorine, takodjer iz domaćih proizvoda. S toga imade u Moskvi najviše tvornica za tkanine i sukno, onda kožarnica, paromlina, strojarnica, sapunarnica, radionica pokućstva i drvodjelaonica u veliko, lievaonica i kovačnica, pa tvornica za izradjivanje raznih kovina, željeza, zlata, srebra, platine itd. Ove različite domaće tvorine izložene su za prodaju u gostinnom dvoru

*) Ne bi li tko obavijestio hrvatsko občinstvo o njegovoj drami: Vojvoda trogirski?

i u rijadih; pridružuju se pače i knjižarnice tako, da se ondje može sve dobiti. Tuj je vječiti sajam, na kojem razpača se godimice robe na milijune rub lja. K tomu treba sjetiti se i toga, da je Moskva središte ruske željezničke mreže, gdje se stiče pet glavnih pruga, kroz koje trgovina onamo utiče i odatle odtiče; te moskovske trgovce stavljaju u položaj, da zamiću sveze ne samo s Azijom nego i sa zapadom do luka atlanskoga oceana i sredozemnoga mora. S toga prolazi Moskvom po željeznicah do dva milijuna putnika (1879) i do tri milijuna tonna robe. Jedan naš zemljak, ondje namješten u velikoj trgovačkoj kući, kojemu su inače poznata zapadna velika tržišta, pripoviedao mi, da je čudo, koliko se glavica sgrće u Moskvi i kolikim novcem raspolažu ondašnji veletržci, i to većinom takovi, koji ostaju vjerni staromu ruskomu načinu življenja i otčinskim običajem. Ali to ne smeta mnoge, da izdaju ogromne svote ili u dobrotvorne ili u prosvjetne svrhe. Botkini, Hludovi, Tretjakovi, Soldatenkovi itd., o kojih sam zbirkah već govorio, ne stoje osamljeni. Veletržac Botkin izdaje k tomu velike svote za štampanje ruskih knjiga, a pošto mu ime Kuzma, prozvali ga u ruskih književnih krugovih ruskim „Cosmom de Medicis“.

Ali ostavimo ovu vrevu gostinoga dvora i rjadova, pak idemo dalje. Odanle ne daleko u Varvarki ulici, u kojoj kano što i u Iljinki vide se sami komptoari veletržaca i njihova skladišta, pak u koju zalazi „Zarjadje“, sklonište moskovskih židova, udara u oči putnika „Dom bojar Romanovih“, stojeći na malenoj visi. Posljednji vlasnik ove kuće bijaše Feodor Romanov, otac Mihajla,

prvoga cara od Romanova roda. Kada je Mihajlo Feodorović, pokle su Poljaci iz Moskve (1612) prognani, izabran bio za cara, pokloni otčinsku kuću ondje blizkomu „Znamenskomu monastiru“. Tim se bio zametnuo trag, gdje da je bila rodna kuća sada vladajućemu carskomu domu. Tek god. 1856. ustanovili su na temelju starih izprava Snegirev i bar. Köhne, da je spomenuta u Varvarki sgrada rodna kuća Mihajla F. Romanova, na što ju car Aleksandro II. dade u ruskom slogu XVI—XVII. vieka popraviti i pokućtvom one dobe providiti. Prama ulici kuća je na jedan, a prama dvorištu na četiri sprata; slog je staroruski, u kojem bijaše gradjen i carski dvorac kolomenski kod Moskve. Gradjevne crte izmjenjuju se nepravilno, krov završuje se mjestimice u bubnjaste ili u čunjaste kube. Zidovi su sivkasti, a krovovi smedjasti. Stube sa dva lava kod podnožja vode na prvi sprat. Ja sam ovu starorusku sgradu, a prama slogu popravljenju, mogao samo iz ulice motriti.

Često bijaše mi prolaziti uz drugu sgradu, koja svojom veličinom udara u oči, a to je „gorodskoj manež“, ležeći Kremlu na zapad među Aleksandrovskim perivom i Mohovom ulicom. Ova ogromna, 170 m. dugačka, a 45 m. široka te 12 m. visoka zgrada, podignuta god. 1817., izazvana je nuždom oštrog podnebjja moskovskoga: da se na ime moskovska posada može u otopenom mjestu zimi vježbati. Ali uz ovu svrhu služi njezin ogroman prostor takodjer za velike koncerte, pučke svečanosti i izložbe, te je ovdje, ako se ne varam, i velika etnografska izložba bila god. 1867. priredjena.

(Nastavit će se.)

LISTAK

K slikam.

Pražka krasotica. Kažu ljudi, koji se u to razumiju, da su žene tamo najljepše, gdje se miešaju pasmine i rodovi čovječji. Možda je i to razlog, što su djevojke i žene po gradovima redovito ljepše i pristalije, nego li po selima, gdje se žene čak i, rodjaci i svojaci.

Ako se hvale bečke i peštanske žene poradi svoje ljepote duše mi, ne zaostaju za njima ni Pražanke. To dokazuje i naša slika. Nije to maštanijska slikara umjetnika, već vjerna svjetlopisna snimka prave, žive djevojke, koja sigurno ne sluti, da joj se ljepoti dive južni, vatreni Hrvati na obalama Save i Jadranskoga mora.

I po hrvatskim gradovima ima riedkih ljepota. Kažu barem stranci, koji zalaze u naše gradove, da ne ima na daleko krašnih djevoja i žena, kako su naše kćeri u Zagrebu i Osijeku, pošto se odlikuju vrlinama i zapadnjačkih i istočnjačkih žena. A kako bi tek liepe bile naše gradske kćeri, kad bi svim žarom duše svoje prijanjale uz svoj jezik, pa poput Češkinja i Poljakinja bile najčvršći bedem na braniku svoga roda! Samo hrvatske majke i kćeri mogu spasiti naš narod: njih će za to jedinom unuci naši ili slaviti — ili proklinjati.

Mlada pastirčad. Slika Huberta Salentina. Slikarska škola u Düsseldorfu (na sutoku Düssele i Rajne) broji se među najznamenitije slikarske škole u Njemačkoj. Njom je upravljao njeko vrijeme (1825—1841) i glasoviti Petar Cornelius, koji je bio sam rodom iz Düsseldorfa i učenik tamošnje škole.

Od novijih slikara Düsseldorfskih odlikuje se poimence H. Salentin, učenik Schadowljev. Njegove slike jesu ponajviše „genreslike“, te obiluju nježnim čustvom. Takova je slika i ova, koja prikazuje mladu pastirčad, gdje se sastaje na svom plandovalištu. Tumača toj idili ne treba, bolje je, da pozorni gledalac sam pogadja.

Umjetnost.

Gdja Ružička-Strozzi u Pragu. Upravo smo se od srca uzradovali, kad smo čuli, da će vrlo naša tragedkinja u Pragu biti gost u nekoliko drama. Veselili smo se, jer smo željeli čuti, što sudi o našoj umjetnici pražka kritika i obćinstvo, a još više s toga, jer smatramo potrebom, da se i austrijski Slovjeni što više upoznavaju. Priznati valja, da Česi na tom polju najviše rade. Prag je odavna ognjište, iz kojega su vazda vrcale iskre slovanske zajednice, Prag je još i danas najzgodnije pozorište, gdje

mogu Slovjeni monarkije upoznavati jedan drugoga a i svijetu pokazivati, što su privriedili na kulturnom i umjetničkom polju. Česi su prva straža slovjenke ideje u monarkiji. Česi visoko dižu ovu zastavu i oko nje skupljaju sva ona slovjenka plemena, koja nisu zaboravila na porietlo i budućnost svoju. Tako evo sada otvaraju Česi ostalim Slovjenima vrata svoga krasnoga hrama dramske umjetnosti. Mi se Hrvati možemo ponositi, da se hrvatska rieč prva ozvanja uz češku besjedu sa pozornice „Narodnoga Divadla“. Gdju. je Ružičku-Strozijevu prvu zapala častna zadaća, da u svom materinskom jeziku gostuje u češkom glumištu. Pražke se novine nađaju, da će iza Hrvatic izaići do skora na njihovoj pozornici zastupnici ostalih slovjenkih plemena. Naša je umjetnica do sada glumila u Sardouovoj „Fedoru“ i u Ohnetovu „Talioničaru“. Prikazujući Fedoru umjela je Ružička-Strozzi zanieti občinstvo pražko svojom elegancijom i krepkoćom u prikazivanju tako, te su je osamnaest puta izazvali i cviećem obdarili. Kritika osobito hvali promišljenu i pomnu prikazu svih i najtanjih sitnica u značaju Fedorinu. Kao Claire doživjela je umjetnica sličan trijumf. Kritika je i u ovoj drami mnogo hvali, samo joj se čini, da gospodji ne dostaje krepka glasa. Još će prikazivati gospodja Ružička-Strozzi u Kolarovoj drami „Magoni“ i u Shakespearevu „Romeju i Juliji“. Česi su našu umjetnicu dočekali tako ljubazno, te mislimo, da bi uprava našega glumišta na svaki način morala pozvati u Zagreb na nekoliko večeri kojega odlična člana pražkoga Divadla, na prilik u Sklenarovu, da vratimo braći milo za drago. Tā umjetnosti je pravoj najpreči cilj, da u grudima ljudskim razpiruje toplim zrakama svojim ljubav prema dobroti i ljepoti, a zar ima što ljepše i bolje od sloge srodne braće, koja se trebaju?

Deskašev. Član hrvatskoga glumišta S. Deskašev pjevao je ne davno u budimpeštanskoj operi u „Carmenu“. Kako javljaju tamošnji listovi, pošlo je našem tenoru za rukom, da vrstno odpjeva svoju zadaću. Ako i nema jaka glasa, ipak je umio liepo i s nježnim osjećajem prikazati i odpjevati lirska mjesta, gdje se hoće više pojezije nego energije.

Svaštice.

Stogodišnjica Galvanijeve. U Bologni se pripremaju u velike proslaviti stogodišnjicu Galvanijevu. Što danas imamo telegraf, telefon i mnoge druge savršene električne strojeve, — to nam valja zahvaliti velikome umu Galvanija, koga žele proslaviti do skora njegovi zemljaci, ali će se slavi pridružiti svi narodi ovoga svijeta, jer nam je svima njegov pronalazak od nemjerene koristi.

Zlato i srebro u Rusiji. „Nova Rusija“ javlja, da će ovo dana stići u Peterburg prvi karavan zlata i srebra, što je ove godine nadjeno u ampajskim rudnicima. Karavan nosi 400 oka zlata i 100 oka srebra. Ruska je vlada pozvala slavnoga geognosta profesora u Aachenu Argrinija, da sistematično izpita uralske gore, te doznade izvore, s kojih sibirske rieke sa sobom donose zlatni piesak i dijamante. Znameniti učenjak Humboldt prvi je došao na tu misao, ali nije imao kad, da je izvede.

Czajkowski. Za pokojnim poljskim piscem Czajkovskim ostali su obširni zapisci. Pokojnik je pisao još nekoliko dana prije svoje smrti. Ove će uspomene sada izlaziti u Lavovu, te će obuhvatiti — kako piše Kuryer Warszawski — šest omašnih svezaka. Pošto je Czajkowski veoma mnogo doživio, prošao mnogo svijeta i upoznao se s nebrojenim ljudima, a pored toga budući da je u njega bistro oko za opažanje, nadati se je, da će nam ova zbirka uspomenā podati ugodna i zanimljiva štiva.

Duševna nadarenost gusaka. Naša se martinska ptičica obično broji u legiju slabo darovitih životinja, te ne dostaje niti njeg-

dašnje junačko djelo gusaka na kapitoliju, što ne su spasle Rim da skine s njih to nemilo prokletstvo. Pa ipak ima mnogo ujamčenih fakata, da se guskama ne može poreći bar nekakva nadarenost. Već Plinije pripovieda za njeku gusku, koja da je voljela nekoga mladića osobite ljepote, druga je ljubila citarašicu Glauku, a treća išla svakamo za filozofom Lakidom. Moglo bi se sumnjati o tim pripoviedkama, jer znademo, da „otac prirodopisa“ nije baš Bog zna kako savjestan, tā Plinije sasvim ozbiljno pripovieda, da imade ljudi, kojima je vrat poviše glave! Pisac Bingley priča o nekome gusaku, koji ga je pratio uvijek po vrtu i šumi, pače išao u sobu za njim, a sve od puke zahvalnosti, što mu je pomogao u ljubavnom prizoru svladati nuzljuba. Tri su guske, kako pripovieda Perty u krasnom djelu o duševnom životu životinja, osjećale osobitu sklonost prema nekome vikaču. Prirodopisci na ime misle, da se zvuk najviše doimlje gusaka. S toga su išle one tri guske za svojim miljenikom. Prirodopisci mnogo žale, što se ne iznose na vidjelo razna opažanja, što ih doživljuju ljudi gojeći životinje. I najsitniji fakat može često razjasniti mnogi taman list u znanosti o duševnom životu pojedinih životinja.

Vonja munje. Ljudi, koji su bili u blizini, gdje je udarila munja, uvijek su osjećali nekakvu vonju kao da je tko zapalio sumpor. Zrak na ime sastoji od kisika i dušika. Električnom silom munje spaja se sada dio ove slučenine kemički u tielo, a to je salitrena kiselina, koja je upravo kemička slučenina kisika i dušika, te se onda, kad ošine munja, razdieli u fine čestice i prospe okolinom. Već je godine 1788. slavni Cavendish pokusima potvrdio ovaj fakat.

Čovjek i životinja. Za što bježe od čovjeka životinje, što živu u slobodi? Za što odleti ptica s grane, čim opazi, da joj se približujemo? Prirodopisci to tumače, da je to svijest pogibelji, koja im prieti, a ta svijest prelazi od roda do roda, ali u prastaro doba jamačno nije bilo tako. Da nije čovjek nigda progonio životinje, ne bi se nigda u njih pojavila plašljivost. Pitome poput životinja u raju, kako ih opisuje biblija, bijahu još na prilik ptice falklandskih otoka u južnom Atlantiku, kad ih je godine 1764. pohodio Pernety. Otoci još nisu bili napućeni. S toga nije bilo za čudo, što su ptice čovjeku sjedale na ruku, ako bi im što pružao — i to za to, jer dotada nijesu čovjeka vidjele. Jedino crni labud nije pokazivao tolike povjerljivosti. On je kao ptica selica koješta doživio, te se uvjerio, da nije dobro odviše vjerovati čovjeku. Tako su rajsko stanje životinja primietili još u najskorije doba putnici na nenapućenim otocima u Tihom oceanu, gdje se željeve ni sljepiči nisu bojali čovjeka.

Francuzki glasovi o Parizu. Bit će zanimljivo znati, kako su kraljevi francuzki i drugi odlični umovi govorili za Pariz. Ljudevit XI. je rekao: „Pariz je zbrka ludosti, razkalašenosti i veličine“. Franjo I. je tvrdio: „Iz tla parižkoga izbija naobraženost i junačtvo“. Karlo VIII. znao bi reći: „Pariz nije grad, nego je svijet“. Henriko IV. govorio je za Parižlije, da su kartaši, valjani vojnici i ženari. Ljudevit je XIV. nekom prilikom rekao: „Parižlije treba željeznom rukom zauzdavati!“ A njegov je ministar Colbert na to dodao, da će biti najbolje, bude li ta željezna ruka u svilenim rukavicama. Rabelais je kazao: „Parižlija je ludov u Duru i Mollu“. Victor Hugo misli, da je Pariz „sveti grad“, „srce svijeta“, a Barbier, poznati francuzki pjesnik, kliče: „Vaj, taj je Pariz danas kaljuža, koja nema dna, te može sahraniti u sebi smrad čitavoga svijeta!“ U francuzkoj se provinciji ne govori uvijek najljepše o Parizu. Kad je prije nekoliko godina pariški poslanik u narodnoj skupštini rekao, da je Pariz mozak Francuzke, doda neki poslanik iz provincije: Oui, un cerveau brûlé (da, izgorjeli mozak!).

Uvelo cvieće. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 18. rujna 1886.

Br. 38.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Naši trutovi.

akovo doba? Kakovi ljudi?
Učene glave — blekasta uma;
Srce im mlado tiesto u grudi,
Cieli im život dosadna gluma.
Gdje je što našeg, psuju i grde,
Na sve se pjene, na sve se srde.

„Naše umieće? Varka, prostota;
„Naši romani? Smjesa od dima!
„Znanstvene razpre? Tužna golota;
„Hrvatske pjesme? Naslage rimâ!“
Tako vam oni svakoga dana
Bruje i buče po kafetanah.

Pitaj ih: Zašto? Smiešno se koče,
I' se spod brka naduto kese,
Dokle ti neki trbonja poče:
„Sve vas nek pisce djavo odnese!
„Batine uvest za vas u zakon,
„A ja da budem gvozdeni Drakon!“

Sada se propne dugonja družbe,
— Po nadahnuću kozmopolita —:
„Literatura? Nikada službe!
„No . . . to je lola, tko ju još čita.
„Odkada Bogu dneve ja kradem
„Nijedne naše knjige ne znamem“.

„Molim vas, šta će meni napisat
„Onaj zelenko žutoga kljuna?
„Majčino mlieko presto tek sisat,
„Nos ga odaje kakva je bluna!“
Doktorović neki šapćući zieva:
„Svaki već škvorac hoće da pjeva! . . .“

Tako vam oni drobe, kleveću
Cigani mudri — Jovana Zmaja;
Mezimcem prstom zemlju okreću,
A ona ljuto snuždena zdvaja:
Hoće l' bitisat još Evropa
Ove kad liene trute zakopa?

Ante Kovačić.

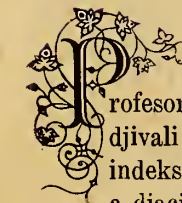

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XVIII.

rofesori su dovršavali svoja predavanja i potvrđivali nekoliko dana već djacima polazak u indeksima. Dvorane bijahu dakle obično prazne, a djaci napućivali kavane u svim st. anama grada. Bila bi se većina njih jur raštrkala na sve krajeve Hrvatske, da ih nije nješto u gradu zadržavalo.

Od njeko doba naime pisale su opozicionalne novine svaki dan, da političku osebnost kraljevine Hr-

vatske mjerodavni krugovi namjerice mimoilaze. Dano-mice spominjahu se neprekidne povrede „nagodbe“. Mladež sveučilišna nalazila se stoga u neprestanom trzanju. Nepriznavajući nikada, da bi Hrvatska bila ma komu podređena, odgojeni skroz po ocevima i prednjacima svojim u dubu onom, koj je umio njegda u najsiromašnijim okolnostima sakupiti hiljade srebra i zlata i predati ga svomu banu, da hrani narodnu vojsku, kojoj je legije isto tako taj duh kano iz zemlje uzkrisio u

nepreglednoj povorci, akoprem je jezgra domaćih junaka morala se tući proti slobodi talijanskoj na poljanama lombardskim i piemontskim, — u duhu onom, koji je znao uznieti najsiromašniji narod, da si je u isto vrijeme podigao akademiju znanosti, sveučilište, muzeje, nakupovao knjižnice, — sasvim dakle odojeni ovim duhom i zaneseni njegovim ciljevima, ovi svi mladići čutili su gorko teško razočaranje, promatrajući stanje domovine. Oh, bilo ih to — bilo veoma, — a mlada im poštena srca nisu još nikakova pritajivanja poznavala. Samo da im se pjesnice ne dižu proti svima protimbama!

Hojkić, vodja njihov, skrbio je, da se ne razidju i da — ne ohlade. Pripravljala se naime velika manifestacija mladeži, koja će proti svemu ovomu prosvjedovati; na nju su čekali. Patroni Hojkićevi trebali su takav jasni naglasak svojoj politici, — pa je Hojkić imao zadaću da sve priredi.

Kačić držao se čitavomu pokretu postrance. Ne — da ne bi i on trpio poput inih, dapače koliko puta bi od ljutine i ogorčenosti divljao i bjesnio, — nu još bješe premlada i nimalo zacičljena rana nesretne mu ljubavi. Iz oštire boli pao je u njeku biednu apatiju, iz koje ga nije ništa moglo izvući, koja mu zasjenila svu dušu, stisla srce, i u kojoj je toli često poput indijskih filozofa iz daleka naslućivao sve slasti nebivstvovanja, kako ga si na dalekom iztoku predstavljao najabstraktniji narod u „Nirwani“.

Osim toga najbliže mu društvo, Bolić i Jelenčić, smijali se cijeloj stvari. Kad je prvi put došlo do riječi o tom, rekne Bolić: — Tà sami su sve to skrivili! Šta dakle sada bugare. Pak, molim vas, danas im nek dadu mastnih služba, oni će ne samo ušutiti, nego bit će još gori gospodari. U ostalom čemu da sve to branimo? Ove slobodštine na papiru zar? Mi hoćemo podpunu slobodu, zato treba čuvati snagu naroda, da se pripravi za velike događaje, koji napokon moraju „nadoći“.

Ovako se uljuljajući u politički nerad, ostali su Bolić, Jelenčić i njihovi politički vodje sasvim hladnokrvni naprama svim događajima dnevne politike domaće, te su često ciničkim upravo sarkazmom izvirgavali smiehu one, koji su proti tomu radili, a one, koji se za ovima povadjahu, smilovanjem su žalili. Sebe su pako opajali promatranjima i studijami iz svjetske politike, jedanput dokazujući, kako spas samo sa zapada dolazi, drugi put kako će ga sjever pružiti, onaj isti „sjever“, koga su malo prije gorim barbarom od iztoka nazivali. Ovo ponašanje došlo je najbolje u prilog mjerodavnim krugovima, i nitko se pametan nije više čudio, da Krizmanović piše u službenim novinama, a isto tako, da mnogi od najvatrenijih jednomišljenika Bolićevih bez grižnje savjesti mogu svagdje podupirati politiku njegove preuzvišenosti.

Kačić nije se ni za to mnogo brinuo, — on bješe siguran, da ga tom svojom politikom ne će predobiti.

Dapače im očito reče, da se slaže s njima samo glede nazora o neprekidnom pravnom obstanku stare države hrvatske i u pitanju srbskom.

Zato je tek polovičan bio upliv Bolićev, da se Kačić ne priključi pokretu. I ne bi ga bio on sam suzdržao. Krešimir ostade postrance, — jer je znao, da je Hojkić na čelu pokreta. Oh, — kako je on toga čovjeka mrzio, koli silno, nenadvladivo zavidjao mu sreću kod Tinke! — Mā koliko trpilo njegovo rodoljublje, on se nije mogao oduševiti za pokret, koji je Hojkić predvodio.

Ovu mržnju na Hojkića protegnuo je i na njegove jednomišljenike, na njegove patrone, i u duši odobravao svaku pogrdu, svako sumnjičenje, svako blato, kojim udarahu Bolić i drugovi mu ti njihovi vodje na njih. Još nije bio posvećma osvjedočen, da su oni takovi, kakimi ih Bolić opisivao, još se uvijek tomu sve njegovo umovanje protivilo, u kojem je od prve mladosti naučen bio većinu onih muževa cijeniti ko zaslužne ljude.

— Ta sve su ti muževi učinili! Gledaj književnost, gledaj znanstvene zavode, ma — sve!“ — odvratio je jednom Jelenčiću.

— Dakako! Nu reko ti je jur Bolić, da to nije za drugo nego za obsjeniti narodu oči. Ali da i jest čemu, šta hasni kad u drugu ruku podkapaju žile narodnomu životu. Nisu značajevi, nemaju čistih ruku! Pomisli samo, da su priznali srbsko-hrvatski narod! Nije badava Hojkić njihov!

Ovo bješe dosta, da je Kačić zašutio i u sebi priznao, da Jelenčić nema krivo. Nu zato još uvijek bješe uvjeren, da nije s Bolićem i Jelenčićem istoga političkoga osvjedočenja. Nije se niti žacao priznati ovo pred njima i spočitovati im sve ono, što nije odobravao. Bolić kao dobar psiholog upravo je po tome uvidio, da na Kačića može računati.

— Da samo onako silno ne sumnjičite svojih političkih protivnika! Ta napokon po naravi stvari a i po relativnoj snazi ljudske sposobnosti pronaći istinu i pravi put, ne može inače biti nego da su ljudi raznih mnjenja, — reče Boliću, koji je bio upravo dovršio silnu filipiku proti svima, koji nisu u istim redovima s njime.

— Vi ste još mladi! Nu uzmite sve, pa ćete mi pravo dati. Pomislite na Kolačeka, Salajića, — a takovi su i njihovi gazde. Deset puta promieniti svoje osvjedočenje, — to im je svakdanji posao. Danas reci, sutra poreći! — mirno mu odgovori Bolić, a Kačić sjetiv se Kolačeka i Salajića od zimus na plesu, — opet ne mogāše Boliću krivo dati.

Osim toga nije se slagao s Bolićem ni glede „slavenskoga pitanja“. On je još uvijek stajao pred čarom onoga bajnoga sna slovjskih političkih romantika iz tridesetih i četrdesetih godina: „Od Kamčatke do Adrije, od Urala do Balkana!“ Bolić pako neprekidno se služio sarkazmom Antuna Starčevića, u kojem se ovaj san razpadao u ništa, kako no se u kemičkoj retorti voda razlučuje u jedva

vidljiva počela. To je pako Kačića bolilo. Koliko želja, koliko mladenačkih snova, koliko divotnih veličajnih vidika, ah — sretnih li blaženih uspomena na časove, proživjele s ocem: — sve, sve — moralo bi se bilo odkinuti od srca. Dakako, ljubav k hrvatstvu k slavnomu ovomu imenu, k svetoj ovoj krvi, djedova natopljenoj zemlji, ova ljubav često se plašila pred gorostasnom onom slikom daleke budućnosti, u kojoj je Hrvatska tako malena, tako neznatna imala biti! — Bolić pako prišaptavao mu s riečima Eugena Kvaternika čarobnu rieč: „Velika Hrvatska!“

On počimao i u tom kolebati. Nesretan ljubovnik, videći sretna si premca ovdje medju napadanim protivnicima, — uz to od prije još — od zimus — razmahan u glavnim političkim pitanjima, najviše u srbskom, zatim nalazeći se već s Bolićem u glavnom istoga mnienja, a opet najviše družeći se s njima, on je sada pod konac ljetnoga semestra gotovo bio njihov, samo se je čuvao priznati si to i umiešati se u političko djelovanje. „Napokon ti ljudi jedini su dosljedni, — i nazori njihovi po Hrvate su najbolji, — mora im čovjek odobravati, nu zato ipak ne ću se u ništa uplitati“. — Narančičevo drugovanje još uvijek nije bez upliva. On se dapače htio s njim pomiriti, te ga potražio, nu ne nadje ga kod kuće. Živko bješe jur otišao kući, jer nije odobravao Hojkićeve namjere. Medjutim do one namišljene manifestacije nije došlo, Hojkić je oklievao a mladež se razišla. „Napokon ipak je opasno!“ pomisli on, a tako i svi ostali.

— Eto, znali smo mi, da je to humbug! govorili i vikali na sva usta Jelenčić i drugovi mu.

Sad je Kačić uz svoju mržnju na Hojkića imao takodjer razloga prezirati ga. Makar nije mogao još ništa stvarna proti njemu navesti, da mu dokaže političko nepoštenje, on je ipak osjećao, da je sumnja Bolićeva opravdana. Tim je pako ujedno Boliću i njegovim ljudima počeo priznavati oštroumlje i poznavanje ljudi.

U takovu raspoloženju nadje ga jedne večeri Krizmanović.

— Kamo? — upita ga ovaj.

— Nikamo; šećem bez cilja. Praznici su, eto ih uà, pa se čovjeku nekako ne da pravo učiti.

— A ma učili ste dosta. Znam, da vam se glava puši od tih „austrijskih“ zakona i švabskih teorija. Idete li kući na praznike?

— Dakako. Čekam samo na novce.

— Stante! Ne bi li vi htjeli ovdje ostati? Šta ćete vani.

— E — ne mogu ja od oca zahtievati —.

— Tomu se dade pomoći. Mi bi trebali — da danas mi reče urednik, da bi želio još jednoga stalnoga suradnika, — mlada čovjeka oštra pera. Bi li vi htjeli?

— Gospodine! — plane Kačić —, kako možete s takovim pitanjem doći? Moje osvjedočenje — o — gospodine — ono se ne prodaje. Dalje od ljutosti i

uvriedjena ponosa nije mogao. Za Boga — tà nije on poradi mržnje svoje na Hojkića i patrone mu prestao isto tako mrziti one, za koje su Krizmanovićeve službene novine pisale.

— Zar mislite, da me ne boli duša, da me ne trza u rukama, u prsima, kad vidim, što sve rade ovi ljudi na zator Hrvatske, koje vaš urednik brani. Pa ja za njegov list da pišem! — klikne tek za čas Kačić.

— Eto ga na. Kako ste još djetinjasti. Danas treba čovjek da je hitar, — sve te klasične krieposti — tek su u glavi djece ili u moždjanima profesora, koji uče grčku i rimsku poviest. Mojom ponudom tući ćete oružjem protivničkim vlastite protivnike.

— Da pišem za njih — ha — ha — ha! Svatko imade svojih nazora o „dokumentaciji“ poštenja.

— Ta ne budite ludi. Ne ćete ni svoga osvjedočenja trebati zaniekati. Uzmite mene. Znade urednik kako mislim, bome ne daje mi pisati članke, u kojima da branim sadašnje stanje. To sebi pridržaje. Ne bi ja ni htio. Ne pišem nego o vanjskoj politici, i ako treba, da klopim po nosu kameleone à la Salajić. Tim pako koristim hrvatskoj stvari.

— Još to! — O moj gospodine!

— Dakako. Naša stranka, za koju ćete priznati, da jedina zastupa interese i samostalnost Hrvatske, ona nema nikakih mogućnika za protektore, niti nikakih tajnih fondova iz Beča il Pešte, ne može dakle djelovati publicistički tako, kako bi trebalo. Što je dakle bliže, nego se poslužiti štampom jednoga od protivnika, da se prije svega drugi utuče, u nazočnom slučaju pogibeljniji, jer lukaviji. Znae što Latinac kaže: Duobus litigantibus, tertius gaudet! — Vi bi imali pisati slične stvari, — poznajem vaše pero — dakle?

— Ne! — jednostavno odsieče Krešimir. Krizmanović zapodjene o drugom rieč, nu drugi, treći, četvrti dan opet bi ga nagovarao. Napokon popusti Kačić. Nije mu se dalo kući, u dosadnu malu varoš, medju tupe brbljave malogradjane, nu glavno — makar čudnovato — on je strepio pred pomisli, da bi morao iz Zagreba, gdje se Tinka nalazi. Primiv pako ponudu mogao je ostati ovdje, dapače uvjeti uredni čtva, — šesdeset forinti stalne mjesečne nagrade, a za podlistke i narodnogospodarstvene članke posebnu plaću od pet forinti, — bijahu u očima njegovim svakako briljantni. Konačno naužio se dosta biede sa svojih dvadeset i pet forinti na mjesec.

— Napokon, pisati proti osvjedočenju ne ću. Ne iznevjerujem se svojim načelima. Nije dakle ništa nepoštena. A pravo kaže Krizmanović: koristit ću stvari, ako pomognem skinuti krinku s lica onih ježuvana, Tartuffe-a, — djavo ih odneso! Ah — al ću toga Hojkića, — baš ću ga si priuštiti, — doći će on u školu!

Odsada su u službenim i poluslužbenim novinama izlazili članci, crtice, bilježke, koje svojom oštrinom, mladenačkim žarom, skrajuom bezobzirnošću, ujedljivom

ironijom probudiše u čitajućem občinstvu silnu pozornost. Opozicionalni list imao je svaki dan okapanja, u svakom broju morao je braniti korifeje svoje stranke, a Salajić, Kolaček i drugi samo da se nisu od ljutine izjeli

Kačić doduše podvojio je višeputa, ne radi li krivo i da li u istinu koristi stvari naroda, ako ponizuje muževe, koji su ustali proti časovitim političkim odnošajima, koje je i on osudjivao, te ih se u ime narodne slobode plašio. Ma da je morao ove muževe prezirati sa beznačajnosti, ipak je u svojoj nutrašnjosti držao, da su misli, koje propoviedaju, dobre i da im je djelovanje korisno i potrebno. Nu ovo javljanje savjesti ušutkao bi svaki put Bolić još jačimi pogrdami na protivnu opoziciju i njezine muževe. Utopljalno bi pako ono takodjer u djetinskoj radosti, što vidi svoje izradke tiskane, da u kavani često zateče ljudi, jagmećih se za čitanjem tih sastavaka, da ga u uredničtvu uvažavaju. Dapače godilo mu sujeti, što uglednici stranke, koju zastupa službeni list, a koje on ništa manje nego Kolačeka prezire, da ga ti muževi priznanjem susretaju. „Spadam u redove vitezova duha, — pisac sam, — svatko uvidja, da mi glava valja, —“ oholio bi se Krešimir u sebi.

Napokon — možda najviše zato — svladala ga radost, što je jednom i on upoznao nešto udobniji život. Sve svoje potrebe od sada je lako podmirivao. Onih kukavnih malih dugova nije više imao, i mogao si koji put dopustiti kakov izvanredni užitak i redovito polaziti kavanu, gdje mu se nije trebalo više ugibati konobaru, nego je glasno poput druge gospode mogao naručiti kapucina il sode. Neznatna, mala uživanja, nu kad ih čovjek tek od nedavna može imati ko svakdanju potrebu, ona su toli sladka, toli hitro se u navadu, iz ove u nuždu pretvaraju, pa su s toga toli pogibeljna. I nije tako rodoljubiv, toli junačan čin dati jednu hiljadu banknota u javnu koju svrhu, koliko odreći se tih svakdašnjih malenkosti u korist domovine i svojih nazora!

Naskoro saznalo se po svuda, tko je taj ujedljivi, originalni publicista, što pod šifrom ☉ piše u stupcima službenih novina.

Tako doznade za to i Narančić, koji se je desio u Jasniku, na imanju svojih roditelja. Njega ova viest upravo prenerazi; prvi čas joj nije mogao vjerovati, nu kad se osvjedočio, da je svaka dvojba izključena, zavapi bolno: „Tako duboko — pao! Nisam ipak mislio!“ — Upravo bo pročitao pod šifrom ☉ silno napadanje i frivolno upravo podrugivanje proti jednome od najzaslužnijih muževa u domovini, koji je po svom političkom osvjedočenju bio u oprieci s vladom i s politikom Antuna Starčevića. Živka je to u pravom smislu rieči voljelo. Stidio se mjesto svoga njегдаšnjega prijatelja, bojao se za nj, — žalio ga. „To ne smije ovako ostati!“ — odlučio odmah i nakani otići u Zagreb, te Kačića odanle makar kako krenuti. U to ime zamoli s mjesta oca

za kola i odjuri sam prema stajama, da odredi što treba. Još večeras nadao se biti uz svoga prijatelja.

Čekajući gore u sobi na kola te dogovarajući se s materom, koja da se soba za Krešimira priredi, začuje na dvorištu štopot lakih željeznih osi i osvjedoči se, da je u taj čas dojurila pred jasenički dvor elegantna kočija.

Majka je stajala baš do prozora.

— Tko je? — upita Živko.

— Leportovi! — odvrati gospodja Narančićka.

— Ti Živko nemoj sada otići, — napokon ti se najbolje razumiješ s ovakom mladom velikom gospodom. Tata i ja — mi smo stari, koga da mi zabavljamo! — Ostani dakle.

XIX.

Živka neizrecivo neugodno dirnu, kad je čuo, tko je došao, a gotovo zbunjen i uznemiren bješe, kad je vidio u gostinsku sobu uljesti barunicu, još krasniju, još zamamniju, nego li što ju poslije onoga plesa proti svojoj volji toliko puta u svojim snima gledao.

Barunica ga u prvi čas tek prolazno i mimogredce zamietiti, učini čisto kano da ga se više ne sjeća, — te svu svoju dražestnu i zatravljujuću ljubežljivost posveti gospodji Narančićki, koja se još uvijek ne osviesti pravo od udivljenja, kako sad na jednom prave Leportovi posjet u Jasniku, a nisu to učinili prvo vrijeme svoga braka, makar da je barun ko neženja često ovamo dolazio? Nu barunica znala je navesti toliko važnih razloga, tako se milo izpričati, dapače moliti oprost, da je staru gospodju podpuno svladala.

„Gle, aristokratica, bogata fina dama iz velikoga svieta, a kako ljubezna, manje ohola nego ona fiškalka ili doktorica iz Krapine!“ — pomišljala u sebi gospodja Narančićka, svakim časom više podležući krasnoj ženi.

Stari Narančić međutim razgovarao s barunom, visokim plećatim gospodinom s carskom bradom, prilično nemarno češljanom. Tumačio mu svoj najnoviji način koluti vinograde s akacijami. Barun ga pomno slušao, jer se u istinu zanimao veoma mnogo za svoju ekonomiju, te je poput zadnjega svoga špana ustajao zorom, da do kasne noći marno prati svaki posao u gospodarstvu. Njegovi ostali visokorodjeni drugovi smijali mu se zarad toga, — pa i mladoj mu ženici u prvo vrijeme braka kano da to ne bješe po volji, — nu on je malo il ništa za to hajao.

Barunica ne poznavajući Narančičke, a čuvši njegdje, kako je to izvrstna gazdarica, navede poslije običnih fraza uljudnosti razgovor na kućanstvo te u želji, da se staroj gospodji čim bolje svikne, umoli ju za „recept“, kako se najbolje i najbrže maslac pravi, kako se obieljene šljive suše i tako dalje. Narančićka se u sebi smijala. nu ipak voljno joj sve uzela tumačiti. Barunica ju toli vjerno slušala, da je stara gospodja bila podpuno uvjerenana, kako to nju zanima. Pomniji motrilac dakako bio

bi morao opaziti, da sjajne krupne baruničine oči kad kada izpod vedja poziru na Živka, čas pogledom snatrenim, žednim, čas plamtećim i slavnim. Ovaj je sjedio nepomično.

Obuzela ga najprvo nekaka žudnja za nječim nepredieljenim, česa si ne bješe sviestan, — zatim se proti volji stao diviti sjajnoj ljepoti barunice te počuti da mu cijelim tielom struji slastna razkoš, tad se toga zastidi i razljuti sam na se, dozivajući si u pamet anjeoski lik Vilmin. Nu sve badava, — on se ne mogaše oteći silnomu dojmu baruničine prilike, njezinomu veselomu glasu, svakoj kretnji, toj dražestnoj smjesi elegancije velikoga svijeta i djetinske neobuzdanosti. Isto ono, kako je kadkada podigla pune lakte i popravila si štogodj na kosama, da onda, ko da se je ulovila sama na kakoj nepristojnosti, skrušeno sklopi ruke na krilo i ponikne zacrvenjena u licu glavom, jedva suzdržuci objestni smiešak, — isto ono ne izmakne njegovu oku, da ga ti divni lakti samo još jače uzbuduju.

Cielo je vrijeme Živko jedva dvie tri rieči prozborio. Njegove misli, njegov duh, sve — kanda je nekamo palo i izčezlo; — on nije bio kadar da se ma čemu dosjeti. Oklopila ga odasvuda — odasvuda teška bezsmislenost, slegla mu na dušu gusta omama, kako se gusta jesenska magla nalegne na brda i ravnice, — i u kojoj se osjećao, ko da se u nječem opojnom mirisnom i slatkome utapljao, sve dublje i dublje ronio, nu u kojoj kanda ga mučila ista strava kao ono, kad bi sanjao, da pada s nepreglednih visina u nedokučive dubljine.

Gospodje se međutim živahno zabavljahu. Barunica proletiv okom — neopazice — po sobi, osvjedočila se iz ukusna skupocjena pokućstva, iz namještenih slika, iz albuma i knjiga na salonskom stoliću, da Narančičevi moraju biti veoma izobraženi ljudi, pa je s toga prestala da govori jedino o ukuhanju voća.

Gospodja Narančička bješe u istinu osobito izobražena i duhovita žena. Polazila je ona iz jedne patricijske obitelji iz Dalmacije, koja je po nesreći nakon austrijskoga zagospodovanja osiromašila, te je Narančička po smrti svoga oca bila prisiljena poći u svijet za guvernantku. Ko takovu upoznao ju Narančić te svladan njenom milom prikazom i finom izobraženosti izprosi ju za ženu. Svojim ladanjskim krupnim načinom reče joj: „Šta ćete odgojivati tudju djecu; eto uzmite mene — pa ćete se mučiti barem svojom vlastitom!“ Ona privoli i ne pokaja se za to kroz dvadeset pet godina do dana današnjega niti jedan čas. Djecu pako svoju, kćer, udatu za liečnika Lucića u susjednom trgovištu, i sina Živka odgoji — po sudu svega svijeta — upravo prekrasno.

Barunica brzo razabra iz povedena razgovora, da nema posla s običnom ladanjskom vlastelinkom, te je sada od svoje strane takodjer nastojala, da bliešti i sjaji svojim duhom i znanjem. Kod toga bi postrance pogledavala na Živka, osobito kad bi što u istinu duhovita

rekla. Nu on je slabo za to mario, pravo rekući nije niti šta razumio niti šta slušao. Njekoliko časova već privlačilo ga neodoljivom snagom, da je morao neprestance motriti nježni zatiljak barunice, to se je čisto upiljio očima u tu zagasitu pūt.

Napokon se stane barunica praštati i izvinjivati, da je preko reda oduljila svojim posjetom. Pozove takodjer baruna, koji se je sveudilj sa starim Narančičem zabavljao o gospodarstvu. Narančić mu je upravo sada dokazivao, kako ovo nastalo uvadjanje marve tudjih pasmina u našu zemlju nema smisla, jer niti belanska ni holandezka, ni obična švicarska nemaju takih prednosti, da bi bilo vriedno napustiti domaću crvenu za brdovite krajeve, a za ravnice podolsku pasminu. Pozivao se na vlastiti uspjeh, što ga je postigao neumornim razboritim izabiranjem najboljih individua domaće pasmine za razplod, pa ponosno barunu pripoviedao, kako je već mnogo godina njegova marva medju trgovcima i domaćim narodom na najboljem glasu. Barun se gotovo teško dielio od ove zabave, i zato ga morade barunica po drugi put pozvati.

Nu sada uzme stari Narančić ljubezno i uljudno moliti barunicu i baruna, da ostanu na objedu, jer je taki običaj u Hrvata i s toga ih on nikako ne može pustiti. Neka mu oprostite za taj njegov zahtjev, ali da mu se moraju pokoriti, zatim nadoveže magjarski (po njegdašnjem običaju i on je poput mnogih inih polazio škole u Ugarskoj) prema barunici rodjenoj Magjarici, da se mora pokoriti domaćim običajima, galantno joj ruku poljubiv. Starac je napokon našao u barunu suviše zahvalna slušatelja, a da mu ne bi bila zabava s njim mila, barun opet kano strastven ekonom upravo je silno uživao u Narančičevu tumačenju, te bi si dapače kadkad štogod zabilježio u svoj „Fromme's Oekonomie-Kalender“. Nije on badava nosio naočare!

Barun se dade odmah nagovoriti te primi poziv. Barunica se zadovoljno opet smjesti na svoje prijašnje mjesto.

— Vi ćete barunice oprostiti, — reče domaćica i ustane, — ja ću se malko pobrinuti, da ne ostanemo gladni, a vi, gospodo, Pavle i Živko, nastojte, da zabavite drage naše goste!

Narančička izadje, a za čas se barun i domaćina takodjer odputiše na polje — u staju, jedan nemogući odoljeti znaličnosti, da vidi marvu, koju mu odavna sa svih strana hvale, a drugi željan, da svoju „diku i ponos“, kako bi goveda nazivao, pokaže barunu, čovjeku, koji se u takova šta razumije.

Ostadoše dakle Živko i barunica sami.

— Vi ste za cielo u taj par najnesretniji čovjek ovoga svijeta? — počne ona kao šaleći se.

— Zašto? — smeteno odvrati Živko i morade poniknuti pred njenim u nj ravno uprtim pogledom, a toli sjajnim i plamenim.

— Ta eto doživiste samnom ovaj čas tête-à-tête. Ne bojite li se?

— Meni je — molim — barunice —

— O — koli neizrecivo biedno lice pravite! da vidite, kako zabrinuto izgledate. Napokon čemu da me riečima uvjeravate o protivnom, kad ste činom pokazali, koliko vam stoji do moga društva!

— Ja — činom?

— Kako ne? Nisam li vas od zimus očekivala, poslije kolaškoga plesa? A koga nema te nema — eto — ovoga ohologa gospodina. Al na nesreću da je Jasenik Krškomu toli blizu; moramo dakle biti dobri susjedi.

— Osobito hvalevriedno od vas, milostiva barunice, — rekne Živko, nakloniv joj se. — Mojim roditeljima bit će o-obito milo; za cijelo će žaliti, da nisu već prije bili tako sretni, — dometne ponješto zlobno, jer ga je stala uznemirivati i ljutiti koketerija baruničina.

— Vama ne će biti drago? Gle vi niste baš ni malo galantni, — reče i zaprijeti mu malim prstom!

— Jeste vi zbilja tako plahi ili taki neprijatelj nas siromašnih žena? — upita ga za čas.

— Čudna li pitanja, — odvrati on tek, u istinu jedva nadvladjujući svoju ljutost.

Medjutim se gospodja Narančička povrati te Živko ustane i podje za barunom i ocem. Njega je ova porazno krasna zavodljiva žena strašila, sumnjao je o njoj, mrzio ju. „Dosadno joj na selu, pa je došla ovamo, da se igra samnom!“ i žuč mu se digne proti njoj.

— Nisam mislila, da imadete toliko smisla za ekonomiju! — prišaptne barunica Živku pred objedom, uhvativši priliku, dok se gospodja Narančička s barunom zabavljala. Uz to se k njemu prignula, on je oćutio fini opojni miris „apoponax-a“ i mlade žene, te makar ju sumnjivo pogleda, ipak priznade, da mu je taj čas bilo sladko — ugodno. Ne odvrati joj ništa, ne znajući zaklopile mu se oči od uživanja, želje, prelestne žudnje, a na ustnama zalije mu se sumorni posmjeh. Barunica ga svojim divnim tamnim očima slavodobitno i zadovoljno pogleda. Taj pogled osviesti ga, i on se ljutito svrati na stranu. Barunica je to opazila, — i za jedan čas bljesnuo je u krasnom lišću izraz nestrpljivosti.

Kod ručka, pripravljena sasvim po propisima i običajima staroga hrvatskoga stola, gdje nije ni kuhano meso, ni v-rivo ni gibanica izostala zabavljao se barun sa starim Narančičem o gospodarstvu, te se oba strastna ekonomista ničim ne uplitahu u zabavu gospodja, izim kad bi Narančič po običaju hrvatskoga stola nazdravljao.

Živko je većim dielom mućao. Barunica bi pako sveudilj duhovito i birano pripoviedala o svojim doživljajima i dojmovima na zadnjem svojem putovanju po Saskoj, Českoj i Karpatskoj Ugarskoj. Govorila je doduše prema domaćici, nu Živko je dobro oćutio, da pripovieda njemu i za njegovu volju. U jednu ruku ljutilo ga to, no u drugu ne mogaše svladati i njeke sujetne radosti, da

se ova otmena fina dama, ova krasna žena nastoji njemu sviknuti. Bude blaži te se i on umieša u zabavu gospodja. Barunica ga upita nešto, a na to nije mogo da šuti. I prodje ga svaka zlovolja, svaki strah, svaka sumnja. Nije potrajalo dugo, i on je ugodnim si glasom mirno i duhovito vodio razgovor. Barunica sada pokaže, da ne zna samo fino zboriti nego i pomno slušati. Upiljiv se rek bi krasnim svojim očima u razžareno lice mladića, ona kanda je požudno slušala, što je govorio i na sve drugo zaboravila. Kojiput bi tek skromno i čedno štogod primietila, nu svakiput tako, da Živko morade priznati u sebi, kako još toli umne ženske nije vidio, te se sve više zanosio, sve jače ga predobivala „ova izvanredna ženska“, — a zabava im, čim dulja, tim duhovitija, ugodnija postajala.

Poslije ručka podjoše u bašču. Ne bijaše to nikakov moderni perivoj, nego ogroman vrt, na dalekoj ravnoj visočini, u kom su prema brdu rasla visoka stara stabla, divno razgranjena, i u kojem dapače po „običaju otaca“ bijaše mali ribnjak.

Barunica i Živko nekoliputa nadjoše se sami. Barun bo i Narančič odoše u gospodarstvo, a gospodja Narančička morala se često vratiti u kuću, jer makar su bili gosti, to u Jaseniku posao ipak nije smjeo ostati bez nadzora gospodaričina.

Šetali su se pod sjenami granatih voćaka, lipa, oraha, kestena, — na okolo daleko vladao tihi, tihi mir ljetnoga popoldana, u kojem silni kojiput žalobljivi, kojiput bezbrižni a uvijek nježni glasak svakoga kukca iz trave nejasno i kano daleko iz bajnih daljina domnievao, drugo pako sve niemo, gluho i nepomično bilo, te se nije čulo ni ptice, ni vjetra, ni šuštenja lišća, tek udaljeno tamo negdje u brdu orila gizdava pjesma na san se spremajućega kokota. Oh toli mirno, toli tiho bilo je u ovom mekanom toplom zraku ljetnom! — Isto dizanje mjehurića na vodi, nastajuće od disanja krapova u ribnjaku, moglo su na briegu bare uhom zamietiti.

Živko se prestraši ove samoće, u kojoj se je nalazio sam s toli pogibeljnom koketom, no — on takodjer oćuti, da mu po svem tielu struji požudna razkoš, da mu krv u bržem kolanju teče. Uzme dozivati sliku svoje Vilme, njezin blagi svetački obraz. Nu i koliko se mućio, morao je ipak svaki čas pogledati strojno ovo tielo, iz kojega prši neopisiva milota, iz koga izhlapljuje žar vrijuće mladosti i odaje se sva snaga podpuno razvite žene. I uzka biela ruka, i sitna nožica, i krasno lice, i one oble ramenice, i bujne a ipak još ko u djevojke čvrste grudi, — isto ono, kako je uza nj spokojno i bezazleno prolazila i hladila si lice finim mirišućim rubčićem, — ah — sve se to rivalo u mladu mu plamteću dušu, pristupnu dojmovima svake ljepote, te ne jedanput prosječe mu nutrašnjost nešto hladna i goruća u isti čas, što mu čitavim tielom potrese. Sjeti se časa iz plesa, to po gotovo bude uznemiren. No za čudo barunica prekinuv šutnju,

u koju svakiput padoše, našav se na samu, nikada nije zaprela razgovor, sličan predpoldanjenju, nego bi uvijek o skroz ozbiljnim stvarima rieč povela. Kanda je netragom izčezla sva joj prijašnja objestna koketerija i izazivno ponašanje.

Ovo umiri Živka, pa se pokudi, što je sumnjao o njoj, a slušajući ju kako o umjetnosti, o književnosti, dapače o velikim socijalnim problemima neobičnim u žena poznavanjem za čudo temeljito govori i razložno sudi, on joj se divio ne samo ko krasnoj nego i ko umnoj ženi, pa još više i jače bio osvjedočen o njenoj izvanrednosti. Medjutim po sebi ga već onaj duševni užitak zabavljao. U ladanjskoj samoći čovjek je uvijek pristupniji svakoj duševnoj zabavi i potrebniji umnoga razmatranja, pa je s toga Živko ondje na selu mnogo više i brže podlegao dojmu baruničina duha i izobraženosti njezine, nego li bi se to možda bilo u gradu slučajilo.

Tik prije odlazka upita barunica Živka, da li je ljubitelj jahanja?

— Jesam. Otac je tako dobar, pa mi uvijek priredi kojega od boljih konja za jahača.

— Izvrstno! — klikne barunica, nu ne reče dalje ništa.

Kad je kočija pred dvorom stajala a gosti i domaćine već nekoliko puta „S Bogom“ si rekli, okrene se barunica k Živku, uze mu iz ruku svoj suncobran i zahvalivši mu, reče onako mimogred:

— Ne bi li vi htjeli dati osedlati vaše konjice, pa nas malko izpratiti? Moj barun uvijek spava, kad se vozi, pa moram uvijek štititi, ne imajući s kime govoriti, a to je za nas žene teška zadaća. A krasna je večer! A propos, niste mi još ni kazali, što sudite o Mickievičevu misticizmu; gle, kako bi nam vrijeme liepo prošlo!

— Kako zapoviedate —! — odvrati joj Živko, koga je odavna minula svaka sumnja, te zapovjedi odmah, da mu dovedu osedlana konja.

On bijaše napokon suviše „bel esprit“, da ne bi svaki razgovor s toli umnom ženom imao za nj neizrecivo mnogo čara.

Doista jedan čas je u duhu vidio divno lice Vilmino s izrazom prikora, — no sluga je u to već priveo konja, barunica ga pozvala, da se požuri — te sad više ne mogaše uzmaknuti.

U polutamnoj večeri letila je kočija drumom žurno napred. Veseli hitri kas konja i topot kopita i štopot željeznih osi kolesa tajinstveno se pronosio večernjim mrakom i odbijao se ondje negdje daleko u sivoj daljini. Barunica sveudilj se razgovarajući sa Živkom silila ga tako, da je neprestance tik kočije morao jašiti i na nju gledati. Ona se nemarno a ipak ukusno i dražestno smjestila na mekim jastucima kočije, podbočiv se u prednje sjedalo nogom i duboko se nasloniv na uznač, tako da je izgledalo više ko da bi ležala a ne sjedila. Oh, kako prelestno, kako gibko počivalo je ovdje ono strojno divno tielo, a laki večernji dah, koji je iz šuma i iz brda lahorio, šuljo se u te skladne nabore lakoga latka odjeće i igrao se koprenom šešira, a poslije, kad je šešir s glave snimila, te pravom nasladom bez gibanja davala si gladi svježnim zrakom lice, podizao joj kosu s čela, što joj je obrazu podavalo dragi djetinski izgled.

Tek pred Krškim, imanjem Leportovim, razstavi se Živko. Ona mu pruži ruku, — on ju bojazljivo prihvati, a tek osjetiv, da ga je ova meka fina ruka stisnula, on se posvema izgubi. Jedva da je razumio glas baruničin, kad mu je još iz daleka doviknula: „à revoir!“ Oj, kako siguran bijaše ovaj uzklik. — Ne, ja idem sutra po Kačiča, — na posljedku šta treba mene kod njih u Krškom? Roditelje su posjetili; ja sam jedino rad ferija kod kuće! O, milostiva barunice, badava vaš à revoir!

Laganim korakom vraćao se kući. Pod nikoji način ne mogoše ga minuti uspomene na ovaj dan.

(Nastavit će se)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Svem tomu bilo gradjanima grada N. N. mnogo tajnovita i nerazumljiva. Koliko čudo, što više cijeni gubernijsku službu od prijestolničke? Kako može mariti za tako mjesto? A izim toga: Pariz i plemenitaška skupština, tri hiljade duša i čin gubernijskoga tajnika! . . . sve to uzrujavalo i onako zabavljene žitelje N. N.

Najmudrija glava u gradu bio bez sumnje predsjednik kaznenoga suda. On je rješavao konačno — bez apelacije — sva pitanja društva, k njemu su dolazili po savjet u obiteljskim prilikama. Učena glava, filozof, i književnik, a takmac mu samo nadzornik medicinske oblasti po imenu

Semen Ivanović Krupov; kad bi ovaj bio nazočan, predsjednik bi bio u istinu sav smeten. No Krupovu nijesu ni pošto svi priznavali autoriteta, poimence otkako je nekajaristokratkinja, veoma osjetljiva i naobražena, rekla u veliku društvu: „Ja poštujem Semenova Ivanovića; ali kako može onaj, ko promatra lješine i rukama ih raskapa, razumijevati žensko srce, nježne osjećaje duševne?“

Sve će gospodje na to, da toga ne može razumijevati, i presudile jednogrlice, da samo u predsjednika (koji nije poznavao tako surovih navika) imade sposobnosti shvaćati i rješavati nježna pitanja ženskoga srca, da o drugim pitanjima ne govorimo.

Dakako kad je došao Beltov, gotovo se svjema samo to vrzlo glavom, što li će Antonije Antonović? No on ne bijaše baš taki nagao, te bi odma mogao odgovoriti na pitanje: Što mislite za gospodina Beltova? Nipošto. On bi rek bi navalice (a posve je vjerojatno, da je bilo navalice) tri dana redom izostao, te ga nije bilo vidjeti ni kod vista u vicegubernata, ni za čajem u generala Hrjaščova.

Najizvjedljiviji i najpothvatniji čovjek u gradu bio je jamačno neki savjetnik s redom sv. Ane u zapučku, kojim je umio tako majstorski baratiti, da si ga — stajao on ili sjedio — mogao vidjeti sa sviju mjesta sobe. Taj nositelj reda sv. Ane odlučio njeke nedjelje od gubernatora, koga je nedjeljom i svetkom redovno pohadjao, — za časak otići u crkvu i ako ne nadje onamo predsjednika, poći pravac u njegov stan. Došav savjetnik do crkve upita kvartalnoga poručnika: — Jesu li ovdje predsjednikove saoni?

— Nijesu, gospodine savjetniče, odgovori kvartalni poručnik, predsjednik po svoj prilici ne će ni doći, upravo sam vidio kočijaša Pafnušku, gdje je zakrenuo u gostionicu. S toga ne podje savjetnik u crkvu, nego k predsjedniku kući. Predsjednik, koji nije očekivao pohoda, sjedio u kućnom odielu, u dugu izvezenu haljetku, širokim hlačama i cipelama od tkanine. Ne bijaše velika rasta, ali plećat i glavat (duh hoće mjesta); sve crte lica pokazivale njeko dostojanstvo, svečanost i svijest snage svoje. Običavao govoriti otegnuto, s naglaskom, kako se pristoji čovjeku, koji sva pitanja konačno rješava. Ako bi se ko prodrznuo, da ga prekine, tad bi ušutio, počeka časak dva i iznovice opetovao s naglaskom zadnju riječ, te nastavio govor istim duhom, upravo istim načinom, kako je započeo. Prigovora nije podnosio, ali se rijetko 'desilo, te bi mu ko zabavio osim doktora Krupova; drugima nije ni došlo na um, da se s njime prepiru, pače ni onda, ako se mnogi nijesu s njime slagali. Pače je na posljedku sam gubernator upoznao izvrsne duševne sposobnosti predsjednikove i govorio zanj, kao za čovjeka osobito mudra:

— Molim vas, on ne bi smio biti predsjednik kaznenoga suda, nego mnogo više. Silna li znanja! Kad slušaš njegove presude — pravi Massillon! On je radi službe mnogi probitak zanemario, jer velik dio vremena toga upotrebljava za čitanje i znanost.

Ovaj dakle čovjek, koji je toliko od ljubavi prema znanostima žrtvovao, osjedio u domaćem odijelu za pisacim stolom. Potpisavši različite zapisnike otare pero, položi ga na sto, uze s ladice knjigu u safijan uvezanu i počne čitati. Malo po malo razlievalo se njegovim licem slatko, neizkazano čuvstvo zadovoljstva. Ali nije dugo čitao, jer je do skora došao savjetnik s Aninim redom u zapučku.

— Za Boga, ja sam se za vas silno zabrinuo. Dodjem gubernatoru kao obično nedjeljom, a vas nema. Jučer vas nema te nema kod vista; kod crkve nema vaših

saoni; najzad pomislih, da ste bolesni. Oboljeti može svak... Šta vam je?... Za Boga, tako sam se zabrinuo...

— Srdačno vam hvalim, no hvala Bogu ne mogu se potužiti, zdrav sam. Molim vas, vrijedni gospodine savjetniče, sjednite

— Ah, Antonije Antonoviću, čini mi se, ja sam vas zbunio... čitali ste

— Ništa za to, dragi moj; imam ja vremena za muze, ali i za dobre prijatelje.

— Mislim, Antonije Antonoviću, novih knjiga ima sada mnogo.

— Ne volim novih knjiga, presiječe predsjednik riječ diplomatskome savjetniku: upravo sam po stoti put čitao „Dušenku“, — iskreno vas uvjeravam, — s novim, divnim užitkom. Kolike lakoće, kolike domišljatosti!... Da, da, Hipolit Fedorović nije nikome ostavio talenta.

I predsjednik stane čitati:

Zlounna nenavist, sudja po vsjudu strogo,

Očej imêet mnogo,

I vidit skroz pokrov zakrytyja dëla.

Votšće ot sestr svoih carevna ih skryvala.

I den i dva i tri pritvorstvo prodolžala,

Kak budto by ona suprug vjav ždala.

Sestry temnili vid, pod čëm on bil nejaven

Čego ne vymyslit kovarnaja hula?

On byl, po ih rëčam, i strašen i zlonraven.

— To je, pripomene savjetnik: to je doslovce onako, kako se sada u nas govori za putnike, što dolaze u naš grad; divne li slasti za ljude — klevete!

Predsjednik ga strogo pogleda i nastavi, kao da nije ništa čuo ni vidio:

On byl, po ih rëčam, i strašen i zlonraven.

I vërno Dušenka s čudoviščem žila.

Sovëty skromnosti v sej čas ona zabyła,

Sestry li v tom vinoj, sudba li to, il rok,

Il Dušenkin to byl porok,

Ona vzdohnuv, sestram otkryla,

Čto toljko tënj odnu v supružestvë ljubila,

Otkryla, kak i gdë prihodit tënj na srok

I proisšestvija podrobno razskazala,

No toljko liš skazat ne zna!

Kakov i kto eja suprug,

Koldun il změj, il Bog, il duh.

— U tim stihovima nijesu pusta slova, nego imade duše i srca. Ja, čestiti moj gospodine savjetniče, po slabosti li svojih sposobnosti ili po nedostatku svjetske naobrazbe ne shvaćam novih knjiga, počam od Vasilja Andrejeviča Žukovskoga.

Na to će savjetnik, koji i od poroda nije ništa čitao nego resolucije gubernijske oblasti i to samo svoga odjela — za ostale se smatrao obvezanim višom delikatnošću, da ih ne čitajući potpiše:

— Bez sumnje, no čini mi se, te gospoda, što dolaze iz prijestolnice, misle drukčije.

— Briga nas, odgovori predsjednik: znadem dobro, kako sada sve novine i časopisi hvale Puškina; ja ga

nijesam čitao. Glatki stihovi, ali bez misli, bez čuvstva, a gdje nema toga (on nehotice pokaže na desnu stranu grudi), sve je pusta fraza!

— I ja rado čitam, reći će savjetnik, kome nije nikako polazilo za rukom sprijateljiti se s temom razgovora: samo što nemam kad. U jutro gvirim u proklete spise; službeni spisi podaju zbilja malo hrane srcu i umu, a u veče sjedim za vistom ili bostonom.

— Ko hoće da čita, pritajeno se nasmijehne predsjednik: ne će u veče sjediti za kartama.

— Da što da ne će, tako na priliku kažu za Beltova, da nigda ne prima u ruke karata, nego uvijek čita.

Predsjednik začuta.

— Jamačno ste čuli, da je došao.

— Čuo sam nešto, nehajno će filozof sudac.

— Kažu ga veoma učena, to bi bio vaš čovjek, zbilja, umije pače i talijanski.

— Kako možete nas s njime isporučiti, odvrati predsjednik znajući, što vrijedi: kako možete vas s njime isporučiti! Čuli smo za Beltova: bio u tuđini, a služio i u ministarstvu; šta mi provincijalni medjedi! Medju tim ćemo vidjeti. Nemam časti lično ga poznavati, a pohodio me nije.

— Da, nije ga bilo ni u njegova prevoshoditeljstva, a ipak je već pet dana, što je došao. . . Točno, danas o podne pet dana. Objedovao sam s Maksimom Ivanovićem u policajmajstera, sjećam se, kao da je danas bilo — bili smo baš za pudinom, kad se začuje zvonce: Maksim se Ivaović, znate mu manu, — nije mogao sustegnuti: Draga Vera Vasiljevna, oprostite, i u to poleti do prozora, te zavikne iznenada: Kola sa šest konja, pa kakva

kola! I ja pristupim k prozoru: zbilja krasna kola sa šest konja, bome Johimovo djelo. Policajmajster upita untera. . . „Beltov-de iz Peterburga“.

— Meni se, biću iskren, počne predsjednik nješto tajnovito: čini taj gospodinu nješto sumnjiv, ili je sve protetapao ili je s policijom u savezu, ili je sâm pod nadzorom policije. Molim vas, ko će 900 vrsta prevaliti do izbora, ako imade 3000 duša!

Pero Budmani.

— Doista, nema sumnje. Priznajem, mnogo bih dao, da ga vi sagledate: odma biste bili na čistacu, kako je. Juče iza objeda podjem u šetnju, kako me je svjetovao Semen Ivanović radi zdravlja, pa prodjem nekoliko puta kraj gostionice; na jedan put izađe mlad čovjek u vežu; pomislim, to će biti on, i upitam konobara, a on mi odvrati: to mu je sluga; bio odjeven kao nas koji, ni po čemu ne bi poznao, da je sluga. . . Ah, Bože moj, pred vašom su kućom stala kola!

— E, e, šta se čudite? odvrati stoično predsjednik, mene mnogo pohađaju dobri znanci. — Da, ali može biti. . .

U taj čas unidje u sobu tusta, rumena sobarica u veliku negligéu i reče: Došao je gospodin,

vlastelin, koga još nigda nijesam vidjela, bi li ga pustila, što li?

— Podaj mi sobnu halju i kaži, da molim.

Nješto poput smiješka pokazalo mu se na licu, kad je oblačio svilenu sobnu halju neopredjeljive boje. Savjetnik ustane sa stolice, silno potresen.

Čovjek kojih trideset godina, pristalo i prosto odjeven, unidje i uljudno se nakloni domaćini. Bio vitak, suhonjav, u licu mu se čudno slagao dobrodušan pogled sa na-

smješljivim ustima, crte ozbiljna čovjeka s crtama razmažena djeteta; na licu mu se opažali takodje tragovi dugih i grkih misli i ujedno strasti, koje kano da se još nisu smirile.

Predsjednik ustane ne vrijedjajući ni malo časti svoje, prični se, kano da će u susrijet došljaku, ali s mjesta ni makac.

— Ja sam vlastelin Beltov, došao sam na izbore i smatrao dužnošću, da vas obadjem.

— Osobito se radujem, usrdno će predsjednik: osobito se radujem, molim, izvolite sjesti.

Svi posjedaju.

— Jeste li već dugo ovdje?

— Ima tome pet dana.

— A otkuda?

— Iz Peterburga.

— Nu, jamačno vam je dosadan iza šuma prijestolnice monotoni život malena grada u provinciji.

— Ne znam, ne mogu reći; meni je bivalo i u najvećim gradovima dosadno.

Ostavimo na nekoliko časova, ili pravije na nekoliko stranica, na samu predsjednika i savjetnika, koji nije bio još nigda tako zanesen kao danas, otkad nosi Anin orden u zupučku: on je tudjinca upravo proždriao srcem i umom, očima i ustima; gledao mu na sve, pače je opazio, da mu prsluk nije do zadnjega puca zakopčan i da mu je u doljnoj čeljusti na desnoj strani zub ispao i dr. i dr. Ostavimo ih, pa se kao što žitelji N. N. grada zanimajmo samo rijetkim gostom.

VI.

Kako smo već kazali, Beltovu je umro otac skoro iza poroda njegova, a mati mu bila exaltée, kojoj su prebacivali zlo vladanje Beltovljevo. Žali Bože valja i nama priznati, da je ona jedan od glavnih uzroka, što joj je sin u karijeri bio rdjave sreće. Povest je ove žene sama sobom čudna. Rodila se u seljačkoj kolibi. U petoj godini prispjela na dvor. U njezine gospodarice bile dvije kćeri i muž; muž je zavodio tvornice, pravio agronomske pokuse i najzad završio tako, te je čitavo imanje založio u Vospitateljni dom. Po svoj je prilici mislio, da je ovako ispunio svoje ekonomsko poslanstvo na svijetu, te umrije. Rasulo gospodarstva prestravilo udovicu; ona plakala, plakala, najzad utrla suze i s odlučnošću velika čovjeka dala se na popravak imanja.

Samo um žene, samo srce nježne majke, koja želi opremiti kćeri, može zamisliti sve načine, koje je ona upotrebljavala. Počam od sabiranja gijiva i malina pa do sječe u tudjim šumama i prodavanja seoskih momaka

u vojsku — sve je bilo upotrebljeno (tome je već davno, i što sada rijetko biva, bilo to onda u običaju), — i istinu priznajmo, gospodarica Zasjekinska bila na glasu kao majka bez premice!

Medju raznim papirom pokojnoga agronoma nadje takodje mjenicu, koju mu je dala ravnateljica nekoga penzionata u Moskvi; ona odma uspiše ovoj gospodji, no kad je vidjela, da će teško do novaca, ugovorila s njom, da tri ili četiri od njenih dvoranaka primi u zavod — htjela ih je izobraziti guvernantama za svoje kćeri ili tudje.

Za nekoliko godina vratile se guvernante gospodarići sa sjajnom svjedočbom, u kojoj je bilo pisano, da znadu zakon Božji, aritmetiku, rusku opširnu i opću kratku poviest, francuzki jezik i drugo, a za marljivost da su nagrađene „Pavlom i Virginijom“ u zlatnim koricama.

Gospodarica dala za njih očistiti posebnu sobu i čekala priliku, da ih gdje namjesti. Tetka oca našega Beltova iskala je upravo u to vrijeme uzgajateljicu za kćeri, i obaznavši, koliko je guvernantâ u susjetkinje, pošla do nje, — one se posvadile o cijenu, raspalile, razišle i napokon nagodile. Gospodarica dala teti na izbor, a kocka zapala buduću majku našega junaka.

Za dvije godine eto Vladimirova oca na svoje imanje. Bio je mlad, razuzdan, kartaš, bez službe, rado pio, šetao s puškom, pokazivao suvišnu smionost, uhodio sve žene, mladje od trideset godina, a u licu bez znatnijih nedostataka. Ipak ne smiješ reći, da je protuha: danguba, bogatstvo, neobrazovanost i zlo društvo navalili na nj „sedam funti blata“, kako bi znao reći neki moj poznanik, no u čast mu treba spomenuti, ovo se blato nije s njime sraslo.

Beltov se rijetko čim bavio i s toga je često poahadjao tetku; imanje mu bilo od nje pet vrsta. Sofija (tako su zvali guvernantu) udje mu u volju: bilo joj dvadeset godina, visoka rasta, crnka, tamnih očiju i mladenačke bujne kose.

Dugo sumavati vidjelo se Beltovu smiješnim: protiv Vobanova sistema nije dugo okolišio ni šarao, nego kad je jedared bio s njom u sobi na samu, uhvati je oko struka, poljubi i veoma usrdno zamoli, nek u veće dodje u vrt.

Ona se otimala njegovu zagrljaju, htjela vikati; ali joj nije dalo čuvstvo stida i strah od pogovaranja; bez svijesti pohiti u svoju sobu i onamo prvi put osjeti širinu, duljinu i dublinu svoje dvoilične situacije.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Jedna od zanimivijih gradjevina Moskve jest „Suha-
reva bašnja“ (kula) na trgu ovoga imena, a na
kraju Sretenke u Sadovoj. Sagradi ju god. 1695. Petar
Veliki na čast Lavrentiju Pankratjeviću Suharevu, pu-
kovniku streljačke pukovnije, koja je jedina u uroti ve-
like kneginje Sofije Petru vjerna ostala, te pod koje za-
štitom mogao se u troickom monastiru spasiti. Slog gra-
djevine je zanimiv s toga, što prikazuje običnu za ono
doba na mnogih gradnjah ruskih mješavinu gotičkoga i
lombardskoga sloga. Četverouglasta podgradnja sastoji
se iz dva sprata, izpod kojih jesu velika vrata, kroz
koja je prolaz, spajajući Sretensku i prvu Meščansku
ulicu. Nad podgradjem diže se osmouglasta a 65 me-
tara visoka kula (bašnja), podijeljena u četiri sprata. U
toj sgradi rado je car Petar Veliki držao sjednice ve-
likoga vieća; a bijaše ondje smješteno do god. 1715.
pomorsko učilište, iza toga admiralitet sve do god. 1806.
Kada je oboje bilo preneseno postupice u Petrograd, bješe
zgrada upotrebljena (1829.) za vodnjak (resservoir) mo-
skovskomu vodovodu. Ruska naime prijestolnica obskrbljuje
se pićem iz 43 vrela kod sela Mytišči, koje je 17 versti
od Moskve odaljeno, odkle teče aqueductom do Alekse-
jevskoga, a odavle tjera ju parna sila u Suharevu „bašnju“,
na dan do 70.000 hektolitara. Vozeći se željeznicom u
Sergijevski posad, imao sam priliku ondje viditi goro-
stasne vodovodne spremlje, započete još pod caricom Ka-
tarinom (1779.), a obnovljene i dovršene tek g. 1853—S.
troškom od 1½ milijuna rubalja.

Sa zidina Kremla između spaskih i tajničkih vrata
prikazuje se bludećemu po moru kuća „kitaj-grada“, oku
ogromna na Soljanki ležeća sgrada „vospitateljnij dom“. Bijaše osnovana caricom Katerinom II. god. 1763; ne
odlikuje se toliko ljepotom sloga, koliko svojom ogrom-
nošću, o kojoj će si sam čitatelj predstaviti sliku, kada
mu se kaže, da u toj sgradi nalazi godimice do 14.000
djece zaklon i odgoj. Vele, da taj zavod ne ima premca
u Evropi, a za uzdržavanje pripomaže država s jednim
milijunom rub. na godinu. Imade četiri sprata, kojih je
prvi za činovništvo, služinčad, kuhinje zavoda, drugi za
blagovaone i školske sobe, treći i četvrti za spavaonice.
Prima se svako zapušteno diete i ne pitajući mu za ro-
ditelje. Uz taj blagotvorni ogroman zavod jest Nikola-
jevsko sirotište, u kojem se do 500 siromašnih djevo-
jaka odgaja za učiteljice i odgojiteljice. Pak ovo nisu
jedini blagotvorni zavodi u Moskvi; jer imade ovdje još
127 ubožnica i 39 obskrblilišta za siromahe i 21 zaklo-
nište za bezkućnike; a osim toga mnogo velikih bol-
nica. Veći dio ovih blagotvornih zavoda podiže, osnova
obskrbi darežljiva ruka prijatelja stradajuće braće. Ta-
kova je bolnica i ubožnica grofa Nikole Šeremetjeva (1803.)

na spomenutom Suharevljevom trgu, ubožnica Nabiljkova,
ubožnica kneza Kurakina, bolnica grofa Golycina (1802.) itd.
Slavno je poznata požrtvornost ruskoga naroda za bogo- i
čovjekoljubive svrhe, u koje upravo prosipava blago, da se
strani zapadnjaci dive i jedva si u doba materijalističko
protumačiti znadu. Spomenuti grof Šeremetjev ostavio
je takodjer veliku glavnicu s namjenom, da se iz go-
dišnjih kamata obskrbe mirazom siromašne ali čestite
djevojke, i to kojim sreća žriebom u dio padne, a žrie-
banje obavlja se svake godine u spomenutom zavodu
njegovu uz prikladnu svečanost.

Obćenje po tom svjetskom gradu jest veoma udobno
udešeno. Uz nebrojene hitre izvošćike prolaze na sve strane
od rana jutra do polnoći konjske željeznice, a ljeti po
rieci Moskvi parobrodići i ladje na vesla. Konjske želje-
znice pružaju se po gradu daljinom od 30 versti u 12 glavnih
pruga. Pošto se u Rusiji po gradovih sviet neobično rado
vozi, neće biti pretjerano, kada se kaže, da se na konj-
skih željeznicah u Moskvi na godinu do 20 milijuna osoba
prebacuje s jednoga mjesta na drugo. Ovakovo obćenje
olakoćuju popriečno široke ulice i boulevardi. Ovi i one
jesu najkrasnije u „bielom gradu“, tom najukusnijem
dielu Moskve, koji obvija „kitajski grad“, te je izpre-
siecán širokimi iz Kremlja trakomice izlazećimi ulicama.
a opasan prama „zemljenom gradu“ boulevardi, zasadje-
nima drvoredi, šumicami, cvietnjaci, i sastavljajući nepre-
kidnu kariku. Od tih boulevarda „bieloga grada“ naj-
živahniji su tverski i čisto-prudski, uz koji imade rib-
njaka i jezera, na kojih se ljeti voze na ladjicah a zimi
skližu. U tverski boulevard ulazi glavna istoimena preko
dva km. dugačka ulica, kojom sam često prolazio, jer
je ondje ležala i gostiona, u kojoj sam odsjeo bio. Ovdje
je i „dom voennago generalgubernatora“; ovdje se niže
dućan za dućanom, jedan ljepši od drugoga; a na čelu
tverskoga boulevarda podignut je u novije doba velik
spomenik prvomu ruskomu pjesniku A. S. Puškinu
(† 1837). Kip pjesnika u mjedi, veći nego li u naravi,
saliven po modelu Opokunščinom izradjenom, stoji na
podnožju od domaćega zrnca kamena, a na njem zlatnimi
slovi stihovi, kojimi je sam proricao priznanje, što će si
u svojem narodu steci. „Tverskaja“ završuje se „trium-
falnima vratima“, koja su podignuta caru Aleksandru I.
na uspomenu velikih događaja god. 1812. „Vrata“ su
sagradjena u slogu rimskih triumfalnih u tri luka nad
trima izlazima, te su ukrašena kipovi i basreliefi, prika-
zujućimi ratne događaje i izvojštenu pobjedu. Ovim
su vratima slična i „krasnyja (crvena) vorota“ na koncu
„mjasnicke“ ulice, podignuta god. 1742. moskovskimi
trgovci prigodom krunitbe carice Jelisave Petrovne. Vrata
su od zrnca-kamena poput triumfalnih rimskih s kipom

božice „pobjede“ na vršku a niže kipovi i reliefi. „Bjeloj gorod“ jest sielo moskovskoga plemstva i više uprave. Još je dražestnija šetnja oko „zemljena grada“ sadovom ulicom ili boulevardom. Uz neobičnu širinu dužina mu je 15 km. Sada malko uzpinjući se, sada opet spuštajući, obilazi cieli „bieli grad“ u velikom okrugu. Drvo-redi kano i vrtovi pred kućama pretvaraju „sadvuju“ njekim načinom u same „dače“, medju koje uvukli su se mjestimice trgovci. Ovdje na „smolenskom rynku“, ležećem na zapadnoj strani, bivaju po blagdanih „guljanija“, koja se mogu prispodobiti taljanskim „corso“ u tom, što se tom prigodom sve vozi; ali razlikuju se u tom, što su podjedno i sajmovi na trgovih uz „sadvu“ skupčani. Rusko „guljanije“ (šetanje) jest „corso“ sa sajmom, kojega su dionici osbito niži slojevi. Na taj, ruski običaj obrati moju pažnju prijatelj prof. P. K. koji me jednom na „sadvu“ odvede. Ovdje se imade prilika viditi na okupu ruske narodne nošnje i pučke običaje.

Kako se već iz ovoga kratkoga opisa vidi, ne mogu se Moskviči tužiti, da se ne naužiju otvorena prostora i da ne imadu prilike za obilno šetanje po miloj volji. Uz široke boulevarde i ulice sa nasadi i prostrane trgovice imade u obsegu grada i perivoja za šetnje i zabave. Takovi su: „Neskučnij sad“ uz aleksandrinski „dvorec“ s orangerijom liepih tropičkih biljka, s ribnjaci, cvjetnjaci, paviljoni; na dalje „sad enemitaž“ blizu rečene „sadvu“, gdje se u ljeti predstavlja i davaju koncerti; onda „sokolničkaja roščja“ (gaj), gdje su nekada carevi lovili sokolove, pred vratima toga imena a ne daleko od kolodvora nikolajevske, jaroslavske i rjazanske željezničke pruge s mnogobrojnim prekrasnim dačama u malih gajevih i šumicah, onda „zoologički sad“ s ljetnim pozorištem itd., a u samoj blizini grada izvan spomenutih „triumfalnih vrata“ veliki „Petrovskij park“ s carskim dvorcem, koji je mjesto onoga pod Katarinom II. god. 1775 sagrađenoga a carem Napoleonom I. god. 1812. obitavanoga, pak na uzmaku od Franceza upaljenoga, god. 1840. u lombardsko-gotičkom slogu s peristilom sagrađen. Ovamo dolazi najradje elegantan moskovski svet ili da ljetuje u ljepih „dačah“, ili da se koji sat prošeće u sjenatih šumicah i gajevih, pak u „alhambri“ i ljetnom kazalištu pozabavi, a u mnogobrojnih elegantnih restauracijah okriepi, uza to i okupa u kupalištih, uredjenih u tamošnjem jezeru.

Da uhvatim kakovu sliku ovih perivoja moskovskih, dao sam se onamo i onuda provezti; a kako je vrijeme veoma prijatno bilo, videći ove još zelene nasade, skoro da sam zaboravio, da sam na sjeveru; te sam se ovom prigodom sjetio rieči Moltkeovih, da Moskva „čini utisak južnoga grada“. Da kako da je taj „utisak“ na dan mojega odlazka prestao, kada su s kišom biele „pahu-ljice“ stale zrakom letjeti.

Kako „Petrovskij park“ tako i ciela okolica moskovska s tolikimi dvorci sjeća putnika i na nekadanje prebivanje carske obitelji i na sadanje boljarstvo i imučno

gradjanstvo ove „pervostepenne“ stolice. Nu meni nije vrijeme dopuštalo, da okolicu u pojedinostih pregledam, te mi je bilo glede mnogih zadovoljiti samo pogledom iz parnih kola. Ali jedno ne htjedoh si uzkratiti, da na ime ne posjetim „Sergievskij posad“, i to ne radi samoga grada, prem je on sa žiteljstvom od 28.000 stanovnika (1879.) velik ko naš Zagreb, a prostorom još veći, nego radi glasovite mu „Sergeja troicke lavre“ i duhovne akademije.

Predposljednji dakle dan prije svoga odlazka iz Moskve odabrah za taj izlet. Rano u jutro evo me na izvoščiku u jaroslavskom kolodvoru. Odavle se u 2½ ure prevali 66 vrsti preko spomenutoga sela Mytišči, preko Puškina i Hatkova, kroz same „dače“, gajeve i nasade u Sergievskij posad. Jur iz kolodvora mjesto se liepo prikazuje, jer leži na valovitom zemljištu, a njegova najveća znamenitost, lavra, na visu. Odmah dadem se odvesti do duhovne akademije, nadajući se ondje naći imenom dobro mi poznatoga čuvenoga ruskoga povjestnika E. G., ne dvojeći ni najmanje, da će mi rado pokazati sve znamenitosti „lavre“. Ali još ga nije bilo u akademiji, te mi je rečeno, da će biti kod kuće. Izvoščik me dakle odvede ravno u njegov stan; ali medju tim minuli smo se, te je E. G. otišao već bio u akademiju. Što mi bijaše dovoljno spomenuti „izvoščiku“ ime profesora, ne naznačiv mu ni ulice ni kuće, pak što me je ravno onamo odvezao, pored poznate ličnosti učenoga muža nebi nikakvo čudo bilo. Ali tamnošji fijaker, kako mi rečeno, poznade svaku i najneznatniju osobu grada veličine našega Zagreba, te mu je dovoljno naznačiti samo njezino ime. A to je osobitost ruskoga izvoščika, koji, kako je opaženo, u Moskvi drži u pameti imena vlasnika doma u dotičnoj ulici.

Učeni pisac „Istorii pravoslavnyh cerkvej Bolgarskoj, Serbskoj, Rumunskoj“ (1870), pak velike „Istorii ruskoj cerkvi“ veoma se uzradova, kada mu se predstavih; te je veoma žalio, što me nije mogao odmah voditi, jer je dužan bio prisustvovati prijamnomu izpitu za akademiju. Nu medju tim mi dade za vodiča jednoga od boljih bogoslova, kojemu je zadana zadaća ne samo da me lavrom i akademijom vodi, nego da me svim čuvarom ovdje sakupljenih znamenitosti preporuča, kako bi mi sve otvorili i pokazali. Tako i bijaše.

Troicka lavra jest za sebe malen grad. Ogradjena je visokim na vršku načičkanim zidom s osam kula. Unutar tih zidina imade dvanaest crkava i časovnja u svih mogućih slogovih, a nad njimi dižu se mnogobrojne kube zvonici, velikim dielom pozlaćenimi ili bojadisanimi krovovi. Osim hramova imade tuj carski dvor, ogromna i ukusna sgrada duhovne akademije s dragocienom knjižnicom, dvorac za stan arhimandrita, ženski gostinjac, uz samostane još velike kuće za primanje i podvrbu hodočasnika, kojih svake godine dolazi ovamo prieko sto tisuća iz svih predjela velike države, gostione, kavana, samostanska škola za obuku i odgoj 300 siromašne djece itd.

(Nastavit će se.)

Crnogorska Judita. (Slikao Jos Huttary.)

Pisma I. S. Turgenjeva.

Priopćio T. M.

Na početku 1885. godine izašla je u Peterburgu na svijet veoma zanimljiva knjiga: Korespondencija I. S. Turgenjeva (Первое собрание писемъ И. С. Тургенева 1840—1883. гг.). Knjigu je izdalo društvo za podporu siromašnih pisaca i učenjaka. Tko pomisli, da je pokojni Turgenjev kao veoma misaoni i veoma obrazovani pisac stajao na visini ne samo ruske nego baš i evropske literature i da on pripada bez sumnje među najznatnije pisce ovoga vijeka, taj će odmah lako dokučiti, da korespondencija takoga čovjeka mora biti veoma dragocjen prilog za poznavanje života i nazora njegovih. Za to mislim, da je vrijedno, da i naša publika sazna štogod iz te korespondencije; vrijedno je za to, jer je Turgenjev dobar znanac naše publike, ta većina je njegovih pripovijedaka prevedena na naš jezik i mnogi su se čitaoci jamačno veoma ugodno nasladili divnim njegovim umotvorinama. Koliko cijene Nijemci rečenu knjigu, vidi se iz toga, što je pred nekoliko mjeseci prevedena s kraja na kraj na njemački jezik i prijevod štampan u Lipisci (Leipzigu). Čitao sam njegdje, da se taj prijevod prodaje sve na jagmu, a svatko zna, da pored svoje preobilate književnosti Nijemci ne će istom kakugod knjigu prevoditi i kupovati.

Odlučio sam u ovom člančiću prikazati, kakim nam se ukazuje Turgenjev kao pisac i kao mislilac; što on sudi o sebi, što o drugim znatnim ljudima, kako li su njegovi nazori o literaturi i umjetnosti. Stvar bi izašla za ovaj list preduga, kada bih priopćivao i veoma obilate biografske podatke, što ih nalazimo u njegovoj korespondenciji. Kod nas vladaju svakojaki, često nezreli i naivni nazori o tom, kakova treba da bude t. z. lijepa književnost. Za to mislim ugoditi bar gdje kojim čitaocima, ako im izložim misli jednoga od najkompetentnijih sudija u takim pitanjima.

Literarni „profession de foi“ nalazi se na 252. strani navedene knjige. Molila ga je gospodja M. A. Miljutina, da joj se ispovjedi, kojih se on principa drži kao pisac; molila ga je zato, jer je njezin sin dobio za školsku zadaću tu temu, pak ne zna, što bi napisao. Turgenjev se čudi, kako mogu učitelji davati takove zadaće nezreloj mladeži i veli: „Ja sam pretežno realista, interesiram se za živu istinu ljudske fisionomije više nego za isto drugo; što je prekonoravno, prema tom sam svemu ravnodušan; ne vjerujem ni u kake apsolutnosti i sisteme; više nego isto ljubim slobodu, i koliko mogu o sebi suditi, pristupačan sam poesiji. Sve čovječanstvo meni je drago, slavjanofilstvo mi je tudje, isto tako, kao i svaka ortodoksija“.

Posljednjim riječima o slavjanofilstvu i ortodoksiji nalazimo u istoj knjizi dosta jasna komentara. Kako po svoj Evropi tako ima i u Rusiji dosta politi-

čara, koji su ljubav domovine uzeli u monopol i na sva usta viču, da izvan njihove političke stranke nema patriotizma, a možda ni političkoga poštenja: extra ecclesiam nulla salus! Takovi su u Rusiji mnogi Slavjanofili. Oni su veoma često intelorantni prema svim onim otačbenicima,* koji nemaju sreće ili nesreće pripadati u njihovo političko kolo, a teško onomu Rusu, koji se izvan njihova kola usudjuje reći, da ljubi Rusiju; makar taki čovjek koliko vrijedio, makar kako bio na korist i slavu Rusije, njemu slavjanofilski zanesenjaci ne priznaju patriotizma. Za to su oni mrzili i na Ivana Sergejevića Turgenjeva, jer čovjek onolike erudicije i onolike duševne bistrine nije mogao dokučiti, da samo Slavjanofil može biti pravi ruski rodoljub, nije mogao svoje mišljenje skućiti u tijesne ograde bilo koje mu drago političke stranke, koje su ograde tim tješnje, čim je stranka fanatičnija. Velikom duhu treba slobode u mišljenju, a toga baš ne dopuštaju politički fanatici ni kod nas ni u Rusiji niti igdje na svijetu. Za to i veli Ivan Sergejević, da mu je slavjanofilstvo tudje. Prijatelju J. P. Polonskomu piše (str. 174.): „Akoprem se slažem s tobom, da je bolje slušati Aksakova nego li Metternicha, opet je hiljadu puta bolje (poput Engleske) zabavljati se samo svojim nutarnjim poslovima i ne paziti na to, što biva za granicom u političkom svijetu. Inače preljevajući iz pustoga u prazno mi ćemo sami sebe uvjeravati, da činimo nešto veoma važno. Za to sam se, oprosti, obradovao fiasku slavjanofilske glume, koju ste započeli.“ O jednom Slavjanofilu piše (str. 157): „Gdje se samo primiješa slavjanofilstvo, tamo i ne pitaj za jedno dobro — za kritičko shvaćanje“ t. j. Slavjanofil — osobito ako je fanatik — ne da se uvjeriti o istini niti on ide za njom; njemu je svuda prva i posljednja stvar njegov politički credo; što se s njim slaže, to je pošteno i istinito, a sve drugo ne valja ništa. Dakako da taki ljudi natežu na svoju stranu koješta, što nikada nije ni sanjalo o njihovoj jedino spasonosnoj političkoj dogmatici. O istomu Slavjanofilu piše na drugom mjestu (str. 131): „Autoritetu Strahova ja ne vjerujem, ne za to, što on mene psuje, nego zato, što je on Slavjanofil, a ta gospoda moguće je da su u politici orlovi, ali u estetici su tupani N° 1.“

Bilo bi sasvim krivo misliti, da Ivan Sergejević za to, što nije ljubio Slavjanofila, da nije ljubio ni slovenskih naroda. Kada se god. 1876. počeo ruski narod lju-
ljati i tražiti rat za oslobodjenje balkanskih kršćana, to je duši Turgenjevljevoj veoma godilo: „Od vremena

* Riječ otačbenik uzimam u onom značenju, koje je zabilježeno u Vukovu rječniku: der Eingeborene, indigena. Ne će biti dobro, što su u novije vrijeme prionuli neki upotrebljavati riječ otačbenik u značenju: rodoljub, patriot.

do vremena mene nešto užasno goni, da krenem k vama u Rusiju. . . . tamo se događa nešto divno, od prilike: krstaške vojne“ (str. 299). Plemenito je njegovo srce ljuto zacviljelo, kada su iste godine Srbi nemilo nastradali u boju protiv Turaka (str. 298).

I u nas ima žalibože ljudi, koji kada prosudjuju vrijednost kojega pisca, najprije pitaju, u koji politički logor pripada taj pisac; pak ako nije N. N. „njihov čovjek“, onda udri po njemu ili ga ignoriraj; a blago onomu, koji je stekao milost u njihovim očima kao njihov politički drug, — što je taki čovjek napisao, sve je to suho zlato; a kad tamo, a to često nije suho zlato, nego samo nešto žuto — kao pljeva! Koji u tom obziru krivo rade, njima sam ovo ispisao za opomenu, da se osvijeste; a kojima se krivo čini, da se utješe.

Rečeno je, da je Turgenjevu bila tudja svaka ortodoksija. I to ide na račun Slavjanofila, koji misle, da bi svi Sloveni morali primiti najprije pravoslavnu vjeru, onda bi ih istom ogrijalo sunce i svaka sreća. Turgenjev je dobro znao, da već danas nije vrijeme, kada bi čitavi narodi mogli mijenjati vjeru naslijedjenu od svojih otaca, nije danas više XVI. vijek, gdje su se take stvari događale. Osim toga, za što da se nameće kojemu narodu vjera, koje on ne će; neka se pusti svakomu narodu, da bude sretan u svojoj vjeri, jer svaki narod ima onaku vjeru, kaku zaslužuje i kaka je za nj prikladna. Tako je jamačno mislio i naš Turgenjev, dok piše prijatelju: „Ti misliš, da ja muhamedansku vjeru držim ili da je moram držati nekakom nižom felom i nječim jadnim u poredjenju s hrišćanstvom. U tom se ti pot-

puno varaš. Po mome mišljenju, to su dvije fele jedne formacije, i oslobadajući Bugare mi se moramo rukovoditi ne tom činjenicom, što su oni hrišćani, a Turci Muhamedovci, nego tom, što Turci njih kolju i plijene“ (str. 307).

Iza te male digresije povratimo se opet k literarnim načelima Ivana Sergejevića. Već god. 1856. veli on o sebi: „Težnja za nepristranošću i potpunom istinom jest jedno od rijetkih dobrih stvojenja, za koja sam zahvalan prirodi, koja mi ih je dala“ (str. 29). Čovjek, koji tako govori, ne će tako lako pasti u slabost, da u svojim djelima laska bez razloga svome narodu i da zatvara oči pred njegovim pogriješcima. U njegovim se djelima nalazi mnogo gorkih istina, na koje se razboriti ruski rodoljubi ni malo ne srde jer treba i rane otkrivati, tko ih želi izliječiti; ali fanatičnim su rodoljubima one istine trn u oku, oni ne mogu vjerovati, da je ruski narod onaki, kako ga opisuje jedan od najčestitijih njegovih sinova; za to su se dosta nabacivali kamenjem na Turgenjeva. A mnogi pisci, osobito manjega talenta, pišući pjesme ili pripovijetke ne znaju, kako bi se što više umilili svome narodu: na dobre strane svojega naroda gledaju kroz naočari, koje sto puta stvar povećavaju, a za pogriješke svojega naroda imaju druga stakla, koja sto puta umanjuju. Tko tako radi, taj možda služi patriotizmu, ali ne služi istini; a svaki je onaj patriotizam rdjav, koji se ne da složiti s istinom. Prava ljubav domovine svuda, pak i u umjetnosti, neka bude što vjernija drugarica istine!

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Pero Budmani. U nas Hrvata i Srba ima mnogo veoma nadarenih ljudi, kô malo u kojem narodu. Obično kraj tužnih prilika naših ovaki talenti ili zahire ili još za mlada poginu. Ali ako kojom srećom koji od njih nadje zgode i načina, da se iztakne radom, e onda uradi sam više, nego li drugdje čitavi zborovi.

Ovaki riedki talenat jest i naš Pero Budmani, sin slavnoga Dubrovnika. Znalo se za nj i onda, kad je u svome zavičaju prevodio iz svih gotovo jezika indoevropskih i pisao gramatiku jezika hrvatsko-srpskoga; ali tek od onoga časa, kad ga je zapalo izradjivanje velikoga rječnika akademiskoga, razabrao naš svijet, što Budmani znade i što može da uradi. I zaista bila je jugoslavenska akademija riedke sreće, kad joj je pošlo za rukom, da ovaka čovjeka dovuče u svoje krilo, kojim se sada ponosi i akademija i naš bieli Zagreb, a i sav narod hrvatski i srbski do medja bugarskih i šćipetarskih.

Umjetnost.

Iz hrvatskoga glumišta. Prije tjedan dana započese prikazivanja na našem glumištu, da se dovrši stara sezona, koja traje do konca mjeseca. Uprava čuva novine za novu sezonu, pa će nas ovo nekoliko dana hraniti pogriješcima. S toga i nije potreba, da o svakoj večeri posebice govorimo, nego ćemo napomenuti samo događaj znamenit za našu dramu — a to je pojav nove naivke. U „Jezuiti i njegovu pitomcu“ izišla je pred naše občinstvo naivka gdjica Bandobranska, koja je dosada bila članom novosadskoga pozorišta. Značaj samoga mladoga baruna tako je nenaravno i nedotjerano risan, te treba osobito vrstne glumice, da sakrije sva ranjava mjesta toga značaja. Gdjica se Bandobranska mnogo trudila, da zadovolji, pa rado priznajemo, da joj je to na mnogo mjesta pošlo za rukom. No nismo vidjeli jedinstvene, skladne, podpune prikaze, nego samo niz što boljih što gorih prizora. Gospodjica se ne treba toga bojati. Nije

tomu davno, što je izišla na pozornicu, a pored toga je još tako mlada, te će imati dosta zgrade i prilike, da se uvještiti. Tako će se izglediti svi oštri bridovi, koji još te sputavaju prikazu njenu, pa će se od dana u dan više primicati naravi, koja je jedini i najbolji uzor umjetnosti. U gdjici je bez sumnje mnogo dara za naivku, mnogo temperamenta, a uza to je stasa i oblića za pozornicu veoma zgodna, pa mi ni časka ne sumnjamo, da će gospodjica za koju godinu dostići cilj za kojim ide. Dotle će svakako učeći i gledajući bolje uglednike morati uznastojati, da savlada sve nedostatke, koji joj još kvare i pomućuju sklad prikazivanja. I dijamant treba brusiti, da bude zbilja vrijedan i ugledan ures ljudski. Osobito preporučamo gospodjici B. nek gleda na zgodnu modulaciju grla, jer joj je govor gdješto trpak i opor. Od srca se radujemo, što se hrvatska Talija zakitila ovakim svježim listom, a i obćinstvo je živim pljeskom pokazalo, koliko se tome veseli, jer je već i najoptimističnije prijatelje našega glumišta podišao golem strah, što je tako malo „podmladka“ na našoj pozornici. Gdjica je odmah osvojila simpatiju obćinstva, koje je vidjelo, da je glumica ako i još ne izvježbana, a ono svakako darovita. S toga ne znamo, za što su njeka gospoda smatrala potrebnim, da prirede claue. Moglo bi se to smatrati kakim narivavanjem mnijenja a to bi moglo, gospodjici prije škoditi nego koristiti.

Svaštice.

Pripoviedka i poviest. (Po Tomi Babingtonu Macaulayu.) Premda je pripoviedanje znamenit posao svakoga historika, ipak je razlika izmedju pripoviedke i poviesti. Romanu prišivati moralnu pouku ili je štetno ili suvišno. Pojezija može onome, što je već poznato, podati jači dojam, ali ne može iznieti ništa nova. Prikazuje li nam pripoviedka značajve i događaje, koji se ne mogu nikako podudarati s onim, što smo sami čuli i vidjeli, tada nam se pripoviedka pričinja nenaravnom, nevjerovatnom, te nas dakako ne može ničemu učiti. Mi ne upriličujemo svojih nazora po pripoviedci, nego nju prosudjujemo po gotovim već načelima. Za to je pripoviedka tim bolja, čim je bliža uzoru, koji smo već upoznali ili ga lako pomišljamo. U pojeziji imamo načela a tražimo fakta, u historiji pako znamo fakta a naći nam je načela. Nije dosta, da nam pisac događaje prosto navede, nego mu ih valja i protumačiti. Inače je na pō puta. Događaji su samo troska povjesti. Istom abstraktna istina, što no ju probija i u njoj se krije, podaje smjesi svu cieniu kao zlato žili; pa su obićno vrijedne čestice spojene s nevriednima tako, te je često veoma mučno rastaviti jedno od drugoga. Najbolje su slike i historije, koje nam iznose one dielove istine, što nō mogu prouzrokovati dojam jedinstven. Tko ne umije izabirati, pa govorio puku istinu, opet se može veoma lako doimati tako, kano da govori голу neistinu. Imade crta u ljudskom licu i stvari u okolišu, koje su takve, te ih moraš ili sve u cjelini prikazati ili posve napustiti. Skica bez ovih crta često je veoma dobra, ali slika, u kojoj se nahode tek neke od onih crta, a drugih nema, mnogo je gora od one proste skice. Dobro izveden nacrt perom, gdje su sabrane sve značajne slike lica kojega, bit će kud i kamo valjanije od slabe uljene slike. Poprsje od biela mramora može krasno prikazati bujno, svježije lice, što cvate. Namaži mu bojom usta i obraze a ostavi vlasi i oči, kakve jesu, pa ćeš se zgražati, kako je nalikost neznatna, a očekivao si, bit će veća. Podpuno i absolutno istinita ne može biti historija, kao što niti umjetnost. Da uzmogne biti onakom, morala bi napominjati najneznatnije sitnice najmanjih događaja, valjalo bi joj nabrajati sve događaje i sve rieči onoga doba, koje baš razpravlja; pače da izostavi najsitniju stvarcu, bio bi to već dovoljan nedostatak za absolutnu istinitost. Kad bi se htjelo kome ovako pisati historiju, izišle bi čitave knjižnice za događaje jedne nedjelje. Najpomniji i najtačniji lje-

topisi nisu ni stoti dio onoga, što se dogodilo a ne pripovieda se. Kao što umjetnost slikarska i pjesnička, tako vam i poviest ima predak i zadak, te se umjetnik razaznaje najbolje po tom, kako izvodi perspektivu. Njeke događaje valja obsežnije prikazati, a druge kraće ili nikako; ogromna većina događaja izgubiti će se u magli horizonta, pa će dva tri poteza moći stvoriti i nadoknaditi obćenit dojam njihov. Obićno se historija zove filozofijom, koja primjerima poučava. Po nesreći obićno nestaje primjerima živosti, što po filozofiji dobivaju dubljine. Savršen historik treba da imade silnu maštu, inače mu pripoviedanje ne će izaći slikovitim i ne će se doimati. I valjan logik i donjekle pjesnik! Talenat izvrstna historika mnogo je srodan s talentom velika dramatika. Pa ipak je dosta razlike. Dramatik stvara, a historik samo redja. Nije razlika u izvadjanju, nego u zamišljanju. Shakespeara vodi uzor, koji živi u njegovoj glavi, a Tacit se povodi za uzorom, koji mu podaje okolni svijet. Valjan je historik, koji prikazuje značaj i duh nekoga vremena u miniaturi, ali vjerno. Velika je korist, što nam je podaje dobra poviest, jer se pouka doimlje ne samo naše mašte, nego i razuma. Kako se obićno pišu historije, velike se i znamenite revolucije čine prekonaravnom nevoljom, a ipak je to sve gotovo nziek posljedica moralnih promjena u puku. Valja ti dobro poznavati nutarnju povjest naroda, ako želiš shvaćati političke događaje i živjeti kao član političke zajednice. Pripoviedanje, koje se ne osvrće na nutarnji život narodā, bilo bi isto onako jalovo i neplodno kao i medicinska razprava, u kojoj bi se nabrajali svi simptomi predjašnjega stanja bolesti i prikazivalo ono što se događja, kad se liekovi ne mogu više doimati bolestnika.

Matica Hrvatska

razaslala je svim svojim članovom pripadajuće im knjige za god. 1885. Ako pometnjom koji vanjski član nije ipak primio ove knjige, ili ako koji zagrebački član nije po iste poslao, neka ih prvi u smislu naputka „Matice Hrvatske“ točke 7. ili kod dotičnog društvenog povjerenika ili neposredno kod uprave „Matice“ potraži, a Zagrebčani neka po iste u sveučilištnu sgradu, prvi kat, i to prinosnici uz namiru, svaki dan od 12—1 sata, pošalju, i to: jedni i drugi do uključivo 15 listopada t. g. Tko u ovo vrijeme sebi pripadajuće knjige „Matice“ za god. 1885. ne potraži, nema ih u smislu društvenoga naputka točke 7. prava iza toga vremena više tražiti, i kasnije potražbe neće se moći od strane društva više uvažiti.

Pošto „Matica“ ima još dostatnu zalihu knjiga za god. 1885., to se još sveudilj članovi „Matice“ za god. 1885. primaju, na što se još i doista veliki broj prošlogodišnjih neprijavljenih članova i gg. društveni povjerenici upozoruju, te najljudnije umoljavaju, da o tom u svojem krugu obavieste i po mogućnosti uznastoje, da se „Matici“ ove godine preostali još znatni broj knjiga med hrvatski svijet razpača. O skorom razpačanju ovih preostalih knjiga „Matice“ zavisi i kolika da bude naklada i obseg budućeg književnog dara „Matice“, pa zato se smije pouzdano očekivati, da bar bivši prošlogodišnji članovi „Matice“ neće se istoj iznevjeriti, nego da će „Maticu“ i ove godine poduprijeti i tim omogućiti, da i buduću književni dar „Matice“ ne bude ma u ničem lošiji, nego što su prošlogodišnji bili.

Umoljavaju se najučtivije svi oni članovi „Matice“ (utemeljitelji i prinosnici), koji su zaostali s uplatom društvenih prinosa za god. 1885., da te prinose što prije uplate, kao takodjer i gg. društveni povjerenici, koji još prinosu svih svojih članova za god. 1885. blagajniku „Matice“ dostavili nisu, da to svakako do 15. listopada t. g. učine, jer „Matica“ taj novac i vele nužno treba, a i dok ga ne sabere, ne može društvene račune za upravnu godinu 1885. zaključiti i ovogodišnjoj glavnoj skupštini „Matice“ podastrijeti. Nadalje se umoljavaju gg. društveni povjerenici, koji još nisu imenika članova svoga kotara za god. 1885. u obće ili nepodpuno druženom blagajniku dostavili, da i na nj ne zaborave, da se uzmogne što prije godišnje izvješće i imenik članova za ovu godinu tiskati.

U Zagrebu 15. rujna 1886.

Upravu „Matice Hrvatske“.

Naši trutovi. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Pisma I. S. Turgenjeva. — Listak.

Izdavaju i uređuju V. Klatić i M. Maravić.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 25. rujna 1886.

Br. 39.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Sandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XX.

Sutradan opazi gospodja Narančička, da je barunica zaboravila svoj dragocjeni žepni rubac, obšiven pravimi stoljetnimi „pointe de Venise“. Odmah zamoli Živka, da on sam odnese skupu ovu stvarcu u Krško barunovim. Živko naučen u svem majku slušati, — izpuni i sada njezinu molbu.

Putem je neprestance osjećao — makar je jurio najbržim kasom — fini miris, kojim je rubčić mirisao, pa ga taj zadah opajao, omamljivao i proti volji neprekidno mu dozivao u pamet zatravljajući lik baruničin.

Bilo je kasno, kad se je odanle kući vratio. — Treći dan dodje lakaj s pisamcem od barunice, u kom moli „svoju milu i dragu susjedu“ za njekeje savjete i „recepte“, kako se najbolje ukuhavaju breskve, jer njezina Babika niti sokač Žorž ne znadu pravoga načina. Molila je odmah za odgovor, a sluga ipak nije čekao. Na koncu listića bio je postskript: „Gospodina sina molim, da bi mi poslao obećanu knjižicu „die Juden von Barnow“ od Karla Emila Franzosa; suviše ju je hvalio, da ne bi morala biti znalična!“

— Ajde ti, Živko! — barem ćeš malko izjašiti!

— Nu ja bi morao u Zagreb po Kačića!

— E — pa ćeš sutra il drugi put. Barunica je tako ljubezna fina dama, zašto da ne budemo i mi uljudni. Ne zaboravi ponieti knjige!

Živko se dade opet nagovoriti. Od sada prodje riedko koji dan, da nije bio u Krškom. On bijaše podpuno osvjedočen, da je ovo često sastajanje naravna posljedica toli bliza susjedstva i da ga ništa ne privlači nego duhovita zabava s barunicom. Često bi se doduše

ulovio, kako zaboravljen i zamišljen stoji te u duhu gleda poraznu krasotu njezne ove živahne žene i kako bi ga mnogo puta zazeblu u srcu i potreslo mu dušom. kad bi se sjetio koje njezine kretnje, gdje bi se on bio dodirnuo gladke joj sjajne puti. Ono, kako mu se zadnji put nježno uhvatila pod rame, dok su silazili nizbrdice sa šetnje po vinogradu, kako je tada na jednom panju posrnula i objestnim toli mladim kliktom prestrašeno a ipak veselo nešto jače i bliže uza nj se stisla, — zgrabila ga dapače za ruku i dugo ostavila da drži onu dražestnu finu ručicu, ah — još sada — svladalo bi ga, samo kad se sjetio isto onakova drhtanja kano u onaj par.

Nu on bi se svakiput u ovakim trenutcima zastidio i razljutio sam na se. (— Dugo već ne bi se rasrdio na barunicu kano prije —.) Tada bi sjeo za stol i stao pisati dugačke listove Vilmi, da ju uvjeri u bezkrajnim izrekama i kićenim riečima o svojoj dubokoj vječnoj ljubavi, tako, da ga je ona napokon u jednom odgovoru sjetila, da nije još niti jedan čas posumnjala u stalnost njegove ljubavi.

Dakako u Krškom, u blizini barunice, u njezinom bogato uredjenom salonu, gdje se ukus sa finoćom uljudbe sjajno i ljubezno skladao u jednu cjelinu. — još više u njezinom budoaru na niskim mekanim foteljima, gdje je neki posebni mirisni zrak iz svega odisao, sumorno i saneno slažući se na prsa i dušu, — on je riedko, vrlo riedko dospio, da misli na čistu angjeosku prikazu ljubljene svoje zaručnice.

Tako ga nešto, njemu samomu neponjatna, suzdržavalo, da piše Vilmi o svom druženju s barunicom.

Tek u prvom listu nakon posjeta barunovih spomenu u kratko i mimogredce, da su Leportovi bili u Jaseniku. Nu zato on ipak nije ni iz daleka mislio na što.

Jednom dodje po običaju u Krško. Ne nadje nikoga kod kuće. Od slugu saznade, da su gospoda otišla na nekoliko dana u Gradac ili Beč. A jučer — još je bio ondje, a barunica ne kaza mu ništa. Zabolje ga to neizmerno, — nu on si tu bol tumačio kano uvriedjeni ponos, da mu nisu držali za nužno priobćiti svoj odlazak, pa je stao u sebi psovati na aristokratsku oholost i bezobzirnost.

Još isti dan morila ga dosada, čeznuo za zabavom s barunicom, mučila ga osamljenost i želja, da se barunovi čim prije vrate.

Drugi dan računao je, što je prije toliko i toliko dana u taj il onaj čas u Krškom s barunicom radio il govorio. Treći dan pako odjaši dapače u Krško, da pita, jesu li se barunovi vratili, podavajući se maloj nadi, da će ih naći, akoprem je dobro znao, da to ne može biti.

Tako prodje do osam dana. Sve to vrijeme mogaše tek na silu nešto raditi i čitati. Vilmi je tek sasvim kratke listiće pisao, ostalo vrijeme prolazilo mu u vječnoj želji, da se barunica jednom već vrati. Ova odsutnost njezina bude mu svakim danom nesnosnija. Kojput javila bi mu se savjest, dapače kanda bi spoznavao pogibelj, u koju mu duša srće. Nu ipak unatoč tomu ne mogaše inače. Krasni lik baruničin ko da ga čvrsto držao, te gledajući u daleku daljinu on bi se pitao, što taj čas barunica radi, kuda hoda, misli li na njega, — te pomisliv si ju u kojoj sobstvenoj joj dražestnoj kretnji, on bi se prijazno i dobrostivo podsmjehnuo.

Napokon podje opet u Krško. No i taj put ne nadje još nikoga, niti ne sazna, kad će se vratiti. Kazali mu jedino, da je barunica pisala grofici F. u L.

Živko bješe s tom damom dva tri puta kod Leportovih. Bila mu je sa svoje aristokratske oholije nesnosna, vanjska joj prilika bila takodjer takova, da nije mogla sticati mnogo simpatije, nu Živko popuštajući neodoljivom nutarnjem nagonu svlada sav svoj zazor od grofice F., te se sliedećega još dana odputi u L., da učini svoj posjet, u istinu pako za to, što se je nadao, da će od nje saznati, kad će se barunica vratiti.

Grofica, duga suhonjava boljarica s dugačkim šiljastim nosom i dugima prstima, primi Živka na pragu dvorane sve više nego ljubezno. Iz dosadna joj obraza kao da nije mogao izginuti izraz udivljenja, prikora, kako se taj „gradjanski“ mladić (Narančići ne bijahu doduše plemići, nu ipak jedna od najuglednijih i najstarijih porodica) usudjuje u njene gospodске dvore uljesti, akoprem ga je kod Leportovih svaki puta pozvala, da k njoj dodje. Dapače, kad joj spomenu, da joj se je došao pokloniti, ona je to prečula pa rekla: Vi valjda tražite moga supruga grofa u kakom poslu? Nije kod kuće. Ako mu imate što izručiti, mogu mu ja

kazati. Unidjite dakle — možemo sjesti, dok mi reknete što želite!“

Živko se prenerazi i razljuti. Žalio je sada, što je ovamo pošao, korio se s ludosti, da u isti čas prisposoblja ovu preživjelu duševnu mumiju i bistri na visini vremena stojeći duh baruničin. „Kakova je ona napram ovoj!“ — zanosom je u sebi kliktao i slavio „Nelu“. Tako ju sada prvi put nazva.

Posjet se svrši a da nije ni došlo do razgovora o Leportovim i njihovu povratku.

Vraćajući se kući, bio je neizmerno zlovoljan, nezadovoljan, dapače proklinjao je svoju zlu sreću i u istinu osjećao pravu žalost. Na razkršću, odkle je jedan put vodio u Jasenik, a drugi u Krško, zapovjedi kočijašu, da zakrene prema Leportovu imanju. „Možebiti su ipak došli sinoć ili jutros!“

Taj put je pogodio. Leportovi vratiše se sinoć. Živko samo da nije skočio od veselja. Nije pravo ni počeka da kola stanu, već je odmah pohitio u gornji sprat, davši se najaviti kod barunice. Za baruna nije ni pitao.

Medjutim barunica se od nekud već pred njim stvorila. On se posvema zbuni. Na njezin prijatni pozdrav mogo je tek promucati nerazumljivih rieči i pruženu mu ruku poljubiti. Da je vidio u taj par oči Neline, bio bi zagledao u njima nešto slavna, pobjedonosna, kano krieseci se bljesak u očima lovca, kad ugrabi nakon duga čekauja svoj plien, ili dapače kano pogled lavice, kad ulovi gazelu za svoju lavčad. Nu za cielo morao bi bio takodjer podleći ljepoti ovoga žarkoga, požudnoga — zahtievajućega pogleda, te omamljen, poražen i zasjenjen od ognja blištećih se zjenica poniknuti pred ovim sjajem. Nu on niti ne dospje da što opazi. U svom vieku nije bio toliko smeten od veselja, radosti, dražestne prilike baruničine, česa li?

Barunica prikrije sasvim svoje zadovoljstvo, te uvedši ga u budoar stane odmah pripoviedati o svom putovanju, o kazališnim novicama, o ljetosnoj izložbi slika, o najnovijem Sardouovom komadu, o zadnjem igrokazu Augierovom, o najnovijem filozofičkom pokretu Dumas-fils-a. Spomenu, da je bila na velikom koncertu svih južnonjemačkih pjevača i tako dalje.

On ju mûče slušaše — nu razumio bi tek svaku desetinu, jer tako ga oblada sam po sebi srebrozvonki joj glas, fino joj lišće i sočna joj ustanca. Sjedio je u neposrednoj blizini njezinoj. Dok mu je pripoviedala, tiskala bi ružičaste si prstiće na koljena te gornje tielo sasvim k njemu nagibala. Gledajući ju ovako dražestnu i milu u polutamnom svjetlu uzke, svakojakim luksusom preobilujuće sobice, on je u svojoj estetičkoj duši osjetio podpuno sav sladki zamamni čar ovakova trenutka

Zrak budoara bio je prociedjen finim ugodnim mirisom „ylang-ylanga“. Sjeti se, da je jednom pred barunicom tu miroduju najviše hvalio, te znajući, da je ona do-

sele rabila „oponax“, pomisli, da je tu promjenu njemu za volju učinila, pa se zato uzradova.

Kad je poslije došao barun, a s njim neki gospodin Radoslav Mišćević vitez Plešivički, tajnik zemaljske vlade u Zagrebu, Živko se razljuti, što mu prekinuše preuđodni tête-à-tête.

Mišćevića, ljepušasta na kavalira zanosećega kicoša (u licu pravo „mleko i krv“, da mu gospodje zavijahu a mnogi je pomislio, da to nije od naravi.) poznavao je već od prije. Čuo je o njem, da je svoju karijeru postigao samo zaslugom za svoje bezprikorno valsovanje, i krieposti, što absolutno nikada još nije u ničem imao svoga mnijenja ni osvjedočenja, osim kako se moraju kravate „lavaljerke“, kako opet uzki englezki „slip-i“ vezati. U tom dakako bijaše nenadkriljiv majstor, pa si toga ne bi bio dopustio ni od najsilnijega mogućnika, da mu upliva na nazore o raznim uzlovima.

Barunica ga primi veoma ljubezno, dapače srdačno te i diljem daljnje zabave odlikova ga milostivim susretanjem. Svakoj mu se ma kako neslanoj primjetbi dobrostivo nasmijala. Živku bilo to za čudo — još više neugodno. „Takav glupan — šta za Boga nalazi u njegovoj zabavi!“ govorio je za sebe. Kod stola i kašnje na šetnji još više se ljutio opazivši, da se barunica toliko s Mišćevićem zabavlja, a ovaj na neki osobito slobodan način — gotovo „drzovit“, — pogledava barunicu, a ona sve to trpi, dapače kanda ga izazivlje i nuka. Živko postade upravo uznemiren, zavidan, ljubomorani, stane opet nazivati barunicu koketom i pod večer bio je zlovoljan već u toliko, da je pao čas u prosto divljačenje, čas u glupo, pusto mućanje. Nu kad ga barunovi ne pustiše kući i pozvaše, da prenoći u Krškom, prihvati dragovoljno poziv.

Večer prodje sada ugodno. Poslije čaja sjela barunica za glasovir i odigrala velikim razumievanjem i elegantnom vještinom — ako i bez tehničkih pustolovija virtuoza — nešto Chopina, Schuberta, Brahmsa i Saint-Saëns-a, da najposlije zasniva burne i strastvene melodije magjarsko-ciganske. Paklenska, razbludna ova glasba uzbivala je i uzbudila čitavo društvo, a najvećma Živka, koji više ne znadjaše, što se s njim zbiva.

Kad se razidjoše i on se našao u elegantnoj sobi, u koju ga uvede lakaj, — prvo bijaše, da ga i ovdje zatamljivao isti miris, što i u budoaru baruničinu. Pršilo je to, strujilo je to, ciedilo se to u nevidljivim valovima toli oštro, toli uporno iz svega, u svakom dašku zraka, da je Živko osjetio kano vrtoglavicu, i glava mu teškom postala. I uzbudio ovaj miris u duhu njegovom sav prelestni trenutak predpoldašnji u budoaru, zabrodila pred njim sva dražestna prilika baruničina. svaka joj kretnja, svaki pogled, ista ona čustva, koja su ga onda u neposrednoj blizini njezinoj obuzela, sada ga isto ovako saletila i opet se nalazio u istom čarnom kolobaru, u kom je sve dublje i dublje tonuo u sladko silno neobuzdano čez-

nuće za svom onom razkošnom slasti, što no se je izdavala i gotovo opojnim dahom svu svoju blizinu napuila.

Sjeti se Mišćevića — i ozlovolji se — zavidi mu, — razljuti se na sve i na istu barunicu, nazivajući ju hladnom koketom bez srca. A ipak — ipak svaka žila u njem izgarala je za njom!

Pristupi k prozoru i otvori ga, da si vruću glavu u svježem noćnom zraku razhladi. Vani bijaše sve sakrto u crnoj tmuni, po tamnom nebu gonili se nejasni gorostasni oblaci, sa brda pirilo hladovito povjetarce, iz ravnice dopirao dah pokošene otave

Živko se bez prave misli zagledao u ovu tamu, koja je svojim neprozirnošću oku bol zadavala, u kojoj je sve izčezavalo, te je tim laglje razvručena mu mašta stvarala slike i vidike, slastne i bajne, u kojima. ma što radio i mislio, uvijek bi se baruničin lik najviše, najjače — jedino izticao. On se tomu uzprotivi, uzme se siliti da razmišlja o skroz ozbiljnim stvarima, sjeti se Vilme, te dobra mu duša prenerazi se od boli i zastidjenosti, srce mu zadrhta, al sve badava, — oto čarobno divno tielo Nelino ko da mu je u sve tančine bića prešlo. On ga gledao, on ga osjećao svagdje, od svakuda se na nj smijalo, vrućim ga dahom oblietalo, šuljalo se do njega, te bolan, bieran, očajan nad samim sobom uhvati se obima rukama za glavu i odskoči od prozora. U taj čas pričini mu se sasvim razgovjetno, da se vrata sobe — tamo negdje oko baruničina stana — tiho i polagano otvaraju. Uh, napokon je ona! Možda sastanak s Mišćevićem? — pomisli u sebi, te mu bude sve crno pred očima, skoči do vrata i izadje na hodnik.

U dugom tamnom koridoru spazi najprije bludeći, njišući se plamen svieće. U crvenom okrugu svjetla prepozna žensku, držeću golom do ramena rukom srebreni sviećnjak. Glava se ne razpoznavашe točno, jer je čas u sjeni ostala, čas ju samo postrance oblio treptajući trak svjetla, nu zato su gornji struk tiela i skuti duge biele haljine bili obasjani, te se isti široki grčki rukavi, koji se kod ramenica već niz bokove spustiše, da lakti goli ostanu, — mogoše jasno primjetiti.

— Ona je! — šaptne grozničavo Živko, jer u istinu samo ona mogaše take divne ruke imati. Puni bieli lakat kano ploveći u zraku u divnoj crti, u lastovnoj svojoj nagosti; krasni stas, malo ne jedini obasjan u ostaloj neprozirnoj tmuni, a zaviti tek u laku uz obla uda mekanu se savijajuću bielu haljinu, finu ko proljetna maglica. Tada gusta crna kosa bez salonske frizure, tek u klupko nekako složena baš ko da će sad na ova liepa glavica na jastuk leći, — ah — sve to gledati u dalekoj tišini noći, — pak — biti od kamena, da ga ne bi premanula strastna požuda!

Bez gibanja — ukočenim od strasti tielom, stajao je tu i ne bi se bio mogao za sav svijet maknuti niti ugnuti. Gotovo je proždirao očima sjajnu prikazu, sve bliže dolazeću. Došavši tik do vrata njegove sobe, kanda

će stati. Taj čas spazi Narančića i prestrašeno cikne pridušenim glaskom:

— Šta vi ovdje? — upita baruničin glas. Najprije ne odvrati Živko ništa, nu tad se sabere.

— Ne mogu spavati. Mislim na vas. Al kamo vi?

— Zaboravih jednu knjigu u malom salonu, — pa ni ja ne mogu spavati. Htjedoh čitati, a sobaricu već odpuštih; moram dakle sama.

— Dakle s Bogom! — šaptne dalje barunica i korači korak napred.

— Ne, ne puštam vas! — malo ne glasno klikne Živko glasom od uzrujanosti drhćućim, od strasti surovim te gotovo zaškripi zubima. Sva divlja čud mužkarca požudna naprama ženi uzbudi se u njem te s onim prezirirom, koji je uvijek spojen s ovakim strastnim podvrljanjem, — uhvati ju za rame i privine k sebi.

Svieća se ugasne.

— Pustite me — Živko — što mislite —! Vous êtes un fou! — dahne barunica sladkim lienim šaptom.

— Ah — ne — ne! Smilujte mi se —, i uzme ju još čvršće k sebi tiskati.

Ona mu se bez sile — bez volje pusti u naručaj, kanda su joj koljena od slabine klonula, te nemoćna padne mu na grudi. Oj — koli sladak, koli nježan, koli opojno lastovan bijaše ovaj trh, — ova toplina mekana joj obla tiela, — taj miris, što je od nje ciele zalievajući plovio do njegova lica, oh — i ono burno vruće njeno disanje!

— Ljubite li me? — upita ga tada milim ljubljenim glasom, povjerljivo šapćućim, još jače mu se oko vrata ovjesiv onim svojim božanskim venerskim laktovim.

— O — ta šta me pitate, Nelo? Šta znam ja, da li vas ljubim, da li vas volim! Moja biedna duša tekar znade, da mi je umrijeti od žedje, od česa li, ako li niste moja! Nelo, krasna ženo, vi ste moja carica, vi ste moje sve!

Taj čas uzpravi se barunica i kriesecim se očima pogleda ga pobjedonosno, radostno i sjajno, te mu pruži ruku tik pred usta, da ju poljubi.

On ju uzme strastno, burno cjelivati. Tad se prigne do lica joj, obuhvati ju obima rukama oko pása, podigne ju, da ju opet pusti i da od strasti uzrujan i razmahan počuti, da mu se oči suzami zalievaju. Ah — bio je to čas sretan, — sretan i na sve je zaboravio.

Barunica ga lagano ogrli oko vrata, i tiho — tiho — polako — — — — —

Siva polutama nastajućega dana prodirala je kroz guste svilene zavjese, kad se je Živko probudio na mekanoj širokoj otomani. U polusnu još zatomljivala ga sva prelest proživjele noći, na ustnima drhta mu još blaženi posmjeh — glavom brodila spomen prošloga užitka i zaklopljenim očima budan podavao se svojoj sreći. U to oćuti poljubac na čelu. Otvori oči, te nad

sobom spazi liepo od sna još zarumenjelo lice Nelino, lebdeće veselim izrazom nad njim. Strastno zahvati obima rukama krasnu ovu glavicu i uzme joj kosu dugim — dugim cjelovima ljubiti, srkati u se taj topli zadah, bi reć — uvlačiti u se svu ovu divnu ženu.

— Pusti me, mali zlotvore! Dan je već.

— Šta me briga — ne ostavljaj me!

— Ludjače mali, — samo na se misliš, — a šta će moj bonhomme?

Ovom jednom rieči prikaže mu se u tili časak sva gnjusoba grieha, u koji je uereznuo, na koji sve dosele u dalekom svom užitku nije ni pomislio. Gurne surovo od sebe barunicu i zakopa trudnu zastidjenu glavni svi- leni jastuk.

Barunica se tiho odšulja. Oh, da je znala, kako ju je Živko taj čas mrzio, prezirao, proklinjao! — A ona si ljutinu njegovu toli povoljno tumačila.

Biedan — užasno biedan bijaše on sada. Zatravljujući čar razkošne noći sasvim ga minuo. Udobnom prvom navalom strasti razhladio se, te mogaše opet razborito misliti. Stid, zlovolja, potištenost, sve to prohuji mu dušom. Kad je spazio, da se nalazi u pisacem barunovom kabinetu, — oh — samo da nije zaplakao od prezira naprama samom sebi. Nu najgore — sad se sjeti svoje mile — svoje ljubljene Vilme. Bože, kako ju je taj čas ljubio i obožavao! A gle, upravo taj čas morao si je priznati, da ju je za uvijek izgubio, da nije više vriedan misliti na nju, niti stupiti pred njezino sveto nevino lice. Sam se mora odreći! Grčevita ga bol pograbi u srcu kod ove pomisli, — i da je imao pušku kod sebe, bio bi se za cielo ubio. „Kako, Bože dragi, Bože sveti, trpiš ovaj grieh — ovaj zločin! O sveta jedina moja Vilmo!“

Još isti dan napisao je Vilmi sljedeći listić: „Gospodično! Zaboravite me. Ja ne zaslužujem, da se jedan čas bavite u misli samnom, a kamo li, da stupim pred Vas. S Bogom — Vi ste slobodni. Ne pitajte ništa. Ovako je najbolje! U Zagreb ne dolazim više“.

U jesen pošao je Živko, kako je odlučio, u Prag. Na veliko čudo zagrebačkoga društva nisu Leportovi svoj stan za iduću zimu otvorili, saznalo se, da su pošli zimovati u Prag.

XXI.

Kad je Kačić početkom novoga semestra saznao, da je Narančić uzeo polaznicu, a poslije čuo od njegova gospodara, da su i stvari i pokućstvo u Prag odpremljeno, — on je u jednu ruku žalio i bilo mu teško, no u drugu opet tješio se i zadovoljio, jer je osjećao, da bi i u slučaju pomirenja u mnogom i premnogom razilazio se od njega. Kačićev bo položaj nije se u ničem promienio, a znao je dobro, da Narančić ne bi sve to odobravao. Doista nova politička konstelacija nalagala

je uredniku, da s većom „rezervom“ postupa prema protivnicima, te je i Kačić morao oštrinu svoga pera napustiti. Dapače u zadnje vrijeme davao mu urednik pisati podlistak, zatim o narodnom gospodarstvu ili izvadke iz stranih novina Krizmanović ga mirio: „Takovi su odnošaji nastali!“

U istinu opozicija Kolačkovih patrona sasvim se promijenila. I Kolaček i svaki od njegovih priličili sasvim već u svom umovanju i ponašanju budućim vlastodržcima. Hojkić ne stupiv u državnu službu, nego pripravljavajući se za rigorozne izpite, ostao je u neprekidnoj svezi s akademijском mladeži, te je prema spomenutoj promjeni nastojao uplivati na nju.

Odsada mjesto gorljivih i strasnih izljeva na postojeći sustav i vladavinu, čulo se uvijek, da je ponavljao: „Narod je već iznemogao, borba ga izmučila, treba odustati. Dužnost je naša njegovo nastojanje krenuti na stazu materijalnoga rada. Dosta je borbe, — ne odlučuju samo zakoni. — nego onaj tko ih izvadja!“

„U tom grmu zec leži; službe valja zauzeti, — brige vas za drugo!“ — odgovorili bi mu Jelenčić i drugovi, a Bolić zlorado se smijao. Kačić ne mogaše si pomoći, on je držao, da Bolić i Jelenčić pravo govore. Posvema je pako bio svladan, kad je dosadašnja preuzvišenost morala prepustiti bansku stolicu drugoj preuzvišenosti iz redova Kolačkovih patrona.

Sad je Kačić sam počeo ozbiljno misliti, da ostavi uredništvo. Nu ipak ne učini toga. Bieda, koja je za taj slučaj na nj zjala i čekala ga, ustraši ga. Proklinjao bi svoje siromaštvo, užasom je mislio na prijašnje dane, kad se je morao dan na dan navlačiti s toli gnjusnim brigami svestrana manjka. Sada barem toga nema, — a u uredništvu ne zahtievaju ništa, čime bi samo potezom pera morao proti svom osvjedočenju pisati. A sada se mnogo bolje plaćalo, te je Kačić dobro stajao. Nu ova okolnost naškodi mu. Uz njega naime bio je u uredništvu jošte jedan od njegovih kolega, od nedavna svučeni bogoslov, naravni sin siromašne njeke piljarice i nekoga nadripisara iz jednoga manjeg grada. Od nikuda nije dobivao nikake pripomoći, gotov prosjak. Hojkić ga je gladna i otrcana našao na ulici. — Nagovorio ga, da uči dalje i pribavio mu mjesto u uredništvu. Talenti i znanje bijahu mu takvi, da ga je urednik mogao tek za malice rabiti. Zato mu je i zaslužba bila neznatna. Martinj Volić — il kako se on radje nazivao — Davorin Volić sa slovenskim naglaskom, — bude s toga od prvoga časa kivni neprijatelj Kačićev. Nije mu mogao nikako oprostiti, što imade za toliko veći dohodak. Od jala i zavisti bi zelenio, videći, da se Kačić bolje odieva, bolje hrani, kazalište polazi, obći s uglednim ljudima, a najviše, da Kačiću sav sviet priznaje umne sposobnosti, i kako svaka njegova radnja nalazi u obćinstvu pozornosti i hvale. Jedan podlistak Kačićev svidjao se čitavomu Zagrebu, te ga dapače i druge novine preštampaše. Jedini Volić je mućao,

niiti jednom rieči ne spomenuv članka, dapače držao se kanda ga ni čitao nije, a kad ga je Kačić zatekao kod čitanja ovoga podlistka, brzo ga i vješto sakrio, samo da Kačić ne spazi, da je čitao. Ta u tom je već nazrievao njeko priznanje, a za sav sviet ne će — pa ne će on toga!

Od jala samo da nije već stoputa puknuo, u duši se zakune, da će on tomu Kačiću ma gdje i ma kako zasoliti. Najviše je mislio, da ga iz uredništva krene. Nadao se, da će mu to biti tim laglje, jer je znao, da Kačić otvoreno izjavlja svagdje i svakom prilikom, da je protivnik vladajućega sustava.

Bijaše jesenska kišovita večer, sviet se s toga natakao u kavane. U „Narodnoj kavni“ na Jelačićevu trgu vrvilo sve od mladih ljudi, najviše pravnika. Bijaše medju njima i Jelenčić i Kačić i Hojkić, a postrance Volić. Dočim se nekogi oko biljara sakupili, posjedali su ovi uz druge još oko velikog stola u sredini, na kojem ležahu novine, neuredno porazbacane.

Volić uzme u ruke „Pester Lloyd“, namignuv jednome od stojećih i dade mu ga čitati. Ovaj uzme glasno čitati te u jedan tren skupi se oko njega čitava hrpa mladića i drugih gosti.

Članak je napadao Hrvate i najveće im svetinje. Jezik hrvatski izvrgavao se tu ruglu, narod se grdio porugom „inferiorne“ pasmine, Zagreb se opisivao blatnim gnjezdom, književnost smetištem gluposti, za bansku čast tvrdilo se, da nije drugo nego velikožupanska služba u Ugarskoj; da je skrajnja drzovitost, nadutost i revolucionarna težnja, ako Hrvati hoće za toga svoga bana veće kakove prerogative i da bana ne ide visoki mu položaj kano glavaru Hrvatske, nego samo kano tajnoga savjetnika. Hrvatski sabor da nije zakonodavno tielo već jednostavna pokrajinska skupština; konačno zaključio je članak svoje psovke grožnjama, da će Magjari znati i htjeti svoje pripadajuće im gospodstvo nad Hrvati uzdržati i braniti makar „naj-ecom strogošću“. U slušateljstvu nastane vika, te bol i ljutost, što su ovi redci prouzročili, nadje si oduška u kletvama i psovkama. Dakako — za čas nastavile se igre na biljaru i kod karata. Kačić bio je pogotovo izvan sebe. Od ljutine sav je drhtao.

Jelenčić sarkastičnim smieškom izazove Hojkića:

— Što ćeš sada — ti i tvoji gazde! Eto ti braće, eto ti oportuniteta.

— Nije moguće, da ćete ovaj članak mjerodavnim priznati. Mi imademo svoje temeljne zakone, — šta stalo dakle za izljev usijane koje glave, kakvih ne samo u Hrvatskoj nego i u Ugarskoj smije biti! I tako Hojkić uze dalje braniti svoje stanovište.

Na to se Kačić raspali. I onako nije trpio Hojkića, a sada se sjeti, kako je još prije nekoliko mjeseci takove Lloydove članke upotrebljavao, da uznemiruje du-

hove, kako je u njima vidio pogibelj za hrvatstvo, a gle, kako sada sasvim protivno govori.

Za kratak čas nastaje živahna prepirka između Kačića i Hojkića. Dodje do strastvenih izjava s jedne i druge strane. Ostali držali se mirno. Hojkić bo imadjaše još uvijek najveći upliv na akademijsku mladež. Ne mogahu mu doduše povladjivati, — pošao je ipak predalesko; nu nisu niti proti njemu ustajali. Tako je Kačić samo Jelenčića, Puškarića i Smiljanića imao uza se. Volić ne umieša se ništa. Kad je vika u kavani postala tolika, da su se svi gosti uzbunili, odšulja se on van. Njegovo tamnosmedje mrko lice gotovo je sjalo od zloradosti; šiljasti u vis jureći mu nos samo da nije od zadovoljstva u nosnicama pukao. Ah — taj „horvacki“ jal, što li taj nije jur sve učinio, čim li se već nije ogriješio!

Drugi dan dobije Kačić pismo od urednika, u kom mu javi, da više ne treba dolaziti u uredništvo, niti se mogu od njega dalji sastavci primati. Volić je pako plivao u blaženstvu te mu mogućnik Vaclav Hlupanek, u potaji savjetnik njegove preuzvišenosti, s dopadnošću čestitao: „Bene, bene, amice — imate fin nos, izvrstan nos!“

U prvi čas bio je Kačić poražen. Eto ga opet u sred prijašnje nevolje. „Hojkićevo i Volićevo maslo!“ posumnja odmah te gledajući ih sada ko proste osvjetnike i denuncijante, još ih je više stao prezirati. Mrziti više nego prije — ne bi i onako mogao. Jelenčić i Bolić „tješili ga“, da se od ove bagre ljudi nije ničemu drugomu nadati. Bolić mu dokazivao, kako Hojkić nije ništa bolji od Volića, a Volić nije nego posljedica „ilirizma“, „jugoslavizma“, „austrijanštine“ i „magjaronštine“. „Ta ti su ljudi vladali duhom naroda toliko godina, a uvijek su lagali, zatajivali se, prodavali i sebe i domovinu, pa kako da ne bude čeljadi à la Volić!“ —

Kačić bješe suviše već u strasti, nego li da bi bio mogao prosuditi pravednost ili nepravdu osvade, — naprotiv, ona mu ljutosti toliko godila!

— Gledajte ih sada. Koli su još prije nekoliko mjeseci vikali, halabučili na sve, što je ovdje. Svoj život, svoju zadnju kapljicu krvi nudili su za spas domovine, a danas otimlju vam korice hljeba, jer niste mogli prevrnuti kabanicom toli hitro kao oni. Takovi su! A sjećate li se? Nismo li mi unapred sve točno kazali, da će tako biti. Ma na dlaku se izpunilo. Čitajte naših spisa, jer mi se jedini ne dadasmo zasliepiti. Žigosali nas kao izdajice, kano norce, jer se ne povedosmo za njima, — nu — danas neka narod sudi!

Ovako je Bolić govorio Kačiću malo ne svaki dan.

Medjutim dan na dan pisalo se goropadnije u magjarskim novinama proti Hrvatima. Isto tako u ozbiljnim, uglednim znanstvenim časopisima i mjesečnicima, uzeli nadri-učenjaci pod egidom pravih učenjaka i prvaka svijetu dokazivati, da Hrvatska nije nikada posto-

jala, kako to nepokvarena historija dokazuje, da je ona tvor austrijskoga dvora, — prava fikcija. — Dalje da se moraju slavonske županije utjeloviti neposredno Ugarskoj, da se mora posve druga politika naprama Hrvatskoj voditi i jače naglasiti podvrženost ugarskoj državi. Pa kanda nisu ovo bile tek novinarske saujarije, Kačiću se činilo, da se u javnoj upravi svaki dan više pokazuju znaci hrvatske ovisnosti.

U Hrvatskoj pako na sve se šutilo. Glavni dosadašnji branitelji protivnih načela, odkada su do vladavine došli, nastojali su ušutkati i najmanji pojav nezadovoljstva, najneznatnije gibanje.

Kačić je podnosio paklene muke. Duša mu bila suviše nadahanta ljubavlju za domovinom, duh i čud odviše živahni, nego da bi mogao miran i hladan ostati. A upravo ova historija, na koju se neprijatelji pozivahu, bješe mu vječni sjajni panegyrikon — divan slavospjev — imenu i zemlji hrvatskoj. Ta rad jednoga Račkoga, Kukuljevića, Mesića, Kvaternika razjasnio je i nepobitno dokazivao, što je bila Hrvatska u prošlosti.

Jednoč pročitav opet slično bulaznenje u „Pester Lloyd“, a okružen od mnogih djaka, klikne glasno: „Sram ih bilo!“ i nastavi uzbuđenim, zanosnim glasom: — „Stari spomenici, što ih Božja providnost u najtežim najburnijim prolomima svjetske biede sačuvala, jasno svjedoče, kako se nijedan kralj, nijedan narod, nijedna država ne može pohvaliti, da su ikada Hrvatsku osvojili, da je ma tko presjekao nit jednom započetoga hrvatskoga državnoga života. Mogli su ju razmrevariti, mogli su ju okrvaviti, mogli su ju prodavati, mogli su joj komad po komad trgati, mogli su ju u četirstogodišnjem ratu mučiti, pustošiti, paliti, gospodu i pučane ubijati, svoje pse djecom hrvatskom hraniti; mogli su narod na sve strane tjerati i u mjesto toga zemlju napučivati najgadnijim čopori dugovjekih skitalica tračkoga poluotoka: sve su to mogli, ali da su jedan čas kroz hiljadu godina Tomislavovu državu u ključ njezinoj, u matici njezinoj prekinuli, — to lje nisu mogli, i takoga junaka koji bi to bio učinio, nije majka rodila! Simeun bugarski, Arpad magjarski, tatarski Batu-kan, turski Sulejman, — ovi ništitelji naroda, razoritelji gradova i kraljevstva, ovi vječni pobjeditelji, — na hrvatskoj grudi od hrvatske mišice moradoše odneti sramotu pobjedjenika. Što je zato, ako se je morala ova matica prenieti iz Spljeta u Knin, iz Knina u Zagreb, iz Zagreba dapače u Varaždin; ona se je zato ipak osjećala uvijek istom, uvijek neprekidnom, te ne danas tek, već još Anžvincem i Jagelonom dovikivala su gospoda hrvatska, neka ne zaborave, da hrvatske kraljevine nije nitko nikada osvojio! Isto se reklo Ferdinandu, Maksimilijanu, Rudolfu, Matiji, Leopoldu, zadnjemu Karlu, — i ne Jelačić tek, ta Bakač već prije toliko stotina godina zaorio je Ugarskoj glasom gromovnika: Kraljestvo kraljestvu ne propisuje zakona! „A ta Hrvatsk

— da je tek fikcija, da nije nikada postojala. Oh, koliko ludosti, no i koliko paklenske zlobe te bezsramnosti plaćenika — sve u jedan mah!

Od ljutosti razdere Kačić novine, a slušajuća mladež gromko mu dovikne „živio!“ te oduševljenu kliktanju i povladjivanju dugo ne bi kraja.

Sada se često zbivali slični prizori, a Kačić bi viđevao svaki put mnogobrojnije slušateljstvo oko sebe. Što Jelenčiću i oštroj mu rieči, neobičnim nazorom i objedam svega svieta nikada ne podje za rukom, Kačić ko da je u jedan mah postigao. Njegovo ime rado se i mnogo pronosilo među akademjskom mladeži, njegove rieči rado se i s oduševljenjem slušale. On bo im je svima govorio iz duše; prihvatio se onoga, što je najviše bolilo.

Kada je došlo do izbora novoga predsjednika u društvu „za podporu ubogih pravnika“, — pao je Hojkićev kandidat, a izabrali Kačića.

Hojkićeva šutnja nije nikako prijala osjećajima mladeži, koja bješe u dnu duše uvriedjena, a niti joj je dosadašnja navika dopuštala, da se toli hitro i naprečac odrekne političkoga rogoborenja.

Ostavljene „linije“ zauzeše sada Jelenčić, Puškarić, Žunić, a šaptaocem bješe im Bolić, nu sve više i više jurio je napred Kačić, te sredinom semestra ne bješe dvojbe, da je on vodja akademjskoga građanstva.

Hojkića kano da je nestalo. Izgubivši upliv nije više zalazio u krugove mladeži. Na skoro se pročulo, da mu je vlada uračunala u odvjetničku „praksu“ godine, koje je još ko djak proboravio u odvjetničkim pisarnama, a malo zatim doniele novine glas, da je položio odvjetnički izpit s izvrstnim uspjehom. Za koji tjedan čitalo se u „Narodnim Novinama“ na čelu lista: „Njegova preuzvišenost ban podielila je pravo odvjetovanja sa sielom u Zagrebu odvjetničkomu kandidatu Petru Hojkiću.“

— Eto — eto! — kliknuše Jelenčić, Kačić i Puškarić. — Razumijete li sada, ljudi Božji, Hojkićev oportunizam? — I zadnji još dvojbioci pristaše uz Kačića i njegove nazore. On je pako sasvim ozbiljno shvatio svoju zadaću te je mnogu i mnogu večer probdio u čitanju političkih brošira, što mu ih je još prošle zime donio Jelenčić.

Čitajući sada to, gdje je našao tolikih novih misli, stojećih gotovo u protimbi sa svim, što je dosada čuo i slušao, bude sasvim svladan. Novi ovi vidici zanimali ga,

a bol nad dnevnim stanjem činila ga nepovjerljivim naprama svemu, što je oko sebe vidio dosele odlučnim. Za to baš djelovahu jače ove misli u ovim broširama, koje su unapred sve to osudjivale. A radikalni žar, koji je iz svake rieči pršio, kojiput mistični slog, nerazumljiv nu tim više djelujući, — zatim sjajne slavne rieči o konačnoj pravici, junačko pouzdanje u budućnost, bezobzirna kritika i osudjivanje svega, što postoji, vješto izticavanje svih mana i sve nevolje, te još vještije svaljivanje krivnje na političke protivnike, — sve ovo učini, da žarka vruća i zanosna duša Kačićeva, nezadovoljna stanjem domovine, svom vatrom mladosti prigrli sve ove nazore i stane ih žedno upijati.

„Stari ostaviše barjak, — moramo mi mladi!“ — govorio bi i šutkao savjest, videći svoje pravničke knjige sasvim zaprašene. Nu spone, koje si je prije sam nametao, misleći na tim snažniju buduću borbu, — ove popucaše, te se savjest lako utišala. Dapače, da je sada sasvim slobodno mogao dati oduška bolovom nad stanjem domovine, bješe mu veoma ugodno, a i puno laglje nego prvo! Ova nova borba okrom toga još mu dobro dolazila u ljubavnoj mu boli.

On je sveudilj trpio i mučio se u čeznuću za Tinkom. Oh, kolike li ga noći grozničavo trapile u jedinoj želji za njom, koliko li strašnih kletva bacao bi na svoju zlu kob, — na toga užasnoga Hojkića, koji mu je djevojku preoteo. Bože, kako li ga je mrzio!

U tom, što je sada mogao svakom prilikom nabaviti se psovками na nj, a svi mu povladjuju, koji prije Hojkića uzvisivahu, nalazio je toliko slasti!

U to se pročulo, da se je Hojkić zaručio s kćerju odvjetnika Lužića, gospodjicom Irenom. Sad si mnogi protumačili brzu i „protuzakonitu“ karijeru njegovu, jer je Lužić bio u rodbinskoj svezi s odlučujućim krugovima. Kačić nije mogao ovim glasovima povjerovati. Ta je li bi tko na svijetu mogao biti tako lud, tako zločest, pa ostaviti Tinku, toga pravoga andjelka! Hojkića je dakako držao i za to dosta opakim, no — u tom slučaju bila bi Tinka izliečena od svoje nesretne zasljepljenosti, on bi ju mogao tješiti. on bi mogao i — srce njeno — ne — ne — tolikoj sreći ne smije se on biednik nikada nadati. S toga već — nisu ovi glasovi istiniti!

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

azdražen uskratom Beltov je počeo progoniti ljubavlju: pokloni joj briljantan prsten, kojega ona nije primila, obeća joj bregetovsku uru, koje nije ni imao, i nije se mogao naćuditi, otkud ta nezaputnost u krasotice: rado bi bio lju-

bomorani, ali nigdje nikoga! Najzad Beltov razljutivši se udari psovati i groziti se — ali utaman. Tad mu dodje na pamet druga misao: ponuditi tetu ogromnim novcem za Sofiju — bio je uvjeren, da će lakomost nadjačati pretvorenu pobožnost. No kako je uvijek radio bez glave, na-

tuknuo je djevojci, što smišlja. Da što djevojka se prestravila od toga više, nego od svega drugoga; klonula nice pred gospodaricom, kroz suze joj sve pripovjedila i izmolila, da smije u Peterburg.

Ne znam kako, no ona je gospodju zabušila; stari — ne poznajući Talleyrandova pravila: „Nigda ne valja ići za prvom pobudom srca, jerbo je uvijek valjana“ — dala se na žao sudbina njezina. te joj obeća slobodni list za neznatnu svoticu 2000 rubalja. Ja sam sama, reče, toliko dala za te, a koliko sam iza toga potrošila za odijelo i hranu! No, dok mi novac isplatiš, svake ćeš mi godine slati malen obrok, kojih 120 rubalja — a ja ću zapovjediti Palaški, nek ti napiše pasport; on je istina lupaća, mogao bi pokvariti arak, a sad je biljegovani papir drag Sofija pristane na sve, zahvali gospodji, roneći suze, i nešto se primiri.

Za nedjelju dana napisao Palaška pasport, u njem je pripomenuo, da je lica obična, nosa obična, srednjega rasta, pravilnih usana i bez kakih osobina. osim što govori francuski; a za mjesec dana zaprosila Sofija ženu nastojnika na obližnjem dobru, koja je putovala u Peterburg, — da onamo uloži novac u banku i svoga sina odvede u gimnaziju, — neka je sa sobom poveze.

Kibitka bila puna krcata gljiva, kolača, brašna, močenih i sušenih jagoda, — sve odredjeno za darove —; nastojnikovica ostavila mjesto samo sa se. Sofija sjela na nekakav lagvić, koji ju je za čitava puta 900 vrsta sjećao, da ne sjedi na gušćim pahuljicama. Gimnazijalac je morao na kozlić, bio to dugonjast mladić kojih četrnaest godina, mnogo pušio i pričinjao se više razvitim, nego je bio.

On je za čitava putovanja laskao Sofiji, i da nije bilo grahorastih očiju majke njegove, bio bi jamačno pretekao Beltova.

A propos, Beltov je pokušao oteti Sofiju, a kad tamo, ona se već vozila od tetke do nastojnikove žene, i bilo bi mu pošlo za rukom, da mu se nije kočijaš po nevolji oljoskao i udario baš protivnim putem. Od ljutine i u prvom trenutku neugodna iskustva o kiselu groždju razbubnjao Beltov svoj roman; ali ne sasvim onako, kako je bio, kumpaniji kartaša. On je govorio, da je tetka kao sve stare žene bila ljubomorna i Sofiju, koja se zatelebala u nj do ušiju, na silu protjerala; u ostalom se raduje, što je otišla i ponijela sa sobom njeke znakove njegove simpatije.

Kako se znade, od pleménâ u Evropi cigani i kartaši neprestano sele, s toga nije za čudo, što je nekolicina dana iza Beltovljeva pripovijedanja neki od njegovih slušalaca bio već u Peterburgu. On je prisno prijateljevao s nekom Francuskinjom Joucour, ravnateljicom penzionata. Ravnateljica, koja se do četrdesete godine dnevice stezala i od sramežljivosti nosila odijelo s visokim ovratnikom, bijaše neumoljivo stroga, kad se govorilo o vladanju kojega čovjeka Čavrljajući ovo i ono stane pripo-

vijedati prijatelju, kako je čudno biće postalo učiteljicom u njezinu zavodu, njeka kmetkinja N. N.-ske vlastelinke, pa kako krasno umije francuski

Skitalica prijatelj udari u grohotan smijeh.

— Ha, stara znanica! Tâ to je krasno, divno — ha, ha, ha, — oprostite, tisuću puta sam je vidio u Beltova, koga je noćju pohađjala, dok je u kući sve spavalo.

— Quelle demoralisation dans ce pays barbare!

U ljutini je zaboravila sve na svijetu, pače i to, da se u privilegovane babice na uglu bližnje ulice uzgaja dvoje djece, koja su zajedno ugledala svjetlo Božje, i od kojih jedno sliči gospodjici ravnateljici, a drugo skitalici prijatelju.

U prvi mah htjede od bijesa poslati po policajnoga nadzornika, a onda poči do francuzkoga konzula; ali tad promozga i uvjeri se, da toga ne treba, već jednostavno progna Sofiju prostački iz kuće, zaboravivši joj izplatiti novac, što joj ga je dugovala.

Joucorka pripovjedila strašnu historiju još drugim trima ravnateljicama, a ove svjema ostalima u Peterburgu Kamo god pokucalo bijedno djevojče, svagdje vrata zatvorena Zatraži mjesto u privatnoj kući, ali gdje će ga naći? Nigdje znanaca. Najzad se našlo mjesto i to dosta ugodno, no majka prije nego će utanačiti, podje popitati madame Joucour — i tad je hvalila providnosti za spas kćeri svoje.

Sofija čekala još nedjelju dana, prebrojila novce — u nje bilo 35 rubalja i — nikakve nade; soba, koju je najmila bila joj predraga, napokon natraživši se kojekuda useli u peti, ako nije bio šesti, sprat ogromne kuće u „Gorohovu koncu“. Morao si preko dva blatna dvorišta nalik na jezera sasvim još ne presahla, da se protisneš do malenih, jedva zamjernih vrata na silnoj stijeni; otuda vodila veža vlažna, tamna s trulim stubama bez kraja i konca, a u svakom spratu dvoja, troja vrata. Na samom vrhu, na finskom nebu, kako vele peterburški šaljivci, nastavala starica Njemica; u obje noge bila hroma, polumrtva kunjala već četvrtu godinu u zapečku, u radni dan vezla nogavicu i u svetak čitala Luterov prijevod biblije.

Sobica bila tri koraka dugačka. Od toga su dvije trećine bile Njemici sasvim suvišne, s toga ih je davala u najam zajedno s prozorom, koji je za podrugu stopu nadvisivala crvenkasta, mrljava zidina susjedne kuće.

Sofija se pogodila s Njemicom i najmila ovaj budoar. U tom budoaru bilo tamno, zamazano, vlažno i zagušljivo. Vrata se otvarala na hladan koridor, kojim su vrljala djeca jadona, poderana, blijeda, ridja, skrofuloznih očiju; a sve naokolo nakrcato pijanih zanatlija; najbolji su stan u tom spratu imale krojačice. Nigda, bar danju nije ih bilo vidjeti za poslom, ali po životu se očito razabiralo, da ne stradaju. Kuharica im je dnevice po pet puta bježala s potrtrim vrčem prijeko u krčmu...

Sav trud i muka Sofijina, da uvreba kako mjesto,

uzalud. Dobra joj Njemica bila na ruku i preporučala je jedinoj svojoj znanici, nekoj domorotkinji, koja je služila kod djece. Ova joj obeća, da će se pobrinuti za mjesto, ali kad tamo, opet ništa.

Sofija se nakani na zadnje: poći će za sobaricu. I doista našla mjesto i ugovorili već cijenu. No „osobita obilježja“ prestravila su čestitu gospodju tako, te je rekla:

— Ne, draga dušo, ja ne mogu držati sobarice, koja govori francuski.

Sofija odlučila šivati. Načelnica švelja bijaše njom u velike zadovoljna, plaćala joj gotovo sve, što joj je dugovala, pače ju je pozivala na čaj mjesto kojega ju je zaljevala teškim pivom. Ona je kušala nagovoriti djevojku, neka preseli k njoj; ali neki nutarnji strah suzdržao

Sofiju, te se oprla pozivu. To je pogodilo načelnicu u živac, pa kad je odlazila Sofija, tresne vratima i odsiječe: — Još će me za to ponizno moliti, gledaj ti nje, plemenitašice jedna! u nas stanuje Njemica iz Rige, a nije ružnija nego ti!

U večje je načelnica s grdnom ironijom govorila o bijednoj djevojci komisaru, koji bi često u večje znao dolaziti k njoj, da u ugodnu društvu otpočinje od dnevna napora, pa ga je tako natepla, da je s mjesta krenuo u sobicu Njemičinu i upitao:

— Što, frau madame, kako živete, kako? A, bilo bi doba, da već jednom ustanete!

Njemica nadjene brzo kapicu, koju je za nevidovne slučajeve uvijek imala uza se, i odgovori:

— Ah šta ćemo? Bože mi pomози!

— E, e, gdje li je to curče, ta Sofija, što u vas stanuje?

— Ovdje, odvrati Sofija.

— Gdje si naučila francuski, a? vražja curica. — nut reci koju francuski.

Sofija mućala.

— Očito ne umiješ? Nu, reci što god.

Sofija i opet mućala. a oči joj se zalile suzama.

— Frau madame, što — zna li naš jezik?

— Te kako!

— Mogu li u vas dobiti čašicu rakije? ... Sasvim sam se zamrzao.

— Ne, Njemica će na to.

— Zlo i naopako, čija je ova jabuka?

(Ovu je jabuku donijela starica, njena znanica Njemica, i ona ju je spravila za nedjelju, da je pojede čitajući Luterov prijevod biblije.)

— Moja, odgovori Njemica.

— No, ti je ne možeš iz-

jesti, evo ova bi ti je Francuskinja uništila, a sad s Bogom! reče komisar, inače ne počiniv nikakva zla, pa ode osobito zadovoljan sam sobom, turi jabuku u žep i pohodi krojačice.

Tamno, tužno prolazili dani; nesretna se djevojka zaglibljivala u taj kal, poniživana, vrijedjana svim i svjema. Da je bila manje naobražena, možda bi se kako tako izvukla iz škripca, ali uzgoj razvio u nje toliko

Dr. Ernst Muka.

nježna, delikatna čuvstva, da se nje sva okolina deset puta silnije doimala.

Bilo je časova, kad bi tako sustala, tako joj se sile slomile, te bi jamačno bila spala na najniže svrži, da je nije od pada odvratio ogavni, mrljavi lik, u kojem joj se prikazivala opačina. Bilo je časova, kad bi joj se prohtjelo ispiti čašu otvora, ne bi li se otresla ove ne- prilike. A presvajao ju je očaj tim više, što si nije mogla ničega prebacivati. Bilo je časova, kad bi joj strahovit gnjev zalio bono srce, a jednom u takome trenutku po- grabi pero i ne znajući sama što ni za što, sjedne pisati u svećanu gnjevu list Beltovu. Evo toga lista:

— Ne mogu više podnositi. Pišem vam — pišem vam samo s toga, da si namaknem srcu slast, možda posljednju slast u životu, — slast da vam izkažem sve preziranje svoje; rado dajem za 1-st posljednje kopejke, što sam ih za kruh spremila; oživit će me misao, da ćete ga čitati vi. Vaš postupak samnom u kući vaše tetke pokazao mi očito, da ste pust nitkov, bezdušan

varalica. Još sam vas izvinjala — od neznade — rdja- vim uzgojem i okolinom, u kojoj ste život proveli, iz- vinjala sam vas, što vas je izazivala moja čudna situa- cija na tako vladanje. No kleveta, kojom ste postupanje svoje okrunili, podla, kukavna kleveta otkrila mi svu niskoću vaše duše, ne velim zlobu nego upravo niskoću. Riješili ste se od osvete, od kukavne samoživosti dje- vojku bez zaštite uništiti, lažima je utuci A rad šta? Jeste li me zbilja ljubili? Pitajte si savjest. . . Radujte se, sretne ste ruke: Vaš me je prijatelj ovdje ocrnio, pa su me prognali, prezreli, obasuli najgrdnijim porugama; — najzad evo me bez zaloga! S toga me čujte, ja vas prezirem, vi ste podla kukavna duša; to vam poručuje sobarica vaše tetke. . . Kako mi godi misao o nemoćnu gnjevu, o bijesu, s kojim ćete čitati ove redke; smatraju vas pristojnim čovjekom, pa biste mu jamačno prozvrn- dali tane kroz glavu, da vam ovo kaže ko od ravnih vama“.

(Nastavit će se)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Gdje je „Sergijevskij posad“,*) bijaše prije pet sto- tina godina gusta šuma. Ovdje je tada živio po- božni pustinjač imenom Sergij, sin osiromašenoga bo- ljara iz Rostova. Glas njegove svetosti dovabi još druge, koji su se htjeli od svieta odieliti i bogoljuban život voditi. Sastavi se zadruga pustinjačka, koje su članovi obitavali u posebnih odijeljenih ćelijah, a za svoga gla- vara i starješinu priznavali Sergija. Ova se zadruga prenese za tim u monastir, koji je Sergij godine 1338- sagrađio i koji je po crkvi, posvećenoj presv. Trojici, prozvan „troickaja“, a po osnivaču „Sergeja troickaja lavra“. Ležeći u blizini ruske prijestolnice, ova je ponaj- više dolazila u doticaj s novom zadušbinom i starješi- nom njegovim. Ovaj je ondje toliko poćitan bio, da ga je metropolita Aleksej najdostojnijim nasljednikom svo- jim na smrtnoj postelji oznaćio. Sergij ne htjede ostaviti svoj omiljeli samostan. Kada se moskovski veliki knez Dimitrij spremao na odlučan boj proti Tatarom, koji su pod Mamajem kanom pustošili Rusiju, prije podje u Sergijevski posad, da izmoli od Sergija blagoslov. Sergij blagosloveći kneza, proroće mu pobjedu i dade mu dva svoja kaludjera u pratnju. Sjajna pobjeda na Kulikovu g. 1380., koja je prvi put satrla tatarsku premoć diže ime ne samo velikomu knezu, nego i skromnomu Ser- giju. A kada mu je poslije smrti (1393.), pošto su Ta- tari opljaćkali bili Moskvu i razorili troicki monastir, nadjeno nasljednikom igumanoim Nikenom tielo celo-

vito, glas njegove svetosti prosu se celom pravoslav- nom Rusijom

Od one dobe ruski je narod sasuo na troicku lavru sve blago svoje darežljivosti. Od one dobe Sergijevski monastir dieli sudbinu Rusije. Od one dobe ovo je sve- tište postalo hodoćašćem ruskomu narodu, drugo poslije kijevskega. Žalostni bratoubijstveni rusko-poljski ratovi dali su troickoj lavri priliku nov list uplesti u vienac svojih zasluga za rusku zemlju. Moskva pade u ruke Poljaka. Poljska vojska, jaka 30.000 momaka pod vo- djami Sapiehom i Liesovskim obkoli Sergejevski posad; godinu i četvrt trajaše obsada (1608—9.); ali se mjesto, hrabro branjeno samostanskom braćom, ne predade. Kada su nadalje Minin i Požarskij narod digli na Po- ljake, troicki su kaludjeri, imenito arhimandrit Dionizij, prolazili Rusijom poticajući puk na križarsku vojnu. Go- dine 1618. opet su Poljaci pod kraljevićem Vladislavom badava obsiedali Sergijevski posad. Za pobune strielaca dao je samostan carevićem Ivanu i Petru utočište (1685.); pak je Petar u njem sabirao oko sebe svoje vjerne i odanle ugušio pobunu.

Ovo su samo neki dogodjaji iz prošlosti ovoga sa- mostana, koji je god. 1744. caricom Jelisivom počašćen naslovom „lavre“. Tim je on drugi od tri glavna mo- nastira Rusije, izuzeta od svake druge vlasti osim one metropolita. Prva je lavra kijevska, druga Sergija-troicka pod metropolitom moskovskim, a treća Aleksandro-nevska u Petrogradu pod metropolitom novgorodsko-petrograd-

* „Posad“ (посадъ) znaći u staro-ruskom jeziku grad.

skim. Moskovski metropolita nosi takodjer naslov arhimandrita troicke lavre, imade u njoj stan, često dolazi ovamo, pak se i sahranjuje u njezinu uspenskom hramu; drugi arhimandrita, koji obavlja poslove starješine, jest njegovim „namjestnikom“. Uslied ovoga ugleda, koji si „lavra“ steće u Rusiji, posjed i bogatstvo njeno naraste tečajem vremena vanredno. Do god. 1764. bila se imovina njezina zadušbinami, osobito ruskih vladalaca, tako umnožila, da je u samih nekretninah imala čitave predjele sa 106.000 kmetova. Odavle mogla je znatne čete od podanika svojih sastavljati. Prem je pod Katarinom II., koja je samostanska dobra usvojila za državu, i troicka lavra mnogo nastradala, to joj imovina do danas ostala ipak tako velika, da joj godišnji prihod iznosi do 800.000 rub. t. j. do milijun forinti. A koliko blago leži tu u dragocienostih, odmah ćemo vidjeti.

Lavra prikazuje se kano tvrđava zidinami obkoljena. Ulazeći na velika vrata, nad kojima je ikona, najprije se nađje na male dućane, u kojih se prodavaju slike, opisi, fotografije itd. odnoseće se na lavru. Unutar ograda razmještene su crkve i sgrade ove samostanske zadruge, kano što i duhovna akademija, a prazna mjesta zasadjena drvoređi, tako da se misliš prenesena u skupinu „daća“. Od stanovnika „lavre“ iztiču se dakako najviše kaludjeri, kojih imade do dvie stotine, onda mladani pitomci akademije. Kaludjeri hodaju u svojih dugačkih crnih haljinah s kamilavkom na glavi, a živu u ćelijah duž spomenutih zidina lavre. Život kaludjera i njihov dnevni rad jednak je s onim ostalih lavra ili samostana ruskih u obće. Cielo im vrijeme podieljeno među molitvom, radnjom i odmorom. Za molitvu odredjeno je najmanje 6—8 ura. Noću o 2—3 ure sakupljaju se u crkvi, onda u 4—5 opet drugi put. Iza ove noćne pobožnosti započima dnevni rad; o 11 i pol ure objeđuju u zajedničkom blagovalištu, tada kroz poldrugu uru odpočinak, onda opet rad do 9. ure u večer. Tri četiri puta na tjedan pričješćuju se. Izmjenjuju se u crkvah kod službe Božje. Post se obdržava strogo; meso se ne jede nikada, a u vrijeme velikoga posta i ribe samo u subotu i nedjelju. Uviek se u lavri nalazi redovnika, koji se knjigom bave; poznat je sa svojih učenih radnja arhimandrit Leonid, član c. akademije znanosti u Petrogradu.

Najprije posjetih znamenitije crkve; i to počeh s najstarijom, od koje lavra zadobi ime, t. j. s troickim hramom. Ovo je crkva hodočastnička. Sadašnja crkva sagrađena je ruskim patrijarhom Nikonom god. 1422. mjesto one stare drvene, sv. Sergijem sagrađene. Crkva nije velika i dosta je nizka. Vanjština odlikuje se dvijema kubama, koje su kano što i krov debelo pozlaćene, onda zidovi sa slikami na liepu. Nutrinja dieli se u tri česti: u predvorje, u hram u užem smislu i u presbiterij iza ikonostasa. Ikonostas je velik i dragocien po običaju; ali

što je u cijeloj crkvi najznamenitije, jest na desnn ikonostasa sarkofag od srebra, u kojem su sahranjeni umrli ostanci utemeljitelja lavre, sv. Sergija. Sarkofag, darovan caricom Anom Ivanovnom (1730—40.), posut je dragulji i na njem vidi se u drvu urezan lik svečev, koga je car Petar Veliki u svih svojih ratovih uvijek kod sebe imao. Pokrov je otvoren, moći svečeve pokriva dragocjeni crveni baršun, na kojem leži zlatni krst, koji cjeluju hodočastnici. Nad sarkofagom diže se baldakin od krupnoga srebra, težak 600 kilograma. Dodjoh u hram upravo u vrijeme službe Božje; te opazih uz ostalo, kako se na stolovih po strani prodavaju sveće i sv. hljebovi. Ovi se peku u samostanskoj pekari; a kupac odnese hljeb u posebnu „časovnju“, u kojoj se uz molitve propisane izrezuju maleni trouglasti komadići. I za ikone, koje se, kako spomenuh, ovdje u veliko prodavaju, imade u lavri posebno učilište. Ovdje se mladići uče risati i slikati ikone. Kada svršše tečaj, ili stupaju u samostan ili idu u sviet, da se tom narodnom umjetnošću uzdržavaju. Učitelji su monasi, a medju učenicima imade takodjer monaha. Slikarija je posvema tradicionalna. Obično se slikaju samo glava, ruke, noge, jer ostali dio tiela bude pozlaćen. U nasliedovanju starih bizantinskih slika dotjeruje se do tolike vještine, da bi se lasno i vještije oko moglo prevariti, kada bi slika ine znakove starine nosila. Od svih bizantinskih koršunske se nasljeđuju najviše, jer su odanle ponajviše došle ikone u Rusiju iza njezina pokrštenja. Kada se uzme na um, da ni jedna kuća pravoslavnoga Rusa ne smije biti bez sv. ikona: lasno će si svatko predstaviti, koliko se slika na godinu izradi i razproda, i koliko se ljudi zanima ovom narodnom umjetnošću. Kada upotrebljujem ovdje izraz „narodna“, imam pred očima, da se je u crkvenoj slikariji bizantinskoj u Rusiji stvorila domaća škola prema duhu naroda i da su kadšto umotvorine pojedinih slikara služile čitavim koljenom za uzorak. Tako su slikara monaha Andrije Rubljeva iz konca XIV. vjeka slike nasljeđovali ruski slikari kroz sva stoljeća. Kašnje u XVI. vijeku imale su velik upliv slike Todora Jelikeyeva, pak onda Makara, koji je zamienio Nikona na metropolitskoj stolici (1542—63.). Da imadem uspomenu troicke slikarske škole, kupio sam ondje liepu malu sličicu.

Veći i ljepši od troicke crkve jest „uspenski sobor“ Gradjen je u XVI. vijeku i god. 1585. posvećen. Prikazuje hram bizantinskoga sloga sa pet velikih kuba. Slike na liepu, kojimi je nutrašnjost ukrašena jesu učinjene u sljedećem XVII. vijeku; a izmedju njih iztiče se osobito velika, posljednji sud predstavljajuća. Ovo je i na zapadu i u Rusiji bio za slikare veoma obljubljen predmet. Umjetnici nisu se zadovoljavali onimi kratkim riječmi, koje se u sv. pismu o tom zaključnom događaju čovječanstva navode, već su se prislonili na obširnije apokrife. Kako su ruski slikari predstavljajući posljednji sud rabili apokrife i legende, o tom je obširnije na arheoložkom

sastanku u Odesi razpravljao profesor Pokrovskij (v. Rad LXXVI, 165.).

Uz „uspenski sobor“ znameniti su: zvonik i jedan grobni spomenik. Prvi je po osnovi izradjenoj arhitektom Rastrelliim god. 1769. dogradjen u barokom slogu. Visok 88 metara, dakle za 25 m. viši od današnjega naše prvostolne crkve u Zagrebu, dieli se prema slogu ove vrsti gradjevina ruskih u četiri sprata. Od zvonâ je najveće ono od 72.000 kgr. težine, te je prema tomu za 6 000 kgr. teže od najtežega u Ivan-zvoniku u Moskvi, koje zvoni, kako spomenusmo, samo dva puta na godinu. Među „soborom“ diže se u vis obelisk, podignut god. 1792. metropolitom Platonom, na kojem su znamenitiji događaji „lavre“ pobilježeni. Uz obelisk nalazi se „časovnja“ s vrutkom sv. vode, od koje svaki hodočastnik običaje piti. Onaj grobni spomenik leži „soboru“ na zapadnoj strani. Jest to dosta nizka mogila s krovom i s krstom na vršku. Tko počiva u njoj, naznačuje jednostavan nadpis: *вспыпалъиия годъиовикъ*. Ovdje na ime počiva car Boris Godunov († 1605.) sa ženom i 5 djece svoje. Da li je, nije li carević Dimitrij pao od krvnika, koje da je Boris podkupio, nije dovoljno razjašnjeno; ali poslije kratka dosta blagotvorna carevanja nadje smrt u boju proti prvomu laži-Dimitriju. Umrli ostanci njegovi, jedno vrijeme pohranjeni na „Neglinni“, gdje se samoubojice obično sahranjuju, našli napokon počinak u troickoj lavri. Spomena su vrijedni takodjer grobni spomenici moskovskih metropolita u „soboru“. Ondje počiva takodjer znameniti pisac Makarij. U osrednjem groblju, gdje se zato daju pohraniti iz štovanja prama ovom narodnom svetištu, čitaju se na grobnih spomenicima mnoga odlična imena. Ivan Aksakov dade se takodjer ovdje sahraniti.

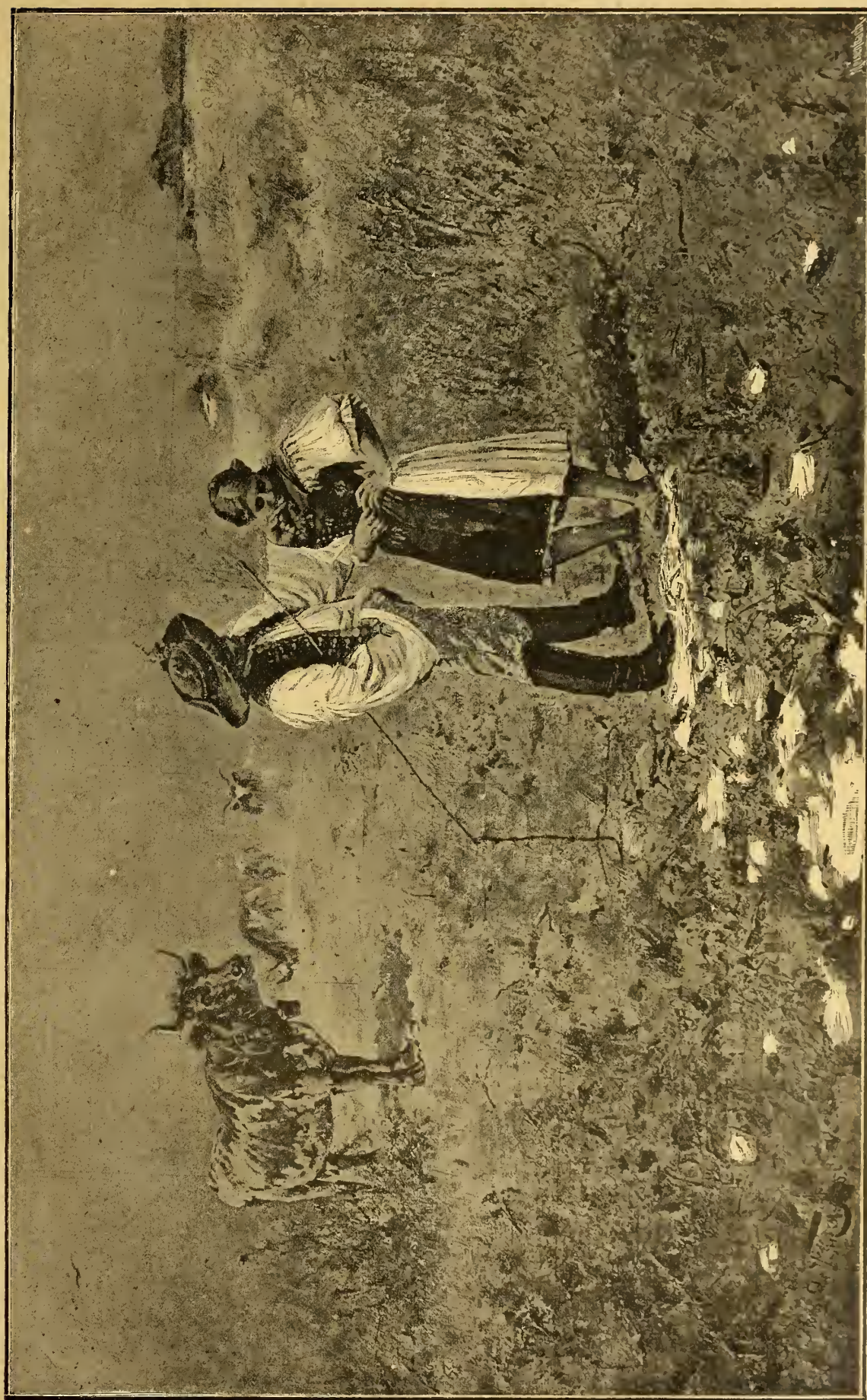
Od ostalih crkava zaslužuju spomen: crkva sv. Petra. Spaskij (sv. Spasa), sv. Duha i sv. Sergija, od kojih treća bješe sagrađena Ivanom Groznim poslije osvojenja Kazana, te se u njoj vidi grobni spomenik učenoga moskovskoga metropolita Filareta († 1867.); četvrta pako bijaše god. 1692 sagrađena. U spaskom hramu prikazuje se obljubljena u Rusiji slika sv. Sofije t. j. Božja mudrost s tri kćeri: vjerom, ufanjem i ljubavi.

Sve ove davne ruske spomenike nadkriljuje bogatstvom samostanska riznica. Dragocienosti ovdje sakupljene, ne uzev dakako historijsku i umjetničku vrijednost, cienne se na šest stotina i petdeset milijuna rubalja! Drži se, da je to najbogatija riznica na svijetu. Predstojnik riznice ljubezno me vodio od jednoga staklenoga ormara k drugomu, tumačeći mi u kratko svaki pod povjestnim, starinskim i umjetničkim vidom znamenitiji predmet. Imade tuj više dvorana i soba napunjenih takovimi ormari. Tko da opiše tolike zlatne posude, mitre i štake od suhoga zlata a dragulji posute; tolike liturgičke knjige u zlato okovane; tolike odjeće prekrasno i dragocjeno izvezene; tolika pokrivala žrtvenička i grobna,

tolike starodavne ikone u zlatu; tolika veziva sa zlatom i u biserju iz ruku bogoljubnih ruskih carica; tolike stare rukopise, čak do XII stoljeća, djelomice sa slikami i ornamentima? Prekratko bješe vrijeme, a da se kod pojedinih predmeta dulje bavim. Uz ove u sebi dragocienosti imade dosta takovih, koje su Rusu mile, jer ga sjećaju na odlične muževe prošlosti. Pokazuje se haljina od kostrieti sv. Sergija i njegov drveni pehar; lovna odjeća cara Ivana Groznoga itd.

Pokle se ovih milina nagledah, odvedoše me u samostansku blagovaonu (refektorij). Ogromna dvorana, do koje široke stubbe vode, uresena mozaikom i raznoličnim bojama, s dugačkim stolovi duž tienne. Na drugom, ulazu suprotnom kraju, otvaraju vrata ulaz u jednu crkvu. Ovdje blaguju monasi lavre sa svojim arhimandritom ili namjestnikom na čelu. Prije nego li će k stolu sjesti, poklone se crkvi, tri puta se prekrste i zapjevaju stolnu molitvu. Onda se posjednu, noviciji na nižih stolovih, dočim jedan monah čita sa pulta, stojećega u sredini dvorane, jednu glavu iz žića sv. Sergija. Za hranu podaju se obično jela od ribe i povrtlja uz hljeb; za piće domaći kvas, vino, medica, kadšto i pivo. Pri svršetku začinja se jelo obredom na slavu Bogorodice, a na blagdanu nazdravi se caru. Zaključuje se pjesmom zahvalnicom, koju, kano i onu na početku, braća pjevaju veoma skladno. Razilaze se na kraćki počinak.

Razgledavši svetinje Sergievske troicke lavre, uputih se u duhovnu akademiju. Ovaj vrhovni bogoslovni zavod, koji popunjuje nekim načinom moskovsko sveučilište, smješten je u drevnom carskom dvoru, u kojem odsjedali su nekada samodržci Rusije kada su u lavru dolazili. Nutarnje uređenje polazi od carice Elizabete g. 1749. S toga će si čitatelj pomisliti, da je Lice ove sgrade veoma prijatno. A tako i jest Ogromna palača, koja vanjštinom svojom odaje, da je bila sielo gospodara velike države. ležeća u velikom i liepom perivoju s drvoredi, nasadi i puteljci — to je sada odgojilište mladeži, koja je pozvana, da preuzme duhovnu pastvu velikoga naroda. Mene se uvijek ugodno doima, kada vidim u kojoj zemlji, da se za odgojilište omladine traži što je ljepše, neka se ona privikne na red i čistoću i na tančiji ukus. Ne treba se bojati, da će se ojuguniti pak u čednijih okolnostih života nesretnom osjećati; usuprot ona će i čednije okolnosti s priviklom elegancijom popraviti i začiniti. Rektor akademije jest uvijek svećenik, arhimandrit ili protojerej, često episkop, dočim profesorom može biti i jest svjetsko Lice, kano što je i spomenuti historik i akademik E. G. i Kudrjavcev profesor i znatni pisac filosofije. I za duhovne akademije izdan je god. 1884. nov „ustav“ s jednakom u bitnosti težnjom, kano što i sveučilišni „ustav“ za godinu mladji, naime, da se učvrsti stega i poredak u zavodu, bilo to i s nekom štetom same nauke. Pokazana mi takodjer

Svjedok ljubavi. (Slika Jaroslava Věšina.)

knjižnica, koja nije velika, ali imade dragocjenih rukopisa i prvotisaka.

U tom redovničkom gradu jest uvijek živahno, jer uvijek i uvijek dolaze i prolaze novi hodočasnici i putnici. Siromašnije obskrbljuje bogati samostan, koji u velikih blagovalištih izpod knjižnice okriepljuje besplatnom hranom do 20.000 stranaca na godinu.

Od lavre dva i pol km. daleko je „skit“ i crkva Gethsemani, osnovana god. 1845. od metropolita Filareta. Ovdje u šumi, u podzemnih ćelijah živu i danas pustinjaci. Prem bi bio želio odvesti se tamo, da ovu uredbu, koja sjeća na starodavno doba kršćanstva, поближе vidim: to mi nije bilo moguće zadovoljiti ovoj

želji, jer se u lavri podulje zabavih; a htjedoh vratiti se večernjim vlakom u Moskvu.

Uspomena na Sergievski posad ostat će mi nezaboravna. Vidiš prije kijevo-pečersku lavru, Sergijevskotroickom popunih sada onu sliku, koju prikazuju ovi nabožno-narodni zavodi ruske zemlje. Kada se pomisli, kakav je upliv ova kaludjerska zadruga kroz pol tisuću godina vršila na Moskvu i vladare njezine i što znači Moskva u ruskoj povijesti, tada nije pretjerano, kada se kaže, da je grob sv. Sergija pripomogao stvoriti i uzdržati sadašnju Rusiju.

Vrativši se u Moskvu, stadoh se spremati na put u Petrograd.

(Nastavit će se.)

Pisma I. S. Turgenjeva.

Priopćio T. M.

(Nastavak.)

Kao što je Turgenjev odbacivao iz svojih umotvorina svaku neistinu, pa makar bila ona koliko patriotska, tako ga je još jedna stvar u umjetnosti mrzila, a to je tendencija. O tom veli ovo (str. 525): „tendencija u umjetnosti, u poeziji itd. već se samim svojim imenom odaje: ona nije dostignuće.“ I kod tih je riječi vrijedno malo popostati. Ima veoma mnogo pjesnika, koji pišu pjesme za to, da podjare svoje čitaoce ili na pobožnost ili na patriotizam ili na kako oduševljenje itd. Takove pjesme i pripovijetke mogu istina veoma mnogo koristiti, i istorija ljudske prosvjete nema baš malo primjera, da su doista i koristile; ali za to ne moraju biti takove stvari u umjetničkom obziru od osobite vrijednosti; a ako gdje koje od njih doista i kao umotvori imaju veliku cijenu, te im cijene nije pribavila piščeva tendencija, nego njegovo umjetničko pero i njegov talenat. Antipatija protiv tendencije u lijepoj književnosti bila je valjada i uzrok, što Turgenjev nije napisao ni jedne istoričke pripovijetke, jer istorički romancieri i noveliste pišu prečesto samo za to, da pokažu rodoljubnim čitaocima slavu starih junaka i vrlinu staroga vremena.

Piscu pripovijedaka nije dosta da samo umije prikazati svijet kakov jest, treba tu osobita dara, da se može oteti monotoniji i ponavljanju sama sebe, to jest, treba mu invencije. Evo što o tom veli: „Ne može se poricati sposobnost Slěpcovu, Rěšetnikovu, Uspenskomu itd., ali gdje je izmišljanje, sila, fantazija, invencija? Oni ništa ne mogu izmisliti, pak se još tomu i raduju: tako smo, misle, bliže istini. Istina je zrak, bez kojega se ne može disati, a umjetnost je bilina kašto dosta svoje glave; ta bilina zre i razvija se u onom zraku. A ta su gospoda bez sjemena i za to ne mogu ništa posijati.“ (str. 129). Invencija opet ne dolazi, kad čovjek hoće; ona se dobiva motrenjem i učenjem. Treba imati

bistar pogled, pak ćeš u običnom životu naći svaki dan dosta materijala za romane i novele: „Kud staneš, kud se okreneš — u životu je drama; pak još ima gospode pisaca, koji se tuže, da su svi sujeti iscrpeni“ (str. 396). To su znatne riječi, koje bi trebalo da oni naši ljudi upamte, koji misle i govore, da je naš hrvatski život i po gradovima i po selima dosta jednoličan i da ne daje mnogo materijala. Istina je, da smo maleni i sitni prema velikomu ruskomu narodu, iz kojega je uzimao prijedmete Ivan Sergejević, ali dramatičan je i naš život i jamačno pruža toliko materijala, da bi i deset put više pisaca nego li ih imamo, dosta imali pisati, pak se još ne bi moglo reći, da su sujeti iscrpeni. Još bi Turgenjev bio više pripovijedaka napisao, da je mogao u svojoj domovini boraviti više nego li je doista boravio. Živeći u kasnije vrijeme najviše u tudjini i nemajući neprestano pred očima ruskoga društva i života sam je najbolje osjećao nestašicu motrenja. Za to i piše: „Kada velim, da sam ohladnio prema svomu poslu, vjerujte mi, tim na prosto priznajem činjenicu. Pripravan sam dopustiti, da se nije umanjio talenat, što mi ga je dala priroda, ali nemam što s njim raditi. Glas je ostao, ali nemam što da pjevam. Za to e bolje umuknuti. A nemam što da pjevam za to, jer živim izvan Rusije, a ne mogu ne živjeti zvan Rusije poradi svemogućih okolnosti“ (str. 195). Na drugom opet mjestu veli: „Čitavo vrijeme svoje spisateljske karijere ja nijesam nikada izlazio od ideja, nego uvijek od živih lica; za to kako mi sve to više nestaje živih lica, Muza moje ne će imati sa šta crtati svoje sličice. Onda ću zatvoriti kist i gledat ću, kako se drugi dižu“ (str. 154). To znači: Svako čeljade, svaki događaj, svaki opis u pripovijetkama Ivana Sergejevića, sve je to uzeto iz života; onakih ljudi ima mnogo u Rusiji, ali je pisac znao svojim okom sokolovim svuda

naći baš tip i tipove uzimati za glavnu čeljad svojih pripovijedaka. U tom i stoji razlika između dobrih i slabih realista-pripovjedača: ovi drugi misle, da su učinili Bog zna koliko djelo, ako čim vjernije prikazuju čeljad, kakova se doista u životu nalazi i kakovu su oni možda sami i vidjeli, — ali u toj čeljadi ima slabo što ili nimalo tipična. Obično oko ne nalazi razlike među travom i travom, ali botaniku je jedan eksemplar koje trave često vredniji nego stotina drugih eksemplara i to za to, jer je u tom jednom eksemplaru sve karakteristično: i lišće i korijen itd. Tako nije svaki brbljavac tipičan niti svaki hvališa niti svaki licemjer, niti svaki dobrotvor itd.; a koji je tipičan i po tom zgodan za valjanu pripovijetku, to zna samo umjetnikovo oko naći.

Slabiji pisci upuštaju se rado u uzgredne sitnice i bave se oko njih toliko koliko oko Bog zna kako znatnih stvari. Ta pogriješka udara u oči osobito pri opisima; za to i jesu u veoma mnogim pripovijetkama opisi dosadni, i čitalac jedva čeka, da se svrše, a mnogi ih baš i preskače. U Ivana Sergejevića nema dosadnih opisa ni dosadnih dijaloga, sve ima svoju mjeru; što je neznatno, preko toga nas brzo vodi pisac, da nas tim ljepše zabavi pri znatnijim stvarima. Kako u običnom životu ima ljudi, koje ne mrzi baviti se sitnicama, tako ima i pisaca, a njima dovikuje Turgenjev: „O slikarstvu isto vrijedi što i o literaturi; tko prikazuje sve detalje, taj je propao; treba znati hvatati samo karakteristične detalje. U tom jedinom i stoji talenat,

pače ono, što se zove stvaranje“ (str. 490). Svi znamo, da ima mnogo i premnogo knjiga i beletrističnih i naučnih, koje bi mnogo bolje bile, da su kraće za polovicu ili baš za tri četvrti; a bile bi kraće, da je pisac nastojao samo oko znatnih, oko karakterističnih pojava, kako veli Ivan Sergejević. Mnogi pjesnici i učenjaci slabo kada paze samo na karakteristične biljege, oni ne čine razlike među znatnim i neznatnim, jer ta pažnja i to razlikovanje jesu plod umne, rekao bih, kondensacije, za koju nijesu sposobni svi pisci, nego samo oni, koji su navikli sami sebe stezati, kadgod je umjetnička nužda.

Mnogi bi pisci lijepo pisali, da ih na stramputice ne zavodi publika; boje se na ime svojoj popularnosti i slavi, za to gledaju, da što više ugone publici i da joj se ničim ne zamjere. To je uzrok, te su im stvari vodene. Takoga pisanja ne odobrava Turgenjev, dok veli: „Piši, što ti u dušu dodje i ne pitaj unaprijed, što će reći publika. U ostalom, ja sam dužan biti prema sebi pravedan i moram reći, da sam tako do sad radio. A što i znači to: pisati za publiku?“ (str. 399). Što bi istom rekao Turgenjev o onakim piscima, kakih svuda ima dosta, pak i u nas, koji pišu humoreske i komedije, a ne pitaju za pravila estetike i istine, nego im je prva i posljednja svrha, da se malo čitaoci ili gledaoci nasmiju njihovim više ili manje zgodnim dosjetkama! Takav je način tendencija najniže struke, koju će pravi pisac prezirati kao nješto nedostojno.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Dr. Ernst Muka. Među najradinije pisce i rodoljube lužičkih Srba spada jamačno dr. Ernst Muka. Iza Smolera je Muka najviše privriedio za svoj narod. Kako već biva u manjih naroda, gdje stotina posala zapada jednoga čovjeka, tako se i Muka — po zvanju filolog — mora baviti uređivanjem beletrističnih novina, priredjivanjem dramskih prikaza, izdavanjem i razpačavanjem knjiga lužičkih. Muka se rodio 10. ožujka g. 1854. u Velikom Wosyku (Osieku) blizu Budišina, gdje je svršio nižu i srednju školu. Odavle podje u Lipisku, gdje su mu bili učitelji Curtius i Leskien, te ga potakli, da što pomnije proučava jezik i običaje naroda svoga. Svakih praznika putovao bi od sela do sela, pa sabirao pjesme, bilježio običaje, kupio gradju za dialektologiju. Videći, kako Niemci nepravedno pišu o njegovim zemljacima, dade se na izradjivanje geografskoga i etnografskoga djela o Lužici. Plod toga rada vidimo u liepoj knjizi „Delujołužiske Serbowstwo w lécie 1880“ (godine 1884.) i „Statistika hornjołužiskich Serbow pruského kralewstwa“. Ova su djela bogata riznica za geografa, filologa i etnografa, gdje nam se prvi put istinito i potanko slika zemlja i život lužičkih Srba. Muka je tajnik „Matice Srbske“, te izdaje svake godine Časopis, koji je pun krcat njegovih članaka. Još djakom izdavaše „Lipnu serbsku“, autografovani časopis djaka Lužičana

u Lipisci. Ovaj se list kasnije s „Lužičanom“ sjedinio i okrstio novim imenom „Lužica“, te donosi članke o gornjim i doljnim Lužičanima. S darovitim pjesnikom lužičkim Jakubom Bartom Čišinskim objelodanjuje zbirku dramskih djela „Serbske dźiwadło“. Muka upravo štampa slovnícu i dialektologiju lužičku. Pored toga je radio i na polju klasične filologije, dok je boravio u Lipisci. „De dialectis Stesichori, Ibyci, Simonidis et Bacchylidis“ i „De consonarum in Graeca lingua praeter Asiaticorum dialectum Aeolicam geminatione“. Muka je bio gimnazijskim učiteljem u Budišinu, ali ga je njemačka vlada premjestila u Kamenicu, jer joj je bila zazorna njegova prevelika revnost za narodnost lužičkih Srba.

Književnost.

Ruska književnost na zapadu. Francuzki kritici opisuju veoma zanimljivo, kako uspieva ruski roman u Francuzkoj. Jedan od najboljih pariških kritika O. Bourde piše u „Tempsu“ godine 1885., da se ruski realisti ne rugaju i ne podsmievaju manama i slabostima ruskoga društva, nego potiču u čitalaca najčišće sažaljevanje. „U svojoj ruskoj književnosti, veli ovaj kritik, ima nješto bratskoga, prijateljskoga, a to silno zadovoljava“. U „Nouvelle Revue“ ocienio je slavni kritik Fr. Sarsey neki Tolstojev roman tako, te je rekao: Ovako djelo može napisati samo rusko nepo-

kvareno srce. Vogue priznaje, da su književnu glad Francuza zasitili ruski romani. Sarsey je najprije počeo upoznavati Francuze s biserjem ruske književnosti, za njim su došli Bourde, Baden i Vogue. U „Nouvelle Revue“ (1886.) u članku „Etudes et Souvenirs“ poimence se napominje, da je ruski pisac romanâ Lav Tolstoj odabrao za osnovu čovječnost i ljubav prema bližnjemu. Tolstojeva pripoviedka „Gdje je ljubav, tu je i Bog“ — najprostiji je, ali i najveći odjek ruske duše. Delpit piše u časopisu „Figaru“, da su ruski pisci romana misijonari ruske ideje: „Tolstoj i Dostojevski koracaju s evandjeljem u ruci, oni nose uzvišene ideale i čisti moral“. Delpit naziva ruske romansiere ne samo snažnim psiholozima nego i jedinim realistima. G. Flaubert je čitao Tolstojev roman „Rat i mir“ u prievodu, što no mu ga je poslao Turgenjev, pa je u odgovoru ocienio ovo djelo, da je to roman prvoga reda. Izvrstnu kritiku o „Ratu i miru“ napisao je Baden u „Nouvelles Revue“. Nasploh ovaj su roman francuzki kritici pozdravili sa najvećim zanosom. Drugo izdanje ovoga romana u francuzkom prievodu pozdravio je Delpit vrelim riečima. Sarsey je njekom prilikom rekao: Tolstoj (hrv. „tusti“) je tako vješt certanju osobâ u romana, te se čitaocu čini, kao da mu se događaji zbijaju pred očima. Vogue naziva Tolstoja Shakespeareom romana. Njegov „Rat i mir“ enciklopedija je ruskoga narodnoga života. No ne samo u Francuzkoj, nego i u Englezkoj mnogo prevadjaju ruske pripoviedke. Dok ovako rade narodi, koji imaju sami bogatu literaturu, kud i kamo više morali bismo se mi dobro i podpuno upoznavati s remecima ruske književnosti. I doista u nas je dosta prevedeno Turgenjeva i Dostojevskoga, nešto malo Pisemskoga i Gogolja, a gotovo ništa Tolstoja i još mnogih drugih. Ali ono malo, što je prevedeno, većinom se nahodi po feljtonima političkih novina, pa se slabo tko može dokopati tih prijevoda. S toga bi bilo zgodno, kad bi se koji naš nakladnik dao na sustavno izdavanje izabranih romana i pripoviedaka ruskih, koje jamačno u svoj evropskoj književnosti pored francuzkih drugarica zapremaju najodličnije mjesto. Moglo bi se početi s odabranim pripoviedkama bezsmrtnoga Turgenjeva, koje su već prevedene, a nisu iz časopisa napose otisnute, na priliku „Otc i djeca“, „Proljetne vode“, „U predvečerje“ i dr., a za tim bi se moglo posegnuti za Gogoljevim „Mrtvim dušama“ i „Tarasom Buljbom“, onda za odabranim djelima Tolstoja, Dostojevskoga, Gončarova i satirika Saltykova-Ščedrina. Ovakim bi se izdanjem u velike poticao i oplemenjivao mar za čitanje dobrih knjiga, pa bi se občinstvo odvrćalo od njemačkih funt-romana, koji tupe um i truju srce. Ovakva zbirka odabranih realističnih romana ruskih bila bi ogromna tečevina za književnost hrvatsku, jer bi se njom uzgajali ne samo čitaoci, nego i sami pisci. Istinu valja priznati, da se većina naših pripoviedača slabo obazire na smjer i duh ruskoga romana, koji bi po našem sudu morao biti svakome pripoviedaču zvijezdom prehodnicom. I ruska je književnost dugo lutala po mraku, dok je nije genij Gogoljev i um Bjelinskoga izveo na čistac i zadahnio pravim životom. Za što da se mi ne koristimo primjerom bratskim? Kad na svoje oči vidimo, s kolikim se je znojem probio ruski roman do prave staze, za što da si hotice vežemo oči, za što da budemo kod očiju slepi? Stvorimo dobre primjere, exempla trahunt — Mi smo uvjereni, — da se u nas bolje poznadu uzorne pripoviedke ruske, mnogi naši romani ne bi bili onaki, kakvi jesu, a drugi opet ne bi nigda iz piščeva stola poletjeli u bijeli svijet. Dok se govori o silnoj moći knjige, nemojmo zaboravljati, da se tom velikom silom može doimati — samo valjana knjiga.

Palacky. Liepo mjesto na češkoj Otavi, rodoljubivi Pisek slavio je 8. rujna o. g. narodno slavlje. Toga se dana sjetio narod češki svoga velikoga čovjeka, borca za narodni napredak

Frana Palackoga. Prije deset godina zaklopio je Palacky zaviek oči svoje, a sav se narod češki zavio u crno, da ožali i oplače svoga dobrotvora. A sad poslije deset godina podiže narod u znak zahvalnosti i sjećanja krasan spomenik Palackomu. Pisek je odabran, da mu zemljište krase spomenik Palackoga, te je 8. rujna ovaj spomenik otkriven na najsvečaniji način. Česi se izkupili, da izkažu i sada dostojnu poštu sjeni i spomenu dičnoga historika. Palacky je doista i zaslužio, jer bješe velik Čeh i dobar Slovjenin. Slava Palackomu!

Svaštice.

Ruska satira. Tko iole pozna rusku literaturu 18. i 19. vieka, jamačno će priznati, da je u Rusâ mnogo talenta za humoristiku i satiru. Od Danielova „Prognanika“, koji se ruga ženama, do Saltykova-Ščedrina dugačak je put, što su ga ruski humor i satira morali prevaliti, dok se od bylina, priča i poslovice došlo do pripoviedaka, romana i drama. Već u djelima 18. vieka počam od kneza Kantemira nahodimo liep početak satiri. Ali istom u ovom vieku sviće satiri nova zora, . . . pomalaju se Gribojedov, Gogolj, humoristi naturalizma, Ostrovski, Saltykov . . . U ovih potonjih postaje satira veličanstvenom slikom ne samo domaće Abdere i Bedlama, nego svega društvenoga života u zadnjih tridesetak godina. Saltykov je u to dugo vrijeme postao neumornim diagnostikom ruskoga društva, svojim je uhom osluhnuo Saltykov i najsitniji kucaj narodnoga bila; njemu je istom pošlo za rukom zamietiti neopazne simptome društvene bolesti i nevolje, jasno protumačiti uzroke i očito pokazati posljedice; u Saltykova je istom bilo prave sile, da nemilom porugom i nečuvenom ironijom razkrinka „visokorodjene“ lopove i proste hulje, da ih izvrigne ruglu i sve te nezdrave sokove iznese na vidjelo. Saltykov je ovako već tri decenija na čelu opoziciji. Aristofan, Perzije, Juvenal, Rabelais, Swift, Junius i Courier, koji su se satirama duboko doimali naroda svoga, moraju još živa druga Saltykova-Ščedrina s počitanjem primiti u svoje kolo. Saltykov je razširio Gogoljevu satiru. Najbolja su mu djela „Znakovi vremena i listovi iz provincije“ (1869.), „Dnevnik malogradjanina u Peterburgu“, „Taškencani“, osobito je znamenit roman „Golovjevi“, veoma su popularni „Dobročudni govori“ (1876), „Listovi mojoj teti“. Novija su mu vrstna djela „Suvremena idila“, „Pripoviedke iz Pošejonije“, „Nedovršena naklapanja“ i „Svakojaka pisma“. Saltykov se rodio 1826. u guberniji Tverskoj. Roditelji su mu bili bogati plemići. Svršivši nauke podje u ratno ministarstvo, ali bi radi dviju pripoviedaka — „Opreke“ i „Zamršena afera“ — godine 1848. prognan u Vjatku. God 1855. bi mu dozvoljeno, da se vrati u Petrograd. Tako je do g. 1864. bio u državnoj službi. Za tim se primi političke satire u „Suvremeniku“. i u „Otačestvenim zapiscima“, koje je g. 1868. preuzeo pjesnik Nekrasov. U ovo je doba najviše uradio Saltykov. God. 1884. bi zabranjen Nekrasovljev list, i od onda je Saltykov dosta malo pisao.

Novo počelo. Učeni je Delafontaine našao s pomoćju spektralne analize novo počelo, koje je prozvao dysporium. Delafontaine je već godine 1878. pronašao počelo, koje je okrstio holmium. Dysporium je treći kov, koji je znanosti pošlo za godinu dana obresti. Profesor je Winkler pronašao Germanium, a za njim Linemann. Ako pogledamo na nevjerovjatan napredak kemijske znanosti počam od početaka od Lavoisierovih do genijalna obreta slavnoga Rusa Mendelejeva, koji je otkrio ljestvicu elemenata, moramo priznati, da se upravo kemijska znanost može od svijui prirodnih znanosti pohvaliti najsajnijim trijumfima.

Cijenjene naše čitatelje molimo za obnovu predplate.

U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Pisma I. S. Turgenjeva. — Listak.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 2. listopada 1886.

Br. 40.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Čemu pamet, ako nemaš srca?

Čemu pamet? — mili moj zemljače!
Što ju pribra poput marne pčele,
Listajući knjige kano djače;
Čemu misli poletne i smjele —
Čemu sve to? — ako nemaš srca,
Ak' iz srca ljut ti otrov vrca.

Sad te vidih nebu pod oblake
Na smjelijeh dizati se krilih,
Sjajnom suncu otimati zrake,
Pa se spuštati na kriocce vili:
Da t' na guslah njena ruka laka
Napne žice od sunčanih zraka.

Ali zaman ona zlatna žica,
Zaman plamen vilinoga plama;
Jerbo stid se ne prima ti lica
Nit se plamen hvata lalnog kama:
Zaman svega podala ti vila,
Kad ti srce posuda od ila.

Vidih opet ronit te u more
Kupit biser i drago kamenje;
Vidih, kako prodireš u gore,
Lomeć tvrdo kremenito stienje:
Nadobivši i srebra i zlata —
Za tudjinca, — nikad još za brata.

Milog roda vidih te u skupu
Zborit divno o naroda sreći:
I da valja oštrit sablju tupu,
Teške one okove razsjeći.
Kojima je hrvatskoga roda
Okovana starinska sloboda. . .

A kad tamo: ti na čelu četi,
Da za pravdu i sreću se bije,
Da se rieši tih okova kletih —
Medj dušmanske, eno, sile dvije
U klet procjep dovede si braću:
Izdajice! — a za mastnu plaću.

Čemu blago, čemu mudrost taka?
Nazivlješ se mudracem i gosom.
Pa prezireš uboga seljaka.
Koj no trnje gazi nogom bosom. —
A gle — seljak koliko nam valja:
Žuljem hrani kralja i bogalja.

Čemu pamet, mili moj zemljače?
Himbenik si, rod si pritiskuješ,
Pa se smiješ, kada narod plače: —
Al od jeda kojim druge truješ,
Sam češ bolan kô skorpion luti
U bjesnilu svome poginuti!

Ivan Lepušić.

U n o ć i.

Svagađšnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

- XXII.

Jednoga popodneva na izmaku poklada hrlio je narod
jatovice na kaptol pred prvostolnu crkvu. Imalo
biti naime vjeučanje odvjetnika Hojkića s gospodjicom

Irenom Lužicevom. Jedna od najboljih „partija“ u Za-
grebu! Dva tjedna već ne govori se u gradu o ničem
toliko. koliko o sjajnom mirazu zaručnice. Poduzetna
firma, kod koje su bile haljine i rublje naručene, iz-

ložila je po primjeru velegradskom sve one razkošne čipke, sjajne baršune i svjetlucaste svile, što ih otmena dama potrebuje, te mnogo djevojčice strastnom se dopadnošću divilo svoj toj ljepoti, a mnoga je majka oprostivom zavisti žalila, što i ona ne može svomu djetetu dati takova miraza. O sjaju i bogatstvu u svatovima i u svatovskoj povorci bajale se gotove nevjerojatnosti; zato nije čudo, da je malo i veliko pohitilo mnogo prije urečena sata pred staru crkvu, da se nagleda divote.

I Kačić dodje. Nije ga ovamo gonila izvjeđljivost. Mislio je, da je slučajno zabasao, nu u istinu tjeralo — rivalo ga nešto neponjatna, da vidi taj „najnoviji zločin“ Hojkićev. Oh, sva mu je nutrašnjost kipila od srčbe i povriježene pravde, srce samo da mu nije puklo, kad bi pomislio na Tinku i muke njezine u taj čas. Okolo usta mu grozničavo drhtalo, u prsima ga dušilo i gušilo, a na oči samo da ne potekoše suze! Ovaj čas nije mislio, da bi sad mogao on pokraj Tinke sretan biti, — on je s Tinkom trpio i osjećao.

„Evo ih — evo — idu već!“ — zašumi u mnogobrojnem občinstvu.

Dugi niz elegantnih kočija, — što privatnih što najmljenih — dovezo se.

Kačić je gledao samo u Hojkića — u fraku novoga kroja (premda je zima bila, on za volju svoga kod Oršića naručenoga fraka od osamdeset forinti nije obukao zimskoga kaputa) i uzkom bielom ovratniku još više dostojanstvena nego obično. Visoko dižući glavu promatrao je sav taj svijet slavodobitno, ponosno, u licu ni traga kakovoj pečali ili grižnji savjesti. Sve je u tom liepom licu, toli pravilnom, odavalo svečanost, sviest vlastite znamenitosti i važnosti ovoga časa. Kad se je pred crkvom odkrio, pomno si namjesti zavojak kose na čelo, da ne bude zatajen pjesnički duh, što u toj glavi vrije, nu takodjer brzo razkopča frak, da ne ostane sakriven debeli zlatni lanac ure, sižući od vrata do trbuha.

Kačić, komu se je taj prizor gadio i ogorčenost u njem probudio, nije mogao tu dulje ostati, te ne znajući kuda ni kamo, protura se kroz svjetinu i odjuri dalje.

Obred se svršio, a zimska večer sve je već zastrla. Plinovi po ulicama jur gorili. Počela padati hladna kiša na tvrdi dvonedjeljni snieg. Hojkić pomno zamotao svoju u kočiji već smještenu mladu u bogatu, krznom obšivenu mantiju, a zatim lako i sretno skočio k njoj. U taj čas pričinu mu se, ko da u neposrednoj blizini čuje bolan strašan krik. Nu — kočija već se makla i letimice odjurila dalje, za njom druga, treća, četvrta, — ljudstvo se žurno razilazilo, da ne prokisne, a i onoga krika nestade u halabuci i mrmoru tolikih glasova, kako no se u blizini gizdava visoka slapa i šumne mu jeke izgubi nježni žubor obližnjega malena vrela, kojega srebrene kapljice više naliče suzama biednih zaboravljenih, nego li početku silne koje rieke.

Uzklík odkinuo se duši mlade bliede djevojke, u čičoj onoj zimi zagrnutе lakim crnim plaštem.

Od prvoga početka stajala je ona već ovdje, svatko ju izvjeđljivo pogledao i brzo se okrenuo od krasna toli žalostna lica, jer tko da se u takom času zanima za tugu kad vidi evo ovdje tolik sjaj i toliko veselje!

Kad je za svatovskom povorkom sve u crkvu pohrlilo, djevojčice je nepomično kano okamenjeno ostalo na svom mjestu. Iza dovršena obreda sve se turkalo k izlazu, da vidi sjajni odlazak, — a djevojčice je uvijek bilo na istom mjestu. Nu kad je biednica vidjela, kako mladoženja ljubežljivo i zabrinuto zavija u toplo krzno svoju mladu ženu, — potrese se celim nejakim tielom, bolni krik proti volji iztrgne joj se iz grudi, a kad su kočije s veselim nestrpljivim kasom konja napred pojurile, — djevojka se bez sviesti sruši na zemlju, na hladni smrznuti snieg, a po kukavnom plaštu, tek onako niz tielo visećem padala hladna kiša, kano da se pod njim ne krije mlad život. A nigdje — nigdje nikoga!

Bijaše to Tinka. Siroće! Najprije nije nikako mogla ni htjela vjerovati glasovima, kolajućim po gradu o zasukama Hojkićevim. Ta njegova dobrota prema njoj nije se u ničem promienila, dapače ni poslije imenovanja za odvjetnika i tim skopčana odkaza stana kod njih. Ona ga zato nije niti pitala, — no — pa i njezino plemenito ponosito srce ne bi joj nikada pristalo na takvo pitanje. Poslije, kad se sve češće i sigurnije pripoviedalo, da je Hojkić zaručen, ipak bi kojiput posumnjala. Nu njegov dolazak i podpuni mir, kojim joj je svaku svoju najnoviju pjesmicu dolazio čitati, razprši svakiput sve ove sumnje i svakiput se na rastanku toli povjerljivo, toli blaženo i lastovno prepustila njegovim ogrljajima, te sretna što ju sumnje minuše, nadarila ga vrućim dugim cjelovom.

Zadnjih nekoliko dana nije ga bilo, i Tinku počese malko moriti brige, nu svagda ih svlada i ukori se, kako može o svom dobrom uzvišenom pjesniku toli nizko misliti. Danas prije podne doneso je jedan gospodin po svom običaju novine zadnjih dana. Gospodja Ninkovića ne mogaše se na nijedan list predplatiti, pa je taj njegdašnji prijatelj pokojnoga Ninkovića donasao uvijek čitav svežanj novina. U novinama nadje Tinka crno na bijelu, da je danas u pet sati pod večer vjenčanje. Najprije joj bude ko da ju je u tili časak oštri vjetar pretvorio u komad leda, — i nije za cielo u taj tren u njoj bilo kapljice krvi, koja ne bi bila prozebla. Tad dodje k sebi — nu ne mogaše vjerovati! Tad ju uhvate sumnje, jer kako da bi novine mogle takovu očitu neistinu pisati? Na to se uzme tješiti, da je možda još koji odvjetnik Hojkić u Zagrebu, ta ona poznaje još jednoga Hojkića, on je doduše oficijal kod general komande, — nu upravo tako može biti, još i treći — napokon stane gorko, gorko plakati. Ah da je barem tko ovdje, pred kime bi mogla svoje srce razgaliti! Majci se ni za sav svijet ne bi

mogla izpovjediti; Vilma Mirkovićeve, odkad je prošloga ljeta naglo i opasno oboljela, nije se još u Zagreb vratila, i sad je negdje vani na ladanju kod roda. I biedno diete svu svoju nevolju, svoj teški jad, svoj smrtni strah mora samo da snosi, da svali na tu svoju nježnu dušu, u to svoje mekano čuvstveno srdašće!

Kod objeda, da majka ne bude zabrinuta, krila je svoju biedu i silila se, da ne bude izgledala neobično. Na nesreću još počne sama mati bezazleno govoriti o vjenčanju, o sjaju, koji će kod toga biti. Sirotici malo je samo da srce ne pukne, — nu hrabro podnese i ovo izkušenje. Oh — da je dobra majčica i slutiti mogla, kako joj svaka rieč prodire u dušu kćeri, — nu — kako bi? Djevojka se toliko svladala, da je punom ljubavi pogledavala i mirno slušala, makar da je bila više mrtva nego li živa.

Sad dakle nije više mogla misliti, da se koji drugi Hojkić vjenčava. Nu nisu li Hojkića proti njegovoj volji upleli u mreže one zločeste žene, nije li možda i on ovaj čas biedan, te neizmjereno nesretan ko i ona? Ne plače li i njegovo srce ovaj tren za njom poput njezina? Da — da — tako će biti!

Oj Bože dragi, ima li na tom svijetu što milosrdnija, što dalja, nego li je srce ljubeće žene? Imade li išta, što bi moglo toli dugo, toli uporno braniti predmet svoga čustva, toli sliepo izpričavati, toli radostno, toli brzo praštati? Ne, ne. Ti si jedino, ti srce ljubeće žene — ti najveća svetinja naša!

Protrnula od zime, sva pokisla prene se Tinka iz nesviesti. Prestrašena poskoči, nu opet padne — i jedva uzmogne ustati. Nesjeti se na ništa. Kako je za miloga Boga ovamo došla? Jao, ove tamne visoke zidine staro-drevne crkve koli sablastno, strašno, zlobno na nju gledaju. Uh, kako ječi, kako šumi, kako štropeće gore na zvoniku, — sat udara. Nije li ponoć? Neizreciva bojazan shrva Tinku i onako nemoćna, broma skupi svu snagu te potrča od užasnoga mjesta prema trgu. Ovdje bijaše nešto svjetlije. Prvi ju strah minu. Malo po malo bješe joj sve jasno. Fizičkom boli moždjana izvukla se iz otupljela kaosa jedna misao za drugom, jedna spomen za drugom. Oh — sada tekao!

— Dakle — prevarena! On ju ljubi! Kako ju je brižljivo, sniženo zavijao u kabanicu, kako je sretan, blažen skočio za njom u kočiju. Sa mnom ne bješe nikada takav — a kako ga silno — vierno ljubljah! O — prevarena — prevarena! Koja li sramota! Kako da sada pred dobru svoju majku stupim? Mogu li ja komu u oči pogledati? O Vilnice moja, da znadeš, kako sam ti biedna i nesretna! Takovom čovjeku poklonih srce. Nevriednica — koja sam. Svemu sam sama kriva. Šta da njega krivim, — zar da bude meni za volju sirotanom! Ali ja ga toliko ljubljah! Izgubila sam ga, za mene više ne živi. Oh, silni Bože, kako da podnesem toliku

biedu! Bez njega — ne — ne — ja ne mogu! Oprosti mi griješnu pomisao, al — moram tako. S Bogom, — s Bogom, majčice moja!

I djevojka zaplaka gorko, nu ne sustavi se, već udari napred žurnim korakom, kako joj bolna noga dopuštala. Iz grudi kidao joj se uzdah za uzdahom, svaki čas se biedno diete naglo prekrstilo.

„Sava —“, trgne joj se iz prsa bolan krik, te na Jelačićevu trgu zakrene prema Petrinjskoj ulici, nu tada se cijelim tielom strese i u isti mah vrati se prema Kaptolu, te kroz uzke male ulice dodje pred crkvu sv. Marije. Ovdje klekne na prve stube i začu vruće i usrdno moliti. Ne nadje mira ni tu, jer ju ciedeća se kišnica po crkvenim zidovima i valjajući se potok strašili, pa se digne i uz odlučnu kretnju glave šaptne: „Neka — ja ne mogu inače. Oh, majko moja, oprosti mi. Ah — ah, zašto je tako moralo doći!“

Djevojče pobrza korakom. Nije spazila, da je već sasvim prokislila, ali joj bješe strašno, neugodno, da sama luta po ulicama. Stid ju mučio s toga, jer u svom vieku nije nikada tako kasno po gradu sama hodala. „Što bi se moglo misliti?“ — Kad bi iz daleka čula jeku koraka, u jednu ruku joj bude drago, da nije sasvim sama, u drugu ruku pako bojala se, nije li tko pozvati ili kakav zločest čovjek. Pomno je pazila, da se ne poklizne, pa bi se jednom rukom držala zidova pokrajnih kuća.

Došav na Potok, predje preko prvoga mosta u uzki prolaz, što je pod brdom za kućami lieve strane. S nizkih prozora zjale na nju nacifrane obične glave ženske i pratile ju grubimi šalami, kojih sirotče nije ni razumjelo, nu ipak osjećalo, da joj sva krv k licu udara, te posluti, da tu mora nešto užasno gadna biti i da ove žene nisu valjda nego vragovi. Požali, da je ovamo zalutala — i htjede se vratiti, nu nešto joj ne dade da učini što je naumila, te ju sve napred tjeralo. Zato podvostruči korake. Nu slabe noge jedva ju već nošahu, a opet duševne boli sve jače navaljivahu. Ova tmina, tek slabo proniknuta svjetlom, traljavo se sipajućim iz zadimljenih neopranih prozora kućerica, — zatim ludi razkalašeni smieh ženskinja, dopirući iz ovih školja, šum dolje brzećega potoka, — nigdje nikoga, koga bi sastala, — sve to još više joj uzrujavalo i onako uznijahanu i smrvljenu dušu. Neizrecivi strah ju svlada i iz nova navale joj na oči suze. Jedva da je što vidjela. Dodje do nekakih stuba. U tmuni a zaplakanima očima nije opazila prvoga razmaka medju podsjeci te posrne i padne. Udari glavom upravo na ugao doljne stube. Bolni krik vine joj se iz grla, — njeka druga modrušasta tama kano debeli težki zastor svali joj se pred oči — i ona izgub svjest.

Poslije pol sata po prilici prodje istim mjestom gradski stražar. Misleći u prvi mah, da je kakovo pijano čeljade, pristupi bliže surovom kletvom, te prije

nego se prignu, gurne najprvo nogom u ležeće telo. Kad se nije maknula, uzme ju pomnije motriti, te na jednom razsvietljenom mjestu stuba spazi krv. Sad se zabrinu i pomisli, da je ondje počinjeno kakovo zlo, te zažvižda po druga si. Medjutim primi ležeću Tinku, uvijek još nesviestnu, pa osvjedočiv se, da još živi, pomno ju podigne. Vidiv krasno lice, ranjeno na čelu. smilova se i stane ju svojim dahom grijati. Pridošavši stražar odluču, da se djevojka prenese k „crvenoj lampi“, jer je sumnje, da je pjana. Oh — biedna mala Tinka — ona pak pjana!

Tek nekoliko kuća pred „crvenom lampom“ dodje djevojka k sebi. Spazivši, da ju nosi stražar, ne mogaše ničesa pojmiti. Instinktivni strah pred organi javne sigurnosti svlada ju, da je posvema glavu izgubila i skoro da je opet u nesviest pala. Rado bi bila pitala. što to s njom biva, — nu ni zašto ne bi bila mogla a ma ni rieće izustiti. Malo po malo dosjeti se svemu te si protumači, da su ju valjda ova dva čovjeka izvukla iz vode. Sad ih zamrzi i razljuti se. Ta ona ne može više da živi, zašto ju dakle sile na to?

Ovo učini, da ih smjelo upita, kamo ju vode?

— Oho, probudila se dakle ptičica. Pa je li bilo sladko? Jesmo li previše gucnuli Vinka Lozića? — surovom šalom odvrati joj na pitanje stražar, koji idjaše pokraj njezina nosioca.

— Ja vas ne razumijem, ali molim vas. dragi gospodine, kamo me vodite? Ja stanujem u Gornjoj Ilici, kod svoje majke, — nastavi Tinka u užasnom strahu.

— Dobro, dobro, sve to može biti, al nećemo mi o tom na ulici razpravljati. Pa gle, što je još nosiš; neka ide — da vidimo barem, da li se još tetura. Ajde dakle, napred!

— Dakle — eto ga nà! -- zaviče stražar, vidiv da Tinka u istinu nesigurno stupa. — (Ah — biednica mala!) — Jesam li se prevario! Ta gledaj ju kako ide. Tako mlada, pa se opije, nije vjere mi, liepo, — moram da joj pomognem! — te joj se sasvim približi i učini ko da bi joj htio pomagati kod hodanja, u istinu pako bio je drzovit naprama njoj.

— Gospodine! — bezsramniče — ! — jarostno vikne Tinka, u dnu svoga djevičanskoga ponosa uvriedjena. Strašno joj bude u duši. Bože, ovaj nježni cvietak, kojemu svaki dah može nauditi, sada je izvrnut ovakoj surovosti!

Stražar razjedjen bude još osorniji, i kad su došli pred „crvenu lampu“, silom ju i grubo turne prema stubama. Tinka plačući uzme moliti, neka ju za Boga odvedu k materi. Oh — stid — stid ju obuze! „Dakle ovamo — pred policiju, — medju zločince — tate — dolazim!“ — uzdahne bolno u sebi i samo da ju nije sram ugušio.

Na sreću da ju je službujući urednik poznao od vida, te akoprem mu u svojoj zabuni i golemoj boli

ništa — a mà ni jedne rieči nije mogla kazati, on ju nije daljnjim izpitivanjem mučio, nego pošalje po fijakera i dađe ju kući spremiti.

XXIII

U sobi, u kojoj je prije Hojkić stanovao, a sada je bez stanara, spremi gospodja Ninkovička bolestnu, veoma bolestnu Tinku. Sirota žena ne mogaše si nikako te nesreće protumačiti. Otkada joj dovedoše diete pa sve do sada — a treći je već dan, — nalazi se biedno u nesviesti. Probudi li se za koji čas. tad ne govori drugo nego: „Mene je stid — oh stid — sakrite me, da me nitko ne vidi. Za što je tako svjetlo u sobi; začepite svaku luknjicu pred svjetlom, — oh — mene je stid!“ I bogče malo povuče pokrivač preko lica, zakopa liepu goruću od vrućine glavicu u jastuke, da onda opet padne u prijašnje bulaznenje.

Iz nesavezna govora razabire majka ime Hojkićevo, svatbu njegovu, nješto o vodi, tad o pandurima, o tamnici, — nu kako za miloga Boga, da si tu nerazumnu smjesu protumači? Podje pitati k redarstvu, al tamo joj kazaše, da je u prijavi stražarske obhode naznačen razlog uhićenja pijanstvo. — to pako suviše je nesgrapno, a da se jedan čas ozbiljno uzme!

Medjutim bojazan za život djeteta nije joj dugo ni puštala, da izpituje i iztražuje, osobito kad joj liječnik kod prvoga vec pohoda reče, da je bolestnica u velikoj pogibelji. Sirota žena ne znadjaše, šta bi od brige, boli i straha započela. Ko bez glave trčala je ovamo i onamo, iz bolestnične sobe u prednju, odanle u kuhinju, tad u dvorište, u bašću, — svagdje lamajući rukama, čupajući si kosu i — plačući bez suza. Zatim bi opet stala kraj kreveta bolestnice i sa smrtnim strahom, neobuzdanom ljubavi gledala u ovo liepo andjeosko lice — bliedo i izmučeno, a ipak kad bi ruku stavila na čelo mu, bijaše baš kanda ju je položila na usijano željezo.

— Umriet će mi — umriet će mi — ah — majko moja, što si me rodila, — biedno, biedno diete, čemu mi te Bog dađe, ako te sada uzimlje! Al ne — ne — Bože dragi, — Bože dobri, — ti to ne ćeš — ti to ne ćeš! U ime oca i sina i duha svetoga, amen Oče naš, koji jesi na nebesih. . . .

Prava sreća, da je šesti dan došao Kačić. Saznao je za nesreću Tinkinu od činovnika, koji je one noći službovao. On je odmah pogodio, kako je do svega došlo. Zaljubljeni pogadjaju instinktivno. Nu ne usudi se poći onamo, jer u obće nije ni znao, da je tako zlo. Tek bi po vas dragi dan stajao na ulici u blizini kuće i pazio, ne će li šta viditi ili primietiti. Dapače — i noću zalutao bi do pod prozore. Videći, da liječnik svaki dan dolazi, gospodja Ninkovička po nekoliko puta trči u ljekarnu, a ciele noći da je u stanu svjetlo, užasno se zabrinu. Napokon upita liječnika, izišavšega iz Tinkina stana, kako je bolestnici? Ovaj ga najprije sav u čudu

pogleda, tad u hitnji, da ne zakasni, nemarno mu odvrati, da je vrlo zlo i pogibeljno, te odjuri dalje.

Sad nije više krzmao Kačić, te zadje unutra. Bilo mu je strašno pri srcu. Uz bol i strah za Tinku oćuti, kako mu sva duša kipi od mržnje na Hojkića, te proklinjući ga obtuži ga kano krivca čitave nesreće. Blied i klekajućih nogu stupi u prvu sobu. Sve bijaše još onako ko onda, kad je ovamo pun sreće, uživanja, pun nade dolazio. „Ah — samo ona — ah — zašto se sve to moralo dogoditi!“ — klikne mu u nutrašnjosti sva duša.

Gospodja Ninkovička mogaše tek nekako odzdraviti mu pozdrav i nerekav ni rieči, baci mu se oko vrata, da odmah gorko zarida. Kačić takodjer nije više mogao suzdržati suza, te pustivši glavu do njezine, poče plakati ko malo diete.

— O, ovaj dobri gospodin Krešimir — nije nas dakle zaboravio! Eto diete drago, uzmite, što se s Tinkom dogodilo, — tako na jedan put — ah — ah — goleme li nesreće! Šta ću ja bez nje!

— Ne zdvajajte, milostiva! Tà nemora — ah — Bog će pomoći!

— Bože daj — Bože daj. Lječnik mi ništa pravo ne kaže. Da nisam takova s rota, sazvala bih konzilijum; al ovako — jedva da imam za ovoga jednoga i za apoteku!

— Pa zar joj nije ni malo bolje? Uzimlje li šta?

— A — molim vas — bogče — nije ni pri sebi. Što onako kradom ulijem u nju. Oh, kako se siroče u ovo nekoliko dana posušilo, uvijek fantazira, — a vrućina — oh pa strašan znoj, po dva tri puta na dan moram ju preobući, isto tako krevet — toliko se znoji, — uvijek u gotovoj vodi.

— Bi li ju mogao vidjeti? — plaho upita Kačić.

— Zašto ne? Ah — siroče malo — ne zna za se. Ako se i probudi, ne razumije me, — samo viče, da ju je stid, te si sakriva lice i nije joj nikad dosta tamno u sobi.

— Sirotica! — šapne Krešimir, a u prsima mu se od boli i jada stezalo i sukalo.

Na pragu je stao. Nješto ga držalo, da nije mogao dalje. U prvi čas nije u tmini ništa razpoznao. Malo po malo priući mu se oko i on zamieti najprije голу do ramena ruku, kako onemogla visi izvan kreveta. U prvi čas okrene se, zastidi se i ukori, da vriedja djevičansku čistoću bolestnice, i da čini nješta kriva, slična kradji, te pomisli, kako bi Tinka bila u svojoj stidljivosti povriedjena, da je kod svijesti, pa da znade, da ju tko vidi ovako u krevetu. Htjede se vratiti u prvu sobu, nu gospodja Ninkovička upita ga tiho, da li mu se čini jako promijenjena. Sad ju morade točnije promatrati. Bože — sad se tekar prestraši. Sjeti se, kako je djevojčice prije uza svu nježnost ipak bilo divno zaoblenih punanih forma, a gle sada — ovu ruku — pa i lice — makar je još uvijek porazno krasno, — koli strašno je upalo i bliedo,

svaka najsitnija žilica razpoznaje se. Kačić i ne znajući kako, sjeti se jednoga svoga druga, koga je vidio na smrtnoj postelji, — i on je tako izgledao — umro je od sušice. — Samo što mu nije sree od žalosti puklo. Čudio se materi, da može ostati živa, te je plemenitu ženu krivio s bezćutnosti. Ah, da je znao, kako se muči i da je pomislio, kako oni, koje sudba za muke odabra, doduše strašne muke trpe, al im takodjer od nekud željeznih živaca, da sve podnesu! Tà za Boga miloga, da nije toga, nebi bila prieka sreća sigurna svoga plienaa, svoga užitka. Čemu si žrtve odabirati, ako ne bi mogle dugo trpiti i sve muke proći!

Krešimir ne ode više oдавle. Donese naslonjač i smjesti ga na prag bolestničine sobe tako, da je mogao uvijek u njezino lice gledati. Ustao bi samo, kad bi trebalo dati liek il vode. Nije li bilo matere u sobi, — jer je morala za kućnim poslom ići, — onda je on mjesto nje Tinku podvorio. Drhćući od uzrujanosti, ljubavi i bojazni, svakiput bi joj se približio, u jednu ruku bojeći se, da se ne bi osvietila i njega prepoznala, u drugu ruku ipak željau, da ga vidi i da se osvjedoči, kako je on njezin vierni čuvar.

Rieči, što ih bolestnica u bulaznenju govorila, sve je razumio i pogodio im smisao. Najprije bile mu ove raztrgane izreke strašne, kano da sluša nješta sablastna, grobna ili luda, pa nastojaše, da ne čuje ništa. Nu zamietivši, da bolestnica govori nješto o Hojkiću, počne slušati. Kod toga sjalo joj lice od radosti i blaženstva, usta joj se smješila, dapače ko da bi cjelivala; nu opet zaplače gorko izustivši ovo ime, — spomene Savu, Potok, — okove — tamnicu, — majku svoju i očajno stane vikati, da ju izbave iz pandža tigrova i medjeda.

Tako je čitave dane i noći bivalo. Tek na trenutke bi se umirila. Ni Krešimir ni Ninkovička ne mogahu spavati. Kačić je još više proklinjao Hojkića, čuvši, kako bolestnica uvijek o njem bulazni, a tek da je znao, da je Hojkić rieč svoju zadao Tinki, da joj se zavjerio vječnom ljubavi! Bolilo ga i to, što Tinka o njem samom ništa ne spominje. Sva je imena jur čuo, samo svoga nije, kanda ga nikad nije poznavala. Čekao je, čekao, napeto prisluškivao, ne će li o njem štogod reći. ali ništa — nikada ništa. Tako prodje osmi dan. Kasno je već u noći. Gospodja Ninkovička promieni bolestnici gorušične obloge i sjedne na svoje prijašnje mjesto, gdje od duga napora za čas zadriema. Bolestnica nije više bulaznila, — smireno, blago je snivala. Kačić nije mogao spavati; na svom mjestu u naslonjaču uvijek je nepomično ukočeno gledao u Tinku. Opazi, da je bolnoga, trpećega izraza u licu joj nestalo i uzradova se u nadi, da će krenuti na bolje. U to se bolestnica makne i otvori oči. Čudnovato se kresile i bliestile ove oči! Kačić se maknu malko natrag, da ga Tinka ne spazi. U sobi je drhtalo slabo nejasno svjetlo noćne luči i crvenoga plamena ti-

njajućega ugarka u peći. Sve je tonulo u polutmini i gibalo se zajedno s nemirnim svjetlom.

— Majko, majčice! — oglaš se slabim glasom Tinka. Oh, kako se Kačić trgnuo, čuvši ovaj mukli iznemogli glas.

— Majko — za Boga, gdje si? Zar sam, Bože moj, sama? Ah — mene je strah! — klikne bolno djevojka.

— Evo — evo! malko sam zadriemala. Oprosti — e o me, drago moje diete! — javi se hitro mati i pri-skoči krevetu.

Poljubiv si diete u čelo, upita ju puna nade: — Dakle ti je bolje? Ah, hvala budi Bogu, — nakon osam dana da pitaš za me.

— Majko, ja umirem!

— Tinko — za Boga — što misliš! Kako ti dolaze takove misli. Ta eto, bolje ti je, — sad si izvan pogibelji.

— Ah — ne — ne! Znam, da umirem. Taj čas sanjala sam, da sam u nekakoj divnoj bašći sretna i blažena i zdrava. Ista moja noga nije bila pokvarena. Oj, da si čula, kakva krasna glazba je onamo od njekuda — kano iz zraka — dolazila, pjevala se takodjer — očeva pjesma „Pod paomom“ — znaš, ona moja najmilija. Tada dodje i otac, kanda je još živ i bio je tako veseo, što me vidi, da nisam hroma, toliko ga radovalo. Reče mi, da smo sada za uvijek skupa. Na to se probudim. I ja osjećam, da ću umrijeti!

— Diete, ti si uzrujana, još si slaba, — al Bog se smilovao, — i ti ćeš za koji dan ustati — pa ćemo kuda na ladanje.

— Na ladanje — joj — kako bi željela! K Vilmi, zar ne? Ali ja — kako mogu osramočena, ah, za me je najbolje da umrem.

— Ne — ne, sinko moj!

— Jest! — nestrpljivo odsječe Tinka. Znam, da idem k ocu. O, nije istina, da nerado umirem; ja umirem rado. K ocu idem! Oprosti mi, — al i ti ćeš k nama doći. Ne, ne — ja ne smijem živjeti!

Tad povuče sasvim k sebi majku i uzme joj u uho šaptati brzo, grozničavo, da ona nije baš ništa mogla razumiti. Pa i kako bi — grudi joj samo da se ne razstaviše u dvie pole! Sve glasnije bivaše besjede Tinkine.

— Da, da majčice, — ti si toli dobra — ne krivi nikoga — moralo je tako biti. Mala tvoja Tinka bila je luda i zaboravila je, da je sirota, — neznatna, — da je lazar. Ja se na njega ne ljutim, — ja ga pače blagosivljem. Njemu se imam zahvaliti, što ne polazim s ovoga svijeta ne znajući što je ljubav. Ipak bijah sretna. Šta ću dakle? Njega ljubiti ne smijem za života, — Bog se smilovao, — i ja umirem.

— Diete — drago moje! Ako ljubiš majku, nemoj tako.

Nu Tinka nije više slušala. Od mnogoga govora izmučena pane sasvim obnemogla na uznač, te da joj oči

sve veće i krupnije ne postajahu, mislio bi da spava. U jedared lecne se i pridigne.

— Majko, — mi nismo sami. Ovdje je još njetko. Jest — jest — majko — tko je tu — gdje je?

Mati se uzbuni. Nije znala u prvi mah, što da rekne.

— Ne taji, — ovdje je još njetko! nestrpljivo počeo Tinka, a tad na jedanput blaženim posmjehom nastavi: — Zar je možda on? — O, reci — reci mi, je li zbilja on?

— Gospodin Kačić tako je dobar, pa mi pomaže; al u prvoj je sobi, — on te ne vidi.

— Dakle nije on! — Ah — kako mogoh i misliti, — a ipak —, al —. Nu što traži gospodin Kačić kod mene. Nisam li mu rekla? Dakle da mi sad još dosadjuje!

— Tinko — on je toli dobar.

— Dobar — dobar. Jest — on je dobar, — pravo imaš. Nepravедna sam bila. On je dakle ovdje — ah — a onaj drugi — njega nema. Gdje je? Neka dodje k meni, — da mu rekнем s Bogom.

Kačić, koji je dosele miran no u srcu suviše biedan čekao na svom mjestu, dodje na znak materin bliže.

— Vi ubogoj majčici pomažete? Hvala vam! Krešimire, ja umirem — s Bogom!

— Ne — gospodično — Tinko! Zašto ovako? vama je sada već bolje.

— Bolje il ne bolje! Sve jednako je. Nu vi ste dobri, — dajte — poljubite me na rastanku. — kano svoju sestru, — i uhvati ga za ruku, slabo ga k sebi povukav. On je poljubi u ruku, nu ona primakne glavu svoju k njegovoj i rekne: — Poljubite me u lice — ovako — ovako! S Bogom! Sad vam smijem cjelov dati. — On joj se tek dirne čela, a tada mu potekoše curkom suze.

— Ne plačite, — nije mi teško — meni je sada tako voljko! Zar ne, vi se ne ljutite na me?

— Tinko — što mislite!

— Eto — vidite — kad nije srce —, htjede nastaviti djevojka, nu taj čas zahlikne joj se, na usta navali curkom krv, a glava joj pade na jastuk.

— Joj — ona umire — tako je baš s pokojnim bilo! — zajauče majka i skoči u prednju sobu po sol, da zaustavi krv.

Siroče malo nije se više osviestilo. Jedan čas zamahne silno rukom i odvali sa sebe gornji dio pokrivala, šapćući: „vruće!“ U istinu bijaše u sobi veoma toplo, — a i vani se javljao južni vjetar, a topeći se led i snieg kapao bujicom s krovova po taracu.

Tad joj bude za kratak čas zima, da se je sasvim tresla. Slabo tielo počne se trzati, a ona u pravom ludilu počne jecati i vikati: „Samo još njega — oh ja ga ljubim — gdje je dakle? — Njekoliko časova — samo njekoliko još časova dajte, pustite me, ne ću vam pobjeći, — oh dajte mi živiti, ta ja sam tako mlada!

Jao — kod vas je hladno — vi ste ledeni svi, — to boli! Vi me ubijate, — jao, mene je stid, — sve me gleda — i on — i on —! Vilmo — ti me izbavi. Oni će me ugušiti! Jao —“ — i hvatajući dah ušuti napokon. Disanje bude sve teže, oči se u zjenicama silno razmakle i gledale ukočeno naokolo, — iz grudi kidali se uzdasi, mrmorilo hroptanje, na ustima zalije se opet krvi, — tad upiliv pogled u jednu točku, umiri se od posvemašnje slabine, u licu opažalo se, kako silno trpi. Vidjeti je bilo, da mlad život teško popušta.

Iz vana začuje se jutarnje pozdravljenje; od Sv. Duha, opatičke crkve, odkuda li dopirali su srebroglasni zvuci u tužnu ovu sobu, na valovima svojim noseći nešto sveta — nešto andjeoskoga.

— Bože, ti si dobar! — slabim glaskom javi se bolestnica, a na licu joj zasja smiren blažen posmjeh. Izdahnula je.

(Nastavit će se.)

Umovanja J. Sundečića.

xcv.

Samovolja — grdna je nevolja;
Samoumlje — golemo bezumlje;
Samosvjetnost — nakazna nespretnost;
Samosilje — crnog pakla bilje;
Samoljublje — zamjerita mana;
Samoživlje — usmrđjela rana.

xcvi.

Ne laži! — Laž je crna
Ko isti paklen vrag:
Umie se dopast, — ali
Svukud joj bazdi trag.

xcvii.

Javno mnijenje kad naleti na te,
A krivac si?... tad se pred njim tresi;
Inače mu ni vješt se ne čini,
Ni za nj mari... kad krivac nijesi.

xcviii.

Za jezik se ljudi vežu,
A volovi za rogove;
Ko ne drži rječ zadanu,
Čovjekom se nek ne zove.

xcix.

U brk reci, što imadeš kom:
Ma te odma ošinuo grom;
A za ledjim nemoj drugo — već:
Što kom u brk možeš opet reć.

c.

U plemića
Ni golića
Nemoj iskat kruha,
Nemoj iskat pića...
Onaj nema — golić je;
Ovaj ne da — plemić je:

Iz dvie nule sabrane,
Jedna sama ispane.

ci.

Vatra prži, voda davi,
Vihar opet grduo hara;
Al' gnjev ljudski kad uskipi:
Prži, davi i obara.

cii.

Želiš bit pobjeditelj
Sa strastim u boju:
Pokoravaj razumu
Vazda volju svoju;
Razum će ti pronaći
Oružje najbolje,
Da savladaš pomamu
Razuzdane volje.

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Beltov zakartavši sav novac upravo se u nekome ogavju vaganio na divanu i očekivao čaj, kad mu u grad poslan sluga donese među inim list od Sofije. Nije poznavao njena rukopisa, a ne pogadjajući po adresi, od koga je list, hladno ga otvori. Uz prvi redak ruka mu zadrhtala, ipak pročita list mirno kraja, ustane, pomno ga složi i sjedne za sto, pa krene glavu prema prozoru.

Dva je sata ovako presjedio. Čaj bio već davno na stolu, još se nije čaše dotakao, lula već dugo dogorjela, a da nije pozvao sluge.

Kad se sasvim osvjесnuo, bilo mu je, kan da je pretrpio dugu, tešku boljeticu; u nogama osjećao slabost, bio sustao, u ušima mu šum, prošao dva puta rukom po glavi, da vidi, ima li još glavu: tresla ga zima, blijed ode u spavaonicu, slugu otpravi na polje, te se odjeven izvali na divan. . .

Za uru pozvoni i sjutra dan u zaranak drndala nasipom kraj mlina putna kola, koja su vukla uzbrdice četiri snažna konja. Mlinari se slegli na polje, da vide, ko je, i pitali:

— Kuda će naš barin?

— Kažu u Piter, jedan će od njih.

Za po godine glomotala opet kola nasipom kraj mlina: vraćao se milostivi barin s milostivom barinjom. Seoski svećenik, koji je išao pozdraviti Beltova, vrativši se kući reče sav od čuda svojoj ženi: — Popadijo, popadijo, znaš li, ko barinja? Ma ona što je bila učiteljica u Vêre Vasiljevne od zasjekinske gospodarice. Čudna su djela tvoja, Gospodi!

— Zar ne, odvрати popadija: sad ni blizu k njoj?

— Ne, ne ću da svjedočim krivo. reći će svećenik: bila je govorljiva i prijazna.

Tetka, koja se samo dva dana srdila na Beltova

zbog prve pustolovine s guvernantom, čitav život nije mogla zaboraviti na nesnosni brak svoga sinovca i umrla ne dajući mu preda se. Znala bi kazati: da mi nije taj zlosretni događaj oteo sna i apetita, doživjela bih stotinu godina.

Tako vam je žensko srce: Beltovka sama nije mogla nadjačati i svladati iskustva prije udaje stečena. Ima vam nježnih i tankih organizama, koji se upravo zbog nježnosti svoje ne razvaljuju jadom, nego mu na oko popuštaju, no ono, što doživljuju, duboko, užasno duboko skrivaju te se dojmu tih iskustva ne mogu oteti za svega vijeka; prepačena nevolja zaostaje u njima kao kaka zlotvorna materija, žive im u krvi, čas se sakrije, čas se iznenada s užasnom silom pojavi i razvrgne im tijelo. Take je naravi bila i Beltovka: ni ljubav muževlja ni blagi dojam, kojim se ona očito doimala muža, nijesu joj mogli iščupati klice grčine iz duše. Ona se bojala ljudi, bila zamišljena, plašljiva, sama za se, suha, blijeda, nepovjerljiva, od svega se prepadala, rado plakala i sjedila mučke čitave ure na balkonu.

Tri godine poslije obolio Beltov, i za tri dana umro. Dojakošnjim životom istrošeno tijelo nije moglo odoljeti groznici, te umrije bez svijesti. Sofija mu donijela dvogodišnjega dječarca, no on ga ošine divljem pogledom, a dječarac upropašten stane rukama posizati za drugom sobom.

Ova se rana duboko zasjekla Beltovljevoj ženi u dušu; ona je ljubila muža zarad strasna kajanja njegova, upoznala mu je plemenitu narav iza onoga blata, kojom se okolina na nj nabacila, cijenila je promjenu njegovu: dapače su joj mile bile nekadašnje provale njegove divlje, neobuzdane naravi.

Svom grozničavošću dade se Beltovka iza smrti muževlje na uzgajanje djeteta, pa kad čedo ne bi noćju spavalo, niti njoj san na oči, kad bi malko oboljelo i nju nješto stislo. U kratko — živjela, disala samo s njim, bila mu čuvarica, dojilja, lutka, konjic. No i ova grozničava ljubav bila srodna tamnome elementu duše njezine. Gotovo bez prekida trapila ju je misao, da bi mogla izgubiti dijete, te bi često očajno promatrala usnula dječarca; i ako je mirovao, bojazljivo bi nadn sila ruku nad usta njegova. No pored toga nutarnjega glasa, kako je ona krstila grozničavu utvaru, rastao mladić, da je milota, pa ako nije bio Bog zna kako zdrav, nije bio ni bolestan.

Nigda nije odlazila iz Bijelog Polja. Mali bio uvijek sam, pa kako sva osamljena djeca veoma se rano razvio. U ostalom se, mimo vanjske dojmove, rano pokazivali u dječaka očiti znakovi osobitih sposobnosti i energična značaja.

Došlo vrijeme nauči. Beltovka se otpravila sa sinom u Moskvu, da mu nadje učitelja. U Moskvi stanovaše ujak pokojnoga joj muža, originalan čovjek, na koga je

mrzio sav rod, — hirovit, lukav besposlen neženja, sa svojih svojstava zbilja nesnosan.

Ne može mi se na ino, valja mi i o ovom čudaku reći koju. Meni vam je mnogo stalo do biografija svih ljudi, što ih poznam. Na oko je život običnih ljudi jednostavan — ali samo na oko. Ništa na svijetu nije originalnije ni složenije nego biografija neznatnih ljudi osobito onamo, gdje dva čovjeka nemaju istih ideja, gdje se svaki mladić razvija na svoju ruku ne misleći, šta će od koga biti! Da mogu, objelodanio bih biografski rječnik po azbučnom redu, na priliku svih, koji bradu briju. Da bude kraće, napustio bih živote učenjaka, književnika, umjetnika, izvrasnih vojnika i državnika, nasploh svih znamenitih lica; njihov je život monoton, dosadan; uspjesi, talenti, prognanstva, priznavanje, kabinetski život, ili izvan doma, smrt na pola puta, bijeda u starosti — ništa svoga, nego sve pripada epohi. Ipak se ne klonem biografskih zastranjivanja: one nam raskrivaju svu raskoš svemirsku. Ko hoće, nek preskoči ove epizode, volja ga, ali će k jednu preskočiti i pripovijest. Evo dakle biografije ujakove.

Otac ujevov — stepni vlastelin, uvijek se gradio propalim, hodao sav život u krznu bez prevlake, vozio se sâm u gubernijski grad, da prodaje raž, ovas i ječam, gdje bi po običaju mjerio krivom mjerom i stoga kadikad doživio koješta.

Pored svega rasula otpravio je sina u gardu, podao mu osam konja, dva kuhača, slugu, lakeja giganta i četiri dječaka kao hors d'oeuvre.

U Peterburgu su skoro vidjeli, da je mladi oficir krasno uzgojen, t. j. da je mladiš, u koga ima osam konja, toliko slugu, dva kuhača itd. U početku išlo sve kao po loju. Budući ujak postane oficirom u gardi, kad se na jedan put dogodi u njegovu životu znamenit događaj. Bilo je sedamdesetih godina. Vedra zimnjega dana pripade mu na um provesti se na saonima po Nevskom prospektu. Za Aničkovim mostom sustigne ga trojka, pa navali prestizati. Jamačno poznate srce Rusa; poručnik vikne kočijašu: Napried!

— Napried! osječe se gromkim grlom visoka, jaka ljudina zavita medvjedjom kožom iz drugih saoni.

Poručnik preda nj.

Bez duše od bjesnoće ošine na zavoju ljudina s medvjedjom kožom poručnikova kočijaša bičem uz obraze, zahvativši mu navlaš i gospodara: — Ne nagoni se, bestijo!

— Jeste li pomanitali? otrešneno se na nj oficir.

— Odučit ću vam toga ludova.

— Ja sam mu zapovjedio, milostivi gospodaru, a razumijete li, odviše poštujem carsku uniformu, da bih dao poganiti.

— Ha, ha, junačine silne — ko si ti?

— A ko si ti? zapita poručnik gotov navaliti na nj kao zvijer.

Ljudeskara ga posprdno omjeri, pokaže mu pest, koliko slonova noga, pa će mu ovako: Bi li na šake! Ostavi se toga, dragane!

I zapovjedi kočijašu naprijed.

— Za njim! vikne poručnik kočijašu i istisne još nekoliko riječi, svemu svijetu poznatih, s toga ih i nema u rječniku.

Oficir istina saznade, gdje nastava ljudina, ali ga ne obadje: odluči mu pisati i upravo je sretno započeo, kad ga rek bi navelice smeli: general ga turi u buturnicu, a za tim premjesti u garnizon Orski. Tvrdja je Orsk na jaspiskim klišurama, no pored svega je onamo užasno dosadno.

Oficir ponese primjerak Crebilonovih ramana i s ovom duševnom branom krene na medju ufmiske provincije.

Za tri godine vrati se u gardu, no kako su zamijetili drugovi, nješto iznemogao. Dade ostavku i podje na imanja, koja mu je ostavio „propali“ otac, koji je još pôdrugu hiljadu duša privadio imanju, premda je uvijek uzdišući u krznu bez prevlake obilazio po svijetu.

Onamo je novi vlastelin izvodio kavgu sa svjema rođacima, pa zapalio u tudjinu. Tri je godine sproveo po engleskim sveučilištima, proputovao gotovo svu Evropu osim Austrije i Spanije, za koje nije mario; upoznao se sa svjema celebritetima, razgovarao mnoge večeri s Bonnetom o organskom životu, čavrljao čitave noći s Beaumarchaisom za vinom o njegovim parnicama, ljubazno dopisivao sa Schlözerom, koji je u taj par objelodanjivao svoje znamenite novine, krenuo navlaš u Ermenonville

k Jeanu Jacquesu Rousseau-u, koji je upravo umirao, i ponosno se prevezao pored Ferneya ne pohodivši Voltaira.

Za deset godina evo ga opet iz tudjine kući, gdje je pokušao živjeti u Peterburgu.

Peterburški mu se život nije svidjao. Ode u Moskvu. U početku bilo njemu sve čudnim, a kasnije bio on svima čudan. No bilo je i za što. — Čitao je samo medicinske knjige, pa zahirio, ohladnio i od svega se otpadio. . . .

Upravo kad je Beltovka tražila učitelja, došao k njemu

Ženevac, što mu ga je preporučio neki prijatelj iz Švajcarske, želeći se dati na uzgajanje mladeži.

Ovome Ženevcu bilo je četrdesetak godina, već prosied, suhonjav, mladenačkih modrih očiju, a lica stroga i pravedna.

Bio je valjano naobražen, umio dobro latinski, a botanik od oka. Snatrilac je smatrao s mladenačkom savješću uzgoj teškom dužnošću svojim. Prevrnuo Bog bi ga znao koliko i kakih sve djela o uzgajanju i pedagogici: poznavao je ne samo Rousseau-ova Emila i

Pestalozzijeve knjige, nego i Bazedova i Niko laja; pa ipak nječega nije našao u tim knjigama, — kako je naj-

znatniji posao uzgoja, da se duh mlada gojenčeta mora s okolinom harmonijski slagati, da uzgajanje mora biti klimatologijsko, da za svaku epohu i za svaku zemlju, pače za svaki stalež, a možda i za svaku obitelj valja upotrebljavati osobitu pedagogiku.

Toga Ženevac nije znao. Ta on je ljudsko srce proučavao po Plutarhu, svoj vijek po Malt-Brunu i po statistikama; bilo mu istina četrdeset godina, a opet nije mogao čitati Schillerova Don Carlosa, da ga suze ne

Dragica Grahor, rođj. Freudenreich.

propanu, iskreno je vjerovao u požrtvornost, nije praštao Napoleonu, što nije oslobodio Korzike, i nosio u sebe portret Paolijev.

Udario se istina često s praktičnim svijetom, tištila ga bijeda i nedaća, pa opet još je manje upoznao zbilju. Sjetan je vrludao krasnim obalama ženevskoga jezera ne slažući se sa svojom sudbinom, nezadovoljan Evropom. Tad ga mašta potisne na sjaver — na novu stranu, koja mu se u moralnom — kao Australija u fizičnom smjeru — prikazivala nječim osobitim novim, veličanstvenim...

Naš Ženevac kúpío Levesqueovu poviest, pročítao Voltairova Petra I., pa će za osam dana pješke u Peterburg.

Pored svega djevičanskoga mišljenja o svijetu bilo u njega njeke stalne tačnosti, pače osobite hladnoće. Hladan se snatrilac ne može popraviti: do vijeka će ostati djetetom.

Beltovka se u ujaka upoznala s njime. Jedva se smjela nadati, da će naći idejal učitelja, kako joj ga mašta slikala. Ženevac se podobrano podudaraao s idejalom. Ona ga ponudila četirima hiljadama rubalja na godinu — to bijaše onda veoma mnogo. A kad tamo,

Ženevac će joj na to, da treba samo hiljadu i dvije stotine, tim je zadovoljan. Beltovka se očito začudila, ali on joj mirno odvrati, da ne želi ni više ni manje, nego koliko baš treba, budget je odsjekao na osam stotina rubalja, a za nevidovne slučajeve odredio još četiri stotine.

— Ne ću da se priviknem raskoši, dodade Ženevac, sabirati kapital čini mi se nedostojnim poslom.

Ovome ludovu povjeri majka sina, budućega vlastelina Bijeloga Polja.

Samo ujak ne bijaše ni ovim zadovoljan, kao nasploh ničim pod suncem, pa dok je Beltovka ludovala od radosti, reče ujak, koji je jedini od sviju rodjaka pokojnoga joj muža s njom prijateljevao:

— Ah, Sofija, Sofija, kaku ludoriju zbijaš! Ženevac nek ostane u mene čitaocem, kakav uzgajatelj?! Njemu samomu treba čuvarica; šta će on od Volodje učiniti? Švajcara! Pošlji sina odma u Vevey ili Lausanne, bit će mnogo zgodnije.

Sofiji se činile ove riječi egoizmom starca, kome je omilio Ženevac, pa da ga ne razgnjevi, mučala je.

(Nastavit će se)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

V. Iz Moskve u Petrograd. Priestolnica na Nevi.

Iz opisa pojedinih česti Moskve i znamenitosti njezinih mogao je čitatelj razabrati, da je obćenit sud o značaju ove „pervostepenne“ priestolnice ruske posve opravdan. Malo imade gradova u Evropi — a takovi su ponajviše talijanski — na kojih su vanjštini i narodni značaj i historijski razvitak i suvislost sa sudbinom zemlje tako jasno izraženi, kano što je sve to izraženo na Moskvi. Odavle onaj vanredan dojam za mislećega putnika. Nigdje skoro ne vidiš kopije, nego same originale. Kada prisposodabljaš s jednakimi predmeti drugdje vidjenimi, opažaš različite, narodne, ruske crte. Moskva je u svakom obziru čisti veliki ruski grad. Gradovi ovakova obilježja meni su uvijek i svagdje srcu prirasli; te su me više zanimali od drugih, oblika možebit izlizanijih, njekim novovjekim pravilom bližih, u kojih kada si vidio jednu ili dvie glavne ulice, ne imaš više što vidjeti, jer je sve po jednom kalupu sagradjeno.

Bio sam prije nakanio iz Moskve na dan dva posjetiti Nižnij Novgorod, odaule brzim vlakom 13 ura udaljen; ali budući da sam se podulje zabavio u Moskvi, a još mi je mnogo puta preostajalo, bilo mi izpunjenje ove želje odgoditi. I tako sam se na Nikolajevskom kolodvoru, ležećem na trgu toga imena u sjeverno-istočnom dielu grada, oprostio s „matuškom“ ruskoga naroda

Iz Moskve u Petrograd dolazi se jurve opisanom Nikolajevskom željeznicom brzim vlakom za 15, poštovnim za 18½, a mješovitim za 23 sata; dakle kano što iz Rieke u Budim-Peštu. Ja sam radi veće udobnosti odabrao brzi vlak. Vrieme, u početku kišovito i hladno, odmah se popravi, razvedri i otopi, tako da sam uljezo u Petrograd sunčanimi trakovi obasjau.

Nikolajevska željeznička pruga ide ravnim zapadno-sjevernim pravcem i prolazi ostatkom moskovske gubernije, zatim tverskom, novgorodskom i petrogradskom gubernijom. Ove tri gubernije obuhvaćaju prostor od 4.136 □ milja, i broje (po popisu god. 1881.) ukupno 4,334.821 žitelja; prostorom su dakle veće od Ugarske. Od ovih triju gubernija tverska spada još k sredozemnomu pojasu ruske zemlje, i to u njezinu srednju skupinu ujedno sa susjednim gubernijama moskovskom, kalužkom, vladimirskom i jaroslavskom. Zemljište, sastojeće se iz diluvija, jest manje plodovito i treba više gnojova; s toga je pučanstvo upućeno više na obrt. Odavle polovinu proizvoda ruskoga obrta daju ove gubernije. Šume i oranice diele si gospodstvo nad površinom; pak dočim na jugu oranice daleko prevladuju, sve što se više ide na sjever, sve više opaža se šuma. U tulskoj guberniji, kojom sam prolazio, šume zauzimlju samo 8% naprama 70% oranica, a u susjednoj moskovskoj već zauzimlju šume 38% naprama 39% ciele površine. U tverskoj diele se obje

jednako. Najgušće su šume oko rieka i potoka. Od drveća prevladjuje lipa, koje cvietom ponajviše se hrane pčele, što no se u ovih predjelih u veliko goje. Nu još više bavi se pčelarstvom žiteljstvo u maloj Rusiji, osobito u poltavkoj i jekaterinoslavskoj guberniji, onda u Litvi. U pčelarstvu zauzima Rusija u obće prvo mjesto na svijetu, te dobiva za med do deset milijuna rub. na godinu. Uz to mnogo se meda troši za kućnu porabu, jer ga seljak obično rabi mjesto šećera. Voska, ponajviše za svieće u crkvah, gdje se upravo rasipno upotrebljuje, prodaje se za šest milijuna na godinu. Uz lipu prevladjuje jasen; kod Moskve pridružuje se hrast, a prema sjeveru sve to više breza i topol, koje drveće u obće čini znatan dio šuma onoga diela Rusije.

Prelazeći granicu tverske i ulazeći u novgorodsku guberniju, prelazi se u sjeverni pojas Rusije, koji obuhvaća područje finskoga i botničkoga zaljeva i sjevernoga ledenoga mora. U ovaj pojas osim spomenutih dviju gubernija, na ime novgorodske i petrogradske, spadaju još vologodska, olonecka i arhangel'ska, zatim na obih obalah finskoga zaljeva Estonska i Finlandija. Granicu između sredozomnoga i sjevernoga pojasa čini uralsko-baltički srt, povor, koji polazeći od izvora Pečore na Uralu ide pravcem južno-zapadnim do valdajskoga ravanka i svršava se s briegom Munom na livlanskoj granici.

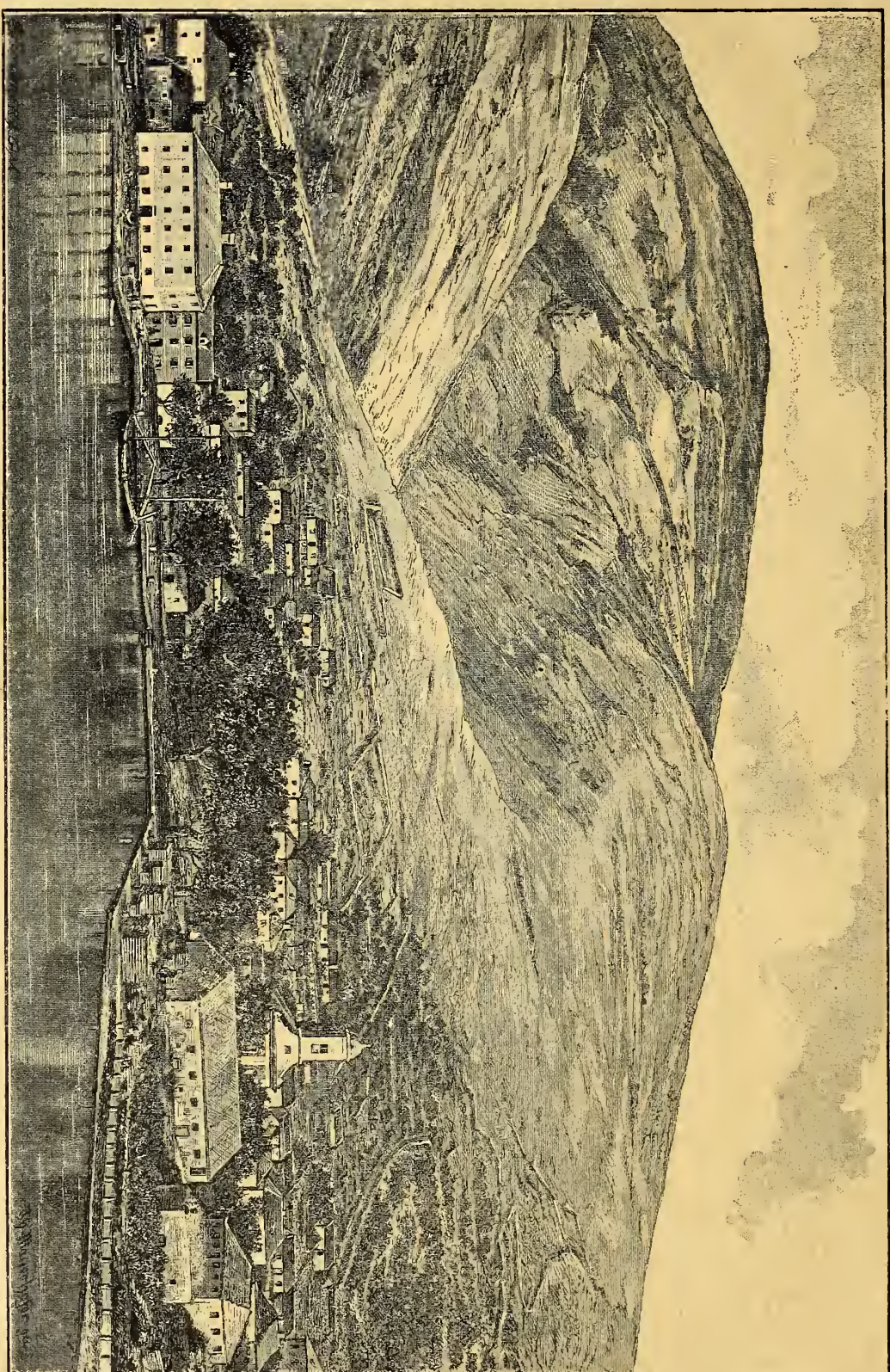
Valdaj (Валда́йскія горы) je najznatniji uzao ruskoga razvodja; a on ipak nije gorje te se jedva do 350 met. u vis uzpinje, a bokovi jedva dopiru do 60 met. razmjerne visine. Valdaj je dakle jedva tako visok, kano Gradec brdo (349 m.), najviši vrhunac u našoj Bilo-gori, te bi među vrhunci naših hrvatskih alpinskih gora zauzimao tek 16. predposljednje mjesto Ali u ovoj nepreglednoj nizini, ravnini ruskoj može se izticati. Sastavljen je iz nizkih plosnatih brežuljaka, većinom obraslih šumom; pa iz povorke takovih brežuljaka sastoji se također sav spomenuti povor. Putujući Nikolajevskom željeznicom iz Moskve u Petrograd iza postaje Okulovske (Окуловка) ulazi se u valdajski predjel, gdje i jedna postaja nosi ime „Valdajka“. U ovom razmjerno neznatnom visu izvire najveća ne samo ruska nego i evropska rieka Volga. Izvor joj je na južnoj strani Valdaja u oštakovom kotaru tverske gubernije iznad verhita jezera u močvari volhonske šume. Ovdje se potok gubi u močvarah, pak onda teče iz jednoga jezera u drugo. Poslije razmjerno kratkoga toka već je kod Tvera brodiva, te ovdje uz dubljinu od nekoliko metara široka do 230 m., dakle kano naša Sava izpod utoka Bosne. Odakle to? Već u tverskoj guberniji započinju jezera i velike močvare pokrivati znatni dio površine, zapremajući preko 11 □ milja prostora. S toga rieka odmah dobiva mnogo hrane; a kako teče svuda ravnicom, pad joj je malen, od izvora do ušća jedva 273 m., premda teče ogromnom duljinom od 3.100 km, dakle za 352 km. većom od Dunava; a tako se razlieva koritom u znatnu širinu, do-

piruću kod Saratova čak do 4 870 m. Odavle je i porječje Volge toli prostrano, zapremajuće na ime 24.330 □ milja, dočim dunavsko zaprema tek 14.630 □ m.

Ali još je nešto, što putnik oko Valdaja opaža. Kod postaje na ime grada „Višnjij Voloček“ (Вышний Волочек), sa 12.000 žitelja, na granici tverske gubernije, vide se ogromna zdanja, pripadajuća najstarijemu priekopnomu sustavu Rusije. Ondješnji priekop spaja Petrograd i Novgorod s Tverom t. j. s Volgom, a po tom Finski zaljev i Baltičko more s Kaspijskim. Početnikom mu je utemeljitelj Petrograda, car Petar Veliki. Čim je on temelj položio prijestolnici na Nevi, zapovjedi, da se rieka Tverca, koja se kod Tvera u Volgu izliva, kod Višnjega Voločka spoji priekopom na ustavu s riekami Znom i Mstom, što no kroz jezero blizu Voločka teku u brodivu rieku Volhov, pak s ovom u jezero Ladogu i čudski zaljev. Da se nedostatku vode pripomogne, bijaše veliki vodnjak (reservoir) u površini od 60 četv. versta sagradjen. Kasnije je taj priekop još drugim pobočnim usavršen. Među ovimi ogromnim vodnjaci prolazi ovuda i željeznica, te se prikazuju oku kano zatoni i luke, u kojih ljeti kadšto po 500—800 ladja čeka, da zajedno ustavu preplove. Ovo je bio nekada glasoviti trgovački put i slavnomu Novgorodu. Grad Toržok, sada sa 13.000 žitelja, do kojega vodi iz postaje Bologoe pobočna pruga, bijaše skladište novgorodskim trgovcem za robu, koja je Volgom i Tverom dolazila i prolazila. Ali od Tverce do Zne valjalo im robu prevoziti kopnom. Ova je poteškoća tim Petrovim priekopom uklonjena, a sustav razširen i svezom s ladožkim jezerom. Nu još je kraćim putem spojeno baltičko i hvalinsko (kaspijsko) more priekopom, koji spaja Ribinsk na Volgi s Petrogradom. Čagodošča na ime, pritok Mologe, koja se nad Ribinskom izliva u Volgu, spojena je priekopom s Tihvinkom, pritokom Sjasa, koji utiče u Ladožko jezero. Osim ovih priekopa, koji spajaju rečena dva mora, imade, kano što je poznato, drugih, kojima se spaja baltičko s jedne strane s bielim, s druge strane s crnim morem. Prem su ovi spojevi izvedeni gorostasnim radnjama ljudskimi, to su se mogli izvesti odatle, što se riečji sustav stiče u spomenutom razvodju i što se odavle toliki pritoci velikih rieka, tekućih u ona mora, razilaze, i što onolika jezera i onolike močvare daju obilje vode.

Sve to spominjem ovdje, jer sam opomenut prizorom naravi i ljudskih ruku kod Višnjega Voločka. Odavle prolazi željeznica kroz valdajske brežuljke, izpresjecane uvalami, natapanimi potoci i jezera, dok ne predje taj ravanak i sidje u sjeverni pojas Rusije. Između Nov. Verebja i Burge premosti se rieka Msta, koja izlivaajući se u Ilmensko jezero nedaleko od izтока Volhova, odanle u Ladogu hrlećega, spada već u područje Baltičkoga mora.

U novgorodskoj i petrogradskoj guberniji, na raz-

Sv. Juraj kod Senja.

medji sredozemnoga pojasa i u blizini baltičkoga mora, nisu još obilježja sjevernoga pojasa tako oštro izražena, kako u odaljenijem sjeveru. U onoj naime česti sjevernoga pojasa, koja obtiče čudski zaljev, kamo spadaju takodjer krajevi između jezera Ladoge, Ilmena i Peipa, podnebjje je blažije, oprieka medju godišnjimi dobami nije tako oštra a zimi taka studen. Isto tako samo sjeverni okrajci novgorodske gubernije spadaju u t. zv. šumsko područje, gdje sve, što nije jezerom, riekom i crietom pokriveno, jest obraslo nepreglednom gustom šumom. Ovo područje sastoji se iz crietasto-glinaste nizine, izpresjecane subimi pjeskovitim brežuljci. U onoj nizini raste jela, a na onih brežuljcih bor i breza; te i jesu šume sama crnogorica. Koliko pako imade tuj šuma, biva jasno, kada se na um uzme, da u novgorodskoj guberniji zapremaju one 62% površine naprama 12% oranica, a u petrogradskoj 44% naprama 16%, dočim ostatak ov-
dje i ondje

zaprema
cieti voda.

Ovo raz-
mjerje još
je nepovolj-
nije za ora-
nice u sje-
vernijoj olo-
neckoj
(80% na-
prama 2%)
i vologod-
skoj (92%
naprama
2%) guber-
niji. Kano
što dakle

južna Rusija trpi oskudicu u drvlju, tako sjeverna obiluje drvljem. U srednjoj Rusiji stoje šume i oranice jednako u ravnesju. Sve ove pojave mogao sam opaziti, putujući od crnoga do Baltičkoga mora. Ona oskudica i ovo obilje medjutim popunjuje se; sjever i jug izmjenjuju si svoje naravne proizvode; sjever daje jugu drva, a jug sjeveru svakovrstno žito. Na sjeveru osim što imade malo oranica, ostaje mu radi oštrog podnebjja malo takodjer vremena za obradivanje i onako škrtoga polja. Ali se stanovništvo ovoga sjevera uz šumske radnje i uz lov, kojim dobiva dragociena krzna, bavi takodjer mnogo domaćim obrtom, za koji mu duga zima daje dosta dokolice.

U tih zemljišnih i podnebnih odnošajih gustoća žiteljstva od sredozemnoga u sjeverni pojas pada, jer dočim u moskovskoj guberniji živi na jednoj četvornoj miljii 2.931 ili okruglo 3.000 stanovnika (kano po prilici kod nas u zagrebačkoj županiji), živi ih na tom prostoru u

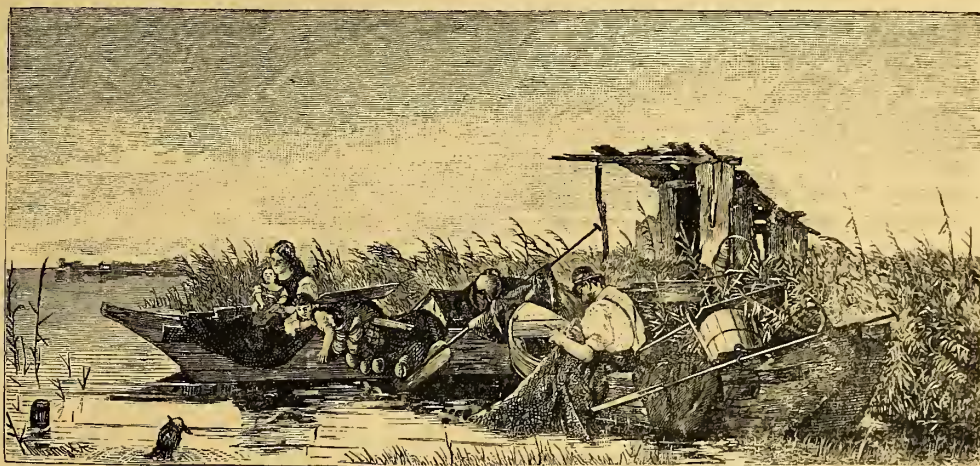
tverskoj 1.289, u novgorodskoj samo 455, u vologodskoj 137, a u oleneckoj čak samo 120. Krajevi tik baltičkoga mora jesu zbog lasno pojmlva razloga naseljeniji, te u petrogradskoj guberniji živi 1.622 na □ miljii.

Vozeći se željeznicom iz Moskve u Petrograd preko Valdaja i prelazeći iz srednjega u sjeverni pojas, mogao sam na površini zemljišta onih krajeva primietiti ovdje nacrtana obilježja, koja su im naravni odnošaji utisnuli. Ali uz ove naravne odnošaje, koji su za putnika iz juga dosta zanimivi, zanimaju ga i mjesta, kroz koja prolazi, i koja su zanimiva ili poradi položaja ili vanjskoga lica ili povjestnih uspomena. Ja ću se samo nekoliko njih u kratko dotaknuti.

Kod prve postaje izvan Moskve, u Petrovskom-Razumovskom, sada je prvi šumsko-gospodarski zavod Rusije: „Petrovskaja zemledjelčeskaja i liesnaja akademija“, s botaničkim vrtom pokušališti, perivojem. zbirkami učev-

nimi, knji-
žnicom itd.
Do godine
1861. pri-
padaše gro-
fovskoj obi-
telji Razu-
movskih, na
koju predje
darom ca-
rice Kata-
rine II
(1776.).

Prije bješe
carsko do-
bro, koje je
car Aleksej
Mihajlovič
svojemu

Ribarska idila.

tastu boljaru Naryškinu poklonio; a ovaj ondje sagradio prekrasan dvor za unuka svoga, cara Petra I., koji se ovdje u mladosti u poljodjelstvu vježbao. Da je ciela okolica u blizini velikoga grada i na ovoj strani uz željeznicu posuta „dačami“, dovoljno je samo spomenuti.

Kod nedaleke postaje „Podsolnečnaja“ imade jezerce, i ovdje ulazi priekop moskovski između rieka Istre i Sestre. Ne daleko odatle leži na Istri kod gradića Voskresenskoga (sa 6.000 žitelja) glasoviti novo-jerusolimski monastir, podignut god. 1655. čuvenim patrijarhom Nikonom; a ime mu odatle, što je njegova crkva vjeran snimak jerusolimske crkve sv. groba. Nješto preko sata vožnje dolazi se u okružni gradić Klin sa 7.000 stanovnika, koji je s toga znamenit, što je bio prvobitnim sielom Romanova. Odanle za dva sata uz omanja mjesta prisprije se u najveći grad duž Nikolajevske željeznice, u Tver sa preko 40 000 žitelja i sielom istoimene gubernije i nadbiskupije. Grad leži na utoku Tverce

u Volgu i na otocih izmedju ovih rieka. Ovdje sam vidio ovu caricu evropskih rieka i željeznicom preko njezina mosta prešao. Glavni dio grada (городовая) s lepimi kućami stere se na briegu Volge Radi svoga položaja Tver je znamenit i s trgovinskoga i s obrtnoga gladišta. Tvornice njegove, osobito velike tkaonice i talionice, spadaju medju najznatnije u carevini. Imade i brodarica za gradnju ladja, koje odavle plove Volgom. U svrhu brodarenja izmedju Tvera i Ribinska do utoka Šeksne postoji u Tveru parobrodarsko društvo sa 10 parobroda. A dalje do ušća u Hvalinsko more plove Volgom 487 parobroda, od kojih je 96 za razne putnike, a 36 za putnike i robu, ostali su većinom za tovar. Tako razgranjenoga prometa ne ima ni iz daleka na Dunavu. A šta tek, ako se pribroji još brodarstvo na Volginih pritocih? Na Kami plovi 212 parobroda, na Oki 21, na Šeksni 14, na Mologi 27 itd. Koliko je opet drugih brodova i ladja na vesla! Računa se 42.800 ladja a 64.000 splavi. Vriednost tovara, koji se po Volgi i pritocih prevažaju, ciene na 125 milijuna rub. na godinu. Jer je Volga žila ruskoga prometa i spaja sjevernu Evropu sa zapadnom Azijom, te veličanstveno umiva rusku zemlju, Rus ju zove „matuškom“ kano i Moskvu. Kod Tvera vidjeh samo početak ovoga gorostasnoga prometa. Grad, osnovan god. 1182. velikim knezom Vladimirom Vsevolodom Georgievićem, bijaše jedno vrijeme sielom udjelne kneževine ruske, koja se je u XIII. veku borila s Moskvom za prvenstvo u Rusiji, dok se sreća nije Moskvi nagnula. Posljednji knez tverski bijaše Mihajlo Borisovič (1461-86), za kojega Ivan III. veliki knez moskovski zaposjede Tver i kneževinu utjelovi. Iznad gradskih kuća dižu se-u vis kube i zvonici od 40 crkava, od kojih ona „živonačalnoj troicy“, sagrađena god. 1584., sa sedam kuba, zatim „sobor preobraženija gospodnja“ god. 1682. i „roždestvenskoga monastira“, sagrađena carem Aleksandrom I. god 1812. osobito se iztiču. Na drugoj strani Volge, kod utoka Tverce, leži glasoviti „otroč-uspenski monastir“, podignut u XIII. veku, sada duhovno učilište i seminarij.

Kod Ostaškove, u razmaku jedne ure od Tvera, dieli se pobočna pruga u spomenuti starodavni Toržok i Ržev.

Odanle je opet nešto preko sata u rečeni grad V. Voloček, ležeći na rieci Zni, sa starim carskim dvorom. Ovdje je znamenito skladište žita poradi opisanoga priekopnoga sustava. Kod Bologde postaje opet nova pobočna pruga u istočnom pravcu u Ribinsk na Volgi sa 17.000 stanovnika. Odavle pak sve do rieke Mste prolazi se valdajskim ravankom uz postaje Berezajku, Valdajku, Uglovku, od koje vodi prama iztoku pobočna pruga u Boroviče, onda uz Okulovku, Borovenku, Torbino i N. Verebje. Tada spušta se željeznica u nizinu baltičkoga mora, uljeznuv u opisani sjeverni pojas. Kod postaje Volhov premosti se rieka toga imena, koja je ovdje već 300 met. široka, a teče iz ilmenskoga jezera, pak se poslije toka od 225 versta izliva u veliko ladožko jezero. I ovom riekom plove parobrodi, sada brojem do 20, i drže vodeni saobraštaj s Vel. Novgorodom (sada 21.000 žitelja), u koj se odavle za 4 sata doploviti može. Ovom riekom kano i brodnicima posredovali su nekada Novgorodjani trgovinu medju baltičkim i crnim morem. Ali taj nekadašnji glavni grad ruskih „Slovena“ na ilmenskom jezeru spojen je ne samo brodarstvom na Volhovu nego i željeznicom iz postaje Čudovo, odakle se onamo za 3½ ure dolazi. Da me nije srce vuklo u Petrograd, gdje nisam znao kako ću se dugo baviti, bio bi skočio u najznamenitiji grad starodavne Rusije. Od Čudova juri parni voz uz velike močvare preko Ljubana u Tosno, odakle opet jedna pobočna pruga vodi u oblubljeni sadašnjega cara, a samo 1¼ sata odanle udaljen ljetovnik „Gačinu“, za tim kroz Sablino i Kolpino, gdje nedaleko leže postrance Pavlovsk i Carskoje selo, omiljela prebivališta carske porodice, spojena takodjer s priestolnicom ravno pobočnom željeznom prugom, i preko Ižore u Petrograd.

U 11 sati prije podne dojuri vlak u Nikolaevskij kolodvor, ležeći na znamenskom trgu upravo na kraju nevskoga prospekta. Vrijeme bijaše prekrasno; sunčana razsvjeta prikaza mi ruski glavni grad još dražestnijim, kada se nevskim prospektom provezoh preko velike Neve Dvorcovim mostom na Vasiljevskij ostrov, gdje me u kadetskoj liniji primi gostoljubivi stan prijatelja J.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Dragica Grahor, rodjena Freudenreich. Nedavno javili smo tužnu viest o smrti te vrle umjetnice, a danas donosimo lik njezin, da nam bude milom uspomenom, a njoj čednim spomenikom. Vječna joj pamet

Sveti Juraj kod Senja maleno je seoce, pol drugi sat udaljeno od grada Senja. Stere se u malenoj dragi, koja je s tri

strane okružena kamenimi vrleti, gdje se nekada prostirahu guste šume. Selo imade 90 kuća i 400 žitelja, koji se odlikuju svojom bistrom pameti i dosjetljivosti. Živu siromašno ali pošteno. Uzduž mora prema Senju imaju nekoliko vrtova, u kojih rastu bademi, smokve, breskve, a i vinova loza. Svetojursko vino zove se „Dračevac“, po svoj prilici za to, što loza raste medju dračem.

Za čitatelje Vienca bit će slika Sv. Jurja i za to zanimiva, što je vrli naš novelist Vaclav Novak najviše gradiva za

voje prekrasne pripoviesti crpao baš u Sv. Jurju i njegovoj okolini.

Ribarska idila. Slika L. Meggendorfera. Sretnih li pastira i ribara, uzdahnuo je već mnogi, kad je čitao koju idilu, gdje se prikazuju ti tobož najсреtniji ljudi na svijetu. A jesu li zaista sretni? Mi im zavidimo, kad ih gledamo, gdje onako bezbrižno planduju sred Božje prirode, zadovoljni koricom hljeba i napitkom hladne vode. A jesmo li im zavirili u dušu? Zar i oni ne imaju težkih briga, zar i oni ne bore mučnu borbu za bitak? Ta i njih mori glad i bieda... Nije sve zlato, što sjaji — nit je sretan, tko nam se sretnim čini! Ovi ribari, što se sada sunčaju na žalu o podnevnom suncu, imaju li kuću i kućište, da se sklone, kad ljuta bura navali?...

Književnost.

Hrvatski književno-pedagogijski zbor. Zbor je dogotovio za ovu godinu svoj književni rad, te će društveni članovi dobiti: 1. Pjevanke Franje Kuhača, 2. Informatorium Amosa Komenskoga, i 3. Dobru kućanicu Davorina Trstenjaka. Zbor je još za ovu godinu namislio objelodaniti veoma znamenito djelo našega zemljaka Tomaseja „Misli o uzgoju“, koje je preveo na hrvatski jezik vrli naš Skender Fabković, te dodao bilješke, koje su potrebne za razumijevanje; nu ova se odluka morala napustiti, jer se od sada — kako još nijedne godine — najavilo tako malo podpomagača članova, te bi zbor bio grožno zagrezo, da se uz malu svoju glavnice i 200 do sada javljenih članova dao na štampanje još i ove knjige. Žaliti je, što tako zaslužno društvo toli slabo podupire inteligencija hrvatska. Bilo bi već jedared doba, da se i obitelji naše stanu posve ozbiljno brinuti i zanimati uzgojem svoje djece, jer na mladima ostaje svijet. S toga preporučamo književni pedagogijski zbor svakomu, kome je do napredka našega naroda. Članarina je na godinu 1 forinta, a za tu svotu dobiva svaki član tako liepih i valjanih knjiga, da jamačno ne će požaliti.

Poljska. Znamenita spisateljica poljska Hajota (pravo joj je ime Helena Janina Boguska) objelodanila je opet krasan niz pripoviedaka i crtica „Co życie dało“. Autorka imade istina koje u čemu osobite nazore o svijetu i životu, ali pored svega toga subjektivizma njeno je prikazivanje prirode dosta naravno. Najbolja je novela u tom nizu „Tyłko słowa“. Gradja je već mnogo puta opjevana i nacrtana, ali je spisateljici pošlo za rukom takim živim koloritom zadahnuti pripoviedanje, da te se sva pripoviedka veoma ugodno doima. Prva je knjiga sabranih pripoviedaka Hajotinih izišla prije dvie godine, te je već onda sva kritika poljska jednogrlice priznala, da je Hajota jedna od najdarovitijih spisateljica poljskih, a Poljska ih hvala Bogu imade dosta. — Izišla je zbirka liepih soneta „Konstantynopol“ nepoznata pjesnika, koji piše pod pseudonimom Stefan.

Ruska. Knez Meščerski je silnu prašinu svojim majstorskim romanom iz društvenoga života „Žene peterburškoga društva“. Roman je preveden na mnoge evropske jezike. I mi ga imamo u hrvatskom prijevodu. Sve se čudilo i divilo vjernosti i istinitosti značajeva i čitavih slika iz peterburškoga života. To je ponukalo pisca, te je sudbinu dviju glavnih osoba nastavio u novu romanu „Kneginja Liza i Gri-Gri“. Knez je Gri-Gri tražio smrt na bojnem polju u Turkestanu, ali je nije našao, te se kao „najveći nesretnik sviju ljudi“ vraća ovaj prokšeni ljubimac gospodjâ lovorom ovjenčan u Peterburg i još silnije posvaja ljubav liepoga spola. I kneginju je Lizu zamamila slava njegova, te se brzo sastaje s knezom. Živi prizori, novi konflikti jedan se za drugim sappleću i novom snagom otkrivaju čitaocu sliku ondješnjega svijeta, osobito ženskoga svijeta. Kako Meščerski ne prezire efektanu tehniku, umije živo napinjati znaličnost čitalaca, koji najzad od čuda pitaju, kad se Gri-Gri odlučio oženiti kneginjom Lizom: Hoće li tu biti sreće ili nesreće?

Francuzka. U njekom se parižkom glumištu sprema nova drama, kojoj je naslov „Les aventures d'Alexandre“. Glavni je junak razknez bugarski Aleksandar. Drama započinje o ponoći, kad odvođe kneza, drugi se čin zbiva na ladji, treći u coupeu, a konačni je tableau — svečani povratak u Sofiju. Dekoracije se pripremaju velikom razkošnošću i grozničavom naglošću. Da bude i ženske čeljadi na pozornici (jer Parižlija ne će da znade za dramu bez ženskoga lica), prikazat će se publici bugarski genij; bit će to bugarska Jeanne d'Arc, a na koncu još narodna vila.

Njemačka. Još ove godine, kako javlja „Ljubljanski Zvon“, izaći će drugo popravljeno izdanje knjige dra. Gr. Kreka „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“. Ova je knjiga za staro doba slovjskih književnosti dobro sastavljena, te je prevedena na mnoge evropske jezike. Jamačno će i drugo izdanje doći u dobar čas svjema, koji žele, da se upoznadu s početcima slovjskih književnosti.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prije nove sezone dala je uprava priliku občinstvu, da se upozna s novakinjom dramskoga društva, gospodjicom Gorskom, Zagrebčankom. Ne znamo po čijem savjetu odabrala je gospodjica Gorska za prvi debut veoma mučnu partiju Desiderije u Daudet-Ritterovoj drami „Fromont jun. i Rizler sen“. Ova je partija kratkorjeka, ali puna čuvstvene dubine i nieme rječitosti. S toga se nije nitko ni čudio, što početnici nije pošlo za rukom pravim, istinskim životom nadahnuti poetični lik biedne Desirée. Da je gospodjica izabrala dramu, gdje ne bi bilo toliko poteškoća golemih i za najdarovitiju umjetnicu, bila bi zajamačno mnogo sretnije zaplovila na uzburkano more glumačkoga života, kome se misli podati. I pored toga bilo je u gospodjice nekoliko sretnijih momenata. Osobito nam je udarila u oči dostatna sloboda u kretanju. Veoma bi teško bilo već danas poslije prvoga pojava odsjeći, imade li u gospodjice dosta talenta, da se danas sutra vine na visinu umjetničku, ili nema. Bit će zgode, da svoj sud izrečemo, dok je vidimo u kojoj udesnjoj partiji, koja će biti prema njenim silama. Pohvaliti nam je čist izgovor. U gospodjice je dosta zvučno grlo, ako i nije Bog zna kako jako. Koliko smo mogli razabrati, po naturelu gospodjice Gorskoj najbolje će pristajati partije sentimentalne, a baš u toj struci teško pogriješamo valjanu glumicu iza nezaboravne Dragice. Neka bude gospodjici uvijek na pameti uztrajnost i ozbiljnost, kojom se lačala svoje zadaće njena prehodnica, ako čuti u duši svetu iskru umjetničkoga entuzijazma, pa će za cielo svaliti sve prepone, na koje nailazi svaka novajlija. No valja pamtiti, da je conditio sine qua non za napredak — nauka, savjestna i uztrajna nauka! Tko se jednom privikne, da i najsitniju zadaću obavlja savjestno, već je na polak puta. — Svak će se prijatelj hrvatskoga glumišta od srca uzradovati, kad obaznada, da je za naše glumište angažovana vrlo glumica gdjica Sobjeska. Gospodjica je već na našoj pozornici a i u tudjini više puta posvjedočila, da je za patetične junakinje kao što su Debora, Djevoja Orleanska, Sapho reko bi stvorena. Ako gospodjica i nije u svemu gotova, mlada je još, pa može napredovati. Svakako će gdjica Sobjeska biti na diku našoj pozornici. A i pravo je, da zagrebačka pozornica okupi, što je u nas boljega, ne bi li tako opravdala dobar glas, koji joj se pronosi još iz prošlih vremena, kad su među živima bili Freudenreich, Bajza-Slavik, Plemenčić i dr. Valjano je glumište svakome narodu, a poimence malenu, kao što je naš, upravo nemjereno blago.

Svaštice.

Spomenik Jovanu Subotiću. Zemunsko dobrovoljačko glumišno društvo priredilo je prošloga mjeseca svečanu prikazu Subotićeva djela „San na javi“, od koje će se prihodu upotre-

biti za podizanje spomenika tomu slavnemu pjesniku i književniku srpskomu. Spomenik će se podići u perivoju pred realkom. Perivoj se istom sada priređuje, te je sva prilika, da će to mjesto biti zgodnim i dostojnim za spomenik Subotičev.

Mita Popović, vrijedni i omiljeni pjesnik braće Srbâ, poludio je naprasno, te je odveden prije nedjelju dana u Budim-Peštu u Schwarzerov zavod. Odveo ga je onamo dr. J. Paču. Već davno primietiše prijatelji i okolina Mite Popovića zloslutne znakove umne nedosljednosti, pa su mislili, da je to od pjesničke razmišljenosti. No do skora se pokaza na žalost svih prijatelja bolest u pravoj grozoti. O uzrocima ove nesreće ne može se sada gotovo ništa govoriti, a i diagnoza bolesti nije još jasna. To će pokazati duže posmatranje bolesnika i onda će se istom moći kazati, čemu se možemo nadati. „Javor“ donosi posljednji mu pjesnički rad, na ime njegov prievod magjarskih pjesama, što no ih je u mladosti spjevao u magjarskom jeziku. Dao Bog, da se razprši magla, koja je zavila njegov duh, pa da opet bistar i vedar osvane na korist naroda!

„Obščevstvo imeni Mihajla Kačkovskago.“ Ovo je društvo osnovano godine 1875, te je objelodanilo do danas 129 knjižica prostonarodnih u 1,200.000 primjeraka. Po glasovima galičko-ruskih novina slabo ćeš gdje naći rusku kuću u Galiciji, da ne bi imala nekoliko knjiga ovog društva. Ovo je društvo mnogo privredilo za prosvjetu naroda ruskoga u Galiciji.

Glumišta u Parizu. Izvještaj društva dramatskih pisaca i glazbotvoraca u Parizu donosi i financijske rezultate pariških glumišta za sezone 1885—1886. Po tom su izvještaju imala prema prošloj sezoni veće prihode ova glumišta: Velika opera 270.158 franaka, Théâtre Français 94.769, Opera Comique 736.050, Odéon 297.591, Vaudeville 328.391, Gaîté 413.597, Château-d'Eau 76.819, Renaissance 161.349, Menus Plaisirs 318.753, Bouffes du Nord 14.305 franaka.

Cvijeće u sobi. Slavni je englezki učenjak dr. Albert pokušajima bjelodano dokazao, da cvijeće cvjetajući u sobi razvija mnogo ozona, koji je u sobi veoma zgodan, jer ubija klice svake zaraze i bolesti. Po tome nije istina, što obično misle, da je cvijeće u sobi škodljivo ljudima, nego je koristno, osim prejakom mišisa, koje može doista uzrokovati glavobolju i nesvjesticu, ako ga je previše. A poznati pisac Mantegazza dokazuje, da najmirisavije cvijeće, kao zumbul, narcis, mrtvica, vanilja i drugo ubija u sobi klicu sviju zaraza, kao i novo australsko drvo Eucalyptus.

Pera i ptice za ženske šešire. Englezka je potrošila pred prošle godine preko 3 milijuna f. samo za ptice i preko 40 milijuna za pera na ženske šešire. Iz same Indije donosi se svake godine perâ za 30 milijuna. Prošle je godine dovezeno za 30.255.000 samo nojevih pera. Šta sve bi se za taj novac dalo podići svake godine školâ, drugih zavoda za obrazovanost i praktičan život, da je samo malo liepe volje u gospodja, pa da taj novac dadu za prosvjetu.

Duševo zanimanje i dužina života. Madden je u knjizi „Schriftsteller-Physiologie“ posakupio podatke, što ih je mnogo godina sabirao po statistikama, koliko žive učenjaci raznih struka. Madden opaža, da najdulje žive astronomi, a najmanje lirski pjesnici. Ovi žive prosjekom 57 godina, a ni epski pjesnici ne žive mnogo dulje. Najviše je od njih doživio Milton — na ime 66 godina. Poslije njih dolaze pisci romana i kritici, više od 62 i po godine ne smije — po računu Maddenovu — doživjeti valjan kritik. Toliko od prilike žive i dramatici, a skladatelji jedno dvie godine više. Filolozi žive 66, teolozi 67 godina. Pravci poživu 69, slikari bome biblijski viek od 70 godina, dok filozofi, a osobito prirodnjaci još koju godinu više. Tko dakle hoće, da

mu djeca vjekuju, nek ih po savjetu Maddenovu ne uzgaja za pjesnike ili književnike, nego za astronome ili botanike.

Bibliografija.

Zoch Ivan dr. i Mencin Josip, Priručni rječnik sveobćega znanja ili mala hrvatska enciklopedija Svežić 9—11. (Belgae — Bourdaloue). U Osieku, 1886, tiskom Dragutina Laubnera. Ciena svežića 40 novčića.

Biankini P. L., O uzgoju i njegovanju cvieća, uresnog grmlja i drveća. Izdala o svom trošku uprava „Gospodarskoga Poučnika“. Svezak I. i II. U Dubrovniku, tiskom Dragutina Pretnera, 1886. Ciena svezka 40 novčića.

Obća pučka škola, svezak VI: Razporedba učiva za nerazstavljenu pučku školu, na temelju naukovne osnove školskih knjiga sastavio M. Cugšvert. Senj, 1886, tisak i naklada H. Lusterâ. Ciena 30 novčića.

Mencin Josip, Bosna, geografsko-historički pregled. Preštampano iz „Male hrvatske enciklopedije“. U Osieku, tiskom Drag. Laubnera, 1886. — Ciena 25.

Alexandar Sandić, Miloš Obilić u narodnim pesmama, sa 12 lepih slika. Narodna pevanija, odabrao i uredio — — —. Prvo ilustrovano izdanje latinicom. Izdanje knjižare M. Popovića u Novome Sadu, 1886. Ciena 50 novčića.

Radosavljević Mata, Evolucija srpske zadruge, ekonomska rasprava. Prvi deo: Tok ekonomnog razvitka i postanak zadruge. U Beogradu, u kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji. 1886. Ciena 1.50 para (25 novčića).

Novaković Stojan, Služba logoteta (ili velikoga logoteta) u staroj srpskoj državi. Prilog k tumačenju Dušanovog zakona, napisao — — —. Beograd, štamparija napredne stranke 1886.

Gruber Dane, Nelepić, knez cetinski. Povjestna rasprava, napisao — — —. Zagreb, 1886. Ciena 40 novčića.

Kovačević Lj., I po treći put: Kralj Vukašin nije ubio cara Uroša. U Beogradu, kraljevsko-srpska državna štamparija, 1886.

Adžić Sret. A., Ručni rad u muškoj školi; suvremeno pedagoško pitanje. Beograd 1886., štamparija napredne stranke. Ciena 40 novčića.

Pater Petar, roman Mavra Jokaja, s magjarskog preveo M. A. Jovanović. Pančevo, 1886, naklada braće Jovanovića. Ciena 70 novčića.

Dva prijatelja, pripovetka, napisao A. R. Le Saž. Prevod s francuskoga. Izdanje srpske knjižare braće M. Popovića u Novome Sadu, 1886. Ciena 35 novčića.

Nastavnik, knjiga za decu obojeg pola. Napisala Edvidže Rati-Feri, na-tavnica; ponašio N. S. Sarić. Izdanje knjižare M. Karakaševića u Somboru, 1886. Ciena 25 novčića.

Drugarice. Pozorišna igra za decu u jednom činu. Svojim učenicama napisala Mileva Simićeva. Izdanje knjižare Mil. Karakaševića u Somboru, 1886. Ciena 25 novčića.

Narodna biblioteka braće Jovanovića (u Pančevu). Svezka 130—138 (Krvavo znamenje, pripovetka J. I. Kraševskoga, Život Gerasima Zelića arhimandrita, Odabrane pripovetke Mavre Jokajije, Jovana S. Popović Vladislav, Mrnjavčević i Grbljanović od Jovana Rajića). Ciena sveske 16 novčića, ili 35 d. para.

Indijska Talija, zbirka indijskih gledišćnih iger, II. svezek: Mâlavikâ i Agnimitra, indijska drama Kâlidâsova, na slovenski jezik preložil dr. Karol Glaser. Trst, 1886, tisk V. Dolenca. Ciena 30 novčića.

 Cijenjene naše čitatelje molimo za obnovu predplate.

Čemu pamet, ako nemaš srca? — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 9. listopada 1886.

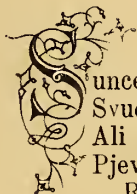
Br. 41.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u knu 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

U polju.

Spjevao Gjuro Arnold.

Unce žeže. Ravnim poljem
Svud se klasje niše zrelo;
Ali — jao! — oštre kose
Pjevaju mu već opielo.
Reci, momče, zašto sloniš
Zamišljeno o toj kosi?
Reci, zašto suze roniš
Nalik jutra sitnoj rosi?

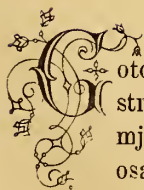
„Kosio sam s djevojčicom
„Oka kano modrac modra,
„Ali mi je s teške boli
„Klonula na crna odra.
„Pa kad vidim modrac cvasti,
„Obliju me suze vrele —
„Želim i sam u grob pasti
„Poput ove strni zrele!“

U noći.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXIV.

Otovo slomljena tiela, povlačeći jedva noge i strvene do dna duše hodao je Kačić kroz dva mjeseca dana po zagrebačkim ulicama i po osamljenim puteljcima Tuškanca i Cmroka, više nalik pravoj biedi nego li živu stvoru. Bol za Tinkom nikako ne mogaše jenjati.

„Bože, Bože! je si li je zbilja uzeo!“ — biedno i zdvojno otimahu mu se takovi uzkluci, te bi lamao rukama i sklapao ih nad glavom. Dakle je nema. O nezaboravno moje milče, kako si ladno — ladno ležalo! A koli živahna i vesela bješe njekoč. Zar je baš tebe morao taj gorki život tako nesmiljeno ošiniti. Sve je dakle prestalo — a ja se nadah —“ i u duhu prikaže mu se jedan čas za drugim, što ga je proživio uz Tinku te samo da mu srce ne pukne, utroba da se ne zasukne od boli i očajanja, pomišljajući, da tako ne će više nikada biti. Često ko da mu je pamet stala; nijednu miso

da bi mogao uloviti. Nješto teška ko olovo pritiskalo mu mozak, te je badava nastojao, da mu bude jasno, i ko lud hvatao se glave, padao u grčeviti plač il bezrazložni smieh. Koji put ne mogaše pravo ni podpuno shvatiti, da je zbilja mrtva. „Strašno — strašno!“ mogaše tek promucati stojeći na humku njezina groba, i usred dalekog grobnoga mira željaše si smrt.

Napokon potraži pomoć u nauci, nu tek za čas se mogaše sabrati, da ga onda na jedared opet suze obliju.

Medju svojim drugovima obično bi šutljiv bio i prečuo svaki put njihove razgovore. Tek kad bi se spomenulo ime Hojkićevo, tad bi planuo i strastno navaljivao na nj i jednomišljenike mu, medju kojima je nakon svoje bogate ženitbe zauzimao dosta znamenito i ugledno mjesto. Ovo bi kojiput uzbudilo u Kačića želju, da i on prihvati kakovu ulogu u strančarskom životu, držeći, da mu to ne bi ni teško bilo, gdje je i onako već očiti vodja akademijske mladeži. Nu posvemašnja bol, u koju bi

uiek iznova padao, ne da mu da se bavi ozbiljno s ovom nakanom i željom.

Iz ove letargije iztrgne ga Hojkić. U jednim vladi privrženim novinama izašla je njegova podulja politička studija, u kojoj je branio jedinu mogućnost sadanjega političkoga stanja, slavio državničku mudrost vodja vladajuće stranke, koji umiju svojim političkim finim taktom naći pravi put, te u pravi omjer staviti žarke i predaleke želje rodoljubiva idealizma s olinami mogućnosti političkog realizma; kudio ozbiljnim, strogim na neki način pitijuskim tonom pretjeranost nezadovoljnih domaćih političara te svaljivao na njih svu odgovornost za pogibelj, u koju bacaju „zemlju“ i „narod“, povlačeći ga u buru jedva smirene borbe i tim ga odvrćajući od jedine spasonosne zadaće materijalnoga rada; a što je još gore, da se jur postignute stečevine državnopravne mogu izgubiti. Nadalje je pravom advokatskom vještinom branio redom sve odredbe javne uprave i nazivao ludošću i dokazom političke nezrelosti, što imade ljudi, koji u tim odredbama naziru povrede zakona, prava i dostojanstva hrvatskoga naroda.

Ovaj niz članaka probudi obću pozornost. U „Narodnim Novinama“ izašao dapače na prvom mjestu članak, koji je slavio Hojkića kano najumnijega od mlađjih ljudi u zemlji i redom se u nekoliko brojeva donosili dugi izvadci iz studije; u „Agramer Zeitungu“ izašao njemački prijevod, a „Pester Lloyd“ javljao se brzojavno sadržaj pojedinih članaka, te se konačno u posebnom „leaderu“ pozdravila ova najnovija hrvatska enuncijacija tobož kano dokaz popravljena duha u Hrvatskoj, jer se razabire, da Hrvati počinju jednom pravo shvaćati svoj odnošaj prema Ugarskoj i uvidjati granice svojih političkih težnja, te da imadu obstanka jedino u što užem savezu s Ugarskom. Ovako taj list. Ironija slučaja pako htjede, te u istom ovom broju izadje viest, da je preko pedeset Hrvata tehnika odpušteno iz državne službe u Hrvatskoj sa željeznica i državnih drumova, jer ne umiju magjarski, i da je krajiška šumska imovina odredjena velikim dielom za gradnju željeznica, vodećih u Budimpeštu.

S druge strane probudi Hojkićeva studija upravo buru nezadovoljstva i skrajne ogorčenosti. Sve što je u kraljevini stajalo izvan javnih služba i nije tražilo nikakove koristi od vladajućih krugova, osjećalo se u dnu srca ranjeno. Kad se je pako još vidjelo, da magjarske novine livale i priznavaju ove misli, — onda se bol i ogorčenost pretvorila u skrajnju strastvenu mržnju. Još više s toga, jer su u isto vrijeme, kad je Hojkić slavio vladajuće stauje i tvrdio za nj sigurnost i obezbjedjenost narodnosti te samodluke u domaćim stvarima, izašle gore rečene odrebe, te je svatko držao, da uslied toga smije najmanje vjerovati njegovim tvrdnjama.

Kačić iz početka nije ni čitao Hojkićeve studije. U svojoj velikoj tugi nije pravo rekući ni primetio ništa, tek kad se je sve više počelo govoriti o cielej stvari i

kada je i medju djaci i po kavanama uvijek slušao spominjati najnoviji izljev Hojkićeva uma, onda se uzbudi u njem i znalčnost i želja, da ulovi Hojkića u potištenosti te da ga javno osramoti.

Nabaviv si sve brojeve pohrli kući i preleti sve na dušak. Postade upravo razjaren. Ma — da i nije ovoga Hojkić pisao, on bi se bio isto tako svom dušom svojom opirao nazorima tu razvijanim i snebivao se s tih tvrdnja, te nazivao logiku razbojničkom, a moral macchiavelističkim. Kako ne dakle, kad je osobno mrzio i prezirao pisca, koga je svaki dan u sebi pozivao na odgovornost rad smrti Tinkine.

Čitajući škripao je od ljutine zubima i ne znajući za to gužvao i derao novine. Pročitav pako sve, osobito prošav člank o krivom shvaćanju hrvatske prošlosti, tad je biesan skočio sa stolice i uzeo ko manit trčati po sobi.

— O prodana izdajico! Prozrieše te Puškarić i Žunić dobro! Mješino! Onda da im čovjek pravo ne dade, što ne vjeruju u te sve patrone! Jest, jest, pravo imadu, — pogodili su! I stoji: ili — ili. Sad više ne krzmam. Ma što možeš očekivati od čovjeka, koji je za volju novca izdao Tinku! Tinko, draga svetice! — da si to doživjela, — ti bi — zamrzila na nj, spasena bi bila. Ali čekaj, moderni Efa! — klikne glasno Kačić i hitro se namjesti kod stola, te uzme taj čas grozničavom žurbom pisati protučlanak. Nije ustao dok nije dovršio, makar je jedva vidio pisati u hvatajućem se mraku. Pogleda za tim na uru i osvjedoči se, da je premašio sat polazka u knjižnicu. A ipak nakanio je odlučno, da će danas početi opet raditi, jer ga ponješto pekla jur savjest, što se je previše zapustio; dojdajući pako ljetni semestar morao je polagati državni izpit.

Nu ovaj čas nije ga taj nemar uznemirivao, — tako je posvema gorio od ljutosti i uzrujanosti. Potrči odmah k Boliću, da mu preda sastavak za list stranke. Ne našav ga kod kuće morade poći u gostionu k „Veselomu Zagorcu“.

Bolić je postao u najnovije vrijeme vegetarijanac, te ga Kačić i sada zateče uz ogromnu zdjelu salate i tvrdo kuhana jaja.

— Odkuda vi? — upita Bolić nemarno, gotovo zlovoljno, jedva podignuv glavu.

— Baš od vas. Tražim vas u jednoj stvari.

— Je li važno? Danas mi nije želudac posvema u redu, pa da vam pravo kažem, ne volim o ničem razglabati.

— Vi ne trebate — odvрати Kačić, koga ne smete ovaj doček — evo ja bi želio, da se ovo tiska. Budite toli prijazni pa pošaljite uredničtvu. Ja se ne poznajem s urednikom, pa bi moglo — u koš, a želim, da se svakako tiska.

— E — dakle — moj dragi, — velite — ne trebam

razglabati, — a valjda moram pročitati prije, nego ga pošaljem. O čem se radi?

— Pobjam Hojkića, — odvrati Kačić ne više sigurno, jer ga obuže njeka plahost i strah, da mu Bolić ne će odobriti koraka.

— Ha — ha — ha — grohotom se ovaj nasmije. Šta rekoste? Pobjati ga hoćete? Moj dragi, bit će pametnije — izbijte ga. To su argumenti najbolji u polemici s takom čeljadi. Šta pobjati — što to hasni — čemu — pitam vas?

Kačića to uvriedi, a i razljuti. Nu sjeti se, da se u listu Bolićevom nikada ne razpravlja o svim ovim domaćim pojavama, nego samo o politici pokojnoga Napoleona i o „užasnoj ludosti“ Bismarkovoj. Odluči dakle odustati od štampanja svoga sastavka, al nakani ipak nešto učiniti. Nu što? — u tom lovu za shodnom misli ostavi Bolića i podje šetati. Tu se sastane s Puškarićem, Žunićem i Jelenčićem i još njekojim djacima. Razgovor se odmah zapodjenu o Hojkićevu članku. Svi bijahu isto ko Kačić srditi.

— Taj je bacio obraz pod noge! Pravi Slavosrb! Radi novaca svoga tasta mora ovako! — vikao Žunić kicoški popravljajući kosu.

— Da, dobio grofa R. za klienta. Treba sada pokazati, da je lojalan. Lako on pregara osvjedočenje — za mastan ekspensar. Oh, da mi ga je za ušesa sgrabiti! — reče Puškarić i ljutito udari štapom po taracu.

— Kakvo osvjedočenje? Šta misliš! — prekine ga Jelenčić. Nema ova bagra ljudi osvjedočenja. Nu, čekajte, ne bi to smjelo ovako mirno i bez kazne proći. Sjećate se valjda svi, kako je još lani govorio na onoj skupštini? Ha — kakav je on, takovi su svi. Ali, Boga mi, ne smijemo šutiti.

— I ja mislim — rekne Kačić te nastavi neodlučno: Moralo bi mu se u novinama baš ljudski odčitati. Zar ne? — Da, evo ja sam već sastavio odgovor.

— Bravo! Živio! eccelente! padnu mu svi u rječ.

— Pošalji odmah u uredništvo!

— E — teško je. Nisam poznat s urednikom.

— Ala mi poteškoće! Evo — daj Boliću — on će poslati.

— Bolić ne će.

— Šta—a—a?! — zabezknuto upitaše svi, i ako prem je svaki njih danomice psao na autoritete, sad se ne usudi ni jedan više braniti prijašnjega si mnjenja. Toliko je Bolićeva rječ valjala. Dapače Jelenčić, koji je prije najviše govorio, da se ne smije prešutiti, uze sada stvar razmatrati i dodje mal ne istima rječima i razlozima do istoga zaključka s Bolićem.

— Neka dakle zavara slabiće! Neka narod misli, da je sve ono istina, što je napisano. Qui tacet consentire videtur! Izgleda, ko da ne znamo pobiti što tvrđi, ili da se s njim slažemo! — prekine nestrpljivo Kačić Jelenčića.

— Ne, stante! — umieša se Puškarić. Ne ćemo u novine, — zbilja ne zaslužuje ni toga. Al ima drugo sredstvo.

— Koje?

— Neka akademijski građani kakovu izjavu dadu.

— Ecco — tako je! Bravo! — stane Žunić klikati i rukama pljeskati.

— Zbilja, dobra je to misao! I ja sam za to. Pa znate li što, proglasit ćemo ga svečano izdajicom domovine, — odluču Kačić sasvim ozbiljno. U prvi mah svi mu zanosom povladjivahu, nu tad se Jelenčić opet dosjeti jadu, da treba Bolića prije pitati. Nije se usudio kazati to odmah otvoreno, nego je počeo okolišati. Nu ne bijaše od potrebe. Čim je samo spomenuo ime Bolićevo, u taj čas slegne se žar Žunićev i ostalih, te odluču svakako prije upitati Bolića.

— Disciplina stranačka! — izpriča se Jelenčić, nu Kačić ipak ne htjede se nikako pokoriti, te im odrešito reče, da će sutra objaviti stvar na sveučilištu. Njemu se suviše svidjela ova misao proglašenja izdajicom, a bojao se, da je ne bi Bolić odobrio. Kolike li je odmazde nalazio u tom za mržnju na Hojkića. Za to je tvrdokoran ostao. Medjutim ne dodje u oprieku. Bolić odobri nakanu. Iz dna duše nasmija se, čuvši za njihovu nakanu.

— To imade smisla! Pa navalite na sve, ne samo na Hojkića. Neka bude jezgrovito!

Drugo jutro odmah radilo se u tom smjeru. Kačić bijaše celomu pokretu na čelo. Taj su dan profesori gotovo pred praznim klupami čitali, jer se je mladež cieleo vrijeme na promenadi dogovarala.

— Jednostavna izjava — nije dosta, treba tu svečane skupštine. U njoj onda! — reče Kačić, obkoljen Jelenčićem, Puškarićem, Žunićem i još drugim tiesnijim drugovima.

— Ma dà, sazovimo dakle skupštinu.

— E — moramo u rektoratu izhoditi dozvolu, a da li ćemo ju dobiti za tu stvar?

— Lako za to. Kazat ćemo u ma kaku drugu svrhu, pa onda kad se ta svrši i povjerenik rektorov izadje, onda ćemo zaključiti svoje, — uz lukavi smieh javi se Puškarić.

— Dobro — dobro! Tako će i biti!

— Ne — nije tako dobro! u tom leži laž, a njom bi samo oblatili plemenitu našu nakanu, — razžesti se Kačić.

— Ala si diete. U političkim stvarima i poslovima mora se ovako. Sam uvidjaš, da bi potrebno i nužno bilo dati ovu izjavu svečanim ovakim načinom, — tà dà, imalo bi više lica i više efekta. Zašto se ne bi poslužili ovim nevinim sredstvom?

— Dakako — dakako! — povladjivalu svi Jelenčiću, nu Kačić ne dade si dokazati. Njemu se gadila neistina sama po sebi, stidio bi se poslužiti lažju pred

svojim poglavarom, mislio je, da ponizuje i oskvrnjuje samu stvar, za koju radi, a držao ju toli svetom i uzvišenom. Činilo mu se, da bi se tim krivudastim putem snizio do Hojkića i postao njemu ravnim. Napokon sjeti se Narančica, koji mu je jednom rekao, da čovjek u politici — malo slab — pada prečesto u pogibelj da se obezčasti.

On dakle ne htjede ni sada popustiti, ma da se je po-bojavao, ne će li se tim čitav podlivat izjaloviti, — a za sav svijet ne bi on to htjeo.

Tako se razidjoše mladići bez konačne odluke.

Kačić podje ravno prema svomu stanu. Sretne dva domobranska kadeta. Razgovarahu se glasno magjarski. Na tamnosmedjim četverouglastim licima i malenim crnim očicama vidjelo se, da nisu slovinskoga, nego čistoga turanskoga soja.

— Eto, dakle ovako bezobzirno šalju nam ovamo svoje — a naše potiskuju natrag. Napokon bi doista bilo dopušteno svako sredstvo u borbi proti ovakim okolnostima. Hrvatsko diete mora u Hrvatskoj ustupiti mjesto tuđincu! — ogorčeno promrmlja na zube Kačić i pomisli na svoju skupštinu.

Sada se sjeti da mora ocu pisati, neka mu pošalje novaca za krojača, što mu je preokrenuo ljetno odielo. Podje dakle na poštu da kupi dopisnicu. Na dopisnici bijaše natiskano samo: „Magj. Kir. Posta. Levelezö-lap“. Hrvatskomu jeziku ni traga. Dosada se ljutio na dvojezične tiskalice, te je već u njima nazirao povredu zakona i narodnoga prava, kud li kamo pako razjedi ga sada ova dopisnica, te gotovo izvan sebe uzvikne: „Oh, onda brani Hojkić ovo. Pravo ima Bolić, kad tvrdi, da i svoje zakone drže, dok ih je volja. Dakle ni ovo malo slobodine ne uživamo sigurno, kamo li slobodu, koja nas po Bogu i poviesti ide!“ — I ljut — makar na očitu štetu — razdere kupljenu dopisnicu. Opet pomisli na svoju skupštinu i u ovaj čas bijaše podpuno sklon dočepati se dozvole ma kojim načinom.

U stanu mu čekali ga već s ručkom. Taj put bijaše prostrto u kuhinji. U sobi nije bilo mjesa, jer su svu zapremile skupocjene baljine gospodje Hojkičke.

Kačiću, makar nije bio pretjeranih gospodskih navada, smetalo je ipak ovo blagovanje u kuhinji medju prljavima loncima i kablama s napojem. Ljutio se pako, što je morao takova šta podnieti „opet“ radi tih Hojkićevih. Uz to ga Šmirganz mučio time, što je neprekidno hvalio Hojkića, kako je ugledan mlad gospodin, kako k njemu u kuću zalaze najotmenije osobe iz Zagreba. i što je glavno, kako točno svoje račune plaća.

„Da, lako, — pomisli Kačić, — kad se je prodao!“

— Ne ko onaj prokleti savjetnik, — i jučer sam bio badava kod njega. Gospodja mu nikada ne može dosta finih lataka izabrati, nikad dosta uresa naći, — a platiti, platiti — na to ni ne misli — dovrši starac.

Kačić mu ne odvrati ništa. Misleći sveudilj na že-

ljenu skupštinu, nije više ni slušao Šmirganza, te zadubljen u svoje misli buljio u nečisti stolnjak. Osjeti medjutim, da ga Ružica neprestance promatra. Ovo mu bude neugodno, te ne čekajući konac ručka, ustane i ode u svoju sobu. Ovdje se baci na krevet, da opet traži badava način, kako bi sklonuo rektorat, da dozvoli skupštinu. Nikako se ne mogaše odlučiti, da uradi onako, kako je Jelenčić mislio. Dakako, sjetiv se dopisnice, malo da nije popustio, nu ipak prevlada ljubav k istini i iskrenosti. U tom ga jošte ukriepi došavši Smiljanić, koji takodjer ne bijaše za Jelenčićev predlog. Oba mladića podju u kavanu.

XXV.

Na Jelačićevu trgu sastanu čitavu hrpu magjarskih domobranskih kadeta u društvu željezničkih činovnika, — takodjer Magjara. Glasna magjarska rieč na daleko im se čula, a Smiljanić, koji je nješto magjarski razumio, primietiti, da se rugaju hrvatskim napisima na dućanima i da o Hrvatima porugljivo govore.

Na drugoj strani stajahu na okupu oficiri stajaće vojske, a uza njih nekoliko elegantnih mladih Zagrebčana. Zabavljahu se živahno, objestno u onoj strašnoj njeraštini zagrebačkoj, kojom se klasičnomu jeziku Goethe-a i Schillera najveća uvreda nanaša. Prolažahu takodjer mlade, naci-frane djevojke, postrance očijukajući s častnicima uz pratnju svojih debelih il suhih majka, te i mlado i staro čavrljalo neprestance njemački. Sretoše zatim staru ukočenu gospodu, medju kojom nije bilo teško pogoditi umirovljene krajiške oficire ili županijske činovnike, pa ni oni ne razgovarahu hrvatski.

— Strašno! — viknu Smiljanić — još niesam čuo hrvatske rieči. Sve to govori tuđim jezikom. Pa usred Zagreba! Kaži onda, da napredujemo. Boga mi, skrajnje je vrijeme, da se nješto učini. Kačić ne odvrati ništa, nu ne što bi bio ravnodušan, nego baš od silne ogorčenosti ne htjede se niti upustiti u razgovor o tom. Pa i Tinke se sjeti. Ona je toli rado hrvatski govorila. I biedni mladić samo što nije svisnuo od boli.

Ovakav dodje sa svojim drugom u „Narodnu kavanu“. Ovdje nadje sakupljene goste u živahnu govoru i u primjetljivoj uzrujanosti. Opet bijaše u prekodravskim listovima sve puno pogrđnih članaka na Hrvate i Hrvatsku. Prebacivalo im se, da su siromasi, koje mora Ugarska uzdržavati, a u dugom članku nastojao je jedan od najuglednijih članova ugarskoga parlamenta dokazati financijsku pasivnost i nemoć hrvatske zemlje. Za tim se zahtievao od vlade, da jednom već konačno pripoji Rieku Ugarskoj, neka Hrvati uvide, da nemaju na taj biser ugarske krune nikakva prava.

Nu još više uzrujala je viest, da je ugarska vlada potajnim načinom učinila odredbe, po kojima bi jedna od temeljnih ustanova autonomije postala iluzornom. Već nekoliko dana prije donesoše tu viest domaće opozicio-

nalne novine, nu odmah je drugi dan u službenim glasilima iz pera Hojkićeva potekao članak, koji je sve to nazvao izmišljotinom opozicionalne zlobe i ođčitao svoj opoziciji grdnu lekciju, što se služi takovim agitacionim sredstvima, pa je ujedno uvjeravao, da u cijeloj Hrvatskoj nema čovjeka, koji bi dopustio, da se zakon tako krši, i da bi vladajuća stranka prva bila, koja bi takovu navalu na temeljno pravo „zemlje“ najodlučnije a za cijelo i s uspjehom odbila. Narod neka samo mirno ostavi kormilo svojih poslova u dosadanjim rukama. U ostalom, da ugarska vlada — taj simbol slobodoumja i ustavovjernosti — niti u snu ne misli na takove protuzakonitosti. Ovaj službeni dakle članak umirio je svakoga, a eto danas donose istu viest službene i neslužbene magjarske novine uz silno slavljenje vlade. U „Pester Lloyd“ stajalo je na koncu dotičnoga članka: „Jednom dakle ipak uvidje naša vlada, da imade prestati svojom dosadašnjom sentimentalnom politikom prema Hrvatskoj, i da je skrajnje vrijeme pokazati tano dolje, da su prestala vremena sanjati san Jugoslavije, a Zagreb u istinu da nije nego pokrajinski grad ugarske države, isto onako ko Debrecin ili Segedin, razlikujući se tek od ovih gradova u tom, što mu je radi udaljenosti od državnoga središta opredijeljeno, da bude sjelo posebnih organizama“.

Sad dakle nije nitko više mogao dvojiti, da je javljena viest istinita, nu ipak su se mnogi još nadali, da nije dotle došlo, jer službeni domaći listovi nisu još ništa o tom javili. Svatko je s napetošću čekao čas, kad će raznositelj donesti današnji list. I baš danas ko da je zakasnio.

Napokon eto novina. Jedan ih gost pograbi ne čekajući niti, da ih konobar nasadi, — te našav i ondje potvrđenu onu — viest lupi razjareno šakom o stol. Drugi međutim našli i više. Bio naime i uvodni članak, opet pod šifrom Hojkićevom, o istom predmetu. Ovdje se vještīm slogom i mnogima riečima dokazivala potreba politička spomenute odredbe, a politički razlozi da moraju napokon u državnom životu toli često mimoići mrtvo slovo zakona, koje ne može sve slučajeve i sva buduća vremena obuhvatiti. „U ostalom — mi rado priznajemo i u tom leži naša moralna snaga — da su glede celoga nazočnoga pitanja bili duhovi u Hrvatskoj, hvala našim opozicijam, suviše razmahani, te se u prvi mah svatko — mi niti sebe ne izuzimljemo, — toliko pobunio, da se je u upitnim odredbama više tražilo i dala im se veća znamenitost, nego ih ide i nego se u njima nalazi. Samo zato bilo je moguće, da se je izticala toliko povreda temeljnih zakona. Danas, kad su duhovi u stanju hladnije razmotriti, brzo će uvidjeti svatko, makar mu na razpolaganje ne stoji moć interpretacije zakona, da o povredi nema ni spomena. Uvaženi pravnici uvjeravaju nas dapače, da su slične tvrdnje s pravničkoga gledišta odveć smiješne. Zato mi opet velimo: u politici treba da bude čovjek ladne krvi, što žalibože u nas Hrvata često ne biva!“

Kad se je sve to pročitao, nije nitko više dvojio o istinitosti javljene viesti, te širom celoga občinstva zavlada razjarenost, ogorčenost, dapače strava, koju uvijek probudi i prouzroči čin potajice izveden, jer svatko osjeća, da se od njega nije moguće čuvati i tako da nema tada u ničem sigurnosti.

Kačića ne samo da je poput svih inih ranio ovaj najnoviji čin, nego ga zahvati takodjer ogavnost prema svemu postojećemu. Golema — golema mržnja izpuni mu dušu, a stid ga isto tako oblada. Je li moguće, da se zakoni ovako jednostavno mimoilaze? Dakle Bolić nije pretjerivao? A nadje se još domaći čovjek, koji se usudjuje ovo braniti, akoprem je prije nekoliko dana još sam nazvao to bezzakonjem i upravo s toga nije htio ni vjerovati u raznesene glasove! — Strašno mu bude, te ko lud povuče Smiljanica za sobom iz kavane.

— Oh, biedna moja domovino! — klikne jedva što je izašao napolje, — vlastita ti djeca kopaju grob. Ne tužim se na tudjinca, koji nastoji da svoju moć razširi. Al vi izrodi matera hrvatskih! To su nam one toli hvaljene stečevine, — robovi, — dok vam ih gazda pušta, uživajte ih, a uzme li vam ih danas, tad ne imate ništa. A vi ćete mu lizati pete ko i prije. I ja — da Boliću ne vjerujem. Vidim sada tekar, kako je mudar i jedini poštenjaković u Hrvatskoj!

Ovo je Kačić s emfazom izgovorio, u licu mu se crte izkrivile, a rukama je kano na grožnju mahao po zraku.

Proljetno sunce upravo je zapadalo i zadnji mu traci tek podrhtavali po krovima kuća, a sablja na spomeniku Jelačića bana ljeskala se u zamućenom svjetlu.

— Kad oni tako ne trebamo ni mi drugčije, — obrati se u jedared nakon dulje šutnje Kačić prema Smiljanicu.

— Šta misliš?

— Zar nije? Oni krišem i potajom uništavaju ono, na što se kano narod narodu obvezaže, što je njihov i naš kralj potvrdio. A Hojkić ima lica, da to brani. Zašto dakle ne bi mi izbodili skupštinu, makar i lažju. Od lučio sam. Potrebno je. Mogli bi naši neprijatelji još misliti, da je nestalo u nama svake svijesti i nema nas nego samih Hojkića. Kad starci šute, neka mladosti govori. I onako mi smo budućnost.

— Ti ćeš dakle zamoliti dozvolu za skupštinu? Nu što ćeš navesti?

— Smislit ću već; nije me strah. Idem sada potražiti Jelenčića.

Kačiću kano predsjedniku „društva za podpomaganje siromašnih pravnika“ nije bilo teško naći izliku, pod kojom će izhoditi dozvolu za skupštinu.

Drugi dan o podne visio je na crnoj tabli poziv na svu gospodu akademijske građane, da izvole doći na izvanrednu skupštinu, u kojoj će se razpravljati, kako bi se namakla što izdašnija sredstva podupirajućim akademskim društvima te stvorili prikladni zaključci. Skup-

ština bijaše određena za sliedeći dan u pet sati poslije podne. Na pozivu bijaše podpisan Kačić.

Jelenčić, Žunić, Puškarić i Smiljanić preuzeše zadatacu, da skupe čim više mladića na sastanak. Kod toga nisu nego skroz povjerljivim kazali pravu svrhu skupštine, drugim tek su dali nagadjati, da će se nješta velevažna razpravljati.

Uslied toga se u zakazano vrijeme sakupi malo ne sve djačtvo. Manjkahu jedino elegantni „gospodičići“, koji su u isto doba morali biti na Jelačićevom trgu, gdje je svirala vojnička glasba. Nu ni Kačiću ni ostalim ne bijaše stalo do njih.

Ponješto drhćućim glasom otvori Kačić skupštinu. Onogodišnji rektor magnificus, prof. Mirković, dodje sam glavom. Umao mu lice plemenitim zadovoljstvom sjalo, slušajući, kako mladi ljudi ozbiljno i važno viečaju o svim mogućim načiniima, kako bi dobrotvornim si društvima pomogli do što boljega napredka. Jelenčić i Puškarić najviše se izticahu. Kačić se nije mnogo uplitao u razpravu. Jedno što mu ovaj dio skupštine nije bio glavnom svrhom, te ne mogaše hiniti; u drugu ruku pako bio je neizrecivo uzrujan i gotovo je plamtio i gorio, da bude čim prije na čistu s pravom zadaćom današnjega sastanka. Čas se zastidi gledajući u iskreni dobri obraz starca Mirkovića, a pomišljajući, da će ga morati prevariti, nehotice bi svoj predsjednički stolac sve više micao na lievo od njega, čas se pobojavao, ne će li rektor ostati, dok se svi razidju, i tako ne bi bilo moguće skupštinu dalje držati.

Medjutim se dnevni red iscrpi. Do definitivnih zaključaka nije došlo, te Kačić zaključi skupštinu, zahvaliv se rektoru, što ju je počastio svojom prisutnošću. Mirković se na to nakloni te izađe iz dvorane. Kačiću ko da se teški kamen s duše odvalio. Njekoji mladići podju za rektorom, nu kod vrata stajahu Jelenčić i Žunić, te svakomu prišaptnuše, neka malko pričekaj. U to i Kačić s katedre umoli, neka se gospoda malko potrpe i izjavi, da ovu skupštinu proglašuje tajnom.

— Oho — šta je to? — čulo se dvoranom. Kačić izvadi iz žepa snopić novina i pročita naslov Hojkićeve radnje.

— Propao! Propao izdajica! — zagrmi Jelenčić, a za njim sva dvorana.

Sad uzme Kačić plamtećom upravo besjedom žigosati Hojkića, njegove tvrduje i čitavo postojeće stanje. Drhćućim od strasti i ganuća glasom govoraše dugo i liepo. Zanosna mu rieč uzpali čitavu skupštinu, te govornika svaki čas prekinu silno burno odobravanje. Nješto snažna, — savladajućega odisalo je iz svake rieči, orilo iz ovoga zvuka, te se nitko u dvorani ne mogao oteti čaru i sili govornikovih misli, zbora mu i onim kriesećim se očima, krupnijim i tamnijim nego li obično. A kad je pročitao rezoluciju s izjavom, u kojoj se Hojkić proglašuje izdajicom domovine, a pravo hrvatsko kano

neosvojno, neoteto i sveudilj postojeće iztaknuo. — onda zanosu i oduševljenju ne bi kraja, te u tili časak bijaše na listini do dviesta podpisa.

Drugi dan raznašala se Zagrebom, a kr. ugarska pošta vozila širom domovine i tudjine izjavu hrvatskih akademijaskih gradjana, u kojoj se Hojkić proglašuje prodanim čeljadetom i izdajicom domovine.

Kako nije inače moglo biti, izjava izazove silnu graju. S jedne strane mladež hrvatska svih sveučilišta habsburške monarkije priključi se zagrebačkim drugovima, s druge opet nije vlada mogla ni smjela prekrstiti ruku.

Kačić sam bijaše neobično zadovoljan, ne samo što ga je veselilo, da je Hojkića onako silno osramotio, nego poglavito radovao se, da je učinio nješta znamenita, pa to osjećanje uzdizalo mu dušu i sviest. Napokon i sujeta mlada čovjeka, da mu se ime na svim ustima pronosi, takodjer ga obludala.

Isto tako osjeti onaj uzbudjujući plamen djelatnosti u sebi. Neprekidno nalazio se u razigranom duševnom stanju. Koji čas bilo mu je, kanda bi bio opit. Ne mogaše se s nikim sastati, da mu ne bi sav sjajući u licu pripoviedao o događaju, a na svaku pohvalu tiskao bi ganut ruke dotičniku i malo ne padao mu u naručaj. Dirnut, razigran, pobjedonosan osjećao bi, kako mu se sveudilj oči zalievaju suzami radostnicami. S nikim ne bi zapreo ni najobičnijega govora o najtrieznijem predmetu, a da ne bi odmah pao u velike kićene zanosne besjede.

— Eto — dakle jednom — eto me usred borbe, tako mi se javlja život, sad sam stupio baš u sredinu njegovu! — govorio bi sam sebi i osjećao se potpunim mužem. Sve djačko kanda je od njega odprhnulo, izniklo, razišlo se u žaru „borbe za domovinu i njezina prava“. Nješto slavna dizalo mu dušu u visine, kako no se ševina pjesma krili k sjajnom nebu. Sjeti se, kako mu je njekoč kano abiturientu na razstanku s gimnazijom rekao kateketa, da će na sveučilištu iz uzkoga kruga dosadanjega izaći u sredinu života i njegove bure, te mu preporučio, da bude svagda rodoljuban i pošten. Ponosom priznavao si, da je ovim korakom izpunio savjet učitelja si!

Kod kuće svi mu se čudili, kako se je promienio. Toli dugo već nujan, zlovoljan i šutljiv, a gle sada, kako je veseo. Majstorica ne mogaše da to prešuti: isti stari krojač otipao ga.

— Valjda sretan uz kakovu djevojčicu ha, — ha, ha! — Nije li — ah — znam ja, — ne branite se —, bio sam i ja mlad. O kako su za mnom žene letile, svaka je htjela da joj baš ja mjeru uzimljem, — i visoke dame, — o — o — al znao sam ja i to! Tako — malko ovdje pogladiti, — malko ondje popraviti! — he — he — he! —, uzbrblja se starčić, lukavo se podsmijajući i sućeci si podstrižene šetinaste brke.

Jedina Ružica gledala ga niemo — i ona sva zadivljena no i njevakako uznemirena. Niti časka nije mirna sjedila na svom mjestu, grozničavo miesila od kruha kugljice, da ju je mati morala nekoliko puta opomenuti, neka kruh. taj Božji dar, ne vriedja. Kad se otac onako našalio, djevojčice probliedi i u zabuni htijući čašu k ustima prinesiti, izlije svu vodu iz nje. Voda nagne slučajno na Kačićevu stranu. Sad ne bi kraja ni konca krojačevoj šali.

— Što sam rekao! Nisam li pogodio? — Eto krstitaka, — čuvajte se, ta kažem vam — sretan u ljubavi —!

Kačić se nasmija od nevolje, Ružica pako ustade od stola i ode u drugu sobu. Krešimiru se pričinio, ko da bi odanle čuo plač. Nu za čas nije više na to ni mislio. Žurio se, da dodje čim prije u kavanu.

Tu nadje u domaćim novinama ogromne članke o događaju na sveučilištu. Spominjalo se u njima i njegovo ime. To ga veselilo i sokolilo. U listovima vladinim osudjivao se oštro ovaj korak mladeži. Pisalo se, kojim pravom da mogu oni suditi o javnom djelovanju čovjeka izvan njihova kruga, čovjeka, koji si je unatoč svojoj mladosti pribavio ozbiljnost i realnost misli, za koju bi mu mnogi starac mogao zavidjeti i koje je upravo s toga dobio pravo, da razpravlja o javnim odnošajima zemlje. Gdje je nadobudnoj mladeži potrebite za to hladnoće? Gdje dovoljna joj znanja? Napokon nisu mlada gospoda poslana na sveučilište, da prave politiku, nego da se priprave za svoje izpite. Konačno nazvao se čitav događaj

razbojničkim atentatom, koji bjelodano dokazuje, koliko ludosti, divljačtva, prostote ima među mladim naraštajem, te se apostrofovala vlada, neka ozbiljno pomisli na sredstva, kojima će u buduće takav nered učiniti nemogućim.

Članak opozicionalnoga lista, slaveći mladež poradi dokazana prava shvaćanja, bio je po odredbi državne vlasti zaplijenjen i baš u čas, kad ga je Kačić čitao, morade ga dati kavanaru; — gradski stražar stajao je usred kavane.

Službene novine donesoše takodjer viest, da je vlada još odredila iztragu proti izgređnicima, te izdala rektoratu najstrože naloge.

Kačić se na to tek nasmije. U to dodje u kavanu Žunić.

— Znaš šta nova, Krešimire?

— Ne znam ništa, — šta je?

— Na crnoj tabli visi poziv rektorata za te, Puškarića, Jelenčića, Smiljanića i još njekeje, a i za me. Kažu gore, da će nas kazniti relegacijom.

— Tako —! — rekne Kačić i smete se. Tielom ga prodju hladni srsi.

— Ludost — šta mi mogu! — silom nemarno pri-
mijeti Kačić. U istinu se prestraši. Bilo mu je za oca. Šta bi on kazao i koliko briga trpio, da njega — potjeraju sa sveučilišta!

(Nastavit će se.)

Umovanja J. Sundečića.

CIII.

amo čovjek zna ka' čovjek
Da zakone štije, vrši:
A zlo činit zna i zvijer,
Zna prepone da prekriši...
Al' zakoni opet valja
Da svačije pravo brane,
I pred njima da ne biva
Mimo stranu — draže strane.

CIV.

Na što rieči mudre
Kad su glave lude:
Siplješ sô u more
Da slanije bude.

CV.

Kad u glavu lud ubije
Njeke svoje ludorije:
Hajde čim ćeš — ispoteži,
Što s' u tikvu njem uvrieži!

CVI.

Više učiš — značeš više;
Al' je dosta za potrebu,
Da ti znađeš i toliko:
Što te s blata diže k nebu.

CVII.

Čim kokoška jaje snese,
U čakor se odma dade:
I glupaci isto tako
S nedonošćem svojim rade.

CVIII.

Što je čovjek pametniji,
Tim je tiši i čeduiji;
Jer koliko mudar da je,
Zna što još mu znat ostaje.

CIX.

Praznoglavac taštu digne glavu
Pa nad svakog boljim drži sebe;
Al u trku sa dobrijem konjima:
Čim potreči — kljusina zagrebe

CX.

Ko na tanko vreteno ne prede,
Potka mu se s osnovom ne slaže;
Ko li zbori ka' da žrvanj melje,
Više laže — nego što nam kaže.

CXI.

Više valja sama čast:
Neg imanje, slava, vlast,
Značaj valja više neg
Suha zlata cio brieg.

CXII.

Ma u kakvu bogastvu se kupa';
Ma po kakvu valjao se blagu.
Kome prsa crv nemira toči:
Taj i nehteć nagli srcem k vragu;
Jer zla tvora — ne može zanago
Zateturit ničesovo blago.

CXIII.

Natisne se magla,
Pa sunce pomračī;
Al' ipak nad maglom
Sunašće se zrači. —
Pozlobice dušman
Svali na te blato;
Ali i pod blatom
Svijetli se zlato.

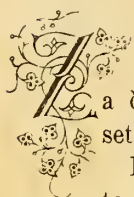
CXIV.

Crn u zboru i u tvorū,
Vrlo lako drugog grdi:
Sav usmrđjen, — misli zbilja,
Da i drugi ka' on smrdi.

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

a četrnaest dana vrati se sa sinom i sa četrdesetgodišnjim mladićem na imanje.

Bilo je pramaljeće. Ženevac je započeo tako, te je u Vladimira raspirio žarku ljubav prema botanici: već u osvit znali bi izlaziti, da sabiru bilje. I živ razgovor zamijeni dosadne lekcije. Svaka stvar, koja bi im udarila u oči, bijaše temom, a Volodja srkao s najvećom pomoćju Ženevčeve riječi.

Poslije objeda obično bi sjedili na balkonu, a Ženevac mu pričao o životu velikih ljudi, o dalekim putovanjima, te bi gdjekad dopuštao Volodji, da sâm čita Plutarha. . .

I vrijeme prolazilo. te na posljedku došao čas, da Volodja podje na univerzitet. Majka se slabo radovala tome. Ona se ovih godina više privikla tihoj sreći, nego igda za svega života; bilo joj je tako ugodno u tom tihom, harmoničnom živovanju. te se od svake promjene prepadala: ona se već obikla i godilo joj očekivati na svom milom balkonu Volodju iz dalekih šetnja; kako bi mu se znala radovati, kad bi je otirući si znoj sa lica sav blažen zagrlilo; tada bi ga promatrala s tolikim ponosom, s tolikom srećom, da bi bila gotova zaplakati!

Pa doista, u Volodje je bilo nješta čuvstvena: bio je tako plemenit, tako iskren, otvoren, povjerljiv, da je svakomu godilo, kad bi ga promatrao, te osjećao još pored toga njeko sažaljivanje. Očito se vidjelo, da ovome vitkome, stasitome mladiću još nije život naprtio nikakva tereta, da ga još nije snašlo čuvstvo straha ni bojazni, da mu laž nije izašla iz usta, da pače ne zna, što ga čeka. Ženevac se podao svome učeniku, kao i mati. Kadikad bi nagledavši ga se oborio oči pune suza i mislio:

— Ni moj život nije uzalud; dovoljno, dovoljno mi je svijesti, da sam potpomogao razvitak takoga mladića — savjest me ne će prekoravati.

Kako je sve na bijelom svijetu naopako, kako čudno! Ni majka ni učitelj da što nijesu pomišljali, koliko mu nevolja, koliko mu jada pripremaju ovim nepotpunim uzgojem. Sve su radili, da ne upoznade istine, oprezno su mu zatajivali sve, što se zgdja u šarenom svijetu, kad je trebalo, da mu protumače grku istinu života, pokazivali su mu sjajne ideje; valjalo ga pōvesti na trg i prikazati mu gladnu lakomost svjetine. što se zagoni na novac, a oni ga odveli na prekrasan balet i uvjeravali mladića, da je ta gracija, taj glazbeni spoj kretnja sa zvukovima — obični život; oni su od njega stvarali osobitu vrstu moralna Kaspara Hauzera. . .

Taki je bio i Ženevac, ali kolike li razlike! . . . On je bio siromašan učenjak, svak čas gotov seliti iz jednoga kraja zemaljskoga u drugi, s malim kaputićem, s portretom Paolijevim, podavao se sanjarijama, i bio vičan

zadovoljavati se malim, prezirao razkošnost i ljubio rad, pa šta je u njega zajedničko sa zvanjem i društvenom pozicijom Vladimirovom? . . .

No ma kako se Beltovka obikla samotnu životu, ma kako joj mučno bilo rastati se s tihim imanjem, ipak nije bilo druge, nego u Moskvu.

Prispjevši onamo odvede odma Volodju k njaku. Starac je već bio oslabio; našli su ga ležeći u Volterovskoj stolici, noge mu bile zavite suknom, vlasi sijede, poredne visjele dugim čupama niz odjeću, a na očima zelen zaslonac.

Nu, čim se baviš, Vladimire Petroviću, upita starina.

— Kanim na sveučilište, dragi ujače, odvrati mladić.

— Na koje?

— Na moskovsko.

— Pa šta ćeš onamo? Ja sam poznavao Mateja i Heyma, — ali mislim, bilo bi bolje poći u Oxford; a Sofija, ne bi li? A šta kaniš učiti?

— Pravo.

— Ujak ga ozbiljno pogleda.

— Ele izuči le droit naturel, le droit des gens, le code de Justinien, a po tom?

— Tad će, nasmjehne se majka, u Peterburg u državnu službu.

— Ha, ha, ha, tad je zbilja potrebno znati pandekte i glose! Ili možda kanite, Vladimire Petroviću medju juris consulte — ha, ha, ha — u advokate? Radite, kako znate, ali na moju, brate, uči medicinu; ostavit ću ti knjižnicu svoju — veliku knjižnicu; uzdržao sam je u najboljem redu i sve novo popisao; medicinska je nauka sada najbolja od svijui; bit ćeš koristan bližnjima, ne ćeš liječiti za novac, nego bez plate — a savjest čista!

Znali su, kako se ujak tvrdoglavo drži misli svojih, te mu se nije protivio ni Vladimir ni majka; ali se ne savlada Ženevac, nego će ovako:

— Doista posao je vječev krasan, ali ne znam, za što da se Vladimir Petrović ne dađe na državnu službu, kad se upotrebljava sve, samo da naobraženi mladi ljudi podju u službu.

— Hoće da mene i vas poučava; ja sam bio u Ženevi, dok je on četveronoške puzao, odgovori hiroviti starac; dragi moj Citoyen de Genève! nastavi malo blaže: u nas je ruski prijevod Jeana Jacquesa s naslovom „Djela ženevskoga gradjanina Ruso-a“, pa se starina zakašlja od smijeha.

Stotinu puta je govorio za taj prijevod, a uvijek je mislio, da slušaocima pripovijeda nješta nova.

— Volodja, veselo će starac, pišeš li i stihove?

Prienos mrtva dječaka.
Kip Ivana Rendića.

— Pokušao sam, dragi ujače, — odvrati Vladimir porumenivši malko.

— Molim, te, ne piši ih, dragi moj; samo prazne glave grade stihove; prava futilité; valja se primiti posla.

Samo ovaj potonji savjet prihvati Vladimir. Nije više gradio stihova. Ali sveučilišta nije polazio u Oxfordu, nego u Moskvi, nije učio medecinske struke, nego etično-političnu. Sveučilište dovrši Beltovljevo uzgoj: dosele bijaše vazda sâm; sad zapade u bučno kolo sudrugova. Ovdje je sa svim upoznao snagu svoju, ovdje je istom našao goruću simpatiju mladih prijatelja i gotov na sve lijepo stao se usrdno zanimati znanostima; pače dekan nije bio za nj nehajan, dodavajući, da bi samo morao positi kraću kosu i više počitati učitelja, pa eto od njega najvrljega studenta!

Najzad se svršile nauke i mladići dobili poputnice za život. Beltovka je odlučila poći u Peterburg; htjela je u napredak poslati sina, a za njim će onda ona, netom uredi svoje prilike. Prije nego su se sveučilišni drugovi razbjegli po bijelome svijetu, okupili su se još jedan put u Beltova u oči dana, kad će na put; svi su bili puni nade; svjema je budućnost pružala zagrljaj i mamilu ih, donjekle poput Kleopatre sebi zadržavajući pravo, da ih za užitak kazni. . . Mladi su ljudi snovali kolosalne osnove. . . Nitko nije slutio, da će jedan karijeru završiti kao načelnik ureda, zakartavši do zadnjega kopejka sav imetak u preferansu; da će drugi zahiriti u provincijskom životu i lecati se, ne bude li mogao prije objeda istrusiti tri čaše rakije a iza objeda tri ure prospavati; da će treći kasnije u životu uvijek kipjeti od ljutine, što mladići nijesu starci, što njihove manire i moralno vladanje ne dolikuje ni eksekutoru, nego vazda pusto sanjare i maštaju. U ušima su Beltovu još ozvanjale prisege prijateljstva, uvjeravanja vjernosti, zveka čaša, — kad ga Ženevac probudi u putnom odijelu

Zanesen krene naš snatrilac u Peterburg. Rad, rad! . . . Ondje će mu se ispuniti nade, ondje će izvesti osnove, ondje će upoznati zbilju, — u tom središtu, iz kojega izlazi sav novi život Rusije! Moskva je, razmišljaše, izvršila službu svoju, k sebi dovela kao u vruće srce sva bila države ruske, ona bijaše za nju; no Peterburg, Peterburg — to je mozak Rusije okružen lubanjom od leda i granita — to je misao carstva. . . Niz ovakih misli i prispodoba krstarilo je bez reda njegovim mozgom, a on im se podavao sa svetom iskrenošću

U to su poštarska kola glomotala od stacije do stacije, i vozila osim naših snatrilaca još nekoga konjaničkoga pukovnika u ostaveci sa sivim zaliscima, činovnike arhangelskoga, koji je sa sobom vozio okamenilu sled, romaniku, ako bi slučajno obolio, i slugu s habavim krznom, — osim toga putovao je još posve plavokos zastavnik, u koga je lice bilo tamnije od vlasi i koji se hvastio svojim dojmom na konduktera.

Za Vladimira bila su sva ova lica donjekle nova. Dobročudno se smijao čovjeku iz Arhangelska, kad se nasladjivao okamenilom sledju, smiješio se njegovoj nespretnosti, kad nije mogao naći pravoga novca da plati juhu, tako da je za nj platio nestrpljivi pukovnik; nije se mogao dosta naradovati, kako je gradjanin arhangelski govorio pukovniku: „Vaše prevoshoditelstvo!“, i što pukovnik nije mogao izreći ni jedne misli, da ne upotrebi od početka do kraja takih riječi, koje nisu ni malo bile tako časne. Sve je to slušao, gledao i promatrao mladić dobrodušno!

Dolazak njegov u Peterburg i prvi pojav u društvu pratila je neobična sreća. Imao je preporučno pismo neknoj staroj — ali odličnoj djevici; kad je stara djevica opazila krasna mladića, izrekla je, da je veoma naobražen i dobar poznavatelj jezika. Brat joj bijaše ravnateljem nekoga odjela u gradskoj upravi. Ona ga upoznade s Vladimirom. Brat njezin progovori nekoliko besjeda s njime začudi se velikoj naobrazbi i živahnu, vatrenu duhu. Odma ga ponudi mjestom u svojoj kancelariji, a ravnatelja upozori na toga mladića.

Marljivo se Vladimir pothvatio posla; omiljela mu birokracija, da što onaka birokracija, kaka se u prizmi prikazuje devetnaestgodišnjemu momku; svikla mu se ona mučna registratura sa svom silom brojeva, ona zabrinuta lica i kupovi spisâ pod pazuhom; njemu se ured pričinjaio mlinskim kolom, koje pomiče gomile ljudi razasutih po polovici zemaljske kore; — sve je shvaćao na pjesničku.

Na posljedku evo i majke u Peterburg. Ženevac je još stanovao u njih; u zadnje je vrijeme htio više puta ostaviti Beltove, ali nije mogao: tako se silno srastao s ovom familijom, toliko se povjerio svome Vladimiru i tako iskreno poštivao majku njegovu, da mu se bilo mučno rastati s ovom kućom; tako postade mrznovoljast i sam sobom nezadovoljan, — kako smo naprijed rekli, bio je hladan snatrilac, dakle ujedno nepopravljiv.

Njeke večeri, skoro iza toga, što je Vladimir pošao u državnu službu, sjedila je mala obitelj pokraj kamina. Mladi Beltov, u koga je bila razvita i ljubav samoga sebe i mladenačka svijest svoje snage i spremnosti, maštaše o budućnosti. Svakojake nade, osnove, pothvati prolazili mu glavom. Sanjao o velikoj radinosti u gradjanskoj službi, o tom, kako će sav svoj život namijeniti njoj. . . I zanesen slikom budućnosti na jedan put vatreni mladić zagrlj Ženevca oko vrata.

— A koliko dugujem tebi, moj istinski, dobri prijatelju, reče mu mladić, što si me učinio čovjekom, tebi i svojoj majci moram sve zahvaliti, ti si mi više nego rođeni otac!

Ženevac zakri oči rukom, zatim pogleda na majku, a onda na sina, kano da bi mu se htjelo nješta kazati, ali mu je riječ zapela, ustade i izadje iz sobe.

Došavši u svoj maleni kabinet Ženevac zaključa

vrata, izvuče ispod divana zaprašeni kovčeg, otare ga i počne lagano slagati svoje zaklade promatrajući ih s ljubavlju. Ovi su zakladi odavali svu nježnost toga čovjeka: brižno je čuvao napetu mapu, koju je dvanaestogodišnji Vladimir noću kradomice slijepio Ženevcu za novu godinu; za tim iz kake god knjige istrgnuti lik Washingtonov; nadalje je još imao akvarelni portret četrnaestogodišnjega Vladimira: bio je naranisan otkrita vrata, proplanula lica, krijesna oka i lica onako povjerljiva i puna nade, kako mu je još pet godina ostalo, a kasnije se samo u rijetkim časovima pojavilo — kao sunce u Peterburgu, kao nešto prošla, što se ne slaže sa svima ostalim crtama lica. Imao je još pored toga nekoliko medicinskih strojeva od srebra, koje mu je podario stari stric; za tim ogromnu burmuticu od željvine kože, na kojoj je bila urezana svetkovina švajcarske federalizacije i koja je uvijek bila uza starca. Po njegovoj smrti kupio ju je Švajcar od slugе njegova.

Složiv sve ove zaklade i dodav još koji take vrste izabere petnaest knjiga, a ostale turi u kraj. Za tim podrani u zoru, te krene s velikim oprezom u Morsku, dozove služnika s kolcima i naloži mu, neka kaže, da je na nekoliko dana otišao na ladanje, navuče na se dugu prevlaku, uzme batinu i hladnik, stisne ruku lakaju, koji ga je dvorio, i ode pješice sa služnikom. Krupne su mu suze padale na prevlaku.

Za dva dana primi ovaj list Beltovka, koja se odlasku Ženevčevu silno začudila, premda je to očekivala:

„Milostiva gospodjo! Sinoć sam primio potpunu nagradu za svoj trud. Vjerujte mi, taj će mi čas ostati nezaboravan; on će me do konca života pratiti kao utjeha, kao opravdaj moj pred samim sobom, ali je k jednu svečano završio moje djelo, jasno mi pokazao, da učitelju valja sada gojenca ostaviti svome razvoju, da bi učiteljev dojam mogao gojenčevu razvoju više škoditi nego koristiti. Čovjek je dužan istina Bog uzgajati se čitav vijek, ali imade epoha, kad ga ne smije više voditi tudja ruka. Pa šta bi mogao još sada uraditi za vašega sina — on me je natkrilio. . . Dugo sam smišljao ostaviti vaš dom, ali nije dala moja slabost, moja ljubav prema vašemu sinu; da nijesam sada pobjegao, ne bih nigda uzmogao ispuniti ovu dužnost, koju mi zapovijeda čast. Znate moja načela: ne bih već s toga mogao ostati,

jer smatram ponižajem, da jedem kruh a ne radim, da primam novac za potrebe svoje. I tako vidite, morao sam ostaviti vašu kuću. Rastanimo se kao prijatelji i ne govorimo više o tom. . . Kad primite ovaj list, bit ću na putu u Finlandiju. Odanle ću u Švedsku. Putovat ću dotle, dok mi se ne premakne novaca; tad ću opet raditi: sila će se opet naći. . . U posljednje vrijeme nijesam primao od vas novaca, nemojte mi ih slati, nego podajte polovicu čovjeku, koji me je dvorio, a drugu polovicu ostaloj služinčadi, koju izvolite lijepo pozdraviti: ja sam tim bijednim ljudima često tol ko posla zadavao. . . Knjige zaostale neka primi Vladimir za uzdarje. I njemu pišem napose S Bogom, s Bogom, plemenita i poštovana gospodjo! Bila blagoslovena kuća vaša, u ostalom što vam mogu još željeti, dok imate ovakva sina? Još jedno želim: da poživate vi i on dugo, veoma dugo. Ljubim vas u ruku.“

Pismo Vladimirovo počinjalo je ovako:

„Ne će biti savjeti učitelja, nego savjeti prijatelja zajednom mojom riječju tebi, Vladimire. Ti znaš, u mene nema rodjaka, a i od drugih ljudi niko mi nije bliži od tebe pored sve razlike u godinama. Na tvome čelu sve su moje nade, sva uzdanja. Ja sam si, Vladimire, stekao pravo, da te na polasku prijateljski svjetujem. Putuj stazom, koju ti je sudbina odredila: lijepa je; nije me strah, da bi te mogla snaći nevolja i nečista: one će se uvijek odbiti o tebi, — nego ja se bojim uspjeha i sreće. Ti se desiš na skliskoj stazi. Služi stvari, ali ne daj, da bude naopako: da bi možda stvar služila tebi. Ne zamienjaj sredstva svrhom, Vladimire. Samo ljubav prema bližnjemu, samo ljubav prema dobru smije ti biti svrhom. Utre li ti se u grudima ljubav, ne ćeš ništa dobra raditi, nego ćeš doživljavati obmanu za obmanom; samo ljubav stvara ono, što je trajno i živo, a oholost je besplodna, jer ne treba ničega do sebe. . .“

Čitavoga lista ne možemo prepisati: ima ga tri arka.

Tako je iz Vladimirova života nestalo ove svijetle, ove dobre slike njegova uzgajatelja. „Gdje bi mogao biti naš monsieur Joseph?“ često bi govorila mati i sin i zamišljali se duboko, a u njihovoj mašti lebдила je njegova blaga, mirna, u njeke monaška prilika u dugoj prevlaci, kako se vere po ponosnim i slobodnim gorama norveškim.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Šim se malko uredili, odmah još prije objeda, koji se u Rusiji drži kasnije, uputih se ponajprije na „Peterburgskij ostrov“, da ovdje posjetim „domik Petra“,

iz kojega je taj veliki car rukovodio gradnju prijestolnice na Nevi. Petrograd ne ima „kremla“, ne ima „gorodišča“, kano što ga ima Moskva, Novgorod i drugi

starodavni ruski gradovi, koji je bio gradu i zametak i branište i svetište, te je bio na sjeveru ono što na jugu Rimu „mons palatinus“, Atenam „akropolis“. Ali Petrogradu je rečeni ostrov, a na njem „domik Petra“, zamjenikom „kremla, gorodišča“. Ondje mu je udaren temelj, odanle se razvijao, dok je dostigao sadašnju svjetsku veličinu. Kano što sam nekada, došavši u Rim, pohodio najprije „Vatikan“, zametak kršćanskoga, pak „palatin“ prem sada pust, zametak pogan-

skoga sedmo-briežnoga grada, došavši u Moskvu, pohodio najprije „kreml“, tako sam sada učinio u Petrogradu.

Sljedeći ovu osnovu putnik i dozove si u pamet uspomenu o zametku grada i laglje si odanle predstavi njegov stoljetni razvoj.

Nu da me čitatelj uzmogne na hodanju slieđiti, držim za prikladno, da mu najprije prikažem vanjsku sliku Petrograda.

Razvitku glavnoga grada Rusije dala je pravac, i daje mu cielu fizionomiju rieka Neva. Iztičući iz najprostranijega evropskoga jezera Ladoge (Ладожское озеро, čudski Nevo) koje zaprema 329 □ milja, dugačko 28, a široko 21 milju, prolazi širokom 66 km. prievlakom izmedju toga jezera i čudskoga zalieva. Neva je odtok Ladoge, Onege, Ilmena i više manjih jezera, ulazeći u more na četiri rukava, struge, kojih najveća jest široka 400 met. Neva je evropski Lawrence, takodjer odtok jezera Ontaria, Eria, Hurona, Michigana u atlantički ocean. Širina Neve mienja se izmedju 260 i 1280 m., dubljina izmedju 3 i 16 m. Primičući se moru čini u svojem toku veliki do 13 km. dugačak zavoj

poput luka, te se odavle dieli u više rukava, iz kojih opet izlaze mnoge struge tako, da sastavlja cieli niz otoka, podpuno ostrovlje. Uzrok je tomu, što se izmedju Ladoge i čudskoga zaljeva stere nizina, u nevskom ostrovlju jedva se za 15 met. nad površinom morskom iztičuća. Svaka struga nevski kano i svaki otok ima svoje posebno ime. Glavni rukav pridržaje svoje ime samo što si naprama trakovom dodaje pridjev „velika“,

„velika Neva“

(большая Нева).

Od velike Neve diele se „mala“ i „Nevka“, koja se opet u veliku, malu i srednju razilazi. Velika Neva, mala Neva, mala i velika

Nevka ulaze u more svaka posebnim ušćem.

Obe Neve i obe Nevke razilaze se opet u bezbrojne odtokove poput trakova na sve strane, a mnogi njih skupčani su priekopi.

Tim se veliki otoci, sterući se izmedju obiju

Neva i obiju Nevka, razpadaju u mnoge male otoke. Glavni su otoci: spomenuti već Vasiljevski izmedju velike i male Neve, rečeni Petrovski izmedju

male i velike Neve i Nevke, Krestovskij izmedju male i srednje Nevke,

Kamennij izmedju velike i male Nevke, Jelagin izmedju velike i srednje Nevke. Svi ovi otoci leže na desnoj obali velike Neve. Na lievoj obali ne ima ni jednoga velikoga rukava rieke, već je ova čest sva izpresiecana širimi ili užimi priekopi, kano što su Mojka, Fontanka itd., koji opet sastavljaju manje ili veće otoke. Svaki od spomenutih otoka na desnom briegu dieli se pritoci nevskimi u manje otoke; tako Vasiljevski pritokom Čornom u Golodaj ostrov, Petrovskij pritokom Ždanovkom

Franjo Klaić.

i Karpovkom u Petrovskij (u užem smislu) i Aptekarski ostrov itd. U kratko: Svakolika nizina kod ušća Neve i na istočnom okraju čudskoga zaljeva sastoji se iz samih otoka i otočića.

Pak na ovoj tolikimi otoci izpresiecanoj nizini udari Petar Veliki na dan 16. svibnja 1703. temelj gradu, koji njegovo ime zadobi. Ovo zemljište s obiju strana Neve, Karelija na desnoj, Ingrija na lijevoj, pripadaše nekada Novgorodu, a onda, pokle Ivan IV. Novgorod osvoji, moskovsko-ruskoj državi. Ali u vrijeme smutnja, koje su poslije smrti Borisa Godunova Rusiju oslabile, i za ratova proti lažnim Dimitrijem i Poljakom osvojili su Švedi ovu zemlju sa susjednim Novgorodom, koji bijaše mirom u Stolbovi (1617.) Rusiji povraćen uz odstup Ingrije i Karelije. Tek Petar Veliki povрати ju carevini poslije 21godišnjega rata sa Švedi, pokle je oružjem osvojio i tvrdjavu Nöteborg na izlasku Neve iz ladoškoga jezera (11. listop. 1702.) i tvrdjavu Nyenschanz na ušću Neve u more (1. svibnja 1703.). Da ovu

stečevinu kod mora obezbiedi, postavi na prije spomenuti dan temeljni kamen tvrdjavi na briegu Neve, a na otoku, koji ova čini s malom Nevom te s velikom i malom Nevkom. i koji se njegovim imenom prozva. Nu Petar nije bio naumio sagraditi samo tvrdjavu, da si ovu napadanu stečevinu obezbiedi, nego i grad, da bude „prozorom prama zapadu“, pače prijestolni grad velike po njem razširene države, da ju prijestolnicom kod mora zapadu približi i stečevinami zapadne prosvjete oplodi,

uvjeren budući, da će ona za tu ciel biti sposobnija od Moskve ne samo radi položaja nego i za to, što ne će biti, kano što Moskva, vezana na starodavne u narodu jurve ukorienjene predaje.

Kada sam se upoznao s položajem Petrograda i razgledao taj gorostasni u onoj nizini i na onih otocih sagradjeni grad, nisam se mogao dosta načuditi smjelomu i poduzetnomu duhu Petra Velikoga. Tuj je valjalo prije

svega prašume izkrčiti, riekü uređiti, močvare izsušiti, da zamišljeni grad bude iole zdravim prebivalištem. Sve je to znao bistri um carev, a njegova željezna volja nije se začala upotrebiti sva sredstva, koja „samodržcu“ velike carevine stoje pri ruci. Na spomenutom dakle otoku tik velike Neve dade si podići drvenu kuću za svoj stan, da uzmogne odanle sam rukovoditi poslove oko gradnje buduće prijestolnice. Do 50.000 ljudi, koji su se svake treće godine izmjenjivali, i iz svih strana carevine onamo kano što vojnički novaci dovodili, radilo je, koje krčeći šume, koje kopajući

Ivan Filipović.

močvare izsuše, koje zidajući tvrdjave i kuće. Radnici napadani su od Šveda, umirali od groznice, svaki pedelj zemlje, priredjen za buduću prijestolnicu, stajao je život ljudski — ali sve to nije slomilo volje u Petra, koji je glavom dielio sudbinu s radnici. Kuće su najprije podignute na spomenutom Petrovskom otoku, koji se danas „Peterburgskaja“ zove, onda na susjednom, malom Nevom odijeljenom. otoku Vasiljejskom; ali počese se dizati i na suprotnom lijevom briegu duž rieke. Novi žitelji bijahu što doseljenici Niemci

(1705) i Francezi, što obrtnici i trgovci iz velikoga Novgoroda (1706—7). Ali novoj naselbini zaprijeti velika pogibelj, kada ju zimi god. 1708. švedska vojska obsjedne. Nu porazom Šveda kod Poltave godine sljedeće nestade opasnosti s one strane. Sada je Petar upro sile, da se grad naseli; te je god. 1712., proglasiv ga svečano prijestolnicom, odredio, da se za nj po cijeloj carevini naseljenici pribave. Obrtnici i trgovci počеше dobre volje onamo dolaziti. Plemstvo stalo slijediti dvor, pokle si sam Petar sagradi jedan „zimski“ i jedan „ljetni“ dvorac, i pokle odredi, da je svaki vlastelin, koji imade više od trideset kmetskih selišta, dužan sagraditi si na Nevi jednu kuću. I tim je načinom nova prijestolnica, u koju su takodjer sve vrhovne oblasti iz Moskve prenesene, nakon 22 godine, u oči smrti svoga utemeljitelja (1725.) već 75.000 stanovnika brojila. Nagli napredak nove prijestolnice nješto je za carevanja dvaju Petrovih nasljednika, Katarine I. i Petra II. (1725—30.) nekoliko zapinjao, jer su ovi voljeli u Moskvi stanovati. Ali kada je carevna Ana Ivanovna (1730—40.) opet prenesla dvor u Petrograd, te dala sastaviti i gradjevu osnovu za novu prijestolnicu, po kojoj su podignute najljepše i najveće sgrade na lijevom brijegu Neve, te je tim težište grada iz Vasiljevskoga i Petrovskoga otoka onamo preneseno, gdje je i sada; i kada su u tom smjeru radili i nasljednici njezini, imenito Elisabeta Petrovna (1741—61) i Katarina II. (1762—96) i Pavao (1796—1801): grad se je vanrednom brzinom širio i množio.

Sada zaprema Petrograd prostor od 90 četvornih versta ili do dvie četvorne milje, u kojem obsegu živi blizu milijun (god 1881. 927.467) ljudi. U Petrogradu ne ima, kano n. p. u Beču, predgradja, odijeljenih od nutarnjega grada, koji sastavljaju njeke posebne gradove naprama središtu. Ruska prijestolnica na Nevi je svakolika na okupu, jedino nevskimi rukavi i priekopi izpresjecana. Stere se pako sve do morskoga zaljeva na ušću velike Neve, ali tako, da do mora dosižu tek gradski okrajci, dočim je središte gradu oko velike Neve, a imenito na lijevom brijegu njezinom. Unatoč tomu može se Petrograd smatrati podjedno velikom primorskom lukom, a sada gotovo poslije veličajnih radnja, izvedenih u moru ne daleko ušća; jer i najveći brodovi morski ulaze koje k ušću, gdje je „galernaja gavan“ (= Hafen, luka), koje u veliku Nevu, gdje je kod Nikolajevskoga mosta Petrov „pristan“ (pristanište). Najveća dužina grada iznosi 12, a najveća širina 11 versta.

Što Petrograd čini veličanstvenim, to je upravo Neva. Što su u tom pogledu na jugu, kod jadranskoga mora, Mletci, to su na sjeveru kod sjevernoga i baltičkoga mora Amsterdam, Stockholm i Petrograd. Skoro četvrtina glavnoga grada Rusije stere se do čudskoga zaljeva, te ga, može se reći, četrnaest rieka, jer svaki Nevski veći rukav čini veliku riek, i osam velikih priekopa pretvara u obilato ostrovlje. Na lijevom brijegu izmedju onoga ve-

likoga zavoja, koji tuj čini Neva dolazeća iz Ladoge, i izmedju ušća na moru razvijen je razgranjen sustav prekopni, koji taj veći dio grada dieli u bezbrojne otočiće, gdje se riečne struge u četiri velika koncentrična luka previjaju, i probijaju ulice. Poradi položaja u toj nizini, pak u močvarnoj nizini, valjalo je i u Petrogradu, kano u Mletcib, za kuće osvojiti pilovi učvršćeno gradilište. Preko 150 mostova olahkočuje obćenje medju otoci. Na velikoj Nevi su samo četiri velika mosta: Nikolajevski, Dvorcovi, Troicki i Aleksandrovski, ali više redovitih prijevoza, na maloj Nevi i na Nevki imade do 10 mostova. Ali po velikoj Nevi, koja je ovdje široka kano Dunav izmedju Budima i Pešte, a mjestimice još šira, plove bez prestanka parobrodi, prebacujući putnike s jednoga brijega na drugi. Uz parobrode, kojih plovi Nevom do 80, i ladje brinu se za udoban saobraćaj u onom ostrovlju „izvoščiki“, kojih ne ima u tolikom broju ni jedan veliki grad na svijetu, koliko ih imade prijestolnica na Nevi, dočim se ovdje do 25.000 izvoščika broji; a u zimi pridružuju se još seljaci iz okolice sa svojimi saonami. „Droške“ su i u Petrogradu, kano i u Moskvi, većinom jednoprežne, prikladne jedva za dvie osobe. Napokon prolazi svimi čestmi grada konjska željeznica (tramway), razgranjena u 31 prugu. Nu svet se nigdje tako rado ne vozi kano što u Petrogradu; pak su prema tomu i cene nizke.*)

Sav prostor na otocih i otočićih izmedju obliče vode izpresiecan je širokimi ulicama i trgovima. Širina ulica mienja se izmedju 15 i 35 metara; te se prema širini diele u prospekte (проспекты), ulice (улицы) u užjem smislu, i perejulki (переулки) t. j. pobočne ulice. Uzkkih ulica, kakovih imade u svih gradovih zapadne i srednje Evrope, Petrograd ne poznaje; a tako ne poznaje ni vijugastih, jer su sve ravne. Većim dielom ulice su velikimi kockastimi pločami od kamena zrnca popodjene, njeke takodjer asfaltom. Duž kuća steru se liepi široki; ponješto nadignuti, te onizkimi stupići ogradjeni pločnici. Od svih prospekta najduži i najširi je spomenuti „Nevskij“. Od Aleksandrovskega perivoja i admiraliteta kod Neve stere se u ravnom pravcu dužinom 5 km., u širini od 35 m. Ido Aleksandro-nevskoga monastira, te presieca više priekopa, kano Katarinski, Mojku i Fontanku Nevskij prospekt jest glavna privodnica i odvodnica za sav veći dio prijestolnice na lijevom brijegu Neve. Takovom se ulicom jedva može ikoji svjetski grad ponositi; a povratiti ću se na nju, kada budem njezine znamenitosti i ulični život Petrograda crtao. Uz Nevski prospekt dika su ove prijestolnice: Voznesenski, Litejni, Vladimirskij, Zagorodni, Zabalkanski prospekt. Od krasnih širokih ulica spominjem: Gorohovu, Boljšu, Malu-morsku, Miljonu, Sadovu, Kazansku, Karavansku Konjušnu, Oficersku itd. Uz Nevu steru se široka na-

*) Na droški za jednu vožnju po 20—30 kop., u tramwayu po 3, 5, 8, najviše 20 kop.

brežja, podijeljena u ulice (Anglijska, Naberežnaja, Admiralskaja, Dvo:ovnaja, Gagarinskaja, Naberežnaja bolšoj Nevy itd.) s prekrasnim palačama, kojih cu njeke kašnje spomenuti. Mnoge od ovih ulica ulaze u velike trgo:ve, kojih imade u Petrogradu do 65; a kakav prostor obuhvaćaju ovi trgo:vi, predstaviti će si čitatelj, kad mu se kaže, da se na njekih po 60.000 do 100.000 ljudi može kretati. Na njeke tih trgo:va dovesti ću čitatelja tečajem ovoga opisa. K ovim prostorom valja dodati mnogobrojne javne perivoje, kojih imade u svih čestih grada i koji su velikoga obsega, kano što su Aleksandrovskij, dvorski „ljetni sad“, Mihajlovskoj, Isupov, Demidov itd., da se veličajna osnova, po kojoj je Petrograd sagrađen, shvatiti i ocieniti uzmogne. Ljepota spoljašna priestolnice na Nevi sastoji se u divnom razmjerju izmedju mora i vode, ulica, trgo:va i perivoja, koje se kod osnove, po kojoj se razvijala, znalo uvijek pred očima držati. Ruska „širokaja natura“, neizmerna veličina same Rusije, zrcali se na novoj priestolnici, koja kano da ne zna štediti mjestom i prostorom. U tom pogledu jednaka su si oba nova ruska velika grada: Petrograd i Odesa, koji su državom u naponu njezine snage sagrađeni, jedan na baltičkom, drugi na crnom moru, da joj budu kano dva „prozora“, jedan na zapad, drugi na iztok.

Pored širine ulica i ogromnih prostorija trgo:va ne čine se sgrade, što no ih obkoljuju, tako velike kano što sbilja jesu, kada se izbliže promatraju, premda valja iztaknuti, da se i na njih očituje ruska „širokaja natura“, gradeći palače i kuće više u širinu nego li u visinu. A taj običaj opravdan je takodjer obiljem prostora, nestegnuta ni jednom zapriekom prirodnom.

Kano što je Petrograd mladjahan grad, kano što je postao pod uplivom zapadno-evropejskih misli, kojim je imao biti za svu državu stjecište i sjemenište, tako i njegovo je spoljašno lice posvema zapadno-evropsko. U tom se bitno razlikuje od starije čisto ruske priestolnice Moskve. Nu ako se Petrograd po svojoj osnovi i vanjskom licu prispodobi s drugim zapadno-evropskim priestolnicami jednake veličine, imenito sa svojim susjedami Berlinom i Bečom, ne treba da se plaši ove prispodobе; a insularnim, rekli bismo, svojim položajem i pravilnošću rečenoga razmjerja daleko ih nadkriljuje. Još je jedno, što svakomu putniku udara u oči, a to je: uzorna čistoća na ulici i u kućah, koja se opaža svuda, ne samo u glavnih nego i u pobočnih ulicah; dočim u ovih je svakojaka u drugih svjetskih gradovih Evrope. Premda se za dio ovoga pohvalnoga svojstva zasluga pripisuje pomniji redarstva, mislio bih, da mu u susret ide obilje vode, koja u priekopih umiva celokupno područje priestolnice.

Ovo je velika blagodat za taj veliki grad; ali odanle mu takodjer neprilika. U gradu na ime vodom natopljenom, ležećom u močvarnoj nizi izmedju velikih jezera i mora, ne može a da podnebjje ne bude vlažno. Ovo sam mogao osjetiti i za svoga boravka u drugoj polovici našega rujna, prem je za onaj sjever vanredno liepo vrijeme bilo. Silne magluštine dizale su se svaki dan, dok ih je sunce kašnje raztjeralo. Liepo ljetno doba traje u Petrogradu od polovine svibnja do konca kolovoza; tada mu je srednja toplina $+12.7^{\circ}\text{R}$. Onda sledi jesen do konca listopada sa srednjom toplinom od $+3.8^{\circ}\text{R}$. Tada nastupa zima, koja (u strogom smislu) traje do konca ožujka sa srednjom studeni od -6.4°R . Ljeti zavлада kratko vrijeme nesnosna vrućina do 30°R . i više.

Odavle petrogradsko podnebjje nije odviše zdravo, te se ne ima njemu zahvaliti, što je grad u vrijeme od nješto prieko poldrugoga vieka toli ogromno narasao. Budući priestolnica velike svjetske države, pročelje velikoga naroda, središte na baltičkom moru obrta, prometa i trgovine, neprestano privlači nove doseljenike, i to ne samo iz carevine nego takodjer, prem sada u manjoj mjeri, iz inostranstva. Ali i ovdje je ruski želudac tako čil, da sve strane življe probavi; pak bi se jako varao, tko bi iz imena, što no ga danas prestolnica na Nevi u ruskom jeziku (Петерго́ръ) nosi, zaključio, da se danas rieč, imenu odgovarajuća, po petrogradskih ulicah čuje. Njemačka naselbina u Petrogradu još manje oduzima mu čisto ruski karakter, nego li mnogobrojna česka Beču njemački. Petrograd je po govoru i po duhu tako ruski, da ne može više biti, koliko mu se u drugom obziru prigovaralo iz Moskve, o čem će biti spomena.

I tako poslije ovoga kratkoga nacerta vanjske fizionomije Petrograda može me tim strpljivi čitatelj laglje slediti.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Prienos mrtva dječaka. Kip Ivana Rendića. Svršio se zadnji boj a krasni i svježiji dječak, jedino uzdanje bogatih roditelja, podlegao težkoj boli i baš ovaj čas izdahnuo. Iz tužne sobe prte

klonulo truplo u veliku dvoranu, gdje će ljubimca roditelja zadnji put opremiti i smjestiti na krasan odar, dok kućne čas, da se i to nježno tielo rastane sa svietom i pretvori u prah i pepeo...

Upravo ovaj momenat upotrebio je naš nedostižni Rendić

za nadgrobni spomenik, što ga je u njega naručio neki bogat gospodin, koji plaće za izgubljenim jedincom.

Franjo Klaić i Ivan Filipović, dva učitelja jubilara. U časopisu „Napredku“ piše revni učitelj Josip Kirin zanimive crtice o „razvitku hrvatskoga pučkoga školstva“, pa se iz njih lasno razabire, kako je pučka škola, nedavno još pepeljuga majke Hrvatske, u kratko vrijeme postala ponos i dika hrvatskoga naroda. A da je tome tako, zasluga je samih učitelja hrvatskih, a ponajpаче časnih učitelja jubilara, koje današnji Vienac prikazuje. Za ovimi stoji čitava legija ponosnih, svjestnih, a mladjih muževa, koji će sretno dotjerati, što su starci zamislili i stvorili. Oba su jubilara, ko i pokojni Mijat Stojanović, sinovi ravne Slavonije, iz ponosne Krajine, oba su do u siede dane radili i snovali o boljku čitavoga naroda i o njegovu napredku.

Franjo Klaić, da i ne spominjemo njegova književna rada, može se pohvaliti, da je osnovao realku u Varaždinu, da je reformisao preparandiju u Zagrebu i svu pučku nastavu u gradu Zagrebu, okrunivši svoj školski rad osnutkom više djevojačke škole. Povrh toga najveći dio naučnih osnova i statuta školskih poteko je iz njegova pera, a ne bijaše nikad ni jednoga pitanja školskoga, a ne ima ga ni danas, kod kojega ne bi zborom i tvorom sudjelovao. Upravo poradi toga i drugih zasluga za školu zapalo ga je dvojako odlikovanje; pred nekoliko godina nadari ga Nj. Veličanstvo krstom za zasluge, a nedavno podijeljen bi mu visokom vladom naslov kraljevskoga zemaljskoga školskoga nadzornika.

Ivan Filipović cijenjen je spisatelj hrvatski još iz dobe ilirske, a kao učitelja ide ga poimence ta zasluga, da je prema onoj „viribus unitis“ vazda nastojao, da okupi svoje revne drugove u zajedničko kolo, da bi mogli što više uraditi za puk, a i za svoj stalež. On je glavni vodja učiteljskih skupština, on je osnovao ili bar najviše doprineo osnutku „učiteljske zadruge“, „književnoga pedagogijskoga ztora“, a svoje je nastojanje okrunio tim, što je zasnovao „Učiteljski dom u Zagrebu“. Pa upravo za to počastilo ga je hrvatsko učiteljstvo nedavno velikom ovacijom, kad je slavio četrdeset i petu godišnjicu službe svoje.

Književnost.

Hrvatska i srpska. Kako čitamo u „Stražilovu“, objelodanio je Vlad. Karić liepu knjigu „Školovanje u Srbiji i njegovi rezultati. Poklič mislenim ljudima svih stranaka“. Vadimo ove podatke, koji užasno razjašnjuju grozne prilike tamošnjih škola: „Mora čovjek od užasa bliediti i crveniti, kad vidi, da Turci iz Rumelije na svojih 175.000 duša imaju 763 škole, a Bugari iz Rumelije na svojih 580.000 duša imaju 890 škola, dok nezavisna kraljevina Srbija na svoja dva miliona stanovnika ima 631 školu. Pa i od ovih je mal ne polovina prazna s toga, što se njini učitelji usudjuju pomisliti, e su osim učitelja i sinovi svoje domovine! Dok Turci na 299 stanovnika, a Bugari na 652 stanovnika imaju po jednu školu, nezavisna kraljevina Srbija ima je tek na 3011 stanovnika!“ Pošto je pisac pretresao sve srpske škole, i brojevima dokazao, kaka ih bije nevolja, u kratko se osvrće i na inteligenciju, na taj školski rezultat, koji je nosilac prosvjete i škole. „Posljedice su vjerna slika uzroka svojih. Škole ostavljaju u umu i u srcu omladine prazninu, koju sirota omladina izpunjuje sama čime zna i umije, a najviše manama današnjega društva. Malen, vrlo malen dio izlazi sa čvrstim ustaljenim značajem i sa dovoljnom spremom za rad. Od sve ostale omladine neki postaju najizkvareniji članovi društva, a neki opet nijesu ni za kakav rad. To su vam politički prevrtljivci, koji će za kratko vrijeme proći sav niz prieloma od

najljuchega socijalizma do najcrnjega nazadnjačstva..., dok najzad ne postanu detekтиви svojih predjašnjih drugova“. Iskreno žalimo, što je školstvo u Srbiji tako rdjavo, ali se živo nadamo, da će ruka genija, koji je vodio srpski narod još u težim prilikama, izvesti Srbe i iz sadašnje burne noći na svjetlo Božje.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 3. o. mj. započela je drama s Mosenthalovom tragedijom „Pietrom“ u pet čina. Nismo se malo začudili, kad smo čitali glumištnu cedulju i razabrali, pod kakim auspicijima otvara naša uprava vrata novoj sezoni. Da je svjetska dramatička literatura oskudna i siromašna, neka bi i bilo. Mogli bismo razumjeti, da uprava tako od nevolje radi. Ali dok je tih drama na hiljade i hiljade, zbilja se ne možemo dosta načuditi ukusu slavne uprave, što je izniela iz arkiva ovu „krvavu“ tragediju njemačkoga pisca. Uprava se ne bi bila ni o koga ogriješila, da je tu nadutu Njemkinju ostavila u miru Božjem, koji joj svaki prijatelj prave umjetnosti od srca ušti. U „Pietra“ je mnogo dima, a malo vatre. Psihologije nema u Mosenthala ni malo. Pa tako ni u „Pietre“. Sva ta lica u najkraće doba mienjaju značaj i čud. Nisu to ljudi, nego puke lutke ugrijane pjesnikove mašte, koja nije ni malo prijateljica istini i prirodi. Pored toga muči pjesnik slušaoca nevjerovatnom bujicom frazâ i uzklikâ, te nevidjenom zbirkom kojekakih pustolovnih prizora. Ovae su romantičke tirade mogle zanimati naraštaje evropske prije kojih pedesetak godina. Danas je drugo doba. Prirodne su nauke hvala Bogu ubile smisao za take nenaravne elukubracije maglovitih glava. Danas želimo pravu poeziju, a prave vam poezije nema bez prirode. „Pietra“ je još osim svega toga jedno od najnezgrapnijih djela Mosenthalovih. Prva je drama Mosenthalova „Debora“ po nekim zbilja vrstnim prizorima i značajevima održala pobjedu na pozornici, a to je Mosenthala tako osokolilo, da je u nekoliko godina stresao kao iz rukava priličan broj drama — ali veoma slabih drama. U Pietri nam prikazuje pisac mržnju i borbu Ghibellinâ i Guelfâ u 13. vjeku u okviru dviju porodica. Ne treba na po se napominjati, da se djevojčice i momak iz tih dviju obitelji zavole, i odatle sva kolizija između ljubavi i tradicije. Stara pjesma, da je bar u novu ruhu! Ovako je nedonošće i „Pietra“, koja će svojom nenaravnošću prije pobudjivati smieh, nego katarzu straha i sažaljevanja. Kad uztrema prikazivati tragedije, neka slavna uprava ne posize za Mosenthalom. Za što se u nas tako riedko prikazuju tragedije Shakespeareove? No da kažemo koju o prikazivanju Glumci su svi redom iz petnih žila nastojali, da zadaću svoju dostojno izvrše. Osobito nam je pohvaliti g. Fijana, koji je umio prikriti očite nedostatke svoje partije. I gđa Dimitrijevička u naslovnoj partiji mnogo se trudila, da zadovolji velikoj zadaći. Mi joj rado priznajemo, da je u mnogim prizorima i uspjela, poimence kad je bilo prikazati prizore uzkipjele mržnje. Ali u samoj „Pietri“ imade toliko različitih i neskladnih crta, da i vrstnija umjetnica od gospodje Dimitrijevička ne bi nikako umjela iznieti jedinstven i skladan lik. Žalimo, što se vriedna glumica toliko izmučila partijom, koja će prije ili kasnije u zasluženo stanje mira. Izvrstna je bila gospodja Sajevička. Valjan je bio i g. Brani kao tip nepomirljiva osvjetnika, samo bismo molili g. Branija, neka tako ne oteže rieči uvijek jednim glasom, jer mu ovako može govor izaći monotonim.

Cijenjene naše čitatelje molimo za obnovu predplate.

U polja. — U noći. — Umovanja J. Sundečića. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

Izdavaju i uredjuju V. Klaić i M. Maravić

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 16. listopada 1886.

Br. 42.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Izprike vremena.

Spjevao Ante Kovačić.

repuna nam glava mudrosti i znanja,
Nit nad nama ima kakva doktorata;
Al nas jedno grize, da smo bez imanja,
Nit nas odkud čeka pouzdana plata!
A to ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Vatreni bijasmo — sama živa žara,
Stvoreni po Bogu da smo mučenici;
Ali danas s nami pamet razgovara:
U nuždi je sokô — ravan kukavici!
A to ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Šta je čista savjest i zadana vjera?
O tom jedva kakav prorok zanovijeta,
To su tek fantomi dvojbenoga smjera,
Pojmove nam muteć: što je korist, šteta. . .
A ti zar ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode?

Dan se dalje mota — a smrt sve to bliže,
Medju našim vlasma sieđe vidjaš strune;
Ljenije u žilah troma krv nam gmiže,
Borba, čast, poštenje — hrana je za blune!
A to ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Da nas barem rodi velik narod koji —
Veličina naša tuj bi se još znala! . . .
Ali medj patuljci da se čovjek znoji?
Propinje i muči? — To je luda šala!
Pa ćeš onda tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode?

Za učene glave nije krvav lovor.
Pleši u životu, kako vjetri duju!
Kriepost, hrabrost, značaj? — Djetinski je govor;
Briga nas za djecu — hoće l' da nas štuju!
A ti jošte traži, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Gorostasi nekad — sada podli crvi,
Njekad zmaji ljuti — sada slina puža!
Pljunut pa polizat: zar smo mi baš prvi?
Rukovjet nam poviest takih tricâ pruža!
Tada ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Tako nama naših plemićkih diploma,
— Premda su ih davno raztočili miši —
Apostola ne će nikad bit od soma,
Niti tulipanka — ružicom miriši. —
Zar ćeš tu još tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode?

Mašta i sanjari o istini trube,
Al ne nosi ona zalogaja masna;
Pa na suncu zato gladni triebe zube —
Tvorioći biedni obsjenâ i basnâ!
Zar ćeš ti tad tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode?

Što ćeretat znamo — i klevetat druge.
Kažu da nam sva to kriepost je i sila;
Ali odsad ćemo bit pokorne sluge,
Našim gospodarom ognjila i šila!
A ti ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Šta? Da koji nas je Sokrat? Leonida?
Potomstvo da s nami praznu muči glavu?
Hvala Bogu, niesmo toli kratka vida,
Da nam tko podmiće san za zbiljsku javu —
A to ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Prošlost lanski snieg je — sadašnjost je naša!
A budućnost plahu nek si poviest lovi.
Zelenog se busa čutljiv sivko maša,
A za slavu k zviezdâ lête sokolovi!
S toga ne ćeš tražit, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Oj hrvatska majko, vele, da si biedna,
Da od djece svoje čeličnost izgledaš;
Ali djeca ne će gladna bit i žedna —
Pa da živo srce s boli si izjedaš!
A sad još ne traži, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!

Spokojna nam budi, što si rodila nas!
Niesmo Efijalte, niti Herostrati;
Već smo samo ono — što se ište danas —
Nesviestni i mlaki — kukavni Hrvati!
Pa da tad još tražiš, hrvatski moj rode,
Da gospodin žive od kruha i vode!?

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisał Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXVI.

Kačić ode s Žunićem k Boliću, koji je stanovao u maloj sobici jedne gostione zadnjega reda. Tu nadjoše sve, — i Krizmanovića, i Jelenčića, i Puškarića, Kavalotića i Otona Grasera. Njekoji se poredaše oko stola, prenapunjena novinami i broširami, drugi pako vucarili se po krevetu i oko prozora.

Upravo se dogovarahu, kako će sastaviti deputaciju, koja će u ime njihove stranke poći svečano čestitati jednome od njihovih prvaka. Kačić se nehotice sjeti govora Jelenčićeva, kojim je prije godinu i nekoliko mjeseci pobijao Hojkića, kad je predlagao, da se čestita drugome narodnom prvaku. Nu on ne reče na to ništa, jer je bio suviše zabavljen jednom brigom. Na dušak im izpriповjedi, što je od Žunića čuo. Jelenčić i Puškarić u prvi čas probliede, nu brzo se svladaju i stanu rogoboriti, te surovo navaljivati na rektora. Jedan od prisutnih — valjda Krizmanović — izvadi na to službene novine, a Žunić mu ih uzme iz ruke, te stane glasno čitati članak, koji je tako ružno navalio na mladež. Sada tek stanu svi strašno vikati, psovati, te za čas bude u tiesnoj nizkoj sobici toliko vike, buke i graje, da je konobarica doletila bojeći se, da se kakav zločin zbiva. Kačić jedini bijaše iz početka tih; on si ne mogaše zatajiti, da je prikor službenoga pisca, da su kukavnim i nedolikujućim se načinom došli do skupštine, posve opravdan, pa je šutio. Napokon ova svestrana uzrujanost zahvati i njega, te za čas kano u njevoj vrtoglavići stane najjače vikati, najjače psovati, i za cijelo ljutio se najvećma.

Tko bi mu bio još prije nekoliko tjedana rekao, da će se sličnimi izrazi služiti, bio bi ga za cijelo proglasio klevetnikom, a eto nà, sada, čim krupnija, tim njemu milija.

— Jest, stara je baba čitavi taj Mirković, — kuka-vica! Da sam ja rektor, vidio bi, bi li mi vlada davala takove naloge, i da li se ona smije miešati u sveučilišne poslove? Je li to autonomija najvišega znanstvenoga zavoda? Je li to sloboda „almae matris“? — vikao je Kačić sve žešće, potican povladjivanjem prisutnih. U sebi dakako morao je priznati, da je ota „stara baba“ Mirković stekao silnih zasluga na polju domaće poviesti i da je više

za razsvietljenje državnoga prava hrvatskoga učinio, nego mnogi od onih, kojima njegovi prijatelji šalju deputaciju. Dakako, u politici je bio, po naročitoj tvrdnji Bolićevoj, šarlatan, i savjest Kačićeva brzo se umiri.

Viku prekine u jedared Bolić. Dosele je on malo uticao u razgovore drugih, tek je mirno pušio svoju virginku i na svaku osobito krupnu sladko se nasmijao.

— Pa šta ćete gore kazati? — upita sada.

— Šta ćemo kazati? Čudna li pitanja! Valjda se ne bojimo Što sam učinio, za to ću uvijek biti spreman takodjer odgovarati. Napokon vješati nas neće, odvrati Kačić nastavljujući nemirnu si šetnju na uzkom prostoru među peći i stolićem.

— A mogu li vam dokazati, da ste baš vi pretvorili dozvoljenu skupštinu u tajnu?

— Šta to mene briga! Tajiti i lagati Boga mi ne ću.

— Trice i kućine, — što to govorite! Gotovo diete. Ne radi se tu o vama. Ovdje je princip. Ili da se dademo od naših tlačitelja pobiediti, te pustiti vragovima našim, da rade s nama što ih volja, — ili da im pokazemo, kako proti složnoj volji i pametnim ljudima ništa ne mogu. Razumijete li sada?

— Tako je, — pravo veli doktor. Dokazat nam ne mogu, da smo baš mi sazvali drugu skupštinu poslije dozvoljene. Što zato, da smo potpisani na izjavi, — ta valjda ne će svih dviesta izključiti, — izjavi se Puškarić.

— A bome je u interesu stvari i domovine, da nas svjestne mladiće ne maknu odavle — nadoveže Jelenčić.

— Ecco — Ecco — taj zua! — Bravissimo! — kliktaše Žunić.

— Šuti — što se dereš! — prekine ga Puškarić. Ja dakle gospodo mislim, da ćemo kod toga tvrdo ostati, da nije nijedan nas bio sazivačem. Neka si onda traže krivce!

Svi mu odobravahu do jedinoga Kačića. Sva iskrena mu duša protivila se ovoj ponovnoj laži. Peklo ga još ono prijašnje, a sada eto opet! K tomu još u lice svomu rektoru da laže i taji! — Ne!

— Ja za svoju osobu ne pristajem na to. Radite vi kako vam drago, — ja ne mogu! — rekne sasvim odlučno.

— Ti ćeš nas dakle izdati! Ti si lud. Misliš li, da je političko djelovanje takovo, da se daje složiti s ovakimi predsudami savjesti, koje dolikuju staromu kapucinu a ne mladiću, koji stoji na braniku domovine i njezine časti. Onda radje da nisi počeo! — zavikne Jelenčić.

— Ne boj se, ja ne ću nikoga izdati. Ja sam prvi o cijeloj stvari govorio, ja ću znati takodjer svu odgovornost na se primiti.

— Ta ne budi smiešan! Il ti je do slave, da ju nitko s tobom ne dieli?

— Puškariću! — uvriedjeno tek mogaše Kačić prekinuti ga.

Nastala bi bila ozbiljna prepirka, da se Bolić opet ne umieša, te najprije mlade ljude umiri, a tada iz nova uzme Kačiću dokazivati, kako krivo imade. Ovaj se dugo branio, napokon popusti i morade obećati, da će i on sve tajiti — „u interesu svete stvari“.

Nu ove noći dugo se bacao po krevetu bez sna, te se unapred stidio svoje sutrašnje izpoviedi pred rektorom. Mislio je takodjer na Narančića, koji mu jednom rekao, da dnevna politička borba čovjeka vuče u blato, pa s toga neka se je mladež čuva. Nu za čudo, on ipak ni sada nije Narančiću davao pravo, niti je žalio, što se je bacio u vrtlog politike, makar da je još isti čas pomislio, da je već jako zaostao u svojim naukama.

Drugi dan poslije dvanaest sati podjoše svi pozvani djaci pred rektora.

Mirković ih primi ozbiljno no i ljubezno ko pravi otac. Kad dodjoše, ustade sa svoga mjesta i pristupi najprije Kačiću, te mu pruži obje ruke.

— A šta se to dogodilo, gospodo mlada? — upita ih srdačno, no ozbiljno i zabrinuto. Što vam pade na um? Znadete li vi, što učiniste? Vjerujte mi, da mi je vrlo neugodno, ali moram. Gledat ću, — jer znam, mladi ste, gotova živa vatra! Molim vas dakle, gospodine Kačiću — stane Mirković najprije prijateljski izpitivati.

Ljubezni susretaj rektorov učini Kačiću još teže kazati neistinu. Zato nije odmah odgovorio. Jelenčić opazi to i pobjav se, ne bi li Kačić protivno dogovoru izpovjedio, — počne:

— Magnifice, a za što vi upravo nas nje koje zovete ovamo? Zar nije već u tom dokaz, da nas se kani unapred osuditi? Zar da baš mi, koji smo ovdje, moramo znati, kako se je počelo? Donieše nam na podpis, — mi podpisasmo, jer ko rodoljubi moradosmo podpisati. Mi dakle, velemožni gospodine, prosvjedujemo proti svakomu izpitivanju. Kako dolazimo baš nas njekolicina, da stojimo ovdje ko kaki inkviziti pred svojim inkvizitorom?

— Nemojte tako, mladi prijatelju! — uzme ga miriti Mirković bolnim izrazom u dobroćudnom licu. — Ta nije mi na kraj pameti bilo sve ono, što tu rekoste. Poznajem vas kano one, kako bih rekao, — kano nje-

kim načinom pr. dvoditelje akademijske mladeži, pa sam mislio, da ću s vama najprije —

— Tako! veoma liepo, magnifice! Dakle na jednostavnu predmnievu vašu, — na čast vam bilo, — to je gotova denuncijacija, — možete se baš stiditi, — al takovi ste svi! — ljuto ga prekine Puškarić.

— Gospodine! Zabranjujem vam tako se vladati. Ne zaboravite, da stojite pred starim čovjekom, ako vam mjesto već ne daje povoda, da se ponašate pristojno. Štedite barem siede mi kose!

— Oprostite! Nisam vas ja vriedjao. Al prosvjedujem, da tu stojim ko kaki krivac. Meni nije poznato. — Kazao je već Jelenčić, kako stoji stvar: šta nas dakle dalje mučite. Eto sad znadete, ja idem. Sluga ponizan!

— Izvolite! Ja sam htio dobrim sve urediti, — odvratiti dobričina Mirković, — e kad ne ćete, ja moram, kako mi služba nalaže!

— Da, služba! kako vam vlada nalaže. Jeste li vi profesor, il ste policista? — izdreci se još jednom Puškarić, a tada izadje iz pisarne, lupiv za sobom vratima. Mirković slegne ramenima i bilo mu je vidjeti na licu, kako ga boli mladićevo ponašanje. Na to pozvoni i dade pozvati pisara.

Iztraga započe. Mladi ljudi izkažu svi do jednoga, kako se dogovoriše. Kačić čisto se tresla ruka i sav je od uzrujanosti, stida i ljutosti drhtao, kad je pod neistiniti svoj izkaz morao svoje ime podpisati. Plaho se ogledao po stienama rektoratske sobe, na kojima nije visjelo ništa nego slika kraljeva još iz mlade mu dobe u ornatu velikoga meštra reda zlatnoga runa s carskom austrijskom krunom. Na gole prozore sipalo se sjajno i veselo u širokim plohama mlado proljetno sunce, te sve jasno razsvietljivalo, da se svaka mrlja mästila na zelenom suknu dugoga stola u njem modričasto caklila. I ovo svjetlo smetalo je Kačića.

Medjutim s uspjehom Mirkovićeve iztrage ne bijahu odlučni krugovi zadovoljni. Hojkiću morala se pribaviti „eklatantna“ zadovoljština; osim toga držalo se, da se strogošću mora u buduće prepriečiti slično ponašanje mladeži. Zato se iztraga ponovila pod neposrednim nadzorom vlade, te je sve šire i šire krugove zahvaćala. Napokon se svršši tim, da je Jelenčić dobio „consilium abeundi“ za uvijek, Puškarić bi na pol godine izključen sa sveučilišta, Kačić pako dobi strog ukor. Prvoj dvojici naime dokazalo se izjavom pravника Volića, da su išli od djaka do djaka i zvali ih na skupštinu.

Ova odluka prouzroči medju mladići strašnu uzrujanost. „Ta nije im se ništa dokazalo, — baš ništa tako rekući, pa toli stroga kazna!“ — I slavilo ih se kano mučenike. Najveći dio mržnje svalio se na rektora. Isti Kačić zaboravio je, da je Mirković htjeo cijelu stvar s dobra urediti. Nu u takovim slučajevima ne traži se nikada dugo ni pomno, koga da se krivi. „Mirković je imao braniti svoje djake; on ih nije obranio, dapače od-

luke potpisao“, — e — sva razjarenost skrenula se proti njemu. Kačić gotovo bjesnio od ljutine te se kazna i njemu pričinila strašnom krivicom. „Sad jesmo li učinili il nismo, sve jedno je, — dokazalo nam se nije ništa. A oni ipak diele take kazne! Nu da — treba i nas potisnuti, ubiti nam slobodni duh — učinit već sada od nas puzavce!“ — vikaše Kačić. Od sada je psovao, mrzio, prezirao isto onako, kano Puškarić i Jelenčić. Nije nimalo zaostajao za njima. Bolić proglasi postupak rektorata, ili kako on reče „vlastodržca“, skrajnom kukavštinom, zločinom i vikaše, da se podnipošto ne smije popustiti. Uzrujanost se po tom medju mladići nikako ne mogaše sleći. Jelenčića, koji je odlazio na izvanjsko sveučilište, izprati na kolodvor duga povorka fijakera, izkićenih trobojnim vrpčama, a vozeći se djaci iz svega grla vikahu Ilicom: „Živila sloboda! — Propale izdajice! — Propala despocija!“ — Drugi dan još na sveučilištnom hodniku poslije predavanja slavila je mladež ovaj čin i u glasnoj vici rogoborila.

Mirković upravo izadje iz svoje dvorane. Mladići ga niti ne pozdrave, nego po primjeru Puškarićevu pljunu pred njim. Starac učini ko da nije toga opazio, te podje dalje svojim putem. Nu u to ustavi ga mlado golobrado djače, — po izgovoru ko da je primorac, — te stupiv preda nj baci mu u brk drzovitim porugljivim glasom: — Ja u vami — i mi svi — ne vidimo više našega rektora, — nego pandura naših vragova!“

Mirković u prvi čas udivljeno pogleda mladića, prodje okom ostale, tad dobroćudno no ipak dostojno nasmije se tihim smieškom i blago rinuv na stranu zakrčitelja puta, pokroči napred. Nu sada skoči pred njega sav biesan Puškarić i stavi se tik pred njega.

— Stante! Mene htjedoste unesrečiti, — ja sam žrtva vaše osvete. Sad ćete mi odgovarati. Jest —! Što sam ja skrivio? Recite sada! Ne bojim se Bogorodice ni djavola. Sve jedno mi je, — al ne ćete, — bit ću ja ipak čovjek, — od mene lje roba austrijanskoga ne načiniste. Stojim ko klisurina u moru!

Dok je ovo strastnim i biesnim glasom vikao, držao je Mirkovića za rukav te je ovaj badava nastojao otresti se svoga napadača.

Uz Puškarića vikahu sada i drugi, te se oko častnoga starca nepristojno i osorno tiskali. Mlada vruća krv, razjarivana kroz tolike dane već, poskočila svim u glavu, te vika i izgred postajaše svakim časom gori. Kačić se iz početka suzdržavaše i ostane postrance, nu pričinu mu se, da on ne smije ostaviti drugova svojih i da to ne bi bilo liepo ni pošteno, a osim toga, da bi svoj ugled medju njima mogao izgubiti. Umieša se dakle i on, te tim i njega pograbi sveobća uzrujanost pa stane takodjer vikati i psovati. U takovim gungulama imade uvijek nešto priljepčiva.

Najposlije se Mirković ipak nekako protura niz stube i do trga, makar ga mladi ljudi okruživalu, na-

padahu i psovahu. On je kraj svega ostao miran i blag. Koji put bi tek bolno uzdahnuo i šaptnuo: „Djeco, ta vi sramotite sebe i narod svoj!“

Niti na trgu nije vika prestala. Puškarić i Žunić svaki bi čas skočili pred starca i tik pred licem mu mahali svojim omašnim rukama. Ovaj drugi predbaci mu dapače, da mu je Narančić pustio kćer. Mirković sada plane — nu i taj put se svlada, al vidjelo se, da mu ruke drhću a koljena klecaju. U taj čas stvori se pred turajućom se hrpom mlada liepa djevojka. Visoka i dostojanstvena hitro je stala baš do Mirkovića i uzkliknula zabrinuto:

— Oče! Šta je to? — A vi gospodo zar se ne stidite, — zar nemate toliko čustva pristojnosti, da pošujete starca čovjeka, svojega glavarara? Udaljite se!

Odlučnim zapoviedajućim glasom rekla to Vilma, te ko kraljica kakova digne krasnu si ruku u vis, pokazujući njom, da joj oca ostave i lupne nogom o tlo.

I zbilja, mladići se povuku natrag. Svladala ih porazna krasota djevojke, njena dostojanstvena prikaza, što li? Možda najviše blaga ganutljiva žalost, što je počivala u preliepom pravilnom licu, noseći u sebi nješto vječna daleka, i pomiešana prisiljenim mirom čvrste volje.

Kačić osjeti taj čas svu sramotu dogadjaja i pokujen okrene se od svêga te pobiti kući.

— Pravo je rekao, — uzdahne Vilma — (još se nije nesretnica toliko svladala, da bi bila mogla izustiti Narančićevo ime), kazao je, da će podivljati, izgubiti smisao za sve plemenito i liepo i pravedno. Eto . . .! ne dovrši djevojka i povuče oca za sobom mило nastaviv; Mi ćemo ipak poći na našu svagdašnju šetnju, oče. Zar ne? Tako je krasan dan Zato sam dakle morala tako dugo na te čekati. Čudila sam se, da ne dolaziš. Pobjoh se, da ti se nije što dogodilo; htjedoh s toga gore po te, al kad eto čuda! Nu hvala Bogu —, zar ti je ipak možda što? Prošećimo se. Nemoj se ljutiti, tatice, — ni oni nisu toliko krivi!

— Ah, Bog me sačuvao, — ja im praštam; — da sam ja mlad, bio bih valjda i ja takav. Ne krivim ja njih, — ah — dalje — dalje leži zlo, — sve to nije nego posliedica, što je kod nas sve nenaravno. Daj prieči drvцу medju dva kamena, da ne ide u vis, ono će se napokon prošuljati kroz živac; tako je i kod nas. Ne će da bude narodu ono, što mu po Bogu pripada, — e — onda, oh — najbolje je i ne misliti na sve.

Otac i kćerka podju na šetalište, da se po običaju prošeću.

Kačić bijaše upravo zdvojan, što je sudjelovao kod izgreda. Preduze si, da ne ide na večer k „Veselom Zagorcu“. Nu taj put dodje Bolić sam po njega. Njemu se ne usudi odbiti. Imadjaše taj čovjek u sebi nješta, čemu se svatko morao pokoriti. Najprije podju prema Sv. Duhu — daleko izvan grada. Bolić mu bjelodano

dokazao, kako je rektor dobio samo ono, što je zaslužio. Medjutim da i nije, glavno je, što su takovi „trzaji slobodoljubja“ upravo potrebiti za širenje pravoga duha i osjećanja: „Jer, vjerujte mi, dok se svih tih predsuda ne riješimo, i bez milosrdja i obzira sve ne učinimo nemogućim, te upravo ne uznastojimo, da narod nema poštivanja naprama nijednomu poglavarstvu, dotle nema govora, da bi digli narod iz njegova poživinčena stanja“.

— Neka vide, kamo vodi njihov postupak, ova zmožna gospoda! zaključiti Bolić.

Kačić se posvema umiri. Dakako samo na onaj čas, kad je Vilma Mirkovićeva došla, nije se smio sjetiti. Onda bi ga ipak stid premanuo.

Od sada je Kačić posve pao u burnu političku agitaciju medju sveučilišnim mladićima. Ne samo da ga je jednom okušana slast djelatnosti i užitak nepritajivanja rodoljubnih čustva svladao, nego takodjer odlučno prvenstvo, što ga si svojom obljubljenošću stekao i koje mu ne samo drugovi priznavahu, nego poradi kojega takodjer prvaci stranke imadjahu prama njemu osobite obzire. Tako se zbude, da nije bilo dana, gdje ne bi ovo il ono preduzeo u interesu „širenja misli“ i uzbudjenja naroda iz mrtvila, kumirstva i poživinčene potištenosti.

Kadkada — kadkada doduše zabrinuto bi pogledavao na svoje knjige, zaprašene i davno već ne otvarane, — nu svaki put bi se umirio i branio tim, da marljivo polazi predavanja.

XXVII.

Kačić je prošle noći ostao nešto dulje kod „Veselog Zagorca“, kamo je poslije one gungule svaku večer zalazio. Ovdje se taj put slavila prisutnost nekakih gosti, jednomišljenika iz Istre. U jutro bijaše s toga Kačiću teško ustati, pa se preko reda zadrži u krevetu. Inače je običavao rano ustajati, da se prije dnevne sparine prošeće, a glavno, da prodje onima mjestima, kud je nekoč s Tinkom hodao.

Izpije na brzu ruku kavu, na polak već hladnu, hitro se obuče i izadje napolje.

Na stubama začuje za sobom glas Ružičin.

— Čekajte, gospodine Kačiću! Nješto bi vas molila!

On zlovoljan stane i pričekava djevojčicu. Bila je u lakoj novoj ljetnoj odjeći. Na lišću joj se ljeskala rumen jutarnje svježosti, a nježno mlado tielo u čaru prvoga razvitka dražestno se u lakoj tkanini izticalo i na očigled svjedočilo, da će kasnije biti vrlo krasna. Kačić se nije mogao oteti priznanju, da je djevojčice upravo premile vanjštine. Nu sjeti se Tinke, — te se taj trenutak ukori sa frivolnosti. S toga ju ne dočeka nimalo liepo, već osornim glasom upita: — Šta izvolite?

— Rada bih si kupila molitvenik, da idem u crkvu. Sutra je svetac, dobila sam liepu novu odjeću, pa bi želila takodjer imati u crkvi liepo vezanu knjigu, a ne znam kakvu. Bi li vi htjeli sa mnom?

— Šta će vam molitvenik! Tko danas kupuje molitvenike? — Kupite si radje, — ah — šta — ja ni ne znam, koju bi vam hrvatsku knjigu preporučio, — malo koja što valja! (On se sam lecne i uvidi, da ne govori ino, nego da ponavlja Bolićeve rieči.)

— A ma neću ni ja druge. Ne volim ja čitati. Meni je tek za molitvenik. Kažite dakle, koji. Al ne Filoteu — ni Jaisov — ni „Isus prijatelj malenih“, — to imadu sve učenice, — a ovih niti nema liepo vezanih.

— Šta ja znam! Ajdemo k Županu ili Hartmanu, tamo ćemo naći, kad baš hoćete; jer ja znam, da je ne bi kupio.

Dok su išli Dugom ulicom, Ružica neprestance veselo i bezbrižno naklapala onom slobodom djevojčice, koju sviet još odraslom ne smatra. Nu reče li joj štogod Kačić, svakiput pocrveni i požuri koracima.

Pred knjižarom ju on medjutim ostavi, izpričav se, da mora na predavanje, u istinu pako smetalo ga — ni sam ne znajući zašto, — da s ljepušastom djevojkom unidje u dućan.

Hitro, ko da ga je tko tjerao, zakrene malom ulicom preko stuba na šetalište. Ljutilo ga u obće, da je zane-mario običnu si šetnju. — Šta biesa, — da s djevojkami govorim, — nisu Boga mi taka vremena. Ozbiljan — ozbiljan treba da budeš! Pravo je imao Jelenčić! Gle, taj mi dugo već nije pisao, a molio sam ga, da mi dobavi Lamarmorinovo djelo! govorio Kačić za sebe.

Opaziv na zidu priliepljene nekakve magjarske oglase, biesno zaškripi zubima. Glasno izrekav ružnu kletvu promrmlja: — Prokleti ovi „hirdetmenji“, pa kako mirno vise na tim zagrebačkim zidovima! Oh — kukavan li je to sviet! Gdje bi nekad u Italiji mogli biti njemački oglas. Potlačenici, pa nisu trpjeli, niti se usudili misliti na takova šta gospodari im Austrijanci. A mi, oh kukavni mlitavci, — jeli ih sviet vidio take još! Nitko nije nikada Hrvatske potlačio, — najmanje braća Magjari, — pa gle hirdetmenji — hirdetmenji! — Šta je to? Udara već četvrt na deset, — a mene još nema gore, — opet ću zakasniti, — a pisati poslije iz tuđih bilježaka toli je dosadno. Podbrusimo pete! — te on uzme po dvie stube preskakivati.

— Petre — Petre! — kamo se žuriš tako? u jedared ga sustavi sa šetališta poznat glas. Pogleda onamo, odkuda je glas dolazio i prepozna Puškarića, Žunića, Krizmanovića i Smiljanića. Uza njih opazi mlada, nepoznata čovjeka.

— Bravo, — odvrati im nemarno, ne ustaviv se u svom žurnom koraku. Došav k njima obrati se k Žuniću i Smiljaniću te ih upita: — Zar niste na predavanju?

— K čemu? kakva nam korist? — odgovori mu Žunić, slegnuv ramenima i frčnći si cigaretu košćatima, od duhana posve požućelim prstima.

— Što ćeš onda u Zagrebu? To nam je valjda dužnost. Treba učiti.

— Dà — dà, nu učimo li? Šta će meni ona njegova skripta, u kojima nema nego izvadaka iz njemačkih knjiga! — primieti Puškarić muklim i hrapavim glasom. Izvadio on to iz svih mogućih šalabaktra, pa da mi sada tim pamet ubija! O, kako mi naudiše, da ih pol godine ne smijem slušati.

— Tà svrha im je, da mladeži ubijaju um i pamet, — umieša se sada onaj stranac. Znade vlada jako dobro, kakove je ljude na tu svoju kortešku univerzu stavila. Tà njom i nije htjela drugo, nego da narodu oči zamaže. Da se mladež štogod nauči, onda bi progledala; taj uspjeh bio bi pako pogibeljan, — odkle onda nasmagati čestiti rod kruhoboraca?

Rieči ove glasile su ujedljivo, gotovo zlobno. Bio taj čovjek elegantno odjeven i brižljivo mu po modi kosa u čelo počestljana. Crna brada bila mu sasvim kratko ostrižena

Kačiću se to na čudo dalo. Dosele je slušao tako govoriti tek ljude, koji poput njega hodaju u kaputima bez puceta i u masnim šeširima. „Dakle ne samo mi raja!“ pomisli u sebi. I pravilno, tamnozagašeno lice stranca dojmalo se Kačića ugodno. Glas bješe mu mekan, simpatičan, makar da je zvučio poput kovi.

— Poznađu li se gospoda? — upita Žunić.

— Ne! — odgovori stranac — U ostalom zar je to potrebno? Ele — držiš li se ti još one lude gospodske navade, dostojne naduta kakova husarskoga poručnika? Reko si, da je ovo naš jednomišljenik, pa bas'a — čemu predstavljanja!

— Ma, po Boga, ne rad gospodske navade, al htio sam, da znadete jedan drugomu za ime. Dakle ovo je moj prijatelj i zemljak Žanino Bradač, žurnalista. A ovo je naš dragi Petar Krešimir Kačić, pravnik.

Novi znanci pruže si ruke.

— Molim vas, kako ste do djavola došli do takova pompozna imena? — upita odmah Bradač Kačića niti malo pritajenom ironijom.

— Kako mislite? — odvrati Kačić iznenadjeno i zbunjeno. Njega se nemarni način Bradačev veoma neugodno dojmio.

— Tà tko je vidio čitavo kraljevsko ime nositi! — rekne mirno Bradač, sveudilj se porugljivo smijući.

— E, al to je ime slavnoga hrvatskoga kralja!

— Šta zato! Nosio ga tiranin, sad bio on hrvatske il malajske krvi. Moralo je dosta biednih duša rad njega ostaviti djecu, roditelje, dom, sve to, da na račun njegove slave pogine. Pak, tko pametan da dade dan danas još štogod za ove starine!

Kačić se sada upravo razljutio, nu ipak ne odvrati ništa, već prekinuv razgovor pozove ponosno drugove, da idu na predavanje.

— Zar si tako željan slušati austrijansku mudrost? — odbije Žunić, lieno se nasloniv na ogradu i neopisivom nasladom uvukav u se dim cigarete.

— Bravo! — opet uzme Bradač, — šta možete čuti gore? Da je strašan zločin, kad gladan otac za svoju od glada skapajuću djecu uzme debelomu pekaru jednu žemljčku, vriednu dva cigla soldina, — a opet, da morate istoga toga pekara čuvati u njegovom pravu, ako siromašni mu djetići ne mogu kraj slabe plaće a teška posla za njega raditi, te ga hoće ostaviti. Njegov bo posao jest, da im biedna tjelesa izmuči i svakdanjim gladom i svakonočnim poslom polagano za grob priredi. Ako se tomu uzprotive, onda strajkuju, a vi ih ko pravoznanci morate prgoniti Eto — to se gore učite!

Bradač je gotovo od jaroosti bledio, dok je ovo govorio.

Kačić nije prvi put takova šta slušao. On je takodjer bio uvjeren, da u vladajućem gospodarskom sustavu svieta imade previše krivice. Nu nije ipak nikada pomislio, da se njegovi nauci nalaze u protimbi s nastojanjem proti ovoj krivici. Sad bude prviput stavljen pred ovaku dvojbu Al ni sada ne prevlada njim, — on bo je suviše ugrezo u svoje političke ideje, a opet je osjećao da jedno i drugo ne spada podpunoma u isti koš. Ne upusti se stoga u nikakov razgovor niti prepirku s Bradačem.

— Vi dakle ne idete, Žuniću i Smiljaniću? Ja svakako idem, — danas će posebice čitati o teoriji posjeda.

— Neka — ! odvrate ona dvojica.

— Ma nemojte tako! Treba učiti, onda ćemo koristiti domovini.

— Eto, govoriš ko pravi „narodnjak“!

— E pa dobro, — idemo barem u knjižnicu, — popusti Kačić, jer za sav sviet ne bi htio da ga drže „narodnjakom“ u tom smislu.

— Šta ćemo u knjižnici? — One lude švabske knjige čitati. Kad je Švabo šta pametna zamislio? Nije to za vedre hrvatske glave — ona njihova magla!

— Žuniću, ti si ipak presmion u svojoj kritici!

— Pa nema li pravo, — priteče mu Bradač u pomoć. — Molim vas, Niemci izpunjuju čitave biblioteke s otim, da li su stari Rimljani dobili svoje prve zakone na koži, kamenu il na mjedi, i da li su ih od Etruščana il Helena poprimili, — baš ko školastici sa svojom prepirkom, kakav da je bio i je li obće bio nož ono orudje, kojim su Isusu kod poroda pupak rezali. Ah, prestanite mi s tom njemačkom znanosti. Ni jedne valjane knjige nemaju o tom, kako da se biednomu bezkućniku pomogne. Nije bome Proudhon Niemac, nego Francez!

Kačiću pade na um, da je čuo jednom Bolića malo ne isto tvrditi, pa kako je Bolić na nj imao nezatajiva upliva, to je počeo davati Bradačevim riečima više vriednosti i znamenitosti, nego u prvi mah.

Odustane od namjere, da podje u knjižnicu i ostane u Bradačevu društvu. Jedno vrieme hodali šetalištem gore dolje, poslije podjoše u pivaru, gdje je Bradač bio

„benefactor“, — i toga dana ne bijaše više Kačića kod kuće. Ako se i nije u kojejšem slagao s nazorima svoga novoga znanca, to ga je ipak radikalizam ovoga zanimao, dapače ga privlačio.

Bradač se stalno nastani u Zagrebu. Nije imao pravoga zanimanja, nu vidjelo se po svemu, da udobno živi. Bijaše on naime sin bogata trgovca iz Primorja. Dosele prošao je pol svieta, te je dulje vremena živio u Parizu. Već ova okolnost činila ga Kačiću zanimivim i nekoga osobita poštovanja vrijednim. Tà Pariz — jedna jedincata rieč, a koliko čara, koliko sjaja, koliko bajne snage ne krije u sebi za mladića bujne mašte, kakav je bio Kačić! Zato je na Bradača pogledavao kano na čovjeka znamenita.

Osim toga svidjao mu se Bradač, što je bio mnogo radiniji od Bolića. „Ne smije se mirovati, svaku prigodu treba uloviti, da se učini ma najsitnija neprilika vlastodržcima. Male stvari — al s njima se napokon velike tuku!“ — znao bi kazati i Kačića nagovarati, da pripravi s djacima kaku demonstraciju ili da uradi štogod

u korist stranke ili dapače u korist kakoga tajnoga inozemnoga društva internacionalke. Živo je stajao uz Bolića u svakom političkom podhvat, akoprem je očito priznavao, da sve to nastojanje nema nego prolazne svrhe, a opravdanim ga držao u toliko, u koliko se tim postizava konačni cilj svjetskoga prevrata.

— Da je moguće postojeći red u čovječanstvu uništiti prije, nego li se oživotvori vaš politički program, i da djelovanje vaše ne koristi napokon i posljednjemu cilju, — tako mi poštenja! — malo bi me bilo briga za nj. Nu ovako može koristiti, jer za sada prvi je uslov, proti svemu se boriti — sve rušiti! Eto, zašto sam s vama!

Ovako im se odkrio jednom prilikom. Kačić se nije s time podnipošto slagao. Njemu je domovina i narod sve bilo, u njima je nalazio svrhu i cilj, te nije mogao ni pojmiti Bradačeva internacionalizma, kojim je sve te „predsude“ zabacivao i u kom je zanosno slavio parižke komunarde.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

VII.

Szais je dokazao — dosta dosadno, — da se sve na svijetu nadomješta. Da što, da uzmogneš to vjerovati, ne smiješ biti odviše strogim ni zapinjati o sitnice. Držeći se toga molimo čitaoca, nek nam dozvoli, da ih za naknadu monsieur Josefa upoznamo s Osipom Evsēicem. Osip je Evsēic bio suhonjav sijed starčić kojih šesdeset godinā u istrošenu „vic-mundirnom“ fraku, uvijek zadovoljna lica i rumenih obraza. Trideset je godina upravljao četvrtim bureauom u kancelariji, kadno je došao Beltov. Petnaest godina prije toga proživio u dvorištu kancelarije u poštovanu zvanju vratarova sina, koje mu je podavalo aristokratsko držanstvo prema ostaloj stražarskoj djeci. Ovaj je čovjek mogao biti najboljim dokazom, da čovjeka ne obrazuju daleka putovanja, ni lekcije sveučilišne ni široki krug rada: on je bio neobično vješt u poslu, u dušu poznao ljude i pored toga bio taki diplomat, te jamačno ne bi zaostao ni za Ostermanom ni Talleyrandom. Po naravi lukav i okretan umio je valjano razviti i uzgojiti svoj praktički um sjedeći od petnaeste godine u kancelariji. Nisu ga smućivale ni znanosti ni knjige ni fraze ni neizvedljive teorije, kojima mi iz knjiga maštu kvarimo, ni sjaj svjetskoga života, ni pojetične sanjarije. Dok je spise prepisivao u čisto i u isti mah u nečisto promatrao ljude, sticao si dan na dan više duboka znanja zbilje, vjerna ponimanja okoline i osobita takta, koji ga je mirno pro-

vodio medju neopaznim, ali blatnim i neobično opasnim jarugama kancelarijskoga života.

Mijenjali se glavni načelnici, mienjali ravnatelji, mijenjali načelnici odjelā, ali načelnik četvrtoga ureda ostao. A ljubili ga svi, jerbo nisu mogli biti bez njega, a on to pomno krio. Svi su ga štovali i bili mu pravedni, jer se on uvijek trudio, da ostane u kraju. Znao je sve, opominjao se svega, što je kad bilo u kancelariji; salijetali ga pitanjima kao da je arkiv, a on se ipak nije protiskivao naprijed. Ravnatelj ga nudjao mjestom odjelnoga načelnika — ali on ostade vjeran četvrtome uredu; htjeli ga predložiti za krst — a on ga je umio dvije godine odbijati od sebe moleći, da ga zamijene godišnjom pohvalom, a sve samo s toga, da mu ne zavidi načelnik trećega ureda.

Taki je bio u svemu. Nigda se privatnik nije požalio na nj da je lakom; nigda nije drug u službi posumnjao, nije li sebičan. Pomislite samo, koliko je raznih posala prošlo za ovih četrdeset i pet godina kroz njegove ruke, pa ipak nigda nije nijedan posao uzrujao Osipa, niti razgnjevio, niti mu oteo vedrine duševne.

Nigda u svom vijeku nije ni mišlju od uredovanja na papiru prešao u zbiljske prilike života i ljudi; službene je poslove smatrao sasvim apstraktno, to je bilo za nj dugačak niz izvješća, prijava, rješitba i upitā, porredjanih poznatim redom, koji su se po poznatim pravilima množili. Dok je opravljao poslove službene, imao je

dakako na umu samo očistiti svoj sto, pa je radio onako, kako mu se činilo najzgodnije: ili bi poslao spis u Krasnojarsk, odakle se nije vraćao prije dvije godine, ili bi napisao konačnu rješidbu, ili bi — a to je najvolio — predao stvar drugoj kancelariji, gdje je drugi uredski načelnik na isti način opetovao ovaku strpljivost.

Bio je tako nepristran, te nije mogao razumjeti, kako može biti na priliku ljudi, koji su zapali u najveću bijedu, prije nego je stigla odluka iz Krasnojarska, — Temida mora da bude slijepa. . .

Evo ovaj poštovani drug Vladimirov — tri mjeseca poslije njegova dolazka — pregledavši prepisane spise i podavši nove hrane perima četiriju pisara, izvadi srebrnu burmuticu i ponudi pomoćnika: — Kušajte, Vasilije Vasiljeviću, donio mi ga prijatelj iz Vladimira.

— Izvrstan tabak! odvrati pomoćnik za minutu, koju je proživio među životom i smrću, pošto je usrkao prstovet suha, svijetlozelena praha.

— Šta? hvata li? upita načelnik sav veseo, što je nos svoga pomagača tako silno uzrujao.

— Te kako, istisne pomoćnik, pošto se malo po malo oporavio od navale duhana i otro si modrim rupcem oči, nos, čelo, pače i bradu, — nijesam još ni pitao, kako vam se svidja mladi čovjek iz Moskve?

— Čini se, da je valjan, sâm ga je ministar namjestio.

— Da, da, veoma uman, nema sumnje. Jučer sam ga čuo, prepirao se s Pavlom Pavličem Pavlič, znate, ne trpi prigovora, a Beltov nije u neprilici za riječi. Pavao se Pavlič naljutio, pa navali na Beltova: velim vam, ovako je i ovako; a Beltov će: nije, nego je ovako. Ala sam se radovao gledajući sastrance. Kasnije kad je Beltov otišao, reče Pavao Pavlič prijatelju: „Neka komu bude kancelarija u redu kod ovakih ljudi; ja sam sam sebi univerzitet; odučit ću ga, da radi na svoju; ne marim, ko ga je namjestio!“

— Gledaj ti njega, uzradova se načelnik: dakle nama je sve jedno, ko ga je namjestio? . . . E, e, Pavliču! . . . A je li mu to rekao u brk?

— Nije, pod konac je još nešto dodao, ali samo francuzki. Priznajem, dok sam gledao taj svršetak, prošlo mi mozgom: gle mi ćemo s Osipom Evsëićem biti još uvijek u četvrtom uredu, a on će prijeći onamo, — i pokaže na ravnateljsku sobu.

— Eh, mudra si mi glavica, Vasilije Vasiljeviću! nastavi načelnik: — rekao bih, nema mudrije glave od tebe u sva tri ureda, a ti tako klapinješ. Ja sam, brate, u svom vijeku vidio dosta materijala, od kojih postaju pravi činovnici, šefovi kancelarija, ali u ovoga nema ni mrva, što treba. Ako je uman, ako je marljiv, — kako će biti dugo uma i marljivosti? Hoćeš li se okladiti sa mnom o bocu vina, da ne će ni do uredskoga načelnika?

— Ne marim za okladu, nego sam juče još čitao

spise, što ih je napisao, prekrasno piše, po Boga; takav sam slog našao samo u „Sinu Otečestva“.

— Vidio sam i ja, moje su oči istina stare, ma nisam sa svim slijep; forama ne zna, da ih ne zna s gluposti ili nenavike, — ne bi bila nikaka nesreća, može im se još priviknuti. Ali on ih ne zna zbog uma svoga, pod njegovim rukama postaje službeni spis romanom, a glavna stvar prospe mu se kroz prste; ko je spis predao i da li je pravo, na koga je poslan, — za to ga nije briga; tome vele Rusi „verški hvatati“; pa da mu ko štogod kaže — ta on bi bio gotov poučavati, Bože sveti, nas starce. Ne, dragi, nije ti to zgodna gradja; i sâm sam iz početka mislio: „Čini se, nije glup, prokrić će si put; no nije se još obikao službi, ali će privići“. A sada tri mjeseca dolazi svaki dan ovamo, svakome je loncu zaklopac, raspaljuje se, prosti Bože, kao da mu rođenoga oca kolju a on ga mora spasti, — nu, kud ćeš ovako? Vidjali smo već takih mladića, nije prvi ni posljednji, svi nas zaljevaju riječima: ja ću nedostatke iskorjeniti, a jadni niti znadu niti slute, kakih sve nedostataka imade. . . Viču, viču, pa sav život ostanu činovnici niže vrste, te od ljutine nama se podsmijevaju: gledaj rabotárâ u kancelariji, a ipak rabotari sve rade; treba li mu sastaviti u svom poslu molbu na gradjanski sud, — hajd k rabotaru. . . Ne umije nevolja sâm. . . Trutovi! završi rječiti načelnik.

Doista načelnik je sudio pravo, događaji su do skora potvrdili riječi njegove. Beltov je skoro ohladnio za kancelariju, postao razdražljiv, nemaran. Šef ga pozvao k sebi i govorio mu kao nježna mati — uzalud. Pozvao ga ministar i govorio kao nježan otac, tako čuvstveno, tako krasno, da je eksekutor, po slučaju nazočan, upravo proplakao, premda ga nije bilo lako gauuti, što su znali svi činovnici pod njim, — i to ne pomože Beltov se tako već zaboravio, da se pače ovom obiteljskom brižljivošću tuđih ljudi, baš ovim očinskim nastojanjem, da ga svrate na put popravka, osjećao uvrijeđenim.

U kratko, za tri mjeseca poslije rječite zabave načelnika i njegova pomoćnika razljutio se Osip Evsëić na svoga pisara, što nije nešto dobro uradio, pa se okosi ovako:

— A ma kad ćeš napokon naučiti, kako valja raditi? Koliko puta sam ti pokazivao, ali uvijek utaman; to je odatle, što ne misliš na službu, nego se fino odjeven klatiš za djevojkama po admiraltejskom buljaru — vidio sam te često. . . Hej, piši: „I za daljni slobodni boravak u ruskom imperiju izdaje se ostavnomu gubernijskomu sekretaru Beltovu ovaj pasport s pripadajućim podpisom i s priloženjem carskoga pečata“ . . . Gotov? Ovamo!

I mrmljajući pregleda Osip spis, pa će ovako:

— Idi, odnesi odma, pa kad bude potpisano, onda hajd u registraturu; pečat dolazi ovamo, vidiš, na ovo

mjesto, gdje piše „na ovom pasportu“. On će sutra doći po nj.

— Hej, Vasilije Vasiljeviću, nije vam se htjelo oklade, lijepo biste bili nasjeli. Priznajem, požurio se!

— A bilo mu je upravo još četrnaest godina i šest mjeseci služiti, da dobije odlikovanje, lukavo se nasmjehne pomoćnik.

Načelnik prasne u grohotljiv smijeh, a za njim sav ured.

S ovim olimpskim smijehom završila se činovnička karijera dobrog prijatelja našega Beltova. Bilo je baš deset godina prije ovoga znamenitoga dana, kad se u isto vrijeme u Vêre Vasiljeve za stolom dijelio puding, a vani se oglasilo zvonce, pa Maksim Ivanović poskočio do prozora.

Čim se u ovih deset godina bavio Beltov? — Svim ili gotovo svim. — Što je izvršio? — Ništa ili gotovo ništa.

Ko ne zna stare istine, da djeca, od kojih se mnogo očekivalo, rijetko mnogo ispune. Odakle to? Razvijaju li se sile čovječje na takav odredjen način, da ih se premakne u starosti ako su se u mladosti previše upotrebljavale? Teško pitanje. Ja ga ne umijem niti hoću da riješim, ali mi se sve čini, da odgovor tome pitanju valja tražiti u atmosferi, u okolini, u dojmovima i doticajima mnogo više, nego u kakom nepotpunom psihičnom ustrojstvu čovjeka. Bilo kako mu drago, u Beltova se to potvrdilo. Beltov pun mladenačkoga žara i maštalačke tvrdoglavosti ljutio se na prilike i s nutrnjim strahom dolazio je u svemu gotovo do istih rezultata, koje je

rječito izrekao Osip ovako: „a ipak sve rade radotari!“ — i doista rade samo oni s toga, što svi ti idealisti — jazavci i faraoni miševi ne umiju ništa raditi i prinose na oltar čovječanstva samo želje, samo čeznuće, često plemenito, ali gotovo svagda neplodno . .

Njekoga ni malo lijepa, no potpunom peterburškoga jutra, jutra, kad su se sjedinile neugodnosti svih četiriju godišnjih doba, kad je pljuskao snijeg o prozore, kad se

još u jedanaest sati nije razdaniilo, a već se gotovo opet smrkavalo, — sjedjela Beltovka pokraj kamina, gdje je bio zadnji razgovor sa Ženevcem.

Vladimir ležao na postelji s knjigom u ruci, koju je čaščitao čaš opet nije; najzad ju odložio. I nasjedivši se dugo u hjenoj zamišljenosti progovori:

— Majčice, znaš li, što mi se mozgom vrti: ujak me je ipak pravo svjetovao, da se primim medicine. Kako mislite, bi li se dao na taj posao?

— Kako želiš, drago dijete, odgovori Beltovka s običnom krotkošću; samo je ovo strašno, Volodja: morat ćeš pohađjati bolesnike, a imade i priljepčivih bolesti.

— Majčice, reče Vladimir nježno je primajući za ruku i smiješeći se: kako ste vi sebični i prepuni ljubavi! Živjeti ruku prekrštenih da što nije pogibeljno; ali ja mislim, za dangubu treba imati isto tako sile, kao što i za rad. Ne može svatko, ko samo hoće, ništa ne raditi.

— Pokušaj, odvrati mu majka.

Sutra dan osvanuo Beltov u dvorani anatomskega

Nikola Jurišić (Kip Ivana Rendića)

teatra i s onim usrdjem, s kojim se latio kancelarije, dao se na anatomiju. No on u ovu auditoriju nije donio one čiste ljubavi, koja ga je pratila na moskovskom sveučilištu; pa koliko se god nastojao zavarati, medicina mu bijaše samo utecište: on se medicine latio, jer mu se drugdje posao izjalovio, on se prihvatio novoga zvanja od dosade, jer nije znao, što da radi; velik je bio jaz medju veselim studentom i ostavnim činovnikom, diletantom. Nadaren b' strim umom do skora se Beltov spotakao u novoj nauci o ona pitanja, na koja medicina učeno šuti, a da se ona riješe, do toga stoji sve ostalo. On je stao pred njima i htio ih očajnom, sm onom hrabrošću misli zauzeti; nije se brinuo za to, da su rješavanja ovakih pitanja obično samo plod duga, naporna, neprestana rada, — a za takav rad nije bilo u njega sile, pa tako stade očividno hladnjeti za medicinu, osobito za medicinare. On je u njima prepoznao njegdašnje drugove iz kancelarije. Htjelo mu se, da oni sav život žrtvuju rješavanju pitanja, koja su njega zanimala; htjelo

mu se, da idu k bolestnicima vršiti svetu dužnost svoju, — a kad tamo, oni su se u veće voljeli kartati, htjeli su praksu, ali nije bilo vremena.

Ne, ne, mišljaše Vladimir: ne ću da budem liječnikom! Kakav bi bio čovjek bez sviesti, da se oslobodim liječiti koga pored suvremene prepirke u svim fiziološkim pitanjima. U kraj sve praktično! . . . Kakav činovnik ja, kakav učenjak? . . . Ja, ja . . . ne smijem priznati . . . ja sam umjetnik!

Gledajući izdjelanu lubanju pomislio je Beltov, da je umjetnik. Kako je zamislio, tako uradio. Donja okna u sobi prevjesi debelom tkaninom: izmedju dviju lubanja pojavi se malena Venera; svagdje su izrasle, kao iz zemlje, glave od sadre s izrazom straha, stida, ljubomornosti, junaštva, kako to već pomišlja učena umjetnost slikarstva, t. j. kako se ove strasti u naravi — ne prikazuju. Vladimir počeo svake nedjelje zalaziti u Eremitaž (galeriju slika), te marljivo sjedjaše za svojim slikarskim stalkom . .

(Nastavit će se)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Prvi moj korak, kako spomenuh, bijaše upućen, da posjetim „domik Petra I.“ Iz kadetske dakle linije na Vasiljevskom ostrvu odvede me izvoščik preko male Neve Tučkovim mostom na (staro-) peterburšku stranu, koju, kano što jur rekoh, Ždanovka i Karpovka diele u tri omanja ostrva. Ovdje leži „domik“ u onom kutu, koji čine velika Neva i velika Nevka i to na nabriežju velike Neve, koja je ovdje do 650 m. široka, dakle kano Duňav u svojem toku izmedju dravskoga ušća i Vukovara. Tuj si Petar god. 1703. podiže drvenu do 15 m. dugačku i 6 m. široku kućicu na jedan sprat s dvie sobe i kuhinjom za svoje prebivanje, da nadzire i rukovodi gradjenje nove priestolnice. Da se ta kuća od propasti očuva, dade ju Katarina II. kamenim platnom obzidati; okolo nje bude sagrađen liepi vrtao, a u nj postavljeno poprsje carevo. Na dalje iz čustva velikoga štovanja naprama utemeljitelju novoga grada bješe lieva soba pretvorena u crkvicu, te u njoj izložena u dragocieni okvir ona čudotvorna slika Spasitelja, koju je car uvijek uza se nosio. Druga, desna soba, prikazuje malen muzej sa stvarmi Petra Velikoga, koje je on sam učinio, kano što drveni stolac s kožuatim jastukom, klupica itd. Uz „domik“ vidi se čamac, takodjer rukom carevom učinjen, kojim se je po Nevi vozio. Ovaj „domik“ i stvari u njem izložene smatra svaki Rus narodnom svetinjom, te nijedan ne propušta da došavši u priestolnicu na Nevi ne izkaže im svoje štovanje. Nu i svakoga drugoga, bio koje mu drago narodnosti, kada promisli što

je do Petra velikoga na ušću Neve bilo i što je njegova željezna volja ondje učinila, obuzeti će ono čuvstvo, koje se pobudjuje pred spomenikom svjetske znamenitosti. Ja sam se u „domiku Petra“ sjetio liepih misli našega pjesnika gr. Meda Pučića, koje je on na 16. julija 1852. u Petrogradu u sličnom položaju izpjevao: „Zlatni krovi Božijeh hramova blistaju se suncem ražareni, na glavama lakijeh stupova dvorovi se dižu nakićeni; u koritu marmornih briegova ljuta Neva valovima pjeni; vrvi narod, trg cieloga svieta morem, kopnom ovdjeka dolieta; a nije se vijek dvostručio, crna pustoš krajem je vladala; samonik bi jedva zelenio, jedva gdje bi róda poskakala, jedva gdje bi ribar zakasnio na otoku od nezdrava kala, samo vrhu tvrda leda zaigralo kolo bi medjeda. Kojom srećom, kojim li je trudom stvorenje se tako promienilo? Zar prirodom? Zar Božijem čudom? Zar po vragu to se dogodilo? Niti čudom, niti paklenim udom, niti se je tek slučajem zbililo; Jedan Petar promjenu dotjera, a Petra je poticala vjera; ona vjera tvrdja od kamena, što no srce Slavjanina brani, stavna vjera udesnog vremena, kakvo nebo navlaš za nas hrani. . .“ (Pjesme str. 68.)

Pred Petrovim „domikom“ duž Neve je liep trg, a onamo doplove parobrodi, kojimi se prelazi na suprotnu obalu, na Gagarinsko nabriežje. Ali ja sam taj put htjeo ostati na onoj strani, da pregledam druge znamenitosti toga najstarijega diela Petrograda. S toga zakrenuh od „domika“ k bližnjoj crkvi sv. Trojice (соборъ св. троици), koja je s historijskoga gledišta u toliko znamenita, što

je s „domikom“ god. 1703. od Petra Velikoga sagrađena, da uzmognu i on i radnici u njoj pobožnost obavljati, te se je u toj crkvi god. 1707. s Katarinom I. vjenčao. Pred crkvom prama Nevi stere se trg istoga imena (троицкая площадь), a odatle vodi na suprotni brieg rieke veliki „troickij“ ili „Peterburgskij“ most. Ovaj je most na ladjah, te se za vrijeme, dok ledene sante plove Nevom, ukloni; a tako biva i s drugimi, koji su na ladjah. Od Troickoga trga prelazi se prieko Nevskoga rukava na „Krępostnoj ostrov“, obkoljen onim rukavom. Na ovom otoku, pred kojim se Neva razilazi u veliku i malu, i koji ulazi u nju kano kljun, sagrađi Petar Veliki tvrdjavu poslije prve velike pobjede, održane nad Švedi dne 7. svibnja 1703. godine. Utvrda (Петропавловская крѣпость) sastoji se iz šestokutnih zidina ojačanih braništi te se pruža s tvrdjavicami na tri suvisla otočića, jedan na sjeveru, dva druga na zapadu i iztoku. Unutar ove utvrde leže sada arsenal, topnički muzej, sgrade za vojičku upravu, kovnica novčana i „Petropavlovskij sobor“. Mene je samo ovaj zanimao i to radi carskih grobnica, pak sam za to u nj unišao. „Sobor“ dao je sam car Petar I. graditi god. 1712. i bješe poslije 21 godine (1733.) dograđjen. Cikva je na trulo gradjena. Rtasti zvonik uz crkvu jest 128 m. visok, te svojom visinom spada medju najviše ove vrsti gradjevine (još jedan put viši od našega prvostolne crkve, koji je sada tek 63. m. visok); a krov mu je teško pozlaćen. Nutrnje crkvene prostorije, prem svjetle i prijazne, ne prikazuju ničesa osebujna. Ukrašene su mnogimi trofeji i cviećem. Onkraj rešetka, uz koje je uvijek straža, razporedana je množina svake vrsti i veličine sarkofaga, sadržavajućih umrle ostanke članova carske Romanovske obitelji počam od Petra Velikoga izuzam jedinoga Petra III. (1762.). Pred ikonostasom, desno od ulaza, počiva tielo osnivatelja Petrograda, naprotiv Nikola I. i nedavno nesretno svršivši Aleksandro II. sa suprugom, starijim sinom i kćerju. Sivkasti mramorni sarkofagi pokazuju mjesto, izpod kojega su u podzemlju sahranjeni visoki mrtvaci. Nad grobovi uvijek gore svjetiljke, a na stienah su svete ikone, mnoge draguljima uresene. To su ikone, koje su novorodjenčetu prikazane carem, a poslije smrti postave se ovamo na grob, da mu i poslije smrti budu pratiocem. Ovdje se pokazuju i njeke vlastite rukotvorine Petra Velikoga, kano što sviećnjak od slonove kosti s rezbarijami i medaljoni (1723.). Iz Petropavlovске utvrde dolazi se u Aleksandrovski perivoj (Александровскій парк) i zoologički vrt (зоологическій садъ), koji se sa sjeverne strane steru sve do „Kronverkskoga prospekta“, štono ih u polukrugu obkoljuje. Oba služe za šetalište, a u drugom hrane se životinje u svrhe naučne; imade i zavod rudnih voda i pozorište za predstave i koncerte.

U onom „domiku“ stanovao je Petar, kada je nadzirao gradnju. Nu on si je u novoj priestolnici sagrađio

za redovno stanovanje dva dvorca: jedan na drugoj strani „Peterburške česti“, u kojoj je i domik, na ime na otočiću „Petrovskom“, u užjem smislu, izmedju male Neve i Ždanovke; drugi preko velike Neve upravo prama „domiku“ nedaleko od ušća Fontanke. Ovaj bijaše mu „ljetni“ dvorac. Oba su u perivoju, a sačuvani su do danas. Ljetni dvorac jest obična dvospratna kuća pobieljena ali sa žutkastimi nakiti. Petar ga sagrađi na uspomenu svoje morske pobjede u kronstadskom zaljevu nad švedskom ratnom mornaricom, te ga prikaza svojoj supruzi Katarini prozvav ga po njezinu imenu „Ekateringofom“. Ovaj dvorac, u kojem je carica sa svojim kćerima stanovala, bješe pod caricom Jelisavom Petrovnom god. 1745. po osnovi gr. Rastrellia povećan i dograđjen, a i u našem vieku prenapravljen, dok ne dobi lice, koje nam naša slika prikazuje. U tom i prenapravljenom dvorcu sačuvane su sve sobe Petrova vremena onako, kakove su tada bile, s onim istim uredjenjem i pokućtvom. U jednom i drugom dvoru čuvaju se rukotvorine toga umnoga vladara. Nu još više imade uspomena, koje na nj sjećaju, u carskoj eremitaži, i u galeriji imenom Petra Velikoga, a o kojih će biti govora, kada dodje red na onaj veličanstveni zavod.

Ovo su one uspomene na Petra Velikoga, koje je sam u svojoj priestolnici ostavio. Ali imade u njoj uspomena, kojima je zahvalno potomstvo htjelo ime njegovo ovjekovječiti i držati ga budno u srcu naroda. Ništa manje od dva spomenika podignuta su osnovaču nove priestolnice na Nevi: jedan na trgu imena njegova na zapadnoj strani admiraliteta naprama palači državnoga vieća ne daleko od nevskoga briega, drugi na inženerskom trgu. Prvi podignu god. 1782 carica Katarina II., drugi car Pavao I. Prvi spomenik jest remek-djelo franceskoga kipara Falconeta, caricom u tu svrhu u Petrograd prizvana. Podnožje je ogroman zrnac-balvan prozvan „grom“, iz karelskoga ne daleko odanle sela Lahte, dugačak 14, širok 6 i visok 5 met. s nadpisom: „Петру первому Екатерина вторая 1782“. Na tom ogromnom poput pećine podnožju sjedi na konju kip Petra vel. oboje 5 m. visoko. Prikazuje se lovorom okrunjeni car na konju pećinu uzlazeći, obrazom na Nevu gledeći, pokazujući podignutom desnicom na pozorište svojega smionoga djelovanja, gdje iz močvare kano čarobnom šibom velik grad izvabi. Samo dvie zadnje noge konja počivaju na kamenu, dočim su dvie prednje u vis dignute; jednom od onih nogu gazi se dugačka gmižuća zmija. Spomenik u mjedi saliven stajao je 430.000 rub i spada medju najljepše umotvorine ove vrsti. U nijednom pogledu nije mu ravan onaj drugi spomenik, učinjen umjetnikom Rastrelliem. Lovorom ovjenčani car sjedi na konju u odijelu imperatorskom držeći u desnici vojvodski štap. Podnožje mu mramor-kamen. na kojem su izrezani na propup prizori iz poltavske bitke; a posvetni nadpis glasi: Прадѣду праунукъ 1800.

Pokle sam tim načinom posjetio kolievku Petrograda, pohodio mjesta, u kojih je njegov začetnik izvajao svoju veliku osnovu, na koju ga poticala „vjera“ u silu ruske države i ruskoga naroda: prešao sam, da pregledam koliko više od onih znamenitosti, koje je ondje stvorila ili pribavila doba od nješto preko pol drugoga stoljeća

Nu tih znamenitosti imade u prijestolnici na Nevi toliko, da sam u zabuni, gdje da opisom započnem. Iz ove ću se zabune, scienim, najlakše izvući, ako za počnem sa znamenitošću, koja s jedne strane stoji u savezu s osnivačem Petrograda, s druge bijaše za moga boravka predmetom moje najpomnije pažnje i najčešćega posjeta, pak je sbilja neprieporan ures i ponos glavnoga grada Rusije. A to je „imporatorskij eremitaž“, t. j. palača s bogatimi carskim sbirkami umjetnina i starina sviju vjekova. Ja sam za svoga boravka svaki dan sproveo po koji sat u „eremitažu“; ondje prošao kroz sve dvorane; zanimao se osobito onimi riedkostmi, kojih nisam vidio u inih velikih sbirkah evropskih; pak opet priznajem, da mi je ostao u duši samo obćiniti pregled onoga umjetničkoga i arheološkoga bogatstva. Mogu k tomu dodati, da su me predstojnici pojednih odjela najvećom susretljivosti vodili i izticali što je u onom odjelu znamenitije.

„Eremitaž“ je i začetkom i položajem svojim u najtiesnijem savezu s carskim ruskim dvorom; pak s njim skupa zauzimalje najljepše mjesto u cijeloj prijestolnici. Ondje, gdje je velika Neva najšira, gdje otiskuje od sebe rukav, imenom malu Nevu, upravo naprama okrajku Vasiljevskoga i Petrovskoga ostrva, a naprama spomenutomu „Kriepostnomu“ otočiću, ondje na desnom uzvišenom nabriežju velike Neve sagrađiše si ruski „gosudari“ svoje biele dvore. Čudnovato! S prozora dvorane naprama Nevi vide i čednu kućicu osnivača nove prijestolnice i Petropavlovskij „sobor“ s grobnicama svojih predaka i svojim budućim prebivalištem. Odanle dovikuje im se „memento mori“. Dočim je tako jedno lice „zimnoga dvorca“ okrenuto prama Nevi, dva su okrenuta prama trgovom: razvodnomu i dvorskomu. Razvodni dieli dvor od admiraliteta i zalazi do Neve i njezina „dvorcova“ mosta. Dvoru pako iztočno, odijeljen od njega samo uzkim prolazom, leži eremitaž, takodjer okrenut jednim licem k Nevi duž dvorskoga nabriežja. Palača tvori pravi kut dugačak 156 a širok 113 met. Imade dva glavna pročelja: sjeverno prama Nevi, južno prama ulici „milionaja“. Na južnom pročelju jest napred pomaknuti vestibul, poduprt osmimi stupovi, na koje se deset po šest m. visokih atlanta naslanja. Na obijuh stranah vestibula vide se udubci s kipovi najglasovitijih umjetnika, a na jednom i drugom pročelju skupine, koje prikazuju, kako umjetnost stoji pod okriljem crkve i države.

Ondje, gdje je sada eremitaž, bijaše nekada kuća podadmirala Cruysa. Carica Katarina II. dade godine

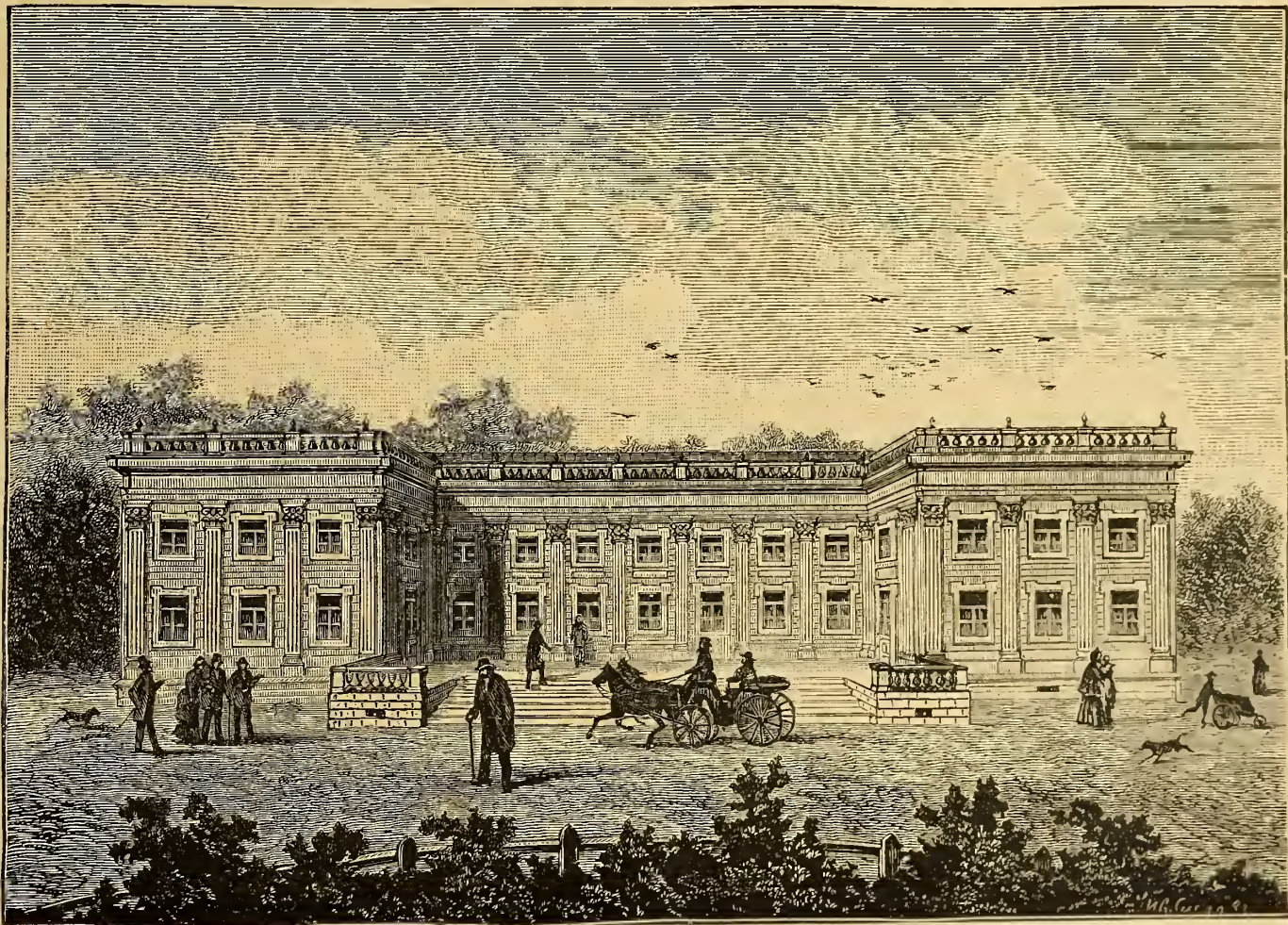
1765. na tom mjestu sagrađiti dvospratnu palaču, koja se najprije zvala „mali zimnij dvorec“. a kašnje prozva se „eremitaž“. Ovaj dvorac prislanjao se na onu čest carskoga dvora, u kojem je carica stanovala, te bijaše s njim spojena t. zv. letućim mostom, kano što je i danas. Sgrada u obliku paralelograma imala je u sredini perivoj s menažerijom, a glavni ulaz vodio je u nju iz zimnoga dvorca. Jedan dio zapremale su sobe za stanovanje, drugi pako dvorane za galeriju sliku. Ova prva dogradnja k zimnom dvoru pokazala se do skora, pokle su se sbirke slika množile, odviše tiesnom; te je ista carica dala već god. 1773. po ravnateljlu c. akademije Volteru dograditi drugu palaču, drugi, veliki eremitaž naprama prvomu, staromu. Protezala se duž Neve, s pročeljem 83 5 met. dugačkim i obuhvaćala je dva reda dvorana, jedan naprama Nevi, drugi naprama dvorcu. Ali i ova druga dogradnja bijaše do skora nedostatna, te je već god. 1779 – 85. naprama zimnomu priekopu po bergamesu Giacomu Guarenghiu sagrađjena t. zv. galleria delle loggie, koja je veliki eremitaž spajala sa šepelevskim dvorcem, sagrađenim po knezu Potjemkinu. Napokon u novije doba bijaše eremitaž preustrojen i presagrađen. Car Nikola II., nabaviv njekoje kuće u blizini, dade i ove i druge, koje su dvoru pripadale, porušiti, pak povjeri god. 1840. svomu dvorskomu graditelju, umnomu Andriji Ivanoviću Stakenšneideru, rođenu u Moskvi († 1865.) i glasovitomu monakovskom graditelju Lavu Klenze-u, da stari eremitaž dielom preobnove dielom dograde. I tako su dvorovi eremitažki od 1765. do 1840. i sled. godina gradjeni, dograđivani, preustrojavani i obnavljani. Ovako obnovljen eremitaž prikazuje veliku dvospratnu palaču u grčkom slogu. Predvorje nošeno je na 16 stopova iz sivkastoga finskoga zrnca s glavicama od mramora; a ureseno je s četiri prekrasna sviećnjaka iz manganita i dva iz tamno-ljubičasta jaspisa i ogromnom posudom iz riedkoga sivkastoga ružičastimi pjegami izpremiešanoga finskoga zrnca. Sjajno stabište jest iz bieloga a stiene mu iz žutkastoga mramora. U hodnicih stupovi, za tim podovi i stiene u hodnicih i u dvoranah obložene su svekoliike pločami mramornimi različitih boja tako, da se sve lašti i svjetluca. I ova bogata vanjšina stoji u potpunom umjetničkom suglasju s obiljem i bogatstvom sbirka, koje krije „eremitaž“.

Počam od Petra Velikoga svi su se ruski vladaoci natjecali, da priberu čim više umotvorina u novoj prijestolnici. Galeriju slika zasnova sam prvi osnivač Petrograda, nabavljajući za nju umotvorine na svojih putovanjih po zapadnoj Evropi. Njegov su primjer sledili osobito Katarina II., Pavao I., Aleksandro I., Nikola I. i Aleksandro II., pokupovav što ciele zbirke, što pojedine česti i umotvorine, što naručujući ove kod domaćih i stranih umjetnika. Tako je carica Katarina II. kupila sbirke S. A. Guckovskoga (1755.), gr. Brühla (1769.), markeza Crozata (1772.), sira Roberta Walpola (1779.), dragocjenije česti sbiraka

vojvode Choiseula, slikara Baudouina, Gerreta Braamcampa, Trouchina, Randona de Basseta, sira Roberta Udneya, Dezaliesa d'Argenvilla i dr. te naručivala slika kod najslavnijih umjetnika svoje dobe, kano kod Raf. Mengsa, Losenka, Matvejeva i dr. Aleksandro I. kupi od razcarice Josefine (1814.) najdragocienije umotvorine njezinih sbirka, bivših prije u Kasselu; na dalje iz glasovite sbirke novčara Coesvelta u Londonu (1814.); mnoge nabavi u Francezkoj i Italiji kroz kneza Trubecoga (1816.) i bar. Denona. Car Nikola I. kupi sbirku

sovita galerija vojvode Leuchtenberga, bivši prije u palači, koju je car Nikola I. god. 1844. dao u Petrogradu sagraditi u talijanskom slogu za svoju najstariju sestru Mariju, vojvodkinju Leuchtenberžku. Ova je galerija prenesena iz Monakova, kada je vojvoda Makso Leuchtenberg († 1852) oženio rečenu rusku veliku kneginju; a bogata je osobito na umotvorinah talijanskih škola, napose mletačke.

I tako se carskom darežljivošću preko poldrugo stoljeće sakuplja silno umjetničko blago i smiešta u Ere-

Dvorac Petra Velikoga na Nevi kod Fontanke.

gr. Miloradovića (1826.), mnogo umotvorina iz sbirke kraljice Hortenzije (1829.), don Manuela Godoya (1831.), podpunu galeriju Barbariga (1851.) itd. A jednako je darežljiv naprama Eremitažu bio pokojni car Aleksandro II., koji je uz ostale veće kupnje nabavio glasovitu Rafaelovu madonnu Conestabile. I pod sadašnjim carem nabavljaju se čitave sbirke, kako će se mnogi čitatelj novina sjećati. Carskim pridružuju se i drugi velikaški mecene; tako je gr. Tatiščev ostavio galeriji 182 slike (1845.). U najnovije je doba Eremitažu pripojena i gla-

mitažu; pak ne samo umotvorine u strogom smislu, nego s njimi uzporedice i starine. Tko bi unišao u eremitaške dvorane ne imajući pred očima ovu kratku poviest postanka i postupičnoga razvoja ondje sakupljenih sbirka jedva bi razumio opaženo obilje jedne vrsti umotvorina, a gdje koju prazninu u drugoj vrsti. S toga držao sam za potrebito, da pretpostavim taj nacrt, prije nego li čitatelja u sjajne nutrnje prostorije eremitaža uvedem.

(Nastavit će se.)

Pisma I. S. Turgenjeva.

Priopćio T. M.

(Nastavak.)

Osobito je interesantno čitavo pismo, što ga nalazimo na strani 295. Ono glasi: „Ako vas izučavanje ljudske fisionomije i tudjega života više interesira nego izlaganje svojih čuvstva i misli, — ako vam je n. pr. milije vjerno i točno prikazati spoljašnjost ne samo čovjeka, već i obične stvari nego li lijepo i vatreno izreći što čutite pri pogledu te stvari ili toga čovjeka, onda to znači, da ste objektivan pisac i da se možete latiti pripovijetke ili romana. A što se tiče muke, bez nje i bez napornoga rada svaki umjetnik ostaje za cijelo diletantom; uzalud je tu čekati tako zvane blage časove nadahnuća; dodje li nadahnuće, timbolje, — ali ti svakako radi. Pak nije samo potrebno raditi oko svojega djela, oko toga, da ono izriče upravo ono, što ste vi htjeli izreći, i u onoj mjeri i u onom obliku, kako ste vi htjeli: — još je potrebno čitati i učiti bez prestanka, treba ponirati u sve, što nas okružava, nastojati ne samo uhvatiti život u svim njegovim pojavama, nego i razumijevati one zakone, po kojima se život miče i koji se ne pomalaju uvijek na polje; potrebno je kroz igru slučajeva gledati doći do tipova; ali pored svega toga uvijek treba ostati vjernim istini i ne zadovoljavati se površnim izučavanjem, treba se uklanjati efektima i neistini. Objektivan pisac uzima na se veliko breme; potrebno je, da su mu mišice jake. Prije sam ja tako radio i to ne uvijek; sada sam se ulijenio i ostario sam. . . .“ — Jeste li čuli, gospodo, koja nas želite zabavljati lijepim pjesmama i pripovijetkama, kolika je muka biti valjanim piscem, tko i ima talenata, a nekmo li tko ga nema! Prazno je čavrljanje, kada se veli, da samo učenjaci treba da čitaju i da se uče. Eto klasičnoga svjedoka, koji drukčije govori. Za što se mnogi pjesnici za veoma kratko vrijeme sasvim istroše, i pošto su napisali pet ili šest lijepih pjesama, ne mogu više ništa da napišu, što bi vrijedno bilo papira, na kojem je štampano? Za to, jer uzimaju, da je literatura stvar vrlo laka, jer ih mrzi naporan rad. Meni se misli Ivana Sergejeviča čine tako istinite, da se samo mogu čuditi onima, koji protivno misle: um je čovječiji u opće taki, da može samo vrlo malo stvari zamisliti, o kojima nije nikada čuo ili ih nikada vidio, nikada o njima čitao. Talenat se brzo osuši, ako nije pamet neprestano zabavljena. Još opominje Turgenjev pisce, da se čuvaju efekta i neistine. Tko ide za efektom, ide za tendencijom, a tendencije druge do umjetnosti ne valja imati, kada se piše pjesma ili pripovijetka. Što je još gore, oni, kojima se hoće efekta, vrlo lako padaju u neistinu, jer istina vrlo je rijetko kada efektna; a pisati neistinito ne smije nikada pisac; on doduše može i mora pričati događaje, kojih nije bilo, ali treba tako da ih priča, da ih svatko drži za pravu istinu. Od efekta i od

neistine nijesu prosti ni gdje koji učenjaci, koji samo nastoje, kako će se začuditi svijet briljantnim njihovim rezultatima, a nije ih ni brige, što će reći istina o njihovim rezultatima. Posljedica je dakako takih poslova, da se na njih veoma brzo zaboravi, jer ne služe istini, za kojom ide svaka nauka.

Vrijedno je znati, što piše Turgenjev o traženju ideala. Evo njegovih riječi (str. 416): „U životu ne valja tražiti općega ideala, nego specijalni, koji je jedini pravi (živi). Taki ideal i radinost, koja mu odgovara, čovjek poznaje svojom prirodjenom sposobnošću, talentom ili govoreći jednostavnije: voljom i raspoloženjem prema ovomu ili onomu poslu. Ja se još nijesam namjerio na čovjeka, koji ne bi imao takoga talenta, ali mnogi ljudi ili ne mare spoznati ga ili im se on čini veoma sitan i nevrijedan, da prionu uza nj svom svojom radinošću, i u tom leži velika pogriješka. Specijalni se ideal ne samo ne protivi općemu, nego se oplodjuje njim i njemu utakmice daje život. Sve se to može vama činiti apstrakcijom; ali kada se sastanem s vama, nadam se očevitim primjerima dokazati vam istinu svojih riječi.“ Što je tu rekao Turgenjev, tim je odao veliko poznavanje života: koliko bi bilo manje loših i nespretnih djela, kada bi svatko samo ono radio, k čemu je pozvan po svojim sposobnostima i talentu! Meni se sve čini, da genijalnost velikih ljudi upravo u tom stoji, što iz svih svojih sila nastoje samo oko onoga, za što imaju talenta i sposobnosti. Jamačno se ne bismo ni malo divili Vuku Karadžiću (kojega su već mnogi pisci prozvali genijalnim čovjekom), da mu je palo na pamet začu među pjesnike pak pisati pjesme i romane u mjesto da nastoji oko onih stvari, za koje je bio kao stvoren. Bolje je u jednu me da si momak od oka, nego u deset struka da si nadriknjiga.

Jednoč je napisao njetko o Turgenjevu, da od njega ima originalnih pripovijedaka ne samo na ruskom, nego još i na njemačkom i francuskom jeziku. Širenje takih vijesti vrijedjalo je Turgenjeva, pak čujte za što: „Ja nikada nijesam ni jedne vrstice štampano do samo na ruskom jeziku; u protivnom slučaju ne bih bio umjetnik nego na prosto šeprtlja. Kako je moguće pisati tudjim jezikom, kad se jedva u svome materinskom jeziku čovjek može pogoditi s idejama, s mislima itd.“ (str. 261.). Otud se vidi, od kolike je vrijednosti za pisca, da čim bolje poznaje svoj materinski jezik; čim ga bolje poznaje, tim će ljepše i potpunije sve znati izreći, što mu je u duši. Veliki pjesnici (među njih računam i romanciere) umiju cijeliti vrijednost materinskoga jezika, oni se s njim mnogo bave i uče ga sa svih strana; samo mali duhovi literarni preziru učenje jezika, jer da je to posao suho-

parnih filologa, da toga pjesniku ne treba! Gramatika i leksikon — pak poesija, to oni ne mogu u velikoj svojoj mudrosti sjediniti. Ivan se Sergejević i u tom od njih razlikovao kao Bog od šeširdžije: jezik je u njegovim pripovijetkama dotjeran na taku visinu, da ga možemo s potpunim pravom zvati klasičnim: narodni ruski jezik oplemenjen umjetničkim shvaćanjem. Njegov je ruski jezik onako savršen, kako bi bio naš hrvatski ili srpski jezik, kada bi koji izvrstan pjesnik uzeo za temelj jezik Vukovih narodnih pjesama, poslovice i rječnika, pak ga još zadahnio neslućenom milotom, koja je dana samo talentima prvoga reda. Mnogi naši pisci ne mare ništa za ljepotu jezika, jer nemaju za nju smisla; drugi opet afektiraju, što je možda isto toliko zlo kao i ono prvo; najmanje ih je, koji ljudski uče jezik, a ti opet nijesu pjesnici. Kod takih prilika načekat ćemo se bome još dugo, dok ugledamo makar maloga kakoga hrvatskog Turgenjeva. Na jednom mjestu kritizira i jezične pogriješke u pjesmi svojega prijatelja J. P. Polonskoga pak dodaje: „Oprosti, ja sam nepopravni pedant i purist“ t. j. u jezičnim stvarima! (str. 201).

Sve su pripovijetke Ivana Sergejevića dragocjene, a najdragocjenija će biti Oci i djeca (prevedena na hrvatski jezik u „Viencu“ 1872). Čim je ta pripovijetka izašla na svijet, digoše se zvani i nezvani delije, da o njoj reku svoju riječ. Većina je recensenta osuđivala tu

pripovijetku, jednima se nije ovo svidjalo, drugima drugo, a nekima ništa. Zanimat će naše čitatelje vidjeti, kako su bili to prigovori i kako se od njih branio pisac rečene pripovijetke. Jedan mu prijatelj piše (1862 god.), da su Oci i djeca učinili nemio utisak na ruske studente u Heidelbergu, a Ivan Sergejević evo što odgovara (str. 104): „Žurim se odgovoriti vam na vaše pismo, za koje sam vam veoma zahvalan. Mnijenje mladeži treba cijeniti; ja bih svakako želio, da o mojim namjerama ne bi bilo nesporazumka. Odgovaram po punktima.

1) Prvi prigovor sjeća, kako su krivili Gogolja i druge: za što se ne prikazuju dobri ljudi među rdjavima? Bazarov svakako preteže svu ostalu čeljad romana. Nijesu slučajna svojstva, koja su njemu dana. Ja sam hotio načiniti od njega tragično čeljade, pak mi nije bilo do njeznosti. On je pošten, pravedan i demokrat od glave do pete. A vi ne nalazite na njemu dobrih strana. „Stoff und Kraft“ on preporučuje naročito kao popularnu t. j. neznatnu knjigu; duel s Pavlom Petrovičem Kirsanovim umetnut je naročito poradi očevidnoga dokaza, kako je prazno elegantno-plemičko viteštvo, koje; je prikazano odviše komički, a da je Bazarov odbio duel. ta Pavle bi ga Petrović izbio. Po momemu mnijenju Bazarov svaki put pobija Pavla Petrovića, a ne obratno a što on sebe naziva nihilistom, to treba čitati: revolucionarcem.

Nastavit će se.

LISTAK.

K slikam.

Nikola Jurišić. Kip Ivana Rendića. Naša galerija znamenitih Hrvata na Zrinskom trgu množi se polagano, ali zato najvrstnijimi djeli Rendićeva uma i ruke. Uz Klovija, Medulića i Krstu Frankapana stoji od dva tjedna i kip Nikole Jurišića, slavnoga junaka iz šesnaestoga stoljeća.

O Nikoli Jurišiću pisao je vrli naš povjestnik Radoslav Lopašić u više prilika, pa i u „Viencu“ od god. 1876., br. 23 i 24. Najslavnije djelo Jurišićovo je obrana grada Kisege u Ugarskoj g. 1532. Suvremenici zvali su Jurišića „Nikolica“. O njegovu rodu i privatnom životu znade se inače malo. Sigurno je, da je bio Senjanin i da je poteko iz gospodske porodice. Sahanjen bi u Kisegu u župnoj crkvi, gdje mu i danas stoji grob. Poznato je još, da je Jurišić imao u gradu Beču kuću, koja je bila poradi zasluga njegovih oslobođena od svih daća. Još u prošlom stoljeću stajala je ta kuća u Puževoj ulici (Schnecken-gasse), te se je zvala „Kroaten-Haus“.

U koledaru „Danici“ za g. 1885. imade životopis Nikole Jurišića, gdje je Radoslav Lopašić nanizao sve, što je mogao doznati o tom slavnemu Hrvatu.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Nova primadona, nova nevolja. Stara je to pjesma, koje se je zagrebačka publika već sita naslušala. A bit će uvijek tako, dokle budemo predani na milost i nemilost

hirovitoj sudbini, koja nam je iz liepe Italije doniela već veoma ružnih daro a. U „Aidi“ izašla je na našu pozornicu nova primadona gdjica Dina Barberini došavši pravac s otoka Malte. U gdjici je istina ugodan i dosta zvučan mezzo-sopran, tek niži glasovi i prielaz iz srednjega registra u niži nješto je oštar i osjetljiv. Intonacija joj nije posve sigurna, no što je najgore, nije podpuno vješta partiji Odatle ono „plivanje“ u emsemblima, kvartetima i tercetima. Sav taj nedostak jasno pokazuje, da je gospodjica početnica. Nješto je sigurnije pjevala u „Faustu“. Premda joj ne dostaje koloraturne okretnosti, ipak je dosta pristojno izpjevala treći čin. No u četvrtom i petom činu opet je potamnila zvijezda njezina, na prosto s toga, jer gospodjica ne zna još valjano svoje partije. Sve nas je strah, nova primadona imade premalno repertoar, pa će istom ovdje morati da prouči bar njeke partije, želi li, da bar kako tako prikazuje i pjeva. A dok, se ona uvještiti sretno će proći koji mjesec, a dotle će se običinstvo nasladživati onakim užitecima, kako mu se podao u Aidi i Faustu, i sezona će se primaci kraju. Bila vam je to prava slovješka sloga, samo smo u neprilici, koga da većma odlikujemo — pjevače ili orkestar? Naš je tenor bio do zla Boga hladan. Pjevao je kao da mu se i ne čuo. Ah ti nesretni tenori, vi slipe klisure, o koje se razbija brod naše opere! Valjana je bila gdja Lesićka kao Sebel A i g. Tercuzzi odpjevao je težku partiju Mefistofela, kako treba A orkestar? U njem ima doista vrstnih sila, ali koja korist kad imade i šugavih ovaca? Ako igdje, jamačno u glazbi jedan lud može više pokvariti, nego i stotina najboljih popraviti. Pa tako i naš orkestar stoji pred sfingom. Orkestar se može samo

tako pomladiti i usavršiti, budemo li stali misliti na to, kako će se uzgojiti podmladak u orkestru. S toga bi valjalo, da se darovitiji mladići šalju u Beč na konservatorij, neka se uvijek bahu za svoj stroj, pa će od toga jamačno biti veća korist nego što se podupiru pjevači i pjevačice na konservatoriju veoma sumnjive budućnosti. Na orkestar valja paziti kao na oko u glavi. Tà on je duša u operi. Dalo bi se nešto privrediti i našim glazbenim zavodom, ali ni najveći optimista ne može biti sasvim zadovoljan današnjim ustrojem njegovim. — Naša je drama počela baš ju-nački. Zabilježiti nam je dvie znamenite drame, koje smo ovih dana vidjeli. Najprije je Schillerov „Don Carlos“. I opet se pokazalo, da naši glumci nijesu za patetične tragedije. Uzrok je tome lako naći. Prikazuju se preriedko. Retorika je ovakih ide-aliističnih drama veoma očutljiva, pa valja sa dubokim razumie- vanjem izgovarati govor njihove ideologije. A još je druga po- teškoća, što su take tragedije pisane u stihovima. Ovo još više nagoni glumca, da se gotovo nehotice podaje nekome monotonom puštanju i dizanju glasa, te ga još većma odbija od niansovanja. Kad se odabiru tragedije za prikazivanje, valjalo bi biti na oprezu. Ne će biti nikakva sramota po našu dramu, ako iskreno izpo- vjedimo, da Don Carlos nije za naše prilike. Ako g. Mandrović glumi Posu, tu pravu sliku i priliku Schillerove pjesničke duše, nemamo Filipa II, jer — bez zamjere — g. Milan nije vrstan prikazati ovoga tipa onako, kako bi trebalo. A samome g. Man- droviću ne pristaje Posa. Budimo iskreni, Don Carlos je u nas doživio mali poraz. — Milo nam je, što možemo odmah prislo- niti krasan triumf naših glumaca u Gogoljevu „Revizoru“. Bio je to sklad, bila je to potpunost, kake već mjeseci i mjeseci ne vidjesmo na našoj pozornici. Izraziti tipovi žučljive satire Go- goljeve podali su našim glumcima prilike, da pokažu, kako umiju valjano razumievati i tumačiti značajeve. Mi ne česimo časa, nego srdačno čestitamo našoj dramskoj družbi. Ovo je bilo najbolje svjedočanstvo, što može naša drama, i gdje joj je prava sila. Kolika razlika medju prikazom Revizora i Don Carlosa! „Revizor“ je sjajan ugled Gogoljeva realizma. Bilo je to godine 1836., kad je prvi put izišla na daske ova komedija. Ljuta je to satira na Nikolajev činovnički sustav. Čudne li ironije! Vlada je Nikolajeva tako nemilo progonila remirne naprednjake, a za čudo ovu komediju, koja je nečuvenom smjelošću i grizkom do- sjetkom izvrgla ruglu sav Nikolajev sustav, dozvolio je sam car Nikolaj, paće nam pripovijedaju ruski književni historici, da joj se car baš sladko smijao — sve do suza. Akoprem nam Revizor prikazuje prilike ruske iz prve polovine ovoga vieka, opet mu je konika tako živa i zdrava, značajevi tako izraziti, sama radnja tako zgodno zamišljena, te ćemo se radovati, budemo li što češće gledali „Revizora“ na našoj pozornici. Upozorujemo ovom zgodom i na druge ruske drame, poimence na Ostrovskoga. A od francuzkih dramatika preporučili bismo upravi, da što više iznosi drame Augierove, koje su kud i kamo vrstnije od Sar- douvovih. Augier i Ibsen zajamačno su najvrstniji dramski pisci današnjega doba u zapadnim literaturama evropskim.

Svaštice.

Litterary Association of the Friends of Poland. (Književno društvo prijatelja Poljske.) Ovako se zove društvo, koje su pokrenuli u Londonu Edm. Naganowski i dr. Jazdowski. Ovo dru- štvo imade posebnu poviest. U posljednje su doba nesretne pri- like potpunoma zatomile rad njegov. Bismarkovo je proganjanje ponukalo mnoge Poljake, da potraže utočišta u Londonu, pa je tako društvo oživjelo. U skupštini 1. srpnja o. g. odlučilo ovo

književno društvo u Londonu: da bi se potakla u novinstvu javna subskripcija za žrtve pruskoga progona, da se oni ljudi, koji su prebjegli u London, valjano obskrbe i pošlju u Galiciju, nadalje da se sakupi što više fakata o surovosti pruskoj ovom zgodom, te objelodane u knjizi „A forgotten Nation“ (Zaborav- ljeni narod), koja će se dieliti po Englezkoj badava u 10.000 primjeraka. onda da se osnuje poljska osnovna škola u Londonu i napokon da se namjesti u Londonu poljski duhovnik, koji će poljskim jezikom propoviedati rječ Božju.

Sahara. Ima tome već mnogo godina, kako se pojavila osnova, da se od afričke pješčane pustnje Sahare načini more. To bi se proizvelo na taj način, kad bi se od sredozemnoga mora prokopao kanal u pustinju Sahara. Zamisao je veličanstvena, jer bi pokra- jine oko ovoga novoga mora (a to su sadanje zemlje srednje Afrike) postale kulturnim zemljama, dok ovako nisu ni pristu- pačne evropskome svijetu. Tu bi se upravo stvorio nov svet! Ova je osnova bila zaspala, no sada se opet na novo pokreće. No cilj se misli postići na drugi način. Laudanne, Francuz, pro- fesor topografije, zamislio je nedavno misao, da bi zemlju u Tu- nisu i Algiru valjalo najprije učiniti urbarnom. A to bi se po- stiglo kopanjem arteskih bunara. Dio prihoda tih zemalja osta- vlja bi se netaknut i onda bi se tom glavnicom prokopao kanal, koji bi vodu sredozemnoga mora odveo u Saharu. Zemlja, na kojoj se počinje graditi, jest oko Vad-Melaha. Posao je urbarjenja već odpočeo, pa se pouzdano nadaju, da će za koju godinu po- četi i gradnja samoga kanala.

Piscu uvodnoga članka „Unseren Russophilen“ u br. 231. „Agramer Zeitung“ svidilo se i „Putne uspomene o Rusiji“, koje naš list priobćuje u ovogodišnjem tečaju, staviti u savez s izkazi sučustva naprama ovoj velikoj slavenskoj državi, koji da si povodom dnevnih političkih događaja, osobito u Bugarskoj, nalaze oduška u naših dnevnicah „Obzoru“ i „Hrvatskoj“. Piscu u „Agramerici“ osobito se čudno čini, što onako piše „ein ge- lehrter katholischer Priester . . . über das schismatische Caren- reich“. Ne ćemo da razpravljamo, u koliko je logički stavljati u svezu „Putne uspomene“, koje su zasnovane već preklani, a tek u našem listu od prvoga početka tekuće godine, s članci u dnev- nicah, koji su izazvani događaji posljednjih tjedana; pak se za- ista pisac „uspomena“ niti ne treba braniti radi „rusofilstva“ pred sudištem Agrameričina „Russofaga“, kano što ne će ni onaj „učeni katolički svećenik“ ići u židovsko uredništvo Agrameričino, da prima lekcije o katolicizmu i „schismi“. Pisac „uspomena“ crta u našem listu one vanredno veličajne uti-ke, koje čini već sama narav velike carevine izmedju Crnoga i Bi- ličkoga mora na svakoga putnika, bio koje mu drago narodnosti. On opisuje onaj i po njem opaženi napredak za posljednjih de- cenija u svih kulturnih odnošajih, koji priznavaju svikolici bez- pristrani pisci o Rusiji, bili oni Niemci ili Francuzi ili Englezi. On prikazuje živimi bojami tamošnje na velikoj podlozi zasnovane zavode, koji se mogu uzporediti s jednakimi zavodi srednje i za- padne Evrope. On udesuje svoj opis tako, da bude za hrvatske čitatelje poučan, kano što je i za nj bilo poučno putovanje po Rusiji — pa ne samo za nj kano Hrvata, nego je poučno za svakoga izobraženoga čovjeka. „Es war eine Reise — veli naj- noviji putopisac o Rusiji, Niemac Th. Bayer — lehrreich und genussreich wie wenig andere“. Što naš putopisac ne pri- kriva svojih simpatija prema slavenskoj Rusiji, to je tako na- ravno, kano što je za Hrvatsku nenaravna russofobija Agrame- ričina pisca; ali njegova simpatija nije nigdje na uštrb istini, kano što je „Agrameričina“ russofagija

Izprike vremena. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Pisma I. S. Turgenjeva. — Listak.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 23. listopada 1886.

Br. 43.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u knuć 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju

God. XVIII.

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

Sto je tako Bradač u svojim razgovorima osuđivao sve ostalo, što sadašnjost visoko čeni, što je i Kačiću od djetinstva bilo milo i drago. On je sve humanistične nauke nazivao ludorijama, davao dobro sašitoj čizmi prednost pred svakom logikom ili slovnicom, kazalište krstio grihom, umjetnost bezposlicom, ples zločinom. Preko svega toga prolazio je baš suverenim prezirom, da je ili surovom psovkom prekinuo svaki razgovor o tom ili ujedljivom doskočicom izvrgao sve skupa smiehu. I Bolić je tako po prilici govorio, nu osuđivao je ples zato, jer po njegovu Hrvati nemaju razloga veseliti se. On je proti kazalištu, jer Hrvati nemaju dokolice, da trate n njem večeri. On je poricao tek vriednost domaćim književnicima, jer on ako, se je blatom nabacivao na Mažuranića i Preradovića, ipak je slavio Homera, Sofokla, Virgila i Voltaire-a; pred Bradačem pako i ovi ne bijahu nego anormalne glave i bezposlice, koje si despoti držahu, da laglje dave i muče narod.

— Šta do biesa slavite Homera? — Onoga, onoga neka pronadju ti marljivi učenjaci, koji je prvi izumio plug. To bijaše velika glava, a odkriće svakako znamenitije nego li milijun Ilijada! — uzkliknu jednom, a Kačića novost ovakih misli i prenerazi i zadivi. Napokon on ne bi bio mlad čovjek, kad bi ga ovaki skrajni radikalizam mogao minuti bez ikakva dojma. Najprvo se uzdrma njegovo dosada upravo pobožno poštivanje svih ovih idealnih strana ljudskoga života. te mu se u dušu ušulja prilična ravnodušnost za sve ovo. Poslije dapače nalazio je u mnogom ovom dosta smiešnosti; napokon upravo je zamrzio na sve, što naobraženost i uljudjenost čovjeku daje. On bi gotovo elegantni razkošno snabdjeveni mantil fine dame metao u istu rubriku s najboljimi

proizvodi klasične i moderne književnosti. „Sve je to nepotrebno, sve je to samo za one bogate gulikože, a oteto onima, koji nemaju ni komadića kruha, da se nahrane!“ — te je ogorčeno mislio i na svoj biedni život, koji ga sili, da jede kukavno priredjena variva majstorice Šmirganzice i da kadkad usred ljeta nosi težke zimske hlače.

Ni znanost ne prodje bolje. Jednom dapače zanosno je kliktao i odobravao, što Bradač tvrdi, da bi naime najbolje bilo proći u kakav zanat. Bradač sam učio je već za dokolice urarstvo, „jer tim zanatom najlaglje se svietom prodje“. Kačića pako čisto ko da je predobio, da uči cipelarstvo. I Bog zna, ne bi li bio premanuo, da ga nije nešto zapriečilo. „Ne bi ipak onda mogao za domovinu toli uspješno raditi!“ pomisli u sebi.

Da su knjige počivale, da nije više polazio predavanja ni knjižnice, sasvim je naravno. Političke agitacije, bezkrajni razgovori o potrebi poboljšanja svieta učiniše, da nije k tomu ni dospio. Svaki dan bilo je u javnom domaćem životu događaja, u kojima je nazrieo i osjećao povredu narodnosti i hrvatskih prava, te se tomio od boli nad strahotom stanja. Sad su negdje protjerali činovnika, jer u očima odlučujućih krugova nije bio „političko pouzdan“; sad su opet nadarili koje čeljade, jer je oca il brata denunciralo; sad se negdje iztakla magjarska zastava na javnom hrvatskom uredu; sad opet lišili su službe kojega učitelja, što je „šokačku“ djecu u Slavoniji učio, da su Hrvati; tada opet — nisu kaznili srbskoga učitelja, što je pred djecom pljuvao po latinici i hrvatskoj trobojnici: — sve ovo uzrujavalo je Kačića do skrajnosti. On se nalazio u vječnom duševnom talasanju i burkanju, njegovo osjećanje pravednosti, njegovo razu-

mievauje istine, njegova ljubav za dom i rod patila upravo paklenske muke. sve gorilo i plamtalo mu u duši, nestrpljivo je tiskao pjesnicami i čisto očajavao, malo ne plakao od jeda, što narod na sve ovo šuti i sve uvrede mirno podnosi. Davao si bolnoj duši oduška time, što je uvijek vikao, psovao, širio nezadovoljstvo među svom mladeži, pred svakim, i istim služnicima na Jelačićevu trgu, te nagovarao drugove si na protuizjave i priredjivao demonstracije, — na sve ovo potican i Bolićem i Bradačem. Bradačeva načela učiniše još, da ga zbog zanemarenih nauka nije ni savjest grizla.

Tako se primakoše prvi izpitni rokovi. Kačić se ne javi. Oca umiri u kratkom listu time, da će na jesen polagati i svoj državni i prvi strogi izpit u jedared, te da poradi toga ne će na praznike kući. No jesen dodje, a on nije niti počeo učiti. Nikako mu se nije dalo. Podpuno raztresen a glava puna inih skroz drugih misli, nego li su suhoparni paragrafi, — on je svakiput ban badava uzeo knjigu u ruke, jer niti pol sata ne bi uztrajao, da sabrano čita i uči. Tako je banula i zima, a on nije smio ni pomišljati, kada će biti pripravan za izpit. Doduše stidio se često, kad je nakon svršenih četiriju godina sveudilj bio na sveučilištu ne upisan ko djak niti pravom, nazivati se kandidatom doktorata. Mnogoputa spočitavao si nemarnost, videći kako su mu svi drugovi, — toliki duhom slabiji od njega, — izpitani i na cilju svoga nastojanja; no udubiv se u čitanje novina, brzo bi na sve to zaboravio.

Dosada mu nije nitko ništa predbacivao. Bolić ga nikada niti ne zapita za izpite. Bradač je dapače odobravao, Žunić je sebe i njega tješio tim, da „najveći osli“ mogu izpite položiti; a otac — stari dobričina — on nije mogao vjerovati, da ne bi njegov Perica, njegov Kreško, svaki čas mogao svršiti izpit, samo da hoće. U svojim listovima niti jednom rieči nikad mu ništa ne spočitnu.

Jedina gospodja Šmirganz ko da je bila nezadovoljna. Kada god bi ga pitala onako mimogredce, kad će praviti izpit, ili bi opomenula Ružicu, da bude poslije večere mirna, jer „će gospodin Kačić valjda učiti!“ ili bi kazala, da je petrolejsku svjetiljku do vrha napunila, samo da može gospodin dulje uz knjigu sjediti. Pa kad bi joj Kačić ili nikako ili zlovoljno nemarno odgovorio, onda bi uzdahnula te stala od ovoga ili onoga kolege Kačićeva pripoviedati, da je postao ovo ili ono, jer „je položio izpite“, pa da se je već zaručio s ovom ili s onom. Tad bi svakiput pogledala svoju Ružicu, a srce bi joj od milinja i materina ponosa raslo, videći ju onako liepu — gotovo razvitu, da onda zurne na Kačića pogledom, koji bi imao reći: Ti nebrigo, — nemarniče — sliepče — prava si ljenčina!

XXVIII

Pod konac veljače dobi Kačić od oca pismo. Bijaše to neobično, jer bi inače starac pisao početkom

mjeseca, kad bi slao novce. Kačić se s toga odmah zabrinu, uplaši se, da ga možda otac radi izpita opominje, pa se teško odluči, da otvori list. Otac mu je pisao: „Čemu se nisam nikada nadao, eto je došlo! Mislio sam uvijek, da naša gospoda ipak imaju smisla za obzire pravednosti i čovječnosti. Boga mi, sada gotovo vidim, da naši „ultras“ nemaju krivo, kada tvrde, da je u nas sve gnjilo. Al da ti kažem. Dakle — jučer dade me zvati naš predsjednik i uruči mi dekret, u kom mi se nalaže, da predam svoj ured i spise, i da predložim izprave za odmjerjenje mirovine. Bude mi, ko da me je grom iz vedra neba udario! Ma kako ne bi? Manjka mi tek nekoliko mjeseci, da mi se navrši trideseta godina službovanja! Zašto dakle da gubim pet godina? Nije to pravedno a niti dostojno zemlje. A ja još ćil — još krepak! Zašto da mi se daje mirovina, kad mogu još služiti? Zatim ne mogu oni mene po zakonu o sudackoj vlasti jednostavno i proti volji u mir tjerati. A nisam ništa skrivio. Boli to! Kažem dakle predsjedniku, da neprimam dekreta i da prosvjedujem. Ma tko ne bi! — Al ovaj me prijateljski svjetova, neka se pokorim, jer da ne ću postići ništa, a moglo bi mi kod mirovine škoditi. Uvidio sam, da pravo govori, jer kad unatoč postojećim zakonima mogaše tako učiniti kako učiniše, ne će se ni dalje na zakone obazirati, jer kod nas postoje zakoni ne da se vrše, nego da se ne obdržavaju, — i tako polazim ja u mir. Udarac je svakako težak, materijalno osobito, nu i moralno. Nakon trideset godina teška rada, poslije tolike muke i neprimolika zarad službe, otjeraju te na gadniji način, nego li je ikada najnepravedniji gospodar svoju kuharicu! No uzmi dalje. Istim aktom, kojim mene u mir odagnaše, imenovan je ovdje mlad čovjek, koji jedva kojih osam godina službuje, viećnikom, preskočivši do stotinu svojih kolega i predpostavljenih. Mislit ćeš možda, da je izvanrednih sposobnosti. Bože sačuvaj! Javna je tajna, da je svaki izpit dva tri puta polagao, da ga predsjednik može upotrebljavati tek u kriminalnim predmetima najlakše vrsti, — više je u posjetima kod okružnih vlastelina, nego li u uredu. Nu on je u rodu s jednim od velike gospode! Za uzrok, što su proti meni tako postupali, ne znam pravo, no bit će svakako kakova politička denuncijacija, jer hvala Bogu glede službovanja ne mogu mi ništa spočitnuti. Na to se ne bi ni toliko pazilo; budi podmitljiv, budi glup, gazi zakon: sve ti to ne će škoditi. Pa zato vjerni kolege, kojim si na putu ili se hoće osobito liepimi da pokažu, — ne tuže te niti radi takova šta. Oni imadu mnogo sigurnije sredstvo, ako šta izmisle, da si u politici nepovjerljiv. Ah, kad pomislim, kolika je demoralizacija kod nas, — onda bi morao gotovo plakati, što dobri Bog ne uradi, kako je uradio sa Sodomom i Gomorom!

„Sada dakle, dragi sine, moramo se još jače stisnuti. Teško je to kazati, jer Boga mi i dosada s kukavnom

si plaćom mogoh tek kuburiti, — al' nekako mora da bude. Oдавle ću se odseliti, — valjda ću na naše dobarce. U ostalom ne znam još pravo, kako ću, — samo mi je za te. Niti ove male pripomoći ne ću ti moći više davati, pa zato gledaj, da čim prije položiš izpit i da nadješ kakovo mjesto. Makar da poslije polažeš stroge izpite. — —“

Kačić bješe poražen. Jedva da je mogao dočitati list. Suze mu navru na oči od boli za ocem, od jeda na nepravdu, koja svietom vlada. Nisu li radi njega na oca udarili? I ova sumnja sve ga više stane mučiti. Makar ga zdrav razum upućivao, da to ne može biti, da bi to bila skrajnja kukavština, barbarizam, on se ne mogaše otresti ove misli, tim manje, što je držao ove ljude na sve spremnima, za najgore djelo, najpodliji postupak sposobnima.

I on se barem s te strane umiri, kad je drugi dan iz „posve vjerodostojna izvora“ saznao, da je uzrok strašnome postupku proti ocu taj, što ko izvijestitelj u urbarijalnoj parnici između obćine U. i vlastelina baruna K. nije htio udesiti stvar u korist vlastelina, a na očitu propast seljačtva. Taj pako vlastelin imao je odlučan upliv na trgu Sv. Marka. On se dakle potužio na nj, a predsjednik, čovjek željan karijere, i onaj mladi činovnik, čovjek pripravan na svaku denuncijaciju, obide ga „službeno-rezervatnim“ putem, da svakom prilikom psuje i radi proti postojećem sustavu. Čim je Kačić ovo saznao, obuzme ga neizreciva odurnost proti svemu svietu, a najviše proti činovništvu, gdje su take nepodobštine moguće.

I ako ikada, to je taj čas bio uvjeren, da se nikada nebi mogao odlučiti za taj stališ, gdje se s čovjekom tako postupa. Sada je također uvidio, da ne smije više odvlačiti izpita i da mora čim prije stupiti u odvjetničku praksu. Odluči dakle prijaviti se kod prvoga već roka koncem zimskoga semestra. Bijaše do toga istina samo malo vremena, nu obuze ga taka grozničava želja, da se čim prije rieši ove zadaće, da nije pod nikoji način htio dulje odgadjati. Za to još isti dan predade molbenicu za izpitni rok.

Uzeo je dakle — što no reče — na vrat na nos učiti. Dok je trajao žar prvih dana, išlo je kako tako od ruke, nu čim se prvotna nestrpljivost donjekle slegla, trebalo je svaki put dosta vremena, dok bi se sabrao i mogao pomno učiti. Dolazile bi mu na um uspomene iz prošlih dana, tada opet politika, tada bi gradió kule po zraku o budućim nakanama i uredjenju svoga života, te bi se neriedko događalo, da je banula tamna večer a on nije još ni počeo. I nije se toli lako otresao toga — kanda mu je u svim živcima ležalo, sapinjalo mu uda i tištilo duh i glavu, — upravo muke ga uhvatile, čim bi se uzalud silio učenju i uz najbolju volju badava piljio očima u knjigu, odmah padajući u prijašnju umnu nedjelatnost a krileći duhom po nedobitnim prostorima duševnoga plandovanja. Prirodjena hrvatskomu čeljadetu

lienost, toli dugo prepuštena slobodi. toli dugo nemučena nikakim sustavnim ozbiljnim radom umnim, nadjačala sasvim i posvema ga svladala. On pripisivaše dakako taj nerad suhoparnosti i konfučnosti „tih austrijskih zakona“, — i podpuno sličan već Žuniću, tješio se, da njegova bistra hrvatska glava ovake ludosti ne podnaša. Tako se dogodi, da je Kačić, čim se je više primicao rok, morao sve većma suzivati učevni materijal. Na početku učenja preduzeo si uz zakone i komentare proći također njekoja znamenitija djela, — najposlije nije na to dospio, te je u njekojim predmetima morao „škartovati“ čitave partije, u njekojima ograničiti se tek na sam zakonski tekst, njekoje pako stvari sasvim izpustiti. „Jer ih nikad ili veoma rieko kada običavaju pitati. A valjda neću biti baš ja tako smiešan nesretnjaković, da me zapadne takovo pitanje!“

„Napokon ovakav ludi izpit nije nego formalnost. Najludja glava položi ga kojiput sjajno, a najbolja padne —! Nu što ne bi položio, — poslije u praksi onda možeš tek dobro naučiti“, — govorio bi i tješio se sam.

Odkad je gospodja majstorica vidjela, da se Kačić uči, bude prama njemu vanredno ljubezna. Dapače počimala mnogo češće nego dosele davati na stol pečenja i pripravljeti mnogo bolju večeru. Uz to bi morala Ružica vaviek najbolje komade dati na Kačićev tanjir.

On dakako za sve to nije mario, gotovo ni opazio. Zlovolja izviruća iz prisiljena učenja, dosada, da se ne može više baviti politikom, napokon ipak neka zabrinutost, kako će izpit izpasti, — učini, da je još manje govorio nego li obično, i da je bio još manje pristupan za sve okružujuće ga radosti Šmirganzove kuće.

U to se primako dan izpita. Osim Kačića dolazio isti dan i pred isto povjerenstvo jošte Žunić i drugi neki pravnik. Izpit bio je urečen za pet sati poslije podne.

Kačić je badava nastojao, da svlada uzrujanost. Ma koliko se silio, da bude miran i hladnokrvan, ipak je neprestano osjećao njeku groznicu u sebi. Upravo ga tako stezalo i njim vijalo. Badava se pouzdavao u svoju rječitost. Opažao je, da je u mnogim i premnogim partijama slab. Još kod objeda, gdje bi mu često teka nestalo, sjeti se, da zakona o bagatelnom postupku nije ni čitao. Zato po dovršenom ručku uzme hitro Derenčinov komentar u ruke i stane po njem listati, nu uvidiv da ne dotiče vremena, pusti knjigu i letimice prodje po samom zakonu.

U četiri sata eto ga već na hodniku akademije. U duhu neprestance stavljao si pitanja iz raznih dielova predmeta. Kad je došao Žunić, nacifran, u starom na laktovima izglođanom fraku, te mu pripoviedao, da je Bradač dobio nekakav velevažni list iz Pariza, a Bolić da je kod objeda kazivao sadržaj svoje najnovije političke studije, u kojoj je bjelodano dokazao šupljinu Bismarkova državničkoga uma i odkrio podmitljivost Gambette, nije Kačić niti jedan čas pazio na ovo pripoviedanje,

već je sveudilj uzrujano izčekivao, da ga pozovu u dvoranu izpitnoga povjerenstva. Neizvjestnost mučila ga. Kad je treći kandidat došao bezbrižno fićukajući napjev iz Zajčeve operete: „Momci na brod!“, zavidjao mu Kačić misleći: „Taj je siguran!“

Njekoliko časova prije pete počеше dolaziti povjerenici izpitatelji. Među njima bijaše takodjer dr. Keršinović, sada već perovodja višega plaćevnoga razreda kod zemaljske vlade i član povjerenstva za državne izpite pravno-sudstvenoga razdjela.

Kačiću ne bijaše milo, što je i taj izpitateljem. „Ovaj će me se naučiti!“ — promrmlja kroz zube.

Napokon izadje podvornik i mahne rukom mladima, neka unidju. Na poluotvorena vrata dvorane zalilo se u tamni već hodnik crveno-sjajno svjetlo upaljenih plinskih svjetiljaka. Kačić osjeti taj čas njeku svečanost trenutka. Ovo svjetlo kanda mu je dozivalo dojmove iz prve mladosti, kad bi išao ko djače u crkvu na večernju. Akoprem ne bijaše pobožan, ipak promrmlja: „Bože pomози!“

Povjerenstvo zauzelo već svoja mjesta za zelenim stolom. Predsjednik mučke pokaže kandidatima, da s protivne strane sjednu, a izpitatelju R., viećniku banskoga stola, dade uljudno znak, da izvoli početi.

Kačić bijaše po alfabetičnom redu prvi. Izpitatelj se dakle obrati k njemu. Bezvučnim glasom i čisto zlovoljnim licem upita ga:

— Izvolite mi, gospodine kandidate, u kratko al točno kazati sve razlike izmedju običnoga ustmenoga postupka, uredjenoga po obćem građanskom postupniku, i maličnoga postupka, kako ga ustanovljuje naš najnoviji zakon?

Kačića polije znoj. „Dakle prvo pitanje upravo iz onoga, što najslabije znam!“ pomisli u sebi, te uzme u obćenitim crtama odgovarati. Nu izpitatelj ne bijaše s tim zadovoljan; zahtievaše točno navadjanje pojedinih zakonskih ustanova, upuštaše se dapače u pitanja iz jozefinskoga postupnika, pa videći, da Kačić najposlije više ni ne odgovara, obrati se k sljedećemu kandidatu. Iz građanskoga zakona išlo je Kačiću nješto bolje. Pomagalo mu naime znanje rimskoga prava, pa je tako prikrio mnogu manjkavost. Nu izpitatelj, profesor, koji je odavna zamrzio Kačića zbog politike, — ne bijaše s tim zadovoljan, te mu napokon ljutito, gotovo uvrijeđeno doviknu: Tà — gospodine, molim vas, držite se stvari, ne pravite izpit iz rimskoga prava, — molim, izvolite vi meni građanski zakonik —. Dakle kažite mi sve moguće slučaje fideiskomisarne substitucije?

Kačić mu opet ne zadovolji sasvim, te profesor uzme dalje pitati sljedećega kandidata

Keršinović bijaše izpitatelj iz mjenbenoga prava. Maleni čovuljak za cijelo vrijeme dosadanjega izpitivanja pokazivao je neprestance podpuno jasnimi kretnjama glave, kako je nezadovoljan s odgovori Kačićevimi.

Obraćao bi se prema izpitujućim povjerenicima i posprdno se podsmijavao. Kačić njekoliko puta samo da ne planu od ljutine.

Sada, čim dodje na njega red, stavi se ponajprije u podpuno dostojanstvo čovjeka, koji nakon niti dvogodišnje službe stoji u osmom nadnevnom razredu, — majorski čin —, te samo žali, da nema uniforme i tako ne može sav sviet znati, da mu pripada zlatni ovratnik.

— Gospodine kandidate! Vi — vi — gospodine — čini mi se — Kačiću! — uzme strogim ko unapred nezadovoljnim načinom, — vi ste za cijelo čuli, što je to notifikacija u životu mjenice. Izvolite mi dotični paragraf iz mjenbenoga zakona citovati. Molim takodjer broj paragrafa, — i točno rieči zakona; da — onda ćete umah imati navesti mi i opisati sve faze kolanja mjenice, osobitim obzirom na notifikaciju? —

Kačiću je iz mjenbenoga prava mnogo toga ostalo u glavi iz zajedničkoga njegdašnjega čitanja s Narančićem, dok bi obojica čitali divno Kuntze-ovo djelo. Sada upotrebi to, te se odgovor pričinjaše mnogo boljim, nego je u istinu bio. Povjerenstvo ga u čudu pogleda, zadovoljno mu kimajući, — nu ne Keršinović. Njega je odgovor Kačićev ljutio, te ga srdito prekine.

— Ne — ne — retorike, — mi znamo, da ste u tom vještak, — dajte točnije!

Kačić prošao je doista zakonom, no nije učio točno sadržaj pojedinih paragrafa, pa s toga nije bilo teško Keršinoviću, da ga zaplete u toliko, da nije napokon znao odgovoriti.

Keršinović, posprdno se nasmijav i potuljiv licem malo ne do koljena, igrajući se kod toga riedkom bradom, rekne napokon: — Dosta je! Eto kad se mlada gospoda za sve ino zanimaju, samo ne za knjigu. Onda dakako —. Hic Rhodus hic salta!

Ovo rekav pusti Kačića i uzme drugu dvojicu izpitivati.

Žunić nije takodjer ništa bolje od Kačića odgovarao, dočim je treći kandidat udovoljio celomu povjerenstvu.

Nakon dva sata izpitivanja reče predsjednik posljednjemu izpitatelju, da je dosta i uputi kandidate, da na čas izadju iz dvorane.

Na hodniku se Kačić najprije nasmije, isti trenutak osjetiv, kako je taj smieh lud. Nadao se ipak, da će ga propustiti, nu opaziv, da je bilo njekoliko slušatelja na izpitu, bude mu to neugodno. Čisto čangrizljivo upita jednoga, zašto je došao, a izazivajućim pogledom mjerio druge, kojih se nijedan ne približi, te bijaše očito iz šutećih i gotovo zabrinutih lica njihovih, da ni malo ne dvoje o njegovom padu.

„Ipak sam građansko pravo, — pa i trgovačko, — osobito kriminal posve dovoljno odgovarao, — djavo ih odnio — nije to rigoroz. Tà razliku izmedju silovite krađe i razbojstva kazah, da ne možaš bolje. I o poroti!“ Ovako se tješio Kačić, da si isti čas morade pri-

znati, kako je na mnogo i premnogo šutio ili nejasno, dapače krivo odgovarao. Sjeti se svoga prvoga ispita u Beču, kako je slavno na sva pitanja odgovarao, kako njemu i Narančiću povladjivahu neprestance izpitatelji, kako im slušaoci kod izlaska dotrčaše odmah čestitati, kako je bio ponosit i sretan, kako mu objaviše sjajni uspjeh, — a sada? Oh, kako mu teško bijaše!

Pristupivšemu Žuniću ne odvratila ništa na jadikovku mu, da su ovi prokleti slavosrbi navlaš stavljali škakljiva pitanja, samo da ih pometu i mogu baciti. Nu osjeti takodjer silnu mržnju, te bi bio najvolio, da maloga Keršinovića čestito izcuška.

„Ta gnjida, da je baš meni morao biti povjerenikom. Zlobna slučaja — kako ono s maličnim postupkom, — ah — mene baš mora progoniti!“ — šaptne gorko za se. U to pozove ih podvornik, da se vrata u dvoranu. Slušaoci nagnu za njima, te Kačić zlovoljno prvoga turne i rekne: „A šta se rivate?“

Kandidati stanu pred povjerenstvo. Jedini predsjednik i Keršinović stajahu za stolom, drugi se odmakose u kraj dvorane, razgovarajući o vodovodu i o gradnji središnjega kolodvora. Kačiću se činjaše celom vječnosti vrijeme, dok je predsjednik, kašljucnuv nekoliko puta, progovorio:

— Prisutno povjerenstvo obnašlo je gospodina kandidata N—a proglasiti jednoglasno sposobnim. Izvolite gospodine svjedočbu. Gospodinu Kačiću i Žuniću pako, — hm — jer — oni nisu pokazali zakonom propisanoga znanja, — jest, — prisiljeno je bilo ovo povjerenstvo jednoglasno uzkratiti osposobljenje i ujedno odrediti, da se tek nakon godine dana mogu novomu izpitu podvrći.

Kačić se gotovo okameni, te ga predsjednik morade dvaput opomenuti, neka izadje.

„Strašno — strašno! Ova sramota —!“ uzdahne i očajan stupi na hodnik, sjetiv se oca, i bolno rekne: „Dakle k njegovoj nesreći — još i ova moja bieda! Ah — pak na godinu dana, — što ću ja?“

Kad je izašao na ulicu, bio je već podpun mrak. Iz zraka sipila na trotoare sitna vlažna magla, u kojoj svjetlo plinova crvenožutim sjajem podrhtavaše. Ulicami prolazilo mnogo svieta. Kačić se neprestance bojao, da se ne sastane s kojim znancem; bilo mu dapače, ko da sav taj strani sviet mora za njegovu nezgodu znati, a opet svakomu zavidjaše sreću, držeći sebe najnesretnijim čovjekom ovoga svieta.

Kući nije se ufao ići. Stidio se pred istom Šmirganzicom, a najviše pred Ružicom. Ovo diete, — što će o njem misliti, kad čuje, da je na izpitu pao!

Napokon odluči, da ide k „Veselomu Zagorcu“. Ondje nadje obično društvo. Iz same zdvojnosti i zlovolje stane piti preko reda. Bolić ga medjutim umiri, a videći, kako i oni drugi nikakove znamenitosti tomu ne pripisuju, i da nije ni najmanje pred njihovim očima izgubio,

jenjala mu zabrinutost, bol i stid. Nu ipak tek u kasnu noć dovuče se teške glave i slabima nogama kući.

Prodje nekoliko dana, dok se odluči, da javi ocu o nezgodi svojoj. Napokon uvidi, da mora biti. Otac mu odmah odgovori i pozove ga kući, neka se ondje pripravlja za izpit. „Ja nisam za to, da ostaneš u gradu i ondje radiš kod kojega odvjetnika, kako ti misliš. Onda bi se još teže pripradio. Piši mi dakle odmah, kad ćeš doći.“

Kačiću ne bijaše ovo milo. Bio je za „svetu stvar domovine“ tako zauzet, da se je bojao, da ne će u seoskoj tišini moći dostatno djelovati za svoja politička načela.

S toga se nikako ne mogaše odlučiti na odlazak.

Napokon ipak morade tako biti. Siromah otac sve teže i redje slao novaca, pa je Kačić svaki dan bio u većim nepogodama. Čas nije mogao pralje izplatiti, čas je imao kubure s cipelom, te je poderanih podplata morao hodati po tvrdom pločniku i pomagati si tako, da je metao tvrdi papir u cipelu nad poderani podplat. Od gospodje Šmirganzice imadjaše doduše mira, makar je i njoj bio dužan, — nu zato se ipak stidio i bilo mu teško dugovati ljudima, koji od kraja care živu. „Šta bi Bradač kazao?“ — često se pitaše. Napokon je znao, kako majstor Šmirganz običaje bučiti i psovati na svoje dužnike.

Pod konac travnja dakle svane dan, kad mu je bilo odputovati večernjim vlakom. Bolić ga u namjeri najviše utvrdi, jer mu reče, da ne bude s gorega, ako podje na ladanje i ondje uznastoji razširiti misli pravih muževa, i stranci predobiti pristaša. Kačić nadje u tom i zadovoljstva i pobude. Nješta apostolskoga — ne da bi nazrievao, nego više osjećao u svojoj novoj dužnosti.

U čast rastanku priredi gospodja Šmirganz nješto obilniji ručak, dapače izpeče par pilića, makar da su još dosta skupi bili a ne bijaše nedelja. Šmirganz bude s toga osobito dobre volje, te se kod objeda živo razkokadaše, osobito kad je gospodja Šmirganzica dozvolila, da šegrt donese i drugu litru vina. Kačić bijaše takodjer veseo. Jedina Ružica na očigled bijaše pobledila, te niti je razgovarala niti je više nego od nužde jela. Kačić morade obećati, da će opet kod njih stanovati, kad se vrati.

U to dodje služnik po sitnu prtljagu Kačićevu, da ju odnese na kolodvor nješto prije, nego će on sam onamo. Na rastanku se mužkarci izljube, majstorica takodjer malo da nije Kačiću oko vrata pala, — jedina Ružica pruži mu tek tiho bladnu svoju ručicu, ne rekav niti „s Bogom“.

Nu kad je već bio na stubama, eto nje za njim i čisto grozničavo, uzrujano utisne mu nješto u ruku i brzo, da je rieči gutala, reče: „Evo, — uzmite ovo — na uspomenu. Ja ne ću na vas zaboraviti!“ — a tada ne čekajući njegova odgovora žurno pojuri natrag uz stube.

Kačić sav u čudu gledač za njom i videći ju, kako

skače po stepenicama, nije mu se svidjela. Činilo mu se da taj čas u njoj nema ni miline djeteta ni dražesti djevice.

„A što mi to dade?“ — i nemarno pogleda u ruku. Bio to srebrni medaljon s modrim emaljom i crnim slovima: „Souvenir“. U prvi mah htjede se vratiti i neprimiti, jer šta će roditelji reći, ako spaze, da djevojčica nema toga nakita. Nu predomisli se. „Zašto da joj sada na rastanku činim neprimilike, — poslat ću poštom, te

turne stvarcu u žep. Al još na putu uzme ju promatrati i otvori. Nadje unutra spleten vjenčić od crne kose. „Njezina kosa —!“ poluglasno krikne a nutrnjost mu zaokupi njeko sladko udivljenje i prelestno gibanje krvi. Prodje upravo mimo negdašnjega Tinkina stana. Sad lju-tito spravi medaljon opet u žep i više od navade nego od ganuća ponovi dva tri puta ime Tinkino!

(Nastavit će se.)

Umovanja J. Sundečića.

CXV.

O kupi li poganjević,
Da te pecka, da te vriedja:
Preturi ga okom samo,
Pa obrni njemu ledja;
Ne pisni mu rieči jedne —
Rdje nijesu rieči vriedne.

CXVI.

Pred kadiju ne zovi magarca,
Kad zaprnja pa te papkom zvekne;
Niti mari što ti hulja njeka
Trista zlijeh i gorkijeh rekne:
Magarac je bez svijesti živina,
A hulja je s puta pometina.

CXVII.

Kada grdovi
Za grmen panu,
Gadjat te stanu:
Grmini im ti:

„Rdje se kriju,
„I slabe žene:
„Evo vam mene;
„A gdje ste vi? . . .“

(Drugi je dio iz moje pjesme „Čik! . . .“)

CXVIII.

Dembelovat — ne poslovat,
Mnogima je to' po čudi;
Al' zapovied Božja veli:
Želiš jesti; . . . a ti trudi!

CXIX.

Budi poštenjak,
Ali poslenjak:
Pa ne krij čela
Od svoga djela.

CXX.

Kao čovjek — vazda
Za čovještvo gini:
Ne možeš li dobra? . . .
Nikom zla ne čini.

CXXI.

Što ja stečem, — to je moje:
Na to nema niko prava;
Što ti stečeš, — to uživaj:
Bog ti na to pravo dava.

CXXII.

Bratu — koji strada, pati,
Valja pomoć dati:
Jer od biesa lje ne prosi,
Koji muke snosi!

CXXIII.

Tvrđica je božjak na svijetu;
Čas samrtni već pred sobom gleda:
A stara se, — ubila ga rdja! —
Za svijeću trošak da zaštedi. . .
Ne pomišlja, — čim nevoljan piehne,
Da odnekud sjekira će doći;
Pun mu kovčeg sprštit u komade:
Pa što zgrnô, — kuda će mu poći? . .

CXXIV.

Kad je dom u nevolji:
Sve smo dužni za dom dati;
Život, znanje, imanje:
Sve mu za spas žrtvovati.

CXXV.

Svaka zmija ima jeda;
Ima jeda svaka bieda. . .
Od zmijs se možeš skloniti;
Al' uzme l' te bieda gonit:
Ne pušta te. . . Tad il' pani;
Il' ka' junak njojzi stani
Na poprište, — pa nek pali:
U ognju se čelik kali . .
Čelik srce ne popieva:
Al' se drži, — odoljeva.

CXXVI.

Onom nebo zlatnom rosom sipi;
Ovom zemlja čemerikom niče:
Ama onaj nesmie da se holi,
A ni ovaj ne smije da viče:
Niko ne zna što još čeka koga
Prijed groba — od ljudi, il Boga.

CXXVII.

Što imadeš pune šake,
Ne koči se nit rakoli:
Biti pošten i naučan,
— Ma i manje ima — voli.

CXXVIII.

Kad savjetnik gospodaru traži ić
Te ga laskam prema sebi umiliti
po čudi,
žudi:

Vara kuja i izdaje gospodara kučki;
On je gori nego pseto, kole kolje
mučki. —

Iskren savjet i istinit svedj valja
da bude,
Kad ga od nas drugi ištu i čuti ga
žude:

Za hatar ga nikad nikom ne smiemo
izvnut,
Taman znali pred ma čijom milosti
posrnut.

CXXIX.

Ne znaš ništa, — a imadeš dosta:
Svak te danas traži, štuje, slavi;
Nu imaš li? . . jedva s' ikom mio:
Ma svu mudrost nosio u glavi.

CXXX.

Dok te treba, dragan si i mio,
Onom kome vjernu dvorbu dvoriš;
Ne trebaš mu? . . slabo mu se mari,
Da te gleda gdje na ognju goriš.

CXXXI.

Našao si prijatelja? . . .
Našao si blago:
Draže blago — neg i biser
I kamenje drago.
Ka' amanet ponajdraži
Čuvaj ga i časti:
Prijatelj će s tobom ustati,
S tobom će i pasti.

CXXXII.

Zaman ćeš mi svieću žec,
Kad ne bude mene već;
Ako si mi dobru rad:
Pomozi me živa sad.

CXXXIII.

Kad se njekom krasnim dobrom
zajmiš,

A on tebi grdnim zlom odvrne:
Dade l' zgoda. — osveti se njemu
Opet dobrom — za pakosti crne:
Po nas taka osveta je dika;
Po neharne ljuta čemerika.

CXXXIV.

Ciganinu i skitaču
Ne daj nikad vjere,
Jer obraza u njih nema
Ma ni jedne zere.

CXXXV.

Ko je sav život zlodjelom kalja,
Pa danas cmoka crkvena vrata,
Taj može sebi slobodno viknut:
„Hajd' kopljem u bus poslije rata.“

CXXXVI.

„Bio je pošten, ljubio je dom...“
Na čijem grobu može se napisat:
Raka je sveta, divan natpis taj;
Vjekovi cieli ne mogu ga zbrisat.
Ma čovjek naša utopničku smrt;

Il' pao žrtvom dušmanskoga jala;
Il' da je sirak prosjakova on;
Il' da je svietom jektila mu hvala,
Je l samo natpis zaslužio taj:
On je već s grobom nasliedio raj.
(Svršetak.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Majka bi često išla šumkê, da ne bi zbunila budućega Tiziana u poslu. On je počinjao govoriti o Italiji i historijskoj slici po suvremenom krepkom ukusu: — namišljao je prikazati Birona, kako se — na povratku iz Sibirijske — sastaje s Minihom, koji polazi onamo; naokolo zimnji kraj, snieg, kibitke i Volga. . .

Da kako ni slikarijom se nije mogao Beltov sasvim zadovoljiti: ni taj posao nije mu podavao potpuna užitka, u njega nije dostajalo veselja za umjetnički rad, nije dostajalo umjetničkoga kruga, onoga živoga i zajedničkoga živovanja, koji podržaje umjetnika. Ništa ga nije izazivalo na radinost; ona je bila sasvim bez koristi i podržavala ju je samo osobna težnja. No više nego sve drugo smetale su mu predjašnje sanjarije o službi, o upravnoj radinosti. Ništa nije zanimivije vatrenoj čudi, nego da i ona plete niti suvremene povijesti. Ko si je jedan put zabio u glavu taku misao, nije više ni za kaki drugi posao. Kamogod prispio, svagdje ćeš biti samo gost: nije to pravo njegovo polje, nego će političku kavgu povlačiti u umjetnost; budne li slikarom, izražavat će u slici političke nazore; budne li glazbenikom, zaodjet će ih zvukom. Prijedje li u drugu sferu, prevarit će se, kao onaj, što je ostavio domovinu te se gledao uvjeriti, da nije do toga, gdje si, da je domovina svagdje, gdje god možeš koristno raditi . . . ali glas u duši njegovoj, što nigda ne prestaje, jednako mu dovikuje drugo mjesto, podsjeća ga drugih popijevaka, druge prirode. Tamno a ipak shvatljivo krstarile su ove misli dušom Beltovljevom. te je sa zavišću promatrao gdje kojega Germana, kako žive za svoj fortepiano, kako ga usrećava Beethoven, kako uči povijest ex fontibus, iz starih pisaca.

Pored toga pomislite još dugačke večeri peterburške, kad se ne da slikati. . . Ove je večeri provodio Vladimir često u njeke udovice, koja je strasno voljela slikariji. Udova bijaše mlada, lijepa, sa svom zamamljivošću raslošnosti i visoke naobraženosti. U njezinu je domu Vladimir sramežljivo izustio prvu besjedu ljubavi i smjelo potpisao mjenicu za ogroman novac, što no ga je one sretne večeri zakartao, jer je bio razmišljen i opojen, pa nije pazio na karte. No kako bi i mogao kartati? Ta

prema njemu sjedjaše ona, a on je tako jasno i očito razabirao u njenim očima ljubav, zanimanje!

Ne ću vam sada pripovijedati svu povijest svoga junaka; njegovi su doživljaji sasvim obični, ali nijesu na sasvim običan način odsijevali u duši njegovoj. Reći ću u kratko, da je u ljubavi svojoj izgubio mnogo životne sile, pa je nakon mnogo mjenica, kojima je dobrano zakinuo svoj imutak, odjurio u tudjinu, tražio onamo — zabave, tražio dojmova, posla i t. d. A majka, slaba i ostarala ne po godinama, podje na Bijelo polje, da vidi, ne bi li svojom dugom priradom popravila časovitu lakoću svoga sina, da sakupi novaca, samo nek ne strada Volodja u tudjini. Nije to bilo Beltovci sasvim lasno. Ma koliko ljubila svoga sina, opet nije bilo u nj sposobnosti kao u gospodarice zasjekinske, uvijek je bila gotova opraštati, uvijek si je mogao varati: ne za to, što ne bi pazila, nego poradi njeke nježne delikatnosti, koja joj nije dala, da očito dokaže, kako je sve vidjela, kako za sve znađe. Seljaci su Bijelog polja molili Boga za svoju barinju i točno otplaćivali obrok.

Beltov je često pisao majci, i ovdje biste mogli vidjeti, da ima još druga ljubav, koja nije tako ohola, tako prodrzljiva, da ovo ime privija samo za se, — ljubav, koja niti godinama niti bolestima ne hladni, koja još pod stare dane drhtavim rukama otvara pismo i iz starih očiju proljeza grozne suze na drage retke.

Listovi sinovlji bijahu Beltovci vreo života, oni su je tješili i krijepili, te bi po stotinu puta pročitala svaki. Listovi su bili istina tužni, ali puni ljubavi, pa ipak je Vladimir mnogo premućao slabu srcu materinskomu. Lako se razabiralo, kako dosada ubija mlada čovjeka, kako je do grla sit putničkoga razgledavanja. Prošao je svu Evropu, — ništa mu nije ostalo; — svi su bili za kakim mu drago poslom, sam on morao se smatrati gostom, koga su pozvali na ručak, s kojim usrdno postupaju, ali mu ne povjeravaju obiteljske tajne, te mu najzad nije druge, nego da lijepo ode kući.

No kad bi se samo sjetio peterburških doživljaja, podišla bi Beltova zlovolja i ne znajući za što krene iz Pariza u London. Prije nekoliko mjeseci poslao je majci pismo iz Montpensiera i javio joj, da putuje u Švajcar-

sku, da se malko prehladio u Pyrenejima, te će s toga ostati u Montpensieru još pet dana; kada otputuje, svakako će joj pisati. Kad li će se vratiti u Rusiju, o tom ni besjede.

— Malko se prehladio! — a majka se već stala tresti od straha, te sa čeznućem očekivaše pismo. Ali prodje četrnaest dana, listu ni glasa ni traga; prošle četiri nedjelje, a to lista nema. Nesretnoj je ženi bila oteta posljednja utjela, — da bi bar mogla sama pisati djetetu u tudjinu, jer je bila uvjerena, da ga list ne će stići, pa da joj sreću odlane, pošlje nasumce dva lista u Pariz, — *confiées aux soins de l'ambassade Russe*. Kad bi u večere lijegala u postelju, svaki put bi zapovjedila Dunji, da sutra ranom zorom pošlje kočijaša u grad, nek popita, nije li prispio kakav list za nju, premda je dobro znala, da pošta dolazi samo jedanput nedjeljom. Poštar je bio dobroćudan starac, te je gospodju Beltovku svom dušom ljubio. S toga bi joj uvijek poručivao, da lista još nema, ali čim stigne, doniet će ga sâm ili ga s mjesta poslati. S nekim pridušenim gnjevom slušala bi majka taki odgovor, pošto je više urâ proživjela u tjeskobnu očekivanju! Najzad se riješi, da sama krene u tudjinu. Već je htjela, da pošalje po susjeda, bivšega topničkoga satnika, koga je uvijek pitala za savjet u svim znatnim pravnicih poslovima. Namislila ga je pitati, gdje bi mogla dobiti putni list. . .

Tako su dosadno odmicali dani očekivanja, kad je već navalila jesen i lipe davno požutjele, subo lišće šuštilo pod nogama, i kišilo po vas dan.

Njeki večeri unidje sobarica k gospodji Beltovci, pa je zapita, smije li na večernjicu.

— Idi, ali što je sutra?

— Zar ste zaboravili, sutra je 17. rujna, vaš imendan?

— Dobro. Idi, idi, Dunja, pa moli za Volodju!

Dočekao čovjek stotinu godina, ostat će djetetom, pa da doživi pet stotina godina, opet će koje u čemu ostati djetetom. Bilo bi žaliti, da mu toga nestane, ta to je tako puno pojezije. Šta je taki imendan? Za što u taj dan osjećaš mnogo življe i radost i žalost, nego juče, nego sutra? Ne znam za što, ali je tako. Ali ne samo imendan, nego i svaki godišnji dan može ti potresti dušom. Mislim, danas je 3. ožujka, reći će njetko bojeći se, ne će li promašiti dan aukcije. Treći dan ožujka, pomislit će drugi, da, da, treći dan ožujka, a misli će mu preletjeti osam godina. Opomenut će se prvoga sastanka iza duljega izbijanja, živo će mu svanuti sve sitnice pred očima, pa će s nekim svečanim čuvstvom uzdahnuti: danas je upravo osam godina! Bit će ga strah pomutiti ovaj dan, jer osjeća, da je to svečan dan, a ne dolazi mu na um, da će 13. ožujka biti upravo osam godina i deset dana, pa da je svaki dan na svoju ruku nekakva godišnjica. Taka je bila i Beltovka

Pomisao na rastanak, pomisao, da nema lista, bila joj je još ljuća, još tužnija, kad je pomislila, da joj Vo-

lodja ne dolazi danas čestitati, da je možda u tudjini sasvim zaboravio na nju. . . Pa se duboko zamisli. Sad bi joj se prikazao u mašti, kako je prije petnaest godina u predvečerje ovoga dana svu sobu okitio cvijećem, kako joj nije dao u sobu pa ju zavaravao, kako je ona ipak sve saznala, ali je tajila od Volodje, da sve znade, kako je kućni učitelj revno pomagao viti vijence; — a sad bi ga opet sagledala u Montpensieru bolna, u pandžama pohotna krčmara, pa se bojala popustiti uzde mašti svojoj, te se počela sama uvjeravati, da je možda srio svoga uzgajatelja. Ta on ga je tako silno ljubio, bio tako dobar, tako plemenit, pa će ga jamačno i sada njegovati, vršiti sve zapovijedi liječnikove, brinuti se njime, bditi pored njega. Ali otkuda uzgajatelj u Montpensieru? Ništa za to. . . Volodja mu je zajamačno pisao kao prijatelju . . . ali . . . i opet joj stislo srce i niz tamnih slika stade se miješati s ugodnim uspomnama u duši njezinoj.

Sutra dan imala je Beltovka pune ruke posla, jer je od rane zore bilo predsoblje puno puncato ondašnje aristokracije. A navrjela je i sva sila seljaka.

Iza čestitke bijaše služba Božija. Upravo se dovršila, kada dodje artiljerijski kapetan, no ovaj put ne osvanu kao *juris consultus*, nego u pravom vojničkom odijelu. Kad se Beltovka vratila iz crkve kući, preseneti je silan prasak. Njezin je susjed imao u kolima mužar i naložio da se u znak radosti izpali. Onamo se baš desio baričin prepeličar, luda životinja nije mogla pojmiti, da bi se moglo u ludo pucati, pa navali trčati amo tamo, ne bi li gdje našla zeca ili tetrijeba. Svi se vratili doma. Beltovka je baš zalagala goste zalogajem, kad iznenada zazvoni poštarsko zvonce, — preko mosta mine krasna trojka poštarska, izgubi se za brežuljkom, pa se za kratak čas opet pomoli. Kočijaš krene pravac k gospodskome domu, pa premda je naglo gonio, majstorski zaustavi konje pokraj stuba.

Sam starina poštar (to je bio on) nije mogao na ino, nego izlazeći iz kibitke reče kočijašu:

— Ej, Bogdaška, baš si mi vragometno čeljače, čast!

Bogduška je bio dakako zadovoljan komplimentom poštarovim, žmirne desnim okom, namjesti kapu, pa će poštaru:

— Bio bi prava protuba, da se nisam pobrinuo za „blagorodije“.

Svečano tajnovita lica, u kojem je odsijevalo puko zadovoljstvo, unidje poštar u sobu za goste, te podje do gospodje, da je poljubi u ruku.

— Čast mi je matuška Sofija Aleksejevna, da vam čestitam na svečani dan andjela vašega i zaželim dobra zdravlja. . . Zdravo, Spiridione Vasiljeviću! (reče kapitanu).

— Sluga sam, Vasilije Longinoviču, odvrati artiljerista. Vasilije Longinović nastavi ovako:

— Oslobodic sam se donijeti vam za imendan mali dar. Nije bogat, ali ga rado dajem. Mnogo me nije stajao, svega rubalj i deset kopejaka. Evo, matuška, dva pisamca

od Vladimira Petrovića : jedno je, čini se, iz Montpelliera. a drugo će biti iz Ženeve, sudeći po štamplji. Oprostite, matuška, ja sam grješnik; prvi sam list zadržao prije dvije nedjelje, a drugi prije pet dana, zaista mislio sam: Sofiju Aleksejvnu moraš na imendan razveseliti.

dobroćudno stane tiri ruke, veselio se uspjehu osnove tako, te nije nitko bio toliko okrutan, da ga prekori s te šale i ne pozove k jelu. Ovo je učinio ovaj put susjed

— Da, Vasilije Longinoviću, valja priznati, vi ste s li-

Vuk Stefanović Karadžić

Beltovka nije više slušala poštara, pošto je dobila pisma; s drhtavom rukom pograbi pisma, htjede ih odmah pred gostima pročitati, ali ustane i ode na polje.

Poštar je bio u velike sam sobom zadovoljan, što je Beltovku najprije bolom, a onda radošću gotovo usmrtio;

stom prispjeli u najzgodniji čas. No znate, dok se Sofija Aleksejevna zabavlja pismom, za što da mi malko ne založimo? Ja sam danas podranio.

I oni založe.

Jedno je pismo bilo s puta, a drugo iz Ženeve

Svršivalo je ovako: „Ovaj me se susret, mila majko, ovaj razgovor kosnuo, te kako sam već napomenuo, odlučio sam se vratiti i natjecati se o službu na izborima. Sutra ću otići odavle, mjesec ću dana probaviti na obalama Rajne, a odanle pravac u Taurogen bez prekida. Njemačka mi je već dodijala. U Peterburgu, u Moskvi obaći ću nekoliko znanaca, a onda odmah k tebi, mila majko, u Bijelo polje!“

— Dunja, Dunja, podaj mi kalendar. Ah moj Bože, ti ga istom tražiš! Kako si luda! Tà ovdje je! I Beltovka sama pohiti po kalendar, upre računati te računati, prevoditi iz staroga sloga u novi, iz novoga u stari, a uza to već počne smišljati, kako će mu urediti sobu... Ničega nije zaboravila — do svojih gostiju. Na svu sreću zaboravili su i oni na nju, i po drugi put zalagali.

* * *

— Čudnovato, strašno čudnovato! nastavi predsjednik. Svak bi mislio, mladu će čovjeku, osobito ako nije siromašan, prijestolnica podati toliko zabave, toliko slasti, da se ne će nigda dugočasiti.

— No što da radim? reče Beltov i ustane, da se oprost.

— U ostalom dade se i u nas živjeti. I ako nema ovdje toliko sjaja i naobrazbe, koliko u prijestolnici, ipak ćete u nas naći dobrih priprostih ljudi, koji će vas prijazno primati u svoje kolo.

— Nema sumnje, dodade neprisiljeno savjetnik s Aninim redom, naš gradić ne podaje inače ništa osobita, ali se u gostoljubivosti može ogledati s Moskvom.

— O tom sam uvjeren, odvrat i Beltov, te im se pokloni.

(Nastavit će se)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Sbirke su u eremitažu tako ponamještene, da razli- zemne prostorije zauzimlju ponajviše starine i kiparske umotvorine, a prvi sprat galerija slika. Budući da su mi od prije poznate bile malo ne sve veće evropske galerije, te sam očekivao, da ću u eremitažu susresti davnije znance: to sam najprije posjetio galeriju slika, želeći više vremena žrtvovati starinam i umotvorinam prizemlja, među kojima imade takovih, koje se drugdje vidjeti ne mogu.

Na prvi sprat ulazi se spomenutim prekrasnim stubištem. Postrane dvorane ukrašene su mramornimi kipovi novijih umjetnika, kano Talijanaca Duprèa i Tenerania, Rusa Orlovskoga itd. Između kipova posavljene su velike posude iz jaspisa i mramora. U ulaznoj dvorani imade na stienah 86 slika, koje prikazuju razvitak grčkog i rimsko-slikarstva. Izpod tih slika razporedani su dužinom dvorane kipovi, poprsja, posude od malachita, sviećnjaci, stolovi, sve od kamena. Iz ove dugačke ulazne dvorane poput hodnika dolazi se u pravu galeriju slika.

Eremitaška galerija slika broji se među prve u Evropi. Ona je i brojem slika velika, jer ih imade do 2.000; ali njezina se znamenitost ne sastoji niti u broju niti u potpunosti; nego u tom, što imade množinu remekdjela slikarstva iz cvatuće dobe različitih slikarskih škola. Njekoje su škole u njihovih pravcima tako izvrstno i podpuno zastupane, da se u tom pogledu mogu s eremitažkom galerijom takmiti samo sjedišta tih škola. Slika holandezke škole, osobito Rembrandtovih, ne ima nijedna galerija tolikih i takovih, kano što eremitaška. Glede slika flamanske škole ne ustupa ni jednoj galeriji prvenstva. Glede slika španjolskih i francezkih umjetnika

daje prednost samo sbirkam u Madridu i u Parizu (Louvru).

Uzporod s ulaznom dvoranom-ili hodnikom steru se tri ogromne dvorane, u kojih su srednjoj (II.) smještene velike slike talijanskih škola, lievoj (III.) one nizozemskih a desno (IV.) španjolskih slikara. Iz ovih dvorana ulazi se ravno u osam soba, kojih su prozori okrenuti u veliko dvorište druge eremitaže. Sve ove sobe zapremaju slike talijanskih umjetnika, te im je i ime po pojedinih od tih slikara nadjenuto; tako soba (V.) naprama dvorani španjolskih umjetnika sadržaje slike na liepu Rafaelove škole; naprama dvorani velikih talijanskih slika jesu sobe: Leonardo da Vinci (VI.), Rafael (VII.), Moretti (VIII.), Tizian (IX.), Caracci (X.), Maratta (XI.) i L. Giordano (XII.). Prema tomu slikami talijanskih škola napunjeno je uz veliku dvoranu još osam soba. Starija doba talijanskoga slikarstva slabije je zastupana, a od nje iztiče se Botticellia Sandra (1437—1515), liepa slika prikazujuća poklonjenje mudraca. Ali iz dobe cvatnje talijanskoga slikarstva ne ima škole, ne ima prvaka, kojih se najljepša djela ne bi nalazila u tih krasnih prostorijah. Od Rafaela Sanzia imade u sobi, njegovu imenu posvećenoj, četiri slike: lik starca, Madona Co-nestabile iz Peruggie (1503.), nabavljena u najnovije doba, madona iz porodice Alba (1508.) i sv. Gjuro (1506.), koji je naslikan bio za englezkoga kralja Hinka VII. Prvak mletačke škole Tiziano Vecellio zastupan je sa sedam svojih umotvorina, o kojih mu je najljepša Mandaljena pokornica; ondje je pače i posljednja slika njegova: sv. Sebastijan. Nadalje imade od talijanskih umjetnika slika: L. da Vincia, Domenichina, Caravaggia,

Tintoretta, G. Renia, A. Caraccia, Seb. del Piombo, P. Veronesa, Garofolla, Bonifaccia, Palme, Parisa Bordona, B. Luina, Fr. Francia, C. Dolcia, Sassoferrata, G. Romana, Correggia, Andrije del Sarto, Albana, Salvatora Rose, M. Albertinellia, Bronzina, Tiepolia, Cigolia, Cignania, Morettia, Maratte itd. A i od našega Šibeničana Andrije Medulića (Schiaivone) imade u velikoj dvorani liepa velika slika, na kojoj se u čarobnoj okolici predstavlja Jupiter i Jo. Španjoska škola zastupana je sa 115 slika, koje nam predočuju cieli razvoj njezin tečajem XVI. vieka. Oba njezina prvaka Velasquez i Murillo, onda Ribera itd. riese petrogradske sbirke svojimi prvoga reda umotvorinami, da bi ih madridska galerija poželjeti imala. Murillovih umotvorina imade 16, medju kojima se odlikuju: uzašasće Gospino, počinak na biegu i sv. Petar u tamnici. Velasquezovi portraiti kralja Filipa IV. i njegova ministra vojvode Olivareza bijahu za 80.000 for. nabavljeni za eremitaž. U velikoj dvorani nizozemskih slikara imade od samoga Rubensa 62 (Isus kod Simona, Abraham odpušta Hagaru, Poklonjenje mudraca, Persej oslobadja Andromedu, portraiti: obje supruge umjetnikove, Filip II.) od slavnoga učenika njegova van Dycka 34 slike (Počinak na biegu, nevjerovani Toma, portraiti: obitelj Wharton, Karlo I., obitelj Snyders); dopunije sbirke umotvorina ovih dvaju velikih umjetnika ne ima nigdje. K tomu imade odmah uz veliku dvoranu, u kojoj su izložene slike njihove i drugih zemljaka njihovih, oveća soba (XVI.) s nacrti tih velikih umjetnika i učenika njihovih. A iz ove sobe ulazi se u drugu (XIII.), u kojoj su poredane slike starijih nizozemskih i njemačkih slikara. Tuj su umotvorine L. Kranacha starijega, Jana van Eycka, Luke iz Leydena, B. v. Otrley, L. Lombarda, B. Bruyna, H. Holbeina mladjega (lik mladića, od 1518. god), Mostaerta, Walkenborcha itd. Želimo li ostati kod pregledavanja Nizozemaca, možemo od Njemaca preći u veliku dvoranu na lievo, koje su prozori okrenuti u dvorište, ulaznim stubištem razpolovljeno. Ova velika dvorana (XVIII.), hodnikom u sredini podijeljena u pet soba, prepuna je slikami manjih nizozemskih umjetnika. A i sljedeća (XIX.) dvorana zapremljena je genre-slikami tih umjetnika. Tuj imade umjetnina Jordaensovih i Snydersovih više nego li u ikojoj drugoj galeriji. Tuj imade množina zastupnika šaljive genre-slikarije, proizašavše iz Rubensove škole s prvakom na čelu, otcem i sinom Tenierom, kojih slike same zapremaju dvie pune sobe. Tuj su dražestne slike Adriana van Ostade, Jana Steena, Adriana Brouwera, Gaspara Netschera, Petra de Hooghe, Jakova Ruysdaela (14 slika), Pavla Pottera, Ph. Wowermana (55 slika), A. Tuipe itd.

Okrenimo sada iz sobe sa staro-holandezkimi slikari desno, da unidjemo u Rembrandtovu galeriju (XV.) t. j. u veliku dvoranu, razdieljenu popriečnimi stienami u pet soba. Ovdje su izložene umotvorine velikoga Amsterdamca i njegove škole, a imade ih od samoga pr-

vaka 41. Ova sbirka jest pravi ponos eremitaža, jer tako podpune, kako rekosmo, ne ima nigdje. Tuj je jedna od najvećih slika njegovih: Povratak izgubljenoga sina. Tuj krasne slike: Abraham gosti angjele, Abrahamova žrtva s osobami u naravnoj veličini, sinovi Jakovljevi noseći krvavu haljinu Josipovu, sveta obitelj, priča o težacih u vinogradu, zatajenje Petrovo, skinuće s križa, t. zv. Danae, mnogo likova, medju ostalimi t. zv. Sobieski (1637.) ili vlaški boljar itd. Uz prvakove sliede umotvorine njegovih učenika i sljedbenika, kano Ferdinanda Bola, Gerharda Dova, F. Halsa, I. Coningha. Ovdje u jednom odjelku izložene su slike nekoliko englezkih starijih umjetnika, kano ti: Reynoldsa (Herkules), Walkera (portrait Cromwella), Dobsona, Knellera (portrait filozofa Lockeja) itd.

Na pročelju eremitaža steru se tri velike dvorane, u kojih jednoj (XX.) razporedane su slike franczezkih, a u sljedećih dvijuh (XXI., XXII.) slike domaćih ruskih umjetnika. Francezki odjel prikazuje nam množinu umotvorina prvih franczezkih slikara, kano što Claude Lorraina (četiri dobe godine), N. Poussina (Amphitrita, Polyphem), I. B. Greuze-a (smrt ulogara), I. B. S. Chardina (stolna molitva), Rigauda itd. Dvorane ruskih slikara sadržavaju samo po izbor umjetnine starijih i novijih domaćih umjetnika. Tuj su umotvorine slikara prošloga vieka: A. M. Matvejeva (1704—36), A. P. Losenka († 1773.), G. I. Ugrjumova (1764—1825.), A. I. Ivanova starijega (1775—1827.) i D. I. Ivanova, F. I. Aleksejeva (1753—1824.), F. M. Matvejeva (1758—1826.), A. O. Orlovskoga (1777—1832.). Njekoji od ovih prelaze već u naše stoljeće, iz kojega su znameniti slikari: K. P. Brjulov (1799—1852.), O. A. Kiprenskij (1783 † 1836.), F. A. Bruni (1801—75.), A. A. Ivanov (1806 † 1858.), T. A. Neff (1805—77.), M. N. Vorobjev (1787 † 1855.), S. F. Ščedrin (1792—1830.), glasoviti peizista I. K. Ajvazovski (rođ. 1817.), O. N. Makovskij, A. P. Bogoljubov (r. 1824.), F. A. Moller itd. Brunieva ovdje izložena slika: mjedna zmija (iz biblije) spada svojom ogromnošću medju najveće slike svieta; posljednji dani Pompeja-grada od Brjulova je najbolje djelo toga umnoga umjetnika. Velik dio predmeta izvadjen jest iz ruske historije: Ugrjumov prikazuje osvojenje Kazana i zacarenje M. Fodorovića Romanova, A. I. Ivanov prizor iz obsjednuća Kijeva god. 933. D. I. Ivanov Martu posadnicu novgorodsku, V. K. Sasonov Dimitrija Donskoga na Kulikovskom polju itd. Drugim umjetnikom pružila je predmete velebnost ruske zemlje i običaji naroda: F. I. Aleksejev, koji si je stekao ime ruskoga Canaletta, prikazuje pogled na Moskvu, rečeni Ajvazovski pogled na Odesu i Crno more, G. P. Willewald pogled na Vladikavkaz, A. G. Venecianov prikazuje nam u čarobnoj prilici mladoga ruskoga seljaka itd. Izvrstni su portraiti ruskoga „Van Dycka“, O. A. Kiprenskoga. U ostalom ja ću se na radnje tih ruskih slikara kašnje vratiti,

kada budem čitatelja uveo u galeriju akademije umjetnosti. Mene su njihove radnje više zanimale od onih zapadnih slikara, koje su mi donjekle poznate bile iz drugih velikih galerija. Napokon Rafaela, Tiziana, Murilla, Rembrandta, Van-Dycka itd. i svih takovih velikana zapadnih slikarskih škola može se vidjeti u Rimu, Firenciji, Mletciji, Parizu, Beču, Monakovu itd.

I stariji odjel eremitaža carice Katarine II. prepun je slika. U tom odjelu imade četrnaest soba (XXV. do XXXIX.), od kojih deset stoje prama Nevi, a četiri naprama dvorištu. Ove sobe bile su priredjene za stanovanje pokojnomu careviću Nikolaju († 1865.), bratu sadašnjega cara. Sada se u nje primaju samo najodličniji gosti carskoga ruskoga dvora; tako je u tom odjelu stanovalo i nj. veličanstvo naš kralj za svoga boravka u Petrogradu. Pogled na Nevu iz tih prekrasnih soba jest upravo divan. Glavna sjajna dvorana naprama Nevi nošena je od osam stupova iz crno-bjelkastoga mramora, kamini obloženi su stupići iz jaspisa, vratašca od bijelog mramora s nakiti od lapis lazuli, ormari iz florentinskoga mozaika. U drugoj manjoj, ali jednako sjajnoj dvorani vidi se šest stupova od diorita, posude od ljubičasta achata. Pokućvo je svuda razsipno bogato i umjetnički dragocjeno: mozaici staro-florentinske radnje, labrador-stolovi itd. Sa zeleno obloženih stiena vise okolo na okolo slike ponajviše nizozemskih i francuzkih umjetnika; pak i s te strane spada ovaj odjel k eremitažkoj galeriji. Tuj imade slika od Poussina, I. Verneta, Clauda Lorraina, Mignarda, Bourdona, Voueta, Chaperona itd., od Bloemena, Wouwermana, P. de Vosa, Hendecoetera, I. B. van Loo-a itd. Bit će ih do 200. Iz posljednje (XXXIX.) sobe vodi hodnik preko „zimmnoga“ priekopa u eremitažno pozorište, gradjeno po Guarenghiu, za 500 osoba. Ovo je pozorište domaće carske obitelji, koje se u posljednje doba riedko rabi.

Ovaj odjel eremitaže naprama Nevi odijeljen je samo stubištem od desnoga krila, u kojem se sbirke nastavljaju. To krilo razdvojeno je dugim hodnikom u dvie česti; a hodnik opet u odjelke. U jednom od ovih smještena je Rafaelova galerija (XXVII.), u drugom pako drevno-ruske starine. Prva sadržaje snimke vatikanskih loggia, koje je oko god. 1770. slikar Unterberger izveo, a carica ih Katarina II. za 45.000 for. kupila. Matice bijahu mi iz Rima dobro poznate, stoga sam ovom dugačkom galerijom samo prošao, da unidjem u dvoranu drevno-ruskih starina (XXVII.). Ovamo uvede me naš takodjer akademik a čuvar onih starina A. A. Kunik, koji htjede u svojoj ljubaznosti biti mojim ciceronom. Starine su ovdje uredjene prema nalazištem, što je najprikladniji način uredjenja takovih sbirka; s toga su u posebnih ormarih starine nadjene u Terihovskom, guberniji orelskoj, onda u Kijevu, u Čulaku kod Taganroga, u Gnjezdovu smolenske gubernije, u Vladimiru, u Spasu kazanske gubernije. Ova je sbirka zametnuta tek u no-

vije doba, jer su i starine većinom poslije god 1865. otkrivene. Uvršćuju se pako ovamo samo dragociene po sebi ili po umjetnosti starine. Pripadaju pako ponajviše X, XI. i XII. veku t. j. dobi staro-ruskoj. Kano riedkost pokazuju se staro-ruske grivne t. j. pjenez izliven u težini po prilici $\frac{1}{2}$ funta; a ima ih mjednih i zlatnih. Tuj se vidi varjažki mač sa širokim oštrecem, na dalje različiti zlatni i srebreni nakiti (narukvice, naušnice, ogrlice, medaljoni itd.) bizantinske, staroruske, staro-arabske i starobugarske radnje. sama neprocijenjena gradja za poviest umjetnoga obrta na iztoku i sjeveru za spomenuto doba.

Iz ove dvorane s drevno-ruskimi starinama može se preći u dvoranu (XXVI.) s urezanimi kameni. U zadku dvorane stoji sat, sastavljen I. G. Strasserom (1793—1801.) a kupljen carem Aleksandrom I. za 60.000 for., igrajući Mozartovih kompozicija, pokućvo je iz soba carice Katarine II. Sbirka intaglia i kamena, poredanih u staklenih ormarih, spada medju najveće, a glavni joj dio, sbirka vovojde od Orleansa, nabavljena jur rečenom caricom. Iza ove dvorane sliede tri (XXIII—XXV.) u istom desnom krilu, u kojih je smještena prebogata numizmatička sbirka sa prieko 200.000 komada. Krajna dvorana imade galeriju poduprtu od dvanaest stupova iz smedjega finland-skoga zrnca-samokama. Glavni dio ove sbirke čine da kako ruski pjenezi počam od grivne u slivenom komadu i prvoga kovanoga pjeneza velikoga kneza sv. Vladimira, od kojega se pod staklom pokazuje pet zlatnih komada, pak do naše dobe. Imade tuj starih pjeneza pojedinih ruskih neodvisnih občina, kano Novgoroda i Pskova, za tim pojedinih udjelnih knezova, tverskih, galičkih itd. Uz pjeneze svuda su i medalje. Ova sbirka jest prava ruda za proučanje ruske numizmatike, te se njom i služe ruski numizmatici. Podpuna je takodjer sbirka poljskih pjeneza i onih nekadašnjih baltičkih pokrajina. Liepa je takodjer sbirka jugoslavenskih, osobito zrbških starih pjeneza. A tako i drugih starodavnih zemalja, občina i gradova, koje su tečajem vremena unišle u državni sklop Rusije, kano što pjenezi crnomorskih grčkih gradova, bosforskih vladalaca itd. Uz sve ove sliede pjenezi ostalih naroda sviju strana svijeta. Moj preuzvišeni provodić bavio se sam staro-ruskom numismatikom*), te mi je pokazivao sve znamenitije komade njezine. I on reklamuje pjenez s nadpisom „Владимиръ на столѣ“ za ruskoga Vladimira proti tvrdnji, koja ga bugarskomu pripisuje.

Moj veoma učtivi cicerone povede me onda u krilo staroga eremitaža Katarine II., u koji se prelazi ili iz dvorane sa slikami nizozemske škole (XIX.) ili iz spomenutih soba uredjenih za primanje visokih gosti. Ovo krilo čini dugačak paralelogram s dvoranami poput hod-

*) О русско-византийскихъ монетахъ Ярослава I. Владимировича Изслѣдованіе А. Куника. С. Петерб. 1860.

Večernja molitva. (Nacrt J. Volkova.)

nika na svakoj strani, a i vrtom u sredini razi zemlje. Ovo krilo eremitaža moglo bi se prozvati domaćim muzejem carske vladauke obitelji, jer ponajviše sadržaje stvari odnoseće se na slavije predke njezine. Dugačka galerija prema novomu eremitažu dieli se u galeriju Petra Velikoga, onda u t. zv. pannov kabinet, u galeriju dragocienosti, kojih je carska obitelj od nekada vlastnicom, i na koncu u guarenghiev kabinet; suprotna pako galerija naprama „zimnomu“ dvoreu, zove se romanovska galerija; dva pako okrajka zauzimlju mramorna dvorana i poprečna galerija s vidici Petrograda. Okolo na okolo u tih dugačkih koridorih smješteni su stakleni ormari, u kojih su poredani raznolici predmeti i svakovrstne dragocienosti. Ovo je prava bogata riznica. U galeriji Petra Velikoga vise na stienah likovi i Petra i predaka njegovih i ciele mu obitelji, za tim slike, većinom holandezkih i njemačkih umjetnika, koje je on sam na svojih putovanjih nabavio. Ondje sjedi na stolici pod nebnicom osoba Petra Velikoga u naravnoj veličini, učinjena Rastrelliem od voska, odjeven u haljine, koje su mu pod nadgledom supruge Katarine priredjene bile; a uz njega dvie maske snimljene sa mrtva mu obraza. Onda sve sami predmeti, koji ili potiču od Petra ili su ga za života okružavali; kano: njegova biblioteka, pisači stol; nagaćeni konj, na kojem je u poltavskoj bitci jašio, pseta njegova, droške sa širokimi kotači; model kuće, u kojoj je u Zaandamu stanovao, pak i maniken njegovu gazdaricu prikazujući, stvari po njem izradjene, orudje, kojim je radio itd, tako da te sve, što ovdje i u „Petrovu domiku“ vidiš, prenosi u najbližu okolinu ovoga velikoga reformatora Rusije. Spomenuti paunski kabinet imade to ime od automata pauna, učinjenoga londonskim mehanikom, kupljena od Potjemkina i prikazana Katarini II. Kada se navije, okrene se paun, pietao zakukuriče tri puta, a sova miče oči i udari o zvonce. Inače o stienah vise ovdje okviri s mnogimi

sitnolici a u šest ondje smještenih staklenih ormarih razporedane su mnogobrojne burmutice, koje su pripadale razlititim članovom carske obitelji. Mnoge su i dragociene i prekrasno radjene U dvorani dragocienosti imade 27 staklenih ormara punih posuda, čaša, sandučića, ura, itd. iz zlata, srebra, stakla, porculane, sa svakovrstnim rezbarijami, emaili, mnoge posute draguljami itd., kojimi su se carevi i članovi obitelji carske služili, a predstavljaju neizmjernu nutrnju i umjetničku cienu. Ponajviše su iz XVI. i sljedećih vjekova, a imde ih mnogo tisuća komada. Sljedeći kabinet dobi ime na uspomenu glasovitoga graditelja Guarenghia, od kojega je takodjer zasnovan. Na stienah vise portraiti carice Elisabete, Petra III. i Katarine II. sa više drugih slika od Pottera Clauda Loraina itd. Pokućstvo je domaće rusko iz dobe Katarine II. U galeriji Romanovskoj izloženi su suvremeni portraiti članova ove vladajuće kuće počam od patrijarha Filareta Nikitića, otca cara Mihajla. O Petru Velikom imade više izvornih likova. Mramorna dvorana sagrađjena je u bizantinskom slogu spomenutim moskovskim graditeljem Stakensneiderom; gleda na Nevu. U suprotnoj dvorani na drugom okrajku izložen je vidik Petrograda iz dobe carice Elisabete, sastavljen I. Valerianom, onda drugi od P. Patersona iz dobe Pavla I. i Aleksandra I., napokon treći od Aleksejeva.

I tako proveo sam čitatelja kroz pedeset i više dvorana, kroz tolike sobe, koridore prvoga sprata carskoga eremitaža i razvio mu pred očima samo sjenu onih umjetnina, dragocienosti i riedkosti, kojimi su ove velike i sjajne prostorije upravo natrpene. Ponavljam: prikazah samo sjenu, jer kada bi ono bogatstvo ondje sakupljeno htjeo iole potanko opisati, daleko bi prekoračio granice, koje ovim „putnim uspomenam“ odsjekoh.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Vuk Stefanović Karadžić. Sudbina je mnogih i mnogih vrljih muževa, koji rade za boljak budi svoga naroda, budi čitavoga čovječanstva, da ih suvremenici ne shvaćaju, pa za to mnogo puta i krivo osudjuju, a morali bi ih za njihove zasluge slaviti, kako se samo čovjek slaviti može. Tako se nekako sudbina pogrđala i s Vukom.

Vuk je težio za jedinstvenim jezikom književnim na osnovu narodnjega govora — a kroz to i za jedinstvom narodnim —; no koliko je za tu veliku ideju svoju morao da pretrpi, koliko bi pogrđda sasuto na njegovu umnu glavu!

Kad je Vuk ustao, da preudesi ćirilicu, da iztisne iz srbske knjige rusko-slovensku mješavinu, pa da ju zamieni divotnom ijekavštinom hercegovačkom, eto se diže na nj gotovo sva Srbadija podunavska! Spoticali mu, da nastoji Srbe pošokćiti,

jer uvodi u pismo latinska pismena, biedili ga, da skvrni svetinje srbske, jer goni iz knjige posvećeno narječje, — da, bilo je i takih, koji su se odvrćali od hercegovačkoga dijalekta, jer je to „hrvatski jezik“!

Mučna je bila borba Vukova proti predsudam i gluposti. I Bog zna, bi li uz take prilike zdrava ideja Vukova u Srba prevladala, da mu nije povladjivala čitava učena Evropa, i da nisu svim žarom i oduševljenjem prionuli uza nj hrvatski — Ilirci. Nije zaludu Vuk pohvalio Ilirce, da se u Zagrebu bolje piše književnim dijalektom, nego li u samome Beogradu!

Vuk je težio i za jedinstvom narodnim pod imenom srbskim. On je svojim „Srbi svi i svuda“ — koje se krivo razumjelo —, a i drugim članici htjeo da utre put toj svojoj plemenitoj ideji. Kako su se Hrvati sami za volju Ilirstva i Jugosla-venstva odriicali svoga povjestnoga narodnoga imena, nije ni

čudo, što ih je Vuk želio okupiti pod kapom srbskom. A imao je donjekle i pravo, jer bi Hrvati svakako prije mogli biti Srbi, nego li — Ilirci.

Upravo radi te plemenite težnje, da jedan narod sjedini pod jednim imenom, podnielo je Vukovo ime mnogo pogrda. Kad se je u Hrvata pojavila reakcija proti Ilirstvu i Jugoslavenstvu, kad se je počela buditi svijest hrvatska, Vuk se pričinjao ko najveći zlotvor i dušmanin Hrvata. A malo tko je pomišljao, da bi sigurno i dični Vuče poput Daničića inače mislio o Hrvatima, da mu je bilo bar časak proboraviti medj probudjenim, svijestim narodom hrvatskim!

No manimo se spominjati stare, već zacieljele rane. Mnogo je već od onda proteklo vode Duravom, Savom i Drinom — a toli u Hrvata koli u Srba javlja se sve preča potreba, da se jednom sporazume. Nije to polet ugrijane mašte, već ona skrajnja nužda, koja se inače zove „borba za bitak“. I mora da dodje što skorije do sporazumka, do pravoga sporazumka, jer inače će historija dvadesetoga stoljeća na prosto bilježiti, da je u devetnaestom vijeku propao jedan krasan, nadaren, nekadašav slavan narod, a to samo za to, što su sinovi toga naroda htjeli jedni druge da nadmudre!

Večernja molitva. Naert I. Volkova. U tihoj, skromnoj sobici sjedi dobra majka kraj postelje miloga čeda svoga, sklapa sinku svome sitne ruke, pa ga uči, kako će se moliti Bogu jedinome i Majci Božjoj. Jeste li kada vidjeli ljepšega, uzvišenijega, svetijega prizora? Sinak će ponarasti, poput oca svoga poći će u daleki svijet, proživjet će sretnih i tužnih dana — ali u dobru i zlu sjećat će se rado onih časova, kad ga je majka, nezaboravna majka učila moliti se Bogu i andjelu čuvaru. Ovo sladko spominjanje kriepit će na burnoj stazi života, odvracat će ga, da ne posrne i da si neokalja duše svoje — — —

„Večernja molitva“ puna je najljepše, najuzvišenije kršćanske poezije. Pače i onaj, kome je srce okorjelo, i nehotice osjetit će, gledajući ovu krasnu sliku, da je vjera, prava i živa vjera silna moć, koja čovjeka plemeni, usavršuje i — usrećuje.

Književnost.

Slovenska. Čestito „društvo sv. Mohora“ naše braće Slovenaca obogatilo je slovensku književnost ovim knjigama: 1. Življenje prebl. device Marije, napisao I. Volčič; 2. Šmarnice ili romanje v nebeško kraljestvo v Marijinen mesecu, napisao L. Škufca; 3. Občna zgodovina za slovensko ljudstvo, piše prof. Josip Stare iz Zagreba, XI. snopič; 4. Slovenski pravnik, napisao dr. I. Tavčar, 5. Slovenske večernice za poduk in kratek čas, to je niz raznih pripoviest i pjesama mnogih pisaca; 6. Koledar za godinu 1887., u kojem pored svakojakih članaka imade podpun imenik članova družbe sv. Mohora. Družba imade 31.687 članova, za 2096 više nego lani. A naš Jeronim još nije dosegao ni 7 hiljada!

Ruska. Za četiri će mjeseca minuti pedeset godina, što je umro Puškin, pa će svaki nakladnik imati pravo, da štampa djela njegova. Ne treba istom pominjati, da ruski knjižari ne mogu dočekati taj čas. Sprema se ništa manje nego deset krasnih izdanja Puškinovih pjesničkih djela. Najukusnije i najrazkošnije izdanje bit će zajamačno, što ga priprema „komitet literaturnoga fonda“ u „Akademiji nauka“. — Golicevski je muzej u Moskvi prodan za 800.000 rubalja, pa će se sav prenieti u carski „Ermitaž“ u Peterburg. Već je iz Peterburga krenulo povjerenstvo, da učini što treba za odpremu. — Na skupštini „dvorjanâ“ S Peterburške gubernije bi odobren prijedlog, da se stane kupiti novac za podizanje spomenika A. N. Ostrovskom. — U „Akademiju hudožestva“ u Peterburgu primljeno je u prvi tečaj od 123 kandidata njih 67, te su i predavanja već započela polovinom prošloga mjeseca — Već se počeo izradjivati spomenik Pahtusovu u Kron-

stadtu, i pjesniku Lermontovu u Pjatigorsku. — U Peterburgu se svijet mnogo divi ogromnoj slici profesora Sverčkova „Seljskij prazdnik Frola i Lavra“. Ova slika prikazuje posvećivanje konjâ, te je podala umjetniku prilike, da prikaže niz raznih vrstâ konjskih. — U dvorani „dvorjanskoga sobranja“ u Peterburgu izložene su u ovaj par osnove slikarâ-akademikâ Opekušina, Zabjele, Šredera, Čizova i Mikješina za veličanstven spomenik, koje kane Rusi podići na Mihajlovskom skveru caru Aleksandru II.

Francuzka. Profesor sveučilišta u Poitiersu Lous Ducros objelodanio je veoma zanimljivu knjigu „Henri Heine et son temps“. Heine spada medju pjesnike, koji su se svojim djelima i životom najživlje doimali ljudi i najdublje se zasjekli u pamet društva evropskoga. Heine je ne samo znamenitim djelom života provedena u Francuzkoj, nego i samim duhom i značajem svojim, možno je reći, međunarodni pjesnik francuzki i njemački, jer se baš u njega, kao slabo u koga drugoga, ujedinila francuzka ljepota i elegancija forme s fantazijom romantika njemačkih. Studija Ducrosova biografijska i literarna zahvaća doba od 1799. do 1827. Ovo je najslavniji i najzanimljiviji dio Heineova života. Idući s njime iz Bonna u Göttingen, odavle u Berlin upoznajemo mladež njemačku početkom ovoga vijeka, znamenite profesore, koji su mu bili učitelji i prijatelji, društva književna i slavne žene. A pored toga gledamo na svoje oči, kako se razvija i kako sazrieva pojetički talenat pjesnikov, koji se tako blistavo i sjajno pokazao svijetu u „Knjizi pjesama“. Za tim nam pisac provodi Heinea u Francuzku, te je u tom poslu Ducros iznio mnogo novih i poučnih podataka o pjesnikovu radu i životu. Jamačno će se uzradovati prijatelji Heineove pjesnikinje vile, što od nove godine može svaki nakladnik štampati pjesnikova djela, pa će njemački nakladnici, kako su pothvatna srca, obasuti svijet svom silom jeftinih i liepih izlanja njegovih pjesničkih djela.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Već se nekoliko večeri pjeva nova opera Ivana pl. Zajca „Gospodje i husari“, kojoj je libreto napisao J. E. Tomić po komediji poljskoga pisca Fredra. Mi u velike cijenimo zasluge Zajčeve, koje si je stekao za našu glazbu, a poimence za našu operu. Pače više nego jedan put dao je „Vienac“ oduška tomu čuvstvu. Stoga se nadamo, da nijedan pravedan i miran sudija ne će misliti, da imade u nas i trunke strasti i zlobe, dok po duši kažemo, kako nas se doimlje novo djelo Zajčeva. Poštenu je prijatelju dužnost, ne da laska, nego da kaže istinu. Iskreno izpitivanje istine jedin je spas od mana i lutanja. Iza „Pana Twardowskoga“ i „Zlatke“ moramo posve iskreno priznati, da se nismo nadali najboljemu uspjehu nove opere Zajčeve. Zajc je pokazao često, da je u njega bogata, žarka fantazija glazbena, da je jak ne samo u stvaranju melodijâ, nego takodje i u upotrebljavanju svih harmonijskih i orkestarskih sredstava za izražavanje čuvstva, te da bi umio valjano prikazivati i situaciju i karakter. No ako pogledamo, kako uztrajno i mirno izradjuju najveći talenti glazbene umjetnosti svoja djela, mogli bismo a priori posumnjati, hoće li mnoga djela Zajčeva — na tako brzu ruku gradjena — preživjeti samoga autora. Kako u svakom drugom i znanstvenom i umjetničkom poslu, hoće se i u glazbi kontinuiteta volje, koja ruši i najveće i najsilnije prepone. Pa tako i nova opera odaje na premnogo mjesta njeku nervoznost, njeku žurbu, koja je operi škodila. Nema u opere onoga, što najprije tražimo u svakom umjetničkom djelu — ne samo u glazbenom produktu, nego i u pjesmi, kipu, slici, zgradi, — na ime jedinstvo sloga. Nema onoga temeljnoga čuvstva, koje bi probijalo sve situacije, sve različite glazbene slike. Mjesto toga čuli smo mnogo reminiscencija iz raznih ozbiljnih i sjajljivih opera, koje je skladatelj nanizao jednu uz drugo ne na-

dahnuvši ih organskom suvislošću. Takome se jedinstvu ne bi ni malo protivila izrazita karakteristika i vjeran glazbeni izraz, pače bi ga podpomagali. Glazba naše nove opere nije dosta karakteristična. Kao što mora valjan dramatik svako lice izrazito označiti i obilježiti, tako bi i glazbeniku valjalo na to paziti, da se karakter prikaže rek bi psihologijski. Osim kapelanove partije nije nijedna izvedena prema značaju. A da našem štovanom skladatelju nije uvijek pošlo za rukom, da prema situaciji i značaju odabere vjeran glazbeni izraz, pokazuje najbolje tercet majorovih sestara, majorov pompozni solo i dr. Mi bismo tome tražili uzrok u tom, što je naš skladatelj prevelik prijatelj bravurnih arija, koje su međutim kratka vieka, kako nam zajamačno svjedoče premnogi produkti talijanske starije glazbe, koji su danas zastarjeli, kao i — vlasulja i mnoge druge tečevine „mode“. „Gospodje i husari“ imali bi biti komična opera, ali smo već rekli, da pogriješamo u njoj jedinstven slog. Zajc ovaj put nije umio ostati u sferi laka čuvstva i dosjetke, koja bi pristajala komičnoj operi, nego je prečesto zavadjan uspomenama iz drugih opera nalietao u druga polja. Već simfonijska slika, kojom nas pripravlja za operu, nije postigla svoga cilja, jer nam pored sve duljine nije mogla pokazati karakter opere. Najslabije je jamačno prošao prvi čin. Po najviše je kriv libreto. Reći ćemo odmah za što, dok se svratimo na libreto. U prvom činu zalud tražiš glasbenoga značajnoga saveza. Od svih je točaka još najbolji duet primadone i tenora (Sofije i Želimira) Prva polovina drugoga čina može se nazvati najživljim svjedočanstvom, da je u Zajca zbilja originalne i tvoračke mašte. Šteta je samo, što je ovaj dio tek malena zelena oaza. Za čas se opet nahodimo na brodu usred uzburka na mora — bez kompasa. Bojna pjesma Tade i Remba nije originalna ali je inače simpatična. Ne znamo za što je ova pjesma duet. Mislimo, da bi kao solo mnogo bolje uspjela, na ime bez Rangla, koji je ondje upravo tako potrebit kao Poncije u kreu. Tercet Juže, Žuže i Fruže nije doduše originalan, ali je dosta ljubak. Ne znamo čemu onaj gorostasni finale na koncu drugoga čina. U drugom činu spominjemo još mazurku, kojoj je prvi dio prilično mio; ali kratka radost, jer ti za čas sopila stanu njekom grandioznošću javljati rek bi sudnji dan. A istom treći čin! I opet ne nalaziš novih misli, već sve sama glazbena smjesa ne pročišćena i ne dotjerana. A da ni instrumentacija nije ovaj put onako sjajna, kako znade biti u Zajčevim djelima. bit će po svoj prilici, što je skladatelj upravo prenatrpao orkestarsku pratnju; po gotovo ne razumijevamo, čemu toliko upotrebljava sopila. Instrumentacija mu je uspjela na nekoliko mjesta drugoga čina, pa prijatelj hrvatske opere i — slave Zajčeve žali, što nije svagdje taka. Mi od srca želimo Zajcu, a i narodu hrvatskomu, da buduće djelo Zajčevo bude savršeno, da bude kristalna čaša puna šećera i meda, koja će mu razniet slavu po svj Evropi. No odmah dodajemo, da smo strpljivi, te želimo, da se to dogodi — ako ne i odmah za pet, šest mjeseci. A sad da reknemo koju o libretu. Nama se čini, libretista nije bio sretne ruke, kad je odabrao za libreto komediju Fredrovu. Evo za što. Nema sumnje, za glazbu je od sviju pjesničkih vrsta najzgodnija lirska pjesma. Uzroku se lako domisliti. Glazba je u prvom redu, da se doimlje čuvstva. Nijedna druga umjetnost ne može tako silno pobudjivati čuvstava u grudima ljudskim, nijedna druga umjetnost ne može ih tako živahno razlikovati. Strah, nada, zanos, očaj, mir, blaženstvo od vjkada nahode najvjerniji tumač u glazbi. Lirika je pravo polje glazbi. S toga mora libretista nastojati, da u drami bude što više lirskega elementa. Baš za to će iz radnje izbaciti sav suvišak, pa sačuvati samo naert radnje i preplesti ga lirskim partijama. Sva ona ialektika uma, kojoj se divim o u govorenoj tragediji ili kome-

diji, ne može obastati u operi, jer glazbi ne dostaje sile, da izrazi svu raznolikost misaonoga svijeta. Operi se hoće dialektike čuvstva. Za to se mora libretista brinuti za situacije, u kojima će biti na pretek zgode raznim oblicima čuvstva; pa će se ugibati suvišnu ponavljanju i što je gore, suvišnim momentima u samoj radnji. Ako već govorena drama ne snosi koje kakih, često neosnovanih i nepotrebnih digresija, kud i kamo više bit će to na uštrb jedinstvu opere. U prvom činu Fredrove komedije imade (dakako za operu!) suviše misaone dialektike, a premalo čuvstvenih situacija, pa je tako libretista — ne izbacivši ovaj suvišak — zadao skladatelju problem, kojega ne bi ni najbolji talenat mogao valjano razriešiti. A da je doista čuvstveni svijet jedino pravo polje glazbi, pokazuje nam najjasnije Wagner. On je jamačno realista, kao slabo tko u glazbenoj umjetnosti, pa opet odabire gradju za opere najpače u mitologiji, u bajnom svijetu mašte, gdje će i tvoračka mašta umjetnikova lako naći svu skalu čuvstvenih pojava, koji su najzgodniji za glazbeno obradivanje. Pače bi se moglo reći, da je romantici danas sačuvano mjesto samo u operi. Ne velimo tim, da bi i naš libretista morao posizati za mitologijom. Ovdje je tek govor o načelu, može li se glazbeno tumačiti duhoviti razgovor salonski, kako nalazimo u modernoj drami, ili je glazbi ostati u sferi čuvstva. Nadalje sudimo, da je libretista mogao koje šta izostaviti iz komedije. Mnoga i mnoga lica nisu ni malo potrebna ni za samu radnju ni za operu. Libretista je istina u njeke promienio komediju Fredrovu, ali čini nam se, libreto još uvijek nije izradjen, kako bi valjalo. Trebalo bi više situacione komike, a manje dialoga. Najzad spominjemo, da je opera upravo majstorski uvježbana?

Svaštice.

Najstarije lječničko djelo našao je prije nekoliko godine čuveni profesor i pisac njemački Ebers u nekoga Arapina u Tebi, no sadržina mu je istom od skora poznata. Djelo je pisano hieroglifima na 20 metara dugačkom pergamentu i imade mnogo recepta za koje kake bolesti, za mazanje kose sa tačnim mjerama i smjesama. Starina je tačno odredjena, te je ovome djelu 3428 godina, a pisano je u doba, kad je Mojsiji bila 21 godina.

Kakav valja da bude pripovjedač? Na to nam najzgodnije odgovara Turgenjev u pismu, što no ga je pisao godine 1876 Vladimiru Ludvigoviću Kignu, tada još „mladu debitantu na literarnom polju“. Evo pisma: „Ako vam se više svidja proučavati čovječju fizionomiju, tuđi život, nego razlagati svoja čuvstva i misli: ako na priliku volite vjerno i tačno upoznati vanjski oblik ne samo čovjeka, već i proste stvari, nego li krasno i vatreno izkazati, što vi čutite gledajući tu stvar ili toga čovjeka: tada ste objektivni pisac te se možete latiti pripovijetke ili romana. Što je rada, bez njega, bez naporna rada svak će umjetnik jamačno ostati diletantom, ovdje ti nije ni po što očekivati t. sv. blagoslovnih časova zanosa; dodju li, — tim bolje; no ti pored svega toga radi. A ne valja ti se truditi samo oko svoga djela, osobito oko toga, da valjano izraziš, što želiš izraziti, i to baš toliko i tako, kako želiš: još je potrebno čitati, učiti bez prekida, prodirati u sve, što je oko tebe, nastojati ne samo, kako bi upoznao život u svim pojavama, nego takodje kako ćeš ga razumjeti, shvatiti one zakone, po kojima prolazi, a nijesu svagda na pogledu; nužno je kroz igru slučajnosti prodirati do tipova i pored toga uvijek ostati vjeran istini, ne zadovoljavati se površnim izučanjem, pa se odbijati od efekata i obsjene. Objektivni pisac uprčuje sebi silan teret: nužno je, da je krepkih mišica. . . . Prije sam ja tako radio, ali nijesam uvijek; sada sam se ulienio, a i ostario“.

U noći. — Umovanja J. Sundečića. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 30. listopada 1886.

Br. 44.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Zbogom! . . .

Zbogom slatka djevojčice
Uspomeno srećnih dana . . .
Zbogom zlato, zbogom sunce —
Sad ljubavi otrovana!
Eto svati! . . . Ti ćeš sjutra
Ka oltaru osveštenom;
A sa mnom će tuga biti
U prikrajku osamljenom.
Č'jepaću se u svom jadu
Misleć na te . . ., vezu tvoju. . .
Očajnički proklinjaću . . .
Razvaranu nadu svoju!
Trzaću se kô bijesan —
Da l' vjerovat sebi smijem! . . .
Zar je prošlo sve što slavljah . . .
U časima veseljem!?
Da l' su snovi? — Nisu, nisu;
Već je java što tu stoji. . .
Vaj! proljeće minulo me,
Tek nastaju boli moji!
Ni u paklu kakvih nema —
Možda će me spržit živa. . .
I dušu mi povampirir' —
Nikad mirno da počiva.
Al' u oči svadbe dana
Prije no se crkvi vineš —
Prije no se skupe svati —
Nevjestački da im sineš!
Prije no ti zackli suza
U očima čarnog milja. . .
Dok ti majka još ne krene
Da te grli — blagosilja. . .
Prije no ti babov pogled,
Punan zbilje, starog plama . . .
Ne zaželi pritisluti —
Vreo ljubac na usnama!

Prije no si rekla „zbogom —
„Mili d' me raja moga! . . .“
Prije no si uzdanula. . .
Krajem skuta sestrinoga.
Prije no će srce tvoje —
Zadrhtati pri rastanku . . .
Izazvati tužnu pjesmu —
Slavujevu na uranku.
Prije no se sjetiš mene . . .
Puste sreće, studnog maja. . .
Prije no ti duša cikne —
Sred pučine osjećaja!
Prije no se zora javi,
Dok noć crna krila stere —
Crna krila kô mantija
Što zagrcne kalugjere.
Kad zavlada mir, tišina —
I ne bude duše znaka. . .
Sjajne zvijezde diviče se —
Bl'jedoju slici mučenjaka.
Po tvom vrtu tamo, amo,
Čepljuć' meko gdje se vije —
U oku mu suza spremna. . .
Tvoje cv'jeće da polije.
Da okupa, da okvasi,
Cv'jeće šarno, cv'jeće živo . . .
Sad u kiti nabrao ga —
I na grudi pritiskivô.
Čustva mu se zajosala —
Hoće suze da presuše. . .
Uzdasi mu mah otimlju,
Kô kad vali zapjenuše.
Tegota ga drska splela —
Č'jepa, krši, grdno slama. . .
Čas kô da ga nebo tješi. . .
Odaje se molitvama!

*Dolce fanciulla addio. Te lo splendore
Invita delle feste armoniose;
E me richiama il duolo e le pensose —
Veglie romite delle tacite ore. T. Saffi.*

Pa suzicam' svojim zbori
Što su na toj kiti pale:
„Pozdravite oči plave . . .
„Kojе su me općarale!
„Razdragajte srce njeno —
„Oškropite njenu glavu . . .
„A ti cv'jeće zakiti joj —
„Pramea sunca — kosu plavu!
„Recite joj, nek se sjeća
„Mog udesa, moga vaja! . . .
„Recite joj, da je ljubim —
„Njenoga mi uzdisaja!
„I tako mi sreće one —
„Za kojom sam čeznut' stao. . .
„Vječne patnje bez grijeha. . .
„Kojoj sam se žrtvovao! . . .
„I tako mi sviju muka —
„Paklenoga onog dana —
„Kad mi sudba šanu: „Aoh! . . .
„Ljubav ti je otrovana!“
— E tako će zvijezde male
Baš u oči svadbe dana . . .
Strasnu ljubav utajiti! . . .
Sred tvojega gjulistana.
Čim Danica na istoku —
Opaziće dragog tvoga. . .
Gdje je cvjetnu kitu metnô —
Kraj stočića drvenoga.
Pa kad sunce ranim jutrom
Porazlije zlatne boje —
Tresni skutom vilinskijem. . .
Razbudi se . . . oči moje!
Golubinjim lakim kretom,
Ubavijem t'jela krojem —
Hitno sagji — prošetaj se
Mirisavim perivojem.

Cv'jetna kita ščekaće te . . .
 Kako ne ćeš drugu brati,
 I kako ćeš pri vjenčanju . . .
 Sa mu ljubav mirisati!

U Budvi.

Sa kojom ćeš pred raspećem!
 Zakleti se Bo'žjem liku, . . .
 Da ćeš spomen očuvati . . .
 Nesugjenom vjereniku!

Savo St. Račeta.

U n o ć i.

Seagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXIX.

Dugo jutro vukla jednoprežna, slaba kola Kačića putem u zavičaj. Otac mu se nastanio, kako nakani, na svom obiteljskom imanju od nekoliko jutara. Kačić bijaše ondje tek nekoliko puta, još ko diete. Za vrijeme očeva službovanja držao ga susjedni jedan seljak u zakupu, pa Kačićevi, živući u Slavoniji, dolazahu riedko ili nikada radi velikih troškova putovanja. Nu makar nisu Kačića spajale čvrste niti rodnoga mjesta, niti sladke uspomene prvoga djetinstva s ovim krajem, on se je ipak radovao uljesti u dom otaca i djedova, — u staru drvenu kuću. Davna hrvatska prošlost ko da ga pod ovim krovom izčekivala, a ova prošlost bijaše za nj toli sveta, toli veličajna, toli puna čara.

Jasno proljetno jutro uzdizalo mu takodjer dušu. Ono nježno modro nebo u visokim nedoglednim visinama svojim ostrim mirisnim dahom i sjajnim mladim svjetlom; one modre planine, u šiljastim rubovima i izkockanim kosama, obtočene zlatnom bojom tek nješto višega sunca; oni bliži bregovi, obrašteni mladim šumama i obrezanim čistim vinogradima; ona daleka podolja, iz kojih se puši prozirna lebdeća magla, da obliva židko granje drveća modričastim ljeskom i čini, da je sva daljina zapređena tankom srebrenom koprenom, ko liepa djevica, kad nježno si lišće čuva od sunčana žara: sve ovo budilo je u njem čas blaženo-žalobna čustva, nejasne razmaknute slike iz njeke daleke dobe, da li buduće ili prošle, — čas mu uzbunilo srce velikom radosti, da bi bio najvolio glasno iz svega grla zapjevati, zaoriti u skladu sa svom silnom pjesmom naravi, koju pjevahu i ptice u šumi i kukci u travi i mušice u zraku, i tamo negdje u bokovima žurna potoka za gajevima i grmovima mlada pustopašna pastirčad.

„Oh koli je sve to divno, krasno i vječno! A mi gradski ljudi u zadimljenim sparnim kavanama pravdamo se o svem i svaćem. Briga za sve to ovuseosku prirodu! Koliko ludosti u tom čovječjem nikad mirnom životu, — a gle, ovaj veličanstveni mir, koji ipak uvijek radja, uvijek stvara, uvijek ide bliže svojemu cilju!“ pomisli Kačić, pa se iz nova zagleda u prekrasnu okolicu, steruću se u podnožju brda, preko koga vukla ga kola.

U ravnici sastajao seljake. Videći im poderane za-

mazane surine, gledajući, kako bosonogi klipsaju po tvrdom kamenju na drumu, suha lica, zlovoljni i zabrinuti, — bude mu zanos poparen i stane razmišljati o kukavnom životu našega seljačtva. Duša ga silno i istinito zabolila. „O, otvorit ćemo mi ljudima oči!“ — rekne gotovo glasno, da ga je kočijaš upitao, da li što zapovieda i zamahnuv rukom kano na grožnju.

Kašnje vidio je čitavu hrpu djece na paši s nekoliko glava krmadi i dvie tri mršave krave, davno nečišćene, na pašnjaku, obraštenu po svuda gustim grmljem i trnjem tako, da nije tratine ni vidjeti bilo. On doduše nije o gospodarstvu mnogo razumio, nu zato je ipak pogodio, da mu se tu prikazuje slika užasne zapuštenosti i gospodarskoga neznanja. Kako mu je svaka najsitnija žilica kucala za narod i njegov boljak, kosnu ga se ovo neizrecivo teško. „Oh, zanemaren — zanemaren nam je strašno narod! Treba čvrsto raditi!“ — i mekanično segne za manjom putnom torbom, u kojoj je spremio čitav kup brošira i monografija svoje stranke. U taj tren sjeti se Narančića, pa mu se pričinu dvojbenim, da li će iz ovih spisa niknuti sjeme, koje će gospodarstvo hrvatskoga naroda podignuti. Nu brzo se snadje. „Dakako! — Kako ne? Treba najprije narod k svijesti dovesti, izvojevati mu slobodu i sva prava, prije i onako nije moguće podići ga materijalno. Ta neprijatelji naši, gospodari naši upravo žele i moraju želiti nam siromaštvo. Siromah — gotov rob, gotova kukavica! Kad sunce slobode sine i pred naša vrata, sve će se popraviti, dotle bi bilo svako nastojanje jalov posao. Neka Živko kaže, što hoće. Eto, Bog bi ga znao, što je s tim čovjekom — o da li je istina, da se sasvim otudjio i postao pravim aristokratom?“ — Vozeći se kraj bujne cvatuće livade, spazi u njoj dvoje kljusadi, gdje pase, dočim se čuvar pomno za grm sakrio i ondje driemao.

— Tepče! — dovikne mu Kačić ljutito, a momak najprije prestrašeno skoči iz grma, pa uvjerivši se, da to nije bio vlastnik livade, izvali se mirno na svoje prijašnje mjesto.

— Takav je — jao — narod naš! pomisli bolan.

U to dodjoše do jednoga sela. Pred kućami gnjusne i gnjile zelene mlake, gotovo čitave bare; na okna nizkih koliba bez dimnjaka sukljao zadušljivi smeđji dim; djeca gotovo posve gola valjala se spsima i janjcima po blatnu

dvorištu ili po prašnu drumu. — Pred niskim dućančićem stajao kramar žid još onakav, kakav je iz kreveta ustao, te točeći okružujućim ga seljacima napitak u litrene boce, brižljivo pazio, da mu ne bi koji izmakao bez da je platio, — a seljaci su odmah na mjestu razbočivši noge, nagnuli požudno bocu na usta, da onda obrisav si golom rukom usta i brkove, reknu: „Baš je bio valjan čovjek, koji je izmudrio ove špire. Ta eto za groš pa se pošteno napiješ!“

Nješto dalje stajala je oveća zidana kuća. Crna tabla s nadpisom „Ured upravne občine N.“ kazivala je svietu, da ovdje počivaju brige i zadaće javne uprave. Akoprem je tek sedam sati s jutra prošlo, sabralo se već pred vratima sila naroda. Jedni zamišljeno sjedili na suncu i strpljivo zievajući izčekivali, kad će na njih red doći, da unidju u pisarnu. Drugi pako vikali, bučili, svadjali se, da je Kačić mogao razumiti, da se pravdaju radi kućne diobe.

— Oh, ta naša gospoda — mudra, eto što su svojim diobnim zakonom učinili! — promrmlja za sebe.

Većina seljaka držala u ruci modre zamrljane knjižice i malo ne svakoga čulo se glasnom vikom ponavljati: „Ta plati, uvijek plati, a nikad gotov, siromah ne zna već kuda, — sve im dadeš — platiš prije porez nego li se nahraniš, — a ipak još si dužan, — još nije dosta! E, dakako, — zato gospoda puše fine cigare i kartaju se kod Kobija!“

Na kraju sela spazi Kačić množinu sakupljena svieta. I ondje se vikalo, da ne može gore. Pred napolak porušenom seljačkom drvenom kućom, kojoj je krov na sve strane razkidan, stajao nekaki kaputaš u visokim čizmama, uza nj dva oružnika, a nješto podalje skupljeni narod. Gromkim glasom govorio je nješto prema dvorištu, u kom su dva tri občinska pandura vucarila malenu mršavu kravicu, za kojom je na pragu kuće plakala žena s djecom toli gorko, da bi se, čini ti se, kamen umekšao.

— Zadnja — zadnja kravica! Šta ćete sada, djeco! Sve nam oteše: lani konje, preklani svinje, jesenas sav prirod, a sada i to. O vi razbikuće, zar se ne bojite Boga! — jadikovala je seljakinja.

— Šuti babetino, prokleta coprnjice! — prekine ju onaj u visokim čizmama s ceste, — mi smo carski ili bolje kraljevski ljudi. Ne misli, da pred tobom stoji tvoj občinski načelnik, koga se možeš nagrditi. Sa mnom se ne šali; ja ću hitro tvoj neoprani jezik urediti, — možeš u Lepoglavu doći!

Pred stajom niemo je ko u ludilu mirno stajao seljak, u ruci držeći toljagu.

Kačić čuvši i vidivši sve to, bude čisto biesan. Najvolio bi skočiti s kola te „silnoga onoga tamo gospodina“ čvrsto izlupati. Padne u teške jadovne misli i sva mržnja na postojeće odnošaje strastno mu u duši uzkipi i očajno klikne: „Ovo je pakao! A gle narod na sve šuti —

mirno trpi, oh — to je stvoreno za robovanje. Magjari svoje ovrhovoditelje popale i žive izpeku, a ovo — ovo je strpljivo ko janje!“

Seljak, koji ga je vozio, obazre se. Podržav malko konje okrene se sasvim Kačiću, otraga sjedećemu:

— Evo, tako je, kad ljudi ne plaćaju, pa su još toli ludi da se protive. Šta može siromah seljak? Gospodi se valja pokoriti, za to su ovdje. Ja hvala Bogu izplatio sam svoj porez, pa nikome ništa.

Krešimir se prezirno okrene od njega i ne odvrati mu ništa. Tad se sjeti, da seljak valjda i njega drži za „takoga“ gospodina, pa za to da tako govori. On je napokon poznavao pretvaranje našega seljaka. Da ne bude dakle u takoj sumnji, počne psovati na takovo utjerivanje poreza. Seljak najprije u čudu i s nepovjerenjem slušao ga, nu kad je Kačić stao sve gore psovati, uvidi, da „taj ozbiljno i istinito“ misli, pa uzme i on tužiti se i jadikovati. Oh — da ste ga sada čuli, kake je grozote pripoviedao, da se Kačiću u pravom smislu rieči koža ježila.

On se tek umiri, kad su opet dospjeli medju poljane i livade. Svaki čas je vidjeo štogod, što mu oku je godilo i dušu blažilo. Preko poljane pod briegom, obraslim bukovom šumom, sterao se zeleni bujni pašnjak, u sjeni, daleko se u nj iz šume zalievajućoj, razabirala se čorda blaga, a iz nje sitno tanko domnievao zvuk zvonaca, ovješanih oko vrata šarene teladi, vrteće se u nespretnoj igri oko matorih krava, mirno plandujućih u rosnoj travi.

„Idila! —“ primietiti Kačić i priznade, da dugo već nije vidio tako što dražestna, veseleći se iz nova ladanjskom životu, što ga čeka. Dolje opet nješto u širokoj, do modre daljine gubećoj se ravnici vidio je u sredini travnika osamljeni na pol posušjeli ogromni brast, iz koga se samo nekoliko potrtih skroz suhih svrži fantastično previtih i kvrgastih u zrak ukočeno izbočilo, te mu tek na najnižim grančicama buji nješto mlada proljetna života u jasnom zelenom lišću, a posvuda se po njem vije i liže zimzelen tustim i tamnim zelenilom. I dok to Kačić neizrecivim užitkom promatraše i padaše u nehotične sanje i mašte o dugom vieku staroga duba, o tolikim ljudima, koji dodjoše i prodjoše, o vječnoj biedi, koja tuj bijaše, još dok je to silno stablo žirom bilo, a niti danas, dok doživljuje, nije ništa manje — u to se i kola primakoaše bliže, a sa suha svržja poleti velik jastreb, da se dostojanstvenim letom digne u zrak, te poput kralja lebdi u svem svojem veličanstvu nad niskom ovom zemljom, u istinu pako, da se taj čas gladan biesno spusti na majušnu životinjicu, puzeću po travi i veseleću se svjetlom danu!

— Taki je sviet, taki! Eto mu prave slike! — gorko i turobno uzdahne Krešimir.

Čim se bliže primicao domu, tim mu bude teže i osjećao se veoma nemirnim. Nije mu išlo u glavu, kako

će pred oca stupiti. Stidio se radi svoga pada na izpitu; mislio je dapače, da bi si pomogao neistinom, te pripisivao čitavu nezgodu pizmi povjerenstva, političkomu progonu, nu odmah se zasrami i odbaci od sebe. „E — kazat ću, da bijaše zlosretan slučaj, — pa napokon jest istina; — da sam malko sreće imao, bio bi dobro prošao!“

Napokon prepozna iz daleka brdo, na njem drvenu nizku kuću slamom pokritu, dva jablana nuz ljesu dvorišta, za kućom šljivik, dalje s druge strane duge gospodarsvene zgrade.

„Eto — Šmirovo! Eto — dom!“ klikne duboko ganut.

Umorno kljuse teško se na brdo uzpinjalo, nu Kačiću, koliko ga i tjerala ljubav djetinska da se čim prije baci ocu oko vrata, ipak je i ovako bio korak konja prenagao. Upravo se bojao časa, kad će stupiti pred roditelja. „Kako ću mu se izpričati — što ću mu kazati?“ mučilo ga neprestance.

Došavši napokon gore, spazi oca pod lipom sred dvorišta. Sjedio je na klupi i čitao novine. Na glas kočijašev, da otvore ljesu, digne glavu te staviv si pred suncem ruku na oči, pogleda na došljake.

— Oho — gledaj — eto moga Perice! Živio sinko! — i starac sam potrči, da ljesu otvori. Kačiću bude u jedan tren sasvim lako. Skoči s kola te prebaciv se preko prelaza kraj ljese, pohiti u naručaj očev.

Otac bio gotovo izvan sebe od radosti.

— A mà gledaj ga! Kakav je to silni medo, gotov orijaš postao od moga djeteta. Odakle si takav junak nastao, — živio — živio! — kliktaše starac te uzrujano gladio si sina čas po licu, čas hvatao ga za ruke i ogledao na sve strane.

— Oj, da te vidi sirotica pokojna majka, ala bi se radovala! Dobro — dobro. Nu ja sad brbljam, a ti za cielo gladan. Hej Nježo, ili ti Magdo! — odmah spremite štogod za mladoga gospodina, — viknu prema kući, u sredini koje se vidjela kuhinja s otvorenim kominom.

Za tim se okrene opet k sinu i uhvativ ga pod ruku, povuče ga za sobom prema dvoru.

— Eto, ovako sam udesio život. Ovdje ću boraviti svoje dane. Dakako, malo mi je teško, ekonom nisam, pa i na čemu da ekonomiju tjeram? Al napokon šta ću, — zar u gradu plaćati stanarinu? U ostalom imade i ovdje društva, pa ti ne će biti dugo vrijeme, — a ti i onako imadeš posla. (Starac pocrveni i smete se kod ovih posljednjih riječi, požaliv, da je sina sjetio na nesretni izpit).

— O ja ću učiti, — moram se za rigoroza pripravlјati.)

— Dobro, bene! Znam ja, da si ti marljiv. Al danas ćemo razgovarati i ništa drugo; dugo se već ne vidjesmo. Ta ima već više od dvije godine! Gotovo da ne mogu razabrati, je li to moj mali Perica. Kakav si velik i čil narasao, a bome znam, da ti nije išlo dobro.

U to dodjoše iz dvorišta preko praga u otvoren hodnik, iz kojega su jedna vrata vodila u prednje dvie sobe, srednja u kuhinju, a treća naprama prvim u stražnju služinsku sobu.

— Uzko je, uzko! — uzdahne otac. — Nu šta ćemo; graditi nemam čime, pa napokon naši stari Hrvati bolje su živili od nas, pa su mogli u takim kućama biti. Zašto ne bi mi?

— O, meni su mile ove stare kuće, — to je nešto pravo hrvatskoga. Ne mogu ti kazati, kako se veselim, što ću ovdje biti.

Stupiv u sobu, pohiti Kačić odmah do ogromna starodavna kanapeja, namještena medju prozori u pročelju, te baciv se veselo i radostno na nj, okruži svu sobu dugim blaženim pogledom.

Navale na nj uspomene iz mladih djetinskih i dječćkih dana, te mu bude i bolno i sladko sve u jednu ruku.

Otac pako nemirno hodaše sad ovamo, sad onamo. Njekim strahopočitanjem gledaše sina, kanda svojim očima ne vjeruje, da bi taj ozbiljni muž bio onaj njegov dječko odprije. Gotovo, da se i plašio pred njim, padajući u ovu plahost i nesigurnost, što ju uvijek ljudi stariji prema mladima imadu, te se pobojavao, da ne bude pred sinom si kano zaostao i ko u ropotarnicu spadajući izgledao.

Kačić takodjer pogledavaše na oca. Kod dolazka pričinio mu se dosta ostarjelim. Kosa, gle, čisto biela; nu videći opet dobro podhranjeno mu lice crvene svježe boje i dobroćudnih crta pravoga veseljaka, zatim lako gibanje, živahnu kretnju, koliko ju samo dopuštaše prilično tusti objam tiela, pomisli Krešimir: „E pa nije ova penzija oca tako ubila!“

Zato se usudi sada zapodjenuti o tom rieč. Starac se taj čas uzvrpolji i prekipi. Stane vikati, psovati i žestiti se. Iz tužbe na nepravdu, koju mu nanieše, zadnje u obćenitu kritiku dnevne politike i domaćih odnošaja, pa — Bože moj! — koli odlučno, koli strogo sve skupa osudjivaše i olakšavaše si duši tim, da je na sva usta glasno i slobodno psovao na sve mogućnike i politiku im, te slavio skoru pobjedu narodnih ideala i čežnja. Ta trideset godina morao je šutiti ko som, bojati se svakoga djavola, tako rekuć niti pisnuti pred nikim, proti svomu osvjedočenju raditi u službi za političke svrhe, koje bi svom dušom mrzio. Tko dakle pravedan smjet će sada zamjeriti mu, ako je u srdčbi svojoj i u psovkama zaboravio na granice?

To bijaše jedino što učini, da je laglje podnašao penziju.

— Barem ne moram hiniti i lagati! — tješio bi se takodjer sada pred sinom. Dakako — slabo odmjerena mirovina silila ga, da misli, ne bi li se opet ukopao u koji ured i tako se domogao većih sredstava.

— Rado bi me ovdje izabrali načelnikom; ljudi su

za me, ne će se ni podžupan protiviti, e, kad je čovjek siromah, nije druge. Vederemo! — To li je budućnost činovnika, da pod stare dane, kad mora u mir, — opet nije druge, nego ajde pa traži iz nova, kako ćeš što drugo početi, ako hoćeš da barem nekako živiš! Oh ja bi te svjetovao, da ne ideš u beamteriju!

— Pa ni ne idem!

— E Bog zna, ipak je i u njoj dosta dobra!

— Ma ne protuslovi si! Gledaj kako je s tobom, — to je dosta.

Kačiću bijaše tako voljko i drago oko srca, da se nije htio dalje inatiti. Ovo neprekidno nutnje veselje, radovanje — reć bi — slavljenje ne htjede si ničim pokvariti.

Tako bude, da cijeli ovaj prvi dan nije poveo rieči o politici. Niti onda, kad bi ga otac nestrpljivo i plamteći od znaličnosti pitao, što je nova u „Evropi“, kako se ima s iztočnim pitanjem, kako s dualizmom i da li će uskoro pasti, da li će se republika u Francezkoj održati i ima li nade, da će nihilizam u Rusiji jenjati?

Sve je to starac gotovo u jedan mah razpitao, a Kačić ili mu nikako ili tek od nevolje i nemarno ma što odvrćao.

Ne, da bi bio nakanio tako, al samo je od sebe došlo, pa pod starim ovim krovom, u krugu tih samih ormara i stolaca, iz djetinstva još poznatih, u očigled tih slika, predstavljajućih okolice iz Švajcarske i Škotske, te ratne prizore i prilike iz Krima, Solferina i Kraljičina gradca, da nije mogao nego svom dušom toniti u prošle dane, tad opet veseliti se ko diete svakoj najsićušnijoj malenkosti ladanjskoga svijeta, doma svoga.

Radi toga što je mladi gospodin došao, odredio je stari Kačić, da kod stola dvori momak Jankić, koji je u jednoj osobi obnašao i čast inoša i kočijaša i kravara. Kačiću se ova dvorba pričinila doduše smiešnom, starinskom stališkom predsudom, i sjeti se Bradača, koji bi u tom za cijelo nalazio trag tiranstva; nu ne reče ipak ništa, ne htijući ocu veselja kvariti. Napokon i njemu se samomu svidjalo i veselilo ga.

U večer legavši u manjoj sobici na krevet, udobno izpruži uda i s nasladom uvuče u se miris bijelih domaćih ponjava, pomiešan mirisom „majčine dušice“ i „ružmarina“, što se od nekud — Bog zna odkud — ta od svakuda zrakom sobe točio. Zadovoljno šaptne: „Ipak je kod kuće najljepše!“ te se slastno bez svakoga povoda nasmije, a na to odmah ugasne svieću i bezbrižno sladko usnu. Davno, davno ne bijaše mu tako! Nješto zdrava, nješto mlada ko da mu je uljelo u dušu i ko da je ovaj svjež ladanjski zrak, ovaj skromni starinski krov imao u sebi njeke posebne snage, te svojim mirisom svježeg trave donášao prave okriepe izmučenoj u vrevi ljudstva duši. Još u polusnu prisposobljao se ptičici, koja se u podrhtavanju jasne proljetne večeri udobno namješćuje i stiska u mekanom svom sakrivenom gnjezdu.

Drugi dan još se nije dalo Kačiću, da počne učiti, akoprem si u Zagrebu preduze svakako započeti odmah, čim dodje. Čitav dan bludio je i plandovao po okolici. Sastajući se sa seljaci opet nije po svojoj osnovi i namjeri radio, da bi se bio upuštao s njima u razgovor, te kušao „otvoriti im oči“. Nije mu se dalo. Volio je onako bez cilja i svrhe juriti po brdima, sam ostati i svojim se sanjama podavati, jedino uživati svježi krasni zrak, u koji je visoko micao glavu, te punim prsima uvlačio u se zadah lahora. „Krasno — krasno!“ kliktao bi gotovo neprekidno. Otac ga nije pratio, akoprem si nije našao pravoga posla kod kuće. Doista kazao je, da mora odrediti glede okopavanja vinograda i kukuruza, nu Krešimir nadje ga na povratku zadubljena u novine, koje je sa župnikom u društvu držao.

Kačić više od nemara i slučajja svrnu okom na novine. Spazi šifru Hojkićevu pod uvodnim člankom. Netom smirena duša sad mu se starom mržnjom sva uzvrpolji i gotovo ko rak crven u licu prekine oca:

— Pa šta? Zar ti čitaš ove bljuvotine? Ta čovjeku se mora smučiti nad tolikom rugobom.

— Ti dakle ne odobravaš? Zar i ti možda pušeš u stekliški rog?

— Dakako! Al da i nije tako samnom, komu Božjemu da se žuč ne razlije nad ovom politikom, što ju ovi izrodi tjeraju, a nije im svrha nego da narod zavaraju, da laglje domovinom pazare!

— Ne odobravam ni ja mnogo toga, istina; predaleko se išlo, napustilo se gotovo sve, — doista nije se dalo inače. Nu uzme li se opet. — i vi — ni tvoji — ne pogodiše cilja. Kule u zraku, — nemogućnosti, — pak — sve svetinje naše u blato vući, — sa svim slavenstvom zavaditi nas! — Nije ni to pravo.

— Eto, ti si još sasvim u ilirizmu. Taj se preživio. Tebi je dakle nemoguća združena velika Hrvatska! Tebi je nemoguće Slovincima i Srbima otvoriti oči, da uvide, da nisu nego Hrvati, a moguća ti je nekakva Slavija od Urala do Adrije; moguće ti je da ruski Tataři, Poljaci, Peneci i Bulgari i Servijanci — i tko bi ih sve nabrojio, — da svi ti napuste svoje osebnosti, te budu tebi za volju Slavi. Slavi —! Koliko sramote, Bože moj — u toj jednoj rieči!

— Krešimire — sine — jesi li poludio? Ili ti je to zbilja? Slavno ovo ime dakle, pred kojim cijela Evropa strepi koje predstavlja najveći narod ovoga svijeta — ovo je tebi sramota. Jao meni, liepo li uznapredovaste! Koliko nas truda stajalo njekoć dokazati neznanju i gluposti da nismo sami ovdje, nego da imademo milijune i milijune braće! A sada opet! Ako je takova sva naša mladež, onda se mogu neprijatelji naši veseliti. Ta tvoje velike Hrvatske, koja nije družica u kolu ostalih Slavena, — ni djavo se ne boji. A sveslavenstva? He —? Čitaj njemačke i magjarske novine, pa ćeš vidjeti. Pa najbolji ti je dokaz, što neprijatelji nemaju ništa proti

tomu, da budemo dobri „Horvati“, a reci im, da hoćemo uz to biti još Jugoslaveni il „plane“ Slaveni! Sram vas bilo, da toga ne uvidjate — vi sliepci — vi kratkovidni šišmiši. Nesreće! — završi starac sav izvan sebe

— Ja ne trebam da nas se tko boji. Tih barbar-skih težnja prava prosvjeta ne traži. Meni je Hrvatska presveta, preslavna, nego li da bi trebao ma u čem još tražiti okrepe. Da smo samo uvijek imali pred očima ovu istinu, da se umjesto Gaja rodio Starčević, — i da nismo lutali u ilirskim maglama, u jugoslavskom švindlu, te srbsko-hrvatskom blatu, — kamo sreće, — ne bi nam danas bilo ovako, kako jest!

— Ne govori toli ludo! Da nije Gaja, ne bi ti ni danas znao ovako hrvatski govoriti, kako govoriš, te bi sasvim naličio komešu Josipoviću Dančeku, — a Slavonac bio bi Slavoncem, Graničar Graničarom; — samo ženijalna ideja Gajeva mogla je u onom metežu konso-lidaciju izvesti.

Pravda se izmedju oca, njegdašnjega Ilirca, i sina stekliša otegnula u bezkraj. Još kod ručka ne mogaše se smiriti, poslije ručka pako premanula pako u viku i buku. Svaki od njih branio je svom strasti svoje stano-vište i psovao, što krupnije mogaše, protivničke prvake, neograničiv se samo na politiku im, nego uplićući i njihov privatni život i osobne im slabosti, ukuse i tako dalje.

Napokon je otac ugledom očinske vlasti očitao i Kačiću samomu, ne birajući uza to rieči, nego ovako kako mu uzpaljena srdžba nagna na usta. Starac bo u istinu bješe strašno razjedjen, čisto mu se živci pomutili, bolilo ga što zna da mu je sin zabludio; smetale mu iste rieči i rečenice, kojima se mladi čovjek služio.

— Do vraga, gdje si učio naški! Taj krasni jezik, pa kako ga oti tvoji „muževi“ nagrđiše! Kakova je to rieč „držanstvo“? Šta je to? Pak onda — kako to reče? „Za da polučiti budu činiti svaku sramotu.“ Ha, kakva je sintaksa? Ajte, svi skupa spadate u Stenjevac! — te starac prezirno pljunuv daleko od sebe digne se,

turne na stranu stolac i kletvom u ustima ostavi Krešimira.

— Šta ćemo, — bez sviesti, — bez pameti, — ne razumije to ništa! — uzdahne sin gledajući za ocem.

Ove pravde učestale od sada ne poremetiv ipak inače dobri sporazumak izmedju oca i sina. Ne susretahu se doduše više onom ljubkom dobroćudnom bezazlenosti, nešto kanda se uvuklo medju njih, što je izgledalo kod oca, ko da sveudilj želi kazati: „Ne misli ti golobradče, da smo mi stari zaostali u svijetu!“ — A kod sina opet, ko da misli reći: „Ah — šta — valjda smo mi mladji i naše je vrijeme sada, — ne ćete nas uvijek smjeti za djecu držati!“ Nu nisu s toga ipak pali n nikakove zadjevice, pa se niti ne ugibahu tim svojim političkim pre-pirkama. Dakako sina je bolilo, da mora i oca si uvr-stiti u „tor“ narodnjaka, slavosrba, magjarolaca, — a oca opet nije ništa više peklo, nego što je njegov je-dinac — sva njegova nada — pao u takove bludnje, — gotovo da ga mora „norcem“ držati.

Porodi mu se takodjer sumnja, nije li ovo političko osvjedočenje krivo neuspjehu na izpitu. „Dakako — kako ne! Dječak stao čitati ove ludorije, pomutila mu se glava, pa nije mogao ono drugo učiti!“ — I on si preduzme, da svoga sina izlieči od ovih obsjena, da ga dovede na pravi put. Nu upravo tim skrivi, da je Krešimir izgubio mnogo i mnogo popodne, mnogo i pre-mnogu večer, sveudilj se s njim prepirući o politici. Starac se nadao, da će ga okrenuti. Da ga osvjedoči, nesumnjajućim bi marom slavio i veličao zasluge svojih prvaka, uznosito opravdavao ciljeve svoje dobe i žarko branio poglede o budućnosti, kako si ih on predstavljao: nu Krešimir ne bi popuštao i tako svaki put eto ti bez-konačne pravde i debate, silne vike, da je služkinja Nježa ne jednom dojurila u sobu i klekla pred oca, moleći milost za sina, misleći, da će ga starac tući. Za kratko vrijeme bajale babe u okolici sasvim ozbiljno, da se Ka-čiči, otac i sin, svake večeri tuku. A najgore — knjige, Krešimirove medjutim su mirno i netaknuto počivale na polici nad pisacim mu stolom. Ovo pako bijaše istina!

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Drugi dio.

I.

 i već znate silan i trajan dojam, kojim se Beltov dojmio poštovanih stanovnika N. N.; dozvolite, da vam prikazem, kako se dojmio grad poštovanoga Beltova. Nastanio se u go-stionici Keresberg. Tako po svoj prilici nije okrštena,

da se razlikuje od drugih, jer ih nije bilo nego pače u čast gradu, koga nije niti bilo. Ova je gostionica bila nada i očaj svih malih upravnih činovnika N. N., — utjeha u nesreći, a mjesto radosti u sreći. Desno od ulaza stajao je neprestano na jednom mjestu mirni gazda za stolom, a pred njim pomoćnik u bijeloj ko-šulji, široke brade. U taj sto sabranjivalo se svakoga

prvoga više, nego polovina plate, što su je dobivali sudbeni činovnici i njihovi pomoćnici. (Tajnici su rijetko dolazili, bar ne na svoj trošak; počam od tajnika spajaju naši činovnici sa strašću primanja novca strast štednje — postaju konzervativci.) Gazda je ozbiljno i dostojanstveno računao na ploči, podizao poklopac prokletome stolu, koji je poždirao papire i srebrnjake i za grivenike vraćao petake i kopejke, za tim bi zaključao bravu — i novci bili sahranjeni. Samo u dva slučaja nije se micao sto: ako bi došao okružni komisar Jakov Potapić — dakako, jer nije plaćao duga. . . Kadkad bi znali doći i savjetnici u gostionicu radi billarda, da piju čaj ili da otvore par bocâ. . . Kad bi došla ova gospoda, sakrili bi niži činovnici brže bolje lule za ledja (ali tako, da ih je bilo vidjeti, jer nije bilo do toga, da se lule sakriju, nego da se dade čast velikoj gospodi), duboko se naklonili i pošli u drugu sobu, pače nijesu dovršili ni partije billarda, na kojem je kornet Drjagalov — ako nije kartao — sve gledaoce nagonio u čudo smjelim i nevjerovatnim udarcima.

Gazda, obogatjeli seljak iz obližnjega sela, dobro je znao, ko je Beltov i koliko imade. Odlučio odmah da mu dade jednu od najboljih soba. On bi sobu iznajmljivao samo odličnim licima, generalima i velikim trgovcima — te ga s toga iznajmprije odvede u druge sobe. Ali su ove sobe bile tamne i gadne, pa kad je gostioničar Beltova odveo u sobu, koja mu je bila namijenjena, i uza to pripomenuo: da se kroz ovu sobu ne prolazi, mogao bi je odmah dati, stane Beltov gostioničara usrdno nagovarati, neka mu je ipak prepusti. Gostioničara se kosne rječitost njegova, te najzad popusti, što mu nije bilo na štetu. Putnu prtljagu, torbu, kovčezik donesu s kola, a nakon svih ovih poteškoća osvanuo je najzad Grigorije Jermolojević, Beltovljev sluga, s posljednjim ostatkom putne prtljage — s duvankesom, s bocom bourdeauxa na pola ispražnjenom i s ostatkom pečene pure. Pošto je sluga sve unio i postavio na sto i stolice, podje ispiti čašicu rakije u buffet, gdje je uvjeravao konobara, da se u Parizu privikao na koncu svakoga djela ispiti velik „ptiver“ (baš kao što u Rusiji počinju ovako svaki rad). Sila činovnika hoteći obaznati prilike putnikove „iz izvora“, stade ga obilaziti, ali je sluga bio do zla Boga kratkorjek, i gledao na njih nekako s visoka; tã proživio je nekolicke godine za granicom, te je dobro razumijevao to dostojanstvo. Dotle je Beltov bio sam. Pošto je posjedio na divanu, podje do prozora, odakle je mogao pregledati sav grad. Prekrasna slika, koja mu se prikazivala, bijaše sasvim provincijalna: rdjavo uređena stražarnica s pomičnim policajnim vojnikom najprije mu udari u oči; crkva, stara gradnja, stršila za dugom i, razumije se, žutom zgradom oblasti u poznatom slogu; za tim još dvije, tri župne crkve, od kojih je svaka prikazivala dvije do tri epohe graditeljske umjetnosti; starinske bizantske zidine bile su urešene grčkim portalom

i gotskim prozorima ili jednim i drugim u isti mah; onda kuća gubernatorova sa vežom, koju su krasili žandar i dva tri bradata prositelja; najzad kuće stanovnikâ izgrađene, kako ih vidjaš po svim našim gradovima. Ove su kuće, kako je običaj, uljudni ljudi prenijeli na ime svojih žena. Malo sa strane bijahu dućani, s polja bijeli a unutar tamni i pored toga vazda studeni i vlažni; onamo je bilo naći svega — katuna, flora, piquêa, — svega, osim onoga što bi upravo htio; ovom slikom nješto dirnut zakuri Beltov cigaru i sjedne do prozora.

Na dvoru bijaše jugovina, a jugovina zadava uvijek proljećem; voda je kapala s krovova, a ulicom protjecala bujica okopnjela snijega. Podilazilo te čuvstvo, kano da će oživjeti priroda ispod toga leda i snijega, ali je to osjećao samo novajlija, koji se zalud nadao prvih dana veljače vidjeti proljeće u N. N.; ulica je jamačno znala, da će opet navaliti mraz, vijavica i da do 15/27. maja ne će prolistati. Ulica se nije radovala, zaokupljala ju je njeka snena tromost. Dvije tri prljave stare bake sjedjele su pred dućanom sa sušenim voćem. Videći, da im se prsti ne smrzavaju, počele su plesti nogavice; kako je svaka brojila petlje, rijetko bi razgovarale, čačkale zube žigicama, uzdisale i zijevale praveći uza to svagda krst na ustima. Ne daleko od njih sjedjaše trgovac kojih sedamdeset godina, sijede brade i visoke kape, te spavaše slatko na stolcu; kakikad bi trgovačke sluge preletjele iz jednoga dućana u drugi; neki su dućani već bili zatvoreni. Nitko, čini se, nije kupovao; pače nitko nije prolazio ulicom. No u to dodje kvartalni nadzornik zavrit u mantiju s krznanim ovratnikom, brza poslana koraka, zabrinuta lica i sa spisima pod pazuhom; trgovačke kalfe smierno skinu šešir, no nadzornik ih ni ne pogleda. Za tim mine kočija neobična lika, bijaše nalik na tikvu, od koje je upravo četvrti dio izrezan; ovu su tikvu vukla četiri konjica, hajduk jašući s prijeda i kočijaš bili su odjeveni prostim suknom, a od zada se tresao lakaj u zelenoj mantiji. U toj tikvi sjedjela je druga tikva — dobar i pretio otac obitelji i pomješćik s osobitom kartom modrih žila na nosu i obrazima; pored njega nerazdjeljiva polovica, koja nije sličila tikvi, nego više struku papra; mjesto šešira nosila je na glavi osobitu vrstu kolibe; prema njima vam je bio prijatan buket triju seoskih gracija, po svoj prilici, sve same slatke nade mamičene i tatičine, slatke, ali k jednu napunjavući im nježno srce teškom brigom. I ovaj živi, pomični vrt minuo . . . i opet tiho. . . Tada se oglasi iz njeke uličice vesela ruska pjesma i za čas izadju tri momka u kratkim ervenim košuljama, zakićenih klobuka, atletskih udova i s onom drskošću u licu, koje svi poznamo. Jedan je nosio balalajku, ali ne rad glazbenoga tona, nego nasploh radi tona; deran s balalajkom nije mogao suzdržavati nogu, očito je bilo po dizanju pleća, kako mu se hoće plesa — a za što nije plesao? Evo za što. Iznenada bane kao iz zemlje policaj s batinom u ruci iz dućana, i pjesma,

koja je za čas prekinula tišinu, odmah zaniemi; poštovani čuvar mira vraćao se vazda u dućan, kao pauk u svoj tamni kut, kad se do sita najeo mušičina mozga. Sad bude još tiše. K jednu se počelo smrkavati. Beltov gledaše na polje, te ga uhvati užasno čuvstvo osame, poput kamena tištilo ga u duši, očevidno nije imao dosta zraka, možda zbog smrada i dima, koji je prodirao iz donjega poda. Uzme kapu, prevuče prevlaku, zatvori vrata i podje na ulicu.

Grad je bio malen, pa je bilo lako proći od jednoga kraja do drugoga. Svagdje pustoš, istina amo tamo znao bi sresti čovjeka; izmučena sluškinja uspinjala se s teretom na leđima, bosonoga prelazila preko leda i teško odišući postajkivala. Popo debela, prijazna lica sjedio je u kućnom odijelu pred vratima i gledao za njom. Još se srio sa natrušenim pisarom ili sa debelim savjetnikom, — a sve je bilo tako zamrljano, tako rdjavo odjeveno, ne zbog siromaštine, nego zbog nečistoće, pa sve tako napeto i afektovano: Titularni je savjetnik koracao tako veličanstveno ulicom, kano da je senator rimski . . . a registrator, kao da je titularni savjetnik; i poštari se prevezao u saonima, s dostojanstvanom ljubaznošću pozdravi savjetnike i brižljiva lica pokaže list papira, što ga je zadio na grudima — to je značilo, da se vozi k njegovu prevoshoditeljstvu na dnevni raport. . . Najzad došle još dvije krupne trgovkinje, a za njima kuharica sa košarom i sa metlicom; crveni su joj obrazi svjedočili, da ne nosi uzalud metlice. Inače nije Beltov vidio nikoga.

— Šta znači ova tišina? mišljaše Beltov: duboka zamišljenost ili duboko bezumlje? Žalost ili prosto lijenost? Ne pojmim. A za što je ta tišina tako tegotna, da bi mi se htjelo s mjesta otići? Za što me tako silno tišti? Ta ja volim miru. Mir na moru na ladanju, pače na polju, na polju, što no se jednako u daljinu širi, napunja me osobitim pojetičnim blaženstvom, krotkom zaboravi samoga sebe. Ovdje je drukčije. Onamo znači mir neizmjernost, a ovdje me ovaj davi, sve mi je tijesno, maleno, naokolo kukavne kuće; da su bar ruševine, ali ovako ukrašene, ovako pobijeljene. A gdje su stanovnici? Zar je juče možda oluja podavila ljude, zar je ovdje kuga bjesnila? Ništa nije bilo. Ljudi su doma, ljudi se odmaraju, a kad su radili? . . .

I Beltov se stao zamišljati u bućnim živim ulicama drugih gradića, koji su bili manje patrijarhalni, a više pristupačni svijetu. Presvojilo ga je ono neugodno čuvstvo, koje obično prati svaki nepravni čin u životu, osobito kad ga počinjemo upoznavati; te se tužan povrati kući. Kad prisprije ka gostionici, oglasi se mukla, zategnuta zvonjava iz manastira blizu grada; ovi su ga zvuci opominjali nječega, što je već davno prošlo, podje za njima, no tad se iznenada osmjehne, kimne glavom i vrati se brzim korakom kući. Bijedna žrtva vijeka puna sumnje, nije ti bilo u N. N. tražiti pokoja.

Njekoliko je dana Beltov duboko proučavao „Ustav o dvoranskim izborima“, a za tim pomno odjeven izadje, da opravi nužne pohode. Tri ure kasnije vrati sa silnom bolju glave, očevidno zabunjen i izmučen kući, zaište čaja i natare glavu kolonjskom vodom. Kolonjska voda i čaj opet malo urediše misli njegove. Ležeći sam na divanu čas bi tro čelo, čas se opet gotovo smijao. Dušom mu je prolazilo sve, što je vidio, počam od prednje sobe gubernatorove, gdje je nekoliko časova veoma ugodno proživio sa žandarom, sa dva trgovca prve gilde i sa dva lakaja, koji su svakoga došljaka na dolazku i odlazku veoma originalno pozdravljali riječima „Čestitamo za prošle praznike“, pružajući uza to kao oholi Englezi ruku. — onu ruku, koju je zapadala čast svaki dan podizati generala u kola, — pa sve do dvorane „gubernskoga predvoditelja“, u kojoj je čestiti zastupnik sjajnoga N. N.-skoga plemstva uvjeravao, da ne možeš nigdje tako naučiti civilne forme, kao u vojničkoj službi, jer podaje čovjeku glavno, pa imajući glavno, nema ništa lašnjega nego li drugo posvojiti; za tim je rekao Beltovu, da je pravi patriota, na svom imanju da zidje kamenu crkvu i da ne trpi onih plemića, koji ne služe, kako bi valjalo, u kavaleriji i ne brine se gospodarstvom, nego vole kartati, uzdržavati Francuskinje i putovati u Pariz: a sve to nije bilo drugo, nego njeka vrsta nišanjenja na Beltova. Niz lica, koja je vidio, nikako mu se nije ostavljao duše: čas bi mu se prikazivao gubernski prokuror, koji je u tri časa uhvatio zgodu, da mu šest puta kaže: „Vi ste naobražen, pa ćete pojmiti, da je za me gospodin gubernator uzgredno lice; ja pišem directe ministru justicije, ministar justicije — to je general-prokuror. Ako je gubernator dobar, činim sve, što mogu: „čitao, čitao, čitao“ . . .; ako li je drugačiji, tad ga poštujem kako se pristoji, ali ništa više, siliti se ne dam, ta ja nijesam savjetnik „gubernskoga pravljenija“. I dok je ovo govorio, izvadio bi redovno iz srebrne kutije prstoviet dubana, koji je na oko mnogo sličio francuskome, ali se ogavnim vonjem razlikovao. Do skora se prikaže Beltovu predsjednik civilnoga suda, suh, dugonjast, prljav, škrt čovjek, koji je htio nečistoćom posvjedočiti nesebičnost svoju; onda mu se ukaže general Hrjaščov ok užen dvjema otpuštenim ispravnicima, siromašnim pomješćicima, prepeličarima, čuvarima pasa, kmetovima, trima nećakinjama i dvjema sestrama. General je u uspomeni njegovoj kričao kao i kod kuće u svojoj sobi, gdje je sluga u prednjoj sobi Mitku uvijek zviždao, kad ga je zvao, i postupao s prepeličarom veoma čovječanski. Tad je opet pomislio na poznata nam predsjednika kriminalnoga suda Antonija Antonovića u odijelu žabje boje, zajedno sa savjetnikom, koji je nosio Anin red u zapučku. Dok je najzad malo po malo sve ovo poštovano društvo Beltovljevoj uspomeni počelo iščezavati i slijevati se o fantastično lice nekakoga kolosalna činovnika, koji je nabrao obrve, bio nerječit i popustljiv, ali čuvao svoju

rusu glavu, — Beltov je vidio, da ne će oboriti toga Golijata, kojega ne bi nikaka sila mogla survati, niti granitni balvan pod spomenikom Petra I.

Za čudo Beltov je od onoga doba, otkako se dao na put u tudje krajeve, mnogo živio i misljuje i strastima, razdražicom mozga i čuvstva. Život ne polazi u ludo čovjeku, u koga se pobudila njeka silna misao... Spolja se to ne vidi, danas ide kao sutra, sve je obično; ali na jedan put se ogledaš i za čudo opaziš, koliko si prevalio, kako si neobično mnogo živio i proživio. Tako bijaše i Beltovu. I on je neobično mnogo živio i proživio, ali još nije sustao. Po drugi put se Beltov sukobio sa zbiljom, uz prilike kao ono u kancelariji, — i opet se prepao od nje. Nije mu dostajalo praktična duha, koji čovjeku prikazuje savez događaja u životu, u njega je bilo veoma malo zajedničkoga s okolinom. Uzrok se toj osami može razumjeti: Josef je od njega učinio čovjeka općenita, kao Rousseau svoga Emila. Sveučilište je prihvatilo ovu općenu naobrazbu dalje razvijati; prijateljski krug kojih pet, šest mladića punih sanjarije, punih nade, koja je tim više rasla, čim su manje poznavali svijet izvan predavaonice, — sve je to Beltova jače i jače podržavalo u krugu ideja, koje nijesu bile prema njemu i prema svijetu, u kojem mu je bilo kasnije živjeti. Najzad se zatvorila vrata škole, i prijateljski krug, „vječan i trajan“, stao blijedjeti, dok nije ostao samo u uspomeni, ili za-blisnuo samo za slučajnih i nepotrebnih susreta ili uz čašu vina. Otvorila se druga vrata, nešto malo bučno. Beltov unidje i nadje se u kraju, koji mu je bio tako nepoznat, tako tudj, te se nije mogao razabrati; ni u

čem nije osjećao simpatije za život na koji se dao, u njega nije bilo sposobnosti, da postane vrstan vlastelin, valjan oficir, revan činovnik — pa tako mu u zbiljskom životu nije bilo druge, nego da bude besposlica, kartaš i vinski brat; u čast našem junaku valja priznati, da je za ova zvanja čutio više volje, nego za ona; ali ni ovdje nije mogao sasvim popustiti uzde: bio je odviše naobražen, a izgrede svojih drugova smatrao je suviše gadnim i surovim! Ogledao se i u medicini i u slikarstvu, potratio i zakartao nješta, pa onda udario u tudjinu. Dakako ni ondje nije našao pravoga posla; zanimalo se svačim na svijetu bez sustava, i gonio u čudo njemačke stručnjake mnogostranošću ruskoga duha, a Francuze udivljavao dubokim umom. Ali dok su Nijemci i Francuzi mnogo uradili, on nije ništa privrijedio, već je tratio vrijeme, gadjao u nišan, do pozne noći sjedio u gostionici i davao dušu i tijelo i — kesu kakoj god loretici. Takim se životom mora u čovjeka probuditi grozničava težnja za radom. Premda je i usred ove očite besposlice Beltov živio krepkim životom u mislima i strastima, ipak od mladih nogu nije bilo u njega u nikakvim prilikama života praktična duha. To je bio uzrok, što je Beltova izjedala želja, da radi, te je najprije zamislio lijepu i plemenitu odluku da se natječe o službu na izborima, a za tim se ne samo silno začudio, kad je vidio ljude, koje bi morao od mladosti da pozna, nego se i tako zabezeknuo od njihovog govora, manirâ i mišljenja, da je bio gotov bez natege, bez boja napustiti osnovu, koja ga je zanimala više mjeseci.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Sada će me strpljivi čitatelj slijediti u prostorije razi zemlje, koje su u bitnosti onako razdijeljene, kano prostorije u prvom spratu. Imade pako osamnaest dvorana s mnogimi odjelci. Unidjimo iz sjajnoga preddvorja na desno. S dozvolom predjimo samo letimice prve tri dvorane, u koje ćemo se odmah vratiti; pak unidjimo iz treće u bliži dugačak hodnik, zapremajući veći dio ovoga kata. Ovaj hodnik kano što i susjedna mu dvorana nadopunjuju galeriju slika, smještenu u gornjem spratu, jer je u hodniku poredana galerija risarija a u onoj dvorani sbirka bakroreza. Galerija risarija pokazuje nam 11.880 brojeva; a među njimi imade ih od prvih umjetnika različitih škola. Tuj je risarija od M. Angela (odlomak iz posljednjega suda u Sixtinskoj kapei rimskoj), Lionarda da Vinci (Bogorodica s djetetom), Tiziana (sv. obitelj), Andrije del Sarto, Giorgionia, Giulia Romana, Caravaggia, Perina del Vaga, Caraccia,

Domenichina, Tintoretta itd. i drugih talijanskih umjetnika. Osobito je bogata sbirka risarija francuzkih umjetnika: N. Poussina, Dumoutiera, Ph. de Champaigne, Lebruna, a od samoga Callota imade ih 1067. Znamenita je u rukopisu razprava Lionarda da Vinci o teoriji slikarstva s risarijama N. Poussina. Imade mnogo risarija holandezkih, flamanskih, njemačkih slikara: od Rembrandta, van Dycka, Rubensa, Snidersa, Holbeina, Luke od Leydena, Wouwermana, Sammt-Brueghela, Jordaensa itd. Uz ove zapadne zastupani su i ruski slikari svojim risarijama, kano Šubin, Karakov, M. Ivanov itd. Osobito su zanimivi vidici okolica, gradova, mesta, kano Rima, Krima, Finske itd. Koliko je ova sbirka poučna za slikare i risare! Sbirka bakroreza jest ogromna, dočim broji preko 200.000 komada, i to od ruku najznamenitijih talijanskih, francezkih, englezkih, njemačkih, ruskih rezbara XVII. i XVIII. stoljeća. Zanimiva je

sbirka na bakru urezanih portraita ruskih vladalaca, znamenitih muževa Rusije i cieloga izobraženoga svijeta. Bakrorezi čuvaju se u prekrasnim ormarih, koje kite liepe posude iz jaspisa i porfira. U galeriji risarija stoje medju prozori na podnožjih mramorna poprsja znamenitijih ljudi domaćih i stranih, kano gr. Orlova Česmen-skoga, Potjemkina, Katarine II. itd.

Vidivši tako ove dvie sbirke popunjujuće galeriju slika, možemo sada proći u ostale dvorane prizemlja, u kojih su smještene kiparske umjetnine i druge starine. Obzirom na nalazišta mogle bi se podieliti u dvie velike skupine, kojih jednu činile bi te vrsti umotvorine i starine nadjene na zemljištu sadašnje Rusije, drugu pako one nadjene izvan njezinih granica. Ova druga skupina veća je u eremitažu od prve; ali ova je za arheologa zanimivija.

Skupina stranih umjetnina i starina sadržaje misirske i asurske starine, grčke i rimske kipove, drevne posude, i stvari iz mjedi, srebra i zemlje. Svi su ovi predmeti poredani u dvanaest dvorana i više nuzprostori-ja. Te su sbirke za eremitaž kupljene; pak i koliko su dragocjene i u koliko imade u njih umotvorina staroga svijeta prvoga reda, nisam se kod njih zadržavao onoliko, koliko kod onih druge skupine; jer sam sličnih umjetnina i starina misirskih, asurskih, starogrčkih, etruskih, italjskih, rimskih vidio i u inih velikih zavodih srednje i zapadne Evrope. Stoga dopustit će mi čitatelj, da ga kroz ove zbirke samo provedem.

Misirske starine kupljene su od gr. Castigliona i turskoga poslanika Khalil-Beja; asurski pako basreliefi od sira H. Layarda (1862.), njeke opet u Parizu. Misirski i asurski davni spomenici napunjuju dvoranu (XVIII.), prvu na lievo od vestibula. Tko je već vidio ovakove davne spomenike zemalja na Nilu i Eufratu, pogodit će, kakove li su vrsti i oni u toj eremitažkoj dvorani. Tuj su sarkofazi iz VII. vieka pr. I. misirski kumiri u kamenu, grobni kameni, slikani liesovi mrtvački, različito orudje, nakiti, skarabei, omotci od papira što demotskim što hieratskim pismom itd. Tuj predstavljen car Asardaupal (Sardanapal) a odstraga mu demon Ahuramasda, asurski svećenici i vojnici itd., a medju ostalim imade i alabaster pocrnjen vatrom usljed požara, kada je medijski car Kyaxar god. 598. pr. Is. Ninive razorio.

Velika je sbirka grčkih i rimskih vajarskih umjetnina, tako da se drugim velikim evropskim o bok staviti može; biti će do 400 kipova. Ovoj je sbirki postavio zametak već car Petar Vel., kupivši u Rimu god. 1719. t. zv. taurijsku Veneru. Za carice Katarine nabavljene su sbirke Šuvalova i Lyde-Browna (ova 1787. god. za 230.000 for.), za cara Nikole sbirke Demidova i Levala, za Alesandra II. iz glasovite Campanine galerije, koju sam još cielu vidio u Rimu, 78 najljepših umotvorina (1861.). Medju ovimi kipovi biti će gdje komu čitatelju poznata iz čitanja i opisa osim spomenute taurijske (br. 347) statua Ve-

nere odanle „eremitažkom“ prozvine (br. 343), koja je god. 1859. u Rimu izkopana bila, te prekrasno sačuvana izuzam desnu ruku i prst na lievoj, što je novo učinjeno. Ove dvie statue, djelo starogrčkoga dljeta, prikazuju ovu božicu ljubavi uz medicejsku . . . u naj-savršenijem obliku. Po ovom kipu, kano i po krasnom kipu Jupitra nikephora prozvine su obje dvorane (X i XVI.), u kojih se pored ostalih te vrsti umotvorina osobito iztiču. Uz kipove, ponajviše iz grčke i rimske mitologije, poredane su u svakoj od sedam dvorana poprsja u mramoru, prikazujuća historijska lica grčkoga i rimskoga svijeta, a uz nje kano za nakit posude, svjetnjaci itd. istodobne radnje. Tuj je poprsje Alesandra Vel., Herodota, J. Caesara, Germanika, Sulle, P. Scipiona Afričkoga, Marcella, Agrippe, Sallusta, Vergila, Antonina Pob., Marka A. itd. Sarkofazi sa slikami na propup i mozaici izpunjuju ovu liepu sbirku, koja slovjenjskomu sjeveru sblizuje davnu prosvjetu helenskoga i roman-skoga juga.

Jednaka je svrha bogatoj sbirci starih posuda, koja izpunjuje, kako primietismo, četiri velike dvorane na desnom vestibulu. Ove su posude, kojih će do tri tisuće biti, nabavljene iz glasovitih sbirka dr. Pizzatia, grofice Laval i spomenutoga marchesa Campana; ponajviše su radnje starogrčke i staroitalske, a većim dielom ukrasene slikami, čestimice i nadpisi providjene. Tuj imade thymiateria, amphora, hydria, kratera, kylixa itd. svake veličine i vrsti. Poznata je strukovnjakom glasovita eremitažka hydria kumejska, izkopana god. 1853. U drugoj dvorani izložen je starinski pod jedne od najstarijih crkava Chersonesa; u trećoj u sredini velika okruglasta zdjela od zelenkasta jaspisa; u četvrtoj takodjer dvie prekrasne zdjele od rosso antico i diorita.

Dvorana (VI.) s nakiti, orudjem, oružjem, pokućtvom iz kovina i pečenice obuhvaća sbirke kupljene od rečenih Pizzatia i Campana i više pompejanskih izkopina. Sadržaje svjetiljaka, prochousa, posuda, mjera, pehara, čaša, kaciga, sulica, tronoga, rhytona, patera, ogle-dala, zdjela, boca, igala i t. d., radnje grčke, etruske, rimske itd. s rezbarijami, slikami, ukrasi itd. Samo ovećih predmeta bit će do tisuću. Medju njimi imade nekoliko nadjanih u obsegu sadašnje Rusije; tako statueta Satyr, Dionysios s nadpisom i monogramom, oboje na briegu rieke Dona nadjeno.

Nu sve ove starine i umjetnine daleko nadkriljuju svojom znamenitošću i zanimivošću sbirke kerčkih i skitskih starina i umjetnina, koje su smještene u dvie ogromne dvorane (IX. i XII.). Kerčka dvorana (XII.) obkoljena je od 20 tamnosmedjih zračnih stupova; pod svakim prozorom nalazi se stakleni ormar, a u prozorskih izdubcih po dva staklena postavca, naprama prozorom obeliski od stakla, ormari, stolovi, podnožnice; pak sve ove spremne pune su starina i umjetnina.

Ove starine, poredane u one dvie dvorane, jesu

ostanci grčkih naselbina na obalah Crnoga mora i njihovih susjeda Skita u južnoj Rusiji. Poznato je, da su između ušća Dunava i sadašnjega krimskoga poluotoka dvie grčke gradske občine cvale, Tyra na ušću istoimene rijeke, sada Dnjestra, i Olbia na zaljevu, u koji Dnjepar i Bug teku. Dalje u kopnu nisu mogli Grci prodrijeti poradi ratobornoga onaj priedel zauzevšega skitskoga plemena. Nu bliži veliki poluotok, taurijski Chersonesos, sadašnji Krim, bijaše većim dielom u njihovoj vlasti. Ovdje bijahu središta grčkih naselbina na zapadnom kraju slobodan grad Herakleia ili Chersonesos (Sevastopolj), a na istočnom knežija Pantikapaeon ili Bosporus (Kerč), s razširene joj trgovine na glasu. Ako se pisane viesti kod starih pisaca izuzmu, malo bijaše do novije doba poznato gradje za poviest ovih ognjišta helenske prosvjete na onom okrajku sjevero-istočne Evrope. Obilnu joj sada gradju pružaju izkopine pohranjene u eremitažu. Te izkopine [potiču sve iz novije dobe. Početak učinjen je god. 1831. kod Kerča, drevnoga Pantikapaea. Ondje su si već od prije žitelji nabavljali gradju za zidanje kuća od starih ruševina. Kada su spomenute godine vozili za gradnju vojarna u Kerču tesani kamen iz ruševina odaljenih odanle šest versta, naidjoše (21. sept.) na nedotaknut kurgan (mogilu), nazivan Tatari „Kul-oba“ (t. j. zemlja pepela). Otkrivši gornji svod, naišlo se na drvene sarkofage, u kojih su sahranjena bila tjelesa, kako se iztraživanjem utvrdilo, skitskoga kralja i kraljice. Nu dragocjenije od kostura jest za arheologiju, što je uz i okolo nje nadjeno; na jednom na ime nadjen je kraljevski vienac (mitra), ukrašen dvima zlatnima povežnjama, oko vrata ogrlica iz krupnoga zlata, na rukama narukvice, uz kostur mač sa zlatnom ručkom, zlatno žezlo, štit iz krupnoga zlata i zlatno nalučje. I glava kraljice bijaše ovjenčana zlatnom diademom s prekrasnim povežnjama, oko vrata joj dragociena ogrlica sa pet zlatnih medaljona. Dobro sačuvana odjeća obiju kraljevskih supruga nakićena zlatnim uresi; a oko sarkofaga našlo se mnogo dragocienih posuda iz zlata i srebra, onda glasbila prekrasne radnje s urezanimi slikami, maleni kipovi iz elektra t. j. iz smjese zlata i srebra, itd. U kratko: našlo se u tom kurganu cielo blago kraljevske skitske porodice, s njom ukopano u zemlju. Bijaše to otkriće za ono doba slično Schliemannovu u razvalinah Troje u naše vrijeme; a bilo je znamenito i za to, što je ruske strukovnjake pobudilo na daljnja sustavna izkapanja. Pošto su izkopine kerčke potvrdile mnoge podatke Herodotove o domaćem življenju Skita, stadoše ruski arheolozi tražiti, gdje je bio Herodotov Γεῖρας, odkapajući mogile blizu dneprovskih praga u ekaterinoslavskom kotaru (1853.) kod sela Aleksandropola, pak kod sela Marjenke i Bjlenka (1861.), onda kod mjestanca Nikopolja na briegu Dnjepira. I sbilja ovdje naidjoše u certomlickoj mogili do 2500 predmeta raznolike dobe, ali ponajviše iz IV. vieka pr. Is.

Medju nadjenimi umjetninami odlikuje se jedna posuda s prekrasnim slikami. Sve ove dragocienosti prenesene su u petrogradski eremitaž. Kopalo se na dalje u ruševinah Fanagorie, Theodosie, Chersonesa, oko Olbie, na ušću Dona itd.; svagdje neočekivanim uspjehom.

Starine i umjetnine, koje sada krasi one dvie velike dvorane eremitaške, pripadaju većinom IV. i III. vieku pr. I. a potiču iz umjetničko-obrtničkih radionica grčkih, što spomenutih grčkih naselbina što izvan njih. Ove vrsti obrtnina ne ima toliko i tako raznolikih i toli zanimivih nijedan evropski zavod, koliko ih imade eremitaž, tako da mu je u tom prvenstvo neprieporno. A značajno je i to, da nam se u onih predmetih, koji su nadjeni u skitskih mogilah, prikazuje grčki umjetni ukus prilagodjen zahtjevom plemenskoga ukusa skitskoga t. j. ukusu naručitelja ili kupaca. Grčki obrtnici prilagođivali su se i u dekoracijah i u slikarijah ili rezbarijah, crpeći za ove gradju iz domaćega i nabožnoga života svojih susjeda. Za to nam upravo klasički primjer podavaju kerčke i nikopoljske izkopine. Na zlatnoj posudi kul-obskoj urezani su prizori iz života Skita. Jedna slika prikazuje viećanje: vojvoda sjedeći na mogili i opirući se o koplje sluša što mu govori drug, sjedeći na zemlji podvinuv si noge, a u lievici držeći koplje prisloniv si ruku na štit. Druga slika prikazuje nam Skita, koji prikloniv jedno koljeno a upriev se drugom nogom nastoji nategnuti tetivu na luk. Druge dvie slike prikazuju nam lječničke operacije: na jednoj vadi Skit svomu drugu bolestan zub, na drugoj jedan veže drugomu bolestnu nogu. Svi jednako odjeveni i oboružani, svim takodjer slično lice s dugačkom bradom i kosom. Na nikopoljskoj srebrenoj posudi (iz vremena Aleksandra Vel.) prikazuju se prizori iz stepnoga nomadskoga života: na jednoj slici Skita hvatajući konja drži ga jednom rukom za uzdu a drugom za koljeno lieve noge nješto podvinute; na drugoj dvojica izpred a jedan iza bježećega konja; na trećoj jedan vežući mu konopom dvie prednje noge. Ljudske slike jesu veoma zanimive radi izražaja lica i radi narodnje odjeće, koja je veoma slična sadašnjoj seljačkoj ruskoj, tiesan na ime do iznad koljena dopirući haljinac i oširoke hlače. Skiti prikazuju se takodjer na nakitih, tako na zlatnom četverouglastom medaljonu, koji je o pojasu visio, gdje je urezan Skita na konju u podpunom trku; na jednoj prekrasnoj zlatnoj ogrlici sa dva jašioca Skita; na narukvicah sa strielci itd. Od ostalih figura osobito su obiljubljene slike orolava, jelena, ovnova, medjeda, sova i drugih životinja. A što je u tih zbirkah znamenito, uz ostalo je i to, da ne ima skoro ni jedne u društvenom životu običajne stvari, za koju se ne bi ondje po jedan ili po više primjeraka u svih mogućih oblicih nalazio, tako da se na temelju ove eremitaške sbirke može savkoliki domaći, javni, vojnički život one dobe i onoga južno-ruskoga stanovništva znanstveno uzpostaviti. Osim ove etnografske i arheološke prikazuju ove stvari i ve-

liku nutarnju vrijednost. Nigdje u ni jednoj arheološkoj sbirci nisam vidio toliko zlata i srebra a donjekle i dragoga kamenja, biserja itd. Zlatne krune, zlatni vienci i diademi, zlatne sapinjače, zlatni mačni držci, svakovrstni zlatni nakiti na odjećah, zlatne narukvice i ogrlice, zlatno prstenje, zlatne naušnice, zlatne i srebrene a pozlaćene kacige, srebrni rhytos, zlatna ili željezna nu pozlaćena kola, zlatne mrtvačke obrazine, srebrene zdjele (bosforškoga kralja Rheskuporisa) itd. A sve ove umjetnine prikazuju nam stanje umjetnosti počam od IV. veka pr. Is. pak do VI. poslije Is.; jer stvari nadjene (1863.) u jednoj mogili kod Novočerkaska, u kojoj je neki vladalac sahranjen bio, pripadaju dobi Justiniana I. Među ovimi stvarmi osobito se iztiču dvie zlatne krune i dvie zlatne posude, radnja bizantinska.

Pak ove se sbirke svaki dan množe novimi izkopinama. Predstojnik odjela bio je toli ljubezan te me je odveo u dvoranu, u kojoj se iztražuju, čiste i redaju novo nadošli predmeti, kojih se je nagomilalo za više ormara. A da se znanstveno iztraživnje omogući i olakoti, imade u prizemlju, među samimi zbirkami, velika strukovna biblioteka u tri dvorane.

Malo sam iz kojega zavoda toli zadovoljan izašao, kano što iz eremitaža; malo gdje tolike se duševne slasti nauživao; jer sam malo gdje vidio na okupu toliko vanredno riedkih znamenitosti pogledom na umjetnost, drevnost i znanost.

(Nastavit će se.)

Pisma I. S. Turgenjeva.

Priopćio T. M.

(Svršetak.)

2) Što se govori o Arkadiju, rehabilitaciji otaca itd., to samo pokazuje — krivnja je moja —, da me ljudi nijesu razumjeli. Cijela je moja pripovijetka naperena protiv plemstva kao prve klase. Pogledajte lica Nikole Petrovića Kirsanova, Pavla Petrovića, Arkadija. Slabost, tromost ili ograničenost. Estetičko čuvstvo nagonilo me je izabrati naročito dobre zastupnike plemstva, da tim sigurnije dokažem svoju temu: ako je povlaka* slaba, kako je istom mlijeko! Izabrati činovnike, generale, otimače itd. bilo bi grubo, le pont aux ânes, i neistinito. Svi pravi njekači („орпугареви“), što sam ih ja znao, — bez izuzetka — (Bjelinski, Bakunjin, Hercen, Dobroljubov, Spješnjev itd.) bili su sinovi razmjerno dobrih i poštenih roditelja, a u tom je sadržan veliki smisao: to odvrća od djelateljâ, od njekačâ svaku sjenku osobnoga negodovanja, osobne razdraženosti. Oni idu svojim putem samo za to, jer tanje osjećaju zahtjeve narodnoga života Grofić S. ne govori istinu veleći, da su čeljad kao Nikola Petrović, Pavle Petrović naši djedovi: Nikola Petrović — to sam ja Ogarev i tisuću drugih ljudi, Pavle Petrović — to je Stolypin, Jesakov, Bosset, — takodjer naši suvremenici. Oni su između plemića najbolji, a ja sam ih baš za to izabrao, da bih dokazao njihovu nemoć. Prikazati s jedne strane mitnike, a s druge idealnoga mladića — tu sliku neka drugi moluju. . . Ja sam hotio nešto više. Na jednom mjestu govorio je Bazarov Arkadiju (to sam mjesto izostavio poradi cenzure), onomu istomu Arkadiju, u kojemu vaši heidelberški drugovi vide tip, koji mi je bolje pošao za rukom: tvoj je otac poštenjak, ali da je on mitnik nad mitnike, ti opet ne bi znao drugo raditi nego se plemenu zastidjeti ili uskipjeti, i to za to, jer si plemić.

3) Gospodi Bože! Kukšina, ta karikatura, vi velite da mi je najbolje pošla za rukom! Na to mi ne treba ni odgovarati. Odjincova se isto tako malo uljubila u Arkadija kao i u Bazarova, — zar toga ne vidite? Ona je takodjer zastupnica naših praznih, zanijetih, ljubopitnih i hladnih gospodjica-epikurovica, naših plemkinja. Gro-

fića S. sasvim je jasno razumjela to čeljade. Njoj se najprije hotjelo pogladiti vuka (Bazarova) po dlaci, samo da ne grize, — za tim dječaka po njegovim uvojcima, a iza toga dalje ležati lijepo umitoj na kadifi.

4) Smrt Bazarova (koju grof S. zove herojskom i za to je kritizira) morala je po momemu mišljenju metnuti zadnju crtu na njegovu figuru. A vašim se mladim ljudima i ona čini slučajna!

Svršujem s ovom napomenom: ako ne omili čitatelju Bazarov sa svom svojom grubosti, nesrdačnosti, nemilom suhoćom i oštrinom, ako mu ne omili, velim, onda sam ja, ja sam kriv i nijesam dohvatio svojega cilja. Ali oslaćiti se, govoreći njegovim riječima, nijesam hotio, akoprem bih tim mlade ljude odmah dobio na svoju stranu. Nije mi se dalo kúpiti popularnost takovim popuštanjem. Bolje je izgubiti bitku (a čini se, ja sam je izgubio), nego li je dobiti lukavošću. Meni se prizirala figura mračna, divlja, velika, do polovice izrasla iz zemlje, jaka, zlobna, poštena, pak opet osuđena, da propadne za to, jer stoji istom na predvorju budućnosti: meni se prizirao njekaki neobični pendant Pugačevu itd. A moji mladi suvremenici mašu glavama i govore: Ti si, brate, načinio ludoriju, pak si još i nas uvrijedio: eto Arkadije izišao ti je bolji, da si se oko njega još malo promučio! Ostaje mi učiniti što se veli u ciganskoj pjesmi: skinuti kapu i nisko se pokloniti! Do sad su samo dva čovjeka razumjela Bazarova, kako treba, t. j. razumjeli su moje namjere: Dostojevski i V. P. Botkin. . .“

Još ćemo priopćiti izvadak iz jednoga pisma, gdje se Ivan Sergejevič lijepo brani od kojekakih ludih i nepravednih prigovora (str. 238): — „I vi govorite da sam ja u Bazarovu hotio prikazati karikaturu mladeži. Vi ponavljate taj — oprostite, da upravo rečem — bez smisla prigovor! Bazarov, to moje drago čedo, poradi kojega sam se posvadio s Katkovom, na kojega sam potrošio sve farbe, što ih se samo našlo u mene, — Bazarov, taj umnik, taj junak da je karikatura?! — Ja već odavna prezirem tu klevetu, a nijesam mislio, da ću se namjeriti na nju i u vašem pismu.“

*) povlaka = сливки, die Saline.

Tri smrti. (Risao M. Zinovjev.)

A sada prijedjimo k našoj báki t. j. kritici ili publici. Kao svaka báka, ona se tvrdo drži naprijed stvorenih ili običnih mnijenja, makar kako bila neosnovana. N. pr. ona jednako tvrdi, da su poslije Lovčevih zapisa sva moja djela slaba, jer izbivam iz Rusije, za to da je ne mogu ni poznavati. No taj prigovor može vrijediti samo za ona moja djela, koja sam napisao poslije 1863. god.; do toga vremena t. j. do 45. godine svojega života ja sam živio u Rusiji, da nijesam iz nje gotovo ni izlazio izuzevši god. 1848—1850, u koje sam upravo vrijeme napisao Lovčeve zapiske; a Rudjin, Plemićsko gnijezdo. U predvečerje, Oci i djeca napisani su u Rusiji. No to baki ništa ne znači: son siége est fait.

Druga slabost bake jest, što ona neprestano prijanja uz modu. U literaturi je sada politika u modi; sve što nije politika, njoj je ludost ili pače rugoba.

Koliko je god nezgodno braniti svoje stvari, ali ćete vi dokučiti, da ja nikako ne mogu priznati, da je „Kuc-kuc“ (Стукъ-Стукъ) rugoba. Kaka je to pripovijetka, pitat ćete me. Evo kaka: opća studija ruskoga samoubojstva, koje slabo kada prikazuje što poetično ili patetično, nego nasuprot, ono se događa gotovo uvijek poradi samoljublja, ograničenosti s mješavinom misticisma i fatalizma. Reći ćete mi, da mi studija nije pošla za rukom. To je moguće, no ja sam hotio pokazati vam upravo mogućnost obraditi i čisto psihička (ne politička i ne socijalna) pitanja.

Baka mi takodjer prigovara, da u mene nema uvjerenja. Na to može dati odgovor sav moj literarni tridesetgodišnji rad. Nije mi trebalo zastidjeti se ni jedne vrstice, što sam je napisao, ni jedne mi nije trebalo poreći. Neka drugi tko to o sebi reče. U ostalom neka baka blebeće. Nijesam ni do sad za nju mario, a neću sada početi mariti!“

I u Rusiji ima „literata“, koji su duševno sasvim impotentni, da što vrijedno napišu, ali to ih ne priječi, da se popnu na uzvišeni stolac kritike i da kao novi Aristarsi kroje pravdu drugim piscima. Taki su „kritici“ dakako obično grdili Ivana Sergejevića, jer talentiranu, marljivu i zaslužnu piscu nema ljucih neprijatelja nego li su taki kritikastri. On se dakako nije obazirao na njihovu dreku, jer je znao s kim posla ima. Na jednom mjestu veli ovo (str. 99): „Mladi ljudi pljuju; počekaj, još će oni i drukčije pljuvati. To je sasvim u redu, a osobito u Rusiji nije to čudo, gdje smo svi u srcu taki despoti, te nam se čini, da nam nema života, ako ne tučemo koga po zubima. A mi ćemo reći mladim tima pljuvačima: na zdravlje! Samo ćemo im kazati, neka izvedu iz svoje sredine makar tako rdjavih pisaca, kakovi su oni, na koje oni pljuju. Tada će oni imati pravo, i mi ćemo im željeti svaku sreću“. Mnogo je oštrije ovo mjesto (str. 127): „Što se tiče laveža dječurlije, bilo im na veselje . . . to je samo dokaz, da se mi naprijed mičemo. Ne će nam ni pete ugrijeti“. Zlobno se odzivlje o nekakome „kritiku“ P. K. veleći (st. 135): „Ne govorim o njemu za to, što on mene kritizira, nego što sam ga dugo motrio, — on je poslije smrti (nekakoga ruskoga emigranta V. J. K. stupio u mojim očima na vakantno mjesto najglupijega čovjeka od svih suvremenika. On je pravi tajni tupan prve klase s portretom boginje Idiotizma na vrveći!“ I drugih je neprijatelja imao Turgenjev, ali to ga nije mnogo boljelo, jer je znao, da je njihovu neprijateljstvu uzrok samo zavist. Za to i piše (str. 266): „Što se tiče mojih neprijatelja, — ta tko ih

nema. dušo moja, osobito ako je čovjek što uradio? Ne smućuj se; kad umremo, da vidiš onda, kako će nas slaviti po novinama i žurnalima!“

O samu sebi kao pravi veliki čovjek govorio je Ivan Sergejević uvijek s najvećom čednosti: „Ja sam (veli na str. 29) pisac prelaznoga vremena, i vrijedim samo za ljude, koji su u prelaznom stanju“. Na drugom mjestu (str. 45): „Pored svega svojega niskoga mnijenja o svome talentu, opet mi se ne da priznati, da bi bolje bilo da ništa ne pišem.“ Znao je i s humorom govoriti o sebi. God. 1879. dobio je u Oxfordu doktorski klobuk i dao se u njemu fotografirati, pak šaljući fotografiju prijatelju J. J. Maslovu veli (str. 349): „Oh kako rdjavo pristaje učeni klobuk mojemu velikoruskomu obrazu!“

S velikim je poštovanjem govorio o svim izvršnim piscima, ruskima i francuskima: o Saltykovu (str. 217), o George Sandu (str. 218. o njoj veli: predobra, prejednostavna, preumna starica, a vrlo je hvali i na str. 292), o Daudetu (str. 318), o Puškinu (str. 217. veli za jednu strofu pjesme prijatelja Polonskoga, da bi dostojna bila Puškina i dodaje „to je u mene najveća pohvala“). Osobito je vrijedno znati, da je veoma poštovao slavnoga Lava Nikolajeviča Tolstoga; o njemu govori s velikom pohvalom na nekoliko mjesta, a da je i umr'o štjući njegov veliki talenat, to se vidi iz zadnjega lista, što ga je napisao u teškoj svojoj bolesti očekujući smrt svaki dan. Evo toga lista (datiran je „27 ili 28“ Juna 1883): „Mili i dragi Nikolajeviču, dugo vam nijesam pisao, jer sam bio i jesam, pravo govoreći, na smrtnoj postelji. Ozdraviti ne mogu, na to ne treba ni misliti. Pišem vam naročito za to, da vam rečem, kako mi je drago bilo biti vašim suvremenikom i da vam kažem svoju posljednju iskrenu molbu. Prijatelju, vratite se k literarnomu radu. Ah, kako bih bio sretan, kad bi mogao pomisliti, da će moja molba biti od koristi! A ja sam čovjek pri koncu; liječnici već ne znaju, kako će zvati moju bolest: névralgie stomacale gouteuse. Ni hoditi, ni jesti, ni spati i što još! Dosadno je i ponavljati sve to! Prijatelju, veliki pišče ruske zemlje, uslišite moju molbu! Obznanite mi, ako primite taj listić i dozvolite, da još jednom krepko, krepko zagrlim vas, vašu ženu i sve vaše. . . Ne mogu više. . . Obnemogao sam!“ — Za pripovijetku Kozaci, što ju je napisao L. N. Tolstoj, veli, da je najbolja pripovijetka, što je ima ruska literatura (str. 336).

Manje su sretni drugi gdjejoji ljudi, koji su po čemugod u njegovo vrijeme izišli na glas; o njima ne govori Turgenjev tako pohvalno. Tako n. pr. Nekrasova ne priznaje za pjesnika (str. 170. 171.), generala Černjajeva poslije nesretne srpske vojne (1876.) nemilo kori u nekoliko pisama. O Sacher-Masochu piše ovo (str. 290): „S njim nijesam lično poznat, a priznajem, da sam slab ljubitelj njegovih romana. U njima je odviše „literature“ i „slobodnih žena“; to su dvije dobre stvari, ali ako se prečesto preživaju, ožade. Ja nikada nijesam mogao razumjeti, s kojega su gledišta mene s njim poredili“. O djelu „Legendes de siècles“ V. Huga veli, da je puno i prepuno balasta i bombasta, ali da ima pojedinih prekrasnih stihova; Francuzi dakako ne mogu smoci hvale tome djelu 75-godišnjega starca, ali izvan Francuske ne će se ta knjiga hvaliti (str. 313). Veoma nepovoljno govori o poznatoj glumici Sari Bernhardici; kaže, da u nje nema talenta, da se na pozorištu samo previja i pretjerava, ništa drugoga da u nje nema hvale vrijedna do samo dražestan glas, a taj da

joj je dala priroda „по непонятному капризу“, a sve joj je drugo oduzela. (Str. 392. 393. 395.) Ni Balzac mu nije mio, dok veli: „Nikada nijesam mogao iz njega pročitati više od deset strana po redu, tako mi je mrzak i tuđ“. (Str. 505.)

Kada je god. 1879. slavio poznati poljski književnik Kraszewski svoj literarni jubilej, hotio je i Turgenjev poći u Krakov pozdraviti jubilara, ali je bio zapriječen. Za to je napisao ovo karakteristično pismo V. D. Spasoviću (str. 346): „Iskreno žalim, što su mi nepredvidjene okolnosti razbile namjeru doći na veliku svetkovinu, koja se priredjuje u Krakovu na čast slavnoga veterana poljske literature. Ostaje mi, da vas molim, da poštovanomu jubilaru izrečete moje goruće pozdrave i čestitke; s uvjerenjem mogu dodati, da u mojoj osobi golema većina ruske inteligencije pozdravlja Kraszewskoga i bratski mu stiskuje ruku. Neka on primi taj pozdrav kao залог zbliženja medju dva plemena, koja su tako dugo bila razdvojena prošavšom istorijom i koja napokon stupaju u novu i plodnu eru slobodnoga, prijateljskoga i mirnoga razvoja. Na vidiku sreće, koju obećava nedaleka budućnost, ruski pisac, učenik Puškinov, budući odsutan, diže zdravicu u čast poljskomu pjesniku, učeniku Mickiewiczzevu“. — Ne glasi li ta poslanica veoma mило svakomu slovenskomu srcu, koje želi pomirenje Rusa i Poljaka i koje nije izgubilo nade, da će jednog ipak doći do toga, kada na jednoj i na drugoj strani bude volje, da se prošlost zaboravi i kada se prestane misliti, da je sreća jednoga plemena nesreća drugoga i obratno.

Još bih imao mnogo koješta lijepa i zanimljiva pripočeti iz korespondencije Ivana Sergejevića, ali da se ovaj članak odviše ne dulji, treba već jednog prestati. Pod konac budi mi prosto spomenuti njegove aforizme, koji se nalaze na str. 488 i koji glase:

1.) Nikada se ništa neočekivano ne događa, jer i gluposti imaju svoju logiku.

2.) Slutnje se nikada ne zbivaju

3.) Glasovi, koji se pronose kao najistinitiji, uvijek su lažni.

4.) Za to treba

a) razmišljati o prošlosti,

b) ispunjavati potrebe sadašnjosti,

c) nikada ne misliti o budućnosti.

Napokon najvažniji aforizam:

5.) Čovjek, koji želi mirno živjeti, neka se nikada ništa ne laća, ničesa neka ne određuje, u ništa neka se ne uzda i ničesa neka se ne boji!

Tko hoće da razumije tē na prvi pogled veoma čudnovate aforizme, treba da ovo promisli. Njih je na-

pisao Turgenjev u vrijeme svoje teške bolesti, koja ga je podругu godinu mučila i napokon ga strovalila u grob. Osim toga Turgenjev je u svome životu slabo kada stalno bio zdrav; malo je koji njegov list, u kojemu se ne tuži, da ga što boli (najviše je patio od podagre). On je kao drugi Voltaire čitav život umirao. Ako se k tomu još uzme na um, kako su ga progonili kojekaki „kritici“ i patentirani rodoljubi, kako je u svojoj domovini vidio mnogo zla i nesreće, a nije joj mogao pomoći, — onda će se lako razumjeti, da takov čovjek nije bio srećom razmažen i da nije mogao biti optimist. Njegov prvi aforizam tumačim ja ovako: dogodi li se čovjeku makar najgore zlo, neka zna, da je valjalo očekivati ga. Drugi aforizam: slutiš li kakvu sreću, nikako se ne daj varati slutnji, jer ćeš nesretan biti, ako ti se ona ne izvrši; a ako se izvrši, tim bolje. Treći aforizam: ne vjeruj ničemu, dok nijesi potpuno uvjeren o istini, jer ćeš inače mnogo koješta povjerovati, pak će ti poslije biti neugodno, ako vidiš, da si se prevario. U opće se vidi iz tih aforizama, da nada, kolika je god čovjeku prijateljica, tolika mu je i neprijateljica, jer ga uljuljava u ugodne misli, iz kojih ga često poslije istrese surova zbilja. Četvrti i peti aforizam razumiju se iz onoga, što je o prva tri rečeno. Aforizam c) pod br. 4. tumači Ivan Sergejević sam (na str. 494) ovako: „Kada sam rekao da ne treba misliti o budućnosti, nijesam hotio reći, da za nju ne treba raditi. Neodređeno misliti o njoj, stavljati sebi pitanja, sumnjati se, uznemirivati se itd. eto što nije nužno. Radeći za porodicu ne misliš o njezinoj budućnosti, nego nastojiš, da je prehraniš“.

Ljudi, kojima se u životu događa mnogo koješta gorko i neugodno, ti slabo vjeruju u pravu sreću na ovome svijetu. Za to, kada mu se jednog potužio Saltykov, da život ima slabo što ugodna, odgovorio mu je (str. 508): „Reći ću vam za utjehu (istina, dosta slabu utjehu) riječi Goetheja, što ih je rekao malo vremena pred što je umro. Činilo se, da je on sit i presit svega što život daje ugodna: i slavljen je bio, i žene su ga ljubile, i glupani su na nj mrzili, i na kitajski su ga jezik prevodili, i sva Evropa dolazila je klanjati se njemu, i sam Napoleon rekao je o njemu: c' est un homme! I Uvarov, pače i Ševyrev kadili su mu tamjanom pred nosom, pak opet je on rekao, kada su mu već 82 godine bile, da je u vrijeme čitavih tih dugih godina bio sretan samo o četvrt ure! Tako je već Bog meni i vama odredio. A Goethe je bio zdrav, a mi dvojica nijesmo . . . eto to je muka. Ali što da učiniš!“

Nego da već jednog završim, valja mi prekinuti i dovikujem: Od mene vam obznana, a od Boga zdravlje!

LISTAK.

K slikam.

Tri smrti. Zinovjev nam nastoji kistom prikazati, što je napisalo pero slavnoga pripovjedača grofa Lava Tolstoja u pripoviedci „Tri smrti“. Ova je pripoviedka veoma poznata po Ruskoj, te spada medju ona djela Tolstojeva, gdje se čitaocu na pretek podaje prilika, da se uvjeri o majstorskoj i neobičnoj sili piščeva talenta. Ova rek bi tamna slika smrti naslikana je silnom rukom umjetnikovom na osnovu široka i puna života, pa se ne doimlje

onako, kako bi se doimala u svakoga drugoga pisca manjega talenta. Tako očito razabireš njenu spokojnu, veličanstvenu nuždu! Izabrane su tri smrti, koje udružuje samo vanjska sveza — smrt bogata vlastelina, koji umire od sušice, smrt poštarskoga kočjaša na postaji, do koje je prispio na putu, i smrt mlada drveta jasena, koje je usjekao drug kočjašev, da mu postavi krst na grobu. Umjetnički, puni, silni ton napomenute pripoviedke evo, kako se slaže sa čudnom slikom prirode:

„ . . . Sve tiho. Najednom se začuje čudan, u prirodi ne-

običan zvek i zamre na kraju šume. No iznovice odjekne zvek, pa se počne neprestano ponavljati — oko debela jednoga od nepomičnih drveta. Jedna od krošanja neobično zatrepeće, sočno joj lišće zašapće što li, i pjenica sjedeći na grani zvizne, dva puta odprhne i trznuvši repom sjedne na drugo drvo. Sjekira sve jednako zveči gluše i gluše, sočno iverje leti na meku zemlju, a laka se jeka čuje iza udaraca. Drvo se svim tielom potrese, pogne, pa očito opet uzpravi kolebajući se na korienju. Za časak sve umukne, no opeta se drvo pogne, začuje mu se prasak u deblu, te drvo slomljenih grana i spuštenih granica stane pjenici zadržati vlažnom zemljom. Zveka sjekire nestane. Pjenica zvigne i poleti više. Grana, koje se dotakla svojim krilima, kolebala se nekoliko vremena i zamrla, kao i druge grane sa svim svojim lišćem. Drugo so drveće još radostnije ponosilo na novom prostoru svojim nepomičnim granama. . .“

Odozgo je na slici bogata vlastelinka, a oko nje rod, u sredini umirući kočijaš, a u dnu nemilostivom sjekirom usmrćeni mladi jasenak.

Književnost.

Hrvatska. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala je ovih dana: 1.) Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Obrađuje P. Budmani. Svezak 8. (4. drugoga dijela): dovesti — davji. Ciena 3. fr. 2.) Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike. Skupio i uredio Sime Ljubić. Knjiga VIII. Listine od godine 1410. do 1424. 3.) Starine Knjiga XVIII. Sadržaj: Prinos k razpravi: Imena Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453 god. Priobćio Ivan Črnić. — Apokrifski zbornik našega vijeka. Priobćio Stojan Novaković. — Zapisi od grada, molca i crvi po hrvama. Priobćio Stojan Novaković. — Apokrifске priče o Bogorodičinoj smrti i još neke sitnice apokrifске o Bogorodici. Priobćio Stojan Novaković. — Otkrivenje Varuhovo. Priobćio Stojan Novaković. — Prinos za životopis Gjurgja Križanića, svećenika i kanonika zagrebačke biskupije. Priobćio Evsebije Fermendžin. — Jedan prilog k poznavanju bosanskih Bogumila. Priobćio Ljubomir Stojanović.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 20. o. mj. izišao je na našoj pozornici novi član našega dramskoga društva gđica Georgina Sobjeska u Grillparzerovoj tragediji „Sappho“. O ovoj je tragediji bilo u Viena već često govora, s toga ne ćemo duljiti. Značaj same pjesnikinje prikazan je valjano, a i nježnoj Melisi, nježnoj robinjici, koja joj otme dragoga, ne možeš pravom ništa zabaviti. Samo značaj Faonov tako je nedosljedan i nejedinstven, da ti upravo on na više nego na jednom mjestu kvari pravi umjetnički užitak. Gđica je Sobjeska u partiji Sapphe pokazala, koliko je vješta tragediji. Ako se i ne možemo složiti s onim njemačkim metodom glumačkim, gdje se često i najobičnija misao iznosi s nekim veličanstvenim patosom, opet moramo priznati, da nam je gđica Sobjeska podala majstorsku sliku psihične analize. Ona umije valjano shvaćati sve i najsitnije momente u promjeni duše te svakoj promjeni naći zgodan izraz. A osim toga još više hvalimo onaj sklad, koji se u njezinu prikazivanju opaža. Vidiš ozbiljnu volju, da izadje značaj podpun, a ne samo časovite okrese njegove. Mi se s toga radujemo, što se gđica Sobjeska povratila nakon tolikih godina k našoj drami. Ovako dobivamo glumicu, koja je vična proučavati značaje, koje prikazuje, te nastojati, da i kretnjom i govorom zadahne prikazi svojoj biljeg zbiljskoga života. Grla je u gđice još uvijek zvučno, kako je bilo, jer mislimo, da valja odbiti na časovitu prehladu, što je one večeri gđica bila malko promukla. U gđice imade svih svojstva, da postane dika i ures naše drame, prava svećenica svoje umjetnosti. A da to bude, željeli bismo pored inih vrlina

nješto više realizma u samom kazivanju. Svakako ne će biti s gorega, ako gđica Sobjeska sa svojim jasnim izgovaranjem rieči spoji takodjer naravsku živost i promjenljivost izrečnoga akcenta, jer je preveliku i prečestu patosu posljedica njeka jednoličnost, koja će slušaocu prije dosaditi, nego ugoditi. Faona je prikazivao g. Fijan vrstno. Ovo su partije, koje g. Fijanu najbolje pristaju. Partiju je Melise prikazala gđica Gorska, koliko dostižu sile početničke, dosta pristojno. Mi se nadamo, da će se gđica marljivom vježbom tako uvještiti, te će je ravnateljstvo moći zgodno upotrebljavati. S toga bi bilo potrebno, da se početnici daje što više posla na pozornici, makar kadikad i u sasama uzgrednim partijama. Samo ovako možemo doći do valjana ensembela i ujedno do podmladka. Vježba na samoj pozornici jamačno više vriedi od same teorije. — Dne 17. o. mj. vidjesmo novu komediju Gondinetovu „Mala smušenica“ (Une tête de Linotte). Gondinet je vrstan pisac komedija, kako to najbolje svjedoči „Put u Italiju“, prikazan 21. o. mj. No „Maloj smušenici“ ipak ne želimo duga života na našoj pozornici, jer je odviše frivolna. Ova lakrdija spada u pariška predgrađa. Nama se ne čini ni malo prikladnom za repertoire zemaljskoga glumišta, kome je jamačno druga svrha, nego da podražuje živce slušalaca bacajući pod noge stid i obraz. Realistično su prikazali svoje partije gg. Grbičeva i Sajević. Nije uspio g. Dimitrijević, a ni g. Stojković, koji je junački prevršivao. U „Putu u Italiju“ bio je g. Sajević valjan, koji svaku partiju proučava s potpunom ljubavi, za to mu i polazi za rukom, da često od najsitnijih partija stvori izrazit, posve realističan tip. Na mjesto „Gvaranca“, koga nam obećaje uprava, slušali smo ovih dana Zrinjskoga i Luciju. Cedulja nam javlja, da je primadona — bolestna.

Svaštice.

(Branko Radičević i Stanko Vraz.) Godine 1847., kad izadjoše pjesme (I. dio) Branka Radičevića, bijaše naš Stanko Vraz već svagdje cijenjen pjesnik i književnik ilirski. On i Vjekoslav Babukić bijahu najodličniji književni posrednici između ilirskih i ostalih slavenskih književnika. — Povrh toga bijaše Stanko Vraz u ovo vrijeme i tajnik „Matice Ilirske“ i urednik „Kola“, pak je s toga ovih godina i književno dopisivanje St. Vraza bilo veoma razgranjeno, tako da u ono vrijeme ima malo znatnijih književnika ilirskih, srbskih i češko-slovačkih, s kojima ne bi bio Vraz dopisivao i kojima ne bi bio ma u kojoj stvari posrednikom sa zagrebačkim ilirskim književničkim krugom. Napose kao tajnik „Matice“ podpomagao je prije Vj. Babukić, a sad Stanko Vraz razpačavanje knjiga srbskih i čeških po Hrvatskoj. U takvom poslu potraži spomenute godine i Branko Radičević Stanka Vraza. Branko Radičević posla iz Beča St. Vrazu osamdeset iztisaka svojih netom izdanih pjesama, pak da bude St. Vrazu trud sladji oko razpačavanja književnih prvenaca njegova mladoga druga pjesnika, popratil Branko Radičević svoju pošiljku ovom pjesničkom poslanicom St. Vrazu:

Evo tebe prebeloga stada,
Osamdeset ima mu komada,
Uzmi, pobre, na sajam ga goni,
Sve rasprodaj, ništa ne pokloni.
Za ovčicu svaku bez razlike
Iđi do dve prebele evancike,
A kad deset za belce rasturiš,
Valja jednu u tor svoj da sjuriš,
A za maltu što se degod plati
Sve će tebi pobratim da vrati! —
„Oj čudne knjige, šinula je guja!
Čudna stada, nadrećo ga Vuja!
Šada bleji, sada opet laje —
Šta je ovo amana ti šta je?“
Ništa, brate, sve sama čudila,
Ako očeš, sve sama ludila!

U Beču, 19/7 Dek. 1847.

Branko Radičević.

Landstrasse, Ungergasse 442.

Zbogom! . . . — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Pisma I S. Turgenjeva. — Listak.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić.

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 6. studenoga 1886.

Br. 45.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

Po prilici dva mjeseca, što bješe kući došao, vrati se Kačić jedne večeri sa svoje šetnje, na koju bi običavao uvijek ponieti koju pravnu knjigu, nu na kojoj redovito propusti zaviriti u nju, a mjesto toga proti volji padao je u snatrenje, u ono dulce far niente, u kom nema mislima kraja ni nozi cilja, i u koje naši ljudi pod ovim divnim modrim nebom a svojom slovjenском dušom toli lako, toli dragovoljno padaju. Ovaj put još ga je nješto bunilo. U jutro prekapao je od dosade medju svojima stvarima i našao ondje Ružičin medaljon. Taj čas oćuti, ko da bi ga što god ubolo i osjeti, da je u licu porumenio. Dugo promatraše sitnu stvarcu i na srce zastre se nješto u istu ruku i blažena i bolna. Sva duša mu zatrepće i za nječim požudi, da se onda za tim istim povuče, kako no se žuti cviet sunčanice žedno podaje i povlači za sunčanim trakom. Čeznutljivo pomisli na liepo djevojčce i njemu bude težko, da je daleko od nje — Zagreba — ciele družine i sve ga se to u seoskoj tišini, ladanjskoj samoći tim jače dojmaše. Sad se više toga ne mogaše otresti. Bude mu drago, što je zaboravio vratiti medaljon, te nekako pun miline pritisne ga k sebi i spravi u žep. Kada godj bi svjetlu častu tu stvarcu uzeo u ruke i pogledao u nju, ko da je nješto magijskoga strujilo iz nje, on bi razgarujućim se, u nepogled gubećim se očima vidio ljepušasto lice Ružičino, djetinske joj kretnje s onim posebnim joj strastnim nemirom i ganuto, razkošno razmahan izgovarao čas, hitro čas slovku za slovkom, ime „Ružica“. — Tako je bilo za čitave šetnje. Videći plavetnu goru, za kojom leži Zagreb, neobuzdanom željom vuklo ga onam o, te bi se duhom preko gorske kose krilio, da traži

djevojčce mlado, svoje drugove, svoja šetališta i šetaoce, zavidjajući svakoj ptici, koju je gledao visoko nad sobom u prozirnom zraku letiti onamo daleko.

Vrativ se dakle kući sav još raznijihan htjede ravno u svoju sobu. Nu u dvorištu pod lipom sjedio otac s još jednim gospodinom. Glasno se razgovarahu, prepirući se živahno te u prvi mah nisu ni spazili Krešimira. Tad ga slučajno spazi otac i povikne:

— Hej, Krešimire! Dodji ovamo, eto mila gosta, da ga upoznaš!

Kačić nevoljko, gotovo zlovoljno okrene se k lipi. (— Oh, on bi volio, i te kako ostati sam —) i pristupi dosta plaho i zbunjeno pred neznanca.

— Ne poznaš li više gospodina? Kako bi! Gospodin Krnjetić, vlastelin orahovački, moj konškolarac i susjed Ovo je moj sin.

— Drago mi je! — javi se Krnjetić srdačno bez ikakih ceremonija pruživ ruku došljaku. Krešimiru se odmah novi poznanac svidje. Nješto iskrena, jednostavna, dobra izricala mu sva prikaza. Kratka sieda kosa i duga ko snieg biela brada pod jedrim crvenim licem otvorenih, još uvijek liepih poteza s prilično jakim, nješto podvinutim nosom nad dugim uvijenim brkom: sve to sjecalo Kačića na likove starih Hrvata, kako ih je u muzeju i u Trakošćanu vidio, pa gledajući ga k tome još u kratkoj sivoj surci s crnim gajtanima i uzkima hlačama u visokim svjetlim čizmama, po gotovo je Kačić u njem gledao nješto originalna, sačuvana od okružujuće ga sadašnjosti, nješto pravo hrvatskoga.

Starci se ne dadoše dolazkom Krešimirovim smetati u dojakošnjoj zabavi već nastaviše svoju prepirku. Kačiću udari ponajprije u oči, da Krnjetić sveudilj govori u

čistoj kajkavštini, nepomiješanoj ni ciglom štokavskom rieči. Očito bijaše, da se starac upravo brižljivo ugiblje rieči „što“, te da baš bira najneobičnije kajkavske izraze. I za čudo: Kačiću, komu bijaše kajkavština nešto zazorna i neugodna, sada u ustima ovoga starca baš mu se svidjela.

Nije se doduše miešao u njihovo pravdanje, no pristajao je posvema uz Krnjetića. Ovaj je navaljivao na „Ilirce“ i pripisivao im svu biedu, koja je poslije njihova pojava zemlju pritisla, psovao narodnjake kano sluge crnoga kabineta, slavio dobra stara vremena, kad si se mogao za cvanciku do sita najesti i napiti, i još „drobiša“ iz nje dobiti; kad si bio u svojoj županiji sam svoj gazda, a nisu ti zapoviedali svakojaki „graničari“ i „pemci“, kad je i seljaku i gradjaninu i gospodinu dobro bilo, te se smio duhan saditi, sol se tako rekući badava dobivala, a „štibra“ nikakva ili skroz neznatna se plaćala. Šta je bilo njega briga, kad mu Kačić senior dobacio „modernu državu i njene potrebe, njene dobrobiti zajednici“, — on je ostao kod svoje, ne popustiv ni onda, kad mu je Kačić spomenuo, da njegovi njegdašnji i sadašnji jednomišljenici prihvatiše „modernu ovu državu“, te se dapače i oni nazivlju „narodnjaci“.

— Vičeš, moj Krnjetiću, na taj danas! Šta vičeš na danas, to bi ja mogao, al ne ti. Tà tko je gospodar, nego tvoja stranka, — i tvoji Magjari! — razpaljeno dovrši stariji Kačić.

Krnjetic u prvi čas ne odvrati ništa, zabuni se dapače i tada ko zastidjeno i nezadovoljno mahnuv rukom reče više za sebe: Oh — nisu svi pravi! — Pustimo to! — ja se ne razumijem u tu današnju politiku. Valjda nije inače moguće, — i njih i nas prevarilo doba — prevario Beč, — što ćemo!

Nu Kačić ne htjede odustati, već uvijek iz nova stane u smislu novinarskih članaka napadati na postojeći sustav.

Krnjetic pako ne htjede nikako da mu izravno odvraca, nego bi napokon stao braniti njegdašnje stanovište svoje i svojih jednomišljenika. Kod toga uzvisivaše stare pravice i slobostine, tvrdjaše, da je jedini oslon u njima; hvalio se, kako je uvijek vjeran bio i ostao svojim načelima i nikada ne htjede biti drugo nego „Horvat“.

Krešimir bude sada posvema zauzet za starca, te se ne mogaše više suzdržati, a da mu ne povladi.

— Vi i vaši mogli ste se prevariti, al bijaste barem uvijek poštteni. A što je glavno, niste nikada napustili ime hrvatsko! — umieša se on.

— Šta ti znaš! — plane otac. Zar ne, milo ti je sada, da se uređuje u hrvatskom jeziku, da imaš hrvatskih knjiga, da se danas piše i govori jednako u Primorju kao u Sriemu i u Bosni, da se osjećamo jednim narodom? Zar ne, da je to liepo, sinko moj? Al da je tako, nije bora mi zasluga ni Krnjetićeve ni njegovih magjarona! Jer tko je derao narodne knjige i palio ih? Tko je proklinjao štokavštinu? Tko je hrvatsko ili kako oni hoće

„horvacko“ ime nastojao stegnuti na tri gornje županije i borio se za posebnu Slavoniju i granicu? Tko je išao u magjarski sabor i ondje molio uzdignutim rukama, da Magjari oružjem u ruci idu u Hrvatsku proti nevjernim Ilircima? Tko je magjarski jezik htio uvesti u hrvatske županije? Je li to bilo pošteno? Je li to bilo pravo hrvatski? He — što ćeš na to —? Evo — to ti je prava slika; oni su bili dozvolom Magjara dobri „Horvati“, jer kano takovi nisu nikomu preko Drave bili na putu. Ja, koji sam proživio onu dobu — ja znamem!

Kod večere umirili se duhovi staraca, te se u ljubeznom prijateljskom načinu praznila čašica za čašicom. Krešimir morao se u sebi čuditi, kako ovi stari ljudi mogu sladko jesti i koju silesiju vina popiti, a lica im se tek rumene! Do pravdanja u obće nije više došlo. Krnjetic stao pripoviedati zgode i doživljaje iz svoje njegdašnje dobe i dobe ciele okolice. Rieč mu slasno tekla, a najvećma svlada Krešimira ljubavlju, koju pokazivaše za sve, što je iz prošlosti, čim dalje tim milije.

Na razstanku pozove Krnjetic Krešimira, da što prije dodje k njemu u Orahovicu.

— Vidić ćeš barem. kakav je to stari magjaronski „norček“, rekne otac, kad ostadoše sami.

— Tako? — odvrati tek Krešimir.

— Ta valjda si opazio, kako mieša kadkad koju magjarsku rieč, a ne zna upravo baš ništa magjarski. Sinove si krstio jednoga Atilom, drugoga Arpadom, a kćeri mu ime Šarolta. Sluga svaki dobije kod njega novo ime; od Josipa načini Jožija, od Imbrića Imreja, od Francka Ferenca itd. Ne trebam ti više kazati, nego da je dapače od našega poznatoga rodoljuba i narodnjaka Ivana K. učinio Jančija, pa mà koliko ovaj prosvjedovao proti tomu, on sveudilj Janči pa Janči.

— A mà čudak! — prekine oca smiehom Krešimir.

— Ne čudak, nego ludjak! Kada čuje samo štogod magjarskoga, obliju ga suze od tronuća, čega li? U svom vieku nije ništa čitao niti ne zna za nijednoga znamenitoga pisca. Kad mu spomeneš Goethea, može ti se dogoditi, da ga zamieni s Rollvesom, piscem „Živin-vračitelja“. Nu zato da ga čuješ, kad započne o literaturi; on će odmah: „Erdek teremtete — uje ninč — šta je sve ovo, dajte čitajte Petöfy-ja i Etveša, — to su glavice! Al dakako, Magjari su vražki dečki! —“, ovako on o literaturi, a nije ni Petöfy-ja ni onoga drugoga čitao.

Krešimira sada tek stane zanimati Krnjetic, i čvrsto si preduzme čim prije k njemu otići, a ne odvrati ga ni to, kad mu otac reče, da je prigodom Rauchove instalacije dao u slavu povratka starih vremena osam dana pucati iz mužara i kriesove paliti, dok mu nije izgorio čitav jedan hambar sa svim prirodom one godine.

— Barem ima svojih misli! — primieti Krešimir.

— Svojih misli! Ala si čudan svat. Nu dakako vi s njima očijkuate, jer ni vi ni oni — ne shvaćate dalekih

ciljeva narodnih. — Svojih misli, kažeš! Liepih li misli, kad tvrdi, da su Magjari najizobraženiji narod u Evropi. Da, jednoč vratio se iz sabora peštanskoga, — prije ga naime izabraše u sabor, — ja ga slučajno sastanem, ne ondje, nego u gradu, a on ko lud stane na sred ulice i začne vikati: „Šta vi narodnjaci, šta ćete sada! Baratom, to ti je izvanredno, — ovi Magjari! To su coprncjaci, što li ti sve ne učiniše! Kažem ti, Pariz mora da je selo prema Pešti!“

— Djetinjarije! — prekine Krešimir.

— Djetinjarije, veliš, — al nisu djetinjarije, da u svom vieku nije još ni novčića dao za koju narodnu hrvatsku stvar, — a za Magjare, — makar nije bogataš, pa neka čuje, da se u koje ime štagod sabire, eto ti njega, vierni brat šalje svoj obolus. Za isti Abdul-Kerimov mač dao je pet forinti. Takav ti je!

— Nu sada nije više u saboru?

— Nije! — E — čini mi se — nije sasvim u milosti. Napokon on nije iz interesa, nego iz osvjedočenja — pa ima s toga koji put svoju glavu.

XXXI.

Njekoliko dana kasnije išao je Krešimir, kako je odlučio, u Orahovicu. Prvi zanos za Krnjetićem doduše ga minuo, dapače činio mu se čitavi dragi Krnjetić donjekle smiešnim; nu ipak se odputio onamo, da se pravo kaže, jer ga stala mučiti ponješto dosada, pa je želio kakove god promjene u svagdašnjoj jednoličnosti.

Učenje mu nije pomoglo proti dosadi, jer napokon kroz ovo toli dugo vrijeme, što je zanemario knjigu, priučio se suviše lienosti, pa su mu teško išli u glavu „prokleti“ ovi austrijanski paragrafi, pa ga svaki put prodje volja.

Pozove oca, da podje s njim, jer mu bijaše dosta teško i neugodno, da prvi put udje u nepoznatu kuću sam, osobito znajući, da je ondje i gospodična, te da se Krnjetić kao plemić drži za nekakva aristokrata. — Nu otac mu se otnesne, da k onome „norcu“ ne ide na skoro.

— Ni tebi ne bi trebalo k njemu ići, — da ti još više ne pomuti glave! — Starac bijaše zlovoljan.

— Nije me strah, — odvratila hladno Krešimir te slegnuv ramenima ravnodušno se popne na široku starodavnu nadičanku, zapovjediv kočijašu, da potjera.

Ne prodje ni podpun sat, i eto ga u dosta prostranu jarku, u kojem je iza nekoliko seljačkih selišta postrance u sred ogromna voćnjaka stajao stari gospodski dvor na jedan kat s otvorenim visećim hodnikom i krovom, pokritim daskom. Dva jablana visoko se u zrak uzpinjala kraj ulaza u dvorište. Pred kućom bijaše zasadjen cvjetnjak. Čitav niz oleandra u drvenim posudama protezao se do kućnih vrata. Tri stabla naranača i limuna bijahu smještena uz zid, uz koji su se dizale smokve.

Krešimir ne sadje jošte s kola, kad se oglasi iza jedne šljive poznati mu glas:

— Servus humillimus, domine amice! Joreget agjoništen! — To je liepo, da niste na me zaboravili! A gdje je otac? Ha — ne će mu se! Taj ilirski tvrdo-glavac! Il valjda misli, što je penzionirac, da smije i stare prijatelje zanemariti. Izvolte — izvolte! tešik baratom — drago mi je.

Krešimir se izrukova i izljubi sa starcem, koji ga u naručaj potegnua. Zapovjediv kočijašu, kamo da priveze kola, povede gosta u dvor, uhvativ mu se izpod ruke.

U sobi dočeka ih domaćica, pokrivena magjarskom kapom, s koje padahu niz ledja nebrojene zelene vrpce. Debela ženska pruži Kačiću ruku na poljubac, a on joj se tek nakloni i ne poljubi ruke. Gospodja se namršti.

Kačić to primieti i ne bijaše ravnodušan. Pomisli — Bog zna zašto — na svoju majstoricu Šmirganzicu, te raznježen rekne u sebi: „Kod nje barem ne treba tih ludih gospodskih komplimenata!“ Pade mu na um takodjer Ružica, te taj čas više mekanično nego svjestno pograbi za žep i potraži medaljon. „Ah, da sam sada radje ondje!“ uzdahne. Bijaše mu u istinu tjeskobno i nesigurno.

— Hoćemo li čašicu šljivovice? — reče Krnjetić, dok se oko stolića gostinske sobe ponamjestiše. — Prije ručka — to vam je zdravo, — ni Huffeland ne će moći što boljega preporučiti. Mojih šestdesetpet godina najbolje svjedoči. Daj mamice — neka Šarolta donese! Gdje je ona?

— Umah će doći. Strpi se malko.

— Dobro — dobro. Dakle, mladi prijatelju — kako vam se svidja ovdje na ladanju?

Kačić odvrati štogod bilo i starac ga nije više slušao, jer na vratima prve sobe pokaže se mlada strojna djevojka, noseći butilju šljivovice i čašice.

— Evo moja kći Šarolta, — moje zlato! Ovo ti je naš susjed gospodin Kačić, — pravnik, zar ne?

Krešimir se dosta nespretno nakloni, jer je osjetio, kako mu u lice udari krv. Djevojka ga prilično oholo pozdravi i sjedne na mjestance kraj prozora, gdje stajaše mali stolić, a na njem ručni posao. Nije se dalje brinula za skupnu zabavu. Krešimiru ne bijaše ovo neugodno. Ponositi izgled djevojke učini, da je još više nego obično bio plah. Nu morade priznati, da djevojka nije ružna, baš obratno! Crna gusta kosa, lice bijelo i nježno-crveno, sive krupne oči, pak tanki struk visoka uzrasta činjahu ju zanimivom.

Dok je stari Krnjetić Krešimiru pripoviedao, da mu je sin Arpad namješten u Pešti kao ministerijalni perovodja, a sin Atila kao honvedski konjanički častnik u Debrecinu, promatraše Krešimir zidove sobe, jer su mu zapinjale za oči slike. Bijahu to sami portreti magjarskih znamenitih muževa: Košut, Batthyany, Bem, Domjanić,

Deak; nešto dalje bitka kod Biele crkve, zauzeće Budima, zatim slike Andrašijeva ministarstva, bana Raucha, kardinala Mihalovića, krunitba od g. 1867., — a nigdje ni traga kakvoj sličici hrvatskoj. Krešimiru bude ovo mrzko, te u duši dade pravo ocu, kad je Krnjetića proglasio norcem. Zato više od zlobe i zloradosti upita na jedared domaćina: — Govorite li vi magjarski?

— Ne, ne govorim, zaboravio sam. Ta nema čovjek ovdje prilike; nu moja djeca govore. Da čujete Šarolta, — govori ko prava Magjarica. Mora sad i njezin zaručnik da uči, — ona ga inače ne će.

— Papa! — javi se djevojka izgovarajući tu riječ, da je više glasila ko „popo“.

— Ma da — moram gospodinu kazati. Dà, vi ne znate valjda, — moja golubica zaručena je s gospodinom doktorom Keršinovićem; možda ga poznajete?

Krešimiru bude ko da bi bio što gorka izpio, čuvši ovo ime. Nepogoda na izpitu pade mu na um, — uz to osjeti nešto ko zavist, te ne mogaše shvatiti, da takova djevojka ljubi Keršinovića. Od sada je gledao na Šarolta pogledom zadivljenim, a i zavukla se nekakva protivnost s njegove strane proti njoj. Gotovo ne bijaše više dobre volje.

Kod objeda nestane mu ponješto zlovolje. Domaćin i domaćica — ista Šarolta — bijahu preljubezni. Krnjetić opet zabavljao Krešimira pripovjedičicama iz prošlosti, a najvećma ga predobio iskrenim svojim prijanjanjem uz ime „horvacko“. Dakako ova ljubav prikazivala se uvijek rek bi u dvoglavoj prikazi, — jedna glava bila hrvatskoga lica, a druga glava magjarskoga obraza.

Poslije ručka vratiše se u gostinsku sobu. Gospodja Krnjetićka nije trpila, da se dugo po dovršenom jelu sjedi za stolom, — činilo joj se to proti finom ukusu. Šarolta donese onamo bocu s čašami, što je starac raztumačio sa „ante cafam poculum caritatis!“ Dok su mužkarci pili, — sjedne djevojka za glasovir i odigra nekakav burni, požudni čardaš. Krnjetiću zaliju se oči suzami i onaki starac uzme raznjihan i razpaljen po načinu plesača hvatati se obima rukama za glavu, tući se po bedrima, mahati po zraku i čitavim gornjim tielom podavati se vrstam strastne, razbludne glazbe.

— Eljen a haza! — zaneseno uzvikne i poljubi glasnim cjelovom kćer, skočiv ko mladić do nje. Tad ju zamoli da zaigra „Sozat“.

Kačiću bijaše starac smiešan, te se niti ne mogaše ljutiti na nj, nu zato ga tim više dražila Šarolta, te ju čisto zlobnim i neprijateljskim pogledom susretao. On ustane takodjer te se približi glasoviru, izazovno upiljiv ljute oči na Šarolta. Tad spazi na broširi zbirke magjarskih napjeva rukom pisanu posvetu Šarolti s podpisom: „Kerassinovics Lajos“.

— Oho — gotovo glasno klikne Krešimir od čuda, te za sebe nastavi: „Eto taki magjarofob još do nedavna

— a gle sada! Al kod nas u Hrvatskoj kakih sve nema značaja?“

Kačića obuze ogavnost i prezir, pa i ogorčenost, te u sebi odluči, da je skrajnje vrijeme „otvarati ljudima oči“. Taj čas mu mune svakako originalna i smjela zamisao, da pokuša početak s Krnjetićem.

Istina, još u taj mah morao se sam sebi smijati, pomišljajući na slipeu odanost i skrajnu ljubav starčevu za sve, što je magjarsko. „Al on je pošten, morat će dakle uvidjeti!“ — i namisao ne pričinu mu se više smiešnom.

Za kratak čas zapodjene Kačić politički razgovor. Najprije uzme napadati na narodnjake, — starac odmah za njim, nu kad je Kačić prešao na samu politiku, Krnjetić ga tek od nevolje sliedio. Očito bijaše, da se hotimice ugiblje prosudjivanju sadašnjega stanja.

— Gle — gle — to je dobar znak! — pomisli Krešimir, dakle i ti si razočaran, nu boli te priznati, da si se prevario. O — sad smo na konju! — te Kačić ne obzirući se na starčevo izbjegavanje, sveudilj se upuštao u promatranje posljedaka unije.

Napokon starac popusti, te u slabi jedan čas prizna, da nije mnogo toga onako, kako se on i drugi nadahu.

— Ne tužim se ja, ni ne korim Magjara, što je porez veći, što se toli strogo utjeruje. To napokon nije ničija krivnja nego vremena samoga. Ali jedno je, što otvoreno moram priznati, da vriedja i boli. Ja sam pako bar njihov privrženik i osvjedočen sam, da je nam Hrvatima budućnost sigurna samo u slozi s Magjarima. A ja dapače više put moram dvojiti o tom.

— I ne dvojite krivo. Sve, na što se obvezaše, drže tek od nevolje, dok im se hoće. Svaku priliku upotrebe, da nam što od samostalnosti ukinu, da svoj jezik urinu, da iz stare kraljevine — regna socia — učine tek skup jednostavnih županija.

— E — da je to samo! — uzdahne Krnjetić, — dakako i u tom je grieha — dapače pogibelji ne za nas nego za njih, jer ovako silom tjeraju Hrvate, da gledju preko granice — i ja si nekoliko puta pomislih, — Bože moj — da bi magjarski državnici morali dobiti ordena i križića od Milana i Nikole — a ne — al — šta ćemo o tom! Nu kako rekoh — sve bi se dalo pregoriti, jer ako nas nisu u stara vremena kroz osam sto godina mogli pomagjariti i oteti nam naša municipalna prava, još manje moći će sada. Al drugo je! Gledajte — ovaj naš kraj mora propasti, ne dobije li željeznice. Što li nismo sve poduzeli, — namoljakali se! Al željeznice nema, pa nema!

— Tako je! A zašto je nema? Jer to ne leži u interesu Budimpešte, — što je dakle njih briga, da mora ovdje čitava jedna zemlja propasti. Napokon to im je i milo. Sa siromasima dade se laglje vladati! Uzmite pako u Ugarskoj, — tamo se gradi, — svako selo dobiva svoje željeznice. Kod nas nije država, otkada se

sjedinismo, sagradila ni jedne željeznice, do ove jadne žakanjske, koja nije Hrvatskoj od nikakve koristi. Ono drugo — upravo je na štetu i gradjeno samo na korist glavnoga im grada, — ove prolazne linije —, a čujte to! — k tomu uzeše naših novaca iz krajiških fondova!

— Strašno! — uzdahne opet starac i kad je međutim kod glasovira Šarolta zaigrala opet nešto magjarskoga, mahne joj zlovoljno rukom, neka prestane.

Krešimir uvidiv, da s ove strane djeluje najprije na starca, nastavljaše tako. Navadjao je čitave legije brojeva iz budžeta, koji u milijune i milijune zalažahu i koji se potroše — u Magjarskoj sve, a u Hrvatskoj baš ništa.

— Kažem ništa — ni cigli novčić. A ipak od naše svake porezne forinte ide petdesetpet novčića onamo k njima. Koja korist nama, — a kako se narod tišti i muči, da se od njega što iztisne!

— Ma — to je užasno! — zaviče Krnjetić.

Kod sliedećega svoga posjeta opet zaprede Krešimir rieč o politici i tako svaki put. Čas upozori starca na neuredjenu Dravu i Savu, čas na zapuštene državne ceste, čas na „mačuhinski“ postupak sa Zagrebom, komu se svako selo u Magjarskoj predpostavlja, — a najviše i najčešće upozorivao Krnjetića — ekonomu — na tarife, po kojima je najdaljim krajevima Ugarske prevoz do mora jeftiniji, nego najbližim hrvatskim predjelima, prostirućim se tako rekući uz žalo Adrije. „To ti je bratimstvo“, posprdno i ujedljivo prekida bi Krešimir svoje razglabanje, a starac svom dušom svojom „brat“ Magjara tek bi bolno i iznenadjeno mogao kimati glavom. Čisto se stidio pred mladim ovim čovjekom i odsele gotovo se čuvao pred njim izticati svoju golemu u istinu goruću ljubav za osamstogodišnjega saveznika i brata.

— Al uzmite vi to! — nastavi jednom Krešimir isti razgovor, — niti se najmanje ne taji, da se naši interesi moraju zapostavljati, — dapače ubijati. Sklopi se ugovor sa Srbijom, pa da se magjarskim vinorodnim krajevima osigura premoć nad našima tik do Srbije ležecima, — učine se takove carinarske pristojbe, da naše vino ne može s magjarskim konkurencije podnieti, makar i jest mnogo bolje. Nije li to očito, da se postupa s nama gore nego li s neprijateljima, s kojima si u ratu!

— Što vi to meni kazujete! Nisam za sve to ni znao! — A moj amice — sad vidim, da se to gadno radi. Sramota — sramota! Onda neka se čude, da im privrženika nestaje.

Čuvši Krešimir ovo, poveseli se. „Sad je moj!“ rekne u sebi zadovoljno, jer je u istinu poštenoga starinu veoma volio.

Od sada je počeo Krešimir pred Krnjetićem razvijati takodjer političke svoje nazore. Izprva se starac opirao, pravdao s njime, priznavajući ipak poštenje pravacima stranke.

— Sve bi bilo liepo, — tà i ja sam dušom i tie-

lom Hrvat, ali recite mi po duši, kako sve to postići? — Ludorije! Tu treba pol milijuna bajuneta, a tko pametan i pošten da na takova šta misli! Prestante.

Nu Kačić ne dade se prestrašiti. On ne popusti starca prekratati, sklone ga dapače, da čita spise stranke prava. Svim žarom slavio je sve što je hrvatsko, nehinjenom mržnjom psovao i vikao na ilirce, našince, serbohrvate i jugoslave, — a Krnjetiću topilo se srce od miline, da sluša ove pogrde na davne protivnike, te kod čašice vina dade se zavesti, da je zapjevao: „Udri, udri.“

Nu sve to ne učini ipak, da se Krnjetić iznevjeri svojoj staroj zastavi. Al —! Došli mu na ovrhu radi zadnje četvrti poreza. To ga već silno uzplahirilo, bijaje bo tek nekoliko dana, što je rok platežni minuo. Nu poreznik ne poznaše šale. Jedva jedvice namolio se Krnjetić, da ga pričekaju još kojih osam dana, dotle da će prodati svoje tovljene volove. Ciene su dobro stajale, bila je jaka prodja u Ugarsku. Nu eto ti nesreće. U Lici, tamo daleko dolje kod Gračaca ili Udline buknu baš u to marvinska pošast. Barem ju proglasili. Ugarska se diljem ciele medje zatvori od Hrvatske. Ciena marvi padaše, ni za Boga ne mogaše se prodati ni najbolje živinče, — a Krnjetić da izbjegne ovrhi, morade bud za što svoje krasne volove proteptati. U izvještajih tržnih pako čitao je, kako su u Ugarskoj ciena marve poskočile, jer se nije od nikud, osobito iz Hrvatske i Slavonije, toga jedinoga konkurenta, ništa dogonilo, kupaca pako radi zgodnoga doba, kad veliki gradovi najviše mesa trebaju, navrvilo sa svih strana.

Biesno je sada Krnjetić vikao i psovao, te Krešimiru pravo davao. Zla volja protekla se na cielu kuću, a iste još večeri bilo je i uzroka žalosti. Dodje brzojav, da se je sin sestre Krnjetićeve, mlad željeznički mjernik, ubio iz očajanja, jer ga jedržavna uprava, preuzev jednu prugu željeznice u Hrvatskoj, odustila zbog neznanja magjarskoga jezika iz službe, a on drugo mjesto baš nigdje nije mogao dobiti, te se tako gotovo biedom dugo već vremena borio.

Starac padne u pravu groznicu, te ga Kačić još drugi dan poslije podne nadje bolestna, i Bog zna zašto — prizničkim oblozi povezana u krevetu, — u istinu pako sasvim uzrujana i pobjesnjava.

— Vaš sam! Pravo ste imali, — dovikne Krešimiru, dok još ovaj nije ni praga prestupio. — Ne ću više ništa da znadem za tu dragu braću. Ubiše mi nećaka, — oteše mi volove. Predbrojite me odmah na list vaše stranke. Oh, sad će vidjeti, što je stari Krnjetić! Dakako — dakako, dugo sam ja već vidio, da ne misle pravo po Hrvate, nu nadao sam se i nadao, — al sada — gospodine moj — gledte evo — dovle mi je! — i starac pokaže rukom preko glave.

Pošto je momak donesao u sobu vina, prva zdravica Krnjetićeve bijaše: Živili stekliši! S protivne stiene gledaše na nj slika Košuta Lajoša. „Živila velika Hr-

vatska!“ — klikne tada Krnjetić iztrusiv punu čašu za stekliše. Uzklík zaorio je sobom, pa i minuo portret Košutov, onoga istoga, koji nije njekoč mogao ni male Hrvatske naći, a isti mu taj sada kliktajući Krnjetić ovo podnipošto u grieh ne upisa. A sada kliče i kliče:

Živila velika — slobodna Hrvatska! Eto — tako i iz najvjernijega druga možeš si napraviti neprijatelja.

Još istu večer bude taj lik skinut i Krešimir morade tvrdo obećati, da će mu još sutra donieti sliku Kvaternikovu.

(Nastavit će se)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Retan je čovjek, koji nastavi, što je počeo, kome je rad odredjen: rano se privikne poslu svome i ne gubi polovinu života birajući nego se koncentruje, ograniči, da se ne raspe — te će proizvesti nješta. Mi obično počinjemo s nova, od otaca nasljedujemo samo pomičan i nepomičan imutak, a i njega čuvamo rdjavo, s toga ne ćemo veći dio života ništa da radimo, a ako nas snadje volja, zalutamo u bezkrajnu stepu ili drugu kakvu pustinju, jer imamo svu slobodu, ne dospijevamo do cilja: to je naša radinost na sve strane, naša radina lijenost. Beltov ide sasvim medju ove ljude. Premda su mu misli sazrele, ipak je bio još nezreo, bilo mu je već trideset godina, a spremao se za zvanje kao šestnaestogodišnji momak ne opažajući, da kroz vrata, kojima se sve više približavao, ne ulaze gladijatori nego se iznose njihova mrtva tijela. „Dakako Beltov je i sam mnogo kriv!“ reći će tko. I ja mislim kao i vi, ali drugi drže, da je za njeke ljude mnoga krivnja vrednija nego sve pravo. Tako vam je sve naopako u svijetu.

Nijesu minule četiri nedjelje, što je došao Beltov u N. N., pa mu je već pošlo za rukom, da svali na se mržnju sve vlastele, a to nije bilo na putu činovnicima, da i oni zamrže na nj. Medju mrziocima bijaše ih, koji ga nijesu nikada ni vidjeli, a drugih opet, koji se nijesu nikako sukobili s njime. To je čista, nesebična mržnja, ali i najnesebičnija čustva imadu korijen. A korien ovoj mržnji nije mučno naći. Vlastela i činovnici imali su svoje više ili manje zatvorene, porodične krugove, imali su svojih interesâ, svojih svadja, svojih stranaka, svojih „javnih mienja“, svojih navika, koje su inače svim provincijalnim plemićima i činovnicima zajedničke. Dodje li u N. N. savjetnik iz R., bit će za osam dana poslen i poštovan drug i član; dodje li naš poštovani prijatelj Pavao Ivanović Čičikov, priredit će mu poštar u čast gozbu, a i drugi će tetošiti oko njega i naziviti ga „dragovićem“, — tako jasno shvaćaju svoje srodstvo s Pavlom Ivanovićem Čikovom, s junakom Gogoljeve pripovijetke „Mrtve duše“.

No Beltov, čovjek, koji je izišao iz službe, koji nije služio niti četrnaest godina i šest mjeseca, da uzmogne dobiti odlikovanje, kako je rekao pomoćnik tajnikov, koji je sve ljubio, čega onaj gospodin nije podnosio, koji

je sve vrijeme — dok su oni na korist svoju kartali — čitao pogubne knjige, putovao Evropom, kod kuće bio tudj, a u tudjini svoj, koji je po manirama bio fin aristokrat a po mišljenju čovjek XIX. vijeka, kako bi moglo ovako čeljade primiti provincijalno društvo? On se mogao isto tako slabo zanijeti za njihova zanimanja, kao i ona za njega, a pored toga su mrzili na nj, jer im je kazivalo čuvstvo, da je Beltov protest, nekaka obtužba njihova načina života, kontradikcija svemu njihovu poretku. A uza sve to bilo još i drugih znatnih razloga. Slabo je išao u pohode, i to uvijek kasno; vazda je jutrom obilazio u prevlaci, govorio je mnogo rjedje, nego je običaj, g. gubernatoru: vaše prevoshoditeljstvo, a „predvoditelju“, ostavnomu dragonskomu rotmistru, i nije govorio naslova, nadalje je postupao Beltov sa svojim slugom tako uljudno, da je sve goste vrijedjalo, a s gospodjama je govorio kao s ljudima; — vladao se u svem „preslobodno“. Dakako mržnja se ova pokazivala učtivo, koliko je samo možno. Svak se trudio, kako će primiti došljaka, da se može pred znancima nadimati, da steče pravo deset puta uplesti u razgovor: „kad je Beltov bio u mene . . . ja drugujem s njime . . .“, na što bi se po običaju na koncu od milošte pridala kakva nevina kleveta.

Čestiti su stanovnici N. N. udesili sve, kako bi Beltov na izborima propao ili bar zadobio takvo mjesto, koga se nitko laćao nije od svoje volje. U početku nije zamijetio mržnje, ni tih parlamentskih pletaka, te kad ih je prepoznao, riješi se sa zatajom samoga sebe ustrajati do kraja. Ali nemojte se brinuti, s razloga meni dobro poznatih, koje za sada sakrivam, ne ću da čitaocu pripovjedim sve daljne sitnice i opise života dobroga grada N. N., nego sam nakan sada prijeći na druge događaje, — ali privatne, a ne službene.

II.

Vi ste jamačno davno već zaboravili na dvoje mladih ljudi, koje dugačka epizoda potisnula, mislim Ljubonku i skromnoga, miloga Kruciferskoga. Medju tim su oni veoma mnogo preživjeli. Kada smo ih ostavili, bili su već zaručnici, a sada ih nalazimo već vjenčane, pače još više: sada već vode za ruku trogodišnjega bambina maloga Jašu. Čemu pripovijedati o ove četiri godine? Oni

su bili sretni, vedro i tiho prolazilo im vrijeme. Sreća ljubavi, osobito ljubavi ispunjene, ovjenčane, bez nemirna očekivanja — tajna je samo dvoga; ovdje je treći suvišan, jer ne treba svjedoka. To je baš onaj osobiti čar, ona neiskazana slast zajedničke ljubavi. Lako bi bilo pripovjediti vanjsku poviest njihova života, ali nije do toga; svagdašnje brige, nestašica novaca, prepirke sa kuharicom, kupnja pokuća, sva se je ta spoljašnja prašina slegla i na njih, kao i na druge, dosadjivala im, ali bi za čas otrta, te joj jedva ostala uspomena. Kruciferski je po Krupovu dobio mjesto učiteljsko u gimnaziji, počuvao je i obično nailazio na take roditelje, koji su potpuno plaćali, — pa su tako mogli u N. N. živjeti skromno a više nijesu željeli. Negrov nije dao više nego deset hiljada rubalja miraza, ma koliko ga nagovarao Krupov, — ali ih je sasvim opremio; ovu je tešku zadaću izvršio dosta sretno: čega više nije mogao sâm upotrebljavati, sve je odnio iz svoje kuće mladijencima — po svoj prilici, jer je mislio, da im upravo to treba. Ovako su pripjela historijska kola, — o kojima je Negrov razmišljao u ono doba, kad je Glafira Lvovna mozgala o nesretnoj kćeri njegove grješne ljubavi, — teškom mukom u maleni dvor Kruciferskoga, no sad su joj već pera popucala, a i na boku joj bila grdna rana. Kako nije bilo suše, dugo su bila ova kola krotkim kokama — utecište. Negrov je otpravio zetu i konja, ali je konjče iznenada na putu parnulo, što mu se jadnu još nigda nije dogodilo za sve dvadesetgodišnje besprijeorne službe u generala. Došao mu umrla čas, ili ga zaboljelo, što ga je seljak, čim više nije bio gospodskom dvoru na pogledu, potpregao pod kola a svoje paripče odvezao, — bilo kako mu drago, konj crče; a to se seljaka tako kosnulo, da je šest mjeseca bio bjegunac. Još im poda Negrov, kad su odlazili, Nikolašku i Palašku, sušičava momka kojih 25 godina i djevojku mladu ali kozičavu.

Dmitrije i Ljubonka uredili su život ugodno. Od svijeta su veoma malo zahtijevali, zadovoljni sami sobom, bili su svojom simpatijom tako proniknuti, te bi ih lako smatrao u N. N. tudjincima; ni u čemu nijesu bili nalik na okolinu. Za čudo je, kako mnogi dobroćudni ljudi nas Ruse nasploh, a poimence provincijalce smatraju osobito kućevnom čeljadi, a mi ipak ne umijemo svoga kućnoga života uzvisiti naobrazbom; možda je još veće čuda, što se mi ne podajemo nikakvu životu, ako nam je dodijao obiteljski; u nas se ne razvija niti ličnost niti javni interesi, a obitelj propada. U našem obiteljskom životu preteže njeka formalna oficijalnost. A razabire se u tom, što je pokazujemo kao glumišnu dekoraciju, pa da se ne prepire muž sa ženom i da ne tlače roditelji djece, niko živ ne bi mogao znati, što je zajedničko u te čeljadi i čemu jedan drugome dozlogrdjuje, čemu zajedno živu. Ko će da se uzraduje obiteljskome životu, ne zadji u spavaonicu, nego ju potraži u sobi za goste. Mi nijesmo Nijemei, koji su u svim sobama trideset godina savjesno

sretni. Ima i u nas istina Bog iznimaka, a taka je iznimka naših dvoje. Oni se uredili prosto i čedno, ne znajući, kako drugi, živjeli su sami, kako su umjeli; nijesu se upravljali po drugima, niti sipali posljednji novac, da na oko sjaju; nisu imali dvadeset, trideset suvišnih znanaca; pravo reći, u kućici skromnoga gimnazijskoga učitelja uzalud bi tražio one umjetne verige, one zajedničke progone, koje nazivlju „zajednički život“, a kojima se svak ruga i nitko im se ne usudjuje podati. Za to se i sam Krupov izmirio s obiteljskim životom, promatrajući svoju „milu djecu“.

Njekoliko dana iza toga, kad je Beltov, nezadovoljan i mučen nekakim čuvstvom i nedostatkom pravoga života u gradu, lutao namršćena čela, ruku u džep turenih, bio bi mogao u jednoj od onih kuća, kraj kojih je nezadovoljan prolazio, onda kao i danas sagledati jednu od onih krasnih, upokojnih slika, koje svim crtama dokazuju, da je možna sreća na zemlji. Ova je slika mnogo nalikovala na ljetnju večer u vrtu, kad se utazio vjetar, pa se ribnjak pozlaćen suncem ljeskao kao kovno zicalo, u daljini se pomalja među drvećem mlo seoce, kad pada rosa, a stado se vraća sa svojim ispremiješanim korom krike, topota i bleke . . . te ste vi gotovi priseći, da sav život ne želite ništa ljepšega, . . . pa kako je krasno, što ta večer svršuje za sat, na ime, izgiba od noći, da možemo opet čeznuti za njom, — prije nego nam je dozlogrdila.

U malenoj, čistoj sobici sjedjaše na divanu Krupov kao jedini časni gost. Mlada mu je žena — smiješeći se — punila lulu, a muž joj sjedio na stolici, te s mirom i ljubavlju pogledao čas na ženu čas na starca. Za malo eto trogodišnjega djeteta u sobu, pa će prijekim putem, t. j. ispod stola ka Krupovu, koga je ljubilo radi ure ponavljaje i radi oba pečata, koji su mu virili ispod kaputa.

— Zdravo, Jaša! reče Krupov dižući prijatelja i sjedajući ga na koljena. Jaša uhvati za pečat i izvadi uru.

— Smeta vam, dok pijete čaj i pušite, dajte ga meni, reče majka uvjerena, da njen Jaša ne može nikome smetati.

— Molim, ostavite ga samo; sam ću ga već otpraviti, kad mi ga uzbude dosta, — i Semen Ivanović navine uru, da bije. Jaša je sa zanosom slušao udaranje, pritiskao uru Krupovu i onda majci na uho, pa kad je očitio vidio, kako se silno čude, stavi uru pred usta. — Djeca su ipak sreća u životu, reče Krupov, osobito ovaku staru bratu, kakav sam ja; baš je slast gladiti im kovrčastu kosu i gledati im u te svijetle oči. Doista, niko ne će zardjati, niko otupiti, dok gleda ovu mladu biljku. No pravo ću vam reći, ja ne žalim, što sâm nemam djece . . . i čemu? Tà evo Bog mi je dao unuka, ostaram li, poći ću k njemu — za čuvaricu.

— Ti čuvarica! nasmjehne se zadovoljno Jaša i pokaže na vrata.

— Uzmi me za čuvaricu.

Jaša se spremio, da odgovori na to strašnim krikom, ali ga preteče majka upozorivši ga na zlatno puce na Krupovljevu fraku.

— Ja ljubim djecu, nastavi starac, premda na sploh ne ljubim ljudi; dok sam bio mlađi, volio sam ljepuasto lišće, dapače, bio sam pet puta zaljubljen, ali mi se durio obiteljski život. Čovjek može, tek ako je sâm, živjeti mirno i slobodno. U obiteljskom je životu sve reko bi navalice uređeno, da jedno drugome, što pod jednim krovom živu, kvari život — pa se za nevolju i razilaze; ako li ne živu zajedno, veže ih vječno, neprestano prijateljstvo; ali život zajednički odviše je tijesan.

— Dosta, dosta, odvрати Kruciferski: što to govorite! Čitava stranica života, dà, najljepša, puna sreće i blaženstva, vama je nepoznata. Pa šta imate od te slobode, koja nije drugo nego nestašica svih čuvstava, egoizam?

— Ti si na svom polju. Ali rekao sam ti češće, Dmitrije Jakovljeviću, riječju egoizam ne ćeš me uplašiti. Kakve li oholosti! „Nestašica svih čuvstava“ — kano da je samo to čuvstvo na bijelom svijetu, kad muž ženu, a žena muža poštuje ko Boga, kad nenavidno čezne jedno za drugim ne ušteći ništa bližnjemu; — kano da bi se valjalo samo svojoj sreći radovati, samo svoju tugu oplakivati. Ne, ne, dragoviću, poznamo mi tvoju ljubav punu pregaranja; ne ću da se nadimam, ali je već na to skrenuo govor: dodješ li na priliku bolesniku, srce ti se steže, rdjavo je rdjavo, povратиš se opet strašivo k postelji, ba, ba, ba, bilo bje bolje, bolesnik te pogleda mutnim očima i stisne ti ruku. . . Hej, bratac, to je takodje osjećaj! Egoizam? — ma ko do ludaka nije egoista? Jedni očito, a drugi po poslovi: Ista šćuka, samo pod morskim hrenom. Pravo reći, ograničenijega i užega egoizma nema nego je obiteljski.

— Ne znam, Semene Ivanoviću, oda šta vam je obiteljski život tako strašan, evo sam već četiri godine udata, a opet se ćutim slobodna, pa ne vidim nikakih žrtava ni tjeskobe za se ili za Dmitrija, reče Ljubonka.

— Ko je sretno razbio banku, hvali igru; malo je ćudâ na svijetu. Vi ste iznimka — tome se radujem, ali to ništa ne dokazuje; prije dvije godine strovalilo se našem krojaču — znate ga, Pankratov u Moskovskoj ulici — dijete s prozora drugoga poda; mislite l', da se dijete razmrskalo? Nije, dakako bijaše modricâ i kontuzija, ali ništa više. No, ne bi li izvoljeli baciti drugo dijete? Da, ali i ovdje okrenulo na gore, dijete uhvatila suha bolest.

— Nije li to rdjavo proročanstvo za nas? upita ona i uhvati ga rukom za rame: ne bojim se više vašega proročanstva, otkako ste mojemu mužu prorekli strašne posljedice naše ženidbe.

— Ne stidite li se još uvijek na to misliti? I ova jezičina morade sve ispriповјediti, ljudina od oka! Nu, slava Bogu, slava Bogu, što sam slagao; molim, da za-

boravite. Ko prošlo spominje, tome oko na polje, bilo to oko baš tako čarobno i krasno kao što je ovo. I prstom pokaže na Ljubonku.

— Kakav li je Semen Ivanović, govori čak i komplimente.

— Reći ću još ljepših i još više komplimentata: otkako gledam vašu zajednicu, izmirili ste me donjekar s obiteljskim životom, ali nemojte zaboraviti, da sam proživio šezdeset godina, pa sam u vašoj kući — a ne u romanu, ne u poviesti prvi put opazio, da zbilja imade familija. Takih primjera nema na pretek

— Ali možda, odvрати mlada žena: možda su vas drugi neopazice minuli, prava se ljubav i onako ne rado pokazuje, a jeste li je vi iskali? pa kako iskali? Najzad je puki slučaj, što ste sreli tako malo ljudi, koji živu sretno u familiji. Pa možda, Semene Ivanoviću, (nastavi ona sa zlobnom ironijom, kako je uvijek dosta u sretnikâ), možda mislite, da vam valja izdržati karakter, kojega ste se primili, možda mislite, da biste inače osudili sav svoj život, znajući k jednu, da se popraviti ne da.

— O, ni malo, odvрати starac vatreno: ovim se ne brinite, nikada se ne ću sa prošlosti pokajati, već za to, što je ludo kajati se radi nječega, što se ne može povratiti, pa onda ja sam već pognut starac, te želim mirno svršiti život, dok vaš istom započinje.

— Ne znam, prihvatí Kruciferski, čemu ova posljednja napomena, ali ona se silno ozivlje u mojoj duši; nameće mi jednu od onih pretužnih misli, koje bi mi mogle ojaditi dapače časove najvećega užitka. Često mi je na duši teško za sreću moju; kao velik bogataš počinjem drhtati od budućnosti. Kad bi . . .

— Ha, ha, ha, vi maštaoče! Ko mjeri vašu sreću, ko je znade? Kakvo je to djetinsko mišljenje! Slučaj i vi sami ogradiste sreću svoju, za to pripada vama, pa vas za vašu sreću kazniti bila bi ludost. Dakako taj slučaj, taj nerazumni, neizbježni slučaj mogao bi i vašu sreću razoriti, no što sve ne bi moglo biti! Možda su grede ovoga krova sagnjile, možda će se survati, ali kud ćemo ovako? Na polju nas može sresti bijesan pas, može naletjeti na nas uplašen konj. . . No, podidje li nas strah od svakoga zla, koje je možno, tada će biti najbolje, malo opija pa u vječnost!

— Uvijek sam se, Semene Ivanoviću, ćudio lakoći, kojom shvaćate život: to je sreća, da više nego sreća, ali ne zapada svakoga. Vi velite slučaj, pa se upokojite, ja ne mogu. Meni nije od toga lašnje, ako nazovem slučajem nepoznatu ali naslućivanu silu, koja nas susreće u životu. Ništa ne biva u životu bez svrhe, svemu je smisao dubok, niste me uzalud našli u mojoj izbici, u Moskvi je učitelja izobila. Za što se našli baš mene? Nije li to bilo za to, da budem orudje, koje će ovo visoko, čisto biće osloboditi? Pa o čemu nisam mogao ni u snu pomisliti, iznenada se izvršilo — moja je sreća nemje-

rena. Gdje bi bila pravda, da mi bude sav život taki? Ja se podajem sreći, kao drugi nesreći, ali se ne mogu otestiti od budućnosti

— To znači, od onoga, što nije. A ja velim, nikada nisam poimao, a jamačno ne ću nikada dobiti ovoga bolešljivoga utvaranja, kojemu je sva slast, da se muči sanjarijama, da izmišlja nesreću i u napredak se od nje prepada. Taki je značaj nesreća osobite vrste. Nu, snadje li ga zbilja jad i nevolja, nehotice će zaplakati i oboriti glavu; ali misliti, ako želiš dobra vina, morat ćeš sutra kušati kisela kvasa, prava je ludost osobite vrste. Nesposobnost živjeti za današnjost, cijeniti budućnost i podavati joj se — jedna vam je od moralnih epidemija, najviše razvitih u naše doba. Mi smo svi slika i prilika onih Židova, koji ne piju ni ne jedu, nego svaku paru spravljaju za časove bijede, pa navali li zlo, ne diraju svoga blaga. Kaki je to život?

— Ja se sasvim podudaram s vama, Šemene Ivanoviću, sa žarom reče mlada žena. Često govorim s Dmitrijem o tom; ako mi je dobro, čemu misliti na budućnost? za me da je i nema. I on kadikad misli ovako, ali se u njega ukorijeni njezeka tajna sjeta, koje ne može sâm nadjačati. Pa i tu sjetu ljubim, reče Ljubonka vedro i prijazno pogledavši muža, ima u tom nješto dubine. Mislim ovako, u mene doduše nema te tihe sjete, jer je moj značaj površniji, življi za vanjske dojmove.

— Počeli ste zdravljem, a svršujete smrtnom pjesmom. Počeli ste da bih vas bio u ruku poljubio i rekao vašemu mužu: Tako valja shvaćati život! Ali ste svršili tako, te ste njegove sanjarije proglasili dubinom misli;

krasne li dubine — sebe mučiš, dok bi mogao uživati i pečali se s nječega, čega možda ne će ni biti.

— Semene Ivanoviću, za što ste takov apsolutista? Ima nježnih organizama, za koje nema na svijetu potpune sreće, koji su gotovi sve pregorjeti, sve pokloniti; samo onoga pečalnoga zvuka, koji im se ozivlje iz dna srca, ne mogu nikome podati, onoga zvuka, koji im se u svaki čas javlja. . . Često mi dolazi na um misao, da bi morao

biti kručić, ko će da bude sretan. Vidite, kako su nepomučeno sretne na priliku ptice i na sploh sve životinje, ali samo s toga, što manje shvaćaju nego li mi.

— Nije baš najugodnije biti više naravi, kad ti je snadjeno, da ne živeš ni više ni niže od zemlje, odvрати Kropov: Moram priznati, ovu visinu ja smatram fizičnom smetnjom, bolešću živaca, pa za to se valja kupati u mrzloj vodi, više šetati i napustiti polovicu sviju nadzemaljskih sanjarija. Vi ste, Dmitrije Jakovljeviću, od povoja slaba tijela, u slabih su organizama duševne sposobnosti u velike razvite, ali obično malo na hero, prema apstrakciji, fantaziji, misticismu. S toga su i govorili u starini: mens sana in corpore sano. Pogledajte blijede, plavó-

kose Nijemce. Za što sanjare, za što obaraju glavu, za što plaču toliko? To vam je od maštanja i od klime. Odatle su gotovi čitave vjekove umovati u mističnim kontrolerzama, a da ne urade ništa.

— Ne govore utaman, da medicina priučava čovjeka nekome suhome, materijalnome ponimanju života; vi poznajete tjelesni dio čovjeka tako valjano, te uza to zaboravljate na drugi dio, koji se otima lječničkome nožu, a jedini podaje krutoj tvari smisao.

Gjuró Eisenhut.

— Ah, ti idealisti! reče Krupov, koji se već očito stao ljutiti: uvijek te nezgrapštine. A ko vam je rekao, da je sva medicina samo u anatomiji? To mislite samo još vi, pa se onda brukate njome. Kruta tvar. . . Ja ne poznajem ni krute ni fine stvari, već samo živu tvar. Vi sadanji učenjaci tako ste svi mudri, pa ipak tako površno! To je naša stara prepirka, u tom se ne primakosmo kraju, bit će bolje, okanimo se. . . Gledajte, kako smo Jašu ovim ljudim razgovorom uspavali — kako mirno spava! Snivaj, ranče! još se nije tvoj tatice privikao prezirati zemlju i tvar, još te nije počeo uvjeravati, da su ove mile nožice, ove ručice — grude blata, koje vise o tebi. Ljubonka Aleksandrovna, molim vas, ne dajte, da se ove ludorije razviju u njega, a mužu u ime Božije gledajte kroz prste! Ali ovoga nevinašca, nemojte mi od mladih nogu kvariti ovom ludošću! Šta bi bilo od njega? snatrilac! Sve do starosti iskat će žarpticu, a dotle će mu se između prstâ omaći zbiljski život. Ne govorim li pravo? Evo vam ga.

Starac podade Jašu majci, uzme kapu i zakapčajući lagano kaput stane kazivati: — Ah, gle, zaboravio sam vam pripovijedati. Ovih sam se dana upoznao sa prezanimljivim čovjekom.

— Možda s Beltovom? upita Ljubonka. Njegov je dolazak podigao toliku buku, da sam i ja saznala za nj po ravnateljici.

— Istina. Naše ljude uzrujava, što je bogat; on je doista znamenit čovjek; sve zna, sve je vidio — veoma je uman. Malko istina razmažen; tã znate, kakav je jedinac u majke, nije njega kao kojega nas odnjihala nevolja; živio je bezbrižno, a ovdje umire od dosade i zlovolje; možete pomisliti, kako mu je poslije Pariza.

— Beltov! . . . Dozvolite, reče Dmitrije Jakovljević: ime mi je poznato, nije li polazio u moje doba moskovskoga sveučilišta? Beltov je svršio, kad sam ja počeo; već su onda govorili, da je darovit. Imao je uzgajatelja Ženevca.

— To je on.

— Sjećam ga se, nešto smo se malo poznavali.

— Uvjeran sam, on bi se silno uzradovao, da vas opet vidi; u toj pustinji naći izobražena čovjeka, bit će mu gorostas dobitak; u Beltova, koliko sam mogao primijetiti, nema talenta za samoću. Njemu je od potrebe, da govori, hoće mu se promjene; a sada boluje od osamljenosti.

— Ako vam je pravo, pohodit ću ga.

— Dà, pohodimo ga, bit će to lijepo djelo . . . ali

ne, ne, stani! ja sam već star, ne ću prenatragiti; dragi moj, on je prebogat, a da biste smjeli prije vi njega obaći! Sutra ću mu kazati; ako ga je volja, doći ćemo zajedno. Zdravo, ljubazni kavgadžijo. S Bogom.

— Dovedite samo Beltova, reče Ljubonka: toliko su mi govorili o njemu, rada sam ga vidjeti.

— Doista vrijedi, odgovori starina i ode.

Svaki put se prepirao Krupov sa Kruciferskim, svaki put se rasrčio i rekao, da se za vijek razilaze, ali mu to nije smetalo, da su se svakim danom življe ujedinjivali. Krupovu je obitelj Kruciferskoga — bila njegova obitelj. Ondje je živjelo njegovo srce, jer je u njega bilo još mekano srce, pa mu je godilo gledajući njihovu sreću. Za njih pako bijaše Krupov najstariji član obitelji, otac, ujak, ali taki ujak, kome je ljubav a ne pravo krvi podalo slobodu kadikad mrmljati i prepirati se, — a to su mu od srca rado praštali, pa su osjećali tugu, ako ga ne bilo dva dana. Drugi dan oko sedam sati pod veče doveze Krupov u svojim kolima Beltova u kuću Kruciferskoga. Dakako Beltov bijaše osobito veseo, što se upoznao sa čestitim čovjekom, pa nije mislio na to, da je to prvi pohod. Kruciferski i žena malo se smeli. Krupovljeva hvala, glasovi o njegovu životu u tuđini, pače bogatstvo — sve im to tamno dopadalo na um, kad je stupio u sobu. Tako je prvi susret bio nekud ukočen. Ali to ne potraja dugo. U njegovim manirama i riječima bijaše toliko prostote, toliko iskrenosti, a pored toga u svemu osobit takt, koji se nahodi samo u ljudi razvite i nježne duše, — te naravski nije prošlo pô ure, a oni se razgovarali usrdno i prijateljski. Pače Ljubonka, slabo vična društvu tuđinaca, nehotice se upletala u razgovor. Kruciferski i Beltov opominjahu se sveučilišnih godina, mnogih anekdota onoga vremena, sanjarija i nada tadanjih. Već davno nije Beltovu bilo tako ugodno, te srdačno zahvali Krupovu na poznanstvu, kad ga je otpratio u gostionicu.

— Nu, upita Krupov Kruciferskoga i Ljubonku: Je li vam se svidio novi znanac?

— Toga ne treba ni pitati, odgovori Kruciferski.

— Svidio mi se, reče Ljubonka Krupovu.

Krupov, očevito zadovoljan, što je svima ugodio, lukavo zaprijeti prstom Ljubonci.

Ona porumeni.

Obiteljske su slike zamamne, pa kad sam jednu naslikao, ne mogu se suzdržati, da ne počnem druge. Nutrnja će se sveza, uvjeravam vas, kasnije prikazati.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Pokle sam opisao carski eremitaž s umjetninami i starinami, koje se u njem čuvaju, biti će najzgodnije, ako mu nadovežem kratak opis „zimnoga dvorca“*, s kojim stoji eremitaž, kako je napomenuto, u neposrednoj svezi. Za mojega boravka u Petrogradu bijaše carski dvor odsutan, dočim su se tada car i carica s celom pratnjom bavili u Skernievicah, gdje je sastanak triju careva udešen bio. S toga bijaše mi tim laglje prostorije zimnoga dvorca razgledati, a odvede me onamo onaj isti preuzvišeni provodić, koji mi je prislanjajući se na dvorac dio eremitaža pokazao.

Jedva se je ljepše mjesto moglo naći za carski dvor. Cielo jedno krilo stere se duž velike Neve ondje, gdje otiskuje od sebe jedan rukav i gdje je široka poput jezera. Pred suprotnim pako krilom stere se prostran dvorski ili Aleksandrovski trg. Sama palača čini velik četverokut, dugačak 137 met., a širok 106 met. Dva su glavna ulaza: jedan (Jordanski) sa strane Neve, drugi (Saltikov) sa strane spomenutoga trga. Sadašnja palača jest nova; na njezinu mjestu bio si je kod podizanja priestolnice admiral gr. Apraxin sagradio kuću, koju je za tim caru Petru II. poklonio. Ovu kuću dade carica Ana god. 1732. porušiti, te ondje velik dvor po Rastrellievoj osnovi graditi, koji bješe pod caricom Katarinom II. dogradjen. Velik dio toga dvora ujedno s mnogimi umotvorinami i dragocienostmi bude god. 1837., dne 7. prosinca plienom vatre, tako da je šteta na 25 milijuna rub. procijenjena bila**. Car Nikola I. dade odmah uzpostaviti izgorjeli dio po staroj Rastrellievoj osnovi, te izgradn a bude već poslije dvie godine (1839) kraju privedena. U tom se stanju nalazi i sada. Dvor je gradjen u barocco-slogu i vanjska mu lica po ukusu dobe prenatrapana nakiti i kipovi; a kako je dugačak i širok, visina (24 met.) kano da ne odgovara ovim razmjerjem; neracunajući prizemlje imade dva visoka sprata. U sredini

* „Zimnim“ je prozvan naprama „ljetnomu“, za carice Elizabete po Rastrelliu na Fontanki sagradjenom. Ali car Pavao I. dade taj dvor porušiti i novi sagraditi, koji bi po dvorskoj crkvi sv. Mihajla prozvan „Mihajlovskij“, uz trošak od 18 mil. rub. Car se koncem 1800. god. ovamo nastani s obitelji, te i umre ovdje 24. ožujka 1801. Od god. 1819. smješteno je ovdje inžinirsko učilište, od koga zadobi ime: инженерскій замокъ. Odkle se vidi, da sada ime „zimnij“, koje se običnoj residenciji ruskoga cara dodaje, imade samo historijsko značenje.

** Kako nije moguće bilo ormare na stieni pričvršćene, u kojih su se caričine dragocienosti čuvala, izniet, bude momčadi preobraženske tjelesne gardijske pukovnije naloženo, da iz onih ormara dragocienosti izvadi i spasi. Drugi dan su po popisih ove dragocienosti pre.rojene, i sve su nadjene izuzam jedne narukvice, koja je izpala i u proljeću, kada je okopnilo, nadjena na istom mjestu pred dvorom. To se navodi kano primjer odatosti i vjernosti ruske vojske naprama vladalačkom dvoru.

prostranoga trga prama jugu diže se „Aleksandrovskaja kolonna“, koju dade Nikola I. po Monferandovu nacrtu god. 1834. caru Aleksandru I. podići. Sav je spomenik visok 42 met. (dakle samo za trećinu niži od današnjega zvonika naše prvostolne crkve). Na podnožju, sastojećem se iz jednoga komada zrnca kamena, koji je 8 met. visok, uzpinje se stup, visok 25 met. a u promjern 4 met., takodjer iz jednoga komada crvenoga findlandskoga zrnca s mjednom glavicom 4 met. visokom. To je najogromniji monolith novije dobe. Na vršku stupa stoji na krugli andjeo iz mjedi 4. met. visok, nogom zmiju gazeći, a ljevicom držeći krst 3 met. dugačak, desnicom pako knebu uzdignutom. Kratak napis glasi: Александру первому благодарная Россія. Ovaj prekrasan i impozantan spomenik prava je ukrasa velikoga dvorskoga trga.

Svečani ulaz, ili t. zv. paradni i diplomatski, u dvor jest prama Nevi. Predvorje je sagradjeno u slogu renaissance, ukrašeno celimi redovi kipova. Stubište je od mramora iz Carrare. Obični ulaz je sa strane dvorskoga trga. Ovuda po t. zv. komandantskom stubištu dolazi se do celoga reda dvorana, kojih jedna skupina nosi po jedan naziv. Prva dvorana sa sedam na nju spadajućih velikih soba zove se „Aleksandrovskaja zala“. U dvorani je velika slika cara Aleksandra I., a po stienah kako u toj tako u sljedećih četirjuh sobah uz nju vise krasne slike prikazujuće razne ratne prizore iz francezko-ruskih ratova za oslobodjenje pod spomenutim carem. U trih sljedećih sobah prikazuju slike ratne prizore iz ruskih vojna XVIII. i novije dobe našega vieka, te zaključuju s bitkom kod Balaklave god. 1854., naslikanom po Suhodolskom. Sliedi sjajna „biela“ dvorana, ujedno blagovaona; za tim „zlatna“ (золотая) za cercle u bizantijskom slogu i prekrasnim mozaikom, a na okolo kipovi od mramora, onda primaona bivše carice Aleksandrovne Feodorovne, pak „crvena“ na uglu prama Nevi, odakle prekrasan pogled na riek i na suprotne ostrove; na dalje stan carice i pokojnoga cara Aleksandra II., ostavljen onako kakav je bio na dan njegove smrti. Ove sobe leže naprama razvodnomu trgu, koji dieli dvor od admiraliteta; a odlikuju se ukusnom jednostavnošću. Kupaonica sagradjena je u maurijskom slogu. U bližnjoj sobi sprovodila bi carska obitelj večeri, a odavle vode mramorne. cviećem okićene, stuba u špilju, ukrašenu raznovrstnim tropičkim biljem, gdje bi carska obitelj u najužjem krugu sielo držala. Onda dolazi se u „pompejsku galeriju“, ležeću prama dvorištu i krasnomu nutrujem perivoju s mramornim vodnjakom. Na ovu se „galeriju“ prama Nevi prislanja ogromna, prostor za 1.500 ljudi obuhvaćajuća Nikolajevska dvorana, u kojoj se dvorski plesov

drže, a razsvjetljuje se sa 5000 svieća na 11 gorostasnih svjetionika. Na stieni slika cara Nikole I. na konju od slikara Krügera, u kutovih ormari sa zlatnima zdjelama i posudjem. Tik ove dvorane druga za dvorske koncerte. Sliedi s jedne strane „arabska soba“ (арабская комната), malahitska i rotunda, te „tamni hodnik“ s portraiti ruskih vojvoda; s druge „feldmaršalskaja zala“, u kojoj su izložene slike najglasovitijih ruskih maršala, imenito A. Suvarova Rimničkoga, gr. Paskieviča Erivanskoga i Varšavskoga, gr. Rumjanceva Zadunajskoga, kneza Potjemkina Taurijskoga, kn. M. Kutuzova Smolenskoga, gr. Diebiča Zabalkanskoga. Uz ove portraite prikazuje jedna slika predaju magjarske vojske dne 13. kolovoza 1849. kod Világoša po generalu Görgeyu. Odavle ide se u dvoranu Petra Vel. (зала Петровская), obloženu crvenimi sagovi od svilenoga baršuna, u koje su uvezeni ruski orlovi, i u priestolnu dvoranu, u kojoj stoji na uzvišenom podnožju carski priestol, a u jednom udubku slika Petra Velikoga slavom vodjenoga i geniji zaokružena. Ovdje se na novu godinu diplomatski sbor klanja caru. Od ostalih velikih dvorana vrijedne su uspomene: „gerbovaja“ s grbovi ruskih gubernija, „georgievskaja“, gdje se svake godine dne 26. nov. (8. dek.) slavi svečanost georgievskoga reda, i galerija god. 1812. s portraiti u naravnoj veličini od 250 vojvoda i generala, koji su se u bitkama god. 1812. odlikovali. Sjaj i bogatstvo u svih ovih dvoranah i sobah jesu upravo čarobni, oči i osjetila gledaoca zamamljujući. Zlatni nakiti, stupovi od malahita, jaspisa i drugih vrsti dragociena kamenja, mozaici, po kućstvo raznovrstnoga sloga, slike u tolikoj množini, da one samo predstavljaju posebnu bogatu galeriju, kipovi u kamenu, rezbarije — sve to vanredno uzvisuje ne samo nutarnju nego i umjetničku vrijednost toga carskoga dvora. Kada se k tomu dodaju perivoji, vodnjaci, slapovi itd. u samom dvoru, onda rašće južnoga podnebjja, kojim se nakićuju one velebnе просторије, pak noćna razsvjeta njihova: onda se lasno vjerovati može, da se „zimnij dvorec“ prigodom carskih svečanosti zbilja pretvara u bajne dvorove pripoviesti tisuć i jedna noć. Vršak bogatstva obuhvaća dvorana u drugom spratu, namijenjena carskoj riznici. Ovdje se uz iue dragocienosti čuvaju krunitbena insignia, na ime kruna u bizantinskom slogu, god. 1762. za krunitbu carice Katarine II. učinjena, posuta dragulji i procijenjena na milijun i sto tisuća rubalja, onda još dragocienije carsko žezlo s najvećim u Evropi, 185 karata težkim orlovskim diamantom, koji da je uz svoga druga, nalazećega se sada u englezkoj kraljevskoj riznici, nekada služio za oko zlatnomu lavu, što no je u Delhiu stajao pred priestoljem velikoga mogula; na dalje caričina kruna; zlatni dragulji i biserjem narešeni lanci, s kojih vise redovi, što no ih carski supruzi kod krunitbe nose itd. Treba osobite preporuke i vodstva poznate u dvoru osobe za pristup u tu dvoranu, pred kojom uvijek po dva časnika carske garde

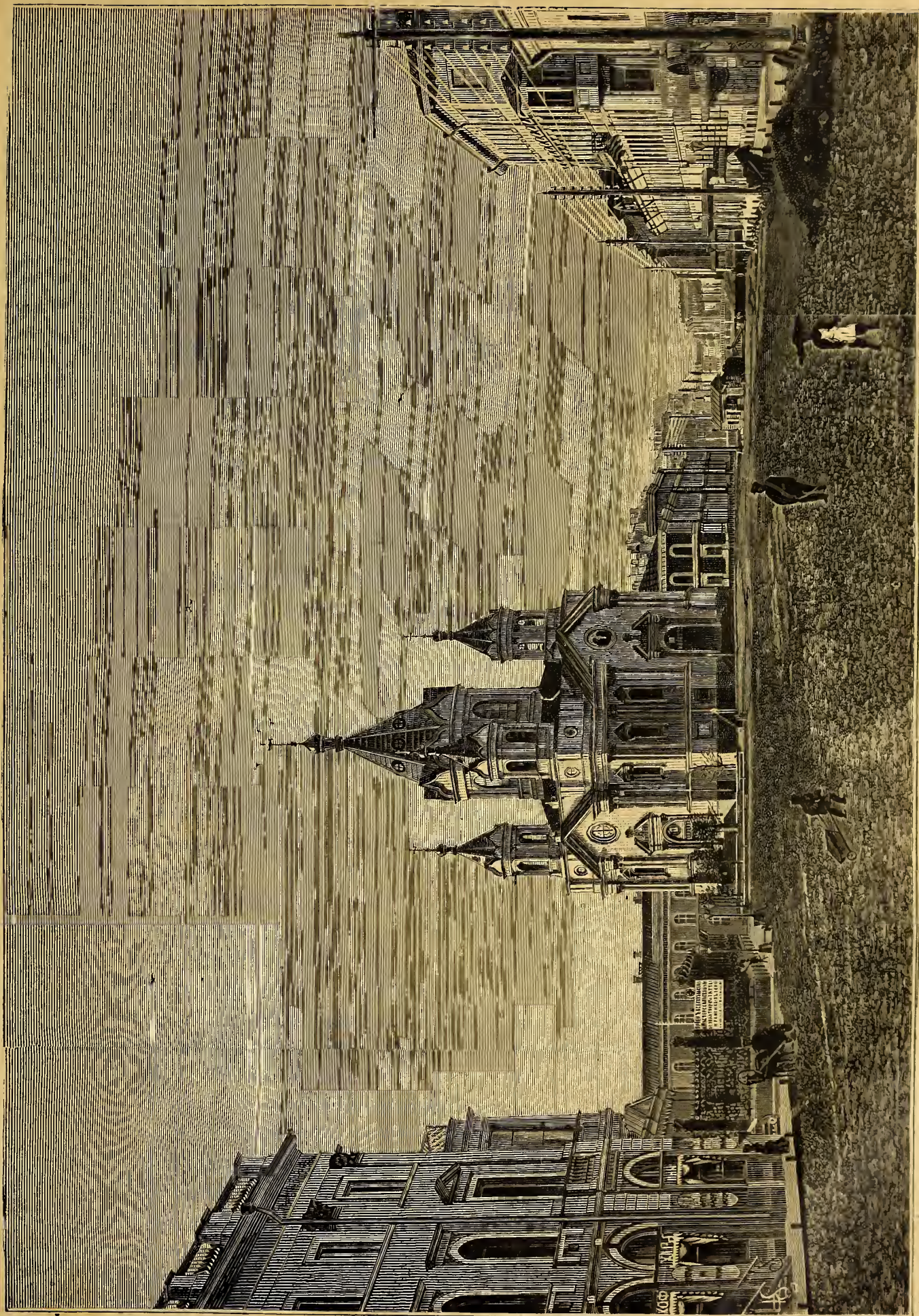
straže. U dvoru jesu još dvie crkve: jedna mala a druga „sobor nerukotvorennago obraza“, ovako prozvan od ikone Bogorodice, koja je donesena iz Malte, a pripisuje se po staroj predaji evangelisti sv. Luci.

Pokle sam strpljivoga čitatelja proveo eremitažom i dvorom te otkrio mu, u koliko je moje pero sposobno, umjetnine ondje pohranjene: može bit ću mu najviše ugoditi, ako ga odmah povedem u treći hram umjetnosti priestolnice na Nevi, u carsku akademiju umjetnosti. Neka dakle predje sa mnom u duhu veliku Nevu tik carskoga dvora mostom „Dvorcovim“ i stupi na suprotan brieg Vasiljevskoga ostrva, gdje se na velikom nevskom nabriežju osobito iztiče krasna palača akademije umjetnosti.

Kano što su lievo nabriežje nevsko zaposjeli carski dvorovi s eremitažem, palače članova carske obitelji i vrhovnih vojničkih i crkvenih oblasti, tako je desno nabriežje na suprotnom Vasiljevskom ostrvu odabrano za sielo najviših zavoda znanosti i umjetnosti. Tuj je odmah prieko dvorcova mosta akademija znanosti s knjižnicom i muzejem, onda carsko sveučilište, onda historičko-filologički inštitut, onda akademija umjetnosti itd. Tako je ruski narod u svojoj novoj priestolnici najljepše od najljepših mjesta poklonio svojim učenim i umjetničkim zavodom, neka se i u tom izrazi ono visoko štovanje naprama gojilištem prosvjete. Tako valja raditi svakomu narodu, koji je sebi prijatelj. *)

Palača akademije umjetnosti, koja bijaše g. 1757. osnovana caricom Elisabetom Petrovnom, oblikom velik na svakoj strani po 130 met. dugačak četverokut, gleda svojim glavnim pročeljem na Nevu, u kojoj su pred njom obično veliki morski parobrodi i brodovi usidreni. Arhitekturom spada medju najljepše sgrade priestolnice; a sagrađena je god. 1765—8. po gradjevnihi osnovah de la Mothe-a i Veltena. Sastoji se uz prizemlje iz dva visoka sprata, kojih je gornji attikom okrunjen. Glavno pročelje ukrašeno je stupovi i pilovi; srednji portik krasi kipovi farneskoga Herkula i farneske Flore. a iznad krova diže se kuba s ogromnim kipom Minerve na vrhu. Naprama perivoju, koji je otraga dužinom ciele sgrade, imade crkvu, bez kakove ne ima ruskoga zavoda. U toj velikoj sgradi, osim što je u njoj učilište za umjetnost, osim što imade galeriju i muzej umotvorina, stanuju još pitomci akademici i njihovi učitelji, tako da je u njoj podjedno internat budućih ruskih umjetnika. Ne samo to, nego u akademiskoj sgradi dobivaju stan i umjetnici, koji u njoj i za nju rade. Za pitomce primaju se mladići (i djevojke) od 16—20 go-

*) Nuzgredno budi rečeno, da se je i kod nas nješta slična za Mažuraničeva banovanja snovalo, da se na ime nedograđeni tada dio Zrinskoga trga i njegova okolina pričuva za novo sveučilište i njegove nuzgredne zavode, onda za muzeje, biblioteku, botanički i zoologički vrt itd.

Blagovješčenskiy sobor u Petrogradu.

dina. Predsjednikom akademije je veliki knez Vladimir Aleksandrovič.

Veći dio ruskih slikara i vajara jurve prieko stotine godina našao je svoje obrazovanje u petrogradskoj akademiji umjetnosti. Ruska se je slikarija doduše počela već u XVI. vijeku, kada je Ivan III. Vasiljevič, kano što smo na svojem mjestu spomenuli, dozvao umjetnika iz Italije, od predjašnje čisto-bizantinske predaje oslobađati. Trag se pokazuje u slikah Fedora Jedikejeva u moskovskom blagoveščenskom saboru i u slikah Nikifora Grablenoga u troicko-sergievskoj lavri. I u tom se koncem XVI. vijeka pokazuje nov pravac ruske slikarije moskovske škole, što nije više služila izključivo crkvi, kano što prije, nego se je stala zanimati i svjetskim predmeti, osobito iz domaće poviesti. Vanredna za prosvjetno stanje one dobe umjetnička radinost vladaše u Moskvi u XVII. vijeku, a kolike bijaše vrijednosti, pokazuju slike Simeona Ušakova u rečenom blagoveščenskom, Dorotea pako Jermolajeva u arhangelском saboru. Ali na zapadni pravac bješe umjetnost skrenula tek iza Petra Velikoga, pod kojim dodje u novu prijestolnicu više umjetnika Poljaka, Nizozemaca i Niemaca, a osobito odkako bi akademija umjetnosti zasnovana. Petar je i mlade Ruse slao u inozemstvo, da uče umjetnost; tako u Florenciju slikare braću Ivana i Romana Nikitina, u Nizozemsku slikara Andriju Matvejeva itd. Na zapadu je tada u svih granah umjetnosti zavladao bio rococo. Da je ruska akademija umjetnosti stajala pod uplivom njemačkih, talijanskih i francezkih umjetnika, lako se daje dokučiti. Počeše se ipak i ruski umjetnici izticati samostalnim radnjama, tako u historijskoj slikariji: A. P. Losenko († 1773.), G. J. Kozlov († 1790), J. Serebrjakov (slikar ratnih prizora) i D. G. Levicki; u genre-slikarstvu: N. E. Sverčkov i A. Bogdanov, u slikanju arhitektoničkih prospekta: M. G. Zemcov i M. I. Mahajev; u graditeljstvu: A. Kokorinov († 1771.), knez Uhtomskij, Žigarev, I. I. Starov i V. I. Baženov. Već se je u istom stoljeću opazio plod umjetničkoga pokreta u Rusiji. Ali taj plod dozrio je tek u našem vijeku; s napredkom u književnosti išao je ravnim korakom i napredak u umjetnosti. Poslije francezkih ratova stalo se mnogo graditi, osobito u obih stolicah, te se domaćim umjetnikom, imenito graditeljem, kiparom i slikarom, dala obilna prilika, da svoju vještinu pokažu, svoj um uvežbaju, da se na putu usavršivanja potaknu. Imao sam već priliku napomenuti više umjetničkih spomenika, koje su ruski umjetnici izveli, tako Konstantin Ton uz pomoćnike Čičagova, Bakireva, Gerasimova carski dvor u Moskvi; a koliko se graditelja, slikara, kipara itd. kroz decenija bavilo kod veličanstvenoga hrama Spasitelja u Moskvi? Arhitekt Kavos gradio je malo kazalište u Moskvi; A. Brjulov veliko Mihajlovsko u Petrogradu te ujedno s I. Strasovom novi „zimnj dvorec“, pak zvjezdarnu; braća M. i A. Mihajlovi i A. Nikitin dva kazališta takodjer u

Petrogradu. Kipari Poltavcev, Ščedrin, Šubin, Kozlovskij, I. P. Martos, B. I. Orlovskij, St. i N. Štepanoviči, Antokolskij, Mihajlov, Bělajev, Brodskij, P. Klodt itd. izradili su tolike spomenike podignute vladaoćem, vojvodam, državnikom, književnikom ruskim. U slikarstvu odgoji akademija umjetnosti umjetnika prvoga reda. Spominjem K. Brjulova, poznatoga čitatelju po njegovoj velikoj slici u eremitažu: Posljednji dan Pompeja; onda T. A. Brunia, oba Ivanova, K. Golovačevskoga, I. T. Kapkova, G. Lapčenka, A. F. Markova, T. A. Neffa, V. G. Rajeva itd. I glasoviti slikar naše dobe V. V. Vereščagin (rod. 1848.), za tim rodom Poljak Semiradski, onda čuveni prikazavalac morskih prizora Ajvazovskij jesu učenici rečene akademije.

Prošećimo se sada kroz akademijske dvorane, u kojih su njezine sbirke izložene. U prizemlju četiri su dvorane (starokršćanski muzej), napunjene starokršćanskim umjetninama, ponajviše ruskim, što izvornim što u vjernih snimcih. Tuj su ruske slike iz XVI. i sljedećih stoljeća do nove poslije Petrova vremena nastale dobe. Tuj spomenici ruske arhitekture počam od X. vijeka; tuj Sevastijanovljevi snimci atoskih znamenitosti, staroslovjenski i staroruski rukopisi s miniaturami itd. Onda sliedi vanredno bogata sbirka (muzej) kipova klasičke dobe, i renaissance, koja zauzima ništa manje od 30 dvorana u prizemlju i dvie (br. 57 i 66) u prvom spratu; ponajviše u viernih sadrenih odlijevcih u svrhe nastavne. Uz kipove imade u nekih dvoranah takodjer sbirka kopija slika najslavnijih umjetnika, kano Raffaela, Tiziana, Tintoretta i dr. Slike i kipovi ruskih umjetnika smješteni su u 15 dvorana prvoga sprata. Tuj se vidi čitav razvoj ruske umjetnosti posljednjih sto godina. Vide se slike Losenka, Sokolova, Petrova, Matvejeva, Filimonova, Tankova, Aleksejeva, Ivanova, Orlovskoga, Ščedrina, Tarašoviča, Brjulova, Sesakova, Mordvinova, Nikanora, Vorobjeva, Šuravljeva, Bogoljubova, Pleščanova, Flavickoga, Mjasojedova, Čiščakova, Molera, itd., kipovi Orlovskoga, P. Klodta, Malinovskoga, Halberga, Stavasova, Šulina itd. U tih djelih zastupane su sve vrsti slikarske i vajarske umjetnosti: crkvena, historijska, okolica, genre, portraita, reliefi itd. Šta se tiče manire i kolorita, čini se, da noviji ruski slikari sliede Franceze, kod kojih se mnogi i usavršuju, kano što n. pr. sam Vereščagin u Parizu kod Gérroma. Pravac im je većinom realistički, koji je, kano što je poznato, i u ruskoj liepoj knjizi mah preteo. Svagdje opaža se težnja, da se narav što vjernije i točnije prikaže. Odavle n. pr. u slikarstvu nije ni jedna vrst tako obljudljena, kano što prikazivanje krajeva i okolica kopna i mora. Te vrsti umotvorine F. I. Aleksejeva, Danilova, Kudinova, Brajlova, obiju Černecova, Lebedjeva, Vorobjeva, Mordvinova a najpače pohvaljenoga I. K. Ajvazovskoga mogu se o bók staviti najboljim radnjam zapadnih umjetnika. Realizam Vereščagina u slikah sa prizori zemlje i naroda Kavkaza, Turkestana, Indije, onda s ratnim pri-

zori iz novijih rusko-turskih bojeva, dovoljno je poznat. Nadalje više dvorana napunjeno je galerijom stranih umjetnika talijanske (P. Veronese, Reni, Bassano, Caravaggio), nizozemske (Rubens, Tenier, Rusdael, Jordaens, Wouwerman), francuske (Poussin, Greuze, P. Vernet, P. Delaroche, Gérôme), staronjemačke (L. Cranach, Holbein, Mengs) škole. Imade takodjer sbirka medalja i starih pjeneza, imenito ruskih i bizantinskih; pak i strukovna knjižnica s čitaonicom, gdje se čuva množina bakroreza i svjetloписа. U kratko: pitomci akademije nalaze u samoj sgradi sva moguća sredstva za strukovnu nabavu. Zanimiva je takodjer izložba radnja učeničkih,

koje se ondje uz ustanovljene cene prodavaju; imade tu sliku svake vrste, rezbarija, kipova itd. Odredjene su i za umjetničke izložbe posebne prostorije. Prozori velike dvorane za sastanke ukrašeni su preliepimi slikama na staklu, kojih tri prikazuju alegorički slikarstvo, graditeljstvo i vajarstvo; radnja je umnoga V. D. Sverčkova.

Kada se izlazi iz ove palače, ponese se osvjedočenje, da sadašnja Rusija ne zaostaje za drugimi napredniji zemljama niti u tvornih umjetnostih; bar ne u odlučnom nastojanju, da čim prije i u tom pogledu izpunji prazninu davnije prošlosti.

(Nastavit će se)

LISTA K.

K slikam.

Gjuro Eisenhut. Ovih dana slavi dvadeset i petu godišnjicu svoga umjetničkoga rada zagrebačko diete, naš Gjuro Eisenhut, glasbenik, ravnatelj orkestra u narodnom glumištu i korovodja vriednoga pjevačkoga društva „Kola“.

Još dječakom izticao se je Gjuka svojim pojastim sopran-rlom, te je bio na glasu pjevač među gimnazijalci. Pored toga učio se je gudit violinu u glasbenom zavodu. Vršnjaci njegovi: Milan Krešić, Armin Šrabec i drugi već su ga za rana smatrali svojim vodjom, te su se rado sastajali s njime, da se vježbaju u zajedničkom gudjenju. Za tu svoju družbu priredio je Eisenhut čitavu legiju glasbotvorina, pri čem ga je pomagao i Armin Šrabec.

Kako je u Eisenhuta bilo mnogo dara i volje za glasbu, okani se gimnazije, pa će se posvetiti jedino muzici. Zamoli zato, da ga vlada pošalje na konservatorij. Ali se našao dobričina, koji je mladića tako grozno opisao, da Eisenhut nije dobio zamoljenoga stipendija. Tako ostade Eisenhut u Zagrebu, ostavljen samome sebi, da se u glasbi uvješti, koliko nevježa sam sobom može. I za čudo, on napredova u koje čem bolje, nego li mnogi te mnogi konservatorijevac.

Gjuro Eisenhut je samouk u pravom smislu rieči. Uza sve to uvještio se je toliko, da posve častno izpunja zadaće, koje ga zapadaju. On je valjan violinista, spretni dirigent orkestra i vrstan ravnatelj pjevačke družine. Poimence očituje se svakom prilikom njegov dar za korektno shvaćanje tudjih djela.

Eisenhut iztiče se i kao hrvatski skladatelj. Njegovi četvorospjevi i zborori: Tebe zlato ja milujem, San, Zvezda nebesnica, Balkanske se zemlje, Bugarski napjevi itd. odlikuju se ne samo liepom melodijom, nego i spretnom udesbom za mužkaracka grla, pa se zato rado pjevaju. Osim toga napisao je tri ouverture za orkestar, zatim veoma mnogo plesnih komada, koji odaju njegov osobiti dar za plesnu glazbu.

I na veća djela odvažio se Gjuro Eisenhut. Napisao je više zborova i solopjesama uz pratnju orkestra (od ovih je najljepša „Seljanka“), za tim manjih šaljivih scena i opereta, koje su se većinom izvodile u pjevačkom društvu „Kolu“. Napokon dao se je i na operu, te je pred više godina napisao operu „Sej slav ljeti“ po tekstu Fr. Ž. Žigrovića. Sada opet sastavlja operu „Petar Bačić“.

Vienac čestita zaslužnomu umjetniku hrvatskomu, te mu od srca želi, da bi sretno dočekao petdesetgodišnjicu umjetnikovanja

svoga. No nikad ne smetnuo suma onu staru: „Ars longa, vita brevis“.

Književnost.

Srpska. Čuveni srpski pisac M. Dj. Milićević javlja, da je napisao pripoviedku iz života srpskoga naroda, te ju je nakan objelodaniti u knjizi „Omer Čelebija“; s toga pozivlje na predplatu. Evo nek sam izvrstni pripovjedač kaže, šta mu je, kao što on veli, posao toj najnovijoj pripoviedci: „Skoro će se napuniti trideset godina, kako se ovdje razgovaram s prijateljima srpske knjige o predmetima, koji su dragi i meni i njima. U tim razgovorima, putopisima ili pričama mi smo mislimo prošli kroz mnoge naše zemlje; ali je ostao jedan deo stare srpske otadžbine, pun važnih uspomena iz prošlosti, a prepun živa interesa u sadašnjosti, u koji još nije dopirala ni moja zapisnica, niti koja moja pripovetka. Taj deo došao je na red sada. Omer Čelebija, junak pripovetke koju iznosim pred čitaoce, rodio se i odrastao u Zvorniku na Drini; tu je video i zamilovao liepu Pavu, devojkicu Hriščanku. Otac Pavin, da bi presekao to voljenje, preseli se sa svim u Srbiju. Koje s toga, a koje s nekih drugih jada Omer se piše u vojnike i bude odredjen u žandarmsko odeljenje. Tu je imao prilike, da vidi, šta je okupacija donela našem narodu u Bosni i Hercegovini. U službi nahodeći se na granici hercegovačko-crnogorskoj, s neke svoje dobrote, koja mu se uzela kao krivica, Omer padne pod zatvor. Iz zatvora izbavi ga prijatelj; on uskoči u Crnu Goru, pokrsti se u manastiru Kosijerevu, pa prodje Zetu, Vasojeviće, Peć i dodje u Dečane? Tu ga snadje nova beda; ali on ipak razgleda sve Kosovo, vidi Prištinu, pa od Strahinićeve „Malene Banjske“ umakne od straže i posle velikih muka i strahota prebегne u Srbiju, nadje Pavu, uzme je, i otpočne srećno živovati. To je sva ljubavna leša; to je osnova pripovetci, a potka su joj opisi mesta, koja je ili okitila srpska slava, ili opevala srpska pesma, ili obojila srpska krv, ili okvasila srpska suza. Osnova je ta još pretkivana i klečana slikama iz života našega naroda od sva tri zakona, slikama, koje očigledno dokazuju, da je narodna jednina starija i preča od verske množine, i da se njih dve mogu lepo slagati. Upravo ovo i jest posao celoj pripovetci. Omera Čelebiju ja sam ispočinjao iz života samoga naroda; osim koga imena nisam izumeo gotovo ništa. Na taj način slobodim se, da sam ugadjao trima velikim gospodjama: istini, lepoti, — i publici. A koliko sam u tome bio srećan, videće se, kad se knjiga primi“. Knjige će biti kojih 13. araka, a cena će joj biti 80. novčića. Kako je Milićević dobar znanac

našoj publici, dosta je, ako samo upozorimo na najnovije djelo njegovo.

Slovenska. Čitamo u „Slovanu“, da Franjo Vilhar, sada kapelnik stolne crkve i hrvatskoga pjevačkoga društva „Zvonimira“ u Spljetu, piše veliku romantičnu operu „Zvonimir“, kojoj je već prvi čin gotov. Želimo vriednomu skladatelju, da mu mučno djelo podje za rukom, kako valja.

Češka. Poznati pjesnik Vrchlicky objelodanio je ovih dana novu zbirku pjesama „Zlomky epepeje“, koja se može smatrati nastavkom predjašnjih njegovih zbiraka „Duh a Svět“, „Sínx“ i „Perspektivy“. I ovdje se zanima Vrchlicky više obćenitim, svjetskim pitanjima čitava čovječanstva, nego posebnim ertanjem češke zemlje i ljudi. — Kako čitamo u pražkim novinama, gostovat će u Pragu u „Narodnom divadlu“ član beogradskoga pozorišta g. Tošo Jovanović, koji je prije nekoliko godina bio članom naše drame u Zagrebu.

Ruska. Pisac Lěskov objelodanio je „Svjatočnyje razskazy“; imade u knjizi na broj 12 pripoviedaka. Leskov je veoma darovit pisac, te mu se djela odlikuju medju inim ugodnim humorom, koji kadikad zanosi na satiru. Jezik mu je krasan, oblik upravo umjetan. U ovoj su knjizi sabrane pripoviedke, koje prikazuju događaje i čuvstva o svecima. — Štampa se u Petrogradu ruski prievod svih djela Viktora Hugona, koji će izići u pet knjiga, te zahvatiti, što je u dvadeset i dvije knjige francuskoga izvornika. — Akademik Bredihin sprema album ilustracija za djela slavnoga pisca ruskoga A. J. Ostrovskoga. Djelo će izlaziti u svezcima, a u svakom će svezku biti ilustrirano po jedno djelo Ostrovskoga. Prvi bi svezak mogao izići već mjeseca prosinca ove godine. — S velikim je uspjehom prikazivana polovinom prošloga mjeseca nova drama veoma darovitoga pisca ruskoga Gnëdiča „V cvětah“ u Peterburgu u Aleks. glumištu.

Francuzka. Poznati učenjak francuzki Louis Leger objelodanio je ovih dana novu knjigu o Slovjensstvu: *Nouvelles études slaves, deuxième série*. Već smo javili češće, koliko se Louis Leger brine, da upoznađe francuzki svijet sa slovjenskim. Leger je profesor slovjenskih literatura u Parizu, te je napisao već velik niz knjiga, u kojima govori o prosvjeti političnoj i literarnoj, o socijalnim i inim prilikama pojedinih slovjenskih plemena. Sve, što piše, osnovano je na velikoj studiji, te je upravo s toga njegov rad veoma znamenit u francuzkoj literaturi. On se znatno luči od nekih drugih Francuza, koji opisuju narode slovjenske — iz vagona; kojima nije do toga, da budu istiniti, nego zanimljivi. Taki je na priliku Tissot, u koga nema kraja ni konca čudnim paradoksima. Leger je učenjak, te gloda u svemu, da bude objektivan. Od njegovih djela poimence valja napomenuti ova: *Cyrille et Méthode, Histoire de l'Autriche-Hongrie, Le monde slave, Études slaves, Nouvelles études slaves*; još mn. dr. U novom nam djelu prikazuje veoma lepim načinom život Ivana Husa i historika Palackoga, nadalje nahodimo članak „Le roman rustique en Bohême“, za tim krasan članak o Kohanovskom „Un jubilé littéraire en Pologne“, studiju o slovjenskoj mitologiji, pa najzad „Le Nihilisme et la Russie“, gdje je sabrao, što se pouzdano može znati za razloge, povode, razvoj i znamen nihilizma u Ruskoj. Opisuju nam zamet nihilizma, osobito moć tajnih aristokratskih društava revolucionarnih za cara Aleksandra I., pa onda razvoj nihilizma za Nikole I. Govori nadalje o tom, kako se doimala njemačka filozofija ruske inteligencije, spominje Hercena i njegov rad oko „Kolokola“, pa sve političke i društvene prilike u Ruskoj za cara Nikole II. i Aleksandra II. Ocienivši reforme potonjega vladara prelazi Leger na to, da nam prikaže, kako se javlja nihilizam u romanima ruskih pisaca; po-

imence u Turgenjeva (Otc i djeca, Nov) i u Černiševskoga (Što djelati?) Najzad razlaže najnoviji nihilizam, snagu i težbu njegovu, kako se javlja u njihovu časopisu švajcarskom „Zemlja i volja“. Zanimljiv je takodje članak: „Les écrivains français et la Russie“, koji se može smatrati pendantom članku „Voyageur anglais en Russie“ u knjizi „Le monde slave“. — Čuveni učenjak francuzki akademik Renan, koji je na polju učenjačkom ubrao toliko lovorika, od nekoga se doba dosta mnogo bavi i oko liepe literature, te ga danas broje medju najvrstnije stiliste moderne Francuzke. Ovih je dana objelodanio novu dramu, kojoj je gradja crpena iz poviesti, a zove se „Abbesse de Jonarre“, te se odlikuje umnim ertanjem značajeva i dubokom filozofijom misli. Ali se po svemu čini, da je više namijenjena čitanju nego gledanju. — Berliozu je u Parizu ovih dana otkriven upravo veličanstven spomenik.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prošle smo nedjelje čuli operetu „Nanon“, i „Fausta“. Premda je g. Deskašev istoga tjedna već dva puta pjevao operetu, ipak je mjesto bolestna g. Milanija primio težku partiju Fausta, da tako spase čast opere. G. Deskašev je vrstau operetni pjevač, pa bi radio krivo, tko bi mu preoštro sudio, kad od nevolje pjeva u operi. Rado priznajemo, da je g. Deskašev na nekoliko mjesta, osobito lirskih liepo uspio, pa mu je obćnstvo rado priznalo pripravnost. Ostali su pjevači bili kao ono prvi put ove sezone. — U nedjelju 31. pr. mj. izniela je uprava na pozornicu i opet Freudenreichove „Graničare“, koji su kuću napunili dubkom. Milo nam je, što je jezik Graničarima izpravljen i dotjeran, tim više, što se ova drama rado gleda, pa je pravo, da jezik ne bude rdjav. — Na dušni dan smatrala je uprava probitačnim i ove godine prikazati sušičavu dramu bečku „Mlinar i njegovo diete“. Istina, prikazuje se ova bolnička historija na ovaj dan i po drugim većim glumištima njemačkim u Beču i drugdje, no kad smo zapisali Niemcu dušu, da ćemo ga u svemu posljodovati? Povoditi se za drugim u dobru upravo nam je dužnost, ali u zlu i suvišnu nije potrebno ni pametno. S toga, mislimo, ne bi trebalo nikakva osobita radikalizma, da se uprava otrebe bar ovakih, zbilja neopravdanih tradicija.

Svaštice.

Velik dar. Parižskoj je akademiji zapisao vojvoda Aumale veliko imanje Chantilly, koje imade preko 10.000 hektara, a valja kojih 30 milijuna franaka. Ovo će donositi akademiji na godinu do polak milijuna dohodka. Uz samo imanje imade krasnih šuma, vrtova, krasna zbirka umjetnina i bogata biblioteka.

Sveučilište u Švedskoj. Pokraj dva stara sveučilišta u Upsali i Lundu podižu se sada još dva: jedno u Gothenburgu, i jedno u Stockholmu. Ovo potonje ima već dva fakulteta: matematičko-prirodnjački i filozofski. Da bi se novim sveučilištima osigurao život i potaklo pohađanje, već su za njih pribavljene odlične naučne sile. Uprava je pridobila njeke docente iz tudjine. Tako je pozvana Ruskinja Kovaljevskaja, za tim jedan Finac, Danac i Norvežac, svi kao profesori.

Iz Pompeja. Kako javljaju talijanske novine, otkrili su u Pompejima mnogo znamenitih starina. Ne daleko od vrata, što vode u Noceru, našli su cestu sa grobnim spomenicima, za koje misle, da je veoma znamenita. Ova je cesta mnogo nalik na onaj glasoviti put izvan zapadnih vrata. Nesreća je, što nema dosta novaca za izkapanje, te će tako učeni sviet morati da čeka, dok mu se podade zgoda i prilika, da se koristi ovim znamenitim obrećom.

U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 13. studenoga 1886.

Br. 46.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXXII.

Kačić bijaše sa svojim uspjehom vanredno zadovoljan; još više, kad mu je Bolić na njegovo pismo odgovorio, da je dobro uradio, što je prije svega nastojao predobiti ugledniju osobu. Pisao mu Bolić među ostalim: „— onda je lako za druge. Ljudi su takovi. Iz usta najvećega tukmaka više vriedi jedna rieč, ako je uglednik, nego li stotina rieči iz usta najvećega mudraca, ako je siromah i neuvažen. Za to vam preporučam, da moguće stališke predsude staroga plemenitaša štedite, za našu stvar za sad su napokon bez ikakve važnosti i svakoga značenja. Samo dakle napred! Ima vam tamo još nekogih, koji bi bili zreli, — čujem neki postolar u obližnjem mjestancu, čovjek, koji se daje zanieti, a inače siromašak i nezadovoljan; zatim jedan učitelj, — da — tamo je takodjer liečnik dr. Lucić, čovjek bistra uma, — vele da mnogo toga ne odobrava. Mi smo ga doduše morali prije osudjivati, no čujem, da je taj čovjek došao sada k sebi i da pod nikoji način ne dieli mnijenja drugih. On je veoma obljubljen i ugledan u onoj okolini. Ne zaboravite ga dakle! Ne zapustite niti seljačtva, to je — uzme li se pravo — jezgra. Glavno je, da vam pred očima lebdi postignuti, da kod sljedećih saborskih izbora dobijemo ondje svoj kotar, — makar toliko, da kandidata postavimo“.

Od sada je Krešimir s Krnjetićem malo ne svaki dan kuda pošao. U starca ko da je sam djavo uljezo. Gospodja i kći čudile se, kimale glavom, najviše što od sada nije smjela Šarolta pod živu glavu svirati magjarskih napjeva, nego je starac naručio Kuhačevu zbirku i pri-

bavio Zajčevih napjeva. Nije ju više nazivao Šaroltom, nego Dragicom.

Po naputku Bolićevu potražio je Krešimir i učitelja i postolara, upoznao se s nekim radi segregacija nezadovoljnim seljacima, samo liečnika doktora Lucića ne mogaše nikad nigdje naći.

Krnjetic ga doduše odvrćao od njega. „Ta nemojte ga ni tražiti“, — govorio bi — „ovo vam je nekakav čudak. Taj bi nam se rugao. Njega se bavio mnogo politikom, — bio i u saboru, — ja sam mu kano protukandidat podlego, — on zastupaše narodnjake, — nu sada objesio je sve na klin i ni čuti o politici. Nije ga brige, da sve naokolo propadne. Nu krivo bi učinio, mora mu se priznati, da je učen i pametan čovjek. Najbolje je, da ga pustite, — jer — njega ne ćete o ničem uvjeriti. Upoznat ću vas s drugima“.

I u istinu Krnjetic je svoju rieč održao. Za kratko vrieme upozna Krešimir sve moguće nezadovoljnike čitavoga kraja. Jednoga vlastelina, koji je radi pretjerane elegancije u kući i ljubavi k „farbelu“ i „makao-u“ pao u silni dug te imao svaki dan posla sa sudbenimi ovrhami i užasno psovao na zakone, koji dopuštaju takav postupak. Drugoga vlastelina, koji je imao pol tuceta braće izplatiti, pa je vikao na taj strašni zakon o nasljedstvu. Zatim jednoga oduštenoga načelnika, koga je podžupan skinuo radi nemara i netočnosti kod uprave s javnim novcima, nu koji si je utvarao i cielom svijetu govorio, da je izgubio službu radi samostalnih misli u politici. Među seljacima i obrtnicima predobio je ponajprije one, koji su malo po malo svoj posjed prodavali, jer su imali previše smisla za širenje kulture u spodobu

piva i rozolije u krčmi židova Polaka; zatim sve one, koji su bili u občinskom odboru u manjini, te im sadanji načelnik nije davao prilike, da si kano procjenitelji kod poljskih šteta ili ko povjerenici kod utjerivanja poreza zaslužuju dnevnice

Svi, svi povladjivahu Kačiću velikim zanosom, kad bi udarao ili na postojeće zakone ili na sadanju vladavinu. Dogadjalo se dapače, da mu dolazahu po savjete u raznim dnevnim potreboćama — tricama svoga maloga života. Jedan ga umoli, da mu rekne, kako bi mogao sudcu nauditi; drugi, kako bi najuspješnije mogao ocrniti pred banom podžupana ili kojega činovnika; treći, kako bi svoje protivnike u občinskom odboru pred narodom omrazio; četvrti dodje da ga umoli, neka mu napiše dopis za novine proti načelniku, župniku i podžupaniji; peti dapače, jer mu se žena posvadila sa suprugom podžupanijskoga podvornika i sa župnikovom kuharicom, zahtievaše, da Kačić spjeva kakovu pogrdu pjesmu na podžupaniju, občinski ured i župnika.

Krešimir osjećaše nješto sujeta, videći kako svi ti stari ljudi pouzdanjem govore k njemu mladiću i traže mnijenje mu, al takodjer stidio se dosta puta za nje i uvidjao dobro, kako svi ti pristaše njegovi nizko i grubo čute i misle. S toga ne bijaše sasvim zadovoljan s uspjehom. Opazi, da on najmanje osvaja duhove svojih pristasa programom svojim i slavljenjem hrvatstva, nego najviše psovanjem na osobe, koje ma i najsitniju javnu službu obnašaju ili dobro stoje. Potuži se s toga Boliću. Ovaj mu opet u dugačku pismu odgovori, da to ne pači; napokon da je sve jedno, što svodi ljude u jednu hrpu, glavno je, da su nezadovoljni sa stanjem, da zamrže na sve zvaničnike, sve oblasti, izgube svaku vjeru u njih, što napokon nije teško postići, jer je u Hrvatskoj samovolja magjarskih legata u istinu prekoračila sve granice dopustivosti. Konačno ga Bolić upita, što je s Lucićem? Nazove ga i sada „čovjekom od upliva“ i „kome tamniji narod najviše vjeruje“.

Sad se Krešimir odluču, da će se po što po to sastati s Lucićem. Ne samo želja da se pokaže pred Bolićem i ljubav k stvari, nego i živo zanimanje tjeralo ga na to. Osim toga čuo je o njem jur sto i sto sitnica, iz kojih je sve većma izvodio znamenitost njegovu.

Jedni ga opisivahu kao misantropa, koji se uklanja ljudima a najviše ženama, te znadoše za najsmješnije crtice, kako bi odbijao ponuke prvih krasotica i ugibao se pozivima najotmenijih krugova, te da se je prije nekolicke godina oženio jedino u hlepnji za bogatstvom i iz znanstvene znatiželjnosti, da prouči brak i ženu. Drugi su opet sasvim protivno tvrdili, da je užasno razkalašen čovjek, te da se čestite žene ne usudjuju više k njemu dolaziti po lječničke savjete. Supruga elegantnoga vlastelina pripoviedala Kačiću, da je žena doktorova vrlo nesretna, s toga i gotovo da je od vječnih suza izgubila oči.

Dakako, — ako li je s prostim narodom o njem razgovarao, tada nije čuo nego hvalu i blagosivanje. „O, taj gospodin doktor, — to je dobar gospodin, — ja bi bila već pod crnom zemljom, da njega nije. A dolazio on, makar je bilo dosta daleko, svaki i bogi dan. Dapače, jer sam sama bila, — nije nikoga kod kuće bilo, toliko puti je vatru naložio, te mi skuhao — sam, vlastoručno — dobre govedske čorbe. Donesao bi naime uvijek sobom govedine. A nije nikakve plaće htio primiti, dapače u apoteki on je platio ljekove. Ah — Bog mu plati, — i njegovoj dječici!“ — Ovako je Neža slavila Lucića. Vlastelinka R., supruga onoga s tolikom braćom, naprotiv se užasno potužila. Molim vas, meni zlo, — zlo da sam mislila, sad je svemu kraj, — pošaljem po njega, jer drugoga nemamo ovdje na selu, — ah zao je taj ladanjski život, — istina došao je odmah, nu ja ležim — ležim baš u grčevima, gotovo samo da ne izdahnem, — on me pogleda, namrgodi se i grubo počeo vikati: „Ta ništa vam ne fali, prenajeli ste se, — zarad takove malice ne zovite me više!“ — Šta velite vi na to? Meni — gospodji — dami — pa tako? Al to još nije sve. Kad mi je drugi put pozlilo, bio je tako impertinentan, da je pitao prije momka, koji je po nj došao, šta se je u našoj kući jelo, pa čuvši, da smo imali divljačine, rekne, da ga ne treba, — meni da će bolje biti od sama sebe. Šta velite na to?“

Onaj pako elegantni vlastelin sa sudbenimi ovrhami ružio i psovao Lucića, što mu je poslao račun: „Jeste li to vidjeli? Liečnik — pa konto — kano kaki židov. Sram ga bilo! Zar je to sveto zvanje liečnikovo? Seljaka dakako badava lieči, — da steče Bog zna u kakve svrhe — popularnost. Nu mi, gospoda, mi moramo plaćati! Ma kažem vam, — da, najbolje ono vaše: pravi pravcati slavoserb. Uzmite još i to: Zadnji put ne htjede mi više dati žiro na mjenicu!“

Napokon pruži se prilika, da je Krešimir Lucića vidio. U blizini Kačićeva doma neki seljak opasno obolio. Ozledio si nogu. Krao je naime kruške iz susjedova voćnjaka pa zatečen nespretno odskočio. Lucić dolazio svaki dan k seljaku. Krešimir već je iz daleka prepoznavao jednoprežna sitna kolica, na kojima je Lucić sam sjedio i konja ravnao. Sivo odielo od ruskoga platna i ogromni slamnati šešir sačinjavahu doktorovu toaletu. Ova jednostavnost privlačila je Kačića još više.

Doktor bijaše sa starim Kačićem još od prije poznat, pa je jednoč, morajući ostati kod seljaka, da vidi, kako će djelovati novi liek, skočio gore u Šmirovo Bio to čovjek od blizu četrdeset godina, čvrst, ni predebeo ni suh, srednjega stasa. U licu bio smedje puti, a svjetle oči tamnih zjenica imadjahu sokolov pogled. Kosa mu bila sasvim kratko ostrižena, njekoč crna, sad se prelivala srebrenim ljeskom, te je izgledala u boji kano srebro starih škuda. Krešimiru udare u oči košćate ruke neobično tamne kože, obraštene dugimi crnim dlakami.

— Kako, viećniče? Dobro. — Ovo valjda vaš sin? rekne sve u jedan put, stupivši u sobu i baciv svoj prašni šešir na prvi krevet.

— Šta je nova u svijetu? — upita ga stari Kačić i složi novine, što ih je dosada čitao.

— U Kašincima vladaju ospice. Imamo pune ruke posla. Podžupanijski liečnik dolazi svaki treći dan onamo.

— Ah — ne, ne, clarissime! — prekine ga. — Šta se čuje in politicis. Da li će skoro kakve promjene biti?

— A zašto pitate mene? Ja se ne bavim timi ludorijama! — zlovoljno se otrese doktor i mahne rukom po zraku. Recite mi radje, kako plaća pšenica?

— Seljaci se hvale, al oni uvijek tako kod žetve; kad će izmlatiti, onda opet jao! Dakle vi ne ćete pa ne ćete politike. A nije pravo; ljudi imućni, samostalni, učeni, a sve te krieposti imadete vi, — vi treba da radite na tom polju, jer vi možete koristiti. Šta će druge šuške, kojim se može svagdje na rep stati. Al to je žalostno kod nas. Baš oni, koji mogoše, oni ne će. Ovdje vi i vaš tast Narančić — pa baš obojica ste —

— Nemojte sudče tako! Zar nisam do nedavna? Žrtvovao sam svoje liečničke dužnosti, pa šta sam postigao? Nisam ništa mogao pomoći ni odlučiti. U takim traljavim okolnostima što se dade učiniti? Sve slabo, strašljivo, sve proti nama, svagdje popuštaj i popuštaj, ako ne ćeš da bude još gore, a nigdje ljudi! Za to sam postigo, da me je doktor Bolić javno izgrdio do zla Boga, žigosao me kano podkupljena izdajicu — i šta ti ja znam sve! Čemu dakle to? Da znadem, da se dade što uraditi, još bi, — al kad vidim, kako je proti brutalnoj sili sve uzalud, — ko glavom u zid. A komu za volju? Jedni gramze za častima, dvorskim objedima, drugi za penzijama, treći za službama, četvrti za objedima kod bana, peti jer nemaju od drugoga šta živiti, — a šesti — ah šesti — oni laju, viču i bjesne za volju galerije, da im što življe plešće. Svi su akteri, ovi zadnji su komici, oni prvi sami izabrani Jagi i Karli Moori, a ostali stare babe i takovi, kojim sveto pismo posebice obećaje kraljevstvo nebesko. Ja nisam ni jeduo ni drugo, ni treće ni ni četvrto, ne spadam dakle k njima. Bolje je da liečim ovdje groznice, no i to dakako nije moja zasluga, nego drage prirode, koja je stvorila kinin i zasluga onoga Indijanca, koji je za volju svoje španjolske ljubovce izdao Evropejcem ovo sredstvo — i tako svoj narod ubio.

— Vi gledate na crne naočare, moj doktore — jednom mora njetko. Ako ćemo svi ovako, tad propade sve.

— Ne će, ne bojte se! Pojedini nisu nikad tako znameniti. Nu prestanimo o tom. Okrenuv se pako Krešimiru, upita ga: — Vi ste na ferijama ovdje?

— Jesam i nisam. Pripravljam se za izpite.

— Liepo, učite se, evo vam najbolje politike.

— Kačića smete ova primjetba, te ne odvrti ništa, a otac se zbunjeno nakašlje.

— Poznajete li moga šuru Živka Narančića? Al ne, on će biti stariji od vas.

— Nije, — on je moj kolega.

— Vaš kolega? Tà molim vas, on je odavna svršio, položio doktorat, pa i on je malo zadocnio; spleo se žalibože u mreže — ah — nu ipak, — oho — odavna već je doktorom promoviran. Ima preko godinu dana. A šta vi radite?

— E — ja ne kanim u službu, pa je sve jedno. Barem prodjem u većem obsegu materiju. (On se zastidi s ove laži!)

— O nije sve jedno. Evo — otvoreno vam kažem. da nije pravo, što naša mladež sveučilišne godine onako u ludo trati.

— A gdje je mladi Narančić sada? — prekine doktora otac.

— Gore negdje u Pragu il u Českoj ma gdje, — ako nije u Saksonskoj. Nisam si zapamtio. Kazivao mi starac zadnji put, da će se vratiti u Hrvatsku, nu ne vjerujem. Tako je nekoliko puta već najavio, nu svaki put je slagao. Siromah — žao mi ga je. Prekrasna glava i zlatno srce, nu šta ćete, — zatalambasio se u tu nesretnu barunicu, pa nikud nikamo od nje. A najljepše je, da ona uz njega i svoga muža, kako zli jezici vele, još i druge begeniše. Nu Živko sve to trpi, upravo kanda ga je začarala, zaludila ga žena sasvim. Ne bi bio ni izpita pravio; ali čujte, ona je zahtievala, valjda za to, da bude slobodnija. Žao mi je dječka! Što li mu ja nisam već sve pisao, ali ništa ne pomaže. Pa uzmite još, ja sve velim, da je on ne ljubi, — jer još uvijek misli na svoju bivšu zaručnicu i drži se najnesretnijim čovjekom. Da mu čitate listove! A ipak ne može da se rieši barunice. Strašno, da je taj naš hrvatski svet tako u svemu slab! — Al ja se zabrljah kod vas. S Bogom, viećniče!

— Zar ne marite kod nas ostati?

— Hvala vam; dugo bi se zadržao. Inam ja sobom sira, luka — pa to je dosta. Sprovedite me, mladi čovječe, da vidite i čujete, kako se moj seljak zaklinje, da ne će nikada vise krasti, te obećaje majci Božjoj Bistričkoj duplir od osam funti, ako ga pridigne. Na mene ni ne misli. A znam, da će tepče za jedno i za drugo slagati, neka samo ozdravi.

Krešimir ode s doktorom, makar je podnevno sunce baš jako pripicalo. Doktor je običavao žurno koracati, držeći jednu ruku u hlačah, a drugom tigujući svaku bilinu na putu, koju bi dosegnuo.

Razgovor se pleo o zanemarenosti gospodarstva. Doktor gnjevno i žučljivo uzklikne: — Eto — tako je — onda da tjeramo politiku, — u njoj smo za ciele „paceri“, a Boga mi u gospodarstvu takodjer. Gledajte samo onu livadu tamo, kako je mahovina udušila travu, a dalje opet ondje kiseliš. Da tepče od gospodara samo nešto izčisti i dulje prekopa nasip, — eto mu najkrasnije li-

vade. Nu dakako, kada ne bude dosta siena, onda će sav svijet biti kriv, samo on ne!

Došavši u seljakovu kuću, prvo je bilo, da se je doktor ljutio, što nisu bili prozori otvoreni, kako je bio odredio, jer je u sobi vladao nesnosno udušljiv zrak. Ni soba nije bila pometena, a u zapečku spazio je sakriven vrč vina.

— Evo opet jedan primjer našega naroda, — okrene se Kačiću, i nečekajući dalje otvori sam širom sva okna, zgrabi iz kuta metlu te stane mesti, a vrč s vinom izlije napolje.

Kačić morao mu se diviti.

Na rastanku pozove ga doktor, da dodje kojiput k njemu. „Ne ćete baš mnogo zabave naći, al moći ćete gombati i u nišan strijeljati!“

Sljedeći već dan odvezao se Krešimir u mjesto K., gdje je doktor u vlastitoj novoj sagradjenoj kući stanovao. Kuća je stajala sama za se na uzvišenu prozračnu mjestu.

Doktora ne nadje kod kuće. Nu primi ga njegova supruga, mlada zdrava gospodja, čvrsta tjele i ljubezna lica, nalik bratu si Živku, nu ipak ne dovinov se one idealne ljepote. Plava joj kosa jednostavno je u zatiljku u klupko složena, a u kosu je zatakuta biela krasna ruža. Odjeća joj sasvim jednostavna, nu izticala se ukusom i solidnošću robe. Na pozdrav Kačićev ljubezno je odvrtila i odložila djetecu košuljicu, koju je upravo šila, kad je Krešimir ušao.

— Ajdemo u vrt. Ondje su djeca, loptaju se, moram biti kod njih, jer su živahna, a moj suprug im toga ne brani. Vi ćete dakle dopustiti, pa i ljepše je vani.

— Molim, kako izvolite, gospodjo! (Kačić, odkad je počeo drugovati s Jelenčićem i njegovimi jednomišljenici, nije ni jednoj gospodji govorio: milostivna.)

Odoše dakle u bašću, koja se tik za kućom daleko u brdo prostirala. Na stražnjem velikom prostoru opazi Kačić gombalište. Od onuda javljali se veseli djetinski glasovi.

Spazivši djeca majku, veselom vikom pohrliše svih četvero pred nju, najprvi dječaci od kojih šest godina i burno joj se ovjesi oko pasa.

— Milovane, nemoj tako, zar ne vidiš, da je ovdje stran gospodin? Pokloni se.

Dječak malko zastidjeno popostane, nu tada pristupi Krešimiru te mu pruži ruku glasno rekav: „Moj naklon!“ Ostala djeca — još jedan dječarac i dvie djevojčice, — učiniše isto tako. Dapače i ono najmanje, dvogodišnje, dotura se na debelim nožicama nesigurno do njega, te mu pruži tustu svoju ručicu.

Kačić nije volio djece, al ga ova djeca u prvi mah predobiju te nije dugo potrajalo, pa se on, djeca i gospodja u veseloj igri motahu po bašći.

— Gle, gle, eto moga mladoga znanca! — proču se glas, te doktor dodje do Kačića. Nosio je velike vrtlarske škare, te za čas vidio ga Krešimir, kako svojim hitrim, reć bi gnjevnim ili žučljivim načinom snaži dr-

veće, nasade i cvieće. Ako su djeca na čas utišala, javio se doktor: „A šta se djavolčići umiriste, igrajte se, skačite, penjite se, ali ne ovdje u bašći, nego tamo na tratini!“

Kod ručka uvjeri se Krešimir, da doktor kod kuće veoma dobro i mnogo jede, makar se jučer zadovoljio kruhom i sirom. Bijaše sve slatno i brižno priredjeno. Kod stola nije nikakovo čeljade posluživalo, djevojka bi tek doniela zdjelu i metnula na „tourniquet“, te bi si svak sam uzeo, kod česa je domaćica ljubeznom brižljivošću pazila, da si svatko po volji izabere.

— Jedite, koliko možete, kod mene se ne sili; ako ostanete gladni, bit ćete sami krivi, — rekne doktor Krešimiru i nagrabi iz djele pun tanjur.

Razgovaralo se kod stola o koječem. Doktor kanda je litio izkušati Krešimira, kako daleko njegova obća izobraženost siže. Tu ga je Kačić nekoliko puta iznenadio svojim nazorima, da ga doktor upravo grubo izpravi. „Ah, molim vas, — klikne, kad je Kačić onako u maniri Bolićevoj na laku ruku osudio nastojanje modernih učenjaka u pogledu izučanja dobe renesance, — gdje do biesa uloviste toli užasna načela? Pa vi humanista! Još koje kako da bi ja, koji ko liečnik i naravoslovac spadam tako rekući k realistima, a svakako k eksperimentalcima, da ja nisam ipak izgubio smisla za filozofiju, estetiku i sve one discipline, koje se na posljedku bave onim, što je svakako najuzvišenije, a to je ljudski duh i njegovi neposredni učinci. Zar za to, što je eksperimentom moći dokazati, da je u žabe hladna krv, više vriedi ova znanost, koja taj dokaz svojim zove, nego li recimo na primjer filozofija, što joj nije moguće pomoću sličnoga eksperimenta dokazati, da je duša recimo n. pr. Goetheova neumrla? Vidite, ja sam liečnik, pa ipak ne dam si osjeniti očiju sjajem uspjeha eksperimentalnih znanosti. Na krivu ste putu, kad tako govorite!

Kačić se ne upusti u polemiku, napokon njemu je to deveta bila. On je želio povesti rječ o politici, ali doktor mu se porugljivo nasmije i započne govor o sveučilištu.

Kačića je ponjekle ovo ljutilo, nu napokon došavši kući morao si priznati, da mu je dan veoma ugodno prošao, te dozivajući si doktora, ženu mu, dječicu i cielu uredbu kuće u pamet, zaokupilo mu dušu ono pravo zadovoljstvo, kojim izpunjuje čovjeka svaka harmonija i ljepota. „Ipak je liepo, kad si čovjek uredi ovako svoj život. Da se mogu ženiti — oh — jao — da je Tinka, — nu — šta ja, — gdje su mi izpiti!“ i osjeti grižnju savjesti, kad pomisli, da gotovo nije pravo ni počeo učiti, a ipak je nekoliko mjeseci već ovdje. Tad mu opet dodje na um ženitba, te se kod toga sjeti Ružičina medaljona, da se odmah sam prekine u tim mislima glasno se nasmijav: „Ja — pa se ženiti — ne smijem — ne, nije to za me. Sloboda — samostalnost! Tinku bi bio uzeo, a kad nje nema, — drugoj ne nosim nikakih žrtava!

(Nastavit će se)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

III.

Dubosovski „ujezdni predvoditelj“ imao je kćer. To još ne bi bila nesreća ni po poštovanoga Karpa Kondratića, ni po dragu Barbaru Karpovnu; no u njega je pored kćeri bila žena, a u Vave, kako su je doma zvali, pored oca mila mamica Marija Stepanovna. A to su drugi računi. Karp je Kondratić bio izgled krotkosti u obiteljskim poslovima. Bilo je čudno vidjeti, kako bi se znao promieniti, kad bi iz konjušnice došao u blagovaonicu, sa gumna u spavaonicu ili dvoranu. Da nam nisu poznati putnici po najpouzdanijim vrelima potpuno dokazali, da isti Englez može biti izvrstan planator i valjan otac familije, mogli bismo sumnjati, ima li takih dvojakih naravi. U ostalom razviriš li dublje, lako ćeš se uvjeriti, da je to posve prema prirodi Izvan kuće, na ime u konjušnici i na gumnu, bije Karp Kondratić bez prekida boj, vojskovođa je, te nastoji neprijateljima zadati što više jada i nevolje ljute. . . . I njemu su neprijatelji dakako goropadni urotnici — lijenost, nedostatna briga za svoje dobro, nedostatan mar za četiri dõruše i druge mane. U dvorani naprotiv čekaju Karpa nježni zagrljaji vjerne mu žene, — i milotno čelo kćeri, da ga poljubi. Iza toga bi skinuo sa sebe teški pancir svagdašnjih briga, te postao — ne samo dobar čovjek, nego dobar Karp Kondratić. Žena je bila u drugoj prilici. Gotovo dvadeset godina bije mali partizanski boj medju stijenama kuće rijetko čineći neznatne juriše na kćošja jaja i predju seljakâ. Ljuti okršaji sa sobaricom, sa kuhaćem i sa bufetčikom neprestance su je razdraživali. Ali valja joj u čast priznati, da joj se duša nije mogla sasna napuniti ovim malenim bojnim poslovima, — te je s toga suznih očiju privinula na grudi sedamnaestogodišnju Vavu, kada ju je tetka dovela iz Moskve, gdje se je izobražavala u penzionatu ili u institutu. To je druga pjesma — sokač ili sobarica, pa rođena kći, biće, kome u žilama teče njezina krv, — pa onda svete materinske dužnosti! Iz početka je Vava mogla odahnuti, smjela je skakati po vrtu poimence za mjesečine. Mladog djevojci, uzgojenoj medju četiri stijene, bijaše sve novo, „čarobno, dražesno“, gledala je na mjesec i opominjala se koje milovane drugarice, te živo vjerovala, da i ona sada na nju misli, i rezuckala bi svoje ime u koru drveća. . . Bilo je to vrijeme, koje se hladnim ljudima pričinja smiješnim. nas ipak nagoni samo na smiješak, ali ne na smiješak preziranja, nego na smiješak, s kojime gledamo djecu, kako se igraju; mi sami više ne možemo, — no djeca nek se igraju! Nepravda je, prava nepravda mlade djevojčice, koje su upravo izišle iz penzionata, prekoravati s prenapetosti, s eksaltacije, kako obično biva. Sva ta maštanja, sve pregnuće ovoga

doba, sva spremnost na ljubav, sav nedostatak egoizma. sva požrtvovnost — posve je iskrena. Život je prispio do prijeloma, zavjesa se budućnosti još nije digla. Za njom ima zamamnih, strahovitih tajna, srce boluje s nječega nepoznata, organizam je u isti mah uzrujan, živčani sustav razdražen, a suze su gotove neprestano teći. Pet, šest godina kasnije — sve se preobrazilo. Uda li se, ne treba više govoriti; ne uda li se još, tada ako je u nje tek iskrica zdrave naravi, ne će čekati, dok joj ko god drugi razokrije zavjesu, nego će to uraditi sama i inače promatrati ovaj život. Bilo bi smiješno, da dvadesetpetgodišnja djevojka gleda na svijet kao curče iz instituta, a institutkinja opet kao dvadesetpetgodišnja djevojka.

Barbara Karpovna nije bila krasotica. Ali joj je ljepotu obilato naknadjivalo ono nješto, ce quelque chose, što kao buket dobra vina razabiru samo poznavaoi, pa ovo nješto, još ne razvito, proročansko, puno slutnje, sjedinjeno s mladošću, koja sve krasi i poljepšava, pridavaše joj osobit, tanak, nježan, nedohodan svima — čar. Dok bi joj promatrao dosta suho, osmaglo lice, ne sasna vitko, mladenačko tijelo, sanjarske oči s dugim trepavicama, nehotice bi ti se nadavala misao, kako bi se sve ove crte razvile i preobrazile, da i misao i čuvstvo i te oči — da sve to poluči njeku odredjenost, smisao, izrazitost, pa kako bi se morao sretnim smatrati, kome bi se na ramena prislonila ova glavica! Marija je Stepanovna inače bila veoma nezadovoljna vanjskim likom kćerinim, zvala bi je grđobom i zapovijedala joj, da se svako jutro i veče pere vodom od ugorakâ, u koju bi nasula nekakav prašak, ne bi li tako nestalo plamenjače, kako je nazivala njenu smedju put. Vavino vladanje prema tuđincima potaklo je majku, da se stane ozbiljnije brinuti njome. Vava bijaše stidna, odlazila bi sa knjigom u vrt, nije bila ljubezna, nije oćijukala. Najprije joj uzmu knjigu, a onda se saspnu na nju materinske opomene bez kraja i konca. Mariji se Stepanovnoj pričinilo, kano da se Vava ne pokorava s potpunom gotovošću, nego dapače mršti čelo i kadikad se usudjuje odgovarati. No dopustit ćete, protiv takoga nedjela valja odrješito raditi! Marija Stepanovna za čas zatomi vruću materinsku ljubav, te počne progoniti i tlačiti kćer u svakoj zgodi. Ako bi joj se htjelo u šetnju, zabranila bi joj; ako li je htjela ostati, morala je na polje. Silila ju je dapače, da preko volje jede, i dnevice ju prekoravala, što ne deblja. Ova su napastovanja materina proizvela, da se značaj Vavin povlačio u se, ona bude još plašljivija. još više stane mršati. Karpu se znalo koji put pričinjati, da mu žena nepravredno muči bijednu djevojku, pače je i kušao da joj štokod natukne. Ali jedva što je počeo malo jasnije govoriti o tom, podidje ga užasan strah, sile mu

nestane, te žurno pobiti na gumno, gdje je nadoknadio nenadani taj strah time, što je svim vazalima zadao golem strah. Tako je Marija sama ostala na junačkom megdanu, te navali kupovati fina platna, stolnjake i ubruse za opremu kćeri svojoj, i stane siliti sedam sobarica, da mrežicama slijepe oči, dok su druge tri koje šta drugo krparile; k jednu je nevjerojatnom tvrdoglavošću mučila i trapila Vavu kao glavna dušmana.

Kada su polazili u N. N. na izbore, jedva je jedvice Karp navukao munduru, jer je za tri godine dobrano udebljao, te podje do gubernatora i do „gubernskoga predvoditelja“, koga je domišljato zvao „naše jago prevoshoditeljstvo“. Dotle je Marija Stepanovna resila dvoranu i vadila koje kake dronjke, koji su na četiri kola iz njena imanja ovamo dovezeni. Potpomagala su je četiri nepočešljana lakaja. Posao odmicao mirno. Na jedan put ošine milostivu nekaka misao, stane, pa zavikne zvučnim grlom: „Vava, Vava, gdje se sakrivaš, a?“ Bijedna je djevojka slutila, da joj prijeti nesreća, te bojazljivo dobježi u sobu. „Evo me, majko“. — „Kakva si mi lica? Jesi li bona? Doista, da te ko pogleda sa strane, još bi pomislio, kako ti je rdjavo u roditeljskom domu; da, da, to je od penzionata! S takim licem dolaziš pred majku!“ Ovdje Marija Stepanovna pokaže djevojci tmurno lice. „I ja sam bila kći; no kad bi me pozvala majka, došla bi vazda vesela lica“, — te pokaže kćeri, vedro, nasmješljivo lice. „A ti si uvijek smrknuta. . . Ludo! šta premišljaš? kakva ti je slast sve kvariti, bluno! . . .

— Ej, mila kćeri, vrijeme je, da bude konac šali; u potonje sam ti vrijeme češće kazala, da me tvoje vladanje ogorčava; na našem sam imanju šutjela, ali ovdje toga ne trpim; valjda se nisam tako daleko nosila samo za to, da nekogovič kaže za moju kćer: glupo stvorenje! Sada ti više ne dopuštam sjedjeti u kutu. Za što ne umiješ pobuditi interesa ni u jednoga kavalira? Kad je meni bilo petnaest godina, jedva sam se od njih branila. Vrijeme je, da se udomiš. Čuješ li? Da, da, Varvara Karpovna, ovdje na izborima valja da si odabereš muža, ja ću već naći prosacâ. Šta misliš? Zar si takva ljepotica, da će za tobom bježati? Ni lice ni stas nije ti krasan, pače ne umiješ ni govoriti, a ni odijevati se, a nekmo li govoriti. Lijepe li naobrazbe, što si je stekla u Moskvi! Ne, golubice, u kraj knjige, dosta si se načitala, vrijeme je, matuška, da podješ za poslom. Ne dodji mi na oči, ako se ne popraviš!

Vava je ostala kao na smrt osuđena.

— Kako da se ne nadje zaručnik! 350 duša, pa kakih seljaka! Svaka valja za dvije u susjeda, — taki miraz! . . . Šta, šta, — čini mi se, još ćeš briznuti u plač. Plakati, da ti se zakrvave oči! To li je plaća majci za brigu?

Ona potrči do Vave veoma blizu, pa kako su u Vave bile suhe vlasi, ne znam, što bi bilo da nije baš u taj tren medonja, u livreji izvalio pladanj. Marija Ste-

panovna svim bjesnilom navali na nj: — Ko je razbio pladanj? zaviče hrapavo.

— Ja sâm, odgovori sluga, kome je očevidno nestalo strpljivosti.

— Šta, sâm, sâm, pa se usudjuješ meni reći — sam, sam! — Dugo je govorila rukama, sva je prilika, te je mislila, da će mimika bolje izraziti njezinu uzrujanost nego riječi. Izmučena djevojka nije mogla svega toga podnijeti: iznenada počne stenjati i od žestoka grča klone na divan. Mati se preplaši i vikne: „Ljudi, djevojke, vode, kapljice, po doktora, po doktora!“ Grč bijaše žestok i trajan, a doktora nema. Pošlju po drugi put po nj, a glasnik javi odgovor, neka se stripe, da je upravo kod teška poroda.

— Prokleti doktor! A kome je prispjelo radjati?

— Prokuratorovoj kuharici, odvratil glasnik.

Samo toga još nije bilo, da metne krunu tragičnome stanju Marije Stepanovne, ona porumeni: lice joj baš nije nikada bilo „dražesno“, no sad joj bude ogavno: „Kuharica! kuharica!“ Više nije mogla.

U to unidje Karp Kondratič vesela zadovoljna lica, što mu je prevoshoditeljstvo gubernator prijateljski stisnuo ruku i gubernatorica pokazala sag, koji je dobila iz Peterburga, a on je promatrao sag s onim patriarhalnom priprostošću, pod kojom se krije laskanje i poniženje, te joj rekao: Ko bi, milostiva, mogao do vašega prevoshoditeljstva imati taki sag!

Svim ovim zadovoljan, osobito svojim odgovorom, mirno unidje u sobu, a kad onamo, sasuo mu se na glavu obiteljski prizor: kći u grčevima, žena u nesvjestici, na podu razbit pladanj, Marija Stepanovna blijeda, ali desna njena ruka veoma crvena, gotovo isto tako kao lijevi obraz lakajev. „Šta je to, šta je Vavi?“

— Ta znaš, od puta! odgovori nježna mati: kako će ovako mlada djevojka ustrajati na vožnji od sto i dvadeset vrsta. Nisam li rekla, da počekamo do srijede, ali ne, ne, mene ne sluša nitko. Evo je sada ovdje.

— Ali molim, bi li u srijedu bilo manje vrsta?

— Dakako, ti znaš sve bolje. A sad ne možeš tu protuhu Krupova naći kod kuće! Mason! ništarija! Dva puta sam slala onamo — nisam ja posljednja persona u gradu! Odakle to! Jer se ti ne umiješ vladati! Ti se vladaš gore nego „zasjedatelj“. Poslala sam po nj, a on se izvolio meni narugati, čuj, nalazi se u prokuratorove kuharice pri porodjaju! Moja kći na samrti, a on u kuharice! . . . Jakobinac!

— Podlac, ništarija! završi on.

Još se nije smirila goruća struja riječi Marije Stepanovne, kad se otvore vrata i unidje stari Krupov sa svojim nešto metodičkim licem i s batinom u ruci. A i lice mu bilo vedrije nego obično. Oči mu se smiješile i ne opažajući, da ga gospoda ne pozdravljaju, zapita: — Kome treba moja pomoć?

— Mojoj kćeri.

— Ah, Veri Mihajlovni? Šta joj je?

— Moja se kći zove Varvara, a ja Karp, odgovori predvoditelj ne bez dostojanstva.

— Oprostite, oprostite, nu kako je Varvari Kirilovnoj?

— Da, prije, batjuška, presiječe mu besjedu Marija od bijesa drhtavim glasom: — Dozvolite, kako je kuharici prokuratorovoj?

— Izvrsno, izvrsno, odvrti Krupov krepko: Takoga slučaja još nisam imao za svega života. Mislio sam, duše mi, da će zaglaviti majka i dijete. Primalja je bila nesprijetna, a moje su ruke ostarjele, a i vid me ostavio. Pomislite, tračak od pupka. . .

— Ah, batjuška, zar ste s uma sišli? gdje ću ja take ogavne stvari da slušam? šta vam ne dolazi na um? U našem selu radja na godinu pedeset seljakinja, ali ja nikada ne saznajem ništa o tim ružnim i ogavnim stvarima. I pljune.

Krupov je teško shvaćao, šta misli. Svu je noć probdio uz jednu ženu u zagušljivoj kuhinji, pa ga se još živo doimala radost, što je porod sretno svršio, te u početku nije razumio tona milostivne gospodje. Ona nastavi:

— Da što, prokurator će vam platiti gorostasani honorar, što nijeste htjeli ni na čas ostaviti kuharice njegove, dok je u isti mah moja kći gotovo poginula.

— Ne, ni na čas, milostiva, ni za tren oka nijesam mogao otići niti za ljubav vaše kćeri niti ikoga čovjeka na svijetu. U ostalom vidim, da ne će biti baš tako rdjavo: vi se ne žurite, da me odvedete k njoj! Mislio sam odmah.

Nježni se roditelji na to osupnu: ali majka se brzo osvjesne i odvrti: — Da, sad joj je bolje, ali ne ću, da vam dadem do kćeri, možda još niste ni ruku oprali.

— Moram priznati, gospodine doktore, dodade predvoditelj: — tolikoj se prodrzljivosti ne bih nadao; da me ne napunja poštovanjem krst, što ga na grudima nosile, možda se ne bih mogao suzdržati. Što sam predvoditelj — a tome je već šest godina, još me nije nitko toliko uvrijedio.

— Ali molim vas, ako je u vas mrva ljubavi čovječje, pomislite bar, da sam ja nadzornik ovdašnje liječničke oblasti, čuvar zakona u medicinskim poslovima, — pa kako bih mogao ja ženu, kojoj je smrt za vratom, ostaviti na cjedilu, da pohitim k zdravoj djevojci, koja boluje s migrene, histerijskoga grča, kućne scene ili s čega drugoga! To bi bilo protiv zakona, a vi se za to ljutite?

Karp Kondratić bijaše u duši kukavelj. Zaduže su mu se riječi pričinile optužbom, da je liberalac. Zamagli mu se pred očima i brzo odgovori: — Toga nisam znao, po Boga, zbilja nijesam. Pred silom zakona je onjemljujem. Gle Vava već ustaje.

Krupov podje k njoj, primi je za ruku, pogleda je, potreše glavom. upita je dva, tri puta, pa znajući, da ne

može biti bez toga, prepíše joj neškodljiv receptat i reče:

— Prije svega mir, inače bi moglo na gore!

Tijem ode. Marija Stepanovna prestravljena grčom malo se smekšala. Ali kad je čula za Beltova, zakuca joj srce tako silno, da je bolonjsko psetance (što no je već šest godina počivalo pokraj rupea i male duvankese na njenu krilu) zalajalo i počelo njuškati i tražiti, ko dolazi. — Beltov — to je prosac! Beltov — to je onaj pravi!

Dakako Beltov je pohodio takodjer Karpa Kondratića; već drugi dan prisili Marija Stepanovna muža, da vrati milo za drago, a osam dana kasnije primi Beltov mrljavo pisamce, koje je žestoko zadavalo ovčjim krzuom — dobavilo se toga vonja na grudima kočijaša. koji ga je donio. Bilo je pisano ovo: „Dubasovski ujezdni predvoditelj dvorjanstva i gospodja njegova časte se ovim gospodina Beltova najuljudnije zamoliti, da bi izvolio sutra u tri sata doći na objed“. Beltov je sa strahom pročitao ovaj poziv, baci ga na sto, te pomisli: Čemu me do djavola zovu? Stoji mnogo novaca, a svi su škrti; pored toga će biti užasno dosadno. . . Šta da uradim? Moram onamo, zamjerili bi.

Već dva dana prije objeda počela su opetovanja i pripreme Vavine. Majka ju je kitila od zore do mraka. htjela je dapače na nju baciti crvenu svilenu odjeću, jer bi joj to licu pristajalo, ali ipak popusti svojoj bratučedi, koja je zalazila ka gubernatorici, pa si utuвила u glavu, da poznaje sve mode, jerbo joj je gubernatorica obrekla, da će je na godinu sa sobom povesti u Karlsbad. U oči kobnoga dana zapovjedi Marija Stepanovna, da se donese bademovih kominâ, koje su pretekale od torte prigotovljene za sutra, te uputi kćerku, kako će time trti vrat, ramena i lice. Tada počne svečano govoriti: — Vava. ako daje Bog, da budeš Beltovljevom ženom, tad će biti sve moje molbe uslišane, tada ti cijene ne ću znati; utješi dakle majku svoju, ta ti nijesi bez čuvstva, nijesi od kamena. Kako to ne bi mogla? kako ne bi mogla omiljeti muškarcu, mladu muškarcu? ovdje i onako nema mnogo djevojaka: dvije, tri. Hvaljene krasotice — kćeri predsjednikove čine mi se upravo ogavne, pa kako pripovijedaju, natežu se s nejakim sekretarčićima. Pa onda, kakva su roda! Otac im je bio pisar! Da je u tebe mrva slavičnosti, morala bi im se smijati. . . Pa još se besramnice šeću u otvorenim kolima pored njegova stana, ali uzalud im nada. . . No ja se evo napinjem, a ti stojiš kao cijepac; zar me je Bog za moje grijeha nadario lutkom mjesto kćeri!

— Majko, majko, reše Vava s nejakim očajem u oku, na pola šapćući: — šta da uradim? ja ne mogu drukčije; rasudite sami, ja još ni ne poznajem toga čovjeka. a i on možda ne haje za me. Ne mogu mu se uviti oko vrata.

— Prostakinjo! A ko ti rekao, da mu se uvijek oko vrata! Tako li ćeš zar učiniti materi po želji? . . . Nikad

ga nijesi vidjela! Zar je tvoja majka luda ili pjana? Šta bi ona umjela izabrati muža! Kraljice jedna! . . . Tim umukne. jer se je bojala, da joj opet ne poteku suze, pa bi joj se oči zakrvavile. . .

Najzad osvane dan ispita. Od dvanaest sati Vavu češljali, mazali, parfimirali. Marija je Stepanovna i bez toga mršavu kćerku tako stegnula, da je bila nalik na osu. No ujedno joj je umjela s mudrom rasudljivošću ovdje ondje podšiti vatu, pa ipak nije bila sasvim zadovoljna: sad bi joj se pričinio ovratnik previsokim, sad jedno rame Vavino nižim od drugoga, te se jedila, bjesnila, sobaricama mjerila vruće zamlatnice, jurila u blagovaonicu i poučavala kćerku, kako će očjukati, a slugu, kako će služiti i t. d. Bio je to mučan dan po Mariju Stepanovnu, ali mnogo može ljubav materinska! Lako je shvatiti, da je to sve veoma krasno i na svaku ruku potrebno u familiji! Bio ma kaki snatrilac, opet moraš misliti na sudbinu kćeri svoje. brinuti se njenim boljitkom. Nevolja je samo, što ove pripreme iza kulisa otimaju djevojci najkrasniji trenutak prvoga očitoga, nenadanog susreta, što joj otkrivaju tajnu, koje ne bi smjela obaznati, što joj prerano pokazuju, kako ne treba simpatije ni sreće, nego krivih karata — za uspjeh. Strogi moralisti, volja ih, nego dodadu, da ovake pripreme kvare djevojačko srce više, nego tako zvani „pad“: no u take dubine ne zalazimo. No natezao ovamo onamo: kćeri se ipak moraju udati, za to se i rode: u tom će se, mislim. svi moralisti sa mnom složiti. . . U tri sata sjedi nakićena Vava u dvorani, gdje su se već prije po sata iskupili neki gosti i gdje je sa stalka pred divanom nestalo već polovine kavijara. Na jednom unidje lakaj u sobu i predade Karpu pismo. Karp Kondratić izvadi naočari iz špaga, otare ih ne baš čistim rupcem i stane čitati. Sudeći po vremenu, koje je potrošio za taj posao, sva je prilika, da je nekoliko ređaka sricao, a onda za čudo nemirnim glasom rekao: Maša, Vladimir Petrović prosi za oprostjenje, pozlilo mu je, prehladio se, pa ne može doći, premda bi od srca želio. Reci služi, da nam je žao.

Marija se Stepanovna sva preobrazila te pogledala kćer takim okom, kao da se Beltov s nje prehladio. Vava je klicala od veselja. Još nigda nije bila Marija Stepanovna tako smiješna, da, tako smiješna, da bi ti se ražalilo. Odsad zamrzi na Beltova sa svom dušom. To je afront, mrmljaše sama sa sobom.

— Jelo je na stolu, reče sluga.

Gubernski predvoditelj povede Mariju Stepanovnu k stolu.

* * *

Dvije nedjelje iza ovoga događaja zanimala se Marija Stepanovna čajem. Ako je bila sama ili među dobrim prijateljicama, rado je dugo sjedjela za čajem; tad bi turila komad šećera u usta i pila iz donje bljudice, a to je već s toga rado činila, jer je takim metodom trebala manje šećera. Pred njom sjedjaše dugonjasta, suha

žena sa kapićom na glavi, kojom bi uvijek lagano tresla, da su se vezovi njezine kapiće sve jednako kolebali Istrošeno, tamno odijelo i gorostasna pletivača, iz koje su provirivale još druge različite igle, bijahu najočitijim svjedočanstvom, da ova žena donjekle spada u kuću i da je sve prije nego — bogata. Ovo si još jasnije mogao razabrati po načinu, kako je Marija Stepanovna s njom razgovarala. Ova se starica zvala Ana Jakimovna. Bila je dobra, plemenita roda, a obudovjela je rano. Sav joj imutak bile — četiri duše seljaka, na ime četrnaesti dio baštine, koju su bogati rodjaci s njom podijelili. Imala je i sina, koga su u devetnaestoj godini primili u njeku pukovnicu, ali za malo evo sina doma, jer su ga zbog pijanstva i neuredna vladanja protjerali. Od onda stanuje u majke, pije liker od citrone. pa se neprestano nateže s družinom, a gdješto s dobrim znancima. Majka ga se boji ko žive vatre, taji od njega novac i dragulje, te se preklinje, da nema ni probite pare. Osim toga ima starica još tri mlade i jednu staru sluškinju, pa dva lakaja: Mlade sluškinje ne dobivaju od nje nikada odijela, ali za čudo uvijek su lijepo odjevene. Časna glava ovoga patrijarhalnoga falanстера ispraznila je već četvrtu čašu čaja u Marije Stepanovne; već je po stoti put pripoviedala, kako ju je zaprosio gruzinski knez, koji je umro kao general en chef, — kako je 1809. g. putovala u Peterburg, — kako se u njezinih rodjaka dan po dan skupljao sav generalitet, pa kako samo s toga nije ostala ondje, što joj nije prijala nevaska voda. Pošto je zajedno sa četvrtom čašom čaja završila aristokratske uspomene, preokrene bljudicu, kano da više ne želi (bijaše to prevarljiv znak), te počne ovako: — Da, matuška Marija Stepanovna, da mi samo Bog udijeli sreću vidjeti vašu Vavu u svom domu — kao što ste vi, Marija Stepanovna — ne bih više ničega željela; srce mi se raduje ovoj familiji: dom — puna čaša, a vani odasvud počitanje! Bilo bi to krasno, to bi vas upokojilo!

— Za što ste preokrenuli čašu?

— Doista dosta mi je; vična sam piti samo tri čaše, a evo u vas sam ispila već četiri; hvala lijepa, čaj je izvrstan.

— Uvijek vam velim, dodati valja ruhalj na funtu — to nije mnogo, ali čaj neka bude, kako valja. Molim, izvolite još čašu. — I Ana Jakimovna primi se pete.

— Najzad, Ana Jakimovna, sve je u Božjoj ruci, no Vava je još tako mlada, gdje će već sada misliti na udaju! Pa pravo reći, kaki prosci! — samo su na nesreću djevojkama! Kad pomislim, da mi se je rastati s njome, vjerujte mi, mislim, da toga neću preživjeti.

— Ali matuška, Gospod s vama, ko ne udaje kćeri? Nije to stvar, da je zadržiš i zaležat će se. Ne, ja cijenim, ako blagoslovi presveta Bogorodica, da bi bila dobra avantažna partija. Evo je došao sinak Sofije Aleksejevne, on je s nama po malo u rodu: ali dakako, danas nitko ne haje za rodjake, osobito ako su siromašni.

Imat će, kažu, krasan imetak — dvije hiljade duša na jednom mjestu, i imanje uređeno.

— Da, da, ali kakav je to čovjek? Vama je samo do novaca, ali bogatstvo je više teret nego sreća — zadaje trista jada i nevolja. Iz daleka lijepo sja, pričinja se krasno, ali pogledajte bolje, pa ćete vidjeti, kako je bogatstvo škodljivo zdravlju. Poznam sina Sofije Aleksejeve, upoznao se s mojim mužem. Dakako mi smo ga primili usrdno, najzad šta nam je do njega, ta na licu mu je napisano, kakva je bekrija! Kakve manire! u plemenitoj se kući vlada kao i u krčmi! Jeste li ga vidjeli?

— Iz daleka na ulici. Često polazi kraj moga stana.

— Sačuvaj, Bože; liječio je i našega sokača, pa mu je platio samo pet rubalja

— A pomoglo mu?

— Dakako! Poslaću vam starostu! . . . Ja ću ipak nastojati, da saznam, kamo ide taj mladić.

— Ja sam sama ispitivala Vasilisku, to vam je mudra djevojčica. . . Upitam je, kamo bi mogao zalaziti mladi gospodin, što prolazi kraj našega stana; a ona mi drugi dan javi, da ide uvijek sa starim doktorom Krupovom k učitelju Negrovu.

— S Krupovom, k učitelju Negrovu? upita Marija Stepanovna .

Srbske crkvene starine u Srijemu.

— Kamo ide?

— Ne znam, draga, pa kako bih se kod mojih godina i teških boljetica (pri tom duboko uzdahne) mogla tim zanimati, kamo on ide; dosta mi je moje nevolje. . . Od vas kao ni od Boga ne ću ništa da tajim; moj je Jakiša opet počinio ludorija, — u grob će me svaliti. . . Tu zaplače.

— Posavjetujte se za kresto-vozviždenskim crkvenim starostom: divno liječi, uzme proste rakije, razgovara malo i daje bolesniku gutljaj, ostatak popije sâm, više ne traži ništa, tad mu se ukaže vrug i sve paklenske hudo-be, a bolesti ni strva ni java!

— Samo da ne traži odviše, vi znate moju bijedu.

— Da, matuška, on služi u gimnaziji.

— A, dakle onamo. Od početka sam ga smatrala bekrijom. Pa čemu se i čuditi? Učitelj ga je od mladih nogu uzgajao u masonskoj vjeri, što da i bude od njega? Mladić je živio bez nadzora u francuskoj prijestolnici, no, već samo ime kaže, kakva je onamo moralnost. . . Dakle uhodi gojenicu Negrovljevu? Prekrasno! To su vremena!

— Žao mi je muža, zbilja žao toga bijednoga čovjeka! Kažu ga valjana čovjeka! Ali ona, — već samo porijeklo! Koliko sam ih već vidjela u svom vijeku, seljačka se krv ne može zatajiti.

— Nu i taj Semen Ivanović baš se lijepa posla pri-

mio! Prekrasno, taj stari grješnik neka se boji Boga. No i on je mali mason, pa se susreo sa srodnikom; jamačno će ga obilato nagraditi, a za što? da pogubi ženu. Recite mi, Ana Jakimovna, čemu novac toj škrtici? Sam je ko prst, ni rođakâ, baš nikoga! nikome ne da ni pare. Prokleta lakomost, Juda iskarijotski! A čemu? umrijeće kao pas, a sve će pripasti državi.

Ovako se još četvrt sata raspredao razgovor, kad ustane Ana Jakimovna, da podje kući, pošto je u vatri razgovora popila još tri čaše čaja. Već je davno nije Marija Stepanovna tako ljubazno poslužila, ispratila ju

je dapače u prednju sobu, gdje je Anu Jakimovnu čekao sluga Maksim.

Prepuštam čitaocima, da sami pomisle svu radost, sve zadovoljstvo čestite Marije Stepanovne, kad je obažnala taku novinu, te sada mogla otisnuti u svijet skandalnu historiju ne samo o Beltovu, nego i o — Kropovu. Uporedo je valjalo uništiti dobar glas žene, kolika šteta! Ali šta ćemo? Imade takih slučajeva, gdje se pojedinac prinosi za žrtvu velikim osnovama!

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Pošto sam opisao dvie javne galerije umjetnina, eremitažku i akademijsku, spomenuti ću, da imade u Petrogradu još nekoliko sukromnih, koje su od tamošnjih imućnika zasnovane. Jedna od ovih, kano što sam pripomenuo, na ime vojvode Leuchtenberga, bogata osobito u slikah talijanskih i nizozemskih umjetnika, utjelovljena je u najnovije doba u eremitažku. Preostaju još galerije kneza Jusupova u njegovoj palači kod Mojke, onda gr. Stroganova u njegovoj palači na uglu Mohove i Sergievске ulice, a osobito tajnoga savjetnika Petra Semenova u vlastitoj kući na Vasiljevskom ostrvu. U Jusupovljevoj mnogobrojnoj galeriji imade medju boljimi slikami od Rembrandta, Rubensa, v. Dycka i Teniersa; u Stroganovljevoj, znamenitoj ne toliko brojem koliko vrlinom, takodjer od spomenutih prvoga reda umjetnika, pak od Tintoretta, Filippina Lippia, N. Poussina, Cl. Lorraina itd., a medju umjetninami iz mjedi glasoviti „Apollo gr. Stroganova“, t. j. stari odlievak glasovitoga Apola belvederskoga, kojega je desna ruka po onom odlievku uzpostavljena. Semenovljeva galerija znamenita je za to, što u potpunosti umjetnina holandezkoga i vlašijskoga slikarstva prikazuje podpuni razvitak njihov; te je glede Rembrandtovih predšastnika (P. Lassman, Moeijaert, Bramer, Grebber) i škole njegove (Poorter, I. de Wet, Bol, Flinck, I. Backer, Ovens, B. Fabritius, Hoogstraeten itd.) jedna od najsvršenijih sbirka.

Kada se uzme u obzir, da je Petrograd nov grad: onda je upravo čudo, što se u njem toliko sbirka umjetničkih zateče, pak da u tom pogledu ne zaostaje za prijestolnicami i starimi i bivšimi ili središtem umjetničkoga pokreta ili bar s njima u bližem dodiru. U onih galerijah nalaziš stare znance, poznate iz drugih zapadnih sbirka; ali uz ove nalaziš još neznanih ti lica — a to su domaći ruski umjetnici. To pako čini strancu petrogradske galerije i zanimivije i poučnije i dragocienije; jer odkrivaju mu novi, dotle nevidjeni umjetnički svijet. Ovaj

novi prizor je za Slovjenina još zanimiviji, jer mu otkriva umjetničke proizvode slovjenškoga genija, koji je s njimi tek stupio na svjetsko pozorište — ali toli dično, da mu se sjajna budućnost proreći može.

Ne daleko od akademije umjetnosti jest akademija znanosti. I ona leži, kako je rečeno, na nabriežju velike Neve, zauzimajući s muzealnom i knjižničkom sgradom sav prostor od izlaza kod „dvorecova“ mosta do universitetske ulice (linije). Posjetivši prije njekoje akademike, kano drug njihov, nisam mogao propustiti a da ne posjetim i toga vrhovnoga ruskoga znanstvenoga zavoda, koji zauzima u učenom svijetu jedno od prvih mjesta. A pošto je taj zavod kod nas u širjem občinstvu veoma slabo poznat, ne će mi se zamjeriti, ako o njem što obširnije progovorim*.

Zametak akademiji znanosti u Petrogradu postavi sam veliki reformator car Petar Veliki sljedeći u tom pogledu savjet dvaju slavnih njemačkih suvremenika: Leibnica, koji je ruskoga vladaoca upoznao god. 1711. u Torgavi, i filozofa Kristiana Wolfa, kojega je car nastojao predobiti za službu u Rusiji. Po osnovi Petra Vel. bila bi akademija imala obuhvaćati tri zavoda: učeno društvo za promicanje znanosti i umjetnosti; onda sveučilište, u kojem bi akademici predavali; napokon gimnazij, u kojem bi akademički pristavi pripravljalni mladiće za sveučilište. Ali Petar ne doživi provedbe ove osnove; a poslije smrti njegove stupi samo njezin prvi dio u život, dočim bi pod njegovom suprugom caricom Katarinom I. dne 29. decembra 1726. svečano otvoreno samo učeno društvo t. j. akademija znanosti, a ona druga dva zavoda ostaše na papiru. Wolf je sudjelovao kod ustrojstva akademije; ali odbio je od sebe predsjedništvo, koje bi povjereno Blumentrostu, te su i na

*) Materijale za historijnu akademije, sabrane po Suhomlinovu, izdaje ona sama.

preporuku njegovu izabrani za prve članove: braća Bernouilli, Bilfinger, Euler, Martini i drugi. Akademija bi razdijeljena u tri razreda: matematički, fizički i historički, sa svimi podređenim i pomoćnim granami. Prema pravcu, koji je tada u Evropi vladao u nauci, i kojemu je Keplerom, Newtonom i Leibnicom put prokrčen, dano je realističnomu prvenstvo i u Petrogradu, pak i sam Petar cijenio je najviše realne znanosti. Osim navedenih članova bijahu toga pravca u mladoj akademiji zastupnici još Delisle i Hermann. Već po zvuku ovih imena zaključit će sam čitatelj, da prvi ruski akademici nisu bili Rusi, već stranci. Tako je i bilo; između prvih 15 akademika bilo je 11 Niemaca, ostali bili su Niemci i Švajcari. Prvi Rus, koji je zadobio stolicu u tom učenom društvu, bijaše prvak tadašnjega ruskoga pjesništva i osnivač narodne ruske književnosti slavni M. V. Lomonosov (1711—65). Nije ni čudo. Rusija nije još u svojem domu imala učenih ljudi, valjalo ih tek odgojiti. Valjalo je tek zasnovati znanstvenu rusku literaturu. Jedno i drugo imalo se postići vanjskim silama, koje su u službu rusku primljene. Dok se uzmognu izvorna ruska djela sastaviti i izdati, stalo se marljivo prevadljati njemačke, francuske, engleske, holandske znanstvene knjige; a tako i klasičke latinske i grčke pisce. Akademija je svoje spise izdavala u njemačkom, francuskom i ruskom jeziku. Za sielo bijaše joj predan dvorac Praksevijske Soltikovne, supruge Petrova polubrata Ivana (†1696.); palača na tri sprata s okruglom kulom nad krovom, koja je za zvjezdarnu služiti imala. Poslije stanke za carevanja Petra II. Aleksejevića (1727—30) stane akademija više djelovati pod Anom (1730—40) i Elisabetom (1740—62). Već su se i domaći sinovi počeli u znanosti izdicati; s toga je novim pravilnikom od god. 1747. određeno, da se imadu ne samo inostranci nego i Rusi primati u akademiju. Sada je i predsjednikom akademije postavljen Rus Kiril Razumovskij, hetman kozacki, a u upravu bude uzet takodjer Rus Tjeplov. Nu kako je strani živalj teško podnosio, što se u taj zavod uvlači domaći, razabire se odatle, što je između oba nastalo trvenje, usljed kojega je više stranih akademika izstupilo. Na obradivanje ruskoga jezika akademija se nije obazirala, jer nije bila ni po svojem ustrojstvu na to izravno pozvana. S toga se je carica Katarina II. (1762—96), sama velika podupirateljica prosvjete i naposeb akademije, našla prinukanom, da godine 1783. osnuje novu akademiju za ruski jezik. Tako je prije toga i u Parizu Richelieu-om bila god. 1635. utemeljena „academie française“ za obradivanje francuskoga jezika, pak onda Colbertom god. 1663. „academie des inscriptions et belles lettres“ ponajviše za povijest, napokon god. 1666. „academie des sciences“ za nauke, osobito prirodne. Ove su akademije spojene god. 1795. u jedinstveni „Institut de France“, podijeljen u pet samostalnih razreda ili bolje akademija.

Kano što je prva zadaća bila francuske akademije, da izradi francuski rječnik, kojega je prvo izdanje godine 1694. izašlo (dakle poslije 31 godine), pak joj je ta zadaća do danas ostala, dočim rječnik uvijek popunjuje, tako je i ruska Katarinom osnovana akademija najprije izradila i izdala „slovar ruskoga jezika“. Ruska akademija ostala je kano samostalan zavod sve do godine 1841. t. j. do vremena Nikole I., kada je spojena s akademijom znanosti kano „odšćenie ruskoga jezika i slovesnosti“. Iza toga akademija sastoji se iz tri odjela ili razreda: fiziko-matematičkoga, ruskoga jezika i književnosti, te historičko-filologičkoga. Članovi su: redoviti i izvanredni, počastni i dopisujući. Redoviti članovi staju u Rusiji i to s jednom iznimkom (T. I. Buslaev u Moskvi) u Petrogradu. Svaki redoviti član jest zastupnikom pojedine struke u razredu (izuzam ruskoga); tako jedan fizike, drugi zoologije, treći historije i arheologije ruske, četvrti filologije klasičke itd. Ima ih ukupno 25, te su obilno plaćeni, a mnogi imadu i slobodan stan u akademijских sgradah. Redoviti godišnji budget akademije iznosi 300.000 rub. (do 400.000 for.). „Konferencija“ akademije sastoji se iz predsjednika, podpredsjednika i doživotna tajnika; upravni pako odbor od rečenoga predsjednika te po jednoga člana svakoga razreda.

Osim što imade akademija svoju tiskaru i svoju knjižaru, sdruženo je s njom više zavoda za podporu znanosti, imenito knjižnica, fizikalni i mineralogijski kabineti, kemički i fiziološki laboratoriji, muzeji zoologijski i botanički, onda muzej klasičke arheologije i azijski muzej, na dalje ruski numismatički kabinet i muzej etnografije i antropologije navlastito Rusije, napokon observatoriji: fizički glavni i onaj u Tiflisu, magnetički i meteorološki s podružnicama u Ekaterinburgu i Irkutsku. Astronomički observatorij, utemeljen god. 1838. uz trošak od 2 milijuna rub., kojemu je sada ravnateljem glasoviti astronom akademik O. V. Struve, a koji dobiva na godinu 46.000 rub. podpore od države, sada je blizu Petrograda u Pulkovi, odakle se munjinom priestolnici pōdne dojavljuje i ovdje, kano kod nas, topom razglasi. Svakomu kabinetu, muzeju i observatoriju, kano i biblioteci predstojnikom jest jedan redoviti član akademije prema svomu zanimanju s onom granom znanosti, te mu je ostalo pripomoćno osoblje pridijeljeno i podčinjeno. U Rusiji dakle drži se korisnim po nauku, da se akademiji znanosti podrede svi oni pripomoćni zavodi, muzeji, laboratoriji, observatoriji, kabineti, koji služe za znanstvena iztraživanja u onih granah, što no po pravilniku spadaju u područje toga vrhovnoga naučnoga zavoda. Gndje je tu korist utvrdilo iskustvo starije od stoljeća. Njegdje se misli, da će se birokracija, koja malo gdje pokazuje interesa za znanost, a obično malo o njoj razumije, više brinuti oko razvitka takovih nauki pripomoćnih zavoda. A onako kako u Rusiji misli se takodjer u mnogih drugih naprednih zemljah, gdje se naukom ne postupa po umi-

šljenoj šablioni, i gdje se nadzor učenoga zavoda ne smatra negvom naučnoj slobodi.

Ja sam velik dio onih zavoda, stojećih u svezi s akademijom, pregledao. Knjižnica brojeća preko 300.000 svezaka i mnogo rukopisa smještena je u t. zv. maloj zvjezdarni tik glavnoga zdanja akademije naprama burzi. Dieli se u dva glavna odjela: prvi za knjige ruske i inoslavenske, drugi za knjige u inostranim jezicima. Knjižničarom je naše također akademije počastni član akademik A. Kunik. Etnografski i antropologijski muzej sadržaje u prvom odjelu likove naroda i plemena ruske države u vlastitom im narodnom odijelu; te u tom obziru popunjuje nekim načinom etnografski muzej Daškovljev u moskovskom Rumjancevskom muzeju. Što sam ondje o tih tipih govorio, vriedi donjekle i za ovu akademijsku sbirku. Osobito je bogata kranologijska sbirka, prikazujuća lubanje tih naroda i plemena; a tako i predhistorijska sbirka s predmeti kamene, mjedne i željezne dobe iz svih predjela Rusije. Zoologijski muzej izpunjuje preko 14 dvorana, kroz koje me je proveo njegov ravnatelj akademik A. A. Strauch, iztičući mi sve riedkosti i osebnosti. I za nevještaka zanimiva je ovdje bogata sbirka t. zv. predpotopnih životinja, a među njimi podpun kostur mamutha, nadjen u ledu Lene u Sibiriji, lubanja megatheria itd. Odvedši me u pripravljaonicu, u kojoj radi više preparetura, pokaza mi toliko životinja, koje sveudilj stižu iz svih strana prostrane carevine, da bi ovi još neprirerjeni predmeti sami izpunili svekolike prostorije našega prirodoslovnoga muzeja. Mineralogičkim kabinetom i botaničkim muzejem samo prodjoh; u onom bi mi pokazana bogata sbirka meteorita. Numizmatički kabinet bogat je na starogrčkih i rimskih, ali osobito ruskih pjenezih, kojih imade u neprekinutom redu od najstarije dobe do danas.

Učena radnja c. akademije poznata je učenomusvietu. Uvrščena je u ove glavne publikacije godišnje: zapiske za sve razrede, „sbornik“ odjela ili razreda ruskoga jezika i književnosti, memoires e, bulletin, mēlanges, meteorologičeskij sbornik, „Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches“, onda posebna djela od pojedinih akademika i stručnika iz svih grana, koje akademija obradjuje. Sve ove što stalné što promjenljive publikacije iznose svake godine mnogo knjiga; tako je god. 1885. obielodanjen 36 što knjiga što svezaka. Sve radnje, koje se iznose u zapisih i u sborniku, pisane su ruski; a one u memoirih, bulletinu, mēlangesu također njemački i franceski. Posebna djela tiskaju se u onom jeziku, u kojem su sastavljena. Prem se ruskomu narodu nije plašiti raznarodjenja, što mu vrhovni znanstveni zavod radi

i u tudjih jezicima; prem se to izvinjava kosmopolitskim značajem nekih znanosti: to se ova okolnost ipak ne svidja mnogim ruskim rodoljubom. Ali i ona nije ništa drugo nego nasljedstvo davnije prošlosti, kada su, kako je rečeno, i akademici bili sami stranci, i za akademiju radili samo stranci, jer Rusa učenih nije mnogo bilo. Ovo se nasljedstvo drži tim upornije, što je položaj ruskoga akademika unosan. Ali i ovdje kreće se na bolje, te se i carska akademija sve to više i glede jezika ponarodjuje; jer ruski učenjaci sve to više zauzimaju akademijske stolice; pak nije daleko vrijeme, kada će ondje strana rieč posvema umuknuti. S gledišta same nauke ova se činjenica nema može bit po žaliti; a u narodnom smislu nije od štete bila, jer je na prsima tudje naprednije nauke mnogo ruskih sinova odgojeno. Kada strani jezik preuzme u drugom narodu odgojni zadatak, nije mu opasan, pak mu i taj zadatak prestane, pošto je odgojna svrha postignuta. Opasan je, kada mozak narodu izpija. Osim toga kod ruskih akademika, koji se služe francezkim i njemačkim jezikom u svojim znanstvenim radnjah, ne treba pomišljati, ili da ne bi znali ruski, (te se kadšto i služe ruskim n. pr. Struve, Wild i dr.) ili da bi ruskomu jeziku, narodu, njegovu položaju neprijateljski bili. Ovo je u Rusiji nemoguće. Mnogo toga u velikih zemljah biva iz obaštinja običaja ili iz drugačijega shvaćanja velikih kulturnih pitanja. Nu ako to može, velika slovjska Rusija donjekle podnesti, ne bi probitačno bilo, da se u taj ondje obaštinen primjer ugledaju mali slovjski narodi. Kod ovih strani jezici i strane literature mogu biti samo nosioci više naobrazbe; ali u domaćoj knjizi, koja i onako boluje na duševnoj i novčanoj anemiji, niti u naučnoj, ne bi im smjelo mjesta biti. Mali narodi nisu pozvani, da svojim siromaštvom dižu i množe tudje bogatstvo. Ako je pojedinim stručnikom malena im domovina pretiesnim tržištem za njihove umne proizvode, ili ako ime njihovo traži si priznanje preko granica, naći će si kupca i mešetara i na stranom pazaru.

Carska ruska akademija osim što izdanjem svojih publikacija i razvijanjem svojih pripomoćnih zavoda širi i podupire stroge znanosti u Rusiji, na nje još potiče dieleći nagrade za najvrstnije učene radnje. U tu svrhu raspolaže svake godine znamenitim svotami. Napokon priredjuje svojim troškom također naučne ekspedicije*. Sve to joj je moguće uz velika sredstva, koja joj država darežljivo daje u ruku.

*) Takova je pr. god. bila na novosibirske ostrove i u Prijanski kraj.

(Nastavit će se.)

Dvorac u zimi. Nacrt B. Kaminskoga.

Glazba u Srba.

Braća naša Srbi u kraljevini Srbiji, u Bačkoj i Banatu ne mogu se pohvaliti, da su u obćoj glazbenoj umjetnosti onako napredovali, kako no mi u Hrvatskoj i Dalmaciji, gdje no gotovo svaki grad imade uz pjevačko društvo još svoj glazbeni zavod, svoju gradsku glazbu, a svaku malo ne kuću u svakom gradu i trgovištu resi k tome barem još po jedan komad modernoga pokućstva: naime glasovir, ili bar pianino ili harmonium. Napokon ima u Zagrebu stalna opera i opereta, u Zadru i Dubrovniku ne manjka ni jedne godine talijanska opera, a u Osijeku pjevaju se ko i u Bečkih predgradjih najnovije operete njemačke i francuske.

Svega toga ima malo ili nimalo u zemljama braće naše Srba. Pjevačkih družina broji se i u njih liepo čislo: crkvenih i svjetskih, ali instrumentalnoj glazbi i operi gotovo ni traga. Tek u najnovije vrijeme počeli su u Biogradu u kraljevskom glumištu pjevati operete (kano „Vračara“ od D. Jenka, zatim „Jovančini svatovi“, „Svatba pri fenjerima“ od Offenbacha, „Veseli djaci“ od Suppéa i t. d.), ali uz koje prilike! Najbolje pjevačice su im Zagrebčanke Gavrilovičeva i Frasinella, a orkestar Biogradskega glumišta sastojao je još nedavno od sedam članova! Tek u novije vrijeme upodpunjen je orkestar do kojih sedamnaest glazbenika, te je vrlomu kapelniku kraljevskoga glumišta, Davorinu Jenku, barem nekako moguće, da izvodi operete i vaudeville („Dvie sirotice“, „Ženski raj“) uz valjanije i vještije sile.

Sporedimo li dakle glazbene prilike hrvatske i srbske u obće, pohvaliti nam se je, da smo mi Hrvati kud i kamo napredniji od braće Srba. Ta jeste li ikad čuli, da bi se srbski pjevači sastajali na pjevačke sastanke, pa tamo iz 300—500 grla pjevali velike zborove i kantate uz pratnju silnoga orkestra od 100—120 članova? Ili ste čuli, da u Srba ima „jour fixe-a“ javnih ili privatnih, gdje bi se izvodila „komorna glazba“ i njegovala „salonska popievka“? Znađu li Srbi za velika djela Haydnova, Mozartova, Beethovenova, Verdijeva, Rubinsteinova, i u novije doba Dvořakova, o kojima u nas naklapaju i mlade djevojčice, kad prte torbice s napisom: Musik.

Ne — svega toga ima u Srba malo ili nimalo. Ali uza sve to ne znamo pravo, treba li da žalimo mi Srbe ili oni nas? Jer naš napredak u glazbi — barem kakov je danas — gotov je otrov, koji nam truže i ono malo narodnoga života, što je u nama preostalo. Pa čim više napredujemo u glazbi po receptu kozmopolitizma, tim se više otudjujemo biću svojemu. Jedan jediti čovjek — Franjo Žaverij Kuhač — odvrća nas od stranputice, kojom smo zašli, ali mi ga ne slušamo, premda nam već četvrt stoljeća dovikuje, da se osviestimo. I jao si ga nama, ostanu li njegove tužaljke glas vapećega u pustinji. . .

Srbi nisu u umjetnoj glazbi napredniji od nas, ali zato nisu ni iz daleka toliko zadojeni duhom tudjinskim koliko mi. Ima doduše i u njih već glazbenika — većinom loših diletanta i tudjinaca — koji vole kozmopolitskoj glazbi pod firmom narodnom; ali je zanimivo, da se upravo njihovi najvrstniji glazbenici otimlju toj tudjinskoj struji, pa rade, da Srbi i u glazbi budu samonikli i svoji.

I.

Nije nam ovdje nacrtati poviest srbske glazbe, niti izpričati život i rad najglavnijih srbskih glazbotvoraca*. Iztičemo samo, da su najglavniji zastupnici novije umjetne glazbe srbske Šlezinger, Kornelije Stanković i Davorin Jenko. Prva dva već su umrla, dočim se treći još i sad trudi kao ravnatelj glumištnoga orkestra u Biogradu. Šlezinger, nekad kapelnik knjaževske bande u Biogradu, sastavljao je od srbskih pučkih melodija koračnice i potpurije za svoju bandu, a stvarao je u duhu pučkih napjeva i nove glazbene komade, u kojih je, kako naš Kuhač tvrdi, kadšto srbski ton vrlo dobro pogodio. Mnogo obsežniji bijaše rad Kornelija Stankovića (1831 do 1865.), koji je izdao „Pravoslavno srpsko pojanje u srpskog naroda (u tri knjige)“, zatim „Srpske narodne pjesme“, napokon čitavo čislo glazbotvorina za glasovir**. Kako je vrli Slovenac Jenko dično nastavio rad svojih predšastnika, uvjerio se je svaki nas, koji poznaje njegove popievke: „Sabljo moja“, „Što čutiš Srbine“, „Bogovi silni“ itd.

Pomenuta tri glazbotvorca srbska, gradeći svoja djela budi na narodnih pjesmah, budi u duhu i slogu njihovu, radili su više instinktivno. Prvi srbski glazbotvorac, koji naumice proučava pučku popievku, da bi prema njoj stvarao umjetne popievke, jest Josif Marinković, glazbenik u Biogradu.

Josif Marinković glazbotvorio je dosada — koliko nam je poznato — samo za mužki zbor i za mužko grlo uz pratnju glasovira. Poznajemo jedno osam komada njegovih, a možemo za sve uztvrditi, da su to umjetne pjesme, sastavljene posve po melodici, ritmici i harmonizaciji narodnoj. Svaka te kajda opominje na narodnu pjesmu, ali ipak ne znaš koja je, jer on nije na prosto kopirao pučku popievku, nego je prema pravilima njezinim sastavio umjetno djelo.

Josip Marinković nije samo vješt glazbotvorac, koji je proučio tajne srbske narodne glazbe, nego je i teoretik, koji je već u više prilika sam tumačio, kako da se stvara umjetna glazba prema narodnoj. Godine 1884

* U „Letopisu Matice Srpske“ od g. 1874. ima od Dušana Gjermekova posebna studija o toj stvari.

** Kratak nacrt Stankovićevega života i rada nalazimo u koledaru „Orlu“ od g. 1882.; zatim ima o Stankoviću članak od F. Demelića u „Letopisu Matice Srpske“ od g. 1865.

izlazio je u Biogradu list za umjetnost, zabavu i pouku pod imenom „Preodnica“. Urednik ovoga časopisa bio je vrli spisatelj Drag. J. Ilijić; no za glazbu bio je saurednik naš Marinković. Tu mu se više puta nadala prilika, da iznese na vidik svoje nazore o srbskoj umjetnoj muzici. Poimence činio je to kritizujući djela i kompozicije srbskoga glasovirača dra. Jovana Pačua, koji hoće da bude i srbski kompozitor.

Dr. Jovan Paču, liječnik u Somboru, vještak je na glasoviru, te se u njegovu domu mnogo vježba i glazbuje. No pored toga hoće Paču da bude i glazbotvorac, te je već i štampom izdao više kompozicija za glasovir, za muški i mješoviti zbor. No većina njegovih radnja pokazuje, da Paču umije doduše ponješto kopirati narodne igre i popievke, ali da u njega nema dovoljno vještine, da bi ih umjetnički dotjerao, a ni pravoga ponimanja, kako da se grade umjetne kompozicije po kalupu i duhu narodnome. Uza sve to bio je Paču u Srba na glasu, da je pravi umjetnik u kompoziciji, i da umije baš valjano stvarati srbske umjetne glazbotvorine.

Proti ovoj obmami ustao je u 5. broju „Preodnice“ Marinković, izrekavši u polemici s nekim feljtonistom Zastavinim svoj sud o Pačuu ovako: „Nemojte da se

ljutite, kad vam kažem, da se o gosp. Pačuu kao o komponisti ne vodi računa. Šta ćete da kažete na ovo: g. Paču ne zna, kako se piše za muški, a kako za mješoviti zbor! Ako se iole razumijete u muzici, a vi uzmite, ne predjašnje, nego ako hoćete i najnoviju njegovu kompoziciju, pa nam kažite svima, koji se bavimo muzikom, za kakov je zbor pjesma, koju je izradio g. Paču za prenos Brankovih kostiju i kakva je po formi kompozicija? Zna li vi, da g. Paču nema ni dovoljno teoretičkog muzičkog znanja? . . . Vi dokazujete, kako je dr. Paču pronikao skroz naše narodne pjesme, i navadjate za primjer njegove kompozicije: „Bez tebe draga“, „Čuj Dušane“, i „Bojak biju“. Zar nije prva pjesma po karakteru talijanska, druga poljska, a treća njemačka? Vidite gospodine, ja se sa takvim pravcem ne slažem; šta više, ja se svečano ogradjujem od toga, da je pravac g. Pačua umjestan. On ima druge sljedbenike, kao što je g. Lžičar, koji pod imenom srbskih narodnih pjesama izdaje i „Vukovar je liepa varoš, jedan, dva“ i g. Blažek, koji je metuuo česku melodiju „Mi sme bratři od Šumavi“ na srbsku himnu od Zmaja. Samo ovi mogu se smatrati za posljednike Pačua, a ja nikako!

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Srbske crkvene starine u Sriemu. Pravoslavni manastiri u Fruškoj gori, a i saborna crkva u Karlovcima kriju veoma riedke i dragocjene crkvene starine, koje su toli zanimive, da je kraljevska srbska vlada povjerila profesorom Mihajlu Valtroviću i Dragiši Milutinoviću, da ih što pomnije prouče i u posebnom djelu opišu. Slika naša prikazuje njeke tih starina. Najznatniji predmeti jesu (idući s lieva na desno) ovi: 1) Kopče, povte sa pojasi. Od srebra su pa pozlaćene. Iz 17. stoljeća. Nahode se u Ravanici. 2) Čaša od srebra, pa pozlaćena; iz 16 stoljeća, nalazi se u Ravanici. 3) Diskos od srebra iz 18. stolj., nahodi se u sabornoj crkvi u Karlovcima. 4) Čaša sa zaklopcem od srebra pa pozlaćena iz 16 stoljeća; nalazi se u Ravanici. 5) Srebrna pa pozlaćena čaša iz 16. stoljeća, nahodi se u Šišatovcu. 6) Čivot, koji predstavlja manastir Ravanica u Srbiji; od srebra, radio ga Nikola Nedeljković iz Ciprova g. 1705. Nalazio se u Ravanici (Vrdniku). 7. Ručna kadionica od srebra iz 17. stolj., nalazi se u Kuveždinu. 8) Tamjanica od srebra, nahodi se u Šišatovcu. 9) Čaša Stevana Štiljanovića, nalazi se u Šišatovcu. 10, 11, 12, 13) kopče, povte, sa pojasi, od srebra pa pozlaćene, jedne iz 17., druge iz 18. stoljeća. Nalaze se u Ravanici.

Dvorac u zimi. Nacrt B. Kaminskoga. Čića je zima. Snieg pokrio dolinu i goru. Dvorac, još ne davno pun žive čeljadi, opustio, jer se plemenita gospoda vratila u grad, da zamiene tihi seoski život bučnim životom gradskim. Nevoljni putnik, kojega je umorila zima i glad, hiti k dvorcu, koji mu je sred snježne pustare jedina oaza. Sve se pita, hoće li tamo koga zateći, koji će ga primiti k svome ogrijištu, da si ugrije smrznuta uda, koji će ga zakloniti od noćne mećave i obraniti od gladnih vukova.

Gledji, kroz onaj dimnjak suklja dim; bit će ipak u dvorcu ostala koja dobra duša, te će putniku dati zaklonište i noćište.

Književnost.

Francuzka. Čuveni Zola piše nov roman „Zemlja“, u kojem je nakan prikazati ljubav seljačkoga staleža prema zemlji, koja mu podaje hranu i bogatstvo, te će iznieti sliku zemlje zimi, u proljeće, ljeti, u jesen i opet zimi. Zola takodjer sprema roman o željezničkom životu, za tim o životu vojničkom sa Sedanom, imade već okupljenu gradju za pripoviedku iz žurnalističkoga života, koja će biti pendant „Djelu“, najnovijemu romanu njegovu iz umjetničkoga života. Kako sam Zola pripovieda, gradja za ove romane šest puta je veća, nego li će biti same pripoviedke. — Gospodjica Simone Arnaud izniela je u Odeonu novu glumu „Les fils de Jahel“, o kojoj francuzka kritika sudi, da je dosta dobra. — Zanimljivo je, kako se Francuzi još ni danas ne mogu pravo sprijateljiti sa Shakespeareom, koga je njihov duhoviti Voltaire okrstio „divljakom“. Prikazivao se Shakespeareov „Hamlet“, pa i najodličniji i najvrliji kritici francuzke drame nijesu osobito zaneseni. Najpače govore o razkošju, kojem je uprava Théâtre Française-a izniela na pozornicu ovu tragediju, te poimence Sarcey veoma ostrim besjedama osudjuje onako neopravdanu inscenaciju. A i značajevi same tragedije ne mogu mu zadovoljiti, pa tako Francuz iznosi na vidjelo prigovore Hamletu, kako je već prije Niemac Rümelin prigovarao poimence „Learnu“, da mu se značajevi ne čine posve istiniti i psihologijski dosljedni.

Njemačka. Izašla je treća svezka za ovu (IX.) godinu Jagičeva „Archiv für slavische Philologie“, u kojoj nahodimo ove članke: A. Brückner prikazuje „Bjeloruski Codex

miscellaneous iz biblioteke grofa Račinskoga“, u kome između ostaloga ima u prozi i iz njeke srpske knjige roman o Tristanu i Ancelotu kao i o Bovu; tekst o Bovu, veli Brückner, zadržao se u obliku još iz XVI. vieka, a oboje imaju puno traga, da su otišli onamo posredovanjem hrvatskim i srpskim iz kakva talijanskoga originala, pa nam pokazuju put, kojim su ti romani prešli u rusku književnost, a to je, veli taj učenjak, pitanje, koje prije nije bilo riješeno. — Za tim prikazuje V. Nehring dramatizovanu poviest Josipovu „Żywot Jozefow“ od Nikole Reja, jednoga od najstarijih poljskih pjesnika. — Dalje piše V. Jagić o legendi sv. Katarine po staroj hrvatskoj redakciji i priobćuje jednu taku legendu u starom hrvatskom jeziku, kao što mu je pripisao Franjo Mikuličić, svećenik u Sv. Jakovu kraj Kraljevice, koji ju je našao u kaptolskom arhivu na Rieci među raznim pismima iz XVII. vieka. — I. Hanusz bilježi „Njeka slovjenska imena armenskoga i turskoga poriekla“. — U „obznanama“ izpravlja Korš Miklošićevu knjigu „Die türkischen Elemente in den südost- und ost-europäischen Sprachen, Wien, 1884“.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 3. i 6. o. mj. pjevala se Gomezova opera „Gvaranac“. Naša je primadona gđica D. Barberini odpjevala svoju partiju pristojno, pa se nadamo, da će gospodjica još i bolje uspijevati, oslobodi li se marljivom vježbom one nesigurnosti, koja joj toliko smeta. Ako joj i ne dostaje sila za silne dramatične momente, ipak u lirskim momentima može lijepo zadovoljavati. Vrstan je bio gospodin Vespasiani, koji se svojom partijom u Gvarancu može pravom ponositi. Nisu imali dosta prilike gg. Deskašev i Tercuzzi, da pokažu, što mogu. Rdjav je bio g. Milani, koji pokazuje osobitu indolenciju, — odkako je angažovan. Pjeva redovito, kao da mu se ne će. Možda našem tenoru ne pričaju naše jesenske magle, u Italiji je jamačno ugodnije vrijeme, pa neka gleda, da se što skorije vrati u liepu Italiju. Naša publika dugo može koječemu gledati kroz prste, ali sunt certi denique fines. — Dne 4. o. mj. izniala nam je uprava Shakespeareovu tragediju „Romeo i Juliju“, u kojoj su vrijedni naši umjetnici gg. Ružička-Strozzi i Fijan slavili zasluženost slavlje. Prikazivali su svi glumci gladko i okretno, pa da ne duljimo, napomenut ćemo samo jednu o razdiobi prizora. Kako je poznato, u Shakespeareovo doba nije se mienjala pozornica, nego bi se uvijek pričvrstila daštica s nadpisom mjesta, gdje radnja biva. Nije se dakle čuditi, što se u Shakespeareovim dramama prizori tako često mienjaju, te je za modernu pozornicu nastala prieka potreba, da se mnogi prizori sažmu. Ovo je posve opravdano. No ne čini nam se nikako zgodno, što je naše redateljstvo spojilo prizor u Lovrinčevoj sobici iz IV. čina sa koncem III. čina. Upravo s umjetničkih razloga, da bude dojam tragedije što silniji na čuvstvo gledaočevo, potrebno je, da padne zastor, kad Julija ostaje sama i proklinje dojlju, koja ju u svoj krutosti svoga osjećanja svjetuje, neka ipak podje — za Parisa. Ovako je jedna Julija koje ne ljube roditelji i kojoj se evo iznevjerila dosadašnja pouzdanica dojlja, posve osamljena, te gledalac zabrinuto gleda na njenu budućnost, ne znajući kako će se ova mlada duša — do jučer nezrela, a danas već strašću dozrela — ukloniti neprikladima, koje joj sprema rođeni otac. Ovaj napon čuvstva, koji je nastao groznom kolizijom dužnosti Julijinih prema mužu i prema otcu, mora svakako da bude kulminacija tragedije, te i najsišniji dodatak ne može biti na uhar veličanstvu tragedije. Na našoj pozornici dolazi iz spomenuta prizora odmah Lovrinac ranom zorom u ložnicu Julijinu, jer je čuo, kakva joj nevolja prieti, te je već sâm smislio, kako će je spasti, i nudi ju otrovom, koji će je omamiti snom nalikim na smrt. Gledalac se čudi,

kako dolazi Lovrinac u to doba u Julijinu odaju. On dolazi već s gotovom osnovom, a trebalo bi, da mu sine ta očajna osnova istom onda, kada ga saleti Julija, neka je ma kako spaše od nevolje. S toga mislimo, da bi redateljstvo za reprize rastavilo ova dva prizora, koji se ne smiju spajati. — U nedjelju 7. o. mj. vidjesmo reprizu Gogoljeve satirske komedije „Revizora“, koji je odglumljen baš majstorski. — U utorak 9. o. mj. prikazivala se pred praznom kućom „Sappho“.

Sitne glumišne bilješke. Francuzki glazbenik Serpette napisao je fantastičnu operu „Adam et Eve“, u kojoj se s velikim pozorišnim sjajem prikazuju slike iz rajskih vremena na zemlji — Čuveni Ambroise Thomas, koji je svojim operama posvojio simpatiju svega izobraženoga svijeta, piše novu operu „Circe“, za koju se pariški listovi nadaju, da će zadovoljiti kritiku i občinstvo. — Radini Sardou sprema za svjetsku izložbu u Parizu ogromnu dramatsku sliku našega vieka, gdje će se dakako u prvom redu pobrinuti za vanjski efekt. A kako je Sardou stao silno ugadjati sjaju i efektu, najbolje nam pokazuje nova drama „Krokodil“, koju je prije nekoliko dana čitao prijateljima i glumcima. „Krokodil“ se zove brod na Atlanskom oceanu. Nezgodom nekom pojavi se na brodu vatra, te u tili čas žestoki plamen razvali sav brod. Putnici se neki sretno spasu na Javi, gdje se zbija dalnja radnja. Na pozornici će se prikazati požar broda. Jaroslav Vrchlicky, o kome je u Viencu bilo često pomena, ne piše samo pjesama, nego je i jednu veoma revan radnik na polju dramatskom. Tako je ovih dana iznio „Exulante“, gdje nam se prikazuju prilike iz češkoga života iza bitke na Bielej gori. Češki listovi hvale ovu novinu, te dodaju, da je ovo jedna od najboljih drama češke literature. — U Peterburgu je zavedeno pučko glumište, kojemu je glavna zadaća priredjivati prikazivanje upravo za puk, za radničke i druge niže slojeve pučanstva. Ravnateljem je ovoga glumišta Denišenko. Prikazivat će se najpače pučke drame odličnoga pisca ruskoga grofa Lava Tolstoja, koji je kao slabo tko između Rusâ pronikao u dušu ruskoga seljaka i radnika. Kako čitamo u „Njivi“, obolio je plemeniti grof tako, da se liečnici boje katastrofe.

Vereščagin. U Pražkom Rudolfinu izložene su slike slavnoga ruskoga slikara Vasilija Vasiljeviča Vereščagina. Istom je jedanaest godina, što je njegovo ime zasjalo kao meteor na umjetničkom nebu naše Evrope, što no čami u teškim okovima akademijskih tradicija. A evo danas ime je njegovo jedno od najpoznatijih od sviju umjetnika u Evropi. Njegovim su se slikama divili najprije u Peterburgu i Moskvi, odavle ih prenijeli u Pariz, München i Beč, a kamo god su prispjele, svagdje im se svijet čudio i divio. A danas je pošlo za rukom „Uměleckoj Besedi“ u Pragu, da se i ime glavnoga grada Češke pribroji k onim sretnim gradovima, koji su sjajne dvore svoje otvorili izložbi „novoga majstora“.

Svaštice.

Bielo more i jezero Onjega. U Rusiji namjeravaju spojiti bielo more i jezero Onjega kanalom, i kako javljaju Moskovske Vjedomosti, svršit će se taj posao prije, nego se mislilo. Stanovnici olonečke gubernije ponudili su 15.000 rubalja, da se odkupi zemljište. Ministarstvo gradjevina odredilo je svotu od 13.000 rubalja. Da se spoji jezero Onjega s bielim morem, morat će se spojiti još njeka manja jezera i rieke. Sav će taj posao stajati 7.000.000 rubalja. Ovaj vodeni put vezan s Peterburgom veoma će oživjeti sjeverni kraj Rusije, olakšat će dovoz hrane, pojačat će trgovinu, te će usavršiti industriju peterburšku. Kanal će biti 56 ruskih vrsta dug.

U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Glazba u Srba. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 20. studenoga 1886.

Br. 47.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXXIII.

Nekoliko dana za tim nadju se Lucić i Kačić kod Krnjetića. Šarolta, sada Dragica, nješto obožjela, a doktor, njegda politički protivnik, odavna se sa starcem izmirio, dapače štujući ga visoko ko čovjeka poštena i čista značaja, rado je kod njega i preko potrebe ostajao.

Poslije objeda sjedoše svi u bašću pod staru lipu na čašicu prije kave. Kod Krnjetića ne mogaše sada biti a da se razgovor odmah ne okrene na politiku. Doktor je iz početka smrknuto gledao preda se i nikako se ne htjede umiešati u razgovor. Nu kada Kačić, pomagan od Krnjetića, u nekoliko smjelih nu vještih poteza ocrta gospodujuću situaciju, te oštro osudi sve skupa, a program svoje stranke visoko dignu, tad ga na jednom prekine doktor :

— O bravissimo, mio caro! — Poljubio bi vas, kako liepo zborite. Podpuno se slažem sa svim, što rekoste, odobravam svaku vašu rieč, — ali sve je to tek rieč, i ništa nego rieč!

— Šta mislite time? Valjda je i moje uvjerenje.

— Ma da. Bog me obćuvao, da dvojim. Ali ja velim opet. to su rieči i ništa nego rieči. Da se riečima svijet osvaja, Hrvati bi imali državu od Drave — ah što od Drave — od Visle barem pak do — do — najmanje do piramida egipatskih. Da se riečima gradovi osnivaju i zidju, Hrvati bi imali — šta — Pariz bi bio ništa. Da se riečima tek kultura stvara, Hrvati bi bili prosvjetitelji Evrope. Nu rieči —! Rieči lete u zrak, odbijaju se gdje pod zadimljenim svodom smrdljive kavane, da onda zastruje na uha nadobudne mladeži, koju

dakako uznesu u deseto nebo. Nu eto tada opet neprilike: u nebu bo zamnievaju samo simfonije, u nebu se ne radi, — pa tako u deseto nebo uzdignuta mladež ništa ne radi, već dalje govori! I opet rieči, ništa nego rieči. Ja mislim, da Hrvati imadu jednu krasnu rečenicu: „Pun je rieči ko šipak koštica“. Nije ih dakako moralo mnogo truda stajati, dok su ju skrojili, bilo je bo uvijek dosta ljudi riječitih, a zaboravili krčiti nepotrebnii šipak, — pa eto prispodoba gotova! Gledajte, tako ja kraj lude politike zabrazdih još u filologiju. Prestanimo dakle.

— Dozvolite ipak, — nastavi sveudilj Kačić, — i ovo što vi rekoste, nije napokon nego doskočica, fraza, kojom me lje ne pobiste.

— Neka, neka, ma i reko frazu; u ostalom ne izuzimljem ja ni sebe. Šta ćete, mana pasmine.

— Oho, vi ćete nas još ubrojiti u inferiorna plemena.

— Što opet vi? Na taku piramidalno-kolosalnu ludost mogo je doći samo kaki katederfilozof, ne znam sad koji, da li Hegel ili Schlegel, — nu tko će danas! Na protiv! Talenta mnogo. Napokon gdje se mnogo govori, mora ipak barem nješto misli biti. Misli — i tih imademo. Koli krasnih osnova, koli plemenita zanosa, ah — divno, samo čina nema. Čini, da, to nam ne ide. Mi ćemo svi znati mnogo govoriti o potrebi škola, vi kati na ovo i ono, znat ćemo dapače koji izlišni krajarak dati na oltar domovine, nu nadjite mi koga, koji će htjeti svoju najnepotrebniju svagdanju navadu žrtvovati pa prištedjeni tim obolus posvetiti u svrhu, o kojoj svaki dan prodiče. Eto moje glave da ga nema! Ta uzmite tu malenkost. Viču na Magjare, da ne respektiraju na-

šega jezika, — istina je, da su cigare i duhan zamotani samo u magjarske vinjete. — dakle mjesto da viču, neka se svi ti silni rodoljubi obvežu, da ne će dotle kupovati tih cigara i duhana, dok magjarska uprava ne udovolji i zakonu i potrebi i želji hrvatskoga pučanstva. Šteta, koja bi se tim naniela duhanskoj nakladi i državnomu gospodarstvu, brzo bi ih sklonila, da zadovolje dužnosti, više nego sve interpelacije.

— Pa eto i vi pušite.

— A ma dakako, nisam ni ja svetac. Pa i što ću sam; tim bi samo sebi škodio. Ali to je što hoću kazati — čin, a do čina ne možemo se podići. Naša slavenska krv jest taka, pa nikud i nikamo iz te kože.

— Velite slavenska narav. Ta mi mladi osudjujemo baš slavenstvo, mi ga niti ne priznajemo, jer to nam naprtiše tlačitelji naši. Mi uvidjamo da ne smijemo biti drugo nego Hrvati.

— Ha, ha, ha! Priznajte li i uvidjate, da imadete u sredini lica nos. Dakako. Ovo ne odvisi od vašega priznanja, nos je tu, pa ako na to zaboravite i ne rabite rubca, zlo po vas: nikada poljubca! Priznajte li vi slavenstvo ili ne, kano Hrvat jeste individuum ove silne pasmine, koja zaprema pol svijeta, a dosele je toli nezatna bila. Eto — opet rječ — nesretna rječ, da može takova šta raztrubiti i učiniti tolike ludimi.

— Dobro je, dobro, gospodine, al mi treba da jednom samo na se mislimo. Dosta smo se za svakoga djavola skrbili i mučili. A koja korist, pitam vas? Šta treba da mislim, kako se je pred hiljadu i hiljadu godina moj djed izlego iz istoga gnjezda s djedom pana Netoličke i pana Zbieršovskoga i gosudara Nelidova? Molim vas! Svoj pa ničiji; jedan Bog, jedna domovina, jedan narod! Da samo nije nikad bilo u nas onih obsjena.

— Vi prelazite na drugo polje i baš na ono, koje mi nije najmilije. To je viša već politika. Čudim se, što ne spomenuste panrusizam, panslavizam! Eto i to. Dva Hrvata ne mogu biti dvie sekunde zajedno, da odmah ne tjeraju velike politike. Odmah je tu svako moguće evropejsko pitanje i govori se tad toli mnogo i toli ozbiljno, da bi nevin čovjek za cielo držao, sutra će k ovoj dvojici sva Evropa doći po rješenje pitanja. Najsmiešnije kod toga jest, da ipak još nemamo svoga Andrašija, dotjeramo tek do tri ili četiri delegata u austrougarskih delegacijah, nu koji dosele od najteže umjetnosti diplomacije naučiše tek jedno: štititi ko grobnice ili ako hoćete ko somovi. U ostalom kud ja zadjoh! Htjedoh tek pokazati, da se je rečenica: „Nije nas brige za slavenstvo“ prihvatila mladeži, a imala za posljedicu, da je mladež zaboravila rezultate najprimitivnije etnografije i za zamjenu toga sve svoje znanje crpala iz monografija i brošira političkih!

— Da, — prekine Krešimir doktora živahno, — jer su ove brošire i narodu i mladeži otvorile oči. Ove brošire su uz to najklasičnija djela hrvatskoga knjižtva. Ostalo i onako nije nego idiotstvo, glupost, pisano za

obsjeniti narod i poživinčiti ga. Košto je nekad Junius u razvitku englezkoga naroda silno i uspješno djelovao, tako su i ova naša politička pisma mnogoga Hrvata osviestila i naučila, komu ima vjerovati, koga se ima čuvati.

— Ja niti sam kritičar, niti se razumijem suviše u literaturu, — i u tom sam, kako vidite, pravi Hrvat, da mogu tu jedino po svom ukusu suditi, pa zato vjerujte mi, da me koji, recimo ne tudjinac, nego baš i domaći čovjek, kod nas bo nitko ni ne pozna domaće knjige, — da, da me dakle upita i umoli, da mu kažem koju valjanu radnju iz hrvatske književnosti, ja bi svakako posegnuo prije za — za — recimo za „Čengi-ć-agom“, nego li za timi hvaljenimi od vas radnjami. Šta ćete, moj ukus je taki, možda sam i ja poživinčen. A da vam na drugo odvratim, ono, što rekoste glede vjerovanja i nevjerovanja. Ja svim skupa ništa ne vjerujem. Ne možda, da bi bili nepošteni, nego što su svi bez iznimke brbljavci od prvoga do zadnjega. Čudim se, da to svijet ne uvidja. Tu su napokon Hrvati manje inteligentni od vrebaca i škvoraca; ove dobre ptičice ne dadu se predugo plašiti strašilima, namještenima po vinogradima i polju. Brzo će spoznati, da to nije nego prazna buka. A mi? Oh, mi uživamo, mi se klanjamo, mi se nadamo, čim samo tko jače viče i buči, psuje i grdi. O, to je poštenjak, taj će domovinu spasiti. Neprestance njegove rieči i ništa nego rieči dostatne su nam; čina ne tražimo niti ne očekujemo. Naprotiv: Naš entuzijizam, kojim nas je taki junačina nadahnuo, otkrivajući rane i jade miloga naroda, te trgajući krinku s obraza silnika, — taj entuzijizam ni malo ne će jenjati, kad isti čas čujemo, da si je taj junačina kao odvjetnik dao od siromašna seljaka za parnicu platiti trošak od dvie sta forinti a radilo se o tužbi za sto forinti; ili da je kao trgovac za prnjavih šest forinti dao dužniku seljaku prodati kuću i polje, ili da je — al šta da duljim, neka je sve to, — slušajte ga samo kako junački govori, kako protivnike strielami svojih oštarih domoljubnih rieči smrtno gadja. Oh, živio — stoput živio — to je branitelj domovine! Neumrlj, dični moj Krsto Frankopane, odsada se valjda ne ćeš moći dičiti u historiji svojim pridjevom: „defensor patriae“, kad si dobio takih drugova!

— Pa vi da se ne bavite politikom? Ta gotov političar! — sarkastično dovikne mu Kačić.

— Ne, ja nisam političar. A znate, zašto poglavito nisam i ne ću da budem? Jer znam, da bi morao i desno i lievo udarati. Desno bi onda doživio, da bi državnoga odvjetnika na mene poslali, pa da me progone radi kakova umorstva ili otrovanja, ili barem da lječnički sbor pozovu, da me disciplinarno odsudi radi zlo prepisana recepta. A lievo? Ovi bi izmislili, da sam gulikoža i za dokaz bi naveli da imadem kuću, da sam prevarom stekao novaca, a dalje, što imadem u štedionici uloženi novaca, da mi je žena nepoštena; za dokaz

ne bi ništa mogli navesti, al to nije u takim stvarima ni od potrebe. I Bog zna, što sve ne bi mile drage dušice mirnom sviesti nalagale. A svega mi toga ne treba; u žalostnim pako okoluostima našim, gdje se ne pita za zakon, za narodnje težnje i potrebe, nego odlučuje samo sila, ne bi i onako ništa koristio Eto, tako dozlogrdi čovjeku sve.

Zadnje rieči toli su žalobno drhtale i odletile u nastajuću sivu večer.

Kačić uvidi, da nije s Lucićeom ništa, pa je s toga još iste večeri javio o tom u dugačkom listu Boliću. Među inim napisao je: „Kako je naravno, i o tom nemojte dvojiti, — ja njegove nazore strogo i odlučno osudjujem. Ne samo što nisu nego puka sofisterija, nego zaudaraju takodjer posvema po pukom egoizmu, komoditetu i cinizmu. Napokon onaj skepticizam najprije bi mu oprostio. Tko danas nije skeptik! Nu kraj svega toga ne mogu vam zatajiti, da se meni taj čovjek unatoč našega antagonizma u nazorima silno sviđa. Nješto odlučna — samosvjestna i muževna odaje se u njegovoj čitavoj osobnosti, a najviše doimlje me se njegova snažna čvrsta volja, svjestna si bistro svega svoga hotjenja. Za ovo mu zavidjam, pa i žalim, da je ne možemo upotrebiti u svete naše ciljeve, za usrećenje domovine.“

Bolić mu tek za nekoliko dana odgovori: „Dakle on ne će! — Dobro, neka bude, ali znat ću ja, što mi je činiti. Ne bi se ni zanimao za nj, da nije potreban zbog toga, što je obljubljen u puku, ne gledajući na to, da bi po svom lječničkom zvanju mogao biti od silne koristi, jer ima najviše prilike svakamo zalaziti. Baš zato može biti vrlo nepriličan, pa kad on ne će s nama — e — mi ćemo proti njemu. Treba ga posve nemogućim učiniti. Ja sam s njime stajao već u borbi, pa je osjetio oštricu moga žalca. Bit će dakle opet isto. Ne vjerujte vi njegovu odreknuću, — to je tek narodnjačka finta, — s toga se niti ne podavajte ovomu dojmu, u kom mi se pričinjate ko institutka kakva. Molim vas, odkud vam taj sentimentalizam, da vi toga sebičnjaka toli čuvstveno opisujete! Marva je on ko svi, koji nisu s nama. Tko uz naš program ne može prionuti, ili je prodana mješina ili poživinčeno čeljade, komu je mozag izcurio, glava otupila, pa ne shvaća istine. Luciće pako nije tup, — odgovor se dakle sam od sebe daje, što i kakav je. Ne štedite ga dakle. Ovdje ste u prilici proti njemu raditi, pa ćete raditi i gledati, da mu oslabite ugled. Ako što dvojbeno o njem ili njegovoj obitelji saznadete, javite mi odmah. Ja ću onda dalje. Primiće se doba izbora, toga čovjeka svakako će ljudi dolaziti da pitaju. Bude li dakle o nama sudio onako, kako je pred vama govorio, — jer ljuta guja sve je ono na nas naperila, — e — tad znadete, koliko može pokvariti. A doba je, da budemo jednom na konju. Tu ne smijemo imati nikakih predsuda, nikake sentimentalnosti, bez-

obzirno sve utući. što je na putu, da se dovinemo k slo-bodi domovine!“

Kačiću se ovaj list nikako ne sviđjaše. On ga grustno baci od sebe. Zato nije ni prestao zalaziti k doktoru, sve više uvidjao je, da mu je doktor i sva njegova kuća upravo mila i draga. Od sada se je čuvao zapodievati razgovor o politici, jer ga sramotila i pekla zadaća, koju mu je Bolić namienio. Tim više bijaše tako. što ne samo da nije od ozbiljnih ljudi o Luciću ništa sumnjiva čuo, nego malo ne svaki dan kakove hvale. Čas mu pripoviedali, da je pomagao ovomu ili onomu nesretniku, čas da je uz vlastitu pogibelj života bdio dan i noć kod sirotana kakva bolujućega od pogibeljne i priljepčive tifozne groznice. Krešimir morade mu se sve većma diviti, pa ga je zahtjev Bolićev upravo vrije-djao, tim više, što ga je ovaj nestrpljivo požurivao. Napokon ipak držaše on mnogo do Bolića, te je mnogiput pomislio, ne radi li doktor u istinu sva ta svoja djela u posebne svrhe i nije li sakrivena kakova politička namjera, koja bi mogla stvari njegove stranke škoditi? Ovo trzanje sad ovamo sad onamo silno ga je mučilo.

Jednoga dana dodje opet po svojoj navadi u K.. Jedva što je nekoliko puta koračio, eto Jelenčića.

— Oho — živio — zdrav mi bio, — što ti ovdje? — veselo pozdravi Krešimir svoga druga.

— Dražba nekretnina, — važno odvrati ovaj, — Bolić je ovrhovoditelj, a ja sam sada u njegovoj pisari.

— Tako! Zar si položio izpite?

— Nisam. A šta za to! Bolić me ne plaća lošo, — pa mi ide dobro.

— A šta je sa Žunićem. Puškarićem?

— Žunić je perovodja kod financije, naskoro će se oženiti, a Puškarić načinio teda njegda izpite i pošao k sudu

— Beamterija zar? Liepi ljudi, — dakle odrekli se?

— E — šta će -- raja -- morali naći kruha. Kod odvjetnika ne nadjoše mjesta, nisu odmah izpite polagali — pa —!

— A gdje je Bradač?

— O taj — taj je medjutim obašao pol svieta, — sad je u Turinu il Kairu, — ne znam — ha — lako njemu, bogat čovjek.

— Dakle ti imadeš ovdje posla?

— Jest. Ta znat ćeš. Ti si poslao prije nekoliko mjeseci nekoga Lozanića, što je — jest — tužio je ovdje vlastelina da mu je protupravno oteo komad livade. Desperatna stvar, — mi smo odmah znali, kako stvar stoji, — nu šef moj, predobar, dade se skloniti. te preuzeo parnicu, misleći, da će se možda dati što god urediti. Nu ne podje za rukom. Ta — znaš — naši sudovi — mi izgubili u svim trima molbama. Sad tražimo od Lozanića naš trošak, a on — ne — ne — ne. Tvr-doglavac pustio do uknjižbe prava zaloga. Luda — ni

onda ne htjede platiti, a Boliću bome dozlogrdilo, — zaište on dražbu, — i danas je ročište.

— A kolika je svota tražbine? — sa strahom upita Kačić, sjetiv se rieči Lucićevih.

— A trice i kućine, — bagatela, — promisli, dvadesetčetiri forinta iznaša prvobitni ekspenzar s uknjižbom — no sada ovršni troškovi, — i taj ludjak ne htjede namiriti. A bome oprostiti se ne može. Ne radi novaca, — Boliću ide sada briljantno, da vidiš, kaku si je kuću sada — tamo blizu Kukovićeve ulice — sagradio, — al mora se radi načela i reda!

Kačiću kao da ga je tko ladnom vodom polio, te ne mogaše ni rieči odvratiti.

Gotovo sape mu nestalo i bez prave svijesti — u njekoj otupljenosti razidje se s Jelenčićem, kad dodjoše pred sudnicu. „Je li moguće pa da Bolić —, ah — zar u svakom da se prevariš!“ bolno mu se i ljutito kidale rieči. Dalje ne mogaše ni misliti, ni kriviti, ni braniti. A onomadnje rieči Lucićeve sve mu zvone u ušima. Iz ovoga jadnoga stanja prene ga pozdrav seljakov Bio to Lozanić.

— Ah — gospodine mladi — komu me vi poslaste! Vidite što od mene radi. Zbog cigla dvadesetčetiri forinta prodaje mi danas sve imanje. A vrijedno je da ga brat bratu dade, dvie hiljade. Nu šta ćete, — nemam novaca, — a iz zemlje i kamena ne da se skovati krajcara, — pa tako ja nasio!

— A ne nadjoste nikoga? — jedva da mu od uzrujanosti odvrati Kačić, koji bi bio taj čas najvolio što u zalog dati pa pomoći seljaku, nu — sat svoj ostavio u gradskoj zalagaonici.

— Ali koga? Sve je sirotinja, — bez novaca. A gospodu da nagovorim, tko će mi što dati, pitam vas? Pa nisam ni mislio, da će fiškal ići tako daleko; — morao bi ipak — svega skupa — kojih — pedeset forinti položiti — i više — s troškovi današnje dražbe.

— Šta vi ovdje? — dovikne s druge strane Kačiću Lucić, žureći se nekud. Dodjoste li k meni na objed? Svakako — javite se kod moje žene, — imademo danas nješta valjana — mislim zeca! — I Lucić hjede dalje. Nu Kačiću sune jedna misao i poskoči za njim. Dostigav ga izpriповjedi mu Lozanićevu nezgodu.

— He! Šta sad velite? Da ste čitali zadnji govor Bolićev u saboru, kako je napao na gulikože naroda, jer je jedan načelnik u Slavoniji išao na trošak stranke uredovati u selu i zaračunao si pol dana dnevnice, to jest šesdeset novčića više. — Nu — dade se to urediti — reče za čas, — hej Lozaniću, jesi li ti lud, zar ti ne znaš puta do mene? Daj pristupi bliže. Ajdemo k meni, ja novaca ne nosim sobom, — ti bukvene, — pa se ne sjetiš mene, a u takoj si nezgodi!

Lucić pozajmi kod kuće seljaku potrebitu svotu bez ikakva pisma i bez kamata, i Lozanić bude spašen.

Kačić ne mogaše više da potraži Jelenčića. Nješto

ga suzdržavalo, pa je volio ostati kod doktorove djece. Bilo mu toli lako, — toli lako oko srca u kliktanju i igri dječijoj, a silio se, da odvrati misli od Bolića i Jelenčića. Lucića je pogledavao sjajnim očima i mlada mu se duša burkala od entuzijazma i zahvalnosti. Oh, on bi bio najvolio tome divnome čovjeku oko vrata pasti!

Nu za to on nije ipak prestao djelovati i raditi dalje, da „narodu oči otvori“. Ko prije tako je i sada letao po okolici s Krnjetićem i za volju proselita mnogi-put se ružno opio. On, koji do nedavna nije znao, što je to biti pijan! Dolazio je uz to u dodir sa svima stališima. Činovnici ili mu osorno okretati ledja ili se bojazljivo obazirali na sve strane, ne čuje li tko, da se pred njima spominje ime Hrvatske. Učitelji suznih očiju slušali ga, no šutili mramorkome. Od svećenika upuštali se s njim u pregovore samo oni, koji su jur imali posagradjene staje i popravljene kurije, — a oni, kojim su molbenice u tom predmetu još neriješene ležale kod podžupanije, ugibali se ili se dapače s njim prepirali.

Nu — ipak — u nječem se promienio Kačić. Poslije Lozanićeva slučaja čuvao se da hvali, slavi i iztiče nesebičnost Bolićevu. Najvolio bi se ugnuti toj točki, te ako je u političkim prepirkama došlo do česa slična, kako to kod nas ne može inače da bude, gdje se načela najviše prosudjuju po tom, tko ih zastupa, — on bi uvijek mukom prošao odnosne navale i pričinjao se ko da ih ne čuje.

Ne mogaše si pomoći. Njegovo silno pouzdanje, neograničena mu odanost trpila je strašno od one zgode. On se dapače od onda ne mogaše odlučiti, da piše Boliću, akoprem mu je ovaj jur dva tri put pisao. Da, uz to ga ljutilo, što Bolić svakiput toli ujedljivo napada na Lucića, jer je saznao od Jelenčića, tko je Lozaniću pomogao. A ipak u toj prigodi morade Kačić toli visoko uzdignuti Lucića nad Bolića!

Bolić kanda je to sam osjećao, pa svakojakim načinom nastojao predočiti Lucićev čin kano komediju, podduzetu u Bog zna koje svrhe.

Baš je opet primio Bolićev list, kad je na vrata banuo Lucić.

— Evo novina! — dovikne ovaj odmah ne pozdraviv pravo ni oca ni Krešimira. Kačića zazebe nješto oko srca, njeka slutnja i bojazan, — te akoprem nije nekoliko dana već čitao lista svoje stranke, — (otac ne dozvoli da ga drži pa je morao kriomice uzajmljivati ga od susjednoga kapelana) — on sada ipak ne posegne za pruzenim brojem.

— Ta uzmite, čitajte, vidjet ćete barem, kako se kod nas politika tjera.

Napokon uzme novine i uzčita dopis iz K, pod naslovom: „Naši mogućnici“. Tu se redom prorešetali svi, koji nisu uz Bolića i njegovu stranku pristajali. Najgore prodje Lucić. Spočitavalo mu se, da je lihvar, koji uz užasne kamate uzajmljuje ljudima novce, hvatajući ne-

sretnike pred sudnicom, kojim je ovrha na vratu, pa onda uzmu novac pod ma kakimi uvjeti; da si za posjete daje od naroda plaćati u plodinah, gdje onda strašnu plaću uzimlje, za to da je u kratko vrijeme obogatio, da je veoma tamne prošlosti on i njegova žena, o kojoj da strašni glasovi kolaju, te da se čestite matere ne ufaju spominjati njeno ime pred odraslim kćerima, — jer bi od sramote poervenile.

— A mà — tà — ah — gospodine, to je užasno! — zavapi gorko i zastidjeno Kačić, i baci novine daleko od sebe.

— Evo gledajte, — tako prolazi čovjek, koji kriv je tek što je živ, a ne puše u istu tikvu s Bolićem. Što bi tek bilo, da se bacim u vrtlog politike, — kako onda? Moju ženu — tu sveticu — pa taka hulja usudi se, — i to se štampa. Oh — gledajte ove zakone. Novine ne smiju ni najčednije kritike povesti o kojem vladinom činu — odmah se zapliene. Ovaki pako napadaj na poštenje privatnika, — to se dopušta, tu državni odvjetnik ništa ne učini. Kad vidi oružnik, da tko ide u moju sočnicu, te hoće da uzme kukavno jedno jaje odmah će to zapriečiti. Ta — Bože moj — zar je jedno jaje više vrijedno od poštenja, zar je gladni tat veći krivac od takova razbojnika tudjemu poštenju! Ah, šta mi koristi da tražim — bol već je tu. Nekriv ne smijem ja trpiti!

Luciću nije lice od ljutitosti plamtelo, nego bilo žučljivo zalito i bolno nategnuto.

— Al nije vrijedno — clarissime moj! — uzme ga miriti stari Kačić.

— I pravo velite! Nu bio bi neiskren, da kažem: ne ljuti me. Naprotiv! Boli me takodjer, — ma uzmite — kamo to vodi, ako se bude ovako nastavljalo. Koje li divljačtvo, kakva li korupcija! Ne daje li se onda najbolji povod, da se i ono malo slobode utuče. Imademo li onda pravo zahtijevati slobodu tiska? Da, znadem unapred, da ne će kod toga dopisa ostati. Jučer naime saznadoh, da je postolar — onaj ljenčina Gavro, — sve svoje prepisao na ženu i tako prevario svoga brata, čovjeka sa sedmero djece, a kojemu duguje osam stotina forinti, jedini imetak toga siromaha. Ja ne budi len, načinim tomu biedniku prijavu na državnoga odvjetnika. Ta sad znam kako će pisati, — nije Gavro badava njihov čovjek!

Krešimir bijaše upravo poražen. Badava je tražio, da nadje izlazišta, s kojega ne bi morao odsuditi postupka Bolićeva. Sve skupa bude mu odurno, sramio se i stidio, čisto samo da nije od ljutine i moralne boli zaplako. Dodje mu na um, kako se i on jur okaljao lažju, kako je vrijednoga starinu svoga učitelja uvrijedio surovo i opako, — te on u duševnoj ovoj navali prokune svu politiku, svaku stranačku strast, te mu svu dušu zaokupi

tuga razočaranja, dosade i muka presitosti. Oh, koli neizrecivo gorko, pusto, biedno bilo mu u duši! Pa kad je za nekoliko dana u istinu prema proricanju Lucićevu opet bio dopis iz K., gdje se ljenčina i nevaljanac Gavro predstavlja ko narodni mučenik, kojega radi njegova vatrena hrvatstva i građanskih krieptosti proganjaju dušmani narodnji, imenito Lucić, taj krvopija, bezdušnik i bezznačajnik, tad padne Krešimir posvema u njeko neoznačno, tuposti ili bezbrižnosti slično čustvo, koje ga snažnima svojim valovima utapljaše, a on mu se bez volje i bez sile prepuštao, neprekidno malo ne plaćem ponavljajući: „Ah čemu živjeti među tom zvjeradi — čemu živjeti!“

Gledajući kroz prozor svoje kuće, vidjevao je u dolu daleko kišoviti jesenski predjel, tako siv, prljav, žalostan, da mu oko duše bude još teže. Sve nebo, planine i daljne bregove zastrli gusti oblaci, iz kojih prštala sitna kišica. Na promočenom crnom drveću tek od nevolje visi suho, mrazom i maglom popareno žuto lišće. Oko hambara nesuglasno ludo živkaju i kolju se tusti vrebci, — ostalo sve tiho — mirno — tek daleko iz polja, izmedju ocrnjele suhe kukuruzovine javlja se zlokobnim tužnim glasom vranin: kvar . . kvar . . kvar . . i vidi se, reko bi, kako zabrinuto gladno poletava od jednoga do drugoga praznoga mjesta.

— Ne vidiš nego muku! — uzdahne Krešimir i zlovoljno odstupiv od prozora htjede učiti, nu nije mu se dalo.

— Pak u kolu ovih ljudi izgubio sam ja toliko dragocjena, nikad nenaknadiva vremena! — klikne bolno, videći zaprašene svoje knjige, pa spazivši pred sobom jednu političku monografiju, biesno ju baci na sred sobe.

Sjeti se tada Bradača i njegovih nazora. „Pravo imade, sve je to ništa, od temelja moralo bi se rušiti. — jedno je ludorija ko drugo, — vladali ovi ili oni!“ Na jednom zaželi da čita nešto slična, ili štogod filozofična. Podje do očeva ormara za knjige. Izvadi Šopenhauera. Oh, kako mu duši ugadjahu velike ove istine, što ih ovdje nadje, nu ne da utješe, nego da mu pogled u sviet još više pustim, više ostavljenim pokažu.

„Bieda — bieda sav je taj sviet, i ne može inače biti, jer bivstvovati i trpiti dvie su rieči za jedan pojam. Tek u nebstvovanju nema biede!“ — šaptne Krešimir n mraku već, kad više nije mogao čitati. Oh, jadno — jadno — bez nade bilo mu pri duši. A odanle daleko od preko vode čulo se pozdravljenje s tornja seoske crkvice, — ah — on ga nije razumio, njemu ne donese utjehe. Ta odakle da bi si i bio prisvojio razumijevanje! Zar iz škole, iz knjiga?

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

IV.

Dok je poštovana udova Ana Jakimovna pila čaj u ne manje poštovane Marije Stepanovne i s onim nježnim zanimanjem, kojega imade samo u ženskoga srca, naklapala o Beltovu, sjedio je on silno žalostan kod kuće za stolom i razmišljao o nječem veoma tužnom i teškom. Da je u njega bilo bistrine, bilo bi mu jamačno odlanulo, jer bi bio jasno razabrao, kako se dvije žene ne daleko od njega usrdno zanimaju njegovom sudbinom. Ali u Beltova nije bilo take bistrine; da je bar bio čist Rus i da mu nijesu pamet prevrnule novotarije zapadne Evrope, jamačno bi mu se skucalo, a skucavica bi ga uvjerila, da onamo — onamo daleko njetko misli na nj. Ali u naše doba negacije izgubila je skucavica mističnu snagu, te nije drugo nego ružan, želudački pojav. Sjeta Beltovljeva nije bila ni u kakoj svezi s poznatom zabavom uz šestu čašu čaja. On je taj dan kasno ustao teške glave. U noć je dugo čitao, ali nepomnjivo i na pola drijemajući; — posljednjih se dana razvijala u njega sve više i više njeka bolešljivost, sam pravo nije znao, šta mu je, ali je osjećao, da ga nješto goni na sjetne misli. Neprestano je nješto pogriješao, ni na što se nije mogao riješiti. Već je uru prije ispušio cigaru, popio kavu i promišljao dugo, kako bi počeo ovaj dan — čitajući ili šecući. Nakani se u šetnju, odbaci papuče, ali se na jednom opomene, da je sebi zadao riječ u jutro čitati najnovija djela o političkoj ekonomiji; s toga navuče opet papuče i htjede se baviti oko ekonomije. Ali po nesreći bijaše uz cigare Byron. Legne na divan i do pete ure je čitao Don Juana. Tada pogleda na uru, te se silno začudi, što je već tako kasno, zovne slugu i zapovjedi mu, nek mu što prije donese odijelo, da se opremi. Medju tim i zapovijest i čudo bijahu više nješto instinktivno, jer nije mislio nikamo, pa mu je bilo sve jedno, da li je 6 sata u jutro ili 12 po noći. Pošto se obuče s onom pomnjom i čistoćom, kojoj se privikavamo boraveći odulje vremena na ladanju, a u provinciji opet brzo odučavamo, iznovice legne s tvrdom nakanom, da na dalje čita političku ekonomiju, te otvori englesku brošuru o Adamu Smithu. Jedva je počeo čitati, kad evo u sobu sluga s pismom.

— Od koga? upita Beltov ne odvrćajući pogleda od brošure.

— Biće iz tudjine, tudji je biljeg, pa još preporučeno.

— Ovamo — reče Beltov, te odloži brošuru. — Od koga? pomisli. . . Iz Ženeve. . . Ne razumijem. . . Je li? Ne, ne. . .

Dakako bilo bi mnogo prostije otvoriti list i pogledati potpis. Bez sumnje. Ali za što svi tako rad gadjamo, kad dobijemo pismo? To je tajna ljudskoga srca. Sva-

kako joj je korijen u tom, što ljudima laska, mogu li priznati, da su pronicavi! Najzad otvori Beltov i stane čitati. Čitajući lice mu blijedi, a iz očiju suze teku. List je od nećaka Josefova; javlja mu, da je starac umro. Život toga prostoga, plemenitoga čovjeka, kako je tekao mirno i jasno, tako je i svršio. Četiri je godine bio učitelj seoske škole ne daleko od Ženeve. Dva je dana bolovao, a treći dan bude mu bolje, nije mogao ni stajati, ali starac ipak podje u školu i ondje se onesvijesti. Donesu ga kući, da mu puste krv. Za malo se osvjесne. te se u potpunoj svijesti oprosti sa djecom, koja su šuteći, preplašena stajala oko postelje, pa ih zamoli, da šecu do groba njegova i onuda se igraju. Za tim zašće Vladimirov portret, uzme ga dugo ljubazno promatrati, te reče nećaku: „Kakav bi čovjek mogao od njega postati . . . očividno ga je stari ujak bolje poznao u dušu . . . pošlji sliku Voldemaru, kad ja. . . Adresa je u mapi, na kojoj je lik Washingtonov. . . Šteta Voldemara . . . velika šteta. . .“ Za tim, piše nećak, počne bulazniti, licem mu se prostre izraz zamišljenosti, kako ga nahodimo u ljudi u zadnji čas života; zamoli, da ga uspravimo, te otvarajući svijetle oči htjede djeci nješto kazati, ali mu se jezik zaplete. Nasmjehne se, a sijeda mu glava klone na grudi. Ukopali smo ga na našem groblju medju orguljašem i crkvenjakom.

Kad pročitao list, metne ga na sto, otare suze, podje sobom amo tamo, popostane kraj prozora, opet uzme list, te ga pročita od početka do kraja. „Divan čovjek! Divan čovjek. Sretnik — umio je biti zadovoljan, umio je raditi i na svakom mjestu, kamo ga je sudbina nanijela, biti koristan. . . Sad nemam na svoj zemlji do majke nikoga. . . Nikoga. . . Makar sam samo kadikad dobivao list od starca, uvijek sam se radovao, kad sam obznao, da žive. A sad ga više nema. Oj kako je mučno sve to. Doista, da znamo u napredak uvjete, malo bi se našlo udova, koji bi se riješili živjeti“.

— Juha će ohladnjeti, prihvati sluga usrdno, jer je vidio, da list ne piše ništa ugodna.

— Grigorije, upita Beltov: opominješ li se učitelja, koji je bio u nas?

— Kako se ne bi opominjao Švajcara!

— Umro je, odvrati Beltov i odvrne se od sluga, da sakrije tugu.

— Bog mu dušu pomilovao! Bio je dobar čovjek, pa tako prijazan prema nama; još ne davno govorasmo s Maksimom Fedorovim, što služi u vaše majke, — o vama. Moram priznati, Fedorov se ne može vama dosta načuditi; ja sam se s vašom milošću nagledao raznih narodâ, ljudi i običajâ, a on je sav vijek preturio u guberniji, pa se svemu divi. Dakako rekoh, u gospo-

dina je dobro srce, kao i u njegove milostive majke. No, i od učitelja je mogao koje šta naučiti. Opominjem se, kako je jednom zapovjedio Vladimiru Petroviću, da odzdravi seljačkome momku, jer da je i on slika i prilika Božija.

Beltov je ćutao, te počne tužan jesti juhu. Glas o Josefovoj smrti oživio je Beltovu u duši svu mladost i sav pozniji život; opominjao se, kako je lakomo usisao nauke Josefove, kako je svemu vjerovao, a kako se u životu sve drukčije prikazalo, nego što mu je slikao Josef, pa opet — za čudo, štogod je govorio, bilo je tako lijepo, tako istinito, na svaku ruku tako istinito, a ipak skroz i skroz laživo za Beltova. Isporedjivao se, kaki je bio, i kaki je sada. To su bila dva razna bića koja je udruživala samo spona uspomene. Onda pun nade, pun vjere u nesebičnost, gotov na najmučnija djela, na najnesebičnije poslove, a sada? — uzmaknuvši od vanjskih neprilika nema više nade, nego je čovjek, koji tek želi, da mu se misli rasprše. Kada donese Grigorije portret sa pošte, Beltov naglo razdere omot i izvuče ga nestrpljivo. . . Preobrazi se, kad sagleda svoje crte, kake su njekoč bile. Kako je svjež, kako bistro ovo dječjačko lice, ovaj razgaljeni vrat! Kakva neiskazana crta zamišljenosti lebdi oko usta, u očima — ona neodredjena zamišljenost, koja se javlja prije buduće silne misli; šta će biti od ovoga dječjaka, pitao bi svaki teoretik, kao što je govorio monsieur Joseph, pa što? evo od njega izišao besposlen turist, kome je zadnja kotva služba na plemenitaškim izborima u N. N. . . Tada, pomisli Beltov još uvijek s priekorom posmatrajući lik, tada mi je bilo 14 godina, a sad mi je 30 — pa šta me još čeka? Sama sinja magla, dosadni jednolični „nastavak“. Nov je život započeti prekrasno, a stari nastaviti nije možno! Koliko početaka, koliko vezova . . . pa sve prevrnuo u bespolicu i osamu. . . Nit gorkih misli presiječe Semen Ivanović; ali se one raspredale dalje u obliku razgovora.

— Kako zdravlje, Vladimire Petroviću?

— A! zdravo, Semene Ivanoviću, radujem se, što vas vidim; taka sjeta, taki teret svalio mi se na dušu, da ne znam šta ću. Zbilja, ja nijesam zdrav, hvata me sve jednako nekaka groznica, nije pogubna, ali me neprestano razdražuje.

— Vaš je život neuredan, odvrati Krupov, te mu opipa bilo. Bilo ne kuca zlo. Vi živite dva puta naglije, nego bi valjalo, ne štedite ni kotača ni kolomaza. Dugo ne možete ovako.

— Osjećam, kako moralno i fizično propadam.

— Bilo bi prerano; sadašnji naraštaj živi odviše naglo, valjalo bi vam se više brinuti za zdravlje.

— Kako brinuti?

— Lijegajte na vrijeme, ustajte rano, pa manje čitajte. Nemojte toliko razmišljavati, više šecite, manite se turobnih misli, ne pijte suviše vina, a još manje žestoke kave.

— Vam se to čini lasno, osobito raspršiti crne misli . . . a hoćete li me za dugo osuditi na taki način života?

— Za sav život.

— Hvala lijepa, to bi bilo dosadno i ogavno, čemu se mučiti?

— Za što ne? Ja bih ipak mislio, da je vrijedno prigledati, kako ćeš dulje živjeti!

— Ali čemu da ja dulje živim?

— Čudno li pitate. Čemu — ni sam ne znam ali je svakako bolje živjeti nego umrijeti, svakoj se životinji mili živjeti.

— Ali da se pronadje, da take ljubavi nema? gorko se nasmjehne Beltov. Byron veli sasvim po istini, da valjan čovjek ne bi smio živjeti dulje od 35 godina. Pa čemu dug život? To mora biti strašno dosadno.

— Sve ste ove sofizme pobrali u prokletih njemačkih filozofa.

— Dozvolite, ovdje mi valja braniti Nijemce, ja sam Rus, te sam učio misliti u životu, a nijesam živio u mislima. Dobro je, što smo se svratili na to. Razmislite, pa mi recite po duši, kakva korist, ako ne živim deset nego pedeset godina, kome treba moga života izim majke; pa ni ona se ne može više nadati dugu životu. Bila slabost, bio nedostatak značaja, svakako ja sam suviše čeljade, pa kad sam o tom uvjeren, mislim, da imam samo ja vlast nad svojim životom. Život mi još nije tako dogrdio, da bih se htio ubiti, ali mi se doista ne mili toliko, da bi mogao živjeti po dijete, vodati se o povodu, uklanjati se žestokim osjećajima i ukusnim jelima — samo za to, ne bih li oduljio bolnički život.

— Vi dakle više cijenite kronično samoubijstvo, ošine ga Krupov, jer se već malo naljutio. Razumijem, od besposlice vam je omrznuo život, — besposlica će biti negdje strahovito dosadna. Vi, kao svi bogati ljudi, niste privikli poslu. Da vam je udes podao stalno zanimanje ili oteo Bijelo polje, počeli biste, vjere mi, raditi već radi samoga sebe, zbog kruha, ali biste k jednu koristili i drugima. Tako vam je to na svijetu.

— Oprostite, mislite li zar, da do glada nema silnijih poticala na rad? Već sama želja, da se izkažeš, može poticati na rad. Ja ne bih nikada mogao raditi samo zbog kruha. Sav život raditi, da ne umreš od glada, i ne umrijeti od glada, da možeš raditi, — jamačno i veoma mudar i koristan način, da sprovedeš svoje vrijeme!

— Pa dobro, ne trebate raditi za kruh, no u vas je želja, da se svijetu iskažete . . . pa šta ste uradili? upita starac već sasvim gnjevan.

— Ma to vam je ono. Najzad, nijesam baš od osobite ljubavi odabrao besposlen, dosadan život. Za učenjaka nijesam, kao ni za glazbenika; sve mi se čini, meni su svi putovi zatvoreni. . .

— Ovako se tješite; zemlja vam je pretijesna, ne možete se namjestiti, . . . trebalo bi vam odrješite volje, ustrajnosti. Gutta cavat —

— lapidem, završi Beltov: vi ste stručnjak, za to i govorite o volji.

— Lijepo govorite, nastavi Krupov; ali mi se sve čini, valjan radnik ne će ostati bez posla!

— Mislite li, da ništa ne umiju ili tek šalu zbijaju ovi lyonski radnici, koji umiru od glada, premda su voljni raditi, ali nemaju posla? Aj, Semene Ivanoviću, prebrzo sudite, prebrzo isporučujete duševni mir i ljekovito bilje: prvo nije nemoguće, a drugo ne može pomoći. Malo je bolesti tako rdjavih, kano svijest, da su ti sile nemoćne. Čemu dijeta? Sjećate li se, što je odgovorio Napoleon doktoru Antomarkiju: „Nije se to uvukao rak, nego Waterloo!“ Svaki imade svoj Waterloo rentré!.. Podjimo do Kruciferskoga, ondje sam se više puta otresao sjete; to pomaže više nego sve trave.

— Pa vi da budete kome zahvalni? A ko vam je propisao ovaj dom?

— Kriv sam, kriv, zaboravih! O, vi najveći od svih sinova Hipokratovih! odgovori Beltov zapalivši cigaru i nasmjehnuvši se dobroćudno.

No upitajmo s Marijom Stepanovnom: što je mamilo Beltova u skromnu kuću učiteljevu? Je li našao druga, simpatična čovjeka, ili se doista zagledao u njegovu ženu? Jamačno ni sam ne bi mogao pored sve iskrenosti odgovoriti. Koješta ga je privlačilo onamo. Izbori su se svršili, i svi objedi i plesovi. Da što Beltova nijesu ni za kaku službu izabrali, te je on ostao u N. N. samo za to, da dovrši nekaku parnicu na sudu. Lako ćete pomisliti, kako bi dosada ubijala ovoga čovjeka, da se nije upoznao s Kruciferskim. Mirni, bezbrižni život ove porodice bio je Beltovu nešto novo, nešto zamamljivo. Sav je dojakošnji život preturio u općim pitanjima, u nauci i teoriji, po tuđim gradovima, gdje se ne možeš lako približiti k obiteljskome životu, ili u Peterburgu, gdje takoga života nema mnogo. Obiteljsko zadovoljstvo držaše izmišljotinom ili bar dostojnim samo malenih, neznatnih ljudi. U Kruciferskoga bijaše drukčije. Značaj Kruciferskoga nije mučno prikazati: nježna i do najvišega stupnja ljubavi puna narav, narav ženska, odana, uza to iskrena i čista duša, da ga moraš ljubiti, premda je ta iskrenost i čistota mnogo nalikovala na neiskusnost, na djetinsko neznanje; sve što je znao, naučio je iz knjiga, s toga mu je znanje bilo nepouzđano romantično, retorično; sveto je vjerovao u svijet, kaki je opjevao Žukovski, u idejale nadzemaljske. Iz osame dječakova života, gdje je svijet strasti i borbe upoznao samo sa dasaka moskovskoga glumišta, tmurna jesenskoga dana izadje tiho u život. Svagdje je susretao nužde života, sve mu se pričinjalo neprijateljsko, tuđe, te se mladi kandidat priviče sve više i više nahoditi utjehu svoju, mir svoj u carstvu sanjâ, kamo je ubjegao od ljudi i prilika. Ista ga vanjska nužda zagnala u Negrovljev dom; ovdje ga sukob sa životom prinudi, da se više uzme u se. Kako je bio blage čudi, nije nigda mislio dijeliti mejdana sa

životom, nego se ugibao navali, samo da uzmogne mirno živjeti. Ljubav se u njega, kao što uvijek u takih organizama, nije pomolila bijesna i divlja, nego tako vječna, tako nesebična, da se odmah sav podao. Živčana razdražljivost podržavaše ga sve jednako u nekakoj svečanoj melankoliji. Vazda je bio gotov plakati, vazda spreman tugovati, mililo mu se za blagih večeri dugo, dugo gledati na nebo, a Bog bi znao, kakvi su mu se likovi u tom miru utvarali. Često bi znao stisnuti ženu za ruku i s neiskazanim zanosom promatrati oči njene, ali u taj zanos uvijek se prepletala osebnost, duboka sjeta, tako da se Ljubonka nije mogla uzdržati od suza. U svakom se činu vidjela ona blagost, onaj mir, ona iskrenost, ona bojazljiva zamišljenost. Je li nužno reći, koliko je ovakav muž ljubio svoju ženu? Njegova je ljubav neprestano rasla, tim više, što je ništa nestajalo. On ne bi mogao dvije ure preživjeti, da ne zaviri svojoj ženi u tamne, modre oči; drhtao bi, kad bi izišla, te se ne bi u odredjeno doba vratila; u kratko, bilo je očito, da su svi korijeni njegova bića u nje. Mnogo je uzrokovalo i društvo, u koje je zapao. Učitelji gimnazija N. N. — kao svagdje u našim školama — bijahu većinom taki ljudi, koji su se u provinciji ulijenili i podivljali, podali se surovim, materijalnim navikama, te zatomili želju, da što uče. Ne mislim, da je bila Kruciferskomu nakana raditi za znanosti, sa svom dušom prionuti za njihova pitanja i udružiti ih sa svojim životom, ali on se bar zanimao za njih i mnogo toga bilo mu je pristupačno — osim novaca. Sâm nije mogao nabavljati knjigâ, a gimnazija je kupovala veoma malo, pa još takih, koje nijesu mogle u mladoga učitelja podržavati interesa. Život u provinciji poguban je za sve, koji ne žele sačuvati samo nepomičan imetak, nego i duhu i tijelu podati života. Koga nije uz ovaki potpuni nedostatak teoretičnoga interesa napao dugačak, ako i ne sladak drijemež u tom domu moralne pospanosti? . . . Čovjeku treba vanjskih poticala. Treba mu novinâ, koje ga svaki dan udružuju sa svijetom, treba mu spisa, koji mu doglasuju svaki pokret suvremene misli, treba mu zabave, glumišta; — dakako sve ono možeš odviknuti, ali za to nemoj misliti, da toga ne trebaš, da je to suvišno, jer ćeš u isti mah i sâm postati suvišan. Kruciferski nije išao među krepke, ustrajne ljude, koji umiju stvoriti, čega još nema. Nestašica svakoga čovječjega interesa oko njega doimala se našega prijatelja više negativno, nego pozitivno, među inim i s toga, što je to bilo u najljepše doba njegova života, na ime malo iza vjenčanja. Nakon nekoga vremena privikao se tome posve, te zaostane u svojim sanjama, u nekim višim idejama, od kojih su njeke već zastarjele, u svojoj općenitoj ljubavi prema znanosti, u pitanjima, koja su već riješena. Znatnije duševne potreboće stane zadovoljavati ljubavlju, te je sve nalazio u krepkoj naravi svoje žene. Raspre s Krupovom, trajući već četiri godine, udarale su stalnom, provincijalnom, uvijek istom

Spomenik Petru Velikomu u Petrogradu.
Snimak P. P. Gnědiča.

stazom: ove četiri godine raspravljali su dan na dan o jednom prijedmetu. Kruciferski je na ime branio spiritalizam, dok je stari Krupov šurovo i ljutito izlazio na mejdan sa svojim medicinskim materijalizmom. Ovim je tihim tokom tekao život Kruciferskoga, kad ali eto osvane u njegovu domu čovjek sasvim drukčijega kova, čovjek tvorne naravi, pristupačan svim pitanjima vremena, enciklopedist, smiona, pronicava duha. Nehotice se podvrgne Kruciferski energičnoj naravi prijatelja svoga; za to se opet Beltov nije mogao oteti dojmu njegove žene. Silnoj naravi, ne zaokupljenoj nikakvim poslom, nije možno, da se obrani od dojma energične žene; morao bi taki čovjek biti ili zalupan ili posve tup ili potpuno beznačajan, da

samostalnost svoju očuva od moralne sile, s kojom mu se javlja krasan, mladenački lik ženski. Beltov je bio vatrene duše, pa se lasno zanosio; svakoj namiguši, svakome ljepušastome licu bijaše puka šala, da osvoji vlast nad njim. Već je često do ludila ljubio primadonu ili takodje balerinu ili sumnjivu krasoticu, što sama živi po kupeljima, ili Njemicu plavušu rumenih obraza, koja je rado sanjarila i uvijek bila gotova ljubiti po uzorima Schillerovim i uz poj slavulja prisizati vječnu vjeru ovdje i ondje; a zanjela ga je i ognjena Francuskinja, koja se bez hinjenja podavala radosti i užitku. . . No takoga dojma Beltov još nije okušao.

(Nastavit će se.)

Glazba u Srba.

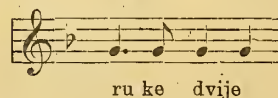
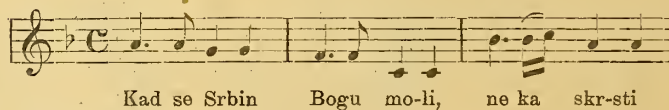
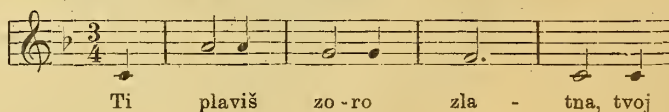
(Nastavak.)

Odlučni a nepovoljni sud Marinkovićev o Pačuevih kompozicijah dirnu veoma neugodno mnoge prijatelje čestitoga i zaslužnoga inače doktora. Mislile njeke nevježe, da Marinković sudi ovako, samo da zlobi svoga rivala. Poimence se zabrinuo za dobar glas svoga kolege dr. Ilija Ognjanović, lječnik u Novom Sadu i urednik belestrištičkoga časopisa „Javora“. Ovaj uze braniti Paču-a, te u Javoru napisa dr. Blažek više članaka u kojima se je slavio rad g. Paču-a kao kompozitora. Dapače, kad je u isto vrijeme bila izložba dobrotvorne zadruge „Srpkinja Novosadkinja“, izvodilo se najnovije djelo Pačuevo: „Srpska molitva“, a novine i časopisi u Novome Sadu udariše slaviti ovu kompoziciju kao remek-djelo srpske glazbe. Na ovaj gotovi izaziv odazove se Marinković u 13. broju „Preodnice“ ovako:

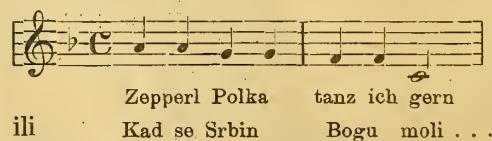
„U Javoru književnom listu u nekoliko članaka doitalo se rada g. Pačua kao kompozitora. Bez sumnje, to je u nekoliko povoljan znak kod naše književne publike, u toliko povoljniji, što su u ovako neizgodnim prilikama većinom oči obraćene na druga polja, ostavljajući muziku kao i druge umjetnosti žalostnoj sudbini, koja je i dan danji umjetnicima srpskim maćeha. Nego bila bi velika nemarnost, kad bi ostavili na stranu ovu pojavu („Srpsku molitvu“ od Pačua), koja je u posljednje vrijeme na izložbi novosadskoj imala sreću, da se kao čisto srpska umjetnička kompozicija pred nama i strancima čuje. Mi smo već pokazali stanovište, na kojemu stojimo u pogledu muzike; s te točke mislimo da razmotrimo najnoviju kompoziciju g. Pačua“.

„U napred spominjemo, da je onamošnja (Novosadska) kritika ovu Pačuovljevu kompoziciju kao i ostale ocijenila kao čisto srpske. To ne stoji. Početak ista uzet je iz jedne ljubavne jadikujuće pjesme, koja ni u koliko nije u duhu narodnom napisana; to je poznata pjesma:

„Ti plaviš zora zlatna“, i t. d. Da bi ovo dokazali, evo donosimo početak obiju pjesama:

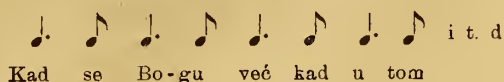
„Izlišno je, da ovdje analiziramo i da dokazujemo identičnost izmedju tih dviju melodija, a i da ne spominjemo, da su prva dva takta iz (njemačke):

„Kao što vidite, g. ocienjivač u Javoru sasvim je zaboravio na ovu zabačenu polku, koja se gdje oko Bežanije i Borče igra. U cijeloj kompoziciji ima njeka četiri frivolna stavka, koji se kroz 70 taktova ponavljaju, a harmonizacija je takova, da sumnjamo, e bi se i ozbiljniji lajik iste prihvatio“.

„Što se pak tiče situacije i deklamacije, one su takodje neuputno izkazane. Situacija je s toga neuputna,

što: „Ti plaviš“ i „Kad se Srbin“ nije jedno isto; a deklamacija je neumjestna na ovim mjestima:

„Deklamacija je i dalje pogrešna, a mi smo samo primjera radi ovoliko spomenuli“.

„Iz ovoga se može vidjeti, da kompozicija ni u kom pogledu ne odgovara našem dobu niti duhu narodnjem, kao što se to u Javoru predstavlja“.

I u drugih prilikah pokazao je Marinković — ako se ne varamo bivši djak Pražkoga konservatorija i kolega našega Kolandera —, da je ne samo dobar teoretik, nego da je i valjano proučio, što je naš Kuhač napisao o narodnoj glazbi hrvatskoj i srbskoj, i kakva da bude prema tome umjetna glazba naša. U spomenutoj već „Preodnici“ ima još više primjetaba i bilježaka o umjetnoj glazbi srbskoj, za koje mislimo, da ih je napisao Marinković, ma da se i nije svagdje potpisao. Kad je u srpnju boravio u Biogradu Rus Dimirije Agrenjev Slavjanski sa svojim zborom, te priredjivao sijela, gdje je izvodio narodne ruske popievke, „Preodničn“ izvjestitelj nije se dovoljno mogao da nadivi tome pojavu, pa je u br. 11. uz pohvale Slavjanskomu još i ovo napisao:

„G. Slavjanski pojmio je savršeno zadatak buduće slovjsenske muzike, i po tome on dolazi između onih neimara, koji zidaju dobar osnov za zgradu slovjsenske muzike, koja se zida sobstvenim, a ne tudjim, krađenim materijalom. Istina, muzika se sastoji u obšte iz tonova, ali iz toga ne izlazi, da je muzika internacionalna. Ovi tonovi u muzici svjetskoj nisu ništa drugo nego alfabet, koja je kod sviju naroda na zapadu jednaka, ali zato ipak govori su narodni, a ne međunarodni. Ova pojava (Slavjanskoga) pomogla je znatno, da sa pravom onim našim muzičarima, pjevačima i njihovim pristalicama, koji strani elemenat kod nas šire, skromno doviknemo: Ne kitimo se tudjim perjem, jer ma kako da je sjajno, nije naše; — a i onim muzičarima, koji se zaklanjaju za izraz „u srpskom duhu“, pa u ime toga pišu melodije bez smisla ili bez ikakve harmonije, a pri tom su toliko neskromni, da javno publiku obmamljuju dokazujući joj, da se u tome sastoji srpska muzika“.

„U današnje doba radi se svagdje na osnovu narodnih motiva, ali u savremenom modernom stilu, s toga treba tako i kod nas raditi; ali kod nas ovo treba da se u ovakom duhu razume: ako je muzika vokalna, onda je zadatak muzike, da situaciju rieči vjerno izrazi, da akcenat rieči točno održi i da bude izradjena prema napredku našeg doba na osnovu karakterističnih momenata iz naših narodnih melodija. Takva izrada samo odgovara našim potrebama, inače sve ostalo može da se

uzme ili kao podražavanje ili kao plagijat. Ko god napusti ovo jedino stanovište, koje u nekoliko rieči obilježismo, taj će svakad drugom raditi, ali samo za našu muziku ne“.

Prema izloženim načelima sasvim je ponjatno, što se je Marinković sa svojim pristalicama svima silama opirao, da se uvede opera i opereta u Biogradu. On je nekome zlovoljom javljao čitateljem Preodnice, da će se u Biogradskom glumištu pjevati komična opera „Jovančini svatovi“, jer smatraše, da će se ovakom muzikom samo otežčati razvitak narodne glazbe. U to stigoše u Biograd glasi, da će se opera u Zagrebu razpustiti, jer da se ne može više uzdržati. Malo dana za tim izadje u 13. broju „Preodnice“ članak „Opera u Zagrebu“, iz kojega vadimo ova zanimivija mjesta:

„Kao što je drama u pogledu pjesništva najveće savršenstvo, tako je i opera muzika prenesena na dramsko zemljište. Njezini začeci dakle moraju ležati u osnovnim crtama umjetničkim putem usavršenih motiva narodnih. Svako protivno presadjivanje tudje muzike i tudjeg duha služi samo na štetu umjetnosti onog naroda, u koji se ona unosi, i mi sumnjamo, da bi takvoj muzici mogli naći dostojnijeg imena od muzične reakcije. Za ovo nam je najbolji dokaz pojava opere kod braće Hrvata. Nemajući stvarnog, istinog zemljišta, hrvatska opera morala je sasvim prirodno da podje pravcem tudjinštine, zadržavajući od duha narodnog jedino svoj naslov, dok u stvari srbo-hrvatska melodija neobradjena i daleko skrivena ne mogaše se ni iz bliza primaći hramu, koji je bez sumnje njojzi namijenjen bio. — A da li je to moralo baš tako biti? Zar nije bilo načina, da se u ovu operu unese potreban duh melodije, te da ista bude i de facto narodna opera? — Naše je mišljenje, da ovome još ne bješe vrijeme. Dokle god se za motive narodnih melodija nenadje Vuk Karadžić, koji će ih sve prikupiti i točno označiti, prečistivši iz njih tudj elemenat, koji se čvrsto sa strane mješavinom na pojedine melodije narodne nakalamio; dokle god za tim ogromnim radom ne bude imalo drugih muzičara, koji će poslijetoga na osnovu ovih motiva stvarati umjetničku melodiju, dotle ne može ni spomena biti o operi, koja bi onako cilju odgovarala, kao što to čini u Italiji talijanska i t. d.“

„Pokazavši u ovim kratkim potezima naše stanovište, da vidimo sad, da li je opera u Zagrebu mogla donieti iole koristi ljubiteljima muzike? Opet odgovaramo: ne! Unesena opera bila je samo od štete po razvitak umjetnosti, i to od dvojake štete. Prije svega posjetioci ove opere, imajući pred sobom već usavršenu stranu melodiju, počeli su malo po malo tupiti ukus za narodnu, bacajući u tome pogledu svoju narodnost pod

noge, da bi se sa muzičnog gledišta prekalili u stranu narodnost.“

„Druga ne manja značajna šteta sastoji se u ovome, što se tim putem strana melodija prenosi dalje u narod, te se iztiskuje i zaboravlja narodna melodija, pa vrlo lako sasvim i izgubi, da onaj, koji bi docnije htjeo što od narodne melodije da učini, ne će je naći nikako ili ne onaku, kao što bi trebalo. Da se ovo ne bi kao fraza dižalo, evo da navedemo primjera tome. U pograničnim okruzima kraljevine (Srbije) mjesto naših jedrih i zdravih melodija narodnih danas se ponajviše pjevaju arije unesene sa strane i to većinom nakaradjene; mjesto narodnih melodija i pjesama danas ćemo na svečarima, svadbama i drugim narodnim praznicima najviše čuti kakvu melodiju iz varoških budjaka à la mandolinata i tome podobno; šta više, i u igrama narodnim u posljednje vrijeme kao da je počela reakcija. Jedan, doduše dosta rdjav, ali opasan pokušaj imali smo prilike, da u srcu Šumadije vidimo, kako su se momci i djevojke uhvatili u kolo i igraju — valcer i to pravi valcer, samo s tom razlikom, što ga cupkaju kao „sitniš“

„Kad je ovo ovako kod nas, gdje nema opere, koja bi stalno kvarila duh i ukus narodne melodije, kako li je onda kod braće Hrvata? Bez sumnje mnogo gore, a toliko gore, što do dan danas još ne čusmo koju bolju

umjetničku kompoziciju, koja ne bi na sebi nosila duh tudje muzike. . .“

Ma da u ovim citatima ima mnogo tvrdnja, koje pokazuju, da pisac nije proučio naših prilika u Zagrebu, pa ih ni ne poznaje; ipak su njegove misli o narodnoj operi veoma korektne, pa ih posve prihvaćamo. U Zagrebu je za sada svakako nužna opera, bila ona hrvatska ili ne; — ali i to stoji, da hrvatskih ili srbskih opera ne će dotle biti, dok ne bude valjanih popievaka, koje će biti umjetnički skrojene po kalupu i duhu narodne pučke (a ne varoške) pjesme.

Navlastice pozabavimo se oduže vrijeme s Marin-kovićem, te smo ocrtali nazore njegove o umjetnoj muzici srbskoj iz njegovih članaka. A činili smo to i zato, da pokažemo da i u Biogradu ima Kuhačevih pristalica, koji usvojiše njegove zdrave i korektne nazore i ideje. Žalimo samo, da braća naša u Biogradu još svedjer željno izčekuju „glazbenoga Vuka“, dočim se mi u Zagrebu ponosimo, što taki čovjek živi u sredini našoj, i što je dosele izdao četiri omašne knjige popievaka ne samo hrvatskih i srbskih, nego i bugarskih i slovenskih. Dadne li Bog sreće i novaca, izaći će i peta knjiga, a uz nju i posebno djelo, koje će se baviti jedino analizom narodne popievke, te će se onda moći lako ustanoviti za svaku i najsitniju pjesmicu, da li je nikla iz narodne duše, ili je samo tudjinska nametnica. (Svršit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Iz ove se crte o carskoj akademiji znanosti u Petrogradu razabire, na koji je širokoj podlozi osnovana, kolikimi sredstvi raspolaže i koliko je privredila i svake godine privredjuje za znanstvenu književnost u Rusiji. Nu akademija znanosti nije jedini zavod u Petrogradu, koji se znanošću bavi. Uz nju imađe mnogo zavoda, kojim je zadaća, da pojedine grane znanosti i književnosti goje i obrađuju, ali sve obzirom na Rusiju. Tim se akademija i pojedini strukovni zavodi popunjuju. Ja ću ovdje samo njekeje glavniije spomenuti. Arheologiju obrađuje „arheologičeskij institut“ na Vasiljevskom ostrovu, u novije doba osnovan poput onih u Rimu, Berlinu i drugdje, izvrstno ravnau nedavno umrlim arheologom N. V. Kalačevom; za tim „imp. ruskoe arheologičeskoe obščestvo“, osnovano još god. 1846.; onda arheologičke komisije jedna kod ministarstva narodne prosvjete, već god. 1834. osnovana za izdavanje izvora ruske historije, druga kod ministarstva carskoga dvora. Historiju obrađuje „imp. russkoe istoričeskoe obščestvo“ osnovano god. 1866., a oko izdanja izvora za historiju

radi u veliko arheografska komisija sa svojimi podružnicam u Vilnu i Kijevu. Za geografska iztraživanja brini se „imp. ruskoe geografičeskoe obščestvo“ osnovano već god. 1845. i stojeće pod pokroviteljstvom cara. Ovo društvo zauzima jedno od prvih i najodličnijih mjesta u učenom svijetu; te je, može se reći, Rusiju, iztok, Aziju znanstveno upravo otkrilo, pak svaki, koji želi ovaj dio svijeta proučiti ili se s njim iole upoznati, valja mu se uteći publikacijam toga društva. Dieli se u četiri odjela: za geografiju matematičku, za geografiju fizičku, za etnografiju i za statistiku. Da se na tolikom prostoru iztraživanja olakote, ustrojene su podružnice: kavkazka (u Tiflisu), sibirskaja (u Irkutsku), sjevero-zapadna (u Vilnu), jugozapadna (u Kijevu) i orenburžka. Svoja iztraživanja obielodanjuje u „Zapiscih“, „Izvēstijih“ i „Věstniku“, a etnografska i statistička u posebnih knjigah, a tako i rezultate naučnih ekspedicija takodjer u posebnih djelih. Publikacije toga društva čine po sebi veliku dragocienu biblioteku, u kojoj zauzimaju odlično mjesto obširnija izvješća putnika izaslanih u razne zemlje i krajeve,

kano Fedčenka o Sibiriji, Maka o Amuru, Rada o Kavkazu, Przevalskoga o Mongoliji i Tibetu, Timkovskoga i Kovalevskoga o Kitaju, Semenova i Venjukova o Tianšanu, Hanikova o Perziji itd. Koliko se posljednjih decenija radi u Rusiji na polju historije i pripomočnih strukah njezinih, govori najrazgovjetnije to, što je velezaslužni bibliograf Mežov izbrojio 75.000 historijskih knjiga, razprava i članaka, koji su između 1865—76 godine izašli, a 22.538 etnografskih u razdoblju od 1859. do 68. godine! Ovim starijim društvom petrogradskim

zakon u točnom fac-similu po glagolskom jedinom rukopisu i u cirilskoj transkripciji, koju je ujedno s razjašnjenji priredio naš zemljak prof. dr. V. Jagić (1880.). Ruski imućnici obilno prispievaju,*) da omoguće takova izdanja, koja zemlji zaista na čast služe. Uz ova književna društva, koja se bave poviešću, književnošću, starinama, geografijom, etnografijom, statistikom Rusije imade drugih za jezike, kano što „obšćestvo klasičeskoj filologiji i pedagogiji“, onda za pravoslavne struke „juridičeskoe obšćestvo“, pak za iztraživanja prirodnih odnošja zemlje i

Ulica (sokak) u Livnu.

pridružiše se u novije doba još dva, naime: „obšćestvo ljubitelej drevnej pismenosti“ (1877), kojega je svrha iznieti na svjetlo u što vjernijem licu stare ruske i slovanske pisane spomenike; onda „pravoslavnoe palestinskoe obšćestvo“ (1882.) sa cieli sabirati, obradivati i razprostranjivati spomenike svetih mjesta iztoka. Spomenici davne književnosti, koje izdava ono prvo društvo, izlaze u vjernih snimcih, slikah, fotografijah itd. tolikim sjajem, da su takova izdanja moguća samo u zemlji, gdje se silni novci mogu trošiti za tako razkošne publikacije. Poznato je, da je ovo društvo izdalo i naš vinodolski

pojedinih grana prirodnih nauka, kano što „imp. mine ralogičeskoe, ruskoe etnologičeskoe obšćestvo“ itd., za tim za tehničke struke „imp. ruskoe tehničeskoe obšćestvo“ itd. Sva ova društva promiču književnost svoga područja svojim publikacijama, a knjižnicama i sbirkama idu na ruku iztraživanju.

Slična društva za njeke grane postoje i kod petrogradskoga universiteta. Ovaj zavod bješe tek god. 1819. za cara Aleksandra I. osnovan. Smješten je u velikoj

*) Godišnji prinesak za izdanja 200 rub.

sgradi nekadanjih dvanaest državnih sborova blizu akademije znanosti. Sastoji se iz četiri fakulteta: historičko-filologičkoga, fizičko-matematičkoga, juridičkoga i iztočnih jezika. Za liečničstvo postoji u Petrogradu posebna „medicinska akademija“, a za bogoslovce „duhovna akademija“ u Aleksandro-Nevskoj lavri. Potreba fakulteta za iztočne jezike osjeća se u Rusiji radi njezina i političkoga i obrtno-trgovačkoga zvanja prama izstoku. U ona četiri fakulteta imade što redovnih i izvanrednih učitelja i što docenta ukupno 112, a slušatelja (1885.) 2.282. Kod ovoga dakle sveučilišta postoje kano naučno-književna društva: filologičeskoe obščestvo počam od 1869., koje je u najnovije doba stvorilo poseban odsjek za romansku filologiju, na dalje od god. 1868. „obščestvo estestvoizpitatelj“ u tri odjela: zoologički, botanički i mineralogički, napokon iza god. 1872. „fizičko-himičeskoe obščestvo“. Svako ovih društava izdaje svoje publikacije. I sveučilišni djaci osnovali su naučno literaturnoe obščestvo (1882.) i fiziko-matematičeskij kružok.

Odavle se vidi, koliko je živahna i obilna znanstvena radnja u novoj ruskoj prijestolnici. Neka se k tomu doda, da u Petrogradu izlazi preko 200 dnevnika i periodičkih spisa, kojih se mnogi i obsegom i sadržinom mogu o bok staviti najizvrstnijim te vrsti književnim proizvodom u inih svjetskih literaturah. Tada će se priznati, da ruska najmladja prijestolnica ne zaostaje za drugim starijim nitima na znanstvenom i književnom polju.

Ovdje je prilika, da čitatelja odvedem u zavod, koji spada među prve u Evropi, a to je „imp. publična biblioteka“. Leži kod ulaza velike Sadovske ulice u Nevski prospekt; jedno krilo sgrade okrenuto je prama velikom Aleksandrovskom trgu, na kojem je usred nasada podignut carem Aleksandrom II. liep spomenik carici Katarini II. po nacrtih Mikešina i Opekušina. Na podnožju toga spomenika, koje je iz zrnca kamena raznih boja, postavljeni su u naravnoj veličini kipovi od mjedi glasovitih caričinih suvremenika: Potjemkina, Rumjančova, Suvarova, Orlova, Čičagova, Državina, kneginje Daškove, Bežborodka i Beckoga, kano glavnih zastupnika vojske, pomorstva, znanosti, umjetnosti i pučke prosvjete. Nad podnožjem diže se na kubastom svodu četiri metra visok kip carice u hermelinovu plaštu, oko vrata mu lanac Andrejeva reda, u desnici žezlo, u ljevici vienac.*) I u istinu jedva se moglo odabrati sgodnije mjesto za taj spomenik. Carica na ime Katarina II. stavi temelj carskoj javnoj knjižnici kupiv više velikih biblioteka i naznačiv mjesto za gradnju kuće. Knjižnica poljska gr. Zaluskoga bijaše takodjer iz Varšave prenesena (1795.) u Petrograd. Gradnja započe god. 1794. pod nadzorom Sokolova, ali tako je sporo napredovala, da je god. 1810. tek jedno krilo dogotovljeno bilo. Ratna vremena bijahu zaprieком, te je jedva god. 1820—30.

glavno pročelje po arhitektu Rossiju dogradjeno. Ovih posljednjih decenija velike su svote izdane za izgradnju i za nutarnje uredjenje, za koje se je preko 300.000 rub. potrošilo. A i zaslužuje ove izdatke, jer je ova knjižnica veoma dragociena ne samo brojem diela nego i sadržinom. K starijim nabavam pridružile su se tečajem vremena nove i bez prestanka sveudilj se pridružuju. Sbirka knjiga i rukopisa, mnogi s prekrasnim miniaturnama, koje je Dubrovski u Parizu za francezkoga prevrata nabavio, dodje ovamo darom samoga sabirača caru Aleksandru I.; pak tim su putem došle u Petrograd književne i umjetničke riedkosti, za kojima sada Francezka žali. U knjižnicu došle su (1817—30.) na dalje skirke ponajviše slovjskih i ruskih tiskopisa senatora Frolova, generala Vjazmitjinova, grofa Tolstoga, kneza Lobanova Rostovskoga, kašnje pokojnoga slaviste prof. M. Pogodina (kupljena za 150.000 rub.), savjetnika Adelunga, grofa Rostopščina, Čeha Jungmana. I rukopisi srbski V. Karadžića, te glagolski pok. I. Brčića odputovali su onamo na Nevu. Mnoga djela i rukopisi u iztočnih jezicima došli su onamo putem ruskih vojničkih ekspedicija, tako Paskievičem iz džamije Ahmedove u Achalcichu, iz Dagestana, Erzeruma, Bajasida; povodom rusko-turskoga rata sbirka koranskih rukopisa iz Jedrena, prigodom sveza s Perzijom dragocieni rukopisi šaik Sefia iz Ardebila, pradjeda sadašnje perzijske dinastije. Bez prestanka se nabavljaju ciele sbirke knjiga i rukopisa, tako su u novije doba za 100.000 rub. kupljeni ponajviše židovski rukopisi krimskih Karaita; ili se utjelovljuju druge biblioteke, kano eremitažka sa preko 70.000 knjiga, nekadašnja Voltairova oko 7000 knjiga i rukopisa. Tim načinom umnoži se ova pod Katarinom II. zasnovana, dakle razmjerno mlada biblioteka, u toliko, da je već godine 1867. brojila 1,044.645 knj., 34.178 rukopisa, 85.691 bakroreza, zemljovida itd. A koliko je od tada imala ponarasti, možemo nagađjati, kad uzmemo na um, koliko se svake godine redovitim putem, bez vanrednih nabava, množi i kolike se svote u to ime izdavaju. Tako se je god. 1883. umnožila sa 21.523 tiskopisa, 753 rukopisa, 1.461 bakroreza i snimaka, 320 zemljovida, 461 kajda.**) Među nabavljenim rukopisima znameniti su poznatoga po iztoku putnika i sabirača Porfirija, među kojima je i više glagolskih. Potrošila je one godine knjižnica 77.526 rub.

Upoznavši se još u Odesi s predstojnikom knjižnice, tajnim savjetnikom A. T. Byčkovom,**) bio sam kroz sve njezine ogromne prostorije najučtivije proveden, te mi je svaki od predstojnika i pristava pojedinih odjela najljubaznije pokazao sve znamenitosti. Velike dvorane, ormari, razredba i svakolika spoljaš-

*) Отчет имп. публичной библиотеки. С. Петерб. 1885.

**) Он сам запoче издавати „Описание церковно-славянскихъ и русскихъ рукописей имп. публ. библиотеки“ ч. I. С. Петерб. 1882.

*) Vidi sliku u „Vienacu“ 1875., br. 15.

nost pokazuje, da se je u zavodu svjetskoga glasa. U prvoj dvorani kod ulaza desno, koja je ukrašena slikami Državina i Novikova, poredana je nova liepa književnost. U susjednoj i u bližnjoj na lijevo prirodoslovna znanost, u staklenih pako ormarih crkveno-slovenski i stari ruski tiskopisi po mjestih tiskanja. Ova sbirka je za historiju slavenskoga tiskarstva vele znamenita i za cielo najpodpunija. Tuj su uz najstarije tiskopise ruske, počam od moskovskoga god. 1564 naši takodjer jugoslavenski cirilski i glagolski, mletački, srbski, crnogorski, hrvatski itd. Tuj jedini otisak česke biblije Fr. Škorine pražki god. 1516—19; tuj mogućki saltjer (god. 1457—59.) i biblija i Gutenbérgov katolikon (1460.) i druge tipografske riedkosti. Dvorana prvotisaka sa blizu 7.000 prije god. 1500 štampanih djela uređena je kano sa mostanska knjižnica XV. stoljeća. Ovdje su takodjer spomenuti židovski karaitski rukopisi, a medju njimi 47 omotaka iz prvoga tisućodišta. Predsjednik ovoga odsjeka, poznati orientalista A. I. Harkavi, s kojim sam se takodjer već u Odesi na kongresu upoznao bio, pokazao mi te osebuje riedkosti. U sljedećih dvih dvoranah smješteni su rukopisi. Ovdje se u sredini pod staklom u posebnom ormaru čuva najstariji datom označen staroslevjenski, napose staroruski rukopis, Ostromirovo evanjelje od god. 1056. Ovdje najstariji grčki biblijski text, glasoviti po Tischendorfu nadjeni codex sinaiticus iz IV. stoljeća. Ovdje toliki drugi latinski, grčki, romanski, slovjsenski, iztočni itd. rukopisi, a medju njima mnogi prekrasnim nakiti i sitnolici ukrašeni, kano evanjelistar Dimitra Paleologa, molitvenjaci kraljice bretanjske Ane, savojske Louise, M. Stuart itd. Ovdje su takodjer autografi znamenitih muževa. U sredini sgrade jest velika dvorana na dva sprata, u kojoj smještena su bogoslovna djela, dolje pako u staklenih ormarih pisača gradja svih vremena, za tim velika sbirka uveza različite dobe. U posebnih dvoranah uređene su sbirke novije ruske literature i publicistike; a novo dogradjeno krilo sadržaje povjestna djela s pripomoćnim strukami, za tim svakolika djela o Rusiji u stranih jezicih, koja je sakupio u više od 30.000 tiskopisa neumorni bivši bibliotekar (1849—1861.) bar. Korf, kojega ime i dvorana nosi. Kolika pripomoć za književnike, koji se bave Rusijom! Posebne su dvorane za pravoslavne nauke, za klasičke pisce, za obću linguistiku i literaturu itd. U

trećem spratu jest odjel za umjetnine i tehnologiju, gdje je velika sbirka bakroreza i primjeraka za tiskanje počam od XV. stoljeća. Ovdje je na stienah najpodpunija sbirka portraita cara Petra Vdlikoga blizu 400 komada. Tuj sam se sastao s poznatim mi još iz Zagreba predstojnikom odjela, čuvenim strukovnjakom glede rukopisnih nakita, Vladimirom Stasovom. Susret obradova obadva. U gornjem spratu je velika dvorana za čitaonicu, koja je svaki djelatan dan od 10 ure u jutro do 9 u večer otvorena. Kako se ova čitaonica t. j. knjige i rukopisi biblioteke rabe, dokazom budi, što je god. 1883. u njoj 121.896 posjetnika radilo, medju kojima pače 2.091 ženskinja. Izdalo se za čitanje 399,852 tiskopisa. A kako i ne bi, kada se ovdje mogu naći malo ne svi iole znatni književni proizvodi svih naroda i vremena. Sjedi, pak radi.

Uz ovu glavnu carsku knjižnicu, zavod te vrsti prvoga reda, i uz onu akademije znanosti i sveučilišta, imade u Petrogradu još više javnih knjižnica, kano što osobna careva (otvorena u zimi), „pedagogičeskaja“, onda strukovne: vojnička glavnoga štaba, gospodarskoga društva, botaničkoga vrta, „učenago komiteta ministarstva financov“ itd., a osim toga kod svakoga od spomenutih i drugih učenih i književnih zavoda.

Kada ne bi se bojao, da ću dosaditi mnogomu čitatelju pripovjedajući o tih u sebi suhoparnih stvarih, pripovjedao bi mu još o inih prosvjetnih zavodih, kojimi nova ruska prijestolnica obiluje. Pripovjedao bi mu o sbirkah i muzejih, medju kojimi slavi glasoviti muzej mineralogički kod rudarske akademije (горный институт) s velebogatom sbirkom raskih ruda, medju kojimi čitavi komadi malahita, berylla, safira, tiirkisa, dragulja, platine itd.; o tolikih učilištih svijuh struka, glede kojih može se Petrograd natjecati sa svakom velikom prijestolnicom. Budi mi dozvoljeno za čitateljice spomenuti, da uz druga mnoga ženska učilišta imade osam ženskih gimnazija i „vyšie ženskije kursy“ sa četiri tečaja i dva odjela: literarnim i fizičko-matematičkim

Pošto su mene na ovom putu poglavito zanimali prosvjetni odnošaji velike slovjsenske carevine; pošto na dalje znadem, da kod nas takodjer izobraženiji sloj slabo poznade te odnošaje: budi mi to za izpriku, što tako rado zalazim na ovo omiljelo mi polje.

(Nastavit će se)

LISTAK.

K slikam.

Spomenik Petru Velikomu u Petrogradu. Snimak P. P. Gnëdiča. Spomenik Petru Velikomu, koji podiže carica Katarina II. god. 1782. na trgu, prozvanom imenom njegovim, opisan je u

br. 42. „Vienca“, na str. 667. Prikazuje se pako na našoj slici spomenik sa strano, na kojoj je u podnožju urezan latinski napis, dočim je na suprotnoj strani ruski napis. S toga se ne vidi careva pridignuta desnica, a ni čitava zmija, pogažena konjskim kopiti, već samo jedna čest zmije izpod konjskoga

repa. Izpod spomenika smjestio je risač portrete Petra Velikoga i žene mu Katarine.

Ulica (sokak) u Livnu. Kad smo nedavno govorili o českom slikaru Chittussiju, spomenuli smo također, da je za svoga boravka u Bosni izradio čitav album nacrti i prizora iz te liepe zemlje naše. Jedan taki nacrt, koji prikazuje ulicu u Livnu, upotrebio je česki umjetnik za sliku, koja je snimljena u današnjem broju Vienca.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Prije nekoliko godina prikazivala se na našoj pozornici žalostna igra Janka Jurkovića „Smiljana“. Tom se zgodom pokazalo, da bi za bolji scenički efekt valjalo koješta preraditi, pa je to sklonilo pisca, da tragediju preradi. Ovo je preradjeno izdanje ovih dana ugledalo svjetlo nakladom Ivana Granitza u Zagrebu. Žalibože nijesmo imali prilike, da vidimo na pozornici „Smiljanu“ u predjašnjem ruhu, pa nam je teško posve pravedno odsjeći, koliko li će silniji biti dojam Jurkovićeve „Smiljane“ preradjene. No pored svega toga ako izporedimo novo izdanje sa starim, biju nam u oči njeke znatne promjene, koje drami mogu tek koristiti. A jamačno će se to posvjedočiti, kad sagledamo novu „Smiljanu“ na daskama našega glumišta. Ponajznatnija je promjena u razdiobi činova. Prije je Smiljana imala četiri čina sa kratkom predigrom, u kojoj babu Jelaču salieću dobri i zli duh, a ona prodaje dušu zlome duhu, samo da se uzumogne osvetiti. Tehnika je moderne drame davnno već zakopala ovake pradigre, te je pisac dobro uradio, što je ovu predigru uklonio. Razgovor babe Jelače i bolne joj kćeri Cviete premješten je sada u prvi čin, kamo i spada, a onoga je prizora sa duhovima nestalo, jer ga i ne treba, pošto nam sama drama jasno pokazuje, da je Jelača kipeći osvetom obračunala s Bogom i dala se u stope vražje. Oru nam predigru liepo naknadjuje pisac drame novim prvim činom, u kojem nam pisac na oči iznosi prodaju Jelačine kuće. Ujedno se evo ovako u ekspoziciji upoznajemo s Andrijom, a donjekle i sa Damjanom, koji kasnije tako živo pomiču radnju same drame. Iz ono nekoliko riječi vidimo, kakva je tvrda glava Andrija Srdanović. Vidimo, kako je Andrija stalno namjerio, da svoju kćer Smiljanu poda Juriši, sinu bogatoga Damjana. Prikazujući nam na oči prodaju kuće Jelačine nadala se piscu prilika, da nam naslika komičnu sliku bubnjara Pilipa, kakih još sada imade na pretek po našim manjim mjestima. Tako je dobio zvonar Jakov, koji nas kasnije zabavlja komikom svojom, čestita druga Pilipa. Da ovaki komični tipovi nisu na užrb tragičnome čuvstvu, nego da ga pače još podpomažu i osvježuju, znat će svatko, tko je zavirio u ma koju tragediju Avonskoga labuda. A pored toga je Jurković pokazao u svojim pripoviedkama i komedijama, da je osobito vješt ertanju komičnih tipova. Pače se nama čini, da je uz vedri humor, prost od sarkazma i cinizma, upravo karakteristika komičnih tipova najsajjnije svojstvo njegova književnoga rada na belestrističnom polju. Po svemu možemo mirne duše reći, da je sadašnja ekspozicija življa, dramatičnija, plastičnija od predjašnje. Što je prije bio prvi čin, sad je drugi, činovi su se pomakli, te ovako imade nova Smiljana pet činova. U četiri čina nove drame prema starome izdanju nahodimo još ove promjene, kojima se pisac nada, da će povećati dojam tragedije. U razgovor udovice Ane sa sinom Rajkom, ubogarom, miljenikom Smiljaninim, unio je pisac nov momenat, koji ide za tim, da karakter Rajkov bude jasniji, izrazitiji. Iz ovoga umetka razabiremo, da Rajko znade, kakav je Damjan grješnik. No Rajko je plemenit, pa premda bi mogao Smiljaninu otu Andriji prokazati tajnu, u kakav će rod, opet ne će, da se primi ovako nedostojna oružja. Njega ljubi sama Smiljana, pa mu ljubav podaje nadu, da će ipak popustiti tvrdoglavi Andrija. Nadalje je pisac raširio partiju župnikovu. U četvrtom činu dolazi župnik u pohode k Srdanoviću, ne bi li ga blagim riečima privolio, da udu kćer za Rajka. Ali gdje će ponukati tizrdo glavca rieči župnikove, kad ga drukčiji dokazi na koncu III. čina nisu mogli umekšati? Još je na koncu tragedije promienjeno, što ne dolazi više zli duh po svoju žrtvu — Jelaču. I ne treba ga. Ovakom je preradbom izišla „Smiljana“ mnogo zgodnijom za pozornicu, jer je prispjelo novih prizora dramatički življih od starih, a neki su značajevi za cijelo markantniji nego što su bili prije, poimence Rajko i Andrija. Šeta je samo, što novi III. čin ne svršuje dosta kreplekim tonom. Upo-

zorit ćemo još na krasan i uglađen slog, kojim se odlikuju književna djela Jurkovićeve. Malo imade u nas pisaca, koji bi toliko pazili na ljepotu forme. Kao slabo tko u nas znao se Jurković očuvati od dviju golemih pogriješaka sloga — od nejasnoće i afektacije. Ima još i danas u nas ljudi, koji smatraju onaj slog uzornim i narodnim, gdje bar u svakom redu nadješ po koju skroz neobičnu frazu narodnu. Pristaje li ova fraza baš na ono mjesto, tko bi sijoš i time glavu tro! No čast istini, velika većina i ne misli o slogu, nego se još sve jednako obuzeta pravom slovjenском konservativnošću hladi pod velikim hrastom germanskim. Preporučamo preradjeno izdanje Jurkovićeve „Smiljane“ svima, kojima se hoće ugodne i zdrave zabave.

Bugarska. Poznati pjesnik bugarski Ivan Vazov opjevao je u nizu pjesama „Slivnicu“, gdje gleda, da bude što objektivniji, te slaveći junačka djela svoga naroda ne vriedja naroda srpskoga, nego mu je sva pjesma protkana idejom, da se dva bratska naroda što prije izmire, jer ako se i zametnuo boj, nije tome kriv sam narod srpski, nego njegove vodje.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 10. o. mj. slavio je naš vriedni umjetnik G. Gjuro Eisenhut dvadesetpetogodišnjicu svoga rada, pa je tom zgodom iznio na pozornicu svoju operu „Sejslava“, koja se nije pjevala već nekoliko sezona. Prije nego se počelo pjevati, predavale su deputacije naše drame i opere naših pjevačkih društava i glazbenoga zavoda svečaru uz čestitke razne spomendarove. Samoga je „Sejslava“ pjevao g. Josip Noll, koji je prije kojih deset godina bio stalnim članom naše opere. U g. Nollu još je uvijek zvonko grlo, pa kako je od onoga doba pjevao na mnogim čuvenim glumištima, lako je razumjeti, da je g. Noll sada kud i kamo savršeniji glumac nego je bio prije. Tako se u njega ujedinjuje ugodan glas s ukusnom i promišljenom igrom, pače se može reći, da je g. Noll upravo sada u naponu svoje snage, premda su mu niži glasovi očevidno izgubili nešto malo predjašnje gibkosti i izrazitosti. G. Noll je bio prošle sezone na odeskoj operi, a sada će u Lavov. Prije nego će onamo, odazvao se želji svoga prijatelja g. Eisenhuta, da pjeva Sejslava, jer da nije njega, ne bi se jamačno pjevao Sejslav. Žalimo samo, što je g. Nolliju odmjerenom prekratko doba, te ne može izaći pred občinstvo još u kojoj drugoj partiji. Željeli bismo ga poimence vidjeti u Verdijevim operama: „Čuvidskom plesu“ ili „Rigolettu“. I ovako smo mnogo dužni g. Nolliju za krasan užitak, koji nam je podao liepim svojim pjevanjem. O samoj operi „Sejslavu“ mislimo, da nam ne treba duljiti. „Sejslav“ bi se mogao prisposobiti grudi dragoga kova, ali ta gruda nije još čista, nego bi valjalo ono zlato očistiti i od nevriednih čestica razstaviti. Ima u njoj mnogo valjanih zrnaca, ali sva opera u cjelini nije dotjerana, savršena. To još nije sramota po g. skladatelja, koji je mnogim vrstnim kompozicijama za zbor i za ples najočitije pokazao, da je bez sumnje talenat. Teško je samo talentu, da se uvijek nadje na pravom polju, a mi sudimo, da seriozna opera nije pravo igralište talentu g. Eisenhuta. Molere ne bi mogao napisati tragedije, kakih nahodimo u Shakespearea! Niti bi bio tko iz Schillera iztisnuo roman Turgenjevskoga sloga. Pa je li tko živ za to poricao Molieru ili Schilleru talenat? Više vriedi dobar zbor od slabije opere. I dukat je sitan novac, ali mnogo valja! — Od ostalih nam je pjevača poimence pohvaliti gg. Lesićku, Deskaševa i Terkuzzija. Vriedno naše pjevačko tipografsko društvo „Sloga“ pjevalo je u zboru, te je i opet posvjedočilo svoj dobru glas. Još se pjevao Sejslav 15. i 18. o. mj.

Matice Hrvatska

držat će svoju ovogodišnju glavnu skupštinu u nedjelju 5. prosinca 1886. u 10 sati prije podne u sveučilišnoj sgradi u prvom katu u dvorani br. IV.

Dnevni red:

1. Govor predsjednika.
2. Izvješće tajnika i blagajnika.
3. Razprava o raznih predlozih.
4. Izbor novih odbornika u smislu §. 18 društvenih pravila.

U Zagrebu 20. studenoga 1886.

U ime upravljajućega odbora „Matice Hrvatske“ :
Ivan Kukuljević Sakcinski,
predsjednik.

U noći. — Ko je kriv? — Glazba u Srba. — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 27. studenoga 1886.

Br. 48.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Ivanu vitezu Trnskomu.

(1836—1886.)

Kano što iza noćnog se mûka
Zorom dan radja sred svoga slavlja,
Tako i uzkrš hrvatskog puka
Pjesmom se javlja;

Hrvatska pjesma prva je bila,
Što nam je tmurni vedrila zrenik,
A Ti si bio hrvatskih vila
Prvi mićenik;

Jer prem je rod nam dičit se smio
Pjesnika svojih širokim krugom,
Ipak si Ti nam Preradu bio
Jedinim drugom;

Druge su brzo stranačke borbe
S pjesničkog puta makle i svele,
Tebe ni hvale, a niti korbe
Nijesu smêle.

Već si božanskom pozivu svomu
Ostao vjeran jošter i tada,
Kada je opet narodu Tvomu
Bilo da strada;

Kada je iza kratkoga doba
Jenjao onaj zanos nam prvi,
Kad nas je tudja, premoć i zloba
Htjela da smrvi;

Kad je u svojoj kukavnoj stravi
U kut se krio mnogi vatrenjak,
Ti si i tada ostao pravi
Značaj, poštenjak!

I kad je tudjin našu slobodu
Bezbožnom rukom tlačiti stao.
Ti si baš tada svojemu rodu
„Kriesnice“ dao.

Kazujuć njimi: „Želje do slave
I do slobode ostat će bajke,
Dokle nam žene ne budu prave
Hrvatske majke!“

Tim si kod žena hrvatske krvi
Podigo sebi vječan spomenik,
Ter ćeš im vazda ostati prvi
Pjesnik miljenik;

I kad u srcu dječice svoje
Uzhtjednu ljubav k rodu pokrenut,
One će samo slavno im Tvoje
Ime spomenut;

Pjesme nam Tvoje neven su cvieće,
„Kriesnice“ Tvoje uvijek će sjati:
Nikad Ti spomen poginut ne će
Medju Hrvati.

August Harambašić.

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Sandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXXIV.

Apokon odluči Krešimir, da se vrati u Zagreb. Uvidio je, da kod kuće ne uči dosta, — gotovo ništa. Upustio se bio suviše u političku agitaciju, od koje sada i proti svojoj volji ne imadjaše nikada mira, a koja mu je u dnu duše postala mrzka. Osvjedočava se svaki dan više, kako svi ti njegovi proselite i neofiti ne hitre nego za svojima sobstvenima interesima i čustvima, kako je svima skupa sveta njegova velika Hrvatska devetom brigom. Pa onda gledajući na čitavo političko komešanje u zemlji, bude mu u jedared jasno, kako sve stranke gadna sredstva rabe, te je jedne morao upravo silno zamrziti, kriveć ih u jedno s izdajstva domovine, a drugih morao se stiditi, da uzvišene ciljeve ponizuju i nagrdjuju svojim strašnim postupkom.

„Samo da jednom svršim s ovimi ludimi izpiti!“ — željno i čeznutljivo bi uzdisao, ne stavljajući si niti pitanja, što da nakon toga počme.

Čim mu je dakle otac dobio mjesto načelničko, umoli ga odmah da mu dade novaca za put u Zagreb. Starac trudom i mukom skupi i skuca nekako neznatnu svoticu, nu dade ju radostno. Niti jednom rieči ne sjeti sina, da sada očekuje, da će izpite za celo položiti. Dapače na odlazku, makar je skoro godinu kod njega probavio, rekne suznih očiju: „A zašto tako brzo, sinko moj, — da si barem do proljeća ostao, — onda se ipak laglje čovjek protura; ali sad u zimi, gdje moraš drva kupovati“.

Krešimir se zlovoljno namjesti u nadičanki, ogrne se očevom bundom i zapovjedi kočijašu da potjera. Na putu sveudilj je mislio, kako će si udesiti, da čim prije položi izpit. „Neka drugo sve ide do vraga!“ — ozlovoljeno bi ponavljao. U istinu on nikako ne mogaše oprostiti Boliću postupak s Lucićem, pa i prezirno se sjećao Žunića i Puškarića, koji su nakon tolike vike ugrezli u beamteriju. Bradača nazivaše ludjakom, — a i Lucića osudjivaše: „Ipak ne bi smio misliti samo na groznice! On je čovjek bogat, neodvisan, mogao bi bolje od ikoga za boljak domovine raditi, — al prva navala i njemu dozlogrdi, to je suviše slabašno, — kukavno dapače, — gotov ljenčina, — puh od njega!“

„A moj otac — dobričina stari, — ne — nismo mi mladi više tako dobri, ipak je onaj romanticizam prijašnje generacije činio svoje ljude manje sebičnima — nu — i on — koliko se taj naviče u četiri zida, — a ono — ide moljakati službu načelničku!“

I Krešimira zahvati sve jače njeka nepregledna ogorčenost i odurnost prema svemu, što je čovjek, te je da-

pače zlovoljan, gotovo mržnjom pogledavao na slučajne prolaznike: „Oh, koli glupa lica! Gle, taj nos čovjeka toga, — a onaj kako se zguren napred valja. Brrr! Ista kokoš ondje onamo — ljepša je životinja od čovjeka!“ Čisto mu se koža ježila od zlovolje i srčbe. Ima, ima i takih časova u životu svakoga čovjeka, gdje mu dušom prevlada skrajna očajnost nad njim i nad svim, što se poput njega k ljudstvu računa, te mu svu nutrašnost poplavi težka tuga, pred kojom sve u crnoj tami izgiba. Ovako je sada trpio Krešimir.

Kola se međjutim sve dalje i dalje po smrznutu putu kotrljala. Za mraka stignu u Zagreb. Kočijaš htjede stati kod jedne od prostijih krčma Gornje Ilice, nu Kačić odredi, da podju do Pruknera. Nješto ga tjeralo, njemu samom neponjatna i neobična, da svoj ulaz u Zagreb barem nekako na gospodsku udesi.

Videći opet plinom razsvjetljenu ulicu, punu ljudi, kako jedni lagano šecu, drugi se opet hitro žure, ondje momak s djevojkom u sjeni kapije sakriven u šali čavrlja, tamo dalje guraju se pred svjetlimi izlozi dućana djeca, kuharice i vojnici. — u očigled svega toga bude Krešimiru laglje, dapače ugodno i voljko, te u sebi rekne: „Ipak ima gradski život neki čar u sebi. Živi se barem ovdje!“

Sastavši elegantne fijakere stidio se malko svoje stare nadičanke, nu tješio se mrakom. Došavši u svratište i dobivši u drugom katu malu sobicu na dvorište. brzo skine bundu, umije se i pohiti na ulicu. Vuklo ga, da se opet prošeće gradom i da nadje koga toga poznatoga. Lutajući malo ne čitav sat, prošavši i kavanami, ne nadje nigdje nikoga od svojih znanaca. Sama gotovo nepoznata lica, — i to ga ozlojedi, te se vrati umoran kući.

Drugo jutro već rano ustane i pohrli opet dolje. Išao je tražiti stan. I u tom nalazio je njeko zadovoljstvo — neki čar. Sad si je želio, da ostane sam i da se s nikim poznatim ne sastane. Sjeti se obećanja, da će opet kod Šmirganzovih stanovati, — al sada zabaci tu pomisao. „Ne, ne ću više tako, — pa valjda ne bi ni htjeli, — sad je Ružica odrasla djevojka, — ne ću!“ — zaključio odlučno u sebi, nu isti čas osjetio je silnu značajnost, zaželimši vidjeti Ružicu. Medaljon njezin još je uvijek sooom nosio.

„Al — ne — ne! Ne idem k njima.“

Baš se desio na Jelačićevu trgu. Pravom nasladom baci se u vrevu kupujućih gazdarica i kuharica. Isto ono liepo naslagano povrtlje i pred njim sjedeće piljarice, seljakinje i seljake pozdravljao je u duši radošću i veseljem ko stare znanice.

— Jesu li oni to? Dakako, gospodin Kačić, — na-

govori ga debela gospodja u staroj mantilji. On ju odma prepozna, — bila gospodja Šmirganz. Njekako smeteno i zbunjeno pozdravi ju — nu ona ga bujicom rieči u jedan tili časak poplavi nebrojenim pitanjima.

Krešimir joj odgovaraše od nevolje i pravo da se kaže sveudilj bi pogledavao na sve strane, ne promatraju li ga ljudi u zabavi s crvenom debelom ženom, toli glasno — gotovo u vici govorećom.

— Pa zar ne ćete k nama? A gledajte, kako se to divno desi! Baš nemamo stanara. Koga godj ne možemo uzeti — ta znate, radi Ružice, — ona je sada velika. Ah, da ju vidite, kako krasno se razvilo moje djevojče, a dobra je, — uvijek kod kuće. O, o, koliko smo se mi o vami razgovarali, — uvijek izčekivali vaš povratak, — zato nismo, da vam iskreno kažem, niti htjeli izdati sobe. (Ovo u ostalom ne bijaše istina. Tri mjeseca već visila je cedulja na vratima, da se stan iznajmljuje, nu nitko ga ne htjede uzeti!) — Dakle gospodine, ajdemo. Moj starac, taj će se veseliti, — a Ružica tek! O, danas morate biti svakako naš gost.

I ne znajući kako, Krešimir je slijedio Šmirganzicu, te za kratko vrijeme uzlazio dobro mu poznatimi tamnima i klimavimi stubami. Sve bijaše još onako, kako je ostavio. Videći ove stare znance, bude mu ugodno pri duši, i nije se više ljutio, da ga je Šmirganzica zaokupila i povukla za sobom proti namjeri njegovoj. Zatim ga dražila znaličnost, da vidi tu „krasnu“ Ružicu, da kako — isti čas bude mu nekako i stidno i nesigurno. Plašio se pred tim, kako će ju prvi put pozdraviti, kako li će se pred njom ponieti.

Prolazeći kroz kuhinju začuje najednoč ženski mladi krik i spazi, da je nešto biela sunulo u njegdašnju njegovu sobu, zalupivši vratima za sobom. Ipak mu ne izbjegnu, da ne bi bio vidio crnu dugačku pletenicu na ledjima. „Ružica!“ — šaptne u sebi.

— O frajlica — nisu još s toaletom gotovi! — uzme Šmirganzica. — Ružo, Ružice, — ne pravi komedije. Da znadeš tko je to, — al ne ću ti kazivati; — dodji onaka kakva jesi. Ne trebaš u toaleti Bog zna kojoj, — stari je znanac, — žuri se!

— Odmah — odmah! Al ti si majko čudna, — javi se iz zatvorene sobe djevojka, a glas joj bijaše pun — veseo, ugodan, te se Kačića silno dojmi.

Šmirganzica uvede Krešimira u veliku sobu, gdje je kraj prozora radio majstor i kod dolazka gosta maknuo naočale s nosa na čelo, te tupim nemarom pogledao na došljaka. Prepoznav ga skoči živahno sa stolice te pohiti prema njemu.

Kačića dirne ovaj prijazni doček, te sveudilj u sebi ponavljaše: „Taki jednostavni ljudi, — kako su dobri, odani; pa i jest — samo kod njih nalaze se još take kriposti!“

Majstor se ne prihvati više već posla, stane ženu tjerati, da u čast gosta priredi dobar zajutak. — Ona-

kova šta krepka — pržoljice na primjer! — i dobri čini starcu zakriese se oči, mekanično zaliznuv jezikom usta.

— Odmah, odmah! — obeća inače toli štedna majstorica. — Ali Ružice, — što radiš toli dugo, žuri se! Ma su tašte mlade ove djevojke.

— Evo me! — Evo me! — i djevojka stupi u sobu.

U žurbi tek je platneni jutrnji haljetak zamienila gornjim dielom ulične odjeće, koj je bio druge boje od skuta. Kosu pustila je u pletenicah visiti te je takova veselom hitnjom unišla u sobu i odmah pristupila Krešimiru, pruživ mu obje ruke srdačno i radostno. Akoprem bijaše toaleta takova, da se u njoj djevojke obično ne pokazuju pred mladim ljudima, Kačić se je ipak sav zadivljen zagledo u Ružicu. Nadao se on promjeni, — u mašti ju toliko puta gledaše kano podpuno razvitu krasnu djevicu, — al da bude upravo takova, — pa napokon u toli kratko vrijeme, na to ipak nije pomislio. Ono crvljivo djevojče, suhonjavo, zagasito tamna lica, gotovo zelene puti, a gle sada!

Ovo lice, sada pravilno, ima još svoj strastni potez, al taj se tek naslućuje i prikriva pod smirenima nježnima crtama, a krupne tamne oči svjetlucaju ognjem; i jest nešto duboka, nedokučiva u njima. I taj tanki struk, — ove u uzkom kroju prelestnom oblinom i dražestnim vrškom ravno bujeće grudi, toli nježne, toli djevičanski svježje, pod čvrstima, tek nešto k sebi zavučenima ramenicama, što je odavalo strast i žudnju, — a kroz to poniknuto držanje izricalo čednost, skromnost i plahost. Pa ipak uz to, kako se dražestno i sigurno te posve naravno kreće kako se daje, — Kačić gotovo da je zaboravio na sav ini svijet.

Ta neuredna njena toaleta, u kojoj se nije liepo tielo toliko sakrilo pod modnima tričarijama, i koja je u sebi krila nešto povjerljiva, prijateljskoga i društvena, — i ona učini, da je Kačiću udarila sva krv u glavu. Ah, toli dugo, dugo nije se našao pokraj tako krasna mlada života! I on se razveselio, na sve najludje primjetbe starca Šmirganza glasno se smijao i hohotao, majstoricu komplimenti častio, — a nju — uzrok svoj toj radosti, — nju bi tek postrance i plaho pogledavao, nu tim većim užitkom i neopisivom nasladom. Davno nije proživio tako dragih i ugodnih časova.

Ruža, nakon što ju minu prva radost, kojoj se savim prepustila, bude tiha i nije se u sveobću radost mnogo miešala; tek bi se koji put nasmješila kojoj šali očevoj.

Nu Kačić osjećaše, — makar nije gledao, — da oči Ružine često na njem počivaju i činilo mu se, da ga sjajne ozbiljne sveudilj nešto pitaju. U tom dojmu i ne misleći što čini, izvadi iz žepa medaljon, te ga kriomice pred roditeljima položi na ruku tako, da ga je jedina ona mogla spaziti.

Djevojka porumeni do vrh čela, u očima joj bljesnu nješto, što si Kačić ne znadjaše razjasniti, te hitro nerekvav ni riečce ustane i ode iz sobe. Krešimir se sada poboja, da ju je uvriedio, te bi bio najvolio za njom skočiti i umoliti ju, da mu oprost.

Nu u to donese majstorica u sobu pržoljice, šegrt morade skočiti po pivo, te pokriv stol samo s jedne strane sjedose mužkarci na taj kraj, da blaguju. Ružica se sveu dilj ne vrati, te se Kačić ozbiljno zabrine. Oh, nije on slutio pravo, što je učinio, i kako si mogaše djevojčce tumačiti onaj njegov čin. On se tek pobojavao, da je bio neuljudan. Dok su jeli, počne majstorica opet o stanu.

— Ajte vi samo k nama, barem znadete kod koga ste. Dosada je Ružica bila u vašoj sobi, no mi ćemo nju ovamo, pa će biti opet sve onako, kako je prije bilo.

Ova viest, da je dosada Ružica bila u onoj sobi, da je ondje spavala, bude za Krešimira od posebna čara, te kad je majstorica iznova ponudila mu stan, i majstor ga takodjer nagovorio, on se sklone i uzme sve kano prije, — samo nješto skuplje, „jer u tom Zagrebu, — Bog bi si ga znao — svaki dan je život skuplji!“

„Napokon — bit će najbolje! Barem je jeftino, — ako i nije košta najbolja. Al neka bude, sad nije drugačije. Ali i jesam proklet slabić, preduzmem si da ne — a eto — odmah me svaki okrene! —“ mislio si Kačić, kad se već dogovorio, da će se još danas useliti.

Vrativši se Ružica javi joj odmah majka veselu viest.

— Tako — drago mi je! — slabim gotovo nemoćnim glasom — ipak uzrujanim odvrati djevojka. Bila je u licu bledja no prije. Takodjer je sada bila preodjenuta.

— Da — da — tako mi opet skupa! Pa zar se ne veseliš, — zar te takova viest ostavlja — ah — jesi ti prava! Ove djevojke danas! — Nu gospodine, bit ćete i vi s njom zadovoljni, — sad će biti mirnija nego nekad. Ajde, pokaži gospodinu, kako soba sada izgleda. Ona ju je, — znate gospodine, kako su mlade djevojke — o — ona ju je sada poljepšala, — premjestila njeke stvari. Pogledajte si, ja ću dotle skrbiti za ručak, a ti Šmirgans ne zaboravi, da je gospodja savjetnikovica rekla, da u pet sati mora biti gotov struk, jer ide nekamo na zabavu. Gospodina će Ružica zabavljati.

Kačić se u jedared toga prestraši, da bude sam s Ružicom, te navadjajući, da imade u gradu još mnogo posla i da bi se odmah rado doselio, — izpriča se i oprost do objeda.

Dok je on ovo govorio, Ružica se okrenula k prozoru i osjećala, da joj se na oči tiskaju suze, nu silila se, da ih potisne natrag. Kad je otišao, uzdahnula je i rekla sama za se: „Ipak je mogao ostati. To nije lijepo od njega, nakon tako duga vremena, — a medaljon ipak je čuvao. Šta mi ga je pokazao, ako je sada takov, pa

se ugiblje sastanku na samu, te mi nema ništa kazati. Al — i ja ću biti ponosna!“

U to ju osorno i ljutito saleti majka.

— To si ti kriva, da je on otišao i ugnuo ti se. Ma i kako ne bi. Da sam ja mlad čovjek i ja bi isto učinila, videći ovaku milagiru pred sobom. Kako si se držala, molim te! Ko pura u čunu. Ne govori ni rieči, — objesi nos — te — te — te — oh — jesi prava, — nikad ne ćeš muža dobiti.

— Majko —! — prikladno ju prekine djevojka, zaštidivši se u dnu duše sa prostote materine.

— Šta majko —! Istina je. Kažem ti, slobodno nastoj da ga predobiješ, sad je prilika. Ili hoćeš, da ostaneš stara parta?

Ružica učini kraj razgovoru, te se tiho odšulja u drugu sobu. Majstorica pako stane dogovarati se sa Šmirgansom, što bi boljega za ručak priredila.

— Znaš — reče mu, — moramo da se ulagujemo, on će sad za cielo biti gotov. Ako bude dobro išlo — eto od njega i naše Ružice par, — moramo gledati!

Starac tek kimne glavom, promrmlja kroz zube nješto kano: „Lude babe.“ i nastavi svoj posao.

Kod ručka morade Kačić majstorici na njeno pitanje kazati, kad će praviti izpite, čemu će se posvetiti i što misli, do kada će biti gotov.

— Dakle u odvjetnike? — Al za to treba tri do četiri godine, dok ste gotovi! — rekne Šmirgans zlorado pogledavši na ženu si.

— Jest — toliko po prilici!

— Što — tri — četir godine još! — klikne starica. — A vaši kolege svi su već namješteni odavna, — poženjeni, šta mislite! Ajte vi u službu, pa ste brzo svoj čovjek.

— Oh — u službu ja ne idem! — odlučno ju prekine Kačić.

Poslije ručka podje Kačić u svoju sobu. Ugodno ga iznenadi promjena. Bilo je sada nekako udobnije, makar je ostalo isto ono siromašno pokućstvo. Al ovo nješto, onaj mili poblize neoznačivi biljeg, što ga svaki put mlado djevojčce ostavi ondje, gdje si savije gnjezdo svojih djevičanskih noći, učini, da se Kačiću soba prikaza upravo dražestnom. Bude mu ko da tu u istom zraku brodi i njiše se posebni prelestni miris, te u duhu stvore mu se slike, u kojima je neprestance gledao, kako je ovdje sve to vrijeme svoje časove boravila Ružica. Sladko drhtanje strasti i požude zalije mu nutrinjost i on mu se voljko podade, ko što si labud na jezeru razširi krila, da mu se svježi val modre vode ljuđa u gusto perje. Oh, sad je želio, da bude djevojka kraj njega. Dosjeti se varki. Vikne u kuhinju, da bi molio čašu vode. „Možda će ona donieti?“

I zbilja — ne odmah doduše — za nekoliko časova tek udje Ružica s vodom.

— Izvolite! — mirnim mu glasom ponudi i stavi

tanjir s čašom na stol, pa se odmah okrene, da izadje. Kačić želio ju je ustaviti, nu iz plahosti ne nadje rieči, da ju nagovori. Ko da mu sva krv sletila k srcu i nešto više, te mu grlo stiskala. Ružica već uhvatila za kvaku, kad jedva uzmogne glasno reći:

— Gospodično!

Ružica ostajući kod vrata i ne puštajući kvake iz ruku, okrene se na polak licem k njemu. Bilo je taj čas ovo krasno lice još bledje nego obično, — nešto mramorna ili još što krasnijega sjajilo je iz ove bljedoće. Kačića u istu ruku prenerazi ova krasota, no i uzbuni, te smeteno mogaše tek promucati: — Ružo — gospodjice! — Kako je sada u ovoj sobi puno ljepše — od kada vi ovdje — (Htjede kazati: svojimi liepimi ručicama, nu ne usudi se i zastidi —) — prebivaste.

— Oh — pa u koliko? — Ta sve je isto!

— Ne znam — nu meni se puno ljepše čini.

— To me veseli, — bar ćete radje biti kod nas, jer — čini mi se, ko da ste se ugibali tomu.

— Ta — šta mislite! Podnipošto ne, — dapače! Nu mislio sam, ne će vam biti zgodno. I onako mi je teško, da vas lišavam vaše sobice.

— To je najmanje. Na mene ne treba misliti, — odvrati Ruža, da u jedared izlane glasom, komu jedva prikri uzrujanost i drhtanje: — Tko da i misli na mene!

Kačić se zadivi, nu nije znao što da joj rekne, te si učini posla oko svojih knjiga, ko da ih reda. Kad se obazre, Ružice je već nestalo iz sobe.

Zašto joj nisam štogod znamenitijega rekao! Ala sam još uvijek lud, — pomisli zlovoljno.

— Ne — ne smijem se u ništa upuštati, — priechilo bi me u naukama. Ljubiti i onako više ne mogu. Oj biedna moja Tinko! — glasno progovori sam sebi.

Nu badava je nastojao, — njemu je neprekidno lebdila pred očima prikaza Ružičina. Kod toga mu strujilo nutrnjošću nešto razkošna i strastvena. Baš za to bio je uvjeren, da je to tek zanimanje — ništa nego dojam „ljepušasta djevojčeta“, jer kod Tinke bilo mu je posvema drugačije. A ipak spretav se u uzki kratki krevet, uznemirivala ga slastno i dražila pomisao, da je još prošle noći u tom krevetu Ruža počivala.

„Pazite šta ćete sanjati!“ — rekla mu na rastanku poslije večere šaljivo Ružica. Sad se sjeti toga i nasmije se. — I on je čitave noći sanjo, da u velikoj žutoj vodi pliva — pliva k briegu, na kom stoji Ružica, nu — do kojega ne može nikako doplivati.

XXXV.

Kačić stade u istinu ozbiljno i marljivo učiti. Sve ga na to tjeralo. I ona mladež, koja je sada bila na sveučilištu, a koje se gotovo nije sjećao, da je ma koga vidio u svoje vrijeme u prvim razredima gimnazije, — tjerala ga i obstojnost, da je vidio i znao sve svoje kolege odavna već il u javnim uredima ili u ma kakvom,

no uvijek samostalnom zvanju; tjerala ga i žudnja, da bude jednom nješta u svijetu; a tjerala ga napokon i želja, da se ugne prijašnjem društvu, koje mu bude neizrecivo zazorno. Sad tekar stojeći postrance pogledavo bi u svoju najmladju prošlost, pa se je ne malo svega stidio, — pričinja se samomu sebi toliko smiešnim i što još gore, toliko prostim. Nu zato je ipak čvrsto još stajao uz svoje političke ideale, — ta za Boga — jedine, koji mu preostaše. Ostale je i onako ovih zadnjih godina izgubio. Osjećao on to osobito kod učenja. Onoga poleta — onoga žara — i užitka u naučenom, — u spoznanju znanstvenih teorema, — nije više imao. Kad bi se zanio koji čas pod neposrednim dojmom znanstvene koje istine, — sinulo bi mu u duhu sarkastično lice Bolićevo ili zamnila bi kaka njegda čuvena cinična primjetba Bradačeva, pa ode zanos, a težka kineća dvojba sve popari. Za to nije išlo s naukom, kako se je nadao. A toj ravnodušnosti ne imaše suprotiv staviti izvježbani učenju priučen duh, — niti opet bijaše on prosta glava, koja se uči samo da prodje svoju zadaću. Bude opet isto onako kano kod kuće. On uvidjaše ovo, — pa je prečesto padao u zdvojnost, te bi mu suze od ljutosti, nestrpljivosti, od bojazni, nije li mu talenat nazadovao, navrle na oči.

Tada opet ne bi se mogao otresti misli na Ružicu. Koji put mu se činilo, ko da bi on imao već na nju njeko pravo. Pa ipak ugibao se sveudilj prilici, da bi mnogo s njom na samu bio, te desilo li se to od slučaja — obično prije objeda —, njemu bješe uvijek nekako ne baš neugodno, ali tako, da je želio, neka čim prije njetko u sobu udje. Djevojka ne davaše mu nikakva povoda misliti, da se i ona s njim bavi, naprotiv svakim danom kanda se sve više od njega sustezaše, — sve redji bivahu razgovori među njima, te u zadnje vrijeme poslije večere, kad običavahu svi još koji čas skupa kod stola sjediti, Ružica bi ustala i sjela za svoj stolić, da što radi ili po najnovijoj želji materinoj da čita kakav roman.

Kačića nije ovo ladno njeno susretanje neopazice minulo, pa ga je dražilo. On si ne mogaše tajiti, da ga djevojka zanima, ali još uvijek prisposobljao bi ovo s ljubavi prema Tinki i tvrdo je bio uvjeren, da ne ljubi. Nije se dosjetio, da je on sada muž, a ne više mladić, te da se sada niti za Tinku ne bi mogao inače zanimati, nego li evo za Ružicu. „Ne, ja ne ljubim!“ govorio bi si a isti čas sav plamtio od želje, da ju vidi i da bude u njenoj blizini, da je se ma gdje dotakne, pa bi skočio sa stolice i zakrenuo k vratima, da podje preko do nje, gdje se čulo da pridušenim ugodnim glaskom pjeva ljubavnu koju pjesmicu. Nu kod vrata sustavi se — lečne se, te otrgnuv se želji i zastidjen vrati se na mjesto.

Nu osim misli na Ružicu krao bi si vrijeme ipak još uvijek politikom. Ta kako bi inače moglo biti. Stanje,

koje ga je nekad nagnalo u agitaciju, nije se u ničem promienilo, dapače po njegovu sudu jako se pogoršalo. Još uvijek nalazio je on svaki dan sto i sto povoda nezadovoljstvu, te mu se rodoljubivo srce od muke svijalo. Sve što je vidio, sve što je čuo, nije bilo onako, kako si je za svoju dragu svetu Hrvatsku želio. Kada godj morao je uzkliknuti: „Ta, Bože dragi, isti Hotentoti imaju prava, da si ovo il ono tako urede, da na svoj obstanak misle, da ljube ono što je njihovo, a nam Hrvatima krati se sve ovo; mi ne bi smjeli biti i misliti na drugo, nego da smo tudje prikrpine!“ Pa kad je gledao, kako se po njegovu mnijenju od nikoje strane ništa proti svemu tomu ne čini, nego s jedne strane sve se odobrava, na sve se šuti, na ništa se ne usudi otvorenu snažnu riječ kazati za Hrvatsku, — a s druge opet strane frivolnom frazom: „Ne tiče se nas!“ — uklanja se svakomu političkom radu, — on je očajavao, mučio se, a nigdje, nigdje nije našao uporišta, da si dušu ohrabri, nade osokoli. Bolić mu je ubio vjeru u sav ini svijet, a sada, kad se više čuvstvom nego li razumom morao takodjer od njega okrenuti, — bijaše on bez svega!

„Narančić — Narančić —!“ često bi mu se odkinuo takav uzdisaj i čeznućem mislio bi na svoga prijatelja, osvjedočen, da bi ga ovaj pridigo. Nu Narančića ne bijaše ovdje, pa i kako je čuo, on je sada drugi, promienio se, te Krešimir u pustoj boli svojoj mjesto da može naći okriepe u knjizi, on morade i nju odbaciti na stranu; ta — Bože moj — i njoj ne vjerovao. Mnogoputa proklinjo bi, da je ikada pao u vrtlog političkih agitacija, te bi plakao za izgubljenim danima, a onda opet neobuzdanom bi se snagom i željom podigle stare navade te bi nekoliko puta jur počeo pisati političke sastavke proti člancima, što ih je čitao u vladinim glasilima. Nu svaki put bi ih poderao, ni ne dovršiv započete radnje, te bi ga opet obklopila nepregledna ogavnost suprot svemu — i proti sebi samom.

Koli zahvalno je dakle uživao i nasladjivao se časovima, sprovedenima u blizini Ružice, gdje je mogao zaboraviti na svu tu biedu svoju, — i tek si opajati mladu vruću dušu poziranjem velike divne krasote! Kod nje se nije barem ta izmučena mu duša lamala u nikakim dvojabama

Tako je Kačiću opet prolazilo vrijeme, letilo i odmicalo strjelovitom brzinom bez tragova, a u naukama svojim još nije tako daleko dospio, da bi po prilici bio mogao kazati dobu, kad će k izpitu pristupiti.

Gospodja Šmirganzica više je puta jur natuknula štogod o izpitu, nu on joj ne bi sada više ni odgovorio, u sebi pako najposlije morao se zadivljeno pitati, zašto se ona toliko za to zanima. Napokon mislio je, da je pogodio razlog. „Oho — eto ga na. Dakako, — da sam izpitan, — eto za Ružicu muža!“ — Ova pomisao razljuti ga, dapače počeo i o djevojci sumnjati. U jedan dobri čas odbaci od sebe ovo sumnjičenje. Ta djevojka niti zere

da bi ga voljela. „Nut — nije li baš ovo sustezanje proračunana komedija? Da me tako što više pritegne. Koketerijom zna da ne će Oh — tko bi ženama vjerovao!“ — klikne u sebi, on — koji te odsudjene po njem žene ni malo ne poznavao! Nu on se ove sumnje, jednom mu se duši priljepivše, nikako više ne mogaoše otresti, te se stao još više od djevojke plašiti, sustezati i kanda je nešto ogorčeno proti njoj iz svakoga mu pogleda na nju sievalo, te ako li je s njom zapodjenao riječ, to je uvijek nekim izazovnim ironičnim načinom bilo. Ružica pako postajala je svaki dan šutljivijom, blijedom, samo u krupnim tamnim očima kriesilo i žarilo se, no — iz njih ovučenih crnim potezima takodjer plovila sjeta i odavala se zamišljenost. A to ju činjaše još ljepšom, — još zamamnijom, poezija nesreće kanda ju posvećivala, te Kačiću bude često i prečesto, da je na svu sumnju zaboravio i samo da se nije bacio pred nju na koljena, te si izprosio njenu ljubav.

Jednoga jutra dodje k majstorici pristara suha žena. Kačić proti volji i više slučajno razabere nekoliko riječi potiše vodjena razgovora. „Ona mu se veoma svidja, — a moj sin — nije baš bogat, — al trgovina mu u Ilici — uspieva, — nije mi dao mira, dok mu ne obećah da ću poći; — recite dakle Ružici.“

Krešimir čisto probliedi. Smrčane mu se pred očima, i ne mogaoše za stolom ostati, nego uzme nemirno i žurno koracati po sobi gore dolje. „To ne može biti! Ona — da se uda, — za — za — Bog zna za koga. — Oh — al šta je mene briga!“

Kod objeda primieti na svoje čudo, da su svi ukućani zlovoljni. On si to ne mogaoše protumačiti, — napokon, — snuboci u kući dovoljan su razlog veselja. Nu videći, da majstorica, kada godj biesnim pogledom progoni Ružicu, i grubo se radi ničesa kada godj na nju otresuje, — on pomisli, da je Ružica za cijelo odbila ponudu. I smislivši to bude mu neizrecivo sladko i sretno u nutrašnjosti, — pa nakon duga vremena uzme svojim opet dobrim načinom govoriti prema djevojci.

Ružica ga najprije sva u čudu pogleda i tek mu od nevolje i usiljeno odgovori, nu osvjedočiv, se da Kačić od srca govori, makar bile riječi bez ikakva znamenovanja, pusti se u dalji razgovor, te Kačić dobro opažavaše, da se lice djevojke rumeni, da joj se oči blaženo sjaju, a osobito mu se svidjaše taj put na njoj, kako svojom izvanredno liepom rukom (— Dosada nije ovih ljepota na Ružici ni opazio —) kod razgovora kada godj bujnu si vranu kosu s čela ravna, ili obadvie ruke polaže na koljena pa jednu drugom gladi, tiskajući uz to dugoljaste, pod noktima ružičaste prste.

Majstorica međjutim nešto glasno u kuhinji mrmrljala, te se razabiralo, da psuje na ludost djevojačku, i da joj je milije danas jaje, nego sutra kokoš.

Dvoje mladih pako sveudilj se zabavljalo. Led, koji je rek bi od njeko doba Ružinu dušu obklopio, kanda

se sada raztopio, te ona sada postajala sve to življa, sve više razkrivajući svoju dušu. Kačić pako morao si je sve to više priznati, da djevojčice nije ludo ni prosto, nego da tu imade i misli i čustva.

— Nješto bi vas htjela pitati? Ali ne sudite me krivo, — uzme ona, a vidjelo se, da joj ne ide lako od srca. — Ja sam onda još skroz djetinjasta bila, — nepromišljena — u navali — no da — vi me ne ćete možda ipak zato, da — znate onaj medaljon, što vam ga dadoh, — imate li ga još?

— Kako ne —?

— No vam će biti sve jedno, — a mene je strah, dok se kod vas nalazi, — vi o meni Bog zna kako sudite, — vraćate li mi ga natrag?

— Na—trag? — Mora li to biti? — Zašto? Nemojte — taj medaljon bio mi je uvijek toli drag — ah — da znadete, koliko puta ga ogledah, — i sada ga čuvam uza se. Pa što da ja o vami sudim, — vi ste mi — ta — ne trebam kazati, — kako vas — štujem. Nu ako mora biti — eto — ja ne smijem —, i Kačić joj nevoljko pruži medaljon; u licu očito mu bilo, kako mu je teško.

— No ne, — kad vam nije sve jedno, — al morate mi obećati, da o meni ne ćete zlo misliti.

— Ružice — pardon — gospodjice —!

— I morate ga čuvati, da ne zaboravite na me! silom će Ružica u šali, da prikriva svoju uzrujanost, te mu medaljon stisne u ruku. Osjećajući on ovu lijepu bijelu ruku u svojoj — bude mu razkošno u nutrašnjosti, te — inače tako nespretni i bojazljivi, prigne se te poljubi ovu mekanu ručicu.

— A — Ružice — sad da ja vas nješto pitam, nu ne ljutite se. Smijem li?

— Izvolite — ja ću vam sve kazati; — odvrati mu djevojka, namjestiv se tako, da ga je ravno u lice gledala.

— Meni se čini, — slučajno sam na to nadošao, — ko da njetko za vašu ruku moli?

— Da — trgovac Iller — onaj u Ilici, — ali ja ga ne ću. Majka se ljuti, — nu što ću si — ja ne mogu!

— Vi ne možete! — klikne veselo Krešimir, nu tada uozbiljiv se nastavi: — Nu kaže se, da je to mlad trgovac, koji će daleko dotjerati, — jeste li pomislili na ovo?

— Oh — dakle i vi ovako! Zašto mi baš vi ovo rekoste. Materi se ne čudim, — no vi — i djevojci zasjaše oči u suzama.

— Ne — Bože me obrani — ja ne savjetujem ništa — ne sudite me krivo. Meni je za cijelo milije — (Krešimir je odmah požalio zadnje riječi,) — no — mislio sam ipak, — u ostalom — ne ljutite se, — oprostite mi, al — ja vas toli dugo već poznajem. Sjećate li se još —, i Kačić uzme spominjati njegdašnje dane.

— Ah — liepe li dobe! Bijaše mi onda puno bolje — ne znam — ah —, smete se i ne dovrši.

On nastavljajući dalje, — dodje i na onaj čudnovati prizor, kad ga je Narančić nagovarao, da ide k njemu stanovati. Sjeti se svega, toli neizbrisivo bijaše mu u pameti, — sjeti se i onoga, kako je onda prvi put opazio, da Ružica nije više diete. Ovo ga smuti, te — zape.

Mlada čeljad sada šuteć sjedila jedno naprama drugomu, ne usudjući si gotovo jedno drugomu gledati u oči. On bi bio i htio i ne htio prisiliti djevojku na ma kakovo priznanje, — isto tako i sa svoje strane kazati joj, — „ali — ma za Boga — što? Pa da je i ljubavi traga — morati se je svladati, — jer u borbi za domovinu treba slobodne ruke!“

„Ne —!“ — odlučio krepko u sebi te ustane i izadje. U svojoj sobi sjedne k stolu u namjeri da uči. Nu badava se silio, nikako mu se nije dalo. Obletale ga sveudilj svakojake zamamne slike, žarila ga želja i požuda, — sjetio se krasnoga obiteljskoga života u Lucićevih. „I ja bi onda tako imao!“ — te na ustnima mu zalije se blažen posmjeh, a duša mu sve dublje i dublje ronila u sličnom snatrenju. Oh — sad je osjećao, da svaka zadaća ima svoje doba, da je za nj minulo vrijeme učenja — a nadošlo ono, kad je nutrnja neodkloniva potreba, da ispuni zahtjeve i zakone tihe prirode. Nješto razkošna i bujna zastruji mu celim telom, a znao je toli blizu nju, — uzrok ovomu trzanju — pa odbaciv knjigu — spremi se na šetnju, jer više nikako ne mogaše nemira svoga svladati.

U to začuje preko iz velike sobe majstoricu ljutitim glasom: „Dakle zbilja ne! A kome za volju. — ovo bi ipak rada znala.“

„Nikomu —“, odvrati djevojka. Kačiću u jednu ruku bilo drago čuti ovo, u drugu nemilo ga se dirnulo. On kano da se nadao, da će čuti svoje ime.

„Nikomu — nikomu —! Pa šta hoćeš? Pitam te, šta ćeš, nek mi stari danas pomremo, — imetka nemaš — ta tvoja larfa ne bude također do svršetka vieka liepa, — pitam te, što ćeš?“

— Molim te, majko, pusti me! Nagovoriti me ne ćeš — odlučila sam, da ne, — i ne mogu inače. A što se bojiš za moju budućnost —, e — učiti ću preparandiju, il telegraf ili poštu — te ću se moći uvijek pošteno svetom protući.

Kačić ne slušaše dalje, nu bude duboko ganut. Njeki tajni glas prišaptavao mu, da Ružica zbog njega tako čini. „Bogće malo — kako je dobra, — a ja, — nu šta ću! — Al odakle znam — da me ljubi —?“

Prošetav se nekoli koputa Jelačićevim trgom udje napokon u kavanu. Tu stane čitati i za čas bio je skroz udubljen u novine. Bilo je opet govora o nekakvoj povredi državnopravnoga stanja Hrvatske Predsjednik ministarstva da je mimoišao bana i učinio neposredno sam odredbe u jednoj autonomnoj stvari. Opozicionalni listovi

silno udarali s toga na vladu, a vladini organi dokazivali, da nije istina, da bi bio zakon povriedjen, ministar-predsjednik da je samo vršio tom odredbom svoju vlast, jer da se napokon ne može zaniijekati, da je on u svemu vrhovna glava, a opozicija, koja to niječe, nema ine namjere, nego da huška taj biedni narod, koji bi najbolje učinio, da se ne brine nego za svoj kukuruz. Članak je nosio poznatu Hojkičevu šifru.

Kačić biesno baci novine iz ruku. Sve rodoljubno mu čustvo opet je silno bilo uvriedjeno, — mržnja na Hojkića opet podpirena, te ako ikada, to je taj čas bio uvjeren, da se treba odreći svake sobstvene sreće i živiti samo za domovinu, a kod toga pomišljaše na Ružicu i na one prelestne sne od danas poslije podne. „Od svega toga ne smije biti ništa!“

Taj čas prodje mimo njega nekoliko husarskih oficira, praveći silnu buku hohotanjem, glasnim razgovorom, te štropotom sabalja po zemlji se vukućih. Kačić ih ljutito i ništa manje zlovoljno od najstrožijega malogradjanina odmjerio. Sad spazi u društvu im i jednoga civilno odjevena gospodina. Visoka skladna stasa prolazio je nemarnim lienjivim korakom, ne ogledavajući se na nijednu stranu. Licem izvanredno lepim nu nješto upalim i bledim pronosio je neki izraz prezira i zasićenosti. Odielo mu bilo elegantno, kroja englezkoga i svjedočilo za fini onaj ukus, koga si čovjek pribavi jedino u obćenju s najvišimi krugovi društva. Ota aristokratska otmenost prošla

je takodjer iz čitave ostale njegove prikaze, iz svake kretnje, iz svakoga miga.

— Anatole, ideš li ti danas k barunici? Dakako, — a onda valjda na ples? Nu, daj mi prije — jednu londres, — djavo si ga znao, — tvoje su najbolje, — čuo je Kačić odebela ritmajstora govoriti elegantnomu civilisti.

— Na! — rekne tek ovaj i pruži elegantnu smotkovnjaču od krokodilske kože, na kojoj se iz daleka lještio kneževski grb s vlastoručnim podpisom „Žiga“.

Čuvši Krešimir glas ovaj lecne se, — bio mu toli poznat, ta gotovo ko da bi bio čuo Živka. Al kako Anatol? Pogleda bolje za ujima, al već izadjoše. Skoči i on napolje, i videći još straga civilistu, nije više mogao dvojiti, da je to Narančić. Sjeti se sada takodjer, da je Živko po materinu ocu dobio na krstu kano drugo ime — Anatol.

Htjede za njim, — nu tad se predomisli u zadnji čas.

— Mi nismo dobri, — pak još je u tom društvu, — možda bi mi bio najposlije impertinentan, — ne! — nu ipak ostane, da gleda za njim.

Sad je vidio u polumraku nastajuće večeri, da je na mig Narančićev dojurio elegantan kupè s livrovanim kočijašem, komu se zlatna porta na cilindru iz daleka lještila.

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Iz početka je mislio Beltov sa Ljubonkom oćjukati; za to je bilo u njega na pretek svojstva; aristokratskim sjajem ili lažnom strogošću nijesi ga mogao preplašiti; uzdajući se sâm u sebe, pošto se do sada poznao sa ne mučnim ljepotama, okretan i pogubno drzak na besjedi bio bi mogao lasno zavrtjeti mozgom provincijalki. Ali se mudri Beltov doskora ostavio luda oćjukanja, jer je vidio, da je za ovu zvjerku taka mreža preslaba. Žena, koju je našao u toj pustinji, bijaše tako prosta, tako naivno naravska i opasana takom silom i razumom, da se Beltova doskora prošla volja pletkariti oko nje. Bilo je mučno na nju juriš učiniti, jer se nije branila. jer nije stajala en garde. Ali druga, više čovječja sveza zbližila je oboje. Ona je shvaćala njegovu sjetu, onu oštru kiselinu, koja je u njega kipjela i tištila ga, ona je to razabirala hiljadu puta jasnije i bolje, nego na priliku Krupov. Pa kad ga je shvatila, nije više mogla pogledati na nj bez usrdja, bez simpatije. Dan na dan počne ga bolje upoznavati, dan na dan otkrivati nova, uvijek

nova svojstva u toga čovjeka, koga je sudba proklela, da u sebi uguši golemo blago snage, nemjerenu silu misli. Beltov je jamačno odmah razabrao, koliko se razlikuje usrdje Krupova, koji savjesno opominje, i romantična simpatija Kruciferskoga svak čas gotova, da se pokaže u suzama, od sigurna takta, koji je vidio u Ljubonke. Gdješto, kad bi njih četvero sjedjelo na okupu, znao bi Beltov nezalice zapodjeti govor o svojim nutrnjim uvjerenjima, te bi ih začinjao gotovo uvijek ironijom ili ih tek pripadom nabacio; slušaoci se redovno nijesu slagali s njima, ali kad bi tužno pogledao Ljubonku, preletio bi mu licem lagan osmjeh — opažao je, da ga njetko razumije. Neopazice se razvila među njima (samo nerado podsjećam, ali šta ću . . .) ona situacija, u kojoj su se desili jednom Ljubonka i Dmitrije u Negrovljevoj kući, gdje su znali, da se razumiju, još prije nego li su razgovarali jedno s drugim. Simpatije ove ruke ne mogu se ničim potaknuti, ničim zatomiti, nego se u dva čovjeka srodno razviju i pomole, ma gdje se sastali i ma kako. Ako se upoznadu, tada razaberu srod-

stvo, te jedan i drugi, ako prilike ištu, žrtvuje za svoje više srodstvo sve stupnje nižega srodstva. . .

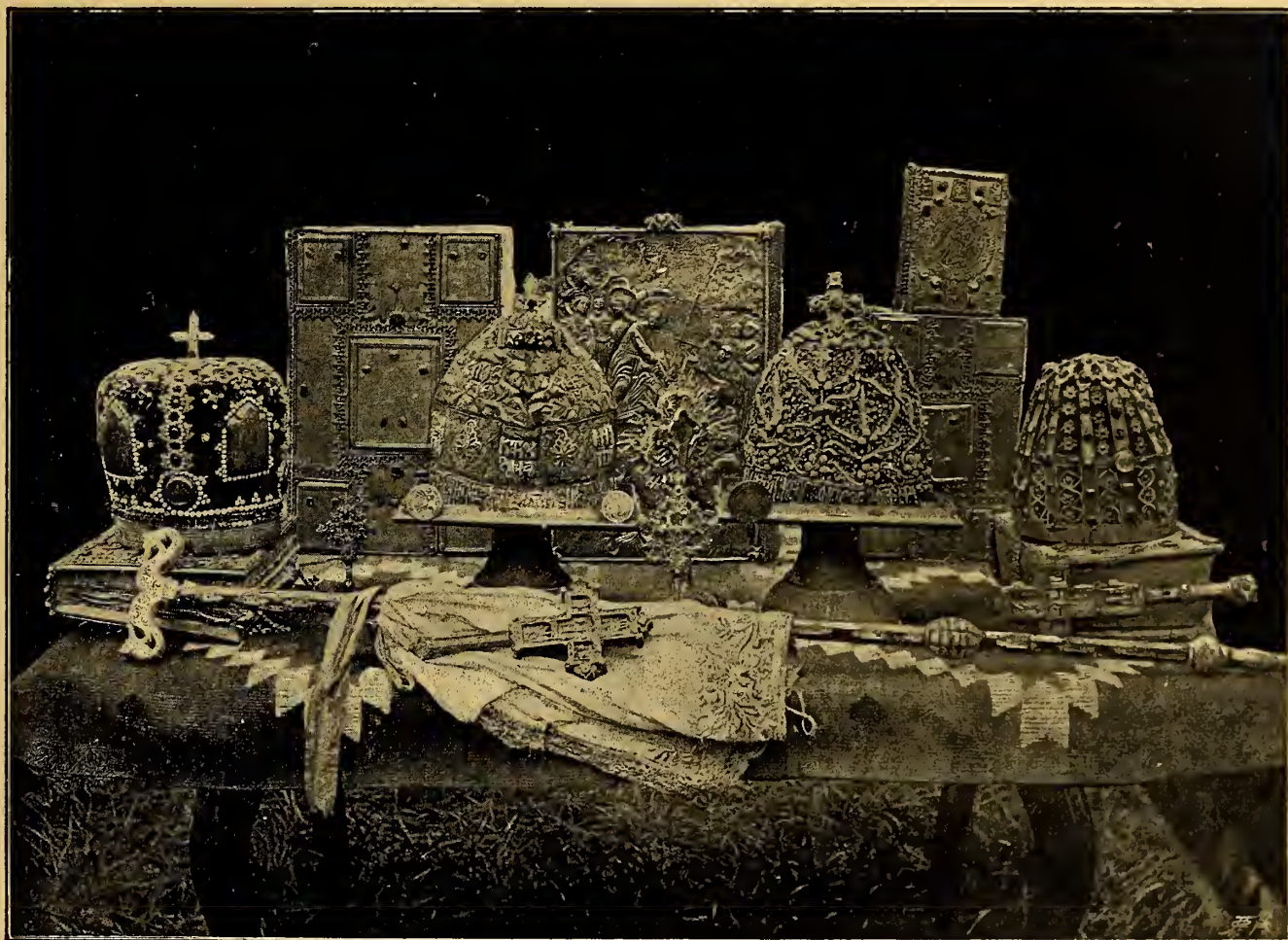
— Pogodite ko je ovo? upita Beltov Ljubonku podavajući joj svoj portret.

— A, to ste vi! gotovo krikne Ljubonka, i porumeni: vaše oči, vaše čelo . . . kako ste bili krasan mladić! Koli bezbrižno i smjelo lice! . . .

— Treba mnogo hrabrosti, da se riješiš pokazati ženi svoj lik, koji je naslikan prije petnaest godina; ali se meni toliko htjelo, da vam ga pokažem, nek i sami vidite.

— Starac je umro sred tihih posala svojih, te vi, koji ga niste poznavali u glavu, sila djece, koju je poučavao, ja i moja majka mislimo na nj sa ljubavlju i sa tugom. Njegova će smrt biti udarac mnogima. U tom sam sretniji ja nego on: umrem li iza majke, uvjeren sam, da ni žive duše ne ću rastužiti, jer nitko ne mari za me. Beltov je ovo izgovorio sa potpunom iskrenošću a ipak sa nješto koketerije: htjelo mu se Ljubonku potaknuti na usrdan odgovor.

— Toga sami ne vjerujete, odgovori ona oštro mu

Srbske crkvene starine.

takov li byl ja, rascêtaja?

Upravo se čudim, što ste me prepoznali: ni cigla jedna crta nije ostala.

— Da, prepoznala sam vas, odvratila Ljubonka još svedjer promatrajući lik; za što mi ga niste prije donijeli?

— Istom sam ga danas primio, moj dobri Josef umro je prije četiri nedjelje, pa mi ga je poslao njegov nećak zajedno s pismom.

— Ah, bijedni Josef! . . . Smatram ga jednim od najboljih znanaca — po vašem pripovijedanju.

pogledavši u oči. Beltov obori oči.

— No, iza smrti mi je sve jedno, hoće li, ne će li tko za mnom zaplakati, dodade Beltov.

— Ne slažem se s vama, prekine ga Kruciferski: ja mogu predobro pomisliti svu strahotu smrti, ako nemaš ne samo uz postelju nego na čitavome svijetu cigle duše odane, ako ti tudja, mrzla ruka baci na grob grudu zemlje i mirno ukloni motiku, da uhvati klobuk i vrati se doma. Ljubonka, kad umrem, polazi mi često na grob, meni će biti lašnje, da, biće mi lašnje.

— Neobično lasno, istina Bog, razljuti se Krupov: tako lako, da se ne bi dalo odmjeriti ni kemijskom tezuljom.

— A zar do Josefa nemate prijatelja? upita Ljubonka.

— Imao sam ih mnogo, dapače sve samih žarkih, odanih prijatelja . . . oj dakako! Njekoč mi je bilo lice ovakvo, a sad je drukčije. U ostalom čemu prijatelji? Prijateljstvo je mila mladenačka bolest; ajme tome, koji ne umije, da se zadovolji sam sobom.

— Ali što znadem, bio vam je Josef do groba prijatelj.

— Jer smo živjeli daleko jedan od drugoga. Ostadosmo prijatelji, jer smo se za petnaest godina vidjeli samo jednom.

— Dakle ste se sreli, otkako je otišao u Švedsku?

— Jedan put.

— Gdje?

— Gdje je i umro.

— Već tome davno?

— Prije godinu dana.

— Gle mjesto tužnih misli kazujte nam radje, kako ste se sastali sa starcem.

— Drage volje. Meni godi zanimati se s njime, mili mi se govoriti o njemu. Bilo je to ovako: Početkom prošle godine krenem iz južne Francuske u Ženevu. Za što? ne znam ni sâm. Nije mi se dalo u Pariz, jer nijesam znao, što bih začeo, i jer ondje vazda stradam od zavisti: svi su oko mene zabavljeni poslom, svi se trude oko pametna ili luda, a ja čitam u kavani novine i obilazim kao gledalac usrdan, ali ipak nastran. U Ženevi me još nije bilo. Grad je miran, zaklonjen, s toga sam ga odabrao za zimovnik. Htio sam se baviti političkom ekonomijom i u dokolici razmišljati, kuda ću na ljeto. Dakako već drugi, treći dan stanem ispitivati sluge, bankire, svagdje kamo sam god došao, znadu li što za Josefa. Ni živa duša nije čula za nj. Samo nekakav star urar reče, da je istina poznao Josefa, jer su zajedno polazili školu, ali kako je Josef otišao u Peterburg, ne zna više, gdje je. Ljut okanim se ispitivanja. Moja ekonomija ni s mjesta. Bilo početkom proljeća, vrijeme jasno i prohladno. Skitalački je život u mene probudio strast za tumaranje, pa se tako otpravim pješke putovati po okolici ženevskoj. Cesta se mene silno doimlje, na cesti oživim, osobito ako putujem pješice ili na konju. Na kolima se izbiješ, namučiš, a kočijaš ti smeta, da nijesi sâm. Ali za to pješke ili na konju! Divota! Dokle ti oko nosi, vije se cesta kao vrpca. Naokolo nitko do drveća, potočića, ptica, koje ovamo onamo preplašene prelete — divno! Dok sam jednom ovako prevalio nekoliko milja, dugo sam išao sâm. Na jednom evo sa strane dodje kojih dvadesetak seljaka na cestu. Razgovaraju veoma vatreno sa silnom mimikom, prodju pored mene, ne mareći za me tudjinca tako, da sam im govor mogao jasno razabirati: govore o kantonskim izborima. Seljaci se razdijelili

u dvije stranke, sutra će glasati. Vidi se, da su živo zabavljeni: mašu rukama, bacaju kape i t. d. Ja sjednem pod drvo, a četa birača prodje, te još dugo čujem ulomke demagoških govora i konservativnih odgovora. Jednako me grize zavist, kad vidim ljude, gdje su nječim zabavljeni, gdje idu za poslom, koji im svu dušu zaokuplja. Pa tako sam bio već posve neračan, kad zamijetim na cesti novo čeljade, vitka mladića u debelu kaputu, sa smedjim šeširom širokih krila, s torbom na leđima i s lulom u ustima. I on sjedne pod moje drvo. Sjedavši dotakne se klobuka. Kad ga pozdravim, skine klobuk i stane otirati znoj sa lica i gladiti krasnu smedju kosu. Nasmjehnem se, jer sam razumio opreznost svoga susjeda. Nije prije skinuo klobuka, da ne bi ja pomislio, e to čini radi mene. Tad se okrene prema meni, pa će me upitati:

— Odakle?

— Nije lasno reći, kako možda misliti, ja tumaram nasumce.

— Vi ste jamačno tudjinac?

— Rus.

— U! tako daleko. . . U vas je sada njegdje ciča zima?

Kako je poznato nijedan tudjinac ne može govoriti o Ruskoj, a da ne pomisli na našu studen i našu brzu poštu, premda je bilo zgrade, da se mnogi uvjere, da u nas nema niti tako užasne zime niti mitologijski brze pošte.

— Da, sad je u Peterburgu zima.

— A kako vam se mili naša klima? upita Švajcar sa ponosom.

— Krasna, odgovorim: Vi ste odavle?

— Jesam, moja kuća nije daleko, idem n Ženevu, da budem na izborima, doduše još nemam prava glasa, ali je za to u mene drugi glas, koji se još ne broji, ali će možda slušalaca naći. Pa ako vam je sve jedno, kuda idete, podjite sa mnom; dom vam je moje majke otvoren, a ima i sira i vina, pa ćete sjutra dan vidjeti, kako će naša stranka nad starima održati pobjedu.

— Oho, radikalac! pomislim i omjerim susjeda.

— Dobro, pratiću vas, rečem ja i podam mu ruku.

— Zanimaće vas naši izbori, u vas toga i onako nema.

— Ko vam je rekao? Imali ste jamačno rdjava učitelja geografije. Naprotiv u nas ima mnogo izbora: plemenitaški, trgovački, gradski, seoski, pače na velikim imanjima zove se načelnik „izabrani“.

Mladić porumeni: Ima tome već davno, što sam učio geografiju, ali ne mnogo. Naš je učitelj izvrstan čovjek, sâm je bio u Ruskoj, pa želite li, upoznaću vas s njime. Bio je tolik filozof, Bog bi znao, šta bi od njega moglo biti, ali on je volio biti naš učitelj.

— Veoma plemenito, odgovorim; nijesam ni malo želio, da se upoznam s takim filozofom školnikom.

- Ali on je u istinu bio u vašoj domovini.
- A gdje?
- U Peterburgu i Moskvi.
- A zove se?
- Père Joseph.
- Père Joseph? opetujem ne vjerujući ušima.
- Pa šta je to čudno? odvrati moj susjed.

Iza dva tri pitanja bijah posve na čistu, da to ne može biti drugi nego moj Josef. Podjemo pospiješno. Mladić se mnogo radovao, da mi je podao tako nenadano

zadovoljstvo, a još više što će razveseliti Josefa, koga je nada sve ljubio i cijenio. Upitam ga, kako živi starac, te iz svih sitnica razaberem, da je ostao onaj plemeniti, mladenački zanosan čovjek; pače me pripovijedanje sudrugovo uvjeri, da sam godinama prestigao Josefa, da sam stariji od njega. Istom prije pet godina primio se učiteljstva i nadzorništva. Radio je dva puta više, nego je morao, imao je malenu biblioteku, koju je upotrebljavalo čitavo selo, i mali vrt, po kojem je za okolice boravio s djecom.

(Nastavit će se.)

Glazba u Srba.

(Svršetak.)

II.

Ako se je dosele u Hrvata slabo gojila instrumentalna glazba, još se je manje gojila u Srba. Ne znamo, koliko imadu u kraljevini Srbiji vojničkih banda i kake su; ali to znamo za izvjestno, da u svih srbskih zemljah zajedno ne ima gradjanske ili civilne glazbe, izuzmeš li glumištni orkestar u Biogradu, koji je tek u novije vrijeme nastojanjem intendanta Milorada Šapčanina „povećan na 16 sposobnih svirača“. Njekad je i narodno glumište u Novom Sadu imalo svoju glazbu, ali toga se opominju tek stariji ljudi.

U Srba — i u kraljevini i u njekadanjoj vojvodini — njegovali su za to mnogo više piev i pjesmu. Najstarije pjevačke družine srbske mnogo su starije od najstarijih hrvatskih. Hrvatska „Zora“ slavila je pred dvie godine svoju dvadesetpetgodišnjicu, a „Pjevačka družina Beogradska“ proslavila je nedavno svoju tridesetgodišnjicu, dočim se za pjevačko društvo u Pančevu ne može pravo ni ustanoviti, kada je upravo zasnovano. Javnim postalo je tek g. 1863., ali se znade, da je postojalo već prije g. 1837. Ne ćemo se čuditi, što je u Srba bilo prije pjevačkih družina nego li u Hrvata, ako se sjetimo, da su se take družine u Srba stvarale u prvi čas jedino radi „pojanja“ u crkvi, i da su ih podržavale čitave crkvene občine, a ne pojedini mecenati ili tako zvani „podupirući“ članovi.

Pjevačkih društva srbskih — crkvenih i svjetskih — bit će današnjega dana već preko petdeset. U kraljevini Srbiji nalazimo ih u Biogradu, Smederevu, Kragujevcu, Šabcu, Nišu i Jagodini; u njekadanjoj vojvodini (bez Srijema) najznatnije su pjevačke družine u Pančevu, Somboru, V. Kikindi („Gusle“), Melenci („Kolo“), Vršcu, Bečkerek, Novome Sadu i t. d. Ima ih takodjer u Hrvatskoj (u Zagrebu) i Slavoniji (u Zemunu, Mitrovici, Rumi, Dalju, Osieku, Vukovaru), pa i u Dalmaciji (u Dubrovniku i Kotoru). Ima li koje javno pje-

vačko društvo u Bosni i Hercegovini, nije nam poznato. Dakako da sva ta pjevačka društva nisu jednako ugledna ni brojna; ima ih, koja tek životare, ali bit će i takih, koja bi se mogla sporediti sa zagrebačkim „Kolom“. Tako primjerice pjevačka družina u Pančevu broji 51 pjevača i 32 pjevačice, dakle ni pošto manje, nego naše „Kolo“ u Zagrebu. Zanimivo je još konstatovati, da srbska prijestolnica ni malo ne zaostaje brojem svojih pjevačkih družina iza našega Zagreba! Ta i Biogradjani imadu uz „Pjevačku družinu Biogradsku“ još pjevačka društva „Davorje“ i „Kornelije“, kojima se je posljednjih godina pridružilo još „Akademijsko pjevačko društvo“, „Radničko pjevačko društvo“ i napokon „Tipografsko pjevačko društvo Jakšić“. Ne znamo, da li je koje od ovih društava prestalo, ali ako sva još žive, onda je Biograd čak nadkrilio naš Zagreb, koji broji samo pet pjevačkih družina!

Čim su se više množile pjevačke družine u Srba, tim se je većma osjećala potreba valjanih kapelnika i zborovodja. Ne imajući Srbi sami dosta sposobnih učitelja, nisu prizivali u svoje kolo Niemce ni Talijane, nego gotovo same Čehe i Slovence. Od ovih su neki izašli na glas i kao valjani glasbotvorci, te su obogatili repertoar srbske umjetne glazbe. Uz Slovenca Jenka iztakli su se u tom poslu ponajviše Česi Havlasa, Hlavač i Horejšek, koji su za sobom ostavili liep broj valjanih kompozicija, u kojima su sad više sad manje podražavali ton narodne popievke. Pored ovih stranih zborovodja počese se pomalo javljati i domaći stručnjaci, a od svih je nedvojbeno najzaslužniji Mita Topalović, horovodja pjevačke družine u Pančevu. Kako je sam vrstan pjevač, upravlja on već deset godina ovim naprednim društvom, a uz to radi upravo neumorno na polju svjetovne i crkvene glazbe srbske. Od svjetovnih kompozicija hvale poimence njegove mužke i mješovite zborove, a i samospjeve uz pratnju glasovira,

te je prava šteta, da se u nas Hrvata nikada ne izvode djela ovoga vrstnoga srbskoga muzičara. Pored svjetovne glazbe bavi se Mita Topalović još i glazbotvorenjem crkvene glazbe. Nedavno čitali smo u novinama, da je taj neumorni glazbenik sastavio muzično djelo koje obuhvata čitavo crkveno pojanje u pravoslavnoj crkvi, počamši od početka do svršetka crkvene godine. Tu je cio osmoglavnik, svi tropari i kondaci, veliko pjevanje strastne nedjelje i svi ostali napjevi. Za ovaj obsežni i dosta mučni posao dobio je Topalović nedavno od srbske vlade u Biogradu nagradu od sto dukata.

Iza Topalovića javlja se u Srba sve više glazbenih vještaka. U samom Biogradu svi su horovodje Srbi. Osim Marinkovića iztakoše se tu Mokranjac, Andrejević, a ponajpače mladi narodni učitelj Jovan Ivanišević. Kao zborovodja radničkoga pjevačkoga društva prihvati se Ivanišević glazbotvorenja, te sastavi više kompozicija, koje su se u Biogradu javno izvodile. Ima tu više mužkih zborova (Srpski orao, Laku noć, Narodni zbor, Balkanski vienac), više samopjeva uz pratnju orkestra ili glasovira (Ljubovanko za sopran, Onoj plavojci, Oj nevjero), a i dva tri komada za orkestar. Štampom izdao je Ivanišević dvije svoje muzikalije za glasovir: „Radničko kolo“ i „Marš“ u čast gjenerala M. Lešjanina. Ovima kompozicijama pokazao je Ivanišević toliko dara i vrstnoće — ma da je bio više diletant, — da mu je srbska vlada pred nekoliko mjeseci podielila stipendij, da se usavrši na kojem konservatoriju. Ivanišević podje u Zlatni Prag, te smo nedavno čitali u novinama, da su tamo u jednom koncertu na otoku Žofinu gutili njegov marš u slavu Lešjanina.

Uz ovake prilike nije čudo, da Srbi doduše polagano, ali tim sigurnije u glazbi napreduju. Osobito se u novije doba razmahaše njeka pjevačka društva u njekadašnjoj vojvodini, koja su uzorom ostalim družinama. Naročito iztičemo društvo „Gusle“ u Vel. Kikindi, jer je u njegovu krilu nikla misao, da se izdaje srbski glazbeni časopis. Početkom naime ove godine počeo Milan Petrović, odvjetnik u Velikoj Kikindi a velik prijatelj glazbe, uz moralnu pripomoć društva „Gusle“ izdavati časopis glazbeni po imenu „Gudalo“, od kojega je izašlo osam svežića.

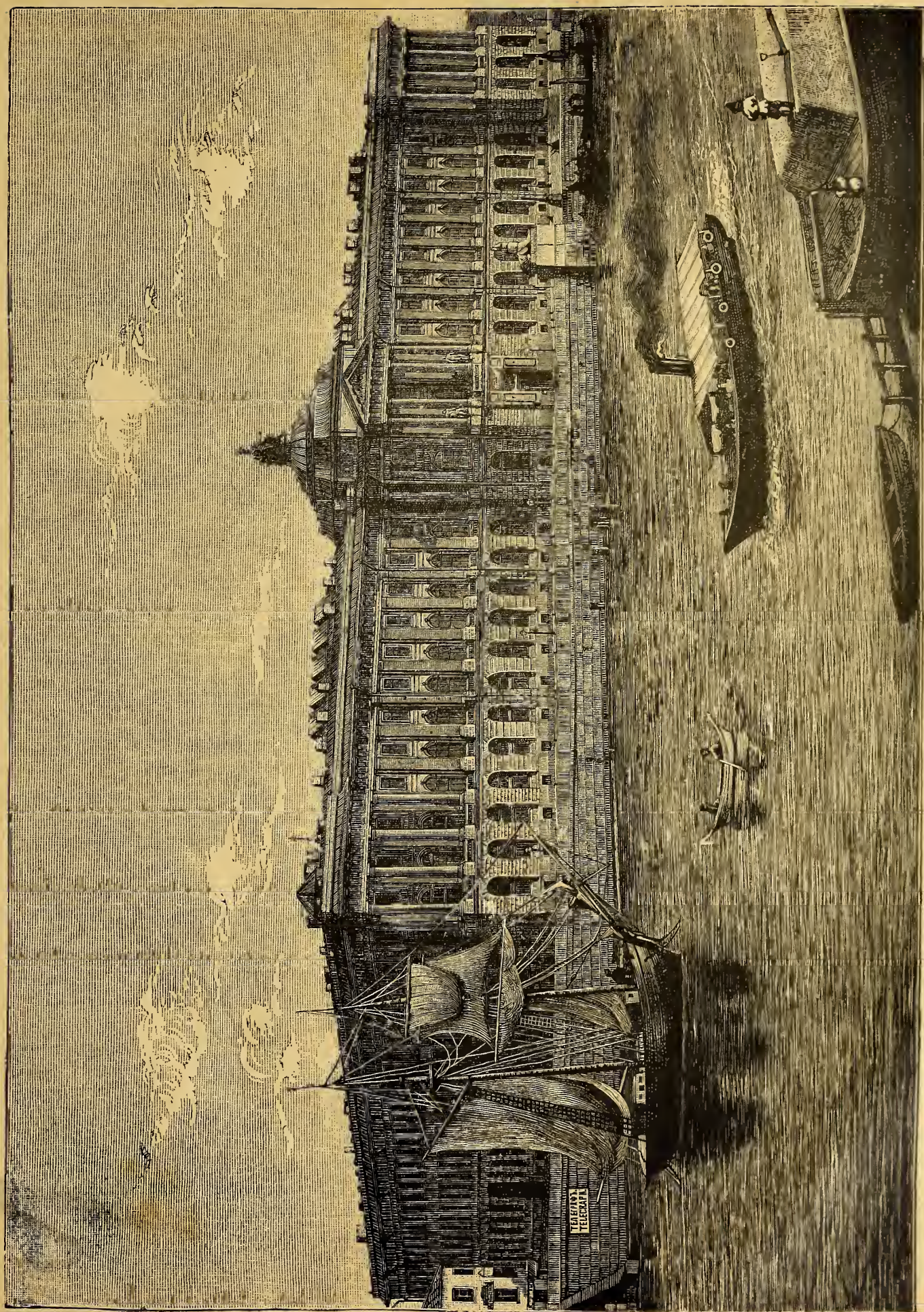
Vriedno je, da se поближе obazremo na ovu pojavu, poimence na program lista. Već u prvom broju, u „Pristupu“ čitamo ove rieči urednika Milana Petrovića: „Mi ćemo se truditi, da stvorimo stalnu i pouzdanu svezu medju našim pjevačkim društvima, da ujediniimo do sada razštrkane snage... Pratit ćemo i iznosit ćemo sve pojave na polju glazbe, kako se javljale budu; naravno u prvome redu što se tiče glazbe Srba i Hrvata... Glazbotvore i glazbopise hoćemo stručnjački pretresati, a djela naših saradenika samo prosto prikazivati... Trudit ćemo se, da ponovljenom razvitku glazbe naše zdrave pravce damo; poradić ćemo, da nam se napišu čim prije

za prvu potrebu nuždna stručna djela za školu i kuću, da se napišu i izdadu valjani glazbotvori, te da se potisne tudjinština iz kuća naših, koja ih je dosad plavila. Pored svega toga obratit ćemo veliku pažnju na skupljanje podataka za gradivo povjestnice naše glazbe...“

Kako se vidi, bješe liep program ovoga časopisa, te je vječna škoda, što je kraj nehaja srbske, a i hrvatske publike samo osam brojeva (u svežićih) izašlo. Nu i u ovim brojevima ima mnogo zanimivih stvari svake ruke. Ima tuj uvodnih članaka i razpravica (kao: Javna njega glazbe u nas, O kritici glazbe, O nastavi pjevanja u narodnoj školi, O glasovnom slikanju, O pravcu i sastavu programa naših pjevačkih družina, Njekoliko rieči o kućevnoj njegi glazbe, Glazba u našoj narodnoj pozornici), — zatim još životopisa (B. Smetane, Petra Ilijića Čajkovskoga, i dr.), zatim više ocjena i prikaza, dopisa i povjestnih crtica, napokon obilje raznih pabiraka, a i obilan popis svih programa o koncertih, što su ih priredjivale srbske pjevačke družine. List „Gudalo“ bijaše, osobito za prvi početak, sasvim dobar i zgodan časopis muzični, te bi se za cijelo bio usavršio, da mu je bilo još koje vrijeme poživjeti.

Zanimivo je pitanje, kako se je „Gudalo“ ponielo prema radu našega Kuhača? Kako je Gudalo bilo kratka vieka, nije mu se nadala prilika, da meritorno razpravlja i sudi o Kuhačevih tvrdnjah i rezultatih, ali zato je Gudalo svakom prilikom objeručke prihvaćalo i preporučalo sve što je od Kuhača. Već u 3. broju imade članak: „Naši stručni nazivi“, gdje se medju ostalim za Kuhačev katekizam glazbe ovo kaže: „Tražeći izvore (za stručne nazive glazbene) u srpskoj književnosti nismo iz vida izgubili ni književnost braće naše Hrvata, i tu nadjosmo ne podatke i pokušaje za gradjenje glazbenih stručnih naziva, nego skoro puno. gotovo gradivo. „Katekizam glazbe“ g. Fr. Š. Kuhača sadrži čitav rječnik glazbenih naziva. Dabogme da ga odmah uporedismo sa srpskim izvorima, i to uporedjenje pokaza nam tek punu vriednost rada Kuhačeva. Rječnik g. Kuhača nije niz rieči zgodnije ili lošije kovanih, sa brda i dola, iz Slavenstva i tudjinštine pokupljenih i sunovratice prvom boljem pojmu prilagodjenih, nego je plod dugog i trudnog rada, u kome se ljubav k stvari sa svestranim, temeljnim poznavanjem struke puno takme, rad od neocijenjive vriednosti, za koji mu priznavanje i blagodarnost stručnjaka, ma da kasne, izostati neće“. Evo ovako sudi Srbin o Kuhačevu katekizmu; a mi smo u svoje doba gotovo pljeskali njekim „profesorom“ glazbe, tudjincem, koji su bili lieni, da se uče hrvatski, pa su se s toga rugali Kuhačevu katekizmu i svemu njegovu nastojanju.

Uz Gudalo izlazio je svaki put i jedan glazbeni prilog, koje je izdavalo pjevačko društvo „Gusle“. Tako se je srbska muzična literatura obogatila za osam novih

Carska akademija umjetnosti u Petrogradu.

glazbotvora, koje je sve sastavio Robert Tollinger, zborovodja društva „Gusle“.

Robert Tollinger, rodом Čeh a stariji drug našega Fallera, vrstan je muzičar srbski, koji je bolje od ikoga pogodio ton narodni i unio ga u umjetnu muziku srbsku. Pisao je u kratko vrijeme mnogo i svašta: za pjevanje mužkaračko u crkvi i u salonu, za dječicu, za mješoviti zbor, za glasovir, za glasovir i uzanj i druga glazbala. Srbska kritika ne hvali baš njegovih pjesama i popievaka, jer da (kao rodjeni Čeh) nije svagdje rieči valjano shvatio, a niti glazbeni naglasak udesio prema govoru: — ali zato su njegove kompozicije za glasovir upravo krasne i skroz narodne, a i umjetne. Već „Svato v c em“ (op. 2.), što ga je napisao za glasovir u dvie ruke, pokazao je Tollinger, da nije puki podražavatelj ni kopista narodnih motiva, već da ih umije glazbeno izrabiti za izradbu, i tako stvarati od pojedinih motiva nešto cjelovita, umjetna i savršena. Još su savršeni je

njegove „Dvie srpske igre“ (op. 11.) za glasovir u četiri ruke, koje se i po obliku i po čitavoj izradbi mogu usporediti Dvořakovim „Slavenskim plesovom“. Osobito je druga igra toli jedinstveno izvedena, da je smatramo najboljim glasbotvorom instrumentalnim novije dobe i u Hrvata i u Srba.

Posljednjim štampanim djelom svojim zašao je Tollinger na polje komorne ili dvorske glazbe, koja je u nas na jugu slovjenskom još posve neobradjena. Jest to „Začinka“ (op. 14.) za gusle, harmonium i glasovir, najveće djelo Tollingerovo, koje je posvetio Milanu Petroviću, začetniku i mecenai čitavoga glazbenoga pokreta u Velikoj Kikindi. Kako su se danas za začinku ili serenadu prihvatili oblici simfonijski, napisao je i Tollinger svoju začinku u šest stavaka, od kojih su poimence IV. i V. stavka (Arietta i Kolo) pravi uzori, kako da se pišu srbske instrumentalne kompozicije u modernom stilu.

V. Klaić.

Filologičko iverje.

Posta je već u ovom „iverju“ nabrojeno svakakih pogriješaka, ali njih ima još toliko mnoštvo, da ne znam, kada bi ih sve obredio. Za to neka nitko ne misli, da nema drugih do onih, što se pominju u ovom našem „iverju“. — Sada ćemo ih još nekoliko običnijih nabrojiti i kazati, kako bi ih se trebalo čuvati. Među njima bit će svakakih: i germanizama i naših izmišljotina, u opće svakoga „mulja“, kako je jednoč Kurelac okrstio pogriješke u našem pisanju i govoru.

1. Mnogo se griješi od neznanja, kada treba, kada li ne treba upotrebiti prijedlog *s*. Misli se, da se s instrumentalom ima *s* samo onda uzeti, kada se naznačuje društvo, n. pr. bio je *s* bratom, došli smo *s* ujem; inače ga veoma rado naši pisci izostavljaju pišući n. pr. pročitao sam *velikom radošću*; ili: primili su ga *osobitim štovanjem*; ili: doznao sam *žalošću*, ili: Daničić je umro *perom* u ruci (tako su u svoje vrijeme pisali naši listovi); došao je *oružjem*; taj će nam čovjek biti *vremenom* pogibeljan; *pomoću* ove nauke itd. Sve su to pogriješke, svuda tu treba metnuti prijedlog *s*; dakle: pročitao sam *s* velikom radošću; primili su ga *s* osobitim štovanjem; doznao sam *sa* žalošću; umro je *s* perom u ruci; došao je *s* oružjem; bit će nam *s* vremenom pogibeljan; *s* pomoću ove nauke itd. U kratko govoreći: prijedlog *s* upotrebljava narod ne samo onda, kada se naznačuje društvo, nego i kada se naznačuje način, t. j. kada se pita: *kako*? (Za što nije dobro reći *vremenom*, to ćemo vidjeti pod 2.) Zlo je govoriti: učinio sam to *punim pravom*, jer su tu dvije pogriješke, prvo, izostavljen je prijedlog *s*, a drugo, riječ *pun* nema onoga značenja,

koje joj se daje. Za to treba govoriti: učinio sam *s potpunim pravom* (*mit vollem Recht*). Sve gramatike vele, da ne valja govoriti: udario ga *s* palicom; odrezat ću *s* nožem; vò bode *s* rogom itd., a to je zavelo naše pisce, te i drugdje izostavljaju *s*, gdje se nema izostavljati. Ne treba se prenatgiti i krivo zaključivati!

2. Veoma se često piše i govori: ja ga pohađjam *svakim danom*; koncertuje se *svakim petkom*; taj list izlazi *subotom*; došli su *početkom* proljeća, a otišli su *svršetkom* jeseni. Iz Daničićeve srpske sintakse str. 555. i 556. vidimo, da se u čistom narodnom jeziku instrumental vremena govori samo od onih riječi, koje same sobom znače kako vrijeme, dakle: *zorum*, *jutrom*, *večerom*, *noću*, *dnevi* (*dnevom*), *časom*; veoma su rijetke druge riječi n. pr. *nedjeljom*. Osim tih riječi služe kao instrumental vremena još i ove: *muhom* („vranac mu se *muhom* pomamio“), *čim* („*čim* zimni dani nastanu“), *istom* („*istom* oni u besjedi bjehu“), *jednom* („*ljudima* je određeno *jednom* umrijeti“), *prvom*, *drugom*. Iz toga se vidi, da nije baš obično reći: izlazi *subotom*, a sasvim je krivo *početkom* proljeća, *svršetkom* jeseni, jer riječi *početak* i *svršetak* same sobom ne znače vrijeme. Osim toga učimo iz Daničićeve sintakse, da nikada u instrumentalu vremena ne stoji adjektiv sa supstantivom (barem Daničić nije našao nikakoga primjera ni u narodnom govoru ni u onih pisaca, kojih je knjige upotrebio za svoju sintaksu). Za to je svakako pogriješka reći: *svakim danom* ili *svakim petkom*. Po duhu dobrog narodnog jezika valja pisati i govoriti: ja ga pohađjam *svaki dan*; koncertuje se *svaki petak*; list izlazi *u subotu*, došli su *na*

početku proljeća, a otišli su na svršetku jeseni, ili u početak proljeća, u svršetak jeseni. Riječ *vrijeme* ne stoji u instrumentalu vremena kao *zorom, jutrom* itd.; dakle ne valja reći: bit će nam *vremenom* pogibeljan, nego bit će nam *s vremenom* pogibeljan, jer se tu riječ *vrijeme* shvaća kao društvo, t. j. *vrijeme* će prolaziti, a on će bivati pogibeljan, događat će se jedno s drugim.

3. Er ist sich seiner *Unschuld* bewusst; hier bin ich meines *Lebens* nicht sicher — to ne valja prevoditi: on si je *svijestan svoje nedužnosti*; ovdje nijesam *siguran svoga života*, jer su tu genitivi sasvim protiv duha narodnoga jezika. Treba pisati: on je *svijestan, da je nedužan* (germanizam je: *sebi svijestan* ili *svijestan si*); ovdje nijesam *siguran za svoju glavu*.

4. Poznato je, da u komparativu izlaze naši adjektivi ne samo na —*ji* (n. pr. *tanji, skuplji, mladji, teži*), nego i na —*iji* (n. pr. *slavniji, bogatiji, pobožniji*). Koji imaju jedno, koji li drugo, to se vidi iz Daničićeve knjižice: Oblici srpskoga ili hrvatskoga jezika, 6. izd. str. 43. Ovdje nije potrebno ispisivati, što je tamo rečeno, jer protiv toga ne griješe naši pisci, barem bolji ne. Ipak su dva adjektiva, od kojih se ne tvori komparativ kako treba po čistom narodnom govoru; govori se naime i piše: *radje, najradje, kašnji, kašnje, najkašnji*, a tre-

balo bi pisati i govoriti: *radije, najradije, kasniji, kasnije*. Dobro bi bilo paziti na to.

5. Nije dobro: *klonuti se, klonem se*, nego treba da bude: *kloniti se, klonim se*, kao što je i: *ukloniti, uklonim, zakloniti, zaklonim*; n. pr. treba se *kloniti* rdjavih ljudi; *klonim se* zla, koliko mogu. Drugo je: *klonuti, klonem* n. pr. *klonu* ruka niz dolamu; srce će mi *klonuti* itd.

6. U novije vrijeme rado prevodimo svaki njemački adverb ne mareći, činimo li tim ili ne činimo silu hrvatskomu jeziku. Nalazi se po našim novinama, a bome i po knjigama ovakih bljutavosti: primam *mjesečno* 10 fr. za svoju nauku; — plaćaju *godišnje* 100 fl. poreza; taj je čovjek već često *redarstveno* kažnjen; optuženik je *navodno* iz Italije; krivci će biti *sudbeno* progonjeni; cijena je *povjerenstveno* određena itd. To su kukavni prijevodi njemačkih adverbata: *monatlich, jährlich, polizeilich, angeblich, gerichtlich, commissionaliter*. Narod bi ovako govorio: primam *na mjesec* 10 fl.; plaćaju *na godinu* 100 fl.; toga je čovjeka *policija* često kaznila; optuženik je, *kako se veli*, iz Italije; krivce će *sud* progoniti; *komisija* je cijenu odredila itd.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Srbske crkvene starine. I ova slika prikazuje njeke znamenitosti crkvene starine srbske što se nalaze u kitnjastome Srijemu. Evo im tumača: 1. Štaka posljednjega biskupa pečuvskoga Nikanora od g. 1720.; radjena od slonove kosti, sedefa i kornjačevine. Nahodi se u Krušedolu. — 2. Ručni krst, rezan od drveta, okovan srebrom pa pozlaćen. Iz 17. stoljeća; nalazi se u Krušedolu. 3. Kruna, bogato ukrašena biserom i dragim kamenjem; od crvene je kadife, a iz 17. stoljeća. Prenio je patrijarka Arsenije Čornojević; nahodi se u sabornoj crkvi u Karlovcima. — 4. Mali ručni krst, rezan od drveta i okovan srebrom, pa pozlaćen; nahodi se u Krušedolu. — 5. Evanđelje okovano srebrom pa pozlačeno, iz 17. vieka, nahodi se u Krušedolu. — 6. Mitra biogradske mitropolije iz 15. vieka, bogato izkićena biserom, nahodi se u Krušedolu. — 7. Rukopisno evanđelje, okovano srebrom pa pozlačeno; iz 18. vieka, u Krušedolu. — 8. Katolička monstrancija; — u Krušedolu. — 9. Mitra mitropolita Longina, od crvene kadife okićena biserom, iz 15. vieka; nahodi se u Krušedolu. — 10. Evanđelje okovano u srebro i pozlačeno, iz 17. vieka, pisano na kartiji. — 11. Evanđelje štampano, okovano u srebrne i pozlaćene korice, iz 17. vieka, u Krušedolu. — 12. Mitra Aćima, mitropolita biogradskog i sremskog, od g. 1600, od crvene kadife, sa srebrnim pa pozlaćenim obručima; u Krušedolu. — 13. Ručni krst rezan od drveta, okovan srebrom i pozlaćen. Iz 17. stoljeća; nalazi se u Krušedolu.

Književnost.

Poljska. Izišao je „Wybor pism“ I. I. Kraszewskoga to dio III. U prvom svezku jesu pripoviedke seoske: Ulana,

Budnik, Bondarczuk, Jaryna, Ladowa Pieczara i Jermoła u drugom su plemenitaške: Ostatni z Sierkierzyńskich i Dwa światy, a u ovom trećem društvene slike: Boża czeladka i Szalona. — Vladislav Zaborski objelodanio je polemičnu knjigu „Darwinizm wobec nauki i rozumu“, u kojoj nastoji pobiti hipoteze Darwinove i Häckelove o postanju ljudskoga roda. Knjiga se dieli u četiri diela, od kojih četvrti razpravlja o darwinizmu u školi. Ovdje se prislanja uz znamenitoga njemačkoga prirodoslovca u Monakovu prof. Virchowu, koji doduše pristaje uz noviji smjer prirodnih nauka, ali ne dopušta, da se u školu s potpunom pouzdanošću uvodi darwinizam. — Nakladom S. Lewentala izišla je ovih dana nova pripoviedka darovite spisateljice poljske Elize Orzeszkowe „Mirtala“, ukrašeno liepim ilustracijama Miloša Kotarbińskoga. — Prvu nagradu dramatičnu dobio je i ove godine pjesnik Stanislaw Kozłowski za dramu „Albert wojt“.

Talijanska. Talijanski kralj Umberto I. izdao je u zadnje vrijeme komentar bezsmrtnome Dantovu djelu „La divina commedia“. Na prvoj stranici ovoga kraljeva izdanja čita se u latinskom jeziku ovaj poklon: Umberto I., kralj Italije, objelodanjuje ovaj komentar, da ga pokloni svome dragome sinu Viktoru Emanuelu radi njegove ljubavi prema nauci i radi toga, da uzvišeno ovo djelo uzmogne okriepiti njegov duh i prinukati njegovo srce na učenje domaće književnosti“.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 11. o. mj. prikazivaše se „Lad y Tartuffe“ madame Girardinke, jamačno najvrstnija drama, što ju je napisala ženska ruka. Ne razumijemo, za što se nje

protive prikazivanju ove drame, kad pomislim, da je tehnika a i kompozicija dosta vrstna, pa šta je još znatnije, da gja. Ružička-Strozzi majstorski shvaća i prikazuje naslovnu partiju. U partiji je Jeane okušala sreću gđica Bandobranska, te možemo ponoviti, šta smo već kazali: talenta imado, samo treba uztrajne nauke, uztrajne vježbe! Bilo je momenata, gdje je očito prosievao talenat, ali to nije svršetak, nego istom početak glumačkoga umieća. Nadamo se, da će gđica Bandobranska napredovati. G. Dimitrijević bi bio dobar, da je imao prikazivati nezaputna slugu, a ne — baruna Tourbieresu. G. Dimitrijević neka svakako gleda, da se otrese njeke krutosti, kojom je obavio svako njegovo prikazivanje. Ova se krutost ne pokazuje samo u govoru, nego još više u kretanjima. — Dne 13. o. mj. imali su naši glumci i opet priliku, da omjere svoje sile u Shakespeareovu „Othellu“. G. Fijan je bio jamačno kud i kamo bolji nego lani, ali bismo ipak mislili, da će još bolji biti, bude li se „Othello“ češće prikazivao, priedje li mu Othello u krv. Značaj je Othellov tako podpuno prikazivao pjesnik, da nam ni najsitnija crta nije tamna ili nejasna. Othello je otvorene i poštene čudi, opasan mužkom snagom strasti. S toga dobro radi g. Fijan, što Othella ne shvaća tipom ljubomornika, kao što se mnogima pričinja na prvi mah. Imade mnogo mjesta u samoj tragediji, koja nas upućuju, da je Othello prost od te mane, prost od one slabosti ljudske, koja se kao u vrzinu kolu neprestance vrti u sumnji. Othello hoće dokaze, istom kad ih dobije, probukti vulkan njegove strasti i tim silnije, što u njega nije bila duša ni za čas pomučena sumnjom. Istom kad mu Jagu namakne na oči tobože jasne dokaze, nesumnjiva svjedočanstva, da ga Desdemona vara, stane u Othella bjesniti oluja, te obarati sve, što joj dodje na dohvat. Upravo onaj stadij ljubomornosti, koji grozničavost ove strasti najvećma karakteriše, preskočila je Othellova duša, na ime sumnju. A da je to zbilja tako, najbolje pokazuje, kakim oružjem navaljuje na Othella himbeni Jago, koji svoga vodju dobro poznaje, te upravo s pomoću Othellova tvrda poštenja, koje se ne podaje tako lasno sumnji, budi lava. Pa i kasnije kad ga Jago prevjeri, pokazuje Othello svoje tvrdoglavo poštenje, što bez truna sumnje ide za Jagom kao maleno diete bez svoje volje u bezdanu propast. Većih poteškoća zadaje značaj Jagov, jer njegovi monolozi najbolje pokazuju, koliko je samome pjesniku zadavalo muke, da gledaocu protumači ovoga čovjeka, svu bezkrajnu zlobu ovoga demona. Rado priznajemo g. Braniju, da je Jaga dosta dobro shvatio, ako i nije svagdje pogodio tona. Izvrstna je gđja Ružička-Strozzi kao Desdemona. Bila je to dobra slika plahe, tihe i mile žene crnčeve, kojoj je duša čista kao u novorođenčeta, koja gori samo jednom strasti — na ime što se divi junačtvu Othellovu. O drugim glumcima ne govorimo, jer su partije dosta neznatne. — Dne 14. o. mj. prikazan je Daudetov „Fromont jun. i Risler sen.“ Gđji Dimitrijevićki ne dostaje za Sidoniju dosta hitrine, samozataje i — elegancije. Odlikovali su se poimence gg. Mandrović i Sajević, koji je kao Cheb savršeni. Sa prikazivanjem g. Milana, kako smo već rekli, ne možemo se nikako sprijateljiti. Ko je makar površno pročitao Daudetov roman, priznat će jamačno, da Delobelle g. Milana nije ni u kakvu srodstvu s Daudetovim. G. Milan bi obćinstvu svakako ugodio, da od Delobella ne stvara takve karikature. — Dne 16. o. mj. imadosmo priliku vidjeti Schillerovu tragediju „Mariju Stuart“. Ako i nije Schiller značajave u ovoj drami bogato opremio, ako i nije izmamio prirodi sve tačnine karakterne, opet je Schiller u „Mariji Stuart“ stvorio, možemo reći, prototip valjane moderne tehnike, pokazao jasno, kako može darovit dramatik izmamiti iz radnje dosta stegnute svu silu maj-

storskih situacija dramatičkih. Ako još pomisliš na krasan dialog pun krcat umnih pjesničkih sievaka, jamačno ćeš se uzradovati, što je već početkom sezone prikazana „Marija Stuart“, jer se nadamo, da će se češće prikazivati. No kako rekomo, u ovoj tragediji pretežu više prizori, nego značajevi, te je s toga potrebno, da bude cjelina prikazivanja skladna. Ovoga sklada žalibože zadnji put ne vidjesmo. Dobro je shvatila i valjano prikazala Mariju Stuart gđja Ružička-Strozzi. Krasno joj je pošao za rukom sastanak s kraljicom Elisabetom. Marija je žena puna ljubavi i mržnje, žena strasti, pače imade u nje njeke demonske sile, kad se sastaje s Elisabetom. S toga ju onaj mali trenutak slobode, ona kratka obmana gotovo do ludila opaja i omamljuje. Upravo u tom prizoru vidjesmo, da gđja valjano razumieva intenciju pjesnikovu. Ona je onaj kratak san slobode prikazala s tolikom istinskom strašću, da smo se divili. A istom prizor s Elisabetom! U ovom je sastanku probio sav gordi ponos povriedjene kraljice, sva pritajena strast ponižene žene. Marija Stuartka nije svetica, ona je pače podpomagala ubojicu svoga muža i pošla za ubojicu. Ovo nije nimalo u neskladu s ostalom karakteristikom Marije Stuartke, pa ne znamo, za što je taj njezin grieh u nas brisan na koncu tragedije, kada se izpovieda Marija Melvilu. Pjesnik je navlaš zadržao ovu crtu iz historije, jer je potrebno, da je Marija sagriješila, ali da umire zbog kriva svjedočanstva svojega pisara. Ne bismo se mogli tako izjaviti za Elisabetu gđjice Sobjeske. Ona je bila prelirična, preslaba Elisabeta. Nismo vidjeli dosta demonske pakosti, dosta cinična ogavja u prizoru sa Marijom Stuartkom u III. činu. U ovom bi se prizoru svakako htjelo pod pritajenim mirom višo sarkazma, zavisti i mržnje, više strastvene krepčine. Mnogo je bolje pošao gđjici za rukom veliki prizor u IV. činu, kad joj valja podpisati smrtnu osudu Marijinu, poimence je monolog odglumila s potpunim shvaćanjem. Ovdje smo čuli mnogo strasti, vidjeli smo grozničavu hitrinu i nemir sasma prema želji pjesnikovoj. Od ostalih nam je glumaca napomenuti s osobitom hvalom gg. Mandrovića, koji je veoma čuvstveno odglumio poštenjaka Talbota, i Fijana, koji nas je osobito na koncu same tragedije u partiji prevrtljivoga Leicesterera gledao izmiriti s nevjerničkim značajem Leicesterovim. Nije posve podoban za Burleighe g. Savić, a još manje g. Stojković za veoma mučnu partiju strastvena ludova Mortimera. Ipak valja priznati, da se g. Stojković trudio koliko je mogao. Ali mu je smetalo, što nije dobro razumio Mortimera, poimence je bio preslab u ludilu na koncu III. čina, najveća su mu prepona u pravom napredovanju njeke zle manire — vjekovito titranje obrva, neprestano podizanje ramena, razmahivanje ruku ili da budemo kratki: nedostatak prave gestikulacije. Ništa nije kvario kao tamničar g. Dimitrijević.

Kikerec. Revni naš slikar Ferdo Kikerec izložio je prije nekoliko dana dvie nove slike: „Nikolu Zrinskoga“ i „Kraljevića Marka i konja mu Šarca“. Poimence „Nikola Zrinjski“ pokazuje i opet, da je u Kikerca bujne invencije, ako i nije svagda bio najsretnije ruke u izboru boja i u samom crtanju. Vidi se, da je „Zrinjskoga“ slikao sljubavljju, pa se taj poletni ton veoma ugodno doimlje gledalac. Nije tako sretno za rukom pošao Kraljević Marko Kikeru valja ostati na polju historijskih grupa, gdje pokazuje mnogo talenta za kompoziciju. Želimo čestitome slikaru i u napredak dobru sreću, a osim toga i kupaca, te ga s toga preporučamo našim rodoljubnim bogatašima.

Iz glazbenoga svijeta. Češki skladatelj Dvořák, kojemu se slava ori po svoj Evropi, odkako je uskladao slovanske plesove, slavi veliko slavlje u Londonu, gdje se izvodi njegov voličanstveni oratorij „Sv. Ludmila“ po riečima Jaroslava Vrchlickoga. — Čuveni skladatelj francuzki Gounod čitao je nedavno predavanje u akademiji parižkoj „Priroda i umjetnost“. — Nova opereta „Adam i Eva“ Gastona Serpeta prikazivala se s velikim uspjehom u Parizu na Théâtre des Nouveautés.

Ivanu vitezu Trnskomu. — U noći. — Ko je kriv? — Glazba u Srba. — Filologičko iverje. — Listak.

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 4. prosinca 1886.

Br. 49.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Povratak.

—*—

I opet me k vama vodi
Moja stara, verna mis'lo.
Zmaj, Uvreci..

Opet se vraćam vama,
Moji mili tihi luzi,
I opet se vraćam vama
U svakdašnjoj svojoj tuzi.

Vaj, kako ste promienili
Svoje lice puno nade,
Kakve li mi duši vaša
Golotinja daje jade!

Jest! nekada i vi bjesto
Zelenilom odjeveni,
Divne sreće i mladosti
Prava slika tužnom meni.

Kroz vas bih se prošetkivo,
Prije nego zora svane,
Pjesmu nade i ljubavi
Dok je slavulj pjevo s grane.

Pričo bih vam svoje bole,
Slavulja bih preklinjao,
Da izviije pjesmu tuge,
Jad da bi mi oblakšao.

A slavulj bi još glasnije
Započeo ko da zbori:
„Ja ne znadem pjesmu tuge
Jer me sada bol ne mori.

„Kada tugu ja osjećam
Pjesmom tužnom tješit ću je,
Nek s' veseli, ko je srećan,
Ko je tužan, nek tuguje“.

Pa tako ste i vi, ljudi,
Puni puste sebičnosti,
Ne tište vas tuđji jadi,
Bez srca ste, bez milosti.

Ali slavulj zar je mogo
Zapjevati pjesmu tuge
Slušajući nedaleko
Mile glase svoje drugje?

Zar bi meni duh i srce
Mogli ganut' jadi čiji
Kad bih slušo njezin glasak,
Od andjelskog ugodniji?

Al' ja nemam takve sreće,
Dosudila kletva mi je
Da tugujem, jadam, plačem,
Dok me mračna raka skrije.

Pa ne žalim svog udesa
— Sudjeno je bilo tako —
Slavulj srećan — ja nesrećan,
On je pjevo — ja sam plako.

On je pjevo — al mu vjetar
Sreće pjesme te odnio,
Neutješnu ja sam tugu
U stihove svoje slio.

I stihova dok je mojib,
I moje će tuge biti,
Zaljubljeno koje srce
Nad njima će suze liti.

Sjećat će se vašeg hlada,
Kojim no ste, luzi mili,
Neizmjernu moju tugu
Više puta ublažili.

Sad plačujući odjekuje
Izmedj lišća što vam vene
Ledni vjetar ko u mojoj
Duši tužne uspomene.

Al' premda vas vašeg lišća
Stuđ lišava, blagi luzi,
I sada ste, kao vazda,
Moj razgovor, moji druzi.

Sudbina vam slična mojoj:
I ja sam se negda nado
Al je nade list po listak
Neprestano meni pado. .

Dok ostadoh golo drvo
Puno šiblja okrutnoga:
Nu opet će doć' proljeće,
Vi vidjeti lišća svoga;

Ja nikada zelenila
Svoje nade više ne ću
Ugledati, nit ljubavi
Uživati sladku sreću.

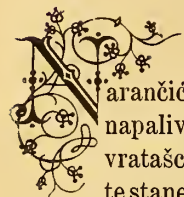
Moja nada, moj mir, moje
Uživanje, sreća svaka
U jedno se sve to slilo,
To je jedno: tamna raka.

Niko Š. Crnogorčević.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Sandor-Gjalski.

(Nastavak.)

XXXVI.

Narančić — on to u istinu bijaše — skoči u kupè, napaliv si prije cigaru, i hitro zaklopi za sobom vratašca. Kočija pojuri žurno prema Dugoj ulici, te stane pred jednom od onih staromodnih, no stano-
vito poštivanje iziskujućih kuća gornjega grada u blizini „Narodnoga doma“. Bila ovo kuća baruna Leporta, koji je ove zime odlučio boraviti u Zagrebu.

Živko ni ne čekajući pravo, dok se vatreni konji umire, skoči iz kupeja i pohrli odmah pod vežu, gdje kano dobar znanac kuće ni ne popita nadošla lakaja za gospodu, nego se žurno popne uz stube u prvi kat. Stupiv u predsoblje uvjeri se, da ne vise ničiji kaputi, te da nema gosti. „Hvala Bogu —“ promrmlja kroz zube, svlačeći svoj elegantni Chesterfield od pravoga englezkoga sukna. Ko da je bio nervozan, — jer mu isto šuštanje svilene podstave rukava kod svlačenja bijaše neugodno i kano previše glasno. Akoprem se na debelom sagu, kojim je bio sav pod pokriven, svaki korak udušio, on je ipak stupao oprezno, lagano, gotovo na prstima, dok je pošao k vratima, na koja se ulazilo u nutrnje odaje.

Unidje u prostranu dvoranu, toneću u polutami slaba svjetla, koje je strujilo iz bledih plamena četiriju svieća, zataknutih u srebren masivan sviećnjak — žirandolu, ostavljenu na jednom stoliću kraj vrata, vodećih u pokrajne sobe.

Od drugoga kraja sobe plazilo crveno nesigurno svjetlo kamina i podrhtavalo po bielom krznu ogromna sjevernoga medjeda, razgrnutom na podu do peći. Ostalo sve se gubilo u sjenama, — dugi u debelim naborima padajući zastori od tamnocrvene svile gutali svaki tračak i utušili ga tminom iz njih se razastirućom. Nizki baršunasti naslonjači izčezavali u vlastitoj sjeni. Velike slike u bogatim crnim okvirima gubile se u tapetama te naslikane u njima ljudske prilike primale nejasni izgled sablastnih prikaza. Iste ogromne kinezke vaze unatoč svojih živahnih boja izgledale kano sivi stupovi.

Narančić se malko nakašlje, da upozori na se, nu nitko se ne javi. Zato sjedne u duboku i mekanu stolicu njihaljku kraj kamina, da strpljivo čeka. Nu na njem moglo se opaziti namršteno mu čelo, a oko ustna zlovoljno drhtanje. Od časa do časa dapače kano da bi njim prevladala nekakva mržnja, dok bi kružio okom po tom dobro mu poznatom pokućtvu, po toj sobi, — te bi pravom djetinskom kretnjom lupio nogom u najbliži predmet ljutito i razjadjeno.

U to začuje šuštanje haljina. Obrazre se i na vratima spazi barunicu. Svjetlo iz žirandola svu ju oblilo.

Oh — Bože silni — kako je krasna bila! Fantastična joj odora ukusa taljanske renesance činila je, ko da bi koja divna Makartova slika oživila, samo puno ljepša, puno razkošnija a svakako tielo toli pravilne i zamamljujuće krasote, kakve kist nijednoga smrtnoga umjetnika nikada ne će dostići. Tamnogrimizna odjeća neopisivim je skladom privla se uz ovu bijelu put divna vrata snježnih grudi i olimpijskih lakata, — uz taj strojni, tanki — prelestni stas i kano da je taj čas sva poezija, što ju nosi krasna žena, sabrala se u onom jednom zatravljujućem zamamnom stvoru, medju svilenima portijerama vrata ponosno a ipak dražestno stojećem.

U tili časak razvedri se lice Narančićevo. Oko mu zasja od zanosa, obožavanja, požude, čisto samo da nije izgledao uzburanjen ko njetko, tko je odviše pio. Žedno upijao je u se divotnu prikazu, očitom nasladom prepustao se zamamnom dojmu i tek za čas ustane sa stolice pa pokroči do nje.

— Barunice, vi ste divna! — istinitim joj zanosom rekne te došav posvema blizu, poljubi ju u pruženu mu ruku.

— Hvala vam, Anatole! Zbilja? — odvrati mu ona jedkim glasom. No vi kano da mnogo ne cienite tu ljepotu. Danas vas još ne bijaše ovdje. Mogu vam kazati —

— Ja sam danas bio četir puta ovdje. Uvijek da mi rekoste, da nije moći do vas, — prekine ju on nježnim prikorom.

— Makar deset puta. Šta je mene briga, što vi vani sa služinčadi govorite. Bijaše vam čekati.

— Htio sam, nu silni poslovi. I sada, čim spazih na trgu vašu ekipažu, pustih jedan neodkloniv posao, silni pohod, — i sjedoh u kupe, te eto me ovdje.

— Molim vas, ne izvinjavajte se. Qui s' excuse il s' accuse. Pa i mogu vam kazati, odkada smo u Zagrebu, vi ste nekako čudni postali, — uvijek ti vaši poslovi.

— Barunice, vi znadete najbolje, da ste sad nepravedni.

— Ah — pustite — c' est bien, — nestrpljivo ga prekine ona i udje sasvim u sobu.

Morat ćete još u dućan, — nastavi za čas, — moja madame Amélie sve mi je poslala k današnjoj toaleti, samo je zaboravila na svilene rukavice, strašno — ti ljudi na ništa ne misle. Morat ćete dakle ići tražiti u dućane, možda ipak nadjete. — Dà — tražite ružičaste, al više zagasite nianse. Molim vas pazite, — ne mogu se zanesti na Klarku ni na Ivana, — zato ćete bit tako dobri, — no žurite se, dà — molim vas — uz put entrez encore chez Häbler — i naručite — pour le len-

demain dvanaest put riz à la glace, — moja Babika ne zna to praviti comme il faut. Izvolite dakle.

Narančić krzmaše jedan čas.

— Što stojite? — upita ga zadivljeno i hladno.

— Mislio sam — zar ne bi zbilja Ivan il Stipo il Klarika, — ta — želio bi biti opet jednom koji čas — toli dugo već nisam smio u četir' oka s vama govoriti.

— O — quel amour! Ha, ha, ha — pustite to — učinite radje što sam rekla.

Čar, u kom se je Živko sve do sada nalazio, sad ga u taj čas mine. Ljutito skrene k vratima i za čas bio je na ulici. Pod vežom sastane se s ljepušastim Miščevićem, sada već savjetnikom kod jedne od najviših oblasti. Opaziv ovaj Živka sakrije se malo u sjenu, no Živko tek se bolno trzne a tad se ludim hohotom glasno nasmije. Ipak popostane te vidiv, da je Miščević uljegao u kuću, srdito udari nogom o tarac a tada po-
hiti dalje.

Natrčav se po svim dućanima Duge ulice i Illice, skočiv još do Hüblera na trgu, vrati se napokon sav znojzan sa željenim rukavicama.

Barunicu je našao u salonu kod glasovira. Igrala je Straussov valcer: „Nur für Natur . . .“ Narančić joj htjede pružiti donesene stvari, nu ona mu tek pokaže, da ih položi kamo god, nastavljajući glasoviranje.

— Vi ste međjutim imali posjet, — uzme Narančić.

— Jest — bio Miščević ovdje. Došao me pitati, idem li na ples.

— A vi — kazaste?

— Da idem. Zar još pitate? Ta valjda nisam rukavica toli silno trebala, da s vama ovdje večer probavam.

— Nelly —! Zašto vi ovako? Ja sam mislio, da ne bi išli, — jer baruna nije ovdje. — U Zagrebu nije publika velika grada, — i — jer ja valjda ne ću ići.

— Oh — comment vous êtes trop aimable! Dakle jer se vama ne će, — neka i ja ne idem. U ostalom — nadam se, vi ćete ići.

— Imam silna posla!

— To se mene ništa ne tiče. Vi znadete, da sam ja obzirna; — dok ste izpite pravili, nisam li vas sama tjerala, da učite?

— Ne sjećajte me na to, barunice, za Boga dragoga!

— Ah — sentimentalna li Otela opet! Ha, ha, ha! — u ostalom zabranjujem vam —, gle — jao — on se prvi baca kamenom na me, — a, tko je kriv, da sam sve žrtvovala, što kano čestita žena nikad ne bi žrtvovati smjela! Pa da bi bilo tako, kako mislite, — kojim pravom, da se vi na to tužite — ili princ Žiga — sve jedno je pred barunom, koji bi jedini imao prava pitati me. Vi ne — pamтите si to!

— Nelly! Za Boga — nemojte tako! Sve sam za volju vas pustio, svega se odreko, izdao svoje najmilije ideale, ništa ne bude iz mene nego rob — vaš rob — pa da nemam prava tražiti, da ste moja i ničija nego

moja! Pustite me! Sada vam moram kazati, — dugo mi je već na srcu. Jest — moja morate biti. — ne dopuštam nikomu, da k vama samo oči podigne! Sam vas hoću imati! Kad sam već sve izgubio, neka barem zadržim vas — za se, za se, — a svima drugima prostrijeljat ću glave, ako se usude pomisliti samo, da mi vas otmu!

— Ha — ha — my dear! Da se vidite, kako sav plamtite. Klasično, krasno, — na pozorištu dakako, nu ovdje — vjerujte mi — smiešno! Ja ne mogu nego smijati vam se. Svakako je princ Žiga bio čedniji od vas, mogu vam kazati. Pa — moj dragi, — on vas je barem riešio dužnosti uvijek biti kod mene. Mogli ste učiti, — pa ste danas eto doktor. Ta prije toga uvijek mi predbacivaste, da sam ja kriva, što ne učite za izpite, — voilà — kako ste nepravedni.

— Vi — pako — ste užasni, — to prelazi — barunice — sve! Pa tu ženu ja ljubim — il ginem za njom, — ah — bez svakoga stida spominje mi moje nuzljubovnike!

— Anatole! — Gospodine! — strašnim glasom prekinе ga barunica. — Vi ste drzoviti, — prosti, — vi vriedjate slabu žensku. Sad vidim — medju nama sve je svršeno. Udaljite se — udaljite se! — Vi ne idete — ja ću zvati lakaja!

I ona biesno stane pred njega, — visoko u zraku držeći ruku, da joj je široki rukav pao k ledjima i marmorni i krasni lakat sav se vidio. Liepo lice gorilo od srditosti, bilo je nješto djavolsko krasna u toj gospodujućoj tiranki taj čas, te Narančić, koji je odmah požalio svoje rieči, opojen sada ovom poraznom krasotom, baci se na koljena i grabeći rub odjeće uzme ga cjelivati, mucajući: „Nello, Nello — zašto si tako krasna! Oprosti mi, — daj mi oprosti, — ja te ne mogu pustiti, — čini što hoćeš, dopusti mi tek, da sam kraj tebe, — tvoj rob — tvoja ništica, — ali me ne tjeraj!“

Videći barunica krasnoga i po njezinu načinu ljubljenoga muža, prema cielom svietu toli ponosna, sada skučena pred sobom na koljenima, gotovo suzami u očima i drhćući po svem tielu, — ona se umekša, — jedan čas proleti joj licem ponosni slavadobitni posmjeh a tada ganuto dirnuta strastno ga pograbi obima rukama za glavu, pridigne ga k sebi i mucajući: „Oh — Anatole — Anatole — nous ne sommes que des enfants!“ — burno mu se baci na grudi, čvrsto mu se svije oko vrata i pomamno uzme ga cjelivati po čelu — po očima — po vratu — po ustnama — svakuda! Dugi strastni cjelov učini, da zaboraviše na sve. On je u naručaju ove sjajne krasote izgubio iz pameti sjećanje svega — i poniženje svoje, i uvrede što ih je čuo, i počinjeni grieh, — i nanesenu si sramotu. Oh, ogrljaj ove žene opajao bi ga neopisivom nasladom, za sav sviet, — mislio je — ne bi se on ovoga užitka mogao odreći.

Nije takı prizor danas prvi put bio. Od početka

ne mogaše se on oteti sili čarne ove žene, svaki put bi u valovima njene slasti sve utonulo. Od početka padaše u tu razgarajuću razkoš, da se barem u časovima najveće strasti drži najsretnijim ovoga svijeta.

Pomiriv se ovako, dozvoli barunica Živku, il kako ga ona volila nazivati — Anatolu, da ju prati u toaletni kabinet. Ovo bijaše obično najveća nagrada Narančiću. Oh kako se opet neopisivom užitku podavao. Gledajući spuštati se niz ledja svilu, razkošnim šuštanjem sklizuću se i padajuću do bokova, da onda u svjetlu nebrojenih svieća zasja divnom bjelinom meka punana pût, te se pokažu u božanskoj nagosti i junonski gladki vrat i oble ramenice i čvrste amazonske grudi, — njemu se, makar to stoti put jur doživio, — obsjeniše od toga sjaja oči, zamagli mu se pred njima i u strastnoj ukočenosti mogaše se tek nasladjivati, kako se Nela u dražestnoj igri pred srebrenim laborom u požudnom samoužitku nad vlastitom si ljepotom pere miomirisnom hladnom vodom, dragajući si kod toga meke gladke forme. Gotova tim sjedne pred visoko stojeće ogledalo, a Živku dopusti, da joj bujnu dugu košu češlja. Miris, koji je pršio iz nje i iz čitava tiela, čisto ga obmamljivaše te ne mogući dalje, baci elegantni češalj od slonovine na pod, — pa se baci na koljena i zakopa opojenu zatravljenu glavu u njezine skute.

— Ah — mi se moramo žuriti —, opet ću biti zadnja, — prekine barunica rajski čas, — zovite Klarku — a — Anatole — da svakako dodje!

Narančić idjaše teškim srcem na ples. Bojao se, da ne bi ondje sastao Vilmu Mirkovićevu; za sav svijet pako ne bi mogao podnieti njezina pogleda. Nije on znao, da Vilma od onoga kobnoga mu pisma nikuda, ni u najskrovnija društva ne zalazi, kamo li na toli sjajan ples, kakav se danas priredjuje u prostorijama streljane po odboru. „njekolicine mlade gospode“. A ipak — koliko mu je srce žudilo, da ju vidi! Nijedan tren nije prestao ljubiti je manjim obožavanjem i manjim zanosom. Stvorio si u duši neki dualizam, u kom je jedna polovica daleko od svijeta odletila u najsakrivenije strane nutrašnjosti i ondje podigla sjajni — sjajni oltar ljubljenoj djevici, te ju svu krasnu svetu — nepristupnu i ponosnu stavio visoko na nj i gledao u nju kano u više njeko nadzemaljsko biće, kojemu se tek klanjati mogaše, a zarad kojega mu se gotovo kidalo srce od muke, da ga je za uvijek izgubio. O — bolilo ga to — i tad bi kletvom na ustima na ovaj prvi čas svoga izdajstva bledan, izgubljen trčao, da se opoji, da se omami u naručaju Nelinu, — u tim silnim nasladama griha, koje je čas držao izljevom djavolske moći, čas slavio ih kano rajsku sreću, a uvijek nalazio zaborav svoje biede, svoga dvoguba čuvstvovanja.

Dakako, u časovima mà kakove ine žalosti, on bi opet jedino mogao utjehe naći, kad bi pribjego u onaj

idealni kut i bez prestanka čeznutljivo, gorljivo, — neprekidnima uzdisajima šaptao: „Vilmo moja — Vilmo draga!“

I sada vozeći se u fijakeru u streljanu željno si stavljajući pitanja o Vilmi, — i tek za čas osviesti se te biedno šaptne: „Ipak ne bi bio smio jošte u Zagreb doći. Ide preko moje snage“. Svlada ga takodjer stid, da se tako rekući nekoliko trenutaka nakon svoga boravka kod Nele usudjuje spominjati ime Vilmino.

Još pred ulazom u dvoranu trzao se od straha, da se ne sastane s Mirkovićevimi. Ko zločinac kaka prije je ogledao skup ljudi, nego li je bliže pristupio. Već se plesalo, te je čekao dok stane glazba. U taj tren proleći mimo njega barunica s jednim častnikom. Narančić morade priznati, da je opet porazno krasna. Njegov smisao za liepo, toli istovjetan s umjetničkim zanosom, — taj tren ga sasvim svlada i oči mu žarom počivale na sjajnoj ženi, osjeti kano ponos, da je njegoja, da je još prije nekoliko časova dobivao iz rumenih onih punanih i toli sočnih ustana najvruće, najsladje cjelove, sva duša čisto mu se zanjiše u razkošnoj prelesti, dapače sa strahom oćuti misao, da bi je jednom mogao izgubiti.

Oh, to ljudsko srce, ta čovječja duša, koliko tajnovitih strana, koliko neshvatljivih protimba ne krije li u sebi! I mi se snebivamo od zadivljenja pred tajnama mekaničnoga svemira — pred tajnama plamteće krvi zemaljskoga bezsvjestnoga trupla, — a da u sebi najveće tajne svega bivstva nosimo, niti ne mislimo niti se tim tajnama divimo! Oj, ljudi Božiji, i za svemir, i za utrobu našega planeta imadete i imat ćete svojih strojeva, svojih algebra, sve ovo nije zatvorila pred vama providnost Božja; — ali ljudsko srce — ljudske duše lješteće, se još neposredno u bljesku Božjega veličanstva — ah — to ljudsko srce i tu ljudsku dušu lje nikada do dna ne izpitaste!

Čim je barunica bila na mjestu, poleti do nje odmah Živko i umoli ju za ples. S njom jedinom plesao on pravim neopisivim užitkom, te odavna već nije s drugima običavao plesati, makar mu je barunica spočitavala, da tim vriedja pravila društva. Nu on nije mario za to, a opet je godilo to njenoj sujeti i samoljublju, pa se napokon u najstrožim društvima prazkim i bečkim priučili ljudi na ovu njegovu osebnost. Zato i sada nije s nikojom više plesao, a videći, da Nela imade toliko plesača, da je upravo teško do nje doći, — ostavi nakon dva tri plesa plesnu dvoranu i podje u nuzgredne prostorije, gdje se blagovalo.

— Hej — doktore mladi! Gle ga, kako je gizdav, ta valjda si ti to? — začuje Živko za sobom glas, koga nemogaše odma razpoznati. „Nije li Mirković?“ — bila mu prva misao, u jednu ruku strašeći ga, u drugu radostnom nadom napunjujući. Plaho se ogleda, nu ne vidje nigdje Mirkovića. U to pako već je k njemu pristupio gospodin, iz daleka mu pružajući obje ruke. Pre-

pozna šurjaka si Lucića u kratkom staromodnom fraku izlizanih lakata.

— Zar me ne poznáš?

— Ma ti si —, zdravo — šurjače! Al šta ti ovdje — a gdje je sestra — nje još ne vidjeh?

— Nje nema, — ja sam sam, — imadoh posla u Zagrebu, — pa me prijatelji nagovoriše, da dodjem ovamo, — i eto ti mene seoska medjeda medju vama finom gospodom.

— A kako tamo kod vas? Majka mi je doduše prije nekoliko vremena pisala.

— Sve je dobro. Nu kako ti? Moram ti kazati, da nisam više mislio na tvoj povratak u Hrvatsku

— Tako —! odvrati tek smeteo Živko.

— Znaš — ne bi se napokon čudio nikomu, ko si ne želi ovamo, — jer okolnosti naše upravo su užasne. Odozgo samovolja i sila, — odozdo terorizam — kukavština, — pa da onda ne postaneš stari zagrižljivac — kao što ja

— No — no. Ne bude valjda tako, — moj šuro! Luciće nije više pustio Narančića. Uplete ga on u živi razgovor, — no — Narančiću pako bijaše taj prijatni susretaj pravi melem. On se uvijek pobojavao, da će ga poslije njegova odnošaja s barunicom sav aristokratični sviet u Hrvatskoj izbjegavati. Koli zahvalan bijaše sada dakle Luciću! Bijaše mu neizrecivo ugodno razgovarati opet o stvarima, koje mu nekad sve toli bliske i drage bijahu. Cinički koji put način Lucićevo izazvao je u njem protuslovlje, te bi pravim žarom uzeo braniti i protiviti se njegovim primjedbama. To ga iznenadi samoga. Nalazeći u sebi toliko čustva i ljubavi za sve, što je domaće, gdje se je dosele bojao i samo pomišljati na što te silom turao od sebe svako slično ganuće, držeći se za sve nevriednim, on bude sada kano da se je iz sna probudio te poput zdrava čeljadeta, kad u jutrnjem mraku ustane i veselo si tare oči u vidu mladoga sunca, — tako i on gotovo da se je otego — izpružio tielom i taj jedan čas bude mu veoma lako Dugo već nije tako osjećao.

Lucić ga na to povuče k svomu stolu, oko kojega su sjedili sami narodni prizuanici — umne glave — zaslužne ruke. Iz prva opet se Narančić plašio, ne će ga li tko odsudnim susretanjem kazniti, te dosta nesigurno pristupi k društvu. Nu Luciće predstavi ga slavnim riečima — a svi ga radostno i prijatno pozdrave. Obljubljeni pjesnik Ž., čelo stola zauzimajući, pruži mu iz daleka već ruku te mu reče: „Tako valja, da ste opet ovdje. Mi se svi već bojali, da ćemo vas izgubiti kano tolike druge, — a šteta bi bila za vas“. Oh — kako je Narančić taj čas želio, da se pokaže vriednim takova priznanja.

Onda ga pitahu o nakanama njegovim, čemu će se posvetiti. — a on, zastidjen da nije tako rekući na to mislio i opet ne htijući im kazati, da je malo ne već

gotov popustiti barunici, koja zahtievaše, da se posveti diplomatskoj karijeri, ne mogaše im ništa izvjestna odgovoriti.

— Ta sad ste s učenjem gotovi! Načinili ste hvala Bogu svoje izpite, — a to je glavno, — no — čovjek ste na mjestu; sada pako treba da se odlučite na pozitivni rad, gdje ćete moći na uhar domovine i naroda raditi. Vjerujte mi, lako je sada — ko doktoru. — ne trebate baš u pisarnu kaku, — ne će škoditi, ako otvorićte makar kakovu mljekaru Doktorija ne će za to trpiti, a bome ni mlieku škoditi, — rekao mu književnik i novinar B., čovjek ozbiljan, koji godine i godine već prodiče mladim ljudima, neka za Boga ne idu samo u javne službe, nego da se posvećuju i produktivnim zvanjima.

Poslije skrene razgovor na javne odnošaje u zemlji. Sjedili su tu sami odličnici naroda, većina ih zapremaše bud na kojem polju znamenita mjesta, nu tek nekoliko od njih — po zanimanju odvjetnici — smjedoše glasno i otvoreno izjavljivati svoje mnijenje, drugi, plaho se obazirajući, ne promatra li ih koje nepoznato oko il ne prisluškuje koje za to postavljeno uho, usudiše se tek pridušenom rieči izkazati svoja opažanja ili samo sporazumno kimati glavom. A svim se vidjelo, da su teško zabrinuti i da im srca, kucajući toli živo za dom i rod, trpe silne muke, — gotovo bolne jadikovke, najrječitije tužbe se prolamale iz njihovih očiju, iz njihovih pečalno napregnutih crta lica, — iz njihovih tihkih pridušenih uzdisaja.

Narančiću takodjer samo da ne puče srce, slušajući svu nevolju domovine, — koji put čisto mu se potreslo u grudima, — i kanda eto na suza u očima, — ta — ljubio on je svoju Hrvatsku svim žarom žarke svoje duše, — on mogaše za vrieme zalutati na stranputicu, gdje ova ljubav nije imala poticanja, svoj jaki obstanak pokazati svietu, — nu on je nikada, nikada nije izgubio. Zato ga sada tim jače morila tuga i prikor, što je dosele mogao zanemariti svoje dužnosti, živjeti samo za svoj grieh, a ipak ima odavna svih uvjeta, da se prihvati posla! Ovi uvjeti u jednu ga ruku sada tješše: u svojem stanju da je ipak položio izpite! Dakako morade priznati, da je k tomu mnogo dopriniela barunica, koja je onda nalazila osobito mnogo zanimivosti u zabavi s mladim princem Žigom R., glasovitim sportmanom, te je Živka upravo silila, neka se kod svojih knjiga pripravlja za izpite. Istina, da si nije znao sačuvati svoju ljubav k znanosti, — ne bi ipak postigao uspjeh. U toj griznji savjesti odluči sada poći u kolo ovih muževa, pa će započeti nov život. Al koliko nebrojeno puta on je tako odlučio! I bude ga strah pred vlastitom slabocom, a barunica mu se pričinila ko njegova zla kob, nesreća — djavo, i on ju proklinjaše!

— Gdje si, Anatole! — prekine ga u tim mislima grof S. — Poslala me barunica, da s njom plešeš. Grof

se ovjesio o naslonište stolice i reko ovo Narančiću u uho, al tako, da se je glasno čulo. Narančić, vičan slušati volju ove žene, mekanično se digno.

— A kamo ćeš? — Šta ti je do plesanja — starče moj! — umieša se Lucić, te ne obazirući se na grofa uhvati Narančića za ruku i prisili ga, da opet sjedne, natočiv mu odmah čašu vina. Živko sjetiv se svoje odluke zbilja ostane kod stola i umoli grofa, da ga pred barunicom izvini, jer da imade ovdje sa svojim rođakom važna razgovora.

Grof se okrene na peticama, učini pirnetu, te fiću-kajući Bog zna kakvu ariju vrati se opet u dvoranu.

Narančić pako najprije bješe smeten i uznemiren sa svoga čina, nu Lucić brzo opet pokrene prijašnji razgovor te uvede vješto Živka u debatu tako, da za kratki čas nije više na što drugo ni mislio.

Svjet se jur počeo razilaziti, kad su se takodjer gospoda oko Narančićeva stola jedan za drugim dizali i stali gubiti. Lucić i Narančić bijahu jedni od posljednjih. Lucić ni riečcom ne spomenu barunice, a Živku bijaše to samo ugodno. Napokon se i oni odpraviše kući.

Nješto svježa, laka osjećala Živko, koracajući domu svomu na Zrinjskom trgu. Kano da ga je ostavila običajna sumornost, težina, strastvena razigranost. Jasna i tim hladnija zimska noć — prazne uspavane ulice — još zadnje cackle sa zvjezdice na prozirnom nebu, sve to oživljavalo ga, te još u sobi svojoj legav u krevet, nemogaše shvatiti, da ide leći — spavati — a ipak mu je toli čilo u tielu, te blaženim posmjehom na ustnama ugasne svieću i slavodobitno se spomene, da nije bio tako rekući ciele noći s barunicom. . . .

XXXVII.

Drugo jutro još je spavao, kad unidje k njemu Lucić.

— O pospana li puha! Eto — dan — ustani pobro. Došao sam ti s prekrasnim predlogom — da govorim u stilu naših političara.

— Dobro jutro! — Dakle da čujem! — iz kreveta mu odvrati Živko, nu odmah ustane i ogrne se u svoj elegantni žutosvilni šlafrok.

— Ja idem sada kući, pa sam mislio, da ti s menom podješ, oj — kako bi se naša majčica veselila, — to bi bilo — o mio caro — carissimo figlio! Čuješ li dakle — ajde!

— Što — što — dà — liepo bi bilo — al — ja — kako — smeteno odvrati Živko.

— Ništa, ništa! Ajde ti samnom, — roditelji jedva čekaju, da te vide.

Još nije mogao Živko ništa odgovoriti, kad u sobu stupi lakaj i pruži listić, od kojega je odmah zalahorio svom sobom miris fina parfima.

Živku bude tek sad jasno, kako mu je nemoguće zadovoljiti pozivu Lucićevu, da se i nije plašio susreta s roditeljima. Tà sjetio se, da mu je još jučer kazala

barunica, da će morati za nju otići k frizerici. Dakako, to ga razljuti, da barunica zahtieva od njega takove usluge. Listić otvori s nekim krzmanjem Bojao se pri-kora radi svoga ponašanja na plesu. Nu umjesto toga bilo pisamce ljubežljivo i dobro. Ono ga dirne. Da ga je barunica po svom običaju karala, Bog zna, ne bi li bio odmah prihvatio Lucićeve ponude. Ovako mu bude, da joj prošnji udovolji, te bez daljnega promišljanja odbije Lucića. Nu ovaj ne popusti. Gotovo mržnjom i nestrpljivošću pozirući ljutima očima na lakaja, nagovaraše sveudilj Narančića. Uzme se i ozbiljno pravdati. Spočitnu mu, da nema nikakva djetinskoga čuvstva; da je nezahvalnik, — napokon ljutito se okrene k lakaju i protjera ga iz sobe.

— To je od Leportovih? — okrene se k Živku.

— Jest —, zbunjeno odgovori Narančić.

— Pa ti — čovječe — ne Božji nego vražji, — zar toj nesretnoj barunici za volju krzmaš, i njezino društvo voliš od roditeljske kuće? Nije pravo — jok — dragane moj! Jesi li čuo, kako su te jučer ondje svi slavili, nade u te polagali; a da te sada vide, kakav si! Tko je to vidio, toli silno se zaplesti u ženske suknje. Ne, ne ljuti se, ja sam sjedoglav, mogo bi ti ocem biti, a šurjak sam ti, od mene možeš to slušati. Gle ti njega! I to si se valjda od tih kavalira naučio. Što mu se ne svidja, — to bi si oholom gospodskom kretnjom odma zabranio. Možda dvoboj jošte? Ha, ha, ha! — al nije mi do smieha!

— Nemoj, doktore, — nu svar je delikatna. Ti zaboravljaš, da se tu radi i o jednoj dami!

— Trice i kućine i ta tvoja dama. — Reko bi ti što drugo, — nu neka bude! Ti ideš sa mnom — sad mi više ne ćeš izmaknuti! — te ne čekajući odgovora izadje u predsoblje i ondje reče čekajućemu lakaju, da gospodin doktor ne će doći, jer mora odmah u silnom poslu odputovati.

— Bar reci kamo — dovikne Narančić.

— Još šta! Valjda da odmah za tobom dodje? — Ajte momče! — odpravi Lucić slugu i onda slavodobitno skoči natrag u sobu, te poput dječarca obuhvati Živka i stane se s njim po sobi vrtiti.

— Eto — eto — ipak postigoh svoje! — klicaše uz to neprestance. Za pol sata već sjedio Živko u kočiji Lucićevoj, te hrlio put Zagorja.

Nije ni sam znao, kako mu je, nu da mu se vrijeme prehitro odmicalo, čim bliže bijaše Jasniku, očinskom domu, — nije ni časka dvojio. Makar bijaše doktor svih prava, zrio čovjek, on se ipak plašio svoga strogoga oca, i nije znao, kako će predanj stupiti nakon svega, što se zadnjih godina zbilo, a za koje ciele vrijeme nije od oca niti jednoga lista primio, niti onda, kad je položio stroge izpite.

Doček u Jasniku bijaše svakako neobičan. Dočim je majka gotovo od radosti klikkala i bacila mu se

burno na grudi. obojima rukama zahvatila ga za glavu i k sebi niže privukla, te ga neprobrojenim cjelovi izljubila, — otac učinio je, kanda ga ne bi bio niti opazio. Živko nekoliko puta pokuša, da mu se približi i da mu poljubi ruku, nu strogi starac svaki put mu okrene leđa.

Majka se s toga žalosti i usrdnim pogledi uzme supruga si moliti, da se umekša. Napokon zaplače. Sad se starac uzvrpolji.

— A šta ove suze! Zar ne — e — zaslužio ih je? Ne ljutim se ja na nj, što je zapustio roditeljsku kuću, koja bi mu ipak morala najprva biti. Nu on je prekršio dužnosti poštena čovjeka, on se valja eto godine i godine u griehu — najsramočnijem griehu! — vikaše starac.

Živko se povukao u drugu sobu i ondje poniko upravo ko njekoč, kad bi ga otac radi zlo izradjena zadatka korio.

Konačno bude Luciću previše ove starčeve vike, te pristupi sasvim slobodno k njemu i potrepta ga po ramenu načinom čovjeka, koji znade, da imade povlasticu, svakomu sve reći:

— A hoćeš li se već jednom izkokodakati! Čudna li svata! Dovedem mu sina u kuću, — dodjem da se malko pozabavi, — a on rogobori ko zloduh u kući! — Tad ga povuče na stranu i rekne mu tiše: — Ma ne luduj čovječe. Ne zaboravi, da imadeš muža pred sobom, čovjeka, koji jest nešto u svijetu, koji od tebe ništa ne treba ni ne traži, a napokon — mladost ludost — šta ćeš, kad je ta barunica u istinu najljepša žena, što je ikada vidjeh!

Starac se na to napokon umiri, — pravo da se kaže nije bio onako ljut, kako se činio, dapače mislio u sebi: „Gle ga, kakav je fin liep momak to, vražji dečko — taj zaludjuje barunice!“ — te najposlije dopusti Živku, da mu zaželi dobar dan i da ga poljubi u ruku.

— Nije, ne, liepo, nisi mi se pravo ponio, a sad nadam se, da je svemu kraj, pa da budeš čovjek, koji smije celomu svijetu ravno u oči pogledati — i istomu barunu Leportu!

Živko probliedi, nu radost, da mu je otac oprostio, ne popusti mjesta drugomu čuvstvu.

Sad nije bilo kraja veselju u kući. Lucić pošalje kočiju po ženu svoju, da i ona brata vidi.

Jedan čas malo da nije učinio kraj radosti. Majka opazi, da Živko nije donio sobom nego mali ručni kovčežić. Upita ga s toga zabrinuto, zar kani naskoro otići. On u istinu nije mislio nego tek nekoliko dana ostati u Jaseniku, nu ne usudi se sada ciele istine kazati, pa nejasno odgovori.

Kod objeda spomenu otac, da Živko mora čim prije odabrati stalno kakovo zanimanje.

— Nije to ništa, to tvoje piskaranje po novinama. (Živko je naime imao liep dohodak kao suradnik

njekojih njemačkih, poljskih i francezkih listova. To mu napokon bijaše glavni dohodak, jer mu otac nije ništa davao, odkad je s barunicom otišao, a malena pripomoć, što ju je dobivao od matere, nije dostajala ni u desetu za potrebe u društvu, u kom se je kretao.)

— Ne bi rad ni da ideš u advokaciju; ne svidja mi se. U službu pogotovo ne. Ovdje kod kuće, — ja sam krepak, — tu nemamo dvojica šta u ruke uzeti. Da si bio drugi čovjek i poslije svršenih nauka išao proučavati kakovo industriožno poduzeće! Ovo — ovo — moj dragi, — tu u istu ruku koristiš sebi, — stvaraš imetak, a i domovini — narodu — više nego svimi političkim tiradami.

— Dakako — dakako! — prekine ga Lucić, — osobito kod nas industrija će procvasti, gdje imademo zemlju izprepletenu željeznicama, gdje je plodna Posavina tako osigurana od savskih poplava, gdje je Srijem u tako kratkoj i najbržoj liniji spojen s Adrijom, na kojoj nema ni jednoga domaćega broda. Ah, silna li mi procvata takomu industriožnomu poduzeću. Ha, moj stari idealisto! Bar ti imadeš dosta posla s najklasičnijim flegmaticima ovoga svijeta, — s tvojim mülthaltskim junacima, pa nisi od njih naučio, da se otreseš takih sangviničnih nada!

— Prestani šalami. Makar da je sve tako, kako ti reče, priznajem, — nu jedared se mora početi. Bit će više poteškoća, — nego li da nije takova komunikaciona politika, al se ne smije duhom klonuti.

Živko prihvati živahno očeve misli. On mu je sasvim pravo davao, te se dogovoriše, da Živko poslije nekoga vremena podje na putovanje i pregleda sve znamenitije poslovnice s drvima u Austriji, Njemačkoj, Englezkoj i Francezkoj.

Sad nije Živko mislio više na barunicu, nego je pravim žarom pravio osnove za ovaj put.

Za nekoliko dana bijaše mu sasvim lako, tek kojput bolno zadržće mu srce, te bi mu bilo, kano da je taj čas pred njim zalebdilo nešto od barunice, ili krasni joj vrat ili plemenito spuštene ramenice, ili divni lakti; nu sve to bijaše prolazno. Dom — njegove uspomene, ugodni domaći život, materina ljubav — sve ga to ljubko, prijatno, sladko zatamljivalo, te se volino podavaše svemu tomu, — i kano razmaženo, iz teške bolesti pridiglo se diete prepuštao se ovomu draganju i mazenju, koje je isto nalazio u toplom dahu naloženih ogromnih peći staroga doma.

Izprva nije na ništa mislio, jedino podavao se osjećajima doma, čuvao se dapače, da misli na predstojeću promjenu svoga života. Poslije opet prihvatio misli o putovanju i veselio se tomu, bodrio si dušu domoljubljem, hrabrio se osjećanjem dužnosti prema domovini, — i u taki tren bijaše neizrecivo zadovoljan sam sobom i sretan, da se je ovako sve mirno s barunicom udesilo. Često bi

jedva sobom vladao, da se strpi i pričekaja opredjeljeno vrijeme te željaše čim prije — odmah — odpočeti. U ovakim časovima energije i preporoda još bi ga nešto blažilo i mililo. Ko da mu je sada Vilma mnogo bliža,

te snatrećim posmjehom sjećao se nje. „Kad sazna, da sam opet valjan i radin čovjek — možda —“! i on se ne bi usudio misliti, što bi onda moglo biti

(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

Kad dodjemo do čiste kućice učiteljeve, koju je obasjavalo sa zapada sunce, pošljem pratioca prije u kuću, da ne bi nenadan sastanak suviše potresao starcem, te mu poručim, da nekakav Rus želi s njime govoriti. . . Père Joseph upravo je bio u vrtu, naslonio se, pa otpočiva od posla. Kad čuje riječ Rus, vas se zabuni i podje mi brzo u susret. Zagrlim ga oko vrata. Prvo i prvo zamijetim razornu silu vremena. Još ne minu deset godina, pa koliko se promijenio! Vlasi gotovo sve izgubio, lice mu propalo. hod otežčao, pleća se pognula, samo oči sjaju onako mladenački kao i nekada. Ne mogu vam iskazati radost, s kojom me je dočekao: starac je plakao, smijao se, salijetao me pitanjima, pače upitao, žive li još moj Neufundlandac; a ja opet uprem pripovijedati sve svoje zgrade i nezgrade, pa tako labradajući odvede me u sjenicu, gdje mi reče da otpočinem, i zapovjedi Charlesu, tako se zove moj pratilac, da donese iz pivnice bocu najboljega. Nigda nijesam s tolikim zanosom pio najvršnjega klikota, kako sam tada praznio čašu za čašom Josefova kiseliša. Oživio sam, podmladio se, usrećio, samo mi starac pomuti vedru volju, kad me zapita: — Šta si uradio u to doba, Voldemare? Pripovjedim mu svu poviest svojih nedaća i završim, da bi moj život bio mogao krenuti na bolje stazu, ali da ne žalim; ako sam izgubio mladenačku vjeru, stekao sam naprotiv trijezno shvaćanje, koje je može biti bezutješno, tužno, ali je istinito. — „Voldemare“, odvrati starac: „čuvaj se pretrijezna shvaćanja — srce će ti zamrznuti, ljubav uvenuti! Mnogoga nijesam slutio u tvom životu, bilo ti je istina teško, ali čemu odmah predati oružje? Borba je čast čovječjega života. Plaću dobiva, samo ko se hrabro bori“. — Već sam tada prostije posmatrao sav svijet, ali me se ipak duboko kosnu riječi starčeve, te rečem: — Pričajte mi radje, Père Joseph, kako ste preživjeli ovo godina. Moj je život promašen, pa ni riječi više. Ja sam slika i prilika junaka u našim pričama, koje sam vam znao prevoditi; izašao sam na sva raskršća i navalio vikati: Ima li živo čeljade u polju? Ali niko se ne odzivilje. . . Moja nesreća! . . . Ko je sâm na polju, ne može se boriti! Pa ostavim bojno polje i evo me k vama u goste. — „Prerano, prerano si se predao“, potrese starac glavom: „No šta da ti pripovjedim? Moj život omiče mirno. Kad ostavih vaš dom, podjem u

Švedsku, onamo proboravim njeko vrijeme, tad odem s nekim Englezom u London, gdje sam dvie godine počavao njegovu djecu; ali moje mišljenje nije se podudaralo s mišljenjem poštovanoga lorda, pa se tako raskrstimo. Za tim me pozovu kući, a ja pravac u Ženevu. Ovdje nadjem samo dječarca, sina sestrina. Smišljao sam i premišljao, kako ću pod kraj svoga života; u to se isprazni učiteljsko mjesto na ovdašnjoj školi, ja ga se prihvatim, te sam veoma zadovoljan. Nije možno, a bome ni potrebno, da svi idu u prvi red; neka vrši svak svoju dužnost u odsječenu krugu — posla je svagdje dosta, pa nakon rada neka legne mirno, kad mu kucne umrla čas. Naša vruća želja, da budemo u društvu na odličnu mjestu, odasvud na pogledu, dokazuje silnu nezrelost, koja je donjekle odatle, što ne štujemo dosta same sebe. Ovakom se težnjom čovjek veže o vanjske prilike, te nije samostalan. Vjeruj mi, Voldemare, tako je“.

Ovako smo razgovarali preko ure. Kako me se ovaj sastanak silno dojmio, bio sam neobično oćutljiv, neobično vedre volje; sve mladenačke, pola zaboravljene sanjarije dolazile mi na um. Promatrao sam starčevu lice, tako mirno, nepomućeno, i meni bude teško na srcu, prevelika moja zrelost tako me tištala, a on je bio tako dobar, tako plemenit! U starosti ima njeka osobita ljepota, ne podstrekava strasti, ne mami na burne provale, nego izmiruje, ublažuje. Ostatak sijedih kosa vio se od večernjega vjetrica, milo mu se krijesile zadovoljne oči, ćutio sam se mladim, sretnim, dok sam ga gledao i opominjao se katoličkih monaha srednjega vijeka, kako su ih prikazivali talijanski slikari. I oni su bili mladi, pomislim, i on je mlad, premda su mu vlasi sijede, a ja sam evo ostario, za što sam toliko iskusio, čega oni ne znadu?

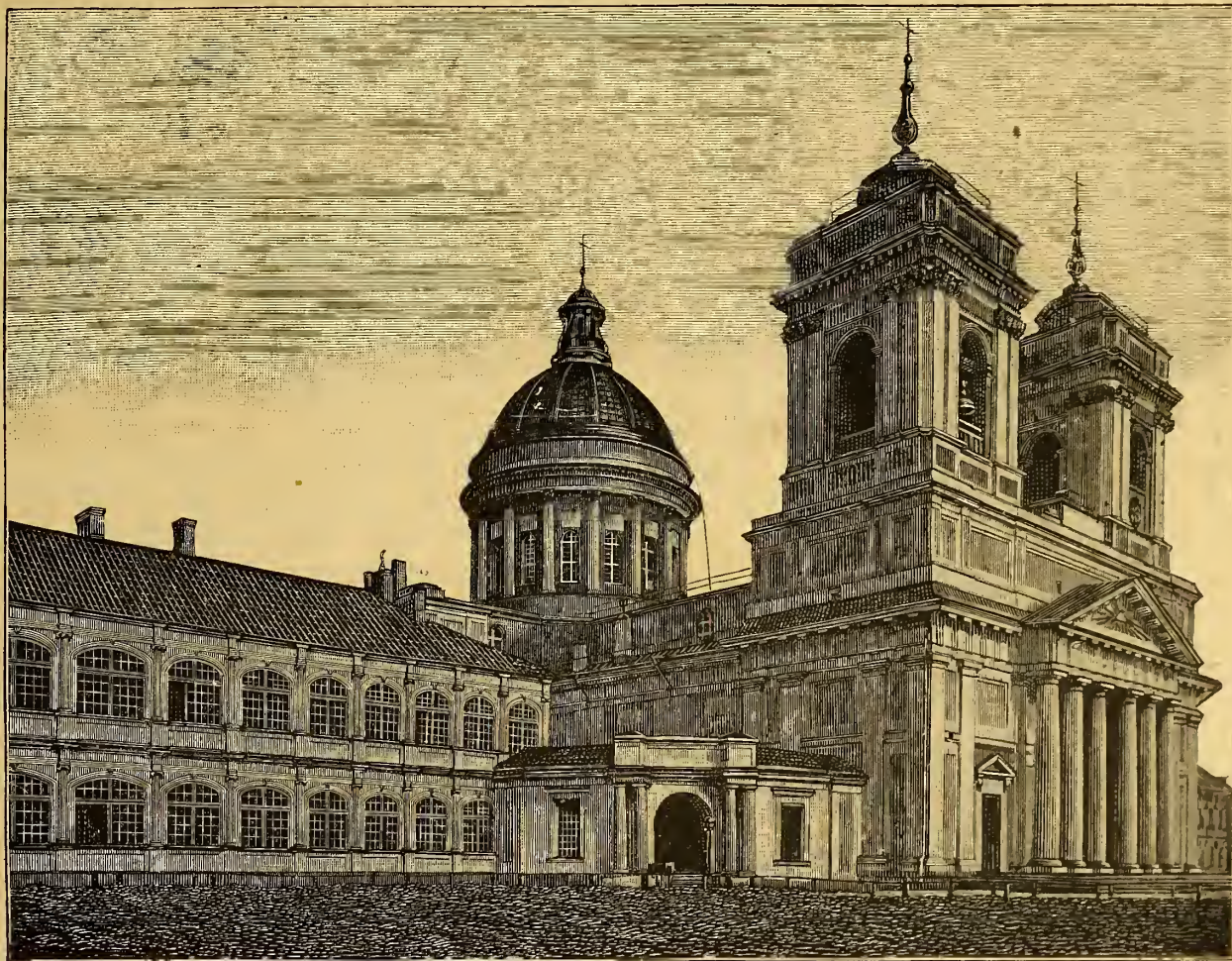
Josef ustane, da podje u sobu, uhvati me za ruku, pa će reći s iskrenom ljubavlju: Vrijeme je da unidjemo, Voldemare! — Prenoćio sam u njega. Svu me noć mućilo hiljadu osnova i pothvata. Josefov me se primjer silno kosnuo, evo čovjek bez novaca, takav starac pa kako je našao lijepo polje rada i u njemu mir, a ja sam od ljutine ostavio domovinu, te tumaram kao protuha po tuđim krajevima ne znajući, kako bi upotrebio sebe i vrijeme svoje! Sjutra dan reknem starcu, da idem pravac na izbore u N. N. potražiti mjesto. Starac udar u plač, položi ruku na glavu moju i reče: Podji, sinko,

podji Evo vidiš, čovjek, koji poštena srca odabire polje rada, može mnogo dobra uraditi, pa (dodade drhtavim glasom) neka se vrati mir u dušu tvoju! — Oprostismo se, ja podjem onamo. a on u drugi svijet. To vam je sve. To je bila zadnja uspomena moje mladosti; od to sam doba dovršio svoj uzgoj.

Ljubonka ga je promatrala usrdno. U njegovih je očiju, u njegovu licu bilo toliko prave, istinite tuge; ova ju je sjeta tim življe presenetila, što nije bila prema njegovu značaju kao u Kruciferskoga. Ko ga je pomnjivo

srce ne mogu priznati, da su čovjeku dane sile i smjerovi samo za to, da mu grudi izjedaju. Ta čemu?

— Posve pravo, odvrati vatreno Beltov: — nu ovako ne ćete kraja sastaviti s krajem. Sile se neprestano bez obzira razvijaju i dogotavljaju, a samo poviest odlučuje, koliko ih treba. Znaite jamačno, da u Moskvi svako jutro ide sila težaka, sluga i t. d. na prosto mjesto, jedni dobiju posla, a drugi načekavši se dosta dugo zakrecu poniknute glave kući, a obično u krčmu. Tako vam je i inače u ljudskim poslovima. Kandidatâ je dosta za sve

Crkva sv. Aleksandra Nevskoga u Petrogradu.

promatrao, mogao je razabrati, kako su vanjske neprilike ovu veselu narav dugo tištile, kako su u nju silom zagnale tmurne, tudje elemente i izjedale je.

— Za što ste došli ovamo? upita tiho Ljubonka.

— Od srca vam hvala na tom pitanju.

— Doista baš je čudno, odvrati Krupov: — pače se ne da razumjeti, čemu se daju čovjeku take sile i smjerovi, kojih ne može upotrebljavati. Svaku je životinju priroda zgodno opremila za stalan oblik života. A čovjek. . . Nije li tu kakva pogriješka? Doista, um i

— zatreba li ih poviest, uzme ih; ako li ih ne treba, tad je njihova, kako će preturiti život. Odatle ovaj zabavni a propos svih, koji rade. Francuzkoj treba vojskovođa — i evo Dumourieza, Hochea, Moreaua, Napoleona, njegovih maršala i drugih bez kraja i konca; vrate li se opet mirna vremena, ni glasa ni traga vojničkim talentima.

— A šta će oni drugi? tužno upita Ljubonka.

— Kako koji. Njeki propanu i izginu u svjetini, drugi naseljuju strane zemlje, galere i podaju prakse

sudovima, Dakako to nije drugačije — iznajprije postanu junaci krčme i kartaši, po tom već prema zvanju turisti na cestama i malim ulicama. Ali se znade dogoditi, da se iznenada začuje na cesti krik — dekoracije se mijenjaju: razbojnik Jermak postaje osvajačem Sibirijske. Najrjeđe postaju mirni, dobri ljudi, od kućnoga ih ognjišta goni nemirna misao. I doista, čudne misli prolaze čovjeku glavom, kad već ne zna, kako će iz škripca, kad mu težnja radinosti napuni mozak bolesnom materijom, kad mu bolešljivo zakipi mozak i srce, kad mu ruke moraju besposleno počivati na krilu . . . a ipak su mišice tako zdrave, žilama teče takva struja krvi. . . Samo jedno može tada spasti čovjeka i zaokupiti ga svega — a to je susret — susret sa —

Nije dovršio.

— Silna li nereda! reče Krupov: — čega li sve nije zbrkao? Kaos, pravi kaos! Zbilja krasan kandidat za zasjedatelja ili ujezdnoga sudiju!

Svi se nasmjehnu.

V.

U gradu N. N. svakako je vrijedno ogledati javni vrt. U bogatoj prirodi srednjega pojasa naše domovine javni su vrtovi pravo raskošje. S toga ih niko ne upotrebljava na radne dane. No za to u nedjelju ili svetac možete u takom vrtu naći od šeste ure do sedme u večer sav grad. Dakako ne sastaje se svjetina onamo radi vrta, nego jedan radi drugoga. Inače su ovi vrtovi prazni, tek što zaluta onamo po koji putnik od očaja, što još nema kolâ. Već su pjesnici više puta napomenuli, kako priroda do zla Boga slabo mari, šta u njoj ljudi rade, da ne plače s njihovih stihova, niti se smije prozi njihovoj, nego sama za se prolazi svojim putem. Pa takva je bila priroda i u N. N., nije baš ni mrva pazila, što vrtom obično nitko ne šeće.

Topao je pramaljetni dan, a puteljkom šeće nekakav gospodja u bijelom burnusu s gospodinom u crnoj prevlaci. Vrt se širi uz brdo. Na vrhu su dvije klupe. Na jednu sjednu gospodja i gospodin. Razni zvukovi dopirali im do ušiju: škripa kotača, vika kirijaša, topot konja,

mukanje krava i s obale glasan govor seljaka, koju su se slegli oko ognja. Gospodja i gospodin prestanu govoriti, te prionu slušati i gledati u daljinu? Za što nas se sve iz daljine doimlje tako silno? za što nam se prima duše? . . . Ne znam, ali to znadem, da bi Viardoti i Rubini hvalili Bogu, da ih slušaoci uvijek slušaju s onakim trepetom srca, kako sam ja znao prisluškivati oduljenu, beskrajnu popijevku prekidanu žuborom vode i šumom vrba uzbibanih vjetrom. Pa na što li sve nisam pomišljao slušajući ove jednolične, otegnute zvukove? Činilo mi se, kano da uz ovu pjesmu bijedni brodar iz niskoga sloja teži u drugi, bolji, — da neznalice oda je svu svoju muku i nevolju, — da mu se duša odzivilje, kako joj je teško, koliko li je boli . . . i dr. To je bilo za mojih mladih dana!

— Kako je krasno ovdje, reče najzad gospodja u bijelom burnusu. Priznajte li, da je i sjeverna priroda prekrasna?

— Kao svagdje. Kamo god pogledaš i kadgod s otvorenom dušom pošteno i bez koristi promatraš prirodu i život, uvijek ti podaju slasti na pune pregršti.

— Istina. Svemu na svijetu možeš se radovati, samo ako je volje. Često mi pada na um čudno pitanje, — za što se može čovjek svemu radovati, svagdje naходити ljepotu — osim u ljudi?

— Razumjeti se može, ali od toga nije bolje. Dok se družimo s ljudima, vazda nas prati nekakav sakriven misao, koja može svu poeziju u tili čas smrskati najprostijom prozom. Čovjek sveder smatra čovjeka neprijateljem, s kojim mu se valja boriti, koga mu valja nadmudriti, kome valja oteti pokoj. Pa ovdje da je zadovoljstva?! A u takim smo prilikama odrasli, pa im se ne možemo nikako oteti. U nas se sve uvalila građanska sebičnost, koja nas sili, da samo na se pazimo i budemo na oprezu; naprotiv sa prirodom čovjek se ne natječe, niti je se boji, i za to nam je tako lako, za to smo tako slobodni u samoći; ovdje se svom dušom podajemo zanosu; povedite sa sobom ma najboljega prijatelja, pa već ni traga!

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Kada ću odvesti čitatelja u znamenitije crkve petrogradske. Priestolnica na Nevi ne ima, kano nov grad, ni toliko ni tako starih hramova kano što ih imade Moskva. Imade ih ipak razmjerno više nego mnoge druge nove evropske velike priestolnice. Diele se u „sobore“ i u crkve, od kojih imade prvih devet, drugih mnogo više. Hodeći Petrogradom zalazio sam u svaki

i ole ugledan hram; ali dva „sobora“ (katedralke) polazio sam nekoliko puta i pregledao ih pobliže, na ime Izakov i Kazanski, jer su prvi i najugledniji u svakom obziru.

„Sobor sv. čudotvorca Issakija Dalmatinskago“ jest najveća i najsajjnija crkva petrogradska, a može se svojim bogatstvom i sjajem staviti o bok prvim u Evropi. Leži na prekrasnom mjestu izmedju velike Neve i glavnoga

joj na lievom briegu odvoda Mojke, odmah sa strane Neve iza velikoga Aleksandrovskega perivoja na prostranom trgu, te se s toga može sa svih strana vidjeti i motriti. A takav položaj je prijednost za takove građevine. Na tom je mjestu već Petar Veliki dao bio god. 1710. sagraditi drvenu crkvu, koja je god. 1735. od munje izgorjela. [Carica Katarina II. započe ovdje novu crkvu iz mramora graditi, koja do smrti njezine (1796.) tek do vienca dospie, a bude pod sinom joj i nasljednikom Pavlom I. nastavljena i do god. 1801. naglo dovršena. Nu ova gradnja nije se svidjela, te je s toga Pavlov sin i nasljednik Aleksandro I. poslije rata za oslobođenje postavio dne 26. lipnja 1819. temeljni kamen novomu hramu, koji se je imao izraditi po osnovi franjezskoga graditelja Rikarda de Montferand. Gradilište samo dalo je mnogo poteškoća, jer je zemljište nevsa naplava, te ga je trebalo učiniti čvrstim celom tako rekući šumom pilova i stupova, koji su u zemlju zabiti, a osim toga podgradjivanjem, da se preprieči sniženje tla k Nevi. Ali unatoč svemu tomu a pored sve veličine sgrade i sjajne nutrnje uredbe, što je sve mnogo vremena zahtijevalo, dovršena je ova velika građevina g. 1858.

U osnovnom nacrtu crkva prikazuje grčki križ, dugačak 105 a širok 90 met. Prema tomu je od naše prvostolne crkve duža za 26 a šira za 44 met. t. j. skoro još jedan put šira, što se različitim osnovnim nacrtom lasno protumačiti može. Sva je crkva od kamena i to što od zrnca, što od mramora. Veliki su ulazi sa svih četiriju strana, do kojih vode široke veličajne stube, takodjer od zrnca kamena. Na sjevernoj i južnoj širjoj strani dižu se prekrasni peristylji, poput onoga u pantheonu u Rimu, svaki od 16 po 2 met. debelih samokama stupova od crvenoga finskoga zrnca s glavicami i podlozci od tuča. Na užjoj istočnoj i zapadnoj strani jesu manji triemovi, svaki po osam stupova. Tako je svakolika crkva na sve četiri strane s malom iznimkom obkoljena gorostasnim stupovjem. Nad stupovi se uzpinju ogromni začeooci (frontoni), kojih je svaki na glavnih stranah po 36 met. dugačak; a na poljih njihovih veliki reliefi od tuča, prikazujući poviest vjere, izvedeni po Klodtu, Vitaliu i Lemairu. Cielu veliku zgradu nadkriva gorostasna, sva debelo pozlaćena kuba, koja je poslije one sv. Petra u Rimu najveća na svijetu, jer dočim nutrnja visina njezina nad podom iznosi 82 met., ona sv. Petra iznosi 102 a treća sv. Pavla u Londonu 68, tako da je Izakova za 14 met. viša od londoske a za 20 met. niža od rimske. U promjeru imade 26 met., te počiva na bubnju, obkoljenom od 24 visoka zrnačna stupa, nad kojimi se uzpinje kapa (latera) takodjer sa 24 stupa. Na kubi se napokon sjaji križ visok 5 met. Prema tomu visina je ciele sgrade 102 metra, nadkri-ljuje dakle našu prvostolnu crkvu ujedno sa zvonikom za 40 metara. I zbilja tielo je naše prvostolne crkve, kada se s Izakovom prispodobio, obzirom na razmjer za celo

dosta neznatan. Što se arhitekture tiče, graditelju je pred očima lebdio vatikanski sv. Petar, i to gledom na stariju osnovu; ali uz sav gorostasani utisak, koji čini Izakov „sobor“ na gledaoca, uzor nije dostižen. Bazilika sv. Petra u Rimu, kano građevni spomenik svoje vrsti, jest jedincat na zemaljskoj krugli. Meni je ipak veoma godilo, što sam na dalekom sjeveru, u novoj prijestolnici velike slovanske države, našao toli uzvišenu kršćansku građevinu.

Unidjimo sada u nutra. Sedam ogromnih vrata od tuča s liepimi reliefi od Vitalia († 1855.) otvaraju nam nutarnjost. Pogled je čaroban; jer su i pod i stiene od samoga najdragocjenijega mramora različitih boja, jedino slikami na liepu prekidana. Ogromni stupovi podržavaju i diele tu veličanstvenu sgradu, a poredani su po prilici kano u vatikanskoj bazilici. Jedno je, što se ne bez razloga prigovara: nutarnjost naime nije dobro razsvjetljena. Svjetlo ulazi doduše kroz dvanaest prozora velike kube; ali ono je nedovoljno, ili što ne pada pravo, ili što su otvori razmjerno premaleni. Hram sv. Spasitelja u Moskvi daleko je svjetliji, i s toga veseliji. Gdje što se i kod starih ljubi takova polutama u domu Božjem, koja da povisuje njegovo mistično znamenovanje. Ali Isakov „sobor“ radje bi se vidio svjetlijim već poradi mnogih i prekrasnih slika, kojih imade do dviesta. One su koje na liepu, koje na platnu, koje u mozaiku. Glavna ogromna slika u glavnoj kubi jest od često spomenutoga čuvenoga ruskoga umjetnika Brjulova. Ostale su takodjer od najznamenitijih ruskih umjetnika (Bruna, Markova i dr.), ali sve ne u bizantinskom slogu, nego na zapadnu slobodnu od arhaizama, upravo kano što u rečenom još novijem moskovskom hramu. Velik ikonostas u širini od 56 met., takodjer od mramora bogato pozlaćena, razdieljen je u tri sprata i ukrašen s 33 prekrasne slike, među kojimi mnoge u mozaiku. Uz „carska vrata“ iz tuča stoje dva stupa od lapis lazuli, visoka 4 metra, i osam iz malachita, po 9 met. visoki, s glavicami i podlozci bogato pozlaćenimi. Iza ikonostasa u svetištu glavni žrtvenik od mramora a na njem za tabernakul srebrni model same crkve, onda u polukrugu sjedala za metropolitu i „soborsko“ svećenstvo. I oba pobočna žrtvenika jesu od mramora i malachita. Toliko se lapis lazuli i malachita nigdje ne vidi. Svi predmeti, koji se kod bogoštovja rabe, kano i svjetnjaci, jesu ili od zlata ili od srebra — dar carske obitelji; za sam uvez evangelistara upotrebljeno je 20 kgr. zlata. Petnaest velikih svjetionika je od suhoga srebra itd.

Gradnja i nutrnje uredjenje crkve sv. Izaka stajalo je preko dvadeset i tri milijuna rubalja. Odavle može svatko na njezin sjaj zaključiti. Ovomu sjaju odgovara i veličanstvenost bogoštovja, kako se ondje obavlja. Imao sam priliku svjedokom biti u dva blagdana. Sbor pjevnika je i veoma mnogobrojan i s prekrasnih glasova i točna pjevanja divan. Što sam nekoliko puta spo-

menuo o uzvišenosti crkvenoga pjenja, to vrijedi osobito o pjevanju u soboru sv. Izaka. Piev „господи помилуй“ jest upravo angjelški.*)

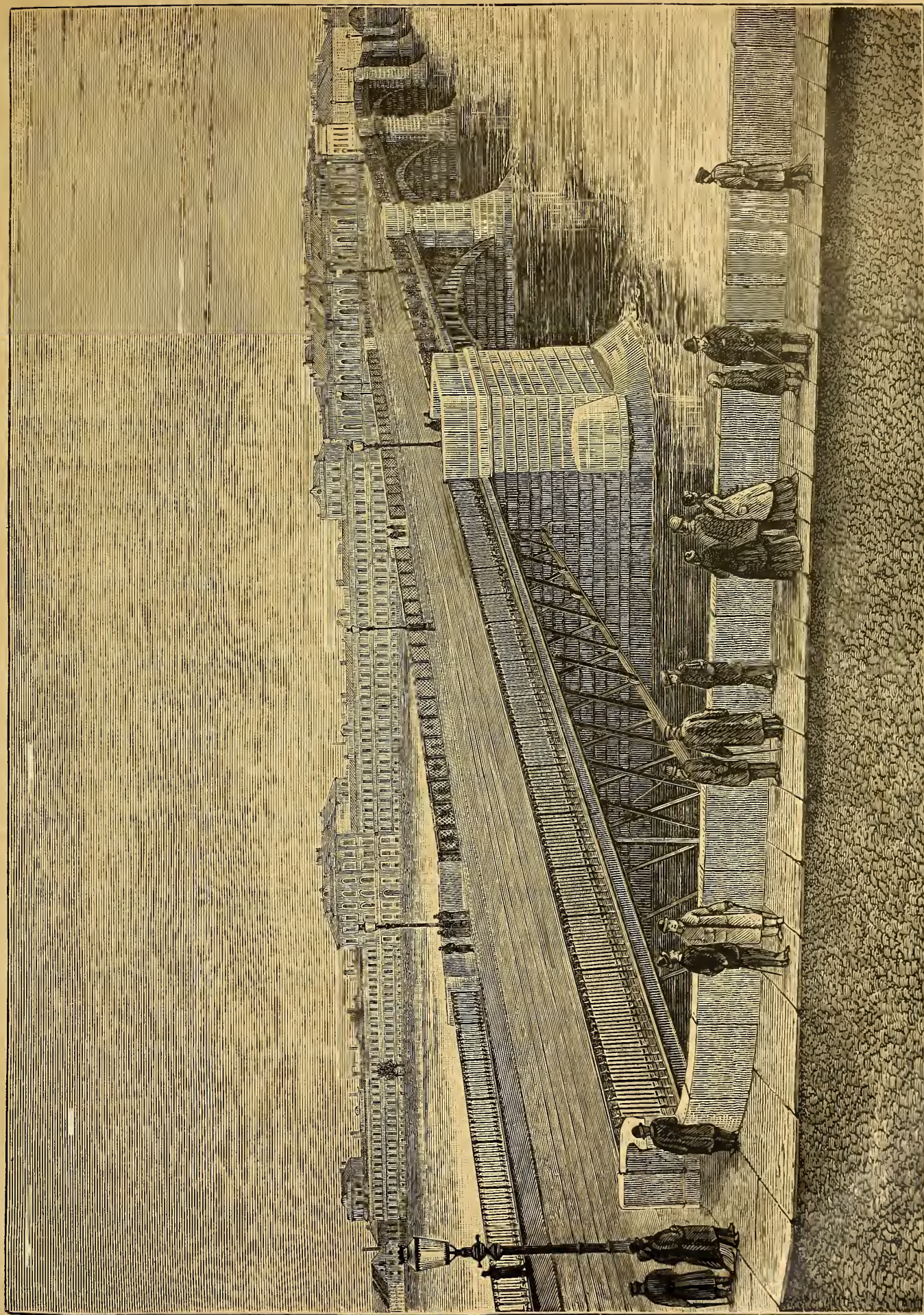
Druga svojom ljepotom petrogradska crkva jest „sobor Kazanskoj božiej materi“, ovako prozvana od čudotvorne slike, koja je godine 1579. bila iz Kazana u Moskvu, onda g. 1721. odande u Petrograd prenesena te postavljena najprije u crkvi sv. Trojice, pak onda godine 1811. u sobor sv. Bogorodice novo sagradjen. Položaj „sobora“ jest preliep. Stoji naime na velikom trgu odasvud otvorenom, kojega pročelje gleda na veliki Nevski prospekt, jedan bok trga oplakuje Katarinski odvod Neve. I ovdje trebalo je pilovi gradilište utvrditi. Kada se sa Nevskoga prospekta pogled baci na „sobor“, prvo što udara u oči, jest kolonada od 132 korintijska kamena stupa, koja u polukrugu obavlja trg upravo kano na vatikanskom trgu sv. Petra u Rimu. Ova kolonada i jest oponašanje rimskoga Petrova trga, jednoga od najveličanstvenijih na svijetu. Na prvi vid prenesao sam se u misli s Neve na Tiber, gdje sam toliko puta prolazio čarobnim vatikanskim trgom i ljeti pod kolonadom branio se od sunčane žege. Trg je nadalje ukrašen dvjema spomenicima, izradjenima (1837.) po nacrtu Orlovskoga, kojih je jedan podignut slavnemu vojskovođi Mihailu Ilarionoviču Goleniščevu Kutuzovu († 1813.), a drugi maršalu knezu M. Bogdanoviču Barclay-u de Tolly († 1818.), obima poradi velikih zasluga u ratovih za oslobođenje. Velik trg, kolonada, spomenici znatno dižu vanjštinu „sobora“ u zadku ove liepe skupine, tako da je stranac upravo iznenadjen, jer taj dio vječnoga grada nije očekivao na dalekom sjeveru.

Kazanski sobor sagradjen je (1802—11) kano i Izakov u istom slogu bazilika dobe renaissance. Temeljni nacrt prikazuje takodjer grčki križ, u dužini 70, a u širini 33 metra; visina kube, koje promjer iznosi 20 m., čini s križem 66 met. Sgrada je dakle prostorom i visinom manja od Izakove; po prilici kano što naša prvostolna crkva, koju ipak visinom nadkriľjuje, jer bi njezin zvonik mogao stajati pod kubom kazanskoga „sobora“. Na vanjskih zidovih stoje u udubcih gorostasni kipovi sv. Vladimira, Aleksandra Nevskoga, Ivana i Andrije. Vrata glavnih ulaza jesu od tuća s reliefi, koji su snimljeni s poznatih glasovitih vrata prvostolne crkve u Florenci. Nutarnje razredjenje je kano u drugih bazilikah; četiri reda stupova, kojih imade ukupno 56, steru se od pilova, nosećih kubu, k glavnomu žrtveniku i k trima glavnima vratama crkve. Stupovi jesu samokami (monolithi) iz finlandskoga zrnca, visoki po 11 m., s podložci i glavicama od tuća. Čim se u te svete i prijazne prostorije, stupovljem razredjene, stupi, prvo što oči povuče, jest spomenuta slika Bogorodice, koja u sredini visi. Svaki put, kada sam unišao u crkvu, bijaše

ova svetinja ruske zemlje, obkoljena neizmjernom množinom klećećih vjernika. Kano što sve starinske slike ruske i u obće bizantinske i ova je zlatom obložena i draguljima posuta, tako da se od same slikarije vidi jedva glava i okrajci ruku. Vriednost zlata i dragulja, medju kojima se odlikuje saphir, što no ga velika knežinja Katarina Pavlovna pokloni, cieni se na neizmjeru mnogo. Ne manje dragocieni su ikonostas i naprama njemu balustrada, oboje od samoga srebra. Pokloniše ga donski kozaci poslije francezkih ratova. Na velikom žrtveniku tabernakul, poklonjen grofom Stroganovom, jest od srebra, a uresen sa 16 stupića od dragoga kamena. Pred žrtvenikom stoje četiri gorostasna srebrna svjetionika. Slike jesu kistom ruskih umjetnika akademika izvedene. Crkva je nekim načinom ujedno vojnički muzej, pošto na stupovih i stienah vise mnoge zastave, koje su u ratovih proti Francezom, Turčinu i Perzijancem zarobljene bile. A u sred ovih pobjedonosnih znakova podignut je grobni spomenik rečenomu vojskovođi Kutuzovu, i to na mjestu, gdje se je pomolio Bogorodici prije svoga odlazka k vojsci u Smolensko, gdje je za tim Franceze pod Davoustom i Neyem potukao (1812.). Jednoga blagdana bio sam u tom liepom hramu ugodno zatečen propovjedi, držanom množini vjernika svih razreda gradjanstva. Gradjevni se troškovi računaju na dva i pol mil. rubalja.

Odlučio sam bio svakako posjetiti Aleksandro-Nevsku lavru, treću u Rusiji poslije kijevske i sergievske. Leži na kraju nevskoga prospekta, koji od Aleksandrovske parka do Znamjenskoga trga teče ravno, odavle pako zakreće do Černorječkoga trga. Sjedoh dakle kod admirali-teta u kola konjske željeznice, koja me dovedoše ravno do rečenoga Znamjenskoga trga, a odavle opet u druga, koja voze do pred samu lavru. Kano što kijevska i moskovska tako i petrogradska lavra prikazuje tvrdjavu i za sebe veliku skupinu sgrada i hramova. Čini nepravilni četverokut, kojega vanjske zidine oplakuje voda; s jedne na ime strane velika Neva, koja odavle u obliku velikoga luka hrli u samu priestolnicu, s ostalih pako njezini odvodi; te se s toga može u lavru doći samo preko mostova. U tom prostranom četverokutu jesu samostan ili lavra, crkve, duhovna akademija, duhovna seminarija i druge ovamo pripadajuće sgrade. Kano u Kijevu i u sergievskom posadu kod Moskve i tuj je nekim načinom samostalna redovnička občina. Po starodavnoj predaji lavra je na onom mjestu, gdje je veliki knez Aleksandar (1218—53.) dne 18. srpnja 1241. god. izvojštio pobjedu nad švedskom i redovničko-viteškom vojskom. Već tada radilo se o gospodstvu na baltičkom moru: ima li biti germansko ili slovjensko. Ovdje je najprije Feodosij, arhimandrit humitski, dozvolom kneza Menčikova, guvernera novo gradjene priestolnice, podigao manastir; a car Petar dao mu god. 1713. sagraditi drvenu crkvicu; te je iza toga god. 1724. odredio, da se

*) Slika sobora sv. Izaka bješe priobćena u „Vienču“ god. 1875. u broju 2.

Aleksandrov most na Nevi u Petrogradu.

u nju iz Vladimira prenesu umrli ostanci sv. Aleksandra Nevskoga. Sada se ove moći štuju u ondješnjem soboru sv. trojice, koju je isti utemeljitelj nove prijestolnice počeo god. 1715. graditi, a koji je carica Katarina II. god. 1779—90. iznova sagradila. „Sobor“ imade dva zvonika postrance. Grobnica s moći sv. Aleksandra postavljena je ikonostasu na desno; oblikom prikazuje piramidu pet met. visoku iz debela krupnoga srebra, a nad njim srebrni od andjela poduprti katafalk, na obje strane s bas-reliefi, koji predstavljaju prizore iz života toga zaštitnika Rusije. Srebro (1.800 klgr.) je poklonila god. 1752. carica Elizabeta iz netom otvorenih kolivanskih rudnika. Nutarnjost priliči više zapadnoj nego li istočnoj crkvi; pak imade i više slika od zapadnih nmjetnika; tako od Mengsa, imade nekoliko snimaka po Rubensu i van Dycku. Da imade i ovdje dosta dragocienosti, medju kojima spominjem velik srebrni svjetionik, darovan god. 1806. carem Aleksandrom I., razumieva se po sebi; jer bez toga ne ima u Rusiji nijedne velike crkve. Uz ovaj sobor imade u lavri još drugih pet crkava, izmedju kojih spomena su dostojne: Blagovješćenski sobor*) i Petrom Vel. g. 1706—18. sagradjena crkva sv. Lazara, poradi grobnica nekotjih članova carske obitelji i visokoga ruskoga plemstva, poimence Petrove sestre Natalije, prve supruge cara Pavla I., gr. Razumovskoga, Suvarova, kneza Bezborodka, gr. Šeremeteva, kn. Trubeckovih, Šuvalova itd. Sgrade samostanska, duhovne akademije i sjemeništa jesu velike i liepe. Duhovna akademija (bogoslovni fakultet) imade obično 120, a sjemenište 240 pitomaca. Ugledan je takodjer dvor petrogradskoga metropolite, koji ovdje obitava. Sve ove sgrade i crkve okružuju nasadi za šetalište mladeži i kaludjera. Ove nasade prosieca uz Nevu šliselburžki prospekt, uz koji je za brodove „halašnikovskaja pristan“.

Imade u Petrogradu još više dosta liepih hramova, kao što „sobor gvardii izmailovskago polka“ (takodjer „cerkov sv. Troicy“), ne daleko od Fontanke na liepom trgu blizu vojarne rečene pukovnije, sa pet kuba, od kojih je srednja 80 met. visoka, a koje se, jer svjetlo-

*) Vidi sliku u br. 45. „Vienca“.

plavo bojadisane i zvjezdicami posute, na daleko iztiču; pak je i sa svojih 18 zvana, od kojih najveće teži 10.000 kgr., na glasu. Gradnja, tek 1835. g. dovršena, stajala je preko dva i pol mil. rub. Na dalje „spaso-preobraženski sobor“, sagradjen god. 1742—54 po osnovi graditelja Tresina, pak poslije požara (1825.) g. 1829. obnovljen, zanimiv poradi tolikih trofeja preobraženske gvardijske pukovnije, zarobljenih u mnogih ratovih, te su po crkvi razmješteni. Za tim sobor smolnoga monastira ženskoga, takodjer sa pet kuba svjetlo-plavkastih i sa 20 zvana, od kojih najveće teži 12.000 kgr., i s velikim djevojačkim odgojilištem, osnovanim još 1765. caricom Katarinom II., u kojem se odgajaju kćeri najuglednijih ruskih obitelji, a i crnogorskoga kneza. Veliki samostan s crkvom leži na lievoj obali Neve, gdje čini velik zavoj, i na nješto uzvišenijem mjestu, te se s toga iz daleka vidi. Ali odustajem od opisa tih i drugih crkava, da nedosadim čitatelju. Za koje vrijeme dobit će Petrograd nov velik prekrasan hram, koji se gradi na mjestu, gdje je car Aleksandro II. Nikolajevič dne 1. marta 1881. Risakovim usmrćen bio, kada se od Mihajlovskoga maneža s vojničke vježbe u dvorac vraćao. Kada sam u Petrogradu bio, sgrada je već iz temelja izašla bila. Sliku toga hrama u rusko-bizantinskom slogu doniet ćemo u svoje vrijeme. — U Petrogradu imade takodjer više katoličkih crkava za ondješnje dosta mnogobrojne katolike, tako župna sv. Katarine na Nevskom prospektu, župna sv. Stanislava u Kolomenskoj, župna u kat. kolegiju na Fontanki kod izmaelovskoga mosta, prioratska crkva maltezkoga reda u velikoj sadovoj naprama gostinom dvoru. Ja sam hodao obično u crkvu sv. Katarine, jer mi je najprikladnija bila. Crkva je velika, gradjena još god. 1783. graditeljem de la Mothe; u njoj su grobni spomenici posljednjega poljskoga kralja Stanislava Augusta Ponjatovskoga († 1799.) i generala francezkoga Moreau-a, koji je god 1813. kod Draždjana pao. U Petrogradu je ujedno stolica katoličkoga nadbiskupa mogilevskoga i metropolite svih ruskih katolika, a za odgoj svećenstva postoji kat. „duhovna akademija“ na Vasiljevskom ostrvu. (Nastavit će se.)

Filologičko iverje.

(Nastavak.)

7. Ne samo meni, nego i drugima, kojima je što stalo do čistoće u jeziku, mrske su ove riječi: *možebitni* (*etwaig*), *napadan* (*auffallend*), *neophodan* (*unumgänglich*), *glasom* (n. pr. *glasom* carske odredbe — *laut*), *putem* (n. pr. *putem* novina — *im Wege*), *uslijed* (*in Folge*), *mjerodavan* (*massgebend*), *sastojati* ili još gore *sastojati se* (*bestehen*), *tjelovježba*, *glede*. Hajdemo po redu od jedne

do druge, da vidimo, kako bi ih trebalo zamjenjivati. Ja bih govorio i pisao ovako: *nadje li se kakih dugova*, ja ću ih platiti (*etwaige Schulden*); *ako bude pogriješaka*, sve ću ih ispraviti (*etwaige Irrthümer*); *tolika njegova strašljivost udarila mi je u oči* (*war mir auffallend*), *čudo me je*, da ga još nema (*sein Ausbleiben*); *ist mir auffallend*; *veoma mi je nužno* (*unumgänglich*):

po carskoj odredbi (*laut*); javit će se u novinama (*im Wege*); poradi toga (*in Folge dessen*); iz koliko je elemenata složen zrak (*besteht*)? moja sva mudrost u tom stoji, da se znam čuvati (*besteht*); ta je čorba sastavljena iz toga i toga (*besteht*). Mjesto *tjelovježba* moglo bi se govoriti možda: *jačanje*, za koju riječ piše Vuk u rječniku da znači: *das Erstarken, virium firmatio*; ima u jeziku glagol *jačati se*; n. pr. djeca se među sobom *jačaju* = *ringen, luctantur*. Ali ja u opće ne mogu uvidjeti, što bi udila našem jeziku grčka riječ *gimnastika*. Da nijesu Česi preveli u svome jeziku riječ *gimnastika* riječju „*tělocvik*“, ne mislim da bi i u nas tko nalazio potrebu uklanjati se riječi *gimnastika*. Ja samo velim: čuvaj nas bože češkoga purizma, koji je bar meni često upravo smiješan! — Među mrskim riječima spomenut je i prijedlog *glede*, kojega ne poznaje naš narod, a rekao bih ni starija literatura (o tom će nas poučiti u svoje vrieme akademički rječnik). U najviše slučajeva lako ga je zamijeniti prijedlogom *o*. — Što se tiče ružne riječi *mjerodavan*, moram žalibože reći, da ja za sada ne znam zgodne zamjene za nju; za to molim svakoga od naših književnika, da u „*Viencu*“ ili drugdje oglasi, ako se domisli zgodnoj zamjeni. Više očiju više vidi. — Pokojnomu je Daničiću bila mrska riječ *vatrogasac* i ljuto je zamjeravao Srbima, što su je od Hrvata primili, a odbacili bolju riječ *požarnik*. Vidi u M. Miličevića: Pomeni o Daničiću. Kako je hvala Bogu sva naša domovina puna „*vatrogasaca*“, nema nikake nade, da bi se ta riječ već mogla izčupati i zamijeniti boljom riječju *požarnik*. Riječ nam je *vatrogasac* opet svjedočanstvo, kako se često lakoumno kuju u nas riječi. Samo kad bi ona jedina bila lakoumno skovana.

8. Hrvatski pisci nijesu u opće prijatelji turskim riječima; ali za to se opet nalazi bez ikake potrebe

gdjekoja turska riječ u hrvatskoj literaturi. Za što n. pr. govorimo i pišemo *baduva*, kad imamo sasvim dobre riječi *naprazno, besplatno, uzalud*? Za što je *budala* pored *ludak* (riječi *ludjak* nijesam čuo u narodu, a ni Vuk je nema, biće dakle *ludak* bolje)? Pokuditi se mora riječ *lješina* (kad bi je i trebalo, moralo bi biti *lešina*). To je augmentativ od turske riječi *leš*, koja znači u Turaka i u prostoga naroda, koji ju je od njih primio, isto što: *strvina, mrcina*. Vidi se dakle, da ni malo nije dostojno mrtvu čeljadetu reći *lešina* (ili još gore *lješina*). Za što ne bismo govorili na prosto *mrtvac* ili *mrtvo tijelo*? Ako već hoćemo zadržati riječ *lešina*, govorimo je za životinje, a ne za ljude. Rekao bih, da se ima i na njemački jezik nešto odbiti krivo upotrebljavanje rečene turske riječi: *Leiche* = *lešina*! — Riječ *bitisati* pomenuta je već u 48. broju „*Vienca*“ od god. 1883., gdje sam rekao troje: 1) da je turska riječ, 2) da je taj glagol perfektivan, 3) da ne znači „eksistirati“, nego „proći“. To su tri tako znatna razloga, da bi se svaki naš pisac morao za uvijek okaniti riječi *bitisati*, pak mjesto nje pisati i govoriti *eksistirati*. Ne plašimo se riječi, koje su od Grka i Rimljana primili veliki kulturni narodi evropski, bolje će biti, da se plašimo drukčijih kud i kamo većih nagrada, kojima očitujemo svoj veliki neukus!

9. Prijedlog na upotrebljavamo krivo, kada velimo: učenik *na* realci, profesor *na* gimnaziji; *na* taj način doznali smo. Bolje bi bilo: učenik *u* realci ili *realački* učenik, *gimnazijski* (ali ne: gimnazijalni) profesor ili profesor *u* gimnaziji, *tako* smo doznali, ili *s tim* smo načinom doznali.*)

(Nastavit će se.)

*) U prošlom broju ovoga lista nalazi se u „*Iverju*“ pod 2) smiješna štamparska pogrješka *muhom*, a treba da bude *mahom* (dva puta).

LISTAK.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Primili smo iz Varaždina prvi svezak „*Posiela*“, koje pokreće varaždinski knjižar I. B. Stifler. Izdavač kani svaki mjesec objelodaniti po jedan svezak, te donositi poimence proizvode zabavne literature ruske, francuzke, i englezke. Odkako je „*Hrvatska biblioteka*“ sretno usnula, upravo smo osjećali potrebu ovakova izdanja, jer u istinu ono zabavne literature, što u nas redovno izlazi, ne može čitateljstvu nadoknaditi tudjim jezikom pisanih knjiga. U I. „*Posielu*“ nahodimo krasnu *Turgenjevljevu* pripoviedku „*Anušku*“, koju je preveo Milan M. Ovu je pripoviedku već preveo poznati prevodilac *Turgenjevljevih* djela J. Miškatović veoma liepo, pa ne znamo, čemu ju je varaždinski prevodilac išao na novo prevoditi. Preporučili bismo nakladniku, da malo poljepša izdanje, o istom trošku dalo bi se izdanje prirediti nešto ukusnije. Mi ovu zbirku preporučamo čitateljstvu, a nadamo se, da će „*Posiela*“ donositi

samo vrstne pripovijetke. Ta ima ih toliko dobrih i francuzkih i ruskih, koje su nepoznate našoj publici, a vriedne su svakako, da se prevedu. Želimo, da posao ne zapne.

Slovenska. Poučni i znanstveni list, „*Kres*“, što ga s pomoću prof. Kreka i župnika Trstenjaka izdaje Jakov Sket, profesor u Celovecu, prestao je izlaziti. Pet je godina bio mjesečnik, te je donosio zabavu i pouku. Ove se godine promienio u strogo znanstven list, te je izlazio svaka tri mjeseca po jedan broj. List se odlikovao liepom građjom, te žalimo, što su mu po svoj prilici predplatnički jadi zadali smrtnu ranu.

Ruska. Početkom ovoga mjeseca bila je javna sjednica imperatorske akademije nauka, odsjeka za „ruski jezik i slovesnost“, da se podiele nagrade iz Puškinove zaklade za književna djela. Ove je godine zapalo pet stotina rubalja S. A. Jurjeva za ruski prievod Shakespeareove tragedije „*Macbeth*“ u stihovima i N. N. Semenova za prievod nekih pjesničkih djela Mickiewiczovih. —

Mjeseca će prosinca doći u Peterburg veoma zanimljiv gost. To je poznati talijanski pisac Marco Gamini, koga zovu najvećim lingvistom na svijetu. Znameniti u svoje doba kardinal Mezzofanti u Rimu govorio je i pisao 58 jezika (među inimi ruski, maloruski i poljski). Marco Antonio Gamini nadkriljuje svoga predšastnika. On na ime znade 93 jezika, a među inim govori ruski savršeno.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 18. pr. mj. vidjesmo opet Gogoljeva „Revizora“, za koji smo već napomenuli, da je upravo biser našega dramskoga repertoira ne samo po tom, što je sama komedija izvrstna, nego takodje i s toga, što ga naši glumci majstorski prikazuju. Zabave bi moglo biti samo gdjici Bandobranskoj, koja nije sasvim pronikla značaja mlade provincijalke. Ona ju prikazuje odviše sentimentalno. — Dne 20. i 24. pr. mj. pjevala se Verdijeva opera „Magbeth“. O samoj smo operi već onda govorili, kada se je prvi put pjevala na našoj pozornici. Opera ova ne spada među bolja djela starca Verdija, ali je sva prilika, da će se održati na našem repertoiru dosta dugo, jer glavna partija zapada baritona; pa tako se može Magbethom zamieniti druga opera, u kojoj imade „vječno promukli“ tenor više posla. Magbetha je liepo odpjevao g. Vespasiani. A i drugi su gledali, da častno izidju sa mejdana. Našoj primadoni doduše koješta ne dostaje za krepki i izraziti značaj Magbetičin, ali je pored toga imala dosta sretnih momenata, ako i nije u svem pogodila prave žice. — Dne 21. pr. mj. pjevala se opera Zajčeva „Gospodje i husari“ pred punom kućom. — Dne 23. pr. mj. vidjesmo Sardouovu dramu „Doru“, u kojoj su naši glumci imali priliku, da se nakon tolikih tragedija nadju na najboljem svojem polju — na ime u salonskoj konverzaciji. Mi smo bili zadovoljni prikazivanjem, osobito nam valja napomenuti gdji Ružičku-Strozzi, kojoj Dora spada među bolje partije. O samoj drami bilo je u „Viencu“ već češće govora. S toga ne ćemo duljiti. — Dne 25. pr. mj. oprostio se vriedni naš gost g. Josip Noll i u opernom quodlibetu s našim občinstvom. Občinstvo je upotrebilo ovu zgodu, da g. Nollija uvjeri o svojoj simpatiji, te je dubkom napunilo tiesni prostor našega glumišta, povladjivalo i počastilo g. Nollija liepim lovorovim viencem. G. Noll je pjevao recitativ i ariju iz III. čina Verdijeve operi „Ernani“: „O blagi sancu mladosti“, za tim romancu iz III. čina Meyerbeerove krasne opere „Dinore“: „Za moje si izdajstvo osvećena“ (preveo Hugo Badalić) i 5. i 8. sliku iz Zajčeva „Zrinskoga“. Ulomkom iz Zrinskoga opet je posvjedočio g. Noll, da je ne samo po vremenu prvi, nego i dosada najbolji pjevač „Zrinskoga“. Ove se večeri još prikazivala francuzka drama u 2 čina „Siromašni markez“ — pristojno, premda valja priznati, da u drame nema osobite vriednosti. — Dne 28. pr. mj. vidjesmo nakon četiri, pet godina u novu, preadjenju ruhu Milanovu izvornu sliku iz života „Naši Leopoldovci“ u 3 čina s pjevanjem. Kad su se prvi put prikazivali „Naši Leopoldovci“, izniela je kritika pun koš opravdanih prigovora. Žalimo, što je u preradjenom izdanju dosta nedostataka. Pisac sâm jamačno ne želi, da se njegova drama prosudjuje mjerilom stroge umjetne komedije, jer je mislio napisati pučku igru bez velikih umjetničkih intencija. Među tim upravo o tom dalo bi se ozbiljno razpravljati, kakva valja da bude pučka književnost. Spomenut ćemo samo nješto. Jamačno je već svakome dopala ruku kakva knjižica za puk ili za djecu sa slikama, ali kakve su to slike! Živi protest Tizianovoj umjetnosti. Obično misle ljudi, koji se drže površine, da je za puk i za djecu dobro što-

god. A možda ne bi trebalo nigdje toliko savjesti u izboru, kao baš u pučkoj i dječjoj književnosti. Svatko za celo znade iz svojih mladih dana, kako duboko zaostaju dojmovi prvih knjiga, prvih slika, koje su mu u ranoj mladosti došle do ruku. Pa tako se i puka doimlje ono malo knjiga, što ih čita, mnogo dublje nego nas, koji smo siti i presiti razne hrane. Upravo za to ne bismo se mogli nikada složiti s onima, koji misle, da je za pučku dramu dobra svaka krparija, da je za pučku književnost dobra svaka sila, koja ne može drugdje uspjevati. Naši odličniji pripovjedači i pjesnici rek bi zaziru od pučke i dječje književnosti. Naša braća Srbi mnogo su sretniji od nas u tom polju. Njihov Zmaj sâm izdaje list za djecu, te ga sâm puni najbiranijom gradjom. Ko je ogledao taj Zmajev rad, lako će se za nama pristati, ako kažemo, da je ovakav način najzgodniji za uzgajanje puka. A i nama bi valjalo misliti na uzgajanje puka. Hoće li se to polučiti slabim, posve nedotjeranim pučkim igrama, pače ne će li se ovako zaustavljati pravi uzgoj puka, za celo nije muka pogoditi U Ruskoj piše drame za pučko glumište u Peterburgu najodličniji pisac ruski grof Lav Tolstoj, kome se baš u ovaj par divi sva Europa. Ali da se vratimo k našoj drami! U „Naše Leopoldovce“ upleo je pisac nekoliko coupleta, u kojim smo našli sve osim duha i pristojnosti. Zar zbilja ne može biti hrvatske pučke drame bez pjevanja i kola? Prikazivalo se dobro. Dakako bio je to najpače dan šoštara Štefeka, što ga je prikazivao g. Sajević. G. Sajević nije nikako kriv, što mu je partija nametnula toliko neslanih domišljaja. — Dne 30. pr. mj. pjevala se za mirovinsku zakladu naše drame „Nanon“.

Svaštice.

Pedagoško društvo u Pragu. Slovjenško je uzajamnosti veoma mnogo privriedilo ovih dana češko pedagoško društvo u Pragu. Otvorilo je naime naročitu školu za izučavanje sviju živih jezika slovjenških. Svake školske godine učit će se po dva slovjenška jezika. Ove će se godine hrvatski ili srpski i slovenski. Kome da ne potrepta srce od radosti, kada vidi, kako visoko i uztrajno drže Česi stieg slovjenške uzajamnosti. Česi su dosada činili, što su mogli, pa i sada mnogo rade, da se upoznadu s ostalom braćom slovjenškoga plemena. Dok evo Česi ovako revno rade za zajednicu slovjenšku, mi Hrvati prekrštenih ruku gledamo, kako se drugi znoje. Na sramotu svoju moramo priznati, da su u Hrvatskoj prije četrdeset godina naši ljudi kud i kamo više izučavali slovjenške literature. Ta zar nisu češki, ruski i poljski pjesnici upravo uzgojili naše ilirske pjesnike? Upoznavajmo se, treba da nam je geslo. Čim prije to razaberemo, tim bolje po nas.

Rusija je u posljednje doba sagrađila mnogo novih željezničkih pruga. Sada su željeznice mnogo bolje i više ih ima, no što ih je ikada bilo. Zakaspijska se željeznica gradi u velike, a sad viećaju u Peterburgu, da se sagrađe tri željezničke pruge, koje bi sa tri strane a preko Sibirije vezale Rusiju sa Kitajem. — Ruskim junacima, koji su godine 1877—1878. na Balkanu žrtvovali svoju krv za slobodu bugarsku, podignut je ovih dana veličanstven spomenik Slave u Peterburgu. Na njivama je bugarskim razasuto više spomenika od bijela kararskoga mramora, zvanih „bratske mogile“, koje oglasuju svijetu, gdje snivaju vječni san braca, što no su u pomoć došla. U Ruskoj im je istom ovih dana podignut spomenik, za koji je narod ruski sabrao novac. Spomenik je namješten na Trojickom trgu, visok je 91 stopu. Nahodi se pred hramom Izmajlovskim, koji se visi 228 stopa. Na visoku se stalku podiže ženski lik slave s lovorovim viencem u ruci. Stojala je samo gradja za ovaj spomenik od prilike 175.000 rubalja. — Djelo je izveo vojeni inženir-kapitan Žitkov i pomoćnik mu Frejson.

Povratak — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Filologičko iverje. — Listak.

Izdavaju i uredjuju V. Klaić i M. Maravić

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 11. prosinca 1886.

Br. 50.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Pokornomu kljusetu.

Kakao je vitak, mlad, nekada ljut gjojine,
Prolietao brieg i dol, ravnice, planine,
Ponosno i prkosno hrzao je svietom.
Mnogoj duši smrtnika bio je magnetom.
Kako mu u očima sjala munja žarka —
Prорекоше: Bit će hat Kraljevića Marka!

Al gospodar, gvozden, mrk, za grivu ga ščepa,
Teške mu u kopita podkove uklepa;
Uzdom ga zažvalio, a nit dlake žali,
Bičem hata prkosna nemilostno pali!
— Već kod prvih udarca spustio je glavu
Pokornički hvatajuć za kiselu travu. . .

Začudjeni gospodar prezirno ga gleda,
Da mu bič je toli jak, vjerovat se ne da!
Uzda? Još je slabija, s konoplje spletena —
Sila joj je dvojbena — plela ju je žena!
„Ti da budeš konjic moj?“ — Šilnik zagrohota —
„Tovar vuci, kljusino! Crkni gdje kod plota!“

Skinuo mu sedlo tad, predo ga oslarom.
Tu ga neki tuluman oprašio ularom:
„Prva čast ti budi to — družu nov u poslu!“
Zatim ga upregao k šutljivomu oslu:
Ovaj mu se smijao filozovskim mirom,
Vukuć vreće zajedno s prošlim kavaliirom. . .

Crna zloba pronikla umorno mu biće,
Mržnjom se je zalilo čudljivo mu žiće;
Sav bi sviet pomlatio, ali snage nema,
Na sve bi nasrnuo, al mu volja driema.
Strah i nemoć to su dva oprezna stražara
Kljusetu da srčbe bies krotko sad izgara. . .

Šlavih dana spomenam nema već ni truna!
Živoder i ciganin na njeg još računa . . .
On je tužna pustara — al poražen šuti,
Ili mrmlja: „Pa i to Bcžji jesu puti!“
Neda mu se lipsati — pametna je glava —
Poljem dokle niče zob i zelena trava. . .

Ante Kovačić.

U n o ć i.

Svagašnja poviest iz hrvatskoga života, Napisao **Ksaver Šandor-Gjalski**.

(Nastavak.)

Kad je nakon prvih dana, što je Živko u rodnom domu boravio, radost ponješto jenjala, a i ono uzplamćivanje sa svake malenkosti domaće svagdašnjosti, te nestupila navada, u kojoj se sve ravnodušno uzimlje, niti se opaža stoti dio onoga, što su uznesene oči prije toli žedno hvatale, to bude Narančiću, naučenu na bučni gradski život i na aristokratske salone, u dalekoj ladanjskoj tišini roditeljske kuće mnogi čas neizrecivo pusto oko srca, čisto da je

čutio dosadu i mislio na povratak u Zagreb. To bivaše sve gore, a sjajna razkošna prikaza Nelina tim se češće, tim se jače pred očima mu lelijala, te sveudilj ga okružavala, oćaravala, mamila, kako ono u starim pričama privlače i privuku k sebi u dno rieke potoćne vile mlada ribara. U jutro prenuvši se iz sna još bi ga obiletale prosnule slike, u kojim mu nije bilo posla nego s Nelom te požudna drhtavica prostrujila bi mladim mu tielom, dušom bi zabrodile uspomene na tolike prelestne časove,

prosnivane u naručaju čarne žene, te bi izgarajućom strastnom željom hvatao u duhu za svakom pojedinom ljepotom prekrasne ženske i raznježen, razigran čeznuo za ljubovnim strastvenim zagrljajem njenim!

Ganuto zahvalno sjećao se svega i bilo mu koji put kano da čuti miris kose njezine i odjeće, te videći se u zbiljnosti sama — udaljena od nje — nevjerna joj, — on se gotovo sruši u tešku biedu i žalost, prekori se s nezahvalnosti, — s grieha proti njoj, koja mu je žrtvovala svoje poštenje i nadarila ga tolikima sretnima časovima. — te u trzanju ovih prikora i u groznici silne požude bude mu mnogi čas, da je htio bezodvlačno ostaviti dom roditeljski, gdje mu bješe u taki tren sve omraženo, neprijatno, od njega prevelike žrtve iziskujući, pa se vratiti skrušeno k njoj, pasti joj pred koljena, zaklinjati ju, da mu oprost, da ga opet zagrlj božanskim svojim rukama!

U takim časovima strasti nije na ništa ino mislio. Nu sjetio se drugda opet svojih dužnosti, — počeo bi sam sebi dokazivati, da ga barunica ne bi mogla prirediti u ničem, ta — zašto on ne bi mogao uz nju također nastojati oko zadaća ozbiljna rodoljuba i muža?

Dakako, izlazeći na šetnju i gledeći ondje svu biedu, zapuštenost i nevolju naroda, zatim u obćenju sa strogim radnim ocem, koga nije niti čas vidio bezposlena, — nadalje iz javnih glasila crpajući osvjeđenje, kako je u zemlji na sve strane pune ruke posla, — te da tu treba radnika, koji su čitavi muževi i neustrašivi tvrđi borci, — on se silom otimao onim zamamljivim željama i odlučno ih od sebe gonio. U časovima plemenita ovakova zanosa on bi poletio gore u očevu sobu i stao čitati, učiti, praviti osnove, kako će ovdje i ondje pomoći narodu.

Čim se više odmicao se vrijeme, tim je stalniji bio u tim svojim odlukama.

Jednom ipak. Bilo je već prošlo nekoliko nedjelja, otkad je otišao iz Zagreba. Stajao je na prozoru svoje sobe i gledao dolje pravcem ceste, koja se u kišovito hladnom danu toli osamljena, toli dosadna pričinjaše. I njemu bude tugaljivo, nevoljko, sjeti se na barunicu —, pomisli, Bog zna što ona taj čas radi, — kako je negda u takovo vrijeme kod nje sjedio, i obuzme ga silna želja za njom. U to se začuje iz daleka štopot kola. Za čas vidje juriti cestom zatvorenu kočiju, na boku s inošem i kočijašem, kojih promoćene jasno smedje kabanice bijahu upravo onakove, ko u Leportovih. „Nije li ona?“ — izmakne mu se glasno pitanje, te neobazirajući se na kišu pohrli na dvorište, a odavle na cestu. Nu kočija daleko se već izgubila. Živko ne promišljajući dugo dade osedlati konja, te je za nekoliko časova hrlio prema Krškom.

U jednu je ruku želio, da se ne prevari u svojoj predmnjevi i veselio se, da će opet vidjeti „nju“; u drugu ruku plašio se toga i priznavao si, da bi bolje

bilo, da je ne nadje, da ga ne primi, u obće da se s njom ne sastane.

Došavši pred dvor u Krško gledao ga pridošavši činovnik sav u čudu i nije razumio pitanja, da li su gospoda kod kuće?

— Ta u gradu su, — barun, mislim, — on je u Habersfeldu, na štajerskom dobru. Nu ovdje nema nikoga, niti će tako skoro doći

Živko se okrene ne odvrativ ni riječi. U zlovolji svojoj, sad ga ljutilo, da se je prevario i stidio se svoje slabosti, — pa se ne vrati istim putem. Zakrene na lievo, kuda je mnogo dalje bilo u Jasenik. Makar je kiša padala jako, on je pustio konju da ide korakom.

Prodje mimo oveće krčme za putnike. Pod sušom opazi istu onu kočiju, za kojom je letio u Krško. Makar ga sada nije više zanimala, ipak slučajno više svrne okom na prozorčić kočije.

— Bože — ta — je li — nije li ona? — Njemu se pričin, da je Vilma unutra. Ma — njena divna plava kosa! — Dakako — ona je — ona!

Od uzrujanosti sav uztrepeće i zadrhće tielom. Ne usudi se više pogledati u kočiju, — a opet nije mu se dalo otići. Nadao se, da će putnici možda izaći i unići u sobu. Nu jedva što je odmaklo nekoliko koračaja, — podje i kočija protivnim pravcem.

Sada pozove krčmara i nestrpljivo ga upita, tko se ono vozio. Ovaj mu znao tek kazati, da je kočija iz susjedstva, od gospodina grofa C., te da vozi iz Zagreba dvie gospodje, koje ne pozna. Mladja da je neobično liepa. Kola da su jučer još išla u Zagreb po iste gospodje.

Ona je! — nije više dvojio Živko te podbovši konja vilovitim kasom pojuri prema domu, pa se onda odmah sklone u svoju sobicu. zatvori ju te blažen baci na balzak da sanjari o Vilmi. Taj dan nije više mislio na barunicu.

Došavši poslije k večeri, predade mu sluga listove, došavše poštom. Bilo ih je nekoliko, nu jedan ga upravo iznenadi — prestraši. Prepozna pismo Nelino, a i da nije pogledao na slova, odmah je morao znati, od koga je, jer tako se ugodno iz njega širio miris pravoga Hatkinsonova Ylang-ylanga, najmilije Neline i njegove mirodije.

Tek prije no što leže u krevet, otvori listić. Još jučer bi ga bio silno uzradovao, — danas bijaše mu nepriličan, ljutio se na nj, što se tako među njega i Vilmu utisnuo! Barunica mu veoma ljubezno pisala, nije mu ni jednom riječi spočitnula odlazak, — njegovu toli dugu šetnju, samo izricaše milim dragim riječima nadu, da je nije zaboravio, te duhovitim prelazom završi, da svakako još ovaj koji dan dodje k njoj, jer mu imade nešto vrlo znamenita priobćiti. Na koncu lista označi mjesto, koje je poljubila, te i njega moli, da ga se ustima takne, „da se tako naši cjelovi barem in effigie sastanu“!

Narančić baci list od sebe i odluči, da ne ide. On

se — za Boga — nadao, da će imati prilike možda sastati se gdje s Vilmom i — opravdati se pred njom. „Al kako — kako?“ — uzklikne i uvjeri se o nemogućnosti svojih nada. A fini listić snažnim mirisom prociedio sav zrak, — i Narančić, ma što uzeo promišljati — uvijek bi mu se misli svratile k barunici.

— Kakova to vruga može vele znamenita viest biti? — klikne još u noći, kad se je badava silio da usne — makar je mirišući listić spremio u ormar.

— Nije li —? Oh, toga bi još trebalo! Pa i ona — bila bi zdvojna, zabrinuta za ljepotu svoju, ne — ne — ovo bi strašno bilo, — otac i ne otac! Onda sam golema kukavica — u pravom smislu rieči — u tuđe gnezdo! Ne — ne — što mislim! — Nu — pa da bi bilo — o — ja bi ga ljubio, — ja bi ga odgojio!

I on se više nikako ne mogaše riješiti ovih misli, a krasna Nela sve mu se jasnije — sjajnije podizaše pred očima, u sobi ploveći miris ylanga ko da ga je još jače uzbudjivao, — i on posvema premame u staru svoju strast, u daleku nepreglednu želju za divnom griješnicom, koju on sada slavljaje sa dobrote, da mu poslije svega ostaje dobra i vjerna, te ga ponosom napunjaše, da ga taka umna gizdva a prekrasna žena toli silno ljubi.

Sivo jutro ožujsko pokazalo se na prozore, kad je Živko mogao tek usnuti.

Još isti dan odveze se Narančić u Zagreb, kazavši roditeljima, da mora ići radi dopreme svojih stvari i odkaza stana. Otac mu tek primieti na odlazku: „Molim te, budi pametan, — sad nema Lucića, koji bi te znao obraniti!“ — Živko se tek nasmije ovoj primjetbi, jer u istinu držaše, da više ne će ostati u mrežama Nelinim, pa radila ona ma što! O, mi smo jaki! „Napokon bi bilo ipak gadno, da joj ne reknem ni pravo „S Bogom“. Zašto da budem grub — osoran — prost? Baš hoću svoju jaku volju dokazati! —“ Nije on mislio, da u takovim prigodama nema mjesta ni smisla mirnomu „S Bogom“, — i da kod žena Nelina soja il valja za uvijek podati se gospodstvu i ugresti skroz u vrući opojni zagrljaj mekana čarobna tiela, u kom se uduši svaka ina volja, svaka želja, svaka snaga za druge ciljeve, — ili neumoljno bezobzirno a svakako strašnim prizorom učiniti svemu u jedan čas kraj i konac.

XXXVIII.

— Vi ste to! O hvala vam, Anatole! Zнала sam ja — vi ne možete postati opak! — klikne Nela kod dolazka Živkova, i skoči sa nizke chaise longue, dražestnim hitrim korakom pojuriv prema njemu, te mu se burno baci oko vrata. Opet je gledao i čutio gladku ovu pūt, tako toplu, tako mirisnu, opet ove divne venerske lakte, taj gibki vrat, pritiskute mu na prsa oble čvrste grudi, ovu šušteću svilu, uzko priloženu nuz razkošne oblike tiela — oh — svu ovu nježnu a ipak toli silnu ženu, koja od strasti drhćući, od ljubavi i razmiljenosti

zaplakana ljubko mu i nemoćno visi u naručaju, mucajući nerazumljive strastvene rieči, — oj — on bude ganut, — ponosit, krv udara na sljepočice žarki nutrnji oganj provaljuje mu cijelim tielom i taj čas zaboravi na sve, — jedino želi — ah niti to ne, on ništa nego manito, ludo upija omamljuću slast plamenih joj cjelova!

Da je ona uvriedjeno, ujedljivo udesila doček — ta — kako lako bi njemu bilo! Nu ovako — ovako — suprot tolikoj ljubavi i samozataji bio je podpuno razoružan, slab — te niti je na što mislio, — niti što žalio.

— A što je ono veleznamenita, što mi želiš priobćiti? — upita ju nakon dvosatnoga boravka u budoaru.

— O diete moje! Ništa, htjela sam da dodješ ovamo — veselo mu barunica odvrati i uduši daljna pitanja nebrojenim cjelovima. Nu Živko ne bi joj bio ni bez toga ništa spočitnuo, — on bijaše podpuno svladan. Izlišavši iz kuće baruničine bijaše kano slomljen, te si predbacivaše dvoličnost, beznačajnost, slabost i sa strahom u srcu počeo je sam uvidjati, da se nikada više ne će rastati od barunice. A ipak ne bijaše sada kivan s toga na nju. — „Sudjeno je tako!“ — šaptaše u sebi.

— Zdravo, Narančiću! Poznaješ li me još? — javi se u to kraj njega uzrujan glas. I Živko pozna pred sobom Krešimira, blieda i suhonjava baš ko i njekoč, te i sada još trošno odjevena.

— Jesi li ti to? — Jest — moj Krešimir — zdravo — zdrav mi bio! — klikne Živko i privine ga k sebi, i prijatelji se izljube.

O tomu, da su se u svadji razišli, ne spomenu ni jedan ni drugi ništa. Dapače pomno se ugibali — svak od svoje strane —, da ne padne nikoja o tom. Isto tako ne usudi se ni jedan staviti odmah pitanje, čime se drugi bavi, niti kako je sve ovo vrijeme probavio. Napokon ipak upita Živko Krešimira, radi li kod odvjetnika.

— Ne! Nemam još izpita. Ti si sretuo sve to svršio.

— Položio sam izpite, nu ni ja nisam u poslu. Još ne znam pravo, što ću. Nu kada kaniš ti?

— Nadam se naskoro, — oko uzkrša. Nije baš više daleko —, a zavisi to od sto i sto prilika.

Sad ih mine prva smetnja, te se manje tjeskobno počеше susretati. Živko sjeti prijatelja njegovih dana, nakana i namjera, te bolno uzdahnuv prizna, da dosele ni jedan od njih ne učini ništa prema tomu.

— Ti barem doktor. Nu ja — oh — pravo si govorio, najprije treba izpuniti najbliže zadaće, — ali zalutah, — a boli takovo priznanje!

— Nemoj se osudjivati, prijatelju! Meni je bilo teško, videći te, nu šta da o tom, — htjedoh tek kazati — velik dio krivnje, da si se upustio prije dobe u strančarenje, mora se baciti na trh domaćih okolnosti. Znam ja, koliko me je muke stalo, da i ja nisam u nj pao; da nisam imao takoga oca, znam da me ne bi

bilo minulo. Mà šta ćeš — ljubiti domovinu, a viditi ju na sve strane u najbjednijem stanju. U ostalom — ja sam se ovdje tome oteo, nu zato me drugdje uhvatilo. Pa imam izpite — al ja — ja sam ti za sve naše osnove izgubljen!

— Šta misliš —? Zar poradi — one gospodje, — oprost — al čuo sam.

Živko mu ne odvraća odmah, — on se je u bolne misli zadubio, — a tada mu sve povjeri. Krešimir ga uzme tješiti, — podizati u njem nade, — i prijatelji uzeli opet po starom običaju govoriti o domaćim stvarima, proklinjati sadanje stanje, praviti zajedničke osnove. Taj dan više se ne razidjoše, te za cielo obojica bijahu okriepljeni, uzdignuti i zaneseni, kad si rekoše: S Bogom! Obadva bijahu uvjereni, da će ipak jednom zadovoljiti svojoj zadaći.

Drugi dan ipak podje Živko najprije k barunici. Akoprem bijaše još dosta rano, ona ga ipak odmah primi. Dočeka ga u budoaru. Na sebi imadjaše bijelu jutrnju haljinu od atlasa i čipaka sa dugom povlakom od ružičaste svile. Struk odjeće nije tiesno prilogo tielu a tim se gibkost tanka joj pasa i razkošni čar uda jače izticaše. Živko u pogledu tolike krasote opet je pao u svoju posvemašnju odvisnost od nje.

— Dakle kažite mi, što ste kod kuće radili — tako dugo i tako na jednoč, — zar bijaše u istinu tako silno? — upita Nela nakon običnih pozdrava, posadivši ga kraj sebe na uzki mali kanape.

— Al istinu recite! — te mu se jogunasto malim prstom zagrozi i ljubko lukavo podsmije.

Živko joj odgovori u kratko, da je morao bezodvlačno kući ići, izpričao se, što nije došao kazati „s Bogom“, nu ne reče joj ništa, da kani u inozemstvo.

— A propos — my dear! Nisam vam baš bez svake svrhe pisala. Moj ujak Laci, — poznate ga, grof Karay, pisao mi, da bi vam sada mogao pomoći, da dodjete k poslaničtvu u Berlin. Dakako prvo vrijeme kano vježbenik, — dalje će već slijediti. On je govorio s ministrom u Beču i s poslanikom. Priredite se dakle, jer i mi ćemo dojučuće zime gore.

— Ali barunice — Nelo — dozvolite mi, — ja sam jur kazao, da ne bi želio — u diplomaciju.

— Vi mislite, što niste od visoka plemstva? O mon chér, uz prijateljstvo moga ujaka ne će vam to nikaka zaprieka biti. Napokon gledat ćemo vašega oca učiniti najprije plemićem.

— Ne, nije ovo razlog, al vi znadete, da ja želim kod kuće — u zemlji ostati!

— Des enfatillages! — nestrpljivo ga ona prekine i mane prezirno rukom.

Živko zašuti. Bojao se, da bi ju razljutio, a nije htjeo da si pokvari krasan i ugodan dojam celoga ovoga jutra u tihom malom budoaru, tek na polak svjetlom,

a prodahnutom mirisom, ukrašenom prisutnošću ove mile ženice

U to najavi sluga Miščevića.

— Neka unidje! — zapovjedi barunica i skoči k ogledalu, gdje si rukom na brzo popravi malko kosu i pogladi dva tri puta lice.

— Zar ćeš ga primiti? zadržano i nezadovoljno ju upita Živko, koji se do sada toli radovao, da ju može baš on vidjeti u jutrnjoj toaleti.

Dakako! On je dobar znanac kuće, — a valjda je nešto osobita, što sada dolazi.

Miščević unidje. Svojim više sladkim nego finim načinom pristupi k Neli, koja ga primi „en bon camarade“, te joj poljubi dva put ruku.

Živko se stao nemirno u svom fotelju gibati. Mužkarci se tek mimogredce izrukovali. Savjetnik u istinu nije badava došao. Priobćio je barunici, da je upravo taj čas ban potpisao izvještaj, u kom se gospodin barun preporučuje za red sv. Stjepana.

— A ja htjedoh prvi biti — ha, ha, ha! — koji će vam to javiti i odmah unapred svoje najsmiernije čestitke izjaviti.

— O — zahvaljujem! moj suprug, on će se rado vati. No, pa šta je inače nova, Miščeviću?

— Ništa i mnogo. Poklade su prestale, — hvala Bogu, bar ćemo sada mirovati. — ha, ha, ha — jer bijaše u istinu već odveć toga. Jučer sam već radi toga imao pravde s kontesom Sandom, — ona hoće silom da su prebrzo minule. E, sada opet posao! Oh, barunice, da znate, kako su mi ruke pune posla. Baš sada, — danas — veoma neugodna stvar. Ja zbilja žalim njegovu preuzvišenost, da se mora tako natezati. U istinu je čudo, odakle taj gospodin tu volju smaže! Da sam ja tako bogat, mnogo bi mario! Jer, barunice, ne možete si predstaviti, što sve ne rade ovi opozicionalci. No — al danas smo jednome, — taj će ga znati. Viče ovaki bezobraznik na svaku magjarsku dopisnicu, a svaki čas moći ga je ukebat. I mi nadjosmo nešto, — ah — dao se taj čovjek u poslove, — no sad će se gospodin državni odvjetnik malko za nj pobrinuti. Sad neka se tuži na magjarski jezik — u luknji. Kasnije neka ga slobodno rieše, kako ih volja; nu baš sada je on jedan od najneprikladnijih, — pa — ist kalt gemacht. O bit će toga još više! ha, ha, ha! Pobrinuo sam se ja. Wir müssen uns auch Verdienste erwerben! O, opisao sam danas toga čovjeka njegovoj preuzvišenosti, da je grozota — aber treffend — ni Varga ne bi mogao vjernije. Znae, ta preuzvišenost je kavalir od glave do pete, a kad mu se solche schmutzige Wäsche pokaže, — e onda — ausser Rand und Band! Pa smo brzo onda mi die Herren der Situation. Ne pita se tu mnogo, — e — tu treba da čovjek takav bude, — s nikim, tko nije s nama, a ma nikaka smilovanja. Sve treba utući. Molim vas, zadnji put i na mene udarili, — spomenuli, da sam lani u

Lipiku dao magjarške čardaše svirati, — ko da to na koga spada, pa se onda taka ništica — taki cajtungšmirer — ruga mojim kravatama! Al — za to sam ja danas — toga glavnoga im vodju — eh — —! —“ i elegantni gospodin u duševnom si poletu baci svučene rukavice na stol i zasuka si brk.

— A šta je učinio? upita Živko, komu se upravo koža ježila.

— Sastavio ugovor, gdje je muž sve na ženu prepisao, kako je to kod nas sada u modi.

— Pa je li koga ošteti?

— Šta to mene briga, — meni je dosta, da se može predmnjevat, da je prenos u fraudoloznoj namjeri preduzet, tã radi se, da se čovjek barem za njeko vrijeme učini nemogućim.

— Užasno! Oprostite vi meni —! Dakle neprirodnih političkih protivnika lišava se kod nas pomoćju državnoga odvjetnika! — razjareno vikne Narančić, te stane oštro napadati na taj postupak i na čitavo stanje.

Badava ga barunica pogledima htjela ukrotiti, badava je pristajala uz Miščevića, — Živko se ne mogaše umiriti.

Miščević se sjeti, da ko lojalan činovnik ne smije ostatei ovdje, pa se za čas udalji.

Jedva što je za sobom vrata zatvorio, ljutito napadne barunica Živka:

— Tã pred ovim čovjekom, desna ruka banova, šta će si on misliti, da se u mojoj kući smije i može ovako govoriti. Pak moj dragi, — onda ne ćete moći dobiti mjesta kod poslaničtva!

— Hvala Bogu — ja ga ni ne ću!

— Ako li ja kažem, da morate, — da je samo ovako moguće, da se ne rastanemo? — izjavi barunica ljutim i zapovjedajućim glasom.

— Ne shvaćam vas! Ja nisam za službu, — to je dan danas za Miščeviće, al za mene ne! Držim, da sam ipak na drugo brdo tkan.

— O — ha, ha, ha, — vi ćete biti drugi Gambetta, — Hrvatska će bez vas propasti. Molim vas, ne budite smiešni!

— Barunice! Nelo — što ti je za Boga? Zar je vriedno! — prekine ju Živko sav bled.

— Ne prekidaite me! Istina je, — zar ćete i vi u tu ludu, zanesenu četu vječnih nezadovoljnika, — vrlo liepo. — Dobra ste ukusa. Danas ste im bili i onako posve nalik. Ja toga ne trpim, mogu vam kazati. Ce n'est pas de bons sens! Kako rekoh — ja sada upravo zahtievam, da se diplomaciji posvetite. Tako ćete barem u veliki svijet doći.

— Hvala vam za to! Prestanimo o tom.

— Anatole — pazite, — mi ćemo se rastati, ako se uzprotivite!

— Molim vas, ne zahtievajte ono, što je nemoguće.

Barunica vidivši, da grožnjama ne može odluke njegove promieniti, uzme sladkim umiljatim riečima:

— Pomislite na moju ljubav, — vam — vam za volju zaboravila sam na sve; — pomisli — što si mi uzeo, ja radostno žrtvovah, — zar da ja onda ne mogu tražiti od tebe take malenkosti? Anatole — zar me ne ljubiš više? — I ona mu se ovi oko vrata, obasu ga cjelovima, a oči joj se zališe suzami.

No taj put ne podlegne. Ljutilo ga još sada ono, što je od Miščevića čuo, — a nije niti poslije baruničinih psovaka mogao vjerovati u iskrenost časovite ove ljubežljivosti. Pomisli, da bi se ljuto ogrešio o domoljubje, kad bi sada popustio. Na nesreću svoju spomene u to barunica nješto o Miščeviću i baci tako iskru u prah. On se odlučno otme zagrljaju baruničinu, ustade i reče sarkastično: — Da vam ne budem mogao škoditi u pogledu ordena vašega supruga, i da ne budete morali u kući svojoj primati smiešnih ljudi — ja sam odlučio, da vam za uvijek rečem s Bogom. Ja idem! Ljubim ruke!

I niti pravo se ne naklonivši, pokroči k vratima.

— Anatole — Anatole — c'est la rupture! — krikne Nela, grčevito se hvatajući za prvi stolac. No on ne slušaše više toga i ko da se boji sama sebe i svoje slaboće, uzme u prvaom smislu rieči bježati niz stube. Našav se na ulici, duboko usrkne u se svježi proljetni zrak, razmahne celim gornjim tielom, te podigavši visoko glavu bude mu kano da je sa sebe stresio težke verige.

— Svršeno je — svršeno je! Ja sam slobodan! — klicaše mu sva duša, sve srce.

Živahna uzbudjenost zahvati ga čitava, — zadovoljstvo samim sobom i samosviest napunjahu mu dušu, te sada nije više dvojio, da će „ipak još od njega što-god biti!“ U tom razigranom stanju nalazio se je gotovo cio ostali dan. Podje da traži Kačića čak u stan njegov, no ne nadje ga kod kuće.

Čim mu se je ponješto duša smirila, osjeti njeko smilovanje za barunicu. Njezin krik, — njene suze — njeno grčevito ridanje — sve mu to sine pred oči. Bude mu veoma teško. Sa strahom pomišljaše, kako biednica taj čas negdje trpi, — a uz to se zamamno dizala pred dušom njegovom sva porazno krasna prikaza njezina. Čitavo njegovo slavlje od prije ko da se prometnulo u jad i čemer. Da je bila sada Nela blizu, — on bi se gotovo bio pred nju bacio na koljena. Očajno trčao je ulicom, ne mareći za ništa i ne znajući, kuda hoda. U to začuje u neposrednoj blizini orgulje. Podigavši glavu opazi, da je pred crkvom sv. Marka. U jedared spopane ga silna želja, da udje u Božji hram. Sva crkva tonula je u tajinstvenim tamnim sjenama, koje su bile tek nješto zalivene drhćućim, nesigurnim svjetlom voštanica. U kutovima je gotovo sve izčezavalo u crnoj gustoj tmuni, te ako bi još koji slabi tračak svjetla dopro donjekle, to je

poput komada zlatne kovi ili bludećega svjetla sam za se u zraku lebdio ili je dosegao samo glavu ili ruku ili nogu kojega svetca, pa je tada ova glava — ova ruka — ova noga fantastički stršila ko nešto čudnovata, — sablastna, — svakako kano dielak drugoga kojega svijeta. A tamo od oltara zuji pobožni glas sluga Božjega, iz klupa čuju se uzdasi i šapat molećih vjernika, a gore sa visoka kora šumi divni koral, zamnijući kerubinskom pjesmom. — Tada mlada grla budućih sveštenika zapjevala sveti i zanosni psalam, crveni, krvavo sjajni trak vječne luči pao upravo na drveni križ, pa ljubi bolno lice razpetoga sina Božjega, — — a Narančić svladan poniknu i poslije duga vremena prošaptaše mu usne vječnu molitvu: Oče naš . . . I ničice pade na koljena, da se pokloni veličanstvu Božjemu.

Kad je izašao iz crkve, ostavile ga sve dvojbe, i pun ogavna osjećanja proti svomu griehu vjerovao je u čvrstu svoju volju, da će promieniti dojakošnji život. Osjećao se sada toli jak, toli čvrst, da bi bio mogao na leđima svojim ponieti sav svijet. Podpuno smiren pošao je kući. Rieši se, da će spremi svoje stvari i još sutra ostaviti Zagreb. Ni traga ne bješe više prijašnjoj uzbuđenosti niti žaobi, — već je mirno promišljavao, šta da čini.

Pred vratima stana njegova pričini mu se, da njetko u sjeni stoji. Posluti, nije li to barunica, ali ga zato ne ostavi njegova spokojnost. Čim je stupio preko praga, izadje iz sjene preda nj ženska, sasvim zavita u dugu mantilu i s rubcem na glavi.

— Anatole! — šapne sladkim, bolnim glasom.

— Zar vi to, barunice? Za Boga miloga, što vam pada na um!

— Anatole — ! Zar zbilja — mora li tako biti?

— Mora! Molim vas, promislite — eto — na — ta mi smo na ulici, — odvrati joj mirno no zabrinuto; a kad ona sveudilj ostade nepomična među vratima, izadje on na ulicu i dozove fijakera. Što je preko na uglu stajao. Kad je ovaj stao pred vratima i otvorio vratašca landauera, Živko uljudno al čvrsto povede barunicu do kočije, podigne ju, poljubi joj hladnu ruku bez narukvice, i zapovjedi kočijašu, da milostivu gospodju odveze u gornji grad.

Na to podje gore u stan, te uzme stvari spremati u putne kovčege. Nije prestao, dok ne bješe gotov. Premda je medjutim bilo već kasno, odluči ipak potražiti Krešimira, da mu kaže, što se je zbilja. Podje ravno u stan njegov, — ali ga ni sada ne nadje.

Sutradan ostavi Zagreb i odveze se na fijakera u Jasenik.

XXXIX.

Uzkrdni rok za izpite bješe osvanuo. Premda si je Krešimir bio čvrsto preduzeo, da će se javiti, sada ipak ne učini toga, jer je sam uvidjao, da nije dovoljno pripravljen. Još uvijek nije mu učenje išlo od ruke.

U to mu stigoše glasi, da su mu oca lišili načelnike službe. List očev potvrdi to. Razlog bješe, što se je kao načelnik uzprotivio nečovječnome utjerivanju poreza po državnom ovrhovoditelju, i što je, pozivajući se na zakon, uzkratio pomoć ovomu, kad je htjeo, da nekomeu biednomu seljaku otme i prodaše zadnju kravicu. Dakako — to bješe samo izlika, — pravi uzrok bio je, što se je zamjerio podžupanu, koji je mislio, da ga nije dovoljno snažno podupirao u političkim zadaćama njegovim, te se je s toga pobojavao za „svoju karijeru“. Za ovu pako bio je pripravan naravno sve žrtvovati, pa si je preduzeo, da neprilična si načelnika makne. Sada mu se zgoda zadesila, da to učini. Krešimir se nadaše, da će se Bolić za oca mu zauzeti u svom listu, i već je htjeo k njemu; nu sjetivši se, da sve to vrijeme nije kod njega bio — okani se toga. U dobar čas, jer za koji dan čitao je u njegovim novinama dopis, gdje se je podžupan slavio, jer da je tim svjestno gradjanstvo oslobodio ljuta dušmanina, koji nije nego „kreatura“ „poznatoga“ Lucića, — pa da je ipak jednom podžupan nešto mudra učinio.

— Pa takov postupak oblasti odobravaju! Ta otac je moj pokazao, da osjeća za narod! — uzdahne Kačić, i u duši mu se ogadi sve strančarenje u zemlji. U prvoj navali boli i ljutitosti napiše odgovor dopisniku, te ga pošalje u uredništvo. Nu zaludo čekaše, da ga čita u listu — Smišljaše već, da po državnom odvjetniku prisili urednika na štampanje odgovora, — kad al eto — iza nekoliko dana izadje drugi dopis, u kome udariše i samo na oca mu i Lucića, nego takodjer i na njega, te ga „opisaše“ kano izdajicu, protuhu — vječnoga kandidata izpita i bivšega suradnika službenih novina.

— O — vi kanibali — mogaše tek Krešimir u svojoj ljutitosti i boli da izlance.

Neizreciva, nepregledna omraza svlada ga, gnjusan mu bude čitav list — sve — sve — i on gotovo osjećaše, kako mu se u nutrnjosti nešto kida od duše, kako mu se u glavi mračni, kako nešto pada i u nepovrat izčežava. Najsilniji pesimizam izpuni mu svu dušu, te očajano — razočarano — bolno klikne: Oh, pa rad ovih ljudi ja sam eto sve ovo, što mi spočituju!

Jao — bude mu toli teško, toli stidno pri duši, a skepticizam, koga si bješe takodjer „kod ovih ljudi prigospodario“, zaprieči ga, da se utješi ma čim, u što bi s povjerenjem i zanosom oči svoje i nade svoje upiro!

— Vi ste otrov — vi ste otrov! Najprvo ćete ovako ubiti one, kojim bi Hrvatska bila potrebna, — a jednom ubijeni ne će im je i onako trebati! — gorko i očajno vapije je Krešimir.

Sada nastaje za Krešimira npravo užasni dani. Od oca mogaše jedva nešto dobivati, — pa i ono malo ne bijaše siromašnomu starcu moguće da redovito šalje. S toga je Šmirganzovim odmah odkazao jutrašnji obrok

a isto tako večeru, znajući, da ne će moći više plaćati dosadašnje svote. Njeki stid suzdržavao ga je, da kaže pravi razlog, već reče, da mu je kod učenja priličnije, kad nije jutrom i večerom vezan na sat obroka, pošto će ići uvijek učiti na polje u Tuškanac ili Cmrok. Već prvu večer mučio ga silno glad, kad je došla doba večere! Tako je nevolja sa svom svojom ponizujućom golotom, — sa silnim moralnim bolovi i fizičkim oskudicama navalila na nj i dušu mu posvema pritisla. O učenju ne mogaše sada biti ni govora. Sav bješe ugrezao u vječne brige, kako da si najpotrebitije potrebe namakne, kako da ovoga ili onoga vjerovnika za tričava kakova dva forinta ušutka ili da mu se ugne. Po danu jedva bi se usudio poći u koju živahniju ulicu u svojoj zimskoj trošnoj odjeći, — a proljetno sunce već je toli jako grijalo. Za kišovitih dana pako pačili mu poderani podplati težkih zimskih cipela. Zaludo se tješio, da odjeća „ne čini čovjeka“; on je osjećao i mislio, da svaki prolaznik gleda na nj ko na biednu propalicu, te noseći jad i stid u srcu proklinjaše svoju sudbinu, a zavidjaše celomu ostalomu svijetu sreću njegovu.

Jednom prodje kraj lutrije.

— Stavit ću. Ludo —, gdje da se ja nadam sreći? No ipak, da — brojeve pokojne mi majke. Jest, rodila se 1830., vjenčala 1851., a umrla je 1874. Dobro, — 30 51 i 74! — I on udje u mračni dućančić. Stidio se u prvi čas, da djevojci, što je sjedila za pultom, — kaže svoju želju, a još se više zabuni, kad mu je ponudila, ni nepitajući ga, škatulju cigara.

— Ne želim cigara. Dajte — mà stavit ću, eto napišite: 30, 51 i 74.

— Ambo terno ili seko terno? upita ga djevojka nemarno i nimalo zadivljeno, kako je on očekivao.

— Ne razumijem se u to. Onako, kako je bolje. Eyo dvadeset novčića.

Pomno spremiv zelenu ceduljicu u praznu novčarku, skoči hitro iz dućana, bojeći se, da ga ne bi koji znanac vidio.

— Gle, sada sam pravi nesretnik — očajnik, koji se već ne nada od nikud spasu, nego od sliepe sreće. Oh — strašno — strašno! promrmlja kroz zube i odšulja se dalje.

Stidio se svoga čina, a pameti njegovoj namitala se uspomena na nekoga staroga dnevničara, koji bi uvijek stavljaao u lutriju, te je poradi nje i nekoliko puta nastradao.

— Upravo ko on, upravo ko taj kukavac! — bolno uzdahne i nastavi sam sobom: — Daleko sam dospio; — a da sam učio i položio svoje izpite, sad bi bio čo-

vjek na mjestu. Pravo me je opominjao Živko! Učiti — učiti! Tko mari danas za me, koji me zavedoše, prvi se baciše kamenom na me! Bezćutnici!

U to spazi tik pred sobom elegantna gospodina u dugom modnom ogrtaču s cilindrom tako svjetlim, da su se plinski plameni gotovo u njem odrazivali. Pod rukom vodio je bogato odjevenu gospodju, i kretao se i micao polaganim, dostojanstvenim hodom, visoko dugo glavu, dočim mu se je duga crna brada, u dvoje à la Maksimilian razčešljana, takodjer s nekim ponosnim dostojanstvom u istom taktu s korakom njihala u zraku. Svaki prolaznik duboko bi mu se poklonio; trgovci, stojeći na pragu svojih dućana, iz daleka se javljali: „Sluga ponizan — poglaviti — ljubim ruke milostiva!“; — a on bi neopisivo svečano — kako već kome — ili skinuviši šešir ili povjerljivo i milostivo kimnuviši glavom odzdravljao.

Krešimir prepozna Hojkića i ženu njegovu. — Eto, taj je sretan! Pa šta za to, što je hulja — izdajica. Gle, sav sviet klanja mu se, živi gospodski, ne misli na lutriju, slave i diče ga, — a mene — —? No za to sam ja pošten! Eh, zar napokon i on o sebi ovako ne misli? I Krešimiru zasja pred dušom u svekolikom poželjnom sjaju bogatstvo i udobni život! Sjeti se lutrije, a pred duhom mu zabrodiše lagodne slike, i on stane snovati, kako će i na što će potrošiti novce, ako pogodi terno! — Oh — da dobijem! — željno uzdahne u sebi, da odmah nastavi: Ne, nisam ja take sreće! Prodje mimo kavane. Kroz svjetle prozore vidjelo se, kako je sva puna. Medju ostalima prepozna Žunića, Puškarića i Krizmanovića. Zaželi, da bi i sam unišo, nu — zadnji novac pustio je u lutriji!

S ovoga se raztuži i zastidi, te pohrli kući, da će učiti. Došavši doma nadje svoju pralju u kuhinji. Preko dva mjeseca duguje joj četiri forinta, pa se u zadnje vrijeme nije više usudjivao da joj daje rublje u pranje, već je volio pomagati si tako, da je ovratnike i rukavce nosio preokrenuto, a kad to nije više mogao, kupovao bi si taj dio rublja od papira maše-ja. Pralja se umah obori na njega prostotami, psovka, zahtievajući svoj novac i grozeći sa gradskim kapetanom. Zaludo ju je on mirio, tišio; — bilo mu je strašno, što Šmirganzovi čuju babine psinke, — žena se nikako ne htjede udaljiti, te za cielo ne bi bio sam s njom došao na kraj, da se nije pokazao na vratima sobe stari Šmirganz i počeo svojim najvećima nožicama mahati sve pred nosom razdražene pralje. Na to se ona udalji, vičući još na stubama i grozeći se policijom, da je svu kuću uzbunila.

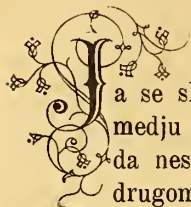
(Nastavit će se.)

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

a se slabo družim s ljudima; ali vjerujte mi, medju ljudima je ipak možna taka simpatija, da nestaje svih nesporazumaka i da jedno drugome ni u kakom slučaju života ne smeta.

— Ne mislim, da bi taka simpatija mogla biti za dugo. Reći je lako. Ljudi, koje ujedinjuje simpatija, ni jesu još govorili o onim stvarima, gdje se ne slažu; ali će prije ili kasnije ipak doći do toga.

— Ali svakako — bar dotle — mogu se nauživati trenutaka potpune simpatije, gdje jedno drugome ne kvari užitka prirode i njih samih.

— Samo u ovake trenutke ja ne vjerujem. To su sveti trenuci duševne odanosti, kada čovjek ne škrtari, kada poklanja sve, što ima, te se sâm čudi svojemu bogatstvu i punoći ljubavi. Ali su ovi časovi rijetki, obično ne umijemo, dok traju, da ih cijenimo, dapače damo, da nam se rekao bi omaknu kroz prste, ubijamo ih kojekakom ludorijom. S toga brzo minu, ostavljajući samo bolešljiv trepet srca i tamnu uspomenu nječega, što bi moralo biti, a nije bilo. Valja priznati, čovjek preglupo udešuje život svoj: devet desetina utraći ludorijom i tri cama, a zadnjim se dijelom ne umije koristiti!

— A čemu gubi ovake trenutke onaj, koji ih cijeni? Vi ste dvostruk krivac, nasmješi se Ljubonka: Vi tako jasno vidite i razumijete.

— Ja umijem cijeniti ne samo ovake trenutke, nego i svaku drugu nasladu, ali je lako reći: nemojte gubiti ovakih trenutaka! Jedna zla nota — pa harmonije nema! Ko će se sav podati nasladi, kada umah sagleda svakoake sablasti, . . . gdje mu prstom prijete, . . . gdje mu se pokosno rugaju?

— Kakve sablasti? Da nijesu vaše mušice? dodade Ljubonka.

— Kakve sablasti, ponovi Beltov, kome je glas od uzrujanosti počeo podrhtavati, te se malo po malo mijenjati: — bilo bi mučno vama sve jasno prikazati, ali meni je veoma jasno; čovjek se tako stegnuo, da ne smije ni jednome čuvstvu pustiti maha. . . Čujte me, evo vam primjera, doduše nijesam ga htio kazivati, ali neka, . . . kad sam već počeo! Već od prvih dana, što sam se s vama upoznao, ja sam vas zamilovao — je li to prijateljstvo, ljubav ili prosta simpatija? — Toliko znam, da ne mogu biti bez vas; znam, da sam čitava jutra bio djetinski nestrpljiv, grozničavo očekujući večer. . . Najzad evo večeri, pohrlim k vama sav bez daha u misli, da ću vas vidjeti; lišen svega, odasvud ogradjen hladnoćom gledah na vas kao na zadnju utjehu svoju. . . Vjerujte mi, u taki čas sve bih mogao prije, nego sipati fraze. . . Uzrujan bih prelazio prag vašega doma, unilazio hladan i govorio o tricama, pa tako mi

prolazili časovi. . . Čemu sva ta glupa komedija? . . . Da, reći ću još više — ni vi nijeste bili posve jednaki prema meni; i vi ste mene po svoj prilici koju večer očekivali, vidio sam radost u vašim očima, kada bih unišao u sobu, a u takav tren zakucalo bi mi srce tako silno, da mi je nestajalo daha, a vi — vi ste postupali sa mnom s nekom umjetnom usrdnošću, odmicali se od mene, pa smo se tudjili jedan drugome. . . A čemu? . . . Zar je bilo štogod u mojoj ili u vašoj duši, čega bi nam se valjalo stidjeti, što bismo morali sakriti očima drugih ljudi? Ne! . . . Šta velim: očima drugih ljudi? . . . još smješnije! mi smo sebi tajili svoju blizinu. Sad govorimo prvi put o tome, a i sad mi se čini, kano da ćemo polovinu zamućati. Najčistije čuvstvo bude oštro, žarko, tjeskobno, ako se prepadaš od njega; ako ga sakrivaš, počinje samo sebe smatrati prijekornim, pa ti je zbilja neugodno uživati potajno, kao tat za zatvorenim vratima što pazi na svaki šuštaj. — To ponižuje i prijedmet naslade i čovjeka!

— Nepravedni ste, odvratila Ljubonka drhtavim glasom: — ja nijesam nikada sakrivala prijateljstva prema vama, a nije ni bilo za što.

— Recite mi dakle, odgovori Beltov uhvativši je za ruku: — za što nije bilo u mene snage, da izmućena srca i pun ljubavi pristupim do ljubljene žene, da je uhvatim za ruku, u oči joj pogledam i kažem, . . . kažem . . . i prislonom sustalu glavu o njenu grud. . . Za što me nije mogla dočekati s onim riječima, koje su joj na ustima lebdile?

— Za to, prihvati ona s očajnom energijom: za to, jer ta žena pripada drugome i jer drugoga ljubi . . . da, da . . . od srca ljubi

Beltov joj pusti ruku.

— Vjerujte mi, da upravo toga odgovora nijesam očekivao, pa opet mi se čini, da drugoga nijesam ni mogao očekivati. Ali dozvolite: morate li se s toga odvratiti od jednoga bića, da uzmognete podati simpatiju drugome? Zar imade u čovjeka odredjena mjerica ljubavi?

— Dobro. Ali ja ne razumijem ljubavi prema dvojici. Moj je muž svrha svega drugoga već svojom beskrajnom ljubavlju stekao velika, sveta prava na moju ljubav.

— Čemu branite prava svojega muža? Niko ih nije pobijao. Pa ih još rdjavo branite. Ako je njegova ljubav stekla tolika prava, za što ne stiće ljubav drugoga čovjeka, iskrena, duboka ljubav — nikakih prava! Za čudo? . . . Čujte me, Ljubonka, budite iskreni samo jedan put u životu, pa ja ni riječi više, paće ću otići, ako zaželite. . . Recite, zar ne shvaćate, da bi žena mogla ljubiti još koga pored muža? Zbilja ne razumijete? Segnite du-

blje u srce, pa ćete vidjeti, što u ovaj hip onamo biva. No budite srčani, pa priznajte, da govorim pravo; recite bar, da to istom sada čutite, čutite i mislite, znam ja to. ta na čelu vam, na licu vam razabirem ovu misao.

— Ah, Beltove, Beltove, čemu taj razgovor? odvratila Ljubonka, a glas joj bio pun tamne tugobe: Bilo nam je tako dobro . . . sada toga više ne može da bude . . . vidjet ćete. . .

— To će reći, dok nijesmo stvari nazivali pravim imenom? Kolika djetinjarija!

Beltov tužno kimne glavom; a lice mu malo prije puno zanosu i beskrajne nježnosti sada se podrugljivo nasmjehe.

Sa suzama i sa stravom promatraše ga preplašena žena Ljubonka je u taj čas bila za čudo krasna; skinula je šešir, a crna joj se kosa hladnim večernjim vjetrom razvezana raspusti; svaka joj crta lica oživjela, govorila, a ljubav joj probijala iz modrih očiju; sad bi drhtavu ruku pritisla k suknu, sad bi joj ruka klonula, sad bi opet trzala vrpcom šešira; na mahove bi duboko udahнула, ali se činilo, kano da

joj ne može zrak u pluća. Što ište taj ponosni čovjek u nje? . . . Htio riječ, htio je triumf, kao da i treba te riječi; da mu je srce bilo mladje, ne bi se njegove glave tako dugo držale gorke, neobične misli, — ne bi u nje tražio ove riječi.

— Vi ste užasán čovjek, najzad će bijedna Ljubonka, te ga bojazljivo pogleda.

On izdrža pogled i reče: — Kud se djede taj naš Semen Ivanović? Htio je odmah doći. Da nas ne

traži u drugoj aleji? Podjimo mu u susret, inače će se sasvim zamračiti.

Ona se ne mače s mjesta, uvrijedio ju je ton posljednjih riječi. Zamuknuvši za malo opet pogleda Beltova i reče glasom tihim, punim molbe: — Tako sam duboko pala u vašim očima; vi ste zaboravili, da sam slaba, prosta žena! A suze joj poteku niz obraze. Tu je opet — kao uvijek — nadjačala ljubav i srdačnost ženska prodrzljivi ponos muški. Potresen u dnu duše Beltov je

primi za ruku i pritisne joj ruku na grudi, ona je osjetila kucanje njegova srca, i oćutjela, kako na njezinu ruku kaplju vrele suze . . . bijaše tako krasan, tako zanosan u toj ponositoj strasti . . . pa i njoj počela žestoko strujiti krv u žilama, u glavi joj se maglilo, a u srcu joj bilo tako voljko; obuzelo ju je toliko obilje čuvstava, da mu je po nekakom besvjesnom nagonu klonula u naručje, a suze joj curkom curile na šareni pariški prsluk Vladimira Beltova Gotovo u isti čas začuje se Krupovljev glas: — Gdje ste, ta gdje ste?

— Ovdje, odgovori Beltov i

Konavljanka.

poda ruku Ljubonci.

Beltov se omamio srećom; njegova usnula duša iznenada se probudila sa svojom silom. Dosad pritajivana ljubav provalila je sav jek, u svem biću osjećaše neiskazano blaženstvo. Bilo mu je, kano da još juče, ili prekojuče nije znao, da ljubi i da je ljubljen. . . Od doma Kruciferskoga vrati se u vrt i klone na istu klupu, srce mu bilo prepuno, te ga propanu suze. Sam se čudio, što je u njega još toliko mladosti i svježine . . . Dakako umiješa se do skora u njegovu radost nešto nepoćudna,

nješto, sa čega mu se mrštilo čelo; ali kad prispije kući, prikuči iza večere bocu šampanjca, i u njoj potone neugodno čuvstvo, dočim mu je radost još jasnije zasjala.

Ljubonka, blijeda kao smrt, oprostila se sa Beltovom pred svojim domom, dokle ju je doktor dopratio. Nije se usudila pomisliti, šta se dogodilo. . . Ali jedno joj je užasno dolazilo na pamet, jednoga ju je opominjao sav organizam . . . to je onaj vrući plameni dugi poljubac na ustima; bila bi ga zaboravila, ali je bio tako krasan. da njegove uspomene ne bi dala za sav bijeli svijet. Krupov htjede kući; tu se Ljubonka prestraši i zamoli ga, da unidje; bojala se sama prekoračiti svoj prag, tako joj je teško bilo na duši!

Unidju. Muž je sjedio za stolom i čitao nekakav dnevnik. Činio se mirniji nego obično. Dobročudno se nasmiješi došljacima, makne dnevnik i upita, pošto pruži ruku ženi:

— Kuda ste šetali? Ja sam čekao te čekao na te, bilo mi je već teško na srcu.

Ženi bila ruka hladna i znojna, kao u ljudi, koji su se na smrt razboljeli.

— Bili smo u vrtu. odvrati za nju Krupov.

— Šta ti je? Kakva ti je ruka? A lice blijedo? upita Kruciferski.

— Mala zamaglica, upokoji se, Dmitrije, otići ću u spavaonicu i popiti čašu vode, pa će biti sve dobro.

— Dozvolite, dozvolite, kuda se žurite? dajte, da vidim; zaboravili ste što li, da sam doktor. . . Šta je to? Zar vam je zlo? Dmitrije Jakovljeviću, legnimo je na divan, uhvatite ju, ovako pod rukama. . . tako, tako. Već sam na putu primijetio, da joj nije pravo. Proljetni zrak, njeka oštrina krvi, led se tali pa isparuje. Da nam je samo pod rukom engleske gorušice, mogli bismo joj dati melema. . . Je li kuharica doma? Pošljite po moga Karpa, on već umije. . . samo nek iste gorušice! . . . to ćemo podvezati na nogu, ne pomogne li, još jedan put pod pazuhu.

— Ja nijesam bolesna, odgovori Ljubonka slabim glasom razabirući se i tresući se svim tijelom: — Dmitrije, dodji amo, ja nijesam bolna. . . Daj mi ruku! . . .

— Šta ti je, za Boga, moj andjele? upita muž, a već se sâm gotovo razbolio i briznuo u plač. Ona ga tužno pogleda, ali ne uzmogne reći, za što ga je prizvala. On je upita još jednom.

— Daj mi vode. . . pa ću malo spavati, bit će mi za cijelo opet dobro, moj dragi.

Njekoliko ura kasnije ležao je Ljubonka, unutra griznjom savjesti, a izvana gorušičnim melemom kažnjena za Beltovljev cjelov, u duboku, letargičnom snu, ili pače u nekoj omami. Uzrujanost bijaše žestoka, njen je organizam nije mogao podnijeti.

A u drugoj sobi ležao je Krupov posve odjeven na

divanu. Ostao je zarad Ljubonke, a i zarad Kruciferskoga, koji nije bio pri svijesti. Krupov se strašno gnjevio zbog pera u divanu, koja nisu bila ni malo elastična, nego su odavala svojstva, veoma srodna onoj bačvi, u kojoj su Kartažani valjali Regula, — ipak za četvrt sata slatko usne s pokojem čovjeka, koga niti grize savjest niti boli prenatrpani želudac.

Uz postelju bolesničinu gorjela je bez prestanka noćna svijeća, koja je dosta jasnim svjetlom obasjavala strop, pa je ovo svjetlo neprestano raslo i umanjivalo se prema titraju plamena. Blijed i zabunjen stajaše Kruciferski pored stola, na kojem je gorjela svijeća. Ko je kada probdio noć uz log teška bolnika, brata, prijatelja, ljubljene žene, osobito jednu od naših vječnih noći, — taj će shvatiti, kako je bilo nervoznome Kruciferskome na duši. Tupo, glupo čuvstvo nemoći, strah od budućnosti, ujedinjen sa tjeskobnom besanicom i sustalošću, silno mu razdraživao dušu. Bez prestanka bi ustajao, da prigleda, stavljao ruku na čelo njen, opazio, da vrućica jenjava, pomišljao, da je to možda rđav znak, da se bolest uvukla. Znao bi ustati, poravnati svijeću i ljekariju, uzeti uru, prisloniti je uz uho ne pogledavši, koliko ima sati, tad bi opet sio za sto i počeo upirati oči u titravi sjaj na stropu, misliti, maštati — i tako mu se upaljena mašta pretvarala gotovo u ludilo. „Ne, mišljaše, ne može biti, nikako, baš nikako; ta samo nju imadem na čitavom svijetu, ta ona je još toliko mlada. Bog vidi ljubav moju, on će se smilovati na nas! To je samo sitnica, koja će brzo minuti; da, da, zrak je hladan, vlažan, krv oštra, snijeg kopni. . . ali proljetne su prehlade tako strahovite! Groznica i sušica, za što ljudi ne umiju liječiti od sušice? Strašna bolest! . . . U ostalom ova je bolest pogibeljna samo do osamnaeste godine! . . . Ali ženi našega francuskoga učitelja bijaše trideset godina, pa je ipak umrla od sušice, da, da, umrla je. . . i ako. . .“ Pa je već na žive oči vidio usred sobe crno prevješeni odar sa lijesom, čuo je mrtvačke molitve, doktor Krupov stoji tužan pored odra, a sluškinja, zavita u bijelo sukno, drži Jašu na rukama. Tad bi mu opet sinula još groznija slika: lijesa je nestalo, u sobi je sve pospremljeno, pod izapran. . . zadava tamjanom. . . Gotovo se obeznanio, te podje do žene.

Lice joj je gorjelo, teško je disala, grozničav joj san obuzeo tijelo. . . Kruciferski prekrsti ruke na grudima i brizne ljuto plakati. . . Da, da, ovaj je čovjek umio ljubiti, trebao ga si samo pogledati; pao je nice na koljena, uhvatio ženi goruću ruku i pritisnuo na usta.

— Ne, reče glasno; ne, — on mi je ne će uzeti, na me ne će ostaviti; ta šta bih ja bez nje?

I podigne oči put neba i stane se moliti.

(Nastavit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

U ove crkvene gradjevine imade Petrograd mnogo dvoraca i palača, koje zaslužuju, da ih stranac ogleda i da se ovdje u kratko spomenu.

Prije svega vrijedni su spomena dvori, u kojih stanuju veliki knezovi i drugi članovi carske obitelji. U istom redu sa „zimnim dvorcem“ i eremitažem, koje sam već opisao, stoje dvori Vladimira Aleksandrovića, Mihajla i Konstantina Nikolajevića i „ljetnij dvorec“. Jedno je pročelje svih ovih dvorova okrenuto k velikoj Nevi, a drugo u ulicu „milionuju“. Dvorac velikoga kneza Vladimira sagrađen je u florentinskom slogu; Mihajlov tek u novije doba po arhitektu Moskviču Stakenšneideru god. 1863. s veoma bogatim nakitom i uresom; Konstantinov, inače „mramorni dvorec“ nalik na tvrđu po osnovi de la Motha caricom Katarinom II. za kneza Orlova iz samoga mramora i zrnca kamena, tako da je ovaj u orijaških komadima upotrebljen za doljnji, a onaj za gornji sprat, koji je k tomu obzidan stupovi crvenkastimi i različitim posudami i žarami nakićen. O ljetnom dvorcu, podignutom još Petrom Velikim, već je govoreno. Nedaleko od velike Neve kod Nikolajevskoga mosta, između odvoda njezina i „Galerne“ ulice leži „dvorac vel. kneza Nikole Nikolajevića“ starijega, sagrađen u veoma elegantnom slogu god 1861. pohvaljenim moskovskim arhitektom. Glavni ulaz ograđen je ukusnom rešetkom i stupovi. Dvorci ostalih članova carske obitelji odaljeniji su od Neve i od spomenute skupine, koja se na „carski“ prislanja. Carević prijestolni nasljednik stanuje u „Aničkovskom dvorcu“ kod Fontanke, toga najširega odvoda Neve, s jednim krilom na Nevski prospekt. Ovaj dvorac dala je carica Elisabeta god. 1744. po Rastrellievoj osnovi izgraditi za gr. Razumovskoga, poslije kojega smrti (1771.) predje na Potjemkine, dokle ga ne preuže carska obitelj (1794.), a car Aleksander I. (1804.) ne pregradi. Sadanji car rado obitava u tom dvorcu, koji je u novije doba znamenito proširen. Naprama jur opisanom trgu Aleksandrovskom, na kojem je spomenik carice Katarine II. a ne daleko i javna biblioteka, imade „Aničkovski“ dvorac liep perivoj, a s druge strane vodi preko Fontanke liep most s četiri ogromna kipa od tuča, koji krotioce konja prikazuju, a lievani su u Petrogradu po modelih bar. Klodta. „Dvorec“ velike kneginje Katarine Mihajlovne, koji je njezin otac vel. knez Mihail dao g. 1818—25. po osnovi arhitekta Rossia u toskanskom slogu sagrađiti, spada među najljepše gradjevine ruske prijestolnice. A zauzima i prekrasan položaj. U zaledju imade velik dražestan perivoj, občinstvu takodjer otvoren, koji se od Katarinskoga nevskoga odvoda stere skoro do Fontanke, te je i jezerom oživljen, s priađa

pako liep Mihajlovski trg i Mihajlovsko pozorište. Tik ovoga perivoja, na zapadnoj mu strani, uz spomenuti odvod dogodio se na 1/13. marta 1881. jurve spomenut grozan čin, koga će žalostnu uspomenu prenieti na potomstvo nova crkva, kano što je već rečeno. Ovim mjestom bilo mi je često prolaziti. Od carskih dvoraca na lievom briegu Neve najodaljeniji je „tavričeskij“, tako prozvan od Potjemkina, tavrijskoga (krimskoga) junaka, komu je carica Katarina god. 1783. za nagradu stečenih si zasluga, što je „Tavriju“ (Krim) osvojio i Rusiji utjelovio, sagrađila i poklonila taj dvorac, sada na kraju „Voskresenske“ ulice, koja se ovdje dieli od „Prospekta“ toga imena. Poslije smrti Potjemkina (1791.) predje dvorac u vlasništvo carske obitelji, koja ondje obično nastani svoje odlične goste. Dvorac je u ogromnom perivoju, koji je sav izprepleten jezeri i ribnjaci, a ukrašen vodoskoci, umjetno učinjenimi špiljama, paviljoni, nasadi, ljeti orangerijama kano u toplom jugu itd. Koli je dvorac velik, predočiti će si svaki, kada dozna, da je glavna dvorana dugačka 82 a široka 55 metara. obkoljena pako od 64 stupa. O dvorcu vel. kneginje Marije (inače Leuchtenberžkom), koji je car Nikola dao za svoju stariju sestru u talijanskom slogu sagrađiti, bilo je govora, kada je ondje čuvana galerija slika, sada u eremitažu, u kratko opisana. Još ću samo spomenuti „elaginski dvorec“, na ostrovu Elaginu, koji čine velika i srednja Nevka. Taj dvorac dade car Aleksandar I. po osnovi Rossievoj za ljetovanje svoje supruge sagrađiti. Leži u liepom englezkom perivoju, u kojem se vide dubovi, za onaj sjever riedke debljine i veličine. Obilazeći otoke imao sam priliku i taj dvorac uočiti.

Kano što se iz ovoga kratkoga opisa vidi, jedva imade prijestolnice s tolikimi dvorovi carske obitelji. Ovi su većim dielom građeni u našem stoljeću, izuzam njeke iz druge polovine prošloga vieka. Ponajviše građeni su u talijanskih slogovih, koji kano da se Rusom od svih stranih najviše svidjaju. I zbilja jedva imade ljepših i udobnijih. Kada se još uzmu u obzir obje najveće i najljepše crkve petrogradske, građene u slogu bazilika, pak ona jurve opisana velika kolonada, stoji na Nevi komad Italije. Ovim carskim dvorovom dostojno se pridružuju palače ruskih velikaša, od kojih navodim samo palaču gr. Stroganova, i knezova Bialozerskoga i bogatoga Jusupova, kojih su prve dvie građene u veoma bogatom barocco-slogu; za tim tolike javne zgrade, kojimi središte tako velike carevine naravno obiluje. Javne državne zgrade malo ne sve su između velike Neve i glavnoga joj odvoda Fontanke, a ponajviše su razmještene u okolini „zimnoga dvorca“. Svekolike svojom veličinom, ili bolje gorostašnošću, nadkriljuje „glavnoe

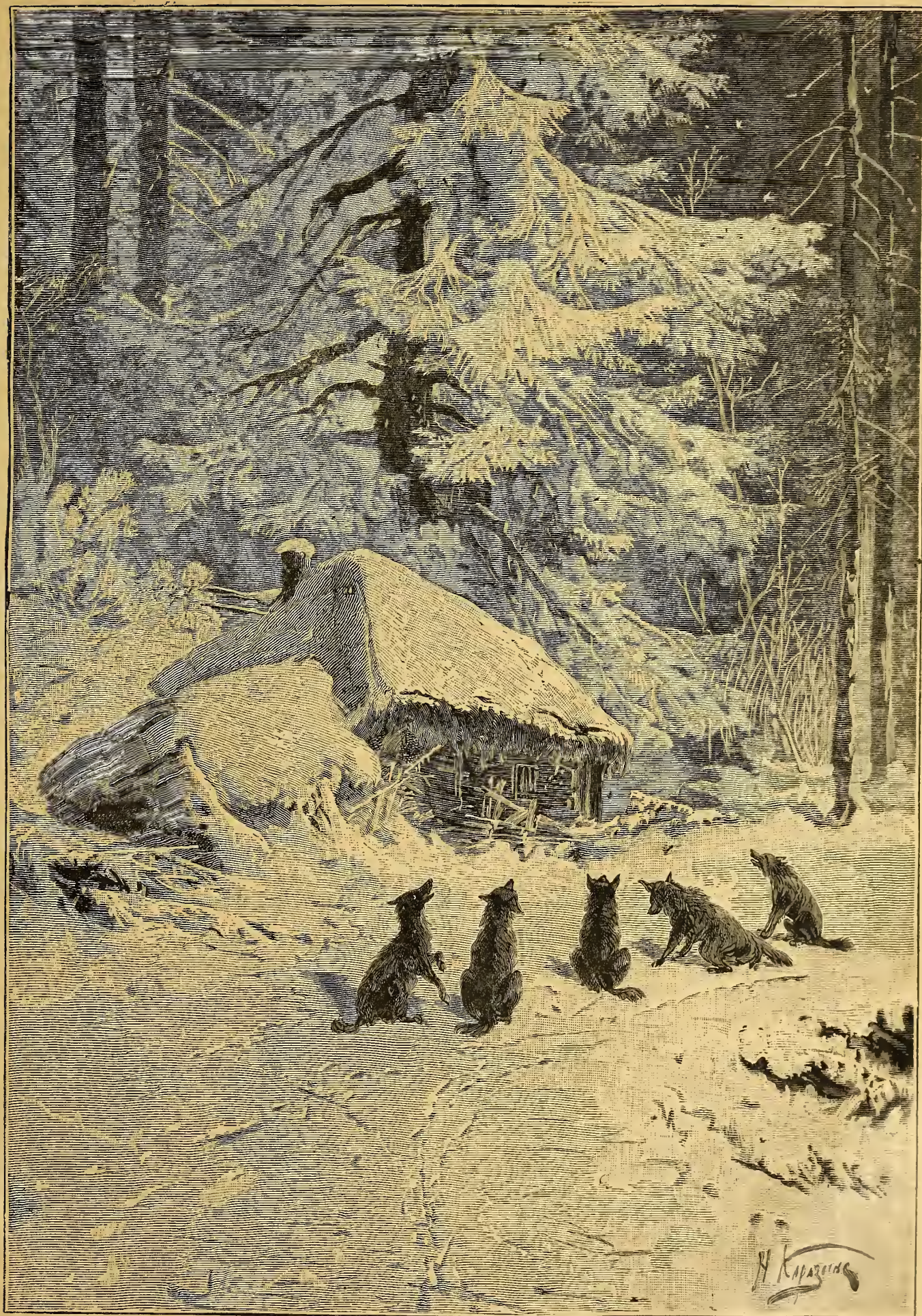
admiraltejstvo“. Taj ogromni dvor čini velik paralelogram od 420 met. dužine i 486 met. širine. Leži tako rekuć u sredini Petrograda s jednim licem naprama velikoj Nevi a s drugim u veliki Aleksandrovski perivoj. Od „zimnoga dvorca“ razstavljen je samo razvodnim trgom. Unatoč toj ogromnosti prikazuje se palača očima lagana i ukusna. Pročelje jasno-žutkaste boje izprekidano je bielimi stupovi, koji onu veliku dužinu prebijaju. Vienac je urešen reliefi, kipovi i skupinami umotvorina. Ulazna vrata nose kariatide, a čuvaju ih kipovi morskih i riečnih bogova, nad njima se pako uzpinje toranj visok 75 met., viši dakle od zvonika naše prvostolne crkve, podijeljen u spratove sa stupovljem, galerijama i kipovi, a završen kubom, nad kojom se pozlaćena zvijezda sjaje. Sada je u ovoj palači smješteno pomorsko ministarstvo, onda pomorska akademija, pomorski muzej s knjižnicom od preko 30.000 knjiga, ponajviše pomorskih djela. Već je Petar Veliki, čim je izgradio Petropavlovsku tvrđavu na desnom briegu Neve, ovdje na lijevom briegu dne 1. oktobra 1704. god. položio temelj admiralskoj sgradi; ali nuzgredne zgrade, utvrđene nasipom i grabom, bijahu od drva. Tek god. 1711. dade za admiralstvo podići kamenu palaču. Toranj bijaše god. 1734—5. pod carica Anom sagrađen; a car Aleksandro I. dade pročelje obnoviti, poljepšati i reliefi i kipovi ukrasiti. Što ovaj dvor diže, jest ogroman trg, koji se pred njim stere, i koji spada po obćenitom priznanju među najljepše u Evropi. Taj trg čini s bližnjim, na kojem je podignut jur opisani Petrov spomenik, s Petrovim trgom, jednu ogromnu cjelinu. A na zapadnoj strani Petrova trga, naprama jednomu boku admiraliteta, dižu se opet dvie velike javne palače: senat (правительствующій сенатъ) i sv. sinoda (святѣйшій правительствующій синодъ), koje su odružene samo „Galernom“ ulicom. Senat stere se cijelim krilom duž Neve na „admir. nabrežju“; a gradjen je po Rossievoj osnovi takodjer u talijanskom slogu. U toj uglednoj palači sjedi vrhovno sudište, najviši poslije državnoga vieća državni ured, kojemu na čelu stoji senatski „ober-prokurator“ u svojstvu ministra za pravosudje. Osim što je senat najviše sudište, zadaća mu je takodjer razglasivati zakone putem ukaza. Senatora ima sada 173, koji nisu svikolici u aktivnoj službi već neki obnašaju tu čast poradi svojih zasluga. Što je senat za svjetske poslove, to je sv. sinoda osnovana 24. febr. 1724., za crkvu. Ona zastupa ministarstvo bogoštovja, kojega u Rusiji ne ima; te se ne mieša u nutrnji život ili u nauku grčko-istočne crkve, pak s toga nije opravdana tvrdnja, da je car ujedno papa ruske crkve. Predsjednikom sinode jest petrogradski metropolit a članovi su joj najviši crkveni dostojanstvenici*). Zastupnikom cara jest „ober-prokurator“, osoba svjetovnoga stališa (sada N. P. Pobedonoscev.) Obje spomenute palače, senatska i sinodska, spojene su

visokim hodnikom na luk preko „Galerne“ ulice. Na ove tri državne palače prislanjaju se neposredno druge: imenito onkraj jednoga krila senata duž Neve vojnička Nikolajevska akademija (Николаевская академія генеральнаго штаба) tik pomenutoga dvorca vel. kneza Nikole Nikolajevića, na dalje prema admiralitetu a uz Izakovski trg palače ratnoga ministarstva (министерство военное) i general-gubernatura petrogradskoga. Tako se druge državne sgrade nižu oko „zimnoga dvorca“, kano što palače vojničke glavnoga štopa, ministarstva financija i vanskih djela. Od ovih odlikuje se svojom veličinom „главнѣйшій штабъ“, čije pročelje u tri sprata broji 768 prozora. Ogromno pročelje ukusno prekida veliki poluluk, izpod kojega prolazi se u neki prospekt i u veliku morsku ulicu (большая морская). Nad glavnim 22 met. visokim i 18 met. širokim ulazom u palaču uzpinje se veliki kip ratnoga boga Murta na kolih šestoprežnih, s e od mjedi. Bijaše sagrađjena pod carem Nikolom po osnovi Rossievoj; a uz urede gen. štopa sadržaje i knjižnicu vojničku s bogatimi kartografskim sbirkami, na dalje veliki vojnički i tajni arkiv sa spisi počam od Petra Velikoga, neizcrpiva gradja za rusku ratnu poviest. Između ovih palača i zim. dvorca stere se gorostasni dvorski trg.

I druge velike evropske prijestolnice mogu ruskoj zavidjeti onu lepu i slikovitu skupinu javnih palača, koja se s jedne strane duž velike Neve od Nikolajevskoga do Aleksandrovskega mosta, s druge skoro do nevskoga odvoda Mojke na ogromnom prostoru stere, izpresjecana prostranimi trgovima i lepimi perivojima, ukrašenimi takodjer uglebnim spomenicima. Na toj skupini izražena je sbljka proračunana osnova i misao velike carevine, da se iz jedne arhitektonički takodjer usredotočene točke upravlja. Ne će li na misaonoga gledaoca učiniti velik utisak, kada motreći spomenute caskе i javne dvorove znade, da se s toga razmjerno sitnoga središta pletu niti neposredno dopiruće do Karpata, Ponta, Himalaje, Amura i ledenoga mora?

Ovim javnim sgradama mogu se pribrojiti i pozorišta. U Petrogradu imaju četiri carska kazališta, koja dobivaju znamenite pripomoći iz državne blagajne, i kod kojih su osobe namještene doživotno te i mirovinom obskrbljene. Veliko kazalište (большой театр) za rusku operu i balet kod Voznesenskoga prospekta na velikom trgu, još pod Katarinom II. god. 1784. podignuto, god. 1803. obnovljeno ali poslije požara (1811.) iznovice sagrađeno (1834.), imade prostora za 3 000 osoba. Na glavnom pr. čelju triem od osam dorijjskih stupova, na postavici reliefi, Apollo i muze, imade pet redova loža. Naprama ovom jest „Mariinskij teatr“, sagrađen u novije doba (1860.) na mjestu predjašnjega cirka, za talijanske opere i ruske drame, sa 4 reda loža i do 500 sjedala u prizemlju, za 2000 osoba. Na često spominjanom trgu Aleksandrovskom, između Aničkova dvorca i

*) Sada metropoliti moskovski, kievski, arhiepiskop mogilevski.

Srebrna šuma. (Nacrt N. Karazina)

javne biblioteke iza spomenika Katarine II. jest „Aleksandrinski teatr“ samo za ruske drame. Sagradjen je pod carem Nikolom po osnovi Rossievoj a prozvan imenom careve supruge. Glavno pročelje čini peristyl sa deset korintijskih stupova, na lastavici quadriga od mjedi; ima prostor za preko 1.700 osoba, 4 reda loža. Kod spomenutoga Mihailovskoga dvorca imade još carski „Mihailovski teatr“ za francuske (kadšto i njemačke) predstave. Za operete je poseban „mali teatr“ na nabrežju Fontanke kod Apraksinskoga dvorca. O kućnom dvorskom pozorištu već je govoreno. Nu osim ovih glavnih kazališta imade u Petrogradu i drugih omanjih pak i napose ljetnjih; tako „Renesans“, „Fantazija“, ljetnji „Livadija“ i „Arkadija“, onda „Kamenoostrovskij“ na otoku toga imena, takodjer ljetnji. Na dalje davaju se predstave u „dvorjanskom sobraniju“ (plemićkom klubu), u kneza Volkonskoga, u dvorani „Kononova“ itd. Svagdje prikazuje se dakako ruski, te su s toga kazališta obiju velikih prijestolnica glavna gojišta ruske drame i glazbe*) Ne daleko od dvora, uz ministarstvo spoljašnjih djela stoji takodjer učilište za dvorske pjevače. O cirkih (glavni: Ciniseili), koncertih i drugih zabavištih, kojih imade Petrograd kano svaka velika prijestolnica, ne ću ni govoriti. Na taj predmet dovede me ogledanje sgrada pozorišnih, dočim sam o ruskoj operi i drami već u kratko razpravio.

Što u Petrogradu stranca ugodno zateče, jesu mnogi i veliki perivoji i trgovi, kojih imade u svih dielovih prijestolnice. Medju veće perivoje spadaju: carski ljetnji kod Neve, Aleksandrov stariji i noviji, taurijski, Mihailovski, Jusupovljevi, Izakovljevi, Kazanski, Rumjancovski itd. Njekoje od ovih perivoja spomenuh, kada sam palače i trgove, uz koje se nalaze, opisao. Čuditi im se valja, kada se u obzir uzme s jedne strane surovost, s druge velika promienljivost sjevernoga podneblja, koje nije u obće priyatno vegetaciji a najmanje gojitbi juž-

*) Ulazne cene jesu dosta skupe: u velikom teatru stoji jedno mjesto u loži od 15—5 rub., stolica u prizemlju od 9—2 rub.; u Marinskom teatru u loži 35—7 rub, stolica 10—3 r.

nijega drveća. Glavno šetalište petrogradskoga društva, a osobito mladeži, jest „Lětnij sad“, zasnovan još godine 1711. Petrom Velikim u francusko-holandezkom ukusu. Sa svih je strana vodom obkoljen, što velikom Nevom u pročelju, gdje dopire do „Peterburžkoga nabrežja“, što njezinimi odvodi, imenito Fontankom. Zauzima četverouglasti prostor od blizu 300 hektara. Nasad sastoji se ponajviše od lipa i dubova, a drvoredi izpremješani su liepimi cvjetnjaci, te su ureseni poprsji i kipovi od mramora i različitim posudami. Tako sam tečajem ovoga opisa prigodice spomenuo takodjer njeke velike trgove, kano što admiralitetski, dvorski, Izakov, Mihailovski, Aleksandrovski i Aleksandrinski, Nikoljski itd. A veći dio petrogradskih trgova obuhvaćaju takav prostor, da bi se u čudu našli oni, kojim se naš Jelačićev, Zrinjski i Sajmište čine preveliki. Šta tek, da vide „marsove pole“, prije „caričin trg“, do cara Pavla perivoj, sada ogroman trg za velike vojničke vježbe ležeći uz „lětnij sad“, od kojega je samo nevskim odvodom odijeljen?

Mnogih velikih trgova ljepotu povećavaju spomenici, koji su na njih podignuti ne samo vladarom, nego i drugim zaslužnim muževom. Već sam naveo spomenike Petru Velikom u Petrovom trgu napramu senatu i na Mihailovskom trgu, onda Katarini II. na Aleksandrinskom trgu, Aleksandru I. na dvorskom trgu, vojvodam Kutusovu i Barclaju na Izakovu trgu itd. Na dalje trg Marijin resi spomenik cara Nikole po osnovi Montferranda, prikazujući cara u položaju, kada je došavši na „sjennuju ploščad“ pobunu ugušio — trg Suvarovljevi, iztočno mramornomu dvorcu resi spomenik od Kozlovskoga glasovitomu vojskovođi Suvarovu (1801) — „rumjancovskij skver“ resi „pamjatnik Rumjancovu“ (1790.) po nacrtu Brene itd. Kod podizanja spomenika više se obaziralo na vojničke zasluge, nego li na druge. Od ruskih pisaca udostojen je spomenikom na javnom mjestu glasoviti ruski basnik Ivan Krilov († 1844). i to u „lětnom sadu“.

(Nastavit će se.)

Filologičko iverje.

(Nastavak.)

10. Zlo je: *dominuo se* bogatstvu, a još gore: *dominuo se* bogatstva. U narodnom jeziku glagol *doviti se* ili *dovijati se* ima doduše sa sobom dativ, ali ne znači nikako: *erreichen*, *assequi*, nego znači: *domisliti se!*; n. pr. *dovio sam se* zgodnoj riječi, *dovija se*, kako će živjeti itd. Iz toga se vidi, da ne valja govoriti: *dominuo se* bogatstvu, jer to ne može značiti: *dokopao se* bogatstva, kako naši ljudi misle, da znači. Još je u novije

vrijeme skovan i glagol *domoći se* (*domognem se*) i daje mu se značenje, što ga ima glagol *dokopati se*; n. pr. *domogao se* vlasti; ali to je gadan germanizam: *sich bemächtigen* = *domoći se*, jer je *Macht* = *moć*! Kaka je sila prevoditi njemačku riječ, kad imamo nekoliko svojih: *dokopati se*, *dočepati se*, *dostati se* (vidi tu riječ u akademickom rječniku), *dosinuti se*? Svi ti glagoli stoje s genitivom.

11. Riječ *rabiti* (*rabim*) piše Vuk da se govori n Lici i da znači isto što „raditi od robije“, *fröhnen*. To lako razumijemo, jer je riječ *rab* isto što *rob*, pa kako stoji *služiti* prema *sluga*, tako stoji *rabiti* prema *rab*. To sam sve za to naveo, da svakomu odmah udari u oči, kako je zlo, kada se danas piše: Srbi *rabe* ćirilicu, a Hrvati *rabe* latinicu; — dugo sam *rabio* taj nož; te se knjige *rabe* u našim školama; *rabe* li se još ti stolovi? itd. Isto je to tako zlo, kao kad bi tko rekao: Srbi *služe* ćirilicu, — *služe* li se još ti stolovi? itd., jer *rabiti* ne može drugo značiti i drukčije se slagati nego li glagol *služiti*. Za to valja da pišemo i govorimo: Srbima *rabi* ćirilica, a Hrvatima *rabi* latinica; dugo mi je *rabio* taj nož; te knjige *rabe* u našim školama; *rabe* li još ti stolovi? itd. Ako se mjesto *rabiti* upotrebi glagol *služiti*, onda će biti: Srbima *služi* ćirilica; — *služe* li još ti stolovi? itd. Mislim, da je dobro i: Srbi *se služe* ćirilicom; dugo sam *se služio* tim nožem itd., akoprem Vuk nema u svome rječniku: *služiti se*.

12. Nije potrebno prevoditi njemačko *eigen* iza posesivnih promena; čemu da govorimo: ne bih dao ni svomu *vlastitomu* bratu, ili: istjeran je iz svoje *vlastite* kuće, kad je dosta: *svomu* bratu, iz *svoje* kuće? Nijemci i Englezi osjećaju nuždu pojačivati posesivne pronomine još riječima *eigen*, *own*: meinem *eigenen* Bruder, aus seinem *eigenen* Hause; to my *own* brother; out of his *own* house. Ali slovenskim je jezicima ta nužda nepoznata.

13. Voltaire je negdje rekao, da je svaka afektacija pogreška. A u svijetu je tako mnogo afektacije, više nego naravnosti i istine! Za to nije čudo, da je ima i u pisanju. Od znatnijih naših pisaca čini mi se Kurelac da je afektaciju najdalje tjerao. U svome privatnom i javnom životu Kurelac je bio jamačno daleko i čist od svake afektacije, ali kad je uzeo pero u ruke, da što piše, onda joj se sasvim predavao. Taj kontrast između naravnosti i prostodušnosti na jednoj strani i između afektacije na drugoj u jednom te istom čeljadetu nije stvar tako rijetka, kako se čini. Treba se samo sjetiti, kako je gdje koji čovjek sasvim drukčiji na javnom mjestu, nego li je kod kuće u svome stanu; koliki drukčije go-

vore nego li misle i osjećaju! Za to čim više bude u naših ljudi ukusa za naravnu neafektiranu ljepotu, tim će se više diviti genijalnemu Vuku, kojega još nitko nije dostigao u njegovom naravnom i istinitom, upravo helen-skom stilu. Što sam ovdje rekao o Kurelcu i Vuku, to bih lako mogao dokazati mnogim potvrdama, ali ovdje nije za to mjesto. Spomenut ću samo jednu Kurelčevu afektaciju ili recimo bez straha pogrešku, u kojoj ga rado našljeduju gdje koji naši pisci, ako ne uvijek, a ono često. Mislim izostavljanje pomoćnoga glagola u perfektu: nauk, što nam ga već Grci *ukazivali*; krvnik, što nam dušu *pritisnuo*; koji do sad moje kakve knjige u ruci *ne imali* itd. Narod, koji najljepše štokavski govori, izostavlja pomoćni glagol u veoma rijetkim slučajevima. Ja ne vidim razloga, za što uopće da se izostavlja, nikako ne mogu naći u tom izostavljanju kaku eleganciju. Po Daničićevu i Vukovu pisanju sudeći mislim, da je obično izostavljati je iza se; n. pr. javljajte mu, da se *navršio* rok njegov, da mu se *bezakonje oprostilo*. Danič. — is. 40. 2.; zaista *se doznalo*. Danič. 2. Mojs. 2. 13.; ali i u tom slučaju može ostati je; n. pr. ali *se je* zvao. Vuk, rječn. 571. b.

14. Mnogi ne znaju pravo upotrebljavati partikulu *niti*; a to su oni, koji pišu i govore ovako n. pr. ne diraj ga *niti* ga *ne tuci*; *niti* ga *nijesam* vidio, a nekmoli govorio s njim; on ga *niti* *ne pita* itd. To za to nije dobro, jer u čistom narodnom govoru iza *niti* ne dolazi negacija, nego se rečeni primjeri imaju ovako govoriti: ne diraj ga *niti* ga *tuci*; *nijesam* ga *ni* vidio, a nekmoli govorio s njim; on ga *i* *ne pita*.

15. Ne mogu *se* pravo *izraziti* — ich kann mich nicht genau *ausdrücken*; on *se* za me *izjavio* — er hat sich für mich *erklärt*. To su veliki germanizmi; pravo na narodnu valjalo bi: ne mogu pravo *izreći*; on je *re-*kao, da je za me itd. Riječ *izraziti*, *izraz* sama sobom nije zla; uzeta je iz ruskoga: *выразить, выражение*. I Rusi imaju barbarizam: *выразиться; sich erklären, sich ausdrücken*; ali mi ne treba da našljeduemo tudje grijehe.

(Svršit će se.)

LISTAK.

K slikam.

Konavljanka. Konavle ili Konavli (Canale) topla je i plodna dolina u Dalmaciji, Dubrovniku na jugu. Stere se od Cavtata (Ragusa vecchia) do Sutorine. Ime je svoje dobila od ostataka rimskoga vodovoda (canalis).

Dolina Konavoska liepo je obradjena, a rodi vinom, uljem, voćem i raznim usjevi. Naseljena je dobrano; žitelji su krepki i liepi, kako to pokazuje i naša današnja slika. U srednjem vijeku bila je dolina konavoska sa susjednim planinama župa

slovenska, te je izprva spadala pod kneževinu Travunju. G. 1427 zavlada njom Dubrovačka obćina. Od ovoga časa procvjetaše Konavle toli bujno, da su bila najveća, najnapućenija i najobrađjenija župa Dubrovačka.

Život Konavljana i Konavljanka opisao je krasno sadanji biskup dubrovački Mato Vodopić u svojoj pripoviesti: „Marija, pripoviest konavoska“

Srebrna šuma. Nacrt N. Karazina. Silni vječni hrastovi, što su još ne davno tako ponosno širili svoje snažne grane, stisli se sada zaodjeti novim, srebrnim odiehom. Mlado šikarje, koje se

onomad veselo protezalo na sve strane, sad se tužno pognulo k zemlji. Teške gomile sjajnoga sniega zavalile se na šumu. . . Puni se mjesec nadnio nad šumu, te sipa na srebrne grane jasno svjetlo, a sinje, lake sjene čudno se protežu sniegom. Svečana je tišina naokolo, puna čarobne otajstvenosti.

Danju je velika mećava zamela sve puteve, sve staze, sve tragove zvjerske. . . Čini se, da se čitav dan nije ništa živa maklo u toj gluhoj tišini. . . I ova izba kano da ne krije žive duše. . . Na krov joj se zalega visok snieg, vrata su zabravljena, okna zamrznuta i zabita daskama. . . Čuj! . . . iznenada se začuje iz daljine lagano šuštanje. . . Njekakva se sjena pojavi i opet izčezne. . . Iz nova šuštanje, iznova sjena. . . Kroz šikarje se zakriesi u sniežnoj magli nješto svijetla, zelenkasta. . .

Čopor vukova! . . . Načulivši uši dovukli se do kućice, posjedali izpred prozora, pa se razgledavaju. . . Tad će jedan, po svoj prilici najmatoriji, podići šiljati gubac: stisnuo oči, a šumom daleko, daleko zaorila njegova očajna pjesma. Drugi podignuvši šapu pristane uza nj, a za njima i ostali. . . Tako viju i zavijaju, pa opet utihnu, da odahnu, a onda iznovice navale tultiti. . . Ovaj čudnoj glazbi ni odakle ne čuješ odziva. . . Šuti srebrna šuma, šuti hladni mjesec nad srebrnom šumom.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 1. o. mj. izniela je uprava na pozornicu Ohnetovu dramu „Talioničara“, gdje su liep napredak pokazali od mlađih naših glumaca gdje M. Freudreichova i g. Anić. Valja nam i ovaj put upozoriti ovoga darovitoga glumca, da se okani prebrza govora; često se razabire, da g. Anić valjano shvaća situaciju u drami i značaj svoje partije, ali se ovim orzanjem gube pojedine crte, koje bi karakteristično označivale čitavu sliku. Kao što ćeš dobra pjesnika odmah prepoznati po tom, kako upotrebljava rieči i izraze, tako je i glumcu prieka nužda, da umije dikciju ne samo valjano shvaćati, nego takodje dobro iztčati one dielove govora, koji su najznačajniji. Pored talenta treba za to i vježbe. — Dne 2. o. mj. vidjesmo stare znance Erkmann-Chatrianove „Rancave“, koji se u nas vrstno prikazuju. Ovaj je put vriedno zabilježiti, da je novakinja gdje Gorska prikazivala partiju Lujze. Ako pomislimo, da je ovo istom četvrti put, što je gdje stupila na pozorišne daske, moramo zbilja s veseljem priznati, da je u gdje mnogo dara za zvanje, na koje se je sa svim entuziazmom dala. U početku ju je dakako priečila još njekakva tjeskoba i strah, ali kasnije u 2. i 4. činu imali smo se prilike uvjeriti, da je gdje stekla pravo stupiti u svećenički zbor Talijina hrama. Značilo bi zahtievati skok prirode, kad bi tko očekivao, da će prikazivanje gdje Gorske odmah biti dotjerano, shvaćanje podpuno, modulacija glasa valjano udešena, mimika skroz naravna. Ima još u svem tom mnogo nedostataka, ali je znatnije, da imade i mnogo talenta, a to nam se čini vrednijim. Sva je prilika, da će s vremenom u gdje ojačati i glas, pa se možemo nadati, da će naša drama danas sutra dobiti valjana člana, bude li gospodjica s pravom uztrajnom voljom nastojala proučavati svoje partije, makar bile i najsitnije. Da je g. Milan kao papa Florencio savršen, ne treba istom napominjati. Tko ga jednom vidio u toj partiji, jamačno će rado priznati, da mu je to najsavršenija prikaza. — Dne 4. o. mj. pjeval. se Verdijeva opera „Ernani“ dosta pristojno. — U nedjelju dne 5. o. mj. bijaše repriza Zoline drame „Toljaga“, o kojoj smo već lanjske godine govorili, pa ćemo u ovaj par samo to napomenuti, da je ove večeri prikazivala plačnu partiju Gervaise gdje G. Sobjeska s potpunim

shvaćanjem, a to joj je obćinstvo drage volje priznalo. Velik je bio i opet kao Coupeau g. Mandrović, pače nam se čini, da je ove godine prikazivao još s većim realizmom, nego lani. Naša se drama može doista ponositi ovakim članom, koji umije s tolikom silom pronicati i prikazivati ovako mučne partije, kao što je Coupeau. I ostala su gg. valjano zahvaćala u cjelinu. — Dne 7. o. mj. prikazana je Sardouova drama „Dora“, a dne 8. o. mj. pjevao se Rossinijev „Seviljski brijač“ mjesto Ernaniya, jer su oboljeli bariton i primadona.

Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu slavit će pod konac mjeseca siećnja dvadesetpetgodišnjicu. Ovo je pozorište steklo liepih zasluga za narodnu prosvjetu prikazujući domaće i tudje drame ne samo po srpskim, nego i hrvatskim krajevima. Slava će trajati osam dana. Prve će večeri biti govor u slavu dvadesetpetgodišnjega jubileja, u kojem će biti nacrtana sva prošlost društva. Za tim će se prikazati šaljiva igra „Priatelj“ poznatoga pripovjedača srpskoga Lazara Lazarevića, a po tom će biti svaki dan po dvie tri izvorne drame novijih pisaca. Slava će se završiti tako, da će se prikazati najliepši prizori raznih tragedija i drama, kojima su motivi uzeti iz povjesti i života južnih Slovjena.

Svaštice.

Srpska akademija. Iz Niša javljaju, da je narodna skupština odobrila zakon o osnivanju kraljevske srpske akademije za nauku i umjetnost. Akademija će imati 25 redovnih članova, od kojih će 8 biti izvan Srbije. Redovni članovi dobivat će za svoje studije 1500 dinara na godinu. Osim toga će biti 50 dopisnih članova. Izabrani akademici moraju u svečanoj sjednici čitati članke. Akademija imade četiri razreda: za prirodne nauke, filozofiju, sociologiju i umjetnosti. Predsjednika imenuje kralj pokrovitelj na 3 godine. Glavni je tajnik činovnik. Svaki razred imade svoga tajnika. Prve će akademike imenovati kralj, a kasnije će se akademici sami popunjavati izborom. Sve podpore državne, koje je dosad dobivalo srp. učeno društvo, prelaze na kraljevsku akademiju.

† **A. I. Nikitskij.** Profesor ruske historije na varšavskom sveučilištu A. I. Nikitskij umro je ovih dana u najboljoj dobi života. Ruski listovi žale taj gubitak, jer se je pokojnik odlikovao i znanjem i značajem. Bivio se je ponajviše nutrnjim životom ruskoga naroda i ruske države u prošlosti. Svršivši sveučilišne nauke izdao je dvie velike razprave: „Очеркъ внутренней исторіи Пскова“ i „Внутренняя жизнь великаго Новгорода“, za koje je stekao čast magistra i doktora. Osobito se je bavio ruskom historijom XVIII. i početka XIX. vieka, dobom Petra Velikoga, Katarine II. i Aleksandra I., u kojoj je priznat bio kano specialista. Da ga smrt nije tako rano pokosila, bio bi mnogo uradio za rusku historiju. Kod sprovoda na grobu govorili su profesori ruske literarne historije A. I. Smirnov i ruskoga jezika P. A. Kulakovskij.

„Spomenik slobode.“ Francuzka je republika poklonila svojoj sestri republici sjevernih ujedinjenih država u Americi prije dvie godine divan, gorostasani spomenik od tuća, što prikazuje ženskinju, koja u jednoj ruci drži luč, a u drugoj knjigu. Kip je visok 62 metra, a stoji na kamenom postolju isto tako visoku. Kip je podignut na ulazku newyorškog pristaništa, te je otkriven 28. prošloga mjeseca uz veliku svečanost. Bilo je preko deset hiljada gostiju pozvano. To je sad najveći i najgorostasniji kip na svijetu. Na njem će gorjeti električno svjetlo, te će biti svjetionikom za pristanište. Kip je izduben tako, da će se moći do vrha, na ime do same zublje, oko koje imade širok hodnik.

Pokornomu kljusetu. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Filologičko iverje. — Listak.

V I E N A C

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 18. prosinca 1886.

Br. 51.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cijena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for.
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Vjera, ufanje, ljubav.

Ko klisura usred sinjeg mora,
Što no smjelo pod oblake siže,
Kano jaki stupac od mramora,
Što ponosno u vis glavu diže:

Tako vjera čista, pouzdana
Tvrđjava je nikad nepredana,
Oklop tvrdi što ti dušu brani,
Pouzdanjem čvrstim što ju hrani.

A kad svjetskog komešanja vali,
Kad urnebes ovog svijeta strasti,
Kada bura hoće da uvali,
I klisuru tvrdu upropasti:

Tad ufanja božanstvenim žarom
Uzplamti nam srce divnim čarom,
Ne prezamo: klisura je jaka,
Ne može je zloba svladat paka!

Pa u milju duše razdragane
Divan cvietak ljubavi nam niče,
Usred tušte misli uzrujane
Iz srca nam rajski poziv kliče:

Vjeruj stalno, vjerom ne okreni,
Ufanja nek stručak se zeleni,
A ljubavi neka žarki plamen
Viek ti grije hladnog svijeta kamen!

Franjo Ciraki.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Nastavak.)

Krešimira se strašno dojmila ova zgoda. Od jada i srama navrješe mu suze na oči. Nije se ljutio na grubu i osornu pralju, — ta u dušu ga grizlo, što mora biednim takim ljudem, koji si u znoju svoga rada služe potrebnu krajcaru za soli i kruh, — ostajati dužan, pa tako ih prikračivati i izvrgavati istim neprilikam, koje njega biju — ah — on joj je praštao svaku rieč, — no zato je tim više sebe odsudjivao, sebi spoticao, i budio se sa jadne slabosti svoje! Zalud se bješe požurio kući, on ne mogao ni jednoga slova pročitati u knjizi, u koju je zjao bez razumijevanja, bez svake misli!

Drugi dan spazi, da je škrinja, u koju je spremao mrljavo rublje, prazna. S toga se začudi, ali se nije

znao ničemu dosjetiti. Kradja? — Tko bi mogao ukrasti! Najposlije pomisli, da je pralja rublje sobom uzela za „osiguranje svoje tražbine“, — i to mu bude nekim moralnim zadovoljstvom, da je ovako siromašna žena bar nekako obezbijedjena. Morade si dakako priznati, da je tim nastala za njega nova užasna neprilika.

Izišavši na hodnik svrne okom na dvorište, te opazi kod bunara Ružicu, gdje pere pred koritom. Sad mu bješe jasno, zašto je škrinja prazna. Ganuto i zanosno nazove u sebi djevojku pravim andjelkom, diveći se njezinoj dobroti. Znao je, da ova nikada za domaću potrebu ne pere, — a gle — sada čini to njemu za volju! Velika zahvalnost okupi mu dušu, nešto utješljiva izmirilo ga sa sudbom njegovom, neprestance slaveći u sebi Ru-

žicu slavnim riečima; i diveći se dobroti njezinoj, njezinoj tankočutnosti, da je sve to bez njegova znanja i sasvim tiho i mirno učinila. — ne mogaše toga jutra više na ništa drugo misliti, nego na Ružicu.

No sastavši se s njom kod ručka ne mogaše joj ništa kazati, nego učini, ko da za čitavu stvar ni ne zna. Ponos ili krivi sram ne dopuštaše mu, da joj se zahvali. Dapače ni onda, — kad je za nekoliko dana imao u ormaru liepo složenu čistu rubeninu, — nije se ni onda mogao riešiti, da šta spomene Dakako — i Ružica ko da se takoj prilici ugibala, a njemu se činilo, ko da se ona mjesto njega srami. No zato, kad bi oblačio koju od ovih košulja, činio bi to raznježenom, posebnom nasladom, i ponavljao bi: „To je njezina liepa ručica radila, to je držala ona!“ te bi se tako zanio, da bi poljubio platno.

Napokon je Krešimir morao misliti, da si njegdje nadje ma kakovu privredu. Pomišljao je najprvo na novinarstvo i književni rad. Ali šta da piše? S užasom opazi, kako ga silna praznoća susreta u svemu. Na političke radnje nije sada ni pomišljao, znao je u napred, da ih ne može nigdje tiskati, — a proti osvjedočenju nije htjeo pisati. A članke o nepolitičkih pitanjih? Pomisli na obilno polje diletanta, na narodno gospodarstvo. Nu ovdje uvidi u prvi mah, da mu manjka svaki solidni temelj. Kod pravnih stvari nije mu bilo ništa bolje. Sad je bolno čutio sve strašne posljedice izgubljenih godina nauke. Domisli se, da napiše štogod za „Vienac“. Ali dalje od dva tri redka ne dodje studijom o slavnim hrvatskim ženama. On bi bio znao o njima uplesti koju zgodnu frazu u kakom zanosnom političkom članciću, ali pisati triezno i istinito o njima, — uvjeri se odmah, da mu za to manjka znanstveni pregled. Sad se dade na beletristiku. Tu je dovoljno što god, mislio on, — doživjele dojmove prikazati u nešto ljepšim frazama, pa je gotovo. Al kako za Boga da stvara, otkriva, promatra umjetničkim okom najnježnije strane ljudskih pojava, kad mu je u društvu s Bolićem obamro svaki smisao, izdanula svaka ljubav, svaki zanos za ove tričarije i blezgave ludorije smućenih glava i srdaca!

Nikada možda još u svom vieku nije toli jasno zamietio, koli strašna, nepregledna biedna praznina — gotova pustoš i osamljenost okružuje svu mu dušu!

Sastade se s Krizmanićem, — s njim jedinim bi se koji put sastao, — te mu očitova svoju namjeru, da radi na književnom polju i tako zasluži koju krajcaru. Ovaj mu ne ponudi sada suradništvo u „Narodnih Novinah“, nego ga zadivljeno i porugljivo pogleda

— Jeste li vi ludi! Ko književnik mislite da ćete što zaslužiti? Još nekako političke radnje, te se nekako plaćaju, ali drugo, ta ne bi vam doteklo, da barem pristojno od glada umrete. Svaka tužba najgorega nadripisara bolje se plaća, nego najvrstnija radnja prvoga pjesnika! Manite se toga! Pa ne može inače ni

biti! U Hrvatskoj se ne čita ništa, nego dopisi i dnevne viesti u političkim dnevnicima. Ne čitaju se ni uvodni članci, pa ma ih napisao Derenčin, Starčević ili Miškatović. Literat, pa u Hrvatskoj! —

Kačić morade mu povladiti. Ta sjećao se je dobro, kako je toliko puta najslavljenije rodoljube zateko, kako ni po imenu nisu poznavali najvrstnija djela prvih domaćih književnika.

— Istina je, istina. Zašto da još povećavam legije onih nesretnika, koji najvećim trudom i najvećom ljubavi iskre svoga duha nudjaju narodu, a narod ni da bi ih i jednim pogledom popratio!

Odluči dakle tražiti službu kod kojega odvjetnika.

Sad je za njega nastala gorka doba: ono kucanje na tudja vrata, ono obijanje stranih pragova, ono lietanje iz jedne ulice u drugu, ono vječno izpitkivanje, nije li gdje koje mjesto prazno, pa i ono vječno stereotipno: Žao mi je, prekasno ste došli, u ostalom meni treba ili jednostavan pisar ili perovodja s izpiti, a vi, zar ne, ne ćete biti prvo, a ne možete drugo? Možda poslije, sluga, dobar dan!“ Ovako se redovito svršavao svaki pokušaj, da zadobije kakovo mjestance. Bio se u svojoj nevolji obratio takodjer i na Bolića. Nije se usudio osobno k njemu, već mu je pisao. Bolić mu niti ne odgovori.

Krešimir proklinjaše već sat, kad se je rodio. Postajao je gotovo fatalistom, držeći sebe izabranom žrtvom nemiloga usuda. Pa i zbilja, koji bolan nije već izkusio, kako često stanovita čovjeka zla sreća upravo ganja, te ne može ni u najneznatnijoj stvari da mirno i lako dodje do željena cilja. Tako upravo bješe s Kačićem. Danas čuje, da je ovdje ili ondje prazno mjesto. Poleti onamo, ne nadje nikoga kod kuće. Dodje opet, upravo prije pol sata ugrabio mu tako rekuć pred nosom drugi žudjenu službu. Dapače u najsitnijim malenkostima proganjale ga tako sve moguće protivnosti. Pisao je Luciću, da se zauzme za nj kod nekoga svoga prijatelja. Da je jedan dan prije poslao list na poštu, još bi ga bio zateko kod kuće; no ovako dodje list, a Lucić bješe otišao taj dan na put, i tek iza mnogo dana nadje ga list, a dotle već je bilo popunjeno prazno mjesto.

Očajno hvatao se Krešimir za glavu i bolno bi klicao: „Oh — živote strašni, kako mi samo nevolju nudjaš. Užasno — strašno — osvećuje se moj prijašnji nerad!“

Postade sada sujevjeran, te kako je uvijek grozno i teško sanjao, svako je jutro od Šmirganzice uzimao sanovnik i ondje pogadjao značenje svojih sanja, bojeći se unapred zla tumačenja a ne vjerujući dobromu.

Tako bivaše svakim danom gore. „Odkuda za volju Božju smažem toliko glupe strpljivosti, pa nepodlegnem tim strašnim neprilikama, — ovoj proklesnoj nevolji? Da imam barem ovu snagu za drugu koju svrhu, a ne samo za to: „trpi, pa trpi i podnašaj!“ — Al

kaka snaga! To nije snaga, to je tek ona strašna hrvatska mukotrpnost, koja sve tromo i nemarno prima, svaki i najstrašniji udarac podnese i svakoj se biedi voljko prepušta, kako no janje svomu ubojici!“

Ovake se rieči toliko puta Kačiću kidale, kad je zaludo tražio, da se oslobodi svoga užasnoga stanja, te je upravo paklenske muke trpio videći, kako je čvrsto pri kovan uz tu svoju biedu, kako se je ne može riešiti, — i očajano se pitao, kad će se i kako će se sve to svršiti? Često ga salietao strah, ne će li ga nevolja turiti u naručaj grieha, sramote, zločina, te bi se sama sebe bojao, pomišljajući gotovo željno na smrt, koja svojom ledenom ukočenosti sve take pogibelji, sve muke, svaku biedu vječnim izčeznućem onemogućuje. Dakako u najskrajnjoj svojoj nutrnosti svom se je snagom otimao tomu mladi život, — protivile se one nade, kojih napokon čovjek gubi tek ili u besvjestici ili samo u naj-savršenijem spoznanju pravih ciljeva života. Drugda opet proklinjao bi nepravdu svieta, iztičući svoje pravo na mogućnost bitisanja. „Čim sam ovdje, mora da mi dadu takodjer da živim od nječesa! Pa ma kako do toga došao!“ — ljuto bi i prikorno uzkliknuo u svojoj zdvojnosti, a u duhu izmučenom od tjelesne i duševne boli, nicali bi ko u kakoj groznici svakojake najludje slike, kako da se oslobodi ove biede. Pade mu na pamet, da mu je jednom — još u Beču — pripoviedao neki znanac — mlad lakouman oficir —, da si k svojoj slaboj plaćici pripomaže dobrim dohodkom tako, da svoju muževnu snagu prodaje. I gladan, očajan, od toga bi časa nekoliko puta pod večer pohitio za priljetnim ženskinjama, — dakako drhćućega srca, tresući se u svem tielu, — razpaljene od stida i zdvojnosti krvi, — biesan u duši, — da se svaki put u zadnji čas sustavi prestrašen i kano od biesova tjeran, sam se pred sobom krijući u najtamnijim ulicama grada.

Drugda opet, prolazeći kraj izloga novčanih zavoda i videći hrpice sjajnih dukata i škuda, zatim ukusno naslagane redove kreditnih papira u različitim bojama, okićene klasičnim ili sredovječnim glavama, glupo bi se zagledao u sve to — a grudi bi mu se razširile od želje, da se domogne toga bogatstva. Ruka bi mu se makla, i trglala se, da udari u slabo staklo, što ga od blaga dieli. „Pa što — jedan čvrst udarac, — pograbiš eno ono tamo, pobjegoh i moje je! Al, uh, da me tada ulove!“ I ledeni srsi munjevno bi prošli niz krsta, niz utrobu, u noge, i on bi se opet dozvao sviesti da bolno rekne: „O — ta kamo će mi još zalutati lude misli! Kako se ponizujem — što li nisam već — sada vidim, kako je bieda tužna drugarica zločina, oh, Bože moj, a ti bogatiri siti i udobno smješteni u svoje meke jastuke, toli strogo kazne gladne nesretnike, koji podlegnu. Pa gle — kako je svaki nas u mislima blizu zločinu! Očuva nas ili slučaj ili nema u nas potrebne eneržije. Oj — ljudi, ljudi, koli ste ništavi!“

Videći, kako od nikuda nema od nikoga pomoći, zamizio je na sav svijet, na sve ljude, te bi prezirom i ljutitosti uzkliknuo: Ova živina! Možeš s ljudima živiti jedino, dok si sretan; kad u biedu padneš, vidiš tekar, kako to nisu nego sebične, hladne životinje, kojih se slabo dojmilju tudje boli i tudje brige. „Ona jedina!“ šaptne tada u sebi i svrnu okom daleko prema nebu, a u srcu mu se pokrene istinita zahvalnost — privrženost, prema Ružici, sjetivši se onoga prizora kod bunara.

XL.

Jednom dodje kasno kući, a na stolu nadje zdjelicu hladna pečenja. Bio je strašno gladan, — mastni miris mesa dražio mu i živce i sjetila, te mekanički skoči odmah k zdjeli. Nu u zadnji čas zastidi se sam pred sobom. Pomisli, da je to njeko poniženje, što mu tihomice u sobu stavljaju večeru, za koju ne plaća; te koliko ga i mučio glad, makar mu je u želudcu bilo, ko da će sad na splahnuti, on se okrene i odluči ne dirnuti jela. Da mu bude jača odluka, izprazni gotovo pol vrča vode, jer i to bješe već naučio za ovo vrijeme gladovanja, da voda utažuje glad. No za čas podje ipak opet k stolu. „Možda je ona doniela, možda je to njeno dobro srce, koje mi hoće da pomogne? — Nu i tada suviše je poniženja u tome!“ — I opet se svlada. Nu napokon postajase glad upravo nesnosan. Od podne nije ništa jeo, — a i onda malo, jer kako je bio već dva mjeseca dužan, nije se usudjivao da mnogo grabi iz zdjele, a niti se je gospodja Šmirganz na nj mnogo obazirala. Najposlije ne mogaše se nikako više svladati. U ustima upravo mu je voda rasla. „Uzet ću samo komadić, da me mine najveći glad; ne će opaziti, mislit će, da se nisam taknuo, — nu ako pravo mislim, zašto da se stidim? Sad su već opazili, da gladujem, napokon njoj bi se na žao dalo!“

Sada tekar spazi uz zdjelu malu ceduljicu. „Nadali smo se, da ćete ranije doći kući, da vas pozovemo na prvoga purana. No kad vas ne bi, dozvolite barem ovako! Ružica.“ — Pročitavši ovo, uza sav glad ne maši se jela, nego uroni u misli i čuvstva. Nježnost, zabrinutost i obzirnost djevojke, još toli mlade, dirne ga u dno srca. On ne dvojaše ni jedan čas više, da je to Ružica učinila po svojoj namisli i da starim nije bilo ni na kraj pameti, da ga pozovu na večeru. „Dobra, dobra djevojčica!“ — nekoliko puta ponavljase kličući u sebi, a u duhu zasja mu krasno djevojčice sa svojim milim licem, i on ju gledaše zamišljenu, zabrinutu, gdje trpi za njega, i dušu mu obuze nješto pomirna, utješljiva, što učini, da taj čas nije mislio na svoju biedu. Onaj nedogledni pesimizam kano da je od njega odprhnuo, i na bliedom, izmučenom licu zablišti tračak radosti, na ustnima zakruži časoviti posmjeh svoj veseli val, da se pomieša s blaženim šaptom: „Ružo draga, moja jedina Ružice!“

Dugo već nije lego u krevet take volje, kako većeras; dakako da i dugo nije nahranjen završio dan.

Tako se odsad često zbivalo. Uz kaku god izliku, koju bi udesila tako, da nije moglo biti nikake zamjere, metala bi Ružica večeru na Kačičev stol. Kako stara Šmirganzica nije nikada ni jednom rieči toga spominjala, bio je Krešimir podpuno uvjeren, da se nije prevario, da to Ružica čini bez znanja roditelja. Tim utiša posve zadnje još javljajuće se trzanje stida. Napokon se tako priuči na tu Ružičinu skrbljivost, da je upravo svaku večer unapred računao na obrok, koji ga čeka u sobi. A kako joj bijaše zahvalan! Ne mogaše nasmagati dosta slavnih rieči, kojima bi ju u svojoj duši slavio. Jer kazati joj što u lice, zahvaliti se — ipak nije uzmogao, od ponosa ili nespretnosti, od česa li! Nepričinjaše mu se to ni malo smiešno, — njega je pravom zanosila ova priprosta, no iskrena, prema sredstvima jedino moguća brižljivost. Od sad imadjaše u dalekoj svojoj zapuštenosti i osamljenosti, u nepreglednoj žalosti i biedi jedan stvor, za koji je znao, da nije pred njim od svoje vrijednosti ništa izgubio, koji ga je pratio nježnom sucuti. Ovo Ružičino susretanje uzdizalo ga, bilo mu stalnom utjehom, a za cielo i sigurnim štitom, da nije pozve zdvojio. Još nješto. Iz ovoga javljao mu se neki posebni čar, nješta nejasna, nu što je ipak osjećao kano nješto velika, silna, sveta, i što si ne bi znao u sigurnim pojmovima predstaviti, tek bi neopisivim čeznućem i podpuno savladan mogao pred tim nepoznatim i zastrtim šaptnuti: „Žena, oh žena, koliko jedine prave odanosti u ženskoj čudi, koliko blagosti i nježnosti jedino u njenoj ruci!“ — I nije znao dalje, tek je čutio, kako bi sretan bio, da imade za sav svoj viek uza se ženu, — a tu neopredjeljenu žensku prikazu, ma što radio, predstavljao si je uvijek u spodobi i liku Ružičinu!

Jednoga dana napokon dobi pisamce od odvjetnika R.-a, koji mu javljaše, da bi ga uslied Lucijeve preporuke želio uzeti u svoju pisaru. Odvjetnik R. bijaše ne samo glasovit i poznat u pravničkim krugovima, te mu je pisarna slovila, da je jedna od prvih u Zagrebu, nego je takodjer bio znamenit čovjek u domaćoj politici. Kačić doduše ne pripadaše njegovoj stranci, a Bolić mu bijaše isto takav protivnik kano i vladajućoj stranci. No Kačiću to nije sada nimalo smetalo. Jer ne samo da se nije više povodio za Bolićem, odkad mu bješe nestalo entuzijazma, i da je sve više mah otimala u njem ravnodušnost prema svemu te je gubio vjeru u sve skupa i s ogavnošću mislio na sve što se zbiva; nego bieda njegova bijaše tolika, da mu je bilo kano utopljeniku, koji se hvata svake slamke. S toga je sada njegova radost bila bezkrajna, te ga nije ni jedan čas sjećala grižnja savjesti, da je njekoč navaljivao na istoga odvjetnika R.-a, — u službenim i u Bolićevim novinama.

Svoga veselja ne mogaše prikriti ni za sebe zadr-

žati, nego još s ceduljicom u ruci potraži nju, Ružicu, i priobći joj ugodnu viest.

— Hvala budi Bogu! otme se djevojci radostan klik Bijaše očito, da ju nije ni malo manje od Krešimira uzradovalo. Oči joj se kriesile od radosti, posao, što ga je u ruci držala, pade joj u krilo. Tek za čas prene se i smeteno maknuvši si kosu s čela uzme opet šiti i pokuša, ne bi li se pokazala mirna i obična, kako je uvijek nastojala, da bude u Krešimirovoj blizini.

Krešimirovu oku nije izmakla radost djevojčina, pa je opet u sebi tiho ponovio, kako mu je dobra i odana. Htjede joj i nješta liepa kazati, — ali taj čas mune mu opet u glavu ona negdašnja sumnja, ko da biga Ružica htjela uloviti u svoje mreže, (— njega sirotana!), pa ta zlobna čud ovoga časa učini, da se je udaljio ne nastavivši razgovora.

Pod večer bješe Kačiću poći k odvjetniku. Od uzrujanosti i veselja bijaše veoma nestrpljiv, te ne mogaše da miran kod kuće dočeka taj čas. Podje na Jelačićev trg. Pred velikim kavanama bilo je sve puno svjeta. Kačić željaše takodjer da udje u kavanu, ali nije imao ni pare, da bi mogao što naručiti, a i stidio se svoga odiela. Htjede već zakrenuti u Gajevu ulicu prema pošti. U taj pako čas nastane pred prvom kavanom graja. Kačić stane i znaličan pohiti onamo, odkuda je dopirala vika. U hrpi spazi dva oružnika s navučenim bajunetima. Protisne se usred gomile ljudi. Kod jednoga stolića sjedilo je više gospode, medju njima i odvjetnik R. Svi su bili na očigled razpaljeni i silno uzrujani.

„To je gotovo tiranstvo!“ „Ovako se ni u Turskoj ni u Kinezkoj ne postupa“. „Neka, neka, ipak ne će svoje postići“. „Nije to radi kakova zločina prevare, to su politički razlozi. Oh silnici, napokon će i narodu nestati strpljivosti, pa će svanuti platni dan!“ Ovake uzklrike čuo je Kačić i vidio je, kako oružnik ostrim glasom nješto govori odvjetniku R-u. Iz rieči njegovih razabiralo se: „Nalog državnoga odvjetnika, — iztražnoga sudca, — u ime zakona pozivam vas, — vi ste uhićeni. Upotrebit ću silu — —“

Odvjetnik R., sav blied i drhéuci od ljutosti odvracaše neprestano: „Ja ne idem, pa ne idem. Radite što vas volja, ja ne idem. U uhitbenom nalogu spomenuta sumnja, da sam počinio zločin prevare, infamna je izmišljotina: žele se riješiti svoga protivnika, koji im je nepriličan. To je odgovor na moj zadnji članak. Za to je to! Ja se ne pokoravam, pustite me u miru!“

— Onda moram po zakonu uredovati! — odvrati oružnik i izvuče iz torbaka gvoždje.

— Strašno! Pustite to, zaviknu gospoda oko stola. To su sudovi, koji tako gaze zakon!

Oružnik pograbi međjutim odvjetnika R.-a, i uz pomoć svoga druga ulovi ga za ruke, koje je ovaj instiktivno turio u žepove, — te mu obje ruke sveže lančićem i grubo ga gurne pred sebe.

— Oh — bolno se i ogorčeno trgne iz stotine grla. No zapanjena svjetina ostade samo zapanjena. Oružnici odvedoše lako i bez daljnih neprilika odvjetnika prema sudbenoj palači.

Iz razgovora okolo stojećih hrpa u kavani saznade Kačić, da državni odvjetnik progoni i tuži R-a, što je sastavio nekome čovjeku ugovor, kojim je ovaj sav svoj nepokretni imetak prenio na svoju ženu. Tim da je jedan vjerovnik oštećen. Njekoji uz to pripoviedahu, da je taj vjerovnik i prijavitelj tek iza prienosa cesijom prvobitnoga vjerovnika došao do tražbine, — a prvobitni vjerovnik, da se prienosu nije protivio. Ovaj naknadni vjerovnik da je bogati trgovac iz Sriema, tast bratu savjetnika Miščevića. Čuvši to Kačić sjeti se, da je prije tri ili četiri mjeseca čuo od Narančića, da se nešto takova sprema. Sad se je tekar snébivao. U občinstvu kano da takodjer nije nikakve sumnje bilo, jer su bečki i peštanski listovi, koji su u kavani na stolovima ležali, te su dakle još jučer tiskani i odpremljeni bili, — donieli brzojavnu viest, „da je poznati zloglasni agitator odvjetnik R., glavni pokretač svih smutnja u Hrvatskoj, zatečen u sudioničtvovanju zločina prevare, te da je stoga uhićen i u zatvor bačen“. Uz to nadovezaše primjetbu, da će vladajuća stranka još dalje nastaviti mučni taj posao, da očisti Augijinu staju i da će svima skinuti krinke s lica, da zavedeni narod uvidi, kako mu prvaci nisu nego zločinci. A štampalo se to, dok još R. nije bio uhićen.

— Evo najboljega dokaza, da je čitava stvar lopovski izmišljena intrigua i spletku, samo da moralno ubiju protivnika, koji im je pogibeljan, uz kojega ne mogu svojih crnih svrha toli lako postići! vikalo se na sva usta. Kačić trpio je strašno. Najprije ranio ga u dno duše sam događaj, a zatim trpio je još više videći sada opet svu nevolju svoju pred očima, za koju je mislio još prije nekoliko trenutaka, da će joj se ipak oteti.

Spopane ga sada neizreciva malodušnost. Sa strahom sjećaše se svojih nakana u budućnosti, o kojima je zadnji put govorio s Narančićem, a poslije nije ni pravo na njih mislio. Kojim se pogibeljima izlaže čovjek, — a ipak gotovo da mu srce ne pukne od boli za „skučenom domovinom“, u kojoj „smije sila take orgije slaviti!“

Ogavnost ga takodjer obuže, sjećajući se kako je svjetina tek ogorčeno „oh“ — izlanula, a nije ni pristom makla, da obrani nesretnoga odvjetnika.

— Pa taj narod da zaslužuje, da se tko za nj žrtvuje! — ogorčeno i ljutito kliknuo je Kačić, a pomisao, da su mu se sve nade, da će poboljšati svoje stanje, opet izjalovile i u ništa razplinule, upravo ga paklenski mučila. Zašto da mu se sreća ruga? Kad ga je već ostavila, neka ga barem ne čini ludjakom! Opet dakle nema nade, da će ta njegova užasna golema oskudica prestati! Još dalje dakle neka se u tom kolu, u toj sramoti, u tim bolovima trapi i trpi!

„Dakle uvijek tako kukavan da ostanem! Bože. Bože, spasi me!“ kukao je sve jednako i trčao ko bez glave po ulicama. „Šta da sada počnem!“ I pred dušom sve mu se mračilo, u prsima ga dušila strava, kad se nije domišljao odgovoru na to pitanje.

Tek kasno na večer umiri se — ili ne — izne mogne toliko, da je pošao domu svomu. U kuhinji je još svjetlo gorjelo, ali on nije na to pazio. Isto tako se ni malo ne iznenadi ni zadivi, spazivši Ružicu, gdje sjedi za kuhinjskim stolom.

— Dakle, je li istina? — upita ga uzrujanim i nemirnim glasom, ustavši sa stolice.

— Što —? — odgovori joj on gotovo tupo novim pitanjem.

— Da su zatvorili odvjetnika R-a?

— Jest!

— A vi nemate sada — —?

— Nemam —.

— Jao —! — i djevojka sva blieda pade opet na drveni stolac. Oh, Krešimire, gospodine, ne, to više ne smije tako ostati, nemojte se dalje mučiti, o znam ja sve, vi ćete još oboliti! Jao, jao, bar vi ste dobri! Al da, ne ljutite se na me, budite opet sasvim kod nas, roditelji moji su dobri, — ah —. Sve to izgovori Ružica grozničavom brzinom, kojom je pravu nehinjenu zabrinutost a i opet bojazan, da bi mogla uvriediti Kačića, toli očito odavala. Dok je ovako govorila, sjajilo joj lice s tolike dobrote i nježnosti, da je Krešimir bio sasvim poražen. Njega dirnu ova brižljivost. Bješe mu toli utješljivo, što je eto našao dušu, koja s njim trpi, i za nj si brige zadaje. O, sad je spoznao svu svetu blagost, kojom odiše sućut iskrnjega. A ovu sućut našao je u mlade prekrasne djevojke! Njega obuže neki neopisivi entuzijazam, u kome gladaše Ružicu ko s neba poslana andjela, ko ruku koja će ga podići iz biede; i njemu bješe u tom zanosu lako, dobro, blaženo, te zaboravi na svu svoju nepriliku, a duša mu, meka s toli dugotrajne žalosti i muke, tim brže utonu u raznježeno talasanje čuvstva i osjećaja. I on do suza dirnut, plamteći u licu od nadahnuća, uhvati Ružicu za obje ruke i stane ih zahvalno, burno cjelivati, mucajući neprekidno: O hvala vam, hvala, Ružice, koli ste vi dobri!

A ona blieda i tresući se časomice, ko da joj je hladno, ne mogaše više suzdržati suza, koje su krupnim kapljama potekle niz krasno, uzrujano lice. A oči njezine, toli sjajne i velike, vjerno gledale na nj i gorjele silnim žarom. To ga sasvim svlada. Pridigavši djevicu izlane blažen i razplamćen: „Ta, za Boga dragoga, jedinoga, ja vas ljubim, Ružo!“

— Ja vas ljubim! — klikne još jednom slavodobno i veselo, te joj se prikuči bliže.

Ona na te rieči ostade tiha, niema. Spusti se u krilo njegovo, uzko k sebi stisnuvši ramena i spuštene lakte, te bez snage složivši ruke nad pasom, — tek

glavu, krasnu svoju glavu podigne u vis k njemu, i sumornim razgarajućim očima pogledavajući ga ne mogaše ništa kazati, ništa reći; u posvemašnjem blaženstvu tek joj se djevičanske sočne usne bez glasa micale i podrhtavale, ko da nešto traže.

— Čujete li Ružice, ja vas ljubim! I ja sliepac ne znadijah toga do sada, ja nesretnik! Taka sreća toli blizu — a ja ne posegoh za njom! Ali — Ružo, Ružice, vi šutite?

— Krešimire! — dahne ona podajnim, zamirućim od čuvstva glaskom, i ulovivši ga s obih strana ramena, prisloni se sasvim uza nj i baci mu se strastno na grudi. On u gotovoj omami uzme joj cjelivati kosu, ramena, ruke, pridigne joj suzami orošeno lice i usne im se sastaviše u dugom, nevinom, prvom cjelovu!

U toj sreći nije nijedno od njih na ništa dalje mislilo, ništa čulo ni slušalo. Pa i bijaše svuda na okolo tolika tišina, tolika uspokojenost, ko da bi se isto disanje noći razabiralo, — samo njihova mlada srca burno su kucala!

U jedan tren smrkne se Krešimir i rekne bolno:

— Ali što, što ću ja, što ćete vi sa mnom! Ja bogac, ja vam nemam —

— Ne, ne, Krešimire! — i ona mu dražestno stavi svoje meke prstiće na usta. — Šta da o tom? Ja ne tražim ništa, eto ti me ljubiš, pa što da još više želim! — te se jače stisne k njemu, da je on još toplije, još prelestnije osjećao mlado joj i divno tielo u svome krilu.

— Ružo, draga moja! Ti si svetica! — mogaše joj tek odvratiti, a na to si opet u tiesnom nevinom, sladkom zagrljaju šaptahu o svojoj vječnoj ljubavi. O kako milo i dražestno povjerila mu ona, da se ne može ni sjetiti, odkad ga već ljubi, da je još mala bila — a ipak ko da je već ljubila. Uviek se je bojala, da on druge velike djevojke ljubi; radovalo ju pako, kad su ju njene drugarice dražile s njime i kad je u djetinskim igrama ona bila gospodja Kačićka. Priznala mu, da je radi njega odbila Ilera, — ah — ta ona ga ljubi, kako se ljubiti može!

Ovo očitovanje krasne djevojke, a i sviest, da je ljubljen, učini njega, koji dosele nije toga doživio, u isti tren ponosna i blažena. Sjeti se Tinke, — ali ga ta uspomena ovaj čas ne zaboli. Ta ona ga nije ljubila! A gledajući sada Ružicu toli dražestnu, toli liepu, gdje ga ljubi samo da ga ljubi, oćuti se presretan. Tko da opiše njegovu sreću?

Sve je u njoj utonulo. Njegova dobra duša ne imaše sada druge želje, nego da to vjerno, odano mu srce djevojačko učini zadovoljno i sretno. Ta ništa ne imaše više na tom dalekom svijetu, nego ovo jedno srce, pa kako da inače misli i smisli.

Kroz siva zamrljana stakla prozora upadala je već svjetlost dana, kad se razidjoše.

Zanos i raznjihanost osjećaja ne jenjahu u Krešimiru ni drugoga jutra. Gdjekoju dvojbu razpršila bi umah posvemašnja sreća ljubavna, kako no se rasplinu jutrnje magle pred silom sunčanoga svjetla. Ne pitaše on, da li ga ta ljubav ne veže novimi verigami, ne će li joj morati doprinieti žrtava, i ne bude li se morao odreći osnova za budućnost, ta ova ljubav pružala mu slasti dosad nedoživljenih. Oj koli sladko, raskošno, prelestno drhtalo je njeno tielo u njegovom naručaju, koli vrući i plemeniti bijahu cjelovi, kako mu se i srce i duša i sve tielo od silnih lastovnih osjećaja treslo — ne — tolike sreće nikad još nije uživao! Ta za ovakovo blaženstvo žrtvovat će on drage volje sve. Svojih osnova nije se doduše odrekao, ali je tolike omraze, tolike odurnosti dosad već doživio, toliko je toga u prvom poletu borbe naučio ne štovati i ne ljubiti, — dapače i ono, što je od prve mladosti gotovo obožavao, — uzeli mu vjeru u toliko toga, da je sada gledao na sve te osnove nekako sa sumornom ravnodušnošću, a svakako sa silnom dvojbom. Zašto dakle da se tim osnovama za volju okani toga raja, te prave jedine sreće, kojom ga ljubav nudi. Zaokupio ga sasvim entuzijazam sreće, s nasladom se topio u razkošnom osjećanju i veselo se ponosio svojom krasnom djevojkom. Zahvatila ga plemenito osjećana strast, da Ružici dokaže, kako se ne će s njom igrati, i da joj pruži jasan dokaz, kako će odsad sav svoj život samo njoj posvetiti. U tom zanosu odluči još danas roditeljem otkriti sve i zamoliti ih za ruku djevojčinu. Nije mu se činilo nimalo smiješno, da moli ruku — on, koji nema ni da sebe čim prehrani. Samo nije znao, kako bi to udesio. Stidio se o tom govoriti s ovim ljudima. Pomisli, ne bi li prije s Ružicom govorio. Ali ne, on će ju iznenaditi. Napokon odluči, da će s majkom najprvo govoriti, odmah, čim se vrati s trga. Kucajućega srca izčekivaše čas povratka njezina, stojeći gotovo cijelo vrijeme kod prozora. Ne mogaše ni trenutak da bude miran. Čuvši pako na hodniku teške korake debele ženske, samo da mu nije nestalo daha od uzrujanosti i nespretnosti. Nije znao, kamo bi se djeo, niti kako da započne. Ovo ga je gotovo već ljutilo. Eto, sad je u kuhinji. Po žestokom štropotu amo tamo bacanih limenih lonaca zaključivaše, da gospodja Šmirganz ne će biti danas dobre volje. To ga je prvi čas još više smućivalo. Ali onda se ohrabri: „Šta za to, bit će bar tim veća moja zasluga!“ I on se radovao toj neugodnosti, kako no su se mučenici kršćanski veselili većim mukama. Tako se svlada. Otvorivši na polak vrata, zamoli majstoricu za nekoliko rieči. Majstorica se od dulje vremena kostriešila na Kačića, što nije platio stanarine, pa ga i sada ni malo umiljato pogledala.

— Već sam vam htjela kazati; no sad je došlo i bolje je! uze starica misleći, da joj želi platiti. I stupi tek do praga.

— Molim vas bliže, stvar je znamenita.

— Što izvolite? — upita ga ona udivljeno i razvali od čuda male svoje krvave oči.

— Moram vam nešto kazati, jer — ja ne ću, no da, ja ljubim vašu Ružicu. Molim za njezinu ruku!

— Šta—a? Šta? — zavikne starica i za čas opet nastavi: Ali gospodine, na što da se ženite?

Kačić osjeti da je pitanje opravdano, nu lecne se ipak s njega uvriedjenim samoljubljem. Ta mislio je, da će mu starica od zahvalnosti pasti oko vrata.

— I ona mene ljubi! mogaše tek kazati.

— Dobro, dobro, ja nemam ništa proti tomu; al gledajte, gospodine moj, da čim prije stečete svoj kruh. Ružice, he Ružice!

— O ja ću učiti sada dan i noć!

— Šta, od toga samoga ne ćete živjeti. Da, ja mislim, vi možete i bez toga dobiti službu?

— U službu ne bi rado!

— Ne bi rado, ne bi rado! To nije tako, ko kaki grof! Moj gospodine, sad morate, kad ste djevojku — Jest, sad nema više: hoću ili ne ću! Pa zar mislite — Znam ja, to je vaša politika kriva; zar će vam tko u dobro upisati, ako se žrtvujete? Nitko, vjerujte meni, staroj ženi!

U pravi čas dodje Ružica, jer je Kačiću već stala kipjeti žuč. Djevojka zastidjeno prizna pred materom, da ljubi Kačica i prekine naglo svaku dalju primjetbu majčinu očitovavši strastveno, da joj je sve jednako što će Kačić; ona samo znade, da hoće njega ili nikoga.

— E pa dobro, no pustite vi to meni, djeco, napokon morate i sami gledati, da budete što prije svoji. Za što se onda ljubite, ako toga ne ćete. Duge zaruke ne vode k ničemu! I starica ostavi mladence same.

Starac Šmirganz iskreno se radovao, te kod ručka slavile se zaruke. Mjesto pol litra novoga vina morao je šegrt donieti dvie litre stare graševine.

Gospodja majstorica takodjer ko da se udobrovoljila, kod objeda dapače priznala, da je to njena davna želja bila. Dakako da mora žaliti, što se ne može odmah misliti na svatove, no kad nije drukčije, da je zadovoljna i ovako. O, Šmirganz morat će Ružici sašiti za vjenčanje krasnu odjeću s dugom, dugom povlakom, jedino škoda, škoda, da to ne može biti odmah. Al i ona ima jednu misao, ne će je odati, ako joj to podje za rukom, e onda bi se skoro mogli veseliti. Kačiću bijaše u dnu duše čitav objed i sve to slavljenje, osobito naklapanje materino, preko mjere dosadno i nesnosljivo. Ružica, sjedeći kraj njega, opazala je to i usrdnim dobrim pogledima molila ga, da se strpi. I njoj bijahu ovi praktični razgovori, koje je starica sveudilj i neumoljno započinjala, upravo užasni, te su vriedjali plemeniti joj zanos, koji se je zadovoljavao ljubavlju te nije za ništa drugo mario. Uz to ju je mučila dražestna mila stidljivost; bilo joj teško, što se ova njena čista ljubav otkriva danu, i što ju otac

majka, pa i sam šegrt prokšenim lukavim očima pogledavaju.

Krešimir teško izčekivaše konac ručka. Ta šta mu treba u njegovoj radosti drugih ljudi, — on bi volio biti sam s njom. Tolike misli, toliki osjećaji nicali redom iz njegove nutrnjosti, a sve želi, da njoj rekne, da joj se posve otkrije, da joj kaže, kako sada tek uvidja, da ju dugo već ljubi. Da, da, sad mu neprestance dolaze u pamet prijašnji časovi, koji bjelodano svjedoče, kako ta njegova ljubav nije tek od danas, nego Bog zna otkada već! A uza to ju pogledavaše pogledom uzhićenim, sve se više diveći ljepoti djevojčinoj, svaki čas otkrivajući na njoj što nova, česa dosele nije opazio, a ipak je toli dražestno, toli krasno!

Poslije ručka sjeo starac Šmirganz odmah k poslu. Gospodja Hojkička odlazila je u kupke, — pa starac nije znao više, kamo bi se djeo, toliko je imao i putnih i jutrnjih i dvoranskih toaleta prirediti, preraditi i popraviti. Još danas morao je najviše toga zgotoviti. Osam dana jur nije za nikoga drugoga radio.

„Ej velik gospodin!“ pomisli u sebi Krešimir, a srce ga zaboli, što on svojoj Ružici ne će moći ovakav sjajan život podati.

Gospodja Šmirganz neprestance gonila muža svoga, da se požuri, te izjavi, da će sama odnieti stvari k Hojkićevim. Tako i bude.

Tek pod večer se vrati.

Nije imala dosta rieči, da se nahvali, kako je divno i bogato snabđevana kuća Hojkićeva. Ni kralj ne može ljepše imati. Gospodja — doduše malko visoko nos digla, al za to on, — taki ugledni gospodin pa kako ljubazan! Nije se ustručavao reći joj dva puta „milostivna“.

Kod večere onako slučajno napomene, da joj se je Hojkić tužio, da bi trebao u svojoj odvjetničkoj pisari mlada čovjeka, a ne može nigdje pravoga naći.

— Eto gospodine Kačiću — il sad vam već smijem reći — Krešimire. — tu bi mogli dobiti mjesto. Ipak će vam biti laglje, dok izpite svršite, pa da idete k njemu. On mi je kazao, da bi vas dobro plaćao.

— K Hojkiću —? mogaše tek izustiti Krešimir. Od čuda nije se ni razljutio.

— Ma dà! Njegova je pisara sad već jedna od prvih. A on je mogućan — njegova rieč mnogo vriedi kod gospode.

— Al vi ne znate, ja k Hojkiću ne mogu. — I Kačić se stidio sam pred sobom, da dalje na to misli.

— Vi ne možete k njemu? Mislite rad onih dječkih komedija, ah na to je davno zaboravio. Pa mogu vam kazati, da mi je reko, kako bi vas odmah primio i prvi mjesec već da bi vam dao šesdeset forinti, a poslije više!

Kačić se ne upusti u daljnu prepirku. Njega je upravo bolilo, da se može o tom govoriti, da bi on išao k jednomu Hojkiću! I tužio se na tu zlu sreću, što mu se baš odanle nudja pomoć, gdje ga čeka sramota. Ostavi

Šmirganzove i ode u svoju sobu. Za čas eto Ružice. Bali je zaplakana, ali je nastojala, da mu se prikaže mirna.

— Krešimire, što ti je? bojazljivo ga upita, te tiho stane kraj njega. Nemoj se ljutiti na majčicu, ona je za to ipak dobra, ona misli samo, kako da ti bude laglje.

— Ali k Hojkiću! krikne bolno i nestrpljivo Krešimir.

— Ne — ne! Nemoj misliti, da ja to od tebe zahtievam! Ja se u te uzdam; kako ćeš ti, onako neka bude.

— O Ružice, kako si ti dobra! — i on joj zahvalno poljubi obje ruke. Pa toj dobroti — da ne prinesem ma koju žrtvu? Žrtvu —! Zar je žrtva riešiti se svoje biede? Zar je žrtva započeti prvim korakom, da se domogneš svoga kruha? A godine su ovdje, pa to mora čestit čovjek imati. Nu Hojkić, od njega baš! Ove ciele noći nije Kačić oka stisnuo.

Ponos, mržnja, sramota s jedne strane, a s druge mila, ljubljena, prekrasna djevojka i konac dosadanje gadne biede i tolikih oskudica. . .

„Napokon, živiti se mora, pa ma tko te nudio tom potrebnom koricom hljeba!“ — uzklikne žestoko i podiže se u krevetu prvim osvitkom još polusiva dana. Njegdje daleko, daleko, ili dolje razi zemlje ili preko u drugoj ulici javljao se kokot hrapavim, nedovršenim „kukuriku“, i Kačić pomisli na apoštola Petra! Lecne se i padne natrag na uznač. Sada usnu, a snivao je strašno mnogo. Medju ostalim, da mu njetko hoće Ružicu oteti, — ona da plače —, a on da niti ruke ne može podići, da je obrani.

U toj boli i strahu probudi se. Još nije pravo ni oči otvorio, kad mu kroz vrata pruži listonoša list.

Pisao mu Narančić. Javljao mu, da će naskoro na put, za koji dan gotovo. nu težka srca. Ljubljena njegova Vilma za nj je nedobitna. „Jednom sam imao prilike, da se s njom sastanem, — pisao on — to jest u njekom društvu. Moj šurjak Lucić naime priredio je izlet na Cesargrad. Bila kod toga i ona, bio sam i ja. Ah, da ti je znati, kako mi je srce udaralo! No šta ću ti o tom! Ja joj se ne usudih približiti, oh sram, sram me je bilo. A nekad — nekad slušah iz onih divnih usta: „Ja te ljubim!“ Prijatelju! Strašno ti je to. Sada ta usta nemaju za me nego prezirno micanje. Ja sam podpuno nesretan, unapred sam znao, da će tako biti, al ipak — pomisli, kod rastanka odvrtila je moj poklon onako ravnodušno, kako i najstranijemu čovjeku. Da je bar traga bilo kakoj uzrujanosti, ljutosti ili čemu, — al ne, — upravo ko da nikad nisam bio za nju ništa. Boli to — moj Krešimire! No i ja sam griješnik! Ne smij se, al ja si sada često pripjevam onu slavonsku, koju si me baš ti prvi naučio. Sjećaš li se? Onu: „Grihota je divojku ljubiti, obljubiti pa je ostaviti!“ Pamti to, pa ćeš biti sretniji od svoga nesretnoga Živka!“

— Eto, a ja sam sretan! Da mu je ovaj čas ko

rekao, da ide k Hojkiću, ne bi niti jedan tren krzmao, već bi ga poslušao. Sad mu tekar sine pred očima sva strahota, kad bi Ružicu izgubio. A ne podje li k mrzkomu tomu čovjeku, ne izvrgava li se pogibelji, da mu ju otmu il da barem na tako daleko nesigurno vrieme odgodi zajednički život, koje je skoro ravno gubitku?

„Al Hojkić, Hojkić!“ I on osjećaše, da bi sebe čitava zatajio i svn dosadašnjost zanjekao, kad bi pošlo k njemu.

U to podje da traži medju svojim knjigama i pismima snopić Narančičevih listova, pa da metne netom pročitano pismo k drugima. Tom prigodom nadje i onaj broj Bolićevih novina, u kom su na njega toli oštro napali. Sad mu se opet duša napuni ljutošću na Bolića i druge. — Dakle ovim ljudima, koji su svoj nesreći krivi — njim za volju, da dalje trpim! — Pa kako navališe na me samo radi toga, što sam bio prepošten pa im nisam pomogao bacati kamenje na čestita muža! Oh — ovi divljaci, ovi kanibali., kojima nije najgadrije sredstvo suviše gadno, da ga prihvate u svojoj strasti. Zar njim za volju? —“ prezirnim hlačnim smjehom, gotovo glasno izgovori ove rieči.

„Ne njim, nego Hrvatskoj za volju“, šapće neki tajni glas duše u njem.

— Zar da moram gladovati, — odreći se ljubavi svoje, baš ja, Hrvatska toga ne zahtieva! Ta ja mogu Hrvatskoj koristiti na svakom polju. Pa napokon, Hojkić mi neka bude prva ljestva. I jest! Dodjem li kada k njemu, moći ću učiti, načinit ću izpite, bit ću odvjetnik, pa onda! mirio je onaj tajni svoj glas ovima riečima i šetao uzbudjeno gore dolje sobicom.

„Al Hojkić je beznačajnik, sebičnjak, on je izdajica, ti si ga sam javno takim proglasio!“ — javljala se opet ona skrovita strana duše.

— Napokon Hojkić misli, da je onako po zemlju dobro, kako on radi. Izdajnik, Bože moj! Da li je Bolić bolji, koji više i buči na sva usta, da su svi tati, a ono prodaje seljaku za prljavih dvadeset forinti kuću i kučište! Dà, i odvjetnik R., i za njega sam pisao, da je izdajica, pa sam išao! — govoraše glasno, upravo biesno hodaajući od jednoga ugla do drugoga.

„Odvjetnik R. je prokušan rodoljub, makar da nije nikad bio od tvoje strane, ali on je uvijek ustajao na obranu prava domovine, ničesa se nije bojao. On je književnik, podupire sve narodne zavode, gorljiv je branitelj jezika, k njemu si mogao ići, jer napokon teži za istim, za čim i ti. Ali Hojkić, — tomu nije nego do moći i novaca!“

— Šta će sve te ludorije, ta književnost, taj izkvareni jezik, što da do toga držim! Svi ti zavodi postoje samo na nesreću naroda. Da ih samo nikada nije bilo! Zar ta njihova jugoslavenska akademija, ili jugoslavski muzej, ili jugoslavenska univerza, koja manje vriedi od zadnje francezke ili ruske gimnazije, zar za to da više

držim do R-a., nego li do Hojkića? Jer onaj sve to pod-
pomaže, a Hojkić je pametan, te mu nije ništa do toga
stalo, već prijanja uz ove, koji takodjer ne ljube svu tu
slavu!

„No s kakovim obrazom mogao bi ti pred Hojkića?

— A što sam nekad bio protivnik njegov, — ej,
to u politici
nije drugčije!
Zato nam ne
treba, da bu-
demo „va vie-
ke“ neprija-
telji, pa čemu
uvlačiti u pri-
vatni život po-
litičku kavgu?
Radi Tinke?
Ej nije on prvi.
Eto Živka —.
Pa šta to na
mene spada,
promislim li
pravo. S kako-
vim obrazom,
s kakovim
obrazom, ala
sam lud; a
s kojim sam
obrazom lagao
i potpisao laži
pred rektorom,
uvriedio starca
čovjeka, pobi-
rao sve laži u
kotaru i šiljao
ih mirne duše
u novine. A
neka se uzme
i to: pisao sam
i u službenom
listu, pa jesam
li s toga ma
jedan čas bio
nevjeran svo-
jim načelima?
Bolić je da-
pače tvrdio,

da radim patriotski. Dà, dà, eto ti ga, tako sada; ako
se materijalno pridignem bit će štogod od mene, i ja ću
domovini hasniti, Boga mi, ja idem!

„Ne, ne, ne! Kad si toli dugo čekao, čekaj, strpi
se jošte. Bit će kod drugoga kojega odvjetnika. Ne,
nemoj k Hojkiću!“ silno ga odvrćalo nešto u nutr-
njosti njegovoj.

Još na ulici nije bio odlučan, bi li pošao k Hoj-
kiću ili ne. Zamišljen krene prema Jelačićevu trgu. Bi-
jaše tek oko devet sati. Ne sastajase nikoga, nego silnu
povorku i starih i mladih činovnika, koji su svi išli
prema gornjemu gradu u razne urede, strogo, pravilno,
odmjereno, ko naravnane kazaljke u dućanu kojega urara.

Drugda je
uiek ili s ru-
gom ili saža-
ljenjem pratio
ove velike mu-
čenike, ovaj
put pako za-
vidjao jenjima.
„Imadu svoj
kruh!“ mislio
je u sebi

U to ga nje-
tko postrance
dirne. Ogleda
se, eto krojača,
kome već pet
mjeseci duguje
nekoliko fo-
rinti.

— Gospo-
dine, šta je?
upita ga mali
žuteljivi maj-
stor, koji je
samo na pod-
bradku imao
nekoliko dla-
čica, te stane
tik preda nj,
da Krešimir
ne bi mogao
poći dalje, da
je sve i htjeo.

— Dakle,
molim vas? —
nastavi krojač
nestrpljivim
glasom, pogle-
davajući ga
drzovito u lice.

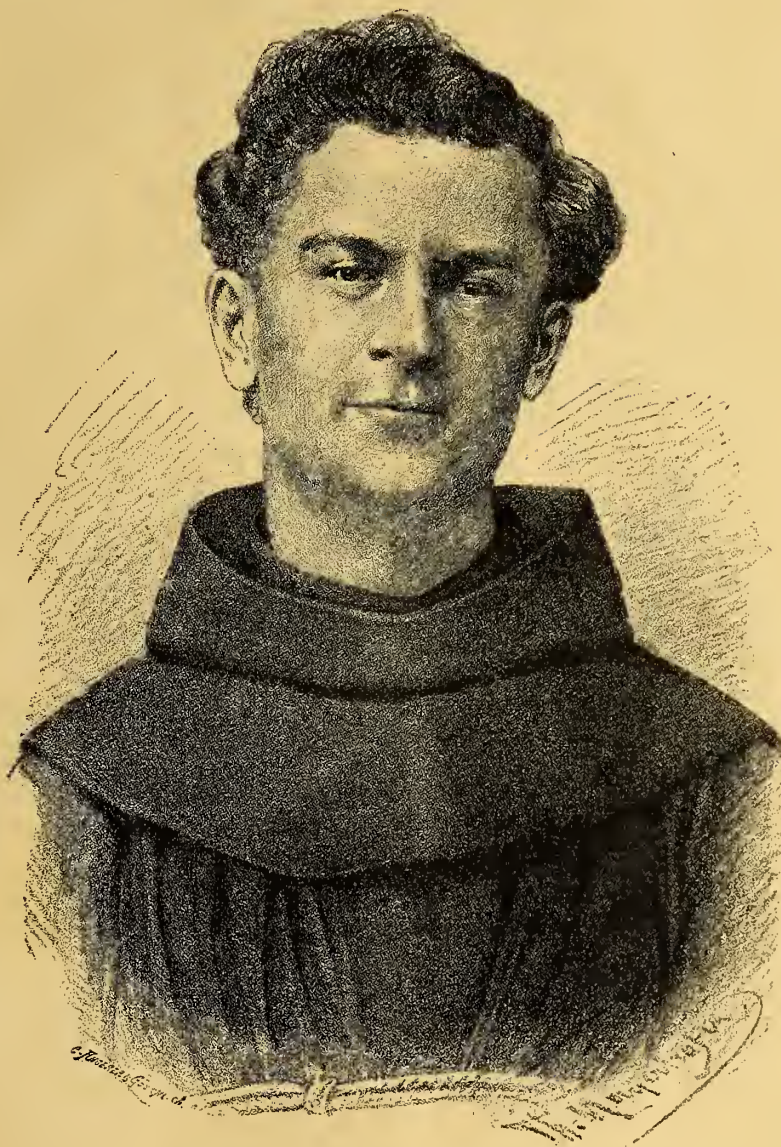
— Strpite

se, bit će sve! — odvrati Kačić i htjede dalje.

No krojač uzme vikati i bučiti, da se je čitavo
mnoštvo ljudi sjatilo oko njih. Kačić samo da nije po-
niko pod crnu zemlju. A krojač je dugo, dugo još vikao,
i tek kad je već sve psoske iscrpio, udalji se.

— Idem! odlučno reče Kačić.

(Svršit će se.)

Šimun Milinović.

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Nastavak.)

ada unidje Krupov sa silno pospanim licem: lijevo mu oko nije nikako htjelo da se otvori, premda je naprezao očne mišice za ovu svrhu naročito dane.

— Šta, počela bulazniti, a?

— Aja, spava mirno.

— Čuo sam. bratac, na svoje uši; ili mi se samo pričini u snu?

— Bit će, da vam se snilo, odgovori Dmitrije Jakovljevič sa vidom zatečena djaka

Krupov podje do postelje: — vrućica još uvijek, ali ništa za to; Dmitrije Jakovljeviču, morate u postelju — koja korist, da sebe mučite?

— Ne, ja ne ću leći, odgovori.

— Volja vas, odvrati Krupov, zijevne i upravi hod k tvrdomu divanu, na kojem je mirno spavao do pola osam; u to je doba svaki dan ustajao, legao u deset sati na večer ili u sedam u jutro. Pošto pregleda Ljubonku, odluči Semen Ivanović. da je to laka groznica od prehlade, pa dodade, da ta bolest sada lebdi u zraku. Šta se dogodilo iza ove groznice, neka pripovjedi Ljubonka sama. Evo odlomaka iz njena dnevnika:

18. svibnja Kako već davno nijesam pisala u ovu knjigu: više nego dva mjeseca . . . više nego dva mjeseca! a često mislim, da su godine prošle, otkako sam se razboljela. Sada mi se čini, da je sve prošlo, te će život opeta teći tiho i mirno! . . . Juče sam prvi put izašla. Kako mi je godilo usisati svjež zrak! Vrijeme bijaše divno . . . Ali sam ipak silno oslabila u bolesti. Prošla sam nekoliko puta vrtićem ovamo onamo, te već sustah, da mi se sve zamaglilo. Dmitrije se prepane, ali za čas prošlo. Bože, kako me ljubi! dobri, dobri Dmitrije! Kako me je njegovao! Ako sam samo oko otvorila, samo se ganula. već je bio kraj postelje, pitao me, želim li štogod, ne bi li htjela piti . . . jadni, srvalo ga je, kano da je sâm bolovao! S kolikom me strašću ljubi. . . . Bio bi kamena srca, ko ne bi ovakvu čovjeku ljubav vraćao ljubavlju. O! ja ga ljubim, nije mi možno, da ga ne ljubim. Dogadjaj u vrtu ne znači ništa, bolest je već bila u zamahtu, bila zam čudne dispozicije, živci su mi bili razdraženi. Jučer sam vidjela njega prvi put iza bolesti. . . . Njegov mi je glas dopirao do ušiju kao kroz san, nijesam ga gledala. Bio je uzrujan, nego je gledao, da to prikrije, i glas mu je drhtao, kad mi je rekao: „Napokon, napokon vam je bolje!“ Samo je malo razgovarao sa mnom, rekao bi, zaokupljala ga njeka misao, prevukao je nekoliko puta rukom preko čela, kano da je želi odagnati, ali se misao i opet vraćala. Nimalo nije nišanio na prošli dogadjaj, po svoj je prilici razumio, da je bila časovita bolešljiva omama. Za što ne is-

povjedih svega Dmitriju? One večeri, kada mi je nježno podao ruku, valjalo mi Dmitriju pasti u naručaj i sve mu kazati, ali nije bilo dosta sile, bilo mi je tako mučno. Pa je Dmitrije tako nježan, jamačno bi ga bilo teško uznemirilo. Kasnije ću mu svakako pokazati.

20. svibnja. Jučer smo bili Dmitrije i ja u vrtu. Htjelo mu se sjesti na onu klupu, ali ja mu rekoh, da se bojim zračne struje, što dopire od rijeke! Tako sam se užasno bojala one klupe! Činilo mi se, da bi to bila uvreda po Dmitrija! Je li istina, da možeš dva čovjeka ili čak više njih ljubiti? Igra riječi! Pravom ljubavi možeš ljubiti samo jednoga, a ja ljubim svojega muža. A po tom ja ljubim i Krupova, a usudjujem se priznati, da i Beltova ljubim. To je čovjek pozvan na velika djela, neobičan čovjek. Iz očiju mu sijeva genij. Ovomu čovjeku i ne treba ljubav. Šta će mu žena, kad ne može dohiti njegove velike duše? . . . Njemu treba druga ljubav. On trpi, duboko trpi, nježno bi mu prijateljstvo žensko moglo ublažiti bolove, a toga će prijateljstva uvijek naći u mene, samo što on ovo prijateljstvo shvaća odviše vatreno, ta on sve shvaća prevatreno. A svrha toga on je slabo vičan pažnji, simpatiji, uvijek je živio gotovo osamljen, pa za to mu probukti odmah sva ojadjena, ogorčena duša, čim se namjeri na glas simpatije. To je posve prirodno.

23. svibnja. Ima čudnih trenutaka, kada te obuzme nemirna želja za još punijim životom. Je li to nezahvalnost spram udesa ili je to narav čovječja? Ja osjećam često, poimence u najskorije doba njeku težnju, težnju . . . teško mi je naći zgodnu riječ. Dmitrija ljubim iskreno, ali mi duša čezne za nječim, čega ne nađem u njega, — on je tako blag, tako nježan, da mu mogu otkriti svaku tugu, svaku djetinjsku misao, koja mi mune glavom; on umije sve cijeniti, ne smije se podrugljivo, ne vrijeđa me hladnom besjedom ni učenom napomenom. Ali to nije sve. Ima još drugih zahtjeva, duša čezne za snagom, za smjelošću mišljenja. Za što nema u Dmitrija potrebe, da prodire do istine, da se muči mislima? Često ga štogod pitam, često mu otkrivam sumnju, koja me muči, a on? Tješi me i umiruje, hoće da me uspava, kao djeca što se uspavaju. . . . To nije ono, za čim čeznem. . . . I samoga sebe uljuljava ovom djetinjskom vjerom; ja toga ne mogu.

24. svibnja. Jaša boluje. Dva dana vraćica, a danas ga probili prišti. Semen me Ivanović vara. Deset je puta bolje po duši reći istinu; valja maštu prestrašiti, ali joj ne popustiti maha: inače će zamisliti i izmisliti još mnogo gore, još mnogo groznije! Ne mogu pogledati Jašu u oči. Srce mi se cijepa, djeteta trpi užasno. Kako je spalo, siroče, kako je blijedo! . . . Pa ipak bude li mu za čas

bolje, već se smiješi i ište loptu. Užasna je pomisao, da je sve tako prolazno, što nam je toliko drago; kao u vrtlogu sve se okreće i vrti, dobro i zlo, a i čovjek zajedno; čas ga iznese vrtlog na vrhunac blaženstva, čas ga opet duboko ponjuri. Čovjek misli, da sve sam određuje, a kad tamo, on je nalik na iver, što se na rijeci vrti u malenu krugu, te ga goni val, dok ga ne baci kamogod na obalu ili ne odnese u more ili ne zavalj. . . Žalosno i strašno!

26. svibnja. To je skrlet. Dmitrije je tri brata izgubio po ovoj bolesti. Krupov se pečali, ljuti i prepire, te ne ostavlja Jaše ni na tren. Bože moj, Bože moj! šta će nas sve stići? Dmitrije već jedva stoji; eto to li je sreća, koju sam ti donijela?

27. svibnja. Tiho odmiče vrijeme, još uvijek isto. Smrtna osuda ili milost. . . Ali samo brzo. . . Strašna li u mene zdravlja, dok mogu sve ovo podnositi! Semen Ivanović sve jednako govori: strpite se, strpite se! . . . Jaša, anđele moj, s Bogom . . . s Bogom maliću!

29. svibnja. Podrugi je dan prošao mirnije, kriza je minula. Ali još i sad moramo biti na oprezu! Sve ovo vrijeme bila sam u silnu naponu. . . Sad me podilazi strašna, duševna sustalost. Rada bih se po volji izgovoriti. Kako godi govoriti kad znaš, da te njetko razumije, potpunoma razumije sa simpatijom.

1. lipnja. Sve je dobro . . . sve bi rekla, ovaj put je oblak prošao mimo Jašine glave. Jaša se danas dva sata igrao sa mnom i sa svojim konjicom. Još je slab, ne može još stajati. Dobri, dobri Krupov, kakav čovjek!

6. lipnja. Sve se smirilo. Jaši je bolje, ali ja sam bolna, osjećam živo. Kadikad sjedim uz postelju, pa kad bi valjalo, da se radujem, iznenada — sama ne znam za što — zaokupi me iz dna duše tolika tuga . . . pa raste, raste, dok se iznenada ne prometne u nijemu, strašnu bolest. Sve mi se čini, umrijet ću. Ovih dana nijesam imala kada, da se zabavljam sama sobom. Jučer mi je poslije objeda pozlilo. Tada sjednem k Jaši, prislanim glavu na posteljicu i zaspim. . .

Ne znam, jesam li dugo snivala, ali u jedan put mi bude teško u duši, otvorim oči, a to preda mnom — Beltov! Do njega nije bilo nikoga u sobi. Dmitrije je otišao na poučavanje. . . Gledao me suznim očima, ne reče ništa, nego mi pruži ruku, te moju ruku stisne čvrsto, tako čvrsto, da me je zaboljelo . . . a onda ode. Za što nije ništa rekao? . . . Htjela sam ga sustaviti, ali mi riječ zapela u grlu.

9. lipnja. Svu je večer bio u nas i užasno veseo; bacao se šalom, smijao se, hihotao, ali sam vidjela, da je to samo natega; pače mi se pričinilo, da je mnogo vina popio, da ostane široke volje. Bilo mu je teško na duši, varao je samoga sebe, nije on tako vesele čudi. Nijesam li ja njegovu srcu namjesto utjehe zadala novu skrb?

15. lipnja. Danas je bilo sparno, gotovo sam pogi-

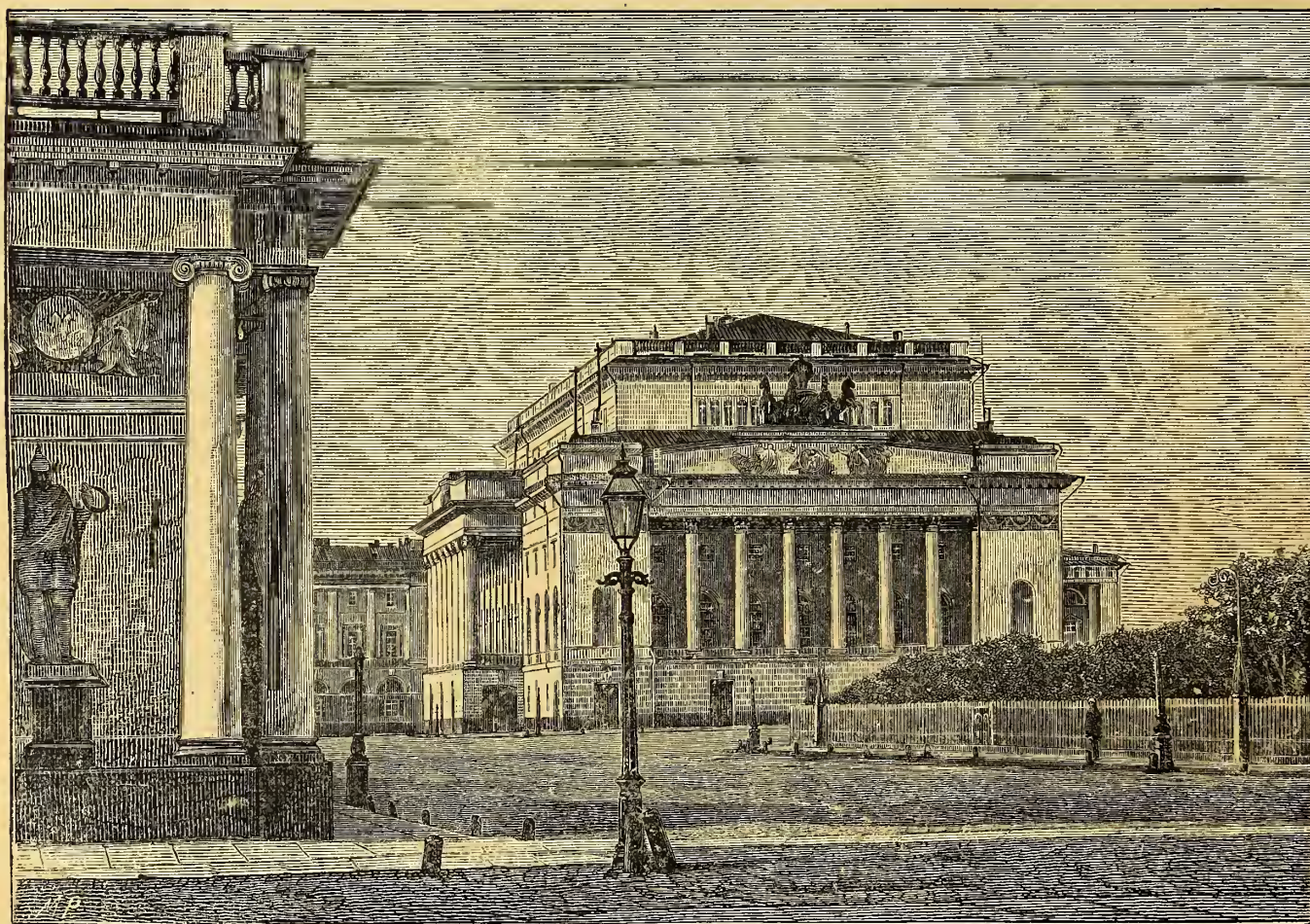
nula od vrućine. Iza objeda se digne oluja, te je kiša, što je pala, mene možda više osvježila nego travu i drveće. Podjismo u vrt. Bilo je prekrasno na polju: drveće je zadavalo nekom krepkom, vlažnom svježošću; bilo mi je tako lako. . . Prvi put me je opomenuo onoga dana na drugi način; bilo je to prekrasno . . . ta može li prekršaj biti pun dražesti, oslasti i blaženstva? . . . Išli smo onom alejom. Njetko je bio na onoj klupi, prikućimo se, a kad tamo — on. Gotovo sam uskriknula od radosti. Bio je veoma tužan, sve mu riječi bile sjetne, pune bola i ironije. Pravo veli — ljudi sami sebi izmišljaju bolove. Nu, da mi je bratom, ne bih li ga mogla otvoreno ljubiti i govoriti o tom s Dimitrijem, sa svim ljudima? . . . Nikome ne bi bilo čudno. . . Ali on i jest moj brat, to osjećam. . . Kako bismo krasno mogli urediti svoj život, svoj maleni krug! Sve mislim, da imade među nama povjerenja, i ljubavi i prijateljstva, i mi ne trebamo Bog zna što, pa će jedno drugome rado doprinostiti žrtve. . . Kad smo prispjeli kući, bilo je kasno. Mjesec se pomolio na nebu. Beltov je išao sa mnom. Kakva je čudna, magnetska sila pogleda u toga čovjeka! Dmitrije je pogled blag i miran kao modro nebo, a njegov uznemiruje, zabunjuje — pa opet ne. Malo smo govorili. . . Na rastanku mi reče: „Ja sam sve ovo vrijeme mnogo mislio na vas i bio bih rad s vama govorio, toliko mi je na srcu bilo!“ . . . „I ja sam mislila na vas. . . Laku noć, Voldemare!“ Ne znam ni sama, kako sam ove riječi istisla; nikad ga još nijesam ovako nazvala; ali mi je bilo, te nijesam mogla drukčije. On uzdrhta, kad začuje svoje ime: pokloni mi se i s nježnošću, koje znade kad što u njega biti, reče: Vi me treća ovako zovete, radujem se tome kao malo dijete, bit ću dva dana sretan“. „S Bogom, s Bogom, Voldemare!“ Htio je još nešto kazati, zamisli se, pogleda mi u oči i — ode.

20. lipnja. Ja sam se jako promienila. Ojačala sam poslije susreta s Voldemarom. On je ognjena, djelatna, neprestano zabavljena narav. dira sve unutrnje strune, dotiče se svih strana bića čovječjega! Koliko je novih pitanja izniklo u mojoj duši! Koliko me običnih, svagdašnjih stvari potiče na misao, gdje ih prije nijesam ni pogledala! Mnogo mi je jasno, čega se ne bih usudila ni naslućivati! Dakako valja mi često napustiti misli, kojima sam se privikla, koje sam pazila i njegovala. Gorak mi je trenutak, kada se s njima rastajem, ali mi bude kasnije lašnje, ugodnije. . . Mnogo bi me rastužilo, da nas ostavi. Ja ga nijesam tražila, ali se tako desilo; naši su se životi sastali — sasvim se razminuti ne mogu. On mi je otkrio nov svijet. Pa nije li zbilja čudno, što se ovaj čovjek, koji nije nigda našao mira, nigdje posla, koji je osamljen prošao sav svijet, iznenada namjerio u ovom gradiću na simpatiju u slabo izobražene, siromašne, od njegova kruga daleke žene! Bit će da me silno ljubi — ali stoji li to do volje? A svrh toga je

morao pretrpiti dosada toliko hladnoće i bešćutnosti, da svako toplo čustvo stotruko vraća. Ne mogu ga ostaviti onaka sama, kako je bio, ne mogu mu se tudjiti. . . . Bila bi to grijehota. . . Da, on imade pravo — i ljubav imade svojih prava! Od njeko doba nije Dmitrije prave volje: neprestano je zamišljen! To je njegov značaj, ali je strašno, što to jednako raste! Ova me sjeta uznemiruje, te je kadikad krivo tumačim. . .

22. lipnja. Čini se, da se ne prevarih. Juče je bio Dmitrije tako smrknut, da više nijesam mogla podnositi,

usnuti na vijeke!“ — „Molim te, uzkliknem ja, kakve su to crne misli? Ne bi li ti nikoga žao bilo ostaviti ovdje?“ „Žao? Žao bi mi bilo za te i za Jašu, ali sam uvjeren, da bi ga ti bolje uzgajala nego ja. Osim toga, draga, mogu se ondje kao i ovdje uvijek moliti za vas; molitva, puna vjere i ufanja, nalazi uvijek posluha. . . Ti ćeš žaliti za mnom, drago moje, znadem, — jer si dobra; ali je u tebe sile, da odoliš udarcu, priznaj sama“. Neiskazano me je boljelo, dok sam ga slušala, gdje ovako govori. Iz ovih sam riječi razabirala zlo čustvo, te mi

Aleksandrinsko glumište u Petrogradu.

nego ga z pitam, šta mu je. — „Glava me boli“, odgovori, „moram u šetnju“. I uzme šešir. — „Ići ćemo zajedno“. — „Ne, drago moje, sada ne, ja idem prebrzo, sustala bi“, te sa suzama u očima ode. Ne mogoh podnijeti, nego udarim u plač. Kad se vrati, nadje me na istom mjestu pokraj prozora; vidio je, da sam plakala, tužno me stisne za ruku i sjedne. Šutjeli smo časak, a tad će mi on ovako: „Ljubonka, znaš li, šta mislim? Kako bi krasno bilo, da mogu za blage ljetnje noći gdje god u šumi prisloniti glavu o tvoje krilo i ovako

suze poteku niz obraze. Šta je to? Počinjem se pobojavati, da nisam ja nevolju i bijedu uvalila u naš život. Pa ipak mi je savjest mirna. . . Zar sam ga zbilja zagnala u ovako stanje nedostatkom ljubavi ili. . . Ne vjeruje mi više kao njekoč, vidim očit! Šta, zar imade mjesta u njegovoj plemenitoj duši — čustvu, kojega se ne usudjujem okrstiti pravim imenom? Zar sumnja, da li ga ljubim? Oj Bože, kako da to shvatim? Ta ja ne ljubim drugoga, ja ljubim njega, a ljubim i — Voldemara. Ali je moja simpatija prema Voldemaru sasna

drukčija. Za čudo, mislila sam, da će naš život sada teći spokojno i mirno, da će teći široko, široko, puno — pa gle u tren oka pukao nam je pred nogama dubok jaz. . . Teško mi je. . . Da umijem dobro, veoma dobro igrati na fort pianu, izmamila bih mu zvukove svoje duše, kojih ne mogu izkazati, Dmitrije bi me razumio, shvatio bi, da je u mene čista duša. Bijedni moj Dmitrije! Stradaš za svoju bezkrajnu ljubav! Da, ljubim te, Dmitrije moj! Da sam ti odmah na prietac izpovjerala, ne bi bilo ovako okrenulo. Koja me je zla sila odvrtila

24. lipnja kasno u noć. Život, život! Sred tuge i magle, sred bolješljivih slutnja i sadašnjega bola nenađano zasine sunce i sve bude svjetlo, krasno. Ovaj je čas otišao Voldemar. Dugo smo razgovarali. . . I on je tužan i mnogo strada, pa kako mi je pojmijiva svaka njegova besjeda! Za što ljudi podavaju prilikama naše simpatije drugi karakter, za što li ih izvlače? Čemu to sve rade?

25. lipnja. Jučer je bio Ivanj dan. Dmitrije bijaše u nekoga druga, koji je slavio imendan. Vratio se kasno,

Dvorac vel. kneza Mihajla Nikolajeviča u Petrogradu.

od nauma! Čim se smiri, kazat ću mu sve, sve. . .

23. lipnja. I Semen se Ivanović prema meni promijenio. Ta šta sam uradila? . . . Ne znam, ni šta sam uradila, ni šta se dogodilo? Dmitrije je danas mirniji, mnogo sam govorila s njim, ali mu ne rekoh svega; kadikad mi se pričinjalo, da me razumije, no za časak se opet uvjerim, da nas dvoje posve različito shvaćamo život. Počinjem misliti, da me Dmitrije ni prije nije potpunoma shvaćao, podpunu simpatiju sa mnom osjećao, — to je strašna misao!

ali ne posve trijezan. Još nikada ne vidjeh ga takog! Blijed, raščupan, nestalna hoda koracaše spavaonicom. „Tebi je zlo, dragi?“ upitam ga: „da ti donesem čašu vode?“ — „Da“, odgovori, a od uzrujanosti mu zapinjao glas: „donesesh li mi toliko vode, da se uzmognem utopiti, bit ću ti zahvalan!“ Živo ga pogledam, a on se smete. „Nemoj slušati, za Boga, nemoj slušati, šta bulaznim“, nastavi Dmitrije po svoj prilici zabunjen mojim pogledom: „Ne znam, kako se dogodilo, da sam nešto previše pio — odatle vrućica, groznica. . . S Bogom, drago moje,

hoću da ovdje malo otpočinem“. I odjeven se izvali na divan, te za tren zaspi dubokim snom. Svu noć nijesam mogla stisnuti oka, težak mu se bol razabirao na licu, dok je spavao; kadšto bi se nasmjehnuo, ali to nije bio njegdašnji posmjeh. . . Ne, Dmitrije, mene lje ne prevari! Nijesi ti po slučaju previše pio! Nijesi u groznici ono rekao; vino ti je podalo krutost, koje inače nema ni za lijek u tvoje naravi. . . Šta se to sabire ponad naših glava, Bože milostivi! Ovo nadilazi ljudske sile! Tebi se savila tuga oko srca, bijedni Dmitrije! Ali da ja moram gledati tvoje muke i priznati, da sam svemu kriva ja!

Za tri ure. Još ne mogu svega pojmiti. U duši mi je sve bučno, kao iza bure, kad ne mogu valovi da se umire. Krv mi udara u sljepočice . . . srce mi kuca tako žestoko, da se moram držati za prsi. Dmitrije, nije li grjehota, što me možeš toli krivo shvaćati? . . . Pa kako on trpi, nesretnik jedan! . . . Melema mu treba, melema! . . . Ah kako mi se vrti u mozgu, kako mi glava gori! I opet ću oboljeti? . . . Govorila sam sa Dmitrijem, tražila, da mi razjasni, htjela sam znati, za što je tako silno tužan, za što tako postupa, za što tako govori; da on je izgubio vjeru u me, on ne će nigda razumjeti, što u mene biva. To je strašno, jer ne mogu ničega promijeniti! . . . Sve zavija maglom, a u grudima, drhat, bol; za što sam se sreća s Beltovom?

26. lipnja. Kako su čudni i smušeni ti ljudi! Pomisliš li na sve to, zbilja ne znaš, bi li se gnjevio ili smijao. Danas mi je sinula misao, da je najnesebičnija ljubav — najveći egoizam, najveća poniznost — najstrašniji ponos, tajna okrutnost. Ova mi je misao upravo onako užasna, kao ono, kad sam djevojkom sebe držala za neman, za zločinku, što nijesam mogla ljubiti Glafire Lvovne i Aleksisa Abramovića. Šta ću da počnem? Gdje da se obranim od svojih misli? Pa za što? Nijesam više dijete! Dmitrije me ne tuži, ne prekora me, ne ište ništa u mene, još je nježniji, još mnogo nježniji! Ovo „još“ najjasnije svjedoči, da to je sve ne prirodno; u tom imade za me toliko ponosa i toliko poniženja, tolik nedostatak razumijevanja! On mnogo strada, no čemu o tom govoriti ženi, koja ljubav odvrća otrovom? Da, Bože, ja sam govorila s njime iskreno, iskrenije nego li bi ikoja druga žena uradila; očevidno je popuštao, ali se k jednu uvlačilo u njegovu dušu, čega nije mogao nadjačati!

27. lipnja. Njegova se žalost neprestance pretvara u očaj. Predjašnjih su dana ipak znali iza tužnih razgovora svanuti vedri časovi. Sad je tome kraj. Ne znam, šta ću. Sila mi nestalo. Mnogo je trebalo, da taj blagi čovjek dodje do očaja, a ja sam ga dognala, nijesam umjela, da sačuvam ovu ljubav. Ne vjeruje više riječima ljubavi moje, on vene. Htjelo bi mi se umrijeti sada. . . Odmah, odmah bi umrla! Počinje me prezirati. A najgroznije je i najnerazumljivije, što mi je savjest mirna; ja sam za-

dala strašan udarac čovjeku, koji je meni sav svoj život posvetio, — kojega ja ljubim, pa evo — osjećam se sama nesretnom; čini mi se, te bi mi bolje bilo, da se osjećam zločinkom, — oj tada bih mu pala pred noge, ovila mu rukama koljena i pokorom svojom sve okajala: pokajanje pere sve ljage sa duše! Ta on je tako nježan, ne bi mi mogao odoljeti, oprostio bi mi, pa bismo bili još sretniji, pošto smo toliko zlopatili! Htjelo bi mi se sada, da budem sama, negdje daleko u tuđini, samo bih Jašu pvela sa sobom, medj tuđim bih ljudima lutala i okrijepila bih se. . . Ti ne ćeš naći pokoja, Dmitrije! Ah, moj druže; zadnju bih kaplju krvi svoje dala, da me možeš, da me hoćeš da razumiješ! Kako bi ti onda bilo lijepo! Ti ćeš pasti žrtvom svoga silnoga neshvaćanja, a ja ću za tobom u tu propast, jer te ljubim, jer su me podzemne sile odabrale za tvoju pogubu. Gdješto mi se čini, kano da bi mi nekoliko besjeda Voldemarovih moglo olahkotiti dušu, ali se plašim susreta! Šta su uradili zli jezici! Pošlo im je za rukom, da me prepлаše, da mi otruju vedru, plemenitu ćud. Bog im prosti! Semen mi je Ivanović nekoliko puta dosta jasno odsjekao moral. . . oj dobri Semene Ivanoviću! Žalim ga, ne razumije ništa, a govori o svetim dužnostima materinskim. . . Nigda mu nije došlo na um, da sam i ja kadikad o tom razmišljala! Često je uvredljivija simpatija ljudska od nehaja. . . Prijateljstvo smatra prvim pravom, da druga priveže o stup sramote, . . . a za tim ište, da se izvršuju savjeti. . . makar se koliko njima opirao, onaj kome se daju. Ah kako li je sve to maljušno! Fu, sparno mi je, kano da sam u malenoj sobi, kojoj su svi prozori dugo bili zatvoreni, a muhe još uvijek naokolo zuje! . . .

* * *

Da nije Beltov došao u N. N., bila bi familija Kruciferskoga još mnogo godina mirno i sretno proživjela — svakako. Ali je to slaba utjeha! Dok prolazim kraj ostatka izgorjele kuće, prolazi mi glavom obično ova misao: da nije zapala iskra, da se nije plamen razbuktio, ova bi kuća još mnogo godina stajala, još bi se dugo u njoj pilo i veselilo, a sad je rpa kamenja.

Pripovijest se naša za pravo domakla kraju, mogli bismo stati i dati čitaocu, neka presudi, ko je kriv. No ima još nekoliko pojedinosti, koje se čine dosta znatne; ako dopustite, pripćit ću vam ih.

Počnimo najprije sa siromašnim Kruciferskim. Skoro iza bolesti svoje žene opazi Kruciferski, da ju njeka misao živo zanima. Bila je zamišljena, nemirna. . . a u licu joj bilo nešto ponosna i krepka, kako to inače nije bilo. Kruciferski je to tumačio kojekako, često veoma čudno i nevjerovatno. Na posljedku se stane svemu smijati, ali ga opet salete crne misli.

Jednom je sjedio s Jašom u svojoj sobi, kad njetko zakuca na vratima i zapita: doma? To je Beltov, reče

Kruciferski, a oči mu opaze laku rumen na ženinu licu, pače primijeti, kako je ovo lice oživjelo, ali kako se činilo ne radi njega. On se trgne, no ipak ne reče ni bi-jele. Znao je, da mu žena prijateljuje s Beltovom, pa se ne bi čudio, ali taj pogled, ta rumen, što joj je sinula licem! . . . Je li možno? pomisli i ponovo stane promatrati, što je opazio.

Beltov je dragao Jašu. Ali kakvim je nježnim i strastvenim pogledom pogledao majku! U tom pogledu samo slijepac ne bi mogao razabrati ljubavi, vruće ljubavi — pače još više nego samo ljubavi i sretne ljubavi! Ona je oborila oči, ruke joj malo zadrhtale, činilo se, da je u taj par preblazena. Kruciferski istisne nekoliko riječi pa ode u bližnju sobu. Može li biti? navali s užasom pitati samoga sebe. U glavi mu šumjelo, uši mu zujale tako silno, da je morao brzo sjesti na postelju. Dugo je ondje sjedio, tad već nije mogao misliti, tako mu je teško prisjelo na dušu. Po tom podje opet k njima u sobu. . . Razgovarali su tako prijateljski, s tolikom simpatijom, te mu se činilo, da je posve suvišan u njihovu društvu. Stane prolaziti sobom ovamo onamo, te mu u to dolazile na um različite sitnice, na koje prije nije pazio, a sada mu se prikazivale teškim dokazima. Kad je odlazio Beltov, ona ga je pratila, smiješila mu se, — pa kako! „Da, ona ga ljubi“. Uvjerivši se o tom počne s užasom odbijati ovu misao, ali je misao bila tvrda, pa se opet pomolila. Tamno, bezumno očajanje presvoji mu dušu. „Gledaj, ja sam slutio! Šta da radim? . . . ni ti. ni ti me ne ljubiš!“ I stane čupati kosu i gristi se za usnice, u njegovoj se blagoj, mekoj duši razvijalo strašno bjesnilo, mržnja, nenavist, osveta; pa da umiri ove osjećaje, skupi sva snagu, da ih sve u se sakrije.

Bila noć. Njemu se silno htjelo plakati, a ne bilo suza. Za čas mu san sklopi oči, ali se doskora probudi sav u hladnu znoju. Sanjao o Beltovu, kako vodi Ljubonku za ruku gledajući je pogledom ljubavi, ona odlazi, a on zna, da odlazi za vijeke. . . Opet mu se prikaže Beltov . . . ona mu se smiješi . . . oj to je užasno! . . . Ustane. Na polju je već svitalo. Ona još spava. Lice joj je mirno. Lice spavaćega čovjeka odaje kadšto osobitu dražest — takvo je bilo u taj par lice njezino. Tad joj se na jednom obavije smiješak oko usta. „Sanja o njem“, pomisli Kruciferski, te je pogleda s tolikom mržnjom, s tolikom divljošću, da bi je bio naprečac zadavio, kao crnac mletački, da se nije po sreći privikao mirnim običajima našega vijeka, — u nas se ne svršuju tragedije tako okrutno! „Čime je nagradila moju beskrajnu ljubav?

o Bože moj, Bože moj! takva ljubav!“ ponovi Kruciferski i kano da se želi oteti užasnoj napasti, pristupi k posteljici djeteta. Onamo se protekao Jaša, u tvrdu snu turio ručice pod obraz. „Skoro ćeš osirotjeti“, reče promatrajući dijete: „bijedni Jaša!“ Do skora ćeš biti bez oca; toga više ne mogu i ne ću da podnosim. . . Ubogo dijete! Preporučam te okrilju onoga, koji brani sve sirote! . . . Kako joj nalikuje!“ I brizne plakati. Suze, molitva i mirno lišće usnula dječarca ublažiše mu ponjke tugu. Druge mu misli zaokupe meko, mrznovolja to srce. „Radim li pravo? Zar ga je hotice zaljubila! . . . a pored toga on . . . u malo što ga i sam ne zaljubih!“ I naš maštalac, što je malo čas kipio od bijesne ljubomornosti, sada odluči, da će se svega odreći i čutati. „Neka bude sretna, neka joj moja žrtva kaže, koliko je ljubim! Samo da je mogu vidjeti, samo da je znadem u životu, bit ću joj brat i prijatelj!“ Odlanulo mu, kada se nakanio na ovo divsko djelo beskonačne nesebičnosti, te ga utješi misao, da će se Ljubonke kosnuti žrtva njegova. Bili su to časovi duševnoga napona; još ne minu dvije nedjelje, a njegova sila iznemogne, te on klone na tla pod takim bremenom.

Ne ćemo ga kriviti. Ovake se protuprirodne krieposti, ovake odluke samozatajne protiv ljudskoj naravi, te ih biva ponajpače samo u mašti, a ne u zbiljskom životu. Njekoliko je dana izdržao, ali tada na jedared oslabi njegov heroizam posve hladna i uska pomisao: — „ona misli da ne vidim ničega, ona se pretvara, hini“. A o kome je to mislio? o ženi, koju je ljubio, koju je cijenio, koju bi morao naskroz poznavati, a ipak je nije poznao. Tada počne tuga, što no ga je izjedala, nalaziti oduška u riječima, jer riječi blaže. Ovako su oni prispjeli do izjava, gdje se nije on mogao suzdržati a Ljubonka nije htjela. Iza takih razgovora bilo mu je teško na duši; s toga je gledao, da ne bude s njom na samu, a kako su živjeli sami za se, bili su uvijek zajedno. . . Pokuša se revnije baviti znanostima, ali ga nijesu mogle zaokupiti. Dok su mu oči prolazile knjigom, znala bi mu mašta dozivati u pamet krasne, svijetle uspomene, te je često kanula suza na listove učene knjige. A duši mu je prepukla pustoš, koja je svake ure rasla, — nije mogao, da žive u toj pustoši. Stade iskati zabavu. Vidjeli smo u dnevniku, kako se je na Ivanj dan vratio kući od večere učenoga druga Meduzina.

Da, zbilja, da se malko oporavimo od patetičnih mjesta, podjimo u učeno kolo Meduzinovo. Upoznajmo se iznajprije sa samim gazdom.

(Svršit će se.)

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Dočim sam do sada petrogradske znamenitosti naveo i opisao pojedince, budi mi dozvoljeno nacrtati obćeniti utisak, koji čini ruska prijestolnica na posjetitelja. U tu svrhu prodjimo malko njom u različite pravce.

Tko je u Mletcih bio, zar se je mogao ovim divnim gradom upoznati a da se nije dao provesti „velikim kanalom“ (Canal grande)? To je mletačka glavna ulica, to je mletački „corso“. S jedne i druge strane prikazuju se najljepši gradjevni spomenici, potičući iz dobe, kada je ova kraljica Adrije, gospodarica mora, plivala u bogatstvu i sgrtala blago iztoka. Ondje se počam od pizette sv. Marka vide palače: dogana di mare, Treves, Tiepolo, Corner, Cavalli, Dario Angarani, Contarini, Rez-zonico, Giustiniani, Foscari, Moro-Lin, Mozenigo, Pisari, Barbarigo, Spinelli, Manin, Fondacho dei Tedeschi, Cà doro, Pesaro, Grimani, Vendramin itd. u svih mogućih slogovih. Ondje se plovi izpod prekrasnoga mosta „ponte Rialto...“. Što je ovim južnim Mletcima „canal grande“, to je sjevernim, Petrogradu, kako je već opaženo, Neva. Dunav u Pešti ne može se prispodobiti s Nevom, kano što se glede položaja ne može Budim-Pešta prispodobiti s Petrogradom. Dunav prolazi kroz Peštu a da se ne razilazi kroz nju, dočim Neva pretvara Petrograd u skupinu bezbrojnih otoka i otočića. Naprotiv posvema je osnovana prispodoba Petrograda s Mletci. Ovdje svi morski odvodi izlaze ili ulaze ponajviše u canal grande i della Giudeca; a tako i u Petrogradu odvodi Neve izlaze iz te velike rijeke i ulaze u nju, s njom pako u morski finski zaljev.

Kako sam stanovao na Vasiljevskom ostrvu, te mi je češće bilo prelaziti na lievi brieg, a mostova imade razmjerno malo: to sam parobrodom redovito preplovljivao „veliku“ Nevu. Množina parobroda plovi neprestano u trinaest pravaca tako, da imadeš priliku gledati sa svih mogućih gledišta oba nabrežja ruske prijestolnice. Kano što se vozećemu po „canal grande“ prikazuju najprije i neposredno palače uz obalu njegovu, tako se s nevskoga parobroda ponajprije vide liepa nabrežja i na njih poredani dvorovi; a u zadku vide se pozlaćene kube i visoki zvonici hramova. Čarobnija slikovitost jedva se daje i pomisliti. U tom pogledu daje Neva jednu prednost pred „canal grande“. Neva na ime ne vijuga se toliko kroz Petrograd, koliko se vijuga „canal grande“ kroz Mletke; s toga je pregled i pogled sa Neve dalji i podpuniji, premda je scenerija u Mletcih toga radi mnogo različitija. Izpod Nikolajevskoga mosta otvori se ravan pogled do Aleksandrovskoga, što je mnogo dalje nego li u Mletcih od palače Foscari do mosta „Rialto“. A ono je najzanimiviji dio Petrograda; jer veći dio opisanih palača leži na tom prostoru duž nevskoga nabrežja: na

„boljšom nabrežju“ palača akademije umjetnosti, vojničke akademije, histor.-filol. instituta, akademije znanosti, burze; na „nabrežnoj“: Nikolajevska akademija, senat; na admiralitetskom nabrežju: admiralitet. Jedva se doplovi k „dvorcovom“ mostu, prispije se na razmedje velike i male Neve, a ovdje se ta rijeka razilazi kano u jezero. Na dvorskom nabrežju izmedju dvorskoga i troickoga mosta stere se „zimni dvorec“ s eremitažem, onda dvorci Vladimira Aleksandroviča te Mihaila i Konstatina Nikolaeviča; a na suprotnom briegu „kriepostni“ i Petrovski ostrv sa sgradami jurve opisanimi, nad kojima se diže nebu pod oblake visoki zvonik Petro-Pavlovskoga sobora. Izpod Aleksandrovskoga mosta Neva se opet razilazi u „Nevku“, te ploveći velikom Nevom vidi se na lievom briegu nov dio Petrograda, na ime „vyboržku“ čest, koja je najmanje izgradjena; dočim se na desnom steru nabrežja do taurijskoga dvorca i smolniskoga monastira. Odavle je opet sve do naprama Aleksandro-nevskoj lavri desna obala manje izgradjena. S toga može se ruska prijestolnica u buduće samo u tom pravcu k moru širiti, ako ne ima kakovih zemljišnih zaprieka.

Koli je živahna plovitba po Nevi, predstaviti će si čitatelj, kada uzme na um razgrananje te velike rijeke po ruskoj prijestolnici i veličinu grada, pak i množinu parobroda (preko 80), koji Nevom plove. Plovitba traje da kako samo 7½ do 8 mjeseci na godinu; Neva se obično izmedju 14. studenoga i 6. prosinca smrznue, a izmedju 7. i 30. travnja otopi. Početkom studenoga počimaju iz ladožkoga jezera dolaziti ledene sante a za nekoliko dana već je cijela rijeka ledenom korom pokrivena, koja sve to više deblja tako, da dočim s početka daje prolaz samo pješakom, malo kasnije takodjer izvoščikom, a napokon i najvećim teretnim vozom. Kano što su ljeti oživljavali Nevu parobrodi i ladje, tako ju sada oživljuju saone i sklizači. Pridružuju se razbijači leda, jer za sam grad da treba do pol milijuna ledenih komada. Oledjena Neva daje Petrogradjanom toliko zabave, ako ne više, koliko i tekuća; jer uz sklizanje i sanjkanje pruža višim slojevom društva priliku urediti zabave, za koje ne ima u drugih prijestolnicah prilike, kano što su krabuljni sastanci i plesovi „italske noći“ itd. Za moga boravka nije da kako svega toga bilo, a kano južnjak radovao sam se, što me je Neva na svojih valovih nosila i mjesto na saonah na „dimšićih“ prikazala svoj dražestni okoliš. Nu Rusu počima pravi život velegradski, kada se Neva pokrije svojim bielim zimskim plaštom.

Petrogradske ulice čine se manje živahne, nego što su u drugih velikih prijestolnicah. U stvari je toliko, što su petrogradski „prospekti“ i ulice redovito široke, pak

ne ima onoga guranja, koje se opaža, i koje je neizbježno u starijih zapadnih velikih gradovih, gdje su „boulevardi“ tek u novije doba uredjeni, a gdje imade toliko tiesnih prolaza. Nu kolika se množina i u Petrogradu po ulicah kreće, razabire se, kada se pomisli, da već sama prijestolnica broji do milijun žiteljstva, da onamo svaki dan dolazi množina svieta sa strane i da je grad ujedno veliko obrtno, prometno i trgovačko mjesto. U tom pogledu zauzima Petrograd, kako je već rečeno, u carevini drugo mjesto, prvo naime poslije Moskve, a znamenitost mu u obrtno-trgovačkom svijetu svaki dan sve to više raste, osobito od kada je uredjenjem plovitbe u zaljevu kod ušća nevskih postao velikom morskom lukom. Petrograd s okolicom imao je god. 1879, kano što je spomenuto, ukupno velikih potrošarini nepodvrženih^{*)} obrtnih zavoda 741, u kojih je radilo 76.833 nadničara, a izradjeno robe za 155,746.000 rub. Ovamo se ne računaju tvornice duhana, koje u Petrogradu rade u vrijednosti od 10 milijuna rub., na dalje pivare i pecare. Dakle tvornice petrogradske zabavljaju do blizu dvie sto tisuća radnika. U tih velikih tvornicah pojedine vrsti obrta dotjerane su do tolikoga savršenstva, da stoje na visini sa stranimi, te su tim iztislule strani uvoz. Tako se obćenito hvale petrogradske fayence i porculan, na dalje pokućstvo svake ruke, sagovi, kovinski proizvodi, tkanine, kože itd. Poznato je, da je pred nekoliko desetak godina uredjena takodjer velika tvornica mozaika poput nekadašnje vatikanske, odkle su proizašli oni liepi mozaici u petrogradskih „soborih“ i u carskih dvorovih. Sve to povećava živahnost gradskih prospekta i ulica.

Ovo se opaža navlastito u dugačkom nevskom „prospektu“. Ova glavna ulica petrogradska je tako stara, kano što i sama prijestolnica. Njekoliko godina, kako bi naseljena čest grada na lijevom briegu Neve, dade Petar Veliki u ondješnjoj šumi izsjeći široku ravnu cestu, kojoj bješe zadaća grad s nevsko-aleksandrovim po njem osnovanim monastirom u ravnoj crti spojiti. Ova cesta, dugačka, kako je već rečeno, do pet kilometara, postupice izgrađena najljepšimi kućami, jest sadašnji nevski prospekt. Ona je podjedno i najkrasnija i najživahnija ulica prijestolnice, te joj imade malo ravnih u bud kojem drugom velikom svjetskom gradu. Najelegantniji dućani nižu se jedan za drugim. Što me je na tako dalekom sjeveru iznenadilo jesu trgovine voćem. Tuj imade svake vrsti groždja, dinja, lubenica, bresaka . . . kano u južnoj Italiji; što se sve s juga, s Krima, Kavkaza, Astrahana dovaža željeznicom; s toga su gdje koje vrsti veoma skupe; tako n. pr. imade prekrasnih debelih žuto crvenih bresaka po 1 rub. i više komad. Ali je ovdje izloženo voće sbilja pribrano, ukusno složeno, liepo, da ne može ljepše biti. U večer je nevski

prospekt još čarobniji, jer je sjajno razsvjetljen elektricitetom, i to u takovoj mjeri, da mi je svjetlo odviše blistalo. Po širokom pločniku uz palače i velike kuće talasa se silna svjetina, u kojoj se vidjaju raznoliki tipi ljudski i narodne nošnje toli raznolikih naroda i plemena, podčinjenih žezlu „bieloga cara“. Ova vrema biva još veća, ako se sa nevskoga prospekta malko na desno zakrene u „gostinnyj dvor“, ležeći izmedju gradske vijećnice (градекая дума) i javne carske biblioteke. Petrogradski „bazar“ predstavlja velik trapezoid s mnogo dvorova izmedju nevskoga prospekta i čerliševske ulice. Uredjen je još za carice Katarine II.; uz presvodjene hodnike reda se dućan za dućanom; ali ovi dućani jesu i manji i manje elegantni od onih na susjednom nevskom prospektu. Prodavaju se sve vrsti robe za odielo, hranu, luxus, imade pače i knjižara. Petrogradski „gostinnyj dvor“ je pravilniji od moskovskoga, te mu je i lice zapadnije nego li ovomu. Ovuda se osobito vrzu ulični prodavaoci vikom hvaleći svoju robu. Čajari viču: кипеть, nudeći uz čaj прикуску; drugi opet hvale svoj „kvas“; treći „горячий“; opet neki: молоко, говядина, молодые цыплята (pilići), капуста itd., tako da je čitav objed na ulici pripravljen. Nose se okolo i roba i odiela uz povik: сапоги (čizme) казанскія, халати (spavaća halja) бухарскія itd. i slike pučke: картины московскіе . . . Ova ulična buka sjeća na talijanske gradove a nepoznata je njemačkim. Vidi se, da se živahnija slavenska čud ne iznevjeruje ni na dalekom sjeveru.

Jedno poslije podne upotrebio sam, da se provezem i prošećem po nevskih otocih, koji su uredjeni za ljetovanje, šetanje i zabave; a ti jesu: Petrovski, Krestovski, Jelagin, Kameni ostrov, novaja i staraja derevnja (selo). Ovi su otoci zimi velikim dielom poplavljeni a proljećem pretvore se u liepe sjenate perivoje. Mnogobrojne „dače“ (ville) služe otmenim Petrogradjanom za ugodna ljetovišta; a gostione, pozorišta, cirkusi itd. skrbe za okrepu i zabavu. Obćenje s gradom podržavaju parobrod, gondole, konjske željeznice, omnibusi, izvoščiki. Parobrodi polaze s raznih točaka svaki sat, a kako ih ide mnogo, obćenje je neprekinuto, ciena pako vožuje veoma neznatna (po 15, 20 kop.); tako i konj-ka željeznica i omnibusi, te se izmedju grada i tih ostrova javlja njeko neprekidno talasanje ljudstva. Na Petrovskom ostrovu je velik perivoj od Petra Velikoga s dvorcem, koji sam već spomenuo, a njemu na desno ogromna pivara, koja se rado posjećuje. Odanle prelazi se malom Nevkom, preko koje vode dva mosta, na krestovski ostrov, na kojem je prekrasan perivoj i dvorac kneza Bjelozerskoga, a svuda na okolo gostione, onda sgrada „rěčnago jaht-kluba“, za tim carrouse-i ujiha-lice, sanjkalice za zimu itd., riečju sva moguća zabavišta za razmažene Petrogradjane. Dužinom ostrova ide široka cesta „Aleksandrovskij prospekt“, kojom prolazi

^{*)} Amo spadaju zavodi za tekstilnu industriju, za obradivanje ruda i drva, za kemičke i kovinske proizvode i za hranu.

konjska željeznica, dopirući skoro do mora, u koje se ovdje Nevka iz dviju rukava izliva. Ovdje kano i na susjednom jelaginskom otoku gledao sam u more. Na spomenutom jelaginskom otoku, najsjevernijem u nevskom ostrovlju, jest carski dvorac s englezkim perivojem, sagradjen kako je već rečeno, carem Aleksandrom I po Rossievu nacrtu. Ovdje na zapadnom kraju jest sa tako zvane „Pointe“ čaroban vidik na more, samo što mi ga je magla zastirala, a bilo je već i predvečerje. Dalje preko velike Nevke na staru i novu „drevnju“ nisam više mogao dospjeti; nego sam vidio na obali mnoge dače i gostione. Između jelaginskoga i petrovskoga otoka leži „ostrov kamennyj“ gdje su najljepše „dače“ bogatih Petrogradjana; na istočnom kraju carski dvorac, sagradjen Pavlom I. godine 1775., s perivojem i u njem crkvom sv. Ivana predteče (1778.), gdje su nje-

kada maltezki vitezi pohranjeni bili; a na zapadnom kraju c. ljetni „kamenno-ostrovskij teatr“, u kojem se u srpnju glumi. Odavle može se kod Stroganova mosta preći parobrodom na viboržku stranu: ali volio sam poradi približujuće se noći sjesti u voz konjske željeznice, pak kamenno-ostrovskim i „velikim“ prospektom preko tučkova mosta vratiti se kući na Vasiljevski ostrv.

Kada čitatelj čuje o tolikih ostrovih, o celom nevskom arhipelagu, zar ne nalazi opravdanu prisposobu Petrograda s Mletci? Da kako ne ima kod Baltika plavetna neba Adrije. Ali iz ovoga se kratkoga opisa razabire, da neposredna petrogradska okolica nije bez dražesti. Nu i ovdje je ljudska ruka imala u pomoć priteći sjevernoj surovoj naravi, da joj u poplavi iztisne perivoje i nasade, i na izsušenoj močvari posagradi dvorce i „dače“.

Filologičko iverje.

(Svršetak.)

16. Kad smo spomenuli rusizam *izraziti*, hajde da i o rusizmima nešto rečemo. Evo običnijih u hrvatskoj književnosti riječi, koje su uzete iz ruskoga jezika (srpska književnost ima još i drugih): *činovnik*, *dozvoliti*, *iskren*, *nagrada* (*nagraditi*), *negodovanje*, *opasan* (*opasnost*), *oproverći* (*oprovrgavati*), *otmjen*, *podal*, (*podlost*), *polučiti*, *ponjaće* (*ponjati*), *poprište*, *povod*, *sloj*, *strog*, *suprug*, (*supruga*), *svemir*, *točka* (*točan*), *tronut*, *uslov*, *uštrb*, *vjerojatan*. — Malo nam se treba zabaviti kod riječi *točka*, (*točan*) i *vjerojatan*. Veoma mnogi i hrvatski i srpski pisci pišu i govore: *tačka* (*tačan*), a za razlog navode glasovni zakon, po kojem staroslovenskomu *ъ* odgovara rusko *о*, a hrvatsko-srpsko *а*; tako je n. pr. staroslovenski *сѣнь*, ruski *сонъ*, hrvatski *san*; staroslov. *сѣнь*, ruski *снаха*, hrvatski *snaha* itd. Prema tomu: staroslov. *тъчка*, ruski *точка*, hrv. *tačka*! Za me bi samo onda taj zaključak imao potpunu dokaznu silu, kad se ne bi znalo, da smo mi riječ *točka* (*točan*) istom u novije vrijeme uzeli od Rusa, a nijesmo je nikako naslijedili iz prastaroga vremena kao riječi *san*, *snaha* itd., koje niti su uzete iz staroslov. niti iz ruskoga jezika. Kad bi doista nužno bilo, da mi uzajmljene ruske riječi mijenjamo po glasovnim zakonima hrvatskoga jezika, onda ne bismo smjeli pisati *otmjen* nego *odmjen*, jer Rusi imaju prijedlog *отъ*, a mi *od*; n. pr. *отъ народа* = *od* naroda itd.; ne bismo smjeli pisati *tronut* nego *trgnut*, jer staroslovenskomu *трѣгати* odgovara po svojim glasovnim zakonima rusko *трогать*, a hrv. *trgati* po svojim zakonima; cf. staroslov. *крѣкъ*, ruski *крѣвъ*, hrv. *krv*; prema staroslov. *трѣгнути* sasvim je pravilno rusko *тронуть*, a hrv. *trgnuti*; cf. starosl. *двинути*, ruski *двинуть* hrv. *dignuti*. Istina je, da su druge riječi okrenute prema glasovima

našega jezika n. pr. *oprovrći*: ruski *опровергнуть*; nitko ne će reći: *oproverći*; isto je tako *svemir*, a ne *vsemir* prema ruski *всемірный*; za tim *uštrb*, a ne *uščerb* prema ruskomu *ущербъ*. Ali ja pitam, koje su to riječi, gdje su glasovi okrenuti? To su one, gdje bi ruski izgovor našem narodu bio sasvim neobičan; budući da mi ne govorimo: *mertav*, *deržati*, *berdo* nego: *mrtav*, *držati*, *brdo* itd., za to bi nam bilo i neugodno: *oproverći*, te smo tu riječ okrenuli na *oprovrći*, tim više što imamo svoju domaću riječ *vrći* ili *vrgnuti*. Na početku riječi ne trpimo grupu *vs*, nego mjesto nje imamo i u domaćim riječima *sv*, n. pr. *svega*, *svašta*, za to je dakle nužno bilo rusko *вс* okrenuti na *sv* u: *svemir*. Da govorimo *uščerb* ili *uščrb* prema ruski *ущербъ*, to bi se opet odmah osjećalo kao nenarodno, jer mi grupu *šč* zamjenjujemo gdje možemo grupom *št* ili kašto *šč*; n. pr. *ištem* ili *iščem* mjesto *iščem*. — Ali kada govorimo *točka*, *točan*, to se ni malo ne protivi našim govornjim organima, jer glas *о* mi imamo u hiljadama i hiljadama riječi. Tako evo mislim, da sam razložio, da nije ni malo zlo pisati i govoriti: *točka*, *točan*, pače je to konsekvantnije od *tačka*, *tačan*, jer koji piše *a*, taj bi morao pisati i: *odmjen*, *trgnut*, a to ne znam, bi li se kome hotjelo. — Ovdje se može dodati i nekoliko riječi o *vjerojatan*. U staroslov. jeziku ima riječ *вѣроятъ* a u ruskom je *вѣроятный*; prema tomu da je hrvatski jezik u starini imao istu riječ i do danas da ju je sačuvao, glasila bi bez sumnje *vjerojetan*, jer staroslovenskomu *ъ* odgovara rusko *я*, hrvatsko *je*. Ali mi te riječi nijesmo imali, nego smo je u novije vrijeme uzeli od Rusa, za to i glasi onako kao i ruski: *vjerojatan*, jer grupu *ja* mi ne osjećamo kao tuđu, dok je imamo u mnogima domaćim ri-

ječima. Njeki naši pisci znajući, da je ta riječ iz ruskoga jezika i držeći da rusko я (*ja*) ne bi trebalo da ostane i u hrvatskom jeziku, ne će da po pravilu promijene вѣроятный, u *vjerojetan*, nego pišu *vjerovat*an s naslonom na infinitiv *vjerovati*. Ali to ne može biti dobro, dok u čitavom jeziku (bar po svjedočanstvu Vukova rječnika i Daničićevih osnova str. 187) nema nijedne riječi, koja bi se izvodila nastavkom *tan* od glagolske osnove na *ova* (n. pr. *vjerova-*, *milova-*, *kupova-*; infinitiv; *vjerovati*, *milovati*, *kupovati*). U ostalom treba još znati, da je riječ вѣроятный složena od вѣр и ятъ i po tom znači: fidem accipiens; dakle kad bi mi i imali adjektiva na *-ovatan*, ne znam, bi li dobro bilo tako samovoljno mijenjati složenu riječ u prostu i postanje joj zatirati. Za to ostanimo kod *vjerojetan*!

Sada je evo konac mome „iverju“. Bilo bi dobro, da se još tko promučti oko ostalih stvari, kojih ja nijesam

taknuo, a takih je još mnogo. Bože daj, da se čim prije tko nadje, tko će ljepše i bolje nastaviti, što sam ja započeo. Ja mu želim svaku sreću!

* * *

Pisac „filologijskih sitnica“ u „Hrvatskom učitelju“ obara se na gdje koje moje misli, što su napisane u „iverju“, dovikujući mi: na k jivo to jan! — Nepravda bi bila ne priznati, da pisac „filologijskih sitnica“ u dosta stvari ima pravo, ako i s potpunim uvjerenjem moram u drugu ruku reći, da dosta zabada trn i u zdravu nogu. To bih lako mogao dokazati, ali dobro znam, da su čitačoj publici filologičke polemike jedna od najdosadnijih stvari. Za to ne ću da se dajem na dosadan i jalov posao: čitaoci bi se lako ozlovoljili, a pisac „filologijskih sitnica“ ostao bi — kaki već obično jesu filolozi — pri svome.

T. M.

LISTAK.

K slikam.

Šimun Milinović. O. Šimun Milinović rodio se je u selu Lovreću kotara Imotskoga u Dalmaciji 24. veljače 1835 od poštenih roditelja, a ugledne starinske obitelji. Još dječakom uz živahnu čud pokazao je oštrinu uma i prignuće za naukom. Njegovi dobri roditelji, budući da ga nisu mogli izučiti u rodnom kraju, odpraviše ga u Omiš k stricu blage uspomene Jakovu Milinoviću, koji je stanovao u onome samostanu. Uz njegu i brigu svoga strica pohađao je Šimun pučke škole i tu ih odlično svršio.

Zatim bi po naredbi starješine reda franjevačkoga određen, da uči nauke gimnazijalne u samostanu Zaostrogu, gdje su tada Franjevci imali svoju domaću gimnaziju, ustrojenju prema zahtjevima državnih gimnazija. Kad je dalmatinska vlada uvidila, da bi franjevačka gimnazija mogla biti korisna narodu, pristala je na nastojanje starješina reda, da se primjesti ciela u varoš Sinj g. 1854, a ministarstvo bogoštovja i nastave iste godine odobri i dađe pravo javnosti, tada Milinović nastavi i dovrši gimnaziju u Sinju. Pošto je čutio osobito zvanje za franjevački red, primi haljine redovničke u državi presv. Odkupitelja 23 listopada 1854. Iza dovršenih nauka bogoslovnih zaredi se misnikom 18. ožujka 1859. Odmah zatim starješine reda, osvjedočeni o vrijednosti Š. Milinovića, naimenovaše ga učiteljem suplentom nove javne gimnazije u Sinju. God. 1862 ode na Bečko sveučilište, da se usposobi za učiteljstvo, gdje svojim marom i vanrednom marljivošću prionuvši uz nauk položi odlično izpite iz zemljopisa i poviesti za cielu gimnaziju. Usposobljen g. 1866 vrati se u otačbinu, gdje je učiteljevao u Sinju sve do ove godine.

Š. Milinović radi svojih krasnih vrlina i plemenitih svojstva stekao je ljubav i simpatiju u svih krugovih, toli u prostom narodu, toli u svoje braće redovnika i učenih glava. Kroz tolike godine učiteljstva kao profesor prisvojio si je srca mladeži, odgajajući i učeći vidio je liepe plodove svoga neumornoga truda, te se mnogobrojna mladež diči i ponosi svojim učiteljem koji je mnogo doprineo njihovoj izobrazbi. Narod ga je sinjski u velike cijenio kao iskrena prijatelja i savjetnika; pa bilo u poslih du-

hovnih, bilo u razmiricah domaćih, svakoga bi utješio i pritekao kao andjeo mira.

Vrstan crkveni propovjedalac mogao je vidjeti liepe plodove svoga apoštolskoga djelovanja. Prijatelj svoga hrvatskoga naroda u svakoj je prigodi nastojao, da mu pomogne bilo riečju, savjetom ili tvorom, jer je srcem i dušom želio, da ga vidi sretna i napredna. Da bi se ponjেকে odužio svomu narodu, a i da bi ovaj poznao svoju slavnu prošlost, napisao je Milinović dosta članaka i učenih razprava u raznih časopisih, a nekoliko djelaca o domaćoj poviesti, koja su probudila pozornost obćinstva i zaslužila javnu pohvalu od uglednih književnika. Riečju, Š. Milinović ima mnogih zasluga i kao svećenik i kao književnik. Radi svoje blage čudi i čednog ponašanja, te i zbog drugih vrlina braća franjevci vrlo su ga cijenili i rado u svome krugu vidjeli. Svojim neporočnim životom i strogim vršenjem svećeničkih dužnosti zaslužio je priznanje starješina i obnašao razne časti svoga reda.

Pošto je nj. višost knez crnogorski zametnuo dogovore sa svetom rimskom stolicom o uspostavljenju katoličke hierarhije u svojoj kneževini, želeći usrećiti svoje podanike katolike, davši im za nadpastira čovjeka umna, kriepostna i koji shvaća potrebe svojih vjernika, a budući se izviestio o vrlinama Š. Milinovića — bez oklievanja predložio ga svetomu otcu papi za katoličkoga nadbiskupa u Baru.

Ova nenadana viest uzdrma i smuti čednost Milinovićevu, koji bješe priljubio skromno redovničko življenje. Teško mu je bilo ostaviti red i milu braću, s kojom je proveo svu svoju mladost. Akoprem je odbijao tu veliku čast, za koju je scienio, da nisu dostatne njegove sile, ipak sveti otac papa svojim pronicavosti prihvati želju n. v. kneza, te osvjedočen o dobrom izboru pozove Milinovića u Rim, da mu dađe naputke za novo zvanje. Milinović već se je i vratio iz Rima, gdje bi posvećen za biskupa, te će do mala zasjesti novu nadbiskupsku stolicu u Baru.

O. Josip Paič.

Književnost.

Slovenska. Matica je slovenska objelodanila tri knjige za godinu 1886., koje će dobiti svi matičari. Prva je knjiga Ivana

*

Vrhovca „Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih“, u kojoj nam pisac po vrelima slika živu sliku o nutnjem životu i pokretu ljubljanskih gradjana od srednjega veka do sadašnjega veka. Ova knjiga nadopunjuje topografski opis Ljubljane, što no ga je pisac prošle godine u Letopisu Matičinu objelodanio. Druga je „Letopis Matice Slovenske“, u kojem nahodimo razpravu Josipa Apiha o Židovstvu, Ivana Navratila o praznovjerju u Slovenaca, Frana Kosa o osobnim imenima u starih Slovenaca, najzad liepu i temeljitu studiju Frana Lampea „Spomin“. Treća je knjiga 1. svezak „Zabavne knjižnice“ udešene prema izdanju naše Matice. U njem nahodimo prievod pripoviedke. I. I. Kraszewskoga „Koča za vasjo“. Iz imenika članova razabiremo, da ih Matica slovenska imade 1457, a glavnica je Matičina na koncu godine 1885. bila 51.138 for. 81 novč. Želimo od srca, da Matica slovenska čim prije postane doista onim, što žele slovenski rodoljubi, na ime razsadnicom zabavnih i poučnih knjiga za srednje slojeve slovenskoga naroda.

Češka. Adolf Heyduk objelodanio je ovih dana idilu iz Pootavljja „Belu“, u kojoj nam se Heyduk pokazuje i opet onakim majstorom, kao i u drugim svojim djelima. I „Bela“ poput inih njegovih radnja nakon silnih bura i nemira završuje akordom mira i nove sreće. Osobito su liepe slike crpene iz prirode u novoj Heydukovoj pjesmi, pa se „Bela“ može uvrstiti među ponajvrstnija djela češke poezije. — Svatopluk Čech, koga čitatelji Viena poznadu po krasnoj mu pripoviedci „Medju knjigama i ljudima“, izdao je u kabinetnoj knihovni (svezak 14.) po drugi put pjesmu „Vaclav z Michalovic“, u kojoj nam okrenutim kistom slika pjesnik prizore iz burnoga vremena bjelogorskoga. Nadalje je Svatopluk Čech, koji je — čini se — najveći ljubimac češkoga naroda, objelodanio novu pjesmu „Ve stinu lipy“. Pjesnik nas dovodi pod staru lipu u nekom selu u društvo seoske gospode: župnika, učitelja, šumara, pa raznih seljaka. Svak nam pripovieda sudbinu svoju, razne zgođe njihovih života čudno se kontrastuju. Svi se tako zabavljaju, samo g. šumaru kao da se pravo ne mili ovakva zabava, njemu se više oči zamiču za krasnom Lidunkom. . . Pjesnik je prikazao pravi kaleidoskop raznih osoba i prizora, o kojima se govori u sjeni lipe: češki seljak u Americi, Mletci, Radecki i Carlo-Alberto, bosni filozof, ruski kozak i dr. Češki kritik Schulz misli, da se njeka mjesta Čehove pjesme mogu isporučiti s najljepšim dielovima novovjekih epopeja narodnih: pana Tadeuša Mickiewiczeva i Hermannia i Doroteje Goetheove.

Ruska. Kao što u svem kulturnom životu, tako je i na polju lirske poezije pukao u Ruskoj jaz medju zapadnicima i slavjanofilima. S toga literarni historik mora svaku književnu skupinu dieliti u dva tabora. U taboru je slavjanofilskom svakako najsimpatičniji pjesnik pored prvaka Ivana Aksakova Fedor Ivanović Tjutčev, o kojem je sada izišla biografija, djelo pokojnoga I. Aksakova, zeta njegova. Prvi put je štampano ovo djelo u „Ruskom arhivu“ godine 1874, te je najbolje, što se dosad pisalo o tom rek bi zaboravljenju, vjernu drugu i prijatelju pokojnoga Pogodina. Veoma je teško podati podpunu biografiju F. Tjutčeva, jer se nije on sâm starao, da ostane koji glas o načinu njegova života. Taki je posao tim težji, što je Tjutčev više od dvadeset i tri godine boravio u tudjini, ponajpače u Münchenu i Turinu. F. I. Tjutčev rodio se 23. listopada 1803 u Onstugu u Orlovskoj guberniji, te potiče od znamenite plemenitaške obitelji. Odgajao ga je Rajić, prevodilac Vergiljevih i Tassovih pjesama, te je potakao u mladici ljubav prema klasicima. G. 1818 podje na sveučilište u Moskvu, gdje se upoznade s Pogodinom. Svršivši nauku podje u tudjinu, te ga do g. 1844 nema u oomovini. O toj se epohi znade veoma malo. Vrativši se u Peterburg zapane ga od-

lično mjesto u ministarstvu, te su mu se odsad otvarala vrata svih aristokratskih salona i literarnih društava. G. 1854 iznese prvi svezak pjesama u „Sovremeniku“. Istom u 46. godini dostao se Tjutčev glasa medju pjesnicima. S Tjutčevom se upoznao i Turgenjev, koji je g. 1854 sakupio njegove pjesme, izdao ih i popratio liepom studijom o Tjutčevu. Umro je 1873. godine. Pjesme su mu protkane ugodnom refleksijom o prirodi, te je upravo tim unio u struju ruske lirike lermontovske periode nov element. Bilo je u njega nješta panteizma Goetheova, ali mu nije dostajalo njegova starinskoga, plastičnoga mira. Slabije su mu pjesme, gdje ostavlja prirodu, te udara u panslavistične žice, np. pozdrav slovjenkim gostima u Moskvi g. 1857. U njega je bilo više lirike i čuvstva za prirodu, nego krepčine za ideje narodne i politične. Aksakovljević će spis jamačno i opet potaknuti mnoge, da čitaju pjesme ovoga svakako veoma darovitoga pjesnika ruskoga.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Dne 9. o. mj. prikazivala se Shakespea-reova tragedija ljubavi „Romeo i Julija“. Rado priznajemo, da je prikazivanje teklo gladje nego prvi put, a nadamo se, da će čitava prikaza biti tim organičnija, čim češće budu imali glumci priliku, da prikazuju ovo remek-djelo. Njeke drame, koje su vrstne, te uvijek napunjuju kuću, morale bi se valjano proučiti tako, da ih mogu glumci prikazati u svaki čas — dobro. S toga bi valjalo izabrati ponajznatnije drame starije i novije periode, te ih valjano uvježbati. Tim bi se mogli udariti stupovi našem repertoiru; zgrada, koja bi se nadozidavala, imala bi čvrst temelj, te ne bi bilo bojazni, da će se od najsitnijega potresa srušiti. Naši umjetnici pokazuju mnogo volje, pa je samo do slavne uprave, da njihov mar i sile razvija i uzgaja organično. Do uprave je, da nam bar drama stane na čvrste noge, kad nam već operi ne sja zvijezda sreće. A za to se hoće njeke koncentracije, jer često i najbolji umjetnici ne mogu smiriti svojih dužnosti, ako nemaju dovoljno uvjeta za mirnu koncentraciju, za podpuno i valjano proučavanje svojih partija. — Dne 11. o. mj. pjevala se Verdijeva opera „Ernani“, a dne 14. o. mj. „Gvaranac“. Nova nemamo za ove dvie večeri ništa približiti; s toga još samo napominjemo, da je u nedjelju dne 12. o. mj. prikazana Milanova pučka komedija „Naši Leopoldovi“. — Kako saznajemo, poći će ovih dana gdje Ružička-Strozzi u Beograd, da prikazuje u nekoliko drama. Vrloj umjetnici želimo dobru sreću!

Svaštice.

Češki pisac A. I. Vratko pisao je prijatelju Pospišilu, kako čitamo u Slov. sbor. br. 12. 1886, sa svoga putovanja po Ugarskoj godine 1837 medju inim i ovo: „V Pešti, což ve Květech oznamiti můžete, chysta se Almanach na rok 1838 „Zabavnik Illyrski“ s všeslovanským přídavkem pod názvem „Sveslavjanski Slogonosac“. Budet' obsahovati 4 rytinky a mimo práce původní i překlady z češtiny, polštiny a ruštiny. Kdo aspoň půl archu tištěného redakci odešle, dostane 1 výtisk honor. Předplácí se na krásném velinu v pěkné vazbě se zlatou ořízkou 3. zl. stříbra. Na nejkrásnějším velinu v hedbávné obálce, se stříbrným kováním 18 zl. na stříbrě. Pakliby někteří z pražských básníků přispěti chtějí nějakou básní, ale všeslovanskou; tedy nejdleší lhůta záskyly jest do konce listopadu. Redaktorem a vydavatelem tohoto jest jakýsi Emerik Fr. Sandor z Gyála. Jinoch vroucí, šlechtic velmi bohatý. Mluvil jsem s ním v Pešti“.

Ovaj broj ima 20 strana i priloge: poziv na predplatu, ceduljicu za ocjenu sastavaka i spisak časopisa Sveučilišne knjižare Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) u Zagrebu.

Vjera, ufanje, ljubav. — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Filologičko iverje. — Listak.

Izdavaju i uređuju V. Klaić i M. Maravić

Vlastništvo i tisak Dioničko tiskare

VIENAC

ZABAVI I POUČI.

U Zagrebu 25. prosinca 1886.

Br. 52.

Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for
Rukopisi se ne vraćaju.

God. XVIII.

Pjesma andjeoska.

Ja sam opet sâm, al tih i smiren,
Jer mi dušom drhće nada živa;
Čini mi se, da se u čeznuću
Zemlja s nebom grli i cjeliva;
A ko rajski zvuk pun tajne slasti
Piev se čuje tiho rominjući,
To andjelci silaze s nebesa
Andjeosku pjesmu pjevajući:

„Slava budi Bogu na visini,
A mir dobrim ljudem na svoj zemlji!
A ti sviete, stari nevoljniče,
Ti dostojan sada doček spremiji
Božanskomu spasitelju svomu;
Bog je dobar, Bog ti obećao,
Da će ti ga poslat milostivo,
Kad se jednoć budeš pokajao.

Jerbo ti si bio velik griješnik
Sve od časa svojega stvorenja,
Al tog grieha nema, za koj ne bi
Na nebesih bilo oproštenja,
Jer je tamo radost mnogo veća
Vrhu jednog pravog pokornika,
Nego vrhu devetdeset devet
Bog zna kako čistih pravednika.

Za to i Bog svemu svijetu prašta,
Pa mu na dar šalje sina svoga
Da ga spasi da ga na grud vine
Kô griješnika — ali pokajnoga,
Koj je dosta trpio i stradô,
Jerbo grieh je ujedno i kazna
Bar za onog, u kog grud još nije
Svagog čuvstva lišena i prazna.

Neka tako bude i na zemlji
Kako Gospod na nebesih sudi:
Kad on prašta i najveće grieha
Kako ne će prostiti ih ljudi?
Zemska djeco, zato se poklonte
Pred nebeskim ocem Svemožnikom:
Ljubite se, pazite i štujte,
I praštajte pravim pokajnikom! . . .“

August Harambašić.

U n o ć i.

Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(Svršetak.)

XLI.

Dva mjeseca kašnje sjedio je Krešimir — kako to čini čitavo vrieme od dana svoje odluke — u elegantno uređenoj pisari odvjetnika Hojkića. (Gospodin šef uzeo ga prvoga dana u svoju sobu, a nije pustio da radi u velikoj sobi, gdje

su dva pisara pisala). Baš bješe svršio njeke silne komade i htjeo si smotati cigaretu, kad ga odvjetnik umoli, da pristupi k njegovu stolu. Gospodin odvjetnik bijaše prema njemu izvanredno, gotovo pretjerano uljudan, da-pače sladjano ljubazan; samo jedno ljutilo je i smetalo

Kačiću, što ga je naime uvijek nazivao „mladim gospodinom“, a bili su malo ne istih godina.

— Vi ste htjeli pušiti, mladi gospodine? Izvolite — izvolite, ili stanite, zapušit ćemo ruske, prave ruske, evo gledajte škatulju —. Dakle, jeste li zapalili? Dobro, — ja bi htjeo da nešto s vama razgovaram.

— Izvolite, spectabilis!

— Hm, ajte, ovi moji pisari sve bi htjeli da čuju. Ajdmo ovamo u kabinet!

Sav pod kabineta obložen je teškim sagom; u gornjem uglu kod prozora stoji pisači stol od tamne hrastovine, nabavljen u jednoj od posljednjih industrijalnih izložaba, te još sada, ko da se zaboravilo skinuti — visi na njem glinena tablica uz napis: hors concours. Nad ovim stolom izpunja ugao pravi bronz, koji predstavlja mužu pjesništva s lovor-viencem u ruci. To si je Hojkić sam naručio, i posebice zahtievao, da se taj vienac pridade. Na podnožju statuete — dakako — urezano je: „Pjesniku Petru Hojkiću i njegovoj vili uzhićeni štovatelji“. U sredini sobe namješten je okrugao stol od svjetla drveta, oko njega stoje meki nizki foteljići, presvućeni tamno-smedjom svilom.

Kačića još nije bilo ovdje, te ga se taj sjaj i razkoš doimiše. „Gle ga, taj seljak, pa kaki je gospodin!“ ne hotice mu mune glavom.

— Dedte sjednite! Meni se ne da danas raditi, bies bi ga znao, a posla! I za saborski klub i za novine, a i ovdje! I Hojkić se pomno spusti u fotelj i pokaže Kačiću, da to isto učini. — Razgovarat ćemo malko.

— Kako izvolite, odvrati mu mirno Krešimir.

— Hej, mladi gospodine, kada kanite na izpit?

— Sada naskoro. Čitavo ovo vrijeme bio sam marljiv. Kačić nije lagao. Odkada se bješe njegovo imućveno stanje poboljšalo, mogao je puno laglje učiti, a Ružica kano da mu je pri tom pomagala time, što je mirno i tiho uza nj sjedeći radila. Pa tako mu je bilo ugodno kod kuće za stolom pred knjigama probaviti vrijeme.

— Nu, šta mislite, kad ćete biti sasvim pripravljeni?

— E, dakako, cio dan ne mogu učiti; zato mislim da prije listopada ne bude ništa.

— Čujete, to je kasno! Vi ćete mi oprostiti, al ja sam iskren, pa mi je zbilja na srcu vaša budućnost. Vi ste zaručeni —.

Kačić mu ne odvrati ništa.

— Nemojte krivo razumjeti mojih rieči. Bože sačuvaj, da bi htjeo nepozvan pačati se u vaše stvari. Al ja, znate, svakomu rado pomognem, gdje mogu; napokon nadam se barem, da ste o tom osvjedočeni! No što da duljim. Vi ste si našli djevojku, umnu i krasnu gospodjicu, pa šta bi ja onda odgadjaao! Molim vas, da i položite izpite, ej onda je tekar trogodišnja praksa, onda još odvjetnički izpit, a onda još daj moli ovdje i ondje za stallum agendi. Vidite, vi morate računati, da vam još najmanje treba pet šest godina. Jer dobijete li makar

odmah odvjetništvo, onda vam ipak treba tekar klientele. Dakle molim vas, koliko vam treba dok budete svoji!

— Što ću, kad nije drugačije!

— Ej to o vama ovisi; podjite u državnu službu, — izlaze u jedared Hojkić, ali se čuvao kazati, da je bila jučer kod njega Šmirganzica.

— No i tamo treba mi izpita.

— No da ali to traje nekoliko mjeseci, — a ne godine, kako za advokaciju. U ostalom meni nisu poznate vaše imućvene prilike, oprostite, ali advokacija treba bar nekaki kapital.

— No ja barem ne bi rado u službu pošao.

— Ah šta ćete, kad čovjek nije gospodar svoje sudbine. Nu ja vas ne razumijem; u službi imadete svoj siguran dohodak, dok ste živi, ne treba vam se nevolje bojati. Pa onda karijera!

— Ali ja želim biti slobodan, raditi u korist naroda i domovine.

— A da, vama se još vrzu glavom take misli. Slobodan! Tko je slobodan? Sve je to idealizam, koji pristaje dvadesetgodišnjemu mladiću, ali ne čovjeku, koji ima već dužnosti prema jednome biću. Zar vi ko činovnik ne ćete za domovinu i narod raditi? Nigdje, u nijednome zvanju ne možete toli neposredno djelovati. U ostalom de gustibus non est disputandum! — I Hojkić odпусти Kačića.

Došavši Kačić kući, nadje Ružicu zaplakanu. Zabrinito stade ju pitati za uzrok tuge, moliti je i zaklinjati, neka mu kaže, zašto je plakala; no ona nikako pa nikako, već sveudilj ponavljaše: „Ne mogu, ne mogu!“ Pače se silila, da bude vesela. Napokon kad nije nikako prestao zahtievati, da mu kaže, i kad se je već počeo ljutiti, otkrije mu, da se je prepirala s majkom porad njega.

— Zašto?

— Majka, al ne ljuti se, majka misli, da ti s menom ne misliš ozbiljno, jer onda ne bi još i sada oklievao da podješ u službu. Kaže, ako ti primiš kakovo mjesto, mogli bi se za koji tjedan uzeti, a ovako nikada. Ja sam te branila, a ona počela mi se groziti.

— Groziti? Čime groziti? — u strahu ju on prekinu.

— Ta onaj dosadni Iler ne da još uvijek mira, pa je majka rekla, da ću morati za nj poći.

— A ti, što reče ti?

— Zar ne možeš pogoditi! — I ona, kako je sjedila, podigne glavu izpruživ svoj krasni vrat, pa strastvenim, na polak zaklopljenim očima pogleda ga, te blaženim posmjehom na ustnama uhvati ga tada za ruku i privukav ga k sebi tihim ga, dugim cjelovom poljubi.

Njemu zaigra srce od milja, pa ako ikada, to je ovaj čas bio osvjedočen, da je za volju ove djevojke moguć sve učiniti.

— Ja ću dokazati, ja ću dokazati! — uzme na to glasno vikati i podje u svoju sobu. — Makar deset godina čekao, ja ću joj vjeran ostati.

Iza nekoliko dana dodje u Hojkićevu pisaru Kolaček s nekim na glasu profesorom. Kolaček nije se sada više pravo sjećao, da li se je ikad u svom vieku miešao među vikače i nezadovoljne elemente; pa je možda jedino svoju bogatu punicu, koja se je toli dugo smrti otimala, više mrzio od ma i najnježnijega opozicionalca. Ali za to je on sada bio zastupnik na ugarsko-hrvatskom saboru, te je toli često bio na dvorskim objedima, a nadao se još prvom prilikom postati saborskim predsjednikom ili barem podpredsjednikom. Ako to ne, onda će svakako biti član delegacije, pa dobit će orden, dobit će plemstvo!

Hojkić primi goste preljubezno, skočivši sa stolca, i odvede ih u kabinet.

— Svakako, svakako, vi ste dužni stranci. Jedan od naših najvještijih pobornika, pa da ne bude u saboru, — čulo se glasno Kolačeka vikati.

— Molim, ako gospoda misle, zašto ne! Moja je patriotska dužnost, al vjerujte, imadem silna posla u kancelariji, a moj perovodja ipak još nije toliko vješt.

— Ne izvinjavajte se. Preuzvišenost nas je naročito zamolila za vašu osobu.

— Volja preuzvišenosti, zastupnika krune; vi znate, ja sam graničar, a taj daje svoj život za cara i kralja.

— Gospodine Kačiću! Molim vas, dodjite malko ovamo! — prekine Hojkić svoj govor sam.

Kačić pristupi, poklonivši se nespretno ponosnoj gospodi, koja su se neizrecivo važno držala.

— Vi ćete mi znati najbolje kazati, nu molim, neka stvar ostane među nama! Evo gospoda žele i misle, da bi ja tamo u vašem kotaru kandidirao za sabor. Jesu li vama poznate okolnosti, te bi li mi mogli kazati, da li, i kako, i kroz koga bi čovjek mogao ondje prodirati?

Krešimir u prvi čas nije znao od udivljenja ništa reći, — smeteno i glupo tek mogaše gledati izbuljenih očiju ravno u Hojkića. Onda ga zaboli ovo pitanje. Zar je već toli duboko pao, da se Hojkić usudjuje njega takova šta pitati, s njim i pred njim u obće o tom govoriti? „Dà — dà, zašto sam išao k njemu?“

— Dakle što mislite?

— Zar ne, da je ondje lako? — umieša se Kolaček.

— Lako! Jest, ali ne za gospodina Hojkića, odgovori napokon Kačić.

— O, o, moj gospodine, vi se varate. Podžupan piše — Kolaček se taj čas sjeti, da je podžupan upravo za ovaj kotar izviestio, da prieti pogibelj, — no dà, on javlja, da bi išlo.

— Napokon ide sve! — bez misli odgovori Kačić,

koji je neizrecive muke trpio. — — Dozvolite, poglaviti, da se udaljim.

— Molim, — hladno mu namigne Hojkić glavom u znak dozvole. — Vederemo, vederemo! obrati se prema Kolačeku i profesor.

— Dakle vi privoljujete?

— Jest. Ja ću još danas u banske dvore.

Na to se razidju. Hojkić ostane u kabinetu, te je šeto gore dolje. Tako bi uvijek činio, kad nije bio čime zadovoljan. Zatim u jedared ode iz pisare, i za dobra pol sata vidješe ga elegantno odjevena, gdje je zakrenuo u Mesničku ulicu.

Poslije podne sjajilo je opet lice Hojkićevo od dobre volje.

— No. mladi gospodine, tà nemojte tako marljivo! Evo, izvolite jednu cigaretu, malko ćemo se odmoriti i razgovarati. Kazat ću vam nešto znamenita i zanimiva za vas.

— Tako —? odvrati tek Kačić, no primi ponudjenu mu cigaretu i ustane sa stolca.

— Jest. Bio sam danas gore kod vlade, pa jer mi je u istinu vaša budućnost na srcu, — to sam se malko propitao, ne bi li bilo moguće, da budete namješteni.

— E, spectabilis, tà vi znadete, da ja toga ne želim.

— Vi dakle ne želite, da budete jednom svoj čovjek? Prestanite! Sve to nije nego koješta. Mislite li, da ćete tim što rodoljubna učiniti, budete li se uvijek s biedom borili? Pomislite na Ružicu!

Kačić nestrpljivo makne glavom. Ljutilo ga, što se Hojkić ovako mieša u njegove stvari, — no ne usudi mu se ništa odvratiti. Ovaj zato nastavi:

— Vi ćete dobiti službu, pa ste sigurni za sav viek, i vi i vaša žena i vaša djeca; — ta morate i na to misliti! Danas je takvo vrijeme, da vlada pozitivizam; samo za pozitivne ljude opravdano je, da su ovdje, sve drugo spada u Stenjevaca. Računati valja, računati! — i Hojkić si pogladi dva tri puta dugu, liepu bradu, dapače ju u zaboravi pritisne k ustima i stane ju griziti. — Dà, danas su taka vremena! — nastavi opet važno. — Pa moj gospodine, upravo rodoljublje goni čovjeka dan danas, da tako radi. Držite li, da ja manje ljubim Hrvatsku od vas? Ne, toga ne smijete. Ne, ali ja u toj svojoj ljubavi ne ću, da budem spiep. Što hasni vikati, bučiti, psovati, ostati ruku slobodnih, ili bolje da kažem, usta razvaljenih, pa za tu cieniu odreći se udobna života, a kad se tim ne postizava ni želja, da uradiš što god. Čovjek mora računati s činjenicama. One su pako take, da se ništa ne da po-tiči. pa treba čuvati ono, što imaš. Svladati se ovako jest najveće rodoljublje. No tko vam kaže, da vi u službi ne možete za narod ništa raditi? Upravo ovdje!

Dolazak Kolačeka, Salajića i profesora prekine dosadanju zabavu.

— Vi ste doktore bili kod bana? — upita ga odmah Kolaček, ne metnuvši ni šešira iz ruke.

— Jesam. Preuzvišeni svakako hoće.

— Ma dakako. Vi i onako radite već za naše satorske stvari, što će dakle istom biti, budete li jednom u saboru.

— A treba jednom, da dobijemo što odlučnijih ljudi. Ovi pretjeranci, Bože moj, ako se čestito ne osiguramo, sve bi mogli pokvariti. Ne znaju oni, kako sve o vlasu visi, bome ne će trebati mnogo, pa eto ode nam autonomija! Šta onda, — vjere mi —, ne će se tada za Hrvatsku maknuti ni jedan cigli prst u čitavoj Evropi. A ipak je sada liepo hrvatski uredovati! No na to naši exaltadosi ni ne misle. A pomislite, kako ti postupaju; u današnjoj sjednici podnio je Bolić interpelaciju, kojom pita „očinsku i vriednu“ vladu, da li je istina, da je doktor Lucić, poznati uzuraš, jednoga svoga dužnika otrovao, jer mu nije htjeo platiti stotine na stotine; — pa kad je zastupnik vlade s mjesta odgovorio, da ne dopušta na nedužna čovjeka ovako napadati, onda je Bolić stao vikati, psovati i bučiti, da je predsjednik bio prisiljen sjednicu dignuti. Zar onda neće sav izobraženi svijet kazati, da za Hrvate nije sabor?

— Jest, jest, divljačtvo! potvrdiše u jedan put Salajicu i Kolaček i Hojkić i profesor.

Kačić jednako šutio i stajao kod svoga stola. U prvi mah htjeo je prekinuti Salajića, no kad je ovaj saobćio Bolićevu interpelaciju, bješe od boli i odurnosti preneražen. „Pa da se uz take ljude dade što god učiniti; zar da onda vjeruješ u njihova sredstva! A ja odbijam od sebe ovo, što me sada jedino može sretna učiniti!“ govorio je u sebi gorko i manjom je suprotnosti slušao razgovore Kolačekove i ostalih, koji su slavili svoju politiku opreznosti, samozataje i mudre obzirnosti. Njekoć bi im bio doviknuo, da toga ne čine nego u sebične svrhe, a sada kano da je posve malodušan postao i uvjeravao sama sebe, da ovi ljudi ipak nisu toli zli, kako je mislio.

Salajić se dapače sporedjivao Alkibijadu i njegovoj politici prema Špartancem, kad se je radilo o atenskim zidinama, a Kačić ko da mu je vjerovao.

Poslije dade Hojkić donieti butiljke pravoga Burgundca, te se čitavo društvo povuče u pokrajni kabinet. Kačić morade također s njima. Njemu bude dapače sada ugodno, što sjedi među ovom znamenitom i moćnom gospodom. S politike krene govor na ine dnevne malice, a tom je prilikom mogao svaki od njih do dvadesetak imena „domorodaca“ nabrojiti, koji ih oblietavaju svakakimi molbami, da ih kod vlade preporuče. Salajić morao je pomoći ovomu kapelanu, da dobije župu ili barem upravu župe; onome odvjetniku, da dobije povoljnu rješitbu; trećemu opet neka izhodi zajam i tako dalje. A Kačić slušajući ta imena čisto se snibivao; ta gotovo za sve je znao, kako su silni protivnici vladi.

„A samo ti da budeš toli lud!“ — sve mu je u

nutrnosti klicalo, i ozvanjale u njem onomadnje Hojkićeve rieči: „Pozitivizam — pozitivni ljudi!“

Kad su Kolaček, Salajić i profesor otišli, htjede se i Kačić udaljiti, no Hojkić ga pridrž.

— Ostanite malko! Ja bi ipak htjeo, da budemo na čistu.

— Glede česa?

— Ma glede vas. Vi ćete uviditi, da mi treba pravi perovodja, koji je izpitan, koji me može kod suda zastupati. I Hojkić si dostojanstveno pogladi bradu.

Kačiću gotovo je prestalo srce udarati.

— Hm, a ne bi rado, da opet toliko patite, a nudja vam se prilika, sutra već možete biti imenovani.

— Ma i za to traže izpita! — odkine se u strahu Kačiću.

— Dakako, no ja mislim, meni za volju — dà — rekoše mi danas gore kod vlade, da bi i bez izpita išlo.

— Šta! uzklikne Kačić veselo, a da si nije bio svjestan toga veselja.

— No dà, oni bi vas privremeno imenovali, dakako — no samo morate vi — da ste pametni i da se okanite tih mladenačkih pretjeranosti, jer to, dopustite mi, niti nije više za vaše godine.

Kačić ne odvrat. Sjeti se Ružice i gledao ju je u duhu, kako bi sretna i sva sjajna od radosti bila, da joj kaže: „Eto, sad možemo!“ Oh, i jedna ljepša slika od druge zabrodila mu u duhu, gdje je svagdje vidio sebe i nju u malom dražestnom kućanstvu, gdje se brinu jedino o tom, kako će ljubavi svojoj ugoditi.

— Šta, moj mladi gospodine, svaki je sebi najbliži. Zar da opet gladujete? A eno zaručnice! Pak ja vam opet velim, kano činovnik imadete prilike najprije narodu pomoći i za nj raditi. Vi ste valjan i darovit čovjek, od vas možemo se nadati nječemu; a dodje li mjesto vas kaki glupan ili nepoštenjak, zar ste onda rodoljubni bili, kad ste mu prepustili mjesto?

— Istina je, al ja sam si uvijek drugčije predstavljao svoju budućnost.

— Nemojte više o tom ni govoriti. To ste onda morali dosad drugčije raditi. Već ste premašili.

— E dakako, pravo velite, napokon ja bi —

— Tako, tako! — uleti u mu rieč Hojkić, — drago mi je, što uvidjate.

— Ma jest, čovjek može svagdje koristiti narodnu.

— Evo sad ste pravo rekli. Dakle da nastavimo.

Kako jur reko, oni bi vas i bez izpita imenovali za političkoga činovnika; pomislite, liepa služba, imadete za prvi mah do hiljadu forinti plaće, a gdje su komisije? Boga mi, može se liepo i udobno živiti. A ja bi nastojao, da dodjete u dobar kraj ili makar k vladi.

— Boga mi, to bi skoro još najbolje bilo; napokon —

— Dakako, znate, vi ste politički kompromitovan; no — no ne traži se u vašoj službi, da činite političke.

usluge, ali na posljedku i vlada mora sigurna biti, koga drži u službi, jer bi drugačije mogla doživiti, da najvećemu protivniku povjeri državne posle. To pako ne smije da bude; dakle vi bi morali dokazati, da ste — da se smije u vas pouzdati,

— Dokazati? smrknuto upita Kačić.

— Trice i kućine! Prije nego vam se služba daje. A ma ne ište se Bog zna što. Znade se, da imadete tamo u svom kotaru upliva i da bi mogli koristiti. Vi bi dakle napisali nekoliko redaka na uglednije ljude; listovi već su sastavljeni, treba samo, da ih potpišete. Ne bi ni zlo bilo, da u službenom listu ma kojim god povodom prosvjedujete proti tobožnjim osvadama, kojima vas biede, da ste pristaša opozicije; te bi mogli spomenuti, da je danas u Hrvatskoj jedina vlada sa saborskom većinom, koje po narod dobro misle i koje joj — što je glavno — mogu koristiti.

— Pa šta je u tim listovima? — glupo zapita Kačić, a glas mu od muklosti zamirao.

— Ništa, nego da me preporučate za kandidata proti Boliću.

— Gospodine! — zavikne Kačić i odbaci nedogorjelu cigaretu daleko od sebe.

— Zar ne ćete?

— Ta to bi bila lopovština. Ja ne odobravam vaše politike, a i radio sam upravo u onome kotaru proti ovoj politici, pa da sada!

— Možete li odobriti politiku Bolićevu, odobravate li demoralizaciju, koju širi proti svakomu autoritetu?

— Al još manje odobravam samovolju i silovitost, kojoj vaša politika nije nego najspremnija rokinja.

— Molim, molim, vi valjda uvidjate, da ja ovdje s vama o politici ne prigovaram. Kažem vam: Ili ćete ovo učiniti, sutra još, te ćete prekosutra biti namješteni, ili vam ne treba da od sutra više u moju kancelariju dolazite! — izgovori Hojkić hladno svojim najpatetičnijim glasom, te odpusti Kačića.

Kad se je ovaj sam na ulici našao, najprije mu je bilo, ko da bi morao plakati. Proklinjaše čas, kad je k Hojkiću došao. „Eto, to su posljedice, to su posljedice!“ zdvojno bi ponavljao. Proklinjaše isto tako svoje siromaštvo, koje ga sili, ili da učini nješta nepoštena, ili da opet padne u svoju prijašnju nevolju i oskudicu. Sve mu srsi prolazili tielom pomislivši, da će opet tako biti. „A šta onda s Ružicom? Jao, onda je ona za me izgubljena!“

Lutao je u ovakom trzanju, strahu i zdvojnosti do kasne večeri po gradu. Ne mogaše se odlučiti, da podje kući. Bojao se stupiti pred Ružicu, — strašeci se, ne čini li joj krivo, i opet, ne čeli se u njenoj prisutnosti odlučiti za zahtjev Hojkićev. A ipak činio mu se ovaj zahtjev, čim je dalje razmišljao, tim manje gadan. Napokon svim pogodnostima, kojima ga je Hojkić toli zavodljivo nudio, ako mu učini po volji, mogao je taj čas

toli malo zabaviti! Ta za Boga dragoga, njegov žar odavna je jenjao od nepouzdanja, njegova ljubav za Hrvatsku, hvala Bolićevu nastojanju, nije imala ništa konkretna pred sobom, za čim bi mu bilo srce u istinu pregnulo, tek je to nješta neopredjeljena bilo, u kom je sve mjesta imalo; čim da se dakle oboruža i brani proti zamamnim udobnostima života, gdje da uzme snage, da se baci u prijašnju biedu? „I jest sve skupa djetinjarija! Šta je to napokon, ako pišem, neka Hojkića biraju. Zar da se čuvam, da ne bi Boliću škodio? Onome razbojniku tudjega poštenja! Napokon ja sam se riešio, da sam išao k Hojkiću u službu!“

Ovaj put mučile su Kačića mnogo manje dvojbe, nego kad mu je bilo poći k Hojkiću u pisarnu.

Drugo jutro donese mu listonoša list iz Draždjana. Pisao mu Živko i javio, da će se skoro vratiti. „Ja sam sveudilj mislio, da ću moći izvesti svoje namjere, te ozbiljnim gospodarstvenim radom pomoći domovini i narodu. O — i sve ovo vrijeme, što sam u tudjini, napeo sam sve sile, da si činim više skupim iskustva na tom polju. Koliko li krasnih osnova osnovah! A sada je sve s Bogom. Javno stanje u Hrvatskoj je takovo, da bi ludo bilo i pomišljati na mogućnost izvedenja, a da se najsvetije stvari narodnje ne izvrgnu najvećoj pogibelji. Pa biti makar najbogatiji, a žrtvovati svoje poštenje i samosvojnost, ludo je i gadno u životu pojedinca, koji je ipak skroz realan pojav; a kako da se to ne mora zavgavati i osuditi u životu naroda, koji na posljedku postoji kano idejalna skupina. Tu mora dakle biti takodjer temelj idejalan. Kod nas je pako dotle već došlo, da prieti pogibelj svemu, na čem se obstanak naroda osniva. Da to nije tek pretjerana bojazan, svjedoči najbolje postupak s odvjetnikom R. om. Uz take prilike dakle valja nam se svega okaniti i stati u prve redove na obranu svih uvjeta, koji su nuždni za narodni obstanak. Ja sam se riešio, jer držim i osjećam, da bi svako drugo ponašanje suviše odavalo lienost i kukavštinu, a i duševnu nemoć. Vraćam se dakle kući, gdje ću uz ostale rodoljube braniti Hrvatsku i sve ono, što je s ovom misli u savezu. Dakle mjesto žvižduka i štopota strojeva svoje tvornice eto moga iz dna prsa kidajncega se glasa, kojim ću morati na sve dušmane navaljivati. Jer pogibelj je velika...!“

Pročitavši ove redke Krešimir je bledio i podrhtavao. Napokon spusti nemoćno ruke niz bokove. te bolno prošaptne: „A ja biednik, taj čas samo da se nisam odrekao svega!“

— Ne, makar trpio baš paklenske muke! Al Ružica —! Oh Bože, zašto baš mene tim kušnjama mučiš! Kako bi sve liepo moglo biti. Jao, jao, zašto se nisam učio! O Bože, Bože, koli gorko plaćam sada izgubljene godine! Nu zar nije sve iluzija? Živko se vara. Da bi se smio i nadati pobjedi: ta narod će sve jednako trpiti; dok je toga svieta, bit će i uvijek muka! Zar o

tom ovisi sreća naroda, ako ja patim? Bože moj, pravo je rekao Hojkić; još je bolje, da budem ja, nego da bude drugi, koji ne ljubi zemlje ni naroda. Oh, šta ja to! Koli sam duboko već pao! Hojkiću, Hojkiću! ti si me otrovao. Ha — ha — ha — ne on — nego moja bieda, koje se zadobavih svojom lenosti. Ali ne ću pasti, ne, ja ih sve skupa mogu mrziti, ali Hrvatsku ljubim!

Ovaj čas bane u sobu Ružica, sva u suzama.

— Krešimire, dragi Krešimire, spasi me! I baci mu se na grudi, i ovije mu se mekim, glatkim svojim rukama oko vrata. A djevičanske nježne grudi toli joj se od boli nadimahu, i on osjećaše na prsima svojima kucanje uzbunjena joj srdašca. Zaboli ga u duši muka ljubljene djevojčice, te ne mogaše drugo, nego da joj pogladi kosu s čela. Tek za čas zapita u svojoj smetnji Ružicu, što joj je.

— Ah, ovdje je gospodja Ilerica. I djevojci zaguši plač i ridanje dalnje rieči.

— Ilerica? — sa strahom izgovori Krešimir. Zar opet? i ne usudi se da dalje pita.

— Jest. A majka me sili, da pristanem; želi još danas sve urediti, kaže, da ne smijem u kući ostati, ako ne privolim. Veli, da, no ona kaže, da ti ozbiljno ne misliš, da ti se služba nudja, a ti je ne češ, joj, joj meni, a ja ne mogu. ja te suviše ljubim.

— O Ružice!

— Ne, ja ga ne ću. Povedi me odavde, ja idem s tobom, — makar ovako. O, ja znadem šiti, pa ćemo živjeti.

— Ružice, Ružice, ti si..., o ja ne zaslužujem tvoje ljubavi! Al ne, — ne! Ne primam ove žrtve. S Bogom! I on ju pusti, te ko vjetar poleti iz sobe.

Odluči, da ravno ide k Hojkiću. Na ulici slegla se nješta njegova uzrujanost, te jedan trenutak stao razmišljati, ne bi li zbilja mogao prihvatiti ponudu Ružičinu, „najposlije, makar pošto kući kopati, pa ću biti seljak!“ — Al mogu li Ružicu — ne! Zašto ne? — U to prodje mimo banskih dvora. Upravo taj čas izadje na velika vrata jedan od prvaka Bolićeve stranke, obučen u crnini Slavili su ga ko jednoga od najsilnijih govornika i najvjernijih rodoljuba. Brzo, ko da se skriva, sunuo u fijaker, koji ga je već čekao. Kačiću se to silno dalo na čudo, što taj čovjek ide u banske dvore. Crni frak, bijeli ovratnik, svjetle rukavice, ta ovako se samo k njegovoj preuzvišenosti ide. Nije mu bilo dugo dvojiti. Iz banske kuće izadje dnevničar, koji je njekoč s Kačićem u gimnaziju išao. Ovaj mu se približi, lukavo se smijući.

— Jesi li ga vidio? zapita odmah Kačića.

— Zar dr. Ž-a? Jesam.

— Pa zar se ne diviš? Bio je kod bana, a ja evo znam i za što! — te pokaže spis, što ga je u rukama držao i uzme nevješto magjarski pisani sadržaj čitati. — Ovo ti je njegova molba. koju je podnio magjarskomu ministru, da mu podieli nekakvo poduzetništvo

kod šuma krajiških, ili kod investicionalnoga fonda, ili kod željeznice, ne znam pravo! A ministar poslao banu. Danas je bio radi toga dr. Ž. gore, a ja nosim sada spis k financijalnoj direkciji. Dobit će dr. Ž.; ali sad valjda ne će više goniti grom i pakao na bana!

I mali pisarčić odtrča prema Mletačkoj ulici.

Kačić se sada i snébivao i ljutio i smijao svojoj gluposti, svome idealizmu. „Ja dakle, neznatan djak, da tu kake žrtve prinosim, da žrtvujem Ružicu — da se mučim, a taj proslavljenik piše magjarske molbenice, puzi pred ministrom i banom, te moljaka za milost! A ja da dvojim, što mi je raditi? Medjuto neka Ilerica izprosi Ružicu!“ —

Sad pobiti ravno u Hojkićevu pisaru. Pomisao, da bi mogao izgubiti Ružicu, bijaše za nj nesnosna. On ju je ljubio svom dušom i cijelim srcem; gotovo ne mogaše si predstaviti, da bi mu jedan čas moguće bilo živjeti bez nje. „Oh, a ne ću li potpisati ono, ja je izgubih, ja sam bez kruha!“

„Pa šta, i opet velim, pravo ima Hojkić, dan danas se u ovakom skromnom, svagdašnjem radu na polju prosvjete može najprije narodu hasniti. Odlučio sam, veli Živko; dobro, i ja sam odlučio. O Ružice, tebi za volju sve!“

U to dodje u pisaru. Hojkić ga primi ljubezno no svečano. Krešimir nije znao sada, kako bi počeo; neopisiva smutnja zaokupi mu svu dušu. Srećom, da je Hojkić počeo.

— Vi ste dakle uvidili, da imadem pravo?

— Ja ću pisati, — muklim glasom odvratí Kačić.

— Bravo, bravo! Evo, sve je ovdje priredjeno. Ta imade kakih desetak listova, i na vašega oca. A i ono očitovanje.

— Dajte ovamo! I Kačić uzme drhtavom rukom potpisivati svoje ime. Nješto ga suzdržavalo, da se potpiše Krešimir, već je samo pisao Petar Kačić.

— Izvolite! izlane kod zadnjega potpisa Kačić, bljed kano smrt. Najviše ga bolio list na Lucića. No odrješito trgnuv glavom i izmrmļjavši: „Ah — šta, neka, sve jedno je!“ — otrese se i toga čuvstva, te se silomice uzme nasladjivati mislima na Ružicu.

— Hvala vam! A evo, da vidite, da nisam slagao, izvolite primiti ovo! — Kačić uzme u ruku složeno pismo, mekanično ga otvori, i čitaše svoj dekret, kojim bješe imenovan za činovnika kod kr. javne oblasti. Bez misli, bez prave radosti buljio je u liepa slova dekreta, u nečitljivi potpis banov; njeka omama svladala ga potpuno. Tek malo po malo dozivao se k sebi, a ono što je osjećao, bilo je sasvim nalik stidn, užasnoj grižnji savjesti. — I Bog zna kako: on, koji je odavna svako čitanje pjesničkih djela odvrgo, sad se sjeti na prizor medju Faustom i Mefistofelom, kad je Faust potpisao strašnu svoju obvezu. Oh, taj Hojkić pričinio mu se sada sasvim ko sam djavo!

— A sad pohitite kući i javite sve Ružici. Moju čestitku takodjer.

— Jest, jest, k Ružici! ponovi glasno i ne rekavši ni s Bogom Hojkiću sune kroz vrata.

Za nekoliko časova držao je u naručaju dragu svoju zaručnicu uz blagoslov njene matere, koja se više ni ne obazre na kuhinju, već pusti ručak i pohiti odmah k župniku, da udesi sve potrebno za vjenčanje.

Još isti dan čitalo se u službenim novinama na čelu lista: Nj. Preuzvišenost Ban . . . obnašao je Petra Kačića, svršenoga pravnika, imenovati . . . i tako dalje

Na trećoj strani lista čitala se je pod rubrikom „javna očitovanja“ izjava Petra pl. Kačića, koja je glasila onako, kako mu je Hojkić predložio bio, — tek nešto jasnije i krupnije. te nije moglo absolutno nikake dvojbe biti o njegovome političkom „vjeroizpoviedanju“. Samo da nisi među redcima čitao rieč: „pozitivizam“.

Izjava je svakako u prvi mah svratila na se njeku pozornost publike po kavanama. Istina, ne dugo; — ljudi ili privikli već takim stvarima u Hrvatskoj, ili možda i sami toliko pozitivni, da su razumjeli pozitivističnu opravdanost Kačićeva koraka, ili možda — a to će biti najvjerojatnije — nenaučeni o ničemu razmišljati, — zaboravili su onaj mah na tu izjavu, čim su novine iz šaka metnuli, pa se požurili, da im ne umakne prilika igrati malu partiju taroka „in dreien“.

Samo jedan gost u „Narodnoj kavani“ na Jelačićevu trgu ostao je gotovo zapanjen na svom mjestu; ruke su mu klonule do koljena, te je držao u njima novine, a da nije za to ni znao. U licu nategle mu se crte od boli i žalosti, a oči ukočeno gledale preda se. Bio to Živko Narančić, koji se je jutrašnjim žakanjskim brzim vlakom vratio iz tudjine. Ovamo u kavanu došao je svjetla obraza i sretna srca, da potraži Kačića i da mu javi svoju neopisivu sreću. Danas u jutro, kad je iz hotela izašao, bješe mu prvi korak k starcu Mirkoviću. Nisu spomenuli ni jedne rieči o prošlosti, ta znali su, da ih čvrsto vežu dvie zajedničke im ljubavi, take ljubavi, kojim se za volju mogu i zablude oprostiti. Jedna ljubav bila prema domovini Hrvatskoj, a druga ljubav prema dragoj Vilmi. „Znao sam, da ćeš se vratiti“, reče Mirković samo i odvede ga ravno k Vilmi. Ona još uvijek sjajna u svojoj ljepoti, povećanoj tugaljivim titrajem, koji je lebdio u krasnom joj licu, dočekala je Živka srdačno — i u prvi čas mogao je siguran biti, da je ova dobra plemenita duša sve oprostila, i da ovo stalno srce svejednako ljubi.

I kad ostadoše sami, no da, jedan čas — i oni se nadoše na grudima. Otac ih ovako zateče, a suze radostnice kanuše mu niz plemenito, umno lice. Živko je morao u njih ostate i tako je tek sada poslije podne dospio da potraži Kačića. Kod kuće u njegovu stanu

rekoše mu, da je u kavani. I on pohiti ovamo. Mjesto Kačića našao je njegovu izjavu.

Dugo ne mogaše Živko da se osviesti od udarca, što mu ga je izjava Kačićeva zadala. Gotovo osramoćen, biedan, smrvljen plakaše za izgubljenim drugom. „Nisam ipak mislio, da će baš tako strašno biti. Dosta mi je bilo, što sam se morao bojati, da ne će čovjek dosta naučiti pa se zapustiti, — te da ne bude od njega nego prazan vikač ili opet jednostavan sirotan, koji ide u službu, da steče hljeba. Ali ovo! Ah, pa da se čudim! Uzeli mu najprije vjeru u sve, ubili mu ljubav za lje potu i znanost, naučili ga mrziti sve ono, što i neprijatelji hrvatski mrze, a onda opet morao je proiniknuti u svu njihovu kukavštinu i beznačajnost. A vrijeme odmiče, život traži svoje: moralo je tako doći! Najžalostnije je uza to, da nije on sam — nego ih Hrvatska ima u svakom kutu — ovih izgubljenih Kačića“.

Ovo su bile Živkove misli, dok je ovako bez kretanja sjedio na svom mjestu. U to udje Kačić, u novoj odjeći, nekako ozbiljan, prkosit, svečan.

U prvi čas našli se svi u kavani u neprilici, pošto su ga dobro poznavali. Ta bio je poznata ličnost. Ovoj smetnji učini kraj nekaki mali guravi gospodičić, koji je poslije podne najljucije psovao, pročitavši njegovu izjavu. Taj sad odmah k njemu pohrli i uze mu uljudno i „srdačno“ čestitati i pitati, u kojoj je „dietenklasi“. Kačić mu važno odvrati, da je u devetoj. „A dakle hauptmannsrank“ — te se još smiernije zguri mali guravac. Na to su d šli drugi gosti, pa Kačiću redom čestitali.

Jedini Živko ostao na svom mjestu i okrenuo Kačiću ledja, kad je ovaj htjeo da k njemu pristupi.

I biedan, nesretan, ni ne znajući pravo što govori šaptaše Živko: — „Oj biedna Hrvatska, kroz milijne svojih usta ponavljaš vječnu molitvu: „Daj nam, o Bože, poštenu kruh, oprost nam grieha naše, kako mi praštamo dužnicima našim; ne uvedi nas u napast, već izbavi nas od svega zla — i daj nam značaje va!“

I Bog će uslišati ovu molitvu, pa će biti dana i svježa uranka; nestat će ove teške noći, razbježit će se njene grabežljive zvijeri, što no gramze u tmini njezinoj za svakakim plienom, razletit će se njene strahotne sove, njeni zlokobni čukovi, i njeni proždrljivi parcovi, — njeni škodljivi miševi, oh — i njeni otrovni škorpionjuni. a i njene lude leptirice bez glave; odprnut će tada sav ovaj noćni svijet, a sjajno sunce obasjat će širom svu Hrvatsku, i mladi rosnj dan poljubit će svetu zemlju — grobnicu neumrlih junaka — a zatim kućicu značajnih sinova, koji će zavriediti, da izuste ponosne rieči slobodna Engleza: „My house — my castle“ — i da se sporede davnim svojim djedovima, koji su isto tako s pravom mogli reći: „Moja kućica moja voljica!“.

Oj hrvatska zemljo. udielio ti dobri Bog ovo čim prije!

Ko je kriv?

Roman Aleksandra Hercena.

(Svršetak.)

Ivan Afanasjevič Meduzin, učitelj latinskoga jezika i vlasnik privatne škole, bio je kraćan čovjek, te nije ni u čemu nalikovao na Meduzu spolja ne — jer je bio ćelav, a iznutra takodje ne — jer je bio pun ne zlobe, nego likera. Meduzinom ga su prozvali u seminariju prvo i prvo, što nekakvo ime mora da imade, a drugo, što su vlasni budućega učenjaka bile tako raščupane i odlikovale se tako neobičnom debljinom, da bi ih smatrao žicama; ali je razorna snaga vremena i vjetra — i njih raznijela. Iz seminarija je Ivan Afanasjevič — svrh ugodnog mitologijskog familijskog imena — ponio kući onu valjanu naobrazbu, koja seminariste obično prati do zadnjega daha, i podaje im onu osobitu karakteristiku, po kojoj ćeš u svakoj prilici prepoznati bivšega seminaristu. Aristokratske manire nijesu bile glavna svojstva Meduzinova: nikako se nije mogao nakaniti, da govori djacima „Vi“ i da ne upotrebljava u razgovoru riječi, kojih ne čuješ u čestitu društvu. Ivanu je Afanasjeviču moglo biti kojih pedeset godina. Iznajprije je poučavao u raznim familijama, a kasnije mu je pošlo za rukom, da osnuje svoju školu. Jedared se sastane s njime učitelj po imenu Kafernaumski, prijatelj iz davnih vremena, koji je takodje njekoč bio seminarista i odlikovao se time, što se je od poroda bez prestanka znojio i pored 30° zime sve jednako otirao čelo, dočim je uz 30° topline upravo curilo s lica njegovoga. Kad su se ova dva druga jedan put sreli u školskoj sobi, reče Kafernaumski navlaš pred svjedocima Ivanu:

— Ako se ne varam, Ivane Afanasjeviču, prikučuje se vaš imendan. Dakako mi ćemo ga i ove godine kao obično svečano proslaviti

— Vidjet ćemo, dragi, vidjet ćemo, odgovori Ivan Afanasjevič smiješeći se, te odluči ovaj put svečaniye nego obično proslaviti imendan.

Gospodarstvo Ivana Afanasjeviča nije bilo „uredjeno“. Ima već petnaest godina, što žive u N. N., a mislio bi, da se doselio istom juče u ovaj grad, pa još nije dospio, da se uredi. Ne za to, što bi bio škrt, nego jer nije ni malo znao, što treba čovjeku, koji živi u gradjanskom društvu. Došao imendan, a on pozove sve učitelje. Dugo je smišljao ovamo onamo, kako bi počeo, na posljedku zovne kuharicu svoju Pelagiju (pamtite, on je ne bi nigda zvao Pelagija, nego kako valja: Pelagija). Pelagija bijaše žena hrabra vojnika, koji je nedjelju dana iza vjenčanja otišao na vojsku, pa od onda nije dospio, da se vrati ili da pošlje glas o svojoj smrti; tako je Pelagija dopala neprijatna stanja udovičkoga ne znajući pravo, ne žive li joj možda muž. Hiljadu me razloga nuka na misao, da je debela omašna Pelagija upravljala ne samo

kuhinjom, nego i srcem Meduzinovim ali ne ću da u to diram, jer su mi svete tajne privanoga života. Pelagija unidje On joj razjasni, u kakoj je neprilici.

— Vi ste mi baš mudra glavica, odgovori Pelagija: — pa još učenjak! oprosti Bože, kao ludi deran; sada ste pozvali svu vojsku, a drugda ne bi ni djavo izmamio od vas deset kopejka za pranje! Šta da počnemo? Sramota je od ljudi: ta mi smo kao pogorelci.

— Pelagija! odvрати Meduzin gromkim glasom: — ne upotrebljavaj na zlo moje strpljivosti; volja me je slaviti godovno sa drugovima, pa ne trpim babjih pogovora.

Ovdje je bio očevidan dojam Ciceronov, ali Pelagija saznajući za svečanost tako se uznemirila, da nije mislila na Cicerona.

— Neka, pa ću šutjeti; prosto vam baciti novac na prozor, ako vam se baš hoće. Dajte mi pedeset rubalja, kupit ću sve do pila. — Pelagija je dobro znala, da se ne će Meduzinu svidjeti njezin odgovor, te pošto je ovo rekla, s dubokim čuvstvom svoga dostojanstva podboči jednu ruku o dlan druge, i mirno očekivaše dojam svojih riječi.

— Pedeset rubalja za tu budalaštinu! Bome nisam sišao s uma! Pedeset rubalja bez pila! Ludorija! Glupa baba, zar nema u tebi savjesti? Odmah podji k ocu Joanikiju, neka 24. o. mj. dodje k meni, i zaišti u njega posudje za večeru.

— Krasno — po susjedstvu moljakati posudje!

— Pelagija, poznaš li ovoga čovjeka? upita Meduzin pokazujući na batinu u kutu.

Kad Pelagija opazi svoga znanca, ode u kuhinju po mantiju i svileni rubac, te se mrmļajući uputi do oca Joanikija. A Meduzin sjedne za pisaci sto i čitavu uru razmišljaoše duboko; tad na jednom uzme papira i stane pisati — možda mislite komentar Eneide ili Eutropijeve kratke poviesti — aja, varate se: evo što je napisao:

1. ruska gramatika i logika . . . upotrebljava mnogo.
2. poviest i geografija . . . upotrebljava dosta.
3. čista matematika zlo
4. francuski jezik mnogo vina.
5. njemački jezik mnogo piva
6. risanje i kaligrafija samo rakije.
7. otac „zakonučitelj“ upotrebljava sve.

Poslije ovih antrop legijskih bilježaka napiše Ivan Afanasjevič ovaj p ogram prema tome:

Vedro santurinskoga	16 rub.	—	kop.
1/2 vedra rakije	8	„	—
1/2 vedra piva	4	„	—
2 butilje meda	—	„	50
sudackoga 10 butilja	10	„	—
3 butilje jamajke	4	„	—
slatke „vodke“	2	„	50

Svega 45 rub.

Nikola I. Petrović Njeguš,
knjaz Crne Gore.

Meduzin bijaše zadovoljan računom: nije bilo preskupo, a pila dosta; osim toga odredi znatnu svotu za kolače, butine, kavijar, limune, sledje, duhan i poslastice — ovo potonje nije bilo od potrebe, nego — raskošje.

Gosti se sabrali oko 7 sati. U 8 je već curila kiša sa Kruciferskoga; a u 9 je sati učitelj geografije, kad je s učiteljem francuštine razgovarao o smrti njegove žene, gotovo pukao od smijeha premda mu drng nije nikako mogao razumjeti, po čemu je smiješna smrt poštovane žene. A još je znatnije, što je i Francuz, neutješni udovac, svaki put prasnua u smijeh, kadgod bi ga pogledao, premda je pio samo vino. Meduzin je dakako bio izgledom gostima svojim: on je bez prestanka pio sve, što bi mu podala Pelagija, — punš, pivo, votku i santurinsko vino, pače se dočepao i čaše meda, kojega su bile samo dvie bočice. Ohrabreni ovakim primjerom gosti nijesu zaostajali; samo Kruciferski, koga je gazda pozvao tek od pristojnosti, jer je spadao u viši učeni sloj grada, samo Kruciferski nije podupirao ove krike i halabuke, nego je sjedio u kutu i pušio lulicu.

Najzad ga zapazi gazda bistrim okom.

— Dmitrije Jakovljeviću, ne biste li čašu punša s limunom? ... Što ste objesili glavu, pa sami sjedite, sami ne pijete i još druge bunite.

— Znate, Ivane Afanasjeviću, da nigda ne pijem.

— Dragi moj, okanimo se takih ludorija; pili ne pili, ali s drugovima valja piti; prijateljska zabava ... hej Pelagija, podajte čašu punša, samo neka je krepak. — Ovaj je dodatak opravdao gazda jamačno tim, što se Kruciferskome nije htjelo ni slaba punša.

Pelagija donese čašu kizljarke u kojoj je plivao do mrtva pijan kus limuna i u kojoj je bez traga nestalo nekoliko žlica zavrele vode. Kruciferski uzme čašu, ne bi li se oslobodio domaćina, nadajući se, da će dvije trećine punša baciti kroz prozor na polje. To nije bilo tako lažno, jer je Meduzin prepustio partiju bostona drugome, te sio ka Kruciferskome.

— Evo, Dmitrije Jakovljeviću, moram ti iskreno kazati, ti si me zadužio, u istinu zadužio, ali to ti nije pravo, da kod svojih godina sjediš zatvoren kod kuće; u tebe je istina Bog mlada gospodja, nu da, ali bi morao zaviriti i u drugi svijet. Nu, Dmitrije Jakovljeviću, daj da te poljubim — i ne čekajući odgovora i ne mareći, što iz njega bije vonja kao iz otvorene krčme, pritisne dosta žestoko svoje debele usnice Kruciferskome na obraz. Za tim zagrli Dmitrija takodjer Kafernaumski, kome je znoj curkom curio sa lica, ne rekavši ni vragute besjede. Dmitrije htjede otrti lice, a da ne povrijedi drugova, pa se zakloni u kut i izvadi rubac. Ledjima obrnut prema njemu stajao ondje neutješni udovac učitelj francuzkoga jezika sa Gustavom Ivanovićem, učiteljem njemštine, koji je baš u taj par do prsta istrusio svoje pivo i pušio lulicu. Oni ne opaziše Kruciferskoga, te nastave u po glasa razgovor. Dakako Kruciferskome nisu rasle zazubice, da

čuje šta govore, ali su jedan i drugi dosta glasno spomenuli ime Beltovljevo, pa se Kruciferski lecne i instinktivno prisluhne.

— Stara pjesma, reče Francuz: — da Adam nije dobio rogova, jedini je uzrok, što je u raj bio jedino muško čeljade.

— Tako, tako, odvrti Nijemac: — da, da, taj je Beltov živi Don Huan! — i za časak prasne u grohotan hihot. On je na ime po njemačkom običaju počeo veoma duboko raspravljati o onom, što je Francuz rekao za Adama; dokopavši se na posljertku smisla, izvadi iz usta lulicu svojim germanskim zubima sasvim izgrizenu i reče s velikim zadovoljstvom: „Ich habe die Pointe, sehr gut!“

No ovaj se razgovor najviše kosnuo ne Gustava Ivanovića, nego čovjeka, koji ih je samo na pola čuo, na ime Kruciferskoga. Što znače ova dva imena uporedo napomenuta? Zar je doista strašna tajna, koju je on jedva naslućivao, koje nije smio sam sebi pripoznati, postala već brbljarijom gradskom? Zar su je zbilja izustili? Jamačno oni su je rekli, ta evo ih još na jednom mjestu, evo Gustav se Ivanović još jednako bihoće. ... Kruciferskome se pričinu, kao da mu je nešto puklo u grudima, kao da mu se grudi pune gorućom krvlju, pa ona sve više i više raste i skoro da će proključati na usta ... u mozgu mu se vrtjelo, pred očima maglilo, strah ga bilo s kime se suočiti, bojao se pogledati u zemlju, te se prisloni o stijenu. ... U to ga njetko teškom rukom zgrabi za rukav. On se jadan strese svim tijelom. Šta će biti? pomisli.

— Ne dragi Dmitrije Jakovljeviću, čestiti se ljudi ne vladaju tako, reče Ivan Afanasjević držeći jednom rukom Kruciferskoga za rukav, a drugom podižući čašu punša: — ne, dragoviću, ti si se stisnuo u kraj i njegdje misliš, da si gotov. U mene je takav zakon, uzmi, ne uzmi, volja te, ali kad primiš, tad pij.

Kruciferski ga promatraše i slušaše dugo, najzad mu stane po malo svitati, na čemu je, uhvati čašu, ispije je na dušak i glasno se nasmije.

— Tako valja, čast tebi. Pa još veli: ne pijem, lukavče jedan! Hej, Dmitrije Jakovljeviću, — Mića, još čašicu ... Pelagija! zovne Meduzin vadeći Kruciferskome iz čaše sâm svojim prstima komadiće limuna: — još čašicu — ali da je žešći. ... Hoćeš li?

— Dajte!

— Bravo, bravo!

I Meduzin samo za to nije poljubio Kruciferskoga po drugi put, jer su mu usta bila zaokupljena limunom, koju je jeo zajedno s korom i košticama, kako svjedoče njegove riječi: „Kiselasto sláđi izvršno, ako je već položen fundament“.

Donijeli punš. Kruciferski ga iskapi kao da je voda. Niko nije opazio, da je poblijedio kao vosak, da su mu usta pomodrila te se potresla, — po svoj prilici, jer se gostima činilo, da se sav svijet trese.

Gosti su se dotle kartali. Partija se svršila malenim dobitkom a velikom kavgom kartaša. Meduzin je bio medju dobivačima, te je s toga bio široke volje.

— Dobro, dobro, zakrikne domaćin: — gucinimo malko s Božjim blagoslovom — kantafrasnoga! Ovako je nazivao rakiju ne znam za što, ali naslućujem, da je tako radio po sasvim pouzdanim vrelima.

Gosti podju k stolu.

— Dmitrije Jakovljeviću, jamačno ne ćeš odbiti kantafrasnoga?

— Dajte i kantafrasnoga, odvrat i Kruciferski i istruši omašnu čašu rakije, koja je bila izmiješana raznim biljem; nije baš sladila, ali je dobra za želudac, kako misle neki ljudi, koji lako vjeruju.

Zanos gostiju bješe neiskazan. Tada donese Pelagija gorostasnu paštetu... U ostalom mnim, da smo dovoljno upoznali baltazarsku slavu, kojom je slavio Meduzin svoje krsno ime, a tim mi se suvišnije čini opisivati, kako je dalje bilo, pošto mogu čitatelje mirne duše uvjeriti, da je gozba na dalje trajala onako, kako je započela...

Sjutra dan je Kruciferski dugo razgovarao s Ljubom Aleksandrovnom. Ona mu se prikazivala opet tako visokom, tako nedostižnom, on ju je znao pojmiti i cijeliti... Ali nešto se usjeklo medju njih, bila je to strašna misao: „o tom govore ljudi“, a to ga je poništavalo.

U ostalom o tom joj ne reče ni cigle. Bila mu je muka s njome govoriti i pohiti u gimnaziju. Prije nego je svišla ura, stane u rekreacionoj dvorani uz prozor. Davno li je već, što je dosegavši vrhunac sreće žurno bježao doma? ... Sve se iznenada promijenilo, sad bi mu se htjelo bježati od kuće... Pa ipak ga je p ništavala njezina veličina i sila, on je shvaćao da ona ne trpi manje nego on, da ona sve te bolove sakriva — od ljubavi prema njemu... Od ljubavi prema meni! A može li me ona ljubiti? Zar možeš ljubiti gredu, koja ti je na putu do sreće? ... Za što joj nisam mogao zatajiti, da sve znam? Da sam bio oprezniji, ne bi toliko stradala. Ta sve bih rad učinio, samo da bude sretna... Ali šta da radim? Bježati, bježati — kuda? ...

Zaustavio ga je Anempodist Kafernaumski. Očividno se još nije oporavio od jučerašnje slave, oči mu bile crvene i okružene nekakim nadutim kolobarom, kakav je od prilike mjesec zimi za mraznih dana, a na nosu i licu vidjele se crvenkaste pjege.

— Šta, prijatelju, reče Kafernaumski otirući znoj; — mamuran, a?

Kruciferski je mućao.

— Ja sam jedva živ.

Vidala l' ty oblomki korablja?

Vidala, no počto? Se žizn teper moja...

Šta velite za Meduzina? stari pas, kako se razpalio! a vi, jeste li se popravili? Velim vam: klin klinom...

— Kako mislite?

— Odmah ću vam razjasniti; vidi vam se, da ste novajlija, podjite k meni, ovdje sam blizu —

Radi roma i araka

Posjeti domiško moj...

Kruciferski podje za Kafernaumskim. Za što? Ni sâm nije znao. Mjesto ruma ponudi ga domaćin čašicom rakije i krastavcima. Kruciferski je pio i za čudo opažao, da mu je lašnje na duši... Ovakvo mu otkriće dakako nigda nije došlo u bolji čas, nego u ovaj par, gdje ga je neprestance izjedala duboka tuga.

* * *

Oko deset sati osvane Semen Ivanović Krupov u maloj dvorani „grada Keresberga“, te počne hodati amo tamo ljuta, smrknuta lica. Za nekoliko časaka otvore se vrata Beltovljeve sobe, te izadje Grigorije sa kefom i kaputom u ruci.

— Šta, gospodar još spava?

— Upravo se probudio, odgovori sluga.

— Reci mu, da sam došao, i da imam nešto posla s njime.

— Semene Ivanoviću, oglasi se Beltov, te se za čas pomoli na vratima: — Semene Ivanoviću, molim, unidjite.

— Imate li pô ure za me?

— I sav dan!

— Da vas ne bunim? U jutro se bavite političkom ekonomijom, što li? Starac nije ni malo sakrivao ironije.

— Vi ste danas rano ustali, kako se čini, ali na lijevu nogu, odvrat i Beltov, dočekavši s velikom krotkošću pitanje staroga srditka.

— Da, baš sam tako ustao, kako vam se hoće.

— Molim, reče Beltov, pokazavši na vrata.

Mučke unidje Krupov u sobu.

— Vladimire Petroviću, počne starac, — očividno se trudio, da bude miran i hladan, ali mu nije išlo za rukom: — došao sam, da probesjedim koju s vama: zrelo sam razmislio, prije no dodjoh. Žao mi je, što vam moram kazati gorku istinu, ali nije ni meni na duši lako, kad sam je obaznao. Još me pod stare dane drže za ludu; ja sam se u nekom čovjeku tako prevario, da bi i šestnaestgodišnji dječak porumenio od stida.

Beltov čudeći se pogleda starca.

— Kad sam već počeo, okristiću, kao macedonski vojnik, sve pravim imenom — pa puklo kud puklo. Briga me, star sam, ali kukavicom me lje nitko ne će prozvati, i nikada ne ću od kukavštine prostačko djelo nazvati — plemenitim.

— Čujte, Semene Ivanoviću. Uvjeran sam, da nijeste kukavica, a još sam više uvjeran, da ni vi mene ne smatrate kukavicom. Bilo bi mi ipak veoma neugodno, da me prilika prinudi, da vas, koga iskreno cijenim, o tom uvjerim. Vidim, vi ste uzrujani, e pa dobro, bilo što bilo, no ugovorimo, da ne ćemo upotrebljavati prostačkih besjeda. Mene se one neobično doimlju. Psovkom

*

se ništa ne razjašnjuje, za to na posao, pa oprostite za avizo.

— Dobro, govorit ću učtivo, milostivi gospodine, veoma učtivo. Dopustite mi, da se oslobodim, Vladimire Petroviću, upitati vas nešto: Zna li ili ne zna, da ste razorili sreću obitelji, koja je četiri godine bila sva moja radost, koja mi je nadoknađivala obitelj? Vi ste im život otrovali, četiri čovjeka u jedan hip unesrećili. Budući da sam vas žalio u vašoj samoći, odveo sam vas u ovu obitelj. Oni vas primili kao rodjaka, tetošili oko vas ljubazno. A kako ste im vi uzdarje podali? Pomislite: danas, sutra muž će se objesiti ili utopiti, ne znam, da li u vodi ili vinu. — a nju će odnijeti sušica, vjere mi; dijete će sirota zapasti u tuđe ruke, a na koncu konca telali sav grad vašu pobjedu! Dozvolite mi, da vam i ja čestitam!

Plemeniti je starac drhtao od ljutine, kad je izgovarao posljednje riječi: — Medju tim, dodade za malo, možda to „sa višega gledišta“ nije ništa.

Beltov ustane sa divana i hitro prodje sobom, te stane pred starcem.

— Dozvolite, da vas upitam, ko vam je dao pravo, da tako drzovito i tako surovo prodirate u najsvetiju tajnu moga života? Po čemu znate, da nijesam dva puta nesretniji nego drugi? Ali ja ću zaboraviti na vaš način. Izvolite, ja ću odgovoriti: Šta želite od mene saznati? Ljubim li ovu ženu? Ljubim ju, da, da! tisuću vam puta ponavljam: ljubim svim silama duše svoje ovu ženu! Ja je ljubim, čuste li?

— Pa čemu je uništavate? Da je u vas duše, bili biste odmah na prvom stupnju stali, ne biste pokazali ljubavi svoje! Za što nijeste ostavili njihove kuće? Za što?

— Pitajte prije: čemu nasploh živim? Zbilja, ne znam! Može biti za to, da uništim ovu obitelj, da pogubim najbolju ženu, koju sam srio. Vama je sve lako i pitati i osuditi! Vidi se, da vam je srce od mladih dana neprestance kucalo mirno, inače bi vam koješta ostalo u pameti. . . Dobro, odgovorit ću na vaša pitanja; doduše ja ne osjećam potrebe, da se opravdam, jerbo, ne pripoznajem sudije nad sobom osim sebe samoga čutim samo potrebu, da se iskažem. Dobro sam vas razumio, vi nemate više ništa reći, mogli biste samo pokušati, da isto izrečete na više ili manje uvredljiv način; najzad obojica bismo se tim uzrujali, a ja doista ne želim, da se suočimo na barrièri, u ostalom već s toga, što ste potreban ovaj ženi.

— Govorite, govorate, ja ću slušati.

— Ovamo sam došao u jednoj od najmučnijih epoha moga života. Malo prije oprostio sam se s prijateljima u tudjini, a ovdje nije bilo ljudi s kojima bih mogao drugovati; u Moskvi sam istina susreo nekoliko, ali naši su se putovi razilazili! To je u mene utvrdilo odluku, da krenem u N. N. Zna, šta sam ovdje radio, kako li sam veselo živio? Tad na jedared sretnem ovu

ženu. . . Vi je ljubite, cijenite, ali je ne poznajete, baš ko ni mene. Vi ste umjeli cijeniti njezinu obiteljsku sreću, njenu ljubav prema mužu i djetetu, ali ne zamjerite — imade trenutaka, kada ne govore samo slatke riječi . . . nemojte misliti, da vanjska blizina, ili broj godina razokriva dušu jednoga čeljadeta drugome. — nipošto! Često ostaju ljudi, koji su preživjeli zajedno dvadesetak godina, jedno drugome tuđi sve do groba, — dok se naprotiv drugi ljube, a da ni ne znadu; simpatija se njihovih srodnih duša očituje u jedan tren deset puta više nego onima za svega života. Pored toga vi ste vični moralizovati, pa ste na nju gledali s doktorske visine, a ja sam se divio njezinoj neobičnoj sili i klanjao se pred njom. Divno biće! Kako se samo moglo dogoditi, da su se njoj sasvim prostim i razumljivim istinama pričinjali svi rezultati, za koje sam žrtvovao pola života, do kojih sam došao s trudom i mukom, i koji su mi se prikazivali tako novima, da sam ih smatrao dragokupom tečevinom? — A njoj su se činili sasvim obični! Ne znam, ja sam se srio za života sa mnogo ljudi, sa svakim sam prije ili kasnije došao do daleka horizonta, do jaza, preko kojega nije mogao, ali u nje nisam našao toga horizonta! Kakvih li sam trenutaka pravoga blaženstva doživio svake večeri, dok smo dugo razgovarali? . . . Okrijepio bih se svaki put od svega hlada, koji sam osjećao u svom životu. Prvi put čovjek saznaje, šta je ljubav, šta li sreća, pa za što se nije suzdržao? Smiješno. Toliko razuma nema u mene, najzad i onako ne bi koristilo. Kad sam počeo razmišljati o tom, kad sam sâm shvatio, — bilo je već kasno.

— Kažite mi napokon, kakva je u vas bila svrha? šta kanite?

— O tom nisam nikada mislio, te vam ne mogu kazati ničega.

Evo pred vašim su očima plodovi vaše neopreznosti

— Mislite li, da ih gledam mirne duše, zar mi je valjalo čekati na vas, da mi kažete? Prije vašega dolaska sâm sam već osjećao, da je nestalo moje sreće, da je prošla epoha puna pojezije i blaženstva, da će ljudi ovu ženu zatući . . . s toga, što je tako uzvišena nad drugima. Dmitrije je Jakovljević dobra duša, ljubi je nada sve, ali je u njega ljubav postala manijom, on uništava samoga sebe ljubavlju svojom . . . Šta valja raditi? . . . Najgore je, da će i nju upropastiti. . .

— Sudite li, da bi mu valjalo hladne krvi gledati, kako mu žena ljubi drugoga?

— Toga ne velim. Po svoj je prilici morao raditi, šta je uradio; svaka je narav vjerna sama sebi, osobito u kritične momente. A znate li, što bi morao uraditi? Ne bi bio smio ujediniti svoga života s takim bićem, kao što je ona.

— Govorio sam ovako još prije vjenčanja, ali vi

Kronstadtska luka.

A. H. H. H. H.

ćete jamačno dopustiti, da je sada prekasno o tom razgovarati, i da su bili sretni, dokle nijeste vi došli

— Semene Ivanoviću, ne bi bilo uvijek onako ostalo. Ovaki nesporazumci izbijaju na vidjelo prije ili kasnije; kako ste u tom nedosljedni!

— Doista, prava muka! Nisam vazda uzalud govorio, da je obiteljski život prepogibeljan, ali sam propovijedao kao Ivan u pustinji, nitko me nije slušao. Vi bi ste već od milosrdja —

— Zbilja ne znam, šta tražite u mene. Iza bolesti njene opazio sam njezinu sjetu i njegov nježni beskrajni očaj. Gotovo nikada nije me bilo u njihovoj kući znate sami; no koliko me to stalo, znadem samo ja. Dvadeset puta odlučih, da ću joj pisati; ali da joj ne naudim zdravlju, ne pisah ništa; ako sam bio u njih, mučao sam, pa s čega me prekoračate? Šta tražite u mene? Nadam se, da vas nije dovela amo tek pusta želja, ne bi li sasuli nekoliko uvreda na me.

— Vladimire Petroviću, pokažite, da ste silan čovjek; vjerujem, da će vam biti mučno, ali pri esite žrtvu, tešku žrtvu . . . može biti, da spasimo ovu ženu. . . . Vladimire Petroviću, otputujte! . . . I nekaka nježnost zamijeni predjašnju prisiljenu žestinu, glas je u starca podrhtavao. On je ljubio Beltova.

Beltov otvori svoj portfelj, potraži među papirima i predade mu započeto pismo. „Čitajte“, reče. Bio je početak pisma njegovoj majci, gdje joj javlja, da je stalno odlučio što prije otputovati opet u tadjinu

— Vidite, ja polazim, a mislite li zar doista, da bi je to moglo spasti? upita tužno i kimne glavom: — Misлите li zbilja, dragi Semene Ivanoviću?

— No šta da počnemo? zapita Krupov s nekim očajem.

— Ne znam, odgovori Beltov.

— Semene Ivanoviću, napisat ću joj pismo, a vi joj ga predajte. Ruku amo, da ćete ga predati!

— Hoću, odgovori Krupov.

Beltov isprati duboko potresena Krupova do vrata. Za tim se vrati do stola, te klone na divan kao nemoćan. Vidjelo se, kako ga se strašno kosnuo razgovor s Krupovom; još ga nije mogao shvaćati, razumijevati, savladati. Dvije je ure ovako preležao s utrućenom cigarom u ustima; za tim posegne za papirom i stane pisati. Kad svrši, samota ga, obuče se, zadjene list na grud i podje do Krupova.

— Evo pisma, reče Beltov; — možete li namaći zgodu, da govorim s njome nekoliko minuta, a vi da ste nazočni, — ili ne?

— Čemu to?

— Šta vam je od toga? Gore ne može biti, nego što jest. Ako je u vas ikada bilo mrva simpatije prema meni, priskrbite mi priliku.

— Kad kanite na put?

— Sjutra.

— Budite u osam sati u vrtu.

Beltov ga stisne za ruku.

— Vidio sam danas njega u veoma očajnoj prilici.

— Prestanite, ni riječi, Semene Ivanoviću, molim vas.

* * *

Blijeda, omršala, zaplakanih očiju išla je nesretnica Ljubinka izpod ruke sa Krupovom. Bila je grozničava, a oči joj strašne. Znala je, kamo idu, i za što. Dodju do one klupe i sjednu. Plače, a u ruci joj pismo. I Krupov briše suzu za suzom ne nahodeći nikake utjehe.

Evo Beltova; preljashnjemu veselju u licu ni traga, u svakoj se crti vidi samo žestoko stradanje; on je prihvati za ruku.

— S Bogom, reče on je lva čujnim glasom: — ja ću opet na put, no naš susret, vaš lik sahranit ću u srcu. . . On će me tješiti u zadnji čas života.

— Za vijek? upita ona.

On ne odgovori.

— Bože moj, reče ona i zamukne: — S Bogom, Voldemare, prošapće tilo; a tad kao da su joj se sile podeseterostručile, ustane, stisne mu ruku i reče glasno i jasno: — Voldemare, ne zaboravite, da sam vas neiskazano ljubila. . . Voldemare, nei-kazano!

Ova podje, on je nije sustavljao; bilo je u nje još dosta snage, da silnijim korakom ođe nego je došla.

On je gledao za njom, pratio očima bjelasanje burna među breskvama. Ona nije imala snage, da se obrne. Vladimir ostane. Moram li je zbilja ostaviti? razmišlja se sam sobom: zar za vijeke? — Podboči glavu o ruku, sklopi oči, pa tako prasjedi pola ure poništen, srvan bolom svojim, kad ga iznenada njetko zove po imenu; trgne glavom i jedva prepoznađe sasvim savjetničko lice savjetnikovo. Beltov ga hladno pozdravi.

— Vi, čini se, Vladimire Petroviću, dolazite amo sanjariti i maštati?

— Da, s toga i volim, da sam sâm.

— Posve pravo, i ja mišlim, da za izobražena čovjeka nema veće slasti od samoće, reče savjetnik i sjedne na klupu: — u ostalom ima i društva, koje je tako ugodno kao samoća. Upravo sam susrio Krupova, on je ukebao nekakvu ženčicu.

Beltov ustane u onaj par, kad je savjetnik sio, i htjede poći, ali ga je suzdržao posljednjim riječima. Nasmejljivo mu je lice savjetnikovo jasno pokazivalo, s kojom je namjerom rekao zadnje riječi. Sva je prilika, te je i on došao u vrt po tajnoj zapovijedi Marije Stepanovne.

— Poznam gospodju, s kojom je išao Krupov, odvrati Beltov kipeći bjesnilom.

— Da, da, kako da je ne poznajete, ha, ha, ha! nasmije se brbljavi savjetnik: vi, mladi ljudi, poznajete sve ljepušaste gospodje!

— Vi ste ili sašli s uma ili ste glupan! u oba slučaja da ste zdravo! reče Beltov i podje alejom.

— Kako ste se usudili mene tako nazvati! stane vikati savjetnik, crven kao rak, poskočivši sa klupe.

Belto stane.

— Šta tražite? upita savjetnika: — da se s vama bijem? izvolite! premda mi se gadi, evo me; ako li ne želite, tad oprostite, no u mene je zla navika, da batinom odgonim one, koji me smetaju u šetnji.

— Šta batinom? nadme se savjetnik: — a ko ste vi, da se usudjujete meni prijetiti batinom?

U svakom drugom slučaju bio bi se Beltov nasmijao od svega srca dragome savjetniku, ali u ovaj čas, gdje je i bez njega bio razdražen, te sâm nije pravo znao, šta oko njega biva, — pograbi batinu i pokaže savjetniku, kako misli. Savjetnik se začudi, a Beltov ode. . .

Sjutra dan znojio se Grigorije, pune ruke posla oko prtljage. Beltov je prolazio sobom; u glavi i u srcu osjećao je nekaku pustoš, bilo mu je, kao da samo na pola žive, tako mu je strašno, tako teško bilo na duši, nekaki trepet šta li — i iznen da mu navru suze na oči. Deset puta ga je Grigorije saletio pitanjem a on bi uvijek odgovorio: Sve jedno! I doista u taj tren bilo mu sve jedno, koji će kaput navući za put, — pače sve jedno, kamo će krenuti, u Pariz ili u Tobolsk.

U to udje u sobu Krupov sasvim drukčije nego jučer; u očima su se vidjeli tragovi suzama, koracao je lagano, rukom je otirao klobuk, te stane kraj prozora, i reče Grigoriju, da kovčezik nije čvrsto privezan na kolima, u kratko, bio je sav u njekoj zabuni.

— Zadovoljni muome, Semene Ivanoviću? upita ga sa smijehom i sa suzama Beltov.

— Ja vas juče uvriedih, oprostite, šta sam uradio . . . ako kanite na put — i starcu zapne riječ.

— Dosta, dosta, Semene Ivanoviću, kako možete —? I Beltov mu pruži obje ruke.

— Evo još, šta vam želim dati za uspomenu, ja sam vas iskreno ljubio, pa bih vam htio dati nešto vrijedna, za me osobito vrijedna, reče Krupov i predade mu dosta omašne korice od safijana. Beltov otvori korice, pogleda starca i zagrl ga. Starac je jecao.

— Doista me je stid, čisto sam s uma sišao, tolika glupost, još ću pod stare dane pobnaviti!

Beltov naglo sjedne na stolac i pred sobom imaše korice. . . Bijaše akvarelni portret Ljubonke Aleksandrovne.

Krupov je stajao pred njim, te da ga sasvim uvjeri, kako ništa ne osjeća, stane mu kazivati ovaj komentar — utirući ipak krišem po koju suzu:

— Prije dvie godine došao je ovamo engleski slikar, vrstan umjetnik, slikao je svagdje velike portrete, tako je n. pr. njegov ovaj portret gospodje gubernatorice, što je u ovoj sobi. Ja sam nagovorio Ljubonku, da mu posjedi, svega tri puta, . . . bi li ko mislio?

Beltov ga nije slušao, s toga nije bila velika nesreća, što je govor Krupovljev prekinuo gostioničar, koji

se sav usopio, kako je bježao, da javi dolazak g policajmajstera.

— Šta želi, upita Beltov.

— Želi s vašom milosti govoriti, odvrati gostioničar. Neka udje.

Policajmajster dodje strašno zvekećući sabljom; iz daljine se već kroz otvorena vrata vidio suhonjavi policajmajster i konobar, koji je bojazljivo nosio na ruci kabanicu policajmajsterovu.

Beltov ustane, sav njegov lik nije bio drugo nego pitanje, s toga nije trebao riječima pitati.

— Meni je veoma žao, Vladimire Petroviću, što vas moram nekoliko časova zadržati; kako se čini, kanite otići iz našega grada?

— Da.

— General vas moli, da dodjete do njega. Petar se Jekanović u privatnu pismu požalio na vas njegovu prevoznoditeljstvu, da ste mu povrijedili poštenje. Meni je teško, ali ćete jamačno razumjeti službene dužnosti; sami ćete priznati, da nijesam mogao inače.

— Baš u nevrjeme. Dopustite, da vas upitam: hoće li dugo trajati?

— To je samo do vas; Petar je Jekanović plemenit čovjek, on jamačno ne će zatezati, ako razjasnite.

— Šta da razjasnim?

— Ah, Vladimire Petroviću, s vama je teško na kraj, ničega ne razumijete, dodade Krupov: — Ako hoćete, možete s g. policajmajsterom sve urediti za četvrt sata.

— Bio bih vam veoma zahvalan.

— Molim odvrati policajmajster: to je naša sveta dužnost, jer nam ništa nije ugodnije, nego kada se takva što uredi mirno i na zadovoljstvo sviju.

Pa tako se i dogodilo.

* * *

. . . Za dvije nedjelje drndala su četveroprežna putna kola putem od Bijelog polja prema glavnoj cesti. Grigorije je sjedio na kozliču i odbijao dim iz lulice, a kočijaš je dovikivao konjima, da brže odmiču, pa da se prilagodi njihovu shvaćanju, jednako je vikao samoglasne: o . . . o . . . o . . . u . . . u . . . u . . . a . . . a . . . a . . . itd. Na ovu stranu rijeke stajala starica s bijelom kapom i u bijeloj odjeći, upirala se sluškinji o ruku i mahala rupcem teškim i mokrim od suza čovjeku, koji se nagibao iz kola i takodje mahao rupcem. Put se svraćao malo na desno. Kad su kola zakrenula, razabirao se samo još zadnji dio, i njega do skora zastre oblak prašine; pa kad se razišla prašina, nije se ništa vidjelo osim puta. No starica je još stajala, podizala se na prste i u daljinu zurila.

Pusto i tužno bijaše starici u Bijelom polju. Bivalo je, da je Vladimir jedan put, dva puta u nedjelju dolazio doma, ona već se privikla iz daljine sa brijega osluškivati konjska zvonca i izilaziti mu na susret na balkon, na kojem ga je njekoč čekala. dječaka osmagla

lica i svijetlih očiju. Sad ju je nešto mamilo u N. N.: onamo je živjela žena, koju je njezin sin ljubio, nesretna žrtva ljubavi prema njemu. I doista preseli starica onamo zimi. Ljubonku je našla na samrti, bez nade.

Semen se Ivanović još više namrgodio, pa je samo kimao glavom, ako bi ga ko upitao, kako je nesretnici. Dmitrije Jakovljević, mučen tugom, molio se Bogu i pio.

Sofija se Aleksejevna umolila da smije njegovati bolesnicu, te je čitave dane provodila uz njezinu poste-

lju. Bilo je mnogo pojezije u toj skupini ove ljepote na samrti — s ovom krasnom starošću, — ove žene u venuću s opalim obrazima, sa velikim svijetlim očima, a s kosom nehajno palom na ledja, kad bi podbočivši glavu o omršalu ruku na pola otvorenih usta i suznih očiju prisluškiivala beskrajno pripovijedanje starice majke o njezinu sinu — o njihovu Voldemaru, koji je sada tako daleko od njih. . .

Preveo dr. Milivoj Šrepel.

Putne uspomene o Rusiji.

Piše F. R.

(Nastavak.)

Kano što sam neposrednu okolicu oko Petrograda, koja je tako rekuć u i uz prijestolnicu, pregledao, tako htdjedoh viditi nješto i od odaljenije okolice. Budući da se oko Petrograda stere neprekidna nizina izpresiecana riekami, jezери i močvarami, to ne ima u okolini naravne ljepote, te sve, što je ondje vredno zanimanja, jest djelo ljudskih ruku. S toga ovu okolicu zanimivom čine carski dvorci, ljetovnici, velikaške dače i perivoji oko njih. Tuj je carski dvorac „Carskoe selo“ s glasovitim perivojem i vodoskoci, a nedaleko velikoga kneza Konstantina dvorac Pavlovsk. Tuj Krasnoe selo s dačami i s dvorcem carice Aleksandre Feodorovne (1828), što no se oko crkve Troicke, sagrađjene Katarinom II. redaju; za tim često spominjani dvorac Gačina, gradjen god. 1770. arbitektom Rinaldiem. Tuj Pulkova s glasovitom zvjezdarnom Nikolaevskom i ljetovnik Katarine II. Česma, sagrađjen na uspomenu pobjede, stečene nad Turčinom dne 5 i 6. srpnja 1770. kod mjesta toga imena. Tuj ljetovnik velikoga kneza Konstantina Nikolajeviča imenom Strielna blizu morske obale i odavle nedaleko „Sergievskaja pustynj“. Tuj carski dvori Peterhof i Oranienbaum tik morskoga zaljeva. Sve je to na južnoj i istočnoj strani prijestolnice; na sjevernoj pako odmah izvan grada Pargolovo i Šuvalovo, gdje se uz Suzdalsko jezero liepe dače Petrogradjana redaju.

Vrieme nije mi dopuštalo, da sva ova liepa mjesta redom pregledam. S toga odabrah uputiti se u „Peterhof“ i to iz više razloga. Ovaj je dvorac uz Carskoe selo najzanimiviji, leži kod mora; zaželio sam ovom prilikom provesti se jednim dielom Finskoga zaljeva, zagledati „Kronstadt“, viditi donle cielu obalu, pak natrag vratiti se željeznicom, koja od Oranienbauma ne daleko od žala teče u Petrograd. Spomenuti naime dvorci skopčani su željeznicom; tako jedna pruga vodi iz prijestolnice pravcem južnim u Carskoe selo i Pavlovsk, druga uz Pulkovu i Čezmu, jedno se krilo od petrogradsko-oranienbaumske dieli u Krasnoe selo . . .

Ova mjesta daleko su od prijestolnice po jedan i pol sata, te se oko nje kano u poluluku nižu.

Na englezkom nabriežju kod Nikolaevskoga mosta unidjoh u parobrod put Peterhofa. Ovaj most, gradjen od zrnca kamena i željeza, bijaše tek god. 1851. mjesto predjašnjega na ladjah podignut, počiva na sedam kamenih stupova i razsvietljen je noćju sa 22 velika svjetionika, a na sjevernom kraju uredjen je prolaz za brodove. Posreduje obćenje izmedju Vasiljevskoga ostrva i lievoga nabriežja. Pogled s ovoga liepoga mosta jest veličanstven; prama zapadu otvara se krasan vidik tiekom Neve do Troickoga mosta; na nabriežjih s lieva i desna redaju se same palače, a iza njih dižu se hramovi s pozlaćenimi truli. Kod mosta jest uz lievo nabrežje „peterhofska“, a uz desno „kronstadtska“ „pristan“ (luka), gdje je uvijek usidreno mnogo morskih brodova na paru i na jadra, koji ovamo dolaze iz mora i odavle odlaze.

Od „peterhofske“ luke, odakle se otisnusmo, do ušća plovi se uz nabrežja, kojimi se Petrograd neprekidno stere i širi; lievo vidi se novi admiralitet s brodovišti (dock) i dilji, koji su od staroga ovamo preneseni, i „zavod Berda“ t j. ogromne carske lievaonice i strojarne, desno veliki „gorni institut“ sa znamenitim mineraloškim muzejem. Na ovu se takodjer stranu grad proteže sve do žala morskoga. Na ušću velike Neve s jedne i druge strane jest po jedan otok: lievo Gutujev, desno kano-nirski. Poslije kratke plovitbe od nješto preko četvrt sata eto nas u Čudskom ili Finskom zaljevu morskome.

Vrieme bijaše liepo. Sunce je sjalo, samo što je vjetar duvao s mora. Ugodno me čustvo obuzelo, kada je parobrod uljezo u zaljev istočnoga mora. Prije nekoliko nedjelja plovio sam Crnim morem, koje na jugu zaokružuje veliku slovjensku carevinu, a sada evo me na sjevernom, koje ovdje do glavnoga joj grada zalazi. Koliko je trebalo vjekova, kolika napora, koliko uztrajanja, koliko žrtava, dok je Slovjenin postao gospodarom jednoga i drugoga mora, t. j. dok mu se bar okrajka dočepao!

Kakova 32 km. od ušća Neve prama zapadu suzava se Čudski zaljev do tri milje i čini t. zv. kronstadtsku dragu. Skoro u sredini te drage, gdje se sjeverno (finsko) i južno (ingermanlandsko) žalo sblizuju, leži otok, na kojem je Kronstadt podignut. Jedva se unidje u zaljev, prikaže se u daljini oku otok i grad, kano da iz mora viri golema pećina; a sve što se parobrod više približuje Peterhorfu, sve se jače razgaljuje slika, dok se napokon ne vide i utvrde i red kuća i luka s usidrenimi brodovi. Draga je kod ušća mjestimice plitka, te je s toga brodovom označen dublji prolaz. Odavle može se za slučaj rata veoma otegotiti pristup k prijestolnici neprijateljskomu brodovlju, a utvrde, koje su na plitčinah podignute, čine to skoro nemogućim. Odavle valjalo je umjetnim načinom plovitbi put prokrciti.

Naš parobrod držao se više lievoga žala, koje je dosta naseljeno. Najprije prikazuje se spomenuta „sergievskaja pustyn“ t. j. samostan sv. Sergija s čudotvornom slikom toga ruskoga sveca. Sagrađen je na mjestu gdje je bio ljetovnik, koji je carica Ana god. 1731. svomu izpovjedniku, arhimandritu Varlaamu poklonila; velik četverokut, sa tri strane drvoredi i ribnjaci, s jedne strane nasipom obkoljen. U velikom dvorištu četiri glavna brama, među kojima „sobor“ sv. trojice, sagrađen god. 1752—8. S palube vide se liepo trula. Onda prikazuje se na ovisokom žalu „Strieljna“ s dvorcem, koji je Petar Veliki god. 1711. po arhitektu Leblondu dao sagrađiti za svoju kćer Elisavetu. Izgorivši kasnije dva puta dobio je god. 1804. po arhitektu Rusku svoje sadašnje lice u gotičkom slogu. Bijaše obljubljeno sielo velkoga kneza Konstatina Pavlovića, brata cara Nikolaja. Onda sliede dvorci Mihailovski i Znamenskij, Aleksandrija, Renella, Monplaisir. Uz svu dakle obalu reda se jedan dvorac za drugim, svaki u perivoju, što pokriva žalo ugodnom zeleni. Obala je inače nizka, samo gdješto nadignuta briežuljom, s kojega bielucka se dražestan dvorac. Za jedan i četvrt sata od Nikolaevskoga mosta evo nas pred Peterhofom. Parobrod stane u trgovačkom „pristanu“. S palube liepo se vidi ne daleko odanle na obali ležeći „Oranienbaum“, gradić od 4.000 stanovnika, s dvorcem, sagrađenim god. 1714., u kojem je rado ljetovala carica Elizabeta Petrovna i car Petar III. Liepo se nadalje vidi Kronstadt, grad od 50.000 stanovnika, ležeći na otoku Kotlinu, jedva 12 km. dugačkom i 2 km. širokom, poznata jako utvrđena luka ruske vojene brodarice i glavno branište Petrograda. Okolo na okolo u svih pravcih vide se na plitčinah ovisoke utvrde, sa kojih zjaju ogromni topovi. Kada je za krimskoga rata u svibnju god. 1855. ujedinjena englezko-francezka mornarica pod admiralom Napierom doplovila pred Kronstadt u namjeri, da provali u Petrograd, osvjedočila se je do skora, da joj to nije moguće, pak odustav od svake navale na goropadni Kronstadt, povuče se natrag. Utvrđivanje otoka „Kotlina“ započe već pod osnivačem Pe-

trograda god. 1703., jer bez toga braništa bila bi nova prijestolnica sa mora neprijatelju otvorena. Do nedavna bijaše kronstadtska luka ujedno raztovarištem velikih brodova za Petrograd, jer veliki morski brodovi, budući da je more kod ušća Neve bilo samo 2½—4 met. duboko, nisu mogli doprieti u Petrograd. Ali sada je tomu pomoženo, pokle je ušće očišćeno i plitčina uklonjena. Da je plovitba onuda živahna, može si svatko pomisliti: parobrodi i ladje na jadra svakake veličine jure kano labudovi, jedne u Petrograd, druge protivnim pravcem. Nu zimi prestaje plovitba, jer se more smrzne. Plovitba traje obično od početka travnja do prema koncu studenoga.

Kada se iz parobroda stupa na kopno, prolazi se mimo t. zv. vaxhalle s cilim redom soba za goste gdje je blizu gostiona „Bellevue“, te se uz staru „grailnuju fabriku“, koju je još Petar I. osnovao, dolazi u doljni perivoj. I ovdje se naime ravan stere do mora; nu malo unutar od obale diže se u brežuljak. Ovaj sgodan položaj upotrebi car Petar Vel., te je dao na onoj ravni i brežuljku urediti velik perivoj u slogu kraljevskoga u Versailles-u kod Pariza, a na obronku god. 1720. sagrađiti po Leblondovoj osnovi dvorac, koji je kano i na hrbtu visa nalazeći se gradić, sada sa preko 8.000 stanovnika, tada njemačka naselbina, zadobio po njem ime „Petrov dvor“ (Петровъ). Prema tomu sastoji se peterhofski perivoj iz dvie česti: iz donjega i gornjega perivoja. Doljni (нижний садъ) obuhvaća ravan do mora i obronke brežuljka viseće prama obali. Ovdje je takodjer na obronku s pogledom na morski zaljev spomenuti „veliki dvorac“ (большой петергофскій дворецъ), palača na tri sprata s krovom željeznim i pozlaćenim truli. Terassa pred dvorom, visoka oko 12 met., podignuta je na visočini strmine, silazeće k morskoj drazi. Tom strminom vodi u ravan široko stubovlje ureseno sa pol stotine kipova i vaza s obiju strana njegovih. Ali ovaj dvorac nije jedina sgrada, koja resi „niži“ perivoj. Od mora do obronka podignuti su među drvoredi ukusni dvorci, ljetnjaci, sjenice. Blizu žala na kraju „kosa“ (коса) drvoreda vidi se dvorac u holandezkom slogu, koji je Petar prozvao „Monplaisir“, takodjer s ovisokom terrassom i s kupalištem na desnom krilu. Pripovieda se, da je Petrova kćer i potonja carica Elizabeta ovdje sama pripravljala gostbu za svoje goste. Na dalje ovdje blizu drugi dvorac „Marly“, onda „Eremitaž“, kojih je prvi Petar rado upotrebljavao za spavanje, drugi za obiedovanje; onda dražestna „dača“ (villa) „Ferne“, u kojoj je pokojni car Aleksandro II. rado obitavao; za tim „dača“ u gotičkom slogu, gdje sadanji car rado stanuje; pak dvorac Renella u englezkom slogu. Ovi dvorci, dače... razmješteni su po cilom donjem perivoju, koji je porazdieljen u više suvislih odjela uredjenih u različitim slogovih: na francezku, englezku, holandezku itd. Drvorede i nasade pre-

bijaju cvjetnjaci, a krase mnogobrojni kipovi, stupovi, posude itd. Tako je i u gornjem perivoju, koji se na visu stere. Ovdje je glavni dvorac „Babygon“ ili Belvédère, koji daje car Nikola za svoju suprugu u klasičkom slogu na jednom brižuljku graditi (1853) u dva sprata, kojih je svaki okružen triemom sa stupovi, dolje korintičkoga, gore doričkoga reda. Stupovi su ogromni samkam. Uz ovaj glavni dvorac imade više omanjih i većih villa, kano ozerski, selski domik, Anglais, caričin i Olga-pavillon u različitim gradjevnih slogovih.

Prema tomu razsute su po perivoju peterhofskom raznolike gradjevine, te oko gledaoca zapne svaki čas o novu arhitekturu. Ali što peterhofskom perivoju daje osobito čarobno lice, to je obilje vode, koju je ljudska umiča znala svesti u jezera, ribujake, vodoskoke . . . Umjetni vodeni prizori, može se reći mjestimice vodene igre, u Versaillesu jesu na celom evropskom zapadu na glasu. Ove prizore imao sam priliku viditi i motriti god. 1867; ali ne mogu se ni iz daleka prispodobiti s petrohofskimi, ni bogatstvom ni raznolikosti. Već onih velikih jezera, okolo kojih redaju se „dače“, a na otocih njihovih dižu se dvorovi, ne ima u Versaillesu. Ovdješnja stranja vode slave se na daleko; ali kud i kamo obilnija su u Peterhorfu. Ta dražestna igra ljeti prikazuje se svako popodne. Kod „velikoga dvorca“ baca se sa visine velikim šumom voda prieko pozlaćena stubovlja u široki bassin, u kojega sredini stoji t. zv. „Samson fontan“ t. j. veliki kip Samsona od pozlaćene mjedi, djelo Rostovskoga. Samson otvara ždrielo lavu, a iz ždriela skače debeli vodeni mlaz u visinu od kakovih 25 metara. U svakom kutiću imade vodoskokova i silnih vodopada. Iz svih jezeraca na jednom diže se u zrak voda; tik drvoreda otvaraju se pištalice, iz kojih pišti voda u većih ili manjih mlazovih. Veliki dio kipova riga i baca vodu. Sav taj perivoj kano da je nad jezerom, a ovo da se uzbuni i uzburka, te kano da hoće površinu puštajući vodu iz mnogobrojnih otvora poplaviti.

Stupivši sa parobroda na kraj uzeo sam odmah izvoščika, koji me je kroz savkolik perivoj, uz sva jezera, izpod svih slapova i vodoskoka, mimo svih dvoraca i

dača osobitom vještinom vozio, tako da sam u razmjerno kratko vrijeme mogao sve ove znamenitosti i riedkosti viditi i motriti. A mislio e, da će strancu osobito ugoditi, ako ga povede na mjestu, gdje je igra vode najgoropadnija bila. Ogledavao se nekim ponosom, kano da je htjeo reći: „Evo! što imade ruski car; imade li gdje na svijetu išta tomu slična?“ I zbilja, ako se ruski „Versailles“ s francuskim prispodobi, valja prvomu priznati prvenstvo, s onoga takodjer obzira, što je prvi bilo na visokom sjeveru mnogo teže stvoriti.

Sav razdragan tolikim milinjem, kojega se uvijek rado sjećam, dodjoh pod večer na peterhofski kolodvor, da se drugim putem, na ime željeznicom, vratim u Petrograd. Željeznica ide iz Oranienbauma uz gradić Peterhof uzporedice s kronstadtskom dragom tako, da spomenuta mjesta na morskom žalu ostaju pruži na lievo te se, kano Strielne, gdješto i dotakne. Kod postaje Ligovo odvaja se jedno krilo u „Krasnoje selo“. Vožnja iz Peterhofa traje samo 1¼ sata, dakle koliko i s parobrodom, jer ovaj samo prosićea zaljev.

Na koncu jedno razjašnjenje. Čitatelju bit će za čudo, kada je čuo imena mjesta uz čudski zaljev morski: Peterhof, Katharinenhof, Annenhof, Elisabethhof, Oranienbaum, Kronstadt . . . kano da si u sred Njemačke. Kada bi se Petar Veliki po tih i drugih imenih sudio, predstavio bi se kano prvi i glavni germanizator Rusije. On je rado naselbinam i mjestima, koja je zasnovao, nadievao njemačka imena; ta njemački okrsti i samu priestolnicu. Prekrstio bi paće njeka mjesta na njemački; tako švedsku tvrdjavu kod Ladoge „Noteburg“ (Nussburg), staro-rusko mjesto „Orehovec“ prozva „Schlüsselburg“; mjesto „Jami“ kada ga ote Švedom, prekrsti u „Jamburg“. Zato je Petar bio ipak Rus od pete do glave; nu da svoju državu preokroji na zapadnu, poslužio se ponajviše njemačkim naprednijim življem, uzevši Niemce ne samo u službu, nego posadivši ih na mnoge važne točke slabo naseljene carvine. Ona germanizacija bijaše kod Petra modom bez daljnjih posljedica. U svih tih burgih, hofih, stadtih danas se govori ruski.

LISTAK.

Književnost.

Hrvatska i srbska. Ma da literatura hrvatska i srbska onako u obće ne napreduje, kako žudi srce rodoljuba: ipak se ne može poreći, da barem jedna grana naše književne cvate liepim cvietom. A to su koledari, kojih ima u nas i mnogo dobrih, a i jeftinih.

Ovamo na hrvatskoj strani dvie su knjižare zagrebačke, koje se upravo takme, koja će opremiti u svijet što boljih i zgodnijih koledara. Knjižara Kugli i Deutsch izdala je za ovu go-

dinu 1887. dvanaest koledara, od kojih je najznamenitiji „Zvonimir“. Ovaj se je koledar za svoga četirgodišnjega obstanaka već tako razširio, da se sada štampa u 4000 komada. A i jeftin je (stoji samo 60 novč.), kad pomislimo, da je ukrašen sa 27 slika, i da se uza nj dobija i zemljovid Hrvatske i Slavonije po novoj političkoj i sudbenoj razdiobi. Preporučamo ga što toplije

Znameniti, a i osobito praktični jesu koledari, što ih izdaje knjižara Mučnjaka i Senftlebena, a uređuje upravo majstorski vješti naš G. J. Stj. Deželić. Ovi koledari (poimence

Dragoljub) odlikuju se ne samo praktičnim sadržajem za ljude, kojim je koledar dnevica potreban, nego ima tuj i zgodne izvorne zabave i pouke, kako u nijednom njemačkom koledaru, što ga poznajemo.

Ovi koledari — a uz njih „Danica“ društva sv. Jeronima, koja ima tu prednost, da je jako jeftina, a uz to i vrstna — upravo su na čast hrvatskoj književnosti. A pomislimo li, da se ovih koledara medij hrvatski svet razturi 40.000 komada, tješimo se barem tim, da nam koledarska literatura ne kvari našu publiku, već joj podaje zdrave i korisne hrane.

I na srbskoj strani, poimence u Novom Sadu, izlaze baš uzorni koledari. Pajevićev „Orao“ za g. 1887. prava je narodna knjiga, te je na čast ne samo vrlome nakladniku, nego i vrstnim urednikom Stevanu V. Popoviću i A. Sandiću. Za dvanaest godina, što „Orao“ izlazi, razturio ga je Pajević preko 165.000 komada! Stoji samo 50 novč. S Pajevićem natječu se častno braća Popović i svojim „Godišnjakom“, koji također što toplije preporučamo.

Francuzka „Les Temmes Collantes“ zove se nova komedija u pet čina, koju su u sredini mjeseca listopada prikazivali u Parizu u Théâtre Déjazet. Francuzka ju kritika mnogo hvali, pače i sam strogi Francisque Sarcey misli, da može pozdraviti novu zvijezdu na nebu francuzke komedije, koja već sada svojim sjajem nimalo ne zaostaje za Cagnottom ni Labicheom. Pisac joj je neki dvadeset godišnji mladić Gaudillot. Najsajnije je svojstvo nove komedije po sudu Sarceyevu svakako duhoviti dijalog. — Najnovija drama Ernesta Renana „L'abbesse de Jouarre“ doživjela je već od dvadeset izdanja.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prošloga nam je tjedna izniela uprava novu komediju njemačkoga feljtonista Oskara Blumenthala „Veliko zvono“ u 4 čina. Premda smo čitali dosta hvale u njemačkim novinama o tom čedu Blumenthalove vile, opet smo s male nade unilazili u glumište dne 15. o. mj., kad se je u nas prvi put oglasilo „Veliko zvono“. Tko je iole razmišljao o čudi naroda njemačkoga, neće se ni malo čuditi, što se ne može dostati bolje sreće na polju komedije narod, koji imade u lirici Goethea, u filozofiji Kanta, u tragediji Schillera, a u romanu Spilhagena. U komediji se hoće njeke lakoće, više domišljatosti nego dubine, a dakako prije svega spretne tehnike. Ovaku ćeš koncentraciju uzalud tražiti u njemačkoj komediji, pa i sami Niemci, kojima nije mržnja navalila mrenu na oči, rado priznaju, da se u tom ne mogu izporedjivati sa svojim susjedima preko Rajne. Dapače ono malo pisaca njemačkih, koji žele da im komedije probiju bar medje svoga rodnoga grada, idu u školu k Francuzima, nebi li onamo naučili tajne dramskoga pisanja. Tako je i naš Blumenthal očito učenik francuzke škole. Žali Bože, što joj nije odličan učenik. Poput francuzke komedije izvodi nas Blumenthal iz uzanoga kruga obitelji građanske, oko koje se sva starija njemačka komedija vrtjela kao oko svoje osi, te nam otvara vrata salona berlinskoga, vodi nas u kolo aristokratsko. Blumenthal je u svom „Velikom zvonu“ išao za tim, da ožigoše sramni način reklame, kojom veoma problematični ljudi raznose svoju slavu i razbubnjavaju ime svoje. A da nam prikaže sastavine toga modernoga zvona, upoznaje nas sa kućom konsula Gundermanna, u kojem se sastaje sva elita društva, te ono zvono upravo na ovakim sastancima najviše zvonit. Dva se slikara, Murner i Vogt, složila, da će izvojititi nagradu za model zdenca u Bremenu svome mladome prijatelju Eberhardu Wilfridu, kojemu je otac bio na glasu kipar, pa ga je majka od rane mladosti opajala velikom pretenzijom, da i sam

postane slavan umjetnik. Eberhard medju tim pokazuje slabo talenta za svoj posao, ali to nije na putu Murneru i Vogtu, da rade za slavu njegovu, jer žele time, da bar usreće majku njegovu. Briga njih za istinu, za sviet; ta sviet i onako hoće, da bude prevaren, pa neka ga! Da postignu svrhu, napune uši konsulovoj ženi, koja se u svem nadbija s barunicom Soldenicom. Pa kad ta barunica s nekom osobitom voljom i uztrajnošću iznalazi nove talente, mora konzulica da je i u tom nadkrili. Tako joj u sto dobrih časa dolazi ponuda onih dvaju slikara, koji joj preporučaju mladoga umjetnika Eberharda. Dok barunica vojuje za Vogta, to konzulica zajedno sa samim Vogtom i ostalom družinom radi sa svom strašću za mladoga Eberharda. U ovoj takmi najzad se opameti mlad. Eberhard, jer razabire, na kako je slabih nogu ta njegova slava, te se daje na realan posao bez prenapetih želja, a barunica se Solden udade za Vogta. Radnje imade u komediji veoma malo. Sve bi to imali nadoknaditi valjani prizori. Ali toga uzalud tražimo. Sama ekspozicija nije loša, ali bi onda trebalo da radnja raste, da napreduje, prizori bi morali biti psihologijski motivirani. Da pokaže posljedicu — kako je ništetna moderna reklama, posegao je pisac za neobičnim premisama. U tkaninu se komedije može upletati i slučaj, ali da značajevi ne pokazuju nikakve konsekvencije, ne može nikako biti na uhar drami. A kakve je nevjerovatne značajeve slupao u svoju komediju Blumenthal. Eto vam konsula, koga jamačno nikakav Zulu ne nadkriljuje u gluposti; eno Vogta, koji radi protiv sebe, a razlog? — mušica! Kakva je istom Otilija, pastorka konsulčina! Glavna je pletkarica u komediji skroz nevino curče posve neizrazita značaja. Zadnja bi kotva mogla biti — dialog. Ali i tu kotvu zalud tražiš; osim nekoliko novih dosjetaka sve je drugo prigrijano zelje. Salon konsulice Gundermanice odviše opominje gledaoce salona grofice Ccran u Pailleronovoj divnoj komediji, u „Carstvu dosade“. Kako je majstorski spleo Francuz sve niti svoje radnje, kako je spretno rasporedao situacije, kakva li divna satira lebdi nad samim društvom! Značajevi su u Pailleronovoj drami tako majstorski prikazani, da im se ne možeš dosta nadiviti. I najkraća bi paralela mogla svakoga uvjeriti, kako valja pisati komedije, pa bi svaki lako razabrao, koliko je viši Pailleron od svoga učenika Pailleronova se komedija može smatrati najboljom komedijom francuzkom iza Moliéra, a to je mnogo, jer je u Francuza u pretek dobrih komedija. Blumenthal je pako i opet pokazao, da komediji ne cvatu ruže na polju njemačkom. Molili bismo upravu, da ne zaboravi sasvim na Paillerona, koji je ono, što je ozbiljnoj drami Augier. — Veliko se zvono u nas prikazivalo dne 15. i 16. o. mj. Dobro je shvatila svoju partiju gdja. Ružička-Strozzi, koja je svom pikanterijom izniela na vidik sliku pasionirane barunice, te je u III. činu zajedno s g. Fijanom, koji je glumio Vogta, izazvala velik pljesak. Ovaj je prizor bio jamačno najbolji. G. Brani bi bio dobar Murner, da je bio samo nešto manje ukočen. Markantan je bio g. Sajević kao konsul. Druge su partije dosta konfuzne, pa ih je bilo teško valjano prikazati. Tako je n. pr. gdjica Grbićeva bila u očitj zabuni, kako da shvati Otiliju i t. d.

Siemiradzki. Slavni poljski slikar žive sada u Rimu, gdje se nahodi čitava naseobina poljskih slikara i kipara. Već su se u Rimu svi divili krasnoj slici Siemiradzskoga „Isukrst u Marije i Marte“, koju toliko hvale berlinski listovi na tamošnjoj izložbi. Čini se, da Siemiradzki nije još ni u kojoj slici iznio tako majstorski gorućih tona južnoga podneblja. Siemiradzki dogotavlja u svom atelieru gorostasnu sliku iz staroga helenskoga života, koju će izložiti u Parizu na izložbi godine 1889. Sad je u Rimu izložena njegova najnovija slika prikazujući napasti sv. Jeronima. U tamno izbi, obasjanoj slabom svjetiljkom kraj razpela, prislonio se sveti Jeronim, te je čini se usnuo. Ali ga ovaj

sane ne kriepi. Na licu mu čitaš, kakve ga muke muče. Na jednoj strani vidimo roj djevice, koje ga ljubazno mame na nasladu. Za djevicama u mračnoj daljini primjećuješ poganski svijet, pun umjetničkoga čara i poezije. Ali mu se među tim ukazuju lice Isukrstvo, da mu razprši napastne misli. Obraz je svetčev karakterističan i po koloritu i po izrazu lica, te Siemiradskoga hvale sve umjetničke novine.

Verdi. U Milanu se spremaju silne slave velikomu skladatelju Gj. Verdiju, koji je nakon mnogo godina dovršio novu operu „Othello“. Kako pripovijedaju glazbenici talijanski, koji su mogli zaviriti u partituru, nadkrilit će Othello sva dojakašnja djela starca Verdija, pače samu „Aidu“. Do skora će se Othello pjevati u Milanu, te će se onamo sleći sva glazbena Italija, a već su i mnogi skladatelji francuzki, njemački i španjolski javili, da će doći na premijeru. Verdi je izradjivao najnoviju operu svoju preko 15. godina.

Svaštice.

Sultanova biblioteka u Carigradu. Njekome je Englezu Robinsonu pošlo za rukom doprieti u dvorane staroga Saraja, u kojima su carigradski sultani gominali bogatstvo i umjetnine. Pošto je razgledao blagajnicom, prodje Robinson nekim kioskom, u kome je smještena stara sultanska biblioteka. To su dvie do tri hiljade svezaka, sve samih rukopisa. Veli se, da je u toj biblioteci pedeset ili šesdeset knjiga čuvene biblioteke Matije Korvina. Svaka je knjiga uvučena u kožne korice. Knjige su poredane u vertikalnim stupovima, a ne u horizontalnim redovima. Za preporoda su bile ove knjige mišan osobitih želja svih ondašnjih humanista. Scaliger i dr. misljahu, da će među njima biti znatno dio biblioteke bizantinskih careva, te zbirka svih neizdanih klasika grčkih i latinskih. Ali nitko nije mogao doprieti u ovu knjižnicu, pače je samome Ljudevitu XIV. bila molba odbijena. Njeki sada tvrde, da u sultanovoj zbirci nema klasičkih rukopisa ali ni to tvrdjenje nije pouzdano.

Kuća Petra Velikoga. Holandijski je kralj poklonio ruskome caru onu kuću u Sardamu, u kojoj je stanovao nekada Petar Veliki, dok je boravio u Holandiji.

Čovjek — Protej. Poznati je francuzki prirodoslovac Caterfage objelodanio nedavno nekoliko dosta zanimljivih crtica o nekom Simonu Eguetu, rodnom iz Provençe, kome imade kojih 30 godina. Ovaj je pojav dosad nečuvan. Taj se čovjek s pomoću svoje osobite muskulature može neobično pretvarati. Tako na priliku može pričiniti svoje tijelo tvrdjim od kamena, pa ako ga biješ po želucu, odjekuju mukli zvukovi kao da udaraš po tvrdoj tvari; dielove utrobe može svoje volje stezati u klupko. Tako može i čitavo tijelo za čudo silno raztezati prikazujući čovjeka, koga vješaju, a pri tom mu lice pobliedi kao u mrtvaca. Pače tvrdi pomenuti učenjak, da taj čudni čovjek umije zaustavljati tok krvi to u lijevoj to u desnoj česti tiela. Caterfage tu mači, da se mišićni sustav ovako anormalno i hipertrofijski razvio postojanim, prevelikim naporom.

Sila ljudska, ako bi se izporedila sa silom ostalih životinja, dala bi se ovim brojevima omjeriti: sila čovjeka 1, jelena 3, osla 4, konja 8, dromedara 25, deve 31, slona 147.

Kitajci ne zahtievaju od svojih žena samo ljubavi i odanosti, nego takodjer mučanje. Imade zakon, po kojem se smije rastati od žene, ako odviše klepeće.

Alhambra u Londonu. U glumištu londonskom Alhambri prikazuje se ovih dana Hansenov balet, kome je ime „Dresdina“. Glavna mu je ideja ona ista, koju je prije nekoliko godina imao

tako zvani keramički balet. Na ime Hansen želi obćinstvu prikazati na pozornici — najljepša djela lončarske umjetnosti. U „Dresdini“ se autor ograničio samo na keramiku njemačku prošloga veka, kako je evala u Saskoj. Glazbu je za taj čudni balet napisao inače čuveni glazbenik Jacobi.

Stara osnova, da se Pariz pretvori u morsku luku, stala se opet javljati. Viceadmiral Tomasee predao je ministarstvu komunikacija molbu „Dioničkoga društva za izučavanje kako bi se Pariz pretvorio u morsku luku“, da smije među Parizom i Rouenom prokopati kanal za brodovlje. Ovim bi kanalom mogle ploviti u Pariz ladje, koje sižu 6 metara u vodu. Društvo ne ište u ministarstva pomoći, nego gleda izhoditi pravo, da može 99 godina pobirati za svaki prijevoz iz Pariza u Rouen ili natrag po 3 franka za ton. Osnovu je izradio De la Triet, te bi po njegovu računu taj posao stajao kojih 110 milijuna franaka. Dok bi se gradio kanal, ne bi bila ničim pričešana plovitba po Seini. Radnje bi se svršile za tri godine, a kanal bi bio dva puta širi od Suezskoga. Društvo zagovara svoju osnovu osobito time, što bi Pariz bio uvijek u savezu sa ratnim brodovljem, i što bi se selasnjue dovažala roba pomorska.

Pivo i kolera. Kako je poznato, našao je profesor Koch, da je uzrokom azijskoj koleri bakterija. Kad se proučavalo, što pomaže što li škodi životu ove bakterije, dokazalo se, da u pivu za kratko pogiba. Prije su smatrali pivo škodljivim, dok bjesni kolera; sada se naprotiv pokazalo, da ubija bakterije došavši u organizam. A da je tome zbilja tako, svjedoči ponajbolje i to, što za silne kolere u Beču godine 1873. nije bilo nijednog slučaja u tvornicama piva.

Pamet tvari. Moderni senzalisti tvrde, da tvar sama sobom može pamtit. Ne samo organizmi, ne samo živa bića, nego i neživa tvar može pamtit, može primati i podržavati dojmove. Tako na priliku napominju materijalisti, da se glazbena orudja priviknu nekim glasovima, te stoga stare gusle čistije zvone nego nove. Bit će to s toga, što su dielovi drva poprimali njeke glasove, te ih uvijek odavaju. Pa tako se, vele oni, i živci najvle gibati onako, kako suse gibali prvi put, kad ih se dojmio kakav predmet. Ako sam pogledao sliku, pokrenuli su se živci, te sam osjetio očut vida — vidio sam sliku. Živci poslije ponove sliku, ako i nema slike, na ime onaj očut slike, a to je pamet. Stoga veli Maudsley: „Svaki živac, svaki dio organskoga tiela može pamtit.“ Draper želeći dokazati, da svaka tvar čuva uspomenu, napominje nekoliko zanimljivih primjera. Ako položimo na mrzlu gladku kovnu ploču n. pr. britvu, komadić papira, te dahzemo na britvu, ne ćemo opaziti nikakva traga, kad se izhlapi vlaga na britvi. Ako uklonimo papir, ne ćemo takodjer vidjeti nikakva znaka, nikakve podobe. Ali dahnimo iznova na britvu, pa će se tada sasvim jasno razabirati njeka podoba papira, pa tako i treći put i dalje. Dapače za mjesec dana moći ćeš lako prepoznati po tragu mjesto, gdje je bio papirić, — samo ako je britva bila dobro sahranjena. Tako se čuvaju fotografske prvotne slike. Za to fiziolog Hering dokazuje, da je pamet funkcija organske materije.

Najbolji prigodni darovi:

Ranjeni Crnogorac, slika J. Čermaka, dobiva se u Dioničkoj tiskari uz sniženu cieniu od 2 for.

Vienac od g. 18*3. 1884. 1885. i 1886. Dobiva se u Dioničkoj tiskari; prva tri tečaja po 3 for., zadnji tečaj po 6 for.

Nikola Subić Zrinjski, glasbena drama Iv. pl. Zajca; dobiva se u trgovini Kočonde i Nikolića; komad stoji 5 for. 50 n.

Pjesma andjeoska, — U noći. — Ko je kriv? — Putne uspomene o Rusiji. — Listak.

Izdavaju i uredjuju V. Klaić i M. Maravić

Vlastništvo i tisak Dioničke tiskare

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 043111639